

[illegible] der Scholastik; [illegible]
[illegible] die gesamten Schriften [illegible]

[illegible]
13.6.1932.

TRACTATVS

DE LEGIBVS

AC

DEO LEGISLATORE

In decem libros distributus.

AVTHORE

P. D. FRANCISCO SVAREZ GRANATENSI

è Societate IESV, Sacræ Theologiæ, in celebri Conimbricensi Academia Primario Professore.

AD ILLVSTRISSIMVM, ET REVERENDISSIMVM

D. D. Alphonsum Furtado de Mendoça Episcopum Egitaniensem.

CVM VARIIS INDICIBVS.

Societatis ... a° 1613.

ANTVERPIÆ.

APVD IOANNEM KEERBERGIVM.

ANNO CIↃ. IↃC. XIII.

ILLVSTR[MO], AC REVEREND[MO]

D. D. ALPHONSO FVRTADO A MENDOÇA

EPISCOPO EGITANIENSI, &c.

IBRVM de Legibus editurus, Illustrissime Præsul, non existimaui maturius mihi consultandum, quem potissimùm eligerem in patronum, cui illum committerem, vel authoritate defendendum, vel nobilitate exornandum. Neque enim sub alterius patrocinio lucem videre potuit, aut feliciùs, aut securiùs, quàm sub illius, à quo habuit, vt primis fingeretur lineis, vt cresceret in volumen, vt typis in communem vsum vulgaretur. Nam ex omnibus alijs libris, quos hactenus in lucem emisi, vnus hic primus, ac princeps in hoc Regno duxit originem, & huius nobilissimæ Academiæ vernaculus est: reliqui enim omnes alijs in locis, aut priùs fuerunt excussi, aut me dictante excepti, aut lucubrante compositi; hic vnus tuo hortatu atque impulsu in hac insigni literarum officina primùm formatus, primò dictatus; quo enim tempore huius Academiæ clauo summa ipsius vtilitate, & ingenti totius regni applausu æquissimus moderator assideres, credens, è re literarum publica fore, si communem de legibus doctrinam ita è suggesto dictarem, vt me ad singulas facultates, quoad mea posset industria, vel vsus exigeret, accommodarem, author mihi persuasorque fuisti, vt in hanc operam totus incumberem. Opus ergo ex tuo imperio libentissimè cœptum, felici tuæ voluntatis auspicio integro biennio dictans exolui: sed non ita prima illa manu perfeci, vt in publicum prodire, ac lucem aspicere mereretur. Impolitum ergo qua potui diligentia, omnia omnibus ex Pauli consilio, ac tuo imperio factus, vt omnibus prodesse possem, tandem expoliui: & tuæ semper nutum voluntatis intuitus sic efformaui, vt visum sit ijs, quorum dictum sequor ac ductum, publico fore committendum. Æquitas ergo ipsa non solùm postulare videbatur, sed imperare, non persuadere tantùm, sed & iubere, vt qui princeps moliendi operis, authorque fueris, sis & patronus: vt opus tuo iussu conceptum, tuis auspicijs compositum, in tui voluptatem concinnatum sub tuo nomine lucem videat, à qua, cùm tam conspicua sit ac præclara, non poterit non multum trahere splendoris, multum sibi vsurpare venustatis. Sed quanuis hæc mihi ratio non suppeteret, tibi vt dicarem hos commentarios, quàm multæ aliæ sese offerunt, quæ me in hanc mentem compellerent, vel etiam reluctantem: siue enim ea considerem, quæ à cœlo habes, siue quæ à maioribus hausisti: siue quæ tuus tibi peperit labor, aut industria comparauit, ea omnia tam illustri eminent splendore, tanta in te fulgurant maiestate, vt maiora, qui requirat in patrono ornamenta,

1. Cor. 9.

aut suo operi munimenta, meritissimo insipiens haberi queat. Quis enim non videat, quàm munifica manu immortale numen eas tuo animo indiderit virtutes, quæ illum deceant Pontificem, quem vel Deus ipse viuis expressit coloribus, & micanti imagine adumbrauit. In Hebræo Pontifice, ac eximio eius ornatu Deus depinxit virtutes, & animi dotes inculcauit, quas in Christiano Præsule requirebat; inter cætera verò ornamenta, quæ Pontificium cultum venustabant, principem locum illud obtinebat, quod aureis appensum catenulis in pectore visebatur: in eo grandioribus inscripta literis hæc duo nomina legebantur, *Veritas*, & *Iudicium*: quasi sempiternum numen cæteris virtutibus, quibus Pontifex erat exornandus, illud veluti insigne, ac notam præcipuam anteferret, quæ Præsulis animus sincero veritatis amore, & incorrupta iustitiæ æquitate fulguraret. Hæc duo in te, Illustrissime Præsul, vt interim prætermittam tuam illam, beneficentiam dicam, an effusionem? liberalitatem appellem, an prodigalitatem? qua sic te in pauperes effundis, in egenos impendis, in afflictos dilatas, vt egenorum Pater diuino sanè elogio nuncuperis. Hæc, inquam, & plura alia tui animi decora præcellentia libens omitto: illa duo, quæ Pontificis pectus venustiùs decorabant, in te clarioribus micare notulis nemo est, qui non vide[illegible]ò qui non miretur; vt enim scite Chry-
Hom.13. sostomus in Matthæum; *Sicut accensa lampas abscondi non potest; sic nec iustitiæ opus potest cælari*. Qua verò ratione, quantumuis hoc tibi, vel aliis esset in optatis, ea iustitiæ, integritatisque ornamenta possent obscurari, cuius tu specimen dedisti tam illustre Conimbricæ, dum Rectorem ageres Academiæ, Madriti dum Regis exhiberes Consiliarium, Olysipone dum summo Conscientiæ Senatu præsideres; ac nunc demum Egitana in Diœcesi, quam sic integrè moderaris, sic iustè gubernas, vt pectori non leuiter appensum, sed penitus insculptum videatur elogium illud, Veritas, & Iudicium. Vel ergo ex hoc nomine tibi hunc de Legibus librum dicatum oportuit, cùm lex sit germana iustitiæ, atque vno vtraque nomine cen-
45. iuxta Septuag. seatur iuxta illud Isaiæ, *Loquens iustitiam & annuntians veritatem*. Ad quem locum Cyrillus Alexandrinus, *Iustitiam*, inquit, *legem appellat*. Qui ergò iustitiæ ac legum tam eximius est amator, non potest non tractatum de Legibus, ac iustitia beneuolo animo amplexari: & qui leges tam acutè rependit, tam exactè obseruat, librum, in quo earum doctrina continetur, & explicatur, quo modo non defendat, si impugnetur; non exornèt, si deformetur? Quod eò præstabis cumulatius, quod non illis tantùm fulgeas insignibus, quæ à cœlo, & superis comparasti, sed illis etiam latè emineas, quæ longa nobilissimi sanguinis prærogatiua à tuis maioribus tot illustribus titulis deriuasti. Et quidem generis tui claritudinem, & antiquam imaginum seriem, qui desideret intueri, Lusitanum videat, imò totam lustret Hispaniam, quæ ita familiæ tuæ luminibus irradiat, vt cæcus iudicari debeat: qui tantum non videat splendorem. Quis enim Furtadorum de Mendoza nomen, aut omen nesciat? In eo sanè explicando (nam efferre quis possit: cùm tam sublime feratur?) libentissimè immorarer, ni existimarem perinde esse tam illustri familiæ facem præferre dicendo, ac lucem soli, mari aquã fænerari: præsertim cùm tu (Illustrissime Præsul) nominibus generosus auorum exuperes animi nobilitate, genus. Ad illa enim, quæ Deus tibi manu impertiit liberali, & quæ ex illustri, & peranti-qua maiorum prosapia accepisti, eam fecisti tua industria, & labore accessionem, dum literarum studiis diligentem nauasti operam, vt nostra

hæc

hæc Academia te per ſuos graſſantem gradus non ſolùm ſuſpexerit gratulabunda, ſed meritò fuerit admirata. Illa ergo omnia, quæ in patrono vulgus deſiderat, in te video, in te habeo cumulatiſſimè. Sed quid prodeſſet tam præclaris titulis te eſſe conſpicuum, & illa omnia abundanter poſſidere, quæ patronum ſolent commendare; ſi cum aliis eſſes magnus, mihi tuæ benignitatis aditus clauderetur? At is, cum omnibus, qui ſe ſtudiis litterarũ impenſiùs dediderunt, ea facilitate ſemper patuerit, vt in te eximium ſuarum rerum præſidium literati omnes conſtitutum fateantur, mihi ſanè pro tua ſingulari comitate ſic ſemper fuit reſeratus, vt ab eo die, quo primùm Luſitaniam transtuli domicilium, effuſiſſimam tuæ in me beneuolentiæ, ac beneficentiæ largitatem ſim expertus, quæ tanta eſt, & tam longo annorum tractu, qua verbis expreſſa, quæ factis euulgata, ſic perennat, vt mea prędicatione non egeat, qua cognoſcatur. Enim verò tam illuſtria tuæ in me voluntatis documenta ſemper exhibuiſti, hodieque præſtas peramanter, vt nemo eſſe videatur in Luſitania qui tam beneficæ in me tui animi propenſionis oculatus teſtis, vel auritus eſſe nequeat. Hanc igitur tuæ in me voluntatis effuſionem, ſiquidem exæquare non poſſum propter ſui magnitudinem; at æmulari vt connitar, ratio exigit, imò vrget. Accipe ergò, Illuſtriſſime Præſul, literarum hoc munuſculum, quod vt impar ſit amori, atque beneuolentiæ, qua in me & Societatem noſtram afficeris, imò nec par eſſe queat multis debitis, & nominibus, quibus iam obligatos adeò religas, vt velimus quidem paria facere, ſatisfacere tamen non poſſimus: at certè gratiſſimi cuiuſdam animi indicium, & ſinceræ meæ in te, tuaque omnia voluntatis monumentum eſſe poſsit. Tuus eſt hic liber, quia tuo iuſſu ac ductu in lucem prodiit: à te ergo vt exiit, ad te redeat: & qui ſub aſtro tam felice lumen aſpexit, ſub eodem æternet, meæ in te index voluntatis. Tuus eſt, quia multis tibi debitus nominibus, quanuis illis impar, & inæqualis: illum ergo vt rem propriam, & authoritate defendas, qua ſummè polles: & patrocinio tuearis, quo mirum emines: & honore illuſtres, quo tantum fulges; quod vt efficias, & tua poſtulat comitas, & pollicetur benignitas, & mea in te obſeruantia promeretur.

CENSVRA P. F. LVDOVICI
Ab Angelis Ordinis Minorum Prouincialis.

EX mandato Supremi Sanctæ Inquisitionis Senatus, vidi hanc de Legibus tractationem ab admodum Reuerendo, & eruditissimo Patre Francisco Suarez compositam, in qua summa & in ipso solita eruditione difficultates huius materiæ differit, & dissoluit; nihilque fidei repugnans in hoc Tractatu continetur, nihil almæ matris Ecclesiæ atque Sanctorum Patrum decretis aut bonis moribus contrarium. Imò potius in omnibus explicandis, quæ hanc disputationem concernere possunt, tantum in ea eruditionis splendorem reperiri comperi, vt nihil superius, vel ad disputationem Theologicam, vel ad Iuris Pontificij interpretationem desiderari videatur. Quocirca tanquam Theologiæ, & Iuris Canonici eruditissimis necessariam, & reipublicæ Christianæ vtilissimam dignam iudico, quod Typis excussa omnibus offeratur. Dat. Olysipone die 5. Maij, Anno Domini 1611.

Fr. Ludouicus ab Angelis.

CENSVRA P. F. VINCENTII PEREIRA
ORDINIS PRÆDICATORVM.

LEGI accuratè de mandato Supremi Senatus Sanctæ Inquisitionis tractatum hunc de Legibus in decem Libros distinctum, Authore R. P. Doctore Francisco Suarez Primario in Conimbricensi Academia Professore, dignumque suo authore iudico, plus enim in illo est, quod probatur aspectu, quam ore laudari possit, sicut de Luce ait D. Ambrosius lib. 1. Exam. cap. 9. In communem ergo omnium vtilitatem Typis mandari potest. Dat. in Conuentu S. Dominici Olysiponensis die 5. Augusti, Anno Salutis. 1611.

Fr. Vincentius Pereira.

FACVLTAS SVPREMI SENATVS
SANCTÆ INQVISITIONIS.

VISTA a Informação podesse Imprimir este Liuro, & depois de impresso torne a este Conselho pera se conferir, & dar licença pera correr, & sem ella não correra. Em Lisboa 8. de Agosto de 1611.

Bartholameu da Fonseca.

FACVLTAS ILLVSTRISSIMI DOMINI D. ALPHONSI DE
CASTELBRANCO EPISCOPI CONIMBRICENSIS, &c.

DAMOS licença ao Padre Francisco Suarez da Companhia de IESV, pera poder imprimir o Tomo de Legibus, que serà bem proueitoso aos que estudão, & sabem, como sam os mais libros, que tem impresso. Coimbra a 18. de Nouembro de 1611.

O Bispo Conde.

FACVLTAS PROVINCIALIS.

EGO Hieronymus Diaz Societatis IESV in Lusitana Prouincia, Prouincialis, è facultate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre nostro Generali Claudio Aquauiua, facultatem concedo, vt hoc opus de Legibus à Patre Francisco Suario Societatis nostræ, Sacræque Theologiæ Doctore, & in Conimbricensi Academia Primario Professore compositum, & eiusdem Societatis grauium, doctorumq; hominum iudicio approbatum Typis mandetur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, sigilloq; nostro munitas dedimus. Conimbricæ die 20. Augusti, Anni 1610.

Hieronymus Diaz.

FRANCOIS FLERON PROVINCIAL DE LA COMPAGNIE DE IESVS *es pays-bas à Iean Keerbergius Imprimeur Salut.*

SCAVOIR faisons qu'en suite de certain acte depesché au conseil priué de leurs Altezes Sermes du 18. iour de Mars 1610. Et signé Le comte, par lequel est faict defense bien expresse a tous Imprimeurs leur subiects qu'ilz ne s'auanchent d'imprimer, ou faire imprimer aulcuns liures cõposez par aucun de ladicte cõpagnie, sans auoir congé par escript de nous, ou de nos successeurs, sur paine de cõfiscation. Nous vous donnons congé & licẽce d'imprimer le liure DE LEGIBVS, du P. François Zuares prestre de la Compagnie de IESVS. Faict a Bruxelles ce 17. de May. 1612.
Signé de nostre main & seellé du seel de nostre office.

Francois Fleron.

INDEX LIBRORVM QVI IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Indices Capitum horum Librorum in initio vniuscuiusque Libri inueniuntur.

TRACTATVS DE LEGIBVS, ET LEGISLATORE DEO.

PROOEMIVM

Subiectum, & rationem totius operis continens.

NVLLI mirum videri debet, si homini Theologiam profitenti leges incidant disputandæ. Theologiæ namque eminentia ab eius subiecto eminentissimo deriuata omnem excludit rationẽ admirandi. Imò si res ipsa rectè dispiciatur, palam erit, ita legũ tractationem Theologię ambitu concludi, vt Theologus subiectum eius exhaurire non valeat, nisi legibus considerandis immoretur. Deus enim, vt multis alijs titulis à Theologo, ita illo expendi debet, quòd vltimus sit finis, ad quem tendunt creaturæ rationis participes, & in quo vnica illarum felicitas consistit. Hinc ergo fit, vt doctrina sacra, & finem hunc vltimum respectet, & viam ad eum comparandum doceat. Neque verò Deus solummodò est finis, & veluti scopus, ad quem creaturæ intellectuales tendunt, sed etiam est causa sui comparandi. Nam creaturas suas regit, & ostensa via, ad se ducit; & ne à recto itinere deflectant, & admonendo compescit, deflectentesque sua ineffabili prouidentia reuocat, ac reducit, doctrina illuminando, cõsilijs monendo, legibus cogendo, & præcipue suæ gratiæ auxilijs adiuuando, vt iure merito inclamet Esaias, Dominus legifer noster, Dominus rex noster ipse saluabit nos. Quoniam igitur huius salutis via in actionibus liberis, morumque rectitudine posita est, quæ morum rectitudo à lege tanquam ab humanarum actionum regula plurimum pendet: idcirco legum consideratio in magnam Theologiæ partem cedit: & dũ sacra doctrina de legibus tractat, nihil profectò aliud, quàm Deum ipsum vt legislatorem intuetur.

Rectè sanè, inferat aliquis, si Theologus diuinarum legum terminis contentus humanas non inuadat, quas iure merito vel morales Philosophi, vel iuris vtriusq. Professores sibi possunt vindicare. Si enim Theologus de legibus agit, quatenus à Deo legislatore deriuantur, profectò alienum faciet, si ad alios diuertat legislatores. Adde, quòd cum Theologia sit doctrina supernaturalis, ei debet prohiberi descensus ad ea, quæ hauriũtur à natura, & nihil supra illam euehuntur: alioqui naturalis Philosophus vltra naturales leges, diuinas etiam consideret, Iuris Cæsarei, vel etiam Pontificij professores sibi vsurpent diuinarum legum documenta, quod in promptu est, quàm sit à scientiarum concordi diuisione alienum.

Hæc tamen non magni momenti sunt, & vnico ferè verbo diluuntur, considerando, sicut omnem paternitatem, ita etiam omnem legislatorem à

Deo deriuari, omniumq. legũ auctoritatem in eum esse vltimò refundendam. Si namque lex sit diuina, ab ipso proximè dimanat, sin humana, ab homine certè, vt Dei ministro, & vicario sancitur, vt testatur Apostolus ad Romanos. Nõ immeritò igitur sub hac saltem ratione omniũ legũ discussio est Theologicæ facultatis: nam cum eius sit, Deũ vt legislatoré intueri, Deusq. sit vniuersalis legislator, vel suppositi immediatione, vel virtutis, vt Philosophi sermocinantur, eandé doctrinã sacram vniuersas leges attingere necesse est. Deinde Theologicum est negotium conscientiis prospicere viatorum, cónscientiarũ verò rectitudo stat legibus seruandis, sicut & prauitas violandis, cum lex quælibet sit regula, si vt oportet, seruetur, æternæ salutis assequendæ, si violetur, amittendæ: ergò & legis inspectio, quatenus est conscientiæ vinculũ, ad Theologũ pertinebit. Tandem Catholica fides non solùm docet, quatenus parendũ sit Deo supernaturaliter præcipienti, sed etiam quid natura vetet, iubeat, vel permittat: & quatenus obediendũ sit potestatibus sublimioribus, vt Paulus dixit, atq. adeò quatenus parendũ sit tum Ecclesiasticis legibus, tum laicis, ante oculos nobis ponit. Ergo ex his fidei fundamentis Theologi est colligere, quid in hoc, aut in illo legum genere sit habendum.

Atque hinc licet intelligere, quomodò Theologia munus hoc sine vlla imperfectione, vel confusione perficiat, quia nimirũ, sub altiori lumine de legibus tractat. Nam in primis Philosophi morales multa de legibus disputãt, Plato enim duodecim libros de legibus scripsit, quos ferè Cicero ad tres reduxit. Aristoteles verò licet propriũ opus de legibus nõ reliquerit, in suis moralibus multa sparsim de legibus tradidit, sicut & Seneca, Plutarchus, & alij. Veruntamé hi Philosophi tantùm iuris prudentię principia videntur tradidisse: nam ferè de solis humanis legibus tractarũt, quę ad rempublicam, & ciuitaté in iustitia, & pace continendã conuenientes sunt, & ad summũ de naturali iure, quatenus humana ratione ostendi potest, & moralem honestatę virtutum acquisitarũ dirigit, non nihil attigerunt. Atque eandé ferè rationem in legibus ferendis tenuerunt Imperatores, vt alij ciuilium legũ conditores: nam philosophia tanquã fundamento vsi, ex illa leges ciuiles rationi consentaneas deduxerunt: vndę Cicero in libro primo de Legib. hoc maximè efficere conatur, vt ex intimis philosophiæ iuris prudentiam hauriendã esse confirmet: cui consonat illud Vlpiani in l.1.ff. de Iustit. & iur. *Veram philosophiam, non simulatam affectamus.* Vnde fit, vt iuris ciuilis prudentia nihil aliud sit, quã quædam philosophiæ moralis ad regendos, ac gubernandos politicos reipublicæ mores applicatio, seu extensio. Ideoq. vt aliquã verę scientię rationé participet, philosophię coniungi, seu subalternari necesse est. Tota verò hæc legũ cõsideratio non transcendit naturalem finé, imò neque omni ex parte illum attingit, sed quatenus ad exter nam iustitiã, & pacem reipublicæ tuendã necessariũ est.

At leges Canonicæ ad supernaturalem ordiné spectant, tũ quia à potestate Petro data ad pascendũ Christi gregem deriuantur, tum etiam quia ex principijs diuini iuris originem ducunt: illudque quoad fieri potest, & expedit, imitantur. Propter quod dixit Innocent. iij. in cap. *Qualiter, & quãdo. 2.* de Accusat. Canonicas sanctiones ex auctoritatibus veteris & noui testamenti processisse. Possumus tamen nihilominus in ipsis Canonibus duos fines distinguere, vnus est, in toto Ecclesiastico statu debitum ordiné

politicum

politicum constituere, pacem, & iustitiam custodire, & omnia, quæ ad forum externum Ecclesiasticum spectant, recta ratione moderari; alius est, omnia, quæ ad diuinum cultum, & salutem animarum, ac puritaté fidei, & morum spectant, recté, & prudenter ordinare. Iuris ergo canonici interpretes per se, ac ex proprio instituto, superiori fine; & ratione sacros canones considerant, ac interpretantur. Theologia veró sub altiori ratione hæc omnia complectitur: nam ius ipsum naturale considerat, vt supernaturali ordini supponitur, & ab illo firmitatem maiorem accipit; leges veró ciuiles solùm, vel vt de earum honestate, ac rectitudine per altiores regulas diiudicet, vel, vt obligationes conscientiæ, quæ ex illis oriũtur, iuxta principia fidei declaret: sacros autem canones; & Pontificum decreta, vt conscientiam ligant, & ad æternãm salutem dirigũt, tanquam sibi proprias recognoscit, & vendicat, ac subindè in omnibus his legibus primariam originem, & vltimum finem sub diuino lumine inquirit: quomodò scilicet à Deo ipso originem habeant, quatenus potestas ad illas ferendas in Deo primariè existit; & ab ipso ad homines, aut naturali, aut supernaturali, via dimanet, & cum illis semper influat, & cooperetur. Ac denique declarat, quomodò leges omnes mensuræ sint humanarum actionum in ordine ad conscientiam, & consequenter quantum ad meritum, vel demeritum æternæ vitæ conferant.

Neque veró hanc de legibus tractationem primi inter Theologos adorimur. Duces enim habemus omnis ætatis grauissimos scriptores. Et in primis D. Thom. in sua 1. 2. à 90. vsq. ad 109. hanc methodũ seruat in doctrina de legibus tradenda, qué ibi expositores sunt imitati, & præsertim Sot. duobus primis libris de Iustitia, & iure, & D. Antoninus 1. p. Theologali à tit. 11. vsq. ad 18. Idem obseruauit Alens. 3. p. à q. 26. vsq. ad 60. Vincen Beluacen. in speculo moral. lib. 1. p. 2. per nouem primas disputationes, & aliqua de singulis legibus attigit Gerson. 3. p. tract. de Vita spirit. lect. 2. & seq. & p. 1. tract. de Potest. Ecclesi. præsertim considerat. 13. Magister autem Sententiarũ pauca de diuinis legibus attigit in 3. à dist. 37. vsque ad finem, quem alij imitati sunt, quia solum expositorum munus assumpserunt. Alij etiam Theologi peculiares tractatus de quibusdam legibus ediderunt, vt Guillielmus Parisiens. 1. p. Sum. lib. 2. quem de legibus inscripsit, licet de solis præceptis legis veteris feré disputet. Et Castro scribit de lege pœnali, & Dried. in opere de Libert. Christian. eruditè de omni genere legũ disseruit, vt alios omittam. Itaq. communis Theologorum consensus est, legem tam secundum communem rationem suam, quam prout ad omnes species suas descendit: ad sacræ doctrinæ considerationem spectare.

Ex dictis igitur constat, quæ sit huius tractatus subiecta materia, & sub qua ratione circa illam versetur. Quambrem ad hunc scopum intendentes non erit difficile summam omnium, quæ tractanda sunt, & rationem dicendi, ac methodum seruandam pre oculis ponere. Dicemus enim primo de lege in communi, & deinde ad singulas species descendemus, & in singulis ea tantum, quæ nostro fini accommodata fuerint, considerabimus, ita vt quantum in nobis fuerit, nihil, quod Theologici sit instituti, prætermittamus, ne sacræ doctrinæ terminos transilire videamur.

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIMI.

De Legibus in Communi.

LIBER

LIBER PRIMVS DE LEGE IN COMMVNI;

EIVSQVE NATVRA, CAVSIS ET EFFECTIBVS.

IN hoc primo libro, seruando doctrinæ ordinem, solùm de generali ratione legis disputabimus, præmittemus tamen diuisionem legis in membra sua, vt aliqua eorum notitia saltem confusa habeatur. Quia licet in hoc libro ea tractanda sint, quæ omnibus legibus fuerint communia, abstrahendo quoad fieri posit ab his, quæ singulis speciebus sunt propria; nihilominùs sæpè oportebit, specierum mentionem facere, vt ea, quæ communia sunt melius intelligantur, & ideò necesse est, vt de speciebus ipsis aliqua notitia tradatur. Vt autem clariùs procedamus, prius de nomine, ac ratione legis aliquid præmittendum est.

CAPVT PRIMVM.

Quid nomine Legis significetur.

1. *Legis definitio ex D. Thoma.*

DIuus Thomas 1.2.q.90. art. 1. ita describit quid nominis legis. *Lex est quædam regula, & mensura, secundum quã inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur.* Quæ descriptio nimis lata, & generalis videtur: sic enim lex non solùm in hominibus, seu rationalibus creaturis, sed etiam in reliquis locum habebit; nam vnaquęque res suam regulam habet, & mensuram secundum quam operatur, & inducitur ad agendum, vel retrahitur ab agendo. Lex item non solùm in moralibus, sed etiam in artificialibus, nec solùm in bonis, & honestis, sed etiam in turpibus versabitur, quia etiam artes, siue licitæ, siue illicitæ, habent suas regulas, & mensuras, iuxta quas vel ad operandum, vel ad abstinendum ab opere inducuntur. Denique (quod difficilius videtur) sequitur, consilium esse sub lege comprehensum: nam etiam est quædam regula, & mensura operationis bonæ ad meliorem inducens, & à minus bona retrahens: constat autem secundum fidem consilia à pręceptis distingui, & consequenter sub lege propria non comprehendi.

2. Circa hoc notari in primis potest diuisio, quæ ex Platone sumitur in Dialogo Minos, seu de lege, vbi duplicem distinguit legem, artis, & morum, cui tertium membrum addere possumus, ordinis, seu propensionis naturæ ex eodem Platone in Timæo, & Gorgia. Vbi quadruplicem legem distinguens, quandã vocat naturalem, de qua diuisione infrà in cap. 3. aliqua dicemus. Nunc per naturalem non intelligimus illam, quæ est in hominibus, de qua etiam posteà dicturi sumus, sed eam, quæ rebus omnibus ex inclinatione ab Auctore naturæ indita cõuenit: ita enim illam videtur explicare Plato, quanuis etiam in hominibus nobiliori modo esse fateatur. Vnde hæc tertia acceptio metaphorica est: nã res carentes ratione non sunt propriè capaces legis, sicut nec obedientiæ. Efficacia ergo diuinę virtutis, & necessitas naturalis, quæ in his rebus inde resultat, per metaphoram lex appellatur. Consonatque phrasis Scripturę Prouer. 8. *Quando certa lege, & gyro vallabat abyssos.* Et infrà. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Atque hęc lex mensurę nomine significatur Iob 38. *Quis posuit mensuram eius, si nosti?* Et infrà. *Quis conclusit ostijs mare? & dixit hucusque venies; &c.* Et iuxta hanc etiam significationem solet inclinatio naturalis, legis nomine significari, vel quia est mensura operationis, ad quam inducit, vel quia est ex lege conditoris. Solet enim vocari lex & ipsa regula, & opus, seu effectus eius, quatenus est illi conformis; sicut ars interdum appellatur ipsum artificium. Quomodò intelligi potest illud ad Roman. 2. *Non auditores tantùm, sed factores legis* (id est, operis lege præcepti) *iustificabuntur.* & Ioan. 7. *Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem.* Quanuis ibi posit etiam verbum *faciendi* in alia significatione pro verbo obseruandi sumi.

Legis diuisio ex Platone. — *Prouer 8.* — *Iob 38.* — *Rom. 2.* — *Ioan. 7.*

3. Iuxta hanc etiam priorem acceptionem intelligi potest Paulus, cùm inclinationem sentientis appetitus legem membrorum, & legem peccati appellat ad Rom. 7. quam D. Thomas d. q. 90. art. 1. ad 1. & q. 90. ar. 6. legem fomitis appellauit. Declarat autem ibi, fomitis inordinatã inclinationem vocari legem: non formaliter, vt lex est mensura, sed participatiuè, vt solet dici de mensurato per legé. Vnde sentit D. Thomas, in-

D. Thom.

clinationem appetitus secundum se non vocari legem, sed quatenus ex lege Dei puniente priuata est rectitudine originalis iustitiæ propter peccatum originale. Nam hoc modo inordinatio fomitis non est merè naturalis, sed est pœna peccati, & ita dicitur lex tanquam effectus diuinæ legis. Quod etiam videtur sensisse August. *D. August.* lib.1. ad Simplici. q.1. dicens. *Quam sarcinam prementem & vrgentem ideò legem appellat, quia iure supplicij, diuino iudicio tributa, & imposita est.* Vtique remouendo iustitiam, quæ contrariam rectitudinem tribuebat.

4. Sed licèt hæc vera sint, nihilominus videtur ipsa inclinatio appetitus, vt merè naturalis est, posse vocari lex, eo modo, quo inclinatio naturalis æquè lex appellatur. Sic enim in homine in puris naturalibus esset illa lex fomitis, licèt non esset pœna peccati. Item etiam nunc videtur fomitis propensio vocari lex, non solùm quia est effectus legis, sed etiam quia est quasi mensura, & regula sensualium motuum, & ideò à Paulo lex membrorum vocata est, quia membris corporis specialiter dominatur. Vnde *August.* est illud Augustini libr. 5. Genes. ad lit. cap.10. *Motum illius legis, quæ repugnat legi mentis, in membris suis habere meruerunt.* Et inde etiam lex peccati vocata est, non solùm quia est ex peccato, sed etiam quia ad peccatum inclinat. Hoc autem modo non fuit in Adamo hęc lex ante peccatum, quia licèt appetitus sensitiuus eius non careret sua naturali inclinatione, per se non operabatur, nec dominabatur vllo modo, nec erat regula, aut mensura aliquorum motuum, sed legi mentis omnino subiecta erat. Sed de metaphoricis loquutionibus hæc sufficiunt.

5. Secunda acceptio legis magis propria est: nam ars est opus rationis, & ideò mensura eius proprius potest legis nomine significari: & ita solemus distinguere leges militiæ, mercaturæ, vt D.Thom. d.art.6. notauit. Et regulæ congruè loquendi solent leges grammaticæ appellari, & sic de alijs artibus. Tamen sicut rectitudo artis respectu creaturę rationalis est rectitudo secundum quid, vt 1.2.q.56. *D. Thom.* D. Thomas declarat, ita lex artis solùm potest dici lex secundũ quid. Propria ergo & absoluta appellatio legis est, quę ad mores pertinet; atque ita restringenda est D. Thomæ descriptio, vt scilicet, lex sit mensura quædam actuum moralium, ita vt per conformitatem ad illam, rectitudinem moralem habeant, & si ab illa discordent, obliqui sint.

6. Quocirca quamuis interdum iniqua præcepta, seu regulæ soleant legis nomine significari, iuxta illud Esai.20. *Væ qui condunt leges iniquas,* *Esai. 20. Arist.* & illud Aristot.4.Ethic c.1. *Mala lex est, quæ tumultuariè posita est,* qualis est illa, quę vulgo dici solet, lex mundi, lex duelli, & similes. Licet (inquam) *Quæ sit propria & vera lex.* hoc ita sit, nihilominus propriè, & simpliciter loquendo, sola illa, quæ est mensura rectitudinis simpliciter, & consequenter sola illa, quæ est *D. Thom.* regula recta, & honesta potest lex appellari. Ac propterea dixit D. Thomas d.q.90. art.1. & *D. August.* q.96. art.4. turpe præceptum non esse legem, sed iniquitatem, & August. lib.1. de libr. arb. c.5. *Mihi lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit.* Idemque de iure asserit lib. 19. de Ciuit. cap.21. *Cicero.* Imò etiam Cicero 2. de legibus dixit, legem condi debere ad vitam iustã, quietam, & beatã, & ideo qui leges iniustas condidere, quiduis potius tulisse, quàm leges. Quod etiam latè confir-*Plato.* mat Plato in Dialogo citato. Et ratio etiam ex

A dictis manifesta est, quia lex est mensura rectitudinis: lex autem iniqua non est mensura rectitudinis operationis humanæ; nam potius actio illi conformis iniqua est, non est ergo lex, sed participat nomẽ legis per quandam analogiam, quatenus in ordine ad aliquem finem præscribit certum operandi modum. De qua re plura inferius dicturi sumus.

Atque ex his satisfactum est rationibus dubitandi quoad duo priora capita. Nam lex in præ- 7 senti dicitur mẽsura, non quorumcumque actuum, sed moralium, quoad bonitatem, & rectitudinem eorum simpliciter, ratione cuius ad eos inducit. Quomodò dixit Clemens Alex. lib.1. *Clemens. Alexand.* Stromatum, *Legem esse regulam iustorum, & iniustorum.* Vltima verò obiectio postulat differentiam inter consilium, & legem, quæ longã habet cum hæreticis disputationem, non tamen ad hunc locum pertinentem. Dicunt ergo aliqui, legem dupliciter accipi, vno modo pro præcepto obligante, & sic distingui à consilijs: alio modo pro B quocumque dictamine rationis de honestate actus, & sic dicunt legem comprehendere consilia. Nam D.Thom.1.2.q.19.art.4. dicit, omnem *D. Thom.* actũ bonũ pendere in sua bonitate à lege ęterna: actus autẽ cõsiliorũ boni sunt, & optimi; ergo cõprehẽdũtur sub lege æterna. Propriè tamẽ loquẽdo de lege, vt hic loquimur, illa non est, nisi quę aliquã obligationẽ inducit, vt infrà latiùs dicã.

Est autem considerandum, aliquando dari legem de exercitio actus, & tunc obligare ad illũ, 8 vt est (verbi gratia) lex faciendi eleemosynam: aliquando verò dari legem solùm de specificatione, seu modo actus, quæ licèt non obliget ad actum exercendum; obligat tamen, vt si actus fiat, talis modus seruetur, qualis est. v. g. Lex attentè orandi, quæ licèt non obliget ad orandũ, obligat, vt si oratio fiat, cum attentione fiat. Hoc igitur posteriori modo in vniuersum ve-C rum est, quod D. Thomas proximè citatus dixit, omnem actum, vt bonus sit, debere esse conformem legi æternæ, scilicet, præscribenti debitum modum operandi, quod etiam in operibus consilij locum habet: tamen vt sic non dicuntur esse sub consilio, sed quatenus eorum vsus, seu exercitium non præcipitur, sed consulitur. Et hoc modo absolutè negandũ est, consilium sub lege *Differentia inter legem, & consiliũ.* comprehendi. Excluditur autem consilium à descriptione data, vel quia non est propria regula, & mensura bonitatis actus: nam hęc potius consistit in lege præscribente modum: vel certè quia moraliter loquendo, non efficaciter inducit ad opus, imponendo, scilicet, moralẽ necessitatem operandi: cum autem lex dicitur inducere ad D actum, hoc modo intelligendum est.

Atque hinc intulit D. Thomas in illo art.1.q. 9. 90. etymologiam legis; putat enim à ligando *Legis Etymologia. D. Thom.* sumptam esse, quia proprius effectus legis est ligare, seu obligare, quod sequutus est Gabriel in *Gabriel.* 3.d.37. art.1. & Clichtoue. in Damasc. lib.4. Fi- *Clichtoueus* dei c.23. eandem etymologiam legis ex Cassiodoro refert, & probat. Consonatque scriptura, quæ leges appellat vincula, Hierem. 2. *Fregisti* *Hierem. 2.* *iugum, rupisti vincula.* Isidor. autem lib.2. Etymol. *Isidor.* c.10. & lib.5. c.3. à legendo putat legem esse dictam, quod inde colligit, quia lex debet esse scripta, & ideò legenda est. Sed quia nunc latius de lege loquimur, vt illa etymologia possit in omnẽ legem conuenire, oportet *legendi* verbum ad interiorem lectionem, seu recogitationem ampliare, vt notauit Alen. 3. p. q. 26. memb.1. Nã *Alens.*

sint

A ſicut lex naturalis dicitur à Paulo ſcripta in cordibus ad Roma.2. ita in eis mente legi poteſt, & debet, id eſt meditari, & recogitari, vt ſecundum *Pſal.118.* illam mores dirigantur, iuxta illud Pſalm.118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Et huic etymologiæ conſonat nomen Hebraicũ, quo lex, *Tora*, dicitur, id eſt, inſtructio. Alij denique legem dictam eſſe putant ab eligendo, vel quia cum magna, & prudenti electione ferenda ſit, vel quod vnicuique oſtẽdat, quid eligendum ſit: ſic Augu- *Auguſtin.* ſtin. in quæſtionibus ex nouo teſtamento q.15. Si eius eſt opus, *Lex (ait) à lectione, id eſt, vt de mul-* *Cicero.* *tis quid eligas ſcias.* Cicer. verò lib.1. de legib. à legendo dictam eſſe declarat. *Quia nos*, inquit, *delectus vim in lege ponimus; ſicut Græci*, ait, *legem vocant* B *νόμον. à tribuendo* vnicuique quod ſuum eſt, quia lex debet eſſe iuſta. Vnde alij deriuant legem ab *Turrecr.* eo, quod legitime actiones humanas moderatur, vt refert Turrecr. in ca. *lex.* d.1. in fine. Itaque hæ omnes etymologiæ aliquid explicant, quod verè conuenit legi: vnde autem vox deriuata ſit, incertum eſt, & parum refert.

CAPVT II.

Quid Ius ſignificet, & quomodo ad legem comparetur.

1. HVius vocis frequẽs eſt in hac materia vſus, & interdum pro lege accipitur, vt patet ex *L. Ius naturale.* §. *ſingulorum.* Inſtit. de Rer. diuiſ. & L. *Ius naturale* *Varia nominis Ius, etymolog.* ff. de Legib. quamuis interdum aliis etiam modis accipiatur, ideoq; & illam explicare, & cum lege C conferre neceſſarium eſt. Prius verò aduertere oportet, tres ſolere iuris etymologias aſſignari. *Prima.* *Conan.* Prima eſt, vt ius dicatur, quod iuxta ſit, de qua videri poteſt Conan. lib.1. Cõmentar. iuris ciuil. Eam enim omitto, quia mihi non probatur, quia ſi materiales voces conſideramus, non eſt in ea proportio cum *Iuxta* non per S. ſicut Ius, ſed per X. ſcribatur. Si verò ſignificationẽ attendamus, iuxta eſſe, non ſignificat, æquale eſſe, ſed tantum eſſe prope. Et licet interdũ ſignificet ſimilitudinẽ, vel æqualitatẽ in aliquo munere, vel actione, illud tamen eſt in ſenſu longè diuerſo ab æqui- *Secunda.* tate, quã ius indicat; vnde dura mihi videtur, & ſingularis hæc deductio. Secunda, & Latinis magis recepta eſt, vt ius dicatur à iubendo: nã *iuſſum* participiũ eſt verbi, Iubeo, & ſi à participio *iuſſũ* ſecundã ſyllabam demamus, ius relinquitur: vel certè, ſi illas duas ſyllabas diuidas, orationem conſtitues, qua ipſum iuſſum, ſeu imperium dicat, ſe eſſe ius: ſeu, ius ſum.

2. *Tertia.* Tertia deriuatio eſt, vt ius à iuſtitia dicatur; D ſic enim dixit Vlpian. l.1. ff. de Iuſt. & iur. *Eſt autem ius à iuſtitia appellatum.* Quam etymologiam aliqui impugnant, quia iuſtitia potius à iure deriuatur, quam è conuerſo: iuſtum enim dicitur, quod eſt ſecundum ius. Sed hæc ratio non cogit: nam aliud eſt loqui de ordine, ſeu deriuatione quoad cauſalitatem, aliud quoad denominationem, ſeu nominis impoſitionem. Nam priori modo verum eſt, iuſtitiam deriuari à iure (id eſt, ab eo, quod in re iuſtum, & æquum eſt) in ratione obiecti, ac ſubinde in genere cauſæ finalis, vel formalis extrinſecæ. Et hoc modo iuſtitia *L. Iuſtitia.* per ius definitur, quia *Ius ſuum vnicuique tribuit.* L. *Iuſtitia*. ff. de Iuſtit. & iur. Nihilominus tamen quoad denominationem, & appellationem iuris, de qua loquitur Iureconſultus, potuit ius à iuſtitia appellari: ſicut viſus talis eſt, quia tendit in obiectum viſibile, & nihilominus obiectum denominatur viſibile ab ipſo viſu. Sic ergo iuſtitia, & eſt talis, quia tendit ad conſtituendam æqualitatem, quam dicimus eſſe ipſum medium iuſtum, & hoc medium rectè potuit à iuſtitia denominari iuſtum: nam illa æqualitas apta eſt per iuſtitiã fieri. & inde vocatur iuſta. Indè verò potuit facilè deriuari ius, dempta vltima parte vocis *iuſtum*, ſicut de nomine *iuſſum* dicebamus. Et *Iſidor.* *Auguſt.* ita etiam dixit Iſidor. 5. Etymolo. c.3. *Ius eſſe dictum, quia iuſtum eſt.* Auguſt. etiam in Pſal.145. circa finem. *Ius* (inquit) *& iniuria contraria ſunt: ius enim eſt, quod iuſtũ eſt.* Sicut ergo iuſtũ à iuſtitia clarè denominatur, ita ius potuit à iuſto, & iuſtitia denominari quoad etymologiam vocis.

Vnde idem Auguſt. lib.19. de Ciuit. c.21. tanquam principium philoſophorum ſumit. *Quòd illud ius eſſe dicant, quod de iuſtitiæ fonte manauit.* 3. *Auguſt.* Quãuis enim ius per modum obiecti ſit cauſa iuſtitiæ; in genere tamen cauſæ efficientis, eſt effectus iuſtitiæ, nam iuſtitia facit, & conſtituit obiectum ſuum, ſicut aliæ virtutes morales. Illud ergo obiectum ſi in potentia conſideretur, poſſet denominari à iuſtitia iuſtificabile (vt ſic dicam) ſicut de viſu, & viſibili dicebamus: tamen illa denominatio non eſt in vſu, & barbara eſt, & loco illius videtur introductum nomen iuris vt eſt obiectum iuſtitiæ. Si autem conſideretur illud obiectum in actu, ſic dicitur iuſtum, & dici poteſt ius. Sic enim propriè locum habet, quod dixit Auguſtinus, ius, & iniuriam eſſe contraria: nam iniuria nihil aliud eſt quam actus iniuſtus. Et ita etiam dixit in ſecundo loco allega- *Bartol.* to. *Quod iure fit, profectò iuſtè fit.* Vnde Bartol. in d. l.1. dixit, ius in actu eſſe exequutionem, & de hoc interpretatur illam legem: veruntamen etiam poteſt optimè intelligi de iure in potentia, ſeu in habitu, quia (vt dixi) nõ eſt ſermo de emanatione cauſali, ſed de ſola denominatione, ſicut ſcibile denominatur à ſcientia etiã in habitu. Nihil ergo eſt incõmodi in hac etymologia, & quãuis incertũ ſit, quæ iſtarũ duarũ deductionum ſit verior, vtraq; præſenti inſtituto deſeruire poteſt.

4. Iuxta has ergo duas vocis deriuationes, nomẽ *Ius* duas præcipuas habet ſignificationes, quas adnotauit Driedo l.1. de libert. Chriſt. c.10. Nam *Driedo.* *Nominis, Ius, ſignificatio.* iuxta vltimam etymologiam ius idem ſignificat quod iuſtum, & æquũ, quod eſt obiectũ iuſtitiæ. Conſiderandũ eſt autem, iuſtitiæ nomen dupliciter accipi. Primò pro omni virtute, quia omnis virtus reſpicit, & facit aliquo modo æquitatẽ: ſecundo pro ſpeciali virtute tribuẽte alteri quod ſuũ eſt. Vtriq. ergo ſignificationi ius cũ proportione reſpondet. Nã primo ius ſignificare poteſt quidquid eſt æquum, & conſentaneum rationi, quod eſt veluti generale obiectũ virtutis in genere. Secundo poteſt ius ſignificare æquitatem, quæ vnicuiq. ex iuſtitia debetur, & hæc poſterior ſignificatio magis eſt in vſu: nã ius ſic acceptum ad propriam iuſtitiã referri maximè ſolet. *D.Thom.* Vnde D.Tho. 2.2. q.57. ar.1. hãc dixit eſſe, primã rationem, & ſignificationẽ iuris. Et inde optimè concludit in ſolutione ad 2. ius non eſſe legem, ſed potiùs eſſe id, *quod lege præſcribitur*, ſeu menſuratur. Quod ego cenſeo cum proportione eſſe intelligendum: nam leges pertinẽtes ad ſpecialem iuſtitiã reſpiciunt ius ſpeciale, in dicta proprietate ſumptum: lex autem in genere, prout in omnibus virtutibus locũ habere poteſt, reſpiciet ius generaliter, & largè ſumptum, ſicut dixit Cicero l.2. de legib. in ipſo nomine legis ineſſe vim *Cicero.* iuſti, & iuris colendi, quia vera lex æquum, & iuſtum præcipere debet, vt dixi.

Et

Et iuxta posteriorem, & strictam iuris significationem solet propriè ius vocari facultas quædam moralis, quam vnusquisque habet, vel circa rem suam, vel ad rem sibi debitam; sic enim dominus rei dicitur habere ius in re, & operarius dicitur habere ius ad stipendium, ratione cuius dicitur dignus mercede sua. Et hæc significatio vocis huius frequens est non solùm in iure, sed etiam in scriptura. Nam in iure hoc modo distinguuntur ius in re, vel ad rem: item iura seruitutum, seu iura prædiorum rusticorum, vel vrbanorum, iura vtendi, vel fruendi, & similia, quę latè videri possunt apud Brissonium lib. 9. de Verb. signif. verb. *Ius.* (Brissen.) In Scriptura verò legimus, dixisse Abraham ad filios Heth, Gen. 23. *Date mihi ius sepulchri*, id est, facultatem sepeliendi, & cap. 31. de Iacob quando discessit à socero, dicitur tulisse secum omnia, *quæ iuris sui erant*, & similia loca sunt frequentia. (Genes. 23. Genes. 31.) Atque hoc modo sumi videtur ius in l. *Iustitia*. ff. de Iustit. & iur. cum dicitur iustitia esse virtus, quæ ius suum vnicuique tribuit, id est, id tribuens vnicuique quod ad illum spectat; illa ergo actio, seu moralis facultas, quam vnusquisque habet ad rem suam, vel ad rem ad se aliquo modo pertinentem vocatur ius, & illud propriè videtur esse obiectum iustitiæ. (L. Iustitia.) Hinc etiam solet ius pro necessitudine accipi, vt dicitur in l. vlt. ff. de Iustit. & iur. videtur enim tunc vox illa significare specialem quandam obligationē, aut relationem, quæ ex ipsa necessitudine nascitur. Atque hoc modo dicitur vnus succedere iure sanguinis, alius iure adoptionis, alius verò iure institutionis, seu testamenti. Sic etiam dicitur in l. *Ius*. 34. ff. de Pactis, *Ius cognationis non posse repudiari*, & ius cognationis restitui filio, dicitur in l. vlt. ff. de Senten. pas. Vnde colligitur, non significare ipsam cognationem, sed moralem actionem, seu facultatem, quæ ex illa nascitur, & sic de aliis.

6. (Alia significatio nominis, Ius.) Iuxta aliam verò etymologiam, qua ius à iubendo dicitur, propriè videtur ius legem significare: nam lex in iussione, seu imperio posita est. Et hoc modo sumunt frequenter hanc vocē Iureconsulti, vt quando dicunt, hoc, vel illo iure vtimur, vel hoc est certi, & explorati iuris, & similia. Item videtur hoc modo sumi, quoties à facto distinguitur, vt cum diuiditur ignorantia iuris ab ignorātia facti, vt est frequens in iure, & Doctoribus: estq; titulus de iuris, & facti ignorātia. Et hinc etiā est, quod est consentaneū ratio ni, iure fieri dicitur, tāquā legi cōforme. Sic etiā videtur definisse ius Salust. in Catilinario, cum dixit, *Ius est ciuilis æquitas, vel scriptis legibus sancita, vel institutis aut moribus recepta*. (Salust.) Quæ descriptio in primis de solis legibus ciuilibus data videtur; si tamen particula illa *Ciuilis* dematur, etiam legibus canonicis, & diuinis positiuis facilè poterit adaptari. Legi autem naturali non videtur conuenire, nisi eam dicamus esse scriptam in mentibus hominum: nam ius etiam de lege naturali dicitur, vt constat ex titulo de iure naturali gentium, & ciuili, de qua diuisione infrà dicemus. Deinde illa descriptio magis videtur data per effectū legis, quàm per propriam eius rationem. Vel certè videtur magis esse descriptio obiecti constituti per legem, quàm ipsius legis, quia lex constituit æquitatem, vel est mensura, & regula eius; non est propriè ipsa æquitas.

7. (S. Isidor.) Addit verò Isidor. d. lib. 5. Origin. c. 3. ius, & legem comparari vt genus, & speciem: nam ius vult esse genus, legē verò speciem. Et rationem reddere videtur, quia ius legibus, & moribus constat. Lex autem est constitutio scripta, & habetur in cap. 2. 3. & 4. d. 1. Et videtur sequi D. Thomas 2. 2. q. 57. art. 1. ad 2. dicens, rationem æqui, & iusti, si in scriptū redigatur, esse legem. (D. Thom.) Et videtur sumpsisse ex August. lib. 83. quæstionum, q. 31. dicente, *Lege ius est: quod in eo scripto, quod populo expositum est, vt obseruet, continetur.* (August.) At verò è contrario Cicero lib. 1. & 2. de Legib. solam illam putat esse propriam legem quæ in ratione est, scriptam verò exterius dicit esse populariter legem. (Cicero.) Vnde diuinā mentem vocat summam legem, deinde rationem existentē in mente sapientis, legem verò scriptam magis nomine, quàm re legem appellari. Iam vero vsus obtinuit, vt lex de scripta, & non scripta propriè dicatur, & ita ius prout legem significat, cum illa conuertitur, & tanquam synonyma reputantur.

8. (Actus iudicis Ius significat aliquando.) Hinc verò deriuatum est nomen iuris ad alia quædā significata, ad quæ significanda legis vox translata non est. Nam hinc actus iudicis solet nomine iuris appellari, vel quia secundum leges fieri debet, vel quia interdum videtur quasi legem constituere, & sic dicitur iudex, cum munus suum exercet, ius dicere; vnde est titulus, ff. si quis ius dicenti non obtemperat. & cap. 2. de Constit. in 6. dicitur, *Extra territorium ius dicenti impunè non obediri*, quod tam de sententia, quàm de lege, seu statuto intelligi potest. Imò in l. penult. ff. de Iust. & iur. dicitur iudex ius reddere, etiam cum iniquè decernit, non habito respectu ad id, quod facit, sed ad id, quod facere debet. Præterea hoc modo dicitur iudex subditum in ius vocare, vtiq; iuris experiundi causa, vt dicitur in l. 1. ff. de In ius vocando. Quanuis posset illud intelligi de vocatione ad locum iudicij. Nam vox hæc etiam ad significandum locum, in quo iudicium exercetur, translata est, vt notatur in eadem l. Penult. ff. de Iust. & iur. Vnde apud Latinos, *ire in ius*, idem est, quod ad Prætorium, seu sedem Prætoris ire, vt ex Donat. Victor. & multis iuribus notat Brisson. suprà. (Brisson. D. Thom.) Imò & D. Thomas suprà ad 1. ita interpretatur, cum dicitur aliquis comparere in iure. Vbi addit etiam aliam significationem huius vocis: nam ipsa etiam ars, qua discernitur, quid sit iustum, dicit aliquando vocari ius. Et sic tacitè videtur exponere dictam l. 1. ff. de Iust. & iur. Vbi Vlpian. refert, & probat definitionem Celsi dicentis, *Ius est ars boni, & æqui*: nam hæc definitio non tam ipsi legi, quàm iuris prudentiæ conuenire videtur, nisi ars latè sumatur pro quacumque ratione, seu mensura operationis. (Vlpian.)

9. (Quomodò ius distinguatur ab æquo, & bono.) Duo tandem supersunt declaranda. Vnum est, quomodò ius interdum ab æquo & bono distinguatur, si nihil aliud est ius, quam ipsum iustū, quod, est ipsum æquū & bonum; vel etiam si sumatur pro lege, est ratio ipsius boni, & iusti vt diximus. Illa autem distinctio iuris, ab æquo & bono, constat ex multis, quæ refert Ludouic. Viu. in Schol. ad August. lib. 2. de Ciuit. ca. 17. Sic enim dixit Quintil. lib. 4. *Iudicis natura noscenda est, iuri magis, an æquo sit opposita* Et libr. 6. *iure pugnandum, an æquo?* & Cicer. in Bruto. *Crassus multa tam contra scriptum pro æquo, & bono dixit.* (Cicero. Aristot.) Hanc ergò dubitationem proponit Aristot. 5. Ethic. cap. 10. & in summa respondet, æquitatem esse iusti emendationem. Ad quod intelligendum, voces iusti, & æqui, & iustitiæ, ac æquitatis distinguendę sunt. Duplex est enim iustum; vnum naturale, quod est rectum secundum naturalem,

turalem rationem ; quod nunquam deficit, si ratio non erret. Aliud est iustum legale, id est, quod lege humana constituitur, & hoc, licèt in vniuersali iustum sit, solet in particulari deficere. Nec propterea lex iniusta est, quia necesse est vniuersaliter ferri: defectus autem (ait Aristotel.) nō ex lege, aut ex legislatore, sed ex materia ipsa prouenit. Et iuxta hoc duplex iustū, duplex cū proportione potest distingui iustitia; eodemq. modo dupliciter solet accipi æquitas, vno modo pro æquitate naturali, quæ eadem est cum iustitia naturali, & illi respondet æquum, prout idem est, quod iustum naturale, & in hoc sensu loquuntur sæpè ciuilia iura de æquitate naturali, vt in l. 1. §. *Si filius*. ff. de suis, & legitimis hæredibus. *Naturali æquitate nepotes in filiorum locum succedunt*. & l. 1. ff. de requiren. reis, *æquitatis ratio non patitur inaudita causa quem condemnari*. Et huic æquitati respondet æquum generaliter dictum. Sicque dicitur in l. *Nam hoc*. ff. de Condict. indebiti. *Hoc natura æquum est, neminē cum alterius nocumēto locupletari*. Atque æquitas hoc modo sumpta non est emendatio iuris, sed potius origo, seu regula ipsius, iuxta l. 91. ff. de regul. iur *In omnibus, maximè tamen in iure æquitas spectanda est*.

10 Alio verò modo sumitur æquitas pro prudēti moderatione legis scriptæ præter rigorem verborum eius, & sic dicitur opponi stricto iuri in l. 2. §. *Item*. ff. de Aqua pluuia arcen. sicq. dixit Terentian. *Inter ius, & æquitatem hoc interest, ius est quod omnia recta, & inflexibilia exigit, æquitas est, quæ de iure multum remittit*. Et ab æquitate sic sumpta dicitur etiam quasi per antonomasiam æquum, & bonum, quod in se quidem tale est, licet à verbis legis discordare videatur. Et sic sumpsit Arist. æquitatem, cum illam dixit esse emendationem iusti, vtique legalis, virtutemq. à qua procedit hic actus vocauit epijkiam, de qua disputat etiam D. Thomas 2. 2. q. 120. Ad illam enim spectat contra verba legis humanæ agere in particulari, quando illam seruare esset contra naturalem æquitatem, tuncque iudex dicitur non agere iure; vtique materialiter, & vt sonat, sed agere æquo, & bono, quod est, ius ipsum iuxta intentionē eius seruare, & contrarium agere esset ius violare, iuxta illud Iustin. C. de Legib. *Non dubium est, in legem cōmittere eum, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem*, & ideò fortassè iurisprudētia dicta est ars boni & æqui, quod in legibus interpretandis bonum, & æquū semper intueri debet, etiam si interdum oporteat verborum rigorem temperare, ne ab æquo & bono naturali discedatur. Plura de hac re vide in Couarr. in Reg. *Possessor*, part. 2. §. 6. n. 3.

11 *De distinctione inter Ius, & fas. Isidor.*

Alterum declarandum est, quid sit fas, & quomodò ad ius, & legem comparetur. Ait enim Isidor. 5. Etymolog. cap. 2. *Fas lex diuina est, ius lex humana*, & habetur etiam dist. 1. c. 1. vbi hoc exemplo explicatur; *Transire per agrum alienum fas est, ius non est*. Hæc autem videntur intelligenda iuxta dicta in proximo puncto, vt ibi ius strictè sumatur pro lege scripta: fas autem pro æquitate, & quasi iusta exceptione. Vt in dicto exēplo transire per alienum agrum dicitur non esse ius, quia nimirum lex humana per se potius prohibet illum transitum, tamen si ex rationabili causa absque detrimento fiat, fas est, seu licitum est. Atq. ita explicuit Glossa ibi, & Henrr. Quodlib. 9. q. 2. At verò D. Thom. 2. 2. q. 57. art. 1. ad vlt. aliter illa verba exponit. Vult enim, nomen iuris secundum quandam specialem pro- A prietatem magis conuenire legibus, quę ordinātur ad homines inter se, quàm legibus, quæ ordināt hominē ad Deum, quia Deo nō possumus reddere æquale, & ideò inquit respectu Dei potius fas, quam ius appellatur lex. Sed quidquid sit de hac proprietate, quæ non est ab vsu latinorū aliena, Isidor. non appellat fas legē diuinam, eo quod circa debitū Deo reddendum disponat: sed quia in naturali æquitate, atque adeo in ratione naturali, quæ lex diuina est, nititur. Omissis autem metaphoricis significationibus, & distinctionibus, quæ in præsēti instituto nō deseruiunt, nunc de iure in secunda, & propria significatione generaliter loquimur, sicque cum lege conuertitur, prout nunc etiam de illa vniuersaliter tractamus.

Glossa. Henrr. S. Thomas.

CAPUT III.

Quanta sit necessitas, & varietas legum.

B Explicatis nominibus iuris, & legis, antequā inquiramus, quid lex sit, oportet prius ostendere illam esse. Quod optimè fiet, eius necessitatem declarando, quia in his rebus ad institutionem morū pertinentibus, nec aliquid superfluū admittendum est, neque id, quod necessariū est, deesse potest. Solet autem distingui duplex necessitas, vna absoluta, secundū quam dicitur res aliqua per se, & propter se simpliciter necessaria: quomodò Deus habet necessitatem essendi secundū existentiam actualem, de qua loquimur. Alia est necessitas respectiua in ordine ad aliquem finem, vel effectum, quæ duplex subdistinguitur: nam quædā est necessitas simpliciter, alia ad melius esse, quæ propriùs est vtilitas. 1

Duo ergo in generali videntur certa. Primū est, necessitatem absolutam legi non conuenire, quatenus lex est. Probatur, quia talis necessitas C est propria Dei, qui solus est ens per se, & absolutè necessarium; lex autē omnis vel est aliquid creatum, vel certè supponit aliquam creaturam, propter quā feratur, Deus enim nō est capax legis; ergo sicut creatura non est simpliciter necessaria, ita neque lex. Addo prętereà, loquendo de propria lege, de qua nunc agimus, tantùm esse posse propter creaturam rationalem: nam lex non imponitur, nisi naturæ liberæ, nec habet pro materia nisi actus liberos, vt infrà videbimus; ergo non potest esse magis necessaria lex, quàm sit rationalis, vel intellectualis creatura; at creatura rationalis non habet absolutam necessitatem essendi; ergo nec lex habet huiusmodi necessitatem. Solùm poterat hîc oriri dubium D de lege æterna, quam nunc esse suppono: illa enim est Deus ipse, & ideo est tam immutabilis, & æterna sicut ipse, ac subinde tam necessaria. Sed dico breuiter rem illam, quæ est lex æterna, esse absolutè necessariā, vt probat argumentum, tamen sub ratione legis non habere absolutam necessitatem, quia includit respectum liberum, vt infrà ostendam.

2 *Lex absolutè non fuit necessaria.*

Dico secundò. Supposita creatione rationalium creaturarum, lex fuit necessaria necessitate finis, tam simpliciter, quàm ad melius esse. Hæc veritas est tanquam principium per se notum in hac materia, & quoad priorem partem de necessitate simpliciter, declarari potest, quia intellectualis creatura eo ipso, quod creatura est, superiorē habet, cuius prouidentiæ & ordini subiaceat, & quia intellectualis est, capax est gu-

3 *Lex supposita creatione creaturæ rationalis, fuit vtilis, & absolutè necessaria necessitate finis.*

bernatio-

bernationis moralis, quæ fit per imperium; ergo connaturale est, & necessarium tali creaturæ, vt subdatur alicui superiori, à quo per imperium, seu legem regatur. Item talis creatura eo ipso, quod ex nihilo facta est, flecti potest ad bonū & malum, vt ex communi Patrum sententia nunc suppono; ergo non solum est capax legis, qua dirigatur ad bonum, & arceatur à malo, sed etiam aliqua talis lex est illi simpliciter necessaria, vt conuenienter suæ naturæ viuere possit. Vel etiam à contrario possumus argumentari: nā qui caret lege, peccare non potest; rationalis autē creatura potestatem habet peccandi; ergo, & legi necessariò subdita est. Nec refert, quod per gratiam, vel gloriam possit hæc creatura fieri impeccabilis; tum quia hic de naturali necessitate loquimur, & hoc modo dicimus necessariam esse legem, supposita conditione naturæ rationalis: tum etiā quia per donum, quo talis natura fit impeccabilis, non tollitur, quin sit subdita legi, quoad illos actus quos liberè exercere potest, sed fit, vt indefectibiliter pareat legi. Altera verò pars de vtilitate, ex priori clara est, quia necessitas in ordine ad finē, vtilitatē necessariò includit. Itē quia de legibus scriptū est illud *Lex Domini immaculata, conuertens animas, &c.* Psal. 18. & illud Prouer. 6. *Mandatū lucerna est, & lex lux*, & similia, quæ posteà insinuabimus, & magnas ostendunt legis vtilitates.

Psal. 18. Prouer. 6.

4. Verumtamen quia vtilitas hæc, vel necessitas non est eadem in omnibus legibus, ad illam exactè declarandam operæpretium erit, varia genera legum distinguere, & in singulis propriam necessitatem, vel vtilitatem explicare: ita enim constabit, non solùm esse legem in genere, sed etiam in particulari quotuplex sit, quod etiam necessarium est, vt de toto obiecto huius tractatus quęstionem, an sit, plenè definiamus; ostendimus enim, suprà, obiectum hoc omnes legum species complecti. Erit etiā hoc opportunum, vt intelligantur voces, quibus in discursu totius tractatus nobis vtendum est.

5. Legum diuisio in varia mēbra. Plato.

Primo ergo supponere possumus diuisionem legis in quatuor membra, quam posuit Plato in Timæo, & Phædro, scilicet, in diuinam, cœlestē, naturalem, & humanam, ex quibus vocibus secunda non admittitur à Theologis, quia vel superflua est, vel erroneam doctrinam continet. Per cœlestem enim legem fatum, & necessitatem quandam operandi, quæ ex ordinato motu, & influxu cælorum prouenit, Plato intellexit. Vnde si intelligat, legem illam talem esse, vt vel diuinæ prouidentiæ non sit subiecta, vel rebus omnibus, etiam hominibus, quoad proprias animæ operationes necessitatem imponat, falsam, & hæreticam sententiā continet, diuinæ gubernationi, & libertati arbitrij contrariam: si verò per cœlestem legē solùm intelligat, quod Arist. dixit, mundum hunc inferiorem coniunctū esse sphæris cœlestibus, vt inde gubernetur, per naturales, scilicet, influentias, & vicissitudines, quę à Deo semper pendeant, & corpora immutent, & non animas, sic non oportuit membrū illud distinguere, quia eo modo, quo potest appellari lex, sub naturali comprehenditur, vt monstrabimus. Omissa ergo illa secunda voce, alia tria sunt etiam in vsu Theologorum, sed in sensu aliquantulum diuerso.

6. Quid sit lex diuina

Lex ergo diuina apud Platonem est ratio gubernatrix vniuersi in Dei mente existens, quam legem etiam Theologi agnoscunt, sed legem

A æternam appellant. Duobus enim modis dici potest lex diuina, vno modo quia in ipso Deo est; alio modo, quia ab ipso Deo immediatè fertur, licet extra Deum ipsum sit. Priori modo legem diuinam appellauit Plato, Theologi verò cum Augustino, vt distinguant illam legem ab alia, quam Deus extra se fert, vocant illam æternam; & ita etiam nos appellabimus. De ipsa igitur re, quæ lex æterna vocatur, tam certum est esse in Deo, quàm est certum habere Deum vniuersi prouidentiam, quia per hanc vocem nihil aliud significatur, quàm ratio huius prouidentiæ in Deo existens, vel aliquid eius. Quo modo autē recipiat nomen, & proprietatem æternæ legis in principio libri sequentis explicabimus. Et hinc facilè intelligitur quæ sit necessitas, & vtilitas huius legis, est enim eadē, quæ diuinæ prouidentiæ: nam sicut absque diuina prouidentia mundus non posset consistere, ita neq; sine hac diuina, & æterna lege, & omnis vtilitas, & commoditas, quæ huic mundo prouenit ex diuina

apud Platonem, & quibus modis vsurpetur.

B prouidentia in hanc etiam diuinālegem referēda est. Aduertit autem D. Thomas 1.2.q.91.art. 1.ad 3. vtilitatem huius legis non esse, quia ipsa ordinatur ad finem, sed quia ipsa ordinat omnia alia ad suos fines per conuenientia media: ipsa enim non potest ad finem ordinari, cum sit ipse Deus, qui est vltimus finis omnium. Tandem ex hac prima lege diuina, seu æterna colligi potest prima diuisio legis in æternā, & temporalē, supponimus enim nihil esse æternum extra Deum: constat autem plures esse leges extra Deum existentes; ergo præter legem æternam necesse est dari alias temporales, quæ consequenter differūnt tanquā creatum, & increatū, quia quidquid est æternū increatum est, & quod est temporale est creatum. Hinc ergo constat dari legem diuinam, id est, in Deo ipso existentem: quomodò

D. Thom.

Prima diuisio legis, in temporalem, & æternam.

C autem detur lex diuina à Deo proximè lata, patebit ex dicendis. Deniq; datur lex in Deo ipso existens: hæc enim omnia in idem recidunt.

Ex aliis igitur duobus membris legis à Platone positis secunda diuisio legis colligitur, quæ est subdiuisio legis creatæ in naturalem, & positiuā. Quam diuisionem omnes etiam Theologi agnoscunt, & est frequens apud Sanctos, siue sub nomine legis, siue sub nomine iuris positiui, & naturalis. Vt patet ex Isidoro lib. 2. & 3. Etymol. & habetur in Decret. d. 1. & sequentibus & sumitur ex Augustino tractatu 6. in Ioannem; & indicata est à Paulo Roman. 2. dicente, *Gentes, quæ legem non habent naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt.* Vt ibi Glossa ordinar. notauit. Eadē diuisio reperitur in iure ciuili Instit. de Iure natur. gentium, & ciuili, & l. 1. ff. de iustitia, & iure. Et

7. Secunda diuisio legis in naturalem, & positiuam. D. Isidor.

D. August. Rom 2.

Gloss ord.

D Cicero libro. 1. de Legibus ex professo probat, dari ius naturale prius omni humano. De quo multa etiam habet lib. 2. de Legibus, & Aristot. 5. Ethicor. cap. 7. vbi in eodem sensu distinguit ius in naturale, & legale.

Cicero. Aristot.

Sed circa legem naturalē aduertendū est, variis modis à Philosophis, Iurisperitis, vel Theologis accipi. Plato enim suprà legem naturalem videtur accipere pro omni inclinatione naturali indita rebus à suo creatore, qua singula ad proprios actus, & fines tendunt. Sicut enim legē diuinā esse dixit, rationē æternā in Deo existentē, qua reguntur omnia, ita participationē illius rationis creaturis impressam, vt in destinatos fines suos tendant, naturalem legem appellauit. Imò etiam D. Thomas 1.2.q.91.art.2. dixit, omnia,

Quibus modis lex naturalis apud Auctores vsurpetur.

D. Thom.

quæ

A quæ diuina prouidentia reguntur, participare aliqualiter legem æternam, in quantum ex efficacia eius habent inclinationes in proprios actus, & fines. At verò Iurisperiti legem naturalem communem esse dicunt, non solùm hominibus, sed etiam alijs animalibus; inanimata verò à participatione huius legis excludere videntur, vt patet ex §.1. Instit. de Iure naturali. &c. & l.1. ff. de Iust. & iure.

8. *Lex secundum proprietatem insensibilibus non attribuitur.*

Veruntamen, vt in primo capite notaui, lex non attribuitur rebus insensibilibus secundum proprietatem, sed secundum metaphoram, & ideò de illa priori, ac generalissima acceptione legis naturalis, nihil amplius hîc dicere necesse B est, præter ea, quæ in cap.1. diximus; & quæ infrà dicemus de lege æterna. Animalia etiã bruta non sunt capacia propriè legis, cum nec ratione, nec libertate vtantur, & ideò non potest nisi per similem metaphoram illis attribui naturalis lex. Quanuis enim in hoc differant ab insensibilibus, quod non solo pondere naturæ, sed etiam cognitione, & instinctu naturali ducuntur, qui instinctus est illis quasi lex, & hac ratione possit aliqualiter sustineri illa secunda acceptio Iurisconsultorum, nihilominus simpliciter est metaphorica, & valde analoga, & ideò etiam nunc illam omittimus; infrà enim l.2. cap.8. explicando ius gentium, sensum proprium illarum legum inuestigare conabimur.

9. *Quænam sit propria lex naturalis.* *Psalm. 4.* *D.Thom.*

Lex ergo naturalis propria, quæ ad moralem C doctrinam, & Theologiam pertinet, est illa, quę humanæ menti insidet ad discernendum honestum à turpi, iuxta illud Psal.4. *Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Vt explicuit D. Thomas d.q.91. ar.2. vbi concludit legem naturalem esse *participationem legis æternæ in rationali creatura.* Et in 4.d.33. ar.1. *Quia homo* (inquit) *inter cætera animantia rationem finis cognoscit, & proportionem operis ad finem, ideò naturalis conceptio ei indita, qua dirigitur ad operandum conuenienter, lex naturalis, seu ius naturale dicitur; in cæteris autem naturalis æstimatio vocatur.* Et hoc etiam apertè sensit Cicero lib. 2. de Legib. *Cicero.* Nam post verba suprà citata de lege æterna subdit. *Ex qua illa lex, quam Dij humano generi dederunt, rectè est laudata: est enim ratio, mensq́; sapientis ad iubendum, & ad deterrendum idonea.* Ita ergo hæc lex naturalis dicitur, non solùm prout naturale à supernaturali distinguitur, sed etiam prout distinguitur à libero. Non quia eius exequutio naturalis sit, seu ex necessitate fiat, sicut exequutio naturalis D inclinationis est in brutis vel rebus inanimis; sed quia lex illa est veluti proprietas quædã naturæ & quia Deus ipse illam naturæ inseruit. Et ex hac parte etiam est diuina hæc lex, tanquam à Deo immediatè lata, vt sensit D.Thom. *D.Thom.* *D.August.* dicta q.91. & q.94. ar.6. vbi adducit D. August. 2. Confessionũ c.4. dicẽtẽ ad Deũ, *Lex tua scripta est in cordibus hominũ;* quòd dictũ est propter legẽ naturalem; vnde dixit in l.2. de Sermone Domini in mont. cap.9. Nullam esse animam, *in cuius conscientia non loquatur Deus. Quis enim scribit in cordibus hominum naturalem legem, nisi Deus?* Expressiusq́ue hanc legẽ, diuinam appellat Isidor. lib.5. *D. Isidor.* Etymol cap.2. Atque ex his tandem constat, quã sit necessaria, & vtilis hæc lex, cũ in ea posita sit discretio inter honestum, & turpe in rationali natura. Veruntamen hęc omnia longam requirunt declarationẽ, sed ne ordinem inuertamus, & confundamus omnia, in librum sequentem illam reseruamus.

10. Superest dicendum de quadam subdiuisione legis naturalis; prius autem oportet aliquid dicere de quarta lege à Platone posite, quam humanã appellauit, & pertinet ad ius illud quod *Arist.* Arist. vocauit, *ius legale*, quòd ipse ita descripsit. *Est ius, quod à principio nihil refert, postquam autem positum est, multum refert.* Quod ex parte materiæ talis iuris intelligendum est, quia versatur circa actiones, quæ secluso tali iure non essent sub obligatione, per illud autem efficiuntur necessarię. Denique ad hoc membrum spectant illæ leges, quas Cicero lib.2. de legib. à lege æterna, & naturali distinguit, & populares vocat. Nos autem more Theologorum legem creatam, seu temporalem in naturalem, & positiuam diuisimus, quia positiua latiùs patet, quam humana. Est enim aduertendum, Philosophos non agnouisse supernaturalem hominum finem, sed solùm de huius vitæ aliquali felicitate, vel potiùs conuenienti statu, ad illam in pace & iustitia transigendam, tractasse, & in ordine ad hunc finem de legibus considerasse, & ita naturalem legem solum ab humana, quam nos ciuilem appellare possumus, distinxisse, de qua statim aliquid dicemus. At verò cum fides doceat, homines, ad finem supernaturalem vitæ futuræ per conuenientia media in hac vita exequenda ordinari, rectè sacra Theologia infert, longè aliter esse necessariam hanc legem naturalem, & pluribus legibus positiuis homines indigere, quam ijdem Philosophi fuerint assequuti.

11. *Quibus modis consideratur natura humana in ordine ad leges, quibus indiget.*

Circa legem ergo naturalem docet Theologia, hominem secundum duplicem naturam, & duplex rationis lumen considerari posse. Primò secundum puram naturam, seu substantiam animæ rationalis, & consequenter secundum rationis lumen illi connaturale: secundò iuxta naturam gratiæ desuper homini infusæ, & secundum diuinum, ac supernaturale lumen fidei; per quod pro statu viæ regitur, & gubernatur. Et iuxta hæc duo principia distinguit duplicem legem naturalem; aliam simpliciter naturalem respectu hominis: aliam, quæ licet supernaturalis sit respectu hominis (quia totus ordo gratiæ illi supernaturalis est nihilominus naturalis dici potest respectu gratiæ, quia etiam gratia habet suam propriam essentiam, & naturam, cui connaturale est lumen infusum. cui etiam connaturale est non solum dirigere homines ad rectam, & honestam, ac debitam operationem supernaturalem, sed etiam depellere tenebras, & errores circa ipsammet legem purè naturalem, & sub altiori ratione præcipere ipsiusmet legis naturalis obseruationem. Sic ergo lex naturalis duplex distingui potest, vna purè naturalis, alia simpliciter supernaturalis, naturalis autem respectiuè, per comparationem ad gratiam. *Quotuplex sit lex naturalis.* Vnde cum lex naturalis etiam pura diuina sit, quia à Deo manat, multò magis lex naturalis diuini ordinis diuina est. Nam prior est à Deo mediante natura, à qua manat, tanquam proprietas eius: posterior autem est à Deo per se infundente gratiam, & ipsum supernaturale lumen, ac actualiter etiam dirigente homines ad dictamina illius legis perficienda per auxilia gratiæ excitantis, & adiuuantis.

12. Denique vtraque lex dici potest connaturalis generi humano, eo modo quo naturale quodam modo dicitur, quod cum natura concreatum est, semperq́. in illa perseuerauit. Ita enim

lex

lex etiam connaturalis gratiæ semper in humano genere fuit, quia nunquã in hominibus vniuersis, seu in tota Ecclesia lumen fidei defuit, neque homines caruerunt vnquam lege diuina supernaturali, sine qua non potuissent in supernaturalem beatitudinẽ tendere. Vnde quando distingui solent status hominũ per leges, scilicet, in statum legis naturalis, scriptæ, vel gratiæ: in primo statu per legem naturalem intelligenda est tam lex solius naturę, quàm lex connaturalis gratiæ, seu lex fidei: non potuit enim mundus vnquam carere omnino hac lege secundum ordinariam prouidentiam, cum factores legis semper potuerint cum diuino auxilio iustificari, vt sumitur ex Paulo ad Romanos c. 2. & 3. Atque ita etiã patet, quæ fuerit necessitas, & vtilitas legis naturalis in hoc posteriori sensu declaratæ, nimirum, quia gratia, & fides semper fuit necessaria, & hæc lex est illis connaturalis. Itẽ vt haberet homo legem, per cuius obseruantiam posset consequi remissionem peccatorum, ac vitam æternam, cum diuino auxilio.

13 *Quænam sit lex positiua.*

Circa alterum membrum de lege positiua sciendum est, illam legem vocari positiuam, quę non est innata cum natura, vel gratia, sed vltra illas ab aliquo principio extrinseco habente potestatem posita est; inde enim positiua dicta est, quasi addita naturali legi, non ex illa necessariò manans. Vnde ab aliquibus *ius positum* vocatur, vt videri potest in Conan. lib. 1. Commentar. iur. ciuil. c. 8. Et legem positiuam sic sumptã conuenit, quod Arist. 1. Ethic. c. 9. dixit, *legẽ esse sermonem ab aliqua prudentia, & mente profectum, qua vim habeat ad cogendum.* Nam licet ille de lege humana tantum loquatur, tamen verba eius de se generaliora sunt, & ita etiam lex positiua latiùs patet, quàm humana.

Conan. *Arist.*

14 *Diuisio legis positiuæ in diuinam, & humanam.*

Atque hinc traditur à Theologis tertia diuisio legis positiuæ in diuinam, & humanam. Lex positiua diuina dicitur, quæ ab ipso Deo immediatè lata est, & toti legi naturali addita; de humana statim dicemus. Pręter has verò nõ potest esse alia positiua lex respectu hominũ, quia non sunt plures legislatores; Angeli enim non habẽt hanc potestatem in homines, quia nec naturalis illis est, nec à Deo est illis concessa, nulli enim id reuelatũ scimus, vnde nec diuinare illud possumus. Lex itaq; diuina in præsenti non dicitur lex in Deo existens, sed à Deo manans speciali quodã modo; non enim significat legẽ conceptã sed exhibitam, & in hoc inter alia differt à lege diuina provt illam posuit Plato. Deinde differt hęc lex à naturali sumpta cum omni perfectione suprà declarata, quia lex naturalis non additur à Deo specialiter ipsi naturæ, vel gratiæ; hæc autem lex specialiter ponitur, & additur vltra illã. Vnde lex naturalis non confertur per se primò, vt speciale donũ legis, sed censetur idem donũ, vel cum ipsa natura, vel cum ipsa fide, & gratia: nam qui dat formã, dat consequentia ad formã. Hæc autem lex per se primò datur tanquã donum additum & naturæ, & gratiæ. Et hinc factum est, vt hæc soleat appellari simpliciter lex, vt patet ex tota Epistola ad Roman. & ex alijs scripturæ locis, quę statim insinuabimus. Atque ideo lex diuina simpliciter dicta solet de hac positiua intelligi; & ita etiam nos frequentiùs loquemur.

15 Ex quo etiam facilè constat, quæ fuerit huius diuinæ legis necessitas. In quo animaduertendũ est, (ne propter ambiguitatem vocis decipi contingat) D. Thomam in q. 1. art. 4. quatuor afferre rationes, ob quas fuit necessaria lex diuina, quas si aliquis attentè consideret, inueniet solũ probare de lege diuina vel naturali, provt connaturalis est gratiæ: non verò de lege supernaturali positiua, provt nunc loquimur. Prima ratio est, vt dirigat hominẽ ad supernaturalem finem; secunda, vt iuuet hominẽ etiam in naturalibus, ne erret; tertia, vt etiã de interioribus actibus possit præcipere, & ordinare; quarta, vt omne malũ prohiberet, quod lex humana non potest. Et ad has quatuor proprietates accommodat illud Psal. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiã præstans paruulis.* Nam in hoc vltimo verbo continetur prima ratio, quia per sapientiã ordinatur homo ad supernaturalem finẽ. In tertia autem, seu penultima proprietate continetur vltima ratio: nã quia hęc lex nititur in veritate Dei; non potest subesse erroribus; imò errores naturæ potest emendare, & cohibere; præterea in secunda proprietate insinuatur ratio tertia: nam quia lex diuina interiores actus dirigit, merito conuertere animas dicitur. Ac deniq; immaculata dicitur, quia nullum malũ permittit. At verò hæ omnes rationes maximè probant de lege diuina cõnaturali gratiæ, præsertim ratio prima, & secunda, vt suprà etiam tetigi. Nam ratio tertia, & quarta etiã in pura lege naturali locũ habent, quia illa præcipit etiã internos actus bonos, & malos prohibet; nullumq; actum prauum re vera permittit. Imò lex diuina positiua, provt nunc de illa loquimur, ordinariè versatur circa actus exteriores, vt videre licet in lege veteri, & in noua, quatenus est de sacramentis, & de Hierarchia Ecclesiastica. Item per legem positiuam non prohibet Deus omnia mala, sed hoc spectat ad diuinam legem naturalẽ vtriusq; ordinis, vt suprà explicata est.

D. Thom. *Psal. 18.*

Vnde colligimus, necessitatem legis diuinæ positiuæ non fuisse necessitatem absolutã in ordine ad finem supernaturalem, sed fuisse necessitatem ex suppositione institutionis synagogæ, vel ecclesiæ, respectu cuius censeri potest necessitas simpliciter, licèt respectu ipsius finis sit potius ad melius esse, & ad maiorẽ hominũ instructionẽ, vel propter eorum nimiam cæcitatem, & deprauatos mores, ad cohibendos illos, vel propter maiorem perfectionem, & lumen, ad perfectionẽ virtutis, & sanctitatis assequendã. Ratio est, quia licèt aliqua lex supernaturalis, sicut & supernaturalis cognitio, fuerit necessaria, sufficere poterat illa, quæ est connaturalis ipsi gratiæ, necessitas ergo addẽdi alteram legẽ positiuã orta est ex peculiari institutione corporis mystici spiritualis (vt sic dicã.) Qua institutione supposita, possunt optimè applicari cum proportione rationes D. Thomæ ad hanc legem diuinã positiuam. Quæ vlterius subdiuidi solet in veterem, & nouam, quam partitionem in li. 9. & 10. latè sumus explicaturi.

16 *Necessitas leges diuinæ non est absoluta, sed ex suppositione.*

17 Superest dicendũ de lege positiua humana; quæ ita denominatur à proximo principio, vnde manat. Non enim dicitur lex humana, quia hominibus imposita sit, nec quia in illis sit, vt in his, qui per illam gubernandi sunt; quia licet hoc re vera conueniat huic legi, non est proprium eius, sed commune est omni legi, de qua tractamus, siue diuina, siue naturalis sit. Vnde secundum illam denominationem distingueretur potius lex humana ab angelica, id est, à lege Angelis imposita, de qua non tractamus.

Item

Item non dicitur lex humana ex materia, quia videlicet, de rebus humanis, & non diuinis feratur: nam licèt fortasse hæc denominatio cadere possit in legem, quam Philosophi humanam nominarunt, re vera non est ab eis intenta, nec est adæquata, quia lex humana latiùs patet vt videbimus. Dicitur ergo humana lex, quia proximè ab hominibus inuenta & posita est. Dico autem *proximè*, quia primordialiter omnis lex humana deriuatur aliquo modo à lege æterna; iuxta illud, *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt*. Prouer. 8. & quoad vim obligandi manat à potestate Deo data, quia *non est potestas, nisi à Deo*. Rom. 13. Nihilominus tamen lex ipsa, quæ humana dicitur, actus est hominis, & ita ab illo proximè fertur, & inde humana vocatur. Sic dixit Plutarch in Comment. In principe requiri doctrinam, *Iustitia legis est finis; lex autem Principis opus; Princeps verò Dei simulacrum administrantis vniuersa*. Et August lib. de Vera relig. cap. 31. *Conditor* (inquit) *legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, legem æternam consulit, vt secundum eius immutabiles regulas, quid sit pro tempore, iubendum, vetandumque discernat*. Et tract. 6. in Ioan. dicit, Deum per Imperatores distribuisse humano generi iura humana. Est ergo lex humana opus hominis, ab eius potestate & prudentia proximè manans, & tanquam regula & mensura operationum subditis posita.

Quæ sit lex humana, & cur ita appelletur. — *Prouerb. 8.* — *Roman. 13.* — *Plutarch.* — *S. August.*

18. Vnde etiam facile constat, quæ sit necessitas, vel vtilitas huius legis. Vt enim notauit D. Thomas q. 91. art. 3. necessitas manat ex eo, quod lex naturalis, vel diuina generalis est, & solùm complectitur quædam principia morum per se nota, & ad summum extenditur ad ea, quæ necessaria & euidenti elatione ex illis principijs consequuntur; præter illa verò multa alia sunt necessaria in republica humana ad eius rectam gubernationem & conseruationem, & ideo necessarium fuit, vt per humanam rationem aliqua magis in particulari determinarentur circa ea, quæ per solam rationem naturalem definiri non possunt, & hoc fit per legem humanam, & ideò fuit valde necessaria. Vnde Plato lib. 9. de legib. non longè à fine. *Necesse est* (inquit) *leges hominibus ponere, vt secundum leges viuant: nam si absque his vixerint, nihil à feris atrocissimis discreparint*. Et simili modo dixit Arist. lib. 1. Polit. cap. 2. *Vt perfectione suscepta, optimum omnium animalium est homo, ita si alienus fiat à lege & à iudicijs, pessimum est omnium animalium*.

Quæ sit necessitas legis humanæ. — *D. Thom.* — *Plato.* — *Arist.*

19. Et ex vtroque licèt amplius rationem explicare. Nam in hoc fundatur, quod homo est animal sociabile, natura sua postulans vitam ciuilem, & communicationem cum alijs hominibus, & ideo necesse est vt rectè viuat, non solùm vt priuata persona est, sed etiam vt est pars communitatis; quod ex legibus vniuscuiusque communitatis maximè pendet. Deinde oportet, vt vnusquisque non tantum sibi, sed etiam alijs consulat, pacem & iustitiam seruando, quod sine conuenientibus legibus fieri non potest. Item necesse est, vt ea, quæ ad commune bonum hominum seu reipublicæ spectant, præcipuè custodiantur & obseruentur: singuli autem homines, & difficile cognoscunt id, quod expedit ad commune bonum, & raro illud per se intendunt, & ideò necessariæ fuerunt leges humanæ, quæ cōmuni bono consulerent, ostendendo quid agendum sit propter tale bonum, & cogendo, vt fiat. Vnde Arist. lib. 10 cap. 9. *Publicas* (inquit) *diligentias atque curas per leges fieri constat, bonas autem per studiosos*. Propter quod ait Cyril. lib. 3 contra Iul. non longè ab initio: *Neque dubium est, quin leges dirigant ad bonum, & à deterioribus recedere cogant, vnde nemo, qui mente præditus est, redarguerit, vel leges, vel legislatores*. Fuerunt ergo leges positiuæ, & vtiles, & necessariæ. Vnde olim quando leges inanimatæ conditæ non fuerant, Principes erant quasi animatæ leges, quorum arbitrio populi regebãtur, vt ex Iustino refert D. August. lib. 4. de Ciuit. cap. 6.

Arist. — *S. Cyrill.* — *August.*

20. Tandem verò hæc positiua lex in ciuilem, & Ecclesiasticam distinguitur, quam diuisionem Philosophi non agnouerunt, quia supernaturalem finem & specialem potestatem ignorarunt. Et ideò apud illos idem est lex humana, quæ ciuilis, quam temporalem solet August. appellare. Est enim illa, quæ ad ciuitatis politicam gubernationem, & ad temporalia iura tuenda, & in pace ac iustitia rempublicam conseruandam ordinatur. Vnde leges ciuiles circa hæc temporalia bona, seu corporalia versantur. Præter has autem Christiana religio recognoscit leges Ecclesiasticas seu canonicas, quæ in sacris canonibus & decretis Pontificum continentur, quas aliqui non humanas, sed diuinas vocant, eò quòd ab speciali potestate à Deo specialiter lata deriuentur, & ad supernaturalem finem, & diuinum cultum, ac salutem animarum potissimè referantur. Re tamen vera humanæ sunt, vt bene docuit Ioan. Andr. quem refert & sequitur Panorm. in cap. 1. de Iura. calumn. n. 7. & sumitur aperte ex cap. *non debet*, de consanguin. & affin. & ratio est, quia per voluntatem humanam proximè constituuntur, licèt à ciuilibus differant in potestate, à qua proximè manant, & in fine, & materia, vt postea videbimus. Ratio autem, seu necessitas tarum legum eadem cum proportione fuit. Quia Deus (vt supponimus) specialem congregationem fidelium, quæ esset vnum corpus, quod ecclesiam nunc vocamus, instituit: & per legem à se latam non disposuit in particulari de omnibus, quæ ad spirituale regimen Ecclesiæ conuenientia esse poterant, sed solùm quædam substantialia fundamenta huius spiritualis reipublicæ instituit: reliqua verò per suos ministros, & Ecclesiæ pastores disponenda reliquit; tum vt suauiter, & modo hominibus accommodato omnia ordinarentur, tum quia non poterant omnia in particulari ita determinari, vt essent immutabilia. Hæc ergo determinatio fit per leges canonicas, & ideo tam fuerunt necessariæ in spirituali republica Ecclesiæ, sicut ciuiles in temporali.

Vltima diuisio legis, in ciuilem & Ecclesiasticã. — *Quæ sit lex ciuilis.* — *Quæ item Ecclesiast.* — *Quæ sit necessitas contenti legem ciuilem & canonicam.*

21. Ex his igitur satis constat varietas legum & necessitas, multiplexque diuisio. Quibus addi solent aliæ, quæ vel incertæ sunt, vel quasi materiales, & ideo circa illas immorari nunc non est necesse: nam suis locis melius attingentur. Huiusmodi est diuisio legis in ostendentem & præcipientem, de qua dicemus in libro sequenti, & fortasse necessaria non est: Item est alia generalis diuisio legis in affirmatiuam & negatiuam, quia illa præcipit, quod agendum est; hæc vetat & prohibet, quod cauendum est, quæ duo præstant omnes leges numeratæ, quia solùm differunt in materia præcepta, quæ est agere, vel non agere: & inde habent aliquam differentiam in modo obligandi, quam capit. 13. commodius trademus. Addi denique possunt diuisiones legis humanæ in pœnalem, & non pœnalem, pro-

bibentem tantùm, vel etiam irritantem, quæ voces satis notæ sunt; de rebus autem ipsis in sequentibus erunt speciales disputationes instituendæ. Denique in dictis diuisionibus omissum videri potest ius gentium, sed quomodo illud ad prædicta reuocetur, in libr. seq. cap. 8. explicabimus.

CAPVT IV.

Qui actus sint necessarij in mente legislatoris ad legem ferendam.

1. QVæ hactenus tractauimus solùm pertinent ad definiendam quæstionem, an sit lex; ostendimus autem non solùm esse, sed etiam necessariam esse, non vnam tantùm, sed varia genera, seu species illarum, quorum nomina & rationes eorum exposuimus, vt in discursu materiæ clarè & expeditè loqui possimus. Iam sequitur videndum, quid sit lex, quod abstractè & in communi explicabimus, & difficultates insurgentes ex particularibus legibus in propria loca remittemus; semperque loquemur more humano, & iuxta nostrum concipiendi modum: erunt tamen loquutiones applicandæ ad diuinam legem seu mentem, remotis imperfectionibus. In hoc ergo & sequenti capite dicemus de genere, sub quo lex constituitur, postea differentiam inquiremus.

2. *Lex ad naturam intellectualem pertinet.* Primùm ergo supponimus, legem esse aliquid, pertinens ad naturam intellectualem, quatenus talis est atque adeò ad mentem eius: sub mente intellectum & voluntatem comprehendendo; (ita enim nunc loquor.) Hoc per se satis notum est, quia lex dicit moralem ordinem ad aliquid agendum, nulla autem natura est capax huius ordinationis, nisi intellectualis. Item propriè loquendo non reguntur legibus, nec sunt capaces talis gubernationis, nisi quæ intellectu & ratione vtuntur: ergo multo magis requiritur mens in eo, qui per leges debet gubernare. Est ergo lex aliquid ad mentem pertinens. Imò si in ordine ad naturalia vel irrationalia dicitur Deus per extensionem quandam legem concipere, id solùm est quatenus ea quæ intellectu carent, indigent superiori mente gubernante, vt opus naturæ sit opus intelligentiæ; omnibus ergo modis lex ad mentem referenda est. Et hic fuit conceptus legis in omnibus sapientibus, etiam Philosophis, vt ex Platone, Arist. & Cicer. in locis allegatis constat.

3. *Lex non in habitu, sed in actu posita est.* Suppono secundò, legem propriè loquendo, præsertim quatenus est in legislatore in aliquo actu secundo, non in habitu vel potestate positam esse: Patet, quia lex dicitur, quæ habet vim proximam mouendi & obligandi subditos: hæc autem non est in potentia vel habitu, nisi radicaliter & remotè; est ergo in aliquo actu. Item imperare, ordinare, & similia dicunt actum; illa autem fiunt per legem, vel formaliter, vel quasi actiuè moraliter: consistit ergo lex in actu. Vt autem explicemus quisnam hic actus sit, oportet prius numerare omnes actus, qui ad legem concurrere possunt, & eorum seriem seu ordinem describere: possunt enim hi actus esse, vel interiores. & eliciti ab intellectu vel voluntate; aut exteriores & imperati: & omnes necessarij sunt, vt lex tandem suum effectum consequatur.

4. Ad hoc autem explicandum aduerto tertiò, A legem in triplici statu vel subiecto posse considerari: primò in ipso legislatore, quomodo suprà dicebamus, legem esse conceptam in mente Dei ex æternitate. Secundò in subditis, quibus lex imponitur, quomodo dici solet lex naturæ indita in mentibus hominum. Tertiò in aliquo alio signo, seu alia materia exteriori, vt in scripto, vel etiam in voce manifestante voluntatem superioris. De lege in duobus vltimis statibus considerata nulla potest esse difficultas: Nam lex tertio modo spectata, formaliter consistit in aliquo exteriori actu, quo legislator mentem suam manifestat, qualis est inter homines loquutio vel scriptura; quomodo dixit Aristot. 10. Ethic. capit. 9. legem esse sermonem ab aliqua mente seu prudentia profectum. Sic etiã Gabr. in 3. d. 37. definit legem esse signum, principis voluntatem vel mentem sufficienter manifestãs. B Dixi autem hoc signum esse actionem vel actũ, sub illo comprehendendo terminum eius, quãdo & permanens est, & perfectam rationem signi continet: sic enim lex scripta, lex dicitur; non solùm quando scribitur, sed quatenus est terminus scriptionis permanens, semperque mentem principis indicans. Et eadem proportione, si lex solo verbo tradatur, quamuis sensibile verbum transeat, quatenus verò manet in memorijs hominum, lex sufficienter durare dicitur: sic enim interdum lex non scripta per traditionem conseruatur. Et eodem modo consuetudo potest aliquando obtinere vim legis, vt infrà videbimus. Neque in hoc membro alia occurrit difficultas, præter illam, quæ ad promulgationem legis spectat, de quã infrà dicemus.

De subiecto in quo lex potest existere.

Aristot.

Gabr.

Præterea de lege, prout esse potest in homine C legi subiecto, certum est, consistere in actu mentis, & per se solùm requirere iudicium intellectus, & non actum voluntatis: hic enim necessarius est ad obseruationem seu exequutionem legis, non ad existentiam eius. Nam lex præuenit voluntatem subditi, & illam obligat; actus verò intellectus necessarius est, vt proponat, & proximè applicet voluntati legem ipsam, & ideò necessariò requirit iudicium rationis. Atque hoc modo lex naturalis communiter dicitur esse naturale iudicium rationis humanæ, scilicet, quatenus illa lex est in homine, tanquam in eo, qui illi legi subiicitur. Atque hoc etiam modo dixit Damasc. lib. 4. de Fide cap. 3. *Adueniens lex Dei, mentem nostram incendens eam ad se pertrahit, conscientiamque nostram vellicat, quæ & ipsa lex mentis nostræ dicitur.* Idemque proportionaliter est in legibus positiuis: nam postquam latæ sunt, D per iudicium rationis vnicuique applicantur, quatenus ex vi legis iudicatur necessarium, quod per se non erat, & ita illud iudicium iam est quasi lex existens in ipso subdito. Hic verò occurrebat quæstio, an his legibus positiuis, aliquando requiratur ex parte subditorum actus voluntatis acceptantis legem, sed de hac re dicendum est circa leges humanas, quibus hoc proprium est. Nunc certum sit hoc non requiri ad rationem legis, vt sic, neque fortasse ad vllam legem, nisi ex defectu potestatis in legislatore. De hoc ergo statu legis nihil amplius in communi dicere necesse est. Peculiaris enim difficultas, quæ in hoc potest occurrere circa legem naturalem, in lib. seq. meliùs tractabitur. 5.

Lex in subdito solum resider in actu mentis.

D. Damasc.

Superest ergo quæstio de lege, quatenus est in 6.

Ad legem ferendam intellectus & voluntatis actus sunt necessarij.

in ipso legislatore. In quo certum in primis est ad ferendam legem; intellectum, & voluntatem interuenire. Explicandum verò est, quos actus circa illam habeat. Et in primis quia lex, quatenus exteriùs imponitur subditis, medium quoddam est ad bonum eorum, & ad pacem, seu felicitatem comparandam, ideò primum omnium intelligi potest in voluntate legislatoris intentio boni communis, seu bene gubernandi subditos, ex qua statim sequitur in intellectu consultatio de hac, vel illa lege, quæ sit iusta vel conueniens reipublicæ; quæ duo in homine intelliguntur cum successione & discursu: in Deo verò sine imperfectione per simplicem actum cum ordine rationis. Hi verò actus remotè concurrunt ad ferendam legem & ideò clarum videtur, non esse in eis positam substantiam legis. Post illos ergo ex parte intellectus videtur proximè concurrere iudicium illud, quo legislator statuit & decernit rem talem esse conuenientem reipublicæ, & expedire, vt ab omnibus seruetur. Hoc manifestum est, quia sine tali iudicio non potest lex prudenter & rationabiliter ferri; est autem de ratione legis, vt sit iusta & consequenter vt sit prudens: nam prudentia præceptiua est, vt tradit D. Thom. 2. 2. q. 47. art. 8. ex Aristot. 6. Ethic. cap. 10. & sequentibus. Vnde sicut in vnaquaque priuata persona requiritur prudentia ad rectè præcipiendum singulas actiones, vel sibi, vel alteri; ita in principe requiritur prudentia politica, seu architectonica ad leges ferendas, iuxta illud, quod Prouerb. 8. ait sapientia: *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Et tradit optimè D. Thom. 2. 2. q. 50. art. 1. cum Arist. lib. 3. Polit. cap. 3.

Quot actus sint necessarij proximè in intellectu & voluntate ad legem ferendam.

D. Thom. Aristot.

Prouerb. 8.

D. Thom. Aristot.

7. Secundo est certum, vltra hoc iudicium requiri ex parte voluntatis actum, quo princeps acceptet, eligat, ac velit obseruari a subditis id, quod intellectus iudicauit expedire. In quo etiam omnes Doctores conueniunt, saltem quoad leges positiuas, & id ostendemus in capite sequenti. Ratio autem breuiter est, quia lex non tantum est illuminatiua, sed motiua & impulsiua: prima autem facultas mouens ad opus in intellectualibus rebus, est voluntas. Quæret verò aliquis, quisnam hic actus voluntatis sit? Et est ratio dubij, quia voluntas aliqua simplex aut inefficax non est sufficiens: nã hanc habet Deus, etiam in his, quæ consulit & non præcipit, & inter homines, quamuis superior hoc modo aliquid desideret fieri à subdito, & hoc desiderium illi intimet, non satis est, vt præcipiat. Voluntas autem efficax non videtur necessaria, neque enim Deus habet illam in his omnibus, quæ præcipit, aliàs omnia fierent, quia voluntas efficax infallibiliter adimpletur.

8. Respondetur, necessarium esse aliquem actum efficacis voluntatis, quæ in Deo est beneplaciti, vt rectè probat prior ratio facta, hæc autem voluntas non oportet, vt sit de ipsa obseruatione seu exequutione legis: nam hæc quid posterius est, & hoc etiam probat posterior ratio facta. Per se ergo requiritur, vt sit de obligatione subditorum, id est, vt sit voluntas obligandi subditos, quia sine tali voluntate non obligabit illos, & illa sufficit ex parte voluntatis. Primùm patet, quia obligatio est effectus moralis, & voluntarius principi. Item quia actus agentium non transcendunt intentionem eorum. Item quia hac ratione votum non potest esse sine voluntate se obligandi, in quo æquiparatur legi, vt in 2. tom. de Relig. tractat. 6. lib. 1. cap. 2. diximus. Secundum autem patet, quia supponimus in legislatore potestatem ad obligandum; ergo si habeat etiam voluntatem obligandi, nihil aliud ex parte voluntatis requiri potest. Dices; necessaria est voluntas præcipiendi, & illa sufficit sine voluntate obligandi. Respondeo, has non esse duas voluntates, sed eandem diuersis verbis declaratam, vt infrà explicabo.

Quæ actus efficacia requiratur in voluntate ad legem.

9. Potest etiam aliter hæc voluntas declarari, vt sit voluntas constituendi talem actionem, vt necessariam ad seruandam æquitatem seu mediocritatem in tali materia virtutis: habet enim voluntas superioris hanc moralem efficacitatem, vt possit obligare subditos, & vt possit facere materiam necessariam virtutis eam, quæ de se non erat necessaria, v. g. abstinentiam talis diei esse necessariam ad mediocritatem temperantiæ. Quamuis enim hoc non sit semper necessarium ad legem; nihilominus quando oportuerit, non excedit potestatem legislatoris. Ita ergo rectè explicatur obiectum, circa quod legislatoris voluntas efficax versatur: nam licèt sit quid morale potius, quàm Physicum, circa illud potest versari voluntas efficax, non solùm humana, sed etiam diuina, vt alibi ex professo dixi, & infrà in tract. de Gratia dicam. Hic verò occurrebat difficultas specialis circa legem naturalem, sed commodiùs tractabitur in libro sequenti.

10. Solùm ergo superest inquirendum, an post dictos actus intellectus, & voluntatis, aliquis alius sit in ipso legislatore necessarius ad legem ferendam. Multi enim existimant requiri vlterius quendam actum intellectus, quem vocant intimationem, explicationem, vel insinuationem voluntatis superioris respectu inferioris: nam hunc actum dicunt habere propriam rationem imperij, & explicari illa voce, *Fac hoc*, & ita (vt infra dicam) in illo constituunt propriam rationem legis. Et fundantur, quia in omni operatione morali putant hunc actum esse necessarium post electionem ad exequutionem, & de illo loquutum esse Aristot. 6 Ethic. quando dixit, perfectissimum actum prudentiæ esse imperare, & D. Thomam 1. 2. quæst. 17. quando docet, imperium esse actum intellectus.

Actus intellectus, qui dicitur ab aliquibus, intimatio non requiritur ad legem ferendam

11. Ego verò, in vniuersum loquendo de imperio, respectu propriarum actionum seu potentiarum eiusdemmet operantis, sentio, post electionem seu actum voluntatis, quo determinatè & efficaciter quis vult aliquid operari ad extra, cum omnibus particularibus conditionibus requisitis ad agendum ex parte circumstantiarum & potentiæ exequutiuæ, non requiri actum aliquem intellectus, qui immediate dirigatur ad potentiam exequentem; imò nec talem actum esse possibilem. Quia neque potentia exequens percipit vim imperij, neque ad intellectum spectat applicare potentiam ad operandum, sed solùm proponere obiectum voluntati, ad quam spectat postea applicare reliquas potentias ad vsum, vt est communior sententia, quam suppono ex 1. 2. quæst. 17. & ex auctoribus, quos referam capite sequenti. Eandemque rem sæpiùs, latisque fusè attigi trac. de Prædest. lib. 1. cap. 16. & 17. & tract. 4. de Relig. lib. 1. cap. 3. & tract. 6. lib 1. cap. 12.

12. Hac verò doctrina supposita circa imperium

vniuſcuiuſque ad ſe ipſum: de imperio vnius ad alium neceſſariò dicendum eſt, poſt actum voluntatis legiſlatoris, quem ſuprà declaraui, ſolum requiri ac neceſſarium eſſe, vt legiſlator illud ſuum decretum & iudicium inſinuet, manifeſtet, ſeu intimet ſubditis, ad quos lex ipſa refertur. Hoc enim neceſſarium eſt, quia aliàs non poſſet voluntas principis obligare ſubditum, quia non innoteſceret illi, vt dicemus latiùs agentes de promulgatione. Quod autem hoc ſufficiat, patet, quia voluntas principis eſt ex ſe efficax: nam eſt ex ſufficienti poteſtate, & cum abſoluto decreto obligandi, vt ſupponitur; ergo ſi illa ſufficienter proponatur ſubdito, operatur quod vult; inducit ergo obligationem: ergo conſummata eſt lex; ergo nihil aliud neceſſarium eſt. Quod euidentiùs conſtabit ex dicendis capite ſequenti.

13. De illa verò intentione conſtat, conſiſtere in loquutione quadam, ſeu loquutione quamcumque ſignificationem ſeu manifeſtationem interni actus alteri factam comprehendendo. Hæc autem loquutio ſi rectè conſideretur, præſertim in ordine ad creaturam, perficitur per actum tranſeuntem, qui aliquo modo tandem recipitur in eo, cui fit loquutio. Vt inter homines euidens eſt; & idem ſuo modo exiſtimo eſſe inter Angelos: nam ſi is, qui loquitur, non imprimat aliquid ei, ad quem loquitur, non manifeſtabit illi conceptum ſuum. Et idem eſt de Deo reſpectu creaturarum: non enim intimauit Deus Adamo ſuam voluntatem de abſtinendo ab eſu arboris vitæ, niſi per reuelationem aliquam ipſi Adamo factam, & ſi Deus manifeſtet beato in Verbo, quid velit ab ipſo fieri, ipſamet viſio Verbi, quæ eſt in beato, habet vim loquutionis & intimationis Dei circa tale præceptum. De loquutione autem creaturæ ad Deum, alia eſt ratio, de qua dixi in citato loco de Orat. hic autem non habet locum, quia non poteſt creatura imperare Deo.

14. *Vltra actus numeratos requiritur actus intellectus ad loquendum ſubdito.*

Ex his ergo concludo, poſt præditum actum voluntatis ſolùm requiri in legiſlatore actum intellectus, qui ad loquendum ſubdito de tali re, vel decreto, neceſſarius fuerit. Et conſequenter eſſe poterit neceſſarius nouus actus voluntatis efficiendi ſignum manifeſtans priorem voluntatem. Vt in nobis requiritur apprehenſio verborum, quibus loquuturi ſumus, & voluntas mouendi linguam, & ita proportione ſeruata, in principe requiritur, vt per intellectum concipiat modum intimandi legem, & vt per voluntatem velit exequi intimationem, quod cum proportione poteſt ad Deum applicari; ita enim hanc intimationem operatur ſicut alios effectus ſuos. Denique poſt prædictum actum voluntatis intelligi etiam poteſt in legiſlatore nouus actus intellectus, quo videt illam voluntatem ſuam, vt in Deo intelligimus ſcientiam viſionis poſteriorem illâ voluntate. Quo etiam fit, vt legiſlator poſt cognitionem ſuæ legis, aliter etiam iudicet de materia legis, quàm anteà, quia prius ſolum indicabat illam, vt aptam imperari: poſtea verò indicat eam, vt neceſſariam ad honeſtatem morum ex decreto ſuo. Quæ omnia adeò ſunt manifeſta, vt non indigeant noua probatione. Quomodo autem hæc ad legem concurrant, atque adeo in quo actu illa poſita ſit, dicemus capite ſequenti.

CAPVT V.

Vtrum lex ſit actus intellectus vel voluntatis, & quiſnam ille ſit?

SVppoſitis, quæ in ſuperiori capite dixi, quæſtio fere tota erit de modo loquendi, tamen propter varietatem opiniorum expedienda breuiter eſt. Prima igitur ſententia affirmat, legem eſſe actum intellectus, ita ſentit Diuus Thomas d. q. 90. art. 1. & ſæpè ita loquitur in diſcurſu materiæ Vincent in ſpecul. mor. lib. 5. part. 2. diſt. 1. Sequuntur Thomiſtæ Caietan. Conrrad. & alij ibi, & 1.2. q. 17. q. 58. art. 4. & q. 60. art. 1. Soto 1. de Iuſt. q. 1. art. 1. Turrecrem. in cap. *Officium*. d. 3. Alenſ. 3. p. q. 26. in primo Richard. 3. d. 33. art. 2. q. 6. ad 3. Antonin. 2. p. tit. 4. cap. 10 Guilhelm. Pariſ. tract. de Legib. & Cordub. lib. 2. quæſt. q. 10. Probari autem ſolet hæc ſententia primò, quia tam Scriptura, quàm Patres, Philoſophi, & Iuriſconſulti legem tribuunt rationi aut ſapientiæ, Prouerb. 8. ait Sapientia: *Per me legum conditores iuſta decernunt* Sic etiam Clemens Alex. lib. 1. Stromat. non longè à fine ait, legem eſſe opinionem bonam, bonam autem eſſe, quæ eſt vera. Et ſubdit, *Cui conſequenter quidam dixerunt, legem eſſe rationem rectam, quæ iubet facienda, & prohibet, quæ facienda non ſunt*, & Baſil. in cap. 8. Iſaiæ, *lex*, inquit, *eſt doctrix & magiſtra*. Damaſc. etiam lib. 4. cap. 23. legi tribuit docere. 1. *Prima ſententia affirmans legem eſſe actum intellectus. D. Thom. Vincent. Caietan. Conrrad. Soto. Turrec. Alenſ. Richard. Anton Guilhelm. Pariſ. Cordub. Prouerb. 8. Clem. Al. Baſil. Damaſc.*

Præterea Plato in Dialog. Minos, ſeu de lege, in principio, legem vocat *opinionem ciuitatis probam*, id eſt, veram; & infrà dicit, eſſe, *veritatis operationem*. Eodemque modo Ariſtot. lib. 1. Elenc. cap. 12. in fine legem eſſe, dicit, *opinionem multitudinis* Et in Epiſt. ad Alexand. ante Rhetoricam ad illum, definit, legem eſſe *Orationem, quæ communi ciuitatis conſenſu iubet, &c.* Et ſtatim cap. 1 Rhetoricæ ait: *legem eſſe communem ciuitatis conſenſum, qui ſcripto præceperit, quomodo vnumquodque agendum ſit*. Vbi legem etiam ponit in iuſſione & præcepto; cùm tamen ſæpè aliàs rationi & prudentiæ tribuat imperare. 6. Ethic. cap. 9. & ſequentibus, 1. Politic. cap. 3. Vnde lib. 10. Ethicor. capit. 9. dixit: legem eſſe *ſermonem ab aliqua prudentia, & mente profectum*. Ex Cicerone etiam multa ſuprà adduximus, quibus ſignificat, legem in ratione eſſe, primùm quidem in mente Dei, per participationem autem eius, in humana ratione eſſe legem naturalem & prudentiam, à qua leges ciuitatum proficiſci debent, vt latè proſequitur in lib. 1. & 2. de leg. Paulò pòſt principium, vbi inter alia ſic concludit, *lex eſt recta ratio in iubendo & vetando*. Sic denique Papin. in lib. 1. ff. de Legib. legem vocat *commune præceptum*, & declarat eſſe *virorum prudentium conſultum*, & Marc. in l. 2. ex Chryſippo refert, *legem eſſe diuinarum humanarumque rerum Reginam, Principem, ac Ducem*. Hæc autem ſunt munera rationis, ad quam ſpectat regere & dirigere operationes. 2. *Plato. Cicero. Papinian. Marcia.*

Rationes ad confirmandam hanc ſententiam afferuntur variæ. Prima eſt, quia ad legem pertinet ordinare, vnde & definiri ſolet, quod ſit *ordinatio rationis*; ſed ordinare non ad voluntatem, ſed ad intellectum ſpectat, quia includit ratiocinationem quandam: vndequæ ratione carent, ordinare non poſſunt; ergo lex actus intellectus eſt. Secunda, legis eſt illuminare & inſtruere, iuxta illud: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*, & illud; *Lex Domini immaculata conuertens animas, ſapientiam præſtans paruulis*; Illuminare autem intellectus eſt. 3. *Rationibus confirmatur prima ſententia.*

Tertia,

Tertia, lex est regula, vt in principio dictum est ex Basil. in cap. 1. Isaiæ, vbi eam vocat *regulam iustorum & iniustorum*, quod etiam habetur in l. 2. ff. de Leg. & ideò leges Ecclesiasticæ vocantur canones, id est, regulæ, vt ait Isidor. 2. Etymologiarum; sed voluntas non est regula, quin potiùs ipsa ratione regulanda est; est ergo lex in ratione.

Basil.

Isidor.

4\. Quarta, quia nullus potest assignari actus voluntatis, qui sit lex; aut enim est voluntas principis seu superioris, quod talis actio fiat à subdito, & hoc non; quia talis voluntas necessaria non est, nec sufficit: nam Deus verum præceptum posuit Abrahæ de sacrificando Filio, quod tamen Deus fieri nolebat, & è conuerso quantumuis superior velit, & desideret aliquid fieri à subdito; si non præcipit, nòn obligat. Et ideò dicunt Theologi, nos non teneri conformari diuinæ voluntati, etiam efficaci, nisi addatur præceptum de exequenda tali voluntate; non ergo consistit lex in tali voluntate; vel consistit in voluntate obligandi subditum; & hæc etiam non sufficit, nisi intimetur. Imò addunt aliqui, non esse necessariam talem voluntatem in Principe, vt ferat legem, quia licèt Princeps nihil cogitet de obligatione, si vult imperare, imperando fert legem. Imò addit: Medin. 1. 2. q. 90. art. 1. quod licèt nolit obligare, si vult imperare, obligat, & fert legem. Sicut (inquit) qui vouet sine voluntate se obligandi, nihilominus verè vouet; & obligatus manet, & qui promittit sub iuramento dolosè, & sine intentione se obligandi, tenetur implere promissum ex religione iuramenti; sic ergo qui vult imperare, ex efficacitate imperij obligat, etiam si nolit, quare ad legem non erit necessarius alius actus voluntatis, nisi voluntas imperandi; illa autem voluntas non est lex, nisi sequatur imperium, quod pertinet ad intellectum, in illo ergo lex est.

Medin.

5\. *In quo actu intellectus sit lex*

Est autem controuersia inter auctores huius sententiæ, quisnam actus intellectus habeat rationem legis, an scilicet, iudicium rationis, quod antecedit voluntatem vel imperium, quod subsequi dicitur? Nam quidam eorum dicunt esse iudicium rationis, quod tenuit Guillelm Parisiens. & sequutus est Conrad. d. articul. 1. Et quidem D. Thom. quæst. 91. artic. 2. clarè dicit, legem esse dictamen in Principe. Et si considerentur testimonia adducta, præsertim Philosophorum, de hoc iudicio loqui videntur. Item proprietates illæ, quæ sunt illuminare, esse regulam & mensuram, in iudicium rationis conueniunt, & non in illud imperium, quod solùm dicitur esse impulsiuum, & non manifestatiuum alicuius veritatis. Huic tamen sententiæ obstat, quia iudicium illud non habet efficaciam obligandi, nec moraliter mouendi, hæc autem in lege necessaria est: item, quoad iudicium nihil differre videtur præceptum à consilio, quia etiam consulens habet simile iudicium de actione, quam faciendam consulit, vnde si Deus nihil aliud nobis manifestaret, quàm hoc iudicium, non legem, sed consilium præberet, in his videlicet, quorum opposita intrinsecè mala non sunt.

Quidam dicunt esse iudicium rationis.

6\. Alij ergo auctores ponunt legem in actu intellectus subsequente voluntatem, & vocant illum actum imperium; sed si hic actus non sit per modum loquutionis, est planè confictus, vt suprà diximus: si autem est, loquutio aliqua habebit rationem signi; igitur non tam erit lex, quàm signum legis, vel ad summum dicetur lex, sicut lex scripta, aut voce prolata lex vocatur. At verò hæc lex externa seu scripta non habet vim legis, nisi quia significat aliquid aliud, in quo est virtus legis, & ideò necessariò supponit aliud, quod principaliter sit lex; & hoc est, quod inquirimus. Nec etiam dici potest, loquutionem illam internam, prout consideratur in mente Principis esse legem, quia etiam illa solùm habet vim & efficaciam, quatenus est signum: ergo necessariò supponit id, quod principaliter est lex.

Præterea occurrit specialis ratio in Deo, propter quam non videatur talis actus ei attribuendus, tanquam necessarius ad legem ferendam. Quia vel est per modum impulsus, qui sit actiuus ad extra, sicut aliqui illum ponunt, etiam in Deo distinctum à proprio iudicio & cognitione, vel est per modum mentalis loquutionis; neutrum autem horum dici potest, ergo. Minor quoad priorem partem probari posset, ostendendo nullum esse talem actum, quia frustrà ponitur, & intelligi non potest: sed hoc egimus in prima part. tractat. 2. lib. 1. cap. 10. Nunc verò breuiter declaratur, quia ex parte Dei non potest esse necessarius talis impulsus ad legem ferendam, quia Deus ferendo legem, non impellit physicè ad actum lege præceptum, sed solùm ponit obligationem, quæ est quid morale, & non potest illo modo physico fieri, vt videtur per se clarum. Altera verò pars Minoris de loquutione, patet facilè; quia loquutio Dei ad extra non est, nisi infusio luminis, vel specierum, vel exhibitio alicuius signi manifestantis ipsum, vel eius voluntatem; totum autem hoc facit Deus per voluntatem suam, nec ad hunc effectum est magis necessarius alius impulsus, vel actus intellectus posterior actu voluntatis, quàm ad alios. Nullo ergo modo potest in Deo lex constitui in actu consequente voluntatem. Vnde idem est de quolibet alio legislatore; quia omnes participant rationem legis, quæ in Deo est per essentiam, & ideò cum proportione illam imitantur.

7\. *Alij dicunt legem esse actum intellectus, qui dicitur imperiū*

Est ergo secunda opinio principalis, affirmans legem esse actum voluntatis legislatoris. Prò hac sententia referri possunt omnes, qui ponunt imperium in voluntate, vt Henr. quodlib. 9. q. 6. Gabr. in 2. d. 37. q. 1. artic. 1. not. 3. Maior in 3. d. 33. q. 7. Ocham. in 3. q. 22. art. 4. Almain. tract. 3. Moralium, cap. 2. Angest. in Moral. tract. 1. p. 3. Corol. 3. sentit. etiam Bonauent. in 3. d. 17. artic. 1. q. 1. ad penult. vbi ait: *voluntatem esse illud, penes quod residet regnum & imperium eorum, quæ sunt in ipso volente.* Idem Medin. Cod. de Orat. q. 2. Tribuitur etiam Dur. & Greg. in 1. d. 47. quatenus asserunt, voluntatem diuinam esse regulam, cui omnes tenemur conformari. Citatur etiam pro hac sententia Scot. in 2. d. 6. q. 1. & d. 38. q. 1. ad vlt. & quodlib. 17. quatenus his locis ait, ad voluntatem pertinere ordinare alium ad aliquid agendum. Et in 3. d. 36. q. 1. artic. 2. voluntati tribuit imperare, eandem opinionem latè defendit Cast. lib. 2. de lege pænali, cap. 1.

8\. *Secunda sententia affirmans legem esse actum voluntatis.* *Henr.* *Ocham.* *Gabr.* *Maior.* *Almai.* *Angest.* *Bonauent.* *Medin.* *Durand.* *Greg.* *Scot.* *Castro.*

9\. Suaderi autem potest primò, quia Scriptura & ciuilia iura voluntatem Dei aut Principis legem appellant, Psal. 32. *Notas fecit vias suas Moysi, filijs Israël voluntates suas*, id est, præcepta sua, & Psal. 142. *Doce me facere voluntatem tuam*, 2. Mach. 1. *Det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatē*, id est, seruetis eius legē. Sic dixit Christus Dominus in oratione Dominica: *Fiat volūtas tua,*

Psalm 32. *Psalm. 142.* *2. Mach 1.*

tua, id est, ſeruetur lex tua, & in oratione in horto dixit; *Non mea voluntas, ſed tua fiat*, id eſt, tuum præceptum: ſic enim de ipſo ſcriptum erat Pſal. 39. *In cap. libri ſcriptum eſt de me, vt faciam voluntatem tuam.* Reſponderi ſolet ex Magiſtro in 1. d. 47. & D. Thom. 1. p. q. 19. art. 9. in his locis eſſe ſermonem de voluntate ſigni, quæ non propriè, ſed metaphoricè voluntas eſt. *Pſalm. 39. Magiſt. D. Thom.*

10. Veruntamen licèt ſignum voluntatis metaphoricè voluntas dicatur, neceſſe eſt, vt aliquam propriam voluntatem indicet. Cur enim voluntas metaphoricè diceretur, niſi quia habitudinem habet ad voluntatem propriam: non habet autem aliam habitudinem, niſi ſigni, & ideo voluntas ſigni dicitur: ergo illa voluntas ſignificata eſt, quæ propriè impletur, & quæ illis locis ſignificatur nomine legis. Vnde etiam in iure Ciuili dicitur lex habere volũtatem ſuam l. *In ambigua.* ff. de legib. quia nimirum lex ſcripta, ſeu exterior indicat voluntatem principis. quæ dicitur voluntas ipſius legis; ergo talis voluntas eſt lex in ipſo principe. Vnde l. 1 ff. de Conſtit. Princip. & §. *Sed & quod*, Inſtit. de Iure naturali gent. & ciu. *Quod Principi placuit*, dicitur, *legis habet vigorem.* Quæ verba ſine dubio actum voluntatis indicant. Similiter adduci poſſunt Philoſophi dicentes, legem eſſe, *decretum & inſtitutum ciuitatis*, vt eſt apud Plat. d. Dialog. Minos, vel eſſe conſenſum ciuitatis, vt eſt apud Ariſt. Rethoricor. ad Alex. cap. 1. & 2. Nam decretum propoſitum voluntatis indicat, & clariùs, conſenſus actus eſt voluntatis, Anſel. etiam in lib. de voluntate Dei, voluntati diuinæ tribuit præcepta, & libr. de Conception. virgin. cap. 4. imperare tribuit voluntati. *L. in ambigua. Plato. Ariſtot. Anſelm.*

11. *Confirmatur ſecunda ſententia ex proprietatibus legis.* Secundò principaliter id oſtendi poteſt ex proprietatibus legis: nam omnes, quę tribuebantur actui intellectus, magis conueniunt voluntati, & aliquæ conueniunt voluntati quæ intellectui tribui non poſſunt; ergo &c. Maior patet, quia in primis legi tribuitur, quod ſit regula & menſura, at hoc maximè conuenit diuinæ voluntati, vt ſumi poteſt ex D. Thom. 1. 2. q 4. art. 4. & q. 19. art. 9. & 2. 2. q. 26. art. vlt. expreſſius q. 105. art. 1. ait; diuinam voluntatem eſſe primam regulam, qua menſurari debent humanæ actiones: voluntates autem ſuperiorum hominum eſſe ſecundam regulam participatam à prima. Et ratio eſt, quia id agere aut velle debemus, quod Deus vult nos velle, aut agere, vt ait Anſel. libr. de volunt. Dei. *D. Thom. Anſelm.*

12. Altera proprietas legis eſt, quod illuminat & dirigit ſubditum: in hac autem conſiderandum eſt, poſſe attribui legi, quatenus eſt in ipſo ſubdito; quomodo non eſt dubium, quin ſit actus rationis, & formaliter illuminans, vt in ſuperiori capite dixi. Et ideò in legendis auctoribus cauenda eſt æquiuocatio, cùm enim legem per rationem definiunt, ſæpè loquuntur de lege, prout eſt in ſubdito, quomodo naturalis lex dicitur eſſe recta, & à natura indita ratio: ſic autem lex illuminat, quia oſtendit voluntatem legiſlatoris. Vnde in ipſo legiſlatore voluntas eſſe videtur, quæ obiectiuè (vt ſic dicam) vel etiam effectiuè illuminat ſubditum, quomodo dixit Anſelm. dicto libro de Voluntate Dei, *voluntas Dei eſt magiſtra humanæ voluntatis.*

13. Erat tertia proprietas, quod lex ordinat, at hoc propriiſſimè conuenit voluntati, vt rectè Scot. ſuprà docet; & in tractat. de Prædeſtinat. oſtendi loco ſuprà citato. Et optimè confirmari poteſt ex Diuo Thom. 1. par. quæſt. 107. artic. 1. dicente vnum Angelum per voluntatem ſuam ordinare ſuum conceptum ad alium, & ita loqui ei; pertinet ergo ad voluntatem ordinare. Vnde in præſenti declaratur: nam hæc ordinatio legis, vel eſt per modum relationis medij in finem, vel per modum loquutionis indicantis voluntatem Principis: vtroque autem modo optimè attribuitur voluntati: nam voluntas eſt, quæ ordinat media ad finem, quia ipſa eſt, quæ intendit finem, & eligit media propter ipſum, & ita ſtatuit, vt fiant: voluntas etiam eſt, quæ imperat loquutionem, & in Deo, vel immateriali ſuppoſito ordinatio loquutionis etiam fit per voluntatem; ergo ordinatio legis, prout eſt in ſuperiore ordinante vel loquente, ſemper eſt aliquid ſpectans ad voluntatem. *D. Thom.*

14. Vnde aliter etiam ſoluitur obiectio, quæ fieri ſolet, quia licèt ſuperior velit aliquid fieri à ſubdito, ſi non intimet voluntatem, non præcipit. Reſpondetur enim, hanc intimationem poſſe eſſe exteriorem, & de hac non eſſe ſermonem, quia illa non eſt in legiſlatore, ſed actio tranſiens, quæ vel in ſubdito, vel in alia externa materia recipitur, iuxta dicta ſuperiori capite: intimatio autem, prout eſt in legiſlatore, maximè eſſe videtur voluntas exterius intimandi, quæ in ipſa voluntate obligandi intimè includitur, vel ex illa ſequitur; ergo ea etiam ratione lex maximè pertinet ad voluntatem.

15. *Aliqua legis conditiones quæ ſolum quadrant in voluntatis actum.* Supereſt probanda altera pars primi antecedentis, nimirum, aliquas conditiones ad legem neceſſarias inueniri in actu voluntatis, & non propriè in actu intellectus. Prima eſt mouere & applicare ſubditum ad exercendam actionem, ſub actione ſemper omiſſionem intelligendo. Principium enim mouens & applicans ad exercitium actionis, eſt voluntas; nam intellectus potiùs mouet quoad ſpecificationem, & ideò potiùs dicitur dirigere, quàm mouere. *Prima.* Secunda eſt, habere vim obligandi, quæ propriè eſt in voluntate, & non in intellectu: nam intellectus ſolùm poteſt oſtendere neceſſitatem, quæ eſt in ipſo obiecto, quòd ſi in illo non ſit, non poteſt ipſe eam attribuere: voluntas autem confert neceſſitatem, quæ in obiecto non erat, & facit, verbi gratia, in materia iuſtitiæ, vt res tanti vel tanti valeat, & in materia aliarum virtutum, vt hic, & nunc ſit neceſſarium operari, quod aliàs per ſe non eſſet. *Secunda.* Tertia, ferre legem eſt actus iuriſdictionis & poteſtatis ſuperioris, vt infrà dicam, vnde eſt veluti vſus cuiuſdam dominij; vſus autem eſt actus voluntatis, & præſertim vſus dominij, qui liber eſt. *Tertia.* Quarta lex eſt actus iuſtitiæ legalis, nam Princeps dum fert legem, maximè debet ad commune bonum reſpicere, quod ſpectat ad iuſtitiam legalem; iuſtitia autem legalis eſt virtus voluntatis, quamuis indigeat directione prudentiæ, quod commune eſt omnibus virtutibus voluntatis. Vnde ſolùm ſit, ad legem ferendam maximè neceſſariam eſſe prudentiam, quod rectè probant fundamenta prioris ſententiæ, non tamen ſit, eſſe formalem actum prudentiæ. Sicut iuſta diſtributio, & recta electio à prudentia pendet, & tamen formaliter eſt actus voluntatis, per iuſtitiam diſtributiuam, vel per aliam virtutem moralem operantis. *Quarta.*

16. A Vltima ratio esse potest, quia ex his, quæ dixi proponendo priorem sententiam, intelligi potest, quàm sit difficile, designare actum intellectus, qui sit lex; in voluntate autem facile assignatur. Nam illa voluntas, quam superior habet obligandi subditum ad talem actum, vel (quod perinde est) constituendi talem materiam intra necessarios terminos virtutis: optimè recipit denominationem legis, tam propter omnia, quæ adduximus de proprietatibus legis, quàm ex eo, quod etiam tetigimus, quia nihil antecedens hanc voluntatem habere potest vim legis, cùm non possit necessitatem inducere: quidquid autem subsequitur, potius est signum legis iam conceptæ & stabilitæ in mente principis: nam ipsa etiam loquutio mentalis, signum tantum mentale est. Cui fundamento non aliter potuit respondere Medina, nisi negando voluntatem obligandi esse necessariam in principe ad ferendam legem, & obligandum per illam. B

17. *Impugnatur doctrina Medinæ circa voluntatem obligandi.*

Veruntamen responsio hæc id negare videtur, quod reliqui auctores vtriusque opinionis tanquam certum supponunt, nisi fortasse in verbis sit aliqua æquiuocatio. Certum est enim in his effectibus moralibus, qui à voluntate pendent, agentia non operari sine intentione, vel vltra intentionem; obligare autem per legem est effectus moralis, & pendens ex libertate legislatoris; ergo vt fiat, necessaria est in legislatore intentio, & voluntas illius, aliàs fieret sine intentione, quod repugnat. Minor euidens per se est, & ideò idem auctor fatetur, legem requirere concursum voluntatis. Maior autem communis est Theologorum; imò & Iuristarum, qui hoc sensu dicunt, Actus agentium non operari vltra intentionem eorum, arg. cap. vlt. de præben. & constat inductione, C nam hac ratione excommunicatio lata sine intentione ligandi, non ligat, & absolutio data sine intentione absoluendi, non soluit; & idem est de cæteris sacramentis: & similiter votum, matrimonium, & similia facta sine intentione, non valent. Ratio autem est, quia tota virtus talium actuum manat à voluntate, aut mediante illa: item illa est, quæ dat esse quasi forma: nam actus exterior sine intentione, non est verus actus moralis, sub illa ratione tali, sed fictus.

18. Vnde in exemplo voti certum existimo non obligare, si factum sit sine intentione obligandi, vt in tract. 6. de Religione dixi; sicut autem ibi solet fingi casus, in quo aliquis voueat cum intentione vouendi, & simul habeat intentionem non se obligandi, ita Medina similem fingit in legislatore, qui habeat voluntatem præcipiendi, & non obligandi, & D tunc ait, nihilominus obligare. Veruntamen, si ignorantia non intercedat, illæ intentiones sunt repugnantes & inuoluentes contradictionem, si prior intentio sit verè, & non fictè vouendi aut præcipiendi, quia velle præcipere, nihil aliud est, quàm velle obligare, aut saltem velle insinuare voluntatem obligandi; & idem est cum proportione in voto. Si autem illa intentio talis non sit, sed solùm exterius præcipiendi, aut vouendi, sine dubio nihil fit, nec fertur vera lex, aut fit verum votum. Certum est enim posse fieri fictam promissionem, quæ non obliget; illa autem nullo alio modo fieri potest, & idem est cum proportione de præcepto, & ideo si subdito constaret, superiorem, licèt proferat verba præceptiua, non habere animum obligandi, sine dubio non obligaretur, vt in dicto casu de Excommunicatione omnes dicunt. Vel sicut è contrario ait D. Thom. 2. 2. q. 104. ar. 2. voluntatem superioris, quacunque ratione innotescat subdito, esse quoddam præceptum, quod non potest intelligi, nisi de hac voluntate obligandi.

Velle præcipere, & velle non obligare, sunt intentiones repugnantes sublata ignorantia.

Similiter in voto repugnant, intentio vouendi, & non obligandi.

19. *In iuramento potest stare intentio iurandi cum intentione se nō obligandi.*

In casu autem de iuramento non est omnino eadem ratio: nam potest quis habere intentionem iurandi, id est, adducendi Deum in testem, & nihilominus habere intentionem non se obligandi, & ideò si tunc oritur obligatio (quod sub opinione est) non est ex propria voluntate, sed præcepto naturali, quo vniusquisque tenetur facere verum id, in cuius testimonium Deum adduxit, vt latè dixi tract. 5. de Relig. lib. 2. capit. 7. At verò obligatio legis, non nisi ex voluntate legislatoris oriri potest, & ideò actus ille voluntatis necessarius est. Et ita rectè dixit Gabr. 3. d. 37. quantumcumque notificetur voluntas superioris, nisi per illam velit ligari inferiorem, non consurgere obligationem. *Gabr.* Dixi autem, nisi sit æquiuocatio in verbis, quia fortasse necessarium non est, vt legislator directè & expressè concipiat obligationem subditi, & voluntate feratur in illam; satis enim esse potest, vt velit v. g. præscribere, vt res tantum valeat, vel vt talis actus sit in materia necessaria temperantiæ, vel, vt confusè velit præcipere quantum potest; sed hæc parum differunt, quia in his omnibus includitur intentio obligandi, & cùm illis omnino repugnat habere intentionem non obligandi, nisi operans prorsus ignoret, quid velit, & tunc ipsamet ignorantia impediret prorsus veram voluntatem obligandi, atque adeò veram legem; vt in simili de voto dixi; igitur quoad necessitatem huius voluntatis vera sine dubio est hæc secunda sententia.

20. *Tertia sententia affirmans legem ex vtroque actu componi.*

Vnde quæ pro his opinionibus adduximus, suadere videntur vtramque actum intellectus, & voluntatis esse ad legem necessarium, & ideò potest esse tertia opinio dicens, legem componi & coalescere ex actu vtriusque potentiæ. Quia in his rebus moralibus non oportet quærere vnitatem perfectam & simplicem, sed potest res, quæ moraliter vna est, ex multis Physicè distinctis, & se mutuò iuuantibus constare. Sic ergo lex duo requirit, motionem, & directionem, bonitatem, (vt sic dicam) & veritatem, id est iudicium rectum de agendis, & voluntatem efficacem mouendi ad illa, & ideo ex actu voluntatis, & intellectus constare potest. Et hæc sententia tribui solet Greg. in 1. d. 48. q. vnic. *Greg.* sed ibi hoc non disputat, nec aliud dicit, nisi eum, qui discordat à voluntate beneplaciti Dei, agere contra legem æternam, & allegat August. 22. contra Faustum *August.* c. 27. dicentem, legem æternam esse rationem, vel voluntatem Dei, vbi August. nihil determinat. Magis indicat hanc sententiam Gabr. 3. *Gabr.* d. 37. q. vnic. in princ. vbi cùm de lege externa, seu quæ est in subdito dixisset, esse, *signum verum, creaturæ rationali notificatiuum rectæ rationis dictantis, ligari eam, &c.* declarat, *dictum esse dictantis, seu ligantis; &c. ad innuendum, quod recta ratio præcipientis vna cum voluntate est ratio obligationis inferioris, id est, quo inferior obligatur.* Lex autem est propria ratio obligationis, sentit ergo in ipso principe le-

gem esse rationem eius cum voluntate, & declarat illam esse voluntatem ligandi subditum, vt suprà. Vnde sicut liberum arbitrium definiri solet, esse facultatem voluntatis & rationis: ita lex, quæ arbitrium Principis appellari solet, non immerito potest existimari actus vtriusque facultatis.

21. Addi etiam potest, licèt nomen legis adequatè & complete vtrumque actum complectatur, nihilominus secundum aliam considerationem tam actum voluntatis, quàm intellectus posse dici legem sub diuersis rationibus, cui modo loquendi non disonat August. in d. loco contra Faust. & declaratur in hunc modum. Nam si in lege attendatur vis mouendi, & ideo lex dicatur id, quod est in principe, quod mouet & obligat ad agendum, sic lex est actus voluntatis: si autem spectetur ac consideretur in lege vis dirigendi ad id, quod bonum & necessarium est, sic pertinet ad intellectum: & videtur consistere in iudicio practico, & prout est in principe non antecedere voluntatem, sed subsequi, non quidem per modum actus impellentis, qui iudicium non sit (hoc enim satis improbatum est) sed per modum iudicij practici, quo stante decreto suo, princeps iudicat hoc esse omnino agendum à subditis, quibus propterea intimandum est tale decretum. Hoc enim iudicium subsequi voluntatem in mente principis in superiori capite declaraui, & ideò sub hac ratione dici potest lex scripta in mente eius, à qua procedit omnis lex exterior. Et simile iudicium, quod est in subiecto, erit tanquam lex participata ab illa, quæ est in principe.

22. *Fertur iudicium distinctè de tota controuersia* Hæ sententiæ probabiles sunt, & vltima satis facilis & plausibilis, nihilominus tamen, vt aliquod iudicium de re tota feramus, secernimus legem naturalem, & consequenter etiam æternam, quia in illis est specialis difficultas in re ipsa. An & quomodo habeant veram & propriam rationem legis, quam libro seq. tractabimus. Præsens ergo controuersia solùm est de lege posita per voluntatem alicuius superioris. De qua certum est, vel constare ex actu rationis & voluntatis, vel certè non esse sine vtroque: ita, vt si est alter illorum tantùm, ab altero nihilominus intrinsecè pendeat. Hoc enim conuincunt omnia adducta pro duabus primis sententijs.

23. Atque hinc inferimus secundò, neutrum modum loquendi illarum opinionum posse efficaciter probari. Nam testimonia adducta in prima opinione solùm probant, legem non ferri sine directione prudentiæ. Vnde Philosophi ibi allegati, cùm legem tribuunt rationi, non loquuntur de actu intellectus, qui in principe sequitur ex voluntate, qua vult obligare subditos, sed de iudicio antecedente, dirigente, & quasi regulante illam voluntatem; solùm enim dicunt ad legem non sufficere voluntatem principis, nisi iusta sit & recta, & ideò debere oriri ex recto & prudenti iudicio, de quo iudicio constat, non esse legem, si per se, & vt prior voluntate spectetur: vocant ergo legem rectam rationem, quoad radicem, sicut Cicero in eodem lib. de Legib. dixit, virtutem esse rectam vitæ rationem. *Cicero.* Rationes autem factæ pro illa sententia confirmando secundam solutæ sunt. Testimonia verò adducta in secunda sententia in rigore solùm probant, legis obligationem manare ex voluntate legislatoris: nam hoc satis est, vt obseruans legem Dei, dicatur facere voluntatem eius, vel secundum voluntatem eius, & è conuerso. Rationes autem factæ pro illa sententia vrgentiores mihi videntur, si supponamus legem esse actum illum principis, qui per se, & vi sua inducit obligationem, & ligat subditum. Dici verò potest, vocem legis non significare actum ligantem, sed signum illius actus, vel actum intellectus, à quo proximè tale signum procedit.

Vnde addo tertiò, spectando ad rem ipsam meliùs intelligi & faciliùs defendi, legem mentalem (vt sic dicam) in ipso legislatore esse actum voluntatis iustæ & rectæ quo superior vult inferiorem obligare ad hoc, vel illud faciendum. Hoc probant mihi rationes factæ pro secunda opinione. Nam licèt hæc voluntas non possit habere effectum in subdito, nisi ei sufficienter proponatur, hæc autem propositio se habet, vt applicatio causæ obligantis, non vt propria causa & ratio obligationis. 24. *Legem esse actum voluntatis melius intelligi & defendi asseritur.*

Vltimo verò assero respiciendo ad nominis legis impositionem, videri prius positum ad significandum externum imperium, & signum ostensiuum voluntatis præcipientis. Ideò enim Arist. 10. Ethic. dixit legem esse sermonem à sapientia profectum, & in Rethor. ad Alex. dixit esse consensum populi in scriptis positum, & Isidor. hoc supponit, cùm dicit legem à legendo esse dictam, & debere esse scriptam. Iuxta hanc ergo vocis significationem optimè defendi potest, legem in principe esse actum illum intellectus, quo proximè dictat legem externam, vel de se aptum ad dictandam & exhibendam illam. Nam sicut exterior est quasi proxima regula voluntatis subditorum, ita cum proportione lex illa, quasi scripta in intellectu principis est regula eiusdem voluntatis subditi, à qua proximè procedit regula exterioris legis, quando subdito proponitur. Procedit autem ab illa (vt aiunt) per modum alterius intimationis, vel impulsus, hæc autem intimatio nihil est, præter loqutionem exteriorem, quam dirigit, & quasi dictat intellectus principis per illud iudicium iam approbatum per suam voluntatem, vel prout est de tali actu, vt iam definito, & decreto per actum voluntatis eiusdem principis, vt satis ex dictis constat. 25. *Lex ex impositione prius significat externum imperium & signum præcipientis Arist.*

CAPVT VI.

Vtrum de ratione legis sit, vt pro aliqua communitate feratur.

Explicato genere, sub quo lex ponitur, inquirenda est differentia, per quam in ratione legis constituitur, quam inueniemus explicando nonnullas conditiones, quæ ad propriam rationem legis necessariæ sunt; simulque causas legis explicabimus, quia propriæ & intrinsecæ conditiones legis non possunt aliundè melius, quàm ex causis eius oriri, nec differentia eius sine materia, obiecto, & fine eius intelligi aut explicari potest. Constat ergo in primis de ratione legis esse, vt ad aliquem, vel aliquos feratur, quoniam, vt Paul. ait ad Roman. 3. *Scimus quoniam quæcunque lex loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur.* Dicit ergo lex essentialiter quandam habitudinem ad eos, quibus imponitur, 1. *De ratione legis esse, vt pro aliquibus feratur. Rom. 3.*

ponitur, & ideò ad explicandam eius rationem declarandus est terminus huius habitudinis. Supponimus deinde, legem ad homines ferri debere, quia inferioris creaturæ non sunt capaces propriæ legis, de qua tractamus, vt sæpè dictum est, quia non sunt capaces actuum moralium. Angeli verò licèt sint capaces diuinæ legis, tamen nunc de illis non agimus, vt in prooemio dixi; poterunt tamen quæ de lege naturali, & diuina dixerimus, ad eos facilè cum proportione applicari. Lex ergò, de qua tractamus, hominibus imponenda est, & ideò omnis lex potest dici humana ex hoc capite, vt suprà dicebam, quamuis propter vitandam æquiuocationem non ita vocetur.

Soli homines sunt capaces harum legum.

2\. *An sit de ratione legis, vt pro communitate aliqua feratur.*

His positis, oritur dubium, an lex ferri possit ad vnam tantùm personam, vel sit de ratione eius, vt pro aliqua multitudine hominum, seu communitate feratur. Supponimus enim vt clarum, communitatem humanam esse capacem legum, imò illis maximè indigere, id enim conuincunt adducta in præcedenti capite. Vnde etiam est clarum regulariter & ordinariè legem ferri pro aliqua communitate, vel multitudine hominum, vt vsu ipso satis constat, & ex dicendis magis patebit. Difficultas ergo est, an hoc sit de ratione legis. Prima sententia affirmat, solum illud præceptum esse legem, quod generaliter fertur pro omnibus sub aliqua communitate comprehensis: vni verò personæ impositum, non esse legem. Fundarique solet hæc opinio in capite. *Erit autem lex.* distinct. 4. quod est Isidori libro. 1. Etymolog. c. 21. vbi ponit varias conditiones legis, & vltima est, *vt nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta sit.* Sed hic textus non cogit, quia aliud est legem imponi communitati, aliud imponi pro bono, seu vtilitate communitatis: nam præceptum potest imponi particulari personæ, & nihilominus imponi intuitu communis boni. Isidor. ergo non ponit ibi conditionem requisitam ex parte personæ, cui imponenda est lex, sed requisitam ex parte finis propter quem est imponenda, scilicet, propter bonum commune, quam conditionem sequenti capite explicabimus.

Prima sententia affirmans.

Cap. Erit autem lex. D. Isidor.

3\. Dices; hoc modo explicata illa conditio iam erat contenta sub alia conditione ab eodem Isidoro in eodem capite posita, scilicet, *quod lex sit iusta & honesta*, quia non erit talis, nisi ad commune bonum ordinetur. Sed hoc non obstat, tum quia multæ ex conditionibus ibi positis ab Isidoro ita comparantur, vt vna in alia contineatur, vel ex illa inferatur, & nihilominùs adduntur ad maiorem explicationem: nam in hoc solo, quod lex debet esse iusta, continetur, debere esse possibilem & vtilem: quomodo enim erit iusta, si vel impossibilis vel inutilis sit? & nihilominùs distinctè hæc recensentur. Igitur maiori ratione potuit illa conditio vltima addi, ad explicandum distinctè iustitiam & honestatem, quam lex requirit. Potest enim esse actus iustus & honestus, licèt non sit propter bonum commune, satísque erit, quod illi non repugnet; de lege autem additur, ad iustitiam eius esse necessarium, quod ordinetur ad bonum commune.

4\. Nec videtur posse dubitari, quin hæc fuerit mens Isidori, vt patet ex illa aduersatiua, *Nullo priuato commodo, sed pro communi omnium vtilitate conscripta.* Nam legem communitati imponi, & pro priuato commodo, non repugnat, vtrumque enim simul habent leges tyrannicæ: at Isidor. illa duo ponit tanquam sibi repugnantia; ergo non loquitur de communitate, cui imponenda sit lex, sed solùm docet pro vtilitate communi imponendam esse, cuicumque imponatur. Atque ita intellexit Diuus Thomas sententiam Isidori d. q. 90. ar. 2. Nam in corpore tota ratio eius eò tendit, vt declaret intentionem legislatoris in ferenda lege debere ferri ad bonum commune; quia communis felicitas debet esse mensura, & quasi primum principium, per quod mensuretur iustitia, vtilitas, & conuenientia legis. Vnde concludit, *quodcumque aliud præceptum de particulari opere non habet rationem legis, nisi secundum ordinem ad bonum commune, & ideò omnis lex ad bonum commune ordinatur.* In quibus verbis potius indicat, posse legem continere particulare præceptum, dummodo ad vltimum finem referatur. Et ita etiam intellexerunt textum illum ibi, Archid. Domini. & Turrecr. & plures, quos referam in capite sequenti.

D. Thom.

Archid. Dominic. Turrec.

Secundò solet probari hæc sententia ex l. 1. ff. de Legib. vbi dicitur, legem debere esse *præceptum commune.* Verumtamen etiam verbum *commune* ambiguum est: nam vt ibi notat Iason in principio, cum Fulgosio, triplici ratione potest dici lex præceptum commune. Primò, quia communi consensu, seu auctoritate lata est. Secundò, quia debet esse communis omnibus. Tertiò, quia pro bono communi: in illa autem lege non declaratur secundum communitatis modum esse simpliciter necessarium ad rationem legis, seu communis præcepti. Vnde Glossa ibi sub disiunctione dicit *esse commune, id est, pro communi vtilitate statutum; vel communiter toti vniuersati factum.* Ergo ad rationem legis sufficiet prima conditio, licèt secundam non habeat. Tertiò probatur ex cap. 1. Extra. de Constitut. vbi dicitur *Canonum statuta custodiantur ab omnibus*, supponit ergo debere omnibus imponi. Verumtamen hunc textum valde eneruat Glossa ibi; nam ad verb. *Canonum* addit, *Generalium; nam quidam canones sunt personales, quidam locales.* Vnde non videtur dubium, quin verba illa intelligenda sint cum distributione accommoda, scilicet, canones seruandos esse ab omnibus, cum quibus loquuntur, vel quibus imponuntur. An verò isti sint semper plures respectu singulorum canonum, vel possit dari canon ad vnum tantum obligandum factum, ibi non traditur. 5.

Iason Fulgos.

Glossa.

Glossa.

6\. Potest ergo esse secunda sententia dicens, non esse de ratione legis, vt communitati, vel multitudini hominum imponatur, licèt plerunque ita fieri contingat, quia regulæ operandi ordinariè sunt communes multis: aliquando verò possunt pro vno vel alio constitui. Potest pro hac sententia referri D. Thomas in d. ar. 2. quatenus dicit, particulare præceptum relatum ad commune bonum induere rationem legis; & in solutione ad primum idem repetit, & ad 3. generalem regulam ponit, præceptum, quod ordinatur ad commune bonum, rationem legis habere. Expressiùs hoc docet Glossa in l. 1. ff. de Legib. dicens, in illa lege non contineri definitionem legis, quia aliqua est lex, quæ non est communis. Idem sentit Glossa in d. cap. 1. de Constit. vbi distinguit canones generales à personalibus. Estque hæc distinctio valde frequens apud Canonistas, vt patet ex Archid. Dominico,

Secunda sententia negãs esse de ratione legis, vt pro communitate aliqua feratur.

D. Thom.

Glossa.

Archid. Dominic.

Turrecr. *Glos.* & Turrecr. vbi suprà. Eandem distinctionem indicat Glossa in l. *Iura.* ff. de Legib. vbi distinguit ius in generale, & speciale, & prius dicit imponi multitudini; posterius autem posse esse priuatum. Idem habet Glossa in l. *Neque Dorotheum*, & in l. *Doctity.* C. de Decurion. lib 10 Potestque suaderi primò in illis duabus legibus; quia illæ sunt veræ leges; & tamen dantur de quibusdam personis in particulari. Secundò videtur hoc expressè haberi in l. 1. ff. de Constit. princi. ibi, *Ex his*, scilicèt, ex legibus, *quædam sunt personales.* Et idem habetur in §. *Sed & quod*, verb. *Planè.* Instit. de Iur. nat. gent. & ciuil. Tertiò facit, quod etiam Canones distinguunt legem priuatam à publica, & priorem volunt imponi priuatæ personæ; posteriorem communitati. Sumitur ex cap. *Licet*, de Regular. latiùs in c. *Duæ sunt.* 19. q. 2. *Cap. Licet. Cap. Duæ sunt.*

7. *Confirmatur rationibus hæc sententia.* Tandem potest hæc sententia rationibus suaderi. Primò, quia præceptum iustum potest imponi vni tantum subdito, & propter commune bonum, & ex potestate regendi rempublicam, & singula membra eius; ergo tale præceptum erit eiusdem rationis essentialis cum simili præcepto imposito multis, vel omnibus de tali communitate; ergo erit vera lex. Prima consequentia probatur, quia ad rationem præcepti videtur accidentale, quòd vni tantum, vel multis imponatur, sicut accidentale est calori, quod sit in vno, vel multis subiectis, vel orationi, quod ad vnum, vel ad plures fundatur. Secunda verò consequentia probatur, quia illud præceptum multis impositum esset lex; ergo & vni, quandoquidem ostensum est, esse eiusdem rationis. Et quod imponatur vni, & non multis, potest accidere ex eo solum, quod necessitas talis præcepti in vno solo inuenitur. Secundo, quia lex est regula moralium operationum hominis, vt sæpè dictum est; sed non tantum communitas hominum, verum etiam singuli homines indigent hac regula; ergo lex per se non dicit respectum ad solam communitatem humanam, sed etiam ad singulas personas humanas. Tertiò, quia lex fertur ad personam; ergo non minus, imò per prius fertur ad personam veram, quam ad fictam; quia semper fictio supponit veritatem, quam imitatur. At communitas est persona ficta, vnusquisque autem particularis homo est persona vera; ergo non est minus capax legis particularis persona, quam communitas. Quartò, quando lex fertur pro communitate, vel solum obligat communitatem, vt sic, vel etiam obligat singulos de communitate. Primum neque est necessarium: nec regulariter ita fit, vt per se constat: imò si fiat, tunc communitas se geret, vt particularis persona, & inde etiam concluditur, legem posse ferri ad vnam tantum personam: si verò dicatur secundum, inde etiam infertur, posse legem pro vno tantum ferri, si illi expediat, & pro illo tantum necessaria sit.

8. *Præfertur sententia quæ asserit de ratione legis esse vt feratur pro communitate.* Hæc controuersia potest multum pendere ex vsu vocis. Nihilominus simpliciter dicendum est, de ratione legis, vt hoc nomine significatur, esse, vt sit præceptum commune, id est communitati, seu multitudini hominum impositum. Hoc supponunt Isidor. & D. Thom. suprà, & alijs locis infra referendis. Docentque Panormit. in Rubr. de Constit Felin. in cap. *Cum omnes*, de Consti. n. 5. Iason cum Fulgos. in d. l. 1 ff. de Legib. licet enim dicant, legem posse dici præceptum commune, & ex habitudine ad eum, à *Isidor. D. Thom. Panorm. Felin. Iason. Fulgos.*

A quo, & ad finem propter quem fertur, & ad illos, quibus imponitur; satis verò indicat hæc tria, non diuisim, sed coniunctim in lege propria requiri. Idem sensit Anton. Gomez in l. 1. Tauri. n. 5. vbi ad rationem legis requirit, vt sit communis, & non particularis respectu alicuius personæ, & alij, quos infrà, & capite sequenti referemus. *Anton. Gomez.*

Potestque hoc probari primò inductione quadam; nam lex æterna, & naturalis satis communis est, vt constat; lex etiam diuina, tam vetus, quàm noua pro communitatibus latæ sunt, illa pro Iudaico populo, hæc pro Ecclesia Catholica, & vniuerso mundo. Nec solum tota lex, sed etiam singula præcepta eius generaliter lata sunt. Non quod singula illorum pro omnibus, & singulis membris ferantur: (hoc enim necessarium non est, nec ad legis rationem pertinet) sed quod licet inter communia præ- 9.

B cepta, leges impositæ sint, obligantes hæc, vel illa membra, iuxta eorum munera, & capacitatem, semper ferantur sub generali, & communi ratione. Imò etiam præceptum diuinum impositum Adæ in statu innocentiæ, non soli illi pro sua persona, sed vt capiti totius naturæ impositum fuit, & duraturum semper fuisset in illo statu, & obligaturum omnes, & in tantum habuit propriam rationem legis. Cuius signum est, quia licet Deus imposuerit præceptum soli Adæ, priusquam Euam formaret, Genes. 2. nihilominus etiam Eua per illud obligata fuit, vt constat ex cap. 3. At verò præceptum, quod Deus posuit Abrahæ de immolando filio, non potest dici propriè lex, sed præceptum, iuxta communem loquendi modum.

De iure autem ciuili videtur hoc satis expres- 10.

C sum in l. *Iura.* 2. ff. de Legibus. Dicitur enim ibi, *Iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.* De legibus etiam canonicis id probari potest ex d. cap. *Duæ sunt*, quatenus in eo dicitur, canones, & decreta à Patribus edita esse leges publicas. Lex autem priuata, quam ibi adiungit, non est lex canonica, sed est longe diuersæ rationis, vt dicemus. Hinc etiam Gregor. IX. in Procemio Decret. inquit, *Ideò lex proditur, vt appetitus noxius sub iuris regula limitetur, per quam genus humanum, vt honestè viuat, informetur.* Arist. etiam lib. 6. Ethic. dixit, facultatem, seu prudentiam ferendarum legum esse Architectonicam, seu regalem, quia principalis actus illius prudentiæ est leges ferre, vt exposuit D. Thomas 2. 2. q. 50. ar. 1. ad 3. Prudentia autem illa respicit communitatem, & circa illam versatur; ergo etiam lex ex sententia Arist. communitatem re- *L. Iura.* *Cap. Duæ sunt.* *Greg. IX.* *Aristot.* *D. Thom.* *Aristot.*

D spicit. Vnde in 1 lib. Rhetoric c. 4. dixit, *Salutem ciuitatis in legibus positam esse.* Et in Procemio Rhetoric. ad Alexand. dixit legem esse *rationem communi consensu ciuitatis definitam, &c.* supponens pro eâdem communitate dirigenda ferri. Idem sæpe repetit Plato de legibus, & omnes Philosophi ita loquuntur. Vnde Biesius lib. 4. de Republ. *Leges (ait) sunt publica vitæ præcepta, quibus nos omnes obtemperare semper oportet, & cet.* Itaque iuxta communem vsum iurium, & sapientum, non est dubium, quin nomine legis significetur præceptum publicum communitati alicui, & non tantùm vni, vel alteri personæ singulariter, impositum. *Plato.* *Biesius.*

Declarari præterea hoc potest ex alijs proprietatibus legis, vna est, quod debet esse perpetua, vt infrà ostendemus; hoc autem habere 11. *Confirmatur sententia amplius ex legis proprietatibus.*

bere non potest præceptum vnius personæ, quia perpetua non est: communitas autem est perpetua, saltem per successionem, & ideò respectu illius habet locum propria lex. Nec refert, quod etiam præceptum communitati impositum possit esse temporale: nam inde ad summum sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, quod postea videbimus; id verò non obstat, quominus omnis lex debeat esse communitati imposita, vt perpetua esse possit. Idem ostendi potest, sumendo hanc perpetuitatem ex parte ferentis legem, quia de ratione legis est, vt non pendeat ex vita legislatoris, vt infrà probabimus; at hoc solum habet locum in legibus communibus; præceptum enim singulare, & vni tantum personæ impositum cessat mortuo præcipiente, vel remoto à suo munere, vt communis sensus, & consuetudo testatur, cuius rei rationem infrà trademus. Neque etiam hic refert, quod præceptum pro communitate latum extinguatur per mortem præcipientis, si per modum legis non sit latum, vt infra etiam dicam: nam hinc etiam solùm sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, cum quo stat, vt lex debeat habere illam perpetuitatem, seu inde pendentiam à persona ferentis illam, quam non habet, nisi sit præceptum communitati impositum. Dices; hæc coniectura solùm habet locum in legibus humanis; nam in diuinis, siue naturalibus, siue positiuis, legislator non potest deficere vel mutari, & ab illo semper pendent in fieri & conseruari. Respondeo hoc non obstare, nam quia de legibus diuinis clarum est latas esse pro communitate, ideò addimus illam obseruationem in legibus humanis, vt declaretur, præceptum semper considerari in ordine ad aliquam communitatem, vt possit habere stabilitatem, quam lex per se requirit. Et hinc præceptum Patrisfamilias seruis impositum, vel etiam filijs, imò & toti familiæ, non est lex, vt docet D. Thomas, d. q. 90. art. 3. ad 3. quia non est latum sufficienti communitati, vt ibidem dicitur, vel quia non est latum per propriam iurisdictionem coactiuam, quod ad legem necessarium est, vt dicit Arist. lib. 10. Ethicorum, cap. vlt.

D. Thom. *Aristot.*

12\. Tandem potest hoc declarari ex alia proprietate legis, quæ est, esse regulam & mensuram operationis, quasi ex parte materiæ, & medij virtutis: nam hoc modo dicitur regula iustorum & iniustorum, vt ex Basilio & alijs suprà retuli. Et eodem modo id, quod per legem definitur, vocatur ab Arist. 5. Ethic. c. 1. iustum legitimum, seu legale, vt notauit D. Thomas d. ar. 2. Est ergo lex quasi regula constituens, vel ostendens in sua materia seu operatione, circa quam versatur, medium seruandum ad rectè conueníenterque operandum. Hæc autem regula de se vniuersalis est, ad omnes cum proportione pertinens; ergo lex de se est generalis; vt ergo aliqua sit propria & perfecta lex, hanc conditionem habere debet. Si verò sunt aliqua præcepta quibus hæc conditio non inest, vel simpliciter non sunt leges, vel si inter leges numerantur, illud est in quantum illam conditionem aliquo modo participant. Addi etiam potest, pertinere ad hanc generalitatem seu communitatem legis, vt vniuersè feratur, sine personarum acceptione, aut iniqua excepti ne iuxta cap *Communes*, de Constit. & hoc videntur intendere

Aristot. *D. Thom.* *Cap. Communes.*

A multa ex dictis iuribus, quæ supponunt priores conditiones, seu vniuersalitatem legis, & addunt hanc tanquam necessariam ad iustitiam legis, de qua paulò pòst dicemus.

13\. Magis autem declarabitur hæc resolutio respondendo ad argumenta proposita. Ex quibus priori loco posita facilè expediri possunt. Nam ad primum fatemur, Isidorum & D. Thomam in illis locis non intendisse directè agere de hac conditione, illam tamen supposuisse. Vnde idem D. Thomas 5. Ethic. c. 1. lect. 2. exponens locum Arist. quem in d. ar. 2. adducit, clarius dicit, iusta legalia dici ea, quæ sunt factiua felicitatis *per comparationem ad communitatem politicam, ad quam respicit legis positio.* Vbi loquitur de lege humana, sed est eadem ratio de reliquis cum proportione. Ad alia verò iura, & quæ contra illa obijciuntur respondemus, licèt nuda illa verba per se non ita conuincant, quin possint per aliquam interpretationem vel euasionem enervari; tamen adiunctis alijs iuribus & interpretationibus sapientum, non paruam vim habere ad veritatem positam confirmandam.

Satisfit argumentis oppositæ sententiæ. *D. Thom*

B

14\. Ad posteriora ergo argumenta respondendum est. Et primò ad D. Thomam dicimus, in locis ibi citatis nunquam excludere hanc conditionem, nec loqui de præcepto particulari ex parte personæ, cui imponitur, sed ex parte operis, de quo in particulari datur, & de hoc dicit debere esse tale, vt conferat ad commune bonum, & si hoc habeat præceptum de illo positum habiturum rationem legis, vtique si alias conditiones ad legem requisitas habeat. Ad Glossam verò & alios Doctores ibi allegatos respondetur, explicandos vel admittendos esse iuxta iura, quæ allegant, & si aliud voluerunt, non esse probandam eorum sententiam. Igitur de illis duabus legibus de Decurioni. *Neque Dorotheum*, & *Dect. tij*, verum est versari aliquo modo circa commoda particularium personarum, quæ ibi nominantur: nihilominus tamen quatenus aliquid præcipiunt, non feruntur ad illas singulares personas, sed ad communitatem, & ad omnes subditos legislatoris, obligantes illos ad seruandam talem, vel talem immunitatem illis personis. Quomodo etiam libro 8. declarabimus priuilegium, licèt particulare videatur, posse habere rationem legis. Addo etiam in illis legibus non tantum concedi fauorem singularibus personis ibi nominatis, sed etiam successoribus eorum in perpetuum, & ita illæ leges participant perpetuitatem & communitatem, quia illæ familiæ magna quædam pars communitatis, & fortassè ex præcipuis esse poterant, & ita illæ leges; licèt quadam ratione videantur speciales, suo modo generales sunt, licèt nunquam ferantur, nisi per modum priuilegiorum, vt ex vsu constat.

C

Quid sit lex priuata. Et cur ita appelletur.

D

15\. Ad secundum ex l. 1. & §. 1. &c. respondeo, leges personales ibi vocari leges priuilegiorum, quæ personales vocantur ratione proximæ vtilitatis, quam intendunt, semper tamen respiciunt aliquo modo communitatem ex parte eorum, quibus præcipiunt, vt proximè explicatum est, & tractando de priuilegijs latiùs dicetur. Ad tertium respondetur legem priuatam in illis canonibus sumi in sensu longè diuerso. Dicitur enim lex priuata, aut votum factum ex speciali inspiratione Spiritus sancti, aut ipsamet inspiratio diuina, per quam homo specialiter vocatur

tur ad aliquod altius bonum, quæ appellatio metaphorica est, illa enim non est propria lex, de qua modò tractamus, sed ita vocatur, quia scribitur in corde, & participat aliquos effectus legis, sicut de Voto aliàs diximus.

16. *Lex & præceptum non conuertũtur.* Ad rationes facilè responderi potest ex dictis. Nam circa primam constat ex dictis, præceptum & legẽ non cõuerti: nam licèt omnis lex sit præceptum; non tamen omne præceptum est lex, sed oportet, vt speciales conditiones habeat, inter quas vna est, vt sit præceptum commune in sensu explicato. *Quid addat præcepto lex; & quomodo distinguãtur.* Neque oportet in re morali anxiè inquirere, an præceptum & lex essentialiter distinguantur; esto enim non distinguantur physicè quoad species naturales actuum, satis est, quod distinguantur moraliter, vel (vt ita dicam) in esse artificiali. Est enim lex veluti quoddam arte factum resultans ex tali actu, cum talibus circumstantijs, conditionibus, vel habitudinibus, sine quibus non erit vera lex, etiamsi quoad actum præcipiendi eiusdem sit naturæ. Addi etiam potest, legislationem, quoad actum prudentiæ, à quo procedit, & quoad honestatem, quam habet, vt procedit à legislatore, habere specialem rationem virtutis distinctam à præcepto particulari, & priuato, & hoc modo dici posse legem, vt sic essentialiter distingui à priuato mandato.

17. Ad primam confirmationem respondetur, verum esse, legem dicere respectum ad singulares personas, vt sunt partes communitatis, cui lex imponitur tanquam regula operandi. *In quo sensu dicitur lex communis, & pro communitate lata.* Ad secundam confirmationem respondetur, legem non dici communem, quia necessariò imponi debeat communitati, vt communitas est, & corpus mysticum; sed quia generaliter proponi debet, vt ad omnes & singulos pertinere possit, iuxta materiæ exigentiam, & hoc modo verum est, ferri, vt regulam personarum verarum & non tantùm fictarum. Addendum verò est propter confirmationem tertiam, legem ordinariè ferri ad communitatem, non collectiuè, sed distributiuè, id est, vt ab omnibus & singulis de communitate seruetur cum distributione accommoda iuxta conditionem legis: nam hoc semper subintelligendum est. Potest autem etiam ferri aliquando lex in ipsam communitatem, vt communitas est, id est, prohibendo vel præcipiendo actum, qui ab illa sola, vt communitas est, exerceri potest, vt constat de statutis quarumcumque congregationum, vniuersitatum, capitulorum, collegiorum, &c. disponentibus aliqua circa actiones publicas, & communes talis corporis mystici. Nam illæ sunt veræ leges, si alias conditiones habeant, etiam si tantũ præcipiant vni indiuiduæ communitati, si tamen communitas perfecta sit, vt statim dicam. Tum quia licèt illa dicatur vna persona ficta, simpliciter est communitas, & habet perpetuitatem requisitam ad legem, & immediatè respicit bonum commune; tum etiam quia per talem legem, semper obligantur singuli de illa communitate ad non operandum vel cooperandum contra talem legem.

18. *Qualis debeat esse communitas, quæ capax sit propriæ legis. Quotuplex sit communitas.* Sed quæret non immeritò aliquis, qualis debeat esse communitas, vt sit capax propriæ legis. Respondeo breuiter, pro diuersitate legum, diuersam communitatem sufficere vel postulari. Distingui ergo potest in primis communitas, quia quædam est naturalis per solam conueniẽtiam in rationali natura, cuiusmodi est commu-

A nitas humani generis, quę inter omnes homines interuenit; alia verò dici potest communitas politica vel mystica per specialem coniunctionem in congregatione morali modo vna. Priorem communitatem respicit lex naturalis, quæ per lumen rationis vnicuique homini proponitur. Quia non fertur ad vnũquemque, qua talis est, Petrus v.g. sed qua homo. Quod obseruare licet tam in lege purè naturali, quàm in supernaturali, quatenus ipsi gratiæ cõnaturalis est. Posterior cõmunitas subdistingui potest: nam quædã intelligi potest addita naturæ, nõ tamen iure humano, sed diuino, eo quòd ab ipso Deo instituta sit sub aliquo capite ab ipso designato; & cũ aliqua vnione in ordine ad supernaturalẽ finẽ. Huiusmodi fuit olim synagoga: nunc autem multò perfectior est Ecclesia Catholica, quæ non pro vno vel alio populo, sed pro vniuerso mundo

B ab ipsomet Christo instituta est, sub eadem fide, sub certis signis ab eodẽ Christo institutis protestanda, & sub obedientia vnius capitis, cui ipse vices suas in terris commisit. Ad huiusmodi ergo communitatem feruntur per se primò leges diuinæ positiuæ, sicut fuit lex vetus data populo Iudæorum, & lex gratiæ data pro vniuersa Ecclesia. Item ad eandem feruntur leges canonicæ, quamuis non omnes pro vniuersa Ecclesia constituantur, sed iuxta intentionem vel potestatem ferentis illas, vt postea videbimus.

Præter has est communitas humanitùs congregata seu inuenta, quæ dicitur esse cœtus hominum, qui aliquo iure sociantur, vt sumitur ex l. *Ciuitas.* ff. si certum petatur, & ex cap. *Dilectu*, iuncta Glossa de Excessibus Prælatorum, vbi declaratur ad communitatem non sufficere hominum multitudinem, nisi inter 19. *L. Ciuitas Cap. Dilecta.*

C se aliquo fœdere, in ordine ad aliquem finem, & sub aliquo capite copulentur. Sic etiam dixit Arist. 3. Politic. cap. 10. Ciuitatem esse ciuium multitudinem habentium, scilicet, inter se morale vinculum. *Aristot.* Hæc autem communitas distingui solet à Philosophis moralibus, & Iurisperitis in perfectam, & imperfectam. Perfecta in genere dicitur; quæ est capax politicæ gubernationis, quæ, quatenus talis est, dicitur sibi sufficiens in hoc ordine, quomodò dixit Arist. 1. Politic. cap. 1. & D. Thomas 1.2. q. 90. ar. 2. Ciuitatem esse communitatem perfectam, & à fortiori regnum, & qualibet alia superior congregatio, seu communitas, cuius pars ciuitas sit, erit communitas perfecta. *D. Thom.* Potest enim in his communitatibus esse latitudo, & licet singulæ per se spectatæ perfectæ sint; tamen illa, quæ est pars alterius, sub hac ratione imperfecta est, non absolu-

D tè, sed comparatè, seu respectiuè. Et prætereà inter has communitates quædam dicuntur reales, seu locales, quia certis terminis realibus, seu localibus clauduntur, vt est ciuitas, vel regnum: aliæ verò dicuntur personales, quia magis in personis, quàm in locis considerantur, vt est religio aliqua, v.g. vel confraternitas, &c. quæ possunt esse etiam perfectæ communitates, si perfectum regimen, & moralem vnionem habeant. De quibus videri possunt Iurisperiti in l. 1. & sequentibus. ff. Quid cuiusq; vniuersalitatis, &c. & ff. de Collegijs illicitis.

Communitas autem imperfecta non respectiuè tantùm, sed absolutè dicitur priuata domus, cui paterfamilias prȩest, vt notauit D. Thomas q. cit. art. 3. ad 3. & Sot. ibi. & lib. 5. de Iust. q. 1. art. 2. & sumitur ex Arist. suprà. Ratio verò 20. *Quæ sit cõmunitas imperfecta. D. Thom. Soto Aristot.*

est,

est,quia illa communitas non est sibi sufficiens, A vt statim explicabitur:Item quia in ea non congregantur singulæ personæ vt principalia mēbra ad vnum corpus politicum componendum, sed solum ibi existunt inferiores in vtilitatem Domini,& quatenus eius dominio aliquo modo subsunt . Et ideò talis communitas,per se loquendo, & intra proprios terminos non regitur propria potestate iurisdictionis , sed dominatiua,atque ita pro diuersitate dominij participat diuersum modum imperandi respectu diuersorum.Aliud enim est ius,vel quasi dominiū patris familias in vxorem,aliud in filios,aliud in famulos,vel seruos ; vnde neque habet perfectam vnitatem , seu vniformem potestatem ; B neque etiam participat propriè politicum regimen ,& ideò communitas illa simpliciter imperfecta dicitur.

21\. *Leges solum debent ferri pro communitate perfecta.* Hac ergo distinctione supposita dicendum est , leges humanas habere propriè locum in quacumq; communitate perfecta , non tamen in imperfecta.Prior pars probatur , quia omnis communitas perfecta est proprium corpus politicū,& gubernatū per propriam iurisdictionem habentē vim coactiuā,quæ est legum latiua.Itē præcepta , & regulæ viuendi tali communitati propositæ , si habeant alias conditiones requisitas ad legem,constituere possunt iustum legale, & medium seruandum in vnaquaque materia virtutis accommodata tali cōmunitati;ergo tales regulæ,seu præcepta habebunt veram rationem legis. C Deniq; sicut illa communitas perfecta est,ita pręceptum illi impositū potest simpliciter dici præceptum commune,ergo & lex.

22\. *Arist. D.Thom* Altera pars satis insinuatur ab Arist.10.Ethic. cap.vlt.& D Thoma d.ar.3.ad 3. quatenus docent,communitatem vnius domus non sufficere ad propriam legem. Ratio reddi potest ex Aristot.quia in tali communitate non est propria iurisdictio,nec vis coactiua, quæ in proprio legislatore requiritur. Huius autem ratio, est imperfectio quasi naturalis talis cōmunitatis,quia non sibi sufficit ad felicitatem humanam comparandam eo modo , quo humano modo comparari potest,vel(vt clariùs dicatur)partes talis communitatis non sibi inuicem præstant sufficiens subsidium, vel mutuum iuuamen , quo indiget humana societas ad suum finem , vel ad suam conseruationem , & ideò talis communitas quasi naturaliter ordinatur ad perfectam communitatem,vt pars ad totum;ideoque potestas legislatiua , D non est in tali communitate,sed tatum in perfecta.Quæ ratio procedit propriè in legibus ciuilibus, cū proportione tamen applicatur ad Ecclesiasticas , quia licet potestas legislatiua Ecclesiastica non manet à communitate,sed à Christo, tamen communicatur,& distribuitur cum conuenientia, & proportione ad communitatem humanam.

23 *Obiectio.* Sed objiciet aliquis ; nam sequitur ex dictis non posse ferri propriam legem in communitate perfecta,si tantum pro aliqua illius parte feratur;consequens videtur falsum;ergo. Sequela patet,quia statutum vnius domus , vel communitatis imperfectę non est lex,quia illa communitas imperfecta est pars perfectæ ; ergo idem erit de quacumque parte ciuitatis, illa enim etiam est communitas imperfecta , & pars perfectæ. Minor verò probatur,quia non est de ratione legis, vt obliget omnes de ciuitate ; ergo potest obligare partē,& nihilominus esse vera lex.

Angelus Iason. Circa hoc aliqui Iuristę dicūt legē latā à principe ad obligandā vnā partē ciuitatis. V.g. quartam partē,& non aliā,non esse verā legē,nec obligare. Ita docuit Angel.quem refert & sequitur Iason in l.1.ff.de legib.n.2.qui solum fundatur in hoc, quòd lex esse debet præceptum commune.

24 *Solutio.* Respondeo nihilominus, aliud esse loqui de tali lege ex ratione iustitiæ,vel iniustitiæ , seu acceptonis personarum; aliud ex defectu sufficientis communitatis,cui imponatur. Hic non tractamus de priori consideratione:tamen etiā sub illa dicere non possumus talem legem esse intrinsecè malam, seu iniustam , quia potest interdum subesse sufficiens causa , & ratio imponendi onus vni parti,& non alteri , vel ratione situs,& loci,quia in tali parte indiget ciuitas tali seruitio,vel ratione conditionis personarum, vt ex legibus tributorum constat. Posterior autem consideratio huc spectat , in qua dicimus non esse de ratione legis,vt pro tota communitate feratur totaliter, vt sic dicam, quia in parte eius potest esse sufficiens communitas & fundamentum sufficiens ad perpetuitatem legis,& vt procedat ex iurisdictione politica, & immediatè pertinente ad communem gubernationē. Potest autem hoc accidere varijs modis . Primò, si lex feratur sub ratione talis muneris , vel officij ,ita vt comprehendat tales artifices , & non alias personas. Secundò,si feratur in personas talis generis , vel conditionis , vt in plebeios , vel nobiles , vel in descendentes ex Hebræis, aut conuersos ex Saracenis , vel quid simile. Tertiò ferri potest pro habitātibus in tali parte,vel vico ciuitatis,& non pro alijs;ita,vt non tantum pro his,qui nunc habitant , sed durabiliter per successionem indifferenter feratur. Quicumque enim ex his modis generalitatis sufficiens erit ad rationem legis,si alioqui iustitia seruetur. Nam primus est simpliciter generalis secundū distributionē accommodā,secundus participat eandē, supposita iusta distributione; tertius etiam est de se indifferens ad omnes , quia nullus est,qui non possit ibi habitare,& ad hunc modum indicari potest de quacumque alia simili lege.

CAPVT VII.

Vtrum de ratione legis sit, vt propter commune bonum feratur.

1 EX hac conditione legis videntur maxima ex parte aliæ pendere, & ideò secundo loco illā cōstituimus,licet Isidorus vltimā eā posuerit;simulque intrinsecum finem legis declarabimus. In quæstione ergo proposita nulla est inter auctores controuersia , sed omnium commune axioma est, De ratione, & substantia legis esse , vt pro communi bono feratur; ita , vt propter illud pręcipuè tradatur. Ita docet D.Thom. d.q.90. vbi Caietanus, Contr.& alij moderni, Soto l.1. de Iust.q.1.ar.2. Castro. lib.1. de lege Pœnal.c.1. Antonin.1.p.tit.11.c.2.§.1.& tit.17 §.3.& Summistæ omnes verb. *lex*. Et bene Nauarr.in comment. de Finibus.n.28.Greg. Lop. in l.9.tit.1.part.1.vbi Alphonsus Hispaniæ rex eandem cōditionem in suis legibus requirit, Et ita etiam intelligunt iuris ciuilis interpretes l.1 ff.de legib. dicentes,legem debere esse *commune præceptum*,id est,*pro communi vtilitate statutum* , vt ibi Glossa exponit,quam Bart. Iason , & alij sequuntur. Clarius id docuit Isidor.in d.cap. *Erit autem lex*,d.4. vt cap. præcedenti explicui, &

De ratione legis esse ob cōmune bonum ferri.
D. Thom.
Caietanus.
Conrad.
Soto.
Castro.
Antonin.
Nauarr.
Greg.Lop.
Glossa.
Barto.
Iason.
Isidor.

sequuntur ibi Canonistæ.

2 *Arist.* Sumitur præterea hæc veritas ex Aristot. qui lib. 3. Ethic. cap. 6. ait, finem ciuitatis esse benè, ac feliciter viuere, & ideò subdit, *De virtute, & vitio publicè cogitant, quicumque curam habent benè instituendi ciuitatem*, vtique per leges. Vnde in libro 4. capite 1. addit. *Leges ad rempublicam esse accommodandas, non rempublicam ad leges.* Sic Marsil. *Marsil. Ficin.* Ficin. in argumento Dialogi Minos Platonis ex eius mente, tum ibi, tum in libris de Legibus, & Repub. colligit talem legis descriptionem. *Est vera gubernandi ratio, quæ ad finem optimum per commoda media gubernata dirigit.* Quin potius Plato *Plato.* in eodem Dialogo, Regiam legem appellat eam, quæ in ciuitatis ordine, & gubernandi ratione, quod rectum est, constituit. Et in Dialogo Hippias, seu de Pulchro, parum à principio, *Conditur* (ait) *mea quidem sententia vtilitatis gratia lex, & vt maximum ciuitati bonum legem concedunt legeq́. sublata, legitimè in ciuitate viuere non possumus.* Et libro 1. de Legibus latè ostendit, *leges esse virtutis gratia conditas*, & ob communem pacem, & felicitatem. *Cicero. Plutar.* Idem latissimè Cicer. lib. 3. de legib. Plutarc. in Proble. in 40. ait, Omnium pulcherrimum in ciuitate iudicari bonitatem legum, quod nimirum commune illius bonum maximè procurent.

3. Et quidem veritas hæc per se patens est in legibus diuinis, ideoq; probare illam necesse non est. Nam licet ad diuinum honorem necessariò ordinentur (non enim potest Deus quidquam extra se velle, vel operari, nisi propter se ipsum) tamen in eis non quærit suam vtilitatem, sed hominum bonum, & felicitatem. Vnde quia diuina opera perfectissima sunt, & maximè proportionata, sicut leges diuinæ alicui communitati tribuuntur, ita etiam dantur propter eius commune bonum, & felicitatem, vt facilè etiam inductione constare potest, tam in lege naturali, quã in diuinis positiuis. Neque obstat, quod per has leges sæpe intendit Deus priuatum commodum huius, vel illius personæ, vt per legem pœnitentiæ salutem ipsius peccatoris, & sic de alijs: non (inquam) hoc obstat. Tum quia bonum singulorum, vt statim latiùs dicam, sub communi comprehenditur, quando bonum vnius tale non est, vt excludat commune, sed potius est tale, vt in singulis requiratur ex vi talis legis, vt applicatę ad singulos, vt ita ex bonis singulorum consurgat commune bonum. Tum etiam quia leges diuinæ præsertim referuntur ad felicitatem æternam, quæ secundum se commune bonum est, & in vnoquoque indiuiduo est per se, & propter se intenta etiam, sine ordine ad aliam communitatem. Propter quod dixit D. Thom. 1. p. q. 23. ar. 7. & q. 98. ar. 1. humanarum animarum multiplicationem, etiamsi tantum numero differant, non esse tantum per accidens, sed per se intentam propter suam immortalitatem, & felicitatis capacitatem.

4. De legibus autem humanis cuiuscumq; ordinis sint, ratio sumenda est ex precedenti conditione. Nam sicut leges communitati imponuntur, ita propter bonum communitatis pręcipuè ferri debent, alioquin inordinatæ essent. Nam contra omnem rectitudinem est, bonum commune ad priuatum ordinare, sed totum ad partem propter ipsam referre; igitur cum lex pro communitate feratur, illius bonum per se primò procurare debet. Item ex ordine finium sumitur optima ratio. Nam finis debet esse proportionatus actui, eiusque principio, & facultati: sed

A lex est regula communis operationum moralium; ergo & primum principium moralium operationum debet esse primum principium legis, sed finis vltimus, seu felicitas est primum principium moralium operationum: nam in moralibus finis est principium operandi, & ita vltimus finis est primum principium talium operum: bonum autem commune, seu felicitas ciuitatis est vltimus finis in suo ordine; ergo illud debet esse primum principium legis; debet ergo esse lex propter commune bonum. Qui fere est discursus Diui Thomæ in d. artic. 2. qui potest egregie illustrari ex doctrina Augustin. *D. Thom. D. August.* lib. 19. de Ciuit. cap. 16. vbi ex debito ordine partis ad totum, & vnius domus ad ciuitatem (cuius est (vt inquit) initium, seu particula) colligit, ad pacem ciuium pacem domesticam referri. Et subiungit. *Ita fit, vt ex lege ciuitatis præcepta sumere patremfamilias oporteat, quibus domum suam sic regat, vt sit paci accommodata ciuitatis*; ergo multò magis (secundum Augustinus) leges ciuitatis debent ad communem pacem, & bonum ciuitatis ordinari.

B Alia manifesta ratio sumi potest ex origine humanæ legis, quia potestas gubernatiua, quæ est in hominibus, vel est immediatè à Deo, vt contingit in potestate spirituali, vel est immediatè ab ipsis hominibus, vt in potestate purè temporali, vtroque autem modo talis potestas est præcipuè data propter commune bonũ communitatis; ergo hoc bonum debet intendi in legibus ferendis. Minor quoad priorem partem de spirituali potestate est euidens in Scriptura: nam propterea Prælati vocantur pastores, qui animam suam debent ponere pro ouibus suis: & dispensatores, non Domini; & ministri Dei, non causæ primariæ; ergo tenentur diuinæ intentioni conformari in vsu talis potestatis; Deus autem commune bonum ipsorum hominum principaliter intendit: ergo etiam ministri ad C hoc tenentur. Et ideò grauissimè in Scriptura reprehenduntur, qui hac potestate in suum priuatum commodum abutuntur. Quando verò potestas data est immediatè ab ipsis hominibus euidentissimum est, non esse propter principis vtilitatem, sed propter commune bonum eorum, qui illam contulerunt, & ideò Reges ministri reipublicæ appellantur. Ad de etiam esse ministros Dei ad Roman. 13. & Sapient. 6. *Sapient. 6.* *Cum essent ministri regni eius, &c.* Debent ergo ea potestate vti in bonum reipublicæ, à qua, & propter quam illam acceperunt. Propter quod rectè dixit Basilius Hom. 12. in initium Prouer. *Basilius.* in hoc differre Tyrannum à rege, quòd ille propriam, hic communem vtilitatem in suo regi- *Arist.* mine quærit. Quod etiam tradit Arist. 8. Ethic. *D Thom.* D cap. 10. & 3. Politicorum cap. 5. & consentit D. Thomas 2. 2. q. 42. art. 2. ad 3. & lib. 3. de Regim. princi. cap. 11. Iam verò probatur prima consequentia, quia vnus ex præcipuis actibus huius potestatis est lex: nam est veluti instrumentum per quod princeps moraliter influit in rempublicam, vt illam gubernet: debet ergo esse lex propter commune bonum ipsius reipublicæ.

Contra hanc verò conditionem obiici potest, 6. *Obiectio.* quia multæ sunt leges, quæ in bonum priuatarum personarum ordinantur, vt v. g. quæ fiunt in fauorem pupillorum, militum, & similes. Vnde in l. 1. ff. de Iustit. & iur. & in §. *Huius studij*, Instit. eodem titul. duplices distinguuntur leges,

quædam,

quædam, quæ ad commune bonum, seu statum reipublicæ ordinantur; aliæ verò, quæ sunt circa priuatum bonum singulorum. Et in lib.1.ff.de Constitut. principũ dicitur, quasdam esse leges personales, quæ personam non egrediuntur, quia nimirum, in illius tantum commodum fiunt. Quod maximè videre licet in priuilegio, quod lex priuata dicitur in cap. *Priuilegium*. d.3. quia nimirum in priuatum commodum priuilegiati conceditur: non ergo leges omnes ordinantur in commune bonum. Aliunde verò non videtur satis esse, quod in commune bonum ordinentur, quia sæpe in multorum damnum, & detrimentũ redundant: non sunt autem facienda mala, vt veniant bona, nec quidam locupletandi sunt cum aliorum detrimento, iuxta regulam *Locupletari*, de Regul.iur.in 6. Maior patet, primò, quando contingit eidem Regi multa regna subiecta esse: nam lex, quæ vni regno est vtilis, alteri solet esse nociua; & in eodem regno potest idem contingere inter diuersas ciuitates. Item lex præscriptionis, vt vni præbeat dominium rei, verum dominum priuat re sua, sæpe etiam quod communitati videtur vtile, multis particularibus personis onerosum est, & incommodum; imò aliquando leges directè inferunt malum aliquibus, vt leges punitiuæ.

Cap. Priuilegium.

7. Fit satis obiectioni. Nauar.

Ad priorem partem variè respondent auctores, vt videre licet in Nauarro n.28. & 29. loco suprà citato. Mihi verò res videtur clara, & adhibita duplici distinctione facilè expediri. Prior est de duplici bono communi reipublicæ; vnum est, quod per se primo commune est, quia non est sub alicuius priuati dominio, sed totius communitatis, ad cuius vsum, vel vsumfructum immediatè ordinatur, huiusmodi sunt templa, vel res sacræ, magistratus, pascua communia, seu prata, & similia, de quibus sermo est in prædictis iuribus, & in alijs sub titulo de rerum diuisione. Aliud verò est bonum commune solum secundario, & quasi per redundantiam; immediatè autem bonum priuatum est, quia sub dominio priuatæ personæ, & ad eius commodum proximè ordinatur; dicitur autem etiam commune, vel quia respublica habet ius quoddam altius in bona propria singularum personarum, vt eis vti possit, quando illi fuerint necessaria, vel etiam quia eo ipso, quod vnaquæque persona est pars communitatis, bonum vniuscuiusque, quod in damnum aliorũ non redundat, est commodum totius communitatis. Sic dicunt iura expedire reipublicæ, vt ciues sint locupletes, & vt nemo malè sua re vtatur. §. *Sed & maior*. Instit.de his, qui sunt sui, vel alieni iuris, Authent. *Vt iudices, &c.* §. *Considerandum*, Collat.2.cum similibus.

8. Alia distinctio est, quæ de actibus humanis generatim dari solet, in quibus distinguitur materia proxima, circa quam versantur, & motiuũ, seu ratio propter quam. Cum enim lex actus moralis sit, illa etiam duo in ea sunt distinguenda. Materia ergo, circa quam versatur lex interdum est bonum cõmune per se primo: aliquando verò per se primo est bonum priuatum: commune autem per redundantiam. Igitur hoc etiam modo data fuit distinctio legum in illis iuribus, vt etiam latiùs explicui tract.5. de Relig. seu de Iura. lib.2. Nam quædam leges proximè versantur circa materiam communem, aliæ circa bona singulorum: semper tamen ratio, propter quam lex versatur circa vtramque materiam, est commune bonum, quod proptereà semper debet esse primario intentum.

Duplex materia boni communis circa quam versari potest lex.

Quæri autem potest circa hanc partem, an oporteat hoc bonum esse intentum intentione operantis, vel intentione ipsius operis, iuxta modum loquendi D.Thomæ, 2.2.q.141. art.6. ad 1. Nam intentio operantis videtur esse extrinseca, & per accidens variari posse, & non pendere ab illa rationem legis: opus autem ipsum ex se, non semper fertur ad bonum commune, nisi ab alio referatur, & ideo neque intentio operis videtur necessaria, nec sufficiens. Respondeo breuiter, ad valorem, & substantiam legis solum esse necessarium, vt res illa, de qua fertur lex, hoc tempore, hoc loco, in hac gente, & communitate sit vtilis, & conueniens ad bonum commune illius: hæc enim vtilitas, & commoditas non datur à legislatore, sed supponitur, & ideò quantum ad suum esse, vt sic dicam, non pendet ex intentione legislatoris. Ex quo etiam fit, vt talis res ex se debeat esse referibilis in commune bonum: nam omne bonum vtile, quatenus tale est, aptum est ordinari in eum finem, ad quem est vtile, & in hoc sensu necessaria est in præsenti intentio operis, non operantis. Ratio clara est, quia etiam si legislator ex odio, V.g. aut ex alio prauo fine legem ferat, si lex ipsa nihilominus in bonum commune cedit, id sufficit ad valorem legis. Quia illa praua intentio est merè personalis, & non redundat in actum, quatenus ad vtilitatem communem spectat. Sic praua intentio iudicis non refert ad valorem sententiæ, si non est contra æquitatem eius: sic etiam praua intentio ministri, nihil officit sacramento, si non sit contra substantiam eius: ita ergo in præsenti bonum commune in lege ipsa spectandũ est, non extrinseca intentione legislatoris. Quam sententiam optimè tradit Augustinus lib.1.de liber.arbitr. cap.5. dicens, *Lex, quæ tuendi populi causa lata est nullius libidinis argui potest, siquidem ille, qui tulit, si Dei iussu tulit, id est, quod præcepit æterna iustitia: expers omnis libidinis, id agere potuit. Si autem ille cum aliqua libidine hoc statuit, non ex eo fit, vt ei legi cum libidine obtemperare necesse sit, & quia bona lex & à non bono ferri potest.* Et infrà optimam rationem indicat, quia licèt ille cum libidine legem tulerit, *potest illi sine libidine obtemperari.*

9. Obiectio.

Materia legis ex se debet esse vtilis, & commoda communi bono non ex intentione legislatoris.

August.

10. Fit satis obiectioni.

Per hæc ergo facillis est responsio ad priorem partem obiectionum, solum enim concludit, legem non semper habere pro materia proxima illud bonum commune, quod per se primo est in communitate secundum se, & ita intelligitur distinctio data in prioribus iuribus ibi citatis. Data est enim ex parte materiæ, & illæ leges dicuntur versari circa particularia commoda, quæ habent pro materia bona propria ipsorum ciuium, quæ alia ratione diximus continere bonum commune. In quibus etiam est considerandum nunquam cadere sub lege, quatenus ad vnam, vel alteram personam tantum pertinent, sed quatenus spectant ad personas certæ conditionis, vt ad pupillos, ad milites, &c. vel certæ originis, vt nobiles, vel ad successores talis familiæ: & ex hac etiam parte respicere bonum commune communitate, vt sic dicam, vniuersalitatis, quia, scilicet, bonum illud in multis reperitur, vt capite præcedenti in fine declaratum est. At verò in d.l.1.ff. de Constit.princip. cum dicitur, constitutionem principis aliquando non egredi personam, non videtur sumi constitutio pro lege propria, sed pro quolibet edicto, vel decreto

principis in fauorem, vel odium alicuius certæ personæ constitutum; quod nisi habeat maiorem amplitudinem, & maiorem durationem, non est propriè lex, vt capite superiori dictum est.

11. Et hinc patet, quid dicendum sit de priuilegio, de quo etiam loqui videtur dicta lex 1. ff. de Constitut. princ. *Glossa.* Respondet igitur Glossa in d. cap. *Erit autem lex:* Per hanc conditionem distingui legem à priuilegio. *Castro.* Quam responsionem acriter impugnat Castro suprà, quia ex illa (inquit) sequitur, legem latam à principe de perpetuo tributo sibi soluendo in suum commodũ, dicendam esse priuilegium. Sed hoc non multum vrget contra Glossã; quia vel tale tributum esset iustum, vel iniustum: si iustum, etiam lex esset iusta, & licet esset in commodũ principis, nihilominus esset propter commune bonum, tum quia bonum principis, quatenus talis est, censetur commune, cum ipse sit persona publica, & communis; tum etiam, quia iustum subsidium datum principi à republica, commune bonum est totius reipublicæ. Si autem tributum esset iniustũ, & tyrannicum, tunc non esset lex, sed haberet se ad modum priuilegij iniqui, & iniusti. Nec videtur illa responsio Glossæ aliena à sententia *Cicero.* Cicer. lib. 3. de Legib. dicentis, *Maiores nostri in priuatas personas leges ferri noluerunt; id est enim priuilegium.*

12. Nihilominus tamen existimo, istam conditionem non esse positam ab Isidoro ad excludendum priuilegium à ratione legis; tum quia eadem *Glossa.* Glossa in cap. *Priuilegia.* d. 3. dicit, priuilegium esse legem, & in illo requirit alias conditiones positas ab Isidoro in alio cap. *Cap Erit autem lex.* *Erit autem lex*; tum etiam quia illa particula directè ponitur ad excludendas leges tyrannicas, vel quæ non cedunt in commune bonum, etiam si fortasse, *Priuilegium esse veram legem.* nec ad priuatum respiciant, & ita necesse est, per illam conditionem excludi prauas leges, etiam si priuilegia non sint; tum denique quia fortè necesse non fuit, priuilegium excludere, de quo dicam infrà suo loco. Nunc solum assero, ex parte boni cõmunis non repugnare, quin sit lex, quia licet proxima eius materia sit speciale bonum alicuius familię, vel domus, vel aliquarum personarum (propter quod fortasse priuata lex appellatum est ab Isidoro in d. cap. *Priuilegium,*) nihilominus formaliter etiam debet respicere bonum commune, argumento cap. *Requiritur,* & §. *Nisi rigor.* & cap. *Dispensationes.* 1. q. 7. & quæ tradit Diuus Thomas 1. 2. q. 97. art. 4. ad 1. *Cap. Priuilegium. Cap. Requiritur. Cap. Dispẽsationes D. Thom.* Nam illud bonum per priuilegium concessum, ita debet esse aliquorum proprium, vt in bonum commune redundet, modo superius declarato. Ac prætereà ipsa concessio Priuilegij tam rationabilis esse debet, vt ad bonum commune spectet, ex similibus causis similia priuilegia concedi. Ex hoc ergo capite non excluduntur priuilegia à propria ratione legis; an verò excludantur ex eo, quod respiciunt priuatam personam, vel possint esse propriè leges, maximè si perpetua sint, dicemus in lib. 10.

13. Minor difficultas est in legibus tributorum; nam illæ communitati imponuntur, vt per se constat, & immediatè respiciunt bonum commune, quia vt dixi, licet videantur cedere in cõmodum principis, tamen vt veræ leges sint, commune bonum respicere debent, quia non dantur Regi, nisi quatenus persona communis, & publica est, & vt in commune bonum illis vtatur. Vnde in Concilio Tolet. 8. cap. 10. de Regibus dicitur. *Non prospectantes proprij iura commodi, sed consulentes patriæ, atque genti.*

Ad alteram partem obiectionum generatim dicitur, hanc esse conditionem rerum humanarum, vt non seruent vniformitatem in omnibus, & ideò plerumque accidit, vt quod communitati expedit, vni vel alteri nocumentum afferat. 14.
Quia verò commune bonum præfertur priuato, quando simul esse non possunt, ideò leges simpliciter feruntur pro bono communi, & ad particularia non attendunt, vt habetur in multis legibus. ff. de Legib. & de Iustit. & iur. & sumitur ex cap. *Licet*, de Regular. & ex cap. *Scias*. 7. q. 1. Contingit autem aliquando sub eodem Rege esse plura regna, vel plures communitates quasi per accidens, quia re vera inter se non cõponunt vnum corpus politicum, sed ex accidenti diuersis titulis in illius potestatẽ deuenerunt, & tunc iniustum esset eisdem legibus diuersa regna obligare, si vni essent vtiles, & non alteri. Quia non comparantur tunc, vt bonum commune, & particulare, sed vt duo bona communia, quibus per se, ac sigillatim proprijs legibus prospiciendum est, ac si sub diuersis Regibus permanerent, sicut facit etiã Pontifex cum præcipit diuersis religionibus, quatenus distinctæ communitates sunt, & vnaquæque proprijs legibus indiget. Quando verò cõmunitates sunt partes eiusdem regni, seu politici corporis, tunc vniuscuiusque partis bonum censetur priuatum respectu totius communitatis, ad quã leges per se primo feruntur. Obseruanda vero duo sunt; vnum, ne tot sint particularia nocumenta, vt præponderent aliorum commodis; aliud, vt si opus fuerit, adiungatur dispensatio, vel exceptio: nã in huiusmodi euentibus maximè licet, & aliquando etiam deberi potest.

Ex quo facilè constat, quid dicendum sit de nocumento priuatæ personæ; illud enim minus consideratur, & ideò aliquando permittitur, vt in præscriptione, quæ respicit bonum commune, scilicet, pacem, euitando lites &c. Aliquando etiam intenditur, vt in legibus punitiuis, quæ etiam sunt ad commune bonum necessariæ. Et ita explicatæ manent aliæ duæ conditiones legis positæ ab Isidoro in eodem capite, scilicet, vt sit necessaria, & vtilis; quas ita exponit D. Thomas q. 9. 5. art. 3. vt necessitas referatur ad remotionem mali, vt quando lex fertur propter vitandum aliquod malum reipublicæ, vtilitas ad promotionem boni: quod rectè dictum est, ne altera ex illis particulis redundare videatur. In vtraque autem maius bonum commune attendi debet: ita enim remouendum est vnum malum, ne inde aliud maius reipublicæ sequatur: aliàs talis lex non esset necessaria, sed perniciosa. Et ita est etiam procuranda aliqua vtilitas, ne inde maior impediatur, aut maiora mala communia consequatur. Omnia ergo illa verba eandẽ proprietatem in lege explicant, licet sub diuersis respectibus ad maiorem declarationem, quod satis est, vt non fiant superfluæ. 15. *D. Thom.*

Quæri verò hic solet, an lex lata sub forma generali, ea intentione, aut dolo, vt cedat in præiudicium singularis personæ, iniusta sit, vel inualida. Nam Iuristæ dicere solẽt, adeò esse iniquam talem legem, vt ab illa liceat appellare, vel exceptionem doli contra illam ponere, vt videre licet Bartol. in l. *Omnes populi.* ff. de Iust. & Iur. quæst. 5. num. 53. Panormitan. in Rubric. de Constit. num. 2. Felino in cap. *Cum omnes*, de 16. *An lex generalis lata ea intentione, vt noceat particulari, sit iniusta, & inualida.*

Constit.

Barto. Panormit. Felin. Iason. Gregor. Lop.

Constit.nu.5. Iason, & Gregor. Lop. vbi suprà. A Non sentiunt tamen hi auctores, talem legem semper esse inualidam, aut iniustam: nam sine dubio potest interdum fieri ex rationabili causa, permittendo potius damnum priuatum propter commune bonum, quam illud intendendo, vel etiam illud intendendo in pænam iustam, vel si contingat intendi iniquè à ferente legem ex odio priuato, non nocebit ipsi legi, nec iustitiæ eius, vt suprà dictum est, si aliàs ipsa sit necessaria ad commune bonum. Et ita docuit latè Felin. suprà concl. 1. & in 3. addit, idem esse, si lex fiat in fauorem priuatæ personæ, vel familiæ, quando illa redundat in cõmune bonum, quod est satis clarum ex dictis. Loquuntur ergo dicti auctores, quando damnum tertij sine iusta causa sub specie communis legis procuratur; B tunc enim clara est iniustitia: & consequenter est etiam licita, & debita conueniens defensio, de qua ipsi tractant, quia ad ipsos propriè pertinet. *Felin.*

CAPVT VIII.

Vtrum sit de ratione legis, vt publica potestate feratur.

1. EXplicuimus finalem causam legis, sequitur, vt de efficiente dicamus: nam ex illa sumitur alia conditio legis, sine cuius cognitione legis natura integre tradi, aut definiri non potest. Propter quod etiam D. Thomas d. q. 90. art. 3. proponit similem quæstionem, interrogãdo, an ratio cuiuslibet sit factiua legis? Videtur C enim vniuscuiusque ratio habere vim legis saltem quoad dictamina legis naturalis: ergo saltẽ in lege naturali non est necessaria hæc conditio, vt, scilicet, à publica potestate feratur. Antecedens patet, tum ex illo Pauli ad Roman. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.* Tum etiam quia seclusa omni superiori potestate, lex honorandi parentes, vel non mentiendi, & similes, semper obligant; non est ergo illa conditio de ratione legis, vt talis est: nam quod non est de ratione vnius speciei, non est de ratione generis. Et confirmatur, quia omnes etiam aliæ leges humanæ nihil aliud sunt, quam *prudentum virorum consulta*, vt dicitur in l. 1. ff. de legib. consulta autem prudentum nõ requirunt specialem potestatẽ publicam, sed prudentiam, & rectam rationem. Vnde Cicero lib. 1. de Legibus, *lex* (inquit) *est natura vis, mens, & ratio pru-* D *dentis*, & Isidor. 25. Etymol. cap. 10. *Si ratione* (inquit) *lex consistat, lex erit omne iam, quod ratione constiterit.* Lex ergo ex ratione pendet, non ex alia potestate. *D. Thomas. Rom. 2. Cicero. Isidor.*

2. Dicendum nihilominus est, legem esse præceptũ ab eo impositum, qui vim habeat cogendi, ac subinde de ratione legis esse, vt ab habente publicam potestatẽ feratur. Hoc intendit Diuus Thomas in d. art. 3. & quasi principium primum in materia morali. Non potest autem vniformiter in omnibus legibus declarari, ideoq; per partitionem diuinarum, humanarumque legum distinctius ostendetur. De legibus enim diuinis per se notum est, sicut de ratione earum est, vt à Deo, tanquam à proximo legislatore procedãt, ita necessario procedere ab habente non solum publicam potestatem, sed etiam supremam, & vt ita dicam per essentiam, quia Deo naturaliter competit supremum dominiũ rerum omnium, A & cum omni iure, tam dominandi, quam gubernandi, & regendi, & homo etiam naturaliter est Deo subiectus. In hac ergo subiectione ex parte hominis, & potestate suprema ex parte Dei, fundamentum habent leges diuinæ: iuxta illud Isai. 33. *Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster*, vtique summus, & independens ab omni alio, qui auctoritate propria, & non ab alio accepta leges ferre potest, & cogere ad earum obseruationem, & punire transgressores. Quomodo dixit Iacob cap. 4. *Vnus est legislator, & iudex, qui potest perdere, & liberare*; leges ergo diuinæ necessario dicunt respectum ad publicam, & supremam potestatem. Quocirca lex naturalis, aut propria lex nõ B est, aut si vera lex est, à publica etiam procedit gubernandi potestate, quia si lex diuina est, ergo est ab eius potestate, quæ naturam gubernat, eique dominatur. Quomodo autẽ lex naturæ Deũ habeat auctorem, libro sequenti declarabitur. *D. Thom. De ratione legis esse, vt à publica potestate feratur. Isai. 33. Iacob. 4.*

3. *Præceptum requirit in imponente aliquam potestatem.* Vt autẽ in legibus humanis hanc veritatem declaremus, & ostendamus, supponimus primò, præceptum, vt tale est, necessario postulare aliquam superiorem potestatem in præcipiente respectu eius, cui præcipit. Nota enim est differentia inter hos tres actus, petere, seu orare; promittere, seu vouere; imperare, seu præceptum imponere; quod primum est indigentis, & ideò, vt sic, est inferioris ad superiorem: vltimus est superioris ad inferiorem; secundus verò potest esse ad omnes, vt indicauit D. Thomas. 2. 2. q. 88. C art. 1. & tract. 4. & 6. de Relig. in princ. explicuimus. Ratio verò est, quia per actum orationis, nec se obligat homo, nec obligat alium, sed solũ vult aliquid ab alio obtinere, in quo inferiorem se illi exhibet. Per promissionem autem obligat homo se ipsum, quam potestatem vnusquisque in se habet, & potest illam exercere respectu æqualis, vel inferioris, aut superioris, quia nunquam exercet ius in alium, sed in se, nec cogit alium ad acceptandum, si nolit. Per præceptum autem obligat præcipiens alium, cui præcipit, & ideò necesse est, vt in illum habeat ius, & superiorem potestatem. Non enim potest esse actio sine principio proportionato, à quo manet; hoc autem principium in pręsenti est potestas illa, per quam vnus alteri superior constituitur. Item non omnis homo potest alteri pręcipere, nec æqualis (vt sic dicam) potest æqualem obligare, vt est per se notum, quia non est vlla ratio, cur vnus magis teneatur parere alteri, D quam è conuerso, essetque bellũ iustum ex vtraque parte; est ergo necessario specialis potestas superior ad præcipiendum validè, & efficaciter. Vnde cum lex sit essentialiter præceptũ, etiam hoc erit de legis essentia, ac necessitate, etiam in humanis legibus. *Differentia inter actus petẽdi, & imperandi. D. Thom.*

4. *Diuisio potestatis præceptiuæ in dominatiuã, & iurisdictionis.* Secundo verò addendum est, quod sicut præceptum, & lex non conuertuntur, quia nõ omne præceptum est lex, licet omnis lex sit præceptũ, ita potestas præceptiua, & legislatiua non conuertuntur. Potestas ergo præceptiua quasi generica est, quę in duas species distinguendã est, quas potestatem œconomicã, & politicam, vel potestatem dominatiuam, & iurisdictionis appellare possumus, sicut eas nominauimus, & distinximus in ordine ad votorum irritationem, & dispensationem libro 6. de Voto, cap. 1. Et solent etiam distingui ab auctoribus distinguentibus dominiũ in dominium iurisdictionis, & proprietatis, vt latè declarat Molin. tract. 2. de Iustitia. *Molin.*

Couar. Seneca.

disp. 3. cum Couarr. in regula, *Peccatum*, 2. p. §. 9. n. 8. & attigit Seneca lib. 7. de Benefic. cap. 4. dicens. *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas*. Possunt autem distingui hę potestates circa personas, & aliquo modo circa res alias, circa quas propriùs inuenitur potestas dominij, quàm iurisdictionis, tamen suo modo etiam hęc circa illas versatur, vel secundario, & per consecutionem, vel per modum administrationis: hoc verò nunc ad præsens non spectat: nā ad leges, vel præcepta per se requiritur potestas in personam, vt ex ratione præcepti declaratum est.

5. *Varia differentia inter potestatē dominatiuā, & iurisdictionis.*

Inter illas autem potestates, vt in personis versantur, cum multæ aliæ differentiæ assignari possint, tres sunt, quæ ad præsentem causam faciunt. Vna est, quod potestas dominatiua regulariter est circa priuatas personas, seu inter partes imperfectæ communitatis, & interdum est ex iure naturæ per naturalē originem tantum, & ex vi illius, vt est patris potestas in filium: interdum est etiam à natura, supposito tamen pacto humano, vt est potestas viri in vxorem in ordine ad gubernationem domus, & personæ; aliquando est ex iure gentium, vel ciuili, vt potestas domini in seruum bello captum; interdū ex humano contractu, vt dominium in seruum, qui se vendidit, & huc spectat potestas, quæ per votum obedientiæ confertur ei, cui obedientia promittitur. At verò potestas iurisdictionis per se primo respicit communitatē perfectam: nam per se est ad politicam gubernationem, quę in tali communitate est necessaria: nam ad imperfectam sufficit prior potestas. Atque hinc sequitur secunda differentia, quia in potestate iurisdictionis multa maior vis ad coercendum, & cogendum inuenitur, quam in potestate dominatiua, tum quia maior est potestas communis, quam priuata, tum etiam quia ad communitatē perfectam tuendam, & omnes partes eius in officio continendas, maior coerctio necessaria est, quam in priuata domo, vel inter priuatas personas. Et ita non licet Domino sæuire in seruum, vt dicunt iura ciuilia, expeditque reipublicæ, vt seuerior correctio non nisi auctoritate publica fiat. Vnde est etiam notanda tertia differentia, quia dominatiua potestas ordinariè magis est in commodum habentis illam, quam eius, in quem habetur, licet aliquando possit contrarium inueniri, maximè quando confertur ex pacto voluntario in eum finem ordinato, vt in obedientia ex voto debita frequētiùs seruatur. Posterior autem potestas per se, & ex primæua institutione sua est propter bonum cōmunitatis, in quam datur, vt capite præcedent. declaratum est.

D

6. *Ad ferendas leges necessaria est potestas iurisdictionis in legis latore.*

Ex his ergo concluditur veluti quarta differentia, quæ ad præsens refert. Dicendum est enim, ad ferendas leges necessariā esse potestatem iurisdictionis, nec solam dominatiuam per se sufficere. Ita docent Canonistæ communiter in cap. *cum accessisset*, & cap *cum in Ecclesia Sanctæ Mariæ* (per textum ipsum) de Constit. & in cap. *Ecclesiarum*, & cap. *solitæ*. de Maior. & obedi. cap. *Duo sunt* & cap. *Bene quidem* 96. d. Bart. in l. *Omnes populi*, ff. de Iustitia & iure in 1. q. princ. idem in l. *Imperium*, ff. de Iur. omni iudic. vbi n. 8. ait legum lationem pertinere ad iurisdictionem meri imperij, vel existentis in gradu proximo. Quod ibi sequuntur communiter Doctores, Anton. in cap. vlt. de his, quæ fiunt à prælatis, & Bald. in l. 1. ff. de Iustit. & iur. cōsentiunt etiam Theologi cum D. Thom. d. q. 90. art. 3. q. 69. art. 5. 2. 2. q. 67. art.

Anton. Bald.

A

15. Soto lib. 1. de Iust. q. 1. art. 3. Syluest. Angel. & alij summistæ, verb. *lex*. Sumitur etiam hæc assertio ex Arist. libr. 10. Ethic. cap. vlt. dicente. *Patris præceptio vires non habet, neque necessitatem, neque vllius omnino vnius viri, nisi sit Rex, vel aliquis talis: Lex autem vim habet cogentem*. Plat. in Dialog. Ciuilis, seu de Regno versus finem. *Legum lationem* (dicit) *ad dignitatem regiam pertinere*, quod & latè prosequitur. Plutarch. in Comment. in Principe requiri doctrinam, ait, *legem esse principis opus*. Vnde Philo libr. 2. de Vita Moysis in princip. *Regis* (inquit) *officium est, iubere, quæ oportet fieri, & vetare à quibus abstinere decet, cæterum iussio faciendorum, & interdictio cauendorum propriè ad legem pertinet*. Eodem modo loquuntur Patres, Basil. homil. cap. 1. in init. Prouer. *Si regnum* (inquit) *est legitima potestas, manifestum est, quod ex rege, alioqui hoc nomine digno, exeuntes vitæ præceptiones multum apud omnes momenti habeant ad considerandam, & consequendam in communi bono vtilitatem*. Et Clemens Alexand. lib. 1. Stromat. cap. 14. versus finem, legum ferendarum sapientiam, imperatoriam vocat, & maximè regiam, & infrà. *Quemadmodum pastoralem artem omnium curam gerere dicimus, ita etiam legum ferendarum artem dicemus, virtutem hominum comparare, humanum bonum pro viribus excitantem, vt quæ gregis hominum curam gerat, & prouidentiam.*

Arist. Plato. Basil. Clem. Alex.

B

7. *Cōfirmatur resolutio rationibus.*

Rationibus etiam potest facilè hæc veritas declarari. Primò, quia legislatio est potissimus actus, quo respublica gubernatur, ideoque propter eius commune commodum ferri debet, vt vidimus: ergo per se spectat ad potestatem gubernatiuam reipublicæ, ad quam pertinet eius commune bonum procurare: hęc autem est potestas iurisdictionis, vt declaratum est. Item potestas dominatiua per se est priuata, quæ potest esse in vna persona respectu alterius: potestas autem iurisdictionis per se est potestas publica, & ad communitatem ordinata; ergò hæc sola est principium proportionatum ad ferendas leges, quæ per se etiam ad communitatem referuntur, vt dictum est. Tandem potestas dominatiua ad summum potest præcipere ex virtute obedientiæ, vel iustitiæ, aut pietatis: quasi exigendo vsum rei suæ, aut sibi promissæ: lex autem præcipit cōstituendo actum in propria specie virtutis iuxta exigentiam materiæ, in qua lex versatur, & in illa necessitatem imponendo: hęc autē efficacitas est propria potestatis iurisdictionis, quia est actus publicæ potestatis: ergo hæc potestas est per se requisita ad leges ferendas.

C

8. *Quæ potestas iurisdictionis sit sufficiens ad leges ferendas*

Rectè autem (vt suprà tetigi) aduertit Bart. in loco allegato, non omnem potestatem iurisdictionis esse sufficientem ad leges ferendas: habent enim ordinarij iudices iurisdictionem, & tamen leges ferre non possunt: requiritur ergo principalis quædam, & primaria potestas in illo ordine. Quia sicut condere legem vnus est ex præcipuis actibus gubernationis reipublicæ, ita præcipuam, & superiorem requirit potestatem. Hæc autem potestas primario, & per essentiam in Deo est; communicatur autem regibus per quandam participationem, iuxta illud Sap. 6. *Audite reges &c. quoniā data est à Domino potestas vobis. Non enim est potestas nisi à Deo*, vt dicitur ad Roman. 13. Et ideò vnusquisque pro mensura potestatis sibi commissæ potest leges facere, & non amplius. Nam, vt rectè dixit Chrysostomus in Psalmum 44. circa finem, Regum leges ratæ sunt, & validæ intra eorum fines. *Romanorū Imperator Persis non pos-*

Sapient. 6. Rom. 13. Chrysost.

set

set ferre leges, nec Persarum Rex posset ferre leges Romanis. Et sic de cęteris. Quomodo autem hęc potestas sit, & an semper sit necessaria ad condenda humana statuta, infra dicendum est, tractando de lege humana; vbi etiam explicabimus, in quo gradu oporteat, hanc iurisdictionem habere, vt ad legem ferendam sufficiat.

9. *In omni cōmunitate esse aliquam potestatem supremam.* *D. Thom.*

Nunc solum aduerto in omni communitate esse aliquam potestatem supremam in suo ordine, vt est in Ecclesia Pontifex; in regno temporali, Rex; in republica, quæ aristocraticè gubernatur (id est per se ipsam) tota respublica. Non enim potest esse corpus, nisi sit monstrosum, & mutilū sine capite. Et de hoc capite ait D. Thomas d. art. 3. esse, vel ipsam multitudinem, id est, rempublicam, vel gerentem vicem eius; potest autem vicem eius gerere, vel qui ab ipsa est cōstitutus, vel qui immediatè a Deo, vt infrà dicetur. Ideoque vt ab vtroque abstraheret, rectè conclusit, *legem debere esse à persona publica, quæ totius multitudinis curam habet*. Constat igitur, potestatem ferendi leges humanas saltem esse in supremo capite, quodcunque illud sit, quia nec potest procedi in infinitum, nec in alio esse potest maior potestas in illo ordine. In inferioribus autē, & subordinatis principibus tanta erit, quanta illis fuerit communicata à capite: quod ex ratione muneris vniuscuiusque ex consuetudine, aut ex legibus, vel priuilegijs intelligendum erit, vt infra latius dicetur.

10. *D. Thom. Fit satis rationi dubitandi ex D. Thoma.*

Ad rationem ergo dubitandi in principio positam rectè respondet D. Thomas supra ad primum, legem naturalem posse considerari, vel prout est in subditis, vel prout est in aliqua superiore, à quo lata est. Priori modo est à natura insita ipsis hominibus, qui per eā gubernantur, eique obedire debent, & hac ratione quatenus illā in suis mētibus scriptā habēt, dicitur vnusquisque sibi ipsi esse lex, sicut codex legū interdū solet vocari lex, vt de libris veteris testamenti ex Hieronymo suprà diximus, liber autem mortuus non potest dici esse sibi lex, quia non potest se per legem in ipso scriptam gubernare; cor autem hominis liber viuus, in quo est lex naturæ scripta, & ideò quatenus illa regitur, dicitur sibi ipsi esse lex. Quomodo autem illa lex naturæ sit ab aliquo superiore potestatem habente, dicemus in libro sequenti. Ad confirmationem respondetur, solam honestatem, vel iustitiam actioni, quę per legem humanam præscribitur, non esse satis ad propriam obligationem legis, & ideò licet in condendis illis legibus sit necessaria prudentia, & ideo interuenire debeant, & soleant consilia sapientum; tamen illa non sufficiunt sine voluntate habentis potestatem, à qua potestate, & voluntate lex accipit vim, & esse legis, vt suprà dictum est. Quando ergo dicuntur leges esse consulta sapientum, vel esse id, quod ratione constiterit, aut quid simile, denominatio sumitur à proprietate quadam maximè necessaria, & fortassè posita est ad illius necessitatem indicandam; non verò quia illa sufficiat.

CAPVT IX.

Vtrum sit de ratione legis, vt sit iusta, & iustè lata, vbi de alijs conditionibus legis ab Isidoro positis.

1. EXpositis conditionibus in lege requisitis ex parte personarum, seu causarum, quæ possunt extrinsecè iudicari; explicandæ veniunt conditiones veluti intrinsecæ, & actui, in quem legis præceptum cadere potest, & ipsi actioni ferendi legem, quas ad iustitiam reuocamus, & sub illa comprehendimus omnes conditiones positas ab Isidoro lib. 5. Etym. c. 2. vbi sic inquit. *Lex erit omne, quod ratione constiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat.* Videtur autem loqui magis de lege in genere, quamuis verba possint ad omnia accommodari. In eodem verò libro cap. 21. & l. 2. ca. 10. alias conditiones, vel easdem distinctius enumerat dicens. *Erit autem lex honesta, iusta, possibilis secundum naturam secundum consuetudinem patriæ, tempori, loco q; cōueniens.* Quas etiam conditiones de lege humana interpretatur D. Thom. 1. 2. q. 95. artic. 3. Quia vero vel omnes vel præcipuę illarum in omni lege locum habent, & ad concludendam legis definitionem, necessarium est, notitiam habere; ideo earum explicatio conuenienter in hunc locum cadit. Omnes autem reuocamus ad duas conditiones in titulo insinuatas, scilicet, vt lex sit iusta, & iustè feratur, quas ex professo explicabimus, & cum illis alias corollariè declarabimus. *Isidor.* *D. Thom.*

2. *1. Assertio De ratione legis est, vt præcipiat iusta.*

Dico ergo primò. De ratione, & essentia legis est, vt præcipiat iusta. Assertio est non solum certa secundum fidem, sed etiam clara secundū naturalem rationem. Et ita eam tradūt non solum Theologi, & Patres inferiùs allegandi, sed etiam passim Philosophi in præcedēti capite citati. Declaratur autem in hunc modum, quia duobus modis intelligi potest legem debere esse iustam, vno modo respectu ipsius actus exercendi à subdito ex vi talis legis, nimirum, quod talis sit, vt possit ab eo iustè fieri: alio modo respectu ipsiusmet legis, quod nimirum sine iniuria homini imponatur. Potest enim interdum actus esse talis, vt à subdito iustè fieri possit, vt v. g. ieiunare in pane, & aqua, & quod superior iniuriam illi faciat talem actum præcipiendo. Quam distinctionem tradidit D. Thomas. 1. 2. q. 96. artic. 4. Hæc ergo assertio intelligitur de priori parte, seu modo legis iustæ: nā ad distinguendam illam ab altera parte, diximus legem debere iusta pręcipere. Prætereà iustitia interdū significat particularem virtutem; interdum verò omnes virtutes; hic verò generatim accipiendum est, cum dicimus legem debere esse iustam, quia id, quod præcipit, tale esse debet, vt iustè, & honestè, seu studiosè fieri possit. Veruntamen hęc ipsa conditio dupliciter explicari potest, scilicet, vel negatiuè, vt scilicet, quod præcipitur, nec iniustum, nec turpe sit, vel positiuè, vt sit iustum, & honestum. *Dupliciter consideratur lex vt iusta.* *D. Thom.*

3. Conditio ergo hæc pręcipuè intelligitur priori modo, & sic est euidens; alia verò ratione inuenitur in legibus diuinis, & aliter in humanis. In diuinis enim ratio est rectitudo per essētiam diuinæ voluntatis. Est enim Deus summè bonus, & ideò non potest aliquid prauum præcipere. Item quia non potest Deus sibi esse contrarius; ergo nec contraria simul præcipere, manente contrarietate, vel ergo opus præceptum tale est, vt nullo modo possit ab illo separari iniquitas, vt est mentiri, vel odio habere Deū, vel ei sufficienter loquēti nō credere, & similia, vel est tale, vt ab eo possit malitia separari, mutata materia, vel operādi modo, vt est hominis occisio, vel quid simile. Quando opus est priori modo intrinsecè malū, eo ipso prohibetur lege natu-

naturali, & consequenter à Deo, vt est auctor eius; ergo impossibile est, vt lex diuina positiua aliquid contra hanc naturalem iustitiā contineat, licet supra illā multa possit præcipere, quæ in suo ordine sunt honestissima. Si autem opus sit posterioris rationis, eo ipso, quod à Deo præcipiatur, erit honestum, vt in facto Abrahæ videre licet, & idem est in similibus, de quibus dicemus infrà, tractando de dispensatione legis naturalis. Hic enim posterior modus præcipiendi (quod notandum est) non contingit in generalibus legibus diuinis, sed ad summum in aliquibus, & raris personalibus præceptis, & ideò de legibus diuinis euidentissimum est, continere semper hoc iustitiæ genus.

4. De legibus autem humanis, hoc fundatur in alio principio. Nam legislator humanus non habet voluntatem perfectam, sicut Deus, & ideò quantum est ex se, & quoad factum potest interdum iniqua præcipere, vt constat; non tamen habet potestatem ad obligandum per iniquas leges, & ideò licet iniqua præcipiat, tale præceptum non est lex, quia vim, aut valorem ad obligandum non habet: loquor autem de opere iniquo, quod sit contra legem naturalem, aut diuinam. Nam si sit malum solum quia prohibitum lege humana, & illa posit auferri per subsequentem legem, iam illa posterior lex non erit de opere malo, quia, reuocata priori lege, tollitur malitia operis. Et ita est clara ratio assertionis, tum quia illa potestas est à Deo; quæ autem à Deo; sunt ordinata sunt, ergo est data in bonum, & in ædificationem, non in malum, seu in destructionem. Tum etiā quia nullus inferior potest obligare contra legem, & voluntatem superioris; sed lex præcipiens prauum actum est contra legem Dei prohibentis illum; ergo non potest obligare, quia impossibile est, homines simul obligari ad agendum, & non agendum aliquid: si autem opus prauum est prohibitum lege diuina; non potest lex inferioris tollere illam superioris obligationem; ergo nec potest inducere suam; ergo eius lex de tali opere non potest esse valida. Et de hac iustitia *Aug.* legis loquebatur August. lib. 1. de Libero arbit. cap. 5. cum dixit, *Mihi lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit.* Et de eadem intelligi potest, quod dicit lib. de Vera relig. ca. 31. *Conditor legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, legem consulit æternam, vt secundum eius incommutabiles regulas, quid sit pro tempore vitandum, iubendumque discernat.* Vnde sicut lex æterna solum iusta præcipit, quia est ipsa iustitia per essentiam, ita vera lex humana esse debet participatio eius, & ideò non potest validè præcipere nisi iusta, & honesta, iuxta illud *Prouerb. 8.* Prou. 8. *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.*

5. *Quomodo actus præceptus per legē habeat honestatem positiuam.* Atque hinc vlterius concluditur hanc conditionem, etiam positiuè intellectam esse de ratione legis; quamuis non vno, & eodem modo singulis applicanda sit. Declaratur prior pars ex præcedenti: nam si actus præceptus non est malus de se, & per superiorem præcipitur, eo ipso potest honestè exerceri, quia ex vi præcepti recipit aliquam honestatem, etiam si de se illam non semper habeat. Sicut enim actus de se non malus fit malus per iniustam prohibitionem superioris, ita actus de se non bonus, neque malus, per legem præcipientem iustè fiet bonus: & ita semper lex est de bono actu, quia vel bonum supponit, vel facit.

A Et ita constat posterior pars. Nam actus præcepti per legem interdum supponuntur boni, & honesti de se, & per legem accipiunt tantū necessitatem, & obligationē, quia antea erant voluntarij, & eorum omissio non erat mala; post latam autem legem omissio fit mala, & actus fit necessarius ad honestatem, vt patet de actu audiendi Missam, ieiunandi, vel similibus. Aliquādo vero lex datur de opere de se indifferente, vt de ferendis, vel non ferendis armis tali tempore, aut loco, & similibus, & tunc actus fit bonus, & ex efficacia, & ex fine legis, quæ honestas ordinariè pertinet ad aliquā specialem virtutē iuxta capacitatē materiæ, in qua lex versatur, quia in illa constituit tale medium, vt in lege ieiunij, seu prohibente pro tali tēpore vsum talium ciborum de se indifferentium, & similibus: nonnunquā verò potest pertinere ad solam obediētiam, vel iustitiam legalē, vt in lege prohibente ferre arma, vel alia simili. His ergo modis debet lex esse iusta ex parte materiæ.

B Posset verò hic fieri obiectio de lege humana permittente aliquod malū, quæ non videtur esse de re iusta. De qua difficultate copiosè disputat Aug. d. lib. 1. de Liber. arbitr. cap. 5. & 6. & infrà de illa redibit sermo. Nunc breuiter dico, materiam illius legis non esse opus malum, sed permissionem eius; permissionem autem operis mali bonam esse posse, cum Deus illam velit, & ita legem illam esse de materia iusta. Quod siquis vrgeat; quia permissio non est materia legis, sed effectus. Respondeo in primis permissionē non fieri à lege, nisi quatenus præcipit talem actū permitti, & non puniri, nec cohiberi, aliàs non posset subsistere vera ratio legis, vt ex genere eius constat, & infrà latius dicam. Deinde siquis ita loqui velit, vt actus ille sit materia legis. Respondeo actū ipsum sub duplici ratione considerari posse, scilicet, vt operabilem, &, vt sic, esse malum, vel vt permissibilem (vt sic dicā) & sub ea ratione nō esse materiam prauam, vel rationi contrariam. Quod est dicere, actū illum non esse aptam materiam capacem obligationis legis, esse tamen capacem permissionis, quia in ordine ad finem talis potestatis non postulat necessario prohibitionē, vel punitionem, & ideò, vt sic, esse materiā iustā in ordine ad talem legē. 6. *Augustinus.* *Quomodo lex, quæ versatur circa mali permissionem, sit iusta.*

C

Ex hac assertione sic declarata duo inferre possumus. Vnum est, ad illam maximè pertinere primam conditionē positā ab Isidoro in d. cap. *Erit autem lex*, scilicet, vt lex sit honesta, quod ex ipsa vocis proprietate satis patet. Addo etiam ad hanc iustitiam legis optimè reduci omnes cōditiones positas ab Isidoro priori loco, seu in capit. *Consuetudo* d. 1. Vbi primum ait, *lex erit omne, quod ratione constiterit*, id est, lex debet esse consentanea rationi, quod nihil aliud est, quam debere esse iustam in sensu explicato. Imò in hac conditione virtute includitur omnis, & tota iustitia legis, quia non potest lex esse rationi conformis absolutè, nisi vndique iusta sit. Et ideò D. Thomas d. quæst. 95. artic. 3. non accepit hanc vt specialem conditionem legis, sed vt generalem, virtute includentem omnes, & ideò illas prætermisit. 7. 1. *Corollar. Honestatem esse de ratione legis, & ad hanc reliquas cōditiones ex Isidoro reduci.*

D

Secundo ergo requirit Isidor. in lege, *vt religioni congruat*, quod D. Thomas ibidem exponens de lege humana, dicit, esse debere congruentem religioni in quantum esse debet proportionata legi diuinæ. Hæc autem proportio non in alio consistit, nisi in hoc, quod non præcipiat, 8. *D. Isidor. D. Thom.*

quæ

quæ lex diuina prohibet, nec prohibeat, quæ illa præcipit, & sic etiam idem est esse congruentem religioni, quod esse honestam. Possumus autem & conditionem extendere ad omnem legem, & religionem cum maiori proprietate accipere pro vero ritu colendi verum Deum. Sic enim constat, legem æternam, vt præceptiua est ad extra pro suis temporibus, esse maxime congruentem diuino cultui; quia Deus per illam legem omnia ad suum honorem, & gloriam ordinat. Et ideò maximè prohibet omne peccatum, quia suæ legi, & bonitati contrarium est. Item lex naturalis, quæ est prima illius participatio, præcipuè præcipit cultum Dei; propter hoc enim dixit Paul. ad Roman. 1. gentes fuisse inexcusabiles; quia cum nouissent illũ, non sicut Deum glorificauerunt. Et ideò lex naturæ, non solum non præcipit, verum nec permittit aliquid, quod cum veri Dei religione non congruat. Quamuis enim nõ singula præcepta illius legis præcipiant cultum Dei; nullum tamen præcipit aliquid quod non possit in gloriam Dei fieri, & hoc est religioni congruere.

8. In legibus etiam diuinis positiuis est hæc conditio per se nota, quia semper datæ sunt, vt maximè congruebat ad diuinum cultum, & religionem pro talibus temporibus, & populis, vt infra tractando de illis legibus videbimus, & optimè colligi potest ex illa sententia Apostoli ad Hebræ. 7. *Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat.* Nam licèt specialiter id dictum fuerit propter legem veterem, fundari rectè potest in hac conditione legis, quod debet congruere religioni, & ideò, mutato ritu religionis, illam mutari necesse est. Vnde hinc etiam solet August. vtriusque legis consonantiam, & rationem explicare, vt attigit lib. 3. Confess. c. 37. & latè persequitur in libris Contra Faust. & sæpe alias. Denique leges humanæ, si sint canonicæ, per se primò intendunt diuinum cultum, & religionem, & ita ferè singulę in illa materia versantur: aliquę verò possunt in alijs materijs versari, semper tamen in eis obseruatur maximè religionis decentia, & congruentia. Denique leges ciuiles, licet hunc per se finẽ nõ habeant, illi tamen subalternantur, & ita debent ei non repugnare; alias iustè non possunt esse, & hoc modo debent congruere religioni. Potest enim hæc conditio, & positiuè, & negatiuè explicari, & licet in quibusdam legibus prior modus inueniatur; in alijs sufficit posterior, scilicet, vt religioni verè non repugnent, quod totum ad honestatem earum pertinet.

Heb. 7.

August.

9. *D. Isidor.* Tertio requirit Isidor. in lege *Quod disciplinæ conueniat*, quod D. Thomas exponit, *Quia debet esse proportionata legi naturæ*, quæ proportio non in alio potest consistere, nisi in hoc quod nõ deuiet à præceptis & præscriptis legis naturæ; debet enim legislator humanus se gerere in ferendis suis legibus tãquam discipulus (vt sic dicã) legis naturalis, & ea præcipere, quę disciplinę illius legis congruant. Quod rectè quidẽ dictum est. Tamen si hanc conditionem intelligamus de disciplina respectu subditorum, optimè dicemus omnẽ legem tradere subditis conuenientẽ doctrinam, & sic disciplinæ conuenire. Est enim omnis lex instructio quædam subditorum, iuxta illud, *Lex Domini immaculata, &c. sapientiam præstans paruulis*; quia omnis iusta lex aliquo modo lex Domini est, sapientiamque præstat paruulis; ergo respectu illorum doctrina quædam est, ergo rectè de omni lege dicitur, quod debet esse conueniens disciplinæ. Illa autem instructio morum (de hac enim est sermo) conueniens dicitur disciplinæ, quæ virtutem promouet, vel ita est vtilis ad alios fines, vt moribus honestis non noceat, sed potius prosit, quantum in se est. Nam etiam hæc conditio potest positiuè, & negatiuè intelligi, & vterque modus sufficit cum proportione accõmoda. Licet vix possit esse lex non repugnans moribus honestis, quæ nõ habeat aliquam congruentiam ad honestam disciplinam, si alioqui est vtilis reipublicæ, quod in vltima illarum conditionum significatur. Addit enim Isidor. *Quod saluti proficiat.* Quod exponit D. Thom. *In quantum est proportionata vtilitati humanæ*, subindicans ad hanc conditionem pertinere, quod suprà dictum est, legem esse vtilem communi bono, in quo sensu etiã potest ad omnem legem hæc conditio accommodari, vt suprà declaratum est. Posset tamen hæc particula subintelligi magis Theologicè de salute animę, quam fortasse præ oculis habuit Isidor. Nam illam solent Sancti Patres nomine salutis significare. Erit autem lex talis, si sit iusta, quia obseruantia legis iustæ, quantum est de se, perficit ad salutem. Et ita per hæc omnia verba explicatur honestas legis, vt obseruandæ à subdito. Neque propterea sunt verba superflua, quia per diuersos respectus magis explicatur honestas legis, & connexio, quam habet cum superioribus bonis, tam ad Deum, quam ad animam pertinentibus.

D. Isidor. *D. Thom.*

Secundò infertur ex dictis, legem non habentem hanc iustitiam, seu honestatem, non esse legem, neque obligare, verum etiam nec seruari posse. Hoc constat, quia iustitia repugnans huic honestati legis est ipsi Deo contraria, quia includit culpam, & offensionem Dei; ergo non potest licitè seruari, quia non potest Deus licitè offendi. Item talis iniustitia non potest inueniri nisi in legibus ab hominibus latis; oportet autem obedire Deo magis, quam hominibus; ergo non possunt tales leges seruari contra obedientiam Dei; sicut non obeditur Pretori contra præceptum Regis, sicut à fortiori argumentatur Aug. lib. 1. de Verb. Domini, serm. 6. ca. 8. Aduertunt autem omnes Doctores necessarium esse, vt de iniustitia legis certo moraliter constet: nam si res sit dubia, præsumendum est pro legislatore, tũ quia habet altius ius, & illud possidet; tum etiam, quia regitur altiori consilio, & potest habere rationes vniuersales subditis occultas; tũ etiam, quia aliàs subditi sumerent nimiam licẽtiam non parendi legibus, quia vix possunt esse tã iustæ, quin possint ab aliquibus per apparentes rationes in dubium reuocari. Atque ita docuit August. 22. contra Faustin. cap 75. & refertur in capite. *Quid culpatur.* 23. q. 1. Quanta vero certitudo de hac iniustitia legis necessaria sit, vt homo teneatur illi non parere, in 1. 2. tractando de conscientia tradi solet, & infrà tractando de obligatione legis præsertim humanę, aliqua dicemus: nam circa illas leges solent maximè occurrere huiusmodi dubia, & possunt multipliciter variari, & ideò ibi commodius ac plenius hæc materia expedietur. Quomodo autem in casu dubio pro principe præsumatur, tractant late Panormitanus in capite. *Cum in Ecclesiarum.* numer. 14. & Felin. numero 60. & sequentibus de Constitution. Turrecremuta in capit. *Sententia.* 11. quęstione tertia, conclusionib. 6. & 7.

2. 2. Corol. Legem sine honestate, non solũ legis rationem nõ habere, verum nec obligarè nec seruari posse.

In dubio de honestate legis præsumendã esse honestatem, ac proinde seruandam. D. Aug.

D. August.

Panormit. Felin. Turrec.

& 7. n. 8. & 9. & in cap. *Si Dominus*, eadem causa, & q. in fine.

10. *2. Assertio De ratione legis esse vt iustè feratur.*

Dico secundo. De ratione legis est, vt iustè feratur, & aliter lata non erit vera lex. Prior pars communis est. Et quoniam de diuinis legibus satis per se euidens est iustè ferri, in humanis explicabitur assertio, quam posuit D. Thom. dict. quæstion. 96. articu. 4. Vbi expositores omnes, & alij statim referendi. Probatur autem primo in generali; quia de ratione legis est, vt sit rationi consentanea, vt probant omnia adducta in superiori puncto, & omnes etiam Philosophi suprà citati agnouerunt: vt autem sit rationi consentanea, non satis est, vt habeat materiam honestam, sed etiam, vt formam iustam, & rationabilem seruet, & hoc est iustè ferri; ergo hoc est de ratione legis. Deinde declaratur in particulari, supponendo, cum dicimus esse de ratione legis, vt iustè lata sit, non esse sermonem de modo iustè operandi ex parte operantis; sed ex parte operis. Nam modus ex parte operantis requirit, vt non solum ex parte legis nihil deficiat, sed etiam, vt operans bono affectu, & non ex odio, vel cupiditate moueatur, & quod in modo, & circunstantijs operandi ex parte sua prudenter se gerat, hic autem modus studiosus, seu virtutis ex parte legislatoris ferentis legem, non est necessarius ad valorem legis. Nam potest Princeps in lege ferenda malè, & iniquè se gerere, & nihilominus iustam, & bonam, ac validā legē ferre. Modus autem requisitus ex parte legis est, vt non solum materia legis sit honesta, sed etiam forma; tunc ergo dicitur lex iustè ferri, quando in ea seruatur forma iustitiæ, vt D. Thomas suprà dict. artic. 4. & quæst. 95. art. 3. eleganter declarat. *D. Thom.*

11. *Triplex iustitia virtus exerceri debet, vt lex iustè feratur.*

Potestque in hunc modum amplius explicari; nam vt lex iustè feratur, tres virtutes iustitię in illius forma cerni debent. Prima est iustitia legalis, cuius est commune bonum intendere, & cōsequenter iura communitati debita seruare; at lex hunc finem præcipue intendere debet, vt ostensum est; debet ergo ferri iustè secundum legalem iustitiam, & hoc modo ait D. Thomas suprà, debere legem esse iustam ex fine boni communis. Secunda est iustitia commutatiua; ad quam spectat, vt legislator non plus præcipiat, quam possit; quæ iustitia est maximè necessaria ad valorem legis. Vnde si Princeps legem ferat pro non sibi subditis, cōtra iustitiam commutatiuam peccat respectu illorum, etiam si actum de se honestum, & vtilem præcipiat. Et sic dixit D. Thomas requiri in lege iustitiam ex parte ferentis. Tertia iustitia est distributiua, quæ etiam in lege requiritur, quia præcipiendo multitudini, quasi distribuit onus inter partes reipublicæ in ordine ad bonum eius, & ideò necesse est, vt in ea distributione seruet ęqualitatem proportionis, quæ ad iustitiam distributiuam pertinet; & ideò iniusta erit lex, si inæqualiter onera dispenset, etiam si res pręcepta iniqua non sit. Et hoc modo dixit D. Tho. suprà, in forma legis iustæ requiri æqualitatem proportionis. Vnde etiā rectè concludit præter iniquitatem ex parte materiæ posse legem tripliciter esse iniustam, scilicèt, vel ex fine priuati commodi, & non communis boni, vel ex parte agentis, ac defectu potestatis, vel defectu formæ, seu iustæ distributionis. Constat ergo de ratione legis esse, vt iustè feratur omnibus prædictis modis.

A Altera item pars assertionis, scilicet, quod hæc iustitia sit adeò necessaria ad legem, vt sine illa lex sit inualida, & non obliget, expresse ponitur ab eodem D. Thoma, Soto, Medina, & alijs ibidem, Castro libr. primo de Legib. Pœnal. capite quinto; Vict. in Relect. de Potestate Papæ, & Concil. numero decimo octauo, Panormitano suprà numero nono, & ibidem, Felino numer. 40. & 41. & alijs, & fauet lex prima, ff. de Iustitia, & iure, vbi videri possunt interpretes. Et de hac etiam iustitiæ parte intelligit Diuus Thomas dictum suprà citatum August. libro primo de Libertat. arbitrij, capite quinto. *Lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit*, & clarius huc spectat, quod ait libro decimo nono, de Ciuitat. capite vigesimo primo. *Quod iure fit, iustè fit. Quod autem fit iniustè, nec iure fieri potest Non enim iura putanda sunt, vel dicenda, iniqua hominum constituta, cum illud etiam ipsi ius esse dicant, quod de iustitia fonte manauerit.* 12. *Probatur necessitas iustitiæ ad valorem legis. D. Thom. Soto. Medin. Castro. Panorm. Felin. August.*

B Denique in hoc sensu rectè intelligitur secunda conditio legis posita ab Isidoro in posteriori loco suprà citato, ait enim, *legem debere esse honestam, & iustam*: & prior pars respicit materiam legis, vt in priori assertione declaraui, posterior ergo pertinet ad formam legis (vt sic dicam) hoc est, vt iustè feratur. Ratione præterea potest ostendi hæc pars discurrendo per illa tria, quę D. Thomas posuit de iustitia, ex fine, ex agente, ex forma. Nam de prima procedunt omnia dicta in capite septimo, vbi ostendimus, non esse legem, quæ propter commune bonum non fertur. Et ita sub hac parte iustitiæ, quam legalem appellauimus, comprehenduntur illę conditiones legis ab Isidoro in eodem loco positæ, scilicet, vt sit necessaria, vtilis & pro communi vtilitate, quas propterea hic prætermittimus, quia suprà explicatas reliquimus. Ad iustitiam autem ex parte agentis, seu commutatiuam pertinent omnia, quę cap. octauo diximus, & inde etiam satis constat, legem sine iurisdictione latam esse nullam. 13. *D. Isidor.* C

Superest ergo probanda assertio solum quoad aliam tertiam partem iustitiæ, quæ spectat ad formam, seu distributiuam æquitatem. De qua manifestum est esse necessariam ad iustitiam legis, quia si lex quibusdam imponatur, & non alijs, ad quos æquè pertinet materia legis, iniusta est, nisi ex rationabili causa exceptio fiat, vt suprà ostensum est. Item ęqualia onera omnibus imponere, nulla habita ratione virium, & facultatum, etiam est contra rationem, & iustitiam, vt per se constat. Quod vero hęc iustitia sufficiat ad nullitatem legis, affirmat expressè D. Thomas, dicens, *tales potius esse violentias, quam leges, & ideò non obligare in conscientia.* Quod ego intelligendum puto, quando tanta est improportio, & inæqualitas legis, vt redundet in detrimentum commune, & in graue, ac iniustum onus plurium membrorum eius. At verò si contingat, legem de se vtilem esse, exceptionem tamen aliquam esse iniquam, non propterea lex esset omnino nulla, aut cessaret obligare alios, quia illis propriè non fit iniustitia positiua (vt sic dicam) imponendo illis tale onus, quia hoc per se malum non erat, sed fit solum improportio quædam respectu aliorum, & totius communitatis; quæ non videtur satis ad nullitatem legis. Quod si ex quorundam exceptione, grauentur alij vltra æquitatem, quoad illum excessum non obliga- 14. *De necessitate iustitiæ distributiuæ ad valorem legis* *D. Thom.* D

bit

bit lex poterit tamen obligare quoad aliud, in quo non esset iniusta, vt in legibus tributorum videre licet; de quibus aliqua postea dicemus. Hæc verò pars declarabitur magis explicando tertiam principalem conditionem legis ab Isidoro positam, scilicet, vt lex sit *possibilis* & alia, quæ ibi subiungit, scilicet, *secundum naturam, secundum consuetudinem patriæ, loco, temporiq; conueniens*. Nam hęc omnia videntur esse determinationes illius possibilitatis, vt declarabimus.

15 Dico ergo tertio, de ratione legis esse, vt sit possibilis. Hęc assertio generatim sumpta in omni lege locum habet. Vt autem probetur, & explicetur, aduertendum est, vocem illam possibile dupliciter accipi posse. Primo, vt opponitur impossibili simpliciter; alio modo, vt opponitur difficili, graui, & oneroso. Priori modo intellecta hæc proprietas per se non est euidens, quidquid Hæretici tergiuersentur; quia quidquid non cadit sub libertatem, non cadit sub legem; quod autem simpliciter impossibile est, non cadit sub libertatem; cùm libertas intrinsecè requirat potestatem ad vtrumque: ergo nec potest esse materia legis. Item vbi transgressio, seu omissio non potest imputari ad culpam, vel pœnam, non potest ibi lex interuenire, quia de intrinseca ratione eius est, vt aliquam intrinsecam obligationem induat; sed omittere, quod impossibile est, non potest imputari ad culpam: sicut nec imputatur ad præmium, facere quod simpliciter necessarium est; ergo nō possunt leges in huiusmodi rebus versari.

3. Assertio De ratione legis esse circa obiectum possibile.

16. Atque in hoc saltem sensu definit assertionem etiam in diuinis legibus Tridentin. sessione sexta capite decimo primo, & Canon. decimo octauo, & contra Hæreticos huius temporis ex Scripturis, Patribus, & ratione eam latè probat Bellarm. l. 4. à cap. 11. l. 11. in Tridentin. à c. 9. Vnde à fortiori constat, multò magis leges humanas debere esse possibiles: nam sunt ex minori potestate, & quasi participationes legis diuinæ, & quia rationes factæ in illis à fortiori procedunt. Adde, Augustin. libro de Natur. & gratia capite 96. non solum dicere; Deum non iubere impossibilia, sed etiam dicere, *Firmissimè creditur, Deum iustum, & bonum impossibilia non potuisse præcipere*. Quomodo ergo poterit homo impossibilia præcipere? Vnde in hoc est magna differentia inter Deum, & hominem, quòd Deus aliqua potest præcipere impossibilia naturæ; quia potest illa facere possibilia per gratiam, quam non negat, quantum in se est, quatenus ad pręceptorum obseruationem necessaria est, & ideò semper est præceptum Dei de re possibili, quia quod per amicos possumus simpliciter possumus, si amici adiutorium certum, & paratum est. Homines autem non possunt dare vires ad præcepta implenda, & ideò illas supponere necessario debent; vel ex natura, vel ex gratia, iuxta præcepti conditionem. Hic verò occurrebant difficultates de possibilitate diligendi Deum, vincendi concupiscentiam, seruandique mandata; sed de his dicemus in tractatu de Gratia.

Cōfirmatur assertio ex Tridentin.

Trident. Bellarm. Vega.

Augustin.

17. Iuxta hanc ergo vltimam partem intelligendus est Isidorus cum requirit in lege, quod possibilis sit. Nam principaliter loquebatur de lege humana, & ideò ad declarandum modum possibilitatis addit. *Secundum naturam*, id est considerata fragilitate, & conditione naturæ. Quòd etiam Deus ipse suo mo-

A do obseruat. Nam ideò non præcipit omnibus virginitatem seruare, quia non erat hoc possibile secundum naturam; sic etiam lex Canonica non præcipit omnibus festis communicare, quia non posset dignè fieri secundum conditionem naturæ, & sic de alijs. Atque huc etiam spectat (vt D. Thom. voluit) vt lex accommodari debeat subditis secundum capacitatem eorum, & ideò non imponuntur eadem ieiunia pueris, quæ grandioribus. Addit etiam Isidor. *Secundum consuetudinem patriæ*, quia consuetudo est altera natura, & ideò quod repugnat consuetudini, valdè censetur repugnans naturæ, ac subinde fere moraliter impossibile. Hoc autem intelligendum est de consuetudine honesta, & vtili reipublicæ: nam consuetudo praua per legem corrigenda est, & licet aliquando fuerit vtilis, si tanta sit facta rerum mutatio, vt iam sit inutilis; & contraria expediat ad commune bonum, etiam poterit B lex consuetudinem vincere, vt infrà suo loco dicemus. Denique addit Isidorus. *Tempori loco que conueniens*, quia hæ circunstantiæ in omni actu prudenti obseruandæ sunt. Hic autem non considerantur ex parte actus præcipiendi, sed ex parte materiæ, seu actus, qui pręcipitur, quia non in omni loco, nec in omni tempore eædem actiones conueniunt, & ideò in ferendis legibus maximè sunt hæ circunstantiæ considerandæ, vt recte tradidit etiam Augustinus libro 3. de Confession. capit. 37. Si quis autem rectè consideret, hæ circunstantiæ etiam sunt determinationes possibilitatis, quia in vno tempore censebitur aliquid moraliter impossibile, quod in alio est facile, idemque est cum proportione de loco; possunt etiam interdum pertinere ad honestatem propter rationem similem.

D. August.

C Tandem declaratione harum conditionū intelligitur, in tantū posse illas pertinere ad substantiam, & valorē legis, in quantū vel ad iustitiā, vel ad debitam possibilitatē legis humanæ necessariæ fuerint, quia potestas legum ferendarū cum hac iusta moderatione est hominibus data. Definire autem quando in his conditionibus defectus sit substantialis, ex prudenti pendet iudicio, quod oportet esse valde certum, vt ex hoc capite lex possit censeri nulla. Hic enim multò magis locum habet, quod suprà dixi, oportere iniustitiam esse claram, & nō dubiam, tum propter rationes suprà factas, quæ in præsenti etiam locum habent; tum etiam quia hic minus est periculi, cum dubium solum versetur circa incommodū temporale. Est enim notanda differentia inter iniustitiam in materia, vel in modo D legis: quod in priori, si de iniustitia constet, nulla ex causa, etiam propter vitandum quodcumque detrimentum, vel scandalum obedire licet, quia malum facere nunquam licet propter vllum finem: at verò in alio casu, licet lex de se non obliget, potest subditus illi parere, si vult, dum modo iniustitiæ non cooperetur, quia potest cedere iuri suo. Et ideò multò facilius tunc obligari poterit in casu dubio; imò etiam in casu, in quo sit certa iniustitia, aliquando poterit obligari propter vitandum scādalum: nam hoc vitandum est, etiam cum detrimento temporali ca. 2. de Præscript. & sumitur ex Augustino Serm. 6. de Verb. Domini, & in Psal. 124. & notauit D. Thom. d. q. 96. art. 4. & videri possunt Adrian. quodlib. 6. ad primam

Differentia inter iniustitiam ex parte materiæ, & ex parte modi.

D August. D. Thom. Adrian. Gabriel.

mam obiectionem, Gabr. in 4.d. 16.q.3. Iuristæ in d.cap.2.de Præscript. Panor. in c. de Const. nu. 9. Card. in ca. *De his*. 50.d. Bellarm. l.4.de Rom. Pontifice c.15. *Panormit. Cardin. Bellar.*

CAPVT X.

Vtrum perpetuitas sit de ratione legis.

1. DVplicem perpetuitatem solent Philosophi distinguere, vnam ex parte initij, quam vocant à parte ante, aliam ex parte finis, quam à parte post vocant. Hic non tractamus de priori: nam diuidendo legem, diximus, dari vnam legem æternam, quæ intra Deum est: alias verò esse temporales ex parte initij. Nam licet lex naturalis dici possit aliquo modo æterna, vt voluit Glossa in princ. d.5. Verb. *Cœpit*, vtique obiectiuè, seu quoad esse essentiæ, vt infra explicabitur: nihilominus prout existit in creaturis, ex tempore incepit cum creatura, vt bene Gratian. ibidem dixit, & ita à parte ante non potest dici perpetua. Tractamus igitur de perpetuitate in futurum, ex quo lex semel lata est. Quæ perpetuitas solet vlterius distingui in perpetuitatem simpliciter, quæ æternitas dicitur, vel secundum quid, quę dici potest duratio longi temporis, quę in Scriptura sæpe æuum, vel æternum sæculum appellatur. Vt autem omittamus varias significationes, quæ magis ad speculationē pertinent; perpetuitas, de qua tractamus, solum est quædam legis stabilitas, ad quam spectat, vt habeat suum esse cum valore, ac efficacia obligandi ita fixum, & permanens, quantum est ex vi suæ originis, & constitutionis, vt de se duret semper, aut per indefinitum, vel diuturnum tempus. Qui modus perpetuitatis potest esse duplex, vnus dici potest negatiuus; alter positiuus. Negatiuus est, quando lex indefinitè fertur, & ideo indefinitam habet durationem, licet reuocari possit, & tolli per extrinsecas causas, quomodo dicitur suspensio perpetua negatiuè, quæ sine termino fertur. Positiuè autem perpetua dicitur lex, quæ natura sua, vel per expressa verba fertur, vt semper duret, & nunquam reuocetur. Vt depositio dicitur suspensio perpetua. De vtroque ergo modo perpetuitatis potest hæc quæstio tractari. Et quoniam eius difficultas tota versatur circa humanas leges, ideò operepretium erit, priùs illam in diuinis legibus expedire.

Glossa. Gratian. Quæ sit perpetuitas ad legem requisitam. Diuisio huius perpetuitatis in positiuā, & negatiuam

2. Dico ergo primò. Omnis diuina lex perpetuitatem dictam participat. Declaratur breuiter discurrendo per singulas. Nam lex æterna propriè, ac simpliciter perpetua est, quiam se immutabilis est. Quamuis enim prout dicit respectum ad creaturas, non semper respiciat eas secundum eundem modum existentiæ, neque imponat eis leges, quæ pro toto tempore durent, sed iuxta modum definitum ab ipso Deo; nihilominus iuxta illum modum, & ex parte Dei, lex semel ab ipso concepta perpetuo manet. Deinde lex naturalis etiam dici potest absolutè perpetua, quia ex parte mentis, in qua scripta est, perpetuitatem habet. Et aliunde ex parte obiecti includit intrinsecam necessitatem: prohibet enim quæ intrinsecè mala sunt, & præcipit, quæ per se necessaria sunt; quod autem est necessarium, perpetuū est; & ideò immutabilis dicitur à Gratiano d.5. in princip. & d.6. §. vlt. & idem habetur Instit. de Iur. natur. gent. & ciuil. §. *Sed & naturale*, & infra suo loco latius dicetur. Nec refert, quod præceptum naturale in vna opportu-

1. Assertio Diuinam legem etiam vendicare perpetuitatē assignatā. Gratian.

A nitate obligat, & non in alia, quod maximè in affirmatiuis verum habet; non (inquam) hoc obstat, quia præceptū semper idem est, & quantum est ex se semper obligat, quamuis non pro semper, & id satis est, vt lex sit perpetua. Quod optimè explicauit Aug. l.3. Confess. 37. dicens, hanc legem naturalem, *vt omnia ordinatissimè fiant*, immutabilem esse, licet in applicatione eius ad varias materias, vel occasiones possit esse variatio. *D. August.*

3. Præterea vtraque lex positiua diuina vetus, & noua suo modo perpetua dici potest, sed prior negatiuè tantùm; posterior etiam positiuè. Prior pars constat, quia lex vetus stabilem, multumq; permanentem durationem habuit, non tamen irreuocabilem, habuit ergo perpetuitatem negatiuam, quia sine temporis certi limitatione posita fuit, vt per multa tempora duraret; tandem verò reuocata fuit. At lex noua habet positiuam perpetuitatem, quia mutari non debet vsque ad finem mundi; ita enim hìc sumimus B perpetuum comparatione facta ad subiectum, seu genus humanū, non ad totam æternitatem. Solum posset quis dubitare de lege veteri, quia non videtur indefinitè lata, sed vsque ad certum tempus, scilicet, *donec veniret semen*, vt dicitur ad Galat.3. Respondetur tamen, esto hoc ita sit, habuisse sufficientem perpetuitatē negatiuam, quia posita est, vt duraret, donec per aliam meliorem legem excluderetur, siue posteà reuocatione positiua indiguerit, siue per se cessauerit, facta mutatione rerum, quod posteà suo loco videbimus. *Perpetuitatem participat lex vetus, & noua. Galat.3.*

4. Secundo loco dicendum est de lege humana, de qua, vt certum supponimus, non esse ita perpetuam, vt sit irreuocabilis; nam & proximus auctor eius mutabilis est, & ita potest illam mutare, & potest etiam ipse deficere, & successor eius, qui æqualis est potestatis, poterit illam mu- C tare, & ipsa etiam lex ex se, & ratione suæ materiæ, & humanæ consuetudinis deficere potest, vt infra suo loco latiùs dicemus. Non est ergo hæc lex positiuè perpetua. Dubium ergo solum esse potest de perpetuitate negatiua, quę certum ac definitum tempus excludat. In quo dubio duę possunt referri opiniones. Prima negat perpetuitatem aliquam esse de ratione legis humanę. Ita sentit Glossa 1. in cap.1. de Constitut. quatenus dicit, aliquos canones esse temporales. Expressius id docet Gomez. in Proœm. ad regulas Cancell. q.2. ad 2. cum Gemini. consil. 93. quem refert. Potestque probari primo, quia nec Isidor. nec D. Thomas hanc conditionē posue- D runt inter requisita ad legem humanam. Secundò, quia sola duratio est valde accidentaria, pendetque ex Principis voluntate, vnde si lex generaliter feratur, licet pro certo tempore feratur, erit vera lex: nam æquè obligabit, & habebit omnes alios effectus legis. Tertiò afferuntur exempla ex cap.1. 29. d. & ex Extrauag. *Ad regimen*. de Prębend. inter communes, & ex regulis Cancellariæ, quæ leges sunt, licet non sint perpetuæ. *2. assertio. Legem humanam non esse ita perpetuam, vt reuocari non possit. An aliqua perpetuitas sit de ratione legis humanæ. 1. opinio negatiua. Glossa. Lud. Gom. Gemini. Extrau. Ad regimen.*

5. Secunda sententia affirmat, perpetuitatē esse de ratione legis, statuti, seu constitutionis. Ita tenet Glossa penult. in fine in cap. *A nobis*. 1. de sentent. excommunicat. & ibi Panormit. n.12. & Cardin. in Repetit. cap. *Perpendimus*, de sentent. excommunic. & Archid. in capite *Donatum*. 1. q.7. vbi coniungit illa duo, quòd lex debet esse perpetua, & communis, & citat cap. *Erit autem* *2. opinio affirmatiua Glossa. Panorm. Cardin. Archid.*

lex. d. 4. vbi de perpetuitate nihil dicitur, sed de communitate. Vnde videtur vnam conditionem ex altera colligere. In eadem sententia est *Bart.* Bartol. in l. *Omnes populi*, ff. de Iustit. & iur. *Nauarr.* Nauarr. in Manual. c. 27. n. 74. Potestque sumi *D. Thom.* ex D. Thoma 1. 2. q. 104. art. 3. ad 3. quatenus dicit, præcepta iudicialia ab hominibus instituta habere perpetuam obligationem, manente illo statu regiminis. Fundarique solet hæc sententia in *l. Edenda* l. *Edenda*. C. de *Edendo*, ibi, *Prout edicti perpetui monet auctoritas*; sed meliùs in *l. Arrianus* l. *Arrianus*, C. de Hæret. §. 1. Instit. de Perpet. & temp. actio. Optimè verò ex cap. vlt. de Officio legati, vbi dicitur, statuta edita à legato in sua prouincia durare tanquam perpetua. Vbi est considerandum, decretum illud declaratiuum esse, non concessiuum specialis fauoris: supponit enim Papa legatum suum condere statuta, & inde ex ratione statuti colligit, talia statuta durare recedente legato, quia, nimirum, de ratione statuti est, vt sit perpetuum.

6. Vnde etiam sumitur ratio: nam præceptum generale datum pro tota communitate, & ad bonum commune eius non est lex, & in nullo alio differt à lege, nisi in perpetuitate; ergo signum est perpetuitatem esse de ratione legis. Maior probatur, quia habent effectus morales valde diuersos. Nam differentiæ seu diuersi effectus, quos solent auctores tribuere censuræ latæ per statutum, vel per sententiam generalem, fundantur solùm in differentia præcepti & statuti, quia excommunicatio per sententiam ab homine est, & per solum præceptum fertur, per statutum autem est à iure, vt latè notat *Francus.* Francus in cap. *Romana*. §. *Caueant*. de sentent. excommunic. in 6. & *Couarr.* Couarr. in cap. *Alma*. p. 1. §. 10. n. 2. Minor autem patet, quia licèt à posteriori assignetur differentia inter statutum & præceptum in effectibus, v. g. quia statutum ligat non subditos in territorio existentes aut delinquentes; non autem præceptum, iuxta dictum *Cap. A nobis.* c. *A nobis*. 1. de sent. excommunic. & similibus; tamen hæc diuersitas in effectibus supponit distinctionem causarum in se, & in suo esse; nulla autem alia excogitari potest, nisi in perpetuitate.

7. *Posterior sententia iuri est magis conformis.* Hæc sententia posterior absolutè loquendo est iuri conformior; quia tamen potest esse dissensio de modo loquendi, ideò res magis explicanda est, & inde facile constabit, an prior sententia possit aliquem verum sensum habere. Dico ergo, legem humanam propriè dictam *De triplici perpetuitate quæ in lege humana reperitur.* triplicem habere moralem perpetuitatem seu stabilitatem. Prima est ex parte ferentis, quia non amouetur, illo amoto, nec moritur, illo mortuo. Secunda est ex parte subditorum, ad quos fertur, quia non tantùm obligat præsentes, qui vel nati sunt, vel territorium incolunt, cùm lex fertur, sed etiam eorum successores postea natos, vel denuo ibi habitantes. Tertia ex parte ipsius legis, quia semel lata semper durat, donec vel reuocetur, vel materia eius, aut causa ita mutetur, vt iniusta esse desinat.

8. *Prima perpetuitas requisita in lege ex parte ferentis illã.* Prima perpetuitas manifestè probatur ex dicto cap. vltim. de Offic. legati. Confirmatur deinde, quia non videtur dubium, quin legislator possit hoc modo obligare per suas leges. Primò, quia hoc ad minimum probant iura citata. Secundò, quia hæc est consuetudo omnium legum humanarum, vt constat. Tertiò, quia hæc saltem immutabilitas est necessaria ad

A finem talium legum, alias quotidie fieret magna mutatio legum in republica cum magno detrimento eius. Quartò, quia in legibus ciuilibus potestas ferendi leges est in republica per se primò, vnde sicut respublica non moritur, ita potest ferre leges, quæ nullius morte extinguantur; ergo cùm transtulit in principem suam potestatem, etiam dedit illi facultatem ad ferendas leges, quæ sua morte non extinguerentur. Vnde à fortiori probatur idem de legibus Canonicis, quia potestas, à qua procedunt, est à Christo, qui non moritur, & voluit ita obediri legibus sui Vicarij, sicut suis, & censetur dedisse potestatem accommodatam humanæ congregationi, eiusque conuenienti regimini. De potestate ergo dubitari non potest. Ergo quoties princeps simpliciter præcipit statuendo, censetur ita præcipere, quia statuendo legem, & nullam limitationem adhibendo, præcipit stabiliter, B quantum potest, & quantum finis legis postulare videtur.

Declaratur hoc amplius ex communi sententia Doctorum, qui hanc differentiam constituunt inter præceptum ab homine latum, solùm per modum personalis præcepti, & latum per modum constitutionis, quod purum præceptum exspirat per mortem præcipientis; non verò lex seu statutum. Ita notant Anton. & Abb. in cap. *Irrefragabili*. §. *ceterum*, de Offic. ordin. vbi optimè notant, delegationem ab homine exspirare, re integra, per mortem delegantis; non autem delegationem à iure, seu per legem, quia lex non moritur. Idem latè probat Restaurus Castaldus tractat. de Imperato. q. 93. ostendens, mutato Rege vel Imperatore, non mutari leges eius per se, seu ipso facto, quia perpetuæ C sunt. Idem Syluest. in verb. *Mandatum*. quæst. 3. vbi ait; *Talia præcepta exspirant morte præcipientis, nisi fiant per modum constitutionis, vt consuetudo interpretatur*. Itaque solùm in consuetudine differentiam fundat. Idem in verb. *Delegatus*. q. 6. vbi colligit, omnia præcepta lata à Prælatis inferioribus, qui non possunt constitutiones facere, exspirare mortem illorum, dispositiones autem omnes, quæ per legem vel statutum fiunt, perseuerare post mortem statuentis. Idem habet Menoch. lib. 1. de Arbitr. q. 69. Cordub. in Regul. sancti Francisc. c. 10. q. 3. punct. 1. partit. 3. quos refert, & sequitur Sanct. lib. 8. de Matrim. disp. 28. q. 2. n. 47.

9. Confirmatur resolutio ex differentia inter præceptum purum & statutum, seu constitutionem. Anton. Abb. Rest. Cast. Syluest. Menoch. Cordub. Santi.

Eandem differentiam tradit Vasq. 1. 2. disp. 151. cap. 3. n. 16. videtur tamen illam interpretari tantùm de præceptis singularibus, quæ particularibus personis imponuntur. Vnde rationem prædictæ differentiæ ex natura ipsius præcepti & legis colligit. Nam lex, cùm feratur communitati, & pro bono communi, nomine ipsius reipublicæ ferri videtur à Principe, & ideò cùm D semper maneat respublica, semper durat, etiam si Princeps moriatur. At verò præceptum singulare (inquit) alicui imponitur à principe vel superiore, vt curam illius gerit, nam respicit bonum singulare huius, vel illius ciuis, & ideò fertur ab ipso principe, non tam nomine reipublicæ, quàm suo, quatenus ad ipsum pertinet cura singulorum ciuium. quæ cura exspirat per mortem, vel mutationem Prælati, & ideò etiam cessat præceptum.

10. Vasq. Aliquorum limitatio Ad differentiam inter purum præceptum & statutum.

Dicendum verò est, differentiam datam procedere, non solùm de præcepto dato singulari personæ (quod iam ex illo capite non est 11.

11. Reiicitur limitatio.

lex, quia non est præceptum commune:) sed etiam de præcepto communi dato communitati in bonum commune ipsius, vt rectè exposuerunt Menoch. Cordub. & Sanci. suprà contra quendam Petrum Peuzebis, quodlib. 1. q 21. qui de generalibus præceptis dixit, non expirare per mortem præcipientis, quod falsum est, quia consuetudo, quam allegat Syluest. de quocunque præcepto eadem est. Vnde colligo, rationem adæquatam huius differentiæ non posse sumi ex eo, quod præceptum procedit à cura singularis personæ, & non fit nomine communitatis. Nam præceptum generale, etiam si non feratur per modum statuti, ad curam totius communitatis, & bonum eius pertinet. Adde, quòd leges canonicæ non fiunt nomine totius reipublicæ seu communitatis, quia potestas, per quam illæ leges feruntur, non manauit à communitate, & tamen illa differentia, etiam in legibus Ecclesiasticis & præceptis locum habet. Item è conuerso, quamuis Rex præcipiat vni particulari personæ, potest, si velit, ita imponere præceptum, vt duret post mortem suam, donec à suo successore reuocetur: quia si potest præcipere communitati, cur non singulari personæ, & tamen nunc etiam dicetur, ferre illud præceptum tanquam gerens curam specialem talis personæ; ergo non est hæc adæquata ratio, cur exspiret præceptum. Item respublica, quando transtulit potestatem in principem, non communitatis tantùm, sed etiam singulorum curam illi commisit: in ipsa autem republica erat potestas imponendi præceptum particulare, quod obliget personam singularem donec reuocetur; ergo etiam in Principem transtulit hanc potestatem, ergo potest Princeps hoc modo singulare præceptum imponere; ergo differentia illa non prouenit ex eo, quod præceptum sit singulare, vel commune, sed ex eo, quòd licèt sit commune, fertur, aut per modum legis, aut per modum personalis præcepti.

Menoch. Cordub. Sanci.

12. Declaraturque hoc amplius, quia vel loquimur de Principe habente potestatem condendi legem, vel de inferiori Prælato, vel gubernatore, qui potest præcepta ferre, non verò legem statuere. De priori constat, quod licet possit legem condere, potest etiam præcipere communitati, non condendo leges, qui duo modi præcipiendi non possunt meliùs distingui, quàm in prædicta perpetuitate. Nam cùm ostensum sit, per legem posse imponi obligationem, quæ duret post mortem præcipientis, & hunc modum præcipiendi esse maximè conuenientem regimini reipublicæ, & potestati legislatiuæ, rectè fit, quotiescumque Princeps declarat simpliciter se statuere, vel condere legem, ponere præceptum ita durabile, ac subinde tale præceptum significari nomine legis. At verò quando tantum præcipit, non statuendo signum est, non pro futuris temporibus, sed pro tempore præsenti, seu pro tempore gubernationis suæ præcipere, nec vti propria potestate legislatiua, sed tantùm præceptiua, & ideò rectè censetur hoc præceptum exspirare morte præcipientis. Vnde à fortiori idem generaliter est de præcepto eius, qui non habet statuendi potestatem, quia in illo non solùm ex voluntate, sed etiam ex defectu potestatis prouenire videtur, vt præceptum eius extinguatur cum morte eius, vel cum ablatione à munere: nam hoc perinde reputatur, vt in materia de Censuris dixi. Posset tamen dubium moueri, an si talis superior velit aliquid præcipere, cum declaratione expressa, vt duret præceptum, etiam post mortem, donec à successore reuocetur, valeat dispositio. Sed hoc non refert ad præsens, & ideò in alium locum illud remittimus: satis enim nobis est, quod iure ordinario, & communi præceptum simpliciter latum, à quocunque feratur non habet stabilitatem, & quòd in hac lex superat personale præceptum.

Huc etiam spectat vulgare axioma, quod mandatum spirat morte mandantis. L. *Mandatum*. C. *Mandati*. C. *Gratum*. C. *Relatum*. de Offic. delegat. cap. vlt. ver. *Secus autem*, de Offic legat. & Doctores communiter his locis, Couarr. Rubr. de Testam. p. 3. n. 3. & Summistæ communiter verb *Mandatum*. Hæc autem vox in illo axiomate sumitur pro personali mandato, non pro lege. Imò aduertit Syluest. d. q. 3. non accipi ibi mandatum pro præcepto simpliciter obligante ad aliquid faciendum, sed pro delegatione iurisdictionis: nam in præcepto purè & propriè dicto simpliciter, & sine limitatione verum est cessare per mortem præcipientis: in Mandato autem additur in iure limitatio, *si res fuerit integra*; nam si fuerit inchoata, firmatur iurisdictio, vt duret etiam post mortem mandantis. Quod rectè animaduersum est; non est tamen coarctandum mandatum ad commissionem seu delegationem solius iurisdictionis propriæ dictæ: nam etiam habet dicta regula locum in mandato procurandi, donandi, seu agendi aliquid nomine alterius, vt constat ex dicta l. *Mandatum*, & ex l. 2. §. *Sed siquis*. & ex l. *Absenti*. ff de Donat. & in nostro Regno in l. 23 tit. 5. part. 3. & notant referentes alios plures Couarr. in Rubr. de Matrim. p. 3. n. 13. & Ant. Gomez. lib. 2. Variar. c. 4. n. 3. Sed de hoc aliàs.

13. L. Mandatū. Couarr. Syluest. L. Mandatū L. Absenti. Couarr. Ant. Gom.

14. Secunda perpetuitas legis est ex parte eorum, ad quos fertur, quia non solùm præsentes obligat, sed etiam futuros, statim, ac incipiunt esse partes illius communitatis, cui lex imposita est. Quæ pars etiam sumitur ex Gloss. Innoc. Panormitan. & alijs in d cap. *A nobis*. 1. de sentent. excommun. & notat Couarr. in cap. *Alma*, p. 1 §. 10. n 2. vbi etiam constituit differentiam in hoc inter excommunicationem latam per generalem sententiam, quæ vim habet cuiusdam præcepti, & latam per statutum seu legem, quod prior tantùm comprehendit eos, qui iam sunt subditi, quando præceptum fertur: posterior verò omnes, qui in futurum incipiunt esse subditi, quia lex obligat omnes, & ita in hac parte habet perpetuitatem. Quæ differentia sano modo intelligenda est quoad absolutam durationem, etiam post mortem ferentis sententiam; nam pro tempore, pro quo durat generalis sententia in sua vi, etiam obligat nouos subditos, vt dixi in quinto tomo de Censur. disp. 5. sect. 5. n. 9. solùm ergo potest esse differentia quoad maiorem impendentiam legis, quæ nascitur ex priori perpetuitate; satis ergo est, quòd hæc proprietas perfectius & stabilius legi conuenit. Quod præterea ostendi potest manifesta inductione, quia omnes leges positiuæ Ecclesiæ, & regnorum, & ciuilis iuris ita obligant, semperque obligarunt. Ratio autem est, primò quia lex fertur prospiciendo ad futura, & ideò non tantùm obligat præsentes; sed etiam futuros. Secundò, lex directè fertur in communitatem, & consequenter obligat membra eius; communitas autem perpetua est,

Secunda perpetuitas legis ex parte subditorum. Glossa. Panorm. Couarr.

& ſemper eſt eadem, licèt ſucceſsiuè membra eius varientur vel augeantur, & ideò lex etiam quamdiu durat, & non reuocatur, totam communitatem obligat, & omnes partes eius. Tertiò, quia qui denuò naſcitur in aliqua communitate, eo ipſo naſcitur ſubditus legibus eius, & ſimiliter qui denuò illi voluntariè aggregatur, ſubijcitur legibus, quia de ratione partis eſt, vt conformetur toti, & hæc conditio quaſi naturali iure eſt incluſa in tali conuictu humano; ergo etiam eſt de ratione legis, vt cum eadem conditione feratur

15. *Tertia perpetuitas, quæ ex natura legis oritur.*

Tertia perpetuitas ſcilicet, vt lex duret quamdiu non reuocatur, vel materia eius mutatur, habet idem fundamentum, quia ad rectam gubernationem reipublicæ neceſſaria ſunt præcepta hoc modo ſtabilia, quæ ſint certæ, & permanentes regulæ ac menſuræ operationum: hæc autem præcepta ſignificantur nomine legum, iuxta vſum Iurium & Doctorum; ergo. Minor ſatis probata eſt referendo ſecundam ſententiam. Maior etiam experientia & ratione conſtat, quia gubernatio humana, vt ſit vtilis, poſtulat ſtabilitatem & vniformitatem. Item quia lex humana fertur pro communitate, quæ per ſe perpetua eſt, & propter commune bonum, quod etiam debet eſſe ſtabile, & deducitur ex lege naturali, quæ perpetua eſt; ergo, vt conuenienter feratur debet accommodari, quoad fieri poſsit, his omnibus, & eorum proprietatem imitari. Præterea hæc perpetuitas ſequitur ex prima: nam ſi lex durat poſt mortem primi legiſlatoris, niſi ab eo reuocetur, eadem ratione durabit eodem modo, & ſub eadem conditione, viuente ſucceſſore, & poſt mortem etiam eius, & idem erit de ſecundo ſucceſſore, & ſic ſine termino, quia non eſt maior ratio de vno quàm de alio, quamdiu materia non ita mutatur, vt lex fiat inutilis. Eſt etiam hæc tertia perpetuitas neceſſaria ad ſecundam, quia, vt lex de ſe obliget ſemper ex parte ſubditorum & ſucceſſorum, neceſſe eſt, vt ipſa in ſuo eſſe, & vigore perſeueret, vt conſtat. Denique declaratur exemplo: nam olim Bulla cœnæ Domini pro tempore vnius anni ferebatur, & tunc illius cenſuræ reputabantur ab homine: poſtea verò à tempore Gregor. XIII. lata eſt, donec reuocetur, & ex tunc eius cenſuræ reputatæ ſunt à iure, vt notauit Nauarr. in expoſitione illius Bullæ, ergo ſignum eſt ad conſtituendum ius, (quod idem eſt cum lege) neceſſarium eſſe illum perpetuitatis modum.

Nauarr.

16. Vnde fit, quoties præceptum ſuperioris ad limitatum tempus fertur, per ſe loquendo, & iure ordinario, non habere rationem legis. Dixi, *per ſe, & iure ordinario*, quia ſi legiſlator vellet, ferendo præceptum ad tempus ſtatuere ac declarare, vt pro illo tempore haberet vim & priuilegia legis, vt ſic dicam, poſſet id facere, quia non includit repugnantiam; illud tamen eſſet quaſi ex diſpenſatione quadam. Et ideò cenſeo ſolum gubernatorem ſupremum poſſe id facere, vt eſt Rex in temporalibus, Papa in Eccleſiaſticis, quia in communi & ordinario iure, præſertim in re tam graui, non poſſunt inferiores diſpenſare. Tunc verò retineret illa lex illud perpetuitatis genus, quod eſt, non dependere à vita ferentis. nam ſi intra illud tempus deficeret, nihilominus vſque ad definitum tempus lex duraret. Et eadem ratione poteſt ſupremus princeps decretum ſeu præceptum ferre, declarans velle, vt A duret pro tempore vitæ ſuæ, & non ampliùs, & quod in cæteris habeat virtutem & efficaciam legis, quia in hoc etiam non eſt repugnantia, & princeps poteſt vti ſua poteſtate, prout voluerit, & cùm hæc ratio, ſeu proprietas legis ex inſtitutione pendeat; poteſt princeps illam mutare, vbi iudicauerit expedire. Tunc autem re vera illa non eſſet ſimpliciter lex, qualis nunc ſignificatur hoc nomine abſolutè ſumpto, ſed eſſet lex ſecundum quid, vel (vt ſic dicam) per diſpenſationem quandam.

Et hoc fortaſſè tantum voluerunt auctores primæ ſententiæ, fatentur enim legem regulariter eſſe perpetuam, non eſſe tamen hoc ita eſſentiale, quin aliter ferri poſſit, quod in idem ferè recidit. Nos autem addimus, legis nomen re vera ſignificare præceptum ita durabile, præceptum autem non ita ſtabile, licèt in ratione B præcepti ſit eiuſdem eſſentiæ, iam non eſſe propriam legem. Poteſt exemplo declarari; nam de ratione beatitudinis eſt perpetuitas, & ideò licèt poſſit Deus dare homini viſionem ſui, quæ citò tranſeat, illa erit eiuſdem naturæ cum viſione, quæ eſt beatitudo; non tamen erit ſimpliciter beatitudo: ita ergo ſuo modo de lege loqui poſſumus. Ad primam igitur rationem illius ſententiæ reſpondeo in primis, non fuiſſe neceſſarium, Iſidorum & D. Thomam explicitè ponere omnes conditiones legis, ſatis enim eſt, quod in illis, quas ponunt, reliquæ contineantur, ita enim hæc perpetuitas legis in ipſa ratione boni communis continetur Deinde addo, non omnino prætermiſiſſe illas; iam enim allegaui locum D. Thomæ, in quo ſatis expreſſè huius perpetuitatis meminit. Item ſi attentè legatur in q. 95. art. 1. in corp. & ad 2. ſemper lo- C quitur de lege humana, tanquam de regula permanente & ſtabili. Rationes etiam, quas ibi adducit ex Ariſtot. 1. Rhetor. c. 1. vt probet neceſsitatem legum; omnes probant debere eſſe fixas & ſtabiles, & non debere variari, durante eodem ſtatu reipublicæ, & rerum. Et ita eadem q. 95. art. 4. legem ponit, vt permanentem regulam directiuam humanorum actuum, & eodem modo loquitur ſemper de lege Iſidorus. 17.

18. Ad ſecundum iam dictum eſt, quod ſi lex feratur ad certum tempus ex voluntate legiſlatoris, erit potiùs quoddam præceptum, quàm lex, vel erit lex ſecundum quid, & quaſi analogicè. Ad tertium ab exemplis dico in primis, ſine cauſa allegari cap. 1. 29. d. quia non dicit, leges eſſe temporales, id eſt, non perpetuas de ſe, ſed dicit, iudicandas eſſe, id eſt, intelligendas & interpretandas, attenta ratione temporum & D locorum, in quibus latæ ſunt. Et ita fatemur, leges non eaſdem ferri pro omnibus temporibus, quaſdam expedire quibuſdam temporibus, alias alijs, & pro diuerſitate temporum variari, quod non obſtat, quominus ſuam habeant perpetuitatem, quamdiu nec ſtatus rerum mutatur, nec tolluntur, vt explicatum eſt. Ad Extrauag. *Ad regimen* dico, non videri propriam legem, ſed reſeruationem quandam circa promiſſionem præbendarum, & beneficiorum valde amplam & generalem, quam fecit Benedic. XII. pro tempore tantum vitæ ſuæ, vt in ea expreſſè dicitur, vocat autem illam conſtitutionem, quia pro illo tempore voluit habere vim & ſtabilitatem legis, & quia non ſolùm ex parte materiæ, quæ temporalis fuit, certam durationem habuit. De regulis Cancellariæ negant multi eſſe veras

leges, vt ibi refert Gomez, & Felin. in cap. *Ex parte*, de Rescript. n. vlt. vel certè si per modum legum & constitutionum feruntur, modus durationis earum ex se perpetuus est, licèt ex speciali declaratione Papæ aliquam fortè limitationem habeant, quod hic non potest ampliùs declarari.

Lud. Gom. Felin.

CAPVT XI.

An de ratione legis sit promulgatio, & quæ sit sufficiens.

1. HÆc conditio ferè ab omnibus Doctoribus ad complementum legis postulatur, vt videre licet in Diuo Thoma d.q.90. art.4. & alijs scriptoribus ibi, & super iura statim alleganda, & in Summistis verb. *lex*, crediturque comprehensa ab Isidor. in d. cap. *Erit autem lex*, sub alia conditione, in qua postulat, vt lex sit clara, & *manifesta*; *ne aliquid per obscuritatem captionem contineat*. 3. Etymol. c. 10. & lib.5.cap.21. Hæc enim conditio potest intelligi primò de ipsis verbis, vt sint clara & perspicua, ne occasionem præbeant erroris aut tergiuersationis, vel opinionum & interpretationum, ex quibus, & fraudes & lites nasci solent, & in hoc sensu videtur præcipuè ab Isidoro posita. Sic autem requiritur maximè ad perfectionem legis, non est tamen de essentia, & vix potest diligentia humana adhiberi, qua vitentur dubia, quæ circa legum intelligentiam oriuntur. Secundo tamen modo potest intelligi, quod lex debet esse manifesta, id est, publicè proposita, vt ab omnibus legi possit vel audiri, & hoc modo erit conditio magis essentialis, quam vel etiam intendit Isidor. vel certè illam supponit, quia specialiter agit de lege humana, de qua dixerat à legendo esse dictam, quia debet esse scripta, vt ab omnibus legi possit. Vnde ibidem concludit *debere esse pro communi vtilitate conscriptam*, quod sine promulgatione habere non potest. Et in eodem libr. cap. 10. ait; legem esse *constitutionem populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt*. In quo includit promulgationem. Eandem conditionem indicat Gratian. in §. *leges*, vbi exponit verba August. lib. de Vera relig. c. 31. quæ ibi retulerat cap. *In istis*, videlicet, *leges postquam institutæ & firmatæ sunt, non posse à subditis iudicari*. Addit autem Gratian. *tunc leges institui, quando promulgantur; firmari autem, quando moribus recipiuntur*.

D. Thom. Isidor. Gratian. August.

2. Habet autem hæc proprietas specialem difficultatem in lege æterna, quia vt æterna est, non videtur capax promulgationis, quam difficultatem in libr. seq. tractabimus, quia hic non potest vna ratio communis illi legi cum alijs reddi, & ideò præ oculis habenda est distinctio supra insinuata de duplici lege, seu duplici statu legis, vnus est merè interior, prout lex consideratur in mente legislatoris, alius est exterior prout lex existit extra legislatorem, vel in ipsis subditis, vel in aliquo signo manifestante voluntatem legislatoris. Promulgatio ergo, vt ex vi ipsius vocis constat, dicitur respectu legis externæ: nam promulgatio dicit publicationem legis, per quam possit à subditis cognosci, quæ non potest cadere in legem, nisi vt exteriùs prodeuntem. Lex autem æterna tantùm dicit legem in mente Dei conceptam, & ideò non potest eadem ratio promulgationis ad eam applicari, quomodo autem in illa locum habeat, in loco allegato videbimus.

A Illa ergo omissa, de alijs legibus, seu de lege externa optima est ratio D. Thom. Quia vt lex plenè constituta sit, oportet, vt habeat efficaciam obligandi, sed hanc non habet, donec promulgetur; ergo donec promulgetur, non est vera lex, ac subinde promulgatio est de ratione legis. Maior constat, quia lex est mensura & regula communis operationum habens vim cogendi, vt Aristot. dixit; & infrà probabitur, quia in hoc differt à consilio, & qualibet alia admonitione. Minor etiam probatur, quia vt regula de se obliget, oportet, vt quantum est ex parte sua, sit sufficienter proposita. Est autem lex regula, non pro vna, vel altera persona sed pro tota communitate lata; ergo debet esse proposito publico modo, & communitati accommodato; talis ergo publicatio seu propositio, promulgatio appel- B latur. Quam rationem insinuauit Iustinia. C. de Legib. in leg. *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debent, vt vniuersi, præscripto earum manifestius intellecto, prohibita declinent, & faciant præcepta*. Vnde etiam sumitur confirmatio, quia lex postulat obedientiam a subditis, quæ præstari non potest, nisi lex sit sufficienter proposita, & quia non obligat singulos, nisi quatenus sunt partes communitatis, ideò vt obliget, debet communitati proponi, quod est promulgari. Denique lex est præceptum principis, vt Princeps est, ergo oportet, vt per eam loquatur Princeps vt persona publica, quod tunc facit, quando legem promulgat, aliàs si priuatim loquatur, nondum loquitur vt persona publica, & ideò non sufficit ad obligandum, nec ad constituendam legem.

3. *Ratio assertionis ex D. Thom.*

Iustinian.

4. Est præterea obseruandum, hanc promulgationem aliter in naturali lege, aliter verò in po- C sitiua requiri: nam in priori inuenitur certus modus promulgationis à natura definitus, quia sicut illa lex naturalis est, ita ex se determinat conditiones legis. Promulgatur ergo eo ipso, quod ex natura ipsa manat. Oritur enim ex specifica ratione talis naturæ, & ideò licet promulgatio fiat in singulis, non censetur esse propositio particularis, sed communis vox totius naturæ, vel potiùs auctoris eius, quia licèt loquatur ad singulos, loquitur vt persona publica, quia loquitur, vt auctor ipsius naturæ, iuxta illud: *Signatum est super nos lumen vultus tui*. Psal. 4. Quomodo etiam intelligunt aliqui illud Ioan. 1. *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Veruntamen hoc de lumine gratiæ magis intelligitur: potest autem in præsenti attribui legi naturali, quatenus diximus compre- D hendere supernaturalia præcepta conatur alia gratiæ: illa enim lex non promulgatur à Deo vt auctore puræ naturæ, sed vt auctore gratiæ: promulgatur autem eo ipso, quod gratiam infundit. Et quia de se paratus est ad infundendum & promulgandum omnibus lumen fidei, per quod lex illa manifestatur, ideò dicitur, quantum est ex se omnes illuminare, vt in tractat. de Gratia latè dicemus. Et ita sicut nunquam defuit in vniuerso sufficiens fidei propositio quantum fuit ex parte Dei, ita nunquam defuit sufficiens illius legis promulgatio. Modus autem quasi connaturalis illius legis fuit, vt inciperet à diuina reuelatione; postea verò per traditionem descenderet à parentibus ad filios, præueniente simul, & cooperante Deo cum singulis ad illuminationem illius legis percipiendam;

Diuersam promulgationem requiri in lege positiua, ac in naturali.

Psalm. 4.

Ioann. 1.

cipiendam; sed de hoc plura in dicto tractatu de Gratia.

5. Alia verò ratio est de lege positiua, siue diuina, siue humana: hæc enim semper fertur per se primo pro aliqua communitate, & ideò semper requirit vocem publicam legislatoris per se, vel per alium communitati loquentis; non tamen ex se determinat certum modum illius publicæ manifestationis, sed ab ipsomet legislatore præscribendus est, quia non potest aliundè determinari. Et ita obseruatum videmus tam in legibus diuinis, quàm in humanis. Quod quidem de lege diuina veteri constat Exod. 19. & 20. vbi magnis signis & prodigijs promulgata est publicè. De lege autem noua ex actibus Apostolorum, vbi post admirabilem & publicum aduentum Spiritus sancti, cœpit ab Apostolis publicè prædicari, donec *In omnem terram exiuit sonus eorum.* De qua promulgatione, quando consummata fuerit, dicemus in vltimo libro. De legibus autem humanis idem constat ex vsu, & quoad leges canonicas sumitur ex cap. 1 de Postul. prælat. & ex capit. 2. de Constit. Quoad ciuiles verò declaratum hoc est in Authent. Vt factæ nouæ constitutiones, Collat. 5. Vnde Gratian. in §. sub. cap. *In istis*, d. 4. *leges* (inquit) *tunc instituuntur, cùm promulgantur.* In particulari autem de promulgatione requisita in singulis generibus legum, præsertim humanarum, dicemus inferiùs suo loco.

Gratian.

6. Nunc ergo in genere sufficiat, necessariam esse aliquam propositionem externam & sensibilem factam ita publicè, & cum tanta temporis latitudine, vt moraliter posit ad notitiam totius communitatis deuenire, quia hoc saltem necessarium est, vt obligare posit, quod per se ad legem spectat. An verò ad aliquem effectum legis minor promulgatio sufficiat, habet specialem quæstionem, tam circa legem humanam, quàm circa diuinam, quæ ex diuersis principijs oritur, & ideò tractando de illis meliùs explicabitur. Potest autem hic quæri, an hæc promulgatio requiratur solùm vt conditio necessaria ex parte hominis, quia non potest obligari, nisi cognoscat legem, vel etiam requiratur ex parte ipsius legis, quia non potest obligare nisi sit promulgata. Multi enim nihil inter hæc duo distinguere videntur. Vnde Castro lib. 1. de Lege pœnal. cap. 1. tantam dicit esse huius promulgationis necesitatem, vt nec Deus ipse posit lege positiua ab eo data aliquem obligare sine legis publicatione. Hoc autem est verum de publicatione, vt dicit notitiam legis proportionatam obligationi: hæc enim est necessaria ex parte ipsius hominis, quia nisi ei proponatur obiectum, non potest moueri, nec peccare, & ita non potest cum effectu obligari. Promulgatio autem publica, & externa, ac sensibilis, de qua nunc tractamus, non est ita necessaria in legibus Dei de potentia absoluta, quin possit ipse tanquam supremus Dominus obligare omnes per priuatam notitiam etiam merè interiorem. Ille autem modus non esset hominibus accommodatus, & præsertim pro multitudine seu communitate humana. At verò simpliciter, & ex natura rei loquendo, talis promulgatio est necessaria ex parte ipsius legis, quia hoc postulat conditio legis, quatenus est regula publica totius communitatis. vt dictum est, & ideò licèt lex sit à Principe decreta, & publicari mandata, quamdiu promulgata non

Quæ propositio & promulgatio legis sit necessaria.

An promulgatio sit conditio necessaria ex parte legis obligantis, an ex parte subditorum, qui obligantur. Castr.

A est, non obligat, etiam si priuatim sciatur. Postquam autem promulgata est, de se iam obligat omnes, ad quos per se potest notitia eius peruenire, nec oportet, vt alia intimatio quasi iuridica singulis fiat, vt dicitur in d. cap. 1. de Postul. Prælat. & tractando de lege humana latiùs explicabitur.

Dubitari verò hic vlterius poterat, an de ratione legis sit etiam acceptatio subditorum, quæ post promulgationem sequitur, vt videtur insinuare Gratian. suprà dicens; *Leges instituі, cùm promulgantur, firmari, cum moribus suscipiuntur.* Sed hoc dubium non habet locum in legibus diuinis, sed solùm in humanis, & ideò illud infra tractandum remitto. Et dico breuiter, illam conditionem nō esse de ratione legis, nec formaliter conuenire alicui legi; imò quodammodo cum illius ratione pugnare: nam de ratione legis est, vt B vim habeat obligandi; si autem pendeat ex acceptione subditorum, iam non tam ipsa obligaret, quàm ipsi subditi voluntariè se submitterent legi. Si ergo aliquando requiritur populi acceptatio, vel est propter imperfectam potestatem Principis, qui tantùm sub hac conditione, & dependentia potestatem recipit, vel est ex benignitate legislatoris, qui non vult vti sua absoluta potestate. Vnde quando dicitur lex humana firmari moribus vtentium, non tam iure, quàm facto intelligendum est, vt sensit Archid. in d. §. *lex.* d. 4. & ibi Turrecr. art. 2. sed de hoc plura tractando de legibus humanis.

7. *An sit de ratione legis acceptatio subditorum. Gratian.*

Resolutio.

Archid. Turrecr.

Denique dubitari potest, an esse scriptam sit de ratione legis. Ratio dubij est, quia Isidor. sæpè hoc ponit in definitione legis: nam lib. 5. Etymol. cap. 5. *Lex* (inquit) *est constitutio scripta.* habetur in cap. 3. d. 1. & in hoc distinguit C legem à iure, & à consuetudine ibidem. Vnde Diuus Thomas 2. 2. q. 57. art. 1. ad 2. dicit, ius si in scriptum redigatur, vocari legem; & Arist. in Rhetor. ad Alexand. in principio definit legem, dicens; *Lex est communis ciuitatis consensus, qui scriptu præceperit, quomodo vnumquodque agendum sit.* Et similia repetit cap. 2. & Cicer. 1. & 2. de legib. Legem populariter dictam esse illam, quæ scripto sancit, quod vult. Atque ita Turrecr. in cap *lex.* d. 1. art. 2. simpliciter pronunciat, de essentia legis esse scripturam, vbi alios pro hac sententia refert.

8. *An scriptura sit de ratione legis. Isidor.*

D. Thom.

Arist.

Cicero.

Turrec.

9. Sed hoc dubium non potest eodem modo tractari aut definiri in omnibus legibus; vt enim omittamus legem æternam, quæ intra Deum est, & non nisi metaphoricè dici potest scripta: lex etiam naturalis non est scripta, nisi metaphoricè in mente, seu in corde hominum. D Inter leges autem diuinas positiuas, lex vetus scripturam necessariò requirebat, quia Deus ita voluit illam tradere, & nihil illi additi tanquam pertinens ad diuinum ius; & ideò lex illa scripta per antonomasiam dicitur. At verò lex gratiæ non requirit per se, quod sit scripta in membranis; sed in cordibus. Vnde non limitatur ad scripturam, sed antiquior est illa, & sine illa sufficienter promulgata fuit, vt postea videbimus. Hinc ergo euidenter conuincitur, scripturam materialem & externam, de qua est quæstio, non esse de ratione legis. De lege autem humana dicendum est, regulariter & ordinariè non fieri sine scriptura, quia re vera ita expedit, vt leges sint conspicuæ, & non facilè mutabiles. Et hinc fit, vt ab his, quæ frequentiùs accidunt, sæpè tales leges dicantur

Resolutio.

per scripturam publicam ferri. Nihilominus tamen in rigore, ac per se loquendo non est scriptura de essentia legis, vt est communis sententia iuris interpretum in Rubr. de Constit. vbi præcipuè Panormit. & Felin. & pluribus confirmat Selua tractat. de Benef. c.22. n.14. Et ita Castro lib. 1. de Lege pœnal. c. 1. in definitione legis sub disiunctione poni, quòd sit *voce, aut scripto* promulgata, quam disiunctionem ipse non probat, sed vt manifestam supponit. Idemque admittit Turrecr. d. art.2. in fine, & dicit posse sumi ex Isidoro. Fauet etiam Aristot. lib. 10. Ethicor. cap. vlt. dicens: *Lex est sermo ab aliqua prudentia profectus, &c.* Ratio verò est, quia etiam verbo potest præceptum superioris sufficienter intimari, non solùm priuatæ personæ, sed etiam communitati, si voce præconis sufficienter publicetur, & postea maneat in memorijs hominum, & per traditionem conseruetur, & tunc etiam distingueretur talis lex à consuetudine, vt constat. Itaque ex natura rei nihil aliud probari potest; an verò ex iure ciuili vel canonico scriptura interdum requiratur ad legis obligationem, postea videbimus.

Panorm. Felin. Seluа. Castro. Turrec. Arist.

CAPVT XII.

Quæ definitio legis ex dictis de conditionibus eius colligatur.

1. *D. Thom.* HAnc methodum seruauit Diuus Thomas d. q. 90. art. 4. vbi ex proprietatibus legis, quas tradiderat definitionem eius concludit, de qua statim dicam. Aliæ enim traduntur definitiones legis, quas Sot. ibi lib. 1. q. 1. & Castro lib. 1. de Lege pœnali cap. 2. & alij moderni referunt & reijciunt. Sed non oportet in hoc immorari, quia re vera non sunt definitiones, sed ænconmia legis, vel non dantur de lege in communi, sed de aliqua in particulari; Sic dixit Cicer. 1. de Legib. *Legem esse quiddam æternum in mente Dei existens*, & lib. 2. esse *Rectam rationem summi Iouis, &c.* quæ conueniunt legi æternæ. Iterum verò dixit, legem esse *Rectam rationem à natura insitam*; quomodo etiam Clem. Alexan. dixit, esse *Rectam rationem.* Quæ conueniunt legi naturali. Arist. autem in Rhetor. ad Alex. dixit; *Legem esse communem ciuitatis consensum, &c.* & lib. 10. Ethic. c. vlt. esse *Sermonem ab aliqua prudentia profectum, &c.* Quæ conueniunt legi humanæ, seu ciuili. Similia habet Isidorus sæpe allegatus lib. 2. Orig. cap. 10. & lib. 5. per multa capita, quæ referuntur à Gratian. d. 1. & 4. & similia sumi possunt ex varijs legibus. ff. eod.

Sotus. Castr. Cicero. Clem. Al. Aristot. Isidor. Gratian.

2. *Variæ legis definitiones. D. Thom. Castr.* Generalior definitio sumi potest ex Diuo Thoma, quæst. 91. artic. 2. vbi ait: *Lex est dictamen rationis practicæ in principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam.* Aliter verò Castr. lib. 1. de Leg. Pœnal. cap. 1. ait; legem esse *Voluntatem rectam eius, qui vicem populi gerit, voce, aut scripto promulgatam, cum intentione obligandi subditos ad parendum illi.* Quæ definitiones proprias opiniones definientium includunt, quod vitandum est, quoad fieri possit, quia definitio debet esse quasi primum principium, & fundamentum omnibus commune. Deinde hæc posterior definitio aliqua inuoluit, quæ vel non sunt in rigore necessaria, vel maiori expositione indigerent, vt quòd sit voluntas recta: nam in rigore potest esse non recta simpliciter. Item quòd vicem populi gerat; potest enim esse, vel populus ipse, vel alius, qui non vicem, sed curam eius gerat. Prior verò definitio solùm conuenit legi prout est in animo principis, cùm tamen in hac materia etiam tractetur de lege externa. Ac propterea Gabr. in 3. distinct. 37. art. 1. legem definiuit esse *signum definitiuum rectæ rationis, dictantis ligari aliquem ad aliquid agendum, vel non agendum*, cui videtur fauere Aristoteles supra relatus in lib. 10 Ethicor. dicens; *Legem esse sermonem à quadam prudentia profectum.* Sed non oportet definitionem limitare ad solum externum signum. Et præterea toto illa definitio potest multis præceptis seu signis adaptari, quæ propriè leges non sunt. Denique idem est de alijs similibus definitionibus, quæ videri possunt in Gersone 3. part. tractat. de Vita spiritu. lect. 10. & p. 1. tractat. de Orig. iuris & legum.

Gabr. Aristot. Gerson.

3. *D. Thom.* Quapropter definitio, quam Diuus Thomas colligit d. art. 4. frequentius recepta est, scilicet; *Lex est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.* Et ferè eandem habet Alexand. Alens. 3. part. q. 26. memb. 4. In qua in primis loco generis ponitur *Ordinatio rationis*, quæ vox actiuè, non passiuè sumenda est; subditi enim ordinantur per legem: ordinatio autem actiua est à legislatore, & ille actus, quo ordinat, appellatur ordinatio actiua, quæ à ratione proficisci debet, & ideò dicitur ordinatio rationis. Hæc autem vox (quidquid sit de particulari mentione auctorum) ex se non limitatur ad actũ intellectus vel voluntatis: nam in vtroq; potest esse ordinatio, & illa, quæ est voluntatis dici potest rationis, vel quia ipsa voluntas potentia rationalis est, vel certe, quia recta ratione dirigi debet, præsertim in lege ferenda. Potest etiam vox illa, & intentio actui, & externo etiam accommodari: nam etiam externum præceptum est ordinatio rationis, id est, à ratione dictata. Reliquæ verò particulæ adduntur per modum differentiæ, & in illis virtute includuntur omnes conditiones legis, vt hactenus ex dictis satis constat.

Alexand.

4. *Obiectio.* Dubitari verò potest, quia nihil ibi est, per quod excludatur consilium a ratione legis. Vnde aliqui concedunt, consilium sub lege contineri, quod in rigore verum non est, vt supra tetigi, & in sequenti capite iterum dicam. Respondeo ergo, dupliciter excludi consilium per illam definitionem. Quia consilium vt sic, per se non est a superiore, quatenus habet potestatem & curam in subditos; lex autem debet esse talis ordinatio rationis, quæ hoc modo procedat ab habente curam communitatis, vt in ipsa definitione declaratur, per se enim, ac formaliter intelligenda est. Et eodem modo excludenda est oratio, seu petitio ab hac ordinatione rationis: hæc enim tria, præceptum, consilium, & petitio in hoc conueniunt, quod per illa omnia ordinatur, seu dirigitur vnus ad operandum per rationem alterius; & ita omnia illa possunt dici ordinatio rationis; sed differunt. Nam petitio per se est inferioris ad superiorem, licèt posit exerceri inter æquales, & aliquando à superiore circa inferiorem, sed non quatenus talis est; imò in eo quodammodo se submittit alteri, vt suprà dixi. Consilium autem per se est inter æquales, & si aliquem excessum indicat in consulente, est solum in sapientia, non in potestate. Lex autem per se est à superiore circa inferiorem, quod in definitione significatur; ita ergo sufficienter

Solutio & differentia inter legem & consilium

excluditur

excluditur consilium a ratione legis. Et præterea genus ordinationis intelligi debet de efficaci ordinatione, quæ vim habeat cogentem, vt Arist. dixit, & hoc videtur etiam determinari per particulam *Promulgata*, quia consilio non conuenit propriè promulgari: nam hæc vox indicat ordinem ad obligationem inducendam, in quo maximè differt consilium à lege.

5. *Alia obiectio.* Tandem videtur obstare illi definitioni, quia potest Prælatus ordinare subditos secundum rectam rationem ad aliquid agendum, sufficienter proponendo communitati voluntatem suam, & nihilominus non ferre legem, quia non includit præceptum perpetuum, & stabile, quod diximus requiri ad rationem legis: vnde tota illa definitio conuenit præcepto communitati promulgato, etiam si ad diem tantum propositum sit. *Solutio.* Ad quod dico breuiter, vel D. Thomam latius sumpsisse legem, & sub illa comprehendisse omne huiusmodi præceptum, vel certe particulam primam ita intelligendam esse, vt *ordinatio rationis* pro illa tantum, quæ stabilis, ac duratura est, sumatur. *Auctoris definitio* Vnde posset fortasse breuiùs ita definiri. Lex *est commune præceptum, iustum, ac stabile sufficienter promulgatum.* Illud enim genus posuit etiam *D. Thom.* D. Thom. q. 96. ar. 1. ad 2. & Iure consultus. l. 1. de legib. & per illud excluduntur præcepta particularia: per alias verò particulas indicantur omnia, quæ in lege desiderari possunt, vt facile patet consideranti ex his, quæ diximus.

CAPVT XIII.

Vtrum effectus à lege intentus sit facere subditos bonos.

1. Explicando naturam legis ferè omnes eius causas declarauimus. Primò efficientem, quia esse debet ab eo, qui potestatem & iurisdictionem habeat. Deinde materialem quasi subiectiuam, quia esse debet in intellectu, aut voluntate, vel in quacunque re, quæ signum illius voluntatis possit in se recipere: & materialem quasi obiectiuam, quia esse debet de re honesta, & circa subditos. Formalem etiam causam exposuimus, declarando modum, quo lex ferri debet, & promulgari. Denique finalem etiam attigimus, cùm diximus, legem debere ferri pro communi bono, quia verò finis cum effectu coincidit, non potuit sine illo plenè explicari. Hic ergo incipimus de effectibus tractare, & simul innotescet amplius finis legis, qui est probitas & honestas subditorum, & ideò ab hoc generali effectu incipimus.

2. Ratio ergo dubitandi esse potest, quia lex diuina non habet hunc effectum; ergo multò minus aliæ. Antecedens patet, quia lex diuina, vt lex est, non præbet vires, nec iuuat ad operandum bonum, ob quam rationem Paulus ad Romanos 3. legem veterem vocat legem mortis; *Rom. 3. Rom. 4. & 5.* & cap. 4. ait, legem iram operari, & cap. 5. *Lex subintrauit, vt abundaret delictum.* Secundò saltem lex ciuilis non habet facere hominem bonum, *Aristot.* propter quod Aristot. 3. Politic. cap. 3. aliam dicit esse virtutem boni viri, & aliam boni ciuis; ergo & lex alia; lex ergo ciuilis facit bonum ciuem, sed non simpliciter bonum virum. Ratio autem est, quia finis ciuitatis solum est huius vitæ temporalis conseruatio in exteriori pace & iustitia, vt sumitur ex eodem Philosopho 1. Politic. cap. 2. ad quem finem etiam ordinantur ciuiles leges; non ergo intendunt veram probitatem morum, quæ facit hominem bonum, sed solùm exteriorem quandam obseruantiam, quæ facit bonum ciuem. Tertiò ad legem implendam non est necessarius actus bonus; imò sæpe per peccatum impletur etiam canonica lex; sed homo non fit bonus, nisi bonis actibus; ergo obseruantia legis non facit bonum; ergo multò minùs lex ipsa.

3. *Finem intentum per legem esse facere subditos bonos.* Nihilominus dicendum est, finem intentum à lege esse, facere subditos bonos; atque ita hunc esse quasi vltimum effectum legis. Ita docet D. Thomas q. 92. art. 1. quem omnes sequuntur. Consonat Arist. 2. Ethic. cap. 1. dicens, *Legumlatores ipsos ciues assuefacientes bonos efficere.* Ratio D. Thomæ est, *D. Thom.* quia bonum subditi in hoc consistit, vt motioni superioris subijciatur, vt sentit etiam Arist. 1. Polit. cap. vlt. *Aristot.* mouetur autem subditus à superiore, mediante lege; ergo per illam efficietur bonus, si ei subijciatur. Et confirmatur, quia lex, vt sit lex, debet esse iusta; vt autem sit iusta, oportet, vt tendat in bonum finem ad bonum commune pertinentem, & per medium honestum; ergo qui seruauerit legem, operabitur circa honestum, & propter commune bonum, quantum est ex vi legis, ergo ex vi illius bonus fiet. Sed hoc declarabitur melius inductione facta in singulis legibus, & respondendo ad rationes dubitandi.

4. Circa primum ergo argumentum manifestum est, diuinas leges eò tendere, vt faciant homines bonos: nam *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum,* vt ait Paulus Roman. 7. *Rom. 7.* Quod non solùm verum est de lege scripta, vt contra hæreticos infrà ostendemus, sed à fortiori etiam de lege gratiæ: & de lege naturali per se est euidens: nam prohibet quidquid est malum, præcipit autem omnem virtutem; vnde de illa maximè dictum creditur, *Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Denique pro ratione sufficit, Deum esse auctorem alicuius legis, vt certò constet, ad efficiendos homines bonos datam esse. Vnde ad omnem Dei legem applicari possunt omnes laudes, quas de lege diuina prosequitur Dauid toto Psalm. 118. inter alia. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* *Psalm. 118.* Nam hoc modo præcipuè lex facit bonos, scilicet, dirigendo ad id, quod bonum est, & obligationem illud operandi imponendo, cui consonat illud Psal. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas.* *Psalm. 18.* Et infrà. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.*

5. Est autem aduertendum, Paulum distinguere legem à gratia, quia lex, vt lex, licèt ostendat, quid operandum sit, per se non dat vires ad id exequendum: hoc enim ad gratiam spectat. Vnde est illud Pauli ad Roman. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, &c.* *Rom. 7.* Et infrà: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* & respondet, *Gratia Dei per Iesum Christum:* lex ergo, si multa præcipiat, & vires operandi non præbeat, quamuis per se tendat ad bonum, potest esse occasio, vt homo propter fragilitatem suam peior fiat. Atque hic est sensus Pauli in prioribus locis: nam hæc erat infirmitas legis veteris, quòd multa iubebat, & non iuuabat, & ideò dicitur, iram & mortem operatam fuisse, non per se, vel ex intentione sua, sed per occasionem ab hominibus acceptam. Vnde cùm dicitur, posita, *vt abundaret delictum,* particula, *Vt*, non significat finem, sed consequutionem,

quod in illa particula, *Vt*, frequens est, & notandum in Scriptura. Ponitur autem ad denotandum, effectum illum præuisum esse à Deo, & ex speciali prouidentia permissum, vt homines suam fragilitatem & necessitatem diuinæ gratiæ ac redemptionis Christi cognoscerent.

6. *Opinatio aliquorum Thomistarum circa effectum legis, faciendi, scilicet, bonos subditos.* Circa secundum de lege ciuili aliqui Thomistæ existimant, propterea Diuum Thomam addidisse, *legem facere bonum, vel simpliciter, vel secundum quid:* quia lex ciuilis, licèt non faciat bonum virum, quod est esse bonum simpliciter, facit bonum ciuem, quod est esse bonum secundum quid. Sed aduertendum est, illud *secundum quid* dupliciter accipi posse; vno modo, vt distinguitur bonum in aliquo genere. V. g. scientiæ, vel artis à bono morali, seu honesto, quod vocamus bonum simpliciter; alio modo sumi potest, prout intra ipsum genus honesti bonum vnius tantum virtutis est secundum quid, respectu collectionis omnium virtutum, quomodo temperatus, si non sit bonus vel iustus, dicetur bonus secundum quid. D. Thomas ergò sine dubio loquutus est in priori sensu, adeò, vt dixerit, leges latronum si seruentur, facere bonos latrones, & idem est de lege militiæ, & cuiuslibet artis, sed illæ leges non sunt leges simpliciter, sed secundum quid, vt ex principio materiæ constat. Vnde leges ciuiles, quæ simpliciter leges sunt, re vera non tantùm faciunt bonum secundum quid in illo sensu, sed simpliciter, quia bonum morale & honestum intendunt. *Leges ciuiles non solum bonos ciuiliter, seu moraliter ciues efficiunt. Arist.* Ita profitetur Iureconsultus in l. 1. ff. de Iust. & iur. dicens, *Iustitiam colimus, licitum ab illicito descernentes, bonos non solùm metu pænarum, sed etiam exhortatione præmiorum efficere cupientes.* Idem sentit Arist. 3. Polit. c. 4. dicens finem ciuitatis esse *bene viuere, & honestatem aliquam participare*, & cap. 6. ait. *De virtute, & vitio publicè cogitant quicunque curam habent bene instituendi ciuitatem*, & 1. Politicor. cap. vltim. dicit, *omnes ciues debere esse participes virtutis moralis, quantum opus est.* Tamen in Principe requirit virtutem simpliciter, vtique in secundo sensu posito, id est, collectionem omnium virtutum, quia in omnibus debet præcipere.

7. *Ratio à priori.* Ratio autem à priori est, quia finis humanæ reipublicæ est vera felicitas politica, quæ sine moribus honestis esse non potest; per leges autem ciuiles dirigitur in eam felicitatem, & ideò necesse est, vt illæ leges ad bonum morale per se tendant, quod, vt dixi, est bonum simpliciter. Quando vero Arist. bonum ciuem distinguit à bono viro, id facit, quia plus requiritur ad virtutem boni viri, quàm boni ciuis; quàuis enim virtus boni ciuis moralis sit, & honesta ex se, tamen præcisè sumpta est secundum quid, secundo sensu suprà declarato, & sola non sufficit ad constituendum simpliciter bonum virum. Vnde si quis sit solitarius, poterit esse vir bonus, etiam si non sit bonus ciuis. Qui autem pars est ciuitatis, non erit bonus simpliciter, nisi & vir bonus, & bonus ciuis sit, quia bonum ex integra causa; poterit autem esse bonus ciuis, licèt non sit bonus vir, quia esse bonum ciuem, est esse bonum secundum quid.

8. *Leges canonicæ faciunt bonos subditos simpliciter.* Atque hinc constat à fortiori, leges canonicas facere bonum simpliciter in eodem sensu; nam si illæ tantùm seruentur, non faciunt bonum omnino consummatum, id est, in omni genere boni: quod de quacunque lege in particulari dici potest, quia non præcipit omne bonum, sed partem eius, præter legem charitatis, quæ virtute omnia complectitur. Atque ita vnaquæque lex facit bonum ex parte (vt ita dicam) & in hoc sensu facit bonum secundum quid: tota autem collectio legum facit absolutè bonum. Et hoc ipsum in re censuerunt Caietan. & Soto circa dictum artic. 1. quamuis in verbis differre videantur.

Circa tertium occurrebat disputatio cum Adrian. & alijs, ân peccando mortaliter possit verè lex aliqua seruari. Sed de hoc videri potest D. Thomas 1. 2. quæst. 100. art. 9. & 3. 2. q. 44. artic. 4. & infrà tractando de lege positiua disputabitur, nunc admitto, posse legem seruari per actum malum, non verò quatenus malus est, sed quatenus aliquid boni ex suo genere habet, ex quo solùm sequitur legem non præcipere semper omne bonum, loquendo de vna lege in particulari, neque ita efficaciter reddere hominem bonum, vt non possit ipse malitiam aliquam admiscere bonitati intenta à lege. Vnde quia bonum ex integra causa, malum autem ex quocumque defectu, fit, vt actus quidem sit simpliciter malus propter circunstantiam ab homine adiunctam, & nihilominus propter bonam substantiam, quam habet, sufficiat ad implendam legem. Deinde dicitur, hic maximè habere locum vulgatum principium. Finem legis non cadere sub legem. Nam quamuis lex præcipiendo actum bonum ex genere, intendat etiam, vt benè fiat, vt hoc modo possit hominem bonum facere, non tamen hoc totum præcipit semper, sed solùm actus substantiam, ideoque per illam poterit impleri. 9. *Possit ne lex seruari per actum malum D. Thom.*

CAPVT XIIII.

Vtrum obligare subditos sit proximus, & adæquatus effectus legis.

Præcipua efficacia legis ad faciendos homines bonos, est eius obligatio quæ videtur esse maximè intrinsecus effectus eius, & ideo de illa consequenter tractamus. Vt autem intelligatur quæstio proposita, duo termini in titulo positi sunt declarandi. Prior est, *proximus*, qui ponitur, quia solùm loquimur de effectu, quem lex per se ipsam facere potest, & hunc vocamus proximum, vt nunc excludamus effectum, quem lex per se non facit; statuit autem, vt per hominem fiat, vt est. V. g. punitio, & hic dici potest effectus remotus legis. Alius verò effectus esse potest magis remotus, quia licèt sit intentus à legislatore; lex tamen nec illum per se facit, nec ad illum obligat simpliciter, sed ad aliquid eius, vt est moralis bonitas subditi, de quo agemus in casibus sequentibus, nunc de primo tantùm agimus. Alius terminus est, *Adæquatus.* Potest enim dici talis effectus adæquatus, vel quia nulla est lex, quæ non habet talem effectum, vel quia ille effectus non potest esse, nisi à lege; vel denique, quia lex nullum alium habet effectum. De tertio membro dicemus capite sequenti, nunc duo priora sub illa voce comprehendimus, & supponimus esse sermonem de propria lege, & de propria obligatione morali, vt excludamus legem metaphoricam, quæ circa irrationalia & insensibilia versatur, quæ non obligationem, sed necessitatem inducit per inclinationem vel instinctum naturalem, quæ ad præsens nihil refert. De lege au- 1. *Quid sit proximus effectus legis. Quid sit adæquatus effectus legis.*

tem propria, & respectu rationalis creaturæ, cùm constet, non inducere illam necessitatem simpliciter, dubium est, an inducat moralem, quæ obligatio dicitur.

2. Videtur ergo in primis, non posse hoc tribui omni legi ex l. *Legis virtus* ff. de Legib. & cap. *Omnis* dist. 3. cum his, quæ tradit D. Thomas q. 92. ar. 2. Nam inter leges numerantur permittentes & punientes; at verò permissio opponitur obligationi, iuxta illud Paul. 1. ad Corinth. 7. *Hoc dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*; imò propriè loquendo, ea dicuntur permitti, quæ facienda non sunt; permittuntur enim mala; ergo lex permittens non obligat; non est ergo obligatio effectus legis in vniuersum. Idem dubium nascitur ex lege pœnali, quia ad pœnam nemo obligatur propria obligatione; imò sunt, qui censeant, quoties lex specialem imponit pœnam, non inducere obligationem. Hic etiam addi potest lex fauorabilis, qualis est priuilegium, quod lex appellatur ab Isidoro in cap. *Priuilegium* d. 1. & tamen non obligat: nam vnusquisque fauori suo renunciare potest, cap. *Cum ad monasterium*, de Regular. Denique consilium etiam inter leges numeratur: nam lex priuata vocatur in cap. *Nisi cum pridem*, de Renuntiat. & cap. *Commissum*, de Sponsal. & tamen non obligat.

L. legis virtus. Cap. Omnis. D. Thom. Corinth. 7. Cap. Priuilegium. Cap. Cum ad monasterium. Cap. Nisi cum pridem. Cap. Commissum.

3. Deinde neque in secundo sensu videtur obligatio adæquatus effectus legis. Primò, quia etiam præcepta priuata obligant, quamuis leges non sint. Imò non tantùm præcepta, quæ ex iurisdictione procedunt: sed etiam sine iurisdictione obligare solent, vt præceptum parentis ad filium, domini ad seruos, & prælati religionis ad subditos, etiam si iurisdictionem non habeat, vt olim erat in vsu etiam in monasterijs virorum, & nunc in monialibus reperitur. Item obligatio sæpe oritur ex propria voluntate, vt in voto, promissione, & quocumque contractu; non est ergo obligatio adæquatus effectus legis in illo sensu.

4. Nihilominus dicendum est primo, nullam esse propriam legem, quæ obligationem non inducat, id est, necessitatem quandam operandi, vel non operandi. Est communis assertio Theologorum cum D. Thoma q. 92. art. 2. ad 1. & q. 93. ar. 2. Soto q. 1. ar. 1. Castro lib. 1. capit. 1. ad finem, & Iuristarum in d. lege *Legis virtus*, & in d. cap. *Omnis*. Et eodem sensu dixit Gratian. dist. 4. ad finem. *Decretum necessitatem facit, exhortatio liberam voluntatem excitat*. Similem sententiam habet sub nomine consilij, & præcepti Hieronym. lib. 2. contra Iouin circa medium. *Vbi consilium datur offerentis arbitrium est; vbi præceptum necessitas est seruitutis*. Et Ambros. lib. de Viduis circa finem, *Præceptum* (inquit) *in subditos fertur, consilium amicis datur, vbi præceptum est, ibi lex est, vbi consilium, ibi gratia est*. Et infrà. *Præceptum ibi est, vbi est pœna peccati*, vtique propter necessitatem, quam præceptum inducit. Sic etiam dixit August. in lib. de Sancta Virginitate cap. 14. *Domino præcipienti non obedire damnabile est*, & infrà. *Præcepto quisquis non obtemperat, reus est & debitor pœnæ*. Ponderari etiam potest, quod ait Gregor lib. 12. Epistol. 17. & refertur in cap. 1. de Donat. *Nobilitas quodam modo sibi legem imponit, vt debere se quod sponte tribuit, existimet*: supponit enim, legem imponere debitum. Denique Aristot. 1. Ethic. cap. 9. hac ratione dixit, in lege esse vim coactiuam, quia licèt non omnis lex specialiter pœnam imponat, infert

Omnem legẽ propriam obligationem inducere. D. Thom. Soto. Castro. Gratian. D. Hieron. D. Ambr. D. Aug. D. Greg. Aristot.

A tamen necessitatem, ratione cuius homo fit dignus pœna, si legem transgrediatur. Ratio autem sumitur ex dictis de substantia legis; est enim imperium procedens à voluntate efficaci obligandi eius, qui potestatem habet; sed voluntas efficax supposita potestate, inducit effectum; ergo. Sensus autem, & maior declaratio assertionis patebit, respondendo ad ea, quæ in primo membro obiecta sunt, & ideò illis satisfaciendum est.

Circa primum ergo de lege permissiua vno verbo respondeo cum Castro lib. 1. de lege Pœnal. cap. 1. in fine, leges permittentes in tantum esse leges, in quantum latenter habent admista præcepta, sine quibus non posset intelligi permissio, vt specialiter decreta per legem. Quod significauit Glossa in d. leg. *Legis virtus*, dum vtitur exemplo legis primæ, cod. de Iur. & Fact. B ignorant. Vbi militi permittitur vti exceptionibus post sententiam contra se latam, propter suam ignorantiam: nam illa permissio legis obligat iudicem ad tales exceptiones admittendas, & idem est in similibus, vt capit. sequenti latiùs explicabo. 5.

Castro. Quę nam leges permittẽtes habeant veram rationem legis. Glossa.

Circa secundum de lege Pœnali aduerto, duplicem posse intelligi respectum in tali lege, vnus est ad iudicem, qui inflicturus est pœnam; alius est ad reum, qui illam passurus est. Priori modo dici potest lex illa inducere obligationem, & imponere illam iudici, puniendi tale delictum secundum mensuram per legem præscriptam. Iuxta illud August. lib. de Ver. Relig. cap. 31. *In his temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent, cùm eas instituunt, cùm tamen fuerint institutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare, sed secundum ipsas* Hæc autem obligatio maior est in ordinarijs C iudicibus, quàm in supremo principe, vt declarat D. Thom. 2. 2. q. 67. art. 4. in omnibus tamen est aliqua, præterquam in Deo, qui est supremus Dominus, & potest pœnam prout voluerit relaxare, sed hoc nihil ad præsens refert. 6.

De duplici obligatione considerãda in lege pœnali. Aug. D. Thom.

Circa posteriorem autem respectum aduertendum est, duas posse intelligi obligationes in lege: vna est ad culpam, quæ solet dici in conscientia; alia est ad pœnam. Nam licèt hæc posterior videatur illam priorem supponere, quia nemo fit dignus pœna, nisi per culpam; nihilominus controuerti solet; an lex aliqua inducat posteriorem obligationem sine priori, quod solùm in quibusdam legibus humanis habet aliquam dubitationem: nam in diuinis certum est illud principium: de illa autem quæstione postea dicemus, tractando de lege pœnali. Nunc vel potest intelligi assertio posita de obligatione in genere, abstrahendo ab illis duobus modis, vel me- D lius dici potest, etiam si aliqua lex non obliget in conscientia ad actum, propter cuius transgressionem pœna imponitur, obligare saltem vel ad illum, vel ad soluendam, seu sustinendam pœnam, & ita neque illam legem esse sine aliqua obligatione omnino propria. Dixi autem, *Ad soluendam, vel sustinendam pœnam*, quia etiam de ipsa pœna quæstio est, an lex per se, & immediatè obliget ad illam, quæ non est hic tractanda; satis enim est ad assertionem positam, quòd obliget, siue ante, siue post sententiam latam, siue ad agendum, siue ad non resistendum, atque ita ad sustinendam pœnam. 7.

Circa tertium de priuilegijs, multi propter illam rationem negant, priuilegium esse veram legem, sed aut secundum quid tantum, vt sentit Glossa 8.

Opinio asserentium priuilegium non esse veram legem.

Glossa. Castro. Sententia auctoris priuilegium esse veram legem. D. Isidor. Glossa in d. cap. *Priuilegium*, aut nullo modo, vt sentit Castro lib. 1. de lege pœnali cap. 1. Ego verò existimo, si priuilegium cum proportione sumatur, non minus posse inter leges computari, quàm permissionem. Quæ est aperta sententia D. Isidori 5. Etym. cap. 19. vt videbimus capite sequenti. Dico autem, *Cum proportione*, quia si sermo sit de priuilegio temporali, vel concesso vni personæ, vt cùm eius vita finiatur, illud deficit à ratione legis, non præcisè ex eo, quod priuilegium est, sed quia non est quid stabile aut firmum, quod diximus esse de ratione legis: at priuilegium perpetuum concessum aut communitati alicui, aut familiæ, vt in ea semper duret, propriam rationem legis habet.

9. *De duplici priuilegio, & qua ratione vtrumque veram rationē legis cōtineat. Cap. si diligenti. L. ius publicum.* Oportet tamen duplicia distinguere priuilegia, quædam sunt concessa intuitu alicuius boni communis, quibus priuatæ personæ renunciare non possunt, iuxta cap. *Si diligenti* de foro competenti, & l. *Ius publicum*, ff. de Pactis, vt est priuilegium fori, v. g. respectu clerici, cui ipse renunciare non potest, quia non intuitu personæ suæ, sed dignitatis clericalis concessum est. Et hoc priuilegium proprijssimè est lex, non solùm respectu aliorum, quibus præcipitur, vt tale priuilegium clerico obseruent, sed etiam respectu ipsius Clerici, cui præcipitur, vt illo vtatur. In illa enim dispositione superioris inuenitur perfecta vis obligandi; nihil ergo illi deest ad rationem legis. Alia sunt priuilegia concessa intuitu priuati commodi ipsarum personarum, de quibus est sermo in dict. ca. *Cum accessissent* de Probat. & in Regula, *Quod ob gratiam*, de Regulis iur. in 6. Vbi Glossa, & alij, Syluest. Verb. *Priuilegium*. Hoc ergo priuilegium, si comparetur ad ipsum, cui conceditur, sine dubio non habet rationem legis, vt probat ratio facta, quia non est præceptum illi impositum, neque obligat illum, cùm possit ei renunciare. At verò respectu aliarum qui tale priuilegium obseruaturi sunt, veram habet rationem legis; continet enim præceptum perpetuum obligans ad talem immunitatem seruandam; alioqui valde inefficax esset tale priuilegium, ergo sicut de promissione diximus, vel etiam de lege punitiua, quatenus obligat iudicem, vt tale iustum nocumentum inferat, ita in præsenti dicendum est.

Cap. Cum accessissent. Glossa Syluest.

10. *Glossa.* Circa quartum de Consilio, Glossa in d. leg. *Legis virtus*, propter illud censuit, etiam consilium pertinere ad virtutem legis. Illam tamen communiter reprobant Bart. & cæteri Soto lib. 1. de Iust. q. 2. ar. 2. eam irridet, quoniam consilium potiùs condistinguitur à præcepto, & consequenter à lege, quod sentit etiam D. Thomas d. q. 92. artic. 2. ad. 2. & q. 17. de Verit. ar. 3. ad 2. & hæc sententia in rigore & proprietate vera est, vt suprà etiam dixi. Et ratio D. Thom. est optima, quia consilium non requirit potestatem superioris, sed à priuato etiam dari potest, ergo per se non requirit auctoritatem legis.

Bart. Soto. D. Thom. Consilium rationem legis non habere, ratio à priori ostendit.

11. *Obiectio. D. Thom. Solutio.* Obijci verò potest, quia idem D. Th. 1. 2. q. 108. art. 4. consilia Euangelica ponit inter partes legis gratiæ. Respondetur primò, nomine legis interdum comprehendi totam dispositionem, seu prouidentiam legislatoris circa gubernationem subditorum, & sic ad illum pertinet, non tantum præcepta dare, sed etiam consilia de ijs, quæ meliora sunt, quod obseruauit Christus Dominus in lege Euangelica, & in iure etiam humano, præsertim Canonico sæpe obseruatur, vt patet in capit. *Commissum*, de Sponsalibus, ibi, *Tutius est*. Et multa sunt similia iura, ad quæ intelligenda est hoc sæpè necessarium. In hoc ergo sensu non malè dixit illa Glossa, legem non tantum præcipere, sed etiam consulere, quamuis re vera id non faciat formaliter, vt lex, sed concomitanter. Addo præterea, quando lex consulit vnum effectum, sequi alium, nimirum, vt illud opus, quod consulitur iure prohiberi non possit, nec tanquam malum refutari, & quoad hoc dici potest illa lex retinere vim legis, & obligare. Et hoc modo cum maiori proprietate dicuntur consilia Euangelica pertinere ad legem gratiæ, tanquam approbata & stabilita per illam. Et hac ratione pro consilijs Euangelicis damnamus hæreticos, qui paupertatem aut continentiam reprehendunt tanquam naturæ contrariam. Ita ergo nulla lex est, vel dispositio superioris, quæ participet rationem legis, nisi in quantum obligationem inducit.

Cap. Commissum.

Dico secundò. Si obligatio propriè, & cum proportione sumatur, semper oritur ex aliquo iure & lege, atque ita in hoc sensu dici potest hic effectus adæquatus legis. Declaratur breuiter: nam in primis necesse est loqui de obligatione communitati imposita, quia si imponatur priuatæ personæ, non erit ex lege, & idem est, si imponatur ad breue tempus, quia tunc etiam deficit conditio requisita ad legem. Quamuis illæ etiam obligationes, quatenus habent aliquam conuenientiam cum obligatione legis in hoc, quod ab alio habente potestatem imponuntur; consequenter etiam conueniunt cum lege in hoc, quod ex imperio seu præcepto aliquo proueniunt, maximè quando necessitatem in conscientia imponunt. Imò etiam tunc ab aliqua lege totam vim obligandi accipiunt. Atque ita sensus assertionis est, omnem huiusmodi obligationem ex lege oriri aliquo modo. Probatur autem primo à contrario ex Aug. 22. contra Faust. cap. 27. definiente, peccatum esse dictum vel factum contra legem: nam apertè supponit, omnem obligationem ad aliquid vitandum, vel faciendum oriri ex lege. Nam quoties aliquis agendo contra obligationem propriam in conscientia peccat, agit contra legem; ergo talis obligatio erat ex lege. 12. *2. Assertio. Obligationem esse adæquatum effectum legis. August.*

Deinde probatur eisdem exemplis, quæ in contrarium afferebantur, scilicet, voto, promissione, aut quocunque pacto: nam ex his omnibus non oritur obligatio, nisi ex virtute legis. In illis enim omnibus distinguere oportet fundamentum, seu proximam materiam obligationis à propria ratione, & causa eius: nam fundamentum consistit in aliqua actione humana: illa verò supposita, ius est, quod obligat; sic in voto (& idem est cum proportione de reliquis) proximum fundamentum obligationis est voluntaria promissio: quod autem propriè obligat ad illam implendam, est ius illud naturale ac diuinum. *Si quid vouisti Domino, nec moreris reddere.* Et ita etiam Iuristæ dicunt, omnem obligationem, quæ ex contractibus oritur, esse naturalem vel ciuilem, quia ex iure naturali seu gentium, aut ciuili oritur, vt sumitur ex textu cum Glossa in l. *Cum amplius* ff. de Regul. iur. & l. *Ex hoc*, ff. de Iustit. & iur. & ita satisfactum est secundæ parti rationis dubitandi in principio positæ. 13. *Glossa.*

CAPVT

CAPVT XV.

An rectè numerentur quatuor effectus legis, præcipere, prohibere, permittere, & punire, & quomodo ab illa fiant.

1. RAtio dubitandi esse potest, quia obligatio, de qua dictum est capite præcedenti, videtur esse adæquatus, id est, vnicus, & totalis effectus legis; ergo superuacanea est hæc enumeratio. Antecedens probatur primò; quia essentialis ratio consistit in imperio; ex imperio autem vt sic non sequitur, nisi obligatio: reliqua enim sunt per accidens; ergo. Secundò declaratur discurrendo per illa membra: nam præcipere, & prohibere formaliter idem sunt; solumque materialiter distinguuntur, & ideò superfluum est, illa vt distincta ponere. Assumptum patet, quia prohibitio etiam est quoddam imperium & præceptum: nam prohibere nihil aliud est, quàm præcipere, vt aliquid non fiat, sicut è contrario præceptum est quædam prohibitio: nam qui præcipit audire Missam, vetat, ne omittat. & ideò Isidorus lib. 2. Etym. art. 10. & lib. 5. ca. 19. solam prohibitionem ponit, & ommittit præceptum, fortassè, quia præceptum per se non dat bonitatem actui, sed necessitatem, quæ necessitas benè explicatur per negationem omittendi, quam significat prohibitio respectu talis materiæ. Permissio autem, vt sic, non est effectus imperij, sed potius per carentiam imperij fit: Nec denique punitio est effectus legis, sed esse poterit iudicis vel legislatoris. *Isidor.*

2. In contrarium autem est, in primis auctoritas Isidori, qui saltem tres effectus distinxit, & quartum, qui est præcipere, vt clarum supposuisse videtur ex ipso nomine, & ratione legis. Apud Gratianum autem in cap. *Omnis*, d. 3. ad textum Isidori adduntur hæc verba. *Diuina autem præcipit, vt diligas Dominum Deum tuum.* Quæ verba non sunt in Isidoro, & illa particula *Diuina* ineptè addita est, quia non sola diuina lex præcipit, sed etiam alia. Et ideo in Decreto Gregoriano notatur, in multis codicibus non haberi, & sine dubio expungenda est, & legendum, *aut præcipit*, vt sit quædam additio ad numerationem Isidori. Expressè verò illam particulam habet Modestinus in l. 7. de Legibus dicens. *Legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere, punire.* Atque ita hanc participationem defendit etiam D. Thomas q. 92. ar. 2. Eamque ratione declarat, quia actus humani, aut boni sunt, aut mali, aut indifferentes; illis ergo tres effectus legis respondent, qui sunt præcipere bonos; prohibere malos; permittere indifferentes, quibus additur quartus puniendi, tanquam necessarius ad efficaciam legis. De quo decursu plura statim dicemus. Hæc ergo numeratio tanquam doctrinalis, & satis apta ad explicandos effectus per se conuenientes legi acceptanda est & explicanda. Ad illius verò meliorem intelligentiam declarabimus singula membra, & eorum distinctionem, & modum, quo per legem fiunt, quod facile fiet per difficultates propositas discurrendo. *Gratian.* *Decretum Greg.* *Modestin.* *D. Thom.*

3. Prima & præcipua erat; quia obligatio est adæquatus, & vnicus effectus præcepti, in qua possumus priorem partem admittere, & negare posteriorem, quidquid enim lex operatur, media obligatione, operari videtur, vt probat ratio facta de efficacia præcepti, & hoc modo dici potest ille effectus adæquatus: non tamen vnicus, quia mediante obligatione operatur alios, vt ex sequentibus patebit discurrendo per omnes effectus legis. *Approbatur diuisio in quatuor effectus legis.*

A

Secunda erat, de distinctione præcepti, & prohibitionis, quæ parui momenti est. Fatemur enim in primis vtrumque ex illis effectibus comprehendi sub obligatione legis, diuerso tamen modo inducere obligationem, & hoc satis esse, vt illa duo priora membra distinguantur. Imò ad hoc distinguuntur, vt declaretur legem non solùm posse obligare ad agendum, sed etiam ad non agendum. Per quod etiam traditur vulgaris diuisio legis in affirmatiuam & negatiuam, quæ licèt fortasse non sit essentialis, sed quasi materialis, nihilominus non est superflua, sed necessaria ad duas illas partes iustitiæ explicandas, quas Dauid etiam distinxit Psal. 36. dicens, *Declina à malo, & fac bonum.* Deseruitque ad declarandum tum diuersos modos obligandi Legis, tum etiam diuersos modos peccandi contra legem. Nam lex affirmatiua dicitur obligare semper, non tamen pro semper, quia ex quo lata est, incipit obligare, & semper obligat, quamdiu durat, quia obligatio est quasi naturalis effectus eius, non tamen pro semper, quia non obligat pro singulis momentis, aut temporibus, sed solùm pro certo tempore, pro quo imponit operandi onus. Lex autem negatiua obligat semper, & pro semper, quia & eius obligatio cum illa semper durat, & propter negationem, quam includit pro omni tempore, & qualibet parte prohibitionis suæ obligat, quia negatio omnia destruit, & quia abstinere à malo semper, & pro semper necessarium est. Ex hac etiam diuisione oritur diuisio peccatorum in peccatum commissionis & omissionis: nam peccatum commissionis contrarium est legi negatiuæ; omissio verò affirmatiuæ, vt ex materia de peccatis suppono. Atque ita tandem constat, nomen præcepti, seu imperij æquiuocum esse: interdum enim significat quasi genus commune ad negatiuum, & affirmatiuum præceptum, quomodo diximus in definitione legis. *Esse præceptum commune, &c.* aliquando verò specialiter sumitur pro affirmatiuo præcepto, & sic distinguitur à prohibitione, & ita ponuntur illa duo tanquam distincti legis effectus. 4. *Qua distinctio sit inter præceptum & prohibitionem.* *Psalm 36.* *Diuisio legis in affirmatiuam & negatiuam, differentia inter vtrâque.*

B … C

Tertia difficultas erat de permissione, quam D. Thomas ita declarat, vt videatur illam ponere in sola negatione præcepti, & prohibitionis, illa enim permitti dicuntur, quæ nec præcipiuntur, nec prohibentur. Additque materiam permissionis esse actus, vel indifferentes, vel parum bonos, & parum malos. Vtrumque autem dictam difficultatem habet. Primùm quidem, quia (vt obijciebam) illa negatio non est effectus legis, sed potius est effectus negationis vtriusque legis tam præcipientis, quàm prohibentis, quia sicut affirmatio est causa affirmationis, ita negatio est causa negationis; permissio autem illo modo declarata negatio tantum est; ergo non est effectus legis, sed negationis legis. Et confirmatur argumento facto in præcedenti capite, quia permissio illo modo non inducit obligationem, nec est effectus eius; ergo non potest esse effectus legis. 5.

D

Secundum etiam de materia difficile est, primò ex parte actuum malorum, quia licèt sint parum mali, non permittuntur lege æterna, & naturali, vt docuit August. lib. 1. de Libero arbitrio cap. 5. & 6. Si verò sit sermo de lege positiua, 6. *August.*

etiam

etiam grauiter mali interdum permittunt, vt sunt fornicatio, homicidium, adulteræ, aliqua pacta iniusta, & similia. Secundò ex parte bonorum actuum, quia si permisio in sola negatione consistit, aliqui boni actus nec præcipiuntur, nec prohibentur, quia sunt optimi, & ex melioribus bonis, vt Virginitas, & similes actus, qui sub consilium cadunt, & sic Glossa in d. ca. *Legis virtus*, dixit, consilium esse posse effectum legis, & sub permissione comprehendi. Quod siquis refugiat concedere tales actus esse permissos, sequitur, & non rectè poni permissionem in illa sola negatione, & diuisionem actuum datam à D. Thoma esse insufficientem.

Glossa.

7. *Duplex genus permissionis Iuris, scilicet, & facti.*

Ad explicandum ergo hunc effectum aduerto primò, permissionem interdum esse solius facti, interdum iuris; prior nullo modo ponitur effectus legis, posterior autem esse potest, quia lex ad ius pertinet, seu ius constituit. Vtrumque in Deo explicatur optimè: nam si factum attendamus, Deus multa peccata permittit, quia cùm posset impedire, ne fiant, de facto non impedit, nec vult impedire, sed potius directè vult illa permittere, id est sinere, vt fiant. Attendendo autem ad ius, Deus nullum peccatũ permittit, quia nullum non prohibet, neque vllum impunitum relinquit, quomodo dixit Aug. suprà, legem æternam nullum peccatum permittere. Igitur permissio facti non includit negationẽ prohibitionis, sed meram negationem impedimenti, seu operis, quo possit efficaciter impediri effectus permissus: permissio autem iuris, de qua in præsenti est sermo, includit negationem prohibitionis & præcepti, vt D. Thomas dixit. Secundò, hæc permisio iuris considerari potest, vel vt consistit in mera negatione præcepti, & prohibitionis, vel quatenus in aliquo positiuo præcepto fundatur, quia nimirum per legem aliquam positiuam talis permisio decreta est & stabilita. Sicut enim in Deo quoad permisionem facti, aliud est permittere, aliud est, velle permittere, ita in ordine ad ius, aliud est permittere purè negatiuè, aliud per legem positiuam de permisione statuere.

Aug.

8. *Permisionẽ negatiuam non esse proprium effectũ legis asseritur.*

Dico ergo, permisionem merè negatiuam, quæ resultat ex sola negatione vtriusque præcepti affirmatiui, & negatiui, non esse proprium effectum legis, vt verò per aliquam positiuam legem decernitur, sic esse specialem effectum legis. Prior pars videtur probari sufficienter ratione facta, quia ad illum modum permisionis non est necessarium ferre legem aliquam; satis enim est non ferre legem prohibentem. Item permisio illa non est ex potestate legislatiua, nam interdum actus talis est, vt nec prohiberi posit, nec præcipi; ergo negationes illæ tunc non sunt effectus talis potestatis, quia non sunt (vt sic dicam) ex voluntate etiam indirecta legislatoris, sed ex se tales sunt. Ergo nec permisio illa est effectus potestatis legislatiuæ; ergo neque legis. Denique illa negatio nullam propriè habet causam, sed ex se talis actus permissus est, dum non prohibetur. Sicut non propriè dicetur Deus esse causa negationis essendi, quæ intelligitur in re posibili nunquam futura; sed ex se habet, quod sit nihil, quia illa nihil est, nisi creetur, quod autem sit nihil non habet à Deo, sed ex se; sic ergo actus ex hoc præcise, quod non prohibetur, nec præcipitur per legem, non habet à lege, quod sit permissus, sed id habet ex se, vt ergo sit propriè permissus per legem,

A oportet, vt ipsa permisio stabiliatur, & firmetur aliquo decreto, & voluntate legislatoris; & tunc rectè dicitur actus permissus positiuè, & similiter permisio illa habet specialem modum, ratione cuius dicatur effectus legis. Et ita etiam manet secunda pars assertionis declarata & confirmata, quam ita profectò intellexit Isidor: vt statim ostendam.

Vt autem magis constet, de qua permisione sit sermo, oportet vltimo notare permisionem simpliciter dictam attribui solere malis actibus, & de illis maximè, ac regulariter intelligi, præsertim quando Deo tribuitur: dicitur enim Deus permittere peccata; reliquos verò actus non tantum permittere, sed etiam velle, aut ordinare. Nihilominus tamen aliquando accipitur etiam in bonam partem. Sic enim dixit Paul. 1. Corinth. 7. *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*, id est, permittendo, non præcipiendo; loquebatur autem de actu matrimonij, qui malus non est. Vnde à fortiori dici poterit permisio de actibus indifferentibus Vtroque ergo modo, scilicet, in bonam & malam actionem potest permisio esse effectus legis. Imò Isidor. apertè loquutus est de permissione rei bonæ: nam adhibet exemplum huius permisionis, dicens, *Omnis lex aut permittit aliquid, vt quòd vir fortis petat præmium*: nam illud verbum *Petat* ibi non dicit imperium, sed permisionem: constat autem illam permisionem esse rei bonæ. Sic etiam Glossa in cap. *Qui partem* 55.d. vbi in textu de his, qui partem digiti, vel aliam similem particulam corporis, non voluntate, sed casu amiserunt, dicitur, *Hos canones præcipiunt clericos fieri*; Glossa rectè exponit, *id est, permittunt*, quia illud non est imperium, licèt de re bona sit. 9.

Permisio simpliciter dicta regulariter solum versatur circa malos actus.

B

Permisio etiam aliquando versatur circa actus bonos & indifferentes.

Isidor.

Glossa.

C Sic etiam in ca. *Hac ratione*, 31. q. 1. dicitur, Apostolos præcepisse secundas nuptias, id est, permisisse, verum est, illa verba esse Auctoris imperf. in Matt. Hom. 22. qui non benè sensit de secundis nuptijs, & ideò permisionem ibi accipit in malam partem; vnde de huiusmodi permisione subiungit. *Aliud est præcipere, aliud permittere; quod enim præcipimus, semper placet; quod autem permittimus, nolentes permittimus, quia malam voluntatem hominum in totum prohibere non possumus.* Quæ doctrina vera est de permisione mali, & statim nobis deseruit; tamen malè applicatur ad illud exemplum de secundis nuptijs post mortem prioris coniugis: nam illæ bonæ sunt, & non præcipiuntur propriè, quia nemo ad illas obligatur, & ita rectè ibi præceptum pro permisione boni interpretamur. Sæpius verò dicuntur leges permittere aliqua mala, sicut leges ciuiles permit-
D tunt meretrices, & maritum occidere vxorem inuentam in actuali adulterio, & contrahentes se decipere infra dimidiam, &c. Sic etiam multi intelligunt verbum Christi Matt. 19. *Ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere vxores vestras*; vt suprà imperf. exponit, & Ambr. lib. 8. in Luc. c. 16. & Hier. Mat. 5. & 19. & quam plures scholastici. Alij verò intelligunt de dispensatiua permisione, per quam actus redditur non malus, licèt non præceptus, quod est probabile, non pertinet tamen ad hunc locum id discutere: satis enim est, quod in illo etiam sensu permisio dici potest effectus legis. 10.

Auctor imperf.

Matt. 19.

Auctor imperf

Ambros.

Hieron.

Omnibus autem his modis hic effectus non est purè negatiuus, sed aliquid positiuum circa negationem operatur; diuerso tamen modo. Nam quãdo permisio dicitur de actu alias bono; 11.

non

non solùm non prohibet illum: sed etiam cùm sit bonus, dat positiuam facultatem, seu licentiam, vel ius aliquod ad illum. Idem contingit in exemplo posito ab Isidoro; cùm enim lex dicit, *Vir fortis petat præmium*; non solùm negatiuè permittit, sed dat illi speciale ius ad postulandum tale præmium, & ad laborandum in spe illius, in virtute virtualis promissionis eiusdem legis. Atque hoc modo lex concedens fauorem, quando non præcipit illum acceptare, sed liberum relinquit illi renunciare, permissiua dicitur iuxta modum loquendi Isidori; quamuis non tantùm negatiuè disponat, sed aliquid positiue concedat. Quando verò lex permittit malum, in quo vel dispensare non potest, vel non dispensat, licèt non tribuat ius (vt sic dicam) tribuit saltem impunitatem apud homines, quæ continet morale ius non parui momenti. Interdum etiam (si sit lex ciuilis) concedit, vel negat actionem, in iudiciali foro, qui etiam est moralis effectus satis distinctus à sola negatione prohibitionis. Denique si permissio sit simul dispensatiua, esto non sit præceptiua, concedit non solùm impunitatem apud homines, sed etiam apud Deum, quia concedit immunitatem à culpa, quod longè maius est.

12. Atque hinc tandem intelligitur quod superiori capite dicebamus, legem permittentem semper includere præceptum obligans aliquem, & aliquo modo. Nam licèt non obliget alios, ad quos potissimè dirigitur per modum imperij. Vt in illo exemplo, cap. *Qui partum*, verbum illud *Præcipimus clericum fieri*, non obligat mutilatum, vt Clericus fiat, sed respectu illius est permissio concessiua iuris (vt sic dicam) obligat tamen Prælatum, ne ob eam causam illum repellat. Item in exemplo Isidori obligat illa lex ad dandum præmium viro forti petenti, quando secundum legem petit, & nihil est, quod rationabiliter impediat. Quando verò permissio est alicuius mali, obligat iudicem, ne propter illud puniat, quia hoc prohibet talis lex, & sic de alijs. Atque ita sufficienter est declaratus hic effectus secundum se; quid autem secundum D. Thom. dicendum sit, in puncto secundo dicam.

Cap. Qui partem.

13. Quarta obiectio erat de punitione, quia non videtur esse effectus legis. Ad quod breuiter dico, aliud esse loqui de dignitate, seu reatu pœnæ; aliud de actuali inflictione pœnæ, & vtroque modo potest dici pœna effectus legis, licet diuersis considerationibus & rationibus. Nam lex imponendo necessitatem virtutis seu honestatis, consequenter facit, vt transgressor legis sit dignus pœna saltem apud Deum, quia suam obligationem lege impositam non obseruat. Quod locum habet tam in lege naturali, quàm in positiua, diuina, vel humana, quia supposita lege actus est inordinatus, & illa dignitas pœnæ intrinsecè sequitur ex malitia actus, etiam si malitia fortasse fuerit ex occasione legis positiuæ. Est tamen differentia in hoc inter legem naturalem, & positiuam. Quod lex naturalis, licèt faciat, vel ostendat actum esse malum, tamen vt est merè naturalis, non taxat modum vel quantitatem pœnæ: nulla enim ratione intelligi potest hoc fieri sine decreto alicuius liberæ voluntatis. Quia licèt peccatum ex natura sua mereatur fortasse pœnam tantæ grauitatis vel durationis, tamen quod sit in hac specie mali vel supplicij, vel quod sit in tali gradu intentionis in tali loco & tempore, ex libera aliqua administratio-

Quomodo punitio sit effectus legis.

Differentia legis naturalis & positiuæ quoad effectum puniendi.

A ne & prouidentia pendet. Vnde taxatio pœnæ isto modo, aut fit per legem æternam Dei, maximè quoad pœnam vitæ futuræ, aut fit per legem positiuam, quoad pœnas, quæ in hac vita, & in humano foro imponuntur. Et olim quidem per legem diuinam positiuam scriptam fuerunt multæ pœnæ huius vitæ pro varijs delictis præscriptæ: in lege autem gratiæ nullæ sunt pœnæ inflictæ pro hac vita iure diuino, vt in materia de censuris, & irregularitate ostendimus. Huiusmodi ergo pœnæ vitæ præsentis per humanas leges ciuiles, vel canonicas designantur, & eo ipso, quod pœna est per legem designata, transgressor legis fit reus, & debitor talis pœnæ, & hoc modo dicitur talis pœna effectus legis.

At verò ipsa actualis inflictio pœnæ aliquando fit etiam immediatè per ipsam legem, vt quando lex ipsa secum affert exequutionem per B se ipsam, vt contingit in legibus imponentibus censuras, irregularitates, aut alias inhabilitates ipso facto, quod etiam non facit lex, nisi imponendo obligationem ab aliquo actu abstinendi, vel aliquid agendi, vt de censuris alibi diximus, & de lege pœnali infrà dicetur. Aliquando verò & ordinariè solùm infligitur pœna per legem mediatè & remotè, quatenus in virtute legis aliquis mouetur vel obligatur ad infligendam pœnam. Vnde licèt hoc modo iudex verbi gratia sit propinqua causa pœnæ, vel potiùs minister, qui ex imperio eius mouetur; nihilominus quia lex est quasi primum mouens iudicem, ideo talis pœna dicitur effectus legis. Dices, ergo omnis actus præceptus per legem, vel omissio actus prohibiti dici poterit effectus legis, quod non videtur verùm; nam effectus legis est præcipere, non facere. Respon- 14.

Obiectio.

Solutio.

C deo concedendo sequelam cum proportione: nam, vt capite sequenti dicam, effectus legis est facere homines bonos. Vnde duplex distingui potest effectus legis, vnus, qui immediatè fit ab ipsa, & hoc est præcipere vel prohibere; alius mediatus, qui est bene operari, vel mala vitare. Et in hoc ferè idem est de effectu punitionis, licèt interdum ipsa executio pœnæ fiat per ipsam legem, vt dictum est.

Dices, ergo etiam peccatum poterit dici effectus legis permittentis, quia licèt illa lex immediatè solùm concedat permissionem, vel præcipiat impunitatem, tamen ex illa tandem sequitur executio peccati permissi. Respondeo, negando sequelam: est enim longè diuersa ratio, quia lex permittens iusta est, (vt supponimus) non est ergo causa peccati, quia neque ad illud inducit positiuè vt constat, neque illud intendit, sed impedire maiora mala: neque etiam indirectè est causa illius, quia non tenetur illud prohibere, aut punire, quare nec præbet actiuam occasionem illius, sed solùm permittit scandalum D passiuum. Longè verò aliud est de lege prohibente malum, & præcipiente bonum. nam vtraque per se id intendit, & ad id inducit, quantum potest. Imo etiam est diuersa ratio de lege puniente, quia licèt absolutè non intendat malum pœnæ, nihilominus ex suppositione culpæ intendit, & præcipit pœnam, & interdum facit illam, vt dixi. 15.

Obiectio.

Solutio.

Atque ex his satis declarati manent dicti quatuor effectus & modus, quo afficiuntur à lege, vel immediatè quoad obligationem, prohibitionem, aut concessionem, vel mediatè quoad exequutionem seu punitionem. Constat etiam 16.

Qui nam sint effectus à lege intenti, & qui accessory.

distinctio, & quasi ordo illorum effectuum inter A se. Nam primi duo effectus, qui sunt præcipere & prohibere, sunt primario, ac per se intenti, & quodammodo pertinent ad substantiam legis, & in hoc distinguuntur ab alijs duobus, qui sunt veluti accessorij, & adiuncti ad iuuandam legem, vt faciliùs vel efficaciùs priores effectus consequatur. Inter se autem distinguuntur duo primi effectus tanquam affirmatio & negatio, vt declaratum est, & ferè similem oppositionem habent inter se permissio & punitio: nam prior concedit impunitatem, vel etiam fauorem: posterior verò è contrariò se habet, vt constat.

CAPVT XVI.

Vtrum omnes leges prædictos effectus efficiant, præsertim peccati permissionem.

1. *Duplex vsurpatio nominis lex.*

AD hoc explicandum notari potest, legis nomen interdum sumi vt collectiuum, ad significandum totum aliquem ordinem, seu statum legum: sic enim lex naturalis dicitur tota collectio præceptorum naturalium, lex scripta, vel lex gratiæ significat totum ius diuinum positiuum antiquum, vel nouum; & sic etiam potest accipi lex ciuilis, & canonica cum proportione; quamuis in communi vsu loquendi illa collectio magis significari soleat nomine iuris ciuilis, vel canonici, quàm nomine singulari legis. Alio ergo modo lex est determinatum nomen significans indefinitè singulas particulares leges.

2. *Non omnes effectus legis singulis conueniunt.*

Loquendo itaque de lege hoc posteriori modo, & magis proprio, certum est non omnes illos effectus conuenire singulis legibus, cùm aliqui illorum inter se habeant oppositionem. Itaque in primis, lex prohibens non est præcipiens, nec è conuerso: nam vt dixi, illi duo effectus distinguunt quasi duas species præceptorum, habentium inter se oppositionem quasi contradictoriam ex parte materiæ. Nec refert, quod interdum dicitur lex præcipiens actum prohibere omissionem, nam illa prohibitio in affirmationem reducitur, quia est negatio, quæ in negationem cadit, scilicet, in omissionem; & ita duæ negationes affirmant. Neque etiam obstat, quod lex præcipiens actum tali tempore faciendum, virtute prohibet habere propositum, aut voluntatem non faciendi eundem actum pro illo tempore: siue tale propositum in eodem tempore, siue priùs habeatur, semper enim erit legis violatio; sicut etiam lex prohibens aliquem actum, præcipit interdum actum positiuum voluntatis, vel externum, si necessarius fuerit ad vitandum actum prohibitum, vt lex non fornicandi, aliquando obligat ad habendum positiuum propositum, non fornicandi, si necessarium sit ad vincendam rationem illi legi contrariam, vel obligat ad fugiendas occasiones, &c. Hæc (inquam) non obstant, quia sunt solùm per quandam consequutionem, in quantum lex aliquid imperans, consequenter obligat ad ea, quæ necessaria sunt ad id, quod primario est imperatum. Illa autem duo membra distinguuntur ex rebus, quas per se primò imperant, quæ sunt agere, vel non agere, & ita nunquam possunt coincidere in eandem legem.

3. *Effectus puniendi quo modo semper coniungitur cũ omni lege.*

Sic ergo primi duo effectus non conueniunt singulis legibus. Tertius autem qui est punitio, semper coniungitur aliquo modo cum singulis legibus, & cum primis duobus effectibus, saltem quatenus omnis legis transgresio de se, & per naturalem consequutionem facit dignum pœna, vt dictum est; non tamen omnis lex imponit specialem pœnam, vt per se constat, sed hoc est proprium aliquarum legum. Et quia pœnæ taxatæ pro vita futura pertinent ad forum Dei, de illis non agimus, quia nobis in particulari ignotæ sunt. Propriè ergo tribuitur hic effectus aliquibus legibus humanis, quæ speciales pœnas imponunt, & ideò pœnales dicuntur, de quibus infrà specialem sermonem instituemus. Quartus denique permissionis effectus multò minùs conuenit singulis legibus; imò rarus est, & paucæ sunt leges, quæ ad permissionem tantùm concedendam ferantur, vt per se constat.

4. *Legi sumptæ collectiuè omnes effectus legis conueniunt.*

Loquendo autem de lege in priori significato collectiuo, sic omnes hi effectus possunt omnibus & singulis legibus attribui, præsertim si per- B missionem accipiamus in illa amplitudine, in qua ab Isidoro, & à D. Thom sumpta est. Quod ideò dico, quia in permissione est aliqua difficultas: nam de cæteris tribus effectibus satis ex dictis constat in omni ordine legum habere locum. Nam in omni ordine legum est necessariũ aliquid præcipere, & vetare, & cum omni lege est coniuncta vis cogens, qua faciat transgressores reos pœnæ. Illis ergo effectibus omissis, quod ad permissionem attinet (vt à clarioribus incipiamus) de legibus ciuilibus constat multa permittere, siue concedendo bona seu priuilegia, siue permittendo peccata: hoc enim non est contra iustitiam talis legis humanæ, quia non spectat ad illam, nec ad finem eius, cohibere vel punire omnia vitia, vt tradidit August. 1. de Lib. arbit. cap. 5. & 6. & infrà videbimus, & exempla sunt in superioribus sufficienter posita. *August.*

5. *Lex permissiua per modum concessionis & dispensationis non supponẽs culpam, in iure canonico sæpè reperitur.* *Cap. Qui partem.*

C De legibus autem canonicis clarum est, inueniri in iure canonico leges permissiuas aliquarum rerum, quæ non includunt culpam, sed concessionem per modum dispensationis, non obstante aliquo defectu naturali, vel morali iam præterito, vt dictum est de casu, cap. *Qui partem.* d. §. Idem dici potest de canonibus permittentibus aliquem neophytum ordinari, vel conuersum ab hæresi aliquando in honoris gradum restitui, & similibus. De permissione autem positiua peccati non videtur solere fieri per ius canonicum. Dico autem positiua, quia negatiuè infinita sunt peccata, quæ permittuntur iure canonico, id est, quæ non prohibentur aut puniuntur speciali iure canonico, sed relinquuntur suæ naturæ; sed iam diximus hunc modum permissionis non esse proprium effectum legis. Non videntur autem iura canonica positiuè disponere D de aliquo vitio in particulari, vt non puniatur per Ecclesiæ Prælatos, aut quod impunè permittatur, quia hoc non videtur consentaneum fini illius iuris, qui est integra salus animarum, & ideò videntur relinquere prudentiæ Prælatorum vel correctionem, vel tolerantiam eorum peccatorum, de quibus iura canonica nihil disponunt, & ita propria permissio positiua peccati non videtur esse effectus legis canonicæ.

6. *Lex diuina Euangelica non continet leges aliquas permissiuas, præcipuè peccati.*

Vnde à fortiori constat non inueniri talem permissionem in lege diuina gratiæ, in qua pauca sunt positiua præcepta, pertinentia ad ritus essentiales sacrificij, & Sacramentorum nouæ legis, & ad vnitatem fidei magis explicitæ, & Ecclesiæ vniuersalis sub vno capite. De alijs autem rebus particularibus non continet specialem dispositionem quoad actus virtutum, nedũ

quoad permissiones peccatorum. Neque dici potest, illa permittere, solùm quia non prohibet, quia non propter talem finem illa specialiter non prohibet, sed quia supponit prohibita ipso diuino iure naturali. Loquendo autem de permissione concessiua priuilegij aliqui effectus similes possunt huic legi attribui, inter quos numerari possunt singularia priuilegia Christianorum respectu infidelium, vt quod possit coniux fidelis ab infideli discedere, &c. Item priuilegia Clericorum, & præsertim summi Pontificis. De quibus tamen aduerto, hæc non dici propriè permissiones, sed iussa, quia non sunt priuilegia personæ, sed fidei, vel dignitatis, & communitatis, & ideò non per modum permissionis, sed per modum præcepti conceduntur, vt, Deo dante, in materia de Ordine & Hierarchia Ecclesiastica latiùs tractaturi sumus. De lege autem veteri controuersia est, an illa positiuè permitteret aliquod peccatum, & præsertim tractatur de libello repudij. Sed non possumus hæc in particulari discuti in præsenti. Solum dico id non repugnare iustitiæ, & honestati illius legis, nec esse multum alienum ab imperfectione eius, licèt satis probabile sit, etiam in illa lege non fuisse hunc effectum, quia necessarius non erat, & minus decuisse videtur.

An lex vetus aliquod peccatum permitteret.

7. *De permissionibus quæ in lege naturali, & æterna reperiuntur.*

Tandem de naturali lege (idemque est cum proportione de æterna) certum est, multa bona concedere permissiuè potiùs, quàm præceptiuè (vt sic dicam respectu singulorum, quibus talis concessio fit. Vt concessit hominibus diuisionem, & dominia rerum: nam posse diuisionem rerum facere, & dominia particularia acquirere, de iure naturæ est, non præcipiendo, quia poterant homines diuisionem non facere, & particularia dominia non admittere; ergo permissiuè. Et ita possunt multa numerari, de quibus dicemus libr. sequenti, explicando ius gentium. At verò loquendo de permissione mali culpæ, certum est, nullo modo permitti per naturalem legem: nam lex naturalis prohibet omne malum, & quantum est, ex se nullum relinquit impunitum: nam omnis transgressor legis ex vi naturalis iuris dignus est pœna. Vnde quando D. Thomas d. quæst. 92. art. 2. dicit parua mala permitti per legem, potest primò intelligi secundum aliquos, de peccatis venialibus, quæ lato modo permitti dicuntur, quia non sunt contra præcepta naturalia, sed præter illa. Sed hoc non placet, quia omne malum etiam minimum prohibetur lege naturali, & dici potest contra illam, licèt imperfectè. Debet ergo illud intelligi non de lege naturali, sed de lege in generali, vt abstrahit à positiua, & naturali: ita enim loquitur D. Thomas de lege in illo articulo, ideoque non omnia, quæ ib. dicit, sunt accommodanda omnibus legibus, sed singula singulis cum partitione accommodata iuxta materiæ capacitatem. Sic ergo aliqua lex, scilicet, humana, & ciuilis permittit illa parua mala, licèt non omnis lex, quia lex naturalis illa non permittit. Et in hoc sensu parua mala dici poterunt, non tantùm venialia peccata, sed etiam quædam mortalia, quæ in ordine ad finem legis ciuilis parua reputantur, licèt in ordine ad Deum sint magna.

D. Thom.

8. *An opera indifferentia per legem naturalem permittatur, vt per cæteras.*

De indifferentibus autem operibus dubitari potest an dici possint permitti lege aliqua, quia nulla esse videtur, quæ positiuè illa permittit, sed tantùm negatiuè, quia non prohibet, nec præcipit illa, quod non videtur esse satis, vt dixi.

A Nihilominus dici possunt propriè permitti per legem naturalem, quia lex naturalis non merè negatiuè circa illa se habet, sed etiam positiuè iudicat, & disponit talia esse indifferentia, ac proinde ex se non esse dissentanea naturæ rationali, nec per se honesta. Vnde etiam talia sunt, vt per quamcunque aliam legem permitti possint. De actibus verò bonis obscurum est, quod ibi Diuus Thomas priùs ait; legem præcipere omnes actus virtutum: nam hoc nec de vna aliqua lege, nec de omnibus simul videtur verum, & patet de operibus consiliorum. Item patet de paruis bonis, de quibus statim idem D. Thomas dicit, solùm permitti, & tamen illi sunt actus boni, non ergo omnes actus boni præcipiuntur aliqua lege. Denique obscurum etiam est, cur bona minora dicantur permitti lege naturæ, & non meliora, de quibus etiam dictat lex natura-

B lis, non esse de necessitate virtutis. Veruntamen prior propositio à D. Thoma adducitur ex Arist. 5. Ethicor. cap. 1. & 2. qui de lege humana loquitur, & ab eodem D. Thom. exponitur infrà quæst. 96. art. 3. non de singulis operibus virtutum, sed de actibus omnium virtutum generatim seu indefinitè, & sic verum est, leges præcipere omnium virtutum actus, licèt non præcipiant omnes, & singulos actus omnium virtutum; & ita nihil repugnat, esse aliquos actus bonos tantùm permissos. Hoc autem magis attribuit D. Thom. minoribus bonis, quàm melioribus, quia minora non consuluntur: maiora verò consuluntur; & quæ talia sunt, non videntur à Diuo Thoma sub his effectibus legis comprehendi, fortè propter rationem in capite superiori insinuatam.

D. Thom.

C

CAPVT XVII.

Vtrum sint alij effectus legis præter illos quatuor.

INquirimus sufficientiam prædictæ numerationis. Et ratio dubitandi est, quia plures alij effectus solent fieri per leges. Primò enim per leges taxantur pretia rerum. Secundò, per illas constituitur medium in materia virtutis. Tertio dantur formæ contractibus, testamentis, & c. & constituuntur vt essentiales, ita vt actus aliter facti non valeant. Ad quem effectum pertinent etiam irritationes contractuum, inhabilitationes personarum ad tales contractus, vel munera. Quartus est mutare dominia rerum. Quintus leges reuocare. Sextus fauores concedere, & præmia tribuere: non enim minùs hoc ad legem pertinet, quàm punitio. *Nam præmio, aut pœna vita moderatur humana*, vt Isidor. suprà dicit. 1.

Hanc difficultatem facilè aliqui expediunt, concedendo esse alios effectus legis; illos verò D quatuor fuisse numeratos vt præcipuos, magisque vsitatos ac necessarios, & quia ex eis facilè erat alios intelligere. Quod non habet magnum inconueniens, quia nec Isidor. nec Iurecons. nec D. Thomas assumpserunt prouinciam tradendi omnes effectus, sed moraliter ac doctrinaliter loquuti sunt. Et ab hoc modo dicendi non longè absunt Gloss. & Bartol. in d. l. *legis virtus*, dum dicunt, aliquas esse leges, quæ non habent aliquem ex his effectibus; nullam tamen esse, quæ non faciat aliquem effectum æquipollentem, & hoc satis esse. Et eadem ratione concedunt, posse aliquam legem non habere aliquē 2.

ex effectibus, sed aliquem alium æquipollentem alicui ex suprà numeratis.

3. *Nullam esse legem sine aliquo ex effectibus numeratis, & omnes alios in his contineri, vt probabile asseritur.*

Satis tamen probabiliter dici potest; nullam esse legem, quæ non habeat aliquem ex dictis effectibus cum omni proprietate. Et è contrario nullum esse effectum legis, qui sub prædictis non contineatur. Primum probatur ex principio posito in capite præcedenti, vbi ostendimus, omnem legem habere vim obligandi; ergo necesse est, vt omnis lex obliget; ergo vel ad agendum, vel ad non agendum: nam hæc contradictoriè opponuntur, & consequenter non admittunt medium, & ideò nulla est lex, quæ saltem quatenus aliquem obligat, non habeat rationem præcepti aut prohibitionis, licèt sub alijs rationibus possit alios effectus habere.

4. *D. Thom.* Vt autem probetur altera pars, supponenda est vulgaris distinctio de duplici virtute legis, directiua & coactiua, quam tradit Diuus Thomas q. 69. art. 5. & ibi alij. Solent autem hæc verba variè accipi: interdum enim vis coactiua legis dicitur vis obligandi in conscientia, quomodo loquitur D. Thom. 1. 2. q. 17. art. 3. ad 2. dum in hoc distinguit consilium à præcepto, quod consilium est inductio, non habens vim actiuam, id est, obligatiuam, & sic vis directiua est communis consilio; consistitque solum in illuminatione & directione mentis. Ita etiam Caiet. tom. 1. Opusc. q. 2. sub coactione legis vim omnem ad obligandum includit, & ferè eodem modo loquitur Soto lib. 1. de Iust. q. 6. art. 7. circa finem. Propriùs verò loquendo, in ipsamet lege duo effectus, & consequenter quasi duæ virtutes distinguuntur; alia obligandi in conscientia, quæ directiua dicitur, alia subiiciendi & obligandi ad pœnam, quæ coactiua dicitur. Nam in legislatore vtraque potestas necessaria est, directiua, vt imperare valeat, quid agendum vel non agendum sit cum necessitate quadam pertinente ad honestatem morum, quæ dicitur obligatio in conscientia, seu in ratione honestatis, coactiua, vt cogere possit, vt sibi obediatur. Et hic est communior vsus harum vocum, vt constat ex D. Thom. d. q. 96. art. 5. & alijs interpretibus ibi, & ita illis vtemur, quia coactio propriè dicitur de re inuoluntaria, vt est pœna: directio autem legis plus includit, quàm consilium, vel monitionem, ac subinde includit obligationem.

D. Isidor.

Caietan.

Soto.

De duplici potestate directiua scilicet, & coactiua, quæ comitantur legem.

D. Thom.

5. Potestas ergo directiua sufficienter videtur explicari per actum præcipiendi & prohibendi propter rationem dictam, quod hæc contradictoriè opponuntur. Item quia illæ duæ partes iustitiæ, quæ sunt vitare malum, & facere bonum, sufficienter comprehendunt totam iustitiam, vt rectè tradit D. Thomas 2. 2. quæst. 79. artic. 1. ergo & leges vt obligantes sufficienter diuiduntur per præcipientem & prohibentem. Ad potestatem autem coactiuam pertinet moraliter cogere ad obediẽdum vtrique legi, quod fit per comminationem pœnæ. Vnde Augustin. lib. de Correp. & Grat. cap. 1. *Dominus* (inquit) *non solùm ostendit à quo malo declinemus, & quod bonum faciamus, quod solùm potest legis littera.* Postea verò ait hæc non posse impleri sine spiritu gratiæ. *Quæ si desit* (inquit) *ad hoc lex valet, vt reos faciat, & occidat.* In quo explicat propriam vim coactiuam legis. Vnde per hæc tria videbatur sufficienter explicata tota efficacia legis; tamen quia interdum etiam necessarium est aliquid permittere, quod fit sine obligatione, vel coactione respectu eius, cui fit permissio, ideò necessarium fuit hunc etiam effectum explicare, quia, prout fieri potest per legem, partim à potestate directiua, partim à coactiua dependet. Nam ipsamet vis directiua ostendit, & statuit aliquid esse permittendum, & non puniendum ab homine, & ita præcipit ipsam permissionem, & cogit ad illius obseruationem, & ita constant dicti quatuor effectus, nec apparet necessitas multiplicandi alios.

August.

Hoc autem vltimum magis confirmabitur discurrendo per alios effectus, qui in principio, in secunda parte rationis dubitandi proponebantur. Primus erat taxare pretia rerum, de quo assero, pertinere ad effectum præcipiendi, vel prohibendi, aut permittendi, vel certè aliquid de singulis includere: ordinariè enim videntur tales leges ferri per prohibitionem, ne talis res pluris vendatur, quam tanti, vel ne minori pretio ematur quam tali. Et interdum potest vtrumque præcipi, scilicet, vt res vendatur, & vt tanti vendatur; frequentiùs verò permittitur venditio; taxatur autem pretium per aliquam prohibitionem, vt dixi. Vel, si velimus per modum affirmatiui præcepti illud explicare, erit quasi sub conditione, seu quoad modum actus, non quoad exercitium, scilicet, si quis voluerit vendere, aut emere, tanti id faciat. Nec refert, quod lex non feratur per propria verba præcepti, sed per verba, quæ circa materiam versantur, taxando illam, vel aliquid simile, quia vt dicitur vt l. *Cum pater*, §. *Donationis*. ff. de Legat. 2. *Non quæri oportet, cum quo de supremis quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigatur.* 7.

Ad quem effectum legis pertineat pretia rerum taxare.

L. Cum pater

Secundus effectus erat constituere medium in materia virtutis. De quo idem dicendum est; nam illud non fit, nisi prohibendo vel præcipiendo. Vt præceptum ieiunij præscribit hodie medium temperantiæ, prohibendo cibos talis qualitatis, & plures commestiones ex alijs permissis, vel si medium affirmatiuè statuatur, pertinet ad præceptum. Hoc enim modo lex præcipiens audire missam in die festo, constituit in vsu illius medium virtutis religionis pro tali tempore, quia pro illo facit talem actum esse necessarium ad honestatem illius virtutis, quod non fit, nisi imponendo obligationem talis actus pro tali tempore.

Ad quem effectum pertineat constituere medium in materia virtutis.

Tertius effectus erat formam in humanis actionibus ponere, scilicet, vt fiant tali, vel tali modo, sub quo comprehendimus irritationem contractuum, & inhabitationem personarum, vel ad illos simpliciter, vel ad illos tali, aut tali modo faciendos, vel ad talia munera, &c. De quo effectu generatim dici potest sub præcepto comprehendi, quatenus lex dat formam actibus, & sub prohibitione, quatenus illos irritat. Sed hoc posterius habet difficultatem, quia ad irritandum non sufficit prohibitio, etiam directa, vt suo loco dicetur; ergo irritatio dicit specialem effectum à prohibitione distinctum. Nam prohibitio, vt sic, non tollit absolutam potestatem faciendi actum, sed facit, ne liceat: at irritatio priuat potestate faciendi validè actum; est ergo effectus distinctus. Et ideò addi potest, irritationem esse quidem distinctum effectum à prohibitione; semper tamen adiungi prohibitioni, & habere rationem pœnæ, vel eiusdem prohibitionis violatæ, vel alterius culpæ. Veruntamen licèt hæ irritationes vel inhabilitationes sæpè inferantur per leges in pœnam, per se tamen 8.

Ad quem effectum legis pertineat formam in humanis actionibus statuere.

se tamen non ita est: nam inhabilitatio sacerdotis ad matrimonium non est pœna, nec irritatio matrimonij sine paracho, & testibus, & similia. Dici aliter potest, hunc effectum esse specialem, & distinctum ab illis quatuor; tamen esse specialem legis humanæ, & ideo non assignari. Sed hoc non satisfacit; tum quia, qui distinguunt, & numerant illos quatuor effectus, præcipuè loquuntur de lege humana; tum etiam quia fortè assumptum non est verum, & non est parum controuersum, an lex naturalis vel diuina interdum irritet actus, vel inhabilitet personas ad illos, quod postea videndum est.

9. *Effectus irritandi vel inhabilitandi ad legem prohibentem vel præcipientem pertinet*

Dicendum ergo est, hunc effectum irritandi vel inhabilitandi sub prohibitione, vel præcepto contineri. Duobus enim modis fieri potest irritatio, scilicet, præscribendo formam essentialem, sine qua actus non valeat, vel prohibendo omnino actum. Primus spectat ad potestatem, quam lex habet ad taxanda pretia rerum: nam eiusdem rationis sunt præscribere modum in translatione, acquisitione, vel amissione rerum: hæc autem omnia fiunt præcipiendo saltem modum operandi, vel prohibendo alios modos, vt declaraui. Secundus autem modus ad prohibitionem spectat. Quia legislator habet potestatem prohibendi non solùm actum, sed etiam valorem actus: vnde irritatio dici potest specialis, & quasi duplicata prohibitio, quia non tantùm actum, sed etiam valorem eius prohibet, & ad idem reducitur inhabilitatio personæ: nam eodem modo fit.

10. Obiici verò potest, quia sunt quædam leges, quæ irritant actum, & non prohibent illum directò, vt dixi in lib. 2. de Iuram. cap. 24. Item quia prohibitio directè fit de actu possibili, ac subinde relinquitur in absoluta potestate illius, cui fit prohibitio: irritatio autem aufert potestatem validè faciendi; ergo non est prohibitio, sed effectus alterius rationis. Sed respondetur, irritationem sub prohibitione comprehendi, siue actus omnino caueatur, siue solùm statuatur, ne validè fieri posit, quia saltem necesse est prohiberi actum vt formaliter talem, scilicet, vt matrimonium vel testamentum, quia prohibere valorem actus, est prohibere, ne subditi posint talibus actibus vti vt validis. An verò hæc prohibitio, quando est per leges ciuiles, semper obliget in conscientia, postea videbimus. Aliter etiam potest hic effectus explicari, vt dicam in puncto sequenti.

11. *Ad quem effectum legis pertineat mutare dominia rerũ*

Quartu effectus erat, mutare dominia rerum, vt fit in lege præscriptionis, &c. Ad quam dici potest etiam hunc effectum reduci ad præceptum; nam lex præcipit hunc esse dominium & non illum, præcipit autem faciendo, quia aliàs non posset efficaciter præcipere. Addi verò potest, probabile esse hunc effectum, & similes (licèt legibus firmentur, & ideo ferendo leges fieri soleant) formaliter non fieri per legem vt lex est, quia auferre vel dare dominium, non est præcipere, sed est quasi donare vel operari. Item quia videtur esse à potestate diuersæ rationis: nam in principe, vel republica, non solùm est potestas propria iurisdictionis ad imperandum & puniendum, sed etiam est potestas supremi dispensatoris & administratoris bonorum reipublicæ. Lex ergo cum suis proprijs effectibus procedit à potestate iurisdictionis: transferre autem dominia, vel impedire illa & similia pertinent ad bonorum administrationem, & ad pote-

A statem dominij alti, quod dicitur esse in republica. Et hac potestate formaliter vtitur princeps, quando statuit, vt per præscriptionem acquiratur dominium ab vno, & amittatur ab alio; ipse enim sua superiori potestate & voluntate de facto confert dominium, quod certè formaliter non est præcipere, sed agere, & quasi donare. Tamen non fit sine præcepto, quia oportet, vt modus acquirendi lege præscribatur, & vt facta acquisitione postea firma & illæsa conseruetur, & ideò hic effectus tribuitur legi, licèt, vt dixi, formaliter diuersus sit, & ideò fortasse inter effectus legis, vt talis est, non numeratur. Quæ doctrina ad effectum etiam irritandi applicari potest.

Quintus effectus erat de reuocatione legis, sed hic non habet difficultatem, quia reuocatio legis, non est legislatio, sed potiùs ablatio, sicut B dispensatio legis, vel interpretatio, aut moderatio, non sunt effectus legis, sed alij actus, qui circa legem ipsam fiunt. Quod si interdum abrogatio vnius legis fit per aliam, tunc lex noua habebit suos proprios effectus, quos per se intendat, aut faciat; ablatio autem alterius est quid consequens, sicut generatio vnius est corruptio alterius, vel certè si noua lex directè imperat, ne prior seruetur, nec pro lege habeatur, tunc illa abrogatio pertinebit ad prohibitionem quandam, & sub illo effectu legis continebitur. 12. *Ad quem effectum legis pertineat legis reuocatio.*

Sextus effectus erat fauores concedere, & præmia conferre. Sed de fauoribus iam vidimus, ex mente Isidori sub permissione comprehendi. Dico etiam idem esse de fauoribus, quod de priuilegijs: nam si considerentur respectu eius, cui fiunt, non sunt effectus legis, sed alterius potestatis donandi vel dispensandi iura reiC publicæ; si verò considerentur ex parte aliorum, quibus fauor ille præstandus est, vel priuilegium seruandum, sic continetur sub præcepto aut prohibitione iuxta dicta in cap. 13. De præmio verò dixit Castro suprà, sub pœna comprehendi & subintelligi. Iuxta mentem autem Isidori videtur sub permissione comprehendi, quia petitionem præmij ponit expresè sub permissione. D. Thomas autem non putat hunc esse effectum legis, quia non requirit potestatem superiorem, sed potest à quolibet fieri, vnde æquiparat illud consilio, quod etiam non requirit legis auctoritatem, & ideò etiam non est effectus legis. Et hæc sententia mihi placet. Addi verò potest, pœnæ adiectionem esse multò frequentiorem in legibus, quàm promisionem præmij, quia est moraliter loquendo magis necessaria; hominesenim maiori ex parte praui sunt ad malum, & suis ducuntur cupiditatibus, & ideò frequentius timore pœnæ coërceri debent. Vnde D etiam iudices & custodes legum ordinariè magis obligantur ad puniendos legum transgressores, quàm ad conferendum præmium obseruantibus illas, & propterea meritò inter legis effectus, potiùs pœna, quàm præmium constituitur. 13. *Fauores seu præmia ad legem permissiuam pertinent.* *Castro.* *D. Thom.*

CAPVT XVIII.

An Viatores omnes legi subiecti sint, & illa obligantur.

Diximus, potisimum effectum legis in obligatione positum esse, omnesque alios in hoc vno radicari: obligatio autem essentialiter respicit aliquem, cui imponatur, & ideò ad 1.

 perfectam

perfectam huius effectus declarationem necesse est exponere, in quos cadat hæc obligatio legis, vel qui sint capaces illius. Quamuis enim suprà ostensum sit, legem ad homines, & in communi, seu pro aliqua communitate ferri; non tamen declaratum est, an omnes homines sint capaces huius obligationis, vel aliqui sint quasi exempti. Quam quæstionem de lege humana in particulari tractauit Diuus Thomas 1.2. q. 96. artic. 5. quia fortasse de lege in communi non putauit esse necessariam, eò quòd euidentissimum sit, omnes omninò homines viatores adultos (de his enim loquimur) esse subiectos alicui legi. Nihilominus hæretici huius temporis cogunt nos, vt quæstionem hanc hoc loco in generali tractemus, in qua non inquirimus, qui homines obligentur legibus positiuis, diuinis, aut humanis; imò nec qui obligentur lege naturali: hæc enim postea in particulari videbimus; vnde multò minùs inquirimus, an omnes homines omnibus legibus obligentur: nam clarum est, non obligari singulos omnibus, & singulis legibus: id enim quoad leges positiuas nec necessarium est, nec possibile, vt per se est notum solùm ergo inquirimus, an obligatio legis, vt sic, seu alicuius legis abstractè, seu disiunctè sumptæ, ad omnes homines pertineat, ita vt nullus sit, qui iugo alicuius legis non subiiciatur.

D. Thom.

2. *Hæretici iustos omnes eximunt à lege.* Hæretici enim huius temporis docent iustos a iugo legis exemptos esse, & non loquuntur de lege tantùm humana, vt aliqui putant; sed simpliciter de lege, vt ex eorum fundamentis manifestè colligitur. Quæ diligenter & accuratè expendunt Petr. Canis. lib. 1. de Corruptelis verbi Dei, cap. 11. Salmeron in Epist. ad Galat. disp. 14. & Cardinal Bellar. lib. 4. de Iustificat. cap. 1. vbi inter alias Lutheri blasphemias sequentem refert ex quodam eius sermone. *Caueamus a peccatis, sed & multo magis à legibus, & bonis operibus, & tantùm attendamus ad Dei promissionem & fidem.* Refert etiam, ipsos in hoc constituere libertatem Christianam, quòd homo iustus liber sit à debito legis implendæ coram Deo, ita vt illi omnia opera sint indifferentia, id est, nec præcepta, nec prohibita. Fundantur isti partim in erroribus suis, partim in quibusdam testimonijs Scripturæ prauè intellectis. Præcipuum fundamentum est, quia negant veram iustitiam & necessitatem operum ad illam. Nam dicunt, homines iustificari per solam acceptationem, vel non imputationem Dei extrinsecam, quam omnis ille assequitur, qui firmiter credit, sibi esse remissa peccata, vel potiùs non imputari propter Christum; & hanc fidem dicunt sufficere ad salutem, quidquid homo operetur. Ex quo principio necessariò sequitur, iustum, qualis ab eis fingitur, si in ea fide constans sit, non obligari vlla lege, quia quidquid operetur, credens sibi non imputari, non fit reus pœnæ, nec sibi ad peccatum imputatur. Vnde non videntur ita negare homines ligari lege, vt opera legi contraria non sint peccata: nam potiùs aliàs docent, omnia opera iustorum esse peccata, & impossibile esse etiam iustos legem Dei implere, & similia, quæ supponunt, legem obligare, & esse regulam talium operum. Aiunt ergo, illam obligationem moraliter quasi tolli, vel impediri per illam suam fidem, quia non facit hominem reum pœnæ, nec ratione illius opus in conspectu Dei tanquam malum reputatur, licèt in se tale sit. Aliud eorum fundamentum sumitur ex falsa quadam differentia inter legem & Euangelium, quam infrà tractando de lege gratiæ expendemus. Testimonia verò Scripturarum, quibus niti se simulant, in cap. seq. expendentur.

Canisius. Salmeron. Bellarm.

Veritas autem Catholica est, omnes homines viatores esse subiectos legi, ita vt teneantur illi parere, eiusque rei fiant apud Deum, si illam voluntariè non seruent. Conclusio est certa de fide, definita in Concil. Trident. cap. 11. & canon. 18. 19. & 20. vbi specialiter loquitur de iustis & perfectis, quia contra hæreticos specialiter doctrinam tradebat; non tamen omittit generalem doctrinam, cùm inquit; *Nemo autem quantumuis iustificatus liberum se ab obseruatione mandatorum putare debet.* Si ergo nemo excipitur ab hac obligatione, omnes prorsus homines in hoc mundo legibus subiecti sunt. Potestque hoc ostendi inductione quadam. Nam homines à principio suę creationis subiecti fuerunt legi naturali, & præterea Adam & Eua legem habuerunt non comedendi de ligno scientiæ, etiam si essent iusti, & in statu innocentiæ. Præterea post peccatum, & ante Christi aduentum manifestum est, Iudæos fuisse sub lege scripta, & reliquos homines sub lege naturali, (vt nunc omittamus leges humanas.) & hoc ex professo docet Paul. in Epistol. ad Rom cap. 1. & 2. ostendens tam Iudæos, quàm gentiles præuaricatores fuisse legis, illos scriptæ, hos naturalis, quam scriptam in cordibus ostendebant, quando aliqua ex parte illam seruabant. Illæ autem leges non minùs obligabant iustos, quàm iniustos, quia indifferenter pro omnibus positæ sunt. Et lex naturalis per se, & ab intrinseco ante, & post iustitiam vel iniustitiam obligat: lex verò scripta à iustis incepit; nam toti illi populo fideli, in quo erat Moyses, Aaron, & multi alij iusti, data est, & prius lex circuncisionis data fuit Abrahæ, qui erat iustus.

3. *Omnes homines viatores subiectos esse legi fides docet.* *Trident. 11.*

4. Post Christi verò aduentum extra Ecclesiam non sunt iusti, & ideò de hominibus, qui omnino sunt extra illam solum dicere possumus, gentiles infideles teneri eadem lege naturali, quia non est dispensatum cum illis, nec aliqua gratia illis facta est. Et præterea certum est, eos teneri ad recipiendam fidem, & Christi legem. Ipsomet Christo attestante Matth. vltim. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis.* Quòd verò spectat ad Iudæos, etiam est manifestum, eos obligari lege naturali, & teneri eodem præcepto, quo gentiles ad recipiendum baptismum, & fidem, ac legem Christi, quod clarius expressit Marc. cap. vlt. dicens; *Prædicate Euangelium omni creaturæ, &c. qui non crediderit,* vtique fide viua, & per charitatem operante, *condemnabitur.* Et præterea isti Iudæi, quamuis iam re vera non obligentur lege scripta, quia sublata est, tamen ex conscientia erronea illam non seruando peccant: nam Paul. *Testificatur omni circuncidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ* ad Galat. 5.

Matth. 28. Marc. 16. Galat 5.

5. *Mali Christiani lege Euangelica obligantur.* Venio ad Christi Ecclesiam, de qua peculiariter loquuntur hæretici, & in ea distinguo malos à bonis, seu iustis. De malis euidens est, eos obligari lege, quandoquidem ideò mali sunt, quia legem non seruant. Dicent fortè hæretici, non ideò hos esse peccatores, quia simpliciter præcepta non seruant, sed quia infideliter ea non seruant, id est, quia dum contra illam operantur, non habent firmam fidem, quod talia mala opera sibi non imputentur, nec propter

illa amittant Dei beneuolentiam & fauorem, in quo iſti iuſtitiam ponunt. Sed refellitur facilè hic error ex verbis Chriſti Matth. 25. vbi in ſententia condemnationis malorum Chriſtianorum, non damnat illos, quia non crediderunt; nec quia tranſgredientes præcepta, fiduciam non imputationis, non habuerunt, ſed ſimpliciter, quia opera miſericordiæ non fecerunt, ac ſubinde quia legem miſericordiæ & charitatis non ſeruarunt, vt ponderauit Auguſt. lib. de Fid. & operib. cap. 15. & libr. de Octo quæſtionib. ad Dulcit. cap. 1. vbi plura alia teſtimonia Scripturæ ad hoc confirmandum congerit. Sed de hac etiam parte non oportet plura hic dicere, quia quoad hos baptizatos prauos non negant etiam hæretici ſubiectionem ad legem, ſed errant in modo explicandi, de quo ſtatim aliquid dicemus, & latiùs in materia de Gratia & de Fide.

Matt. 25.

S. Auguſt.

6\. Supereſt ergo dicendum de fidelibus iuſtis. Ex quibus quidam eſſe poſſunt baptizati tantum in [illegible]oto, qui eo modo dicuntur eſſe de Eccleſia ſeu merito, licet non numero: alij verò ſunt baptizati in re, & de numero viuorum membrorum Eccleſiæ. De prioribus manifeſtum eſt obligari ſaltem lege baptiſmi. Vltra obligationem legis naturalis, & fidei, ſpei, charitatis, & pœnitentiæ. De baptizatis autem etiam iuſtis, quod obligentur legibus humanis tam ciuilibus, quàm Eccleſiaſticis, & lege etiam diuina poſitiua à Chriſto lata, oſtendemus infrà in ſuis locis. Nunc ergo probatur de lege diuina morali ſeu naturali. Primò; quia hæc eſt tam intrinſeca, & per ſe neceſſaria vt auferri non poſſit, vt in libro ſequenti oſtendemus.

7\. *Matt. 5.* Secundò, quia Chriſtus illam non abſtulit, imò illam ſtabiliuit ſtatim in initio prædicationis ſuæ Matt. 5. vbi illam magis declarauit, & à corruptionibus phariſæorum, vel imperfectionibus legis Moſaicæ expurgauit, & additis conſilijs, & medijs ad obſeruandam illam, eam perfecit, & quodam modo auxit. Certum eſt autem totam illam doctrinam datam fuiſſe à Domino pro ſua Eccleſia futura, & tam pro iuſtis, quàm pro iniuſtis: nam ad omnes dicit, *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus, quàm ſcribarum & phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum*, & quæ ſequuntur. Et maximè ponderandum eſt illud, *Intrate per anguſtam portam*: vocat enim apertiſſimè *anguſtam portam* obſeruationem mandatorum, quæ mandata dicit in illo principio comprehendi, *Quæcumque vultis, vt vobis faciant homines, & vos facite illis*, quod docet etiam ad Euangelium pertinere, & ad omnes, qui illud profitentur.

8\. Tertiò, omnia quæ Chriſtus in nocte Cœnæ docuit de obſeruatione præceptorum, & præſertim charitatis ad iuſtos baptizatos maximè pertinent. Iuſti enim & baptizati erant Apoſtoli, ad quos dicebat Ioan. 14. *Si diligitis me mandata mea ſeruate*, & infrà, *Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, iſte eſt, qui diligit me.* & infrà. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit*, & *Qui non diligit me, ſermonem meum non ſeruat.* & cap. 15. *Manete in dilectione mea, ſi præcepta mea ſeruaueritis. manebitis in dilectione mea*, & infra. *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Quæ conditionalis habet vim comminationis, & neceſſitatem indicat obſeruandi mandata ad conſeruandam charitatem; ergo iuſti tenentur ſeruare mandata, & ſine hac obſeruantia iuſtitiam non ſeruabunt. Poſſunt infinita ſimilia ex ſcripturis adduci, ſed non oportet immorari in re clara, & euidente lumine naturali ſaltem quoad præcepta moralia.

Ioan. 14. & 15.

Fundamentum hæreticorum plures inuoluit errores, quos hoc loco tractare non poſſumus, ſed in varijs locis huius operis tractandi ſunt. Nam primò, quod dicunt impoſſibilia eſſe diuina mandata, ſuprà iam reiectum eſt, & ex tractatu de Gratia fiet euidentius. Secundò ibidem repelletur, quod aiunt, omnia opera iuſtorum eſſe peccata, præſertim mortalia. Tertiò, veram differentiam legis veteris, & nouæ trademus in fine huius tractatus, & falſam ab hæreticis confictam impugnabimus. Quartò, radicem omnium hæreſum, quæ eſt imputata iuſtitia, in materia de Gratia euellemus, ibique oſtendemus, homines verè, & re ipſa, ac intrinſecè iuſtificari per inhærentem iuſtitiam per Chriſtum datam, & per eandem verè, & radicitùs remitti peccata, & non tantùm tegi, ſeu ad pœnam non imputari. Vnde certum eſſe conſtabit, opera iuſtorum ita æſtimari, & reputari, ac imputari à Deo, ſicut re vera ſunt. Vnde ſi ſint bona opera, imputantur ad præmium, ſi mala leuia, ad pœnam temporalem, niſi per pænitentiam & ſatisfactionem deleantur; ſi peccata grauia ita imputari, vt ipſam iuſtitiam deſtituant, donec per pœnitentiam reparetur. 9. *Fit ſatis fundamentis hæreticorum.*

Fundamentum ergo hæreticorum etiam naturali lumini contrarium eſt, & diuinæ bonitati valde repugnans. Non poteſt enim non diſplicere Deo peccatum, vt peccatum eſt; nam *odio eſt Deo impius, & impietas eius.* Item repugnat diuinæ iuſtitiæ, eò faciliùs remittere, vel non imputare peccata, quo maiori fiducia in ipſomet Deo fiunt, quaſi ipſe dederit licentiam peccandi promittendo non imputationem eis, qui illam crediderint. Eo vel maximè quia vana & ficta eſt talis promiſſio: nullibi enim in teſtamento nouo habetur magis quàm in veteri; imò ait Paul. Roman. 2. Secundum Euangelium Deum eſſe iudicaturum occulta hominum per Ieſum Chriſtum, vtique ſecundum legem & veritatem, non ſecundum falſas hominum exiſtimationes. Denique interrogo ab his hæreticis, aut homines ante Chriſti aduentum iuſtificarentur in fide Chriſti, necne? Nam ſi negent, magnam iniuriam vniuerſali redemptioni Chriſti inferunt, & repugnant expreſſis locis ſacræ Scripturæ *Nec enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus, ſub quo oporteat, eos ſaluos fieri, Actor. 4.* Illum enim ſolùm poſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius, teſte Paul. ad Roman. 3. Si autem affirment, ſemper iuſtificationem factam fuiſſe per fidem; vt conſequenter loquantur, oportet, vt dicant, ſemper factam fuiſſe ſine lege & operibus, & per non imputationem cum ſola fiducia ex parte hominum; ergo dicere cogentur, etiam iuſtos in ſtatu legis naturæ, aut veteris non fuiſſe legi obnoxios, nec peccaſſe contra illam, etiam ſi illam tranſgrederentur, dummodo id facerent cum fide non imputationis, quid ergo eſt, quod ſpecialiter Euangelio attribuunt? eſt ergo impium & vanum tale fundamentum. 10.

Rom. 2.

Actor 4.

Rom. 3.

CAPVT XIX.

Explicantur aliqua Scripturæ teſtimonia, quibus hæretici abutuntur.

SVpereſt vt teſtimonia Scripturarum expendamus, quæ in fauorem ſui erroris hæretici adducunt. Primum ſumitur ex verbis Pau- 1. *1. Obiectio hæreticorum.*

ex 1 ad Timot. 1.

li. 1. Timot. 1. *Iusto non est lex posita.* Quæ verba aliqui volunt exponere de lege veteri, ita vt sensus sit, illam non esse positam iustis, id est, Christianis per gratiam iustè viuentibus. Quæ expositio sumi potest ex Anselm. ibi, & ex contextu: nam Paulus monebat Timotheum, vt corriperet quosdam falsos Doctores, qui falsam doctrinam de lege tradebant, & ideò ipse subdit, bonam esse legem, vtique scriptam, illam tamen non esse imponendam iustis, quia non est iusto posita. Sed expositio non satisfacit; tum quia licèt sit verum, Paulum loqui de lege scripta diuina, tamen sententia eius de se vniuersalis est, & eandem rationem habet in omni lege, vt constabit. Tum etiam, quia per *Iustum* non possumus intelligere solos iustos legis Euangelicæ, sed absolutè iustos, etiam qui fuerunt, quando lex illa lata est. Nam Paulus absolutè loquitur de iusto, distinguendo illum ab iniustis, & transgressoribus. Ex illa verò sententia sic intellecta nihil possunt hæretici colligere, quia negare non possunt, quin lex vetus obligauerit iustos illius populi, pro quo lata est; ergo verba illa, *Iusto non est lex posita* non possunt habere hunc sensum, id est, non obligant iustum. Imò ad hominem argumentari possumus contra eosdem nouos hæreticos. Quod necesse fit, vt fateantur legem esse impositam tali iusto, qualem ipsi confingunt, quia ille potest esse fornicarius, & periurus, &c. & tamen Paul. ait, huiusmodi hominibus legem esse positam.

Alij qui exponunt locum Pauli de lege veteri, qua iustis, id est. Christianis iustis non est imposita.

Excluditur expositio.

2\. *Legem non esse positam iusto quoad vim coactiuam, esse tamen quoad directiuam communis est expositio.* *D. Thom. Caietan. Soto. Veg. Salmeron. Bellarm.*

Quid ergo est, iusto non esse legem positam? Communis expositio scholasticorum est, intelligi de lege, non quoad vim directiuam; sed quoad coactiuam: nam lex posita est ad obligandos etiam iustos, non tamen ad cogendos illos, quia illi non indigent coactione. Ita D. Thomas 1.2.q.96. art. 5. ad 1. & ibi Caiet. Soto, & omnes. Soto etiam lib. 3. de Natura, & Grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in Trid. cap. 8. Salmeron disp. 2. epist. 1. ad Tim. 1. Bellarmin. lib. 3. de peccato primi hominis, cap. 1. Dicet aliquis; ergo si iustus ageret contra legem, non incurreret pœnam legis, quandoquidem vis coactiua legis non cadit in illum; sicut princeps agens contra legem non incurrit pœnam eius, quia non comprehenditur sub lege quoad vim coactiuam, sed quoad directiuam tantum. Respondetur negando consequentiam; non enim in eo sensu dicitur, iustos non cogi lege, quia non obligentur vi coactiua eius, sed quia de facto non coguntur, sed spiritu Dei ducti valde voluntariè legi obsequuntur. Instabis; quia hoc modo etiam dici potest; legem non esse positam iusto quoad vim directiuam, quia ita operatur iustus bonum ex amore iustitiæ & honestatis, vt non sit minus illud operaturus, etiam si lex illi non imponatur. Respondetur non esse similem rationem; tum quia lex quoad vim directiuam est lumen ostendens viam salutis, & ex hac parte est per se necessaria iustis, tum etiam, quia sæpè honestas actionis per se pendet à lege, vel simpliciter, quia sine lege actio esset indifferens, vel saltem quoad necessitatem, quia sine lege omissio actus non esset mala, & ideò seclusa coactione legis, obligatio eius directiua est per se necessaria, vt voluntas iusti ab intrinseco moueatur secundum legem, quia fortasse sine lege non faceret illum actum, sed alium, quia omittere talem actum, tunc non esset malum.

Obiectio.

Solutio.

3\. *Vasq. disp. 166. c. 2.*

Aliqui verò moderni impugnant hanc communem doctrinam, solùm quia multi sunt iusti, qui mouentur ex timore pœnæ ad vitanda peccata, vt de incipientibus constat ex Trident. sess. 6. cap. 6. & de proficientibus etiam ostendi potest, quia de sola perfecta charitate dixit Ioan. 1. Epist. cap. 3. foras mittere timorem; ergo imperfecti in charitate sæpissimè mouentur ex timore pœnæ, ergo pro maiori parte ponitur lex quoad vim coactiuam etiam iustis, & in eis suam virtutem exercet. Nec satisfacit quod aliqui respondent, cùm dicitur, iusto non esse legem positam, intelligendum esse tantùm de perfectis. Hoc enim non consonat contextui Pauli: nam statim subiungit, *sed iniustis*; at imperfecti non possunt dici iniusti; ergo etiam illis non est lex posita ex mente Pauli.

Tridentin. sess. 6. c. 6.

Nihilominus dico, argumentum non esse magni momenti, quia sermo Pauli rectè intelligi potest formaliter (vt sic dicam) & quantum est ex parte iustitiæ, sicut Ioan. dixit, qui natus est ex Deo, non peccat, vtique si prout natus est operetur, ita etiam iustus, quantum est ex parte iustitiæ non indiget coactione legis, nec illa mouetur. Quod videtur sensisse Caiet. ibi dicens, *Formalis est sermo Pauli: nam cùm medium legis sit pœna, & iustus, quatenus iustus, nulli sit obnoxius pœnæ, formaliter verificatur. quod iusto non est lex posita.* Fauetque Augustinus de Spiritu, & littera cap. 10. dicens, *Iniustus legitima lege vtatur, vt iustus fiat, quod cùm factus fuerit, ea iam non vtatur tanquam vehiculo, cùm peruenerit, vel potius tanquam pædagogo, cùm eruditus fuerit* De omni ergo homine iam iustificato, vt talis est, intelligit, illi non esse legem positam, vtique vt vehiculum, aut pædagogum, quo perducatur ad gratiam: dicitur autē lex vehiculum, & pædagogus, quatenus terret, & cogit. Vnde de iusto subiungit, illi esse necessariam legem, *Non qua iniustus ad iustificantem gratiam perducatur, sed qua legitimè iam iustus vtatur.* 4.

Caiet.

August.

Est ergo valde probabilis dicta expositio, quam alijs verbis tradidit Augustinus conc. 11. in Psalm. 118. vbi tractans verba illa, *Legem pone mihi Domine, &c.* dubium proponit, an Dauid, cùm hoc petebat, esset iniustus, vel iustus: nam primum dici non potest, cùm proximè ante illa verba dicat idem Propheta, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum*; si verò dicatur secundum, quomodo Dauid petebat, sibi legem poni, quam Paulus negat poni iusto. Et respondet, *Eo modo non ponitur iusto, quo posita est populo contumaci in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus, sed secundum vetus testamentum,* & infrà in summa dicit, iustum Dauid petijsse sibi poni legem, *sicut sanctis filijs liberæ*, vel sicut posteà Deus promisit, *Dabo legem meam in mentibus eorum, & in cordibus eorum scribam eam.* Ierem. trigesimo primo, & Hebr. cap. octauo, & infrà ait, petijsse legem, *quam faceret diligendo, non in timoris angustijs. Nam qui timore pœnæ* (ait) *opus legis facit, inuitus facit & cæt.* Intelligit ergo legem, vt terret, cogit, & inuitum inducit, non esse positam iusto: hoc autem est, quod scholastici dixerunt, non imponi quoad vim coactiuam; & hanc totam sententiam Augustini habet Anselm. in expositione illius loci. In eadem sententia est Ambrosius libro tertio Officiorum capite quinto, cùm dixisset, iustum non minus vitare peccatum, si possit latere, quàm si non possit, *Non enim latebra sapienti spes immunitatis, sed innocentia est*, subiungit, *Denique lex non iusto est posita, sed iniusto, quia iustus legem habet mentis* 5.

Iudicatur probabilis dicta expositio Aug.

Anselm.

Ambros.

sua, æquitatis, ac iustitiæ suæ normam; ideoque non timore culpæ reuocatur à culpa, sed honestatis regula. Quomodo dixit Aristot. libro primo Rhetoricorum capite decimo quarto. Eum esse vituperandum, qui iustitiam secundum leges scriptas solum modo seruat: nam scripta (inquit) coacti seruant; melior autem, qui non coactus iustus est.

Arist.

6\. Alia expositio est, iusto non esse legem positam, quia non facit illum reum pœnæ, nec est illi nociua, sed vtilis, & videtur quadrare contextui. Dixerat enim Paulus, *Bonam esse legem, si quis ea legitime vtatur*, quasi subintelligens, ei esse onerosam, & suo modo nociuam, qui malè illa vtitur. Vt significat Anselm. nam ita exponit, *Scientes quia iusto non est lex posita, id est, imposita, vt supra illum sit; in illa enim est potius quam sub illa; quia non sua vita viuit qui coercendi lex imponitur: iniustus verò sub illa est, quia sua vita viuit, cui coercendi lex imponitur.* Clarius expressit hunc sensum Saluian. libr. 5. de Prouident. in principio, vbi reprehendens eos, qui dicebant, mandata Dei nocere Christianis, qui non seruant illa, quia grauius punientur, quam si illa ignorarent, respondet, non legem nocere, sed mores, & ad hoc adducit dicta verba Pauli, & subiungit, *Iustus esse incipe, & eris liber à lege*, id est, à pœna legis, *Quia non potest venire lex contra mores, quæ iam habetur in moribus.* Et infra expendens, quod Paulus ait legem esse positam *iniustis, sceleratis, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur* concludit, *Ac per hoc non tam lex tibi, ô homo, quàm tu legi aduersaris; nec lex contra te benè præcipiendo, sed tu contra legem malè viuendo agis.* Hanc etiam interpretationem amplexus est Diuus Augustinus ad Galat. 2. & Diuus Bernardus Epistola ad Carthusianum, & Guidonem, quos posteà secutus est Diuus Thomas ad Timoth. 1. lect. 3. Potest verò hæc expositio ad priorem reduci, nisi quod hoc modo, legem non esse positam iusto, idem est, quod non aduersari iusto, & non punire illum: iuxta priorem autem expositionem, legem non imponi iusto, idem est, quod non propter illum pœnam minari; vtrumque autem est, nō exercere in illum vno, vel alio modo suam vim coactiuam.

Legem iusto non esse positam, quia illi nociua non est, alij exponunt

Anselm.

Saluian.

August. Bernard. D. Thom.

7\. Sed licèt hæc probabilia sint & in se vera; fortè pro loco Pauli non sunt necessaria. Quia censeo, ad literam loqui de lege scripta, & ibi non considerare in illa, quod fuerit lex timoris, vel quod puniat peccatores, & non iustos, quod commune est omni legi, & tam clarum & superfluum videatur, & nihil conferens ad intentionem Pauli: sed considerasse, legem illam non esse per se datam propter iustos, sed propter peccatores. Lata est enim lex illa ad retrahendos Iudæos à peccatis idololatriæ, & alijs vitijs, ad quæ erant maximè propensi. Cui expositioni subscribit Epiphan. lib. 2. contra Hæres. hæres. 66. ad finem explicans hunc locum Pauli *Quandoquidem*, inquit, *iusto non est lex posita, iniquus ergo est iustus? absit. Sed quoniam anticipauit iustus perficere ea, quæ sunt legis, non est lex contra iustum, qui fecit legem; verum posita est contra eos, qui deliquerunt, iudicans iniquos; sic igitur & testamentum, iubet enim homicidas occidi, &c.* Præterea confirmatur hæc expositio ex illo ad Galat. 3. *Quid igitur lex propter transgressionem posita est*, id est, occasione transgressionum, & ad coercenda hominum vitia fuit posita, vt Chrysostom. tam ibi ad Galat. 3. quam hic primo ad Timoth. & alij Græci, & Hieronymus exponunt. Vel potest exponi

Probabilior expositio legem iusto non esse positam id est, non propter iustum latam, sed propter iniustos.

Galat. 3.

Chrysost.

Hieron.

A cum Augustino, *propter transgressionem*, id est, vt manifestaretur peccatum, & hominum fragilitas ad vincendum illud. Quia ergo Paulus in loco, quem tractamus, reprehenderat vanos legis Doctores, qui non intelligebant, neque quæ loquerentur, neque ea, quæ affirmabant, subiungit, hunc defectum esse ex parte eorum, non ex parte legis, quia *lex bona est, si quis ea legitimè vtatur*. Et consequenter adiungit, quid necessarium sit ad ea legitimè vtendum, nimirum, *Scientes quia lex iusto non est posita*, id est, non occasione iustorum, qui illa non indigebant, sed *propter iniustos, idololatras, & cæt.* Subintelligens, si quis hoc sciat, legitimè vsurum lege, vt D. Thomas ibi ait, non plus ei tribuendo, quam quod ei conuenit: non enim est data propter suam perfectionem, sed vt per illam ostenderetur hominum propensio ad peccandum, & vt esset pædagogus homines ad Christum ducens, & custodiens

August.

D. Thom.

B *Conclusos in eam fidem, quæ reuelanda erat*, vt dicitur ad Galat. 3. Et ita quadrat optimè expositio Augustini in dicto lib. de Spiritu, & litera. cap. 9. & 10. & illam etiam attingit Chrysost. Homil. 2. in dictam Epistol. quem Theophyl. & alij sequuntur; quamuis primam etiam expositionem admittant. Addi etiam potest, sententiam illam, *Iusto non est lex posita*, videri sumptam non solùm ex peculiari facto legis veteris quamuis ad illud rectè fuerit accommodata; sed etiam ex generali conditione legum, quæ frequentius ponuntur ad coercenda vitia, quam ad studia virtutum promouenda. Nam, vt ibi Diuus Thomas ait, *Si omnes essent iusti, nulla necessitas esset dandi legem, quia omnes essent sibi lex.* Sic etiam dixit Cicer. lib. 2. de Legib. *Leges improbos supplicio afficiunt, & defendunt, ac tuentur bonos.*

August. Chrysost. Theophyl.

S. Thom.

Cicero.

8\. C Sed contra obijci potest: nam homini in statu innocentiæ posita fuit lex non comedendi de ligno vitæ, & statim posita est cum minatione pœnæ mortis. *In quacumque die, &c.* Genes. 2. & tamen tunc homines erant iusti, & innocentes, quia nunquam peccauerant; ergo lex etiam quoad vim coactiuam non solùm ponitur iusto, sed etiam ponitur sine occasione peccati, nec propter coercenda peccata. Et ferè similis obiectio fieri potest ex lege Circumcisionis posita Abrahæ iam iusto Genes. 17. Ad hæc verò facile respondere possumus, concedendo, non esse necessarium, vt leges omnes imponantur occasione peccati: aliquando enim imponuntur propter exercendam virtutem: neque id negauit Paul. Sed loquendo de lege scripta dixit, illam esse datam illa occasione, quod verissimum est, & similiter est verum, leges humanas frequentiùs

Obiectio.

D ferri propter coercenda vitia; non est tamen hoc semper necessarium, nec de ratione legis.

Vnde in priori exemplo posita fuit illa lex propter exercendam hominis obedientiam, subiectionem, & humilitatem, & alias virtutes, vt rectè notauit Aug. in Gen. de præcepto primis parentibus imposito. *Oportebat*, inquit, *vt homo ab aliquo prohiberetur, vt esset ei virtus merendi obedientia.* Quod verò addita fuerit comminatio, non fuit, quia homo ex vi perfectionis illius status illa indigeret, sed alijs de causis, vt ad exaggerandam grauitatem præcepti, à cuius obseruantia bonum totius naturæ pendebat, & propter mobilitatem liberi arbitrij frænandam, quæ poterat totam illam perfectionem gratiæ deserere, & se ab illa subtrahere, sicut fecit. Et ita non est negandum comminationes fieri iustis,

Aug.

Ratio cur facta fuit comminatio primis parentibus violantibus præceptum in paradiso.

& esse

& esse vtiles illis, sed solum dicunt auctores suprà citati, non pro illis principaliter poni, neque illis præcipuè moueri, si vt iusti sunt operentur. Idemque accommodari potest ad legem Circuncisionis, de qua minor est difficultas, quia illa data fuit occasione peccati, & in remedium eius.

9. Addi denique potest, cùm dicitur lex non imponi iusto, propriè intelligi de lege externa, & scripta, quæ ponitur præcipuè ad renouandam legem, quæ deberet esse scripta in cordibus, & est quasi obliterata, seu obliuioni data propter peccata. Talis enim lex non datur, nec scribitur in tabulis, vel membranis, nisi propter peccatores, qui sine illa tanquam sine lege viuerent, vt rectè docuit Bellarmin. lib. 3. de Statu peccati cap. 1. allegans in eam sententiam Ambrosium in id Psalm. 36. *Lex Dei eius in corde ipsius*, Vbi sic ait, *In corde iusti lex Dei est. Quæ lex? non scriptæ, sed naturalis; iusto enim non est lex posita, sed iniusto.* Quibus verbis virtute interpretatur illa verba de lege scripta, quatenus est renouatio legis, quæ debet esse scripta in corde. Et idem significauit Augustinus circa illa verba Psalm. 1. *In lege Domini voluntas eius*, adducens etiam dicta verba Pauli, & subiungens, *Aliud est lex, quæ scribitur, & imponitur seruienti, aliud est lex, quæ mente conspicitur ab eo, qui non indiget literis.* Quando ergo lex non ponitur exterius ad renouandam legem naturalem, seu internam, sed omnino de nouo ponitur, nihil vetat, quin ponatur sine vlla occasione peccati, & æquè pro iustis, ac pro iniustis, non solùm quoad obligationem (quod omnibus legibus cum proportione commune est) sed etiam quoad occasionem, vel peculiarem intentionem legislatoris in ponenda tali lege. Talis autem fuit lex lata primo homini ante peccatum: illa enim non pertinuit ad legem naturæ, nec fuit renouatio eius, quæ erat in corde, sed fuit determinatio specialis, quæ pro iustis sine vlla occasione peccati constitui potuit.

Bellarm.
Psal 36.
Ambros.
August.

10. *2. Obiectio hæreticorum ex Pauli loco ad Gal. 5.*

Secundò principaliter obijciunt hæretici verba Pauli ad Galat. 5. *Si spiritu ducimini non estis sub lege.* Iusti autem spiritu ducuntur: nam desideria carnis non perficiunt, quæ sine ductu spiritus vitare non possent, vt ibidem significatur; ergo non sunt sub lege; ergo non obligantur lege. Circa hoc testimonium duo à nobis explicanda sunt. Primùm, de qua lege Paulus ibi loquatur; secundum, quid sit esse sub lege; inde enim facilè constabit, quid sit etiam non esse sub illa. Circa primum Ambros. ibi videtur per legem intelligere legem peccati, seu fomitis, quia præmiserat, Paul. *Spiritu ambulate, & desideria*, seu *concupiscentiam carnis* (vt legit Ambrosius) *non perficietis*; concupiscentia autem lex fomitis est, & ita intelligit Ambrosius, ibi Paulum opposuisse legem spiritus legi fomitis, & ideò posteà dixisse, qui spiritu ducuntur non esse sub lege fomitis. Veruntamen quia ibi non disserit Paulus de concupiscentia sub nomine legis, & quia inferiùs post enumeratos fructus spiritus, subdit, *aduersus huiusmodi non est lex*, quod de lege fomitis intelligi non potest, & quia tota intentio Pauli ibi dirigitur ad legem scriptam, ideò cum communi sententia supponimus, Paulum ibi loqui de lege vetere, seu scripta.

De qua lege loquatur Apostolus, & quid sit esse sub lege apud eundem.
1. expositio Ambr. intelligens per legem, legem peccati seu fomitis.
Excluditur expositio.

11. *2 expositio Hieron. intelligens per legem, legem cæremonialem.*

Quia verò lex illa, & moralia, & cæremonialia præcepta continebat, dubitari potest, sub qua ratione de illa loquatur. Et quidem Hieronym. Epistol. 89. ad August. videtur intelligere illum locum de lege quoad præcepta cæremonialia: nam coniungit cum eo præcedentia verba, *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini*, vbi constat, sermonem esse de lege cæremoniali, quam statim vocat idem Hieronym. *præcepta legalia, & non bona, & iustificationes, in quibus non viuerent*, vt dicitur Ezech. 20. Et hanc expositionem vt probabilem sub disiunctione ponit Caiet. in eodem loco.

Caiet.

12. *3 expositio Augustini intelligens per legem, tam cæremoniale, quàm morale.*

Alij verò sentiunt, illa verba intelligenda esse de lege, etiam quoad præcepta moralia, quia Paul. proximè antè dixerat, *Omnis enim lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* Quod præceptum morale est, & omnia moralia virtute continet. Et quia hoc præceptum non violatur, nisi ex inordinata concupiscentia temporalium bonorum, subdit, *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis*, quasi diceret, & hoc modo implebitis præceptum illud, *Non concupisces*; quod etiam morale est, & deinde adiungit, *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*; vtique sub lege diligendi proximum, & non concupiscendi inordinatè. Atque ita August. lib. de Natura, & Grat. cap. 57. locum hunc intelligit de lege *Non concupisces.* Et clariùs Epist. 19. ad Hier. rescribens ad eius epistolam, vbi referens paulò anteà, & tacitè corripiens expositionem, quam ipse indicauerat, inquit, *Neque enim hoc propter circuncisionem arbitror dicere, nec propter sacrificia; &c. Sed hoc ipsum etiam, quod lex iubet, Non concupisces, quod fatemur certe Christianos debere obseruare.* Et hæc expositio vera est, si ita intelligatur, vt non de solis præceptis moralibus intelligatur, sicut nec de solis cæremonialibus, sed simpliciter de tota lege, etiam includente moralia præcepta. Arbitror autem hoc non negasse Hieronymum citato loco, vt statim dicam.

August.
Vltima expositio duas præcedentes connectens.

13. *S. Ambr.*

Circa secundam dubitationem, Ambr. suprà, *esse sub lege*, idem esse significat, quod esse sub dominio legis, seu minari à lege. Quia verò per legem intellexerat legem fomitis, dominari ab illa lege, secundum illum erit, vinci à lege fomitis, & à concupiscentia trahi ad opera carnis perficienda. Et ita exponit, *Qui spiritu Dei ducuntur, non sunt sub lege*, id est, *Qui ducem habet Spiritum Sanctum, non errat, lex enim errantibus dominatur, sicut alio loco dicit, iusto non est lex posita.* Quæ expositio non displiceret, si lex posset in illo sensu accipi; tamen quia hoc non stat cum antecedentibus verbis, nec cum sequentibus; nec cum proprietate verborum, quæ magis quadrat illi contextui, ideò hanc expositionem omittimus.

14. *Obiectio Hieronymi.*

Supponendo ergo ibi esse sermonem de lege Dei, obijcit ibi Hieronym. Quoniam si illi, qui spiritu ducuntur, non sunt sub lege; ergo vel Moyses, Aaron, Iosue, Dauid, & similes non fuerunt spiritu ducti, vel non fuerunt sub lege. Item Paulus spiritu ducebatur, & multò magis Christus, & tamen vterque dicitur factus sub lege Galat. 4. 1. Corinth 9. Quæ obiectio, præcipuè videtur mihi conuincere contra hæreticos, *non esse sub lege*, non necessariò significare idem, *quod non obligari lege*: nam Ioannes Baptista, Simeon, & similes iusti ducebantur spiritu, & nihilominus obligabantur lege veteri. Deinde cogit illa obiectio, vt fateamur illam particulam *sub lege*, non eandem significationem habere semper in Paulo, etiam respectu eiusdem legis. Prima ergo expositio, & valde recepta quoad locum ad Galat. 5. est, eum, qui spiritu ducitur, non

Prima expositio loci est iustos non es-

se sub lege terrente & minante. *Aug.*

esse sub lege terrente, atque minante, quia iam amore ducitur, & non timore. Ita August. d. cap. de Natur. & Gratia. Vnde idem Augustin. enarrat in Psal. 1. circa id, *Sed in lege Domini voluntas eius*, notat esse aliud *esse in lege*, aliud, *sub lege*; *Qui est in lege secundum legem agit; qui est sub lege secundum legem agitur; ille ergo liber est, iste seruus.* Et eandem expositionem indicant Chrysostom. & Theophil. licèt fortasse aliud intendentes, vt statim dicam. Eandem sequuntur D. Thomas, Anselm. Beda, Caiet. Adam. & multi alij, estque valde probabilis & sufficiens.

Chrysost. Theophyl. D. Thom. Anselm. Beda. Caiet. Adam.

15. *Secunda expositio est, non esse sub lege illos, qui legem non violant.* Altera expositio esse potest, vt esse *sub lege*, idem sit in dicto loco, quod non damnari lege, & non esse reum ex vi illius, quia lex non damnat eos, qui illam obseruant; qui autem ducuntur spiritu seruant legem, etiam quoad illud præceptum, *Non concupisces*, & ideo non damnantur à lege. Hanc indicat August. dicta epistol. 19. ad Hieronymum dicens, *Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem, &c.* Quæ verba refert etiam Beda ad Galat. 5. quamuis priorem expositionem magis probare videatur. Anselm. etiam vtramque referens, hanc ponit vltimo loco, sicut & Adamus. Potestque suaderi ex verbis, quæ paulò inferius post numeratos fructus Spiritus Sancti Paulus subiungit, *Aduersus huiusmodi non est lex.* Quasi diceret, qui hæc operatur non est sub lege, quia non habet illam sibi contrariam, nec ab illa damnatur. Probabilis quidem est expositio, illi tamen non libenter assentior, quia sententia illa in illo sensu nihil referre videtur ad intentionem Pauli, nec ad causam, quam in illo loco tractabat: quamuis enim lex vetus non damnaret eum, qui ab Spiritu Sancto ducitur, posset illum obligare, sicut de Moyse, & de Prophetis argumentabatur Hieronymus. Item quia simplicius & proprius possunt illa verba explicari sine vllo incommodo, vt dicam. Item illo modo qui ducitur ab Spiritu Sancto non est sub lege naturali, nec sub lege Euangelica, quod Paulus, credo, non dixisset.

D. Aug. D. Hieron. Beda. Anselm. Adam.

16. *3. Expositio probabilior est non esse sub lege idem esse, ac non subdi legi scriptæ, & illa non indigere.* Tertiò igitur possunt illa verba simpliciter accipi, vt *non esse sub lege*, sit *non subdi legi scriptæ*, vt scripta est, ex necessitate, seu non indigere illa, qui sensus videtur facilis, & accommodatus textui, & intentioni Pauli. Ipse enim persuadere volebat, nunc non esse fidelibus necessariam legem Moysis; neque ab eis esse seruandam, vt constat ex fine totius Epistolæ, & ex discursu præcedentium capitum, & præsertim ex verbis illis c. 4. *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis, &c.* Vbi esse sub lege non significat, sub pœna vel damnatione contineri, (sed solum esse sub obligatione eius, & sub obseruantia illius tanquam necessariæ ad salutem, vt videtur per se notum. Hunc ergo scopum prosequens Paul. incipit cap. 5. *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri*; & post multa, *Vos* (inquit) *in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis.* Quibus verbis docet, ita esse Christianos liberos ab obligatione legis Moysi, vt tamen non sint liberi à lege diuina naturali honestè viuendi, & secundum rationem, non secundum carnis concupiscentiam. Et hac occasione declarat, summam huius legis naturalis in lege charitatis positam esse, & concupiscentiam carnis adiutorio diuini spiritus esse vincendam, & deinde subiungit, *Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Ac si diceret, quamuis necessarium sit, spiritu vincere concupiscentiam, non ideò estis sub lege, vtique scripta in tabulis, quia lex scripta in corde vobis sufficit, & illa regimini; imò & obligamini non speciali legis obligatione, aut monitione, & ideò subiungit, *Manifesta autem sunt opera carnis, &c.* Ac si diceret, iam non indigetis lege monstrante turpitudinem talium operum, & non adiuuante ad vincenda illa. Spiritus autem legis gratiæ clarè monstrat illa, & iuuat ad illa vitanda: nam (vt adiungit) *Fructus spiritus est charitas, &c.* & alij, quos numerat, & vt ostenderet perfectionem illorum fructuum, concludit, *aduersus huiusmodi non est lex*, ac si diceret, hæc talia sunt, vt lege non prohibeantur, nec prohiberi possint, quia non potest esse discordia inter spiritum & legem, vt ibi exponit D. Thomas; vel si pronomen illud *huiusmodi* referatur ad personam, optimus sensus erit; aduersus eos, qui hos fructus faciunt, nihil habet scripta lex, nec potest illos damnare; non solùm quia faciunt quæ illa præcipit; verum etiam si alia, quæ præcipit, non faciant, vel etiam si hæc ipsa non faciant ex inductione talis legis, sed ex spiritu fidei, qua Christo adhærent, & propter quem carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs.

Galat. 4. *Galat. 5.* *D. Thom.*

17. *D. Chrysostomus.* Atque hunc sensum apertè indicat Chrysost. ibi: nam post illa verba, *Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege*, interrogat, *Quoniam est hac consequentia?* respondet, *Maxima quidem, & euidens. Etenim qui spiritum vt oportet habet, per hunc extinguit omnem concupiscentiam; porrò qui liberatus est ab his, non eget legis auxilio, &c.* Et infrà, *Quanquam lex erat loco spiritus iuxta suas vires, priusquam spiritus adueniret, non tamen ob id oportet manere in pædagogo, tunc quidem meritò sub lege eramus, vt metu castigaremus concupiscentias, non dum prodito spiritu: nunc verò posteaquam venit gratia, quæ non solum iubet ab illis abstinere, sed etiam ad altiora prouehit, & ad altiorem vitæ rationem, quid opus est lege?* Et in sequentibus semper hunc sensum prosequitur; & verba illa; *Aduersus huiusmodi non est lex*, ita exponit, *Quid enim præcipiat illi, qui omnia in se habeat, etiam perfectam philosophiæ magistram charitatem?* Et idem ferè habet Theodoret. & clarius Theophylact. Hieronymus etiam in breuioribus commentarijs ita exponit, *Si vos spiritualibus per omnia actibus occupetis, non est vobis lex necessaria, quæ carnalibus data est.* Et infra circa illa verba: *Aduersus huiusmodi non est lex*, addit, *Non enim ista prohibuit, sed & qui nouum implet, non est sub veteri testamento.* Similiter locum explicat noster Salmeron in epistola ad Galat. disp. 31. Nec contra hanc expositionem obiectionem video alicuius momenti.

Theodor. Theophyl. Hieron.

18. *Soluitur obiectio Hieronymi supra posita.* Nam ex his facilè expeditur obiectio à Hieronymo facta. Nam Sancti veteris testamenti, qui ducebantur spiritu gratiæ, non habebant illam perfectionem ex vi status illius temporis, seu legis, sed in fide Christi venturi, & ideò manebant sub lege quoad obligationem; Paulus autem loquitur de his, qui ratione status, & præsentis gratiæ spiritu ducuntur: nam hi non sunt sub lege scripta, etiam quoad obligationem. Iuxta aliam verò expositionem dicentur illi Sancti antiquæ legis non fuisse sub lege, tanquam coacti ab illa, nec tanquam rei facti per illam; satis autem dubito, an illos voluerit comprehendere Paulus sub illa sententia. Christus autem Dominus longè alio modo dicitur factus fuisse sub lege: non enim quoad obligationem factus sub illa est, sed quoad obseruationem, vt ex materia

Quomodò Christus Dominus erat sub lege, &

B. Paulus. S. Hieron. teria subiecta est manifestum. Paulum verò ponderat Hieronymus, non simpliciter de se dixisse, *Factus sum sub lege*, sed addidisse, *Iis, qui sub lege sunt quasi sub lege essem, cùm ipse non essem sub lege, &c.* vbi potius simpliciter negat, fuisse se sub lege, vtique quoad obligationem: dicit tamen se fuisse quasi sub illa, quia interdum ita obseruauit illam, ac si illa teneretur, vt Iudæos lucri faceret. Videtur autem ibi Hieronym. in hoc æquiparare Paulo antiquos Prophetas, quod illi etiam non essent simpliciter sub lege, sed quasi sub lege; sed loquendo consequenter prior, responsio solidior est.

19. Denique ex dictis satis constat, quocunque modo à Patribus tradito intelligantur illa verba, per illa non excludi, quominus iusti noui testamenti, quantumuis spiritu diuino moueantur, sub lege aliqua sint quoad obligationem eius, & hoc supponere sanctos omnes, qui dicta verba interpretantur. Imo ex eodem loco Pauli euidenter colligitur: nam numeratis operibus carnis concludit. *Quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam, qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Certè si lege aliqua non tenerentur ad cauenda talia opera, propter illa non amitterent regnum Cælorum. Et alia eiusdem loci verba statim ponderabimus.

20. 3. Obiectio hæreticorum ex loco ad Roman. 6. Tertium testimonium hæreticorum est illud ad Rom. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Quæ verba secundum se spectata easdem possent habere interpretationes, sed iuxta planum contextum alius est sensus illorum facillimus. Nam sine dubio loquitur Paulus de lege scripta, & *esse sub lege*, non solùm ibi significat esse sub obligatione legis, quamuis hoc etiam includat, seu supponat, sed specialiter exprimit, esse sub imperfectione legis præcipientis, & non iuuantis. Docuerat enim Paulus, baptizatos omnes mortuos esse à peccatis in Christo; vnde illos admonuit. *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentijs eius*; & infrà; *Peccatum enim vobis non dominabitur.* Et ne hoc illis difficile videretur, pro ratione adiungit. *Non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Ac si diceret; non enim estis in statu, in quo lex præcipiebat non concupiscere, & non iuuabat, sed estis sub gratia, quæ interius ad id seruandum mouet, & exterius iuuat.

Esse sub lege hoc loco idem est, ac esse sub imperfectione legis scriptæ obligantis subditos, non vero adiuuantis.

21. Chrysost. Theodor. Theophyl. Sic Chrysost. ibi Homil. 11. & Theodor. ac Theophyl. aiunt. *Corpus nostrum ante Christi aduentum facile à peccato expugnari potuit; neque enim spiritus aderat, qui succurrere; neque baptisma, quod mortificare posset, &c. lex erat iubens tantum, nihil tamen auxilij afferebat, gratia verò & priora peccata remittit, & ad futura nos munit.* Est etiam expressa sententia Augustini lib. de Continen. c. 3. dicentis. *Non sumus* D. Aug. *sub lege bonum quidem iubente, non tamen dante; sed sumus sub gratia, quæ id, quod lex iubet* (vtique quoad moralia) *faciens nos amare, potest liberis imperare.* Et lib. de Grat. & liber. arbitr. capit. 12. *Non enim estis sub lege, sed sub gratia, non quia lex mala sit, sed quia sub illa sunt, quos reos facit iubendo, non adiuuando, gratia quippe adiuuat, vt legis quisque sit factor, sine qua gratia, sub lege positus, tantum erat legis auditor.* Eandem expositionem sequuntur Anselm. Beda, Adam, Caiet. & benè Tolet Pereira. Item noster Salmeron in Epistol. ad Rom. cap. 6. disp. 4. Nec occurrit difficultas vlla. Mirumque est, quod hæretici abuti audeant hoc loco, cùm Paulus statim quasi respondens eorum impudentiæ, subiungat. *Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.* Et similem sententiam habet in princi-

Anselm. Beda. Adam. Caiet. Tolet. Pereira. Salmeron.

A pio capitis, & in fine concludit, *stipendium peccati mors; gratia autem Dei vita æterna*, constituendo ergo fideles sub gratia, & non sub lege scripta, eiusque imperfectione, non dicit esse immunes ab omni lege, aut pecata eis non imputari, si ea committant, sed eos excitat ad peccata vitanda, quia gratia Dei potentior est illis.

Quartò obijciunt hæretici illa testimonia, in 22. quibus libertas legis gratiæ commendatur, vt Galat. 2. 4. & 5. 2. Corint. 3. Iacob. 1. & 2. quæ testimonia volunt intelligi de libertate ab omni legis obligatione. Hæc verò falsa explicatio specialiter destruit veritatem legis gratiæ, quam infrà libro 10. specialiter defendemus, & hunc errorem expugnabimus. Et ideò nunc breuiter respondemus, in primis ex illis locis colligi non posse, in eis esse sermonem de libertate ab omni lege, quia hoc in eis non di-B citur, sed generatim est sermo de libertate, & aliundè sensus est tam absurdus, & tam contrarius omni rationi & pietati, & alijs scripturarum testimonijs, quæ docent obligari fideles ad vitanda peccata, & ad honestè operandum, vt statim per se sit incredibile tale commentum. Deinde addimus, quod libertas multiplex esse potest, & à seruitute peccati, & à seruitute timoris, & à reatu pœnæ, & cuiuscunque mali, & à legis obligatione, & vel in particulari vnius legis, vel generaliter omnium: ex quibus omnibus hæretici hunc postremum sensum eligunt. Dico autem, ex eisdem locis apertè constare, non in hoc sensu sumi libertatem Christianam, sed in aliquo ex alijs.

4. Obiectio hæreticorum ex varijs locis noui testamenti.

Nam ad Galat. 2. verba sunt. *Subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent*; constat autem euidenter ex his, quæ in eodem capite sequuntur, C seruitutem illam, ad quam fratres illi subintroducti volebant Christianos redigere, fuisse obseruationem legis Moysi, quia cogebant Christianos iudaisare; ergo libertas illa, *quam habemus in Christo Iesu*, prout de illa est sermo in illo loco, solum est libertas à iugo & obligatione legis Moysi, vt bene explicat Salmeron ibidem. In cap. autem 4. eiusdem Epistolæ, verba sunt. Galat. 4. *Itaque fratres non sumus filij ancillæ, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit.* Quæ verba sunt conclusio totius discursus, præcipuè ab illis verbis. *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, &c.* quam ostendit fuisse legem seruitutis, & ideò populum, cui data est significatum esse per filium ancillæ; ergo apertè loquitur de libertate populi Christiani, quam habet à iugo & seruitute illius legis. In ca. Galat. 5. autem 5. verba sunt. *Vos in libertatem vocati estis* D *fratres.* Statim verò declarat qualis sit hæc libertas, adijciens. *Tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis.* Non est ergo prophana libertas, quæ omne iugum legis auferat, & licentiam præbeat quidlibet operandi; sed est libertas spiritualis, qua fit, vt spiritu ducamur, & non simus sub lege, vt statim dicitur, & iam explicuimus.

23. Expenditur locus Pauli ad Galat. 2. in quo Apostolus loquitur de libertate à lege veteri, à qua liberi Christiani.

At verò 2. Corint. 3. verba sunt. *Vbi Spiritus* 24. *Domini, ibi libertas*; quæ secundum se sumpta possunt optimè exponi de libertate à seruitute peccati, & de libertate ab spiritu timoris seruilis, & de libertate à lege veteri: nam Spiritus Sancti gratia, & motio ab hominibus his oneribus, seu dominis nos liberat. Prout verò in illo loco dicta sunt à Paulo intelligenda, videntur de libertate à velamine obcæcationis, & duritie cordis, & possunt extendi, simulque intelligi de liber-

Explicatur locus Pauli 2 Corint. 3. de libertate à velamine obcæcationis, vel à seruitute legis.

libertate à ſeruitute legis veteris. Dixerat enim. A *Vſque in hodiernum diem, cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſſe ſuper cor Iudæorum*, vt ſcilicet, non videant teſtamentum illud iam eſſe euacuatum, & addit, velamen illud eſſe auferendum ab illo populo; *Cùm conuerſus fuerit ad Dominum*, & ſubdit: *Dominus autem ſpiritus eſt, & vbi ſpiritus Domini, ibi libertas*, vtique ab illo velamine. Nam ſpiritus Domini eſt, qui liberat à iugo legis, ſicut alibi dixit: *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege*; & ideò idem ſpiritus Domini, qui talem dat libertatem, dat etiam lumen ad cognoſcendam illam, ac ſubinde aufert velamen, quod veritatem illam occultabat, & ideò concludit; *Nos autem reuelata facie gloriã Dei ſpeculantes, &c.* Quod totum vnico verbo eleganter complexus eſt Chryſoſt. Hom. 7. dicens; *Libertatem autem dixit, habita ratione priſtinæ ſeruitutis.* Et ita intelligunt omnes Catholici ſcriptores. Neque eſt cur libertas ſpiritus intelligatur eſſe ab omnis legis obligatione, quia nec Paulus hoc dicit, nec pertinet ad perfectionem B vel dominatum ſpiritus: nam in Angelis, & Adamo, & in omnibus iuſtis fuit ſpiritus, & in illis non fuit talis libertas, vnde potiùs repugnat perfectioni, & ſanctitati, ac dominationi diuini ſpiritus.

25. *Expenditur locus Epiſtolæ Iacobi de lege libertatis, id eſt; charitatis.* Loca autem Iacob. 1. & 2. contra ipſos hæreticos conuincunt: nam in cap. 1. illam, quam vocat legem perfectæ libertatis, ſupponit, eſſe veram legem obligantem ad opus, & ideò concludit, illum fore beatum, qui in ea permanſerit, & fuerit *factor operis*, id eſt; qui illam ſeruauerit. In cap. autem 2. ſignificat, per legem illam libertatis eſſe homines iudicandos. *Sic loquimini*, dicens; *& ſic facite, ſicut per legem libertatis incipientes iudicari:* videtur autem loqui de lege charitatis. quam paulò antea, *regalem*, vocauerat; ſupponit ergò apertè, Chriſtianos eſſe ſubiectos legi. Cur autem illa vocet legem *perfectam, regalem*, & C *libertatis*, in libro vltimo, de lege gratiæ diſputando, dicetur.

CAPVT XX.

An in lege fieri poſſit mutatio, & quotuplex illa ſit?

1. Explicata natura legis, & omnibus cauſis, & effectibus eius, ſolum ſupereſt dicendum de mutatione legis. Veruntamen quia hæc proprietas non eſt communis omni legi, ideò melius tractabitur de ſingulis in particulari, in eis declarando, an modum aliquem mutationis admittant. Hic ergo ſolùm præmittemus quaſdam generales regulas, & explicationes terminorum, vt facilior ſit poſtea doctrina in ſingulis legi- D bus. Primò igitur ſupponimus ex dictis legem

1. aſſertio. Lex indefinitè lata, non mutatur ob ſolam temporis durationem indefinitè latam de ſe non mutari, neque eius obligationem ceſſare propter ſolam temporis diuturnitatem, ſi alia cauſa mutationis non interueniat. Probatur, quia lex de ſe perpetua eſt; ergo propter ſolam temporis durationem non mutabitur, niſi aliundè tollatur. *Obiectio.* Dices, aliquando lex inuoluit, ſeu præſcribit certum terminum ſuæ obligationis. *Solutio.* Reſpondetur primò, ideò loquutos nos fuiſſe in aſſertione de lege indefinitè lata. Secundò addimus, illud ſolum habere locum in aliqua lege poſitiua. & rarum eſſe & quaſi præter naturam perfectæ legis, vt ſupr. dictum eſt, & ideò ſimpliciter affirmari poſſe, moraliter loquendo non ceſſare propter ſolam temporis diuturnitatem. Eo vel maximè, quòd cùm lex eſſe debeat rationabilis, & iuſta, nunquam præſcribet certum terminum ſuæ durationis, niſi quia in illo termino, ſeu fine temporis ceſſabit vel iuſtitia legis, vel potiſſima ratio, quæ mouit legiſlatorem ad ponendam illam, & ita nunquam oritur propriè mutatio ex ſolo temporis decurſu, ſed ex aliqua alia mutatione, quæ cum illo coniungitur.

Secundò dicendum eſt, mutationem legis dupliciter accidere poſſe. Vno modo quaſi ab intrinſeco ex defectu materiæ, ſeu cauſæ conſeruantis Secundò ab extrinſeco per actionem contrarij agentis. Quæ aſſertio non eſt vniuerſaliter accipienda, ita vt ſenſus ſit omnem legem eſſe mutabilem his modis. quia non ita eſt; aliqua enim eſſe poteſt immutabilis, & aliqua poteſt mutari vno modo, & non alio: ſolùm ergo indefinitè dicimus, in lege habere locum illos duos modos mutationis. Et ita declarari poteſt primò, quia lex ſe habet admodum cuiuſdam accidentis, quatenus eſt in ſubditis, vel illos obligat, ſeu debitores conſtituit: accidens autem illis duobus modis in generali mutari poteſt, aut deſtrui, vt conſtat ex philoſophia, idem ergo erit cum proportione in lege. Secundò probatur declarando in particulari vtrumque membrum. Ratio prioris membri eſt, quia lex requirit cauſam quaſi materialem, circa quam verſetur, & ideò ſi illa deſit, ceſſabit obligatio legis; vt ſi omninò ſubditi deſint, ceſſabit obligatio legis, licèt ipſa poſſit manere in mente legiſlatoris: ſed hæc mutatio nihil ad moralem conſiderationem refert. Habet etiam lex cauſam efficientem, & ex hac parte ſolet effectus deſinere, ſeu mutari per ſuſpenſionem influxus, ſeu non conſeruationem cauſæ efficientis. Quia verò efficiens cauſa legis, prout eſt in ſubditis, ſeu extra legiſlatorem, non eſt niſi voluntas legiſlatoris, quæ eadem perſeuerare cenſetur, quamdiu contraria non interuenit, ideò mutationem legis ex parte cauſæ efficientis comprehendimus ſub illa, quæ fit per actionem contrariam. Denique habet lex cauſam finalem, & ex hac parte maximè cenſetur lex ceſſare, ſeu mutari ab intrinſeco ex defectu cauſæ finalis, in qua maximè habet locum illud. *Ceſſante cauſa, ceſſet effectus*, cap. *Ceſſante*, de Appellat. Veruntamen hic modus mutationis legis maximè habet locum in legibus poſitiuis humanis, quia in naturali non videtur habere locum, & de diuina poſitiua eſt res ſub controuerſia, & ideò in ſingulis melius explicabitur Ratio verò alterius partis eſt, quia lex accipit ſuum eſſe, & vim obligandi per voluntatem legiſlatoris; ergo per contrariam voluntatem auferri poterit, quia ſupponimus non deeſſe poteſtatem, cùm illa ſit eadem in legiſlatore ad vtrumque actũ, ſupponita capacitate materiæ, vt magis ex ſequentibus declarabitur.

2. 2 aſſertio. Mutationem legis dupliciter accidere poſſe, vel per defectum cauſæ conſeruantis, vel actionem contrarij agentis.

Cap. Ceſſante.

Tertiò dicimus, hanc legis mutationem interdum eſſe, poſſe purè ablatiuam, ſeu corruptiuam per ſe: aliquando verò eſſe poſſe per modum generationis vnius, quæ ſit corruptio alterius. Declaratur, quia in primis, quoties mutatio legis fit per ſolam mutationem, vel defectum cauſæ neceſſariæ ad conſeruationem eius, tunc eſt mera ceſſatio legis, per carentiam obligationis eius. abſque introductione alterius obligationis, ſicut corrumpitur lumen per abſentiam ſolis. Deinde etiam ſi tollatur lex per voluntatem contrariam legiſlatoris, qui vult legem ceſſare, tunc etiam habet locum pura ſub-

3. 3. aſſertio. Legem poſſe mutari, vel per ablationem illius, vel per ingreſſum alterius, quæ illam extinguat.

tractio legis, quia non est necesse aliam introduci ad prioris ablationem. Vnde licèt in eo dicatur lex tolli per actionem contrariam quasi immanentem, quia voluntas contraria versari potest circa solam priuationem seu ablationem legis, non tamen tollitur per mutationem contrariam quasi transeuntem, sed per mutationem priuatiuam & ablatiuam legis; ita ergo satis constat priùs membrum. Posterius autem locum habet, quando vna lex tollitur per introductionem alterius prioris repugnantis, vt si præceptum ieiunij tollatur, imponendo præceptum comedendi carnem, aut bis in die. Hic enim mutationis modus locum habet in materia mutabili, & quæ nunc potest esse vtilis, & postea nociua; & tunc si præcepta sint contraria, necesse est, vt vnum excludat aliud, etiam si id directè non exprimat, quia non possunt simul obligare leges contrariæ, vt per se notum est.

4\. *4 assertio mutationem legis, vel posse esse vniuersalem vel particularē, vel simpliciter, vel secundum quid.*

Quartò, potest hæc mutatio legis esse vniuersalis vel particularis tantùm, seu potest esse mutatio simpliciter, vel secundum quid. Mutatio vniuersalis, & simpliciter erit, quando lex in totum, & simpliciter tollitur, id est, & respectu omnium, sed totius communitatis, quam obligabat, & respectu sui esse, seu durationis, quia simpliciter tollitur, ita vt amplius non redeat. Posset autem fieri mutatio vniuersalis, non tamen simpliciter, sed ad tempus; si pro aliquo tempore suspendatur obligatio legis statim reditura illo transacto, & hanc vocamus mutationem secundum quid, quia re vera lex non simpliciter tollitur, quandoquidem; translacto illo tempore, perseuerat, sicut antea sine noua editione vel promulgatione. Particularis autem mutatio fit, quando manente lege quoad vniuersalem obligationem respectu communitatis, aufertur in particulari respectu alicuius personæ seu partis communitatis, vt fieri solet per dispensationes, aut priuilegia. Nam sicut supra diximus, posse interdum ferri legem pro aliqua communitate, excipiendo partem, vel aliqua membra, ex iusta causa; ita post latam generaliter legem, potest fieri similis exemptio, & tunc dicitur fieri mutatio aliqua particularis in lege.

5\. *Varia vocabula quibus legis mutatio vniuersalis significatur.*

Et iuxta hanc distinctionem sunt impositę variæ voces ad hanc legis mutationem significandam, quas oportet breuiter præ oculis ponere, vt clarius & expeditius in sequentibus loqui possimus. Quædam igitur verba sunt, quæ significant generalem & absolutam mutationem legis; alia, quæ tantùm significant mutationem secundum quid, vel particularem. Prior significatur præcipuè per verbum *abrogandi*, legem; tunc enim abrogari lex dicitur, quando totaliter ac simpliciter aufertur. Potest autem hoc fieri varijs modis. Vnus est per simplicem ablationem legis, quæ potest dici reuocatio legis, & interdum vocatur mors legis, vt videbimus infrà tractando de lege veteri. Alius est, quando non solùm tollitur lex, sed etiam vetatur eius obseruatio, & dici potest prohibitio legis, per quam prior lex incipit esse non solùm mortua, sed etiam mortifera, vt de lege veteri loquuntur Theologi. Differtque hic modus à præcedenti, quia ille consistit solùm in ablatione legis, & obligationis eius; hic verò præter illam priuationem addit nouam legem prohibentem id, quod per aliam præcipiebatur.

6\. Tertius modus esse potest, quando non solùm prohibetur, quod prius præcipiebatur, sed etiam

A contrarium vel incompossibile priori præcipitur, vt si prius præcipiebatur studium tali hora, & postea præcipiebatur oratio pro eadem hora; nam hoc plus est, quam non præcipere studium, & quam prohibere illud; additur ergo in hoc tertio modo nouum præceptum non solùm de contradictorio obiecto (vt sic dicam) sed etiam de contrario. Potest autem his duobus vltimis modis abrogatio prioris legis fieri per aliam nouam legem contradictoriam, vel contrariam; aliquando verò præcedit pura reuocatio, & postea additur noua prohibitio, vel nouum contrarium præceptum. Et quando fit priori modo non potest posterior lex fieri, nisi vel ab eodem, qui priorem tollit, vel à superiori potestate, quia inferior non potest resistere maiori: quando verò fit prohibitio posteriori modo, potest fieri ab inferiori, quia iam supponit ablatam priorem legem, vt in abrogatione legis veteris videre licet,

B & infrà suo loco explicabimus. Denique Soto addidit irritationem legis tanquam distinctam ab abrogatione legis; quia sicut votum irritari potest, ita videtur etiam lex posse irritari. Veruntamen in lege irritatio non videtur distincta ab abrogatione, quia eundem effectum habet, & solum per potestatem iurisdictionis fieri potest. Soto autem vocat simplicem abrogationem, quando fit ab eodem, qui legem tulit, vel à successore, qui tanquam idem reputatur. Quando verò ablatio legis fit à superiori, tunc vocat irritationem. Sed hoc solum potest pertinere ad vsum vocis, an verò in re sit aliqua differentia infrà circa legem humanam dicemus.

Soto.
Irritatio & abrogatio legis idem significat.

Aliæ sunt voces significantes particularem mutationem legis, inter quas prima, & magis vsitata est dispensatio legis. 7.

Vocabula quibus mutatio particularis legis significantur.

C Circa quam vocem notari in primis debet origo, & proprietas eius. Dispensare enim in sua propria impositione idem est, quod distribuere vel administrare munus aliquod, habens coniunctam rerum necessariarum distributionem. Et ita distributio ipsa beneficiorum Dei, quæ pro ratione diuinæ prouidentiæ diuersis temporibus fit, dispensatio solet appellari, vt patet ex illo ad Ephes. 1. *Secundum beneplacitum eius, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporis instaurare omnia in Christo.* Specialiter autem solet in sacra Scriptura vocari dispensator, qui in domo aliqua ab eius domino constituitur, vt necessaria familiæ dispenset, iuxta illud Luc. 12. *Quis putas est fidelis dispensator,* &c. Et ita in veteri testamento solet nomen dispensatoris temporalis accipi pro illo, qui familiam alicuius temporaliter administrat, vt Genes. 43. & 44. & 3. Reg. 8. Et hæc acceptio est valde vsitata in iure ciuili §. *Rectè* Instit. de Mandato. l. *Vrbana*. ff. de verò significat. & multa de illa eruditè congerit Brissonius.

Propria significatio vocis dispensatio.
Ephes. 1.
Luc. 12.
Brisson.

D At in nouo testamento ad altiorem, spiritualem, scilicet, significationem, vox hæc translata est: significat enim œconomum, seu ministrum spiritualis domus Dei, quæ est Ecclesia, iuxta illud 2 Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* & 2. Pet. 4. *Sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei.* Vnde etiam ipsa distributio seu generalis administratio mysteriorum Dei, quæ in Ecclesia fit, solet in sacra Scriptura dispensatio appellari, 1. Cor. 9. *Dispensatio mihi credita est.* Ad Ephes. 3. *Si tamen audistis dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis.* ad Col. 1. *Cuius factus sum ego minister secundum dispensa-* 8.

Disputatur quid significet in nouo testamento item dispensatio
2 Corinth. 4.
2 Petr. 4.
1 Corinth 9.
Ephes. 3.
Coloss 1.

tionem Dei, quæ data est mihi. Sic etiam dixit Bernard. ad Eugenium lib. 3. de Considerat. cap. 3. *D. Bernard.* *Dispensatio tibi super orbem credita est, non data possessio.* Hinc ergo vlterius translata est hæc vox, ad significandum particularem actum huius potestatis administratiuæ: sic enim concessio indulgentiarum, dispensatio thesauri Ecclesiastici dicitur; sic etiam dantur dispensationes voti & iuramenti, de quibus alijs locis dictum est. Ita ergo in præsenti accommodata est vox dispensationis ad significandam particularem mutationem legis, per relaxationem obligationis eius circa vnam vel aliam personam: est enim obligatio legis quasi onus quoddam distribuendum inter multos, & ideò liberatio vnius ab illa obligatione, & non aliorum, quædam dispensatio illius appellata est. *Quando exerceatur propria dispensatio in lege.* Nam quia lex in communi ponitur, & in particulari persona potest occurrere specialis ratio, vel necessitas, vt à tali onere eximatur, ideò genus hoc mutationis interdùm necessarium, aut conueniens est. Vnde dispensatio tunc proprijssimè fit, quando obligatio legis, quæ antea & communitatem, & talem personam obligabat, ab hac persona tollitur, cùm maneat lex, communitatem obligans circa eandem materiam.

9. *De mutatione legis quæ fit per commutationem vel compensationem.* Aliter etiam solet hæc mutatio fieri per modum commutationis seu compensationis, quæ re vera est quædam dispensatio, quia per illam etiam aufertur in particulari obligatio legis, tamen quando non tollitur per puram priuationem (vt sic dicam) sed loco illius aliquod aliud onus imponitur, vocatur commutatio vel compensatio, vt quando alicui relaxatur ieiunium cum onere recitandi rosarium, vel quid simile & quando illud onus, quod loco obligationis legis substituitur, pecuniarium est, poterit illa dici redemptio, sicut in votis solet appellari: nam quoad hoc est eadem ratio, seruata proportione; & ideò de his videri possunt, quæ in simili diximus, tractando de voto. *Tom. 2. de Rel. tract. 3. libr. 6.* Hic demum aduerti potest, solere hanc mutationem vocari nomine *permissionis*, & *licentiæ*, quæ tamen voces generaliores sunt, & ideò sunt explicandæ. *Quid sit permissio in materia legis.* Permissio enim non solùm dicitur, quando obligatio aufertur, sed etiam quando conniuetur, dissimulatur, aut cum effectus non impeditur, nec punitur violator legis, & hæc non est dispensatio, vt per se notum est. Deus enim multa præcepta sua violari permittit, in quibus non dispensat; non ergo omnis permissio est dispensatio, sed dispensatio dici potest quædam permissio, quia per illam finitur quis agere contra præscriptum legis, non solùm impunè, sed etiam immaculatè. Sicut autem diximus de abrogatione, quod potest fieri, vel auferendo tantùm, vel etiam prohibendo, aut præcipiendo contrarium, ita de dispensatione dici potest. Nam interdum est pura, & tunc habet modum permissionis, & per se hoc solum requirit; interdum verò potest per prohibitionem fieri, vt si Prælatus non solùm auferat à subdito obligationem audiendi missam, v.g. sed etiam prohibeat illam audire, &c. *Quid significet nomen licentiæ.* Nomen etiam licentiæ latius patet, quàm nomen dispensationis: omnis enim dispensatio rectè dicitur licentia quædam; non tamen omnis licentia est dispensatio. Nam sæpè per licentiam non relaxatur obligatio legis, sed solum est circumstantia quædam requisita in ipsa lege ad actum bene exercendum, vt maximè in religiosis statutis videre licet. Nam religiosus non debet loqui, aut exire domo sine licentia, cùm tamen illa datur, non propriè in lege dispensatur, sed potius completur modus operandi lege præscriptus, & ideò talis licentia non requirit causam eiusdem rationis, nec propriam potestatem iurisdictionis, sed alicuius administrationis, quæ ad legum mutationem non pertinet.

His addenda est *interpretatio* legis, quam aliqui cum dispensatione confundunt, sed sunt longè diuersæ, vt dixi latè lib. 6. de voto, cap. 9. nam ibi dicta de dispensatione & interpretatione voti eandem rationem habent in dispensatione & interpretatione legis, & ideò non sunt hic repetenda. 10. *De nomine, interpretatio, & quomodo à dispensatione differat.* Differt ergo interpretatio à dispensatione, quod non tollit obligationem legis, sed declarat, legem interdum non obligare. Vnde dispensatio à voluntate proximè pendet, & gratiæ, ac liberalitatis rationem habet; interpretatio intellectus potiùs est, & rationem iustitiæ inuoluit. Vnde si fiat priuatim, ad iudicium prudentis pertinet; si verò fiat ex potestate, est quasi iuridica sententia. Hinc etiam interpretatio non solùm in particulari casu, sed etiam de tota lege fieri potest; vt si fiat interpretatio, quod lex sit iniusta, & ideò omnino non obliget; vel si cessante omnino ratione legis, in vniuersali consequenter declaretur, legis obligationem cessasse, verè fit interpretatio, & tamen illa non dicetur abrogatio legis, sed cognitio, vel iudicium nullitatis eius. Ita ergo quando interpretatio legis fit in particulari persona vel casu, quod in eo lex non obliget, non potest illa dici dispensatio. Quocirca nec mutatio legis dici poterit, quia tunc non mutatur lex, nam ipsa de se, eadem, & eodem modo perseuerans, inuenitur non obligans pro illo casu, quia vel suis verbis illum non comprehendit, vel à principio non fuit mens legislatoris in illo, seu pro illo obligare. Vnde interpretatio in quadam significatione magis strictè dicitur illa, quæ fit per specialem virtutem æquitatis, de qua disputat Diuus Thomas 2.2. q. 120. *D. Thom.* Illamque vocauit emendationem legis, seu Epijkiam, Aristot. 5. Ethicor. cap. 10. *Aristot.* non quia in lege fuerit proprius error, qui postea per interpretationem emendetur, & ita lex ex parte mutetur, sed dicitur emendatio legis quoad externam speciem, & quoad generalem vigorem verborum. Nam lex generaliter loquitur, & verbis suis non potest singulares casus excipere, & ita in externa specie videtur comprehendere aliquos, quos re vera non cõprehendit; & quia hoc declarat Epijkia, ideò emendatio legis dicitur.

11. *Variatio quæ fit in obligatione legis ob mutationem materiæ, non est dispensatio.* Atque hinc etiam obiter colligitur, variationem, quæ interdum contingit in obligatione legis ex mutatione vel variatione materiæ, non esse dispensationem in lege. Probatur, quia propria dispensatio legis est mutatio eius, hæc autem non est mutatio legis, sed materiæ; quæ est alterum extremum, à quo pendet obligatio. Est enim obligatio quasi relatio quædam, quæ pendet ex fundamento, & termino, & ex vtriusque mutatione potest auferri; quando ergo tollitur per solam materiæ mutationem, tunc lex non obligat, non quia ipsa mutetur, sed quia ipsa pro eo casu non loquitur. Vt v.g. si quis teneatur promissum soluere, & creditor remittat debitum, iam non obligat lex, quæ prior obligabat, non quia in illa dispensatum sit, sed quia subtracta est materia, & sic de alijs. Quod pro intelligentia legis naturalis est notandum, vt infrà declarabitur. Ad dispensationem ergo

necessarium est, vt perseuerante materia, & subiecto capaci obligationis legis, tollatur obligatio ex parte ipsius legis per relaxationem eius. Nam si solùm subtrahitur legi materia, vel subiectum, circa quod possit operari, seu obligationem inducere ipsa de se eadem semper manet, & ex se habet, non vt semper, & in omni casu obliget, sed cum certis circunstantijs. Et hac ratione lex ieiunandi obligat hominum sanum; si autem ægrotet, desinit illum obligare, non quia ipsa mutetur, sed quia moraliter iam non est idem subiectum, ad quod loquitur lex.

12. *Obiectio.* Obiicies; quia suprà dictum est, aliquando fieri mutationem in lege per ablationem causæ; talis autem videtur esse hæc mutatio. *Solutio.* Respondeo, illud genus mutationis solùm contingere, quando omnino lex desinit esse per subtractionem totalis causæ conseruantis, quia tunc transit de esse ad non esse, & ita mutatur. At verò quando mutatio materiæ solum est in particulari casu, tunc lex non desinit esse, sed tantum non obligat, & ideò non mutatur ipsa nec variatur, quia semper fuit ita constituta. Vrgebis, idem dici posse de dispensatione legis, quia tunc etiam non desinit esse, sed tantum obligare. Respondetur negando similitudinem: nam per dispensationem mutatur lex, seu coarctatur, plus quàm antea esset; per mutationem autem materiæ minimè, quia à principio constituta est circa talem materiam, & cum talibus conditionibus, & non alio modo. Sicut præcepta affirmatiua pro quibusdam temporibus obligant, & non pro alijs, non quia ipsa mutentur, sed quia sunt à principio ita constitutæ, & quia hæc est eorum natura: ita ergo in præsenti cogitandum est.

Tandem solet alia mutatio in lege fieri per suspensionem eius, quam vocauimus mutationem secundum quid, quia non simpliciter tollit legem, sed suspendit effectum eius ad tempus. Et non immeritò potest hæc mutatio sub dispensatione comprehendi. Nam si suspensio illa fiat circa aliquam personam in particulari, est clara dispensatio temporalis, & ex hac parte minus perfecta. Potest autem interdum fieri pro tota communitate, & tunc ex hac parte videtur habere similitudinem cum abrogatione, tamen quia non simpliciter tollit legem, sed ad tempus suspendit obligationem eius, dicitur tantùm suspensio. Potest autem hæc suspensio accidere aliquando per solam interpretationem & tunc ad Epijkiam pertinet: interdum verò à superiore concedi potest talis relaxatio toti communitati pro breui tempore, vel etiam pro vno tantum actu, ad faciendum aliquod opus seruile in tali die festo, propter specialem causam, & tunc talis suspensio dispensatio dici potest. Atque hæc sufficiant de significatione vocum, in quibus supponimus, mutationes illis vocibus significatas in legibus esse possibiles; quomodo autem ad singulas leges applicandæ sint, & per quas causas fieri possint, in sequentibus libris explicandum est, & ideò de lege in communi hactenus dictum sit. 13. *De mutatione legis secundum quid quæ fit per suspensionem.*

FINIS LIBRI PRIMI.

INDEX CAPITVM LIBRI SECVNDI.

DE LEGE ÆTERNA, NAturali, ac iure gentium.

LIBER II.

DE LEGE AETERNA, ET NATVRALI, AC IVRE GENTIVM.

POST tractationem de lege in communi ſequitur, vt ad ſingulas ſpecies legum deſcendamus, inter quas primū locum obtinet lex æterna propter ſuam dignitatem & excellentiam, & quia eſt legum omnium fons, & origo De illa verò breuius diſſeremus, quàm de alijs, quia reſpectu hominum non ita applicatur per ſe ipſam ad vſum, ſeu munus legis, ſicut aliæ, & quia magna ex parte ſolet confundi cum prouidentia diuina, de qua in 1. p. ex inſtituto diſputatur. Cum lege autem æterna naturalem coniungimus, tum ad huius libri complementum; tum etiam quia naturalis lex eſt prima earum, per quas lex æterna nobis applicatur ſeu innoteſcit, & quia differunt tanquam lex per eſſentiam, & per participationem, vel (vt ſic dicam) tanquam ſignum & ſignificatum, vt declarabimus. Sumimus autem hic legem naturalem ſtrictè, vt continetur in ſolo lumine naturali: nam illa, quæ eſt connaturalis gratiæ, ſeu fidei, ſimpliciter ſupernaturalis eſt, & infra tractando de lege gratiæ conſequenter explicabitur, licèt cum proportione poſſint ad illam applicari, quæ de lege naturali dicemus. Circa quam aduerto, dupliciter eſſe hominibus propoſitam, priùs per naturale lumen rationis; Secundò per legem decalogi in tabulis Moſaicis ſcriptam, & ideò D. Thomam de lege naturali ſub priori ratione ſpectata diſputaſſe 1. 2. q. 94. ſub poſteriori autem in q. 100. *D. Thom.*

Sed quia lex illa ſcripta in tabulis, re ipſa non eſt alia quoad ſubſtantialem obligationem à lege naturali, cuius ſolam maiorem notitiam contulit illa ſcripta: ideò in præſenti comprehendemus omnia quæ ad illam legem pertinent: quid verò illi adiunctum ſit ex lege veteri, vel quoad pœnam, vel quoad aliquas circunſtantias, vel quoad augmentum alicuius obligationis, dicemus poſtea de lege veteri diſputando, & ibi conſequenter videbimus an ſecundum aliquam rationem lex illa decalogi ceſſauerit, vel adhuc duret. Denique quia ius gentium propinquiſſimum eſt legi naturali, illud etiam in huius libri fine declarabimus.

CAPVT I.

Vtrum ſit aliqua lex æterna, & quæ ſit eius neceſſitas.

1. *1. Argum.* RAtio dubitandi eſt, quia lex neceſſariò requirit aliquem, cui poſſit imponi, ſed ab æterno non fuit aliquis capax legis; ergo nec lex aliqua æterna eſſe potuit. Maior patet, quia lex A eſt actus imperij; repugnat autem eſſe imperium, niſi ſit aliquis, cui imperetur. Minor etiam probatur, quia ab æterno ſolùm fuit Deus, cui lex imponi non poteſt, ſicut nec imperium. Secūdò, quia hac ratione ab æterno nō fuit dominium, nec iuriſdictio, nec gubernatio, quia non erant quibus dominaretur Deus, vel quos gubernaret; ſed lex eſt actus gubernationis & dominij, ſeu iuriſdictionis; ergo eadem ratione non potuit eſſe æterna Tertiò, de ratione legis eſt promulgatio, vt diximus, ſed ab æterno non potuit eſſe promulgatio, quia non erat cui promulgaretur, neque intra Deum ſolum potuit promulgari; ergo. Quartò ſi eſſet aliqua lex æterna, & ſimpliciter & abſolutè neceſſaria, & immutabilis, quia nihil eſt æternum, niſi quod ſimpliciter neceſſarium eſt, ſed nulla lex eſt per ſe, & abſolutè neceſſaria, vt ſuprà dictum eſt; ergo B nulla eſt lex æterna.

Secundum. *Tertium.* *Quartum.*

2. Nihilominus communis ſententia Theologorum eſt, dari in Deo legem quandam æternam. Ita docet D Thom. 1. 2. q. 91. art. 1 & 93. per totam, & ibi Caietan. Soto, & alij. Vincent. Beluac in ſpecul. moral part. 2. diſt. 1. Alenſ. 3. p. q. 26. M. 1. Antonin. 1 part. tit. 11 cap. 2. §. 4. & tit. 12. à princip. Turrecr in cap. *Omnes leges*, d 1 & ſumitur ex Auguſtin. libr de Vera Religion. cap 30. & lib. 1. de Liber. arbitr. cap. 5. & 6. & libr. 22. contra Fauſt. cap. 27. Quin etiam Cicer. libr. 1. & 2. de Legib. hanc legem maximè prædicat, & à ſapientiſsimis Philoſophis cognitam fuiſſe his verbis confirmat. *Hanc video ſapientiſſimorum fuiſſe ſententiam, legem neque hominum ingenijs excogitatam, neque ſcitū m aliquod eſſe populorum, ſed æternum quiddam, quod vniuerſum mundum regeret, imperandi, prohibendique ſapientia. Ita principem legem* C *illam, & vltimam mentem eſſe dicebant omnia ratione, aut cogentis, aut vetantis Dei.* Plato etiam in Timæo quatuor leges diſtinguens, primam vocat diuinam, per quam planè hanc æternam intelligit, per quam mundum Deus gubernat, vt idem tradit Dialog 10. de Legib.

Dari legem æternam communis Theologorum ſententia eſt D Thom. Caiet Soto Vincent. Alenſ Anton Turrecr. Auguſt. Cicer. *Plato.*

3. Probat autem D. Thom. hanc veritatem, quia neceſſe eſt, in Deo ipſo aliquam legē, & hæc non poteſt eſſe niſi æterna; ergo neceſſe eſt eſſe in mundo aliquam legem æternam. Minor ſupponitur, quia Deus eſt immutabilis, & nihil poteſt illi aduenire de nouo Maior autem patet, quia cùm Deus habeat prouidentiam, in eo neceſſario ſupponitur æterna quædam ratio practica totius diſpoſitionis & gubernationis vniuerſi, iuxta illud Boet. 3. de Conſol. *O qui perpetua mundum ratione gubernas*, ergo illa ratio Dei æterna habet veram rationem legis, quia vt dixit Iſid. 2. Etymol. ca. de lege. *Si ratione lex conſtat, lex erit omne, quod ratione conſtiterit.* Confirmari poteſt ex Aug quia omnis lex humana mutabilis eſt. & defectum, ac errorem pati poteſt; ergo ſupponit neceſſariò aliquam legem immutabilem, per quā

Boet. *Iſidor.*

 ſtabiliatur.

stabiliatur, & quasi mensuretur, vt per conformitatem ad illam rectè fiat, quæ non est, nisi lex æterna. Denique omnis lex participata supponit legem per essentiam; sed lex per essentiam æterna est; ergo.

4. *Obiectio.* Dicet verò aliquis, his discursibus solum probari, esse in Deo rationem æternam agendorũ, quam prouidentiam vocamus; non tamen probari illam fuisse ab æterno propriè legem. Quia prouidentia dicit respectum æternum; lex autem temporalem, vt argumenta in principio facta ostendere videtur. Vnde illa æterna ratio ad summum dici poterit lex quasi materialiter, & quoad actum illum voluntatis vel intellectus diuini, est lex; non verò formaliter quoad propriã denominationem legis, & conditiones omnes ad legem requisitas. Sicut creatio actiua potest dici æterna materialiter quoad actum Dei, non verò formaliter & simpliciter, vt creatio est; idemque est de potestate dominandi, & similibus. At verò *D. Thom.* D. Thom. d. q. 91. art. 1. ad 1. sustinet, illam legem etiam formaliter, & sub ratione legis esse æternam, quia *ipse conceptus æternus diuinæ legis habet rationem legis æternæ, secundum quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Sed licèt D. Thom. rectè dicat, rationem rerum faciendarum in Deo esse æternam, & habere rationem ideæ, non tamen declarat, quomodo etiam ab æterno habeat rationem legis, nec in quo differat sub ratione ideæ, nec difficultatibus positis videtur planè satisfacere.

5. *Duplex status legis.* Vt ergo non sit tantum de nomine quæstio, videndum superest, quid in re clarum sit, & quid possit esse in vsu vocum, & quæ ratio huius loquutionis simpliciter reddi possit. Distinguamus ergo in lege duplicem statum, vnus est, quẽ habet in interna dispositione legislatoris, quatenus in mente eius iam illa lex descripta est, & eius absoluto decreto, ac firma voluntate stabilita. Alius *Solutio ad obiectionem.* status est, quem habet lex exterius constituta, & subditis proposita. Priori modo manifestũ est, dari in Deo legem æternam, & hoc probant rationes pro vera sententia adductæ. Posteriori autem modo æquè certum est, non habuisse legem Dei hunc secundum statum ab æterno; & hoc probant rationes dubitandi in principio positæ, vt ex earum responsione amplius patebit. Item lex priori modo sumpta est actus immanens, vnde potest esse æternus in Deo, etiam si dicat respectum ad effectum temporalem; sicut prædestinatio vel prouidentia; lex autem posteriori modo includit actum transeuntem respectu Dei: nam licèt possit illa lex æterna Dei, quatenus propria lex est, proponi subditis per actus immanentes eorum; tamen illimet actus sunt externi respectu Dei, & necessariò sunt temporales, & ideò lex non potest esse æterna quoad illum secundum statum. Quod si aliquis contẽdat de verbis dicens, legem, in illo priori statu non esse legem, quia non est lata, sed ferenda. Respondeo in primis, non esse de vocibus contendendum: nam vt ita simpliciter appelletur, sufficit vsus Sanctorum & sapientum in tali materia. Deinde potest optima ratio illius appellationis reddi, qua etiam ostendatur, illam legem in eo statu non esse tantum ferendam, sed ex æternitate esse suo modo latam, vt respondendo ad argumenta constabit.

6. *Solutio ad primum.* Ad primum ergo respondetur, quod sicut diuina voluntas æterna est, ita & imperium: nam imperium quoad substantiam suam in ipsa voluntate consistit, vt dixi. Et si imperium vocetur ipsa ratio, vel indicium de agendis, etiam hoc fuit æternum in mente Dei. Petitur autem in illo argumento, an lex illa æterna, sit aliquo modo respectu ipsiusmet Dei, id est, an sit aliquo modo mensura & regula actuum voluntatis diuinæ, de quo dicemus in capite sequenti. Ad secundum respondetur, actum dominandi & gubernandi, *Ad secundũ* esse actum transeuntem, & proprium dominium dicere relationem ad rẽ actu existentem, & ideò denominationes, quæ ab his actibus sumuntur esse temporales. At verò lex, vt sic, non necessariò dicit actum transeuntem, præsertim respectu Dei, quia in illo primo statu, qui est veluti substantialis, sufficienter saluatur in actu immanente, vt declaratum est.

Tertium argumentum variè soluitur, quidam dicunt legem illam æternam non dici legem respectu creaturarum, vel hominum, quia non est imperium illis impositum, sed esse respectu actuum Dei ad extra, quia est regula & mensura omnium, quæ à Deo fiunt. Iuxta quam expositionem lex illa non est lex morum (vt sic dicam) sed artificiorum: nam omnia, quæ à Deo fiunt, comparantur ad illum, tanquam artefacta ad artificem. Vnde sicut idea artificis dici potest lex, quam ipse sibi præscribit, vt iuxta illam artefacta producat, ita hæc lex æterna est, qua Deus vt supremus artifex omnia condere statuit ex æternitate. Quapropter cessat ratio de promulgatione, nam hæc est necessaria in lege morum, non in lege artificiorum; imò etiam cessant aliæ rationes; nam hæc non est lex, quæ imponitur subditis, nec pertinet ad gubernationem. Hæc verò expositio non placet. Tum quia est contra mentem Augustini, & Theologorum, imo & Ciceronis, & Philosophorum: omnes enim apertè loquuntur de lege, quæ est mensura actionum humanarum, & exemplar omnium legum, quæ sunt in mentibus hominum, vel ab illis emanare possunt, siue plura includat illa lex æterna siue non, quod infrà videbimus. Tum etiam quia illa appellatio valde metaphorica est, & impertinens esset pro materia de legibus, ratione solius metaphoricæ significationis, cùm res ipsa, quæ sub illa metaphora intenditur, nihil aliud sit nec alium respectum dicat, quàm idearum, de quibus in 1. p. disputatur, tum quia sicut prouidentia dicit respectum ad res prouisas, & nihilominus potest esse æterna, licèt res prouisæ temporales sint, ita etiam lex potest dicere habitudinem ad subditos, & esse æterna. 7. *Ad tertium argumentum aliquorum responsio.* *Excluditur istorum opinatio.*

Vnde Alens. suprà aliter respondet ex Isidor. libr. 2. Etymol. legem vno modo dici à legendo, & alio à ligando, & priori modo legem Dei esse æternam, quia in mente eius legebatur; secundo autem modo non esse æternam, & sub ea tantùm ratione indigere promulgatione. Quod si instes, quia lex, quæ non ligat, non meretur nomen legis: Respondet in summa, ad rationem legis satis esse, quod de se vim habeat ligandi, licèt nondum actu liget, quia nondum est applicata. Quæ doctrina fortasse est vera, non tamen per eam sufficienter solui videtur argumentum de promulgatione, quia vel negandum est promulgationem esse necessariam ad esse legis, sed tantum ad effectum legis, qui est ligare, quod videtur esse contra communem legis definitionem, vel certè non explicatur, quomodo illa lex sit vera lex sine promulgatione. Quod verò ibi supponit Alens. de duplici Etymologia legis, 8. *Responsio Alensis ad argumentum.*

ego non reperio vtramque in Isidoro, sed tantum illam, quæ est à legendo, & non in illa significatione metaphorica, sed magis propria; sed parum refert, vnde vox sit sumpta, quia non sufficit, quod etymologia legis possit alicui rei applicari, vt illa simpliciter dicatur lex.

9. *Tertia respõsio ex D. Thoma.* Tertiò igitur D. Thom. suprà ad 2. conatur explicare, quomodo in illa lege non defuerit æterna promulgatio. Nam promulgatio, inquit, fit & verbo, & scripto, & vtroque modo lex illa habuit promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia & verbum Dei est æternum, & scriptura libri vitæ est æterna. *Obiectio.* Sed contra primum obijciunt aliqui, quia productio verbi non est per se necessaria ad legem Dei, quia est personalis, non essentialis, & quia alias solus Pater promulgasset legem, & esset legislator. Contra secundum etiam obijcitur, quia parum refert scriptura in scientia Dei ad promulgationem, si illa non innotescit, nec potest innotescere subditis; nam promulgatio fieri debet his, quibus lex imponitur; at illa scriptura à nemine legi potuit ab æterno, nec fuit ab æterno aliquis, cui illa lex promulgaretur. Nec satisfacit, quod D. Thom. ad 1. ait, fuisse tunc creaturas in præcognitione diuina, quia promulgatio non fit creaturis obiectiuè præcognitis, sed in se existentibus, alioqui etiam lex Moysi, & lex gratiæ ab æterno fuisset promulgata, & ita esset lex æterna.

10. Sed prima obiectio parum obstat; tum quia quod D. Thomas dicit de promulgatione, in Verbo intelligi potest per appropriationem, non per proprietatem sicut dicuntur ideæ esse in verbo, & ita ipsemet D. Thomas explicauit, qui consequenter sentit secundum proprietatem debere intelligi de verbo quoad conceptum essentialem, tum etiam quia non est de ratione legis, vt simul promulgetur verbo prolato & scripto, sed scriptum publicè expositum sufficit; D. Thom. autem ad doctrinæ abundantiam, & elegantiam voluit vtrumque modum in Deo explicare. Vnde non est inconueniens, quod vnus modus sit personalis, & alter essentialis. Nec inde sequitur, solum Patrem esse legislatorem, vel promulgare, quia ad vtrumque sufficit modus essentialis. Ad aliam obiectionem tacitè respondet D. Thomas, addens limitationem, quòd illa lex habet promulgationem *ex parte Dei*, & subiungens. *Sed ex parte creaturæ audientis, seu inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Vnde quod dicit in solutione ad 1. de creaturis præcognitis ex æternitate, non est, quia putet illam existentiam obiectiuam creaturarum in æternitate sufficere, vt ex parte illarum fiat æterna promulgatio, sed vt declarat ex parte Dei potuisse tunc statui legem, per quam futuræ creaturæ essent gubernandæ.

11. *De ratione legis æternæ non esse promulgationem actu factam.* Ex hac verò doctrina D. Thom aperte concluditur, iuxta mentem eius de ratione huius legis æternæ non esse promulgationem actu factam subditis sed sufficere, vt ex parte legislatoris iam sit facta pro suo tempore. Et re vera idem fuit sensus Alensis & mihi videtur verum. Addoque esse singulare in illa lege: nam censetur consummata & perfecta eo ipso quod in mente legislatoris stabilita est; aliæ verò leges non consummantur donec actu promulgantur Ratio autem reddi potest, quia decretum Dei æternum immutabile est, & sine vlla sui mutatione pro suo tempore obligat; decretum autem hominis mutabile est; vnde quamdiu non promulgatur per modum legis, semper se habet potius per modum propositi A ferendi legem, quam per modum legis firmiter stabilitæ & latæ. Vnde in hac lege æterna per se loquendo, nulla alia publica promulgatio requiritur, vt actu obliget, sed solum quod veniat in notitiam subditi; vnde si per internam reuelationem nobis innotesceret diuinæ voluntatis decretum, sufficeret ad obligandum, quod non ita est in lege hominis nam licèt subditus sciat, iam esse scriptam apud Regem, non obligatur illa, donec promulgetur. Ordinariè autem Deus non obligat homines per legem æternam, nisi mediante aliqua exteriori lege, quæ sit illius participatio, & significatio, & ita quando aliæ leges promulgantur hominibus, promulgatur ad extra lex ipsa æterna; ideoque in illa, vt æterna est, non habet locum propria promulgatio. In quarto argumento petitur, an hæc lex æterna ponenda sit in actibus liberis Dei, vel in necessarijs. Sed hoc tra-B ctabitur commodius in capite tertio.

CAPVT II.

Quæ sit materia proxima legis æternæ, seu qui actus ab illa imperentur, seu regantur.

DIximus, legem æternam esse explicandum, sequitur quid sit: quia verò omnis lex est mensura aliquorum actuum, quos respicit vt materiam, & obiectum, hoc etiam in lege æterna obseruari necesse est, & ideò ad explicandum quid illa sit, commodum est prius declarare materiam, in quam cadit; nam comparatur ad illam per modum obiecti: omnis autem actus per suum obiectum conuenienter explicatur. Tres autem sunt ordines, seu genera actuum, de quibus dubitari potest, an per illam legem mensurentur. Primum, & supremum est C aliquorum actuum ipsiusmet Dei, & manentium intra ipsum, scilicet actus liberi diuinæ voluntatis, secundum, & infimum est actionum inferiorum agentium naturalium, & ratione carentium; tertium est actuum liberorum creaturarum intellectualium, & de singulis breuiter dicemus. 1.

Primò ergo dubitari potest, an lex æterna sit regula actuum diuinorum ad intra. Et vt certa ab incertis separemus, supponimus, actus diuini intellectus & voluntatis, prout circa Deum ipsum versantur, & non dicunt habitudinem ad creaturas, vt futuras, non cadere sub legem æternam, nec per illam regulari. Ita sentit D. Thomas dict. q. 93. art. 4. & Alens. suprà, & omnes Doctores, qui hanc legem requirunt propter diuinam prouidentiam, ita vt ferè cum illa coin-D cidere censeant: diuina autem prouidentia circa opera Dei versatur, non circa Deum ipsum secundum se. Vnde generatio æterna filij Dei, vel productio Spiritus Sancti, non cadunt sub legem, quia sunt omnino naturales, & non ex directione aut motione, quæ præcedat per dictamen rationis, vel applicationem voluntatis, quæ motio pertinet ad rationem legis, & eadem ratione nec amor, quo Deus se amat, est ex lege æterna sed ex natura. Ratio verò est, quia lex non est de rebus per se, & ab intrinseco necessarijs, quæ non indigent regula, sed ab intrinseco habent certum essendi modum, & per se rectæ sunt. Difficultas ergo solum est de actibus liberis qui in Deo sunt, & quatenus liberi sunt, morales dici possunt; quatenus verò sunt operatiui ad extra, dici possunt artificiosi. 2. *An lex æterna sit regula diuinorum actuum ad intra Resolutio negatiua. D. Thom Alens.*

3. *An lex æterna sit regula actuum liberorum Dei operantium ad extra.* Dici ergo vel cogitari poteſt, legem æternam ſub vtraque ratione eſſe menſuram, ac regulam actuum liberorum Dei. Primò quatenus morales ſunt, & honeſti; ſic enim regulantur per rationem diuinam, tanquam per naturalem legem ipſius Dei. Probatur; quia Deus ſemper ſecundum rectam rationem operatur, non alienam, ſed propriam; ergo menſura rectitudinis liberorum actuum voluntatis Dei eſt iudicium ſui intellectus, quod ordine rationis antecedit, quo iudicat, ita eſſe faciendum. Illud ergo iudicium habet rationem legis æternæ reſpectu diuinæ voluntatis. Confirmatur ac declaratur exemplis: nam ſi Deus loquitur, verum dicit, quia iudicat mentiri eſſe malum, & ſi promittit, implet, quia iudicat, fidelitatem eſſe honeſtam, & conſentaneam naturæ ſuæ, & eadem ratione ſibi complacet in rebus honeſtis, & diſplicent illi peccata, quia ratio recta dictat ita eſſe faciendum; ergo in actibus ſuis moralibus ducitur ſua ratione æterna tanquam lege; ergo ex hac parte lex æterna Deo ipſi impoſita eſt quoad actus morales voluntatis eius, & eorum honeſtatem.

4. Secundò videri poteſt. Lex illa æterna poſſe concipi vt lex, quam Deus vt artifex ſibi ipſi impoſuit, vt ſecundum illam ſua opera faceret. Nam cùm Deus poſſet varijs modis mundum fabricare, & regere, ſtatuit illum ſecundum quandam certam legem conſtituere, & gubernare, vt v. g. ſtatuit elementa, & orbes cœleſtes tali ordine conſtituere, & aquas tali loco continere. Item ſtatuit tales pœnas pro peccatis, & alia præmia pro meritis reddere, & ſecundum tales, vel tales leges mundum gubernare; ergo ſecundum hanc rationem meritò dici poteſt, legem æternam cadere in ipſa opera Dei, vt ab ipſo tanquam à ſupremo artifice vel gubernatore ſunt, & conſequenter cadere proximè in actus liberos voluntatis Dei à quibus talia opera proximè procedunt. Et confirmatur; quia hac ratione dicitur Deus, quædam non poſſe facere ſecundum legem ordinariam, videlicet, quam ipſe ſibi impoſuit, vel non poſſe ſecundum potentiam ordinatam, id eſt, ad talem ordinem reductam per eandem legem, vt ſignificauit *Scotus.* Scot. in 1. d. 44. q. vnica. Vnde ſi aliquem in mortali peccato defunctum Deus ab inferno liberaret, diceretur diſpenſatione vti, non autem ſecundum ſtatutam legem operari; ergo opera libera Dei per legem ab ipſo ſtatutam regulantur. Nec videtur inconueniens, quod eadem voluntas ſibi ipſi ſit lex ſecundum actus ratione diſtinctos: nam eadem voluntas poteſt ſibi imperare, & legiſlator poteſt ſua lege obligari.

5. Suppono ex dictis in præcedenti libro legem propriè ſumptam eſſe regulam operum moralium, ſecundum honeſtatem eorum; aliquando verò etiam dici de regulis artis, vel alicuius gubernationis. Vtroque ergo modo poteſt lex æterna vocari lex, & ita in vtroque ſenſu poſſumus ad hanc interrogationem reſpondere.
1. aſſertio. Lex æterna non eſt regula actionum diuinarum quatenus morales ſunt. Dico ergo primò, lex æterna, vt eſt regula actionis honeſtatis liberæ, non debet intelligi vt impoſita ipſi Deo, nec voluntas diuina debet concipi vt honeſta, & recta propter conformitatem ad legem æternam, cui ſubijciatur. Ita *D. Thom.* D. Thom. 1. 2. q. 93. ar. 4. ad 1. & *Alenſ.* Alenſ. 3. p. q. 26. memb. 8. ar. 1. Conſentit *Anſelm.* Anſelm. lib. 1. Cur Deus homo cap. 12. dicens, Deum eſſe omnino liberum à lege, & ideò quod vult, iuſtum, & conue-

A niens eſſe; id autem, quod eſt iniuſtum, & indecens, nõ cadere in eius voluntatem, non propter legem, ſed quia non pertinet ad eius libertatem.

Ratione declaratur, quia lex illa intelligeretur vt poſitiua, vel vt naturalis; neutro autem modo intelligi poteſt; ergo. Probatur minor quoad priorem partem; quia lex poſitiua eſt illa, quæ ponitur per liberam voluntatem alicuius potentis præcipere, & ſuo præcepto, ſeu voluntate obligare eum, cui lex imponitur; ſed Deus non habet ſuperiorem, neque ſe ipſum per modum præcepti & legis obligare poteſt; quia non eſt ſibi ſuperior; ergo nullo modo eſt capax poſitiuæ legis. Confirmatur, quia reſpectu Dei nihil eſt malum, quia prohibitum, ſiue in faciendo, ſiue in omittendo, quia quantumuis aliquid ponatur eſſe prohibitum, ſi Deus contrarium faciat, bonum erit, quia eſt à prima regula bonitatis; ergo lex poſitiua in ordine ad honeſtatem morum non habet locum in diuina voluntate. Vnde non obſtante quacumque lege à ſe poſita circa rerum gubernationem, poteſt illam non ſeruare, ſua potentia abſoluta vtendo, vt circa præmia, vel pœnam retribuendam, & ſimilia, quia non obligatur ad ſeruandam legem. Quia eſt ſupremus Dominus, & extra omnem ordinem, & ita non eſt comparandus cum legiſlatore humano, qui eſt pars ſuæ communitatis, quidquid ſit de modo, quo legiſlator humanus obligatur ſua lege. Quod ſi vltra legem generalem accedat promiſſio, iam Deus obligabitur ad ſeruandam illam non ex lege poſitiua, ſed ex rectitudine naturali, quæ reſultat in tali obiecto ex vi promiſſionis. An verò ibi interueniat lex naturalis, dicetur in ſequenti puncto. 6.

B

Dices; ſi Deus, poſtquam decreuit abſolutè aliquid non facere, id ageret, inordinatè faceret, & ideò id facere non poteſt; ergo liberum decretum Dei habet vim poſitiuæ legis reſpectu voluntatis eius, vt non poſſit honeſtè facere, quod per ſe, ac remoto illo decreto, liberè facere potuiſſet. Reſpondeo, Deum non poſſe facere contra ſuum decretum, non propter prohibitionem, quam decretum inducat, ſed propter repugnantiam ipſius rei, quia ſi ageret contra decretum abſolutum, haberet ſimul, & ex æternitate decreta contraria circa idem, & pro eodem tempore, ſeu abſolutè vellet duo contradictoria, quod repugnat. Ageret etiam contra efficaciam ſuæ voluntatis, & illam redderet inefficacem & inconſtantem, quod etiam repugnat. Vnde vlterius dicitur, eſto, non implicaret contradictionem phyſicam (vt ſic dicam) mutare Deum decretum ſuum, ſed tantùm moralem, ac ſubinde poſito vno decreto, eſſe inordinatum agere contra illud; nihilominus id non oriri ex prohibitione, ſed ex intrinſeca natura, & eſſentia Dei, ſicut mox de veritate, & fidelitate, & ſimilibus dicemus. Quia ſicut non decet diuinitatem fallere, ita nec inconſtantem eſſe. Atque ita impotentia volendi contra decretum non eſt ex prohibitione, ſed ex natura rei, propoſito obiecto in tali ſtatu. 7. *Obiectio.* *Solutio.*

C

D

Altera pars Minoris, quæ erat de lege naturali probatur, quia, licèt negari non poſſit, quin in intellectu diuino ordine rationis præcedant dictamina practica, quibus iudicat, quid deceat ſuam bonitatem, iuſtitiam, aut ſapientiam, vt ſunt hæc, mentiendum non eſt, implenda ſunt promiſſa; tamen illa non poſſunt habere rationem legis reſpectu diuinæ voluntatis. Primò, quia 8. *Dictamen practicum Dei de agendis, cur non habeat rationem legis reſpectu ſui.*

non

non proponunt præceptum aliquod, nec voluntatem alicuius intimant; sed tantùm ostendunt, indicando quid rei natura habeat; lex autem aut est voluntas, aut intimatio voluntatis; ergo. Secundò, quia in Deo non distinguuntur in re voluntas, & ratio, propter quod dixit D. Thomas q. 93. ar. 4. ad 1. voluntatem Dei secundum se non rectè dici rationabilem: nam potius est ipsa ratio; sicut ergo ratio Dei æterna non mensuratur lege, ita nec voluntas, etiam prout liberè vult, sed per se recta est, tanquam ipsamet recta ratio per essentiam. Et ita est intelligendus idem D. Thomas 1. p. q. 21. ar. 1. ad 2. cùm dicit, *Impossibile est, Deum velle, nisi quod ratio suæ sapientiæ habet, quæ quidem est sicut lex iustitiæ, secundum quam eius voluntas recta & iusta est.* Illa enim particula *Sicut* non dicit proprietatem legis, sed analogiam quandam, & proportionem, & ad hoc explicandum subdit. *Vnde quod secundum suam voluntatem facit, iustè facit, sicut & nos, quod secundum legem facimus, iustè facimus; sed nos quidem secundum legem alicuius superioris; Deus autem sibi ipsi est lex,* id est, se ipso est rectus sine lege, ac si sibiipsi esset lex. Declaratur tandem, quia iudicium rationis in Deo solum est necessarium ex eo, quod nihil potest esse volitum, quin præcognitum; non tamen habet munus quasi obligandi vel determinandi voluntatem, sed ipsa voluntas per se est recta & honesta, & ideò dictamen rationis, quod intelligitur ratione præcedere in intellectu, non potest habere rationem propriæ legis respectu diuinæ voluntatis. Dices; esto non possit dici lex cogens, dici poterit lex dirigens, & ostendens obiecti conuenientiam vel honestatem. Respondeo, hoc non satis esse ad legem moralem, vt ex supradictis patet, & in sequentibus circa legem naturalem magis explicabitur: metaphorica autem loquutio non est admittenda, nisi sit vsitata, vt constat.

D. Thom.

D. Thom.

9. *2 assertio, Lex æterna potest dici lex operandi respectu rerum gubernatarum, non verò Dei. D. Thom. Vincent.*

Dico secundò. Lex æterna vt est lex gubernandi, seu quasi operandi artificiosè, dici potest habere rationem legis respectu rerum gubernatarum; non verò ipsius Dei, seu voluntatis eius. Ita loquitur D. Thomas d. art. 4. ad 1. Vincent. in specul. moral. part. 2. dist. 1. & declaratur prius exemplis: nam Deus constituendo legem, v. g. vt tali operi bono tale præmium, & tali peccato talis pœna in suo iudicio respondeat, consequenter facit, vt benè operans sit dignus tali præmio, & peccans reus talis pœnæ, & ita res ipsæ gubernandæ statim subiiciuntur illi legi; Deus autem non manet illi subiectus; sed semper manet solutus legibus, vt possit operari prout voluerit; & in ordine rerum naturalium idem inuenitur. Ratione declarari potest, quia quando Deus constituit legem æternam circa gubernationem creaturarum, pro ipsis creaturis illam statuit, vt secundum illam moueantur; non verò illam sibi imponit, vt secundum illam gubernare cogatur. Denique lex, si propriè sumatur, est ordinatio superioris circa inferiorem per proprium imperium. quod si extendatur latius, & quasi per metaphoram, semper debet seruare proportionem, vt sit motio superioris circa rem sibi subiectam; ergo ratio diuinæ prouidentiæ sub eadem proportione recipit proprietatem vel appellationem legis, vt ex sequenti puncto magis constabit.

10. *An creaturæ rationis &*

Secundò dubitari potest, an sub hac lege æterna comprehendantur creata omnia, etiam ratione, aut vita carentia, quæ non liberè, sed

A ex necessitate naturæ suos motus efficiunt. Ratio dubitandi esse potest, quia D. Thomas ar. 4. & 5. illius quæstionis 93. etiam necessarias actiones creaturarum vult comprehendi sub hac lege, & sumitur ex Augustin. 1. de Liber. arbitr. cap. 5. & 6. dicit enim, legem æternam esse rationem in mente Dei existentem, qua res omnes per consentanea media in suos fines diriguntur, & lib. 83. Quæstionum. q. 27. in fine. *Lex* (inquit) *incommutabilis omnia mutabilia pulcherrima moderatur gubernatione.* Ratio autem esse potest, quia sicut nostra voluntas imperat membris corporis, & suo imperio illis imponit necessitatem operandi, ita diuina voluntas imperat rebus omnibus creatis, illisque necessitatem imponit pro captu vniuscuiusque iuxta illud, *Præceptum posuit, & non præteribit;* Psal. 148. & id Prou. 8. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines* B *suos.* Quod explicatur Iob. 38. *Dixi vsque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* Hæ namque leges, licet in tempore datæ sint, a lege æterna processerunt.

vita expertes legi æternæ subdantur. *D. Thom.* *D. Aug.* *Ratio pro affirmatiua parte.* *Psal 148. Prouer 8. Iob. 38.*

In contrarium autem est, quia nulla natura irrationalis capax est legis propriè sumptæ, vt expressè docuit August. q. 74. in Leuit. & habetur in cap. *Mulier.* 15. q. 1. Imò sumitur ex Paulo. 1. ad Corint. 9. vbi referens illam legem, *Non ligabis os boui trituranti*, subdit, *Nunquid de bobus cura est Deo? Cura*, scilicet, legislatiua: nam prouidentia diuina generatim sumpta etiam circa irrationalia versatur, vt est certissimum; tamen illa cura, quæ specialiter adhibetur per leges, propriè dirigitur ad intellectualia, & ideò subdit Paulus, Propter homines scriptam esse illam legem, quia non est priuandus mercenarius mercede sua. Ratio etiam adiungi potest, quia legis proprium est inducere vinculum & obligationem C moralem; huius autem non sunt capaces, nisi res intellectuales, & illæ non in omnibus actibus suis, sed in his, quos liberè operantur, quia omne esse morale pendet ex libertate. 11.

Ratio pro negatiua. August. Cap Mulier. 1. Cor 9

Respondeo breuiter, quæstionem esse de modo loquendi; tamen si inspiciamus phrasim Augustini, qui præcipuus auctor est, qui de lege æterna sermonem habuit, re vera sub hac voce comprehendit omnia tam naturalia, quàm moralia. Voluit enim per illam vocem explicare efficaciam diuinæ prouidentiæ, non solùm circa actiones liberas, sed etiam circa actiones naturales, & circa totum ordinem vniuersi, nimirum explicando, quomodo omnia sint subiecta diuinæ gubernationi, & illi obediant iuxta efficacitatem eius. Hoc manifestum est ex citato loco de Liber. arbitr. & ex lib. 5. de Ciuit. D cap. 11. vbi ait, nihil esse in vniuerso, quod sit alienum à legibus prouidentiæ diuinæ, & lib. 9. cap. 22. ait, Sanctos angelos in æternis & immutabilibus Dei legibus, quæ in Dei sapientia viuunt, mutationes temporum præuidere, & lib. 19. c. 12. ait, *Nihil à legibus summi creatoris, ordinatorisque, subtrahitur, à quo pax vniuersitatis administratur.* 12. *Resolutio quæstionis.*

August.

Nihilominus tamen censeo sub hac generali acceptione legis æternæ duas quasi analogias comprehendi. Vna est ex parte legis, quia lex, qua Deus dicitur gubernare res naturales, seu ratione carentes, metaphoricè lex, seu præceptum appellatur. Altera ex parte creaturarum, quæ priori respondet; nam subordinatio, & subiectio irrationalium rerum ad Deum, latè & metaphoricè dicitur obedientia; quia potius est necessitas quædam naturalis: lex autem 13.

æterna,

æterna, quatenus per illam moraliter, & politicè rationalia gubernantur, habet proprium rationem legis, & illi respondet propria obedientia. Vt autem suprà dixi, sub hac potissimùm ratione in hac materia consideranda est; & ideo sub propria appellatione ad irrationalia non extenditur.

14. *An omnes actiones humanæ sint materia legis æternæ.* Vlterius verò inquiri potest, an omnes actiones morales, seu humanæ sint materia huius legis æternæ. Et de malis quidem nulla est dubitandi ratio, quia omnes illæ prohibentur hac lege, vt suprà declaratum est. De indifferentibus verò est nonnullum dubium, quia illæ nec vetantur, nec præcipiuntur, & ita nullius legis videntur esse materia in mente Dei. Idem, vel maius dubium est de bonis operibus, quæ ad finem non sunt necessaria, sed sunt excellentiora. Propter hoc dicunt aliqui, si lex illa propriè sumatur, vt consistit in imperio, non extendi ad huiusmodi materiam; generalius autem sumptam comprehendere illam, quatenus amplectitur quácunque dispositionem gubernatoris, sub qua etiam permissio & consilium comprehenduntur: nam permissio cadit in actus indifferentes; consilium verò in excellentiores.

15. Veruntamen absolutè affirmari potest, omnes actiones morales cadere aliquo modo sub lege æterna, etiam vt propriè præceptiua est. Quod potest declarari, applicando quandam distinctionem datam in superioribus de lege præcipiente, vel exercitium actus, vel solam specificationem, & modum eius. Dicimus ergo, prædictos actus esse materiam legis æternæ, vel imperantis exercitium, vel præscribentis modum aliquem operandi, aut prohibentis alium. Declaratur, nam in primis quoad actus bonos, seu optimos, iuxta doctrinam Augustini ferè nullum est opus consilij, quod in præparatione animi non possit ad præceptum pertinere, si ad diuinam gloriam tale opus necessarium sit. Quod maximè verum est in ordine ad legem æternam, per quam Deus obligat hominem, vt sit paratus ad hæc omnia opera præstanda, si ipse voluerit, vel si ex alia occasione necessaria fuerint. Sicut matrimonium, quamuis non sit opus consilij, sed ex bonis inferioribus, nec regulariter cadat sub præceptum: ex lege naturæ cadit sub obligationem, si ad conseruationem speciei sit necessarium, & ita etiam cadit sub legem æternam. Sic ergo nullum est opus bonum, quod sub illam legem, vt imperantem, non cadat. Deinde quando exercitium talium actuum necessarium non est, licet tantùm consuli, vel probari videatur, nihilominus etiam tunc per legem æternam præscribitur modus, quo fieri debent, vt rectè fiant, & sic dicimus cadere sub legem præscribentem modum seu specificationem actus. Et idem est clarum in actibus indifferentibus, nam si fiant, præcipiuntur fieri propter honestum finem, & prohibentur fieri propter se, & ita si præcisè spectentur, quatenus talia sunt, dici possunt cadere sub illam legem, vt prohibentem, iuxta probabilem sententiam D. Thomæ, quæ asserit, non posse dari opus humanum indifferens in indiuiduo. Sicque duo præcepta intelligi possunt in lege æterna circa hæc opera: vnum est faciendi illa propter bonum & honestum finem, si fiant: aliud est prohibens illa facere propter se ipsa, sicut prohibetur verbum otiosum.

16. *Quo sensu* Atque hinc tandem intelligere licet, quo sensu verum sit, quod Augustinus locis suprà citatis, A & sæpe aliàs repetit, nihil esse, quod possit omninò subterfugere imperium legis æternæ, neque in cœlo, neque in terra, neque in inferno, siue peccando, siue rectè operando. Nam licèt peccando agat quis contra vnam legem æternam Dei, in aliam præcipientem incidit, quæ iubet, vt quantum in actione homo deficit, tantùm per passionem compensetur: vt dixit D. Thom q. 93. ar. 6. cum August. lib. de Catechizand. rudib. cap. 18. dicente, *Nouit Deus ordinare deserentes se animas, & ex earum iusta miseria inferiores partes creaturæ suæ, conuenientissimis & congruentissimis legibus admirandæ dispensationis ordinare.* Et huc etiam spectat, quod ait August. lib. 1. Confess. cap. 12. *Iussisti Domine, & sic est vt omnis inordinatus animus sibiipsi sit pœna.* Si quis autem rectè consideret, lex illa præcipiens, quæ in malis impletur per pœnam, & in iustis per præmium, non B spectat ad legem præceptiuam moralium actuum respectu creaturæ intellectualis, sed est lex taxatiua (vt sic dicam) talis pœnæ, vel præmij, quæ lex per efficaciam diuinæ prouidentiæ ad effectum perducitur.

Aug. asseruit nihil posse effugere imperium legis æternæ.

D. Thom. August.

August.

CAPVT III.

An lex æterna sit actus diuinæ mentis, ratione ab alijs differens, & an vna sit, vel plures.

EX dictis hactenus constat, legem æternam in diuina mente esse, quia extra illam nihil est æternum. Item constat esse per modum actus secundi, & vltimi: nam lex prout est in legislatore, in huiusmodi actu consistit, non in habitu, vel actu primo, & præsertim in Deo, qui est purissimus actus. Inquiri ergo potest, an sit in intellectu, vel in voluntate: nam quæstionem hanc indecisam, & ambiguam reliquisse videtur C Augustin. 22. contra Faust. cap. 27. dicens, *Lex æterna est ratio diuina, vel voluntas Dei, ordinem naturalem conseruari iubens, & perturbari vetans.* 1.

August.

Prius autem, quàm ad hoc respondeamus, vlterius inquirimus, an lex æterna dicat actum liberum in Deo, vel necessarium. Aliqui enim dicunt, legem æternam non esse, nisi ideas diuinas, per quas res ad extra producuntur, quia non putant hanc legem esse ad præcipiendum, sed solum vt sit regula, ad cuius instar omnia à Deo fiunt. Ex qua sententia videtur inferri, quòd sicut ideæ naturaliter, & non liberè sunt in intellectu diuino, ita & lex æterna. 2.

An lex æterna sit actus liber Dei, vel necessarius.

Opinio aliquorum confundentium ideas cum lege æterna.

Dicendum verò est, legem æternam non dicere actum necessarium in Deo, sed liberum. Ita sentiunt D. Thomas, Alens. & alij, locis allegatis. Et sumitur ex verbis Augustini proximè citatis; nam lex æterna habet pro materia opera D Dei ad extra: nam iubet seruari ordinem naturalem, & prohibet illum inuertere; ordo autem naturalis non est, nisi in rebus creatis; ergo sicut hæc opera libera sunt; ita & lex æterna inuoluit respectum liberum. Confirmatur, quia non potest lex esse sine respectu ad ea, quæ per illam gubernanda sunt; sed lex æterna non imponitur Deo, vel personis diuinis, vt dictum est; ergo est propter creaturas; ergo dicit respectum liberum ad illas. Vnde D. Thomas q. 91. art. 1. ad 1. *Æternus* (inquit) *diuinæ mentis conceptus habet rationem legis æternæ, secundum quod ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Quo circa ad illud de idea primo negari potest, legem æternam, vt lex est, dicere rationem ideæ, quia idea magis constituitur vt principium operandi, 3.

Resolutio. Lex æterna est in actu libero Dei. D. Thom. Alens. August.

D. Thom.

ex parte ipsius artificis, quam per modum præcepti, vel impulsus respectu rei per ideam producendæ; & ita veri similius est, legem, & id eam ratione differre, vt ex dicendis amplius constabit. Deinde verò addo, etiam iuxta illam sententiam conuenientius dici, non ideam secundum se, sed vt exemplar, habere rationem legis æternæ. Differt enim idea ab exemplari quod idea est mere naturalis in Deo; vnde est etiam de rebus possibilibus: exemplar autem inuoluit respectum liberum, quia exemplar inuoluit causalitatem aliquo modo actualem; ita vt aliquid ad illius imitationem fiat, vel futurum sit. Ita ergo lex dicere posset ideam, vt est sub illo respectu, & non vt simpliciter necessaria est.

Differentia inter ideam, & exemplar.

4\. Atque hinc quoad prius dubium concluditur, legem æternam necessario includere, seu postulare actum diuinæ voluntatis, quia libertas etiam Dei est formaliter in voluntate diuina; sed lex æterna est aliquid liberum in Deo; ergo includit voluntatem. Et hac ratione etiam in lege æterna verum est, quod suprà diximus, nullam legem, vt sic, esse simpliciter necessariam, quia etiam æterna lex, quatenus libera est, non est simpliciter necessaria. Neque hoc repugnat eius æternitati, quia etiam aliquid liberum intra Deum, potest esse æternum. Neque etiam repugnat eius immutabilitati, quia decreta libera etiam sunt immutabilia.

Lex æterna includit seu postulat actũ diuinæ voluntatis.

5\. Vnde infertur vlterius, legem æternam non esse in actibus diuini intellectus, prout antecedunt ratione decreta libera Dei. Probatur quia in illis, vt sic, non est libertas; ergo nec lex. Item ob hanc rationem nec prouidentia, nec prædestinatio intelliguntur in intellectu diuino ante omne decretum liberum voluntatis, quia tam prouidentia, quàm prædestinatio dicunt actum liberum; ergo nec lex æterna potest intelligi in diuino intellectu vt sic spectato. Dices: in intellectu diuino, vt sic concepto, sunt dictamina legis naturalis, vt, *Non est mentiendum. Seruandum est promissum. Punienda sunt mala*, & similia; ergo saltem quoad hæc inuenitur lex æterna in diuino intellectu ante omnem liberum voluntatis actum. Vnde ita videntur de lege æterna sensisse Cicero lib. 2. de Legib. & alij Philosophi de illa tractantes. Nihilominus respondeo si illa dictamina considerentur in ordine ad ipsam voluntatem diuinam, id est, quatenus dictant de volendis ab ipso Deo, vt sic, non habere rationem legis, vt iam declaratum est, si verò considerentur in ordine ad voluntatem creatam quatenus dictant, quid ab illa faciendum sit, aut vitandum, etiam non habent rationem legis, donec ad illa accedat voluntas diuina, quia non sunt imperia, nec practicè mouent, sed sunt quasi speculatiua cognitio talium obiectorum, vt in sequentibus tractando de lege naturali explicabimus.

Obiectio.

Cicero.

Solutio.

6\. Secundò ex dictis infertur, satis conuenienter dici posse, legem æternam esse decretum liberum voluntatis Dei, statuentis ordinem seruandum, aut generaliter ab omnibus partibus vniuersi in ordine ad commune bonum, vel immediatè illi conueniens ratione totius vniuersi, vel saltem ratione singularum specierum eius; aut specialiter seruandum à creaturis intellectualibus quoad liberas operationes earum. Probatur primò ex dictis in libro præcedenti cap 5. Deinde addi potest sententia Damasc. lib. 2. de Fide cap. 12. Vbi cum retulisset sententiam Gregorij Nazianzen. Orat. 2. de Paschate, dicentis, oportuisse post creaturam spiritualem & corpoream condere creaturam ex vtraque compositam, subdit ipse. *Hoc autem vocabulo, Oportebat, nihil aliud à me indicatur, quam opificis voluntas. Hæc enim nec lex, nec sanctio vlla congruenter fingi excogitarive potest, &c.* Facit etiam quod August. lib. 2. de Ciuit. cap. 19. dicit, *In cœlesti & angelica curia voluntas Dei lex est.* Eadem ergo est lex æterna totius vniuersi, licèt specialiter attribuatur cœlesti curiæ, quia ibi Dei voluntas in se ipsa cognoscitur, & quia illa est proxima, & principalis regula operandi omnibus Beatis.

Lex æterna formaliter consistit in decreto libero Dei statuentis ordinem seruandum in partibus vniuersi in ordine ad bonum commune

Damasc.

August.

7\. Prætereà eo modo, quo Deus dicitur præcipere rebus intellectu carentibus, non per intellectum, sed per voluntatem proximè, & immediatè præcipit, quia non præcipit eis loquendo, sed faciendo, at immediatiùs per voluntatem, quàm per intellectum operatur; vt ex 1. parte suppono; ergo lex æterna, quatenus circa hæc inferiora versatur, rectè intelligitur esse in voluntate Dei ordinantis vnicuique dare talem naturam, inclinationem, situm, &c. Vt verbi gratia, lex illa, de qua dicitur Prouerb. 8. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos*, considerata vt temporalis, & extra Deum constituta, nihil aliud est, quam naturalis inclinatio indita aquæ ad ita quiescendum in suo loco, vt non sursum ascendat, sed terminis naturæ suæ contineatur, vt Iob. 38. & Psalm. 103. significatur; ergo lex illa, vt in æternitate existit in mente Dei, nihil aliud est, quam voluntas Dei, qua decreuit, aquas constituere in tali loco, & talem inclinationem eis tradere, vt non transirent fines sibi præscriptos, & sic de alijs. Sic ergo lex æterna, metaphoricè (vt sic dicam) concepta in ordine ad res merè naturales, & irrationales, rectè in voluntate Dei constituitur.

Prouerb. 8

8\. Idemque est de illa lege, quatenus disposuit aliquid circa creaturas intellectuales operari, sine illarum libera cooperatione, vt sunt ea, quæ vel illæ, vt naturæ quædam sunt, naturali necessitate operantur, vel Deus ipse in eis, sine illarum libera cooperatione operatur, vt creando illas, illuminando, vocando, vel alio simili modo præueniendo, aut etiam præmiando, vel puniendo. Si verò consideretur illa lex æterna vt proprietatem legis habet in ordine ad moralem obligationem creaturarum intellectualium; sic erit voluntas Dei æterna, secundum quam operari debent voluntates rationales, vt bonæ sint. Nam vt dixit Aug. lib. 83. Quæstionum q. 27. *in sola bona voluntate secundum legem agimus; in cæteris autem secundum legem agimur; cum lex ipsa incommutabilis maneat, &c.* Et iuxta hæc possunt hic applicari, quæ de hac sententia generaliter dicta sunt superiori libro cap. 5.

August.

9\. Siquis autem, iuxta ea, quæ ibi diximus, voluerit hanc legem æternam in diuino intellectu considerare, non erit difficile id explicare. Oportet tamen, vt eam consideret in intellectu diuino, vt subsequente secundum rationem dictum decretum voluntatis Dei. Negari enim non potest, quin illud decretum sit veluti anima, & virtus huius legis à qua tota vis vel obligandi, vel inclinandi efficaciter descendit; tamen supposito illo decreto, intelligi potest in mente Dei cognitio illius decreti, quæ ad illud subsequitur, & quod ratione illius iam intellectus diuinus iudicat determinatè, quæ ratio tenenda sit

In quo actu intellectus lex æterna est constituenda si in illius actibus formaliter consistat.

sit in gubernatione rerum, atque ita in se præ- A concipere legem, quæ vnicuique rei suo tempore præscribenda est. Et ita intelligo quod D. Thom. d. q. 92. art. 1. ad 1. ait, *Conceptum Dei æternum, secundum quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso progenitarum, esse legem Dei æternam:* quia illa ordinatio non est aliud, quàm decretum voluntatis, quod explicuimus, quod vt cognitum ab intellectu determinat illum ad talem rerum gubernationem secundum talem rationem, seu legem. Et fortassè quia vtrumque concurrit ad legem, & vtrumque suo modo & in bono sensu verum est, ideò D. Aug. contra Faustum sub disiunctione est locutus.

August.

10. *De distinctione inter legem æternam Dei, & illius ideas.* Tertiò ex dictis satis constat, quomodò distinguatur ratione lex æterna ab ideis. Nam si lex illa constituatur in decreto voluntatis, clara est distinctio; nam ideam, certum est, esse in intellectu. Si verò loquamur de illa lege, prout est in B intellectu, aliqui non constituunt distinctionem, præsertim si de ideis, vt sunt exemplaria loquamur. Nihilominus D. Thomas q. 93. art. 1. hæc duo expressè distinguit, & in eius doctrina potest varijs modis distinctio explicari. Primò, quia ideæ propriè sunt circa rerum creationem, seu productionem; lex verò magis versatur circa rerum gubernationem, vt D. Thomas suprà tradidit. Vnde sicut distinguuntur ideæ à prouidentia, ita & à lege æterna distinguendæ sunt. Secundò, propria differentia esse videtur supra insinuata, quod idea solum habet rationem exemplaris respectu ipsiusmet Dei, vt secundum illam operetur, & sic concurrit solum (vt sic dicam) ad specificationem operum Dei; lex autem diuina, vt lex, habet potius rationem mouentis & imprimentis inclinationem, vel obligationem ad opus; quæ diuersa habitudo sufficientissima est ad distinctionem rationis. Denique C hinc etiam est, quod lex, vt lex imponitur subditis, seu inferioribus: ordinat enim lex, quid res subiectæ operaturę sint, vnaquæque iuxta modum suum: idea autem non imponitur propriè rei in illa repræsentatæ, sed ponitur formaliter in mente artificis, vt secundum illam operetur; est ergo clara distinctio.

D. Thom.

11. *De distinctione inter legem æternam Dei & illius prouidentiam.* Quartò etiam intelligi potest ex dictis, quomodo lex æterna distinguatur à prouidentia, de qua etiam solet dubitari, an in intellectu vel voluntate constituatur, nam vtriusque actum includit. Vt ergo prouidentia, & lex comparentur, debent cum proportione conferri, videlicet, quatenus vtraque est in voluntate, vel vtraque in intellectu; & sic videntur non distingui etiam ratione. Quia prouidentia est ratio gubernationis rerum omnium ex æternitate existens in D mente diuina, sed hoc ipsum est lex æterna in sua generalitate sumpta, vt sumitur ex D. Thom. dicta q. 92. ar. 2. ad 1. non videntur ergo distingui, vt duo attributa, sed esse idem, quod sub diuersis considerationibus diuersa nomina recipit. Quod si lex æterna non cum illa amplitudine sumatur, sed restrictè & propriè, quatenus circa creaturas intellectuales versatur, & illas propriè obligat; sic erit quædam pars diuinæ prouidentiæ. Nam ad prouidentiam Dei spectat, leges ponere rationalibus creaturis; imò hæc est magis specialis, & propria gubernatio moralis consentanea naturis intellectualibus, quarum Deus habet specialem curam, vt significauit Paulus 1. Corinth. 9. ergo semper lex æterna cum prouidentia coincidet, si cum proportione comparentur. Atque ita videntur sentire de lege æterna & prouidentia, D. Thomas suprà, & q. 93. art. 1. & 4. & Alens. dicta q. 26. memb. 1. & fauet Augustin. suprà, & lib. de Vera relig. cap. 30. in fine, & 31. in princip. & dict. lib. 83. Quæstionum. q. 27.

D. Thom. Alex Al. August.

Sed nihilominus D. Thomas q. 5. de Veritate artic. 1. ad 6. distinguit legem æternam à prouidentia, dicens: *Prouidentia non nominat legem æternam, sed aliquid ad legem æternam consequens,* & id declarans addit, Legem æternam comparari ad prouidentiam, sicut principium generale ad particulares conclusiones, seu actiones, sicut in nobis principia prima practica comparantur ad prudentiam. Et ita exponit, actus prouidentiæ, seu effectus attribui legi æternæ tanquam principio, vnde manant, non tanquam proximo dictamini de tali opere in particulari efficiendo. Quod potest amplius ita explicari. Nam ratio diuina, vt habet rationem legis, constituit veluti generales regulas, secundum quas res omnes moueri debent, & operari: prouidentia verò de singulis rebus & actibus in particulari disponit, & ita est veluti ratio exequendi & applicandi legem. Videturque hoc consentaneum proprietati ipsarum vocum. Nam lex dicit ius in communi constitutum, vt suprà visum est; prouidentia verò dicit curam, quæ de singulis actibus haberi debet. 12. *D. Thom.* *Resolutio.*

13. *De effectibus legis æternæ.* Vnde obiter potest quintò intelligi per comparationem ad prouidentiam, quos effectus habeat lex æterna. Solet enim quæri, an lex æterna habeat omnes effectus, quos habet prouidentia. In qua comparatione sumenda est lex æterna in tota sua latitudine. Nam si sumatur specialiter, vt lex propriè præcipiens moraliter creaturis intellectualibus, sic clarum est, non omnes effectus prouidentiæ esse effectus legis æternæ, sed solos actus bonos morales, quia naturales effectus non procedunt à lege æterna, sub hac ratione spectata. Boni autem actus morales sunt effectus æternæ legis, quia ad illos de se mouet & obligat. Mali autem effectus morales non sunt effectus legis æternæ, vt mali sunt, licèt sint materia legis æternæ prohibentis illos, sicut etiam non sunt effectus prouidentiæ, quia non sunt effectus Dei sub ea ratione, licèt sint materia prouidentiæ; tum quatenus illamet prohibitio pars est, vel quasi principium prouidentiæ, iuxta modum loquendi D. Thomæ; tum etiam quatenus permittuntur per diuinam prouidentiam, & puniuntur, & ad aliquod bonum ordinantur Atque hoc modo peccatum vt peccatum, licèt simpliciter non sit ex lege æterna, nec secundum illam; imò contra illam, quoad materiale est ex lege æterna, qua Deus statuit cum creaturis concurrere, & punitio eius est etiam ex lege æterna. Et ita, qui peccant, vt ait Aug. in Enchir. c. 100. *Quantum ad ipsos attinet, quod Deus noluit fecerunt, quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id facere voluerunt, hoc quippe ipso, quod contra voluntatem Dei fecerunt, de ipsis facta est voluntas eius.* Et simili ratione de peccatore dicit lib. 4. Confess. cap. 9. *Quò it, aut quò fugit, qui te dimittit, nisi à te placido ad te iratum? Nam vbi non inuenit legem tuam in pœna sua?* *D. Aug.*

14. At verò loquendo de lege æterna secundum totam suam amplitudinem, omnes effectus prouidentiæ possunt dici aliquo modo effectus legis æternæ, quia tota gubernatio prouidentiæ diuinæ continetur tanquam in principio

cipio in lege æterna, & ita omnis effectus prouidentiæ in lege æterna radicatur (vt sic dicam.)
D Thom. Ita sentit D. Thom. d. q. 5. de Verit. art. 1. ad 6. & sumitur ex loquutionibus August. in locis citatis.
Obiectio. Dices; lex fertur in generali: Deus autẽ per prouidentiam suam interdum operatur præter legem; ergo ille effectus non poterit dici esse a lege æterna, licet sit à prouidentia. Vt solem aliquãdo quiescere, effectus est diuinę prouidentię, non tamen legis æternæ, quia potius lex æterna est, vt continuè moueatur.
Solutio. Respondetur, legem æternam esse vniuersalissimam, & quod videtur discrepare ab vna eius parte, vel esse quasi dispensatione eius: alia via esse consentaneam eidem legi æternæ secundũ aliam partem. Vt in exemplo dicto, licet quiescere solem non sit ex lege æterna præscripta de ordine seruando in motibus cælorũ, imò sit dispensatio eius: nihilominus est conformis alteri, qua Deus vult orationes amicorũ exaudiri, si debito modo, & ex iusta causa fiant.
August. Vnde Aug. 26. contra Faust. cap. 3. *Appellamus naturam cognitum nobis cursum, solitumque naturæ, contra quem cum Deus aliquid facit, magnalia, vel mirabilia nominantur: contra illam verò summam naturæ legem à notitia remotam, tam Deus nullo modo facit, quam contra se ipsum non facit.*

15. Sexto, & vltimo ex dictis definiri potest quæstio, an lex æterna dicenda sit vna, vel plures.
D.Thom. An lex æterna sit vna vel multiplex? In qua D. Thom. d. q. 93. art. 1. ad 1. sentit esse vnã, ita vt neq; ratione multiplicetur: nam constituit in hoc differentiam inter ideas, & legem, quod ideæ multiplicantur, cum lex æterna vna tantũ sit.
Vincent. Idem sentire videtur Vincentius supra citatus. Hæc tamen differentia non est facilis ad intelligendũ, quia ideæ non multiplicantur secundum rem, sed solum secundum diuersos respectus rationis ad obiecta: sic autem etiã multiplicantur præcepta, & leges in mente Dei. Sicut dicebamus paulò antea, alium esse legis modũ circa res carentes ratione, & alium circa habentes rationẽ; & respectu harum potest in mente Dei distingui lex merè naturalis vel positiua. Quod si dicas, ex his omnibus consurgere vnã simplicissimã, & adæquatã legem respectu totius vniuersi; eodem modo dici poterit dari in mente Dei vnam adæquatã ideam vniuersi, cuius aliæ, quæ ratione distinguuntur, sunt veluti partes.
Aug. Vnde August. qui 1. de Liber. arbitr. cap. 5. & 6. & lib. de Vera relig. c. 30. & 31. & sæpe aliàs singulariter legem æternam vocat; in 9. de Ciuit. cap. 22. pluraliter dicit æternas, & immutabiles esse leges, quæ in diuina sapientia viuunt, & lib. de Catechizand. rudib. cap. 18. dicit, Deum conuenientissimis legibus inferiores partes creaturæ ordinare nosse.

16. Resolutio auctoris. Alens. Tota verò hæc quæstio est de modo loquendi, satisq; probabile est, quod docet Alens. d. q. 26. memb. 6. sub diuersis rationibus posse legẽ æternam vocari vnam, & plures secundũ rationem. Nam simpliciter, & secundũ se vna est, & simplicissimã, vt constat; in se tamen cõplectitur plures leges ratione distinctas, vt ratio facta probat. Neq; hoc est nouum: nam lex naturalis vna dicitur, & plura continet præcepta, licet modo longè diuerso: nam in lege naturali est vnitas collectionis; in lege autẽ æterna est per summã simplicitatem. Addere verò possumus propter D. Thomã, esse maiorẽ aliquam rationẽ vnitatis in lege, quàm in idea: nam idea solùm dicit habitudinem ad exemplar, seu exemplatũ, & ideò distinctionem rationis recipit pro diuersitate exemplarium: lex autem sicut & prouidentia respicit bonum commune, vt finem, & ideò omnia præcepta, quæ ordinantur ad finem eiusdem rationis, censentur vnum ius & vnam legem constituere. Vnde quia Deus respicit vniuersalissimum finem, lex quæ est in eius mente dicitur vna, sicut & prouidentia.

CAPVT IIII.

Vtrum lex æterna sit causa legum omnium, & per illas innotescat, & obliget.

EXplicuimus rationem, vniuersalitatem, & necessitatem, legis æternæ; de causis autem eius non est, quod dicamus, quia cum sit Deus ipse, nullam habet causam, sed ad summum potest habere rationem, eo modo, quo vel diuina voluntas est ratio præcipua diuinæ legis, vt posita est in Deo ex æternitate, vel quo diuina sapientia dici potest ratio iustissimæ voluntatis eius, in qua efficacitas huius legis posita est, vt explicuimus, & ideò de causis huius legis nihil superest dicendum. De effectibus autẽ eius, quantum ad actus, qui per ipsam imperantur, vel ex impressione ipsius fiunt, obiter etiam diximus, quę pro materię capacitate necessaria visa sunt. Solum ergo superest dicendum de proximo, & quasi intrinseco effectu legis, qui est, obligare subditos, quomodò in legem æternam conueniat. Et vt hoc punctum, quod morale est, sine verborum ambiguitate tractetur, suppono sermonẽ esse de lege æterna, vt est propriè præceptiua respectu hominũ (& idem est cum proportione de angelis) nam prout extenditur ad inferiores creaturas, clarum est, non inducere obligationem propriã, sed instinctum, vel inclinationẽ, aut impetum naturaliter determinantẽ ad vnum; qui effectus neque ad propriam legem pertinet, neq; aliam doctrinam requirit, præter philosophicam. 1.

De lege igitur æterna sic spectata dicimus habere vim obligandi de se, si sufficienter promulgetur, & applicetur. 2. Lex æterna præceptiua sufficienter promulgata, vim obligandi habet. Probatur; quia aliàs nõ esset vera, & propria lex, cum de ratione legis sit obligare, vt supra ostensum est. Item quia Deus habet supremam potestatem imperandi; ergo & obligandi: (nam superioris præceptum obligationem inducit) sed per suam legem æternã imperat: (non enim incipit in tempore suum imperium concipere) ergo per eandẽ obligat. Dices, ergo obligat ab æterno, cũ ipsa sit æterna; consequens est clarè falsum; ergo. Respondetur negando consequentiam: nam prouidentia æterna est, & non ab æterno gubernat, quia gubernare dicit actionem transeuntẽ circa creaturas actu existentes; ita ergo lex æterna ab æterno ponitur: non tamen ab æterno obligat, sed in tempore, quia obligare dicit respectum ad creaturas actu existentes. Hoc ergo posito declarandũ superest, quomodo hæc lex obliget, an sc. immediatè per se ipsam, vel medijs alijs legibus, quæ ab ipsa manant.

Ad hoc autẽ explicandum, tractandũ est præcipuum dubium propositũ de origine legũ omnium à lege æterna, quod alijs verbis quæri solet, An omnes leges sint effectus legis æternæ, ac eius participationes, ita vt ab illa vim obligandi habeant. 3. An cæteræ leges ab æterna vim obligandi habeant. Ratio autem dubitandi esse potest; quia vel est sermo de lege diuina, vel de humana: sed neutra potest propriè dici effectus legis æternæ; ergo. Minor quoad priorem partem probatur:

Ratio dubitandi. quia lex diuina est imperiũ ipsiusmet Dei: ergo est in ipso Deo; ergo ex æternitate est in ipso: ergo est ipsa lex æterna; ergo non est effectus eius. Quoad posteriorem autem partem probatur, quia si lex humana esset effectus legis æternę ab illa participaret vim obligandi; ergo obligaret ex iure diuino, & non humano, quod est clarè falsum. Probatur autem vltima illatio: nam lex naturalis obligat ex diuino iure, solum quia est participatio legis æternæ: ergo si lex humana est similis participatio, eodem iure obligabit.

4. Resolutio affirmatiua. Nihilominus dicendum est primò, omnem legem aliquo modo esse à lege æterna, & ab illa habere vim obligandi. Hæc est D. Thomæ sententia d.q.93. art.3. Alens. d.q.26. mẽbr.7. & aliorum Theologorum. Et sumitur ex August. lib. de Vera relig. c.31. vbi hanc vocat *legem omnium artium*; & paulò inferiùs, *Conditor* (ait) *legum temporaliũ, si vir bonus est, & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datũ est, vt secundum eius incommutabiles regulas quid sit pro tempore iubendum, vetandumvè discernat*. Hac etiam ratione dixit idem August. tract.6. in Ioan. *Ipsa iura humana per imperatores, & reges Deus distribuit generi humano*. Item lib.1. de Liber. arbit. c.6. ait, *Nihil est in temporali lege iustum, quod ex lege æterna non deriuetur*. Idem q.67. in Exod. *Lex* (inquit) *æterna Dei est, quam consulunt omnes piæ mentes, vt quod in ea inuenerint, vel faciant, vel iubeant, vel vetent*. Vbi obiter aduertendũ est, non omnes homines rectè operantes consulere legem æternam in se ipsa, seu prout in Deo est: nam fortasse aliqui carentes fide eam in se non cognoscunt: multi etiã illam actu non considerant, quando rectè operantur, vel honestè pręcipiunt: dicuntur ergo illam consulere, vel in se, vel in aliqua sui participatione, qualis est naturalis ratio, aut lumen fidei, vt D. Thomas suprà exposuit ar.2. & Alens. memb. 2. Multi verò ex Philosophis, legem æternam in Deo ipso existentem per effectus assequuti sunt, & consequẽter agnouerunt, omnem rectam, seu verã legem in hominibus existentem ab ęterna lege manare, vel immediatè, vt legem naturalẽ, vel mediante ista, vt leges humanas. Vnde Cicer. li.2. de Legib. postquam *principem illam legẽ*, id est, ęternam cõmendauit, subdit, *Ex qua illa lex, quam dij humano generi dederunt, rectè est laudata*, & cętera, quæ prosequitur. Et in Philippic.2. dixit, *Lex nihil aliud est, nisi recta, & à numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibensq́; contraria*. Vnde etiã Demosth. vt refert Martia. I.C. in l.2. ff. de Leg. dixit. *Lex est, cui omnes homines debent obedire, quia omnis lex inuentio quædam, & donum Dei est*.

(Margin: D. Thom. Alens. — Cicero. — Martian.)

5. Ratio autem generalis reddi potest, quia lex æterna est lex per essentiam, & omnis alia est per participationem; ergo necesse est, vt omnis alia lex sit effectus legis æternæ. Declaratur prætere a, quia lex duo requirit, vnum, vt sit iusta, & rationi consentanea; aliud, vt sit efficax ad obligandum; sed omnis recta ratio creata est ex participatione diuini luminis, quod signatum est in nobis, & omnis potestas hominum desuper datur, & à Domino Deo est: ergo omnis lex in hominibus existens est ex lege æterna. Et vtrũque significauit diuina sapientia, cum dixit Prouerb. 8. *Per me reges regnant*, vtique quantum ad potestatem, *& legum conditores iusta decernunt*: videlicet, quoad rectam rationem. (Margin: Prouer. 8.)

6. Magis autem explicabimus rationem hanc declarando duo membra in ratione dubitandi posita. Cuius priorem partem de lege diuina attigit Caiet. dicto art. 3. & respondet, rationem supernaturalem esse legem diuinã, & illam esse participationem, & effectum legis æternæ, iuxta mentem D. Thomæ q.91. art.4. ad 3. Vnde etiam addit, legem diuinam non esse rationẽ existentem in Deo: sed existentem in homine ad se, vel ad alios supernaturaliter gubernãdos. Quod de lege diuina naturali cum proportione intelligi potest. Vt autem melius intelligatur, aduertendũ est, quod in principio præcedẽtis libri notaui, legem considerari posse, vel in legislatore, vel in subditis, & in illo esse propriè, ac formaliter: in his verò tanquam in applicante legem per aliqua signa illius. Lex ergo diuina quatenus est in legislatore, in ipso Deo est, quia ipse solus est proprius legislator talis legis, in hominibus autem est tanquã in subditis, etiam si consideretur, prout est in hominibus gubernantibus: nam etiã illi subditi sunt legi diuinæ, & respectu aliorũ solum se habent vt proponentes, & declarantes legem, quæ in Deo est. Et sic dicitur lex vetus data per Moysen Ioan.1. & ipsi Moysi data dicitur per Angelos Actor.7 Tamen ius obligandi non erat à voluntate Moysis, vel angelorum, sed immediatè à voluntate Dei, & ideò in ipso solo erat, vt in legislatore: & idem est seruata proportione de lege gratiæ, & de lege naturali. (Margin: Caiet. — D. Thomas.)

Vnde fit, vt lex diuina, quatenus in legislatore est, non sit effectus legis æternæ, sed sit potius ipsa lex æterna secundum quendam conceptum inadęquatum eius. Possemus autem duas denominationes in eadistinguere, vnam, quatenus æterna est, quæ vt sic pręscindit ab externa promulgatione, & non dicit respectũ ad creaturas actu existentes: aliam prout est iam actu promulgata, & obligans, & consequenter dicens respectum temporalem ad creaturas actu iam existentes, & vt sic potest denominari diuina: ita vt sub hac voce connotet hunc statũ sufficientis cõmunicationis, & promulgationis ad extra. Proprius verò dicitur lex diuina, lex ipsa ad extra existens in subditis, vel ministris Dei, seu in cognitione, vel signo quolibet, per quod eis sufficiẽter proponitur. Et hoc modo dicimus legem diuinam esse participationẽ legis æternæ excellentiorẽ quacumq. alia: tum quia perfectius in ea participatur lex æterna: tum etiã quia immediatius ab ipsa manat: tum deniq, quia obligatio eius immediatè est ab eadem diuina auctoritate. Et sic satisfactum est priori parti difficultatis. 7.

Ad alteram verò partẽ neganda est illatio ibi facta, nimirum, quod obligatio legis humanæ diuina sit. Est enim longè diuersa ratio in lege humana, & diuina: nam lex humana non solum prout in subditis, sed etiam prout est in proprio legislatore, est quid creatum, & temporale, quia hęc lex in mentę, & voluntate hominis formatur, ac perficitur, quia immediatè est lex hominis, non ipsius Dei. Vnde hęc lex sub vtraque consideratione est effectus legis æternæ, vt probat ratio facta, quia hæc etiam lex, prout est in ipso legislatore, est lex per participationẽ. Item manat à potestate data ab ipso Deo, ad Rom.13. Habet etiam vim obligandi quatenus nititur in principiis legis æternæ, quale est, obediendum esse superioribus. Denique quia vt sit recta, debet esse conformis legi æternæ: est ergo his modis omnibus effectus eius. Et ita de hac lege potissimè loquitur Augustin. locis citatis. Vnde fit, vt hæc lex, quatenus est in subditis, non 8.

immediatè fit effectus legis æternæ, sicut lex ipsa diuina. Nã lex humana peruenit ad subditos mediante homine, non tantum vt causa per accidens (vt sic dicam) id est, proponente, & applicante; sed etiã vt causa per se, id est, constituente ipsam legem: nam à voluntate hominis legislatoris habet proximè hæc lex suam virtutem, & efficaciam. Hinc etiam sequitur differentia, quæ in proposita difficultate postulatur: quia in diuina lege obligatio est immediatè ab ipso Deo: nam prout est in homine non obligat, nisi quatenus indicat diuinam rationem, seu voluntatem: in lege autem humana obligatio nõ est immediatè à Deo, quia prout est in subditis immediatè respicit voluntatem principis, qué habet vim constituendi nouam legem distinctam à lege diuina, & ab illa est proxima obligatio, quamuis radicaliter tota sit à lege æterna.

Differentia inter legem æternã diuinam & leges humanas.

9. Præterea ex dictis concluditur, legem æternã non esse per se ipsam notam hominibus in hac vita, sed vel in alijs legibus, vel per illas. Viatores enim homines non possunt diuinam voluntatem in se ipsa cognoscere, sed solum quantum per aliqua signa, vel effectus eis proponitur, & ideò proprium est beatorum, vt diuinam voluntatem intuentes, per illam vt per propriam legẽ gubernentur, vt suprà ex August. retuli. Cognoscunt ergo viatores legem æternam per participationem eius, ac subinde per leges iustas, temporales, ac creatas: quia sicut causæ secundæ ostendunt primam, & creaturæ creatorem, ita leges temporales, quæ participationes sunt legis æternæ, ostendunt fontem, à quo manant. Tamẽ (vt dixi) non omnes homines consequuntur hanc cognitionem, quia non omnes valent ex effectu causam cognoscere. Et ita omnes quidẽ homines necessario vident aliquam participationem legis æternæ in se ipsis, quia nemo vtens ratione est, qui non iudicet aliquo modo, honestum esse sequendum, & turpe vitandum: & in hoc sensu dicuntur homines habere aliquã notitiam legis æternæ, vt loquuntur D. Thomas Alens. & alij Theologi cum August. 1. de Liber. arbitr. cap. 6. & de Vera relig. cap. 18. Nihilominus tamen non omnes cognoscunt illam formaliter sub ratione participationis legis æternæ, & ita non est omnibus nota lex æterna per directã cognitionem, quæ ad ipsam formaliter terminetur. Aliqui tamen eam cognitionẽ assequuntur, vel naturali discursu, vel perfectius per reuelationem fidei, & ideo dixi legẽ æternã quibusdam notam esse tantum in inferioribus legibus: aliis vero non solum in illis, sed etiam per illas.

Lex æterna non est per se ipsam nota hominibus viatoribus, sed per alias leges innotescit.

Quo sensu verũ sit omnes habere notitiam legis æternæ. D. Thom. Alens. D. Aug.

10. Vltimo constat ex dictis, quomodo lex æterna obliget: nam præcise spectata vt æterna est, non potest dici obligare, sed dici poterit obligatiua (vt sic res explicetur) seu de se sufficiens ad obligandum. Ratio est, quia lex non potest actu obligare, nisi sit exterius promulgata: lex autẽ æterna vt sic non est exterius promulgata: ergo. Item lex æterna vt sic non connotat effectum temporalem iam factum, quia sic repugnaret esse æternam, sed actu obligare est temporalis effectus: ergo. Vnde etiam fit, vt lex æterna nunquam per se ipsam obliget separata ab omni alia lege, sed necessario debet alicui alteri coniungi, vt actu obliget. Quia non actu obligat, nisi quando actu exterius promulgatur; non promulgatur autem, nisi quando lex aliqua diuina, vel humana promulgatur. Atque hoc modo potest dici, legem æternam nunquam obligare immediatè, sed mediante aliqua alia lege. Diuerso tamen modo, quia quando per diuinam legem applicatur; ratio obligationis principalis, ac proxima est ipsa lex æterna, & lex externa quę ibi interuenit, solum est signum indicans legem principaliter obligantem. Quod in legibus ciuilibus positiuis est manifestum: in lege autem naturali habet aliquam difficultatem, quam in sequentibus capitibus explicabimus. Quando autem applicatio legis æternæ fit per legem humanam; tunc licet lex æterna concurrat ad obligationem ad modum causæ vniuersalis; tamen proxima causa obligationis est ipsa lex humana, quia non obligat tantum vt signum voluntatis diuinæ, sed proximè vt signum voluntatis humanæ, & ita in legibus humanis minus propinquè (vt sic dicam) obligat lex æterna. De qua hæc sufficere videntur.

De modo quo lex æterna obliges subditos.

CAPVT V.

An lex naturalis sit ipsa naturalis ratio recta.

1. Aliquam esse naturalem legem in lib. 1. c. 3 supposuimus, & ostendimus, fietque certius, inquirendo quid sit. Dixerunt ergo aliqui, hanc legem nihil aliud esse, quã ipsam naturam rationalem, vt talis est. Hoc tamen in diuersis sensibus affirmari potest, & ideo aduertere oportet, rationalem naturam dupliciter spectari posse, vno modum secundum se, id est, quatenus ratione talis essentiæ, quam habet, quædam sunt illi conuenientia, & alia disconuenientia: alio modo quatenus vim habet iudicandi de his, quę sibi conueniunt, vel disconueniunt, mediante lumine naturalis rationis. Quam duplicem considerationẽ insinuauit D. Thom. dicta q. 94. art. 2. Vbi prius distinguit varias inclinationes naturales humanæ naturæ, secundum quas ratio dictat de his, quæ sunt bona, vel mala tali naturæ, vt inde colligat præcepta legis naturalis. Duplex ergo sensus esse potest sententiæ asserentis, legem naturalẽ esse ipsam naturam rationalem. Primus est, vt hoc intelligatur de ipsa natura secundum se, quatenus ratione suæ essentiæ talis est, vt ei ex natura sua tales actiones sint conuenientes, & contrariæ disconuenientes. Alter est, vt intelligatur de ipsa natura ratione iudicij rationis, quod in ipsa est connaturaliter, & respectu illius habet rationem legis.

Variæ opinationes circa formalem rationẽ legis naturalis.

D. Thom.

Sensus quæstionis exponitur.

2. Est ergo prima sententia affirmans, naturam rationalẽ secundum se, & vt non implicat contradictione, estque fundamentum omnis honestatis actuum humanorum, vel conuenientium tali naturæ, vel contrariæ turpitudinis eorum per disconuenientiam ad eandem; esse ipsam legem naturalem. Ita docuit Vasquez 1. 2. disp. 150. cap. 3. & id sæpe repetit in toto discursu huius materiæ, neminem autem pro hac sententia refert. Fundamentum est, quia sunt aliquæ actiones ita intrinsecè malæ ex natura sua, vt nullo modo pendeant in malitia ex prohibitione extrinseca, nec ex iudicio, vel voluntate diuina; & eadem ratione sunt aliæ actiones ita intrinsecè bonæ, & honestę, vt in hoc etiam non pendeant ex causa extrinseca. Quod suppono ex communi sententia Theologorum in 2. d. 37. & ex D. Thoma 1. 2. q. 100. art. 8. & Vict. Relect. de Homicid. in 1. p. & in sequentibus id confirmauimus.

1. Opinio. affirmãs legẽ naturalẽ cõsistere formaliter in ipsa natura rationali, vt nõ implicat cõtradictione, & est fũdamentum honestatis in actibus. Vasquez.

D. Thom. Victoria

mauimus. Nunc breuiter ratio est, quia actus morales habent suas intrinsecas naturas, & essentias immutabiles, quæ non pendent à causa, vel voluntate extrinseca magis quam aliæ rerum essentiæ, quæ per se non implicant contradictionem, vt nunc ex Metaphysica suppono.

3. Hinc ergo formatur prima ratio: nam in his actionibus inuenitur honestas, vel turpitudo per conformitatem ad aliquam legem, & non per conformitatem ad iudicium rationis; ergo per conformitatem ad ipsam rationalem naturam; ergo ipsa natura secundum se est lex naturalis respectu omnium, quæ præcipiuntur, vel prohibentur, vel probantur, aut permittuntur lege naturali. Maior supponitur, vel ex illo Roman. 4. *Vbi non est lex, nec præuaricatio*, vel ex definitione peccati tradita ab August. 22. contra Faustum cap. 37. *Est dictum factum, vel concupitum contra legem Dei*, vel ex illo Ambrosij libro de Paradiso. cap. 8. *Non consisteret peccatum, si interdictio non fuisset*, vel denique quia omnis honestas virtutis habet aliquam mensuram, quæ habet rationem legis. Minor verò probatur; quia mentiri, verbi gratia, non ideo malum est, quia per rationem iudicatur malum, sed potius è conuerso, ideo verè iudicatur malum, quia per se malum est; ergo non est iudicium mensura malitiæ actus; ergo nec est lex prohibens illud. Vnde è conuerso probantur aliæ consequentiæ, quia ille actus ideo malus est, quia secundum se est disconueniens naturæ rationali; ergo ipsa natura est mensura talis actus, & consequenter est lex naturalis.

Rom. 4. August. Ambros.

4. Secunda ratio esse potest, quia præcepta huius legis sunt, vel principia per se nota ex terminis, vel conclusiones euidenti necessitate ex illis elicitæ, quæ sunt priores omni iudicio rationis, non solum intellectus creati, sed etiam ipsius intellectus diuini; sicut enim essentiæ rerum, quatenus non implicant contradictionem, sunt tales, vel tales in esse essentiæ ex se, & ante omnẽ causalitatem Dei, & quasi independenter ab ipso, ita honestas veritatis, & turpitudo mendacij talis est ex se, & secundum æternam veritatem; ergo respectu talium actuum, vel præceptorum non potest iudicium habere rationẽ legis, quandoquidem ante omne iudicium sunt boni, vel mali, atque adeo præcepti, vel prohibiti; ergo nihil potest habere rationem legis naturalis respectu illorum, nisi natura ipsa rationalis. Tertio in alijs naturis rerum inferiorum, mensura boni, & mali, conuenientis, & disconuenientis est vniuscuiusque rei natura: Vt, verbi gratia, calor est disconueniens aquæ, & frigus conueniens, quia aqua ex vi suæ formę & naturæ postulat frigus, & non calorem, sed potius illi repugnat. Vnde si velimus mensuram aliquam, & quasi legem assignare motionum conuenientium, & disconuenientium tali rei, nullam inueniemus præter naturam eius; ergo idem cum proportione est in natura rationali; in qua conuenientia, vel disconuenientia actus liberi ad ipsam naturam rationalem vt talis est, constituit honestatem, vel turpitudinem, & ita magis propriè pertinet ad rationem legis.

5. In hac sententia veram esse existimo doctrinam, quam in fundamento supponit de intrinseca honestate, vel malitia actuum, qua sub legẽ naturalẽ prohibentem, vel præcipientẽ cadunt, vt in discursu capitis declarabo. Nihilominus

A sententia ipsa quatenus ad legem naturalẽ declarandã pertinet, & modus loquendi de illa mihi non probatur. Primò, quia modus loquendi alienus est ab omnibus Theologis, & Philosophis, vt statim videbimus. Secundò, quia natura ipsa rationalis præcisè spectata, vt talis essentia est, nec præcipit, nec ostendit honestatem, aut malitiam, nec dirigit, aut illuminat, nec alium proprium effectum legis habet: ergo non potest dici lex nisi velimus valde æquiuocè, & metaphoricè nomine legis vti, quod euertit totam disputationẽ. Nam supponimus cum communi sententia non solum Doctorum, sed etiam Canonum, & legum, ius naturale esse verè ius, & legem naturalem esse veram legem.

Excluditur opinione ratione legis naturali. D. Thom.

6. Tertio declaratur in hunc modum, quia non omne id, quod est fundamentum honestatis, seu rectitudinis actus lege præcepti, vel quod est fundamentum turpitudinis actus lege prohibiti, potest dici lex, ergo licet natura rationalis sit B fundamentum honestatis obiectiuæ actuũ moralium humanorum, non ideo dici potest lex; & eadem ratione, quanuis dicatur mensura, non ideo rectè concluditur, quod sit lex, quia mensura latius patet, quam lex. Vnde totus discursus procedit à generali ad speciale affirmatiue colligendo, quod vitiosum est. Assumptum declaratur multis modis. Primò in eleemosyna; indigentia pauperis, & facultas dantis est fundamẽtum honestatis, vel obligationis actus eleemosynæ; & tamen nemo dicit, necessitatem pauperis esse legem eleemosynæ. Simile est, quod de temperantia tradit D. Thomas 2. 2. q. 141. art. 6. necessitatem corporis esse regulam temperantiæ; nemo tamen dicet esse legẽ, sed esse fundamentum legis. Imò ibidem ad 1. ait D. Thomas, beatitudinem esse regulam actuum humanorum, quatenus honesti sunt: & tamẽ non est lex; constat ergo rationem regulæ, & mensuræ latius C patere. Itẽ finis est regula, & mensura mediorũ, & non est lex; & obiectum est regula, & mensura actuum, & similiter nõ est lex; vel laboramus in æquiuoco abutendo terminis.

D. Thom.

7. Præterea possumus ab inconuenientibus argumentari, vnum est, quia sequitur non minus propriè habere Deum suam legem naturalẽ, quę ipsum liget, & obliget, quam homines, quod videtur absurdum. Sequela patet, quia etiam Deo repugnat verbi gratia mendacium, quod est disconueniens excellenti naturæ suæ; est ergo ipsa natura Dei regula honestatis, quæ est in dicendo verũ, & turpitudinis, quæ est in mendacio: ergo natura Dei non minus est lex respectu Dei, quã D sit natura hominis respectu hominis. Nam quod voluntas Dei tantam habeat rectitudinẽ, vt non possit non cõformari illi naturæ, quando aliquid postulat vt necessarium ad honestatem, nihil refert ad rationem legis, quæ solum ponitur in illa ratione mensuræ: quæ in natura diuina inuenitur. Vnde D. Thomas 1. p. q. 21. art. 1. ad 3. ait iustitiã Dei respicere decentiam ipsius, secundum quod reddit sibi, quod sibi debetur; ipsa ergo natura Dei est mensura suarum actionũ, quatenus conuenienter, & decenter ad illam operatur: erit ergo lex. Item eadẽ ratione diuina bonitas manifestata beato erit lex amoris beatifici, quia est mensura honestatis eius, & modi, quem obseruare debet in diligendo. Parumque refert, quod amor ille sit necessarius, nec ne, quandoquidem lex hæc est merè naturalis, & solum requirit rationem mensuræ in ipsa natura existentem.

Impugnatur prædicta opinio ex absurdis quæ sequuntur. D. Thom.

Deinde

8. Deinde sequitur, legem naturalem non esse legem diuinam, neque esse ex Deo. Probatur sequela, quia iuxta illam sententiam præcepta huius legis non sunt ex Deo quatenus necessariam honestatem habent, & illa conditio, quæ est in natura rationali, ratione cuius est mensura illius honestatis, non pendet à Deo in ratione, licet pendeat in existentia. Nam quod mendaciū verbi gratia, sit disconueniens tali naturę, non est ex Deo, nec pendet ex eius voluntate; imò ordine rationis est prius, quam iudicium Dei; ergo lex naturalis præcedit iudicium, & voluntatē Dei, ergo non habet auctorem Deum; sed per se inest tali naturæ eo modo, quo de se habet, vt sit talis essentiæ, & non alterius. Quod autem consequēs illud non sit admittendū, ostendemus in sequen- B tibus. Tandem in ipsis legibus humanis, cum iustæ, & rectę esse debeāt, supponi necessario debet aliquod fundamentum iustitiæ, & rectitudinis earum: nam omne iustum, & rectum per ordinē ad aliquam regulā iustum est, quatenus illi adęquatur; ergo bonum commune verbi gratia vel cōmunitas ipsa, quatenus ei debetur, vel conueniens est talis materia, vel actio, quæ lege humana præcipitur, erit quædā lex prior ipsa lege humana, & tanquā lex eius, quia est mensura eius; quod nemo dicet. Concludimus igitur, illam rationem mensuræ, vel fundamenti honestatis nō satis esse ad rationem legis, ideoque solam naturam rationalem, vt sic non posse conuenienter vocari legem naturalem.

9. *2. Sententia asserens, legē naturalē esse vimquādam natura quā appellamus rationē naturalem.* Est ergo secunda sententia, quæ in natura rationali duo distinguit, vnum est natura ipsa, qua- C tenus est veluti fundamentū conuenientiæ, vel disconuenientiæ actionum humanarū ad ipsam: aliud est vis quædam illius naturæ, quam habet ad discernendum inter operationes conuenientes, & disconuenientes illi naturæ, quam rationē naturalem appellamus. Priori modo dicitur hæc natura esse fundamentum honestatis naturalis: posteriori autē modo dicitur lex ipsa naturalis, quæ humanæ voluntati præcipit, vel prohibet, quod agendū est ex naturali iure. Hæc videtur esse mens Theologorū, vt sumitur ex D.Thom. 1.2.q.94.art.1.& 2.& in 4.d.33.q.1.art.1. Alens. dicta q.27. Ita sentiunt, & Abul. Matth.19.q.30. Soto lib.1.de Iust.q.4.art.1. Viguer. in inst.ca.15. §.1.vers.1.& alij Theologi frequenter, & Iurisperiti in titul. de Iust. & iur. & specialiter videri potest Albert. Bolog. tract. de Lege iur. & æquit. n.25.& 26.vbi alios refert. Philosophi etiam hoc modo frequēter loquuntur, vt retuli pręcedenti D libro cap.3.

D.Thom. Alens. Abulens. Soto. Viguer. Albert.

10. *Rom. 2. Confirmatio ex scriptura.* Potestque fundari in Paulo Roman.2.vbi cum dixisset, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt; eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex*: quasi declarās, quomodo sibi sint lex, & quæ sit illa lex subiungit: *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Est autem conscientia opus rationis, vt constat, & illa præbet testimonium, & ostendit opus legis scriptum in cordibus hominū, quia testificatur, malè aut benè agere hominem, quando resistit, vel sequitur dictamen naturalis rectæ rationis, & consequenter ostendit, dictamen illud habere vim legis in homine, etiam si scriptam exterius legem non habeat. Hoc ergo dictamen est lex naturalis, & ratione illius dicitur homo, qui illo ducitur, esse sibi lex, quia in se habet scriptam legem, medio dictamine naturalis rationis. Et hoc confirmat D.Thomas q.91. *D.Thom.* A art.2. ex illo Psalm.4. *Quis ostendit nobis bona, signatum est super nos lumen vultus tui Domine*: ibi enim significatur, per lumen rationis participare hominem legem æternam dictantem quid sit faciendum, quidve vitandum: illud ergo est lex naturalis, quia hæc non est, nisi quædam participatio naturalis æternæ legis. *Psalm 4.*

11. *Confirmatio ex Patribus. Basil.* Potest etiam hæc sententia ex Patribus confirmari: nam Basilius vt refert D.Thomas d.q. 94.artic.1. Argum.2. dixit, Synderesim, seu conscientiam esse legem intellectus nostri, quod nō potest intelligi, nisi de lege naturali, vt ibidem D.Thom. dixit, sumptumq; videtur ex Basilio *D.Thom.* hom.12. in Init. Prouerb. De hac etiam lege videtur loqui Damasc. lib.4.cap.23. de Fide cum *Damasc.* ait, *Lex Dei mentem nostram incendens, eam ad se pertrahit, conscientiamque nostrā vellicat, quæ & ipsa mentis nostræ lex dicitur.* Vbi Clictoueus sic exponit. *Clictoue.* *Lex mentis nostra est ipsa naturalis ratio Dei legem habens sibi inditam, impressamq; & insitam, qua bonum à malo interno lumine dijudicamus, &c.* Idem sentit Hieronym. Epistol.151.ad Algas.q.8. vbi hanc *Hieronym* legē appellat legem intelligentiæ, quam ignorat pueritia, nescit infantia: tunc autē venit, & pręcipit, quando incipit intelligentia, quæ non possunt ipsi naturæ rationali conuenire. Addit etiā, Pharaonem stimulatū lege naturæ sua crimina cognouisse Exod.9. nō stimulat autem nisi recta ratio. Et Maxim. tom.5. Biblio. centur 5.cap.13. *S.Maxim.* *Lex naturæ, ait, est ratio naturalis, quæ captiuum tenet sensum ad delendam vim irrationalem.* & August. lib. *D.Aug.* 2.de Serm. Domini in monte, *Nullam animā esse,* dicit, *quæ ratiocinari possit, in cuius conscientia non loquatur Deus. Quis enim legem naturalē in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Et ita exponit locum Pauli ad Roman.2. Quod eodē modo tractat copiose Ambr. lib.5. Epist.41. vbi inter alia ait, *Ea lex, scilicet naturalis, non scribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur.* Idem sumitur ex Isidor.5.lib. *Isidor.* Etymol.cap.2. Denique Lactan. libr.6. de Vero *Lactant.* cultu cap.8. verbis Ciceronis in libro de Repub. legem naturalem describit dicens, *Est quidem vera ratio naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium, iubendo, vetando, &c.*

12. *Confirmatur opinio rationibus.* Ratione breuiter declarari potest ex dictis primo à sufficienti diuisione: nam lex naturalis in homine est, quia non est in Deo, cum temporalis est, & creata, nec est extra homines, quia non est scripta in tabulis, sed in corde, & non est in ipsa natura hominis immediatè, vt ostendimus, nec est in voluntate, quia non pendet ex voluntate hominis, sed illam ligat, & quodam modo cogit; ergo necesse est, vt sit in ratione. Secundò, quia effectus legis, qui in lege naturali considerari possunt, immediatè proueniunt à dictamine rationis: nam illud dirigit, obligat, & est regula conscientiæ, quæ accusat, vel approbat facta: ergo in illo consistit huiusmodi lex. Tertiò: proprium est legis dominari, & regere, sed hoc tribuendum est rectæ rationi in homine, vt secundum naturam rectè gubernetur: ergo in ratione est lex naturalis constituenda tanquam in proxima regula intrinseca humanarum actionum.

13. *An lex naturalis consistat in actu, vel in habitu mentis?* Solet autem hic interrogari, an hæc lex consistat in actu, vel in habitu, seu in lumine ipso naturali, id est, in aliquo actu primo. Nam in hoc etiam dissentiunt Theologi: multi enim volunt esse actum secundum, quia lex est imperiū, quod in actu consistit, & quia actus est propriè regula dirigens. Hæc est sententia communis Thomi-

starum 1. 2. q. 94. art. 1. ita interpretantium sententiã D. Thomæ ibi, vt patet ex Caiet. Conrr. & aliis, Anton. 1. p. tit. 13. cap. 1. Soto libro 1. de Iust. q. 4. art. 1. At vero Alens. 3. p. q. 27. memb. 2. per tres articulos iudicat esse habitum. Poteſtque suaderi, quia lex naturalis dicitur congènita cum natura, & semper permanens, quæ non conueniunt actui, sed habitui: nomine enim habitus non intelligitur qualitas superaddita potentiæ, sed ipsum intellectuale lumen, prout in actu primo spectatur. Aliter Bonau. in 2. d. 39. art. 2. q. 1. ad vlt. dicit, legem naturalem, vno modo significare habitum; alio modo significare præcepta ipsa naturalia, vt sunt obiectiuè in mente, seu Synderesi. D. Thomas autem dicit, legem naturalem propriè significare actum, seu iudicium rationis; alio verò modo esse habitum, quatenus ipsa principia naturalia habitualiter manent in mente.

Caiet. Conrrad. Anton. Soto. Alens.

Bonau.

14 *Iudiciũ auctoris, & resolutio quæstionis.*

14 Mihi sane videtur quæstio de modo loquendi, & non dubito, quin in actuali iudicio mentis propriissime existat lex naturalis. Addo vero etiam lumen naturale intellectus expeditum de se ad dictandum de agendis posse vocari naturalem legem; quia quamuis homines nihil actu cogitent, aut iudicent, naturalem legem retinent in cordibus suis. Considerandũ est ergo, legem naturalé, prout de illa nunc loquimur, nõ considerari in ipso legislatore, sed in ipsis hominibus, in quorum cordibus ipse illam descripsit, vt ait Paulus & per lumen mentis, vt significatur in Psalm. 4. Ergo sicut lex humana, prout est extra legislatorem, non solum significat actualem cognitionem, vel iudicium existens in subdito, sed etiam permanens signũ in aliqua scriptura, quod potest semper excitare illam cognitionem; ita in lege naturali, quæ in legislatore non est aliud, quam lex æterna, in subditis non solum est actuale iudicium, vel imperium; sed etiam lumen ipsum, quod veluti permanenter continet scriptam illam legem, & potest semper actu illam repræsentare.

15 *Quomodo distinguatur lex naturalis à cõscientia regula.*

15 Vnde etiam facile intelligitur, quomodo lex naturalis comparetur ad conscientiã; aliquando enim censentur esse idem, vt ex Basil. & Damasc. suprà retulimus, quia conscientia nihil aliud est, quam dictamen de agendis. Nihilominus tamen in rigore hæc duo diuersa sunt: nam lex dicit regulam generaliter constitutam circa agenda, conscientia vero dicit dictamen practicum in particulari; vnde potius est veluti applicatio legis ad particulare opus. Ex quo etiam fit, vt conscientia latius pateat, quam lex naturalis, quia non tantum applicat legem naturalem, sed etiam quamcunque aliam, siue diuinam, siue humanam. Imo conscientia non solum applicare solet veram legem, sed etiam existimatam: quomodo interdũ datur conscientia erronea; lex autem erronea dari non potest; nam eo ipso non erit lex, quod maxime verum est in lege naturali, quæ Deum habet auctorem. Denique lex propriè fertur de agendis; conscientia autem versatur circa ea, quæ iam facta sunt, & ideò illi tribuitur non solum ligare, sed accusare, testificari, & defendere, vt videre licet in D. Thoma 1. parte quæst. 79. & 1. 2. quæst. 19. artic. 6. quibus locis de conscientia differitur, & specialiter de hoc videri potest Alens. dicta q. 27. memb. 2. art. 3. & Bonau. in 2. d. 39. artic. 2. quæst. 1.

D. Thom.

Alens. Bonau.

CAPVT VI.

An lex naturalis sit verè lex diuina præceptiua?

Ratio dubitandi in præsenti quæstione oritur ex fundamento prioris sententiæ relatæ capite præcedenti, quod ibi propositum est, & nondum est solutum. Lex enim propria, & præceptiua non est sine voluntate alicuius præcipientis, vt in libro primo ostensum est; sed lex naturalis non nititur in voluntate alicuius præcipientis; ergo nõ est propria lex. Minor probatur ex adductis in cap. præcedenti, videlicet, quia dictamina rationis naturalis, in quibus hæc lex consistit, sunt intrinsecè necessaria, & independentia, ab omni voluntate, etiam diuina, & priora, secundum rationem, quam illa libere aliquid velit, vt Deus est colendus, Parentes honorandi, mendacium est prauum, & cauendum, & similia, quod satis videtur suprà probatum; ergo lex naturalis nõ potest dici vera lex. Et confirmatur, quia non est verum præceptum; ergo nec vera lex. Antecedens patet; quia vel est preceptũ hominis ad se ipsum, & hoc non, quia tale præceptum, vel non est nisi iudiciũ ostendẽs veritatem rei, vel si sit intimatio voluntatis, seu electionis iam factæ, per se non est necessarium ad operationem, nec inducit obligationem, sed exequutionem, & ita nec sufficit, nec confert ad veritatem, vel proprietatem legis. Aut est præceptum alicuius superioris, & hoc etiam dici non potest propter rationem factam, quod seclusa omni voluntate superiori, lex naturalis dictat, quid sit bonum, vel malum.

1. *Proponitur ratio dubitandi.*

Atque hinc etiam videtur concludi, naturalem legem non posse dici propriè diuinam, id est, à Deo tanquam à legislatore datam. Dico autem, *tanquam à legislatore*, quia clarum est, rationem naturalem, & eius dictamina esse diuinum donum descendens à Patre luminũ. Aliud vero est, hanc legem naturalem esse à Deo effectiuè tanquam à prima causa, aliud esse à Deo, vt à legislatore præcipiente, & obligante. Nam primum est certissimum, & de fide; tum quia Deus est prima causa omnium bonorum naturalium, inter quæ magnum bonũ est rectæ rationis vsus, & lumẽ, tum etiam quia hoc modo omnis veritatis manifestatio à Deo est, iuxta illud ad Roman. 1. *Reuelatur ira Dei de Cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent.* Et declarans Paulus cur vocet veritatẽ Dei, subdit. *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit*, vtique per naturale lumen rationis, & per visibiles creaturas, per quas possunt inuisibilia Dei cognosci. Hoc ergo modo, id est, in genere efficientiæ, & magisterij (vt ita dicam) interpretantur locum illum Pauli Chrysost. ibi Hom. 3. & copiosius Homil. 12. & 13. ad Popul. Theophyl. etiam in eundem locum Pauli, & ibidem Ambr. & Cyril. lib. 3. contra Iulian. versus finem §. *Nam quod summa*, & sequentibus, & optimè August. Serm. 55. de Verb. Domini, & lib. 2. de Serm. Domini in monte cap. 9. *Quis* (ait) *legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus.* Est ergo sine dubio Deus effector, & quasi doctor legis naturæ: non tamen inde sequitur, vt sit legislator, quia lex naturæ non indicat Deũ vt præcipientem, sed indicat, quid in se bonum vel malum sit, sicut visio talis obiecti indicat, illud esse albũ, vel nigrum, & vt effectus Dei indicat 2.

Roman. 1.

Chrysost. Theophil. Ambr. Cyril. August.

indicat Deum, vt auctore suū, non tamē vt legislatorē; ita ergo censendum erit de lege naturali.

3. In hac re prima sententia est, legem naturalem non esse legem præcipientem propriè, quia non est signum voluntatis alicuius superioris, sed esse legem indicantem, quid agendum, vel cauendum sit, quid natura sua intrinsecè bonum ac necessarium, vel intrinsecè malum sit. Atque ita multi distinguunt duplicem legem vnam indicantem, aliam præcipientem, & legem naturalem dicunt esse legem priori modo non posteriori. Ita Greg. in 2.d.34.q.1.art.2. paulo post principium. §. *Secundum corollarium*, qui refert Hugonem de sancto Victor. l.1. de Sacram. p.6. c.6.& 7. Sequitur Gabr. 2.d.35.q.1.artic.1. Almai. l.3. Moral. cap.16. Cordub. l.3. de Conscient. q.10. ad 2. Atque hi auctores consequenter videntur esse concessuri, legem naturalem non esse à Deo, vt à legislatore, quia non pendet ex voluntate Dei, & ita ex vi illius non se gerit Deus vt superior præcipiens, aut prohibens; imò ait Gregor. quem cæteri sequuti sunt, licet Deus non esset, vel non vteretur ratione, vel non rectè de rebus iudicaret, si in homine esset idem dictamen rectæ rationis dictantis, verbi gratia malum esse mentiri, illud habiturum eandem rationem legis, quam nunc habet, quia esset lex ostensiua malitiæ, quæ in obiecto ab intrinseco existit.

1. Sententia affirmans legem naturalem non esse legem præcept. sed propriè sed indicantem.

Greg. Hugo de S. Victor. Gabriel Almai Cordub.

4. Secunda sententia huic extremè contraria, est, legem naturalē omnino positam esse in diuino imperio, vel prohibitione procedēte à voluntate Dei, vt auctore, & gubernatore naturę, & consequenter hanc legem vt est in Deo nihil aliud esse, quam legem æternam vt præcipientē, vel prohibentē in tali materia; in nobis verò hanc legem naturalem esse iudiciū rationis, quatenus nobis significat voluntatem Dei de agendis, & vitandis circa ea, quæ rationi naturali consentanea sunt. Ita sumitur ex Ocham. in 2.q.19. ad 3 & 4. quatenus dicit, nullum esse actum malū, nisi quatenus à Deo prohibitus est, & qui non possit fieri bonus, si à Deo præcipiatur, & è conuerso. Vnde supponit totam legem naturalem consistere in præceptis diuinis à Deo positis, quæ ipse posset auferre, & mutare. Quod si instet aliquis, talem legem non naturalē esse, sed positiuā. Responderet, dici naturalē, quia est proportionata naturis rerum, non quia non sit extrinsecus a Deo posita. Et in hanc sententiam inclinat Gerson p.3. tract. de Vit. spirit. lect.1. corol.10.11. Alphab.61. lit.E.&F. & ideo in lect.2.& 3. ait legem naturalem, quæ in nobis est, non esse tantum signum dictaminis recti diuini intellectus, sed etiam diuinæ voluntatis. Et hanc sententiam defendunt latè Petr. Aliacus in 1.q.14. art.3. vbi ait, voluntatem diuinam esse primam legem, & ideo posse creare homines ratione vtentes sine omni lege. Idem latissimè Andr. de Nouo Cast. in 1.d.48.q.1.art.1. Qui etiam addunt totam rationem boni, & mali in rebus ad legem naturæ pertinentibus positam esse in voluntate Dei, & non in iudicio rationis etiam ipsius Dei, neque in rebus ipsis, quæ per talem legem vetantur, aut præcipiuntur. Fundamentum huius sententiæ videtur esse; vel quia actiones non sunt bonæ, aut malæ, nisi quia à Deo præceptę, aut prohibitę; quia ipsemet Deus nō ideo vult hoc præcipere, aut prohibere creaturę, quia malum est, aut bonum, sed potius ideo hoc est iustum vel iniustum, quia

Secunda sententia affirmans legem naturalem esse verè diuinā ac præceptiuam.

Ocham.

Gerson.

Pet. Aliac.

Andreas de Nouocast.

A Deus voluit illud fieri, aut non fieri, iuxta illud Anselmi in Proslog. c.11. illud est iustū, quod vis, & non iustum, quod non vis. Quod etiam sentit Hugo Vict. l.1. de Sacram. p.4. c.1. Et Cyprian. l. de singularit. Clericorum, illi attributo.

Anselm.

Hug. Vict. Cyprian.

5. Mihi verò neutra sententia satisfacit & ideo mediam viam tenendam censeo quam existimo esse sententiam D. Thomæ, & communem Theologorum. Dico ergo primo; Lex naturalis non tantum est indicatiua mali, & boni; sed etiam continet propriam prohibitionem mali, & pręceptionem boni. Ita sumo ex D. Thoma 1.2. quæst.71. articul.6. ad 4. dicente, per comparationem ad legem humanam non omnia peccata esse mala, quia prohibita; per comparationem autem ad legem naturalem, quæ continetur principaliter in lege ęterna, & secundario in iudicatorio rationis naturalis, omne peccatum esse prauum, quia prohibitum; & quæstionib. 100. articul. 8. ad 2. ait, Deum non

1. Assertio Lex naturalis non solū est indicatiua mali, & boni, sed etiā continet præceptionē, & prohibitionē vtriusq. D. Thom.

B posse negare se ipsum, & ideo non posse ordinem suæ iustitiæ auferre, sentiens, non posse nō prohibere ea, quę mala sunt, & contra rationē naturalem. Idem sentit Bonauent. in 2.d.35. dub.4. circa literam, aperte Gerson. in d. tract. de Vita spirit. l.2. per totam, præsertim corol.5, vbi sic definit rationem naturalem. *Lex naturalis præceptiua est signum inditum cuilibet homini non impedito in vsu debito rationis, & notificatiuum voluntatis diuinæ volentis, creaturam rationalem humanam teneri ad aliquid agendum, vel non agendum per consequutionem sui finis naturalis.* Quę definitio fortasse plura comprehenditquam sit necesse, nunc verò solum ea vtimur, quatenus proposito inseruit. Et hanc etiam assertionem supponunt auctores secundæ sententiæ, & eamdē latè defendit Victor. in Relect. de Perueni. ad vsum rationis, num.8.& sequentibus.

Bonau. Gerson.

Victoria

C 6. Probatur autem primò ex proprietate legis: nam lex naturalis est propria lex; ita enim de illa loquuntur, & sentiunt omnes Patres, Theologi. & Philosophi; sola autem notitia; vel propositio obiecti in mente existens non potest dici lex, vt per se constat, & ex definitione legis supra data; ergo. Secundo declaratur in his actibus, qui sunt mali, quia prohibiti lege humana: nam in illis etiam vt homo peccet necesse est, vt præcedat iudicium mentis, quod indicet, obiectum illud esse malum; & tamen iudicium illud non habet rationem legis seu prohibitionis, quia solum manifestat id, quod est in obiecto, vndecunque illud sit; ergo similiter, licet in his, quæ pertinent ad ius naturale ad operandū bene vel malè necessario præcedere debeat iudicium iudicans bonitatem, vel malitiam obie-

Cōfirmatur rationibus assertio.

D cti, seu actus, illud habet rationem legis, nec prohibitionis; sed est mera notitia eius, quod iam esse supponitur tale, vel tale. Vnde ille actus, qui per tale iudicium turpis esse cognoscitur, non ideo talis est, quia cognoscitur, sed quia est talis, ideò verè iudicatur talis; ergo iudicium illud non est regula malitiæ, vel bonitatis; ergo neque est lex, nec prohibitio. Tertio aliàs etiā Deus haberet legē sibi naturalem respectu suę voluntatis, quia etiā in Deo ad voluntatē antecedit secundū rationē iudiciū mētis, indicans mentiri esse malū, seruare promissū esse omnino rectū, & necessarium; si ergo hoc satis est ad rationem legis, etiam in Deo erit vera lex naturalis. Quia tūc non obstabit, quod Deus non habeat superiorē, quia lex naturalis non imponi-

tur ab aliquo superiore. Neq; obstabit identitas quia sufficit rationis distinctio, vt voluntas Dei verè dicatur ferri in id, quod intellectu manifestatur, & quia sic proponitur; ergo sufficiet vt sit lex, nã illud dicitur esse satis ad rationē legis. Deniq. iudicium indicãs naturam actionis non est actus superioris, sed potest esse in æquali, vel inferiore, qui nullam vim habeat obligandi; ergo non potest habere rationem legis, vel prohibitionis: aliàs doctor ostendens quid sit malũ, quidve bonũ, legem imponeret, quod dici nõ potest. Lex ergo est illud imperiũ, quod potest obligationem inducere: iudicium autē illud non inducit obligationem, sed ostendit illã, quæ supponi debet; ergo iudicium illud, vt habeat rationem legis, debet indicare aliquod imperium, à quo talis obligatio manat.

7. Sed fortasse quis dicet, hæc argumenta solũ facere vim in verbo legis, & ideò posse facile eneruari; dicendo, legē naturalem non dici legē in eo rigore, quo lex dicitur esse præceptũ cõmune superioris, sed magis generali ratione, quia est quędã regula boni, & mali moralis, sicut esse solet lex. Sed contra hoc, argumentor vlterius, quia id, quod est contra naturalem legem, necessario est contra veram legem, & prohibitionem alicuius superioris; ergo lex naturalis, prout in homine est non solum indicat rem ipsam in se, sed etiam vt prohibitam, vel præceptam ab aliquo superiori. Consequentia est clara, quia si lex naturalis intrinsecè consistat in solo obiecto secundum se, vel in ostensione ipsius, violatio eius per se, & intrinsecè non erit contra legem superioris: nam remota omni lege superioris, violaret homo naturalē legem, agendo contra illud dictamen. Probatur ergo antecedens tũ ex Aug. 22. contra Faust. c. 27. definiente peccatum, *Esse dictum, factum, vel concupitũ contra legem æternam.* & addente, *legem æternam esse rationem, vel voluntatē Dei*; sentit ergo de ratione peccati esse, vt sit contra legē propriam alicuius superioris. Vnde l. 2. de Pec. merit. & remis. c. 16 sic ait; *Neq; peccatum erit, si quid erit, si non diuinitus iubeatur, vt non sit.* Et infrà. *Quomodo dimittitur per Dei misericordiã, si peccatum nõ est, aut quomodo nõ vetatur per Dei iustitiam si peccatũ est?* significans non minus repugnare, esse peccatum, & nõ prohibitum à Deo, quã indigere remissione, & nõ fuisse peccatũ. Idem cõfirmat definitio Amb. l. de Parad. c. 8. *Peccatũ est legis diuinæ præuaricatio & cælestium inobedientia mandatorum.* Sed peccatum contra legem naturalē est verè peccatum; ergo est violatio diuini, & cœlestis mandati; ergo lex naturalis, prout in homine est; habet vim diuini mandati tanquam indicans illud, & non solam rei naturam. Tandem consonant huic veritati verba Pauli Rom. 4. *Vbi non est lex, nec præuaricatio.* Loquitur autē apertè de tota lege, non solũ quoad cæremonalia, & iudicialia pręcepta, sed etiam quoad moralia, quæ sunt de lege naturæ. Nam de omni lege, vt lex est etiam naturalis, procedit doctrina Pauli, quod de se, & sine spiritu gratiæ iram operatur, & ita communiter exponitur, quia alias doctrina Apostoli non esset completa, vt in materia de Gratia latius dicetur; sentit ergo omne peccatũ esse contra aliquã legem. Quod etiam de propria lege pręceptiua intelligendũ est, tũ quia de illa semper loquitur in illo capit; tum etiam quia non oportet traducere verba ad impropriũ sensum sine auctoritate, aut cogente necessitate.

D. Aug.

Ambros.

Rom. 4.

A

Ratione pręterea declaratur assertio à priori quia omnia, quę lex naturalis dictat esse mala, prohibentur à Deo speciali præcepto, & voluntate, qua vult nos teneri, & obligari vi auctoritatis eius ad illa seruanda; ergo lex naturalis est propriè lex præceptiua, seu insinuatiua proprij præcepti. Consequentia clara est. Antecedens probatur primò, quia Deus habet perfectam prouidentiam hominum, ergo ad illum, vt ad supremũ gubernatorē naturę spectat vetare mala, & pręcipere bona; ergo quãuis ratio naturalis indicet, quid sit bonũ, vel malũ rationali naturę, nihilominus Deus vt actor, & gubernator talis naturæ præcipit id facere, vel vetare, quod ratio dictat esse faciendũ, vel vetandũ. Secundò quidquid contra rationē rectã fit, displicet Deo, & contrariũ illi placet, quia cum voluntas Dei sit summe iusta, non potest illi non displicere

B

quod turpę est, nec non placere honestum, quia voluntas Dei non potest esse irrationabilis, vt dixit Ansel. l. 1. Cur Deus homo c. 8. Ergo ratio naturalis, quæ indicat, quid sit per se malum, vel bonum homini, consequenter indicat, esse secũdũ diuinã volũtatē, vt vnũ fiat, & aliud vitetur. Anselm.

9. Instantia. Dices; ex voluntate complacentię, aut displicentiæ in Deo non sequitur, quod sit voluntas obligãs per modũ præcepti, tũ quia hac ratione nõ tenemur conformari omni diuinę volũtati, quę est per simplicē affectũ; imò nec omni volũtati beneplaciti, seu efficaci; sed illi tantum, qua vult nos obligare, vt suppono ex 1. 2. q. 19. Vnde hac ratione licet opera consiliorũ placeãt Deo, nõ inde infertur voluntas præcipiēs; tum etiam quia homini iusto, vel beato displicet quidquid à me contra rationē fit, & tamen nihilominus illa volũtas nõ est præceptiua. Respondeo primũ, nõ esse sermonē de quacumq. volũtate cõplacentię, sed de illa, qua ita placet aliquid vt cõtrariũ, vel priuatiuè oppositum per omissionē displiceat tanquã malũ; opera autem cõsiliorum non placēt hoc modo, sed ita placēt, vt in oppositis omissionibus nõ displiceat aliqua malitia, & ideò illa complacētia vocatur simplex volũtas, prior autē, qua ita vnũ placet, vt aliud simpliciter displiceat, cēsetur magis absoluta. Deinde dico talē voluntatē spectandã esse in Deo, vt in supremo gubernatore, & non vt inueniri potest in persona priuata iusta, siue beata, siue viatrice: Deus enim habens illã absolutam displicentiã, aut cõplacentiã, vult absolutè illud opus fieri, vel nõ fieri, quantũ ad munus iusti gubernatoris spectat, ergo est talis volũtas, vt per illã velit subditos obligare, vt id faciant, vel nõ faciant. Non enim potest esse volũtas efficax, vt opus absolutè fiat, vel nõ fiat, aliàs nunquam opus aliter fieret, quàm Deus vellet, quod tamē nõ ita est, vt constat. Neq. id pertinet ad munus gubernatoris, ad quem spectat ita velle bona, vt permittat mala, & sinat causas secundas liberas sua libertate vti expeditè, & sine impedimento, ergo oportet, vt sit voluntas obligans: nam hoc modo prouidet subditis in hoc genere, quantum ad rectã & prudentē prouidentiam spectat. Solutio.

C

D

Vnde cõfirmatur assertio, quia peccata contra legem naturalem dicuntur in scriptura esse contra diuinã voluntatem. Vnde dixit Ansel. in l. de voluntate Dei. *Quicunq; legi naturali obuiat, Dei voluntatē non seruat.* Et signũ manifestum est, quia transgressor legis naturalis in diuino iudicio dignus est pœna, ergo est transgressor voluntatis diuinæ, nam ille seruus vapulabit mul- 10. Anselm.

tis,

tis, qui Domini voluntatē non facit, vt dicitur Lucæ 12. ergo lex naturalis includit Dei volũtatem. Et è conuerſo facienti voluntatem Dei promittitur regnum Cœlorũ. Matt. 6. 1. Ioan. 2 quod neceſſe eſt præcipue intelligi de voluntate præcipiente: nam ſcriptum eſt. *Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata*. ergo qui ſeruat naturalē legem, facit voluntatem Dei; ergo lex naturalis includit voluntatē Dei præcipientem. Confirmatur præterea: nã voluntas ſigni, quam Theologi in Deo ponũt, etiam extenditur ad ea, quæ ſunt iuris naturalis vt ſumitur ex D. Thom. 1. p. q. 19. ar. vlt. cũ Magiſt. & alijs in 1. d. 45. & eſt per ſe notum: nam qui violat legem naturalem à Dei voluntate recedit, & quando petimus in oratione dominica, *Fiat voluntas tua*, etiã petimus vt fiat in obſeruatione legis naturalis; ergo lex naturalis in nobis exiſtens eſt ſignũ alicuius voluntatis Dei; ergo maxime illius, qua vult nos obligare ad legem illam ſeruandã, ergo lex naturalis includit hanc Dei voluntatę. Confirmatur tertio; quia peccatũ contra legem naturalē eſt offenſiuum Dei, & inde habet quandã infinitatē; ergo ſignum eſt eſſe contra Deum, vt cõtra legiſlatorem: cõtinet enim virtualem contemptum eius: ergo lex naturalis Dei voluntatē includit, quia ſine voluntate non eſt legiſlatio. Deniq. obligatio legis naturalis vera obligatio eſt: hæc autem obligatio aliquod bonum eſt ſuo modo, in rerum natura exiſtens; ergo neceſſe eſt, vt illa met obligatio ſit ex diuina voluntate volente homines teneri ad id ſeruandum, quod recta ratio dictat.

D. Thom. Magiſt.

11. *2. Aſſertio Prohibitio aut præceptio non eſt tota ratio bonitatis, aut malitiæ quæ eſt in traſgreſſione aut obſeruãtia legis naturæ ſed ſupponit aliquã &c. D. Thom. Auguſt.*

Dico ſecundo. Hæc Dei volũtas, prohibitio, aut præceptio non eſt tota ratio bonitatis, & malitiæ, quæ eſt in obſeruatione, vel tranſgreſſione legis naturalis, ſed ſupponit in ipſis actibus neceſſariam quandam honeſtatem, vel turpitudinem, & illis adiungit ſpecialem legis diuinę obligationem. Hæc aſſertio ſumitur ex D. Tho. locis ſuprà citatis, & quoad priorem partem colligitur ex illo cõmuni axiomate Theologorum, quædam mala eſſe prohibita, quia mala; ſi enim prohibentur, quia mala, nõ poſſunt primam rationem malitiæ accipere à prohibitione, quia effectus non eſt ratio ſuæ cauſæ. Hoc autem axioma habet fundamentum in Auguſt. l. 2. de Serm. Domini in monte c. 18. vbi ait, quędam eſſe, quæ non poſſunt bono animo fieri, vt ſtupra, adulteria, &c. clarius ex lib. 1. de Liber. arb. c. 3. vbi Euodius ait, adulteriũ non eſſe malum, quia lege prohibitum; ſed è conuerſo, quod Aug. tacitè approbat. Et idem ſentiunt Scholaſtici Durãd. in 2. d. 47. q. 4. n. 7. & 8. Sco. & Gabriel, & alij in 3. d. 37. & Caiet. 1. 2. q. 100. art. 1. Soto l. 2. de Iuſt. q. 3. ar. 2. & alij Theologi ſupra citati. Eſtq. aperta ſententia Ariſt. 2. Ethic. ca. 6. dicentis. *Sunt affectus nonnulli, qui continuo nomine ſuo ſunt cum prauitate connexi, vt maleuolentia, imprudentia, & inuidentia, & actus identidē, vt adulterium, furtum, homicidiũ. Hæc enim vniuerſa, & talia dicuntur, quia ipſa ſunt praua, &c.* Fundarique poteſt in in illo metaphyſico principio. Quod naturę rerum quoad eſſe eſſentiæ ſunt immutabiles, & conſequenter etiam quoad conuenientiam, vel diſconuenientiam proprietatum naturaliũ; nam licet aliqua poſſit priuari naturali proprietate, vel contrariã accipere, nõ tamen fieri poteſt, vt ille ſtatus ſit illi connaturalis, vt latè Vict. Rel. de Homicid. d. 4. & ſequentibus, & attigit Soto loco proxime citato, & de eſſentijs creatis dixi-

Durand. Scotus. Gabr. Caiet. Soto. Ariſt.

Victoria

Soto.

A mus diſp. 31. Metaph. in princ. & l. 9. de Trin. c. 6. Confirmatur à poſteriori quia, ſi odiũ Dei v. g. nõ haberet aliquã rationē intrinſecę malitiæ priorem prohibitione, poſſet non prohiberi: Nã cur nõ poterit, ſi nõ eſt malum de ſe? Ergo poſſet licere, vel eſſe honeſtum, quod plane repugnat. Deniq. hãc partem ſufficienter probat ratio dubitandi in principio poſita cum fundamētis primæ ſententiæ poſitis in capit. præced. Et plura dicemus tractando de indiſpenſabilitate huius legis.

12. Quoad vltimã vero partē colligitur aſſertio ex dictis in priori concluſione; nã lex naturalis prohibet ea, quæ ſecundum ſe mala ſunt; ſed hęc lex eſt vera lex diuina veraq. prohibitio; ergo neceſſe eſt vt addat aliquam obligationem vitandi illud malum, quod de ſe, & natura ſua tale eſt. Item nihil repugnat, vt rei de ſe honeſtæ addatur obligatio faciendi illam, neq. vt rei de ſe turpi addatur obligatio vitandi illam; imo B exiſtente vna obligatione poteſt addi alia, maxime alterius rationis, vt patet de voto, de lege humana & ſimilibus; ergo etiam poteſt lex naturalis, vt eſt vera lex diuina, addere obligationem propriam moralem ortã ex præcepto, vltra naturalem (vt ſic dicã) malitiam, vel honeſtatem, quã ex ſe habet materia, in quã cadit tale pręceptũ. Atque hoc magis declarabitur ſtatim reſpondendo ad rationem contrariam.

13. Ex dictis ergo concludo, & dico tertio. Legē naturalem eſſe verã, ac propriam legem diuinã cuius legiſlator eſt Deus. Hæc aſſertio ſequitur clare ex dictis, & ſumitur ex Patribus allegatis, & ex Epiph. ac Tertul. locis infra referendis, & Plutar. in Cõment. *In principe requiri doctrinam*, circa principiũ. Et declaratur, quia lex naturalis poteſt, vel in Deo, vel in nobis conſiderari; & in Deo quidem ſecundum rationis ordinem ſupC ponit iudicium ipſiuſmet Dei de conuenientia; vel diſconuenientia taliũ actuũ: addit autem voluntatem obligandi homines ad id ſeruandum, quod recta ratio dictat. Quod totum ſatis declaratum eſt. Et fortaſſe hoc voluit inſinuare Auguſt. in d. loco cõtra Fauſt. l. 22. c. 27. quãdo dixit, *Legem æternam eſſe diuinam rationem, vel voluntatem ordinem naturalem conſeruari iubentem, perturbari vetantem*. Vſitatum enim eſt, vt particula, *vel* pro copulatione accipiatur, maximè quando illa inter quæ ponitur, ita ſunt inter ſe connexa, vt non ſeparetur; ſic autem ſe habent ratio diuina, & voluntas circa legem ęternã; & ideo vtramq. Aug. complexus eſt. Vnde probandum non eſt, quod Doctores poſteriori loco allegati dicunt, voluntatem diuinam, quia lex naturalis ſancitur, nõ ſupponere dictamen diuinæ rationis diD ctantis, hoc eſſe honeſtum, vel turpe, neq. volũtatem illam Dei ſupponere in obiecto intrinſecam conuenientiam, vel diſconuenientiam ad naturam rationalem, ratione cuius vult vnum fieri, & aliud vetari; conſtat enim ex dictis in ſecunda concluſione, hoc falſum eſſe, & contra rationem legis naturalis. Quanuis ergo obligatio illa quam addit lex naturalis, vt propriè præceptiua eſt, ſit ex voluntate diuina, tamen illa voluntas ſupponit iudicium de malitia, verbi gratia, mendacij, & ſimilia; tamen quia ex vi ſolius iudicij nõ inducitur propria prohibitio, vel obligatio pręcepti, quia hoc ſine volũtate intelligi nõ poteſt; ideo adiũgitur voluntas prohibendi illud, quia malum eſt. Vnde tandem fit legem naturalem, prout in nobis eſt, non tantum eſſe

3. Aſſertio Lex naturalis eſt vera ac propria lex, Deus autem eſt legiſlator illius. Epiphan. Tertul. Plutar.

in-

indicantem malum; seu etiam obligantem ad cauendum illud, ac subinde non solum repræsentare naturalem disconuenientiam talis actus, vel obiecti cum rationali natura; sed etiam esse signum diuinæ voluntatis vetantis illud.

4. *Fit satis fũdamẽto vtriusque sententiis opposita.*

Superest, vt ad fundamentum vtriusque sententiæ respondeamus, totũ enim versatur circa hanc hypothesim, *& si Deus non prohibeat, vel præcipiat ea, quæ sunt de lege natura, nihilominus mentiri est malum, & colere parentes bonum & debitum.* Circa quam conditionalem duo videnda sunt, vnum est, quid sequatur, posita illa hypothesi; aliud est, an hypothesis ipsa possibilis sit. In quo Medin. 1.2.q.18.artic.1. ac vltimum respondet, hypothesim esse impossibilem, quia illa posita, sequitur contradictio, scilicet, quod mendacium verbi gratia non sit peccatum, quia non est prohibitum per vllam legem, & quod sit peccatum, quia est contra rationem, & per se disconueniens naturæ rationali. Sed contra hoc est, quia secundum ordinem rationis prius est talis actus malus, quam prohibitus per propriam legem, ergo licet hypothesis illa supponatur nempe opus non prohiberi à Deo, non sequeretur illud nõ esse malũ, quia ex se id habet sine prohibitione; ergo non sequitur contradictio.

Responsio Medinæ ad oppositũ fũdamentum.

5 Responderi potest, quod licet illa negatiua propositio non sequatur per locum intrinsecum (vt aiũt) seu à priori, sequitur à posteriori, & per principia extrinseca. Quia si opus non prohiberetur à Deo, non displiceret illi, & consequenter non esset malum, & tamen aliàs supponitur esse malum, & ita sequitur contradictio. Declaratur à simili, si Deus vellet, me illum odio habere, tunc certè odium Dei non esset malum, & tamen si est odium, necessario est malum, & ita sequitur contradictio. Vel si Deus vellet, ignem natura sua esse frigidum, id fieret, tamen quia sequeretur cõtradictio non potest Deus id velle. Iuxta hanc ergo responsionem supponitur repugnantiam inuoluere, quod actus sit de se malus, & non prohibeatur à Deo. Non video autem, quomodo hoc rectè probetur, inferendo illam contradictionem, quod opus esset simul malum, & non malum, quia sic petitur principiũ, & committitur circulus in probatione; igitur aliunde probandum est. Quapropter ex vi illius hypothesis, siue possibilis, siue impossibilis sit, solum colligitur, malitiam aliquam actus humani, vel omissionis eius, formaliter non cõsistere in discordia præcepto proprio, seu lege vetante, aut præcipiente. Vnde posita illa hypothesi, rectè sequitur, actum esse malum, & non prohibitum; non tamen inde inferri potest, illa duo esse in re separabilia, quod solum ad præsentem causam facit.

Excluditur responsio Medinæ.

Accomodatior responsio.

6. Sed instabis: nam inde sequitur, data illa hypothesi, actum esse malum sine lege prohibente, seu illa præcisa, & abstracta, ergo sequitur etiam moraliter esse malum. quia supponitur esse actus liber; malitia autem actus liberi per disconuenientiam ad naturam rationalem vt sic, malitia moralis est, ergo actus ille est moraliter malus, & non ex lege prohibente; ergo etiam est peccatum, præcisa repugnantia ad legem prohibentem, & ita ruunt omnia fundamenta nostræ sententiæ. Ad hoc vero respondent aliqui, vt suprà Medin. refert, distinguentes inter actũ malum, & peccatum, quia actus malus latius patet, & inueniri potest sine contrarietate ad legem; non vero peccatum; vnde in eo casu concedunt,

A actum fore malum; negant tamen fore peccatũ. Sed difficilis est distinctio, & videtur parum consentanea doctrinæ D. Thom. nam peccatum nihil aliud est, quam actus malus ex obliquitate à debito fine, nimirum, quia cum fiat, vel fieri debeat propter aliquem finem, in ordine ad illum non est rectus, seu ab illo declinat. Vnde si actus sit moralis & humanus, eo ipso, quod est malus propter deuiationem à recta ratione, est etiam peccatum, vt docet D. Thom. 1.2.21. art. 1. quia talis actus deuiat à fine recto, propter quem fieri deberet, & ideo est malus, & consequenter peccatum. Vnde alij respondent, esse quidem peccatum, sed non esse culpam, si non sit contra legem. Sed hoc etiam videtur repugnare D. Thomæ in eadem q.21.ar.2. Vbi ait, in actibus liberis peccatum, & culpam conuerti, solumque differre respectu, & denominatione,

D. Thomas.

B quia actus dicitur peccatum per obliquitatem à fine: culpa vero dicitur per respectum ad agẽs cui imputatur; actus autem liber eo ipso, quod liber est, imputatur agenti; ergo si est actus liber & malus, consequenter est peccatum, & culpa; ergo etiam in eo casu, seclusa lege Dei, esset actus culpabilis, & ita eneruantur omnes rationes factæ.

Respondeo igitur, in actu humano esse aliquam bonitatem, vel malitiam ex vi obiecti præcise spectati, vt est consonum, vel dissonum rationi rectæ, & secundum eam posse denominari, & malum, & peccatum, & culpabilem secundum illos respectus, seclusa habitudine ad propriam legem. Præter hanc vero habet actus humanus specialem rationem boni, & mali in ordine ad Deum, addita diuina lege prohibente, vel præcipiente, & secundum eam denominatur actus humanus speciali modo peccatum, vel culpa apud Deum, ratione transgressionis legis propriæ ipsius Dei, quam specialem malitiam videtur Paulus significasse nomine *præuaricationis*, cum dixit, *vbi non est lex, nec præuaricatio*, Hanc ergo deformitatem nõ haberet actus humanus rationali naturæ contrarius, posita illa hypothesi, quod Deus illum non prohiberet, quia tunc non haberet illum virtualem contemptum Dei, quem continet transgressio legis respectu legislatoris, teste Basil. in id Psal. 28. *Afferte Domino gloriam, & honorem.* Et consonat illud Pauli ad Rom. 2. *Per præuaricationem legis Deum inhonoras.* Vnde dixit August. de Vera relig. ca. 20. *legem prohibentem omnia commissa congeminare.* Quod declarans addit. *Non enim simplex peccatum est, non solum malum, sed etiam vetitum admittere.*

7. *Vera responsio ad difficultatem.*

C

D

Basil.

Rom 2. *D. Aug.* *D. Thom.*

Atque hoc modo videtur D. Thom. 2. quæst. 71. art. 6. ad 5. distinguere peccatum vt est contra rationem, vt est offensiuum Dei, & priori modo considerari à Philosopho morali: posteriori autem modo à Theologo. In illo ergo casu esset actus malus moraliter peccatum, & culpa, non tamen Theologicè, seu in ordine ad Deum, & eodem modo videtur intelligendũ, quod ibidem dicit in solutione ad 4. talia peccata in ordine ad legem æternam esse mala, quia prohibita, vtiq. illa malitia Theologica (vt sic dicam) quam non haberet actus, nisi esset prohibitus. Et ita videtur intelligenda ratio quam subdit, quæ aliàs videri potest obscura. Nam cum dixisset, omne peccatum esse malum, quia prohibitũ in ordine ad legẽ æternam, subdit. *Ex hoc enim ipso, quod est inordinatũ, iuri naturali* 8.

repugnat. Quæ ratio potius videtur probare esse prohibitum, quia malum, quam è conuerso. Quod verum est loquendo de malitia moralis inordinationis, tamen ratione illius addita est lex æterna, & diuina prohibitio ad quam habet tale peccatum specialem repugnantiam, & consequenter inde habet specialem deordinationem, quam non haberet, si prohibitio diuina non interuenisset, per quam deordinationem completur ratio peccati Theologicè sumpti, & ratio culpę simpliciter apud Deum. Et in hoc sensu videntur loqui Victor. & nonnulli alij Theologi, & ita non procedunt replicæ factæ, nisi fiat vis in solis verbis.

Victor.

9. Ex illa ergo hypothesi hoc modo explicata, & concessa, nihil potest inferri contra nostram sententiam, nec contra rationes, quibus illam probauimus. Nam admissa illa conditionali in dicto sensu, nihilominus nunc lex naturalis verè, & propriè prohibet quidquid secundum se malum, seu inordinatū est in actibus humanis, & sine tali prohibitione actus non haberet (vt sic dicam) consummatam vel perfectam rationem culpæ, & offensæ diuinæ, quæ negari nō potest in actibus, qui præcise sunt contra legem naturæ.

10. Vt autem omnino constet, quomodo possit hæc prohibitio diuina intrinsecè ac per se pertinere ad legem naturę; oportet secundum punctum exponere, videlicet, an hypothesis illa possibilis sit, id est, quod Deus per proprium actum suæ volūtatis non adiunxerit legem propriam vetantem, vel præcipientem ea, quæ sunt de dictamine rationis naturalis. In quo duo possunt cogitari modi dicendi. Primus est, Deū quidē posse de potentia absoluta nō facere talem prohibitionem, quia non apparet implicatio contradictionis, vt videntur probare omnia quæ Okam, Gerson, & alij pro sua sententia congerunt; nihilominus tamen id fieri non posse secundum legem ordinariam diuinæ prouidentiæ rerū naturis consentaneā, nā hoc ad minus probāt rationes in cōtrariū factæ pro nostra sententia, & multum fauent testimonia Scripturæ, & Patrum. Et hoc videri potest sufficiens, vt lex naturalis dicatur includere proprium pręceptum Dei, quia lex naturalis est illa, quæ est conformis naturis rerum.

An Deus potuerit non prohibere per propriā legem ea, quæ sunt cō tra rationē naturalem. 1. opinio affirmans.

11. Alter modus dicendi esse potest, illam hypothesim esse omninò impossibilem, quia non potest Deus non prohibere id, quod est intrinsecè malum, & inordinatum in natura rationali, vel non pręcipere contrarium. Hæc sententia est apertè D. Thomæ dicta q. 72. art. 6. & clarius q. 100. art. 8. ad 2. quatenus ait, decretum diuinę iustitiæ circa hanc legem esse immutabile. Quod non potest intelligi de sola immutabilitate ex suppositione decreti: nam hoc modo quodlibet decretum Dei in quacumque lege positiua est immutabile; loquitur ergo D. Tho. de immutabilitate simpliciter. Vnde ita cēset, nō posse Deū in hoc auferre suæ iustitię ordinem, sicut non potest negare se ipsum, vel sicut non potest non esse fidelis in promissis. Eandem opinionem supponit clarè Medin. suprà, & latius Victor. in dicta Relect. de Peruenientib. ad vsum rationis. n. 9. & 10. vbi nec probabile, nec intelligibile esse censet, aliquem posse peccare, & non habere superiorem, & præceptum, seu legem eius. Vnde quam impossibile est, hominem vtentem ratione non posse peccare, vel non habere superiorem, tam impossibile credit esse, posse Deum non vetare illa, quę secundum se mala sunt; aut non præcipere ea, quæ sunt necessaria ad naturalē honestatē. Ratio denique, qua probauimus, de facto Deum ferre hanc legem, probat, illam esse simpliciter necessariam, quia non potest non displicere Deo talis actus, modo consentaneo suę bonitati, & iustitię, ac prouidentiæ.

2 opinio. negans hoc esse possibile.

D.Thom.

Medin. Victor.

12. Vt verò hæc ratio declaretur, obijcitur, quia præceptum diuinum est actus voluntatis, vel voluntatem supponit, & ab ea ducit originem; sed diuina voluntas est libera in omnibus actionibus ad extra; ergo etiam est libera in illa voluntate; ergo potest illam non habere; ergo potest non imponere tale præceptum. Respondēt aliqui, ad legem naturalem sufficere naturale dictamen intellectus diuini, quo iudicat, hæc mala esse vitanda, & hæc bona facienda. Nam circa ea, quæ per se, & intrinsecè talia sunt, illud dictamen non est liberum, sed necessarium: & B ex illo dictamine legis diuinæ, & æternę in tali materia necessariò dimanat quædam eius participatio ad creaturam rationalem, supposita eius creatione; & ex hac participatione, & deriuatione sine alio actu voluntatis diuinę redundat specialis obligatio in rationalem creaturam, quasi per naturalem sequelam, ratione cuius tenetur sequi rectam rationem, vt indicantem regulam æternam, quæ est in Deo; atq. ita, quidquid sit de libero actu diuinę voluntatis, obligatio hæc, & prohibitio omnino necessariò sequitur ex ratione diuina. Sed hęc responsio intelligi nō potest, quia solum dictamen intellectus sine voluntate non potest habere rationem pręcepti respectu alterius, nec inducere in illum specialem obligationem. Quia obligatio est motio quædam moralis ad agendum: mouere autem alium ad operandum, opus voluntatis est. Item C quia tota illa obligatio nō transcendit vim obiecti per se boni, vel mali, à quo habet actio, vt per se bona, vel mala sit, & iudicium rationis solum habet rationem applicantis, vel ostendentis tale obiectum. Ac denique ratio naturalis ostendens bonum & malum, non plus, vel magis obligat, eo quod sit participatio rationis diuinę, quam obligaret secundum se spectata, ac si à se esset.

Obiectio.

Aliquorum solutio.

Excluditur responsio.

13. Dico igitur ex Caiet. dicto art. 8. diuinam voluntatem, licet simpliciter libera sit ad extra, tamen ex suppositione vnius actus liberi posse necessitari ad alium, vt si vult promittere, absolutè necessitatur ad implendum promissum, & si vult loqui, aut reuelare, necessariò debet reuelare verum. Et cum eadem proportione, si vult creare mundum, & illum conseruare in D ordine ad talem finem, non potest non habere prouidentiam illius, & supposita prouidendi voluntate, non potest non habere prouidentiam perfectam, & consentaneam suę bonitati, & sapientię. Ideoque supposita voluntate creandi naturam rationalem cum sufficienti cognitione ad operandum bonum, & malum, & cum sufficiēti concursu ex parte Dei ad vtrumque, non potuisse Deum non velle prohibere tali creaturę actus intrinsecè malos, vel nolle pręcipere honestos necessarios. Quia sicut non potest Deus mentiri, ita non potest insipienter, vel iniustè gubernare; esset autem prouidentia valde aliena à diuina sapientia, & bonitate, non prohibere, vel præcipere suis subditis, quę talia sunt.

Caiet. Vera responsio ad obiectionem, & ostenditur quomodò stante libertate diuina Deus non possit non prohibere ea quæ sunt intrinsecè mala per aliquam legem.

Sic

Sic ergo ad argumentum distinguitur minor; nam absolutè posset Deus nihil præcipere, vel prohibere, tamen ex suppositione, quod voluit habere subditos ratione vtentes, non potuit nõ esse legislator eorum, saltem in his, quæ ad honestatem naturalem morum necessaria sunt. Item ratio supra insinuata est satis probabilis, quia non potest Deus non odisse malum rectæ rationi contrarium; habet autem hoc odium non tantum vt priuata persona, sed etiam vt supremus gubernator; ergo ratione huius odij vult obligare subditos, ne illud committant.

14. *Alia obiectio Solutio ad obiectionem vbi ostenditur quã intimationem legis diuinæ naturalis teneatur Deus exhibere, vt homines ad illam obligentur.* Obijcitur verò secundo, quia ad legem non sufficit voluntas legislatoris, nisi accedat insinuatio, seu intimatio talis voluntatis; sed nihil est, quod necessitet Deum ad intimandam talem voluntatem suam; ergo potest illam non intimare, cum hoc sit ei liberum; ergo potest non ferre talem legem, nec per illam obligare, quia sine intimatione non fit obligatio. Respondeo in primis, si illa voluntas Dei necessaria est ad conuenientem, & prudentem prouidentiam, B & gubernationem hominum, consequenter est necessariam, vt ex vi eiusdem prouidentiæ innotescere possit hominibus illa voluntas Dei, & hoc sufficit ad rationem præcepti, & legis; neque alia intimatio necessaria. Vnde dicitur vlterius, ipsummet iudiciũ rectę rationis inditum naturaliter homini, esse de se sufficiens signum talis voluntatis diuinę, nec esse necessariam aliam insinuationem. Probatur, quia iudicium rationis indicat de se diuinam prouidentiam decentem Deum, & moraliter necessariam ad plenum dominium eius, & debitam subiectionem hominis ad ipsum, in qua prouidentia hæc legislatio continetur. Item hac de causa per lumen naturale cognoscitur, Deum offendi peccatis, quæ contra legem naturalem fiunt, & ad ipsum pertinere illorum punitionem, & iudiciũ; ergo ipsum naturale lumen est de se sufficiens C promulgatio legis naturalis, non solum quia manifestat intrinsecam disconuenientiam, vel conuenientiam actuum, quam lumen Dei increatum ostendit; sed etiam quia intimat homini, contrarias actiones displicere auctori naturæ; tanquam supremo Domino, & curatori, ac gubernatori eiusdem naturæ; hoc ergo satis est ad intimationem talis legis, vt sensit D.Thom. 1.2.q.90.art.4.ad 1. Et hac ratione lex naturalis vocatur lex mentis, vt notat Epiphan. hæres. 64. in verbis, quæ ex Methodio refert in fine illius §. & insinuat Tertullian. l. contra Iudæos, capite 2. *D.Thom. Epiphan. Tertul.*

15. Adhuc verò superesse hic poterant difficultates, & interrogationes sub obscurę; vna est, an D transgressio legis naturalis eo modo, quo à nobis explicata est, habeat specialem malitiam distinctam ab illa, quam haberet actus ex sola disconuenientia ad rationalem naturam præcisè spectatam, vt in hypothesi suprà tractata consideratur. Item, si malitia illa est specialis, qualis sit, & quanta ex vi legis naturalis. Item an possit hæc specialis ratio legis naturalis inuincibiliter ignorari, vel posita tali ignorantia, an actus factus contra rationem esset offensiuus Dei, vel an haberet malitiam infinitam, seu an esset peccatum mortale. Sed hęc pertinent magis ad materiam de Peccatis, & ideò nunc illa omitto, ne ab instituto nimium digrediamur, interim videri possunt Victor. dicta relect. de Perueni. ad vsum *Victor.* A rationis, & Gerson. dicta. lect. 2. de Vita spirit. paulò ante corollarium primum, & alij auctores allegati. *Gerson.*

CAPVT VII.

In qua materia versetur lex naturalis, seu quæ sint eius præcepta.

1. SVpponimus ex dictis, bonum per se honestum, seu ad honestatem necessarium, & malum illi contrarium, esse materiam huius legis; illud vt præcipiendum; hoc vt vitandum. Probatur, quia cum hęc sit vera lex, & Deum habeat auctorem, non potest non esse honesta; ergo non potest præcipere, nisi honestum, nec vetare, nisi contrarium. Item hæc lex id præcipit, quod est naturæ rationali consentaneum, vt talis est, & vetat contrarium; illud autem non est, nisi honestum, vt constat. Imò in hoc differt lex naturalis ab alijs legibus, quod aliæ faciunt esse malum, quod prohibent, & necessarium, vel honestum, quod præcipiunt: hęc verò supponit in actu, seu obiecto honestatem, quam præcipiat, vel turpitudinem, quam prohibeat, & ideò dici solet, per hanc legem prohiberi aliquid, quia malum, vel præcipi, quia bonum, vt capite præcedenti tactum est. *Differentia inter legem naturalem & alias.*

2. Difficultas ergo est, an omne honestum bonum, vel malum contrarium, cadat sub legem naturalem. Nam quidam dixerunt, sola generalia principia per se nota, quæ versantur circa bonitatem, vel malitiam moralem, qualia sunt, *bonum est faciendum, malum vitandum, quod tibi non vis, alteri ne feceris*, esse materiam huius legis, non verò conclusiones, quæ ex his principijs eliciuntur, vt, *depositum esse reddendum, vsuram vitandam.* Solet citari pro hac sententia D.Thomas. q.94. art.2. & Durand. tract. de Legib. quem habere non potui, sed illum refert Turrecrem. in cap. *Ius naturale*, d.1.n.3. & aliqui Iuristæ ita defendunt hanc opinionem, vt existiment, præcepta Decalogi non continere ius naturale, sed ius gentium, quod putant esse diuersum. In quam sententiam videtur inclinare Soto lib. 1. de Iustit. q.5. ar.4. vt capite sequenti latius dicam. Videnturque fundari in modo loquendi Iureconsultorum, qui eos actus, quos dictat ratio, solum per discursum non tribuunt iuri naturali, vt videre licet in l.1.2. & 3. & l. *Omnes*, cum alijs. ff. de Iustit. & iur. & in l. *Bona fide*. ff. Depositi. *An omne honestum, vel malum contrarium cadat sub legem naturalem. Opinio asserentium sola communia principia, & generalia cadere sub legem naturalem. D.Thom. Durand. Turrecr. Soto. L. Omnes. L. Bona fide.*

3. Ratio esse potest primò, quia ius naturale est id, ad quod ipsa natura immediatè inclinat: huiusmodi autem solum sunt prima principia: nam quæ per discursum comparantur, potius ab ipso homine habent originem. Vnde etiam in ipsis habitibus distinctio est inter habitum principiorum, & conclusionum. Secundò, quia ius illud, quod versatur circa prima principia, est prorsus immutabile, tam ex parte sua, quàm ex parte hominum, quia ignorari non potest: illud autem, quod versatur circa conclusiones, mutari potest, & ignorari. Tertiò, quia alias etiam actus virtutum, quos præcipiunt homines, pertinerent ad legem naturæ, quia per discursum ex illa eliciuntur. Quartò, quia alias non distingueretur ius gentium à iure naturali, sed illius pars esset, vel sub illo contineretur.

4. Nihilominus dicendum est, ius naturale complecti omnia præcepta, seu principia moralia, quæ euidentem habent honestatem necessariam ad *Resoluitur quæstio, & ostenditur*

ius naturale complectitur omnia præcepta moralia, quæ habent euidentem honestatem necessariam ad morum rectitudinē. *D.Thom. Caietan. Conrad. Soto. Turrecr. Couarr. Arist. Cicero.*

ad rectitudinem morum, ita vt opposita moralem inordinationem, seu malitiam euidenter contineant. Hæc est mens D.Thomæ q. 91. art. 2.q.94.art. 2.& 4.q.95. art.2.& q. 100. art.1.2. & 3. Vbi Caietan.Conrad.& alij expositores idē sentiunt, Soto lib. 1.de Iustit.q.4. ar.2.& q.5.art. 1.& 2.& lib.3.q.1.ar.2.& 3. & idem sumitur ex Theolog's in præcedenti cap. allegatis, & ex Turrecr.in cap.*Ius autem*.d.1. per plures articulos, præsertim in primo,& vltim. Couarr. in Regula Peccatum. 2. p.§. 11.n.4. Item sumitur ex Arist.5.Ethic.cap.7. Vbi omne ius in naturale, & legitimum distinguit, sub naturali comprehendens omne illud, quod necessariam, & immutabilem habet veritatem. Eademque est sententia Ciceronis lib.2.de Inuent. Vbi definit, ius naturæ esse *quod nobis non opinio, sed quædam innata vis affert, vt religionem, pietatem, &c.* Idem sensit Isidor.5.Etymol.cap.3. vbi aliis exemplis ius naturale declarat. Item August. lib. 1. de libero arbitr. cap. 3. quatenus adulterium ponit, esse contra ius naturę: nam eadem ratio est de omnibus similibus. Denique sumi hoc potest ex illo Psal.4. *Quis ostendit nobis bonum? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Nam inde rectè colligimus, omnia, quæ lumen naturale euidenter manifestat, pertinere ad legem naturæ. Et confirmari potest ex illo Pauli ad Roman.2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* Vnde infert, eos sibi ipsis esse legem: illa autem, quæ euidenter cognoscuntur lumine naturæ, siue cum discursu, siue absque illo cognoscantur, rectè dicuntur naturaliter fieri; ergo.

D. Isidor. August. Psalm.4. Roman.2.

5. *Confirmatur assertio ratione.*

Ratione etiam declaratur assertio: nam ea, quæ naturali ratione cognoscuntur, in triplici genere distingui possunt, quædam sunt prima principia generalia morum, vt sunt illa; *honestum est faciendum, prauum vitandum, quod tibi non vis, alteri ne feceris*, & similia, & de his nullum est dubium pertinere ad legem naturalem; alia sunt principia magis determinata, & particularia, tamen etiam per se nota ex terminis, vt, *iustitia est seruanda, Deus est colendus, temperatè viuendum est*, & similia, de quibus etiam nulla est dubitatio, & à fortiori patebit ex dicendis. In tertio ordine ponimus conclusiones, quæ per euidentem illationem ex principiis naturalibus inferuntur, & nonnisi per discursum cognosci possunt; inter quas quædam facilius, & à pluribus cognoscuntur, vt adulterium, furtum, & similia praua esse; aliæ maiori indigent discursu, & non facile omnibus noto, vt fornicationem esse intrinsecè malam, vsuram esse iniustam, mendacium nunquam posse honestari, & similia. De his ergo omnibus intelligitur assertio posita: nam omnia hæc ad legem naturalem pertinent. Quod si id probatum fuerit, etiam de conclusionibus cuiuscumque gradus, dummodo euidentiæ gradum certum attingant, à fortiori erit probatum de reliquis.

6. Probatur ergo primò inductione: nam præcepta Decalogi sunt de iure naturæ, vt est indubitatum apud omnes, & tamen non omnia continent principia per se nota, sed aliqua indigent discursu, vt etiam est clarum. Multoque id clarius est de multis pręceptis naturalibus, quæ in illis continentur, vt est præceptum prohibens simplicem fornicationem, vel vsuram, vel vindictam de inimico propria auctoritate, de quibus secundum doctrinam Catholicam certum est, esse de iure naturali. Et similiter in præce-

A ptis affirmatiuis, seruare votum, vel promissionem, dare eleemosynam ex superfluo, honorare parentes, naturalia præcepta sunt non solum secundum fidem, sed etiam secundum Philosophos, & omnes rectè sentientes, & tamen non sine discursu, & interdum multa ratiocinatione concluduntur. Secundo argumentor ratione, quia omnia illa, quæ in illis membris comprehenduntur, præcipiuntur, quia honesta sunt, vel prohibentur, quia mala sunt, & non è conuerso; ergo illa non pertinent ad legem positiuam; ergo ad naturalem: non enim est aliud membrum legis, vt suprà notaui. Prima consequentia patet, quia illa est propriè lex positiua, quæ addit necessitatem, præter id, quod postulat intrinseca natura materiæ: nam (vt dixit Arist.) lex positiua est de his rebus, quæ non referunt, priusquam lex ponatur. Antecedens autem patet, quia veritas principij non potest stare sine veritate conclusionis, quando illa necessario elicitur, & ideò si conclusi, pertinens ad honestatem necessario sequitur ex principiis naturæ, per se, & ab intrinseco, habet honestatem, etiam seclusa lege extrinseca; ergo si adhibetur lex, ideò est, quia illud obiectum necessariam habet honestatem; & idem est è contrario de malitia, & prohibitione. *Aristoteles.* B

Tertiò, de primis generalibus principiis nemo dubitat; ergo nec de particularibus dubitari potest, quia etiam illa per se, & ex vi terminorum habent conuenientiam cum natura rationali, vt talis est; ergo nec de conclusionibus ex his principijs euidenter elicitis dubitandum est, quia veritas principij in conclusione continetur, & qui vnum præcipit, vel prohibet, necessario prohibet id, quod in illo continetur, vel sine quo subsistere non potest. Imo si propriè loquamur, magis exercetur lex naturalis in his principiis, vel conclusionibus proximis, quàm in illis principiis vniuersalibus, quia lex est proxima regula operationis; illa autem communia principia non sunt regula, nisi quatenus per particularia determinantur ad singulas species actuum, seu virtutum. Denique hæc omnia præcepta necessitate quadam prodeunt à natura, & à Deo quatenus auctor est naturæ, & tendunt ad eundem finem, nimirum ad debitam conseruationem, & naturalem perfectionem, seu felicitatem humanæ naturæ; ergo omnia pertinent ad naturale ius. 7. C

Addit verò Gratian.d. 1. in principio, Ius naturale esse, quod in lege, & Euangelio continetur. Quod si verum est, non solum ea, quæ diximus, sed etiam quæ vel per Moysem Deus præcepit, vel Christus iussit in lege noua, ad ius naturale pertinebunt: nam hęc sunt, quæ in Euangelio, & lege continentur. Ad quod tacite respondens Glossa ibi dicit, ius naturale ibi vocari à Gratiano ius diuinum, indicans comprehendere non solum ius diuinum naturale, sed etiam positiuum, & hoc sequuntur aliqui Iuristæ. Imò Diuus Thomas in 4. d. 33. quæst. 1. artic. 1. ad 4. inquit, *Aliquando dici naturale, non solum id, quod est à principio intrinseco, sed etiam quod est ex infusione, & impressione superioris agentis, scilicet, Dei, & sic accipi ab Isidoro, cum dicit ius naturale esse, quod in lege, & Euangelio continetur:* nam licet illa verba non sint Isidori, sed Gratiani, videntur fundata in Isidoro ibidem relato in cap. 1. ex libro 5. Etymolog. cap. 2. dicente, *Omnes leges diuinæ sunt, aut humanæ, diuinæ natura;* 8 *Gratian.* D *Glossa. D.Thom. D Isidor.*

humanæ, moribus constant. Sed nihilominus hic sensus non videtur ab his Patribus intentus, tum quia satis explicant de quo iure naturali loquantur, scilicet, de eo, quod est cõmune omnibus nationibus eo, quod instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur, & ita illud distinguunt à iure ciuili. Vnde apertè loquuntur de iure, seu legibus, quibus homines ex vi suę institutionis merè naturalis, vel ex naturalibus constitutæ, gubernati sunt à principio, non ergo comprehendunt ius diuinum supernaturale, seu positiuum; nec est verisimile, quod cæremonias omnes legis veteris, & sacramentorum præcepta sub appellatione legis naturalis comprehenderint.

9. *Dictũ Gratiani explicatur.* Dico ergo, Gratianum non dicere, ius naturale complecti omnia, quæ in lege, & Euangelio continentur, neque illo modo describere, seu definire ius naturale, sed affirmare solum hoc ius naturale contineri in lege, vtique quoad præcepta moralia eius, & præcepta duarum tabularũ, & illud etiam contineri in Euangelio, vel quatenus expresse in eo confirmantur, & explicantur *Matt. 7.* præcepta Decalogi, Matth. 5. vel quatenus virtute totum ius naturale continetur in illo principio, quod habetur Matth. 7. *Quæcunque vultis, vt* *Gratian.* *faciant vobis homines, & vos facite illis*, & hoc vltimũ fuisse videtur à Gratiano maximè intentum. Vnde sic est eius litera coniungenda, *Ius naturale est, quo quisque iubetur alij facere, quod sibi vult fieri;* *D.Thom. Turrecr.* *quod in lege, & in Euangelio continetur.* Vnde Christus in Euangelio dixit, &c. Et ita ferè exposuit D.Thomas 1.2. q. 94. art. 4. ad 1. & Turrecr. ibi art. 3. ad 4. licet non constanter loquatur, nunc *D.Thom.* vnam, nunc alteram responsionem admittendo, & prius improbando Gloss m, & post approbando responsionem D.Thomæ in 4. quam postea sine dubio retractauit. Supererat verò hîc explicandum, an omnes conclusiones, quæ ex principiis iuris naturalis euidenter eliciuntur, sint simpliciter de iure naturali, & quæ connexio, quamve necessaria, seu euidens ad hoc necessaria sit: hoc verò partim respondendo ad argumenta, partim in sequentibus capitibus declarando immutabilitatem legis naturalis, cõmodius expeditur.

10. Ad fundamenta contrariæ sententiæ in pri-*Soto.* mis nego, D.Thomam in contraria fuisse sententia, quod satis ex dictis manifestũ, nec etiam Soto aliter sensit, vt ipse copiosius declarauit li. 3. de Iustit. q. 1. art. 3. De opinione verò Iuristarum dicam in capite sequenti. Ad primam verò rationem respondeo, quidquid est ex necessario dictamine rationis naturalis, consequi ex necessitate ad naturam, & esse ex naturali inclinatione, siue immediate, siue mediate, & per discursum tale dictamen formetur. Quia non solum immediata passio, sed etiam mediata fluit à natura, nec solum principium internum motus, sed etiam motus ipse, & terminus eius naturalis est, & ad rem moralem, seu obligationem parum refert, quod interueniat, vel non interueniat discursus, si obligatio ipsa, & cum obiecto, & cum natura habet intrinsecam connexionem. Ad secundam rationem ostendam infrà, legem naturalem non esse propriè mutabilem, quamuis quædam pręcepta eius possint habere materiam magis, vel minus mutabilem, quod non variat rationem formalem legis.

11. *An omnes actus virtu-* In tertio argumento postulatur specialis difficultas, an omnes actus virtutum pertineant A ad naturalem legem, quam tractat D.Thomas dicta q. 92. art. 3. & quæst. 100. art. 2. Et in hoc *tum cadant sub naturalem legem. S.Thom.* loco respondet affirmando; explicat autem sub iure naturali se comprehendere non tantum præcepta, sed etiam consilia. Nos autem propriè de præceptis quærimus. Posset igitur hoc facilè expediri eodem modo, quo diximus in lege æterna; nimirum, omnes actus virtutum quoad specificationem, seu modũ, quo fieri debent, cadere sub naturalem legem, licet non omnes simpliciter, seu quoad exercitium præcipiantur. Aliter verò idem D.Thomas in priori loco sub distinctione respondet, actus virtutum dupliciter considerari posse, scilicet, vel secundum rationem virtutis, id est, vt studiosi sunt, vel absolute vt sunt tales actus; & priori modo affirmat omnes actus virtutum cadere sub legem naturæ; posteriori autem modo negat. Quæ B distinctio dupliciter exponi potest: primò vt sensus sit, omnis virtutis actum secundum specificam rationem spectatum posse cadere sub præceptum naturale præcipiens non tantum modum, sed etiam exercitium actus (ita enim in rigore loquimur de pręceptis) si autem considerentur in indiuiduo omnes actus cuiuscumque virtutis, sic non omnes actus virtutum esse in præcepto naturali. Quæ posterior pars clara est, tum de actibus consiliorum, tum de multis actibus bonis, qui licet non sint optimi, & ideo non sint in consilio, nec etiam sint necessarij, & ideo non sint in præcepto; nihilominus sunt honesti; & licitè fieri possunt, vt actus matrimonij, &c.

Ex priori vero parte oritur difficultas, an in omni virtute sit naturale præceptum obligans aliquando ad exercitium illius virtutis: nam re- 12. *An in omni virtute sit naturale præceptũ obligans aliquando ad illius exercitium.* C gulariter esse, satis per se manifestum est. In aliquibus autem virtutibus non ita videtur, vt in liberalitate, quę ex se videtur excludere debitum, & in Eutrapelia, quæ videtur etiam maximè voluntaria. Veruntamen exacta tractatio huius difficultatis postulat cognitionem omniũ virtutum: ideoque breuiter assero, si præceptum rigorose sumatur, prout obligat ad mortale, non habere locum in omni materia virtutis, sed in grauioribus virtutibus, quod probat ratio facta. Et de veritate multi sentiunt nunquam obligare ex genere suo ad mortale, quia nisi illi adiungatur obligatio iustitiæ, vel alterius similis virtutis intra suos limites, non obligat ad mortale. At verò si latius loquamur de obligatione etiam ad veniale, sic probabile est nullam esse virtutem, quæ aliquando non possit obligare ad suum vsum. Quia cum ex omnibus D virtutibus simul sumptis resultet integra rectitudo hominis, & debitus operandi modus, tam respectu sui, quàm in ordine ad alios, verisimile est, omnes virtutes habere suas opportunitates, in quibus exercendæ sunt ex propria obligatione, quam nec liberalitas, nec quælibet alia virtus excludit.

13. Alius sensus illius distinctionis esse potest, actũ virtutis posse considerari vel materialiter, vt est, verbi gratia, comedere, vel abstinere; vel formaliter, vt in tali actu consideratur medium. D.Thomas ergo hoc posteriori modo loquitur de his actibus cum dicit cadere sub legẽ naturæ, nam hæc respicit honestatem. In quo etiam est considerandum, duobus modis contingere in aliquo actu esse medium virtutis: vno modo ex re ipsa, quia comparando talem materiam

ad talem

ad talem personam cum talibus circunstantijs, in ea inuenitur mediũ virtutis ex sola ratione, & discursu naturali; & tunc clarum est, naturalem legem ibi obligare. Alio vero modo contingit, medium virtutis constitui in aliqua materia ex sola lege positiua, vt in ieiunio, vel in iusto rei pretio, & tunc difficultas est, an ibi habeat locum lex naturę: nam D.Thomas indifferenter, & generaliter loqui videtur, & ita etiam videtur a Caiet. & aliis intelligi. In contrarium vero est, quia hoc modo, vel tollitur obligatio legis positiuæ, vel multiplicantur circa idẽ obligationes. Sed hoc dicam commodius, explicando eff ctus legis naturalis. Nunc solum assero, interuenire quidem ibi legem naturalem, non tam vt per se obligantem, quàm vt dantem efficaciam legi positiuę.

14. Quartum argumentum postulabat grauem difficultatem de distinctione inter ius naturale, & ius gentium, quæ declarari non potest, non declarato vtroque extremo, & ideo reseruamus illam in vltimam partem huius libri, vbi post consummatam tractationem de iure naturali secundum se, aliquid dicemus de iure gentium, & tunc commodius dicetur, quomodo inter se distinguantur.

CAPVT VIII.

An lex naturalis vna sit?

1. TRia possunt in præsenti inquiri. Primum, an in vno homine vna sit: secundũ, an in omnibus hominibus, vbique vna sit: tertium, an in omnibus temporibus, & in omni statu humanę naturę vna etiam sit. Prius vero quam respondeam ad singula, aduerto, quod supra notaui, legem hanc naturalem posse sumi vel in ordine ad puram naturam, vel in ordine ad gratiam, quatenus suam etiam naturam habet. In hoc ergo sensu manifestum est, legem naturalem esse duplicem; aliam humanitatis (vt sic dicã) aliam gratiæ: sunt enim diuersorum ordinum, & ad fines valde distinctos ordinantur. Vnde vna istarum legum humanæ naturæ purè connaturalis est; altera simpliciter supernaturalis. Et hanc distinctionem apertè docuit Caietanus 1. 2. q. 100. art. 1. & sumitur ex D. Thoma ibi, & clarius art. 3. Igitur de vtroque illorum membrorum possunt illa tria inuestigari; imò omnia, quæ de lege naturali dicuntur, possunt cum proportione ad vtramque applicari. Nos autem quasi gratia exempli ferè semper loquimur de lege omnino naturali, tum quia est notior, tum quia frequentius ita loquuntur auctores.

Caiet. D.Thom.

2. Ad primum ergo quæsitum dicendum est, in vnoquoque homine plura esse naturalia præcepta; ex omnibus vero componi vnum ius naturale. Ita rem hanc explicat D.Thomas citatis locis, Soto, & alij; & sumitur ex l. 1. ff. de Iustit. & iure, ibi, *Hoc ius collectum est ex naturalibus præceptis.* Ratio autem vnitatis, pręter communem modum loquendi, fundatur à D.Thoma in reductione omnium præceptorum naturalium ad vnum primum principium, in quo illa pręcepta quasi vniuntur: vbi enim est vnio, est aliqua vnitas. Atq. huc spectat sententia Basilij in Regula Fusius disp. regul. 1. dicentis, esse ordinem in diuinis mandatis, vnum esse primum, quod est dilectionis Dei; aliquid secundum, dilectionis proximi, vt dicitur Matth. 22. ad quæ duo tanquam ad prima principia cætera reducuntur, vt etiam Paul. significauit Rom. 13. Addi denique

In vnoquoq; homine plura esse præcepta naturalia, ex omnibus tamẽ vnam legẽ cõponi. D Thom. Soto.

Basil.

A potest, omnia naturalia præcepta vniri in vno fine, & in vno etiam auctore, seu legislatore, & in vno modo vel vitãdi malũ, quia malũ est, vel præcipiendi bonũ, quia honestum, ac necessariũ est; hæc ergo sufficiunt ad moralem vnitatem.

Vt autem multitudo pręceptorum ad aliquem ordinem redigatur, distingui possunt in varia capita, vel ex parte personarũ ad quas ordinantur quasi obiectiuè; & sic quædam præcepta versantur circa Deum, quædam circa proximum, quædam circa ipsummet hominem. Possunt etiam distingui per virtutes: nam quædam sunt præcepta iustitiæ; alia charitatis, seu amoris naturalis, &c. Item distingui possunt per ordinem ad intellectum, & sic distinguuntur à D.Thom. Caieta. & aliis, naturalia præcepta, sicut distinguuntur à Philosophis propositiones necessariæ: nam quædam sunt per se notæ, & in se, & respectu omnium hominum, vt sunt vniuersalissima præcepta; aliæ sunt in se per se notæ, ac immediate, non tamen quoad nos, quamuis respectu B sapientum possint esse tales, vt sunt aliqua præcepta singularum virtutum, & præcepta Decalogi: aliæ verò sunt, quæ indigent discursu, inter quas est etiam latitudo: nam quædam facilè, alię difficilè cognoscuntur. Quæ distinctio confert ad cognoscendam ignorantiam legis naturalis, de qua statim dicemus. 3.

Caietan. D.Thom.

4. Vltimò reducit D.Thomas in d. art. 2. q. 94 quem Caietanus, & alij imitantur, varietatem hanc præceptorum naturalium ad varias hominis inclinationes naturales: est enim homo indiuiduum quoddã ens, & vt sic inclinatur ad conseruandum suum esse, & ad suam commoditatem; est etiam ens corruptibile, seu mortale, & vt sic inclinatur ad conseruationem speciei, & ad actiones propter illam necessarias; tandem rationalis est, & vt sic capax immortalitatis, & spiritualium perfectionum, & communicationis C cum Deo, ac societatis cum rationalibus creaturis. Lex ergo naturalis perficit hominem secundum omnem inclinationem suam, & vt sic continet varia præc. pta; temperantiæ, vel fortitudinis secundum primam inclinationem; castitatis, & prudentiæ quoad secundam; religionis iustitiæ, &c. quoad tertium. Nam hę omnes propensiones in homine sp. ctandæ sunt, quatenus aliquo modo determinatę, & eleuatæ per gradũ rationalem. Nam si considerentur vt merè sunt naturales, vel animales, potius frænandæ sunt ad virtutem assequendam, vt dixit Aristot. 2. Ethic. c. 9. & optimè Chrysost. Hom. 13. ad Populum, versus finem: tamen vt regulabiles per rectam rationem, singulis respondent propria & accommodata præcepta.

D.Thom.

Arist. Chrysost.

5. D Secundò dicendũ est, hanc legem naturalem esse vnam in omnibus hominibus, & vbique. Ita Arist. 5. Ethic. cap. 7. Cicero, cuius egregia verba in superioribus allata sunt, & refert Lactantius libro 2. Institutionum capit. 7. & lib. 5. cap. 8. D. Thomas q. 94. art. 4. & ibi omnes. Ratio est, quia hęc lex est veluti proprietas consequens, non rationem propriam alicuius indiuidui, sed specificam naturam, quæ eadem est in omnibus. Item synderesis eadem est in omnibus hominibus, & per se loquendo esse posset eadẽ cognitio cõclusionũ; ergo & eadẽ lex naturæ. Hîc verò occurrebat obiectio, quia diuersę nationes vsę sunt legibus contrariis naturalibus pręceptis; ergo nõ est eadẽ lex naturę in omnibus. Antecedens cõstat ex Hieron. l. 2. contra Iouin. & Theod. l. 9

Legem naturalem esse vnam in omnibus hominibus. Arist. Cicero. Lactant. D.Thom.

Obiectio.

Hieron.

Theodor. D.Thom.

Curat. D. Thomas q.94.art.4.vbi ex Iulio Cæsare lib.6.de Bello Gallic.refert, apud Germanos olim furtum non fuisse reputatum iniquum. Et de Lacedæmonibus idem refert Castro ex Plutarc.lib.2.de Lege Pœnal.cap.14.Adulteria etiã à Lycurgo probata fuisse refert Plutarc. in vita illius. Respondeo breuiter ex D.Thoma suprà, hanc legem quoad substantiam in omnibus hominibus esse vnam; quoad notitiam verò non esse integram, vt sic dicam in omnibus.

Castro. Plutarc.
Solutio.

6\. Declaro breuiter: nam suprà dixi, hanc legem posse considerari in actu primo, & vt sic, esse ipsum intellectuale lumen; hoc ergo modo constat, esse in omnibus eandem. Potest vlterius esse in actu secundo, id est, in actuali cognitione, & iudicio, vel etiam in proximo habitu iam comparato per actum; atque hoc modo est ex parte in omnibus, qui ratione vti possunt: nam saltem quoad prima, & vniuersalissima principia ignorari non potest, quia sunt ex terminis notissima, & adeo conformia, & quasi adæquata naturali inclinationi rationis, & voluntatis, vt tergiuersari non possit. Et hoc modo dixit D.Thomas suprà art.6.legem naturalem non posse aboleri à cordibus hominum, saltem quoad hæc principia. Quomodò aliqui intelligunt Arist.3.Ethic. cap.1. dicentem, Meritò quemlibet reprehendi propter ignorantiam vniuersalem. Quoad alia verò particularia præcepta ignorari potest; qua ignorantia supposita, potuerunt aliquæ gentes introducere leges contrarias iuri naturæ; nunquam tamen ab illis habitæ sunt vt naturales leges, sed vt humanæ positiuæ.

D.Thom. *Arist.*

7\. *An ignorãtia naturalium præceptorum possit esse inuincibilis? Opinio negans. Castro. Alens. Durand. Gratian. Glossa. Sententia authoris.*

Hic verò occurrebat quæstio, an hæc ignorantia naturalium præceptorum possit esse inuincibilis. Castro suprà significat, non posse, & fuit aliquorum Theologorum opinio, vt videre licet in Alense 2.p.q.153.art.3. & Durand. in 3.d.25.q.1. & inclinant etiam aliqui Iuristæ, vt patet ex Gratiano post cap. *Turbatur.*1.quęst.4.& Glossa in cap. vlt.de Consuetud. Sed quia hæc res latius tractari solet in materia de Peccatis.1.2.q.76.mea sententia breuiter est, prima principia ignorari non posse vllo modo, ne dum inuincibiliter: præcepta verò particularia, quæ vel per se nota sunt, vel facillime ex per se notis colliguntur, ignorari quidem posse, non tamen sine culpa saltem per longum tempus, quia & facillima diligentia cognosci possunt, & natura ipsa, & conscientia ita pulsat in actibus eorum, vt non permittat inculpabiliter ignorari, & huiusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia. Et hoc satis significauit Paulus ad Rom.2. nam de transgressionibus horum præceptorum loquebatur, quando de gentibus dicebat, datas esse in reprobum sensum propter peccata sua. Et idem sumitur ex cap. *Flagitia.*32.q.7. Alia verò præcepta, quæ maiori indigent discursu, ignorari possunt inuincibiliter, præsertim à plebe, iuxta cap. *Obijciuntur.*1.q.4.Et ratio per se facilis est. Videatur Corduba lib.4.Quæstion.q.& Soto 1.de Iustit.quæst.4.art.4.

Cap. *Flagitia.* Cap. *Obijciuntur.* *Cordub.* *Soto.*

8\. *Legem naturalem esse vnam in omni tẽpore ac statu humanæ naturæ. Arist. Cicero. Lact.*

Vltimo dicendum est, hanc legem naturalem etiam esse vnam in omni tempore, & statu humanæ naturæ. Ita etiam docuit Arist. suprà dicens, *vbique & semper*, & Cicer. 3. de Repub. & apud Lactant.lib. de Vero cultu c. 8. dicentem, *omni tempore omnes gentes, &c.* Ratio vero est eadẽ, quia hæc lex non sequitur ex aliquo statu huius naturæ, sed ex ipsa natura secundum se. Sunt autem, qui dicant, licet hoc sit verũ quoad vniuer-

A salia principia huius legis, tamen quoad conclusiones non ita esse, sed distinguendum esse duplicem statũ huius naturæ, scilicet, vel integræ, vel corruptæ, & illis tribuendum esse diuersum naturale ius. Nam in natura integra ius naturale petebat, verbi gratia, libertatem omnium hominum, & dominia communia, & similia: in natura verò corrupta petit seruitutes, rerum diuisionem, &c. vt sumitur ex l. *Manumissiones.* ff. de Iustit. & iure. & §. *Ius autem*, Instit. de Iure naturali. L. *Manumissiones.*

9\. Distinctio verò necessaria non est. Primò, quia illa exempla, quæ afferuntur, & siqua sunt similia, non pertinent ad naturale ius proprium, & positiuum, sed ad ius gentium, vt infrà latius explicabo. Vnde propria præcepta naturalia, regulariter saltem loquendo, communia sunt vtrique statui. Secundo, quia aliud est loqui de existentia præceptorũ (vt sic dicam) aliud de actuali obligatione, seu exercitio eorum. B Quanuis ergo status postulare possit vsum vnius præcepti, & non alterius; nihilominus ius naturæ semper idem est, & eadem complectitur præcepta, quia vel sunt principia, vel conclusiones necessariò elicitæ; ergo habent necessitatem, quæ in nullo statu deficit. Declaratur tandem, quia vel in lege naturæ considerantur præcepta negatiua, vel affirmatiua. Negatiua necesse est eadem semper esse, & fuisse in omni statu, quia prohibent actiones intrinsecè malas, quæ proinde in omni statu mala sunt; obligant etiam pro semper, & ideò in omni etiam statu obligant, si materia illorũ occurrat. Præcepta autem affirmatiua, cũ etiam præcipiant res per se honestas, semper etiam eandem honestatem habent, tamen quia non obligant pro semper, fieri potest, vt in vno statu C occurrant occasiones exequendi quædam præcepta, in alio verò alia; quod non satis est, vt lex dicatur esse diuersa: nam etiam in statu naturæ corruptæ aliud est tempus pacis, aliud belli, in quibus diuersa præcepta seruanda sunt, & ars medicinæ est eadem, quanuis alia præcipiat tempore sanitatis facienda, alia tempore ægritudinis: sic ergo semper idem est naturale ius.

CAPVT IX.

Vtrum lex naturalis obliget in conscientia.

1\. EXplicuimus hactenus naturam, & causas, seu materiam legis naturalis, sequitur dicendum de effectibus eius, inter quos potissimus est obligatio, vel ferè vnicus; nam siquos alios habet, ad hunc reducuntur: igitur de hac obligatione, & modo eius dicendum est.

2\. *Resolutio. Legem naturalem obligare in cõscientia. Rom.2.*

D Et primo statuendum est, legem naturalem obligare in conscientia. Hoc est certum de fide, vt sentiunt Theologi. Et sumitur ex illo Pauli Rom.2. *Quicunque sine lege* (vtique scripta) *peccauerunt, sine lege peribunt*, scilicet, quia naturalem legem violarunt. De qua subiungit. *Gentes, quæ legem non habent naturaliter quæ legis sunt faciunt, &c. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Ratio vero in primis est, quia lex naturalis est lex Dei, vt ostensum est. Secundo, quia est proxima regula honestatis moralis; vnde malitia moralis per oppositionem ad hanc legem insurgere solet, & ita definitur, peccatum esse actum contra legẽ Dei, quod licet August. & D.Tho. explicẽt de lege æterna, tamen in materia legis naturalis in tantũ aliquid est cõtra legẽ æternã, in quantũ est cõtra rationẽ, vt idẽ D.Tho. sensit 1.2.q.71. art.6. *D.Thom.*

ar.6.ad 4.& 5. Quia vt ſupra dixi, lex ęterna quo ad nos nõ eſt proxima regula, niſi quatenus explicatur per lęgé naturalem. Atq; hinc fit, vt hæc lex in ſua latitudine obligare poſſit tam ſub culpa mortali, quá ſub culpa veniali, vt apertè ſumitur ex cit. loco Pauli, & facile poteſt inductione oſtendi. Ratio verò eſt, quia materia huius legis ſæpè eſt valde grauis, & neceſſaria ad charitatem Dei, vel proximi ſeruandã, atq; adeò ad felicitatẽ humanam conſequendam. Quando autem præcepta huius iuris vno, vel alio modo obligent, nõ ſpectat ad hunc locum, ſed in materia de Peccatis declaratur, quomodò veniale, vel mortale peccatũ ex natura rei diſtinguantur, & infrà tractantes de lege humana aliquid attingemus.

3. Contra hanc autem veritatem poteſt obijci primò, quia lex naturalis eſt dictamen rationis naturalis, ſed ratio naturalis non cognoſcit æternam pœnam; ergo nec lex naturalis poteſt obligare ſub reatu pœnę æternæ; ergo nec ſub culpa mortali. Poſterior conſequẽtia patet, quia culpa mortalis eſt, quæ reatum pœnæ æternæ inducit. Prior verò probatur, quia nõ poteſt lex obligare ad pœnam, quã non poteſt manifeſtare, nec inferre. Propter hoc Gerſon in 3.p.tract. de Vit. ſpirit. lect.4. Alphab.62. lit. G. videtur negare, legem naturalem, vt talis eſt, poſſe obligare ad culpam præcipuè mortalem. Sed de huius auctoris ſententia, & ſenſu dicemus latiùs lib. ſeq. c.18. Nunc ſolum dicimus, negari non poſſe ſecundũ fidem, quin tranſgreſſio legis naturalis ſufficiat ad æternam damnationem, etiamſi omnis ſupernaturalis lex ignoretur. Hoc enim conuincunt teſtimonium Pauli, & rationes adductæ. Nec obſtat obiectio, quia lex naturalis licet in nobis ſit ipſa ratio, tamen in Deo eſt ratio, aut voluntas diuina, & ideò ſatis eſt, quod Deus ipſe cognoſcat pœnã debitam tranſgreſſoribus talis legis. Nam ad incurrendũ reatum alicuius pœnæ, non eſt neceſſarium, vt ipſe ſubditus, & tranſgreſſor legis cognoſcat pœnam debitam ſuæ tranſgreſſioni, ſed ſatis eſt, vt faciat actum dignũ tali pœna, vt ipſemet Gerſon fatetur ibidem lect.2.

4. Secundò obiici poteſt, quia lex naturalis nón facit obligationem, ſed ſupponit; ergo obligatio non eſt effectus eius. Antecedens patet: nam hęc lex prohibet aliquid, quia malum eſt; ergo ante illam eſt obligatio vitandi talẽ malum. Et idem eſt cum proportione de imperio, & præcepto faciendi bonum, quia bonum eſt. Ad hoc verò ex parte reſponſum eſt ſuprà, & iterum occurretur inferius, & ideò nunc breuiter dico, obiectionem illam probare aſſertionem. Nam, ſi lex hæc prohibet aliquid quia malũ, propriam, & ſpecialem neceſſitatem inducit vitandi illud, quia hoc intrinſecum eſt prohibitioni. Simul autem probat, aliquid hanc legem ſupponere, quod pertinet ad intrinſecum debitum naturæ, quia vnaquæque res quodam modo ſibi debet, vt nihil faciat ſuæ naturæ diſſentaneum. Vltra hoc verò debitum addit lex ſpecialem obligationem moralem, & hanc dicimus eſſe effectum huius legis, quæ à Iuriſperitis ſolet vocari obligatio naturalis, non quia moralis non ſit, ſed vt diſtinguant illam à ciuili. Vnde etiam fatentur eſſe obligationem in conſcientia, & ita illam appellant, vt videre licet in Gloſſa. l. *Ex hoc iure*, verb. *Obligationem*. ff. de Iuſtit. & iure, Panormit. & aliis Canoniſtis in capite *Plerique*. de Immunit. Eccleſ.

Gloſſa. Panorm.

5. Tertiò circa hanc obligationem, vt magis explicetur, dubitari poteſt, an in vniuerſum ſit verum, obligationem inductam naturali iure, eſſe obligationem in conſcientia. Ratio dubitandi eſſe poteſt, quia omnis obligatio orta ex virtute morali eſt de iure naturæ, quia vt ſuprà diximus, hoc ius ad actus omnium virtutum obligat, ſed non omnis obligatio ex virtute morali, eſt obligatio in conſcientia; ergo. Patet minor, quia obligatio ex gratitudine, verbi gratia, non obligat in conſcientia; item obligatio ex amicitia quadam, &c. Confirmatur, quia obligatio ad pœnam, quæ reſultat ex culpa, de iure naturæ eſt; & tamen non obligat in conſcientia; ergo.

An omnis obligatio inducta per ius naturale in conſcientia obliget?

6. Circa hoc aliqui diſtinguunt duplex debitum, vtrumque ortum ex iure naturæ, ſcilicet legale, & morale: & primum aiunt, non obligare in conſcientia, ſed tantùm ſecundum. Ita ſentit Couar. in c. *Cum in officijs*. n.10. & cap. *Cum eſſes*. n.9. de Teſtamentis, & in cap. *Quamuis pactum*. p.2. §. 4. n.5. vbi ponit exemplũ de gratitudine, citans D. Thomam. 2.2. q.106. art.1. ad 2. & art.5. Sed ibi D. Thomas in ſenſu longè diuerſo aſſert diſtinctionem illam de debito legali, & de debito (quod ipſe vocat) honeſtatis, à quo ſine dubio non excludit obligationem in conſcientia: nam ideo *honeſtatis* appellat, quia ad honeſtatem morum neceſſarium eſt, quamuis non ſit tam rigoroſum, vt ad illud ſeruandum leges humanæ obligent, quod appellat debitum legale. Quocirca, ſi in rigore loquamur de obligatione naturali, ſeparari certè nõ poteſt ab obligatione in conſcientia, quia ſi ſit ad aliquid vitandum, naſcitur ex intrinſeca turpitudine actus, qui propterea in conſcientia vitandus eſt. Si vero ſit ad aliquid agendum, naſcitur ex intrinſeca connexione talis actus cum honeſtate virtutis, quam in noſtris actibus ſeruare etiam in conſcientia tenemur: vnde tunc omiſſio actus debiti per ſe mala eſt. Et confirmatur, quia repugnat frangere legem naturæ, & non peccare, vt patet ex definitione peccati ſuprà poſita: ergo repugnat obligationem eſſe ex lege naturæ, & non eſſe in conſcientia.

Diſtinctio aliquorum de iure legali, & morali ad dubij ſolutionẽ Couarr. D. Thom.

Obligatio naturalis in rigore ſemper inducit obligationẽ in cõſcientia.

7. Ne autem fortaſſe ſit æquiuocatio in verbis, aduerto, iuxta communem modum loquendi, aliquando vocari obligationem moralem debitum quoddam, non neceſſitatis ſimpliciter, ſed ad melius eſſe, quod pertinet veluti ad conſilium in latitudine alicuius virtutis; & in hoc ſenſu verum eſt, non omnem obligationem moralem eſſe obligationem in conſcientia, ſeu ad culpam. Tamen illa non eſt propriè obligatio legis naturalis: fortaſſe tamen in hoc ſenſu loquutus eſt Couarr. & ita patet reſponſio ad rationem dubitandi. Propter confirmationem autem, Bartolus in Extrau. *Ad reprimendam*, verb. *Denunciationem*. §. *Sed dico*. n.10. excipit à propoſita regula obligationem ad pænam. Sed non eſt exceptio neceſſaria, quia obligatio ad pœnam non eſt obligatio ad aliquid agendum: ſed potius debitum ſuſtinendi pœnam, quæ ab alio infligenda eſt. Eò vel maximè, quod intra terminos legis naturalis non incurritur reatus pœnæ, niſi infligendæ à Deo, ad quam non pertinet obligatio propria, de qua agimus.

Quo ſenſu obligatio moralis non inducat obligationem in conſcientia.

Couarr. Bartolus.

8. Vltimo interrogari poteſt, an è conuerſo omnis obligatio in conſcientia ſit effectus legis naturalis; & ideo poſſit omnis illa dici obligatio naturalis. Et ratio dubitandi eſt, quia, vt videbimus, etiam leges humanæ obligant in conſcientia; ergo illa obligatio non eſt effectus legis naturalis, ſed poſitiuæ. Item quia obli-

An omnis obligatio in conſcientia ſit effectus legis naturalis.

got o in conſcientia eſt immediate à lege poſitiua ſupernaturali, vt verbi gratia, obligatio confitendi, aut ſeruandi ſigillum confeſſionis; vnde talis obligatio dici poteſt ſupernaturalis: nullo ergo modo eſt effectus legis naturalis. Denique aliàs idem eſſet adæquatus effectus naturalis legis, & legis in communi, vnde ſuperfluæ eſſent aliæ leges.

9. In contrarium autem eſt, quia obligatio in conſcientia, quæ naſcitur ex lege humana, videtur effectus legis naturalis: nam ſi quid obſtaret, maximè quia interuenit voluntas principis: at hoc non obſtat, quia etiam in obligatione voti interuenit propria voluntas promittentis, & nihilominus obligatio voti effectus eſt legis naturalis. Sicut autem lex naturæ præcipit reddere, quod propria voluntate promiſſum eſt, ita etiam facere, quod ſuperioris voluntate iniunctum eſt. Item in præſcriptione lex humana interuenit, B quæ transfert dominium rei ab vno in alium; & tamen obligatio, quæ inde naſcitur ad non vſurpandam ab alio rem ab ipſo præſcriptam, naturalis eſt, quam violare furtum eſſet. Et idem videtur de obligatione, quæ oritur, poſita lege taxante pretium rei, nam ſtatim oritur obligatio iuſtitiæ, cuius violatio furtum erit, atque adeò contra legem naturæ.

10. Secundo, non ſolum obligatio humanæ legis, ſed etiam diuinæ, & ſupernaturalis, videtur effectus legis naturæ: ſic enim cenſent Theologi, nō aſſentiri rebus fidei ſufficienter propoſitis, eſſe contra ipſum lumen naturæ, quod tunc euidenter oſtendit, res illas eſſe credibiles, atque adeò credendas ſecundum rectam rationem. Ex quo etiam dicunt Theologi frequentius, neminem auerti peccando à fine ſupernaturali, quin auertatur etiam à naturali. Quod non alia ratione C verum eſſe poteſt, niſi quia violat ſemper legem naturalem: ergo è contrario obligatio ſeruandi ſupernaturalia præcepta, ſemper eſt effectus naturalis legis. Ratio etiam adiungi poteſt, quia natura eſt fundamentum tam gratiæ, quam cuiuſcunq. legis humanæ. Principia etiam naturalia per quę homo in moralibus gubernari debet, tam ſunt generalia, vt virtute comprehendant omnem obligationem, ita vt nulla poſſit homini applicari, niſi mediantibus illis principijs: ergo ſicut omnis cognitio humana eſt effectus primorum principiorum, ita omnis obligatio in conſcientia erit effectus legis naturalis, ſaltem quatenus illa prima principia includit.

11. *Fit ſatis dubio propoſito & aſſeritur non omnem obligationem in conſcientia eſſe immediatum effectū & per ſe legis naturalis.*

Dubitatio hæc breuiter expedienda eſt iuxta diſtinctionem quandam ſuperius inſinuatam; auctores enim nihil de ea tractant. Poſſumus ergo loqui de effectu immediato, ac per ſe, vel de D effectu remoto, qui interdum poteſt eſſe per ſe, interdum per accidens. Dico ergo primò non omnem obligationem in conſcientia eſſe immediatum & per ſe effectum legis naturalis. Hoc probant rationes priori loco tactæ: nullus enim dicet, obligationē ieiunandi die ab Eccleſia præcepto eſſe ex lege naturæ, nec etiam obligationē fidei proprie loquendo. Vnde in tertio præcepto Decalogi, prout in lege ſcripta traditū eſt, Theologi duo diſtinguunt, ſc. cultum Dei, & circunſtantiam diei ſabbati; & primū dicunt, eſſe effectum legis naturalis; non verò ſecundum, quia non caderet ſub obligationem, niſi lex poſitiua Dei interueniret. Ratio denique à priori eſt, quia lex naturalis non eſt proxima regula omnium humanarum actionum.

A Secundo verò dicendum eſt, nullam eſſe obligationem in conſcientia, quæ non ſit aliquo modo effectus legis naturalis: ſaltem mediatè, & remotè. Hoc probant argumenta poſteriori loco facta. Eſt autem notanda differentia inter obligationem, quæ oritur ex lege ciuili, ſeu merè humana (quod dico, vt excludam canonicā, quam nunc magis ſub lege ſupernaturali cōprehendo) & legem diuinam ſupernaturaliter à Deo poſitam. Quod reſpectu legis humanæ, & obligationis ab ea prouenientis lex naturalis dici poteſt cauſa per ſe, quia reuera omnis illa obligatio per ſe fundatur in principiis legis naturalis, & cognitis per naturale lumen. Nam licet lex ciuilis non inferatur quaſi ſpeculatiuè per abſolutam illationem ex principiis legis naturalis, ſed feratur per modum determinationis per voluntatē principis: nihilominus, ſuppoſita hac determinatione, ex principiis naturalibus infertur ſaltem practicè ſeruandā eſſe talem legem humanam; atque hoc modo obligatio illius legis ciuilis dicitur eſſe effectus legis naturalis tanquam cauſæ per ſe, non proximæ, ſed quaſi vniuerſalis, & modificatæ per particularem, quæ eſt lex humana. In quo etiam (propter quædā argumenta facta) conſiderandum eſt, legem humanam aliquando habere effectum obligandi tantum ad aliquid agendum, vel non agendū. Et tunc obligatio illa eſt propriè, & immediatè à lege humana; remotè verò à naturali. Aliquando verò habet lex humana alios effectus circa res ipſas, in quibus actus virtutum verſantur, & tunc ſæpe fieri poteſt, vt licet aliqua mutatio in rebus facta ſit per legem humanam, aut per ius gentium, aut etiam per voluntatē priuatam, obligatio poſtea ſic, vel aliter operandi immediate naſcatur ex lege naturali. Et ita contingit in dictis exemplis de pręſcriptione, & de rerum diuiſione, & de voto. Ratio autem eſt, quia tunc mutatio ſit in materia; nihil autem refert, quod ab vna, vel alia cauſa fiat: nam facta mutatione, ſtatim eodem modo obligat lex naturæ, vt exempla adducta declarant, & in ſequentibus amplius explicabitur.

12. *In quo ſenſu dici poſſit omnem obligationē in conſcientia eſſe effectum legis naturalis.*

At verò reſpectu obligationis ſupernaturalis prouenientis ex lege diuina diſtinguendum vlterius eſt quoad naturalem legem: nam ſi loquamur de illa lege naturali, quæ connaturalis eſt gratiæ, eodē modo comparabitur ad quancunq; legem poſitiuam ordinis ſupernaturalis, quo lex merè naturalis ad legem ciuilem: nam eſt eadem proportio. Imò idem dicendum eſt de lege humana canonica: nam quatenus procedit ex poteſtate ſupernaturali, per ſe fundatur in principijs ſupernaturalibus connaturalibus ipſi gratiæ; & ideò mediatè quidem, tamen per ſe, & connaturali modo ex illa oritur, vt ex cauſa vniuerſali. Loquendo autem de naturali lege magis ſtrictè, vt eſt à ſolo lumine naturæ, ſic quidem etiam obligatio ſupernaturalis eſt aliquo modo effectus illius legis, non tamen per ſe, ſed tantum per accidens. Priorem partem probant ſuperius adducta. Ratio autem poſterioris partis eſt, quia naturalis cognitio non poteſt eſſe cauſa per ſe ſupernaturalis cognitionis, cum ſit inferioris ordinis. Poteſt autē eſſe conditio neceſſaria, vt applicetur obiectum ſufficienter cognitioni ſupernaturali, vt ex materia de fide conſtat. Hoc ergo modo poteſt dictamen naturale ſupponi, & eſſe neceſſarium, vt præceptum ſupernaturale poſſit obligare. 13.

CAPVT X.

Vtrum lex naturalis obliget non solum ad actum, sed etiam ad modum virtutis, ita vt nisi per actum omni ex parte honestum impleri non possit?

1. HÆc quæstio necessaria est ad perfectè intelligendam vim, & efficaciam legis naturalis, eiusque exactam obligationem; illamque disputauit de præceptis Decalogi D. Thomas q.100, quam nos hic simul cum 95. ferè totam explicabimus, quia præcepta Decalogi naturalia sunt, licet in lege veteri fuerint speciali modo proposita. Ibi ergo in articul. 9. quærit D.Thomas, an modus virtutis cadat sub præceptum, & in art.10, idem quærit de modo charitatis, & distinguit plures conditiones necessarias ad actum virtutis, & aliquas dicit cadere sub legem naturalem; de alijs vero negat. Prius vero quàm eius doctrinam proponamus, distinctionem constituamus inter præcepta negatiua, & affirmatiua, quæ in hoc quodam modo conueniunt, quod sicut affirmatiua non præcipiunt nisi quod honestum est, ita negatiua non prohibent, nisi quod malum est quia (vt sæpe diximus) quæ prohibentur lege naturæ, non sunt mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala. Differunt vero quia præcepta negatiua impleri possunt sine vllo actu, quantum est ex forma præcepti, quia per solā negationem actus prohibiti homo est conformis præcepto; & ita in his præceptis vix habet locum proposita quæstio, nisi fortasse quatenus hæc præcepta impleri possunt per voluntatem non faciendi quod prohibitum est, de quo modo aliquid attingemus. Propriè vero habet locum quæstio in præceptis affirmatiuis, quę per positiuum actum implenda sunt, vt constat.

D.Thom.

Differentia inter præcepta affirmatiua.& negatiua

2. Deinde obseruandum est, aliud esse non trāsgredi præceptum; aliud verò implere, illud, si propriè loquamur. Omnis enim qui non peccat contra præceptum, non transgreditur illud; & tamen non semper qui non peccat contra præceptum, implet illud. Qui enim inuincibiliter ignorat præceptum, vel qui ebrius est, aut dormit, vel est impotens, vel aliam similem excusationem habet, non peccat contra præceptum, & tamen non implet illud, præsertim si affirmatiuum sit, quia non facit id, quod lex præcipit, & hoc est propriè implere illā; imò si moraliter illo verbo vtamur, non satis est facere quod lex iubet, sed oportet libere, & humano modo facere, vt mox dicemus. Quapropter quæstio non mouetur de nō transgressione præcepti, quia hęc potest contingere nō solū sine actu virtutis, sed etiam sine vllo actu, vt constat ex dictis, quia dormiendo fieri potest, vt non peccetur contra præceptum. Quæstio ergo est, quando nulla est excusatio, sed lex positiuè (vt sic dicam) implenda est, vt vitetur contra illam peccatum: & tunc clarum est, esse necessarium actum ex suo genere honestum, quia (vt cap.7. dicebam) lex naturalis non præcipit alios actus, & impleri non potest, nisi per actum, quem pręcipit, quia vero non satis est ad virtutem, honestum facere nisi fiat honestè iuxta illud Deuter.16. *Iuste quod iustum est persequeris*, ideo inquirimus an totum hoc sit necessarium ad legem naturalem implendam.

Differentia inter impletionē præcepti, & non trāsgressionem illius.

Deut.16.

Deniq; distinguendę sunt tres conditiones requisitæ in actu morali, vt sit bonus, quas Arist. sub duabus comprehendit; nos autem claritatis gratia ita illas distinguimus vt magis in sequentibus explicabimus. Prima est, vt actus fiat ex sufficienti cognitione; secunda, vt liberè, & spontaneè fiat; tertia, vt non solum sit de re honesta, sed etiam cum circunstantiis omnibus ad honestatem actus requisitis. Aliam addit Aristoteles quam tertio loco ponit, & nobis esse posset quarta, scilicet, vt actus fiat firmiter, prompte, ac delectabiliter, id est, vt ex habitu fiat. Hanc vero conditionem vltimam omittere possumus, quia certum est, & indubitatum apud omnes, neque naturalem legem, neque aliquam aliam obligare ad illum modum operandi. De alijs legibus est id manifestum, quia nec directè, ac formaliter id præcipiunt, vt facile constare potest ex discursu legum omnium, tam diuinarum positiuarum, quam humanarum, nec etiam sequitur ex eo, quod præcipiūt, quia quidquid præcipiunt, fieri potest sine illo modo. Eademque ratio probat de lege naturali. Præsertim, quia illa non pręcipit, nisi quod ad honestatem per se necessarium est, ille autem modus non est necessarius ad honestatem operationis, licet sit commodus, & conueniens. Item lex naturalis obligat à principio, priusquā homo possit habere habitus (loquendo ex natura rei) quia debet illos acquirere suis actibus. Item habere, vel non habere habitus, non est per se materia præcepti, quia præcepta dantur de actibus humanis, quod vero ad illos sequātur, vel non sequantur habitus, vel est ex natura actuum, vt in acquisitis, vel ex gratia Dei, vt infusis, & ideo illud non cadit sub præceptum. Vnde licet ex obseruatione continua præceptorum fieri possit, vt acquiratur habitus, & illa facilitas operandi; tamen illud est accidentariū ad præceptum, prius enim obseruatur præceptum, quam habitus acquiratur, & rectè fieri potest, vt diu seruetur præceptum, verbi gratia, ieiunandi, & non acquiratur habitus, nec facilitas ieiunādi, si homo extra tēpus ieiunij laute comedat, etiam si terminos naturalis temperantiæ non excedat. Omissa ergo illa conditione: in qua nulla est difficultas, de reliquis dicemus quia nonnullam declarationem requirunt.

3. De conditionibus ad actum honē moralem requisitis.

4. Dico ergo primo: modus voluntariè operandi, sub præceptum legis naturalis cadit, & ideò necessarius est, vt lex naturalis seruetur. Ita docet D.Thom. dict. artic.9. & ibi omnes. Et probatur quia lex naturalis in ratione posita est, & immediatè dirigit, ac gubernat voluntatem: ergo illi imponitur, quasi per se, & principaliter obligatio illius legis, ergo non obseruatur illa lex, nisi mediante voluntate, ergo modus voluntariè operandi est per se præceptus, ac necessarius ad obseruationem talis legis. Secundo, quia lex naturalis directè cadit in actum humanum, sed actus non est humanus, nisi sit perfectè voluntarius, ac subinde liber, saltem pro statu huius vitæ; ergo talis modus agendi directe cadit sub hanc legem naturalem, vnde qui inuoluntarie opus legis facit, licet illam seruare videatur, præuaricator est legis, vt sumitur ex Augustino lib.2. contra duas Epistolas Pelag. c. 9. & sæpè alibi dicente. vbi sit bonum non amore iustitię, sed timore pœnæ, non bene fieri vtique quando timor est ita seruilis, vt habeat coniunctum affectum non faciendi opus præceptū,

1. assertio. Modus operandi volūtarie cadit sub præceptū legis naturalis, & necessarius est ad illius obseruationem.

D.Thom.

D.Aug.

si pœna non esset adiuncta. Et eodem sensu dixit D. Thomas dicto ar. 9. ad 3. *D. Thom.* Quod operari sine tristitia cadit sub præceptum legis diuinæ, quia quicumque operatur cum tristitia, operatur non volens. Hoc enim est verum de illa tristitia, quæ nascitur ex affectu omninò contrario, quo aliquis habet propositum non obedien-di pręcepto, si non cogeretur; ergo tale inuoluntarium est contra legem maximè naturalem, quæ directè cadit in actus etiam internos; ergo è contrario modus voluntariè operandi est de necessitate talis præcepti.

5. *Solutio.* Dices, hac ratione rectè probari, necessarium esse, vt saltem cum opere legis non coniungatur propositum non faciendi, si pœna, vel alia similis coactio non adiungeretur; non tamen probari esse necessarium positiuum modum voluntariè seruandi legē: nam potest dari medium, videlicet, vt opus fiat nec voluntariè, nec inuoluntariè, quod satis erit, quia lex præcipit solum vt fiat opus. *Solutio.* Respondeo, vltimam rationem supponere actum, quo seruatur: præceptum debere esse humanum, quod priores rationes sufficienter probant: non potest autem esse humanus, nisi sit voluntarius, & à voluntate procedat, aliàs potius passio quam actio hominis dicenda esset. Quia verò non omne, quod est à voluntate, est simpliciter, vel debito modo voluntarium, ideo vltima ratio ostendit, tale debere esse hoc voluntarium, vt non admittat secum contrariam voluntatem de se repugnantem præcepto, ac subinde absolutam voluntatem esse necessariam ad obseruationem legis naturalis. Ad maiorem vero declarationem possumus hic duo distinguere. Vnum est, quod actus pręceptus secundū se spectatus voluntarie fiat; aliud est, vt ille actus etiam vt præceptus voluntarius sit, ita vt voluntas feratur in ipsam præcepti obseruationem. Possunt enim hæc duo separari: nam qui ignorat præceptum dandi eleemosynam, non poterit velle, seruare illud præceptum; poterit tamen nihilominus voluntariè exercere actum eleemosynæ. Conclusio ergo potest de vtraque voluntate intelligi: nam prior necessaria est tanquam fundamentum actus præcepti, vt ille actus humanus sit; & materia præcepti. Posterior autem etiam videtur necessaria, vt obseruatio pręcepti moralis sit, & vt possit esse effectus legis, seu pręcepti, & vt possit ipsi homini attribui: alioqui enim casu tantum accidet, vt actus sit conformis præcepto.

6. *Aliquot obiectiones contra traditā assertionem.* Circa vtrãque autē partē occurrit difficultas. Circa primā, quia videtur interdū impleri pręceptū per actū factū sine vsu rationis, ac proinde non voluntarium humano modo. Sed de hac difficultate dicemus circa assertionem sequentem. Circa alteram partem dubitari potest, quia sequitur ex illa, ad obseruationem pręcepti necessarium esse formalem actum obedientiæ, scilicet, volendi parere præcepto, quod absurdum est, & contra omnes. Deinde sequitur operari cum displicentia præcepti semper esse peccatum, ita vt non impleatur præceptū, quod etiam admittendum non est: nam qui dat eleemosynam, etiam si cum displicentia id faciat, seruat pręceptum. *Satis fit obiectionibus* Ad priorem partem respondeo, negando sequelam, quia aliud est velle facere quod præceptum est, aliud velle facere, quia præceptum est, ita vt illud sit motiuum operandi. Primum dicimus esse necessarium, & sufficienter fieri, eo ipso quod non ignoratur

A præceptum, & voluntas vult illud, quod iussum est. Hoc autem non est sufficiens ad formalem actum obedientiæ, sed necessarium est secundū, id est, formaliter operari ex tali motiuo, quod sine dubio necessarium non est ad præceptum implendum, quia neque in lege ipsa hoc præcipitur, nec est vlla ratio, quæ ad hoc obliget, & ita rari sunt, qui hoc modo faciant opera præceptorum naturalium, sed respiciendo ad proprias honestates singulorum præceptorum.

Ad alteram verò partem respondetur, absolutè negando sequelam, nam in primis esse potest displicentia quædam merè naturalis orta ex aliqua repugnantia subiecti, vel aliquo humano incommodo, quod inde nascitur, quæ displicentia neque est in se mala, nec reddit actum malum, per se loquendo. 7. *Quæ displicentia operis præcepti repugnet illius impletioni.* Deinde displicentia etiam voluntaria, & per consensum deliberatum, subdistinguendum est. Nam duplex displicentia in præsenti intelligi potest, B vna est de ipsamet obseruatione præcepti, in sensu composito (vt sic dicam) quia non obstante naturali lege obligante, vellet quis non seruare illam, si non timeret pœnam, vel aliud nocumentum, vt dictum est de timore seruiliter obtemperante, & hic modus includit intrinsecam repugnantiam cum præcepto, & ideo est intrinsecè malus, & contra naturalem legem. Quia illa displicentia, licet non excludat absolutam voluntatem faciendi tale opus, quod efficacius imperat timor seruilis; excludit nihilominus voluntatem seruandi legem, & contrarium affectum supponit, qui de se, & ex parte voluntatis absolutus est, licet ex metu fiat conditionatus. Alia vero displicentia esse potest de occasione (vt sic dicam, talis præcepti, & quod nunc occurrat eius necessitas, & hæc non est intrinsecè mala, & cum illa stare potest absolutus affectus C seruandi pręceptum, & ideò cum tali displicentia potest seruari, quia non excludit sufficiens voluntarium, vt constat.

8 *2. Assertio Operari ex scientia est aliquo modo necessarium ad impletionem naturalis præcepti.* Dico secundo; Operari ex scientia, seu cognitione esse aliquo modo necessarium ad seruandum naturale pręceptum. Ratio est, quia præceptum non seruatur nisi per actum humanum; non est autem actus humanus, nisi ex cognitione procedat; ergo. Maior satis probata est in præcedenti assertione, ex qua non minus hęc necessario sequitur. Et confirmatur; quia videtur cognitio necessaria ad præceptum implendum, quàm ad transgrediendum; sed ad transgrediendum est necessaria cognitio aliqua; ergo. Dices; imò aliquando fit transgres-D sio pręcepti sine cognitione, per ignorantiam. Respondetur, saltem esse necessariam scientiam debitam, & possibilem, & per negligentiam omissam: hęc autem sufficit ad transgressionem, quia malum ex quocunque defectu; implere autem præceptum est quoddam bonum, & ideo integram causam requirit, ad quam pertinet cognitio.

9 *Quæ & quotuplex cognitio habere videbeat de actu præcepto ad hoc vt impleatur.* Est autem aduertendum, hanc cognitionem duplicem esse posse, scilicet, vel actus præcepti secundum se, & de hac maximè procedunt rationes factę: nam constat, cognitionem actus esse necessariam, vt voluntariè fiat, quia cognitio est principium ipsius voluntarij. *Obiectio.* Sed obijci potest; nam qui ignorans, vel inuitus fecit actum, non tenetur posteà iterum facere; ergo signum est, impleuisse præceptum. Antecedens patet: nam si restitutio facta est debitore inuito, debitor

tor liber manet ab onere restituendi: item si eodem modo decimæ solutę, vel potius extractæ sunt è nolente, non tenetur iterum soluere: ita si eleemosyna data est ab ebrio, cessat postea obligatio. Denique in præceptis positiuis idem est, vt siquis audiat Missam coactus, vel ieiunet contra suam voluntatem quia priuatur cibis; & similia.

Obiectio. Respondeo in his omnibus casibus non seruari præcepta naturalia, quia grauiter peccatur contra illa. Vnde ad argumentum negatur consequentia, quia in illis casibus præceptum posteà non obligat, non quia fuit impletum, sed quia subtracta fuit materia eius. Vt cessat obligatio restituendi, quia extinctum fuit debitum per rem ipsam, etiam si ab inuito fuerit extracta, quia vt debitum tollatur, non est semper necessaria voluntas debitoris, vt constat. Idem cum proportione est in solutione decimarum, & de eleemosyna idem statim dicemus. De præceptis autem positiuis dicemus libro sequenti; nunc dico, illo modo coram Deo non impleri præceptum, in exteriori autem foro impleri ad euadendum pœnam, dummodo actus præceptus quoad substantiam fiat. Nam pręceptus quoad substantiam fiat. Nam siquis per vim ita adsit Missæ, vt non attendat, etiam exterius non implebit, & eadem ratione siquis ebrius legat totum breuiarium, nihil implet, quia non recitat, & ideo tenetur posteà recitare.

10. *An cognitio actus præcepti, vt præceptū est, sit necessaria ad impletionem præcepti.* Aliter vero esse potest sermo de cognitione ipsius præcepti, id est, quod talis actus pręceptus sit. Et sic potest esse dubium, an talis cognitio sit necessaria adimplendum pręceptum, quia sine tali cognitione potest fieri actus humanus, & moralis, qui pręceptus est. Sed hoc forte habet aliquam difficultatem in lege positiua, de qua infrà dicemus. *Responsio.* In præsenti autem breuiter dico, sine tali cognitione posse obseruari pręceptum quasi materialiter, quod sufficiet ad non peccandum directe contra pręceptum, vt probat ratio facta; nihilominus tamen non impleri tunc præceptum formaliter, & humano modo, atque ita cognitionē illam esse necessariam, vt talis actus sit humanus in ordine ad præcepti obseruationē iuxta dicta in præcedēti assertione. Vnde si contingat aliquē scienter dare eleemosynam eo tempore, quo præceptū naturale obligabat, ignorans illam obligationem, quamuis nō transgrediatur præceptū, nō potest dici propriè illud implere, quia in ordine ad præceptū, casu, & quasi per accidens id facit. Imò posset accidere, si ignorantia esset vincibilis, vt peccaret tunc contra ipsum præceptum, quia ex vi dispositionis, seu cognitionis pręsentis potuit se exponere periculo transgrediendi præceptum, eo quod nesciret obligationem eius. Dices; qui ignorando, verbi gratia, præceptum eleemosynæ, actum eius fecit, postea non tenetur iterum dare eleemosynam, etiam si agnoscat præceptum; ergo signum est impleuisse illud. Respondetur ex dictis negando consequētiam, quia præcepta affirmatiua non obligant pro semper, sed necessitatis tempore: per illam autem eleemosynam factum fuit, vt proximi necessitas cessauerit; & ideo cessauit obligatio præcepti, non quia impleta fuerit, sed quia materia, & occasio defuit, vnde si eadem occasio, seu necessitas durat, etiam præcepti obligatio durabit. Ex quo tandem obiter intelligatur, ex vnoquoque præcepto oriri obligationem scien-

A di illud, quia non potest aliter morariter obseruari. Vt rectè sensit D. Thomas dicto artic. 9 dicens, eum, qui ignorans facit actum, qui lege iubetur, casu, & per accidens facere opus pręceptum; at præceptum obligat, vt per se & ex intentione seruetur, vt ostensum est; ergo obligat ad habendam cognitionem, imò & considerationem illius. *D. Thom.*

11. *3. Assertio Lex naturalis obligat ad modum virtutis.* Dico tertio: Naturalem legem etiam obligare ad modum virtutis; vt intelligatur assertio, explicandum est, quid intelligamus per modum virtutis. Sub illo enim comprehendimus quidquid necessarium est, vt actus sit honestus, & simpliciter bonus moraliter, ad quod necesse est, vt sit non solum de bono obiecto quasi B materiali, sed etiam formali, id est, propter honestum motiuum. Quod significauit Aristot. 2. Ethic. cap. 4. cum dixit, vt opus virtutis studiose fiat, non satis esse, vt iusta, vel temperata sint, quæ fiunt, sed prætereà requiri, *vt agens sic se habens agat. Primò quidem si sciens; secundo, si eligens propter ipsa; tertio si firmo animo, ac immutabili agat,* Ex quibus conditionibus secunda est, quæ præsenti instituto deseruit. Nam in illa videtur Aristot comprehendisse primam assertionem, & hanc tertiam, & ideo aliqui illam conditionem in duas subdistinguunt, vt vna sit operari voluntariè: hoc enim est operari ex electione, alia sit operari propter honestatem. Et licet Soto lib 2. de Iust. q. 3. artic. 9. hoc improbet, quia Arist. conditionem illam vt vnam tradidit; nihilominus doctrina ipsa vera est, & in præsenti C confert illas distinguere, ad explicandam obligationem naturalis legis. Igitur operari, *eligens*, pertinet ad primam assertionem; operari vero, *propter ipsam*, id est, honestatem, pertinet ad hanc tertiam, & sub illa intelligo comprehendi totum id, quod necessarium est, vt actus habeat omnes conditiones necessarias ad honestatem simpliciter, quia nemo operatur intendens ad honestatem, nisi debitis circunstantijs operetur: igitur modus virtutis totum hoc comprehendit, & ita dicimus cadere sub legem naturalem. *Arist.* *Soto.*

12. *D. Thom.* Ita ergo explicata conclusio sumitur ex D. Thom. loco citato, qui in hoc constituit differentiam inter naturalem legem, & positiuam; quę differentia alio modo intelligi non potest: sentit ergo ius naturale non solum obligare, vt quis operetur volens, sed etiam volens propter hoc id est, propter honestatem, in quo includitur modus virtutis. Et idem clare docet ibi Soto D ad 3. ita exponens D. Thomam. Nihilominus non desunt auctores, quibus hęc differentia non placeat, sed absolutè sentiant modum virtutis non cadere sub obligationem legis naturalis. Quod sentire videtur Medin. Codic. de Orat. q. 16. de Horis Canonic. iterandis, & Nauar. tract. de Orat. & horis canonicis cap. 20. n. 29. & in ca. *Inter verba*, 11. q. 3. & in summa capit. 21. n. 7. Nam qui restituit debitum, naturale præceptum restituendi seruat, etiam si id faciat modo indebito, & qui dat eleemosynam, naturale præceptum misericordiæ seruat, etiam si propter vanam gloriam faciat. *Soto.* *Medina.* *Nauar.*

13. *Conciliatur vtraq; opinio.* Sed hæc ita possunt breuiter conciliari, vt licet per actum bonum ex genere malè factum re vera seruari possit aliquid iure naturæ præceptum, non tamen totum ius naturę, in quo differt hoc ius ab humano: nam ius humanum ita potest seruari per actum malum, vt nulla ex

parte

parte violetur, quia illa malitia, quæ adiungitur tali actui, sæpe non est contra aliquod præceptum humanum, sed contra naturale, vt patet de communione indigne sumpta tempore Paschę: quæ nullo modo est contra ius ecclesiasticum, nam præceptum ibi violatum (scilicet, digne communicandi, quando id fit) non est humanum, sed naturale, & solum hoc violatur. At vero ius ipsum naturale, quod præcipit facere actum honestum, præcipit etiam, vt studiose fiat, quia hoc ipsum est ex dictamine rationis naturalis; ergo est de iure naturali: & ideo quoties per actum malum vnum naturale præceptum impletur, ius ipsum naturæ violatur.

14. Dubium. Quęri autem posset, an illa duplex, vel quasi duplex obligatio oriatur ex eodem, vel diuersis præceptis naturalibus. In quo probabili distinctione vti possumus. Interdum enim circũstantia malitiæ, quę adiungitur, est contra diuersam virtutem, vt in exemplo posito de intentione inanis gloriæ adiuncta operi misericordiæ, id est, eleemosynę; tunc enim malitia illius circunstantiæ contra humilitatem est, non contra misericordiã. Et tunc est duplex obligatio orta ex diuersis, ideoque in casu dicendũ est, vnũ præceptũ naturale seruari integrè per actũ bonum ex genere male factum: nihilominus tamen non seruari absolute integre ius naturale, quia committitur contra aliud præceptum naturale. Aliquando vero contingere potest, malitiam, quæ adiungitur actu esse contra eandem virtutem, cuius præceptum per substantiam actus seruari videtur, vt si quis oret attentè, tamen in loco indecenti, vel cum alia circunstantia contraria diuinę reuerentiæ in oratione debitæ. Et tunc rectè dici potest idem pręceptum seruari quoad substantiam, & violari quoad circunstantiam, quia licet actus virtutis requirat obiectum, & circunstantias intrinsecas, non ideo putandum est, dari plura distincta præcepta de obiecto, & singulis circunstantijs, sed vnum, & idem præceptum naturale est, quod præcipit actum talis honestatis, quæ tales circumstantias requirit, & ideo obseruari potest illud idem præceptum quoad substantiam actus exterioris, licet quoad aliàs circunstantias violetur.

CAPVT XI.

Vtrum lex naturalis obliget ad modum operandi ex dilectione Dei, vel charitate.

1. D.Thom. HAnc quæstionem tractat D.Thom. in hac materia quęst. 100. art. 10. inuoluit tamen multa pertinentia ad alias materias, pręsertim de fide, charitate, & gratia, & pendet ex supra dictis quæst. 18. de requisitis ad bonitatem moralem humani actus. Et ideo posset hoc loco omitti, tamen propter complementum materiæ, & quia aliquid continet necessarium ad explicandam vim legis naturalis, ideo eam breuiter expediemus, remittendo quoad fieri possit ad propria loca, quę ab hoc fuerint aliena. Supponere autem oportet posse nos loqui, vel de dilectione Dei naturali, vel de charitate infusa, quod in titulo insinuauimus, nomine charitatis intelligendo infusam; nomine autem dilectionis naturalem amorem Dei vt finis naturæ. Vnde consequenter loqui etiam possumus

A de lege naturali cum proportione, id est, vel de pure naturali, quæ consequitur puram naturam, vt vtentem solo lumine rationis naturalis; vel de lege connaturali gratiæ, & lumini fidei, quam possumus per antonomasiam diuinam appellare.

Loquendo ergo de dilectione Dei auctoris naturæ, supponimus primo, dari posse in humana natura talem dilectionem etiam super omnia distinctam substãtialiter à dilectione infusa, etiam si absque viribus gratiæ perfecte haberi non possit. Quod in tractatu de Gratia attingemus, declarando quibus viribus elici possit, & latius in materia de charitate illa distinctio explicanda est. Secundo supponimus legem naturalem continere speciale pręceptum diligendi Deum vt auctorem naturę, quod in materia etiam de charitate ostendendum est. Tertio, ex hoc sequitur legem naturalem collectiuè sumptam obligare hominẽ in pura natura spectatum ad referendum se & omnia in Deum vt vltimum finem, quia hæc relatio in dilectione super omnia includitur. Tamen quia hoc pręceptum affirmatiuum est, non obligat pro temporibus opportunis, & ideo talis dilectio non est necessaria ad implenda alia præcepta integre, & sine vlla transgressione alicuius pręcepti naturalis. Potest enim interdum occurrere occasio honorandi parentem, quę non postulet dilectionem Dei, & tunc possum implere pręceptum pietatis erga parentes, licet non imperetur vllo modo ex dilectione Dei quantum est ex parte operantis. Addendum vero est quarto omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendere in Deum vt in vltimum finem, & quantum est ex se cadere in gloriam eius. Quia à Deo procedit tanquam à primo, & principali auctore, & quia per illud ipsa impletur voluntas Dei, etiam si operans hoc formaliter non intendat: & quia tale opus est honestum, & proportionatum vltimo fini naturali hominis, qui principaliter est Deus.

2.

Asseritur legem naturalẽ obligare hominẽ in pura natura spectatum ad se, suaque omnia referendum in Deum.

Omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendere in Deum sicut vltimum.

Ex his ergo satis constat quęstionis resolutio, quatenus procedere potest de pura lege naturę, rationi naturali consentanea. Nam in hoc ordine modus operandi ex dilectione Dei, non est nisi vel operari dilectionem ipsam, vel operari aliquid aliud ex imperio talis dilectionis. Primum solum erit necessarium, quando illud præceptum obligauerit, & ita ratione eiusdem præcepti erit necessarius ille modus dilectionis, vt lex tota naturę collectiuè impleatur, non autem vt singula præcepta moralia impleantur, quia non omnia obligant ad dilectionem Dei. Secundum si intelligatur de imperio formali, manifestum est, non esse necessarium, quia nec de hoc datur singulare aliquod pręceptũ, nec alia pręcepta singula hanc obligationem imponunt, vt per se notum; alias ad bene operãdum esset semper necessariũ coniungere actualem amorem Dei, quod dicere ridiculum est. Si vero intelligatur de imperio virtuali, id est, de relatione fundata in aliquo actu præcedente ipsius operantis, etiam hoc necessarium non est ad seruanda alia pręcepta: tum quia fieri potest, vt actus ille dilectionis non processerit, & occurrat occasio operandi aliud bonum consentaneum alteri pręcepto naturali; tum etiã quia licet præcesserit talis dilectio, potest hic, & nunc non influere, quia nulla est eius memoria,

3. *Resolutio. quomodo intelligendum quod lex naturalis obliget ad dilectionẽ Dei.*

nec

nec virtus ab illa relicta. Addo etiam, nec habitualem affectum talis delectionis requiri: nam qui est in peccato mortali, non censetur habere illum habitualem affectum, & nihilominus potest aliquod preceptum naturale implere. Sufficit ergo illa naturalis relatio, seu tendentia, quæ in ipso opere honesto natura sua includitur, vt explicatum est.

4. *Gregorij opinio asserentis nihil creatū esse honeste diligibile propter se, sed solum Deum Aug.*

Hic vero occurrebat disputatio cum Greg. qui 2.d.39.q.1.art.1.conc.2.dixit, nihil creatum esse honeste diligibile propter se, sed solum Deum. Vnde in art.2.corol.1.& 2.infert, non posse homines honeste operari, nisi operando propter Deum dilectum, in quem suum actum referant, vel actu, vel virtute, id est, ex vi alicuius dilectionis præcedentis. Quod probat ex varijs locis August. presertim lib.1. de Doct. Christ. cap.27.& 37. lib.9.de Trin. cap. 8. & lib.83.q. 30. vbi dicit, peruersum esse, frui aliqua re creata, propter Deum. Vnde lib.1. de Morib. Eccles. cap.14. dicit, omnia bona esse referenda in summum bonum, ex quo infert c.15. nihil esse virtutem, nisi summum amorem Dei, & per hunc omnes virtutes definit, & ideo lib.19. de Ciuit. c.25. dicit esse superbum diligere propter se ipsas, etiam ipsas virtutes. Ratio vero est, quia solus Deus est summè bonus, & ideo solus est propter se volendus. Item quia alias quodlibet bonum creatum posset propter se diligi.

5. Veruntamen non est presentis loci hæc disputatio; nam pertinet ad 1.2. quæstion.18. vbi de requisitis ad honestatem moralē actus humani tractatur, & in materia de fide disputari etiam solet propter infideles non agnoscentes Deum, & ideo breuiter dico, opinionem illam Gregorij probabilem non esse, nullaque probabili niti fundamento. Nam bonum honestum propter se amabile est, & sufficit ad honestatem actus, etiā si de Deo non cogitetur, nec anteà ita cogitatum fuerit, vt preterita Dei dilectio nunc influat aliquo modo in actum. Item aliud est diligere aliquid vt summum bonum; aliud vero diligere aliquid, vt bonum per se amabile. primum est proprium Dei: secundum autem communicatū est ab ipso Deo omni bono honesto, & ideo sic amando bonum honestum, non fit aliquid contra Deum. Neque inde fit omnia bona creata esse propter se amabilia, quia nulla sunt inferiora bona vtilia, vel delectabilia, quæ nisi propter honestatem appetenda non sunt. Denique licet bonum honestum creatum propter se ametur, non amatur vt vltimus finis, sed talis amor natura sua tendit in Deum, & hoc est satis, vt non dicatur homo frui tali bono, sed vti; tunc autem diceretur illo frui, quando in illo suum finem vltimum constitueret, & hoc est, quod dixit Aug. esse superbum. Et ita nec auctoritas Augustini obstat, nec ratio Gregorij momentū habet, ideoque eius sententia communiter reijcitur à Theologis in materia de fide, vt suo loco, Deo dante videbimus, & hic tractant Soto lib.2. de Iust. quæst.3. arti. & Medin. ibi, & q.18. artic.9.

Excluditur opinio Gregorij.

Soto. Medina.

6. *Modus operādi ex charitate infusa nō est necessarius ad legem naturalem implendam.*

Secundo dicendum superest de modo operandi ex charitate infusa, de quo constat, non esse per se necessarium ad implendam legem purè naturalem, cum sit longe superioris ordinis. Dubitari autem posset, an, supposita eleuatione hominis ad finem supernaturalem, sit hæc circumstantia necessaria ad implendam ipsam legem naturalem absque peccato. Ita enim videntur sensisse, qui dixerunt, hominem nunc non implere precepta diuina, quæcumque illa sint, nisi aliquo modo ex charitate operetur. Quod tenuit Dion. Cister. in 1.d.17.q.1.art.3. & idem ante paucos annos docuit Michael Baius, qui dixit, omnem actum, qui non fit ex charitate, esse ex vitiosa cupiditate, & ideo esse malum.

Dionysij Cister. opinio ac censura illius.

Veruntamē sententia hec prorsus falsa, & erronea est, vel magnam prebet occasionem erroris: vt autem hoc ostendamus, membratim ostendendum est. Potest enim illa sententia primo intelligi de habitu charitatis, seu quod idem est, de statu gratię, & sic erronea est, & in Lutheranis virtute damnata, in Trid. sess. 6. canon. 7. Nam iuxta illam sententiam omnia opera facta extra statum gratię essent contra præceptū diuinum, & peccata, vnde sequeretur omnia opera, quibus peccator remote se disponit ad gratiam, esse peccata, quod ibi damnatum est, & merito, quia in Scriptura sacra consuluntur sæpissime huiusmodi opera, vt diuinus timor, eleemosyna, oratio, & similia. Sed fortè responderet Baius, habitualem charitatem esse necessariam ad non peccandum, non tamen esse sufficientem, vt homo consequatur remissionem peccati; potest enim consequi habitualem iustitiam absque remissione peccati. Sed hæc responsio inuoluit alium errorem, nimirum posse veram iustitiam, & charitatem esse de facto in homine existente in peccato, quod est contra idem Conc. dict. ses.6. cano.7. & non euitat superiorem definitionem, quia in illa Concilium loquitur de operibus ante iustificationem, quod non dicit tantum remissionem peccati, sed maxime infusionem iustitię, vt ex doctrina eiusdem concilij constat. Item quia dispositiones remotę non solum sunt ad remissionem peccati, sed etiam ad infusionem iustitiæ; ergo impossibile est opera talia esse mala, aut contra legem Dei.

Trident.

8 Denique est euidens ratio, quia necessitas habitualis gratiæ, vel charitatis ad seruanda singula præcepta sine noua transgressione, nec est ex lege puræ naturali, vt ostensū est, nec ex lege connaturali ipsimet gratiæ habituali, vel charitati, quia nulla est necessaria connexio inter illos habitus, & talem obligationem, neque ex vllo probabili principio ostendi potest. Neque etiam est ex speciali lege positiua Dei, quia nullibi latum inuenitur tale præceptum, vt statim ostendemus respondendo ad obiectiones. Vnde Theologi omnes ad quosdam actus specialiter sanctos requirunt sanctitatem habitualem in operante, vt digne, & sine peccato fiant, vt administranda sacramenta viuorum. Potest etiam ille status requiri propter opus, in quo imminet periculum mortis, vel propter aliam similem occasionem, sed illa obligatio est specialis ex lege charitatis, vel religionis; tamen generalis ad omnia opera nec fundari potest in aliqua lege, neque aliqua probabili ratione cogitari.

Secundo potest intelligi illa sententia de actuali dilectione charitatis, ita vt ad seruandum 9
quodlibet preceptum legis naturæ sit necessaria propria relatio in Deum per dilectionem supernaturalem, quæ sit proprius actus operantis, vel simul existens cum opere, quo seruatur præceptum, vel qui præcesserit, & instuat virtute in opus. Sed hoc etiam facile refutatur ex principijs positis, quia vel hoc intelligitur de dilectione Dei super omnia, vel de alia dilectone imperfecta, & tantum affectiua, quæ sit superna-

Alius sensus quæstionis.

turalis,

turalis, & possit per illam referri in Deum opus cuiuscunque præcepti. Si primum dicatur incidit in præcedēs incōmodū, & additur nouū, quia actus dilectionis Dei super omnia non separatur ab habitu (siue ab illo procedat, siue ad illum proxime disponat, quod ad presens nihil refert) ergo si illa dilectio est necessaria, siue actu existens, siue precedens, & non retractata (hoc enim necessarium est, vt possit virtualiter influere) etiam status in statu gratiæ, & charitatis erit necessarius, quod reprobatum est. Et preterea postulatur actus perfectæ charitatis influens in opus præceptum, quod nouum absurdum est, quia sicut ad obtinendam habitualem iustitiam præparamur per bona opera antecedentia ad ipsam iustitiam, quatenus esse possunt ab Spiritu Sancto mouente, & nondum inhabitante, vt dicit Trident. sess. 14. cap. 4. ita etiam disponimur ad impetrandum auxilium, & motionem, qua proxime disponamur ad iustitiam, & Deum super omnia diligamus; ergo non minus absurdum est, ad singula opera preceptorum moralium prerequirere actum infusum amoris Dei super omnia, quam habitum. Et præterea contra hoc procedunt cum proportione, quæ contra Gregorium diximus, vt circa aliud membrum iam declaro.

Trident.

10. Si ergo non postuletur dilectio super omnia, sed alia minor, quę sufficiat ad referendum actū in Deum finem supernaturalem. In primis difficile est distinguere talem affectum, qui sit supernaturalis complacentiæ, seu beneuolentię in Deum, & aptus elici à charitate infusa ab amore super omnia, & iustificante. Sed hoc nunc omitto in alium locum locum proprium, & ex proprijs ostendo, etiam in illo sensu sententiam illam esse falsam, & voluntariam. Quia neque ex natura rei sequitur talis obligatio ex principijs, & lumine fidei, neque etiam ostendi potest præceptum speciale positum à Deo hominibus ordinatis ad finem supernaturalem operandi semper, vel seruandi precepta naturalia ex simili dilectione, aut relatione. Ad quod possunt cum proportione applicari omnia, quę contra Gregorium diximus. Quin potius nec ad seruāda alia supernaturalia precepta est in vniuersum, ac per se necessaria hęc relatio, vel dilectio: nam fidei præceptum per actum credendi impletur ante omnem actum propriæ dilectionis Dei, & similiter etiam præceptum spei, vt ex Tridentino sumitur sessione .6. capite .7. & eadem ratione potest impleri præceptum religionis de diuino cultu, aut oratione. Imò licet in aliquibus actibus externis propter specialem sanctitatem eorum requiratur status gratię vt dicebam, nihilominus etiam ad illas non est necessaria hæc specialis dilectio actualis, aut virtualis, si persona in statu gratiæ supponitur, sed sufficit religiosa intentio, quæ ad religionem spectat. Sicut etiam si occurrat occasio vel confitendi fidem, vel respondendi pro Dei honore, fieri potest ex affectu diuini cultus, & honoris pertinentis ad religionem, etiam si non fiat ex actu proprio charitatis: nulla ergo ratione modus operandi ex charitate est de necessitate aliorum præceptorum, extra proprium preceptum charitatis, quod nō pro semper obligat, sed certis temporibus, & occasionibus, vt in propria materia dicetur.

11. *Obiectio.* *1 Cor 10.* *Colos. 3.*

Sed objicitur primo illud 1. Corinth. 10. *Omnia in gloriam Dei facite*, & illud ad Colos. 3. *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum.* Et illud 1. Corinth. 16. *Omnia vestra in charitate fiant.* Secundo objiciuntur varia loca Augustini in quibus significat, quidquid non fit ex charitate fieri ex praua cupiditate, ac proinde malum esse. Vnde 1. Retra. capit. 15. *voluntas sine charitate* (inquit) *tota est vitiosa cupiditas.* libr. de Gratia, & libero arbit. capit. 18. inquit, *Quod fit sine dilectione, non bene fit*; & similia habet primo lib. de Grat. Christi cap. 26. & sæpe alias. Tertio argumentàbatur Dionys. quia Deus suis præceptis intendit nos facere sui dilectores; ergo nisi ex dilectione Dei seruentur, non fit voluntas Dei; ergo neque præcepta implentur.

1. Cor. 16. *August.*

12. *Solutio ad obiecta.*

Ad testimonia sacræ Scripturæ respondeo primo, continere optimum consilium, secundo continere posse præceptum, altero è duobus modis. Vnus est, vt omnia opera nostra talia sint, vt quantum est ex se, in gloriam Dei cedant, etiam si actu ad hoc non referantur, iuxta verbum Christi Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* non enim est sensus, oportere opera facere eo fine, vt videantur ab alijs, qui glorificent Deum, etsi enim hic finis de se bonus sit, non est tamen necessarius, nec ordinariè consulendus propter periculum; sensus ergo est, talia debere esse opera, vt si videantur, ex illis possit resultare gloria Deo. Alio modo potest hic intelligi præceptum affirmatiuum, quod obligat semper, sed non pro semper, nisi in præparatione animi, scilicet, vt parati simus omnia propter gloriam Dei facere, vel ex charitate, vel pro confessione nominis Christi, quando necesse fuerit, vel oportuerit.

Matt. 5.

13. *Explicatur August.*

Ad testimonia Augustini in proprijs locis de fide, & charitate ex professo respondebimus, quia de vtraque virtute habet Augustinus loca difficilia. Nunc dico, posse Augustinum exponi eodem modo, quo Scripturam, vt operari ex charitate non sit elici, aut imperari à charitate, sed operari consentanee ad charitatem, ita vt operatio talis sit, quę charitate dirigi & fieri possit, ita vt charitas semper sit de se quasi regula boni operis, licet non necesse sit, vt sit etiā principium, vel finis ab operante intentus. Vnde cum ait, *non bene fieri, quod sine dilectione fit*, perinde est, ac si diceret, quod non fit dilectioni consentaneum, aut quod fit à dilectione alienū. Cum vero ait, voluntatem sine charitate totam esse vitiosam cupiditatem, potest etiam exponi de voluntate ipsa, non de singulis actibus eius, & tota dicatur esse vitiosa cupiditas morali modo, non rigore physico, quia voluntas destituta charitate, vincitur vitiosa cupiditate regulariter, esto possit interdum bene operari ex amore honesti sine relatione charitatis, vt latius in tractatu de Gratia dicemus, Al. qui vero exponunt August. vt in illis locis nomine charitatis non intelligat virtutem infusam Theologicā, sed generalem affectum boni honesti, seu recte operandi propter iustitiam ipsam. Veruntamen in dicto cap. 18 de Liber. arb. & 26. de Gratia Christi apertè loquitur de illa charitate, cuius est illud præceptum Christi, *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.* & Ioann. 13. & illud. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut te ipsum.* Deuter. 6. Mar. 12. Item loquitur de illa charitate, de qua Petrus dixit quod, *operit multitudinem peccatorum* 1. Petri 4.

Ioan. 13. *Deut. 6.* *1. Petri 4.*

tri 4. & de qua Ioannes loquitur, cum dicit. *Diligamus inuicem, quia charitas ex Deo est.* Hæc enim ibi adducit Augustin. vt explicet de qua charitate loquatur. Alium locum Retractationum hactenus non inueni; sed hæc nunc de Augustino sufficiant.

14. Ad rationem respondetur cum D. Thomã, quem Soto, & alij imitantur, finem præcepti non cadere sub præceptum. Et ideo licet Deus intendat maximè, vt ex charitate operemur, nõ tamen id nobis præcipit in omnibus operibus, nec per singula præcepta, sed solum per speciale præceptum charitatis, quod suis temporibus seruandum est, ideoque extra illam necessitatem specialem poterit non solum lex naturalis, sed etiam supernaturalis sine illo modo seruari. Sic enim peccator Christianus credendo præceptũ fidei implet, licet ex charitate non credat, & finem proxime à Deo intentum per illud præceptum assequitur: nam hic includitur in ipso præcepto, licet extrinsecum, seu remotum non assequatur, & idem est de aliis præceptis.

CAPVT XII.

Vtrum lex naturalis non solum prohibeat aliquos actus, sed etiam irritet contrarios?

1. TRactando de obligatione legis naturalis, consequenter explicuimus fere omnes effectus, qui solent legi in communi attribui: nam constat ex dictis, hoc ius quædam bona præcipere, mala prohibere; permissionem autem, aut punitionem proprie non habere locum in illo. Quia licet ex transgressione naturalis iuris sequatur reatus pœnæ in ordine ad diuinam prouidentiam, & iustitiam: ad quam spectat pœnam illam taxare, nihilominus ratio naturalis non potest illam pœnam definire, & ideo talis actanta proprie non sequitur ex imperio alicuius legis mere naturalis, sed sequitur ille reatus ex naturali, & intrinseca conditione culpæ, ita vt licet pœna non esset per legem determinata, arbitrio competentis iudicis puniri posset. Vnde fit, vt neque propria permissio locum habeat in hoc iure, quia nihil, quod de se malũ sit, permittit licite fieri, vt per se constat, quia hoc repugnat actioni intrinsece ac per se malæ: nec etiam permittet, fieri impune, eo modo quo pœna potest ex hoc iure sequi, scilicet, quoad reatum, quia nunquam impedit, aut de se impedire potest reatum pœnæ. Quod si dicatur hoc ius permittere vel indifferentia, quæ non prohibet, vel bona, quæ approbat, licet nõ præcipiat, neutra est propria permissio legalis (vt sic dicã) quia prior est pura negatio; dicitur enim opus indifferens quod nec præcipitur, nec prohibetur, nec etiam approbatur; posterior vero est plusquam permissio, quia est quædam positiua concessio, vt supra tactum est, & infra tractando de iure gentium, latius dicetur. Quod si in his materiis consideretur ius naturale, quatenus disponit, quomodo præstandæ sint, vt honeste, & sine macula fiant; iam illud pertinet ad legem præcipientem vnum modum, & vetantem alium, vt in superioribus etiam tactum est, & ideo de his effectibus nihil addendum occurrit.

Permissionē non habere locum in lege naturali.

2. Solum ergo superest inquirendum, quando, & quomodo possit ius naturale habere vim non solum obligandi, seu prohibendi, sed etiam irritandi actum, qui contra talem obligationem fit.

A Quod dubium præcipue habet locum in præceptis negatiuis: extendi vero potest ad affirmatiua, quatenus ex consequenti prohibent contraria eorum, quæ præcipiunt. Ratio autem dubitandi est, quia irritare non est præcipere, sed facere, ius autem naturale, vt sic, solum videtur habere vim præcipiendi, non vero tollendi dominium, verbi gratia, vel faciendi aliquid simile. Confirmari potest inductione. nam ius naturæ prohibet contrahere matrimoniũ post factum votum castitatis, vel post promissionem sponsalium factam alteri, & tamen matrimoniũ validum est: prohibet etiam lex naturæ vendere rem vltra iustum pretium, & nihilominus talis venditio non est irrita ipso iure naturæ; ergo idem erit in omnibus similibus. Nam efficacitas iuris naturæ eadem est in omnibus, neque peculiaria verba habet, per quæ prohibeat, vt propter illorum diuersitatem dicamus, aliquando irritare, & non semper, vt dici potest in iure B positiuo.

Difficultatis ratio.

Nihilominus certum est, actus factos contra ius naturale, aliquando non solum malos, sed etiam irritos esse. Hoc tanquam certum supponunt auctores in pluribus quæstionibus, quas in particulari tractant, vt an talis actus, verbi gratia, contractus factus ex metu, violentia, dolo, vel cum alia conditione simili, sit nullus iure naturæ, vel tantum positiuo; supponunt ergo, ex vtroque capite posse habere nullitatem. Probatur deinde exemplis: nam secundum matrimonium factum, viuente priori coniuge, ex iure naturæ nullum est. Idem est verum de matrimonio, verbi gratia, inter fratres, & adhuc certius inter Patrem, & Filiam; contractus etiam vsurarius iure naturæ irritus, seu nullus est, quoad vsuræ obligationem: idem est de contractu facto per dolum grauem, & similia sunt multa. Vt autem C rationem reddamus, & priores obiectiones soluamus, oportet regulam aliquam assignare ad cognoscendum quando actus prohibitus iure naturæ validus, vel irritus sit: nam vtrunque posse accidere ostendunt adducta exempla: differentia autem non potest sumi ex verbis legis, vt recte obiectum est; vnde ergo illam sumemus. 3.

Actus factos contra ius naturæ non solum esse prauos, sed aliquãdo irritos.

Duæ regulæ præcipue occurrunt. Prima est; quando actus prohibetur iure naturę ob defectũ potestatis, vel ob materiæ incapacitatem, tunc actus est nullus, & irritus ex natura sua. Hoc ostendit exemplũ illud de secundo matrimonio, & in vniuersum de donatione eiusdem rei facta post priorem validam, & permanentẽ: est enim nulla, quia ille, qui secundo donat, vel tradit, iam D non habet potestatem in talem rem. Vnde intelligetur differentia inter traditionem factã post priorem traditionem, vel tantum post priorem promissionem: cum enim vtraque sit contra ius naturæ, vna est valida, & non alia, quia prior traditio abstulit dominiũ, & ita etiam abstulit potestatem: promissio vero non tollit dominium, & ideo non tollit potestatem, quanuis obliget ad vtendum illa tali modo. Eadem ratione contractus, seu consensus per dolum substantialem (vt sic dicam) extortus, nullus est iure naturæ, quia dolus impedit verũ consensum, & causat inuoluntariũ: sine voluntate autẽ non potest contractus humanus perfici, & sic de aliis. Ex quib⁹ facilis est ratio regulæ, quia in his, & similibus casibus tollitur principiũ substãtiale (vt sic dicã) valoris actus, quod est potestas moralis, id est, quę 4.

Regulæ ad dignoscendũ quãdo actus iure naturæ sunt irriti. Prima regula.

habeat adiunctam sufficientem voluntatem; sine potestate autem, & voluntate non est actus validus.

5. *Secunda regula.*

Secunda regula est, quando actus prohibetur propter indecentiam, vel turpitudinem in materia eius inuentam, tunc etiam est irritus, quando eadem tupitudo durat in ipso effectu, vel, vt Iuristæ loquuntur, quando habet causam perpetuam. Hanc regulam sumo à simili ex Glossa in Clement. 1. de Iure patronat. verb. *Inhibentes*, in fine, & ex Glossa in cap. *Vides*, dist. 10. Decio in cap. 2. de Testibus, & aliis, quos refert Couarr. in 4. Decret. 2. p. cap. 6. in princ. num. 6. & colligitur ex lege, *si stipuletur*, de verb. obligat. *Quod leges* (inquit) *prohibent, si perpetuam causam seruaturum est, cessat obligatio, vt si sororem sibi nupturam aliquis stipuletur.* Vbi Glossa aduertit, talem promissionem esse irritam ipso iure naturæ. Et ita confirmatur regula exemplo posito de matrimonio contracto inter consanguineos in primo gradu: nam ibi non deest potestas, id est, dominium sui ad se tradendum in matrimonium, nec deest voluntas, quantum est ex parte contrahentium: tamen illa naturalis indecentia, quæ facit tale matrimonium esse prohibitum, perpetuo durat, si matrimonium tale duret; ideo etiam duratio ipsa prohibita est, & hoc est esse irritam. Idem cernitur in exemplo de vsura, quæ prohibita est, quia iniusta, quæ iniustitia tam inuenitur in retentione lucri accepti, quam in acceptione, & ideo prohibitio illa irritans est. Vnde etiam constat ratio clara, quia si valor actus sit contra ius naturæ, à nemine fieri potest, cum ius superioris resistat: in illo autem casu valor ipse est contra ius naturæ, quia habet eandem causam turpitudinis: ergo non potest talis valor subsistere; ergo est irritus talis actus. Vnde potest considerari differentia inter hanc regulam, & præcedentem, quod in priori actus prohibetur, quia prauus, & nullus est ex defectu potestatis: in hac vero posteriori actus fit nullus ratione intrinsecæ malitiæ perpetuæ, ac subinde per ipsam prohibitionem, quia aliàs potestas absoluta circa talem materiam non deerat.

Glossa. *Couarr.* *L. si stipuletur.*

6. *Quando actus licet prohibitus iure naturæ, non est irritus.*

Extra hos autem casus, quanuis ius naturæ prohibeat actum, non irritabit effectum eius, quia si supponatur potestas sufficiens ad talem effectum, & alioqui possit effectus durare absque turpitudine, & cum honesto vsu, non est, cur inualidus sit. Id optimè declaratur in matrimonio facto contra votum simplex castitatis: nam illud votum non abstulit, sed ligauit potestatem quam homo habet in corpus suum; & alioqui matrimonium contra illud contractum, quatenus est actualis traditio, habet maiorem quandam efficaciam, quam promissio, & potest etiam habere honestum vsum, saltem reddendo, & non petendo debitum; ergo recte potest esse validum. Venditio item iniusta relinquit quidem perpetuam obligationem restituendi excessum pretij; quod si fiat, cessat omnis turpitudo in valore, & perpetuitate talis contractus, & ideo nō est, cur simpliciter irritus sit. Et ita patet responsio ad obiectiones factas. In quibus etiam exemplis considerari potest, prohibitionem non esse quasi directā, vel absolutā de substantia talis actus, sed vel prouenire ex aliqua generali lege, vt est seruare votū, vel solum esse de tali modo, seu excessu, & ideo mirum non esse, quod actum non irritet.

CAPVT XIII.

Vtrum præcepta legis naturæ de se, & ab intrinseco immutabilia sint?

1 Hactenus substantiam, & obligationem legis naturalis explicuimus, reliquum est, vt de illius firmitate, vel immutabilitate dicamus. Duplex autem mutatio potest intelligi in aliqua lege, scilicet, vel per additionem, vel per ablationem, seu diminutionem. Hic autem non est sermo de additione, quia illa non est mutatio, quādo prior lex integra manet, sed est perfectio extensiua cōferens ad vtilitatem humanā, vt dixit D. Thomas q. 94. ar. 5. & sic Vlpian. l. *Ius ciuile*. ff. de Iust. & iure ait, ius ciuile constitui, addendo aliqua iuri naturali. Imò & ius diuinum multa addidit iuri naturæ, & ius Canonicum vtrique. Nā, vt infra videbimus, humana iura multa determinant, quæ per ius naturæ, aut diuinum determinata non sunt, nec conuenienter determinari potuerūt. Tractamus ergo de propria mutatione, quę fit per ablationem legis, vel obligationis eius. Hæc autem mutatio dupliciter solet in rebus accidere, nimirum, vel per mutationem rei ab intrinseco deficientis, vel per extrinsecus factam virtute alicuius agentis habentis potestatem. Et vterque modus potest ad legem applicari: nam interdum res per se ipsam deficit, quia ex vtili fit noxia, vel ex rationabili fit irrationabilis; aliquādo vero tollitur per superiorem, vt in legibus positiuis postea videbimus. Et vtraq; istarum mutationum cōtingit, vel absolutè, & vniuersaliter in tota lege, & dicitur abrogatio legis; vel in particulari, & dicitur dispensatio, vel particularis relaxatio. De his ergo omnibus modis mutationum potest inquiri circa legem naturalem, in hoc autem capite solum de mutatione ab intrinseco dicemus; in sequētibus autē inquiremus de mutationibus ab extrinsecis agentibus.

D. Thom. Vulpian.

Sensus quæstionis expēditur, & explicatur de qua immutabilitate sit sermo.

2. *Resolutio. Legē naturalem per se ipsa nec deficere, nec mutari posse, neque in vniuersali, neq; in particulari.*

Dico igitur, propriè loquendo, legem naturalem per se ipsam desinere non posse vel mutari, neque in vniuersali, neq; in particulari, manente natura rationali cum vsu rationis, & libertatis: Semper enim hæc hypothesis præintelligitur, & supponitur: nam cum lex naturalis sit veluti proprietas huius naturæ, si illa de medio tolleretur, tolleretur etiam lex naturalis quoad existētiam suam, & maneret tantum secundum esse essentiæ seu possibile obiectiue in mente Dei, sicut & ipsa rationalis natura. Imo tunc etiam lex æterna non haberet rationem proprię legis, quia non esset cui Deus præciperet: oportet ergo naturam rationalem supponi, & sic dicemus, non posse legem naturalem, vel in totum, vel in parte per sese deficere, aut mutari. Ita sumitur ex D. Thoma 1. 2. q. 94. art. 4. & 5. & q. 100. art. 8. & 2. 2. quæst. 66 art. 2. ad 1. & quæst. 104. art. 4. ad 2. Vincent. in Specul. moral. l. 1. part. 2. d. 3. & aliis, quos cap. sequenti & 15. referam. Item ex Aug. lib. 83. Quæstion. q. 53. & lib. de vera Relig. cap. 31. & lib. 1. de Liber. arbitr. cap. 6. Item ex Lact. lib. 6. de Vero cultu cap. 8. & ex Arist. 5. Ethic. cap. 7. Cicer. lib. 1. & 2. de Leg. & 3. de Repub. & ex §. *Sedet*. Instit. de Iur. natur. Probatur autem, primo, quia hoc ius naturale vel consideratur in Deo, vel in homine, prout est in homine mutari nō potest, quia est intrinseca proprietas necessario fluens ex tali natura, qua talis est, vel (vt alij volunt) est ipsa rationalis natura; ergo repu-

D. Thom. Vincent. Augustinus. Lactant. Aristoteles. Cicero.

gnat, manente tali natura apta ad vtendum ratione, auferri legem naturalem. Si vero consideretur hæc lex, vt est in Deo, suprà ostensum est, non posse auferri non solum à iudicio diuini intellectus, verum etiam neque à voluntate, qua vult, vel talia bona præcipere, vel talia mala vitare.

3. Secundo argumentor in hunc modum, quia nulla lex deficit per se ipsam sine reuocatione legislatoris, nisi vel quia non erat perpetua, sed pro tempore certo, quo finito, ipsa etiam finitur, & desinit esse, vel quia in materia fit aliqua mutatio, ratione cuius lex fit irrationabilis, & iniusta, cum antea esset iusta, & prudens. Quia si lex indefinitè, ac sine termino posita erat, & ex parte materiæ non est facta mutatio, non potest intelligi quomodo per se ipsam cesset lex, manente obiecto, & subiecto eius, cum ex parte legislatoris non auferatur, vt supponimus. At neuter illorum modorum habet locum in iure naturali. De priori patet, quia leges eius sunt necessariæ, & perpetuæ veritatis: complectitur enim hoc ius (vt suprà dixi) principia morum per se nota, & omnes, ac solas conclusiones, quæ ex illis necessaria illatione inferuntur, siue proximè, siue per plures illationes: omnia autem hæc perpetuæ veritatis sunt; quia veritas principiorum non subsistit sine veritate talium conclusionum, & principia ipsa ex terminis necessaria sunt; ergo in omnibus his præceptis est perpetuitas: non ergo possunt desinere per solum lapsum temporis. Altera verò pars ex eodem principio facile ostenditur, quia iudicium, quod necessario colligitur ex principiis per se notis, nunquam potest esse falsum; ergo nec potest esse irrationabile, vel imprudens; sed omne iudicium legis naturalis tale est, vt vel sit de principiis per se notis; vel ex illis necessario inferatur; ergo quantumuis res varientur, iudicium legis naturalis variari non poterit.

4. Tertiò fit alia inductio distinguendo in hoc iure præcepta affirmatiua, & negatiua, & ostendendo, neutrum genus talium præceptorum posse per se cessare, aut desinere obligare. Nam in primis præcepta negatiua prohibent res per se, & intrinsece malas, & ideo obligant semper, & pro semper, tum ratione suæ formæ, quia negatio omnia destruit, tum etiam quia quod per se malum est, semper, & vbique vitandum est; eadem ergo ratione non possunt talia præcepta per se desinere, quia non potest res per se mala desinere esse mala. Affirmatiua verò præcepta, licet semper obligent, non tamen pro semper, & ideò potest huiusmodi præceptum, licet naturale sit vno tempore obligare, & non in alio, seu in vna occasione, & non in alia, non tamen propterea recipit mutationē, quia hæc est illius natura, & (vt sic dicam) à principio fertur pro talibus occasionibus, vel sub talibus conditionibus, & non pro aliis. Nihilominus tamen semper retinet suam vim, semper obligat, licet non pro semper; Sicut præceptum confessionis, verbi gratia, licet pro hoc mense non obliget, & pro tempore quadragesimæ obliget, non ideo mutatur, sed de se idem semper permanet. Et declaratur amplius: nam præcepta affirmatiua legis naturalis solum obligant pro illis occasionibus, in quibus omissio talis actus esset per se, & intrinsece mala; ergo sicut illa omissio non potest non esse mala; ita neque obligatio affirmatiui præcepti ad actum illi omissioni contrarium potest per se desinere, aut mutari: ergo tale præceptum necessario semper obligat pro suo tempore, & consequenter semper etiam obligat ad non habendum contrarium propositum, seu ad obediendum saltem in animi præparatione.

Quartò declaratur, & confirmatur hæc veritas expediendo obiectionem, quæ fieri potest. 5.
Dicit enim Aristot. 5. Ethic. cap. 7. Iustum naturale, seu natura constans non omne mutabile esse, aliquando verò posse esse mutationi obnoxium. Quod etiam tradit D. Thomas 1. 2. quæst. 94. art. 5. dicens, legem naturæ quo ad prima principia omnino esse immutabilem, quoad conclusiones autem vt plurimum non mutari, in aliquo tamen casu, & in paucioribus mutari, propter particulares causas occurrentes. Confirmat hoc D. Thomas exemplo legis naturalis præcipientis depositum reddi suo domino petenti, quæ non obligat in casu, in quo depositum petitur ad damnificandam rempublicam. Et simile esse potest de præcepto naturali seruandi secretum, quod negatiuum est, & tamen violari potest, si ad defensionem reipublicæ, vel innocentis sit necessarium. Præceptum item *Non occides*, naturale est, & tamen in propriam defensionem licitum est occidere. Difficilius exemplum esse potest de præcepto non contrahendi matrimonium cum sorore, vel matre, quod naturale est, & tamen in casu necessitatis generationis humanæ non obligat, vt de facto contigit in principio creationis, vt ex materia de Matrimonio constat. Ratione denique hoc confirmat Diuus Thomas; quia certior est scientia speculatiua, & naturalis, quam moralis, & practica, & nihilominus in scientia physica, & naturali, licet vniuersalia principia non deficiant, conclusiones etiam necessariæ interdum deficiunt; ergo idem poterit accidere in moralibus, atque ita poterit ius naturale mutationem pati. Probatur consequentia à paritate rationis, quia sicut materia physica est mutabilis, ita etiam res humanæ, quæ sunt materia iuris naturalis, multò magis mutabiles sunt; ergo etiam ipsum ius mutabile est: nam sicut ex materia sumit speciem, ita illius conditionem imitatur, & participat.

Aristoteles.

D. Thom.

Hæc verò omnia rectè explicata potius confirmant assertionem. Est ergo considerandum ea, quæ consistunt in quadam adæquatione, & quasi relatione, dupliciter posse mutari, vel quasi mutari, seu desinere esse, scilicet, vel intrinsecè per mutationem sui, vt pater desinit esse pater, si moriatur; vel extrinsecè tantum per mutationem alterius, quomodo pater desinit esse pater per mortem filij, quæ desitio in patre non est mutatio, sed per modum mutationis à nobis concipitur, vel significatur. In lege ergo positiua contingit mutatio priori modo, quia tolli potest; in lege autem naturali minime, sed solum secundo modo per mutationem materiæ contingit, vt actio subtrahatur ab obligatione legis naturalis, non quia lex tollatur, vel minuatur; semper enim eo modo obligat, & obligauit, sed quia ipsa materia legis mutatur, vt statim patebit in exemplis adductis. Vnde vlterius considerandum est, legem naturalem, cum per se non sit scripta in tabulis, vel membranis, sed in mentibus, non semper dictari in mente illis verbis 6.

Quomodo sit immutabilis lex naturalis, et in quo subire potest mutationē.

bis generalibus, vel indefinitis, quibus à nobis ore profertur, vel scribitur, vt, verbi gratia, lex de reddendo deposito, quatenus naturalis, non ita simpliciter, & absolutè in mente iudicatur, sed cum limitatione, & circunspectione: dictat enim ratio reddendum esse depositum iure, & rationabiliter petenti, vel nisi ratio defensionis iustæ, vel reipublicæ, vel propria, vel innocentis obstet. Communiter autem solet illa lex illis tantum verbis proferri, *Reddendum est depositum*, quia cætera subintelliguntur, nec in forma legis humano modo positæ omnia declarari possunt.

7. *Explicantur D. Thomas, & Aristotel. mutationē admittentes in præceptis naturæ.* Quando ergo D. Thomas cum Aristotele ait, aliqua præcepta legis naturalis mutari, vel deficere, aut exceptionem pati in paucioribus, seu in casu, loquitur de mutatione impropria per solam denominationem extrinsecam ratione mutationis, quæ in materia fit, vt ex eodem sumitur dicta q. 100. art. 8. & quoad hoc differentiam constituit inter quædam præcepta naturalia respectu aliorum, vel respectu principiorum vniuersaliorum. Nam quædam versantur in materia, quæ non recipit mutationem, vel limitationem, vt est, vel generale principium, *Non sunt facienda mala*, vel interdum particulare præceptum, vt *non est mentiendum*: alia verò sunt, quæ ex parte materiæ mutationes recipere possunt, & ideò limitationem, vel quasi exceptionem admittant. Vnde sæpe loquimur de his præceptis, ac si essent proposita per absoluta verba, sub quibus patiuntur exceptionē, quia non satis declarant ipsum præceptum naturale prout in se est. Sic enim præceptum in se spectatum nullā exceptionem patitur, quia ratio ipsa naturalis dictat, hoc debere fieri tali, vel tali modo, & non aliter, vel concurrentibus talibus circunstantiis, & non absque illis. Imò interdum mutatis circunstantiis, non solum non obligat naturale præceptum ad faciendum aliquid, verbi gratia, ad reddendum depositum, sed etiam obligat ad non faciendum.

8. Et ita facile declaratur exemplū de deposito: nam licet in hoc casu reddendum non sit, non propterea naturale præceptum mutatur: nam à principio non fuit positum pro illo casu, sed pro aliis, quos recta ratio dictat, sicut qui nō implet promissionem, quia res notabiliter mutatæ sunt, non mutatur ipse, nec lex fidelitatis seruandæ mutatur, sed mutata est materia, tamen à principio illa mutatio fuit virtute excepta per conditionem in ipsa promissione subintellectam, & ita non est vera, vel intrinseca mutatio, sed apparens, & per extrinsecam denominationem. Idem ergo est de deposito, etiam si deposito adiungatur promissio reddendi illud, vt est apud *August.* Augustin. Psal. 5. & habetur in cap. *Nequis.* 22. q. 2. Idemque cum proportione est de præcepto naturali seruandi secretum: nam secretum est quasi depositum, quod custodiendum datur, & accipitur sub promissione seruandi sine damno, & iniuria tertij: nam hæc conditio necessario subintelligitur, vt promissio licita sit. Loquimur autem de naturali secreto: nam sigillum confessionis altiorem habet obligationem. Denique idem est de quinto præcepto Decalogi *Non occides*, quod vt naturale est, includit plures conditiones, scilicet, non occides propria auctoritate, & aggrediēdo, de quibus in sua materia dicendū est, & c. 15. aliqua attingemus. De vltimo vero exēplo, quod obscurius est, dicā capite sequenti.

A Ad rationem respondeo, admittendo similitudinem ex conclusionibus physicis sumptam cum proportione. Nam propositiones physicæ, licet dicantur interdum deficere, tamen vt conclusiones scientificæ sunt, non deficiunt, quia vt sic non absolutè inferuntur, sed cum limitatione, vtique à talibus causis per se hoc prouenire, nisi impediantur; & sic etiam in præsenti naturale præceptum (vt dixi) non absolutè præcipit in tali materia, verbi gratia, reddendum est depositum, sed subintellectis debitis circunstantiis, vt satis explicatum est: solum enim hoc modo inferuntur tales cōclusiones necessario ex principiis naturalibus, & non aliter sunt naturalia præcepta, nisi vt ex illis principiis necessario colliguntur. Et ideo etiam non obstat, quod materia sit mutabilis: nam lex naturalis discernit mutabilitatem in ipsa materia, & iuxta illam B accommodat præcepta: nam aliquid præcipit in illa materia pro vno statu, & aliud pro alio, & ita ipsa in se manet semper immutata, licet quoad nostrum modum loquendi, & per denominationem extrinsecam quasi mutari videatur. 9 *Fit satis opposita rationi.*

10. *An lex naturæ possit deleri à mentibus hominum, ac proinde ita mutationē subire? Responsio.* Alia difficultas hîc occurrebat, quia videtur lex naturæ posse de mentibus hominum deleri, ac subinde esse mutabilis quasi per separationē à subiecto, sicut scientia, quæ ex parte obiecti immutabilis veritatis est, in subiecto corrumpi potest per errorem. Sed hæc difficultas quantū ad rem attinet, sufficienter acta est supra cap. 8. vbi diximus de ignorantia, quæ in hanc legem cadere potest. Dicimus ergo breuiter, legē hanc non posse omnino deleri de mentibus hominū; quoad aliqua verò præcepta posse ignorari, & fortasse non ab omnibus hominibus. Nam licet quædam gentes errent circa vnum præceptum, C aliæ circa aliud; nullum tamen esse videtur, quod non aliquibus saltem hominibus per lumē naturale manifestetur, & hoc satis est, vt simpliciter dici possit, nullum præceptum naturale totaliter deleri, etiam per ignorantiam. Addo verò, per errorem, vel ignorantiam non mutari legem in se, sed occultari, seu nesciri, quod longè diuersum est. Nam licet omnia præcepta legis naturalis sint immutabilia, nō tamē omnia sunt æque nota, & ideo inconueniens non est, vt aliqua ignorari possint. Alia difficultas hîc occurrit de Epiikia, quæ grauior est, & propriam disputationem requirit, quam infra capite 16. trademus.

CAPVT XIIII.

D *Vtrum ius naturale mutari, vel dispensari possit per humanam potestatem?*

1. QVanuis hæc quæstio videatur ex præcedēti definita, nihilominus non desunt graues Doctores, qui absolutè dicant, posse dispensari interdū per hominem in iure naturali, vel mutari per ius humanum, vel gentium, vel ciuile. Non quidem quoad omnia iura naturalia: fatentur enim hanc mutationem non habere locum in primis principiis iuris naturæ, nec in conclusionibus illis propinquis, de quibus sentiūt procedere omnia dicta in superiori capite, solū ergo in quibusdam rebus, seu præceptis magis remotis dicunt, posse fieri hanc mutationē non vniuersalē per modū abrogationis, sed particularē per modum dispensationis, vel diminutionis. Ita ex- *1. opinio asserentium ius naturale posse in particulari per potestate humanam dispensari.*

presse

A presse declarat Glossa in cap. *A nobis*, de Deci. verb. *Exemptos*. Idem sentit Glossa in l. *Manumissiones*, verb. *Nascerentur*, & Glossa. 1. in l. *Ius ciuile*. ff. de Iustitia, & iure. Sequitur Abbas in dicto cap. *A nobis*, n. 4. & in cap. *Cum tanto* de Consuet. n. 3. & cap. *Quæ in Ecclesiarum*. de Constit. n. 11. vbi etiam Felin. num. 26. & ibi Innocent. & alij communiter. Copiosius vero, & distinctius tradidit hanc sententiam Angel. verb. *Papa*. n. 1. vbi specialiter de Pontificia dispensatione loquitur, Nauarr. etiam cons. 2. Qui filij sint legi. n. 8. dicit, posse Papam limitare legem naturalem, & diuinam, & dispensare circa illas. Idem de Pontifice docet Sancius lib. 8. de Matrim. disp. 6. & refert plures Iuristas, & ex Theologis Canum in Relect. de Pœnit. p. 5. Sed illius sententiam in hac parte sufficienter refellimus in libro 6. de Voto capite 9. Potest etiam pro hac sententia referri Henriq. lib. 8. de Euchar. cap. 13. Sed in his auctoribus, & alijs, qui de hoc puncto tractant, aduertere oportet, interdum loqui generatim de B iure diuino, & de potestate Papæ ad dispensandum in illo, confundentes sub diuino iure tam naturale, quàm positiuum diuinum. Nos vero distincte, & specifice loquimur, & nunc solum agimus de iure naturali in ordine ad quancunque potestatem humanam, & actionem eius, siue sit dispensatio, siue præceptum, aut iuris institutio, siue per legem, siue per consuetudinem, vel particularem, vel totius orbis, quæ solet dici ius gentium, vt infra dicam. De iure autem diuino positiuo infra in vltimo libro huius tractatus dicemus.

(Margin: Glossa. Abbas. Felin. Innocent. Angel. Nauarr. Sancius. Canus. Henriq.)

2. Hæc igitur sententia primò suadetur variis exemplis. Primum, & vulgare est de diuisione dominiorum, quia iure naturæ omnia erant communia, & nihilominus rerum diuisio ab hominibus introducta est in cap. *Ius naturale*, dist. 1. cap. *Quo iure*, dist. 8. Imo in cap. *Dilectissimis*. 12. q. 1. dicitur rerum diuisio per iniquitatem intro- C ducta, non quod ipsa introductio iniqua fuerit; sed quod occasione peccati facta fuerit, vt omnes infra citandi interpretantur. Secundum exemplum simile est de libertate, quæ iure naturæ hominibus conuenit, & tamen per leges humanas aufertur. l. *Manumissiones*. ff. de Iustit. & iure. l. *Libertas*. ff. de statu liberor. §. *Ius autem*, Instit. de Iure naturali gentiũ, & ciuili. Tertium exemplum est de iure naturali non auferendi alienum, quod videtur immutari hominum introductione per vsucapionem, & præscriptionẽ. Quo exemplo vtitur Glossa in dicta l. *Manumissiones*. Quartum est de Iure naturali, quod per consensum mutuum maris, & fœminæ fiat matrimonium, quod ab hominibus immutatur, ne D fiat, nisi præterea testes adsint. Simile est de iure condendi testamentum, vel donandi res suas: nam hæc iure naturæ fieri possent pro arbitrio domini; & tamen hoc ius mutatur, vel limitatur ab hominibus, vt, scilicet, id non fiat, nisi per testamentum solenne, &c.

(Margin: Cap. *Ius naturale*. Cap. *Quo iure*. Cap. *Dilectissimis*. l. *Manumissiones*. l. *Libertas*. Glossa.)

3. Secundo principaliter afferuntur varia exempla dispensationum humanarum in iure naturali. Primum est de dispensatione in votis, & iuramentis, quorum obligatio de iure naturali est. Secundum est de dispensatione in matrimonio rato, quod supponimus esse dissolubile dispensatione Pontificis, cum tamen iure naturæ indissolubile sit. Tertium est de dispensatione in residentia Episcoporum, quæ est de iure diuino naturali, vt sentit Concil. Trident. sess. 23. cap. 1. de Reformat. & tamen in illa quotidie dispensatur, vt constat. Neque in hoc exemplo habet locum vulgaris euasio, quod illa non sit dispensatio; sed interpretatio iuris naturalis; tum quia euidenti experimento constat, in multis casibus dari hanc facultatem, in quibus non cessauerat obligatio residendi, neque vlla probabili ratione posset id per solam interpretationem colligi, sed per auctoritatem Pontificis tollitur obligatio, relaxando illam, & hæc est dispensatio; tum etiam, quia ita sæpe vocatur in ipsis indultis; imo etiam in Concil. Tridentino sess. 6. capit. 2. de Reformatione. Quartum exemplum est de dispensatione in impedimentis irritantibus matrimonium iure naturali: nam in matrimonio inter fratres refert Angel. supra fuisse dispensatum iure naturali, & tamen illud est impedimentum irritans iure naturæ. Denique adduntur à Iuristis exempla de dispensatione in debito soluendi decimas, quod dicunt esse de iure diuino naturali. Item in exemptione clerici à iurisdictione sæculari, quam exemptionem etiam censent esse de iure diuino naturali, & tamen in ea dispensat Pontifex; permittendo clericum à temporali iudice puniri, etiam in causa criminali, & alia similia videri possunt in Felino capit. vlt. de Maior. & obedientia. num. 7. & sequentibus. Felin.

(Margin: Conc. Trid.)

Tertiò argumentantur ratione, quia hæc dispensatio in aliquibus iuribus naturalibus est sæpe necessaria ob bonum animarum, vt exempla adducta ostendunt; ergo non est verisimile, reliquisse Deum homines sine hoc remedio, quia ad prouidentiam Dei spectat concedere hominibus potestatem moraliter necessariam ad conuenientem gubernationem reipublicæ. Vnde ex hoc principio colligimus esse in hominibus potestatem puniendi malefactores etiam pœna mortis, & priuandi homines rebus suis, quando causa reipublicæ id postulat, & similia. Hinc dixit Angel. supra, non fuisse Deum futurum bonum patrem familias, nisi reliquisset pastorem super gregem suum, qui posset consulere omnibus occurrentibus, & necessario expedientibus. Qui hoc citat ex Richard. in 4. dist. 38 vbi art. 9. q. 1. solum dicit, Rectam rationem dictare, aliquem esse loco Dei in Ecclesia, qui periculis personarum, pensatis infirmitatibus, & vtilitatibus, possit rationabiliter obuiare. Et declaratur à simili: quia nisi Papa ita conderet leges suas, vt concederet Episcopis facultatem in eis dispensandi in casibus necessariis, in quibus non possit adiri, vel consuli Pontifex, non recte prouideret Ecclesiæ: & ideo ex hoc principio colligunt auctores communiter, posse in his casibus dispensare inferiores in lege superioris: ergo similiter in præsenti, seruata proportione. Tandem hac ratione omnes fatentur, posse cadere interpretationem in lege naturali, sed eadem est ratio de interpretatione, & dispensatione: nam eandem potestatem requirit, quia interpretatio authentica legis solum ab auctore legis fieri potest; ergo eadem ratione admittenda est dispensatio, quia sæpe per solam interpretationem non potest occurrentibus casibus subueniri. 4.

(Margin: Angelus. Richard.)

Nihilominus contraria sententia docet, ius naturale in nullo vero præcepto suo tolli, diminui, dispensari, aut alio simili modo posse mutari per aliquam legem, vel potestatem humanam. Hæc est sine dubio sententia communis 5.

Secunda opinio communior asserens ius naturale in nullo præcepto tolli posse, vel dispensari per humanam potestatem.

D Thom. Alens.

Theologorum, quos latius referemus capite sequenti. Præcipue verò D.Thomæ dicta quæst. 100.art.8.&aliis locis allegatis capite præcedenti,& specialiter de Papa Quodlib. 4. art.13. Sumitur ex Alense 3.p.q. 27. memb. 4. per totum, licet memb.2.§.2.obscurè loquatur de mutabilitate legis naturalis, vt videbimus capite sequenti. Idem sentiunt Theologi, qui absolutè negant, Papam posse dispensare in iure diuino: nam si in positiuo diuino non potest, multo minus in naturali, quia & diuinum etiam est, & immutabilius; illos autem referemus infra tractando de lege gratiæ. Expresse verò de lege naturali id tradit Almai.de Potest. Ecclesiæ cap. 13.concl.1.&idem sentit in 4.d.15.quæst.2.art.1. Idem Syluest. verb.*Papa* q.16.Abulens.Exod.20 q.25.ad medium,& supponit sæpè Victoria Relect.2.de Potestate Papæ, & Concil.supponit item Driedo lib.2.de Libert.Christian.cap.4.in fine,Soto lib.1.de Iustit.q.7. art.3. lib.4.q.3.art. 1.ad 1.& lib.10. q.3. art.4. id extendit etiam ad speciale exemplum de Residentia Episcoporum. Et moderni Theologi communiter.Et ex Iurisperitis hoc insinuant Glossæ in capit. *Sunt quidem*.25.q.2.per illum textum, & sequentem,& Glossa in cap.*Proposuit*.de Concess.Præben.licet obscurè loquantur.Clarius id docent Turrecremat.in Summa lib.3.cap.54.& 57.Nauarr.consil.4.de Desponsat.Impuber.n. 16.& sumitur ex eodem in cap. *Ita quorundam*, de Iudæis Gloss. penult. per totam, Couarr. in Regula *Peccatum*, p.2.§.11.n.3.& sequentibus. & in cap. *Quamuis pactum*.2.q.§.4.n.6.& in Ep tom.4.p.2.capite 6. §.9.n.3.Barbos.in Rubr. ff. soluto Matrim.2.p. nu.104.& Albert. Bolognet. tract. de Legib.& Iuri.cap.26.n.3.& sequentibus.Et hanc sententiam iudico esse omnino veram,licet quoad aliquos articulos eius possit esse de nominibus dissensio.

Almain. Syluest. — *Abulens. Victoria. Driedo. Soto.* — *Glossa. Turrecr. Nauar.* — *Couarr.* — *Barbos. Albert. Bolognet.*

6. *Quibus modis cadere possit aliquid sub ius naturale.*

Vt ergo veritatem breuiter explicemus, aduertendum est, multis modis posse aliquid dici de iure naturali. Primus, & maximè proprius est, quando lex aliqua naturalis id præcipit, & hic est modus proprius iuris naturalis, de quo nos tractamus. Ad quod necesse est, vt ratio naturalis per se spectata dictet, aliquid esse necessarium ad morũ honestatem, siue id dictet absque discursu, siue ex illo, vno, vel pluribus: dummodò enim illatio semper sit necessaria, parum hoc refert, vt sæpè dixi. Alio vero modo dicitur aliquid esse de iure naturali solum permissiuè, aut negatiuè, aut concessiuè (vt sic res explicetur.) Talia sunt multa, quæ attento solo naturali iure, licita sunt, vel data hominibus, vt rerum communitas, hominum libertas,& similia; de quibus lex naturæ non præcipit, vt in eo statu permaneant; sed hoc relinquit hominum dispositioni iuxta rationis exigentiam. Sic potest dici nuditas naturalis homini, quæ in statu innocentiæ operienda non esset: in statu verò naturę lapsæ aliud dictat naturalis ratio. Sic etiam libertas est homini naturalis, quia ex vi iuris naturalis illam habet, licet lex naturæ non vetet illam amittere. Alio item modo dicitur aliquid esse de iure naturæ, quia fundamentum habet in conditione naturali, licet non simpliciter præcipiatur iure naturali, vt filium succedere patri ab intestato, ex l.*Scripto*, in fine. ff. Vnde liberi, quia licet id non præscribat omnino lex naturæ, ad id inclinat,& quasi naturaliter sequitur, nisi aliunde impedimentum ponatur. Sic

L. Scripto.

A etiam duobus testibus adhiberi fidem, vel illos ad probationem humanam sufficere, dici potest de lege naturæ, non præcipiente, sed approbante, & admittente, nisi aliud ex specialibus causis addatur, vel requiratur. Hic ergo (vt dixi) de iure naturæ primo modo loquimur; occasione verò argumentorum dicemus aliquid de posteriori.

7. *Aduertendum.*

Vlterius verò circa primum modum aduertere oportet, inter præcepta iuris naturalis, quædam esse, quæ versantur circa pacta, conuentiones, aut obligationes, quæ per humanas voluntates introducuntur, vt sunt leges de seruandis votis,& promissionibus humanis, siue simplicibus, siue iuramento confirmatis, & idem est de aliis contractibus, iuxta singulorũ conditiones, & de iuribus, vel actionibus, quę ex illis nascuntur. Aliæ verò sunt leges naturales, quæ imme-
B diatè obligant in suis materiis independenter ab omni pręuio consensu voluntatis hominis, vt sunt leges affirmatiuæ religionis erga Deum, pietatis erga parentes, misericordiæ, vel eleemosynæ circa proximum,& negatiuæ, non occidēdi, non infamandi,& similes. Et in vtroq. genere istorum præceptorũ est eadē necessitas quo ad formalem rationem iuris, & consequēter eadem inuariabilitas,& immutabilitas: ex parte verò materiæ hoc posteriora præcepta habent quandam maiorem immutabilitatē, quia non habent quasi pro materia ipsum humanum arbitrium, quod mutabile valde est, & sæpe indiget correctione,& mutatione.

8. *1 assertio. Nullam potestatē humanā posse aliquod præceptum naturale abrogare.*

Dico primò. Nulla potestas humana; etiamsi Pontificia sit, potest proprium aliquod præceptũ legis naturalis abrogare, nec illud propriè,& in se minuere, neque in illo dispensare. Probatur
C primò ex dictis in capite præcedēti: nam ostensum est, ius naturæ quo ad sua præcepta esse immutabile natura sua; sed non possunt homines mutare id, quod immutabile est; ergo. Confirmatur, ac declaratur, quia naturale ius quo ad omnia præcepta sua pertinet ad naturales hominis proprietates; sed nō potest homo naturas rerum mutare; ergo. Secundò, in omni pręcepto iuris naturalis legislator est Deus, sed non potest homo mutare legem, quam Deus tulit, quia inferior non potest pręualere contra superiorem cap. *Inferior*. dist. 21. Clemen. *Ne Romani*. de electi. ergo. Tertiò, ius naturale, est fundamentum humani iuris; ergo non potest ius humanum iuri naturali derogare, alias suum fundamentum destrueret, & consequenter se ipsum. Quartò, si ius humanum posset naturali derogare, posset aliquid contra illud statuere, quia non potest
D intelligi alius modus mutandi illud; at hoc non potest; ergo. Probatur minor, quia quod est contra ius naturę intrinsece malum est; ergo illud ius humanũ esset de re intrinsecè mala, & consequenter non esset ius, neque lex. Confirmatur quia hac ratione consuetudo contra naturale ius non potest inducere legem cap. *Cum tanto*. de Cōsuetudine, vbi Glossa notat, ius naturale esse immutabile quoad pręcepta, & prohibitiones. Idem Glossa in §. 1. distinct. 5. vbi Gratianus ait, ius naturale esse immutabile, quod reperit in §. vlt. dist. 6.

Cap. Inferior. — *Cap Cum tanto. Glossa. Gratian.*

9. *Obiectio.*

Dices; hęc omnia rectè procedere de abrogatione, vel mutatione absoluta alicuius pręcepti naturalis, non verò de dispensatione, quando legitima causa occurrit: nam ad abrogationem, vel diminutionem sine causa faciendam, non est

verisimile

verisimile Deum concessisse facultatem hominibus; neque ipsi ex se talem auctoritatem non habent, vt rationes factæ probant. Secus verò est de iusta dispensatione. Nam licet homo sua auctoritate illam non possit concedere, vt etiam probant rationes factæ; nihilominus auctoritate Dei poterit, quia hoc modo inferior dispensare potest in lege superioris; & verisimile est, hominem gerentem in terris vicem Dei, posse etiam in his legibus ex iusta causa dispensare ex diuina concessione, quia hoc pertinet ab bonam gubernationem vniuersi, vt supra argumentabamur.

10. *Solutio.*

Sed contra hoc instatur primò, quia Deus ipse non potest (saltem iure ordinario) dispensare in aliquo ex præceptis legis naturalis. Quod si interdum aliquam in præceptis mutationem facit, vtitur absoluta potentia, imò & supremo dominio, vt explicabimus capite sequenti; ergo non est verisimile, dedisse hominibus ordinariam potestatem dispensandi in aliquo præcepto naturali. Eo vel maxime, quòd ex solutionibus argumentorum, & ex cap. 16. constabit, non esse hominibus necessariam talem potestatem ad conuenientem gubernationem. Secundò si in hominibus esset talis potestas, non solum in Pontifice esset, sed etiam in Imperatore, vel Rege temporali in his præceptis naturalibus, quæ circa temporalia versantur, vt sunt ferè omnia, quæ ad proximum pertinent; vtrumque autem falsum est, ergo. Sequela declaratur, quia licet Papa habeat in Ecclesia supremã potestatem; tamen etiã Imperator potestatem habet à Deo, & vicem eius gerit in sua republica, iuxta Paul. Rom. 13. Et loquendo ex vi legis naturalis, ante institutam Pontificiam dignitatem non potest fingi alius, qui vices Dei quoad talem actum in republica gerat, & nũc si non sit à Pontifice impeditus, eandem habebit. Minor autem quoad Imperatorem habetur in Clemẽt. *Pastoralis.* de Re iud. in fine, ibi, *Nec prædicta suppletio circa subditum ad ea potuisset de ratione referri, per quæ de crimine præsertim sic graui delato defensionis (quæ à iure prouenit naturali) facultas adimi valuisset; cum illa imperatori tollere non licuerit, quæ iuris naturalis existunt.* Et generaliter idem sumitur ex ca. *Super eo*, de Vsur. ibi, *cum vsurarum crimen vtriusq; testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus.* Ex eo enim quod vtrumque testamentum tale crimen detestetur, tacitè colligit Pontifex, esse contra ius naturale, & hinc esse indispensabile simplicetur, ac subinde per quancumque hominis potestatem. Tertio, in his præceptis eadem est ratio partis, & totius: nam in propositione necessaria, quam Dialectici dicunt esse in materia naturali, non minus repugnat falsitas vnius singularis, quam totius vniuersalis propositionis; sed omne præceptum naturale est in materia naturali, & cõtinet absolutam veritatem ex natura rei necessariam: ergo sicut abrogari non potest, ita neq. in aliquo singulari casu mutationem recipere, & consequenter nec dispensari. Sed vis huius argumenti pendet ex dicendis c. seq. & in solutionibus argumentorum.

Clementin.

Ca. Super eo.

11. *2 assertio. Præcepta iuris naturalis, quæ pendent in sua obligatione à consensu volũtatis humanæ possunt aliquando per homines dispensari.*

Dico secundo; Præcepta iuris naturalis, quæ pendent in sua obligatione præceptiua; à priori consensu volũtatis humanę, & ab efficacia illius ad aliquid agendum, possunt interdum per homines dispensari, non directe, ac præcise auferendo obligationem legis naturalis, sed mediãte aliqua remissione, quę fit ex parte materiæ. Prior pars negatiua constat facilè ex præcedenti assertione, quia etiam illa præcepta secundum se spectata continent intrinsecam honestatem, quæ nunquam potest auferri, aut violari, si ad suam materiam applicentur, vt patet in his præceptis, seruanda est fides, vel Deo, vel homini, & similibus. Altera verò pars affirmatiua probatur optimè exemplis de Voto, iuramento, & similibus, & explicata est latè in tract. de Voto lib. 6. cap. 9. & infrà respondendo ad argumenta clarior fiet. Ratio autem non est alia, nisi quia materiam illam mutari, vel variari, non est contra legem naturalem, quia pendet ex voluntatis mutatione. Et hac etiam ratione hoc non excedit potestatem superioris humani, vel quatenus ab illo pendet voluntas subditi, vel quatenus est Vicarius Dei. Facta autem tali mutatione, non solum non repugnat auferri obligationẽ legis naturalis, sed etiam ipsa per se cessat, ac desinit obligare. Imò hoc modo priuatus homo potest interdũ auferre obligationẽ naturalẽ ortã ex promissione, verbi gratia, remittendo illã, vel ortam ex mutuo perficiendo donationem. Ad hunc ergo modum intelligenda est hæc relaxatio iuris naturalis, quæ in hoc genere dispensationis admiscetur, quæ re vera in rigore non est dispensatio iuris naturalis, sed vocatur dispensatio voti, aut iuramenti, quia fit per remissionẽ quandam ex potestate superiori, & iurisdictionis; tamen in rigore potius est dispensatio facti, quàm iuris, vt rectè dixit Albert. Bolognet. suprà.

Albert. Bolognet.

12. *3. assertio. Per ius humanum ità materia iuris naturæ mutari potest, vt ratione illius varietur obligatio iuris naturalis.*

Dico tertiò. Per ius humanum, siue gentium, siue ciuile fieri potest talis mutatio in materia legis naturalis, vt ratione illius varietur etiam iuris naturalis obligatio. Iuxta hanc conclusionem intelligenda videntur nonnulla iura ciuilia, vel Iuristæ, cùm dicunt, per ius gentium, vel ciuile detrahi aliquid de iure naturali, vt patet ex l. *Manumissiones*, & l. *Ius ciuile*. ff. de Iustit. & iure, & in §. *Ius autem*, Instit. de Iure natur. gentium, & ciuili. Hanc etiam assertionem confirmant multa ex exemplis in primo fundamento contrariæ sententiæ adductis, vt in eorum explicatione videbimus. Ratio denique est, quia hic modus mutationis non repugnat necessitati, & immutabilitati iuris naturalis, & aliunde est conueniens, & sæpè necessarius hominibus iuxta varias mutationes, quæ in statu eorum contingunt. Et hoc modo rectè accommodatur vsitatum exemplum ex August. sumptum, quod sicut medicina alia præcepta tradit pro infirmis, alia pro sanis, & quædam pro fortibus, alia pro debilioribus, & tamen non propterea regulæ medicinę in se variantur, sed multiplicantur, & quædam nunc deseruiunt, nunc aliæ: ita ius naturale idem existens aliud præcipit in tali occasione, aliud in alia, & nunc obligat, & non antea vel posteà sine sui mutatione, propter materię variationem.

L Manumissiones. L Ius ciuile.

13. *Fit satis argumentis. Ad primum Scot. Gabr.*

Ad argumenta igitur prioris sententiæ, quatenus huic resolutioni obstare possunt, respondendum est. Circa primum itaque exemplum in primo argumento positum de rerum communitate, & diuisione Scot. in 4. d. 15. quæstione 2. artic. 1. & ibidem Gabr. q. 2. in princ. dicunt, ante peccatum habuisse homines præceptum, vt omnia essent communia; post peccatũ verò sublatum fuisse illud præceptum, & ideo rerum diuisionem non fuisse contra ius naturæ,

Sed hæc sententia quoad illud primum præceptum, non placet, quia non video necessitatem illius præcepti. Nam si ponatur positiuum, gratis asseritur, cum ostendi non possit, si naturale, probanda est necessaria connexio communitatis rerum cum statu innocentiæ; nulla autem esse videtur, quia salua morum honestate, possent homines in illo statu res aliquas, præsertim mobiles, & ad ordinarium vsum necessarias sibi vsurpare, & inter se diuidere. Quod notauit Almai. ibi quæst. 2. art. 1. coniecturæ autem, quibus vtitur Scot. ad ostendendum illud præceptum, scilicet, quia communitas in illo statu esset magis accommodata ad hominum sustentationẽ, & pacem, & similes, solum probant, tunc non fuisse necessariam rerum diuisionem, vel ad summum communitatem rerum futuram fuisse vtiliorem rerũ futuram fuisse vtiliorẽ in illo statu, non verò fuisse necessariã. Sicut è cõuerso congruentiæ, quę ostendunt, diuisionem rerum esse commodiorem in natura lapsa, non probãt, hanc diuisionem esse sub pręcepto naturali, sed solum esse huic statui, & conditioni hominum accommodatam. Aduerto tamen etiam iuxta illam sententiam Scoti non esse admittendam intrinsecam, & propriam mutationem in iure naturali, sed solam cessationem obligationis eius propter mutationem factam ex parte hominũ, atque adeo in ipsa materia.

Almain.

14. *Distinctio iuris naturalis in negatiuũ, & positiuum.*

Communis ergo responsio tam ad illud exemplum quàm ad multa alia est dupliciter aliquid esse de iure naturali scilicet, negatiuè, & positiuè. Negatiuè esse dicitur, quod ius naturale non prohibet, sed admittit, quamuis neque illud positiuè præcipiat: quando verò aliquid pręcipit, dicitur id esse positiuè de iure naturali, & quando prohibet, dicetur esse positiuè contra ius naturale. Diuisio ergo rerum non est cõtra ius naturale positiuum, quia nullum erat naturale præceptum, quod illam prohiberet. Quãdo ergo aliqua iura dicunt esse contra ius naturale, intelligenda sunt de iure naturali negatiuè: sic enim communitas rerum erat de iure naturali, quia ex vi illius res omnes essent communes, nisi homines aliud introduxissent. Sumitur ex D. Thom. 2. 2. q. 66. artic. 2. ad 1. & in d. q. 94. art. 5. ad 3. Conr. de Contract. q. 10. Couarr. in Regula *Peccatum*, 2. p. §. 11. nu. 3. & Nauarr. in ca. *Ita quorundam*, de Iudęis natab. 11. Glossa penult.

Rerum diuisio non est contra ius naturale positiuum.

D. Thom. Conrad. Couarr. Nauar.

15. *Fortunij Obiectiones contra datam doctrinam.*

Hanc verò responsionem impugnauit ex Iuristis Fortunius Garcia in dict. l. *Manumissiones*. n. 8. Quia iuxta illam distinctionem non magis libertas, quam seruitus, nec magis communitas, quam diuisio rerum esset de iure naturę, quod est contra dicta iura, & contra communem sententiam. Sequela patet, quia etiam rerum diuisio est de iure naturę negatiuè, quia non prohibetur. Secundò, quia aliàs sequeretur, stando in iure naturæ potuisse vnum hominem licitè priuare alium libertate, & redigere in seruitutem, quia nihil ageret contra præceptum legis naturalis, quod patet, quia libertas solum negatiuè dicitur esse de lege naturæ scilicet, quia non prohibetur; non verò quia aliquo pręcepto positiuo mandetur; ergo actio contraria libertati non est prohibita iure naturę. Tertio, inde etiam sequeretur potuisse homines licitè suo arbitrio, & per potentiam vsurpare, & res omnes, & iurisdictionem, & dominium in alios homines, quia in hoc non agerent contra aliquod præceptum legis naturalis, sed solum contra id, quod permittebatur ex vi legis naturalis, quod non est per se malum. Vnde hinc videtur sumpsisse occasionẽ opinio quorundã Iuristarum dicentium, reges temporales de absoluta potentia sua posse suo arbitrio dominia rerũ transmutare, vel sibi vsurpare. Sic ferè loquitur Glossa in capite *Per principalem*, verb. *Ad nos*. 9. q. 3. licet non satis declaret, posse principem sine causa iusta id facere. Idem Angel. in l. *Item si verberibus*. §. 1. ff. de Rei vindicat. Hæc autem absurdissima sunt, vt est per se notum, quia sunt contra hominũm pacem, & iustitiã, & contra ius vnicuique datum à natura.

Glossa.

Angelus.

16. *Fit satis obiectionibus, & explicatur amplius doctrina.*

Sed hæ obiectiones procedunt ex mala intelligentia illius distinctionis, ad quam melius percipiendam supponenda est alia distinctio iuris, quæ in superioribus à nobis data est: diximus enim ius aliquando significare legem: aliquando vero significare dominium, vel quasi dominium alicuius rei, seu actionem ad vtendum illa: nunc ergo idem dicimus de iure naturali. Atque ita distinctio D. Thomæ, & communis intelligitur de iure naturali præceptiuo, & in ordine ad materiam, de qua sermo est. Quo sensu manifestum est, diuisionem rerum non esse contra ius naturale, quod illam prohibeat absolutè, & simpliciter. Et idem est de seruitute; & aliis similibus. At verò si loquamur de iure naturali dominatiuo, sic verum est libertatem esse de iure naturali positiuè, & non tantum negatiuè, quia ipsa natura verum dominium contulit homini suę libertatis. Communitas etiam rerũ aliquo modo pertineret ad dominium hominum ex vi iuris naturæ, si nulla esset facta rerum diuisio, quia homines haberent positiuum ius, & actione ad vsum rerum communium, vt est per se euidens; & rectè probat prima obiectio facta. Nam hac ratione libertas est de iure naturæ, potius quàm seruitus, quia natura fecit homines positiuè (vt sic dicam) liberos cum intrinseco iure libertatis, non tamen ita fecit positiuè seruos, propriè loquendo. Similiter contulit communiter dominium rerum omnium, & consequenter vnicuique dedit potestatem vtendi: proprietatem autem dominiorum non ita contulit, vt egregiè declarat Augustin. tract. 6. in Ioan. in fine, & ca. 1. d. 8. & de hoc communi dominio videri potest Soto libro 4. de Iustit. quæstione 4. artic. 1. Molin. tractat. 2. de Iustit. disp. 3.

August. Soto. Molin.

Per quod etiam patet responsio ad alias illationes: nihil enim illorum sequitur, quia illa repugnant huic iuri positiuo, & dominatiuo, quod natura vel omnibus, vel singulis contulit. Vnde quamuis natura non præceperit, vt res semper essent communes (quo sensu dicitur communitas rerum de iure naturæ negatiue) tamen durante illo statu, positiuum præceptum iuris naturæ erat, vt nemo prohiberetur, nec impediretur ab vsu necessario communiũ rerũ. Quod pręceptũ suo modo nũc durat in his rebus, quæ communes sunt, quandiu non sunt diuersę aliquo modo; nemo enim potest prohiberi à communi vsu illarum per se loquendo, id est, seclusa speciali necessitate, vel causa iusta. Sicut etiam è contrario, quamuis diuisio rerum non sit præcepta iure naturæ; tamen postquam facta est, & applicata sunt dominia, ius naturę prohibet furtum, seu indebitam acceptationem rei alienæ. Et ob hanc causam non licent ea omnia, quę 17.

in ea obiectione inferuntur, vt constat, & de illis videri possunt Couarr. lib. 3. Variar. cap. 6. & Pinel. in Rubri. C. de Resc. vendi p. 1. c. 1. n. 14. & sequentibus.

Couarr. Pinel.

18. Sed adhuc obstat secundum exemplum, quia diuisio dominiorum quoad libertatem à natura facta est; quomodo ergo potest licitè auferri. Et in vniuersum oritur alia difficultas, cur possit ius naturæ denominatiuũ, etiã si positiuè ab ipsa natura datum sit, immutari, & per homines aliquando licitè & valide auferri; non autem ita possit mutari ius naturæ præceptiuum. Respondeo prius ad secundum exemplum, quanuis natura dederit libertatem, & dominium eius, non tamen absolutè prohibuisse, ne auferre possit. Nam in primis eo ipso, quod homo est dominus suæ libertatis, potest eam vendere, seu alienare. Respublica etiam per potestatem altiorem, quam habet ad regendos homines, potest ex iusta causa (vt in pœnam) hominem priuare sua libertate: nam etiam natura dedit homini vitam quoad vsum eius, ac possessionem, & interdum nihilominus potest iustè illa priuari per potestatem humanam.

Curius naturæ dominatiuũ possit per homines mutari, non ita vero præceptiuum.

Ratio autem generalis differentiæ inter ius præceptiuum, & dominatiuum est, quia illud prius continet regulas, ac principia bene operandi, quę continent necessariam veritatem, & ideò immutabilia sunt: fundatur enim in intrinseca obiectorum rectitudine, vel prauitate. Ius autem dominatiuum solum est materia alterius iuris pręceptiui, & consistit (vt sic dicam) in facto quodam, seu in tali conditione, vel habitudine rerũ. Cõstat autẽ res omnes creatas pręsertim incorruptibiles, haberè à natura multas conditiones, quæ mutabiles sunt, & per alias causas auferri possunt. Sic ergo dicimus de libertate, & de quocunque iure simili; etiam si positiuè sit à natura datum, posse per homines mutari, quia in singulis personis est dependenter, vel à sua voluntate, vel à republica, quatenus habet legitimam potestatem in omnes priuatas personas, & bona earum, quantum ad debitam gubernationem necessarium est.

Solutio, & ratio differentiæ.

19. Atque ex his reliqua exempla facilè expedita sunt. Nam tertium de præscriptione solum probat, leges ciuiles posse ex iusta causa mutare, vel transferre iura dominandi, qua mutatione facta, extrinseca ratione dici potest mutari ius naturale, quia mutata materia, cessat prius ius, & aliud obligat, quod non repugnat dictis; illa cõfirmat. Quartum vero exemplum de testamentis, vel contractibus solum probat, ius humanum posse aliquid addere iuri naturali, quod etiam verum est. Neque inde sequitur aliquid contra positiuum pręceptum iuris naturæ, quia ius naturale non præcipit, verbi gratia, vt matrimonium sine tot testibus factum valeat; sed in hoc negatiuè se habet non exigendo testes. Vnde fit, vt quandiu ius positiuum illos non postulauerit, matrimonium sine illis valeat ex vi iuris naturalis; postquam autem ius positiuum talem conditionem postulabat ad valorem contractus, ius naturale illi non repugnat, sed potius suo modo ad illius iuris obseruationem obligat, & sic de alijs formis humano iure inuentis dicendum est.

20. *Ad secundum.* Ad secundum argumentum continens exempla humanarum dispensationum in lege naturali respondetur, procedere iuxta secundam assertionem, & illam probare. Nam primum exemplum de voto, & iuramento, apertè versatur in materia, quæ pendet ex humano arbitrio, & consensu, & ita in illorum dispensatione non relaxatur in se præceptum legis naturalis, sed remittitur debitum ortum ex consensu humano, & ita cessat consequenter obligatio naturalis pręcepti, vt in tract. de Iuramento, & Voto ex professo traditum est. Eiusdem generis est secundum exemplum de matrimonio rato: nam etiam ibi obligationi naturali substernitur contractus humanus, ratione cuius potest in illo dispensari. Quod si instes; quia lex naturalis præcipit, vt vinculum illud sit indissolubile: Respondeo, non ita hoc pręcipere naturalem legem, vt absolutè sit intrinsecè malum, contractum illum dissolui: nam hoc non ostenditur sufficienter ex principijs naturalibus, sed solum vt dissolui non possit priuata auctoritate, & voluntate contrahentium, quia talis dissolutio nõ fit sine aliquo præiudicio communitatis, seu ipsius naturæ conseruandæ, cui per tale vinculum fuit aliquo modo ius acquisitum, & ideò dissolui nõ potest priuata auctoritate: contra quã naturalem legem non fit, quando dispensatur auctoritate publica, & ita nulla dispensatio in proprio iure naturali præceptiuo ibi interuenit. Quod autem id fieri possit auctoritate publica, non est contrarium, imò consentaneum ipsi naturæ, quia natura ipsa (vt sic dicam) potest cedere iuri suo propter aliud bonum maius, quod in suum etiam commodum redundat. Et quia administratio eorum iurium, quæ ad commune bonum naturæ pertinent, commissa est potestati gerenti curam reipublicæ, ideò non est contra naturale ius, quod talis actus auctoritate publica dissoluatur. An verò hæc potestas sit supranaturalis, vel possit esse in pura natura, vel matrimonium esset purus contractus, & non sacramentum, & quomodo locum habeat in matrimonio tantum rato, & non in consummato, in materia de Matrimonio tractandum est.

Quomodo cesset naturale ius per dispensationem, quæ fit in voto & alijs à Prælatis.

In tertio exemplo de dispensatione in residẽtia Episcoporum, disputari posset, an obligatio residendi sit de iure naturali, vel diuino positiuo, sed quia non est huius loci, suppono esse de iure naturali. Quo supposito Soto (vt supra retuli) negat illam esse veram dispensationem, per quam relaxetur eius obligatio, sed esse interpretationem tantum, quod in tali casu ius naturale non obliget. Quia cum illud pręceptum sit affirmatiuum, non obliget pro semper, & ideò facile occurrere possunt occasiones, in quibus, seu pro quibus tale pręceptum non obliget, & in illis habebit locum interpretatio. Sed hæc responsio efficaciter improbatur rationibus factis inter argumentandum. Quia vbi est pura interpretatio, non tollitur obligatio, sed ablata supponitur, & declaratur: in hoc autem genere est euidens, & experientia notissimum, sæpè concedi licentias, & dispensationes in casibus, in quibus per se obligatio non cessauerat; nec priuata auctoritate posset tuta conscientia omitti, per quamcumque interpretationem doctrinalem (vt sic dicam) subsistente tali causa; & tamen facta facultate per Pontificem cum eadem causa sola, dubitandum non est, quin tuta conscientia non resideatur; ergo signum est, esse ibi veram relaxationem per potestatẽ iurisdictionis. Neque etiam dici potest, illam esse interpretationem in casu dubio, & ideò requirere iurisdi- 21.

An Pontifex possit dispensare in residentia Episcopi quæ est de iure naturali.

risdictionem, quia nullum supponitur dubium; imò supponitur vt certum, causam non esse talem, quæ per se valeat auferre obligationem. Quod etiam patet, quia causa sæpe est intrinseca respectu talis obligationis, vt publica vtilitas in regimine totius regni, vel in assistendo catholico principi ad commune bonum Ecclesiæ, vel regni, & similes, quæ per se non excusant, & multum pendent ex arbitrio humano, & ideò possunt sufficere ad honestandam dispensationem; non vero ad tollendam per se obligationem.

22\. *Auctoris sententia, posse humana potestate dispensari in residentia Episcopi, & assignatur ratio.* Concedo ergo illam esse dispensationem. Dico tamen non esse in iure naturali præceptiuo per se spectato, sed in materia eius mutando illam, quatenus etiam pendet ex consensu, aut voluntate humana; qua mutatione facta ipsum naturale præceptum per se cessat obligare. Declaratur, quia illa obligatio residend. non insurgit, nisi mediante pacto, & vinculo inter Episcopum, & Ecclesiam; hoc autem pactũ, & vinculũ humana voluntate contrahitur, & ideò ex hac parte mutabile est saltem per potestatẽ publicam c. *Inter corporalia*, de Translat. Epis. & ideo per eandem relaxari potest, & consequenter etiam potest naturalis obligatio, quæ ex illo nascitur, vel mutari, vel auferri. Et declaratur amplius, quia illud pactum inter proprium Episcopum, & suam Ecclesiam ex natura rei subordinatur supremo pastori, ita vt in illo pacto includatur conditio offerendi se ministerio talis Ecclesię cum subordinatione ad supremũ pastorem, qui habet in illa Ecclesia excellentiorem potestatem, & immediatam etiam curam. Quando autem Pontifex dispensat in residentia, ipse statuit, quomodo pro tali tempore prouidendum sit tali Ecclesię, & quasi onus illius in se suscipit, & inde consequenter fit, vt proprius Episcopus liberetur personali obligatione, non per dispensationem in præcepto naturali, sed quia illo modo revera implet pactum cum sua Ecclesia, ex quo illa obligatio pręcepti oriebatur. Vel potius impletur illa obligatio alio modo incluso etiam in ipso pacto, prouidendo Ecclesiæ modo præscripto à supremo pastore ex rationabili causa: hoc enim supponi debet, quia hęc est iusta conditio, quam vinculum ipsum includit.

Cap Inter corporalia.

23\. *Impedimenta iure naturæ matrimonia dirimentia nequeũt à Põtifice dispẽsari.* Ad quartum exemplum de impedimentis irritantibus iure naturali, nunc supponimus esse probabilius, in talibus impedimentis non posse dispensari per potestatem humanam, vt quod aliquis, qui matrimonium cum vna contraxit, & consummauit, aliam ducat, priori viuente, vel manente vtroque vinculo valido, vel dissoluto priori: neutrum enim fieri potest per humanam potestatem, idemque est in similibus. Vnde hæc exempla potius confirmant primam assertionem: nam hæc impedimenta, si naturalia sunt, ex pura ratione pendent, non ex voluntate humana. Vnde non credimus, esse aliquando in Ecclesia dispensatum in matrimonio inter fratres, si tamen id factum est, credendum est, factum esse adhærendo opinioni dicenti, illud nõ esse impedimentum irritans iure naturæ, de quo plura in propria materia, & aliquid addemus in capite sequenti.

24\. Alia vero exempla nihil faciunt ad causam: nam in priuilegijs decimarum non derogatur iuri naturæ, sed humanæ determinationi. Quia licet sustentatio ministrorum Ecclesię sit de iure naturę, tamen modus, & destributio illius oneris inter fideles, humani iuris, & arbitrij est, & in hoc tantum fit aliqua immutatio, vt latè declaraui tract. 2, de Relig. lib. 1. c. 14. Immunitas etiam Ecclesiastica quoad personas (dato quod sit de iure diuino naturali, quod nunc non agimus) non violatur, nec minuitur in se, & prout esse potest in præcepto naturali, ex eo, quod auctoritate Pontificis interdum aliquis Clericus priuetur illa, & potestati laicæ subijciatur, vel quia tunc potestas Ecclesiastica subit rationem ministri Pontificis, vel certè quia ratio naturalis non alio modo dictat hanc immunitatem, nisi cum dependentia, & subordinatione ad supremum Ecclesiasticum pastorem; & ita ibi nulla interuenit dispensatio in iure naturali pręceptiuo. Quia ius naturale non præcipit ita clericos esse immunes, vt etiam ex iusta causa non possit Ecclesiasticus Prælatus, præsertim supremus, eos brachio sæculari remittere, vt est per se notũ. Quapropter quando hoc fit, non solum non est relaxatio iuris naturalis, verum potius est iusta exequutio iustitiæ, quam diuinum, & naturale ius dictat. Alia verò exempla, quæ Felinus ibi citatus adducit, prudens omitto, quia multa ex dictis excluduntur; alia probabilia non sunt; alia verò non ad pręsentem causam pertinent, sed quæstionem de dispensatione in iure diuino positiuo infrà suo loco tractandam attingunt.

Ad rationem respondeo confirmare secundam assertionem, & non procedere contra primam. In his enim obligationibus, quæ pendent ex consensu, vel pacto humano, frequens esse potest illa necessitas dispensandi, & ideò consentaneũ est diuinæ prouidentiæ, vt illam potestatem reliquerit in Ecclesia. Qua ratione in tractatibus de Iuramento, & voto vsi sumus. Item materia talis obligationis de se est mutabilis, & variabilis, & humana volũtas sæpe imprudenter consentit in obligationem aliquam, & ideò materia illa apta erat ad potestatem dispensandi. At verò quando lex naturalis obligat ex vi solius rationis in materia independente à priori consensu humano, non solum esse non potest necessitas dispensationis, sed etiam illi repugnat: nam si res sit prohibita ratione naturali, est intrinsecè mala, quæ ergo potest esse necessitas dispensationis in tali lege? Si verò sit præcepta, vel occurrente necessitate, talis lex non obligabit, & non erit necessaria dispensatio, vel si non obstante necessitate lex obligat ex vi rationis, omissio illius est intrinsecè mala in tali articulo, & ideò nulla potest esse necessitas permittendi illam. Et ita cessant reliqua, quæ ibi adducuntur, quæ habere possent aliquem colorẽ pro iure diuino positiuo, & in suo loco tractabuntur: nam ad ius naturale non rectè accõmodantur. Quod vero in fine additur de interpretatione, in c. 16. tractabitur. 25.

CAPVT XV.

Vtrum Deus dispensare possit in lege naturali etiam de absoluta potestate?

1\. *Ratio difficultatis.* Ratio dubitandi est, quia omnis legislator potest in sua lege dispensare, quod in humano legislatore tam generaliter, & sine exceptione hoc verum habet, vt etiam si absque causa dispenset factum teneat; ergo multo magis

in

in Deo; ergo cum ipse sit auctor naturalis legis poterit in ea dispēsare. Cōfirmatur, quia ita fecisse videtur dispensando cum Abrahamo in quinto præcepto Decalogi Genes. 22. & cum Osea in 6. quando illi pręcipit accipere mulierem fornicariam Oseæ 2. & cum filijs Israel in septimo, quando ex Dei facultate spoliauerunt Ægyptios, Exod. 12.

2. *Distinguitur triplex ordo præceptorum naturalium.*

Distinguamus tres ordines pręceptorum naturalium: quędam sunt vniuersalissima principia, vt malum faciendum non est, & bonum est prosequendū: quædam vero sunt conclusiones immediatæ, & omnino intrinsece coniunctæ dictis principijs, vt præcepta Decalogi. In tertio ordine sunt alia pręcepta, quæ multo magis sunt remota à primis principijs; imo & ab ipsis Decalogi præceptis, de quibus postea exempla ponemus. De primis non est controuersia inter auctores; nam certum est, in ea non cadere dispensationem respectu hominis libere, & moraliter operantis. Nam si Deus faciat, vt homo careat omni operatione morali, liberum vsum rationis & voluntatis impediendo, excusaretur homo ab omni lege naturali, quia nec bene, nec male moraliter operari posset; tamen illa non esset dispensatio in lege naturę, sed esset impedire subiectum, ne esset capax obligationis illius, sicut nunc infans non obligatur proprie lege naturali. At vero si homo relinquitur capax liberæ operationis, absolui non potest ab omnibus illis principijs legis naturæ; quia posita quacumque dispensatione, necesse est, vt illa principia sint regula honestè operandi, vel enim dispensatio facit operationē, vel carentiā eius licitā, vel nō facit: si non facit, nulla est dispensatio: si vero facit, necesse est, vt ratio iudicet, hic & nunc operationē esse licitā; ergo dispensatio non potest cadere in illud principium, bonum est prosequendum, quod amplius ex dicendis constabit. Controuersia ergo est de alijs duobus ordinibus pręceptorū, & pręsertim tractatur à Doctoribus de secundo: nam de tertio pauca dicunt, & ideo in fine breuiter illam expediemus.

3. *1. Sententia affirmans Deū posse dispensare in omnibus præceptis naturalibus*

Est ergo prima sententia, generaliter affirmans, posse Deum dispensare in omnibus pręceptis Decalogi. Quæ consequenter ait, non solum posse Deum dispensare, sed etiam abrogare totam illam legem, auferendo omnino eius obligationem, vel prohibitionem. Quod facto, inquit hæc opinio, futura fuisse licita omnia, quæ lex naturę prohibet, quantumuis mala nunc esse videantur. Ex quo tandem concludit, non solum posse Deum hęc non prohibere, sed etiam præcipere, vt fiant; quia si mala non sunt, sed licita, cur non poterit illa præcipere. Hæc fuit sententia Ocham in 2. q. 19. ad 3. dubium, quem sequitur Petrus de Aliaco in 1. distin. 14. & Andr. de Cast. Nouo ini. 1. d. 48. quæst. 1. art. 1. & inclinat Gerson, Alphabet. 61. lit. E. & F. Almain. etiam 3. Moral. cap. 15. vt probabilem tractat hanc opinionem; postea vero illam reijcit. Fundantur pręcipue, quia omnia, quę cadunt sub legem naturę; non sunt mala nisi quia prohibētur à Deo, & ipse libere illa prohibet, cum sit supremus Dominus & gubernator. Item quia oppositum non implicat contradictionem; ablata enim prohibitione, reliqua omnia facile consequūtur.

Ocham. Petrus Aliac. Andr de Cast Nou. Gerson. Almain.

4. Hęc vero sententia tanquam falsa, & absurda à reliquis Theologis reijcitur. Et à priori improbanda est ex dictis suprà cap. 6. vbi ostendimus, legem naturalem, licet, vt est propria lex diuina, præcepta & prohibitionem Dei includat, nihilominus supponere in sua materia intrinsecam honestatē, vel malitiam ab ea prorsus inseparabilē. Et præterea ibi ostendimus, supposita diuina prouidētia, nō posse Deū nō prohibere mala illa, quæ ratio naturalis ostendit esse mala. Sed licet fingamus, prohibitionem additam per voluntatem Dei posse auferri; nihilominus prorsus repugnat, ad id, quod per se & intrinsece malum est, desinere esse malum, quia rei natura nō potest mutari; vnde nec potest talis actus libere fieri, quin malum sit & dissonum naturæ rationali, vt ex Arist. & alijs ibi ostendimus. Et videtur per se notum, qui enim fieri potest, vt odium Dei, vel mendacium libere facta non sint praua. Fundamentum ergo huius sententiæ, scilicet, quod omnis malitia humanorum actuū proueniat ex prohibitione extrinseca, omnino falsum est. Ideoque ne in æquiuoco laboremus, separanda est quæstio de prohibitione extrinseca Dei, an possit ab ipso non fieri, vel respectu omnium, vel respectu alicuius. Nam de hac prohibitione esse potest res magis dubia, vt in dicto cap. 6. dixi, probabilius tamen esse ostēdi, esse à diuina prouidentia inseparabilem: illa vero quæstione omissa, hic absolutè inquirimus, an fieri possit à Deo, vt actiones illæ, quæ per legem Decalogi prohibentur, malę non sint vllo modo, ita vt nec per legem ostensiuam naturalis rationis vetentur, vt malę, & in hoc sensu dicemus, esse falsam sententiām Ochami, & aliorum. *excluditur hæc sententia.*

5. *Absurdum quod sequitur ex improbata sententia; posse, scilicet, Deū præcipere vt ipsemet odio habeatur.*

Vnde à fortiori constat, multo maius absurdum esse dicere, posse Deum homini præcipere, vt ipsummet Deum odio habeat, quod plane sequitur ex illa sententia. Nā si potest illum actum non prohibere, & ablata prohibitione nō est malus; ergo potest illum pręcipere. Consequens autem esse absurdum patet, quia non potest Deus facere, vt ipsemet sit odio dignus: nam repugnat eius bonitati; neque etiam potest facere, vt sit rectum, & ordinatum, habere odio rem amore dignam. Item esset ibi quædam contradictio, nam obedire Deo, est quidam virtualis amor eius, & obligatio ad obediendum pręsertim nascitur ex amore; ergo repugnat obligari ex pręcepto ad ipsummet Deum odio habendum. Idem argumentum fieri potest de mendacio: nam si Deus illud posset pręcipere, etiam posset ipse mendacium dicere, quod erroneum est: sic enim tota certitudo fidei periret. Atque hæc etiam ratio probat de dispensatione: nam si potest Deus dispensare in omnibus; ergo in mendacio non tantum officioso, sed etiam pernicioso, & in quacumque materia; multo ergo magis poterit (vt ita dicam) secum ipse dispensare, vel potius sine dispensatione mentiri, quia respectu illius nulla est prohibitio, & aliàs diceretur, actum secundum se malum non esse.

7. *2. opinio affirmās præcepta Decalogi, quæ dicūtur secū. dæ tabulæ, dispensari posse per Deū non vero primæ.*

Secunda sententia est Scoti in 3. distinct. 37. q. vnica, quem ibi sequitur Gabriel q. 1. art. 2. & refertur etiam ibidem Almai. distinguitque inter præcepta primę, & secundæ tabulæ. Primæ tabulę dicūtur tria pręcepta Decalogi, quæ versantur circa Deum, de quibus sentit, duo prima, quæ negatiua sunt, esse indispensabilia; tertium autem, quatenus inuoluit circunstantiam Sabbathi, & dispensabile & abrogabile fuisse (quod est manifestum apud omnes, quia quoad id non fuit naturale, sed positiuum) quatenus vero ab-

ro absolute continet affirmatiuum præceptum cultus diuini, dubitat, an dispensabile sit. Et de tota hac parte huius opinionis infra dicam. Præcepta secundæ tabulæ dicuntur reliqua septem, & in vniuersum omnia, quę circa proximos, vel creaturas versantur, de quibus omnibus sentit Scot, dispensabilia esse.

7. Duo fundamenta præcipua adducit Scot. Vnum est, quia si essent indispensabilia, intellectus diuinus, vt pręuenit voluntatem suam, necessario iudicaret, hos actus esse amandos, & illos odio habendos, & consequenter necessitatem imponeret diuinæ voluntati ad amandos actus, quos præcipit, & odio habendos, quos prohibet, quod reputat absurdum & dicit alibi probasse. Secundum eius fundamentum est, quia beatitudo hominis pendet ex aliquo actu circa creaturam: nam solo amore sui potest Deus hominem beatificare: ergo nullus actus voluntatis humanæ circa creaturam est medium necessarium secundum potentiam Dei absolutam ad beatitudinem hominis; nec etiam est impedimentum necessario illam excludens; ergo nullus talis actus circa creaturam necessario præcipitur, aut prohibetur à Deo; ergo potest in omni tali actu dispensare. Vnde concludit Scot. septem illa præcepta Decalogi non esse conclusiones, quæ absoluta necessitate inferantur ex principijs per se notis, sed solum habere quandam conuenientiam maximam cum natura hominis, vt illi pręcipiantur, vel prohibeantur, ac proinde esse capacia dispensationis. Ponitq. exemplum in occisione hominis, cuius prohibitio non necessario infertur ex principijs naturæ, vt in Abrahamo (inquit) ostensum est. Atque hanc ferè sententiam tenuisse videtur Bonau. in 1. d. 47. solumque differre, quia de pręceptis primæ tabulæ indistinctè negat recipere posse dispensationem; de præceptis autem secundę tabulæ absolutè contrarium affirmat, & putat esse sententiam Bernardi lib. de Pręcep. & dispens. capit. 5. sed de sensu Bernardi dicam inferiùs, & fortasse Bonau. in eodem loquutus est. *D. Bonau.* *D. Bernardi*

8. In hac opinione Scoti in primis considerandum est, illum non tam admittere dispensationem in iure naturali, formaliter loquendo, vt sic dicam, seu loquendo proprie, & rigorose de pręcepto legis naturæ, sed potius extrahere ab hoc iure præcepta secundæ tabulæ, & ideo concedere esse dispensabilia. Vnde consequenter videtur non admittere aliquod proprium præceptum legis naturæ, nisi quod ad Deum pertineat. Vtrumque patet, quia lex naturalis est illa, quæ ex vi rationis solius ducit obligationé, sed illa pręcepta non sunt talia secundum Scotum, quia dicit, non necessario inferri ex principijs naturæ, & ita non esse intrinsece mala, nisi prohibeantur: ergo.

9 *Excluditur opinio.* In vtroque igitur mihi valde displicet hæc sententia. Primo enim si præcepta secundæ tabulæ non essent legis naturæ, ante legem per Moysem datam non obligassent homines ex vi solius rationalis, quia per illam non poterat constare de speciali prohibitione diuina, si ratio nõ ostendebat in actibus intrinsecam malitiã. Vnde etiam post datam legem illa præcepta moralia nõ obligassent gentes, pro quibus lex Moysi data non erat, imò nec nunc quoad nos suam vim retinerent, quia omnia præcepta, quatenus fuerunt positiua illius legis cessarunt. Nisi dicatur, fuisse renouata à Christo in Euangelio: quod

A verum quidem est: tamen inde retorquetur argumentum, quia Christus non tradidit præcepta moralia positiua, sed naturalia, & illa magis explicauit; ergo si nunc perseuerant, ideo est, quia naturalia sunt. Deinde totum illud consequens videtur esse contra Paulum ad Roman. 2 dicentem: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, & qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt*, scilicet, sine lege positiua propter solam naturalem: loquitur autẽ ibi Paulus de peccatis contra præcepta secundæ tabulæ, cum ait, *Tradidit eos in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt, &c.* *Roman 2.*

Responderi potest, etiam si hæc præcepta non sint omnino necessaria de lege naturæ, esse tamen adeo conuenientia naturæ, vt ab omnibus gentibus fuerint introducta, & acceptata, & hoc satis esse, vt seclusa positiua Dei prohibitione homines peccarent, ea transgrediendo. Sed cõtra: nam inde sequitur, hæc præcepta ad summũ esse iuris gentium, quod plane sentire videtur Scot. quando illa comparat cum dominiorum diuisione. At vero ius gentium non solum à Deo, sed etiam ab hominibus mutabile est, vt infra dicam, & patet, quia si aliqua prouincia nõ vteretur diuisione, sed communitate rerum, non possemus id tanquam malum damnare; sequitur ergo idem esse dicendum de præceptis secundæ tabulæ, quod absurdissimum est. Aliàs si aliqua gens barbara nõ vteretur diuisione, sed communitate vxorum, non esset talis consuetudo tanquam intrinsece mala improbanda, quod nemo dicet. Vnde, vt supra notauimus, quæ damnationes approbarunt adulteria, aliæ non damnarunt furta, qui errores in eis maxima improbantur, cum tamen si tantum essent contra ius gentium, non omnino essent damnabiles, quia non tenentur omnia regna, vel prouinciæ quoad suum vsum omnia iura gentium, quę in rigore humana sunt, acceptare. Denique etiam Paulus loco citato illam respõsionem videtur excludere, dicens, *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*, vtique ab auctore naturæ, vt omnes exponunt, qui propterea dicunt, auctorem huius legis esse ipsummet Deum per lumen naturæ. Confirmo hoc ex Paulo ad Ro. 13. dicente, *non occides, non mœchaberis*, &c. *in hoc verbo instauratur, diliges proximum tuum, sicut te ipsum*, in quibus verbis docet, illa præcepta esse intrinsece, & ex natura rei connexa cum amore proximi, & non aliter pertinere ad decalogum, quàm vt necessaria ad amorem proximi: per se autem notum videtur, dilectionem proximi maximè pertinere ad legem naturæ, cum sine illa conseruari non possit natura ipsa non solum in debito ordine, & educatione; verum etiam neque in suo esse, ergo idem dicendum est de illis præceptis. 10. B C *Rom. 13.* D

Hinc autem necessario sequitur, non solum præcepta erga Deum esse simpliciter necessaria ex vi legis naturalis, sed etiam multa, erga proximum. Quod etiam Philosophi agnouisse videntur, vt ex Aristotel. 2. Ethicor. cap. 6. & lib. 5. cap 7. Cicerone, & Platone in libr. de Repub. & D. Thoma, & reliquis Theologis. Et ratio, quæ ex dictis colligitur, id conuincit. Et præterea patet inductione: nam saltem octauum præceptum, *Non falsum testimonium dices*, omnino necessarium est, vt à fortiori patet ex dictis suprà de prauitate mendacij. Item furtum formaliter, sistendo in ratione furti, nunquam potest licere. 11 *Non tãtum præcepta erga Deũ necessaria esse de iure naturæ, sed etiã plurima erga proximum.* *Aristoteles.* *Cicero.* *Plato.* *D. Thomas.*

nam

A nam si acceptio est licita, alter à quo accipio, non est rationabiliter inuitus; quod si non est ita inuitus, non est furtum; ergo è contrario, quando alius est rationabiliter inuitus, acceptio non est licita; ergo repugnantia est, esse furtum, & licere; ergo hoc etiam præceptum simpliciter necessarium est. Et idem argumentum fieri potest de homicidio, vt in tertia opinione dicam.

12. *Fit satis argumentis Scoti.*

Argumenta vero Scoti non cogunt: nam primum, vt Bassolis, Caiet. & alij notarunt, æquè procedit cõtra priorem partem sententiæ ipsiusmet Scoti, quia si aliquod præceptum primæ tabulæ est indispensabile, etiam diuinus intellectus, vt antecedit voluntatem, necessario iudicat, illud esse seruandum, & consequenter voluntas etiam diuina necessario conformabitur huic iudicio, cum tamen versetur circa aliquid creatum, B scilicet, circa mores, vel actus humanos. Illud ergo consequens, quantum ad intellectum Dei spectat, nullum infert inconueniens: nam de omni veritate necessaria necessarium habet iudicium, siue sit de re increata, siue de creata, siue speculatiua, siue practica, seu operabili ab homine. Quod vero pertinet ad voluntatem Dei, si sit sermo de simplici affectu complacentiæ, vel displicentiæ, etiam hunc potest Deus necessario habere circa illud, quod iudicat esse per se bonũ, aut per se malum, maximè supposita voluntate libera, quam habet creandi hominem. Si autem sit sermo de voluntate aliqua beneplaciti ferendi præceptum, seu obligandi homines positiua, & super addita obligatione: sic probabiliter potest disputari illud consequens in vtramque partem; C nos autem suprà ostendimus vt probabilius, etiã illo modo non esse inconueniens necessitari diuinam voluntatem ad illam prohibitionem ex suppositione, quod decreuit naturam humanam condere, & illam gubernare, seu conuenientem prouidentiam circa illam habere. Secundum autem fundamentum Scoti ab extrinseco sumitur: nam malitia, vel bonitas intrinseca actus ex obiecto pensanda est, non ex habitudine, vel necessitate ad vltimum finem. Vnde mendacium iocosum, vel officiosum in rigore, non priuat vltimo fine, cum sit peccatum veniale, & nihilominus indispensabile est. Quod si dicatur impedire, quia illo durante, non potest obtineri beatitudo, donec reatus illius pœnæ tollatur; sic constat falsum esse assumptum: nam multi actus circa creaturas, vel omissiones eorum possunt esse necessarij ad beatitudinem, vel possunt illam impedire. Nam propterea dixit Paulus, sine lege D perituros, qui talia faciunt. Quamuis ergo substantia beatitudinis consistat in solo Deo, & actibus circa illum, tamen actus circa creaturas possunt illam impedire, vel esse media necessaria ad illam consequendam, quatenus redundant in offensionem Dei, vel eius obedientiam continent.

13. *3. opinio affirmãs præcepta negatiua Decalogi esse indispensabilia excepto. 5. præcepto, quod cum affirmatiuis dispensari potest. Durand. Maior.*

Tertia opinio est Durandi in 1. dist. 47. quęst. 4. & Maioris in 2. dist. 37. quæst. 10. qui distinguunt inter præcepta negatiua, & affirmatiua, quamuis non omnino inter se conueniant. Nam Maior dicit, negatiua esse indispensabilia, excepto quinto præcepto. *Non occides.* Durand. vero eandem regulam constituens de exceptione, dixit, si verbum. *Non occides*, generaliter sumatur pro quacumque hominis occisione, sic dispensabile esse; si vero sumatur pro occisione hominis, prout eam prohibet ratio naturalis, sic etiam illud indispensabile esse. Sed profecto distinctio non erat necessaria, quia priori modo occisio non cadit sub prohibitione legis naturæ, quia dicit quid commune abstrahens ab occisione iusta, & iniusta, de qua constat, vt sic, non prohiberi lege naturæ. Igitur loquendo propriè de quinto pręcepto, sine causa fit exceptio, vt patebit. Et eodem modo possent isti auctores excipere septimum præceptum, vel in illo distinguere, quia etiam acceptio rei alienæ potest interdum iuste fieri.

De affirmatiuis autem pręceptis, Maior absolute dicit, omnia esse dispensabilia. Et probat primò, quia potest Deus non concurrere cum homine ad quemcumque actum pręceptum. Sed hoc impertinens est, quia hoc non est dispensare, sed tollere potestatem operandi. Quis enim dicat, vnum hominem dispensare cum alio, ne audiat missam, violenter illum detinendò, aut ita grauiter vulnerando, vt illam audire non possit. Probat deinde, quia pro quocumque tempore signato potest Deus præbere facultatem non exercendi actum præceptum, vel etiam præcipere facere aliud; ergo hoc modo poterit pro toto tempore vitæ dispensare. Sed neque hoc vrget: si consideremus, præceptum affirmatiuum non obligare pro semper; & stando in pura lege naturæ non habere aliud tempus, pro quo determinate obliget, nisi illud, quod necessaria occasio, vel oportunitas definierit. Vnde quamuis contingat, totum vitæ tempus transigi sine tali occasione, vel opportunitate, & ideo nunquam occurrere obligationem præcepti, non propterea interueniat dispensatio; nam hoc etiam naturaliter, & sine miraculo contingere potest. Ratio ergo illa ad summum probat, posse Deum facere, vt in singulis temporibus præcepti necessitas non occurrat, vel quia vrget aliud præceptum maius, vel quia rerum circunstantiæ mutantur. Quod si Maior velit, stantibus eisdem circunstantijs, cum quibus obligat naturale præceptum, posse Deum dare licentiam, ne impleatur, illud non probat, sed assumit tantum. 14.

Durandus autem distinguit inter præceptum primæ, & secundæ tabulæ, & prius dicit, esse indispensabile, posterius autem dispensari posse. 15. *Durandus ait præcepta 1. tabulæ esse indispensabilia, non ita vero 2. tabulæ.*

Probat hac ratione quia, omnis materia, à qua potest auferri ratio debiti, dispensabilis est; illa vero, quę habet debitum separabile, est indispensabilis; sed materia illorum præceptorum ita se habet; ergo. Minorem probat hac analogia, quia dependentia à Deo est inseparabilis ab homine; dependentia vero vnius hominis ab alio est separabilis à quocumque: sic ergo à cultu Dei est inseparabile debitum; ab honore autem parentum separari potest. Vnde non potest Deus facere, quin illi credendum sit, & reuerentia exhibenda: potest autem facere, ne parentes honorentur. Sed quoad neutram partem videtur mihi ratio efficax, nec distinctio constans. Primum probo, quia longè aliud est de dependentia à Deo in esse, hæc enim essentialis est, quia sine illa non potest homo subsistere; sine actione autem morali erga Deum potest existere; imo & bene operari circa alia obiecta. Item quamuis potuerit Deus facere, vt Petrus, verbi gratia, non habuerit esse à suis parentibus, tamen hoc non esset dispensare in præcepto de honorandis parentibus; supposito autem quod ab illis habuit esse, iam interuenit dependentia, à qua inseparabile est debitum honorandi parentes, sicut à dependen-

ia à Deo inseparabile est debitum colendi ipsum. Et hinc patet secunda pars: nam si sit sermo de debito, æque inseparabile est sumptum cum proportione, seu supposita emanatione à tali causa: si vero sit sermo de actibus, quibus soluitur hoc debitum, sicut potest Deus facere, vt homo sine peccato nunquam in tota vita exerceat actum honoris circa parentes, ita potest etiam facere, vt nunquam exerceat actum cultus diuini: ergo vel neutra est dispensatio, vel in vtroque præcepto dispensari potest.

16. Est igitur quarta opinio, quæ absolute, & simpliciter docet, hæc præcepta Decalogi esse indispensabilia, etiam per potentiam Dei absolutam. Tenet D. Thomas quæst. 100. artic. 8. & ibi Caietan. & alij, Sotus libro 2. de Iust. quæst. 3. articul. 8. Victor. Relect. de Homicid. Viguer. in Iustit. Theologi capit. 15. §. 1. vers. 7. Vincent. in speculo Morali lib. 1. part. 2. dist. 6. Altisiodor. in summa libro 3. tract. 7. capit. 1. quæst. 5. Richard. in 3. dist. 37. art. 1. quæst. 5 & ibi Paludan. Bassolis, & alij Abulen. in 20 caput Exodi quæst. 35. & Molin. tom. 6. tract. 5 disputation. 57. nu. 6. Fundamentum D. Thomæ est, quia ea, quæ continent intrinsecam rationem iustitiæ, & debiti, indispensabilia sunt; sed huiusmodi sunt præcepta Decalogi; ergo. Maior patet, quia implicat contradictionem esse debitum, & non esse debitum; quod autem dispensatur, eo ipso fit indebitum; si autem habet debitum inseparabile, necessario illud retinet; ergo repugnat dispensari, quod huiusmodi est. Et ideo ait D. Thomas, nec Deum dispensare posse, quia non potest agere contra suam iustitiam, quod tamen ageret, si licentiam daret faciendi id, quod per se, & intrinsece iniustum est.

4. Opinio asserēs præcepta omnia decalogi esse indispensabilia, etiā de potentia Dei absoluta. D Thom. Caiet. Soto. Victoria Altisiod. Viguer. Vincent. Richard. Palud. Bassol. Abulens. Molin.

17. Hanc vero rationē impugnant auctores aliarum opinionem, quia vel petit principium, vel æquè procedit in omni præcepto, & dispensatione eius. Probatur, quia si sit sensus, stante, & manente debito, non posse dispensationem habere locum, hoc in omni lege locum habet, quia repugnat dispensare, vt manente debito legis liceat agere contra legem: nam ratio dispensationis consistit in hoc, vt auferat debitum legis, & ideo in illis terminis contradictio inuoluitur; vel est sensus, hoc debitum non posse auferri in præceptis naturalibus, & hoc probandum est: cum hoc ergo assumitur, principium petitur.

18. Respondetur, duplex esse debitum, aliud procedens ab ipsa lege tanquam effectus eius, & de hoc procedit aperte obiectio: tamen D. Thomas in dicta ratione non loquitur de hoc debito. Aliud est debitū proueniens ex intrinseca proportione inter obiectum, & actum comparatum ad rectam rationem, seu naturam rationalem; & de hoc debito procedit ratio D. Thomæ. Nam (vt sæpe dictum est) lex naturalis prohibet ea, quæ secundum se mala sunt, quatenus talia sunt, & ideo supponit in ipsis obiectis, seu actibus intrinsecum debitum, vt non amentur, seu non fiant: & è contrario præcipit bona, quatenus intrinsecam connexionem, & necessitatem habent cum natura rationali; hoc autem debitum inseparabile est, non quia non sit dispensabile (sic enim peteretur principium) sed quia intrinsece supponitur in ipsis rebus ante omnem legem extrinsecam, & ideo stantibus eisdem rebus auferri non potest, quia non pendet ex extrinseca voluntate, neque est res aliqua distincta, sed quasi modus omnino intrinsecus, seu quasi relatio, quæ impediri non potest, posito fundamento, & termino. Et hanc rationem confirmant, quæ circa alias opiniones dicta sunt, & quæ in sexto capite diximus.

Approbatur quarta sententia, & explicatur

Hæc igitur sententia formaliter, & proprie loquendo, vera est. Quia vero negare non possumus, Deum aliquando efficere, vt actus illi materiales liceant; qui alias, non interueniente Deo ipso, & eius potestate, licite fieri non possint, ideo vt intelligatur quomodo hoc fiat, & cur illa non sit, nec appelletur dispensatio, oportet distinguere in Deo varias rationes. Est enim supremus legislator; vnde habet, vt possit noua, & varia præcepta imponere: est etiam supremus Dominus, qui potest dominia mutare, vel concedere; est item supremus iudex qui potest punire, vel vnicuique reddere quod ei debetur. Dispensatio ergo proprie pertinet ad Deum sub prima consideratione, quia eiusdem potestatis est tollere, & concedere legem: itaque vt intelligatur Deus dispensare, oportet, vt vtendo sola illa iurisdictione, & non adiungendo potestatem dominatiuam per quam res ipsas immutet, licere faciat, quod antea non licebat. Nam si per dominium suum mutet humanum, hoc non erit dispensare, sed tollere materiam legis, vt ex superioribus constat. Quoties ergo Deus facit licitum actum qui iure naturæ videbatur prohibitus, nunquam id facit vt purus legislator, sed vtendo alia potestate, & ideo non dispensat. 19.

Hoc videre licet in exemplis positis. Quando enim Deus præcepit Abrahæ interficere filium, id fecit tanquam Dominus vitæ, & mortis: si enim Deus ipse per se ipsum voluisset interficere Isaac, non indiguisset dispensatione, sed ex suo dominio id facere posset: eodem ergo modo potuit vti Abrahamo vt instrumento, & quintum præceptum non prohibet esse instrumentum Dei in occisione, si ipse præceperit. Idem sentit D. Thomas de facto Oseæ in assumenda muliere fornicaria; vt patet dicto articul. 8. ad 3. & 2. 2. quęst. 154. Potest enim Deus transferre in virum dominium mulieris sine consensu eius, & ita efficere vinculum inter illos, ratione cuius illa copula iam fornicaria non sit. Sed licet hoc sit verum de potentia absoluta, locus Oseæ non cogit ad hanc interpretationem, iussit enim Deus assumere eam, quæ prius fornicaria fuerat, non solum ad vsum, sed etiam ad matrimonium, & in coniugem, vt Hieronymus, Theodoretus, & alij interpretantur, & Irenæus libro 4. contra hæreses capit. 37. & Augustinus 22. contra Faust. capit. 8. & 85. & libro contra Secundinum Manich. capite 21. Simili modo non dispensauit cum Hebręis, quando Ægyptiorum spolia illis concessit, sed vel tanquam supremus Dominus donauit, vel saltem tanquam supremus iudex reddidit eis mercedem laborum suorum, vt dicitur Sapien. 10. Ita ergo in similibus omnibus intelligendum est, neque potest alter fieri propter rationem adductam. Idemque applicari potest ad præcepta affirmatiua, in quibus est res facilis, quia non obligant pro semper, sed stante opportunitate, quæ circa tale obiectum inducat necessitatem. Potest autem Deus aut obiectum mutare, cedendo iuri suo, vel hominum iura immutando, aut etiam necessitatem potest auferre addendo nouas circunstantias, quæ illam impediant, & nihilomi- 20.

D. Thom.

Oseam meretricem in coniugē coaptasse probabilior tel net opinio. Hieron. Theodor. Irenæus. August.

hilominus pręceptum integrum manet, vt ex se A
semper obliget pro debita opportunitate, quod est signum, non fuisse factam dispensationem.

21. *D.Thom.*

Vnde colligit D.Thomas in dicta solut. ad 3. hunc modum immutationis non solum Deo, sed etiam homini interdũ esse possibilem. In negatiuis quidem præceptis, quando materia illorum cadit sub dominio humano, & per homines immutari potest, quomodo nos supra explicuimus legem præscriptionis. In affirmatiuis autē, quando per homines possunt immutari circunstantiæ, quæ inducebant necessitatem operandi, vel quando possunt homines grauius præceptũ imponere. Vt si Rex præcipiat filio non succurrere parenti extreme indigenti, vt subueniat reipublicæ periclitanti. Deus autem ob singularē ex- B
cellentiam potest, quando vult, vti absoluta potestate, & dominio. Vnde etiam intelligitur ratio, ob quam non in omnibus præceptis negatiuis potest talis mutatio fieri per homines ex parte materiæ, in quibus potest fieri à Deo, vt verbi gratia, in præcepto non fornicandi, quia nimirum nõ habet homo illam potestatem in personam fœminæ, quam habet Deus, vt possit alteri tradere in suam prout voluerit, & ideo etiam potuerunt leges humanæ per vsucapionē mutare dominia rerum, non tamen ita potuerunt mutare dominia vxorum. Et ita stante lege humana potest desinere esse furtum, quod antea fuisset, non tamē potest desinere esse adulterium, quod per se tale existit.

22. *Quæ præcepta naturæ sint omnino immutabilia.*

Præterea ex his obiter intelligitur, quoties-cunq; materia præcepti talis fuerit, vt honestas, C
vel turpitudo eius non pendeat ex dominio diuino, tunc non solũ indispensabile esse tale pręceptum, sed etiam ita immutabile, vt non possit vlla ratione licitum fieri id, quod prohibet: solũ enim in negatiuis præceptis hoc propriè inuenitur. Huiusmodi est primum pręceptum Decalogi, quatenus negatiuum est, & prohibet habere, vel colere plures Deos: hoc enim nullo modo potest immutari, quia est contra rationem vltimi finis, & excellentiam Dei, ac vnitatem eius quam ipse mutare non potest. Nec enim potest vel alium Deum constituere, vel aliquid facere, quod sit æquali honore dignum; mutatio ergo talis præcepti, seu materiæ eius non cadit sub diuinum dominium. Idem est de secundo præcepto decalogi, tum quia inuoluit prohibitionem mendacij, quod nulla ratione honestari potest, si mendacium manet: tum maximè, quia prohibet facere Deũ auctorem mendacij, quod etiam includit irreuerentiam Dei, adeo repugnantem di- D
uinæ auctoritati, vt non possit in hoc cedere iuri suo (vt sic dicam.) Atque in hoc sensu verum est quod intendebat Scotus, hæc aliis esse immutabiliora.

23. *Vtrũ Deus possit alicui concedere, vel permittere, vt per totam æternitatē nullum motum bonum circa ipsum exerceat.*

De tertio autem, cum sit affirmatiuum, certum est, posse à Deo fieri, vt sæpe non obliget, quando alias secundum communem cursum rerum obligaret. An vero possit homini licentiam dare, vt per totum vitæ tempus, & quod difficilius est, per totam æternitatem nullum bonum motum circa ipsum exerceat, neque cultum aliquem proximum, & directum exhibeat, non immerito dubitauit Scot. Nonnulli vero ex Thomistis censent, hoc non posse fieri, nec per propriam dispensationem, neque etiam per mutationem materiæ. Si tamen consideremus absolutam, ac nudam potentiam, non apparet in hoc implicatio contradictionis, quia inde non sequitur, non posse talem hominem bonos actus morales circa obiecta creatā exercere, quia eorum bonitas non pendet ex præuio actu formali circa vltimum finem, & natura sua tendunt in ipsum, & ita mediate, & remote vel quasi materialiter possunt dici continere cultum Dei. At vero considerando diuinam potentiam, vt coniunctam infinitæ sapientiæ, & bonitati Dei, atque adeo loquendo, moraliter (vt sic dicam) credibilius est, non posse Deum in hoc cedere iuri suo, quia esset veluti prodigalitas quædam irrationabilis, maximè respectu creaturæ rationalis & pro tota æternitate. In aliis autem præceptis non inuenio huiusmodi immutabilitatem ex parte materiæ, solo excepto mendacio, vt iam dixi, in quo fortasse est specialis ratio, vel quia etiam respectu ipsius Dei malum est, vel quia de se non limitatur ad materiam creatam, nec pendet ex dominio Dei in illam, vel in personam, sed in quacunque materia, & de quacunque persona dici potest, vel deniq; quia eius deformitas non pendet ex alio dominio, vel diuino iure, sed statim oritur ex dissonantia verborũ ad mentē.

24. *Quo sensu asseruerit D. Bernardus præcepta secundæ tabulæ mutari posse à Deo D.Bern.*

Tandem ex dictis intelligitur, quo sensu dixerit Bernard. in lib. citato de Præcept. & dispensat. cap. 5. ea, quæ pertinent ad præcepta secundę tabulæ, mutari posse auctoritate Dei præcipientis: loquitur enim non de præceptis ipsis formaliter sumptis, vt sic dicā, sed de actionibus, circa quas illa præcepta versantur. De quibus ait, cum per se nunquam liceant, auctoritate Dei præcipientis posse licere. Quod verum est in sensu explicato; illa tamen non est dispensatio in præcepto secundæ tabulæ, sed est mutatio materiæ eius, vt diximus. Tamen quia hęc mutatio, quando fit ex peculiari dominio, & potestate Dei, est (vt ita dicam) extra cursum naturę, & pręter leges ordinariæ prouidentię, ideo interdum dispensatio appellatur, non quidem proprij pręcepti naturalis (neque hoc dixit Bernard. si attente legatur) sed ordinarij cursus, & legis prouidentiæ, quę à diuina voluntate pendet. Et in eodem sensu videtur loquutus Bonauent. Nam sententiam Bernardi imitatur. Dices; ergo nulla erit tunc differentia inter pręcepta primæ, & secundæ tabulæ, quam Bonauent. constituit, & fauet Bernard. nam statim capit. 6. dicit, quædam ita esse immutabilia, vt nec à Deo ipso mutari valeant. Respondetur facile ex dictis, in hoc esse differentiam, quod pręcepta primę tabulæ talia sunt, vt non solum ipsa formaliter dispensari non possint, verum etiam neque in actionibus quas prohibent, possit talis mutatio fieri, vt liceant, vel honestę sint, ac subinde vt neque etiam materialiter sumptæ honestari possint auctoritate Dei pręcipientis. Odium enim Dei nullo modo potest honestari, nec adoratio idoli, nec cultus alterius Dei præter Deum verũ, quia ab his actionibus secundum se sumptis inseparabilis est deformitas, si libere fiant, quod non ita semper est in actionibus pertinentibus ad præcepta secundę tabulę. Quod non vniuersaliter, sed indefinitè accipiendũ est: aliqua enim pręcepta secundę tabulæ possunt esse immutabilia etiam hoc modo, vt aperte fatetur Bernard. dicto cap. 6. & in superioribus satis explicatũ est.

25. *An extra decalogum sint aliqua præcepta naturæ dispensabilia per potentiā diuinam. Soto Medina. D.Thom.*

Superest dicendum, an saltem extra decalogũ sint aliqua naturalia pręcepta, quę proprie, & formaliter relaxari possint per diuinam dispensationem. Affirmat enim Soto loco citato, & sequitur Medin. dicto art. 8. & tribuit D.Thomę,

vel quia q. 94 ar. 5. dicit legem naturalem quoad aliquas conclusiones posse in aliquo particulari casu mutari, vt in lege de reddendo deposito (quo exemplo vtuntur dicti auctores ad probãdum, dispensationẽ posse cadere in talem legẽ) vel forte, quia D. Thomas dicta q. 100. art. 8. dicit, in præcepta, quæ dantur ad determinandos modos speciales exequendi præcepta Decalogi, posse cadere dispensationem, vt si ad custodiam ciuitatis distribuat lex vigilias per ciues, potest cum aliquo dispensari. (Hoc enim est exemplũ D. Thomæ, quod ad hanc etiam partem Soto applicat.) Huius etiam sententiæ videtur fuisse Altisiod. supra, distinguit enim in præceptis quatuor gradus necessitatis, ex quibus quartus non facit ad causam; quia est de necessitate proueniente ex lege humana, in tertio ponit præcepta, quæ pendent ex actu humano, quam supponunt, vt sunt de seruandis votis, iuramentis, contractibus, &c. & in his parua est difficultas, vt patet ex capite pręcedenti. In primo ergo gradu necessitatis dicit pręcepta nõ esse dispensabilia, in secundo autem esse; ponit exemplum in præcepto non ducendi plures vxores. Et rationem indicat, quia illa sunt secundæ necessitatis, quæ sunt aliquo modo necessaria ad conseruationem charitatis non tamen simpliciter ad ipsam charitatem; nam hæc constituunt primum gradum necessitatis. Fauet multum D. Thomas in 4. dist. 33. quæstion. 1. Nam in primo articul. docet, esse præceptum naturale prohibens pluralitatem vxorum pertinens nõ ad primaria, sed ad secundaria præcepta, & ideo subdit art. 2. potuisse Deum in illo pręcepto dispensare. Eademque ratio erit de præcepto naturali prohibente matrimonium inter fratres: vnde de Abraham legitur habuisse Saram sororem suam in vxorem. Item de præcepto non dissoluendi vinculum matrimonij consummati. Nec hæc, & similia naturalia sunt; & tamen in illis dispensare potest Deus. Fundamentum Soti esse videtur, quia hæc præcepta nec proximè, nec remote continentur proprie in præceptis Decalogi, tanquam conclusiones in principiis. Vnde sentit, non inferri per necessariam consequẽtiam, & ideo non habere tantam necessitatem, quin in eis possit dispensari.

Altisiod.

26. *Resolutio Deũ in nullo præcepto naturæ posse p op io dispensare. D. Thom. Caiet. Richard.*

Nihilominus dicendum est, proprie loquendo, non dispensare Deum in aliquo præcepto naturali, sed mutare materiam eius, vel circumstantias, sine quibus præceptum ipsum naturale non obligat ex se, & absque dispensatione. Hanc credo esse mentem D. Thomæ in dict. art. 8. & Caiet. Richardi, & aliorum. Quam probo primo excludendo exempla, quę in contrarium afferuntur. Primum erat de non reddendo deposito in casu necessario; illa vero non est dispensatio, vt est euidens, alias vnusquisque secum dispensaret in illa lege naturali, quia sua auctoritate potest non reddere depositum in tali casu, imo tenetur. Est ergo illa mutatio in materia, per quam fit, vt illa non sit materia talis præcepti, vt cap. 3. declaraui. Vnde immerito adducitur D. Thomas in art. 5. quæst. 94. quia ibi non de dispensatione, sed de mutatione ex parte materiæ loquebatur. Secundum exemplum erat de custodia ciuitatis per vigilias lege distributas, quod multo magis est extra rem: nam illa distributio non fit nisi per humanam legem, & ideo mirum non est, quod cadat in illam dispensatio, non solum Dei, sed etiam hominis. Ideoque malè etiam citatur Diuus Thomas in dicto articul. 8. quia ibi loquitur de determinatione legis naturalis facta per legem humanam, vt exemplum ostendit.

D. Thom.

A

Tertium exemplum indicatum ab Altisiodorense est, de præcepto seruandi votum, in quo potest dispensari. Ad quod etiam constat ex dictis in capit. præcedenti, cum auferatur votũ, non fieri dispensationem in lege naturali, sed auferri materiam eius, eodemque modo, & non alio potest Deus auferre obligationem voti: nec enim facere potest, vt votum integrum maneat; & quod lex naturalis non obliget habentem, ad implendum illud: potest ergo Deus auferre votum, & ita subtrahere obligationem legis naturalis absque dispensatione. Imo hic addo (quanuis forte ad modum loquendi pertineat) quod licet Pontifex auferendo votum, dicatur proprie dispensare in illo, si tamen Deus per se illud remittat, non tam posse dici dispensare in illo, quã irritare illud. Et ratio est quia Deus remittit debitum suum tanquam proprius dominus illius, & ideo donat, vel irritat, non dispensat, sicut quando vnus homo remittit alteri promissionẽ sibi factam, non dispensat, sed irritat illam. Secus vero est de Pontifice, qui operatur potestate commissa sibi, & tanquam Domini dispensator. Cuius signum etiam est, quia Deus potest tollere votum sine vlla causa pro sola sua voluntate, quod est proprium irritationis. Pontifex vero non potest sine causa dispensare. 27.

B

Quartum exemplum erat de præcepto non ducendi plures vxores, & ad eundem gradum, & ordinem pertinent cætera ad eandem matrimonij materiam spectantia, in quibus considero, omnia illa præcepta esse ex his, quæ fundant obligationem suam in humano consensu, & contractu, vt ex materia de matrimonio suppono, & inductione constat in allegatis: omnia enim fundantur in natura talis contractus, vt conueniente naturæ rationali. Hinc ergo est, vt omnia illa mutabilitatem patiantur ex parte materiæ, quia cum contractus ille consistat in mutua corporum traditione, Deus, qui est supremus Dominus illorum corporum, potest mutare, aut moderari translationem dominij in corpus alterius per talem contractum factum, & hac mutatione facta cessabit lex, quæ in illo fundatur, non per dispensationem legis, sed per irritationem contractus, vel in totum, vel ex parte. Confirmatur, & declaratur à simili, quia hæc præcepta æquiparari possunt cum naturali præcepto non fornicandi, in quo fieri non potest dispensatio, quia accessus ad non suam non potest honestari; tamen quia illa, quæ non erat sua, verbi gratia Oseæ, nec esse poterat sine illius consensu, fieri potuit sua per Dei potentiam vel simpliciter, vel quoad talem vsum, ideo accessus ad illam potuit fieri honestus, non per dispensationem in præcepto non fornicandi, sed faciendo vt non sit fornicatio, quæ antea fuisset. Ita ergo è conuerso recessus à propria vxore quoad vinculum, contra naturale præceptum est, quia in homine nõ est potestas priuandi alterum dominio acquisito, etiam illo volente; Deus autem habet hanc potestatem, & ideo potest mutare materiam illius legis, & consequenter facere, vt cesset obligatio eius sine dispensatione. Declaratur tandem, quia vt in capite præcedenti dicebam, in præceptis ad matrimonium pertinentibus quædam respiciunt finem eius, & con- 28.

C

D

serua-

seruationem naturæ, quia ergo hæc conseruatiō ad auctorem naturæ spectat, ideo talia præcepta includunt in obiecto suo veluti habitudinem intrinsecam ad auctorem naturæ, seu dependentiā ab illo, ita vt non sint omnino absoluta, sed quasi conditionata. Vt verbi gratia, quod dissolutio matrimonij non liceat propria auctoritate, quia non possunt priuati facere sua auctoritate aliquid, quod cedit in præiudicium naturæ. Vnde in tali præcepto intelligitur excepta auctoritas Dei, vt auctoris naturæ; ideoque quando ille aliud præcipit, non est dispensatio sed obseruatio præcepti iuxta conditionē, quam includit, sicut infra de pręceptis humanis dicemus, quando in ipso præcepto, vel regula præcipitur, ne hoc fiat sine licētia, tunc dare licentiam non esse dispensare, sed exequi legem ordine, & modo ab ipsa præscripto. Nullo ergo exemplo probari potest, habere locum propriā dispensationem Dei in præceptis naturalibus.

29. Ratione tandem hoc declaratur, quia si præceptū est naturale, vt tale est, sequitur per consequentiam necessariam ex principiis naturalibus; ergo non potest magis dispensari in illo, quā in ipsis principijs. Consequentia patet, quia omnis falsitas, vel defectus in cōclusione redundat in falsitatem, vel defectum, aut mutationem principij. Antecedens vero patet, quia si non sequitur necessario, ergo non obligat ex vi solius rationis, & discursus ergo non est merè naturalis obligatio. Declaratur tā in affirmatiuo, quam in negatiuo præcepto. Quia si præceptū affirmatiuū nō sequitur necessario ex principijs naturalibus; ergo actus, quē præcipit non est simpliciter necessarius ad honestatē morū ex vi solius rationis; ergo nec est præceptus, nec sub obligatione naturali, nisi accedat aliqua voluntas, quæ inducat necessitatem. Vnde è contrario nec omissio talis actus erit per se, & intrinsece mala in aliqua opportunitate, vel cum aliquibus circunstantiis. Nam si pro aliquo tempore, vel occasione habet illam intrinsecam malitiam, non vero pro aliis; certè pro illa erit pręceptum naturale obligans ad talem actum, & non pro aliis, & ita stante illa occasione cum omnibus circunstantiis, non poterit præceptum non obligare: quod si mutentur occasio, & circunstantiæ, tunc desinere poterit obligatio, non tamen per dispensationem, sed quia hæc est natura pręcepti affirmatiui, vt obliget semper, & non pro semper. Si vero præceptum est negatiuum, vt sit naturale oportet, vt prohibeat rem, quia mala est, atque adeo vt per se, & intrinsece est mala, alioqui non erit præceptum naturale, quod non facit, sed ostendit malitiam actus prohibiti. Nam si actio ex se talis non est, necessaria erit aliqua voluntas, per quā fiat mala.

30. Dices fieri posse, vt actio eadem interdum ex se mala sit, interdum vero non sit, sed contra, quia tunc non poterit vtrumque habere cum eisdem circunstantiis, vel conditionibus ex parte materiæ. Nam cum bonitas, vel malitia consurgant ex consonantia, vel dissonantia actus ad naturam rationalem, fieri non potest, vt idem actus cum eisdem conditionibus sit per se dissonus, & consonus, quia non resultant oppositæ relationes ex eodem fundamento: ergo vt illę diuersæ habitudines consurgant etiam pro diuersis temporibus, necesse est, vt pro illis fiat mutatio in conditionibus materiæ. Vt verbi gratia accipere rem alienam, interdum est malum, interdum bonum, sed non cum eisdem circunstantiis, sed erit malum sine extrema necessitate, bonum vero in illa, quia pro illis opportunitatibus variatur ius vtendi tali re. Tunc autem pręceptum negatiuum naturale prohibens talem actum, non prohibet illum abstracte, sed vt malum est, ac subinde vt versatur circa materiam talibus circūstantiis affectum; ergo non potest tale pręceptum deficere circa suam materiam & consequenter nec circa illam dispensari. Hæc autem ratio vniuersalis est pro omnibus præceptis naturalibus, & illa ostendit intrinsecam differentiam quoad hoc inter naturale præceptum, & positiuum; ergo nulla exceptio, vel limitatio habet locum in lege naturali, si propriè de illa, & de vera dispensatione loquamur. Quod si interdum D. Thomas, vel grauis auctor aliter loquutus est, latè accipit dispensationem pro mutatione obligationis orta ex mutatione materię, quando illa mutatio materię extraordinarie fit à Deo per supremam quandam potestatem, vt supra respondendo ad Bernardum satis explicuimus.

CAPVT XVI.

Vtrum circa legem naturalem habeat locum epijkia, vel interpretatio siue à Deo, siue ab homine facta.

DVo in hoc titulo petuntur, vnum est, an circa naturalem legem habeat locum epijkia; aliud est, si locum habet, an à solo Deo, vel ab hominibus etiam fieri possit. In primo puncto fere omnes auctores conuenire videntur, legem naturalem posse recipere interpretationem per epijkiam, vt ex statim allegandis constabit. Dissentiunt tamen; nam quidam dicunt, hanc epijkiam lege naturali à solo Deo fieri posse. Tribuitur D. Thomæ in 4.d.33. quæst.1. art. 2. vbi loquitur in particulari de lege naturali prohibente pluralitatem vxorum; tamen ibi nomine dispensationis vtitur. Et eodem modo ibi Richard. artic. 1.q.1. Palud. Supplementum Gabrielis, & alij ibidem: in eodem casu vtuntur nomine dispensationis. Sicut etiam multi Theologi (vt in lib.6. de voto notauimus) legis interpretationem in casibus obscuris dispensationem vocant. Et iuxta dicta videtur necessaria hæc expositio, quia rigorosa dispensatio non cadit in legem naturalem, vt ostensum est; ergo si aliqua videtur fieri, esse debet per modum interpretationis. Hæc autem videtur moraliter necessaria, quia lex naturalis quoad aliqua pręcepta magis remota à primis principiis, versatur circa materiam mutabilem, & quæ in multis casibus potest deficere, vt Aristot. dixit 5. Ethic. cap.7. & 12. ergo in illa est etiam necessaria epijkia, quia alias sæpe esset iniusta. Quod autem hęc pertineat ad solum Deum, probatur, quia eius est interpretari legem, cuius est condere.

1. Legē naturalem posse recipere interpretationē supponūt communiter auctores.

D. Thom.

Richard. Palud. Supplem.

Aristoteles.

Aliorum vero opinio est, epijkiam & cadere posse in legem naturę, & ab homine interdum fieri, vt à Papa, vel alio simili potestatem habente. Vtrumque sentit Caietan. 2.2. quæst. 120. art. 1. licet primum expressius. Et idem tenet Soto libro 1. de Iustit. quæst.7. artic.3. ad 3. & libro 10. quæst.3. articul.4. Idem late Nauarr. consil.4. de Despons. impub. num.16. & 17. varia adducens exempla, vbi etiam refert Couarr. in 4.2. part.

2. Opinio asserentiū epijkiā cadere posse in legē naturalē & ab homine interdū fieri.

Caiet. Soto. Nauarr. Conarr. Felin.

capit. 6. §. 9. Idem Felin. referens alios in capit. *Quæ in Ecclesiarum*, de Constitut. num. 26. Et omnes, quos in capit. 14. allegauimus, qui dicunt posse homines dispensare in lege naturali, à fortiori possunt pro hac sententia allegari. Ratio vero est, quia hæc interpretatio, seu epijkia sæpe est moraliter necessaria, vt proxime ostensum est, ergo non est verisimile, eam sibi Deum reseruasse, sed hominibus, quos suos ministros constituit, commisisse. Probatur consequentia, quia alias multum defuisset Deus hominibus in necessariis, quod non est prouidentię ipsius consentaneum. Sequela patet, quia recursus ad Deum ipsum immediate non est homini possibilis, neque est consentaneus ordini naturali; ergo si in occasionibus occurrentibus non esset in hominibus potestas ad interpretandum ius naturale, etiam præter verba eius, si causa id postulet, homines essent perplexi, & miraculo esset opus, vel speciali reuelatione diuina ad dirigendas suas operationes, quod repugnat omni prudenti prouidentiæ. Sicut inter homines repugnaret, principem ita reseruare sibi interpretationem suarum legum, vt in nullo casu, etiam quando esset impossibilis recursus ad ipsum principem, possent ministri eius legem interpretari.

3. *Alia opinio asserens legẽ naturalem epijkia esse incapacem.*

Nihilominus esse potest tertia opinio, quæ in priori puncto negat legem naturalem esse capacem epijkiæ, & consequenter tollit fundamentum posterioris dubij: nam ex hoc principio sequitur, neque Deum ipsum posse per veram, & propriam epijkiam casum aliquem excipere à lege naturali. Quia si lex ipsa naturalis non est capax talis interpretationis, nihil mirũ est, quod nec à Deo fieri possit. Igitur primum illud fundamentum probari videtur ex dictis de dispensatione: nam qua ratione non potest in legem cadere dispensatio, eadem neque huiusmodi interpretatio. Probatur, quia ideo in talia præcepta non cadit dispensatio, quia continent intrinsecam rationem iustitiæ, seu debiti honestatis: vel (quod perinde est) quia præcepta huius legis sunt quædam propositiones necessariæ, quæ per necessariam consequentiam ex principijs naturalibus inferuntur, sed huiusmodi propositiones in nullo indiuiduo possunt deficere, aut esse falsæ; ergo non potest per aliquam interpretationem fieri, vt liceat facere quod per illa prohibetur, quia est intrinsece malum, neque vt liceat omittere quod per illa præcipitur, quia est per se necessarium ad honestatem. Et quia alias pro illo casu, in quo fieret talis interpretatio, inueniretur falsum esse id, quod lex naturalis dictat, quod impossibile est, vt diximus.

4. *Fertur iudiciũ de opinionibus & posterior eligitur, & explicatur.*

Atque hæc vltima sententia quantum attinet ad propriam epijkiam, in rigore mihi vera videtur; vt autem aliorum auctorum dicta intelligantur, & res tota magis explicetur, oportet distingere inter legis interpretationem, & propriam epijkiam seu æquitatem: multò enim latius patet interpretatio legis, quam epijkia, comparantur enim tanquam superius, & inferius: omnis enim epijkia est legis interpretatio; non vero è conuerso omnis interpretatio legis epijkia. Notauit distinctionem hanc Caiet. dicta q. 120. art. 1. vbi ait, sępe, vel potius semper leges indigere interpretatione propter verborum obscuritatem, vel ambiguitatem, aut aliam similem causam; non tamen omnem huiusmodi interpretationem esse epijkiam, sed illam solum, per

Quæ distinctio inter epijkiam, & interpretationem, Caiet.

quam interpretamur, legem deficere in aliquo particulari propter vniuersale, id est, quia lex vniuersaliter lata est, & in aliquo particulari ita deficit, vt iuste in illo seruari non possit. Hoc ipsum sumitur ex Arist. 5. Ethic. ca. 10. in hoc enim sensu dicit, epijkiam esse emendationem iusti legalis, quia interpretatur, legem nõ esse seruandam in casu, in quo esset error practicus illam seruare, & contra iustitiam, vel æquitatem naturalem; & ideo dicitur esse emendatio legis. At vero possunt esse aliæ interpretationes legum, quę non pertinent ad emendationem earum, sed solum ad explicandum sensum earum in his, quæ habent ambiguitatẽ, vt verbi gratia, quando interpretamur, an lex prohibeat contractum, vel irritet illum, nullam legis emendationem facimus, sed verum sensum eius inquirimus. Ita ergo differunt interpretatio in genere, vel vt fit per epijkiam. *Aristoteles.*

5. Deinde aduertendum est, legem naturalem dupliciter spectari posse; vno modo secundum se, alio prout ferri contingit per aliquam legem positiuã. Lex enim positiua, seu scripta, vt Caiet. etiam dicto loco notat, quædam est constitutiua noui iuris, & hęc est stricte positiua siue diuina, siue humana: alia vero est solum declaratiua, vel (vt sic dicam) recordatiua iuris naturalis, vt fuerunt præcepta moralia Decalogi in lege veteri, & sunt leges humanæ, quæ naturalem iustitiam continent, vt quod depositum reddatur, promissum soluatur, vxor à viro non separetur, & similia. Aliqua vero sunt præcepta naturalia, quæ non præscribuntur aliqua lege positiua, vt vitandam esse simplicem fornicationem, quia lex humana non omnia declarat, aut præcipit. Sic ergo lex naturalis spectari potest vel secundum se, prout recta ratione concipitur, vel dictatur; vel prout exprimitur aliquibus certis verbis per aliquam legem scriptam. *Caiet.*

6. *1. Assertio Multa præcepta naturalia interpretatione, & declaratione sæpe indigere.*

Dico ergo primo. Multa præcepta naturalia indigent multa declaratione, & interpretatione ad verum sensum vniuscuiusque statuendum. Hęc assertio intelligi potest de lege naturali tam secundum se, quàm prout scripta in aliqua lege positiua, & vtroque modo manifesta est. Probaturq; primo inductione: nam in pręcepto, verbi gratia, vitandi homicidium, interpretatio maximè necessaria est, ad intelligendum quid nomine homicidij ibi significetur, quia nõn quælibet occisio hominis est homicidium prohibitũ lege naturali, sed illa quæ fit priuata auctoritate, & per se, seu ex instituto, aut per modum aggressionis; non vero quæ fit legitima auctoritate, vel per modum cautæ defensionis. Ita in præcepto soluendi votum Deo factum, interpretamur intelligendum esse de voto iuxta intentionem vouentis, ideoque non obligare in casibus sub eius mente, ac intentione non comprehensis. Et sic de aliis, quæ statim proponemus. Ratio vero est, quia nõ omnia præcepta naturalia sunt æquè nota, nec æquè facilia ad intelligendum, & indigent interpretatione propter verum sensum eorum intelligendum absque aliqua diminutione vel additione. Item potest declarari, quia actus humani in honestate, & malitia multũ pendent ex circunstantiis, & opportunitatibus operandi, & in hoc est magna varietas inter illos: quidam enim sunt aliis simpliciores (vt sic dicam) & pauciores conditiones requirunt, vt eorum bonitas, vel malitia insurgat: lex autem naturalis secundum se spectata non præcipit actum, nisi vt il-

lum bonū esse supponit, nec prohibet, nisi prout supponit intrinsece malū, & ideo ad intelligendum verum sensum naturalis præcepti, necesse est, inquirere conditiones, & circunstantias, cum quibus actus ille secundum se malus est, vel bonus; & hæc vocatur interpretatio præcepti naturalis quoad verum sensum eius. Vnde constat hanc interpretationem hominibus, sed pro hominibus esse necessariam; Deus enim, vel angeli per se non indigent interpretatione, sed directè intuentur, quale sit vnumquodque præceptum, & quomodo, & cum quibus conditionibus circa suam materiam versetur. Constat etiam; hanc interpretationem fieri posse, & debere non tantum à Deo, sed etiam ab homine; quia ipse homo est, qui debet inquirere, & intelligere verum sensum legis naturalis, & si per non potest id assequi, debet ab alijs discere, quod sæpe fieri potest per solam doctrinam sine potestate iurisdictionis. Quomodo autem hæc interpretatio interdum pertineat ad auctoritatem superioris, statim dicam.

7. 2 assertio Propria epijkia non habet locū in lege naturali vt naturalis est.

Nihilominus dico secundo: Propria epijkia non habet locum in aliquo præcepto naturali, vt naturale est, seu secundum se spectato. Vnde nec ab homine, neque à Deo ipso fieri potest. Hæc posterior pars sequitur ex prima. Prima verò probatur inductione in eisdem exemplis, quæ alij auctores in contrarium adducunt. Vnum est de lege reddendi depositum, quo vtitur Caiet, quia in illo interpretamur non obligare in casu, in quo esset contra iustitiam, vel charitatem depositum reddere. Hęc autem interpretatio non est epijkia in ipso præcepto naturali secundum se spectato: nam illud præceptum vt sic est in recta ratione, & recta ratio non absolute dictat, depositum esse reddendum, sed sub intellectis conditionibus, quas ratio iustitiæ, & charitatis requirit, & ita illa interpretatio, quæ tunc fit, non est propter vniuersale (vt Caietan. loquitur) sed est declaratio veræ vniuersalitatis ipsius legis prout in se lata est, id est, prout in recta ratione continetur. Non est ergo epijkia. Aliud exemplum adducit Nauarr. ex Clementi. 1. de Homicid. de præcepto *Non occides*, quod non comprehendat occisionem in defensionem necessariam. Hæc autem non est epijkia, sed simplex interpretatio veri sensus illius præcepti. Quis enim dicat declarationem, quod liceat auctoritate publica occidere malefactores, non obstante quinto præcepto Decalogi, esse epijkiam, seu emendationem præcepti? Nemo certè ita loquitur, quia solum est declaratio veri sensus præcepti; idem ergo est de propria defensione: nam sunt eiusdem rationis.

Confirmatur doctrina varia exemplorum inductione ac explicatur.

Nauar. Aliud exemplum eiusdem Nauarri est in cap. 1. de Iureiur. in 6. Vbi explicatur naturalē legem de seruando iuramento non obligare ad seruādum statutum illicitum. De quo constat, nullā tibi esse epijkiam, sed solū declarationem naturæ iuramenti, quæ est non obligare ad aliquid illicitum. Et ita in his duobus exemplis ipse Nauarr. fatetur, non esse interpretationem epijkiæ. Addit verò tertium, sentiens, in eo esse propriam epiikiam: nam lex naturæ præcipit, inferiorem parere superiori, à qua fit exceptio per exemptionem: per illam enim fit, vt inferior non teneatur parere superiori. Sed multò minus hæc est epijkia. Tum quia exceptio à lege per priuilegium non est epijkia, vt rectè Caietan. suprà notauit: illa vera exemptio nihil aliud est, nisi priuilegium quoddam. Tum etiam, quia ibi lex desinit obligare per mutationem materiæ, quia, scilicet, ille, qui erat inferior, per exemptionem desinit esse inferior, vt ipse Nauarr. fatetur; at hæc non est epijkia: alias in præscriptione fieret epijkia à lege naturali non retinendi rem alienam, & sic de aliis, quæ dici non possunt. Et ratio est, quia per mutationem materiæ non emendatur lex; imò nec fit in vlla propria interpretatio, nec mutatio, sed mera cessatio per denominationem extrinsecam, vt in cap. 13. declaratum est.

Tandem adducit Nauarr. exemplum de votis in quibus sæpe fit interpretatio. Sed vt dicebam de iuramento, ita dicendum est de voto: nam interdum fit interpretatio solum ad explicandam naturā eius, vt quod nō obliget in materia illicita, vel impossibili, &c. Et tunc nulla est vmbra epijkiæ. Aliquando verò fieri potest interpretatio intentionis vouentis, limitando illam, etiam si verba voti videantur vniuersalia, & tunc re vera habet modum epijkiæ, quia est emendatio voti propter vniuersale; tamen illa epijkia non cadit in legem naturalem implendi votum, sed in votum ipsum, quasi lex positiua priuata, & ita per illam epiikiam voti solum declaratur modus promissionis; quę est materia, in quam tunc cadit lex naturalis, & ita respectu legis naturalis non est epijkia, sed simplex declaratio obiecti eius. Sicut dicebamus, dispensationem in illa lege naturali, sed in materia eius, qua remissa, per se cessat obligatio naturalis legis, ita enim est in præsenti, seruata proportione. Et ita etiam cessat exemplum, quo vtitur Soto de naturali præcepto, quo tenentur Episcopi residere, quod dicit interdum tolli per interpretationem epijkię. Vt enim omittam, illam non esse interpretationem sine aliqua mutatione ex parte obligationis, quæ vere inerat, & aufertur; etiam si esset interpretatio, non esset epiikia in lege naturali, sed in pacto, seu promissione, aut vinculo, quo Episcopus coniungitur suæ Ecclesiæ, & in quo fundatur præceptum illud naturalis iustitiæ. Si enim aliquando potest talis obligatio per interpretationem cessare, tota interpretatio versatur circa pactum, & circa intentionem se obligandi, excipiendo ab illa casum subintellectū, licet non fuerit expressum: vt si interpretemur, posse abesse propter grauem infirmitatem, vel aliam necessitatem similem vrgentem, &c.

9. Firmatur eadem resolutio ratione.

Ratione demum declaratur primò, quia epiikia est emendatio legis, seu iusti legalis; at lex naturalis emendari non potest, cum posita sit in recta ratione, quę à verò deficere non potest: nam si deficit, iam non est recta ratio; ergo eadem ratione deficere non potest iustū huic legi respondens, quia ita legale est, vt sit etiam naturale: iustum autē naturale, cum oriatur ex extrinseca (vt sic dicam) conformitate, & consonantia extremorum, deficere non potest, nisi aliquod ex extremis mutetur, & tunc iam mutatur materia legis, & non est idem medium virtutis, & consequenter neque idem iustum, & ita licet cessat obligatio legis non est propter epiikiam, sed propter mutationem materię. Secundo declaratur amplius, quia in lege naturali nūquā fit per interpretationem exemptio ab eadē lege vniuersali, eò quod sit vniuersaliter proposita, quæ sola est epiikia, vt dictum est. Assump-

sumptum patet, quia dictamen rectę rationis secundum se spectatum, & vt practicè verum non fertur in vniuersale prout potest deficere, sed prout his circunstantijs affectum, cum quibus nunquam deficit, alias non esset dictamen verum, & consequenter nec necessarium, nec rectum, nec pręceptum naturale continens. Sicut scientia philosophiæ non iudicat simpliciter omnem hominem habere tantum quinque digitos, sed cum limitatione, si causæ naturales sint aptę, & non impediantur, & ita nunquam deficit, alias non esset conclusio scientifica.

10. Tertiò declaratur inductione quadam: nam præcepta legis naturæ, aut affirmatiua sunt, aut negatiua. Priora talis sunt conditionis, vt semper obligent, non tamen pro semper, in eis autem vt semper obligant, non cadit interpretatio, quia non cadit variatio: necesse est enim, vt pro suis opportunitatibus semper, & infallibiliter obligent. In eisdē verò vt non obligant pro semper, dupliciter potest fieri determinatio temporis, pro quo obligant; vno modo per legem positiuam, & tunc in illa determinatione cadere poterit non solum interpretatio, & epijkia, sed etiam dispensatio, quę non pertinent ad præsens, quia non sunt in lege naturali, sed in positiua. Alio ergo modo fit determinatio per eandem naturalem rationem, & tunc licet ratio determinet, pro nunc obligare præceptum; pro tunc verò non obligare, nulla est epijkia, quia nulla est exceptio à lege nec emendatio pręceptis, sed simplex intelligentia illius; ergo in his præceptis nō habet locum epijkia, quia non potest in eis intelligi alius modus determinationis, aut carentiæ obligationis pro aliquo casu. Nam si ratio determinat, pro aliquo tempore non obligare, hoc ipso intelligitur, tale, pręceptum natura sua non esse latum pro occasione, & circunstantijs illo tempore occurrentibus, vt verbi gratia, in præcepto correctionis fraternæ, quatenus naturale est, ipsa ratio determinat non obligare, quando non est spes fructus, non per epijkiam, sed quia præceptum illud natura sua non obligat pro qua non obligat. Sic etiam intelligo præceptum de reddendo deposito, si per modum affirmatiui præcepti concipiatur, quia non obligat pro semper, sed pro tempore; in quo possit commodè, id est, sine alterius præiudicio, vel iniuria reddi. Ita ergo in his pręceptis nulla est epijkia.

11. Venio ad negatiua, quorum natura est, vt semper, & pro semper obligent, vitando mala, quia mala sunt: hoc enim est de ratione præcepti naturalis negatiui, & ob hanc vltimam partem non patitur epijkiam. Quia impossibile est id, quod est per se, & intrinsece malum, fieri bonum, aut non malum, manente eodem obiecto, & circunstantijs, & ideò dicimus, non posse hoc fieri per dispensationem; ergo multò minus fieri potest per epijkiam. Probatur consequentia, quia quod non potest esse non malū, nunquam non est malum; ergo nunquam non est prohibitum; ergo non potest vere declarari non prohibitum lege naturali pro aliquo tempore, vel occasione, quod ad epijkiam pertinet. Quod si mutatio fiat in obiecto; vel circunstantijs intrinsecis, & ratione eius mutationis actus desinat esse malus, iam illa non est epijkia, quia non versatur circa materiam sub ta-

A li lege naturali comprehensam, sed est cognitio, seu interpretatio materiæ legis, & finiū eius. Vt quando interpretamur per legem non furandi, non prohiberi, accipere ab alio necessaria ad vitam in extrema necessitate, illa non est epijkia, sed propria declaratio illius legis, quę non prohibet nisi furtum, id est, acceptionem rei alienæ, domino rationabiliter inuito, seu acceptionem rei alienę quoad proprietatem, & vsum; acceptio autem rei alienæ in extrema necessitate nec est de re omnino aliena, quia pro illo articulo omnia sunt communia, nec est inuito domino rationabiliter. Sic etiam in illo exemplo de deposito, si intelligatur pręceptum illud tanquam negatiuum, sicut præceptum restituendi, id est, non retinendi depositum alienum, non est ita indefinitum pręceptum, sed non retinendi irrationabiliter, seu sine causa cogente. Ita ergo in pręceptis negatiuis naturalibus intelligi non potest propria epiikia.

B

Dices; ergo eadem ratione etiam in præceptis positiuis nunquam intelligetur epijkia. Patet, quia vel manet actus semper cum eisdem circunstantiis, & tunc impossibile est, vt præceptum negatiuum prohibens actum, nunc obliget, & posteà non obliget: vel circunstantię actus mutantur, & tunc etiam non erit epiikia. Et idem cum proportione dici poterit in affirmatiuis. Respondetur, negando consequentiam: sunt enim duæ differentiæ notandę inter ius positiuum, & naturale, quæ maximè declarant hanc materiam. Prior est, quod in lege positiua, manente tota materia actus cum omnibus circunstantiis intrinsecis eius, potest per interpretationem æquam cessare obligatio, quanuis necesse sit, vt aliqua circunstantia extrinseca occurrat, quę cogat ad talem interpretationem faciendam, & illa est propriissima epiikia. Patet in exemplo communi de prohibitione ferendi arma noctu; nam si sit euidens necessitas, & ita vrgens, vt non possit à superiori licentia postulari, iustè interpretamur, tunc pręceptum non obligare, non quia nō sit illa materia talis præcepti, sed quia licet sit eadem, ab ea est separabilis malitia ablata prohibitione, & tunc non est verisimile intentionem legislatoris ad illum casum extendi. At verò in lege naturali fieri non potest, vt stante integra materia cum eisdem circunstantiis intrinsecis propter solas extrinsecas occasiones interpretemur legem prohibentem non obligare, quia impossibile est à tali materia suis intrinsecis conditionibus affecta separari malitiam, & consequenter nec naturalem prohibitionem, etiam si extrinsecus finis, vel circunstantiæ varientur. Hoc declarat egregiè exemplum de mendacio, de quo suppono ita esse intrinsecè malum, vt propter nullam occasionem, vel necessitatem extrinsecam licere possit, si manet mendacium, iuxta doctrinam Augustini in libro de Menda. & contra Mendaci. & in epist. 8. ad Hieronym. & sequentibus, quæ fuit etiam Basilij, regula 76. ex breuior. & Hieronym. Apolog. contra Ruffi. & epistol. 65. & est recepta ab omnibus Theologis cum Magistro in 3. d. 38. & Diuo Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 3. & habet magnum fundamentum in verbis Christi Ioan. 8. vbi de dæmone ait, *Mendax est, & pater mendacij*, quia mendacium non potest esse ex Deo, sed dæmone

12. *Obiectio.*

Duplex differentia inter legē positiuam, & naturalem, ex qua soluitur obiectio.

Prima

C

D

Probatur mendacium esse intrinsece malū, ac pro inde nulla causa cohonestari per se.

August. *Basilij.* *Hieronym.* *Magister.* *D.Thom.* *Ioan.8.*

mone, & ideo vocatur pater, id est, inuentor eius, & ideò de Deo potius scriptum est, *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* Psalm. 5. Vnde in cap. *Super eo*, de Vsur. dicitur Scripturam sacram prohibere pro alterius vita mentiri, & ideo contrarium in Cassiano collatio. 17. tanquam error damnatur, de quo latius alibi, & videri potest Castro contra hæres. verb. *Mendacium*. Nulla enim alia ratio huius verissimi dogmatis reddi potest, nisi quia extrinsecus finis, vel necessitas extrinseca non mutat obiectum, nec intrinsecas conditiones ad mendacium requisitas, à quo obiecto præcisè spectato habet mendacium suã intrinsecam deformitatem, & ideò nec dispensatio, nec epijkia in eo locum habet, vt possit licere propter extrinsecas occasiones, necessitates, aut fines. Quoties ergo præceptum aliquod naturale videtur non obligare in aliqua opportunitate, necesse est mutari materiam talis actus, quæ illi dabat malitiam, propter quam prohibetur lege naturali. Et ita differt multum talis mutatio ab illa, quæ fit in lege positiua, quando interuenit epijkia, quia hic sola prohibitio cessat circa eandem materiam; ibi autem minimè, sed materia subtrahitur, & per illius mutationem tollitur malitia.

Psal. 5. Cap. Super eo. Cassian. Castro.

13. *Secunda.* Alia differentia est; quod in lege positiua, quando interpretatio fit per epijkiam, non fit circa actum prohibitum per legem, nec circa obscuritatem verborum eius, sed potius supponitur, illum esse actum prohibitum secundum speciem suam, & comprehendi sub verbis legis spectatis in sua proprietate: tota verò interpretatio, & coniectura fit circa intentionem legislatoris, quod non fuerit mens eius comprehendere talem casum, seu actum illum pro tali opportunitate. Et hæc est propria epijkia, quæ dicitur emendatio legis; vtique secundum speciem verborum, iustificando illa (vt sic dicam) per intentionem, & æquitatem præsumptam legislatoris. Hoc verò nõ habet locũ in lege naturali, quia nõ fundatur primò in voluntate prohibẽte, sed in natura ipsius actus per se mali, & ideò interpretatio ibi solũ habet bonũ circa materiam, quando actus abstractè sumptus non habet intrinsecam malitiã, sed solum vt versatur circa talem materiam, tali vel tali modo, vt in occisione hominis, acceptione rei alienæ, retentione depositi, & alijs similibus explicuimus. Et ideo in huiusmodi lege non fit interpretatio per emendationem legis; nam hæc semper coaptatur materię, sed fit per solam explicationem rei, & malitiæ, quam secundum se habet: nam secundum illam tantum fit prohibitio, vel fertur lex, siue intelligatur vt indicatiua malitiæ, siue vt prohibitiua. Et tunc nunquam potest per epijkiam interpretatio fieri, quod ille actus, vt versatur tali modo circa talem materiam, possit licere propter solam intentionem legislatoris coniecturatam per extrinsecam occasionem, necessitatem, aut finem; & ita non rectè fit comparatio inter naturalem legem, & positiuam.

14. *Obiectio.* Sed instari adhuc potest, quia nonnulla sunt naturalia præcepta, quæ proprijssimam interpretationem epijkiæ recipiunt: nam circa eosdem actus, & cum omnibus circunstantijs intrinsecis, quæ ordinariè sufficiunt ad naturalem prohibitionem, propter extrinsecam necessitatem, seu finem extrinsecũ interpretamur, non obligare in aliquo casu. Huiusmodi est præceptum prohibens matrimonium cum sorore, quod in casu extremæ necessitatis non obligat propter conseruationem speciei. Idem est de præcepto non contrahendi cum secunda, viuente prima; maximè si primum matrimonium fuit consummatum; nam in eadem necessitate generis humani, si prima esset sterilis, liceret accipere secundam; & in præceptis pertinentibus ad impedimenta, quæ iure naturę irritant matrimonium, inuenientur multa similia.

15. *Solutio.* Respondetur nihilominus, generalem regulam datam veram esse, nimirum, stante eadem materia præcepti negatiui naturalis, fieri non posse, vt per epijkiã iudicetur licitus actus prohibitus propter solam extrinsecam causam, seu finem, aut necessitatem: hoc enim conuincunt rationes, & exempla adducta. Quòd si in aliquo B pręcepto id accidere videtur pro aliquo casu, vel tale præceptum simpliciter naturale non est, sed naturali proximum, & consuetudine hominum receptum, & approbatum, ac proinde absolutè solius iuris gentium, & ideò mutabile, vel alterabile pro aliquo casu; vel si præceptum est naturale simpliciter, materia eius non erit actus simpliciter, & abstractè sumptus, sed cum aliqua circunstantia intrinseca, qua sublata possit obligatio cessare; non tamen per epijkiam, sed per defectum propriæ materiæ. Applicare autem hanc regulam ad singula præcepta non est præsentis instituti, sed ad varias materias spectat. De illis ergo præceptis matrimonij, qualia sint, disputant Doctores, & non eodem modo sentiunt. Nunc autem supponendo, illa esse verè præcepta naturalia, respondetur, per illa non prohiberi simpliciter matrimonium, Verbi gratia, inter fratres, vel cum secunda, sed pro- C hiberi tale matrimonium quatenus noxium humanæ naturæ, & ita contrarium naturali honestati secundum rectam rationem: in casu verò illius necessitatis cessat hæc ratio, & incipit esse matrimonium maximè commodum naturæ, & subinde honestum, quia propter solam conseruationem necessariam suscipitur, qui finis non est extrinsecus, sed intrinsecus tali actui; atque hoc modo in illa occasione mutatur materia præcepti negatiui. Declaratur à simili: nam mutilatio proprij corporis sine necessitate ad conseruationẽ vitæ intrinsecè mala est; tamen in casu necessitatis propter conseruandum corpus licet, quia illa mutilatio non prohibetur, nec est per se mala, nisi vt noxia vitæ; tunc autem non est noxia, sed necessaria. Sic etiam ver- D bum prolatum sine fine honesto, vel conuenienti naturæ, malũ est, & iure naturę prohibitum: idem autem verbum propter conuenientem finem non prohibetur, quia non erat per se malũ vt tale verbum, sed vt otiosum, & inutile, quæ deformitas tollitur ex relatione ad talem finem. Sic ergo attente est consideranda qualitas, & conditio materię: nam iuxta capacitatem eius mutatur moraliter eius conditio ex fine, vel necessitate occurrente, quia actio talis est, vt natura sua petat ordinem ad talem finem, tali vel tali modo, & tunc necessitas occurrens redũdat in materiam præcepti, & mutat illam, & inde fit, vt cesset obligatio præcepti naturalis, non quia pręceptum in sua materia non obliget semper, & pro semper sine exceptione, sed quia mutata materia, iam non habet in illa locum tale præceptum, vt naturale est.

Dico

16. *3. assertio. Lex naturalis vt per legem positiuam constituta admittere potest epijkiã*

Dico igitur tertiò. Si præcepta naturalia spectentur, vt per legem positiuam constituta sunt, tunc recipiunt exceptionem epijkiæ, præsertim in ordine ad intentionem legislatoris humani, licet secundũ se, & vt naturalia sunt, illam propriè non admittant. Iuxta hanc assertionem possunt exponi frequentes loquutiones aliorũ auctorum. Et præsertim Caiet. expresse loquitur de his præceptis, vt constitutis per leges humanas, & alij etiam loquuntur de illis, vt latis per generalia verba, sine moderatione, quam postea adhibet epijkia, quod non habet locum in his præceptis vt naturalia sunt, quia vt sic non feruntur per aliquod generale verbum, nisi in eo sensu, in quo includat omnia necessaria ad intrinsecam malitiam, & ita nullam possit admittere exceptionem, sicut dicebamus de prohibitione furti, vt furtum est, vel homicidij, vt per se mali. Et inde patet ratio assertionis. Nam leges humanæ sæpe hoc non attendunt, sed simpliciter præcipiunt actum. Verbi gratia, reddere depositum, vel soluere promissum, in quibus legibus, vt sic propositis potest habere locũ epijkia. Dico autem hoc intelligi in ordine ad intentionem legislatoris humani, quia sæpe contingere potest, vt legislator humanus nihil de tali exceptione cogitauerit, nec illam expresse intenderit, sed potius absolutè, & sine limitatione legem tulerit sub verbis de se comprehendentibus casum illum: & nihilominus interpretamur non comprehendisse illum. Quę interpretatio respectu voluntatis legislatoris humani est epijkia, quia est quasi emendatio eius; in se vero, & respectu legis naturalis est tantum explicatio mutationis factæ in materia, ratione cuius actus cum talibus circumstantiis nõ habet per se malitiam, nec comprehenditur sub lege naturali, & ita facilis est tota assertio posita. Crediderim etiam, plures ex dictis auctoribus latè, & impropriè interdum loqui de interpretatione legis naturalis, vocãtes epijkiã, vel exceptionem à lege, solam declarationem materiæ, & veri sensus legis; sed non est de nomine contendendum, quando de re constat; quanuis ad explicandam vim legis, & ad constanter loquẽdum de interpretatione eius, doctrina data necessaria videatur.

CAPVT XVII.

Vtrum ius naturale distinguatur à iure gentium, quia hoc soli s. omnibus conuenit, illud etiam brutis commune est.

1. EXplicato naturali iure, prius quam ad positiuum transeamus, operæpretium erit in fine huius libri ius gentium quatenus ad rationem legis spectat, declarare, tum quia magnam habet cum iure naturali affinitatem; ita vt a multis cum illo confundatur, vel pars quæd. m eius esse censeatur, tum etiam quia, & si modo, quo ab illo distinguitur, est illi propinquissimum, & quasi medium inter naturale ius, & humanum, & priori extremo vicinius, & ideo per illud conuenienter transitum faciemus ad proprium ius positiuum exponendum. Quod ergo aliquod sit ius gentium, vel ex ipsius vocis vsu frequentissimo, omnes tanquam certum supponunt: nam huius iuris frequens mentio est in iure ciuili. ff. de Iustit. & iur. & Instit. de Iure naturali gentium & ciuili, & in Decret. A distinct. 1. & sequentib. ex Isidoro 5. etymolog. capite 2. & in vtriusque iuris Doctoribus illis locis, & passim, & in Diuo Thoma, ac Theologis 2.2.q.57.art.3. *Isidor D. Thomas.*

Quia verò hæc vox æquiuoca est, oportet illam distinguere, vt significationem tantum ad nos pertinentem vsurpemus. Ius enim interdũ significat moralem facultatem ad rem aliquam, vel in re, siue sit verum dominium, siue aliqua participatio eius, quod est proprium obiectum iustitię, vt constat ex Diuo Thoma d. quæstione 57. artic. 1. Aliquando verò ius significat legem, quæ est regula honestè operandi, & in rebus quandam ęquitatem constituit, & est ratio ipsius iuris priori modo sumpti, vt dixit ibidem Diuus Thomas dicto artic. 1. ad 2. quæ ratio est ipsa lex, vt ibi dicit; & ita ius coincidit cum lege, vt precedenti libro capite 2. notauimus. Vnde B vt habeamus breuia nomina, quibus vti possimus, primum vocare possumus ius vtile; secundum honestum; vel primum ius reale, secundum legale. Vtrumque ergo ius potest diuidi in naturale, gentium, & ciuile. Nam ius vtile naturale dicitur, quando ab ipsa natura datur, seu cum illa prouenit, quomodo libertas dici potest ex iure naturali. Ciuile dicitur, quod ius ciuile introduxit, vt ius præscriptionis; Gentium, quod ex communi vsu gentium habetur, vt est ius transeundi per vias publicas, vel ius seruitutis bello introductum. Atque in hoc sensu pertinet hæc diuisio ad obiectum iustitiæ, & forte ita traditur à D. Thom. a dicto artic. 3. In præsenti verò non ita loquimur de iure gentium, sed vt est quædam species legis, Nam etiam ius legale per tria illa membra diuidi solet: nam in libro 1. §. *Huius studij* ff. de Iustit. & iur. expresse C dicitur, ius collectũ esse ex præceptis naturalibus, aut gentium, aut ciuili. Et eodem modo sumitur diuisio illa in titulo de Iure naturali gentium, & ciuili. Quam diuisionem ex communi vsu, & sententia bonam esse supponimus, & quia duo extrema membra satis nota sunt ex dictis in lib. 1. capite vltim. oportet nunc explicare secundum membrum, quod in hunc locum remisimus, quia pendet ex comparatione eius cum iure naturali, vnde etiam constabit ratio, & verus sensus totius diuisionis. *2. Explicantur varia iuris acceptiones. D. Thom.* *D. Thom.*

In hoc itaque iure gentium explicando, varię sunt sententię, quarum primam in hoc capite pertractabimus, deinde cęteras persequemur. Iurisperiti ergo communiter distinguunt ius naturale à iure gentium in hoc, quod ius naturale est commune brutis etiam animantibus; ius autem gentium est proprium hominum. Vnde D in lib. 1. §. *Huius studij*, & in §. 1. & 2. Instit. de Iure natur. gentium, & ciuili, sic dicitur. *Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non solum humani generis proprium est, sed omnium animalium, quæ in terra, marique nascuntur, auium quoque commune est.* Et adhibentur exempla, viri maris, & fœminæ coniunctio, filiorum procreatio, & educatio. De iure autem gentium additur, *Gentium est, quo gentes humanæ vtuntur*, & dicitur à naturali recedere, quia solis hominibus inter se commune est. Additur vero inferius in lege 9. ius gentium vocari, *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, & apud omnes peræquè custoditur.* Vnde constat, ius gentium censeri etiam naturale, sed speciali modo, & proprio hominum, & hoc etiam declarant exempla, quæ adhibentur in lege 2. 3. & 4. scilicet, 3. *1 opinio Iurisstarũ, distinguens ius naturale, à iure gẽtium, in eo, quod primum competat etiam brutis, istud verò solum hominis.*

cet, religio in Deum; obedientia ad parentes, & patriam, vim atque iniuriam propulsare. Vnde ibidem significatur, *hominem homini insidiari* contra ius gentium esse. Adduntur præterea *Manumissiones, & seruitutes.* item *bella, regnorum, dominiorum, rerumque diuisio commercia aliáque contractus venditionum,* & alia huiusmodi. Et similiter in §.4. Institution. de Iure natural. eadem exempla adhibentur, præter religionem, & pietatem ad parentes, & patriam.

4. Quocirca iuxta hanc sententiam diuisio illa iuris, seu legis in naturalem, gentium, & ciuilem, ita debet ad duas bimembres reduci, vt prius lex diuidatur in naturalem, & ciuilem; deinde vero lex naturalis generatim subdistinguatur in naturalem communem omnibus animantibus, quæ absolutam appellationem iuris naturalis retinuit, secundum quandam acceptionem, & legem naturalem propriam hominum, quæ iuris gentium appellata est. Et ratio talis subdiuisionis esse potest, quia illæ duæ rationes verè sunt distinctæ in re, & possunt habere diuersas considerationes, & effectus morales, & ideò congruum fuit, illas distinguere, & illis nomina propria imponere, & accommodare. Nec videtur posse melius illa nomina explicari. Et soluitur facilè difficultas tacta, quia iam constat, quomodo diuisio illa adęquata sit; sumpto tamen nomine iuris naturalis in generaliori significato. Nec videtur ab hac sententia recedere Diuus Thomas 1.2. quæst. 95. artic. 4. ad primum, & latius 2.2. quæst. 57. artic. 3. vbi hos duos modos iuris naturalis agnoscit, eisque illas voces accommodat. Atque ita illum interpretatur Conrad. dicta quæst. 95. articulo secundo, & quarto, vbi ita exponit Iuristarum opinionem, & dicit, Diuum Thomam loquutum fuisse more illorum, licet Philosophi aliter loquantur.

D. Thom.

Conrad.

5. *Auctores improbantes Iuristarum opinionem. Laur. Val. Conan. Soto.*

Hanc verò interpretationem iurisconsultorum reprehendit Laurentius Valla lib. 4. elegantiar. capit. 48. Conan. etiam in commentar. iur ciuil. libro 1. capite 6. illam subdiuisionem iuris naturalis reijcit, & consequenter putat, non distingui ius gentium à iure naturali, ideoque nec Aristotelem, nec alios antiquos Philosophos illud distinxisse, aut cognouisse. Soto etiam libro 3. de Iustitia, quæst. 1. artic. 3. expositionem iuris consultorum reijcit. Et primò fundantur, quia nullum est ius naturale commune hominibus, & alijs animalibus, quia bruta animalia non sunt capacia propriæ obedientię, aut iustitiæ, vel iniuriæ. Ad hoc vero respondent Albertus libro 5. Ethicorum cap. 7. Turrecremata, & Couarru. locis infrà citandis, ius naturale dici commune brutis non formaliter quoad rationem iuris, & legis, sed materialiter quoad opera, quæ sub tale ius cadunt: nam illa communia sunt hominibus cum brutis, vt patet in exemplis positis in iure de coniunctione maris & fœminæ, procreatione filiorum, &c. Sed contra hoc est, quia illa communitas cum brutis in materiali opere nihil refert ad distinctionem iuris, vel legis; ergo est impertinens, & sine arte illa diuisio in illo sensu, & propter illam solam causam. Sed respondere possunt, illam materialem conuenientiam deseruire ad explicandam in homine diuersam rationem naturalitatis iuris (vt sic dicam.) Nam lex naturalis generatim sumpta in dictamine rationis naturalis consistit: hoc autem dictamen interdum est ex inclinatione generis, seu naturæ sensitiuæ vt sic: interdum verò ex propria inclinatione naturæ rationalis, vt talis est, & secundum has duas rationes distinguitur ius naturale tanquam commune brutis, ex parte scilicet, inclinationis, in qua fundatur.

Responsio pro Iuristis ad instantiam. Albert. Turrecr. Couarr.

Veruntamen etiam hoc modo non satisfit difficultati. Primò, quia iuxta hanc declarationem, vim vi repellere non sub iure gentium, sed sub iure naturali constituendum esset, quod in illis legibus non fit. Probatur sequela, quia illa actio communis est brutis animalibus, & ex generali inclinatione ad propriam conseruationem prouenit. Nam sicut generatio prouenit ex inclinatione naturali ad conseruandam speciem, ita propria defensio est ex innata inclinatione ad conseruandam propriam vitam, & proprium esse: vtraque autem inclinatio communis est homini cum alijs animalibus, ergo immeritò ponatur hęc actio sub iure gentium. Secundò falsum esse videtur ius naturale, vt habet propriam rationem legis, fundari in ratione naturæ sensitiuę, vt communis est brutis animalibus: nam semper considerari debet, vt eleuata ad superiorem gradum per differentiam rationalem. Quia lex naturalis non regulatur per conuenientiam ad naturam sensitiuam; sed ad rationalem; sensitiuam autem respicit solum vt contractam, & speciali modo perfectam per differentiam rationalem; ergo illa conuenientia generica impertinens est ad distinguendam legem naturæ. Consequentia videtur clara, & antecedens probatur. Tum, quia quando lex naturę aliquid præcipit in ordine ad conseruandam naturam sensitiuam, semper inuoluit modum rationalem, & ita dictat de coniunctione maris, & fœminæ, multò aliter, quam instinctus naturalis brutorum, vt constat de matrimonio, & idem cum proportione est de educatione filiorum; & de conseruatione propriæ vitæ, & similibus. Tum etiam, quia in eodem opere materialiter communi brutis multa prohibet lex naturalis in homine, à quibus bruta non arcentur per naturalem instinctum, vt prohibet lex naturalis vagum concubitum, seu fornicationem simplicem, & coniunctionem cum matre, vel sorore, quæ priuationes non sunt communes brutis. Vnde etiam nouum, seu tertium argumentum insurgit: nam sequitur ex illa sententia, hæc præcepta negatiua esse iuris gentium, & non naturalia, quod valde absurdum est. Et patet sequela, quia sunt ita propria hominum, vt non possint dici brutis communia: nam licet illud opus sit suo modo commune brutis, tamen omissio operis non est communis; & hæc est propria materia talis legis. Hoc verò argumentum euidentius ostenditur in præceptis colendi Deum, honorandi parentes, & proximum. Nam absurdum est negare, hæc esse simpliciter de iure naturali, sed tantum de iure gentium; idemque est de præcepto restituendi alienum, vel reddendi depositum, vel seruandi fidelitatem, dicendi veritatem, & similibus, quæ sunt propria hominum, & non communia cum brutis etiam materialiter, & tamen ad naturale ius maxime pertinent. 6.

Ad hæc vero responderi potest iuxta ciuilia iura, ius gentium re vera esse ius naturale, & ita 7.

L. Bona fides. & ita sępe in iure ciuili vocari, vt patet in lege Bonæ fides. ff. Depositi, & §. Et quidem. §. Singulorum. Instit. de Rerum diuisione, & §. Penult. Instit. de Iure natur. Quapropter non erit absurdum in hoc sensu vocare præcepta commemorata, imò & omnia Decalogi de iure gentium, quia per hoc non negatur esse de proprio, & stricto iure naturali, seu indicatur peculiaris modus, & quasi proprietas talis iuris respectu humanæ naturę, & ita contentio tota versabitur circa solum vsum vocis, vel necessitatem aut vtilitatem illius distinctionis in illo sensu. Sed licet hoc aliqua ex parte ita sit; nihilominus secunda ratio facta retinet suam vim, & ostendit impropriè valde dici dari ius naturale commune brutis. Et præterea (ne contentio sit de vocabulo) simpliciter dicendum erit iuxta illam sententiam, ius gentium esse intrinsecè, & essentialiter ius naturale, seu partem eius. Hoc autem ad omnia, quę de iure gentium adducuntur, accommodari non potest, quia quædam continent materiam non solum necessariam, sed etiam communem brutis, vt monstrant argumenta facta; alia non solum versantur in materia propria hominum, sed etiam non continent intrinsecam necessitatem, vt ex sequentibus constabit.

8. Exckuditur etiam 2 opinio distinguēs ius gētiū à naturali, quod naturale sine discursu vel facillimo innotescit, alterū è contra. Soto. Quapropter etiam, non placet modus loquendi aliquorum Theologorum, qui sentiunt, ius gentium habere intrinsecam necessitatem in suis præceptis. Solumque differre à naturali, quia ius naturale sine discursu, vel facillimo discursu innotescit; ius autem gentium per plures illationes, & difficiliores colligitur. Quod potest sumi ex Soto li. 1. quæst. 5. artic. 4. & indicant aliqui moderni Thomistæ, ita intelligentes D. Thomam, quem infrà interpretabimur. Nobis igitur hæc etiam sententia non placet, primò, quia multa dicuntur esse de iure gentium, quæ non habent illam intrinsecam necessitatem, vt diuisio rerum, seruitus, & alia, quæ infra videbimus. Secundò ac præcipuè, quia ius gentium nec circa prima principia moralia, nec circa conclusiones, quę ex illis necessariò inferuntur, versari potest, quia omnia illa sub proprio iure naturali comprehenduntur, vt ca. 7. probatum est. Et confirmatur: nam omnia præcepta quæ à Deo sunt in cordibus hominum scripta, pertinent ad ius naturale, vt sumitur ex Paulo ad Roman. 2, sed omnia illa, quæ euidenti ratione deducuntur ex principiis naturæ, sunt scripta in cordibus; ergo omnia pertinent ad ius naturæ. Et è conuerso præcepta iuris gentium ab hominibus introducta sunt per arbitrium, & consensum illorum, siue in tota hominum communitate, siue in maiori parte; ergo non possunt dici scripta in cordibus hominum ab auctore naturæ; ergo sunt iuris humani, & non naturalis. Quod si de aliquibus præceptis iuris gentium hoc necessario fatendum est, vt ostendemus, non oportet, ius gentium cum naturali confundere, nec propter solas illationes etiam plures ita vocare ius illud, quod simpliciter naturale est: nam discursus non excludit veram, & naturalem necessitatem pręcepti sic cogniti, & quod discursus sit per plures, vel pauciores illationes, magis vel minus notas valde accidentarium est.

9. 3 opinio distinguens Dicunt vero aliqui, ius naturale comprehendere conclusiones ita necessarias, vt nulla facta suppositione societatis humanę, vel dependentis à voluntate humana, sequantur ex principijs naturæ euidenter, & has non spectare ad ius gentium: esse vero alias conclusiones, quæ sequuntur etiam ex principijs naturæ necessariò, tamen non absolutè; sed supposita humana societate, & consideratis aliquibus circunstantijs necessariis ad ipsius conseruationē, & pręcepta, quæ circa huiusmodi conclusiones versantur, constituere ius gentium. Quod videtur posse sumi ex Diuo Thoma in 1.2. loco allegato. Sed per hoc etiam non explicatur vera, & propria ratio, & distinctio iuris gentium à naturali. Nam multa sunt de iure naturali, quę non obligant, nec locum habent, nisi aliqua suppositione facta, vt pręceptum non furandi non habet locum, nisi facta diuisione bonorum, & dominiorum. Præceptum item parendi Dominis non habet locum, nisi supposita seruitute; iustitia etiam contractuum non habet locum, nisi ex suppositione commercij humani. Et ita sunt plura alia, quę manifestè pertinent ad ius naturale: nam ita sunt per se honesta, vt contraria prohibeantur, quia mala, & non è contrario. Ratio etiam reddi potest, quia quod conclusio sequatur ex principijs naturæ ex suppositione talis, vel talis materię, aut status hominum, nō variat modum legis, quæ subsistit ex intrinseca rei natura, & non ex voluntate humana, sed denotat solum distinctam materiam legis, verbi gratia, lex reddendi promissum, & seruandi fidelitatem Deo, vel homini, naturalis est; & tamen non habet locum, nisi ex suppositione promissionis; sic etiam in materia de Simonia dicitur, vendere rem consecratam ab hominibus, contra ius naturale esse, licet supponat consecrationem humano iure introductam. Ergo licet conclusio sequatur ex suppositione, se tenente tantum ex parte materiæ præcepti, si illatio est euidens ex principijs per se notis, talis conclusio ad ius naturæ pertinet, non ad ius gentium. Ergò vt ius gentium à naturali distinguatur, necesse est, vt etiam supposita tali materia non sequatur per euidentem consequentiam, sed per aliquam minus certam, ita vt arbitrium humanum, & moralis commoditas, potius quam necessitas intercedat. Concludendum igitur censeo, ius gentium non præcipere aliquid tanquam ex se necessarium ad honestatem, nec prohibere aliquid quod per se, & intrinsecè malum est, vel absolutè, vel supposito tali statu, & conditione rerum, sed hęc omnia pertinere ad ius naturale, ac subinde in hoc sensu ius gentium non comprehendi sub iure naturali; nec etiam ab illo differre, quia sit proprium hominum, nam hoc etiam iuri naturali conuenit, vel maiori ex parte, vel etiam omnino, si de iure, & lege propriè loquendum est.

[Right margin: ius naturale in eo, quod obliget sine dependentia à potestate humana; è contra vero ius gentium. D. Thom. — excluditur dicta opinatio.]

CAPVT XVIII.

An ius gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat, aut potius solum concedat, vel permittat?

1. Conan. Vasquez. PRopterea, quæ superiori capite tractata sunt, Conan. l. 1. Comment. Iur. ciuil. cap. 6. nu. 5. quem refert & sequitur Vasquez disp. 157. c. 3. existimauit, ius gentium prout à naturali distinguitur, non continere sub se pręcepta, aut promissiones, sed solum concessiones quasdam seu,

Opinio aliquorum asserens ius gentium nõ esse præceptiuũ, sed permissiuum tantum, & concessiuũ aliquid agendi, vel è contra.

seu facultates, aut permissiones aliquid agendi, vel non agendi, non tantum impunè, sed etiam iuste, & honeste; ita tamen vt contrarium non sit turpe, vel iniustum. Adduntque vlterius auctores huius sententiæ, ad ius gentium necessarium esse, vt conueniat humanæ naturæ non absolutè spectatæ, sed vt iam constitutæ in ciuili communitate, quia multa sunt vtilia hominibus, vt in communitate viuentibus, quæ absolute nõ pertinent ad commodum naturæ secundum se. Illa ergo, quæ conceduntur hominibus in communitate viuentibus propter communem vtilitatem, tanquam honesta, & non tanquam necessaria ad honestatem, nec tanquam præcepta dicũt esse de iure gentium. Nam si pręcipiantur, erunt vel de iure naturali, si ex vi rationis præcipiantur; vel de iure ciuili, si præcipiantur ex humana voluntate potestatem habente, vt probant discursus facti capite superiori; ergo vt ius gentium possit esse distinctum, oportet, vt sit concessiuum, non præceptiuum. Confirmatur hæc sententia auctoritate saltem negatiua D. Isidori, & Diui Thomæ. Nam Isidorus 5. Etymolog. cap. 4. & 6. vbi dicit, ius naturale esse illud; quod est commune omnibus nationibus; ius autem gentium non definit, sed explicat tantum per quædam exempla, quæ concessionem tantũ continent, non præcepta, vt postea videbimus. Diuus etiam Thomas solum dixit, ius gentium positum esse ab hominibus in societate viuentibus ad maiorem vtilitatem, quæ ex rationis discursu colligitur; non vero dixit esse positum per modum præcepti.

D. Thomas. Isidor.

2 Excluditur opinatio.

Hanc vero sententiam, vt verum fatear, non satis intelligo. Nam inquiro, an loquatur de iure, vt solum consistit in morali facultate vtendi, & non vtendi, vel de iure vt significat legem, seu regulam rationis; siue proprie præcipientem, siue approbantem aliquid vt honestum. Prior sensus non est ad rem, vt ex dictis constat, nisi fortasse velint auctores illius sententiæ negare, dari aliquod ius gentium, quod sit vera lex, quod non declarant. Nec possunt rationem reddere cur admittant hoc membrum iuris gentium in iure, quod sit facultas vtendi, & non in lege, & ex dicendis constabit esse eandem vtriusque rationem. Si vero loquatur de iure, quod est vera lex, aut regula honestatis, facile etiam potest illa doctrina refutari.

Nam ostendo in primis, nullam esse maiorem rationem distinguendi ius gentium concessiuum à iure naturali, quam ius præceptiuum. Quia in iure naturali multa sunt, quæ honeste fieri possunt ex vi legis naturalis, quæ non præcipiuntur, nec contraria prohibentur, & ita etiam dari potest ius naturale concessiuum, quale est ius ducendi vxorem, ius retinendi, & conseruandi propriam libertatem: hoc enim honestũ est, & illud ius naturæ concedit, non præcipit. Et in hoc sensu solet distingui duplex ius naturæ, aliud positiuum, id est præcipiens, aliud negatiuum id est, non prohibens, vt videre licet in Couarru. Regula *Peccatum*. 2. parte, §. 11. numero 3. & suprà tractando de immutabilitate legis naturalis illam distinctionem explicauimus. Et ratio est, quia ratio naturalis non solum dictat, quid necessarium sit, sed etiam quid liceat. Quando ergo dicitur ius gentium dare facultatem honeste operandi aliquid, interrogo, an illa facultas, vt est iusta, & honesta, habeatur ex ipsa ratione naturali præcise spectata, vel ex

Couarru.

aliqua hominum consensione. Si primum dicatur, iam illud ius erit naturale, licet sit tantum concessiuum. Si vero dicatur secundum, vel procedunt rationes factę, quod illud non sit ius gentium distinctum à ciuili, vel si eo non obstante, potest esse tale ius concessiuum distinctum à ciuili, & quasi medium inter naturale, & ciuile, eadem ratione poterit dari simile ius præceptiuum.

Responderi potest, illud ius haberi ex vi solius rationis naturalis; tamen non conuenire hominibus absolutè spectatis, sed vt congregatis in aliqua societate humana, & ideo distingui à primario iure naturali tanquam secundarium, vocarique ius gentium. Exemplis vsitatis in hac materia declaratur: nam bellum, verbi gratia, dicitur esse de iure gentium, non quia pręcipiatur etiam supposito iusto titulo, sed quia conceditur tanquam honestum: hoc autem genus iuris supponit communitatem humanam, vt constat. Item diuisio agrorum, seu terrarum, ac sedium, & terminorum in communi dicitur esse de iure gentium, quæ manifeste supponit institutionem humanarum societatum, & illa supposita ex vi solius rationis naturalis omnia illa licent, licet simpliciter necessaria non sint. Sed contra hoc est primo, quia ipsamet gentium discretio, & regnorum diuisio est de iure gentium, vt dicitur in l. *Ex hoc iure*. ff. de Iustitia, & iure, & tamen ante illam diuisionem non supponitur aliquid præter statum naturalem hominum; ergo non semper ius gentium oritur ex illa suppositione, sed solum ex pura conditione naturali, qua homo est animal sociale, adiuncto naturali etiam principio, quod diuisio ciuitatum est magis accommodata ad hominum conseruationem. Secundo argumentor, quia quod in huiusmodi rebus, aut iuribus supponantur societates hominum, non tollit, quin illud ius concessiuum naturale sit, quia illa suppositio solum pręrequiritur, vt resultet materia talis iuris; regula autem ipsa rationis antea erat, & semper naturalis est. Probatur, quia ius præceptiuum sæpe etiam non habet materiam, in qua actu obliget, nisi supposita vita hominum in communitate, & societate, & nihilominus talia præcepta semper sunt iuris naturalis, vt supra probatum est, & dicti auctores etiam concedunt; ergo idem erit cum proportione in iure concessiuo: nulla enim verisimilis ratio differentię assignari posse videtur. 3

L. Ex hoc.

Deinde ostendo, non separari ius concessiuum ab omni iure præcipiente, vel prohibente, & in præsenti materia si vnum sit iuris gentium, etiam alterum, vel si vnum est iuris naturalis, etiam aliud, & ita non subsistere distinctionem datam. Primum declaratur in primis exemplo priuigelij: nam eo ipso, quod vni conceditur, præcipitur aliis, ne vsum illius impediant. Et hac ratione explicabamus supra rationem legis in priuilegio: hoc autem eandem rationem habet in omni iure concessiuo. Secundo declaratur discurrendo per exempla iuris gentium, quę Isidorus posuit. Primum est, *sedium occupatio*, hęc enim ita est licita vnicuique iuri gentiũ, vel potius naturali, vt nemo iuste impedire possit alium, quamuis occupet sedem ab alio non pręoccupatam, & ita illa concessio habet annexum hoc pręceptum. Secundum exemplum est, *ædificatio*; tertium, *munitio*, de quibus est ea- 4.

Isidor.

L dem ra-

dem ratio. Nam repugnat aliquem habere liberam facultatem ædificandi, vel muniendi terram, aut possessionem à se occupatam, & posse ab alijs iustè impediri, aut perturbari in vsu illius facultatis; ergo est necessaria connexio inter ius concessiuum, & præceptiuum. Quartum exemplum est, *bella*, in quo id euidentius constat. Nam in primis supponit pręceptum prohibens aggressori tale bellum; ideo enim vni licet defensio, quia alter iniustè bellum aggreditur. Deinde respectu eius, qui se defendit, sæpe tale ius non solum concedit facultatem, sed etiam præcipit vsum, præsertim Principi, qui tenetur defendere rempublicam. Et idem est de alijs, qui tenentur defendere commune bonum, vel etiam interdum propriam vitam. Si autem bellum sit aggressiuum, eo ipso, quod vni licet contra alterum, huic est prohibita defensio, quia tenetur parere, & ius suum alteri reddere, vel iustam pœnam acceptare.

5 Quintum, & sextum exemplum sunt *captiuitates*, & *seruitutes*, in quibus etiam constat, si vni licet alterum in captiuitatem, vel seruitutem redigere, etiam cogendo illum; eo ipso teneri hunc ad parendum, & non resistendum, quia non potest esse bellum iustum ex vtraque parte. Septimum exemplum est, *postliminia*, de quo eadem cum proportione est ratio: nam est ius, vel recuperandi libertatem amissam, vel redeundi ad priorem statum post exitum à liminibus captiuitatis; in hoc autem iure necessario includitur præceptum, vel restituendi talem hominem in antiquum ius, vel non priuandi illum recuperato iure. Octauum exemplum est, *Fœdera pacis*. Nonum, *induciæ*. In quibus primò potest considerari facultas feriendi pacem, vel concedendi inducias, quæ sine dubio est res honesta de se, & sæpe vtilis, vel necessaria, tamen cum hac facultate coniuncta est obligatio non violandi pacis fœdera, neque nocendi hosti induciarum tempore. Decimum exemplum est, *Legatorum non violandorum religio*, quod apertè per modum præcepti fertur; in eo tamen distingui possunt illa duo, vnum est facultas mittendi legatos ad alios Principes, vel prouincias, aliud est præceptum, & obligatio seruandi immunitatem illorum. Vltimum denique exemplum est, *Connubia inter alienigenas prohibita*, in quo non sola permissio, sed præceptum aperte proponitur, & quia negatiuum est, vix in eo intelligitur aliquid per modum concessionis; quomodo autem in hoc exemplo locum habeat ius gentium paulo inferius exponam.

6 Dici potest, esto verum sit, cum iure concessiuo semper coniungi aliquod præceptiuum, tamen sæpe esse posse diuersorum ordinum: nam sæpe posito iure ciuili concessiuo resultat ius naturale, vt posito iure concedente dominium media præscriptione, & acquisita præscriptione, resultat ius naturale prohibens accipere ab aliquo ipso inuito rem, quam præscripsit, & concesso priuilegio ab homine, vel humano iure eximente aliquem à solutione tributi, naturalis lex dictat, non esse petendum. Sic ergo in dictis exemplis dici potest, permissionem, seu concessionem esse de iure gentium; præcepta vero inde resultantia esse de iure naturali præceptiuo.

7 Propter hanc obiectionem proposui secundam partem assertionis, scilicet, in præsenti materia hoc non habere locum. Nam in simi-

A li inductione ostendi potest, quod tam concessio, quàm prohibitio ad alios resultans est de iure naturali, vel si aliqua earum est absolutè de iure humano, potius hoc conueniat concessioni, qua facta obligatio inde resultans naturalis est. Primum apertè, vt credo, ostenditur in quatuor primis exemplis Isidori, de sedium occupatione, ædificatione, munitione, ac defensione per iustum bellum, nam ius ad hęc omnia naturale est, id est hæc omnia licita sunt iure naturæ: & eodem modo obligatio vnius ad non violandum tale ius alterius, naturalis legis est. Solum vsus illarum facultatum posset dici de iure gentium ratione consuetudinis omnium gentium: at hoc ad factum pertinet, non ad legem. Idemque cum proportione dicendum est in 8. 9. & 10. exemplis de pace, induciis, & legatis: nam illa omnia fundantur in pacto aliquo humano, in quo tam facultas contrahendi, quam obligationes fidelitatis, B & iustitię, quę ex fœdere, seu conuentione nascuntur, ad ius naturæ spectant. Solus vsus potest dici de iure gentium propter conuenientiam omnium gentium in vsu talium rerum in genere: veruntamen hic etiam vsus est effectus iuris, non ipsum ius, quia hoc ius non ex vsu, sed vsus ex iure est.

6 At vero in quinto, & sexto exemplo de captiuitate, & seruitute videtur aliquid introductum vsu hominum, quod non est immediate de dictamine rationis naturalis, nimirum, quod titulus acceptionis in bello iusto sit sufficiens ad detinendum alium etiam inuitum, & coactum, vel etiam ad acquirendum dominium vnius hominis in alium, & consequenter ad introducendum seruitutem in vno respectu alterius. Nam lex sola naturalis hoc non pręscribit, licet illud non vetet, supposita iustitia belli. C Determinatio ergo illius iuris est quasi lex quædam pœnalis vsu hominum introducta contra gerentes iniustum bellum: ponitur enim illis in pœnam, vt captiui, vel serui fiant, si vincantur. Hæc autem lex sic intellecta non est concessiua, sed magis directe est punitiua, & obligat reum ad pœnam eadem proportione, qua aliæ leges pœnales ciuiles, de quibus infra libro 5. dicturi sumus. Qualiscunque autem sit, quatenus de facto dat facultatem reducendi homines in captiuitatem, vel seruitutem, positiua est, & non ex sola vi, ac discursu rationis naturalis, etiam supposita institutione humanarum communitatum; ergo non pertinebit ad ius gentium, quale ab illa sententia describitur. D

8 Pręterea idem euidentius est in octauo exemplo de postliminibus, in quo videtur esse plus de iure Ciuili, quam de iure naturali, vel gentium: nam videtur esse illa quædam moderatio pœnæ captiuitatis, aut seruitutis, vel in vniuersum amissionis bonorum, vel deprædationum hostium, quę maxime in bello contingunt, quæ non est tam vniuersalis omnium gentium, sed iura ciuilia maxime de illa loquuntur. Et præterea eo modo quo talis moderatio intelligitur lege constituta, non est sola permissio, sed lex vere obligans ad sui obseruationem: non enim est minus obligatoria, lex quæ moderatur aliquam pœnam, quam lex, quę pœnam taxauit. Deniq; in vltimo exemplo clara est prohibitio, & non tantum permissio ne fiant connubia cum alienigenis. Præter quam quod neutro mo-

do

do constat fuisse hoc ius, vel hūc vsum communem omnibus gentibus, sed videtur maximè propria cōsuetudo fidelis populi tam in lege veteri, quam nunc in noua: & ita illud potius est ius diuinum, vel canonicum, & si aliquæ gentes id seruarunt, magis videtur pertinuisse ad ius ciuile illarum, quam gētium. Cōcludimus ergo non rectè distingui ius gentium à naturali, quia vnū concessiuum tantum sit, & aliud præceptiuum, nam vel vtrumque membrum in vtroq; iure reperitur, vel si pręceptum naturale est, etiam concessio illi cum proportione respondens, ex ipso iure naturali nascitur.

CAPVT XIX.

Vtrum ius gentium distinguatur à naturali tanquam simpliciter positiuum humanum.

1 *Ius gentiū propriè non comprehenditur sub naturali. In quo conueniat ius gentium cū naturali. 1. Omnes populi.*

Ex hactenus dictis videtur concludi ius gentium propriè dictum non comprehendi sub naturali, sed essentialiter ab illo differre, quia licet cū illo conueniat in multis, tamen in propria morali differenti distinguuntur. Cōueniunt quidē primo, quia vtrunq; est aliquo modo cōmune omnibus hominibus, ex quo capite vtrumq; potest gentium appellari, si in sola voce sistatur, quæ proprietas in iure naturali clara est, & ratione illius in L. *Omnes populi*, ff. de Iustit. & iur. videbitur ius ipsum naturæ appellari ius gentium (quod in multis legibus obseruandum est) proprius vero appellatio illa tribuitur iuri, quod vsu gentium introductū est in §.4. Instit. de iure natur. & cæt. Secundò conueniunt, quia sicut materia iuris gentium solum inter homines locum habet, ita etiam materia iuris naturalis est propria hominum vel omnino, vel magna ex parte, vt ex dictis in cap. 17. sufficienter constare potest. Et ideo multa exempla, quæ à iuristis ponuntur sub iure gentium, solum ratione huius conditionis, solo nomine sunt iuris gentiū propriè dicti: nam re vera sunt iuris naturalis, vt Religio ad Deum, honor ad parentes, pietas in patriam, quæ habētur in lege 2. & 3. de Iustit. & iur. merito autem illa omisit Imperat. Instit. de Iure natur. Similia sunt alia, quæ ponit Isidor. si in rigore sumantur, vt seruare pacis fœdera, & inducias, & immunitatem legatorum, & similia. Quo autem sensu illa intellecta fuerint ab Isidoro, infrà dicemus. Tertio conueniunt ius gentium, & naturale, quod in vtroque sunt præcepta, prohibitiones, atque etiam concessiones, seu permissiones, vt cap. 18. satis declaratum est.

2 *In quo præcipue differat ius gentium à naturali.*

Differt autem primo, ac præcipuè ius gentiū à iure naturali. Quia quatenus continet præcepta affirmatiua, non infert necessitatem rei præceptæ ex sola rei natura per euidentem illationem ex principiis naturalibus, quia quidquid huiusmodi est naturale est, vt ostendimus. Vnde necesse est, vt aliunde oriatur talis necessitas. Et simili modo pręcepta negatiua iuris gentiū non prohibent aliquid, quia per se malum sit: nam hoc etiam est mere naturale: vnde ex parte humanæ rationis non est ius gentium tantū ostensiuum malitiæ, sed constitutiuum; itaque non prohibet mala, quia mala sunt, sed prohibendo facit esse mala. Hæ autem sunt propriæ, & quasi essentiales differentiæ legis; ergo ita differunt ius gentiū, & naturale. Secundò consequenter differunt, quia ius gentium non potest esse tam

A immutabile, sicut naturale, quia immutabilitas ex necessitate oritur; ergo quod non est æque necessarium, non potest esse æque immutabile, vt in capite sequenti latius declarabitur. Tertio hinc fit, vt etiam in his, in quibus hæc iura conuenire videntur, non habeant omnimodā similitudinem. Nam in Vniuersalitate, & communitate ad omnes gentes naturale ius omnibus est commune, solumque per errorem potest alicubi non seruari: ius autem gentium non semper omnibus, sed regulariter, & fere omnibus commune est, vt Isidor. loquitur. Vnde sine vllo errore potest alicubi nō seruari quod apud alios de iure gentiū esse censetur. Item licet ius gentiū regulariter versetur in materia propria hominū, aliquando potest aliquid disponere in materia communi brutis animalibus, vt in permittendo vago concubitu, seu fornicatione, vel in repellenda vi, quatenus aliquo modo per ius

B gentium foueri, aut determinari potest. Est ergo ius gentium simpliciter diuersum à naturali, pręsertim ratione primi discriminis.

Vnde tandem concludi videtur, ius gentium simpliciter esse humanum, ac positiuum. Hæc assertio potest sumi ex D. Thoma q. 95. artic. 4. vbi absolutè ius positiuum diuidit in gentium, & ciuile, & vtrumque dicit esse humanum ius diriuatum à naturali. Potest tamen in his terminis esse aliqua æquiuocatio, & ideo tollenda est, & verus D. Thomæ sensus explicandus. Potest enim lex humana interdum vocari, non ex auctore, sed ex materia, quia versatur circa res humanas, in qua significatione ius ipsum naturale humanū est, quia illo humanum genus gubernatur, & humanæ actiones diriguntur. Et hoc modo videtur sumpsisse ius humanū Arist. 5. Ethic. capit. 7. quod ipse nominat ius politicū, vel ciuile, vt interpres vertit. Atque ita diui- 3 *Ius gentiū simpliciter dicendum esse positiuū humanum.* *D. Thom.* *Arist.*

C dit ius ciuile in naturale, ac legitimum, per legitimum intelligens illud, quod nos positiuum ciuile nominamus. Item in hac significatione videtur sumpsisse ius humanum D. Thomas d. q. 95. art. 2. nam illud diuidit in id quod vim habet ex discursu naturali, aliud quod ex arbitrio hominum, quæ duo videntur esse ius naturale, & positiuum tantum. Præterea lex positiua vocatur à D. Thoma humana, & talis ab ipso censetur omnis illa, quæ ab hominibus ponitur. Eamque subdistinguit in articulo 4 nam quædam est per modum conclusionis, quæ vim habet à iure naturali, quam nos dicimus esse potius declaratiuam iuris, quam constitutiuam; alia vero est per modum determinationis, quæ nouum ius *D. Thom.*

D introducit, quā simpliciter positiuam vocamus. Videtur ergo D. Thomas in dicto artic. 4. loqui de iure gentium tanquā de lege humana, & positiua, priori modo accepta, nam apertè dicit esse per modum conclusionis, & habere suam vim à iure naturali. Et idem videtur sentire 2. 2. quæst. 57. art. 3. ad argumenta. Nihilominus tamē potest intelligi propriè de iure positiuo, & humano, id est, ab hominibus constituto: dicitur autem constitui per modum conclusionis, & non determinationis, quia ex vi iuris gentium non recipit integram determinationem in particulari, sed in communi introducitur per modum illationis, non simpliciter necessaria, sed ita conueniens naturæ, vt quasi instigante natura inferatur. Et ita illum intelligit, & sequitur Soto libro 1. de Iustit. quæst. 5. art. 4. & latius lib. 3. quæst. 1. art. 3. Et Cardinalis Bellarmin. lib. 1. de *Soto. Bellarm. Couarr.*

Cleric. cap. 29. in vltima editione. Idem tenet Couarr. in Regula Peccatum 2. p. §. 11, nu. 4.

4. Neque ab hac sententia dissentiunt Iuristæ, qui ius gentium distinguunt in primarium, & secundarium, & prius dicunt includi in iure naturali; posterius vero esse positiuum humanum; vt videre licet in Albert. Bologuet. tract. de Legib. & Iuram. c. 27. & Pinell. in Rub. C. de Rescind. vendit. Hæc enim diuisio tantum differt in vsu vocis, nam in re coincidit cum doctrina data. Quia illud ius gentium primæuum intrinsecè naturale est, solumque denominatur gentium, quia illo gentes vtuntur communiter. Hic vero propriè loquimur, quatenus ab origine, & auctoritate ita denominatur, & hoc est illud secundarium, quod illi fatentur esse positiuum humanum. Ratione etiam conuincitur hæc assertio ex dictis, quia lex sufficienter diuiditur per naturalem, & positiuam propriè dictam, vel per diuinam, & humanam ab auctore vtranque denominando, quia vtraque membra immediatam contradictionem inuoluunt, vt constat: sed ostensum est, legem iuris gentium non esse naturalem propriè, & in rigore, & consequenter nō esse diuinā; ergo necesse est, vt sit positiua, & humana. Cōfirmatur, quia lex naturalis est, quam non opinio genuit, sed naturalis euidentia, vt Cicero dixit; ergo omnis lex, quę non hoc modo generatur, positiua est, & humana; tale autem est ius gentium, quia non per euidentiam, sed probabilitatem, & communem æstimationem hominum introducitur; ergo.

Albert. Bologuet. Pinell.

5. Nunc autem superest explicandum, in quo differat ius gentium à ciuili: nam omne positiuum ab hominibus positum in ordine ad gubernationem purè politicam, vocat Arist. legitimum 5. Ethicor. cap. 7. & illudmet videtur vocari ciuile, vt sumitur ex Isidor. supra, seu cap. 1. d. 1. & sentit D. Thomas locis citatis. Dices, differre, quia ius ciuile est ius vnius ciuitatis, aut regni; ius autem gentium est commune omnibus gentibus. Sed contra hoc est, primò quia hæc differentia solum videtur secundum magis, & minus, & valde accidentalis. Secundò & difficilius, quia impossibile videtur, ius gentium esse commune omnibus gentibus, introductum voluntate, & opinione humana. Quia in his, quę ab opinione, & arbitrio hominum pendent, non solent omnes rationes conuenire. Nam hoc est hominum ingenium, vt quot sunt capita, tot ferè sint placita, & opiniones; ergo vel ius gentium non est humanum, vel non potest in eo à ciuili differre.

In quo differat ius gētium & Ciuile. Aristoteles. Isidor. D. Thom.

6. Ad hoc igitur explicandū ita statuo; pręcepta iuris gentium in hoc differunt à præceptis iuris ciuilis, quia non scripto, sed moribus non vnius, vel alterius ciuitatis, aut prouinciæ, sed omnium vel ferè omnium nationum, constant: Ius enim humanum duplex est, scilicet, scriptum, & non scriptū, vt tradūt iura supra citata, & infra videbimus; constat autem ius gentium scriptum nō esse; & ita in hoc differre ab omni iure ciuili scripto, etiam imperiali, & communi. Ius autem non scriptum moribus constat, quod si vnius gentis moribus introductum, & illas tantum obligat, dicitur etiam ciuile. Si vero introductum sit moribus omnium gentium, & omnes obliget, hoc credimus esse ius gentium proprium, quod & differt à naturali, quia non naturę, sed moribus innititur, & à ciuili etiam distin-

Resolutio.

A guitur in origine, fundamento, & vniuersalitate, modo explicato. Quod videtur mihi sensisse Iustinian. in §. *Ius autem*, Instit. de iure natur. gentium, & ciuili, cum ait. *Ius autem gentium omni humano generi commune est, nam vsu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ iura quædam sibi constituerunt.* Vbi pondero verbum, *vsu exigente*, & verbum *constituerunt*: nam in hoc posteriori significatur constitutum fuisse, nō à natura sed ab hominibus, & in priori declaratur, non scripto, sed vsu fuisse introductum. Idem videtur sensisse Isidor. libro 5. Etymolog. nam prius capit. 4. distinguit dicta tria iura, & definit, *ius naturale esse illud, quod est commune omnium nationum, eo quod vtrobique instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur.* In quo assertionem nostram comprobat, & virtute docet ius gentium non fundari in solo instinctu naturæ. Vnde inferius c. 5. post exempla iuris gentium concludit. *Inde ius gentium vocari quod eo iure omnes fere gentes vtuntur.* In quo insinuat definitionem iuris gentium, scilicet esse ius commune omnium gentium, non instinctu solius naturę, sed vsu earum constitutum. Nec prætereunda leuiter est illa particula *fere*: nam per eam indicatur, non esse in hoc iure necessitatem omnino intrinsecam, & naturalem, & non esse necessarium, vt sit commune omnibus omnino gentibus, etiam seclusa ignorantia, & errore, sed satis esse, vt ferè omnes gentes bene institutæ illo vtantur. Eundem existimo fuisse sensum Diui Thomæ, vt mox explicabo, & auctores alij suprà citati hoc sine dubio voluerunt.

Isidor.

B

Probatur autem primo à sufficienti partium enumeratione, quia in hoc modo iuris gentium nulla includitur repugnantia, sed est plane possibile, vt statim amplius declarabo, & non potest commodius distingui ab aliis duobus extremis, quod satis probant omnia, quę diximus; ergo. Secundo declaratur aliquibus exemplis adductis. Nam consuetudo recipiendi legatos sub lege immunitatis, & securitatis, absolutè spectata non est de necessitate iuris naturalis, quia potuisset vnaquęque communitas hominum non habere apud se legatos alterius, nec velle illos admittere; nunc tamen admittere est de iure gentium, & illos repudiare esset signum inimicitiæ, & esset violatio iuris gentium, esto non esset iniustitia contra rationem naturalem. Quocirca, licet supposita admissione legatorum sub pacto subintellecto, contra ius naturale sit non seruare illis immunitatem, quia est contra iustitiam, & debitam fidelitatem, tamen illa suppositio, & pactum illud sub tali cōditione iure gentium est introductum. Idem cōsiderari poterit in quocunq. contractu, & commercio, in quo tria possunt distingui, vnum est particularis modus contrahendi, & hic ordinariè pertinet ad ius ciuile, & sæpe fieri potest arbitrio contrahentium, non repugnante aliquo iure: secundum est obseruatio contractus postquam consummatus est, & hoc pertinet ad ius naturale, vt constant; tertium est libertas contrahendi commercia cum hominibus non inimicis, vel hostibus, & hęc est de iure gentiū, quia ius naturę per se ad hoc non obligat, potuisset enim vna respublica per se viuere, & nolle commercium cum alia, etiam si non esset inimicitia: iure autem gentium, introductum est, vt commercia sint libera, violareturque ius gentium, si absque causa rationabili prohiberentur. Et ita 7.

C

D

puto

absque causa rationabili prohiberentur. Et ita puto intelligendum quod dicitur in d. §. *Ius autem. Ex hoc iure gentium pene omnes contractus introductos esse, emptiones, venditiones, &c.* Et ad hunc modum discurri potest de alijs.

8. *Duplex modus iuris gentium.* Addo vero ad maiorem declarationem, duobus modis (quantum ex Isidoro, & alijs iuribus, & auctoribus colligo) dici aliquid de iure gentium, vno modo quia est ius, quod omnes populi, & gentes variæ inter se seruare debent, alio modo quia est ius, quod singulæ ciuitates vel regna intra se obseruant, per similitudinem autem, & conuenientiam ius gentium appellatur. Prior modus videtur mihi proprijssime cõtinere ius gentium re ipsa distinctum à iure ciuili, prout illud explicuimus. Et ad illud pertinent exempla de legatorum, & commerciorum vsu, quæ explicuimus. Idem censeo de iure belli quatenus fundatur in potestate, quam vna respublica, vel monarchia suprema habet ad puniẽdam, vel vindicandam, aut reparandam iniuriam sibi ab altera illatam, videtur propriè esse de iure gentium. Nam ex vi solius rationis naturalis non erat necessarium, vt hæc potestas esset in republica offensa; potuissent enim homines instituere alium modum vindictæ, vel, committere illam potestatem alicui tertio Principi, & quasi arbitro cum potestate coactiua, tamen quia hic modus, qui nunc seruatur, facilior est, magisque naturæ consentaneus, vsu introductus est, & ita iustus, vt non possit illi iure resisti. In hoc etiam ordine constituo seruitutes: nam illo iure vtuntur populi, & gentes inter se, & non erat necessarium ex pura naturali ratione; posset enim alius modus pœnæ introduci, vt dixi; nunc autem tale est hoc ius, vt & rei teneantur hanc pœnam sustinere eo modo, quo introducta est, & victores non possint iustè grauius punire hostes iam victos, & finito bello, nisi alius specialis titulus interueniat. Item fœdera pacis, & induciarum possunt sub hoc capite collocari, non quatenus seruanda sunt, postquam sunt facta: hoc enim potius pertinet ad ius naturale, sed quatenus admittenda sunt, & non neganda, quando debito modo, & rationabiliter petuntur: hoc enim licet sit valde consentaneũ rationi naturali, tamen vsu ipso, & iure gentium videtur magis firmatum, & sub maiori esse obligatione. Et ad hunc modum possunt inueniri alia exempla, vel explicari.

9. Ratio autem huius partis & iuris est, quia humanum genus quãtumuis in varios populos, & regna diuisum, semper habet aliquam vnitatem non solum specificam, sed etiam quasi politicam, & moralem, quam indicat naturale præceptum mutui amoris, & misericordiæ, quod ad omnes extenditur, etiam extraneos, & cuiuscũque rationis. Quapropter licet vnaqueq. ciuitas perfecta, respublica, aut regnum, sit in se cõmunitas perfecta, & suis membris constans, nihilominus quælibet illarũ est etiam membrum aliquo modo huius vniuersi, prout ad genus humanũ spectat, nunquam enim illę communitates adeo sunt sibi sufficientes sigillatim, quin indigeat aliquo mutuo iuuamine, & societate, ac cõmunicatione, interdum ad melius esse, maiorẽque vtilitatẽ, interdũ vero etiã ob moralẽ necessitatem, & indigentiã, vt ex ipso vsu cõstat. Hac ergo ratione indigent aliquo iure, quo dirigantur, & rectè ordinẽtur in hoc genere cõmunicationis, & societatis. Et quamuis magna ex parte hoc fiat per rationem naturalem; non tamẽ sufficienter, & immediatè quoad omnia; ideoq. aliqua specialia iura potuerunt vsu earundem gentium introduci. Nam sicut in vna ciuitate, vel prouincia consuetudo introducit ius, ita in vniuerso humano genere, potuerunt iura gentium morib⁹ introduci. Eo vel maximè, quod ea, quæ ad hoc ius pertinent, & pauca sunt, & iuri naturali valde propinqua, & quæ facillimam habẽt ab illo deductionem adeoque vtilem, & consentaneam ipsi naturæ, vt licet non sit euidens deductio tanquam de se omnino necessaria ad honestatem morum, sit tamen valde conueniens naturæ, & de se acceptabilis ab omnibus.

10. Posterior modus iuris gentiũ continet quædam præcepta, vel ritus, aut modos viuendi, qui per se, & directe non referuntur ad vniuersos homines, neque habent veluti pro fine proximo conuenientem societatem, communicationem omnium nationum inter se; sed in vnaquaq. republica foro suo conueniente regimine constituuntur; & nihilominus tales sunt, vt in vsu similium rituum, aut legum fere omnes rationes inter se conueniant, vel similitudinem habeant interdum genericam, interdũ veluti specificam. Hoc etiam exemplis illustrari potest; & potest in primis ad hunc modum accommodari exemplum de Religione, quo vsus est Iureconsultus: nam cultus Dei absolutè est de iure naturæ; determinatio verò eius omnino specifica, & particularis est de iure positiuo diuino, & in ordine naturę esset de iure ciuili, seu priuato: at vero medio quodammodo videtur fuisse de iure gentium, vt ritus colendi Deum per sacrificia non est simpliciter de iure naturali, & tamen in eo videntur ferè omnes gentes conuenisse, vt in propria materia diximus; merito ergo poterit dici de iure gentium. Similiter quod sit in republica status hominum specialiter deputatus ad cultum Dei, non videtur esse de absoluto iure naturali, tamen est adeo consentaneum illi, vt fere omnes nationes, & respublicæ in hac institutione consenserint saltem in communi, quamuis in particulari modo fuerit magna varietas, quoad hoc ergo potest etiam religio dici de iure gentium. Sic etiam multa ex exemplis Isidori videntur dici de iure gentium, vt sedium occupatio, ædificia, munitio, vsus pecuniæ; contractus etiam multi particulares possunt hoc modo dici de iure gentium, vt emptio, & venditio, & similia, quibus nationes singulæ intra se vtuntur, & ad eundem modum refero postliminia, si vera in illis est conuenientia inter nationes, nam (vt dixi) proxime videntur spectare potius ad ius ciuile. Idemque maiori ratione assero de prohibitione coniugiorum cũ alienigenis in religione: nam re vera vbi est talis prohibitio, non respicit generalem communicationem, & societatem generis humani, sed propriam vtilitatem illius communitatis, in qua fit talis prohibitio: etsi in hac prohibitione est magna similitudo inter nationes (quod mihi satis incertum est) ex ratione poterit illa referri ad ius gentium. Ex his ergo satis declarata, & probata manet nostra sententia.

CAPVT XX.

Corollaria ex superiori doctrina, & quomodo ius gentium, & iustum sit, & mutabile.

Ex dictis facile est definire cætera, quæ de iure gentium desiderari possunt. Et primò 1.

intel-

Quomodo ius gentium sit omnibus commune, & tamē nō sit naturale.

intelligitur facile, quomodo possit ius hoc esse commune omnibus gentibus, licet naturale nō sit, & soluitur difficultas quædam in superiori capite relicta. Nam si sermo sit de proprio iure gentium priori modo declaratum, facile constat, potuisse ipso vsu, & traditione in vniuerso introduci paulatim, & per successionem, propagationem, & imitationem mutuam populorum sine speciali conuentu, vel consensu omnium populorum, vno tempore facto: est enim hos ius tam propinquum naturæ, & tam conueniens omnibus nationibus, & societati earum, vt ferè naturaliter propagatum fuerit cum humano genere, & ideo scriptum non est, quia à nullo legislatore est dictatum, sed vsu conualuit. De alio vero modo iuris gentiū facile explicari potest, vnde orta in illo sit magna similitudo inter gentes, licet per alias per se ciuile sit. Ratio enim est, tum quia hæc similitudo non semper est perfecta, sed tantum in aliqua ratione generali, & communi, vt explicaui; tum etiam quia licet huiusmodi ratio communis non sit simpliciter de iure naturæ, est tamen adeò propinqua, & adeo consentanea, vel commoda naturæ, vt facile potuerit singulas nationes ad talia iura inclinare; tum denique quia potuit in hoc etiam interuenire traditio, & mutua imitatio inchoata à principio generis humani, & cum illo aucta, & dilatata.

2\. *Quomodo explicandus D. Thomas dū asserit præcepta iuris gentium esse conclusiones deductas ex principijs iuris naturalis. D. Thom.*

Secundo intelligitur quo sensu accipiendum sit, quod D. Thomas dicta q. 95. art. 4. dicit, pręcepta iuris gentium esse conclusiones deductas ex principijs iuris naturalis, & differre à iure ciuili, quia eius leges non sunt conclusiones, sed determinationes iuris naturalis. Quæ doctrina præcipue traditur de proprio iure gentium communi & generali priori modo declarato, & licet à Conrado intelligatur esse data iuxta modum loquendi iuristarum; melius cum Soto, & alijs intelligimus, pręcepta iuris gentium vocari cōclusiones iuris naturalis non absolutè, & per necessariam illationem, sed comparatione facta ad determinationem iuris ciuilis, & priuati. Nam in iure ciuili, seu priuato sit determinatio vel mere arbitraria, de qua dictum est, *quod Principi placuit, habet legis vigorem*, non quia sola voluntas pro ratione sufficiat, sed quia determinatio illa diuersis modis facta esset rationabilis, & sæpe nulla est ratio, ob quam potius hoc modo, quā illo fiat, & ita dicitur fieri voluntate, potius quam ratione. Vel certe vbi aliqua specialis ratio intercedit, consideratur in ordine ad particulares, & quasi materiales circunstantias: atque ita est determinatio magis in circunstantijs, quam in substantia. At vero in iure gentium pręcepta sunt magis generalia, quia in eis consideratur vtilitas totius naturæ, & conformitas ad prima, & vniuersalia principia naturæ, ideoq. vocantur conclusiones ex illis elicitę, quia ex vi naturalis discursus statim apparet conuenientia, & moralis vtilitas talium præceptorum, quæ homines induxit ad tales mores introducendos, magis necessitate exigente, quam voluntate, vt Iustinian. Imperator dixit.

3\. *Verā æquitatē, & iustitiam seruandā esse in iure gentium.*

Tertio ex dictis infero, in præceptis iuris gentium seruandam esse ęquitatem, & iustitiam; hoc enim est de ratione omnis legis, quæ sit vera lex, vt supra ostensum est; leges autem ad ius gentium pertinentes veræ leges sunt, vt explicatum manet, & propinquiores sunt legi naturali, quam leges ciuiles, ideoque impossibile est, esse contrarias æquitati naturali, vt bene notauit Couarruuias libro 2. Variar. cap. 3. num. 2. Addo vero esse differentiam inter ius gentium, & naturale rigorosum, quod ius naturale non solum præcipit bona, sed etiam ita prohibet omnia mala, vt nullum permittat. Ius autem gentium aliqua mala permittere potest, vt notauit Mattienz. libro 5. Recopil. titul. 11. legib. 1. Glossa 1. numero 3. Quod maximè videtur habere locum in illo iure gentium, quod re vera ciuile est, per similitudinem autem, & conuenientiam nationum vocatur gentium. Sic enim sicut in iure ciuili permittuntur aliqua mala, ita etiam possunt permitti iure gentium, quia ipsa permissio potest esse tam necessaria iuxta fragilitatem, & conditionem hominum, vel negotiorum, vt in ea seruanda omnes ferè nationes concordent, talis esse videtur permissio meretricum, & permissio deceptionis in contractu, quæ non sit enormis, & similia.

Couarr. Differentia inter ius gentium, & naturale. Mattienz. Glossa.

4\. *Obiectio. L. Causa. Glossa. Mattienz. L Item si pretio.*

Obijci vero potest. L. *In causa*, §. *Idem Pomponius*, ff. de Minor. adiuncta Glossa: nam dicitur in textu, *naturaliter licere contrahentibus se circumuenire in pretio emptionis, & venditionis.* vbi Glossa exponit, *Naturaliter*, id est, de iure gentium. Quod etiam habetur in L. *Item si pretio*. §. *Quemadmodum* ff. locati. Ad hoc respondet Mattienzo supra (sustinendo interpretationem Glossę quoad aduerbium, *Naturaliter*.) verbum *licere*, non debere intelligi cum proprietate, vt dicitur de re licita, & honesta: sic enim repugnat esse licitum se circumuenire tam in pretio emptionis, aut venditionis, quam in quolibet alio negotio, nam Paul. 2. Thessal. 4. inter præcepta à se tradita ponit, *vt nemo circumueniat fratrem suum*, & subdit. *Quoniam vindex est Deus de his omnibus.* Debet ergo verbum, *licere*, latè sumi, & in ordine ad humanum iudicium, prout licere dicitur, quod impune fit, & quod vsu toleratur, quod perinde est, ac permitti. Vel dici etiam potest, & ferè in idem redit, *naturaliter*; id est, *iure gentium id licere*, id est, *non prohiberi*, non quia ius naturale rigorosum id non prohibeat, sed quia ius gētium, prout humanum est, non addit specialem prohibitionem: imo statuit, vt id non puniatur, neque tanquam delictum in humana republica, seu foro habeatur. Et iuxta hunc sensum illa iura confirmant potius doctrinam traditam.

2. Thess. 4.

5\. *Couarr.*

At vero Couarr. non probat illam Glossæ interpretationem in verbo. *Naturaliter*, neque illā improprietatem in verbo, *licere*, præsertim cum lex. *Item si pretio*, dicat, *Naturaliter concessū est, &c.* Et ideo exponit verbum, *circumuenire*, vt non sumatur rigorosè, prout significat deceptionē per dolum, & fraudem, sed vt significat humanam solertiā, & artem, quia emens procurat minuere rei æstimationem quantum potest, & vendens augere nō cum fraude, & dolo, sed intra limites iusti pretij, & rectæ rationis. Quam circumuentionē videtur descripsisse Sapiens Prouerb. 20. dicens. *Malū est, dicit omnis emptor, & cum recesserit, gloriatur.* Vnde quod dicitur in dicto §. *Quemadmodum, naturaliter concessum esse, quod pluris est, minoris emere, & quod minoris est pluris vendere*, intelligendum erit (iuxta hanc sententiam) intra latitudinem iusti pretij; quia emens procurat emere minimo pretio iusto; vendens summo vendere. Et iuxta hunc etiam sensum nihil obstant illa iura, licet ad rem præsentem non faciat, & ideo in illo examinando non immoror.

Prou. 20.

6. *Ius esse mutabile ex hominum consensu.*

Quartò ex dictis colligitur ius gentium esse mutabile, quatenus ex hominum consensu pendet, in quo etiam differt ius gentium à naturali, vt ex supra dictis constat. Imo dicunt aliqui, posse mutari priuata auctoritate, quatenus aliquis potest cedere iuri suo, etiamsi à iure gentiũ manet; sic enim religiosus cedit dominio temporalium bonorum; imo & capacitati eius. Sed hoc non est proprium iuris gentium, neque in eo differt à naturali, si præcise quatenus concessiuum est, spectetur, quod alij negatiuum vocant. Sic enim etiã renunciat religiosus iuri ducendi vxorem, quod à natura habet, & potest quis se tradere in seruum se priuando naturali libertate. Sicut etiam in priuilegiis iure ciuili, vel canonico priuatim concessis, potest quis renunciare iuri suo. Igitur corollarium intelligendum est de iure gentium, vt prohibitionem seu præcepta continet. Nam hæc de se mutabilia sunt. Ratio autẽ est, quia res prohibitæ iure gentium simpliciter non sunt malæ de se, & intrinsecè; tum quia illa præcepta nõ inferuntur per necessariam, & euidentem illationem ex principiis naturalibus; tum quia obligatio iuris gentium non oritur ex sola ratione sine aliquo modo obligationis humanæ saltem per generalem consuetudinem introductæ; ergo ex parte materiæ talis iuris non repugnat simpliciter mutationem in illo fieri, dum modo sufficienti auctoritate fiat.

7. *A quo, & quomodo cadere possit mutatio in iure gentiũ.*

In quo etiam aduerto, talem mutationem aliter posse contingere in iure gentiũ, quod solum est commune propter conuenientiam pluriũ rationum in tali, vel tali lege; aliter vero in illo, quod est commune ex vsu, & more gentium, quatenus inter se habent societatẽ aliquam, seu communicationem. Nam prius ius potest immutari à particulari regno, vel republica quantum ad ipsam, quia vt est in illa, re vera est tantum ciuile intrinsece (vt sic dicã) solumque appellatur ius gentiũ; vel per relationem, & concomitantiam aliorum, vel quia est tam propinquum iuri naturali, vt inde oriatur illa vniuersalitas talis iuris in omnibus, vel ferè in omnibus gentibus. Per se autem vt est in vnaquaque republica, pendet ex peculiari determinatione, & potestate, vel consuetudine illius reipublicæ in se ipsa, & sine respectu ad alias; ergo potest ab vna in se mutari, licet aliæ non consentiant, quia non tenentur singulæ aliis conformari, vt verbi gratia, posset aliqua respublica statuere, vt intra illam non permittantur meretrices, vel vt rescindantur omnes venditiones iniustæ in quocunque excessu, vel vt non vtantur pecunia, sed de aliis generibus commutationum. Quanuis enim de facto hæc non fiant, quia non subest causa, nec commoditas, tamen ex vi honestatis, & potestatis id non repugnat.

8 In alio autem iure gentium longè difficilior est mutatio, quia respicit ius commune omnium nationum, & omnium auctoritate videtur introductum, & ideo non sine omnium consensione tolli potest. Nihilominus tamen non repugnat mutatio ex vi materiæ, si nationes omnes consentirẽt, vel si paulatim introduceretur consuetudo contraria, & præualeret, sed hoc licet cogitari possit vt non repugnans, moraliter non videtur possibile. Alio vero modo potest aliqua communitas præcipere, vt inter partes, & membra sua tale ius gentium non seruetur, & hic modus est possibilis, & moralis. Sic enim ius gentium de seruitute captiuorum in bello iusto in Ecclesia mutatum est, & inter Christianos id nõ seruatur, ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, quæ est veluti speciale ius gentis fidelis, & omnino seruandum, vt notauit Barthol. in L. *Hostis*, ff. de Captiuis n. 16 & Couar. plures alios referens in Regula, *Peccatum*, 2. part. §. 11. num. 6. *Barth. Couarr.*

9. *Differentia inter ius gentium, & ciuile.*

Atque hinc intelligitur alia differentia, quæ in hoc constitui solet inter ius gentium, & ciuile: nam ciuile dicitur esse mutabile in totum, ius autem gentium non in toto, sed in parte. Est enim intelligenda differentia non de absoluta potestate (vt sic dicam) seu mutabilitate ex parte istorum iurium: nam hoc modo vtrumque de se mutabile est, vt probant rationes suprà factę. Sed intelligenda est secundum moralem potestatem, & vsum hominum. Item intelligendã est non de tota collectione præceptorũ vtriusque iuris: sic enim neutrum est moraliter mutabile in totum, quia neutrum potest à toto humano genere absolute tolli, vt ex dictis satis per se est clarum. Igitur, quoad singula præcepta dicuntur ciuilia iura facile in totum abrogari, & mutari. Ea vero, quæ sunt iuris gentiũ, tantum in vna, vel altera parte diminui.

10 Denique satis ex dictis declaratum videtur quid, & quale sit ius gentium in re ipsa, & secundum propriam rationem spectatum, & solutæ sunt difficultates omnes tactæ in superioribus capitibus, quæ maximè niti videbantur vel in modis loquendi iurium, & grauium auctorum, vel in exemplis variis, quę adducunt. Sed in hoc non est facienda vis, tum quia potuerunt vti voce illa in diuerso sensu, tum etiam quia ius gentium est veluti medium inter ius naturale, & ciuile: nam cum primo conuenit aliquo modo in communitate; & in vniuersalitate; & facili illatione ex principijs naturalibus, licet non per absolutam necessitatem; vel euidentiam in quo conueniri cum humano iure: & ideo interdum aliqua præcepta naturalia, quę per solum discursum habentur, & illo indigent iuris gentium appellata sunt; & similiter interdum ponuntur exempla iuris gentium permixta cum naturalibus. Tamen in rigore loquendo, & proprie distinguendo rationes iurium, exempla etiam, & pręcepta distinguenda sunt.

FINIS LIBRI SECVNDI.

INDEX CAPITVM
LIBRI TERTII.

LIBER TERTIVS

DE LEGE POSITIVA HVMANA SECVNDVM SE, ET PROVT IN PVRA HOMINIS natura spectari potest, quæ lex etiam ciuilis dicitur.

1. DISTINXIMVS in primo libro temporalem legē in naturalem, & positiuam, & ideo postquam de æterna lege, & temporali naturali dictum est, dicendum sequitur de positiua. Hanc vero ibidem subdistinximus in diuinam, & humanā, inter quas diuina quidem nobilior est, & dignior; tamen humana est nobis notior, & propinquior naturæ, quia eiusdem ordinis est, & ita sicut natura gratię supponitur, ita ex suo genere lex humana veluti generationis ordine prior est, quam diuina, quia hęc supernaturalis est, & ad ordinem gratiæ spectat. Ideoque prius de lege humana, quam de diuina tractamus. De ratione autem communi positiuæ legis, vt à diuina, & humana abstrahit, nihil dicere necesse est, quia præter modum originis, qui per hanc negationem explicatur, quod præcepta vtriusq. iuris diuini, & humani positiui non habent per se intrinsecam necessitatem, sed ex voluntate extrinseca: præter hoc (inquam) & pręter ea, quæ de lege in communi in primo libro sunt dicta, fere nihil superest dicendum in communi, quod ad moralem doctrinam vtile sit; imo nec ad speculationē alicuius momenti. Et explicato vtroque membro, omnia, quæ de illorum conuenientia, aut differentia desiderari possunt, explicata relinquentur.

2. *Lex humana diuiditur in eam quæ est iuris communis, & proprij.*

Lex autem humana iuxta mentem Iustiniani in §. *Ius autem* Instit. de Iure natur. diuidi potest in legem, quæ est iuris communis, & quæ est iuris proprij; prior ad ius gentium spectat, & hoc nomine significatur, & de illa iam satis dictū est. Hic ergo tractamus de iure humano proprio, cui nomen legis humanæ positiuę accommodatum est, dicitur autem proprium alicuius ciuitatis, reipublicæ, aut similis perfectæ congregationis. Vnde huiusmodi etiam lex humana in ciuilem, & Canonicam distinguitur: nam licet Canonica de se possit esse communis vniuerso orbi, sicut Ecclesia Catholica vniuersalis est: tamē de facto est propria huius communitatis, quæ est Ecclesia Christi, & non est communis omnibus gentibus, quia non omnes sunt de Ecclesia. Præterquam quod in modo, quo fertur est proprie lex positiua humana, & longe diuersæ rationis à iure gentium, & in multis similitudinem seruat ad ius ciuile. Conueniunt enim hæ duæ leges in communi ratione legis positiuæ humanę. Inter eas vero notari potest differentia; quod lex ciuilis est merè naturalis ordinis quoad suam originē, & potestatem: nam licet non feratur immediate à natura, fertur tamen per potestatem homini connaturalem. At vero lex Canonica proprie est illa, quæ ab hominibus fertur per potestatem supernaturalem. Et hac ratione ordine doctrinę à facilioribus incipiendo, prius de ciuili lege quam de Canonica dicendum videtur. De communi autem ratione legis humanæ positiuæ simul cum lege ciuili disseremus: sic enim facilior erit doctrina facileque poterit ad legem canonicam accommodari, ea tantum addendo, quæ ratione supernaturalis potestatis illi conueniunt, quod in libro sequenti præstabimus. Et hinc etiam est, vt in ipsa lege ciuili duo status distingui possint, vnus secundū se, ac pure prout fuit in gentibus, & nunc est in infidelibus, alius prout est coniunctus cum fide, & inter fideles in Ecclesia Christi in vsu esse potest: qui status accidentaliter tantum differunt, & ideo simpliciter de lege ciuili dicemus, vbi autē aliquid proprium explicandum occurrerit, id non prætermittemus, sed doctrinam vniuersam ad præsentem Ecclesiæ statum accommodabimus.

Lex humana in ciuilē, & canonicam distinguitur.

CAPVT I.

Vtrum sit in hominibus potestas ad leges ferendas.

1. LOquimur (vt dixi) de natura hominis, eiusque potestate legislatiua secundum se spectata, non considerando nunc an per legem diuinam aliquid illi additum, vel subtractum sit: hoc enim postea videbimus. Itaque quæstio est, an homines, ex sola rei natura loquendo, possint imperare hominibus, per proprias leges eos obligando. Ratio autem dubitandi esse potest, quia homo natura sua liber est, & nulli subiectus, nisi creatori tantum; ergo principatus humanus contra naturæ ordinem est, & tyrannidē includit. Confirmatur experimento: nam ita de facto introductus est: nam de Nemrod dicitur Gene. 10. *Ipse cœpit esse potens in terra: Fuit autem principium regni eius Babylon*, vtique per vim, & potentiam. Et similiter de Alexandro dixit Lucan. fuisse, *felicem terrarum prædonem*, quod etiam significauit Augustin. libro 4. de Ciuit. cap. 4. Vnde est illud Oseæ 8. *Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui eos.* Confirmatur secundo ex *Osea.*

Augu-

August. Genes. August. qui lib. 19. de Ciuit. cap. 15. expendit, dixisse Deum Gen. 1. *Faciamus hominem, &c. Vt præsit piscibus maris, volatilibus cœli, bestijs terræ*, non dixisse autem, vt præsit hominibus, significans, hunc dominatum non esse naturalem homini; *Et ideo* (inquit) *priores iusti non reges, sed pastores ouiũ fuerunt, & appellati sunt.* Ita etiam Greg. 21. Moralium cap. 10. aliàs 11. & in Pastorali p. 2. ca. 6. indicat huiusmodi potestatem per peccatum esse introductam, & vsurpatam. Tertio cõfirmari hoc potest nonnullis Scripturæ testimonijs, in quibus significatur solum Deum esse hominum regem, legislatorem, & dominum, Isai. 33. *Dominus iudex noster, Deus Rex noster, Dominus legifer noster*, & Iacob. 4. *Vnus est enim legislator, & iudex &c.* Tandem confirmatur, quia non est vera lex, nisi quæ obligat in conscientia, sed vnus homo non potest alium in conscientia obligare, quia hoc videtur maximè proprium Dei, qui potest saluare ac perdere; ergo. *Isaias. Iacob.*

2 *Cõclusio affirmatiua eaq; de fide* In hoc puncto referri possent varij hæreticorum errores, sed illos attingemus melius in sequentibus, & ideo illis omissis, Dicendum est primò, magistratum ciuilem cum potestate temporali ad regendos homines iustum esse, & humanæ naturæ valde consentaneum. Conclusio est certa de fide, quæ satis probari potest exemplo ipsius Dei constituentis in populo Iudaico huiusmodi regimen, prius per iudices, postea per reges, qui sine dubio habeant principatum, & potestatem temporalium, & in tanta veneratione habeantur, vt dij etiam vocarentur, iuxta illud Psalmi 81. *Deus stetit in synagoga Deorum; in medio autem Deos diiudicat.* Nec refert, si quis dicat illos habuisse potestatem ab ipso Deo, quia nihilominus illa potestas in se non excedebat naturæ limites, etiam si modus habendi illam fuerit extraordinarius, & per specialem prouidentiam; ergo hoc non impedit, quo minus illa potestas aliter posset iustè haberi. Imò inde sumitur argumentum, talem modum potestatis esse consentaneum ipsi naturæ, quatenus ad cõueniens regimen humanæ communitatis necessaria est. Et hoc amplius confirmat hominum consuetudo: nam multò ante illa tempora fuerunt reges etiam Sancti, & laudati in Scriptura, vt Melchisedec Genes. 14. & ad Hebræos 7. & Abraham etiam creditur fuisse Rex, vel supremus princeps, item Iob, &cæt. Ac denique generaliter dicitur Prouer. 8. *Per me reges regnant.* Apud sanctos Patres res est manifesta, quos in discursu attingam. *Genes. Hebr. Prouer.*

3 *Ratio assertionis. Aristoteles Chrysost.* Ratio sumenda est ex Philosopho lib. 1. Politic. eamque explicuit D. Thomas Opusc. 20. de Regimine principum lib. 1. capite. 1. & elegantissime D. Chrys. Hom. 34. in 1. ad Corinth. nititurque duobus principijs. Primum est, hominẽ esse animal sociale, & naturaliter, recteque appetere, in cõmunitate viuere. Circa quod principium recolendum est, quod suprà diximus, duplicem esse communitatem hominum, imperfectam, seu familiarem, & perfectam, seu politicã. Inter quas prior est maximè naturalis, & quasi fundamentalis, quia inchoatur ex societate maris & fœminę, sine qua non posset genus humanũ propagari, aut conseruari; qua ratione scriptum est. *Non est bonum hominem esse solũ*, & ex coniunctione hac proximè sequitur societas filiorum cum parentibus, quia prior coniunctio ad filiorum educationem ordinatur; filij autem saltem in principio, & per multum tempus ætatis indigent coniunctione, & societate parentũ, quia alias nec viuere, nec conuenienter educari, nec rectè instrui possent. His autem statim accedit coniunctio aliqua seruitutis, seu famulatus, & dominij, quia moraliter loquendo, indigent homines adiutorio, & ministerio aliorum hominum. Ex his autem tribus coniectionibus consurgit prima communitas hominum, quæ imperfecta dicitur respectu politiæ, est autẽ in se familia perfecta in ordine ad domesticã, seu œconomicã gubernationẽ. Hęc autẽ cõmunitas, vt suprà etiã ergo, non est sibi sufficiens, & ideo ex natura rei necessaria vlterius est in genere humano communitas politica, quæ ciuitatem saltem constituat, & ex pluribus familijs coalescat; quia nulla familia potest in se habere omnia ministeria, & omnes artes necessarias ad vitam humanẽ, & multo minus potest sufficere ad assequendam omnium rerum necessariarum cognitionem. Item quia si singulæ familiæ essent inter se diuisæ, vix posset pax inter homines conseruari, neque iniuriæ possent ordinate propulsari, aut vindicari, & ideo dixit Cicero in libro de Amicitia. *Nihil principi Deo in rebus humanis esse gratius, quàm homines habere inter se societatem ordinatam, & perfectam, quæ ciuitas*, inquit, *dicitur.* Hæc autem communitas vlterius augeri potest in regnum, vel principatum per societatem plurium ciuitatum, quæ etiam est valde conueniẽs humano generi, saltem ad melius esse, propter easdem rationes cum proportione applicatas, quamuis necessitas non sit omnino æqualis.

Secundum principium est, in communitate perfecta necessariam esse potestatem, ad quam spectet gubernatio communitatis, quod etiam ex terminis videtur per se notum. Nam, vt ait Sapiens Prouerb. 11. *Vbi non est gubernator, corruet populus*: natura autem non deficit in necessarijs; ergo sicut communitas perfecta est rationi & naturali iuri cõsentanea, ita & potestas gubernandi illam, sine qua esset summa confusio in tali communitate. Confirmatur ex proportione ad omnẽ aliã societatẽ humanã: nã quia coniunctio viri, & fœminę naturalis est, ideoin ea caput inuenitur, quod est vir, iuxta illud Gen. 3. *Sub viri potestate eris.* Propter quod ait Paul. ad Titũ 2. *Mulieres subditæ sint viris suis.* Vbi addit Hier. *cõmuni lege naturæ.* Similiter in alia coniunctione parentum, & filiorum, pater habet à natura potestatem in filium: & in tertia, quæ est seruorum ad Dominum, constat etiam, potestatem gubernandi esse apud Dominum, vt in eodem loco Paulus tradit, & Ephes. 6. & ad Colos. 3. dicens seruos debere dominis obedire, vt Deo. Quia licet coniunctio seruitutis non sit omnino à natura, sed per voluntatem humanam; tamen illa supposita, subordinatio, & subiectio lege naturæ debita est titulo iustitiæ. Subiectio autem filiorum etiam ipsum vinculum, & fundamentum naturale habet, scilicet, originem naturalem, vnde & perfectior est ex titulo pietatis, & maxime in quarto præcepto Decalogi declaratur. Vnde fit tandem vt in domestica, seu familiari communitate etiam sit ex natura rei potestas proportionata ad regendam illam, quę principaliter in patre familias residet. Idemque inuenire necesse est in quacumq. communitate vnius tantũ domus, licet non fundetur in vinculo matrimonij, sed in alio genere societatis humanę; ergo simili modo in communitate perfecta necessaria est potestas gubernatiua illi proportionata.

4. In communitate perfecta necessariam esse potestatem gubernantem cõmunitatem. Prou. 11.

Genes. ad Titum. Hieronym.

Ephes. Coloss.

Ratio

5. *Ratio à priori D.Thom.* Ratio uei iqu. a priori eſt, quam D. Thom. tetigit in dicto Opuſc. quia nullum corpus poteſt conſeruari niſi ſit aliquod principium, ad quod pertineat procurare, & intendere commune bonum eius, vt in corpore naturali conſtat, & in politico idem docet experientia. Et ratio clara eſt, quia ſingula priuata membra priuatis commodis conſulunt, quæ ſæpe contraria ſunt bono communi, & interdum multa ſunt neceſſaria communi bono quæ ad ſingulos non ita pertinent, & quamuis interdum pertineant, non procurantur eo quod communia, ſed quod propria ſunt; ergo in communitate perfecta neceſſaria eſt publica poteſtas, ad quam ex officio pertineat commune bonum intendere, ac procurare. Ex his ergo euidenter concluditur honeſtas, & neceſſitas magiſtratus ciuilis, quia hoc nomine nihil aliud ſignificatur, niſi homo, vel hominum multitudo, apud quam eſt prędicta poteſtas regendi communitatem perfectam, conſtat enim talem poteſtatem in hominibus eſſe debere, quia homines naturaliter non gubernantur politicè per angelos, neq. immediatè per Deũ ipſum, qui lege ordinaria operatur per cauſas ſecundas proportionatas; ergo neceſſariũ, ac naturale per eſt, vt homines gubernentur.

6 *2. Concluſ.* Dico ſecundo. Magiſtratus humanus, ſi in ſuo ordine ſupremus ſit, habet poteſtatem ferendi leges ſibi proportionatas, ſcilicet ciuiles, ſeu humanas, quas ex vi iuris naturalis & validè, & iuſtè condere poteſt, ſeruatis aliis conditionibus ad legem neceſſarijs. Concluſio eſt certa, quam etiam Philoſophi tradiderunt, Ariſtot. 1. Politic. per totum, & 10. Ethic. cap. vlt. Plato in Dialogis de Legib. & de repub. Cicer. libro 1. de Inuent. & in libris de Legib. Conueniunt etiam Theologi, & alij Doctores, quos ſuprà lib. 1. capite. 8. retuli, & multa videri poſſunt in Couarr. capite 1. Practic. quęſtione & in regula *Peccatum*, 2. p. §. 9. n. 6. Ratio autem eſt, quia magiſtratus ciuilis neceſſarius eſt in republica, ad regendam, & moderandam illam, vt in ſuperioribus oſtenſum eſt, ſed vnus ex actibus magis neceſſariis eſt legis conditio, vt conſtat ex lib. 1. ergo in politico magiſtratu exiſtit hæc poteſtas. Nam qui aliquod munus recipit, omnem poteſtatem neceſſariam ad illud conuenienter exercendum recipit, vt eſt principium iuris per ſe manifeſtum.

Ariſtoteles. Plato. Cicero.

Couarr. Probatur. concluſio.

7 *Corollariũ* Atque hinc ſequitur, etiam conuerti hanc poteſtatem condendi leges humanas cum humano magiſtratu qui iuriſdictionem ſuperiorem in republica habeat. Hoc conſtat ex dictis ſuprà libro 1. cap. 8. vbi oſtendimus, hanc poteſtatem pertinere ad perfectam iuriſdictionem, quę omnia hic ſunt accommodanda. Et vniuerſaliter procedunt, quia ſolum apud principem, ſeu magiſtratum eſt poteſtas publica quæ ad actum publicum ordinetur, & circa totam communitatem verſetur, & habeat efficaciam obligandi, & cogendi; ſed hæc duo ſunt neceſſaria ad legem, iuxta Ariſtotelem 10. Ethic. capite vlt. & ſumitur ex l. *Legis virtus.* ff. de Legib & in ſuperioribus etiam oſtenſum eſt, ergo ſolus magiſtratus habens poteſtatem ſuperiorem in republica, habet etiam poteſtatem condendi legem humanam, ſeu ciuilem. Denique hæc poteſtas ſuperior eſt ſpecies cuiuſdam dominij: non eſt autem tale dominium hoc, vt ei reſpondeat propria ſeruitus deſpotica, ſed ſubiectio ciuilis; ergo eſt dominium iuriſdictionis, quale eſt in Principe, ſeu Rege.

Ariſtoteles.

Quidam autem Iuriſperiti hoc limitant, vt verum habeat in legibus iuris communis, ſeu regni; non vero in legibus municipalibus, ſeu ſtatutis particulariũ populorum, vt videre licet per Felinum, & quos ipſe refert in capite *Cum omnes.* de Conſtit. numero 9. & 10. in fine. Fundantur, quia multæ communitates habent poteſtatem condendi ſtatuta, quæ non habent iuriſdictionem. Confirmari poteſt, quia iura ciuilia ſæpe diſtinguunt iuriſdictionem ab imperio, id eſt, à poteſtate imperandi, vt videri poteſt in l. *Ea, quæ.* ff. Ad municipalem, & in l. *Imperium.* ff. de Iuriſdict. omni, iudic. lex autem propriè pertinet ad poteſtatem imperandi, vt facilè intelligi poteſt ex dictis ſuprà de eſſentia legis; ergo poteſtas per ſe neceſſaria ad legem non eſt iuriſdictio. 8

Felinus.

Obiectiones in corollarium.

Reſpondetur nihilominus, non eſſe neceſſariam limitationem, niſi fortaſſe in terminis ſit æquiuocatio: rationes enim factæ vniuerſaliter, & ſine reſtrictione probant. Et declaratur ex Diuo Thoma in 2. 2. quæſt. 67. art. 1. vbi probat, ad ferendam ſententiam eſſe neceſſariam iuriſdictionem ex eo quod ad legem eſt neceſſaria, quia ſententia & eſt lex particularis, & vim habet coerciuam; ergo à fortiori quælibet lex quantumuis particularis videatur, iuriſdictionem requirit. Quia nunquam eſt tam particularis, quantum eſt ſententia, & ſemper habet, vel habere debet adiunctam coercitionem, vt conſtat ex Ariſtotele ſuprà, & ex dictis iuribus, quia vis directiua ſine coerciua inualida eſt. Quod autem ad ſententiam ferendam requiratur iuriſdictio, nullus vnquam dibitauit. Vnde confirmatur: nam ſi ad dicendum ius neceſſaria eſt iuriſdictio, multò magis ad conſtituendum. 9

D. Thomas.

Ariſtoteles.

Ad fundamentum autem illorum auctorum negari poteſt aſſumptum; quia vel ſtatuta non ſunt veræ leges, vel ſine iuriſdictione non fiunt, de quibus plura in ſequentibus. Circa confirmationem (propter leges in ea citatas) aduerto, iuriſdictionem adæquatè, & propriè ſumptam ſignificare poteſtatem dominatiuã, politicã ſeu gubernatiuã, quomodò de illa nunc loquimur. Et in hac ſignificatione iuriſdictio intrinſecè includitur in imperio politico, ne tyrannicum ſit, argumento cap. *Quid culpatur.* 23. q. 1. vbi ſuprema poteſtas gubernandi rempublicam *legitimum imperium* appelletur, & iuxta gradum, & modũ imperij erit etiam gradus & modus iuriſdictionis. Aliquãdo verò iuriſdictio ſumitur ſtrictè iuxta nominis etymologiam pro mera poteſtate iudicandi; nam per ſententiam propriè dicitur, ſeu explicatur ius & hoc modo non repugnat eſſe in aliquo poteſtatem iudicandi ſine poteſtate ferendi legem: quãuis nunquam ſit ſine aliqua poteſtate coerciua, quæ nomine imperij ſtrictè etiam ſumpti videtur aliquando ſignificari. Vnde è cõtrario poteſtas magiſtratus, quę ad vindicanda crimina datur vſque ad pœnam ſanguinis, ſolet in iure ciuili vocari tantum imperium, & ita videtur accipi in dictis legibus. Et in l. *Poteſtatis.* ff. de Verborum ſignificatione, & tunc ſolet vocari merum imperiũ. l. 2. cum Gloſſa ibi ff. de In ius vocan. cum ſimilibus, licet re vera tale imperium ſine poteſtate iuriſdictionis eſſe non poſſit, ſicut è contrario nec iuriſdictio eſſe poteſt ſine aliquo imperio, iuxta l. vlt. ff. de Eo, cui 10

Satis fit obiectionibus in corollarium.

cui mandat. est iurisd. vbi mandata iurisdictione, mandari dicitur aliquod imperium, *Quia iurisdictio sine modica coercitione nulla est.* Hæc ergo duo in re non separantur, seruata proportione, sed solum in aliquo vsu vocum, atque ita potestas ferendi leges, sicut est potestas imperandi, ita etiam est iurisdictionis potestas.

11. *Satisfit obiectionibus primæ conclusionis.* Ad rationem ergo dubitandi negatur consequentia, quia licet homo non sit creatus, vel natus subiectus potestati principis humani, natus est subiicibilis ei (vt sic dicam) Vnde actu illi subijci, licet non sit immediatè à natura, non est etiam contra ius naturale præcipiens: imò est consentaneum rationi naturali, vt humana respublica habeat aliquem, cui subijciatur, quanuis ipsum naturale ius per se non effecerit subiectionem politicam sine interuentu humanę voluntatis, vt videbimus. Ad confirmationem primam fatemur, imperia, & regna sæpe fuisse per tyrannidem, & vim introducta, & vsurpata; negamus tamen hoc pertinere ad intrinsecam rationem, seu naturam talis principatus, sed ad hominum abusum; vnde etiã negamus à principio fuisse hoc modo regna introducta, vt iam exemplis ostensum est. Verba autem illa Oseæ, specialiter de Regibus Israel præter Dei voluntatem introductis dicta sunt, vt latè ibi exponit Ribera. Possunt verò applicari, vel ad omnes tyrannos, vel ad omnes, qui iniquè regnant, licet sint veri reges; vel ad eos, qui licet sint indigni, & inepti ad gubernationem, illam ambiunt. Et hi sæpe dicuntur non regnare ex Deo, non quia veri reges non sint, sed quia non secundum Dei voluntatem regnant; vel quia permittente Deo, potius quam ordinante, ad tale munus assumũtur, vt videre licet in Orig. Homil. 4. in Iudi.

Principatui humano est per accidēs imperia esse introducta tyrannicè.

12. *Principatum humanum non esse congenitum cũ natura, nõ verò esse contra naturã.* Ad aliam confirmationem ex Augustino respondeo, inde solum haberi, principatum humanum non esse congenitum cum natura, non verò esse contra naturam. Sentit vero ibi Augustinus dominium vnius hominis in alium non esse ex institutione prima naturæ, sed occasione peccati; sed loquitur de dominio, cui seruitus, & conditio seruilis respondet. Diuus autem Gregorius clarius loquitur de potestate gubernandi, intelligendus autem est quoad potestatem coerciuam, & exercitium eius. Nam quoad directiuam probabilius videtur, futuram fuisse in hominibus, etiam in statu innocentiæ. Nam etiam inter angelos est ordo, & principatus, vt constat ex modo loquendi scripturæ, & ex Dionysio capite 9. de Ecclef. Hierarch. & Gregor. Hom. 34. in Euang. Discursus etiam factus potest ad statum innocentiæ applicari, quia non fundatur in peccato, vel aliqua deordinatione, sed in naturali hominis conditione, quæ est esse animal sociale, & naturaliter postulare modum viuendi in communitate, quæ necessario debet regi per potestatem publicam. Coactio vero supponit deordinationem aliquam, & ideo quoad illam dicitur hęc potestas introducta occasione peccati. Sicut etiam subiectio vxoris ad virum naturalis est, & in statu innocentiæ esset: & nihilominus post peccatum dicitur Euæ Genes. 3. *Sub viri potestate eris*, scilicet, quoad vim coerciuam proportionatam, vt significauit Augustinus libro 11. Genes. ad literam cap. 37.

Dionysius. Gregor.

D. August.

13. Ad tertiam confirmationem ex locis Scripturæ respondet ibi tribui Deo, quod est proprium Dei, non negari hominibus, quod ab ipsis participari potest. *Isaias:* Isaias ergo excitat populum suum ad fiduciam in Deum, & in protectionem eius; quia ipsum habebat, vt vere Dominum, Regem, & legislatorem, nimirum excellenti, & singulari modo: non tamen exludit, quin populus ille haberet proprium regem humanum, qui etiam erat in suo gradu dominus, & cę t. Sic etiam potest intelligi locus Iacobi de supremo legislatore, & iudice, vt indicant illa verba, *Qui potest perdere, & liberare*: hoc enim videtur esse proprium Dei. Satis verò commode potest exponi, vt illud verbum *Vnus* non tam singularitatem, quam identitatem significet, ita vt sensus sit; ille, qui est legislator, est etiam iudex; nec debet vsurpare iudicium, qui legislator non est, nec eius virtutem habet; vnde subiungit, *Tu autem quis es qui iudicas fratrem tuum?* Non ergo negat, homines esse posse legislatores, & ferre iudicium, sed reprehendit eos, qui temere iudicant, & ita vsurpant munus iudicum, & legislatorum. Ad quartam confirmationem respondebimus in sequentibus, explicando legis humanæ obligationem. *Iacobus.*

B

CAPVT II.

In quibus hominibus immediatè existat ex natura rei potestas hæc condendi leges humanas?

Ratio dubitandi est, quia vel est in singulis, vel in omnibus, seu in tota collectione eorum. Primum dici non potest, quia neq. omnes sunt aliorum superiores, neque ex natura rei aliqui habent hanc potestatem magis, quã alij, quia non est maior ratio de his, quam de illis. Secundum etiam non videtur posse dici; tum quia alias omnes leges manantes ab hac potestate, essent communes omnibus hominibus; tum etiã quia non apparet, à quo possit tota hominum multitudo habere hanc potestatem, quia non ab ipsis hominibus, quia dare non possunt, quod nõ habent; neque etiam à Deo, quia alias non posset illa potestas mutari; sed necessario manere deberet in tota hominum communitate, quatenu. perpetua successione durat Sicut quia Deus contulit potestatem spiritualem Petro, necessario in illo, vel successoribus eius durat, nec potest per homines immutari. 1. *Rationes dubitandi.*

C

Circa hanc quæstionem solet referri opinio aliquorum Canonistarũ dicentiũ, hanc potestatem ex natura rei esse in aliquo supremo principe, cui à Deo collata est, & per successionẽ durare debet semper in aliquo. Citatur Glossa in ca. *Denique*, 7. q. 1. Sed ibi solum dicit, filium regis iure esse regem quod longè diuersum est, nec dicit illum successionis modum perpetuo in hominibus fuisse. Citatur etiam Glossa in capite *Quoniam*, d. 10. quatenus ait, Imperatorem à solo Deo habere potestatem. Sed ibi per illam exclusiuam solum intendit dicere, non habere à Papa, non vero quod nõ habeat ab hominibus: nam ibidem ait, imperatorem fieri ab exercitu iuxta antiquum morem, cuius fit mentio in cap. *Legimus*, d. 93. Itaque hæc opinio neque auctoritatem habet, neque fundamentum, vt magis ex sequentibus patebit. 3 *Prima sententia.* *Glossa.*

D

Dicendum ergo est, hanc potestatem ex sola rei natura in nullo singulari homine existere, sed in hominum collectione. Conclusio est cõmunis, & certa, sumitur ex D. Thom. q. 90. art. 3. ad 2. & q. 97. art. 3. ad 3. quatenus sentit, Prin- 3 *Sententia auctoris. D. Thom.*

cipem habere potestatem ferendi leges, quam in ilium transtulit communitas, vt habent etiam, & fatentur leges ciuiles l. 1. ff. de Constit. principum l. 2. vers. *Nouissime*. ff. de Origin. iuris, tradunt latè Castro lib. 1. de Lege pœnali cap. 1. §. *Postquam*. Soto lib. 1. de Iustit. q. 1. art. 3. & videri etiam potest lib. 4. de Iustit. q. 2. art. 1. & 2. Ledesm. 2. p. quarti, q. 18. art. 3. dub. 10. Couarr. in Practicis cap. 1. concl. 1. Nauar. in cap. *Nouit*. de Iudiciis notab. 3. n. 119. Ratio prioris partis euidens est, quę in principio est tacta, quia ex natura rei omnes homines nascuntur liberi, & ideo nullus habet iurisdictionem politicam in alium; sicut nec dominium; neque est vlla ratio, cur hoc tribuatur ex natura rei his respectu illorum, potius quam è conuerso. Solum posset quispiam dicere, Adamum in principio creationis ex natura rei habuisse primatũ, & consequenter imperium in omnes homines, & ita potuisse ab illo deriuari, vel per naturalem originem primogenitorum, vel pro voluntate ipsius Adæ. Sic enim dixit Chrysost. homil. 34. in primam ad Corinth. Ex vno Adamo omnes homines formatos, & procreatos esse, vt significaretur subordinatio ad vnum principem. Veruntamen ex vi solius creationis, & originis naturalis, solum colligi potest, habuisse Adamum potestatem œconomicam, non politicam; habuit enim potestatem in vxorem, & postea patriam potestatem in filios, quandiu emancipati non fuerunt; potuit etiam discursu temporis habere famulos, & completam familiam, & in ea plenam potestatem, quæ œconomica appellatur. Postquam autem cœperunt familiæ multiplicari, & separari singuli homines, qui erant capita singularum familiarum, habebant eandem potestatem circa suam familiam. Potestas autem politica non cœpit, donec plures familiæ in vnam communitatem perfectam congregari cœperunt. Vnde sicut illa communitas non cœpit per creationem Adæ, nec per solam voluntatem eius, sed omniũ, qui in illa conuenerunt; ita non possumus cum fundamento dicere, Adamum ex natura rei habuisse primatum politicum in illa communitate; ex nullis enim principiis naturalibus id colligi potest, quia ex vi solius iuris naturæ non est debitum progenitori, vt etiam sit rex suæ posteritatis. Quod si ex principiis naturæ hoc non colligitur, non possumus cum fundamento dicere, Deũ speciali dono, aut prouidentia dedisse illi hanc potestatem, quia nullam de hoc habemus reuelationem, nec Scripturæ sacræ testimonium. Ad quod etiam facit, quod capite præcedenti ex Augustino notauimus, Deum non dixisse, faciamus hominẽ, vt pręsit hominibus, sed cæteris animantibus: potestas ergo dominandi, seu regendi politice hominis, nulli homini in particulari data est immediate à Deo.

Soto. Ledesm. Couarru. Nauarr.

Chrysost.

Quam potestatem habuit Adamus in posteros.

4. Hinc facile concluditur altera pars assertionis, nimirum, potestatem hanc ex vi solius iuris naturæ esse in hominũ communitate. Probatur, quia est in hominibus, vt probatũ est, & non in singulis, vel in aliquo determinate, vt etiam est ostensum; ergo in collectione; est enim sufficiens partitio. Vt autem hoc melius intelligatur, aduertendum est, multitudinem hominum duobus modis considerari, primo solum, vt est aggregatum quoddam sine vllo ordine, vel vnione physica, vel morali, quomodo non efficiunt vnum quid nec physice, nec moraliter; & ideo non sunt proprie vnum corpus politicum, ac proinde non indigent vno capite, aut principe. Quapropter in eis consideratis hoc modo non dum intelligitur hæc potestas proprie, ac formaliter, sed ad summum quasi radicaliter. Alio ergo modo consideranda est hominũ multitudo, quatenus speciali voluntate, seu communi consensu in vnum corpus politicum congregantur vno societatis vinculo, & vt mutuo se iuuent in ordine ad vnum finem politicum, quomodo efficiunt vnum corpus mysticum, quod moraliter dici potest per se vnum; illudque consequenter indiget vno capite. In tali ergo communitate, vt sic, est hæc potestas ex natura rei, ita vt non sit in hominum potestate ita congregari, & impedire hanc potestatem. Vnde si fingamus homines vtrumque velle, scilicet, ita congregari veluti sub conditione, vt non manerent subiecti huic potestati, esset repugnantia, & ideo nihil efficerent. Quia sine gubernatione politica, vel ordine ad illam non potest intelligi vnum corpus politicum; tum quia hæc vnitas magna ex parte insurgit ex subiectione ad idem regimen, & ad aliquam communem, & superiorem potestatem; tum etiam, quia alias corpus illud non posset dirigi ad vnũ finem, & commune bonum, & ideo naturali rationi repugnat, dari congregationẽ humanam, quę per modum vnius corporis politici vniatur, & non habere aliquam potestatem communem, cui singuli de communitate parere teneantur, ideoque si illa potestas non sit in aliqua persona determinate, necesse est, vt in tota communitate existat.

Duplex cõsideratio hominũ multitudinis.

His verò addendum est, hanc potestatem non ita esse ex natura rei in multitudine hominum, vt necessario sit vna numero in tota specie, seu in tota collectione hominum existentiũ in vniuerso orbe. Quia necessarium non est ad conseruationem, aut bonum naturæ, vt omnes homines ita congregentur in vna politica communitate, imo vix erat id possibile, & multo minus erat expediens. Dixit enim Aristoteles 7. Polit. cap. 4. ciuitatem nimis copiosam difficile gubernari recte; difficilius ergo regnum, si nimis amplum sit; multo ergo difficilius totum vniuersum; loquendo de ciuili gubernatione. Vnde mihi verisimilius est, vel nunquam, vel breuissimo tempore fuisse hanc potestatem hoc modo in tota hominum collectione, sed paulo post mundi creationem cœpisse homines diuidi in varias respublicas, & in singulis fuisse hanc potestatem distinctam. Vnde Augustin. 15. de Ciuit. cap. 8. colligit ex Genes. 4. ante diluuium Caim fuisse primum, qui proprium regnum, & rempublicam construxit, & libro 16. cap. 4. addit, post diluuium fuisse Nembrot ex Genes. 10. Nam Caim fuit primus, qui diuisit communitatem perfectam, separando se à familia paterna; idemque postea fecit Nemrot respectu Noe. 5

Arist.

August. Genes.

Atque hinc tandem concluditur, potestatem hanc ferendi leges humanas proprias, & particulares (quas ciuiles vocamus, tanquam ordinatas ad regimen vnius communitatis perfectę) hanc (inquam) potestatem nunquam fuisse vnam, & eandẽ in totã hominum vniuersitatem; sed ita fuisse per communitatem diuisam, sicut ipsæ communitates instituebantur, & diuidebantur. Vnde etiam concluditur, non fuisse hanc potestatem ciuilem (saltem ante Christi aduentum) in vno particulari homine respectu 6

totius vniuersitatis, quia neque omnes homines aliquando conuenerunt ad illam conferendam alicui principi supra totum vniuersum; neque scimus, Deum illam contulisse alicui. Nam maxime id poterat de Adamo cogitari, de quo tamen iam id exclusimus. Nec denique aliquis vnquam per bellũ, vel alio simili modo talem potestatem sibi comparauit, vt ex historiis constat, quid vero dicendum sit post Christi aduentum in sequenti libro dicam. Per hæc autẽ non excluditur, quod supra de iure gentium dicebamus; imo potius inde confirmatur. Nam licet vniuersitas hominum non fuerit congregata in vnum corpus politicũ, sed in varias communitates ciuiles fuerit, nihilominus vt illæ communitates sese mutuo iuuare, & inter se in iustitia, & pace conseruari possent (quod ad bonũ vniuersi necessarium erat) oportuit, vt aliqua communia iura quasi communi fœdere, & consensione inter se obseruarent; & hęc sunt, quę appellantur iura gentium, quæ magis traditione, & consuetudine, quam constitutione aliqua introducta sunt, vt diximus. Et hoc est duplex illud ius proprium, & commune, quod distinguit Caius in l. *Omnes populi*. ff. de Iustitia, & iure.

Iura gentium quomodò introducta.

CAPVT III.

An potestas ferendi leges humanas sit data hominibus immediate à Deo vt auctore naturæ?

1. *Ratio dubitandi.* Ratio dubitandi esse potest, quia ex dictis sequi videtur, à singulis hominibus per proprium eorum consensum deriuari hanc potestatem in totam cõmunitatem ex eis coactam. Nam idem est principium talis potestatis, & ipsius communitatis, in qua residet; sed ipsa communitas coalescit, medio consensu, & voluntate singulorum; ergo ab eisdem etiam voluntatibus manat potestas. Maior patet, quia posita cõmunitate, sequitur hæc potestas, sed qui dat formam, dat consequentia ad formam; ergo qui est proximus auctor talis cõmunitatis, videtur etiam esse auctor, & collator potestatis eius. In contrarium vero est, quia priusquam homines in vnum corpus politicum congregentur, hæc potestas non est in singulis, nec totaliter, nec partialiter: imo nec in ipsa rudi (vt sic dicam) collectione, vel aggregato hominum existit, vt capite præcedenti declaratum est: ergo nunquam potest hæc potestas prouenire immediate ab ipsis hominibus.

2 *Communis & vera sententia.* In hac re communis sententia videtur esse, hanc potestatẽ dari immediate à Deo vt auctore naturæ, ita vt homines quasi disponant materiam, & efficiant subiectum capax huius potestatis: Deus autem quasi tribuat formam dando hanc potestatem. Ita indicat Caiet. tom. 1. Opusc. tract. 2. de Potestate Papæ p. 2. cap. 10. ad 2. confirmationem, & Couar. cap. 1. practic. quæstion. latius Victor. in Relect. propria de hac potestate, Soto lib. 4. de Iustit. quæst. 2. art. 1. Et potest suaderi, quia, vt antea dicebam, supposita voluntate hominum conueniendi in vna politica cõmunitate, non est in potestate eorum impedire hanc iurisdictionem; ergo signum est proxime non prouenire ex eorum voluntatibus, quasi ex propria causa efficienti. Sicut in matrimonio recte colligimus, virum esse caput mulieris ex dono ipsius auctoris naturæ, & non

Caiet. Couar. Victor. Sotus.

A ex voluntate vxoris, quia licet ipsi voluntate sua matrimonium contrahant, tamen si matrimonium contrahant, hanc superioritatem impedire non possunt. Confirmatur ex Paulo ad Roman. 3. dicente, *Non est potestas nisi à Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*, ergo etiam hæc potestas est à Deo; ergo est immediate ab ipso Deo, quia à nullo alio prius, seu immediatius est. *Ad Rom, 3.*

Declaratur secundo, quia hæc potestas habet plures actus, qui videntur excedere humanam facultatem, prout est in singulis hominibus: ergo signum est, non esse ab illis, sed à Deo. Primus actus est punitio malefactorum; etiam vsque ad mortem: nam cum solus Deus sit Dominus vitæ, solus ipse videtur potuisse dare hanc potestatẽ. Et ideo dixit Augustin. libro de Natura boni capite 32. *Nocentium potestas non est, nisi à Deo.* Secundus actus est, constituere in materia aliqua medium virtutis necessarium ad honestatem eius. B Tertio cum hoc statu coniunctus est effectus obligandi in conscientia, vt infra videbimus, quod maximè videtur pertinere ad diuinam potestatem. Quartus est vindicare iniurias singulorũ, cum alioqui scriptum sit, *Mihi vindictam, & ego retribuam*; dicit Dominus Roman. 12. Ergo signum est, hanc potestatem esse diuinam, alioqui potuissent homines alium modum vindicandi iniurias vsurpare, quod est contra naturalem iustitiam. 3 *Actus potestatis legislatoris.* *August.* *Rom. 12.*

In hac sententia vnum est certum, & clarum; aliud vero aliqua explicatione indiget. Primum est, hanc potestatem esse à Deo vt à primo, & principali auctore. Hæc enim videtur clara sententia Pauli, & sufficienter probari rationibus factis. Et præterea quia potestas hæc est aliquid in rerum natura, & siue sit res physica, siue moralis, est simpliciter res bona, & magnæ æstimationis, ac necessitatis ad bonam consuetudinem humanæ naturæ; ergo necessario manare debet ab eius auctore. Denique quia illi, qui hac potestate vtuntur in humana cõmunitate, Dei ministri sunt; ergo potestatem à Deo acceptam administrant; est ergo Deus auctor non solum præcipuus, sed etiam proprius huius potestatis. Alterum vero explicatione indigens est, quomodo Deus dicatur immediatè conferre hanc potestatem. 4 C

Circa quod breuiter dico primo, hanc potestatem dari à Deo per modum proprietatis consequentis naturã, eo modo quo dando formam, dat consequentia ad formam. Probatur primo, quia Deus non dat hanc potestatem per specialem actionem, vel concessionem à creatione distinctam; alias de tali concessione deberet per reuelationẽ constare, quod falsum esse constat: alioqui non esset talis potestas naturalis; ergo datur vt proprietas consequens naturam, nimirum, medio dictamine rationis naturalis, ostendentis, Deum sufficienter prouidisse humano generi, & consequenter illi dedisse potestatem ad suam conseruationem, & conuenientem gubernationem necessariam. 5. *Potestas prædicta quomodò datur à Deo.* D

Secundo assero, hanc potestatem non resultare in humana natura, donec homines in vnam communitatem perfectam congregentur, & politice vniantur. Probatur, quia hæc potestas non est in singulis hominibus diuisim sumptis, nec in collectione, vel multitudine eorum quasi confuse, & sine ordine, & vnione membrorum in vnum corpus; ergo prius est 6 *Potestas prædicta quando resultat*

tale corpus politicum constitui, quam sit in hominibus talis potestas, quia prius esse debet subiectum potestatis, quam potestas ipsa, saltem ordine naturæ. Semel autem constituto illo corpore, statim ex vi rationis naturalis est in illo hæc potestas; ergo recte intelligitur esse per modum proprietatis resultantis ex tali corpore mystico iam constituto in tali esse, & non aliter. Quocirca sicut homo, eo ipso, quod creditur, & habet vsum rationis, habet potestatem in se ipsum, & in suas facultates, & membra ad eorum vsum, & ea ratione est naturaliter liber, id est, non seruus, sed dominus suarum actionum; ita corpus politicum hominum, eo ipso quod suo modo producitur, habet potestatem, & regimen sui ipsius, & consequenter habet etiam potestatem super membra sua, & peculiare dominium in illa. Atque eadem proportione sicut libertas data est vnicuique homini ab auctore naturæ, non tamen sine interuentu causæ proximæ, seu parentis, à quo producitur; ita hæc potestas datur communitati hominum ab auctore naturæ, non tamen sine interuentu voluntatum, & consensuum hominũ, ex quibus talis communitas perfecta congregata est. Tamen sicut in priori exemplo voluntas parentis solum est necessaria ad generandũ, non tamen requiritur specialis voluntas dandi filio libertatẽ, aut alias facultates naturales, quæ per se non pendent ab speciali voluntate generantis, sed naturaliter consequuntur, ita in præsenti voluntas hominum solum est necessaria, vt vnam communitatem perfectam componant; vt autem illa communitas habeat prædictam potestatem, non est necessaria specialis voluntas hominum, sed ex natura rei consequitur, & ex prouidentia auctoris naturæ, & in hoc sensu recte dicitur ab ipso immediate collata.

7 *Prædicta potestas nõ est immutabilis.*

Tertiò addo, licet hæc potestas sit veluti proprietas naturalis perfectæ communitatis hominum, vt talis est; nihilominus non esse in ea immutabiliter, sed per consensum ipsiusmet communitatis, vel per aliam iustam viam posse illa priuari, & in alium transferri. Hoc satis constat ex vsu, & ex sequentibus illationibus amplius explicabitur. Nunc ostenditur ex adducto exemplo, seu proportione ad illud: nam libertas à seruitute proprietas est naturalis hominis, & ideo dici solet esse de iure naturæ, & nihilominus per propriam voluntatem potest se homo illa priuare, vel etiam ex iusta causa illa priuari, & in seruitutem redigi; ergo simili modo communitas humana perfecta, licet ex natura rei libera sit, & potestatem in se habeat, potest aliquo modo ex prædictis illa priuari. Vnde considerare licet, quod licet proprietates physicæ manantes à natura soleant esse immutabiles naturaliter; nihilominus hæ proprietates quasi morales, quæ sunt veluti dominia, seu iura, mutari possunt per contrariam voluntatem, quanuis à natura sint accepta; sicut interdum etiam proprietates physicæ, quæ contrarium habent, vel pendent à dispositionibus habentibus contrarium, mutationi obnoxiæ sunt, vt constat.

8. Secundò declaratur idẽ ex conuenientia aliqua, & alia differentia inter hanc potestatem, & illam, quæ est ex speciali institutione diuina, vt est, verbi gratia, potestas Pontificis. Nam hęc potestas licet à Christo sit data tali personæ ritè electæ, ipsemet Pontifex potest, si voluerit, illam renunciare, se illa spoliando, saltem acceptante Ecclesia, vt nunc suppono; in hoc ergo est aliqua conuenientia, quia etiam cõmunitas hominum, licet à Deo habuerit potestatẽ, potest se illa spoliare, si velit. Est tamen differentia in modo, tũ quia Pontifex semel electus non potest ab vniuersis hominibus ob quancumq; causam priuari sua potestate, vel dignitate inuitus, sed tantum à Christo, qui illam dedit: respublica autẽ potest interdum ex iusta causa priuari sua libertate per coactionẽ, vt per iustum bellum; tum etiam, quia Pontificis potestas non potest ita mutari, vt ab vna persona in aliquã communitatẽ transferatur; quia non est in potestate hominum monarchicũ regimen in Ecclesia mutare: communitas autem humana potest suam iurisdictionẽ transferre in vnam personam, vel in aliam cõmunitatem, vt patebit. Est ergo hæc potestas non solũ mutabilis, sed etiam mutabilior, magisque à voluntatibus hominũ pendens. Tertiò potest reddi ratio huius differentię, quia ea, quæ sunt ex institutione speciali pendent à voluntate instituentis, quæ ab inferioribus mutari non potest, hęc autem potestas non est ab institutione, sed à natura, & ideo eo modo datur, quo est conueniens naturæ rationali secundum rectam rationem, & prudentiam. Ratio autem naturalis dictat non esse necessarium, imo nec conueniens tali naturæ habere hanc potestatem immutabilẽ in tota communitate: vix enim posset illa sic sumpta, & nulla determinatione adiũcta, vel mutatione facta, illa vti; ergo ita datur à natura, & eius auctore, vt possit in ea mutatio fieri, prout communi bono magis fuerit expediens.

CAPVT IIII.

Corollaria ex superiori doctrina.

EX dictis in superiori capite possumus aliqua inferre, quæ ad omnia dicenda magnam lucem afferent. Primum est, quod licet hæc potestas absolute sit de iure naturæ, determinatio eius ad certum modũ potestatis, & regiminis est ex arbitrio humano. Declaratur; nam (iuxta doctrinam Platonis in Dialogo ciuili, seu de Regno, & in libris de Repub. & Aristotelis 3. Polit. cap. 5. & 8. Ethic. cap. 10.) triplex est politica gubernatio simplex, Monarchia, id est, per vnum caput: Aristocratia, id est, per paucos, & optimos: Democratia, id est, per plures, & plebeios. Ex quibus confici possunt varij modi gubernationis mixtę, seu compositę ex illis simplicibus per participationem vel omnium, vel duorum ex illis. De quibus videri potest fuse, & optime Bellarmin. lib. 1. de Summo Pontifice à principio per nonnulla capita. Stando ergo in iure naturali non coguntur homines eligere determinate vnum ex his modis gubernationis. Quia licet inter eos monarchia sit melior, vt Aristoteles late ostendit, & colligi potest ex gubernatione, & prouidentia totius vniuersi, quam oportet esse optimã, & inde conclusit Aristot. 12. Metaph. in fine, esse monarchiã, icens. *Vnus ergo princeps.* Idẽque ostendit exemplũ Christi Domini in institutione, & gubernatione suæ Ecclesiæ: ac denique id etiam suadet frequentior vsus omniũ nationũ. Licet hoc (inquam) ita sit, nihilominus alij modi gubernandi non sunt mali, sed possunt esse boni, & vtiles, ideoque ex pura lege naturæ non coguntur homines habere hanc potestatẽ in vno,

Plato. Aristoteles.

Bellarm.

Monarchicum optimum regimen. Aristoteles.

vel in pluribus, vel in collectione omnium; ergo hęc determinatio necessario fieri debet arbitrio humano. Et ita etiam constat experientia, magnā esse in hoc varietatem: nam alicubi est monarchia & raro est simplex, quia, supposita fragilitate, ignorantia, & malitia hominum, regulariter expedit aliquid admiscere ex communi gubernatione, quæ per plures fit, quæ etiam est maior, vel minor iuxta varias consuetudines, & iudicia hominum: pendet ergo tota hæc res ex humano cōsilio, & arbitrio. Intelligendum igitur est, singulos homines ex natura rei habere partialiter (vt sic dicam) virtutem ad componendam, seu efficiendam communitatem perfectam: eo autem ipso, quod illam componunt, resultat in tota illa hæc potestas. Nihilominus tamen ius naturæ non obligat, vt vel per ipsam totā cōmunitatem immediate exerceatur, vel in ipsa semper maneat. Imo quia moraliter difficillimū esset, ita fieri: esset enim infinita confusio, & morositas, si suffragiis omniū leges essent conditæ; ideo statim determinatur hæc potestas ab hominibus ad aliquem ex prædictis modis gubernationis, quia non possunt alij excogitari, vt facile consideranti patebit.

2\. *Potestas ciuilis quando manat à communitate.*

Secundo sequitur ex dictis, potestatē ciuilem, quoties in vno homine, vel principe reperitur, legitimo ac ordinario iure, à populo, & cōmunitatē manasse, vel proximè, vel remote, nec posse aliter haberi, vt iusta sit. Hæc est sententia communis Iurisperitorum in l. 1. ff. de Constit. Princip. & in l. 2. ff. de Orig. iur. Ex quibus iuribus id etiam habetur. Idem Panorm. & alij Canonistæ in cap. *Per venerabilem*. Qui filij sint legitimi. Idem D. Thomas q. 90. art. 3. & q. 97. Caietan. citato opusc. de Potestate Papæ par. 2. capite 2. & 10. Victor. in propria relectione de hac re, & alij allegati. Ratio ex dictis est, quia hæc potestas ex natura rei est immediatè in cōmunitate; ergo vt iste incipiat esse in aliqua persona tanquam in supremo principe, necesse est, vt ex consensu cōmunitatis illi tribuatur. Deinde explicatur à sufficienti partiū enumeratione: nam hæc potestas potest intelligi data regibus immediate ab ipso Deo, sed hoc, licet aliquando sit factum vt in Saul, & Dauide, tamen illud fuit extraordinarium, & supernaturale quoad modū; iuxta cōmunem autem, & ordinariam prouidētiam non ita fit, quia homines iuxta naturæ ordinem non reuelationibus, sed naturali ratione reguntur in his, quæ ciuilia sunt. Neque obstat, quod scriptura interdum dicit, Deum dare regna, & mutare suo nutu, Daniel. 4. & Esai. 45. dicitur, Cyrus à Deo constitutus Rex. Vnde Ioan. 19. dixit Christus, *Non haberes in me potestatem vllam, nisi tibi datum esset desuper*: in his enim solum significatur, hæc omnia non fieri sine speciali prouidentia Dei, vel ordinantis, vel permittentis, vt dixit August. tract. 6. in Ioan. & 22. contra Faustum c. 74. Hoc tamen nō excludit, quin per homines fiant, sicut alij effectus omnes, qui fiunt per causas secundas, principaliter tribuuntur prouidentiæ Dei.

Panormit. D. Thom. Caiet. Victor.

Potestas ex natura rei est immediatè in communitate.

Primus titulus regiæ potestatis est immediatè à Deo.

Daniel. 4. Esai. 45. Ioan. 19.

August.

3 *2. titulus regiæ potestatis, successio hæreditaria.*

Secundo potest hæc potestas esse in rege per successionem hæreditariam, & ita existimant nonnulli Iuristæ à principio fuisse: sed recte alij aduertunt, successionem necessario supponere dominiū, vel potestatem in eo, cui succeditur, & ideo necessario deueniendum esse ad aliquem, qui alteri non successerit, quia non proceditur in infinitū. De illo ergo primo inquirimus, vnde

A habuerit regnum, & potestatem, quia non habet à se iure naturæ; ergo successio non potest esse prima radix huius potestatis in rege. Quapropter necesse est, vt primus habuerit potestatem supremam immediate à republica; successores autem illius ab illa habeant mediate, & radicaliter. Et quia res transit ad successorem cum suo onere, conditiones illæ, cum quibus primus Rex à republica regnum accepit, ad successores trāseunt, ita vt cum eisdē oneribus regnū habeant.

Tertius titulus regiæ potestatis esse solet bellum, quod oportet esse iustum, vt verum titulū, & dominiū conferat. Et hinc multi existimant, in principio introducta esse regna per tyrannidem potius quam per veram potestatem, vt videre licet in Aluaro Pelagio libro 1. de Planctu Ecclesiæ cap. 41. Driedo. lib. 1. de Libert. Christ. cap. 15. Petro Bert in tract. de Orig. iuris, q. 1. Quando ergo regnum per solam vim iniustam possidetur, non est vera potestas legislatiua in B rege: fieri autem potest, vt successu temporis populus cōsentiat, & admittat talem principatum, & tunc reducetur potestas ad populi traditionē, & donationem. Interdum autem contingere potest, vt respublica antea non subiecta regi per iustum bellum subiiciatur: illud autem semper est quasi per accidens in pœnam alicuius delicti, & tunc ipsa tenetur parere, & consentire subiectioni, atque ita etiam ille modus quodammodo includit consensum reipublicę, vel exhibitum, vel debitum. Quanquam hic pręcipue loquimur de hac potestate, quatenus per se introduci potest, & dari vni homini. Ac denique si quis recte consideret, quando hæc subiectio fit per iustum bellum ad vnum regem, iam supponitur in eo potestas regia, per quam possit tale bellum indicere, & illa solum est veluti iusta extensio regni: C ergo semper reducenda est hæc potestas regia ad aliquem, qui non per bellum; sed per iustam electionem, vel populi consensionē illam comparauerit; ergo à sufficienti diuisione recte concluditur, potestatem hanc à republica ad principem manasse.

4\. *3. titulus regiæ potestatis bellū iustum. A. uar. Pelagius. Driedo. Bert.*

5\. *Prou. 8. Rom. 13.*

Obiici vero potest, quia hinc sequitur, potestatem regiam esse ex solo iure humano, quod videtur contra modum loquendi Scripturæ, *Per me reges regnant*, Prouerb. 8. & ad Rom. 13. *Minister enim Dei est, &c.* Item sequitur, regnum esse supra regem, quia illi dedit potestatem. Vnde vlterius fit, posse, si velit illum deponere, vel mutare, quod omnino falsū est. Propter hæc Victor. supra sentit, absolute dicendam esse potestatem regiam de iure diuino, & à Deo datam, supposita electione hominū. Contrarium vero docent D Bertrand. & Driedo supra, & Castro lib. de Lege pœnal. cap. 1. Et sine dubio hoc verum est, si loquamur formaliter de potestate regia, quatenus talis est, & in vno homine existit. Nam potestas hæc gubernatiua politice secundum se considerata, sine dubio est ex Deo, vt dixi, tamen esse in hoc homine est ex donatione ipsius reipublicæ, vt ostensum est; ergo sub ea ratione est de iure humano. Item quod regimen talis reipublicæ, vel prouinciæ sit monarchicum, est ex hominū institutione, vt supra ostensum est; ergo & principatus ipse est ab hominibus. Cuius etiam signū est, quia iuxta pactum, vel conuentionē factam inter regnum, & regem, eius potestas maior, vel minor existit; ergo est ab hominibus, simpliciter loquendo.

Potestas regia formaliter vt talis est de iure humano. Bertrand. Driedo. Castro.

Diuina autem Scriptura duo significat in illis 6

loqu-

illis loquutionibus. Vnū est, hac potestatē secūdum se spectatā esse à Deo, & esse iustā, & conformem diuinæ voluntati; aliud est supposita translatione huius potestatis in regem, iam gerere vicem Dei, & naturale ius obligare ad parendum illi. Sicut quando vnus homo priuatus se vendit, & tradit alteri in seruum, dominium illud ab homine simpliciter est; illo vero contractu supposito, iure diuino, & naturali obligatur seruus parere Domino. Et ita patet responsio ad confirmationem, negando simpliciter sequelam, quia translata potestate in regem, per illam efficitur superior etiam regno, quod illam dedit; quia dando illam se subiecit, & priori libertate priuauit, vt in exemplo de seruo, seruata proportione, constat. Et eadem ratione non potest rex illa potestate priuari, quia verum illius dominiū acquisiuit, nisi fortasse in tyrannidem declinet, ob quam possit regnum iustum bellum contra illum agere, de quo alias.

7 *Nullas esse leges vniuersaliter pro toto orbe latas, cūctos obligātes.*

Tertio colligitur ex dictis, loquendo ex natura rei, seu iuxta naturalem, & ordinarium cursum humanarum rerum, nullas esse leges ciuiles vniuersaliter latas pro toto orbe, & quæ omnes homines obligent. Quod quidem vel ex ipso nomine constat: loquimur enim de legibus humanis, stricte distinguendo illas à iure gentium, quæ ideo ciuiles appellantur, quia sunt particulares vnius ciuitatis, vel gentis, vt dicitur in l. *Omnes populi.* ff. de Iustit. & iur. Loquimur item de legibus, quę per potestatem naturalem ferri possunt omissa pro nunc supernaturali potestate. Tales ergo leges quasi ex intrinseca conditione postulant, vt vniuersales non sint. Ratio à priori est, quia nulla est potestas legislatiua, quę habeat iurisdictionem in totum orbem, seu in omnes homines; ergo nulla lex ciuilis potest esse ita vniuersalis. Cōsequentia est clara, quia lex non egreditur terminos iurisdictionis ferentis eam: *Scimus enim*, vt ait Paulus, *quod omnis lex ad eos, qui sub lege sunt, loquitur.* Nam *extra territorium ius dicenti impune non paretur*, vt dicunt iura; multo ergo minus parendum est extra territorium ius seu legem ferenti. Antecedens autem patet ex dictis, qu a potestas hæc non est in tota hominū cōmunitate, quia non omnes componunt vnam rempublicam, aut regnum, nec est in vno aliquo homine; deberet enim illam habere ab hominibus, quod fingi non potest, quia homines nunquam conuenerunt ad illam conferendam, vel ad constituendum sibi caput vnum. Imo neque titulo belli, siue iusto, siue iniusto, fuit vnquam aliquis princeps, qui vniuerso orbi fuerit temporaliter dominatus, vt ex historiis constat; ergo secundum humanæ naturę cursum nulla est, nec fuit, nec moraliter esse potuit potestas legislatiua humana vniuersalis pro toto orbe. Occurrebat autem in præsenti difficultas de Imperatore, de quo in libro seq. cap. 3. dicam. Quapropter, licet totum vniuersum gubernetur, & obligetur legibus ciuilibus, vt moraliter constat de omnibus nationibus, quę aliquam politiam habent, & non sunt omnino barbaræ; non tamen regitur totum eisdem legibus, sed cum partitione accōmoda, vnaquæq. respublica, vel regnū suis legibus gubernatur. Quomodo vero hæc potestas in Ecclesia Christi locum habeat, & an peculiarem aliquam institutionem receperit, in sequentibus dicemus.

8. *Quib. modis partici-*

Quarto potest ex dictis breuiter colligi, quibus modis participari possit hæc potestas ferendi leges humanas. Dicendum est enim in primis haberi posse immediate à Deo, quia non potest hæc potestas habere aliam originem, vt capite superiori ostensum est, & quia Deus est auctor omnium bonorum, & consequenter omnium potestatum, & præsertim huius, quæ ex diuina prouidentia maxime pendet, cum ad bonos hominum mores, & conuenientem conseruationē, ac gubernationem necessaria sit. Vnde necesse est, vt hæc potestas sit à Deo immediate in aliquo, quia si in aliquo est mediatè, in aliquo alio erit immediate, cum non possit procedi in infinitum. Duobus autem modis potest esse à Deo, scilicet, naturaliter, vt ab auctore naturæ, vel supernaturaliter, vt ab auctore gratiæ. De hoc posteriori dicemus in libro 5. Prior vero satis ex dictis declaratus est. Atque inde etiam constat, posse hanc potestatem esse immediatè ab hominibus, & mediate à Deo, imo ordinarie ita esse, loquendo de potestate naturali. Quia cum immediate sit in communitate, per illam deriuata est ad reges, vel principes, seu senatores: raro enim, aut nunquam in tota communitate retinetur, ita vt per illam immediate administretur. Postquam vero translata est hæc potestas ad aliquam singularem personam, quamuis per successiones, vel electiones varias ad plures transeat, semper intelligitur haberi immediate à communitate, quia ex vi primę institutionis ad cæteros transit. Sicut potestas Pontificia, licet per plures electiones ad plures personas successiue varietur, semper est in omnibus immediate à Deo. *Pari potest ferendi leges potestas.*

9. Oportet autem hic distinguere duos modos, quibus haberi solet potestas aliqua, scilicet, vel vt ordinaria, vel vt delegata. Nam quæ dicta sunt de ordinaria potestate procedunt; ita enim est hæc potestas immediate à Deo in communitate, & eodem modo ab illa transfertur in principem, vt tanquā proprius dominus illa vtatur, & vt habens illam ex vi proprij muneris. De alio vero modo quæri potest, an hæc potestas delegabilis sit. Quod dubium mouet Bartol. in l. *Omnes populi.* ff. de Iustitia, & iure. q. 2. princip. quæst. tunc. 5. numer. 20. & Panormit. in cap. *Grauem*, de sententia excommun. Potestq́ue tractari de omni potestate legislatiua humana, tam supernaturali, quam naturali, & in quocumque statu, & ita videtur tractari à dictis auctoribus. Qui simpliciter docent, potestatem hanc delegabilem esse. Quod Panormitan. colligit ex dicto capite *Grauem*, ibi, *Quidam ciues Pisani deputati à potestate, & populo ad statuta ciuitatis edenda, &c.* Colligi etiam solet ex prima lege Codicis. §. *Quibus.* *Bart. Panorm.* *Panorm.*

10. Sed aduertendum est, duobus modis fieri posse hanc commissionem, seu delegationem. Vno modo vt delegatio sit ad condendum legem, decernendo, an sit iusta, & vtilis, vel necessaria, & quibus ferenda sit, non tamen extendatur potestas delegati ad dandam legi vim obligandi, & consequenter nec ad promulgandam illam tanquam legem. Et hoc modo manifestum est, potestatem hanc esse delegabilem; tamen illa re vera non est delegatio iurisdictionis, sed solum cuiusdam ministerij requirentis scientiam, & peritiam. Vnde potius videtur esse per modum cuiusdam consultationis. Et hoc modo est quotidiana hæc delegatio; imo vix possunt leges aliter ferri à principibus, qui per se non pos- *Qua potestas delegabilis.*

sunt omnia necessaria ad legem condendam efficere. Et siquis recte consideret allegata iura, solum hoc probant. Aliter ergo erit propria delegatio, quando ita alicui cõmittitur legis editio, vt possit etiam per suam voluntatem illi dare auctoritatem, & robur sine alia confirmatione, vel approbatione delegantis, & hic modus non est tam frequens, vel facilis. Vnde Bartholus supra distinguit inter communitatem, & principem, & dicit, communitatem posse delegare hanc potestatem, quando communitas habet hanc potestatem vt ordinariam, & suo arbitrio potest illa vti, vt voluerit. At principes, aut iudices, quibus demandata est hæc iurisdictio, dicit non posse illam delegare, tum quia illorum industria postulatur, quando illis committitur, & ideo non possunt in alium eam curam transferre, argumento l. 1. de Officio eius, cui mandata est iurisdictio, tum etiam, quia videtur in eis esse hæc potestas tantũ delegata, & ideo non possunt eam subdelegare. *Barth.*

11. Omisso vero priori membro, quod est clarũ; posterius indiget declaratione. Nam si intelligatur de Imperatore, Regibus, & aliis principibus, ad quos hæc potestas reipublicæ simpliciter translata est, falsam continet doctrinam. Quia in his principibus non est hæc potestas delegata, sed ordinaria: est enim perpetua, & ex vi muneris sui eis conuenit. Item hi principes possunt aliquibus ciuitatibus, vel dynastiis inferioribus concedere illam vt ordinariam; cur ergo non poterunt committere etiam illius delegationẽ? quando quidem ex parte ipsius potestatis nihil obstat, quin delegabilis sit, vt ipse Bartholus supponit, & est clarum, quia omnis potestas solius iurisdictionis delegabilis est; talis autem est hæc potestas. Quocirca translatio huius potestatis à republica in principem non est delegatio, sed quasi alienatio, seu perfecta largitio totius potestatis, quæ erat in communitate, quapropter sicut communitas poterat illam delegare, ita & princeps. Neque ita illi committitur, vt personalis eius industria requiratur, magis quam in communitate requiretur; sed simpliciter illi conceditur, vt per se, vel per alios illa vtatur, eo modo, quo illi magis videbitur expedire. Et hac ratione etiam Summus Pontifex, & non solus ille, sed etiam Episcopi possunt suam legislatiuam potestatem delegare, quando sunt ordinarij legislatores, & procedit in eis eadem ratio.

21. *Quæ potestas indelegabilis.* Illa ergo sententia Bartholi solum habet locum in his magistratibus, & iudicibus, quibus hæc potestas à summis potestatibus delegata est: nam in illis tantum procedunt rationes Bartholi. Quia verò ille de communitatibus specialiter loquitur, posset dictum eius verificari in his rebus publicis, quæ de facto liberæ sunt, supremamque potestatem in se retinent, & nihilominus legumlationem committunt, vel senatui, vel duci, aut soli, aut cum senatu. Nam hi fortasse tantũ sunt delegati, & ideo non poterunt suam potestatem delegare, nisi hoc ipsum in ipsa delegatione declaratum sit, vel ex consuetudine constet in hoc sensu eis esse commissam talem potestatem, quod potius pertinet ad factum, quam ad ius, & ideo nihil certius de illo affirmare possumus. Et eadem ratione nihil dicere possumus de actuali delegatione huius potestatis, id est in quibus sit hæc potestas delegata, quia hoc pendet ex libera voluntate, & nihil de hac re communi iure statutum est.

CAPVT VI.

An potestas ferendi leges ciuiles perseueret in Christi Ecclesia, & per eas obligare possit Christianos, seu fideles baptizatos.

QVæ hactenus diximus de naturali potestate humana ad leges ciuiles ferendas, generalia sunt ad omnes Ethnicos, & infideles, vt ergo nobis vsui esse possint (quia de his legibus prout sunt in vsu Ecclesiæ, & ad mores fidelium pertinere possunt, in præsenti tractamus) necessarium est doctrinam datam ad Ecclesiam Christi applicare, & quomodo in ea locum habeat, & seruanda sit, exponere. Circa propositam ergo quæstionem fuit error circa tempora Christi, & Apostolorum exortus quorundam dicentium, non esse licitum fidelibus alium dominum recognoscere præter Deum, ideoque sæcularibus Principibus, aut eorum legibus obediendum non esse. Ita refert Hieron. ad Tit. 3. in principio, censetque auctorem huius erroris fuisse Iudam illum Galilæum, de quo refertur Actor. 5. *Extitisse in diebus professionis*, id est, ortus, & natiuitatis Christi, quando *exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, & ibant omnes, vt profiterentur*, vt dicitur Lucæ 2. Et additur de illo Iuda, *quod auertit populum post se*; quid autem ille prædicaret, Lucas non explicat. Hieronymus autem refert, dicens, *Inter cætera hoc quasi probabile proferebat ex lege, nullum debere Dominum, nisi solum Deum vocari, & eos, qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere.* Et hanc hæresim (ait) multum percrebuisse vsque ad tempora prædicationis Christi, & illius occasione Pharisæos misisse discipulos suos ad Christum interrogandum, an liceret, censum dare Cæsari, &cæt. Matth. 22. Addit Anastasius Nizen. quæstio. 67. in Scripturam, Sectatores huius Iudæ Galilæi, vocatos fuisse Galilæos; & prohibuisse offerre sacrificia pro imperatore, & populo Romano; & ideo interfectos fuisse à Pilato. Hos enim credit esse illos Galilæos, quorum sanguinem miscuit Pilatus cum sacrificiis eorum, vt attigit Lucas cap. 13. Nec vero ideo hæresis ipsa extincta est, sed vsque ad tempora Apostolorum durasse creditur, quia Apostoli Galilæi erant, & nouam doctrinã prædicabant; venisse dicuntur in suspicionem, quod credentes etiam auerterent ab obedientia principum sæcularium, ac legum ciuilium. Ita sentit Hieronymus supra, dicens, ideo Paulum tum ibi, tum ad Rom. 13. monere Christianos, vt obediant principibus, quia *Iudæ Galilæi dogma adhuc per illud tempus vigebat.* Chrysost. etiam Hom. 23. ad Rom. *Plurima* (inquit) *tunc temporis circumferebatur fama traducens Apostolos veluti seditiosos, rerumque nouatores, qui omnia ad euertendum leges communes & facerent, & dicerent.* 1 *Iudæ Galilæi error.* *Lucæ 2. Hierem.* *Luc. 13.* *Rom. 13.* *Chrysost.*

Non inuenio autem vel ab aliis Patribus, vel ab aliquo ex antiquis scriptoribus declaratum, an re vera illis temporibus fuerit aliquis hæreticus, & apostata à fide Christi, qui specialiter conatus fuerit errorem hunc in Ecclesiam introducere, & Christianis suadere, legibus imperatorum non esse subiectos. Nam Iudas ille Galilæus & ante Christi prædicationem fuit, & de solis Iudæis videtur fuisse loquutus. 2.

An vero post illum fuerit aliquis idem asserens de Christianis, vel solum per falsos rumores ea suspicio sparsa fuerit cor tra Christianos tempore Apostolorum, mihi non constat: Chrysost. autem, & alij magis hoc posterius indicant, nec inter hæreses antiquas, quæ post Christum fuerunt, inuenio hanc referri ab Epiphanio, Aug. Damasc. aut aliis. Nostris vero temporibus Lutherus hanc hæresim magna exaggeratione docuit; dixit enim, Christianis nullam, siue ab hominibus, siue ab Angelis vllo iure imponi posse, nisi quantum ipsi velint; neque principes habere ius super Christianum hominem, & quidquid aliter fit, tyrannico spiritu fieri. Ita refert Prateol. in Luthero, anno 1520. Posteaque eundem errorem sequuti sunt Anabaptistæ, & Trinitarij, de quibus refert Bellarmin. lib. 3. de Laicis capite 2. quod dixerint, non licere Christianis gerere magistratus, nec inter Christianos debere esse tribunalia, iudicia, &c.

Epiphan. August. Damasc. Luther. — Prateol. Anabap. Trinitarij. Bellarm.

3 Fundamentum istorum sumitur ex redemptione Christi, & libertate; quam per ea obtinuit credentibus in ipsum. Sic intelligentes illud Matth. 17. *Ergo liberi sunt filij*: vbi per filios omnes Christianos intelligunt, quos dicunt esse liberos à tributis regibus soluendis (de his enim ibi Christus loquebatur) vnde fit etiam, vt sint liberi ab eorum regimine, & potestate: nam hæc mutuo se consequuntur. Idque confirmant ex illo Lucæ 22. *Reges gentium dominantur eorum; vos autem non sic.* Et illud Matthæi vlt. *Baptizantes eos*, & cęt. *docentes seruare omnia quæcumque mandaui vobis.* non ergo mandata hominū. Itē illud 1. Cor. 7. *Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum.*

Matth. 17. — Luc. 22. Matt. vlt. 1. Cor. 7.

4. Hic etiam adduci possunt illa testimonia, quibus hæretici vtuntur, ad probandum omnes fideles esse liberos à lege: nam cum id dicant etiam de lege naturali, multò magis dicent idē de lege ciuili. Vnde etiam consequens est, vt de omnibus fidelibus idem dicere debeant, tum quia ipsi dicunt, omnes fideles esse iustos, si tamen ea fide, quam ipsi fingunt, id est, certa fiducia de sua iustitia, quia tunc nihil eis imputatur etiam si contra quamcumque legem fit; tum etiam quia ipsi dicunt, Christum liberasse omnes à iugo cuiuscumque legis; ergo nemo potest eos subijcere, siue iusti sint, siue non sint.

5. Nihilominus dicendum est primò. Magistratus ciuilis etiam in lege gratiæ & inter Christianos permansit, suamque vim, & potestatem retinet cum moderatione tali statui accommodata Hanc vltimam partem remittimus in librum sequentem, vbi de spirituali potestate legislatiua dicendum est: nam hæc moderatio tota consistit in subordinatione magistratus ciuilis ad Ecclesiasticum, & ideo sine huius cognitione explicari non potest; omissa ergo hac parte cōclusio posita est de fide. Probatur primo ex his, quæ insinuauimus, referēdo antiquum errorem Iudæ Galilæi, nam ille virtute damnatus fuit à Christo Domino, quando (illa occasione (vt suprà dicebamus) interrogatus an liceret dare Cæsari censum; respondet Lucæ 26. & Matth. 22. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Ex quo loco colligit pręceptum soluendi tributa Principibus Iustin. Apolog. 2. pro Christianis aliquantulum à principio. Quod etiam confirmauit Christus Matth 17. cum iussit tributorum exactoribus pro se, & Petro reddi tributū: expenduntq. Iren. l. 5, c. 24. & Ambr. l. 4. in Luc. cap. penultim. dicentes, ibi esse datum spirituale documentum, quo Christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti, & habetur in C. Magnum 11. quæstione 1. Imo multi censent cum Christus dixit Ioann. 10. *Quot ante me venerunt, fures sunt, & latrones*, non solum propter antiquos pseudoprophetas, sed propter eos, qui proximę præcesserant, inter quos ille Iudas fuerat, id dixisse. Vt videri potest in Chrysost. Theophyl. & Euthimio: quo sequuntur Tolet. & Maldon. Ioannis 10. & Lorin. Actorum 5. qui alios referunt. Posset vero quis dicere, illos eo tempore errasse, quia nondum Verus Christus venerat, nec suam Ecclesiam instituerat, & ita Christi verba solum ad illud tempus referri.

Magistratū ciuilē in lege gratiæ permāsisse. — Luc. 26. & Matth. 22. Iustin. — Matth. 17. Iren. — Ioan. 10. Chrysost. — Theophyl. Euthym. Tolet. Maldon.

6 Igitur ad hoc præueniendum, & cauendum, Apostoli ex professo errorem illum refutarunt tanquam valde perniciosum Ecclesiæ, fideique propagationi. Expressa satis est sententia Pauli ad Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Quæ verba de potestate, & magistratu ciuili Chrysost. & communiter expositores intelligunt, & Nazianzenus Orat. 17. ad Populum timore percul. & Irenæus supra, & optime Aug. Epist. 54. ad Maced. & Basil. in Constitut. Moral. capite 23. Qui non excludunt Ecclesiasticam potestatem, sed potius Basil. inde sumit à fortiori argumentum in fauorem illius; de quo postea videbimus. Qualis autem sit illa subiectio declarat Apostolus dicens, *Ideò necessitate subditi estote*, quasi diceret non esse vrbanitatis subiectionem, vel arbitrariam, sed necessariam, & ex obligatione. Et originem, ac primariam radicem assignat cum totam hac potestatem ad Deum refert; vt in eo capite sequenti latius exponemus. Similem sententiam habet Paul. ad Titum 3. dicens. *Admone illos principibus, & potestatibus subditos esse.* Et 1. Pet. 2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum*, id est, omni homini, qui vicem Dei gerit in terris, & ad quē refertur subiectio illi exhibita, & subdit. *Siue Regi tanquam præcellenti*, &c.

Rom. 13. — Naz. August. Basil. — Titum 3. 1. Pet. 2.

7. Et potest à posteriori confirmari: nam supra ostensum est, magistratum politicum ex natura rei conuenire humano generi, & communitati, ex quo vero principio sequitur, reges gentium, priusquam ad Ecclesiam veniant, esse veros reges, si iusto titulo regna possident: dici autem non potest, quod propter conuersionem ad fidem, vel ipsorum vel suorum subditorum sua regna, & dominia amittant; ergo etiam in Ecclesia retinent suam potestatem, quam veluti naturali iure, seu ordine possidebant. Minor patet, tum quia illud fuisset magnum fidei impedimentum; quis enim Rex fidem suscipere, vel à suis subditis recipi permitteret, si crederet, eo ipso manere priuatum suo dominio, vel subditos fieri à sua obedientia liberos. Tum etiā quia hoc statim apparet iniustum, & re vera est, nisi ex Dei reuelatione ostendatur, eius voluntate esse factum; at hoc ostendi non potest; imo contrarium constat, & sine dubio ita expediebat ad fidei puritatem, & ad omnem calumniam vitandam. Vnde antiqui Patres aduertunt, in initio prędicationis Euangelicæ, dæmones, & hostes fidei hanc notam, & infamiam religioni Christianæ inurere voluisse, quod principatus humanos euerteret, & libertatem, ac confusionem quandam introduceret, & ideo Apostolos Petrum, & Paulum ex professo

Ratio conclusionis. — Nota iniusta primitiuæ Ecclesiæ quæ & modò nobis.

professo tanto malo occurrisse. Ita Chrysost. & Hieron. quos in principio citaui.

8 Iustin. Et idem sentit Iustin. Martyr. dicta, Apologia 2. pro Christianis, vbi ex professo persuadere conatur Imperatori potestatem quam habeat tunc in Christianos ad iustitiam exercendam ab eis recognosci. Imò addit. *A vobis autem hoc etiam contendimus, vt eos, qui non congruenter eius* (id est Christi) *decretis, & præceptis viuunt, tantumque Christiani dicuntur, supplicijs coerceatis.* Et Aug. Côc. in id Psal. 118. *Principes persequuti sunt me gratis*, eleganter expendens particulam illam *Gratis*, ait, si Euangelium eos suis regnis priuaret, videri possent non gratis, nec sine occasione persequutiones contra illud excitasse; nunc autem vere gratis, quia non eripit mortalia, qui regna dat cœlestia. Vnde cũ Prophetæ prædixerunt, reges terræ ad Christum conuertendos fuisse, vt Isaiæ 49. & 60. non significarunt amissuros fuisse regna eo quod Christo subijcerentur, sed illuminandos, vt melius possent iudicare terrã, iuxta illud Psalm. 2. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, seruite Domino in timore, &c.* Et constat à principio Ecclesiæ id obseruatum esse in Imperatoribus Philippo, & Constãtino, & postea in alijs, & vsq. hodie seruari in his prouincijs, & regnis, quæ de nouo ad fidem conuertuntur. Imò rectè expendit Basil. dicto cap. 23. Constitutionum, nõ solum debere Christianos parere suis regibus conuersis ad fidem, sed etiam, *quod maius est* (inquit) *etiam illis, quorum vita erat:* nam tales erant principes sæculi, quando Apostoli illis obedire præcipiebant vtique in his, quæ mala non sunt, nec Deo contraria, quia naturalis iustitia hoc postulat, cui Euangelium non contradicit. Ideoque tales reges per bellum priuari nõ possunt sua potestate, nisi in Christianæ religionis iniuriam, vel fidelium subditorum perniciem illa abutantur; vt est constans sententia apud Theologos.

(Margin: August. — Psalm. — Bas.)

9. 2 Ratio à priori ex Augustino. Denique rationem à priori huius veritatis sumo ex Augustin. libr. 19. de Ciuit. cap. 17. Vbi veritatem catholicam his verbis proponit. *Ciuitas cælestis, vel potius pars eius, dum apud terrenam ciuitatem velut captiuam vitam suæ peregrinationis agit, legibus terrenæ ciuitatis, quibus hæc administrantur, quæ sustentandæ vitæ mortali accommodata sunt, obtemperare non dubitat.* Hoc autem in virtute sic probat. *Terrena ciuitas, etiam quæ non viuit ex fide, humanam pacem appetit, in eoque defigit imperandi, obediendique concordiam ciuium, vt sit eis de rebus ad mortalem vitam pertinentibus quædam compositio voluntatum.* At cœlestis etiam ciuitas dum hic peregrinatur, *ista pace necesse est vtatur, donec ipsa, cui talis pax necessaria est, mortalitas transeat*; ergo necesse est illã seruare leges ciuitatis terrenæ, quæ ad illam pacem iuuant, *vt quando communis est mortalitas, communis etiam sit pax & concordia.* Vnde concludit inferius. *Hæc ergo cælestis ciuitas, dum peregrinatur in terra, ex omnibus gentibus ciues euocat, atque in omnibus linguis peregrinam colligit societatem, nõ curans quidquid in moribus, legibus, institutisque diuersum est, quibus pax terrena vel conquiritur, vel tenetur, nihil eorum rescindens, vel destruens; imo etiam seruãs, ac sequens, quod licet diuersum sit in diuersis rationibus, ad vnum tamen eundemq; finem terrenæ pacis intenditur, si religionem, quæ vnus summus & verus Deus colendus docetur, non impedit.* Est ergo summa rationis, quod finis ciuilium legum per se bonus est, & Christianis etiam necessarius, ergo etiam le-

A ges, quæ ad illũ ordinãtur, & magistratus à quibus condi possunt, sunt in Ecclesia necessarij. Itẽ hic ordo naturalis est, & gratia non destruit naturam, sed perficit, & Christus non prohibuit hunc modum regiminis; vbi enim est prohibitio? Tandem sine potestate temporali, & ciuili non posset spiritualis ordo, & regimẽ protegi, vel conseruari, vt ipsa experientia docet, Vnde egregiè dixit Nazianzenus dicta Orat. 17. *Submittamus nos tum Deo tum alijs, tum ijs, qui imperium in terra gerunt: Deo quidem omnibus de causis, alij autem alijs propter charitatis fœdus, Principibus denique propter ordinem, publicæ que disciplinæ rationẽ.* Nazianz.

10. Respõdetur hæreticis. Matt. 17. Ad fundamenta hæreticorum facilis est responsio: nam Christus dicens Matth. 17. *ergo liberi sunt filij*, de se ipso potissimum loquebatur; vanum ergo est, & sine fundamento dictum, ibi nomine filiorum intelligi omnes Christianos, B & ideo omnes illos esse exemptos iure diuino à tributorũ solutione. Neque vllus sanctorum ita illud exposuit; sed contrarium ipsi docuerunt cum Paulo Roman. 13. consentaneè ad Christi doctrinam in alijs locis, vt ostensum est. An vero ibi comprehensi fuerint Clerici omnes vel immediatè, vel saltem in Petro, in tractatu de Immunitate Ecclesiastica disputatum est. Ad secundum dicitur, Christum ibi non prohibere temporale regnum, sed monere discipulos suos, tum vt principatum non ambiant; tum vt si præsidere cogantur, non sint tanquam dominantes, sed potius vt ministrãtes. Duo enim de Regibus gentium proposuit, vnum, quod non regere, sed dominari, & in seruitutem redigere subditos volunt, aliud, quod titulos honoris, & excellentiæ affectant. *Vos autem* (inquit) *non sic, sed qui maior est in vobis fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut minister.* C Similia habet Matt. 20. & Marci 10. & vbique reprehendit nimiam cupiditatem dominandi, prauum vsum, non legitimum imperiũ, & ita exponunt in illis locis Ambros. Hieron. & Chrysost.

(Margin: Roman. 13. — Matt. 20. Marc. 10. Amb. Hieron. Chrysost.)

11. Ad tertium ex Matth. vltim. respondetur primò, Christum dicendo, *docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis*, non exclusisse alia, sed ea commemorasse, quæ maximè necessaria erãt, quæque iam tunc erant stabilita. Deinde dico, ibi in virtute comprehendisse reliqua, quia ipse præcipit seruare integrè legem naturalem, & dare vnicuique quod suum est, & facere alijs, quod vnusquisque vult sibi ab alijs fieri: in his autem principijs fundatur, quod sit obediendum superioribus potestatibus in quocumque ordine, Vnde in illis verbis continetur, quod fideles debeant obedire parentibus, & serui dominis, D & subditi Prælatis, aliàs iuxta hæreticorum sensum, omnis obedientia hominibus præstanda, esset sublata per illa verba Christi. Quod est cõtra omnem rationem, & contra verba eiusdem Christi Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Quæ licet de Prælatis Ecclesiæ præcipuè dicta sint, in omnibus superioribus legitimis cum proportione locum habent, iuxta illud ad Colos. 3. *Sicut Domino, & non hominibus. &c.* Et infra, *Domino Christo seruite.* Et clarius ad Ephes. 6. *Serui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo.* Et 1. Pet. *Serui subditi estote dominis, &c.*

(Margin: Luc. 10 — Colos. 3. — Ephes. 6.)

12. 1. Cor. 7. Ad quartum testimonium ex 1. Cor. 7. *Nolite serui fieri hominum*, facile respondetur; ibi non de seruitute corporali, sed de spirituali esse sermonem, vt patet ex præcedentibus verbis,

pretio

A *pretio empti estis*, & ita facti Christi serui, vt ibi sæpius dixerat, huic autem seruituti opponit seruitutem hominum; loquitur ergo de spirituali seruitute. Nam de corporali iam dixerat, nihil obstare Christi seruituti; imò cõsilium dederat, *seruus vocatus es, non sit tibi cura.* Tunc autem dicitur quis fieri seruus hominum seruitute peccati, quando vt placeat hominibus displicet Deo; & quando temporalibus dominis contra Dei honorem obsequitur; & ita dixerat ibi paulò superius. *Quod si infidelis discedit, discedat. Non enim seruituti subiectus est frater, aut soror in huiusmodi. In pace autem vocauit nos Deus.* Obedientia ergo ad homines, si sit iusta, & honesta; non est contra Christi redemptionem, sed est paci, & iustitiæ consentanea. Atq. ita exposuit illa verba Chrysost. Homil. 19. in 1. ad Corinth. (*Chrysost.*) Qui etiam addit posse seruum manentem seruum secundum humanam conditionem exuere conditionem seruilem, non seruiendo Domino vt homini, sed vt Christo, vt alijs locis citatis Apostolus consulit. B Et ita posset etiam exponi, *nolite fieri serui hominum*, cum sitis à Christo redempti, ipsi seruite in hominibus, & ita non efficiemini serui hominum, tametsi conditione sitis serui. Quæ posterior expositio veram continet doctrinam, sed prior est literalis: nam illa verba (vt idem Chrysost. notat) non ad seruos tantum; sed ad omnes homines etiam liberos dicta sunt, vt nolint fieri spiritualiter serui, cum tanto pretio sint redẽpti. Et ita etiã exposuit Ambr. in id Psal. 43. (*Psalm. 43.*) *Vendidisti populum tuum sine pretio.* Ad reliqua hæreticorum fundamenta in primo libro responsum est, & contra falsam libertatem Christianam, quam ipsi fingunt, in libro sequenti, & latius in vltimo huius tractatus differemus. Contra fictionem autem illam de iustificatione per imputationem, mediante sola fiducia in Christum, in tractat. de Gratia dicendum est. C

CAPVT VI.

An hæc potestas ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersam Ecclesiam sit in summo Pontifice.

1. DIximus esse in Ecclesia Christi potestatem temporalem ad obligandos Christianos legibus ciuilibus, nũc videndum sequitur, apud quos sit hæc potestas, & prius dicemus, an sit aliqua talis potestas vniuersalis pro tota Ecclesiæ, & posteà quomodò re vera distributa sit. Respectu autem vniuersalis Ecclesię de duabus maximè personis dubitari potest, scilicet, Pontifice summo, & imperatore, de quibus sigillatim D dicemus. Multi ergo Doctores tradiderunt, Põtificẽ summũ habere directã potestatẽ ad ferendas leges ciuiles pro vniuersa Ecclesia. Imò quidam dixerunt, habere illam pro vniuerso orbe. Mouerique potuerunt, quia Christus Dominus illam habuit, & vices suas Vicario suo plenè concessit. Vnde de D. Petro ait Ecclesia, *Tibi tradidit Deus omnia regna mundi.* Veruntamen si hæc sententia intelligatur de vniuerso orbe, provt includit non tantum fideles, sed etiam infideles prius quam ad fidem conuertantur, & de directa potestate, & iurisdictione in illos, est clare falsa. Quia Christus Dominus nunquam concessit Ecclesię hanc potestatem, sed solum respectu fidelium dedit potestatem, & ius prædicandi, illis dicens Matth. vltimo. (*Matt. vlt.*) *Euntes docete om-*

A *nes gentes*: vbicunque autem dedit potestatem gubernatiuam, loquitur respectu fidelium. Ioan. 21. *Pasce oues meas*, & Matth. 16. prius dixit Petro (*Ioan 21. Matt. 16. & 18.*) *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Et posteà addidit. *Quodcumque ligaueris, &c.* & cap. 18. prius dixit, *Dic Ecclesiæ.* & postea. *Quæcumque alligaueritis, &c.* Atque hanc causam dixit Paul. 1. Corinth. 5. (*1. Cor. 5.*) *Quid enim mihi de his, quæ foris sunt iudicare*, id est de infidelibus; qui sunt extra Ecclesiam, & non subiacent iurisdictioni eius. Vnde Innoc. 3. cap. *Gaudemus*. de Diuort. (*Cap. Gaudemus.*) dixit, constitutiones canonicas non obligare extra Ecclesiam paganos; multo ergo minus posset obligare leges ciuiles latę à Pontifice per directam potestatem. Hinc etiam omnes Theologi in materia de fide pro comperto habent nõ posse Pontificem vi cogere infideles ad sibi obediendum: at vero si haberet directè supremam potestatem temporalem, in illos posset illos iuste cogere. Imo reges ipsi infideles non essent B veri; & supremi reges in temporalibus, sed tenerentur recognoscere Papam, vt superiorem principem in illo ordine, quod est manifeste falsum, & contra vsum & sensum Ecclesiæ.

Aliter ergo potest illa sententia intelligi de orbe Christiano, ita vt in vniuersa Ecclesia habeat summus Pontifex hanc directam potestatem à Christo datam, & consequenter de se extendatur ad totum simpliciter, si totus fidem, vt tenetur, suscipiat. 2 De facto vero solũ in his partibus orbis, in quibus est Ecclesia, illam exercere valeat, siue illam per se exerceat, siue per Imperatorem, cui illam demandauit. Et hoc sensu tenuerunt illam opinionem Aluarus Pelagius l. 1. de Planctu Ecclesię cap. 44. D. Anton. 3. p. tit. 22. cap. 5. §. 8. & 13. Syluest. verb. *Papa*. q. 2. 7. & 10. & in verbo *Legitimus*. q. 4. August. de Ancona. de Potestate Eccl. q. 1. art. 7. & 8. q. 22. art 2. C & 3. q. 23. art. 1. & sequentib. & sæpe in illo opere, & multi alij, quos referunt Nauar. in c. *Nouit*, de Iudicijs notab. 3. num. 19. & Couarr. in regula. *Peccatum*, 2. p. §. 9. n. 7. (*Aluarus Pelagius. Anton. Syluest. August. de Ancon. Nauar.*) Fundamentum est, quia Ecclesia Christi, quæ de se vniuersalis est & totum mundum complectitur, est etiam perfectè vna; & optime instituta; ergo tam in temporalibus, quam in spiritualibus est vera monarchia: nam hoc spectat ad perfectionem eius, vt vtraque sit in vno; & eodem capite quia aliàs non possent commode sub ordinari, & vniri; ergo cui Christus dedit supremam spiritualem potestatem; dedit etiam temporalem. Vnde Nicolaus Papa in capite 1. d. 22. de Christo Domino dicit. (*Nicolaus Papa. Bonifacius*) *Qui beato Petro æternæ vitæ clauigero terreni simul & cœlestis imperij iura commisit.* D Et Bonifacius viij. in Extrauag. *Vnam sanctam*, de Maioritate & obedientia, dicit, in summo Pontifice esse vtrumque gladium temporalem, & spiritualem. Huius etiam argumentum est, quia Pontifex tribuit imperatori dignitatem imperialem c. *In nomine Domini*, dist. 23. & c. *Venerabilem*, de Electione, & ideo Imperator prius quã à Papa confirmetur, vel coronetur, iurat illi fidelitatẽ, ex c. *Tibi Domino*, 63. dist. & Clarius in Clement. 2. de Iur. iur. Hinc etiam Papa aliquando deponit Imperatorẽ ex iusta causa cap. *Ad apostolica*, de Sentent. & re iudic. in 6. Vnde etiam transtulit imperiũ à Græcis ad Germanos, vt dicitur in dict. c. *Venerabilem*, & in dicta Clement. 1. & tractat late Bellarm. integro opere de illa translatione. Denique vacante imperio Pontifex iudicat subditos imperij, Clement.

Pastora-

Pastoralis. §. vlt. de Re iudic. & c. *Licet ex suscepto*, de Foro compet.

3 *Vera sententia.* Nihilominus sententia est, summum Pontificem, etiam in hoc sensu non habere directam potestatem temporalem in vniuersum orbe, sed solum in illa regna, vel prouincias, quarum est Dominus temporalis. Vt autem hæc sententia verè, & catholicè intelligatur, aduertendum est, aliud esse omnem potestatem, etiam supremam in illo ordine esse subiectam potestati summi Pontificis: aliud vero quod summus Pontifex habeat directam potestatē temporalem distinctam ab spirituali, per quam per se, directè possit ciuiliter gubernare totam Ecclesiam. *Temporalis potestas subiecta spirituali quomodo.* Nam illud primum verum, & certum est; non tamen propter temporalem potestatem Petri: sed propter spiritualem, & cui temporalis in ordine ad finem illius subijcitur, vt infrà comparando vtramque potestatem latius dicetur. Quod si prior sententia in hoc tantum sensu loquatur, vt interdum significant auctores pro illa citati, verum dicunt, licet obscurè loquantur. Hæc vero posterior sententia in secundo sensu loquitur, estque communiter recepta. *Maior. Vualdens. Victor. Sotus. Turrecrem.* Tenet Maior in 4. dist. 24. q. 3. Vualdens li. 2. Doctr. fidei antiquæ cap. 77. & 78. Caietan tom. 1. Opusc. tract. 2. ca. 3. & 2. 2. q. 43. art. 8. Victoria in vtraque Relect. de Potestate Papæ, Sot. lib. 4. de Iustit. q. 4. artic. 2. & in 4. distinct. 25. q. 2. art. 1. Turrecremata in Summa de Ecclesia lib. 2. capit. 113. & in cap. *In apibus*, 7. q. 1. *Bellarm.* Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontifice à principio per nonnulla capita. *Bertr. Couar. Nauar.* Pet. Bertr. tract de Origine iurisdict. q. 3. Couar. & Nauar. locis citatis, qui plures alios referunt.

4 Probatur; quia nec ex Scriptura habemus, Christum dedisse hanc potestatem Petro, neq. ex traditione; ergo cum sit res supernaturalis non potest cum fundamento affirmari, maximè cum ex traditione potius oppositū habeamus, fueritque congruentius. Probo singula: nam in primis Christus in Euangelio solum promisit Petro claues regni Cœlorum, per quas potestatem spiritualem supremam significauit, vt Patres exponunt, & videbimus libro sequenti. Posteà vero implendo promissionem illam solum dixit. *Pasce oues meas*, quæ verba etiam de iurisdictione spirituali ab omnibus intelliguntur. Deinde ipsimet Pontifices nunquam vsi sunt in Ecclesia hac directa potestate in temporalibus, sed quotiescumque circa temporalia vsi sunt iurisdictione, solum id fecerunt indirectè, & in ordine ad spiritualia. Aliunde vero agnoscunt esse in Ecclesia reges supremos in temporalibus; ergo illam in se, & directe non cognoscunt, quia si Pontifex haberet potestatem temporalem supremam, nullus infra ipsum illam haberet, sicut quia potestatem spiritualem supremam habet, nullus Ecclesiasticus princeps potest in eo ordine habere supremam potestatem. *Cap. Solita. Cap. Nouit.* Antecedens autem probatur ex cap. *Solita*; de Maiorit. & obedientia, & cap. *Per venerabilem*. Qui filij legitimi, & cap. *Nouit*, de Iudicijs, vbi Pontifex dicit se nolle derogare supremæ iurisdictioni Regis Galliæ, nec temporalia iudicia vsurpare. *Gelasius Papa. Nicolaus Papa.* Similia habet Gelasius Papa in Epist. ad Anastasium, & Nicolaus Papa in Epist. ad Michaelem imperatorem, & habentur in cap. *Duo sunt*, & & capite *Cum ad verum*, cum alijs 69. dist. Vnde idem Nicolaus Papa in cap. Inter hęc 33. q. 2. dicit *Sancta Dei Ecclesia gladium non habet, nisi spiritualem.* Vbi nomine *Gladij*, potestas suprema significa-

A tur, vt supra animaduerti. Intelligit autem, hūc gladium non esse directè, & formaliter in summo Pontifice, quamuis indirectè, & eminenter (vt sic dicam) illo non careat, & per alios illo vti possit, vt alii Pontifices loquuntur, & infrà fusius explicabimus. Hoc etiam colligitur ex c. *Si duobus.* §. *Denique*, de Appellat. vbi dicitur, in causis ciuilibus non appellari ad summum Pontificem, nisi in terris illi temporaliter subiectis. *Cap. Si duobus.* Et ad idem faciunt cap. *Lator*, & capit. *Causam* 2. Qui filij sint legitimi, & cap. *Quoniam*, cum alijs distinct. 10. *Cap. Causam. Cap. Quoniam.* Ex iure etiam ciuili hæc assertio cōstat, quatenus in eo imperatores etiam Christiani suprema potestate temporali vtuntur L. 1. C. de Veteri iure enucleando, & L. *Bene à Zenone*. C. de Quadrien. præscript.

Ratio à priori est, quia Christus Dominus nō contulit hanc potestatem, vt satis ostensum est. 5.
B Imo nec dominium aliquod temporale dedisse directè, & immediatè Romanæ Ecclesiæ, sed illud, quod habet in terris temporaliter subiectis, ex donatione imperatorum ac principum habuisse, agnoscunt Romani Pontifices in capite *Constantinus*, dist. 96. & capit. *Ego Ludouicus*, dist. 63. & in capit. *Fundamenta*, de Elect. in 6. Congruentia vero est, quia neque ad fidei propagationem, neque ad conuenientem gubernationē Ecclesiasticam necessarium fuit, talem potestatem Pontificibus dari diuinitus. Prior pars declaratur, quia (vt capite præcedenti dicebam) magnum esset fidei impedimentum, si Reges terræ suam amitterent supremam potestatem, eo ipso quòd ad fidem conuerterentur, quod plane sequeretur, si hæc suprema potestas intra Ecclesiam in solo summo Pontifice existeret. Vnde quod Ecclesia de Christo Domino canit *Non eripit mortalia, qui regna dat cœlestia*, verum
C etiam est de fide ipsius Christi, quæ nō tollit potestatem Regiam. Altera pars declaratur, quia ad vnitatem & regimen pacificū Ecclesiæ sufficit debita subordinatio, quæ esse debet inter potestatem temporalem, & spiritualem, quam exemplo corporis, & spiritus optimè declarauit Gregor. Nazian. citatus in cap. *Suscipitis*, dist. 10. *Nazianz.* Et habetur in Orat. 7. cuius verba paulo aliter sic transfert Iacobus Billius. *Billius.* *An me libere loquentem æquo animo feretis? Nam vos quoque* (loquitur ad prefectum) *imperio meo, ac throno lex Christi subiecit. Imperium enim nos quoque gerimus; addo etiam perfectius, ac præstantius, nisi vero æquum est spiritum carni fasces submittere & cælestia terrenis cedere?* Hoc igitur modo habet supremus pastor Ecclesiæ sufficiens ministerium & adiutorium à tempo-
D rali potestate, & non habet nimiam curam, & solicitudinem temporalem, quæ spirituale regimen posset impedire, vt sumitur ex dicto cap. *Quoniam*, dist. 10. & optime ex Amb. in Orat. de tradendis Basilicis, Athanasio in Epist. ad solitariam vitā agentes, Bern. l. 2. de consideratione.

6. *Satis fit oppositæ sententiæ.* Ex quibus responsum est ad fundamentum contrariæ sententiæ. Iam enim constat, quomodo vnitas Ecclesiæ perfectè possit sine illa potestate temporali subsistere. Et ad omnia illa, quæ ibi referuntur, sufficit eminentia (vt sic dicam) potestatis spiritualis; ratione cuius indirectè habet efficaciam supra temporalia, vt infra iterum occurrit. Hęc autem potestas indirecta, licet sufficiat ad corrigendas interdū, vel abrogandas leges ciuiles; quando vergere possunt in perniciem animarum, non tamen propriè ad ferendas, & statuendas leges ciuiles, præsertim merè

positiuas,

positiuas,& formaliter loquendo. Dico autem *mere positiuas*, quia declarando ius naturale seruandum in aliquo contractu, vt in monte pietatis, vel aliquo simili, potest Papa legem condere, quia talis lex non est propriè constitutiua iuris, sed declaratiua,& definitiua, quæ definitio ad Papam spectat. Item dixi *formaliter loquēdo*. Quia in ordine ad vitandum periculum animæ potest prohibere aliquem contractum, vel contrahendi modum propter periculum, quod in eo esse iudicat,& tunc illa non est lex ciuilis, sed canonica. Item in ordine ad pias causas potest legem condere circa testamentum, vel similia; quia totum hoc sub spirituali fine continetur,& ad legem canonicam spectat.

7 Potest hoc declarari exemplo de præscriptione cū possessione malæ fidei, quæ licet probetur per leges ciuiles, reprobatur per canonicas ca. vlt. de Præscription. Regula *Possessor*, vbi Glossa,& Doctores de Regul. iur. in 6. Et ita illa lex, quod ad præscribendum sit necessaria bona fides; canonica quidem est, & in ciuilibus locum habet. Dico autem non esse formaliter ciuilem, quia non respicit temporale commodum, sed spirituale, impedire, scilicet, fraudes, & furta. Simile exemplum est de lege ciuili, quæ negat alimenta filijs illegitimis, quam reprobat lex canonica vt contrariam æquitati naturali, c. *Cum haberet*, de eo qui duxit in matrimoniū,&c. vt notant Glos. ibi, Panormit.& alij. Et Barthol. in Autentica, *Ex complexu* C. de Incestis nuptiis Couar. in 2. part cap. 8. §. 6. Anton. Gomez in legem 9. Tauri n. 37.

Præscriptio cū possessione malæ fidei reprobatur per leges canonicas.

Glossa. Panormit. Anton. Gomez.

8 Quare non mihi probatur quod tradit Felin. in capite, *Ecclesia*, de Constit. n. 45 nimirum constitutionem illam Ecclesiæ obligare in temporaliter subiectis Papæ, non vero in terris imperij, & loquitur specialiter de illa lege dandi alimenta filijs spurijs. Contrarium enim omnino dicendum est de omnibus his legibus, quæ licet in materia temporali versentur, respiciūt bonum vel causam pietatis, & ideo canonicæ sunt, & per vniuersalem, & supernaturalem potestatem feruntur talis autē est illa lex, quia causa alimentorū pia est, vt supra Couar. n. 6. cū Alex. in l. 1. ff. Soluto matrim. col. 6.& fauēt notata per eundem Felin. in eodem ca. n. 51. Habebit autem locum illa doctrina Felini in legibus Pontificum, quę directè, & purè disponunt in materia temporali: illę enim non obligant vniuersum orbem, sed illos tantum qui temporaliter sunt sub Ecclesiæ dominio, ac iurisdictione ciuili, sicut in cap. sequenti dicemus de legibus Imperatorum quoad regna non subiecta Imperatori: est enim eadem proportionalis ratio. Vnde etiam possunt tales leges Pontificis mere temporales non admitti in alijs territorijs, sed contrarium statui per leges Imperatoris quoad terras illi subiectas,& per leges aliorum regnorum quoad sua territoria: & in eis tenentur iudices iudicare secundum proprias leges non secundum Pontificias. Imò licet contingat, deesse legem regni pro aliquo casu decidendo, non obligabit in tali loco talis lex canonica, nisi hoc ipsum per leges talis regni dispositum sit, vt ex dicendis in sequenti capite cum proportione constabit. Et ibi etiam dicemus, an in tali casu præferendum sit ius canonicum ciuili, vel è contrario. Excipit tamen ab hac regula terras imperij Felin. supra n. 49. referens multos Canonistas dicentes, in terris imperij standum esse canoni in materia non decisa per ius ciuile. Nullam autem ad hoc probandam afferunt legem imperialem, hec rationem; imo nec iura canonica, quæ inducunt, id probant,& ideo consulendam esse censeo consuetudinem, quia vbi per illam de hoc non constiterit, non video, vnde possit talis obligatio affirmari.

Felin.

Couar. Alex. Felin.

CAPVT VII.

Vtrum potestas vniuersalis ferendi leges ciuiles obligantes totam Ecclesiam sit in Imperatore.

Potest hoc loco tractari quæstio celebris inter iuristas, an Imperator iure sit Dominus & princeps totius orbis,& consequēter an possit totum mundum suis ciuilibus legibus obligare, quanuis de facto ei non obediatur,& ideo suam vniuersalem iurisdictionem actu non exerceat. Sed quia inter Theologos quæstio hæc nullam, aut paruam dubitationem, vel difficultatem habet, & quæ in vtranque partem afferri solent, satis vulgaria sunt, ideo breuiter rem expedimus, attingendo solum ea, quæ ad intelligendam vim,& obligationem legum imperialium conduxerint. Fuit ergo antiquorum vtriusque iuris doctorum receptissima sententia, Imperatorem habere ius, & dominium iurisdictionis in vniuersum orbem. Quam tanta asseueratione asseruit Barth. in L. *Hostes*. ff. de Captiuis, vt hæreticum reputet qui dixerit, Imperatorem non esse dominum orbis. Quod de dominio iurisdictionis verum esse tradit Socin. Cons 127.& Paul. Castren. cons. 61. volum. 2. Et hoc fundamentum tanquam certum supponit Panorm. 2. p. consil. consilio 6. n. 2.& sequuntur alij multi, quos refert& sequitur Restaur. Catald. tract. de Imperator. q. 52.& alij quam plures. 1

Bathol affirmat.

Socin. Paul. Cast. Panormit.

Catald.

Hæc verò sententia varijs modis potest intelligi. Primò quod Imperatores Romani etiam ante Christi aduentum obtinuerint totius mundi principatum legitimum, ac veram iurisdictionem in vniuersum orbem, quæ postea per successionem, vel electionem deriuata sit ad posteriores Imperatores. At hoc modo videtur illam sententiam intellexisse Barth.& nōnulli alij. Nam in eius suasionem adducunt verba Lucæ cap 2. *Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describetur vniuersus orbis*. Et verba Christi Matt. 12.& Lucæ 20. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo*. Nam illis verbis Christus videtur approbasse imperium Cæsaris, quod Lucas dixit esse in vniuersum orbem. Vide in L. *Deprecatio*. ff. ad leg. Rhodi. de Iactu, Imperator dicit. *Ego mundi Dominus*. 2

Explicatur sententia affirmatiua. Barth.

Lucæ 2. Matth. 12. Lucæ 20.

Hæc autē sententia si intelligat, Imperatorem Romanū fuisse aliquando verū principē totius mundi, habuisseque supremā iurisdictionē supra omnia regna mundi, est planè falsa, & prorsus sine fundamento excogitatā, vt late ostēdit Oldrad. cons 96. cuius initium est, *consueuit dubitari*, & Ioan. Igneus in disput. pro suprema potestate Regis Fraciæ,& Alciat. in L. 1. C. de sūma Trin. Glos. 2.& Couar. in Reg. *Peccatū*, 2. §. 9. n. 5.& 6. Soto l. 4. de Iust. q. 4. art. 2. Ratio autē est, quia Imperator Romanus nec à Deo ipso immediatè potestatē illā vniuersalē in totū orbē consequutus est, nec ab hominibus totius vniuersi electus est primus Imperator Romanorū, vt ab illo potuerint alij succedere cum eadem vniuersali potestate, neque etiam per bellum omnia 3

Refutatur prædicta opinio.

Oldrad. Igneus. Alciat. Couar. Sotus.

sibi

sibi subiecit, neque vnquam de facto tale dominium vniuersale habuit; ergo nullus cogitari potest iustus titulus talis potestatis, neque vnde originem habuerit, quia illi sunt omnes tituli iustè regnandi, neque alius ex cogitari potest. Quia homo non habet à se talem potestatem; ergo oportet, vt habeat illam ab alio; ergo vel à Deo, vel ab homine aliquo ex dictis modis: constat enim ab Angelis non prouenire: nullam enim iurisdictionem in homines habent.

A

4. Primum ergo membrum certum est, quia modus ille concedendi potestatem regiam supernaturalis esset, non enim spectat ad ordinariam prouidentiam Dei vt est auctor, & gubernator naturę; ergo non est asserendus sine fundamento, vel reuelatione; nullibi autem hoc traditum, aut reuelatum est. De solo enim Iudæorum populo legimus, quod prius per Moysem, Iosue, & sequentes iudices illum gubernauerit, & posteà Saulem primum illorum Regem constituerit. Secundum membrum per se notum est, quia nec de tali concordia, & consensu nationum totius vniuersi constat, neque humano modo videtur possibilis. Item constat ex historiis, & legibus ciuilibus, Imperatorem Romanum ab ipso populo, & republica tantum Romana accepisse potestatem, & dominium sui imperij, vt latè refert Couar. in Practic. capit. 1. concl. 3. seu nu. 3. Vnde etiam constat tertium membrum: nam Romani nunquam occuparunt totum orbem suis bellis, & imperio; ergo nunquam Romanus populus potuit in suum Imperatorem transferre iurisdictionem in vniuersum orbem, quia ipse populus, aut respublica illam non habebat, & in hoc rerum genere nemo dat quod non habet. Vnde eleganter Prosper lib. 2. de Vocat. gent. cap. 16. alias 6. *Gratia Christiana* (inquit) *non contenta est, eosdem limites habere quos Roma, multosque populos sceptro Crucis Christi subdidit, quos armis ipsa non domuit.* Cui consonat illud Leonis serm. 1. de sanctis Petro, & Paulo. *Vt latius præsideres religione diuina, quam dominatione terrena.* Confirmatur, quia ipsimet Imperatores fatentur, esse aliquos populos sibi non subiectos. L. *Mercatores*. C. de Commercijs, vbi regnū Persarū dicitur nō fuisse subiectū Romanis, & in L. 2. C. de Offic. Præf. Prætorem Africæ dicit Imperator, pacem cum Persis in perpetuum confirmasse, & in L. *Postliminium*. ff. de Captiuis fit mentio Regum, & populorum, qui liberi erāt à Romano imperio, id est, in quos Romanus imperator non habebat potestatem.

Couarru.

Prosper.

Leo Papa.

L. Mercat.

L. Post liminium.

B

5. Alter ergo sensus illius sententiæ esse potest, vt saltem post Christi aduentum Imperator habeat vniuersalem iurisdictionem legislatiuam in totum orbem, non iure sanguinis, belli, aut alio humano titulo, sed speciali institutione Christi. Et hoc etiam sentit Bart. in Extrauag. *Ad reprimendum*, verb. *totius orbis*, & Castald. q. quæst. 52. num. 10. & sequent. Sed in hoc etiam sensu illa sententia probabilis non est. Quia nec talis institutio est immediatè à Christo, nec per Pontificem. Prior pars patet ratione suprà facta, quia Christus nullibi contulit immediatè, & per se temporale rerum dominium, aut iurisdictionem hominibus; ergo nec Imperatori illam tribuit. Vbi enim est vestigium aliquod talis institutionis, vel in Scriptura vel in Ecclesiastica traditione? In his autem rebus (vt dixi) quæ supernaturales sunt, nihil credendū est, quod diuinitus reuelatum non sit, & sufficienter nobis

2. Sēsus prædicta sentētia.

Reijcitur etiam 2 sensus prædictæ sententia.

C

propositū. Vnde manifestum est, post Christi ascensionem, & Euangelij prædicationē non statim defecisse reliqua terrena regna, vel imperia. Neque Imperatorem Romanum cœpisse latius dominari, quam antea imperarat. Neque Regē Persarum v.g. vel Reges Indorum, aut Iaponiorum, vel Chinæ, vel alios similes suā supremam potestatem temporalem amisisse. Altera vero pars de institutione mediata, & per Pontificem probatur ex dictis. Quia ostensum est, Christum non dedisse Pontifici potestatem directam in temporalibus; ergo nec Pontifex ipse potuit illam per se conferre, quia non potest alteri iurisdictionem communicare, quam à Christo non recipit. Potestas autem indirecta, quam Pontifex habet circa temporalia, eadem est cum spirituali, vt ostendimus; sed Pontifex non communicat Imperatori spiritualem potestatem, vt constat; ergo nec temporalem indirectam. Et quanuis illam communicaret, non esset potestas legislatiua directè in materia ciuili, de qua sola potestate nunc tractamus.

Sit ergo in primis certum, neq. Imperatorem Romanum, neque aliquem vnum hominem, vel Regem habere potestatem vniuersalem ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersum orbem. Rationes enim factæ de Imperatore Romano, de quocumque alio Rege, vel Principe humano procedunt maiori efficacia. Neq. vllus auctor est, qui de alio principe extra Romanum Imperatorem id cogitauerit, quia de cęteris nulla esse potuit suspicionis vmbra. Nec vero pro Imperatore Romano quidquam faciunt quæ ex Euangelio afferuntur. Nam in primis in verbis Lucæ secundo, illa particula *Vniuersus orbis*, non significat vniuersum terrę ambitum, aut omnes homines, aut regna, quæ in illo continētur, quia constat, nec totum orbem in hoc sensu fuisse descriptum, nec edictum Cæsaris missum fuisse ad Indos, vel alias gentes, in quibus Præfectos, & Præsides Augustus non habebat. Significatur ergo ibi nomine totius orbis (vt omnes exponunt) per Synecdochem pars illa orbis præcipua, & notissima, & maxima, cui Imperatores Romani dominabantur, & per Antonomasiam, orbis appellatur. Vel vt ait Hieronym. Isai. 13. *Idioma est sanctæ Scripturæ, vt omnem terram illa significet prouincia, de qua sermo est.* Exempla sunt frequentia Daniel 2. 4. & 5. & sæpe aliàs. Verba autem Christi ex alio loco citata ad summum probant Regibus soluēda esse tributa debita; non vero probant vni Cæsari debuisse omnes homines totius mundi tributum, sed eos tātum, qui illi subiecti erant. Addo neque ibi docuisse Christum imperium Cæsaris in Iudæos fuisse legitimum, & iustum: nam ab ea quæstione abstinit, generatimque respondit, reddendum esse Cæsari quod ei debebatur, id est, si quid ei debetur vel quod ei debetur iure, aut facto. Nam (vt bene ait Soto loco citato) Christus solum ius naturæ non peculiare ius Romanorum Imperatorum declarauit. Et ideo licet ex illis verbis recte colligatur legitimis principibus soluenda esse iusta tributa; nihilominus inde non constat, quale fuerit ius Imperatorū Romanorū in Iudæos. Vnde licet admittamus fuisse legitimū (quia licet magna ex parte per tyrannidē inceperit, postea nihilominꝰ cōsensione populorū, & legitima successione, vel electione à subditis acceptata firmatū est) nūquā tamē in totū orbē dilatatū est.

9. *Nullū vnū hominē habere potestatem vniuersalem ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersum orbem.*

Hieron. Isaia. 13. Dan. 2. 4. & 5.

D

Sotus.

7. Tertius sensus illius sententiæ esse posset, vt saltem Imperator Christianus habeat iurisdictionem hanc vniuersalem ad ferendas leges ciuiles in vniuersum Christianum orbem, seu in vniuersam Ecclesiam vbicunque fuerit diffusa. Quam iurisdictionem habuerit, non iure belli, aut electionis, sed institutione Romani Pontificis, & postea per electionem legitimam iuxta ritum ab eadem Sede Apostolica ordinatum. Et hic sensus videri potest verisimilior. Primò, quia iura Canonica hoc indicant: constituunt enim Pontificem & Imperatorem, tanquã duo suprema capita Ecclesiæ, vnum in spiritualibus, & aliũ in temporalibus. Vnde in cap. *Solitæ*, de Maior. & obedientia comparantur Soli & Lunæ, & in ca. *Duo*. 96. dist. Mundus dicitur principaliter regi auctoritate sacra Pontificum, & regia potestate. Vnde Hieron cap. *In apibus*, 7. q. 1. in omni ordine dicit esse debere principem vnum, & subdit *Imperator vnus*. Secundò fauent iura Ciuilia Christianorum Imperatorum: nam in Leg. 2. de Veteri iure enucle. in fine ait Iustinian. *Tertia pars totius mundi accreuit nobis, post Europam enim, & Asiam, tota Lybia nostro imperio adiuncta est*. Vnde in L. *Cum multa*. C. de Bon. quæ liber. *Imperiales* (inquit) *fortuna omnes supereminet alias*. Et in Extrauaganti. *Ad reprimendum*, in principio, *Romanum imperium* (ait) *in cuius tranquillitate totius orbis* (vtique Christiani) *regularitas requiescit*. Tertiò suadetur hoc maximè quia constat, Imperatoriam dignitatem, vt nunc est in Ecclesia, à summis Pontificibus esse institutam, & ex vi illius Imperatores esse supra omnes Reges & Principes Ecclesiæ: ergo habet iurisdictionem temporalem in totam Ecclesiam. Maior patet ex translatione imperij, quæ a Græcis ad Germanos per Pontificem Romanum facta est, vt constat ex Clement. *Romani*, de Iur. iur. vbi etiam dicitur, Imperatorẽ à Pontifice accipere approbationem, vnctionem, conseruationem, & coronationem. Idem sumitur ex capite, *Venerabilem*, de Electione, vbi etiam dicitur electores imperij à Sede Apostolica habere ius eligendi, & Gloss. ibi verb. *In Germanos*, addit, *Sic ergò regnum mundi translatum est ad Teutonicos*, & alia, quæ latè prosequitur, sentiens, ex tunc Imperatores Orientis non fuisse verè Imperatores. Vnde probatur consequentia primi argumenti cum minori, quia seclusa iurisdictione, & dominio, nihil habet dignitas imperatoria, in quo Regiam excellat.

Cap. Solitæ — *Cap. Duo.* — *Hieron C. in apibus.* — *Iustinian.* — *L. Cum multa* — *Extrauagans ad reprimendum.* — *Translatio imperii à Græcis ad Germanos à Pontifice facta.*

8. *Sententia auctoris.* Nihilominus dicendum est, etiam in hoc sensu Imperatorem Romanum non habere potestatem legislatiuam in totam Ecclesiam, nec iurisdictionem immediatam in omnes Ecclesiæ prouincias, quæ ad hoc sufficiat. Probatur primò de toto imperio Orientis prout fuit sub Imperatoribus Græcis & Christianis, post translationem Imperij Occidentalis ad Grecos. Nam Irene, quę tunc imperabat, post coronationem Caroli Imperatrix Orientalis mansit, & ad illam Pontifex, & Carolus legatos miserunt ad pacem inter vtrumque imperium conseruandum. Et quamuis posteà multi ex Orientalibus fuerint tyranni, & alij hæretici, nihilominus qui fuerunt ritè electi, & catholici, vt legitimi Imperatores habiti sunt, etiam à Romanis, neq; vnquam Imperator Occidentalis ius imperij in Orientem sibi vendicauit, aut attribuit, vt ex omnibus historijs constat. Secundò idem est manifestum de principibus & regibus si qui fortè extra ditionem Romani imperij regnantes ad fidem conuersi sunt: vt sunt nunc Iaponij, & alij in India, & possent esse plures, vt Rex Chinæ, &c. In hos enim nullum ius dominandi vel imperandi habet Romanus Imperator, solùm quia Ecclesiæ membra sunt, quia nulla est ratio, vel titulus subiectionis temporalis; sicut ergo antea non erant subditi, ita etiam neque post conuersionem.

9. Tertiò id probatur de Regibus Christianis intra fines antiqui imperij existentibus: nam inter illos multi sunt supremi in temporalibus; ergo in illos, & eorum regna non habet Imperator iurisdictionem, nec potest eos suis legibus obligare. Consequentia clara est, quia repugnat esse supremum, & esse subditum in eodem ordine iurisdictionis. Antecedens patet, primùm in terris ipsis temporaliter subiectis Pontifici: ibi enim ipse habet supremam iurisdictionem temporalem directam, & ita Barth. in dicta Extrauag. *Ad reprimendum*, saltem illam partem orbis Christiani excipit. Deinde de regno Galliæ ex cap. *Per venerabilem*, Qui filij sint legitimi, vbi dicitur Rex Galliæ superiorem in temporalibus non recognoscere. Et licèt Glossa ibi dicat, intelligendum id esse de facto; repugnare videtur textui: nam inde infert Pontifex, *sine iuris alterius læsione*, potuisse se subdere alteri, quàm Imperatori, quod non ita esset, si esset iure Imperatori subiectus. Et ita Glossam illam meritò contemnit Tiraq. de Iure Primog. q. 7. opin. 4. n. 20. & 21. Idem est certum de Rege Hispaniæ, vt ostendit Couar. in Regula *Peccatum*, 2. p. §. 9. n. 9. ex triplici titulo, scilicet, iure belli contra Saracenos gesti, iure præscriptionis & consuetudinis antiquissimæ, & iure Pontificiæ concessionis, & ibi refert plures alios auctores. Idémque ferè habet Castald. tractat. de Imper. q. 53. n. 6. 13. & 14. Et Cabed. tom. 1. decis. 211. n. 3. dicens; Reges Hispaniæ habere iura imperij. Idem alij docent de Rege Angliæ, & significatur in ca. *Caussam*, 2. Qui filij sint legitim. & in cap. *Nouit*, de Indis. Respublica etiam Veneta eodem iure vti dicitur, & fortasse alia regna; ergo manifestum est non habere Imperatorem supremam iurisdictionem temporalem ad ferendas leges ciuiles, obligantes Vniuersam Ecclesiam.

Bart. — *Cap. Per venerabilem.* — *Glossa.* — *Tiraquel.* — *Couarr. Regula peccatum.* — *Castald.* — *Cabed.*

10. Quartò est ratio à priori, quia Imperator etiam Romanus non habet directam iurisdictionem temporalem à Pontifice; ergo multò minùs potest illam habere in vniuersam Ecclesiam. Cõsequentia est clara; quia aliundè illam non habet vt ostensum est. Antecedens autem patet ex dictis, quia Pontifex non habet à Christo iurisdictionem temporalem nec in vniuersum orbem, nec in vniuersam Ecclesiam, neq; in aliquã partem eius ex vi iuris diuini: nam regnum temporale, quod nunc habet, iure humano obtinuit, vt constat; ergo non potuit talem iurisdictionem directam Imperatori conferre per Pontificiã potestatem, sed solùm potuit illud imperium, quod antea erat, ab vna persona in aliam transferre. Vnde hoc sensu verissimum est, Regiam potestatem etiam in Ecclesia non ducere Originem à Sacerdotali, vt latè & benè confirmat Vuald. libr. 2 Doctr. fidei, cap. 78.

Vuald.

11. *Respondetur oppositæ sententiæ argumentis.* Neque iura canonica in contrarium adducta aliquid probant: nam in cap. *Solitæ*, quando fit comparatio ad Solem & Lunã, non est sermo de Imperatore, sed de Regia potestate: sic enim dicitur ibi. *Ad firmamentũ vniuersalis Ecclesiæ fecit Deus duo magna luminaria, id est, duas instituit dignitates, quæ sũt Põtificialis auctoritas, & regalis potestas.* Quod

potest rectè intelligi de regali potestate secundum se, siue sit in vna persona respectu totius Ecclesiæ, siue in multis respectu diuersarum partium Ecclesiæ. Vnde paulò anteà loquendo de Imperatore solum dicitur, *Præcellit in temporalibus eos, qui ab eo suscipiunt temporalia.* Similiter etiam in cap. *Duo sunt.* Sermo est de regia potestate, non de Imperatore. Vnde statim in plurali de Regibus dicitur, esse subditos sacerdotibus, qui pro illis sunt rationem reddituri. Denique ca. *In apibus* solum probat, in vnoquoque regno debere esse vnum principem supremum, siue ille sit Imperator, siue Rex. Ad leges ciuiles respõdeo in d. L. 2. de Veter. iur. enucl. Imperatorem loqui de mundo, & partibus eius per Synecdochen: nam ex alijs legibus eiusdem Imperatoris constat, non habuisse sub potestate sua omnes Ecclesiæ prouincias, quæ iam erant in mundo, & partibus eius, vt suprà allegatum est. Vt autem Imperialis fortuna tunc diceretur super alias eminere, satis superque erat, quod amplissimam & supremam iurisdictionem exercebat in maiorem partem mundi omnibus cognitam. Et ob eandem potentiam & protectionem specialem Ecclesiæ, quæ ad illum semper pertinuit, dicitur etiam requiescere orbis Christiani regularitas, id est, pax, & defensio, ac debitus ordo

12. *Quid habeat Imperator ex translatione imperij.* Ad tertium in summa negatur minor, quatenus dicit, per translationem imperij auctoritate Pontificia factam, Imperatorem esse constitutum supra omnes Reges Christianos, propria superioritate iurisdictionis, præsertim ordinariæ & legislatiuæ, sed ad summum obtinuisse specialem gradum honoris & dignitatis, ex speciali coniunctione ad Apostolicam sedem, eiusque concessionem. Itaque Imperator Occidentis postquam facta est translatio & diuisio Imperij, non cœpit habere maiorem iurisdictionem temporalem, ac directam, quam habeant Imperatores Orientales in Occidentis prouincias, quia nec Pontifex illam maiorem iurisdictionem temporalem contulit, nec conferre poterat. Primum patet ex iuribus allegatis, & ex historijs; quæ solum afferunt, Papam Leonem III. transtulisse imperium, & in illo primum constituisse Carolum Magnum; transferre autem solum est dominium, quod Irene v. g. habebat in terris imperij Occidentalis, ablatum ab ea fuisse, & collatum Carolo, vt perpetuò in Occidentali Imperatore, eligendo iuxta modum à Pontificibus ordinandum, permaneret; ergo ex vi illius translationis non est auctum illud imperium quoad iurisdictionem temporalem, & directam in eas prouincias Ecclesiæ, in quas antea illam non habeat. Secundum autem, scilicet, hoc aliter fieri non potuisse, patet, quia Pontifex non potest pro suo arbitrio mutare regna, vel subiicere temporaliter ea quæ libera sunt, sed solum quando ratio spiritualis boni id postulet per supremam potestatem spiritualem, quæ hoc modo ad temporalia extenditur. Tunc autem nulla erat ratio mutandi ordinem iurisdictionum temporalium regnorum, nec subiiciendi Imperatori regna libera, si quæ erant; ergo non est verosimile potuisse tunc Pontificem tantam mutationem facere, multoque minus credibile est, id fecisse.

Leonem 3. transtulisse imperium in Carolum Magnum.

Pontifex non potest pro suo arbitrio mutare regna, sed solum quando bonum spirituale id petit.

13. Imò existimo, ex vi illius translationis non fuisse additam immobilitatem, (vt sic dicam) dominio temporali, seu iurisdictioni Imperatoris. Ac subinde fieri etiam potuisse, vt post illa tempora regna aliqua, quæ tunc non erant omnino libera, fuerint libera effecta, vel per ius belli, vel per legitimam præscriptionem, vel certè per ipsorum Pontificum concessionem ex iusta & rationabili causa factam. Quia temporalis imperij iurisdictio de se subiecta est his mutationibus, & per solam translationem non est immobilior facta, quia in iurisdictione vel in dominio non est aucta, nec in se variata, sed solùm in applicatione ad talem personam, & ad talem modum successionis. Accessisse autem videtur Imperatori quidam honoris & dignitatis gradus, qui licèt simpliciter temporalis sit, indirectè participat excellentiam spiritualis ordinis per habitudinẽ ad Pontificiam dignitatem. Quia specialiter ordinatus est, vt sit protector & defensor Ecclesiæ, & Pontificiæ dignitatis, & ideò specialiter coniungitur Pontifici, & ab eo coniungitur, consecratur, & coronatur. Et fortasse in ordine ad eũ finem defendi Ecclesiam, aliquam auctoritatem habet conuocandi vel mouendi principes catholicos, vel etiam similem auctoritatem habet ad componendas & dirimendas dissensiones inter illos, vbi ad vitanda bella, & damna Ecclesiæ necessarium fuerit. Sed si quid habet huiusmodi, à Pontifice id participat, pertinetque ad indirectam potestatem quasi ministerialem, & vicariam Pontificis, non ad directam temporalem iurisdictionem: & ita in vsu talis auctoritatis semper à Pontifice pendet; imò sine interuentu Pontificis credo esse valdè inefficacem, & vix posse obligationem inducere: in qua re vsui & consuetudini standum erit. Hæc verò auctoritas quidquid de illa sit, non sufficit ad propriam iurisdictionem temporalem directam, nec ad leges ciuiles ferendas, quod nunc tractamus.

CAPVT VIII.

Corollaria ex præcedenti doctrina, quibus potestas imperatoris, & legum ciuilium iuris communis magis explicatur.

EX dictis concluditur primò, Imperatorem quidem posse leges ciuiles condere; non tamen posse per illas obligare totam Ecclesiam, sed tantum prouincias imperio Romano subiectas. Prior pars certa est apud omnes, quia Imperator in suis terris est princeps supremus quoad iurisdictionem temporalem directam, ergo maximè ferre potest leges ciuiles. Et hoc constat ex iure communi Cæsareo, quod auctoritate imperatorum institutum est: eandem enim auctoritatem habet nunc Imperator in terris sibi subiectis, quam olim habebant Imperatores in suo latiori imperio: Imperator autem non solùm hanc potestatem habuit, sed etiam *illi Deus leges subiecit, eumque legem animatam constituit*, vt dicit Iustinian. in Authentica de Consulibus circa finem. Imò in l. 2. C. de Veter. iure enucle. *Soli imperiali auctoritati* (ait) *leges condere, & interpretari esse concessum.* Et idem ferè habet in l. 1. & vlt. C. de Legib. Loquitur tamen in ordine ad populos sibi subiectos (vt sæpissimè alijs locis declarat) nam in suo imperio se tantum agnoscebat in temporalibus supremum; eadem ergo potestas nunc est in Imperatore cum eadem proportione. Vnde facilè etiam patet altera pars ex dictis: nam ostensum est, non habere Imperatorem Romanum propriam iurisdictionem temporalem in vniuersam

1. Imperatorem per suas leges obligare posse tantum imperio Rom subiectas terras.

Ecclesiam; ergo non potest totam illam suis legibus obligare, sed tantùm prouincias sibi subiectas.

2. *Prouincias subiectas imperio in duplici esse differentia.* Quod si quis quærat, quænam sint hæ prouinciæ nunc subiectæ imperio. Respondeo, in duplici esse posse differentia, quædam sunt, in quibus ipse immediatè dominatur, ita vt nullum alium recognoscant proximum principem, siue sub nomine Regis, siue Ducis, vel alio simili, sed immediatè soli Imperatori pareant tanquam supremo principi. Et in his terris non solùm obligant imperiales leges; verum etiam nullæ aliæ habere vim possunt, nisi ab ipso Imperatore confirmatæ sint, quia ibi solus ipse habet summam potestatem, quæ ad ferendas leges ciuiles necessaria est, vt in capite sequenti amplius explicabimus. Aliæ sunt prouinciæ, seu terræ Imperatori quidem subiectæ tanquam supremo principi, non tamen tanquam immediato domino; B cuiusmodi esse dicuntur multi ducatus, Marchionatus, Comitatus, vel quolibet alio nomine nuncupentur, Germaniæ, & Italiæ. Nam sunt quidem proprij domini, & principes cum potestate quodammodo regia. Nam leges proprias ferre possunt, monetam cudere, & interdum etiam bellum indicere; & nihilominus Imperatorem recognoscunt vt supremum dominum, vel iure feudi, vel alio simili: quia vel ab Imperatore sub illa conditione principatum acceperunt, vel consuetudine introducti sunt cum illa recognitione & subiectione. Et in his prouincijs obligant etiam leges Imperatorum, quamuis non solæ, quia etiam possunt habere proprias leges à suis proprijs principibus latas, quia supponimus habere potestatem gubernatiuam suo modo supremam, quoad immediatum regimen suarum terrarum, & ita quoad hoc æquiparantur regibus iuxta dicenda capite sequenti. C *An principes imperio subiecti suis legibus possint derogare Imperatorijs.* An verò isti principes subiecti imperio, possint suis legibus derogare Imperatorijs legibus, ex modo donationis, vel ex consuetudine colligendum est. Vtroque enim modo potuerunt huiusmodi principatus concedi ab Imperatoribus vel consuetudine, & quasi præscriptione introduci, scilicet, vel cum obligatione parendi legibus Imperatorum, ita vt proprias condere possint per modum additionis, non per modum derogationis, vel certè cum potestate derogandi illis, solumque cum obligatione illas seruandi, quamdiu per proprias derogatæ non fuerint. Qualis autem fuerit concessionis modus, vsu ipso maximè constare posse videtur.

3. *Quibus in terris obligent leges ciuiles iuris communis.* Atque hinc obiter intelligitur, in quibus prouincijs, seu terris Ecclesiæ obligent leges ciuiles, quæ iuris cõmunis dicuntur, & in corpore iuris ciuilis continentur, solamque imperatoriam auctoritatem habent. D Dicendum est enim per se, & ex vi talium legum tantum obligare in terris imperij, altero ex duobus modis declaratis. In regnis autem supremis, quæ proprios habent principes supremos, non recognoscentes superiorem in temporalibus per se, & ex vi sua non obligant: propter rationem factam; quia iurisdictio Imperatorum ibi non obligat, & extra territorium ius dicenti impunè non paretur. Et ita in paucis prouincijs Christianorum seruatur ius ciuile, vt latè refert Gigas tractat. de Crim. *Gigas.* læsæ maiestat. lib 3. quæst. 23. n. 17. & sequentib. Poterunt autem tales leges obligare, quantum per leges talium regnorum acceptatæ fuerint. Sic enim in terris subiectis Pontifici in temporalibus ius ciuile seruatur, vbi canonicum defuerit, non vi sua, sed quia Pontifices ita voluerunt, cap. 1. de Noui oper. nunc. Qui textus non de causis temporalibus, sed de Ecclesiasticis loquitur, & quoad hoc seruari debet in tota Ecclesia, quia in his causis vbique subiecta est iuri canonico, & ita etiam vti debet ciuili, quatenus ibi est canonizatum, & fauet cap. *Si adiutorium*, dist. 10. In causis autem merè temporalibus, solum habebit locum ius illud in terris temporaliter subiectis Ecclesiæ. Sic etiam in hoc regno Lusitaniæ, quod eisdem titulis supremum est, quibus regnum Hispaniæ, ius ciuile per se non obligat, eique per leges regni derogari potest, ac sæpè derogatur: vbi autem deest lex regni, seruatur ciuile, non vi sua, sed ex ordinatione propria eiusdem regni, vt habetur lib. 3. Ordin. tit. 64. *Ius ciuile ex vi sua non obligat in Lusitania.*

4. *Leges ciuiles absolutè non sunt in vsu in Gallia.* At verò in regno Galliæ aliter seruatur, quia non solùm ius proprium præfertur ciuili, sed absolutè leges ciuiles non sunt in vsu, vt testatur Honor. 3. in cap. *Super specula*, de Priuil. dicens, *In Francia, & nonnullis prouincijs laici Romanorum Imperatorum legibus non vtuntur*, & tradit Bald. cap. vlt. de Constit. circa finem. *Honor. Bald.* Idemque in Hispania expressè cautum est legibus regni, Part. 1. tit. 1. l. 15. & clarius Part. 3. tit. 4. l. 6. ibi, *Por las leys deste libro, e non por otras*, quibus locis id notat Greg. Lóp. & refert Palacium Rubi. dicentem; *Gregor. Lop. Palac.* Hispanos olim constituisse, vt qui leges Imperatorum allegaret, capite plecteretur. Quod etiam Oldra. cons. 69 Ioann. Andr. & alij referunt Gigas, suprà, & Vargas, & Salced. infrà citandi. *Oldrad. Ioann. Andr. Vargas. Salced.* Item in l. 1. Tauri refertur antiqua lex Regis Alphonsi, quæ ibi confirmatur & renouatur, in qua declaratur, quo ordine & modo iudicandum sit per proprias leges Hispaniæ, nullaque ratio habetur iuris ciuilis in ratione legis ac iuris. Additur verò ibidem, permitti nihilominus in Hispania, leges ciuiles in publicis academijs doceri, & interpretari propter earum eruditionem & sapientiam, non quia per illas iudicandum sit. Et in l. 2. Tauri adduntur illa verba, per leges regni, & non per alias iudicandum esse, & omnia hæc nouissimè confirmantur in noua Recopilatione l. 1. ante librum 1. & lib. 2. l. 1. & 2. Ex quibus legibus manifestum est, leges ciuiles in Hispania non habere vim legum, quatenus leges positiuæ sunt. Et ita si irritant contractum, qui per leges Hispaniæ non est irritus, talis contractus in Hispania non non erit irritus, vel si pro delicto imponunt pœnam, quã non imponunt leges Hispaniæ, non tenebitur iudex ex rigore legis illam pœnam imponere, sed vti poterit prudenti arbitrio, idemque est in alijs dispositionibus, quæ pendent ex potestate iurisdictionis, & voluntate Principis. Quatenus verò illæ leges in multis continent, & declarant ipsam naturalem legem, seruandæ erunt in vi legis naturalis, non in vi legis humanæ, vt rectè notauit Gregor. Lopez suprà ex Panormit. in cap. *Ecclesia Sanctæ Mariæ* de Constit. *Cap Ecclesia S. Mariæ.* Item quamuis non contineant naturalem obligationem, nec etiam per se obligent, deseruire possunt per modum exemplarium ad imitandam prudentiã & æquitatem, quã frequentius continent, siue in taxandis pœnis, siue in interpretãdis testamẽtis, in coniecturanda mente defuncti, & similibus.

5. *An seruandum vnquam necessariò ius ciuile in Hispania.* Addunt verò aliqui, consuetudine receptum esse in Hispania, vt ius ciuile seruetur, vbi leges regni desunt. Ita tenet Burgos de Paz in l. 1.

Tauri. n. 520. vbi etiam Anton. Gom. n. 10. ſentit, leges ciuiles habere vim legis in Hiſpania deficiente lege regni; non tamen affert ius in quo id fundetur, nec conſuetudinis mentionem facit, ſed tantum ait eſſe communem opinionem. Re tamen vera non habet ſufficiens fundamentum: nam conſtat ex dictis, illas leges ex vi ſuæ originis non habere vim in Hiſpania. Conſtat etiam non accepiſſe illam ex vi alicuius legis Hiſpaniæ, imò per illas excluſas eſſe, vt allegatum eſt. De conſuetudine autem ſufficiente, quæ, conſentientibus Regibus, vel ſcientibus, & tacentibus, introducta ſit, non conſtat. Præſertim cùm nouiſſimè per Philippum II. renouatæ in hac parte ſint ſuperiores leges. Nec ſufficit, quod iudices in ſimilibus caſibus frequentius iudicent per leges ciuiles: nam credendum eſt, id facere imitatione, non obligatione. Non credo tamen eſſe conſuetudinem puniendi aliquem propter tranſgreſſionem talium legum, ſi actus non ſit, vel contra legem naturalem, vel contra leges regni. Et eadem ratione non debent, nec poſſunt iudices irritare contractum aliquem, eo quod ſit contra ius ciuile, ſi non ſit irritus per leges regni, vel iure naturæ, aut mereatur irritari. Et ita ſenſit Gregor. Lopez ſuprà, & Franciſc. Varg. tractat. de Poteſtate Pontific. Axiom. 7. n. 10. Bernard. Diaz in Pract. q. 144. circa finem, vbi Salzed. lit. C. alios allegat.

Philipp. 2.

Gregor. Lop.
Vargas.
Bern Diaz.
Salzedo.

6. *Dubium incidens.*

Ex quibus tandem poteſt definiri dubium, quod in fine capitis præcedentis huc remiſimus, an in regnis non ſubiectis temporaliter Papæ, nec Imperio, ſequendum ſit ius Pontificium in materia merè ciuili, ſeu temporali; vel Imperiale, in caſibus, qui per proprium ius regni decidi non poſſunt. Et per vtrumque illud ius diuerſo modo deciduntur. Tunc enim ius Pontificium ſequendum eſſe tenuit Ioann. Lupus in Repetit. cap. *Per veſtras*, de Donat. inter virum & vxor. in Rubr. ſeu introductione, quem refert, & ſequitur Gregor. Lop. in l. 8. tit. 14. partit. 5. n. 2. & Salzed. ſuprà referens plures alios Hiſpanos Scriptores. Veruntamen hoc intelligendum videtur per modum conſilij & æquitatis. Nam ratio obligationis aut neceſſitatis, nulla poteſt aſſignari. Quia ſicut in eo caſu abſolutè non obligant in hoc regno leges Imperiales, ita neque etiam Pontificiæ merè temporales, vt capite ſuperiori dictum eſt, & ex hic dictis cum proportione patet; ergo etiamſi vtrumque ius Pontificium & imperiale concurrant in eo caſu, poterit vtrumque omitti, & tertium arbitrium ſumi; quia neutrum obligat: ergo etiam erit liberum iudici eligere quod voluerit, ſi alterum illorum imitari velit. Quin potiùs in legibus huius regni Luſitaniæ cautum eſt, vt in tali caſu iudicium feratur iuxta Imperiales leges, licèt Pontificiæ contrarium diſponant, lib. 3. Ordinat. tit. 64. Imò additur ibi. §. 3. quod ſi in aliquo caſu ius regni, & imperiale nihil diſponit, & per ius canonicum diſponitur vno modo, per Gloſſas autem, & interpretes legum ciuilium alio modo, non ſunt canonica iura præferenda; ſed Rex ipſe conſulendus. Igitur in his euentibus, vel id ſeruandum eſt, quod iura regni diſponunt, vel ſi nihil diſponitur, liberum erit eligere, quod iuxta occurrentes circunſtantias, rationi, & æquitati magis conſentaneum iudicabitur.

Lupus.

Gregor. Lop.
Salzedo.

CAPVT IX.

Apud quos ſit poteſtas condendi leges ciuiles inter fideles.

HÆc quæſtio expedienda ferè eſt ex principijs poſitis in cap. 2. & 3. quia hæc poteſtas, 1.
prout eſt intra Eccleſiam, eiſdem modis & titulis obtinetur, quibus ex natura rei haberi poteſt: nihil enim in hoc legimus, fuiſſe à Chriſto Domino directè, & per ſe immutatum, licèt indirectè, & per quandam conſequutionem aliquid ſpeciale interdum in Eccleſia fieri poſsit, vt ex dictis in duobus capitibus proximè præcedentibus facilè intelligi poteſt.

Primò ergo conſtat ex dictis, hanc poteſtatem 2.
eſſe in omnibus regibus ſupremis, cum partitione accommoda, id eſt, in vnoquoque pro ſuo regno. Ita D. Thom. 1. 2. q. 90. art. 3. 22. q. 5. art. 2. Canoniſtæ in cap. *Eccleſia*, de Conſtitut. Barth. & alij in l. vlt. C. de Legib. Bald. in cap. 1. de Conſtitut. Nauarr. in cap. *Nouit*, not. 3. n. 110. Vnde D. Thomas 2. 2. q. 50. dixit; Principalem actum Regis eſſe leges condere, & ideò (vt aduertit in diſcurſu illius articuli) eandem prudentiam, quam Ariſtot. 6. Ethic. cap. 8. legiſlatiuam appellauit, vocaſſe propriam prudentiam Principis, id eſt, regnatiuam, lib. 3. Polit. c. 3. Pręterea hoc ſenſit Auguſt. tract. 6. in Ioan. cùm dixit; *Diuinum ius in ſcripturis habemus, humanum ius in legibus Regum.* Et infra: Quia ipſa iura humana per Imperatores, & *Reges ſæculi Deus diſtribuit generi humano.* Et refertur in cap. 1. diſt. 8. Denique colligitur hæc veritas etiã ex modo loquendi Scripturæ, in qua ſæpè cum regia dignitate poteſtas legiſlatiua coniungitur. Prouerb. 8. Iſai. 33. & ſumitur ex 1. Petr. 2. Siue *Regi tanquam præcellenti.* Ratio à priori eſt, quia poteſtas regia & ſuprema tranſlata eſt à tota communitate perfecta in perſonam regis, ita vt tota poteſtas regendi communitatem, quæ in ipſa erat in regem tranſmiſſa fuerit; ſed poteſtas legiſlatiua per ſe primò, & ex natura rei erat in communitate, vt ſuprà oſtenſum eſt; ergo poteſtas Regia legiſlatiua eſt. Et confirmatur, quia in republica, quæ monarchicè regitur, neceſſaria eſt hæc poteſtas; ergo maximè eſſe debet in ſupremo principe & capite, vt argumentatur Iuſtinianus in d. l. vlt. C. de Legib.

1. concluſ. Poteſtatem condendi leges ciuiles eſſe in omnibus regibus ſupremis cũ partitione accommoda.
D. Thom.
Bald.
Bart.
Nauarr.
Ariſtot.
Auguſt.
Prouerb. 8.
Iſai. 33.
1. Petr. 2.
Ratio à priori.

Vnde fit, hanc concluſionem non ſolùm habere 3.
locum in illis principibus ſupremis, qui reges nominantur, ſed etiam in omnibus, qui non recognoſcunt ſuperiorem, quoad ſubordinationem temporalis iuriſdictionis; ſiue Duces, ſiue Comites, aut quolibet alio nomine vocentur, quia hæc poteſtas in iuriſdictione conſiſtit, & nulla maior requiri poteſt, quàm ſuprema. De Principibus autem Imperatori ſubditis iam diximus capite præcedenti, habere poſſe hanc poteſtatem, ſi iuriſdictio in eo gradu perfectionis illis data ſit, & conſuetudine, aut alio ſufficienti modo id conſtet. Idemque cum proportione applicari poteſt ad Principes (ſi qui ſunt) habentes aliquo modo ſupremam poteſtatem in aliquibus rebus, vt ſunt, iudicia ferre ac terminare ſine vlla appellatione vel ſupplicatione ad ſuperius tribunal temporale, monetam cudere, &c. etiamſi in alijs Regem aliquem recognoſcunt, vt ſuperiorem, ac dominium, quia ab illo fortaſſe ſub ea conditione principatum habuerunt. Nam hi etiam iuxta modum & conditionẽ

poteſtatis

potestatis acceptæ, vel poterunt leges ferre, vel in hoc pendere à superiori Rege. A

4. *2. conclus. Prædictam potestatem eo modo sub quo translata est per communitatem esse in principe.*

Atque hinc sequitur secundò, etiam in Principe supremo esse hanc potestatem eo modo, & sub ea conditione, sub qua data est, & translata per communitatem. Ratio est clara ex superius dictis, quia hæc est veluti conuentio quædam inter communitatem & principem, & ideò potestas recepta non excedit modum donationis vel conuentionis. Quis autem ille modus fuerit, si scriptum non sit, ex consuetudine maximè colligendum est: nam ipsamet consuetudo solet esse sufficiens ad dandam iurisdictionem; ergo multò magis sufficiet ad modum illius declarandum. Et iuxta hoc etiam definiendum est, an requiratur consensus populi ad ferendas huiusmodi leges, quando scilicet, populus per Reges gubernatur. Nam per se loquendo, & iure communi potestas legislatiua propriè est in solo supremo Principe, vt constat ex iuribus & rationibus adductis: iuxta consuetudinem autem requiri poterit consensus populi saltem quoad acceptationem, de quo infrà videbimus. B

5. *3. conclus. Quid dicendum de principibus non supremis, & magistratibus.*

Tertiò ex his intelligi potest, quid dicendum sit de Principibus non supremis, & magistratibus, seu gubernatoribus, qui à regibus constituuntur. Quamuis enim ex iure ciuili colligi videatur, omnes, qui sunt principales magistratus, habentes regimen prouinciarum, posse etiam condere leges ciuiles, quæ prætoriæ, seu ius prætorium appellari solent, de quo extant plures tituli in iure ciuili: nihilominus de facto non possumus aliam regulam assignare, nisi concessionem vel permissionem Principis supremi. Tantam enim potestatem ad hunc actum habent inferiores, quantam eis concedit supremus Princeps, quia in illo est independenter; in alijs verò cum dependentia ab ipso. Cùm autem hæc potestas iurisdictio sit, sicut iurisdictio haberi potest vel ordinaria, vel delegata, ita etiam hæc potestas: nam eadem est ratio: nihil enim obstat, quominus hæc potestas delegabilis sit. Quando autem vno, vel alio modo concedatur ex institutione officij vel muneris, iuxta leges vniuscuiusque regni, vel ex consuetudine, vt dixi, vel ex priuilegio aut speciali voluntate, & concessione principis accipiendum est. Vnde constat in Hispania non posse Duces, Marchiones, Comites, & similes dynastas leges ferre, quia soli Regi hæc potestas reseruata est. Nam in l. 12. tit. 1. partit. 2 expressè dicitur, Principes regni subditos Regi, non posse leges ferre. Estque consentaneum legi naturali, & iuri gentium, vt rectè deducit Diuus Thomas q. 90. artic. 3. & ibi cæteri Theologi. Et vsus etiam huius regni id seruat. De quo videri potest Azeb. in leges Hispan. lib. 2. cap. 1. Gregor. autem Lopez conatur aliter illam legem interpretari, vel limitare; sed nō est necessaria alia limitatio, præter eam, quam ponit lex ipsa, scilicet, nisi eis fuerit per leges specialiter concessum, vt dicemus etiam in vltimo dubio huius capitis: nam quoad hoc eadem est ratio de his potestatibus, quæ de ciuitatibus regni, de quibus ibi dicemus. C D

Lex 12 in Hispania principes inferiores rege, non posse leges ferre. D. Thom. Azeb. Greg Lop.

6. *Quid de communitatibus quæ per seipsas gubernantur, dicendum.*

Quartò concluditur ex dictis, potestatem hanc legislatiuam etiam esse in illis communitatibus perfectis, quæ per seipsas, & non per Reges gubernantur siue aristocraticè, siue populariter regantur, illud intelligendo cum proportione & partitione accommoda. Ita sumitur ex l. *Omnes populi*. ff. de Iustit. & iur. & ibi docent omnes. Et ratio est etiam manifesta, quia hæ communitates in se retinent supremam potestatem gubernatiuam, cùm non transtulerint illam in aliquem principem; ergo per illam possunt sibi leges condere. Vnde fit, idem dicendum esse cum proportione de illis Rebuspublicis, quæ supremam in se potestatem retinent, vt Veneta, Genuensis, & similes: quæ licet sibi vnum ducem vel principem eligant, non tamen in eum transferunt omnem potestatem; & ideò in illis regimen esse mixtum, & suprema potestas neque est in principe solo, neque in sola communitate, vt ab illo distinguitur, sed in toto corpore cum capite. Atque eodem modo in toto ipso residet potestas leges ferendi, ita vt nec communitas sine Principe, nec Princeps sine communitate illas ferre valeat. Posset tamen Respublica eligere Principem cum huiusmodi potestate, & tunc quod actum ferendi legem habebit regimen monarchicum, & ita Princeps solus tunc posset leges validas condere.

L. Omnes populi.

Duo verò hic supersunt dubia explicanda, vnum circa singulares personas, aliud circa communitates. Primum ergo est, an hæc potestas legislatiua ciuilis possit esse in fœmina seu Regina hærede regni. Quando enim solum habet illud nomen, & dignitatem propter matrimonium cum Rege, certum est non habere ex vi illius potestatem ferendi leges, quia illa non est dignitas iurisdictionis, sed tantum honoris. Vnde non solùm non habet potestatem legislatiuam, verum etiam nec aliquam propriam gubernationem, nisi ei specialiter concedatur. Difficultas ergo manet quando mulier est hæres, & per se, ac ratione propriæ successionis regina effecta est. Videri enim potest nihilominus actum ferendi legem excedere facultatem & capacitatem fœminei sexus. Dicit enim Paul. 1. Timot 2. *Docere mulieri non permitto, nec dominari viro; sed sub illius esse potestate*, vt additur 1. Corinth. 11. ergo multò minùs potest leges ferre, & hunc actum, qui supremi dominij est, in totam virorum communitatem exercere. Et confirmatur: nam in l. *Fœminæ*, ff. de Regul. iur. dicitur; Fœminas ab omnibus officijs ciuilibus vel publicis remotas esse, & ideò nec iudices esse possunt, nec magistratus gerere: multò ergo minùs possunt imperare, vt infert August. lib. Quæstion. Noui & veteris testamenti q. 45. & refertur in cap. *Mulierem*. 33 q. 5. 7. *1 Tim. 1. 1. Corint. 11. L. Fœmin.*

8. *Reginam regni dominam posse leges condere.*

Nihilominus certum est, Reginam dominam regni posse leges condere perinde ac Regem. In duplici autem statu potest hæc Regina considerari, primò in statu libero à matrimonij vinculo, vel quia nondum nupsit, licèt regnum possideat & gubernet, vel quia vidua est. Secundò, potest considerari in statu matrimonij. De priori statu est res manifesta, & extra controuersiam. Quia supponimus esse verè dominam regni; ergo habet in se potestatem regiam, quæ legislatiua est, & tunc in vsu eius à nullo superiore pendet, quia ex se nullum habet in temporalibus, vt supponitur, nec per matrimonium illum assumpsit, vt etiam ponitur; ergo potest liberè vti illa potestate, & leges ferre. Item alias contra rationem esset, & contra legalem iustitiam ius regni & dominium fœminæ conferre, quia contra rationem est, ei potestatem dare, qui non potest eius actum potissimum exercere. Tandem fœmina capax est iurisdictionis, etiam Regia, vt supponitur in cap. *Ex parte*, 2. de Priuil. & *C. Ex parte.*

Cap. Dilecti Innocent. Abbas. & sumitur in cap. Dilecti, de Arbitr. vbi id notat Innoc. & Abb. n. 1. & 3. inde infert, fœminam habentem regnum posse, si velit, per se causam cognoscere, & ferre sententiam, & iurisdictionem in subditos exercere. Et idem tradit Anton. Corset tractat. de Potestate Regis p. vlt. q. 98. n. 58. ergo quando fœmina habet iurisdictionem supremam, poterit illa vti ad leges ferēdas, quia est eadem ratio, nec est aliquid, quod specialiter impediat. Nam defectus scientiæ & prudentiæ per sapientum consilium suppleri potest, vt notant dicti Auctores: & ita quoad hoc eadem est ratio de cæteris actibus iurisdictionis. *Ant. Corset.*

9. Neque contra hoc obstant citata verba Pauli: nam ille loquitur de doctrina fidei, & de modo publicè illam tradendi & concionandi in Ecclesia: de hoc enim ibi tractat, & magis declarat. 1. Corinth. 14. dicitque, id fœminæ non permitti, non tam propter incapacitatem (hæc enim posset sæpius non deesse) quàm propter honestatem & decentiam. Quæ ratio non habet locum in actu ferendi leges; potest enim ex parte ferentis legis secretè, & cum summa decentia fieri, etiamsi lex ipsa publicè postea promulganda sit. Alia autem verba Pauli propriè intelliguntur de fœmina matrimonio coniuncta respectu mariti, de qua statim dicemus. Nec valet argumentum à simili, quod sicut mulier non potest dominari marito, ita nec possit dominari suæ reipublicæ, quia in ordine ad vsum matrimonij & regimen familiæ, mulier est naturaliter inferior, ac subdita: in ordine autem ad regimen ciuile nihil est ex lege naturæ statutum, sed respublica potuit transferre potestatem in fœminam, vel in Regem cum ea conditione, vt ei posset fœmina succedere. Nec denique obstant leges ciuiles, seu iura humana, quia loquuntur de fœminis communibus (vt ita dicam) seu non habentibus propriam iurisdictionem; secus verò esse de fœminis præcellentibus, & præsertim reginis supremis, quæ sunt suprà ipsum ciuile ius; neque illas comprehendere potest in his, quæ illarum potestati repugnant. *1. Corint 14.*

10. Nonnulla maior dubitatio est de Regina habente maritum, qui ratione matrimonij rex appellatur, & vt rex honoratur & obeditur. In qua re communis sententia Iurisperitorum est, Reginam etiam post contractum matrimonium retinere, & regnum, & liberam regni administrationem, ac subinde potestatem, & vsum ferendi legem. Præcipuus auctor huius sententiæ fuit Bald. in capite *Significauit*, de Rescript. quem sequitur Tiraquell. de Nobilit. cap 18. n. 3. referens Decium, Alciat. & alios. Idem Martin. Garatus. tractat. de Principib. q. 176. Gregor. Lop. in l. 1. Gloss. 9. & in l. 9. Gloss. 4. tit. 1. p. 2. Ratio Baldi fuit, quia Regina per matrimonium non transfert regnum in maritum, illud à se abdicando; nec etiam illud ita confert marito, vt æquè maneat in vtroque, nec retinet proprietatem in se, & administrationem præbet marito, ergo in se sola vtrumque retinet, scilicet, potestatem, & administrationem; & ita per se potest sicut antea iurisdictionem exercere, ac proinde leges ferre. Consequentia clara est. Antecedens probatur quoad singulas partes. Prima ergo pars probatur, quia regnum non potest alienari; neque in dotem dari, vt ait Baldus. & ratio esse videtur, quia est veluti officium, & onus personale à regno collatum, & ideò non potest in alium transferri sine consensu regni, vel nisi *Bald. Tiraquel. Alciat. Martinus Garatus. Gregor. Lop. Glossa.*

A iuxta conditionem inclusam in ipsa regni institutione, quæ solet esse, vt transferatur per electionem vel successionem, non verò per alium modum alienationis. Adde, talem alienationem seu translationem regni in maritum, nec fieri voluntate Reginæ, vt constat, nec aliquo iure, quia nec tale ius est naturale, vt per se notum est; nec de humano constat, nec posset ad hoc cogere Reginam supremam dominam, quæ potestatem habet supra tale ius. Maximè quia nec in dominijs inferioribus, nec in alijs bonis per matrimonium amittit vxor dominium suorum bonorum, & illud in maritum transfert, sed ad summum administrationem. Denique aliàs, etiamsi talis Regina moreretur sine liberis, maritus retineret dominium regni, quod est apertè falsum.

B Secundum membrum antecedentis probari solet, quia est contra rationem naturalem, vt idem regnum sit æquè in duobus, quia esset vnū corpus habens duo capita, quod est monstrosum, & rectæ gubernationi regni valde perniciosum. Quia si inter se dissentirent, nihil fieret, nec pateret via, aut modus definiendi, quid agendum vel præcipiendum esset. Vnde facilius posset esse gubernatio per tres simul, vt posset maior pars vincere, quam per duos tantum, nisi inter eos alter aliquo modo præcederet, & qualitate vinceret in casu discordiæ, vel nisi in hoc haberent aliquam vicissitudinem, aut alio medio vti tenerentur, vt sortibus, vel compromissione, vel adiunctione alicuius tertij suffragij. Sed quidquid sit de possibili, certum est hoc non posse fieri in præsenti casu, etiamsi regina vellet, quia esset mutatio magna in regno, & in modo monarchiæ eius, quæ sine consensu regni fieri non potest. Item illa multiplicatio duorum etiam illo modo facta esset magnum grauamen, & præiudicium subditorum, ergo fieri non potest, etiam vi matrimonij. Denique ad hoc, & superius pūctum confirmandum valet axioma commune Iurisperitorum, quod suprema Principis potestas nec abdicari potest, nec minui, de quo videri possunt, quæ congerit Franc. Vargas tractat. de Potestate Pontif. in principio. 11. *Franciscus Vargas.*

C

Tertium item membrum patet, quia eadem ferè est ratio de administratione, quæ de dominio & proprietate. Nam duobus modis posset hoc intelligi. Vnus est, vt illa administratio ita esset in rege, vt solus, ac repugnante vxore posset leges condere, & alios actus gubernationis exequi, & hoc planè esset quædam alienatio regni, eiusque translatio in alium saltem ad vitam, seu durante vinculo matrimonij: hæc autem fieri nō potest sine consensu regni, & ad illam applicari possunt omnia dicta in primo membro. Accedit, quod in hoc non est comparandum regnum cum alijs bonis, seu cum administratione dotis, quia regnum est veluti quoddam officium, quod incumbit propriæ personæ, cui confertur, & non tam est propter ipsam, quàm propter eos, qui regendi sunt, & ideò non potest rex vel regina tale onus à se separare, nec in alium transferre; etiam quoad vsum vel administrationem, ita vt non maneat apud ipsum suprema potestas, & obligatio regendi; non ergo transferri potest illo modo administratio regni in regem ratione matrimonij. Alter modus est, vt regina haberet quidem administrationem, sed dependentem à rege, ita vt sine eius consensu, vel illo repugnante, non posset leges ferre, 12. *Regnum est veluti officium quod incumbit propriæ personæ cui confertur.*

D

&

& aliter iurisdictionem suam exercere. Et hoc etiam dici non potest, quia incidimus in omnia incommoda, quæ in secundo membro tacta sunt: nam vel sequeretur continua perplexitas, & diuisio, vel oporteret vxorem cedere marito, quod esset sua iurisdictione priuari. Vnde sicut non potest regina suam administrationem à se auferre, inuito regno, ita nec potest illam minuere, nec facere, vt suprema in suo genere non sit; ergo non potest facere vsum eius dependentem à consensu mariti.

13. *Lex Hispaniæ 9 tit 1. partit. 2.* Sed contra hanc communem sententiam obijci potest lex Hispaniæ.9.tit.1.part.2. vbi in principio dicitur, quatuor modis posse iure obtineri dominium regni, & nomen regis. Et postea dicitur, tertium modũ esse per matrimonium, quando aliquis priuatus ducit vxorem Reginam, & regni hæredem; ergo tunc vir obtinet iure dominium regni; ergo apud ipsum est potestas legislatiua, non apud reginam. Et confirmatur, quia aliàs maritus esset vxori subditus, ac subinde teneretur parere eius legibus, & consequenter etiam personalibus præceptis, vt v. g. teneretur bellum gerere, præcipiente vxore, & similia, quæ videntur esse contra debitum naturæ ordinem, & contra sententias Pauli suprà citatas. Confirmatur secundò quia maritus habet ius & potestatem gubernandi vxorem in omnibus actionibus suis, & corripere illam non solum in rebus ad se pertinentibus, sed absolutè in omnibus, quæ aduersantur bonis moribus, qua ratione multi censent, posse maritum omnia vota vxoris irritare; ergo etiam si vxor sit regina, habet maritus potestatem & superioritatem in omnes actiones eius, etiam in eas quas exercere potest, vt regina est; ergo necesse est, vt regina pendeat à marito in vsu & administratione suæ iurisdictionis.

14. *Montaltus Greg. Lop.* Propter hæc fortasse, & similia Montaltus, vt refert suprà Greg. Lop. dixit, in eo casu iurisdictionem reginę, seu administrationem eius transferri in maritum regem. Et Palac. Rubi. quem *Palac. Rubi.* etiam refert, dixit, secundum leges Hispaniæ administrationẽ regni esse in vtroque. Sed, vt idem Gregor notat, nulla est lex in Hispania quæ hoc disponat, nec esset conformis rationi, vt probatum est. Ad legem ergo citatam respondetur, in eadem contineri limitationem, & declarationem, quia in illo tertio modo obtinendi regnum solum dicis, ratione coniugij cum regina, posse maritum vocari regem, quod est consentaneum rationi naturali, quia vir & vxor ita fiunt vnum ratione matrimonij, vt honores & dignitates sibi communicent. Et quamuis communiter soleat vir, quia caput est trahere vxorem ad participationem cõditionis suæ, siue nobilitatis, siue ignobilitatis, vt statuunt plures leges ciuiles, quas latè *Tiraquel.* refert Tiraq. d. c. 18. n. 1. & 15. nihilominus, quando tanta est excellentia vxoris, quanta est in regina, illa trahit ad se virum, vt illi communicet nomen, & honorem suæ dignitatis, vt idem auctor prosequitur à n. 29. Hoc ergo solum est, quod per illam legem Hispaniæ statuitur. Et quia nomen illud regis vacuum non est, dicitur etiam vir per matrimonium consequi dominium regni, non quoad iurisdictionem propriam, sed per quandam communicationem cum regina, ratione cuius vt dominus habendus est, & honorandus vt rex. Imò probabile est, si aliquid disponat circa regimen regni, vel legem ferat, & regina videns taceat, parendum illi esse, quia Regina tacendo censetur illi consentire, vel committere

A vices suas: quamuis in hoc consuetudini, & communi modo sentiendi regni standum videatur.

Ad primam confirmationem respondetur, concedendo, in his, quæ pertinent ad communem reipublicæ gubernationem, regem in eo casu esse subiectum reginæ, quia re vera illa sola est suprema domina quoad iurisdictionem politicam, vnde sola est caput: rex autem est membrum illius reipublicæ; sub ea ergo ratione subditum esse necesse est. Vnde non est dubium quin obligetur legibus à regina latis, neque hoc est mirum, quia infrà ostendemus, etiam ipsum legislatorem obligari suis legibus: & verisimile est, in hoc æquiparari virum vxori, quia tanquam vnum reputantur, argumento sumpto à fortiori ex l. *Princeps.* ff. de Legib. Neque hic modus subiectionis viri ad vxorem est contra rationem, aut contra verba Pauli, quia sub diuersis rationibus, & in ordine ad diuersos fines, fieri potest, vt vir quatenus habet potestatem iure coniugij, sit superior vxore etiam regina in his, quæ spectant ad vsum matrimonij, gubernationem familiæ, custodiam vxoris, educationem filiorum, &c. Vxor autem quatenus regina sit superior in ordine ad politicam gubernationem. Et iuxta hæc dicendum etiam est ad secundam confirmationem, virum non habere absolutam potestatem in vxorem, sed tantum in ordine ad œconomicum regimen, vnde non potest disponere ad libitum de omnibus actionibus eius, nec vota eius indiscriminatim irritare, sed tantum ea, quæ sibi, vel suæ familiæ, aut priuato regimini præiudicant, & ideò non oportet, vt in eo casu actiones regiæ potestatis vxoris à marito in rigore pendeant; quamuis ex quadam honestate debeat vxor etiam in his consilium mariti magni facere. 15. *L. Princeps.* *Maritum reginæ subdi illi quoad politicum regimen, in œconomico vero esse superiorẽ*

C Aliud dubium pertinens ad communitates est, an quælibet ciuitas possit veras leges condere. Diuiduntur autem ciuitates secundum ius ciuile in maximas, maiores, & minores, iuxta l. *Si duas*, ff. de Excusat. tutor. Maximæ dicuntur in illa lege illa, *quæ sunt metropoles gentium*. Vbi Glossa declarat, nunc esse eiusmodi omnes ciuitates Archiepiscopales, quia habẽt metropolitanum, sic enim Archiepiscopus appellatur. Maiores autem dicuntur ibidem, *quæ habent forum causarum*; oportet enim vt ciuitas habeat iurisdictionem, & specialem auctoritatem, & modum se gubernandi. Et ita populi, in quibus sunt Episcopales sedes, sunt ex his ciuitatibus, quamuis non sit de ratione ciuitatis, etiam propriè dictę, vt habeat Episcopum, vt notauit Panorm. in cap. *Perniciosam*, de Offic. ordin. n. 1. & latè Bart. in Extrau *Qui sint rebelles.* verb. *Lombardiæ*, quia ciuitates antiquiores sunt D Episcopis; ergo Episcopus supponit ciuitatem, non facit; imò olim non in pluribus ciuitatibus, sed solum in frequentioribus erant Episcopi. Minores verò ciuitates dicuntur illi populi, qui sub ciuitatibus sunt, & ab illarum foro iudicantur. Quæ nunc non vocantur ciuitates, sed Villæ, vel castra. 16. *An quælibet ciuitas possit cõdere leges* *L. Si duas.* *Quæ ciuitates dicendæ maximæ, maiores, & minores.* *Panormit.* *Barthol.*

De populis ergo huius tertij gradus videtur res clara, eos non habere potestatem ferendi proprias leges. Ita docet Bart. in l. *Omnes populi*. ff. de Iust. & iur. in principio. Et ratio est, quia suprà ostensum est, non posse ferre legem, qui non habet iurisdictionem, imò nec quamcumque sufficere, sed valde superiorem, vt mox etiam explicabimus; sed hi populi iurisdictionem talem non habent; quia nec forum causarum habent, vt supponitur in d. l. *Si duas*, vel certè si aliquem modum 17. *Conclusio. Minores ciuitates non habere potestatem ferendi proprias leges.*

dum iudicij habent; est tantum in leuibus causis, A & cum magna sub ordinatione ad forum ciuitatis, vel similem superiorem iudicem; ergo non est verisimile habere hos populos potestatem condendi leges. Et hoc ex alijs duobus membris magis constabit. Adhibet autem exceptionem Bart. (Bart.) dicens, posse facere statuta de his, quæ pertinent ad suorum bonorum administrationem. Sed non est necessaria limitatio. Nam talia statuta si non sint confirmata ab habente potestatem, non possunt habere vim & rationem legis, quia de ratione legis positiuæ est, vt procedat ab habente iurisdictionem, vt superiori libro ostensum est. Poterunt ergo esse, vel pacta quædam inter eos, qui sunt de communitate, vel præcepta humana temporalia, sicut sunt præcepta patrisfamilias in domo sua, teste D. Thoma q. 90. ar. 3. (D. Thom.) non tamen poterũt habere legis perpetuitatem ac virtutem.

18. De Ciuitatibus autem maximis videtur frequentius receptum posse condere leges. B Nam in l. *Omnes populi* ff. de Iustit. & iure (L Omnes populi.) dicitur, vnumquemque populum posse sibi ius cõstituere. Quod etiam habetur in §. *Ius autem ciuile*, Instit. de Iure natur. gentium, &c. ergo maximè debet habere locum in his populis, qui sunt metropoles ciuitatum. Et iuuat quod dicitur in l. 9. ff. de Legib. (Lex nona.) *Non ambigitur senatum ius facere posse*. Veruntamen nulla specialis ratio in rigore inuenitur in his maximis ciuitatibus magis quàm in maioribus, quæ respectu illarum minores sunt; quod attinet ad potestatem ex vi iuris, licèt in facto & consuetudine possit assignari aliquod discrimen, vt dicemus. Igitur absolutè de omnibus proprijs ciuitatibus est communis sententia, posse condere ius municipale quod proprijs legibus constet. Dummodo sint tales leges de materia proportionata vnicuique ciuitati, id est, propria illius, & non C communi cum alijs, nec contra bonos mores, nec reseruata Principi, aut iuri ciuili contraria. Ita ferè Abb. (Abbas.) in c. *Quod clericis*, de Foro compet. n. vlt. vbi in eandem sententiam refert Ioan. Andr. & Speculat. Videtur etiam idem sentire Syluest. (Syluest.) verb. *Lex*. q. 4. Sed re vera non persistit in illa. In eam etiam inclinat Gregor. Lop. (Greg Lop) in l. 12. tit. 1. partit. 1. Saltem quoad eas leges, quæ spectant ad rerum vniuscuiusque ciuitatis administrationem. Probari autem solet præcipuè hæc sententia ex dicta l. *Omnes populi*, quæ loquitur indistinctè (vt expendit Panormit.) (Panorm.) & ideò de omnibus ciuitatibus intelligenda est. Idem probat. §. *Sed naturalia*. Instit. de Iure natur. ibi, *Ea quæ ipsa sibi quæque ciuitas constituit*. Et in §. *Ius autem*, dictum fuerat, tale esse ius vniuscuiusque ciuitatis, vocarique ius ciuile quasi ius proprium ipsius ciuitatis. Ratio reddi potest, quia vnaquæque ciuitas indiget hac potestate, quia per solum commune ius non potest sufficienter prouideri necessitatibus omnibus, quæ in diuersis locis pro eorum varia qualitate & dispositione occurrunt; ergo oportet, vt hoc suppleatur per ius municipale. Confirmatur: nam quælibet ciuitas censetur communitas perfecta secundum Arist. ergo per se potest leges condere; sed circa res proprias melius potest leges condere; sed circa res proprias melius potest vnaquæque ciuitas statuere; ergo rationi consentaneum est, vt illis fuerit relicta hæc potestas, quæ spectat ad rerum propriarum administrationem.

19. Sed in hoc puncto probanda videtur doctrina Baldi (Bald.) in dicta l. *Omnes populi*, quam etiam refert, & sequitur Syluest. (Syluest.) suprà, videlicet, vnamquamque ciuitatem tantum habere de potestate condendi legem, vel statutum, quantum habet de iurisdictione. Et ratio sumitur ex dictis, quia potestas condendi leges (vt lib. 1. ca. 8. & lib. 2. c. 1. dixi) iurisdictionis est; ergo pro mensura iurisdictionis, quam ciuitas habuerit, iudicandum erit de hac potestate. Vnde ad hanc resolutionem, per se loquendo, non multum refert distinctio de maxima vel maiori ciuitate, quia fieri potest vt ciuitas secundi ordinis habeat hanc iurisdictionem, & non maxima ciuitas. Potius ergo spectandum est, an ciuitas retineat in se aliquam potestatem supremæ reipublicæ, & per illam se ipsam gubernet, vel illam transtulerit simpliciter in aliquem principem, vel quolibet alio iusto titulo translata sit. Omnis ergo ciuitas prioris ordinis potest sine dubio condere leges, quia habet supremam iurisdictionem iuxta principia posita in priori libro. Et de his populis liberis loquitur dicta l. *Omnes populi*. Nam loquitur de iure ciuili prout condistinguitur à iure gentium: ius autem ciuile illo modo sumptum non est tantum ius municipale, seu particulare alicuius populi, sed est quodlibet ius proprium vnius gentis, vel prouinciæ, vel regni, vel cuiuslibet communitatis habentis supremam iurisdictionem temporalem. Tamen, quia hoc ius cœpit à ciuitatibus supremis, & ab illis nomen sumpsit, ideò in dicta lege dicitur esse proprium vniuscuiusque populi, *qui legibus & moribus regitur*, id est, qui potest sibi proprium ius constituere præter illud, quod omnibus est commune; loquitur ergo de populis liberis, vt erant Romanus, Athenienses, & similes, in quibus posuit exemplum Imperator in §. 2. & 3. Instit. de Iure naturali gentium, & ciuili. Et de eisdem liberis populis locutus est etiam Isidor. in cap. *Ius ciuile*, dist. 1. vt ibi notat Cardin. Alexand. (Cardinal. Alexand.) & Decius (Decius.) in cap. *Ecclesia*. de Constit. n. 24. Loquuntur enim illa iura de populis secundum se spectatis, & secundum suam primæuam naturam.

20. At verò omnis ciuitas siue maior sit siue maxima, quæ subdita est supremo Principi, in quem populi potestas translata est, iam non potest condere leges per se sola, ex vi solius potestatis propriæ, quia iam se abdicauit potestate necessaria ad ferendas leges perpetuas, & ad commune bonum ordinatas; oportet ergo vt vel à principio in creatione sui principatus sub tali conditione vel limitatione collata fuerit Principi potestas, vt ciuitas posset nihilominus per se statuere de rebus ad suam peculiarem gubernationem & administrationem pertinentibus; vel certè vt posteà ex particulari Principis concessione talem potestatem receperit. Et de quolibet istorum modorum D constare poterit, vel priuilegijs antiquis, vel ex communi iure talis regni, vel quod est frequentius, vsu & longa consuetudine. Extra hos verò casus necesse est, vt statutum ciuitatis subditæ per suum superiorem expressè vel tacitè confirmetur, vt habeat rationem legis, sicut in §. *Constat*, Instit. de Iure naturali dicitur, Plebis scita cœpisse habere valorem legum per legem Hortensiam, scilicet, quia consentiente senatu illa facultas plebi data est. Idem ergo requiritur cum proportione in quacunque communitate, quæ non est suprema. Et hoc etiam significatur in l. 3. C. de Legibus (L 3. C. de Legibus.) ibi, *Nec ijs, quæ specialiter quibusdam concessa sunt ciuitatibus, vel prouincijs, vel corporibus, &c.* Vbi clarè supponitur omnes terras subiectas imperio indigere concessione Imperatoris ad statuendas proprias leges, quod non solùm de ciuitatibus

tibus maximis, ſed etiam de prouincijs, & in vniuerſum de corporibus myſticis traditur.

21\. Solum conſtitui poteſt differentia inter maximas ciuitates & inferiores, quia veriſimilius eſt poteſtatem hanc concedi maximis ciuitatibus potius quàm inferioribus, quamuis in vtriſque neceſſarium ſit, vt de tali conceſſione vel poteſtate ſufficienter conſtet aliquo ex dictis modis. Nam ex iure communi non conſtat etiam pro ciuitatibus maximis ſubiectis Imperio, quia nec Iure conſultus Caius in dicta l. *Omnes populi*, de his populis loquutus eſt, vt dixi, nec ipſe poterat populis ſubiectis illam facultatem dare, vt per ſe conſtat. Nec etiam Iuſtinian. Imperator in eo ſenſu illam legem acceptauit in §. 2. Inſtit. de Iure natur. quin potius in l. vlt. C. de legib. expreſſè dixit, *In præſenti ſoli Imperatori leges condere conceſſum eſt*, vtique in ſuo imperio, & ex vi ordinariæ poteſtatis. Atque idem cum porportione eſt in regno Hiſpaniæ, vt ſtatuitur in dicta l. 12. tit. 1. part. 1. vbi etiam Gregor. Lop. refert Pragmaticam ſpecialem hoc ſtatuentem, quæ hodie habetur in lib. 7. nouæ Reçopilat. tit. 1. l. 8. & idem ſignificatur in legibus huius regni Luſitaniæ lib. 3. tit. 75. §. 1. Vltimò inquiri hic poterat; an hæc poteſtas ferendi leges ciuiles delegabilis ſit. Sed in hoc nihil occurrit addendum his, quæ in libro ſuperiori cap. 4. in fine diximus.

Caius. *Iuſtinian.* *Greg. Lop.*

CAPVT X.

Vtrum poteſtas ferendi leges ciuiles pendeat ex fide, vel moribus Principis.

1\. *Hæreſis Vuald. Vuiclephus Ioan Hus. Caſtro. Armacanus.*

HAnc quæſtionem moueo propter hæreſim Vualdenſium (vt refert Caſtro ver. *Poteſtas*) quos Vueleph & Ioan. Hus ſequuti ſunt, dicentes; Principes iniquos vel infideles non habere ciuilem poteſtatem; & conſequenter non poſſe ſuis legibus ſubditos obligare, quod etiam vt referunt, ſenſit Armacanus li. 10. de Quæſtionib. Armenorum. Fundantur, quia poteſtas regia ordinatur ad bonum commune; eſſet autem valde contrarium bono communi, ſi in huiuſmodi iniquis hominibus talis poteſtas inueniretur, aut perſeueraret; & ideò Saul ſtatim priuatus fuit regno, poſtquam Deo diſplicere cæpit. 1. Reg 15. & de Regibus iniquis, generaliter dicit Deus Oſeæ. 8. *Regnauerunt, & non ex me*, id eſt, non legitima poteſtate. Hæc tamen ſententia erronea eſt, & damnata in Concilio Conſtantienſi ſeſſ. 8. & 15. Vt talem veritatem Catholicam breuiter explicem, dicam prius de fide, poſteà de moribus.

1. Reg 15. *Conc. Conſt.*

2\. *Vera ſenten.* Primò ergo certum ſit, hanc poteſtatem, neque fidem, neque aliud donum ſupernaturale requirere in Principe, ſeu in ſubiecto, in quo exiſtit. Probatur; nam vel conditionem hanc poſtulat iure naturæ, vel diuino poſitiuo, vel Eccleſiaſtico: nihil autem horum dici poteſt; ergo. Probatur minor quoad primam partem, quia hæc poteſtas pertinet ad purum ius naturale, vt ſuprà oſtenſum eſt: vnde futura eſſet in hominibus, etiam ſi crearentur in puris naturalibus ſine vllo ordine ad ſupernaturalem finem, & fuit in gentibus ante Chriſti aduentum, & nunc eſt in infidelibus non baptizatis præſertim in gentibus. Et ratio clara eſt, quia fides, & reliq. dona ſunt ſuperioris ordinis; ergo non poſſunt iure naturæ requiri ad hanc poteſtatem.

Fidem, & reliqua ſupernaturalia nõ requiri de iure natura ad poteſtatem legiſlatiuam vtpote quæ ſint ſuperioris ordinis.

3\. *Occurritur dubiolo.* Dicetur fortaſſe, hoc argumentum rectè procedere de puro iure naturæ, quatenus fundatur in A ſolo lumine naturali: ſecus autem eſſe de iure connaturali gratiæ, quod fundatur in lumine fidei, quia ſuppoſita eleuatione naturæ humanæ ad finem ſupernaturalem, ipſum lumen ſuper naturale dictat, non eſſe homines regendos, etiam in ciuilibus & temporalibus, niſi per principes fideles, propter vitandum commune incommodum, quod ex contrario ſequi poteſt. Sed hoc abſque fundamento dicitur. Quia ordinatio ad finem ſupernaturalem per fidem, vel alia dona, non mutat naturam huius poteſtatis, neque impedit actus eius: ergo etiam poſito lumine fidei non poteſt per veram rationem colligi poteſtatem hanc neceſſariò ſupponere fidẽ. Quamuis enim ex principijs fidei recte colligatur, non eſſe obediendum magiſtratui temporali in his, quæ fidei, vel ſupernaturalibus præceptis repugnat, non inde colligitur, non poſſe eſſe verum Principem eum, qui B fide careat, aut ei obediendum non eſſe in his, quæ pertinent ad rectam gubernationem politicam, & fidei nõ repugnantem. Quod etiam apertè confirmat Scriptura Daniel. 2. *Tu es Rex, & Deus cæli tibi regnum dedit*; erat autem infidelis, & Geneſ. 47. Ioſeph. fecit terram Aegypti tributariam Pharaoni, qui etiam erat infideles. Conſtat ergo hanc poteſtatem ex natura rei in ſola naturali ratione fundari.

Dan 2. Geneſ 47

4\. *2 pars concluſionis, probatur.* Et poſſumus obiter addere, quamuis ad actualem vſum eius requiratur vſus rationis in habente illam; tamen ad ipſam poteſtatem non requiri, ſcilicet, quoad ius dominandi & regendi: poteſt enim eſſe in puero, etiam ante vſum rationis, vt patet in eo, qui iure hereditario regnum obtinet, ſtatim à principio natiuitatis: ille enim, & ante rationis vſum, & ante baptiſmum rex exiſtit; habet ergo poteſtatem in habitu, licèt per ſe illam C exercere non poſſit. Et idem contingere poteſt in eo, qui ad tempus incidit in amentiam: nam ſi amentia ſit perpetua priuandus eſt tali poteſtate propter commune bonum. De quo aliàs.

5\. Secunda pars minoris, quæ eſt de iure diuino poſitiuo ſatis ex eo probatur, quia oſtendi non poteſt tale ius, neque ex Scriptura, neque ex traditione. Imò oppoſitum docent Paulus ad Roman. 13. & primo Timot. ſecundo, & Petrus 1. canonica c. 2. vbi admonent fideles ſubditos eſſe Regibus & principalibus, qui tunc dominabantur, quos conſtat, fuiſſe infideles. Nec dici poteſt, hoc feciſſe Apoſtolos ad vitandũ maius malum: nam expreſſè aiunt; illos eſſe miniſtros Dei, & ab illo habere poteſtatem, eiſque obediendum eſſe, non tantum propter timorem, ſed etiam propter conſcientiam. Ex quibus locis conſtat, ſtando in iure diuino, hanc poteſtatem perſeuerare in infi- D deli, non ſolùm reſpectu aliorum infidelium, ſed etiam reſpectu Chriſtianorum, qui aliàs iuſto titulo ſubditi erant illi, nam de his in particulari loquuntur Apoſtoli in illis locis. Congruentia autem reddi poteſt, quia tale ius non fuiſſet congruum ad fidei propagationem & conſeruationem, nam plurima ſcandala ſequerentur, nec reges infideles permitterent, ſubditos ad fidem conuerti.

Rom. 13. 1. ad Tim 2. 1. Petri. 2.

6\. *3 membrum concluſionis probatur.* Atque hinc facilè conſtat aliud membrum de iure Eccleſiaſtico, quod auctoritate etiam negatiua ſufficienter probatur, quia nullibi inuenitur. Ad maiorem autem intelligentiam diſtinguere poſſumus duplices reges infideles, quidam nunquam baptizati, nec apoſtatæ à fide; alij ſunt hæretici apoſtatæ: in priores non habet Eccleſia iuriſdictionem directam, & ideò nec poteſt illos

punire,

Quid potest Ecclesia in Principes infideles non baptizatos.

punire, nec per se regnis priuare. Si autem sub se haberent fideles, & eos vel à fide auerterent, vel ab obedientia Ecclesiæ, vel aliàs ad prauos mores manifestè inducerent, tunc Ecclesia haberet iustum bellum contra illos, possetque eos in defensionem innocentium, potestate, & regno priuare: quamdiu verò non priuantur, suam retinent potestatem. In posteriores autem habet Ecclesia directam potestatem, & per se, ratione baptismi, & ideò in pœnam infidelitatis, & hæresis potest eos hac potestate priuare; hactenus verò non priuauit eos ipso facto, saltem quantum ad retentionem, & vsum illius potestatis: imò nec de facto ab illa deijci possunt, donec per sententiam Ecclesiasticam declarentur, iuxta caput, *Cum secundum leges*, de hæreticis in 6. & latius traditur in materia de Fide.

Quid in baptizatos.

7. *Conclusio ea- que de fide.*

Circa alteram partem de moribus dicendum est, potestatem hanc in hominibus iniustis, & iniquis permanere posse, & ita simpliciter non pendere ex moribus honestis. Conclusio est etiam certa de fide, quæ satis constat ex discursu totius Scripturæ, in qua legimus, plures Reges, tam in populo Israel, quàm inter gentes fuisse iniquissimos, & nihilominus fuisse veros Reges, & Dauid etiam, ac Salomon, qui aliquando grauiter peccauerunt, non statim priuati fuerunt regno. Ratione ostendi potest discursu simili superius facto, quia hæc pœna priuationis talis potestatis nullo iure lata est, ipso facto, contra Reges iniquos, nec fuisset conueniens, quia infinita perturbatio inde sequeretur, & omnes subditi facilè contra reges insurgerent. Explicari deinde potest in hunc modum, quia vel Rex, licèt aliàs prauus sit, in legibus ferendis, seruat honestatem & iustitiam, & tunc formaliter, & in quantum Rex, iustus est: malitia autem illa se habet, quasi concomitanter, & ideò non refert ad hanc potestatem. Vel in ipsis legibus ferendis exercet iniustitiam, & iniquitatem, præcipiendo rem turpem, & tunc non inducit quidem obligationem per talem actum. Nam lex iniqua non est lex, nec potestas Regia est data ad tales leges ferendas iuxta ea, quæ supra diximus de ratione legis. Possunt ergo tunc subditi, & debent non obedire regi in tali præcepto, si de re iniqua sit, non tamen propterea possunt illi obedientiam absolutè negare in his, quę iusta fuerint. Vel Denique rex est iniquus etiam in vsurpatione ipsius potestatis, quia tyrannicè illam occupauit, & tunc verum est, illam iniquitatem excludere potestatem veram, non quia priuet illa, sed quia supponit carentiam eius, eamque donare non potest, & tunc meritò tali homini nō obeditur, quia Rex non est, sed tyrannus.

Ratio conclusionis.

8. *Dubium circa mores Principis.*

Occurrit autem hic incidens dubium circa hoc vltimum membrum, an in eo casu possint subditi licitè obedire huiusmodi Principi, si alioqui ex parte materiæ iustas leges ferat. Quod enim non teneantur, per se loquẽdo, manifestum est, quia illæ non sunt leges, iuxta supra dicta, cum non procedant à legitima potestate. Quod autem possint, videtur persuaderi, quia possunt facere quidquid bonum est, vel non malum, licèt non teneantur, cedendo iuri suo, & patienter vim alterius sustinendo. Imò addunt multi authores, posse tunc subditos postulare ab huiusmodi Principe, & concessiones gratiæ & actus iustitiæ, qui in se iniusti non sint, quamuis ab illo iniustè sint faciendi per vsurpatam potestatem; quia tunc non inducunt ad malum, sed ad minus malum: minus enim malum est, sic gubernari, quam omninò non gubernari. Ita docuit Caiet. in summa Verbo *Tyrannus*, quem sequitur Armilla eodem verbi, & Nauar. cap. 14. nu. 41. In contrarium autem esse videtur, quia obedire huiusmodi regi, etiam in his, quæ aliàs honesta sunt, videtur esse cooperatio ad malum, & fauor iniustitiæ, seu tyrannidis eius.

Caiet. Armil. Nauar.

Breuiter dicendum censeo, quasdam esse actiones ita honestas, vt in nullius nocumentum cedant, neque indigeant potestate publica, vt rectè fiant, vt sunt deferre hæc, vel illa arma, vel aliquid simile, vel etiam soluere tributum, quod licet ex parte exigentis requirat potestatem, ex parte soluentis illam non postulat, per se loquendo. Neque conditio tributi alteri affert nocumentum, nisi soli soluenti, qui potest cedere iure, vel vtilitati suæ. Aliæ verò sunt actiones, quæ inuoluunt nocumentum tertij, & vt iustè fiant, requirunt potestatem publicam, vt occidere malefactorem, etiam dignum morte, & similes. In prioribus per se malum non est seruare leges, vel præcepta à tyranno data, quia illæ actiones tales sunt, vt propria voluntate & authoritate possint honestè fieri sine lege. Quod autem fiant posita illa iniusta lege, non habet circumstantiam, quæ reddat actum malum. Quia illa re vera non est cooperatio, sed tolerantia quædam violentiæ, quæ nulli affert nocumentum; ergo per se non est ibi malitia. Dico autem per se, quia oportet scandalum vitare, & non dare occasionem tyranno, vt in sua iniustitia firmius perseueret, sed potius illi obsistere quando sine incommodo fieri potest. At verò in posterioribus actionibus contrarium videtur, quia honestas illarum omninò pendet ex vera potestate publica, sine qua nullus potest exequi, vel condemnare alium, etiam in pœna iusta, nisi habeat publicam potestatem, quam tyrannus dare non potest. Sed in hoc etiam aduertendum, seu subdistinguendum est: nam hoc in rigore est verum, quantum est ex parte tyranni: contingit autem vt Respublica, quia non potest illi resistere, illum toleret, & ab eo se gubernari sinat, & tacitè consentiat, ac velit, iustitiam per ipsum administrari propter rationem tactam, quia minus malum est, per illum gubernari, quam omnino carere iusta coactione & directione, & tunc non erit peccatum obedire, etiam in dictis actibus, quia Reipublicæ consensus supplet defectum potestatis tyranni. 9.

Quando liceat seruare præcepta Tyranni, & quando non.

Ad fundamentum contrarij erroris respondetur, multò maiora incommoda contra bonum commune sequi, si potestas ciuilis pendeat ex priuata fide, vel bonis moribus ipsius principis, quia nulla esset pax, neque obedientia in Republicà, sed quilibet subditus vellet superiorẽ suum iudicare, & consequenter illi obedientiam negare, quod absurdissimum est. Quocirca licèt peccator forte mereatur priuari regno, tamen quamdiu illo non priuatur ab habente potestatem verus Rex perseuerat, atque ita contigit in Saule, donec permittente Deo occisus est. Quod autem dicitur Oseæ 8. *Regnauerunt, & non ex me*, plures habet expositiones, de quibus videri possunt Origen. Homil. 4. in lib. Iudicum, Hieronym. & Expositores ibi. Verus sensus mihi videtur, ibi reprehendi reges iniquos Israel, non quia reges non essent, & gubernarent, sed quia cùm reges essent, male gubernarent, hoc enim significat regnare non ex Deo, quod statim explicatur, quia inducebant populum ad idola colenda, & similia. 10.

Saul. Oseæ 8. Origen. Hieron.

CAPVT XI.

Vtrum finis potestatis, & legis ciuilis prout nunc est in Ecclesia, sit alius à fine eiusdem potestatis, & legis, vt in pura natura, vel in gentibus spectari potest.

1. DIximus dari in hominibus potestatem ad ferendas leges, atque adeo has leges esse possibiles, vt autem natura, & necessitas earum magis declaretur, oportet finem illarum, ipsiusque potestatis generatim considerare, quod in hoc capite præstandum est. Statimque occurrit opinio Fortunij Garciæ tractat. de Vltimo fine vtriusque iuris, vbi contendit suadere, finem iuris ciuilis esse eundem cum fine iuris Canonici, habereque eandem originem, eademque principia. Vnde multa infert, quæ postea examinanda sunt. Nam de hac opinione quatenus comparationem facit inter vtrumque ius, in lib. sequenti dicendum ex professo est, quia non explicato prius vtroque extremo, non potest eorum comparatio fieri, aut intelligi. Hic ergo solum de potestate, ac iure ciuili absolutè spectato in ordine ad suum finem opinio hæc tractanda est. Sentit ergo Fortun. finem iuris ciuilis esse non solùm externam pacem, & iustitiam Reipublicæ, sed etiam veram, & internam hominis felicitatem, ac salutem. Ita significat ibi. n. 6. iunctis, quæ dixerat. n. 2. Vbi eundem finem iuris Canonici posuerat, & inde concludit, esse eundem finem vtriusque iuris. Vnde necesse est, vt vel sentiat, finem canonici iuris esse tantùm externam politiam humanam, quod valde absurdum est, vel oportet, vt sentiat, finem iuris ciuilis non sistere in humana politia, & externa pace, ac iustitia Reipublicæ, sed etiam tendere ad veram felicitatē humanam.

Finem iuris ciuilis esse eundem cum fine canonici sentit Fortunius.

2. Quia verò hæc opinio statim apparet incredibilis intellecta de iure ciuili, & de potestate ferendi illud, prout esse potest in pura natura, & in principio libri à nobis explicata est, ideò Nauar. in Commen de Finibus humanorum actuum. n. 29. ita illam interpretatur, vt intelligenda sit de iure ciuili, quatenus est à Christianis Imperatoribus, & Regis compositū, aut probatum: sic enim etiam ipse ait, veram fælicitatem æternam, quam credimus, & speramus esse finem iuris ciuilis. Quia licet ipsa potestas de se non tendat in illum finem; nihilominus vt est coniuncta fidei, in illum referri potest, & debet: & ita etiam eius actus qui est Lex ciuilis, à legislatoribus Christianis in eundem finem refertur. Quod suadet ipse Nauar. ex Inscriptione Codicis, & Proœmij Digestorum à Iustiniano editi, quæ sic habet. *In nomine Domini nostri Iesu Christi, &c.* Et eandem habet in declaratione iuris ciuilis, quæ habetur in fine Legis 2. C. de Veteri iur. enude. Et in Epistol. ad Tribonianum, quæ incipit, *Deo Authore*, & in Codice est, Leg. 1. de Veteri iure Enucleando, vbi de *authoritate legum*, dicit, *Quæ diuinas & humanas res benè disposuit, & omnem iniquitatem expellit.* Addit Nauar. probationem ex l. 1. & 2. Codice de Sum. Trinita. Vbi Imperator præcipit, omnes populos sibi subditos Christianam fidem & religionem sequi, & hæreticos puniri, & ex multis legibus, quas ille Imperator de rebus Ecclesiasticis cōstituti per plures titulos vsque ad 16. lib. 1. Codicis.

Nauar.

C. de summa Trinit.

3. Veruntamen de hac opinione Nauarri per se spectata dicemus postea: nunc enim considerando fundamenta Fortunij, videtur simpliciter loqui de potestate ciuili secundum se, & in omni statu probat enim sententiam suam ex Aristo. 1.

Fortunij fundamenta.

Arist. 1.

A Ethic. cap. 2. & 4. dicente, humanam fælicitatem esse finem moralis doctrinæ, & lib. 5. cap. 1. dicit, ea dici iusta, *quæ fælicitatem societatis ciuilis efficiunt, & conseruant*, & ideò leges de omnibus virtutibus præcepta dare, quæ ad hanc fælicitatem conferunt. Adducit etiam Ciceronem lib. 2. de Officijs dicentem, *Per leges benè beateque viuitur.* Adducit item quod ex Demosthene refertur in leg. 2. ff. de Legib. *Omnes debere parere legi, quia inuentio quædam, & donum Dei est.* Et ex Chrysippo, legem esse omnium diuinarum, & *humanarum rerum reginam, & iustorum atque iniustorum regulam.* Hæc autem omnia dicta sunt à Philosophis Ethnicis de lege ciuili, & ante leges Imperatorum; ergo dicta sunt de lege ciuili secundum se, & prout naturam humanam consequitur, seclusa fide; ergo in eodem sensu videtur ille author loquutus. Confirmat verò suam sententiam à fortiori ex legibus Imperatorum, quas adduximus pro sententia Nauar. & B addit Authen. *vt non luxurientur contra naturam.* Quia in ea ostendit Iustinia. sui muneris esse, curare, vt subditi sui benè viuant, & Dei placationem inueniant. Item Authen. Quomodo oportet Episcopos, &c. in princ. Vbi Iustinia. ait, *Maximam habemus solicitudinem circa vere Dei dogmata, & circa sacerdotum honestatem, &c.* Videtur ergo hic author Vtrumque statum potestatis, seu legis ciuilis amplecti, hoc fortasse discursu. Quod lex ciuilis intendit homines in veram eorum beatitudinem perducere. Vnde quando potestas illa est sola, & separata à lumine fidei, dirigit in veram fælicitatem naturalem, de qua Philosophi loquuti sunt; quando autem coniungitur fidei manifestanti veram hominis fælicitatem altioris ordinis, tunc etiam per fidem eleuatur. & extenditur ad ferendas leges, intendendo eandem veC ram & supernaturalem fælicitatem. Atque hoc modo nunc intra Ecclesiam eundem esse finem legis ciuilis, & canonici. Et ad hoc tandem inducit Diuum Thomam, quia in prima, secundæ, quæstione 90. articulo secundo, & q. 95. articulo 1. indifferenter loquens de lege humana, dicit, finem eius esse fælicitatem.

Æth. c. 2. & 4.

Cicer 2 offic

Demosthe.

Chrysippus

Authen. Iustinian.

D. Thom.

4. Nihilominus hæc opinio Fortunij noua est, & singularis, ortaque est ex quadam verborum cōfusa, & indistincta significatione, seu æquiuocatione, qua sublata facile rei veritas intelligetur. Duplex ergo fælicitas hominis distinguenda est, vna est vitæ præsentis, altera, futuræ, & vtraque in naturalem & supernaturalem distingui debet secundum receptam Theologicam doctrinam, quam nunc supponimus Dico ergo primò; potestas ciuilis, & ius ciuile per se non respiciunt æternam fælicitatem super naturalem vitæ futuræ D tanquam finem proprium, vel proximum, vel vltimum. Probatur, quia talis potestas est merè naturalis, ergo natura sua non tendit in finem supernaturalem. Dices; ipsa hominis natura ordinatur ad supernaturalem fælicitatem, vt ad finem vltimum; ergo etiam potētiæ omnes naturales huius naturæ ordinantur ad eundem finem; ergo etiam potestas ciuilis. Respondeo dupliciter posse aliquid ordinari in illum finem vltimum; vno modo per intrinsecam habitudinem; alio modo per solā relationem vel imperium extrinsecū. Priori modo ordinatur fides infusa v. g. ad supernaturalem beatitudinem; posteriori modo fides, vel alia virtus acquisita. Dico ergo potestatem ciuilem per relationem extrinsecam, vel Dei, vel hominis habentis illam posse ordinari ad supernaturalem fælicitatem vt ad finem vltimum. Et

Fortunij opinio noua

Hominis felicitas duplex, vita præsentis, & futura, & vtraque in naturalem, & supernaturalē distincta.

Dubiolum

Occurritur dubiolo.

hoc ad summum probat ratio facta; nam ex parte A Dei verũ est omnia bona data hominibus, etiam naturalia, data esse propter fælicitatem supernaturalem adipiscendam, & hoc modo etiam hæc potestas data est propter illum finem. Ex parte verò hominis non potest ipse referre actus huius potestatis in illum finem per solum naturale lumen, sed oportet, vt supernaturaliter cognoscat illum finem, ideoque stando in pura natura, non posset lex ciuilis etiam hoc modo ordinari ad finem supernaturalem.

5. *Discrimen habituum naturalium, & supernaturalium.* Deinde addo legem ciuilem prout est actus huius potestatis ex se non tendere in supernaturalem finem, & hunc esse sensum in præsenti præcipuè intentum. Declarari autem potest notando differentiam inter habitus, seu facultates naturales, & supernaturales, quod supernaturales, vt virtutes per se infusæ, ita ordinantur per se in supernaturales, & circa obiectum aliquo modo supernaturale secundum se proportionatum supernaturali fælicitati. B Idemque est suo modo in potestatibus moralibus supernaturalibus. Nam hoc modo character, v.g. ordinatur ad supernaturalem finem, & similiter potestas Ecclesiasticæ iurisdictionis tendit in eundem finem quasi connaturali modo, & operando ex se circa materiam supernaturalem, & per se relatam ad illum finem. At verò virtutes acquisitæ de se non ita tendunt, nec operari possunt circa supernaturalem finem, sed solùm per extrinsecum imperium possunt in illum referri. Ita ergo se habet potestas ciuilis in ordine ad supernaturalem fælicitatem: nam per se non tendit in illum finem vltimum ex vi propriæ naturæ, vel propriarum actionum, per quas nullo modo versatur circa talem finem, nec circa materiam, vel obiecta supernaturalis ordinis. Et hoc modo dicimus potestatem ciuilem, vel leges C ab illa procedentes non respicere fælicitatem supernaturalem, vt finem vltimum: & in hoc maximè distingui à potestate Ecclesiastica, vt in sequenti libro ca. 1. & 8. latius videbimus. Et ideò *Nicol. Papa.* dixit Nicol. Papa in ca. *Quoniam*, dist. 10. & in cap. *Cum ad verum*, 96. dist. Imperatores indigere Pontificibus pro æterna vita, & non debere, nec posse diuinis rebus præesse, cùm sint negotijs secularibus implicati. Et Imperator ipse in Authentica. *Quomodo oporteat Episcopos, &c.* in principio dixit sacerdotium, & imperium esse maxima dona à Deo data. *Illud diuinis ministrans, hoc autem humanis præsidens.* Et alia similia in citato loco afferemus.

6. *2. conclusio.* Vnde dico secundò. Potestatem ciuilem non solum non respicere fælicitatem æternam vitæ futuræ vt finem vltimum proprium, verum etiam nec per se intendere propriam spiritualem fælicitatem hominum in hac vita, & consequenter nec per se posse in materia spirituali disponere, aut leges ferre. Hoc colligitur ex iuribus citatis. Item ex illis omnibus, in quibus leges ciuiles per canonicas aliquatenus corriguntur, vel supplentur in ordine ad vitanda peccata, quia lex ciuilis considerat honestam vtilitatem temporalem reipublicæ humanæ: lex autem canonica principalius attendit saluti animæ, & vt peccata euitentur, vt *Glossa.* dixit Glossa in ca. *Cum contingat*, de iure iur. verb. *Debent*, & sumitur ex illo textu cum concordantibus cap. *licet*, de Iure iur. in 6. & cap. vlt. de præscript. Et notant latè Ioan. Andr. in Regula, *Possessor*, in Mercurial. & Panormit. in Procem. Decret. n. 16. & in ca. 1. de Iuram. calum. n. 7. *Ioan. And. Panorm.* Ratione declaratur, quia spirituale bonum, seu fælicitas huius vitæ est dispositio per se ordinata ad vltimam fælicitatem supernaturalem vitæ futuræ, vel potius est quædam inchoatio eius; ergo potestas, quæ non ordinatur per se ad dirigendos homines in illam fælicitatem, non potest per se referri ad spiritualem finem huius vitæ, quia eiusdem potestatis est dirigere ad finẽ vltimum, & ad omnia, quæ per se ad illum disponunt. Potestas ergo ciuilis sicut non ordinatur ad æternam beatitudinem vitæ futuræ, ita nec ad spiritualem fælicitatem præsentis. Vnde etiam concluditur, per se non versari in spirituali materia, quia finis proximus, & materia cuiuscunque potestatis proportionantur inter se, & fini vltimo eiusdem potestatis: sed potestas ciuilis non habet pro fine vltimo fælicitatem supernaturalem vitæ futuræ, aut præsentis ergo. Atque ideo in decretis sæpè lex ciuilis comparatur corpori, & lex canonica animæ, ac spiritui, vt auctores proximè citati notant, & apertè tradit Innoc. III. in ca. *Solitæ*, de Maiorat. & obedien. Hinc etiam dixit D. Thom. 1.2. q. 99. art. 3. *Lex diuina principaliter instituitur ad ordinandum homines ad Deum, lex autem humana principaliter ad ordinandum homines ad inuicem; & ideo leges humanæ non curauerunt aliquid instituere de cultu diuino, nisi in ordine ad bonum commune hominum.* *Ex D. Th. in quid ordinatur diuina lex principaliter, & in quid humana.*

Addo tertiò. Potestatem ciuilem legislatiuam, etiam in pura natura spectatam non habere pro fine intrinseco, & per se intento fælicitatem naturalem vitæ futuræ; imò nec propriam fælicitatem naturalem vitæ præsentis, quatenus ad singulos homines vt particulares personæ sunt, pertinere potest, sed eius finem esse fælicitatem naturalem communitatis humanæ perfectæ, cuius curam gerit, & singulorũ hominum, vt sunt membra talis communitatis, vt in ea, scilicet in pace & iustitia viuant, & cum sufficientia bonorum, quæ ad vitæ corporalis conseruationem & commoditatem spectat, & cum ea probitate morum, quæ ad hanc externam pacem & fælicitatem reipublicæ, & conuenientem humanæ naturæ conseruationem necessaria est. Hæc est mens Aristot. in locis in principio citatis, & D. Thomæ suprà. q. 90. art. 2. iunctis q. 95. art. 1. & 4. q. 96. ar. 2. & 3. & q. 99. art. 3. In quibus docet ac declarat, finem humanarum legum esse commune bonum ciuitatis, & illa tantum prohibere ac præcipere, quæ huic fini consentanea sunt. Ad idem faciunt quæ Fortunius adducit ex procemio Decret. & cap. *Factæ sunt*, dist. 4. nam quæ ibi dicuntur, legibus etiam ciuilibus communia esse videntur. Ratio verò sumi potest ex dictis, quia hæc naturalis potestas condendi humanas leges non est in singulis hominibus per se spectatis, nec in multitudine D hominum aggregata solum per accidens; sed est in communitate vt moraliter vnita, & ordinata ad componendum vnum corpus mysticum, & ex illo resultat tanquam proprietas eius; ergo per se ordinatur ad bonum commune huius corporis, eiusque fælicitatem: nam finis est proportionatus principio; sicut ergo bonum naturale huius corporis politici non extenditur vltra præsentem vitam; imo nec durat nisi in illa, ita nec finis huius potestatis, aut legis vltra præsentem vitam extenditur. Et eadem ratione etiam pro hac vita non intendit bonũ singulorum, nisi in ordine ad bonũ totius communitatis, in quo sistit tãquam in vltimo fine proprio talis facultatis; ergo id, quod ita pertinet ad priuatam fælicitatem, vt non redundet in bonum communitatis, ad hanc potestatem vel legem ciuilem non spectat.

Margin notes beside the preceding paragraph: 7. *3. conclusio.* — *Aristot. D. Thom.* — *Fortunius. Cap. Factæ sunt. Ratio conclusionis.*

Confirma-

8\. *Regimen humanum triplex, politicum, oeconomicum, & monasticum.*

Confirmatur, ac declaratur: nam triplex potest distingui moralis gubernatio hominis; quædam politica, quæ pertinet ad regimen ciuitatis, & communitatis perfectæ: alia œconomica, quæ spectat ad regimen vnius familiæ, seu domus; tertia dici potest propria vniuscuiusque circa semetipsum, quæ dici potest monastica, quasi vnius regimen continens. Potestas autem ciuilis per se ordinatur ad gubernationem politicam, vt ex superioribus constat, & ideò per se non dirigit œconomicum regimen, nisi in his, quæ redundant in commune bonum ciuitatis, & illud possunt aut impedire, aut promouere: reliqua enim, quæ ad priuatam familiam spectant, non per leges ciuiles, sed per vniuscuiusque Patris familias prudentiam ordinantur. Ergo simili proportione ac ratione non spectat ad leges ciuiles monastica directio, seu priuata honestas singulorum, vt tales sunt, sed solum ea modo rectitudo per has leges constituitur, quæ bono ciuili vel necessaria, vel valde vtilis est. Ad fælicitatem autem etiam naturalem vniuscuiusque hominis, vt singularis persona est, non sufficit virtus illa ciuilis, sed necessaria est integritas morum cum debito ordine ad Deum, quantum lumen naturale dictat; ergo non spectat fælicitas priuata ad finem proprium legis ciuilis, seu potestatis legislatiuę merè naturalis. Accedit tandem, quod hæc naturalis fælicitas singulorum, vt tales sunt, principaliter consistit in actibus internis, vel speculatiuis, vel moralibus, & practicis cum integra rectitudine naturali. Potestas autem ciuilis non multum curat de internis actibus, imò vix circa illos aliquid potest, vt infrà dicetur, valde etiam impotens & inefficax est ad dirigendos illos; ergo non intendit per se huiusmodi fælicitatem, sed solum communem, prout explicatum est. Neque argumenta Fortunij amplius probant, vt facile ex dictis constare potest.

Potestas ciuilis non multum curat de actibus internis.

9\. Quartò, dico Potestatem hanc ciuilem (etiam prout est in principibus Christianis fidei coniuncta) non extendi in materia vel actibus suis ad finem supernaturalem, seu spirituale vitæ futuræ, vel præsentis, licèt ipsi legislatores fideles in suis legibus ferendis intueri possint, & ex parte debeant supernaturalem finem, & actum ipsum ferendi legem in supernaturalem finem referre. Vtraque pars assertionis manifesta videtur. Prima quidem quia potestas hæc vt nunc est in principibus Christianis, in se non est maior, nec alterius naturæ, quā fuerit in principibus ethnicis; ergo ex se non habet alium finem, nec aliam materiam. Sicut virtus acquisita temperantiæ in fideli & infideli, & iusto & iniusto non est alterius naturæ, nec actus suos efficere potest circa aliam materiam, vel propter alium proximum finem, seu motiuum, aut intrinsecam honestatem. Denique iura canonica suprà allegata, quæ hanc potestatem vocant terrenam, temporalem, ad corpora pertinentem, & similia, loquuntur de illa, vt est in Imperatore & Regibus Christianis, & inde concludunt non posse disponere in spiritualibus, neque de his, quæ per se spectant ad salutem animarum, vel cultum religionis; ergo etiam nunc secularis potestas talium principum eisdem terminis concluditur.

10\. Dices; nunc possunt principes sæculares hæreticos punire, & alia vitia contraria religioni Christianæ, vt talis est, prohibere, vt & blasphemia in Christum, circumcisio Iudæorum, & similia, quæ non pertinuissent ad ciuilem potestatem, seclusa fide. Respondeo in primis, aliqua ex his non tam per se pertinere ad secularem potestatem, quàm ex concessione Ecclesiasticæ potestatis, & quasi per tacitam, vel expressam inuocationem eius postulantis auxilium brachij secularis. Et ita infrà dicemus, vniuersas leges ciuiles, quæ circa materias spirituales versantur, vel non esse leges, vel habere vim suam à superiori potestate. Deinde dicimus illa vitia & peccata, quæ dicuntur mixti fori, eatenus puniri, & cohiberi per leges ciuiles, quatenus supposito hoc statu reipublicæ Christianæ, illam perturbāt, & magna nocumenta illi afferunt etiam quoad suam pacem, & externam fælicitatem, ac conseruationem: hunc enim finem semper intendit ipsa potestas quatenus talis est, licèt vtens illa possit perfectius operari. Et hoc modo Leo Papa Epist. 7. laudat Theodosium, quod fide sua præsidium afferret Ecclesiæ, & non solùm regium animum, sed etiam sacerdotalem ostenderet, & quod curam haberet auertendi hæreses, & schismata. *Quia tunc* (inquit) *est optimus regni vestri status, quando sempiternæ Trinitati vnius Deitatis confessione seruitur.*

Leo Papa. Theodosius.

11\. Altera verò pars probari potest aliquibus argumentis Nauarri, & fortassè ipse nihil aliud intendit secundum suam priuatam sententiam, immeritò tamen adducit ad illam confirmandam leges Codicis, quæ in materia spirituali versantur: nam illæ vel leges non sunt, nec fuère vnquam, vel nixæ fuerunt auctoritati Pontificum, vt lib. sequen. cap. 12. dicemus. Non rectè etiam ad hunc sensum accommodat opinionem Fortunij, quia sine dubio loquitur de legibus ipsis, ac potestatibus, & non tantum de personis operantibus. Et ita illum latè impugnat Michael Vlcurruno tract. de Regim. mun. p. 1. q. 5. princip. Argumenta item eiusdem Fortunij probant hanc opinionem, & nihil aliud, vt facilè intuenti patebit. Denique res ipsa per se nota est: nam hæc legislatio ciuilis de se, & suo genere actio honesta est, licèt ordinis naturalis & prudentiæ acquisitæ, ac rationi naturali consentanea; ergo est de se apta referri ad finem supernaturalem; ergo Princeps Christianus facile potest in eum finem illam referre, & optimè faciet illam referendo, iuxta illud August. lib. 5. de Ciuitat. c. 24. Vbi de Regibus Christianis ait: *Felices eos dicimus, si suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maiestati eius famulam faciunt.* Et quod in Concil. Moguntino sub Stephan. cap. 2. de Rege dicitur, *Meminerit se præ omnibus, ita sanctæ matris Ecclesiæ esse filium, vt eius paci & tranquillitati per vniuersum mundum suum prodesse faciat Imperium.* Est autem obseruandum, hanc relationem posse dupliciter fieri, primò per positiuam ordinationem, & sic regulariter erit in consilio, nisi vbi speciale præceptum, vel necessitas ad illum obligauerit. Sic enim Leo Papa Epist. 75. ad Leonem Augustum inquit. *Debes incunctanter aduertere regiam potestatem tibi non solùm ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse collatam, &c.* Secundò intelligi potest per negationem tantum, seu per circūspectionem nihil statuendi per hanc potestatem, quod sit contrarium fini supernaturali, vel eius consequutionem impedire possit, quæ obseruantia, & prudens cautio ex fide procedit, & virtualis quædam relatio in vltimum finem dici potest. Estque non tantùm in consilio, sed in præcepto maximè proprio Christiani, ac catholici principis, vt constat.

2. Pars conclusionis probatur. Nauarr.

Michael Vlcurrun.

August.

Concilium Mogunt.

Leo Papa.

CAPVT XII.

Vtrum leges ciuiles in sola materia honesta versentur, virtutum omnium actus præcipiendo, vel vitia contraria prohibendo.

1. HActenus explicatæ sunt causa finalis, & efficiens legis ciuilis, quoniam ad ostendendum hoc genus legis esse posibile, conueniensque & quasi naturale homini, fuit necessarium; nunc ad declarandam naturam, & efficaciam huius legis, de materia & forma aliquid dicendum est. Non agimus autem de materia, ex qua, seu subiecta, quia de hac satis dictum est in primo libro, tractando, an lex interna (vt sic dicam) sit in intellectu vel voluntate principis, aut subditi, & an lex externa debeat esse scripta, vel verba sufficiant. Inquirimus ergo materiam, circa quam legis ciuilis, id est, quid posit præcipere, aut prohibere: constat autem ex dictis in primo libro, legem tantum esse posse de actibus humanis, qui sint in hominis potestate, vnde etiam certum est, de his tantum esse posse legem ciuilem; hi verò actus studiosi, praui, & indifferentes esse possunt, & in his potest magna varietas reperiri secundum varias species virtutum, & vitiorum; item quidam sunt externi, alij mentales tantum, ac merè interni; quidam futuri, alij præteriti; quidam faciles, vel ordinarij; alij ardui, & valde difficiles, seu extraordinarij, ideoque de tota hac varietate aliquid dicere necesse est.

2. *Machiauel error, & Politicorum pra temporali regimine non curanda spiritualia.*

Circa propositam ergo quæstionem duplex potest referri opinio, vna est, potestatem laicam, & ius ciuile per se primò intendere statum politicum, eiusque conseruationem & argumentũ, ac subinde materiam legum esse illam, quæ statui politico inseruit, & conseruationi, vel augmento eius. Et in ordine ad hunc finem has leges ferri, siue in eis vera honestas inueniatur, siue tantum simulata, & apparens, disimulando etiam illa, quæ iniusta sunt, si reipublicæ temporali sint vtilia. Hæc est doctrina Politicorum huius temporis, quam præcipuè persuadere conatus est principibus secularibus Machiauelus, solumque fundatur in hoc, quod non potest aliter temporalis respublica conseruari. Vnde illius iudicium peruersum est, non posse esse verũ regem & stabilem, qui legibus virtutis astringitur, eisque omnino subijcitur. Potestque hic error iuuari ex legibus ciuilibus, quæ interdum sustinent, & fouent actus prauos, propter temporalem cõmoditatem, vt in l. *Dolo*. C. de Inutil. stipul. datur actio, non obstante dolo, & in §. *Namque*. Instit. de actionibus conceditur actio fraudulenta, & in l. *Pacisci*, ff. de Pactis, Pactum contra leges sustinetur; item præscriptio cum mala fide per leges ciuiles commendabatur olim, vt constat ex cap. *Nauiganti*, cap. vlt. de Præscript. & ex Grat. 16. q. 3. § *Præscriptionem*, post cap. *Placuit*, cùm tamen illa præscriptio iniqua esset, & ideò per iura canonica reprobata sit. Et in multis alijs etiam aliqua approbantur iure ciuili, quæ in foro animæ non possunt subsistere, vt notat Couarr. in Regula *Possessor*, p. 2. §. 9. n. 6. in fine. Et in regula, *Peccatum*, 2 p. §. 6. n. 3. & 4. & ex materia de Matrim. iuramento, vsuris & alijs possunt multa exempla afferri, quæ omitto, & aliqua videri possunt in Azor. tom. 1. lib. 5. cap 20. & 21.

Couarr.

3. *2. sententia dicens legem ciuilem solũ posse ferri in materia iustitia.*

Secunda sententia referri potest, quæ licèt fateatur ius ciuile solum versari in materia honesta, limitat tamen illam ad materiam iustitiæ, dicitque legem ciuilem solùm posse ferri in materia iustitiæ præcipiendo iusta, & prohibendo, ac puniendo iniurias; non pertinere autem ad illam, vel ad potestatem ciuilem de actibus aliarum virtutum moralium disponere. Solet hæc sententia tribui Francisco Sarm. tract. de Redit. Ecclesiast. p. 4. cap. 5. Sed ibi non solũ de lege ciuili loquitur, sed etiam de canonica; imò de hac præcipuè, quia omnia, quæ adducit in illa potisimum locum habent, & ideò infrà tractando de lege canonica illi respondebimus. Nunc specialiter de ciuili iure id suaderi potest ex dictis capite præced. Nam finis potestatis ciuilis est pax, & fælicitas temporalis reipublicæ humanæ: ergo solum potest leges ferre in materia iustitiæ ad pacem hanc & fælicitatem conseruandam, sed huiusmodi est materia iustitiæ, & non aliarum virtutum; ergo tãtum in illa materia potest leges ferre. Minor sumi potest ex Aug. lib. 2. de Ciuit. cap. 21. vbi ex Cicer. refert. *concordiam esse arctissimum atque optimum in omni republica vinculum incolumitatis, eamq; sine iustitia nullo pacto esse posse*; significans cum illa esse posse: & illam solam sufficere ad illum finem. Quod etiam colligitur ex definitione populi, quam ex eodem refert, scilicet: *populum esse cœtum iuris consensu, & vtilitatis communione sociatum*: nam hoc totum habebit populus, si iustitia inter ciues versetur; ergo illa sola est propria materia legis ciuilis. Hoc item videtur suadere vsus legum ciuilium; semper enim versantur in materia iustitiæ, & de alijs non disponunt, nisi in ordine ad æquitatem inter ciues seruandam, & vt occasiones iniuriarum euitentur. Argumento l. *Hac lege*, C. de Pact. conuent. ibi. *Quamuis enim bonum erat mulierem, quæ seipsam marito committit, res etiam eiusdem pari arbitrio gubernari; attamen quoniam conditores legum, æquitatis conuenit esse factores, nullo modo volumus, &c.*

Franc. Sarm.

4. *Conclusio legem ciuilem solum versari in materia honesta, vel præcipiendo honestum, vel prohibendo malum, vel illud non præcipiendo.*

Prior ex his sententijs omnino falsa & erronea est. Vnde dicendum primò est, leges ciuiles solùm posse versari in materia honesta cum proportione, id est, vel præcipiendo honestum, vel prohibendo quod malum est, vel saltem illud non præcipiendo: loquor autem de potestate iuris, non facti: nam per errorem sæpè Magistratus ciuilis potest præcipere aliquid iniustum, vel illicitum; iure tamen non potest; nec tale præceptum poterit veram rationem legis habere, quia lex iniusta vel turpis, non est lex, vt suprà lib. 1. dictum est cum Augustin. lib. 1. de libero arbitrio, cap. 5. Vera ergo lex ciuilis non potest esse de turpi. Ratio à priori est, quia lex naturalis prohibet quidquid est turpe; lex autem ciuilis non potest legem naturalem auferre, nec homo potest simul obligari legibus contrarijs; ergo impossibile est, vt talis lex ciuilis sit vera lex, aut obliget. Maior constat ex dictis libr. 2. Minor quoad posteriorem partem per se nota est. Quoad priorem verò constat; tum quia inferior non potest abrogare legem superioris, nec illi derogare. Vnde ius prætorium in iure ciuili non valet contra ius Imperatoris l. 2. C. de Offic. Præfecti Prætor. Orien. & in vniuersum lex inferioris non valet contra legem Imperatoris l. *Cassa*, C. de Sacros. Eccles. ergo nec lex Imperatoris aut Regis valere potest contra legem Dei, vt rectè colligit Augustinus serm. 6. de Verbis Domini, & Epistola 166. & habetur in capit. *Qui resistit*. cum sequentib. 11. quæstion. 3. cùm ergo lex naturalis sit lex Dei, vt suprà ostensum est, non potest lex ciuilis contra illam præualere;

Ratio à priori.

L. Secunda.

L. Cassa.

D. Aug.

lere; debet ergo esse de re honesta, seu consentanea rationi naturali, alias lex non erit.

5. Addo, rationem hanc concludere de omnibus actibus, seu materijs contrarijs legi diuinæ, etiam supernaturali, vel etiam canonicæ, vt infrà dicemus. In omnibus enim vera est illa sententia Apostolorum, Actor. 5. *Obedire oportet Deo, magis quàm hominibus*, siue Deus per lumen rationis, siue per lumen fidei loquatur: nam Apostoli de negotio fidei & religionis Christianæ potissimè loquebantur. Quam veritatem tam manifestam esse supponebant, vt iudicium illius aduersarijs committerent capite quarto, dicentes: *Si iustum est in conspectu Dei, vos potius audire, quàm Deum, iudicate*. Vnde constat, Politicos, qui doctrinam illam suadent principibus sæcularibus, si sentiant id eis licere, & iure posse talia ferre præcepta, quæ sint contraria religioni veræ (de his enim legibus illi potissimum loquebantur) hæreticos esse, vel certè Atheos, quod verisimilius est. Nam qui credit Deum esse, non potest non credere, præcepta eius esse præferenda mandatis hominum, cùm Dei iurisdictio sit longè superior. De quo videri possunt multa apud Gratian. 11. q. 3. & optimè Vrban. Papa in cap. vlt. 15. q. 6. Bern. de Præcept. & disp. & Epist. 7. & Basil. Regul. 114. ex Breuior. Quod autem Politici dicunt, non posse rempublicam temporalem, vel regnum temporale conseruari, si in omnibus regulam honestatis aut diuinæ legis sequatur, omninò falsum est. Nam si loquamur de honestate naturali potiùs illa necessaria est ad pacem & fælicitatem politicam reipublicæ humanæ, vt etiam ipsa iura ciuilia fatentur, quæ statim referemus. Si verò sit sermo de integritate fidei & religionis, ipsa experientia constat, nulla re melius conseruari regna, etiam in temporali fælicitate, quàm obedientia & conseruatione catholicæ fidei ac religionis, de quo argumento videri possunt, quæ copiosè scribit Bozius de Signis Eccles. præcipue libr. 21. & seq. Bellarmin. lib. 4. de Notis Eccles. cap. 17. & 18. & Petr. Ribaden. lib. 1. de Princip. Christ. cap. 13. & sequent. & ferè per totum illud opus prudenter satis, ac eruditè.

Vrban Papa. *D. Bernard.* *D. Basilius.* *Bozius.* *Bellarmin.* *Petr. Ribad.*

6. Nullum ergo est illius erroris fundamentum. Ad illud autem, quod ex vsu legum ciuilium afferebatur, dicendum est in primis, nihil esse in legibus ibi citatis, quod directè aduersetur æquitati naturali, vel honestati, quod latè tractat Fortun. in dicto tractat. de vlt. fine, vindicans ius ciuile ab hac notat. Pro his verò, quæ adduximus, generalis regula notanda est. Aliud esse præcipere iniquum; aliud permittere, aut non punire, vel non rescindere quod malè factum est; leges ergo ciuiles non præcipiunt iniqua; interdum verò permittunt, aut tollerant ad maiora mala vitanda, vt latè explicat Barbosa ff. Solut. matr. in Rubr. p. 2. n. 10. & seq. mox dicemus. Primò igitur in dicta l. *Dolo*, datur actio in iure ciuili, non obstante dolo, in contractibus stricti iuris, non quia ius approbet, sed quia vult iudicari de illo per Prætorem, & ita concedit ibi exceptionem doli, quod malum non est, & potest esse vtile reipublicæ; nihilominus tamen qui fecit dolum, in conscientia tenebitur abstinere. Ad secundum verò de actione Publiciana, de qua loquitur §. *Namque*, negatur illam esse actionem fraudulentam, quia & sine mendacio proponi potest, vbi Glossa latè, verb. *Dicit*, & bonam fidem requirit, vt latè Couarr. in Regula

Fortunius. aliud præcipere iniquũ, aliud permittere hoc interdum faciunt leges, non verò illud. *Barbosa.* *Explicantur aliquot leges* *Glossa.* *Couarr.*

A *Possessor*, 2. p. §. 11. n. 6. vbi ostendit etiam iure canonico esse receptam. Ad tertium ex l. *Pacisci*, responderi posset, illam esse permissionem quandam; verius tamen dicitur, pactum, de quo ibi est sermo licitum esse, vt quòd emptor cum venditore conueniat, vt de vitijs rei venditæ non teneatur, nec possit moueri quæstio: hoc enim emptori licet; cùm per hoc renunciet iuri suo, ex parte autem videntis necessaria erit bona fides, non solùm ex iure naturali, sed etiam ex ciuili, vt ibi notat Glossa. Ad quartum de Præscriptione respondetur necessariam esse bonam fidem, etiam secundum posteriora iura ciuilia. Neque potuerunt vnquam iura ciuilia securum reddere in conscientia possessorem malæ fidei, sed ad summum potuerunt non admittere contra illum actionem, aut litem. Et idem cum proportione dicendum est de omnibus alijs casibus, B in quibus ius ciuile dicitur non procedere in foro animæ. In quo etiam est considerandum, quod licet magistratus ciuilis non teneatur semper cauere pericula peccatorum; interdum tamen posse excedere, ferendo leges, quæ licet de peccatis non sint, pericula illorum inuoluant, vel illis aliquo modo fauere, vel occasionem præbere videantur. Et in his casibus solent leges canonicæ corrigere ciuiles, vt infrà videbimus: ille verò defectus est personæ, non officij, & prudentiæ, non potestatis: nam lex ciuilis, si prudenter feratur, non modo non debet præcipere turpe, verum etiam nec morale periculum peccandi dare. Quomodo autem lex possit indifferentia præcipere, dicam in fine capitis.

Dico secundò. Leges ciuiles non solùm præcipiunt recta in materia iustitiæ, sed etiam in 7.
C materia aliarum virtutum moralium, & similiter vetare possunt vitia contra omnes virtutes. Hæc enim duo eandem semper rationem seu proportionem seruant, quia facere bonum, & vitare malum, partes sunt iustitiæ non tantum particularis, sed etiam generalis. Hæc assertio sumitur ex D. Thom. q. 95. art. 3. & vbi de lege humana in communi loquitur, præcipuè verò id docet propter ciuilem: nam de canonica nulla poterat esse dubitatio, & ita confirmat assertionem ex Arist. 5. Ethic. cap. 1. dicente: *Ipse autem leges de omnibus dictant, coniectantes communem vtilitatem*; & infrà: *Præcipit autem lex & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem, vt non deserere locum in acie, non fugere, non abycere arma. Et item ea quæ sunt temperantis, vt non adulterari, non libidine vti. Et illa etiam quæ sunt materia iusti, vt non pulsare, non conuiuia dicere, & in cæteris virtutibus atque vitijs, alia iubens, alia vetans.* Plato etiã 1. de leg. duos ordines bo-
D norum distinguit, priora vocat diuina, posteriora humana; & in prioribus ponit quatuor virtutes cardinales, in posterioribus bona fortunæ & corporis, & priora dicit esse præferenda, eorumque ordinem ac connexionem declarat, & subiũgit, *Quare oportet, vt legum quoque lator & ipse hunc ordinem sequatur, & mandet omnibus, vt semper hæc ipsa respicientes in singulis operentur.* Idẽ profitentur auctores legum ciuilium: nam in l. 1. ff. de Iustit. & Iur ait Vlpian. *Iustitiam colimus, &c.* Declarat autẽ se loqui non tantùm de particulari iustitia, sed de generali, quæ respicit iustum legitimum, (vt Aristot. suprà loquitur) vnde subiungit Vlpian. *Aequum ab iniquo separantes, licitũ ab illicito discernentes, bonos efficere cupiẽtes*, & infrà in l. *Iustitia*, & in §. *Iuris*. Inst. eod. dicitur: *Iuris præcepta sunt hæc, honestè*

Leges ciuiles posse præcipere recta in omnibus virtutibus, & opposita illis vetare. *D. Thom.* *Aristot. 5. Ethic.* *Plato duos bonorum ordines distinguit.* *Vlpian.* *Lex Iustitia.*

viuere, alterum non lædere, suum cuique tribuere; ex quibus primum latiùs patet, quam particularis iustitia.

8. *Potestas legislatiua non potest assequi suum finem, nisi in materia omnium virtutum præcipiat.*

Ratio propria est, quia potestas legislatiua ciuitatis non potest assequi finem suum, nisi in materia omnium virtutum præcipiat. Quod vt declarem suppono primò, sermonem hic esse de virtutibus moralibus: nam de Theologalibus nihil agnoscit naturalis ratio, in qua leges ciuiles fundantur; quanquam eo modo, quo potest esse in natura aliqua remota imitatio illarum virtutum; illa etiam posset per leges ciuiles in officio contineri, vt ex dicendis constabit. De virtutibus ergo moralibus probatur assumptum, quia finis iuris ciuilis est fœlicitas vera naturalis politicæ ciuitatis: hæc autem obtineri non potest sine obseruantia omnium virtutum moralium, ergo in omnibus potest præcipere ius ciuile. Maior patet ex dictis cap. præced. Minor autem probari posset ex dictis libr. 1. c. 15. vbi ostendimus, leges ciuiles intendere ciues facere bonos viros, quia non possunt aliter facere bonos ciues. Vlteriùs verò potest idem probari inductione. Quia enim necessitas iustitiæ per se clara est, ideò in illa materia multiplicantur magis leges ciuiles. Temperantia verò etiam est necessaria, ne natura ipsa nimium corrumpatur, aut conseruatio, vel propagatio eius impediatur: cuius rei cura etiam spectat ad leges ciuiles. Et hac ratione prohibent, ac puniunt leges ciuiles vitia contra naturam: possunt etiam prohibere nimium abusum ciborum, vel in eis mensuram & modum ponere. Fortitudo etiam est necessaria ad defensionem reipublicæ, vt de se constat. De prudentia verò non videntur dari speciales leges distinctæ à legibus de actibus aliarum virtutum moralium, quia prudentia per se non operatur bene, vel moraliter sine virtutibus moralibus voluntatis; tamen quia aliæ virtutes morales operantur sine prudentia, ideò leges de alijs virtutibus simul sunt de vsu prudentiæ.

Leges ciuiles intendunt ciues facere bonos viros, quia non possunt aliter facere bonos ciues.

9. *Omnes virtutes morales, aut sunt ad alterum hominem, aut ad se, aut ad Deum, & secundum omnes hos respectus potest præcipere lex ciuilis.*

Alio item modo potest hæc inductio fieri, quia omnes virtutes morales aut sunt ad alterum hominem, aut sunt ad se, aut ad Deum; leges autem ciuiles secundum omnes hos respectus præcipere possunt. Primò quidem, & maximè in ordine ad alterum, quod quidem possunt facere, non solùm vbi est debitum iustitiæ, sed etiam vbi debitum fidelitatis, aut simplicis promissionis interuenit. Nam licèt sæpè id non faciant, tamen non est extra potestatem earum, quia etiam obseruatio fidelitatis valde conueniens est ad concordiam ciuium: vnde in multis casibus de illa disponunt. Item etiam respiciunt debitum gratitudinis, & propter ingratitudinem priuant multis commodis ob eandem causam. Opera etiam eleemosynæ, & communis amicitiæ, seu dilectionis ad proximum, & maximè vbi interuenit necessitas communis, præcipere possunt, & sic de alijs. Secundò, ex virtutibus ad se præcipere possunt obseruationem temperantiæ, & fortitudinis modo suprà dicto. Possunt etiam præcipere moderationem in externis sumptibus, in delicijs, in cultu vestium, & nimio apparatu domorum, ac seruientium, &c. Quæ omnia spectant ad honestatem personæ in vsu propriarum rerum & actionum, & necessaria possunt esse, reipublicæ ciuili, tum propter vitandum scandalum aliorum, & ne noxiæ consuetudines introducantur; tum etiam ne ciues pauperiores fiant, quod est etiam reipublicæ noxium. Item possunt hæ leges interdum imperare res arduas, & pericula, quæ sine fortitudine superari non possunt. Tertiò etiam de rebus pertinentibus ad Deum, curam habuerunt leges ciuiles ductu naturæ, quia obseruantiam religionis putarunt semper ad incolumitatem reipublicæ maximè pertinere. Vnde opinor in statu puræ naturæ, si in illo esset respublica, verum Deum naturaliter colens, potuisse leges ciuiles prohibere & punire, docentes cultum falsorum Deorum, aut falsas opiniones de Deo, & similia. Denique potest hoc declarari ex connexione harum moralium virtutum, quia sæpè iustitia seruari non potest, nisi cohibeatur intemperantia, vt patet in adulterio; sæpè etiam ad cauendam iniustitiam necessaria est mansuetudo, sapientia, aut fortitudo, & sic de alijs.

10. Potest verò aliquis dubitare de quibusdam virtutibus minus perfectis, minúsve necessarijs, vt sunt liberalitas, magnificentia, & similes. De actibus enim harum virtutum non videntur ferri posse leges Ecclesiasticæ, nedum ciuiles, quia necessariæ non sunt; imò videntur extraordinariæ, & ex se postulare carentiam obligationis; quia vsus earum videtur esse consilij potiùs, quã necessitatis. Ad hoc vero responderi posset primò, assertionem seu distributionem intelligi de virtutibus cardinalibus præcipuis, quæ ad communem honestatem necessariæ sunt: nam de his maximè videntur loqui D. Thomas, & Aristot. & ordinariè videntur sufficere ad bonum regimen reipublicæ. Dico verò vlterius, licèt leges ciuiles ordinariè non præcipiant exercitium actuum talium virtutum, posse nihilominus imponere modum & mensuram, & hoc satis esse, vt illæ etiam virtutes sint materia legis humanę. Denique dico, non esse impossibile inueniri casus, in quibus tales actus sint necessarij, aut valdè conuenientes ad commune bonum reipublicæ, & hoc satis esse, vt aliquando, licèt rarissimè, præcipi possint.

Soluitur dubium.

D. Thom. Aristot.

11. Tertiò dicendum est, leges ciuiles non posse ferri de omnibus actibus omnium, & singularum virtutum. Hoc etiam docet D. Thomas dicto art. 3. & constat facile inductione. Non enim potest præcipi virginitas, etiam si optimus actus virtutis sit, & idem est de alijs actibus, qui propriè dicuntur consiliorum. Item de actibus difficillimis, quando ad commune bonum reipublicę ciuilis non sunt simpliciter necessarij, vt esset v. g. frequenter ieiunare, & similia. Ratio autem est, tum quia lex humana debet esse moderata, & de re moraliter possibili vniuersæ communitati pro maiori parte, vt lib. 2. in communi ostensum est; tum maximè quia ad finem legis humanæ nõ sunt necessarij omnes actus virtutum omnium, mẽsura autẽ potestatis ex fine illius sumenda est.

3. conclusio. Leges ciuiles non posse ferri de omnibus actibus omnium, & singularum virtutum. D. Thomas probatur.

12. Et ob eandem rationem non potest lex ciuilis prohibere omnia vitia contra omnes virtutes, vt simplicem fornicationem non scandalosam, nec aliter nociuam communitati. Imò nec in materia iustitiæ prohibet omnia, vt deceptionẽ in emptione citra dimidiam, vel sine enormi læsione, & similia. Quod etiam tradit D. Thomas d. q. 96. art. 2. cum Aug. lib. 1. de liber. arbitr. c. 5. & optimam rationem indicat, quia cauere omnia vitia, non est omnium, nec multorum, sed perfectorum: lex autem ciuilis esse debet accommodata communitati humanæ secundũ naturalẽ

Non potest lex ciuilis prohibere omnia vitia contra omnes virtutes.

conditionem spectatæ, & ideò per leges ciuiles non prohibentur omnia vitia: sicut etiam potestas coactiua ciuilis non extenditur ad omnia, quia hoc esset supra conditionem humanam. Et propter hoc etiam diximus lib. 1. cap. 15. legem ciuilem, licèt intendat facere hominem bonum moraliter; non tamen simpliciter bonum in illo genere, quia non est talis, nisi careat omnibus vitijs, quod lex ciuilis efficaciter non potest intendere, licèt possit consulere.

13. *Explicatur sententia dicentium, solum illum actum posse esse materiã legis humanæ qui est materia legis naturalis, vel diuinæ.*

Sed fortè quæret aliquis, quinam sint actus vniuscuiusque virtutis, aut vitij, quos lex ciuilis potest, vel non potest præcipere vel prohibere. Quidam dixerunt, solum illum actum esse posse materiam legis humanæ, qui est materia legis naturalis, vel diuinę. Quod quidem duplicem potest habere sensum; vnus est, legem humanam nihil posse præcipere nisi quod est aliqua lege naturali vel diuina præceptum, ita vt humana lex solùm sit noua explicatio, & propositio legis naturalis, aut diuinæ, & in hoc sensu solet hæc sententia Gersoni tribui sed quid ille senserit posteà videbimus. Nunc dico explicationem hanc in illo sensu esse erroneam, & conformem doctrinæ hæreticorum huius temporis: euertet enim veram potestatem ciuilem legislatiuam suprà demonstratam. Item constat ex vsu humanarum legum, multa per eas præcipi, quæ antea non erant necessaria. Vnde etiam Arist. 5. Ethic. ca. 7. dixit; *Iustum legitimum esse, quod a principio quidem nihil refert, sic an aliter habeat, cùm verò positum fuerit, refert.* Idque ex dicendis infrà de obligatione legis ciuilis magis patebit.

Aristot.

14. Alio ergo modo posset illa regula explicari, videlicet, solum illum actum virtutis posse præcipi per legem humanam, quia cadit sub legem naturalem, sub aliqua ratione generali, ita vt à lege naturali præcipiatur saltem in communi; per humanam autem determinetur ad aliquem particularem modum, aut alias circumstantias, quæ non cadebant sub legem diuinam, vel naturalem. Et hic sensus insinuatur à Gersone 3. p. Alphabiliter. G. & sequentibus, videturque probabilis: nam, si fiat inductio, ferè omnes leges humanæ inuenientur esse huiusmodi, sicut in Ecclesiasticis legibus, quia lex diuina præcipit confessionem & communionem; lex Ecclesiastica præcipit, vt tali tempore fiat. Sic ergo in ciuilibus, quia ius naturæ præcipit Dei cultum, vel honorare parentes, vel seruare æquitatem in rebus; lex humana determinat, vt hæc fiant tali tempore, vel tali modo. Ea verò quæ tantum sunt super erogationis ex vi legis diuinæ, vel naturalis, non possunt præcipi per legem ciuilem, quia non recipiunt talem determinationem.

15. *Prædicta regula licèt vera, non tamen omnino satisfaciens.*

Sed licèt hæc regula ordinariè vera sit; tamen non omnino satisfacit; quia illa etiam, quæ generatim præcepta sunt lege diuina, vel naturali, possunt varijs modis magis vel minus perfectis determinari, & lex humana non potest præcipere quamcunque determinationem, vt temperantiam per ieiunium in pane & aqua, vel quid simile; ergo alia regula necessaria est ad discernendum, quis modus obseruari possit, ac debeat in hac determinatione legis naturalis, aut diuinæ. Et præterea positiuum præceptum non semper est per modum determinationis alicuius præcepti diuini, aut naturalis, solùm quoad circumstantias sed etiam quoad totum actum, quia lex humana non supponit semper naturale, vel diuinum præceptum illius actus, quem ipsa præcipit, sed ad summum supponit generalia principia, vt delicta esse punienda, prætia rerum debere esse iusta, vel similia: lex autem humana prudenti arbitrio determinat genus pœnæ, vel taxam prætij, &c. Hoc autem modo omnis operatio studiosa in particulari determinatur per rationem & arbitrium humanum, & tamen non semper potest talis determinatio fieri per legem humanam, licèt honestissimè fiat, proprio arbitrio, vt per se constat.

Dicendum igitur censeo, nullam aliam regulam in hoc assignari posse, præter eam, quæ ex conditionibus legis suprà in communi positis colligi valeat: nimirum, illum actum virtutis posse esse materiam legis humanæ, qui ad bonũ finem talis legis moraliter necessarius, & ad cõmune bonum valde vtilis, & communitati hominum, eorumque ordinariæ facultati accommodatus sit: has enim conditiones diximus esse necessarias ad legem; & ideò ab illis etiam sumenda est mensura seu regula materię humanę, ac ciuilis legis. Idemque cum proportione dicendum est de prohibitione vitiorum: illa enim vetanda sunt per ciuilem legem, quæ communitati humanæ noxia sunt, & cum morali vtilitate reipublicæ prohiberi possint & puniri. Quando autem vitia non sunt noxia communitati, vel ex rigurosa punitione illorum maiora mala timentur, permittenda potius sunt, quàm cohibenda per leges ciuiles. Quapropter in particulari ad applicandam hanc regulam necessaria est prudentia legislatoris; neque aliquid aliud certum in hoc puncto dici aut affirmari posse existimo. 16.

Superest verò difficultas de actibus indifferentibus: nam ex dictis sequitur non posse esse materiam legis humanæ, nec præcipientis nec vetantis. Primùm patet, quia non omnes actus moralium virtutum per hanc legem præcipi possunt; ergo multò minus poterunt præcipi actus indifferentes, quia minus vtiles sunt ad communem bonum actus indifferentes, quàm actus boni, & valde perfecti; sed hi propter suam excellentiam non cadunt sub humanam legem, ergo illi propter suam inutilitatem non poterunt, per legem ciuilem præcipi. Et confirmatur, quia lex non potest præcipere, vt isti actus fiant manentes (vt sic dicam) in sua indifferentia, quia sic essent mali in indiuiduo; quod autem malum est, præcipi non potest; nec etiam potest lex præcipere, vt fiant propter aliquem finem extrinsecum honestum: nam finis operationis non cadit sub præceptum humanum, sed tantum operatio ipsa, vt paulò pòst dicemus. Secundum verò de lege prohibente patet, quia non potest prohiberi nisi malum: in his autem actibus indifferentibus vel nulla est malitia, vel si, in indiuiduo aliquam habent vt indifferentes sunt, & fiunt, illa est minima, quæ non potest prohiberi per legem humanam, cùm dictum sit, non posse legem humanam prohibere omnem malitiam. Consequens autem videtur esse contra vsum legum humanarum, quæ multa indifferentia vetant, vel præcipiunt. Quod videtur etiam supponere Aristot. in descriptione iusti legalis supra relata. Item hac ratione dicunt Theologi quædam esse mala, quia prohibita per legem humanam, quia per se talia non erant; igitur ante legem erant indifferentia: nam si fuissent bona, non potuissent fieri mala per legem. Et eadem ratione quædam erunt bona, quia præcepta; ergo ante præceptum non sunt bona, erunt ergo indifferen- 17. *Aristot.*

tia,

tia, quia si fuissent mala, præcipi non potuissent.

18. Respondeo, actum indifferentem dupliciter considerari posse, primò secundum se, quatenus propter se fieri vel caueri potest, & vt sic concedo non esse materiam legis humanæ præcipientis, aut vetantis, sed tantùm permittentis; vt probat ratio facta. *D. Thom.* Imò sentit Diuus Thomas quæst. 93. artic. 2. nullius legis esse posse materiam, nisi quoad permissionem, quod verum est, loquendo de tali actu in sua specie considerato, vel quantum ad suam positiuam rationem; si tamen in indiuiduo consideretur quantum ad carentiam honesti finis, seu quantum ad omissionem eius (vt sic dicam) si propter se tantum fiat, sic prohibetur per legem naturalem, iuxta doctrinam eiusdem D. Thomæ 1.2. q. 18. artic 9. Veruntamen sub hac ratione non cadit sub prohibitione legis humanæ, vt etiam probat ratio facta: quia est ex minimis, de quibus lex ciuilis non curat. Alio verò modo potest considerari actus indifferens ex obiecto vt vtilis ad aliquod commune bonum reipublicæ, vel ad vitandum graue malum eius, & vt sic clarum est, posse præcipi aut vetari per leges ciuiles, tum quia potestas ad aliquem finem, consequenter est ad omninò necessaria ad illum finem, tum etiam quia actus indifferens sub ea ratione, de se est consentaneus rationi & honestus. Si enim actus indifferens ordinatus ad commoditatem naturæ priuatæ personæ non est otiosus, sed de se honestè fit; multò magis id habebit, si propter commune bonum fiat, intercedente vera necessitate aut sufficienti vtilitate, vt sæpè potest interuenire, vt de se constat. Vnde tunc ex parte legislatoris iusta est talis lex, quia est vtilis communi bono, & non est de re mala, sed quæ potest bene fieri. Ex parte verò subditorum, licèt ad illam legem implendam necessarium non sit illos operari propter eundem finem, quem legislator intendit; ob rationem factam, quod finis legis non cadit sub lege, nihilominus ad obligationem legis satis est, quod ille actus de se non est otiosus, nec inutilis, & quod potest honestè fieri, si subditus velit materiam talis legis exequi, obseruando omnes alias circumstantias, quas naturalis ratio postulat, vt actus in indiuiduo honestus sit.

19. Vnde tandem potest considerari differentia inter actum bonum & malum, quod actus si per se, & intrinsecè malus sit, nunquam potest per legem humanam præcipi, licèt possit permitti, quia nunquam est ab illo separabilis malitia, vel prohibitio superioris legis, vt patet ex dictis in prima assertione At verò actus bonus ex obiecto, qui potest per se & propter se honestè fieri, seclusa lege prohibente; nihilominus potest prohiberi per humanam legem, etiam ciuilem, & fieri malus ratione prohibitionis, qui aliàs de se erat bonus. Ratio est, quia si actus sit malus in specie sua, quandocunque exercetur retinet illam malitiam, & ideò non potest præcipi, quia ad malum sufficit quicunque defectus: actus autem bonus, licèt ex specie sua talis sit, potest in exercitio esse malus, quia potest tale exercitium esse prohibitum, & ita iam deerit illi actui circumstantia aliqua debita ex vi legis, & ideò iam erit malus, quia malum ex quocunque defectu. Sic licet facere si sacrũ bonum fit, id facere in feria sexta parasceues, non erit bonum, quia deest illi debita circumstantia temporis ratione prohibitionis, idem est de ieiunio in die Dominica, de quo exemplo vide si placet, quæ scripsimus tractat. 2. de Relig. lib. 2. cap. 4. n. 6. & quidem *D. Thom.* S. Thom. 2. 2. q. 147. art. 5. ad 3. expressè asserit non esse à peccato immunem, qui die Dominica ieiunaret. Et in legibus ciuilibus potest idem considerari: nam donatio liberalis de se bona est, & nihilominus potest ex iusta causa per legem ciuilem prohiberi, & fieri mala solum quia prohibita. Et sic de alijs. Potest etiam hoc declarari ex alio principio, quod leges humanæ possunt mediocritatem constituere in actionibus humanis. Vnde fieri potest, vt actus, qui seclusa lege positiua, seruaret medium virtutis, posita lege prohibente, iam non seruet medium, & peccet per extremum, sicut peccaret per defectum, si lex præciperet actum, & non fieret.

20. Et hinc etiam obiter intelligitur, quomodo lex humana dicatur constituere medium in materijs virtutum, id enim facit imponendo necessitatem operandi in talibus materijs iuxta exigentiam earum. In quo est notanda differentia inter præcepta affirmatiua & negatiua, quòd affirmatiua regulariter supponũt intrinsecam honestatem in actu, quem præcipiunt, & consequenter medium virtutis in materia eius, vt patet in præcepto ieiunij, & similibus, non tamen supponunt necessitatem, sed faciunt. Quia medium virtutis habet latitudinem & varietatem, & ideò non omne id, quod est de se honestum, est per se necessarium: lex autem humana potest hanc necessitatem ponere, qua posita, ille actus iam est necessarius ad honestatem talis virtutis. Et hoc sensu dicitur constitui per talem humanam legem in tali specie virtutis, vtique quoad necessitatem, non quoad honestatem. Dixi autem, *regulariter loquendo*, propter actus indifferentes, in quibus non videtur supponi honestas, quanquam si sumantur, vt ordinati ad finem, propter quem lex eos pręcipit, honesti sint, quam honestatem haberent sic facti, etiam si sine lege fierent, non tamen haberent necessitatem. Atque ita in vniuersum præceptũ affirmatiuum humanum facit potiùs necessitatem, quàm honestatem. At verò præceptum negatiuum purè humanum, ex se non supponit malitiam in actu, quem prohibet, sed facit: sic enim dicuntur multa esse mala, quia prohibita, & ratio est, quia malitia consistit in carentia rectitudinis debitæ; ante præceptum autem huiusmodi nullum erat debitum, & ideò carentia actus erat negatio, non priuatio moralis, ac proinde nec malitia erat: posita autem lege insurgit debitum, & carentia transit in rationem priuationis, atque ita insurgit malitia ex vi legis positiuæ. Ad eius autem speciem intelligendam consideranda est materia legis, vel motiuum virtutis, sub quo talis actus prohibetur per legem: nam tunc pertinet malitia ad vitium contrarium illi virtuti; vt v. g. effusio sanguinis in Ecclesia, quatenus per legem Ecclesiasticam prohibetur, non pertinet ad iniustitiam, sed ad sacrilegium, quia illa prohibitio fit intuitu reuerentiæ debitæ loco sacro, quod ad religionem spectat. Et idem est in omnibus peccatis commissionis, quæ repugnant formaliter præceptis negatiuis, seu prohibentibus: nam in alijs malitijs omissionis, quæ repugnant directè præcepto affirmatiuo, ex honestate actus contrariè oppositi, insurgit propria determinatio seu specificatio omissionis. Et ita etiam constat, quomodo leges humanæ habeant pro materia actus vitiorum, secundum species suas

Possset

21. Posset præterea circa hanc materiam tractari an modus virtutis cadat sub præceptum, an actus difficiles, & ardui possint præcipi per legem ciuilem. Sed hæc commodius dicentur infrà explicando obligationem huius legis, & modum implendi illam. De modo autem, quo lex ciuilis differat à canonica ex parte materiæ dicemus lib. seq. cap. 2.

CAPVT XIII.

An lex ciuilis tantum possit externos actus præcipere, aut prohiberi.

1. *Actus humanus duplex interior, & exterior, & hinc tanquã à forma morali habet, quod sit humanus, & moralis.*

ACtus humanus (de quo solo lex potest proximè ferri) duplex est, vt ex 1. 2. q. 18. & sequentibus constat, interior & exterior, qui inter se ita comparantur, vt exterior non possit esse fine interiori: ab illo enim tanquam à morali forma habet, quod humanus, & moralis sit. Vnde exterior actus humanus est veluti compositum quoddam ex actu exteriori, corporis v.g. (ita enim nunc loquimur) & ex interiori actu voluntatis tanquam ex materia visibili, & forma per se inuisibili; sicut homo componitur ex corpore & anima, & de hoc actu nulla est quæstio, quin possit esse materia humanæ legis. Tantum ergo superest inquirendum, an solus ille sit materia humanæ legis; aut etiam interior esse possit vel per se, vel vt coniunctus exteriori. Vnde simul etiam oportebit inquirere, vtrum actus exterior per legem humanam præcipiatur, vt voluntarius est, vel solum vt actus quidam exterior est. Sub actu autem (vt sæpè monui) comprehendimus omissionem actus humani, cõstat enim, hanc etiam esse præceptum per legem negatiuam, vel prohibitam per affirmatiuam: nam qui actum præcipit, consequenter prohibet eius omissionem.

2. *Lex merè humana non potest præcipere actum purè internum directè, & secundum se.*

Dico ergo primò. Lex merè humana non potest præcipere actum purè internum directè, & secundum se. Hæc assertio in sensu statim explicando communiter recepta est, sumiturque ex l. *Cogitationis pœnam nemo meretur*, ff. de Pœnis *Pœnam*, vtique, ciuilem; quia, scilicet, ius ciuile per se non versatur circa internos actus. Nam quia illos naturaliter, ac per se punire non potest, ideò nec illos præcipere, aut prohibere potest: nam potestas legislatiua est etiam coactiua, vt diximus, & ita si coactiua esse non potest respectu interioris actus, neque legem ferre circa illum potest. Dixi autem *actum purè internum*; quia oportet, vt in sola mente sistatur. Nam si cupiens v.g. occidere, aliquo modo intentet exteriorem actum, & in illo prodere incipiat, quamuis effectum non assequatur, sæpè aget contra legem, & incurret pœnam eius. Quomodo aliquando dicitur in iure, aliquem puniri, *vel quia cogitauit*, scilicet, exterius inchoando, vel per consilium, vel per aliquam actionem, quæ casu non habuit effectum. Sicque intelligitur lex *Quisquis*, C. Ad leg. Iul. maiestatis, & l. *Diuus*, ff. ad leg. Cornel. de Sicarijs. Quibus locis alia iura circa hoc Glossa, & Doctores adnotant, & latè Felin. tract. 1. Quando conatus puniatur, & Nauarr in capite *Si quis non dicam*, de Pœn. dist. 1. nu. 5. Ratio autem huius limitationis est, quia iam tunc est actus exterior, licèt non consummatus, & ideo prohiberi potest à lege humana, & puniri vel leuiori pœna, vel aliquando etiam ordinaria iuxta materiæ grauitatem.

Lex. Quisquis. L. Diuus. Glossa. Felinus. Nauar.

A Ratio verò principalis assertionis est, quia potestas humana legislatiua solum ordinatur ad exteriorem pacem, & honestatem communitatis humanæ, ad quam nihil referunt actus, qui in pura mente consummantur. Item quia hæc potestas immediatè nascitur ab ipsa communitate humana media ratione naturali: nulla autem ratio dictat, quòd communitas humana possit dare potestatem immediatè, & per se super actus merè internos, cum illi sint omnino extra cognitionem suam, ac proinde etiam sint extra forum suum. Denique hoc optimè declarat D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 5. ex Seneca 3. de Benef. quia vnus homo naturaliter non subditur alteri secundum animam, sed secundum corpus. *Errat enim* (inquit ille) *si quis putat, seruitutem in totum hominem descendere, pars enim melior excepta est. Corpora obnoxia sunt, & adscripta dominis, mens sui iuris*
B *est.* Solum enim potest inueniri subiectio inter homines, quatenus inter se communicationem habere possunt, & actiones vnius possunt alijs esse vtiles, vel nociuæ, & ideò solum de his actibus possunt præcepta humana dari, qui ad exteriorem dispositionẽ rerum humanarũ pertinere possunt. 3.

Potestas humana legislatiua solum ordinatur ad exteriorem pacem & honestatem communitatis humanæ

D. Thom. Seneca. Nemo naturaliter alteri subditur secundum animam, sed tantum secundum corpus.

Lex Ecclesiastica quodammodo est diuina.

Si quis autem has rationes attentè consideret, facilè intelliget, solum procedere de lege humana, quatenus per potestatem à sola ratione naturali manantem ferri potest, quæ lex cum ciuili coincidit; non verò procedere in lege Ecclesiastica, quæ procedit à superiore potestate, ordinata ad altiorem finem, & habente altiorem originem. Manet ergo de illa lege specialis difficultas, quæ ex speciali ratione illius nascitur, & ideò in librum quartum illam tractandam relinquimus. Et ob hanc causam loquutus sum in assertione de lege merè humana: nam
C Ecclesiastica quodammodo est diuina, & in hoc sensu nulla est difficultas in assertione. 4.

Sed obijci potest; nam sequitur, non posse legem ciuilem prohibere aut præcipere actum externum omnino occultum, qui in iudicio humano probabilis non sit; consequens autem est falsum; ergo. Sequela patet, quia talis actus non potest puniri per legem purè humanam; ergo nec prohiberi, quia potestas legislatiua semper habet coactiuam adiunctam, vt sæpè cum Arist. diximus. Antecedens patet, quia tale delictum non potest puniri per iudicium humanum; ergo nec per legem humanam, quia eadem est potestas ad vtrumque actum, & confirmatur, quia tale delictum non est probabile in humano iudicio; ergo nec potest in illo iudicari, quia iudicium humanum non fertur, nisi secundum allegata & probata. Primum autem consequens pla-
D nè falsum est, quia aliàs non peccaret, qui legem humanam occultissimè non seruaret, quod dici non potest, quia lex non tantum prohibet, ne actus publicè fiat, sed simpliciter, ne fiat; tum etiam, quia non prohibet actum solùm ratione scandali, aut notorietatis, sed ratione sui, quia vel malus est, vel ex vi prohibitionis legis fit malus. Tum denique quia lex præcipiẽdo constituit actũ in tali specie, vel mediocritate virtutis, & ideò qui ab illa discrepat, quantumuis occultè contra virtutẽ agit, ac subinde peccat. Vt si lex taxat pretium tritici, si quis cariùs illud vendat occultè, omninò contra iustitiã agit, & sic de alijs. 5.

Obijcitur legem ciuilem non posse esse circa actum externum, qui non potest probari, cum non possit puniri omnino cultum.

Pro solutione supponenda est vulgaris distinctio de actu dupliciter occultò, scilicet, per se, & natura sua, vel per accidens, ex defectu probationis, cuius quidem capax erat actus de se 6.

Actus dupliciter occultus, per se, & per accidens

Caiet. *Castro.* *Simancas.* spectatus, de facto tamen defuit. Quam distinctionem bene tractat Caiet. 2. 2. q. 11. art. 3. Castro lib. 2. de Legib. pœnal. cap. vlt. & Simanc. in Catholic. Instit. tit. 42. Actus ergo mentales, ac merè interni sunt per se, & natura sua occulti alijs hominibus extra operantem, quia homines non cognoscunt naturaliter, nisi ministerio sensuum, & ideò quæ per sensibiles effectus, vel signa non manifestantur, per se, & natura sua sunt extra cognitionem humanam: huiusmodi autem sunt actus merè interni, & ideò dicuntur per se occulti. Actus verò qui exterius prodeunt, sensibus percipi possunt, & ideò non sunt per se occulti; contingit autem ignorari propter absentiam testium, & sic non posse probari, & tunc occulti quidem sunt, tamen per accidens, quia illa testium absentia est accidentaria. Assertio ergo posita procedit de actibus internis, ac subinde per se occultis; obiectio verò procedit de actibus externis per accidens occultis, de quibus fatemur esse posse materiam legis humanæ, & per illam prohiberi, vt probant rationes factæ, & rectè docent auctores allegati, & Palud. 4. dist. 17. q. 2. *Palud.* *Nauar.* *D. Thom.* Nauar. de Pœnit. dist. 5. in princ. n. 27. vbi alios in eandem sententiam refert. Allegat autē D. Thomam Quodlib. 4. art. 12. significantem, peccatum occultum etiam externum non cadere sub humanam iurisdictionem; sed D. Thomas non negat simpliciter, cadere sub iurisdictionem hominis, sed solum quoad actum iudicandi de illo inquirendo, vel alio simili modo, quia hic actus supponit notitiam aliquam humanam tanquam fundamentum inquisitionis, & iudicij: secus verò est de actibus iurisdictionis, qui per sententiam generalem, & per leges exerceri possunt, quia illi optimè cadere possunt in actus per se cognoscibiles, etiam si per accidens occultissimi sint.

7. Ad obiectionem ergo negatur consequentia, & ratio differentiæ inter vtrumque actum est, quia multum refert ad morales effectus, quod actio sit natura sua insensibilis, vel sensibilis, quia iurisdictio hæc datur hominibus modo connaturali, ac subinde proportionato naturæ, & ideò datur super eas actiones, quæ per se, & natura sua cognoscibiles sunt humano modo; non verò super alias per se occultas, quia ex se sunt extra humanum forum. Nec in prioribus considerari potest accidentalis ille status occultus in ordine ad vniuersalem potestatem; tum quia lex generaliter datur de actibus secundum conditionem naturalem eorum, & circumstantiæ accidentariæ non mutant, nec impediunt efficaciam legis; tum etiam, quia non deest modus humanus, quo possint tales actus dirigi, & cohiberi per legem abstrahendo ab illa circumstantia.

8. Vnde vlterius addimus, quoties lex absolutè disponit de huiusmodi actu, illum simpliciter præcipiendo, aut vetando, comprehendere actum externum occultum, nisi addantur in lege verba limitantia illam ad actum publicum, vel notorium. Ratio est, quia lex indefinitè lata, & nihil distinguens, per se loquendo extenditur ad omnia, quæ sub verbis eius comprehenduntur. Ad difficultatem autem in contrarium eum eadem proportione & distinctione respondetur, actum talem per se esse punibilem per legem humanam licet per accidens ex defectu probationis puniri per homines non possit. Cuius signum est, quia quacunque ratione perueniat delictum ad sufficientem hominum notitiam, puniri poterit, licèt in principio fuerit occultissimè commissum,

Lex indefinitè lata per se extenditur ad omnia quæ sub eius verbis comprehenduntur.

A quod non ita est de actu merè interno. Vnde interdum poterit lex humana per se ipsam punire delictum sic occultum, imponendo pœnam ipso facto sibi proportionatam, vt latiùs dicemus tract. de Lege pœnali, ideoque rectè potest oriri aliquando obligatio ad restituendum ex vi talis transgressionis humanæ legis, vt rectè in argumento dicebatur.

Dico secundò. Lex purè humana, seu ciuilis potest indirectè, seu per quandam consequutionem præcipere actum interiorem voluntatis, & intellectus, quatenus connexi per se esse possunt cum actu exteriori præcepto vel prohibito. Hoc est certum apud omnes, & per se satis clarum, quia actus exterior præcipitur per legem vt humanus, & liber, sed non potest esse humanus, & liber sine interiori; ergo necesse est, vt actum interiorem saltem indirectè & consequenter præ- 9. *Lex purè humana potest indirectè præcipere actum interiorem.*

B cipiat. Quomodo enim lex præcipiet homini, vt faciat, nisi possit præcipere, vt velit facere, cum voluntate facturus sit. Et proportionali ratione, si lex humana prohibeat facere aliquid, prohibet etiam velle efficaciter facere idem. Imò non solum lex prohibens actum externum, consequenter prohibet aliquam voluntatem internam; sed etiam lex præcipiens actum externum pro aliquo tempore, consequenter prohibet habere pro illo tempore voluntatem non faciendi, seu nolitionem faciendi, vel etiam voluntatem faciendi alium actum incompossibilem, quia necesse est, vt prohibeat quidquid incompossibile est obseruationi legis: quilibet autem ex his actibus voluntatis est incompossibilis obseruationi talis legis, vt constat. Atque hinc etiam fit, vt eo ipso, quòd lex prohibet aliquid facere, prohibeat etiam habere propositum absolutum faciendi; &

C è conuerso si præcipit aliquid facere, consequenter prohibet propositum non faciendi debito tempore, licèt propositum actus interior sit, quia eo ipso quòd actus exterior est prohibitus, est malum obiectum respectu voluntatis, & ideò consequenter fit, vt talis voluntas eius sit mala, ac subinde prohibita mediante obiecto suo.

Dices; ergo eadem ratione erit prohibitum omne desiderium etiam inefficax, omnisque complacentia circa tale obiectum, quia etiam hi actus circa obiectum malum mali sunt: consequens autem est falsum, quia illi actus non sunt per se connexi cum actu exteriori, nec impediunt per se exequutionem præcepti. Respondeo, quod attinet ad desiderium inefficax, illud ex parte obiecti semper includit conditionem aliquam, quæ attendenda est ad iudicandum de honestate vel turpitudine talis desiderij. Si ergo desideri- 10. *An desiderium inefficax possit prohiberi à lege humana?*

D rium cadat in tale obiectum non obstante prohibitione, & conditio solum sit, si possem occultè facere, vel sine discrimine pœnæ, aut alia similis, talis actus prohibitus est ex vi legis, propter rationem factam, quia versatur circa obiectū prohibitum retenta prohibitione, & formaliter est desiderium quoddam transgrediēdi legem, quod malum est & prohibitum. At verò si conditio sic talis, vt remoueat prohibitionem, non erit prohibitum, nec malum, quia iam non versatur circa obiectum malum, vt v. g. si quis habeat simplicem affectum faciendi hoc, si non esset prohibitum, per hanc conditionem remouet malitiam & prohibitionem, & appetit actum illum secundum se spectatum, qui vt sic malus non est. Et idem dicendum cum proportione est de simplici complacentia, seu delectatione in actu illo cogi-

tato:

tato: nam si talis delectatio præscindat à prohibitione, vt ordinariè fieri solet in actibus, qui solum sunt mali, quia prohibiti, eo ipso non est de obiecto malo, & consequenter non prohibetur ex vi talis legis, quia nec directè nec indirectè, vt ex dictis constat. Si autem quis delectaretur de illo actu inuoluendo transgresionem præcepti, vtputà, quia delectatur cogitans, se id facere non obstante prohibitione legis; sic complacentia esset mala; imò esset quidam contemptus legis, vel formalis, vel saltem virtualis, & ideò indirectè prohibetur per legem.

11. Ex quibus intelligi potest, duobus modis posse legem humanam prohibere, vel præcipere indirectè internum actum, scilicet, vel ex parte actus, comprehendendo illum tanquam causam formalem, seu partem actus humani completi, qui est compositus ex interiori & exteriori actu; vel ex parte obiecti actus interioris, reddendo illud prauum & contrarium rectæ rationi. Priorque modus præcipuè cernitur in actibus efficacibus & absolutis, qui ordinantur ad exequutionem operis præcepti, aut prohibiti, suntque causa eius: posterior verò modus inuenitur in actibus inefficacibus, & simplicibus qui licèt non sint causæ, suam tamen rationem sumunt ab obiectis, & ratione illorum boni, vel mali fiunt. Denique in priori modo actus interior aliquo modo est materia legis, estque (vt sic dicam) compræceptus per legem, quia per se præcipitur actus humanus sensibilis, compræcipitur autem pars, & quasi forma eius, etiam si insensibilis & spiritualis sit, sicut per se generatur homo, & anima congeneratur suo modo, quatenus forma hominis est, saltem quoad vnionem cum materia. Et ideò secundum hunc modum non solum potest præcipi actus interior, qui est voluntas operandi, sed etiam omnis ille actus mentis, sine quo actus exterior præceptus esse non potest, Vt, si miles præcipitur custodire arcem, consequenter præcipitur vigilare & attendere, & si superior præcipit studere, attentionem & applicationem animi compræcipit, & sic de alijs, vt notat Syluest. verbo *Hora*, q. 11. & dicemus infra latius, tractando de lege canonica. At verò in posteriori modo actus interior non est materia legis humanæ, sed versatur circa materiam legis humanæ, & ex mutatione morali, quæ per legem fit circa illam materiam, resultat malitia in interiori actu propositi, aut desiderij de tali materia prohibita, ad eum modum, quo vnum relatiuum resultat ex mutatione alterius extremi, & ideò talis mutatio non excedit potestatem humanam. Solum poterat hic superesse difficultas, an possit alio modo prohiberi per legem humanam; vel præcipi actus interior cum exteriori, cum quo neutro ex dictis modis connexus sit. Sed hæc difficultas specialis esse videtur in legibus canonicis, & ideò in lib. 4. commodiùs tractabitur.

CAPVT XIIII.

Vtrum actus præteritus posit esse materia legis humanæ.

1. IN triplici statu possunt considerari actus humani futuri, præsentes, & iam facti. De futuris nulla est quæstio, quia certum est, & pro illis maximè poni leges humanas cap. 2. & cap. vlt. de Constit. & in l. *Leges, & constitutiones*, C. de Legib. Ratio est, quia lex ponitur vt regula operationis; regula autem supponi debet ad opus: est

L. Leges & cõstitutiones.

enim suo modo principium actionis, & ideo maximè datur propter futuram actionem. De præsentibus actionibus nihil distinguimus; sed cum præteritis eas numeramus, quia iam supponuntur factæ absque lege; etiam si contingat, simul tempore existere; vel certè si ponamus fieri ex vi legis, in eodem momento, in quo datur lex, iam comparantur ad legem per modum futuri. Sed hic operandi modus in Angelis potius, quàm in hominibus concipi potest. Igitur de præteritis est quæstio. Et ratio dubitandi oritur ex proximè dictis, quia materia alicuius regulæ non est effectus iam factus: nam ad illum nihil conferre potest; lex autem est regula actus; ergo non potest habere pro materia actum præteritum. In contrarium verò est, quia dicta iura docent, posse legem humanam disponere de Præteritis, si legislator velit. Distinguenda est ergo duplex lex, quædam dicitur declaratiua, alia constitutiua iuris, quarum legum differentia ex ipsis vocibus satis nota est. Nam lex declaratiua non condit ius, quatenus talis est; sed declarat quid secundum aliud antiquius ius fieri debeat, aut non fieri: lex autem constitutiua nouum introducit ius, quantum in ipsa est. Deinde distinguere oportet effectus legis præcipuè tres, obligare, scilicet, pœnam imponere, & actum irritare.

Ratio dubitandi.

Lex alia declaratiua, alia constitutiua.

Dico ergo primò. Lex declaratiua, quantum in se est, comprehendit non tantùm futura, sed etiam præterita. Est communis sententia Abbatis, Decij, Felin. & aliorum in cap. vltim. de Constit. Bartholi, & Legistarum in l. *Omnes populi.* ff. de Iustit. & iur. & in dicta l. *Leges*, & sumitur ex Authentica de Filijs ante dotalia instrumenta natis, collat. 3. Exemplum sumi potest ex cap. *Vt lex.* 27. q. 1. vbi Innoc. Papa præcipit, separari clericos in sacris, & religiosos professos ducentes vxores, & subdit. *Huiusmodi namque copulationem, quam contra Ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus.* De quo textu dubitari potest, quia materia illa iuris humani est, & verbum *Censemus* est ambiguum: nam potest significare, vel iudicamus, vel statuimus, vt docet Gloss. in Clement. vnic. de Concess. præben. Sed nihilominus lex illa declaratiua fuisse videtur; tum quia verbum *censeo* in rigore latino, & in frequentiori vsu magis significat, arbitrari, & mẽtem suam aperire; tum maximè, quia Pontifex reddit rationem antiquam suæ decisionis, quæ est sufficiens signum legis declaratiuæ, vt ibi Glossa, & Panormit. notant, & sumitur ex Barth. in dicta l. *Omnes populi.* n. 44. Quod maximè procedit, quando ratio non tantum est motiua, sed etiam decisiua, id est, de se sufficiens ad ostendendam malitiam actus, seclusa noua lege, vt benè notat Nauarr. in cap. *Si quando*, de Rescript. except. 21. n. 4. Talis autem est ratio Pontificis in dicto cap. *Vt lex*, & ideò non videtur dubium, quin ius declaratiuum tradat, quod extendatur etiam ad matrimonia, quæ illud decretum antecesserunt, quia ante illud decretum talia matrimonia erant contra Ecclesiasticam regulam. Vnde in singulis legibus verborum proprietas, & materia, ac ratio legis diligenter expendenda sunt, ad discernendum, an lex sit declaratiua. Clarius exemplum est in cap. vlt. de Sponsa duorum, vbi matrimonium contractum & consummatum post aliud ratum, & nondum consummatum, censetur nullum, quod ad præterita extenditur. Aliud est in cap. *Gaudemus*, de Diuortijs.

2. *Lex declaratiua quantum est in se non tantum futura, sed etiam præterita comprehendit.*

Felin. Bartholus. Authentica. Cap. Vt l. Inno. Pap.

Barth.

Nauar.

Ratio verò est, quia lex declaratiua non est re- 3.

gula

Lex declaratiua non est regula actionis, sed supponit, & interpretatur eã.

gula actionis, sed supponit, & interpretatur illã; ergo ante legem declaratiuam erat lex, vel ius inducens obligationem, vel alium effectum; ergo lex quæ declarat tale ius, supponit semper habuisse talem effectum: nam effectus antiqui iuris non pendet ex declaratione posteà futura. Vnde confirmatur, quia noua declaratio nihil denuo constituit, argumento l. *Hæredes*. §. 1. ff. de Testam. ibi, *Nihil enim nunc dat, sed datum significat*; ergo lex declaratiua ex se non habet nouum effectum; ergo quantum in se est, æquè comprehendit præteritum, ac futurum. Sed obijci potest, nam si ratio est efficax, non solùm probat hanc legem extendi posse ad præteritum, sed necessariò ita esse, nec posse per legem humanam limitari, quia ad præteritum non est potentia. Consequens est falsum: nam leges declaratiuæ interdum addunt has particulas, *Ex nunc, In posterum*, & similes, vt limitent legem, ne ad præterita extendatur. Assumptum patet ex cap. vnic. de Postulatione Præla. in 6. vbi prohibentur quædam formulæ eligendi & postulandi de se ineptæ, & tamen additur particula, *De cætero*, quæ indicat solam prohibitionem in futurum, vt ibi notat Glossa. Simile exemplum est in cap. *Aqua*, de Consecrat. Eccles. vel altaris, vbi declarat Pontifex, violatam Ecclesiam non posse reconciliari per sacerdotem, sed per Episcopum tantum, & nihilominus addit particulam *De cætero*; imò statim præcipit sustineri reconciliationes prius factas à sacerdotibus.

L. Hæred.

4. *Satis fit obiectioni.*

Respondetur; argumentum conuincere, sistendo in vi legis declaratiuæ, vt talis est, sicut de illa loquuti sumus, illam de se extendi ad præteritum tempus pro quo cõstat fuisse latam legem aliam, quæ delaratur. Vnde si declaratur aliquid esse contra ius naturale, ibi virtute decernitur, actus contrarios tali iuri semper fuisse malos; si verò declaratur legem aliquam fuisse irritantem, consequenter declaratur, actus præteritos factos à tempore talis legis fuisse de se nullos, & sic de alijs. Oportet tamen aduertere, aliquando non esse legem purè declaratiuam, sed habere aliquid admixtum legis constitutiuæ ex potestate legislatoris declarantis. Et tunc quantum ad id, quod addit præter nudam declarationem, non extenditur ad præterita, sed ad futura tantum, iuxta ea, quæ inferiùs dicemus. Exemplum est in capite *Quantæ*, de Sentent. excomm. vbi per verbum *Interpretamur*, declarat Pontifex, sub percussoribus Episcopi comprehendi, non solum qui positiuè cooperantur, sed etiam qui non obstant, cùm possint, quæ declaratio non est pura, sed per potestatem condendi legem, potius quam per interpretationem facta. Et ideò talis interpretatio in rigore non extenditur ad præterita, nisi aliud expressè declaretur. Nam interdum fieri solet extensio talis declarationis ad præteritum ex peculiari voluntate ipsius legislatoris satis expressa, cuius rei inter alia est vulgatum exemplum in declaratione Sixti V. circa suum Motũ proprium de Illegitimis & de Receptione religiosorum.

Legem aliquando esse partim declaratiuam, partim constitutiuam.

Cap. Quanta.

Motus proprius Sixti Quinti

5. *Effectus legis tres obligatio in conscientia, pœna, & irritatio.*

Deinde oportet distinguere illos tres legis effectus, qui sunt obligatio in conscientia, cui respondet culpa in transgressione legis, item pœna, & irritatio actus: nam in illis non procedit semper eadem ratio. Quando enim lex est purè declaratiua obligationis antiquæ legis, negari non potest (per se loquendo) quin obligatio anteà fuerit, & consequenter, nec vitari poterit, quin fuerit culpa contra illam agere. Per accidens autem potuit hic effectus impediri, quia fortasse ante illam declarationem ius ignorabatur, vel non ita intelligebatur etiam à viris doctis; quamuis re vera iam existeret, & quoad hoc habere potest magnam vim lex declaratiua, vt posteà sit culpa, quę anteà excusabatur per ignorantiam. Et hic videtur fuisse casus in d. c. vnic. vt Gloss. ibi sentit, & ideò lex illa vtitur verb. *Prohibemus*, quæ prohibitio, vt talis fuit, non potuit ad tempus præteritum extendi. Et fortasse actus ibi prohibiti non erant irriti ex natura rei, vnde cùm antea non essent speciali iure Ecclesiastico prohibiti, multò minus erant irriti ex vi illius; & ideò in nouo decreto irritante meritò additur particula *De cætero*, pro solis enim futuris temporibus addebatur. Atque ideò obseruare oportet in omni noua lege prohibente, vel puniente id, quod per se malum erat, vel anteà prohibitum: nam licèt posterior lex sit declaratiua prioris iuris, nihilominus quãtum ad id, quod de nouo statuit, vel addit, non extenditur ad præterita, vt ex dicendis patebit.

Cap. vnic. Glossa.

Quantum ergo ad effectum pœnæ, si lex non addat pœnam de nouo, sed declaret in tali actu incurri ipso facto ex vi antiqui iuris, consequenter declarat per singulos actus incursam fuisse in præteritis temporibus: est enim eadem ratio. Hoc autem etiam est intelligendum per se loquendo: nam ratione ignorantiæ fieri potest, vt effectus pœnæ non extendatur ad præteritos actus, etiam si lex sit declaratiua quoad ipsam pœnam. Quia vt infrà suo loco ostendam, qui excusatur à culpa, in omni rigore excusatur à pœna, etiam si ipso iure lata sit. Sed non obstante declaratione præteritæ actiones excusantur à culpa ratione ignorantiæ, vt dictum est; ergo & à pœna. Loquimur autem de propria pœna: nam si solum sit indecentia quædam, seu irregularitas, hæc non excusabitur propter ignorantiam, nisi sit verè in pœnam imposita. An verò ignorantia solius pœnæ illam excuset, infrà tractabitur. Denique idem dicendum est de alio effectu, qui est irritare aliquem actum, vel effectum: hic enim effectus non impeditur propter ignorantiam totius legis, quando non est pœna propriè sumpta, quia non pendet ex culpa, & lex per se habet efficaciam ad impediendum valorem actus. Et ideò quoties lex declarat nullitatem actus ex vi legis antiquæ, talis declaratio locum habet in actu præterito simili modo facto, etiam si fortasse ignorantia interuenerit. 6.

Qui excusatur à culpa in omni rigore excusatur à pœna si à ipso iure statuta propriè sit pœna: secus si solum sit indecentia, seu irregularitas: nisi hæc etiam sit verè in pœnam posita. Quid autem de irritatione.

Circa hoc autem est vltimò obseruandum, hanc nullitatem aliquando esse ex defectu conditionis iure diuino necessariæ ad valorem actus, vt si lex declaret sacramentum. v. g. Confirmationis datum sine balsamo non valuisse, & tunc lex declarans nullitatem illius actus, & causam eius, ita extenditur ad præteritum, vt non possit per se supplere, vel reualidare actum quia pendet ex iure diuino. Aliquando verò contingit nullitatem oriri ex iure humano: actum verò esse talem, vt pendeat ex efficaci consensu operantium, seu contrahentium, vt matrimonium contractum inter consanguineos intra quartum gradum est nullum, supposito iure Ecclesiastico. Et hic etiam actus non potest per legem declaratiuam posteriorem suppleri quoad præcedentes actus; sed necesse est, vt ablato impedimento iterum validè fiant per iteratum consensum contrahentium, quia ab illo pendet essentialiter talis actus, nec potest lex sola per se ipsam illum efficere. Interdum verò nullitas actus & pendet ex iure positiuo, & per ipsum met refici potest, quia 7.

non dicit intrinsecum respectum ad alium consensum. Et tunc quamuis lex declarans nullitatem actus comprehendat præteritos; nihilominus auctor legis potest illum defectum auctoritate sua supplere, vel dispensando, vel per se talẽ actum efficiendo. Et huiusmodi videtur esse casus in d.c. *Aquam*. Nam illa benedictio, vel purificatio templi institutio est humana, & forma, vel necessitas eius potuit per Pontificem vel dispensari, vel suppleri.

Lex constitutiua iuris sua natura de futuris tantũ datur.
Cap. vlt de Constit. Glossa. Felin. Nauar. Clement 1. Clement 2.

8. Dico secundò. Lex constitutiua iuris per se, & quasi natura sua non extenditur ad præterita, sed de futuris tantum datur: quoad aliquos verò effectus extendi potest ex voluntate legislatoris satis expressa, aut declarata. Tota assertio sumitur ex d. c. 2. & c. vlt. de Consti. & ex d. l. *Leges*, vbi Glossa, & Doctores, Felin. c. 2. & Nauar. in Comm. de Dat. & promiss. n. 6. Item Gloss. in c. 1. de Cleric. non resid. in 6. verb. *Receperint*, & in Clement. 1. de Testam. verb. *Deputatis*, & in Clement. 2. de Ætate & qualit. verb. *In posterum*, & in Clement. 1. de Concess. Præben. verb. *Concesso*. Ratio autem prioris partis generalis est, suprà tacta, quia lex ponitur vt regula humanorum actuum; quando autem constituit nouum ius, introducit nouam regulam operandi: ergo ex natura sua fertur pro actibus futuris, quia præteriti iam non indigent regula; imò nec sunt capaces illius. Confirmatur, quia præceptum vt tale est, non potest dari de præterito actu, sed de futuro, vt per se constat; at lex vt est constitutiua, est præceptum quoddam; ergo. Imò hinc etiam intelligitur, legem, vt legem absolutè loquendo, solum cadere in futuros actus, non in præteritos, quia lex vt lex essentialiter est præceptum, vt ex suprà dictis constat. Lex autem declaratiua, vt sic, potius est doctrina quædam, quæ optimè cadit in præterita. Quod si consideretur illa lex vt præceptum obligans ad sequendam illam declarationem vt authenticam, sic etiam præceptum illud versatur circa actus, per quos nunc iudicatur de sensu præteritæ legis, & ita non inducit obligationem nouam ad aliquem præteritum actum, vt per se constat: sed ad futuros.

Præceptum vt tale nõ potest dari nisi de futuro.

9. Ad explicandam igitur, & probandam alteram partem assertionis, distinguendi sunt legis effectus suprà numerati, quorum primus est obligatio, qui locum non habet in actibus præteritis, quatenus præteriti sunt, vt per se, & ex dictis constat, & ideò quoad hunc effectum non potest legislator, etiam si maximè cupiat extendere nouam legem ad actus præteritos, quia si illi facti sunt sine culpa, non poterunt reddi culpabiles propter legem posteà latam. At verò quoad effectum pœnæ potest lex per voluntatem legislatoris extendi ad actum præteritum, non solum quatenus habet respectum, vel tractum successiuum in futurum (quod est per se manifestum, & expressum in c. *Cum tu*, de Vsur. & est frequens in censuris ferendis) sed etiam propter actum prius commissum. Vt hoc autem locum habeat, necessariò supponendum est, talem actum fuisse malum, contra aliud ius antiquius vel naturale, vel positiuum, quia non est actus dignus pœna, nisi quatenus per illum violatur aliquod ius; per actũ autem præteritum non violatur ius posterius conditum; ergo vt possit per posteriorem legem iustè puniri necesse est vt supponatur fuisse contra aliquod ius antiquum. Hoc autem intelligendum est de propria pœna, sicut in simili nuper di-

Quid de effectu pœnæ dicendum.

xi: nam si sit sola irregularitas seu inhabilitas, potest ex præterito actu imponi, etiam sine culpa eius, cui imponitur. Idemque est de reuocatione alicuius priuilegij. Exempla sunt quoad primum in Motu proprio Pij V. de Illegitimis; quoad secundum verò in Concil. Trid. sess. 23. cap. 6. de Reformat. vbi disponit de ordinatis in minoribus, & comprehendit eos, qui ante illam legem erant ordinati.

Motus proprius Pij. V. Trident.

10. Deinde supponere necesse est, legislatorem habere potestatem ad punienda delicta non tantum commissa contra suas leges, sed etiam contra alias diuinas, vel humanas, quod per se satis clarum est, quia ad eum pertinet cura, vt omnes leges seruentur, & consequenter potestas coerciua eius extenditur ad omnes transgressiones, quarumcumque legum pertinentium ad conuenientem reipublicæ gubernationem. Ex his ergo rectè concluditur, posse Principem noua lege punire delicta prius commissa cõtra alias leges priores. Et declaratur: nam potest punire præcedens delictum per sententiam posteà datam; ergo etiam potest per legem posteà latam, quia sententia est quædam particularis lex. Oportet autem vltimò obseruare, duobus modis posse legem punire præcedens delictum. Primò pœna ipso iure imposita, & hoc rarissimè, vel nunquam fit, quia esset nimis rigorosum vnde censuræ (quę maximè solent ipso iure imponi) nunquam imponuntur propter delictũ præteritum, vt sic, de quo alibi. Alio modo designat lex pœnam inferendam à iudice, & hoc facilius fieri potest, etiam in ordine ad delicta iam commissa, quando non habebant certam pœnam taxatam, nam tunc futura erat arbitraria, & hoc arbitrium potest lex definire. Si autem prius erat pœna imposita per priores leges, vix potest augeri per posteriorẽ legem in ordine ad delicta iam commissa, quia iam illa induxerunt proprium reatũ pœnæ. Nihilominus propter aliquam vrgentem causam boni communis existimo id fieri posse à supremo Principe, quia nunquam sibi abstulit huiusmodi potestatem.

11. Atque eodẽ modo sentiendum est de alio effectu irritandi actum, raro enim potest lex de nouo irritans ad actus iam factos extendi, non tamen omnino repugnat. Quia ex iusta causa potest iudex irritare actum iam factum, & validum, per sententiam; ergo & legislator ex causa proportionata poterit idem facere per legẽ, si tamen actus irritabilis sit. Quod dico propter matrimonium, & similes actus, qui sunt natura sua, vel Christi institutione indissolubiles, & hoc ad minus sumitur ex c. *Ante triennium*. d 31. Imò in his, qui ab hominibus irritari possunt, oportet aduertere, quosdam fieri ita validos, vt sint etiã omnino firmi ex se; quia, videlicet, legitimè facti sunt, & secundũ omnes leges, quæ tunc vigebant, quando facti sunt, & huiusmodi actus semel facti moraliter loquendo, nõ possunt per subsequentẽ legem irritari, nisi fortè in pœnam alicuius noui delicti, vel propter tantam necessitatẽ boni communis, vt ad subueniendũ illi possit quis suis bonis priuari, quia per talem actũ est ius acquisitũ de se firmum & stabile. Alij verò sunt actus, qui licèt sint validi, sunt tamen infirmi aliquo modo, quia ex aliqua parte contra legem facti, & hi possunt facilius per subsequentem legem irritari: nam in illis propriè habet locum ratio facta, quòd talis irritatio tunc est iusta pœna, & ideò ex rationabili causa potest per legem fieri.

Raro potest lex de nouo irritans ad actus iam factos extendi, non tamen omnino repugnat.
Cap Ante triennium.

12. Atque hinc tandem constat vltima pars asser-

tionis nimirum, vt hæc extensio legis ad actum præteritum tam in hoc, quàm in præcedenti casu admittatur, necessarium esse, vt in lege ipsa sit satis expressa. Quod docet Panorm. in c. *Cognoscentes*, de Constit. Angel. verb. *Lex*. n. 10. Sylu. n. 23. & sumitur ex d. c. 2. & vlt de Const. Vnde si dubium fuerit, potius lex coarctanda est, ex generalibus principijs iuris, quod pœnæ, & odia sunt restrigenda, & quod leges modo maximè connaturali interpretandæ sunt; ostensum est autem extensionem legis nouæ ad præteritum quodammodo esse præter naturam legis, quæ est regula futurorum. Aduertere tamen hic vltimò oportet, aliud esse legem simpliciter disponentem cadere in actus præteritos; aliud verò non includere vllo modo res præteritas, seu iam factas. Hic enim solum primum affirmamus, & id probant iura, & rationes adductæ: secundum autem nec necessarium est, nec verum, nam lex prohibens vsum talis libri aut vestis, prohibet quidē vsum tantum futurū, tamen prohibet illum, etiam circa librum aut vestem prius factam, si absolutè, & simpliciter disponat, quia illa tantū est quasi materia remota legis; lex autem noua optimè potest versari in re antiqua, vt in materia remota. Item sæpè potest lex prohibendo aliquid futurum impedire, ne actus iam inchoatus consummetur, vt si lex denuo prohibeat, illegitimum profiteri, potest extēdi ad eum, qui iam erat nouitius, quando lex noua edita est, quia etiā ille tantū est materia remota illius legis. De quo puncto videri possunt multa, quę in vtramque partē eruditè tractat Nauar. in dicta except. 22. fere per totam.

Panorm. Angel Syluest. — Nauar.

13. Sed quæret hic aliquis, an lex expressè loquens de præterito extendatur ad præsentia, vel futura. Respondeo breuiter, regulariter loquendo totum tempus comprehendere. Ita docent Bart. in l. *Cum lege*. ff. de Legib. Bald. & alij in l. vnic. ff. de Cond. ex lege. Panormit. in cap. 2 de Constit. in princ. Angel. verb. *Lex*. n. 10. Sylu. n. 24. Et ratio est, quia lex semper loquitur l. *Arriani*. C. de Hæret, & ideò licet lex dicat, qui facit, vel fecit hoc, semper loquitur contra eum, qui in quolibet tempore facit, vel quotiescumque de illo dici potest fecisse. Item cum lex per se, & natura sua versetur circa futura, ad illa maximè ferri censetur, etiam si per verba præteriti, vel præsentis loquatur. Intelligendum autem hoc est, nisi materia legis obstet, aut aliquod absurdum sequatur, vt dicti auctores limitant ex l. *Cum lex* ff. de Legib dicente, *Cùm lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat*. Quia si indulgeret etiam in futurum, daret occasionem delinquendi, vnde potius indulgendo supponit, actum esse dignum pœna, & ideò limitat indulgentiam ad præteritum, vt in futurum prohibeat, aut prohibitum relinquat.

Legem loquentem de præterito regulariter totum tempus comprehendere. Barth. Bald. Panorm. Syluest.

CAPVT XV.

Quæ forma externa, seu sensibilis seruanda sit in ferenda lege humana.

1. Diximus de materia legis ciuilis, superest dicendum de forma, quæ potest duplex cogitari, vna externa, & sensibilis, quæ est veluti corpus legis, alia interna, & quasi spiritualis, quæ est veluti anima, seu ratio legis. De hac posteriori dicemus in cap. 17. nunc de priori. Supponimus autem ex dictis in cap. 1. legem ciuilem, quæ subditis datur, constitui in genere signi indicantis Principis voluntatem. Vnde necesse est, vt tale signū sit sensibile humanæ cognitioni accommodatum. De hoc ergo signo in generali constat, debere esse tale, vt modo sensibili Principis voluntatem indicet subditis, alioqui non esset signum humanum, & consequenter non esset lex humana; hæc ergo significatio est de substantia huius legis. Quibus autem verbis exprimi debeat, dicemus paulò inferiùs. Vnde inter conditiones legis ponit Isidor. vt sit manifesta, id est clara, *ne per obscuritatem quid in captionem contineat*, vt ait lib 5. Etym. c. 21. & c. *Erit autem*, dist. 4. id est, ne obscuritas sit occasio deceptionum & ambiguitatum. Vnde etiam conuenientissimum esse solet, vt leges simplicibus, breuibus, ac claris verbis ferantur: nam quando prolixiores sunt, plerunque sunt magis perplexæ, & ambiguitatibus expositæ.

Isidor.

2. Ex quibus colligo in forma legis sensibili duo posse distingui, scilicet, materiale signum, vt vocem, vel scripturam, & significationem, ex quibus, si inter se comparentur, scriptura, vel sonus materiale quid est, significatio autem formale; ex vtroque verò completur forma sensibilis legem constituens, seu quæ est ipsamet lex: nam cum lex sit actus humanus, est etiam quædam forma. Declarari potest exemplo formæ sacramentalis, quæ est in verbis, in eis tamen sonum verborum tanquam materiale quid, & sensum, seu significationem tanquam formale distinguimus, & ex vtroque formam sacramentalem constitui dicimus. Ita ergo est suo modo in lege; consistit enim in signo externo, quod materiam aliquam requirit, eius tamen essentia in significatione & sensu posita est. Vnde quod Aug. lib. de Catechiz. rudi. c. 9. generatim dixit, & refertur in c. *Sedulo* dist. 38. *Præponendam esse verbis sententiam, vt præponitur animus corpori*, & quod de Euangelio dixit Hierony. ad Galat. 1. *Non in verbis scripturarum esse Euangelium, sed in sensu*. cap. *Marcion*. 1. q. 1. hoc ipsum cum proportione de lege humana dici potest. Nam materialia verba nec obligationem inducere, nec alium effectum legis habere possunt, nisi quatenus indicant Principis voluntatem, & imperium: est ergo de formali ratione legis, vt sit sensibile signum. Explicandum verò superest, quale esse debeat, & an solemnitatem specialem requirat, vt in ratione legis plenè constituatur, ideoque ad externam legis formam pertineat. Distinguere autē possumus solemnitatem hanc, vel antecedentem, vel concomitantem, seu inexistentem ipsi legi, vel subsequentem, & de singulis inquirendum est.

Augus.

3. Circa primam dubitari potest, vtrum ad ferendam legem pręcedere necessariò debeat multorum consilium, atque suffragium, in quo breuiter dicendum est, hanc diligentiam esse moraliter necessariam, vt lex prudenter & rectè constituatur. Quia res est valde grauis, & pendet ex multarum circumstantiarum consideratione, quæ facilius à multis, quam ab vno attenduntur, & ob eandem causam necesse est, vt fiat lex suffragio virorum prudentum, qui & periti sint, & timorati, vt habetur in l. *Humanum*. C. de Leg. Vbi Imperatores profitentur, non aliter esse legem aliquam promulgaturos, quamuis indicent, hoc non esse absolutæ necessitatis, sed prudentiæ, & benignitatis. Vnde in rigore loquendo hæc solemnitas non est de necessitate legis: nam si Princeps solo arbitrio proprio ferat legem, valida erit, dummodo alias iusta sit.

Vt lex prudenter constituatur naturaliter ipsi opus multorum consilium, tamen in rigore non esse necessarium.

L. Humanam C. de legibus.

Quia neque ex natura rei illa solemnitas est necessaria, neque aliquo speciali iure est præscripta. Antecedens quoad priorem partem de iure naturali patet, quia illa consultatio solū requiri potest, vt lex sit iusta, & rationi consentanea; si ergo contingat, sine aliorum cōsilio Principem attingere iustitiæ æquitatem, & publicam vtilitatem in lege ferenda, non oberit valori eius omissio præuiæ consultationis; licèt fortassè malè faceret Princeps suam præcipitando sententiam, cū periculo errandi, & cum scandalo. Quoad alteram verò partem de iure positiuo probatur, tum quia nullum extat, tum etiam, quia licèt existeret, ipse Princeps posset illud mutare, vel secum pro tunc dispensare validè, etiam si in hoc peccaret. De quo puncto videri potest Barth. in l. *Omnes populi.* ff. de Legib. & Iason in l. 1. ff. de Const. Prin. n. 1.

Bart. Iason.

4. Atque hinc vlterius sequitur, ad legem constituendam non esse per se necessaria suffragia multorum, quia voluntas Principis sufficit. Hoc autem, vel formaliter (vt sic dicam) intelligendum est, vel ad monarchiam est restringendum, in qua potestas legislatiua sit in vna persona: nam tunc sola voluntas eius est de substantia legis. Vbi verò regimen est multorum constituentium vnum tribunal, tunc multorum suffragium necessarium est, non per modum solemnitatis accidentariæ & præambulæ, sed propter substātialem constitutionem legis, quæ non pendet ex vna tantum persona, sed ex congregatione constante ex multis. Tunc autem dicimus, legem illam constitui ab vna persona ficta, & ita formaliter (vt sic dicam) vno consensu constitui. Et ideò necesse est, vt omnes, qui suffragium decisiuū habent, vocentur, quantum commodè fieri possit, argumento l. 2. C. de Decur. lib. 10. vel sufficiet conuocare eos, qui in vrbe suo loco tunc adsunt, dummodo duæ partes totius corporis præsentes sint, argumento l. *Nominationum*, eodem titul. & l. *Nulli.* ff. *Quod cuiusque*, vniuers. Et ex eisdem iuribus constat, oportere, vt simul congregentur ad legem constituendam per modum vnius corporis. Non verò oportet, vt omnes consentiant, sed quod maior pars curiæ fecerit, perinde habetur, ac si ab omnibus factum fuisset, iuxta l. *Quod maior*, ff. Ad municip. quod rectè Glossa exponit de his, qui conuenerunt. Idem in l. *Aliud.* ff. de Regulis iuris. In iure autem Canonico addi solet, vt consentiat etiam sanior pars, cap. primo de Iis, quæ Fi. à maiori parte capit. Sed illud est speciale in rebus Ecclesiasticis, vt ibi notat Abbas num. 3. & 11. secundum ciuile autem ius illa censetur sanior pars, quæ est maior totius consessus, vt notauit Felin. cap. *Cum omnes*, de Constitut. num. 19. & seq. Vbi plura de hoc puncto videri possunt.

L. Nominationum. L. Nulli.

Abbas.

Felinus.

5. *Lex humana scripta alia, alia non scripta.* Circa secundam solemnitatem inquiri maximè solet, an necesse sit, legem humanam esse scriptam, in quo sciendum est, Iuristas communiter distinguere legem humanam in scriptam, & nō scriptam, sed per legem non scriptam communiter intelligunt consuetudinem, quæ vim habet legis: de illa verò nunc non tractamus: infrà enim de illa specialiter dicendum est, sed agimus de propria lege, quæ expressè & directè à Principe constituitur. Vnde ex illa distinctione potius videtur inferri legem propriam, de qua modò agimus debere esse scriptam. Ita enim est illa distinctio intelligenda duplicem, scilicet, esse legem, vnam, quæ solum introducitur per tacitum consensum cōmunitatis, & Principis, cuiusmodi est consuetudo; aliā verò, quæ fertur per expressum imperium, de qua procedit dubitatio propria. Cùm ergo Iurisperiti hanc posteriorem distinguant à priori, tanquam scriptam à non scripta, videntur sentire, de ratione huius legis esse scripturam. Et alia multa in confirmatione huius partis adduximus suprà lib. 1. cap. 11.

Alia diuisio legis.

Nihilominus dicēdum est, licèt optimus modus ferendi legem sit in scripto, non esse tamen hoc de substātia & valore legis. Prima pars probatur primò ex communi vsu. Secundò, quia oportet, vt leges sint stabiles, ac proinde, vt signis permanentibus ferantur. Tertiò, quia sæpè necessarium est expendere propria & formalia verba legis, quod non potest moraliter fieri, nisi sint scripta. Nihilominus probatur altera pars, quia hæ rationes tantum sunt congruentiæ, & maioris vtilitatis; non tamen probant absolutam necessitatem ex natura rei. Quia expressum præceptum sufficienter potest verbo ferri, & publicè proponi, & per traditionem ab vno in alium conseruari. Imò Christus Dominus ita tulit præcepta sua & aliqua non fuerunt in diuinis litteris scripta. Hoc verò facilius ipse potuit agere, quàm humani legislatores, quia potuit ea scribere in cordibus, & quia per Spiritum sanctum ita regit Ecclesiam Catholicam, vt non sinat eam talium præceptorum obliuisci. Atque hæc resolutio, scilicet, Scripturam non esse de substantia legis, communis est, vt patet ex Rota, tit. de Const. decis. 1. in nouis, & ex Panormit. Decio, Felin. & alijs in titulo, seu Rubr. de Const. & Ioan. Andr. in Regula, *Nemo potest*, de Regul. iur. in 6. & sumitur ex Glossa in cap. 1. §. *Postquam*, verb. *In scriptis*, de Censib. in 6. quatenus numerat plures casus, in quibus Scriptura requiritur, & inter eos non ponit legem. Probari tandem potest ex cap. *Institutionis*, 25. q. 2. ibi, *Siue quæ scripto decreuimus, siue quæ in nostra præsentia videntur esse disposita.* Idemque supponitur in cap. 1. de Renunt. in 6. Hoc verò intelligēdum est, nisi oppositum fuerit consuetudine præscriptum, quia consuetudo facere potest ius. Oportet autem vt legislator nō habeat potestatem derogandi consuetudinem: nam si hanc potestatem habeat, & suam voluntatem sufficienter exprimat, valida erit lex solo verbo præscripta, non obstante consuetudine.

6. *Conclusio.*

Rota. Panorm. Decius. Ioan. And. Glossa.

Cap. Institutionis. Cap. de Renuntiatione.

Vlterius verò circa eandem partem superest inquirendum, quæ forma, vel expressio verborū necessaria sit vt lex sufficienter edita censeatur, siue illa scripta sint, siue voce prolata. In quo dubio generatim loquendo, solum dicere possumus debere esse talia, vt sufficienter explicent intentionem Principis esse ferre præceptum stabile & commune, habensque alias conditiones ad legē requisitas, & quocūque modo hoc fiat, illum sufficere. Primum patet, quia, vt in principio dixi, talis significatio est de substantia legis humanæ, secundum verò patet, quia nihil aliud est determinatam iure naturali, vel alicuius superioris. Hic verò inferri potest, regulariter adhibenda esse verba præceptiua, quia solum præceptum inducit obligationem, & quia de ratione legis est, vt sit præceptum, & quia effectus obligationis odiosus seu onerosus est, ideoque ad verborum proprietatem restringendus est. Quapropter vt intelligatur superior ferre legem, non satis est vt dicat. Rogo, peto, hortor, vel quid simile, nisi aliquid addat, quo magis explicet obligandi intentionem. Sic dixit Gloss. in cap. *Rogo.* 11. q. 3. ibi positum esse verbum rogandi pro verbo

7. *Quæ forma verborum necessaria.*

mandandi contra propriam significationem, fortè quia ibi Pontifex rogat, hortatur, & monet ad id, quod sine peccato aliter fieri non poterat. Verumtamen in his & similibus decretis, non oportet verba impropriè accipere, quia in eis Pontifex, vel Princeps, hortatur subditos, vt impleant, quod aliàs tenentur, tamen ex vi talium verborum, nouam obligationem non imponit. Et hæc exhortatio solet à Iuristis (vt suprà dixi) vocari consilium reuerentiæ, quod non est nouũ præceptum, sed modesta & paterna petitio obseruantiæ obligationis, quæ iam inerat, & sic loquitur Glos. in Clem. 1. de Testib. verb. Exhortatur. Estque optimum exemplum in Con. Trid. sess. 24. c. 1. de Refor. ibi, *Sancta Synodus hortatur, vt coniuges ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam in eadẽ domo nõ cohabitẽt.* Quæ verba legẽ obligantem non continent, vt omnes intelligũt.

Glossa. Conc. Trid.

8. *Quædam leges proferunt præceptum in actu signato, quædam in actu exercito.*

Oportet ergo, vt verba legis constitutiua præceptiua sint; possunt autem distingui: nam quædam præceptum proferunt, quasi in actu signato (vt sic dicam) alia in actu exercito. Priora quoad præcepta affirmatiua maximè sunt verbum *Præcipio*, vel *impero*: hæc enim verba esse videntur, quæ de se maximè indicare possunt voluntatem obligandi, vt sumitur clarè ex Clement. *Exiuit de parad. so*, de verb. significat. Vbi Clemens V. interpretatur, verbum *Præcepti* indicare rigorosam legis obligationem. Et idem habet Nicolaus III. in cap. *Exijt*, de Verbor. significat. in 6. Quoad negatiua verò præcepta, verba propria sunt *Inhibeo*, pro *hibeo*, & similia, vt in eisdem decretis declaratur, & ex vi significationis talium verborum videtur per se manifestum. Verba item æquiualentia sufficiunt, vt ibidem declaratur, huiusmodi autem esse videntur hæc, *Omnes teneantur, nemini liceat*, & similia. De verbis autem imperandi in actu exercito, vt sunt, *Facite, abstinete, omnes soluant, nemo audeat*, & similia, de his (inquã) multi dubitant, quia frequenter proferri solent per modum consilij, aut simplicis directionis, & ita Castro suprà reprehendit Panorm. qui dixit, hunc modum imperandi sufficere ad legem obligantem constituendam. Sed certè opinio Panormit. valdè probabilis est: nam præcepta superiorum ordinariè feruntur hoc modo, & censentur sufficienter ferri, quia illa verba sufficienter explicant imperium. Item Concil. Tridentin. Sess. 13. cap. 7. De Sacerdote, qui vrgente necessitate absque præuia confessione celebrat cum conscientia peccati mortalis solum dicit; *Quam primum confiteatur*, per quæ sola verba legem obligantem constituit, iuxta communem intelligentiam, vt alibi ostensum est. Quapropter considerata proprietate illius locutionis, quando superior hoc modo loquitur ad subditum, & ex alijs circumstantijs, vel ex vsu aliud non constat, præcipere censendus est, & cum proportione quando decretum superioris ita fertur, & inter iura seu leges, aut decreta præceptiua inseritur, sub ratione legis ferri videtur, nisi ex alijs coniecturis oppositum constare possit.

Clem. exiuit de paradiso. Nicolaus Papa 3. Panorm.

9. *Dubia de verbis legis in particulari, quid significat verbum mando. Felinus.*

Præterea dubitari solet de quibusdam verbis in particulari, & in primis de verbo, *Mando*, quod interdum solet significare idem quod committo, & sic multas differentias constituunt Iuristæ inter mandatum & præceptum, de quibus videri potest Felin. in cap. *Eam te*, de Rescript. n. 9. sed nobis non sunt necessariæ, quia consistunt in sola verbi æquiuocatione. Mandatũ enim illo modo idem significat, quod delegatio vel cõmissio potestatis, per quam solet aliquis iudex vel procurator constitui: hic autem sumitur vt iussionẽ significat. Solet item verbum mandandi per vrbanitatem poni pro verbo petendi aut rogandi, quo sensu vtitur illo Sixtus Papa in c. *Mandastis scriberem vobis*, 2. q. 5. & Syluer. in c. *Guilisarius, Patritius noster mandauit me ad se venire pacificè*. 11. q. 3. id est, misit ad me petendo, &c. Vnde Sylu. verb. Præceptum, q. 2. & Armil. n. 7. non putant sufficere simplex verbum, *mandamus*, nisi addatur geminatio, mandando præcipimus. Anto. autem 2. p. tit. 14. c. 2. §. 3. ita videtur distinguere inter verbum mandandi & præcipiendi, vt prius leuẽ tantum obligationem, posterius grauem indicet, ait enim, mandatum sufficere ad legem obligantem tantũ sub veniali culpa: præceptum verò etiam sub mortali. Sed hoc nullum fundamentum habet in significatione verbi: nam si mandatum idem est, quod iussio vel imperium, non est cur limitetur ad leuem obligationem, sed pro capacitate materiæ obligabit, sicut etiam verbũ præcipiendi non inducet obligationem grauem, si materia non sit capax, vt infrà dicetur. Dico ergo attendẽdum esse, quis cui loquatur, & quomodo: nam inter æquales verbum mandandi non solet vsurpari ab eo, qui rogat, vel petit, sed vrbanitatis gratia solet vsurpari ab eo, qui rogatur: nam petitionem accipit tanquã mandatum, & multò magis ita accipitur tale verbum, quãdo superior loquitur ad inferiorem, etiã passiuè (vt sic dicã.) At verò quando superior loquitur ad subditum actiuè mãdando, sic verbum illud idem in rigore significat, quod verbũ *Præcipio*, vt latè docet Fel. suprà. Atque ita quando ponitur in lege superioris per illud statuentis & ordinantis, in rigore sufficit ad legem constituendam, nisi ex adiunctis eius significatio distrahitur. Quia in rigore significat proprium præceptum, nam est æquiualens verb. *Præcipio*, & alioqui in illa occasione constat non poni gratia vrbanitatis, nec in alia æquiuoca significatione.

Sixtus Papa. Syluer. Syluester. Anton.

Item solet dubitari de verbo *Oportet*. Aliqui enim putant sufficere ad legis imperium indicandum, quod sentiunt Nauar. c. 23. n. 30. præsertim in legibus Ecclesiasticis, de quibus infrà, & Medin. tract. de Ieiun. c. 7. Sed ex vi verbi contrariũ videtur, tum quia verbũ illud potius videtur indicare iudicium de re ipsa, quã imperium, tum quia etiam per modum iudicij non declarat necessitatem, sed honestatẽ, vt rectè notauit Castr. lib. 1. de leg. Pœn. c. 5. docum. 4. De ver. itẽ *Volumus*, dubitari solet, quia ex vna parte videtur satis explicare voluntatem superioris, in qua consistit substantia præcepti. Vnde D. Th. 22. q. 104. ar. 2. dicit quacunque ratione constet subdito de voluntate superioris sufficere ad præceptum saltẽ tacitum. Aliundè verò verbũ videtur valde ambiguum, quia non omnis voluntas superioris sufficit ad obligandum, & in dubio sunt verba in mitiorem partem interpretanda in materia obligationis. Dico ergo ex circũstantijs considerandum esse, an cadat super obligationẽ, ita vt superior exprimat se velle obligare subditos: nã hoc sine dubio satis est, quia in illa voluntate est substantia legis, vt dixi. Si autem verbum, *Volo*, solũ explicet desideriũ & affectum superioris, non satis est ad legem. Existimo autẽ absolutè prolatũ in materia legis habere priorem sensum, nisi ex vsu, vel materia, aut alijs circũstantijs aliud constet. De verb. autem, *Ordinamus*, & similibus, clarũ est per se non sufficere ad propriã legẽ constituendam,

10. Dubium de verbo oportet. Nauarr. Medina. De verbo volumus. D. Thom.

tuendam, nisi aliæ circumstantiæ cogant, vt sumitur ex D. Thoma 2.2.q.106. art.9. ad 2.& ex ratione facta, quod in dubijs mitior interpretatio ed adhibenda. Addendumque præterea est oportere, vt ex verbis vel circumstantijs constet, præceptum imponi, vt perpetuum, seu duraturum, donec reuocetur, quia hoc etiam spectat ad substantiam legis, vt suprà diximus. Ac denique necessarium esse, vt feratur per modum communis præcepti, quia sine hoc etiam non esset lex.

11. *Dubiolum* Hinc verò nascitur dubium, an oporteat legem ferri per modum legis, vel sufficiat ferri per modum sententiæ, quando ab illo fertur qui potestatem habet condendi legem. Communis enim opinio est, sententiam Principis legem constituere. Ita tenet Iason l. 1. ff. de Constitut. *Iason. Ludou.* Princip. num. 1.& in l. 1. ff. de Ferij. nu. 23.& 24. vbi alios refert Ludouicus Gomez, in Prooemio B ad Regul. Cancellarius, quæst. 2. ad primam cum Platea, quem refert in leg. *Neque*, Codice de Decur. libr. 10. Idem tenent communiter Canonistæ. in capit. *In causis*, de Re Iudicata, & Felinus in Rubrica de Rescriptione, numer. 1. *Felin. lex vlt. C de Legib.* qui refert alios. Et probatur primò, ex lege vltima, Codice de Legibus, vbi expresse dicitur, sententiam inter partes cum cognitione datam ab Imperatore, in vna causa constituere legem in omnibus similibus causis seruandam. Idem significatur in lege prima, ff. Constitutio. Princip. vbi inter modos ferendi leges vnus est; *Quando Imperator cognoscens decreuit*, vbi addit Glossa, *dando definitiuam sententiam*. Ratio reddi potest, quia sententia Principis est veluti regula, ad quam omnes inferiores iudices conformari tenentur, sed hæc est propria vis legis. ergo. Maior insinuatur & probatur ab Imperatore in dicta lege vltima, his verbis; *Quod enim maius, quid sanctius imperiali est maiestate? Vel quis tantæ superbiæ fastidio tumidus est, vt regalem sensum contemnat.* Quasi dicat sententiam Imperatoris tantam habere auctoritatem, vt subditos obliget, ne in simili causa ab illa discrepent, & quoad hoc virtuale præceptum obtinere, & ita habere vim legis. Potestque confirmari ex eadem lege, quia decretum Imperatoris habet vim legis, sed sententia ab ipso lata continet decretum ius, ergo.

12. *Obiectio. L. 2. de Leg.* Contra hanc verò sententiam obiici potest l. 2. Codice de Legib. vbi Theodos. Imperator ait; *Quæ ex relationibus vel suggestionibus iudicantium procerum, introducto negotio statuimus, &c. generalia iura non sint.* Vnde conficitur argumentum, nam illud, quod Princeps communi consilio iudicantium, seu procerum statuit, vel est sententia, vel plusquam sententia, & tamen illa dicitur non D habere vim generalis legis. Confirmatur, quia Princeps ferendo sententiam in particulari causa non fungitur munere Principis dicentis ius toti Reipublicæ, sed potiùs munus priuati iudicis in causa particulari, de qua potest iudicare secundum propriam opinionem; non ergo *Couarr.* statim legem statuit. Vnde Couarr. in 4. p. 1. cap. 7. §. 4. num. 15. dicit, legem vltimam Codice de Legib. intelligendam esse, quando Princeps, qui potestatem habet ferendi legem occasione alicuius controuersiæ, quæ inter priuatos contingit, legem aliquam eiusque sensum explicat & interpretatur ea mente, vt interpretatio vim legis vniuersalis habeat: non autem procedere decisionem illius legis, si simpliciter Rex

A ius dicens priuatis, aliquam ferat sententiam, neque significans, se illius interpretationem generalem facere, nec expresse legis verba interpretans, vt inde constet voluisse, interpretationem illam legis vim obtinere; Atque ita indicat Couarruuias illam legem vltimam intelligendam esse de sententijs, per quas Princeps expresse interpretatur aliquam legem, vtique suã, vel inferioris, cuius interpretatio ad ipsum pertineat, & ita esse limitandam communem sententiam. Aliam verò legem secundam procedere de alijs sententijs omnibus, quæ talem interpretationem non continent, & ita conciliantur illæ leges, & soluitur confirmatio addita ex sententia huius auctoris. Quia quando Princeps auctoritate sua legem interpretatur, non est locus priuatæ opinioni; quia Princeps certo scit suam intentionem & mentem, quam per talem sententiam declarat. Et ideò illa interpretatio vim habet legis, seu è contrariò lex ita declarata iam non obligat, neque habet vim, nisi iuxta declarationem ab auctore datam, quia eius est interpretari legem, cuius est condere, vt in eadem l. vlt. dicitur, & in l. *Leges Sacratissima*, eodem. *L. leges Sacratissima.* Quando autem talis interpretatio expresse fit per sententiam aliquam ab eodem legislatore datam, etiam si sit in causa particulari, necesse est vt generaliter declaret sensum legis, quia non potest lex in vno negotio vnum sensum habere, & in alio omnino simili sensum alium, sed vnius legis vnus est legitimus sensus, & ille maximè est, quem auctor eius declarat.

Sed licèt hæc expositio, quoad partem hanc affirmantem sententiam continentem interpretationem propriæ legis habere vim legis, certissima sit, & in illa lege vltima contenta; nihilominus videtur nimia limitatio illius legis, & communis opinionis, si ad hanc solam sententiam restringatur. Quia auctores generalius loquuntur, & verba legis generalia sunt de sententia; nam de interpretatione legis postea agere incipit. Vnde in illa priori parte non fundatur in auctoritate interpretãdi, sed absolutè in auctoritate decernendi. Deinde requirit causę cognitionẽ, & præsentiam partium, quæ solent esse necessariæ ad cognitionem facti, non ad iuris interpretationem: nam hæc æquè benè dari posset in absentia partium, & independenter à tali vel tali facto, quod postea per particularem iudicem potest examinari ad applicandam facto iuris interpretationem. Accedit quod Glossa ibi potius intelligit, legem illam procedere in his causis, quæ non sunt decisæ per leges: *Nam in alijs* (inquit) *legem seruaremus scriptam.* 13.

Vnde eadem Glossa in dicta l. 2. intelligit, legem vltimam procedere in omnibus sententijs, quæ feruntur ab Imperatore in quacunque causa, illa ex acte cognita, & examinata in præsentia vtriusque partis, vt in eadem lege expresse cauetur, & consequenter in sententia lata solum in vi iuris, quod ex cognitione causæ resultat: nam tunc sententia conferens ius vni parti, vim habet legis, siue declaret priorem legem (quod fortasse frequentius eueniet) siue constituat illam, si pro simili causa non erat constituta. At verò dictam legem 2. intelligit eadem Glossa ibi de his statutis seu concessionibus, quas Imperator facit per modum priuilegij, vel in gratiam alicuius personæ propter peculiarem respectum, vel in tali tempore aut loco propter specialem occasionem: talia enim statuta non habet 14.

vim generalis legis, vt in eadem l. 2. consequenter declaratur, & habetur etiã in l. 1. ff. de Const. Princ. & est consentaneum regulis iuris 28. & 74. in 6. quod priuatæ concessiones non trahuntur in consequentiam, vt in simili notauit Gloss. dist. 19. in princ. estque in re vera hæc sententia, & satis conformis illi leg. 2.

15. *Bald.* Baldus verò ibi addit, legem vltimam de legib. procedere in sententia definitiua, siue sit iuris dispositiua, siue declaratiua. Non verò in interlocutoria, de qua loquitur lex secunda, vt ipse exponit, & expressius habetur in l. 3. & hac distinctione vtuntur etiam communiter Canonistæ in capite. *In causis*, de Re iud. Sed ita eam limitant, vt eam euertere videantur: nam fatemur, si interlocutoria sit in corpore iuris inserta, habere vim legis: item si lata sit cum cognitione causæ, & in præsentia partium habere etiam vim legis, etiam si non sit inserta in corpore iuris. At verò has conditiones requirunt etiam in sententia definitiua iuxta dictam legem vltimam: non videtur ergo necessaria distinctio. Maximè cum in l. 1. ff. de Constit. princ. dicatur, etiam illud, *quod Princeps de plano interloquutus est, legem esse*; si ergo cætera sint paria, non videtur esse differentia, quia, licèt sententia sit interlocutoria respectu causæ principalis, de qua tractatur, potest esse quasi definitiua, quantum ad id, quod Princeps per illam proximè statuit, vel declarat, quia in eo continere potest vltimam (vt sic dicam) eius resolutionem; si ergo de mente principis æquè constat, per vtramque sententiam eadem erit vtriusque ratio. Differentia igitur solum esse potest quasi materialis. quia facilius & frequentius solet de hac mente principis constare per sententiam definitiuam, quam per interlocutoriam. Atque hoc modo intellecta communis sententia verissima est.

16. *Præter dicta duo necessaria legi.* Duo autem addenda occurrunt, vnum est, necessarium semper esse, vt ex verbis sententiæ constet, latam esse non solùm ex arbitrio prudenti, & opinatiuo (vt sic dicam) sicut ferri solet ab inferioribus iudicibus, sed etiam ex potestate & voluntate dicendi, & stabiliendi certum ius; nam alioqui priuata sententia non sufficiet, vt confirmatio suprà facta rectè probat, in quo etiam bene sentit Couarr. Hoc autem, vt dixi, frequentius contingit, quando princeps fert sententiam, interpretando aliquam legem propriam, vel æqualis, aut inferioris. Quando verò non interpretatur, sed condit nouum ius, tunc necesse est, vt hoc expressius significetur in sententia, quia sententia de se non est constitutiua iuris, sed declaratiua, quia de se cadit in factum præteritum, vel ius acquisitum, seu præexistens inter partes litigantes: iudicium autem cadens in præteritum, ordinariè est declaratiuum potiùs, quàm constitutiuum iuris, nisi aliud explicetur. Vnde sæpè etiam contingere potest, vt Princeps per talẽ sententiam non interpretetur ius humanum, sed naturale; & tunc magis dubium erit an talis sententia legem constituat, quia Princeps non habet maiorem potestatem interpretandi ius naturale, quam ratio eius probauerit. Quia in hoc magnum est discrimen inter interpretationem legis naturalis, & ciuilis: nam interpretatio legis ciuilis procedit non solùm ex scientia, sed etiam ex potestate & voluntate, quæ facit esse certam interpretationem, etiam si minùs consentanea sit prioribus verbis, vel tantam mutationem facere, vt ius antiquum mutare videatur. Non est autem ita in interpretatione iuris naturalis; procedit enim solùm ex vi rationis, quæ interdum non est euidens; sed tantùm probabilis, & ideò non tam facilè datur cum obligatione & præcepto sequendi illam, & ideò oportet, vt in modo ferendi sententiam clariùs de hoc præcepto & obligatione constet. Et tunc si sententia principis apertum errorem contra iustitiam vel rationem naturalem non contineat, illi standum est, quando per modum regulæ, & animo obligandi latam fuisse constiterit.

Alterum addendum erat, necessarium esse, vt talis sententia sufficienter proponatur, seu publicetur tanquam communis regula decidendi similes causas, quia (vt dicemus) hoc pertinet ad complementum legis? Magis autem spectat ad promulgationem legis, de qua statim dicemus, quam ad editionem seu constitutionem eius, de qua nunc tractamus. Vnus autem modus magis vsitatus constituendi talem sententiam in statu legis esse solet, quando inseritur in corpore iuris, vt sumitur ex l. 1. C. de Nouo codice faciendo, §. penult. in fine, & in iure canonico est id maximè vsitatum, vt infrà videbimus. Non videtur autem hic modus publicationis adeò necessarius, vt nullus alius possit sufficere, quia nullo iure id cauetur, nec ex natura rei sequitur. Poterit ergo alio modo sententia aliter per publica rescripta, vel per publicam famam euulgari, ita vt in ratione legis constituatur, in quo cum proportione seruandum erit, quod infrà de promulgatione legis dicemus. 17. *L. 1 C de nouo codice faciendo.*

Quæri autem solet, an hoc intelligendum sit de sententia solius Imperatoris, vel etiam aliorum inferiorum. Nam Glossa l. 1. ff. de Ferijs, verb. *Derogare*, significat, sententiam inferiorum Magistratuum non facere legem, & loquitur in particulari de Prætore, vbi id notat Iason numero 23. cum Angelo, & multis alijs, qui limitationem extendunt ad Reges & alios inferiores principes, etiam habentes potestatem condendi leges. Et hoc etiam sequutus est Felin. in dicta Rubr. de Rescript. Contrarium autem docuit idem Angel. in l. *Item veniunt*, §. *Cæterum*, ff. de Petit. hæredit. quem Iason suprà, & in dicta l. 1. de Const. princ. n. 6. posteriori loco refert, & non improbat. Felin. verò prius reprobat, postea ex parte illius sententiam admittit, scilicet, quãdo sententia inferioris potentis condere leges in territorio suo, inserta est, inter constitutiones eius. Sed hoc pertinet ad modum promulgationis, & supponit potestatem ferendi legem per sententiam: hoc autem posito non est, cur modus promulgationis limitetur ad illum modum magis in his inferioribus, quàm in Imperatore, seruata proportione. 18. *Dubiolum. Glossa. Felin. Angel.*

Quocirca distinctione vtendum esse censeo, qua posita facilè intelligetur, in quo sensu locum habere possit prior sententia, & quomodo Angelus docuerit contraria. Primò ergo si Magistratus inferior, qui sententiam profert, non habeat potestatem condendi leges, clarum est multò minus posse legem ferre, ferendo sententiam; tum quia semper est defectus potestatis; tum etiam, quia modus ferendi legem per sententiam nihil habet speciale, sed potiùs pertinet ad extensionem quandam potestatis. 19.

Deinde si is, qui tulit sententiam, potestatem habeat condendi legem, subdistinguendum est, quia vel est supremus Princeps, non recognoscens superiorem in temporalibus, ac talis, vt 20. *Subdistinctio de condente legem.*

non obligetur iure communi ciuili,seu imperia- A libus legibus. Et in illo procedit doctrina non minus quàm in Imperatore, siue ille sit Rex, vt Hispaniæ, Galliæ, &c. siue Dux supremus, siue respublica, vt Veneta, de qua videtur loqui Angel. in posteriori loco supra allegato. Ratio autē est, quia doctrina data non fundatur in speciali dignitate Imperatoris, aut Regis; sed in iurisdictione legislatiua suprema: nam ad omnē Principem vel legislatorem habentem talem iurisdictionem,æquè spectat interpretari suam legem, ac condere, & potest per sententiam illam interpretari,sicut potest Imperator, vel ferendo sententiam potest per illam legem condere, si velit, & id declaret;quis enim, aut quid prohibet.

21. Denique talis esse potest Princeps, qui fert sententiam, vt licèt, possit legem ferre, superiorem nihilominus habeat, cuius commune ius seruare tenetur, & solum ex concessione eius B possit aliquas leges condere, non contrarias iuri communi. Et de huiusmodi sententia iterum distinguendum est: nam si illa contineat interpretationem iuris communis supremi principis,non poterit inducere legem, etiam pro particulari territorio inferioris principis. Quia non spectat ad illum interpretari legem superioris,etiam pro sua prouincia; tum quia esset in præiudicium superioris, tum etiam quia lex vnica est pro toto regno superioris, ideoque vnum vniuersalem debet habere sensum, quem non potest dare inferior cum auctoritate: aliàs possent plures ex similibus inferioribus varijs & contrarijs modis interpretari legem pro suis prouincijs. Vnde constat, multò minùs posse, talem sententiam, si sit contra ius superioris, habere vim legis priuatæ, seu municipalis; tum quia non est concessum illi inferiori legislatori contra ius commune C regni præcipere, vt suprà ostensum est; tum etiam quia nec talis sententia iusta esset, vtpote iuri contraria. Et in hoc sensu videtur loquuti auctores ponentes discrimen inter supremum vel inferiorem. Quod etiam significauit Gregorius Lopez in l. 9. tit. 18. part. 3. n. 9. vbi ait;quod licèt in supremo senatu fuerit iudicatum, contra ius commune regni non est curandum,quia Magistratus non potest inducere stylum in derogationem iuris communis; & sumitur ex l. *Nemo*, C. de sentent. & interlocution. omnium iudicum. At verò si talis sententia esset iuri communi regni conformis, & aliquid adderet ad iuuandum, vel magis confirmandum illud ius, quoad id posset legem particularem inducere, quia in hoc potest inferior legem ferre circa eandem materiam cum lege superioris, vt suprà cum communi sententia dictum est. Et eadem ratio- D ne, si sententia talis principis inferioris versetur in materia, circa quam nulla est lex superioris; in ea locum habebit doctrina data, nec oportet distinctionem facere inter hæc inferiorem & supremum, quia in huiusmodi sententia se gerit, vt supremus, & quia potest vti sua potestate legislatiua in tali materia, & per sententiam potest satis explicare, se velle illa vti, & stylum se regulam inducere.

22. *An idem dicendum de rescripto, seu Epistola principis, ac de sententia.* Tandem dubitari hic potest, an quod dictum est de sententia, locum habeat in rescripto, seu Epistola principis, quod nimirum vim habeat legis, quod maximè locum habet, quando per tale responsum interpretatur aliquam legem, vel suam vel naturalem, idemque erit, si rescribat, statuendo quid seruandum sit in aliquo negotio,vel dubio. In hoc enim Barth. in l. 2. C. de legib. negat rescriptum principis constituere generalem legem, & in hoc differentiam quandam constituit inter Epistolas Pontificias & regales, sed de Pontificijs posteà suo loco dicemus. Sequitur Decius in Rubr. de Rescrip. in princip. & Paul. de Castro in l. 1. ff. de Constitut. princip. *Decius. Paulus de Castro.* Fundantur in dicta l. 2 C. de Legib. ibi, *vel consultatione*. Verius tamen est, idem esse dicendum de Epist. vel rescripto interpretante dubium, quod de sententia. Quod docent Iason, Angel. Felin. & alij suprà citati, & videri potest Burgos de Paz in Prœm. ad leges Taur. n. 450. & sumitur ex dicta lege vlt. C. de legib. in secunda parte eius, & est expressum in dicta l. 1. ff. de Constit princ. ibi. *Quodcumque Imperator per Epistolam & subscriptionem statuit, vel edicto præcipit, legem esse constat.* Hoc autem intelligendum & declarandum est modo dicto de sententia: nam est eadem ratio de quolibet responso principis, quod directè decidit aliquod dubium, constituens illud responsum tanquam regulam operandi; oportet autem vt non sit concessum in peculiarem fauorem, vel priuilegium alicuius personæ, vel ob particularem circumstantiam occurrentem, & ita eodē modo conciliantur iura ciuilia, vt dictum est.

CAPVT XVI.

Quæ promulgatio necessaria sit ad perfectam constitutionem legis ciuilis.

SVperest dicendum de tertia solemnitate legis,quam subsequentem appellauimus, comparatione facta ad voluntatem principis, & exterius scriptam vel declaratam aliquo signo sensibili, exterius indicante illam, & circa quam suppono in primis, non esse satis priuatam principis locutionem seu expresionem, vt lex iam lata censeatur, donec voluntas & iussio principis solemni ritu edita, & subditis proposita sit: hoc enim & vtroque iure humano est constitutum, vt suprà libr. 1. cap. 11. ostensum est, & ipsa legis natura postulat. Tum quia est regula operationis, ad quam tota communitas se debet conformare: non potest autem habere talem rationem communis regulæ, nisi publicè sit edita, ita vt à tota communitate obseruari possit. Tum etiam quia lex est signum voluntatis principis, qua vult totam communitatem mouere & obligare; ergo oportet, vt tale signum publicum sit. Vnde fit, conditionem hanc ita esse necessariam, & intrinsecam legi humanę, vt non possit Princeps, etiam si velit legem condere sine aliqua publicatione communitati accommodata, & de se sufficiente, quamuis modum eius variare possit. Quia illud prius, generatim & absolutè sumptum est iure naturali necessarium, vt ostensum est. Estque communis sententia omnium, quos referemus. Solum inueni apud Seluam, de Benef. q. 22. n. 14. quod sine scriptura, *sine publicatione valet lex, & ligat statim, si conditor velit*, & citat Glossam in Clement. 2. de Hæreticis. At verò illa Glossa in verb. *Ex tunc*, non dicit sine publicatione, sed statim à promulgatione, quod longè diuersum est, vt infrà declarabo. Neque aliter loquuntur Doctores in Rubr. de Constit. quos etiam Selua refert. Vnde etiam ille fortè in eodem sensu loquutus est, per publicationem intelligens illam, quæ longo tempore, vel certa solemnitate fit: hæc enim potest per principem

Selua opinio quod sine scriptura & publicatione valet lex, & ligat statim.

immutari, vt dicemus. Explicandum verò est, quæ & qualis debeat esse hæc solemnitas, seu publica propositio, quæ solet communiter promulgatio vocari.

2. *Panormit.* In quo Panormit. in cap. 1. de Postulat. Prælat. n. 10. distinguit, inter solemnem editionem, & publicam promulgationem, & priorem putat sufficere ad substantiam & obligationem legis, sine secunda, quia in illo textu dicitur sub disiunctione, *Solemniter editur, aut publicè promulgatur.* Vnde ait constitutionem obligare statim ac solemniter in publico consilio editur, antequam sit publicè promulgata, ac subinde promulgationem publicam solum requiri, quando lex sine solemnitate edita est. Melius tamen dicitur, illa duo verba æquipollentia esse, & particulam, *aut*, positam esse pro, *seu*, vt frequenter fit. Vnde fieri non potest, vt lex humana incipiat esse lex, & vim obligandi habeat prius quam sit aliquo modo promulgata publicè. Nam si dicatur dicta solemniter, solum quia in publico consilio regis, aut senatorum reipublicæ conscripta vel definita est, hoc non est satis vt sit lex, vel vt obligare incipiat etiam præsentes & scientes. quia solemnitas requisita ad legem, non tantùm est ex parte conditorum, sed etiam in ordine ad communitatem, & ideò non est lex, donec respectu communitatis habet statum legis, nec incipit obligare singulos, donec possit communitatem obligare. Quod optimè explicatur in legibus iditis in generali concilio: nulla enim potest esse solemnior editio ante promulgationem, & nihilominus nō sufficit, nisi sequatur promulgatio. Quamuis ergo lex sit edita in regio concilio, & ibi omnium ore prolata, vel eorum auctoritate scripta, & imò licèt sit typis mandata, nondum est lex, donec aliquo alio modo publico sit communitati proposita, & hanc vocamus promulgationem. Si verò solemnis editio legis sit in conspectu totius populi, vt Panormitan. loqui videtur, tunc solemnis editio includit promulgationem: immeritoque distinguuntur. Nunquam ergo editio legis habet solemnitatem regis requisitam sine promulgatione; neque è conuerso promulgatio esse potest sine solemni editione, quia vel cum illa fit, vel certè additur editioni legis prius factæ, & solemnizat illam (vt sic dicam.) Et ideò vbi illa duo distinguuntur, & diuersis actionibus ac temporibus fiunt; necesse est, vt vtrumque concurrat. Et ita sentit Innocent. dicto cap. 1. num. 6. & Hostiensi. num. 21. & 22. & alij, qui copulatiuè intelligunt textum illum; nos autem vtrumq; sub nomine promulgationis vel solēnis editionis comprehendimus.

Particulam aut, positum esse pro seu

Editio legis nunquam habet solemnitatem requisitam sine promulgatione, nec è contrà promulgatio est sine solemnitate. Innocent. Hostiens.

3. *Distinctio inter promulgationem & diuulgationem legis.* Vt autem explicem clarius, qualis promulgatio sufficiat, ac necessaria sit, distinguo inter promulgationem & diuulgationem legis. Promulgationem appello illam publicam propositionem seu denunciationem legis, quæ fit aut voce præconis, aut affigendo legem scriptam in publico loco, aut alio simili modo. Diuulgationem autem appello applicationem illius primæ promulgationis ad notitiam, vel aures subditorum absentium, qui aut legere, aut audire primam illam promulgationem non potuerunt: vtrumque ergo explicandum est: nam re vera vtrumque potest esse aliquo modo necessarium, & in vtroque oportet aliquos dicendi modos extremè contrarios cauere.

4. *1. Conclusio.* Dico igitur primò. Ex natura rei non est positiuè determitata certa solemnitas, vel promulgatio publica, sed hæc in legibus ciuilibus ex ipsomet iure ciuili, vel ex recepta consuetudine, vel ex voluntate expressa legislatoris determinanda est. Prima pars per se nota videtur, quia ex iure naturæ solum habemus quod hactenus diximus, legem humanam debere esse communitati sufficienter propositam; modus autem huius sufficientiæ non est ex natura rei definitus; ergo determinatio eius non potest ex sola ratione naturali determinari. Addidi autem non posse positiuè determinari, quia negatiuè aliquid designari potest in particulari, quod ad promulgationem legis necessarium non sit, vt v. g. quod singulis subditis in particulari intimetur, necessarium non est, vt expresè dicitur in c. 1. de Postul. Prælat. vbi omnes id notant, non tanquā in iure tantū positiuo præscriptum, sed vt ex natura rei consequens; tum quia lex per se respicit communitatem, & ideò respectu illius postulatur necessaria promulgatio non respectu singulorum; tum etiam quia illa legis intimatio particularis ad singulas personas est moraliter impossibilis, & ex accidenti potest in multis impediri; lex autem considerat ea, quæ sunt per se, & quæ moraliter sufficiunt, & ideò licet particularis notitia, vel ignorantia legis possit requiri ad accusationem, vel excusationem vniuscuiusque personæ: nihilominus sufficiens promulgatio legis ex his circūstantijs non pendet. Sic ergo quoad aliquam negationem habet determinationem hæc promulgatio legis, scilicet, vt generalis sit, & modo publico fiat absque intimata priuatione: quoad illum autem modum publicum non habet positiuam determinationem hæc promulgatio ex sola rei natura.

Vnde facilè colliguntur aliæ partes, quia de facto semper necessarium est, vt hæc promulgatio determinatio modo fiat, qui ad legem constituendam & requiratur, & sufficiat; alias nunquā posset subditis constare, quando lex sit sufficienter constituta, ita vt obliget: ergo cùm hoc non sit ex natura rei determinatum, oportet, per hominem potestatem habentē constitui, ergo quoad leges ciuiles maximè id fieri potest per ius ciuile, iuxta quod fieri debēt huiusmodi leges, vel per consuetudinem, quæ ad legem introducendum sufficit, vt infrà dicemus, vel per voluntatem legislatoris: nam sicut potest legem ferre, ita & modum eius determinare, vt statim dicemus. 5.

Declarandum ergo superest; quæ certa solemnitas promulgationis nunc sufficiat, vel necessaria sit pro legibus ciuilibus, & quo iure sit determinata. Et in particulari solet dubitari, an sufficiat vnica promulgatio in curia Principis, vel in Metropoli totius regni, vel plures requirantur, & quot. Vt autem ad hoc clarè respondeamus, operæpretium erit distinguere duplices leges. Quædam sunt inferiorum communitatum, seu minùs vniuersalium, aliæ amplissimarum communitatum. Sub priori membro comprehenduntur municipales leges ciuitatum particularium; item leges vnius prouinciæ, vel etiam vnius parui regni, in quo vna tantum est principalis ciuitas, seu metropolis, quæ est veluti caput omnium aliorum populorum. Sub alio capite continentur leges, quæ feruntur à supremo Principe habente sub se latissimam ditionem. Quod dupliciter contingit, vno modo per vnionem plurium prouinciarum in vno regno, ita vt singulæ prouinciæ per se componant aliquo modo vnum corpus, &

6. *Quot in locis necessaria fiet promulgatio legis.*

Leges aliæ inferiorum communitatum, aliæ amplissimarum.

vnaquæque

vnaquæque habeat suam ciuitatem præcipuam, & quasi metropolitanam, licèt ex illis omnibus prouincijs vnum regnum coalescat, quod ijsdem legibus gubernatur, & moraliter est quasi vnum, & per se indiuisibile. Quando autem prouinciæ eiusdem regni censeri debeant esse ita distinctæ, & habere distincta capita prouinciarum, ex vsu & moribus populorum, & consueto regimine, & æstimatione illarum, credimus esse accipiendum. Alio modo contingit ditionem regiam non solum ex multis prouincijs, sed etiam ex multis regnis constare, quæ non habent inter se moralem vnitatem per se, sed solum per accidens in vna persona eiusdem regis, ad quem vel per successionem, vel alio titulo per accidens deuenerunt: exempla omnium istorum membrorum inueniri possunt in Imperio Hispaniæ, in quo sub vno Principe sunt plura regna inter se distinctissima, quæ aliam vnionem non habent, nisi in vna persona regis. Ex his autem regnis quædam sunt particularia, quorum singula vnam habent metropolitanam ciuitatẽ, vt videtur esse Neapolitanũ, regnum Aragoniæ, Valenciæ, &c. aliqua vero sunt ampliora, vt Castellæ regnum, quod prouincias valde distinctas, & quasi metropolitanas complectitur, & huiusmodi etiam videtur esse regnũ Galliç, & Similia.

7. *Leges prioris ordinis sat promulgari vnica solemni publicatione.* De legibus ergo prioris ordinis omnes conueniunt, sufficienter promulgari vnica solemni publicatione facta in curia, vel præcipua ciuitate, vel in loco secundum morem patriæ consueto. Ratio est, quia illa sufficit, vt lex dicatur publicè, ac solemniter edita, & vt moraliter valeat per totum territorium, seu districtum euulgari; ergo ex natura rei non potest cum fundamento aliquid amplius postulari: nec etiam iure positiuo aliud præscriptum inuenitur; ergo hoc sufficit. Et confirmatur, quia alias oporteret in singulis ciuitatibus vel populis promulgari, quia si vna promulgatio non sufficit in capite, non est maior ratio, cur exigatur in quibusdam, quàm in omnibus alijs populis. Consequens autem est planè falsum, vt constat, tum ex vsu; tum quia lex per se respicit communitatem & ita satis est, quod toti communitati semel publicè proponatur. Et qua ratione dicebamus suprà, non requiri priuatam intimationem respectu personarum, vel familiarum, eadem ferè ostendi potest, non esse necessariam respecta singulorum populorum vnius priuatæ ditionis, siue ciuitatis, siue prouinciæ particularis regni. Hæc autem intelligitur per se, & nisi in ipsamet lege aliud præscribatur: nam interdum id poterit expedire, & non est dubium quin fieri possit, & sæpe fiat, vt ex dicẽdis constabit, tam in præsenti, quàm in legibus Canonicis.

8. *1. Opinio de legibus. 2. ordinis.* De legibus autem secundi ordinis sunt variæ opiniones. Prima affirmat in illis legibus necessarias esse plures promulgationes, quæ fiant in capitibus regnorum vel prouinciarum, & factam in vnaquaque metropoli solum pro sua prouincia sufficere, vel si fiat in curia regis, solum sufficere pro illa prouincia cuius est caput, vel in qua existit. Ita tenet Glossa in authentica, vt factæ nouæ constitut. collat. 5. verb. *Huiusmodi lex*, & sequitur ibi Bartholus, & Baldus in lege *Leges Sacratissimæ*. Codice de legib. Ioannes Andreas. Data sexti, Panormitanus capite secundo, de Constitut. numero septimo, & ibi Felinus numer. 7. & alij ibi, & Nauarrus consil. 1. de Constit. quæstione quarta, numer. 19. & 20.

Glossa. Barthol. Baldus. Ioan. And. Felinus. Nauar.

A Soto lib. 1. de Iustitia quæstione prima artic. quarto, Angel. verbo, *lex*, quæstione sexta, numero primo Armilla numer. 11. Rosell. numero octauo, Lodouicus Gomez in Prœmio ad Regulas Cancell. quæstione secunda, qui aliter sentiunt de legibus Canonicis, de quibus sequenti libro dicemus. Fundata est hæc sententia in Authentica. *Vt factæ nouæ constitutiones, & cæter.* quam omnes ita intelligunt; imò Nauar. ait, hanc sententiam potissimum fundari in iure scripto.

Sotus. Angelus. Armil. Rosel. Ludouicus Gomez.

Difficultas vero contra hanc sententiam est, quia lex illa non est vniuersalis pro omnibus legibus, sed solum pro legibus disponentibus circa testamenta, quomodo condenda sint. & cęt. vt patet ex cap. 1. eiusdem authenticæ ibi. *Sancimus igitur ex illo nostras constitutiones, quæ pro testamentis fiunt, valere, ex quo in communi factæ sunt manifestæ; in prouincijs autem, ex quo directè per metropolitas palam factæ sunt.* B Ex quibus satis constat, ex vi verborum constitutionem esse restrictam ad talem materiam, Nec vero eam licet extendere propter similitudinem rationis; tum quia fortè non est similitudo rationis, quia testamentorum causæ sunt magis piæ, & in eis poterat esse magis nociua ignorantia legis obligantis, vel irritantis testamentum, & plures lites ob illam causam oriri poterant in illa materia, quàm in alijs; tum etiam quia Imperator ibidem semper reddit rationem ex peculiari causa vltimarum voluntatum. *Non enim volumus* (ait) *deficientium infringi voluntatem*, tum denique quia illa extensio per similitudinem rationis raro, aut nunquam in legibus admittenda est, vt infrà dicemus. Vnde propter hanc obiectionem Vasquez 1. 2. disput. 156. cap. 2. dicit, frustra Iurisperitos extendisse Authenticam illam ad omnes leges Imperato- C rum, cùm de solis testamentorum legibus disponat; solumque per argumentum à simili extendisse legem illam sine sufficiente fundamento. 9.

Difficultas cõtra dictam sententiam. Vasquez.

Veruntamen Iurisperiti non tantum similitudinem rationis, sed etiam verba Rubricæ illius authenticæ considerarunt vt apertè constat ex Glossa ibi, quia verba Rubricæ generalia sunt, scilicet, *Vt factæ nouæ constitutiones post insinuationes earum, post duos menses valeant.* Quæ rubrica, vt ex ipsius verbis constat, est ex illis, quæ à Iuristis dicuntur perfectum sensum reddere, de quibus est apud illos dogma receptum, habere textus auctoritatem in his, *In quibus nigro non repugnat*, vt ipsi loquuntur, id est, in his, quæ non sunt contraria legibus sub rubro contentis: Vnde concludunt, etiam si lex strictius loquatur, extendendam esse iuxta generalitatem Rubricæ, quando non est repugnantia, nec absurdum aliquod D sequitur. Hæc regula sumitur ex Glossa. 1. & Doctoribus in dicta authentica, & in leg. 1. C. de Capitat. ciuium, & cæt. lib. 11. & in leg 1. C. *Ne fide iussores.* vet. mandat. dot. dentur, vbi Glossa Magist. circa finem, & ex Anton. de Butrio in Prœmio Decret. Iason; & Decio in lege prima ff. si certum petatur, & alijs quos refert, & sequitur Albertus Brunus tractat. de Stat. exclud. fæm. articul. 8. num. 93. & Ioannes Bonius tractatu de Statutaria vrbis præscriptione Glossa 19. numer. 61. & sequentibus, & Rolandus à Valle in quæstionibus de Lucr. dotis quæstione nona. Vbi addit, generalitatem Rubricæ sufficere ad decisionem causæ non obstante loquutione legis magis restricta, quia Rubrica potest pro textu allegari, iuxta notata per supra dictos Doctores. 10.

Glossa. Legem strictius loquentem extendendam esse iuxta generalitatẽ Rubricæ quando non est repugnantia, aut absurdum. L. 1. Cod. Ne fide iussores. Glossa. Anton. de Butrio. Iason Decius. Albertus Brunus. Ioã Bonius. Rolandus à Valle.

Hi verò Doctores omnes nullam aliam pro- 11.

 bationem

bationem afferunt præter communem ipsorum consensum, & quasi traditionem, quæ in interpretatione iurium magnam sine dubio habet auctoritatem: nam si consuetudo est optima legum interpres; ergo & hæc tot & tantorum doctorum testificatio, quæ consuetudinem necessario habet adiunctam, siue illam induxerit, siue de illa testificetur. Videntur autem dicti auctores supponere rubricas iuris ciuilis esse eorundem Imperatorum, seu Iure consultorum, quorum sunt leges, quod fundari potest in l. 1. ff. si certum det; & fortasse in alijs. Vnde dicere solent ijdem Doctores, Rubricas Decreti non habere auctoritatem, quia non sunt ab auctoribus canonum, sed à Gratiano vel alijs, ita notant Ioannes Andr. & Anton. in Proœm. Decret. Ex hoc autem principio, valde probabili illatione colligitur. Rubricam reddentem sensum perfectum habere legis auctoritatem, & non limitari per textum regulariter loquendo, nisi necessitas cogat, ne credatur talis tituli auctor frustra generalem illam propositionem protulisse; sed potius leges specialius loquentes esse veluti membra illius generalitatis, vel quasi materialia exempla, in quibus cernitur, quod in Rubrica generalius continetur.

12. Hoc ergo principium negari non potest à Theologis cum probabilitate, quia in his quæ rationi contraria non sunt, nec legibus repugnant, multum habet ponderis communis consensus peritorum in sua propria scientia; præsertim cum sit illud principium per se verisimile & consentaneum rationi. Ex illo autem optime infertur in præsenti, dictam authenticam extendendam esse ad omnes leges ciuiles, quia titulus Rubricæ generalis est, & sensum reddit perfectum, & ita habet textus auctoritatem, & per illam explicanda est authentica, sicut vnum ius per aliud explicatur. Vbi etiam considerari potest, quod notat Bald. Perusi tract. de Statut. verb. *Rubrica*, quoties Rubrica incipit per, *vt.* aut per *Ne.* decidere, & habere vim textus, quia completum sensum reddit, ergo tunc per illam rectè textus explicatur. Confirmatur hoc primò, quia in materia huius authenticæ hæc extensio fauorabilis est: si autem considerentur allegati auctores, etiam in materijs odiosis, & stricti iuris illam doctrinam admittunt; ergo à fortiori est ad hanc authenticam applicanda. Confirmatur hoc secundo, quia alia pars illius constitutionis, quæ est de dilatione duorum mensium, generaliter intelligitur, vt infrà videbimus, & sumitur ex quadam Bulla Pij IIII. super declaratione temporis obseruationis Concilij Tridentini, ibi. *Iure communi sancitum est, vt constitutiones nouæ non nisi post certum tempus obtineant*, nullibi enim inuenitur sancitum, nisi in illa authentica; ergo intellexit Pontifex, illam legem absolutè de nouis constitutionibus, & non tantum de pertinentibus ad testamenta. Denique non repugnant verba authenticæ, quia licet occasione testamentorum sit facta, & ideò de illis legibus in particulari loquatur, non est id tamen materialiter intelligendum, sed quasi gratia exempli, & formaliter sumendum est, quod lex intendit, iuxta Rubricam, quam auctor eius proposuit. Cui intentioni consonant nonnulla verba, quæ rationem generalem indicant, vt sunt illa. *Cur enim culpabimus eos, qui positas nostras ignorauerint constitutiones.* Si (vt infra dicit) *eo quod non fuerunt sufficienter propositæ ignorantur.*

Baldus. Perusi.

13. Dicendum ergo est; vi iuris communis Imperialis, seu ciuilis necessariam esse promulgationem legis in ciuitatibus prouinciarum, aut regnorum, vt in singulis prouincijs lex obliget, nec sufficere vnam publicationem factam in curia principis. Ratio est, quia ita statutum est iure Imperiali modo declarato, iuuante etiam consuetudine Imperij. Congruentia vero magna profectò est, vt hoc modo melius possit lex innotescere, & vitentur magna incommoda, & iurgia, seu lites, quæ ex ignoratione legis propter distantissimam promulgationem possunt prouenire. Addunt Iuristæ congruentiam, quia Imperator non habet curiam stabilem, & immobilem, sed facile huc atque illuc transfertur, & ideò non potest esse tam certa, & vniuersalis promulgatio, quæ in illa fit, præsertim pro regnis vel prouincijs distantibus, quæ & magnam morum dissimilitudinem, & paruam communicationem inter se habere solent. Atque hinc fit, vt omnes inferiores principes temporales, qui subduntur imperio, & legibus eius, iuxta hanc regulam & conditionem leges suas particulares ferre teneantur, quia non possunt statuere contra ius commune, nisi consuetudine vel speciali iure sibi concesso exempti sint, vt suprà est declaratum. Vnde etiam fit, vt, licèt hoc ius sit ordinarium, in aliquibus casibus possit sufficere alius modus promulgationis, vt quando lex fertur per sententiam, vel Epistolam principis, quia secundum aliud commune ius sufficit illam publicari successu temporis per publicam notitiam & famam, vel per incorporationem in communi omnibus satis nota, vel alio simili modo, qui vel cōsuetudine, vel aliqua lege approbatus sit.

Necessariam esse promulgationem legis in ciuitatibus prouinciarum aut regnorum, vt in singulis prouincijs obliget, ex vi iuris communis Imperialis.

14. Tandem ex dictis colligitur hæc non habere locum in his regibus qui non subduntur legibus Imperij, quia eos non obligat dicta Authent. oportet ergo consulere proprium regem, vel consuetudinem. Nam iure ciuili regio statui potest; vt vna promulgatio in curia, vel in loco à rege designato sufficiat, quia (vt dixi) hoc non est contra ius naturale, non solùm quoad diuersas prouincias vnius regni, sed etiam quoad varia regna, quæ tantùm ex accidenti sub vno Rege militant. Regulariter autem credimus non ita fieri, quia raro etiam, vel nunquam vna, eademque lex simul pro omnibus regnis huiusmodi fertur. Quamuis ferri non repugnet, si alioqui pro omnibus iusta sit. Nam de potestate absoluta regis posset vna publicatione pro omnibus regnis in curia regia publicari, quia non est intrinsecè iniustum, nec contra naturam legis. Interdum verò esse potest contra specialem institutionem, & forum alicuius regni, quod Rex seruare tenetur, quia sub ea conditione videtur potestatem accepisse. Et generatim loquendo, conuenientius est, vt promulgatio suaui modo fiat in vnoquoque regno. Intra idem autem regnum faciliùs potest vna promulgatio sufficere pro omnibus prouincijs, quia maior est conuenientia, & communicatio inter illas. Vnde in rigore id sufficit, nisi aliud sit consuetudine introductum. Quid autem de legibus canonicis censendum sit, lib. sequenti dicemus.

CAPVT XVII.

Quando & quomodo incipiat obligare ex natura sua lex ciuilis, postquam est sufficienter promulgata.

1. QVamuis lex in aliquo loco promulgata, consequenter fit in suo esse sufficienter constituta,

stituta, & habeat vim ad obligandum, non inde statim constat, posse subitò totam regionem, pro qua fertur, obligare. Nam licèt agens sit in se perfectè constitutum cum plena virtute agendi, non semper potest statim ac subitò operari in propinquis, & remotis partibus sphæræ suæ. Ob hanc ergo causam de lege iam sufficienter constituta inquirimus, an statim obliget in tota sua sphera, vel qua successione suam obligationem quasi diffundat. Suppono autem in præsenti solum esse sermonem de lege præcipiente vt sic, quantum ad effectum obligandi vel cogendi, quia de alijs effectibus irritandi actus, inhabilitandi personas, & reuocandi priores leges, dandi, vel auferendi priuilegia, sunt pecculiares difficultates, quæ infra suis locis tractandæ sunt. Potest autem quæstio hæc tractari vel ex sola rei natura, & secluso omni iure positiuo, omniumque speciali voluntate legislatoris, vel adiuncta hac voluntate, aut communi iure positiuo.

Status quæstionis.

2. Primò igitur, loquendo ex natura rei, est opinio multorum, legem humanam statim ac publicè promulgatam in loco competente, obligare in toto territorio, in quo potest obligare iuxta potestatem & iurisdictionem legislatoris, nisi per ipsum legislatorem suspendatur, vel differatur obligatio. Hoc videtur supponere communiter Doctores statim citandi, qui temporis dilationem in hac obligatione iuxta voluntatem legislatoris, vel ius positiuum putant esse regulandam: nam inde inferri videtur, seclusa huiusmodi quasi suspensione positiua, legem de se statim vbique obligare. Et ratio esse potest, quia lex sufficienter promulgata est perfecta lex, & habet omnia requisita ad obligandum, & est quasi agens naturale, quod statim agit, quantum potest. Atque hinc à fortiori sequitur: si legislator expresse declaret, se velle statim obligare sine vlla mora à promulgatione, statim obligare illo modo, quia si taciturnitas, vel negatio suspensionis sufficit, vt lex obliget propter indefinitam & absolutam (vt sic dicam) voluntatem legislatoris; multò magis sufficiet illa voluntas ita expressa. Et è contrariò etiam fit optimum argumentum: nam legislator potest hoc modo obligare, si id expresse velit, & declaret; ergo ille modus obligandi non est contra rationem naturalem; ergo eo ipso, quod lex per voluntatem humanam non limitetur, nec impeditur, absolutè lata & promulgata ita obligauit. Atque hoc modo possunt etiam pro hac sententia citari auctores dicentes, leges positiuas expresse dicentes, *ex nunc*, vel *ex tunc*, aut aliquid æquiualens, post promulgationem statim obligare omnes, seu in toto territorio. Quod tenet Gloss. in Clement. 2. de Hæretic. verb. *ex tunc*, quam ibi sequuntur Doctores, & Panormitanus in cap. 2. de Constit. n. 7. & ibi Felin. n. 7. Limitat. 5. Decius Imola, & alij, & Nauar. consil. 1 de constit. quæst. 4. num. 15. & in summa ca. 23. n. 44.

Glossa. Panorm. Felinus. Decius. Imola. Nauar.

3. Hæc sententia sic intellecta, vt explicata est, mihi semper difficilis visa est. Quia planè videtur excedere potestatem legislatoris, & esse supra conditionem legis humanæ, quod statim obliget ab instanti promulgationis pro toto territorio, seu principatu legislatoris; ergo ex natura rei non potest ita obligare; ergo non solum absolutè lata non ita obligabit, verum etiam si legislator id velit & declaret, non id efficiet, quia excedit potestatem: imò idem est cum proportione etiam si concedatur dilatio temporis, si illa sufficiens non sit. Declaratur antecedens, quia ad actualem obligationem legis per se est necessaria notitia eius; ergo vt possit obligare, necessarium saltem est, vt per se loquendo: possit ad notitiam deuenire: nam vbi non est potestas ad media, neque etiam ad finem erit. Sed fieri non potest, vt facta promulgatione in vno loco, lex statim sciatur ab omnibus subditis, & in toto loco iurisdictionis; ergo impossibile est vt lex statim obliget, nec ante elapsum sufficiens tempus, intra quod legis notitia in toto territorio, per se loquendo, possibilis sit. Confirmatur & declaratur, quia promulgatio legis, vt dixi, necessaria est ad sufficientem diuulgationem: nam hæc requiritur ad obligationem; ergo præter promulgationem concedi debet necessario, & iure naturæ tempus sufficiens, in quo fieri possit talis diuulgatio post promulgationem; ergo quantumcunque velit legislator statim à promulgatione omnes subditos obligare, non potest, quia repugnat naturali iuri. Quomodo enim intelligi potest, vt lex hodie promulgata Matriti, hodie etiam obliget habitantes Conimbricæ: planè id videtur supra humanam potestatem, quia per se est impossibile, & non tantum per accidens, consequi eadem die notitiam talis legis.

Refutatur prædicta opinio.

Confirmatur secundò, quia eadem est proportio legis ad communitatem vnius populi, in quo promulgatur, quæ est ad totam communitatem regni, vel populorum totius territorij, pro quo promulgatur; sed si lex in hoc populo priuatim, vel submissa voce proferatur in aula Regis, non potest habere vim obligandi communitatem totius populi, quia non est ita sensibiliter prolata, vt sit accommodata toti communitati talis populi; ergo similiter licet hic sit promulgata, non satis est, vt possit obligare statim totam prouinciam, aut regnum, quia tam impossibile est, legem hic promulgatam statim sciri in tota Lusitania, sicut est, legem promulgatam in hoc cubiculo audiri à tota Conimbrica. Confirmatur tertiò ex D. Thoma 1. 2. q. 90. art. 4. ad 2. dicente, *legem obligare in quantum eius promulgatio in omnium notitiam per se, vel per alios peruenire potest*. Et addit Caietan. & meritò, hoc non intelligi de potentia logica, quæ non implicat contradictionem, sed de politica, id est, secundum ordinem, vel cursum politicum. At publicatio in vno loco facta, non potest humano modo peruenire ad loca distantia; ergo nec lex statim obligat in omnibus illis locis. 4.

Propter hæc ad hoc punctum explicandum dico primò; lex sufficienter publicata in loco debito, absque illa limitatione temporis ex voluntate principis, aut determinatione iuris positiui, statim incipit obligare ex natura sua. Hæc assertio est consentanea communi sententiæ propositæ, & probatur sufficienter ex dictis circa illam. Declaratur præterea, quia si legislator non præscribit certum tempus ad obligandum, non est maior ratio admittendi tantam dilationem, vel maiorem, aut minorem; ergo nulla admittenda est, ergo statim incipit obligatio. Item ob hanc causam in huiusmodi rebus indefinita æquiualet vniuersali, quia alias esset indeterminata, ac proinde inutilis. Vniuersalitas autem in præsenti est, vt post promulgationem lex semper obliget; ergo statim obligare incipit. Item hac ratione votum simpliciter factum, sine designatione temporis, pro quo obligaturum est, incipit statim obligare quantum est ex se; ergo idem est 5. *1. Conclusio.*

de lege. Oportet autem in hoc notare nonnullam diuersitatem inter præcepta negatiua, & affirmatiua: nam priora obligant pro semper, & ideò in eis verum est incipere obligare statim, & pro statim: affirmatiua verò non obligant pro semper, & ideò licèt statim etiam obligare incipiant, non tamen pro statim, sed pro tempore opportuno iuxta exigentiam materiæ, & præsumptam, seu probabilem intentionem legislatoris, sicut in exemplo adducto de voto cum proportione dicunt omnes auctores.

6. *2. conclus.* Dico secundò. Lex sufficienter & absolutè promulgata in vno loco competente, licèt statim obligare incipiat, non simul, & in eodem momento obligat in toto territorio, pro quo fertur; sed successiuè, & intra tempus moraliter sufficiens, vt notitia legis, & promulgationis eius per totum territorium diffundatur. Hanc assertionem videntur mihi conuincere argumenta facta posteriori loco. Quæ licèt videantur esse contra communem sententiam, non militabunt contra illam, si in hoc sensu explicetur, scilicet, vt lex promulgata absolutè, id est à legislatore non impedita seu suspensa, statim natura sua obliget, vbi moraliter sciri potest, id est, in illo proximo, & præsenti loco: inde verò quasi continuè extendatur obligatio ad loca distantia intra tempus, in quo prudenti arbitrio deferri ad illud potest notitia legis. Quem sensum non existimo esse alienum ab auctoribus allegatis pro priori sententia. *Nauar.* Nauarrus enim, cùm sibi obiecisset quarto loco, quia durum est credere, legem Romæ promulgatam intra duos menses obligare Æthiopes, & Indos: respondet, concedendo durum quidem & grauissimum esse dicere, omnes existentes in illis partibus extra Romam peccare contra legem post illos menses. *Sed non esse* (ait) *durum dicere, quod obligantur post tempus, quod vir bonus, siue iudex arbitrabitur esse sufficiens, vt illi, de quibus quæritur, sciant, attẽta distantia prouinciæ, & qualitate legis, & frequentia hominum illius prouinciæ habitantium Romæ, & venientium ad eam, & redeuntium ab ea, quod est aptissimum temperamentum dictorum in dicto cap. 2. de Constitut.* Hæc Nauar. Per quæ videtur clarè ita exponere communem sententiam, vt non intelligatur de obligatione, quæ in momento fiat pro omnibus locis distantibus, sed intra tempus prudenter existimandum. Quod profectò satis etiam indicant Panormit. suprà. n. 7. & 8. & Felin. n. 7. & Barth. in l. *Omnes populi.* ff. de Iustit. & iur. q. 5. *Panorm. Felinus Bartholus.* Nam, seclusa legis determinatione certa & sufficiente, dicunt, obligationem esse iudicandam prudenti arbitrio, iuxta tempus moraliter necessarium, vt notitia legis posset ad loca distantia peruenire. Idem videntur sensisse D. Thom. & Caiet. loco allegato: ad obligationem enim legis requirunt, vt notitia legis moraliter peruenire possit, vbi futura est obligatio. Et expressius ibi Medin. concl. 5. dixit, leges tunc, & non ante esse sufficienter promulgatas, quando sic propositæ sunt, vt moraliter loquendo in omnium notitiam peruenire valeant. *Legem incipere obligare pro prudenti arbitrio iuxta tempus moraliter necessarium, vt notitia legis haberi possit.*

7. *Cap. 1. de Concess.* Potest præterea hæc assertio sumi ex cap. 1. de Concess. Præben. in 6. ibi, *Lex, seu constitutio, & mandatum nullos astringunt, nisi postquam ad notitiam peruenerint eorundem, aut nisi post tempus, intra quod ignorare minimè debuisset.* Quæ vltima verba notanda sunt: nam in eis satis significat Pontifex legem non obligare, nisi post sufficiens tempus elapsum, intra quod moraliter sciri posset: nam illud est, in quo ignorare minimè debuisset. Neque contra hanc assertionem obstat ratio facta in prima sententia, quia licèt semel promulgata sit vera lex, & habeat vim obligandi perfectam, non tamen statim, vel simul applicatur sufficienter ad agendum (vt sic dicam) in loca distantia, & ideò debet successiuè deferri, & applicari. *Respondetur obiectioni.* Neque propterea erit necesse, vt in singulis prouincijs fiat noua solemnis promulgatio (vt sine causa colligit Medina etiam pro legibus Pontificijs, de quibus infrà dicemus) nam ex natura rei (vt nunc loquimur) sufficit illa prior, & per eos, qui eam audiunt, ad alios distantes deferatur, vt D. Thomas significauit dicens, satis esse, quod notitia legis per alios possit comparari. *D. Thom.* Si autem non solum non fiat noua publicatio in distantibus locis; verum etiam nec concedatur sufficiens tempus, vt publicatio alicubi facta possit ad loca remota peruenire, non video, quomodo possint homines existentes in illis remotis locis obligari, cùm impossibile illis sit habere illius legis notitiam, & consequenter inuincibiliter illam ignorent, non tantùm ex accidenti, sed etiam per se, moraliter loquendo.

8. *Corollarium primum.* Ex quibus colligo primò, quod licèt lex dicat *Ex nunc*, vel quippiam simile, non ideò incipit simul obligare in toto territorio, pro quo fertur, quia lex humana sicut non potest obligare ad impossibile, ita nec potest obligare modo impossibili, nec circa talem modum aliquid statuere, quod repugnet cum ratione naturali: ostensum autem est, illum modum obligandi esse impossibilem, & contra rationem naturalem; ergo non potest ille esse sensus talium verborum. Sensus ergo est, vt *ex nunc*, id est, vt statim, ac lex promulgatur in loco debito, siue vlla mora obligare incipiat omnes, ad quorum notitiam moraliter deuenire potest, & *ex tunc* etiam extendatur obligatio ad omnes, prout creuerit etiam moralis potestas diffundendi notitiam ad omnes. Et ideò dixit Medina suprà, promulgationem legis non fieri in instanti, aut in paruo tempore, sed in temporis spatio, quo possit ad notitiam omnium deuenire. *Medina.* Quod sano modo intellectum mihi valde placet: nam licèt publicatio prima solemnis breui tempore fiat, & finiatur physicè (vt sic dicam) tamen non censetur moraliter esse completa, donec sonus eius possit ad loca distantia peruenire, quod non fit paruo tempore; imò nec certo ac determinato, sed prudenti arbitrio opus est, vt Doctores suprà allegati dixerunt. Hæc autem intelligenda sunt de obligatione legis, vt in principio dixi: nam si sermo sit de alijs effectibus, vt de irritatione actus, vel de pœna ipso facto incurrenda, potest esse speciale dubium de sensu illius particulæ *Ex tunc*, de quo infrà suis locis, & paulò inferiùs aliquid adijciam.

9. *Corollar. 2* Secundò infero, quòd licèt legislator in ipsa lege designet expressè certum tempus, *vt ex tunc* lex obliget, semper est id accipiendum vel quoad inceptionem obligationis, vel quoad illa loca, pro quibus tantum tempus moraliter sufficit; frequentiusque illa dilatio ponitur ad suspendendam obligationem intra illud tempus, etiam pro illis locis, in quibus lex posset ex natura rei obligare à puncto promulgationis, nisi legislator illam restringeret: vt patet ex Authentica, *Vt factæ nouæ constitutiones*, quam statim tractabimus. Et tunc lex incipiet obligare finito illo tempore, simulque obligabit in toto territorio,

torio, si tempus illud sit sufficiens ad diuulgationem legis per totum illud. Quia hæc est intentio talium legum, & nihil inuoluit repugnans legi naturali. Et ita sentit aperte Nauarr. dicta q. 4. n. 17. Si verò tempus illud non sufficit pro locis distantioribus quoad illa seruanda est regula data, & extendendum est tempus prudenti arbitrio, quantum necesse fuerit, vt promulgationis notitia posit ad illas remotas partes peruenire, seruata proportione ad initium obligationis. Tunc autem tempus illud computandum erit à prima publicatione legis, quia id sufficit ad consummationem promulgationis. Quæ omnia ex his, quæ de iure positiuo dicemus clariora fient.

10. *Corollariũ 3.* *Nauar.* Tertiò infero, legem indefinitè latam, & promulgatam non obligare simul omnes subditos, pro quibus fertur, Ita sentit Nauarr. n. 17. dum ait, ideò iuxta ius ciuile, legem non obligare intra duos menses à promulgatione, vt lex non prius liget quosdam subditos quàm alios; sed omnes incipiat simul obligare, & ita in hoc seruetur maior æqualitas; ergo per argumentum à contrario, si ex iure communi, vel voluntate Principis nulla fiat suspensio, vel determinatio temporis, lex prius obligabit quosdam, quàm alios, scilicet propinquiores, quàm remotos. Ratio autem est, quia prius est sufficienter promulgata pro vicinis, seu præsentibus, quàm pro distantibus. Et in eodem sensu dixit Medina supra, posse legem esse sufficienter promulgatam respectu quorundam, & respectu aliorum non esse satis propositam.

11. *Quartum.* Quartò infero, post elapsum sufficiens tempus à solemni publicatione legis, vt eius notitia per totum territorium moraliter diffundatur, absolutè loquendo obligat in toto illo, & omnes de illo, etiam si fortassè talis notitia ob incuriam hominum, vel casu aliquo ad plures subditos, vel etiam ad aliquam partem territorij non peruenerit. Hoc planè colligitur ex doctrina D. Thomæ suprà citata, quia ad obligationem legis solum requirit, vt notitia eius habeatur, vel possit haberi, sed quando facta est solemnis publicatio, & tempus sufficiens elapsum est, poterat notitia legis ad omnes peruenire; ergo hoc satis est, vt obliget, licèt casu non peruenerit. Præterea in illo casu cessat ratio à nobis facta, quia notitia legis non est tunc per se, & humano modo impossibilis; leges autem non considerant ea, quæ per accidens sunt.

12. *Obuiatur dubiolo.* Dices; quamuis notitia legis potuerit peruenire ad partes remotas, si de facto non peruenit, non obligat subditos ibi habitantes; imò licèt illuc peruenerit, non tamen ad omnes personas, non obligat eos, qui nihil de ea audierunt sine ipsorum culpa; ergo non satis est potuisse peruenire notitiam legis ad partes illas, vel ad personas, nisi peruenerit. Antecedens patet, quià illi non peccant non seruando talem legem, & consequenter non incurrunt pœnam eius; ergo non obligantur lege. E conuersò autem si modo aliquo extraordinario, vt per angelos malos, vel bonos aliquis existens in India sciret, eodem die, vel mense legem promulgatam Matriti, seclusa omni determinatione positiua obligaretur illa lege, & peccaret violando illam; ergo statim à principio est sufficiens virtus ex parte legis ad obligandum æqualiter in vtroque casu, si post publicationem habeatur notitia, solumque erit differentia, quia in vno tempore

A breuiori est frequentior, ac quasi per se necessaria excusatio; in alio verò est per accidens, & rara, & ideò erit differentia quoad forum externum, quia quando tempus est breue, & insufficiens, præsumitur ignorantia inuincibilis; non verò quando tempus est sufficiens: in re autem ipsa, & in veritate nulla videtur esse differentia.

Respondeo, aliquos existimare, differentiam hanc reduci ad quæstionem de vocabulo, an in illo casu dicendum sit, legem non obligare, vel subditos ignorantes excusari. Dico tamen hoc fortasse habere locum, quando ignoratio est post tempus de se sufficiens ad habendam notitiam legis, de quo modo loquendi paulò pòst dicam. At verò quando tempus de se est insufficiens, dico, non in modo tantum loquendi, sed in re ipsa legem non obligare infra illud tempus pro remotissimis partibus, eodem planè modo, quo non B obligaret in curia Principis, si non fuisset in illa publicè proposita, etiamsi esset edita cum pleno consilio ac deliberatione, quia æquè est impossibilis notitia legis pro talibus locis, seruata proportione. Imò quodammodo est impossibilior notitia in partibus remotis statim post publicationem, quàm sit in eodem loco ante eandem publicationem, quia facilius est nosse Matriti eodem die, quæ Rex secretè statuit sine publicatione, quàm scire Neapoli, quæ eodem die Matriti publicè euulgauit. Itaque in eo casu non solùm est excusatio ex parte subditi, sed etiam insufficientia ex parte legis, & ideò simpliciter non obligat, vel quoad efficaciam, vel quoad sufficientiam (vt sic dicam.) Quando verò notitia promulgationis legis potuit peruenire, & casu non peruenit, lex de se sufficienter obligat, licèt de facto non liget ignorantes. Quæ diffe- C rentia licèt fortè quoad effectum obligationis non habeat in re morali diuersitatem, ordinariè loquendo, nihilominus quoad alios effectus, præsertim irritandi aut inhabilitandi potest illam habere, vt infrà in proprijs locis dicetur. 13.

Et præterea in illo extraordinario casu credo esse diuersitatem etiam quoad obligationem. 14. Nam si aliquis in India existens industria dæmonis haberet notitiam eorum, quæ in Hispania geruntur ante tempus, in quo posset humano modo talis notitia illuc peruenire, ille sciens legem in Hispania promulgatam, infra illud non obligaretur illa. Quia respectu illius re vera non est sufficienter promulgata, & illa notitia per angelum collata non pertinet ad promulgationem, nec ad humanam notitiam. Quod tamen secus esset, si post tempus sufficiens, & post promulgationem de se consummatam ali- D quis reciperet illo extraordinario modo diuino, vel angelico notitiam legis: nam sine dubio obligaretur lege, quia lex de se iam sufficienter obligabat, & impedimentum erat accidentale, quod sublatum est, & nihil refert, quod per hunc, vel illum, hoc, vel illo modo auferatur. Et ita sufficienter responsum est ad obiectionem, & omnia clariora fient in puncto sequenti.

CAPVT XVIII.

De tempore, in quo lex incipit obligare secundum ius ciuile.

SVperest ergo, vt dicamus, quando incipiat obligare lex ciuilis secundum ius ciuile. Quidam 1. *Quando in-*

cipiat lex obligare secundum ius ciuile.

dam enim moderni dicunt, statim à publicatione obligare, solumque excipiunt leges pertinentes ad testamenta. Ratio est, quia illæ solæ exceptæ sunt in Authentica, *Vt noua constitutiones*, collatione 5. De cæteris autem nihil disponit ius ciuile, & ideò succedit lex naturæ. Nihilominus dicendum est primò. Leges Imperatorum non incipiunt obligare intra duos menses à publicatione facta in vnaquaque prouincia, & post duos menses statim obligant totam prouinciam, nisi aliud in ipsa lege expressum sit. Hæc assertio est communis Doctorum vtriusque iuris, atque etiam Theologorum, quos in hoc, & in præcedenti capite retuli. Et fundamentum primæ partis est, quia ita statuitur in illa Authentica, cuius dispositio generalis est quoad omnes leges ciuiles Imperatorum, vt in capite præcedenti fundatum est: ille enim discursus hic est applicandus. Et apud me multum confirmant hanc partem verba Pij IIII. in Bulla pro Concilij Trident. promulgatione, vbi inter alias rationes designandi certum tempus pro Concilij obligatione hanc ponit, *Et iure etiam communi sancitum est, vt constitutiones noua vim, non nisi post certum tempus obtineant.* Vbi clarè attendit ad dictam authenticam, quia in iure ciuili non est alia lex, quæ ius commune circa hoc statuat. *Pius IIII.*

2\. *2 pars conclusionis probatur.* Secunda verò pars constat, quia transactis duobus mensibus lex non impeditur, sed potius iuuatur iure communi; ipsa autem de se habet vim obligandi; ergo statim obligat. Dices, statim quidem incipere obligare, non tamen statim obligare totam prouinciam. Respondeo negando consequentiam, quia incipit tunc tanquam sufficienter promulgata, & publicata per tempus illud duorum mensium, & ideò iam potest subitò, & in momento, vt sic dicam, totam prouinciam obligare, & hoc significauit illa Authentica dicens, *Post insinuationem sufficienti hoc tempore omnibus manifestam eam constituere.* Est enim considerandum, legem illam ciuilem supponere insinuationem publicam in singulis prouincijs faciendam. Et quia nulla prouincia ciuilis est tam lata, quin bimestre tempus sufficiat ad deferendam per totam illam promulgationem factam in Metropoli, ideò potest optimè lex ciuilis statim obligare totam prouinciam elapsis duobus mensibus. Et hoc est, quod Nauarr. dixit, illud tempus designatum esse non solum propter tollendam ignorantiam, sed etiam vt lex simul incipiat omnes obligare. Nihilominus tamen vbi non esset necessaria propria, & publica insinuatio in singulis prouincijs, & aliqua pars regni esset tam distans, vt tempus duorum mensium non sufficeret ad notitam legis illuc deferendam, sicut est nunc Mexicana ciuitas respectu Matriti, tunc etiam post elapsos duos menses, non obligaret lex homines regionis illius, sed seruanda esset regula legis naturæ suprà declarata, quia alius modus excedit potestatem humanam, vt dictum est.

3\. *Tertia pars conclusionis probatur.* Tertia pars assertionis, quæ exceptionem continet, manifesta est, dummodo de eodem vel æquali legislatore intelligatur. Nam si sit inferior, ille non poterit immutare commune ius, etiam si ex potestate sibi commissa legem ferre posset: nam intelligitur data secundum ius commune, nisi aliud exprimatur. Ipse verò Princeps supremus potest derogare communi iuri positiuo, & ideò si velit obligare per legem ante duos menses, potest, sicut etiam potest maiori tempore obligationem differre. oportet autem, vt in sua lege id satis declaret. Vnde obiter intelligitur, quam vim possit habere in lege Imperatoris particula *ex tunc*, vel *statim*, si dicat in lege, vt facta publicatione ex tunc, vel statim obliget. Posset enim quis similia verba referre ad tempus post completum spatium duorum mensium, quia est fauorabilior expositio, & est consona iuri communi, euitatque derogationem illius. Nihilominus tamen probabilius est, leges sic loquentes derogare iuri communi, & statim obligare, vt verba sonant, quia ad hoc ponuntur, aliàs superflua sunt, & nullum habent effectum, quia sine illis lex obligaret post duos menses statim, & sine mora. Quod erat tam manifestum, vt non sit verisimile, addi illas particulas propter solam maiorem declarationem, & ideò quando adduntur, sine dubio id fit accelerandam obligationem. Quando verò lex simpliciter loquitur, generalis regula duorum mensium seruanda est.

Sed quid si ante bimestre tempus elapsum aliqui sciant, legem esse in curia Imperatoris, vel in Metropoli solemniter promulgatam. Aliqui dicunt, illos obligari lege, & malè agere, illam non seruando, licèt per ius ciuile non puniantur. Ita sentit Barthol. in l. *Omnes populi*, ff. de Iustit. & iur. q. 5. n. 37. & ibidem Bald. & in l. *Leges*, C. de Legib. Item Bald. Perusi. tract. de Statut. §. *Ignorantia*. n. 2. Syluest. verb. *Lex*, q. 6. dicto. 3. in fine, Angel. n. 12. Nec dissentit Soto dicto ar. 4. & idem sentiunt multi loquentes de Ecclesiasticis legibus, quia maior ratio est de ciuilibus. Ita Glossa in cap. 2. de Rebus Ecclesiæ non alienan. in 6. verb. *Hactenus*, quam communiter sequuntur Canonistæ in Rubr. & in cap. 2. de Constit. vbi Panormit. n. 7. coniecturas, & iura adducit. Primò quia frustrà expectatur euentus, cuius nullus est effectus, cap. *Cum contingat*, de Officio deleg. Secundò, quia vt lex obliget, sufficit esse solemniter editam, ac promulgatam, cap. 1. de Postul. Prælat. Tertiò ex cap. *Cum singula*, de Præben. in 6. iuncta Glossa ibi verbo, *Peruenerit*. Quartò, quia iuxta regulam, *Qui certus*, de Regul. iur. in 6. eum qui certus est, non est necesse certiorem fieri; ergo similiter, &c. 4 *Barthol. Bald. Bald. Per. Syluest. Sotus. Glossa.*

Probabilius autem est, supposita constitutione Authenticæ, *Vt facta noua constitutiones*, & generali eius interpretatione, legem Imperatoris neminem obligare infra duos menses à publicatione, siue notitiam habeant promulgationis eius, siue non. Ita tenet Turrecrem. in §. *Leges*, dist. 4. n. 4. cum Antonio, cap. 2. de Constit. vbi idem tenet Decius, & in capite 1. de Postul. Prælat. n. 19. Nauar. in summa cap. 23. n. 44. & dicto consil. 1. de Constit. q. 4. n. 17. Idem tenet Valencia. 2. tom. d. 7. q. 5. p. 5. dub. 3. & sentit Medin. q. 90. art. 4. nec dissentit Soto suprà, sed sub distinctione loquitur, non erat tamen necessaria, quia Authentica satis clarè loquitur. Fundamentum ergo est, quia illud tempus duorum mensium non assignetur ab Imperatore solum pro foro externo (vt, scilicet pro illis duobus mensibus admittatur, vel præsumatur ignorantia legis; non verò vltra illos menses) sed ponitur ad suspendendam obligationem legis, vt ante completum illud tempus non habeatur tanquam sufficienter sancita; ergo intra illud tempus non obligat scientes. Patet consequentia, quia lex non obligat, antequam sit sancita. 5. *Turrec. Anton. Decius. Nauar. Valencia. Medina*

cita, & à legislatore proposita ad talem effectum. Antecedens autem patet ex verbis Authenticæ, *Vt autem adhuc apertiùs causa declaretur, sancimus, si scripta fuerit huiusmodi lex, hanc post duos menses dati eius temporis valere.* Nam verbum *Valere*, nulla ratione admittit distinctionem Soti, scilicet, valere in se, vel valere in iudicio, aut præsumptione reipublicæ: nam absolutè prolatum, apertè refertur ad validitatem actus; ergo ex intentione legis ante illud tempus non valet, id est, non habet vim, & efficaciam legis; ergo obligare non potest, non solùm ratione ignorantiæ, sed ratione suæ conditionis, quia nondum perfectè constituta est, quod inferiùs magis expressit Imperator, addens; *Sufficienti hoc tempore omnibus manifestam eam constituere*: antea enim non censetur sufficienter manifestata, seu promulgata, & consequenter, nec perfectè constituta.

6. Confirmatur, quia si in particulari lege diceret legislator: Nolumus legem hanc valere vsque ad tale tempus, certè ante illud non obligaret scientes, &, si quis voueret intendens, vt suum votum non valeret vsque ad talem diem, non obligatur antea; idem ergo est in verbis illis iuris communis: nam ex vi illorum promulgatio legis tota refertur ad tempus post duos menses, & ad hoc solum promulgatur, vt post duos menses obligare incipiat. Et confirmatur tandem, quia alias ferè nullus fructus fuisset illud indultum, quia si intra duos menses lex obligat scientes, & post illos non obligat ignorantes, quid concedit illa lex? Dices, immunitatem in iudicio contentioso, propter præsumptam ex vi illius iuris ignorantiam pro illo tempore. Sed certè hoc parui momenti esset, si conscientia maneret ligata, & actus fortasse nullus; immeritoque ita restringitur lex, quæ absolutè loquitur, & fauorem inducit. Præsertim quia lex ciuilis, licèt interdum valeat in foro externo, & non interno, quia non potest amplius extendi; quando autem, licèt possit, non vult obligare in foro externo, multò minùs vult obligare in interno, quia per se primò intendit politicam obligationem, & internam efficit quasi consequenter, & in ordine ad illam, vt postea dicemus.

7. *Respondetur ad fundamenta contrariæ sententiæ.* Fundamentum verò contrariæ sententiæ parui momenti sunt. Hic enim non frustra expectatur lapsus duorum mensium, quia non expectatur, vt lex sciatur à singulis, sed vt accipiat vim obligandi, quam non aliter accepit à legislatore ex voluntate eius, quæ potuit moueri ex illa ratione, vt notitia legis posset priùs haberi ab omnibus. Quod autem hæc ratio cesset in vno, non mutat vim legis, nec voluntatem legislatoris. Præsertim quia motiuum etiam esse potuit, vt lex priùs sciretur ab omnibus, & non priùs obligaret hos, quàm illos, vt Nauarr. dixit. *Cap. 1. de Postul. Prælat.* Caput autem 1. de Postul. Prælat. solum dicit, legem promulgatam obligare scientes, licèt eis non sit specialiter intimata; non excludit autem tempus requisitum ex vi iuris, præsertim pro legibus ciuilibus. In cap. autem *Cum singula*, nihil habetur, & Glossa, si attentè legatur, potius fauet nostræ sententiæ. Denique tempus hoc non postulatur, vt promulgatio legis certior fiat, sed vt lex ipsa valida esse incipiat, quoad inferendam actualem obligationem.

8. *Quid dicendum de regibus, qui non recognoscunt superiorē in tēporalibus.* Secundò principaliter dicendum est, leges Regum, qui non recognoscunt superiorem in temporalibus, nec legibus Imperatorum subiiciuntur, non esse regulandas per dictum ius ciuile commune, ac subinde statim incipere obligare, nisi vel in ipsa lege aliud declaretur, vel per leges proprij regni alius modus determinatus sit, aut illud ius commune sit consuetudine saltem acceptatum. Tota hæc assertio est consentanea communi doctrinæ, & satis clara. Prima ergo pars patet, quia ius Imperatorum non obligat in huiusmodi regnis supremis, vt suprà ostensum est; ergo nec illa authentica obligabit, nec habebit vim legis. At verò illa seclusa, & aliundè non addita limitatione, lex relinquitur in sua natura, quæ est, vt statim obligare incipiat, sicut declaratum est; ergo. Et ita probata relinquitur secunda pars. Tertia autem probatur; quia certum est, posse legislatorem designare tempus, pro quo vult obligare, & non anteà. Et eadem ratione potuerunt Reges supremi in suis regnis definire tempus, pro quo leges promulgatæ obligare inciperent. Atque ita in hoc Lusitaniæ regno statutum est, vt lex promulgata in curia Regni incipiat ibi post octo dies obligare; in toto autem regno post tres menses, lib. 1. Ordinat. tit. 2. §. 10. *Lib. 1. Ordin. tit. 2.* Quod ius istius regni ita est cum proportione exponendum, sicut ius commune declaratum à nobis est, & idem cum proportione dicendum est de legibus aliorum regnorum.

9. *Leges latæ ab inferioribus magistratibus statim obligant, si non exprimant aliam determinationem. Hostiens. Turrecr. Angel. Syluester. Nauarr.* Dico tertiò, leges latæ à Magistratibus inferioribus statim obligare, si non exprimunt aliam temporis determinationem. Ita Hostiens. in Sum. tit. de Constitut. §. *Quando*, Abb. Deci. & alij in cap. 2. de Constitut. Turrecremat. §. *Leges*, post cap. *In istis*, d. 4. Syluest. verb. *Lex*, q. 6. Angel. & alij, & Nauarr. cap. 22. n. 44. & dicto cons. 1. de Constit. q. 4. Rationes variæ afferuntur, sed vnica est solida, quia circa has leges, & tempus obligationis earum nihil est iure humano dispositum, aut limitatum; ergò tunc obligant, quando ex natura rei possunt, sed ex natura rei obligant statim, vt ostensum est; ergo. Primum antecedens ab omnibus supponitur vt indubitatum, quia dicta Authentica de solis legibus Imperatorum loquitur, & præter eam nullum tale ius inuenitur scriptum: cætera verò euidenter inferuntur. Vnde etiam sequitur, hanc obligationem quoad loca distantia intelligendam esse modo explicato, & ideò dicunt omnes Iuristæ suprà allegati, talem legem statim obligare præsentes; respectu verò absentium tempus esse arbitrarium, quod maximè intelligi debet de illis absentibus, qui ex natura rei scientiam legis habere non possunt in eodem momento, aut breuissimo tempore. Denique intelligendum hoc est, seclusa consuetudine in contrarium: nam vbi per illam introductum fuerit, vt tales leges non obligent, nisi post hoc, vel illud tempus à promulgatione, seruandum est, quia tunc iam habent limitationem à iure positiuo non scripto; hanc enim vim habet consuetudo; hæc tamen non est generalis, vbi ergo fuerit specialis, satis de illa constare debet.

10. *An lex obliget ignorantes.* Vnum verò superest hic dubium commune omnibus legibus, an & quomodo obligent ignorantes, postquam sufficienter promulgatæ, & de se satis euulgatæ fuerint. Supponendum autem est sermonem esse de ignorantia inuincibili: nam si ignorantia sit culpabilis, satis clara est obligatio. Non enim esset culpabilis obligatio legis, nisi lex ipsa iam obligaret ad notitiam sui habendam,

bendam, ideò enim ita imputatur transgressio ignoranti, ac si sciret legem. Potest autem lex ignorari inuincibiliter, vt suppono ex 1. 2. q. 76. & latè tractat Castro libr. 1. de Leg. Pœnal. cap. 1. & 3. & Cordub. lib. 2. q. 4. Quando verò talis sit iudicanda ignorantia in foro conscientiæ, in dicta 1. 2. q. 6. & 76. dictum est. Quando item præsumatur talis in foro externo, tractant Panormitan. & Felin. in dicto cap. 2. de Constit. Syluest. verb. *Lex*, q. 7. Posita ergo hac ignorantia, omnes supponunt, ignorantem non agere contra legem, licèt illam non obseruet, ita vt sit dicendus eius transgressor, vel vt talis puniendus. (A)

Castro. Cordub. Panorm. Felinus. Syluest.

II. Dubitant verò, an lege obligetur: nam quidam aiunt, tunc legem non obligare ignorantes, Innoc. Panorm. Felin. & alij, cap. 2. de Constitut. Bald. in l. *Leges sacratissimæ*, C. de Legib. Glossa in cap. 2. de Rebus Ecclesiæ non alienan. in 6. verb. *Hactenus*, & Glossa etiam in data lib. 6. sentit idem Caietan. q. 90. art. 4. & Castro suprà. Fundatur hic loquendi modus, quia vt causa operetur, debet esse non solum in se sufficiens, sed etiam satis applicata; lex autem est quædam causa, quę applicatur per notitiam; ergo quamdiu ignoratur inuincibiliter, non inducit obligationem. Contrario modo loquuntur, Soto q. 1. art. 4. lib. 1. & Medin. q. 90. art. 4. vbi fauet D. Tho. ad 2. Fundantur, quia ignorans excusari dicitur à culpa; excusatio autem supponit obligationem: nam qui non obligatur lege, non dicitur excusari, vt laicus, v. g. non dicitur excusari à recitandis horis Canonicis, sed omnino non teneri. Dissensio autem, vt dixi, est de modo loquendi. Et concordia esse potest, legem, quantum est ex se, obligare etiam ignorantes, si habeant omnia alia requisita, quæ potest dici obligatio in actu primo, quæ satis est ad propriam excusationem, & ita excluditur exemplum adductum: nam lex de recitandis horis Canonicis, etiam de se non obligat laicos. In actu verò secundo re vera non exercet lex obligationem circa ignorantes ex defectu applicationis, & hoc probat ratio alterius sententiæ; imò hoc ipsum est, quod nomine excusationis significatur. Rectè ergo dici potest, lex obligare ignorantes quoad sufficientiam; non verò quoad efficaciam. Quod significauit Syluest. verb. *Lex*, q. 8. & Angel. n. 12. & 14. & in re forte alij non dissentiunt. Quod verò speciale in hoc habeant leges irritantes, vel ipso facto punientes aut reuocantes alias, inferiùs in suis locis dicemus.

Innocent. Panormit. Felin. Bald. Glossa. Soto. Medina. D. Thom. Concordia dictarum opinionum. Lex obligat ignorantes, quoad sufficientiam, non quoad efficaciam.

CAPVT XIX.

Vtrum acceptatio populi sit necessaria in lege ciuili, vt perfectè constituatur, & vim habeat obligandi.

I. HÆc esse potest vltima conditio ad valorem & efficaciam legis humanæ necessaria. Et circa illam variæ sunt opiniones. Prima dicit, legem ciuilem non obligare, si à populo non acceptetur, ac subinde acceptationem populi esse necessariam, vt lex habeat statum & efficaciam legis. Hæc videtur esse communis opinio Iuristarum in c. 1. de Treg. & pac. vbi Felin. plures refert, & maximè videtur suam mentem hoc modo declarare in n. 12. Idem Domini. in §. *Leges*, d. 4. Couarr. lib. 1. Variar. c. 16. n. 6. vbi plures etiam citat, & Nauarr. in Sum. cap. 23. n. 41. & Consil. 1. de Constit. q. 5. Idem sentit Iason in l. *Rem non nouam*. §. *Patroni*, C. de Iudi. vbi Glossa, verb. *Factu*, idem indicat, licèt magis de Consuetudine loqui videatur. Ex Theol. tenet idem Maior in 4. distin. 15. q. 4. in argumentis contra secundam conclusionem, & Dried. lib. 1. de Libert. Christ. cap. 9. docum. 2. Tenet etiam Armil. verb. *Lex*, n. 11. Angel. n. 4. in fine, Syluest. etiam ibi q. 6. dicto 4. prius hoc absolutè affirmat, postea verò ita rem inuoluit, vt vix mens eius percipiatur. Citari solet sententia Augustini in §. *Leges*, dist. 4. Est tamen Gratiani asserentis, *leges promulgatione constitui, firmari autem vsu*; nam hinc sequi videtur, accipere leges firmitatem, & vim obligandi ab vsu & acceptione subditorum. Consonat etiam l. *De quibus*, ff. de Legib. dicens; *Ipsæ leges nulla alia causa nos tenent, quàm quod iudicio populi receptæ sunt.* & Aristot. libr. 2. Politicor. cap. 6. in fine dixit; *Lex nullam vim obligandi habet, nisi ex more.* (B)

I. opinio non obligare legem si non acceptetur à populo. Estq; communis Iuristarum. Felin. Couarr. Nauarr. Glossa. Maior.

Ratione potest dupliciter fundari hæc sententia: nam quia ad legem potestas & voluntas cōcurrere debent, potest acceptatio requiri, vel ex defectu potestatis ad legem aliter ferendam, vel tantum ex defectu voluntatis. Primum ergo fundamentum sit, quia in Principe seculari vel Rege non est potestas ad obligandum populum per legem, nisi ipsemet populus illam acceptet: hoc enim in dictis iuribus, & ab Aristot. significari videtur. Et ratio reddi potest, quia Magistratus ciuilis habet à populo potestatem, vt suprà vidimus; ergo potuit populus illam non dare, nisi sub hac conditione, vt non obligaretur legibus Principis, nisi ipse etiam populus per acceptationem in eis consentiret; ergo verisimile est, sub hac conditione, non aliter illam dedisse. Patet hæc vltima consequentia; tum ex vsu antiquissimo populi Romani, quem referunt Alex. ab Alex. lib. 6. Geni. cap. 23. Rebuff. tom. 1. Cōment. leg. Galli. in Præfat. Gloss. 1. n. 12. Couarr. in Pract. quæst. cap. 1. tum etiam, quia ita videbatur conueniens ad commune bonum, quia nullum signum melius esse potest, an lex communi bono totius populi conueniat, nec ne, quam ipsius acceptatio, vel repugnantia. Atque hoc fundamento vtitur. Maior suprà, & hac ratione dicit, rempublicam esse superiorem Principe in his, quæ ad supremum regimen spectant, vt est legislatio. Idem ferè sentit Castro lib. 1. de Leg. pœnal. c. 1. Aliter verò explicat hanc impotentiam Dried. videlicet, quia Imperator non potest ferre leges bono communi contrarias, eo autem ipso, quod totus populus, vel maior illius pars legi resistit, non expedit illi talis lex, quia plus damni & turbationis, quàm commodi afferret, & ideò talis lex amittit vim obligandi, nec potest Princeps illam firmare, etiamsi velit. 2. (C)

Aristot. Alexand. ab Alex. Rebuff. Glossa. Couarr. Nullum acceptatione populi melius signum, an lex communi bono conueniat. Maior. Castro. Driedo. Imperator non potest ferre leges bono communi cōtrarias.

Secundum fundamentum est defectus voluntatis: nam licèt Princeps habeat potestatem, non præsumitur habere voluntatem obligandi populum per legem, donec illam acceptet: effectus autem agentium non excedunt voluntatem eorum, & ideò supposita illa voluntate, certum erit, non oriri obligationem ante acceptationem, quia conditio non est impleta, & consequenter nec voluntas: sicut votum vel pactum conditionatum ante impletam conditionem non obligat. Maior propositio, seu modus ille conditionatæ voluntatis Principis asseritur ab auctoribus citatis, præsertim Felino, Nauarr. Couarr. & Dominico, & Gerson tom. 3. tract. de Vita spirit. lect. 4. Cordub. 13. & licèt ab eis 3. (D)

Felinus. Nauar. Couar. Dominic. Gerson. Cordub.

non

non probetur, coniectura esse potest, quia lex debet esse communis regula; ergo credendum est, legislatorem nolle, vt habeat statum, & vim cōmunis regulæ, donec à communitate acceptata sit, quia non est verisimile, vt voluerit obligare & cogere totam communitatem inuitam, aut aliquos in particulari, dum alij maiori ex parte resistunt. Et ad hunc sensum potest etiam accommodari coniectura Driedonis, quia præsumendum est, legislatorem nolle obligare, si lex non sit conueniens bono communi; si autem non acceptatur, magnum signum est, legem non esse conuenientem communi bono; ergo. Confirmatur tandem, quia consuetudo potest abrogare legem iam obligantem; ergo multò magis præuenire, ne obliget, maximè, quia videntur populi in hoc iam quasi præscripsisse, & ita acquisiuisse ius non parendi legibus, donec acceptentur.

4. *2. opinio, acceptationē non esse necessariam ad legis obligationem.* Secunda sententia extremè contraria est, acceptationem non esse necessariam ad legis obligationem, vel perfectam institutionem, sed potiùs esse effectum, qui sequi debet ex lege iam instituta sufficienter, & obligante. Hanc sententiam tenet apertè Cardinalis Zarabellus in Proœmio Clement. verb. *Vniuersitati*, quæst. 2. ait enim, non receptionem indistinctè nihil operari, nisi transeat in consuetudinem à legislatore non ignoratam, & *Turrec.* Turrecrem. in §. *Ideò*, dist. 4. dicens cum Archid. & Hugone, legislatorem posse compellere subditos ad acceptandam legem, quia alias potestas eius esset illusoria, & in §. *Leges*, eod. dicit, leges accipere ex moribus firmitatem stabilitatis, non verò firmitatem auctoritatis, vbi etiam refert *Laurent. Archidia.* Laurent. & Archid. dicentes; leges firmari moribus de facto: nam de iure satis firmatæ sunt ab ipsa institutione. Idemque sentit ibi *Præposit. Syluest.* Præposit. & inclinat Syluest. dicta q. 6. quatenus sentit, non receptionem, non tollere legem, nisi per modum consuetudinis, quando Princeps scit, & tolerat. Tenet etiam *Greg. Lop.* Greg. Lop. in l. 16. tit. 1. p. 1. n. 4. vbi plures refert, & dicit esse communem intentionem Doctorum loquentium in hac materia, & idem tenet *Medina.* Medin. C. de Restit. q. 38. ad 5. & si attentè legatur, idem tenet *Castro.* Castro lib. 1. de Leg. Pœnal. cap. 1.

5. Fundamentum huius sententiæ est, quia lex sufficienter promulgata & proposita ab habente auctoritatem obligat ad sui obseruationem; ergo & ad sui acceptationem; ergo non est possibile, vt acceptatio sit conditio necessaria ad obligationem legis. Consequentiæ sunt claræ, quia fieri non potest, vt effectus causæ sit conditio necessaria in ipsa causa, vel ad esse, vel ad operari, quia talis conditio necessariò supponitur ad effectum. Et in præsenti declaratur, quia vel subditi tenentur acceptare legem ex vi & obligatione ipsius legis, & sic euidens est, acceptationem non requiri ad legem, sed sequi ex lege: vel est liberum subditis acceptare, & sic non obligabuntur ad legem acceptandam, cuius contrariū in primo antecedenti sumpsimus. Probatur ergo illud antecedens, quia in supremo legislatore non deest potestas, & potest non deesse voluntas, & iudicandum est, non deesse, quando absolutè fert legem, tantùm enim ex his duobus principijs hæc obligatio pendet, vt rectè sumebat contraria opinio. Vnde contra duo fundamenta eius probandæ sunt duo partes assumptæ.

6. In prima notanter dixi, *In supremo legislatore*, quia inferior Magistratus potest habere facultatem limitatam sub tali, vel tali conditione. Imò in aliquibus prouincijs, licèt per Reges gubernentur, dicitur non esse translata in Regem absoluta potestas ferendi leges, sed solum cum consensu regni in publicis comitijs eius, vt dicitur esse in regno Aragoniæ. Et tunc verum est, requiri aliquo modo acceptationem regni ad valorem legis; tamen etiam in eo casu non est illa acceptatio, de qua nunc tractamus, quia non est consequens ad institutionem & promulgationem legis, nec est à subditis, vt tales sunt, sed est consensus regni simul cum consensu Regis, concurrens ad condendam legem, in quo regnum se habet tanquam assessor cum Rege ad legem instituendam, & postea sequi debet promulgatio, ac deinde acceptatio subditorum. Et ita cum proportione etiam in tali modo regiminis est verum, in supremo legislatore esse potestatem ad obligandum subditos, vt acceptent legem: nam ibi supremus legislator non est solus Rex, sed Rex cum regno. Vbi autem tale pactum non intercessit inter Regem & populum, nec de illo potest, vsu aut scripta lege constare, non est data Principi potestas cum illa limitatione, sed absolutè constituitur caput reipublicæ. Et ita seruatur regulariter in perfecta monarchia, in qua suprema potestas est in Imperatore, vel Rege; vel quocunque alio, qui in temporalibus non habeat superiorem: nam in illum transtulit populus suam potestatem absolutè, & simpliciter, vt ex ordinario modo regiminis constat, nec aliud verisimiliter affirmari potest, nisi vbi ex cōsuetudine constiterit. Idemque est cum proportione in republica suprema, quantum ad Senatum, in quem est translata potestas absolutè, nisi de alia limitatione ex consuetudine, vel alio modo constiterit.

Sic ergo declarata illa pars facilè probatur, primò; Vbicunque regimen non est democraticum, populus transtulit supremam potestatem in Principem, siue ille sit vna persona, vt in Monarchia; siue sit consilium procerum, vt in Aristocratia, siue sit mixtum aliquod ex vtroque, vt est Dux cum senatu, vel Rex cum comitijs regni; ergo in his omnibus, is, qui de facto supremam potestatem habet ad ferendam legem, habet etiam potestatem ad obligandum omnes de regno, vt illam acceptent. Probatur consequentia, primò ex illo Paul. Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Secundò, quia alias inefficax valde esset illa potestas, & planè inutilis, si non posset cogere subditos ad acceptandam & obseruandam legem. Tertiò, quia vsu constat Reges statim ac lex sufficienter est constituta, promulgata, & proposita, punire transgressores, nulla populi acceptatione spectata; imò pœnis cogunt ad obseruandam, & acceptandam; hæc autem coërctio iusta est, vt constat; ergo supponit obligationem. Vnde licèt fortasse fuerit consensus populi necessarius ad condendam legem, quando aliqua ex parte regimen reipublicæ fuit democraticum: translata tamen potestate in verum monarcham, non est talis consensus populi necessarius, & consequenter nec eius acceptatio, si Princeps velit vti sua potestate. Imò si formaliter & propriè loquamur, post legem absolutè constitutam ab habente supremam potestatem, nunquam fuit noua acceptatio necessaria, sed in sola democratia contingebat, vt idem esset condens & acceptans legem, & ideò simul fiebant.

7. *In omni regimine non democratico populus transtulit supremam potestatem in Principem.*

8\. Iam verò suppoſita poteſtate, quòd voluntas A non deſit, quando lex ſimpliciter fertur. Probatur primò à poſteriori indicio allato, quia Principes cogunt per pœnam ad legis executionem, vt vſu ipſo conſtat. Neque in principio quando lex fertur, audebunt ſubditi coram iudice excuſationem afferre, quod legem non ſeruauerint, quia recepta non fuerit, nam hoc eſt, quod tunc agitur, & ad quod directè cogunt, & propter quod puniuntur, ſcilicet, quia illam non obſeruant, & obſeruando acceptant; neque alia præuia acceptatio neceſſaria cenſetur. Secundò id conſtat ex vi verborum legis, quæ ſimpliciter ſunt præceptiua: *præceptum autem abſolutè latum non obligat, ſi ſubditus velit acceptare: quæ enim eſſet hæc obligatio? ſed abſolutè inducit* neceſſitatem, teſte Paulo Rom. 13. quia ſufficienter indicat abſolutam Principis voluntatem. Quam enim ipſe non limitat, quomodo poſſunt B ſubditi limitare? Tertiò, ſi hæc poteſtas eſt in Principe, certè non eſt vana, nec ſuperflua, ſed propter vſum neceſſarium, aut ſaltem conuenientem reipublicæ; ergo quoties Princeps ſimpliciter legem fert, cenſendus eſt hac poteſtate vti, quando aliud non declarat, nec ex alijs coniecturis morali certitudine conſtare poteſt.

9\. *Præfertur poſterior opinio.* Quocirca poſterior ſententia ſimpliciter aſſerenda, & pro regula habenda eſt, quia ſolidum habet fundamentum, & planè diſſoluit contrarium fundamentum, vt ex proximè dictis conſtat. Et hoc confirmari poteſt ex Authentico, *Authen.* *Vt factæ nouæ conſtitutiones*, vbi poſt publicationem legis, & lapſum temporis deſignati præciſè exigitur obſeruantia legis, nec de acceptatione fit mentio. Et idem in actu exercito (vt ſic dicam) ſeruatur in modo ferendi ſingulas ciuiles leges. Deinde hoc confirmari poteſt ex dicto §. C *Leges*, (quamuis non habeat canonis auctoritatem) nam ibi dicitur lex inſtitui cùm promulgatur; ergo ſi iam eſt lex, iam habet vim obligandi. Dicitur autem firmari non ſola acceptatione, ſed moribus & vſu, non vt obligare incipiat, quia ipſe vſus ex obligatione naſcitur, ſed vt ſtabilior ſit, & non facilè abrogetur, vt ſuprà tactum eſt.

10\. *Poſt legem ſufficienter promulgatã, pro tempore pro quo poteſt obligare, peccare ſubditos qui in principio illam non obſeruant, ſolũ quia illam acceptare nolunt.* Vnde conſequenter dicendum eſt, poſt legem ſufficienter promulgatam & propoſitam pro eo tempore, pro quo poteſt obligare, peccare ſubditos, qui in principio illam non obſeruant, ſolum quia illam acceptare nolunt. Hoc docent communiter Doctores, & ſequitur neceſſariò ex dictis: nam lex obligat ad ſui acceptationem; ergo qui legem ſtatim violat, contra illam delinquit, & qui non acceptat, etiam in hoc legem transgreditur. Nihilominus tamen fieri poteſt, vt ſi illa non receptio, ſeu violatio legis, D valde ſit frequens, & in maiori parte populi, & legiſlator ſciens diſſimulet, & non cogat ad obſeruationem legis, lex facilè deſinat obligare; non quia acceptata non fuit, ſed quia ex tacito conſenſu Principis reuocata fuit, in quo ferè omnes Doctores conſentiunt, vt videre licet in Felino ſuprà, *Felinus.* & latiùs dicturi ſumus infrà libr. 7. tractando de conſuetudine, vbi etiam dicemus, quod tempus ſufficiat ad reuocationem legis, & quæ ſcientia, tum in Principe, tum in ſubditis non ſeruantibus illam requiratur.

11\. *Lex iniuſta non eſt lex.* Hæc autem regula generalis pati poteſt nonnullas exceptiones. Vna eſt, ſi lex ſit iniuſta, ſed hæc re vera non eſt exceptio; nam lex iniuſta non eſt lex. Præſertim quando ex parte materiæ eſt iniuſta, quia rem iniquam præcipit; tunc enim non ſolùm ad acceptandum non obligat, verum etiam neque ſi ſit acceptata. Quia non ſolum non tenentur ſubditi acceptare illam, verum etiam non poſſunt, quando eſt clarè & manifeſtè de re iniqua. Quando verò tantum eſt iniuſta reſpectu ſubditorum, quia illis infert grauamen iniuſtum, etiam ſi ab eis ſine peccato ſeruari poſſit; tunc etiam non obligat, vt acceptetur; tum quia excedit poteſtatem legiſlatoris, tum quia nemo patiens iniuriam per legem, poteſt per illam obligari. Imò etiam ſi ſubditi acceptent, non obligabuntur lege, vt lex eſt, an verò poſſint obligari, vel per modum pacti, aut promiſsionis, vel donationis, aut tandem præſcriptionis, quæſtio eſt alterius loci, quam fortaſſe attingemus ſequentibus.

12\. *Prima exceptio in dicta regula, ſi lex ſit nimium grauis, licèt non iniuſta* Alia exceptio eſt, ſi lex, quamuis non ſit iniuſta, ſit tamen nimium dura & grauis, & talis communiter à populo ſeu Republica iudicetur, tunc enim veriſimile videtur, non obligare populum ad acceptandum, nec peccare eos, qui incipiunt non ſeruare legem. Quia tunc veriſimiliter præſumitur, non eſſe latam legem illam à Principe cum intentione abſolutè obligandi, ſed ſolum experiendi, quomodo talis lex à populo recipiatur. Vnde etiam ſubditi videntur, ſimili intentione poſſe incipere non ſeruare legem, ne ſibi grauamen inferant, vel certè vnuſquiſque poterit licitè exſpectare, in quam partem communitas populi inclinet, & interim non ſeruare legem. Quæ exceptio eſt probabilis, præſertim vtendo in hoc ſenſu priori ſententia, quia ſaltem ſub hoc prætextu videtur multum vſu recepta. Tamen in rigore iuris aliud videbatur dicendum, quia ſi lex cenſetur ita dura, vt excedat poteſtatem; iam eſt iniuſta, & procedit prima limitatio, ſi autem illa difficultas ſemper eſt intra latitudinem iuſtæ legis, videtur parendum legi, iuxta illud Vlpiani in l. *Proſpexit*, ff. Qui, & à quibus. *Quod quidem per quam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt*: Nam licèt durum ſit, ſuperioris mandatum obediendum eſt, vt dixit Gloſſa in capit. *Ex parte*, ſecundo de Offic. delegat. Quapropter in huiuſmodi caſu conſultius erit inſtare coram Principe, vt legem auferat, vel moderetur, interim ſeruando illam, ſi tempus vrgeat, & Princeps interdum tenebitur conniuere, ſi tamen in ſententia perſiſtit, ſeruanda eſt lex, & acceptanda; quia in rigore ſupponitur eſſe valida, cùm non ſupponatur iniuſta.

13\. *Tertia exceptio, ſi de facto maior pars populi non ſeruat legem.* Tertia exceptio eſſe poteſt; ſi de facto maior pars populi non ſeruat legem: nam licèt fortè illi peccauerint, qui inceperunt, & qui primum ſequuti ſunt: tamen poſtquam res ad eum ſtatum peruenit, vt de facto à maiori parte non ſeruetur; tunc alij ſine peccato poterunt maiori parti conformari & excuſari, licèt fortè lex nondum planè reuocata ſit, quia pro tunc non poſſunt pauciores commodè ſeruare legem, & habent commodam cauſam excuſationis (vt Nauarr. ait) quia obſeruantia priuata talis legis iam non pertinet ad commune bonum, nec videtur velle Princeps obligare vnum vel alium, quando communitas non obſeruat legem. *Non videtur velle princeps obligare vnum vel alterum quando communitas non obſeruat legem, & datur commoda cauſa excuſationis* Veruntamen hoc etiam indiget magna moderatione, alioqui multæ leges humanæ non obligarent timoratos, & iuſtos, quia maior pars Reipublicæ eas non ſeruat; quod abſurdiſsimum eſſet; ſolum ergo poteſt hoc habere locum, quando

quando non solùm non seruatur lex à maiori parte, sed etiam eius obseruantia perturbationem generat in Republica cum periculo seditionis, vel scandali: tunc enim meritò excusabuntur particulares personæ, quia iam talis obseruantia non esset vtilis communi bono, & Princeps, ipse tenebitur tunc legem tollere, saltem propter maiora mala vitanda. Quando verò censenda sit lex derogata per hanc subditorum resistentiam, dicemus commodius in libro sequenti, cap. 16. quia in hoc communis est doctrina vtrique legi canonicæ, & ciuili.

CAPVT XX.

Vtrum intentio legislatoris seu ratio legis sit intrinseca forma eius.

1. EXplicuimus ea, quæ externam formam legis concernere visa sunt, superest dicendum de his, quæ ad formam eius internam, & quasi spiritualem pertinent: sic enim duo in lege esse distinguenda suprà posuimus. Sumiturque ex communi modo loquendi Iurisperitorum, distinguunt enim in lege verba, & mente legislatoris, & primum dicunt esse quasi materiam, & corpus legis secundum esse spiritum, & animam legis. Tradit Bald. in l. *Scire etiam*, ff. de excus. tut. Rogerius in tractat. de Iur. inter. q. 1. num. 16. & sequentib. Stephan. de Frideri tractat. de Interpretat. leg. p. 1. à nu. 2. Georgi Natham in tract. de Statuto, q. 4. n. 146. Tiraquel. in l. *Si vnquam*, verb. *Si libertus*, à num. 45. Nos autem suprà in verbis ipsis duo distinximus, scilicet, materialia verba & significationem, per quam sensum reddunt, & mentem legislatoris declarant, & illa duo inter se comparando, diximus, significationem esse formale respectu materialium verborum; nunc autem verba ipsa etiam vt significantia comparamus ad interiorem mentem legislatoris, & sic dicimus, se habere, vt corpus & materiam respectu formæ, seu spiritus.

Verba sunt materia & corpus legis mens legislatoris, anima.

Baldus. Rogerius. Stephan. de Freder. Georg. Natham. Tiraquel.

2. Præter hæc verò in ipsa mente legislatoris duo distinguimus, scilicet, voluntatem & rationem, quæ Bald. & auctores suprà citati videntur confundere, & æqua de illis iudicare. Quod etiam docet Barth. in l. *Cum mulier*, ff. Solut. matrim. per textum ibi. Idem verò Barth. in l. 3. §. *Si parens*, ff de Legit. tut. præter verba distinguit in lege mentem & rationem, dicens; ex ratione colligi mentem, non tamen esse idem sequitur Deci. in l. 1. C. de Edendo, nu. 12. & optimè in cap. *Secundo requiris*, de Appellat. num. 1. in fine. Et sine dubio in animo legislatoris hæc duo distincta sunt, scilicet, voluntas, seu intentio eius, secundum quam vult præcipere, & ratio, ob quã mouetur: hæc enim in omni persona ex voluntate & ratione operante distincta sunt, vt per se, & ex Philosophia constat, & ideò de vtraque dicendum est, quomodo in ea consistat anima legis, seu quomodo pertineant ad intrinsecam formam legis. Hinc enim multum pendet sensus, & interpretatio legis, vt postea videbimus.

Bart.

Decius.

3. Dico ergo primò, Voluntas legislatoris est intrinseca forma, & anima legis. Probatur, quia lex essentialiter pendet in suo esse, ac institutione ab intentione legislatoris; nam licèt ille proferat verba de se sufficientia ad præcipiendum, & cum omnibus exterius requisitis ad constitutionem legis, si non habeat intentionem ferendi legem, non feret illam, nec illa erit vera lex. Ratio est, quia omnis actus moralis pendet essentialiter ab intentione, sine qua non est verus actus, sed fictus in suo ordine, seu in sua specie. Sic votum exterius factum sine intentione non est votum, nec censura lata sine intentione est censura, nec sacramentum sine intentione collatum est sacramentum, & sic de alijs; idem ergo est cum proportione in lege. Atque hoc modo rectè intelligitur illud; *Quod Principi placuit, legis habet vigorem*. Instit. de Iur. natur. gent. & ciuili. §. *Sedet*, quia ex beneplacito Principis tota lex pendet, & ideò etiam in L. *Non dubium*, C. de Legib. dicitur, *in legem peccare, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem*. Vtique quia voluntas est anima, & quasi substantia legis.

Conclusio affirmatiua.

Omnis actus moralis pendet essentialiter ab intentione.

4. Duo autem possumus in hac voluntate legislatoris considerare, vnum est, quod velit legem ferre, & per illam subditos obligare, aliud est, quod velit obligare ad hoc vel illud, ad hunc, vel illum modum, tali tempore, vel occasione, &c. Ex quibus primum commune est omni legi; secundum autem pertinet quasi ad speciem seu determinationem legis, & ideò vtrumque esse potest de substantia legis tanquam forma generica, & specifica, quæ est vna & eadem, secundum diuersas habitudines spectata. Sic enim idem est actus voluntatis, quo legislator vult obligare subditum, & quo vult, illum hoc vel illud facere; vtrumque ergo pertinet ad hanc formam intrinsecam legis. Præterea in priori actu generali duæ voluntates seu intentiones distingui possunt, vna est intentio ferendi legem, alia est intentio obligandi per legem, quas in lib. 1. tetigimus, & de illis quæri potest, an vtraque vel altera tantum, & quæ illarum sit de essentia legis humanæ. Quæ interrogatio solet in simili de voto ferri, & eodem modo hic definienda est. Vnde breuiter dico vtramque intentionem esse de substantia legis, quia intentio ferendi legem est (vt ita dicam) directè ac formaliter necessaria, vt ostensum est; intentio autem obligandi est necessaria, vt lex inducat obligationem, quia actus morales non operantur vltra intentionem agentiũ; repugnat autem esse legem, & non inducere de se obligationem, quia intrinsecè est vinculum quoddam, & obligatio est quasi formalis effectus eius.

Duo in voluntate legislatoris consideranda.

5. Addendum verò est, intentionem ferendi legem, & obligandi per illam, esse vnam & eandẽ, vel vnam includere aliam, saltem implicitè, ideòque quamlibet sufficere ad constituendam legem. Probatur ex dictis in lib. 1. quia essentialis actus requisitus in voluntate legislatoris ad ferendam legem, est voluntas obligandi subditos, nam hæc est voluntas præceptiua, sine qua non potest intelligi obligatio, nec etiam alia voluntas cogitari potest, quæ per se necessaria sit ad legẽ. Igitur in lege humana hæc voluntas est necessaria; ergo voluntas ferendi legem non est alia, nisi voluntas insinuandi subdito voluntatem obligandi illum; ergo voluntas ferendi veram legem, includit voluntatem obligandi; & è conuerso voluntas obligandi, si efficax sit, includit voluntatem insinuandi & significandi exterius seipsam subdito, quia sine hac significatione non potest esse obligatio; ergo illæ duæ voluntates, vel in vnam coincidunt, vel mutuò se includũt; ergo siue legislator proferat verba legis cum intentione obligandi, siue cum intentione constituendi legem, illa intentio satis est.

6. Dices, quid si habeat intentionem ferendi legem, cum intentione non obligandi per illam. Respondeo, si omnem excludat, posteriorem destruere priorem. Imò intentiones illas adeò esse contrarias, vt simul haberi non posint, nisi interueniente ignorantia, quia in ipsis obiectis contradictionem inuoluunt. Quod si per ignorantiam habeantur, nihil facient, tum quia sunt contrariæ, & ita se impediunt, & nihil efficiunt, tum etiam quia ignorantia causat inuoluntarium, & ita impedit effectum, tum maximè, quia in illa intentione ferendi legem inuoluitur repugnantia, quia est intentio ferendi legem, quæ nullam obligationem inducat, quod repugnat, quia illa non est lex, sed consilium. Et ideò illa intentio non sufficit ad ferendam veram legem, quia per illam, vel non intenditur lex nisi solo nomine, vel quia, licèt lex non obligans possit per ignorantiam intendi, non tamen fieri, quia intentio fertur in rem vt apprehensam, effectio autem terminari debet ad rem, vt in se possibilis est. Quæ omnia in materia de voto in simili declarata sunt.

7. *Intentionem legislatoris semper præsumendam, nisi contraria intentio aliunde constet.*

Tandem est in hoc puncto addendum, intentionem hanc legislatoris semper præsumi, quoties verba legis illam sufficienter indicant, nisi aliundè contraria intentio manifestè constet. Hoc certum est, tum quia non possumus melius intentionem Principis cognoscere, quàm ex verbis eius, tum etiam, quia ad hoc refertur lex sensibilis, vt per eam voluntas Principis innotescat, tum denique, quia semper præsumitur superior legitimè operari, nec credi potest fingere, nisi manifestè id aliunde pateat, aliàs frustrà ferrentur leges; vnicuique enim liceret similem excusationem fingere. Quin potius si verba legis clara sunt, licèt ex alijs coniecturis intentio præcipientis reddatur dubia, parendum est legi, & recognoscenda est obligatio, tum quia hæc pars securior est; tum etiam quia quando lex in verbis est clara, quasi possidet ius obligandi, quo non potest in dubio priuari, quia melior est conditio possidentis. Si autem quæratur, quando per legem sufficienter explicetur talis intentio. Respondetur, non esse necessarium, vt declaretur quasi in actu signato, id est, vt superior dicat, se velle obligare, sed satis esse, vt absolutè præcipiat, quia præceptum satis significat voluntatem præcipiendi, & voluntas præcipiendi includit voluntatem obligandi, vt dictum est. Denique si contingat, in re ipsa legislatorem non habere intentionem, quam indicat, & ideò non condere veram legem, ipsa quidem de se non obligabit; nihilominus tamen subditi facilè poterunt obligari ex conscientia erronea, quia (vt dictum est) tenentur credere esse veram legem, donec oppositum constet: ex hac verò existimatione oritur obligatio in conscientia, licèt erronea, vt constat. Ideoque talis obligatio cessabit statim, ac constiterit de intentione ficta legislatoris. Et tunc si aliqua pœna sit addita tali, in reipsa non incurretur, etiam si sit aliqua censura ipso iure lata quoad exteriora verba: nec posset postea iustè per iudicem imponi, etiam si esset comminata in lege, quia re vera non præcessit culpa condigna tali pœna, vt suprà in simili notauit Castro libr. 1. de Lege pœnali, cap. 5. docum. 3.

8. Circa alium actum, seu circa determinationem huius voluntatis ad talem, vel talem materiam addendum occurrit, in voluntate illa, vt sic spectata consistere propriè mentem legislatoris

A constituentem talem legem in ratione præcepti obligantis ad talem, vel talem actum, vel modum eius. Nam sicut lex constituitur in ratione legis humanæ, quatenus est signum voluntatis præceptiuæ, seu obligantis, ita constituitur in ratione talis legis, quatenus est signum talis voluntatis legislatoris de tali actu à subdito exhibendo, & ita hæc dicitur propriè mens legislatoris, quia illa est, quæ immediatè insinuatur & notificatur per talia verba. Hæc ergo specialis mens est in vnaquaque lege propria forma, & anima eius, quia seruata proportione tota virtus & efficacia legis in voluntate legislatoris posita est. Atque hoc docent iura, quando dicunt, legem non obligare, nisi secundum mentem legislatoris, capit. *Si postquam*, de Electione in sexto, ibi. *Quoniam non solum vt quis veniat, sed etiam ex sui mente exigit, quod vsque ad finem negotium prosequatur.* Et idem probat lex, *Cum mulier*, Digestis de Soluto matrimonio ibi, *Si tamen ex mente legis sumat aliquis, vt nec accusare possit, qui lenocinium vxori prabuerit, audiendus est.* Hoc etiam probant iura citata, quæ docent aduersus legem committere, qui facit contra mentem, quamuis verba custodire videatur, dicta l. *Non dubium*, & l. *Scire leges*, ff. de Legib. *Cap. Si postquam.* *Lex Cum mulier.*

B

9. *Occurritur obiectioni.* Dices, per hæc omnia solum probari posse, voluntatem legislatoris esse causam efficientem legis; non verò formalem. Item lex consistit in signo sensibili, cui voluntas legislatoris valde extrinseca est; nòn ergo habeat rationem formæ, sed efficientis. Denique intrinseca forma tantum est vna; Hæc autem est significatio ipsa verborum, vt suprà visum est; ergo non voluntas legislatoris. Respondeo huiusmodi formam non esse Physicam, sed moralem, & ideò nihil repugnare, vt secundum diuersas rationes, actus imperans sit, & forma actus imperati. Sicut actus exterior Physicè spectatus procedit efficienter ab interiori voluntate, & nihilominus in esse actus moralis per illam formaliter constituitur, & cum illa componit vnum actum humanum, qui ab interiori actu habet totum suum esse morale. Ita ergo Lex scripta, aut voce prolata, potest physicè procedere efficienter ab imperio, seu ab influxu voluntatis legislatoris: nihilominus autem per illam moraliter constitui in esse legis, quia ab illa constituitur in ratione talis vinculi obligantis. Vnde quemadmodum Aristoteles dixit, vbi est vnum propter aliud, ibi esse vnum tantum; Ita dici potest in præsenti, significationem verborum legis, & voluntatem legislatoris tanquam vnum reputari: quoniam & voluntas legislatoris est in lege tanquã in signo, & lex in tantum est vera lex, in quantum mentem & voluntatem legislatoris attingit, & ideò in dicta lege, *Non dubium*, voluntas legislatoris, legis voluntas appellatur, & statim eadem voluntas appellatur legis sententia, quæ eadem est cum mente legislatoris. Quoniam verò vbi est vnum propter aliud, illud est præcipuum, & principale propter quod aliud est, secundum commune axioma, *Propter quod vnum tale, & illud magis*, ideò in omni lege præcipua est mens legislatoris, atque ita illa est intrinseca forma, reliquum verò est quasi corpus, & materia. *Aristot.*

C D

10. *Rationem legis esse quasi formam aut mensuram* Dico secundò. Ratio legis non est forma intrinseca legis humanæ, sed est quasi forma aut mensura extrinseca, tenens se quodammodo ex parte obiecti voluntatis Superioris, Suppono,

sermonem

extrinsecam tenentem se quodammodo, &c.

sermonem esse de lege propria constituente, & inducente obligationem: quoniam si lex sit tantum declaratiua iuris diuini, aut naturalis, illa tota dependet ex ratione, seu ex priori lege; nam ab illa est tota ratio obligationis. Sic ergo conclusio, præsertim quoad priorem partem, sumitur ex Barthol. & Decio suprà allegatis. Et declaratur primò à simili de cæteris actibus moralibus; nam licèt procedant à libero arbitrio, quod est voluntatis & rationis: nihilominus exteriores actus morales non constituuntur formaliter ex ratione operandi, sed ex voluntate libera, & operatione ab illa procedente: ratio verò se habet vt mouens ex parte obiecti, & vt regula, ac mensura talis operationis. Sic etiam votum, licèt prærequirat rationem aliquam mouentem ad vouendum, tamen formaliter non consistit, nisi in promissione vt coniunctà voluntati se obligandi, seu promittendi. Ita ergo de lege sentiendum est. Ratione item suadetur, quia ratio mouens legislatorem est quid antecedens ad legem, & per se non habet rationem mouentis alium, scilicet, subditum, sed ad summum mouet, & inducit ipsum legislatorem, vt legem ferat, qua moueat subditum; ergo ratio legis intrinsecè non constituit, nec componit ipsam legem. Confirmatur, & declaratur amplius, quia subsistente tota ratione legis, stat non sequi legem, quia Princeps non vult secundum talem rationem operari; è contrariò verò stante voluntate principis efficaci, statim ponitur lex, quia si voluntas est efficax, statim se insinuat, suique signum exhibet; ergo ratio legis non ita pertinet ad formam legis sicut voluntas.

Barthol. Decius.

11\. *Obiectiuncula cum confirmatione.*

Dices; de essentia legis est, vt sit secundum rationem; nam si sit irrationabilis non est lex, vt suprà visum est; ergo ratio aliqua legis est de essentia eius. Confirmatur, ac declaratur: nam duplex esse potest ratio legis, vnam possumus appellare tantum motiuam, alteram non tantum motiuam, sed etiam constitutiuam legis. Prior est extrinseca, & dici potest quasi personalis ratio ipsius legislatoris, & de illa clarum est non pertinere ad formam legis, quia nec per se est necessaria ad illam. Huiusmodi est v. g. in præcepto ieiunij corporis maceratio, vel mortificatio, vel satisfactio pro peccatis, & similia, quæ mouere possunt legislatorem, per se tamen non sunt necessaria ad constitutionem talis legis. Vnde eadem lex posset ferri sine his motiuis, & ab vno legislatore ferri potest propter vnum, & ab alio propter aliud, cùm tamen lex sit eadem. Imo interdum potest legislator moueri ex motiuo priuato, vel rationabili, & lex nihilominus erit valida, si ex sua materia, & obiecto rationabilis sit; de hac ergo ratione extrinseca rectè procedunt omnia dicta. Alia verò ratio est intrinseca, & constitutiua legis, quæ potest dici ratio iuridica, & hæc videtur esse de essentia legis, ac subinde ipsius forma, quia constituit illam, ita vt sine illa esse non possit. Vt in dicto exemplo de lege ieiunij ratio intrinseca est, quod ille actus est per se conueniens, & continens mediocritatem virtutis temperantiæ, & sic de alijs; ergo non est in vniuersum verum rationem legis non esse formam eius.

12\. *Respondetur dubiolis.*

Respondeo, hac obiectione declarari posteriorem partem assertionis. Nam in hac ratione intrinseca legis duo spectari possunt, vnum est honestas, vel conuenientia, quæ supponitur in materia illa, vel actu, quem præcipit lex præcipiens, seu malitia, aut disconuenientia, quæ supponitur in materia legis prohibentis; aliud est lumen ipsum, & discursus intellectus ostendens, talem conuenientiam, vel disconuenientiam, in tali materia, vel actu, & vtroque modo fatemur, rationem esse necessariam ad legem, quia debet esse rationabilis, & iusta. Verumtamen neutro modo concurrit ratio per modum formæ constitutiuæ legis: nam priori modo se habet, vt obiectum, & veluti ratio, sub qua materiæ proximæ legis: præcipit enim lex actum conuenientem, & prohibet disconuenientem; illa autem ratio conuenientiæ vel disconuenientiæ obiectiuæ supponitur in illa materia, & sub illa præcipitur; vel prohibetur; est ergo ratio obiectiua legis, non tamen formaliter constituens legem. Posteriori autem modo ratio solum est ostensiua talis materiæ, & proprietatum eius, & consequenter est directiua voluntatis legislatoris, & ita se habet, vt regula, seu mensura extrinseca legis, quoad iustitiam & honestatē eius, non verò vt intrinseca forma. Atque ex his multa possunt inferri de modo, quo ratio legis, vel mens legislatoris conferre possint ad intelligendum legis vigorem & obligationem. Sed hæc tractabuntur commodius in lib. 8. tractando de Interpretatione legis.

CAPVT XXI.

Vtrum lex ciuilis possit subditos obligare in conscientiæ foro.

1\. EXplicatis causis legis, & omnibus conditionibus requisitis ad plenum valorem, & efficaciam legis, sequitur dicendum de illius effectibus, qui ferè omnes ad obligationem reuocantur iuxta superius dicta de lege in communi, & ideò hæc obligatio legis ciuilis potissimè à nobis explicanda est. Quia vèrò ex ratione communi legis constat, obligationem esse quasi formalem effectum legis, nec posse esse veram legem, quin aliquam obligationem inferat, & in superioribus ostensum est, potestatem ciuilem esse verè legislatiuam, ac subinde legem ciuilem esse veram legem; ideò non dubitamus in genere de obligatione; sed illam supponimus; inquirimus autem modum seu speciem eius, & in hoc sensu quærimus, an humana lex præsertim ciuilis possit in conscientia obligare.

2\. Ratio autem dubitandi esse potest, quia forum conscientiæ est forum Dei, sed homo non potest obligare in foro Dei; ergo nec in foro conscientiæ. Maior declaratur explicando metaphoram vocis, *Forus*: nam ex primæua impositione significat locum, in quo iudicium exercetur, cap. *Forus*, de Verb. significat. inde verò translata est ad significandum ipsum iudicium, & ita distinguitur duplex forus, internus, & externus, de externo fit mentio in cap. *Cum Episcopus*, de Offic. Ordin. in 6. & innuitur esse duplex, Ecclesiasticum, & ciuile. Internum autem est, quod intus in mente hominis vbi conscientia residet, exercetur, & ideò forum conscientiæ appellatur, & ab Augustino dicitur, *forum Poli*, seu Dei, cap. vlt. 17. q. 4. ergo idem est forum conscientiæ, quod forum Cœli, seu Dei. Minor autem probatur primò, quia inferior non potest obligare in foro superioris. Secūdò hoc maximè probatur de homine, vt habente solam potestatem temporalē, quia ab illa non potest procedere spirituale

Quid sit forus. C forus.

C. Cum Episcopus.

Forum duplex Ecclesiasticum, & Ciuile.

rituale vinculum, sed obligatio in conscientia est spirituale vinculum: lex autem ciuilis est à potestate tēporali, vt talis est; ergo. Tertiò, leges ciuiles solum ordinantur ad externam politiam; ergo satis est, quod in foro exteriori obligent. Quartò, quia nemo potest obligare in eo foro, in quo non potest cognoscere, quia non potest obligare, vbi non potest iudicare, argumento l. vlt. ff. de Iurisdict. omni iudic. Sed homo non potest iudicare de conscientia alterius, quia non potest illam cognoscere; ergo.

3. Quintò quia nemo potest obligare ad pœnam quam infligere non potest, argumento l. vlt. ff. de Officio eius, cui mandata est iurisdictio; sicut iudex secularis non potest præcipere sub pœna excommunicationis; ergo legislator humanus non potest obligare sub pœna inferni, vel purgatorij, quia non potest illam infligere, sed obligare in conscientia, est obligare sub reatu huius pœnæ: ergo excedit hoc efficaciam legis humanæ. Sextò, nemo potest ligari in eo foro, in quo non potest soluere, quia illa duo sunt connexa, & quasi correlatiua, vt sumitur ex cap. *Quod autem*, de pœnit. & remiss. sed legislator humanus non potest soluere in foro conscientiæ, nec remittere culpam, quæ sit vera culpa coram Deo; ergo non potest legislator ciuilis obligare sub reatu veræ culpæ coram Deo; ergo neque in conscientia. Septimò, August. 22. contra Faust. cap. 27. definit, peccatum esse factum contra legem Dei; ergo factum contra legem hominis, vt sic, non est peccatum; ergo lex hominis, vt sic, non obligat in conscientia: nam si ita obligaret, transgressio eius, quatenus talis est, sufficeret ad constituendam veram rationem peccati. Octauò, seruare diuina mandata sufficit ad vitam æternam obtinendam, Mat. 19. ergo qui illa seruauerit, quamuis non seruet leges humanas, saluabitur; ergo signum est, illas leges non obligare in conscientia.

Cap. Quod autem. — *D. August.*

4. In hac re fuit sententia negans, posse Magistratus ciuiles per leges suas in conscientia obligare. Ita sentiunt à fortiori hæretici, qui negant esse in Principibus veram potestatem ad leges ferendas, sed contra hos satis disputatum est. Inter catholicos ergo videtur ita sentire Gerson in 3. p. tract. de Vit. spiritu. lect. 4. Alphab. 62. vbi dicit, solum Deum posse dare præcepta affirmatiua, vel negatiua obligātia sub pœna mortis ęternæ. Vnde infert corollar. 5. & sequentib. quoties peccari videtur contra legem humanam, non incurri culpam ex transgressione legis humanæ, sed diuinæ, quæ ibi coniungitur. Vnde non videtur aliquid tribuere legi humanę, nisi explicationem eius obligationis, quæ continetur in lege diuina, vt patet ex exemplo medici, quo vtitur. Nam cùm medicus imperat alicui, ne bibas vinum purum, alias morieris, statim oritur obligatio non bibendi, non quia illam medicus imponat, sed quia in ipsa lege diuina continebatur. Et quamuis de culpa mortali semper loquatur, rationes tamen eius, & omnia, per quæ discurrit, si quid valent, æquè probant de omni culpa, & de omni obligatione in foro Dei, de qua nunc loquimur: nam in speciali de obligatione sub mortali culpa infrà dicemus. Eandem sententiam quoad leges ciuiles tenet Almain. de Potestat. Eccles. cap. 12. & inter Canonistas inclinare videtur in eam sententiam Decius in cap. *Nam concupiscentiam*. de Constit. circa finem lectionis primæ, & Ioan. Imol. cap. 2. de Maiorit. & obedient.

Sententia negans magistratus ciuiles per leges suas in conscientia obligare. Gerson. — *Almain.* — *Decius.* — *Imola.*

A & in cap. *Cum contingat*, de Iure iur. & Roman. in l. *Is qui bonus*, ff. de Verbor. significat. Vnde Mencha. lib. 1. Illustr. quæstionum cap. 19. n. 1. & Soto, Castro, & alij non censent tam certum, leges ciuiles obligare in conscientia sicut Ecclesiasticas. Et rationes in principio factæ de illis maximè procedunt.

Mencha. Soto. Castro.

5. Dicendum verò est, legem humanam ciuilem habere vim & efficaciam obligandi in conscientia. Hæc est sententia communis catholicorum, vt videre licet in D. Thoma cum expositoribus 1. 2. q. 96. art. 4. Anton. 1. p. tit. 18. cap. vnic. §. 2. Soto libr. 1. de Iustit. q. 6. art. 4. ad 8. Castro lib. 1. de lege pœnali capit. 4. & 5. Salmer. tom. 4. in Euang. part. 3. tract. 12. Bellarmin. tom. 2. libro 3. de Laicis, c. 11. Turrian. lib. 5. aduers. Madaburg. cap. 9. Couar. in regula *Peccatum*, p. 2. §. 3. Nauar. in summ. cap. 23. n. 54. & sequentib. Fe-
B lin. in cap. 1. de sponsal. n. 18. referente Ioan. Andr. Anchur. & Ioan. Calderin. & Glos. in capit. *Quæ in Ecclesiarum*, de constit. ibi. *Iure poli*. Idem Tiraquel. qui alios refert in præfatione ad librum de vtroque retractu. n. 74. Et videtur assertio vel de fide, vel proxima fidei: nam ferè apertè colligitur ex illo Pauli ad Roman. 13. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, sibi ipsis damnationem acquirunt*. Quod de damnatione etiam apud Deum intelligit ibi Chrysost. hom. 23. Item additur ibi ratio his verbis, *Dei enim minister est*, vnde colligitur, illi esse obediendum, *non tātum propter iram, sed etiam propter conscientiam*: ac si aperte diceret, non solum propter timorem pœnæ, sed etiam propter vitandam culpam: hoc enim in rigore significat particula illa. *Propter conscientiam*, vt Ambros. Anselm. D. Thomas, Theodor. & ferè alij intellexerunt. Et
C sumitur ex illo 1. Petr. 2. *Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis, &c.* & prius ibidem dicitur, *subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi, &c. quia sic est voluntas Dei*, & facit illud Prouerb. 8. *Per me reges regnant*.

Legem humanam ciuilem habere vim & efficaciam obligandi in conscientia. — *Ambr. Anselm. D. Thom. 1. Petr. 2.* — *Prouerb. 8*

6. Ex quibus testimonijs & similibus suprà citatis sumuntur variæ rationes huius veritatis. Prima est, quia etiam legislator ciuilis fert leges vt minister Dei, & per potestatem ab ipso acceptam; ergo obligat in conscientia ad parendum: patet consequentia, quia qui resistit ministro Regis in eo, in quo minister est, & quatenus repræsentat personam Regis, planè censetur resistere ipsi Regi, vt patet ex consensu omnium hominum, & ex illo 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt, sed me*; ergo in transgressione talis legis intercedit Dei offensio, & iniuria; ergo læditur conscientia; ergo lex ipsa in conscientia obligabat. Di-
D cet aliquis, potestas ciuilis non est immediatè à Deo, sed à communitate hominum; ergo potuerunt homines conferre hanc potestatem limitatam, nempe ad ferendas leges cogentes alio modo, non tamen in conscientia obligantes. Respondetur primum, etiam admisso illo casu, non deesse in tali republica potestatem ad ferendas leges obligantes in conscientia, sed illam permansisse in tali communitate, & non fuisse translatam in principem, Inde verò potius sequitur, in illo casu eum non esse principem perfectum, nec habere potestatem gubernatiuam absolutè, & simpliciter, sed tantum secundum quid. Et ideò quoties Respublica constituit sibi Regem cum vera potestate suprema, necessariò confert illi hanc facultatem. An verò possit talis modus potestatis, & actus eius intel-

Legislator ciuilis fert legem, vt minister Dei, & per potestatem ab eo acceptam. — *1. Reg. 8.*

ligi

ligi sine aliqua noua obligatione in conscientia, patebit magis ex sequenti capite.

A

7. *Ius diuinum & naturale dictant seruandas leges à legitimis principibus positas.*

Secunda ratio principalis est, quia ius diuinum, & naturale dictat, seruandas esse iustas leges à legitimis principibus positas; ergo qui illas non seruat, agit contra diuinam voluntatem, iuxta citatum verbum Petri, *Hæc est enim voluntas Dei*, & iuxta verbum Christi. *Quæcumque dixerint vobis, facite*; ergo illa transgressio est vera culpa, & peccatum: atque adeo contra obligationem in conscientia. Atque hoc sensu dixit D. Thomas, legem humanam obligare in conscientia, quatenus participat legem æternam, & naturalem, id est, quatenus in voluntate Dei, & in dictamine rationis naturalis nititur; hoc enim principium. *Obediendum est iustis præceptis principum*, naturale est. Nec verò inde sequitur, vel culpam illam esse propriè contra legem naturæ, vel obligationem ad actum præceptum lege humana esse naturalem, quia vt in superioribus tetigi, lex humana se habet vt causa proxima, & secunda, quæ nititur in lege æterna tanquam in causa prima: effectus autem, qui proximè est à causa secunda, ita vt à prima non fieret, nisi per illam, secundæ simpliciter tribuitur, & ideò obligatio hæc, etiam si sit in conscientia, simpliciter est à lege humana.

D. Thom.

Occurritur dubiolo.

B

8. *Prædicta potestas est necessaria ad conuenientem gubernationē reipublicæ humanæ.*

Tertia ratio sit, quia hæc potestas est necessaria ad conuenientem gubernationem reipublicæ humanæ: ex fine autem rectè colligimus efficiam causæ præsertim in moralibus. Antecedens patet, quia etiam in inferioribus, & imperfectis communitatibus est necessaria vis præcipiendi, obligando in conscientia: hac enim ratione pater potest obligare filium, adeò, vt Deuteron. 21. dignus morte iudicaretur filius non obediens præcepto patris. Et similiter vxor in conscientia tenetur obedire marito, iuxta illud Pauli ad Coll. 3. *Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino*, & ad Eph. 5. absolutè dicit *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino.* Et reddit rationem. *Quoniam vir caput est mulieris.* Multò autē magis Rex est caput reipublicæ temporalis. Similiter etiam seruus tenetur in conscientia parere Domino, vt planè docet Paulus locis citatis, & sumitur ex 1. Petri 2. ex cap. 1. de Coniugio seruorum, & de omnibus famulis in eo, quod ex officio facere tenentur idem est manifestum, & habetur in cap. *Si Dominus*, 11. q. 3. & in religionibus sine aliqua obligatione huiusmodi, non posset cōsistere perfecta gubernatio; ergo signum est, multò magis esse necessariam in communitate perfecta, etiam ad eius temporalem gubernationem. Et ratio à priori est, quia gubernatio sine potestate cogendi inefficax est, & facilè contemnitur: coactio autem sine potestate obligandi in conscientia, vel est moraliter impossibilis, quia coactio iusta supponit culpam, quod est valde probabile, vt magis declarabitur in seq. & tractando de lege pœnali, vel certè est valde insufficiens, quia per eam non posset in multis casibus necessarijs sufficienter reipublicæ subuenire.

Deut. 21.

C

ad Collos. 3.

Ephes. 5.

1 Pet. 2.

C. Si Dominus.

D

9. *Gersonis opinio quomodo sane explicetur, quoque censura digna sit.*

Ex his facilè constat, quid de opinione Gersonis censendum sit. Etenim si ille intellexit, vt Soto, Castro, & multi alij ex eo satis apparenter colligunt, nihil posse præcipi per legem humanam, seu ciuilem, quod per legem naturalē præceptum non sit, saltem per discursum, & deductionem necessariam ex principijs naturalibus, sic assertio eius erronea est, & bonis moribus valde contraria, vt constat ex testimonijs & rationibus adductis, & ex communi sensu fidelium in praxi; & vsu talium legum, vt magis ex sequenti capite constabit. Si verò solum intellexit, leges humanas non obligare in conscientia, nisi in virtute horum principiorum naturalium, *Obediendum est principibus humanis in licitis, & honestis*, iuxta illud. *Obedite propositis vestris*, quod præceptum naturale est, & non tantum positiuum, & ideò dicit, legem humanam non obligare vt humana est, sed vt pertinet ad quendam gradum legis diuinæ, vt apertè dicit dicta lect. 4. corolar. 4. supponendo ea, quæ dixerat in lect. 2. coroll. 7. sic fortasse de nomine disputat. Verumtamen non sine scandalo discedit à communi modo loquendi Theologorum, & introducendo modum loquendi ambiguum, qui potest sensum erroneum, & bonis moribus contrarium inducere. Et præterea semper indicat, obligationem talium legum non fundari immediatè in potestate legislatorum, sed in deductione aliqua ex principio aliquo euidente, vel reuelato subsumendo propositionem dubiam, piè tamen creditum, & ad morum ædificationem pertinentem, & in hac deductione fundat practicam obligationem, vt patet ex dicta lect. 2. corollar. 7, iuncto corollario sexto lectionis quartæ. Hoc autem in rigore falsum est, quia nisi lex humana addat obligationem, illa probabilitas, vel pietas, quæ apparet in tali materia non sufficeret ad obligationem. Vt, in exemplo de obseruatione quadragesimæ, quo vtitur, etiam si tale ieiunium per se spectatum conferat ad pietatem, non satis esset ad obligationem, nisi potestas Ecclesiastica illam imponeret, idemque cum proportione est in omni materia legis humanæ, etiam ciuilis. Itaque licet verum sit obligationem legis humanæ fundari aliquo modo in principijs legis naturæ, & supponere aliquam naturalem honestatem, vel sufficiens fundamentum, & materiam, nihilominus ipsa lex humana immediatè addit obligationem in conscientia, non contentam in principijs legis naturæ, nisi medio imperio potestatis humanæ.

Tandem intelligi potest ex dictis, quomodo in omni lege humana quoad obligationem eius locum habeat, quod D. Thomas docet q. 95. ar. 2. & 4. omnem legem humanam à lege naturali deriuari. Duplex enim esse potest lex humana etiam ciuilis, vna est declaratiua tantum obligationis naturalis, vt est lex ciuilis prohibens furtū, vel homicidium, vel vsuras, & in vniuersum omnis illa, quæ præcipit, vel prohibet aliquid, quod per necessariam illationem deducitur ex principijs legis naturalis tanquam necessarium ad morum honestatem, vt notauit Soto libr. 2. de Iustit. quæstione quinta, articulo secundo, alia lex humana est quæ addit obligationem specialem, quæ ex solis principijs naturalibus deduci non posset, nec euidenter, nec probabiliter, vt est lex prohibens ne arma nocte deferantur, vel ne res tales è regno extrahantur, & similes. Item duplex est deductio ex lege naturali, vt idem D. Thomas notat, vna est per modum conclusionis ex principijs, quæ satis nota est, alia est per modum determinationis, quia lex naturalis solum præcipit aliquid in generali, vt v.g. tributa esse soluenda, maleficia esse punienda, &c ex hoc autem principio colligit prudens ratio, oportere determinare certam quantitatem 10.

D. Thom.

Soto.

Duplex deductio ex lege naturali

tributi, aut pœnæ, &c. quam determinationem addit legiſlator humanus prudenti arbitrio, & per poteſtatem ſibi à Deo datam, media ratione naturali quoad ciuiles leges, vt ſuprà oſtenſum eſt, & ideò rectè dicitur talis lex humana deriuari à naturali per modum determinationis. Priores ergo leges deducuntur priori modo, ſcilicet, per modum concluſionis ex lege naturali, quia re vera, ſecundum ſe continentur ſub tota latitudine legum naturalium, vt ex lib. 2. conſtat, & ex vi rationis naturalis habent obligationem ſuam primariam, quam magis inculcat, ſeu proponit legiſlator humanus, & ex parte ſua aliquo modo auget obligationem illam ſaltem extenſiuè. Poſteriores autem leges, quæ propriiſsime humanæ ſunt deriuantur à lege naturali ſolum poſteriori modo, ſcilicet, per modum determinationis, & ſecundum illam determinationem obligant immediatè ex vi poteſtatis legiſlatiuæ humanæ, quæ obligationem illam in conſcientia poteſt addere ſupra obligationem legis naturalis, vel diuinæ, vt oſtenſum eſt. Et quia illa poteſtas quoad leges ciuiles deriuatur ad hominem media ratione naturali, vt ſupra oſtenſum eſt, ideò rectè dicuntur tales leges humanæ deduci ex naturali per modum determinationis, ſeu additionis factæ per poteſtatem deriuatam ab ipſa lege naturali.

11. *Fit ſatis argumentis aduerſantibus.*

Supereſt, vt argumentis in principio poſitis reſpondeamus. Ad primum ſumptum ex voce, & diſtinctione fori reſpondetur, etiam ſi forum externum quoad executionem, & iudicium diſtinctum ſit à foro interno, & conſcientiæ, nihilominus ex lege exterius poſita de aliquo actu redundare diuerſum iudicium in foro conſcientiæ de eodem actu, quia talis lex habet vim conſtituendi talem actionem, vel omiſſionem in materia neceſſaria virtutis vel vitij, qua morali mutatione facta, conſcientia dictat hoc facere, vel omittere eſſe peccatum. Item habet vim lex humana applicandi ſuo modo voluntatem Dei, & conſequenter efficiendi obligationem in foro conſcientiæ. Vnde ſimpliciter negandum eſt, homines non poſſe obligare in foro Dei, quia quando operantur vt miniſtri Dei, in foro eiuſdem Dei obligant. Nec eſt inconueniens, quod inferior obliget in foro ſuperioris, quando per poteſtatem ab ipſomet ſuperiore datā operatur: nam ipſe ſuperior vult, vt ei obediatur, iuxta illud. *Qui vos audit, me audit,* vnde etiam ſubiungit, *qui vos ſpernit, me ſpernit.* Ad ſecundum reſpondetur, poteſtatem ciuilem dici temporalem ex parte materiæ, & hoc modo eſt verum, non poſſe ponere vinculum ſpirituale, ſcilicet, in materia ſpirituali, vel per ſe, ac directè in ordine ad ſpiritualem actum, vel effectum. Nihilominus tamen quatenus in materia temporali poteſt reperiri honeſtas, & obligatio ad illam ſeruandam, eatenus poteſt lex ciuilis ex parte materiæ hoc vinculum ponere, etiam ſi aliquo modo ſpirituale videatur, quatenus conſcientia quid ſpirituale eſt, quia facta mutatione in materia temporali, ipſa conſcientia aliter dictat de honeſtate vel turpitudine talis materiæ. Poteſtas autem ciuilis poteſt facere illam mutationem in materia. Adde, poteſtatem illam eſſe participationem diuinæ poteſtatis, & ſub ea ratione poſſe inludere vim quandam, quæ ſpiritum ipſum & rationem liget.

12. Ad tertium reſpondetur, leges ciuiles etiam intendere honeſtatem morum in ſua materia,

A & in ordine ad ſuum finem, & hac ratione poſſe in conſcientia obligare. Deinde dicitur, ipſam obligationem in conſcientia eſſe neceſſariam, vt poteſtas ciuilis per ſuas leges poſſit efficaciter conſequi finem ſuum, quia niſi ciues in conſcientia teneantur ea facere, vel vitare, quæ lex ciuilis efficaciter præcipit, aut prohibet, non poterit pax & iuſtitia reipublicæ conſeruari, quia homines proximè per conſcientiam diriguntur in actionibus ſuis, & ideò neceſſe eſt, vt ex lege ciuili redundet obligatio ad conſcientiam. Ad quartum, de cognitione talis obligationis reſpondetur, aliud eſſe actum, de quo fertur lex, eſſe debere ſubiectum cognitioni humanæ; aliud verò obligationem ad talem actum debere eſſe eodem modo cognoſcibilem: primum eſt verum per ſe loquendo, ac neceſſarium: & hac ratione ſupra diximus, has leges ſolum dari de actibus externis: ſecundum au-
B tem non eſt per ſe neceſſarium, quia vt lex humana imponat obligationem in conſcientia, non oportet, vt per ſe, ac directè de ea iudicet, ſeu de tranſgreſſione in illo foro, ſed ſolum de externa actione vel omiſſione. Nihilominus tamen verum eſt, etiam legiſlatorem humanum poſſe cognoſcere & iudicare, ſuam legem obligare in conſcientia in tali materia, etiam ſi in particulari ignoret, an ſubditus operetur contra conſcientiam, nec ne?

Ad quintum de obligatione ad pœnam reſpondetur, dupliciter poſſe aliquem fieri reum pœnæ ex tranſgreſſione legis. Primò, quia lex illa, vt eſt à proximo legiſlatore, directè imponit talem pœnam. Secundò inferri poteſt reatus pœnæ ſolum conſequutione quadam. Priori modo verum eſt, non poſſe legiſlatorem obliga- 13. *Dupliciter poſſe aliquem eſſe reum pœnæ per tranſgreſſionem legis.*
C re ad pœnam, quam nullo modo poteſt infligere, poſteriori autem modo falſum eſt. Lex autem ciuilis non obligat ſub pœna inferni, vel purgatorij priori modo, ſed tantum poſteriori modo, & ideò ratio non procedit. Vt autem huius rei ratio à priori intelligatur, aduertendum eſt, interdum poſſe ſuperiorem Principem ſeu legiſlatorem imponere pœnam ſibi propriam, ſeu reſeruatam ſuæ iuriſdictioni pro tranſgreſſoribus legum ſuorum gubernatorum; & tunc quamuis gubernator, ſeu legiſlator inferior per ſuam legem directè non imponat talem pœnam; nihilominus ex tranſgreſſione illius legis, per neceſſariam conſequutionem incurritur reatus illius pœnæ in virtute legis latæ à ſuperiori Principe; ita ergo eſt in præſenti. Nam Deus voluit obſeruari leges à ſuis miniſtris latas, etiam ſub pœna alterius vitæ, quia tranſgreſſiones earum conti-
D nent veram culpam, & in offenſionem ipſius ſupremi legiſlatoris redundant.

Ad ſextum de remiſſione culpæ reſpondetur, in rigore falſum eſſe principium aſſumptum; nam illa duo, *obligare*, ſcilicet, & *remittere*, non ſunt per ſe, ac neceſſariò connexa: nam homo poteſt ſe voto obligare, & non poteſt obligationem ſibi auferre: maximè autem hoc verum eſt, quando obligatio non directè ponitur, ſed conſequitur aliundè: nam tunc non inducitur principaliter ex poteſtate ſolius proximi legiſlatoris, ſed maximè virtute Dei. Nihilominus tamen in proprijs legibus, & legiſlatoribus poteſt aliquem verum ſenſum habere illa propoſitio. *Qui potuit obligationem legis ponere, poteſt & auferre,* quia pendet eius volũtate, & ita ſicut legiſlator humanus poteſt ponere obligationẽ in con- 14. *Obligare & remittere non neceſſariò connexa.*

ſcientia,

scientia, ita etiam potest illam auferre, dispensando vel abrogando leges, vt postea dicetur. Hoc autem procedit ante transgressionem legis: nam postquam transgressio legis facta est, non oportet, vt legislator humanus possit remittere culpam in illa transgressione commissam, quatenus contra Deum est, quia, vt sic, est alterius ordinis, & maximè repugnat legi æternæ. Poterit autem idem legislator remittere illam transgressionem, quatenus in suam offensionem, & iniuriam cedit, & consequenter etiam potest remittere reatum pœnæ per suam legem directæ impositæ, quia hæc omnia permanent in eodem ordine, & pertinent ad proprium ius ipsius proximi legislatoris.

15. *Vis obligandi legis humanæ præcipuè fundatur in lege æterna.* Ad septimum de definitione peccati solutio patet ex dictis. Nam quia vis obligandi legis humanæ principaliter nititur in lege æterna, ideò qui illam transgreditur, virtute violat legem æternam, & diuinam, & hoc modo conuenit etiam illi transgressioni definitio peccati. Eademque est responsio ad vltimum: vnum enim ex diuinis præceptis est obedire superioribus, & principibus humanis, & ideò qui non seruat leges humanas, neque omnia Dei mandata seruat, ac subinde damnationem sibi acquirit, vt dixit Paulus, quia re vera non implet conditionem à Christo positam. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Quamuis possint optimè verba illa vniuersè intelligi de omnibus legitimis mandatis, tam diuinis, quàm humanis.

CAPVT XXII.

Vtrum omnis lex humana, seu ciuilis obliget in conscientia, aut possit esse vera lex sine tali obligatione.

1. Diximus posse humanam legẽ in conscientia obligare, nunc autẽ inquirimus, an sit hoc intrinsecum tali legi. Supponimus autẽ sermonẽ esse de vera & valida lege, quia vt lex obliget, oportet, vt sit vera lex, quia quæ non est vera lex, neque obligare potest per modũ legis. Vt autem aliqua sit vera lex, oportet vt habeat conditiones essentiales legis 1. lib. positas, & præsertim vt iusta & rationabilis sit, quia lex iniusta non est lex, & consequenter neque obligare potest in conscientia, iuxta dicta in eodẽ libro primo. Necessarium etiam est, vt lata sit ex voluntate, præcipiendi, & cum intẽtione obligandi, quia præceptũ est de ratione legis, & verba sine intẽtione nõ operantur, & ita etiam lex lata sine intẽtione non est vera lex, sed ficta, vel apparens, vel ad summũ erit simplex ordinatio & directio, per modũ cõcilij. Item oportet vt sit sufficienter proposita, & non abrogata, & cætera; quæ suprà dicta sunt.

2. *Ratio dubitandi, quia obligatio sequitur intrinsecè naturam legis & voti.* Hinc ergo nascitur ratio dubitandi; nam videtur repugnare ferri ab homine veram legem, & non obligare in conscientia. Probatur, quia si est vera lex, fertur cum intentione obligandi, & ex potestate; ergo verè obligat: quia ad obligandum sufficit potestas cum voluntate, ergo repugnat talem legem non obligare in conscientia. Probatur hæc vltima consequentia, quia hæc obligatio sequitur intrinsecè, & ex natura rei ex veritate legis, ita vt licèt sit in potestate legislatoris velle ferre, aut non ferre legem, non tamen sit in eius potestate velle legem ferre, & in conscientia non obliget. Sicut de voto & promissione alias diximus, esse quidem liberum vouenti velle, aut nolle promittere, seu vouere, si tamen vult vouere, non esse in potestate eius nolle obligari in conscientia, ita ergo est in præsenti. Et ratio à priori est: quia si superior vult legem ferre, vult præcipere; ex præcepto autem sequitur obligatio in conscientia ex vi diuini iuris, *Obedite præpositis vestris*, atque adeo ex vi diuinæ voluntatis, vt obediatur ministris suis præcipientibus; ergo non potest voluntas hominis talem obligationem impedire. Confirmatur primò, quia si lex est posita, illa est regula honestæ operationis; ergo necessariò obligat subditum, vt iuxta talem regulam operetur, nec ab illa deficiat, quia deficere à regula intrinsecè malum est, & in moralibus actionibus talis malitia moralis est; ergo repugnat dari legem, & non ita obligare, vt deficere ab illa sit turpe, & moraliter malum; hoc autem est obligare in conscientia; ergo. Confirmatur secundò, quia vera lex differt à consilio; non habet autem in quo differat, nisi in hoc, quod necessitatem in conscientia imponit, quam non ponit consilium; ergo hoc est de ratione legis.

In contrarium autem est primò, quia lex fundata in præsumptione est vera lex, & iusta, & cum intentione præcipiendi posita, & tamen non obligat in conscientia, vt communiter Doctores sentire videntur in capite primo, de Constitut. Secundò, lex pœnalis est vera lex, vt constat, & tamen potest non obligare in conscientia; ergo non est de ratione legis, vt obliget in conscientia. Minor patet, tum quia vt sit lex satis est, vt aliquo modo cogat; tum etiam quia ita videbimus obseruari in multis religionibus, in quibus veræ leges seu statuta feruntur, & in eis declaratur non obligare ad culpam, sed ad pœnam. Tertiò licèt obligatio aliqua sit de ratione legis, modus tamen obligationis pendet ex intentione præcipientis. Vnde fit, vt licèt materia legis grauis sit, possit legislator nolle obligare sub mortali; ergo eadem ratione potest nolle obligare in conscientia, sed tantum sub alio modo necessitatis seu coactionis. 3. *Cap. 1. de Constit.*

Propter rationes priori loco positas aliqui existimant, non posse dari veram legem humanam, quin inducat obligationem in conscientia materiæ proportionatam. Ita videntur sentire omnes auctores, qui negant, posse dari legem obligantem ad pœnam, & non ad culpam, quod sentit Syluest. verb. *In obedientia*, in fine, & Soto lib. 1. de Iustit. q. 6. art. 3. Idem sentit Ioan. Eselius in expositione Decalogi Præcep. 4. cap. 36. Qui consequenter videtur asserere, regulas religionũ non posse obligare ad pœnã, quin obligent ad culpã, quia pœna dicit intrinsecam relationẽ ad culpã, nec potest esse iusta, nisi sit proportionata culpæ, ita vt *iuxta mensuram delicti sit & plagarũ modus*, vt dicitur Ruth 25. & cõsonat illud Apoc. 18. *quantum fuit in delitijs, tantũ date ei tormentum.* Vnde est illud Aug. lib. 2. de Bapt. cap. 6. Quis dubitauerit hoc esse sceleratius cõmissum, quod est grauius vindicatũ, ca. *Non afferamus*, 24. q. 1. ac denique in cap. 2. de Cõst. dicitur, *Rem, quæ culpa caret, in damnũ vocari nõ cõuenit.* Idemq; sentiunt qui existimant nõ esse in potestate legislatoris, hoc vel illo modo obligare, sed tantũ præcipere, aut nõ præcipere: nã ex præcepto naturaliter sequitur obligatio in cõsciẽtia proportionata materiæ, quidquid velit legislator. Et additur coniectura, quia alias daretur occasio hypocrisis, quia seruarent homines regulam vel legem, quando videri possent ab alijs, nõ autem vbi occultè possent illam transgredi. 4. *Syluest.* *Ruth 25.* *Apoc. 18.* *Aug.* *C. Non afferamus* *Cap. 2 de Constit.*

5. *In hac quæstione esse aliquid de modo tantum loquendi.* In hoc vero puncto aliquid pertinere potest ad quæstionem de re, & aliquid ad modum loquendi. De re quæstio est, an ordinatio superioris, quocumque nomine appelletur, possit aliquo modo inducere, vel obligare ad actum sub aliqua alia necessitate, non obligando in conscientia, ita vt transgressio illius ordinationis per se, & in rigore sumpta non sit peccatum coram Deo. De modo autem loquendi erit controuersia, an talis ordinatio, si detur, vocanda sit lex, nec ne? Quoad priorem ergo partem negare non possumus, quin possint fieri tales ordinationes vel statuta, quæ immediatè non obligent in conscientia ad actus, quos præcipiunt, vel prohibent. Ita docuit expresse D. Thom. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 2. Sequitur Angel. verb. *In obedientia*, n. 1. Henric. Quodlib. 3. q. 22. Castro lib. 1. de lege pœnali cap. 5. 8. & 9. Et sumitur ex Clement. *Exiuit de paradiso, vers. Non tamen*, de Verbor. significat. constat etiam ex vsu multarum religionum à summis Pontificibus approbato, in quibus fundatores tradentes regulam disertè explicant, se nolle obligare ad culpam mortalem, vel venialem. Sed solum ad pœnam; est autem certum illa statuta sancta esse, & cōsentanea rationi, & transgressores eorum iustè & rationabiliter puniri.

D. Thom. Angel. Henricus. Castro Clement.

6. Quod autem illi transgressores per se loquendo, non peccent, probatur, quia prudenter conformant dictamen suæ conscientiæ intentioni sui legislatoris: ille autem declarauit in illa transgressione non esse culpam ex vi illius legis; ergo prudenter subditi formant iudicium conscientiæ, quod nullum ibi interueniat peccatum; ergo re vera non peccant, quia quod est ex legitima conscientia, peccatum non est. Dico autem *Per se*, quia aliundè sæpissimè, & fortasse frequentiùs poterit ibi misceri culpa, quia difficile est ex motiuo honesto, & cum omnibus circumstantijs requisitis id operari, quod est contra regulam. Sed hoc est accidentarium respectu regulæ, cuius solam vim nos consideramus, & absolutè loquendo, non repugnat, actum fieri cum omnibus illis circumstantijs, etiam si aliàs discordet à regula. Idem contingere potest sine dubio in multis legibus ciuilibus, seu politicis, quæ non absolutè aliquid præcipiunt, sed quasi sub conditione statuunt, vt qui hoc fecerit, soluat hanc vel illam pœnam, de quibus latiùs infrà disputando de lege pœnali. Præterea non repugnat fieri votum merè pœnale, quod absolutè non obliget in conscientia ad actum immediatè promissum; ergo idem facile intelligi poterit in ordinatione superiorum. Ratio denique est, quia hæc obligatio pendet ex intentione mandantis; ergo si ille intendit non obligare in conscientia, re vera non obligat. Quod autem possit ita intendere, patet ex vsu, & quia non inuoluit repugnantiam, dummodo non omnis obligatio etiam ad pœnam excludatur. Quod patebit magis ex puncto sequenti, & ex responsionibus argumentorum.

7. *Dubiū cum ratione dubitandi D. Thom.* Iam ergo succedit alia quæstio, an talis ordinatio sit vera lex. Pars enim negatiua videtur sumi ex D. Thoma citato loco: dicit enim, non omnia, quæ ponuntur in lege, poni per modum præcepti, sed aliqua esse per modum simplicis ordinationis, vel statuti, & ideò non omnia obligare in conscientia. Significat ergo, quidquid ponitur per modum præcepti obligare in conscientia, & è conuerso, quod non obligat in conscientia, non esse præceptum, & consequenter A non esse legem, quia præceptum est de essentia, seu de substantia legis, vt in superioribus visum est. In contrarium autem est, quia si illa non est lex, erit tantum consilium, non enim potest intelligi medium aliquod inter hæc duo, quia per quēdam contradictionem inter se distinguuntur: non possunt autem illa statuta reputari tantum consilia, quia alias non magis abstringeretur Religiosus ad obseruantiam suarum regularum, quàm aliorum consiliorum, quæ in regula non continentur, nec magis esset dignus pœna non seruans regulam, quam non exequens alia consilia, quod est planè falsum; ergo.

8. Dico igitur, huiusmodi statuta, & leges pœnales, licèt quoad proximum actum, de quo disponunt, non sint absolutè præcepta, & consequenter etiam non sint propriæ leges: tamen respectu omnium, quæ includunt veram rationem B legis habere. Primam partem probat ratio desumpta ex D. Thoma, & quia talis lex non est simplex, vt sic dicam, sed quasi hypothetica, & conditionata. Vnde sicut in propositione conditionali antecedens non affirmatur simpliciter, sed illatio. Ita neque hic præcipitur simpliciter talis actus. Quod optimè declarat exemplum de voto: nam qui vouet, si luserit dare eleemosynam, non promittit absolutè non ludere, sed illam conditionalem. Et ex hoc exemplo declaratur, & probatur facile altera pars assertionis, quia respectu illius coniuncti illa est vere promissio, quæ licèt non obliget absolutè ad priorem partem, obligat ad secundam; ita ergo est in præsenti: nam licèt hæc lex, de qua agimus, non obliget ad hoc faciendum, vel omittendum absolutè, obligat tamen vel ad hoc, vel ad sustinendam pœnam, aut alium effectum legis, si in priori parte C lex non seruetur.

D. Thom.

Probatur cō clusio exemplo voti pœnalis conditionalis.

9. Vltimò hinc concluditur resolutio quæstionis. Dico enim omnem veram legem humanam necessariò resolui in aliquam conscientiæ obligationem. Probatur, quia necesse est, vt lex vel absolutè obliget ad actum; vel saltem sub aliqua pœna. Priori modo latè obligat in conscientia ad talem actum, vt ostensum est. Si autem feratur posteriori modo, ita vt sit lex purè pœnalis, obligabit vel ad soluendam pœnam, supposita transgressione, si cum eo rigore posita sit, sicut obligat votum pœnale, vel saltem ad sustinendam pœnam, vt rectè explicuit D. Antonin. 3. parte, tit. 16. capite vltimo, in fine, & tandem consentit Ioannes Eselius suprà & patet, quia nisi teneatur in conscientia sustinere pœnam, qui tale statutum transgressus est, non poterit superior habere ius ad puniendum D illum, vel posset dari bellum iustum ex vtraque parte. Atque hoc modo facile explicantur leges omnes, quæ dicuntur purè pœnales. Idem verò dicendum est cum proportione de legibus irritatorijs, vel quæ dant formam substantialem contractibus, etiam si supponatur non obligare immediatè in conscientia ad talem formam, vel modum, quod quidem in eis rarius & difficilius est, quia efficere actum sine his conditionibus, quæ necessariæ sunt ad finem, & valorem eius contra prudentiam, & consequenter contra honestatem esse videtur: casu illo tamen admisso (de quo infrà) semper lex illa resoluetur in aliquem effectum, ad quem obliget in conscientia. Nam qui fecit contractum iure humano irritum, ipso facto, in conscientia tenetur, vel rem apud se non retinere, vel alium nō obligare,

D. Anton.

A vel denique non vti illo contractu ad alios effectus, quos haberet, si irritus non fuisset. Idem cēseo dicendum de alijs legibus, quæ ex intentione legislatoris dicuntur obligare in foro exteriori, & non in interiori: illæ enim si referantur ad ipsos iudices, illos obligant in conscientia, vt secundum tales leges in foro exteriori iudicent, & consequenter obligare possunt subditos, vt in eodem foro pareant iisdem legibus, & non resistant, & hoc modo semper lex obligat in conscientia, si sit propria lex præceptiua, seu ordinatiua. Quod ideò addo, quia si sit tantum lex permissiua, talis lex respectu illius personæ, ad quā spectat permissio, non est propriè lex, vt in superioribus vidimus, & ideò mirum nō est, quod secundum eam rationem, & respectu eiusdem non inducat obligationem in conscientia; inducet autem illam respectu aliorum, quibus imperat, vt talem actum non puniant, vel impediant B iuxta suprà dicta de effectu talis legis. Et idem cum proportione dicendum est de lege concedente priuatum priuilegium, quia respectu eius, in cuius fauorem fit, non habet rationem legis, & ideò illum non obligat in conscientia, sed obligat alios, vt contra illius priuilegium non agāt. Atque ita in vniuersum omnis vera lex humana aliquam obligationem in conscientia inducit.

10. *Satisfit argumentis oppositis.* Ex his ergo facilè patet responsio ad primam rationem dubitandi priori loco positam. Potest enim vera lex ferri sine intentione obligandi absolutè in conscientia ad actum vel omissionem immediatè ordinatam per legem, quamuis non possit ferri lex sine intentione ita obligandi, vt saltem resolui possit in obligationem conscientiæ, saltem quoad pœnam aliquam, vel coactionem substituendam, vel aliquid simile. Atque in C hoc sensu dixerunt multi auctores, legem non obligare in conscientia, quando legislator sufficienter declarat, hanc esse intentionem suam, vt tractat latè Castro suprà, & admittunt Syluest. verb. *Lex*, q.9. casu. 1. Soto suprà dicta q.6. art. 4. & 5. Nauarr. cap.23. num.48. & 49. Couarr. in Regul. *Peccatum*, p.2. §.5. Dried. libr.1. de Libert. Christ. cap 3. Quia actus agentium non operantur vltra intentionem eorum, maximè quando non operantur naturaliter, sed voluntariè. Hi autem Doctores supponunt, posse legislatorem habere voluntatem ferendi legem sine intentione obligandi in conscientia. Quod est verum quoad absolutam obligationem proximi actus; non verò quoad obligationem quasi disiunctam, vel conditionatam faciendi, vel patiendi illud, si hoc non fecerit. Et hoc probat ratio dubitandi, & exemplum de voto, & non aliud. D Vnde etiam rectè concluditur, non posse intelligi veram legem sine obligatione, vel ad culpam, vel saltem quoad pœnam respectu actus immediatè intenti. Quomodo autem interdum possit lex pœnam iniungere, licèt non supponat in transgressione veram culpam, quod referendo contrariam sententiam tetigimus, tractabimus latè agentes de lege pœnali, nunc satis sit dicere, ad humanam pœnam, vel quasi pœnam, seu coactionem aliquam interdum sufficere causam iustam, licèt culpa non sit. Propter quod cum tali limitatione dicitur in capit. 23. de Regulis iuris in 6. *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.* Hæc autem causa, licèt interdum non sit culpa apud Deum, tamen apud humanam communitatem, quatenus pars discordat à toto, saltem in exteriori, seu ciuili obseruantia, dici potest quædam culpa ciuilis, seu humana, ac proinde sufficiens ad leuem pœnam humanam infligendam.

Atque eodem modo respondendum est ad primam confirmationem ibi positam, quod lex est regula operationis: talis enim est regula, qualis est lex, & ideò si sit lex absolutè præcipiens actum, erit simpliciter regula, & de illa procedent omnia, quæ ibi dicuntur: nam re vera obligabit in conscientia: si verò sit tantum lex cum limitatione præcipiens sub tali conditione ad tale onus, & non maius, distinguendum est inter simplicem actum, quem primò lex intendit, & inter totam legis, seu regulæ obligationem. Nam respectu solius actus non est illa lex absoluta regula honestatis, nec solus defectus à tali regula in tali actu est malus moraliter, sed est de se onerosus, quatenus reddit obnoxium tali oneri, seu pœnæ: respectu verò totius materiæ talis legis, censeri potest regula honestatis, quia ita obligat ad totum disiunctum, vt non possit in vtraque parte committi contra talem legem, quin turpiter, & contra bonos mores peccetur, puta, si non solum lex in priori actu non impleatur, sed etiam nolit quis parere pœnæ, & illi resistat. 11.

Et per hoc etiam patet, quomodo talis lex differat à consilio: nam consilium per se nullam coactionem habet, nec obligationem, etiamsi non seruetur, vt constat. Aliter verò Angelus verb. *Inobedientia*, distinguit duplex consilium, vnum vocat perfectionis, vt est consilium paupertatis, &c. *Vade, & vende omnia, quæ habes, &c.* & aliud reuerentiæ, quale esse dicit, quando subditus deberet facere, & nihilominus superior solum consulit, quod posset præcipere. Quam distinctionem habet etiam Glossa vlt. in cap. *Ad aures*, de Ætat. & qualit: & Panormit. in cap. 1. de Constit. n.4. & citatur etiam Archid. in cap. *Testamentum*, dist. 6. Ait ergo Angel. in omissione consilij perfectionis, nullam esse culpam, iuxta cap. *Quisquis*, 14. q.1. consilium autem reuerentiæ non prætermitti sine aliqua culpa saltem veniali. Hæc tamen distinctio nobis necessaria non est, quia non de voce, sed de re tractamus; consilium autem reuerentiæ, si rectè explicetur, re vera non est consilium, prout à præcepto distinguitur, sed est declaratio quædam, & iudicium de re aliàs necessaria ex præcepto, quod consilium dari potest ab eo, qui iurisdictionem non habet; quando verò datur à superiore, dicitur consilium reuerentiæ, vt benè exposuit Panormit. Et tunc non seruando tale consilium, peccabitur quidem, non tamen ratione consilij, nec contra superiorem, qui illud dedit, sed ratione materiæ, quæ aliundè supponitur necessaria, vnde pro qualitate illius poterit ibi interuenire, sicut veniale peccatum, ita & mortale. Est ergo tale consilium quoad modum (vt sic dicam) non quoad rem, seu materiam. Nos autem hic loquimur de consilio quoad rem, seu ex parte materiæ, de quo in vniuersum verum est, nullam coactionem inducere, nec obligationem, ideoque nullam esse culpam, illud non sequi, aut exequi, & in hoc partim conuenire cum regula, seu lege non obligante ad sui obseruationem sub reatu alicuius culpæ: partim verò differre, quia talis constitutio addit aliquam coactionem pœnæ, & obligationis exequendi, vel patienter sustinendi illam. 12. *Angel.* *Glossa.* *Panormit.* *Archid.* *C. Quisquis*

Superest respondendum ad argumenta posteriori loco in contrarium obiecta. Veruntamē secundum illorum, quod erat de lege pœnali, 13.

ex dictis solutum est, & plura dicemus in particulari disputando de illa lege. Primum autem, & tertium postulant prolixiora dubia, quæ in sequentibus capitibus commodiùs tractabuntur.

CAPVT XXIII.

Vtrum lex ciuilis in præsumptione fundata, obliget in conscientia.

1\. *Quando lex fundatur in præsumptione, non obligare in conscientia, veritate non concordante præsumptioni, sentiunt plures.* *Syluest.* *Adrian.* *Sotus.* *Richard.* *Castro.* *Nauarr.* *Couar.* *Bald.*

HAnc dubitationem postulabat primùm ex argumentis secundo loco propositis in præcedenti capite; & in ea frequenter Doctores docent, quando lex fundatur in præsumptione non obligare in conscientia, si veritas non concordet præsumptioni, quia conscientia nititur veritati, & quia non est intentio legislatoris tunc obligare. Ita Syluest. verb. *Lex*, q. 9. casu. 2. Adrian. Quodlib. 6. Soto dicto lib. 1. q. 6. art. 4. in fine, & in 4. dist. 22. q. 1. art. 3. Richard. in 4. dist. 28. art. 1. q. 3. & 4. Castro dicto cap. 5. Indicant Nauarr. in Sum cap. 17. n. 284. & Couar. in cap. *Cum esses*, de Testam. n. 9. & in Epitom. 4. p. 1. cap. 4. §. 1. n. 9. Idem sentit Bald. in Authen. *Ingressi*, de Sacros. Eccles. n. 49. vbi ait; dispositionem iuris ciuilis, quæ non fundatur in præsumptione, procedere etiam in conscientia, & refert D. Thomam: expressius id docet idem Bald. in l. *Cum quis*, C. de iur. & fa igno. n. 19. Ias. in Rubr. ff. de Acq. hæred. n. 25. vbi alios refert. Idem Panorm. in cap. 1. de Constit. n. 10. & ibidem Felin. n. 3. & 40. Deci. lect. 1. n. 18. & sumitur ex Innoc. in cap. *Quia propter*, de Elect. Ioann. Andr. in cap. *Is, qui fidem*, de sponsal. quos cum alijs Felin. suprà refert. Alleganturque pro hac sententia cap. *Is, qui fidem*, & cap. *Tua nos*, de Sponsal. Quatenus in priori dicitur, per copulam subsecutam post sponsalia, præsumi matrimonium contractum; & nihilominus dicitur in posteriori, si re vera non adsit consensus, tale matrimonium in re ipsa non esse validum. Hæc tamen iura nihil ad rem præsentem facere videntur, quia ibi non præcipitur, vt in eo casu matrimonium valeat, sed solum dicitur, quod præsumitur valere; certum est autem, actum non statim fieri validum, quia in iure præsumitur validus, nisi fortè talis sit actus, vt sola iuris auctoritate possit validus fieri, vt statim magis declarabitur. Matrimonium autem non est talis actus, qui possit fieri sola efficacitate canonis sine consensu contrahentium, & ideò meritò in illis iuribus dicitur, sponsalia consummata per copulam transire in matrimonium præsumptione iuris, & de iure, illam tamen præsumptionem non sufficere ad valorem matrimonij coram Deo, si re vera defuit consensus. Non potest tamen inde inferri legem in præsumptione fundatam non obligari in conscientia, quoties veritas non concordat præsumptioni.

Panormit. *Felin* *Decius.* *Innocent.* *Ioann. Andr.* Cap. *Is, qui fidem.* Cap. *Tua nos de sponsal.*

2\. *Legem in præsumptione fundatam esse duplicem Vna qua seruari potest sine peccato, alia quæ nam prima potest obligare conscientiam, 2 verò minimè* Cap. *Inquisitioni.*

Vt ergo vera resolutio intelligatur, aduertendum est, præceptum superioris, vel legem in præsumptione fundatam duplicem esse posse. Vna est, quæ seruari non potest sine peccato, quando præsumptio legislatoris in veritate rei non subsistit: alia est, quando licèt res ipsa non sit, vt præsumitur, nihilominus lex potest sine peccato seruari. In priori casu vera & necessaria est dicta sententia, quod talis lex vel præceptum, non possit in conscientia obligare; imò verò nec possit in conscientia seruari, vt rectè conuincit dictum cap. *Tua nos*, de Sponsal. & cap. *Inquisitioni*, de Senten. excommun. & ratio est clara, quia nemo potest obligari ad peccatum committendum, sed illud potiùs vitare tenetur, non obstante quocumque præcepto & præsumptione humana, quia potentior est lex veritatis naturalis, aut diuina, quę tunc obligat ad vitandum talem actum, vt in simili August. tradit, & habetur in cap. *Veritate*, dist. 8. Exemplum commune est: nam Ecclesia iustè præsumit esse veros coniuges illos, qui in facie ipsius legitimè contraxerunt, & nullum verum impedimentum irritans, aut defectum consensus ostedere possunt, ideoque illos suis legibus & censuris cogit ad cohabitandum & vtendum matrimonio, & nihilominus in eo casu, si re vera defuit consensus, vel adfuit impedimentum irritans, non possunt copulari coniuges, scientes postea tale impedimentum, quia agerent contra veram conscientiam. Idem ergo est, quoties præsumptio est contraria veritati necessariæ ad honestatem actus.

August. *Ca Veritate.*

Auctores verò allegati non solùm loquuntur in illo casu, sed etiam in alio, quando non obstante falsitate rei præsumptæ, lex potest sine peccato seruari, & indistinctè docent (præsertim Abb. & Felin.) etiam in eo casu legem non obligare. Vnde inferunt, etiamsi lex humana irritet talem actum, scilicet venditionem, electionem, vel similem, ex simili præsumptione, nihilominus actum esse validum, si re vera habeat illas conditiones, quæ ex iure naturæ sufficiunt ad valorem eius, sed de legibus irritantibus in libr. 5. ex professo dicemus, nunc verò de sola obligatione legum tractamus. Esse autem potest vulgare exemplum huius sententiæ de lege ciuili, quæ iubet hæredem adeuntem hæreditatem, non confecto inuentario, soluere debita etiam vltra vires hæreditatis, & nihilominus communis interpretatio est, illum non teneri in conscientia, soluere debita in ea quantitate, quæ re vera superat vires hæreditatis. Quia lex fundatur in præsumptione, quod ille, qui neglexit facere inuentarium, vsurpare voluit pinguem hæreditatem, & non integrè soluere debita, quæ præsumptio in eo casu cessat, & consequenter cessat etiam obligatio in conscientia, vt est communior sententia Barthol., Baldi, & aliorum, quos refert, & sequitur Iason in Rubrica, ff. de Acquirend. hæredit. à num. 23. Idem ergo erit in omnibus similibus. Fundamentum enim generale est, quod veritas præfertur præsumptioni, & ideò intentio legislatoris, qui in præsumptione fundatur, non creditur extendi ad casum, in quo veritas non subsistit. 3.

Barthol. *Bald.* *Iason.*

Sed nihilominus doctrina hæc non potest indistinctè & generaliter approbari, quia sine dubio aliqua ex adductis exemplis falsa sunt, vt infrà libr. 5. dicemus de aliquibus. De renunciatione autem filiæ dote contentæ, & de alienatione fundi dotalis ab vxore facta, & de similibus actibus per leges humanas irritos esse, quamuis fiant cum vero consensu, & alijs conditionibus ex vi solius iuris naturalis sufficientibus, in tom. 2. de Relig. tractat. de Iuramen. latiùs diximus. Denique (quidquid sit de particularibus exemplis) certum videtur, posse legem ciuilem, etiamsi (iuxta modum loquendi illorum auctorum) in præsumptione fundetur, simpliciter ferri, ità vt obliget, & habeat totum suum effectum, etiam in casibus, in quibus præsumptio non subsistit, quando in obseruatione legis nullū interuenit peccatum, quia potest ad commune 4.

bonum

bonum pertinere, vt talis lex absolutè feratur, & obliget, etiamsi in particulari casu ratio eius deficiat; ergo non potest generaliter & indistinctè defendi, quod lex in præsumptione fundata nunquam obliget, vel habeat effectum in conscientia, quoties veritas non consonat præsumptioni, licèt fortasse sint aliquæ leges, quæ in hoc sensu ferantur.

5. *D. Thom.* Quapropter distinctione vtendum videtur, quam sumere possumus ex Diuo Thoma 2.2.q. 60. art. 4. ad 3. Vbi ipse loquitur de interpretatione alicuius rei in deteriorem partem, quam dicit, posse dupliciter fieri, scilicet, præsupponendo posse ita esse, vel definiendo ita esse. *Duplex præsumptio legis, vna facti, altera periculi moralis.* Ita ergo in præsenti duplicem præsumptionem legis distinguo, vnam vocare possumus præsuppositionis, aliam definitionis, vel vnam facti, aliam periculi moralis secundum id, quod frequentius accidit, si tamen hæc posterior præsumptio, & non potiùs certa scientia dicenda est: loquimur tamen vulgari modo. Prior ergo modus est, quando præsumitur opus tali vel tali modo esse factum, vt in casu illo de matrimonio per sponsalia consummata, præsumitur copula facta affectu maritali, & cum vero consensu contrahendi matrimonium. Posterior autem erit, quando solum præsumitur in tali modo contrahendi, v. g. inesse dolum aut timorem, vel imperfectionem consensus ex defectu iudicij, quia plerumque ita accidit in simili euentu. Vnde semper inest periculum morale, quòd ita sit, sicut præsumitur. Et hoc modo fundantur in præsumptione lex irritans professionem ante legitimum tempus ætatis, aut probationis, & similes.

6. *1. conclus.* Dico ergo primò, leges fundatas in præsumptione ratione solius moralis periculi obligare in conscientia, & habere suos effectus, etiamsi in particulari casu, factum non sit consentaneum periculo, nec re vera interueniat, quod timeri poterat. Hoc probant quæ vltimo loco adduximus. Nam lex prohibens fieri professionem ante decimum-sextum annum expletum, obligat etiam si puer sit doli capax, & habet effectum irritandi professionem antea factam, ita vt in conscientia nullam obligationem inducat. Similiter lex statuens, vt votum factum à filio impubere ante decimum-quartum annum possit irritari à parente, suam vim habet, etiam in conscientia, quamuis certò constet, talem puerum in tali ætate habuisse perfectum iudicium. Et sic de alijs. *D. Thom.* Ratio verò est, quam notauit D. Thomas 2. 2. q. 88. art. 9. quia leges humanæ attendunt ea, quæ frequentius accidunt, & id satis est, vt generaliter obligent. Confirmatur primò, quia ob hanc rationem, deficiente fine legis in particulari, non cessat obligatio legis; sic autem se habet in præsenti defectus præsumptionis in particulari casu, quia ibi tantum cessat ratio legis in particulari, & merè negatiuè, quandoquidem potest lex sine iniustitia, vel alia malitia seruari, vt supponitur.

7. *Obiectio.* Sed contra hoc obiici potest, quia quando lex aliquid prohibet propter vitanda aliqua incommoda, si in particulari casu cessant, seu non inueniantur, illa incommoda non obligat talis lex, etiam si posset sine incommodo executioni mandari, vt sentit Panormit. in c. *Quoniam contra*, de Probat. n. 6. *Dummodo (ait) lex non contemnatur.* Et idem sentit Nauarr. in Sum. cap. 16. n. 37. cum Caietan. tom. 1. Opusc. tract. 12. q. 2. de Matrimon. qui specialiter tractant de lege prohibente clandestina matrimonia, quam dicunt non obligare, quando cessant omnia illa incommoda, quæ lex illa vitare intendit. Et ratio reddi potest, quia tunc inutilis est obseruantia talis legis, nullamque honestatem habet; ergo similiter in præsenti, quando lex fundatur in præsumptione generali ratione periculi, potiùs quàm facti, non obligabit in particulari casu, vbi constiterit, nullum esse tale periculum: est enim eadem ratio.

Panormit. Nauarr. Caietan.

8. Respondetur negando antecedens generaliter sumptum. Nam lex prohibens deferre arma noctu propter incommoda iurgiorum, vel iniuriarum, quæ inde sequi solent, obligat omnes, etiamsi nulla rixa timeatur. Item lex prohibens habere plura officia reipublicæ propter vitandum incommodum indebitæ administrationis, obligat etiam illum, in quo tale incommodum cessat, quia sufficiens est ad illa perfectissimè administranda. Vnde potius potest retorqueri argumentum ad confirmandam assertionem. Nam si lex prohibeat aliquid propter incommoda vitanda, obligat in particulari casu, etiam si in illo non inueniantur; ergo similiter, &c. Præterea retorquetur ratio illius sententiæ, quia licèt cessent pericula vel incommoda, semper est honestum, seruare legem, & est vtile ad maiorem legis vigorem & obseruantiam. Item quia vt lex vniuersaliter obliget, satis est, quod vt in plurium sequantur incommoda ex contrario actu. Quocirca, vt in aliquo casu cesset obligatio legis latæ ad vitanda incommoda, non satis est, vt incommoda cessent, sed oportet, vt occurrant aliqua grauia incommoda, quę in tali casu sequantur, si lex seruetur, & ideò per modum epijkiæ cessare censeatur. Et ita videtur interpretari Nauarr. suam sententiam, de quo puncto plura dicemus infrà, tractando de interpretatione vel cessatione obligationis legis. *Nauarr.*

9. *2. conclus.* Dico secundò. Quando lex fundatur in præsumptione definitiua, seu facti, non obligat, non subsistente præsumptione seu veritate facti. Iuxta hanc assertionem procedere potest communis sententia suprà citata, eamque significare videtur Felin. dicto n. 40. verb. *Hanc fallentiam*, vbi numerat tres casus, in quibus lex non obligat in conscientia, & omissis secundò de lege iniusta, & tertiò de lege pœnali quoad solutionem pœnæ, qui ad rem præsentem non pertinent, primus & vnicus apud illum est. *Felin.* *Quando lex fundatur super præsumptis, & non super certu*, vt ille loquitur. Vt quando lex præcipit obedire sententiæ, quam præsumit iustam: nam si constet, non esse iustam, non obligat talis lex obseruandam illam sententiam, quia fundatur in præsumptione talis facti in indiuiduo, scilicet, quod talis sententia iusta sit. Et idem significat Bald. in dicta l. *Cum quis*, in exemplis omnibus, quæ adducit. *Bald.* Quamuis alij vtantur alijs exemplis, quæ plus indicant, & admittenda non sunt, vt in lib. 5. latiùs dicam. Exemplum autem de hærede non faciente inuentarium, admissa alia opinione, ad hunc sensum debet accommodari. Et habet fundamentum in Authentica de Hæred. & Falcid. cap. 2. ibi. *Et non per ea, quæ fortè surripiunt, vel malignanter introducere pertentant.* Et infrà: *Cum vtique si nihil malignati essent, non fortè cōpeteret*, vel forte illa lex quasi pœnalis est propter negligentiam faciendi inuentarium, & ideò non obligat in conscientia ante iudicis sententiam; poterit autem tunc iustè cogi heredes per iudicē, & tunc

tenebitur in conscientia parere. Neque aliud disponi videtur per illam legem. Omissis verò exemplis, ratio assertionis est, quia quando lex fundatur hoc modo in præsumptione, deficiente veritate, tollitur omnino fundamentum legis, & ideò necesse est, vt cesset obligatio eius. In quo est magna differentia inter hanc legem & illam, quæ fundatur in præsumptione periculi, quia in priori, cessante veritate, deficit fundamentum legis; in posteriori autem minimè, quia semper est verum dicere, actum esse periculosum, etiam si non eueniat effectus. Vnde propriè loquendo, illa ratio periculi non tam ex præsumptione, quàm ex vero & certo iudicio de tali periculo timetur: secus verò est, quando præsumptio est de ipso facto, quod simpliciter incertum est, licèt præsumatur, vnde cùm non tantum periculum, sed etiam ipsummet factum sit fundamentum talis legis, meritò cessante veritate facti, cessat obligatio legis. Accedit quod etiam tunc cessat materia legis, vt in casu de matrimonio, si lex præcipiat permanere cum muliere cognita post sponsalia, & contingat, non fuisse cognitam affectu maritali, cessat in conscientia obligatio talis legis, quia re vera cessat materia eius: nam intentio illius legis est præcipere accessum ad suam coniugem, & illa non est coniux; ita ergo est in omnibus similibus.

10. *Ex verbis legis, vsu, & interpretatione Doctorum colligendum, quando lex fundetur in præiudicio periculi, vel in præsumptione facti.*

Solum potest vlterius interrogari, quomodo discernendum sit, quando lex fundetur in præiudicio periculi tantum, seu in eo, quod frequentius accidit, vel etiam in præsumptione facti, quod ita in re ipsa esse supponatur. De hoc verò non possumus certam regulam in particulari assignare. Dicimus ergo ex materia & verbis legis, adiuncto vsu, & interpretatione Doctorum id esse colligendum. Altera dubitatio de intentione legislatoris, quæ in illo argumento superioris capitis petebatur, post sequens caput commodiùs tractabitur.

CAPVT XXIV.

Vtrum lex ciuilis obliget, vel obligare possit sub reatu mortalis culpæ.

1. *Caiet.* Præceptum (vt notat Caiet. 2.2.q.104.art.2. & in Sum. verb. *Præceptum*) interdum generaliter sumitur pro imperio imponente necessitatem obediendi, ita vt peccetur, si non impleatur, iuxta illud Hieronym. libr. 1. contra Iouin.

Hieronym. *Quod præcipitur imperatur, quod imperatur necesse est fieri*, cap. vlt. 14. q. 1. aliquando verò accipitur antonomasticè pro imperio imponente necessitatem mortaliter peccandi, si non pareatur, & vtroque modo præceptum includit obligationem in conscientia, & ita vtraque ratio præcepti sufficit ad veram rationem legis, & aliqua earum necessaria est iuxta supra dicta. Hinc ergo oritur quæstio, an lex ciuilis solum includat rationem præcepti largè sumpti, vel etiam possit ex suo genere magis obligare, & necessitatem imponere, vel parendi, vel mortaliter peccandi.

Gerson. Almain. In quo puncto clarius videntur loqui Gerson, & Almain. suprà citati cap. 20. negantes Magistratui ciuili hanc potestatem. Idemque à fortiori tenent qui de legibus Ecclesiasticis hoc docent, quos libro sequenti cap. 18. commemorabimus. Aliqui etiam Canonistæ docuerunt, non esse peccatum mortale, non parere legibus ciuilibus secluso contemptu,

Imola. Imol. in Repet. cap.

A *Cum contingat*, de iur. iur. col. 17. cuius doctrinam in hac parte valde commendat Felin. in cap. 1. de Sponsal. n. 19. vnde videntur supponere, ex vi talium legum non sequi per se talem obligationem. *Felin.* Hi verò auctores nullam nouam rationem vel probationem afferunt, qua ostendant, excedere efficaciam potestatis, ac legis ciuilis, attingere hunc gradum præcepti, seu obligationis, & omnes, quæ afferri possunt, reducuntur ad eas, quæ in cap. 20. positæ sunt. Quibus omissis.

2. *Legem ciuilem ex genere suo obligare posse sub culpa mortali, licèt hoc non semper in indiuiduo contingat.*

Dico primò. Lex ciuilis ex genere suo obligare potest sub reatu mortalis culpæ. Dico autem, *ex genere suo*, quia certum est, in indiuiduo, seu in singulis legibus non semper esse tam grauem obligationem, vt transgressio legis ciuilis reatum æternæ pœnæ inducat. Quia nec lex diuina & naturalis in omni materia & actione cum tanto

B rigore obligant, vt ex 1.2.q.88.& 89. nunc suppono. Dicitur ergo lex ciuilis ex suo genere obligare sub mortali, quia, si ex parte materiæ sit capacitas, & voluntas legislatoris interueniat, ex parte legis non deest efficacia, seu potestas ad obligandum. Ita docet apertè Diuus Thom. 2.2.q. 104. art. 6. iuncto art. 1. q. 105. & q. 147. art. 3. *D. Thom.* Soto lib. 1. de Iustit. q.6. art.4. Castro lib. 1. de Leg. Pœnal. cap.4. & 5. Driedo lib. 2. de Libert. Christian. cap. 1. Medin. C. de Pœnit. tract. 4. de Ieiun. c.7. Adria. Quodlib. 6. art. 2. Maior. 4. dist. 15. q. 4. præsertim ad 2. Nauarr. in Sum. cap. 23. n. 55. Couarr. in Regul. *Peccatum*, p.2. §.5. n.2. & 3. vbi plures alios refert. *Sotus. Castro. Driedo. Medina. Adrian. Maior. Nauarr. Couar.* Et probari potest ex Augustin. epist. 50. non longè à principio dicente; *Quicunque legibus Imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur obtemperare non vult, acquirit grande supplicium.* *August.* Vtique apud Deum, & ex contextu

C constat. Ostendi etiam potest assertio omnibus, & testimonijs rationibus adductis in ca. 20. nam obligatio in conscientia simpliciter dicta extenditur ex genere suo ad obligationem sub mortali. Vnde ratio propria est, quia lex humana ex se obligat in conscientia; ergo ex se etiam inducit obligationem materiæ proportionatam, si circa illam absolutè feratur; ergo ex se inducere valet obligationem sub mortali. Confirmatur, quia ratio naturalis dictat talibus legibus esse obediendum, sicut dictat esse obediendum parentibus, & sicut dictat promissionem Deo factam esse seruandam; ergo sicut non seruare vota, vel non obedire parentibus ex suo genere, est peccatum mortale, ita etiam non seruare leges ciuiles, seu (quod perinde est) non obedire Principi seculari ex suo genere, est peccatum mortale; ergo leges ciuiles ex genere suo possunt obli-

D gare ad mortale.

3. *Corollar.*

Atque hinc infertur, potestatem hanc sic præcipiendi cum tam rigorosa obligatione non conuenire Principibus secularibus ex speciali Dei aut Christi concessione, sed ex natura rei consequi ad illam potestatem, quam habent à Deo ad gubernandam rempublicam in suo ordine.

Prædictam potestatem præcipiendi cum tanto rigore, consequi ad illam potestatem, non autem esse ex speciali Dei aut Christi concessione.

Probatur primò à simili de potestate, quam pater habet ad imperandum filio, imponendo ei grauem obligationem, quando materia illam postulat: illa enim potestas non est ex speciali concessione, sed sequitur iure naturæ ex vi dominij paterni, & illius naturalis principij, obediendum est parentibus iustè præcipientibus. Idemque est cum proportione de obedientia, quam seruus debet Domino; ergo idem est de obedientia debita legibus Principum. Secundò,

quia potestas Principis ad constituendum actum A vt necessarium ad honestatem illius virtutis, in cuius materia versatur, vel ad præscribendum medium in tali materia virtutis, non est ex speciali concessione distincta à potestate regendi rempublicam, sed est inclusa in illa ex ipsa rei natura; sed ex hac potestate, & actu eius sequitur intrinsecè, & ex natura rei, vt sit peccatum mortale transgredi talem legem; ergo etiam potestas sic præcipiendi est inclusa ex natura rei in tali potestate, & non est addita per specialem concessionem. Minor declaratur (cætera enim clara sunt) in materia iustitiæ, quando lex taxat pretium rei: nam eo ipso illud est medium iustitiæ, & transgressio est iniustitia, quæ ex genere suo peccatum mortale est, & consequenter etiam violatio talis legis est ex suo genere peccatum mortale, & idem est cum proportione in reliquis. Tertiò probatur, quia hæc concessio non est B specialiter data à Christo, aliàs esset propria legis nouæ, quod est friuolum, & sine fundamento, & apertè repugnat Paulo Rom. 13. dicenti; *Omnis anima, &c.* & tradit generalem doctrinam communem etiam Ethnicis, vt in superioribus visum est, & constat apertè ex simili loco Petr. 1. Canon. cap. 2. & Sap 6. *Audite reges, &c. quoniam data est à Domino potestas vobis.* Quod verò illa potestas, quæ communis est Ethnicis, non sit ex speciali concessione addita naturæ, in superioribus ostensum est, & per se est euidens, tum quia in Scriptura nulla fit mentio talis concessionis, sed illi potestati naturali tribuitur tanta vis imperandi, vt qui ei resistunt, sibi damnationem acquirant, Roman. 13. tum etiam, quia talis potestas inuenta est in legitimis Regibus infidelibus nullam reuelationem, vel supernaturalem notitiam habentibus; est ergo intrinseca potestati naturali, & diuina dicitur per modum doni connaturalis, non per modum specialis concessionis. C

Roman. 13.

1. Petr. 2.

4. Medin. Contra hanc autem veritatem videtur sensisse Medina tractat. de Ieiunio, c. 7. sentit enim, seculares Principes habere hanc potestatem ex speciali Dei concessione, ratione cuius dicit, eos vti auctoritate Dei, quando imperant sub reatu pœnæ æternæ. Et in hoc æquiparat Principes seculares Prælatis Ecclesiæ, qui potestatem suam habent ex speciali concessione Christi. Nititurque in illo fundamento Gersonis, quod nemo potest sub reatu pœnæ æternæ imperare, nisi qui illam pœnam potest infligere, & ideò solus Deus id potest, vel qui ab illo habet talem potestatem specialiter commissam. Almain. verò d. c. 12. Moral. licèt in principali assertione dissentiat à Medina, tamen in hoc fundamento conuenire videtur. Putat enim, ad præcipiendum sub reatu pœnæ æternę necessariam esse auctoritatem specialiter à Deo concessam, & quia putat, hanc esse D datam Christi Vicario, non autem Principi temporali, ideò negat, leges ciuiles obligare sub mortali, licèt de Ecclesiasticis id concedat.

Almain.

5. Sed profectò idem est cum proportione de vtroque superiori seculari, & Ecclesiastico in hac parte sentiendum. Nam licèt in hoc differant, quod potestas gubernandi aliter data est Vicario Christi, quàm Imperatori: illi enim data est per specialem concessionem supernaturalem, huic per electionem hominum, vel alium modum dimanantem à Deo, vt auctore naturæ ex vi naturalis luminis rationis; nihilominus in hoc conueniunt, quod neutri data est peculiaris potestas imperandi in sua materia, & foro sub reatu pœnæ æternæ per specialem concessionem, sed solum quatenus ex natura rei includitur in potestate gubernandi vnicuique concessa. Nam Petrus non habuit hanc potestatem (vt infrà videbimus) nisi ex vi illius concessionis, *Pasce oues meas*, & aliam specialiorem fingere vanum est, & sine fundamento. Idem ergo cum proportione est de Rege, seu Imperatore, quia in latitudine suæ materiæ potestas eius includit hanc vim & efficaciam imperandi, vt declaratum est.

Neque fortasse Medina aliud sensit; nunquam enim dixit, hanc esse specialem concessionem, sed solùm voluit explicare, non potuisse quamcunque ex his potestatibus extendi ad obligandum sub reatu pœnæ æternæ, nisi esset vtraque aliquo modo diuina, & per eam operaretur homo, ac præciperet, vt minister Dei. Quod est verissimum, tum quia id satis indicauit Paulus loco citato, tum etiam, quia aliàs transgressio talis legis non redundaret in Dei offensionem, & consequenter non mereretur æternam pœnam. Almain. autem immeritò constituit in hoc differentiam inter potestatem laicam, & Ecclesiasticam: nam licèt in multis alijs differant, in hoc seruant proportionem, non æqualitatis, sed cuiusdã proportionalitatis vt satis explicatũ est. 6.

Secundò ex dictis infertur, non solum posse peccari mortaliter contra legem ciuilem, quando ex contemptu formali non seruatur; sed etiã quoties cum sufficienti cognitione ac deliberatione violatur, siue id fiat ex negligentia, siue ex quocumque alio prauo affectu. Hoc aduertimus contra aliquos, qui etiam de Ecclesiasticis legibus dixerunt, non peccari contra eas mortaliter, nisi formaliter cõtemnantur, qui à fortiori idem essent dicturi de legibus ciuilibus. Sed contra illos ex professo tractabimus lib. seq. Nunc probatur illatio, quia sine contemptu formali datur plena & consummata transgressio legis; ergo si lex de se obligat sub reatu æternæ pœnæ, in transgressione eius committitur peccatum mortale, etiamsi non fiat ex contemptu formali. Loquor autem semper de formali contemptu: nam virtualis, seu potius materialis, in omni transgressione legis includitur: formalis autem necessarius non est, vt patet inductione: nam ad peccandum contra iustitiam, vendendo rem cariùs, quam lege taxatum sit, non est necessarius formalis contemptus legis, sed satis est id facere voluntariè ex affectu pecuniæ, vel alio simili. Item vt iudex peccet grauiter transgrediendo iuris ordinem in iudicio non est necesse, vt ex contemptu id faciat, vt constat. Et idem in similibus, quæ satis constat ex communi vsu, & sensu fidelium. Imò hinc obiter infero posse peccari mortaliter contra legem humanam per vnum actum, vel omissionem, omnibus illis modis, quibus potest peccari contra legem naturalem, vel diuinam, scilicet, vel per malitiam, seu ex certa scientia, & prauo vsu libertatis, vel ex passione, quæ sufficientem deliberationem non excludat, vel per ignorantiam crassam, & supinam, seu ex notabili negligentia profectã. Patet, quia omnibus his modis potest esse actus sufficienter voluntarius, & nihil aliud requiritur, supposita obligatione legis. Et quoad hoc eadem est ratio de humana, quæ de naturali, vel diuina lege. Quapropter sano modo intelligendum est, quod Caietanus verb. *Præceptum*, in fine ait, in his, quæ sunt positiui iuris, si absque contemptu peccetur ex pura ignorantia, vel apparenti 7. *Secundum corollar.*

excusatione, cum animo non consentiendi contra præceptum obligans ad mortale, non peccari mortaliter. Hoc enim intelligendum est de ignorantia inuincibili, & non crassa, & de probabili existimatione excusationis. Vnde idem dici posset de rebus iuris diuini positiui, licèt in humano plures admitti posśint similes excusationes. Atque ita explicuit illam doctrinam Syluverb. *Inobedientia*, vbi Diuum Thomam, & alios refert.

CAPVT XXV.

Vtrum lex humana, vt obliget sub mortali culpa, grauem materiam requirat, & quæ illa sit.

1. QVoniam dictum est, legem posse de se obligare sub mortali, licèt non semper ita obliget, & ideò necessarium est declarare, quando obligatio legis pertingat vsque ad illum gradum, in quo tam rigorosè obliget. Quantum autem ex communi doctrina Doctorum in hac materia colligi potest, tria capita designari solent ad hanc grauitatem obligationis in lege discernendam, nimirum, qualitas, seu quantitas, aut grauitas materiæ, in qua lex præcipit: verba, quibus lex profertur, sub quibus pœnam in lege additam comprehendimus: & intentio præcipientis, de quibus sigillatim dicendum est.

2. Circa primum certum est, grauitatem materiæ præcepti esse necessariam ad grauem legis obligationem, ita vt non sit in potestate legislatoris humani obligare sub mortali in materia leui, etiam si maximè id velit, & intendat. Ita docuit Driedò lib. 3. de Libert. Christ. c. 3. ad 5. & hac ratione dixit idem auctor lib. 2. c. 1. in discursu secundæ propositionis, *Temerariæ mandantium intentiones pro quibuslibet rebus parui ponderis non obligant subditos, vt teneantur obedire sub pœna criminis illius, quod ipsi volunt subditos incurrere.* Idem tenet Castro d. lib. 1. de Leg. pœnal. c. 5. docum. 4. inclinat Cord. in Sum. q. 118. p. 1. quatenus ait, non esse in potestate superioris obligare sub mortali, aut veniali, sed hoc pendere ex quantitate materiæ. Et probatur primò, quia primum fundamentum huius obligationis est materię capacitas, nec potest legislator facere vt actus excedat potentiam, id est, obligatio capacitatem materiæ. Secundò, quia esset iniustum, imò stultum præceptum quoad illam partem. Quid enim magis inordinatum, quàm propter rem leuem obligare ad pœnam æternam? aut (quod perinde est) in re leui constituere salutis viam, seu medium ad illam. Tertiò, quia lex naturalis & diuina non obligant sub mortali in materia leui, ergo multò minus potest id facere lex humana. Quartò, quia talis lex non esset in ædificationē, sed in destructionem, & scandalum, & occasionē ruinæ, & onus imponeret graue, & importabile; non ergo potest talem imponere obligationem. Quintò, quia aliàs possent Principes aut Prælati pro suo arbitratu imponere graues obligationes circa res minimas, quod est absurdum, & contra Christi reprehensionem, *Alligant opera onera grauia, & importabilia.* Mat. 23. Sextò, quia si lex ciuilis pœnā mortis imponeret pro leui crimine, iniusta esset, & nulla quoad illam partem; ergo multò magis erit iniusta lex humana, quæ imponeret reatum pœnæ æternæ apud Deum in materia leui, secundum rectam æstimationem apud eundem Deum. Vnde meritò dixit August. d. lib. 2. de Bapt. c. 6. iniquas esse stateras eorū, qui pro arbitrio suo dicunt, hoc graue, hoc leue est. Ex quibus rationibus constat, hoc esse verum, siue materia leuis sit totalis materia legis, siue partialis: nam est eadem proportio, & ratio. Sicut aliàs diximus, votum de re leui non obligare sub mortali, siue materia sit totalis, siue partialis. Et in lege naturali idem reperitur: nam lex non mentiendi per se obligat tantum sub veniali culpa, & eodem modo obligat lex non furandi in materia leui, licèt in priori lege materia leuis & totalis sit; in posteriori autem partialis. Solumque est differentia, quod in priori lege obligatio est per se, & ex genere legis: in posteriori autem solum ex accidenti, & in tali indiuiduo. Idem ergo cum proportione in lege humana obseruandum est.

3. Contra hanc verò sententiam referri possunt varij auctores, qui frequenter dicunt, ex intentione legislatoris pendere, quod præceptum obliget sub mortali, & si illa sciatur sufficere, quia ex illa pendet legis vis. Ita sentiunt Angel. ver. *Lex*, n. 3. Syl. ver. *Præceptum*, q. 3. Arm. ver. *Lex*, n. 4. & Caiet. ver. *Præcepti transgressio*, qui addit, inueniri quędā præcepta humana obligatio sub mortali. Idē sētit Cor. d. q. 188. p. 2. rat. 1. 2. & 3. & cōfirmat, tum, qui in religionibus ponuntur præcepta obedientiæ, & sub excommunicatione de rebus minimis, quæ verè obligant, quia potestas superioris timenda est, tum exemplo Dei, qui leue præceptum Adæ imposuit sub obligatione æterni reatus. Citari denique solet Anges in Moralib. cap. 9. & 10. in princ. ex quo solum video posse induci, quod in d. c. 10. in princ. concl. 5. dicit, superiores posse prohibere dilectiones remissas eiusdem obiecti sub maiori obligatione, quàm intensas.

4. Sed nihilominus assertio posita verissima est, & communis, sufficienterque demonstrata. Et fortasse dicti auctores contrarium nō senserunt: nam Summistæ, cùm dicunt intentionem sufficere, intelligendi sunt de intentione rationabili, & iusta: nam illa erit commensurata materiæ, & ideò, si fuerit de obligatione sub mortali, supponet materiam capacem talis obligationis. Et ita videtur intellexisse Couarr. in Reg. *Peccatum*. 2. p. §. 5. n. 2. in fine, & in cap. *Quamuis pactum*. 2. p. §. 2. n. 7. Sic etiam intelligunt communiter Doctores dictum illud legis. 1. ff. de Constitut. Princ. *Quod principi placuit legis habet vigorem*, vtique de placito rationabili, & iusto. Addo etiam, voluntatē legislatoris declaratam grauiter obligandi secum afferre præsumptionem, & quasi declarationem, quod materia sit capax talis obligationis, & ideò moraliter ac regulariter timendam esse, vt dixit Corduba. Denique addo, sæpè materiam, quæ nudè spectata leuis apparet, prout in tali occasione, & in ordine ad talem finem præcipitur, esse grauem, vt mox explicabimus, & dixi latè in tom. 5. de Censur. disp. 4. sect. 6. n. 1. & quia sæpè potest latere superioris motiuum, pro illo præsumitur. Nihilominus tamen si veritas obstaret præsumptioni, & clarè constaret, materiam non esse grauem, nec dignam tali obligatione, tunc non induceretur obligatio. Neque amplius probat exemplum religionum: nam doctrina data in eis etiam locum habet de necessitate materiæ grauis, quamuis in illis, propter altiorem finem perfectionis, frequentius possit accidere, vt res in specie leuis in tali statu, & in ordine ad finem ei consentaneum,

Driedo. Castro. Corduba. Angel. Syluest. Armil. Caiet. Corduba. Anges. Resolutio auctoris. Couar. *Materia quæ nudè spectata leuis, prout in aliqua occasione, & in ordine ad talem finem præcipitur posse sæpe esse grauem.*

consentaneum, grauis meritò censeatur.

5. Ad exemplum autem de præcepto Adæ imposito respondet Corduba suprà; illud præceptum obligasse sub mortali ratione status, etiam si materia esset leuis. Rationem autem status in hoc ponit, quod in illo non poterat peccari venialiter prius quam mortaliter. Sed hæc ratio probabilis non est. Aliàs etiam præcepta naturalia de rebus leuibus obligarent sub mortali in illo statu, & ita verbum otiosum, & mendacium officiosum, aut iocosum essent ibi peccata mortalia, quod incredibile est, quia illa peccata sunt venialia, etiam si plena libertate, & absque passione, vel ignorantia fiant; cur ergo in illo statu essent mortalia? Vel quam circumstantiam adeò grauem adderet ille status? Quamuis enim ex contemptu possint illa peccata fieri mortalia, tamen etiam in illo statu possent fieri sine contemptu, si tamen fieri possent. Quid enim ibi erat, quod ad contemptum cogeret. Quocirca supponendo primum peccatum in illo statu non potuisse esse veniale, ratio non est reddenda ex eo, quod omne peccatum in omni materia quamtumuis minima ibi esset mortale; sed ex diuina prouidentia, quæ custodiret hominem in leuibus, quamdiu grauiter non caderet, ne vel felicem illum statum propter peccatum veniale amitteret, vel in eo deordinationem aliquam, vel pœnam sustineret. Aliter verò responderi potest, licèt legislator humanus non possit obligare sub mortali in materia leui, Deum ipsum posse. Verumtamen cùm diuinum præceptum non possit non esse iustum, fieri non potest, quin sit materiæ proportionatum, ita vt si sub mortali obligat, cadat in materiam capacem talis obligationis, ac subinde grauem saltem formaliter, & vt ordinatur ad finem à Deo intentum. Aliàs peccatum mortale, & veniale differrent tantum ex voluntate diuina, & non ex natura rei, quod falsum est. Dico ergo, præceptum Adæ impositum fuisse de re graui, quia illa abstinentia à cibo vetito imposita fuit in recognitionem obedientiæ Deo debitæ, & quasi in tributum humanæ subiectionis ad Deum, & ad reprimendam hominis elationem, quodammodo subijciendo illum inferiori creaturæ in obsequium Dei, sub quibus rationibus præceptum illud grauissimum erat.

Quare in obedientia Adæ fuit grauis

6. *Præceptum positum sub mortali, in materia leui obligare sub veniali.*

Sed quæres, an præceptum sub mortali impositum in re leui, obliget saltem sub veniali. Videtur enim nihil omnino obligare, quia est iniustum. Nihilominus verius videtur obligare quantum materia est capax, ac subinde sub veniali. Duo enim sunt in illo præcepto distinguenda, vnum est talem rem præcipi, aliud est præcipi sub tali obligatione, vel pœna: primum (vt supponimus) non est iniustum, quia ponimus materiam præcepti simpliciter honestam esse, & in suo gradu iustam, & capacem præcepti: secundum autem iniustum est. At verò non obstante iniustitia, & nullitate quoad secundum, potest preceptum valere quoad primum, quod iustum est; tum quia illud est prius natura (vt sic dicam) & ex se separabile à secundo tum etiam quia in his, quæ huiusmodi sunt, vtile per inutile non viciatur. Neque intentio præcipientis intelligitur esse conditionata, ita vt nolit præcipere quod potest, si non potest obligare quantum appetit, sed potius absolutè intendit præcipere, & volendo obligare plus quàm potest, consequenter etiam vult obligare quantum potest. Et ita censeo tale præceptum es-

Vtile per inutile non vitiatur.

A se validum quoad obligationem commensuratam, & proportionatam materiæ eius, quia quoad illam non deest intentio præcipientis, & nihil aliud est, quod ibi desideretur.

Secundò dicendum est, grauitatem materiæ sufficientē ad grauem legis obligationē prudenti arbitrio iudicandam esse, nec posse certiorem regulam tradi. Hæc assertio in materia de peccatis tractanda est: nam est propria illius loci, eademque regula pro lege naturali, & diuina solet assignari, vt in materia etiam de Voto & Iuramento dictum est, & dici solet in materia de Furto, & similibus. Quia re vera non potest alia specialior cogitari, quæ vel rem declaret, vel certa sit; eadē autē ratio est de materia legis positiuæ, siue ciuilis, siue etiam Ecclesiastica: nam quoad hoc eandem rationem participant, vt constat, & apertè supponunt Caiet. & Syluest. locis citatis, & alij

7. *Grauitatem materiæ sufficientem ad grauem obligationem colligendam esse prudenti arbitrio, tam in lege ciuili, quàm Ecclesiastica.*

B statim citandi. Ad ferendum autem hoc prudentiale iudicium duo præcipuè in lege consideranda sunt, vnū est finis legis præsertim proximus, ratione cuius materia præcepta censetur constitui per legem in hac, vel illa specie virtutis; aliud æqualitas, seu proportio medij præcepti in ordine ad talem finem, & ex his duobus prudenti arbitrio spectatis colligenda est materiæ grauitas.

8. *Opus esse vt finis legis pertineat ad virtutē aliquam ex grauioribus, & inuestigatur quænam sint illæ.*

Itaque in primis necessarium est, vt finis legis pertineat ad virtutem aliquam ex grauioribus. Multique indicant, huiusmodi virtutes tantum esse illas, quæ respiciunt Dei amorē, & cultū, vel etiam illas, ex quibus pendet moraliter loquendo amicitia inter proximos, vel pax, & commune bonum reipublicæ, vt sunt religio, iustitia, & charitas. Ita sentit Anton. 2. p. tit. 4. c. 2. §. 3. vbi solam illam materiam præcepti censet esse grauem, quæ est necessaria ad charitatem, vel iustitiam, vel

Anton.

C diuinā reuerentiam. Idem sequitur Syluest. verb. *Præceptum*, q. 3. Parumque differt regula Caiet. tom. 1. Opusc. tract. 25. q. 1. dicentis, tunc materiam esse grauem, quando pertinet, ac necessaria est ad charitatem Dei, vel proximi.

Syluest.

9. Sed hæc non satis rem explicant. Quia si dicti auctores sentiant, solas illas materias, quarū honestas formaliter, ac proximè pertinet ad has virtutes esse graues, falsum docent, aliàs tantum præcepta charitatis Dei, vel proximi, vel religionis, & iustitiæ, vel ad summum tantum ea; quæ formaliter dirigunt ad Deum, vel proximum, haberent materiam grauem, & possent obligare ad mortale, consequens est falsum; quia etiam virtutes, quæ non sunt ad alterum, habent materiam grauem, vt est ieiunium in materia temperantiæ; nam iuxta cōmunem sensum Ecclesiæ, præceptū ieiunij sub mortali obligat, & grauem habet ma-

D teriam. Idem contingit in materia castitatis & fortitudinis, vt constat. Si verò illi auctores intelligunt, illam materiam esse grauem, quæ saltem virtute repugnet charitati. Sic vera est sententia, quia omne peccatum mortale est contra charitatem, saltem virtute, seu vltimate; tamen non deseruit ad declarandum, quando materia præcepti est grauis: nam hoc est, quod inquirimus, quādo scilicet materia est talis, vt eius transgressio repugnet saltem virtute charitati Dei.

10. Eandemque difficultatem habet quod Caiet. sentit in Sum. verb. *Præceptum*, dùm ait, tunc præceptum obligare sub mortali, quando actus contrarius præcepto tollit dispositionem animi virtuosam, & necessariam ad salutem. Quia destruitur finis, ad quem ordinantur omnes leges. Licèt enim hoc verum sit, tamen rem non declarat:

cùm enim dispositio virtuosa necessaria ad salutem non sit nisi charitas, hoc est, quod inquirimus, qualis scilicet materia legis sit necessaria ad hanc dispositionem conseruandam, vel quando actus contrarius illam destruat. Dico ergo, materiam legis positiuę posse esse grauem in omnibus virtutibus, præsertim principalibus, & cardinalibus iuxta doctrinam D. Thomæ, & Caiet. 2.2.q.104.ar.2.ad 1. In vnaquaque autem virtute illam esse grauem, cuius omissio vel violatio notabilem habet deformitatem, seu turpitudinem in sua specie, & tunc illa turpitudo virtute repugnat charitati Dei: gradus autem, seu grauitas talis turpitudinis prudenti arbitrio iudicandus est, spectata communi æstimatione hominum, & grauiorum Doctorum, virorumque prudentium sensu & opinione.

Materiam legis positiuæ posse esse grauem in omnibus virtutibus præsertim principalibus & cardinalibus. D Thom. Caiet.

11. *Ad iudicandum quantum obliget lex circa medium, videndum si multum vel parum prodest fini à lege intento.*

Secundo loco dicimus cõsiderandam esse proportionem medij ad finem lege intentum; oportet enim, vt multum conferat ad illum: nam si leuiter illum impediat, aut diminuat, quamuis finis in se grauis sit, læsio eius per tale medium non potest grauis reputari. Sicut finis iustitiæ in se grauis est, & necessarius reipublicæ; si tamen in re minima lædatur, nec multum perturbat rempublicam, nec amicitiam inter homines moraliter dissoluit, & ideò non constituit materiam grauem, & è conuerso si defectus in aliqua materia grauiter lædit finem intentum à lege, licèt in se aliquid minimum esse videatur, nihilominus in ratione medij est quid graue, & ideò vt est materia talis præcepti, est materia grauis. Et in hoc sensu dixit Caiet. suprà, interdum de re minima dari præceptum obligans ad mortale; intelligit enim de re minima absolutè spectata, non tamen respectiuè in ordine ad finem legis. Vt v.g. ingredi talem domum absolutè quid leue esse videtur, tamen in ordine ad vitandam occasionem peccati graue quid est. Et in materia iustitiæ, aliqua absolutè spectata leuis est, quæ respectu talis personæ pauperis est grauis, quia multum illa indiget, vel ex carentia eius sequitur illi nocumentum graue. Sic ergo ex proportione materiæ ad finem legis coniectari facilè poterit grauitas materiæ, cæteris paribus.

12. Dices, finis legis non cadit sub lege; ergo licèt finis non obtineatur; imò impediatur, si materia seruetur, non violatur præceptum, vt suprà de naturalibus ostensum est, & est eadem, vel maior ratio de positiuis; ergo ex maiori vel minori læsione in ordine ad finem, non potest considerari grauitas materiæ, vel præcepti, vel peccati contra tale præceptum. Respondeo, assumptum esse verum de fine extrinseco legi, & materiæ eius. Nos autem hic loquimur de fine intrinseco, siue ille includatur in ipsa materia, vt quando propter se, & suam honestatem præcipitur, vt est in lege ciuili vendere rem tanti, & non pluris, & in Ecclesiastica audire Missam, ieiunare, &c. siue proximè respiciatur per præceptum, vt quando materia solum præcipitur, vt medium ad talem finem, vt quando prohibetur ingressus in domum propter vitandum scandalum, vel quid simile.

Finem extrinsecum legi & materia eius non cadere sub lege, secus de intrinseco.

CAPVT XXVI.

An ex verbis legis colligatur obligatio ad mortale, & quæ verba ad hoc sufficiant.

1. SVpposita doctrina capitis præcedentis, clarum est, nulla verba posse sufficere ad hunc effectum, nisi supponatur materia capax; nihilominus tamen verba ipsa, si ex parte sua sufficienter proponant talem obligationem, etiam declarant materiam esse grauem, & illis standum est, vt dixi, si aliud manifestè non constet, & ideò inquirimus, an ex verbis legis possit hoc interdum colligi. Potest autem lex declarare obligationem suam, aut oratione aliqua complexa, aut verbo simplici præcipiendi, & de vtroque modo breuiter dicemus.

Circa primum clarum est, posse legislatores humanos explicare in sua lege se velle obligare sub reatu pœnæ æternæ, vt fit interdum in Ecclesiasticis legibus, vt infrà videbimus; in ciuilibus autem hoc non est in vsu, quia non spectat ad temporales principes discernere inter peccatum mortale, & veniale, vnde ad summum solent explicare, se velle obligare quantum possunt, vel interdum etiam declarant Christiani Principes, se velle obligare in conscientia. Hæc tamen, & similia verba generalia sunt, & ex parte sua non declarant obligationem esse grauem absolutè, sed solum quasi sub conditione, si materia sit capax, ideoque modus & grauitas obligationis ex qualitate materiæ determinari debet. Solent autem in legibus humanis addi comminationes pœnarum, quæ si spirituales sint, indicare solent modum obligationis legis in conscientia, sed illæ sunt propriæ Ecclesiasticarum legum, de quibus libro sequenti dicemus. Aliæ sunt temporales, vel corporales pœnæ, de quibus hic dicendum est, quia in quibuscumque legibus humanis addi possunt, præsertim verò in ciuilibus. 2.

Multi ergo centent, huius pœnæ adiectionem non solum non esse signum grauis obligationis legis, verùm potiùs esse signum, legem non obligare in foro conscientiæ, sed tantum in foro externo ad talem pœnam. Ita sentit Nauarr. dicto cap. 23. n. 55. cum alijs. Ego verò cum communi sententia, quam infrà tractabo, suppono, adiectionem pœnæ etiam temporalis vel corporalis non esse signum legis purè pœnalis, nisi in ipsamet lege sufficienter explicetur, vel aliundè satis constet, quia non obstante transgressione legis in conscientia, & pœna illi respondente apud Deum iustè legislator humanus adijcit pœnam per homines infligendam. Et ideò si lex absolutè præcipiat, licèt adijciat pœnam temporalem, nihilominus in conscientia obligat. 3. *Proponitur sententia Nauarri, & reijcitur.*

Hoc ergo supposito dicendum est, grauitatem pœnæ per se loquendo magnum signum esse grauitatis materiæ, de qua lex fertur, & grauis obligationis eius. Ratio est, quia grauis pœna non imponitur prudenter nisi pro re graui, præsumitur autem legislator prudenter adijcere pœnam; ergo. Vnde rectè docuit Scot. in 4. d. 1. q. 6. prope finem, quoties lex vetus comminabatur illis verbis, *Peribit anima illa de populo suo*, id est, quoties pœnam mortis imponebat transgressoribus alicuius legis materiam illius legis fuisse grauem, & de se sufficientem ad peccatum mortale. Cui consonat sententia Augustini lib. 2. de Bapt. cap. 6. *Afferamus* (inquit) *diuinam stateram de scripturis sanctis, & in illa quid sit grauius appendamus.* & infrà: *Tempore illo, quo Dominus priora delicta recentibus pœnarum exemplis cauenda monstrauit, & idolum fabricatum, atque adoratum est, & propheticus liber ita regis contemptoris incensus, & schisma tentatum: idololatria gladio punita est, exustio libri, bellica cæde, & perigina captiuitate, schisma hiatu terræ, sepultis auctoribus viuis, & cateris cælesti igne cõsumptis. Quis* 4. *Conclusio.* *Scot.* *August.*

iam dubitauerit hoc esse sceleratius commissum, quod est grauius vindicatum. In statera ergo diuina colligit Augustinus grauitatem delicti ex grauitate pœnæ, non tantum vitæ futuræ, sed etiam præsentis; ergo etiam in statera legis humanæ, quæ debet esse quoad fieri possit conformis rationi diuinæ, ex grauitate pœnæ rectè colligitur grauitas transgressionis legis, & consequenter etiam grauitas materiæ de se sufficientis ad mortalem culpam. Et quamuis nō semper grauior culpa apud Deum puniatur grauiori pœna huius vitæ, maximè per iudices humanos, nihilominus, quando lex ciuilis imponit grauiorem pœnam, signum est materiam talis legis humanæ, & custodiam eius esse magis necessariam ad finem legis, & potestatis ciuilis, quàm sit alia materia aliàs honestior vel excellentior apud Deum, & ita in ordine ad obligationem legis humanæ, semper illud est optimum signum materiæ satis grauis, & sufficientis ad culpam mortalem, quando aliàs ex tenore legis constat, nō esse purè pœnalem; & ita docent Summistę verb. *Pœna*, & Couar. in Reg. *Peccatum*, 2. p. §. 5. n. 3. in fine, & Medin. dicta q. 7. de Ieiunio, & Armil. verb. *Præceptum*, n. 6. & verb. *Lex*, n. 4. & Castro lib. 1. de Leg. pœn. c. 5. docum. 4.

5. *Dubium & ratio dubitandi.* Circa secundum punctum de verbis simplicibus dubitari potest, an sit aliquod simplex verbum præcipiendi, seu ferendi legem, quo hæc obligatio sub mortali sufficienter significetur. Et ratio dubitandi sumitur ex Clement. *Exiui*, de Verbor. significat. & cap. *Exijt*, eod. tit. in 6. vbi ex hoc, quod lex fertur per verbum *Præcipimus*, vel æquiualens, colligitur obligatio legis sub mortali. Vnde multi sentiunt verbum præcipiendi, vel æquiualens sufficere ad obligationem legis sub mortali culpa. Ita Soto lib. 1. de Iustit. q. 6. ar. 4. & idem sentiunt Syluest. verb. *Præceptum*, q. 2. Armil. n. 7. Alij verò licèt hoc admittant in legibus canonicis propter dicta canonica iura, non tamen in ciuilibus, quia in iure ciuili talis declaratio non habetur, nec ex consuetudine constat, sic esse verba illa intelligenda. Ita Medin. dicto cap. 7. de Ieiun. Castro dicto lib. 1. de lege pœnali, cap. 5. & idem in re sentit Nauar. dicto cap. 23. n. 50. nam licèt prius absolutè dicat, verbum pręcipiendi de se nō significare satis præceptum obligans sub mortali, nihilominus subiungit in legibus canonicis habere hanc vim ex vsu, & ex dicta Clement. vbi oppositum sentit de ciuilibus. Alij denique existimant, in nullis legibus, nec ciuilibus, nec Ecclesiasticis, ex verbo præcipiendi posse colligi talem obligationem. Ita Caiet. 2. 2. q. 186. art. 9. circa ad 3. Quin potius ibi generalius loqui videtur, & negare, verbum, *Præcipimus*, sufficienter indicare legem obligantem quocumque modo: nam aliquæ coniecturę, quas adducit, ex vsu illius vocis in Euangelio, & in regula Augustini, huc tendere videntur, quatenus inde elici potest, simplices ordinationes, directiones, ac regulas sæpè ferri per verbum præcipiendi, & vocari præcepta, sed nihilominus eius mens solum fuit loqui de præcepto obligante ad mortale: postea verò quasi per antonomasiam hoc solum vocat simpliciter præceptum, & ita negat, mendacium simplex prohiberi præcepto, & similia. Fundamentum ergo illius est, quia verbum, *Præcipio*, æquè ponitur (adde & cum eadem proprietate) in rebus peccati venialis ac mortalis.

6. *Mens auctoris.* Mihi tamen dicendum videtur, aliud esse inquirere, an lex ex vi alicuius verbi in ea positi

Clement. Exiui. Cap. Exijt. Sotus. Syluest. Armil. Medina. Castro Nauar. Caiet.

A absolutè & simpliciter obliget sub mortali culpa, semper, ac independenter ab omni alia conditione legis; aliud verò esse quærere, an ex parte verborum legis sit aliquod verbum simplex, quod hanc obligationem sufficienter indicet. Loquendo priori mōdo vera est sententia Caietani, nullum scilicet esse tale simplex verbum, & sufficienter probatur fundamento eius. Nam si aliquod esset tale verbū, maximè esset verbum, *Præcipio*, sed hoc non, quia etiam res leuis per illud verbum proprijssimè præcipitur, ergo non obstante illo grauitas vel leuitas obligationis pendet ex materia, vt ostensum est; ergo. Et confirmatur à fortiori: nam etiam verba complexa ad hoc non sufficiunt, etiam si dicatur sub interminatione æternæ pœnæ, &c. nisi supponatur capacitas materiæ, vt ostensum est; ergo multò minus sufficiet simplex præcipiendi verbum. Quin B potius in hoc potest cōstitui differētia, quia quando verba sunt complexa, & in illis fit illa exaggeratio, vel alia similis, ex illis sumitur magna probatio, quod materia sit grauis, nisi aliud satis clarè constet: ex simplici autē verbo præcipiendi non sumitur talis probatio, nec sufficiens præsumptio, quia de se est indifferens, & æquè propriè, ac vniuocè (vt sic rem explicem) cadit in materiam grauem, & leuem, quantū est ex vi verbi.

At verò si in altero sensu loquamur, dicendum censeo simplex verbum præcipiendi, quantum est ex forma legis sufficiens esse ad obligationem sub mortali iudicandam, si materia legis sit capax illius. Et in hoc sensu existimo loqui auctores primæ sententiæ. Et probatur, quia eo ipso, quod lex est vera lex, & non restringitur ad purè pœnalem, vel alio simili modo, obligat in conscientia, & quantum potest pro capacitate materiæ; ergo obligat sub mortali, si C materia est capax, sed ex vi verbi præcipiendi constituitur præceptum in ratione veræ legis, quantum est ex parte formæ seu verborum, quia ex vi illius satis exprimit Princeps suum imperium, & voluntatem obligandi, nec extrahi potest ab hac propria significatione, nisi attenta aliqua consuetudine, & aliquibus circumstantijs, id sufficienter colligatur, ergo ex vi talis verbi absolutè propositi obligat sub mortali, si materia est capax. Consequentiæ sunt claræ, & secundum antecedens ostensum est suprà cap. 13. Primum verò antecedens patet, tum quia obligatio est effectus quasi naturalis legis; ergo eo ipso quod lex absolutè cōstituta est, obligat quantum potest; tum etiam quia lex naturalis dictat, esse obediendum superioribus præcipientibus; hæc autem lex naturalis ex suo gene- D re obligat sub mortali, & ideò si materia præcepti humani grauis sit, & humanum præceptum absolutè feratur, etiam obligatio illius legis naturalis est grauis, & ex vi illius etiam præceptum humanum grauiter, & sub mortali obligabit. Denique quia aliàs non haberent leges ciuiles verba, quibus possent grauem obligationem declarare, & regulariter illam non satis declararent, quia non declarant expresśè, se præcipere sub mortali, vel sub interminatione, &c. nec hoc ad eas pertinet, vt dixi: consequens autem est absurdum, vt constat.

7. De verbo simplici præcipiendi.

Vnde colligo, immerito secundam sententiam distinguere in hoc inter leges ciuiles, & canonicas, quia discursus factus etiam in legibus ciuilibus procedit: nam de illis ostensum est, verbum præcipiendi absolutè prolatum esse suf- 8. *1. Corrol.*

ficiens

ficiens ad constituendam formam legis. Item de eisdem ostensum est, obligare in conscientia quantum ad id, quod absolutè præcipiunt. Denique de eisdem etiam verum est, quod obligant quasi naturaliter, & quantum possunt iuxta capacitatem materiæ; ergo in eis verbum præcipiendi absolutè positum de se indicat obligationem sub mortali, si materia est capax illius.

2. *Corrol.* Secundò infero idem dicendum esse de verbis prohibendi, seruata proportione, & de omnibus æquiualentibus iuxta doctrinam suprà datam de forma legis humanæ, seu ciuilis, quæ hic applicanda est. Nam primò, & præcipuè spectandum est, quæ verba constituant legem in esse legis, nam illamet constituunt illam in ratione præcepti habentis vim obligandi in conscientia, & consequenter ex parte verborum talis legis, si absoluta sint, & non limitentur, obligabit talis lex quantum potest iuxta materiæ capacitatem, & consequenter etiam sub mortali, si materia sit capax.

3. *Corrol.* Tertiò infertur, quomodo intelligenda sint dicta iura in Clement. *Exiuit*; & cap. *Exijt*, cùm dicunt verba præceptiua in regula Sancti Francisci indicare obligationem sub mortali; intelligunt enim hoc quantum est ex se, seu supposita materiæ capacitate, quam ibi Pontifices supponere visi sunt. Et ita regula, qua ibi vtuntur Pontifices, generalis est ad alias leges non tantum canonicas, sed etiam ciuiles: non enim vtuntur illa regula propter specialem rationem, quæ in regula Sancti Francisci inueniatur, nec propter aliquam, quæ reperiatur in legibus Ecclesiasticis, sed propter proprietatem verborum præcipiendi. Neque enim illa decreta constitutiua sunt noui iuris, sed declaratiua talis regulæ ex iure antiquo, naturali potiùs, quam positiuo canonico. Nunquam enim Pontifices addiderunt specialẽ vim verbis illis pro legibus canonicis, sed ex primæua & propria significatione talium verborum, & ex communi vsu illam supponunt.

CAPVT XXVII.

Vtrum obligatio legis humanæ quoad grauitatem eius ex intentione legislatoris pendeat?

1. SVpponimus intentionem obligandi esse de ratione legis, vt suprà ostensum est; inquirimus autem, an grauitas obligationis, quoad mortale, aut veniale etiam pendeat ex legislatoris intentione. Deinde vt intelligatur punctum quæstionis, supponimus varijs modis posse legislatorem se habere inferenda lege, primò, vt simpliciter intendat legem ferre circa talem materiam, & non amplius. Secundò, vt definitè velit ferre legem, & per illam in conscientia obligare, non determinando quantitatem obligationis. Tertiò, vt velit ferre legem merè pœnalem, & non obligantem in conscientia. Quartò, vt velit definitè obligare sub peccato mortali, & non tantum sub veniali, & è contrariò vt velit tantum sub veniali, & nullo modo sub mortali, & de hoc vltimo membro tantum est aliqua controuersia, cætera enim clara sunt ex dictis. Nam in primo modo sine dubio lex obligat in conscientia, quia vera lex natura sua habet hunc effectum, si non excludatur; vnde eo ipso, quod intentio fertur ad veram legem, & hic effectus non excluditur, est sufficienter intentus, & efficitur per legem. Neque est semper necessaria formalis intentio obligandi in conscientia, vel sub mortali; imò verò hoc vix venit in mentem legislatoris ciuilis, & maximè in infidelibus, de quibus est eadem ratio. Item idem est in voto & promissione, quia si fiant, statim obligant in conscientia, licèt promittens nihil de conscientia cogitauerit; idem ergo est in lege, neque est vlla ratio, cur expressior intentio necessaria sit.

Et idem cum proportione est dicendum in 2.
secundo modo intentionis: nam ibi etiam est implicitè intenta grauitas obligationis, & non impeditur, vel aliter excluditur efficacia illius intentionis, ergo satis est. Et ideo suprà notauimus quod si materia sit capax, & lex feratur absoluto verbo præcipiendi, & cum simili confusa intentione, obligatio est ad mortale, argumento Clement. *Exiuit*, quod etiam tradit Soto libr. 1. *Clement. Exiuit. Soto.* de Iustit. q. 6. art. 4. versus finem, quia si legislator vult obligare, & nõ determinat modum, ex materia determinatur, quia in re non potest fieri sine aliqua determinatione, & hæc non potest aliundè sumi; tunc ergo talis intentio sufficit, quia materiæ accõmodatur, ac per illã determinatur.

Præterea idem dicendum est cum proportione 3.
ne in tertio modo, quando intentio legislatoris expressè est de ferenda lege purè pœnali: nam (vt suprà dixi) illa intentio mutationem facit in materia legis, quæ mutatio est in potestate legislatoris: nam potest hanc, vel illam materiam, aut determinatè, aut disiunctim, aut absolutè, aut sub conditione præcipere, licèt non possit à tota materia omnem obligationem in conscientia excludere, si veram legem ferre vult. Quando ergo dicitur intendere non obligare in conscientia, sed ad puram pœnam, hoc intelligitur respectu actus immediatè præcepti, vel prohibiti: tamen eo ipso talis actus non est adæquata materia illius legis, sed vel hoc disiunctum, aut facere tale opus, aut sustinere, vel exequi talem pœnam, vel (& in idem reddit) est lex conditionata soluendi talem pœnam, si hoc fiat, & tunc à toto disiuncto non excluditur obligatio in conscientia. Imò eo ipso quod legislator vult veram legem ferre, & non vult determinare obligationem in conscientia ad talem actum, vult obligare in conscientia ad disiunctum, de quo adæquatè fert legem, & tunc grauitas obligationis sic impositæ, & modus eius ex materia determinanda est, iuxta proximè dicta de quacumque alia lege indefinitè lata cum sola intentione ferendi legem. In quarto etiam modo res erit clara, si intentio legislatoris sit conformis conditioni materiæ, id est, si materia sit grauis, & ipse velit grauiter, & sub mortali obligare; vel si materia sit parui momenti, & ipse velit tantum sub veniali obligare: tunc enim nihil est, quod impedit effectum, vt constat. Item si indefinitè velit legislator obligare, determinatur obligatio ex materia, & ipse censetur velle obligare iuxta materiæ conditionem; ergo à fortiori, quando intentio est determinata, & conformis capacitati materiæ habebit effectum. Difficultas ergo superest, quando est difformitas inter intentionem & materiam, quæ difformitas potest esse duplex, vna per excessum, quia intendit obligare sub mortali in materia leui, & de hac iam dictum est, non posse habere effectum adæquatum intentioni, quia excedit potestatem agentis, & tunc intentio operatur, quod potest, non quod vult. Alia ergo disproportio est per defectum, quia legislator intendit obligare sub veniali tantum in materia graui. Et de hoc tantum pun-

ęto dicendum superest, an possit legislator in materia capaci obligationis sub mortali, temperare obligationem per intentionem suam, qua vult tantum obligare sub veniali.

4. *Sententia asserens non esse in potestate legislatoris in materia graui non obligare grauiter. Vasquez. Dried.*

In quo puncto sunt opiniones contrariæ. Prima negat, esse hoc in potestate legislatoris, sed necessariò obligare sub mortali ferendo legem in tali materia. Ita tenet Vasquez 1. 2. disput. 158. cap. 4. num. 32. & sequentibus, & tribuit Driedoni dicto libro tertio, de Libert. Christian. capite 3. ad 5. ex quo refert hæc verba. *Præcipientis intentio non facit præceptum habere maiorem, vel minorem obligandi efficaciam, sed necessitas, dignitas, vel vtilitas eorum, quæ præcipiuntur.* Sed in originali quo vtor est dictio exclusiua, quæ potest sensum mutare, sic enim ait. *Sola præcipientis intentio non facit, &c. Sed & necessitas, &c.* Vnde sensus esse potest, non pendere quantitatẽ obligationis legis ex sola intentione legislatoris, sed etiam ex alijs principijs, & ita nõ fauet dictæ sententiæ, sed solum confirmat ea, quæ suprà dicta sunt: Nihilominus si sensus sit, quod sola intentio præcipientis non sufficit, vt præceptum habeat minorem obligandi efficaciam, quàm materia postulet: sic fauebit dictæ sententiæ; Eandem sententiam expressè tenet Salmeron, tomo 4. Euangel. p. 3. tract. 12. §. Differt autem. *Salmeron.*

5. Prima ratio huius sententiæ est, quia licet ferre, vel non ferre legem pendeat ex voluntate præcipientis, tamen supposito præcepto vis ipsa obligandi ex iure naturæ nascitur, quia ius naturæ dictat parendum esse superioribus præcipientibus, sed ius naturæ in materia graui grauiter obligat; ergo non potest illa obligatio minui per intentionem præcipientis. Secundò, quia superior non potest rem leuem ita præcipere, vt sub mortali obliget, etiam si velit, ergo nec rem grauem sub veniali. Probatur consequentia, quia sicut est stulta voluntas legislatoris in priori casu, ita in posteriori: tam stultum enim est velle, vt transgressio præcepti de re magni momenti leuis sit, sicut quòd de re leui transgressio sit grauis, sed in vno casu non habet effectum illa voluntas, quia stulta est; ergo nec in altero. Tertiò, differentia venialis, & mortalis peccati ex natura rerum oritur, non ex voluntate alicuius legislatoris; ergo non pendet ex voluntate legislatoris, quod transgressio legis sit venialis, si materia ipsa ad mortalem sufficit. Quartò, obligatio præcepti non est essentia præcepti, sed effectus eius: ergo posita lege necessario habet effectum obligationis proportionatum materiæ, neque in eo pendet à voluntate superioris. Antecedens patet, quia præceptum consistit in intimatione voluntatis superioris, quæ est distincta ab obligatione, & prior illa. Consequentia verò probatur, quia stante eadem materia præcepti cum eisdem circumstantijs, & eodem fine rei præceptæ non potest præceptum non esse idem; ergo non potest nõ inducere eandem obligationem, quia non liberè, sed naturaliter illam inducit.

6. Secunda sententia est, posse legislatorem, si velit, in materia graui, & capaci obligationis sub mortali, ferre legem, quæ tantum sub veniali obliget, solum quia non intendit, nec vult amplius obligare, atque ita obligationem legis positiuæ esse sub mortali, pendere ab intentione legislatoris, vt à causa necessaria, licèt sola non sufficiat. Hanc sententiam docet expressè & latè Castro dicto lib. 1. capit. 5. Docum. 4. Eandem *Castro.*

A tenet, vel potius supponit Nauarr. in Manuali ca. 23. num. 48. 49. & sequentibus. Idem sentit Medin. tract. de Ieiun. q. 7. §. *Superest*, & in eodem sensu videtur loqui Caiet. in Sum. Verb. *Præcepti transgressio.* Ac denique hic videtur esse communis sensus Doctorũ in hac materia: omnes enim cùm de hac obligatione tractant, primum omnium requirunt intentionem legislatoris: nam sine illa esse non potest, licèt sola illa non sufficiat, quod etiam intendit Driedo loco citato. Et hæc sententia mihi videtur vera, quam sequentibus assertionibus declarabo. *Nauar. Medina. Caiet.*

Dico primò. Quantumuis materia legis grauis sit, si legislator sufficienter declaret, se nolle obligare sub mortali, talis lex non obligat sub mortali. Probatur primò, quia hæc obligatio est effectus moralis ab homine faciendus, qui non potest fieri sine consensu voluntatis humanæ, sed ibi non adest consensus voluntatis superioris, quia ipse potius vult non obligare ad mortale, vt supponitur; ergo non inducitur talis obligatio. Probatur consequentia, quia ibi non interuenit alia voluntas humana, quæ possit illam obligationem inducere, & voluntas superioris, licèt possit, non vult, & non operatur quod non vult, quia actus agentium non transcendunt intentionem eorum, vt sumitur ex l. *Si quis nec causam*, & l. *Non omnis*, ff. Si cert. petat. Dicitur fortè, voluntatem ferendi legem sufficere: nam illa posita ius naturale cogit, vt obligatio legis grauis sit. Sed contrà: nam illa voluntas ferendi legem non est absoluta, sed limitata, & quasi sub hac conditione imponendi obligationem sub mortali; ergo vt ex illa voluntate lex imponatur oportet, vt conditio impleatur; tum quia impossibile est voluntatem conditionatam habere effectum non impleta conditione, cum nihil ponat in esse; tum etiam quia aliàs illa voluntas inuolueret repugnantiam in obiecto, & consequenter esset de re impossibili, & eo ipso non posset habere effectum. Vnde argumentor secundò, quia vel est possibile, in tali materia dari legem humanam, & non obligantem sub mortali, vel est impossibilis talis lex: si est possibilis, in eo casu fiet, quia hæc est voluntas ferentis illam; si verò est impossibilis, eo ipso ex vi talis modi ferendi legem, talisque voluntatis nulla lex valida constituetur; ergo talis lex non obligabit ad mortale, quod nunc intendimus. Probatur hæc vltima consequentia, quia legislator talem legem vult facere, & non aliam: si ergo illa est impossibilis, vult legem impossibilem, & consequenter nihil facit. Confirmatur à simili, nam si vellet ferre legem circa materiam grauem, aut leuem, & quod nullo modo obligaret, nec ad culpam mortalẽ, neque ad venialem, neque ad pœnam, profectò non ferret legem, sed consilium, aut simplicem ordinationem, & censeretur errare in nomine legis; quia si ille non ignorat naturam legis, non potest simul velle contraria; & si ignorat naturam legis, eo ipso non facit legem, quia habet repugnantem voluntatem, contra quam non potest præualere voluntas ex ignorantia procedens; ergo idem cum proportione erit in præsenti. *7. Mens auctoris.*

B

C

D

8. *Ponderantur rationes oppositæ sententiæ, & respõdetur illis.*

Harum autem rationum efficacia ostendetur melius discurrendo per rationes in contrarium factas. Circa primam enim considerandum est, quod licèt obligatio legis humanæ radicaliter oriatur ex lege naturali; nihilominus immediatè est à voluntate humana legislatoris;

vnde

vnde tunc obligat lex naturæ ad parendum ſuperiori præcipienti, quando ſupponitur homo ſufficienter, & validè præcipere. At in præſenti ſuperior aut non validè præcipit, quia vult repugnantia & incompoſsibilia, vel non præcipit ſufficienter ad obligandum ad mortale, quia non præcipit niſi media ſua voluntate, & ipſe non vult tali modo præcipere, quia non vult tali modo obligare. Vnde conuertitur argumentum, quia obligatio legis humanæ radicatur in illo principio naturali, obediendum eſſe ſuperioribus, ſed hic ſuperior non vult obligare ad mortale; ergo nec ius naturale obligat ad mortale, quia in præſenti non operatur, niſi mediante voluntate ſuperioris, & quaſi dando illi efficaciam; non dat autem efficaciam contra ipſam, ſed vt ipſa impleatur in his, quæ vult.

9. Ad ſecundum negatur conſequentia: eſt enim longè diuerſa ratio inter voluntatem præcipiendi rem leuem ſub mortali, vel grauem ſub veniali. Quia prior voluntas eſt ad imponendam obligationem, & ideò cum obligatio ſit iniuſta, & excedens poteſtatem humanam, non habet efficaciam: poſterior autem voluntas ad minuendam, vel potius non imponendam talem obligationem, ſcilicet ſub mortali, (quoad hanc enim partem nunc illam conſideramus) ad hoc autem non eſt neceſſe, vt aliquid efficiat, ſed ſatis eſt, vt non efficiat; non efficit autem eo ipſo, quod non vult, vnde ſi non vult obligare ad mortale, planè non obligat. Neque refert, quod talis voluntas ſtulta ſit (hoc enim permiſſo, & non conceſſo, vt infrà dicam) non eſt eodem modo ſtulta, quo prior: nam prior eſt ſtulta, & iniuſta; poſterior autem non eſt iniuſta, eſto ſit imprudens; prior enim eſt ad imponendum grauamen vltra poteſtatem, poſterior ſolum ad non imponendum totum grauamen, quod poſſet, in quo non facit ſuperior iniuriam ſubdito, eſto aliàs malè gubernet. Vnde hic etiam retorquetur argumentum: nam vt voluntas non imponendi onus de facto illud non imponat, ſatis eſt, quod de facto habeatur: eſtque impertinens, quod prudenter, aut ſtultè habeatur. Vt ſi Rex ferat legem ſine cauſa iuſta, nihil facit; ſi verò auferat legem iuſtam ſine cauſa iuſta factum tenet, licet malè faciat, quia plus ad ponendum quam ad non imponendum, vel non conſeruandum onus requiritur. Sic ergo in præſenti.

10. Ad tertium de differentia venialis, & mortalis peccati, dato antecedente in bono ſenſu, negatur conſequentia. Nam in his, quæ non ſunt per ſe mala, ſed tantum, quia prohibita, licèt ratio peccati mortalis, aut venialis, nō pendeat immediatè ex voluntate hominis, neceſſariò pendet remotè, in quantum à voluntate hominis pendet ponere, vel non ponere præceptum prohibens, & ponere tale, vel tale præceptum. Non eſt ergo ſatis, quod materia ſit grauis, quando tota illa de ſe, & non prohibita, eſſet indifferens: oportet ergo, vt prohibeatur ſimpliciter, & adæquatè (vt ſic dicam) ſecundum totam capacitatem ſuam, & poſita tali prohibitione, iam non pendebit ex voluntate hominis, quod peccatum ſit mortale, vel veniale, ſed ex natura obiecti ſic propoſiti id ſequitur, & ita in ſuperioribus diximus occidere, quando materia eſt capax obligationis ſub mortali, & legiſlator non limitat modum præcipiendi, ſed ſimpliciter vult præcipere. At verò in noſtro caſu non ſupponitur prohibitio ſufficiens, vt materia illa ſit mala, quia prohibita, in gradu peccati mortalis, quia non ſic prohibetur; ergo ex hypotheſi talis præcepti impoſsibile eſt, actum illi contrarium eſſe peccatum mortale. Nam vel eſt tale per ſe, & hoc non, vt ſupponitur, vel eſt tale, quia prohibitum, & hoc etiam non, quia non eſt ita ſimpliciter prohibitum.

Ad quartum reſpondeo, obligationem quaſi paſsiuam, quæ in ſubdito moraliter conſideratur, non eſſe eſſentiam legis, ſed effectum, quamuis ſi conſiderentur vt effectus cauſę efficientis, ſed formalis, poſsit non immeritò intrinſecus, & eſſentialis reputari. Omiſſa tamen obligatione paſsiua, de actiua obligatione, quæ potius eſt, quaſi actiuitas obligationis paſsiuæ, dico, hanc eſſe de eſſentia legis, & inſeparabilem ab illa, quia lex eſſentialiter eſt vinculum obligationis inductiuum. Neque contra hoc obſtat, quod lex ſit prior obligatione paſsiua, & quod conſiſtat in intimatione voluntatis legiſlatoris: nam potius hinc ſequitur, talem eſſe legem qualis eſt voluntas, quæ per illam intimatur, quia illa voluntas eſt quaſi anima eius, & ab illa quaſi formaliter habet vim obligandi; ſed in noſtro caſu illa lex non intimat voluntatem obligandi ſub mortali; ergo nec ipſa poteſt ſub mortali obligare: nam intimatio vt ſic tantum eſt in genere ſigni, quod ſolum habet efficaciam ratione ſignati. Vnde ad primam conſequentiam, quod poſita lege ex ea naturaliter naſcitur obligatio proportionata materiæ, reſpondeo diſtinguendo conſequens: nam poſita lege adæquata materiæ, verum eſt: in noſtro autem caſu non ponitur lex adæquata materiæ, vt ſupponimus. Vnde poſita huiuſmodi lege inadæquata materiæ falſum eſt illud conſequens. Quapropter ſi conſequens illud vniuerſè intelligatur de quacumque lege, negatur conſequentia, quia vel inuoluit repugnantiam, vel ſupponit probandum, nimirum, quod lex neceſſariò ſit adæquata, etiam contra voluntatem ferentis illam. Hoc enim hactenus probatum non eſt, neque etiam eſt oſtenſum, quod circa eandem materiam, cum eiſdem circumſtantijs, non poſsint eſſe diuerſæ leges magis vel minus prohibentes iuxta intentionem præcipientis. Et quamuis id gratis daretur, adhuc non probaretur inde in eo caſu ferri legem obligantem ſub mortali, ſed potius nullam legem ferri, quia legiſlator nec vult ferre quam poteſt, nec poteſt quam vult. 11.

Vnde ad maiorem rei explicationem dico ſecundò. Quamuis in eo caſu lex non poſsit obligare ad mortale, vt oſtenſum eſt; nihilominus non eſt omnino nulla, poteſtque obligare ad veniale iuxta voluntatem legiſlatoris, quę non ſemper irrationabilis eſt. Hanc aſſertionem intendunt auctores citati, probaturque prior pars ex vſu religionum, in quibus plures ſunt conſtitutiones cadentes in materias de ſe ſufficientes ad obligandum ſub mortali, ſi rigoroſa præcepta de illis imponerentur, vt ſunt v. g. conſtitutio audiendi Miſſam quotidiè, vel ieiunandi tali die, &c. Et nihilominus quia in ipſiſmet declaratur non eſſe intentionem religionis obligare ad mortale, non ita obligant, ſub quacumque forma verborum ferantur. Et nihil repugnat obligare ad veniale, ſi hoc etiam in ipſis conſtitutionibus declaretur, ſicut poteſt, nulla enim afferri poteſt repugnantia ſuppoſita priori negatione. Et fortaſſe in aliquibus religionibus ita obligat, vt ſentit D. Thomas 2. 2. q. 186. articul. 9. ad 1. 12. 2. conclusio. D. Thomas.

Addo

Addo, quòd vbi neutro modo obligant, vtrumque exprimitur in ipsis constitutionibus, vt de sua religione retulit Diuus Thomas citato loco, & in nostræ Societatis constitutionibus idem habetur. In hoc autem ipso modo declarationis satis significatur, potuisse tales constitutiones in illis eisdem legibus obligare sub veniali, & non sub mortali: ideò enim vtrumque exprimitur, ne solo mortali excluso, censeantur obligare sub veniali. Atque hinc sumitur argumentum aliud
Nauar. ex lege purè pœnali, quo vtuntur Nauarr. & alij: nam lex ex intentione legislatoris potest non obligare ad culpam, sed tantum ad pœnam, etiam in materia de se graui, & sufficiente ad obligationem sub mortali, vt ex eisdem constitutionibus Prædicatorum constat, & in sequentibus generaliter disputabitur; ergo per eandem intentionem legislatoris fieri poterit, vt lex obliget sub veniali, etiam si materia capax esset maioris obligationis. Responderi potest, legem pœnalem tandem resolui in aliquam obligationem conscientiæ. Sed contrà; nam esto hoc verum sit, potest resolui in solam obligationem sub veniali, vt si pœna esset leuis, quam omittere non esset mortale: tunc enim quasi mediatè res grauis præcipitur sub culpa veniale, incurrenda nisi talis pœna impleatur; ergo etiam immediatè & simpliciter posset sic præcipi.

13\. A priori verò probari hoc potest primò, quia talis lex non est iniusta, neque illicita ex parte materiæ: nam præcipit rem honestam, neque excedit potestatem ferentis legem, sed potiùs est quasi inadæquatus actus eius; cur ergo erit nulla? Vnde parum refert, quod sit indiscreta, quia imprudentia in lege ferenda, non facit illam nullam, nisi reddat illam turpem in honestam, aut iniustam vltra potestatem ferentis illam. Nec etiam est, cur talis lex reputetur impossibilis, quia si materia est capax obligationis maioris, cur non erit minoris? quandoquidem vtraque est quasi extrinsecus, adueniens illi per liberam voluntatem imperantis, sicut in censuris, v. g. Licèt pro contumacia in furto graui possit rationabiliter imponi excommunicatio maior; nihilominus si feratur excommunicatio cum intentione non inferendi maiorem, non inferetur maior; inferetur autem minor, si Prælatus eam intendat, etiam si fortè negligenter & imprudenter faciat, non ferendo maiorem; ita ergo in proposito præceptum quasi recipit maius, & minus ex parte voluntatis legislatoris volentis grauiter aut leuiter obligare. Quæ dici etiam possunt præceptum simpliciter, & secundum quid, sicut Diuus Thomas dixit, peccatum veniale non esse contra præceptum simpliciter, sed secundum quid, & innuit sæpè Caietan. 2. 2. quæstion. 104. artic. 2. quæstion. 186. artic. 9. tom. 1. Opusc tractat. 25. quæstion. 1. Sic ergo, licèt materia sit capax præcepti simpliciter, potest legislator pro sua libertate velle imponere præceptum secundum quid, & non simpliciter, & sicut illa voluntas efficax est quoad obiectum negatiuum sicut est ostensum, ita etiam quoad affirmatiuum, quia nulla est repugnantia, nec rationes prioris sententiæ illam ostendunt, vt ex dictis patet. Et confirmatur: nam per sese videtur satis credibile, quod sicut Ecclesia præcipit, ieiunium, vel Missam sub mortali, potuit etiam præcipere sub solo veniali. si expedire iudicaret. Quia ieiunare & audire Missam, de se est opus honestum, & graue; nihilominus non est sub necessitate salutis ante præceptum, sed voluntas Prælati imponit necessitatem; ergo potest non omnem necessitatem imponere, cuius opus est capax, sed minorem, ita vt non simpliciter ad salutem, sed ad cauendam omnem culpam, etiam leuem sit necessarium, siue ponendo solum præceptum obedientiæ in eo gradu, siue intra latitudinem religionis vel temperantiæ, faciendo talem determinationem, siue circumstantiam temporis sub leui obligatione imponendo, vtendo illo medio ad finem talis virtutis, non vt graui ac necessario, sed vt leui dispositione ad grauiora præcepta, iuxta doctrinam D. Thomæ, dicta quæst. 180. art. 7. & 9.

Materia capax obligationis maioris, est etiam minoris.

D. Thom.

Caietan.

Addidi tandem, talem voluntatem, talemque præcipiendi modum, non semper esse irrationabilem, aut habere malitiam aliquam. Id enim etiam persuadet consuetudo religionum, & ratio, quia in tali modo præcipiendi, nulla intrinseca indecentia ostendi potest, nec transgressio alicuius obligationis, quia superior non tenetur præcipere semper quantum potest, neque etiam tenetur abstinere à præcipiendo leuiori modo, quando non vult toto rigore præcipere. Vbi enim est talis prohibitio, aut in quo fundari potest? Alioqui verò potest habere finem & causam rationabilem ad non præcipiendum cum rigore, neque omittendum omnino præceptum, quia imponere aliquam moderatam obligationem, sine periculo grauis lapsus, potest esse vtile ad spiritualem directionem subditi. Nihil ergo obstat, quin modus hic præcipiendi, etiam in materia graui possit esse validus, & prudens. Confirmatur, quia eadem materiæ grauis prudenter potest esse aliquando sub consilio, vel simplici ordinatione ad nihil obligantis, aliquando sub lege tantum pœnali, aliquando sub graui præcepto, obligante quantum potest sub mortali; cur ergo esse etiam non poterit sub leui obligatione, quæ timoratam conscientiam pungat, & in discrimen grauis lapsus non adducat? Neque contra hoc video rationem vrgentem. Solet autem fieri argumentum, & comparatio sumpta ex obligatione voti, & Iuramenti. Sed de his in libris de Religione, tract. 6. dictum est. 14.

CAPVT XXVIII.

Vtrum lex humana & ciuilis obliget sub mortali, vt ex contemptu non violetur etiam in minimis.

Quamuis hæc quæstio tractari possit, non solùm de lege humana, sed etiam de naturali, nihilominus, quia præcepta humana facilius contemni possunt, & ita modus peccandi ex contemptu frequentiùs in eis committi potest, ideò de illis solet hæc quæstio specialiter tractari. Et præsertim sumpta occasione ex opinione asserente, transgressionem legis humanæ per se leuem esse, factam verò ex contemptu esse mortalem: nam huius opinionis auctores supponunt apertè, contemptum esse talem circumstantiam transgressionis legis, vt de veniali faciat mortalem. In quo alij auctores eis non contradicunt, etiam si in priori parte dissentiant, dicentes; contemptum non esse necessarium, vt transgressio præcepti humani sit peccatum mortale, si materia sit grauis. 1.

2. *Sententia affirmatiua, eaq; communis.*

Itaque omnes in hoc conueniunt, quod transgressio legis humanę ex contemptu facta est peccatum mortale, etiam in materia minima; imò idem sentiunt de transgresione regulæ aliàs non obligantis ad aliquam culpam, vel etiam de consiliorum contemptu. Ita docet D. Thomas 2. 2. quæst 186. art. 9. ad 3. Bonauent. in Pharet. diui. amo. lib. 2. cap. 44. Gerson Alphab. 34. liter. M. & tertia parte, tractat. de Vita Spiritual. lect. 5. Adrian. Quodlib. 6. artic. 2. Panormitan. in cap. *Nam concupiscentiam*, de Constitut. num. 5. & in capit. *Relatum*, Necler. vel Monach. num. 6. Felin. in capit. *Cum quidam*, de Iur. iur. num. 7. Archid. in cap. 1. d. 27. quæst. 1. & in capit. *Quicunque*, 18. distin. & Domin. in cap. *Nullus*, 55. distinct. Nauarr. in Sum. cap. 23. num. 41. & 42. Dried. libr. 2. de Libertat. Christian. cap. 1. Couarr. in capit. *Alma mater*, 1. par. §. 7. numer. 6. & in Regula *Peccatum*, 2 part. §. 5. numer. 3. in fine, Caietan. & Castro locis infrà citandis, & plura congerit Henric. tractat. de Syno. post 3. p. artic. 1. conclus. 16. n. 257. Fuitque aperta sententia D. Bernard. libr. 1. de Præcep. & dispens. c. 11. 12. & seq. vbi de leuioribus præceptis in primis ait: *Non contemni sine crimine.* Deinde subdit: *Porrò contemptus in omni specie mandatorum pari pondere grauis, & communiter damnabilis est.* Et iterum dicit de contemptu. *Conuertit in crimen grauis rebellionis culpam leuis transgreßionis.*

(*D. Thom. Bona uen. Gerson. Adrian. Panormit. Felin. Nauarr. Driedo. Couar. Caietan. Castro Henr. D. Bernard.*)

3. *Rationes dubitandi circa prædictam communem sententiam.*

Sed licèt hæc doctrina vera & communis sit, nihilominus difficultate non caret, quia ex ea sequitur, contemptum ipsum semper esse peccatum mortale, quod non videtur admittendum. Sequela patet, quia propter quod vnumquodque tale, & illud magis; si ergo transgreßio præcepti leuis, seu in materia leui sit semper mortalis ratione contemptus, multo magis ipse contemptus erit semper mortale crimen. Minor autem, seu falsitas consequentis probatur, quia contemptus non est maius peccatum, quàm inobedientia, vel sacrilegium, & similia; sed hæc non sunt semper peccata mortalia; ergo nec contemptus. Declaratur præterea exemplis: nam si quis proximo dicat leue conuicium ex contemptu eius, non ideò statim peccat mortaliter, quia tota illa actio cum illa formalitate contemptus non transcendit rationem iniuriæ, quæ in illa materia leuis est. Item si quis nolit obedire Prælato in re minima, solum vt ostendat, se parui pendere illum, non videtur peccare mortaliter, quia tota illa potest esse leuis iniuria: item si quis mendacium proferat ex contemptu quodam, quia pro nihilo reputat illam deordinationem, non ideò videtur peccare mortaliter, quia in illo contemptu non apparet tam grauis deordinatio.

4. *Quid sit transgredi ex contemptu.*

Ad soluendam hanc difficultatem, & intelligendum sensum, & rationem communis sententiæ, primum generatim explicandum est quid sit transgredi legem ex contemptu, deinde quid, & quotuplex sit contemptus, ac denique quando ad peccatum mortale sufficiat. Circa primum quidam dixerunt, peccare ex contemptu, esse peccare ex certa scientia, & sine passione vel causa, cui opinioni videtur fauere Caietan. in Summa verb. *Contemptus*, condistinguens peccatum ex contemptu contra peccatum ex ignorantia, & ex passione. Vnde videtur sentire esse peccatum, quod vocatur ex malitia: nam hoc communiter contra illa duo membra distinguitur, & dicitur esse ex certa scientia. Fauet

A etiam Glossa in cap. *Metropolitanum*, 2. quæst. 7. quatenus ait; non parere ex contemptu, idem esse quod non parere sine causa, Diuus Thomas etiam in 2. dist. 24. q. 3. art. 5. argum. 2. cum solutione videtur supponere, peccare ex contemptu, esse peccare ex deliberatione perfecta. Indicat etiam Bernard. suprà dicens; aliud esse non obedire, aliud velle non obedire, & hoc posterius dicit esse contemnere, & significat, semper esse peccatum mortale: vocat enim, *blasphemiam & repugnantiam non ferendam.*

Sed hæc explicatio contemptus, non potest præsenti instituto accommodari, & in eo sensu falsa esset, & contra omnes auctores citatos, & referendos. Quamuis enim (vt statim dicam) contemptus in latiori quadam significatione interdum ita sumatur, tamen in præsenti non potest in eo sensu accipi, quia etiam peccatum veniale potest fieri ex certa scientia & perfecta deliberatione, neque inde fit mortale, etiam si passio non intercedat, sed mera libertas. Nam carentia pasionis non dat per se nouam speciem malitiæ, vt per se notum est, nec potest infinitè augere malitiam ex suo genere, vel ex alijs circumstantijs leuem, imò ipsa per se non auget, sed solum non minuit culpam, & quamuis maior libertas, quæ inde relinquitur, augere posit peccatum; non tamen adeò, vt faciat esse mortale, quod aliàs tale non esset, cum plena libertas posit etiam in leui peccato reperiri. Ergo ratione huius circumstantiæ non potest esse peccatum mortale, quod ex proprio obiecto & materia tale non esset. Et idem argumentum fieri potest de circumstantia scientiæ perfectæ; solum enim ex se excludit ignorantiam, & ideò ex se non auget speciem malitiæ; quantitatem verò peccati auget, solum quatenus auget libertatem: hoc autem augmentum nunquam excedit capacitatem materiæ, & obiecti per se loquendo, ergo nunquam ex illo capite præcisè sumpto peccatum fit mortale, quod aliàs esset de se veniale. 5. *Transgredi legem ex contemptu non esse peccare ex certa scientia, & sine passione vel causa.*

Quod etiam inductione patet in mendacio leui, vel paruo furto, quantumcumque enim scientia & voluntate fiant, si in eorum obiectis & materia sistatur, non addendo circumstantiam mutantem speciem, nunquã erunt peccata mortalia; ergo hic modus peccandi non est peccare ex contemptu proprio & rigoroso, de quo tractamus. Et hoc potius docuit D. Thom. loco proximè citato, quatenus concedit, peccatum veniale ex genere non fieri mortale, licèt fiat ex perfecta deliberatione, neque id satis esse ad contemptum, & ideò quæst. 15. de Verit. artic. 5. ad 2. dixit per peccatum veniale non contemni Deum, etiam si ex perfecta scientia fiat. De sensu autem Bernardi infrà dicetur. Ad Glossam autem respondet Nauarr. in cap. Non inferenda, num. 15. Quando peccatur contra legem sine causa, præsumi contemptum, non tamen esse, etiam si ex causa iniqua peccetur, vt ex voluptate, vt sumitur ex Glossa in cap. *Cum illorum*, de sententia excommunicat. verb. *In contemptu.* 6.

Secundò dixerunt alij, transgredi legem ex consuetudine esse illam contemnere, ac subinde peccatum ex consuetudine esse peccatum ex contemptu. Vnde inferunt, transgresionem legis de se venialem fieri mortalem ex consuetudine. Hæc autem opinio dupliciter intelligi potest. Primò, vt adæquata causa contemptus sit consuetudo. Et hoc à nemine asseritur, & est planè falsum, quia contemptus potest aliundè 7. *Transgredi legem ex consuetudine, non esse illam contemnere.*

oriri,

oriri, quàm ex consuetudine, nimirum ex superbia vel indignatione, aut alio simili vitio. Item quia contemptus est simplex actus, vt statim explicabimus, & ita potest cõcipi per aliquem primum actum ante consuetudinem, vt superbia, & alia similia vitia. Secundò intelligi potest, quod licèt consuetudo non sit necessaria ad contemptum, nihilominus illa sit vnus modus peccandi ex contemptu, & hoc modo indicat hanc sententiam Glossa in cap. *Vnum orarium*, §. *Nunc autem*, verb. *Criminale*, dist. 25. & Ang. verb. *Inobedientia*, vbi hunc vocat contemptum interpretatiuum cum Richard. Quodlib. 1. q. 19. & citatur pro hac sententia Collectar. in cap. 1. de Const. Fauete etiam Panormit. in cap. *Nam concupiscentiam*, de Constit in fine, dum ait; nullum esse veniale peccatum, quod consuetudine nõ fiat mortale: nam hoc verum esse non potest, nisi ratione contemptus. Denique Bernard. dicto libr. de Præcep. & dispens. cap. 14. dicit, quædam esse venialia peccata. excepto, cum per contemptum vertuntur in vsum & consuetudinem.

Glossa. *Collectar.* *Panormit.* *D. Bernard.*

8. Sed hæc sententia falsa est, vt meritò docuit D. Thom. & cum eo Caietan. 2. 2. quæst. 186. artic. 9. ad 3. & sequitur Angel. verb. *Contemptus*, & bene Nauarr. in capit. *Tres sunt*, de Pœnit. distinctione prima, num. 13. & Archid. in capit. *Quicumque*, 81. distinctione, & ratio est, quia consuetudo non est contemptus; ergo peccare ex consuetudine, non est peccare ex contemptu, formaliter, ac per se loquendo. Quod ideò addo, quia consuetudo potest disponere ad contemptum, & illum paulatim generare, vt Diuus Thomas suprà dixit; ex illo Prouerb. 18. *Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit.* Propter quod solent Iuristæ dicere, vt notat Nauar. supra, ex consuetudine indici præsumptionem contemptus, licèt ipsa contemptus non sit. Probatur ergo antecedens, quia contemptus per se consistit in vno actu; consuetudo autem solum dicit, vel multiplicationem talium actuum, vel habitum inde genitum; constat autem habitum non esse contemptum, nec etiam multitudinem actuum: nam illi actus per se loquendo sunt similes, vnde sicut primus non est contemptus legis, licèt sit transgressio legis, ita nec secundus, nec tertius, nec designari potest, in quo actu incipiat contemptus ex vi consuetudinis. Præterea peccatum ex consuetudine ad summum augetur quoad pronitatem, vel facilitatem, aut affectum peccandi; non verò quoad malitiam diuersæ rationis, vel speciei; contemptus autem addit malitiam specie distinctam, vt ostendemus; ergo consuetudo per se non sufficit ad contemptum.

D. Thom. *Caietan.* *Nauar.* *Angel.* *Archid.* *Prouerb. 18.*

9. Vnde infertur, falsum omnino esse quod Panormitan. ait; nullum esse peccatum veniale, quod per consuetudinem non fiat mortale. Alias omnis consuetudo peccandi venialiter, constitueret homines in statu peccati mortalis, & ita consuetudo mentiendi leuiter, vel loquendi otiosè, & similes, constituerent homines in mortali periculo peccandi mortaliter, quia peccatum illud ratione consuetudinis esset peccatum mortale. Et cùm designari non possit numerus actuum, in quo tale peccatum incipiat esse mortale ratione frequentiæ seu consuetudinis, sequitur peccari mortaliter ex vi talis consuetudinis, & periculi perueniendi ad numerum actuũ, in quo peccatur mortaliter. Consequens autem est absurdissimum, & contra sensum totius Ecclesiæ, & omnium piorum, & contra omnes Doctores, qui etiam in materia de Iuramento dicunt consuetudinem iurandi verum leuiter, & sine causa non constituere hominem in statu peccati mortalis, & idem dicunt de ludo superfluo non tamen pernicioso, & alijs similibus. Ratio verò à priori est, quia consuetudo peccandi venialiter per se solum auget extensiuè numerum peccatorum venialium & voluntarium in posterioribus peccatis; ex neutro autem argumento potest colligi peccatum mortale, quia multa peccata venialia non faciunt vnum mortale, vt ex prima secundæ, suppono, nec maior voluntas sufficit ad peccatum mortale, si materia, obiectum, & aliæ circumstantiæ peccati eadem sunt, vt in præsenti supponimus. Consuetudo ergo non transfert actum de veniali in mortale. Et ita inde etiam concluditur peccare ex consuetudine, non esse peccare ex contemptu. Neque Bernard. id dixit, sed potiùs dixit; contemptum solere esse causam consuetudinis, & tunc verum est, actum de se venialem posse fieri mortalem, non ratione solius consuetudinis, sed ratione contemptus à quo procedit.

Dices; consuetudo furandi, etiam si singula furta leuia sint, constituit peccatum mortale, vt omnes fatentur. Idemque est si contra legem positiuam taxantem pretium aliquis frequenter delinquat leuiter, aliquid paruum vltra iustum pretium accipiendo. Item consuetudo communicandi ciuiliter cum excommunicato est peccatum mortale, licèt singuli actus communicandi per se sumpti sint peccata venialia; ergo idem erit in omnibus. Respondeo, si in his & similibus casibus tandem committitur peccatum mortale, non est ratione contemptus, vt constat ex dictis, & ratione, quia possunt singuli actus ex eodem motiuo, seu affectu, aut passione fieri, vt experientia constare potest in paruis furtis: multiplicantur enim ex eadem cupiditate sine contemptu, sed potius ex quadam vi passionis, & interdum cum quadam imperfecta displicentia, & simplici affectu, seu velleitate seruandi legem. Item si per illam consuetudinem peruenitur ad peccatum mortale, non est præcisè ac formaliter ratione consuetudinis, alioqui in omni consuetudine idem esset, quòd planè falsum est, vt ostendi. 10. *Obiectiuncula cum responsione.*

In primo ergo casu de furtis leuibus ideò est, quia materia præcedentium furtorum retinetur semper contra eandem legem, & semper augetur per sequentia furta, & ita tandem peruenitur ad aliquod, in quo, licèt materia præsens sola sit leuis, coniuncta præcedentibus constituit vnam materiam grauem, & ita est illud peccatum mortale, quantum est ex parte materiæ. Vnde etiam oportet, vt ex parte peccantis voluntas feratur aliquo modo in illam materiam, vt grauem & congregatam ex multis leuibus, & tunc peccabit mortaliter ratione materię grauis. Quando autem materiæ leues non ita copulantur, multiplicatio venialium non efficit vnum peccatum mortale, vt latè declarauimus in libr. 5. de Voto, capit. 5. vbi de consuetudine committendi, leues transgressiones loquuti sumus, diximusque eandem esse rationem de lege. Neque refert, quod tunc videatur finis legis, ac voti frustrari magis, ac magis, ac subinde grauiter lædi per plures illos actus; ex illo enim augmento non consurgit vnum peccatum mortale, sed multitudo venialium, vt 11.

multis exemplis & rationibus ibi ostensum est. De alia verò exemplo de communicatione ciuili cum excommunicato, dixi in 5. tom. de Censur. disp. 15. sect. 2. n. 11. ibi esse specialem rationem, quia communicatio humana, licèt successu temporis, & per varios actus fiat; tamen per excommunicationem prohibetur per modum vnius actus, seu materiæ grauis, & ideò si quis ita frequentet actus leues, vt animo & voluntate expressa, vel virtuali in perseuerantem communicationem feratur, violat legem in materia graui, & illi actus leues non spectantur tunc vt distincti, sed vt partes vnius materiæ grauis per illos intentæ, & vt sic censentur grauiter prohibiti, & per legem ex suo genere obligantem sub mortali. Et ita nunquam ratione solius consuetudinis veniale peccatum efficitur mortale.

12. *Resolutio auctoris.*

Dicendum ergo est, tunc committi contra legem humanam ex contemptu, quando ipsa transgressio exterior legis oritur ex imperio contemptus interioris, ita vt illa exterior transgressio ex vi talis imperij fiat quidam contemptus exterior. Ita Caietanus in Sum. verb. *Contemptus*, & 2. 2. loco proximè citato, vbi Diuus Thom. idem indicat, & attigit Bernard. in dicto cap. 14. dicens; *Tunc non peccati species, sed peccantis intentio pensatur.* Ratio verò generalis est, quia actus exterior accipit malitiam formalem, & præsertim extrinsecam, & accidentalem ab actu interiori; sed transgressio legis in re minima, neque in actu exteriori neque in voluntate, quæ illum respicit vt obiectum, habet de se malitiam mortalem; ergo si ex contemptu illam recipit, ideò est, quia imperatur ab aliquo interiori actu habente malitiam mortalem, qui actus contemptus appellatur, & ideò transgresio illa dicitur esse ex contemptu.

Caietan. D. Thom.

13. *Quinam sit actus interior, qui dicitur contemptus.*

Sed tunc restat inquirendum quod secundo loco propositũ est, quisnam sit hic actus interior, qui contemptus appellatur, & cur tam graue malum reputetur, vt reddat mortale peccatum, quod leue erat, vel etiam quod de se nullum erat. Circa hoc D. Bernard. supra capit. 12. indicat, hunc contemptum esse actum superbiæ, dicens; *Contemptus tumor superbiæ est.* Sumi etiam potest ex Diuo Thoma citato loco 2. 2. quæst. 186. artic. 9. ad 3. dum ait; *Contemnere esse nolle subijci legi.* Et peccare ex contemptu, esse peccare ex voluntate non se subjiciendi alteri. Docet autem idem D. Thom. 2. 2. quæstion 161. art. 2. ad 3. officium humilitatis præcipuum esse subjici Deo, quod repetit. art. 3. & q. 162. art. 5. & in 6. inde colligit superbiæ grauitatem; ergo si contemptus est voluntas non se subjiciendi formaliter, id est, solum propter fugiendam subiectionem, est planè actus superbiæ. Et hanc interpretationem sequuntur ferè Canonistæ in principio citati, & Adrian ac Gerson dicta lect. 5. de Vita Spir. Angel. Syluest. & alij Summistæ verb. *Contemptus.* At verò Caietan. 2. 2. q. 104. artic. 2. & q. 105. artic. 5. ad 2. hanc D. Thomæ sententiam videtur interpretari de formali inobedientia, quæ consistit in voluntate non seruandi legem, propter non obediendum, & hanc voluntatem significat esse contemptum. Quod & aliqui moderni sequuntur, & fauet D. Thom. dicta quæst. 105. artic. 1. ad 1. Ex hoc verò sequi videtur, contemptum non posse versari circa consilia, quod est contra omnes, & planè falsum. Probatur autem sequela, quia obedientia tantum est circa præcepta, ergo etiã inobediẽtia.

Angel. Syluest. D. Thom.

14. Potest ergo esse alius dicendi modus, contemptum esse iniustitiam quandam, quia contemptus est, *æstimatio minus iusto*, vt definit Altisiod. libr. 2. Sum. tract. 20. cap. 2. q. 1. Diminuere autem æstimationem alterius, contra iustitiam est. Vnde de contemptu proximi ita sentit Caiet. in Sum. verb. *Contemptus*, videtur autem esse eadem ratio de contemptu legis, vel legislatoris. Et ita Nauarr. suprà, & in Sum. ca. 23. num. 42. ait; peccare ex contemptu esse, moueri ad peccandum, eo quod legem, vel legislatorem aliquis parui faciat: hoc autem ad iniustitiam pertinere videtur. Ex his ergo incertum manet quodnam vitium sit contemptus, quia superbia, formalis inobedientia, & iniustitia vitia sunt specie distincta. Quod si contemptus in omnibus illis speciebus esse potest, & ideò vox æquiuoca est, vt Altisiodor. suprà sentit, ambiguum manet quomodo sumenda sit, cùm dicitur esse peccatum mortale, transgredi legem ex contemptu.

Nauarr. Altisiod.

15. Ad hoc ergo explicandum aduerto, contemptum partim esse posse in intellectu, partim in affectu interno, partim in opere externo, sub opere omissionem includendo, quod ferè notauit Altisiodor. suprà. Primus ergo contemptus dici potest intellectualis, & consistit in iudicio, quo res aliqua vel persona in minori æstimatione habetur, quam par sit, ac dignitati eius debeatur. Quamuis enim minus æstimare vnam rem, quã aliam, soleat generaliter vocari contemptus illius; si tamen æstimatio sit prudens, non erit cõtemptus vitiosus, de quo solo tractamus; tunc ergo est inordinatus contemptus, quando respectu ipsiusmet rei, aut personæ, considerata eius qualitate & dignitate, inordinata est talis æstimatio. Nam si vna res sit vilior alia, illam contemnere præ alia non est vitium, sed virtus, vt contemnere diuitias vel honores, propter virtutem. In affectu autem contemptus est, aut velle habere hanc vilem æstimationem de alio, aut certè velle illam verbo aut opere ostendere, & in alijs generare, in opere autem contemptus erit quidquid exterius fit intentione despiciendi alium, vt ab alijs parui æstimetur, vel vt operans ostendat, se pro nihilo illum æstimare. Quæ omnia non aliter probantur, quàm ex ipsius vocis proprietate, & communi sensu, & conceptione, ac interpretatione Doctorum, præsertim Altisiod. & Caietani suprà.

16. Vlterius autem aduerto, contemptum posse referri vel ad personam, id est, ad Deum, aut proximum, vel ad res alias, vt diuitias, & honores, actiones, &c. Si sumatur hoc posteriori modo, nõ videtur habere certam speciem vitij. Imò, vt dixi, si debitam proportionem seruet ad rem, quæ contemnitur potest esse actus laudabilis modo explicato. si verò sit vltra proportionem debitã tali materiæ, vel obiecto, pertinebit ad vitium contrarium illi virtuti, quæ inclinat ad seruandũ medium, & moderandum affectum circa talem materiam. Vt v. g. nimius contemptus honoris, vel famæ, potest esse vitiosus, & contra illud. *Curam habe de bono nomine:* habebit ergo ille contemptus malitiam contrariam magnanimitati; vel humilitati, quæ constituunt medium in affectu honoris. Sic etiam contemnere plus iusto diuitias necessarias vitæ humanæ esse poterit contra liberalitatem, & in prodigalitatem declinare, & sic de alijs. Hic autem modus contẽptus non est propriè qui ad rem præsentem spectat, vt statim dicam. Contemptus autem personæ videtur mihi

formaliter,

formaliter, & propriè pertinere ad iniustitiam cum proportione sumptam. Quod ideò addo, quia contemptus Dei, erit formaliter contra religionem, nam illa est iustitia ad Deum, qualis in nobis esse potest: si verò sit contemptus parentis, erit contra pietatem, si Prælati, contra obseruantiam & reuerentiam illi debitam; si contra alios proximos contra communem iustitiam, & hoc vltimum docuit Caietan. suprà; ex illo autem sequuntur cætera cum proportione. Et ratio est, quia per talem contemptum agitur contra ius alterius, & quantum est ex parte contemnentis, infertur illi iniuria, vel etiam nocumentum. Quia vnusquisque habet ius, vt in æstimatione debita habeatur, vt conuenienter ad illam tractetur: nam hoc ad honorem vel cultum vniuscuique debitum necessarium est, & inter homines habere potest magnam vtilitatem, ideóque huiusmodi contemptus non parua iniuria reputatur, ac subinde peccatum mortale est ex genere suo.

17\. *Contemptus duplex: materialis, quando non intenditur directè postpositio alterius; formalis verò quando intenditur. D. Thomas.*

Est tamen animaduertendum tertiò, huiusmodi contemptum dupliciter committi posse, scilicet, materialiter, vel formaliter; cùm enim de facto aliquid fit, quo aliqua persona alijs postponitur, licèt hoc directè non intendatur, materialiter contemnitur; si verò id etiam intendatur, tunc est contemptus formalis. Priori modo committitur contemptus contra Deum per omnia peccata mortalia, vt notauit D. Thom. in 4. dist. 9. art. 3. quæstiunc. 3. & eodem modo transgresio humani præcepti voluntaria, etiam si ex passione fiat, solet interdum vocari contemptus, vt loquitur Gregor. in cap. *Honoratus*, 74. distin. Et fortasse hoc sensu dixit Augustin. 14. de Ciuitate, cap. vlt. Amorem sui vsque ad contemptum Dei ædificare ciuitatem Babylonis, sic etiam lib. de Natur. & Grat. cap. 29. refert idem August. ex quadam obiectione Pelagianorum, sententiam dicentem; *Omne peccatum esse contemptum Dei*, quam ipse non reprobat, sed declarat, non omne peccatum esse formalem, seu propriã superbiam, aut contemptum superbiæ. Atque in eodem sensu videtur dixisse Isidor. lib. 2. de differentijs spirit. cap. vlt. *Vnum genus superbiæ esse eorum, qui per transgreßionem culpæ, contemptui habent diuina præcepta*. Idemque habet latiùs lib. 2. Sent. cap. 38. Denique hoc modo transgressores præceptorum diuinorum dicuntur contemptores in sacra Scriptura, Leuit. 26. & sæpè aliàs. Sic etiam contra proximum peccatur hoc modo per omnia peccata, quæ diminuunt æstimationem eius, etiam si id non intendatur, vt per detractionem, quamcumque inhonorationem, &c.

Gregor. Cap. Honoratus August.

Omnia peccata mortal esse Dei contemptum; materialem, non formalem.

18\. *Intentio dat præcipuam formalitatem actibus humanis.*

Formaliter autem committitur hoc vitium, quando ex directa intentione ad hoc aliquid fit, vt alter despiciatur, aut despici credatur, seu ostendatur: nam intentio est, quæ dat præcipuam formalitatem actibus moralibus. Quapropter quando hoc vitium tribuitur superbiæ, intelligitur causaliter, quia loquendo moraliter, ac regulariter, contemptus, præsertim formalis, ex superbia nascitur, & ita numeratur ab Isidoro inter filias superbiæ, vt refert Altisiodor. & sumitur ex libr. de Conflict. vitiorum, & virtut. cap. de Superbia. At verò è conuerso dicitur aliquando contemptus formalis inobedientia, quia hæc nascitur ex contemptu, & est quasi medium quo subditus iniquus vtitur ad contemnendum Prælatum suum: directè enim vult non obedire, vt per hoc ostendat, nihili se æstimare Prælatum. Atque hoc modo accipiendum videtur, quod Bernard. suprà dixit; *Nolle obedire esse intolerabilem blasphemiam*; id enim maximè habet locum in inobedientia formali. Quia tamen nemo intendens ad malum operatur, & in inobedientia, vt sic, nulla apparet ratio boni per se appetibilis, semper illa formalis inobedientia nascitur, aut ex superbia, & appetitu excellentiæ, aut ex indignatione, & abiecta æstimatione Prælati, quam subditus habet, & ratione illius præceptum eius contemnit, & propterea illi non vult parere. Atque ita satis explicatum est, quotuplex sit contemptus, & quomodo ex illo legis transgressio nascatur.

Isidor. Altisiod.

Bernard.

19\. Superest tamen explicandum, quod tertio loco proposuimus, an transgresio legis humanæ ex contemptu semper, & in quacumque materia minima sit peccatum mortale. Et ratio dubitandi est, quam in principio posuimus. Propter quam Caietan. in Sum. verb. *Contemptus*, in fine, apertè concedit, dari contemptum præcepti, & transgresionem præcepti ex contemptu, quæ sit tantum veniale peccatum ex leuitate materiæ, & ex leui modo contemnendi, vt sic dicam, quia scilicet, non contemnit simpliciter præceptum, sed hoc præceptum in re minima. Et ideò distinguit contemptum, etiam proprium, & formalem in contemptum simpliciter, & secundum quid, & priorem dicit esse peccatum mortale; posteriorem autem esse tantum veniale peccatum. Eandemque sententiam sequitur Bart. de Medin. 1. 2. q. 88. art. 4. in fine.

Contemptus formalis duplex: simpliciter, & secundũ quid primus iuxta Caiet mort 2, venialis.

20\. Huic autem sententiæ obstat, quia videtur repugnare communi sententiæ, quam suprà retulimus. Nam omnes auctores ibi citati indistinctè damnant peccati mortalis inobedientiam præcepti ex contemptu, etiam in minimis, & Bernard. expresè dixit, contemptum *in omni specie peccatorum pari pondere grauem esse*: & loquitur de minimis præceptis, vt suprà explicuimus. Responderi tamen potest ex mente Caietani, Bernardum, & alios auctores intelligendos esse de contemptu simpliciter, non secundum quid. Et ita si contemptus sit simpliciter talis, id est, contemptus obedientiæ, vel præcepti, vel superioris absolutè, sic transgressionem semper, & in quocumque mandato, etiam minimo esse peccatum mortale, & ita procedere dictum Bernardi, & aliorum sine vlla limitatione vel exceptione. Si verò contemptus sit secundum quid, tunc illum esse posse tantum veniale peccatum, & consequenter etiam transgresionem leuis mandati ex intentione seu imperio illius. Sed hoc non videtur satisfacere, tum quia nec Bernardus, nec alij auctores cognoscunt medium inter hæc duo, scilicet, transgredi ex contemptu, vel sine illo, quomodo dixit Glossa in cap. *Qui autem*, distinct. 10. *Aliud est contemnere, aliud non parere*, & primum absolutè damnatur peccati mortalis, ergo indistinctè id accipiendum est; tum etiam quia eodem modo dicere possumus, transgredi legem humanam, per se, & secluso contemptu esse semper peccatum mortale, quia dicemus intelligendum esse de transgressione simpliciter: nam transgresio in leui materia, seu secundum quid; imò præceptum in leui materia non est præceptum simpliciter, sed secundum quid: sic enim Diuus Thomas dixit, peccatum veniale non esse contra præceptum, vtique simpliciter. Nullum ergo erit discrimen inter nudam transgresionem præcepti, & transgresionem

Reiicitur dicta distinctio Caietan.

Glossa.

ex contemptu, quod est contra communem doctrinam.

21. *Castri sententia, & distinctio.* Mihi ergo vtendum videtur distinctione insinuata a Castro dicto cap. 5. in fine, licèt alio modo: ille enim distinguit contemptum legis, & legislatoris: quia verò in præcepto duo sunt, scilicet, res præcepta, & præceptum ipsum; ego potiùs distinguo inter contemptum personæ, seu legislatoris, & contemptum operis, seu rei præceptæ. Neque oportet addere tertium membrũ de contemptu præcepti, seu legis, quia lex solum contemni potest, vel per respectum ad legislatorem, cuius potestas contemnitur, & sic ad contemptum legislatoris reducitur; vel potest lex contemni, quia res præcepta parui æstimatur, & sic reducitur ad contemptum operis.

22. *Transgredi legem ex contemptu rei præceptæ, non semper est peccatum mortale, sed tantum ex grauitate materiæ, vel errore in doctrina.* Dico ergo primò: Transgredi legem ex contemptu rei præceptæ non semper, & in indiuiduo est peccatum mortale, & in hoc potest habere verum opinio Caietani; & ratio eius, quia res contempta potest esse minima, vel pertinens ad infimam aliquam virtutem, & quia tunc per se nec fit, nec intenditur iniuria legislatoris. Duplici ergo ex capite potest esse hoc peccatum mortale. Primò, si inuoluat vel supponat errorem in doctrina. Sic peccant grauissimè, qui contemnunt consilia, quia existimant illa esse inutilia, aut infima bona. Sic etiam peccaret grauiter, qui contemneret transgressionem ex se leuem, quia existimaret, peccatum veniale non esse dignum pœna apud Deum, vel quippiam simile. Secundò potest hoc esse mortale ex materię grauitate, sicut in alijs vitijs contingit.

23. *Transgredi legem ex contemptu legislatoris Dei semper est pecc. mortale, vtpotè quod indicat quoddam Dei odium.* Dico secundò; transgredi legem ex contemptu Dei legislatoris semper est peccatum mortale, etiam in indiuiduo, & sine vlla distinctione. Et hoc saltem modo indistinctè procedit communis sententia, & ita expressè Bernard. cap. 12. (quem alij sequuntur) distinguit mandatum à mandante, & grauitatem constituit in contemptu mandantis. Et quidem respectu Dei videtur res manifesta: agimus enim de contemptu formali, vt dixi; est autem magna irreuerentia directè intendere contemptum Dei, seu quocumque signo ostendere indignam de Deo æstimationem. Vnde licèt talis transgressio in se quid minimum videatur; imò licèt per se non sit culpa, sed consilij omissio; nihilominus in ratione signi imperati ab interno contemptu, habet grauem inordinationem. Sicut omittere consilium, quod scimus per se magis placere Deo, ex obiecto non est peccatum, tamen si quis illud omitteret ex hac formali intentione deliberata, ne faciat hoc beneplacitum Deo, planè esset graue peccatum, quia indicat quoddam Dei odium, quod ex leuitate materiæ nunquam potest esse veniale peccatum. Et similiter contemnere præceptum minimum, vel consilium, solum quia à Deo datum est, & ex illo contemptu illud omittere, grauissima inordinatio affectus est, etiam si materia consilij vel præcepti minima sit. Et quãuis ille affectus vel contemptus restringatur ad tale præceptum minimum, semper retinet grauem inordinationem. Sicut dicere leue mendacium ea formali intentione offendendi Deum etiam leuiter, est profectò peccatum mortale, quia illamet intentio est grauis irreuerentia, & continet deliberatum Dei odium. Quomodo intelligi potest illud, quod ex Augustin. refert Gratian. in cap. *Vnum orarium*. §. *Nunc autem*, dist. 15. *Nullum peccatum est adeò veniale, quod non fiat criminale, dum placet*, vtique ex contemptu Dei.

24. *Transgredi legem humanam ex contemptu formali legislatoris, videtur semper & in indiuiduo peccatum mortale, vtpotè quo tunc contemnitur vt vicem gerens Dei.* Dico tertiò: Transgredi legem humanam ex contemptu formali humani legislatoris, etiam videtur esse semper, & in indiuiduo peccatum mortale. Hoc non videtur æquè certum, quia legislator humanus non est persona tam excellens, & quia aliquod odium eius potest esse veniale. Distinguere ergo possumus superiorem, vel formaliter quatenus Prælatus, vel superior est, vel quatenus quidam homo. Transgredi ergo illius legem ex contemptu eiusdem, quatenus Prælatus est, semper censeo, esse peccatum mortale. Et ita procedit conclusio posita. Ratio autem est, quia illud est contemnere potestatem eius, & quia tunc contemnitur quatenus repræsentat Deum, & vices eius gerit, & ideò talis cõtemptus redundat in contemptum Dei, iuxta verbum Christi Domini Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit*. Cui consonat illud Bernardi loco citato; *siue Deus, siue homo mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum*. Si verò contemptus solum fit ipsius personæ, quatenus homo quidam est, & habere potest aliquem defectum, sic non repugnat esse veniale peccatum ex leuitate materiæ, & hoc etiam voluit Caiet. Probaturque sufficienter exemplis eius. Et in idem redit alia distinctio, quam ibidem indicat, dicens; aliud esse nolle subdi, seu formaliter nolle obedire, aliud nolle consolari superiorem, & hoc posterius dicit esse posse solum veniale peccatum, etiam si ob eam formalem causam voluntas superioris non impleatur, quia non contemnitur eius potestas, sed circa personam eius quædam amaritudo animi ostenditur. Cauendum est autem, ne talis amaritudo erga personam redundet in contemptum potestatis, etiam circa minima, quia tunc iam erit contemptus formalis Prælati, & peccatum mortale, iuxta priorem partem, & quia hoc valde contingens ac periculosum est, ideò talis modus resistendi præcepto superioris ex indignatione aliqua, vel interiori despectu personæ illius, diligentissimè cauendus est.

Luc. 10.

D. Bernard.

Contemptum legislatoris quatenus homo quidam est, non repugnat esse venialem ex leuitate materiæ.

25. *Malitiam ex contemptu distinguus specie ab ea, quæ est ab obiecto, vel ab ea, quæ habetur sine contemptu.* Ex dictis sequitur, malitiam mortalem, quam habet transgressio leuis præcepti ex contemptu, esse distinctæ speciei ab illa, quam habet talis transgressio ex obiecto suo, vel facta sine contemptu, vt si egrediar è cubiculo contra mandatum Prælati, habebit illa actio simpliciter facta venialem malitiam, vel otiositatis, vel inobedientiæ; si tamen fiat ex contemptu, habebit mortalem malitiam irreuerentiæ contra Deum, vel Prælatum. Probatur, quia illa circumstantia est alterius speciei, & contra aliam virtutem. Item contemptus ipse est peccatum specie distinctum ab otiositate vel inobedientia, vt ostensum est, & illam tantum participat actio illa quatenus à contemptu imperatur, vt etiam ostensum est. Denique illa malitia grauis ex contemptu additur actioni, etiamsi ex obiecto mala non esset, vt patet in omissione consilij; ergo signum est addere malitiam specie distinctã. Et ideò ex hoc principio rectè suprà collegimus, peccatum ex certa scientia, seu ex malitia sine ignorantia vel passione non esse peccatum ex contemptu, quia ille modus peccandi non addit malitiam diuersæ rationis seu speciei, & ita non potest augere malitiam circa materiam leuem vsque ad grauitatem mortalem, stante eadem

dem materia leui, & non addito alio fine, vnde talis grauitas sumi posit. Idemque intulimus de peccato commisso ex consuetudine, si per se, ac præcisè in consuetudine sistatur, vt satis explicatum est.

CAPVT XXIX.

Vtrum lex humana obliget ad modum virtutis, & consequenter, quo actu impleatur.

1. QVæstionem hanc suprà libro secundo tractaui de lege naturali, vbi notaui solum habere locum, propriè loquendo in præceptis affirmatiuis, quia negatiua non dantur de actibus, sed de negatione actus, & ideò per se non requirunt actum, sed omissionem, vt impleantur: in omissione autem, vt sic, non inuenitur modus virtutis, licèt in positiua voluntate abstinendi ab actu prauo esse posit; per se autem necessaria non est ad implendum præceptum negatiuum, vt à fortiori patebit ex dicendis. Præterea in eodem loco distinxi in actu morali tres modos, seu conditiones necessarias ad modum virtutis, vna est operari ex cognitione, ac scientia; alia operari voluntariè, tertia operari intentione honesta, & cum omnibus circumstantijs necessarijs ad bonitatem moralem actus, & omisi quartum de modo delectabiliter operandi, quia constat, non cadere sub præceptum, vt ibi generaliter ostendi. Omitto etiam hic modum operandi ex dilectione Dei super omnia, de quo ibi etiam dixi, quia multò certius est, etiam hunc modum non cadere sub legem humanam. Imò etiam de prima & secunda conditione nihil ferè hic addendum occurrit: habent enim eandem rationem in lege positiua, quam in lege naturali, quia leges humanæ etiam dantur de actibus humanis, qui à voluntate & ratione procedere debent, & ideò nisi fiant voluntariè, & consequenter ex scientia, non videntur sufficere, vt per eos lex humana impleatur, in quo Doctores omnes conuenire videntur.

Tres conditiones necessariæ ad modum virtutis operari scienter, voluntariè & cum fine, & circumstantijs debitis.

2. Solum video obijci posse, hinc sequi, eum, qui toto die ieiunij dormit, non implere præceptum ac subinde si excommunicatio sit lata contra non seruantes illud præceptum, incurri à sic dormiente. Idemque argumentum fieri potest de illo, qui dormiens recitat integrè psalmum, vel horam, & de hoc certus fit à circumstantibus: nam sequitur, illum non impleuisse præceptum, & incurrere censuram, si lata sit, nisi iterum recitet. Tertiò potest fieri idem argumentum de illo, qui nesciens esse diem festum missam audit; nam sequitur non impleuisse præceptum, sed teneri ad iterum audiendam, & similiter incurrere censuram latam, nisi iterum audiat. Quartò potest obijci de illo, qui coactus detinetur audiens missam, & interius non vult audire si posset, sed potius absolutè cupit non audire, & habet propositum non audiendi, nisi cogeretur vel duceretur timore seruili.

Obiectiuncula.

3. Hæc ferè argumenta proponit Medin. q. 100. art. 9. & in priori docet, qui per solam vim & coactionem ieiunat, quia violenter priuatur cibo, cùm ipse non abstineat voluntariè, non implere præceptum, & ideò censuram incurre, si imposita sit. Idemque eadem ratione diceret de dormiente, quando cum ea voluntate iuit dormitum. Sed quod ad censuram attinet, hoc probabile non est, quia præceptum ieiunij negatiuum A est, vt suppono, & ideò licèt morali modo non impleatur, quando voluntas deest, tamen quoad effectum externum vel substantiam impletur, vel saltem non violatur, & hoc satis est, vt non incurratur excommunicatio, quia ibi non est transgressio exterior præcepti, quæ ad incurrendam excommunicationem necessaria est. Nec sufficit voluntatis conatus contra præceptum, si effectus non sequatur, etiam si sit materialiter (vt sic dicam) vt ex materia de Censuris constat. Et idem est in alio exemplo, quod ibi Medina adducit de soluente decimas, aut debitum coactè, & habens propositum non soluendi, si posset, etiam si habeat præceptum soluendi sub censura ipso iure lata. Nam licèt illa re vera non excuset grauem culpam coram Deo, & moraliter non impleat præceptum, sed potius peccet interius contra illud; nihilominus exterius non B transgreditur, & liberatur à debito, & materia præcepti in posterum sublata est, & consequenter non incurrit censuram, quia cum effectu non omisit exterius, quod lex præcipiebat, quod satis est ad non incurrendam censuram quacumque ratione & modo id acciderit. Secus verò est in exemplo recitandi posito in secunda obiectione: nam qui dormiens profert verba precationum, non orat; præceptum autem est de orando, & ideò in tali casu præceptum non impleretur, & incurreretur excommunicatio, non recitando iterum in vigilia, si lata esset contra non orantes, quia ille verè non orauit.

4. Et ita ad secundam obiectionem concedo sequelam, neque in consequenti est aliquod inconueniens. Ad tertiam verò dico, non esse simile, quia is, qui audit Missam, licèt ignoret esse diem festum, verè audit missam, quia attentè audit; imò etiam liberè & spontaneè audit. Et ita C ille actus sufficit ad implendum præceptum, vel saltem ad non transgrediendum illud exterius, vnde à fortiori etiam sufficit ad vitandam censuram. An verò ille postea, sciens esse diem festum tempore habili, teneatur aliam missam audire, vel saltem habere animum satisfaciendi præcepto per priorem auditionem, tractaui latè in tom. 2. de Relig. lib. 4. de Orat. cap. 26. Denique idem cum proportione dicendum est ad quartam obiectionem, in eo casu excusari materialem & exteriorem transgressionem præcepti, quod satis esset ad excusandam censuram, non tamen seruari mente & animo totam obligationem præcepti, & consequenter non excusari grauem culpam. Et ita est intelligendus Antonin. statim citandus, dicens, non implere præceptum, *qui stant ad sociandum Dominos, aliàs non audi-* D *turi.* Et de his conditionibus hæc sufficiunt, de quibus in citato loco de Religione multa dixi.

5. Difficultas ergo solù superest de proprio modo virtutis, qui consistit in bonitate morali actus consurgente ex integra causa, id est, ex bono obiecto, recta intentione, & alijs circumstantijs. Aliqui enim sentire videntur, præcepta humana non impleri per huiusmodi actus, nisi includant rectam intentionem, sine qua inquiunt non impleri humanam legem, etiam si actus præceptus fiat. Ita tenet Dionys. Cisterci. 1. dist. 17. art. 3. Idem sentit Anton. 2. p. tit. 9. cap. 10. §. 2. quatenus ait, non implere præceptum audiendi missam, *qui accedunt ad Ecclesiam, vt videant, vel videantur ab amatoribus suis: sed debent* (ait) *accedere ad orandum, & tunc à se remouere debent cogitationes temporales ad Deum orandum.* Fundari potest

Sententia asserens non impleri precepta humana sine recta intentione.

Dionys.

Antonin.

primò hæc ſententia in regula 8. Extrau. de Regul. iuris, *Qui ex timore facit præceptum, aliter quàm debet facit, & ideò iam non facit.* Ex qua argumentatur à ſimili, vel à paritate rationis: nam qui actum præceptum malè facit, aliter quam debet facit; ergo non facit, ſeu non ita facit, vt ſeruet præceptum. Et confirmatur primò, quia lex præcipit actum bonum; ergo ſi non fit actus bonus, non fit, quod lex præcipit; ergo non ſeruatur. Confirmatur ſecundò, quia lex præcipit v.g. Dei cultum, vel temperantiam, &c. Actus autem non bonus non eſt cultus Dei, nec actus temperantiæ, vel alterius ſimilis virtutis; ergo. Denique lex humana præcipiendo actum, conſtituit illum in certa ſpecie virtutis, iuxta materiæ capacitatem, & rationem ſub qua præcipitur, vt eſt receptum dogma Theologorum; ergo niſi verè fiat actus virtutis in tali ſpecie, non fiet quod lex præcipit, nec ſeruabitur lex: ſi autem actus non eſt bonus; non eſt actus virtutis; ergo.

Sententia authoris.

6. Nihilominus dicendum eſt, ſufficienter impleri legem humanam per actum præceptum ſecundum ſubſtantiam illius, etiam ſi non ſit ſimpliciter bonus moraliter, nec honeſta intentione fiat. Ita ſumitur ex D. Thom. q. 100. ar. 9. vbi idem docent Caiet. Conr. Medin & alij, Soto lib. 2. de Iuſtit. q. 3. ar. 9. & 4. diſt. 13. q. 2. art. 1. in fine, loquens ſpecialiter de præcepto Miſſæ. Maior 3. diſt. 37 q. 5. & ibi Palud. q. 3. & Almain. 4. diſt. 17. q. vnica circa finem: vbi refert Gerſonem & Martin. additque in hanc ſententiam ferè omnes Doctores conſpirare. Medin. tract. de Orat. q. 16. de Horis Canoni. Nauar. cap. 21. n. 7. & latius in Enchir. de Orat. cap. 20. n. 29. vbi refert etiam ſe ipſum in cap. *Inter verba*, & Ioan. Andr. & Abbatem in cap. *Quod quidam*, de Pœnit. & remiſſ. Sed illi loquuntur de bonis operibus præceptorum factis in ſtatu peccati mortalis, quod longè diuerſum eſt: nam opus factum in peccato mortali poteſt eſſe ſimpliciter bonũ, quod eſt certum de fide, & ita eſt æquè certum per illud ſeruari præceptum. Aliàs quomodo eſſet opus ſimpliciter bonum? At hic loquimur de opere malo, ſiue ſit in peccatore, & ſit peccatum mortale ex praua intentione, ſiue ſit in homine iuſto, & ſit peccatum veniale, & vtroque modo dicimus, impleri præceptum poſitiuum.

D. Thom. Caiet. Conrad. Medina. Sotus Maior. Almain. Gerson. Martin. Nauar. Ioan. And Abbas.

Finis præcepti non cadit ſub præceptũ.

7. Hæc autem aſſertio duobus modis probari poteſt, ſcilicet, vel de facto, vel etiam de poſſibili. Prior eſt facilior, fundaturque in illo principio, quod finis præcepti non cadit ſub præceptum, quod tradunt Doctores allegati, & ſumitur ex D. Thom. 1. 2. q. 96. ar. 3. q. 100. ar. 9. & 10. 2. 2. q. 4. art 1 & ar. 8. ad 1. & Caiet. 2. 2. q. 122. ar. 4. & patet clarè in præcepto ieiunij, cuius finis eſt, vel ſatisfactio pro peccatis, vel corporis maceratio, & tamen ſi quis formam ieiunij ſeruet, licèt lautè & delicioſè comedat, & in ſtatu peccati ieiunet, ita vt nec ſatisfaciat, nec maceretur, nihil peccat contra ieiunij præceptum, vt eſt conſtans apud omnes, & idem eſt in ſimilibus. Ratio autem eſt, quia actus ſolum cadit in obiectum, & circa illud operatur eo modo, quo poteſt; ergo etiam lex ſolum obligat ad id, quod præcipit; ſolum autem præcipit materiam, in quam cadit, & non finem; ergo obligat ad materiam, non ad finem; ergo ſi materia executioni mandetur, ſeruatur lex, quidquid aliundè peccetur. Probatur vltimum antecedens (reliqua enim per ſe nota ſunt) quia ſolum id præcipitur,

D. Thom. Caiet.

quod in lege exprimitur per modum imperij; lex autem humana non imperat fieri hoc propter illud, ſed vt fiat hoc. Quod ſi aliquando in lege exprimitur finis legis, non eſt per modum obiecti legis, ſed ſolum per modum rationis, vel motiui, propter quod modus præcipitur, & hæc quidem ratio ſufficienter conuincit de facto.

Lex humana non imperat hoc propter illud fieri, ſed vt fiat hoc.

8. Auctores verò allegati etiam de poſſibili loqui videntur: nam commune illorum fundamentum eſt, quia lex humana non poteſt præcipere interiorem actum; ergo nec poteſt præcipere, vt actus exterior tali intentione fiat; ergo ſi homo facit actum externum ab Eccleſia præceptum, licèt praua intentione id faciat, implet præceptum hominis, licèt alia ratione peccet; ergo eadem ratione vndecunque actus ſit malus, ſi exterius habet quidquid lex humana iubet, ſufficit ad non peccandum contra legem humanam. Sed obijci poteſt contra hanc rationem, quia ſi eſt efficax, probat non tantum de facto, ſed etiam de poſſibili; non videtur autem eſſe ſupra poteſtatem humanam præcipere vt actus externus benè, & ex honeſta intentione in generali, vel in ſpeciali, vt tali intentione fiat. Probatur, quia illud non eſſet præcipere directè actum internum, ſed externum vt manantem à tali interno, quod videtur cadere ſub humanam poteſtatem, etiam ſi finis ipſe extrinſecus & accidentarius ſit reſpectu actus externi præcepti. Quod patet ex lege prohibente: nam lex humana poteſt prohibere, ne actus humanus fiat ex intentione praui finis extrinſeci, vt ex odio vel auaritia, vt ſuprà dictum eſt; ergo poteſt præcipere, vt actus bonus fiat ex intentione extrinſeci finis honeſti, vt ex amore. Eſtque accommodatum exemplum, ſi fiat conſtitutio dicendi Miſſam ex hac vel illa intentione, quæ planè eſt extrinſeca ipſi ſacrificio, vt ſacrificium eſt, & nihilominus talis conſtitutio obligat ſubditos, etiam quoad illam intentionem.

9. Nihilominus probabilius cenſeo, hoc non poſſe cadere ſub legem humanam, quando intentio re vera eſt omninò extrinſeca ipſi operi externo, vt cadit ſub præceptum, prout planè docent Doctores allegati. Ratio autem poteſt duplex reddi ex dictis. Prima eſt, quia tunc præciperetur directè actus internus. Patet, quia vel per tale præceptum prius præciperetur intentio talis finis, vt tandem ex illa ſequeretur electio, quia intentio finis ex ſe antecedit electionem medij, vel certè ſi actus externus primò præcipitur, & additur vt fiat ex tali intentione, quæ ad complementum ipſius actus neceſſaria non erat, planè per ſe præcipitur actus ille interior, qui addendus eſt exteriori. Secunda ratio eſt, quia lex humana, vt dixi, non poteſt præcipere omnem bonitatem, ſed illam, quę ſuo fini, & exteriori gubernationi accommodata eſt, quod autem actus exterior fiat hac, vel illa intentione extrinſeca, non pertinet ad bonitatem accommodatam illi fini, ſed ad Deum pertinet, qui ſcrutatur corda; non eſt ergo illa materia legis humanæ. Et ita reſponſum eſt ad fundamentum contrarium, negando aſſumptum.

10. Ad exemplum autem de præcepto negatiuo, primùm nego paritatem rationis. Nam poteſt multum pertinere ad commune bonum, v.g. ad iuſtitiam ſeruandam in iudicio, vt nemó ex odio, vel propter ſordes illud munus aſſumat, & ideò in malis prohibendis poteſt ille modus habere maiorem proportionem. Deinde ſuprà dixi, tunc

re vera non prohiberi, aut puniri malitiam prouenientem à tali intentione, sed ipsum actum externum absolutè; pœnam verò non imponi ipso iure, nisi dependenter à tali conditione. Vnde est etiam differentia suprà insinuata, quia si per affirmatiuum præceptum addatur intentio extrinseci finis, extenditur iurisdictio, & augetur obligatio ad nouum actum interiorem, quando verò punitur actus exterior, si à tali interiori procedat, potius restringitur prohibitio, & iurisdictionis vsus, quia non punitur omnis actus exterior, qui puniri posset. Ad aliud verò exemplum, de intentione offerendi sacrificium pro hac, vel illa causa, aut persona, dicitur in primis, obligationem illam regulariter loquendo non fundari in sola iurisdictione, sed vel in voto obedientiæ, vel in aliqua obligatione iustitiæ, per quam potest aliquis se obligare ad faciendum aliquid sub hac vel illa intentione, maximè si ad effectum actionis necessaria sit. Vnde dicitur secundò, illam intentionem non esse omnino extrinsecam illi actioni, sicut suprà dicebamus de intentione conficiendi sacramentum: nam licèt in præsenti, illa intentio non sit de necessitate sacrificij, vt sic, est tamen necessaria ad completam oblationem sacrificij, & ad fructum eius, & ideò, qui potestatem habet præcipiendi sacrificium, totum id præcipere potest.

11\. Ad rationes alterius sententiæ respondetur, in primis in illa regula iuris sermonem esse de timore seruili peccaminoso, quando quis ita voluntariè facit opus præceptum; vt animum habeat non faciendi, si posset pœnam effugere: nam in illo modo operandi deest voluntas necessaria ad implendum præceptum apud Deum, etiam si exterius impleri videatur. Et ita negatur similitudo: nam qui facit totum id, quod lex humana præcipit, & cum omnibus externis circumstantijs, quas præcipit, licèt praua intentione id faciat, non facit aliter, quàm debeat facere ex vi illius legis humanæ, licèt faciat aliter, quàm alia lex diuina præcipiat, & ideò non peccat contra legem humanam, licet aliàs peccet. Vnde ad primam confirmationem respondetur legem humanam præcipere actum de se bonum, seu qui de se potest benè fieri, non tamen præcipere omnes modos necessarios, vt bene fiat. Et ita ferè respondet D. Thom. 1. 2. q. 96. ar. 3. ad 2. Et eadem est responsio ad secundam cõfirmationem. Nam lex humana præcipit actum in se continentem cultum Dei, vel med ocritatem aliquam temperantiæ, aut alterius virtutis; illam autem potest habere actus, etiam si ex parte operantis malè fiat ex alio capite, quod per se non prohibet, nec præcipit lex humana.

D. Thomas

12\. Ad vltimam confirmationem admittimus communé & veram doctrinam, quod per legem humanam actus præcepti determinantur ad certam speciem virtutis. Non est autem sensus, quòd lex humana præcipiat illam virtutis speciem esse per se intentam ab operante, aut quod purè fiat sine admistione alicuius malitiæ; sed sensus est, legé humanam præcipiendo non imponere solũ obligationem obedientię, quæ generalis est, & in omni præcepto includitur, sed etiam præcipere de se actus singularum virtutum, quia, vt suprà dixi, leges humanæ intendunt facere homines honestos in omni genere virtutis, & ideò præcipiunt secundum omnes species virtutum. Non tamen inde fit, vt lex humana præcipiat actum studiosum simpliciter, & vt studiosè fiat, sed satis est, quod

A præcipiat studiosum ex genere, & constituendo tale medium in tali specie virtutis, vt patet clarè in materia iustitiæ; pręcipit enim actum eius, constituendo medium in materia illius, quo seruato, non peccatur contra illam legem, etiam si ex auaritia vel alio vitio quis operetur.

CAPVT XXX.

Vtrum lex humana & ciuilis possit obligare ad sui obseruationem cum periculo cuiuscumque nocumenti temporalis, etiam mortis.

1\. Declarauimus modum obligationis legis humanæ quoad grauitatem eius, nunc explicandus est quoad rigorem (vt sic dicam) vel lenitatem eius, & consequenter explicabitur quoad durationem eius, vel cessationem ratione occurrentis
B occasionis, quæ maximè esse solet, quando damnum aliquod graue, vel periculum eius imminet ex obseruatione legis, & ideò inquirimus, an in huiusmodi occasione cesset obligatio legis: ita vt nullum peccatum sit, illam non seruare.

2\. Prima sententia absolutè docet, legem humanam non posse obligare cum morali periculo vitæ; vel alio simili. Tenet Almain. in Moralib. tract. 1. cap. 3. Inclinat Syluest. verb. *Metus*, q. 7. Fundamentum est, quia dare vitam propter opus per se non necessarium ad salutem vel honestatem, est opus difficillimum, & supererogationis; lex autem humana non potest huiusmodi opera præcipere; ergo. Confirmatur, quia conseruare vitam est de lege naturæ; ergo nulla lex humana potest contra hoc præcipere. Vnde D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 5. dixit in his, quæ ad conserua-
C tionem corporis spectant, hominem non teneri homini obedire.

Sententia negans absolutè, posse legem humanam obligare cum morali periculo vitæ
Almain.
Syluest.
D. Thomas

3\. Altera sententia est, legem humanam in vniuersum obligare, non obstante quocumque periculo mortis. Ita docet Caiet. 1. 2. q. 96. ar. 4. & 2. 2. q. 125. art. 3. Idem sentit Adrian. in 4. q. 3. de Clauib. Henric. tractat. de Syno. Episcop. post 3. part. ar. 1 n. 271. in tom. 13. Tractatuum. p. 2. Fundamentum est, quia quod est contra legé humanam, est malum & peccatum, vt ex suprà dictis patet; ergo etiam propter morté vitandam faciendum non est, cap. *Ita ne*. 32. q. 3. ex Aug. Confirmatur primò, quia bonũ commune præferendum est priuato, & homo tenetur pro communi bono vitam perdere; sed humana lex propter commune bonum ponitur; ergo seruanda est non obstante vitæ periculo. Tandem confirmatur inductione, quia non potest quis propter me-
D tum mortis contrahere cum consanguinea in gradu prohibito per legem humanam, nec potest aliquis propter vitandam morté sacrum facere sine vestibus sacris, cùm tamen id solum sit de lege humana. Denique non potest quis communicare cum excommunicato propter vitandam mortem, cap. *Sacris*, de ijs, quæ vi, &c.

Secunda sententia legem humanam obligare in vniuersum non obstante quouis mortis periculo.
Caiet.
Henr.

4\. Nihilominus dicendum est primò, non deesse potestatem in magistratu ciuili (& idem à fortiori de Ecclesiastico) ad obligandum suis legibus, & cum periculo vitæ, si necesse sit. Sententia est communis, & mihi certa, & præter auctores secundæ opinionis, tenent eam Soto lib. 1. de Iustit. q. 6. art. 4. in fine, & in 4. dist. 22. q. 1. ar. 4. & Ledesma 2. p. q. 10. ar. 5. & q. 25. ar. 3. Couarr. qui alios refert, in c. *Alma mater*. 1 p. §. 3. n. 9. & alij infrà citandi. Ratio est, quia in republica est

Esse potestatem in magistratu ciuili, & canonico ad obligandũ suis legibus cum periculo vitæ
Sotus
Ledesm
Couar.

potestas

Est in republica necessaria potestas ad suam conseruationem, & commune bonum.

potestas necessaria ad suam conseruationem, & commune bonum; sed ad hos fines est moraliter necessarium præceptū obligans ad aliquid agendum, vel ad perseuerandum in aliquo loco, non obstante periculo mortis; ergo cadit hoc sub humanam potestatem. Minor constat, quando necessarium est agere periculosum bellum ad defendendam rempublicam, vel perseuerare tempore pestis in aliquo loco ad procurandam communem salutem, vel si necesse sit propter fidei honorem aliquid agere cum vitæ discrimine. Maior autem per se nota videtur ex terminis, quia alias insufficienter prouisum esset gubernationi & conseruationi reipublicæ. Sed dici potest, in his casibus legem naturalem obligare, & ideò non esse hanc obligationem præcepti humani, sed quasi coactionem ad seruandam naturalem obligationem. Respondetur primò, licèt fortasse præceptum naturale tunc obliget rempublicam, vel ciues in communi, non tamen hunc, vel illum determinatè; ergo applicare obligationem ad has, vel illas personas, est potestatis humanæ, & ita ibi interuenit verum præceptum humanum. Dicimus etiam, non semper esse certam obligationem naturalem, sed sæpe esse posse rem dubiam, & dependentem ex iudicio prudentię, an scilicet, communi bono expediat, hoc vel illo medio vti cum tanto periculo: tunc autem interueniente iudicio Principis, seu Prælati, eiusque præcepto inducitur certa obligatio, quæ non potest dici legis naturæ, sed humanæ. Et confirmatur tandem, quia hic actus est fortitudinis; ergo si necessarius sit reipublicæ, vel valde conueniens, potest lex humana illum præcipere: nam humana lex circa actus omnium virtutum versatur, vt in superioribus docuimus cum Arist. 3. Ethic. qui in specie loquitur de actu fortitudinis.

Obuiatur obiectioni.

5\. *Legem humanam tunc maximè obligare cum periculo vitæ quando illud periculū per se est annexum actui præcepto.*

Dico secundò, legem humanam tunc maximè, & quasi per se obligare cum periculo vitæ, quando illud periculum per se est annexum, seu coniunctum actui præcepto, si alioqui lex iusta sit, vt præsumi debet, quando oppositum non constiterit. Declarari potest exemplis positis de bello, de periculosa nauigatione, de curatione proximorum tempore pestis, & similibus. Ratio autem est, quia tunc periculum non reputatur accidentarium, sed veluti de substantia actus moraliter considerati. Item non potest censeri præter scientiam vel intentionem præcipientis, cum sit per se coniunctum actui, ergo eo ipso, quod præcipitur talis actus, censetur præcipi non obstante tali periculo, & potestas non deest, vt ostensum est; ergo nascitur obligatio. Addidi verò conditionem iustitiæ legis, quia hæc generaliter necessaria est, & in huiusmodi præcepta multa requiruntur, vt seruetur, quia non potest res adeò difficilis iustè præcipi, nisi ex iustissima causa pertinente ad commune bonum, vel ad aliquam personam valde necessariam communi bono. Quia respublica vel magistratus eius non habet dominium vitæ ciuium, sed conuenientem vsum, & ideò non potest ex leuibus vel ordinarijs causis cogere ciues ad perdendam vitam. Quod etiam patet ex his, quæ suprà diximus de lege humana, scilicet, debere esse moraliter possibilem & facilem. Denique hoc confirmant fundamenta prioris sententiæ. Nihilominus tamen hic etiam est vera generalis regula in superioribus posita, quando non manifestè apparet temeritas in lege, præsumendum esse pro iustitia eius, quia semper ius superioris præfertur, & licèt homo ius etiam habeat in vitam suam, tamen in eandem maius ius habet respublica, quia (vt in 5. Politic. dixit Philosophus) ciuis magis est reipublicæ, quàm sui ipsius. Itaque in dubio æquali seruanda est lex, licèt propter periculum proprij detrimēti curandum sit, vt certitudo aliqua de iustitia legis habeatur.

Arist. 5. Politicor. *Ciuis magis est reipub. quam sui ipsius.*

6\. *Quid dicendum quando periculum non est per se coniunctum actui præcepto.*

Dico tertiò. Si mortis periculum non est per se coniunctum actui præcepto, sed contingenter adiungitur, lex humana per se non obligat ad sui obseruationem cum tanto periculo vitæ, imò nec alterius grauissimi nocumenti, quale est grauis infamia, aut magna iactura bonorum; ex accidenti verò, seu in aliquo casu obligare potest. Priorem partem sequuntur à fortiori auctores allegati in prima opinione, & non repugnant allegati in assertione prima, sed fauent maximè & Gabr. in 4. d. 18. q. 3. & Ocham. in suo Dialog. 1. p. lib. 7. c. 57. quatenus dicunt, Ecclesiam non posse suis legibus regulariter imponere tam rigorosam obligationem: nam idem est *regulariter*, quod *per se*. Et idem sentit Maior. in 4. dist. 18. q. 4. insinuat etiam Nauar. in Sum. c. 25. n. 48. Sumitur denique ex multis, quæ congerit, & allegat Felin. in c. 1. de Constit. n. 49. Probatur autē primò prior pars inductione, quia lex diuina, quæ grauior est, non solet obligare in simili euentu. Exemplum commune est de Dauide, qui propter necessitatem manducauit panes propositionis. 1. Reg. 21. quos laicis manducare non licebat, iuxta legem, & tamen factum defendit Christus Matt. 12. Vbi eodem modo excusat discipulos, qui die sabbati spicas colligebant. Et ita exposuit etiam D. Thom. 3 p. q. 40. ar. 4. ad 3. & eodem modo declarat factum Machabæorum pugnantium die sabbati. 2. 2. q. 100. ar. 8. Idem constat in pręcepto diuino de integritate confessionis: nam graue periculum interdum excusat ab illius exequutione quasi materiali (vt sic dicam) In præceptis etiam Ecclesiasticis potest fieri similis inductio: nam præceptum ieiunij non obligat cum detrimento salutis, quod explicatū est in cap. *Consilium*, de obseruatione ieiunij, & idem constat de præcepto audiēdi Missam, recitandi horas, &c. Simili modo propter necessitatem famis licet communicare cum excommunicato procurando subsidium, cap. *Quoniam multos*. 11. q. 3. cap. *Inter*, de Sentent. excomm. eadem autem ratio est in reliquis. Generalis autem ratio conclusionis est, quia talis necessitas ostendit, nō fuisse in legislatore voluntatē obligandi in tali euentu, vel etiam non fuisse potestatē: quacumque autem illarū deficiente, cessat obligatio legis; ergo. Vtraque pręmissa constat ex suprà dictis, præsertim tractando de Epijkia, quia potestas humana non se extendit ad omnia sine mensura, voluntas etiam prudens non vult obligare quantum potest, sed cum moderatione & benignitate. Obligare autem ad quemcumque actum præcepti, non obstante quacumque accidentali necessitate insurgente, esset supra potestatem legislatoris humani, quia talis obligatio communiter non est necessaria ad commune bonum reipublicæ, vt in communi obseruatione talium legum contingit; & quamuis aliquando non sit apertè iniusta obligatio, vel supra potestatem, si sit nimis grauis & dura, censetur esse præter voluntatem legislatoris, quod maximè in diuinis legibus positiuis obseruatur, vt communiter Doctores interpretantur, ergo.

Gabr. *Ocham.* *Maior.* *Nauar.* *Felinus.* *1. Reg 21.* *Matt. 12.* *D Thom.* *Cap. Consilium.* *Cap. Quoniam multos* *Cap. Inter*

7\. Altera verò pars, scilicet, per accidens fieri

Probatur secunda pars conclusionis & notetur. posse, vt etiam in eo casu obligetur homo ad seruandam legem, communis etiam est; talisque necessitas esse censetur, quando violatio legis propter talem metum cederet in contemptum, vel iniuriam religionis, aut graue scandalum pusillorum: tunc enim bonum commune, & religionis præferendum est priuato etiam propriæ vitæ. Item quia tunc transgredi præceptum humanum, esset vel deficere in confessione fidei tempore debito, vel cooperari ad aliquid intrinsecè malum. Exemplum sit, si tyrannus cogat ad comedendam carnem die prohibito in contemptum illius obseruantiæ Ecclesiasticæ: tunc enim consentire illi, esset significare, se idem sentire, & contemnere; imò etiam exterius dissimulare, & non planè resistere, ad minimum esset alijs scandalum dare, & ideò nunquam licet, iuxta illud Augustini lib. de Bono coniug. cap. 16. *Satius est fame mori, quàm idolothytis vesci* (vtique cum scandalo, vel iniuria religionis) 1. Corinth. 10. Et ideò hæc obligatio non solum in Ecclesiasticis legibus locum habet, sed etiam in ciuilibus, quia etiam illæ contemnendæ non sunt, nec magistratus ciuilis, & in earum etiam violatione scandalum cauendum est. Nec satis erit in huiusmodi casu habere interius intentionem non scandalizandi; vel non contemnendi, & exterius agere contra legem ad vitandam mortem. Hoc (inquam) non est satis, quia tenemur exterius non contemnere, nec contemnentibus consentire, vel cooperari, & similiter ad vitandum scandalum maximè necessarium esse solet, actum externum vitare; si autem protestatio aliqua exterior sufficeret ad tollendum scandalum, tunc cessaret illa necessitas, vt notauit Bonau. in 4. dist. 33. dub. 8. circa literam, & latiùs in materia de scandalo tractatur.

August. — *1. Cor. 10.* — *Nota de protestatione.*

8. Dices; ergo in huiusmodi casibus, licèt obligatio talis actus quasi resultet occasione legis positiuæ, nihilominus propriè non oriri ex illa, sed aut ex præcepto affirmatiuo confitendi fidem tempore oportuno, vel ex præcepto negatiuo non præbendi scandalum alijs, vel non contemnendi legem, aut superioris potestatem. Quæ sunt obligationes legis naturalis, pertinentque ad legem charitatis, aut religionis, vel confessionis fidei, vel iustitiæ legalis, non ad particularem legem positiuam. Respondeo, licèt probabile hoc sit, probabilius tamen videri, etiam in illo casu obligare legem humanam. Itaque non negamus, in illis euentibus obligare præcepta illa naturalia, seu aliquod illorum, dicimus tamen obligare ad seruandam ipsam legem positiuam, & ita etiam legem ipsam positiuam obligare. Sicut in occasione necessaria confitendi fidem, obligat fides ad sustinendum martyrium propter fidei confessionem, & nihilominus, tunc etiam obligat fortitudo quasi imperata à fide: ita ergo est in præsenti. Vnde è contrario, si quis in eo casu violet legem positiuam in contemptum religionis, non solum peccat in specie contemptus, sed etiam in specie vitij contrarij illi morali virtuti, ad quam pertinet præceptum, vt in casu Machabæorum, si illi comederent carnes porcinas, non solum contra religionem, sed etiam contra temperantiam peccarent, comedendo cibum vetitum. Et sic de alijs.

9. *Notanda ad iudicandum quando obligetur aliquis* Sed quæret tandem aliquis, quomodo possit certum iudicium ferri ad discernendum tempus, & occasiones, in quibus obligat lex humana non obstante periculo mortis. Respondeo, vix

A posse certam aliquam regulam designari, sed prudenti arbitrio vtendum esse. Duo tamen, ad hoc prudens iudicium ferendum, obseruari possunt. *ad legem sub periculo mortis.* Primum est dupliciter posse homines incidere in hoc periculum, seu in metum mortis. Vno modo ab intrinseco, seu ex naturali, & ordinaria conditione humanæ conditionis fragilis, siue oriatur ex ægritudine intrinseca, siue ex necessitate famis, aut sitis, siue ex tempestate maris, siue ex occasione belli alia de causa occurrentis, siue ex quacumque alia causa etiam extrinseca, quæ directè non intendat transgressionem legis. Alio modo potest hoc malum imminere ab extrinseco, id est, ab homine comminante tale malum, vt extorqueat legis transgressionem, vnde prior dici potest quasi per accidens respectu talis effectus; hic verò posterior quasi per se, moraliter loquendo, & ex parte causæ inferentis talem metum.

Periculum mortis, vel est ab intrinseco, vel ab extrinseco.

B Quando occasio est prioris modi, regulariter lex positiua non obligat cum tali periculo, sic Machabæi processerunt ad bellum die sabbati ratione periculi. 1. Machab. 2. quia periculum erat prioris generis, & intellexerunt, in illo legem sabbati non obligare. *1 Mach. 2.* Quando verò metus infertur posteriori modo, regulariter non excusat, quia cedit in contemptum fidei, vel religionis, & sic Machabæi mortem sustinuerunt, ne legem violarent lib. 2. cap. 7. quia metus ille directè ad hoc inferebatur à tyranno. *2. Mach 7.* Dixi autem in vtraque parte *Regulariter*, quia non est regula adeò generalis, & infallibilis, quin possit aliquando deficere, & ideò semper sunt particulares circumstantiæ considerandæ ad vltimum iudicium ferendum. *Nota.* Præsertim verò in posteriori modo contingere potest, vt licèt directè inferatur metus ad extorquendam C actionem legi contrariam, non tamen id fiat propter legis transgressionem in eius contemptum, vel religionis, sed propter alias causas humanas, voluptatis, aut commodi, vt adnotaui in 5. tomo disp. 6. & tunc talis metus perinde reputatur, ac quilibet alius proueniens ex causis naturalibus, vel extrinsecis, quia non parit contemptum legis, vel aliud simile malum.

10. Secundò obseruandum est, aliud esse obligari ad obseruationem legis humanæ, non obstante mortis periculo, aliud verò posse licitè eam obseruare, eodem periculo non obstante. Plus enim ad priùs requiritur, quàm ad posteriùs; licèt enim ad vtrumque necessaria sit aliqua ratio valde grauis, & iusta, quia non potest homo pro quacumque leui occasione vitam prodigere; nihilominus multò maior causa requiritur, vt ad hoc possit obligari per legem, vel præceptum superioris D humani, quam vt id possit homo sua spontanea voluntate honestè facere, quia non omnia honesta possunt nobis præcipi, quando sunt valde ardua, nisi ex speciali necessitate, sine qua nos possumus illa liberè facere. Sic potest quis in casu necessitatis extremæ famis, vel naufragij licitè cedere suo commodo, & dare panem, vel tabulam amico æquali, ad quod tamen non posset lege humana obligari. Item propter vtilitatem publicam potest aliquis aggredi opus cum magno periculo vitæ, etiamsi non sit tanta necessitas boni communis, in qua posset obligari. Propter hoc ergo ad discernendam occasionem, in qua lex humana obligat cum tali periculo, non tantum ponderandum est, an bonum commune tunc præponderet vitæ propriæ, sed etiam, an tale sit, vt redundet in extre-

mam,

mam, vel grauem necessitatem boni communis, vel è conuerso, an ex transgressione legis, graue damnum commune, quale est contemptus religionis, fidei, aut ipsarum legum, sequatur: in his enim tantum casibus obligat lex humana, & vltra non extenditur.

11. *Satisfit argumentis contrarijs.* Ad fundamentum prioris sententiæ respondetur, dupliciter posse aliquod opus dici supererogationis. Primò, quia lex naturalis vel diuina, illud non præcipit, & hoc modo non est in vniuersum verum, legem humanam non posse præcipere opera supererogationis, vt suprà contra Gersonem ostensum est. Alio modo dicitur opus supererogationis; quod ex suo genere ita est sub consilio, vt de se non possit habere necessariam connexionem cum fine vltimo, vel cum communi bono reipublicæ temporali, vel spirituali, vt est v. g. custodia virginitatis, & in hoc sensu verum est, bonum supererogationis non posse præcipi lege humana. Sic autem negamus, dare vitam pro republica esse opus supererogationis, aliquando enim cadit sub præceptum naturale. Et sic etiam potest interdum præcipi lege humana. Nec refert, quod sit difficile: nam circa hoc versatur virtus in actibus necessarijs, iuxta finem proportionatum, & ad idem extenditur potestas legis humanæ, quando non obstante illa difficultate, obseruantia humanæ legis ad commune bonum necessaria est. Ad confirmationem autem respondetur, in præcepto conseruationis vitæ duo includi, vnum est negatiuum, quod obligat semper, & pro semper, scilicet, non se occidendi, & contra hoc nihil potest præcipere lex humana. Aliud est affirmatiuum, faciendi aliquid ad conseruandam vitam, & ad euitandam mortem, & quoad hoc non obligat pro semper, sed prætermitti sæpe potest, non solum propter obseruantiam legis, sed etiam propter bonum amicitiæ, vel propter alias honestas actiones, seu rationes. Et ita etiam potest lex humana obligare ad prætermittendam vitæ custodiam propter obseruantiam legis ad commune bonum necessariæ.

12. Ad fundamentum Caietani respondetur, illationem fieri à sensu composito ad diuisum; stante enim obligatione legis, repugnat contra illam agere, vt rectè probat illa ratio: non autem hoc dicimus, sed in casu necessitatis cessare obligationem, & ita etiam cessare rationem culpæ in illa materiali transgressione, vel potius in materiali non executione legis. Quod plane confirmat regula iuris, dicens; necessitatem facere licitum, quod aliàs non esset. De qua videri potest Alex. in l. *Si ex toto.* ff. de Legibus. Ad primam confirmationem fatemur, propter bonum commune contemnendam esse vitam propriam, quando necessarium est; negamus tamen esse semper necessarium ad bonum commune materialiter (vt sic dicam) exequi legem. Nam licèt illa propter bonum commune posita sit, satis consequitur finem, si regulariter, ac per se, & extra hos casus extremos obseruetur.

13. Ad secundam confirmationem, & inductionem Caietani, primum exemplum erat de matrimonio contrahendo cum consanguinea, in quo primò supponendum est, quod licèt obligatio legis cesset ex occurrente periculo grauissimi nocumenti, si tamen lex est irritans, non cessat irritatio propter metum, vt infrà dicemus, & omnes auctores supponunt, & constat ex praxi Ecclesiæ. Et ratio reddi potest, quia ad vitandum periculum satis est, exteriorem actum facere, etiam si propter resistentiam legis validus non sit. Quod si fortassè illa occasione incurratur aliud periculum violandi aliquam legem naturalem, aut moriendi, id est valde remotum, & accidentarium, & ideò id non attenditur in facienda absoluta irritatione actus. Accedit, quod si in tali casu cessaret irritatio propter metum, liceret postea, vel etiam necessarium esset in tali actu persistere transacto metu: hoc autem est valde contrarium bono communi, & fini talium legum. De qua re plura dicemus infrà tractando in specie de lege irritante. Hoc ergo supposito respondemus, in casu de matrimonio licitum esse, illud exterius contrahere, quia vel hoc non est prohibitum, vel si est, pro illo casu cessat prohibitio. Nihilominus tamen dicimus, in eo casu, non obstante metu, manere obligationem abstinendi à matrimonij vsu, non propter specialem obligationem legis positiuæ, sed quia cùm non fuerit validum, esset contra naturalem legem illud consummare, quia esset fornicari, quod intrinsecè malum est.

Dices; etiam primum videtur includere aliquid contra legem naturæ, & intrinsecè malum: nam in primis si matrimonium consideretur in ratione contractus, illud est fictum matrimonium, & ita includit malitiam mendacij, saltem officiosi: si verò consideretur in ratione sacramenti, videtur includere malitiam grauis sacrilegij, quia ministrare sacramentum personæ inhabili, vel tentare illud conficere sine requisitis ad valorem eius, sacrilegium est. Respondeo breuiter neutrum esse necessarium, quia talis persona potest vti amphibologia, & non habere intentionem conficiendi sacramentum, sed solum illum materialem actum faciendi ad vitandam mortem, & ita facilè potest à peccato graui excusari, de quo in proprio loco, & videri potest Sanci. lib. 7. de Matrim. disp. 7. Solum in præsenti aduerto, etiam si in illo casu committatur aliqua culpa; nihilominus non incurri excommunicationem latam in Clement. vnic. de consanguinit. & affinit. vt benè notauit Nauar. in Sum. cap. 27. num. 41. quia si aliquid ibi peccatur etiam consummando, est contra legem naturalem, non contra Ecclesiæ præceptum, censura autem lata est contra contumaces in Ecclesiasticam legem. 14. *Obiectio.* *Responsio.* *Sanci.*

Secundum exemplum erat de celebratione sine vestibus sacris, in quo regulariter loquendo concedi potest, quod Caiet. assumit, quia talis actus vix fieri potest sine contemptu rerum sacrarum, nec talis metus solet incuti, nisi propter hunc finem, vel in odium religionis. Si tamen fingamus casum, in quo nec metus fiat propter illum finem, sed propter aliam indiscretam deuotionem, vel existimationem, & quod res fieri possit sine irreuerentia, & scandalo, non erit ille actus culpabilis ex vi solius legis positiuæ, quod sentit Ledesm. suprà, & Medin. 1. 2. q. 96. artic. 4. & insinuat Nauarr. dicto cap. 25. n. 84. dicens, oppositum esse satis durum. De hoc etiam exemplo videri possunt dicta in 3. tom. 3. partis. 15. *An liceat celebrare sine vestibus sacris.* *Ledesm. Medin. Nauarr.*

Tertium exemplum est de communicatione cum excommunicato propter metum, quod integram postulabat disputationem, sed est alterius loci. Breuiter ergo respondeo, negando assumptum: seclusis enim circumstantijs dictis de scandalo, cōtemptu clauium, secluso etiam quòd communicatio non sit in crimine, nec in actu aliàs per se, & intrinsecè malo, non peccat, qui ex metu graui communicat cum excommunicato, 16. *De communicatione cū excommunicato propter metum.*

cato, quæ est magis recepta sententia fundata in principio posito in hac quæstione, quamuis alij sentiant oppositum fundati in dicto capite *Sacris*. Ad quod respondet Soto, loqui de communicatione in crimine criminoso, Syluest. verò ait, loqui de communicatione, quæ cedit in iniuriam clauium, alij de vtraque exponunt; alij limitant textum ex parte metus, ita vt loquatur de metu leui, & grauem comprehendat sub nomine violentiæ. Quæ omnia in se vera sunt, difficile tamen ad textum accommodantur, quia Pontifex simpliciter & absolutè loquitur, & non affertur ratio, cur hoc alio modo limitetur, & ideò alibi dixi, Pontificem non assignare regulam vniuersalem, scilicet, metum in illa materia non excusari à culpa mortali, sed constituere regulam indefinitam, scilicet, non semper metum excusare, ita vt in hoc ponat differentiam inter vim & metum, quod vis semper excusat; metus autem non semper, quando autem excusat, vel, quando non, id non declarat, sed relinquit generali doctrinæ, quæ in alijs expositionibus continetur. Tandem dici possit, Pontificem solum esse loquutum secundum præsumptionem quoad forum externum: sed non ita placet, quia etiam in foro externo admittenda est probatio metus, & excusationis sufficientis. Videantur dicta in 5. tom. de Censur. disp. 6. n. 10. sect. 3. & disp. 15. sect. 2. n. 13.

Cap Sacris exponitur. Sotus. Syluest.

CAPVT XXXI.

Vtrum leges humanæ generaliter, & indifferenter omnes subditos obligent.

1. QVoniam obligatio legis respectum dicit ad eos, qui legibus obligantur, ideò postquam explicuimus ea, quæ ad hanc obligationem absolutè pertinent, necessarium est, hunc respectum declarare, quod fiet eius terminum declaranda, id est, personas, ad quas talis obligatio pertinet. Possunt autem hæ personæ in quatuor ordines seu classes distingui: quidam enim sunt inferiores legislatore, id est, subditi; hic enim tantum modus inferioritatis (vt sic dicam) ad præsentem considerationem refert; alij sunt superiores eodem modo, id est, prælatione seu iurisdictione, alij sunt indifferentes, seu liberi ex natura rei, id est, nec subditi, nec superiores, qui sub ea ratione possunt dici æquales, quibus quarto loco addi potest legislator ipse. Ex quibus omittimus superiores: de illis enim nihil dicere necesse est, cùm sit per se notum, eos non obligari legibus inferiorum, si vt tales spectentur, an vero sub aliqua ratione possint obligari, explicando alia membra dicetur. Igitur de reliquis ordinibus personarum dicendum est, & primò de subditis.

2. In proposita ergo quæstione tres errores notari possunt. Primus hæreticorum dicentium, fideles seu Christianos homines non obligari legibus humanis, quia per Christum liberi facti sunt. Vnde dixit Paul. 1. ad Corinth. 6. *Pretio empti estis, nolite serui fieri hominum*, & Christus ipse Matth. 23. reprehendit seruantes mandata, & traditiones hominum. Sed hic error generaliter refutatus est lib. 1. cap. 18. & specialius in principio huius libri, vbi ostendimus esse in principibus potestatem legislatiuam ciuilem, & hanc perseuerare in Christi Ecclesia, & circa fideles versari. Idemque cum proportione ostendemus in libro sequenti de Ecclesiastica potestate, & ideò hic plura dicere non est necesse. Nam quod Paul. monet, ne efficiamur serui hominum, intelligit, quà homines sunt, id est, ne illis pareamus in ijs, quæ Deo repugnant, nec seruitutem illorum seruituti Dei præferamus. Qui autem subiicitur legi humanæ iusta & legitima potestate latæ, magis Deo seruit, quàm homini, quia & homo non fert legem, nisi vt minister Dei, & Deus ipse præcipit obedire Principibus, & Prælatis, vt idem Paulus alijs locis docuit. Et eodem modo ac sensu, mandata hominum dicuntur per antonomasiam, quæ repugnant mandatis Dei, sicut propria voluntas dicitur, quæ à voluntate Dei vel superioris discordat, & ideò reprehendi solet, quamuis aliàs constet, propria voluntate & libertate vtendum esse ad obediendum Deo. Sic ergo mandatis hominum obediendum est, quando sunt consentanea diuinæ voluntati.

1. ad Cor. 6. Matth. 23.

3. Secundus error est hæreticorum huius temporis dicentium, saltem iustos non obligari legibus humanis, qui vtuntur eisdem fundamentis, propter quæ idem asserunt de omni lege, istis verò satis responsum est in dicto cap. 18. libr. 1. & ideò in hoc nihil hic addere necesse est. Videri deinde potest Augustin. in Epistol. ad Roman. cap. 27. ad finem, qui latè hunc errorem iam olim confutauit. Tertius error fuit, non quoscunque iustos, sed eximiè perfectos exemptos esse ab obligatione legis humanæ, quod senserunt Begardi & Beghini, vt colligitur ex Clement. *Ad nostram*, de Hæret. Fundabantur autem, quia putabant, iustos perfectos in hac vita peruenire ad statum beatificum, in quo non obligantur beati legibus humanis. Sed hoc fundamentum planè est hæreticum, neque est hoc loco tractandum, habet enim proprium in 1. p. q. 12. & 1. 2. q. 3. & 4. & ideò contra hunc etiam errorem sufficere possunt superius dicta in allegato cap. 16. & de potestate ferendi leges humanas; & definitio Concilij Trident. sess. 6. cap. 11. & can. 19. & 20. & videri potest Soto lib. 3. de Nat. & grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in Concil. Trident. cap. 6. & 7.

2. Error saltem iustos nō obligari legibus humanis

Begardi & Beghini Clem. ad nostram de Hæret.

Trident. Sotus. Vega.

4. Dicendum ergo est, omnem hominem viatorem & superiorem habentem, posse illius legibus obligari, ac subinde leges humanas obligare omnes subditos, ad quos loquuntur. Quæ assertio sumitur ex D. Thoma 1. 2. q. 96. art. 5. & 2. 2. q. 104. art. 1. & rectè declarata omninò certa est, & de fide. Probaturque sufficienter ex verbis Pauli Roman. 3. *Scimus quoniam quæcunque lex loquitur, ijs, qui in lege sunt, loquitur.* Illos ergo etiam obligat, quia loquitur imperando, & imperium obligat subditos, vt suprà ostensum est, & conuincit etiam illud Pauli Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Cum similibus testimonijs suprà citatis. Ratio autem generalis est, quia ratio naturalis docet seruandas esse leges iustas ab hominibus latas, & Deus etiam in Scriptura sæpè hoc præcipit; ergo maximè à subditis: nam illi sunt, qui suis superioribus obediētiam debent; ab hac autem generali regula, nulla exceptio nobis data est, vel de fidelibus, vel de iustis, seu de perfectis, siue de cuiuscunque alterius conditionis hominibus: neque enim per scripturam, vel per traditionem, vel per aliquam probabilem rationem de tali exceptione constat: ergo nec secundum fidem, nec secundum rationem admitti potest; ergo omnes subditi obligatione legis humanæ tenentur.

Leges humanæ obligare omnes subditos, ad quos loquuntur. D. Thom. Roman. 3. Roman. 13.

5. Notanda verò est particula, *ad quos loquuntur*,

ex qua pendet intelligentia conclusionis: non enim singulæ leges humanæ vniuersos homines obligant, nec singuli homines omnibus his legibus onerantur, sed vnusquisque obligatur legibus ad se pertinentibus: nullus verò est, qui ad aliquas leges humanas seruandas non teneatur, si in terris recognoscit superiorem. Et ita omnes quidem subiiciuntur humanis legibus, non tamen absolutè & indifferenter, sed respectiuè. Explicandum verò superest, quomodo hic respectus seu distributio huius obligationis facienda sit, ad quod explicandum duæ aliæ regulæ generales addendæ sunt.

6. *Quæuis lex human. ligat omnes partes communitatis pro qua lex fertur, si cætera concurrant.*

Dico ergo secundò. Vnaquæque lex humana obligat omnes personas, quæ sunt partes illius communitatis, pro qua lex fertur, si cætera concurrant. Hanc vltimam particulam addo, quia supponendæ sunt in lege omnes aliæ conditiones ad obligationem legis requisitæ, quæ in superioribus tractatæ sunt: nam hic solum agimus de conditione necessaria ex parte personæ, quæ obliganda est per legem. Deinde etiam supponimus, verba & rationem legis, quantum est de se habere locum in tali persona: nam si lex ipsa determinatè feratur ad certa membra Reipublicæ, non obligabit reliqua, quia tunc non fertur ad totam communitatem, seu ad partem eius, quatenus sub alia ratione minorem quandam commutationem constituit, & ita seruata proportione ad illam, etiam poterit regula posita applicari. Sic ergo explicata assertio, communis, & certa est, sumiturque ex Paulo priori loco allegato. Ratione declaratur, quia lex, vt in superioribus vidimus, per se primò fertur in communitatem, & inde descendit eius obligatio ad singulos: ergo per se, & quantum est ex vi legis descendit ad omnes, qui sunt partes communitatis, quia nec potest esse alia ratio huius obligationis, neque est diuersa, aut maior in his, quam in illis membris, quando materia vniformis est. Confirmatur, quia lex habet potestatem obligandi subditos, vt dictum est, sed membra communitatis sunt subiecta toti communitati, cuius virtute & potestate lex fertur; ergo lex obligat membra omnia communitatis.

Probatur conclusio.

7. *Quænam sint membra communitatis quoad præsens.*

Quæret verò aliquis, quænam sint censenda membra communitatis, quantum ad præsens spectat. Respondetur, in generali loquendo, sicut in naturali corpore actualia membra constituuntur per vnionem proportionatam tali corpori, qua mediante subiiciuntur motioni totius corporis, ita in corpore politico membra constitui per moralem coniunctionem, quæ non est eiusdem rationis in omnibus communitatibus, sed cum proportione sumenda est. Nam in ciuili Republica, postquam semel constituta est, ordinariè constitui solent membra per naturalem originem l. 1. ff. Ad municip. & l. *Ciues*, de Incolis, lib. 10. in Ecclesia verò vniuersali constituuntur membra per spiritualem originem, nempe baptismum, in particulari verò per mutationem vel acquisitionem domicilij, argumento cap. 3. de Tempor. ardin. in 6. & sumitur ex l. 1. C. de Incol. In alijs verò specialibus communitatibus, solent constitui membra per specialem receptionem, seu acceptationem in collegam, & per aliquam promissionem vel iuramentum, vt constat in vniuersitatibus, collegijs, capitulis, religionibus, & similibus: hæc autem intelligenda sunt de vnione & subiectione, quasi permanente; nam transeunter (vt sic dicam) possunt dari alij modi contrahendi subiectionem, vt inferiùs explicabitur.

L. 1. ff. ad municip. L. Ciues. C. 3. de Tempor. ardin.

8. *Legem non extendi ad eos, qui omnino sunt extra communitatem, cui lex imponitur.*

Tertiò dicendum est, obligationem legis per se non extendi ad eos, qui omnino sunt extra communitatem, cui lex imponitur. Est etiam communis ex D. Thoma suprà, & Commentatoribus, & Summistis omnibus verb. *Lex*, & pluribus alijs, quos referemus cap. sequenti. Et eam confirmant verba Pauli 1. ad Corint. 5. *De his, qui foris sunt, nihil ad nos*: quæ ratio in omnibus communitatibus cum proportione procedit, & ita potest conclusio inductione confirmari: nam ob hanc causam, nec leges Hispaniæ obligant Gallos, neque è conuerso, & statuta vnius communitatis non obligant religiosos alterius, neque è conuerso, & sic de alijs. Ratio denique est, quia nulla potentia extra suam spheram operatur: potestas autem vniuscuiusque communitatis habet pro sphera adæquata ipsam communitatem; ergo. Minor patet in potestate ciuili, quia ciuilis potestas manat à communitate, & sic non potest vltra illam extendi; Vbi verò potestas manat à superiori principio, datur cum proportione respectu illius communitatis, cuius caput vel Princeps aliquis constituitur, sicut de potestate Ecclesiastica infrà dicetur. Et confirmatur, quia lex, vt dixi, est actus superioris; nullus autem legislator est superior, nisi illius communitatis, cui præpositus est: extra illam igitur non potest obligare. Et facit illud cap. 2. de Constit. in 6. *Extra territorium ius dicenti impunè non paretur.* Obiectio autem, qui hic fieri posset ab excommunicatione ad legem (quia excommunicatio obligat non subditos ad non communicandum cum excommunicato à suo superiore) facilè soluitur negando similitudinem, quia excommunicatio id operatur in vi iuris communis, potiùs quàm ex vi iurisdictionis priuati Episcopi, aut superioris, vt latiùs dixi in 5. tom de Censur. disput. 15. sect. 1.

D. Thom Summistæ. 1. Corinth 5. Probatur ratione. C. 2. de Constitut. in 6.

CAPVT XXXII.

Vtrum leges propriæ alicuius regni vel territorij, obligent homines illius territorij, quando extra illud versantur.

QVatuor modis potest aliqua persona comparari ad territorium seu diœcesim. Primo, quia ibi est incola, & ibi etiam actu existit, & habitat. Secundò per contrarium extremum, quia neutrum habet in tali territorio. Tertiò, quia cùm sit incola illius territorij, & in eo habeat domicilium, in alieno actu versatur. Quartò, quod in territorio habeat præsentiam, non tamen domicilium, aut originem. De primo & secundo nulla est disputatio: nam in primo maximè locum habent dicta in capite præcedenti, quia ibi concurrunt omnia necessaria ad actualem subiectionem, & consequenter ad obligationem legis: in secundo verò clarum est, non posse obligare legem, quia nullus est titulus subiectionis: In tertio autem & quarto puncto occurrunt duæ difficultates tractandæ. 1.

2. *Ratio dubitandi.*

Prima difficultas est in titulo proposita. Ratio autem dubitandi est, quia quamuis subditus actu versetur, seu peregrinetur extra territorium, semper manet subditus, dum non mutat domicilium. Sed dictum est, legem obligare omnes subditos, & omnes partes communitatis; ergo etiam obligat in illo casu. Confirmatur

primò sumpto argumento à contrario: nam incola alterius regni dum in hoc versatur, non cogitur seruare præcepta huius regni, vt in legibus canonicis videtur expressè definiri in cap. *A nobis*, 1. de Sentent. excommunic. ergo obligandus est seruare præcepta sui territorij, alioqui propter solam absentiam maneret liber ab onere vtrarumque legum, quod videtur absurdum. Confirmatur secundò: nam si Episcopus huius diœcesis faciat statutum, vt omnes sui subditi habentes beneficium in suo Episcopatu, resideant tali tempore sub tali pœna, vel censura, obligat illos, vbicunque existant, ita vt si præscripto tempore non veniant, incurrant pœnam vel censuram, per se loquendo, & seclusa ignorantia, & impotentia; ergo statutum prouinciale obligat diœcesanos, etiam alibi peregrinantes; ergo idem est de quacumque lege simili.

Cap. A nobis.

3. *Conclusio negatiua, eaq; communis.*

B Nihilominus dicendum est, legem non obligare extra terminū territorij illius superioris vel Principis, à quo fertur, & ideò incolas illius territorij, per se loquendo, nihil peccare, etiam si contra illam agant, dum extra territorium existunt. Hæc est communis sententia Doctorum in cap. 2. de Constitut. in 6. & in dicto cap. *A nobis*, 1. de Sentent. excom. Sylu. verb. *Excommunicatio*, 2. n. 7. vbi Ang. & alij Summistæ verb. *Lex*, Couar. in cap. *Alma mater*, 1. p. §. 10. n. 3. sumiturque ex dicto cap. 2. vbi dicitur, nō incurrere sententiam latam per statutum Episcopi, qui extra territorium existens illud non seruat. Respondere autem quispiam potest, ibi non esse sermonem de obligatione præcepti, sed de censura, & in ea diuersam esse rationem, quia impositio censuræ non pertinet ad vim directiuam, sed ad coactiuam legem, & ideò non extenditur extra territorium, quia superior, vel iudex non potest extra territorium punire, licèt possit præcipere, & obligare. Et hunc sensum videtur ibi indicare Pontifex in ratione, quam subdit; *quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè.* Nam ius dicere idem est, quod sententiam ferre. Nihilominus mens Pontificis sine dubio fuit, declarare, tale statutum non violari à subdito in illo casu, & ob eam causam non incurrere censuram, ergo etiam quoad vim directiuam non obligat in eo casu. Item qui in eo casu non seruat statutum, non est contumax contra obedientiam Ecclesiæ; ergo signum non est obligari per statutum, etiam quoad vim directiuam. Antecedens patet, quia si tunc subditus esset contumax, posset etiam excommunicari, & consequenter incurrere censuram legis: nam excommunicatio, iuxta veriorem sententiam, ferri potest in absentem, etiam si in alieno territorio versetur, dūmodo sufficiens causa censuræ supponatur: contumacia autem est sufficiens causa, iuxta illud: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus*, Matth. 18. ergo sicut censura non ligat absentem, ita nec præceptum. Vnde apertè fit, quod licèt tale statutum simpliciter latum esset sine censura, vel pœna in vi cuiusdam legis directiuæ obligantis in conscientia, non obligaret absentes, tum quia eius obligatio in conscientia non magis extenditur ratione censuræ: nam potius censura supponit iurisdictionem & potestatem ad obligandum, & quando additur censura, ratione illius non extenuatur seu coarctatur iurisdictio. Atque ita ex illo textu optimum sumitur argumentum de quacumque lege prodeunte à potestate limitata ad definitum territorium, siue

Cap. 2. de Constit n. 6. Cap. A nobis. Angel. Couarr.

A illa canonica sit, siue ciuilis, seruata proportione.

Ratio autem assertionis non eadem redditur ab omnibus. Quidam enim eam referunt ad intentionem legislatoris, quia tantum intendit obligare subditos in suo territorio, vnde consequenter aiunt, assertionem positam solum procedere, quando lex solum loquitur generalibus verbis: nam per ea non explicatur alia, seu maior intentio statuentis. Quapropter si expressis verbis legislator declaret se velle obligare subditos, vbicunque sint, tunc aiunt, legem obligare illos etiam extra territorium, & ita limitant dictum cap. 2. Pro qua opinione communiter citatur Barthol. in leg. 1. C. de Sum. Trinit. n. 44. & sequentibus. Hanc verò rationem vt ex Barthol. sumptam reprehendunt Panormit. in dicto cap. *A nobis*, Nauarr. cap. 27. n. 272 Syluest. Couar. suprà, & omnes. Et conuincitur planè ex dicto cap. 2. vbi Pontifex rationem suæ assertionis reddit, *quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè.* Quæ verba non significant tantum defectum voluntatis, sed etiam potestatis, vt per se constat, & ex l. vlt. ff. de Iurisdict. omni, iudic à qua desumpta sunt, vbi etiam communiter interpretes in hoc conueniunt. Ratio ergo propria assertionis est, quia iurisdictio vnius cuiuscunque ciuitatis, vel particularis Principis non extenditur quoad leges ferendas extra ciuitatem seu territorium, vt latius explicaui in tom. 5. de Censuris, disp. 5. sect. 4. vbi de hoc puncto alia, quæ ad censuras magis pertinent, tractaui. Neque ista ratio est aliena à mente Bartholi: nam illam attigit illo numero 44. Eamque colligit ex l. *Omnes populi*, ff. de Iustit. & iur. vbi lex dicitur ius proprium ciuitatis. Sicut ergo in philosophia dicere solemus, extra sphæram actiuitatis non sequi actionem; nimirum ex defectu potestatis, non voluntatis: ita iurisdictionis actiuitas in ferenda lege limitatur ad territorium, & ideò lex extra illum non obligat. Vnde apertè concluditur, etiam si legislator maximè velit, & suis verbis expresse id explicet, non posse obligare subditum extra territorium existentem. 4.

Barthol. Panorm. Nauar. Syluest. Couarr.

C

Hoc autem intelligendum est de propria obligatione legis directiua, & in conscientia: hic est enim proprius & immediatus effectus legis. At verò si sermo sit de coactione per pœnam, est opinio Iuristarum, posse Principem punire subditum, qui deliquit extra territorium pœna imposita per legem suam, & latam pro suo territorio, quando pœna non est ipso iure imposita, sed imponenda, & delictum extra territorium commissum, intra illud postea punitur. Ita docet Abb. in cap. 1. de Raptorib. num. 8. & reuera hoc solum intendit Barthol. in loco citato, si attentè legatur. Et ratio est, quia tunc pœna non imponitur extra territorium, sed intra illud, quia supponitur per hominem imponenda, & iudices non puniant, nec inferunt vim forensibus extra territorium existentibus, sed quando ad illud redeunt, & ita hoc non repugnat dicto cap. 2. tum, quia loquitur de statuto ferente sententiam censuræ, per quam sententiam censura ipso iure fertur, tum etiam quia tale statutum necessariò supponit, & requirit propriam vim obligandi in conscientia, vt possit transgressorem reddere contumacem & capacem censuræ. Et ob eandem causam non obstat prædictæ limitationi ratio illius capit. 2. quia per talem legem designantem pœnam ferendam, etiam pro delicto extra territorium commisso, & per

5. *Quando possit Princeps punire extra territorium subditum delinquentem.*

D

exequutionem eius, non dicitur ius extra territorium.

6\. Et hinc etiam constat ratio differentiæ inter legem ferentem pœnam ipso facto, aut solum statuentem ferendam, quia prior lex debet extendere suam efficaciam quoad obligationem & exequutionem extra territorium, quia per seipsam exequitur pœnam, quod non potest aliter facere, nisi obligando delinquentem, vt in se pœnam exequatur quod facere non potest, vt probatum est, quia si non potest obligare ad actum, vel prohibere illum, multò minùs poterit obligare ad exequutionem pœnæ. At verò lex, quæ imponit pœnam ferendam per iudicem, per se magis obligat iudicem, vt secundum ipsam iudicet, quàm reum: iudex autem intra territorium existit. Dices, etiam subditus obligatur in conscientia ad sustinendam talem pœnam. Respondeo subditum delinquentem propriè non obligari per illam legem, nisi post sententiam, quando iam in territorio esse supponitur. Vnde rectè adnotat Panormitan. necessarium esse, vt delictum illud, quod per talem legem punitur, non sit tantum malum quia illa lege prohibitum, sed vt supponatur per se malum, aut aliàs sufficienter prohibitum, quia lex illa non poterat prohibere illud opus extra territorium, vt probatum est, ergo nec potest pro illo pœnam designare, nisi aliàs opus supponatur malum, vel sufficienter prohibitum.

7\. *Respondetur argumentis aduersantibus.*

Ad rationem dubitandi in principio positam respondetur ex dictis, subditum extra territorium existentem, licèt non amittat subiectionem in habitu, vt sic dicam, seu radicalem, amittere tamen actualem, seu eius vsum in ordine ad leges territorij, quia constituitur extra terminos earum. In confirmatione autem prima petitur difficultas de intelligentia illius cap. *A nobis*, quæ ad punctum sequens magis pertinet, & ideò breuiter dico, ibi non esse sermonem de statuto vel lege, sed de sententia generali, seu præcepto personali, ac temporali: quæ autem differentia hinc nascatur, & quæ sit ratio eius, dicam statim.

Cap. A nobis exponitur.

8\. Propter secundam confirmationem addunt Doctores limitationes aliquas assertioni positæ, vt videre licet in Syluest. suprà, & Angelo verb. *Excommunicatio*, 1. n. 10. quia ad hoc principium illas reducunt, vt extra territorium non ligetur quis, quando & persona operans, & res, circa quam operatur, & actio ipsa omnino sunt extra territorium. Vnde si persona sit extra, res autem, circa quam peccatur sit intra, poterit obligatio legis habere locum. Couarr. autem alijs verbis limitationem explicat, licèt fortasse in idem redeat, scilicet, legem non obligare extra territorium, nisi materia eius respiciat bonum ipsiusmet territorij, scilicet, vt vitetur iniuria, aut nocumentum eius, vel aliquid simile. Quam doctrinam veram censeo, & eam latiùs explicui in dicto loco de Censur. & ex ibi dictis colligo, per eam in rigore non limitari assertionem, quia delicta contraria tali legi, non extra, sed intra territorium fieri censenda sunt. Nam si præceptum, v. g. sit affirmatiuum, mandans aliquid fieri in territorio, omissio eius ibi censetur consummari, vbi actus præceptus fieri debuisset, quia ibi videtur quis delinquere, vbi non facit, quod debet, sicut è contrario ibi peccari, vbi facit, quod non debet iuxta legem; *Qui non facit*, ff. de Regul. iur. Si autem præceptum sit negatiuum, & commissio contra illud, cedat iniuriam territorij, ibi planè consummatur delictum, vt si quis corpore existens extra terminum territorij, vel Regni emissa sagitta occidat hominem intra territorium existentem, planè censetur peccare in territorio, ideóque contra legem ageret, & sic censuram, si in eo lata esset incurreret, vt in citato loco dixi. Ita ergo contingit in casu illius confirmationis, cui per hoc est sufficienter responsum.

Syluest. Angel. Couar.

9\. Dubitatio verò aliquis, an idem dicendum sit de locis exemptis, quando aliàs intra territorium continentur. Sed hoc dubium, & frequentius locum habet in legibus canonicis, quàm in ciuilibus, & illud sufficienter tractaui in dicto loco de Censuris. Et ideò breuiter dico, idèm cum proportione dicendum esse de huiusmodi loco, quæ est communis resolutio, vt ibi dixi. Quam tenent etiam Paludan. 4. distinction 18. quæstion. 2. in 2. part. illius artic. 2. & ibi Gabriel quæstion. 2. artic. 2. conclus. 6. Anton. 3. part. tit. 24. cap. 75. §. 1. & Sum. Rosel. verb. *Excommunicatio*, 7. §. 3. Armil. n. 30. Canonistæ in cap. *Cum Episcopus*, de Offic. ordin. in 6. & in Clement. *Archiepiscopo*, de Priuil. & ex illis iuribus hoc cōprobari potest, quatenus ex ēīs colligitur, Prælatum non posse exercere iurisdictionem suam in loco exempto, quod in omni superiore procedit. Inde ergo colligimus, locum exemptum quoad iurisdictionem esse extra territorium, quia exceptis casibus à iure expressis, non potest ordinarius superior territorij iurisdictionis actus ibi exercere: obligare autem per statutum vel legem in loco exempto, est iurisdictionem ibi exercere, vt constat ex dicto cap. 2. de Constit. in 6. ergo est eadem ratio de illo loco, & ad illum optimè applicatur illud principium, *extra territorium ius dicenti nō paretur impunè.*

Idem cum proportione dicendum de locis exēptis, quando aliàs intra territorium continentur.

Palud. Gabr. Anton. Rosel.

CAPVT XXXIII.

Vtrum leges propriæ alicuius territorij obligent aduenas dum ibi existunt.

1\. QVæstionem hanc tractaui latè tom. 1. de Relig. tract. 2. lib. 2. de Festis, c. 14. occasione præcepti seruandi festa, & ideò in præsenti absque repetitione perstringam breuiter quæ ibi tradidi, & nonnulla addam huic loco magis accommodatam. Tria ergo in lege distingui possunt, vis obligandi in conscientia, quam directiuam voco, & vis coactiua, per quam fit, vt aliquis puniri possit secundum legem, & vis ponendi formā in contractibus, & alijs actibus forēsibus, per quam interdū fit, vt actus aliter factus validus non sit, & quoad hæc tria explicāda est proposita quæstio, quia proprias habet difficultates.

Tria in lege distinguēda.

2\. Circa primum punctum variæ sunt sententiæ, quas citato loco retuli. Prima est absolutè negans, aliquem obligari legibus loci, nisi in eo habeat fixum & perfectum domicilium. Pro qua ibi allegaui Palud. Medin. Archid. Hostiens. & alios, sed illam tanquam improbabilem refutaui. Secunda dicit leges loci obligare exteros ita ibi permanentes, vt saltem quasi domicilium contrahant; non verò alios breui tempore ibi existentes, vel illac transeuntes. Pro qua Felin. Anton. & alios adduxi. Vtriusque autem sententiæ idem ferè est fundamentum, scilicet, quia peregrini non sunt subditi: nam subiectio quoad morum directionem & obligationem non acquiritur, nisi per domicilium, vel saltem per

Sententiæ negatiuæ fundamenta.

Palud. Medin. Archid. Hostiens. 2 sententia. Felinus. Anton.

quasi

Probatur exemplis. quasi domicilium. Præter hanc rationem afferunt exempla de infidelibus, qui non obligantur legibus Christianorum, licèt inter illos viuant, & de religiosis respectu secularium, & de nouitijs respectu professorum. Sed hæc omitto, quia non sunt ad rem, cùm hæc exempla non solum in transeuntibus, sed etiam in habentibus ibi domicilium locum habeant, & in sequenti libro capite vltimo de his dicemus. Confirmatur ab incommodis, quia aliàs tenerentur infideles, dum transeunt per prouincias fidelium, seruare leges seu ritus eorum, abstinendo à carnibus diebus prohibitis, &c. quod est absurdum. Item obligarentur monachi hic habitantes seruare ieiunia synodalia, quod esset graue onus, cùm ipsi habeant plura alia ieiunia propria, ad quæ non obligantur laici propter ipsorum regularium statuta. Item sequitur, teneri religiosum vnius prouinciæ ad seruanda ieiunia festiuitates, & similia statuta propria alterius prouinciæ, quando est hospes in illa, etiam si non sint communia toti religioni. Et similiter nouitius teneretur seruare leges religionis, quamdiu ibi moratur, quæ admittenda non sunt.

3. *Legem territorij obligare aduenas quã diu ibi commorantur in conscientia, & eo modo quo obligant incolas. Innocen. Hostiens. Panormit. Gemin. Syluest. August.*

Nihilominus dicendum est, legem territorij obligare aduenas & hospites, quamdiu ibi commorantur, in conscientia, & eo modo, quo obligat incolas. Hæc est communis sententia interpretum in l. *Cunctos populos*, C. de Summa Trinitate, & in capite, *A nobis*, 1. de Sentent. excommunicat. præsertim Innocen. Hostiens. & Panormitan. & in capite secundo, de Constitution. in 6. vbi latè Gemin. & Syluest. verb. *Excommunicatio*, 2. n. 4. & plures alios in citato loco allegaui. Eamque Augustini auctoritate, & Ecclesiæ consuetudine, varijsque rationibus comprobaui. Propria verò ratio est, quia lex generaliter fertur pro tali territorio, vt supponimus; ergo obligat omnes actu ibi degentes pro tempore, quo ibi commorantur. Probatur consequentia, primò ex parte causæ finalis, quia ad bonam gubernationem prouinciæ, loci, seu territorij, est moraliter necessarium, vt leges pro illo latæ hanc vim habeant, quia ad pacem & bonos mores loci necesse est, vt aduenæ conformentur moribus populi, quamdiu ibi versantur, vt sæpè in iure insinuatur, cap. *Illud*, distin. 12. c. *Quæ contra*, distin. 8. c. *In nona*, 16. quæst. 7. & experientia id satis docet, quia si aliter fiat, sequuntur dissidia & scandala. Cùm ergo leges ferantur propter commune bonum & pacem, ac bonos mores, loci præcipuè intendant, necesse est, vt hanc vim habeant. Secundò, idem probatur ex parte causæ efficientis, seu potestatis legislatoris, quia vnusquisque gubernator reipublicæ habet potestatem necessariam ad conseruationem suæ reipublicæ, & ad eius bonos mores tuendos; ergo habet potestatem ad ferendas leges, quas omnes ibi morantes seruare tenentur. Hac enim ratione habet potestatem puniendi aduenas ibi delinquentes; ergo earum ratione habet potestatem obligandi per suam legem omnes ibi operantes, quatenus ad bonum suæ Reipublicæ necessarium est.

Ad pacem & bonos mores loci, necessarium est aduenas cum ibi versantur conformari moribus populi, ne sequantur scandala.

4. *Probatur ex parte aduenarum.*

Tertiò, idem patet ex parte personarum aduenarum, quia non deest in illis sufficiens titulus subiectionis, ratione cuius obligari possint legibus territorij: hæc autem subiectio tantum desideratur; ergo. Maior patet, tum quia potestas in vno, & subiectio in alio sunt correlatiua; ostensum est autem, in Principe esse potestatem; ergo illi respondet subiectio ex parte alterius extremi: tùm etiam, quia sicut illa obligatio est quasi transiens, & secundum quid, ita ad illam sufficit quasi transitoria subiectio, ad quam satis est actualis commoratio & præsentia, licèt diuturna futura non sit. Nam sicut is, qui transfert domicilium in aliquem locum, eo ipso vult obligari legibus loci permanenter, vel ex consequenti obligatur, etiam si nolit; ita qui alicubi vult ad breue tempus morari, eo ipso vult, aut velle debet, subdi pro tunc regimini illius loci quoad ea, quæ ad generales mores & leges spectant. Quod confirmatur à contrario: nam incola discedens à territorio ad breue tempus, statim pro eodem desinit obligari legibus territorij, iuxta dicta capite præcedenti, & consequenter pro tunc fit non subditus in actu; ergo idem erit è contrario: nam est eadem ratio, & æquitas postulat, vt in vtroque paritas seu proportio seruetur.

Fundamentum contrariæ sententiæ ex dictis solutum est: iam enim ostensum est, quomodo hîc nec iurisdictio nec subiectio desit, & in citato loco de Censur. sigillatim ostendimus, ad hanc obligationem sufficere in primis quasi domicilium, deinde satis esse breuem moram aliquorũ dierum, & hanc extendendam esse cum proportione ad viatores, qui ad breue tempus in hospitio commorãtur, & quæ ibi diximus de lege seruandi festa, possunt facilè ad omnes leges etiã ciuiles applicari, de quibus ibi etiam multa obiter tetigimus. Addo etiam obiter, eandem doctrinã applicandam esse ad religiosos peregrinos, seu hospites in alijs prouincijs vel domibus, quoad peculiaria statuta earũ. Quod ideò aduerto, quia aliqui excipiunt religiosos peregrinantes ab hac obligatione, quia non habent territorium proprium, eò quòd per totam Ecclesiam potest diffundi religio. Sed hoc non obstat, quia nihilominus possunt religiosi habere sua domicilia propria, argumento c. 1. de Priuileg. in 6. Et quoad hoc possunt peculiaria monasteria & prouinciæ habere proprias obseruantias, & ad has dicimus obligari aduenas, quamdiu ibi sunt, seruata proportione, quia est eadẽ ratio, nisi ipsamet consuetudo religiosa aliquam exemptionẽ illis tribuat.

5. Satisfit fundamento contrario.

Hæc doctrina ad religiosos quomodo applicanda.

Tandem ex dictis constat, non rectè aliquos dixisse, teneri aduenas ad has leges seruandas solum propter vitandum scandalum. Hoc enim verum non est, aliàs cessante scandalo, ac per se, & in occulto non obligarentur his legibus. Dicendum ergo est, licèt interueniente actuali scandalo crescat accidentariè obligatio, non tamen esse scandalum proprium fundamentum obligationis, sed ad summum esse occasionem seu motiuum, quod legislatorem mouet ad ferẽdam legem, cuius obligatio non cessat, etiam si in particulari cesset motiuum. Sicut prohibentur arma tali loco vel tempore, vt vitentur rixæ, & prohibentur fœminæ hoc vel illo modo ornari vt non præbeant scandalum: & nihilominus postquam leges positæ sunt obligatio non est tantum scandali sed per se ratione talium legum. Sic ergo est in præsenti, necessitas enim vitandi scandala, & conseruandi bonos mores reipublicæ mouet ad ferendas leges pro omnibus, qui in tali loco versantur; & ideò postquam lex est constituta, tenetur aduena illi conformari, non solùm ratione scandali vitandi, sed etiam propter ipsam legem & sufficientem subiectionem, vt explicatum est.

6. Non ob scandalum tantũ teneri aduenas ad loci leges, sed etiã propter ipsas leges & sufficientem subiectionem.

Sed quæres, an possit ferri lex pro aliqua

Dubium. *Innocen.*

ciuitate aut territorio, quæ solos aduenas in illo existentes obliget. Nam Innoc. in dicto cap. *A nobis*, dicit talem legem non posse obligare peregrinos, sed solum quando generalis est, & per se obligat incolas, & quasi concomitanter peregrinos. Et fortè motus est, quia tunc habet locum ratio vniformitatis, & accessorii, quod sequitur principale: hæc autem ratio non habet locum, quando lex loquitur ad solos peregrinos, qui per se, ac directè non sunt subditi talis reipublicæ, vel Principis. Nihilominus contrarium censeo verum, quod tenet Hostiens. ibi, cui magis adhæret Panormitan. & sequitur Syluest. Ratio autem est eadem cum proportione applicata: nam ad bonum ciuitatis vel reipublicæ spectat ordinare, quomodo peregrini se ibi gerere debeant, & statuere quæ ad hunc finem necessaria fuerint, alioqui non fuisset sufficienter prouisum reipublicæ, nec talis potestas esse potest in alio, quam in ipsa, vel eius gubernatore, quia illi prouidentia & cura illius loci commissa est. Sicut ergo peregrini habent peculiarem modum viuendi, seu existendi in tali loco, ita in multis postulare possunt peculiaria statuta, ergo possunt per illa obligari, quia quoad hoc efficiuntur subditi per solam illam moram, vt declaratum est. Supponimus autem, debere leges esse iustas & accommodatas non solum loco, sed etiam ipsis peregrinis, proportionem inter eos seruando: sic enim nihil deest in illis legibus ad peregrinos obligandos.

Respon. vera. *Hostiens.* *Panormit.* *Syluest.* *Posse ferri legem pro aliquo territorio, quæ solos aduenas in illo existentes obliget, cum hoc ad bonũ commune spectare possit.*

8. Circa secundum punctum de vi coactiua, an etiam secundum illam lex obligat aduenas, seu peregrinos, specialis ratio dubitandi sumitur ex cap. *A nobis*, 1. de Sent. excommun. vbi proposita quæstione, an Episcopus ferens in sua diœcesi generalem sententiam, *Si quis furatus fuerit, excommunicatus sit*, obliget forenses. Respondet Pontifex tantum obligare subditos, cuius rei ratio alia esse non potest, nisi quia talis Episcopus non habet potestatem coactiuam in forenses, sed tantum in subditos. Respondet Gloss. ibi, etiam aduenas comprehendi illa excommunicatione, non quatenus tales sunt, sed quatenus sunt subditi ratione delicti, & ita putat esse textum intelligendum de subditis quocumque titulo Sed re vera euertit responsionem Pontificis, & friuolam, ac ridiculam illam reddit. Nam hoc ipsum est, quod quærebatur, an illi forenses fiant subditi ratione delicti, non ergo loquitur hoc sensu de subditis, sed prout incolæ simpliciter subditi appellantur. Præterea inuoluitur in illa responsione quædam repugnantia: nam in pœna excommunicationis non potest proxima ratio subiectionis esse delictum in tali loco commissum, sed necessariò supponi debet obligatio parendi Prælato illius loci, quia ad excommunicationem necessaria est contumacia respectu Ecclesiæ, & non sufficit delictum contra legem naturalem, vt sic (quod suppono ex propria materia) ergo ante delictum supponi debet subiectio, ex qua oriatur obligatio parendi præcepto prohibenti aliquid sub pœna excommunicationis; ergo cùm in illo textu sit sermo de hac censura, non possunt aduenæ ratione delicti comprehendi sub nomine subditorum, sed subditi vocantur, quia per se ante talem legem vel delictum huiusmodi erant. Atque ita intellexerunt textum illum Panormitan. & alij, qui consequenter fatentur aduenas non comprehendi sub illa censura per sententiam generalem lata.

De vi coactiua. *Ratio dubitandi.* Cap. *A nobis.* *Reiicitur Glossa.* *Panormit.*

A Nihilominus dicendum est, legem pro territorio latam comprehendere peregrinos ibi morantes, etiam quoad vim coactiuam, id est, puniri ibi posse propter transgressionem talis legis, vel per iudicem, vel per ipsam legem, si pœnam ferat ipso facto. Ita sentiunt auctores suprà allegati, & interpretes in eodem cap. *A nobis*. Et ratio est manifesta, quia idem titulus subiectionis seu potestatis interuenit quoad vim coactiuam, quia demonstratus est de vi directiua; imò directiua non esset efficax, nisi haberet adiunctam coactiuam. Accedit prǫterea, quia si aduena tenetur per se & in conscientia seruare legem huius reipublicæ, transgrediendo illam delinquit in hoc loco, & in hanc rempublicam; ergo etiam ratione delicti manet subiectus coactioni talis reipublicæ iuxta authenticam, *Quæ in prouincia*, C. Vbi de crimine agi oportet. 9.

Mens auctoris.

B Addi verò solet limitatio, nisi peregrinus sit superior respectu auctoris talis legis, quia nullus superior potest subdi inferiori quoad vim coactiuam, vt si Episcopus hic prohibeat aliquid Clericis sub pœna excommunicationis ipso facto, metropolitanus etiam, si in hoc Episcopatu contra talem legem agat, non poterit incurrere illam censuram. Quod notauit Syluest. *excommunicatio*, 1. n. 9. & Panor. in cap. 1. de Raptorib. n. 11. qui idem attigit in cap. vlt. de Foro compet. Idem sentit Soto in 4. dist. 22. q. 2. vbi etiam de æqualem hoc extendit, dicens; neque Archiepiscopum, neque alium Episcopum delinquentem intra diœcesim suffraganei, vel Episcopi posse ligari censura eius, Panor. autẽ rectè hoc declarat de superiore quoad iurisdictionem. Nam licèt aliquis sit æqualis, vel etiam superior in dignitate, dum existit in tali Episcopatu, obligari potest le-C gibus eius, ergo etiam poterit ligari censuris, vel puniri propter delictum ibi commissum. Quod tam in Ecclesiasticis legibus, quã in ciuilibus verum est, vt sensit etiam Innoc. in cap. *Cum inferior*, de Maiorit. & obedien. & sumitur ex l. 3. ff. de Offic. Præsid. & ratio est, quia dignitas sine iurisdictione non impedit subiectionẽ ratione delicti, sicut non impedit obligationem seruãdi talem legem. Vnde illa dignitas est quasi per accidens ad ordinem iurisdictionum. Hoc autẽ procedit secundum ordinarium ius, & nisi persona ratione talis dignitatis sit exempta, nam ob hanc rationem vnus Episcopus non potest ab alio æquali puniri. At verò quando persona est iurisdictione superior, tunc clarum est, non posse ligari ab inferiori, cap. *Cum inferior*, de Maior. & Obed. Tunc autem sicut superior non subiicitur quoad vim coactiuam, seu quoad pœnam, ita nec quoad D vim directiuam, seu obligationem, quantũ est ex vi præcepti, quia est eadem ratio, cùm etiam hoc pendeat ex iurisdictione. An verò possit alia ratione obligari, dicemus infrà disputãtes de ipso met legislatore: nã quoad hoc est eadẽ ferè ratio. 10.

Syluest. *Panorm.* *Soto.* *Innocent.* *Vnus Episcopus non potest ab alio æquali puniri.*

Ad obiectionem igitur factam ex cap. *A nobis*, dicendum est, ibi non esse sermonem de lege vel statuto, sed de præcepto seu sententia hominis, etiam generaliter lata, vt ex textu constat, & omnes interpretantur. Oportet tamen differentiam reddere inter statutum & præceptum, seu sententiam generalem hominis. Panormitan. ibi hanc reddit, quod sententia hominis operatur, cùm fertur, & ideò tantum ligat illos, quos tunc inuenit habiles: lex verò semper loquitur, & ideò etiam semper ligat eos qui de nouo efficiuntur subditi. Sed hoc nõ placet, primò, quia iuxta 11.

Cap *A nobis*. *Non esse sermonem de lege vel statuto, sed de præcepto seu sententia hominis, & quid inter hæc intersit.*

Panormit. reycitur. cap. *A nobis*, talis sententia generalis non comprehendit extraneos, etiam si actu existant in territorio, quando profertur talis sententia, & tamen, si præceptum & sententia ferretur, per statutum comprehenderentur; ergo etiam supposita æquali subiectione, seu præsentia est reddenda differentia, & non tantum in ordine ad futurum tempus. Secundò, quia etiam in ordine ad futurum illa differentia non subsistit. Nam si per præceptum ab homine sententia fertur pro futuro delicto, etiam pro illo tempore durat, & pro illo semper loquitur, & comprehendit eos, qui de nouo ibi nascuntur, & eos qui domicilium denuo illuc transferunt, etiam si non essent subditi tempore præcepti impositi. Item quia statutum, non solum præcipit aut prohibet, sed etiam per se punit ipso facto, & in se continet sententiam iure latam, & nihilominus tam obligatio præcepti, quam vis sententiæ iuris extenditur ad eos, qui post primam æditionem talis statuti veniunt ad territorium, & ibi delinquunt; ergo quoad hoc eadem ratio est de generali præcepto hominis includente sententiam generalem imponentem pœnam ipso facto contra futuros transgressores talis præcepti. Nam si in statuto consideratur illa permanentia, qua semper loquitur, & ideò semper obligat, cur non considerabitur in præcepto hominis, quod etiam durat iuxta intentionem eius, quamdiu ipse viuit, seu in officio perseuerat. Quod si in statuto fictione iuris intelligitur ferri sententia, quando fit delictum in territorio, etiam si fiat ab extraneo, qui denuo illuc venit, cur non eadem fictio iuris habebit locum in sententia lata per hominis præceptum.

12. *Differentia legis & puri præcepti hominis.* Dico ergo, differentiam sumendam esse ex natura legis, & puri præcepti hominis: nam lex perpetua est, vt lib. 1. dixi; præceptum autem hominis transitorium & facile mutabile. Vnde fit, vt lex ratione suæ perpetuitatis æquiparetur consuetudini, & censeatur nota omnibus, & omnibus proposita, vt ab eis seruetur: præceptum verò non ita æquiparatur consuetudini, nec illam introducit, cùm facilè mutetur, nec ita solet esse notum, & ideò præceptum de se solum obligat incolas terræ, & subditos verè, ac permanenter: statutum verò omnes ibi degentes. Vnde consideratur alia differentia, quod lex fertur pro territorio, est enim *ius ciuitatis*, vt considerauit Barth. seu *Lex territorij*, vt dixit Panorm. & ideò obligat personas quasi mediante loco, id est, quatenus in tali loco versantur, ad eum modum, quo interdictum locale ligat personam in tali loco, propter quod etiam statutum non obligat extra territorium personas aliàs subditas, vt suprà dicebamus: at verò præceptum hominis, seu personale directè cadit in personas subditorum, ideoque prærequirit subiectionem, & ideò non obligat extraneos, etiam in loco existentes, & è contrario potest obligare subditos etiam extra territorium, vt dixi in 5. tom. de Censur. disp. 5. sect. 5. vbi de hac difficultate plura dixi: hic autem solum indicare volui, quomodo illa doctrina ad omnes leges humanas, etiam ciuiles applicari possit.

13. *3. Dubium.* Tertium punctum suprà positum est, an efficacia legis dantis formam iudicijs, contractibus, aut alijs similibus actionibus, & irritantis aliter factas, extendatur intra territorium etiam ad non subditos. In quo breuiter dicendum est, etiam quoad hoc seruandam esse legem in suo territorio, & secundum illam esse de actu iudicandum. Ita Barthol. Iason, & alij in dicta l. *Cunctos populos*, Felin. cap. 1. de Sponsal. num. 2. & nu. 23. & sequentib. & optimè Panormitan. 2. part. Consilior. in 52. Tiraquel. de Primogenitis, quæstion. 46. & 48. Sensus autem assertionis est aduenam, qui in hoc loco facit testamentum, aut contractum, debere in illis seruare formam præscriptam per leges huius regni; ac proinde si forma illa non seruata contractus sit irritus ex vi eiusdem legis, etiam factus ab extraneo erit irritus, & sic de alijs. Ratio est, quia illa lex est regula talis actus quoad vim obligandi ratione loci, vt dixi; ergo etiam ibi obligat ad seruandam formam operandi, quam præscribit, & sicut ibi habet vim puniendi, ita etiam vim irritandi. Patet consequentia ex paritate rationis, & quia actus ille simpliciter est subiectus illi legi; ergo est subditus quoad totam efficaciam eius. *Aduenam facientem testamentum aut contractum, debere seruare in illis formam præscriptam loci in qua est.* Et confirmatur, quia hi actus, qui certam formam & solemnitatem requirunt, non habent valorem sine adminiculo iuris, l. *legitima*, ff. de Pactis: tunc autem ius non concurrit, sed potiùs resistit; ergo actus non habebit valorem. *Confirmat.* Denique in huiusmodi rebus & actionibus consuetudines locorum seruandæ sunt; ergo etiam leges. Et hoc ipsa etiam iura ciuilia docent, quæ latè referunt allegati actores, ad quos propriè pertinent, & ideò non immoror.

Hinc tamen nobis inferre licet, valorem talium actuum & obligationem in foro conscientiæ iuxta huiusmodi leges spectandam esse, quia ius positiuum impediendo valorem actus, consequenter impediuit obligationem eius. 14. *Hinc infertur ius positiuum impediendo valorem actus, consequenter impedit obligationem.* Idem dicendum est de iudicijs: nam agenda sunt iuxta formam & modum præscriptum per leges loci, in quo fiunt, quibus propterea debet forensis litigans accommodari; aliàs nihil validum efficiet, si per leges loci irritatum sit, & sic de alijs. Semper autem supponimus, & leges esse iustas, & respicere bona in tali loco existentia, seu actiones ibi factas, quia ratione loci debent subdi iurisdictioni illius territorij, etiam si persona secundum se, & quoad conditiones personales, seu abstrahentes à loco, non sit subdita, vt latiùs dicti actores prosequuntur. Hic occurrebat quæstio de Tributis, an peregrinus teneatur ea soluere: ex eisdem tamen principijs definienda est. Nam si debeatur tributum ratione rei existentis in loco, vel actionis quæ in tali loco fit, etiam aduena illud soluere tenebitur, per se loquendo, & supposita iustitia tributi; non verò alia, quæ personalia sunt: De qua re tota plura in libro 5. dicemus. *Quomodo teneatur aduena ad tributa.*

CAPVT XXXIIII.

Vtrum leges ciuiles iustæ Ecclesiasticas personas obligent.

QVæstio hæc pertinet ad materiam de immunitate Ecclesiasticarum personarum: nam illam supponit, & in sola illa fundatur, non potest tamen hic omnino prætermitti, quia necessaria est ad explicandam limitationem, vel extensionem legum ciuilium, & efficacitatis earum circa personas extraneas à iurisdictione ciuili. 1. Ratio ergo dubitandi est, qui leges ciuiles procedunt à iurisdictione temporali; clerici autem exempti sunt à iurisdictione temporalium Principum; ergo & ab eorum legibus; ergo illis non obligantur, quia leges solum *Ratio dubitandi.*

possunt obligare personas subditas potestati legislatoris. Confirmatur, quia si clericus obligaretur lege regia, inobediens esset regi, illam transgrediendo; ergo ab ipso vel ipsius ministro ac iudice puniri posset propter huiusmodi transgressionem, quia vnusquisque Princeps vindex est suarum legum, & ideo omnis lex secum affert vim cogendi, vt Arist. dixit, quia alioqui valde inefficax esset ad finem suum assequendum; at constat clericos, non posse puniri à regibus vel secularibus iudicibus, etiam si leges seculi non obseruent; ergo signum est illis non obligari.

Confirmat.

Lex secum affert vim cogendi ex Philosoph.

2\. Vt difficultatem hanc expedire possimus, supponendum primò est, personas Ecclesiasticas exemptas esse à potestate ciuili quoad iudicia, seu tribunalia causarum, non solum Ecclesiasticarum (quod indubitanter pertinet ad ius diuinum) sed etiam temporalium, tam ciuilium, quàm criminalium, atque etiam à solutione tributorum; siue hæc exemptio sit absolutè de iure diuino, siue ab illo trahat originem, & per Pontificem consummentur. De quo fundamento inter verè catholicos non est controuersia, & in præsenti non reuocatur in dubium, & in proprio tractatu ex professo demonstratum est, & ideò in illius probatione non immoramur, sufficit cap. 2. cap. *Si diligenti*, cap. *Significasti*, de For. compet. & optimè Concil. Trid. sess. 25. cap. 20 de Reformat. Nec solum personæ Ecclesiasticæ, sed etiam bona earum exempta sunt à temporalibus tributis & oneribus, vt constat ex cap. *Non minus*, & cap. *Aduersus*, de Immunit. Ecclesiast. cap. *Nouerit*, de Sentent. excommunic. & cap. *Quanquam*, de Censib. in 6.

Eximi Ecclesiasticos à potestate ciuili quoad tribunalia causarum, tam Ecclesiasticarũ quàm temporalium, & solutione tributorum.

C. Si diligenti.
C. Signific.
Conc. Trid.
C. Nõ minus.
C. Aduersus.
C. Nouer.
C. Quãquã.

3\. Secundò ex hoc fundamento sequitur, hic non moueri quæstionem de legibus ciuilibus, quæ huic immunitati personarum Ecclesiasticarum contrariæ sunt directè vel indirectè, quia tractamus de legibus iustis, vt in titulo explicuimus: tales autem leges iniustæ sunt, & reprobatæ, vt iniquæ, non solum in iure canonico cap. *Ecclesia*, & cap. *Quæ in Ecclesiarum*, de Constit. & cap. *Nouerit*, de sententia Excommun. & cap. vlt. de Immunit. Eccles. in 6. Sed etiam in iure ciuili, C. de Sacros. Eccles. per plures leges. Est autem lex ciuilis directè contra immunitatem Ecclesiasticam, quando vel de materia spirituali aut Ecclesiastica directè disponit, aut circa personas Ecclesiasticas in particulari, vel directè aut expresse versatur: indirectè autem est contraria, quando in propria materia ita disponit, vt ex eius obseruatione redundet aliquid contra propria iura Ecclesiarum, aut Ecclesiastici ordinis, vel contra priuilegia sibi à Deo, Pontifice, aut Imperatoribus concessa, vt dixit Innoc. in cap. *Non erit*, de Sentent. excommun. & sequuntur alij Doctores statim citandi. Quia sicut non potest lex ciuilis directè imponere tale onus clericis, ita nec indirectè, tum quia in moralibus vnum alteri æquiualet, tum quia vtrumque per sacros canones reprobatum est, vt explicui latè in dicto tract. de Immunit. Eccles. lib. 1. cap. 15. & attigi in tom. 5. de Censur. disput. 21. sect. 2. n. 89. & sequentibus.

C. Nouer.

Quando est lex ciuilis directè vel indirectè contra immunitatem Ecclesiasticam.

C. Non erit.

4\. Omissis ergo his legibus iniquis, sermo noster est de legibus ciuilibus iustis ac necessarijs, quæ pro tota communitate populi seu ciuitatis ponuntur, quarum materia communis est clericis cum alijs ciuibus, & æquè potest ab omnibus seruari sine vlla indecentia, vel iniquo grauamine clericorum. In quibus legibus duo distinguere possumus, scilicet, vim directiuam, seu obligationem in conscientia ad seruandas tales leges, & vim coactiuam, seu reatum ad pœnam, quem legis transgressores cõtrahere solent, siue illa sit per legem imposita, siue arbitrio iudicis imponẽda, & de vtraque parte dicendum est.

Quæstionem esse de legibus, quæ seruari possunt sine indecentia, aut grauamine.

Quoad priorem partem de vi directiua & obligatione in conscientia. Nauar. Consil. 3. de Constitut. n. 4. concl. 3. sentit, legem ciuilem loquentem per verba præcipiendi vel prohibendi, non obligare in conscientia clericos, etiam si in materia fauorabili vel generali, & omnibus conuenienti disponat; nullum verò fundamentum adducit, sed dicit esse magis receptam sententiam, solum verò allegat Decium in cap. *Ecclesia*, de Constitut. n. 27. qui licèt id dicat argumentando, postea in illa sententia non persistit. Adducit tamen aliqua illius sententiæ fundamenta. Primum ac præcipium est, quod in ratione dubitandi proposuimus: quia præceptum non obligat in conscientia, nisi ex potestate procedat; legislator autem ciuilis non habet potestatem in clericos; ergo quotiescumque præcipiendo fert legem, non obligat in conscientia clericos. Ac subinde nunquam obligabit, quia lex non obligat, nisi quatenus verbis præceptiuis fertur, vt suprà dictum est. Vnde iuxta sententiam hanc lex ciuilis solum quatenus commodum aliquod, vel priuilegium concedens habere potest effectum in Ecclesiasticis personis, non verò quatenus præcipiens vel prohibens. Secundò ad hoc inducit Decius dictum cap. *Ecclesia*, vbi statutum prohibens alienare bona Ecclesiarum à quodam Basilio laico factum, licèt bonum & vtile de se Ecclesiæ, reprobatur, quia non fuerat à Pontifice approbatum; ergo generaliter idem dicendum est de omni lege ciuili ad personas Ecclesiasticas comparata. Parum enim refert, quod in specie de clericis, seu rebus Ecclesiasticis, vel in genere de ciuibus, aut agris feratur: quia etiam lex generalis applicata ad clericos fit specialis, & in eo vt sic inuenitur, idem defectus potestatis. Tertiò inducit iura canonica, quæ generaliter dicunt, laicis super personas, vel res Ecclesiasticas nullam esse attributam potestatem in cap. *Bene quidem*, dist. 96. & specialiter allegat c. *Inter hæc*, 33. q. 2. vbi ait Nicolaus Papa, Sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam *constringitur legibus*.

5\. *Sententia Nauar. de vi directiua legis circa Ecclesiasticos.*

Primũ fundamentum.

2 fundam. *C. Ecclesia.*

Tertio.

Cap. Bene quidem. *Cap. Inter hæc.*

6\. Nihilominus dicendum est, clericos teneri in conscientia ad seruandas huiusmodi leges ciuiles. Hæc assertio communi consensu recepta est, vnde illam dixit, esset certissimam Medina 1. 2. q. 96. art. 5. vbi illam tenet Vasquez disp. 167. cap. 4. & cæteri Theologi moderni, Cardinalis Bellarmin. lib. 1. de Clericis, cap. 28. & in noua disputat. de Clericis ca. 1. Victor. Relect. 1. de Potest. Eccles. q. vlt. Soto lib. 1. de Iustit. q. 6. artic. 7. in princip. & in 4. dist. 25. q. 2. art. 2. in fine, Medin. C. de Restitut. q. 36. Castro lib. 1. de Leg. pœnal. cap. vlt. qui in specie loquuntur de legibus rerum prætia taxantibus. Consentiunt etiam Summistæ Tolet. lib. de Septem Peccat. mort. cap. 21. Syluest. verb. *Lex*, q. 15. Angel. n. 5. & latiùs plures referens Sayrus in claui Regia p. 1. lib. 3. capit. 4. n. 16. Idem docent iuris canonici interpretes communiter in cap. *Ecclesia*, de Constitution. vbi Panormit. num. 13. Deci. num. 27. in fine Felin. à n. 37. maximè verò in 81. & 85. qui Cardin. & alios refert, & Salzed. referens alios

Communis sententia affirmans clericos teneri ad seruandas leges ciuiles. *Medina* *Vasquez.* *Bellarm.* *Victor.* *Soto.* *Medina.* *Castro* *Tolet.* *Syluest.* *Angel.* *Sayr.* *Panorm.* *Deci.* *Card.* *Salzed.*

aliòs in Pract. crimin. cap. 55. & de aliquibus legibus ciuilibus in specie loquens. Et similiter Couar. in Pract. capit. 33. Ac denique legistæ in l. *Cunctos populos*, C. de Summ. Trinit. præsertim Barth. à n. 28.

Couar.

Bart.

7. Probatur autem primò ex iure canonico, disponente huiusmodi leges ciuiles ab Ecclesiasticis seruari, vt primò colligitur ex cap. primo, de noui operis nuntiatione vbi Papa vult, causam inter clericos super capellæ constructionem post noui operis nunciationem secundum leges terminari, quia hoc non est contra bonum Ecclesiarum, sed in earum iuuamen, in quo textu est valde considerandum, non videri in eo institui ius nouum, sed antiquum proponi, & declarari, aliàs causa præterita non esset secundum illud ius decidendum, quia ius nouum non extenditur ad præterita; supponitur ergo in illo decreto esse regulam antiquorum Canonum, vt ius ciuile B seruetur in Ecclesiasticis, quando fauorabile est, & toti communitati seruiens, & canonibus non repugnans. Atque ita ex illo textu colligunt assertionem Panorm. & Deci. suprà. Item Panormitan. in idem cap. Idemque sumitur ex capit. *Innotuit*, ibi. *Cum legali sit prouisione statutum*, de Arbitris, & ex cap. 1. & cap. *Si in adiutorium*, dist. 10. cum similibus, dicentibus, seruandas esse leges ciuiles in his, quæ nec sunt contra canones, nec clericis præiudicant. Vnde in cap. *De capitulis*, dist. 10. ait Pontifex, *se curare vt Imperatoris leges seruentur.* Et in ca. *Cum ad verum*, dist. 96. dicit, Pontifices pro cursu temporalium rerum temporalibus legibus vti. Quæ iura consuetudine optima legum interprete confirmata sunt. Nam communis Ecclesiæ vsus habet, vt huiusmodi leges ciuiles à clericis seruentur, non propter timorem, sed maximè propter conscientiam, C contra quam omnes timorati Ecclesiastici agere credunt, si tales leges non obseruent, & alij ciues graue scandalum paterentur, si viderent tales leges à clericis non seruari, vt triticum carius vendi, quàm lege taxatum sit, vel quid simile. Quam consuetudinem antiquissimam esse colligitur ex Theodoret. lib. 4. Histor. cap. septimo, vbi de Sanctis Episcopis & sacerdotibus ait Imperator, *Sancte, & sincere, tum mandatum præpotentis Regis Dei obseruant, tum meis legibus obsequuntur.* Ratio verò non facile redditur. Prima est, quia licèt lex ciuilis per se non obliget clericos, etiam quoad vim directiuam ex defectu potestatis, vt videtur probare obiectio facta, nihilominus posita lege ciuili, oritur obligatio id seruandi, quod illa lege præscriptum est, ex vi rationis naturalis dictantis, partem non debere discordare à toto. Et D explicatur vis rationis, quia membra reipublicæ ratione naturali obligantur ad ea seruanda, quæ ad conuenientem ordinem & pacem reipublicæ sunt necessaria, sed clerici sunt membra reipublicæ ciuilis, sunt enim ciues vt latè disputat Felin. in dicto cap. *Ecclesia*, num. 69. quia etiam ipsi indigent communitate ciuili & politica ad huius vitæ conseruationem, & ad hunc finem vniuntur cum laicis in vno corpore politico, seu in vna ciuitate; sunt ergo ciues; ergo etiam ipsi tenentur iure naturæ ad ea, quæ communi bono talis corporis necessaria sunt. At verò talium legum communis obseruatio etiam in clericis est necessaria ad prædictum finem, quia cum materia talium legum communis sit omnibus, vniformitas in illis est necessaria ad bonam gubernationem, pacem; imò & ad iustitiæ æquitatem. Nam postquam lex ciuilis taxat v. g. rei pretium, illa non plus valet; ergo naturalis iustitia iam obligat omnes etiam clericos ad illam legem seruandam. Item si lex ciuilis irritet testamentum minus solemne, oportet, vt extra legata pia, in omnibus etiam clericis locum habeat, quia aliàs non esset laudibus & litibus sufficienter prouisum.

C. Innot.

C. Si in adiutor.

C. de capitulis.

C. Cum ad verum.

Theodoret.

1. Ratio pro hac sententia.

Felin.

C. Eccles.

Hæc ratio est probabilis, & in aliquibus materijs, præsertim in rerum pretijs taxandis posset fortè sufficere, tamen in vniuersum non videtur posse esse adæquata. Primò, quia ratio naturalis non absolutè dicta, partem corporis politici teneri confirmari in omnibus; seu in communium legum obseruatione, sed sub aliquibus conditionibus, nimirum, nisi sit legitimè excusata, vel dispensata, & eadem ratione addi poterit, nisi sit legitimè exempta, quia exemptio vel est quædam dispensatio, vel aliquid maius; sicut ergo dispensatus non tenetur conformari toti in legis obseruatione, ita neque exemptus. Item quando in aliquo membro intercedit ratio vel conditio diuersa, non tenetur conformare toti, vt nobilis non tenetur propter vniformitatem obseruare leges, à quibus propter nobilitatem censetur legitimè exemptus: aliàs superflua, & nullius momenti esset exemptio; ergo similiter clerici, si propter statum & specialem sanctificationem exempti sunt à legibus ciuilibus, non erunt propter vniformitatem ad eas seruandas obligati, quia sunt membra alterius rationis seu cōditionis, in quibus illa vniformitas non est necessaria. Accedit, quod licèt daretur in clericis obligatio seruandi has leges propter solam vniformitatem, illa non esset grauis ex suo genere, quia non conformari toti communitati in his rebus, in quibus aliàs homo non tenetur non est grauis culpa secluso scandalo, & ideò dispensatus in lege humana sine iusta causa, non censetur peccare mortaliter, vtendo dispensatione, & conseruando legem, etiam si absque causa non conformetur toti; ergo idem erit à fortiori in clerico, qui ex causa rationabili censetur exemptus. Præterea transgressio illius legis in clerico non erit inobedientia, quia non obligatur ex vi præcepti, & consequenter non est contra virtutem specialem, in cuius materia versatur lex, quia solum ex vi legis ciuilis actus erat necessarius in tali materia virtutis, & lex ciuilis, vt supponitur, non habet illam virtutem suam respectu clerici, neque etiam est contra charitatem, quia supponimus vitari scandalum, nec contra iustitiam legalem, quia nullum sequitur nocumentum commune; ergo non est, vnde culpa illa sit grauis. 8.

Hæc ratio quo se extendit.

Vnde vlterius sequitur, clericum vendentem triticum carius, quàm lex ciuilis præscribat, non teneri ad restitutionem, quod est falsum, & contra prædictos auctores. Et sequela patet, quia non peccat contra iustitiam, vt probatum est. Quo argumento vrgentur Castro, & Ioan Medina, & respondent, peccare contra iustitiam, quia supposita lege, iam triticum non valet nisi tanti in tali loco, & ideò nullus siue exemptus, siue externus potest iustè carius illud vendere. Sed contrà, quia licèt triticum laicorum taxetur per efficaciam talis legis, non tamen triticum clericorum, tum quia etiã bona clerici sunt exempta, tum etiam quia non videtur limitari pretium rei per legem, nisi quatenus Dominus obligatur 9.

Responsio aliquorum.

Impugnatur.

per

per legem, ne carius vendat; at clericus non potest ita obligari lege ciuili, vt supponitur; ergo nec eius triticum potest limitari quoad valorem per talem legem. Neque est simile de exteris, quia illi non sunt exempti, sed dum versantur in tali regno, legibus illius regni obligantur, cuius contrarium supponitur. Denique simile argumentum vrgeri potest de legibus ciuilibus irritantibus contractus, vel testamenta aliter facta, quam leges disponant, non enim poterunt irritare tales actus factos à Clericis, consequens est falsum, vt omnes fatentur, & sumitur clarè ex dicto cap. *Innotuit*, de Arbitris, ibi, *Talem sententiam denuncies penitus nullam esse*; ergo sequela patet, quia si lex non potest obligare clericum, prohibendo actum, multo minus poterit irritare illius voluntatem circa talem actum, quia maior efficacia, vt sic dicam, maior iurisdictio, & potestas directa in voluntatem requiritur ad irritandum consensum eius, quàm ad prohibendum illum. Neque sola illa turpitudo, quæ in hoc reperitur, quòd pars non conformetur toti, sufficit ad irritandū actum, vt patet clarè in eo, qui dispensatus valdè, licet sine causa, & iniustè in gradu irritante contrahit Matrimonium, nam validè contrahit licèt turpiter agat, discordando à toto. Denique non est contemnendum argumentum, quia si posita lege ciuili clericus obligaretur grauiter ex vi solius rationis naturalis, dispensatio illi concessa à Principe vel Prælato in tali lege, si daretur sine causa, esset nulla, sicut infrà de Principe dicemus. Atque ita in hoc essent peioris conditionis clerici, quam laici, quod non videtur verisimile.

Cap. Innotuit.

10. *Alia ratio pro communi sententia proponitur.*

Propter hæc alij reddunt rationem huius obligationis, quia clerici quoad hanc partem nō sunt exempti à iurisdictione temporalium regum, & ideò per has leges ciuiles ita obligant clericos, sicut alios ciues ratione obedientiæ potestatibus sublimioribus debitæ. Ita sentit Bart. vbi suprà, & Panorm. quem imitantur Syluest. & Angel. licèt immerito soleant in contrarium allegari, nam distinguunt duplices leges ciuiles fauorabiles Ecclesiæ, quædam disponentes in particulari de rebus vel personis Ecclesiasticis, aliæ generaliter loquentes pro tota communitate ciuili, & de prioribus dicunt non obligare ex defectu potestatis ferentis illam. Quod videtur expressum in dicto c. *Ecclesiæ Sanctæ Mariæ*, de Constit. Addunt vero limitationem, nisi talis lex sit fundata in ratione naturali, quod pars debet conformari toti, quia hæc non habet locum in talibus legibus, sed loquuntur de ratione naturali dictante in tali materia idem, quod lex ciuilis præscribit, & tunc illa, non est limitatio, quia illa obligatio non est legis ciuilis, sed rationis naturalis, quæ eadem esset, etiam si lex ciuilis lata non esset. De alijs verò legibus communibus, & omnibus vtilibus absolutè dicunt obligare clericos, intelligunt ergo in vi legis, & non tantum in vi alicuius rationis. Et idem sentiunt, Victor. Soto, Medin. & alij; dicentes obligare quoad vim directiuam, licèt non quoad coactiuam. Denique alij multi allegatis modernis, dicunt, clericos quoad hanc partem non esse exemptos, vt possint obligari his legibus. Et hanc sententiam videntur suadere omnia, quæ circa præcedentem adduximus.

Barth. Panorm. Syluest. Angel.

C. Ecclesiæ

Victor. Soto. Medin.

11. *Confirmatur ratio dicta.*

Ac denique suaderi potest à priori hæc sententia, quia exemptio clericorum à iurisdictione ciuili, siue sit iuris diuini positiui, aut naturalis, siue non; nihilominus non habet omnem determinationem à solo iure diuino, vt suppono. Et saltem hanc non habet, quia nec ratio naturalis dictat esse indecens, clericos subijci potestati ciuium, quoad has leges, cùm potius dictet, esse honestum, vt eas seruent, nec ex diuino iure positiuo potest colligi talis determinatio, seu particularis exemptio, quia tale ius nec traditione constat, nec ex Euangelio colligitur. Quia potius verba illa Christi Matt. 17. *Ergo liberi sunt filij*, non possunt hic accommodari, quia leges Regum omnibus ciuibus communes etiam filios eorum obligant, si eorū statui specialiter non repugnant. Neque etiam inuenitur hæc exemptio quoad has leges ex iure canonico; tum quia iura supra citata potius approbāt has leges, & seruari a clericis volunt; tùnc etiam quia canones solum illas leges ciuiles reijciunt, quæ sunt contrariæ libertati Ecclesiasticæ, & clericis præiudicant, vt patet ex Concilio Tridentino dicto cap. 20. & ex ca. *Nouerit*, de Sentent. excommun. & eodem modo loquitur l. *Cassa*, C. de Sacros. Eccles. ergo nihil obstat, quominus clerici virtute & efficacia talium legum obligentur. Et confirmatur, quia per se congruum est, vt clerici quatenus ciues sunt, laici quibus directè, & per se obligentur, sicut alij ciues, cur enim sub ea ratione sine lege relinquentur; ergo obligantur hoc modo his legibus ciuilibus, quia nō dantur aliæ per quas obligentur: nec possunt in hac obligatione separari ab alijs ciuibus, cùm sub hac ratione vnum corpus componant, & in eundē finem tendant; tum denique quia nullæ sunt leges Ecclesiasticæ, quibus possint sub illa ratione gubernari, quia potestas Ecclesiastica nihil in materia ciuili directè disponit, nec pro clericis, nec pro laicis, vt constat.

Matt. 17.

Conc Trid.

C. *Nouer*

C. *Cassa.*

Confirmat.

12. *Impugnatur etiam hic modus dicendi.*

Sed hæc etiam sententia non est simpliciter admittenda. Primò, quia multi canones sine limitatione, & vniuersaliter dicunt, laicis super Ecclesijs & personis Ecclesiasticis nullam esse potestatem tributam, vt habetur in dicto cap. *Ecclesia Sanctæ Mariæ*, & cap. *Bene quidem*, dist. 96. cap. *Cum laicis*, de rebus Eccles. non alienam cum similibus. Præsertim in Concilio Lateran sub Leone X. expressiùs sic dicitur; *Cum à iure tam diuino, quam humano laicis potestas nulla in Ecclesiasticas personas attributa sit*, innouamus, &c. At potestas obligandi in conscientia per suas leges aliqua, & magna potestas est; ergo neque illa relicta est laicis Principibus in Ecclesiasticas personas. Secundò, quia si Rex posset sua lege directè & ex vi suæ potestatis obligare clericos suis legibus, eadem ratione posset transgressores earum punire, quod nullus concedet. Sequela probatur, quia teste Arist. Potestas directa inefficax est sine coactiua, & ideò vel est vna, & eadem, vtrumque actum comprehendens tanquam fine, & medium, vel moraliter non separantur. Et confirmatur, quia saltem posset legislator ciuilis obligare iudicem Ecclesiasticum, vt clericum suæ legis transgressorem puniat tali pœna, eadem lege ciuili designata, quia hoc etiam potest reduci ad vim directiuam, tanquam pertinens ad bonum commune ciuitatis, & pacem ciuium: consequens autem admittendum non est, vt infrà dicam. Tertiò est moralis, & practica ratio, quia Princeps, & iudices temporales valde affectant, & extendunt iurisdictionem in clericos, & ideò si dicantur habere propriam & veram iurisdictionem in clericos ad obligandos eos suis legibus, facile illam extendent, vel ad coactionem

Primo C. Eccles.

Conc. Later.

Secundò.

Confirm.

nem aliquam transgressorum talium legum, vel ad plures leges, quam statui clericorum conueniat. Ergo non est verisimile Ecclesiam reliquisse, seu permisisse laicis similem in clericos potestatem. Adde hæreticos & schismaticos huius temporis in odium Pontificis, & status Ecclesiastici vehementer defendere, & exaggerare hanc potestatem temporalis Principis in clericos, ideoque vt omnem occasionem illis auferamus, longiusque ab eis discedamus, satius esse omnem Ecclesiasticarum personarum obligationem ad potestatem Ecclesiasticam reuocare.

13. *Verior modus dicendi.* Est ergo tertia ratio, seu tertius modus explicandi originem huius obligationis, clericos obligari ad seruandas leges ciuiles, quia per canones approbantur, & quasi canonizantur quoad hunc effectum. Hanc rationem inuenio apertiùs explicatam in Decio (*Decius.*) dicto cap. *Ecclesia*, n. 27. quàm in cæteris. Ibi enim post rationes, quas contra communem opinionem obiecerat, subiungit. *Sed tamen ne vniuersalis machina huius materiæ alteretur, quod lex ciuilis approbata videatur, si fauorabilis sit, & canonibus non contradicat.* Quod probat ex iuribus in probationem assertionis, & communis sententiæ adductis, præsertim ex dicto cap. 1. de Noui oper. nunciat. Vbi rectè expendit, ibi decidi casum ex dispositione legis ciuilis, non per singularem, vel nouam approbationem, & extensionem legis, aliàs (vt suprà dicebam) non decideretur per eam casus præteritus, & ideò supponi in eo textu tales leges approbari à iure canonico, eò ipso quod non reprobantur, & de se vtiles sunt, & conuenientes Ecclesiæ, aut clericis: vt ex alijs iuribus (ait) efficaciter colligitur. Optimeque declarat, hoc intelligendum esse de legibus in communi loquétibus abstrahendo à clericis & laicis, nam si in specie disponat circa res vel personas ecclesiasticas, satis reprobatæ sunt in dicto cap. *Ecclesia*, cum similibus. Et ratio differentiæ est, quia quando disponunt in particulari circa Ecclesiastica, præse ferunt ac supponunt potestatem laicorum in illa, quod repugnat Ecclesiasticæ libertati. Quando verò in communi loquuntur, tantùm procedunt ex potestate gubernandi rempublicam in temporalibus, in quo libertas Ecclesiastica non offenditur. Et ideò si aliundè leges illæ fauorabiles sunt, Ecclesiastica potestas pro suis rebus vel clericis illas acceptat, eo ipso, quod eas non reprobat. Denique addit, censeri fauorabiles tales leges, eo ipso, quòd sunt vtiles toti communitati, & non nocent clericis per se loquendo, imò decet, ab eis seruari, quomodo explicant etiam hunc fauorem Panorm. Sylu. Angel. & alij (*Panormit. Syluest. Angel.*) Et hanc sententiam expresse, & in proprijs terminis sequuntur, & approbant hanc Decij doctrinã in eodem c. *Ecclesia*, Marcus Mantua. n. 23. & Petr. Greg. n. 16. (*Marcus Mantua. Fortun.*) Tenet etiã Fortun. Garc. de vltim. fine, illat. 10. principali. n. 155. & latiùs illat. 12. n. 223 Maranta disp. 8. n. 17. & 47. Rebuff. (*Rebuff.*) in Comm. ad constitut. Galli. tom. 1. in Proœm. Glos. 1. n. 62. qui addit limitationem, vt doctrina intelligatur de legibus ciuilibus iuris communis, non tamen de legibus particularium regnorum, quia illas non solet Papa approbare, cùm earum notitiam non censeatur habere, iuxta c. 1. de Constit. in 6. Quod sequitur Valasc. (*Valasc.*) de Iure emphyt. p. 1. q. 20. n. 6. §. *Item quæro.* Hoc tamen cum limitatione intelligendum arbitror, vt procedat, quando lex regni est contraria iuri communi, tunc enim lex iuris communis censetur iu-

A re canonico approbata, at verò quando lex regni est solùm vltra ius commune, tunc etiam censetur approbata, non quidem absolutè (vt sic dicam) & in particulari, sed in generali, & sub illa conditione, vt si lex iusta, & toti communitati ciuium conueniens, & libertati ac decentiæ clericorum nihil derogans, ad hanc enim approbationem non est necessaria talium legum notitia, vt per se patet. Et ita sentiunt etiam Thom. Zerola (*Thom. Zerola.*) Episcopus Beneuentan. in Praxi Episcopor. verb. *Pramatica.* n. 3. §. *Ad primum*, & Petr. Morla (*Morla.*) in Emporio iur. p. 1. tit. 1. n. 14.

Probaturque hæc sententia sic explicata. Primò ex dicto capite 1. de Noui. oper. nunciat. Nã licet in particulari casu loquatur, supponit tamen ius generale, vt suprà illud induximus, & Decius etiam indicauit. Idemque probat optimè dicto cap. *Innotuit*, de Arbitr. vbi non solùm B causa canonica secundum leges deciditur, sed etiam prior sententia ab ecclesiasticis iudicibus non secundum leges lata, nulla denunciatur: quod apertè supponit leges in eo casu obligare. Secundò idem probant antiquiora decreta, quæ generaliter loquuntur. Vt cap. *De capitulis*, dist. 10. vbi Leo Papa IIII. (*Leo Papa.*) ad Imperatorem scribit, effecturum, vt constitutiones eius seruentur *quantum valuimus* (inquit) & *valemus*. Et Nicol. Papa (*Nicol. Papa.*) cap. 1. eiusdem dist. solùm dixit, *Lege Imperatorum non in omnibus ecclesiasticis controuersijs vtendum est.* Vbi non dixit, in nullis esse vtendum, sed, *non in omnibus.* Quod in fine declarans, ait, *non quod Imperatorum leges, quibus sæpè Ecclesia vtitur, dicamus penitus renuendas, sed quod eis euangelicis Apostolicis, atque canonicis decretis, quibus postponendæ sunt, nullum posse inferre præiudicium asseramus.* Et in c. *Quoniam*, ait Gelas. Pap. (*Gelas. Papa*) Pontifices vti legibus Im- C peratorum tantummodò pro cursu temporalium rerum, vtique vbi canones Ecclesiastici desunt. Neque obstat, quod hæc decreta de legibus Imperatorum, seu communis, iuris ciuilis loqui videantur. Tum quia interdũ generaliter loquuntur de constitutionibus seu legibus Principum, vt in c. constit. & c. *Quis autem*, d. 10. & quoad hoc Reges Imperatoribus comparantur in d. c. *Duo sunt*, Vnde leges vniuersales alicuius regni, tanquam ius commune ibi reputantur. Tum etiam quia naturalis ratio & æquitas, ob quam Ecclesia vult, has leges à clericis seruari, eadem in legibus regnorum easdem cõditiones habentibus locum habet. Tum præterea quia eadẽ consuetudo in his legibus reperitur, videntibus Ecclesiasticis Prælatis. De qua Doctores allegati, qui in diuersis regnis scripserant, testificantur: est ergo sufficiens signũ approbationis talium legum, saltẽ ta- D citè. Sic ergo facilè intelligitur, leges ciuiles nunquã obligare clericos virtute sua, sed quoties clerici ad eas obseruandas tenentur, virtute canonũ, & rationis naturalis obligari. Atque ita facile soluuntur obiectiones, & conciliantur omnia. Nam quod ad primam rationẽ attinet, admittimus quidem illam decentiam & cõuenientiam in obseruatione talium legũ, tanquam fundamentũ obligationis, quæ per consensum & approbationẽ canonum cõsumatur, & ita facile satis fit obiectionibus contra illam rationẽ. Et ex eodẽ principio respondetur ad ea, quæ in secunda ratione adducebantur. Negamus enim has leges obligare, quia exempti nõ sint à iurisdictione ciuili quoad hanc partem, sed quia ius canonicum tales leges approbat, & dat illis eam vim obligandi, quæ conuenienti gubernationi politicæ sufficiat.

14.

15. *Leges ciuiles iusta quoad vim coactiuam clericos non comprehendere.*

Secundo loco dicendũ est de vi coactiua taliũ legum. In quo vera & certa resolutio est, has leges non comprehendere clericos quoad vim cogendi illos, nec quoad hoc per canones approbari, licèt transgressores earum à suis Prælatis, & eorum arbitrio puniri possint propter talia delicta. Prior pars duo includit, vnum est auctores talium legum non posse cogere clericos ad illarum obseruationem; aliud est, non posse punire transgressores, & vnum sequitur manifestè ex alio, quia vtrumque fundatur in potestate iurisdictionis coactiua, quam non habent Principes vel iudices, laici in Ecclesiasticas personas. Quod est certissimum, quia personæ Ecclesiasticæ gaudent immunitate fori, maximè in criminalibus, quam immunitatem hic supponimus ex alio tractatu, & est per se nota in sacris canonibus, atque etiam in iure Imperatorum, & Regum Christianorum. Si autem ratione huius immunitatis iudicari non possunt clerici à Magistratibus, laicis propter delicta contra legem naturalem, ita neque propter delicta contra leges humanas, quæcumque illæ sint, quia priuilegium fori absolutum est, & iura generaliter loquuntur, & est eadem ratio, & decentia status clericalis in omnibus. Et in hoc cernitur clara differentia inter vim directiuã, & coactiuam legis: nam in priori nulla est indecentia, in posteriori autem esset maxima.

16. *Alia differentia.*

Alia differentia esse potest, quia lex quoad vim directiuam fertur in ciues, vt tales sunt, & per se est necessaria ad communem bonum, & ideò quoad hunc effectum statim acceptatur per ius canonicum; coactio autem fit ciuibus, vt delinquentes sunt, ideoque non est per se ita necessaria, nec acceptatur per canones quoad clericos, neque id decebat, sed multò magis, vt suorũ tantum Prælatorum coactioni subdantur. Item coactio non fit in communi, sicut fit dispositio legis, sed fit in particulari circa personas, & ideò non potest vllo modo fieri à potestate laica circa clerici personam, nec per legem disponentem de illa in particulari obligari posset, vt dictum est; ergo multò minus per sententiam. Poterant verò hic moueri difficultates de clericis delinquentibus contra leges prohibentes deferre arma tali tempore, aut loco, aut talis generis, an possint clerici illis priuari per potestatem laicam. Item an custodes montium possint ab eis pœnam exigere. Sed hæc remitto in tractatum de immunit. & simpliciter respondeo negatiuè stando præcisè in ratione pœnæ. An verò sub alijs rationibus possit talis actio satis consueta, iustificari, ibi tractatum est.

17. *Hinc colligitur.*

Atque hinc obiter colligitur, quod licèt lex ciuilis obligans clericos quoad vim directiuam, interdum addat pœnam ipso iure incurrendam, nihilominus clericus transgressor legis, licèt peccet, non tenetur in conscientia pœnam soluere, nisi per suum iudicem ad hoc cogatur, vt fieri potest modo statim declarando. Probatur, quia licèt pœna imponatur per ipsam legem, nihilominus pertinet ad vim coactiuam. Item illa lex pro vt fert pœnam, continet sententiam eo ipso à legislatore latam cõtra delinquentem; sed nulla potestas laica potest per sententiam punire clericum propter aliquod delictum; ergo nec per legem. Dices,

Obuiatur obiectiunculæ.

hoc esse verum de sententia, quæ per hominem, & seruato iuris ordine ferenda est: nam illa prærequirit coactionem per hominem inferendam; secus verò de sententia lata per legem, quæ processum, aut iuridicam cognitionem causæ non

A requirit; sed tantum consummationem delicti, quæ ipsi delinquenti in conscientia innotescat. Vnde sine propria coactione imponitur per obligationem in conscientia ad exequendam talem pœnam, si delictum fiat, vt infrà tractando de lege pœnali videbimus. Respondetur de vtraque sententia procedere rationem factam; tum quia vtraque pertinet ad vim coactiuam, & quodammodo maior coactio fit per sententiam legum latam, quia secum affert exequutionem, & non datur locus defensioni; tum etiam, quia omnis sententia lata à non iudice nulla est; illa verò fertur à non iudice respectu clerici. Quare licèt legislator ciuilis possit imponere obligationem in conscientia quoad morum directionem communem omnibus ciuibus, non tamen quoad pœnarum inflictionem, quia hæ per alios competentes iudices imponi possunt.

B Et ideò addidimus alteram partem assertionis, scilicet, posse Ecclesiasticas personas à suis prælatis puniri propter transgressiones talium legum, quæ facilè probatur, quia illa transgressio est delictum contrarium bono communi; ergo potest per potestatem aliquam puniri, non per ciuilem; ergo per Ecclesiasticam. Item illa punitio est moraliter necessaria ad commune bonum: nam ad illud expedit, ne talia delicta maneant impunita; ergo per legitimum superiorem fieri potest. Dixi autem tunc esse imponendam pœnam arbitrio Prælati, vt insinuarem, licèt per leges ciuiles sit pœna designata pro tali delicto, non teneri Prælatum Ecclesiasticum illam imponere clerico transgredienti legem. Ita notauit Couarr. lib. Practicar. quæstion. cap. 33. in fine, & Salced. in Practi. crimin. cap. 66. & ratio est, quia lex illa quoad illam partem, qua pœnam designat, iam pertinet ad vim coactiuam, & ideò non habet vim in Clericum. Et explicatur amplius, quia iudices Ecclesiastici non tenentur iudicare secundum leges ciuiles, sed secundum canones, & vbi illi desunt, possunt suo arbitrio vti, accommodando pœnas canonicas, & non ciuiles: vnde quia canones non ponunt determinatam pœnam pro tali delicto, vt constat, arbitrio iudicis Ecclesiastici imponenda erit. Quinimò nonnulli Iuristæ dicunt, non posse tunc iudicem Ecclesiasticum imponere subdito pœnam legis ciuilis, ne videatur clericum iudicare more laicorum, aut iuxta laicorum iudicium, contra cap. 2. de Iudic. Sed in hoc nulla est prohibitio, nec obligatio per se loquendo: nam potius est prudens consilium, & canonibus consentaneum, vt iudices Ecclesiastici imitentur leges iustas ciuiles, vbi canones desunt. Solum ergo id habebit locum, quando pœna esset corporalis, & non decens Ecclesiasticam personam, vel quando per accidens sequeretur scandalum, vel suspicio agendi contra Ecclesiasticam immunitatem. 18.

Et iuxta hæc facile est respondere ad alteram partem rationis dubitandi, seu obiectionis positæ contra priorem assertionem. Negatur enim sequela quæ fit à vi directiua ad coactiuam, vel è contrario, de quo plura dicemus capite sequenti. Negatur etiam, esse impossibile aliquem teneri præceptis alicuius, à quo non possit cogi per pœnam, aut puniri, si inobediens sit. Nam licèt vtraque potestas necessaria sit ad efficaciam legis, non est tamen necessarium, vt semper vtraque sit in eadem persona. Quamuis enim regulariter, & attento solo ordinario iure, ita sit, nihilominus propter commune bonum 19.

Bene posse aliquem teneri præceptis alicuius à quo nequit cogi per pœnam.

possunt

possunt interdum separari, & ita factum est in huiusmodi legibus. Nam legibus ciuilibus relicta est directio necessaria etiamquoad personas clericorum in his, quæ secundum communem rationem ciuium necessaria sunt ad commune bonum ciuitatis, & omnibus ciuibus communia sunt. Et nihilominus coactio necessaria etiam pro talibus legibus seruandis reseruata est Ecclesiasticis iudicibus, propter honorem, & decentiam Ecclesiastici status, & ad maiora mala vitanda. Vnde ad magistratus ciuiles pertinebit implorare auxiliũ Prælatorũ Ecclesiæ, vt cogãt subditos suos iustas leges seruare, quod ipsi pro sui muneris obligatione facere tenebuntur.

Interrogabit autem fortasse aliquis quibus signis, aut regulis cognosci possit, quando leges ciuiles tales sint, vt Ecclesiasticas personas obligent ad sui obseruationem. De hac enim re multa scribunt Iurisperiti, & non tam generalem regulam tradunt quam per varios casus discurrunt, vt videri potest in Bartholo, Panormitan. & Felinus sed illud pene infinitum est, & præterea difficile est ex illis aliquid certum colligere. Quantũ ergo ad nos spectat, videri potest vtilis distinctio legum supra data: nam quædam respiciunt bonum publicum immediatè & secundum se, aliæ bonum singulorum, ex quo tandem resultat commune bonum. De prioribus ergo legibus generaliter affirmari potest obligare clericos, quando materia earum communis est omnibus ciuibus, vt tales sunt, & est iusta, & honesta, & nihil cõtinet contra decentiam, vel exemptionem Ecclesiastici status, sed potius illam fouet, etiam si interdum non iuuet ad vtilitatem temporalem; quæ in tali casu considerabilis non est. Hoc patet exẽplis, in lege taxante pretium tritici, & similium rerum, in lege prohibente extrahi à regno res necessarias reipublicę, vel prohibente deferre arma noctu, & similibus. Et ratio est clara, quia commune bonum ciuitatis, vt tale est maxime cadit sub obligationem, & omnibus alijs pręferendum est. Vnde quia per has leges per se primò procuratur, & alioqui non sunt contra specialia iura, vel priuilegia clericorũ, vt supponitur; ideo in eis nulla est ratio exẽptionis, sed omnia, quę diximus in illis maxime locũ habent.

20 *Quãdo fiãt leges ciuiles tales, vt obligent Ecclesiasticos*

Commune bonum maximè cadit sub obligatione, & omnibus alijs præferendum.

21. De cæteris vero legibus non est tam certa similis generalis regula: nam auctores citati varijs distinctionibus vtuntur, & præcipue videntur requirere, vt tales leges redundent in commodum Ecclesiasticorum; nam si præiudicium afferant, non valebunt. Aliqui etiam postulant, vt leges versentur circa contractus laicorum saltem ex parte, id est, laici cum clerico, aut è conuerso; non vero si fiant inter ipsos clericos inter se. Mihi tamen videtur quoad priorem partem cauendum esse, ne lex directè vel indirectè tendat ad imponendum onus clericis, vel priuandum illos aliqua libertate, aut iure sibi concesso; nam tunc iam esset lex iniusta, & contra immunitatem Ecclesiasticam. Si autem lex re vera sit iusta, & generalis, non est curandum de particularibus incommodis temporalibus, quæ sunt per accidens: nam tales leges interdum iuuant, interdum impediunt temporalia commoda, vt quod testamentum minus solenne non sit validum, sæpe erit contra voluntatem testatoris; sæpius vero est illi vtile propter fraudes, quę committi solent. Vnde meritò à Panormitano, & alijs adnotatum est, non posse dici legem onerosam, quæ secundũ varias occasiones, & facti accidentia potest esse vtilis, vel damnosa, & in ea generalitate lata est, prout moraliter, & frequentius expedit bono communi, atque etiam singulorum ad euitandas fraudes, & lites: ergo quoties lex talis fuerit, & habuerit alias conditiones honestatis, & iustitiæ, ac vniuersalitatis, obligabit clericos, nõ obstante particulari temporali incommodo accidentaliter occurrente. Quoad alteram verò partem non existimo esse necessariam limitationem, si in cęteris iustitia legis seruetur. Quia etiam clerici quando illo modo inter se contrahunt, non se gerunt vt clerici, sed vt ciues, & communi iure ciuili vti debent. Vt explicatur in lege taxante triticum: nam licet clericus vendat clerico, seruare debet legem, & idem credo esse in testamento, licet clericus instituat hæredem clericum: debet enim testamentum esse solenne, vt valeat, seclusa speciali ratione piæ causæ, & sic de alijs.

Si lex sit iusta, & generalis non est curandum de incõmodis particularibus.

Tandem interrogari potest, de quibus personis Ecclesiasticis intelligenda sit resolutio prædicta. In quo breuiter dico, excipiendam in primis esse personam Summi Pontificis, quæ iure diuino in omnibus, & per omnia exempta est à potestate ciuili, vt nunc suppono, vnde nullas leges ciuiles alterius principis seruare tenetur, non solum quia nunc ipse est supremus in temporalibus in suis terris, sed etiam ex vi suæ dignitatis spiritualis, vt in dicto tractatu ostensum est. Vnde licet Pontifex versaretur in alieno regno, non teneretur leges ciuiles illius regni seruare, quod existimo verum non solum in vi præcepti, & obedientiæ, vt probat ratio facta, sed etiam ex titulo seruandi vniformitatem cũ tali communitate, quia est persona adeo excellens, vt ex vi rationis non cogatur se se accommodare statutis, & legibus suorum inferiorum, vt in capite sequenti iterum dicemus. Deinde excipiendæ sunt Ecclesiæ, seu communitates Ecclesiasticæ, ac pia loca, quatenus aliquo speciali priuilegio gaudent, ratione cuius dispositio legis non potest ad illa accõmodari, vt est de institutione minus solenni, & similia. Nam tũc est peculiaris ratio exemptionis, & ita non procedunt omnia, quæ diximus. Idemque erit de quacunque persona in spirituali dignitate constituta, cui annexum sit simile priuilegiũ: quod idem esset in persona, & dignitate laica, si talem dari contingat. Tunc autem sicut talis communitas, vel persona non obligatur lege ciuili ex vi præcepti, & obedientiæ, ita etiã nec propter consideratione vniformitatis tenetur illas seruare, quia iusta exemptio tollit hanc obligationẽ, vt supra argumentando probatum est. In reliquis autẽ Ecclesiasticis personis doctrina generaliter procedit, non tantum in secularibus, sed etiã in religiosis, nec tantũ in personis veris, sed etiam in fictis, id est, cõmunitatibus contrahentibus, vel operantibus per modum vnius ciuis. Nã de omnibus est ęqualis ratio, seruando proportionem, & supponendo, quod obseruatio talis legis vnicuiq. iusta sit, & non repugnet decentiæ, & immunitati vniuscuiusque status.

22 *A resolutione prædicta excipi Papam, Ecclesiam, seu communitates ecclesiasticas & pia loca, quatenus aliquo speciali gaudent priuilegio; idemq; de persona illustri habẽte simile priuilegiũ.*

CAPVT XXXV.

Vtrum legislator suis legibus obligetur.

DVplex potest esse legislator, scilicet, communitas aliqua, vel singularis persona

Legem latam à communitate obligare õnes illius cõmunitatis.

vnius Principis,aut Prælati.Et quáuis respectu vtriusq. possit quæstio locum habere cum proportione,tamen potissimum versatur in posteriori sensu.Nam in priori certum est,legem latam à cõmunitate obligare postea omnes personas illius communitatis, vt sumitur ex capite *Cum omnes*,de Constit.Et ratio est,quia communitas est supra quascunque personas eius.Et hac ratione lex lata in capitulo generali, verbi gratia,obligat ipsum generalem & sic de alijs . Si autem talis lex comparetur ad ipsum senatum, seu Capitulum,sic eadem est ratio de illo, & de quocunque Principe legem ferente.

2. *Præsentem quæstionẽ esse de vno Principe, vel Prælato.& de legibus habentibus rationẽ vniuersalem,& cõmunẽ principi,vt in pretijs, non verò in eis in quibus nõ est eadẽ ratio,vt in lege de nõ ferendis armis noctu.*

Secundo supponendum est sermonem esse de legibus,quæ habent rationem , & materiam de se vniuersalem,& communem ipsi Principi , vt est lex,verbi gratia,taxans pretia rerum , & similes,in quibus ratio iustitiæ,vel alterius virtutis eadem est in Principe,& reliquis reipublicæ membris:nam si materia,vel ratio legis non sit communis,clarum est,nõ comprehendere Principem.Commune exemplum est, si feratur lex; vt nemo noctu arma deferat , illa non obligat Principem, quia nec decet,nec est accommodata statui eius,& ideo ex intentione Principis,& quasi ex natura talis legis imponitur communitati vt distinctæ à Principe,& ideo illũ nõ obligat. Sicut etiam potest fieri lex pro communi plebe,quæ nobiles non obliget , quia non est illis accommodata,vt per se constat, & tradit Aristoteles 3. Ethicorum capite 9. ergo multò magis id fieri poterit respectu Principis. Tertiò distinguenda sunt in lege illa tria,scilicet,vis directiua,& coactiua , & irritans , seu dans formam contractibus & iudicijs , & de singulis agendum est,licet prima sit præcipuè intenta.

3 *Dubium & ratio dubitandi.*

Quoad vim ergo directiuam difficultas est,an teneatur Princeps in conscientia seruare legem à se latam.Et ratio dubitandi est , quia Princeps dicitur esse solutus legibus in l. *Princeps*. ff. de Legib. Et adiungi potest ratio , quia vel princeps obligat se ipsum sua lege, vel obligatur ab alio.Non primum ; quia nullus potest sibi ipsi præcipere,inducendo obligationem : per promissionem enim vel votum potest quis seipsum obligare,non autem per præceptum , quod sibi imponat.L.Penult.ff.de Recept.arbitr. Et ratio est clara, quia præceptum postulat iurisdictionem,vel dominium:nullus autem potest iurisdictionem in se habere, nec sibi ipsi esse subiectus. Secundum etiam dici non potest,quia legislator,vt sic nõ est subditus,quia vel est princeps nõ habens superiorem , vel si sit alias inferior,nihilominus vt legislator nõ imperatur ab alio,sed ipse alijs imperat ; ergo vt sic nõ potest ab alio homine obligari. Nec vero dici potest obligari tunc ab alio,scilicet,Deo: nã sequeretur nõ obligari lege humana,sed diuina, quod videtur absurdũ;tũ quia nõ potest lex illa ostẽdi ; tũ etiam quia alias non posset per hominem dispensari in ea obligatione;essetque peioris conditionis ipse,quam omnes subditi.

4 *Resolutio. D Thom. Conrad. Victor. Caiet. Sotus.*

Nihilominus communis,& constans sententia est teneri Principem , seu legislatorem tam ciuilem,quàm Ecclesiasticum ad seruandas suas leges, quando materia communis , & eiusdem rationis est in ipso,& in alijs.Docet D. Thom. 1.2.q.96.art.5.ad 3.& libr.3.Polit.lect.9.in fin. Conrad.Caiet.& cæteri expositores dicto ar.5. Soto.1.de Iust.quæst.6.art.7.Victor. Relect. de Potestate ciuil.numero 21.& de Papæ, & Concilij .n.7.Anton.2.part.titul.17.numero 5. Syluest.verb.*Lex*.quæst.14,Couarr.in capite. *Alma mater*.1.p.§.1.numero 5. Nauarr. in capite. *Si quando*,de Rescrip.exceptio.1.& in Apolog. de reditib.Ecclesiasticis quæstione 1.numero 32.& consil.18.de Pœnit.& remiss. Abulens. Matth. 23.quæstione 24.Dominic. Turrecrem. & alij in cap.*Iustum est*,distinct.9.& alii Canonistæ in c.*Cum omnes*,de Const.Glos.etiam,& Doctores in dicta.l.*Princeps*.& Cuiaci.l.15.obseruat.c,3.

Anton. Syluest. Couar. Nauar.

Turrecr.

5 *Probatur ex Scriptura,& vtroque iure.*

Probat hoc primo D. Thom. ex illo Matth. 23. *Alligant onera,& digito suo nolunt ea mouere*. Vbi Christus reprehendit Prælatos , qui multa iubent,& non faciunt. Et quamuis Christus specialiter loqueretur contra pharisæos , qui per falsas interpretationes ea onera populo imponebant , tamen non solum reprehendit eos ex deceptione , sed etiam ex inęqualitate. Vnde rectè facit illud Prou.20.*Pondus,& pondus,mensura,& mẽsura,abominabile est Domino*.& illud Mich. 6.*Nuuquid iustificabo staterã impij?* Secũdo probatur ex vtroq. iure:nã in dicto c.*Cũ omnes*,de Cõstit. refertur & probatur illa sentẽtia Catonis,*Patere legẽ,quã ipse tuleris*,& illud Prętoris edictũ.ff.*Quod quisq. iuris in alterũ statuerit,ipse eodẽ iure vtatur*.De quo ait Vlpia.ibi in l.1.*Summam habere æquitatem*, *Quis enim* (ait) *aspernabitur,idẽ ius sibi dici,quod ipse alijs dixerit?*& in c. *Iustum est*,d.9.ex Isidor.l.3.sentent.c.51.*Iustum est* (dicitur) *Principem legibus obtemperare suis*, & infra dicitur , *Principem teneri suis legibus*. Sic ad Valentinianum scribit Ambros. epist.32.alias libro 2.epist. 13, vel alias 3. loquens de quadam eius lege. *Quod cum præscripsisti alijs , præscripsisti etiam tibi , leges enim Imperator fert , quas primus ipse custodiat.* Vnde in capite. *Non liceat Papa*.12.quæstione 1.Pontifex ipse legem fert , quæ verbis etiam expressis ipsum Pontificem comprehendat , & in l. *Digna vox*.C.de Leg.dicitur,*Digna vox maiestate regnantis est legibus alligatum se Principem profiteri*. Idẽ sumitur ex l. *Ex Imperfecto*,C.de Testamẽtis,& ex §.vlt.Inst.Quibus modis testamẽta infirmẽtur. Idemq.habetur in Leg.Hispaniæ l.16.tit.2.p.1.

6 *Vnde obligatur princeps sua lege.*

Vt autem propriam rationem huius veritatis reddamus , & simul explicemus, quam grauis sit hęc obligatio , oportet inquirere,an hęc obligatio in Principe intrinsecè oriatur à lege ab ipso lata tanquam ab immediata ratione operante ; an verò ex aliquo principio extrinseco. Nam ratio dubitandi in principio posita videtur probare , non posse affirmari primum , & ideo auctores hanc obligationem deducunt ex principijs extrinsecis , vt videre licet pręcipue in Caietano , & Soto supra. Vnum est , *Quod tibi non vis, alteri ne facias* , quo vtitur Soto,sed non videtur recte accommodari.Nam sensus illius principij est,vt nemo alteri inferat iniuriam , quam non vult ab alio sustinere;non autem est sensus, vt nemo alteri faciat quod sibi ipsi non facit : nam iudex furem iustè condemnat , & interficit , se autem ipsum non tenetur condemnare,etiam si fur sit.Aliud principium est,*quia turpis est pars quæ discordat à toto*,sumptum ex Aug.l.3. Confess.c.8.habetur in ca.*Quæ contra mores*,dist.8. legislator autem pars est reipublicæ,cum sit caput eius,& ideo turpiter agit,si in legum obseruãtia à toto discordat. Veruntamen (vt capite præcedenti argumentabar) ex hoc principio non colligitur maior obligatio , quam sub veniali , vt declarabamus exemplo alterius ciuis , qui vtendo dispensatio-

ne va-

A ne valida iniuste tamen, & sine causa concessa, discordat à toto, & tamē ad summum venialiter peccare censetur; ergo similiter si Princeps solum obligatur hoc titulo, erit leuis obligatio. Quod si fortassè in eo augeatur propter circunstantiam personæ, ad summum id erit ratione scandali, in quo interdum fundari solet hæc obligatio, vt patet ex l. 16. tit. 2. p. 1. & Greg. Lop. ibi. Hæc autem obligatio est per accidens, vnde cessante scandalo non tenebitur Princeps suam legem seruare, saltem obligatione graui. Consequens autem est & contra bonos mores reipublicæ, & contra doctores supra citatos: censent enim, hanc obligationem non esse minorem in Principe, quam in subditis. Quod de Summo Pontifice notauit Couar. in cap. *Alma mater*. p. 1. §. num. 9. cum Decio in capite. *Sane* 1. de Officio deleg. & idem notat Victor. relect. de Simon. numero 139.

7. B Alia principia sunt illa, *Patere legem, quam ipse tuleris, & quod ius in alium quisque statuit, illud seruare debet.* Veruntamē hæc & similia axiomata aut petunt principium, aut non rectè accommodantur: nam varijs modis possunt intelligi. Primò de iure, seu de lege humana declaratiua legis naturalis, & sic infallibile est, talem legem æquè obligare Principem, & subditum, quia tunc ius naturale est, quod præcipue obligat, & illa vis directiua legis humanæ, quatenus est ostensiua iuris naturalis, æquè operatur in principem, ac in alios, de quo videri possunt aliqua ex Iurisperitis apud Tiraquel. de vtroque retract. lib. 1. Gloss. 1. §. 3. n. 39. Secundo potest intelligi, aliquam pati legem à se latam, quando in statu subiectionis constituitur, vt contingit in eo, qui fert legem, non vt caput, sed vt vnum suffragium communitatis: nam postea vt persona priuata pati debet legem, vt diximus, in quo sensu videntur afferri illa principia in dicto ca. C *Cum omnis.* Deinde habent locum illa principia, si contingat eum, qui magistratum gerebat illum deponere, vel illo priuari: nam posteà subiectus erit legi quam ipse tulit, quia verè tunc est subiectus communitati, & consequenter legibus eius non solum quoad vim directiuam, sed etiam quoad coactiuam, & videtur illud axioma conuenienter ita exponi; nam illud, verbum, *Patere legem*, indicat subiectionem quoad vtramque vim. Tertiò vero modo potest intelligi in sensu, quem tractamus de legislatore supremo in sua dignitate permanente, & sic continet illud principium conclusionem, de qua disputamus; non vero in eo redditur ratio, quam inquirimus, nec explicatur titulus huius obligationis.

8. *Principem obligari ad seruandam suam legem ex virtute & efficacia ipsius legis D. Thom. Caiet. Sotus. Probatur conclusio.*

D Dicendum igitur censeo, Principem obligari ad seruandam suam legem proximè ab ipsamet lege, & ex virtute, & efficacia eius. Quod ita explicatur, quia transgrediendo illam, committit peccatum eiusdem speciei cum subditis peccantibus contra illam. Ita sentit D. Thom. supra, & reliqui Doctores, neq. enim existimo Caiet. & Sotum aliud voluisse, vt explicabo. Hoc etiam indicant iura citata, quia dicunt, talem legē obligare ipsum Principem; ergo ponunt ipsam legem positiuam tanquam proximam rationem illius obligationis. Hoc etiam confirmat discursus proximè factus, quia per principia extrinseca non potest sufficienter explicari hæc obligatio. A posteriori etiā declaratur, quia si Rex statuit legem taxantem pretium rei, & ipse vt priuatus dominus rem carius vendat, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, ex communi sententia, quia hoc postulat naturalis æquitas; ergo signum est, illam legem positiuam habere suū effectum etiam respectu legislatoris. Similiter si absq. causa comedat carnes die prohibito, aut non ieiunet in die præcepto, agit cōtra temperātiam; ergo obligatio eius immediate nascitur ex ipsa lege positiua. Atque hinc tandem concluditur ratio, quam indicauit Soto: nam lex positiua habet efficaciam constituendi materiam suam in tali specie virtutis, & præscribendi medium necessarium ad honestatem talis virtutis; ergo posita lege, Princeps ideo censetur peccare, non seruando illam, quia non seruat medium virtutis: postquam enim illud medium constitutum est, absolutè in illo consistit virtus, & ideo ab illo recedere peccatum est; ergo proxima ratio illius obligationis etiam respectu Principis nascitur ex ipsa lege.

Adhuc vero manet difficultas, quia lex humana non constituit medium virtutis absolutè, & simpliciter respectu omnium, sed respectu subditorum; ipse autem Princeps non est subditus. Respondent aliqui, legem dupliciter considerari posse, scilicet, vt præceptum, & vt regulam rationis; & priori modo solum referri ad subditos, posteriori autem modo etiam ipsum legislatorem obligare, quia tenetur secundum rationem viuere, & consequenter regulam rationis seruare. Sed hoc nō expedit punctū difficultatis, quia regula rationis duplex esse potest, vna consulens, seu ostendens aliquid vt honestum, non tamen vt omnino necessariū ad honestatem, & si de hac regula sit sermo, nō sufficit, quia discordare ab hac regula non est peccatum: sic enim laicus v.g. nō vtēs regula rationis, qua religiosus vti debet, nō peccat, quamuis benè faceret, illa vtendo. Alia est regula rationis necessario sequenda ad honestatem, & hæc non separatur à præcepto, quia necesse est, vt habeat vim obligandi, alias non inducet necessitatem. Si ergo lex non habet rationem præcepti respectu legislatoris, ad summum erit regula consulens, & ita non peccabit legislator non sequens illam: si autem est regula necessaria, non potest ab illa excludi vis, seu ratio præcepti.

9. Difficultas.

Euasio.

Obuiatur euasioni.

Dicunt ergo alij, legislatorem obligari sua lege ex voluntate totius reipublicæ, & ex virtuali pacto inter principem, & rempublicam: nā ea conditione accepit potestatem legislatiuam, vt ipse etiam obligaretur legibus à se latis: & ita indirectè quidem obligatur à se ipso, quatenus obligando alios comprehendit se, directè autem censetur virtute obligari ab ipsa communitate, à qua habet potestatem sub ea conditione. Hæc responsio est probabilis, sed illi obstant duo: Primum est, quia illud genus pacti ostendi non potest, neq. est necessarium; nam licet respublica vellet, vt lex non obligaret legislatorem, si absque causa id vellet, nihil efficeret. Vnde etiam, si fingeremus à principio interuenisse contrarium pactum inter rempublicam, & Principem, nimirum quod ipse non esset obligandus suis legibus, nihilominus obligaretur, quia pactum illud esset iniquum, & contra bonum commune, & ideò nullius esset valoris. Secundum est, quia illa ratio non habet locum in potestate Ecclesiastica, quia non manat à communitate, sed à Christo, & tamen assertio etiam in Ecclesiasticis

10. Alia responsio probabilior.

Oppugnatur dupliciter.

ſiaſticis legiſlatoribus vera eſt. Quod ſi quis reſpondeat, Chriſtum dediſſe poteſtatem ſub illa conditione, oſtendere oportet, vnde illa colligatur, quia ipſe illam non expreſſit, nec poſſumus dicere ibi pactum interueniſſe.

11. *Reſolutio auctoris.*

Reſpondeo igitur, Deum, qui eſt principalis auctor huius poteſtatis, illam conferre ſub conditione prædicta, & non aliter, & hoc ipſum colligi ex ipſamet ratione naturali, abſque alia reuelatione, vel pacto humano. Declaratur in hunc modum: nam omnis poteſtas legiſlatiua eſt à Deo principaliter, vel immediatè, vt in poteſtate Eccleſiaſtica, vel mediante republica, vt in ciuili. Vnde licet homo immediatè legem ferat, in eo actu ſe gerit vt miniſter, & diſpenſator Dei, vt ex Paulo in ſuperioribus attulimus; ergo intentio, & voluntas Principis ferentis legem, debet conformari intentioni Dei dantis poteſtatem; imò efficacia legis ad obligandum magis pendet ex intentione Dei, quam particularis legiſlatoris. Deus autem non ſolum vt auctor gratiæ, ſed etiam vt auctor naturæ vult, legiſlatorem humanum non habere poteſtatem ad ferendas leges, niſi cũ vniuerſali obligatione illarum, qua totam rempublicam vt conſtantem ex corpore, & capite comprehendat; ergo. Probatur minor ex ipſa neceſſitate communis boni, ad quod hæc poteſtas ordinatur; datur enim in ædificationem, non in deſtructionem. Quod autem ad huiuſmodi bonum commune pertineat poteſtatem hanc ita eſſe datam Principi, vt licet in voluntate eius ſit legem ferre; ſi tamen feratur, vniuerſalis ſit, & ipſum comprehendat, declarant ſufficienter teſtimonia Scripturæ, & rationes adductæ, & communis conſenſus non ſolum Patrum, ſed etiam Philoſophorum. Propter quam cauſam dixit optimè Ariſt. 3. Polit. c. 7. circa finem, legem debere in republica dominari. Nam (vt ibi rectè explicat D. Thomas) dum non occurrit ſufficiens ratio excipendi aliquid à lege, etiam ipſe Princeps debet illi ſubijci, & ſecundum illam legem, vel operari, vel iudicare, quia alias inutilis redditur lex, & reſpublica perturbatur.

Ariſto. 3. Polit. c. 7. D. Thom.

12. *De rationibus extrinſecis ſcãdali, & deformitatis morũ, quæ ad oſtendendã principes ſubiectionem legi afferũtur.*

Ex quibus intelligitur, quomodo accipiendæ ſunt rationes extrinſecæ, quæ ad oſtendendam hanc veritatem afferuntur, ſcilicet, ſcandali, deformitatis morum, &c. Sunt enim optimæ ad declarandum, quomodo pertineat ad commune bonum, vt poteſtas Principis ſit limitata modo ſupra dicto. Sicut enim in ſuperioribus tractando de obligatione aduenarum ad ſeruandas leges territorij, dicebamus, ſcandalum eſſe extrinſecum motiuum, non proximam, & intrinſecam rationem obligationis. Ita in præſenti obligatio non oritur proxime ex illis rationibus extrinſecis, ſed ex ipſa lege: illæ verò rationes indicant neceſſitatem conſtituendi legem ita regularem, & inflexibilem, vt ſic dicam, vt totum corpus cum capite obliget. Et hoc plane ſenſit Caietan. cum dixit, hanc obligationem Principis, & ſubditorum ſequi ex principijs legis naturalis, diuerſis tamen. Nam in ſubdito ſequitur ex illo principio. *Obediendum eſt ſuperiori*, in Principe vero ex illo. *Patere legem, quam ipſe tuleris*; tamen ſicut in ſubdito obligatio ſolum radicaliter ſequitur ex dicto principio; proxime vero ex lege, ita proportionaliter in Principe intelligendum eſt.

13 Ex quo etiam conſtat, an hæc obligatio in Principe dicenda ſit naturalis, vel poſitiua, diuina, vel humana: eſt enim naturalis in radice, quia ſequitur ex ipſa ratione naturali, quomodo dixit Bald in l. 2. C. de Seruit. n. 40. Principem obligari ad ſeruandam ſuam legem ex diſcurſu rationis. Quod etiam habet Dec. in cap. 1. de Conſtitut. lect. 1. numer. 15. Proximè vero, & formaliter illa obligatio eſt poſitiua, quia ex lege poſitiua naſcitur, vt dictum eſt, & eodem modo dici poteſt obligatio humana abſolute, licet dici poſſit diuina ex hypotheſi, id eſt, ſuppoſito, quod lex feratur, & ob illam cauſam in ea poteſt per hominem diſpenſari, etiam reſpectu Principis, vt infra videbimus.

Prædicta obligatio eſt naturalis in radice, vtpote quæ ſequitur ex ratione ipſa naturali: formaliter vero eſt poſitiua, humana abſolutè diuina ex hypotheſi.

14 *Dubium de legibus municipalibus.*

Quæret vero aliquis, an princeps ſuperior teneatur etiam ſeruare ſtatuta, ſeu leges municipales Prouinciarum ſibi ſubiectarum, ſaltem quãdo in illis prouincijs moratur, vel in eis peregrinatur. Videri enim poteſt, tũc etiam eſſe obligandum propter vniformitatem morum, & ad vitanda ſcandala, &cæt. Nihilominus dicendum eſt, non teneri, quæ eſt communis reſolutio, vt videre licet in Felin. cap. 1. de Conſtit. num. 30. qui refert Card. conſ. 2. Idem Tiraquel. refẽrens alios loco ſupra citato n. 38. Ratio eſt, quia talia ſtatuta lata ſunt ab inferiori poteſtate, & iuriſdictione, & ideo non habent vim obligandi eũ, qui in eodem loco habet ſuperiorem iuriſdictionem. Qua ratione dicunt etiam communiter Canoniſtæ, legatum Pontificis, dum eſt in aliquo Epiſcopatu, non obligari peculiaribus legibus illius Epiſcopatus. Imo addit Tiraquel. ſupra cum alijs, licet tale ſtatutũ particulare approbatum ſit ab ipſomet Principe, nihilominus nõ obligare illũ. Et ratio reddi poteſt, quia nõ approbat illud pro tota ſua republica, ſed tantũ pro determinato loco, & ideo nulla ratio cogit caput totius reipublicæ, vt illi ſubdatur. Hoc vero ego libenter limitarem, niſi talis locus eſſet quaſi propria habitatio ipſius Principis, vt eſt Roma, verbi gratia, reſpectu Pontificis, vel propria curia reſpectu Regis: nam quæ ibi generaliter ſeruanda ſtatuuntur per ſupremam auctoritatem ipſiuſmet Principis, eum etiam obligare videntur, quia ſpeciali ratione ſe habet tanquam ciuis, & membrum illius loci.

15 *Legẽ non obligare principẽ quo ad vim coactiuam: ſiquidem non habeat ſuperiorem. D. Thom. L. princeps*

Circa ſecundum punctum de vi coactiua legis communis, reſolutio eſt, legem non obligare Principem quoad vim coactiuam. Ita docet D. Thomas, dicta ſolutione ad 3. & ita exponit legem. *Princeps*, ſupra citatam, & alias, quę dicunt, Principem non ligari legibus, ſcilicet, quoad vim coactiuam, quam ſententiam, & interpretationem alij ſequuntur. Ratio vero eſt, quia coactio ex intrinſeca ratione ſua poſtulat, vt ab extrinſeco proueniat, vt conſtat ex Philoſophia; ergo Princeps non poteſt cogere ſe ipſum per ſuam legem. Nec etiam cogi poteſt à ſubditis, quia nullus inferior poteſt violentas manus inijcere in ſuperiorem, nec etiam poteſt cogi ab æquali, quia non habet in illo iuriſdictionem, nec denique à ſuperiore, quia agimus de Principe, qui ſuperiorẽ non habet; ergo. Cõfirmatur hæc ratio, quia vis coactiua pertinet ad pœnæ impoſitionem, & inflictionem: pœna autem per ſe, & ex ratione ſua fertur in inuitum, & ideo ferri non poteſt, niſi ab habente ſuperiorem poteſtatem in alium tanquam ſibi ſubditum; ergo non poteſt imponi à legiſlatore reſpectu ſui ipſius, ſed tantum reſpectu ſubditorum.

Vt autem hæc ſententia, quę vera eſt, & ratio eius

eius amplius explicetur, obijcitur, quia illa ratione ad summum colligitur, non habere legislatorem, qui in ipso pœnam exequatur, non vero non esse obnoxium pœnę, quantum est ex vi legis: hæc autem duo valde diuersa sunt, vt per se constat; nam vnum pertinet ad ius, alterum ad factum: vt autem lex vere obliget quoad vim coactiuã, satis est, quod quantũ est ex se reddat transgressorem obnoxium suæ pœnæ, etiam si contingat, tunc non posse exequutioni mandari. Vt interdum supremus Prælatus in aliquo ordine, verbi gratia, Generalis alicuius religionis, licet transgrediatur leges, tunc non punitur, quia non habet superiorem, postea vero finito officio solet puniri, quia tunc iam habet superiorem; ergo signum est, antea fuisse de se subiectum legi, etiam quoad vim coactiuam.

17. *Respõdetur obiectioni.* Respondetur negando primum assumptum. Nam legislator ita est exemptus à vi coactiua suæ legis, vt non teneatur sustinere pœnam in illa statutam, quia licet simpliciter sit reus pœnæ, saltem apud Deum (quia hic reatus necessario sequitur ex culpa) tamen illud erit respectu pænę statutæ à Deo, non vero de pœna posita ab ipsomet legislatore. Quod patet, quia ipse nõ intendit se ipsum ad pœnam obligare, neque etiam obligatur à republica per modum alicuius contractus, seu in virtute eius, tum propter supra dicta, tum maxime quia quoad hanc partem nullum est indicium talis conuentionis, nec per aliquẽ vsum, nec per iudiciũ sapientum. Denique neque à Deo ipso, neque à lege naturę obligatur, vt probat idem commune iudicium sapientum. Et ratio etiam differentiæ est optima, quia vis directiua ordinatur ad bonos mores, & ideo comprehendit etiam ipsum legislatorem: pœna vero solum per accidens intenta, aut necessaria est, & cũ alias ex se postuler violentiã, nõ fuit cõueniens illi subdi legislatorẽ, esset etiã superflua illa obligatio, cũ moraliter nõ posset ad exequutionẽ perduci. Declaratur deniq. quia vel legislator habet in terris superiorem, qui possit illum punire pro delictis suis, vel non habet, si non habet, nulli hominum tenetur parere in exequutione talis pœnæ circa seipsum; ergo neque est obnoxius ex vi suæ legis tali pœnæ, quia nihil aliud est esse obnoxiũ, quàm teneri ad parendum in sustinenda tali pœna, si infligatur ab homine habente potestatem. Nam si infligatur à Deo, iam oritur obligatio ex altiori principio. Si verò legislator habet superiorem, vt est, verbi gratia, Episcopus poterit puniri à Põtifice, etiam propter indebitam transgressionẽ suæ propriæ legis; tamen non erit necessarium, illi imponere pœnam in sua lege statutam, sed hoc arbitrarium erit Pontifici, quia non tenetur iudicare secundum legem inferioris; ergo signum est, pœnam illam ex vi legis non comprehendere ipsum legislatorem, sicut in simili dicebamus in capite præcedenti de clericis respectu pœnarum ciuilium legum.

18. *Replicatur in respõsionem.* Sed instabit aliquis: nam licet hoc verum sit de pœna per iudicem imponenda, non tamen de illa, quæ ipso iure per legem imponitur; ergo saltem illa lex habebit effectum virtutis coactiuæ, etiam in ipso legislatore. Antecedens patet, quia illa pœna non requirit alterius hominis exequutionem, sed ipsiusmet rei; ergo etiam ex hac parte ab ipso legislatore poterit exequutioni mandari, vt si pœna sit v. g. pecuniaria, vel de aliquo actu virtutis, eleemosynæ, ieiunij, &c. Aliũde vero, quatenus talis lex obligat in conscientia ad talem pœnam absque alia condemnatione, videtur ex vi directiua virtutis obligare ad pœnam illam: quia obligatio in conscientia pertinet ad virtutem directiuam. Vnde videtur esse eadem ratio de obligatione in conscientia ad hanc pœnam, & ad primam obseruantiam legis. Propter quod dixerũt aliqui, non repugnare simpliciter, legislatorem subdi legi quoad vim coactiuam, sed tantum quando ex parte pœnæ est aliqua repugnantia, vel indecentia, vt esset planè in pœnis corporalibus; tum quia esset indecens Principem, aut legislatorem pœna corporali affici; tum etiam quia in his pœnis nemo potest obligari ad exequendam pœnam in se ipsum, vt infra dicetur, & ab alio cogi non potest Princeps, vt probatum est. Idem etiam certum est de aliquibus spiritualibus pœnis: omnes enim fatentur non posse legislatorem incurrere censuram à se impositam, vt est communis sententia, de qua in propria materia. Ratio autem, non videtur sufficienter sumi ex indecentia: quia censuræ in Episcopis non sunt indecentes: sæpe enim contrahunt illas, & in Pontifice ipso voluntaria quædam suspensio, & separatio à diuinis in vindictam sui criminis publici non esset magna indecentia; meliùs ergo dici potest, in his pœnis esse specialem rationem, quia essentialiter requirunt contumaciam, & inobedientiam respectu Prælati ecclesiastici, & ideo non possunt contrahi ab eo, qui illas imponit, quia non potest sibi ipsi esse inobediens. At vero in pœnis pecuniariis, vel quæ cõsistunt in operibus pietatis, & virtutis, non est indecentia, nec repugnantia, & ideo quantum ad has non videtur impossibile, legem obligare Principem.

Sed nihilominus de quacunque pœna & de quocunque modo imponendi illam, vera est dicta resolutio, & communis. Ratio vero generalis est, quia omnis pœna quomodocunque imponatur pertinet ad vim coactiuam, vt superiori capite explicatum est, & coactio ex suo genere, & ratione petit distinctionem inter agens inferens coactionem, & qui illam patitur, & secundum hanc generalem rationem iudicandum est de virtute legis circa legislatorem etiamsi in particulari in exequutione alicuius pœnæ illa ratio cessare videatur. Deinde addi potest alia ratio, quia in lege ferente pœnam ipso facto, distinguenda est ratio legis, & ratio sententiæ, quam virtute includit. Nam ad actum directè præceptum, vel prohibitum obligat, vt lex, & ita comprehendit legislatorem, ad pœnam vero cogit vt sententia, quæ formaliter à iudice ferri debet, & ideo non comprehendit nisi eum, qui possit esse iudex in tali causa, vt indicauit Glossa in cap. *Licet canon.* verb. *Exequutione*, de Elect. in 6. Nullus autem esse potest iudex in sua causa, cap. *Inter querelas*, cum Gloss. ibi 23. q. 4. nec ligatur aliquis nisi à proprio iudice, c. *At si Clerici*, de Iudicijs, & ideo legislator ad talem pœnam non ligatur. Accedit tandem cõgruentia supra tacta, quia pœna non est per se intenta, neque per se necessaria ad honestatem morum, & ideo obligatio ad illam, etiam si in cõsciẽtia oriatur respectu aliorum, non est tam vniuersalis, sicut obligatio ad materiam per se intentam in lege. 19. *Omnis pœna pertinet ad vim coactiuam.*

Tertio instari potest, quia vis directiua siue 20

3. obiectio.

coactiua est valde infirma, & inefficax, propter quod nonnulli censent, non posse separari, quia est contra naturam legis; alii vero censent, quando separantur adeo esse infirmam puram virtutem directiuam, vt non sufficiat ad obligationem sub mortali. Vnde Caiet. tom. 2. Opusc. tract. 23. q. 2. quem sequitur Sotus lib. 10. de Iustitia, q. 5. art. vlt. in fine, dicunt religiosum factũ Episcopum non peccare mortaliter transgrediendo præcepta religionis distincta à tribus votis, licet talia sint, vt ante Episcopatum obligent sub mortali, & rationem reddunt, quia Episcopus iam non obligatur illis præceptis quoad vim coactiuam, sed tantum quoad directiuam; ergo idem dicendũ esset in præsenti, quod esset valde absurdum.

21 *Respondetur obiect.*

Respondeo vim directiuam legis esse separabilem à vi coactiua legis, respectu aliquarũ personarum, vt capite præcedenti dictum est de legibus ciuilibus respectu clericorum, & de statu innocentiæ vniuersaliter, & probabiliter aliqui sentiunt, quod licet in eo (si durasset) futura fuissent præcepta humana obligantia, non tamẽ cogentia per pænas, sicut nunc etiam sæpe lex præcipit, & vere obligat, licet nullam imponat pænam. Denique illi actus sunt, vt sic dicam, realiter distincti, & non habent inter se essentialem connexionem; potest ergo vnus sine alio fieri. Ad efficaciam igitur legis humanæ satis est, vt regulariter vtranque vim exerceat, vbi specialis ratio exceptionis non interuenit: hæc autem ratio in præsenti manifesta est, quia cum legislator, vel simpliciter, vel vt exercet illud munus, non sit subiectus sibi, non potest conuenienter subdi legi suę quoad vim coactiuam: satis ergo est, quoad apud Deum possit, & debeat timere pænam. Nihilominus addendũ est, vim directiuam separatam etiam à coactiua posse inducere grauem obligationem, vt ex dictis in capite præcedenti constat. Et ratio est, quia obligatio proueniens ex vi directiua legis non ideo grauis est, quia habet coniunctam coactionem: nam hæc posterior est: & potius coactio grauis supponit obligationem grauem, quia ex materia, & ex fine legis præcipue nascitur; ergo si lex quoad vim coactiuam ex parte materiæ & finis habet sufficiens fundamentum grauis obligationis, illam inducet, etiam si separetur à coactione. Exemplum autem illud de religioso Episcopo quoad veritatem rei incertum est; apud illos autem auctores, qui ita sentiunt, ibi vis directiua non proprie sumitur pro legis obligatione, sed solum pro quadam decentia, & honestate morali. Sed de illo puncto alibi latius.

22 *4. Obiectio.*

An princeps obligetur ciuiliter ratione suæ legis. Decius. Felinus, & Baldus recte negant.

Vltima obiectio fieri potest, quia Princeps obligatur ciuiliter; ergo potest etiam ciuiliter cogi: nam hæc est efficacia obligationis ciuilis, ergo etiam poterit ad pænam cogi. Antecedens patet ex priori assertione: nam Princeps obligatur suis legibus ciuilibus; obligatio autem ciuilis est, quæ prouenit ex lege ciuili §. 1. Instit. de Exceptionib. Circa hanc difficultatem Iurisperiti inter se contendunt, an Princeps obligetur ciuiliter ratione suæ legis. Decius enim in dict. cap. *Sanæ*, & alij propter argumentum factum id negant, atque ita facile expediunt obiectionem. Felin. autem ibi num. 3. & in cap. *Ecclesia*, de Constit. cum Baldo, & aliis affirmat: qui consequenter negabit ad ciuilem obligationem sequi necessario coactionem: nam ipsamet ciuilis obligatio potest esse tantum directiua. Et hæc sententia mihi placet simpliciter, quamuis possit esse æquiuocatio in verbis. Ad quam tollendam aduerto, quod obligatio in conscientia vocari potest interdum ciuilis, quia non oritur ex sola lege naturali, sed ex lege ciuili adiuncta, vt verbi gratia: Si ex contractu cum minori facto non acquiritur dominium ratione legis ciuilis, tenetur quis in conscientia rem restituere; illa vero obligatio non est ex sola natura rei, sed ex ciuili lege, & ideo ciuilis dici potest: idem videre licet in præscriptionibus, & similibus. Alio modo dici potest obligatio ciuilis, ex qua oritur actio in ciuili iudicio, vt debitor cogatur soluere obligationem, quomodo sæpe dicunt Iuristæ, ex aliquibus stipulationibus; vel aliis contractibus oriri obligationem naturalem, & non ciuilem.

23

Priori ergo modo sine dubio Princeps obligatur ciuiliter, quia tenetur in conscientia stare contractui habenti vires, & valorem ex adminiculo iuris ciuilis, vnde non potest ab alio auferre rem legitime pręscriptam contra ipsummet iuxta ius ciuile, etiam si antea fuisset ipsiusmet Principis. Et ratio est, quia totũ hoc nascitur ex vi directiua legis, quæ in ipsum Principẽ cadit, vt dictum est. At vero loquendo posteriori modo, subdistinguendum mihi videtur: nam si actio in iudicio tendat ad cogendum vere debitorem; sic dari non potest, aduersus Principem, & sic dici potest non obligari ciuiliter. Si vero tendat solum, vt per iudicis sententiam declaretur ius creditionis aduersus Principem vt iuridice constet, ipsum teneri ad seruandum illud, nec possit sine iniustitia illud negare, sic dari etiam potest actio contra Principem, ita vt in conscientia teneatur illam permittere, seu admittere. Atque in hoc etiam sensu ciuiliter obligatur sine coactione, per quod obiectioni satisfactum est.

24 *3. Punctum de irritatione contractus seu actionis, & ratio dubitandi. L. imperf.*

Superest expediendum tertium punctum de alio effectu legis, qui est irritare contractus, seu actiones. Et ratio dubij esse potest, quia hic effectus videtur pænalis, & ita sępe inter pænas computatur à iuris interpretibus; ergo sicut pæna non comprehendit Principem, ita neque hic effectus. Confirmatur ex l. *Ex imperfecto*. C. de Testam, vbi dicitur. Imperatorem iure imperij esse exemptum à solennitatibus iuris, id est (vt exponit Gloss.) quia licet in actibus suis non obseruet solennia iuris, nemo sit, qui ea possit infirmare. Aliunde autem videtur oppositum colligi ex eadem l. *Ex imperfecto*, vbi etiam de Imperatore dicitur, non consequi hæreditatem ex imperfecto testamento, quia scilicet, iure ciuili irritum est; ergo ille effectus fit à lege, etiam respectu Principis. Idem sumi potest ex cap. *In causis*, de Sent. & re iudic. quatenus Pontifex dicit, etiam in suis iudiciis seruandam esse iudiciorum formam à canonibus statutam. Ratio denique est, quia hic effectus magis pertinet ad vim directiuam, & est per se intentus in lege, & maxime refert ad bonum commune, vt Princeps etiam in illo concordet cum toto corpore, vt, verbi gratia, Quod sacerdos sit inhabilis ad matrimonium, effectus est legis Ecclesiasticæ irritantis, maxime autem expedit, vt illum habeat, etiam circa personam Summi Pontificis.

C In causis

25 *Irritatio aliquando est pure pænalis, & propriè ipsa...*

Breuiter distinctione vtendum censeo. Nam hic effectus aliquando est purè, & propriè pænalis, quia solum in pænam fit, vt quod simoniacus per suum contractum nihil operatur, vel quando beneficiatus non facit fructus suos,

vero est effectus per se intentus ob honestatem morum reipub.

A quia non recitauit horas: aliquando vero, & sæpius hic effectus est per se intentus propter honestatem morum reipublicæ, vt solennitas testamenti requiritur ad valorem eius, vt securius seruetur iustitia. Priores ergo leges non comprehendunt Principem propter primam rationem factam. Posteriores autem leges, per se loquendo, & nisi expresse derogentur, vel dispensentur, Principem comprehendunt. Et hoc probant posteriora motiua. Nihilominus tamen quando Princeps ipse facit scienter actum sine solennitatibus iuris, censetur secum dispensare, & actum facere validum, iuxta dictam legem; *Ex imperfecto*, quod secus est de actu seu testaméto ab alio facto, etiam respectu imperatoris, quia tunc non est vlla ratio dispensationis, & ideo actus est inualidus. Et ita cõciliat illas duas partes Glossa ibi, & consonat optime §. vlt. Instituta quibus modis testamenta infirmentur.
B Quid autem necessarium sit, vt derogatio, vel dispensatio quoad hunc effectum sit valida respectu Principis infra dicemus: nam idem in hoc censendum est, quod dispensatione in obligatione legis quoad eundem Principẽ, de qua dispensatione in octauo libro dicturi sumus.

26 *Fit satis rationi dubitandi.*

Ad rationem ergo dubitandi in principio positam ex dictis patet solutio: iam enim declaratum est, posse legislatorem sua lege obligari, quia fert legem vt minister Dei, cuius auctoritas in illa obligatione interuenit. Et quamuis non possit Princeps obligari lege sua tanquam præcepto directe sibi imposito, potest nihilominus pro tota communitate, cuius ipse est pars, quia per tale præceptum constituitur certa regula virtutis, quam ipse ex vi rationis naturalis sequi tenetur, quia ita præscriptum est ab auctore talis potestatis, vt declaratum est. Vnde alij dicunt, quod licet idem non possit sibi ipsi imperare, tamen idem vt minister Dei potest se vt
C hominem obligare lege à se lata, quia operatur aliquo modo diuinam, id est, à Deo acceptam, quæ potest habere hanc efficaciam in ipsum habentem: quatenus innititur diuinæ potestati, à qua manat, quod in idem redit: nam eodem modo, & ex eisdem principijs explicandum est.

27. *Respondetur ad legẽ Princeps. Vlpianus.*

Ad legem, *Princeps*, quidam moderni respondent, ibi non dici, principem esse solutum omnibus legibus, sed indefinite legibus, intelligendum esse iuxta Rubricam legis, quæ sic habet *Idem Vlpianus in lib. 14. ad legem Iuliam, & Papiam.* Cum ergo ibi dicitur princeps solutus legibus, intelligendum solum est de lege Iulia, & Papia, quæ dicitur fuisse de caducis legatis, à qua solutus erat Princeps, idque non iure suo, sed benefi-
D cio senatus, Hanc ego interpretationem non improbo quoad omnia, quæ assumit, quia non mihi constat, esse falsa omnia: ipsa vero in se nõ probo, tum quia noua est, & contra communem interpretationem, tum quia est parum consentanea & verbis illius legis, & alijs legibus. Probatur primo, quia illa indefinita in rigore doctrinali æquiualet vniuersali, & coniuncta cum verb. *solutus est*, habet maiorem vim, quia verbũ illud *solutus est*, includit negationem, scilicet, nõ est subiectus legibus: & in virtute est ille terminus distributus, tum etiam quia licet illa lex fuerit sumpta ex libro Vlpiani ad legem Iuliam, & Papiam, non ideo sequitur, in illa sententia, & verbis illius legis loquutum fuisse de illa sola lege; potuit enim illud principium generale afferri occasione alterius legis, de qua tractabat. Quod declaratur accommodatissimo exemplo sumpto ex §. vlt. Instit. Quibus modis testamentum infirmetur; vbi cum dictum fuisset, Imperatorem non admissurum aliquid sibi relictum per testamentum non legitimum, &c. Subditur. *Secundum hoc diui Seuerus, & Antoninus sapissimè scripserunt, licet enim* (inquit) *legibus soluti simus, attamen legibus viuimus.* vbi non possunt illa verba limitari ad sola testamenta imperfecta, vel similia legata, quorum occasione ibi afferuntur, cum referantur tanquam sæpissimè in rescriptis Imperatorum repetita: Ita ergo potuit contingere in Vlpiani libro. Item inde colligo, sententiam illam tanquam vniuersalem, & non limitatam ad certam quandam legem receptam fuisse, quãdoquidem ab Imperatoribus sæpissime repetebantur quacunq. oblata occasione. Deinde colligo, Imperatorem intellexisse, se esse solutum legibus, non priuilegio, aut beneficio Senatus, sed suo iure, & ex vi supremæ potestatis suæ, aut subinde sententiam illam Vlpani intelligendam esse de supremo Principe, qui ex se, & sine priuilegio solutus legibus esse dicitur, quod in altera parte eiusdẽ legis significatur, dũ dicitur, *Augustã, licet legibus soluta non sit*, vtique ex vi suæ dignitatis, *nihilominus beneficio Principis esse solutam.* Denique hoc maxime confirmant verba legis. *Ex imperfecto*, C. de Testamentis, *licet lex Imperij.* (id est dignitas, & suprema potestas) *solennibus iuris Imperatorem soluit, nihil tamen proprium Imperatori est, quam legibus viuere.*

Seuerus. Anton.

Vera ergo est communis interpretatio, quæ leges has intelligit de exemptione Principis à vi legum coactiua, quia simpliciter est inferior, & potest per Principem cogi, & puniri, tamen gaudet illo priuilegio, beneficio Principis propter singularem dignitatem, & coniunctionem cum Principe. Cum autem in proxime citatis iuribus Imperatores addunt. *Attamen legibus viuimus*, recognoscunt directiuam obligationem legum, & ideo eas se seruare profitentur. Vnde in l. *Ex imperfecto*. ff. de Leg. 3. sic dicitur. *Ex imperfecto testamento legata, vel fidei commissa Imperatorem vindicare verecundum est, decet enim tantæ maiestati eius seruare leges, quibus ipse solutus esse videtur.* Et ita intellexerunt illam legem non solum D.Thom. & Theologi, sed etiam Iurisperiti in principio allegati. Supererat hoc loco dicendum de mutatione legis ciuilis. Sed hoc commodius tractabitur infra libro 8. generaliter de omni lege humana. 28

D.Thom.

FINIS LIBRI TERTII.

INDEX CAPITVM

LIBRI QVARTI.

LIBER QVARTVS

DE LEGE POSITIVA CANONICA.

DIXIMVS de lege ciuili in particulari, & quatenus inter Christianos vim suam habere potest, reliquum est, vt de Canonica lege differamus. De qua supponimus omnia, quæ illi cum ciuili lege communia esse possunt, & in libro 3. tractata sunt, ad quem illa remittemus, quandocumque occurrerint, solumque explicabimus ea, quæ legi Canonicæ sunt propria, & in quibus à ciuili distinguitur. Quoniam vero tota ratio huius legis, eiusque cognitio maxime pendet ex potestate, à qua procedit, ideo prius de ipsa potestate dicemus; tum absolute, tum comparando illam ad potestatem ciuilem; postea vero de actu, seu lege ipsa, & conditionibus illi propriis differemus.

Modus procedendi in hoc lib. 4.

CAPVT I.

An sit in Ecclesia spiritualis potestas ad Canonicas leges ferendas.

1. *Pars negatiua est error Aërij. Epiphan. August. Marsil. Pa. Alb. Pigh. Aluarus. Pelag. Castro. Prateolus.*

VEtus fuit error negans esse in Ecclesiæ pastoribus hanc potestatem. Potestque tribui Aërio quatenus dixit, ieiunia Ecclesiæ non esse seruanda, ne sub lege esse videamur, vt sumitur ex Epiphan. Hæres. 75. August. in 55. Solet etiam tribui Marsil. Paduan. vt indicat Albert. Pighi. libro 5. de Ecclesiast. hierar. Veruntamen neque Aluarus Pelag. libro 1. de PlanctuEcclesi. cap. 68. neque Castro, neque Prateol. referendo Marsilij errores huius meminerunt. Ille enim abstulit quidem fundamentum huius potestatis, negando potestatem Papæ, & Vicarij Christi in terris: negauit etiam, habere Episcopos maiorem potestatem, quam habeant presbyteri, inde tamen non necessario sequitur, quod negauerit, esse in clero potestatem ad leges ferendas. Refert tamẽ Anton 4. p. Theol. tit. 11. ca. 7. §. 5. Extrauagantem Ioan. 22. quæ incipit, *Dudum ad audientiam*, quæ in corpore iuris non habetur, in qua Petrus de Corbaria, & alij damnantur propter dictos errores, quibus addebant, omnem iurisdictionem, quam quidem prælati habent maiorem, quã alij, esse ab Imperatore, & nullam habere à Christo, quod est negare Ecclesiasticam potestatem ad leges ferendas. Fuit autem Marsilius Paduan. eodem tempore, & fautor illius Petri, qui fuit Antipapa, & ita sine dubio ille fuit principalis author illius erroris. Eundem sequuti sunt Vualdenses, alias dicti pauperes de Lugduno, quorum meminit Anton. 4. p. tit. 11. cap. 7. §. 2. licet hunc

A errorem non referat; eum tamen refert Prateol. Verb. *Pauperes de Lugduno*, num. 8. & 22. ex Aenea Sylui. de Origin. Bohemor. c. 33. Idem sequuti sunt Vuiclepr, & Ioan. Hus, vt constat ex concilio Constan. sess. 8. & 15. vbi istorum errores referuntur. Idem postea Luther. quem sequuti sunt Melanchthon, Calu. Ioan. Vuestphalus, & alij, de quibus apud Prateol. & Bellarmin. lib. 4. de Sum. Pontifi. cap. 13.

Fundamenta huius erroris partim sumuntur ex his testimoniis Scripturæ, quæ libro 3. cap. 1. adduximus ad suadendum, homines præsertim Christianos non debere subiici hominibus: nam illa possunt etiam ad prælatos Ecclesiasticos applicari, cum ipsi homines sint; sed ad illa eisdem locis satis responsum est. Præterea hic maxime accumulant hæretici illa testimonia, quę sunt de libertate Christiana, ex quibus, quæ ad iustorum B exemptionem à lege pertinent, in primo libro cap. 16. tractata sunt; alia vero, quæ pertinent ad libertatẽ legis gratiæ, inferius de illa tractando expendentur. Illis ergo omissis, possumus in fauorem huius erroris argumentari primo, quia in lege veteri non erat licitum addere humana præcepta diuinis, quia Dominus fuerat illius populi proprius legislator, vt dicitur Isaię 33. ergo neq. in noua lege licet. Cõsequẽtia supponitur, quia maior est dignitas & libertas præsentis status quã veteris. Antecedens autẽ probatur, quia Deut. 4. & 12. ęquè prohibet Deus aliquid addere legi, sicut & minuere. Vnde Isai. 29 conqueritur Deus de Iudæis, quod colerent ipsum secundum mandata hominum. Et 4. Reg. 21. reprehendit Manassem, quod nouas aras in templo Dei sine eius mandato addidisset. Et similiter C 4. Reg. 16. reprehenditur Achaz quia altare in templo addidit. Secundo Christus abstulit à sua Ecclesia iugum legis veteris: nam saltem de hac libertate legis gratiæ non est inter catholicos, & nouos hæreticos controuersia; ergo multo magis abstulit iugum legum Ecclesiasticarum; non ergo dedit potestatem ad illas condendas. Probatur prima consequentia, quia onus tot legum Canonicarum non minus repugnat libertati Christianæ, nec minus onerosum reddit iugum Christi, quod ipse suaue esse dixit, quam id faceret onus veteris legis. Vnde August. Epist. 119. dicit voluisse Christum religionem, *quàm paucissimis sacramentis esse liberam*, & subdit, *Hanc libertatem premi humanis obseruantijs*, & cetera, quæ ibi videri possunt. Tertio possumus argumentari, quia vel hęc potestas dirigit homines ad naturalem finem, vel ad supernaturalem: ad primum

2. *Fundamẽta prædicti erroris.*

Isai. 33.

Deut. 4. & 12. Isai. 29.

4. Reg. 16.

D. August.

necessa-

necessaria non est; sufficit enim potestas politica: ad secundum autem impossibilis est, excedit enim humanam capacitatem, quia nemo potest efficaciter mouere hominem ad finem supernaturalem, nisi solus Deus; ergo nec leges condere, quæ ad illum finem perducant: nam eiusdem est ferre leges ordinatas ad aliquem finem, cuius est efficaciter mouere in eundem finem.

3 1. *Cōclusio* Dicendum vero est primo; Esse in Ecclesia peculiarem potestatem ad regendam, & gubernandam illam. Hæc assertio est de fide, quæ probatur præcipue ex verbis Christi dictis Petro *Matth. 16.* Matth. 16. *Tibi do claues, & quodcunque ligaueris, &c.* *Ioan 21.* & Ioan. 21. *Pasce oues meas*, quæ verba inferius latius expendemus. Deinde probatur ex verbis; *Luc. 10.* quæ generatim dixit Apostolis Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit. & qui vos spernit, me spernit.* Quę verba non solum quantum ad doctrinam, sed etiam quantum ad præcepta intelligenda esse præter *Cypr.* *Basil.* expositores ibi, declarauit optimè Cyprianus Epist. 69. & Basil. in Constit. Monast. cap. 22. & 23. & sumitur ex aliis verbis eiusdem Christi *Ioan. 20.* Ioan. 20. *Sicut misit me viuens Pater & ego mitto vos:* missus est autem Christus non solum vt doctor, sed etiam vt legislator, & gubernator, iuxta illud *Psal. 2.* Psal. 2. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, reges eos in virga ferrea.* Et latius in lib. 10. videbimus; ergo etiam misit suos Apostolos cum sufficienti participatione illius potestatis. Regnum enim, & regimen Christi in Ecclesia militante non erat finiendum cum vita mortali eius, aut cum pręsentia visibili, & corporali in terris, sed perpetuo erat duraturum, iuxta illud, *Dabit illi Dominus sedem Dauid Patris eius, & regnabit in æternum.* *Luc. 1.* Luc. 1. ergo necessarium fuit, vt relinqueret in terris potestatem vicem eius tenentem, per quam hoc regimen spirituale perpetuo duraret.

4. Secundo principaliter hoc probatur ex vsu huius potestatis. Nam primus actus huius potestatis, qui in Scriptura legitur, videtur fuisse decretum Apostolicum *Act. 15.* Actor. 15. *Visum est Spiritui Sancto, & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis.* Vbi duo continentur humana præcepta Canonica, vnum imponens illud onus, vt necessarium, quæ duo verba clare indicant prohibitionem sub præcepto. Aliud verò fuit vel declaratiuū, vel constitutiuum, vt ex tunc nihil aliud cœremoniale legis Moysi obseruaretur vt necessarium onus. Et in fine capitis dicitur de Paulo. *Perambulabat præcipiens custodire præcepta Apostolorum, & seniorum.* Fuerunt ergo illa vera præcepta humana, de quibus plura dicemus infra tractando de cessatione legalium. Vnde constabit, illud prius non obligasse tunc ex vi legis veteris; constat autem non obligasse ex propria prohibitione Christi; fuit ergo pro illo tempore mandatum Apostolicum. Deinde Paulus in suis epistolis sæpe commemorat potestatē, quam ait, *sibi dedisse Dominum in ædificationem, non in destructionē.* *2. Cor. 13.* *1. Cor. 4.* 2. ad Corinth. 13. & 1. ad Corinth. 4. interrogat, *Vultis vt in virga veniam ad vos? Virga* autem significat potestatem gubernatiuam, quæ *Psal. 44.* quatenus directiua est, dicitur *Virga directionis*, *Psal. 2.* Psal. 44. Quatenus vero est coactiua, dicitur *Vir-* *D. August.* *ga ferrea*, Psal. 2. ex August. exponente vtrunq; locum. Nam in priori ait, *Directionis virga est, quæ dirigit homines.* & infra, *Accede ad istam virgam, sit tibi Rex Christus, regat te ipsa virga, ne frangat te. Virga enim est illa inflexibilis.* Et in posteriori loco exposuerat, *Virgam ferream esse inflexibilem* *iustitiam.* Vnde in priori addit, *Alios regit, alios conterit, regit spirituales, conterit carnales.* Talis ergo erat Virga Pauli à Christo participata; vnde statim cap. 5. Virga illa vt ferrea vtens, ait, *Iam iudicaui vt præsens eum, qui sic operatus est, tradere huiusmodi homines*, vt expendit Augustin. libro 3. contra Epistolam Par. cap. 1. de Virga autem directionis ait idem Paulus loquens de Episcopis Actorum 20. *Quos Spiritus Sanctus posuit regere* *Actor. 20.* *Ecclesiam Dei*, & ad subditos fideles ait Heb. 13. *Heb. 13.* *Obedite præpositis vestris, & subiacete illis.* Denique 1. *Tim. 5.* ad Timot. 5. sic ait, *Aduersus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus.* In quibus verbis supponit esse in Ecclesia iudicium proprium, & tribunal, ex quo etiam potestas legislatiua colligi facile potest. Verba etiam illa, quatenus constituunt talem formam seruandam in iudicio presbyteri, legem à Paulo latam continent. Item quod in eadem Epistol. cap. 3. dicit, *Oportet Episcopum esse vnius vxoris virum*, legem Apostolicam cōtinet de irregularitate Bigamiæ, vt est constans apud omnes.

Tertio constat hæc veritas ex Ecclesiæ traditione, & consuetudine, quam ex Conciliis, & 5
Pontificibus statim ostendam. Ex Patribus videri potest Clemens Rom. Epist. 1. ad Iacobum *Clemens.* fratrem Domini ad finem, B. Ignatius Epistol. 6. *Ign.* ad Magnesian. circa initium, & in Epistol. ad Trallian. Hieronymus Epist. ad Rusticum Monachum. *Hiero.* Origenes hom. 20. in Lucam Cyprian. *Cypr.* lib. 1. Epistol. 3. & lib. 3. Epistol. 1. alias Epistol. *Origen.* 55. & 58. Epiphan. Hæres. 21. Leo serm. 2. de Ie- *Epiphan.* iun. Chrysost. Hom. 83. in Matth. & Epist. 1. ad *Chrys.* Innocent. & Homil. 70. ad Populum, Augustin. *August.* serm. 42. & 46. de verbis Domini, & Epistol. 76. ad Casulanum. Bernard. lib. de Præcepto, & dispensat. *Bernardus.* Ratio denique manifesta est, quia Ecclesia est vna tanquam vnum corpus Christi mysticum, vt ex Scripturis, & ex Symbolo suppono, ergo cum à Deo sit constituta; perfecte, & ordinate instituta est, iuxta illud ad Rom. 13. *Quæ à* *Rom. 13.* *Deo sunt ordinata sunt*, non esset autem recte insti- *D. Leo.* tuta, nisi haberet potestatē proportionatā, qua regeretur, & gubernaretur, vt à fortiori constat ex dictis supra in simili de politica cōmunitate: esset enim corpus sine capite, & multitudo sine ordine, quæ non potest non esse confusa. Et ita ad hoc propositum dixit Leo Papa Epist. 85. alias 87. *In domo Dei nihil inordinatum esse debet*, referturque in cap. *Miramur.* dist. 61. ergo est in Ecclesia spiritualis principatus, ad quem pertineat Ecclesiæ gubernatio in spiritualibus. Ergo est etiam in eo principatu potestas præcipiendi. Probatur hæc vltima consequentia, quia impossibile est intelligere principatum, & potestatem gubernandi sine potestate præcipiendi, quia futilis esset gubernatio, nisi esset necessitas obediendi. Quia vero lex aliquid addit supra præceptū, vt de propria lege id ostendamus, secundam assertionem addemus.

6 *2. Cōclusio* Dico ergo secundo. Potestas hæc vere, ac proprie legislatiua est. Hæc assertio est æque certa, ac præcedens: nam ex eisdem principiis constat, & sequitur ex illa manifeste quia potestas legislatiua nihil aliud requirit, quam potestatem directiuam, & coactiuam ordinariam, ac de se perpetuam supra communitatem aliquam perfectam: hæc autem omnia in dicta potestate inueniuntur, vt facile constabit applicando quæ adduximus. Item gubernatio perfecta talis communitatis debet fieri per leges, vt supra ostensum

ostensum est; sed hæc est potestas gubernatiua perfecta; ergo. Item potestas, quæ potest talia præcepta ponere, vt durent, etiam si persona præcipiens moriatur, est legislatiua, vt constat ex dictis in libro 1. sed talis est potestas gubernatiua Eccl siæ; ergo. Minor probatur, tum quia est nobilior, quam potestas ciuilis, & ciuilis hoc habet, vt dictum est; tum etiam quia illa potestas talis est, vt non moriatur; etiam si moriatur persona, quæ illam habet: præceptum autem si feratur iuxta efficaciam potestatis, imitatur illam in duratione, tum denique quia Christus, cuius vicē gerunt, qui hanc potestatem administrāt, semper viuit, & ideo potestas non deficit, licet Vicarius Christi moriatur, & simili ratione leges eius sēper permanent, donec reuocentur. Tandē hæc assertio euidenter confirmatur ex vsu, sicut præcedens. Nam Apostoli per potestatem illam, quā habebant ad gubernādam Ecclesiam, leges tulerunt Actor. 15. vt satis declaratum est. Quæ ex parte cōfirmatæ sunt, & censuris munitæ in canon. 62. Apost. vt bene expendit ibi Turrec. lib. 1. pro Canon. Apostol. cap. 5. & lib. 6. in Const. Apost. Clem. ca. 13. vbi auctoritate Patrum hoc confirmat, quibus additur Concil. Aurelianense 2. ca. 20. Chrysost. Hom. 33. in Acta. Leo Papa Epist 79. ca. 5. August. Epist. 15. Aliud exemplū est de præcepto, quod bigamus non ordinetur, quod latū creditur à Paulo 1. ad Timot. 3. & ad Titū 1. & tradit Innoc. 1. Epist. 4. ca. 2. Vt autē in materia de irregularitate latius diximus, præceptū illud diuinū non est, sed humanū; vnde & dispensationem admittit. Deniq; Paul. 1. ad Corint. 7. distinguit, quędā esse pręcepta à Dño, quędā vero ab ipso Paulo. Atq; similia exempla multa habemus ex canonibus Apostolorū, & omnibus decretis, quæ in iure canonico, & in omnibus Concilijs habentur, quæ nunc referre superuacaneum est.

Turrecr. Clem. Cōc. Aur. Chrysost. Leo Papa. August. 1. Tim. 3. Tit. 1. Innocent. 1. Cor. 7.

7. 3. conclus. Dico tertiò. Hæc potestas spiritualis, & supernaturalis est: quæ veritas est certa de fide, dummodo termini rectè intelligantur. Est enim aduertendū, potestatem hanc non esse characterē aliquem, vel qualitatem, aut physicam entitatem inditam hominibus. Non enim datur hæc potestas per consecrationem aliquā eius personæ, cui confertur: nam licet requirat, vel supponat ordinem, non consistit in ipsa ordinatione, nec per eam datur, sed per electionem, vel deputationem voluntate hominis aut hominū facta, siue detur ab homine, tanquam à ministro Dei, siue immediate ab ipso Deo, ad præsentiam (vt sic dicam) electionis humanæ, de quo postea videbimus. Et ratio est, quia potestas hæc iurisdictio quædā est, pertinens ad externum forū Ecclesiasticum, & ideo data est à Christo Domino, iuxta modū iurisdictioni accōmodatum. Iurisdictio autem, sicut, & dominiū, non consistit in qualitate physica, sed in iure, & potestate morali, ita ergo data hæc est potestas. Et ideo quando spiritualis, & supernaturalis dicitur, non est quærenda entitas aliqua ordinis Angelici, sed ex fine, & mediis, in quibus hæc potestas versatur, illas proprietates, vel denominationes recipit. Sic ergo intellecta conclusio facile probari potest: nam finis huius potestatis est æterna fœlicitas, & consequenter etiam huius vitæ sanctitas quæ maxime spirituales sunt & supernaturales; ergo potestas ipsa spiritualis, & supernaturalis est. Maior est Nicolai Papæ in Epistol. ad Michaelem Imperatorem, vbi inter alia inquit. *Imperatores in-*

Nic.

A *digere Ecclesiasticis legibus pro æterna vita.* Habetur in capite. *Cum ad verum*, 96. dist. vbi multa alia decreta idem continent, præcipue cap. *Duo sunt*, & caput. *Si Imperator*, vbi hæc potestas ad ciuilem comparatur, sicut anima ad corpus; sicut cœleste ad terrenum, æternum ad temporale. Idem sumitur ex capit. *Solitæ*, de Maiorit. & obedient.

Et ratione patet, quia potestas Christi Domini præcipuè ordinata est ad finem spiritualem, & supernaturalem, propter quem in mundum venit, & ideo ipse dicebat. *Regnum meum non est de hoc mundo*; ergo etiam hæc potestas, quæ est participatio illius ad eandem finem tendit, & propterea, *clauis Cœlorum*, appellatur, vel sub ea continetur. Idem argumentum fieri potest ex parte mediorum, quæ sunt veluti obiectum; & effectus huius potestatis: media enim sunt proportionata fini, & ideo ad finem prædictum spiritualia, & supernaturalia media ordinantur. 8

B Potestas autem hæc circa huiusmodi media versatur, quæ possunt ad nonnulla capita reduci, scilicet, ad veram de Deo cognitionem supernaturalem, verum cultum præcipue Sacramentorum, & sacrificij, & ad res alias, quę per se pertinent ad honestos mores, & vitanda peccata hominum: tota autem hæc potestas in hac materia versatur, vt infra dicemus, & ex ipso vsu satis constat. Vnde quatenus directiua est, ordinat hominem ad actiones maxime spirituales, & quatenus est coerciua, præcipue vtitur gladio spirituali, spirituales pœnas imponendo, vt in tom. de Cens. late tractatum est. Atque in tota hac doctrina conueniunt catholici auctores, pręcipue videri possunt Victor. Relect. 1. de Potest. Ecclesiæ, Bellarm. libro 4. de Summo Pontifice capite 15 & seq. Salmeron tom. 4. in Euang. p. 3.

C tract. 12. vbi de hac materia erudite, Castro lib. 1 de Leg. Pœnal. cap. 4. Dried. libro 1. de Libert. Christian. Medin. C. de Pœn. tractat. 3. q. de Necessitat. ieiunij, Adrian. quodlib. 6. Antonin. 3. p. tit. 22 & iuris Canonici interpretes in Rubr. de Constitut. præsertim in cap. *Ecclesia Sancta Mariæ*, & in Decreto dist. 15. & 96.

9 Satis fit argumētis oppositis. Ad primum igitur argumentum sumptum ex comparatione legis veteris, quidquid sit de antecedente (de quo in capite seq. dicendum est) negari potest consequentia. Est enim magna differentia inter veterem legem, & nouā; nam in illa lege Deus ipse non solum dederat præcepta legis naturæ, vel gratiæ, ipsi gratiæ connaturalia; sed etiam dederat innumera præcepta positiua præsertim iudicialia, & cæremonialia, & ideo in illa lege minus necessariæ erant leges positiuæ, præsertim ad religionē pertinentes (quales sunt canonicę) quia omnes cæremoniales erant huius-

D modi, & illæ erant, quamplurimæ. In lege autem gratię Christus paucissima dedit per se ipsum positiua præcepta, vt infra suo loco videbimus; sed hoc reliquit dispositioni suorum ministrorum, quos reliquit vt dispensatores mysteriorū Dei, vt ait Paul. 1. Cor. 4. qui vtens hac potestate dicit in eadem Epist. *Cætera autem cum venero disponā*, & in principio laudat eos dicens, *Laudo vos, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis.* Hoc autem fecisse videtur Christus Dominus, tum propter maiorem perfectionem huius legis, & maius lumen Spiritus Sancti ad bene conuenienterque omnia disponendum, quod Vicario suo communicaturus erat, tum etiam, quia Christi Ecclesia vniuersalior

est, &

est,& diuturnior, quam Hebræorum populus. Ille enim populus in angulo terræ conclusus facile poterat eisdé legibus particularibus gubernari: Ecclesia vero per vniuersum orbem diffusa,licet in fide,& ritibus substantialibus religionis conueniat, in reliquis accidentalibus varietatem admitt t, quæ ad eius pulchritudinem, & amplitudinem pertinet, & ideo talium rerum dispositionem Christus suis ministris commisit. Deinde vero addimus,etiam assumptum essefalsum, & loca Scripturæ explicabimus cap. seq. exempla vero Achaz,& Manasse ineptissime ab hereticis ad hanc causam afferuntur: nam vterque idolorum cultor fuit, & cultum illorum, ac ritum gentium in templum introducere voluit, vt ex Scriptura euidenter constat, & late exponit Abul.d. capit. 16. quęst. 12. & 13. & cap.23. quęst. 1. 3.&.6.

Abulens.

10. Ad secundum respondetur negando consequentiam,& probationem eius: non enim est simile de pręceptis legis veteris & præceptis Ecclesiasticis positiuis; nam illa erant innumera pro toto populo: hæc autem pro vniuersa Ecclesia solum sunt quatuor, vel quinque, quæ solum sunt determinationes quædam iuris diuini, moraliter necessariæ hominibus, vt patet de præcepto annuę confessionis,& cõmunionis, de ieiuniis,& festis diebus, ac soluẽdis decimis. Reliqua enim omnia vel pertinẽt ad particulares status, qui voluntarie ab hominibus sumuntur, vel ad ordinem iudicialem. Præcepta item legis veteris, prȩsertim cȩremonialia, erant figurȩ futurorum,& ideo veniente veritate,cessare debuerũt; erant etiam valde onerosa,& quasi carnalia, vt late August. libro 19. contra Faustum. Pręcepta autem Ecclesiastica feruntur quatenus conuenientia sunt ad bonos mores componendos, vt res sacrę cum debito honore fiant: consequenter vero interdum habent significationem moralem, quę homines excitet ad virtutẽ,& spem gloriæ, vt latius in 3. tom. de Cæremoniis Ecclesiasticis tractaui: Augustinus autẽ diminute ibi citatur: nam ante illa verba hęc pręmittit. *Omnia, quæ neque sanctarum scripturarum auctoritatem continent, nec in Concilijs Episcoporum statuta inueniuntur, nec consuetudine vniuersæ Ecclesiæ roborata sunt, vbi facultas fuerit, resecanda existimo.* Ex quibus verbis euidenter constat, August. admittere Ecclesiasticas leges,& statuta conuenienti auctoritate lata; solum ergo suspectos habet peculiares ritus, vel consuetudines particularium locorum, quando non sunt sufficienti ratione, & auctoritate fundatæ; non ergo agit de potestate, sed prudentem eius vsum requirit.

11. Ad tertium respondetur homines sua virtute non posse dirigere alios in finem supernaturalẽ; adiutos autem ab SpirituSancto, à quo habent potestatem, posse id pręstare,& quamuis semper Deus sit, qui per gratiam suam dat efficaciam,& incrementum; tamen homines etiam possunt plantare,& rigare, atque ita dirigere per leges in finem supernaturalem,& eadem ratione possunt per spirituales pœnas, vel alias congruentes eos cohibere à peccatis in ordine ad æternam salutẽ, quæ per peccata impeditur. Et quamuis humanę coactiones, vel coercitiones per se non possint mutare internam voluntatem, in qua peccatum proprie existit, nihilominus necessaria est hæc coactio; tum quia vexatio solet dare intellectum; tum etiam quia sublata occasione, vel commoditate exercendi actum externum, multo facilius voluntas desistit ab interno affectu; tum denique quia ipsa exterior obseruatio ad commune bonum Ecclesiæ,& vitanda scandala, & dissensiones, ac similia, necessaria est. Ideoque pastores Ecclesiæ vtraquè potestate directiua, & coactiua vtuntur, & non solum interiorem iustitiam, sed etiam exteriorem honestatem, decentiam, & ornatum per suas leges procurant. Et iuxta hæc intelligenda sunt aliqua, quæ hic ex Patribus obiici solent, quæ omitto, quia difficultatem non habent: non enim negant potestatem pastorum Ecclesiæ ad pręcipiendum, & vindicandum, sed consulunt modũ suauem illa vtendi,& prudentem; ita vt præcipua cura sit de interiori correctione, quamuis exterior non sit omittenda. Et ita facile intelliges Chrysostomũ li. 2. de Sacerdot,& alia, quæ tractat Turrecrem. lib. 2. de Ecclesia cap. 45. & 47.

Quomodo intelligendi sunt Patres qui sentire videntur cõtra prædictam potestatem.

Chrysost. Turrec.

CAPVT II.

An hæc potestas sit propria legis gratiæ, vel sit etiam de lege naturæ, & fuerit inscripta.

1. Ratio dubitandi est, quia Ecclesia antiquior est lege gratię; cœpit enim ab Abel, & perpetuo durauit; ergo semper indiguit hac potestate. Probatur consequentia, quia Ecclesia est, semperque fuit vnum corpus mysticum, distinctum formaliter (vt sic dicam) à corpore politico, ordinatum, scilicet, ad diuersum finem, nimirum fœlicitatem supernaturalem, & vnitum diuerso vinculo, scilicet, vnitate fidei, & exercens diuersas actiones, illas, scilicet, quæ pertinent ad cultum Dei,& sanctificationem animæ; ergo semper indiguit propria potestate, qua in his omnibus accommodate regeretur; alias non esset bene institutum, sed esset corpus truncum, & confusum. In contrarium autem est, quia hęc potestas est supernaturalis, vt ostendimus, vnde pendet ex supernaturali reuelatione vt habeatur,& peculiari Spiritus Sancti influxu, vt exerceatur. Quod significarunt Apostoli Actor. 15. dicentes, *visum est Spiritui Sancto, & nobis*: non constat autem de tali reuelatione, & assistentia ante legem gratiæ; ergo. Accedit, quod hæc potestas pertinet ad claues; claues autem regni Cœlorũ sunt proprię legis gratię, Matth. 16. ergo.

Ratio dub.

Actor. 15.

2. Respondeo, vestigium aliquod, seu participationem aliquã huius potestatis ante legem gratię, atque adeo semper in Ecclesia fuisse; perfectam autem potestatem, prout nunc est in Ecclesia, propriam esse legis gratię, & à Christo Domino fuisse collatam. Hanc assertionem sumo ex communi sententia Theologorũ in materia de Clauibus in 4. d. 18. Quam distinctius, & copiosius tractauit Victoria Relect. 1. de Potest. Ecclesiæ, quæst. 2. & 4. Vt autem singulas partes probemus, oportet discurrere per omnes status generis humani, prȩsertim legis naturę, scriptę, & gratiæ.

Resolut. assert.

Victoria

3. Circa legem ergo naturæ recolendũ est, quod sæpe dixi, spectari posse vel in ordine ad puram naturam, seu ad rationem naturalem nude sumptam, vel prout illuminatam lumine fidei. Priori modo intelligi potest in humano genere vestigium quoddam huius potestatis, non quidem super naturalis, vt per se notum est, quia natura ex se nihil supernaturale habet, sed naturalis cum quadam proportione ad hanc potestatem spiritualem. Quod ita declaro, quia natura hominis per se requirit veram Dei cognitionem

Duplex consideratio legis naturæ.

intra

intra ordinem naturæ, vt in eodem ordine ſuam perfectionem, & beatitudinem naturalem obtinere poſſit, cui cognitioni accedere debet cultus Deo debitus, ne incidatur in reprehenſionẽ Pauli. *Qui cum cognouiſſent Deum non ſicut Deum glorificauerunt*: ergo reſpublica humana etiam in pura natura ſpectata indigeret vnione, & conformitate in huiuſmodi cognitione, & cultu veri Dei; ergo indigeret etiam poteſtate, quę illam gubernaret in ordine ad hunc finem, & præſcriberet ſacrificia, cæremonias, & alias circunſtantias neceſſarias ad verum Dei cultum; ergo hæc poteſtas ex ipſa ratione naturali cõuenit hominibus, non minus, quam poteſtas politica. Et confirmatur: nã in omni natione, etiam falſos Deos colente, ſemper fuit poteſtas ſacerdotalis, vel pontificia diſtincta à regali, ſaltem in ſua formali ratione poteſtatis moralis, licet non ſemper eſſent in diſtincta perſona. De quo vſu videri poſſunt multa apud Alexandrum ab Alexandro cum Tiraquello ibidem lib. 2. genialium dierum cap. 8. Hęc autem generalis conſuetudo declarat inſtinctum naturæ; ergo hic multo magis inuenitur circa cultum, & cognitionem veri Dei, ad quem natura intrinſece, & per ſe ordinatur.

3 Vnde conſequenter fit, ita eſſe ſentiendum de origine, & ſubiecto illius poteſtatis præciſe ſumptę in eo gradu, ſicut de poteſtate ciuili. Eſſet enim radicaliter à Deo, medio diſcurſu rationis, & ex ſola rei natura eſſet immediate in ſola communitate perfecta, per illam vero conferri poſſet vel vni perſonæ, vel multis in vnum congregatis, vt adminiſtraretur. Quæ omnia eiſdem rationibus probanda ſunt, quibus ſimilia de poteſtate ciuili oſtendimus. Vnde etiam fit, potuiſſe hanc poteſtatem, & ciuilem conſtitui in diuerſis perſonis, & in eadem pro arbitrio hominum, quia natura, vel ratio nihil in hoc neceſſario determinat. Semper autem ſeruatum videtur ab hominibus, vt licet particulares magiſtratus ciuiles, & ſacerdotales diuerſis hominibus tribuerentur, quia varietas actionum illam diſtinctionem poſtulabat: nihilominus ſuprema poteſtas vtriuſque ordinis, præſertim quoad leges ferendas in vno principe collocaretur. Et ita Regibus, & Imperatoribus ſemper fuit tributa, vel ſubordinata hæc poteſtas in Romana vrbe, & Imperio, vt ex hiſtoriis conſtat; idemque de aliis communitatibus veriſimile eſt, vt videbimus etiam in ſequenti membro. Rationem vero attigit D. Thomas 1. 2. queſt. 99. art. 3. dicens, ſemper humanã rempublicam vtentem ſola poteſtate naturali habuiſſe curam diuini cultus, & rerum omnium ad religionem pertinentium in ordine ad communem pacem, & politicam gubernationem, & quia hic eſt finis Regiæ poteſtatis; ideo cætera omnia ei ſubordinata fuiſſe. Vbi Caietanus ſignificat, hoc non ſolum habuiſſe locum in his gentibus, quæ falſos Deos colebant, de quibus mirum non eſt, quod cultum Dei ordinarent ad commodum humanum, ſed etiam in colentibus verum Deum ſolo lumine naturali; *Quia illud* (inquit) *non eſt intrinſece malum, quia non Deus ipſe, ſed cultus Dei ordinatur ad pacem, & vnionem hominum inter ſe, quod non eſt malum, etiam ſi non ſit perfectum.* Vnde quia homo in pura natura, vel abſolute non poteſt, vel difficile poteſt diligere, & colere Deum perfecte propter ſe ipſum, ideo poteſtas hæc in pura natura conſiderata ſemper haberet illam imperfectionem adiunctam, ac propterea in ſupremo Magiſtratu non eſſet ſeparata à ciuili, moraliter, ſeu regulariter loquendo.

D. Thom.

Caiet.

4 Loquendo autem de lege naturæ in ordine gratiæ, conſequenter dicendum videtur, ſemper habuiſſe coniunctam poteſtatem aliquam ſacerdotalem, in ſe quidem ſupernaturalem, & ſpiritualem; connaturalem autem ipſi gratię. Ita ſentit Victor. ſupra, & probatur efficaciter ratione dubitandi in principio poſita. Item ex proportione inter naturam nude ſumptam ad naturalem finem comparatam, & naturam eleuatam per gratiam collatam cum ſupernaturali beatitudine. Denique quia in illo ſtatu eſſet in communitate humana exterior fidei profeſſio, & cultus Dei, vt ſupernaturalis finis, quæ non eſſent determinata ex ſolo diuino iure, quantum ad modum, tempus, & alias circunſtantias; determinanda ergo erant iure humano; ergo neceſſaria erat in Eccleſia poteſtas, & magiſtratus Eccleſiaſticus, ad quem illa cura pertineret.

5 Hinc autem fit, quoad ſubiectum, & modum poteſtatis, ita eſſe iudicandum de illa poteſtate, ſicut de alia naturali cum proportione. Habuit enim originem à Deo auctore gratiæ, non tamen per diſtinctam donationem (vt ſic dicam) vel reuelationem, ſed media infuſione ipſius luminis ſupernaturalis, & quatenus ex illo ſupernaturaliter ſequitur, ſine alia poſitiua determinatione. Ideoque per ſe primo talis poteſtas eſſet in communitate perfecta, & per illam iuxta arbitrium, vel traditionem humanam collocaretur in aliqua perſona, vel congregatione plurium, per quam adminiſtraretur. Solum ſupereſt in hoc aduertendum, Eccleſiam in illo ſtatu non habuiſſe tam perfectam vnitatem, quam nunc per Chriſtum habet; ſolum enim habebat vnitatem fidei, & habitudinis ad eundem finem ſupernaturalem, & eundem mediatorem Chriſtum: non tamen habebat vnitatem ſubiectionis, & obedientiæ ad vnum caput in terris, nec neceſſario habebat conformitatem in externis ſignis ſacramenti, aut ſacrificij, aut aliarum cæremoniarum. Vnde fit, vt hęc poteſtas non fuerit tunc vna, & eadem numero, ac ſuprema pro tota Eccleſia, ſed in vnaquaque republica perfecta & totali poterat eſſe ſuprema poteſtas in hoc ordine, ſicut erat ſuprema ciuilis, quia hoc totum pendebat ex determinatione hominum, & ideo vnaquæque communitas ab alia independens in ſubiectione ciuili, etiam in hac ſubiectione eſſet independens: quanquam ſi homines vellent, poſſent alio modo conferre hanc poteſtatem, ſeu determinare, de qua re nonnulla attigi in 1. tomo 3. partis diſput. 47.

6 Supereſt dicendum de tempore legis ſcriptæ, de quo certum eſt fuiſſe à Deo inſtitutum peculiare ſacerdotium diſtinctum à dignitate regali, & ab illo ſacerdotio, quod erat in lege naturæ, vt conſtat ex libro Leuitici, & ex tota Epiſtola Pauli ad Hebręos. Quanquam illud ſacerdotium non erat vniuerſale pro tota Eccleſia, quę tunc eſſe poterat in Iudæis, & in gentibus, ſed ſolum pro ſynagoga. Secundo eſt certum pertinuiſſe ad illud ſacerdotium poteſtatem gubernandi, & dirigendi ea, quæ pertinebant ad res ſacras, & ad declarationem dubiorum occurrentium circa legem, & circa iudicia cauſarum: ſic enim Deuterono. 17. dicitur, *Qui ſuperbierit nolens obedire ſacerdotis imperio, moriatur*. Habe-

Deut. 17.

bat ergo Pontifex potestatem obligandi imperio suo, alias non imponeretur tam grauis pœna transgressoribus non obedientibus. Et ideo dicebat Christus Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisæi, quæcumque dixerint vobis, seruate, & facite.*

7 Nihilominus dubitari potest, an Pontifex tunc habuerit potestatem legislatiuam: nam recte esse poterat iurisdictio ad gubernandum templum, & iudicandum de his, quæ spectabant ad obseruationem legis Dei, sine potestate imponendi nouas leges: quæ illo tempore non videntur adeo necessariæ fuisse, quia omnia pertinentia ad sacramenta, sacrificia, & cæremonias satis in particulari erant determinata per præcepta diuina, quæ tam multa erant, vt necessarium non esset alia adiicere. Et ideo videtur hoc fuisse prohibitum Deuteron. 4. & 12. vbi rigorose prohibitum est aliquid addere, vel minuere de his, quæ præcepta erant. Vnde Matth. 15. videtur Christus Dominus reprehendere traditiones seniorum, quas videlicet ipsi addiderant tanquam nouas leges. Quod ita videtur exponere Chrysost. ibi Homil. 52. sentiens, illos Pontifices non habuisse potestatem condendi leges. Quod si quis obiiciat, apud Iudæos fuisse nouas aliquas festiuitates ex præcepto humano institutas Esther 9. Iudit. vlt. 1. Machab. 4. Responderi posset, illas non fuisse proprias leges sola auctoritate Pontificum latas, sed quædam vota communi consensu totius populi emissa. Vnde ibi dicitur, *Statuit vniuersa Ecclesia, &c.* Ex voto autem aliquid, vel aliquod tempus voluntate consecrare, semper licitum fuit.

Deut. 4. & 12. — Matt. 15. — Chrysost. hom. 52. — Iudit. vlt. Esther. 9. 1. Mach. 4.

8. His vero non obstantibus, dicendum est, fuisse in illo populo potestatem legislatiuam. Ita tenent Bellarmin. libro 4. de Pontif. capite 17. & Victor. supra quæst. 4. num. 6. Salmeron tom. 4. in Euang part. 3. tract. 12. & est aperta sententia D. Thomæ lect. 2. & 3. in Epist. ad Galat. 1. exponens illa verba, *Abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum*; quæ intelligit de legibus humanis iuste latis in eo populo. Et illud Deuter. 4. exponit de additione contraria, vel repugnante legi. Nam cap. 5. eiusdem Deuteron. ita illud declaratur, *Non declinabis neque ad dexteram, neque ad sinistram.* Additio ergo, quæ non declinat à lege, id est, quæ illi non repugnat, non erat prohibita. Atque ita Christus Dominus Matth. 15. reprehendit Iudæos, dicens, *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras.* Et affert verba Isai. 29. quæ superiori capite obiiciebantur, & ita illa exponit, *Sine causa colunt me, docentes doctrinam, & mandata hominum*, vtique quibus irritabantur, & contemnebantur mandata Dei, vel quæ superstitiosa, & ad verum Dei cultum nihil conducebant.

Fuisse in populo hebræo legislatiuam potestatem. Bellarm. Salmer. Victor. D. Thom. — Matt. 15. — Isai. 29.

9 Sed licet hæc vera sint, nihilominus non constat, sacerdotum Leuiticum, etiam summum, ex vi Pontificatus, & solius diuini iuris habuisse potestatem legislatiuam super vniuersum populum, quia nullibi legitur, esse illi concessam. Nam Deuteronom. 17. solum conceditur sacerdoti summo cum consilio aliorum potestas maxima in decisione dubiorum insurgentium in causis, vel circa interpretationem legis: potestas autem legislatiua est valde diuersa. Vnde probabile est ante tempora regum, vel illis deficientibus, fuisse illam potestatem in populo, & ita Esther 9. totus populus communi consensu statuit legem de solennitate cuiusdam diei. Idem Iudit. vlt. Nam tunc populus destitutus erat rege, si vera sunt, quæ de tempore illius belli coniectat Bened. Pereir. libro 1. in Danie. Præterea libro 1. Macha. cap. 4. dicitur, *& statuit Iudas, & fratres eius, & vniuersa Ecclesia Israel, &c.* Tempore autem regum in eis videtur fuisse potestas legislatiua, vt sumitur ex 1. Reg. 30. vbi Dauid quandam legem tulit, & inferius cap. 10. magis constabit. Erat ergo potestas sacerdotalis, seu Pontificalis longe inferioris rationis ab ea, quæ nunc est in Ecclesia, non solum quia limitata erat quoad populum, locum, & tempus, sed etiam quia nec in se supernaturalis erat, sed solum quoad modum, quia ab ipso Deo fuerat immediate instituta, id est, quia non erat ex se potestas illa supernaturalis in substantia (vt sic dicam) sed solum in fieri, & modo, quia Deus illam dedit, potuisset tamen populus illud sacerdotium instituere, si Deus non præuenisset; vt Corduba docet cum Victor. Relect. 1. de Potestate Ecclesiæ quæst. 3. proposit. 6. Nec etiam erat de ratione illius potestatis, vt esset legislatiua, quia finis eius non erat gubernare populum, sed ministrare Deo pro populo. Vnde ex natura rei ad summum includebat potestatem præcipiendi, quæ necessaria essent ad vsum illius ministerij, vt magis sentit Victor. quæst. 4. num. 6. Quod autem Deus specialiter contulit Pontifici legali potestatem leges ferendi sola sua auctoritate, non constat, nec ex Matth. 15. aut 23. aut Deuteron. 17. vel alijs similibus id sufficienter colligi potest.

Esther 9. — Iudith. vlt. — Pererius. — 1. Mac. 4. — 1. Reg. 30. — Corduba. Victor.

10. Vltimo ex dictis concluditur principalis pars assertionis, & præcipue intenta, scilicet, potestatem hanc spiritualem, prout nunc est in Ecclesia, esse propriam eius singulari dono à Christo datam. Hoc certum est ex Euangelio, in quo primum promisit Christus hanc potestatem Matth. 16. *Tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcumque ligaueris, &c.* Deinde impleuit promissum Ioan. 21. vt latius videbimus capite sequenti, Paulus etiam affirmat se accepisse à Domino hanc potestatem, & idem est de aliis Apostolis, vt statim latius dicemus. Declaratur autem ex perfectionibus huius potestatis, & ex modo eius. Primo enim est vniuersalissima pro toto mundo: nam sicut Ecclesia Catholica totum mundum complectitur; ita etiam hæc potestas, vt ex illis Christi verbis, *Pasce oues meas*, recte colligit Innocent. III. in cap. *Solitæ*, de Maiorit. & obedient. quia non dixit has, vel illas oues, sed simpliciter *oues meas*; ita vt non sit ouis Christi, nec in eius grege numeretur, qui huic potestati non subiacet. Secundo, quia data est, vt perpetuo duret, quandiu mundus durauerit, quia sicut lex gratiæ vltima est, quam Deus est daturus, & sicut Ecclesia perpetua est; ita etiam hæc potestas, sine qua non potest Ecclesia suam vnitatem retinere. Et hoc significauit Christus cum dixit, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Matth. 16. & cap. 18. adiecit, *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* Tertio, quia in se maxime supernaturalis est, non solum per connaturalitatem ad gratiam, sed etiam per specialem perfectionẽ, & excellentiam à Christo liberaliter additam propter perfectionẽ præsentis status.

Vltima conclusio. — Matt. 16. — Ioan. 21. — Innocent. — Matt. 16. & 18.

11. Hoc etiam probat Victoria supra ex effectibus, quia per hanc potestatem consecratur corpus Christi verum, & sanctificatur corpus mysti-

Victoria.

cum,

cum, cui etiam per illam remittuntur peccata, & gratia confertur. Sed si quis recte consideret, hi non sunt effectus potestatis exterioris iurisdictionis, de qua nunc agimus, sed potestatis ordinis, & quoad remissionem peccatorum potestatis iurisdictionis in foro pœnitentiæ. Hic autem agimus de iurisdictione in foro externo Ecclesiastico, in quo non videntur dari effectus, vel actus supernaturales in se. Nihilominus dicendum est, hanc potestatem esse supernaturalem, primo ex coniunctione ad alteram, quia datur vt annexa, & coniuncta illi, & consequenter ad illam iuuandam, & quodammodo exequendam. Vnde per hanc potestatem ponuntur præcepta, quæ versantur circa sacramenta, & sacrificium, quę supernaturalia sunt. Secundo est supernaturalis, quia plures effectus morales potest efficere ex concessione Christi, quā sine illa potuisset, vt est, verbi gratia, dispensare in votis, aut in matrimonio rato, & similia: hæc autem perfectio colligitur ex illis verbis vniuersalibus Christi. *Quodcunque ligaueris, & quodcūque solueris.* Tandem pertinet ad perfectionem huius potestatis, quòd ex institutione sua monarchica est, & hunc modum habet ex diuino iure, & ideò immutabilis, vt constabit ex dicendis capite sequenti.

Prædicta potestas quomodo super naturalis.

CAPVT III.

Quibus personis data fuerit, vel nunc etiam detur hæc potestas immediate à Christo Domino.

1. OMissis Hæreticis impugnantibus primatum Petri, contra quos in materia de Clauibus, & de fide latius disseritur, & videri potest Bellarmin. libris de Romano Pontifice à principio; dicendum est primo, hanc potestatem immediatè datam esse Petro à Christo Domino, & singulari, ac speciali modo. Hæc assertio est de fide, quæ præcipue fundatur in illis duobus testimoniis Matth. 16. & Ioan. 21. nam licet Matth. 18. generaliter dixerit Christus, *Qui Ecclesiam*, id est pastores Ecclesiæ, *non audierit, &c.* & subiunxerit etiam generaliter, *Quæcumque ligaueritis, &c.* tamen cap. 16. specialem promissionem fecit Petro, dicens, *Tibi dabo claues regni Cælorum*, & *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*; ergo singulari, & speciali modo hanc potestatem illi promisit. Postea vero implendo promissum, etiam ostendit hanc singularem concessionem, & ideo prius illum publice interrogauit Christus, an se diligeret plus quàm cæteri, significans, plus etiam fuisse accepturū, & deinde subiungit, *Pasce oues meas.* Ioan. 21. vbi in verbo *pascendi*, potestas regendi, & leges ferendi significatur, vt supra tetigi, & colligitur optime ex 2. Reg. 5. *Tu pasces populum meum Israel, & eris princeps super eum.* Dum autem indefinite dixit *Oues meas*, vt supra dixi, ostendit potestatem esse supremam, & monarchicam etiam super alios Apostolos: nam illi etiam erant oues Christi. Et ideo dicitur in cap. *In nouo testamento.* dist. 21. & cap. *Ita Dominus*, dist. 19. Petro esse datam potestatem vt capiti, cæteris vt membris. Idem habetur in capite *Cum Beatissimus*, & cap. *Loquitur*, cum multis aliis. 24. q. 1. Ex quo loco, & ex dist. 96. & multis aliis locis Decreti colligi potest euidens traditio Pontificum, Conciliorū, & Patrum hanc veritatem confirmans, quam

1. conclus. *Matt. 16. Ioan. 1.*

Bellarmin. etiam supra copiose prosequitur, & ideo illam omitto. Ratio vero propria fuit voluntas Christi; congruentia autem est, quia oportuit, & decuit in Christi Ecclesia esse perfectam vnitatem mysticam, & perfectissimum regimen, & ideo instituit illam per modū monarchiæ, & supremam potestatem vni contulit, ad quam Petrum elegit sua altissima prædestinatione.

Dicet aliquis ex his omnibus solum probari, Petro datam esse potestatem vniuersalem regendi Ecclesiam; non vero inde sufficienter probari datam fuisse illi potestatem leges ferendi, quia potuisset Christus vnam potestatem dare sine alia. Respondeo vtrunque conuinci ex dictis. Primo quia verba Christi vniuersalia fuere, *Quodcunque ligaueris*; vinculum autem legum est vnum ex præcipuis, quod supremus princeps iniicere potest. Vnde suprema potestas ligandi hunc etiam actum potissime comprehendit. Idem colligitur ex verbo illo *Pasce oues meas*: nam ad officium pastoris pertinet oues custodire, & dirigere, ac coercere, quod per leges maxime fit ab humano pastore. Præterea ex natura rei includitur hæc potestas in munere capitis, & Principis, seu supremi pastoris. Et ideo etiam Reges seculi, eo ipso quod à republica ad illud munus eligātur, potestatem legislatiuam accipiunt; sed Petrus accepit simile munus, & principatum spiritualem: ergo, & potestatem legislatiuam. Maior est naturaliter euidens, quia repugnat, esse superiorem, & gubernatorem, & non posse præcipere, & suo præcepto obligare subditum. Alias posset subditus sine culpa non facere iussa superioris, & consequenter posset illi resistere, & non posset iuste cogi ad illa implenda, & ita non esset ordo, sed summa confusio, nec ille esset superior, nisi nomine tantum. Et ideo principium hoc, *obediendū est superioribus*, naturali lumine est euidens, imo & per se notum ex terminis. 2 *1. obiectio.*

Dices, hinc ad summum probari potestatem præcipiendi; non vero leges ferendi, sicut Magistratus inferior habet potestatem pręcipiendi; non vero ferendi leges. Respondeo, licet hæc sint separabilia in inferiori gubernatore; non vero in supremo, qui sit caput totius reipublicæ, loquendo saltem ex natura rei, quidquid sit de potentia absoluta Dei. Probatur, tum quia potestas præcipiendi est proportionata principatui, vt de Regibus diximus: tum quia hoc est ex natura rei necessarium ad conuenientem reipublicæ, vel Ecclesiæ gubernationem. Nam lex vltra præceptū, in præsenti materia, non potest addere, nisi perpetuitatem; hæc autem est summe necessaria ad bonum regimen vniuersale, quia perpetua mutatio, & cessatio legū ad mutationem personarum regentiū, infinitam confusionem pareret, vt per se notum est, & supra est ostensum. Vnde à principio nascentis Ecclesiæ ita intellectus est primatus Petri, & potestas eius, & idem constat de successoribus Petri, vt mox dicemus. 3 *3. obiectio.*

Secundo dicendum est, hanc potestatem aliis etiam Apostolis datam esse immediate ab ipso Christo, quamuis diuerso modo, & minus perfecto, quam Petro. Priorē partem tenet Durand. in 4. dist. 24. q. 2. num. 5. & sentit Caietan. tom. 1. Opusc. Anton. 3. p. tit. 22. cap. 4. in princ. §. 1. vers. 7. licet soleat in contrarium referri, quia inferius dicit, Apostolos non fuisse æquales in 4 *2. conclus.* *Durand. Caiet. Anton.*

iurisdictione:sed hoc diuersum est, potuit enim iurisdictio non esse æqualis, & esse immediate à Christo: inæqualitas enim tantum fuit,quia in Petro fuit tanquam in capite,& vt ordinaria,ac perpetuo duratura: de quo alias. Pro eadem parte refertur idem Anton. tract. de Schismat. q.45.Tenet etiam Francisc. Varg. tract. de Auctorit.Pontif.axiom.4. Victor.in Relect.de Potestate Ecclesiæ q.2.Castro lib.2.de Iust. hæret. pun.cap.24.Bellarmin.lib.4. de Romano Pontifice cap.23.&Sotus in 4.d.20.quæst.1.art.2.& lib.1.de Iustit.q.1.art.3.

Vargas. Castro. Bellarm. Sotus.

5 *Matt.18.* Et probatur, quia Matth. 18. dixit Christus Apostolis, *Quæcunque alligaueritis super terram*; & tamen vnus modus ligandi est per legem, & præcepta,iuxta illud Matth.13. *Alligant onera grauia,&c.* Christus autem cum distributione dixit, *Quæcunque alligaueritis*.Et licet probabile sit, tunc non dedisse,sed promisisse potestatem; tamen postea Ioan.20.dixit omnibus Apostolis; *sicut misit me viuens Pater, & ego mitto vos.* Ex quibus verbis Patres colligunt,eos fecisse suos legatos generales pro vniuerso mundo,iuxta illud Pauli, *Pro Christo legatione fungimur*, & ideo ad omnes etiam dixit Matth. vlt.*Euntes in mundum vniuersum, &c.* Idem colligitur ex aliis locis Pauli, quæ supra citaui: profitebatur enim se habere hanc potestatem, & illam à Domino accepisse 1.Corinth.4.2.adCorinth.10.&13.& 1.adThessal.4. *Scitis quæ præcepta dederim vobis,&c.*Sumitur etiam illa pars ex dicto cap. *In nouo.* dist.21. & cap. *Loquitur Dominus* cum aliis.24.q.1.& ex cap. *Noua*, de Pœnit.& remiss.vbi Innoc.ait, Christum Apostolis claues regni cœlorũ commisisse,& ex cap. *Per venerabilem.* Qui filij sint legit. vbi Innoc.III.ait,Paulum habuisse plenitudinẽ potestatis,eamque indicasse cum dixit, *Nescitis quia & angelos iudicabimus, quanto magis secularia.* 1.Corinth.6.

Matt.13. Ioan.20. 1.Cor.4. 2.Cor 10. & 13. & 1. ad Thessal.4. Ca.In nouo. Ca.Noua. Cap Per venerabilẽ. 1.Cor.6.

6 *Ratio conclusionis.* Ratio vero,seu necessitas est,quia ad exercendum munus Apostolicum, & ad fundandam Ecclesiam necessaria erat hæc potestas: Christus autem immediate contulit omnibus Apostolis dignitatem,& munus Apostolicum,vt ex Euangelio constat; ergo etiam contulit dictam potestatem. Hoc autem adeo necessarium existimarunt Apostoli,vt deficiente Iuda,& præuaricante,non fuerint ausi alium substituere loco illius sua auctoritate, sed diuina, vt constat de Matthia Actor.1.& similiter Paulus non ab hominibus,neque per hominem,sed ab ipso Christo Apostolatum accepit,vt ipse docet ad Galat. 1.& sentit Gelas. Papa in cap.*Quamuis*,dist.21.& habetur etiam in capite *Fundamenta*,de Elect.in 6.ergo reliqui etiam Apostoli ab eodem Christo acceperunt immediate iurisdictionem ad suum munus necessariam. Vnde etiam constat, Apostolos non tantum collectiue, seu per modum vnius collegij accepisse illam potestatem, sed diuisim,ac personaliter, quia ex vi sui muneris, & vocationis separandi erant, & dispergendi per vniuersum mundum; ergo necesse erat,vt singuli irent cum potestate plantandi Ecclesias, creandi Episcopos,& ordinandi, ac præcipiendi omnia quæ essent necessaria; ergo etiam cum potestate legislatiua in solidum accepta (vt sic dicam.) Et hoc significant verba Christi,*Euntes,&c. Mitto vos, &c.* Quocirca licet Actor. 15. Apostoli congregati fuerint in vnũ ad statuendum de legalibus,non id fecerunt,quia ad vsum iurisdictionis suæ esset necessarium,sed ad maiorem satisfactionem fidelium, præsertim eorum,qui ex Hebræis conuersi fuerant; item ad maiorem vnionem,& pacem; & ad summam diligentiam,& inquisitionem ex parte sua præstandam. Sicut Paulus ascendit Hierosolymam ad conferendum suum Euangelium cum Petro, & aliis, non quia illi necessarium esset ad non errandum; habebat enim infallibilem assistentiam Spiritus Sancti, sed propter exemplum, & ad maiorem vnionem,& præcipue vt subordinationem ad Petrum ostenderet.

Act.1. Gala.1. Cap. Quamuis Cap Fundamenta. Actor.15.

Posterior ergo pars assertionis sumitur ex capitibus supra citatis,asserentibus, hanc potestatem datam esse Petro vt capiti;aliis vt membris: nam sub his membris etiam alij Apostoli comprehenduntur,quia vt notaui,Christus simpliciter dixit,*Pasce oues meas*,vbi inter oues,Apostoli etiam numerantur. Fuitque hoc necessarium ad vnitatem Ecclesiæ constituendam,quia nec poterat esse vnum corpus sine capite,neque cum multis capitibus; illud enim imperfectum, hoc monstruosũ fuisset,quod notauit Cyprian. lib.de Vnitate Ecclesiæ, seu de simplicitate clericorum, & sumitur ex Augustino tract. 50. & vlt.in Ioan.lib.1. de Doctrina Christiana c. 17. & Hieronym.lib. 1. contra Iouinian. & Leone Papa serm.3. assumptionis suæ. Ex hac autem diuersitate, & subordinatione colligit Richard. 4.d.24.art. 5.q. 3. ad 4. Apostolos recepisse immediate à Christo potestatem clauium, non tamen potestatem iurisdictionis. Sed hoc repugnat priori parti,& omnibus,quæ in illius confirmationem adduximus: & ad constituendam differentiam,& debitam subordinationem inter Petrum,& alios Apostolos necessarium non est, vt facile ex dicendis patebit. 7. *Posterior pars conclusionis probatur. Cyprian. August. Hieron. Leo Papa. Richard.*

Consistit ergo illa diuersitas primo, & præcipue in hoc,quod potestas data est Petro, vt in illa ei succederetur,& ita per successionem perpetuo in Ecclesia duraret: aliis vero Apostolis solum data est per modum cuiusdam legationis, & personalis muneris finiendi cum vita eorum. Ita sumitur ex Patribus citatis, & confirmabitur pluribus testimoniis assertione sequenti, & ex ipso vsu vtraque pars satis constat.Nam Apostoli non creabant Apostolos,sed Episcopos,neque eis successit aliquis cum iurisdictione in vniuersum orbem; at vero Petro successit semper pastor vniuersalis, cuius sedes propterea semper retinuit nomen Apostolicæ.Ratio etiam hoc conuincit; quia cum Ecclesia futura esset perpetua, eius regimen, & principatus ita constitui debuit, vt perpetuo duraret. Hic autem principatus Petro fuit promissus illis verbis, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, sed ædificium Ecclesiæ perpetuo erat duraturum; ergo & fundamentum,quod erat Petrus; seu sedes Petri. Quod satis declarauit Christus subiungens, *Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Vnde dixit eleganter Innocent. IIII. in cap.1. de Homicid.in 6. Christum ascensurum ad Patrem, *ne Ecclesiam suam sine pastore desereret*, eam Petro commisisse,cuius successores sunt Pontifices. Quia nimirum, pro nullo tempore deseruit suam Ecclesiam Christus, & quantum grex durat,tantum necesse est durare pastorem.Impleuit autem Christus illam promissionem, dicens Petro, *Pasce oues meas*,illi ergo tunc contulit potestatem in suis successoribus duraturam. Aliis vero Apostolis,nunquã ita contulit, quia solum fuerunt in illo initio Ecclesiæ necessarij, donec 8 *Prima diuersitas iurisdictionis Petri,& reliquorũ Apostolorum perpetua successio.*

in om-

in omnem terram exiuit sonus eorum, & ideo sufficienter fundata Ecclesia, cessauit illa dignitas; perseuerauit autem Petri primatus. Atque ita hanc differentiā satis aperte indicauit Christus Dominus in eo singulari modo, quo Petrū alijs præposuit.

9 Secunda differentia notanda est, quia hæc potestas, quoad actum ferendi leges in Petro erat simpliciter superior, & independens; in aliis vero inferiori modo, & cum nonnulla differentia, quantum ad valorem, vel firmitatem actus. Declaratur, quia Petrus poterat suis legibus, vel præceptis alios etiam Apostolos obligare, & nullus poterat eius leges reuocare; alij vero Apostoli nec Petrum obligare poterant; neque fortasse se ad inuicem, & Petrus in rigore poterat eorum leges non admittere, seu reuocare. Quod totum satis probatur ex munere pastoris, & ex subordinatione necessaria ad vnitatem. Vnde etiam mihi verisimile est, licet singuli Apostoli haberent potestatem ad ferendas leges obligantes vniuersalem Ecclesiam, tamen ordinarie illas non tulisse, nisi ex consensu, & acceptatione Petri; vel certè illas tulisse in eis prouinciis, in quibus prædicabant, & postea non nisi sciente & consentiente Petro, ad totam Ecclesiam dimanasse. Quod ex eodem fundamento facile coniectamus. Quocirca quando legitur apud Cyprianū, vel aliquem alium Patrem, aut Pontificem ex relatis, vel referendis, omnes Apostolos fuisse pares, intelligendum hoc est formaliter (vt sic dicam) seu quantum ad dignitatem Apostolicam, & eam iurisdictionē in vniuersum orbem, quæ præcise ex vi illius dignitatis data est. Nihilominus tamen Petrus excelluit in Pontificia dignitate. Et iuxta hæc, vel declaranda est, vel non admittenda Glossa in dict. cap. *In nouo.* distinct. 21. licet eam simpliciter approbat Turrec. in Summa de Eccles. lib. 2. cap. 74. dum significat, alios Apostolos fuisse pares Petro eo tantum modo, quo Episcopi sunt pares Pontifici, scilicet in ordine, & consecratione. Non est enim in omnibus adæquata æquiparatio, nam de Apostolis constat ex dictis fuisse etiam pares Petro in dignitate Apostolica, & consequenter in vniuersalitate iurisdictionis in vniuersum orbem. Magis vero errarunt, qui ex illo textu intulerunt, Petrum ab aliis Apostolis fuisse electum in caput, quia in ipso textu dicitur, *Apostolos alioqui pares in honore, & potestate, Petrum principem suum esse voluisse.* Illud enim verbum non de voluntate antecedente, seu eligente, sed de voluntate consequente, & acceptante intelligendum est. Quod de mente Pontificis in eodem textu satis constat.

2. prædicta potestas erat in Petro superior, in aliis vero inferiori modo.

Glossa. Turrecr.

Error dicentium Petrū ab aliis Apostolis fuisse electum in caput.

10 Dico tertio. Summus Pontifex immediate accipit ab ipso Christo, & ex vi institutionis eius potestatem legislatiuam in vniuersam Ecclesiam. Conclusio est omnino certa: nam quod hanc potestatem habeat; est de fide, vt constat ex traditione, & communi sensu Ecclesiæ, & ex his, quæ statim afferemus. Quod autem habeat illo modo est conclusio adeo certa, vt sine errore negari non possit. Colligitur autem ex Scriptura hoc modo: nam Christus dedit hanc potestatem immediate Petro, non pro sua tantum persona, sed vt per continuam successionem perpetuo duraret in Ecclesia; ergo idem Christus qui hanc contulit potestatem Petro, confert successori suo ex vi prædictæ institutionis, & illorum verborum, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & Pasce oues meas.* Constat autem ex perpetua successione, Summum Pontificem esse successorem Petri: ergo ab eodem Christo immediate habet potestatem. Vnde Anacletus papa in capite 2. dist. 22. *Romana Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino primatum obtinuit.* Et probat ex verbis illis, *Tu es Petrus.* Idem Gelasius papa in cap. *Quamuis.* 21. dist. Vnde Innocent. I. in cap. *Quoties.* 24. quæst. 1. se ipsum Petrum appellat, dicens, *Non nisi ad Petrum, id est, ad sui nominis, & honoris auctorem.*

3. conclus.

Anacletus

Gelas. & Innocent. Papæ.

Cap. Quāuis.

C. Quoties 11.

Hinc etiam in cap. *Significasti*, de Elect. dicitur, leges Romani Pontificis non pendere à Conciliis, sed Conciliorum ab ipso. Et insinuatur ratio, quia potestas illius sedis eadem est cum potestate Petri, & cap. *Nouit*, de Iudiciis de eadem Pontificis potestate dicitur, *Cum non humanæ constitutioni, sed diuinæ innitatur, quia potestas nostra non ex homine, sed ex Deo est.* Idem in capite *Quanto*, & fere toto titulo de Translat. Episcop. Hinc etiam in eodem textu Pontifex dicitur Christi Vicarius, non autem Petri, sed successor. Dicitur etiam solus habere plenitudinem potestatis; cap. *Ad honorem*, de Auctorit. & vsu pallij, & cap. *Decreto.* 2. quæst. 6. eamque potestatem habere dicitur per principalem potestatem beatorum Petri, & Pauli in cap. vltim. 9. quæst. 3. Ac denique ob hanc causam dixit Agatho papa in capite. *Sic omnes*, dist. 19. *Sic omnes sanctiones Apostolicæ sedis accipiendæ sunt, tanquam ipsius diuini Petri voce firmatæ sint.* Alia ex Patribus, & Conciliis videri possunt in Bellarmino supra.

C. Significasti

Potestas sedis Apostolicæ eadem est cum potestate Petri

C. Nouit.

C. Quāto.

C. Ad honorem.

C. Decreto

C. Sic omnes.

Bellarm.

12 Denique veritas hæc ratione declaratur in hunc modum, quia hæc potestas supernaturalis est, & propria Ecclesiæ Christi; ergo nulli conuenire potest, nisi cui Christus illam contulit, vel confert, sed non contulit vt perpetuo duraturam, nisi Petro; ergo idem Christus est, qui eam confert successoribus eius. Sicut enim à principio dependens fuit à donatione Christi, vt esse inciperet, ita perpetuo pendet ex simili influxu, seu donatione eius, vt conseruetur. Dices, donari quidem à Christo, non tamen immediate, sed medijs hominibus. Respondeo, necessarium quidem esse aliquem hominum concursum, vt successorem eligant, quia hæc successio non est iure sanguinis, aut hæreditario, sed est morali modo per electionem. Nihilominus tamen ipsa potestas non confertur per homines tanquam per causam per se, vt ita dicam, quia nemo dat, quod non habet, & Christus nunquā contulit hanc potestatem Ecclesiæ, vel aliis hominibus, vt illam possent in alium transferre; ergo Christus ipse immediate confert. Vnde Adrian. papa in Epistol. ad Imperatorem, quæ refertur in septima synodo, Act. 2. in additione, quæ incipit, *Si vero, &c.* dicit, Per continuam successionem in sede Petri, impleri verbū Christi, *Tu es Petrus, &c.* & infra ait, *Ab ipso Redemptore mundi Beato Petro Apostolo principatus, ac potestas data est, & per eundem Apostolum Catholica, & Apostolica Ecclesia Romana vsque hactenus tenet principatum & potestatis auctoritatem.*

Declaratur conclusio.

Adrianus Papa.

13 Atque hinc facile expeditur dubium quod solet à Canonistis tractari, an papa solus sine consilio Cardinalium, leges, præsertim graues, & vniuersales condere valeat. Quod enim non possit, tenuit Laurentius in capite *Sunt quidam.* 25. quæst. 1. & Ioan. Monachus in capite *Super eo*,

Dubium incidens.

Laurent. Ioan. Mon.

Anchar. Bald.

de Hæret. in 6. vbi idem sentit Anchar. cum Baldo in lege *Cum multum*, C. de Bonis, quæ liber. dicenre non posse Papam infeudare castra pretiosa Ecclesiæ sine consensu Cardinalium. Et late hanc sententiam defendit Andr. Sicul. tract. de Prestant. Cardinal. part. 1. quæstione 1.

Andr. Sicul.

Fundamentum esse potest, vel quia iure consuetudinis, vel quasi præscriptionis Cardinales habent acquisitum hoc ius, vt Pontifex causas graues non determinet sine eorum consilio, inter quas causas meritò computatur legumlatio. Vel quia iure diuino sunt ad id munus instituti, & ideo non possunt illo priuari, & ad hoc allegatur cap. *Per venerabilem*, Qui filij sint legitimi circa finem ibi, *Sunt autem sacerdotes leuitici generis fratres nostri, qui nobis iure leuitico in exequutionem sacerdotalis officij coadiutores existunt*. Confirmat hoc Andr. Sicul. ex cap. *Anastasius*, distin. 19. vbi Anastasius arguitur de eo, quod sine consilio Clericorum hæreticis communicauerit.

14. *Posse Pontificem sine consensu Cardinaliũ validè ferre leges. Turrecr. Abbas. Felinus.*

Nihilominus certum est, in solo Pontifice esse potestatem absolutam ferendi leges, ideoque posse valide illas ferre sine consensu, & sine consilio Cardinalium, licet ex honestate, ac decentia id regulariter non faciat. Hæc est communis sententia Iuristarum, vt affirmat, & sequitur Turrecremata in capite 2. §. *Ideo*. art. 2. num. 4. Eandem tenet Abbas in cap. 2. de Clericis non residen. numero 4. late Felinus, & multa referens in Rubrica de Constitutioni. numer. 2. & ibi Decius lection. 1. quæst. 3. Pluraque in huius sententiæ confirmationem adducit Andr. Sicul. dicta quæstione prima. Sed res clarior est, quam vt multis probationibus indigeat. Vnde prior pars videtur mihi adeo certa, vt sine errore negari non possit. Primo, quia talis est hæc potestas in Papa, qualis fuit in Petro, sed in Petro fuit ita absoluta, vt posset leges condere, etiam sine consilio Apostolorum, ne dum aliorum inferiorum; ergo multo magis talis erit in Pontifice, vt sine consilio Cardinalium possit leges condere. Maior certa est, & iam probata. Minor etiam est certa ex dictis in assertione prima, & secunda, & ex verbis Christi, *Pasce oues meas*; ibi enim dedit illi potestatem etiam supra alios Apostolos; dedit ergo eam illi soli, & liberam, ac independentem ab illis. At in illa potestate includitur potestas leges ferendi, vt etiam probatum est; ergo hanc habuit Petrus liberam, & independentem ab aliorum consensu, vel consilio, sicut absolute illi promissæ fuerunt claues, *Tibi dabo claues*, & sicut ipse solus futurus erat Petra, in qua Ecclesia fundaretur. Sic ergo habet Papa à Christo hanc potestatem; nullo ergo modo potest limitari, aut minui ab hominibus. Secundo hoc conuincunt iura sæpe allegata, præsertim cap. *Cuncta*, 9. quæst. 3. ibi *Apostolica sede; sine vlla synodo precedente, soluendi, & damnandi habuit potestatem; & hoc quidem pro suo principatu, quem Beatus Petrus Apostolus Domini voce tenuit semper, & tenebit.* Item ex cap. vlt. de Constit. vbi absolute dicitur, *Constitutio sedis Apostolicæ omnes astringit*, & cap. *Sunt quidam*. 25. quæst. 1. *Romano Pontifici semper licuisse nouas condere leges.* Quibus locis, & alijs similibus absoluta supponitur hæc potestas in solo Pontifice. Vnde tertio possumus hoc confirmare fere ex omnibus legibus Pontificiis iuris Canonici: raro enim addunt illa verba, *sacro approbante Concilio*, vel illa, *De fratrum nostrorum consilio*, quæ sæpe in Motibus proprijs, vel Rescriptis alijs extra ius po-

A nuntur; in iure autem minime, sed Pontifices ferunt leges propria auctoritate, & in se solis agnoscunt absolutam potestatem, sicut Imperator, aut Rex suas leges ferre solet. Ex quo etiam magnum argumentum à fortiori sumitur. Tandem id cõfirmare possumus, quia dignitas Cardinalium, nec tam est antiqua, nec ita diuina, & immutabilis, sicut dignitas Pontificia: ergo. Ex quibus etiam concluditur, sine causa dixisse Cardinalem, consil. 138. Constitutionẽ factam à Papa sine consilio Cardinalium non obligare successores, quia debet eorum consensum requirere: nam hæc ratio falsum sumit. Vnde in rigore non magis obligatur successor papæ vna constitutione sui prædecessoris, quam alia, loquendo de propria, & rigorosa obligatione, loquendo vero de decentia, facilius mutabit factam sine consilio Cardinalium, quam cum illo editam.

Nec fundamenta alterius sententiæ sunt alicuius momenti. Ad priorem enim partem recte 15
B respondent Abbas, & alij ex doctrina Innocent. in capite *Bonæ*. 2. de Postulat. Prælat. non posse valere consuetudinem, aut præscriptionẽ contra supremam Papæ potestatem. Quod est veluti axioma receptum ab omnibus Iurisperitis, & merito, quia non potest consuetudo humana præualere contra ius diuinum; hęc autem potestas integra, & absoluta, seu plena (vt in iure vocatur) est de iure diuino; ergo non potest diminui per humanum vsum, alias etiam posset auferri: nam in hoc eadem ratio est totius, & partis) diminueretur autem, si ex absoluta fieret dependens à Cardinalibus, vt constat. Vnde tota hæc consuetudo semper pendet à potestate, & voluntate Pontificis, qui posset iura Cardinalium immutare, vel aliter constituere, si expedire censeret. Vnde facile respondetur
C ad alteram partem (quidquid sit de dignitate Cardinalium, an & quomodo sit, vel manet à iure diuino) omnem potestatem eligendi Pontificem, quæ in eis est, esse à iure humano, & pendere à Pontifice, vt suo loco latius ostendemus. Nec cap. *Per venerabilem* aliquid in contrarium probat; solum enim inde habetur, Pontifices in lege gratiæ instituisse consilium Cardinalium ad imitationem legis veteris; vnde non sequitur hoc pertinere ad ius diuinum. Minus autem probat cap. *Anastasius*, tum quia apocryphum est, & nullius auctoritatis, vt in Decreto Gregoriano notatur; tum etiam quia ibi non agitur de vsu potestatis legislatiuæ, sed de communicatione cum hæreticis, generando scandalum, & suspicionem de se prauam, de
D qua longe alia fuisset ratio, si vera fuisset historia, & non fabulosa, vt re vera est.

Cap. Per venerabilẽ.

Cap. Anastasius apocryphum.

16. *Solis Apostolis immediatè à Christo esse datam prædictam potestatem.*

Dico quarto. Christus Dominus per se ipsum immediate nulli alteri contulit vnquam hanc potestatem. Hæc assertio probatur auctoritate negatiua, quæ in materia supernaturali, & fidei est sufficiens. In Euangelio ergo non legimus alicui alteri illam contulisse extra Apostolos. Nam licet elegerit etiam septuaginta discipulos; longe tamen diuerso modo, quam Apostolos, & nullibi talem potestatem eis contulit, vt bene expendit Bellarmin. lib. 1. de Clericis cap. 14. Neque etiam ex traditione Ecclesiæ haberi potest, Christum vel ante, vel post Ascensionem suam aliis dedisse immediate hanc potestatem. Suppono enim inter Apostolos comprehendi præcipue Paulum, & probabile est, etiam Bar-

Bellarm.

Cap. In nouo. Cap. Quotidie.

nabam numerandum esse, vt sentit Glossa in ca. *In nouo*, dist. 21. ex cap. *Quotidie*. 75. dist. quod est Leonis Papæ, epistol. 79. cap. 1. Duæ tamen hic oriebantur difficultates, vna de Episcopis; alia de Concilio generali, quæ in duobus capitibus sequentibus melius tractabuntur.

CAPVT IIII.

Possitne vnusquisque Episcopus in sua diœcesi leges ferre, & quo iure.

1 DVobus modis solet potestas iurisdictionis, qualis est potestas ferendi leges, participari, scilicet, iure ordinario, & per delegationem. Prior est, vt ita dicam, per se, & omnino cadere potest sub scientiam, ac propterea de illo præcipue dicemus: nam alius modus est magis per accidens, pendens ex voluntate hominis, & ideo de illo in fine capitis quinti pauca subijciemus. Est autem pro generali regula supponendum, potestatem hanc respectu totius Ecclesiæ, in nullo esse præter Papam, quia non iure ordinario, vt patet ex capite præcedenti) quia non possunt esse in Ecclesia duo capita) nec etiā per delegationem, quia tam vniuersalis delegatio nunquam fit, nec fortè conuenienter fieri potest, vt infra dicam.

2. *Episcopos habere potestatem legislatiuam in suis diœcesibus iure ordinario humano fundato aliquo modo in diuino. Panorm. Decius. Hostiens.*

Dicendum igitur censeo, Episcopos habere potestatem legislatiuam in suis diœcesibus iure ordinario, humano fundato aliquo modo in diuino. Tres partes habet hęc assertio. Prima est absoluta, quod Episcopi hanc habeāt potestatē. Et hæc sine controuersia recepta est, eamque tradunt Canonistæ in Rubrica. & in cap. *Cum omnes*, & cap. *Cum accessissent*, de Constit. vbi Panormit. Deci. & Hostien. Item Summistæ verb. *Lex*. Potestque fundari in cap. 1. de Consecrat. d. 3. vbi Episcopi supponuntur, habere potestatem pręcipiendi festorum & ieiuniorum obseruationem. Item in cap. 2. de Locato, vbi supponitur, Episcopos posse statuta facere, vt ibi notat Gloss. Idem expresse habetur in c. 2. de Maiorit. & obedient. cap. 2. de Constit. in 6. Estque hæc potestas valde consentanea muneri Episcoporum, quibus dixit Paulus Actor. 20. *Posuit vos Spiritus Sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Itē de illis maxime intelligit, quod Hebræor 13. dicit, *Obedite præpositis vestris*, itē potest adduci id Matt. 18. *Quæcunque ligaueritis*, &c. Nam sub verbo *ligandi* etiam legislatio includitur, vt supra dixi: loquitur autem ibi Christus ad omnes Apostolos, quibus Episcopi succedunt, cap. *In nouo*, distinct. 21. Tridentin. sess. 23. capite 4. Ex quibus concluditur ratio; quia Episcopi sunt pastores ordinarij, & principes Ecclesiæ post Summum Pontificem, & ideo ex vi sui muneris egent potestate ferendi statuta suis subditis conuenientia; illa vero potestas competit iure ordinario, quæ conuenit ex vi proprij muneris; ergo.

3 *Sententia docentium Episcopos habere potestatem legislatiuam iure diuino, & immediatè à Christo. Victoria. Castro.*

Secunda vero pars, quæ affirmat, hanc potestatem conuenire Episcopis iure humano, magis controuersa est. Aliqui enim contendunt, habere illā de iure diuino, & immediatè à Christo, quamuis cum subordinatione, & dependentia à Summo Pōtifice. Tribuitur Victor. Relect. 2. de Potestat. Ecclesię quæst. 2. in fine sed re vera, si attente legatur, nunquam id expresse dicit, licet fauere videatur, vt infra dicam. Apertius, & nimia exaggeratione id tradit Castro de Iust.

A hæretic. pun. cap. 24. dicens, oppositum esse contra omnium sacrorum Doctorum sententiam, nullum vero designat. Ei verò adhęsit Gabriel Vasquez 1. 2. disput. 152. cap. 3. Potestque hæc sententia suaderi ex principijs positis. Primo; quia Apostoli habuerunt hanc potestatem immediatè à Christo, sed Episcopi sunt Apostolorum successores; ergo succedunt in hac potestate ex vi donationis Christi, ac subinde ab illo immediate eā habent nō à Pontifice. Maior posita est in capite præcedenti; Minor autē proximè probata est ex iure, & ex Concilio Trident. Consequentia item in simili probata est c. 3. Confirmant hoc ex verbis Christi Matt. 18. *Quæcunque ligaueritis super terram*, &c. quæ non tantum ad personas Apostolorum, sed etiam ad Episcopos eorum successores dicta fuere. Item inducunt verba Christi Luc. 10. *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit*, &c. Nā illa ad Apostolos, & eorum successores pertinent, vt tradunt Cypri. lib. 4. epist. 9. & Basil. in Constit. Monast. ca. 23. & eodem modo possunt induci verba Pauli Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Nam etiam ibi intelliguntur potestates Ecclesiasticæ, vt omnes fatentur, quia sunt veræ potestates: inter has autem maxime intelliguntur Episcopi, sub Pontifice. Denique simile est illud ad Hebræos 13. *Obedite præpositis vestris*, &c.

Vasquez. Matt. 18. Luc. 10. Cyprian. D. Basilius

B

Secundo, quia munus Episcopale est de iure diuino, vt suppono; ergo quidquid est intrinsece annexum tali muneri, est de iure diuino; sed iurisdictio ad ferendas leges est necessario coniuncta cum Episcopali munere, quia non potest conuenienter pastorale munus exerceri sine tali potestate; ergo. Ita enim supra colligebamus, Christum dedisse Apostolis iurisdictionem immediatè, quia dedit illis Apostolatum, cui est intrinsecè necessaria iurisdictio; ergo simili proportione procedit in Episcopis, saltem quoad iurisdictionem eis proportionatam. Dices, Episcopatum esse de iure diuino quoad cōsecrationē, & potestatē ordinis; non vero quoad Episcopatum ipsum, vt includit curam, & gubernationem. Sed contra hoc obstat primo; nam Paulus dixit, *In quo vos posuit Spiritus Sanctus regere Ecclesiam Dei*, &c. Nā regendi verbum aperte dicit pastorale munus. Secundo quia Episcopalis consecratio confert per se ipsam Episcopalem dignitatem; ergo confert iurisdictionem saltem in habitu, seu in actu primo, licet non conferat vsum, donec applicetur illi materia. Sicut in ordinatione sacerdotis datur potestas absoluendi, quę est iurisdictio in habitu.

C

D

Tertiò possumus argumentari ex vsu antiquissimo Ecclesiæ, quia in principio Apostoli creabant Episcopos, inconsulto Petro, & postea fiebant per electionem cleri, aut populorum, & statim censebantur esse Episcopi sine speciali recursu ad Pontificem, vel alium hominem; ergo signum est, potestatem illam dari immediatè à Deo, facta designatione personæ per electionem, vel per alium legitimum modum, sicut de Summo Pontifice diximus. Et confirmatur, quia Episcopus, cum leges fert, non potest dicere, se ferre illas potestate sibi à Papa concessa; sicut non potest hoc dicere, quando excommunicat, vel à censura absoluit: nam hoc pertinet ad delegatum; non ad ordinarium iudicem, sed 4.

potest,& debet dicere Episcopus,ego potestate à Christo accepta,vel quid simile; ergo signum est habere illam immediatè à Christo.

5 *Opposita sententia vera colligitur ex communi Theologorum.*

Nihilominus dicendum est, hanc potestatem legislatiuam nõ dari immediatè à Christo, sed per summũ Pontificẽ; neque esse de iure diuino,sed de humano. Similem assertionem posui in tomo 4.de iurisdictione in foro pœnitentiæ,& in tomo 5.de Potestate absoluendi à censuris;consequenter ergo in præsenti idem assero de Potestate legislatiua. Quam sententiam ex veteribus Theologis colligimus,quatenus asserunt potestatem clauium, aut iurisdictionis, quatenus ad gubernationem Ecclesiæ spectat,ad omnes alios per Petrum,& successores eius deriuari:nam clarum est,hanc potestatem legislatiuam sub illa iurisdictione contineri; imò maior est ratio de illa,vt ex discursu patebit. Illud autem principium sumitur ex D. Thoma 4.cõtra Gentes,c.76.ration.4. vbi dicit, ideo Christum specialiter Petro promisisse, *Tibi dabo claues, vt ostenderetur potestas clauium per eum ad alios deriuanda ad conseruandam Ecclesiæ vnitatem.* Idem sentit 2.dist.44.in fine circa expositionem literæ. Et loquens de potestate concedendi indulgentias in 4.distin.20.quæst.vnica artic.4.quæstiunc.3. dicens, *Papa habet plenitudinem potestatis Pontificalis quasi Rex in regno: Episcopi vero assumuntur in partem solicitudinis quasi iudices singulis ciuitatibus præpositi.* Vnde concludit habere potestatem secundum ordinationem Papæ,& non amplius. Idem sentit distinctione 24.articul.5.quæstione 3.ad 4. & Durand. quæst.2.nu.13. Soto dist. 20.quæst.1.artic.4. Caietan. tomo 1. Opuscul. tractat.1.cap.19.expresse Antonin.3. part.22. cap.4.§.1.verb.*Septima*, cum Heruæo tractat. de Potestate Papæ, latissime Francisc. Vargas tract.de Auctoritate Pontificis quæst. principali.Bellarmin.li.4 de Romano Pontifice, c.24. Salmeron tomo quarto part. 3.tract.4.

D.Thom.
Durand.
Sotus.
Caiet.
Anton.
Heruæus.
Vargas.
Bellarm.
Salmeron.

6. Vt autem hanc sententiam sine vocum ambiguitate probemus, aduertendum est, contrariam sententiam duobus modis solere explicari. Prior supponit in primis id, quod certum esse credimus, scilicet, consecrationem Episcopalem, & potestatem ordinis, quæ ex vi illius confertur, esse ex Christi institutione, & ita ex vi iuris diuini conferri, & recte dici posse immediatè à Christo dari. Hoc in materia de ordine ex professo probandum est. Nũc breuiter declarantur singulæ partes: nam sicut Christus instituit, vt essent in Ecclesia sacerdotes; ita etiam instituit, vt essent Episcopi, qui in gradu ordinationis suæ essent superiores, & potentiores; vnde multa possunt efficere per potestatem ordinis,quæ non possunt vel omnino,vel ex vi tantum suę ordinationis, vt conferre ordines præsertim sacros, & maximè sacerdotium, confirmare, & alia. Hæc ergo potestas non potest esse, nisi ex Christi institutione, quia per illam datur character,& potestas consecrandi,absoluendi, & gratia sanctificans, quæ non possunt esse ex institutione humana. Ergo consecratio Episcopalis, per quam talis potestas datur,de institutione Christi est. Item, quod personæ sic consecratæ detur specialis potestas, de iure diuino est, nec potest talis potestas impediri, aut limitari per homines, si consecratio valida est. Ac subinde recte dicitur à Christo immediatè dari, quia licet intercedat actio ministri consecrantis alium in Episcopum, ille solum se gerit, vt minister applicans,seu efficiens sacramentum, seu consecrationem: Christus verò ipse est & proximum & principale operans propria virtute; ex vi ergo suæ institutionis tantum confert illam potestatem quasi de suo, vel (vt ita dicam) de suo communicat participationem immediatam suæ potestatis.

Hoc supposito dicit Castro; hanc potestatem sic datam Episcopo ex vi suę consecrationis, non solum esse potestatem ordinis, sed etiam iurisdictionis. Quia ex vi illius potest Episcopus consecratus ius dicere, si ei applicetur materia. Ad eum modum, quo Nauarrus & aliqui alij dixerunt,omnes sacerdotes ex vi ordinationis suæ recipere iurisdictionem in habitu(vt ipsi loquuntur) licet ea vti validè non possint, nisi eis applicetur materia. Ita etiam explicat hanc sententiam Vasquez supra, vtens eadem similitudine, & proportione, & declarans, illam applicationem materiæ non esse per solam approximationem præexistentis materiæ; sed esse per moralem effectionem ipsius materiæ,quæ simul fit,& approximatur. Quia materia illa sunt subditi, vt tales sunt, in præsenti ergo tunc applicatur materia,quando efficiuntur subditi, nec aliter applicantur, quam faciendo in eis subiectionem. Hanc vero sententiam sic declaratam, non aliter probat hic auctor,nisi quia existimat hanc potestatem actiuæ iurisdictionis fuisse promissam Apostolis Matth.18.illis verbis; *Quæcunque alligaueritis, &c.* Item vltima confirmatione suprà posita, quod Episcopus non potest dicere, *Ego excommunico per potestatem à Papa acceptam.*

7. *Explicatur opinio Castri,& Nauarri,*

Mihi autem in tom.4.disp. 16.sect.3. Opinio illa Nauarri(vnde in præsenti sumitur proportio) valde displicuit. Primum, quia in re solum mutat loquendi modum contra receptas locutiones Conciliorum,& scholasticorum, vt ibi ponderaui,& constabit clare intuenti loca D. Thomæ, & scholasticorum,quę proxime citaui. Qui appellant potestatem ordinis eam,quæ datur ex vi sacramenti, & præter illam requirunt potestatem iurisdictionis, quæ datur extra sacramentum per hominis concessionem nudam. Illa autem iurisdictio in habitu, quam Nauar. sic nominat,non est nisi potestas ordinis in corpus Christi mysticum, nec plus potest operari sine alia,quam potestas illa,quam scholastici ordinis vocant. Deinde quia si necesse est, vt postea fiant homines subiecti tali personæ, vt per illam potestatem possit in illos operari, vt in præsenti Vasquez fatetur;ergo necesse est,vt sacerdos, vel Episcopus consecratus de nouo fiat superior respectu talium subditorum,quia superior, & subditus correlatiua sunt, & ideo non potest vnum fieri prius,quam aliud,neque vnũ sine alio.Ergo cum applicatur materia, & fiunt subditi,superior accipit nouam potestatẽ,& ius, & quasi dominiũ in illos,quia per talẽ potestatẽ formaliter cõstituitur superior;ergo illa est etiã potestas iurisdictionis;ergo vltra potestatẽ datã per ordinationem, requiritur potestas iurisdictionis data per homines;ergo in idem reuoluitur,& immerito prior vocatur potestas iurisdictionis etiã in habitu,quia est potestas omnino absoluta à subditis, quod repugnat iurisdictioni.Dicent fortassè, dicere habitudinem ad eos, qui possunt fieri subditi. At certe hoc modo quilibet homo habebit iurisdictionem acti-

3 *Refutatur Nauarrus*

Cum superior & subditus sint correlatiua, ideo vnum sine alio nõ potest fieri.

uam

uam regalem, quia habet rationem, & voluntatem, quæ habet potestatem imperandi eis, qui fieri possunt subditi, quod ridiculum est; sic enim simplex sacerdos ex vi ordinationis nihil plus habet superioritatis, vel iurisdictionis; quam veluti capacitatem proximam ad superioritatẽ, & iurisdictionem in foro pœnitentię exercendam, si detur: tunc autem sicut superior non est,
9 ita nec iurisdictionem habere dici potest.

Veruntamen licet ille modus loquendi in illa materia habere posset aliquam verisimilitudinem, in præsenti nullam habere potest: idcirco enim illam partem hic repetij, & declaraui, vt ex comparatione magis innotescat falsitas illius sententiæ. Probatur ergo assumptum: nã actus proprius iurisdictionis in foro pœnitentiæ essentialiter pendet à potestate ordinis, scilicet, absolutio à peccatis, & consequenter omnis actus ligandi, & soluendi in illo foro; eandem dependentiam habet. Nam licet contingat, aliquem habere iurisdictionem per parochiale beneficium, si non sit sacerdos, nõ potest per se absoluere; vnde fit, vt actus ille simul essentialiter sit consecrationis (vt sic dicam) & ordinis, & ideo potestas ordinis sacerdotalis est potestas per se requisita ad absoluendum, & principium per se absolutionis. Vnde quia absolutio est actus dicendi ius, potest aliquo modo illa potestas dici iurisdictiua, vt sic dicam. At vero in Episcopo nullus est actus iurisdictionis, qui per se pendeat à consecratione, & ideo Episcopus electus, & confirmatus potest efficere ea, quæ iurisdictionis sunt, iuxta cap. 1. & 2. de Translat. Episcop. & capite. *Transmissum* de elect. vbi id notat Glossa vlt. ab omnibus recepta, ibidem. Vnde etiam indulgentias concedere potest nondum consecratus; imò nec ordinatus sacerdos, vt docuit D. Thom. in 4. distinct. 20. q. vnic. artic. 4. quæstiunc. 2. & Panorm. in c. *Accedentibus*, de excess. Prælat. num. 4. cum alijs; cum tamen indulgentiarum concessio videatur actus maxime spiritualis inter omnes, qui sunt iurisdictionis. E contrario verò Episcopus consecratus, licet nullos subditos habeat, potest valide efficere omnes actus proprios ordinis Episcopalis. Quãuis enim vt rectè fiant, necessaria sit licentia superioris: tamen si absque tali licentia confirmet, vel ordinet; valida est ordinatio, & confirmatio, vt est certum apud omnes. Ergo character, seu consecratio Episcopalis non est principium per se alicuius actus iurisdictionis; nullo ergo modo dici potest, quod sit iurisdictio actiua, neque actu neque habitu, quandoquidem sine illo principio fiunt omnes actus iurisdictionis Episcopalis, & quando illud inest cum iurisdictione, solum se habet quasi concomitanter respectu actionum puræ iurisdictionis, vel vt conditio quædam significans personam, & constituens habilem ad alias actiones magis sacras.

Episcopus electus & confirmatus non consecratus potest efficere ea quæ sunt iurisdictionis, etiã indulgentias concedere. D. Thom. Panorm.

10 *Tota iurisdictio Episcopalis potest committi nõ Episcopo vt illa vti possit.*

Et confirmatur primò, quia propter hanc causam totam iurisdictio Episcopalis committi potest non Episcopo, non solum quoad potestatem, sed etiam vt illa per se ipsum vti possit; nec solum potest delegari, sed etiam vt ordinaria dari, vt est certum de multis Abbatibus, & de Prælatis religionum; de quibus Paulo infrà dicemus; ergo signum est, consecrationem Episcopi non dare vllo modo potestatem iurisdictionis, quia & esse potest sine vlla iurisdictione, id est, sine Episcopatu, vt dicitur in cap. *Inter corporalia*, de Translat. Episcop. Et è contrario

A iurisdictio Episcopalis potest esse, & exerceri sine consecratione. Vnde etiam colligitur, hanc iurisdictionem non consistere in applicatione materiæ, quæ sit distincta à potestate vera, & morali, quæ datur Episcopo per concessionem omnino distinctam à consecratione: per hanc enim potestatem ille fit superior, & alij fiunt subditi, neque alia materia ibi cogitari, aut desiderari potest.

Tandem confirmatur, & declaratur ex potestate pontificia, quæ est veluti primum exemplar omnis potestatis spiritualis iurisdictionis, nemo enim negabit illam esse veram potestatem spiritualem actiuæ iurisdictionis; imo & supremam in ordine, quæ in puris hominibus esse potest: illa autem non datur Pontifici per vllã consecrationem, sed per electionem; & nudam concessionem Dei. Quando enim dixit Petro *Pasce oues meas*, nullam nouam consecrationẽ, vel characterẽ illi impressit, sed purã potestatẽ iurisdictionis illi præbuit. Sic etiã Papa, cum rite eligitur, statim est verus Papa, quoad talem potestatem, & nullam consecrationem inde accipit; imo si non sit Episcopus, vel sacerdos; postea consecrandus est, vel etiam ordinandus, & interim nihilominus potest omnes actus solius iurisdictionis externę exercere. Ergo eodem modo conceditur alijs Episcopis propria potestas iurisdictionis per electionem, vel puram concessionem, non per consecrationem; est enim eadem ratio. Tum quia Episcopalis potestas non est, nisi participatio quędam Papalis potestatis. Tum etiam quia sicut in constitutione Papæ non est aliud applicare illi materiam, quam facere illi subditam vniuersam Ecclesiam; nec facere subditam est aliud, quam dare illi veram, & nouam potestatem supra illam; ita quando Episcopo consecrato tantum datur Episcopatus, non aliter applicatur illi materia, nisi quia aliqui denuo illi fiunt subiecti, nec fiunt subiecti, nisi dando illi nouam potestatem superioris distinctam omnino à potestate ordinis, seu à consecratione. Tum denique quia sicut actus Pontificiæ iurisdictionis, vt sic, non sunt actus ordinis, vel consecrationis, nec ab illa manant; ita nec actus Episcopalis iurisdictionis. Et simile argumentum sumi potest ex iurisdictione Apostolorum; vt consideranti facile patebit.

11. *Potestas spiritualis iurisdictionis cõfertur papa per electionẽ, & nudã cõcessionẽ Dei sine cõsecratione*

B

C

Qua propter modus ille declarandi, & defendendi illam sententiam verisimilis non est. Nec rectè pro illo adducitur promissio Christi Matth. 18. *Quæcumque alligaueritis, &c.* Nam ex vi verborum ibi non fuit promissa potestas ordinis Episcopalis, sed fuit promissa potestas iudiciaria, & iurisdictionis coactiuæ spiritualis, quæ de se dari posset, & interdum datur sine consecratione personę. Quamuis alias Christus voluerit, vt per se primò, ac principaliter fit in Episcopis. Ratio vero illius sententiæ non vrget, quia solum nititur in quodam modo loquendi, & gratis; ac sine probatione sumit, non potuisse vsu introduci; vt Episcopi etiam in actibus suæ iurisdictionis ordinariæ dicerent, *Auctoritate mihi à Vicario Christi concessa*, vel quidpiam simile; sicut ordinarij iudices, & gubernatores Regum dicere solent. *Præcipit Maiestas Regia*, vel aliud æquiualens: his enim iudicibus æquiparat Episcopos D. Thom. 4. dist. 20. q. vnic. art. 2. quæstiunc. 3. Quod ergo hoc non fit in vsu, non est, quia non posit esse, nec

12 *Respondetur argumentis oppositæ sententiæ.*

D

nec quia iurisdictio Episcoporum detur immediatè à Deo, seu per consecrationem, quod patet, quia de inferioribus Prælatis habentibus iurisdictionem Episcopalem sine consecratione nemo dubitat, quin habeant illam iure humano, & à Papa, & tamen illi etiam non vtuntur illo modo loquendi; non est ergo quia non possint, nec quia habeant iurisdictionem immediatè à Deo. Igitur in vtrisque est, vel propter modestiam, & moderationem Pontificum, qui licet dent potestatem, intelligunt illam esse principaliter à Christo, & in illum esse omnia referenda, quia ille est principale operans, ipsi vero sunt Vicarij eius. Vel certe id fit, vt distinctio seruetur inter potestatem delegatam, & ordinariam, ne confundantur, vel ambiguitates oriantur. Vel certè, quia ordinaria potestas ita datur, vt postea Prælatus suo iure vtatur ad modum causæ primæ præcipientis, ideò necesse non est, vt exprimat in suo actu, quod habeat potestatem ad illam: nam hoc ipso iure constat, & consequenter, nec oportet exprimere à quo receperit virtutem, quia hoc impertinens est ad effectum. Potestas autem delegata semper est veluti quid facti, & qui illa vtitur se habet ad modũ instrumenti actu moti, & pendentis ab influxu causæ principalis, & ideò vt de iurisdictione constet, conueniens est exprimere operantem, se illam habere, & consequenter vnde illam habeat. Quæ differentia est moralis tantum congruentia, ita vt necessarium non sit semper seruari. Nam qui vtitur potestate delegata, non semper id exprimit, & Prælatus ordinarius potest, si velit, id explicare, & interdum forte propter aliorum ignorantiam poterit esse expediens.

13. *Ponitur secundus modus explicandi prædictam sententiam.* Venio ad modum alium explicandi, & defendendi priorem sententiam, nimirum Christum Dominum instituisse, vt essent in Ecclesia Episcopatus sub Pōtifice, quia non poterat tota Ecclesia immediatè gubernari per vnum Episcopum vniuersalem, qualis est Summus Pontifex; voluitque idem Christus Dominus, vt illi intermedij gubernatores essent non tantum delegati, & quasi Vicarij Papæ, sed vt essent veri Pastores ordinarij, & Principes spirituales sub Pontifice Summo. Hoc enim ostendit Ecclesiastica traditio, & sumitur ex verbis Pauli citatis, *In quo Spiritus Sanctus vos posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Hinc ergo vlterius fit, vt Episcopatus ipse ex vi institutionis Christi iurisdictionem ordinariam, & principalem includat; imo quod tota illa dignitas vt distinguitur à consecratione in potestate iurisdictionis consistat, quia est dignitas prælationis, & regiminis, quæ sine iurisdictione intelligi non potest. Et consequēter, nec sine potestate præcipiendi, hęc enim (vt suprà dicebam) adeo est intrinseca superiori, vt repugnet aliquem fieri superiorem, seu Prælatum, & non recipere potestatem præcipiendi. Hinc ergo concludunt dicti authores, hanc potestatem dari immediatè à Christo, & ex vi iuris diuini, quia datur ex vi muneris à Christo instituti. Et licet Pōtifex, vel per se applicet tale munus huic, vel illi personæ, vel possit instituere modum applicandi illud; nihilominus tali muneri ex vi iuris diuini adhæret talis iurisdictio, & ipsum munus ex vi diuinæ institutionis datur, & consequenter Pontifex solum se habet, vt designans personam; Deus vero est, qui per se, & immediatè tribuit munus, & consequenter potestatem.

A Veruntamen contra hunc modum explicandi hanc potestatem facile potest recepta veritas demonstrari. Nam in primis licet demus Episcopatum esse de iure diuino, non solum quoad dignitatē ordinis, sed etiā quoad munus pastorale, nō inde sequitur, institutionē, vel collectionē talis, muneris, vel iurisdictionis esse immediatè à Christo, quia fieri rectè potuit, vt Christus docuerit, & præceperit Apostolis, & præcipue Petro, modum regendi monarchiam Ecclesiasticam medijs Episcopis tanquam pastoribus ordinariis, & Principibus sub Petro, & nihilominus quod commiserit Petro, & institutionem muneris cum tali iurisdictione, & collationem eius, non tantum designando personam, sed etiā potestatem ipsam impertiendo. Hæc enim duo valde distincta sunt, & separabilia, præcipere aliquid fieri, vel facere illud. Vt, fieri etiā potuit, vt Christus Apostolis præceperit, vt ordinaret 14 *Reijcitur prædictus modus.*

B modum & ritum celebrandi Sacrificium Missæ quoad accidentales cæremonias, & nihilominus eis commiserit illas ordinare, & instituere. Idēque dici potest de Oratione publica Ecclesiæ, & similibus. Sic ergo potuit Christus præcipere, vt esset in Ecclesia pastorale munus Episcoporum, & nihilominus institutionem illius muneris cōmittere Petro. Hoc autem posito, (in quo nulla repugnantia, nec moralis incommoditas ostendi potest) plane sequitur, iurisdictionem Episcoporum esse de iure humano, & per homines dari. Quia res est talis ex immediata institutione, non ex præcepto, quod ad illam mouit. Nam præceptum remotè se habet; & est generale, & non determinat particulares circunstantias rei, sine quibus res ipsa non fit. Institutio vero pro-

C ximè se habet, & constituit rem in particulari cum determinatis circunstantiis. Sicut in exemplis adductis cæremoniæ Missæ sunt de iure humano; esto pręceptū generale ordinandi illas fuerit diuinum, vt re vera est, siue fuerit diuinū naturale, siue positiuum; & sic in similibus. Idem ergo erit in præsenti ex dicta hypothesi, quod Episcopatus inferiores pontificali dignitate nō habent à iure diuino nisi generale præceptum instituendi, & conferendi talem dignitatem, vt si Rex mittens Proregem in Indiam, illi præcipiat constituere in prouincijs ordinarios gubernatores, illi vero committat, & modum potestatis illis conferendæ, & munerum largitionem, non dicentur postea gubernatores illi habuisse munus à Rege immediate, sed à prorege, licet ex regis præcepto, quia proxima mensura potestatis est voluntas, ac iudicium Proregis, &

D ipse est etiam proxima causa, quæ ex vi suę potestatis alia officia prouidet; ita ergo erit in præsenti, posita prædicta institutione.

Quod ergo talis fuerit Episcopatuum institutio, probatur primo ex modo loquendi Canonum; ait enim Gregor. in cap. *Decreto.* 2. q. 6. *Romana Ecclesia vices suas ita alijs impertiuit Ecclesijs, vt in partem sint vocata solicitudinis, non in plenitudinem potestatis.* Vbi pondero verba illa, *Vices suas impertiuit*: nā plane significant, aliarū Ecclesiarū pastores à Romano habere potestatem, & ideo suo modo vices illius gerere, sicut olim Prætores vices Imperatoris gerebāt. Non intēdit autē per hoc docere Greg. Episcopos esse tantum Vicarios Papę, & nō proprios pastores, & Principes, sed solū voluit explicare emanationē vnius principatus ab alio, à quo creātur Episcopi, vt eius coadiutores. Item Leo papa in capite 15 *Gregor. in cap. Decreto. Leo. cap. ita Dominum*

Ita Dominus. 19. dist. loquens de potestate Petri, inquit in ipso fuisse à Christo principaliter collocatam. *Vt ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in omne corpus diffunderet.* Quod testimonium ita cludit Castro, vt particulam illam, *Ab ipso*, interpretetur, dicere ordinem temporis: non causalitatis. *Nam Christus est* (inquit) *qui immediate dedit Apostolis potestatem*, sed prius Petro Matt. 16. & posteà reliquis Apostolis Matth. 18. Sed in primis semper ibi supponit falsum, scilicet, Christum dedisse Petro, vel Apostolis potestatem Matth. 16. & 18. quia tunc non dedit, sed promisit, vt constat ex verbis, & communi expositione. Vnde falsum etiã est, Christum prius tempore dedisse Petro Apostolatum, vel potestatem, quam cæteris Apostolis: nam simul omnibus dixit, *Sicut misit me viuens Pater, & ego mitto vos*, Ioan. 20. & cap. sequenti dixit Petro: *Pasce oues meas*, quod pertinuit ad singularem dignitatem eius; postea vero iterum quoad munus Apostolatus dixit omnibus, *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium, &c.* Matth. vlt. Potestas ergo Apostolorum, & iurisdictio illorum, vt tales erant non fuit, *ab ipso*, Petro etiam ordine temporis: non ergo in hoc sensu loquutus est Leo. Neque per illam particulam, *ab ipso*, refert solam personam Petri, sed etiam cum proportione ad suos successores, vt constat ex contextu. Prius enim dicit, *Christum Dominum ita ordinasse Apostolorum officium, vt in Beatissimo Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocaret.* Vbi non dixit prius tempore, sed principaliter, quia nimirum, in illo tanquam in capite, & ordinario pastore, cui succedendum esset, in alijs verò tanquam in legatis vitalitijs, vt sic dicam, officium illud collocauit. Et addit rationem, & causam, *vt ab ipso*, id est, per ipsum, *dona sua diffunderet*, non in Apostolos, iam enim de illis non tractabat, *sed in corpus omne*, non vno tempore, sed perpetuo; ideo enim voluit dignitatem illam Petri esse perpetuã vt per Petrum, & successores eius omnis alia potestas ad alios diffunderetur.

Matth. 16. & 18.

Ioan. 20.

Matth. vlt.

B

16.
Prædictus modus institutionis est magis consentaneus, perfectæ monarchiæ & congruẽtior maiori vnioni mẽbrorum cũ suo capite.

Secundo potest adiungi ratio, & congruentia, quia hic modus institutionis est magis consentaneus perfectæ monarchiæ, qualem esse Christi Ecclesiam Catholici intelligunt. Item est cõgruentior ad maiorem vnionem membrorum omnium etiam principalium cum suo capite, & perfectiorem subordinationem, & consequenter maiorem Ecclesiæ pacem; ergo merito credimus, ita fuisse Ecclesiam à Christo institutam. Præsertim quia de supremi capitis institutione cum plenitudine potestatis, & absoluta pastorali cura sine vlla limitatione constat expresse ex Euangelio; de potestate autem immediate data alijs prælatis; quibus perpetuo succederetur ex vi eiusdem donationis, non constat ex Euangelio, imo neque aliquod eius indicium reperitur. Et aliunde ex vsu colligi potest, mutationes, & erectiones Episcopatuũ ad Romanum Pontificem semper spectasse, vt sumitur ex ca. *Quanto*, & cap. *Salonitana* 63. dist. & cap. *Pastoralis*. & c. *Temporis*, 7. q. 1. & plura alia refert Vargas suprà.

C. Quãto. C. Salonitana. C. Pastoralis C Temporis Vargas.

17.
Papalis dignitas habet certã & immutabilẽ qualitatẽ ex vi suæ institutionis in his quæ ad substantiã eius pertinent.

Tertio declaratur eadem veritas ex differentia inter pontificiam dignitatem, & officium Episcopi: nam pontificia dignitas habet certam, & immutabilem qualitatem & potestatem ex vi suæ institutionis in his, quæ ad substantiam eius pertinent, & ideo rectè intelligitur esse potuisse, ac debuisse ex immediata institutione diuina. Nam ex parte subditorum, & territorij

A habet determinationem per modum vniuersalitatis, vt scilicet extendatur ad vniuersum mundum, & omnes Christianos baptizatos, & aliquo modo ad omnes homines, quantum necesse est ad fidei propagationem, ac iustam religionis Christianæ protectionem; & similiter ex parte actionum soluendi, & ligandi omnium modorum, & materiarum, in quibus versari possunt, habet eandem determinationem per vniuersalitatem, & in omnibus his habet immutabilitatem, quia nec augeri, nec minui ab hominibus potest, & ideo illius potestatis origo immediatè in Deum fertur, quia non est in hominibus potestas nec innata; nec extrinsecus data, à qua tanta celsitudo potestatis manare potuerit.

18.

At vero munus Episcopale non habet certam qualitatem, aut determinationem ex vi iuris diuini, neque in territorio, neque in personis subdendis huic, vel illi Episcopo, neque in actibus regiminis, neque in materia illorum. Vnde videbimus quoad territoria Episcopatus esse inæquales, & eundem nunc augeri, nunc minui, vel vnum in duos diuidi, vel è conuerso ex duobus vnum fieri. Quoad personas etiam ex eadẽ Diœcesi aliquæ eximuntur à subiectione Episcopi, & immediatè subijciuntur Papæ, vel alteri iuxta voluntatem eius, & sæpe contingit Episcopum vnius Diœcesis habere Ecclesias subiectas sibi in alterius Diœcesi, & aliquam exemptam in proprio territorio. In ipsis etiam Episcopatibus est ordo hierarchicus Episcoporum, Archiepis. & Patriarcharum, seu Primatum, qui nullo modo potest in ius diuinum referri, vt per se constat. Item in actibus iurisdictionis spiritualis aliqui sunt, quos non possunt Episcopi ex vi sui officij, vt instituere irregularitates, vt in propria materia dixi, vel præscribere impedimenta irritantia matrimonium, vt ex propria materia suppono, vel relinquere suũ Episcopatum, aut ad alium transire, iuxta caput, *Inter corporalia*, de Translat. Episcopor. & cap. *Nisi cum pridem*, de Renunciat. & in vniuersum grauiorum causarum definitio iuxta caput. *Maiores*, de Baptismo. In alijs vero actibus iurisdictionis, quos Episcopalis potestas exercere potest, limitationem, & reseruationem sæpe recipit, vel certam mensuram, vt in absolutionibus, dispensationibus, indulgentijs, & aliis similibus: ergo non potuit conuenienter tale munus habere diuinam institutionem immediatam, quæ debet esse certa, & præscripta. Qualis enim, & quanta hæc fuerit, ex iure diuino definiri non potest; ergo nec ipsum munus in potestate iurisdictionis consistens fuit immediatè institutum, & datum à Christo, sed solum præceptum, & commissum Vicario suo.

C

C. Inter corpora. C Nisi cum pridem. C. Maiores

D

19.
Euasio cum obuiatione.

Dicetur, ex vi iuris diuini habere Episcopum integram potestatem iurisdictionis spiritualis, nisi à Papa in aliquibus rebus limitetur, & solum in hac dependentia esse inferiorem potestate Papæ, atque hoc modo habere certam qualitatem, & præscriptum modum ex vi iuris diuini; variabilem tamen per humanum. Sed in primis hic modus institutionis alienus est ab institutione diuina; decet enim, vt ea, quæ immediatè à Deo præscripta sunt, immutabiliora permaneant, & ita videmus seruari in institutionibus sacrificij, & sacramentorum. Deinde, cum in illo munere tanta futura esset mutabilitas, ac varietas, & nunquam reten-

retenturum esset totam illam vniuersalitatem, necesse fuit ita diuinitus institui, cum iam esset data Ecclesiæ in Petro sufficiens potestas, per quam posset ordinari? Deus enim suauiter disponit omnia, operando per causas secundas, quando commode potest. Denique ex illo modo institutionis videntur sequi aliqua absurda, vnum est, Episcopalem iurisdictionem de se, & ex vi iuris diuini extendi ad vniuersum mundum, & ad omnes homines, nisi per pontificem limitetur ad modum iurisdictionis Apostolicæ, quod per se incredibile est. Aliud est posse Episcopos ex vi iuris diuini dispensare in matrimonio rato, nisi à Papa reseruetur, quod est etiam incredibile. Tertium est posse relinquere Episcopatum sua auctoritate, nisi à iure humano esset prohibitum, quod est contra Innoc. 3. in dicto cap. *Inter corporalia*. Et similia possunt multa inferri; non fuit ergo talis institutio diuina, sed solum hæc, vt crearentur Episcopi, qui essent ordinarij pastores principales animarum; ergo nihil aliud immediate per ius diuinum positiuum institutum est. Ex illa verò generali ordinatione sequitur statim, in creando illo munere, seruanda in primis esse, quæ ius diuinum naturale postulat, supposito priori fundamento, scilicet, vt tale munus creetur cum omnibus necessarijs ad conuenientem vsum eius: in his vero, quæ prudentialia, vel arbitraria sunt, res tota commissa est Petro; ergo ab illo, & per illum habent immediatè Episcopi omnem suam potestatem.

Innoc. 3. in dicto C. inter corporalia.

20 Vnde tandem concluditur, multò magis id dicendum esse de potestate ferendi leges, quia non solum potest illa limitari, vel ampliari per Pontificem, vt quotidie fit, sed etiam possent particulares Episcopatus institui, non cōferendo Episcopis potestatem condendi leges. Quia hæc potestas non est per se necessaria in omni gubernatore, nec in omni Principe, vt patet in tēporalibus Principibus habentibus superiorem in illo ordine. Et ratio est, quia ad huiusmodi regimen, etiam ordinarium, principalius sufficit potestas præcipiendi pro tempore, pro qua durat regimen, & obligandi, cogendi, ac iudicandi, quæ omnia possunt haberi sine potestate ferendi leges, id est, perpetua præcepta, & durabilia post mortem præcipiētis. Vel saltem posset Pontifex ordinare, vt statuta Episcoporum non essent firma, & durabilia, nisi ab ipso confirmarentur, vel nisi approbarentur à Concilio prouinciali, vel à Metropolitano, aut Patriarcha, prout ipsi iuxta regionum varietatem, ac distantiam videretur expediens. Cur enim hoc non poterit Pontifex? aut quæ est in his omnibus repugnantia. Imò vsus ipse ostendit, potestatem hanc sæpe illis cōcedi cum aliqua limitatione, vt patet ex cap. vlt. de Fer. ibi, *Cum clero, & populo*, & ex cap. *Nouit*, cum toto fere titulo de his, quæ fiunt à Prælat. sine cons. n. capit. Ergo ex diuino iure naturali non repugnat Episcopale regimen cum hac limitatione institui, quandoquidem Episcopi in suo ordine non sunt supremi principes, sed superiorem habentes. Nec autem repugnat ex diuino iure positiuo, vt à fortiori constat ex dictis. Quia nullum est verbum in sacra Scriptura, nec vllum vestigium traditionis, vnde colligi possit tale positiuum ius, si ex natura rei non est illa potestas necessario connexa cum Episcopali munere. Habent ergo Episcopi hanc potestatem, quia supremus Ecclesiæ legislator humanus, qui est Pontifex, illam eis, vel expresse, vel tacite concessit, suove muneri adiunxit. Sicut supra dicebamus de Dynastis subiectis Imperatori, vel alteri Regi supremo in temporalibus, tunc posse leges ciuiles condere, quando eis concessum est, & non alias. Quod autem Episcopis sit hæc potestas concessa, ex vsu, & ex iuribus citatis constat.

C. vltim. de Fer. ibi. Cū clero & populo C. Nouit.

21 Ad primum ergo, & præcipuum fundamentum Castri, quod Episcopi sunt successores Apostolorum, respondetur vno verbo succedere illis vt Episcopi fuerunt, non vt fuerunt Apostoli: sunt enim hæ dignitates diuersarum rationum: Paulus enim Apostolus fuit, & nescimus fuisse Episcopum alicuius certę diœcesis, vel habuisse aliquam propriam Ecclesiam, tanquam ordinarium, & proximum pastorem illius, licet haberet solicitudinem omnium Ecclesiarum. 2. Corint. 11. & in multis creauit Episcopos, vt Titum Cretæ, Timotheum Ephesi, Dionysium Athenis. De Ioanne etiam Euangelista legitur; rexisse vniuersas Ecclesias Orientis, & in eis Episcopos constituisse, non tamen propriam alicuius sedem priuatum Episcopum occupasse. Fuerunt ergo omnes Apostoli Episcopi immediatè facti à Christo quoad consecrationem, & quoad hanc succedunt illis omnes Episcopi: fuerunt item Apostoli Episcopi quasi vniuersales totius Ecclesiæ ex immediata cōcessione Christi, & secundum hanc rationem non habuerunt successores prēter solum Petrum, qui altiori modo pontificatum habuit.

Respondetur fundamentis aduersariorū.

2. Cor. 11.

Episcopi succedunt Apostolis vt fuerunt Episcopi, non vt Apostoli.

22 Aliqui etiam Apostoli (licet non omnes) habuerunt determinatas sedes Episcopales, & quoad hoc non habuerunt Episcopatum immediatè à Christo, sed per determinationem humanam. Sic Iacobus Alphæi creatus est primus Episcopus Hierosolymitanus à Petro, vt testatur Chrysost. Hom. 87. in Ioan. & Euseb. libr. 2. Historiæ cap. 1. Sic etiam ipse Petrus primus Episcopus fuit Antiochiæ, quam sedem non immediatè à Christo habuit, sed sua auctoritate accepit, & eadem postea reliquit. Quoad hos ergo Episcopatus succedunt Apostolis Episcopi, propriè quidem, & in rigore solum in illis Ecclesijs, quæ aliquem ex Apostolis habuerunt in primum Episcopum, in reliquis vero solum per quandam imitationem, vel participationem, quam habent à Petro, non immediatè à Christo. Ad verba Christi. Matth. 18. iam dictum est, solum fuisse promissiua. Modus autem quo talis potestas esset danda pastoribus Ecclesiæ, ibi non declaratur. Vnde licet Episcopi habeant per Petrum potestatem, verissimè in illos conuenit. *Quoscunque ligaueritis, &c.* Cum participatione, & distributione accommoda. Reliqua testimonia immerito afferunt, quia non solum de Episcopis, sed etiam de omnibus superioribus, seu Prælatis inferioribus vetum habent. Et suo modo etiam in Magistratibus, & principibus temporalibus, quamuis certum sit, non immediatè à Deo, sed per concessionem hominum habere suam potestatem. Nam postquam illas habent, incipiunt esse ministri Dei, & ideo illis debetur obedientia.

Chrysost. Euseb.

Matt. 18.

23 Ad secundum patet responsio ex dictis; concessa enim maiori in bono sensu, negatur Minor, quia potestas ferendi leges, non est de ratione intrinseca muneris Episcopalis secundum generalem rationem suam, secundum quam habet originem aliquam à iure diui-

Apostolatus fuit dignitas vniuersalis iurisdictionis in totā Ec-

no:&

ecclesiam ac proinde cō. petit ei ferre leges, nō sic vero Episcopalis.

no ; & ideo non est apta comparatio , quæ fit ad dignitatem Apostolatus : nam illa fuit dignitas vniuersalis iurisdictionis respectu totius Ecclesiæ,& ab ipso iure diuino fuit determinata ad illum gradū perfectionis. Episcopalis autem dignitas quoad iurisdictionem non est ita de iure diuino , nec habet ab illo certum modum potestatis, & consequenter nec institutionem, sed solum generale præceptum instituendi , & conferendi illam. Et hoc modo sufficienter explicantur verba Pauli, *In quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*: Eo vel maxime quod etiam reges dicuntur regnare per Deum, & habere potestatem à Deo, etiam si per homines immediate illis collata sint regna ; ita ergo licet Episcopi constituantur à Petro , verissime dicitur , positos esse à Spiritu Sancto ad regendam Ecclesiam , quia hæc est voluntas Spiritus Sancti,& non sine ipsius inspiratione, & cooperatione fit. Reliqua, quæ ibi adduntur , iam sunt expedita.

24 Ad tertium ex vsu respondetur, post Apostolos semper fuisse Episcopos creatos per homines, & non immediate à Christo , & accepisse suam potestatem mediante Pontifice summo aliquo modo, licet non semper fuerit idem modus seruatus. Nam in principio nascentis Ecclesiæ, licet Petrus sua auctoritate quam plurimos Episcopatus erexerit, vt late refert Baron. Ann. 44. num. 11. 27. & sæpe alijs locis ; tamen etiam alij Apostoli per potestatem sibi à Christo concessam Ecclesias erigebant , & Episcopos in eis constituebant , vt de Paulo dictum est , & de se ipse testatur, & de Ioanne Euangelista ait Hieron. de Scriptor. Eccles. *Totas Asiæ fundauit, rexitq; Ecclesias*, Et Tertullian. lib. 4. contra Marci. cap. *Habemus* (inquit) *Ioannis alumnas Ecclesias , nam etsi Marcion Apocalypsim eius respuit, Ordo tamen Episcoporum ad originem recensus, in Ioannem stabit auctorem.* Et de alijs similiter est notum, ac necessarium.

Baron. *D. Hieron.* *Tertullian.*

25 Nihilominus vero credendum est , omnes Episcopos ab Apostolis creatos habuisse successores, media Petri auctoritate, mediate, vel immediate. Nam ordo Hierarchicus Episcoporū, Archiepiscoporum, & Patriarcharum à principio Ecclesiæ incepit, & quia in Ecclesia perpetuo erat duraturus, non sine auctoritate Petri institutus est , vt alibi Deo dante latius dicemus? Tunc ergo in Asia, & aliis regionibus remotioribus per electionem aliquam vsu, & tacito consensu Romani Pontificis fiebant Episcopi & superiores Prælati, & fortasse Archiepiscopi cōfirmabant Episcopos, in Oriente, & regionibus remotis, Patriarchæ autem Episcopos, ipsi vero Patriarchæ à principio fuerunt per Petrum instituti, & postea auctoritate Romanæ Ecclesiæ , vel modo aliquo ab illa præscripto constituebantur, & ad hunc modum semper potuerunt Episcopi mediate , vel immediate per Romanū Pontificem creari. Et licet per electionem, vel postulationem cleri, aut populi fierent, potestas ipsa semper dabatur auctoritate capitis , vel per se, vel per alios operantes , quod vsque hodie seruatur in Ecclesia Catholica, semperque seruatum fuisse credendum est ? Nam vt ait Irenæus libro tertio, capitulo tertio. *Ad Romanam Ecclesiam propter principaliorem principalitatem necesse est omnes conuenire Ecclesias , hoc est, omnes vndique fideles.* Quod licet maxime de Doctrina Fidei verum sit ; tamen etiam locum habet in his omnibus, quæ ad vniuersale regimen, &

Ordo Hierarchicus totus à Petro dependens. *Irenæus.*

A grauiores eius actus pertinent , inter quos computatur creatio Episcoporum, vt tradit Gregor. in cap. *Præceptum* , distinct. 12. & ibi Glossa , & alij notant, & sumitur ex cap. *Antiquis* 9. quæst. 3. quod sumptum est ex Epistola Athanasij ad Felicem Papam. Vnde etiam notat Glossa in cap. *Quamquam* de Elect. in 6. quod de iure antiquo, & dispositione Ecclesiæ potestas conferendi Episcopatum pertinet ad Papam, & notat Panormitan. in cap. *Verum*, de For. compet. nu. 11.

Glossa. *C. antiquis.* *C. quāquā.* *C. Verum.*

Atque hinc tandem explicata , & confirmata manet vltima pars assertionis ; in qua dicebamus , potestatem hanc Episcoporum originem habere à iure diuino, & præceptū Christi est, vt Ecclesia per Episcopos gubernetur, & quod à Papa vocentur in partem solicitudinis , licet modus, determinatio, & collatio potestatis per arbitrium , & prudens iudicium Pontificum facta sit, & augeri vel limitari possit. Vt autem B hæc omnia clariora fiant , & ad omnes singulares personas, quæ leges Ecclesiasticas ferre possunt, melius applicentur, nonnulla peculiaria dubia in sequenti capite proponemus, & exponemus. 26.

CAPVT V.

Deciduntur nonnulla dubia quibus doctrina superioris capitis magis explicatur.

PRimum dubium est, vtrum Episcopus possit condere leges sine voluntate papæ, & quę regula in hac materia seruanda sit, videlicet, an possit Episcopus quidquid ei non prohibetur, vel solum quod ei conceditur. In quo primo dicendum est , Episcopos non posse leges ferre in rebus , quas Papa sibi specialiter reseruauit, C illis videlicet aliquo modo repugnantes. Hoc est certissimum ex subordinatione debita. Haberturque in cap. 1. de *Translat. Episcop.* & cap. 1. & 2. de *Reliquijs, & Venerat. Sanctorum*, & cap. vlt. de *Religiosis domibus*. Vnde secundo certum est; non posse aliquid statuere contra ius commune, quia eo ipso repugnarent voluntati superioris, sumitur ex cap. secundo de Locato. Tertio addendum , in grauioribus causis nihil posse statuere , quia per generalem regulam Sedi Apostolicæ sunt reseruatæ. Notat Glossa in capit. secundo de Maiorit. & obedient. Item Glossa in cap. secundo, §. *Porro*, dist. 3. & 18. distinct. in principio. Abbas in capite vltimo de Offic. Legato, numero quinto, & sumitur ex cap *Præceptis* distinct. 12. & cap. *Multis*, distinct. 17. & cap. *Maiores*, de Baptismo. Probatur etiam ex generali D principio, sub generali concessione non venire ea, quæ in specie non essent verisimiliter concedenda cap. vltimo de Officio Vicarij in sexto, & optime ad rem præsentem in cap. *Quod translationem*. Vbi adnotant Panormitan. & alij , & Barthol. in l. *Omnes populi*, Digest. de Iustitia, & iure, numero 26. Dicuntur vero esse grauiora , quæ ad nouam fidei declarationem , vel promulgationem pertinent , vel quæ concernunt statum vniuersalis Ecclesiæ, vt verbi gratia , continentia sacerdotum , aut quæ repugnant priuilegiis, vel consuetudinibus vniuersalibus, iuxta capur, *Cum dilectus*. de Consuetud. vbi Glossa verbo, *Constitutus*. Item vnam Ecclesiā alteri subiicere, aut duos Episcopatus, vel vnum in duos diuidere, vt dicitur in dicto cap. *Quod translationes*, & simile esset quadragesimale ieiunium mutare, vel

1 Dubiū primum. *Episcopos nō posse aliquid statuere cōtra ius cōmune vel circa ea quæ papa sibi specialiter reseruauit.* *Glossa in cap 2. §. Porro. Abbas. C Præcep. C Maiores C. Multis.* *C Quod translat. Panorm. Barth.* *Circa quæ non potest statuere Episcopus C. Cum dilectus.*

quid simile. Extra hos vero casus pro generali regula habendum est, Episcopum non agere positiua approbatione, confirmatione, aut concessione papæ, vt possit statuta condere de se firma, ac perpetua, quia hoc conuenit illi iure ordinario, capite secundo de Maiorit. & obedient. cap. secundo de Constitut. in sexto & ex perpetua consuetudine, traditione Ecclesiæ, neque est vlla ratio ad limitandam hanc Episcopi potestatem.

Circa quæ potest statuere Episcopus.

2\. Secundum dubium est, Vtrum Episcopus possit sine consilio, vel consensu capituli, aut cleri, statuta efficere. Aliqui enim id affirmant ex Glossa in capitulo, *Siquis*, de Maioritatibus, & obedient. sed illa Glossa id non dicit, sed solum ait posse Episcopos constitutiones facere. Vnde Panormit. cap. vltimo de Offi. legati absolute id negat, citatque Ioan. Andr. & id colligit ex cap. *Nouit.* & cap. *Quanto*, de Iis, quæ fiunt à Prælato sine consensu capituli. Quæ iura non loquuntur de statutis, sed de obiectionibus bonorum Ecclesiæ, & alijs similibus negotijs, quæ ab Episcopo sine capitulo facienda non sunt. Vnde dicendum puto, eandem fere regulam hic esse seruandã, quæ in proximo antecedenti puncto posita est. Nam regulariter Episcopus non pendet in ferendis legibus à capitulo, quia non habet ab illo potestatem, sed à Papa, à quo in suo gradu constitutus est princeps habens regimen Monarchicum, quia hoc erat magis consentaneum diuino iuri. Item, quia nullo iure adhibetur hæc limitatio potestatis Episcopalis, nec talis dependentia Prælati à subditis in legibus ferendis sequitur ex principiis naturalibus: ergo non est pro generali regula constituenda, solum ergo dici potest, esse necessarium concilium, vel consensum cleri, aut etiam populi in casibus à iure expressis, vel in his rebus, quæ specialem rationẽ, vel necessitatem præ se ferunt. Exemplum prioris partis habetur in capitulo vltimo de Feriis, & de illo latè dixi in tom. primo de Religione tractat. 2. lib. secundo, cap. 11. à num. septimo. Exempla alterius partis sunt, si leges Episcopi disponant de rebus, quæ possunt cedere in præiudicium capituli, aut cleri, proportione seruata, vt si sint contra priuilegium à Superiore illis concessum, vel contra præscriptam consuetudinem. Et hoc ad summum potest colligi per argumentum à simili ex dictis capitibus, *Nouit*, & caput. *Quanto*, & magis ex cap. *Vestra*, de Locato; & est hæc communis sententia. Felinus cap. *Cum omnes*. de Constitut. num. 11. & Archid. ex textu ibi cap. 1. de confer. dist. 3.

C. Siquis. *Panormit.* *C. Nouit.* *C. Quanto.* *C. Nouit.* *C. Quanto.* *C. cum omnes.* *Felin.* *Archid.*

3 Tertium dubium est, quid dicendum sit de superioribus Prælatis, vt sunt Achiepiscopi, Primates, seu Patriarchæ. De quibus in primis certum est, iure communi idem posse in suis particularibus Dioecesibus, quod Episcopus, quia illarum Episcopi sunt. Deinde dicendum est, nihil amplius, vel intra, vel extra illas posse, nisi speciali iure, aut præscripta consuetudine, vel priuilegio eis consensum sit. Ita sumitur ex cap. quarto vsque ad caput. *Conquestus*. 9. quæst. tertia, & caput. *Duo simul*, de Offic. Ordinarij. Ratio autem est, quia hę dignitates, quatenus superiores Episcopis sunt, omnino sunt de iure humano Ecclesiastico, & ideo nihil ratione illarum fieri potest; nisi quod specialiter concessum est: præsertim cum ita sit in dictis iuribus declaratum. Vnde quod ait Glossa in principio distinct. 18. verbo, *Constituendum*, scilicet, Episcopum posse

Idem posse Archiepisc. in suis particularibus Diœcesib. quod Episcopi in suis. *C. Duo.* *Glossa.*

A condere Canones Episcopales, & Archiepiscopum prouinciales, intelligendum est de Archiepiscopo cum concilio prouinciali, alias iuri repugnaret, vt cõstat, ex iuribus citatis, præsertim ex cap. *Nullus primas* 9. quæstione tertia. Ideoque æquiparatio illa Archiepiscopi cum Episcopo non est omnimoda etiam respectiue: nam Episcopus solus potest facere Canones Episcopales, non sic Archiepiscopus prouinciales.

C. Nullus Primas.

Atque ex his facile intelligi, seu expediri potest quartum dubium, scilicet quam potestatem habeant ad condendas leges Cardinales, Abbates exempti, habentes iurisdictionem Episcopalem, vel alij similes Prælati, aut etiam legatus Pontificius. Primo enim de Cardinalibus dicendum est, per se, & ratione suæ dignitatis solum posse leges ferre in Ecclesijs suorum titulorum. Probatur, quia tantum in illis habent iurisdictionem Episcopalem, vt aperte sumitur ex cap. *His quæ*, de Maioritate & obedien. & cap. *Querelam*, de Elect. vbi id notat Panormit. citans B Ioan. Andr. & alios, & Hieron. Manfred. tracta. de Cardinalib. Decis. 134. Secundum dicendum est, inferiores Pręlatos, licet Cardinales nõ sint, si habent iurisdictionem Episcopalẽm, posse iure communi in suis quasi Diœcesibus leges ferre, nisi eis sit specialiter prohibitum, aut ex consuetudine, vel peculiari institutione requirant communitatis, vel capituli cõsensum, quod tam ad regulares, quam ad seculares extendi potest. Ratio est, quia hæc potestas est iurisdictionis, & per se, & iure ordinario est coniuncta cum iurisdictione Episcopali. Tertio idem dicendum est de legato Summi Pontificis: habet enim potestatem condendi leges in sua prouincia, quæ duret, etiam finito munere eius, donec reuocentur, vel à Papa, vel ab alio habente æqualem potestatem. Ita declaratur in cap. vltimo C de Offic. legati, vbi Panormitan. & alij, Syluester verb. *Lex*, num. 4. Ratio est, quia hoc munus ita institutum est à Summis Pontificibus, & quia illi legati habent iurisdictionem plusquam Episcopalem, & ordinariam, vt patet ex toto titulo de officio legati.

4. Cardinales posse ferre leges solum in Ecclesijs suorum titulorum. *C. His quæ* *C. Querel. à Ioan. And. Manfred.* *Legati Summi Pontificis habere potestatem ferendi leges in sua prouincia.*

Vltimo dicendum est, nullam aliam personam singularem, præter numeratas habere in Ecclesia potestatem ferendi leges canonicas, quia nullibi concessa legitur, neque cum aliquo alio munere coniuncta est. Et ratio reddi potest, quia (vt supra dixi) potestas legislatiua in qualibet republica, de se est suprema; in inferioribus autem solum esse potest, quatenus à supremo Principe cõmunicatur: non solet autem communicari, nisi magis principalibus, & habentiD bus superiorem valde gubernationẽ, & ideo in Ecclesia iure ordinario hæc potestas non est coniuncta, nisi cum principali iurisdictione, qualis in Ecclesia est Episcopalis, & non inferior.

5 Nullũ præter dictos habere potestatẽ condendi leges Canonicas.

Quinto dubitari hic solet, an sententiæ Sanctorum Patrum, pręsertim illæ, quæ in decreto habentur, vim legis habeant. Ratio dubitandi est, quia in Decreto Gratiani vt tales inseruntur, & ita communiter, vt canones citantur. Imo Glossa in capite *Noli*, distinct. 9. verb. *In istis*, generaliter dixit, sententias Patrum, quę probantur à Gelasio distinctione 15. cap. 3. esse Canonicas vsque ad minimum apicem. Sed hoc non habet fundamentum, quia nec Ecclesia hoc sentit, cum Patres non fuerint canonici scriptores, nec infallibilẽ assistentiam 6

Gloss. in C. Noli.

Spiritus

A Spiritus Sancti habuerint. Neque in illo textu id dicitur, nisi specialiter de quadam Epistola Leonis Papæ, in qua vt Pontifex loquutus est: Vnde per vim exceptionis satis significatur, approbationem aliorum operum non esse in eo sensu factam, sed solum vt de grauissima humana auctoritate illorum Patrum constaret. Quod ergo ad præsens spectat, dicendũ est, sententias, seu dicta Sanctorum, per se, & quatenus nituntur auctoritate eorum, non habere vim legis, vt notat Glossa distinct. 20. in principio, & sumitur ex tota illa distinctione. Et ratio est, quia lex non est actus doctrinæ tantum, sed potestatis; Sancti autem Patres non habebant potestatem hanc, neque etiam hac intentione talia scripta tradebant. Lege Panormitan. Deci. & Felinum cap. *Ne innitaris*, de Constitut. Dixi autem, *Per se, & quatenus eorum auctoritate nituntur*, quia interdum ipsi testificantur de præcepto, vel à Christo, vel ab Apostolis tradito, vel Ecclesiæ traditione introducto; & nunc ex illis colligitur præceptum tanquam ex testibus, non tanquam ab auctoribus. Vnde iuxta modum, quo de re aliqua, seu obligatione testificantur, & iuxta maiorem, vel minorem consensum Sanctorum inter se, eo maiorem, vel minorem fidem efficiunt; de qua re vide Augustin. de Anchona libro de Potestate Papæ quæst. 100. & Canum libro 7. de Locis cap. 3.

Panormit. Decius C. Ne innitaris.

August. de Ancona. Canus.

7 Addo præterea, sententias Patrum non accipere vim legis, eo quod à Gratiano in suo Decreto insertæ sint, nisi ab aliquo Pontifice fuerint canonizatæ, vt inter Decretales aliquando inueniuntur. Ratio est, quia nec Gratianus habuit potestatem dandi vim legum, neque Pontifex aliquis pro legibus approbauit omnia, quæ in illo Decreto continentur. Quamuis aliqui Canonistæ oppositum sentiant, quos refert, & sequi videtur Felinus in cap. 2. de Rescript. num. 45. Sed re vera non habent firmum fundamentum: nam consuetudo, quam allegant, non est in eo sensu (iuxta conceptum communem sapientum) introducta. Et ita sentiunt plures alij Canonistæ, quos idem Felinus refert, & Decius ibidem, num. 15. Idemque dicendum est de aliquibus legibus ciuilibus, quas in suo Decreto Gratian. posuit, quia non eo ipso habent vim legis canonicæ, nisi ab aliquo Pontifice sint canonizatæ; propter eandem rationem; vt sentit Glossa in capite 1. de Rebus Ecclesiæ non alienandis in 6. verb. *Tractatus*, & videtur supponere Nauar. de Reditib. Eccles. quæst. 3. Mon. 17. num. 5.

Dicta Patrum nõ accipere vim legis eo quod à Gratiano in suo Decreto sint inserta, nisi ab aliquo Pont. fuerint Canonizata. Felinus. Decius.

Glossa. *Nauar.*

8 Denique obiter addo, nonnulla referri à Gratian. quæ in Concilijs, vel Patribus, quibus ipse ea tribuit, non inueniuntur, de quibus merito dubitari potest, an habeant vim legis. Nam aliqui putant, omnino esse credendum Gratiano, quia iura auctoritatem illi tribuere videntur; iuxta Decium, & Felinum supra. cum Panormitan. cap. secundo, citato de Rescriptis. Veruntamen licet illa sit aliqua præsumptio, non tamen sufficiens, vt inducat legis auctoritatem, & sufficientem propositionem. Quia Gratian. (verisimile est) non omnia sumpsit ex propriis originalibus, sed multa ex antiquioribus Decretis; seu collectoribus, & ita facile potuit deceptio, & mutatio fieri, præsertim in nominibus auctorum. Item in Decreto Gregoriano multa emendata sunt. Quapropter consulenda semper sunt originalia: quando vero hęc non inueniuntur, inspiciendum est, an talia decreta vsu saltem, & consuetudine sint recepta, vel in aliis certioribus decretis confirmata, alioqui ad ius constituendum non sufficient.

Gratian. Decius. Felinus. Panormit.

CAPVT VI.

Quæ communitates, seu congregationes Ecclesiasticæ habeant potestatem condendi leges.

Primum locum inter has communitates, seu congregationes habet generale concilium, quod tribus modis considerari potest; primo vt Summum Pontificem personaliter habeat præsentem, cuius auctoritate, & congregatum sit, & procedat: secundo quod habeat auctoritatem Papæ per legatos præsentes, non tamen personam; tertio, vt omnino sine Pontifice sit. De primo res est per se nota, quia si solus Papa potest ferre leges pro vniuersa Ecclesia, à fortiori poterit simul cum concilio generali; & huius rei exemplum habemus Actor. 15. vt supra notamus. De secundo etiam concilio si à Papa postea confirmatum sit, est etiam manifestum habere eandem potestatem, propter eandem rationem, & huius rei exemplum habemus fere in omnibus conciliis generalibus extra vrbem factis, & maxime in Tridentino. 1

De cõcilio tripliciter spectato. *Actor. 15.*

Difficultas autem est, an hoc concilium habeat potestatem obligandi per suas leges, prius quam à Papa confirmetur. Aliqui Auctores affirmant, significat Victor. in Relect. 2. de Potestate Papæ quæst. 1. num. 6. & Sot. in 4. distinct. 20. quæst. 1. art. 4. ad 2. Suaderi potest, quia concilium illud habet infallibilem auctoritatem; ergo & supremam potestatem. Item quia alias superflue côuocaretur ad leges condendas, quia tandem solus Pontifex illas conderet. Verior tamen sententia est, illas leges non obligare sine confirmatione Papæ. Ita Caiet. Opusc. de Comparatione Papæ, & Concil. Turrecrem. libro 2. Summæ cap. 71. Nauar. libro 1. Consil. titul. de Constitut. consil. 1. num. 4. Quod sufficienter probatur perpetua traditione, & obseruatione conciliorum generalium; semper enim confirmationem à Pontifice postularunt, & antea non censebantur habere vim obligandi suis legibus, nec vniuerse in Ecclesia recipiebantur. Quod si aliquando prouincia, vel Ecclesia aliqua particularis ante confirmationem admittit talem legem, id facit vel spontanee, vel ex particulari præcepto suorum prælatorum, vt Nauar. notat, specialiter circa decreta Concilij Trident. quæ ante confirmationem cœperunt in Hispania obseruari. Ratio autem est, quia concilium congregatum sub obedientia Pontificis non habet immediate ex iure diuino iurisdictionem super vniuersam Ecclesiam: nullibi enim illi concessa loquitur, sed Petro; tantum ergo iurisdictionis habet, quantum illi à Papa conceditur; sed Papa non dat auctoritatem concilio ad ferendas leges obligantes prius, quam ab ipso confirmentur, vt ex vsu constat; ergo. Dices, potest illam dare, & mittere legatos cum ea potestate, & conditione, vt leges à concilio latæ statim sine alia confirmatione promulgari possint, & obligare. Respondeo primo, si Papa id faciat antecedenter, vt sic dicam, confirmare illas leges; cùm dicimus autem confirmationem esse necessariam, de con- 2

Victor. Soto.

Leges conciliorũ non obligare sine cõfirmatione Papæ patet traditione. Caiet. Turrec. Nauar.

Conciliũ cõgregatũ sub obedientia Papa non habet immediatè iure diuino iurisdictionẽ in totam Eccles.

sequente, vel antecedente intelligendum est. Addo vero, nunquam id fieri, nisi quando Papa in ipsa instructione concilij in particulari declarat, quid præcipiendum sit: nam in communi, & indifferenter non est ita expediens, quia confirmatio Papæ, vt certam habeat, & infallibilem assistentiã Spiritus Sancti, oportet, vt circa rem certam, & determinatam versetur. Quod vero consilium huiusmodi illam habeat, antequam confirmetur: satis dubia res est, de qua non est hic dicendi locus.

3 Superest dicendum de Concilio quando Papa, nec per se, nec per legatos adest. Et quidem si in Ecclesia sit certus aliquis, & indubitatus Pontifex, talis congregatio, nec esset verum concilium, quia non esset legitime coactum, vtpote sine auctoritate Pontificis Romani: nam repugnare videtur, vt eius auctoritate congregetur, & quod desint in eo legati eiusdem, vel aliquis, qui ipsius nomine præsideat, & quod sit concilium generale. Vnde si tale concilium fingatur, non poterit dici generale, quia omnino in illo deest Ecclesiæ caput, cum tamen eo tempore, vt supponitur, non desit in Ecclesia. Vnde etiam illo casu ficto admisso, constat, decreta, & legis talis concilij non posse obligare vniuersam Ecclesiam ante confirmationem Papæ, quia non est generale, & quia de illo à fortiori procedunt dicta in priori puncto.

De concilio sine Papa aut eius legatis.

4. Solum ergo superest dubium, quando contingit tale concilium congregari deficiente Pontifice propter exortum schisma, vt contigit tempore concilij Constantiensis. Et tunc dicendum censeo, tale concilium solum habere eam potestatem, quę necessaria est veluti ad defensionem Ecclesiæ, & ad pacificandã illam eligendo summum Pontificem certum, & ideo solum ea posse præcipere, & ordinare, quæ ad hunc finẽ necessaria sunt; non vero leges perpetuas pro vniuersa Ecclesia statuere. Hoc in primis probat vsus. Deinde ratio, quia tale concilium non habet hanc iurisdictionem immediate ab aliquo iure diuino positiuo, quia nec scriptum est, nec traditione constat; neque etiam habet à Summo Pontifice, quia supponimus, illum non esse, & qui præcesserunt, illam non reliquerunt, quia nullum etiam decretum de hoc habemus; solum ergo habet potestatem, quæ ex iure diuino naturali consequitur in quolibet corpore mystico, vt possit se gubernare, & tueri per principes particulares vnitos in vnum corpus, quãdo deest supremum caput. Hæc autem potestas ex natura rei solum consequitur ad prædictum finem; & cum dicta moderatione. Vnde si tale concilium aliquas ferret leges, ad summum possent obligare ex vi acceptationis Ecclesiæ, vel quatenus singuli Episcopi possent illas in suis Episcopatibus ferre, vel vsque ad electionem Pontificis.

De concilio tempore Schismatis.

5 Vnde obiter intelligitur, quid dicendum sit de Collegio Cardinalium, vacante Sede; nullas enim ferre potest leges, quæ obligent totã Ecclesiam. Ratio est, quia nullibi est illi Collegio concessa talis iurisdictio. Nam de iure diuino est idem argumentum, quia nullibi constat. Nec collegium ipsum, seu Cardinalium dignitas censetur esse de iure diuino, iuxta cõmuniorem sententiam, quam nunc non definimus. De iure verò Ecclesiastico potius colligitur prohibitio ex Clementina, *Nec Romani*, de Elect. in princ. ibi, *Irritum, aut inane decernentes quidquid potestatis, aut iurisdictionis ad Romanũ Pontificem (dum viuit) pertinentis, cœtus ipse duxerit exercendũ.* Solumq; ibi excipiuntur, quæ in cap. *Vbi periculum*, de electio. in 6. Cardinalibus conceduntur: ibi autem nihil eis conceditur, nisi quæ ad electionẽ Pontificis, & ad defensionem Ecclesiæ, & quæ ad obuiandum imminentibus periculis spectant. De reliquis verò potius dicitur, *Quod se nequaquam de alio negotio intromittant.* Et in Paragrapho, *Certum*, additur, *Omni conatu, & solicitudine prout possibilitas patitur, id acturi tantummodo, vt eorum ministerio acceleretur vtilis, & pernecessaria totius mundi prouisio.* Atque hæc sententia sumitur ex Glossa in Clementina vnica, de Schismatibus. Verbo *Sede vacante*, in fine. expressius Abbas in caput, *Cum te.* de Re iudic. num. 13. & ibi Felinus num. 11. & Anton. de Butr. & Imola in cap. *Translato.* de Constit.

Collegium Cardin. vacante Sede nullas ferre posse leges obligantes totam Ecclesiam.

Clemẽt nec Romani.

Gloss. Abbas. Felinus. Anton. But. Imola.

6 Contrarium verò tenuit Archidiac. cum Laurent. in cap. *Cum constitueretur.* 50. dist. in fine, & sequitur Iacobat. libro primo de Conciliis, art. 12. p. 38. Alban. de Cardinal. quæstione 42. in fine Manfred. de Cardinal. Decisio. 6. Fundantur, quia Senatus poterat condere legem L. *Non ambigitur.* Digestis de Legibus. collegium autem Cardinalium habet auctoritatem Senatus, cap. *Ecclesia* 16. quęstione prima, & caput, *Constantinus*, 96. distinctione. ergo. confirmatur, quia collegiũ Cardinalium habet potestatem creandi legislatorem, quid ergo mirum, quod possit condere leges. Sic enim intulit Hugo in cap. *Nullus.* 79. dist. posse illum collegium creare Cardinalem, quia potest eligere Papam. Confirmatur secundo, quia illud collegium repræsentat vniuersam Ecclesiam, quatenus illius nomine potest eligere Papam. Sed hæc sententia non habet firmum fundamentum, neque video quomodo intelligi, aut defendi possit. Nam vel loquitur de cœtu Cardinalium, viuente Papa, aut sede vacante; neutro autem modo vera esse potest; ergo. Minor quoad priorem partem patet, quia viuente Papa, nullam iurisdictionem ordinariam habet illud collegium, vt collegium est. imo nec singulæ personę eius nisi in propriis titulis, vt supra dictum est. Quapropter viuente Papa nec congregari in vnum possunt per modum talis collegij, nisi ex voluntate, & auctoritate eiusdem Papæ, præsertim ad disponendum de his, quæ ad Ecclesiæ regimen spectant, multoque minus poterunt tunc condere legem sine Papa. Altera vero pars euidenter conuincitur ex iuribus allegatis, & discursu facto.

Arch. Laur. Alban. Manfred.

C. Ecclesia C. Constantinus. Hugo in C. Nullus.

7 Vnde illa æquiparatio cum senatu friuola est, quia nec in illis decretis habetur, & licet fieret, intelligenda esset quoad honoris & dignitatis titulos, non quoad iurisdictionem spiritualem. Hanc enim non potuit dare Constantinus, nec est in cõmunitate aliqua Ecclesiastica, nisi à Papa deriuetur. Ad primam vero confirmationem negatur consequentia; quia potestas solum est data Cardinalibus ad actum eligendi, non ad alios, licet minus nobiles. Vnde etiam illa ęquiparatio Hugonis falsum infert, quia Collegium Cardinalium re vera non potest creare Cardinalem, quia nullibi datur illi hęc potestas, & potestas definita ad actum nobiliorem non potest extendi ad alium diuersæ rationis, licet minus nobile, & ita notauit Glossa in Clement. 2. de Elect. verb. *Potestatis*, & Turrecrem. in dicto cap. *Nullus.* In secunda deniq; confirmatione, in rigore falsum est, quod sumitur: nam potestas illa

Glossa Turrecr.

A illa eligendi Pontificem non est in illo collegio ab Ecclesia, sed à Christo, mediantibus præcedentibus Pontificibus. Deinde licet Collegium illud repræsentaret Ecclesiam, non tamen simpliciter, sed ad præbendum illum consensum, sicut procurator destinatus tantum ad vnũ actũ. Sicut etiam Concilium Acephalũ, sede vacante, dicitur repræsentare totam Ecclesiam, non tamen omnino perfectam, sed carentem capite, & in ordine tantum ad creandũ illud, & tollenda impedimenta, vel incommoda, quæ interim solent Ecclesiæ aduenire.

8 *De minoribus conciliis.* Secundo loco dicendũ est de minoribus conciliis, de quibus statuitur regula, posse ferre leges accommodatas, & proportionatas iurisdictioni suæ, tam quoad territorium, quam quoad materiam legum. Hanc sumo ex communi doctrina Canonistarum in § *Porro*, post cap. *Regula*, dist. 3. Hostien. in Sum. tit. de Constit. Decio, & aliis circa eandem Rubricã, Innocent. in cap. *Graue*, de Prębendis. *Hostien. Decius. Innocent.* Declaratur, & probatur breuiter: nam hæc concilia sunt triplicis ordinis; quædã dicuntur nationalia, vt in Hispania fere fuerunt Toletana, & generaliter sunt illa, ad quę conueniunt non solum Episcopi, sed etiam Archiepiscopi alicuius nationis sub vno Primate, vel Patriarcha. Alia sunt prouincialia vnius Metropolis, in quibus conueniunt Episcopi suffraganei cum suo Archiepiscopo. Alia denique sunt synodalia, quæ ordinarie non vocantur concilia, sed synodi, & ad ea conueniunt Abbates, & Parochi cum suis Episcopis. Nullum ergo ex his potest per se ferre leges obligantes totam Ecclesiã, nisi Pontifex illas efficiat suas, quia non habent vniuersalem iurisdictionem, & eadem ratione non possunt ferre leges in materiis grauioribus reseruatis Pontifici, iuxta regulam supra positam. At vero in materia proportionata potest vnumquodque in suo territorio leges ferre.

9 *C. Catholica. C. Concilia. C. Penult.* Conclusio ergo sic explicata sumitur ex cap. *Catholica*, dist. 11. & ex cap. *Concilia*, dist. 17. & fere tota dist. 18. & cap. *Penult.* dist. 92. Ratio autem huius iurisdictionis sumi potest vel ex natura rei, supposita ordinaria iurisdictione Episcoporum, & aliorum Prælatorum superiorum; qui in ordine Ecclesiasticæ hierarchiæ illis superiores sunt aliquo modo. Nam inde statim fit, vt quatenus plures Episcopi sub vno Archiepiscopo, vel Patriarcha constituuntur, possint etiam in vnum cõgregari, & legitimum corpus mysticum efficere, in quo ex natura rei est potestas legislatiua, eo ipso quod à superiore non prohibetur. Et eadem ratio procedit in clero sub vno Episcopo constituto, &c. Vel etiam potest hæc iurisdictio censeri ex institutione humana, quia Summi Pontifices voluerunt ad maiorem vnionem, & conformitatem diuersarum nationum, vel prouinciarum, aut Episcopatuum respectiue, & ad magis suauem gubernationem, vt non solum per ipsos Episcopos, seu Primates sigillatim, sed etiam per legitima Concilia, & synodos leges ferri possent. Quæ institutio cõstat ex traditione antiquissima, & insinuatur in citatis decretis, & nouissime in Concilio Tridentino sess. 24. cap. 2. de Reformation. quatenus præcipit, synodalia, & prouincialia Concilia frequenter fieri.

10 Vnde fit, vt ad obligationem legum, quæ ab his Conciliis fiunt, non sit necessaria confirmatio Papæ. Quia hæc concilia intra se habent, vel habere debent caput sibi proportionatum, scilicet, Patriarcham, aut Primatem, vel Archiepiscopum, vel Episcopum respectiue; & ideo sufficiunt ad ferendas, & confirmandas suas leges particulares. Item in his legibus per se sumptis non est illa infallibilis auctoritas, quæ in legibus Conciliorum generalium, quia non feruntur pro tota Ecclesia. Et hinc etiam constat limitatio posita, quia hæ leges non procedunt à suprema iurisdictione, & ideo nec vniuersales esse possunt, nec de rebus grauioribus, quæ vel totam Ecclesiã attingunt, vel Summo Pontifici reseruatæ sunt. Hoc autem intelligendum est præcise sistendo in auctoritate talium Conciliorum secundum se: nam si in aliquo eorum adsit Summus Pontifex, vel eius confirmatio postea accedat, possunt tales leges omnem vim, & efficaciam accipere iuxta Pontificis voluntatem. Quia potestas in eo non deest, vt supra dixi; & ideo ad maius auctoritatis robur, & vt B leges immutabiliores sint, solent hæc concilia confirmationem suarum legum à Pontifice postulare. Hæc autem confirmatio non satis est; vt tales leges vltra territorium suum extendantur, nisi hac intentione à Pontifice confirmentur, vel per traditionem, vel alium modum extendantur. Sic enim multa decreta Conciliorum prouincialium generaliter recepta, & canonizata sunt. Ad hoc autem non satis est inueniri in Decreto Gratiani, vt supra tetigi, sed aliunde in particulari obseruandum est, ex vsu, & traditione, vel Pontificum decretis.

Tertio loco dicendum est de inferioribus cõmunitatibus, & primo de capitulo Ecclesiæ cathedralis, quod dupliciter considerari potest, scilicet, vel viuente Episcopo, vel sede vacante. 11 *De inferioribus communitatib.* Item potest esse sermo vel de statutis obligantibus tantum ipsummet capitulum, & membra C eius, vel de pertinentibus ad totum Episcopatum, vel clerum. Primo ergo est certum, capitulum nihil posse viuente Episcopo statuere de his rebus, quæ ad alios pertinent, quia nullam habet iurisdictionem. Secundo conueniunt omnes, posse aliqua statuta facere pertinentia ad se ipsum, seu capitulares suos. Dubitant autem Doctores, an possit ea facere per se sine consensu Episcopi, vel illum requirat. Cum enim Episcopus sit caput, nõ videtur corpus sine illo quidquam posse facere argumento capituli *Nouit*, de his; quæ fiunt à Prælatis, &c. *C. Nouit.* Aliunde vero videtur Capitulum illud esse corpus distinctum, & habere suum proximum caput, scilicet; Decanum, & vt sic posse facere sua statuta. Sic enim D aliquando in iure capitulum ab Episcopo distinguitur, in quo significatur Episcopum non esse partem capituli, etiamsi alias sit superior. De quo videri potest optima Glossa in Clement. 2. de Statu & qualit. verb. *In eisdem*, & quæ notantur in Rubrica de his, quæ fiunt à Prælatis sine consensu capituli, in qua fit clare dicta distinctio, & in cap. *Vnic. Ne sede vacante* in 6. *Glossa in Clement. C. Vnic.* Communis tamen resolutio est, minora quædam, quę solum pertinent ad bonũ ordinem, & regimen Capituli, posse ab ipso statui sine confirmatione Episcopi, argumento capitis *Cum omnes*. de Constit. in grauioribus autem, quæ spectant ad suæ Ecclesiæ commoda, & ad obseruantiam antiquarum consuetudinum, necessarium esse consensum Episcopi, argumento capitis *Cum accessissent*, de Constit. Vbi in re graui confirmatio Papæ postulatur, argumento capitis *Cum consuetudines*, de Consuetudine. Et rationes pro *Minora quædã quæ solum pertinẽt ad bonum ordinem, & regimen capituli, posse ab ipso statui sine confirmatione Episcopi.*

Gloſſa. Syluest. Panormit. Innocent.

vtraque parte factę vtranque etiam partem probant. Et ita docuit Gloſſa in cap. 2. §.1. verb. *Statutum*, de Verb. ſignific. in 6. Syluest. verb. *Lex.* queſtion 4. Panomit. cum Innocent. in dict. cap. *Cum omnes.* num. 4. & latius ibi Felinus referens plures à num. 8.

Felinus.

12 Sed obiicit Felin. ibidem num. 10. §. *Quartò eſt aduertendum*, quia Capitulum nullam habet iuriſdictionem; neque magnam, neque paruam; ergo nullam legem omninò facere poteſt, quia lex eſſentialiter eſt actus iuriſdictionis, vt ſuprà lib. 1. & 3. dictum eſt cum Barthol. in l. *Omnes populi*, ff. de Iuſt. & iur. q. 1. & alijs. Reſpondet autem Felin. quod ſtatuere in deciſione cauſarum, & ſuper his, quę pertinent ad iuriſdictionem, eſt iuriſdictionis propriè. At vero ſtatuere non eſſe iuriſdictionis, quia vniuerſalitates poſſunt facere ſtatuta in negotijs ad eas ſpectantibus, licet iuriſdictionem non habeant. Sed iam in ſuperiori libro cap. 2. dixi, ſine iuriſdictione non eſſe propriam legem, licet poſſit eſſe quædam regula operandi ex conuentione partium; habens aliquam vim obligandi ex vi promiſſionis, vel pacti, non legis. Vnde in præſenti dicendum eſt; vel Capitulum habere iuriſdictionem ad condenda ſtatuta proportionata tali communitati, & tali materiæ, vel illa ſtatuta non eſſe proprias leges, ſed ordinationes quaſdam ſub aliqua fidelitate obligantes. Et ſi primum dicatur, conſequenter aſſerendum eſt, illam iuriſdictionem manare à Papa, haberique ex conſuetudine, fauente iure communi, & tacito conſenſu Pontificis. Neque id inuoluit aliquid repugnans, vel incommodum aliquod, ſed potius valde probabile eſt, quia Capitulum clericorum capax eſt ſpiritualis iuriſdictionis, & in eo, & in omnibus partibus eius eſt ſufficiens communitas, vt pro illa poſſit ferri aliqua lex, & Pontifex illam contulit Epiſcopis; ergo etiam potuit illam conferre corpori Capituli myſtico in his, quæ ad illud ſolum ſpectant. Si vero dicatur ſecundum, quod etiam eſt ſatis probabile, dicendum conſequenter eſt, talia ſtatuta non obligare, niſi in vi iuramenti, quod fieri ſolet, & in vi pacti, & promiſſionis, quæ ſolet etiam intercedere.

Barthol.

De vniuerſitatibus. Felin. Syluest.

13 Et hoc modo intelligendum regulariter eſt, quód de vniuerſitatibus ait Felinus, poſſe nimirum facere ſtatuta, quod etiam de vniuerſitate Magiſtrorum, ſeu Academia, vel ſtudio generali affirmat Syluest. verb. *Lex.* quæſt. 4. Nam, deficiente iuriſdictione in vniuerſitate, intelligendum hoc eſt de Statuto fidelitatis, vt dixi, & eſt optimus textus in cap. *Ex literis*, de Conſtit. in princip. ibi. *Licet à vobis fide præſtituta fuerit conſtitutum*, vbi tota vis conſtitutionis eiuſmodi ponitur in iuramento, vel pacto, & ideo ſuſtinetur, & ita exponitur, vt non contraueniatur iuramento. Siqua vero eſt vniuerſitas, quæ nec iuriſdictionem habet ad facienda ſtatuta, nec pactum, aut compromiſſionem, ſeu iuramentum membrorũ eius de his obſeruandis, quę ex communi conſenſu vel omnium, vel plurium conſtituta fuerint, illa neutro modo poterit ſtatuere, vt conſtat de hac noſtra Vniuerſitate Conimbricenſi, & idem fere exiſtimo in aliis multis obſeruari.

C. Cum olim. Ca. Vnic.

14 Supereſt dicendum de Capitulo, ſede vacante, an poſſit facere legem pro tota diœceſi, non vt capitulum eſt, ſed vt iuriſdictionem Epiſcopalem pro tunc adminiſtrat, iuxta cap. *Cum olim*, de Maiorit. & obedien. & cap. *Vnic.* eodem in 6. & cap. *Si Epiſcopus*, & capit. vltimo de ſupplend. neglig. Prælat. in 6. & Trident. ſeſſ. 24. cap. 16. In qua re duas inuenio ſententias. Prima, & valde communis eſt, poſſe capitulum leges Epiſcopales ferre, quæ ſemper obligent, donec à ſuccedente in Epiſcopatu reuocentur. Hæc fuit opinio Freder. Sen. in conſil. 16. quod incipit, *Capitulum Eccleſiæ*, quam ſequuti ſunt Ancharan. Imol. & Anton. quos refert, & ſequitur etiam Felin. in dict. cap. *Cum omnes*, de Conſtit. num. 9. Sequitur etiam Abb. in cap. *Cum olim*, de Maiorit. & obedient. num. 24. Syluest. verb. *Capitulum.* quæſt. 6. & Franciſc. Pauin. tract. de Poteſt. capituli q. 6. referens plures alios, & addens, ſe non inueniſſe Doctorem famoſum dicentem contrarium. Fundamentum potiſſimum eſt, quia Capitulum ſuccedit in iuriſdictione Epiſcopi quoad totam adminiſtrationem in ſpiritualibus, & temporalibus, vt dicunt iura allegata; ergo poteſt quidquid Epiſcopus poteſt, quod illi non ſit ſpecialiter prohibitum, ſed condere legem, eſt de poteſtate Epiſcopi, & non inuenitur prohibitum Capitulo; ergo non eſt illi denegandum. Confirmatur, quia poteſt occurrere neceſſitas corrigendi aliquas prauas conſuetudines; ergo poteſt capitulum per ſtatuta pœnalia tali neceſſitati prouidere; erunt ergo de ſe perpetua, quia hoc eſt de ratione ſtatuti, & quia nihil præiudicat futuro Epiſcopo, cum poſſit illa reuocare, ſi expedire cenſuerit. Ex quo etiam addunt Pauin. Felin. & alij, poſſe capitulum reuocare ſtatuta præcedentis Epiſcopi, ſi oporteat, & contraria ſtatuere, quia eſt æqualis illi in iuriſdictione, & eſt poſterius, ſeu actu illam habet, quando alter iam illam amiſit. Quod ſi obijcias, quia Collegium Cardinalium, vel Concilium omnium Epiſcoporum Eccleſię non poteſt, vacante ſede Apoſtolica, reuocare Pontificum leges, nec nouas vniuerſales facere pro tota Eccleſia, vt ſupra dictum eſt; ergo idem erit cum proportione in Capitulo. Reſpondetur negando conſequentiam, quia iuriſdictio Pontificis, illo mortuo, non deuoluitur ad Eccleſiã, vel Concilium, aut collegium Cardinalium, quia illa iuriſdictio datur ſecundum inſtitutionem diuinam, & Deus hoc non inſtituit: Epiſcopalis autem iuriſdictio datur per homines, & iure humano ſtatutum eſt, vt deuoluatur ad Capitulum, & ideo poteſt per illam leges ferre.

Ca. Si Epiſcopus. Conc. Trid.

Communis ſententia poſſe Capitulum leges episcopales ferre quæ obligent donec ab Epiſcopo ſuccedente reuocentur. Freder. Anchar. Imola. Anton. Abbas. Syluest. Pauin.

Pauin. Felinus.

Secunda ſententia negat, poſſe Capitulum ſtatuta propria condere, id eſt, durabilia, etiam poſt ablatam ab ipſo Capitulo iuriſdictionem. Pro hac ſententia poteſt allegari Gloſſa in cap. *Siqua de rebus.* 12. quæſt. 2. quatenus ait, ſede vacante, non poſſe capitulum immutare ſtatutum Epiſcopi: nam eadem eſt ratio de conditione noui ſtatuti, quæ de immutatione ſtatuti præexiſtentis. Et idem ſentire videtur ibi Archid. Verum eſt, Gloſſam non dicere *ſtatutum*, vt Felin. refert, ſed ſtatum; tamen ex vno videtur aliud inferri, vt infrà explicabimus. Præterea Felin. ſuprà n. 10. verb. *Secundo.* ita limitat priorem ſententiam, vt illam euertere videatur. Dicit enim, quod vbi non immineret neceſſitas ſtatuendi, non poſſe capitulum, ſede vacante facere ſtatuta, quia deficiente neceſſitate actus eſt voluntariæ iuriſdictionis, iuxta Gloſſam in dicto capite *Cum omnes*, & Lapum, capite 1. de Conſtitutionibus in 6. At vero in iuriſdictione voluntaria, maximè ſi concernat totam 15

2. ſententia. C. Siqua.

Archid. Gloſſa. Felin.

diœce-

diœcesim, non succedit Capitulum, iuxta Glossam in Clement. 1. §. 1. de Hæreticis verb. *Capituli*, quam in hoc sequitur Domin. 18. distinct. in Summa. Quod si hoc verum est, nunquam poterit Capitulum ferre legem sede vacante, tum quia nunquam esse pot. rit necessarium, quia ad subueniendum omnibus necessitatibus occurrentibus, sufficit temporale præceptum; quod duret vsque ad Episcopi creationem: tum etiam quia semper erit morale dubium de valore talis legis, quia nunquam potest de tanta necessitate ferendi legem perpetuam, non expectato Episcopo, constare.

16 Ratio vero à priori pro hac parte esse debet; quia licet Capitulum succedat in iurisdictione Episcopali, non tamen simpliciter, sed iuxta id, quod in iure est præscriptum; hoc autem non est in iure præscriptum; ergo. Maiorem indicat dicta Glossa in dicto verb. *Capituli*, vbi in simili dubio de visitatione, an cõpetat Capitulo, sede vacante, sic argumentatur, *Hoc non est iure expressum; ergo nec attribuendum, habetque hic modus argumentandi fundamentum*, in cap. 2. *Ne sede vacante*, ibi, *Cum nusquam inueniatur cautum in iure, quod Capitulum, vacante sede, fungatur vice Episcopi in collationibus præbendarum*. Declaratur, quia Capitulum succedit Episcopo, solum in administratione spiritualium, & temporalium; at leges ferre non videtur ad hanc administrationem pertinere, sed altioris esse potestatis. Vnde licet generalior esset in iure concessio iurisdictionis Episcopalis facta Capitulo, sede vacante, non videretur extendenda ad hunc casum ferendi leges nouas, & multo minus mutandi antiquas, quia est casus valde specialis, & moraliter non necessarius, & in quo potest periculum imminere, quia mutationes legum noxiæ esse solent. Vnde etiam potest hoc confirmari, quia, sede vacante, nihil est innouandum, cap. 1. *Ne sede vacante*, sed leges nouas ferre, vel mutare ab Episcopis positas, magna esset innouatio; ergo non videtur hoc concessum Capitulo; ergo. Maior præter quam quod in iure habetur capite *Si Episcopus*, de Supplend. negli. Prælat. est valde consentanea rationi, quia iurisdictio non datur Capitulo, vt in eo sit quasi per se, & durabiliter (vt sic dicam): sed solum vt interim Ecclesiam regat, conseruando res eius, & bonos mores, ac pacem; non vero ad notabilem mutationem faciendam. Quod autem huiusmodi sit legum conditio, vel mutatio, per se notum videtur. Et probabiliter persuadetur eadẽ coniectura, quia sicut lex de se perpetua est, ita iurisdictio ad illam ferendam, nec datur, nec dari debet, nisi habenti illam stabili ac perpetuo modo, nõ vero Capitulo, cui veluti per occasionem ad tempus committitur.

Glossa. *C. Ne sede vacante.* *C. Si Episcopus.*

17 Propter has coniecturas videtur non improbabilis hæc posterior opinio. Nihilominus tamen non est recedendum à communi sententia. Nec etiam videntur sine maiori fundamento restringenda iura, quæ, sede vacante Capitulo tribuunt Episcopalem iurisdictionem, & administrationem tam in spiritualibus quam in temporalibus: nam ad vtrunque finem multum deseruire possunt statuta, & sæpe esse necessaria. Neque in hoc potest esse aliquod graue præiudicium communitatis, vel Episcopi futuri, quia omnes fatentur posse Capitulum generalia præcepta ferre pro tota diœcesi; quod ergo illa ferantur per modum statuti, parum refert, habito respectu ad tempus vacationis Ecclesiæ: postquam autem Ecclesia habuerit Episcopum, ille poterit reuocare statutum, si expedire iudicauerit; ergo neque illi præiudicium fit neque Ecclesiæ, cum per hunc modum illi sufficienter subueniatur, si forte præceptum illi est incommodum. Aliunde vero potest esse valde conueniens, vt præceptum non cesset ipso facto, donec per nouum Episcopum recognoscatur, & reuocetur, si oporteri, vel si est vtile relinquatur; ergo in vsu huius potestatis nihil est periculi. Et ideo existimo priorem opinionem simpliciter esse probabiliorem; & in praxi sequendam. Nisi forte alicubi contrarium teneat consuetudo, nam hæc seruanda est semper, quia & potest dare iurisdictionem, & auferre, & est optima legum interpres.

Superest dicendum de inferioribus communitatibus Ecclesiasticis. De quibus idem fere cum proportione sentiunt Canonistæ, scilicet, de rebus vniuersalibus, & maioris momenti nõ posse facere statuta: de minoribus autem, quæ solum ad suæ communitatis administrationem pertinent, posse illa ferre, vt videre licet in auctoribus allegatis, & Innoc. in cap. *Cum a ecclesiis sint*. num. 2. & ibi Hostiens. n. 8. & 9. Abb. & alijs, & Felin. in dicto cap. *Cum omnes*, & Rota Decision. 167. aliàs 4. de Concess. Præbend. in nouis, & Alberic. tract. de Statutis q. 3. & 6. Qui etiam addũt, quod licet Capitulum cathedralis Ecclesię non possit facere statutum sine consensu Episcopi, inferiores Ecclesiæ collegiatæ poterunt illud efficere sine consensu Episcopi cum consensu sui proximi Prælati. Distinguunt etiã inter statuta directiua tantum, & coactiua, seu pœnam imponentia, & priora concedunt, posse fieri ab his communitatibus; non tamen posteriora, nisi habeant ad hoc specialem iurisdictionem, citantque caput *Conquestus*, de Ferijs, & l. *Per iniquum*. C. de iurisdictione omnium iudicũ, & similia iura, quæ sane parum ad rem faciunt. Et tota resolutio valde confusa est, & sine solido fundamento. 18

Innocent. Hostiens. Abbas. Felinus. Albericus. *C. Conquestus. L. Per iniquum.*

Quocirca vtendum censeo distinctione proximè tacta de propria lege procedente ex potestate legislatiua, vel de statuto latè sumpto pro regula operandi posita ex conuentione illorum, qui sunt de cõmunitate per modum pacti. Dico ergo has communitates inferiores Ecclesiasticas non posse ordinariè, ac regulariter proprias leges ferre, sed solum vbi constiterit, eas habere propriam iurisdictionem spiritualem: tũc enim iuxta modum iurisdictionis poterunt legem statuere, & non amplius. Prior pars constat; quia supra ostendimus, proprias leges esse actus iurisdictionis, & sine illa ferri non posse: at hæ communitates ordinarie non habent Ecclesiasticam iurisdictionem, quia nec iure diuino illã habent, vt supra dictum est, nec iure communi canonico illis conceditur; oportet ergo vt ex aliqua speciali concessione, vel priuilegio illam habeant, quod rarum esse credimus, & ideo necesse est, vt de illa constet, vel ex speciali institutione, aut priuilegio, aut ex præscripta consuetudine. Tunc autem clarum est, posse ferre statuta proportionata iurisdictioni, quia vnaquæque potestas operari potest iuxta modum virtutis suæ, & non amplius. At vero quando hæ communitates iurisdictionem non habent, possunt nihilominus statuere aliquid per modum conuentionis, & pacti, seu promissionis, 19

Communitates inferiores ecclesiasticæ quando possunt leges ferre quando non.

vt satis explicatum est. Et tunc non video esse necessariam differentiam illam de lege pœnali: vel non pœnali; nam cum iurisdictione vtraque fieri potest, & sine iurisdictione neutra ferri potest tanquam vera lex: in vi autem promissionis vtroque etiam modo fieri potest; sicut quotidie fiunt pacta pœnalia, vel sicut per obedientiam potest quis se subijcere non tantum imperio alterius, sed etiam correctioni. Verum tamen est, hanc priuatam correctionem non posse extendi ad pœnas, quæ ex iurisdictione pendent, vt sunt censuræ.

20. An vero hæc statuta fieri possint ab his communitatibus sine consensu Episcopi, vel illum requirant. Dicendum est, quod si sunt propriæ leges, id pendet ex modo iurisdictionis, & certe regulariter non possunt, nisi vbi Prælatus proximus ex priuilegio habet iurisdictionem Episcopalem; tunc autem consensus eius sufficiet, & necessarius erit, quia in illo esse solet principaliter iurisdictio. Quoad alia vero statuta impropria, non poterit talis communitas sine suo proximo capite facere statutum, quia sine illo nec legitime congregari potest, nec facere vnum corpus perfectum: nihilominus tamen communitas cum capite congregata potest facere statutum, sine consensu speciali sui proprij Prælati, quia poterit vincere maior pars Capituli contra suffragium Prælati, qui tunc non operatur in se, & singulari potestate, sed vt pars communitatis præcipua. Sicut in Capitulo Ecclesiæ cathedralis potest fieri statutum contra speciale suffragium Decani, seu præsidentis. Atque de his statutis verum est, quod Innoc. & alij dicebant, non esse necessarium consensum Episcopi: idem vero est, seruata proportione de Capitulo Ecclesiæ cathedralis, vt supra dictum est. Semper tamen erit necessarium, vt Episcopus non contradicat; nam quoad hoc semper habet superiorem iurisdictionem. Ac denique in his omnibus multum potest valere consuetudo.

21. *De Religionibus. Innocent. C. In singulis.* Denique ex dictis constat, quid dicendum sit de Religiosis communitatibus; habent enim suam potestatem ferendi propria statuta, & leges, vt videri potest ex Innoc. in c. *In singulis*, de Statu Monach. Quæ potestas vtroque modo dicto intelligi potest: nam in religionibus, & est obligatio ex vi promissionis, & voti obedientiæ, & est iurisdictio Ecclesiastica à Summis Pontificibus, iuxta vniuscuiusque priuilegia singulis concessa. In quo vero sit hæc potestas, scilicet, vel in supremo Prælato, vel in capitulo generali aut prouinciali, vel in vtroque simul, non possumus idem de omnibus definire, sed consulenda est vniuscuiusque regula, quia votum obediëtiæ secundum illam fit, & iurisdictio Pontificia etiam datur vnicuique ad regendum secundum illam, & ideo iuxta modum in regula statutum erit hæc potestas in vnaquaque religione. An vero ad essentiã religionis pertineat habere propriam iurisdictionem Ecclesiasticam, vel sufficere possit potestas, quæ ex voto obedientiæ intrinsece nascitur, in tractatu de Statu religionis dicendum est.

22. Vltimo interrogari potest in præsenti, quibus delegetur hæc potestas Ecclesiastica ad leges ferendas. Quod potest vel de possibili, vel de facto quæri; veruntamen hoc posterius non cadit sub scientiam, quia non est res iuris, sed facti, pendetque ex voluntate hominis delegantis, quæ incerta, & variabilis est. De

A iure autem nulla facta est delegatio huius potestatis; nam illa, quę est in legato Pontificis, non censetur esse delegata, sed ordinaria; idemque est de potestate, quam diximus esse in religionibus, & similibus. De possibili autem erit quæstio, an hæc potestas delegabilis sit, quam expediuimus lib. 3. cap. 4. in fine, & illa resolutio hic applicanda est: nam hęc potestas eo quod supernaturalis sit, nihil habet repugnans delegationi: nam etiam iurisdictio Ecclesiastica delegabilis est, hæc autem potestas pars quædam est illius iurisdictionis. Solum potest considerari, delegationem hanc respectu vnius, vel alterius congregationis; vel prouinciæ facile fieri posse: nam sicut Pontifex suo legato dedit hanc potestatem vt ordinariam, ita potest eam delegare suo delegato, & idem est de Prælatis religionum, & similibus, nihilominus tamen respectu totius Ecclesiæ videtur hoc moderandum: nam B quo ad consultationem, & iudicium de conuenientia legis, & modo ferendi illam, facile etiam poterit talis delegatio fieri, vt per se constat. At vero quoad absolutam legislationem, per quam lex accipiat vim obligandi totam Ecclesiã absque speciali approbatione Põtificis, non videtur talis potestas posse delegari, imo nec vllo modo alteri committi. Ratio est, quia leges canonicæ obligantes totam Ecclesiam proficisci debent à potestate, quæ in rebus ad mores pertinentibus errare non possit: hęc autem potestas cum pendeat ab speciali directione Spiritus Sancti Pontifici promissa, delegabilis non est, sicut nec potestas definiendi, vt ex propria materia suppono, & ideo nec potestas legislatiua pro tota Ecclesia est illo modo delegabilis, vel certè saltem non est illo modo deleganda, ne tota Ecclesia periculo alicuius erroris in re tam graui ex- C ponatur.

De iure nulla fact. est delega. supradict. potestatis, licet non repugnet delegari, secus verò in totam Ecclesiam potestas ferendi leges sine speciali approbatione Papæ, sicut nec potestas definiendi potest delegari.

CAPVT VII.

Vtrum potestas condendi leges Ecclesiasticas ex moribus, aut fide pendeat.

VT ea, quę spectant ad subiectum huius potestatis compleamus, hęc quæstio necessaria est: nam hæretici, qui ciuilem potestatem negant manere in peccatoribus, multo magis id negant de Ecclesiastica potestate. Et quosdam alios hæreticos Bernardi tempore in eodem fuisse errore, eorum nomine tacito refert idem Bernard. serm. 66. in Cantic. Referri etiã solet pro hac sententia Armacha. lib. 10. de Quæstion. Armen. cap. 4. Fundantur primo, quia hæc pote- D stas est donum supernaturale Dei: ergo non debet in peccatoribus manere. Secundò, quia est ad regendam Ecclesiam Dei sponsam: ergo non debet inimicis Dei committi. Tertio quia datur hæc potestas in ædificationem, non in destructionem: at in peccatoribus esset potius in destructionem, quam in ædificationem; ergo non est verisimile illis concedi. 1

D. Bernar.

Fundamenta hæreticorum.

2. *Potestatem prædictam esse ita fundatã in fide vt ab ea pẽdeat sentiũt aliqui.* Habere autem videntur rationes huiusmodi aliquam verisimilitudinem in carentia fidei, & ideo aliqui ex catholicis dixerunt, hanc potestatem ita esse fundatam in fide, & ab illa pendere, ita vt si Prælatus Ecclesiæ (quicunq. ille sit, etiã Sũmus Pontifex) incidat in hęresim, eo ipso potestatem, & dignitatem amittat. Hanc opinionẽ tenuit Turrecr. lib. 4. Sum. cap. 1. & c. 20. Eamque late defendit Castro lib. 2. de Iusta. hære-

Turrecr. Castro.

tico-

A ticorum punitione c.23.& 24. Et præter rationes factas confirmari potest, quia iure diuino tenemur vitare hæreticos, & non communicare cum illis; ergo etiam prohibemur illis obedire; ergo multo magis illi priuantur potestate præcipiendi, alioqui esset perplexitas in subditis, & bellum iustum ex vtraque parte. Confirmatur secundo, quia fides est fundamentum totius spiritualis ædificij: ergo etiam huius potestatis: nam qui caret fide, nec Christi, nec Ecclesiæ membrum est, & ideo nec caput, nec pastor Ecclesiæ esse potest; nec per illum Christus influit; ergo nec potestatem spiritualē habere potest. Tandem confirmatur, quia alias Ecclesia nullum remedium habere posset aduersus Summum Pontificem hæreticum, quia non obstante hæresi, summam iurisdictionem retineret; ergo nullus illum cohibere posset, cogereturque Ecclesia semper habere tale caput, quod esset incommodissimum.

Fides fundamentum totius spiritualis ædificij.

B 3 Contraria vero sententia vera est; non vero est æque certa quoad fidem, & quoad honestatem morum, & ideo de his sigillatim dicemus. Dico ergo primo, potestatem hanc esse posse, & permanere in homine fideli, & baptizato, licet iniquissimus sit, & in hoc sensu non pendere ex bonis moribus. Hoc est certum de fide, & oppositum damnatum est in Concilio Constantiensi. Probari autem potest ex verbis Christi Matth.23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, &c.* Nam ibi docet Christus, prælatis bene præcipientibus obediendum esse, licet opera ipsorum non sint imitanda. Vbi licet loquatur de Pontificibus legis veteris, tamen non refert. tum, quia non tam loquebatur propter ipsos, quam propter nos, vt omnes Sancti intelligunt; tum etiam, quia ex similitudine rationis sumitur efficax argumentum. Vnde Cyprianus in Sermone de Baptismo Christi, ex hoc loco colligit, in homine iniquo manere plenam potestatem, & in eo honorari officium, non vitam.

Contraria sententia certa.

Matt. 23.

Cyprianus

4. Ratione declaratur, quia vel hæc potestas amittitur, amissa gratia sanctificante, atque adeo per quodlibet peccatum mortale, vel per aliqua specialia peccata, vel per multitudinem, consuetudinem, aut circunstantias eorum. Primum est, quod intendunt hæretici, & eo tendūt eorū rationes; est tam prorsus absurdū, & incredibile, alioqui per peccata mētalia amitteretur hęc potestas, quia per illa amittitur gratia, atque ita omnia essent incerta, & confusa. Deinde hæc potestas non habet connexionem cum sanctitate, quia non datur in sanctificationem, vel vtilitatem habentis, sed aliorum, & ita potius imitatur gratias gratis datas, quæ non pendent semper ex propria sanctitate, vt constat ex propria materia. Secundum vero non minus absurdum est. Quæ enim sunt illa peccata, quæ multitudo, consuetudo, aut circunstantiæ, quæ ex se vim habeant ad expellendam hanc potestatem? Nihil sane cum fundamento responderi potest. Et præterea inde sequitur, vt subditi possint iudicare Prælatos, & eis obedientiam negare, eos de praua vita arguendo iuxta sui arbitrij mensuram.

Prædicta potestas non habet connexionē cū sanctitate.

5 Denique talis pœna non est iure humano ordinarie imposita. Quod si aliquando fertur aliqua similis pro aliquo delicto, præcedere ordinarie debet sententia iudicis saltem declaratoria, vt infra attingemus, agentes de lege pœnali, & latius tractatur in materia de Censuris. Neque etiam talis pœna est iure ciuino imposita, nullibi enim est tale ius. Nec peccator priuatur statim omnibus donis Dei supernaturalibus, retinet enim fidem, & spem, & multo magis potest retinere illa, quæ ad aliorum commodum ordinantur. Neque est Deo difficile, vti homine sibi inimico tanquam instrumento ad bene faciendum amicis suis. Et ideo etiam non sequitur, potestatem hāc esse in destructionem, si in peccatore maneat, quia potest iusta præcipere, etiam si ipse iniustus sit; maiorque destructio, & confusio sequeretur, si liceret non obedire Prælatis dyscolis etiam si iusta præciperent. Et ideo Pet.1.cap.2. seruis præcipit obedire dominis, *non tantum bonis sed etiam dyscolis.* Quia nimirum per prauos mores non amittunt dominium suum, neque ad malum inducunt, si iusta præcipiant. Eadem autem ratio est de Ecclesiasticis Prælatis, ideoque obedientia Prælatorum absolutè, & sine distinctione inter bonos, & malos, præcipitur Hebræor.13. Atque ita sufficienter constat hæc veritas, simulque responsum est ad priores rationes dubitandi.

1.Pet.2.

Secundo dicendum est, potestatem hanc non pendere essentialiter ex fide habentis illam, sed illam retinere, etiam si fidem amittat, donec mediante Ecclesia, illa priuetur. Hæc non est tam certa doctrina sicut præcedens, est tamen opinio Theologica multò probabilior. Intelligenda verò est de fide ipsa secundum se, non de sacramento fidei, seu de baptismo, aut charactere eius: nam de hoc supponimus esse necessariū ad hanc potestatem iurisdictionis Ecclesiasticæ, quia est fundamentum totius Ecclesiæ, & ianua ad illam. Loquimur ergo de fide propria, quæ in credulitate actuali, vel habituali, & supernaturali consistit. Et sic tenet assertionē Caiet.tom.1. Opusc.tract.1.de Potest.Papæ, ca.19. Canus li. 4.de Locis cap.vlt.ad 12.& lib.6.cap.vlt. Bellarmin.lib.2.de Romano Pontifi.cap.30. Vt vero eam clarius probemus, distinguamus tres gradus hæresis, quædam est pure interna, & mentalis, quæ vocatur occulta per se; alia est externa, sed ita secreta, vt non possit in iudicio probari, quæ dicitur occulta per accidens; alia est externa, & publica, vel probabilis, quibus omnibus commune est fidem expellere.

6 2 conclus.

C *Caiet. Canus. Bellarm.*

Iam ergo, si fides amittatur per solam interiorem hæresim, manifestum videtur tunc non amitti potestatem hanc. Ergo non pendet à fide secundum substantiam, seu existentiam eius. Consequentia clara est. Probatur ergo antecedens, primo ab incommodis supra insinuatis: nam esset gubernatio valde incerta, si potestas penderet ex internis cogitationibus, & culpis. Itē cum Ecclesia sit visibilis, oportet, vt potestas gubernatiua eius sit suo modo visibilis, & ideo pendens ex actionibus externis, & non ex solis mentis cogitationibus. Ratio à priori est, quia in eo casu Ecclesia non aufert potestatem suo humano iure, quia non iudicat de internis, vt dicemus infra. Neque etiam aufertur ex vi solius iuris diuini, quia vel hoc est naturale, seu connaturale ipsis donis supernaturalibus, vel est superadditum positiuè. Primum dici non potest, quia ex natura rei non potest ostendi necessaria connexio inter fidem, & hanc potestatem; item quia potestas ordinis magis supernaturalis est, & tamen est de fide, non amitti, vt in materia de Sacra-

7

D

cra-

D.Thom.

cramentis in genere latius tractatur, & docet D. Thomas 2.2.q.39.art.3. Vnde licet fides sit fundamentum sanctificationis, & donorum, quæ ad illam pertinent; non tamen est fundamentum aliarum potestatum, & gratiarum, quæ propter alios dantur. Secundũ autem sufficiẽter probatur, quia nec traditione nec Scriptura ostendi potest tale ius positiuum diuinum. Denique rationi consentaneum est, vt sicut Ecclesiastica iurisdictio non confertur, nisi media aliqua actione hominis, siue illa sit tantum designatiua seu electiua personæ, vt in Summo Pontifice, siue collatiua potestatis, vt in reliquis, ita etiam non auferatur, nisi media aliqua actione exteriori, quia in vtraque debet seruari proportio ad hominis conditionem, & naturam; vt à fortiori ex sequenti puncto constabit.

8 De hæretico etiam exteriori occulto; seclusis censuris Ecclesiasticis, de quibus statim dicemus, certum est, ex vi talis delicti non amittere hanc potestatem. Quod fere eodem discursu ostendi potest, quia nec est ius diuinum imponens talem pœnam, nec etiam Ecclesiasticum, ita vt incurratur ipso facto, & ante sententiam. Vnde sunt multa decreta, quę pręcipiunt huiusmodi homines deponi, & priuari potestate, quod non habet locum, quando delictum est mentale, sed quando est externum. Imo oportet, vt sit probabile, si per hominem inferenda est pœna; seu priuatio. Assumptum constat ex vsu: nam ita obseruatum videmus in antiquis Conciliis, Constantinop.1. Ephesino 1. Chalced. & alijs, & sumitur ex cap. *Ad abolendam*, de Hæreticis, & ex cap. *Omnibus* 24.q.1. ibi, *Hanc domum si quis corripientem, corrigentem que contempserit, sit tibi, inquit sicut Ethnicus, & publicanus.* Vbi Augustin. loquitur de hæreticis recedentibus ab Ecclesia, & eos etiam significat esse priuandos potestate, & iurisdictione per sententiam Prælatorum Ecclesiæ; ita enim illa verba Domini intelligit Glossa vlt. quia inde colligit, hæreticum contumacem esse iudicandum. Et potest sumi ex Aug. in fine cap.51.l.b.7. de Baptismo. Colligi etiam hoc potest ex illo Pauli ad Titum 3. *Hæreticum hominem post primam, & secundam correptionem deuita*, ergo saltem antequam moneri, & corripi possit, non est priuatus ipso facto iurisdictione, & potestate sua; vt autem corripi possit, ita vt sit obligatio vitandi illum vt ab Ecclesia præcisum, necesse est, vt crimen non sit occultum. Denique hanc etiam partem probant multa ex his, quæ adduximus.

Conc. Constantinop. Con. Ephes. Cõc. Chalc. C. Ad abolendam C. Omnibus.

D. Aug. Ad Tit. 3.

9 Maior difficultas est in tertio membro, quando Ecclesiæ Prælatus publice fidem deseruit. Nã multi viri docti loquentes de Papa docent, si fiat publice hæreticus, eo ipso desinere esse Papam. Quod si verum est, non potest id esse ex vi iuris humani, quod non habet vim coactiuam supra Papam, & ita censent esse ex vi iuris diuini, quod Paul. declarauit in loco allegato ad Titum 3. Quod ius consequenter habebit effectum in quibuscunque Prælatis Ecclesiasticis. Et ita sentit Bellarmin. supra, & indicat Driedo lib.4. Dogmat.c.2.p.2 sentent.7. Contrarium vero tenet Caiet. supra. Quam rem grauissimam nolumus nunc perfunctoriè definire. Nam fere pro solo Papa est necessaria, & tractabitur in materia de fide. De inferioribus autem Prælatis nunc certum est, non solum per hæresim publicam, sed etiam per omnem externam, etiam occultam per accidens (vt vocant) amittere, quantum est ex se, vsum omnis Ecclesiasticæ iurisdictionis, saltem ratione excõmunicationis, quam ipso facto incurrunt. An vero hæc excommunicatio sit de iure diuino, vel humano, & quam sit antiquum; & quomodo nunc seruandum sit in publicis hæreticis nõdum nominatim excommunicatis, ac denunciatis, seu declaratis, in materiam de hæresi remittimus. Quia in præsenti materia neutra opinio necessaria est. Dicimus ergo de facto hæreticum publicum, etiamsi denunciatus non sit, non posse validas leges ferre, saltem ratione censuræ. Neque obstabit Extrau. *Ad euitanda*, quia illa constitutio non est in fauorem excommunicati, sed fidelium, & ideo quamuis alij non teneantur vitare illum; nihilominus si publicè constet, illum esse hæreticum, optime possunt illi non obedire, nec eius leges seruare; quia re vera ille non habet vsum potestatis ad coercendum, vel obligandum, & alioqui ipsi non coguntur communicare cum illo, licet possint id facere in his, quę honesta, & commoda fuerint. Si autem subditi parere non tenentur, ipse non habet vsum iurisdictionis coactiuę, & ideo leges ab illo latę nullæ, seu inualidæ sunt.

Papam hæreticum ex vi iuris diuini eo ipso desinere esse Papam sentiunt multi.

Bellarm. Driedo.

Caiet.

Per hæresim occultam per accidens omnem Episcopum inferiorem Papa amittere quantum est ex se omnem vsum iurisdictionis Ecclesiasticæ.

Ad rationes ergo vltimo loco adductas pro opinione Castri responderi facilè potest. Ad primam dicitur, Antecedens ad summum procedere de hæreticis publicis, & in illis esse dubium; tamen siue ex iure diuino, siue ex Ecclesiastico, fatemur, illos esse priuatos potestate ferendi leges. Ad secundam negatur assumptum; quia character baptismalis potest sufficere ad retinendam hanc potestatem, præsertim si in publico ritu fidei, & externo non dum quis discessit ab Ecclesia. Ad tertiam de Summo Pontifice possemus respondere, negando posse dari talem euentum iuxta opinionem asserentem Pontificem Romanum ex diuino priuilegio non posse errare in fide, etiam ad particularem personam, quam opinionem probabiliter defendunt aliqui vindicando ab hac nota omnes Pontifices, qui hactenus præcesserunt. Nam videtur consentaneum suaui prouidentię Dei, vt non permittat eum falsa contra fidem sentire, quem permissurus non est, falsa docere. Et ita dicunt, vtrunque complecti verba illa, *Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua.* Quia vero hæc sententia non est admodum recepta, & Concilia generalia aliquando admiserunt casum illum, & consequenter supposuerunt, saltem esse possibilem; ideo dicendum est, si Papa fiat hæreticus, non statim cadere à dignitate ipso facto ratione fidei amissæ, vt generaliter probatum est, quia nullum de illo habemus in hoc speciale ius diuinum, neque fuisset Ecclesiæ conueniens propter pericula schismatum. Neque etiam ex vi censurarum Ecclesiasticarum manet depositus ipso facto, quia Pontifex non est capax censuræ, quandiu Pontifex est, quia nulli subiicitur in terris quoad potestatem coerciuam, ad quam pertinent censuræ. Vnum ergo superest Ecclesiæ remediũ, scilicet, vt in Concilio generali iuridice declaretur hæreticus; nam eo ipso cadit à dignitate, non tam potestate humana, quam diuina. Sicut enim quando eligitur, non accipit potestatem ab electoribus, sed à Christo: ita in eo speciali casu à Christo ipso deponitur post iuridicam declarationem. Et quamuis fortè de hoc non habeamus expressum ius diuinum scriptum; tamen

10 *Ad rationes Castri respõdetur.*

Consentaneũ est suaui gubernationi Dei non permittere Papam fieri hæreticũ: quodsi fiat iuridicè est declarandus, sicq; deponitur à Christo Domino.

traditio Ecclesiæ sufficienter ostendit esse in Ecclesia hanc potestatem, quæ fere debita illi erat iure defensionis, & ad prouidentiam Christi Domini maximè pertinebat. An verò hoc remedium sit semper necessarium, etiamsi contingat, Papam esse publice hæreticum, disputabitur in locis præallegatis.

CAPVT VIII.

Vtrum potestas Ecclesiastica ad leges ferendas sit excellentior ciuili in fine, origine, subiecto, & alijs proprietatibus.

1. *Conclusio affirmatiua.*

QVamuis hæc quæstio magna ex parte in superioribus definita sit; nihilominus vt excellentia huius potestatis magis illustretur, & aliquibus difficultatibus occurramus, oportunam hoc loco illam iudicauimus. Primo itaque certũ statuimus, potestatem hanc Ecclesiasticam in lege Euangelica longe excellentiorem esse potestate ciuili. Hæc veritas facilè ostendi potest ex his, quæ adduximus in cap. 1. huius libri, præsertim conclus. 3. vbi Doctores etiam allegauimus. Est etiam communis Patrum, Ignat. Epist. ad Smyrnens. *Ego autem dico, honorate quidem Deum vt auctorem omnium, & Dominum; Episcopum autem tanquam principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem, principatum quidem secundum Deum, sacerdotium autem secundum Christum, & post hunc honorare oportet etiam Regem.* Ambros. lib. 2. de dignitat. sacerdot. cap. 2. *Honor, & sublimitas Episcopalis* (inquit) *nullis comparationibus poterit adæquari. Si regum fulgori cõpares, & principum diademati, longè erit inferius, quam si plumbi metallum ad auri fulgorem compares, quippè cum videam regum colla, & principum committi genibus sacerdotum.* Quę verba referuntur, & probantur à Gelas. in capite *Duo sunt.* 96. distinction. Innocentius autem in capite *Solitæ*, de Maiorit. & obedient. Soli, & Lunæ comparat dictas potestates. At vero Chrysostom. lib. 3. de Sacerdot. in principio, *Sacerdotium* (inquit) *tanto regno est excellentius quantum spiritus, & carnis interuallum esse potest.* Quam sententiam latissimè prosequitur, & amplificat, in Homil. 83. in Matthæum, *Siue* (inquit) *princeps diademate coronatus sit; indigne autem accedat, prohibe, maiorem illo potestatem habes.* Et similia multa habet homil. 4. & 5. in verba Isai. *Vidi Dominum, &c.* & Homil. 3. ad populum aliquantulum à principio, vbi loquens de Flauiano, eum præfert Imperatori, dicitque habere gladium non ferreum, sed spiritualem. Et plura ex Patribus in sequenti capite referemus. In prædictis autem locis fere semper loquuntur generatim de potestate sacerdotali secundum totam amplitudinem suam, includendo potestatem ordinis, secundum quam complectitur potestatem censurandi, remittendi peccata, creandi sacerdotes, &c. simulque potestatem iurisdictionis, quæ includit etiam dispensationem thesauri spiritualis Ecclesiæ, & potestatem ligandi, ac soluendi per censuras, & alia multa. In qua vniuersalitate considerata hac potestate, luce clarius est, esse longe excellentiorẽ ciuili potestate. Hic autẽ non tantũ hoc modo loquimur, sed etiam præcise conferendo has potestates sub ratione legislatiuæ potentiæ. Et sic etiam dicimus, excellere Ecclesiasticam potestatem, quod tradit apertè Bonifac. Papa in Extrauaganti *Vnam sanctam*, de Maiorit. & obedient. inter communes. Et ratio reddi potest ex dictis in c. 1. quia

Ignat. *Ambr.* *Chrysost.* *Bonif. Papa.*

A potestas hæc (etiam vt legislatiua) est ordinis supernaturalis; potestas autem ciuilis naturalis est, vt suprà est ostensum: ergo illa est excellentior in suo esse, & substantia. Atque hęc potest constitui differentia inter has duas potestates, quę ex dictis in capite primo satis constat, & statim amplius explicabitur. Vt autẽ excellentia huius potestatis illustrior fiat, aliæ etiam differentiæ assignandæ sunt ex parte causarum, & principiorum, & actuum vtriusque potestatis.

Potestas ecclesiastica etiam vt legislatiua est supernaturalis.

2 *Finis potestatis ecclesiastica est supernaturalis.*

Secunda ergo excellentia huius potestatis sumitur ex parte finis potestatis Ecclesiasticæ supernaturalis est, ciuilis autem omnino intra naturæ ordinæ ordinem continetur; ille spiritualis, hic materialis est; ille æternus, hic temporalis. Hæc enim omnia constant ex dictis in hoc libro capite primo, & secundo, & in libro superiori capite sexto. Nã ibi ostendimus, finẽ potestatis, ac iuris ciuilis nõ esse fœlicitatem æternam, ac supernaturalem, sed ad summum fœlicitatem naturalem huius vitæ, eamque non exactam, & perfectam; sed quantum in humana communitate perfecta obtineri potest; ad vitam autem futuram post mortem, vel ad statum eius per se, & intentione sua non extendi illam potestatem. De potestate autem legislatiua Ecclesiastica longe aliter sentiendum est; nam per se primò data est ad dirigendos homines in fœlicitatem æternam, ac supernaturalem vitæ futurę; hic enim est finis vltimus per se primo intentus per hanc potestatem. Nam sicut Christus Dominus propter hunc finem sanguinem suum fudit pro hominibus, ita propter eundẽ instituit Ecclesiã suã, & potestatẽ ad illã regendã in ordine ad eundẽ finẽ hominibus contulit. Et hic est sensus illorũ verborũ. *Tibi dabo claues regni cœlorũ, &c.* & illorũ, *Posuit vos Spiritus Sanctus Episcopos, regere Ecclesiã Dei, quã acquisiuit sanguine suo.* Et ita sępe in legibus Canonicis fit expressa mentio huius finis, vt in cap. *Inter cætera*, de Offic. ordin. *Inter cætera* (dicitur) *quæ ad salutem pertinent populi Christiani, &c.* & in cap. *Quoniam*, dist. 10. dicitur, Imperatores indigere Pontificibus *pro æterna vita*, idem in c. *Cum ad verum*, dist. 96. Et hinc etiam est, vt hæc potestas per leges suas principaliter intendat animarum salutem, & vt peccata caueantur, vt ex multis iuribus ostendi superiori libro c. 6. & idem sumitur ex cap. 2. de Constit. in 6. ibi, *Vt animarum periculis obuictur.* & cap. vlt. de Pœnit. & remiss. ibi, *Ne pro dilatione pœnitentiæ periculum immineat animarum*, & in toto capite. *Omnis vtriusque*, eodem, & præsertim ibi, *Diuersis experimentis vtendo ad saluandum ægrotum.* Item ex capite *Vt constitueretur*, dist. 50. vbi Augustinus ait, antiquam irregularitatem impositam agentibus publicam pœnitentiam propter enormia crimina inductam esse ex rigore disciplinæ pertinentis ad potestatem clauium, significans, hãc potissimum datam esse ad spiritualem criminũ correctionem, & ad salutem animarum procurandam. Denique ferè ex toto iure canonico, & Epistolis decretalibus Põtificũ est id manifestũ.

C. Inter cætera. *C. Quoniã.* *C. Verum.* *Ca. Omnis vtriusque.* *C. Vt constitueretur August.*

3 *Potestas Ecclesiast. supernaturalis, cum nõ possit esse in natura pura, & semper precepit saltem*

Ratio etiam est clara, quia potestas hæc supernaturalis est, vt supra capite 1. late ostendimus, ergo per se, & natura sua tendit in supernaturalem finem, siue futuræ vitæ, siue præsentis: hi enim ita sunt inter se connexi, & subordinati, vt non possit vnus ab altero separari; ergo in hoc fine maximè differt hæc potestas à potestate ciuili, quæ mere naturalis est, & tantùm ad finem naturalem

ex

in ordine ad supernaturalem finē. ex se tendere potest, vt supra ostensum est. Atque ita constat opinionem Fortunij tractatam supra lib. 4. cap. 6. quatenus confundit fines harum potestatum, probabilem non esse, & occasionem posse præbere multis erroribus. Nam certe si vtriusque potestatis idem est finis vltimus, eadem etiam erunt media, eademque materia, & consequenter ijdem actus, & quidquid vna potest, poterit altera, quæ sunt plane erronea. Ratio vero est, quia potestates hæ in suo esse plusquam genere distinguuntur; ergo & in finibus distingui necesse est. Antecedens patet ex dictis, quia vna est supernaturalis, non tantum quia à Deo conceditur extraordinario modo, sed quia ex se, & natura sua non potest inueniri in ipsa natura, nec ex principijs eius oriri, quod secus est de potestate ciuili. Vnde etiam potestas regia prout in Saule fuit, vel Dauide, licet habuerit in eis quendam modum supernaturalem, longe diuersa fuit ab hac potestate: nam illa fuit tantum potestas ciuilis, ac de se naturalis in substantia sua, licet modo præternaturali data fuerit; hæc autem est per se supernaturalis, & ordinis diuini, quia nullo modo esse potest connaturalis hominibus. Prima vero consequentia patet, quia totum esse cuiuscunque potestatis est in ordine ad suum finem, & obiectum; ergo si potestas supernaturalis est, necesse est, vt ad finem, & obiectum supernaturale natura sua tendat.

4 *Obuiatur obiectiunculæ.* Dices; sæpe leges canonicæ disponunt de rebus, quæ mere exteriores sunt, & naturales: nam ius etiam canonicum intendit externam pacem, & iustitiæ conseruationem, vt in proœmio Decretalium dicitur, & in hunc finem coercet, & punit vitia. Multa etiam inueniuntur in legibus canonicis, quę solum pertinent ad ordinem causarum, & contractuum, vt patet ex libro. 2. & ex magna parte libri tertij Decret. ergo licet potestas Ecclesiastica, vt est potestas tradendi doctrinam fidei, & sacramentorum, & vt est potestas remittendi peccata, vel dispensandi spiritualia, supernaturalis sit, & finem supernaturalē respiciat, nihilominus vt est legislatiua videtur esse eiusdem rationis, & ordinis cum potestate ciuili. Respondetur negando consequentiam. Primo quidem, quia etiam in materia fidei, & sacramentorum multa supernaturalia, & supernaturaliter præcipit, nimirum, credere hoc, vel illud, recipere talia sacramenta tali modo, vel tēpore, offerre sacrificium supernaturale, vel illi assistere, & similia: in quibus omnibus se gerit, vt potestas legislatiua est, iuxta ea quæ tractat Ioan. 22. in Extrau. *Quia quorundam*, de Verbor. significatione. Secundo, quia etiam in his omnibus, quæ statuit hæc potestas, pertinentque ad externam politiam Ecclesiasticam, vel ad lites, contractus, &c. semper supernaturaliter præcipit, id est, sub ratione supernaturali, & in ordine ad finem supernaturalem. Nam eadem est potestas legislatiua in quacunque materia, & semper operatur sub propria ratione obiecti sui. Quod potest à simili declarari ex actibus virtutum infusarum. Nam per fidem verbi gratia, non tantum credimus supernaturalia mysteria, sed etiam multa naturalia, vt Deum esse, vel animam esse immortalem, tamen prout fides circa hæc versatur, sub ratione supernaturali tendit, & supernaturaliter operatur; idem in charitate & spe videre licet, & maxime in virtutibus, moralibus per se infusis; ita ergo se habet hæc

A potestas in his legibus ferendis, quæ politicæ, & quasi ciuiles esse videntur: nam semper in illis habet respectum ad salutem animarum, & ad religiosum cultum Dei, vt ex tenore etiam ipsorum canonum regulariter constare potest. Estque optimum exemplum in c. *Qualiter, & quando.* 2. de Accusat. vbi tractando de Ordine in iudicijs, vel denunciationibus seruando; ipsum colligere nititur Pontifex ex auctoritatibus noui, & veteris testamenti, *Ex quibus*, inquit, *postea processerunt canonicæ sanctiones.* Ratio vero est, quia cum hæc potestas sit superioris ordinis, complectitur etiam inferiora, quatenus aliquo modo superioribus deseruiunt, vel per modum subiecti, vel per modum instrumenti, aut alio simili, ita potest etiam de rebus, seu materijs inferioris ordinis leges ferre semper tamen sub ratione superiori, & supernaturali. *C. Qualiter & quando.*

B Tertia excellentia huius potestatis assignari potest ex parte causæ efficientis, & originis: nam hæc potestas est quasi per se infusa, vnde à solo Deo, vt auctor est, & gubernator supernaturalis, tanquam à primo & principali principio manare potest immediatè; potestas autem ciuilis datur à Deo vt auctore naturæ, & non proprie per se confertur, sed per modum proprietatis manantis ab ipsa natura, modo explicato in libro. 3. Vnde constat, etiam ex hoc capite longe excellentiorem esse hanc potestatem. Quod amplius ita declaratur: nam hæc potestas secundum suam adæquatam rationem, & excellentiam à ChristoDomino collata est, & in illo fuit veluti proprietas manans ex vnione hypostatica humanitatis ad Verbum, vt in 1. tom. 3. partis Disput. 47. latè explicuimus. Vnde constat, tanto excellentiorem esse hanc potestatem in suo fonte potestate ciuili, quanto vnio hypostatica superat communitatem humanam. A Christo vero, & per Christum deriuata est hæc potestas ad Vicarium per maximam quandam participationem illius potestatis excellentiæ, quæ fuit in Christo, & sic habuit fundamentum non solum in ipsa incarnatione, sed etiam in meritis Christi Domini, & in sanguine eius, quod non potest dici de potestate ciuili secundum se spectata; ergo ex his omnibus manifeste apparet excessus Ecclesiasticæ potestatis. 5 *3. Excellētia ex Origine, & causa efficiente.*

C Quarto declarari potest excellentia hæc ex parte subiecti, quia potestas Ecclesiastica multum excedit ciuilem in primario, & veluti immediatè subiecto. Nam potestas ciuilis immediate est in communitate humana; hæc autē potestas residet principaliter in Christo homine, vnde fit, vt quoad subiectum proximum illa prior sit in eo homine, cui communitas illam commisit, vel in successoribus eius; hęc vero sit in eo, cui Christus illam commisit, vel successoribus eius; aut mediante ipso in alijs. Inter has autem personas sunt tres differentiæ notandæ. Prima, quod potestas ciuilis potest esse in quolibet homine, etiam non baptizato, hæc vero Ecclesiastica non nisi in habente characterem baptismi. Quia baptismus est ianua Ecclesiæ, & ideo sicut ante characterem baptismi, nullus directe subijcitur Ecclesiæ, ita etiam sine illo charactere nullus est capax Ecclesiasticæ potestatis, vnde nec potestatē ordinis habere potest. Dices, hinc posse inferri illa incommoda, quæ supra inferebamus de hæretico mentali, quia si amissa fide, amitteret potestatem, valde incerta esset hæc potestas; ita enim in præsenti 6. *4 excellētia ex parte subiecti, cū principaliter sit in Christo domino, ciuilis autem potestas in communitate humana.*

D incer-

incerta eſſet hæc poteſtas; ita enim in præſenti incertum eſt, an aliquis habeat characterem baptiſmi, quia multis modis contingere poteſt, Sacramentum non eſſe validum; ergo ex neceſſitate characteris eadem incertitudo ſequitur. Reſpondetur tamen non eſſe ſimile, quia certitudo baptiſmi, quanuis non ſit omnino infallibilis, habet nihilominus eam moralem certitudinem, quæ in rebus humanis haberi poteſt, & character ſemel impreſſus nunquam amplius deleri poteſt, fides autem facile amitti poteſt.

7 Alia differentia eſt, quod poteſtas ciuilis in viris, & fæminis eſſe poteſt: Eccleſiaſtica vero in fœminis eſſe non poteſt, ſaltem ordinario iure. Loquimur de poteſtate iuriſdictionis, ad quam legislatio ſpectat: nam de poteſtate ordinis certum eſt, fæminas illius incapaces eſſe, vt in materia de Ordine ex profeſſo oſtendendum eſt, contra nouatores excitantes antiquam hæreſim Papuzianorum, quã refellunt Auguſt. de Hæreſi. in 27. & Epiphan. in 49. ex Paulo 1. ad Corinthios. 14. & 1. ad Timot. 2. Vbi fœminas nec docere, nec loqui in Eccleſia permittit. Dixi autem, *Non poteſt*, quia hæc poteſtas quatenus immediate à Chriſto datur, id eſt, ſumma, & Pontificia, non poteſt eſſe in fœmina, quia illa non eſt capax ordinis, vel conſecrationis Epiſcopalis, & ideo nec Pontificatus poteſt eſſe capax. Quod autem de Ioan. 8. quidam finxerunt, fabuloſum eſt, vt ex Onuphrio oſtendit Bellarmin. lib. 3. de Roman. Pontifi. cap. vlt. & copioſe Baron. tom. 10. Anno Chriſti 853. num. 56. & ſequentibus, vbi alios refert. Et in n. 63. recte aduertit, quod licet factum illud fabuloſum, ita vt narratur accidiſſet, illa fœmina non fuiſſet Pontifex, ſed vacaſſet Sedes pro illo tempore, & poſtea in electione Benedicti fuiſſet continuata ſucceſſio, de quo alibi latius. Hinc vero colligo extendendum eſſe verbum illud, *Non poteſt*, ad totam iuriſdictionem Eccleſiaſticam ordinariam. Nec ille, qui incapax eſt poteſtatis ordinis, etiam eſt incapax ordinariæ iuriſdictionis Eccleſiaſticæ, quia ex diuina inſtitutione Eccleſiæ in ſpiritualibus debet per ſacerdotes, aut clericos ordinario iure gubernari. Et nihilominus addidi, ſaltem ordinario iure, propter iuriſdictionem Eccleſiaſticã, quatenus per Pontificem delegari poteſt, de qua eſt controuerſia an aliquis actus huius poteſtatis committi poſſit fœminæ. In qua certum eſt, non debere committi, & magis receptum eſt, non poſſe, vt in materia de Cenſuris diſp. 2. Sect. 3. à num. 5. tractaui. Et quoad præſentem poteſtatem legislatiuam nunquam viſum eſt in Eccleſia, quod ſignum eſt, fieri non poſſe.

Auguſt.
Epiphan.

Onuph.
Bellarm.
Baron.

8 Vltimo eſt in hac parte differentia, quod poteſtas ciuilis eſſe poteſt in mere laicis; hæc autem non niſi in clericis, quæ eodem modo explicanda eſt, ſicut præcedens. Quanquã de Pontificia poteſtate non ſit ita certum, mere laicum eſſe omnino incapacem eius, ſi alioqui rite eligatur, vt ſtatim ordinetur. Eſt autem certum, nunquam eſſe factum in Eccleſia, nec fieri debere, propter nouitatem & periculum. Et ſimiliter eſt certum, non debere ſic electum vti iuriſdictionis poteſtate, niſi ſit ordinatus, quamuis ante Pontificiam conſecrationem poſſit illa vti, ſtatim atque electus eſt, & in ſede collocatus. De inferiori autem poteſtate ordinarium ius Eccleſiæ eſt, vt laicis non committatur, & ideo infra Summum Pontificem nullus poteſt illam committere laico. Vnde licet aliquando viſum ſit, laicum eligi, aut poſtulari ad Epiſcopatum, vt Ambroſium, &c. non tamen viſum eſt, illi dari poteſtatis vſum, donec aliquam ordinationem accipit. Ideoque Summus Pontifex ordinario iure vtendo illam non præbet niſi homini conſtituto in aliquo gradu clericali, ſaltem primæ tonſuræ, quamuis de abſoluta potentia poſſit fortaſſe aliud facere. Aliæ denique excellentiæ poſſunt facile, ex ſupradictis, in hac Eccleſiaſtica poteſtate conſiderari, ſcilicet, quod ſit multo vniuerſalior; & in ſuo gradu ſupremo ſit vnica pro toto orbe, & quod ſit maxime neceſſaria, & quod ſuo modo ſit Eccleſiæ fundamentum, vt dixit D. Thomas in 2. diſt. 44. in vltimo dubio literali. Ac denique, quod nobiliores habeat effectus, quod explicando leges eius magis conſtabit.

Mere laicus poſſit ne eligi Papa, & electus vti ſua iuriſdictione.

D. Thom.

CAPVT IX.

Vtrum Poteſtas Eccleſiaſtica ſit ita ſuperior ciuili, vt illam ſibi ſubiectam habeat.

1 QVanuis ſuperiori capite oſtenſum ſit, Eccleſiaſticam poteſtatem eſſe excellentiorem in perfectione, non inde ſtatim infertur, eſſe ſuperiorem in ſubordinatione, & propria iuriſdictione, nã poteſt facultas vna eſſe minus perfecta, quam alia, & non illi ſubiecta, vel ſubordinata. Atque hinc ſumi poteſt ratio dubitandi, quia ſubordinatio hæc non ſequitur intrinſece ex maiori perfectione; neque etiam oſtendi poteſt ex ſpeciali Chriſti conceſſione; ergo non datur. Maior patet ex ratione facta, & iuuari poteſt exemplo legis veteris, in qua etiam fuit poteſtas ſacerdotalis, & regia, & nihilominus regalis non erat ſubiecta ſacerdotali; imo potius videtur poſſe contrarium ſumi ex 3. Regum 2. Vbi Salomon depoſuit Abiathar à Sacerdotio; & loco illius poſuit Sadoc, ergo erat tunc ſacerdotalis poteſtas ſub regali potius, quam è contrario. Minor autem probatur, quia in nouo teſtamento non legimus inſtituiſſe Chriſtum ſacerdotium concedendo illi hanc ſuperioritatem, quia Petrus, non obſtante ſua poteſtate, præcipit omnibus fidelibus ſubiectos eſſe Principibus, & Regibus. 1. Pet. 2. & Paul. Rom. 13. idem pronuntiat de omni anima. Neque etiam id habetur ex traditione: nam potius ex hiſtorijs colligi poteſt, Imperatores iudicium interdum tuliſſe de Pontificibus, eoſque depoſuiſſe.

3. Reg. 2.

1. Pet. 2.
Rom. 13.

2 Nihilominus dicendum eſt; poteſtatem Eccleſiaſticam nõ ſolum eſſe in ſe nobiliorem, ſed etiam ſuperiorem, & habere ſibi ſubordinatam, & ſubiectam poteſtatem ciuilem. Sunt enim hæc duo vt dixi, valde diſtincta, quod etiam Diuus Thom. in 2. in fine, diſt. 44. declarauit. Eſt ergo concluſio hæc certa, & communis apud Catholicos, de qua videri poteſt D. Thom. ibi, & Bonau. tom. 2. Opuſc. in. 38. De Eccleſi. Hierarch. par. 2. §. 1. in fin. Henrric. quod lib. 6. q. 23. Victor. Relect. 2. de Poteſt. Eccleſiæ, & Relect. de Indis p. 1. numero 29. Vbi dicit, hoc eſſe verum non ſolum de poteſtate hac, prout eſt in Papa, ſed etiam prout eſt in quolibet Epiſcopo. Quod iure ordinario, & Eccleſiaſtico, ac ſecluſis priuilegijs, aut exemptionibus, verum eſt; in ſequẽtibus vero amplius exponetur. Videri etiam poſſũt Driedo de Libertate Chriſtiana lib. 2. cap. 2. Turre-

Cõcluſio affirmatiua ob vnitatẽ Eccleſiæ Chriſti.

D. Thom.
Bonau.
Henrric.
Victor.

Dried.
Turrec.

Pighius Sander. Caieta. Sot.

crem.in Summa lib.2.cap.113.& sequentibus, Vuald.lib.2.Doctrinalis fidei cap.76.& sequentibus, Albert. Pighius libro 5.de Ecclesiast. Hierarch.cap.14.& 15.Sander.lib.2.de Visibili Monarch.Caiet. in Apolog.pro Romano Pontifice cap.13.ad 8.Sot.in 4.dist.25.quæst.2.art.5. Bellarm.de Summo Pont.lib.2.à capit.6.Vellosillo Lucensis Episcop.in Aduertent.Theol.in 5.tom. Hierony.quæst.5.

Bellarm. Vellosillo.

3 Præcipuum huius veritatis fundamētum ratione simul, & auctoritate declaratur; sumitur enim ex vnitate Ecclesiæ Christi Domini in Euangelio satis significata, & per Paulum declarata 1.Corinth.12.dicentem, *Omnes nos in vnū corpus baptizati sumus, &c.* & ad Roman.12 *Multi vnum corpus in Christo, &c.* idem ad Ephes.4.& sæpe alias; igitur constituit Christus Dominus Ecclesiam tanquam vnum spirituale regnum, in quo vnus etiam esset Rex, & princeps spiritualis; ergo necesse est, vt ei subdatur temporalis potestas, sicut corpus animę. Hoc enim exemplo explicat subordinationem harum potestatum Gregor. Nazianzen. orat.17.ad Populum timore perculsum. Et merito, quia sicut homo non esset recte compositus, nisi corpus esset animæ subordinatum, ita neque Ecclesia esset conuenienter instituta, nisi temporalis potestas spirituali subderetur. Potestque eadem ratio declarari, & confirmari ex dictis supra de dominio indirecto, quod Pontifex habet in vniuerso orbe: nā hoc dominium non fundatur, nisi in subordinatione harum potestatum. Quia, vt ibidem dixi, non est in Pontifice duplex potestas, sed vna, quæ directe respicit spiritualia, & consequenter extenditur ad temporalia: hæc autem extensio solum esse potest propter subordinationem temporalis potestatis ad spiritualem. Atque hac ratione dixit Bernard.lib.4.de Consid.cap.3.Pontificem habere simul gladium spiritualem, & naturalem, quia vel vnum habet directe, & alium indirecte, vel vnum in se, & per se, alium sibi subordinatum, quod significat, cum ait, spiritualem gladiū ab Ecclesia exerendum esse; materialem vero à milite pro Ecclesia ad nutum sacerdotis, & iussum Imperatoris. Vnde in cap.vlt.Pontificē vocat, *Fidei defensorem, Christianorum ducem, virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, Deum Pharaonis.* Sic etiā conclusit Bonifacius Papa in Extrauag. *Vnam Sanctam*, de Maiorit.& obed. *Oportet gladium esse sub gladio & temporalem auctoritatem spirituali subijci potestati.* Ex quo textu amplius roboratur ratio facta. Quia vbi est vnum corpus, necesse est esse vnum caput ad quod omnia aliquo modo reuocentur, quoniam alias neque pax, neque perfecta vnitas posset esse in corpore; Ecclesia autem Christi, vnum corpus est, vt diximus; ergo quamuis in eo sint plures potestates, seu magistratus, necesse est, vt inter se habeant subordinationem, ita vt ad vnū aliquo modo reuocentur propter rationem factam; ergo vel spiritualis potestas subordinatur temporali, vel è contrario. Primum dici non potest: nam vt ibidem ex Paulo affert Pontifex, *Quæ à Deo sunt ordinata sunt*; esset autem peruersus ordo; si spiritualia subiecta essent temporalibus; ergo secundum necessario dicendum est.

1.Cor.12. Rom.12. Ephes.4.

D. Naz.

D. Bernar.

Bonifac. Papa.

4 Dicet fortasse aliquis, Ecclesiam vt perfecte vna sit, sufficienter vniri in vno capite suo, quod est Christus. Hanc enim responsionem posset quis incaute sumere ex Vuald.lib.2.Doctr.fidei cap.78.num.4.vbi sic inquit, *Et quod arguunt quidam, Ecclesiam reducendam esse in monadem, verum est in Christum, qui solus in ore tenet geminæ potestatis suæ signum, gladium bis acutum. Cæterum sub Christo sacerdos, & Rex impermistas continent potestates.* Respondetur ad priorem partem, illam sententiam in eo sensu sumptam, & hic applicatam nō posse satisfacere. Quia Ecclesia militās est vnum corpus visibile in hoc mundo existens, ac indigens gubernatione humana, & externa; ergo nō potest solum reduci immediate ad caput inuisibile hominibus, quale est Christus; ergo necesse est, vt etiam Vicarius Christi habet excellentiā potestatis, vbi fuerat necessaria ad conueniens regimen totius corporis: ipse ergo est simpliciter supremum caput. Neque Vualden.in contrario sensu loquutus est, sed agit de reductione vtriusque potestatis ad vnum principium quoad originem, & participatione directe iurisdictionis, quam vnaquæque illarum potestatum habet in suo ordine. Et hoc sensu dicit esse impermistas, & reduci solum ad Deum, vel Christum: non negat tamē, quin saltem indirecte potestas temporalis subordinetur spirituali; præcipue in ordine ad vitandum peccatum, & diuinam offensionē, vt in nu.6. expresse declarauit cum Hug. de Sancto Victor.lib.2.de Sacram.cap.4.6.& 7.

Obiectio diluitur.

Vual.

5 Et hinc potest noua confirmatio addi fundata in verbis Gelasij Papæ in cap. *Duo sunt.* 96. dist. *Quia pro animabus regum Pontifices sunt reddituri rationem*, insinuans in verbis illis, *Pasce oues meas*, etiam Reges, & Imperatores Petro fuisse subiectos, quia sub Christi ouibus comprehendi debent: ergo etiam debent pasci, & regi à Petro: iam enim explicuimus sub verbo *Pascendi*, etiam potestatem regendi contineri. Dices: hoc verum esse quoad spirituale regimen. Sed contra, quia regula regiminis temporalis, vt sit rectum, & honestum, debet esse spiritualis: ergo necesse est, vt ipsamet potestas temporaliter regendi regulетur per spiritualem, & hoc est illi esse subiectam & subordinatam. Et hac ratione Pontifices reddituri sunt rationem pro regibus, & Imperatoribus, quia ad illos pertinet corrigere, & emendare quidquid ipsi non solum vt homines, sed etiam vt Reges in vsu suæ potestatis peccauerint.

C.Duo sūt.

Obuiatur obiectioni.

9 Vnde confirmatur, quia alias non esset sufficienter prouisum Ecclesiæ, si non esset in ea potestas, quæ Reges, & Principes possit in officio continere, saltem vtendo spirituali gladio. Dices; hoc argumento probaretur, necessariam etiam esse aliam potestatem, quæ spirituales pastores contineat in officio: nam etiam illi errare possunt, & fortasse maiora damna ouibus inferre. Respondetur ita quidem esse, quoad omnes spirituales principes, seu pastores, infra supremū Christi Vicarium, ad quem pertinet emendare, vel etiam punire reliquos: ipsum autem caput supremum, nō potuit alteri homini mortali subijci, quia vel procederetur in infinitum, vel tolleretur debita subordinatio, & vnitas. Et ideo alio altiori modo prouidit Christus Ecclesię suę quoad hanc partem: nam quoad doctrinam, & præcepta morum talem assistentiam suo Vicario promisit, vt in his errare non posset, ita vt graue aliquod damnum inferret Ecclesiæ per abusum potestatis. Et hoc fuit sufficiens quoad potestatem legislatiuam, de qua agimus. Alia vero incommoda, quæ interdum sequi possunt ex prauis moribus, vel operibus talis personæ, minoris

momenti sunt, & aliquando sunt toleranda: A nam hæc est hominum fragilitas; & conditio; & si interdum sint grauiora, & clare iniusta iure defensionis possunt homines se tueri; non tamen iure vindicationis, aut punitionis. Solum in casu hæresis solet fieri aliqua exceptio, quam alibi tradendam, & explicandam relinquimus.

7 Posset eadem assertio confirmari ex vsu Ecclesiæ, ac variis exemplis, quæ ex parte connumerat Gelas. Papa loco citato, sed quæ ad præsentem materiam pertinere possunt, inferius tractando de Legibus Canonicis attingemus; cætera videri possunt in historiis, & ea in summam redigit Bellarmin. supra cap 7. Ex quibus etiam expedita manet ratio dubitandi in principio posita. Nam ostensum est Scriptura, & traditione hanc institutionem esse à Christo Domino. Petrus vero, & Paulus ibi allegati loquuntur de obedientia debita Principibus, & potestatibus à suis subditis respectiue, non tamen in eis explicatur qualis sit subordinatio potestatum inter se. Neque est verum Imperatores Christianos vnquam iudicasse Pontifices, vt in tracta. de Immunit. late ostensum est. B

Gelas pap. *Bellarm.*

Exemplum autem ibi adductum ex 3. Reg. 2. petebat specialem difficultatem de comparatione simili inter Pontificem, & Regem sub statu legis veteris, sed hæc parum refert ad præsens institutum, & in proprio loco tractando de Romano Pontifice disputabitur. Et ideo nunc solũ dico duo. Vnũ est, ex illo nihil sufficienter probari, vel quia ibi narratur factũ, nõ ius, id est, narratur, quid fecerit Salomon, nõ tamẽ an fecerit ex legitima, vel vsurpata potestate, vel certe, quia (vt aliqui volunt) Salomon ex peculiari instinctu Spiritus Sancti, id fecit, vt in eodem loco innuitur, & ideo non sequitur id fecisse: ex ordinaria potestate quam haberet. Alterum est, C parum referre ad præsentem causam comparatio illa veteris testamenti, tum quia lex vetus in his cæremonialibus, & iudicialibus iam cessauit, vt libro 9. ostendemus: tum etiam quia longe altioris ordinis est Pontificatus legis nouæ quam veteris, & ideo dato, & non concesso, Pontificatum veterem non habuisse illam excellentiam, non sequitur Pontificatum à Christo institutum illam non habere. Sicut etiam Papa nunc habet potestatem remittendi peccata, quam non habuit sacerdos antiquæ legis, nunc Papa potest concedere indulgentias, quod alius non potuit. Denique Petro promissæ sunt claues Regni cœlorum, & dictum illi est, *Pasce oues meas, & Quidquid ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis*, quæ non sunt dicta veteri Pontifici. Et ideo quidquid de illo sit, veritas posita inconcussa manet. D

CAPVT X.

Vtrum potestas Ecclesiastica ad leges ferendas possit in eadem persona coniungi simul cum ciuili.

1 HÆc sola comparatio nobis superest inter has duas potestates. Et in illa inueniuntur errores contrarij, vnus est, has duas potestates, prout sunt in Ecclesia, semper ac necessario esse coniunctas, non quidem in eo sensu, in quo aliqui dixerunt, vtramque potestatem esse in Summo Pontifice respectu totius orbis, & directe, ac formaliter (vt sic dicam) ex diuino iure; quanuis enim hoc non ita sit, non tamen est error in fide, sed opinio, de qua satis dictum est. In alio sensu hæretico docent illam hæretici huius temporis, quorum princeps quoad hanc partem videtur fuisse Henricus VIII. Rex Angliæ, qui voluit vnumquemque Regem temporalem esse Summum Pontificem in suo regno, atque ita habere simul vtramque potestatem. Hi hæretici nullum habent fundamentum præter affectum libertatis: videntur autem nihil altius sentire de hac potestate spirituali in lege noua, quàm habuerit in lege veteri, aut naturæ, & ideo quod illis temporibus seruatum esse putant, vt Reges essent supra sacerdotes, nunc etiam seruandum esse existimant.

Hæresis huius temporis.

Fundamentum ex lege veteri. & naturæ.

Alius error inuentus etiam à nouatoribus est, potestatem ciuilem omnino repugnare Pontificibus, seu personis in sacerdotali dignitate constitutis. Afferunt verba illa Christi Lucæ 22. *Reges gentium dominantur eorum, &c. Vos autem non sic.* Ex quibus verbis sic colligit Bernard. lib. 2. de Consider. cap. 6. *Planum est, Apostolis interdicitur dominatus; ergo tu, & tibi vsurpare aude, aut dominans Apostolatum; aut Apostolicus dominatum, plane ab alterutro prohiberis, si vtrumque similiter habere voles perdes vtrumque.* Item illa Pauli 2. ad Timoth. 2. *Nemo militans Deo, implicat se negotijs secularibus.* Ex quibus volunt colligere, iure diuino prohibitum esse sacerdotibus habere regimen temporale. Confirmari potest, quia Nicolaus Papa in Epistola ad Michaelem Imperatorem dicit, *In lege naturæ eosdem fuisse Reges, & sacerdotes; Christum autem illas potestates separasse.* Ratio etiam adiungi potest, quia non videtur vna persona sufficiens ad vtrunque regimen conuenienter præstandum, præsertim si vtrumque sit perfectum, quale requiritur in eo, qui potestatem habet ferendi leges.

2 Secundus error. Luc. 22. D. Bernar. *2. Tim. 2.* *Nicolaus Papa.*

Nihilominus veritas catholica est, potestates has nec necessario esse coniunctas, nec necessario separatas, quia neutrum est diuino iure præceptum, aut prohibitum. Prior pars satis patet ipso vsu, & experientia. Nam in primis multo tempore fuit Ecclesia Christi sine vlla temporali potestate quoad ciuile regimen reipublicæ, & prius, scilicet, quam Reges cœpissent ad fidem conuerti, & tamen potestatem spiritualem semper habuit, ex quo Christus dixit, *Pasce oues meas.* Nunc etiam multi sunt Episcopi, qui nullam habent potestatem ciuilem ad ferendas leges, cum tamen spiritualem habeant; ergo ex hac parte separabiles sunt. Deinde quod potestas ciuilis etiam suprema sine Ecclesiastica inueniatur, eadem traditio ostendit. Nam Constantinus Imperator in Concil. Niceno professus est, se non habuisse potestatem ad iudicandum inter sacerdotes. Idem de Valentiniano Seniore refert Ambr. lib. 2. Epist. 13 ad Valentin. iuniorem, in qua dignam refert catholico Imperatore sententiam. *In causa fidei, vel alicuius Ecclesiastici ordinis, eũ iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis.* Et ita etiam factis obseruasse refert Niceph. lib. 11. Hist. cap. 3. & 30. & similia habet Theod. lib. 4. Hist. c. 6. & 7. Qui etiam cap. 16. cum Niceph. supra ca. 13. refert insigne dictum Eulogij sacerdotis, qui cum à præfecto induceretur ad consentiendum Valenti Arriano Imperatori, per ironiã interrogauit, *Nũ quid cũ Imperio est etiã sacerdotis dignitatẽ consequutus?* Denique ab omnibus catholicis Regibus ita vsque ad nostra tempora seruatum est. Ratio verò clara est ex

3 Conclusio. Ratio. *Constantin.* *D. Ambr.* *Nicephor. Theod.*

Ratio conclus. quia potestas Ecclesiastica in lege noua est supernaturalis.

dictis, destruendo fundamentum contrarij erroris: nam in lege noua potestas Ecclesiastica non est naturalis, sed supernaturalis, & specialiter à Christo data, nunquam verò data est terrenis regibus, nec alicubi Christus præcepit, vt esset coniuncta cũ potestate Regia; nulla ergo est talis necessitas.

4 *Ciuilem & Ecclesiasticam potestatẽ esse posse in eodẽ ostenditur ex vsu Ecclesiæ.*

Quod autem hę duę potestates in eadem persona coniunctæ esse possint, similiter probatur ex vsu Ecclesiæ: nam Summus Pontifex simul etiam Rex est temporalis in suis terris, quarum est Dominus, quod à Sãctis Pontificibus inchoatum, & conseruatum est, vnde cogitari non potest esse illicitum. Imò speciali Dei prouidentia factum esse affirmat D. Thom. in 2. sentent. in fine. Similiter multi Episcopi simul habent ciuilem potestatem, & dominiũ, vt constat præsertim in Germania, & Hispania & in Conimbricẽsi hoc Episcopatu. Ratio verò est, quia hoc non est per se malum, neque est aliqua positiua lege prohibitum, & aliunde potest multas rationes congruẽtiæ habere; ergo. Antecedẽs quo ad primam partem probatur, quia contra nullam est virtutem. Item quia si aliqua esset per se malitia, maximè quia temporalis potestas impediret debitam curam, & solicitudinem circa administrationem spiritualis potestatis; hoc autem nec necessario sequitur, quia per ministerium aliorum potest illa potestas exequutioni mãdari, ita vt non multũ impediat. Pręterea siquid laboris, vel incõmodi hinc sequi videatur, potest vtilitatibus alijs compensari; tum quia verisimile est, iustitiã rectius esse administrandã per huiusmodi Principes; tum etiam quia coniunctio illarum potestatum in eadem persona multum deseruire potest ad maiorem pacem, & vnionem, & vt temporale regimen ad spirituale melius referatur; tum etiam quia hoc conciliat maiorem reuerentiam erga Ecclesiasticum principem, qui etiam melius poterit resistere hostibus fidei, si potestatem habet temporalem vt experientia comprobatũ est. Atque ita simul probata est tertia pars Antecedentis. Secũda autem probatur, quia nulla est talis lex diuina, vel humana, quod patebit respondendo ad fundamenta contrarij erroris.

5 *Explicãtur auctoritates contraria hæresis.*

Ex verbis ergo Christi Domini. *Reges gentium dominantur eorum*, &c. talis prohibitio non colligitur: nam cum subdit, *Vos autem non sic*, non est sensus, vos nõ habebitis dominium temporale, sed sensus est, Non dominabimini sicut illi dominantur, id est, ad vestrum commodum, vtilitatem & honorem, vbi non loquitur de regimine temporali Ecclesiæ, sed de spirituali, & formam, ac modum eius præscribit per comparationem ad tẽporale, quod in superioribus etiam tactum est. Et in eodem sensu loquitur Bernard. *D. Bernar.* vt ex contextu est manifestum. Addo, quod licèt daremus, Christum ibi loqui de dominio tẽporali, illa verba non continerent prohibitionem, sed solum explicarent, Christum non dedisse hominibus hanc potestatem, licèt nõ prohibuerit, vt per homines dari possit Ecclesiasticis Principibus. Neque etiã ex loco Pauli talis prohibitio colligi potest. Expendendũ etenim est illud verbum, *Implicat se*: potest namque Ecclesiasticus Princeps vti hac potestate temporali, non se implicando negotijs secularibus, sed prudenter, ac moderate illa vtendo. Item est ponderandũ illud verbũ, *Negotijs secularibus*, quod propriè significat negotiationẽ, & nimiam solicitudinẽ circa temporalia lucra, vt notauit Chrysost. *Chrysost.* Princeps autem Ecclesiasticus non ad hunc finem accipit tẽporalem principatũ, sed vt Ecclesiæ vtilitati, & fidelium cõmodis magis inseruiat; & ideò illud temporale ita coniunctum spirituali non est seculare omnino, sed aliquo modo sacrũ; habere igitur talem potestatẽ ciuilẽ simul cum spirituali contra nullam legẽ diuinam est, vel positiuam, vel naturalem. Quod verò cõtra hũmanam non sit per se notũ est, nec indiget probatione. Sic ergo responsum est ad fundamentum secundi erroris; Adrian. autem Papa in Epistola ibi citatã *Adrian papa.* solũ intendit, quod in priori puncto contra primũ errorẽ diximus, nec enim potuit indicare, esse prohibitum, quod ipsemet profitebatur. Plura de hoc argumento legi possunt in Bellarm. *Bellarm.* lib. 5. de Rom. Pont. cap. 9. & 10.

CAPVT XI.

An lex Canonica habeat propriam materiam, in qua honesta præcipiat, & praua prohibeat, distinctam à materia legis ciuilis.

1 Diximus de finali, & efficienti causa legis canonicę, dicendum sequitur de materiali, in qua multa habet communia cum lege ciuili, quæ breuiter supponenda sunt: nam inde oritur difficultas præsentis quæstionis, quæ in hoc versatur, vt distinctionem in materia inter vtranque legem assignemus. Primò ergo conuenit ius canonicum cum ciuili in hoc, quod circa solam materiam honestam versari potest: nã hoc multò magis necessarium est ad finem eius, quam ad finem legis ciuilis, vt per se constat. Item quia hoc spectat ad perfectionem legis; ergo multo magis debet conuenire legi canonicæ, quam ciuili. Vnde pro regula constitui potest, quidquid perfectionis in hoc genere materię habet lex ciuilis, multò magis conuenire legi canonicæ. Secundo ergo conuenit lex canonica cum ciuili, quia pręcipere potest in materia cuiuscũque virtutis, quia ordinatur ad finem perfectiorem, magisque spiritualem, ad quem vsus omnium virtutum magis necessarius est, & ita constat ex vsu, quia Ecclesia determinat præcepta diuina, vel addit noua, in sacramentis, ieiunijs, orationibus, &c. vt latè & bene Nauarr. de Reddit. Eccles. quæst. 2. Moni. vltimo, num. 2. & 3.

1. Conuenientia legis Cano. cum ciuili.

Secunda.

2. *Tertia.* Tertio conueniunt, quia lex etiam Canonica nõ præcipit omnes actus omnium virtutum, licèt pręcipiat omnium virtutum actus; quia inter opera virtutum multa sunt consilij, quæ non possunt sub absolutam obligationem per Ecclesiam imponi, vt est perpetua castitas, & similia. Et ratio est, quia lex Canonica licèt à diuina potestate specialiter descendat, simpliciter humana est, & ferri debet modo hominibus accõmodato, & ideò esse etiam debet moribus hominũ accommodata, & moraliter possibilis, & vtilis multitudini, sicut de lege in communi dictum est. Dixi autem absolutè præcipere; tum quia nõ absolutè, sed sub aliqua iusta conditione potest Ecclesia interdum pręcipere opera consilij, sic enim imponit clericis in sacris necessitatem castitatis seruandæ, quia non simpliciter, sed sub præuia conditione voluntaria illud onus imponit, scilicet, si velint in illo ordine constitui, quod illis voluntarium est; tum etiam, quia licèt absolutè non præcipiat opera dura, & asperæ pœnitentiæ, supposito delicto potest illa præci-

pere in vindictam eius,& correctionem. De regula autem seruanda in definienda hac materia, quando excedat, vel non excedat limites potestatis Ecclesiæ, nihil occurrit addendum his, quę de lege ciuili dixi, sed prudenti arbitrio opus est, quod maxime accommodandum est vsui Ecclesiæ,& morali necessitati talis materiæ, vel legis in ordine ad cõmunem salutem animarum, in quo etiam considerandus est personarum status, pro quibus leges feruntur, vt illi etiam accommodentur.

3 Quarto similiter conuenit lex canonica cum ciuili, quia non prohibet absolute omnia vitia, & peccata. Dico autem non prohibere omnia speciali coactione, aut censura, illa vtendo: nam absolute cupit omnia euitari, & per doctrinam, & monitionem id procurat, pertinetque maxime hæc cura ad Ecclesiæ pastores. At per vim coactiuam, vel legislatiuam non omnia prohibet, quia esset nimis onerosum humanæ fragilitati, & potius esset in destructionem, quã in ædificationẽ, quia maiora mala sequerentur ex prohibitione adeo generali, quã ex aliqua tolerantia. Regula ergo posita generaliter à D. Thom. dict. q. 95. art. 2. & supra declarata specialiter in legibus ciuilibus, cum proportione applicanda est ad leges canonicas: prohibuit enim vitia, quę grauiora sunt, vel quæ scandalum, & nocumentum spirituale aliis afferre possunt; alia vero minora tolerat, seu dissimulat cũ moderatione autem, & modo statim explicando.

D. Thom.

4 Ratio dubitandi. Ex his igitur oritur ratio dubitandi in præsenti pũcto: videri enim potest, nullum esse discrimen inter has leges in earum materia, quando quidẽ vtraque in materia omnium virtutum, & vitiorum versatur. Accedit, non videri necessarium, vt potestas ciuilis, & Ecclesiastica, licet distinctæ sint, in materia distincta versentur: sæpe enim contingit, facultates, vel virtutes diuersas in eadem materia versari sub diuersa ratione, vt patet de intellectu, & voluntate, & temperantia acquisita & infusa: sic ergo potestas ciuilis, & Ecclesiastica poterunt habere materiã communẽ sub diuersis rationibus, ordinando illas ad suos fines diuersos. Denique hoc videtur suadere vsus ipse, nã leges ciuiles & canonicæ versantur circa matrimonia, iuramenta, vsuras, & similia; & quod difficilius videtur, in Cod. Iustiniani habentur leges de Episcopis, de clericis, monachis, de Ecclesijs, quæ sunt materiæ, in quibus maxime possunt leges canonicæ à ciuilibus distingui. Adde ipsos canones disponere, leges ciuiles aliquãdo posse habere vim in foro Ecclesiæ, c. Certum, cũ aliis dist. 10. c. 1. de Noui oper. nuntiat.

C. Certum.

5 In contrariũ autẽ est, quia vnaquæque potentia debet habere materiã sibi proportionatam, maxime quando sunt diuersorũ ordinum: ostendimus autẽ potestatẽ ciuilem, & Ecclesiasticam hoc modo esse distinctas, quia vna est spiritualis, & diuini ordinis; altera materialis, & naturalis; ergo necesse est, vt habeant materias proportionali modo diuersas. Deinde, quia ad fines distinctos diuersa media ordinantur; & accõmodantur, quæ media solent esse materiæ legũ; leges autẽ ciuiles, & canonicæ habent fines longe diuersos, vt ostendimus, ergo media; ergo & materias. Quod à fortiori exemplo declarari potest, quia intra latitudinẽ legum tẽporalium iuxta diuersos fines distinguntur etiã materiæ diuersarũ legum, & ita distinguitur ius militare à iure proprio ciuitatis, vt significauit Isidorus 5. Etymol. c. 7. habetur in c. *Ius militare*, dist. 1. & sumitur ex Arist. 7. Polit. c. 8. & 9. & Platone lib. 2. de repub. & 8. de Legibus. ita ergo à fortiori in præsenti. Denique constat, illas leges ciuiles nullas esse, quę mittunt falcẽ in messem alienã, vt in superioribus, ostendendo differentiam vtriusq; potestatis, demonstratum est.

Isidor. Plato. Aristoteles.

9 In quibus differãt lex can. & ciuilis ex parte materiæ. Igitur dicendum est, ius canonicum, & ciuile in multis differre ex parte materiæ. Primo quidem, ac præcipue, quod materia legis ciuilis tẽporalis est, Canonicæ autem spiritualis. Ita sentiunt cõmuniter canonistæ in cap. *Ecclesia*, de Constit. & Legistæ in l. *Omnes populi*, ff. de Iustit. & iur. & sumitur ex cap. *Bene quidẽ*. cap. *Si Imperator*, & cap. *Duo sunt*, 96. dist. & cap. *Quoniam*, dist. 10. cap. *Solitæ*, de Maiorit. & obedientia. Ratio vero generaliter assignari potest ex dictis de potestate laica, & Ecclesiastica: ostendimus enim, illam esse humanã, & temporalẽ: & hanc vero quodam modo diuinã, & spiritualem: omnis autem potentia debet habere materiã sibi proportionatam, & nulla excedit suos limites: ergo potentiæ spirituali spiritualis materia respondet, & ciuili temporalis: sic enim vnaquæque seruabit proportionẽ cum sua materia, circa quã versatur. Neque obstabit huic diuersitati, quod vtraq. possit in materijs omnium virtutum imperare, quia virtutes omnes possũt aliquo modo versari in vtraq. materia, & ideo quãuis vtrumq; ius possit attingere honestatem cuiuscunq: virtutis moralis, vnumquodq. tamen illam pręscribit in materia sibi proportionatã. Iã enim diximus, quanuis ius dirigat aliquã virtutem, non necessario versari circa omnes actus, vel circa totam materiam talis virtutis.

7 Quid materia temporalis, quid spiritualis. Vt autem hæc differentia exactè intelligatur, oportet exponere, quid nomine materiæ temporalis, vel spiritualis intelligendũ sit. At hoc autẽ declarandum aduerto, in materia virtutis duo posse considerari, scilicet, actum ipsum virtutis, vel vitij, & rem circa quam versatur, quæ potest esse vel res, vel persona circa quam fit operatio, vel etiam persona operans: ad quam actus ipse præceptus, vel prohibitus per legẽ, dicit aliquã habitudinẽ. Actus itaque virtutis, vel vitij est proxima materia legis, vt hactenus diximus; tamen consequenter etiã alia pertinent ad hanc materiam legis ratione ipsius actus. Loquendo ergo de materia proxima legis spiritualis, materia pręcipua, ac primaria est actus supernaturalis, vt est actus fidei, & ideo omnes leges, quæ pertinent ad fidem vel materiam eius, sunt per se canonicæ, quia tota illa materia spiritualis est. Deinde in eodem ordine collocantur actiones sacramentorum, quia etiam illæ supernaturales sunt. Vnde etiam factum est, vt actiones quædam, quæ alias videbantur naturales (vt matrimoniũ quatenus est contractus humanus, qui ad conseruationem generis humani ordinatur) propter eleuationem ad esse sacramentalẽ, pertineant ad leges canonicas, iuxta cap. penult. & vlt. de Secundis nuptijs. Idemque dicendum est de alijs actionibus sacris, & de ijs præsertim, quę proxime, & directe ad cultum Dei ordinantur, vt sunt vota, iuramenta, &c. Ex quo vlterius ortum est, vt res omnes, circa quas per se, & proxime versantur hę actiones, sub ea ratione ad materiam canonicam pertineant, huiusmodi sunt personę sacrę, loca, templa, & vasa sacra, & consequenter etiam beneficia, & bona Ecclesiarum, quæ inter res sacras computantur.

8 Consequenter etiam vitia cõtraria huiusmodi actibus, seu rebus per se pertinent ad canonicas prohibitiones, vt sumitur ex cap. *Vt inquisitionis.* cum duobus sequentibus de Hæret. in 6. vbi sermo est de crimine hæresis; de quo dicitur ad merã iurisdictionem Ecclesiasticam pertinere: Quia vero omnia peccata auertunt hominem à supernaturali fine, ex eo capite in hoc spirituali ordine computantur, iuxta cap. *Nouit*, de Iudi. tũ quia opponuntur spiritualibus bonis, & ita reducuntur ad eundem ordinem, quia contraria sunt quodammodo eiusdem generis: tum maxime, quia sunt iniurię Dei, cuius honor, & cultus est primarius finis canonicæ potestatis. Atq. hac ratione peccata quantum est ex se sunt materia Ecclesiasticæ potestatis & quantum est ex vi iurisdictionis sub materia legis Canonicæ continentur; si aliunde conditiones aliæ concurrant, vt expediat de illis leges ferre. Denique consequenter hinc fit, vt res omnes inferiores, quatenus possunt esse materia supernaturalium actuũ, vel virtutum aut etiam vitiorũ, sub hac materia canonica comprehendantur. Atque ita ex declaratione materiæ canonicæ explicatum est, quæ sit materia temporalis, seu legis ciuilis. Illa enim materia apta ad legem humanã, quæ hunc gradum spiritualẽ non attingit, temporalis est, sub qua proxime continentur actus morales, qui ad humanam societatẽ naturaliter necessarij sunt: remote vero res omnes, circa quas tales actus versantur, & personę, quatenus ex eis ciuitas, seu humana politia componitur.

C. Nouit.

9. Secunda differentia inter vtranque materiam assignari potest, quia Canonica excellentior est, & vniuersalior. Hæc sequitur ex prima. Ratio enim prioris partis est, quia spiritus præstat corpori. Alterius vero partis ratio est, quia fere tota materia temporalis ad spiritualem finem ordinari potest, & illi subest, & sub illo respectu induit quandã rationem spiritualis materiæ, & ita potest ad leges Canonicas pertinere. Sic enim supra dicebamus potestatem temporalem, seu ciuilem esse Ecclesiasticæ subiectã, & eodem modo dicunt Iuristę materiam peccati, id est, vbi agitur de illo vitando, seu de periculo animæ, canonicam esse, & ad leges canonicas spectare, sic Glossa per textum in Regula, *Possessor*, de Regul. iur. in 6. vbi alia iura adducit, quibus locis id tradunt communiter Doctores, vt notat Nauar. Comment. c. *Si funerauerit.* num. 166. & idem tradunt Barthol. & alij, quos refert, & sequitur Fortun. tract. de vltimo fine vtriusque iuris n. 151. Vnde sicut in naturalibus potentiis superior interdum versatur circa materiã inferioris sub altiori ratione, & vltra illam circa aliam excellentiorem, vt patet de intellectu respectu sensuum; ita quodammodo lex canonica excellentiori modo materiam legis ciuilis, & aliam præterea altioris ordinis complectitur.

2. Differentia. — *Glossa.* — *Nauarr.* — *Barthol.* — *Fortun.*

10 Vnde etiã potest tertia differẽtia in primariis materiis cõsiderari. Nã materia legis ciuilis principalior, & magis per se intenta est, quæ pertinet ad iustitiam humanam: principalis autem materia legis Canonicæ est, quæ pertinet ad iustitiã, & religionẽ diuinã, quia fere reliqua omnia ad hanc refert, & ordinat, vt constat ex dictis. Vnde quoad hanc partem ciuilis potestas magis limitata nunc est in Ecclesia, quam esset ante Christianam religionẽ: nam olim cura religionis ordinabatur ad honestã fœlicitatem Reipublicæ, vt supra ex Diuo Thoma notauimus: nunc autẽ religio, & spiritualis salus ac fœlicitas per se primo intenta est, & reliqua propter illam. Et ideo olim cura religionis, vel pertinebat ad potestatem Regiam, vel cum illa coniungebatur in eadem persona, vel illi subordinabatur: nunc autem cura religionis specialiter pastoribus Ecclesiæ cõmissa est. Vnde materia primaria legis Ecclesiasticæ est religionis materia, sub qua cõprehendimus omnem illam, quæ ad sanctificationem animæ spectat: indirecte vero, seu in ordine ad illam ad alias etiam materias extenditur, vt declaratum est.

3. Differentia.

Ante legem gratiæ cura religionis vel pertinebat ad potestatem regiã vel cum ea cõiungebatur vel illi subordinabatur.

Et hinc intelligitur, qua ratione contingat, vt lex Canonica, & ciuilis interdum versentur circa eandem materiam, quia nimirum materia per se temporalis est, & sub ea ratione potest lex ciuilis circa illam versari; habet tamen aliquẽ respectum ad spiritualia, & sub ea ratione potest ad legem canonicam pertinere. Atque hoc modo multa delicta dicuntur esse mixti fori, quia ad vtranque potestatem pertinere possunt, & in eis datur locus præuentioni. Et hoc tantum probat secũda ratio dubitandi supra posita, quia diuersæ facultates possunt interdum circa eandẽ rem materialiter versari, & eadẽ res potest esse vtilis ad diuersos fines, & è conuerso idem peccatum potest perturbare rempublicam, tam in temporalibus, quam in spiritualibus: ita ergo possunt hæ leges habere aliquã materiã communem, quanuis non totã, quia semper finis proprius, & præsertim excellentior aliqua media propria, & excellentiorem materiã habet, circa quam versari nullo modo potest inferior potestas. 11

Vltimo ex dictis intelligitur, posse aliquando Pontificem determinare materiam aliquam, seu quasi reseruare illam, vt tantum Canonica sit, non solum declarando (vt sine dubio facere potest, quando materia ipsa ex se, & ex iure diuino spiritualis est) sed etiam constituendo, & eximendo, sibique reseruando aliquam materiam propter spiritualem rationem, etiam si alias secundum se posset esse materia legum ciuilium. Ratio est, quia illa potestas est superior, & ita in ordine ad suum finem potest disponere etiam de inferiori materia, prout expediens fuerit: ergo multo magis potest sibi appropriare materiã communem, si ad decentiam rerum sacrarum iudicarit opportunum. 12

Ad rationes dubitandi in priori loco positas in discursu capitis fere responsum est. Solũ circa tertiã, quę ex vtriusque iuris principijs sumebatur, tria notanda sunt. Primum est, vsum legum ciuilium disponentium in materiis canonicis, solum admitti posse in legibus ciuilibus, quę aut versantur circa materiã mixti fori, vel disponũt circa materiam fori Ecclesiastici, adiuuando Ecclesiasticas leges, modo ab eis permisso. In quo in primis obseruare oportet, vt leges ciuiles non repugnẽt canonicis: nam vbi repugnauerint, canonicę pręferendę sunt, quia sunt à superiori potestate, quoniã vero non solũ non repugnãt, sed potius conueniunt, & lex ciuilis iuuat, & suo modo ministrat canonicę, vtraq. seruanda est, vnaqueq. in suo foro, & iuxta mẽsurã sibi proportionatã. Sicq. leges ciuiles prohibẽt, & puniũt delicta, quę per canones etiã puniuntur, vt sunt vsurę, matrimonia illicita, vt incestuosa, clandestina, & similia: nam hęc interdum sunt contra naturalem iustitiã, vt vsura, vel sunt cõtra debi- 13

Respondetur argum.

tum

tum modum contrahendi etiam naturalem & conuenientem ad pacem reipublicæ, & ideo sub ea ratione possunt esse materia legum ciuilium in his, quæ per canonicas non prohibentur. Interdum vero leges ciuiles puniunt delicta, quæ sūt omnino fori Ecclesiastici, vt est heresis, blasphemia, & similia, quia etiam hæc vitia nocent valde reipublicæ Christianæ, etiam quoad externam pacem, & fœlicitatem temporalem, & alias Ecclesia id non prohibet; imò vtitur ministerio talium legum in suum finem. Et hæc doctrina colligitur etiam ex citatis iuribus, & ex capit. 2. 35. q. 2. & ex cap. 2. de Desponsa. impuber, & est valde communis, vt videri potest in Glossa in Authentica, *Quomodo oporteat Episcopos, &c.* in princi. verb. *Tolli*, de Electio. quæ communiter approbantur tum ibi, tum alibi, vt videre licet in Felin. in caput *Ecclesia*, de Constit. latissimè, & ibi in Abbate, & alijs, & plura refert Couarr. in 4. cap. 6. in principio, numero 18. 19. & 20. Matienz. lib. 5. Recopil. tit. primo, l. 1. Glossa 7. num. 3. & 4. Gregor. Lop. in l. 5. titul. 3. partit. 4. num. 3. Ex qua lege colliguntur duæ optimæ rationes supra insinuatæ, scilicet, per tales leges ciuiles intendi, vt Canonicæ melius impleantur, & vt alia damna, & perturbationes reipublicæ vitentur, & plura refert Sancius lib. 3. de Matrimo. disp. 47. num. 12.

Glossa. Felin. Abbas. Matienz. Greg. Lop.

14 Secundo obseruandum est, leges ciuiles interdum admitti, non solum in eadem materia, sed etiam in vsu fori Ecclesiastici, quando autem hoc contingit, non fit ex vi iurisdictionis ciuilis, nam leges ciuiles non possunt ad hoc obligare, vt per se constat: sed fit ex voluntario vsu potestatis Ecclesiasticæ, quę vbi desunt canonicæ leges ciuiles sibi vtiles admittit, & illis vtitur. Illud autem fit duobus modis per Canones. Vnus est per generalem regulam, quod leges ciuiles obseruantur in foro canonico, vbi canones nihil disponunt, & leges sunt vsui Ecclesiæ accōmodatæ secundū similitudinē rationis. Ita enim profitetur Luc. 3. capit. primo de Noui Operi. nunciat. ibi. *Sicut leges non dedignantur Sacros Canones imitari, ita & sacrorum statuta Canonum Principum constitutionibus adiuuantur.* Vnde infra concludit, *Secundum legem, & Canonum statuta negotium non differas terminare.* Vbi Glossa, & fere omnes Doctores id notant, & Panorm. in cap. 2. de Desponsat. impuber. & Bern. Diaz. in Pract. cap. 4. in fin. & ibi Salzed. qui aduertunt in huiusmodi occasione leges proprij regni præferēdas esse Imperialibus, vbi canonicæ deficiūt, & referunt alios. Sed fortasse hoc magis est consilij quam necessitatis, cùm per canones non inueniatur dispositum; nisi aliud ex cōsuetudine Ecclesiasticorum iudicum habeatur; illam enim obseruandam esse censeo.

Legi ciuiles obseruãtur in canonico foro vbi canones nil disponunt, & sunt vsui Ecclesiæ accōmodatæ. Luc. 3. Glossa. Panorm.

15 Alter modus est, quando in particulari lex aliqua ciuilis est canonizata (vt aiunt) idest canonica effecta ex acceptatione Ecclesiæ. Ad huiusmodi autem canonizationem non satis est, legem aliquam ciuilem esse insertam in Decreto authentico Gratiani, quia ille non habuit iurisdictionem, qua posset talem vim dare legi ciuili, sed necesse est, vt Pontificia auctoritate sit approbata, & inter canones recepta, vt fit in ca. 1. & 2. de Caus. possessionis, & c. *In primis. §. Gloriosus*, dist. 11. & ibi notat Glossa verbo, *Capituli.* Item Glossa in c. 1. de Rebus Ecclesiæ non aliènand. in sexto, verb. *Tractatus*, vbi Gemin, & alij. Abb. in capit. *Super eo*, primo de Testi. num. 4. & latius ibi Felin. num. 3. & in cap. 2. de Rescript. n. 29. & 43. & bene Rebuff. in tract. *Nominationum*, q. 5. n. 15. & Gutier. lib. 1. Canonic. quæstionum ca. 21, n. 32. & 33. qui refert Ripam in c. 2. de Rescrip. n. 80 & alios.

Gemin. Abbas. Felin. Rebuff. Gut. Ripa.

16 Tertio obseruandum est circa leges illas Cod. à Iustiniano Imperatore editas circa personas, & res Ecclesiasticas. Ad quas aliqui respondent eo tempore nondum fuisse personas, & bona Ecclesiastica exempta à iurisdictione Imperatorum. Sed non potest admitti responsio, tum quia id, quod supponit, simpliciter falsum est; tum etiam quia saltem de rebus, & causis Ecclesiasticis est certum; semper fuisse exemptas, cū tamen leges illæ etiam de his materijs multa disponant. Alij respondent, fuisse factas illas leges ex consensu Pontificum, sic enim non repugnat, laicum spiritualia tractare, vt indicatur in cap. *Decernimus*, & c. *Cum non ab homine*, de Iudic. & ibi notatur: & Gloss. in c. *Imperium*, dist. 10. & 16. q. 7. in princ. Sed hoc non est verisimile, quia licet interdum Pontifices conferant secularibus Pontificibus aliqua particularia, quæ sine spirituali iurisdictione exerceri possunt; non tamen illis conferunt spiritualem iurisdictionē, nec Ecclesiæ gubernationem committere possunt; & ideo non est verisimile illis contulisse potestatem ad illas leges ferendas. Et maxime cum de illa commissione non constet, & Imperatores in eis propria auctoritate vti, & in eo sensu loqui videantur. Alij ergo excusant Imperatores, quod bona fide, & omnino iuuando Ecclesiam illas leges fecerint, & forte non ad obligandum, vel cogendum Ecclesiasticas, vel in materia Ecclesiastica; sed ad instruendū suos ministros de rebus Ecclesiasticis, vt & seruare illas, & iuuare Ecclesiā possent, cū oporteret. Et certe hoc animo videtur multæ similes leges positæ inter leges Partitarū Hispaniæ. Vtcumque vero sit, certū est, illas non esse veras leges, nec obligare, iuxta cap. *Literas*, de Iuram. calum, nisi in his, in quibus fuerant canonizatæ; in alijs vero si fuerint contrariæ canonibus, contemnendæ sunt, vt etiam sumitur ex l. *Priuilegia*, & l. *Bassa*. C. de Sacrosan. Eccles. si vero non sint contrariæ, poterunt deseruire per modū instructionis, non per modum iuris. De quo videri potest Felin. in dicto cap. *Ecclesia*, de Constit. n. 36. & ibi Panorm. n. 15.

Luc. 22. D. Bernard. De legibus Cod. circa personas ecclesiasticas. C. Decernimus. Glossa. c. Imperiũ.

CAPVT XII.

Vtrum potestas Ecclesiastica efficaciam habeat in actus mere internos, ita vt per legem canonicam per se præcipi, aut prohiberi possint.

1 Explicuimus hactenus proprium principium, & finem legis Canonicæ, sequitur, vt declaremus materiam eius, & incipiamus à propinquiori, quæ est actus humanus, & quia de actu exteriori in genere nulla est difficultas, de interiori specialiter inquirimus: nā licet de lege humana in cōmuni supra definierimus, nō posse per se versari circa internos actus, in lege Canonica habet illa resolutio speciale difficultatē, quā in hūc locū remisimus. Est autē generalis ratio dubitandi; quia potestas Ecclesiastica est spiritualis, & ordinatur principaliter ad internū bonū animarum, & habet altius principiū, scilicet, Deum ipsum supernaturaliter illam conferentem, & ideo ex vtroque capite videtur posse immediate versari circa interiores actus. Vnde argumentor in hunc modum: nam

Ratio dubitandi.

Chri-

Christus Dominus habet potestatem ferendi leges obligantes ad actus internos vt credendi, & similes, & ideo potuit præcipere confiteri etiam cogitationes internas ; ergo potuit Vicario suo relinquere participationem huius potestatis: nulla est enim repugnantia ; ergo relicta fuit ab eo.

2 Probo hanc vltimam consequentiam varijs modis. Primo ex generalitate illorum verborum, *Quodcunque ligaueris, &c.* Cur enim à nobis limitatur, cum Principis concessio ample sit interpretanda? Secundo ex congruentia insinuata, quia ad finem huius potestatis materia proportionata est: nã interna salus animarũ, quę per hanc potestatẽ intenditur, magis pendet ex internis actibus, quàm ex externis. Tertio probatur inductione; nã primo potest Ecclesia remittere interiores culpas per absolutionẽ sacramentalem. Deinde potest dispensare in votis ; etiam pure internis, & mentalibus ; ergo habet iurisdictionem in tales actus. Item potest similia vota irritare. Præterea potest pœnas pro peccatis debitas per indulgentias remittere, quod etiam requirit potestatem iurisdictionis, vt nunc suppono. Pręterea aliquando excommunicat propter interiorem actum, vt propter hæresim mentalẽ, vt ex multis Decretis conatur probare Medina statim citandus. Interdum etiam videtur punire actum externum ob conditionem internam æquè hominibus occultam, quod perinde est. Tandem potest hæc sententia confirmari, quia homo potest se voluntarie subijcere alteri per votum obedientiæ etiam quoad internos actus, quid ergo mirum : quod Christus subiecerit fideles Vicario suo, etiam quoad interiores actus.

3 Propter hæc, & similia argumenta nonnulli Doctores affirmant, posse Ecclesiã ferre leges, quæ immediate versentur circa interiores actus. Ita sentit Glossa in Clementinam 1. de Hæretic. §. *Verum*, verbo, *Eo ipso*, Glossa etiam in cap. *Cogitationis*, de Pœnitent. distinction. prima, Adrian. quodlibet. 8. artic. primo, liter. H. & sequent. Medin. Cod. de Orat. quæstion. 15. de hac re. Albert. Pighi. lib. 6. de Ecclesiast. Hierarchia cap. 26. Et Summa Rosel. verbo, *Absolutio*. primo n. 28. & 29. vbi plura allegat, sed non recte, vt Syluest. aduertit.

1. Opinio affirmatiua. Glossa. Adrian. Med. Pighi. Syluest.

4 Contraria tamen sententia communis est, quam tenet Diuus Thomas, 1. 2. q. 91. artic. 4. q. 100. ar. 9. & ibi Soto, & reliqui expositores: item Soto in distinct. 22. q. 2. art. 3. Caiet. 22. q. 11. ar. 3. & Opusc. de Auctoritate Papæ cap. 19. & in Summa. verb. *Hæresis*, Palud. in 4. distinct. 13. q. 3. artic. 1. n. 15. & dist. 15. q. 5. art. 2. n. 24. & dist. 17. q. 2. ar. 2. & q. 7. nu. 20. Maior in 3. dist. 25. q. 3. dub. vlt. Durand. in 4. dist. 15. q. 12. & dist. 17. q. 8. Antonin. 3. p. tit. 24. cap. 4. Almain. de Potestate Ecclesię, cap. 10. Castro libr. 2. de Iusta hæretic. punit. capit. 18. & libro 2. de Leg. pœnal. c. vlt. Gabr. lect. 62. in Can. lit. K. Gerson. tract. de Vit. spirit. lect. 4 sub Alphab. 62. lit. G. & H. Nauar in Sum. cap. 27. n. 56. & in dicto cap. *Cogitationis*, de Pœnit. dist. 1. n. 9. & in cap. *Siquis non dicat*, eadem distinct. n. 8. vbi refert Felin. Hippolyt. & alios, idem in princip. de Pœnit. distinct. 5. n. 23. Driedo l. 3. de Libert. Christiana c. 5. Simancas de Cathol. Inst. tit. 42. n. 3. Angel. verb. *Hæreticus*, vbi refert Canonistas, & verb. *Hora*, n. 27. Syluest. *Excommunicatio*. 7. n. 3. vbi male allegat. Angel. in contrariũ, vt infra videbimus, & verb. *Hora*. q. 11. & verb. *Hæresis*. 1. q. 8. Armil. eodem n. 1. & benè Tabien. *Excommunicatio*. 5. casu. 4. numero 4.

Sententia communis. Caiet. D. Thom. Palud. Maior. Durand. Anton. Almain. Gabr. Gerson. Nauar. Felin. Hippolyt. Driedo. Simancas. Angel. Syluest. Armil. Tabien.

Fundamentum potissimum D. Thomę est, quia humana iurisdictio non potest ferre leges de actibus, de quibus non potest iudicare, nec punire, sed potestas Ecclesiastica humana non potest iudicare de actibus mere internis, neque illos punire; ergo nec potest de illis leges ferre. Minor expresse asseritur in c. *Sicut tuis*, & cã. *Tua nos*, de Simon. *Nobis*, inquit Pontifex, *solum datum est, de manifestis iudicare.* Sumitur etiam ex cap. *Erubescant*, distinct. 32. & ratio est, quia iudicium supponit causæ cognitionem: actus autem interiores sunt omnino extra cognitionem humanam, & ideo iudicium de internis ad solum Deum pertinet. *Homo enim videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor.* 1. Reg. 16. & ideo dicebat Paul. 1. ad Corinth. 14. *Nolite ante tempus iudicare quoad vsque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Maior autem sumitur ex Arist. 10. Ethicor. ca. 5. dicente, potestatem legislatiuam necessario debere coniunctam habere potestatem coactiuam, quia alias esset inutilis, & inefficax. Vnde fit, hominẽ solum posse ea lege præcipere, quæ potest punire, si aliter fiant ; non punit autem nisi iudicando, ergo circa ea tantum versatur lex humana, circa quæ potest humanum iudicium versari. Potest etiam idem probari à paritate rationis, vel etiam à fortiori, quia plus est, legem ferre, quam iudicare, & quia lex esse solet regula humani iudicij.

4 Humana potestas potest iudicare de actibus merè internis, nec punire cum nequeat scire illos.

5 Hoc vero fundamentum difficultate non caret. Interrogo enim de quo iudicio sit sermo in maiori assumpta, aut de iudicio, quod profertur ab homine per sententiam, aut quod proferri potest ab ipso legislatore per legem; interdũ enim ita fertur iudicium. Quando videlicet, lex ipsa per se ipsam punit delictum, ferendo verbi gratia, excommunicationem ipso facto incurrendam, quæ propterea vocatur latæ sententiæ, quia fert lex ipsa sententiã. Si intelligatur priori modo, videtur falsa illa Maior, quia multa possunt prohiberi, & puniri per legem Ecclesiasticam, quæ non possunt per sententiam hominis condemnari, vt sunt omnia ita occulta, vt probari non possint. Et ratio est, quia vt homo iudicet, indiget testibus, & probatione facti, vt autem lex iudicet, & puniat, non semper hoc est necessarium, sed sufficit conscientia delinquentis, vt patet in exteriori hæretico omnino occulto, qui statim manet excommunicatus, & in conscientia tenetur abstinere. Si autem iudicium in Maiori propositione sumatur posteriori, vel generali modo, sic in eadem propositione petitur principium: nam hoc est, de quo agimus, scilicet, an lex ipsa per se possit iudicare de actibus occultis per se, sicut potest de per accidens occultis. Et sic facile negabitur Minor de eodem iudicio intellecta: nam iura, quæ in probationem adducuntur, non sunt ad rem, quia loquuntur de iudicio ferendo per sententiam hominis. Et præterea propositio illa, quod potestas legislatiua non possit esse circa aliquem actum sine coactiua, non videtur per se necessaria, si sermo sit de coactione vt distinguitur ab obligatione in conscientia, quam fortasse Aristoteles ignorauit, & ideo postulauit externam coactionem, quæ det efficaciam legi. At vero si lex obligat in conscientia;

Difficultas.

tia; vt maxime de Ecclesiastica infra ostendemus, illa est sufficiens efficacia legis, imò pœnæ, vel censuræ, quæ ipso iure ab Ecclesia imponuntur, maxime habent efficaciam ex ligamine conscientiæ; ergo non repugnat Ecclesiam habere potestatem ad ferendas leges, quæ in conscientia obligent pro actibus internis, etiam si non posset ad illos exterius, & per hominis actionem cogere.

6. *Non esse impossibilem Ecclesiasticam potestatem in merè interna de facto tamen nō dari, nō enim cōstat vbi data.* Priusquam ad hæc respondeam, censeo præcipuam probationem huius sententiæ non esse sumendam ex impossibilitate rei secundum se, hanc enim planè non video, quod & argumentum proximè factum, & rationes in principio positæ persuadere videntur; potuisset enim Christus si voluisset, hanc potestatem Ecclesiæ dare. Tractanda est ergo res de facto & probandum est, non dedisse, nam hoc mihi multo verisimilius est. Et primum argumentum sit, quod in Scriptura non est aliquod indicium huius potestatis; sed hæc occulta interiora semper reseruantur Deo, & ad hoc faciunt verba supra adducta ex Paulo. Neque etiam Summi Pontifices de hac potestate mentionem aliquam fecerunt, sed potius vbique significant hæc esse extra forum suum; cum tamen alias iurisdictionē suam totam sæpe explicent, & tueantur. Est etiam magnum argumentum, quod hactenus non inuenimus, legem datam ab Ecclesia de his actibus mere internis, quod enim nunquam factum est, signum est fieri non posse. Antecedens non potest probari directe, constabit tamen sufficienter respondendo ad decreta, quæ Medina adducit, & reliqua argumenta soluendo.

7. *Potestas legislatiua per se primo ordinatur ad externū Ecclesiæ regimen, actus autem internus mere, non pertinet ad hoc.* Præterea addi potest congruentia, quia potestas legislatiua per se primo ordinatur ad externum, & commune Ecclesiæ regimen, vt in ea omnia conuenienter, & ordinatè fiant; ergo per se versari debuit solum circa exteriores actus; nā Ecclesia corpus est visibile, & ideo materia accommodata ad eius communem, & externam gubernationem, debet etiam esse sensibilis, & externa, illa ergo tantum est proportionata potestati legislatiuæ. Et confirmatur, quia gratia accommodatur naturæ; postulat autem natura hominis, vt in ordine ad regimen communitatis humanæ in solis actibus seruetur communicatio, & debita proportio tam inferiorum ad superiores; quam è conuerso, atque ipsorum membrorum inter se. Et ideo ait Diuus Thom. *D.Thom.* 2. 2. quæst. 104. artic. 5. obedientiam humanam ad homines, solum esse in his, quæ per corpus fiunt, & non in omnibus, sed in his, quæ pertinēt ad dispositionem actuum, & rerum humanarū, ac sensibilium: nam ea, quæ sensibilia non sunt, non censentur humana; saltem in ordine ad communitatem humanam. Ergo Christus Dominus hoc modo contulit Ecclesiæ potestatem illam, quæ ad hoc Ecclesiæ regimen pertinebat. Nam actus interiores propriè non pertinent ad communitatem, sed ad priuatam vniuscuiusque salutem, vel damnationem, quibus sufficienter prouisum est per priorem potestatem ad internum forum pertinentem: hæc ergo est propria ratio huius institutionis, & veritatis.

8. Et iuxta illam explicanda est ratio D. Thomæ, & communis. Non enim eo tendit, vt persuadeat, aliud fuisse omnino impossibile, sed solum vt declaret, hunc esse ordinem consentaneum naturæ hominis. Quo sensu verum est iuxta rei naturam, & ordinariam legem, solum

A illum actum posse humana lege præcipi, qui potest per homines iudicari, ita vt sermo sit de iudicio per sententiam hominis proferendo. Imo eadem ratione verum est, nihil posse per legem ipsam iudicari, nisi quod de se etiam potest iudicari per hominem. Nam ipsa sententia hominis dicitur esse quædam lex particularis, & è contrario lex imponens pœnam ipso iure est quędam sententia generalis. Vnde in supremo Pontifice sunt actus eiusdem potestatis. Quod autem interdum contingat aliquid quod prohibetur, & punitur per legem humanā, non posse puniri per sententiam hominis, accidentarium est ex occasione aliqua extrinseca, quia nimirū deficiunt testes, seu probationes, non vero ex natura talis actus, qui re vera posset esse materia huiusmodi iudicij, vt supra lib. 3. ca. 5. declaraui. Similiter illa propositio; quod potestas legislatiua semper habet potestatem coactiuam B coniunctam, vera est, & moraliter necessaria, vt inductione constat in quacunque alia simili potestate, & quia vtraque pertinet ad perfectam iurisdictionem. Nec sufficit per se loquēdo posse obligare in conscientia, nisi interueniat etiam potestas cogendi ad hanc obligationem implendam, seu (quod idem est) ad puniendos transgressores huius obligationis. Quanuis ergo speculatiuè rem considerando, sit vna potestas separabilis ab alia, non tamen moraliter, & iuxta conuenientem institutionem, & ideo Christus Dominus non dedit potestatem hominibus ad ferendas leges de illis actibus, pro quibus non poterant transgressores punire, non solum ex accidenti, sed per se, & ex naturali conditione talium actuum.

Ex his facilis etiam est responsio ad primam rationem in principio positam; concedimus enim Christum de absoluta potentia sua potuisse C dare Ecclesiæ hanc potestatem; negamus autem dedisse. Et ad verba. *Quodcunque ligaueris, &c.* respondemus, distributionem illam intelligendam esse de omnibus requisitis ad conuenientem Ecclesiæ gubernationem. Quæ autem hæc sint, quāuis ex discursu rationis magna ex parte possit intelligi, pręcipue sumendum est ex traditione, & communi doctrina Ecclesiæ. Ex vtroque autem capite intelligimus, illam potestatem ligandi quatenus legislatiua est, in materia tantū externa, & sensibili versari. Dico præterea (respondendo ad alteram probationem sumptam ex fine) potestatem Ecclesiasticam in tota sua latitudine sumptam, duplicem esse, scilicet, fori interni, & externi. Quas ita distinxit, ac decla- D rauit D. Thomas. 4. dist. 18. q. 2. artic. 2. quæstiunc. 1. Quod in foro conscientiæ causa agitur inter hominem, & Deum, in foro autem exteriori causa agitur hominis ad hominem. Hinc ergo fit, vt prior potestas possit versari circa actus interiores: imò illos potissime respiciat, quia per illos maxime ordinatur homo ad Deū, & in illis consistit interna salus singulorum fidelium, propter quam maximè hęc potestas datur. Et ob eandem causam actus huius potestatis ad iurisdictionem pertinent, quam Iuristæ vocant voluntariam, quę exercetur in commodum subditi, seu rei, & ad petitionem, vel consensum eius, quia interior salus, & reconciliatio cum Deo voluntaria esse debet. Qui autem actus ad hanc potestatem pertineāt infra dicetur; certum est autem, legislationem non esse actum huius potestatis, & ideo ab illa

9. Fit satis 1. rationi.

D.Thom.

illa nullum sumi argumentum. At verò potestas Ecclesiastica, quatenus gubernatiua est totius communitatis, vt sic, habet etiam suam materiam proportionatam, nimirum actus externos ad gubernationem etiam Ecclesiæ exteriorem pertinentes, & ad hunc ordinem pertinet potestas Ecclesiastica, vt legislatiua est. Nam licet Ecclesiasticæ leges etiam ordinentur ad finē supernaturalem, & ad internum bonum animarum, non tamen immediate operando illud, sed media honestate actuum externorū, circa quos proxime versantur.

10 Ad inductionem, quę in contrarium fiebat, facilis etiam est ex dictis responsio. Nam primo aliqua ex his, quę ibi recensentur, non pertinet ad hanc potestatem legislatiuam, de qua agimus sed ad iurisdictionem fori interni, vt absolutio à peccatis, quæ maxime spectat ad iurisdictionem fori sacramentalis, quod est maxime internum. Quanquam eo modo, quo fit inter homines, necessariò postulet, vt licet peccata sint omnino interna, per externam confessionem ad tale iudicium deferantur. Quod solus Christus instituere, & primario præcipere potuit. Quomodo autem Ecclesiastica etiam lex in hac materia versari possit, in capite sequenti dicetur.

11 *De dispensatione votorum.* Secundum exemplum erat de potestate dispensandi in votis, etiamsi sola mente interius facta sint. Ad quod respondeo, non esse similem rationem. Primo, quia illa potestas non est coactiua, sed iurisdictionis voluntariæ, & ideo mirum non est, quod etiam circa actus internos data sit. *Illa potestas non est coactiua sed iurisdictionis voluntaria.* Secundo, quia hæc potestas magis respicit forum animæ, seu eius bonum, quam externam gubernationem Ecclesiæ; & ideo hac parte merito extendi potuit ad actus internos. Declaratur, quia hæc potestas data est à Deo ad remittendum nomine eius obligationem illi factam per hominis promissionem, & ita eius actus versatur tantum inter hominem, & Deum, ideoque in actum interiorem cadit. Imo, si attente res consideretur, propria voti obligatio, quæ per eius dispensationem tollitur, per actum internum inducitur: nam exterior prolatio voti magis est, vt hominibus innotescat obligatio voti, quam apud Deum illam inducat, quia Deus non indiget signo externo, vt cognoscat, & acceptet promissionem, & ideo talis potestas per se respicit illam obligationem, siue per solum actum internum, siue cum externo inducta sit. Moraliter autem loquendo, semper necessarium est, vt votum internum exterius proponatur superiori, vt illud valeat dispensare. Nam licet cogitari possit casus, in quo superior votum ignorans, sub conditione dicat. Ego tecum dispenso, si forte votum emisisti, etiam sola mente, tamen hoc non potest moraliter cōsiderari, quia dispensatio voti requirit cognitionem causæ, & consequenter cognitionem materiæ eius, & periculi, quę vix potest intelligi moraliter sine notitia voti. Verum est tamen hoc non multum referre, quia semper actus huius dispensationis fertur in ipsum vinculum, & internum actum, licet exterior significatio illius præcedat.

12 *De commutatione voti.* Tertiò idem dicendum est, de commutatione voti: nam est eiusdem potestatis, quatenus iurisdictionem Prælati requirit, aliqualemque dispensationem saltem partialem includit, vt tract. 6. de Relig. lib. 6. cap. 9. & sequentibus dictum est. De irritatione vero alia est ratio, quia nō

A necessario est potestatis iurisdictionis, sed dominatiuæ, vt ibidem dixi. Fit autem dupliciter, scilicet, vel ex parte materiæ, vel ex subiectione voluntatis vouentis. Prior modus tunc habet locum, quando materia est subalterius dominio, & potestate, & ideo necesse est, vt sit materia sensibilis: nam illa tantum ita esse potest sub alterius potestate, vt possit libere vsum illius prohibere, & ita ex hac parte talis irritatio directe versatur circa materiam sensibilem, & indirecte, ac per consequutionem tollit internum vinculum voti. Si autem tale esset votum, vt non solum actus ipse promittendi esset mentalis, sed etiam materia promissa esset interna, vt sancta cogitatio, vel mentalis oratio, non posset ex parte materiæ irritari; nisi remote, præcipiendo nimirum aliquod opus externum, quod aliud internum impediret. At verò per irritationem directam possunt huiusmodi vota

B irritari, eo quod vouēs quoad suam voluntatem & potestatem se obligandi firmiter pendet omnino à voluntate alterius, vel ob defectum ætatis, & naturalem subiectionem, vt in filio impubere, vel ratione religiosæ professionis, & voti obedientiæ, quod includit: hanc autem dependentiam habent vota, vt promissiones ad Deum sunt, ac subinde etiam, vt mentalia sunt, quia respectu Dei ibi consummantur. Denique vota hæc conditionem includunt, ratione cuius irritari possunt, non subsistente conditione. Et ita ex his actibus nullū potest sumi argumentū à simili, quia sunt valde diuersi, & à diuersis non fit illatio.

Quartum exemplum erat de remissione pœnarum apud Deum per indulgentias, quod idem habet responsum. Nam potestas ad dispensandum thesaurum per concessionem indulgen- 13 *De remissione pœnarum per indulgentias.*

C tiarum, magis reducitur ad potestatem fori interioris: nam illud negotium etiam versatur inter hominem, & Deum, & ad perfectam liberationem animæ ab omni reatu ordinatur, vt in proprio tract. de Indulgent. dictum est. Denique quod vltimo loco ibi assumitur, falsum est, scilicet, excommunicationem ferri propter actū pure mentalem; nam iura, quæ loquuntur de peccato hæresis, intelliguntur de illa, quæ prodit aliquo modo in actum externum, vt communiter Doctores allegati docent, & in propria materia ex professo tractandum est, & explicandum, & nonnulla de hoc puncto diximus in tom. 5. de Censur. disput. 4. sect. 2. De alia vero difficultate ibi tacta de conditionibus occultis actuum externorum, dicemus commodius capite sequenti.

D Ad vltimam confirmationem de subiectione quoad actus internos mediante voto, non desunt, qui existiment, etiam ratione voti obedientiæ non posse superiorem præcipere actum merè internum, vt verbi gratia orationem mentalem, quia licet possit prohibere exteriores actus qui interiorem impedire possunt; non vero directè obligare ad exercendum actum interiorem. Et videtur fauere Diuus Thomas. 2. 2. quæstionib. 104. articul. 5. quatenus generaliter ait, quoad interiores animi motus hominem soli Deo subijci. In contrarium vero est, quia homo potest vouere Deo immediatè, & absolutè actum mere internum, vt omnes in materia de voto absolutè fatentur, & est res clara, quia tale votum erit de meliori bono, & possibili. Ergo potest etiam idem vo- 14 *D. Thom.*

uere sub conditione si Prælatus præceperit, quia hoc nec difficilius est, nec minus honestũ, quàm primum: hoc autem virtualiter fit vouẽdo obedientiam in ordine ad talem actum; ergo supposito tali voto, potest superior præcipere talem actum.

15 *Lex fundatur in iurisdictione quæ solum data est quantũ expedit ad commune bonum.*

Quocirca loquendo de possibili, hoc posterius censeo verum. Neque est simile de potestate legis, quia lex fundatur in iurisdictione, quæ solum data est, quãtum expedit ad bonum commune, vt diximus: hoc autem præceptum fundatur in voluntate vouentis, & pacto, seu promissione eius, quæ quia Deo principaliter fit, de actu etiam mere interno fieri potest. Item quia materia voti latius patet, quam legis: nam votum maximè est de consilijs, de quibus non est lex. An vero de facto Prelati Religionum habeant hanc potestatem, & hæc sit intentio vouentium obedientiam, pendet ex regula vniuscuiusque Religionis. Quia iuxta doctrinam D. Thomæ, & communem, non omnes religiosi vouẽt eandem obedientiam, sed singuli secundum suã regulam, & ideo si regula præcipit, vel consulit actus mentales, vel significat, Prælatos posse illos iniungere, tunc eodem modo interpretandũ est obedientiæ votum, vt, scilicet, possint Prælati tales actus imponere; rectè autem facient; nunquam eos imponendo sub rigore præcepti, propter periculum vitandum; satis enim est exteriorem vacationem præcipere.

CAPVT XIII.

Vtrum lex canonica posit concomitanter præcipere, aut prohibere actus internos simul cum externis.

1 *Duobus modis cadere actũ internum indirectè sub præceptum de externo actu.*

DVobus modis potest interior actus cadere indirectè sub præceptum de exteriori actu, vt notaui lib. 3. ca. 12. in fine, vnus est tantum per quandam consequutionem, quatenus per legis prohibitionem exterior actus sit malus tam in ratione actus; quàm in ratione obiecti moralis, & ideo ex vi illius legis consequenter fit malum internum propositum faciendi talem actum prohibitum, vel non faciendi talem actũ præceptum pro tali tempore. Et de hoc modo non mouetur quæstio, quia dicto loco ostendimus, ex omni lege humana iusta consequi hanc obligationem. Vnde necesse est, vt maiori ratione hanc vim habeat lex canonica. Quis enim dubitet, esse peccatum mortale proponere non audire Missam in die festo; cum sit de obiecto prauo, & actus interior sumat malitiam suam ab obiecto. Vnde in ca. *Nulli*, distinct. 19. dicitur; *Nulli fas est, vel velle, vel posse transgredi Apostolicæ sedis præcepta.*

Ca. Nulli explicatur.

Quanquam illud non possit ab Ecclesia puniri, quia ad hoc oporteret, directè, & per se de illo ferre iudicium, & ideo quæ de punitione in illo capite adduntur, necessario sunt de voluntate in effectum prodeunte intelligenda. Alter modus indirectæ prohibitionis, vel præcepti actus interioris per legem humanam est per quandam concomitantiam cum actu exteriori, ita vt præcipiendo, vel prohibendo exteriorem compræcipiatur, vel comprohibeatur actus internus, ita vt sit quasi pars actus integri, & compositi, qui est propria materia illius legis, & de hoc modo prohibitionis intelligitur proposita quæstio.

6 Oportet autem satis distinguere hanc coniũ-

A ctionem actus interni cum externo sub eadem lege, quæ per se versatur circa actum, vt externus est: fieri enim potest duobus modis. Prior est quando coniunctio est talis, vt internus actus per exteriorem manifestetur, tanquam causa per effectum, vt voluntas audiendi Missam coniuncta est cum actu audiendi libero: alter est, quando actus interior coniungendus exteriori per illum non manifestatur, vt est in eodem exemplo attentio assistẽtis ad Missam audiendã, vel intentio audiendi illam propter turpem finem. De priori ergo modo nulla est quæstio, quia in dicto etiam loco ostensum est, legem humanam vt sic posse præcipere indirectè huiusmodi actum internum, qui ad externum requiritur tanquam necessaria causa eius, quia lex præcipit actum externum humanum, & libere exercendum: impossibile autem est hoc modo illum præcipere quin simul compræcipiat (vt sic rem explicem) talem actum. Reducitur ergo quæstio ad actus interiores posteriori modo coniunctos cum externis.

B

3 *Prima sententia affirmans, licet coniunctio sit per accidens, & tãtum ex intentione operantis ob vsum Ecclesiæ.*

De his itaque actibus internis duas inuenio opiniones extremè contrarias. Prima est, posse legem humanam prohibere actum internum, vt coniunctum alicui exteriori, etiamsi illa coniunctio non sit per se, sed mere per accidens ex arbitrio operantis. Ita sensit Angel. verb. *Hereticus*, n. 2. & sequitur Tabien. *Excommunicatio*. 5. casu 4. n. 4. & Caiet. in Sum. verb. *Excommunicatio*, cap. 3. & verb. *Hora*, §. 3. Soto lib. 10. de Iustit. q. 5. art. 5. & videntur consentire Cordu. lib. 4. q. 13. & Couar. in Regul. *Peccatum*. 2. p. num. 7. Fundantur in vsu Ecclesiæ, afferuntque multa iura, quæ hoc modo videntur pręcipere, aut prohibere actus internos simul cum externis. Primum sit cap. *Omnis vtriusque*, de Pœnit. & remis. quatenus præcipiendo confessionem annuam, præcipit dolorem necessarium, & confessionem cogitationum mere internarum. Secundum est cap. *Dolentes*. de Celebrat. Missar. & Clement. 1. eodem, vbi præcipitur clericis recitatio attenta, & deuota. Tertium est cap. *Cõmissa*, §. *Cæterum*, de Elect. in 6. vbi punitur qui recipit beneficia absque intentione suscipiendi debitum ordinẽ intra annum, nisi mutata voluntate ordinetur. Quarto ex Clement. 2. §. *Verum*, de Hæret. vbi Inquisitores, qui ex odio, vel intentione turpis lucri omittunt contra iustitiam, & conscientiam procedere contra aliquem in causa fidei, excommunicantur. Quinto ex Clemen. 1. de Stat. Monach. vbi Monachus Benedictinus sine licentia se conferens ad curiam, animo accusandi Prælatum, excommunicatur, & non sine tali intentione. Sexto ex cap. *Siquis*. 8. dist. 30. vbi excommunicatur, qui ex contẽtu, vel interna superstitione ieiunium Ecclesiasticum non seruauerit, & non aliàs; cum tamen contemptus, interior actus sit. Et eodem modo solent iura canonica excommunicare facientes hoc, vel illud, *Scienter* aut *temerè*, & cum alijs similibus particulis significantibus modos mere internos actuum externorum, qui nec sunt per se connexi cum illis, nec per illas manifestantur, & nihilominus censura incurritur cum illo modo, & non sine illo; vt est communis doctrina; ergo.

Angel. Tabien. Caiet. Cordub. Couar. Ca. Omnis vtriusque.

C

C. Dolentes. C. Cõmissa

Clement.

D

C. Siquis.

4 *2. opinio negatiua.*

Secunda opinio negat, posse Ecclesiam præcipere, prohibere, aut punire actum internum coniunctum mere per accidẽs cum externo; aut è conuerso punire externum propter talem internũ, qui nec sit causa externi, nec per illũ manifeste-

niſeſtetur. Referri ſolet pro hanc ſententia Syluestr. verb. *Excommunicatio.7.* in 2. excommuni. quatenus impugnat ſententiam Angeli, ſed re vera non hoc ſentit, vt ex dicendis conſtabit, Refertur etiam Almai de Poteſt. ciuili, cap. 3. & probare videtur Nauar. de Pœnit. diſt. 5. in principio. n. 26. clarius in Commen. c. fin. de Simon. n. 20. Vbi ex illo textu id confirmat: nam ideo ibi non punitur ſimonia mentalis in exterius opus prodiens, quia vitium illud non manifeſtatur in opere, ſed in intentione tantum mentis conſiſtit. Allegat etiam cap. *Venerabilem*, §. vlt. de ſentent. excommunicat. in 6. Et hanc ſententiam defendunt aliqui moderni in hac materia. Et ex illa inferunt primò, eum, qui in quadrageſima confitetur diminutè, tacendo; & omittendo in confeſſione peccata cordis per ſe occulta, non incurrere ſententiam excōmunicationis latam contra eos, qui non obſeruant præceptum Eccleſiæ confitendi ſemel in anno, quia ille non tranſgreditur præceptum Eccleſiæ, ſed diuinum tantum, quia non omittit circunſtantiam confeſſionis externam, de qua poſſit Eccleſię conſtare. Vnde idem à fortiori dicent de illo, qui cōfitetur inualidè ex defectu interioris doloris neceſſarij. Secundo inferunt, clericum beneficiarium recitantem horas exterius integre & complete, quamuis ſine vlla attentione recitet volūtariè, non transgredi proprium Eccleſiaſticum præceptum, nec incurrere pœnas Eccleſiaſticas impoſitas transgreſſoribus illius præcepti, quia nihil omittit eorum, quæ exterius fieri debent, & de quibus poſſit Eccleſiæ conſtare. Secus verò eſſet, ſi illa mentis diſtractio ex actione exteriori prohibita proueniret: nam tunc iam poſſet conſtare de transgreſſione. Tertio inferunt, non peccare contra prohibitionem Eccleſiæ inquiſitores iniuſte agentes ex odio, nec cenſuram incurrere, niſi odium illud in ipſo externo opere oſtendant; & ſic de alijs.

Nauar. aliqui recentiores.

C. Venerabilem.

5 *Mens auctoris, & diſtinctio.*

Mihi autem videtur diſtinctione vtendum: nam interdum actus internus coniungitur cum externo tanquam neceſſarius ad aliquod eſſe morale, vel quaſi artificiale, quod lex humana poteſt intēdere, vel præcipere, eſto ille actus externus ad materialē illā actionē ſenſibilē, prout exterius apparet, neceſſarius nō ſit. Vt verbi gratia, intentio baptizādi neceſſaria eſt, vt fiat baptiſmus, licet nō ſit neceſſaria, vt fiat ablutio, neque vt verba exterius proferantur, & ideo non obſtante priori neceſſitate, illa intentio baptizandi exterius non manifeſtatur euidenter per exteriores actiones abluendi, aut verba proferendi. Aliquando vero coniungitur internus actus exteriori omnino extrinſece tam phyſice, quam moraliter, id eſt, tam reſpectu actionis externæ materialiter ſumptæ; quam reſpectu eiuſdem ſub ratione ſacramenti, vel contractus, vel alterius ſimilis formalitatis moralis, quę interdum eſſe poteſt materia legis humanæ, vel pręcipientis, vel prohibentis: vt erit in dicto exemplo intentio baptizandi gratis, & non propter pretium, vel alia ſimilis, à qua non pendet baptiſmus, nec vt ablutio, nec vt ſacramentum. De his ergo duobus generibus actuum internorum cenſeo, eſſe diuerſo modo loquendum, tam in præceptis affirmatiuis, quam in negatiuis, & ideo ſigillatim de illis dicemus.

9 *Sufficit ne-*

Dico ergo primo. Aliquando actus internus poteſt cadere ſub obligationem legis, ſeu præcepti humani, etiamſi ex vi actus externi innoteſcere non poſſit infallibiliter, id eſt, licet non ſit neceſſarius talis actus internus ad efficiendum materialiter actū externū, dūmodo ſit neceſſarius ad aliquod eſſe morale externi actus, quod ſępe poteſt eſſe materia legis humanæ. In hoc ſentio cum priori ſententia, & fortaſſe Syluest. Almai. & Nauar. non intendunt, hoc negare: imo videtur eſſe communis ſententia Theologorum, vt patebit. Et probatur primo inductione: nā ad vere contrahendū per exteriora verba neceſſarius eſt internus cōſenſus, licet per exteriora verba cōtractus nō euidēter appareat talis conſenſus, quia non eſt neceſſarius ad ſubſtantiam verborum, & tamen Eccleſia, imo & respublica, poteſt ſubditis ſuis præcipere in multis caſibus, vt vere contrahant, & pro illis poſſet leges ferre; ergo ex vi talis pręcepti obligatur homo ad contrahendum cum vero conſenſu, alias inutilis eſſet talis lex. Sic etiam Eccleſia præcipit omnibus recipientibus ſacrum ordinē, vt caſtitatem voueant, quod facere non poſſunt ſine interna intentione vouendi; aut ſe obligandi ad caſtitatem, quæ per exteriorem ordinationem non innoteſcit. Idem argumentum ſumi poteſt ex eo, quod Eccleſia poteſt pręcipere ſacerdoti, vt aliquando ſacrificet, quod facere non poteſt ſine interiori intentione conficiendi; ergo ad illam obligatur ex vi illius præcepti; alias inefficax valde, & inutile eſſet præceptum, ſimileque eſt de omni præcepto Eccleſiaſtico recipiendi aliquod ſacramentum, & de c. vlt. de Hęretic. in 6. Vbi præcipitur inquiſitoribus, *vt puram, ac prouidam intentionem habeant, &c.* Et de præcepto recitandi horas canonicas, nam (quicquid ſit de attentione) ſaltem de intentione orandi omnes Doctores conueniunt, eſſe neceſſariam ex vi talis præcepti, quoniam ſine intentione orandi non erit vera Oratio; ſed ficta.

ceſſitas alicuius eſſe moralis vt actus internus inbeatur ob externum, vt patet inductione in ſacramentis Eccleſia.

7 *Soluitur obiectiuncula.*

Dicet forte aliquis, in his omnibus caſibus non præcipi actum internum ex vi iuris humani, ſed ex vi iuris diuini vel naturalis. Nam Eccleſia ſolum præcipit exercitium illius actus exterioris in ordine ad talem finē, & tunc præceptum diuinum, vel naturale obligat ad operandum cum tali intentione, vel conſenſu, &c. At hoc neque vniuerſaliter verum eſt, nec in aliquo ex dictis exemplis ſuſtineri poteſt. Primum patet in actu, verbi gratia, recitandi horas canonicas: nam legere omnia illa, quæ recitantur animo addiſcendi, vel refricandi memoriam, non eſt per ſe malum, nec contra ius naturale, aut diuinum, vt per ſe conſtat, & tamen qui ſic legeret horas, & aliter non recitaret, non impleret Eccleſiæ pręceptum ſecundum omnes; ergo obligatio recitandi cum illa intentione eſt ex præcepto Eccleſiæ. Idem eſt de intentione recipiendi ordinem ſacrum ſine animo ſeruandi caſtitatem, vel ad illam ſe obligandi: hoc enim non eſt intrinſecè malum, aut contra ius diuinum, & tamen nunc eſt peccatum mortale ex vi præcepti Eccleſiæ. Idem licet conſiderare in pręcepto dandi gratis titulos ordinis, aut officium temporale Eccleſiæ, vel aliquid ſimile, quod non ſit prohibitum vendi iure naturali, aut diuino, ſed tantum Eccleſiaſtico, nam intentio dandi gratis talem rem, nunc neceſſaria eſt ad vitandum peccatum, & non ex iure diuino; ergo ex Eccleſiaſtico: ergo Eccleſiaſtica lex poteſt obligare ad ſimilem intentionem. Imò in hoc & præcedenti exemplo lex Eccleſiæ non obligat ſimpliciter

ad hoc, vel illud exterius efficiendum, sed obligat, vt si fiat gratis fiat, quod pendet omnino ex intentione interna, quæ non est simpliciter necessaria ad actum externum, nec per illum sufficienter manifestatur; nam possit esse datio, & receptio, & vtraque gratis fieri. In aliis etiam exemplis allatis non potest admitti illa responsio; tum quia sæpe est longe maior obligatio habendi talem actum internum ratione præcepti Ecclesiastici, quam esset sine illo, vt interdum ficte contrahere, vel proferre aliqua verba, esset tantum veniale peccatum ex natura rei, & posita lege humana præcipiente talem cõtractum, erit graue peccatum; tunc etiam, quia peccatum, quod ibi solet committi contra ius naturale, solet esse peccatum commissionis, vel mendacij, aut fictionis, vel iniuriæ in proximum, vel in Deum, quia actus exterior sic factus inuoluit iniustitiam, vel aliam similem malitiam: at vero stante lege positiua præcipiente talem actum, contra illam peccatur per omissionẽ, vt statim declaratur.

8 Ratio autem à priori assertionis esse videtur, quia isti actus interni sunt necessarij ad humanum conuictum, vel ad cultum religionis in Ecclesia necessarium, non solum materialiter sumpti secundum esse physicum, sed etiam formaliter accepti, vt sunt tales actus morales, vel quasi artificiales, id est, quatenus sunt cõtractus, sacramentum, sacrificium, cultus, oratio, & similes; ergo ad rectam Ecclesiæ gubernationem necessaria illi fuit potestas ad præcipiendum vsum & exercitium talium actuum secundum tales formales rationes. Non possunt autem ita præcipi, quin præcipiantur actus interni, sine quibus rationes illæ consistere non possunt; ergo illo modo præcipi possunt, siue per actus externos sufficienter manifestentur, siue non, quia, vt præcipiantur satis est illa necessaria connexio, quia non præcipiuntur per se, sed compræcipiuntur; neç aliter possunt præcipi efficaciter tales actus externi. Confirmatur, ac declaratur, quia ratio potissima, ob quã potest simul cum actione materiali externa præcipi volũtas faciendi illam, est; quia illa actio externa est necessaria ad commune bonum reipublicæ, & non potest humano modo præcipi, non præcepta voluntate, sed etiam hi actus externi sunt necessarij communitati humanę, secũdum dictas rationes morales, & secundum illas subsistere non possunt sine internis; ergo hi etiam compræcipi possunt.

Prædicti actus sunt necessarij ad humanũ conuictum, vel ad cultum religionis.

9 Accedit, quod vbicunque actus interior hoc modo coniungitur cum externo, morali & humano modo per illum manifestatur, quia præsumitur homo habere debitam intentionẽ cum operatur, licet non sit infallibilis indicatio, quia potest homo esse fictus, & mendax: ergo illud sufficit, vt talis actus interior possit inuolui (vt sic dicam) seu comprehendi sub adæquata materia, & obligatione legis humanæ. Denique cõfirmatur à contrario, quia sæpe superior potest obligare ad aliquid agendum, quamuis honestas, vel vtilitas actionis exterioris præceptę tota pendeat ex intentione pręcipientis, argumẽto dicti cap *Venerabilem*. 5. penult. de senten. excommu. in 6 iuxta Gloss. verb. *Iustitia*, quia non semper tenetur superior rationem sui præcepti subdito reddere: ergo eadem ratione potest præcipere actum externum sub intentione, quæ pendeat à voluntate subditi operantis, etiamsi talis intentio videri non possit. Et multæ ex his rationibus probant idem de legibus ciuilibus, vt insinuaui lib. 3. c. 5. maiorem autem probationem in hunc locum reseruaui, quia hæc necessitas frequentius occurrit in materia canonica, quæ magis spiritualis est, magisque ex internis actibus pendet.

Ex hac assertione infero primo, posse peccari grauiter contra legem Ecclesiasticam ex defectu aliquo in actu mentis, etiamsi in exteriori actione non appareat defectus. Probatur, quia Ecclesia præcipit illum actum externum non tantum, vt talis est materialiter, & physice, sed etiam vt est talis moraliter, id est, vt est sacramentum, contractus, vel aliquid simile, sed fieri potest, vt propter solum defectum interioris actus, actus exterior non sit talis; ergo tunc non impletur præceptum Ecclesiæ, sed peccabitur grauiter contra illud. Hoc constabit clarius in particulari. Secundo infero, transgredi præceptum annuæ confessionis, qui in quadragesima ita confitetur exterius, vt sacramentum pœnitentiæ non percipiat, etiam si hoc tantum contingat ex solo defectu interiori. Ita dixi in 4. tom. 3. p. disp. 36, sect. 7. cum tutiori, & communiori sententia, quam certiorem censui, quando defectus est in integritate. Vnde Victor. in Sum. 4. q. de Confess. n. 150. licet credat satisfieri pręcepto Ecclesiæ per confessionem sine dolore, requirit nihilominus vt sit integrissimo etiam postulat, *vt iste confiteatur hoc ipsum quod non habet dolorem*; cum tamen defectus doloris solum sit mentalis, & internus. Et eodem modo loquitur Ledesm. in 4. q. 80. art. 2. dub. 12. Et ratio particularis de defectu integritatis esse potest, quia licet peccatum omissum in confessione sit internum, tamen omissio ipsa est de actu externo: est enim omissio partialis confessionis exterioris; potest autem Ecclesia præcipere illum actũ externũ etiamsi materia eius remota sit, seu circa quam sit actus internus: nam licet hoc excedat potestatem humanam in ordine ad forum externum: non tamen est, cur excedat potestatem Ecclesiasticam in ordine ad forum internum, & salutem animæ.

10 *1. Corolla.*

Secundum

Victor.

Ledesm.

Et potest hoc ab inconuenienti confirmari, quia alias fidelis habens conscientiam peccati mortalis tantum interni, & mentalis, non tenetur ex præcepto Ecclesiæ confiteri semel in anno ex vi præcepti confessionis, quod videtur absurdum: ergo. Sequela est manifesta, quia si præceptum Ecclesiæ non obligat ad partialem confessionẽ peccati mortalis interni, multo minus obligabit ad confessionem totalem internorum peccatorum, etiam mortalium. Minor autem patet, tum ex vniuersalitate præcepti, & cõmuni intelligentia illius: tum maxime quia ille tenetur ex pręcepto diuino confiteri; Ecclesia autem indistincte, & absolute determinauit tempus, pro quo tale pręceptum obligat: ergo posito pręcepto Ecclesię obligatur ille homo ad confessionem pro illo tempore. Et hęc est ratio generalis etiam pro defectu doloris, vt dicto loco dixi, quia Ecclesia pręcipit sacramentum pœnitentię recipere semel in anno, quod Christus simpliciter pręcepit aliquando recipere. Item quia Ecclesia pręcipit ita confiteri, vt possit quis absolui, vt ibidẽ dixi, & recte notauit Nauarr. in cap. *Placuit*, dist. 6. n. 183. cum Adrian. in 4. mat. de Confess. q. 5. dub. 4. Nec est, cur hoc excedat potestatem Ecclesię, cum lex sic intellecta sit de vsu externo cuiusdam sacramenti pro

11

Nauar. Adrian.

tali tempore,& maxime conueniente communi bono Ecclesię. Et ideo semper probabilius credidi,potuisse Ecclesiam hoc pręcipere,supposita sola institutione,& vtilitate talis sacramenti,etiamsi Christus vsum eius non pręcepisset, vt latius tractaui in eodem 4.tom. disputat.35. sect. 1.

12 *3.corollar voluntariè distractum non implere praeceptum Ecclesia.* Tertiò infero, beneficiatum voluntarie recitantem sine attentione non implere præceptum Ecclesiæ, etiamsi nullum signum externũ illius distractionis exhibeat, nec faciat actionem aliquam externã prohibitam, nec omittat aliquid externum pręceptum in ordine ad attentionem, sed omnia exteriora plene impleat, solumque mente voluntarie distractus sit. Nam ille sine dubio peccat mortaliter sic recitando, nisi iterum recitet intra tempus habile, & non contra ius diuinum, quia nullum est præceptum diuinum de tali recitatione, nec pro tali tempore, nec simpliciter; ergo illud peccatum quatenus est omissionis mortalis est contra Ecclesiasticum præceptum. Sed hæc latius à nobis tractata sunt tom.2.de Relig.tract.4.lib.4.cap.16. & sequentibus.

13 *Quartum posse etiam incurrere censuras.* Quarto infero, sicut in his casibus peccatur contra præcepta Ecclesiæ, ita posse incurri censuras, vel alias pœnas ipso iure impositas non seruantibus talia præcepta. Ratio propria est, quia illa transgressio non est pure mentalis, sed externa, quia est omissio orationis vocalis, vel susceptionis sacramenti sensibilis,licet per accidens occultetur per fictionem orationis, vel sacramenti. Item quia quidquid potest Ecclesia sub obligatione peccati mortalis præcipere, potest condigna pœna, vel censura punire per ipsammet legem, absque alia sententia ferenda per hominẽ, quando pœna apta est,vt hoc modo imponatur,& culpa est illa digna. Deniq. de Censuris hoc ostendi in 5.tom.disp.4.sect.2. De pœnis vero impositis non recitantibus cum teneantur ex obligatione beneficij, idem dixi dicto lib.4.de Horis Canon.cap.26.

14 *2.conclus.* Dico secundo, quando actus internus nullo modo est necessarius ad esse physicum, vel morale exterioris actus, sed solum coniungi potest ex libertate operantis,tunc non cadit sub Ecclesiasticam legem, nec forte cadere potest sub humanum præceptum, saltem regulariter loquendo. Prior pars, quæ loquitur de facto, videtur clara, quia (vt existimo) nullum probabile exemplum afferri potest indicans similem Ecclesiasticam legẽ, vt patebit respondendo ad iura in principio allegata,& latius inferius explicãdo per quos actus impleantur præcepta affirmatiua Ecclesiastica.Loquendo autem de possibili non est mihi certa conclusio,sed probabilis; explicatur autem in hunc modum. Quia talis actus interior esse potest necessarius ad honestatẽ aliquã exterioris;hoc autem sufficit, vt simul præcipi possint,ergo maior patet,quia præcepta affirmatiua non dantur, nisi de actibus virtutũ,& in ordine ad aliquam honestatẽ, & ideo si actus interior præcipitur cum exteriori, erit propter aliquam honestatem;non autem propter solum interiorem,quia interior non potest ab Ecclesia præcipi propter suam honestatem per se,& absolute spectatam, quia vt sic non est materia legislationis humanæ,vt capite præcedenti ostensum est:ergo si potest pręcipi vt coniunctus exteriori,solũ erit vt cõmunicans aliquo modo suã honestatẽ actui exteriori, Quod autem hoc suf-

A ficiat declaratur, quia duobus modis potest requiri actus interior ad honestatem actus exterioris. Primo simpliciter,quia sine tali actu, non potest actus exterior honeste fieri, vt quando actus exterior non potest honeste fieri sine aliqua intentione honesta,vel quia digne fieri non potest sine interiori dispositione, vt si Eucharistia sumenda sit,& quia non potest dignè recipi,nisi à iustificato, ideò sit necessaria contritio, vel attritio, cum confessione ad dignè cõmunicandum. Secundo potest requiri actus interior solum ad melius esse, scilicet, vt actus exterior sit honestus,seu pluribus modis bonus,licet sine tali actu possit esse bonus ex obiecto,& circunstantiis propriis. *Requiri posse actũ int. ad honestatem actus exter simpliciter vel ad melius esse.*

De vtroque ergo ex his modis, verisimile videri potest,posse cadere sub præceptum humanum. Nam de primo inquiro,cur non possit Ecclesia præcipere,vt talis actus digne fiat,siue illa dignitas pendeat ex circunstantiis extrinsecis, siue ex intrinsecis. Nam illa honestas est simpli- 15
B citer honestas actus externi, seu compositi ex interno, & externo, quod satis est, vt internus compræcipiatur cũ externo. Item iam ille actus internus est necessarius ad quoddam esse morale magni momenti actus externi. Item potest esse valde expediens communi bono Ecclesiæ, vt actus externus cum tota illa integritate, seu rectitudine morali præcipiatur. Maxime si Ecclesia sit in graui aliqua necessitate,& velit placare Deum per sacras actiones fidelium sancte factas. Certe cum potestas gubernatiua Ecclesię sit maxime spiritualis, & ordinata præcipue ad salutem animarum,non videtur hic modus pręcipiendi improportionatus illi, cum absolute sit de actu visibili sancto, sicut Ecclesia visibilis &
C sancta est. De alio vero modo licet minus videatur aptus ad præceptum; nihilominus videri potest non omnino impossibilis. Nam interdum præcipimur orare,verbi gratia, vel ieiunare pro tali necessitate; ergo potest per tale præceptum directe iniungi,vt dicatur litania, verbi gratia, pro tali necessitate in particulari; hoc autẽ pendet ex intentione interiori operantis,quæ intentio non est necessaria ad honestatem illius orationis, vel ieiunij: nam sine illa possent honeste fieri; ergo. Confirmatur,quia sæpe conceditur indulgentia oranti,vel operanti cum tali intentione,& non alio modo; ergo si publica necessitas id postularet,posset etiam præcipi actus cum eadem conditione.

16. *Conclusio de probabilitate contraria.* Nihilominus probabile satis est,vtrumq.modum excedere mensuram humanę legis, etiam Ecclesiasticę,& de posteriori quidem videtur id
D clarius,quia per talem actum internũ solum additur externo bonitas quędam accidentaria per extrinsecam relationem,vel imperium ab actu interiori omnino distincto;ergo non potest illa bonitas pręcipi ex vi præcepti actus externi, sed oportet,vt distincto præcepto per se, & directè præcipiatur,quod esset pręcipere directè actum internum,quod ostensum est fieri non posse. Secundò declaratur à contrario, quia si quis, non obstante tali præcepto,faceret actum externum benè ex obiecto intrinseco,& circunstantijs per se requisitis,& omittendo alium actum interiorem,tunc solum peccaret, omittendo actum internum, non autem faciendo externum actum tali modo:ergo signum est,illa esse duo præcepta distincta,& vnum per se versari circa solum actum interiorem, illudq. tantum nõ impleri per

inter-

internam omissionem. At hoc fieri non potest, A iuxta dicta. Tertio id potest ostendi ex vsu Ecclesiæ, & illo eodem exemplo indulgentiarum: nam Ecclesia non consueuit cogere ad talem intentionem internam non necessariam ad substantiam moralium actuum, sed inducit ad illam offerendo spiritualia commoda, sub illa conditione, & non aliter: qui modus semper iudicatus est sufficiens ad subueniendum communibus necessitatibus Ecclesiæ. Ergo alius necessarius non est, neque etiam est conueniens, quia est de re occultissima, & periculis exposita, & ideo verisimilius est, non esse materiam ipsam ad legem humanam.

17 Atque hæc vltima ratio potest applicari ad priorem modum de quo minor est certitudo, quia licet ille modus operandi magis necessarius esse possit ad bonos mores fidelium; nihilominus tamen ad generalem, & conuenientem Ecclesiæ gubernationem videtur sufficere, vt per B leges præcipiantur actus externi de se boni, vel religiosi, cum conditionibus necessariis, vt sint tales actus morales: nam eo ipso naturalis ratio, vel ius diuinum obligat, vt honeste, seu digne fiant; ergo non oportuit in hoc multiplicari Ecclesiastica præcepta: maxime quando rectitudo pendet ex solo actu, vel dispositione interiori, de qua Ecclesiæ constare non potest. Accedit quod talis circunstantia per se non includitur in præcepto de tali actu externo substantialiter spectato, non solum in esse materiali, & physico, sed etiam in esse morali sacramenti, vel contractus, orationis, &c. ergo vt talis rectitudo præcipiatur, necessarium erit directe, & per se præcipi, quod esset directe præcipere actū interiorem.

18 3. conclus. Dico tertio: Ecclesia non potest prohibere, vel punire actum externū de se bonum ex obiecto, C & circunstantiis externis, propter solū defectū, quem accipere potest ex affectu interno, vel intentione operantis. Vt esset, verbi gratia, punire per legem, dantem eleemosynam propter vanam gloriam, etiamsi exterius non demonstraretur, vel quippiam simile. Hęc est sententia Almaini, supra allegati. Assertio satis patet ex præcedenti, & ex rationibus in ea factis, quia profecto talis prohibitio esset directe de actu interno: nā externus non ratione sui, sed ratione interioris tantum prohiberetur, vnde solus etiā internus vere puniretur. Itē ad regimen Ecclesiæ visibilis necessarius non est, nec conueniens talis modus prohibitionis, vel pœnæ; est enim pręter humanam conditionem, & ita nunquam D Ecclesia hoc consueuit, vt constabit ex dicendis. Denique hoc bene probant capite vltimo de Simon. & capite: *Tua nos*, eodem, vt paulo inferius dicam.

19 Vnde infero, & aduerto, facilius esse Prælato Ecclesiastico prohibere alicui eleemosynam absolute, & simpliciter, & pœnam imponere, si fiat, quam prohibere, vel punire eleemosynā factam propter vanam gloriam. Quia cum prohibetur absolute, potest subesse aliqua ratio pertinens ad externam gubernationē, & forum, propter quā præceptum sit humanum, & iustum, vt notauit Glossa supra citata in d. verb. *Iustitia.* Neque est necessarium, vt superior in suo præcepto suum motiuum exprimat: nam præsumitur iustum, dum aliud non constat, & ita de transgressione talis præcepti sufficienter constat per solam effectionem extrinseci actus. At vero si prohibeatur eleemosyna tantum ob circunstantiam prauæ intentionis in lege expressam, eo ipso declaratur; materiam prohibitionis non esse aptam nec rationem prohibitionis accommodatā potestati humanæ, nec de transgressione posse constare per actionem externam, quandoquidē licet illa fiat, non statim fit contra tale pręceptū; quia de intentione non constat.

Dico quarto: Ecclesia potest prohibere, & 20 4. conclus. de actu externo dependenti ab interno. punire actum exteriorem cum dependentia ab interiori affectu, vel intentione accidentaria tali actui, quoniam actus alias esset malus sine tali intentione, & dignus tali pęna. Iuxta hanc assertionem, interpretor opinionem Caiet. & illam aperte docet Syluest. sup. & res ipsa in se videtur satis clara, & vsui conformis. Ratio vero à priori est, quia Ecclesia potest prohibere simpliciter talem actionem externam, & punire illam: ergo potest etiam prohibere, & punire cum tali conditione, scilicet, si à tali intētione odij, vel simili procedat, & non alias. Antecedens patet ex ipsa assertione: nam supponit, actionem illam esse malam in se sine tali intentione, & consequenter esse dignam pœna, versarique in materia Ecclesiastica, seu canonica: sic enim semper loquimur. Consequentia vero patet, quia per illam conditionem non extenditur potestas, sed restringitur vsus eius. Magis enim moderata, & restricta est prohibitio, & punitio cum ea conditione, quam si absolute fieret, vt per se notum est. Et declaratur exemplo; nam Ecclesia potest, verbi gratia, excōmunicare omnem illum, qui graue sacrilegium commiserit; si ergo tantum excōmunicet eum, qui scienter illud commiserit, non auget, sed temperat rigorem, & suę iurisdictionis vsum, & tamē particula illa *Scienter* includit conditionem de actu interiori, id est, si sciens, & volens directe hoc fecerit. Hinc etiam Ecclesia gratiori (vt sic dicam) sed magis restricta irregularitate punit homicidium voluntarium, quā casuale, quæ tamen sæpe non differunt, nisi in cognitione, & intentione interna. Quia in rigore Ecclesia posset vtrumque homicidium æquali irregularitate afficere; ex benignitate autem voluit rigorem temperare, quando homicidium non est per se intentū, seu directe voluntarium. 21

Est etiam optimum exemplum, quod totam doctrinam datam confirmat: nam certum est, hæreticum externum non incurrere propriam censuram hæreticorum, nisi animo hæretico exterius se prodat: nam si solum fingat, & interius non dissentiat, non incurrit censurā ipso facto; ergo talis censura imposita est propter actum externum cum dependentia ab intentione interna; cum tamen actus externus quoad materialem actionem, vel significationem non pendeat ab illa, nec possit exterius discerni, an procedat ab animo ficto, aut vere hæretico. Similiter est imposita irregularitas rebaptizanti, quam tamen non contrahit, si ficte, & sine intentione exterius rebaptizet, etiamsi Ecclesię constare non possit de tali fictione, nec de intentionis defectu. Potuissetque Ecclesia irregularitatem imponere propter externam rebaptizationem sacrilegam, & scandalosam, etiam sine intentione factam; noluit tamen, sed temperauit rigorem; ergo signum est, posse Ecclesiam hoc modo leges ferre circa actus externos, quando secundum aliquam rationem moralem respicientem statum Ecclesię, pendent ab interiori actu,

 licet

licet non pendeant in materiali actione externa, nec ex aliquo sensibili signo, ergo eadem ratione poterit simili modo prohibere, & punire alia delicta externa; prout iudicauerit expedire.

22 *Exponitur cap. de Simon. loqui de actu externo in quod nulla malitia apparet*

Nec contra hanc assertionem aliquid vrget cap. vlt. de Simon. citatum à secunda opinione; quia loquitur, quando in actu externo nulla malitia apparet, nec præsumptio illius; & eodem modo loquitur expresse cap. *Tua nos*, eod. Imo ibi est sermo, quando actus exterior habet speciem boni, vt eleemosynæ, vel religiosi cultus; animus vero est simoniacus, & ideo textus illi procedunt in specie tertiæ assertionis, & illam confirmant, huic autem quartæ nihil obstant. In c. autem *Venerabilem*. §. vlt. quod Nauar. allegat; nihil inuenio, quod ad causam faciat. Ex §. autem vlt. quem supra allegaui, solum potest colligi, reuocari posse in dubium, an sit iustum præceptum superioris prohibentis actum de se bonum, quatenus ibi permittitur, vt transgressor talis præcepti absoluatur ad cautelam; absolute tamen potius supponitur tale præceptū præsumi iustum, licet intentio præcipientis occulta sit. Corollaria autem, quæ ibi inferuntur, vera non sunt, vt de duobus primis iam diximus, & de tertio statim dicemus.

23 Fundamenta vero primæ opinionis, partim hanc, partim primā conclusionem confirmant, & nihil aliud probant. De cap. ergo *Omnis vtriusque* & de cap. *Dolentes*, & Clement. 1. satis dictū est in corollariis primæ conclusionis. Ad tertiū ex c. *Commissa*; multi intelligunt textum illum de recipiente beneficium parochiale, seu curatum sine intentione mere interna recipiendi ordinem intra annum, dicuntque illum defectū intentionis puniri per priuationem fructuum, propter coniunctionem cum opere exteriori, etiamsi exterius non ostendatur. Imo addit Soto d. lib. 10. q. 5. art. 6. quod si principio quis non habuit illam intentionem, & post sex menses illam habere incipit, nihilominus manet priuatus fructibus illorum sex mensium, & è conuerso si à principio bona fide recipit beneficium, & post sex menses mutat illam; & decernit non ordinari, ex tunc incipit non facere fructus suos; ac denique generalem statuit regulam pro quocunque tempore anni, pro quo ille non habet intentionem sacerdotij, vel formalem, vel habitualem ex illa relictam, & nō retractatam, pro illo priuari fructibus, etiam si tandem intra annum ordinetur.

24 Sed profecto tantus rigor non habetur in textu, nec augendus est in lege pænali, Et in primis sensus ille de intentione mere interna non videtur habere locum iuxta nostram quartam assertionem, quia receptio beneficij per se non est malus actus, nec punibilis. Vnde videtur potius textus ille in illo sensu procedere cōtra tertiam assertionem, & ideo dicere aliquis posset; textum illum intelligendum esse de intentione non mere interna, sed signo aliquo manifestata vel saltem ita insinuata, vt rationabiliter possit ab Ecclesia præsumi. Sed hic sensus admittendus non est, tum quia est contra communem intelligentiam, tam Iuristarum, quam Theologorum, cum Glossa ibi; tum etiam quia est contra proprietatem verborum textus absolute dicentis. *Si promoueri ad sacerdotium non intendens, &c.* tum propterea quia est contra rationem textus, *Cum eos receperis fraudulenter*, hoc enim fit ex vi intentionis interioris; tum etiam quia textus addit, *Nisi voluntate mutata, &c.* ergo loquutus fuerat de intentione voluntatis: tum denique quia declarat priuationem fructuum ipso facto; non ergo agit de præsumptione, sed sufficere censet, quod interior desit intentio.

Respondent ergo alij, non esse illam pœnam impositam per legem humanam, sed esse obligationem restituendi; vel incapacitatem fructuū, quæ ex natura rei sequitur ex tali intentione, & per illam legem declaratur. Patet, quia beneficium curatum non datur nisi propter officium, quod exerceri non potest sine sacerdotio; & ideo non sacerdos, qui recipit beneficium sine animo suscipiendi sacerdotium, eo ipso iniuste recipit fructus beneficij, & consequenter non facit illos suos. Quia tunc non recipit fructus propter officium, quod exercet, cum sit incapax illius; ergo maxime posset recipere propter spem recipiendi quam primū, vel tempore præscripto: hanc autem spem aufert praua intentio; ergo reddit talem personam incapacem fructuum, nisi illam mutet, & tempore debito ordinetur. 25

Hæc vero responsio non habet solidum fundamentum. Nam sine dubio, si lex lata in dicto cap. *Commissa*, non addidisset illam priuationem fructuum, non posset cum sufficienti fundamēto dici, recipientem beneficium sine tali intentione non facere fructus suos, præsertim de fructibus totius beneficij. Primo, quia beneficium etiam curatum non datur propter solum officiū proprium sacerdotis: nam datur etiam propter officium dicendi horas canonicas, & ille sic tenens beneficium, posset recitare horas. Datur etiam propter ministerium chori, & administrationem Ecclesiæ, quæ possunt fieri sine ordine sacerdotali. Preterea non ita datur hoc beneficium propter officium dicendi Missam, & ministrandi sacramenta (propter quæ requiritur sacerdotalis ordo) vt omnino obliget ad facienda hæc ministeria per se ipsum, nam possunt fieri per tertiū, maxime ad tempus: quod si ita fiant, sufficiet, & saltem vt faciat beneficiatus fructus suos sine obligatione restituendi, præsertim si personaliter resideat, & regat Ecclesiam; ergo hoc etiam modo posset beneficiatus non sacerdos, & intendens non ordinari, per annum ita satisfacere officio suo, vt suos faceret fructus, si per ius humanum non impediretur. 26

Confirmatur, ac declaratur: nam si sacerdos acciperet tale beneficium cum intentione non ministrandi in illo per annum quoad ordinem sacerdotalem, nō ideo non faceret fructus suos, si alias integre satisfaceret officio suo, partim per se, partim per alios, & similiter qui acciperet beneficium ante sacerdotium cum intentione accipiendi sacerdotium intra annum: non tamen ministrandi in illo per se ipsum tam cito, nec post aliquod tempus, non propterea teneretur restituere fructus omnes, nec fortasse partem, si alias per alium suppleret, quod per se nō faceret, & sufficientem curam habeat suę Ecclesiæ: ergo secluso iure positiuo, idem esset, licet quis reciperet beneficium sine intentione recipiendi sacerdotium intra annum. Probatur hæc vltima consequentia, quia non obstante tali intentione, posset satisfacere obligationi officij, propter quod dantur illi redditus beneficij, pro eodem tempore. Et ita ex sola rei natura non deesset titulus ad recipiendos, & retinendos il- 27

los

los fructus sine iniustitia, scilicet, titulus beneficij cum recitatione, administratione, & seruitio sufficiente beneficij pro toto illo tempore, modo declarato.

28 Vera ergo responsio mihi esse videtur, illam non esse propriam pœnam propter interiorem culpam, etiam adiunctam externo actui de se non malo, nec etiam esse obligationem restituendi propter defectum in officio, vel seruitio beneficij, sed fuisse prudentem ordinationem Ecclesiæ, quæ statuit, vt non daretur beneficium homini non ordinato, nisi sub tali onere, & conditione. Vnde ex quo fuit conditus canon ille, eo ipso, quod talis persona acceptat beneficium, acceptat illud cum illo onere, & ideo si non implet conditionem, non facit fructus suos, quia Ecclesia illi non contulit ius ad illos. Nec est inconueniens, quod Ecclesia, licet non iudicet de occultis, det beneficium sub conditione occulta, & interna, quia ad hoc non est necessarium, vt ipsa iudicet de illa conditione, sed satis est, quod recipiens beneficium de illa iudicet, & per iudicium suæ conscientiæ teneatur ad restituendos fructus, quos non fecit suos sine alio iudicio Ecclesiæ. Sæpe enim in collatione aliqua exterius facta includitur conditio interna ex parte suscipientis, vt cum Episcopus confert ordines alteri, ibi est conditio inclusa, quod ille habeat intentionem recipiendi illos. Et ego possum dare eleemosynam pauperi sub conditione explicata illi, quod habeat intentionem orandi pro me; & si illam non habeat, non fiat Dominus eleemosynæ? Quid enim vetat ita fieri? Cum libere possim disponere de re mea prout libuerit. Ita ergo potuit Ecclesia disponere circa collationem beneficiorum parochialium, quia ita oportebat obligare recipientes, & nullus poterat esse conuenientior modus illos cogendi ad habendam illam intentionem.

29 Quod si obiicias, quia ius illud etiam habuit locum in eos, quia iam ante illum canonem receperant beneficia. Respondeo negando assumptum, quia lex non extenditur ad præterita per se loquendo, & ibi non explicatur, nec est extensio facienda in lege pœnali sine sufficienti causa. Vel certe si dispositio illa habet locum circa beneficia prius recepta, erit quatenus à tempore illius legis cæperunt retineri cum mala fide, & in ea perseueratum est per reliquam partem anni iuxta dicenda in sequenti puncto. Hoc igitur modo explicatus ille canon, nec facit pro conclusione quarta, nec obstat tertiæ, sed continet limitationem alterius rationis, nam limitat modum, & conditionem conferendi talia beneficia talibus personis.

30 Aliter vero posset exponi iuxta tertiam assertionem, illam esse pœnam impositam pro omissione externa sacerdotalis ordinis, quem ex præcepto diuino definito per Ecclesiam tenetur recipere intra annum, qui tale beneficium recipit, quoniam illa omissio processit ex tali intentione fraudulenta. Ad hoc explicandum aduerto circa illum textum, ibi non imponi conditionē illam, *Si recipiat beneficium sine intentione sacerdotij intra annum*, vt absolute sufficientem ad contrahendam illam obligationem restituendi, sed cum illa moderatione. *Nisi voluntate mutata promotus fuerit.* Vnde fit, vt licet quis accipiat beneficium sine illa intentione, & ita persistat per vndecim menses, si tandem mutat intentionem, & intra vltimum mensum ordinatur, faciet fructus suos, vel confirmabit (vt sic dicam) dominium in retentione eorum, quia noluit Ecclesia aliter ponere illam conditionem, vt ex textu patet. Estque optima ratio, quia hoc modo melius lex illa obtinet effectum intentum, qui est, vt ille ordinetur, & inseruiat beneficio semel accepto, & ita per receptionem ordinis purgatur prior defectus, quia impletur conditio ab Ecclesia postulata, quæ in summa est, vt non habeatur illa praua intentio à principio, vel saltem, vt non perseueretur in illa vsque ad effectum non recipiendi ordinem per totum annum. Vnde quod Soto ait de restitutione facienda pro quocunque tempore anni, pro quo illa intentio debita non habetur, non habet locum si tandem mutatur voluntas, & recipitur ordo intra annum, quia tunc nulla restitutio facienda est, vt dixi, & ex textu constat. Signum ergo est, pœnam illam (si pœna est) non imponi intentionē propter tantum internam secundū se, sed prout annexam, & prodeuntem in omissionem externam totius anni, quæ omissio mala est, & posset puniri illa pœna, etiā sine illa intentione à principio concepta, sed per negligentem dilationem totius anni contractam. Atque hoc modo textus ille confirmat tertiam conclusionem, & nihil obstat quartæ. Alia vero, quæ attingit Soto, an ille textus loquens de receptione beneficij extendi debeat ad retentionem, & an loquens de beneficiis parochialibus extendendus sit ad Episcopatus, & similia, ad præsentem materiam non spectant.

Circa quartum de Censura imposita inquisitoribus iniuste procedentibus ex odio, vel turpi affectu in dicta Clement. 1. §. *Verum*, aliqui dicunt, loqui de odio manifesto signis externis, sed sine fundamento in textu, & sine causa, quia illa excōmunicatio non fertur propter aliud signum odij, sed propter effectum iniustum ab illo procedentem. Et ita ille textus probat quartam assertionem, vt etiam dixi in tom. 5. dicta disp. 4. Sect. 2. Idem dicendum est cum proportione ad 5. ex Clement. 5. de stat. Monach. Et ad sextum ex dicto cap. *Siquis*: nam actiones illæ, quæ ibi puniuntur, & alias prohibitæ sunt, & prauæ, & moraliter loquendo sufficienter manifestant prauum animum, à quo proficiscuntur. Reliqua in illa opinione iuxta quartam assertionem procedunt. 31 *Explicatur Clement.*

CAPVT XIIII.

Quæ sit seruanda forma, seu solennitas in legibus canonicis ferendis.

Nihil in præsenti tractandum proponimus de forma intrinseca legis canonicæ, quia omnia, quæ de hoc puncto diximus libro præcedenti cap. 13. communia sunt legi humanæ vt sic, nec aliquid speciale notandum occurrit in lege canonica. Imo etiam quæ de forma extrinseca diximus de legibus ciuilibus, magna ex parte communia sunt canonicis, quia illis conueniunt, quatenus humanæ sunt, & non quatenus ciuiles, seu seculares sunt. Et ideo leges canonicę in signo etiā sensibili consistunt, vt verba requirunt, quę sufficienter explicent pręceptū, seu voluntatē obligandi Prælati cum talibus conditionibus, quæ ad legem sufficiant, vt cum perpetuitate, communitate, & similibus, vt ibi explicatū est; vbi etiam sufficientia verba declarauimus. 1

2 Vltra illa vero nõ est data determinata forma verborum in legibus canonicis ferendis, vel ex iure diuino, vel ex Ecclesiastico, præsertim quoad proprios canones, quorum conditor est Pontifex, qui semper est superior illis, & ideo non arctatur ad certam formam verborum. Inferiores verò Episcopi, & Prælati, vel capitula limitari possunt ad seruandam certam verborum formam, vel solennitatem. Sed de hac etiam non constat saltem ex iure communi. Nam licet in quibusdam statutis requiratur consensus capituli respectu Prælati, vel è conuerso consensus Prælati respectu Capituli, vel aliquid simile: illud magis pertinet ad limitationem potestatis, quam ad determinationem formæ seruandæ in lege ferenda. Præterea non est etiam de ratione legis canonicæ vt sit scripta: nam ea, quæ de hoc puncto allegauimus pro lege ciuili maximè probant de canonica, & præcipuè de Pontificia propter supremam potestatem, vt dixi. Inferiorum autem statuta semper feruntur in scriptis, & ita B seruandum est ad tollendam ambiguitatem, vel obscuritatem. Vnde etiam oportet, vt ex tenore ipsius scripturæ constet, ex potestate legislatiua esse protectã, & continere actum eius, aliàs non erit sufficiens signum voluntatis Principis ferendi legẽ, vel obligandi subditos communi & stabili legis obligatione, quod in sequenti puncto declarabitur.

Non est de ratione legis Can. vt sit scripta.

3 Hinc enim suboritur dubium suprà tractatum de lege ciuili. An Epistolę Pontificię leges canonicas inducant, quoniã in eis respondent ad speciales interrogationes, aut consultationes. Canonistę enim interdum indicant, hæc responsa Pontificum non introducere legem; Abb. in cap. *Tua* de Sponsal. nu. 3. & ibi Alex. de Neuo num. 15. & Præposi. num. 4. ad 7. nam exponens illum C textum, dicentẽ verba esse de necessitate matrimonij, quo ad Ecclesiam, dicit, non introducere legem, quia solum continet responsum Pontificis ad priuatam consultationem.

Sent dicentium Epist. Pontif inducere leges Canon

Alex. de Neuo.

4 Contraria verò sententia verà est, à qua dicti auctores non dissentiunt: est enim certa, & inter Iurisperitos communis: tenet Glossa in c. *Ex tua*, de Fil. Presbyt. verb. *Consultationem*. vbi Panormit. idem sentit, & tacitè declarat priorem sententiam, vt statim dicam. Idem Fel. Rubr. de Rescrip. in princip. cum Roman. cons. 260. & Archid. & Domini. in cap. *Ignorantia*. 38. dist. Imò iuris ciuilis interpretes multò magis certam cẽsent esse hanc sententiam de Epistolis Pontificum, quam regum, aut Imperatorum, vt constat ex Barth. & Paul. Castr. in l. 1. Cod de legib. Iasone, & alijs, quos retuli superiori libro cap. 13. D Probatur apertè hæc sententia ex cap. 1. dist. 19. quod est Nicolai 1. in Epistol. ad Episcopos Galliæ, quæ habetur in tertio tom. Bibli. Vbi in eandem sententiam adducit Leonem 1. Epist. 1. in fine, & Gelasi. in cap. *Sancta Romana*, dist. 15. & ibi ex professo probat Nicol. hoc non solũ esse verũ de Epistolis in iure canonico insertis, sed etiã de omnibus aliis. Ratio autẽ sufficiẽs est, quia Pontifices habent auctoritatẽ ad ferendas leges hoc modo, & ipsimet declararunt hoc sensu, & hac potestate esse scriptas huiusmodi Epistolas, vel responsa. Quomodo autem hoc intelligendũ sit, & quid requiratur, vt huiusmodi Epistolæ vim legis habeant, dicetur respondendo ad priorem sententiam.

Vera sententia.

Glossa.

Panorm.

Felin.

Castro.

Barth.

Iason.

5 Igitur ad cap. *Tua* de Sponsal. respondetur in primis, potius ex illo probari, quando consultus A Pontifex respondet, illud responsum habere vim legis, quatenus directè satisfacit consultationi, licet consultatio priuata fuerit. Et hoc supponunt & fatentur interpretes illius textus suprà allegati. Addunt tamen, per huiusmodi responsa Pontificum ad interrogationes factas circa antiqua iura non introduci nouam legem, quæ antea constituta non fuisset, sed solum interpretationẽ eius, de qua fuerat Pontifex consultus, siue illa sit Ecclesiastica, siue diuina, aut naturalis. Vt in illo capite consultus fuit Pontifex, an verba sint necessaria ad matrimonium. Respondet autem, matrimonium mutuo consensu perfici, necessaria autem esse verba quantum ad Ecclesiam. Vnde colligunt dicti interpretes, per illud responsum non introduci nouam legem, aliquid de nouo præcipientem, sed tantum declarari auctentice id, quod antea erat ius diuinum, ac naturale, scilicet, de substantia matrimonij tantum esse mutuum consensum, vtique sufficientibus signis expressum, quia alias non posset esse mutuus, & datus simul, & acceptatus. Vnde in hoc sensu rectè inferunt, noluisse ibi Pontificem introducere nouam legem Ecclesiasticam, quã præciperet, vt matrimonium fieret per verba, quando fieri potest; neque in hoc sensu dixisse, verba esse necessaria propter Ecclesiam, quia hoc præceptum Ecclesiasticum non erat antea, nec Pontifex ibi illud ponit de nouo, cum tantum respondeat consultationi. Vnde concludunt, solum explicasse per illa verba moralem necessitatem, seu vtilitatem verborum in matrimonio, vt Ecclesia certior de illo fiat, eiusque clariorem probationem habeat.

6 Ex quibus aperte constat, non negare dictos auctores, Epistolam Pontificiam habere vim legis in eo, quod decernit, sed proponere regulam ad intelligendum quid decernat. Ordinarie enim huiusmodi Epistolæ continentes responsa consultationum sunt potius declaratiua, quam constitutiua iuris, quia non solet consuli Pontifex, an aliquid facere iubeat, nec ne, sed an aliquid faciendum sit secundum ius diuinum naturale, vel ab Ecclesia iam statutum. Et tunc respondendo Pontifex interpretatur ius, & in hoc habet eius responsio auctoritatem legis obligãtis ad illam interpretationem tenendam, vel ad seruandum antiquum ius, secundum illam interpretationem, & hoc est, quod in Decretis suprà allegatis docetur. Non tamẽ solent per talia responsa cõdere Pontifices nouas leges, nõ quia nõ possint, sed quia nõ hoc tunc agũt, nec de hoc consuli solent, vt dixi. Si tamen occasione sumpta ex consultatione, ipsi velint nouam legem introducere, sine dubio possunt illo modo id facere, dummodo suis verbis hoc sufficienter declarent.

Epistol Pontificia habent auctoritatẽ temperãdi ius & obligandi ad eã interpretationem tenendã.

7 Quocirca quando Epistolæ non sunt responsiuæ ad consultationem, sed directè scriptæ ad gubernationem, tunc facilius habere possunt vim legis constitutiuæ de nouo, quod ex tenore verborum spectandum est. Adiungendæ etiam sunt circunstantiæ temporis, & loci, & personarum, ad quas scribitur, ad intelligendum, an lex sit vniuersalis pro tota Ecclesia, vel pro aliqua tantum prouincia, aut Diœcesi. Denique necessarium est, vt talis Epistola per traditionẽ, vel declarationem posteriorum Pontificum sufficienter sit nota, & in auctoritate habita; hoc enim necessarium est, vt obliget: licet non sit ne-

Quando Epistolæ, non scriptæ non ad consultationẽ, sed directè ad gubernationẽ facilius possunt habere vim legis, sed hoc colligendum ex tenore verborum.

cessi-

cessarium, vt sit in corpore iuris inserta, quia ita cautum est in ipso iure, vt dixi, ac merito, quia est valde accidentarium, & non potest ius limitare auctoritatem Papæ. Quod maxime verum habet in his, quæ spectant ad declarationem iuris naturalis, vel diuini. Nam in his non potest esse mutatio, nec error, quando Pontifices vt Pontifices definiunt, quod possunt facere per has Epistolas, & faciunt, quando ostendunt, se loqui ad docendam, & instruendam totam Ecclesiam. Et ideo in his rebus sunt talia decreta generalia, & perpetua, licet fiant respondendo ad particulares interrogationes, quia illa particularis materia est accidentaria, & solum concurrunt per modum occasionis, doctrina autem ipsa generalis est. At vero; quando responsum concernit materiam iuris positiui Ecclesiastici; licet vt processit à Pontifice non potuerit continere errorem in moribus, per temporis successionem potest accipere mutationem, & quoad hoc potest multum deseruire, quod tale decretũ sit, vel non sit moribus receptũ, vel etiã quod sit in corpore iuris insertum, vel extra vagetur, & tunc etiam oportet considerare, an sit consentaneum iuri communi, vel illi contrarium: nam in priori casu seruanda est; in posteriori autem Pontifex est consulendus, iuxta cap. *Pastoralis* de Fide instrum. Quæ omnia vsui esse possunt ad intelligẽdas decretales Epistolas, & aliquid statim addemus soluendo obiectionem, quę in pręsenti fieri posset.

8 Præterea potest simile dubium de sententiis Pontificum hic definiri, quod supra de sententijs Imperatorum, & regum tractauimus, nam ex ibi dictis à fortiori sequitur, sententiam latam à Papa in particulari causa introducere legem generalem pro omnibus similibus causis: nam maior est authoritas Pontificia, quam Regia. Et hoc modo videtur magna ex parte esse constitutum ius canonicum; nam plura illius decreta sunt quędam sententiæ, Pontificum in singularibus causis latæ. Et in particulari videtur hoc declaratum in caput. *In causis*, de Re. iud. ibi, *Cum in similibus casibus cæteri teneantur similiter iudicare*. Et ita docent ibi expositores. Dubitant autem, an hoc intelligendum sit tantum de sententia definitiua, vel etiam de interloquutoria, dummodo de illa satis constet, de qua videri possunt ibi Doctores, præsertim Panorm. n. 3. & 4. & Felin. 3. & seq. quia de hac distinctione nobis sufficiant dicta circa legem ciuilem. Alia vero distinctio de sentẽtia inserta vel non inserta in corpore iuris, qua vtuntur etiam aliqui ex dictis Doctoribus, in præsenti non est admittenda, quia repugnat iuri canonico; quod expresse illam excludit in Epistolis Pontificum, vt vidimus; est autem eadem ratio de sententijs. Item quia ex dicto cap. *Pastoralis*, aperte colligitur, Epistolã Decretalem Pontificiã, etiam si, sit cõtra ius cõmune, habere auctoritatem, solumque limitatur modo supra dicto; quando est contra ius commune, nomine autem Decretalis etiam sententia lata, & scripta à Papa cõprehenditur, vt omnes fatẽtur & cõstat ex vsu Decretalium; non est ergo conditio simpliciter necessaria ad rationem legis, quod sententia sit inserta in corpore iuris: licet ad promulgationem legis; & ad cognitionem eius magis publicam, & certiorem multum conferat.

9 Contra hanc vero resolutionem obijci pos- A sunt verba Alexandri III. in cap. *Licet*, de Sponsa duorum, vbi definit, matrimonium ratum non dissolui per subsequens consummatum, & adiungit, *Quamuis aliter à quibusdam prædecessoribus nostris sit aliquando iudicatum*, vt. que per sententiam; vt communiter videtur intelligi; ergo sententia Pontificis non potest facere legem, cum tam grauem errorem continere possit. Similis obiectio fieri potest ex cap. *Quanto*, de Diuortiis, vbi Innocent. III. docet, matrimonium inter fideles baptizatos, & Catholicos contractum non dissolui per hæresim, seu apostasiam à fide; alterius coniugis, & subiungit. *Licet quidam prædecessor noster sensisse aliter videatur*; Quod dixit propter Cælesti. num. III. qui contrarium respondit; vt in cap. *Laudabilem*, alias 1. de Conuers. infidelium, olim habebatur, vt ibi notat Glossa, & nunc habetur in collectionibus Antonij Augustini collect. 2. tit. 23. cap. 2.

Obijciũtur quædam ẽ ispsu verba quæ videntur alijs repugnare, & explicantur.

C. Laudabilem.

Ant Augustinus.

B Circa primum; Alexander III. non designat, qui fuerint illi Pontifices; qui aliter iudicarunt; & Glossa ibi solum allegat consuetudinem quandam Mutinensem, cuius fit mentio in cap. vlt. eiusdem tituli, quę est impertinens: nam ibi non dicitur; illam consuetudinem fuisse per aliquem Summum Pontificem approbatam. Imo Innoc. III. in illo capite vlt. dicit, *Fuisse contra id, quod sentit Sancti Petri Sedes*, & ideo non possumus certo dicere, quale fuerit illud iudicium illorum Pontificum: Responderi ergo potest, supponendo, probabile esse, posse Pontificem ex iusta causa dispensare in matrimonio rato non consummato; fortè igitur illi Pontifices, quos Alexand. III. commemorat, non tantum sententiando aut respondendo, sed etiam faciendo dissoluerunt illa matrimonia, non quidem iudicando ipso facto dissolui (stando in solo iure diuino) per sub- C sequens consummatam, sed iudicando, illam fuisse causam sufficientem ad illam dispensationem concedendam, & licet forte in hoc errauerint, erit error facti, & non iuris. Non est autem verisimile, fuisse iudicium illud ferendo generalem legem formaliter, & expresse, sed fortasse dispensando cum aliquo populo, aut saltem similem consuetudinem alicubi tolerando, vel approbando, nam hoc totum pertineret ad errorem facti, & particularem, id est, non redundantem in perniciem totius Ecclesię, & ideo non repugnat contigisse. 10

Alex. 3.

Quod si fortasse iudicium illud fuit per sententiam latam in aliqua particulari causa (licet id non constet) dicendum est, illam sententiam D non fuisse latam interpretando ex cathedra ius diuinum, sed iudicando de facto secundum opinionem priuatam, & ideo non potuisse inducere generalem legem. Atque ita respondet Couarr. 2. p. quæstione 7. §. 3. numer. 15. Non est item nec esse, verbum, *iudicandi*, referre ad sententiam alicuis causæ definitiuam, sed ad priuatum iudicium, quod interdum est per opinionem priuatam, & ita potuit contingere in illis Pontificibus. Et ita exposuit Cano libr. 6. de Locis capite 8. ad 3. & Bellarmino libro. 4. de Romano Pontifice, capite 13. in princ. Imo etiam de Alexand. III. dicit, non definiuisse, sed tantum quid sentiret explicuisse, sicut prędecessores sui fecerant. Idque colligi potest ex verbis eiusdem Alexand. in Concil. Later. p. 6. capite 8. vbi habetur integra Epistola, quæ valde familiaris est, & in ea solum dicit se velle 11

Couarr.

Bellarm.

Alex. 3.

Concil Lat.

aperire

aperire quid sentiat, & postea non loquitur de omni matrimonio rato, sed multas adiungit circumstantias, & solennitates, ac tandem concludit, *Quamuis aliter sentiant, aliter etiam à quibusdam prædecessoribus nostris sit aliquando iudicatum.* Sed licet hoc forte ita in principio fuerit; nihilominus postquam responsio illa iuri Canonico per Gregor. IX. inserta est, & pro generali lege tradita vniuersæ Ecclesiæ, non est dubium quin sit vniuersalis, ac vera lex, ac subinde certam fidem faciat, quia non potest intolerabilem errorem continere. *Gregor. IX.*

12 Secunda obiectio magis procedit cōtra priorem resolutionem de Epistolis Decretalibus, quam contra hanc de sententia: nam illud dictū Cœlestini fuit responsio eius ad quandam consultationem, vt constat ex integra Antonij Augustini. Et eam se vidisse refert Castro lib. 1. contra hæres. cap. 4. & propter illam audet dicere, in eo errasse Cœlestinū, nō tantū ex negligētia, ita vt illum errasse dicamus velut priuatā personam, & non vt Papam, quia in qualibet re seria definienda tenetur consulere viros doctos, *Quia huiusmodi definitio* (inquit) *habebatur in antiquis Decretalibus.* Sed excedit, & videtur male sentire de potestate infallibili Papæ ad definiendas res fidei. Melius ergo Cano, & Bellarmin. supra respondent, non definiendo, sed opinando, Cœlestinum loquutum fuisse, potuisseque, Castro ex verbis Cœlestini attēte perpensis id colligere: solum enim ait, *Non enim videtur nobis, quod si prior maritus redeat, &c.* quæ verba sunt priuatum sensum aperientis, & cum formidine loquentis, non deficientis, aut certam doctrinam tradentis. Nunquam ergo responsio illa habuit vim legis toti Ecclesiæ propositæ, quia nec in ipso hoc explicatum, est nec ita fuit recepta, aut recipi potuit. Dices; etiam Innoc. III. suum responsum protulisse per illa verba, *Non credimus, quod in illo casu, &c.* respondeo etiā ex vi verborū id non fuisse ab Ecclesia definitum, vt etiam Bellarm. sensit; postea vero lex illa firmata est per Gregor. IX. & vsu ipso declarata, ac deniq. vt veritas fidei definita in Concilio Trid. sect. 24. can. 5. *Cœlestinus Anto. Aug.*

13 Tandem circa hæc duo puncta de sententia, & Epistolę Pontificis dubitari potest, an idem censendum sit de Episcopis cum proportione pro suis Episcopatibus. Nam Canonistæ communiter in hoc differentiam constituunt, vt patet ex Fel. dict. c. *In causis*, nu. 8. & in Rubr. de Rescript. & alijs, quos allegat. Sed in hoc idem cum proportione sentio de Episcopis, quod dixi de Magistratibus ciuilibus habentibus potestatem ad ferendas leges cum subordinatione ad aliquem superiorem Regem, vel Imperatorem. Ita enim Episcopi comparantur ad Summum Pontif. & ad ius Canonicum. Nam & leges ferre possunt pro suis Episcopatibus & non possunt contra ius cōmune statuere, aut sententias dicere. Si ergo sententia vel responsum Episcopi sit cōtra ius cōmune, non solum non inducet legē, verum etiā nihil valebit, si vero per sententiam interpretetur suū propriū ius, vim etiā proprii iuris habere poterit sententia, quia quoad hoc habet eandē potestatē, & idē est cū proportione de rescripto, dūmodo aliæ cōditiones cōcurrāt, scilicet quod ex verbis, & modo scribendi satis constet de animo statuendi, & quoad materia, & sententia, vel decretum Episcopi sufficienter pro ratione suæ diœcesis promulgetur. *Felin. Quid de Episcopis sentiendum.*

A

CAPVT XV.

Quæ promulgatio in legibus canonicis sufficiat, vt vim obligandi habeant.

Svppositis quę communia sunt legi humanæ, vt talis est, & dicta sunt libro pręcedenti c. 14. hic solū superest quæstio, An pro quibus suis canonicis Pontificijs sufficiat vna promulgatio Romæ facta, vel in singulis diœcesibus, aut Archiepiscopatibus, vel prouincijs plures necessariæ sint. In hoc enim variè sentiunt auctores. Prima opinio est, in legibus canonicis seruandam esse regulam datam de legibus ciuilibus latis pro amplissimis Regnis, plures, ac principales, & distātes prouincias cōprehendētibus, videlicet, pro talibus legibus non sufficere vnam promulgationem Romę factam, sed necessariam esse, singulas promulgationes in singulis prouincijs Ecclesiasticis, id est, in singulis Episcopatibus fieri. Ita tenet Panormit. in c. 2. de Const. n. 7. ad finē, Feli. n. 7. Deci. lect. 2. n. 6. Nauarr. in Summa c. 23. n. 44. Angel. verb. *Lex.* n. 23. Medin. 1. 2. q. 90. artic. 4. qui illam tribuit Caiet. ibi, sed ille nō dicit, necessariā esse denuntiationē in prouincia, vt lex obliget, sed solū excusari ignorantes, si lex propter incuriā pastorū ad eorum notitiam non deueniat, quod verū & longe diuersum est, vt per se patet. Vnde potius posset Caiet. in contrarium induci. Solentque pro hac sententia citari aliqua iura canonica, sed nihil probant, & ideo illa omitto. 1 *1 Sentent.* *Panor. Felin. Nauar. Decius. Medina.*

B

Fundamentum ergo sumi debet ex Authentica, *Vt factæ Constitutiones*, collat. 5. quæ de legibus ciuilibus hoc disponit, vt supra visum est. Addendo regulam supra etiam positā, quod ius canonicum in huiusmodi rebus vtitur iure ciuili, veluti tacite acceptat illud, quando aliquid contrarium, vel diuersum non disponit, & alioqui in re ipsa nihil est repugnās bonis moribus, aut religioni. In præsenti autem ius illud, ciuile quod requirit promulgationē in singulis prouincijs, non est reuocatum iure canonico, neque est contra bonos mores, imo est valde consentaneum illis, vt leges suauiores sint, & vt tollātur occasiones allegandi, vel fugiendi ignorantiam. Acceditque hoc maxime necessarium videri in his legibus canonicis, quia pro toto orbe feruntur; ergo citata authentica extendenda etiam est ad canonicas leges. 2 *Authētica vt factæ.*

C

Nihilominus contraria sentētia communius recepta est. Tenent Glossa, & Ioannes Andr. in fine Sexti, circa datam eius Panormitanus mutans sententiā in c. *Nouerint*, de sententia Excōmunicationis in fine, Cardin. in Procœmio Clementinarū, §. *Vniuersitatis*, n. 4. Syluest. verb. *Lex*, q. 6. Rosel. n. 4. Armill. n. 11. & verb. *Constitutio.* n. 3. Ludouicus Gomez in Procœmio ad regulas Cancellariæ q. 2. Nauar. non constans etiam in priori sententia, dicto consil. 1. de Const. n. 19. & idē sentit Soto l. 1. de Iust. q. 1. art. 4. & Palacin. in tertio dist. 37. disput. 1. Ac denique Bartholus, Baldus, & alij allegati in præcedenti l. ca. 14. in hoc differentiam cōstituentes inter ius canonicū, & ciuile. Adduci autem solet pro hac sententia caput primum de Postulat. Prælatorum, quod reuera non cogit: nam ibi solum concluditur, necessarium non esse, vt lex semel promulgata, *singulorum auribus intimetur per speciale mandatum, vel literas.* Quando vbi promulgata esse debeat lex canonica, ibi non explicatur. 3 *2. & vera opinio.* *Glossa Ioan And. Syluest. Rosel Lud Gom. Nauar. Soto.* *Palac. Bert. Bald.*

D

Item

4 Item allegatur caput. *Nouerit*, de sententia excommunicationis, cuius verba sunt, *Nisi ea de capitularibus suis infra duos menses post huiusmodi publicationem fecerint amoueri.* Non declaratur autē, quæ sit illa publicatio; verisimile autem est, loqui Pontificem de Publicatione Romæ facta; & ita hic textus probabilis est. Responderi tamen posset, in illa lege determinatum fuisse illum modum promulgationis; non vero fuisse latam legem, vt idem sufficiat in omnibus legibus. Certum est enim, quoties lex canonica præscribit modum promulgationis in ea seruandū, illum sufficere, vel esse necessarium, etiam si ex iure communi, vel consuetudine aliud requiratur. Sicut è contrario posset argumentum sumi ex cap. *Cum infirmitas*, de Pœnitent. & remiss. ibi, *Postquam per Prælatos locorum fuerit publicata*, inde colligendo, hunc modum publicationis esse necessarium in legibus Pontificijs, quod tamen re vera inde colligi non potest, quia est speciale in illa lege, & fortasse magis, quoad inducendam pœnam interdicti ab ingressu Ecclesiæ, quam quoad obligationem legis. Vnde potius inde posset ab speciali argumentum retorqueri, vt bene notauit Nauarr. supra numero 21. Simile est in Concilio Tridentino Sessione 25. quoad legem illam irritantem matrimonium clandestinum, in qua specialem promulgationem postulat, quæ ordinatiè non est necessaria in legibus Ecclesiasticis. Ita ergo potuit in illo capite *Nouerit*; assignari vt sufficiens illa vnica promulgatio in fauorem fidei, & immunitatis Ecclesiasticæ, licet fortasse iure communi plures requirantur: nam semper potest Pontifex commune ius positiuum immutare, prout expedire censuerit.

5 *Probatur 2. opinio.* Fundamentum ergo proprium huius sententiæ esse debet, quia ex natura rei illa promulgatio sufficit, nisi aliud Ecclesia statuerit: nihil autem aliud statuit, nec prædictam Authenticam acceptauit, aut in hac parte suam fecit: Nullo enim iure scripto id ostendi potest in particulari, nec etiam in generali, quia canones solum in iudicijs causarum voluerunt, vt ciuiles leges seruarentur, vbi canonicæ deessent; modus autem ferendi vniuersales leges longe grauior est, & pertinens ad propriam Pontificis actionem, & potestatem, & ideo non est illa generalis regula ad præsentem casum extendenda. Nec etiam talis acceptatio potest consuetudine ostendi: nam potius contrarium potest consuetudine probari: illius enim varia sunt indicia. Primum est, quia in curia Romana totius orbis lites definiuntur iuxta lege Pontificias Romæ publicatas, etiam si alibi promulgatæ non sint, quod non esset iustum, si in alijs prouincijs illæ leges non obligarent absque speciali promulgatione in eis facta, vt bene considerat Nauarr. vbi supra. Potestque explicari exemplo adducto à Ioanne Andrea de quadam electione facta in vna prouincia contra constitutionem Pontificiam, quę Romæ, & non in tali prouincia erat promulgata, & nihilominus irrita facta est. Idemque seruari in regulis Cancellariæ notat Anton. Gomez suprà.

9 Præterea multa sunt decreta in iure canonico; quæ nunquam fuerunt promulgata in singulis prouincijs, sed tantum Romæ. Et quamuis enim ipsa editio publica iuris canonici habeat vim quandam promulgationis, quæ in singulis prouincijs fieri censetur, quia in singulis

A illi libri publicè circūferuntur, nihilominus in rigore obligatio talium Decretorum latius extenditur, quam illa promulgatio. Deinde multa sunt rescripta Pontificum, vel Bullæ; aut Motus proprij; qui non sunt inserti in communi iure Canonico, & nihilominus censentur obligare per solam publicationem Romæ factam. Quod etiam in Bulla Cœnæ videre licet: vniuersaliter enim obligat; cum tamen raro in singulis Episcopatibus publicetur. Tandem magnum argumentum est, quia quando Pontifices volunt necessariam esse promulgationem suæ legis in singulis Episcopatibus, seu prouinciis, hoc specialiter declarant: raro autem id faciūt, & in rebus maioris momenti, aut periculi. ergo signum est extra hos casus speciales in legibus absolute latis, & Romæ promulgatis, illas speciales promulgationes non requiri. Item è con-
B trario interdum extendunt tempus, pro quo volunt differri obligationem legis etiam post promulgationem, vt Pius Quartus voluit, vt decreta Concilii Tridentini non obligarent, nisi post tres menses à promulgatione, in quibus legibus supponunt, promulgationem in vrbe factam sufficere, quia si aliæ particulares spectandæ essent illa temporis dilatio necessaria non esset. Denique est optima congruentia, quia tota Ecclesia vt est sub vno pastore est proprie, & perfecte vnum corpus mysticum, & vna Respublica, & ideo pro toto hoc corpore satis est vna promulgatio facta in Metropoli huius Reipublicæ: Et vlterius considerant Iuristę, Sedem Pontificiam esse fixam Romæ; & Pontificem non vagari per prouincias, sicut solent Reges, & idcirco inde accommodatissime influere in vniuersam Ecclesiam & ob eandem causam Romanam curiam esse aptum, & sufficientem
C locum ad huiusmodi promulgationem.

Et ita solutum est fundamentum contrariæ sententiæ, & obiter reddita est differentia inter leges canonicas, & ciuiles, tum quoad dispositionem earum; tum etiam quoad congruentiam, quia in Ecclesia est maior vnitas sub vno Christi Vicario, quàm sit in Regno sub temporali Rege: Vnde, licet ad faciliorem notitiam legis, & ad vitanda aliqua incommoda; videri potuerit magis accommodatum, vt speciales promulgationes etiam in legibus Ecclesiasticis requirerentur. Nihilominus ob alias causas potuit oppositum esse congruentius, tum ad commendandam maiorem Ecclesiæ vnitatem, maioremque obedientiam Pontifici debitam; tum etiam ne leges Pontificię ab Episcopis pendere
D videantur. Denique, quia vbi aliud necessarium fuerit in specialibus casibus, ab ipsismet Pontificibus statui potest, sicut interdum fieri diximus. 7

Atque hinc facile constat, quid dicendum sit de aliis legibus canonicis. Nam si sint leges cōcilii vniuersalis, illæ per Pontificem approbari debent, & ita eadem est de illis ratio. Nam eorum publicatio Romæ fieri solet; & illa sufficiet, nisi aliud in ipsamet lege disponatur. Poterit etiam fieri in loco Concilii, si Pontifex contentus sit. De legibus autem Episcoporum manifestum est sufficere pro toto Episcopatu; eam, quæ fit in Matrice; vt à fortiori patet ex dictis; tum in præsenti, tum de legibus ciuilibus ciuitatum; aut regnorum particularium. Et cum eadem proportione loquendum est de Archiepiscopis, 8

& Patriarchis, si aliquando possunt ferre leges pro toto Archiepiscopatu, vel Patriarchatu, quod tamen (vt supra dixi) iure ordinario non possunt sine concilio prouinciali, de cuius legibus cum proportione etiam censendum est. De modo autem ipsius promulgationis nihil noui dicendum occurrit; nam potest fieri aut voce pręconis, aut affigendo legem scriptam in loco publico ad hoc designato, vt Romæ fit, in quo seruanda erit loci consuetudo, nam ius scriptum non inuenitur.

15 Superest vero inquirendum, an lex Pōtificia Romę promulgata statim incipiat obligare omnes, vel post aliquod tempus, quod de lege ciuili late tractatum est, & in præsenti potest breuius expediri. Dixi igitur Glossa in ca. *Proposuisti*. 82. dist. verb. *Non probatur*. leges canonicas non obligare nisi post sex menses. Idque colligit ex ca. *Decernimus*. dist. 18. Sed ibi non agitur de promulgatione canonicarum legum, sed de modo, quo Episcopi suas plebes docere debent omnia, quæ in Concilijs prouincialibus acta fuerint. Nam Episcopis præscribitur, vt intra sex menses à Concilio peracto suos clericos, & plebes conuocent, *& coram eis plenissime referant, quæ in eodem anno in Concilio acta, vel definita noscuntur*. Quod nō propter solam legum promulgationem, sed propter plenam instructionem, & doctrinam tunc præcipiebatur; nihil ergo ex illo textu colligi potest de modo, quo leges Pontificię vel Canonicę vniuersim obligare incipiant. Et ita illa sententia Glossæ ab omnibus reprobatur, quia in iure non habet fundamētum, & est contra consuetudinem, & contra vigorem Ecclesiasticæ disciplinæ.

16 Duæ igitur sunt opiniones, vna, quæ doctrinam datam de legibus ciuilibus censet esse applicandam ad canonicas, quia licet in canonibus hoc expressum non sit. Authentica, *Vt factæ constitutiones*. extenditur ad leges canonicas propter illam regulā generalem, quod non contradicit canonibus, & potius iuuat illos, in quo casu ius canonicum iuuatur ciuili; iuxta capite primo de Noui oper. nuntiat, & capite *Si in adiutorium*, distinct. 10. Et fauent verba Pij. IIII. in Bulla pro Euulgatione Concilij Tridentini, vt in superioribus allegatum est. Et ita sentiunt Panormit. Felin. & alij ca. 2. de Constit. Syluest. Angel. & alij verb. *Lex*. Nauarr. conf. 1. de Constit. quæst. 4. Soto, Medin. & alii citati, qui in hoc indistincte loquuntur de legibus canonicis, & ciuilibus. Et idem docuit Glossa in capit. 1. de Concess. Præbend. verb. *Post tempus*, & Glos. vltima in Data Sexti, quę adducit iura canonica parum vrgentia. Vnum est cap. vlt. Ne cleri. vel Monachi, vbi religiosi egressi ex suis claustris ad audiendam physicam, vel ius ciuile, nisi post duos menses ad claustra redeant, excommunicantur. Sed non est ad rem, quia illi duo menses non requiruntur ibi ad complendam legis promulgationem, sed dantur quasi pro sufficienti monitione ad incurrendam censuram, vnde etiam post longissimum tempus à promulgatione illius legis necessarij sunt illi duo menses ad excommunicationem illam incurrendam, & ideo computantur non à die promulgationis legis, sed à die commissi criminis, vt dixi in 5. tom. de Censur. disput. 23. Sect. 3. Aliud caput, quod citat, est ca. *Nouerit*, de sentent. excommunicat. sed est simile præcedenti: nam in eo excommunicantur, qui infra duos menses non delent de capitularibus statuta immunitati Ecclesiasticæ contraria. Quod tempus non designatur propter legis promulgationem, sed pro admonitione sufficiente ad incurrendam contumaciam. Tertium est caput primum de Concession. Præbend. in sexto. At ibi in textu nihil dicitur de duobus mensibus, sed in genere dicitur, *Nisi post tempus, infra quod ignorare minime debuissent*. Quod non oportet referre ad duos menses, sed ad modum obligandi legis humanæ ex ipsa rei natura, vt in præcedenti libro explicaui.

Panormit. Felin. Syluest. Angel. Nauar. Soto. Medin.

Quapropter contrariam sententiam tenent non pauci Theologi Moderni, scilicet, in legibus Canonicis Pontificijs non esse necessarium tempus duorum mensium. Quæ sententia mihi valde probabilis videtur, & multum consequens ad ea, quæ in priori puncto huius capitis diximus. Nam si illud tempus esset necessarium, maxime propter illam Authenticam, quia nec de iure naturæ; nec de canonico necessarium est, vt ex dictis constat: illa vero Authentica non recte applicatur ad leges canonicas. Duo enim in illa disponuntur, vnum est de promulgatione iteranda in singulis prouincijs, aliud de dilatione duorum mensium, qui in vnaquaque prouincia computantur à promulgatione in ea facta. Sed illa lex quoad priorem partem non est acceptata à Pontificibus pro suis legibus; ergo nec quoad posteriorem. Probatur consequētia, tum quia non magis constat de acceptatione posterioris partis, quam prioris: in vtraq; enim verum est, Pontifices non declarasse, velle se admittere leges ciuiles pro modo ferendi, vel obligandi Ecclesiam per suas leges, sed solum in iudicijs forensibus, vbi leges canonicæ deessent; tum etiam quia consuetudine receptum non est, vt testantur graues auctores, & specialiter Vasquez disp. 156. cap. 3. cum Emphasi dicit, se audere id affirmare. Nauarr. autem dicit de consuetudine, & stylo in vrbe seruari, vt transgredientes legem Papæ ante duos menses à promulgatione puniantur, non solum qui probantur sciuisse promulgationem, sed etiam qui non probauit, illam ignorasse. 17

Addit vero Nauar. hæc verba. *Quæ consuetudo restringi forte posset ad forum tantum exterius, & vrbicolas*. Sed prior restrictio non videtur mihi rationi consentanea, Quomodo enim iuste punirentur illi tanquam legis transgressores, nisi supponeretur lex iam pro illo tempore obligare. Ibi enim non habet locum præsumptio, nam certo constat, nondum esse elapsum tempus duorum mensium. Ergo, si sciens legem iudicatur, vt transgressor, ex nulla præsumptione iudicatur sed ex certa probatione delicti, & si ignorans præsumitur transgressor dum non probat ignorantiam, hæc pręsumptio supponit certam obligationem tum legis, tum etiam sciendi illam ante duos menses, alias immerito præsumeretur culpabilis, vel quod perinde est, punibilis ignorantia; illa ergo consuetudo aperte, supponit legem illam obligare Romæ ante duos menses. Nec potest suppositio esse falsa, quia non fundatur in præsumptione, sed in voluntate Pontificis, quia neque hæc potest latere Romanos iudices, neque ipse Pontifex potest ignorare qualiter suæ leges Romæ seruari cogantur, & sciendo, ac tacendo consentit, satisque ostendit, se nolle vti dispositione legis Imperialis, sed sua, saltem pro curia. Posita autem vera obli- 18

obligatione in illis legibus impertinens est distinctio de foro interno, & externo, quia lex canonica maxime obligat in foro interno, vt statim dicemus, & Ecclesia nō punit nisi propter culpam, aut veram, aut præsumptam, vtraque autē supponit obligationē legis in conscientia.

13 Altera vero restrictio Nauarri, scilicet, ad vrbicolas, nō est iuris, sed facti, & ab ipso non probatur; imo nec simpliciter asseritur, sed sub particula *Forte*, nec per se est multum verisimilis. Nam si lex publicata statim obligat Romæ, iam quoad hoc discrepat ab Authentica. Vnde ergo constare potest, quod Papa acceptet illam pro omnibus locis extra vrbem? Item cur non seruabitur proportio ad loca distantia, vt quo sunt viciniora, eo intra breuius tempus obligentur, si vrbs ipsa statim obligatur? Vnde etiam sumitur optima coniectura: nam tempus illud duorum mensium erat aptum pro legibus ciuilibus publicandis in singulis prouincijs, quia pro vnaquaque erat sufficiens. At pro legibus Pontificijs semel tantum promulgandis Romę minimè erat proportionatum, quia leges illæ obligaturę sunt totam Ecclesiam, quæ totum vniuersum de se occupat; impossibile autem est euulgari per vniuersum Orbem intra duos, imo nec per totam Europam moraliter loquendo; ergo non oportuit, tale tempus acceptare pro reliqua Ecclesia, si pro Vrbe receptum non est.

14 Denique hoc videtur supponi in capite, *Cum singula*, de Præbendis in sexto, quatenus ait, *Intra mensem postquam hac constitutio peruenerit ad eosdem, vnumque &c. Eligere teneantur, alioquin ex tunc pœnis subiaceant* supra dictis. Vbi Glossa fatetur, quod licet illa lex peruenisset, ad notitiam ante duos menses à publicatione, obligasset; ergo supponit textus ille non esse necessarium tempus duorū mensium ad obligandum. Neque potest hoc dici speciale, quia textus nihil de hoc statuit, sed supponit, & potius pro speciali addit concessionem mensis ad exequendum actum ibi præceptum, & ad incurrendas pœnas: qui mensis semper inciperet currere à notitia præcepti, etiam si post plures menses haberetur, vt Glossa etiam fatetur. Ergo signum est, legem de se obligasse à publicatione independenter à lapsu duorum mensium.

15 *Statim à publicatione incipere leges Pontif. & reliquorū Prælatorū obligare, diffundere obligatione successiue.*

Et ita sane videtur in vniuersum probabilius, leges Pontificias statim obligare incipere, diffūdere autem obligationem suam successiuè, iuxta id, quod natura legis humanæ requirit, & superiori libro explicatum est. Nam eo ipso, quod Pontifex non addit specialem modum, seu temporis determinationem, nec ius Canonicum illam ponit, vel acceptat, talis obligatio sequitur prout rei natura postulat. Vnde etiam constat, idem esse à fortiori dicendum de reliquis legibus canonicis, vt Episcoporum, vel aliorum Prælatorum inferiorum: tum quia etiam in his nulla facta est restrictio in iure, vel per Papam; tum etiam quia ita dictum est de legibus ciuilibus inferiorum Magistratuum: est autem eadem, vel maior ratio de legibus canonicis, & ita docet omnes auctores, qui ibi videri possūt.

CAPVT XVI.

Vtrum lex Canonica obliget fideles priusquam ab eis acceptetur.

1 *Sententia negatiua.*

HAnc quæstionem facile in præsenti expediemus ex his, quæ de lege ciuili diximus, A & hic addemus ea quæ ibi in hunc locum remisimus. Multi ergo auctores, qui in lege ciuili ponunt dependentiam ab acceptatione subditorum, eandem ponunt in lege Canonica, & indifferenter de vtraque loquuntur. Ita Maior, Driedo, Angel. Armil. Nauarr. Couarru. Felin. & alij Iurisperiti pro illa opinione allegati, præsertim in cap. primo de Treg. & pac. vbi Gloss. verb. *Frangere*. Et sequitur Henricus, tractatu de Synod. post. tertia parte, artic. secundo, à nu. 50. sed præsertim, numero 62. dicit ad integritatem legis, & constitutionis tria requiri; Primo vt cōstituatur. Secūdo, vt promulgetur. Tertio, vt moribus vtentium approbetur, & si quid horum (inquit) desit, non debet dici lex, vel constitutio & subiungit, cum agitur de impediendo vinculo statuti noui, & non de præscribendo contra statutum, non peccare contrauenientes statuto. Et refert Panormitan. in dicto cap. 1. & B Decium in cap. *Nam concupiscentiam*. de Constitut. lect. 1. Fundamentum huius sententiæ totū videtur poni in præsumpta voluntate Prælatorum Ecclesiæ ponendi leges suas subintellecta conditione, vt moribus subditorum probentur. Solus Maior indicat etiam id esse ex defectu potestatis, quia non possunt aliter eas ferre. Et ad hoc suadendum dicit, Ecclesiam esse supra Papam, & ideo si Ecclesiæ non acceptat legem Papæ, non posse per illam obligari.

Maior. Driedo. Angel. Armil. Nauar. Couar. Felin.

2 *Pontif. potest obligare Eccles. ad acceptādas suas leges sufficienter promulgatas ex eo quodcūque ligaueris.*

Dico vero primo. Pontifex potest obligare Ecclesiam ad acceptandum leges canonicas à se latas, & sufficienter promulgatas. Idemque est cum proportione de Episcopis. Hanc conclusionem declarauit expresse Castro lib. primo de lege pœnal. cap. primo, & Turrecrem. dicto, §. *Leges*, §. secundo, qui licet in communi loqua- C tur, tamen maxime loquitur de legibus canonicis, & idem est de omnibus auctoribus allegatis libro præcedenti capite 16. pro secunda opinione. Quocirca prior pars conclusionis mihi videtur, tam certa, vt secundum fidem negari non possit, ex dictis supra tractando de potestate legislatiua Pontificis, vbi ostendimus, Petro esse datam à Christo Domino supremam potestatem in Ecclesiam, & non alteri, ac subinde habere illam Pontificem successorem Petri immediatę ab eodem Christo, à quo illam Petrus habuit, & non ab Ecclesia. Hinc ergo concludimus, Christum ita dedisse hanc potestatem Vicario suo, vt per se possit valide, & efficaciter D operari sine dependentia à cōsensu populi, ergo per illam potest ferre leges habentes efficaciā, & valorem ad obligandam Ecclesiam ad consentiendam, & acceptandam legem, vel præceptū. Patet hæc consequentia, quia alias potestas non esset absoluta, & efficax. Prior vero probatur primo, quia alias illa potestas magna ex parte esse data populo Christiano, quia tunc lex Ecclesiastica non haberet vim, vt est à Pontifice solo, sed vt est ab illo simul cum Ecclesia: si enim lex non potest esse lex, nisi consentiente populo, profecto populus est conlegislator simul cum Pontifice; quod absurdissimum dictu est.

Secundo, quia Christus absolute dixit, *Quodcunque ligaueris*, & *Pasce oues meas*, de Populo autem nihil dixit, nec posuit conditionem, *Si populus acceptauerit*. Est ergo conclusio certa de hac potestate, prout est in Summo Pontifice, quia in illo est immediatè à Christo, atque adeo 3

cum eodem modo,& independẽtia, quo à principio data est. De inferioribus autem non est res ita certa, quia in illis potestas ab ipso Papa, à quo dari potest cum limitatione, & supradicta conditione: nihilominus tamen illa non est admittenda, neque præsumenda, nisi de illa satis constiterit, iuxta dicta superius de potestate Episcoporum ad ferendas leges. In quo etiam est notanda differentia inter Pontificem, & inferiores Prelatos, quod nulla consuetudo obstare potest, quominus Pontifex habeat dictam potestatem, quia consuetudo non potest præualere contra ius diuinum: respectu autem inferiorum, vbi esset consuetudo contraria, multum valeret, quia in his, quæ pendent à iure humano, multum potest consuetudo. Vnde & iurisdictionem augere potest, & minuere, quãdo per hominem concedi potest, vt notat vlt. in cap. *Cum olim.* de Cleri coniug.

4 *3. conclus.* Secundo dicendum est, supposita iustitia legis canonicæ, per se loquendo, oriri ex illa obligationem ad acceptandum eam, ita vt non careant culpa, qui incipiunt illam non obseruare post sufficientem promulgationem. Dixi, supposito iustitia legis, quia lex euidenter iniusta etiamsi canonica sit, non obligat iuxta suprà dicta de lege in communi, & sumitur ex capite *Ante triennium.* dist. 31. & prosequitur late Corduba in Quæstion. lib. 4. q. 7. Victor. in 3. Relect. de Potestate Eccles. Bellarmin. libr 4. de Pontifi. cap. 15. Panormit. in cap. *Cum teneamus.* Felin. in cap. *Si quando*, de Rescrip. & cap. *Accepimus*, de fide instrum. Et ita est assertio clara praesertim quando lex est non solum iusta, sed etiam moderata, & facilis, quia tunc potestas non deest, & voluntas contraria nulla rationabili coniectura præsumi potest. Quod à fortiori patet ex dictis de lege ciuili. Addendum vero est ex dictis ibidem, etiam in legibus difficilioribus, & durioribus, si in rigore iustæ sint, idem esse seruandum, vt declarat Corduba supra ex cap. *In memoriam.* 19. dist. ibi. *licet vix ferendum ab illa sancta sede imponatur iugum, tamẽ feramus & pia deuotione toleremus.* Quod censeo verum per se, & ex vi potestatis canonicæ, quæ maior est, quam ciuilis: oportet autem, vt etiam de voluntate satis constet, tum ex verbis legis, & modo præcipiendi, tum etiam ex alijs indicijs, & circunstantijs legis. Addo etiam, oportere, vt verisimile sit, legislatorem non ignorasse specialem rei præceptæ difficultatem pro tali loco, vel tempore, aut alia occasione. Nam si probabiliter credatur, hæc ignorasse, credi etiam potest, noluisse cum tanto rigore obligare.

Non carere culpa qui incipiunt non obseruare leges Pont. Cordub. Victor. Bellarm. Panorm. Felin.

5 Sed tunc inquiri potest, an in simili casu liceat subditis à lege ad legislatorem supplicare & præsertim ad Pontificem. Quidam omnino negant, imo dicunt, friuolam, & inutilem esse talem supplicationem, & ex ignorantia profectam. Probatur, quia à lege non prouocatur, seu appellatur, vt colligitur ex l. vlt. ff. de Appellat. recip. & l. antepenult. ff. de Verbor. signific. vbi id notat Rebuff. adducens alios Doctores, & iura. Idem in Concordat. tit. de Constit. Ratio etiam assignatur ex differentia inter sententiam, rescriptum, ac legem: nam sententia est, cum fertur in negotio particulari, & pendet ex partium probationibus, & ideo in ea admittitur appellatio, vt pars, quæ grauamen sensit, possit meliores, vel clariores probationes afferre. Rescriptum etiam conceditur super factum singulare, in quo potest Princeps decipi à colligante, vel procurante suum commodum, & ideo in rescripto merito admittitur appellatio in capite *Significauit*, de Rescript. At vero lex fertur in generali, & per vniuersalem scientiam contra quam priuata scientia subditorum non est admittenda, & ideo neque appellatio, vel supplicatio admittenda est. Accedit, quod in legibus ciuilibus à Rege latis talis appellatio, vel supplicatio non admittitur, neque est in vsu, ergo neque in legibus canonicis admittenda est.

Dico tamen, si supplicatio fiat ex rationabili causa, & licitè fieri posse, etiam in legibus Pontificijs, & esse valde vtilem, ac rationi consentaneam. Hoc à fortiori sentiunt Panormit. Felin. & alij in cap. 1. de Treg. & pac. & in dicto §. *Leges*, & citatur Anchar. cons. 214. & expresse, ac indistinctè tam de lege ciuili, quam de canonica id affirmat Castr. lib. 1. de Leg. pœnal. cap. 1. Et probatur primò, quia hoc nullo iure prohibetur, imò est iuri consentaneum, & rationi. Prima pars patet, quia in legibus Vlt. & Antepenultima supra citatis solum dicitur, non licere appellare à pœna imposita secundum prescriptum legis, nec à sententia, seu decisione data iuxta legem seu perpetuum edictum; non vero dicitur non licere supplicare de tota lege corã ipso Principe. Sunt autẽ hæc duo valde diuersa, quia in prioribus casibus appellatio repellitur tanquam plane iniusta, quia illa non est appellatio à lege sed à sentẽtia iusta, vt pote secundũ legem lata. Quod si appellatio eo tendat, vt legem arguat in iustitia, est etiam iniqua, tum quia supponitur lex vniuersalis, & seruari solita, ac subinde iusta, tum etiam, quia appellatio talis fit in particulari facto, in quo non licet à lege prouocare, quamuis liceat appellare, vel à declaratione legis, vel ab applicatione eius ad tale, vel tale factum; hic autem agimus de lege nondum recepta, & de supplicatione facta ex causa rationabili, & à communitate, vel nomine eius ab eo, qui auctoritatem habeat. Vnde auctores citati non negant, licere supplicare à lege, sed de appellatione loquuntur, & hanc nõ simpliciter negant. Nam Rebuff. expresse ait, *Tunc à lege non appellari, quando ab eo est condita à quo appellare non licet, vtpotè à Principe superiorem non recognoscente.* Vnde sentit, ex parte legis non repugnare appellationem: nam si sit edita ab eo, qui habet superiorem in eodem ordine, id est, in temporalibus, vel spiritualibus, & subditi grauari se intelligant, poterunt ad superiorem prouocare, vt ab statuto Episcopi ad Summum Pontificem, ab ipso autem supremo Principe non est ad quem appelletur; supplicatio autem ad eundem non repugnat. Imo addit Rebuff. in Concordat. quod licet non appelletur à concessione literarum Regis, vel Papæ, ab executione appellatur, seu supplicatur. Sic ergo de lege dicere possumus, quod licet ab ipsa propriè non appellatur, posse nihilominus supplicari ab eius exequutione donec Papa informetur. 6

Posse supplicare Papæ, de. ua lege ab exequutione, l. litis, patet cõsuetudine. Panorm. Felin. Anchar. Castro.

Deinde est hoc consentaneum cap. *Si quando*, de Rescript. vbi Papa declarat, licitum esse, non exequi rescriptum eius, donec ipse plenius informetur, quando vera, & rationabilis causa intercedit. Et simile habetur in capite. *Cum teneamur*, de Præbend. Nec differentia supra data satisfacit, quia eadem pro- 7

por

portionalis ratio potest in lege interuenire. Quod patet, ratione ostendendo eandem sententiam. Quia in eo ipso, quod lex vniuersaliter fertur, facile fieri potest, vt non congruat moribus, aut dispositionibus gentium omnium, pro quibus fertur, quod maxime contingere potest in legibus canonicis, & Pontificijs, quę pro vniuersa Ecclesia dantur: nam Ecclesia complectitur varia regna, & prouincias habentes varios ritus, & modos viuendi. Vnde licet talis lex regulariter loquendo non sit disconueniens, vel nimis dura pro vniuersa Ecclesia, & ideo respectu totius non habeat locum supplicatio, nihilominus in vno, vel alio regno, aut prouincia potest esse nimis dissentiens a moribus eius, & contra consuetudines eius, quas non solent Pontifices velle mutare, nisi id exprimat, sed potius conseruare, iuxta cap. *Certificari*, de Sepultur. in tali ergo casu ratio postulat, vt liceat supplicare Pontificem, quia scientia eius vniuersalis non potest semper extendi ad hæc particularia. Et hoc ipsum est à Pontificibus iure statutum in c. 1. de Constit. in 6. ex quo videtur colligi, absque alia supplicatione à lege Pontificia, ipsam ex vi illius iuris ipso facto non obligare in simili casu; nihilominus tamen fieri potest, vt casus non sit ita clarus, & certus; quin sit conueniens noua declaratio Pontificis, ergo in tali casu licita est supplicatio, & iuri consentanea.

8. Denique consuetudo videtur satis hanc assertionem confirmare: scimus enim, ita seruari in multis prouincijs Ecclesiæ, & Pontificibus nō displicere, quando causa est rationabilis, & cum debita moderatione, ac obedientia fit supplicatio. Et fortasse in legibus ciuilibus non tam ordinarie fit hæc supplicatio, quia non sunt tā generales; & ordinariè vna, & eadē lex nō fertur, nisi pro regno, vel prouincijs in moribus ciuilibus multū similibus. Vnde in ipsis legibus Pōtificijs frequētius fiūt tales supplicationes à prouincijs, vel regnis; quæ à Romana sede magis distant, quia facilius possunt earum propriæ cōsuetudines ignorari. Denique in huiusmodi casu pro tempore, pro quo durat supplicatio cauēdum est omne periculum peccati. Vnde si fieri potest, vt pro illo tempore nihil fiat contra legē Pontificis, curandum omnino est, licet eius exequutio suspendatur, quia ita magis cauetur omne periculum, & eo modo paretur legi, quo cōmode fieri potest. Si autem non potest hoc modo suspensio exequutionis fieri sine magna rerum mutatione, vel periculo alicuius scandali, tunc ex benigna interpretatione voluntatis Pontificis, lex censetur pro tunc non obligare, & tali declaratione prudenter facta, cessat etiā omne periculum peccati.

Tēpore supplicationū nil faciendū cōtra legem quod si fieri non potest sine magna rerum mutatione vel scandali periculo, tunc ex interpretatione benigna Pontif. non censetur obligare.

9 *3. conclus*

Dico tertio. Lex canonica, si per consuetudinem toleratam non acceptatur, tandem non obligat, etiam si fortasse in principio culpabiliter fuerit non obseruata. Ita procedit communis sententia supra citata, & sumitur ex capit. vlt. de Consuetudin. vbi dicitur, legem etiam receptam posse ita consuetudine abrogari, vt non obliget; ergo multo magis poterit impediri, ne obliget, cum ante acceptationem minorem firmitatem habeat, iuxta dictum §. *Leges.* Ratio autem est, quia tunc est magna causa præsumendi, legislatorem conniuere, & nolle cum tanto periculo communitatem obligare, & hoc etiam ostendit vsus totius Ecclesiæ. Oportet autem, vt consue-

A tudo illa aliquam rationabilem causam habeat, vt dicitur in dicto cap. vlt. & infra in suo loco latius explicabitur. Deinde necesse est, & sufficit, vt à maiori parte populi non obseruetur. Nam si maior pars legem seruet, quamuis alij eam non acceptent, suam vim retinet, quia id requiritur ad cōsuetudinem, vt infra dicetur, & videri potest Panormit. in cap. *Cum iam dudū*, de Præbend. in fine, & in cap. *Quia circa*, de consanguinitate, & affinitate, numero 8. vbi etiam Antonin. & alij. Item Abbat. in capit. *Cum olim*, de Cleri. coniug. n. 4. & Angel. verb. *Constitutio*, num. 7. Et eadem ratione è conuerso, si maior pars resistat, introducet consuetudinem contra obligationem legis; quia in rebus moralibus consensus maioris partis censetur communitatis, & ideo sufficit ad consuetudinem. L. *Quod maior*, ff. *Ad municipalem*, Abbat. & alij supra relati.

Si maior pars resistat, inducetur consuetudo contra obligationem legis.

B 10 Dubitari autem potest, quantum tempus necessarium sit, vt hæc consuetudo prǫualeat contra legem, & an oporteat legislatorem scire, illā non seruari: videri enim potest hoc necessarium, vt consentire censeatur. Et ita sentit Glossa in capite *Vir*, de secund. nupt. Nihilominus certum est, non esse necessariam scientiam legislatoris, in quo conueniunt auctores statim citandi, quia est res moraliter impossibilis, & præter consuetudinem, & vsum, vt à fortiori patebit ex dicendis. Et ideo quoad tempus distinguere solent Doctores. Nam si lex non obseruatur, sciente legislatore, nullum certum tempus necessarium est, quia nullum est ius, quod illud præscribat; sufficiunt ergo tot actus contrarij maioris partis, communitatis qui moralem coniecturam efficere valeant de tolerantia legislatoris, quod prudenti arbitrio definiendum est.

Dubium de scientia Principis.

C 11 At vero quando interuenit ignorantia Principis; aliqui requirunt tempus 40. annorum, vt lex derogata censeatur, refert Feli. ex Panormitan. in capit. 1. de Tregua, & pac. Alij vero nullum requirunt tempus, sed solum non obseruantiam subditorum per aliquos actus, qui prudenti arbitrio sufficiant. Itaque nihil distinguunt inter scientiam, vel ignorantiam Principis. Ita tenet Henric. tract. de Synod. art. 2. nu. 63. cum Felin. dicto ca. 1. n. 13. & alijs. Fundantur, quia subditi non peccant non recipiendo legem à principio. Hoc tamen fundamentum à nobis reprobatum est. Vnde communis sententia affirmat, sufficere, & necessarium esse tempus decem annorum, quam multi tradunt, quos

D Felinus refert, & sequitur Card. in dicto §. *Leges*, & Ias. in l. *Rem non nouam.* ff. de Iudicijs. Fundamentum est, quia hoc tempus sufficit, vt dicatur consuetudo, seu præscriptio longi temporis iuxta Gloss. in cap. vltim. de Consuetud. in 6. Vt autem lex censeatur absolute non acceptata, & derogata, sufficit consuetudo longi temporis, vt loquitur idem Panormit. in cap. *Cum olim*, de Cleri. coniug. num. 4. & alij communiter. Denique quia breuius tempus postulandum est, vt lex nondum recepta non obliget, quam vt abrogetur lex iam vsu præscripta, sed ad hoc posterius ad summum requiritur tempus 40. annorum, vt postea videbimus; ergo ad alium effectum non est tantum tempus postulandum; ergo sufficit decennium, quia nullum aliud cum fundamento præscribi potest.

12 Hæc vero opinio quoad primam partem, vt

non requiratur longius tempus, quam decennium, practicè mihi certa videtur; quoad alteram vero quod requiratur decennium, licet sit securior, non videtur satis fundata, & ideo probabilis est sententia Felini, & Henrici, qui tunc etiam non requirunt certum tempus, sed solum repugnantiam per actus contrarios in numero sufficienti arbitrio prudentum. Quæ etiam sumitur ex Glossa in c. vlt. de Consuet. l. 6. & Innoc. in c. *Cū Petrus*, de Fide instrum. & Dominico in dict. §. *Leges*, quatenus dicit, ad hanc derogationē sufficere habitualē voluntatē Principis non obligandi contra morem, Argumento ca p. 1. de Consuet. in 6. & Authent. de Fide iuss. in principio. Nam licet Princeps ignoret subditorum cōsuetudinem, semper retinet illam voluntatem. Et ita non requiritur nouus eius consensus, ergo nec scientia, ergo nec determinatum tempus. Probatur hæc vltima consequentia, quia nullum est ius, quod præscribat illud tempus decem annorum, neque ex natura rei est necessarium, & vsus videtur esse in contrarium, quia vt lex censeatur non acceptata, non solet expectari illud tempus, sed solum quod pro maiori parte per sufficientem consuetudinem repugnatum sit: hæc ergo sententia in conscientia, & praxi videtur satis secura. Nihilominus tamen vt consequenter loquamur, aliqua differentia abhibenda est inter casus scientiæ, vel ignorantiæ Principis. Nam quando Princeps à principio scit repugnantiam, & non obseruantiam subditorum, & dissimulat, statim post nonnullos actus contrarios toleratos, censetur prudenter reuocata lex. At vero quando Princeps ignorat, oportet, vt longior sit consuetudo, ita vt iam prudenter iudicetur, non esse vtilem tali populo, & ideo iuste præsumatur à Pontifice, vel Principe reuocata.

Differentia adhibenda inter casus scientiæ & ignorantiæ Principis de non recepta lege.

13 Vlterius vero quæri potest cum Nauarro in dicto cons. 1. q. 7. an lex sic non obseruata per aliquod tempus sufficiens, censeatur ita reuocata, & nulla, ac si non fuisset lata, vel ac si fuisset directe renouata à legislatore: nam ex dictis videtur sequi pars affirmans, quia dicimus iā non peccari contra illā legē, quia reuocata est. Nihilominus placet mihi resolutio Nauarri, non esse censendam illā legē omnino annullatā, & derogatam, quia si communitas illa postea mutaret consilium, & inciperet illam legem recipere, & pro maiori parte illam seruare, re vera inciperet obligari tali lege sine noua voluntate legislatoris. Vnde dicendum est, illam solum fuisse quasi suspensam, vel reuocatam non simpliciter, sed quandiu populus ille in illa consuetudine, & moribus persisteret.

14 Vltimo inquiri potest, si contingat, legem nō seruari ex ignorantia populi nescientis promulgationem eius, an hoc sufficiat, vt desinat obligare. Aliqui respondent, in eo casu iudicandum esse de ignorantibus iuxta statum, quem lex habet apud non ignorantes. Nam si à scientibus pro maiori parte obseruatur, hoc sufficit, vt pro ignorantibus suam etiam obligationem retineat, & è conuerso si à scientibus non seruatur pro maiori parte, etiam pro ignorantibus derogata est. Quæ sententia vera est, quando ignorantes, & scientes sunt partes vnius corporis. Difficultas vero est, quando totum aliquod corpus politicum moraliter distinctum ab alijs ignorauit promulgationem legis, & ideo illam non seruauit per sufficiens tem-

Si à scientibus pro maiori parte obseruetur lex, hoc sufficit vt pro ignorantibus suā obligationem habeat.

A pus, seu per sufficientes actus contrarios. In quo casu respondet Nauarr. dicto cons. 1. quæstione 6. legem illam amittere suam vim, non obstante ignorantia, quia ratio, ob quam desinit obligare, non est scientia, & voluntas quasi formalis non obseruandi legem: nam hæc potius posset impedire, quia non est digna tali indulgentia, sed ratio est mos ipse, & quasi præscriptio quædam. Dico tamen, legem sic non obseruatam propter solam ignorantiam in se non auferri, seu reuocari, sed solum pro tunc non obligare propter ignorantiam, & ita solum etiam negatiue non esse acceptatam, neque etiam ablatam. Quapropter si postea tollatur ignorantia, manebit lex respectu talis populi in eo statu, in quo esset, si tunc fuisset primo edita, & promulgata, & ideo tunc incipiet obligare, si in eo sensu fuit lata, iuxta doctrinam supra tactam.

B

CAPVT XVII.

Vtrum leges Canonicæ obligent in conscientia.

GErson (cuius opinionem tractauimus libro superiori capite 17. & 18.) in tract. de Vit. spiritual. lect. 4. Alphab. 62. lit. G. dum negat, legem humanam, quæ talis est obligare in conscientia, non solum de ciuili, sed etiam de Ecclesiastica aperte loquitur; nam in legibus Ecclesiasticis ponit exempla, & earum multitudinem, & rigorosam obligationem tanquam necessariam ad salutem æternam præcipue reprehendit, vt ex corol. 7. constat. Potest tamen habere illum duplicem sensum supra declaratum in lege ciuili, scilicet, vel quod lex Ecclesiastica non possit obligationem inducere, sed tantum explicare, vel proponere illā, quæ ex principijs reuelatis colligitur certo, vel probabiliter. Et hic sensus est omnino falsus multo magis in legibus Ecclesiasticis, quam in ciuilibus, vt Almain. notauit in Moral. cap. 12. & ex dictis in libro superiori satis conuincitur, & statim ostendetur. Alter sensus esse potest, quod licet leges Ecclesiasticæ re vera obligent in conscientia, non dicantur obligare quatenus Ecclesiasticæ sunt, vel humanæ, sed quatenus sunt aliquo modo diuinæ per deductionem ex aliquibus principijs reuelatis, & sic erit quæstio de vocabulo. In qua etiam modus loquendi Gersonis probādus non est, vt ex dictis in libr. 3. à fortiori conuincitur. 1

Negat Gerson.

C

D Dico ergo primò. Lex canonica, seu Ecclesiastica obligare potest, & ex se obligat in conscientia. Conclusio est certa, quam omnes Doctores Catholici docent, & sufficiunt supra relati lib. 3. cap. 17. & in præcedentibus capitibus. Nam ex ibi dictis de potestate Ecclesiastica ad ferendas leges, plane conuincitur hæc veritas. Quia si potestas Ecclesiastica non posset obligationē nouā imponere, sed tantū diuinam proponere, vel exponere, esset potestas declaratiua tātum superioris iuris, non tamen legislatiua. Hoc etiam à fortiori conuincunt omnia, quæ de obligatione legis ciuilis diximus. Denique ex dicendis statim hoc euidentius confirmabitur. Circa hanc vero assertionem tractari posset; an hæc obligatio in conscientia semper sequatur ex omni lege Ecclesiastica, etiam si pœnalis sit, vel in præsumptione fundetur. Sed hæ quæstiones tractatæ sunt de lege ciuili 2

Conclusio affirmatiua.

& quæ de illa diximus communia ſunt legi humanę, qua talis eſt, ideoque omnia ſunt cum proportione ad legem Eccleſiaſticam applicanda, neque aliquid nouum aut ſpeciale occurrit addendum, præter ea, quæ infra de lege pœnali dicemus.

3 *Prælati religiorũ ſicut Eccleſiaſtici poſſunt condere leges obligantes in conſcientia*

Sed obiici ſolet, quia Prælati religionum non poſſunt præcipere, niſi ſecundum regulam religionis; ergo nec Prælati Eccleſiaſtici poſſunt præcipere aliquid, niſi ſecundum legem Chriſti; ergo non poſſunt nouas leges ferre obligãtes in conſcientia. Reſpondetur tamen facile, etiam Prælatos religionum poſſe nouas leges condere obligantes in conſcientia, vt in proprio tract. de Stat. Religio. oſtenditur. Vnde potius poteſt retorqueri argumentũ, quia in hoc ſeruatur quædam proportionalis ratio inter vtroſque Prælatos. Nam vtrique poſſunt præcipere quæ ſunt conſentanea ſuo fini, & regulæ ſibi proportionatæ. Abſolute tamen eſt differentia, quia Prælati Eccleſiæ poſſunt præcipere quæ ſunt conſentanea æternæ ſaluti conſequendæ ſecundum regulam, vel inſtitutionem à Chriſto traditam, id eſt, quę iuuent communiter omnes fideles ad legem Chriſti ſeruandam, quæ vnica eſt ſalutis via. Prælati autem religionũ poſſunt pręcipere quæ conſentanea ſunt ad perfectionem etiam aſſequendam. Sed quia multæ ſunt viæ ad perfectionem, in vnaquaque religione eſt poteſtas præcipiendi ſecundum ſuam profeſſionem, & regulã, quia illa iuriſdictio ſupponit voluntariam profeſſionem cui accommodatur; iuriſdictio autem Eccleſiaſtica accommodatur voluntati Chriſti, à quo profecta eſt tam inſtitutio, & profeſſio Chriſtianę religionis, quãiuriſdictio illi conueniens, ac proportionata.

4 *Legem Eccleſiaſt ex ſe obligare ſub peccato mortali, ſi abſolutè feratur.* *Almain.* *Panorm.* *Felin.* *Gloſſa.*

Dico ſecundo. Lex Eccleſiaſtica ex ſe, ſeu ex genere ſuo obligat ſub reatu mortalis culpæ, ſi abſolute feratur. Eſt communis aſſertio Doctorum, quos retuli ſuperiori lib. cap. 20. & Almain. de Poteſtat. Eccleſiaſtica cap. 12. Panormit. cap. 1. de Conſtitut. num. 9. Felin. in cap. 1. de Sponſal. nu. 17. & 19. vbi plures refert, & ſpecialiter Gloſſ. in cap. *Matthæus*, de Simon. verb. *Conſulis*, iuncto textu, ex quo colligitur, præcepta Eccleſiaſtica circa ſimoniam obligare ſub reatu ſalutis æternę. Quod etiam ibi notauit Ioan. de Anagnia. Probari autem poteſt primo à fortiori ex omnibus dictis de lege ciuili. Secundo poteſt oſtendi omnibus teſtimoniis, & rationibus, quibus Eccleſiaſticam poteſtatem ad cogendum per leges, & per ſpirituales pœnas, partim in principio huius libri, partim in libro de Cenſuris copioſe oſtendimus. Tertio nunc ſufficiunt verba Chriſti Domini Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Et ſimilia habet Paul. 1. ad Theſſal. 4. vbi prius commendat præcepta à ſe data, & poſtea dicit, Chriſtum deſpicere qui ea negligit: conſtat autem ſpernere Chriſtum non ſolum contra conſcientiam eſſe, ſed etiam graue peccatum. Facit etiam illud Actorum 15. vbi Apoſtolicum præceptum abſtinendi à ſanguine, & ſuffocato, & alia præcepta ſimilia vocantur neceſſaria, vtique ad ſalutem, vt Chryſoſt. hom. 33. & alij declarant. Præceptum autem cuius obſeruantia eſt ad ſalutem neceſſaria, ſub mortali obligat. At vero præceptum illud poſitiuũ fuiſſe, illi tempori accõmodatum, ſententia eſt D. Thomæ q. 103. art. 4. cum Auguſt. 32. contra Fauſt. cap. 12. quam infra tractando de ceſſatione legalium, latius expendemus. Præterea conſtat, le-

Luc. 10. *2. Theſſ. 4.* *D. Thom.* *D. Aug.*

A ges Eccleſiaſticas ſæpe ferri ſub excommunicatione maiori, & ipſo facto incurrenda: nõ poteſt autem talis excõmunicatio incurri, niſi per culpam mortalem, vt ex propria materia ſuppono; ergo certum eſt, tales leges obligare in cõſcientia, cum tranſgreſſio earum non fiat ſine graui culpa. Denique conſtat ex communi ſenſu totius Eccleſiæ, & ex communi doctrina Patrum, leges Eccleſiaſticas de ieiunijs, & ſeruandis feſtis, & ſimiles, ita obligare, vt tranſgreſſio earum ſit peccatum, neceſſario in confeſſione aperiendũ, & qui hoc negaret, plane eſſet hæreticus; ergo tales leges obligant de ſe ſub mortali, cum earum tranſgreſſiones voluntariæ tanquam mortalia peccata in confeſſione aperienda ſint.

Contra hanc aſſertionem præcipuè loqui videtur Gerſon loco allegato, vbi indicat, in prædictis legibus, & exemplis ſolam legem diuinam eſſe quæ obligat ad talem culpam: Eccleſiaſti- 5
B cam autem legem ſolum interpretari, & proponere nobis tempora, & circunſtantias, cum quibus lex diuina obligat; vt patet in præcepto confeſſionis, vel communionis, & eodem modo exponit præcepta orandi, audiendi Miſſam, & ſimilia. Sed hoc, intellectum vt ſonat, nulla ratione ſuſtineri poteſt. Tum quia Eccleſia ſępe prohibet, etiam ſub cenſura excommunicationis, res alioqui ita indifferentes, vt non eſſent malæ, niſi eſſent prohibitæ, vt comedere carnes tali tempore, audire ius ciuile clericos, vel monachos, & ſimilia, ergo non ſolum prohibentur grauiter quoad circunſtantiam aliquam, ſed etiam quoad ſubſtantiam (vt ſic dicam.) Tum etiam quia in ijs, quæ præcipiuntur, determinando tempus, vel modum, plures actus præcipiuntur, vel prohibentur dicto modo ex vi iuris Eccleſiaſtici, quam iure diuino præciperentur, vt
C conſtat aperte in pręcepto audiendi Miſſam ſingulis diebus feſtis, & in præcepto clericorum de recitandis horis canonicis, ex quibus præceptis reſultat obligatio ſub mortali ad ſingulos actus graues, vt ad Miſſam audiendam ſingulis diebus feſtis, ieiunandum ſingulis diebus deſignatis, & ad recitandum ſingulis diebus officium canonicum, &c. Tum denique quia lex Eccleſiaſtica poteſt ita determinare tempus, vel modos exercendi actus iure naturali, vel diuino, vt actus contra ſolam legem Eccleſiæ propter omiſſionem in illa circunſtantia ſit peccatum mortale; ergo ſimpliciter poteſt Eccleſia præcipere ſub mortali actum honeſtum, alias non neceſſarium, ſi in tali lege concurrant neceſſitas, vel vtilitas, & aliæ conditiones neceſſariæ ad
D iuſtam legem. Antecedens patet in præcepto confeſſionis annuæ: nam ſi quis eam omittat animo, & propoſito confitendi alio tempore arbitrario, in quo ius diuinum per ſe obligaret, nihilominus peccabit mortaliter, vt conſtat ex communi ſenſu Eccleſiæ, quia in re valde graui transgreditur iuſtum præceptum Eccleſiaſticum, licet in rigore non tranſgrediatur diuinum. Idemque eſt in præcepto ſoluendi decimas, ſi quis tranſgrediatur legem Eccleſiæ quoad quotam, volens alio modo implere diuinam legem de miniſtrorum ſuſtentatione, & ſic de ſimilibus. Conſequentia autem prior probatur ex paritate rationis, quæ non eſt minor in alijs actibus honeſtis, quam in his circunſtantijs.

Quod ſi Gerſon ſolum intenderet, nunquam 6
præcipi ab Eccleſia actum honeſtum, qui aliquo

modo non sit iure diuino, vel naturali præceptũ saltem in generali, & abstrahendo à determinato modo, & circunstantiis, & ideo talia præcepta Ecclesiæ semper niti in iure diuino, vel naturali; non esset multum cum eo contendendum, quia in bono sensu posset id admitti. Nam & D. Thomas fere eodem modo loquitur 2.2.q.147.art.3. Sed non obstat, quominus simpliciter verum sit legem Ecclesiasticam obligare sub mortali, sicut etiam obligat lex positiua diuina, quamuis pręcepta eius sint etiam quædam determinationes legis naturalis. Neq. in hoc est de verbis cõtendẽdum, cũ satis in superioribus ostensum sit, obligationem humanarum legum immediate oriri ex humana voluntate, per potestatem à Deo datam, quæ potestas speciali, & altiori modo data est Principibus Ecclesiæ, & illa vtuntur per humanam voluntatem leges ferendo, & ideo certum est, talem obligationẽ oriri ex istis legibus, vt humanæ sunt: ita enim loquitur Paul. 1. ad Corinth. 7. dum distinguit quædam, quæ proponebantur, vt præcepta à Domino, & alia, quæ ipse præcipiebat, non Dominus.

D. Thom.

A

7 Præter Gersonem solent alij referri, qui dixerunt, peccatum contra legem Ecclesiasticam, non esse, per se loquendo, peccatum mortale, sed solum quando fit ex contemptu legis. Ita tenuit Collectarius, vt refert Angel. verb. *Inobedientia*, & idem sentit Felin. in c. 1. de Sponsal. n. 19. & refert Gloss. in cap. *Quis autem*, dist. 10. quę solum dicit, *qui contemnit legem, peccare, non tamen peccare eum, qui non paret legibus, vbi de consilio loquuntur*, ex quibus verbis potius colligitur, etiam peccare illum, qui non paret legibus, vbi de præcepto loquuntur, licet non tam grauiter, sicut qui eas contemnit. In eãdem vero sententiam inclinat Caiet. verb. Cleric. & c. §. vlt. & verb. *Ieiunium*, cap. 4. qui non vniuersaliter loquitur, sed de pręcepto ieiunij, & de quibusdam præceptis clericorum, tamen à paritate rationis videtur idem sentire de reliquis præceptis Ecclesiasticis, vt illi tribuit Nauar. in Sum. c. 23. n. 55. Item fauere videtur huic sententiæ D. Bernard. de Pręcept. & dis. cap. 11. vbi loquens de præceptis positiuis Prælatorum, quæ *factitia* vocat, ait inferre necessitatem longe disparem à præceptis naturalibus, *Cum tamen* (ait) *nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine queant*. Et infra. *Mandatum peccato obnoxium facit, non magno tamen, si contemptus defuerit.* Loquitur autem de eodem genere mandati. Vnde in cap. 12. generalem regulam constituit de his, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, nec diuina institutione, aut propria cuiusque professione sunt fixa, *Vt non iußa licite admittantur, vel omittantur; iussa vero sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur: vbique enim & culpabilis neglectus, & contemptus damnabilis est.* Quibus in verbis dum culpam à crimine distinguit, per crimen mortale peccatum, per culpam vero veniale intelligit; sentit ergo, non peccare mortaliter contra Ecclesiastica præcepta, nisi ex comtemptu, ac subinde tales leges per se non obligare sub mortali, sed tantum ratione contemptus.

Opinantes offensionem legis Ecclesiast. non esse per se peccatũ m. sed solum quando fit ex contemptu legis: alij vero addũt ex cõsuetudine
Collectarius
Felin.
Caiet.
D Bern.

B

C

D

8 Alij vero Doctores, hanc sententiam ex parte sequentes, præter contemptum addunt consuetudinem, quia si præceptum Ecclesiasticum ex consuetudine frangatur, peccatum erit mortale, eo quod consuetudo illa tacitum contemptum includat. Si vero nec contemptus, nec consuetudo intercedat, nõ putant, peccatum esse mortale agere contra Ecclesiasticam legem. Ita Angel. supra citans Richard. Quodlib. 1. quæst. 19. Vbi de omissione Missæ pręceptæ in particulari loquitur. Idem ex parte sentit Henric. Quodlib. 3. q. 22. in fin. refertur etiam Archid. in cap. *Vtinam*. 76. d. vbi nihil clare dicit. Refert item Angelus quandam Glossam, Panormitanum, & quædam iura, in quibus nihil, quod ad pręsentem causam faciat, reperio. Adducitur denique Gemini. in cap. *Generali*. de Elect. in 6. Et tandem additur ratio, quia non est verisimile, intentionem Prelatorum esse obligare sub mortali, quando ex consuetudine non peccatur contra eorum leges, cum per vnam, vel aliam transgressionem non ex toto frustretur finis suarum legum. E conuerso vero quia consuetudo peccãdi potest officere, vt finis legislatoris grauiter violetur, vel in totum frustretur, ideo fieri potest, vt propter consuetudinem peccatũ sit mortale, quod alias non esset.

Angel
Richard.

9 Veruntamen prior sententia intellectã de cõtemptu formali improbabilis est, quia inductione constat iuxta communem Ecclesię sensum, peccari mortaliter, transgrediendo multas leges Ecclesiasticas, vt ieiunij, Missæ, communionis, confessionis, & similium, etiamsi nullus alius contemptus, sed sola voluntaria omissio intercedat. Deinde propter vnam transgressionem similem incurritur aliquando excommunicatio maior, etiamsi non ex contemptu, sed ex voluntate fit, vt recte notauit Syluest. verb. *Inobedientia*, & constat ex tract. de Censur. Ergo manifestum est, non esse necessarium contemptum ad peccandum mortaliter contra talem legem. Pręterea hoc supra probatum est de legibus ciuilibus; ergo multo magis procedet in Ecclesiasticis. Denique ratio est clara, quia præceptũ Ecclesiæ per se inducit obligationem grauem, supposita materiæ capacitate; ergo transgressio eius deliberata sufficit ad culpam mortalem, absque alio contemptu. Nec contraria sententia habet fundamentum, cui satisfactum non sit ex dictis hic, & supra de legibus ciuilibus.

10 Solum testimonium Bernardi difficile apparet, quia non videtur loqui tantum de pręceptis rerum leuiorum, sed simpliciter de pręceptis positiuis: nam loquitur de omnibus, *quæ à Præpositis dispensationem admittunt*, quę omnia leuiora esse censet. Item quia generalem regulam constituit de pręceptis factitiis, ea distinguendo à naturalibus de se ingerentibus necessitatem, & deinde addit generalem regulam de omnibus, quę per se nec bona, nec mala sunt.

11 Nihilominus tamen existimo, non fuisse mentem Bernardi loqui de omnibus pręceptis positiuis, quia pręter ea, quę per se sunt bona, vel mala, ponit ea, quę sunt ex institutione diuina, aut quę sunt *fixa vniuscuiusque professione*, & in his omnibus sentit peccari grauiter non solum per contemptum, sed etiam per negligentiam. At vero illa præcepta, quæ sunt fixa vniuscuiusque professione, positiua sunt, & humana: per illa enim intelligit grauiores constitutiones vniuscuiusque religionis, & præcepta Ecclesiastica dici etiam possunt fixa professione Christiana. Videtur ergo per *præcepta factitia* intelligere leuiora quędã statuta religionũ, quæ sunt de rebus leuioribus, sicut ipse exẽplis indicat, dicens; *Ex his verbi gratia, dico esse, vel risum interdictũ, vel indictum silentium.* Et hæc vocat dispensabilia, vel per antonomasiã, quia facile dispẽsantur; alia enim gra-

uiora

uiora tanquam immutabilia habentur in religionibus, ordinariè loquẽdo, vel certè, quia ordinariè per talia statuta, vel regulas solũ ordinatur, ne hoc, vel illud fiat sine licentia Prælati, per quam licèt iam quasi dispensatur facilè, vnde etiã vocat *factitia*, quia facilè mutantur. De his ergo loqui videtur, cum ait, *in eorum transgressione non committi graue crimen, nisi contemptus interueniat*. Et hoc fortasse intendit Syluest. verb. *Inobedientia*, cum ait, loqui Bernardum de mandatis, non de præceptis.

12. Vnde etiam patet, quid de altera sententia sẽtiendum sit. Nam in primis falsum est, ad peccandum mortaliter contra leges Ecclesiæ, esse necessarium cõtemptum, vel consuetudinẽ; nam in vno actu, vel omissione inuenitur sępe peccatum mortale, vt probant inductio, & rationes factæ. Et ab effectu constat, quia sæpe per vnum actum, vel omissionem talem incurritur excommunicatio maior, vt suprà dicebã. Ergo satis est, quod violetur pręceptum in materia graui, etiã si non omninò destruatur finis eius, quo ad alios actus, qui posteà fieri possunt, quod est per accidens. Imò addo, consuetudinem interdum posse minuere peccatum, quatenus minuit libertatem, licèt aliunde possit augere, augendo voluntariũ, si ipsa voluntaria sit, quod augmentum nunquã potest esse tale, vt augeat in infinitum, transferendo actum de veniali peccato ad mortale. Si ex parte obiecti, & circunstantiarum cætera sint paria, vt lib. præced. cap. 24. ostensum est, vbi etiam tractauimus, an violare legem ex contemptu semper sit peccatum mortale, & doctrina ibi data communis est omnibus legibus Ecclesiasticis, imo in his à fortiori locum habet, nihilq; in præsenti addendum occurrit.

CAPVT XVIII.

Quando lex Ecclesiastica obliget sub mortali culpa, & quomodo id discernendum sit.

13. *Tres conditiones vt leges positiuæ obligent sub mortali, grauitas, verba præcipientia seu signa, & intentio præcipientis.*

CErtum est, legem Ecclesiasticam, etiam absolute latam nõ semper obligare sub mortali culpa, sed interdum sub veniali, quia in materia cuiuscunque virtutis potest esse grauis, & leuis obligatio, iuxta materiæ capacitatem; ergo idem est in materia legis Ecclesiasticę. Item quoad hoc eadem est ratio de lege Ecclesiastica, quæ de ciuili. Vnde sicut supra posuimus plures conditiones requisitas, vt lex ciuilis obliget sub mortali, quibus deficientibus ad summum obligat ad veniale, etiam si sit absoluta, & vera lex; ita de Ecclesiastica lege censendum est: nam quoad hoc (vt dixi) est eadem ratio. Tres autem conditiones necessarias esse diximus, vt positiua lex obliget sub mortali, quæ sunt grauitas materiæ, verba, seu signa præceptiua, & intentio præcipientis, de quibus fere nihil occurrit addendũ his, quę diximus de lege humanã ciuili, sed applicãda hic sunt omnia ibi dicta, præsertim circa tertiam conditionem de intentione legislatoris, & de prima quoad necessitatem grauis materiæ, & quoad modum cognoscendi illam. In hac vero conditione addi potest, materiam legis Ecclesiasticæ ex suo genere magis spiritualem esse, & ad finem altiorem ordinari, & ideo facilius, ac frequentius materiam Ecclesiasticarum legum esse grauem, licet non raro leuis etiam in eo ordine inueniatur. In quo etiam est aduertendum, aliter esse, hanc materiæ grauitatem expendendam, in communibus legibus Ecclesiæ, quæ ex

A sola iurisdictione procedunt: aliter vero in præceptis religionũ, quę non solum in iurisdictione, sed etiã in voto obedientiæ nituntur: vnde fieri potest, vt materia, quæ secundũ se non esset grauis per se spectata in ordine ad nudam iurisdictionem, & cõmunem Ecclesiæ gubernationem, vt subest tali voto, & in ordine ad finem talis status grauis sit, vt latius tractando de Statu Religionis diximus.

Circa tertiam vero conditionem de vi verborum supra distinximus verbum simplex ab oratione complexa, & de verbo quidem simplici nihil occurrit addendum, quia in his etiam legibus nullum est verbum impositum, vel ex vsu aut iuris accõmodatione applicatum ad significandam obligationem sub mortali. Nam si aliquod esset, maxime verbum *Præcipimus*, aut æquiualens; hoc autem, licet satis indicet vim pręcepti, & obligationem in conscientia, non tamẽ sub mortali, nisi vt coniunctum grauitati materiæ, quæ semper consideranda est, & ita explicuimus supra Clemẽtinam, *Exiuit*, de Verb. signific. & c. *Exijt*, eodem tit. in 6. 14

B

Circa verba autem complexa duo modi iudicandi hanc obligationem peculiares, ac proprij Ecclesiasticarum legum adnotari possunt. Vnus est, quando adduntur verba, quæ vel expresse, vel implicite addunt cõminationem æternæ pœnæ. Huiusmodi sunt, quando additur *sub interminatione mortis æternæ*, vel *qui hoc fecerit diuinam maledictionẽ incurrat*, aut *indignationem Sanctorum Petri, & Pauli*. Item talis censetur esse forma pręcipiẽdi *in virtute obedientiæ*; quæ frequentius est in vsu religionum, interdum vero etiam Pontifices illa vtuntur. Et ex eodem vsu constat, in hoc sensu addi; imo in religionibus iuxta cõmunem vsum non intelligitur rigorosum præceptum imponi, nisi quando illa verba, vel similia adduntur, vel grauis censura imponitur, iuxta statim dicenda. Denique etiam hæc verba *Stricte præcipimus*, implicite censentur eandem significationẽ habere, quia illa exaggeratio non sine causa additur, & in rigore indicat superiorem velle obligare quãtum potest. Alter modus explicandi hanc grauitatem est per adiectionẽ alicuius grauis censurę, quæ pœna solũ per Ecclesiasticas leges ferri potest. Et licet in legibus ciuilibus etiã grauis pœna indicet grauem legis obligationem, vt supra vidimus, & quoad hoc sit aliqua cõuenientia inter vtrasq; leges; nihilominus in censuris inuenitur hoc peculiare, quod sunt spirituales pœnæ, & sæpe contrahi non solent; vel fortasse nõ possunt, nisi propter peccatum mortale. Quando ergo pœna, seu censura talis est, & illa imponitur trangressori talis legis, euidens est, violationem illius legis esse peccatum mortale, si clauis nõ erret, ac subinde talem legem obligare de suo sub mortali, quia transgressio illius facit transgressorem tali censura dignum. 15 *Verba indicantia obligationem grauem.*

C

D

Statim vero insurgit quæstio, quæ nã censura sufficiens signũ sit talis obligationis. Sed hoc spectat ad materiã de censuris, & de irregularitate, vbi copiose tractatum est, & ideo hic breuiter expediendum est. Primò enim de excõmunicatione, si minor sit, certũ est, quocunq; modo feratur, non esse de se sufficiens signum obligationis sub mortali, quia talis excommunicatio frequẽter incurritur propter venialem culpam. Excõmunicatio autem maior dupliciter fertur, sc. ipso iure lata, vel per homines ferẽda. De priori ergo est certũ, indicare obligationẽ sub mor- 16 *Excommunicatio minor non est sufficiens signũ grauis obligationis, secus de maiori ipso iure inflicta, vel statim infligenda sine alia*

monitione, contra verò quando requiritur monitio. *Anton. Syluest. Angel. Caiet.*

tali, quia incurritur ipso facto ex vi transgressionis talis legis, & nō incurritur, nisi propter peccatū morale, vt est notum. De posteriori autem cōtrouersia est: nā multi putāt, etiā tunc esse sufficiens signum obligationis legis ad mortale. Ita Anton. citās Ioan. de Neapol. 2. p. tit. 4. c. 2. §. 3. & sequitur Syluest. verb. *Praeceptū*, q. 3. Angel. verb. lex n. 3. Caiet. 2. 2. q. 189. art. 3. circa ad 2. Alij vero censent, quando lex fertur sub excōmunicatione tantū ferenda, non esse sufficiens signū obligationis sub mortali. Quā sententiā probabilem iudicat Anton. supra, & idē sentit Armil. verb. *Lex*. n. 4. & verb. *Praeceptū*, n. 6. quia solū iudicat, priorem sententiā esse securiorem, & pro hac citat Caiet. in Sum. verb. *Praeceptum*, & solet referri Driedo lib. 2. de Libert. Christian. cap. 1. & potest referri Nauarr. cap. 23. nu. 53. Hi enim Caietanum in Sum. sequuntur.

Armil. Driedo. Caiet. Nauar.

17 Veritas ergo est, distinguendum esse de excōmunicatione ferenda. Nam dupliciter imponi potest, primo vt lex sufficientem monitionē cōtineat, ita vt pro illius transgressione statim sine alia hominis admonitione, possit excōmunicatio maior in transgressores ferri. Et nunc verissimum est, excōmunicationem sic ferendam esse signum legis obligantis sub mortali, quia si trāsgressor potest statim excōmunicari, supponitur peccasse mortaliter in illa transgressione, ergo supponitur lex obligare sub mortali. Et hoc etiā sentiunt auctores, qui absolute, & indistincte dicunt, excōmunicationis pœnā per legem impositā esse signum obligationis sub mortali, vt sunt Medin. dict. cap. 7. de Ieiun. Castro dicto cap. 5. de Lege pœnali lib. 1. & Couar. in Regula *Peccatum*. p. 2. dicto §. 5. n. 3. & Nauar. supponunt enim hi auctores, excōmunicationis vocem absolute prolatam pro maiori sumi, vt constat ex iure, & tunc dicunt ferri per legem, quando sola legis transgressio sufficit ad illam subeundā, siue per legem ipsam statim inferatur, siue per homines ex vi trāsgressionis legis: hæc enim diuersitas parum ad præsens refert, quia in vtroq. modo supponenda necessario est mortalis culpa, vt talis censura inferatur.

Couar. Nauar.

18 Alio vero modo potest excōmunicatio imponi per legem, quæ non solū non inferat illā ipso facto, verum etiā nec sufficienter admoneat subditum in ordine ad talem censurā, sed potius requirat superioris admonitionem, vt si post illam subditus legis transgressor adhuc cōtumax sit, excōmunicetur. Et tunc excōmunicatio sic ferēda non est sufficiens signū obligationis legis per se spectatæ sub mortali, quia fieri potest, vt ante monitionē Prælati talis transgressio non sit peccatum mortale. Nam licet necessariū sit, vt post monitionē Prelati cōtumacia in tali trāsgressione sit peccatū mortale, vt transgressor sit excōmunicatione dignus, nihilominus nō potest inde colligi, legem per se spectatā obligare sub mortali, quia multū augetur culpa ex inobedientia, & contumacia contra Prælati monitionem: incidit enim maiorem contemptum non solū legis, sed etiam superioris, per quem cōpletur causa talis excōmunicationis. Et hæc fuit mens Caietani loco citato, & ita etiam exposuit Nauarr. & sine dubio nihil aliud sensit Driedo. Quando autem lex quæ imponit excōmunicationem ferendam, requirat postea hominis monitionem, vel illam per se faciat, licet quidā dicant nunquā requirere monitionem hominis, nisi hoc exprimat, ego contrariam regulam statuere soleo, vt

A semper talis lex intelligenda sit, monitione præmissa, nisi illam aperte excludat. Tum quia hic sensus mitior est, & ideo præferendus in lege pœnali; tum etiam, quia est iuri conformior, quia excōmunicatio prærequirit monitionem hominis, quando lex illā expresse non facit, tum quia iuxta cōmunem vsum ita videntur intelligi similes cōminationes legum. Et hoc videntur supponere auctores prioris sententiæ, & ideo dixerunt ex vi talis censuræ non satis colligi legem obligare per se sub mortali, vtique regulariter loquendo, & nisi lex ipsa declaret, vt excōmunicatio feratur, nulla alia admonitione præmissa.

Ex his constat, quid dicendū sit de aliis duabus censuris, suspensione, & interdicto. Castro enim, & Medin. absolute negant, has duas censuras esse signum sufficiens transgressionis mortalis, & cōsequenter nec obligationis legis: Cōtrarium vero censent Angel. Sylu. Armil. & alij. 19

Idem cum proportione dicendum de suspēsione, & interdicto maiori, vel minori suo modo.

B Ego vero in materia de suspensione distinxi suspensionem in maiorem, & minorē instar excōmunicationis. Si ergo suspensio sit maior, id est totalis, vel partialis à graui aliquo munere, seu officio, signū est grauis obligationis, & sub mortali, quia tam grauis pœna non imponeretur iuste propter leuem culpam; si autem suspensio sit minor, potest interdum incurri propter leuem culpam, & ita non potest esse sufficiens signum obligationis sub mortali. Idemque cum proportione dicendum est de interdicto: nam in illo etiā habet locum similis distinctio, vt ex propria materia suppono. Loquor autē de interdicto prout habet veram rationem pœnæ respectu eius, qui dedit causam interdicto: sic enim nō imponitur sine graui culpa eius, qui personaliter, & specialiter interdicitur. Etiam si vniuersale interdictū soleat innocentes comprehendere, quia non est
C propria pœna respectu illorum, sed illius, qui dedit causam, & per quandam redundantiam, & moralem vnionem redundat in alios: inde tamē euidentius concluditur, non posse tale interdictum imponi, nisi propter grauem culpam alicuius. Denique circa irregularitatem non habet locum proprie hæc doctrina, quia irregularitas non est censura; nihilominus tamen, quia est grauissima, & suo modo spiritualis, signum esse censeo grauis obligationis, quando pœnalis est. Neque in illa habet locum illa distinctio de maiori, aut minori: omnis enim irregularitas simpliciter talis, grauis est, & graue affert nocumentum, ideoque si sit pœna, grauis est pœna, & consequenter est indicium grauis obligationis legis, grauisque transgressionis eius, quando propter illam imponitur per eandem legem. Dixi autem
D *Si sit pœna*, quia illa irregularitas, quę est indecentia tantum, requirit causam; non vero culpam, & ideo illa in præsenti non consideratur.

Irregularitatem esse signum grauis obligationis.

CAPVT XIX.

Quas personas obligent Ecclesiasticæ leges.

1 Hanc materiā late tractauimus de lege ciuili in præcedenti lib. à cap. 25. & omnia ibi dicta generalia fere sunt legi humanæ, & ita in Ecclesiasticā etiā conueniunt. Qualia sunt obligare omnes, & solos subditos, ad quos loquūtur, & hāc obligationem extendi ad eos, qui in territorio versantur, etiamsi permanenter, & quasi in habitu, subditi non sint: è conuerso autem non extendi ad existentes extra territorium, etiamsi alias in habitu subditi sint, quas quæstiones in

Dictum generale pro lege ciuili, & canonica

specia-

A ſpeciali de legibus Eccleſiaſticis tractaui etiam in 1. tom. de Relig. tractando de diebus feſtis, & in 5. tomo de Cenſur. diſputatione 5. ſect. 4. & 5. Quæſtio etiam illa, an Princeps obligetur legibus communis eſt Prælatis; ac legiſlatoribus Eccleſiaſticis, etiam Summo Pontifici. Solum ergo ſuperſunt adnotanda pauca circa perſonas inferiores, quę legibus obligari ſolent, quæ propria ſunt Eccleſiaſticarum legum.

2 *Leges Eccleſiaſt. omnes & ſolos baptizatos obligare etiam hæreticos vtpote qui habent fundamentũ ſubiectiõis characterem baptiſmalẽ.*

Primo ergo dicimus, proprium eſſe legum Eccleſiaſticarum, vt tantum homines baptizatos obligent; non vero infideles non baptizatos, etiamſi inter Chriſtianos habitent, & principibus Chriſtianis ſubditi ſint. Ratio eſt, quia infideles non ſunt Eccleſiæ membra, neque ſunt de communitate Eccleſiaſtica, & ideò licet poſſint obligari legibus ciuilibus, vel ſuorum principum infidelium in ſuis regnis, vel Principum Chriſtianorum, quatenus poſſunt eſſe membra ciuitatis politicæ, & temporaliter B ſubiecti Principibus Chriſtianis, legibus tamen Eccleſiæ non obligantur, quia nec ſunt membra Eccleſiæ, vt Eccleſia eſt, nec habent fundamentum ſubiectionis ad Eccleſiaſticam iuriſdictionem. Dices; ergo neque hæretici obligantur his legibus, quia illi etiam non ſunt membra Eccleſiæ, neque habent fundamentum fidei, ſine quo pręcepta Eccleſiaſtica, quæ ad ſalutem animę, & cultum Dei ordinantur, nec fructuoſe, nec vere obſeruari poſſunt. Reſpondeo negando conſequentiam: ſupponimus enim ſermonem eſſe de hæreticis baptizatis, qui generalius Apoſtatæ dici poſſunt; ſiue ad iudaiſmum, ſiue ad paganiſmum, ſiue ad propriam hæreſim tranſlati ſint. De his ergo omnibus negatur conſequentia, quia ſunt vere ſubiecti Eccleſiaſticæ iuriſdictioni: nam retinent characterem baptiſmalem, quod eſt fundamentum huius ſubiectionis. C Et licet ſecundum præſentem ſtatum non ſint abſolute membra, tamen aliquando fuerũt membra, & contra ius Eccleſiæ acquiſitum, deliquerunt, ſe ab illa ſeparando, ſemperque ad illam redire cogi poſſunt, quia ſignum Eccleſiaſticæ iuriſdictionis ſemper in ſe retinent, & ratione illius veluti inchoationem quandã habent membrorum Eccleſiæ. Vnde fit, vt eius præceptis obligentur, & contra illa peccent illa non ſeruando. Neque refert, quod non habeant fidem; ſine qua illa præcepta ſeruari non poſſũt, quia fidem habere poſſunt, & per illos ſtat, quominus non habeant, & ideo ex eo capite nõ excuſantur. Sicut peccator carens gratia non D excuſatur ab obligatione præcepti cõmunicandi, quia poteſt ſe ad gratiam præparare. Præter quam quod multa præcepta Eccleſiaſtica poſſunt quoad ſubſtantiam ſeruari ab hæretico in eo ſtatu permanente; poteſt enim ieiunare, ſoluere decimas, & ſimilia.

3 *Leges Põtif. omnes vbiq; Chriſtianos obligare ſicut & canones Conciliorũ, ſi ab eo ſunt approbati.*

Secundo dicendum eſt, leges Pontificias de ſe obligare Chriſtianos omnes adultos, vbique terrarũ degentes, & cuiuſcũque ſtatus, ſeu conditionis exiſtant. In hoc etiam eſt magna differentia, inter leges Eccleſiaſticas, & ciuiles: nam ciuiles nullæ ſunt, quæ Vniuerſum obligent, vt ſuperiori libro probatũ eſt, nec etiã obligãt omnes ſtatus hominũ, quia clericos obligare non poſſunt, niſi quatenus per canones permittuntur, & ſaltem Summum Pontificem nullo modo obligare poſſunt; leges autem canonicæ ex ſuo genere vtriuſque effectus ſunt capaces. Probatur ergo prior pars, quia poteſtas Pontificis A vniuerſaliſſima eſt ſupra totam Eccleſiam, ſed Eccleſia per vniuerſum orbem de ſe diffunditur; ergo & poteſtas Pontificis; ergo & leges ab ea procedentes. Vnde conſtat, hoc eſſe propriũ legum Pontificũ, quia vniuerſalis poteſtas propria eſt illius. Sub his tamen comprehendimus canones Conciliorum generalium, quia illi etiã à Pontificibus approbantur, & eá potiſſimũ ratione vim habent obligandi; & eadem ratione comprehendi poſſunt canones conciliorũ Prouincialium, ſi à Pontificibus ita ſunt approbati, vt in corpore Decretalium ſint inſerti, vel aliquo modo pro vniuerſa Eccleſia acceptati, eique ſufficienter propoſiti. Et ideò dixi, has leges Põtificias de ſe obligare vbique; quia poſſunt etiam Pontifices leges ferre pro certis prouincijs, vel regnis, & tunc ex intentione illorum limitabitur obligatio iuxta tenorem legis.

Et eodem modo probatur facile pars ſecunda, B quia leges Eccleſiaſticæ obligare poſſunt clericos, & laicos, & non ſolum inferiores homines, ſed etiam Principes, nec ſolum ſeculares, ſed etiam religioſos; ergo maxime habent hanc vniuerſalitatem leges Pontificiæ cum eadem limitatione, ſcilicet, *de ſe*, & niſi ab ipſo Pontifice limitentur. Quia poteſtas vniuerſalis eſt, nullusque hominum baptizatorum inuenitur ab illa exemptus. Hoc autem ſemper intelligitur iuxta materiæ exigentiam. Quia non ſingulę leges Eccleſiaſticæ, ſeu Pontificiæ obligant omnes fideles: imo paucæ tales ſunt, illæ videlicet, quę reſpiciunt generalem ſtatum Chriſtianorum, & viatorum, quos dirigunt ad vitam æternam. Alię vero ſunt accommodatæ diuerſis ſtatibus Chriſtianorum, & ita leges Pontificię, vt ſic ad omnes ſpectant; non tamen ſingulæ ad omnes, ſed partitione accommoda. C Intelligendum etiã illud eſt de ſtatibus Eccleſiaſticis, ſeu aliquo modo ſpiritualibus ex materia, & fine. Nam ſi Chriſtiani homines ſumantur politice, & vt ciues ſunt, ſic nõ ſubduntur Eccleſiaſticis legibus per ſe loquendo, vt ſupra tractatum eſt. Vnde licet vere dicamus homines cuiuſcunque ſtatus obligari Eccleſiaſticis legibus, nihilominus vere etiam dicimus, leges Eccleſiaſticas non poſſe de omnibus omnino ſtatibus hominum diſponere, vt patet in his, quæ ad ſtatum mere temporalem, & ciuilem pertinent. 4

5 *Leges Epiſcoporum ſiue ſynodales omnes obligare intra territorium, extra vero minimè, ſicut & leges Conciliorum prouincialium.*

Tertio dicendum eſt, leges Epiſcoporum, ſeu ſynodales, licet vbiq. non obligent, tamẽ intra territorium obligare poſſunt de ſe homines cuiuſcunque ſtatus. Prima pars clara eſt, quia D extra territorium ius dicenti non paretur impune. L. vltima, D. geſt. de Iuris. omniũ iud. & c. *Vt animarum*, de Conſtit. in 6. Secundá item pars eſt certa, quia Epiſcopus eſt Generalis paſtor in ſua diœceſi, & omnes homines cuiuſcunque ſtatus illi ſubditi ſunt; omnes ergo poteſt ſuis legibus obligare in materia vnicuique proportionata, & ſuę poteſtati ſubiecta, vt dictum eſt. Item in his omnibus, quæ non ſunt propria Põtificis ſũmi, poſſunt Epiſcopi in ſuis diœceſibus quidquid poteſt Pontifex in vniuerſa Eccleſia; ergo ſicut leges Põtificiæ de ſe obligant in tota Eccleſia homines cuiuſcũq. ſtatus, ita leges Synodales obligant omnes intra proprium territoriũ. Vbi ſtatim occurrebat quæſtio, an hoc intelligendum ſit de omnibus aliàs ſubditis, ſeu habentibus ibi domicilium, vel etiã de exteris breui tempore commorantibus. Sed hæc quæſtio ſatis tractata eſt in locis in principio capitis citatis.

Sub

6 Sub legibus autem Episcoporum comprehēdimus leges etiam Conciliorum prouincialium seruata proportione ad territorium, seu ad totā prouinciam, ad quam Concilium pertinet, est enim eadem ratio, vt constat. Imò cum proportione applicari potest conclusio ad omnes Prælatos, & communitates Ecclesiasticas habentes potestatem legislatiuam respectiuè, & cum proportione. Nam vniuscuiusque superioris leges obligant de se intra suam sphæram omnes intra illam contentos, quia omnes illi subditi sunt. Sed in hoc est obseruanda differentia inter Pōtificem, & inferiores, quod à iurisdictione Pontificis nemo potest esse exemptus: à potestate autem cuiuscunque inferioris possunt plures eximi per ipsum Pontificem, & ratione exemptionis poterunt non obligari legibus Episcoporum. Et ita subintelligi debet in assertione, leges Synodales obligare omnes, nisi per superiorē impediantur. Sicut enim regula illa, quod B Episcopus potest in suo Episcopatu quidquid potest Pontifex in vniuersa Ecclesia, habet subintellectam conditionem, *Nisi prohibeatur*, ita in præsenti similis conditio subintelligenda est.

CAPVT XX.

An leges Synodales personas religiosas exemptas obligent.

1 *Sententia negatiua. Palud. Anton. Ledes.*

ALiqui absolutè negant, citatur Paludan. in 4. dist. 15. q. 4. artic. 3. Sed ille loquitur de consuetudine; videtur tamen eadem ratio, quia tanta est vis consuetudinis, quanta legis, vt infra dicetur, & ita idem sequitur Antonin. 2. p. tit. 6. cap. 2. §. primo. Citatur etiam Ledesma 2. p. quarti quæst. 17. artic. 3 §. *Tertio dico*. Hi autem C auctores non videntur fundari in exemptione religiosorum, sed in diuersitate status, & quia religiosi habent sua propria onera, vt ieiunia, &c. & non debent grauari communibus legibus Synodalibus: sicut è conuerso leges, seu statuta religiosorum non obligant seculares. Alij sentiunt, religiosos teneri ad leges Episcoporum seruandas, quia non sunt exempti à lege iurisdictionis Episcoporum. Ita sentiunt Glossæ, & Doctores statim citandi, qui supponunt distinctionem quandam de duplici lege Episcoporum, vna dicitur lex iurisdictionis, alia Diœcesana strictè sumpta. Solet enim interdum lex Diœcesana largè sumi pro toto iure Episcopali, vt in cap. *Audistis*, de Præscriptionibus, & tunc comprehendit legem iurisdictionis. Alio vero modo sumitur strictè, & sic distinguitur à lege iurisdictionis, vt in cap. *Dilectus*, de offic. D ordin. & 10. q. 1. in Summa, & cap. 1. vbi dicitur, religiosos esse exemptos à lege Diœcesana, & supponitur non esse exemptos à lege iurisdictionis. Cum ergo præcipere pertineat ad legē iurisdictionis, concluditur, religiosos non esse exemptos à præceptis Episcoporum.

Fundatur in exemptione religiosorum, vel in diuersitate status & religiosi habēt propria onera.

2 *Legem iurisdictionis consistere in agendo, seu regendo: legem Diœcesanam in recipiendo.*

Vt autem hæc sententia intelligatur, oportet de illa distinctione pauca præmittere; quid enim per illas voces significetur, non inuenitur in iure satis declaratum. Glossæ igitur supra citata iura, ita illa explicant, vt lex iurisdictionis sit illa, quę consistit in agendo, gubernando, seu ministrando; lex autem Diœcesana ea, quæ consistit in recipiendo, id est, quæ statuit de his, quæ sunt conferenda Episcopo, & ab ipso sunt recipienda. Quod his exemplis declarant; nam ad legem iurisdictionis pertinet omnia quæ circa A iudicia aguntur, vt sunt citatio, causæ examinatio, decisio, punitio, vel absolutio, vt ex illo textu colligitur. Vnde omnia etiam, quæ pertinent ad gubernationem Diœcesis, ad hanc legē spectabunt, & consequenter etiam statuta condere & leges, ad eandem legem pertinet. Addit etiam illa Glossa, Sacramentorum collationem, consecrationem Ecclesiarum, & confectionē Chrismatis, ac similia etiam pertinere ad legem iurisdictionis. Quod Panormitan. ibi videtur difficile, quia si hæc essent iurisdictionis, possent delegari non habenti ordinem Episcopalem. Sed hæc nō dicuntur esse iurisdictionis, quia nō requirunt potestatem ordinis Episcopalis, sed quia requirunt iurisdictionem, vt debite ministrentur. Et sic Episcopus ratione suæ iurisdictionis potest illa omnia auctoritate sua in sua Diœcesi, & suis subditis ministrare, & non alijs, & è conuerso subditi tenentur hęc recipere à suo Episcopo, & non ab alio sine licentia illius, quæ subiectio debetur Episcopo propter legem iurisdictionis, & ideo etiam in hoc religiosi subijciuntur Episcopis, cap. *Interdicimus*. 16. q. 1.

Ad legem autem Diœcesanam, ait illa Gloss. pertinere Cathedraticum, quartam decimationem, & mortuariorum, Synodum, visitationem annuam, de quibus in c. *Conquerente*, de Officio ordin. Et videtur fundari in hoc, quod ab huiusmodi iuribus, & oneribus eximuntur Monasteria in iure, cap. *Inter alia*. 10. q. 3. cum alijs, quę ibi à Glossa citantur. Obijci vero potest, quia licet quædā ex his cōsistant in recipiendo, nō tamē omnia, & præterea nullo iure probatur, legem Diœcesanam consistere semper in recipiēdo. Primum patet, quia Synodi congregatio nō consistit in recipiendo, nam vocare ad Synodum, agere est, & proprissimus actus iurisdictionis, & similiter illi prę̨sidere: visitatio etiam annua iurisdictionis est, & in agendo consistit. Altera pars non aliter probatur, nisi quia Glos. nullum textū ad id probandum adducit. Nihilominus explicatio Glossæ potest probabili suaderi coniectura, quoad Episcopi ius spectant, vnum est, regere & pascere, & omnia, quę ad hoc munus spectant dicūtur esse de lege iurisdictionis. Aliud est pasci, seu debitum stipendium accipere, & ita omnia seruitia, & subsidia temporalia, quę debentur Episcopis ratione sui muneris, dicuntur pertinere ad legem Diœcesanam, sic strictè sumptam. 3

Ad Episcopi duo spectant, regere, & pasci.

Admissa vero hac declaratione in illo sensu, exempla debent cū debita proportione assignari, ideoque congregatio Synodi, & visitatio annua ad legem iurisdictionis pertinebūt, vt probat ratio facta, licet ius recipiendi Synodaticū (vt appellant) & procurationem, pertineat ad legem Diœcesanam. Neque in iure est aliquid, quod repugnet, quia in iure non inuenitur declaratum, qui actus ad hanc, vel illam legē pertineant. Tunc autē difficile erit defendere duas illas generales regulas, quod religiosi sunt exēpti à lege Diœcesana, non vero à lege iurisdictionis vt ex his, quæ Panormit. late prosequitur, facile intelligi potest. Posset autem responderi, vtraque verificari cum exceptione, nisi in casibus à iure expressis, ita vt sensus sit. Religiosos esse exemptos à lege Diœcesana, id est, à soluendo subsidio, vel quasi tributo Episcopis, nisi in casibus à iure expressis, non tamē esse exemptos ab obedientia, & lege iurisdictionis, nisi in aliquo casu speciali in iure expresso. 4

Ali-

5 *Regula Panormit. de prædictis regulis.*

Aliter vero Panormitan. declarat illas voces, supponitque religiosos iure communi esse exemptos ab Episcopis in quibusdam rebus, & non in aliis. Dicit igitur illa omnia, quæ in iure inueniuntur expressa, in quibus religiosi sunt exempti ab Episcopali iure, appellari de lege Diœcesana; reliqua vero omnia esse de lege iurisdictionis. Neque aliam adducit probationem, vel rationem nominum, sed dicit fuisse potius magistralem applicationem, quam iuris impositionem, vel vsum. Vnde (quod ad rem spectat) sentit, religiosos non esse exemptos, nisi in his, quæ sunt in iure expressa, quæ sunt decem, vel vndecim, quæ ibi sigillatim enumerat, & plura in tribuendo, aliqua vero in agẽdo consistunt. In eis tamen non continentur leges Episcopales, nec subiectio illis debita, & ita etiam hoc modo concluditur, leges Episcoporum obligare religiosos, quia in hoc non inueniuntur iure exempti, & ita pertinet ad legem iurisdictionis.

6 Hi tamen Doctores Canonistæ loquuntur de Religiosis stando in iure communi, vt ex doctrina eorũ constat, & quia sæpe excipiunt specialem exemptionem. Et hoc sensu eorum sententia videtur manifesta saltem stando in iure antiquo, quia nullo iure inueniuntur exempti quoad Synodales leges; ergo nisi alias specialiter sint exempti, tenentur illis parere. Patet consequentia, quia sunt subiecti ex vi ordinariæ iurisdictionis Episcopalis. Item hac ratione iura antiqua præcipiunt, vt Monachi Episcopis pareant, & ab eis corripiantur, cap. *Monasteria*, & cap. *Cognouimus*. 18. q. 2. & D. Thom. in 2. dist. 44. in vlt. dub. liter ad 2. ait Monachum teneri ad obediendum Abbati plus quàm Episcopo in illis, quæ ad statum regulæ pertinent; in his autẽ, quæ ad disciplinam Ecclesiasticã pertinent magis teneri Episcopo, quia in his Episcopus est superior Abbatis. Ergo si leges Episcopales, & Synodales non sint contra statum regulæ religiosæ, licet sint diuersæ, & aliquid ei addant, tenẽtur religiosi eis obedire ex vi religiosi status, si alias exempti non sunt.

Regula D. Thom. de obedientia Monachi.

7 Nec contra hoc obstat motiuum prioris sententię. Dico enim, religiosos, non obstante statu, prius obligari ad seruanda mandata Dei, & Ecclesiæ, quam sua statuta. Vnde licet per talia statuta specialia onera suscipiant, propter illa non excusantur à generalibus legibus, sed illa voluntarie suscipiunt vltra communia onera Christianorum. Inter hæc autem generalia onera Christianorum computantur, ea quæ per leges Episcopales, aut Synodales omnibus imponuntur, & in quocunq. statu seruari possunt, vt sunt ieiunia, festiuitates, &c. Et ideo ab his excusari non possunt propter specialia onera sui status. Neque comparatio ibi facta valet, quia statuta religiosorum non sunt generalia pro tota Diœcesi, sed sunt specialia talis communitatis, & professionis, ideo non possunt obligare seculares, siue clericos, siue laicos; leges autem Episcopi generales sunt pro toto territorio, in quo morãtur religiosi, & ideo illis obligantur, si exempti non sint.

8 De exemptis vero est speciale dubiũ, an obligentur ad obediendum legibus Episcoporum. Videtur autem dicendum in rigore; & ex vi legis non obligari. Primo, quia sunt simpliciter exempti à iurisdictione, tam Episcoporum, quã Synodorum Episcopalium; ergo maxime sunt

A exempti à primo actu iurisdictionis, qui est, legem ferre. Secundo, quia sunt extra territoriũ, argumento cap. 1. de Priuileg. in 6. & iuxta id, quod supra diximus, existentem in loco exempto esse extra territorium quoad effectum iurisdictionis. Tertio, quia hi religiosi exempti non tenentur parere Episcopis, nisi in casibus à iure expressis, vt colligitur ex dicto c. 1. de Priuilegijs in 6. ibi, *Saluis casibus alijs, in quibus Episcoporum iurisdictioni subesse canonica præcipiunt instituta:* nullum autem est decretum canonicum, quod præcipiat exemptos parere legibus Episcoporum; quinimo in cap. *Nimis*. de Excessib. Prælator. inter alia, quæ prohibentur Episcopis, ponitur, quod *suis constitutionibus subijcere cogunt religiosos*. Et licet ibi nominentur specialiter Prædicatores, & Minores, tamẽ id est gratia exẽpli; sermo tamẽ generalis est de omnibus similibus, vt patet ex illis verbis, *Cum quidam viri religiosi, vt*

B *puta fratres prædicatores, & minores, &c.* Accedit quod Tridentin. concilium Sess. 25. c. 12. de Regul. specialiter præcipit, vt religiosi exempti obediant Episcopis in censurarum, & festorũ obseruatione ab eis præceptis. In quo videtur supponere, antea non fuisse ad hoc obligatos, sed per illam legem eorum exemptioni derogatum iri. Et prętereà inde sumitur argumentũ à speciali, quod in alijs legibus Episcopalibus, vt ieiuniorum, verbi gratia religiosi exempti obedire non tenentur. Denique hæc exemptio pleno iure concessa est, vt ex priuilegijs talium religiosorum constat, & notat Felin. in cap. *Dilectus*, de Offic. ordin. in fine ex Panorm. & Cardinal. quos allegat; ergo tales religiosi prorsus sunt exempti à iurisdictione Episcoporum, vt in simili dicitur in cap. *Ex ore*, de Priuilegijs; ergo, & à legibus eorum in his omnibus, quę per sacros

C Canones non sunt excepta.

Sed licet hoc verum sit ex vi præcepti, & iurisdictionis; nihilominus aliqui sentiunt, religiosos teneri ex vi iuris naturalis ad seruandas has leges Synodales, seu Episcopales, quando nõ derogant statui religioso, & spectant ad communem obseruantiam, & deuotionem totius populi, aut cleri. Ratio est, quia licet religiosi sint exempti, nihilominus sunt pars istius communitatis, & ideo propter vniformitatem tenentur conformari in his legibus, & moribus, quia turpis est pars quæ à toto discordat, ergo ex hoc principio lex naturalis obligat religiosos ad hãc vniformitatem, & consequenter ad obseruationem talium legum, saltem quoad vim directiuã, seu in foro conscientiæ, quamuis non quoad vim

D coactiuam quia propter exemptionem cogi non poterunt per Episcopos ad eas seruãdas, nec incurrunt censuras etiam si per eas latæ sint. 9

Existimo tamen, solum teneri religiosos exemptos ad vitãdum scandalum circa vsum, vel obseruantiam talium legum; illo autem secluso non peccare, illas non seruando, nisi vbi vsu, & consuetudine illas acceptauerint, & suo iuri cesserint. Et hoc aperte sentiunt Palud. & Anton. vbi supra. Ratio vero est, quia consideratio illa vniformitatis non sufficit ad huiusmodi obligationem. Et in primis quod non sufficiat ad obligationem sub mortali, ostendimus supra, & dicemus infra in terminis fortioribus, tractando de dispensatione harum legum. Quod vero hic nulla sit talis obligatio, patet ex diuersitate status religiosi à reliquis secularibus: nam ex sua natura (vt sic dicam) includit quandam diffor- 10

Solum teneri religiosos exẽptos ad vitandũ scãdalum circa vsũ, vel obseruantiã talium legũ: nec enim partes heterogeniæ ducendæ sunt regula vniuersali.

mita-

mitatem; ergo non est cur requirat talem vniformitatem. Declaratur exemplo Philosophico: nam in corpore heterogeneo non est necessaria vniformitas membrorum; hoc autem corpus ciuitatis constat ex laicis, clericis, & religiosis tanquam ex membris heterogeneis; ergo non postulat vniformitatem inter eos in his, quæ propria sunt, sed tantum in his, quæ habent cõmunia vt sunt Christiani, vel membra Ecclesię: hæ autem leges Synodales per se dantur pro secularibus, vel pro his, qui subduntur Episcopis, nõ ergo oportet, religiosos eis conformari. Declarari etiam potest exemplo morali de Nouitijs religionum, qui licet communem vitam agant cum cæteris religiosis, nihilominus non tenentur in vi præcepti ad seruanda statuta religionum, etiam si talia sint, quæ alios religiosos obligent in conscientia, quia per se non tenentur, quia religiosi non sunt, & ita deest in illis fundamentum illius obligationis, quod est vinculum professionis, & voti obedientiæ, nec tenentur ratione vniformitatis, quia ad hanc non A tenentur ex vi status, sunt enim ibi vt probentur, non vt alijs in omnibus conformentur, sed secundum modum suum. Multo ergo minus tenentur religiosi conformari laicis etiam in operibus bonis, & obseruantijs specialibus eorum. Tandem accedit, quod ideo hi religiosi eximũtur, quia habent propria onera, & ne cogantur alia sustinere, nisi quæ Pontifices, vel eorum Prælati eis imposuerint; ergo hæc ipsa exemptio declarat, non esse necessariam illam vniformitatem. Nihilominus ex decentia quadam recte facient religiosi, has leges seruando, vbi sine magno onere potuerint. Et vbi fuerit consuetudo illas seruandi tanquam necessarias, obligabuntur ex vi consuetudinis, non verò ex alijs capitibus. Et hęc dixisse sufficiat de lege canonica, nam cætera, quæ desiderari possunt, communia sunt legi humanę, quatenus talis est, ideoque ex libro præcedenti petenda sunt, & ob eandem causam de varia illius mutatione in lib.8. dicemus.

FINIS LIBRI QVARTI.

INDEX CAPITVM
LIBRI QVINTI.

De varietate legum humanarum, & præsertim de odiosis.

LIBER QVINTVS.

DE VARIETATE LEGVM HVMANARVM, ET PRÆSERTIM DE ODIOSIS.

A Diximus hactenus de lege humana in genere, tam ciuili, quam canonica, quia vero in vtroq; ordine aliquæ sunt, quæ secundum suas peculiares rationes, vel proprietates, speciali etiam declaratione indigent, quia proprias habent difficultates, idcirco operæ pretium duxi in hoc libro, & duobus sequentibus de illis in particulari dicere. Doctrina tamen illorum communis erit ciuilibus, & canonicis legibus, quia in his rationibus fere vniformiter conueniunt: quod si aliquid peculiare interdum occurrit in aliquo ordine vtriusque legis, facile poterit per occasionem adnotari. Quoniam vero tam leges ciuiles, B quam canonicæ in plura membra solent diuidi, quæ maiori ex parte solo nomine, vel ad summum accidentali, & materiali differentia, quæ ad doctrinam moralē nihil confert, distinguuntur, idcirco in hoc initio partitiones illas, & varias appellationes legum vtriusq; ordinis præ oculis ponere institui, & ex eis illas eligere, de quibus in hoc, & duobus sequentibus libris dicendum est.

CAPVT I.

De Humanarum legum varietate.

1 *Variæ legum distinctiones, seu denominationes ex Gratiano. Isidor. Papin. Pompon. Vlpian.*

TRadunt varias legum humanarum distinctiones, seu potius denominationes vtriusque iuris auctores, & expositores, vt in iure canonico Gratian. d. 1. 2. & 3. per totas, ex Isidoro libro 5. Etymol. capit. 1. & sequent. & C ibi expositores, & in Rubr. de Constitut. In iure autem ciuili Papinian. in l. *Ius ciuile*, ff. de Iustit. & iur. & Pompon. in l. 2. ff. de Orig. iur. & Iulian. in l. *Neque leges* ff. de legibus, & Vlpian. in l. *Diuturno*. eod. & Iustinian. Imperator Instit. de Iustit. & iur. & de Iur. natur. gent. & ciuili, per plures textus, & interpretes eisdem locis. Et ex Theologis tractat late Anton. 1. p. tit. 17. 18. & 19. breuius D. Thom. 1. 2. quæst. 95. art. 4. cuius methodum sequendo clarius, & expeditius nonnullis partitionibus omnia comprehendemus, & elucidabimus.

D Anton. D. Thom.

Primo ergo D. Thomas diuidit legem humanam in ius gentium, & ciuile, seu humanum strictius sumptum. Nos autem in superioribus de iure gentium diximus, & ita illam diuisionē omittimus, supponimusque sermonem esse de lege positiua humana proprie sumpta, vt esse solet distincta, & in diuersis gentibus, prouinciis, seu ciuitatibus, aut congregationibus vnicuique propria. Hæc igitur lex primo diuidi potest in scriptam, & non scriptam. Prior intelligi solet nomine legis, quia licet vtraque sit vera lex, nihilominus nomē legis humanæ simpliciter prolatum pro lege scripta accipi solet. Vnde Isidor. ait. *Lex est constitutio scripta*: altera vero consuetudo appellatur, quæ quoad substantiam, & obligationem, veram legis rationem habet, quia vero habet peculiarem modum generationis (vt sic dicam) seu introductionis, & efficaciæ, idcirco de illa in particulari dicemus in libro 7. nunc vero de lege scripta tractamus. Quæ interdum denominari solet à materia, vel modo, quo scripta est: sic enim solennes fuerunt apud Romanos leges duodecim tabularum, quæ à decem, quæ fuerant apud Græcos duxerunt originem, quibus Romani duas addiderunt, vt habetur in l. 1. ff. de Orig. iur. Decalogus etiam in duabus tabulis scriptus fuit, licet inde nomen non acceperit. Est ergo illa denominatio accidentaria, & ad rationem legis parum confert.

2 *Lex 1. diuiditur in scriptam, & nō scriptam.*

3 *2. Diuiditur lex per ordinem ad principia & hoc materialiter, aut formaliter*

Secundo diuidi possunt leges humanę per habitudinem ad principia, à quibus procedunt, sic enim distinguuntur leges canonicæ à ciuilibus, & in vtrisque inuenitur eadem distinctio, vel subdiuisio, quæ aliquando materialiter tantum, vt sic dicam, datur, aliquando vero potest formaliter dari. Materialiter voco quando in auctoribus legum solum consideratur diuersitas personarum: formaliter autem voco respectu munerum, quando spectatur distinctio regiminum, ac potestatū, quamuis totum hoc tandem materiale fere sit respectu obligationis ipsarum legum. Priori modo distingui solent in legibus ciuilibus, leges Trismegisti, Lycurgi, Solonis, Rhadamanthi, Minois, Cereris, & aliorū apud Isidorum supra, & Platon. in Dialog. *Minos*, & Plin. *Isidor. Plato. Plinius.*

lib. 7.

lib.7.Hiſtor.cap.35.& Ariſtot.ſæpe in libris Ethic. Imo interdum denominantur hæ leges non ſolũ ab auctoribus,ſed etiam à collectoribus, vt ſumitur de iure Papyriano,& Flauian.ex.l.2.ff. de Orig.iur. Sic etiã denominatur lex Hortenſia, Papia,aut Iuliana, & ſic ſunt varij tituli.ff.ad l. Falcidiã, & ſimiles. Poſteriori autem modo diſtinguũtur leges ſecũdũ varias rationes gubernandi ciuitates,vel ſimplices,vel mixtas,& ſic in legibus Romanorũ diſtinguũtur leges latę à populo,& vocãtur Plebiſcita, & latæ à ſenatu dicuntur Senatus conſulta,& quia in ſenatu aliquis conſul præſidebat,nomẽ eius interdum notatur in ipſo legis nomine, vt cum dicitur Ad ſenatus conſultum Velleianũ,aut Macedonianum, &c. Atque huc referri etiam poteſt ius prætorium, quod à Prætore ferebatur,& honorarium etiam dicitur in l.7.& 8.ff.de legibus. Item ius dictum Tribunitium,quia à Tribunis erat latum, & ſic de aliis, iuxta poteſtatem vnicuique magiſtratui conceſſam. Præterea huc ſpectant reſponſa prudentum,ideſt iuris conſultorum,quæ vim habebant legum,quando eis auctoritas Principis,aut reipublicæ accedebat : vel antecedenter illam eis committendo, vel conſequenter illam communiter acceptando, & hoc ius interdum per antonomaſiam vocatur ius ciuile. Leges autẽ, quæ ferebantur ab imperatoribus dicuntur conſtitutiones Principum, dici poſſunt ius Imperatorium. Nunc autem vtraſque leges complectitur ius commune ciuile, quoad abſolute dictum ſolet accipi pro iure Romanorum, vt dicitur in §.*Sed ius*, Inſtit. de Iur. natur. illi vero reſpondet in ſingulis regnis ius regium.

4 Hæc tamen varietas vocum licet conferat ad intelligendũ ius ciuile, ad formalem diſtinctionem legum parum eſt neceſſaria, licet cum proportione ad varias communitates,prout diuerſimode gubernantur,applicari poſſit. Et ſimiliter cum proportione poteſt applicari ad leges canonicas; nam leges Pontificiæ ſunt conſtitutiones Principum, & interdum nominantur à ſuis auctoribus, vt Clementinæ, &c. leges autem Epiſcopales cenſeri poſſunt quaſi ius prætorium, vel honorariũ,leges autẽ Conciliorum quaſi ſenatus conſulta,in legibus autem canonicis non habent locum plebiſcita, quia poteſtas ferendi leges canonicas nec in populo eſt, neque ab illo manauit.

5 *3. Diuiduntur leges in ordine ad eos ad quos feruntur.*

Tertio diuidi poſſunt leges ex parte eorum ad quos ferruntur, & hoc dupliciter ſcilicet, vel ſecundum communitates omnino diſtinctas, vel ſecundum partes eiuſdem communitatis,quatenus intra illam diuerſa habent munia, & ſuo modo diſtinctas communitates, magis particulares componunt. Priori modo diſtinguuntur leges Ægyptiorum,Lacedęmonum, Athenienſium, ſeu Græcorum, Longobardorum, & Romanorum,vt notatur in §.*Sed ius*, Inſtitut.de Iur. natur.gent.& ciuil. Et nunc etiam diſtinguimus leges Hiſpanorum à legibus Gallorum,&c. Poſteriori autem modo intra idem regnum, vel rempublicam diſtinguuntur leges per ciuitates, & intra eandem ciuitatem,per communitates particulares,& ſic diſtinguuntur ius municipale, & commune: & municipialia diuiduntur iuxta modum, & nomina ciuitatum, aut communitatum. Hoc etiam modo diuiduntur iura, aut leges pro diuerſitate munerum, ſeu perſonarum communi bono Reipublicæ deſeruientium, & ſic intra eandem rempublicam diſtinguitur ius militare, quod pro militibus ſpecialiter inſtitutum eſt,ius patronorum,libertorum, aut ſeruorum. Item ius Magiſtratuum,quod publicum etiam dicebatur. Dicebatur etiam apud Romanos ius publicum, quod erat de rebus ſacris, & ſacerdotibus,cap.*Ius publicum* diſt.1. Vnde ſacerdotale etiam dici poterat. Nunc autem hoc ius in Eccleſia ſeparatum eſt à ciuili, ac temporali, & canonicũ denominatũ eſt, vt ſupra vidimus.

In quo Canonico iure poteſt aliquid propriũ conſiderari,quia leges Canonicæ in ſua generalitate vniuerſaliores ſunt, quam leges ciuiles ex parte eorum pro quibus ferri poſſunt, quia dari poſſunt vniuerſo Orbi,quia per illud totum Eccleſia diffuſa eſt. Atque ita communitas adęquata (vt ſic dicam) legibus canonicis non multiplicatur, ſed vna tantum eſt; ideoque leges canonicæ ex hac parte vniuerſales ſunt, & non recipiunt varias denominationes ex parte eorũ, pro quibus feruntur,ſed ſimpliciter dici poſſunt Canones Eccleſiaſtici, vel præcepta Eccleſię. At vero intra ipſam Eccleſiam, ex parte perſonarum, vel communitatum particularium diſtingui poſſunt variæ leges,ſeu iura; & ſic poteſt ſpecialiter dici ius ſacerdotale, vel clericale, quod non ſolum canonicum eſt, ſed ſpecialiter pro ſtatu ſacerdotali, vel clericali fertur : ſic etiam dici poteſt ius Monachale proprium religioſis. Item hoc modo diſtinguuntur iura Synodalia ſecundum varios Epiſcopatus, Diœceſes,vel prouincias,à quibus etiam ſæpe denominantur,& appellari etiam poſſunt iura municipalia canonica. 6

Hinc etiam diſtinguere aliqui ſolent inter legem,& ſtatutum,quia lex dicitur proprie de lege pertinente ad totam communitatem alicui Regi,vel ſupremo Principi ſubiectam,ſtatutum vero dicitur proprie de lege municipali. Sic enim leges vniuerſitatum, Collegiorum,religionum,&c. ſtatuta dici ſolent. Sed hoc ſolum ad ſignificationem vocabulorum ſpectat, & ideo communis vſus obſeruandus eſt. Nam ſine dubio ſtatuta municipalia ſunt veræ leges; illis enim cum proportione conueniunt, quæ hactenus de lege in communi, vel de lege humana dicta ſunt,& ita ſępe appellantur, & è conuerſo leges communes, & vniuerſales vocari poſſunt ſtatuta,& frequenter ita vocantur, quia vis vocis non minus in illas conuenit, vt per ſe conſtat; ſolum ergo per quandam accommodationẽ ſolent illa vocabula ita diſtingui,præſertim in doctrina tradenda, vt habeamus vocabula quibus breuiter,& diſtincte loqui poſſimus. Ad eundẽ modum cenſendum eſt de nomine conſtitutionis: aliqui enim putant legem ſimpliciter dici de lege ciuili non de Canonica, conſtitutionem vero è contrario : ſed hoc etiam non habet fundamentum in re,nam leges etiam ciuiles cõſtitutiones Principum, appellantur,Digeſtis de Conſtitutio. Principũ Iſidorus in capite *Conſtitutio*, diſtinct. ſecunda, ait, conſtitutionem eſſe edictum,quod Rex,vel Imperator conſtituit,& è conuerſo conſtitutiones Canonicę verè leges ſunt, & ita etiam paſſim nominantur. Tamen per accommodationem ille modus loquendi videtur eſſe ſatis vſitatus, & conformis Rubricæ de Conſtitutionibus in Decretalibus, vbi videri poſſunt interpretes. 7 *Quid inter est inter legem & statutum.*

Alia vero ſunt nomina magis propria legum Eccleſiaſticarum : vocantur enim Canones, Decreta Patrum, Decre- 8

tali

talia (vtique, iura, seu Decretales Epistolæ, vt constat ex titulo Decretalium, & ex capite primo & quinto, & de Constitut. & ex cap. primo, & secundo, distinctione tertia, vbi Glossa in sum. rationem nominum declarat, & alia adiungit. Nos solum aduertimus illa tria nomina potissimum dici solere de legibus Summorum Pontificum, vel Conciliorum. Nam leges Episcopales non solent Canones, vel Decreta appellari, de quo videri potest Felinus in capite primo de Constitution. Denique his nominibus addita sunt alia plura, quibus leges Ecclesiasticæ significantur, dicuntur enim Extrauagantes, Motus propri, Bullæ, &c. Hę autem voces, & similes solis quibusdam legibus Pontificibus attribui solent, & varias habent origines, & etymologias, quæ nunc nobis necessarię non sunt. Nam vis legum quæ per has voces significantur, eadem esse videtur, & quod occurrerit proprium, in sequentibus adnotabitur.

9 Quarto solent distingui leges ex rebus, seu materia, quã pręcipiunt, estq; hæc denominatio valde vsitata in iure ciuili, & interdum fit interposito nomine auctoris, vt ad legẽ Iuliam de Adulterijs, ad legem Corneliã de sicarijs, ad legem Iuliam de Ambitu Maiestatis, &c. Sępe vero fit simpliciter denominatio ex materia, vt lex frumentaria, agraria & commissoria, &c. Et fere omnes tituli vtriusq; iuris hoc modo distinguuntur. Sed hæc etiam diuisio materialis est in ordine ad formalem rationem legis quam nos consideramus, & ideo licet in ordine ad vsum, & ad practicam notitiam legum necessarium sit scire, quid per vnamquamque legem præcipiatur, nobis tamen ad generalem doctrinam necessarium non est. Et ideo de his omnibus partitionibus, seu denominationibus legum nihil amplius dicere oportebit. Solum enim illas proposuimus, vt illarum vocum significatio non ignoretur, id enim ad nostrum vsum necessarium erat, ad eundem vero sufficiunt, quæ dicta sunt.

CAPVT II.

De lege odiosa, & fauorabili, earumque varietate.

1\. Diuisionibus legis traditis in superiori capite, addere possumus quintam ex effectibus sumptam, quę instituto nostro maximè deseruiet. Quinto ergo lex humana generatim sumpta diuiditur in odiosam, seu onerosam, & fauorabilem, seu beneficium conferentem, quæ diuisio ex multis iuribus colligitur. Nam interdum dicunt iura odia esse restringenda, & fauores ampliandos. C. *Odia*, de Reg. iur. in 6. cum vulgaribus concordantibus, quæ regula præsertim intelligitur de fauoribus, vel odijs in iure contentis, ac subinde de legibus fauorabilibus, & odiosis. Et ita diuisionem hanc legum communiter Doctores supponunt, vt constabit ex his quos in discursu capitis referemus. Tria vero ad intelligentiam huius partitionis desiderari possũt. Primũ est, vnde sit sumẽda distinctio inter illa mẽbra. Secũdũ est, an sit sufficiẽs, ita vt illa duo membra adæquatè diuidant legẽ humanam, tertiũ est quot genera legũ humanarũ sub singulis illorũ membrorũ contineantur, vt de illis sigillatim in sequentibus dicamus.

A Circa primum ratio dubitandi esse potest, 2. quia nulla est lex quę simpliciter fauorabilis non sit, ergo non potest subsistere diuisio. Antecedens patet, quia lex vt sit iusta, & vera lex, debet esse communi bono vtilis, & moraliter necessaria, sed vtilitas boni communis maximus fauor est, quia bonũ commune præferendum est ceteris: ergo omnis lex simpliciter inducit fauorem, & hoc est esse fauorabilem; nulla ergo esse potest odiosa. Et confirmatur: nam si quæ esset lex odiosa maximè illa, quæ pœnã imponit; at hæc non est odiosa; ergo nulla. Probatur minor, tum quia aliàs omnis lex esset odiosa, quia omnis lex imponit reatum pœnæ transgressoribus: quod autem illa pœna exprimatur, vel determinetur in lege, parum auget grauamen seu odium, cum solus reatus æternæ B pœnæ ad huiusmodi odium sufficiat, & comminatio illius reatus in omni lege includatur, quę grauis sit, & nomen præcepti simpliciter mereatur. Tum etiam quia pœna non est intenta per legem, sed potius apponitur, vt fugiatur, & vt saltem ex timore eius seruetur præceptum; ergo additio pœnæ non facit legem odiosam, quia qualitas legis pẽsanda est ex fine, & bono per se intento per legem. Tũ denique, quia licet pœna sit malum quoddam, est tantũ secundum quid, & vt est medium ad seruandam legem, est maximum bonum: ergo est potius fauor, quam odium. Eædemque rationes fieri possunt de quacunque ratione odij in lege considerabili.

Ratio dubitandi ex eo quod omnis lex videtur fauorabilis

3\. In contrarium videri potest, nullam esse humanam legem, quæ odiosa dici non possit, ac C debeat, eo modo, quo talis denominatio potest in veram legem cadere. Lex enim non potest dici odiosa, quia per se sit odio digna, nec quia per se habeat effectum qui reddat hominem odio dignum, sic enim solum peccatum est per se odio dignum, & reddit peccatorem, vt talis est, odio dignum; lex autem nec peccatum est, nec ad peccatum inducit: non potest ergo hoc modo dici odiosa. Solum ergo dici potest odiosa, quatenus aliquid onus imponit, quod durum, ac graue merito reputatur; hoc autem modo omnis lex humana odiosa videri debet, quia addit nouum conscientię vinculum vltra omne vinculum diuinę legis, quod graue onus reputatur, pręsertim quia potest esse occasio culpę & æternæ mortis. Et cõfirmatur, quia si qua esset lex fauorabilis, maximè priuilegiatia, quia hęc est, quæ magis directe & ex insti-D tuto fauorem concedit, & priuilegium quatenus lex est, odiosum est, quia est onerosum, illis quos obligat per modum legis, & quatenus priuilegium est, censetur odiosum, quia derogat iuri communi, & inducit singularitatem in communitate, quæ odiosa esse solet, vt postea suo loco videbimus; ergo nulla est lex quę quatenus est talis, simpliciter fauorabilis sit. Tandem hæ rationes pro vtraq; parte factæ videntur conuincere, omnem legem mistam esse, & partim fauorem, partim odiũ includere, quod satis est vt diuisio non habeat locum, cum omnis lex sub vtroq; membro comprehendatur. Quod si dicatur, in hac mistione posse ex alterutra parte esse excessum, & secundum excessum alterius partis illa membra distingui, tunc difficillimum erit, talem excessum expendere, & declarare, vixque poterunt applicari regulæ,

2. Ratio dubitandi ex eo quod omnis lex humana videtur odiosa.

quæ de fauoribus, & alijs in iure traduntur.

4 In explicanda igitur distinctione illorum membrorum, variæ sententiæ referri possunt, de quibus videri potest Sarmient. lib. 1. Select. c. 12. Prima est, ex fine legis iudicandum esse, an lex sit fauorabilis, vel odiosa. Nam si lex intendit fauorem, seu bonum aliquod conferre, fauorabilis est, quidquid ex ea sequatur: si vero intẽdit inferre malum, seu onus imponere, erit odiosa, etiã si fauor aliquis ex ea sequatur. Hac regula vtuntur multi iurisperiti, citatur glos. in c. *Si propter*, de Rescri. in 6. illa vero solũ in verb. *Intentionis*, aduertit, in legibus ad intentionẽ scribentis recurrẽdum esse. Citatur etiam Glos. verb. *Alios*, in c. *Sciant cuncti*, de Elect. in 6. quatenus dicit, legẽ illius tex. esse fauorabilem, quam ibi Dñic. & alij sequũtur, & in simili Panorm. in c. *Non dubiũ*, de sent. excõmun. n. 3. vbi Fel. n. 2. idẽ sentit. *Quia in omni dispositione* (inquit) *attenditur, quod principaliter agitur*. l. *Siquis nec causam*. ff. si certum petatur. Clarius Panormit. in cap. 1. de Locato n. 10 Item Nauar. cons. 11. de Constit. & cons. 31. alias 32. de Regular. Barth. Bald. Alexand. & alij, quos refert Tiraq. in Præfa. ad Retract. n. 59. & 65. & tract. 1. de Retract. §. 30 Glos. 1. n. 5. vbi etiam, nonnulla adducit iura ex quibus id colligi potest, & facit etiam c. 2. §. 1. de Decim. in 6. Ratione item suaderi potest, tum quia finis est qui dat speciẽ actibus humanis, & cõsequenter etiã proprietates; ergo etiam in legibus finis est præcipuè attendẽdus, vt iudicetur, an lex sit fauorabilis, vel odiosa. Tum etiã quia id quod est per se, præfertur ei, quod est per accidens; at lex intendens fauorem, per se fauorabilis est; ergo simpliciter talis est, licèt ex accidenti inferat grauamen.

1. Sente. ex fine maican aum de lege.

Panor. Nauar. Barth. Bald. Alexand. Tiraq.

Finis dat speciẽ actibus, & proprietates cõsequenter.

5 Veruntamen hæc sententia, nisi aliquo modo limitetur, aut explicetur, non potest simpliciter approbari. Primò ob generalem rationem, quod proprietas legis magis est spectata ex intrinseca materia, & quasi natura talis legis, quã ex intẽtione ferentis; quia talis intẽtio extrinseca est, & non potest mutare proprietatem intrinsecè inhærentem legi ex vi sui obiecti, seu materiæ; ergo si materia legis fauorem cõtinet, lex erit fauorabilis, etiã si legis lator aliud intendat, & è contrario. Neq; enim intentio legis latoris facere potest, vt quod suapte natura odiosum est, sit fauorabile, vel vt quod fauorabile est, sit odiosum, vt rectè dixit Tiraq. in dicta Præfat. n. 67. Secundo, quia vel est sermo de intentione finis vltimi, seu remoti, aut proximi, neutra autem sufficit; ergo. De priori patet ex ratione dubitandi proposita, quia sic omnis lex esset fauorabilis, quia per omnem legem intenditur commune bonũ, alias enim non erit iusta, commune autem bonum fauorabile est. Itẽ quia lex non potest esse ita odiosa, vt in odio sistat, nisi forte feratur in odium alicuius vitij, quo per se, & absolutè dignum est, & ideo tale odium inter fauores computandum est. Eo vel maximè quod per se refertur in amorem virtutis, & ita ex fine remoto fauorabile est. Respectu vero personarum nunquam lex intendit malum, nisi propter maius bonum; ergo si finis remotus sufficit vt lex sit fauorabilis, omnis lex quantumuis grauis, vel pœnalis erit fauorabilis, si iusta sit hoc autem est contra communem omnium sensum, & cõtra principia iuris. Si autem sit sermo de fine proximo, intento à legis latore, constat illũ non satis esse; nõ solũ quando ille finis est extrinsecus, & accidentarius, vt probat prior ratio sed etiam si videatur intrinsecus, quia potest facta aliunde vinci, ac superari. Quod patet exemplis. Nã dispensans proxime intendit concedere fauorem, & tamen dispensatio non censetur fauorabilis, sed odiosa, vt infra videbimus; ergo idẽ esse poterit in lege. Et à cõtrario quãdo legislator infert grauamen, vt per illud obuiet maiori nocumento, dispositio eius nõ censetur odiosa, sed fauorabilis iuxta cap. 2. §. 1. de Decim. in 6. Ex quo principio multi existimãt, dispositionem capit. *Siquis suadente*, esse fauorabilem, licèt proximè facta sit ad grauem censuram imponendam; ergo ex solo fine proxime legis latoris non potest sumi certa regula in hac materia.

Ex intrinseca materia sumẽdum proprietatẽ odiosæ aut fauorabilis.

Dici ergo potest; leges fauorabilẽ, & odiosã distinguendas esse ex materia, ita vt illa lex fauorabilis sit, quę fauorẽ concedit; illa verò odiosa, quæ pęnã vel aliud simile grauamen infert. Quæ regula erit certissima, quando materia legis talis est, vt vel purũ fauorem, vel purũ grauamen cõtineat, non solũ directè, & per se, sed etiam indirectè, seu per quãdã cõsequutionem: tũc enim ex intrinseco fine lex talis est, & non habet vnde cõtrariã denominationẽ accipiat. Nec verò repugnat dari huiusmodi leges. Nam in primis sæpe potest concedi fauor, aut beneficiũ alicui fieri sine vllo illius grauamine, vel aliorũ præiudicio, vt de nõnullis priuilegijs infrà dicemus, tũc ergo erit lex, & dispositio fauorabilis; idẽ ergo erit in quacũq; lege cõmuni habẽte similẽ cõditionẽ. Sic enim per se valde probabile est, omnem legem prohibentem aliquid per se malum, vel præcipientẽ aliquid honestum, non nimis graue, aut onerosum; sed moderatum, & communi modo viuendi hominũ cõsentaneũ, esse fauorabilem, quia re vera est magnũ beneficiũ hominũ, dũ eos suauiter, & efficaciter dirigit ad operãdũ bonũ, & vitãdũ malũ. Vnde nec sola ratio obligationis, aut vinculi cõscientię, nec periculo reatus, quod ad pręceptũ sequi videtur, sufficit, vt censeatur lex non continere purum fauorem, sed mixtum, tum quia hoc cõmune est õni legi, & ideo nõ mutat rationes particulariũ legum. Tũ etiã quia difficultas intrinseca ipsi virtuti nõ impedit, quominus virtus ipsa maximus fauor sit, ergo eadẽ ratione lex, quę est regula virtutis, quatenus vinculũ imponit cũ moderatione debita, gratia est, & fauor secũdũ rectã rationẽ spectata, licet inferiori portioni grauamen esse interdum appareat. Tum deniq; quia si quid est periculi alicuius mali ob transgressionẽ legis, illud non nascitur ex ipsa lege sed ex hominis imperfectione, & ideo non impedit quominus lex huiusmodi purum fauorem contineat. Magis potest dubitari de lege odiosa quomodo possit purum odium cõtinere, cum semper bonum intẽdat. Dicendum vero est, ex parte materiæ legis hoc non repugnare, etiam si ex parte finis aliquid fauorabile per omnem legem intendatur: & ita lex pure pœnalis, seu, quæ solum fertur ad imponendam, vel augendam pęnam, potest dici simpliciter odiosa, & leges tributorum, & aliæ huiusmodi sub eodem ordine continebuntur. 6

Difficultas verò specialis est, quando materia 7

teria legis vno respectu videtur fauorabilis, & sub alio grauamen continet, vt sæpius contingit, quomodo de illa iudicandum sit. Auctores enim in hoc etiam variè sentiũt; quidam enim dicũt omnem legem continentem præiudiciũ, vel grauamen alicuius, aut malum aliquod inferentem, simpliciter odiosam esse, etiam si magnum fauorem, vel fauorem aliunde contineat. Ita sentit Tiraquel. in dicta Præfa. n. 65. cum Ioan. Andr. & alijs in c. vlt. de verb. signif. circa Glos. verb. *Similibus*. Qui dicunt, cum concurrunt fauor, & odium. dispositionem esse odiosam. Fundari potuit Tiraq. in alio principio, quia existimat, non posse eandem dispositionem simul esse fauorabilem, & odiosam etiam respectu diuersorum, vel secundum diuersas rationes, neque idem statutum posse esse partim fauorabile, partim odiosum, tum quia non potest vna, & eadem res diuerso iure censeri. l. *Eum qui ædes*. ff. de Vsucap. tum etiam quia non potest idem statutum extendi in fauorem vnius, quin vertatur in odium alterius, & è conuerso. Ex hoc ergo principio inferri potest, legem, in qua simul concurrunt fauor, & odium, odiosam censendam esse, quia non potest simul esse fauorabilis, & odiosa, nec etiam potest dici fauorabilis omnino, quia bonum ex integra causa, ergo erit odiosa, quia malum ex quocunque defectu, & odium habet rationem mali. Item quia legem esse odiosam non includit negationem omnis fauoris, sed solam dicit impositionem alicuius odij, seu grauaminis; quod verificatur simpliciter de tali lege; est ergo simpliciter odiosa. Denique quia talis lex simpliciter restringenda est, ne odium aliqua ex parte augeatur; ergo est tantum odiosa.

Ioa. Andr. Tiraquel.

8. Alij verò existimant, vbi coniunguntur fauor, & odium in eadem lege, vel statuto, talem dispositionem fauorabilem omnino censendam esse. Fundari potest, quia vbi concurrunt fauor, & odium, fauor præualet & præfertur odio; ergo constituet dispositionem simpliciter fauorabilem. Antecedens sumitur ex l. C. de In ius vocando, vt notat, & sequitur Panormit. in c. *In literis*, de Restit. spol. n. 34. Anchar. & alij, quos refert Tiraq. supra. n. 66. Et Confirmatur, quia vbi cõcurrunt fauor & odiũ, fauor quo ad fieri possit, ampliandus est, & odium restringendũ est quantũ necesse fuerit, vt fauor amplietur, ergo talis dispositio simpliciter iudicanda est fauorabilis.

Panorm. Anchar.

9. Dico tamen, in primis. Non repugnare, eandem legem diuersis respectibus esse fauorabilem, & odiosam. Ita sentiunt communiter Doctores, & expressè Glos. in dicta l. 2. C. de In ius vocando, verb. *Literis*, quam ibi Palud. Castrens. & alij sequuntur. Idem sentit Innoc. in c. *Quod dilectio*, de Consangui. & affi. & ibi Panor. n. 7. & communiter Summistæ verb. *Priuilegium*. Potestque inductione ostendi in priuilegio, dispensatione, lege pœnali, & similibus, quę respectu diuersorum, fauorabilia sunt, & odiosa. Ratione item patet, quia in hoc nulla ratio repugnantię ostendi potest: nam relationes quasi oppositę possunt eidem rei conuenire respectu diuersorum, vt similitudinis, ac dissimilitudinis ęqualis, & inæqualis, maioris, ac minoris; sed ita comparantur, hæc duo: nam fauor, & odium respectiua sunt. fauor enim, alicuius est fauor, & odium, similiter; ergo nihil repugnat eandem dispositionem, respectu diuersorum, vni esse fauorabilem, alteri odiosam.

Non repugnare legẽ secundũ diuersos respectus esse fauorabile & odiosam sunt enim, vt aliæ relationes oppositæ. Bald. Innocent.

10. Dices, verum esse, hoc non repugnare, illos tamen duos respectus ita esse inter se cõnexos, vt vnus ex odio sequatur, ideóq; non posse secũdum vnum ampliari legem, quin secundũ aliũ etiam amplietur, neq; è conuerso secundũ vnum restringi, quin secundum odium restringatur; & idcirco necessarium esse de tali lege iudicare tanquam de fauorabili absolutè, vel odiosa absolute, ita vt vel nulla ratio odij habeatur propter fauorem, vel nulla ratio fauoris propter vitandum, seu minuendum odium. Exemplum optimum est in lege tributum imponente, quæ odiosa est ei cui tributum imponitur, fauorabilis autem ei, pro quo imponitur, vel rei, propter quã imponitur, nec potest vno respectu augeri, & minui secũdũ aliũ; & ideò necessariũ est, vt alter respectus vincat, secundũ quem lex iudicetur simpliciter fauorabilis, vel simpliciter odiosa.

11. Respondeo concedendo interdum illos duos respectus habere inter se illam connexionem, & tunc argumentum rectè procedere, quando fauor vnius augeri non potest sine damno alterius, neque è conuerso potest incommodum vnius temperari, quin alterius cõmodum cesset, aut minuatur. Sicut in motu physico non potest quis latius, aut velocius accedere ad vnũ terminum, quin cum eadem proportione recedat ab opposito, nec potest homo plus donare ex propria pecunia, quin pauperior fiat, &c. Nihilominus tamen non semper est necessaria illa cõnexio inter fauorem & odiũ, sæpe enim potest fieri, vel augeri fauor vni sine præiudicio aliorum, & è conuerso vnus potest grauari, vel puniri propter cõmune bonũ sine speciali fauore aliorũ, qui inde resultet. Eademq; lex seu regula interdũ ampliatur respectu vnius ob fauorẽ, & restringitur in odiũ alterius ratione boni cõmunis, vt est optimum exemplũ in l. *Qui exceptionem*, ff. de Cõdict. indebiti. Quia potest fieri alicui beneficiũ sine diminutione bonorum alterius, & è cõuerso. Item fauor potest consistere in tẽpore, vel in modo, vel in honore, aut alijs rebus, quę nõ subtrahuntur vni, vt dentur alteri. Deniq; hoc potest inductione ostendi in priuilegijs, in dispensationibus, in pœnis, & alijs similibus.

12. Deinde addo, quãdo lex diuersis respectibus est fauorabilis, & odiosa, non semper fauorem odio, aut odium fauori esse præferendũ, sed prudenter pensanda esse õnia, scilicet, intentionem legislatoris, rationẽ boni cõmunis, & alias circunstantias materiæ & verborum, vt illud præferatur, quod videtur esse grauius, & honestati ac iustitiæ legis magis consentaneum. Hęc assertio quatenus media est inter duas sententias allegatas, potest vtriusque motiuis suaderi, & per se quidẽ spectata valde probabilis est. Quia fauor magis per se intendi potest, odium verò, seu grauamen minimè, sed propter instantem necessitatem. Et ideò per se loquendo, ac cæteris paribus, fauor est præferendus: nihilominus tamen tanta esse potest necessitas imponendi grauamen vt imponendũ sit, vel augendum propter maius bonum. Atque sic sentiunt qui censent, canonem, *Siquis suadente*, esse legem fauo-

Fauorem, aut odium præferenda pensatis circunstantijs materiæ, intẽtionis, & boni cõmunis maximè.

fauorabilem, & esse extendendum, etiam si censura extendi consequenter videatur, quia est fauor religionis, & requirit illum rigorem, vt stabilis perseueret. Similiter in lege imponēte tributum potest esse causa tam pia, & necessaria, vt non habeatur ratio odij, seu grauaminis, quominus lex simpliciter fauorabilis, & extendēda sit. E contrario verò lex excludens fœminas ab hæreditate, licet intendat fauorem masculorū, odiosa simpliciter est, & coarctanda, vt est communis doctrina Iuristarum, vt videre licet in Tiraquello suprà dicta Præf. n. 64. & aliis locis, quæ ipse allegat, quia fauor ille priuatus est, & non admodum necessarius, neque ad pacem, & honestatem morum multum vtilis, & ad hunc modum est de aliis iudicandum.

Lex excludens fœminas ab hæreditate est odiosa: quia fauor ille respectu hominum est priuatus.

13. *In dubio præferēdum fauorem & legem ampliandam, quia per se lex intendit fauorem.*

Vnde tandem assero, vbi res fuerit dubia, quia fauor, & odium videntur quandam æqualitatem habere, vel quia adinvicem se habent, sicut excedens, & excessum, tunc fauorem esse præferendum, & ad ampliandam legem, esse iudicandam simpliciter fauorabilem. Ita sumitur ex Gloss. in l. 2. C. de his, qui non possunt ad liber. peruen. verbo *Interrogaueris*, vbi etiam Bald. & alij, idem Bald. in l. penult. C. de Pactis, circa finem, vbi etiam Roman. & Alex. lib. 7. Consilior. cons. 197. Et ratio est facilis ex dictis, quia lex per se, & quasi sponte sua inducit fauorem, odium verò quasi ex accidenti, & coactè ob necessitatem; id autem quod est per se præfertur ei, quod est accidentarium, ceteris paribus, ac subinde etiam in dubio. Explicatur hoc amplius, quia odium non intenditur, nisi vt tandem cedat in aliquod commodum, quod vel sit fauor, vel vt fauor reputetur; fauor autem non est propter odium; imò ex genere suo per se; ergo magis intenditur fauor ex suo genere. Nam propter quod vnunquodque tale, & illud magis; ergo in dubio, ac cæteris paribus fauor præfertur. Et ita facilè conciliantur sententiæ adductæ, & solutę manent omnes rationes dubitandi, vt facilè potest lector intelligere, & ideò non oportet circa singulas immorari.

14. *Posse legem esse mixtè odiosam & fauorabilē.*

Ex his resoluitur, quod secundo loco suprà proposui de sufficientia prędictę partitionis. Posset enim facilè dici, non oportere, vt omnis lex, aut fauorabilis sit, aut odiosa. Nam potest aliqua esse mixta secundum diuersos respectus, & aliqua fortè esse potest neutra, ita vt nec odiū contineat, nec fauorē, vt videntur esse præcepta morū generaliter proposita propter cōmune bonū. Melius tamē dicitur, diuisionē esse adæquatā, quia lex, quæ videtur mista, ab ea parte denominatur, quæ in ea præualet: vel si est dubium, aut æqualitas, talis lex censetur absolutè fauorabilis, vt declaratum est. Quod si lex sit, quę nulli imponit speciale grauamen, nec ita est grauis, & onerosa, vt propterea odiosa censeatur eo ipso, quod est iusta, & propitia communi bono, censetur fauorabilis, & amplianda intra limites fauoris, & ita relinquitur partitio sufficiens, & adæquata.

15. *Quatuo esse species præcipuas legū odiosarum.*

Tandem quod ad vltimum punctum attinet, plures numerari solent modi, aut quasi species legum odiosarum; tres autem, vel quatuor videntur esse præcipuæ. Videlicet lex pœnalis, lex tributum aut onus imponens, lex irritans factum, quod prohibet directè, vel indirectè, seu consequenter, lex exorbitans à iure antiquo vel à communi iure, aut illi derogans, vel limitans, aut corrigens illud. & à fortiori lex posterior priorem abrogans, & de his omnibus in præsenti libro dicemus, quatenus peculiares proprietates, & effectus habent, quos explicare necesse est. Aliæ verò leges omnes, quæ huiusmodi non sunt, inter fauorabiles computantur. Veruntamen ex vi huius negationis non participant specialem rationem, quę propria consideratione indigeat, tantum ergo illæ, quę priuilegij rationem habent, speciali indigent ratione, & ideò de illis dicemus in libro sequenti.

CAPVT III.

Vtrum leges pœnales obligent in conscientia ad actus, quos proximè intendunt.

DVÆ partes in lege pœnali distinguendæ sunt, vna est de actu, quem intendit fieri, aut omitti, alia est de pœna, quam imponit contra transgressores talis legis; & quamuis prior pars videri possit exposita tractando de lege humana, ciuili, & canonica, tamen aliquid speciale habere potest in lege pœnali, & ideò prius de illa priori parte dicemus, postea de posteriori, circa illam verò partem multa inquiri possunt. Primum, an leges pœnales possint obligare ad culpam: secundum, an de facto obligent; tertium, an possint non obligare ad culpam, sed ad solam pœnam: quartum, an de facto sic obligent. Et hæc duo puncta examinabimus capite sequenti; nunc reliqua examinanda sunt, & difficultas est de legibus imponentibus pœnam temporalem: nam de spiritualibus vt sunt censuræ, & similes, nulla est dubitatio, quin regulariter loquendo culpam supponant, vt ex dictis in libro 4. constat, & in sequentibus magis declarabitur. 1

2 *Posse esse legem pœnalem obligantem in conscientia sic enim efficacior erit.*

Circa primum ergo, de potestate nulla est controuersia, & ideò breuiter dicimus, non excedere humanam potestatem præcipere aliquid simul obligando in conscientia, & imponendo pœnam, ac subinde posse ab homine fieri legem obligantem in conscientia, & imponentem pœnam certam transgressoribus, quod etiam de Principe seculari nullus Iurisperitorum negauit, vt fatetur Nauarrus in cap. *Fraternitas* 12. qu. 1. n. 22. *Nauarr.* Et probatur facilè: primò, quia talis lex potest esse valde conueniens reipublicæ, imò experientia ostendit, sæpe esse valde necessariam, & alioqui nullam iniustitiam continet; ergo non est cur excedat potestatem humanam: neque vlla ratio probabilis ad hoc afferri potest. Secundò de legibus imponentibus spiritualem pœnam, excommunicationem, &c. nemo dubitat, quin obligent in conscientia ad actus pręceptos, vel prohibitos, vt in libro 4. diximus, quia spiritualis pœna maximè solet imponi propter contumaciam, quæ non est sine inobedientia, & culpa, & quia spirituales pœnæ sunt medicinales, & præcipuè intendunt curationem animæ, & correctionem culpæ; ergo generatim loquendo, non excedit potestatem humanam obligare in conscientia sub certa etiam pœna per legem imposita; ergo nec excedit hoc facultatem legis, seu potesta-

A tem ciuilem, etiam si pœnas tantum temporales imponat. Probatur consequentia, quia nulla sufficiens ratio differentiæ assignari potest, quia vtraque potestas sicut includit vim dirigendi in conscientia, ita etiam vtraque includit vim coercendi per pœnas proportionatas, & sicut adiectio pœnę spiritualis est moraliter necessaria in legibus Ecclesiasticis; ita pœna temporalis est moraliter necessaria in ciuilibus, imò in vtrisque legibus. Quia vtraque obligatio simul magis cogit, quam altera tantum, & sensuales homines efficacius terrentur comminatione temporalium pœnarum, licet spirituales grauiores sint. Tertiò, quia legislator humanus potest sine adiectione pœnæ temporalis obligare in conscientia per suas leges; ergo etiam cum illa. Probatur consequentia, quia B legislator humanus potest adijcere pęnam temporalem obligationi legis naturalis, vt pœnam mortis propter homicidium, vel furtum grauissimũ, & similiter potest per posteriorem legem adijcere pœnam priori legi humanę purè morali, & obliganti in conscientia, ita vt lex posterior non auferat obligationem prioris, vt latè probat Nauarr. supra, dicens, à nemine negari, & esse rem adeò claram, vt non egeat probatione; ergo idem potest facere simul per vnam legem, quia valde accidentaria est vnitas, vel pluralitas legum, neque variare potest rationem iustitiæ, aut potestatis.

3. *Obiectio.*

Sed obijci solet, quia videtur excedere iustitiæ æquitatem, reatum duplicis pœnæ imponere propter vnam transgressionem: nam in foro Dei *non insurgit duplex tribulatio*, propter idem delictum, vt dicitur Naum 1. C vbi Septuaginta legunt, *Non vindicabit bis in id ipsum in tribulatione*; ergo multò minus potest id facere legislator humanus; ergo dum imponit pœnam temporalem, non potest imponere æternam, vel aliam alterius vitæ; ergo nec potest obligare in conscientia, quia ad hác obligationem sequitur reatus pœnæ alterius vitæ.

Responsio.

Respondetur, negando assumptum, & patet inductione, quia Deus præcepto imposito Adamo, obligauit illum in conscientia, & sub grauissima culpa, & reatu pœnæ æternæ, & nihilominus addidit pœnam mortis temporalis, idemque constat in multis præceptis legis veteris, quæ obligabant sub pœna mortis, & de illis est generalis regula, quòd obligabant in conscientia. Idem fit euidens ex dictis de lege addente pęnam excommunicationis, etiamsi supponat reatum pœnæ æternæ. D Item de lege addente pœnam temporalem propter crimen contra legem naturalem, vel contra aliam priorem legem humanam, quia ibi etiam coniunguntur duæ pœnæ sine iniustitia. Ratio verò est, quia vel peccatum propter suam infinitatem est capax vtriusque pœnæ, & plurium, vel quia transgressio legis humanæ non solum est offensio Dei, sed etiam Principis, & reipublicæ humanæ, & ideo ab vtroque iustè punitur. Vnde etiamsi lex aliqua non imponat specialem pœnam, sed sit purè moralis, potest Princeps punire temporaliter transgressorem talis legis, quanuis etiam in foro Dei habeat reatum suæ propriæ pœnæ; ergo signum est, duplicem illam pœnam diuersæ rationis, & distincti fori, diuini, & humani, non excedere meritum talis trásgressionis. Nec locus Naum aliquid facit ad causam, tum quia ibi non agitur de lege, aut eius pœna, sed de quadam promissione Dei respectu populi Iudaici, quem tunc secundo statuit non punire, non quia iustè non potuit, sed quia ex benignitate noluit; tum etiam quia ibi est sermo de duplici tribulatione temporali, licet per figuram ibi significatum fuerit, eos, qui ita affliguntur semel in hac vita, vt veram pœnitentiá agant, non esse passuros secundam vitæ futuræ afflictionem.

4. *Leges humanæ habẽtes temporales pœnas non obligare in conscientia, nisi exprimat contra reũ legislator. quod rarò contingit, sentit Nauarr, quia sunt odiosæ. Matesilan. Decius. Ioan. And.*

Supposita ergò potestate, de facto, seu de voluntate legis latoris humani, superest quæstio. In qua est prima opinio asserens, leges humanas eo ipso, quod sanciuntur temporalibus pœnis, non obligare in conscientia de facto, & iuxta pręsumptam voluntatem legis latoris, nisi aliud ipsemet exprimat, quod rarò fit vel nunquam in legibus ciuilibus. Hanc opinionem potissimum defendit Nauarr. suprà, & in Summ. c.23.n.55. & pro illa refert Matesilan. not.78. quem etiam refert, & sequitur Decius in cap. *Nam concupiscentiam*; de Constit. lect.2. n. 7. vbi refert Hostien. & Ioan. And. in cap. *Relatum*, ne cleric. vel monach. Tamen hi specialiter loquuntur de quibusdam statutis religiosorum, vt Dominicanorum, nec putant, id esse generale. vnde etiam Matesilanus eos referens, cum eis tantum videtur sensisse. Idem verò generalius sensit Imola in cap. 2. de Maiorit. & obedient. & in cap. *Cum contingat*, de Iure. Iur. quem refert, & sequitur Decius suprà lect. 1. n. 3. Sed illi loquuntur non tantum de pœnalibus legibus, sed absolutè de humanis prohibentibus, vel pręcipientibus res indifferentes, seu non necessarias ad honestatem ex lege naturæ, quorum opinionem quoad hanc partem improbabilem esse suprà ostensum est lib. 3. & 4. & Nauarr. etiam ab illis in hoc dissentit, quanuis in pręsenti eorum auctoritate vtatur, referens alios pro illa sententia, qui re verá illam non docent, vt Felin. in cap. 1. de Spons. n. 12. & Caiet. de quo iam suprà dictum est. Quod verò ad pręsens spectat, dictam sententiam docuere prius Iason in l. 2. C. de Iur. emphyt. n. 143. & Ludou. Gom. in cap. 2. de Constit. 1. n 6. n. 60.

Imola. *Iason.* *Lud Gom.*

5.

Fundamenta Nauarri sunt, Primum, quia lex pœnalis est odiosa, & ideò interpretanda benignius quoad fieri possit: hęc auté intelligentia est benignior, & confert multum ad tollendos laqueos, & pericula animarum, & potest sine inconuenienti sustineri. Secũdum quia legis lator addens pœnam temporalem, præsumitur excludere æternam, quia qui ex duobus vnum exprimit, & aliud tacet, censetur illud excludere, iuxta regulam text. in cap. *Nonne*, de Pręsumpt. Tertiò, quia leges humanæ rarò explicant in actu signato obligationé in conscientia, vel certè ciuiles nunquã hoc declarant: imò infideles Principes nunquam de tali pœna cogitarunt; ergo non est verisimile illam intendere, maximè quando pœnam temporalem exprimunt. Quartò allegat Nauar. consuetudinem testaturque communi consensu receptum esse, vt hæ leges in hoc sensu intelligãtur. Tandé quia aliquæ leges pœnales non obligant in cõscientia; ergo nullę, nam est eadé omniũ ratio.

Nihilominus contraria sententia verior est & securior. Dicendum est ergo, legem, quæ in verbis suis, & modo, quo fertur, præceptum

Contraria sententia verior, & securior, tenentque Castro. Sotus. D. Thom. Driedo. Medina. Henric. Felin. Syluest. Angel. Tolet. Armil. Couar.

continet, etiamsi pęnam adijciat, obligare in conscientia, vel sub mortali, vel sub veniali culpa, iuxta qualitatem materiæ, & alia signa data in superioribus libris, nisi aliunde constet de expressa mente legislatoris. De hac postrema limitatione dicam in capite sequenti. Illa ergo omissa, assertio est communis Theologorum, quam maximè defendunt Castro lib. 1. de Leg. pœnali cap. 8. & Soto lib. 1. de Iustit. q. 6. art. 4. & 5. qui allegat D. Thom. 2. 2. q. 186. ar. 9. ad 1. Tenet etiam Driedo lib. 2. de Libert. Christiana c. 1. & lib. 3. c. 3. ad 5. Medin. C. de Restit. q. 12. alias 13. & q. 36. ad 6. & in Cod. de Pœnit. tract. de ieiun. Idē sentit Henr. Quodlib. 3. q. 22. Nā licèt varijs distinctionibus vtatur, tādem in hac sententia persistit. Tenet etiam Tolet. de 7. peccat. mort. cap. 20. Bart. Medin. 1. 2. q. 96. art. 4. dub. 3. Quæ est etiam communis Canonistarum, tenet Glossa in cap. *Vt animarum.* de Constit. in 6. vbi idem sentit Domin. & in cap. *Perpetuo*, eodem tit. Idem habet Felin. in cap. *Nam concupiscentiam*, de Constit. n. 1. Syluest. verb. *Inobedientia*, in fine, & ibi Angel. & Armil. n. 2. & verb. *Lex*. n. 4. Couarr. in Reg. *Peccatum*. 2. p. §. 5. n. 3.

7. Fundari solet primò hæc opinio, quia lex pœnalis est vera lex; ergo obligat in conscientia. Probatur consequentia, quia vis obligandi in conscientia est de essentia legis. & per hoc solum distinguitur à consilio, vt in superioribus dictum est, & insinuat D. Thom. 1. 2. q. 91. ar. 4. *D. Thom.* Hæc verò ratio non conuincit, quia non est de essentia legis, vt determinatè obliget in conscientia ad actum, quem præcipuè intendit, vt in capite sequenti explicabo. Secundò fundari solet quia pœna dicit essētialiter ordinē ad culpam, nec aliter dici potest iusta. Nam vt dicitur Deut. 25. *Secundum mensuram delicti erit plagarum modus*, & significatur in cap. 2. de Constit. in 6. & in cap. *Non afferamus*, 24. q. 1. Vnde August. 1. Retract. c. 9. *Omnis pœna, si iusta est, peccati pœna est. & supplicium nominatur*, & ideò culpam, & pœnam correlatiua esse dixit Gerson. tract. de Vita spirit. lect. 1. & insinuat D. Thom. 1. 2. q. 87. art. 7. & q. 108. art. 8. ergo cum lex pœnalis iustè puniat, supponit culpam in transgressione eius. *August.* Veruntamen etiam hæc ratio non vrget, nam licet pęna in quadam significatione rigorosa dicat ordinem ad culpam, tamen latius sumpta pro quocunque supplicio, vel damno, aut incommodo potest iustè inferri propter iustam causam sine culpa, vt latè ostendit Nauar. in dicto cap. *Fraternitas*, n. 10. vsque ad 14. *Nauar.* Vel etiam dici potest, licèt omnis pœna sit propter culpam, non tamen semper esse propter culpam contra Deum, sed interdum sufficere culpam quasi ciuilem, & humanam. Sed vrgent aliqui, quia si quis ex ignorantia inuincibili contra pęnalem legem committat, non fit reus pœnæ, vt infra dicemus; id autem non videtur esse, nisi quia ignorantia excusat culpam; ergo signum est, talem pœnam supponere obligationem sub culpa. Respondeo tamen, etiam hoc signum non esse sufficiens. Nam si ignorantia excusat pœnam (vt supponitur, & infrà examinabitur) non est solum quia excusat culpam, sed etiam quia reddit actum inuoluntarium, qui nec est culpa, nec iusta causa pœnæ; maximè vbi pœna non ponitur, nisi ad inducendam, & quasi cogendam voluntatem ad aliquid, quæ

A coactio non habet locum, vbi voluntaria ratio ignorantiæ inuenitur.

Vnica ergo ratio assertionis est, quia lex continens præceptum obligat in conscientia, vt suprà ostensum est, sed talis lex continet præceptum; ergo obligat in conscientia. Consequentia patet, quia maior propositio vniuersalis est, & quia adiectio pœnæ non obstat obligationi in conscientia, vt satis ostensum est. Eâdemque ratione probari potest Minor, quia lex illa continet præceptum ex vi verborum, considerata qualitate materiæ, & alijs necessarijs in superioribus declaratis; ita vt si non adderetur pæna, illa forma præcipiendi, tali modo prolata, & in tali materia, esset sufficiens ad inducendum pręceptum, & indicandam talem intentionem præcipientis, hæc enim in primis necessaria est, sed adiectio præcepti nō euacuat hanc vim legis, & verborum eius, nec etiam est signum intentionis non obligandi, aut præcipiendi in legislatore, quia non solent adijcere comminationem pœnæ, vt suum præceptum destruant, sed vt muniant, & quodam modo augeant obligationem, saltem extensiuè, vt soluendo argumenta Nauarri facilè constabit. 8. *Lex continens præceptum obligat in conscientia.* B

9. Et hinc confirmari potest assertio exemplo præcepti recitandi horas canonicas: nam habet adiunctam pœnam restitutionis in beneficiarijs, & nihilominus obligat in conscientia. Respondent autem aliqui, obligationem recitandi in conscientia, esse priorem illa lege pęnali, ex priori pręcepto morali, seu consuetudine, quæ non fuit ablata per posteriorem legem pęnalē, iuxta doctrinam supra datam. Sed contra hoc instatur ratione suprà facta, quia si diuersis legibus inducitur hęc duplex obligatio circa idē, cur non etiam eadem? C Quia sicut lex posterior addens pęnam priori obliganti in conscientia, non reuocat illam, nec ostendit talem esse intentionem imponentis pęnam; ita adiectio cōminationis pęnæ addita præcepto, non reuocat vim eius, nec indicat, talem esse intentionem præcipientis, imò potius solet indicare seueritatem præcepti, & maiorem voluntate obligandi. Accedit in dicto exemplo, quod lex recitandi officium Virginis impositum clericis pensionarijs sub eadem pœna obligat in conscientia, & tamen non est antiquior illa obligatio, sed per idem præceptum inducta.

10. *Lex taxans pretia obligat in conscientia.* Denique, leges iustæ taxantes pretia rerum, licet ferantur sub comminatione pœnæ, obligant in conscientia, vt est in Hispania lex taxans pretium tritici; ergo idem erit in quacunque D alia lege pęnali. Respondent aliqui, non esse eandem rationem, quia per legem taxantem pretium fit vt merces non plus valeant, & ideò si carius vendantur fit contra iustitiam, & inde oritur ratio culpę. Sed contra. quia lex taxans pretium rei, ideò facit, vt non plus valeat, quia definit mediū iustitię, sed eodē modo per alias leges constituitur medium virtutis, vel in iustitia, vel in religione, vel in alijs, quia hæc est efficacia legis humanæ, vt in superioribus ostensum est, vnde consequenter contrarium actum costituit in specie vitij oppositi; ergo obligat etiam in conscientia ad seruandum tale medium, vel vitandum tale vitium. Nec videtur posse assignari sufficiens ratio, ob quam lex lata in

materia iustitiæ, censeatur pręscribere medium virtutis etiam si pęnam adiungat, & non idem censendum sit de legibus præcipientibus sub pęna in alijs materijs.

11. *Benigniorē interpretationem habere locum vbi res est moraliter dubia.*

Neque in contrarium vrgent rationes Nauarri. Ad primam enim respondeo, benigniorem interpretationem habere locum, vbi res est moraliter dubia & talem esse debere, vt verba legis non corrumpat. At hic sensus legis non est dubius, quandoquidem supponuntur verba ex se sufficienter significantia præceptum, & sine fundamento recurritur ad intentionem, corrumpendo, seu eneruando verba legis. Ad secundam dicitur primò, axioma illud, & cap. *Nonne*, ibi allegatum habere locum, quando vel duo, de quibus est sermo, sunt repugnantia, vel quando sunt ad eligendum proposita; tunc enim assumptio vnius præsumitur esse exclusio alterius: si autem non sint huiusmodi, non est illa sufficiens coniectura, nisi aliæ adiungantur. At hic obligatio ad culpam, & pænam, non repugnant inter se; imò ex se habent quandam connexionem, & ideò solà adiectio pęnæ nulla est coniectura excusationis culpę. Deinde dicitur, in lege, de qua tractamus, sufficienter contineri obligationem ad culpam in verbis pręceptiuis, & ideò dici non posse, eam legem comminari pęnam, pretermissa comminatione culpę, quia non solet aliter culpę reatus proponi, nisi pręcipiendo.

12. Vnde ad tertiam rationem negatur consequentia. Quæ si alicuius esset momenti, probaret, etiam leges humanas morales non adijcientes pęnam, non obligare in conscientia, quia hoc non exprimunt in actu signato; & leges Principum infidelium non ligare conscientias, etiam si pęnales non sint, quia tales Principes nihil de pœnis alterius vitę cogitarũt; vtrunque autem absurdum est, vt constat ex lib. 3. Igitur sicut in legibus moralibus sufficit naturalis vis præcepti ad inducendam obligationem conscientiæ, etiamsi princeps illam non exprimat; imò nec de illa cogitet in actu signato, sed tantum de præcepto imponendo; ita etiam sufficit in legibus pœnalibus. Et patet, quia præceptum morale Regis infidelis obligat sub reatu pœnæ vitæ futuræ, etiamsi legislator illam non cognoscat, quia sufficit vis connaturalis præcepti, ergo etiam sufficit in lege pœnali, quæ simul moralis est: nulla enim ratio differentiæ in his casibus reddi potest. Ad quartum negamus talem consuetudinem, quam Doctores communiter non agnouerunt, nec ex communi vsu, & sensu fidelium colligitur. De quinta ratione in sequenti capite dicendum est.

CAPVT IIII.

An dentur, vel dari poßint leges pœnales non obligantes in conscientia, sed tantum sub pœna, sine interuentu culpæ.

1. *Negat Syluest. Arm. Bellarm.*

PArtem negantem tenet Syluester supra, & sequitur Armilla, licet non videatur consequenter loqui, vt explicabo. Citatur pro hac sententia Soto supra, sed si attentè legatur, non negat potestattem, nec in re dissentit à communi sententia, licet in vsu verborum discrepare, & sine causa contendere videatur. Citat etiam Syluester pro hac sententia D. Thomam, & auctores, qui indistinctè dicunt, legem, vel præceptum superioris obligare in conscientia. Eidem sententiæ adhærere videtur Bellarmin. lib. 3. de Laicis cap. 11. probation. 6. Fundamenta huius sententiæ tacta sunt in præcedenti quæstione, & ferè soluta. Summa est, primò, quia de ratione legis est obligatio in conscientia; ergo repugnat esse veram legem pęnalem, quin obliget in conscientia. Secundò, qui aliàs esset iniusta inferens pœnam sine culpa. Tertiò, quia alias nulla esset ratio inferendi maiorem, vel minorem pœnam per tales leges, quia pœna infertur maior, vel minor iuxta proportionem ad culpam; sed vbi nulla est culpa, non potest esse maior, vel minor culpa; ergo nec maior, vel minor pœna. Quartò, quia nulla potest ratio reddi, cur quędam leges pœnales potius obligent in conscientia, quàm aliæ, nec declarari facilè potest, quo signo, aut modo discernendæ sint huiusmodi leges. *Probat. 1. Secunda. Tertia.*

2. *Affirmatiua pars vera.*

Nihilominus dicendum est primò, dari posse leges cogentes, seu obligantes sub commninatione pœnæ, licet non obligent in conscientia ad actum, propter eius transgressionem obligant ad pœnam. Hanc assertionem vt claram supponit Nauarr. suprà, eamque tenet Victor. Relect. de Potestat. ciuil. n. 20. eam etiam latè ostendit Castro, & sequuntur alii antiqui citati. Qui distinguunt duplicem legem pœnalem, puram, & mistam, seu compositam, quibus membris additur tertium de lege humana non pœnali, sed purè morali, qualis est illa, quæ obligat in conscientia, & pœnam non adijcit. Nec refert, quod Nauarr. ait, etiam ex hac lege non seruata incurri reatum pœnę: nam hoc est semper verum in foro Dei, non verò in foro humano, vnde ille reatus non oritur propriè ex lege humana, sed ex natura rei, vel ex diuina lege, & ideò illa lex humana merito dicitur moralis purè, id est, non pœnalis, quia ipsa nec taxat pœnam, nec directè imponit illam. Mista verò dicitur, quæ simul moralis est, & pęnalis, & duo pręcepta virtute includit, vnum faciendi, vel vitandi talem actum, aliud sustinendi talem pœnam, si id non fiat; & de hac intelliguntur omnia dicta in capite pręcedenti. Lex autem purè pęnalis dicitur, quę solum habet vnum pręceptum quasi hypotheticum sustinendi talem pœnam, vel incommodum, si hoc, vel illud fiat, etiamsi de actu substrato tali conditioni pręceptum non imponatur. Et quamuis Nauarrus suprà nouam dicat esse distinctionem illam, & Syluester & Armilla illam contemnant, vt puerilem, verbalem, & inutilem, nihilominus nec noua, nec puerilis est, quia illa vtuntur graues Doctores, non tantum moderni, sed etiam antiqui, vt Henric. Angelus Castro, & aliqui alij ex allegatis capite præcedenti pro nostra sententia. Nec etiam potest dici inutilis, aut verbalis: nam rem, quam tractamus, rectè declarat, & potest optima ratione fundari, quia simul etiam probabitur assertio posita. *Nauarr. Victor. Castro. Nauar. Syluest. Armil. Henr. Angel. Castro.*

3. Ratio autem est, quia legislator potest simul

sua lege obligare in conscientia, imponendo pœnam transgressoribus, vt in superioribus ostensum est, & potest etiam obligare in conscientia sine adiectione pœnæ: ergo etiam potest obligare solum ad debitum pœnæ, & ita resultat distinctio trimembris respectu legis humanæ in communi, & bimembris respectu legis pœnalis. Solum superest probanda prima consequentia: negari enim posset, quia culpa est prior, quam pœna, & ita potest ab illa separari, & cum illa coniungi: pœna verò cum sit posterior, quàm culpa, licet possit cum illa coniungi, non tamen videtur posse ab illa separari, quia fundatur in illa. Sed nihilominus probatur consequentia, quia ille modus præcipiendi non est contra ratione legis, nec cōtra ratione iustitiæ, ergo potest legislator pro suo prudenti arbitrio illum tantum intendere, & non alium; ergo si ita faciat, constituet legē purè pœnalem, quæ in conscientia non obliget ad actum preceptum, sed tantum sub pœna. Prior consequentia patet, quia cum vtraque obligatio cadat sub potestatem legislatoris, potest prout voluerit illa vti, quantum ratio legis iustæ permittit. Posterior item cōsequentia clara est, quia obligatio legis pendet ex intentione legislatoris, & non potest illam excedere ex vulgari regula, quod actus agentiū non excedunt intentionem eorum.

4 *Regulæ religiosorum sæpe obligant ad pœnam vbi nō ad culpam.*

Prior verò pars antecedentis probatur exemplo regularum religionum, quæ hoc modo obligant. Respondent aliqui illas nō esse leges, sed vel consilia, vel conuentiones quasdam; & quasi pacta. Sed hoc gratis dicitur: nā communiter veræ cōstitutiones, & statuta censentur, & ita à Pontificibus vocantur, cum dant potestatem ad illa condenda. Itē quia sunt actus iurisdictionis, & potestatis superioris imponentis necessitatē aliquam sic operandi; ergo excedunt rationem consilij, & nō sunt tantum conuentiones. Nam licet illam supponant, quatenus in principio fuit necessaria professio talis status; postea obligatio nascitur ex iurisdictione. Vnde quidam existimant, ad rationem legis satis esse, quod inducat necessitatem siue ad culpam, siue ad pęnam. Castro verò supra dixit, huiusmodi legem imponere obligationem in conscientia iudici, vt transgressorem puniat, & ita fatetur habere magis proprietatem legis respectu iudicis, quam respectu rei. Sed instari potest, tum quia præcepta religionis non magis videntur obligare in conscientia Prælatū, quam subditū; tum etiam quia hic agimus de lege respectu subditi. Et ita (vt ipse etiam fatetur) si lex pęnalis imponat pęnam ipso facto soluendam, obligat subditum in conscientia post transgressionem legis, ad soluēdam pęnam. Et ideò in vniuersum magis placet, hanc legem semper resolui, vt sic dicam, in aliquam obligationem conscientiæ, vt lib. 3. cap. 18. declaraui, quia licet non obliget ad id, quod immediatè præcipit, tamen si quoad illud non seruetur, obligat in conscientia, vel ad soluendam pęnam, si sit latæ sententiæ, vel ad sustinendam illam, cum imposita fuerit, vt sensit D. Thomas 2. 2. q. 186. ad 1. ergo sufficienter saluatur in tali statuto vera ratio legis.

Castro.

D. Thom.

5 *Interdictum & irregularitas sæpe incurritur sine culpa. D. Thom.*

Altera verò pars, scilicet, hunc modum legis non repugnare cum æquitate, seu iustitia, probari solet ex regula iuris 23. in 6. quod pęna interdum incurritur sine culpa, quamuis non sine causa, vt etiam dixit D. Thom. 2. 2. q. 108. ar. 4. ad 2. afferens exempla irregularitatis, quæ sæpe incurritur sine culpa, & idem est de interdicto. Ad hæc verò dici posset, irregularitatem illam non esse pęnam; interdictum verò nunquam imponi sine culpa alicuius, quamuis comprehendat innocentes propter aliquam vnionem, quam habent cum delinquente, Sicut pęna patris peccantis solet redundare in filios innocentes. Sed in hoc non est de nomine contendendum. Fatemur enim (vt dixi cap. præcedente) pęnam in maxima quadam proprietate sumptam includere rationem vindictæ, & dicere ordinem ad propriam culpam. Non est tamen necesse ita in præsenti sumi: nam generalius omne incommodum naturæ ex quacunque causa nascatur, includitur sub malo pœnæ, & specialiter, ac morali modo loquendo, etiam dicitur pœna propria omnis afflictio, quæ fit per modum coactionis, vt lex aliqua seruetur, & hæc potest sine culpa contra Deum imponi, quamuis non sine aliquo defectu, vel imperfectione apud homines. Quod ergo hic modus pœnę possit sine iniustitia imponi, probatur, quia superior potest cogere ad actum de se bonum, etiamsi in omissione talis actus non sit culpa, quia illud potest expedire ad bonum commune, & nihil habet contra rationem, & contra debitum superioris officium; ergo eadem ratione potest superior onus aliquod, vel afflictionem ponere propter omissionem illius actus, etiamsi culpa non fuerit apud Deum. Probatur consequentia, quia illa punitio tunc non est, nisi quędam coactio, vt fiat, vel non fiat talis actus, quæ necessaria est, vt timor illius antecedenter etiam cogat ad vitandam similem transgressionem. Et confirmatur; nam interdum potest respublica alia onera imponere ex iusta causa, & sine culpa, vt probant exempla suprà adducta, & alia, quæ adducit Glossa in cap. 2. de Constit. & ratio est, quia ad bonum regimen reipublicæ sæpe id necessarium est; ergo ita etiam fieri potest in præsenti, nam causa est sufficiens, seclusa culpa.

Glossa.

6 *Sæpe expedire ad pericula animarum vitanda obligare ad pœnam, quæ non obligetur ad culpam, sed in lege humana censetur, quæ pœnam imponit fugitiui de carcere, & scindenti ligna in silua. Anton.*

Denique sæpe potest expedire ad pericula animarum vitanda hoc tantum modo cogere ad actum aliàs conuenientē communitati. Quia coactio aliqua est vtilis, & quod maior non fiat, est etiam vtile animabus, & pertinet potius ad suauem prouidentiam, quam ad rigorem. Et hoc prudēti consilio fiunt statuta in religionibus, in quibus supponitur virtuale pactum in voto obedientię, & professione inclusum, acceptandi talem pœnam, si in hac, vel illa regulæ transgressione quis comprehendatur, vt notauit Anton. 3. p. tit. 16. c. 1. §. vlt. circa finē. Quod extendi etiam potest ad quancunque communitatem, seu rempublicā, quia inter eam, & singula membra eius intercedit, vel saltem supponitur talis conuentio ad ciuilem vnionem in vno corpore, illa tamen supposita, ex vi potestatis iurisdictionis, quæ est in superiori, sequi potest talis modus imperandi, & imponendi talem obligationem, quia per se est iustus, & vtilis communitati, vt declaratum est.

2. *Conclusio.*

Dico secundo. Aliquæ sunt leges pure pœnales, & in conscientia non obligantes, nisi ad

ad pœnam, quæ ex materia, & verbis, aliisque circunstantiis à legibus pœnalibus mistis discernendę sunt. Prior assertionis pars clara est, eamque videntur supponere auctores allegati in priori assertione, & licèt Castro dubitet an dentur tales leges, tamen non videtur cadere in dubium, tum, quia cum possibiles sint, & sæpe possint esse aptiores ad regimen subditorum cum minori periculo, & grauamine in aliquibus materiis, in quibus maius onus necessarium nō est, videtur per se credibile, sæpe ferri hoc modo leges pęnales. Tum etiam quia in religionibus sunt clara exempla harum legum, vt supra dixi, & in legibus humanis, purè pœnalis censetur illa quę pęnam imponit fugienti de carcere, scindenti ligna in sylua communi, &c.

8. *Pendere ex intentione legislatoris, quod lex sit pure pœnalis vel non.*

Tota ergo difficultas est in posteriori parte assertionis explicanda, quando, scilicet, lex pœnalis pura censenda sit. In quo dici communiter solet, hoc pendere ex intentione legislatoris, quod verissimum esse credo, ob rationem factā. Neque hoc pendet ex illa quæstione, an obligatio præcepti, seu legis in conscientia, possit esse maior, vel minor ex intentione legislatoris. Nā quidquid de hoc sit, stāte iam pręcepto, nihilominus certū est, pendere ex intentione superioris, pręcipere, & similiter duo præcepta, aut vnū tantum hypotheticum imponere, sicut pendet ex intentione vouentis sub pęna aliqua, vel vtranq; per se vouere, & expresse, aut tacite duo vota emittere, vel vnum tantum hypotheticū. supposita ergo necessitate intentionis, inquirimus, quomodò cognoscetur, & vnde constabit, intentionem Principis fuisse, vnum tantū pręceptum hypotheticum imponere. In quo etiam est clarum, maximè posse hoc constare per expressam declarationem ipsius legislatoris, siue hęc exprimatur in ipsamet lege particulari, siue per aliquā generalem regulā aliquarum constitutionum, in eis comprehensam; quæ hoc declaret, vel designet verba, per quæ sola significetur obligatio in conscientia, vt in aliquibus religionibus fit, siue denique de tali intentione constet per traditionem, consuetudinem, seu legem non scriptam. Quanuis enim talis consuetudo nō sit vniuersalis in omnibus legibus pœnalibus (vt Nauarr. volebat) potest in aliqua republica, seu cōgregatione introduci, & illa erit optima interpres cuiuscunque legis talis communitatis, nisi per ipsammet legem reuocetur, exprimēdo vt talis lex obliget, vel habeat vim præcepti non obstante contraria consuetudine.

Cōsuetudinē esse interpretem, an lex sit pure pœnalis.

Nauar.

9. *Regula generalis.*

Vltra hos verò casus possumus generalem regulam negatiuam constituere. Quoties per verba legis pœnalis non declaratur sufficienter proprium pręceptū obligans ad actū, vel omissionē eius, præsumendū est, esse legem purè pœnalem, ita vt in hoc casu procedat opinio Nauarri tractata cap. pręcedenti. Quia procedit etiam ratio eius: nam si lex nō satis explicat duplicē obligationem seu præceptum, benignior pars est eligenda, cū res sit dubia, & lex non satis explicet rigorem. Censebitur autem lex nō satis explicare priorem obligationē consciētiæ, quando nec late fuerit per verbū expresse præceptiuum, quod in actum prohibitū, vel imperatum cadat, nec ex circunstantiis, aut materia, vel pœna legis colligatur virtuale præceptum, seu intentio sufficiēs pręcipientis. In priori parte huius documenti videtur fūdata regula, quā generaliter admittit Castro, quoties lex non fertur per verbum imperandi, aut prohibendi, sed per verba conditionem tantum significantia, legem esse purè pęnalem. Vt cum lex dicit, Si quis inueniatur extrahens triticum ex regno, perdat illud, vel duplū, vel cum dicit, Quicūq; deprehensus fuerit venans in tali loco, soluat tale quid. Similes enim leges ex vi verborum non inducunt obligationem ad actum, vel omissionem, quia in rigore non præcipiunt.

Castri generalis regula.

10. *Limitatur regula Castri.*

Hæc autem regula indiget limitatione insinuata in posteriori parte nostri documenti. Nā si pęna legis intrinsecè supponat culpam, lex non est censenda purè pęnalis, etiam si sub illa forma feratur, quia conditio pęnę satis declarat mentem legislatoris, vt quando excommunicatio fertur sub hac forma, Si quis hoc fecerit sit excōmunicatus, vel Qui hoc dixerit anathema sit. Nam licèt Nauar. dicat, has leges esse purè pęnales, supponere tamen culpā ex prioribus legibus diuinis, aut humanis, nihilominus verū nō est. Tum quia sępe nō supponitur talis obligatio prior, vt quādo nouo statuto dicitur, Si quis ingressus fuerit talē locum, maneat excommunicatus, idemque cum proportione est, quādo veritas aliqua de nouo definitur sub illa forma, Si quis tale vel tale dixerit, anathema sit. Tum etiā, quia licet cōditio apposita sit de re contra ius naturale, vel diuinum, vt si quis percusserit, si quis furatus fuerit, &c. nihilominus ad excommunicationem necessarium est præceptum Ecclesiasticum, & contumacia contra illud, vt talis pęna incurratur. Quoties ergo leges imponunt huiusmodi pęnas, non sunt purè pęnales, etiamsi dictis verbis vtantur. Idemque censeo, quando pęna est grauissima, etiam corporalis, vt si imponatur pęna mortis, vel mutilationis, aut alia æquipollens, idque non solum ratione periculi (vt quidam volunt) nam illud sępe vitari posset, sed ex morali æstimatione talis pęnę. Nam lex censēda est prudens, & iusta: esset autem intolerabilis, si propter rē, quæ culpa caret, pœnam mortis, vel mutilationis imponeret. Et ideò diximus in superioribus ex doctrina Augustini, omnia præcepta legis veteris, quæ pęnam mortis corporalis imponebant, induxisse obligationem sub mortali. Vnde licèt verba non sint expresse præceptiua, vel prohibitiua, satis est quod virtute illam contineant, & ex adiuncta pęna declaretur, qualis sit legis latoris intentio.

Nauar.

11. *Considerandā materiæ grauitatem, ad cognoscēdam legis obligationē quoad conscientiam, vel tantum ad pœnam.*

Obiicies, quia satis grauis pęna est flagellationis publicæ, quæ imponitur frangenti carcerem, & nihilominus ille non obligatur in conscientia seruare illam prohibitionem, nec peccat fugiendo. Respondeo, vel illam pœnam respectu talis personæ non censeri nimium grauē, vel à republica iudicatam esse proportionatam ad coactionem necessariā pro tali prohibitione, & quasi ad defensionem sui iuris, & publicæ iustitiæ, & ideò omnia esse prudenter consideranda.

12.

Denique quamuis verba per se spectata, vel grauitas pęnę, non satis ostendant obligationem in conscientia ad legem obseruandam, cōsideranda est materia legis: nam si illa fuerit moralis, id est pertinens directè ad bonos mores reipublicæ, & ad cohibenda vitia, & ad eos fines censeatur necessaria: vel ad pacē eius, vel

ad vitandum magnum incommodum eius, magna præsumptio est, legem poni sub intentione obligandi in conscientia, etiam si modus præcipiendi non sit adeò expressus, & formalis, nec pœna nimiũ grauis. Ita sumitur ex Victor. & Couar suprà. Et ratio est, quia credendũ est, legislatorem in his casibus velle obligare modo magis conueniente, & necessariò reipublicæ, in tali autẽ materia, & occasione maximè expedit, cogere verò obligando in conscientia; ergo. Quando verò nihil horum interuenit, sed materia est politica, vel non magni momẽti, aut necessitatis ad bonos mores, & forma pręcipiendi est tantum conditionata, & pœna nõ nimium grauis, signum sufficiens est, talem legẽ non obligare in conscientia.

Victor.
Couar.

13. Ad primam rationem contrarię sententiæ iam responsum est, legem pœnalem resolui in aliquam conscientiæ obligationem soluendi, vel sustinendi pœnam, & hoc satis esse, vt sit vera lex, etiam si ad conditionem sub qua pœnam comminatur, in conscientia non obliget, respectu cuius cõditionis dicitur purè pęnalis, licet respectu ipsius pœnæ efficaciã habeat obligandi modo prędicto. Ad secundam negatur sequela, nimirum, talem legem fore iniustam, quia licèt inferat pęnam (id est, grauamen aliquod, seu malum) sine culpa, non tamen sine causa, vel licet illud inferat sine culpa morali, non tamen sine culpa ciuili, seu politica, & hoc sufficit. Vnde ad tertiã negatur etiã sequela, quia ratio inferendi maiorem, vel minorem pęnam, nõ solum esse potest maior vel minor culpa, sed etiam maior, & minor causa, seu necessitas inferendi maiorem, vel minorem coactionem. Et argumentum deficit planè in regula religiosa, in qua inæquales pęnę inferuntur propter varias transgressiones regularum, quæ ad culpam non obligant. Ad quartum iam declaratum est, cur oporteat dari aliquas leges purè pęnales, & quibus signis à mixtis discerni valeant.

CAPVT V.

Vtrum lex humana pœnalis possit obligare in conscientia ad illam soluendam, vel exequendam, seu obseruandam ante iudicis condemnationem, & executionem.

1 Diximus de obligatione legis pęnalis ad actum, vel omissionem prohibitum, nunc superest dicendum de altera parte talis legis, quæ est impositio penæ; quæ scilicet, obligatio ex illa nascatur, & dicemus prius de possibili, deinde de facto, habetq; locum quęstio, tam in lege purè pęnali, quam in mixta, eademq; proportione in vtraq; definienda est. Prima igitur sententia docet indistinctè, legem humanam posse obligare in conscientia transgressorem ante omnem sententiam ad omnem pęnã quãtumcunq; grauem exequendam, etiamsi actionem ipsius rei requirat, illa tantum actione excepta, quę intrinsecam malitiam includeret, si ab ipsomet delinquente fieret, vt esset v. g. occidere, aut mutilare se ipsum. Hanc opinionem tenere videtur Castro toto lib. 2. de lege penali, qui maximè loquitur in particulari de pena cõfiscationis omnium bonorum. Putat enim obligare in cõscientia delinquentem, qui illam ipso facto incurrit, ad tradenda omnia bona sua fisco, etiã ante sententiam declaratoriã. Ex quo exẽplo planè sequitur dicta vniuersalis regula, pręsertim quoad pęnas, quę corporales non sũt, & rationes, quibus vtitur, generaliter procedũt. Sequuntur hanc sententiam magna ex parte Panormit. Felin. & alij Canonistę in c. 1. de Cõstit. & plures sumi possunt ex Tiraquel. in l. *Si vnquã.* verb. *Reuertatur.* n. 291. & sequẽtibus. Fũdamenta huius sententiæ sunt multa, quæ latè refert, & soluit Simancas infrà citandus.

1. affirmatiua excepta actione, quæ intrinseci malitiã includeret.

Castro.

Panorm. Felin. Tiraquel.

Simancas.

2 Quibus omissis, quia in sequentibus attingentur; duæ partes distingui possunt in hac sententia. Vna est indefinita, scilicet, non deesse in lege humana potestatem obligandi ad pœnam, & ad pœnæ exequutionẽ, seu obseruationem ante omnem sententiã, & hoc tanquã verũ admittimus. Quia nulla in eo potest ostendi repugnãtia, & pręterea ex dicendis clarè cõstabit. Altera pars est, hãc potestatẽ extendi ad omnẽ pœnam cũ sola exceptione pœnæ includentis malitiã, quia non potest alia cũ fũdamento excipi. Quod probatur, quia lex humana potest directè præcipere quidquid honestum est, si sit necessarium ad bonum commune Reipublicę; ergo etiam potest id in pœnam pręcipere dicto modo, quia potest etiam esse necessariũ ad commune bonum. Neq; obstabit acerbitas pęnę, tũ quia tale potest esse delictũ, vt totã illã mereatur, tũ etiã, quia lex humana potest obligare ad rẽ etiã difficillimã, si bono cõmuni expediat: tũ deniq; quia iudex per sententiã declaratoriam potest ad hoc obligare, vt constat in pœna illa de confiscatione bonorum; ergo lex poterit.

Non deesse in lege humana potestatem obligandi ad pœnam, & eius executionem ante sententiã, & hoc posse conueniens esse cõmuni bono aliquando.

3 Nihilominus sententiam hanc non probo quoad hãc vnicam exceptionẽ, cũ tanta generalitate in cęteris pœnis. Quia vltra pœnas, quas ipse reus licitè in se nõ potest exequi, sunt aliæ ita acerbę, & non repugnantes naturæ, vt præter humanam potestatem sit illas dicto modo imponere. Cuius non minimum signum est, nullam talem inueniri legem humanam. Nam quod dicitur de confiscante bona, quòd ratione illius reus teneatur illis se spoliare, verum nõ est, tũ quia consuetudo oppositum docet & tenet, & nullus vir, aut confessor doctus obligat huiusmodi delinquentes ad se spoliandum suis bonis, priusquam iudicentur. Tum etiam, quia in cap. *Cum secundum leges*, de hæretic. in 6. declaratũ est, non licere fisco vel iudicibus, vsurpare bona hæretici, etiamsi de eius delicto aliàs constet, donec per sententiã declaretur; ergo signũ est, ipsum non teneri in conscientia ad se spoliandum. Ex hoc autem vsu satis probabiliter colligitur, nõ cadere hoc sub humanam potestatem, quia si hactenus factũ nõ est, etiam si cõmissa fuerint delicta grauissima, quãtũ esse possũt, & satis frequẽtia, signũ morale est, fieri non posse. Itẽ quod hactenus nõ fuit necessariũ, nec expediẽs ad cõmune bonũ, signũ est, & nunquã futurũ, & natura sua nõ esse tale; ergo etiam est signũ non esse materiam, vel effectũ accõmodatũ legi humanę. Cõfirmatur: nam hac ratione dicimus, materiam propriam Consiliorum non esse accõmodatam præcepto humano, quia licet actus sit bonus, tamen obligatio per absolutam legem est vltra humanam consuetudinem, & vtilitatem; ergo similiter non satis est, quod actio pœnalis non sit mala, vel quod sit honesta, si obligatio est extra humanam consuetudinem, & vtilitatem. Et hæc est

Prædictam potestatem non extendi ad omnẽ pœnã excepta pœna includente malitiã cum sint aliæ nimis acerbæ & repugnãtes naturæ humanæ.

Prædicta executio est vltra humanum vsum & vtilitatem quod semper fiat ita.

ter negans posse legislatorē obligare ad pœnā ante sententiam.

est ratio à priori huius partis, quæ in sequentibus magis explicabitur.

Secunda opinio principalis est extremè contraria, nam simpliciter negat posse legislatorem humanum obligare in conscientia subditos delinquentes ad pœnam ante sententiam. Pro qua referri possunt Couar. in Epitom. quarti, p. 2. c. 6. §. 8. & alij infrà citandi. Tamen nullus est, qui non addat aliquam exceptionem, & ita non videntur ita generatim loqui, quanquam plures eorum rationes, si efficaces essent, id probarent. Potest ergo hæc sententia suaderi primò, quia contra iustitiam est, vt aliquis non accusatus, & conuictus condemnetur, prius quam audiatur, & ideo hoc damnant omnia iura: sed si quis obligaretur ante sententiam, damnaretur non auditus, & non conuictus; ergo esset contra iustitiam; ergo excedit omnem potestatem. Secundo, quia cogere ad obseruantiam legis est officium iudicis, qui ab Aristotele propterea vocatur iustum animatum; sed contra naturam est, obligare reum, vt in se exerceat officium iudicis, & sibi inferat vim, & coactionem; ergo etiam est contra naturam obligare illum, vt pœnam in se exequatur, quia per pœnam fit coactio. Vnde argumentatur tertio Soto, nam pœna consistit in passione; ergo natura abhorret, vt aliquis cogatur, eam in se exequi, quia non debet simul esse agens, & patiens. Quartò argumentantur multi; lex humana debet esse tolerabilis, vt suprà dictū est, imò & facilis, vt regulariter obseruari possit, non enim est præcipiēdum multis, quod pauci possunt efficere, sed exequi in se pœnam ante omnem condemnationem, est res valde difficilis, quā moraliter loquēdo pauci implebunt; ergo non est materia accommodata legi humanæ.

Couarr.

1. ratio.

2. ratio

Natura abhorret in se exequi pœnam, & lex humana debet esse facilis.

5. *Refutatur ab exemplo excommunicationis.*

Hęc sententia non potest vniversaliter defendi, & ita à nullo Doctore catholico, quem viderim, vniuersaliter, vel sine limitatione asseritur. Quia excommunicatio est pœna, & grauissima, vt iura docent, & tamen certissimum est, sæpè imponi ipso facto, & incurri ante sententiam iudicis, & idem est de alijs censuris. Ex quo exemplo constat, rationes factas non habere vim; nam qui excommunicatur ipso facto, condemnatur antequam in exteriori iudicio audiatur, accusetur, & conuincatur; ergo vel illa pœna iniusta est, quod dicendum non est, vel hoc non est intrinsecè malum, nec per se iniustum; ergo ex hoc capite non rectè probatur esse supra potestatem humanam obligare ad pœnam ante sententiam. Ratio autem huius est, quia accusatio, & cętera debent esse accommodata condemnationi; quando autem quis per legem pœnalem obligatur ipso facto, non condemnatur in foro exteriori, sed in conscientia; ergo in illo debet accusari, audiri, & conuinci. Hoc autem modo constat, eum, qui sibi conscius est, delicti contra legem commissi, in sua conscientia accusari, & si aliquam excusationem habet audiri, & cum rationabilis non appareat, conuinci; ergo non est alienum à iustitia, quod tūc etiā in cōscientia obligetur. Nō ergo cogit prima ratio. Nec etiam secūda; quia licet iudex ex officio debeat cogere ad leges seruandas, tamen etiam legislator ipse potest aliquam coactionē per se adhibere, præsertim pro his casibus, pro quibus viderit officiū iudicis nō sufficere; & hoc facit Ecclesia, quādo imponit censuras ipso facto; ergo etiam potest id facere quicumq; alius legislator, si aliunde non repugnet. Ex tertio etiam capite agentis & patientis nō repugnat; tum quia in viuentibus, & presertim in liberis nō repugnat idē esse agens, & patiens, tum etiā quia interdū potest pœna in actione consistere, si voluntaria est, tum denique quia sæpe lex ipsa secum affert executionē & imponit pœnam, vnde ipsa est agens, & homo patiens. Denique difficultas non est tanta, quæ superet conditionem humanam: nam excommunicatio satis grauis pœna est, & ad multa obligat satis ardua, vt sunt priuari omni vsu rerum sacrarum, & omni humana communicatione, & fructibus beneficiorum, &c. & nihilominus ad hæc obligatur homo ante sententiam; ergo imponere hoc onus non est supra potestatem legis humanę, nec repugnat in omni pœna, licet in aliqua repugnet, vt diximus.

Est ergo tertia sententia, quę à priori solum differt, quia excipit solas censuras. Ita sentit Soto lib. 1. de Iustit. q. 6. ar. 6. & lib. 4. q. 6. art. 3. Qui singularis est in hoc, quòd licèt fateatur, cēsuras posse per legē imponi ipso facto (id enim negare non poterat) de omnibus alijs pœnis, id negat, solum propter fundamenta proximè soluta in pręcedenti paragrapho. Constituit autem differentiam, quia per censuras, inquit, priuat Ecclesia fideles quibusdam bonis communibus, quod potest facere, quotiescumq; ex parte illorum sufficiens causa fuerit, nullo spectato eorum consensu, neq; interueniente alia actione præter ipsam sententiam legis. Sicut potest (inquit) Rex non admittere ad publicum conuiuium de bonis suis eū, qui hanc vel illam conditionem non habuerit, nulla interueniente sententia, sed ipso facto. Alia item ratio, & fortasse probabilior reddi posset, quia censurę non tā sunt pœnæ vindicatiuę; quā medicinales, vt autem medicina adhibeatur, non est necessaria sententia iudicis, sed vnusquisq; tenetur eam assumere, maximè pręcipiente medico, seu doctore; aliæ verò pęnę sunt vindicatiuæ, & ideo maiorem coactionem requirunt. Alia item ratio reddi posset, quia censurę inducuntur per modum præcepti superioris vetantis talē actionem, receptionem, aut communicationem, vel quid simile, & ideò non sequuntur conditiones pœnarum, sed præceptorum, quę obligant virtute ipsius legis absque alia sententia.

6. *Sotus negās de omnibus aliis pœnis, asserit censuras posse imponi ipso facto ob exemplū regis non admittentis ad mēsam suam, nisi cum tali conditione.*

Nihilominus hæc sententia defendi non potest, vt opinor, sunt enim multæ aliæ pœnæ quę non solū de possibili, sed etiā de facto imponūtur per ipsam legem ante sententiam hominis, & consequenter imponunt aliquam obligationem in conscientia. Hoc patet in primis in pœna irregularitatis, quæ non solum potest ipso iure imponi, sed etiam hoc includit in ratione sua, vt ex propria materia suppono, & consequenter ante omnem sententiam obligat in cōscientia ad abstinendum ab omni vsu, & receptione ordinum. Scio, ipsum Sotum hanc irregularitatem pœnalem vocare censuram, sed in hoc etiam falsa est eius sententia: & contra cap. *Quærenti*, de Verbor. significat. & contra communem vsum rescriptorum, Pontificum, & Romanæ curiæ. Et in hoc exemplo deficit secunda ratio facta, quia irregularitas non est medicinalis pœna, sed vindicatiua, & ideò est de se perpetua.

7. *Refutatur Sotus exemplo irregularitatis, q̄ ante omnem sententiam ligat & idē de priuatione beneficij.*

Cap Quærent

Idem

8\. *Nauar.* Idem est de priuatione beneficij, etiam iustè prius possessi: nam potest imponi ipso facto ante omnẽ sententiã, vt fatetur Nauar. in Summ. cap. 23. n. 67. vbi de possibili loquitur, tamen n. 110. versic. *Nota decimo*, notat duos casus simoniæ confidentialis, in quibus iuxta decreta Pij IIII. & Pij V. quæ ibi refert, hæc pœna ipso facto incurritur. *Syluest. Couar.* Et quamuis Sylu. Couarr, & alij dubitent de facto, maximè in intelligẽtia vnius, vel alterius textus, tamen quòd id facere possit Ecclesia non dubitant. Estq; casus satis expressus in cap. *Licet*, de Elect. in 6. *Nauar.* Vbi id notat Glossa verb. *Priuatus*, & Nauar. cap. 25. n. 118. dicens, eum, qui intra annum post obtentum beneficium parochiale, non ordinatur, amittere illud ipso facto, ita vt non possit in conscientia illud retinere. Et eodem modo intelligit pœnam amissionis Episcopi, qui intra sex menses non consecratur, in Concil. Tridentino Sess. 23. de Reformat. c. 2 *Soto. Euasiò Soti & eius refutatio.* Responderi autem potest ex eodem Nauar. & Soto supra, illam non esse propriam pœnam, sed quasi conuentionem, quia, v. g. qui recipit beneficium parochiale prius quã sit sacerdos, sub hoc tacito pacto illud recipit, vt intra annum ordinetur, aliàs illud amittat, & hoc modo eludit Soto alia similia exempla; sed non satis facit, tum quia similes leges non tantum habent efficaciam in eos, qui post illam legem receperunt beneficia, sed etiam in eos qui iam illa habebant, in quibus nulla conuentio præcessit; tum quia licèt is, qui recipit beneficium ignoret talem legem, & nullo modo consentiat tali conuentioni, manet noxius illi obligationi, & pœnæ; ergo est ex efficacia legis, non ex conuentione.

9\. *De pœna confiscationis bonorum Cap. Cum secundum,* Tertium exemplum est in pœna confiscationis bonorum, quæ ipso facto imponit, cap. *Cum secundum leges*, de Hæret. in 6. cum similibus. De qua potissimum disputant Doctores relati, & ferendi, & inter eos est controuersia; an reus teneatur in conscientia se spoliare bonis confiscatis, in qua, concedimus veriorem esse partẽ negantem, quæ communior est, vt videmus. Et etiam controuersia, an reus ipso facto amittat dominium suorum bonorum, esto non amittat iustam possessionem, vsum fructum, & vsum; tamen fortasse est quæstio de modo loquẽdi, quia dubitari non potest, quin reus ipso facto amittat aliquod ius, quod antea in suis bonis habebat, & fiscus illud acquirat. Nam ratione illius iuris, quando posteà fertur sententia declaratoria criminis, retrotrahitur exequutio pœnæ, & fiscus recuperat omnia bona rei, vbicunque, & quomodocunque illa inuenerit; ergo talis lex infert aliquam pœnam, statim ac fit crimen, ante omnem sententiam. Vnde etiam ex illa nascitur obligatio in conscientia ad non dilapidanda ea bona in detrimentum fisci, & ad non faciendos contractus, qui possint in damnum tertij redundare. Sed de hac pœna in materia de *De alijs pœnis priuationum fructuum irritationum & inhabilitatum,* Hęresi, Deo dante, latius dicturi sumus. Præter has deniq; sunt multæ aliæ pœnę priuationum fructuum, irritationum contractuum, & inhabilitatum, ad quas sæpe lex pęnalis obligat in conscientia, vt constat de aliquibus impedimentis ex delicto ita inhabilitantibus personã ad matrimonium, vt ante omnem sententiam irritent subsequens matrimonium: est recepta & indubitata sententia, quam ipse Soto in 4. *Soto.* amplectitur. Inhabilitas etiam ad donandum, acquirendum, vendendum, & similia, sæpe inducitur per legem humanam ipso facto, vt infrà videbimus. Cur ergo, sicut hoc facit lex ipso facto, propter alias rationes non poterit etiam id efficere propter delictum: non est ergo sufficiens illa exceptio, quam facit Sotus.

Accedit præterea, quod generalis regula à Soto constituta nulla sufficienti ratione probatur: nam potissimæ sunt, quas adduxi in prima sententia, & ostendi nihil probare. Denique differentia, quam adducit Soto, non est constãs. Tum quia censuræ etiam priuant proprijs bonis, vt fructibus beneficij, vsu proprij muneris, seu officij, & aliquarum actionum, quarum homo est dominus. Tum etiam per alias leges inhabilitantes interdum priuatur homo bonis, seu iure proprio, vt est habilitas ad contrahendum matrimonium, vel quid simile, quod tamen per legem fieri solet in pęnam, vt dixi. Tum pręterea, quia dum Ecclesia priuat bonis communibus, non se gerit vt domina, sed vt fidelis dispensator, & Iudex: ergo sicut potest per legem ferre sententiam, qua priuet hominem bonis communibus, ad quæ habebat ius ab ipso Domino, ita etiam potest priuari bonis proprijs, quia non plus aliquando æstimantur, nec magis vtilia sunt bona propria, quam communia, vt cathedræ suffragia, & similia; ergo de his omnibus possunt ferre leges pęnales operantis ipso facto, quod Soto negat. Et probatur consequentia ad hominem, quia in hoc æquiparentur censuris, & nulla alia ratio differentiæ ab eo redditur. Ad secundam vero, quam nos adduximus, respondetur, etiam alias pœnas esse posse medicinales, & è conuerso etiam censuras esse pœnas vindicantes delicta. Præterquam quod vindicatio respectu vnius, est medicina pręseruatiua respectu aliorum, & ideo postulare potest eandem vim & efficaciam. Tertia itẽ differentia nulla est, quia etiam inhabilitas ad matrimonium per legem imposita includit pręceptum non contrahendi cum irritatione, & è conuerso priuatio inducta per censuram, sępe non solum præceptum, sed etiam irritationem includit; est ergo eadem ratio.

Quarta sententia distinguit duplicem pœnam, vna est, quæ in sola passione consistit, nec requirit actionem, seu exequutionem hominis. 11. *4. sent. de pœna in actione consistente, quã nemo obligatur ante sententiam secus de ea quæ in sola passione cõsistit.* Alia, quę sine hominis actione, & exequutione fieri non potest. De priori affirmat hęc opinio, posse per legem ita imponi, vt ante omnẽ sententiam obligetur homo in conscientia ad seruandam illam, de posteriori autem negat. Hæc fuit opinio Caiet. 2. 2. q. 62. art. 3. & in Summa verb. *Pœna*, vbi videntur ita sentire Angel. Armil. & alij Summistæ. Approbat etiam distinctionem Caiet. Simanc. de Catholic. Instit tit. 9. n. 31. & sequentibus, & inclinat Syluest. verb. *Assassinus*, num. 4. in fine, tamen n. 4. in ea non persistit. Citatur etiam Victor. in Relect. priori de Indis. nu. 14. Adrian. Quod lib. 6. q. 1. Conrad. de Contracti. q. 7. Cordu. lib. 1. Quæstion, q. 36. & plures ex Iurisperitis, præsertim Barthol. in l. *Eius qui delatorem*, ff. de Iure fisci: & Bald. in l. *Id quod pauperibus*. C. de Episcop. & Cleric. Ioan, Andr. cap. 1. de Homicid. in 6. & Anchar. in cap. *Felicis*, de Pœnis in 6. Sed hi auctores re vera non loquuntur generaliter, sed de vna, vel alia graui pœna. Prior ergo pars huius sententiæ de pœnis consistentibus in passione *Caiet. Angel. Armil. Simanc. Victor. Sil. Conrad. Cord. Barth. Bald. Ioã. Andr. Anchar.*

sufficienter probatur argumentis factis contra secundam opinionem. Aliqua verò ex fundamentis illius secundę opinionis applicantur ad posteriorem partem suadendam. Sed illæ iam soluta sunt, vnde vnicum superesse potest huius partis fundamentum, scilicet, quia leges humanæ debent esse tolerabiles; & accommodatæ humanæ conditioni, cap. *Cur autem lex*, dist. 4. cap. *Alligant*. 26. q. 7. cum suprà notatis de hac re, sed lex, quæ obligaret hominem in conscientia ad exequendum in se pœnam, quæ propriam eius actionem requirit, esset nimis grauis & intolerabilis; & aliena à communi hominum vsu; ergo talis modus legis excedit humanam potestatem. De qua ratione præter citatos videri potest Nauarr. in Comment. de Datis, & promissis num. 44.

Cap. Alligant. C. Erit autem lex.

Pœna que propriam actionem petit esset nimis grauis.

12. *Refutatur prædicta sententia, exemplo pœnæ damnatis ad mortem ex fame vel non fugiendum è carcere, & non celebrandi, cum adsit infamia.*

B Nihilominus hęc sententia vniversaliter, & indistinctè sumpta probari non potest, nec distinctio data potest subsistere. Quod ita declaro, quia vel prior pars de pœnis purè passiuis, seu negatiuis intelligitur vniuersaliter, & sine vlla exceptione, vel cum hac moderatione, *Nisi pœna contineat nimiam acerbitatem repugnantem humanæ conditioni*. In priori sensu non est vera prior pars. Nam si quis per legem damnetur, vt fame pereat, non potest in conscientia obligari ad non comedendum, quamuis illud non requirat actionem, sed carentiam actionis, cuius manifestum argumentum est, quia etiam post sententiam iudicis ad id non obligatur reus in conscientia, vt traditur 2. 2. q. 64. & bene Victor. Relect. de Homicid. num. 28. Idem est, si per legem quis obligatur ad non fugiendum è carcere, in quo timet aliquod graue C nocumentum: nemo enim ad hoc in conscientia obligatur, vt ibidem docet Victor. & infrà attingemus, & tamen illa pœna non requirit actionem, vel motum, sed quietem. Idem est, v. g. de pœna non celebrandi, aut non communicandi: nam si ex effectu sequuto, v. g. infamia fiat nimis acerba, non obligatur quis in conscientia ad seruandam illam. Propter quod dicunt omnes auctores, excommunicatum occultum posse licitè publicè communicare, quando siue graui infamia id vitare non potest. Pręterea ratio, quam dicta sententia pro se adducit, persuadet, in illa priori parte necessariam esse hanc moderationem, quòd pęna licet sit purè passiua, nihilominus debeat non esse nimis acerba, & inhumana. At verò posita hac moderatione, etiam erit adhibenda D in altero membro distinctionis, & sic erit falsum, & ruet tota distinctio. Nam pari ratione dicendum est, pęnam quæ requirit actionem, tunc solum non posse dicto modo in conscientia imponi quando est nimis grauis, & præter humanam fragilitatem: secus autem esse, si intra latitudinem illius generis pœnę moderationem retineat. Tum enim cessat fundamentum illius sententiæ, cessat etiam omnis ratio iniustitię, quia lex humana potest præcipere quidquid neç malum est, nec nimis graue, aut repugnat naturæ, si aliunde possit habere æquitatem, & vtilitatem boni communis.

Victor.

13. Superest tamen vt probemus, hæc duo non repugnare, scilicet, pœnam requirere actionem ipsius rei, & nihilominus esse moderatam, & humanam; id autem multipliciter ostendo,

Non repugnare pœnam requirere actionem ipsius sontis, & tamen esse moderatam. Sic enim est in priuationibus quæ non sunt minus graues

A Primò quia dicti auctores fatentur, per sententiam declaratoriam criminis incurri posse aliquam pęnam in conscientia sine alia condemnatione, vel exequutione iudicis, aut ministrorum eius, ergo idem posset facere lex non postulando sententiam declaratoriam. Probatur consequentia, quia per sententiam declaratoriam non fit coactio physica, vt sic dicam, & reus ipse obligatur, vt sit exequutor pœnæ in se ipsum, & nihilominus mandatum ipsum non censetur intolerabile, vt procedit à iudice; ergo nec respectu legis ille modus pęnæ est nimis acerbus, si alias ex parte materiæ boni communis sit sufficiens ratio vtilitatis. Secundò, quia moraliter loquendo non minus graue, & onerosum est homini libero se priuare aliquibus actionibus ad quas habet vel propensionem, vel ius, vel ex quibus sperat fructum, quam aliquas actiones exercere; quæ pęnales, vel sibi graues sint, ergo si non est pœna nimis rigorosa, obligare hominem in conscientia, vt se priuet multis actionibus, vt communicatione humana, & diuina, vsu sui officij, etiam cum priuatione fructus, non erit etiam nimis durum, quod obligetur aliquando ad actionem pęnalem moderatam. Probatur consequentia, quia quod sit actio positiua, non includit specialem malitiam, vt suppono, propter quam ab homine fieri non possit; in reliquo autem æqualis est ratio, præsertim cum voluntaria omissio moraliter sit quædam actio, quatenus non fit sine voluntate continendi se ipsum. Vnde confirmatur: nam secundum æstimationem moralem plus vellet homo tantam pecuniæ quantitatem soluere, quam priuari suffragio actiuo, vel passiuo circa tale munus, sed potest per legem in conscientia priuari suffragio actiuo, vel fieri inhabilis ad passiuum; ergo etiam poterit imponi pecuniaria pęna ipso facto soluenda, etiam si in actione consistat.

Tertio, quia leges imponentes pœnas priuatiuas, seu passiuas, consequenter obligant ad multas actiones homini inuoluntarias, si necessariæ sint ad seruandam priuationem, vel ex illa consequantur. Vt excommunicatus si sit in Ecclesia & Missa, vel diuinum officium inchoetur, tenetur egredi, vel si ei detur beneficium, tenetur non acceptare, quod licet videatur negatiuum, non fit sine positiua actione, & (quod difficilius est) quando quis per legem priuatur beneficio, obligatur in conscientia relinquere illud secundum multos. Respondent aliqui, per legem auferri titulum beneficij, quia hæc est pęna, quæ non requirit hominis exequutionem, inde autem sequi obligationem renunciandi beneficium, quia ablato titulo perditur dominium beneficij quia omninò pędet à titulo: argumento, Regul. 1. de Regul. iur. in 6. & cap. vnic. de Eo, qui mittitur in poss. in 6. & cap. *Relatum*, de iur. Patronatus Hæc autem obligatio iam non est pęna legis humanæ, sed obligatio legis diuinæ, quia nemo potest retinere quod suum non est. Sed hoc non eneruat, sed confirmat potius rationem factam: nam si lex potest à se ipsa auferre titulum beneficij, etiam si inde sequatur nocumentum illud renuntiandi beneficium, cur non poterit directè obligare ad hoc ipsum nocumentum. Item quia eodem modo dicere quis

14.

Cap. Relatum.

posset legem priuare omni dominio, & iure in pecuniam, & illud in alium transferre, & inde sequi obligationem non retinendi rem alienam, sed tradendi illam vero Domino, sicut in præscriptione lex priuat priorem Dominum omni iure, quod in re, vel ad rem habebat.

15. *Resolutio prima.* Concludo igitur, ex omnibus his ferè opinionibus aliquid sumendum esse ex quo vera doctrina consurgat. Primum itaque assero, posse legem humanam obligare in conscientia ad pęnam tam passiuam, quam actiuam ante omnem sententiam, si aliunde seruetur æquitas. Hoc probatur, quia legislator potest suo pręcepto obligare non solum ad sustinendam pœnam, sed etiam ad agendum quando pœnalis actio potest licitè ab ipso reo exerceri licitè, & non est nimis acerba, & inhumana; ergo potest per legem ita hoc præcipere, vt statim obliget absque alia declaratione Etenim superior potest propter alias rationes iustas ita obligare subditum ad similem actionem; cur ergo non poterit propter iustam causam ex delicto ortam? Certe non potest probabilis ratio reddi, vt ex dictis etiam contra alias sententias constat.

16. *Secunda.* Secundo dicendum est, hunc modum obligationis habere locum in pœnis moderatis, non verò in quibuscunque grauissimis, præsertim quando requirunt hominis exequutionem, hoc etiam proximè probatum relinquitur. *Tertia.* Tertio dicendum est, hunc modum obligationis facilius posse imponi in pœnis priuatiuis, quam in his, quæ requirunt actionem hominis, qui punitur, & inter priuatiuas facilius in censuris, & irregularitatibus, quã in alijs. Hãc assertionẽ damus auctoribus secundæ, & tertię, sententię, & eam suadent rationes eorum, maximè tamẽ vsus est, vt statim videbimus, & illius alias congruentias afferemus. Atque hæc sententia sic moderata est sine dubio communior inter modernos Auctores, vt videre licet in Corduba dicta q. 36. ferè in principio, Nauar. citatis locis, & idem tandem dicunt expressè Couar. & Simanc. & existimo antiquos Doctores nihil ab hac sententia discrepare. *Cord. Couar. Nauarr.*

CAPVT VI.

Quando leges pœnales contineant sententiam ferendam, & non latam, & ideo non obligent in conscientia ad pœnam ante iudicis sententiam.

Ostendimus non deesse potestatem legis latori humano ad obligandum subditos ad pœnam suę legis absque interuentu alicuius sententiæ per hominem latæ, superest dicendum de actuali obligatione, quando imponatur: quoniam certum est, non semper vti legislatores hac potestate, neque etiam nunquam illa vti, ideoque necessarium est exponere, quando leges pœnales vno, vel alio modo obligent. In hoc ergo capite dicemus de legibus, quę non statim obligant ad pœnam: in sequenti verò de his, quę obligant: ex quibus, priores dicuntur continere sententiam pœnæ ferendam per iudicem; posteriores vero dicuntur esse latę sententiæ, quia per se ferunt sententiam condemnatoriam de tali pœna, siue requirant sententiam declaratoriam criminis, siue non, vt postea explicabimus.

2. Quia verò tota hæc distinctio legum maximè pendere solet ex ipsarum verbis, ideo ad hoc declarandum aduerto, duplici verborum modo solere vti leges ad pęnas imponendas, vnum possumus simplicem vocare, alium compositum: simplicem voco; quando lex solum vtitur verbo præcipiendi, & imponendi pęnam; compositum verò quando illi verbo addit vel aduerbium aliquod, vel aliam particulam, aut clausulam, per quam magis explicet modum imponendi pœnam Et vterque modus est multiplex, & varius. Nam in priori, primo fieri potest simplex comminatio pęnæ, vt cum dicitur, *Prohibemus hoc fieri sub tali pœna.* Secundo potest fieri per verbum de futuro significãs actionem, vt *excommunicabitur, deponatur, irritabitur, &c.* Tertio per simile verbum de præsenti, vt *excõmunicamus, irritamus.* Quarto per verbũ præteriti, quod rarò fit, nisi addito alio verbo, vt, *Nouerit se priuatum, sciat se esse inhabilem, &c.* Quinto per verbum imperandi, vt *excommunicetur*, &c. Sexto per verbum substantiuum, *sum*, quod semper adiungitur alicui participio, & per dicta tempora, & modos variari potest, vt, *Priuatus est*, vel *fuit, priuatus erit, sit priuatus*, & ex parte participij potest esse similis varietas præsentis vel, futuri, vt, *Priuandus est*, vel *Priuatus est*. In altero modo formę legis composito distinguuntur etiam quã plures particulæ, & modi quibus iussio pęnæ solet vrgeri, & quasi exaggerari, vt statim incurrantur, quales in primis sunt omnes illæ particulæ, quæ indicant pręsentaneum effectum, vt, *Eo ipso, Ex tunc, Ipso facto, Ipso iure*, & similes. Secundo sunt aliæ excludentes expressè necessitatem sententiæ, vt *Ante sententiam, absque alia declaratione, nulla monitione præmissa, &c.* Tertio sunt aliæ explicantes obligationem in conscientia, vt si lex dicat, *In conscientia teneantur, &c.* Quarto sunt quædam particulæ vniuersales, quæ videntur hoc comprehendere, vt *Omnino, penitus, plene, &c.* nullius momenti, & similes.

Pręterea aduerto, iuxta communem vsum, & sensum Doctorum, omnes ferè hos terminos habere maiorem vim circa pęnas, quæ hominis actionem non requirunt, quam in alijs inuoluentibus talem actionem, & ideò hoc etiam considerari solere ad regulas in hac materia constituendas. Quæ plures tradi solent. Antequam vero illas constituamus aliud supponimus fundamentum generale in hac materia, quod posuit Gloss. in cap. *In pœnis*, de Regul. iur. in 6. Nimirum, quoties talia sunt verba legis (quæcunque illa sint) vt ex vi illorum incertus sit sensus legis, an scilicet contineat sententiam latam, vel ferendam, de ferenda interpretandam esse, & ideò per se non obligare in conscientia. Idemq; tenet Glos. in cap. *Cupientes.* §. *Si vero.* verb. *Priuentur*, de Elect. in 6. Item Glossa in cap. 2. §. 1. de Hæreti. in 6. verb. *Innodetur*, sequitur Castro dicto lib. 2. cap. 1. Tiraquel. de Pęnis temper. num. 245. plures referens. Fundanturque in illo principio iuris, quod pœnæ in partem mitiorem interpretandæ sunt. Et fauent alia principia iuris, quòd nemo pręsumitur obligatus, nisi probetur; & quod *Glos. Cap. In pœnis. Cap. Cupientes. Castro. Tiraquel.*

lex, & ſententia præcipuè condemnatoria debet eſſe perſpicua, & quod ſi legiſlator amplius intendiſſet, expreſſiſſet, cap. *Ad audientiam*, de Decim. His ergo poſitis.

C. Ad audientiam.

4. *Legē vtentem verbis ſimplicibus cōminantibus pænam non obligare in conſcientia ad talem pænam ſubeundam. D.Thom. Caiet. Sotus, Cord. Gloſſa. Tiraq. Nauarr.*

Prima regula ſit, Quoties lex tantum vtitur verbis ſimplicibus comminantibus pœnam, nō obligat in conſcientia ad talem pœnam ſubeundam, cuiuſcumque generis pęna ſit. Vt cum lex dicit, *Sub pœna quadrupli*, vel *ſub pœna inhabilitationis, &c.* Et communis, vt de Cenſuris diximus tom.5. & ſumitur ex D.Thoma.2.2.q.62. art.3. & ibi Caiet. Tenent Soto, Cordub. & alij Theologi, & Iuriſtę etiam communiter cum Gloſſa vlt. in cap. *Fraternitas*, 12.q.2. vbi etiam Nauarr. & Tiraq. ſupra num.254. referens multos, Ratio eſt, quia talis lex ex vi ſuorum verborum nullum pręceptum ponit de executione pęnæ, ſolum ergo inſtruit iudicem, argumento B cap. *De cauſis*, §.1. de Offic. deleg. Vnde ad ſummum virtute, & quaſi per neceſſariam illationem præcipit reo, vt pareat iudici imponenti talem pænam. Confirmatur primò, quia iura præcipiunt pœnas benignè interpretari Reg. *In pœnis.* de Regul.Iur.l.Penult.ff. de pœnis. Confirmatur ſecundo, quia aliud eſt deſignare pœnam imponendam, aliud illam imponere; talis autem lex deſignat pęnam, & non imponit, nec fert ſententiam, quia nullum eſt in ea verbum, quod illam ſignificet. Vnde Caſtro adhibet limitationem, vt hæc regula procedat, niſi præter verbum deſignans pęnam addatur aliud declarans ſententiam latam. Sed hęc limitatio non eſt nunc neceſſaria: nam pertinet ad caput ſequens, in præſenti enim ſolum agimus de lege ſimpliciter loquēte, vt dixi, & ita ex parte verborum nullam habet limitationem. Ex parte C autem pęnæ ſolet duplex limitatio adhiberi.

Caſtro.

5. Prima eſt, vt non procedat in pęna conuētionali, quæ in cōtractibus ſolet apponi. Quia violans contractum ſtatim tenetur ad pęnam deſignatam in contractu ſoluendam, licet in contractu tantum dictum ſit ſub tali pęna, vel talem pęnam incurrat. Ita tenet Tiraquel. ſupra num.256, citans Paul. Caſtren. in l. *Ad diem.* ff. de verb.oblig. Expreſſe idem tenet Felin. in cap.1. de Conſtitut.num.46. & Deci. ibi lect.2. nu.20. & ſequitur Caſtro ſuprà. Ratio præcipua eſt, quia pęna conuentionalis debetur ex vi pacti, quod autem debetur ex pacto, debetur in conſcientia ante iudicis ſententiam. ergo. Maior videtur planè colligi ex l. *Reſcriptum*, §. *Si pacto.* ff. de Pact. dicente. *Siquis in pacto pœnam ſtipulatus eſt poſſe poſtea agere, vel ex pacto, vel ex ſtipulatione ſuo* D *arbitrio*: ergo ſupponit illa lex, pœnam conuentionalem deberi ex pacto, & ex promiſsione. Vt vterque autem titulus inducit obligationem in conſcientia, & ideo Gloſ. ibi differentiam in hoc conſtituit inter pœnam legalem, & conuentionalem, quæ nō poteſt eſſe alia, niſi quod lex per ſe non obligat ad pœnam; conuentio autem, ſeu pactum obligat. Declaratur in votis pęnalibus: nam ſiquis vouit aliquid ſub tali pœna, cenſetur vouiſſe pęnam, illamque in cōſcientia tenetur implere, ſi principale promiſſum non impleuit; ergo idem eſt cum proportione in promiſsione, vel pacto humano: nam eſt eadem ratio, quæ in voto, in quo pœna cenſetur promiſſa Deo, vel in pœnam prioris tranſgreſsionis, vel in defectum alterius operis, quaſi ſub diſiunctione promiſsi; idē

Tiraq. Paulo Caſtren. Felin. Caſtro.

A autem eſt modus promiſsionis humanæ, vt conſtat.

Nihilominus limitationem hanc non admittit Nauarr.d.cap.23.num.68. Imo ampliat regulam poſitam, vt non ſolum procedat in pœna legali, ſed etiam in conuentionali. Qui neminem pro ſua ſententia allegat, nec probat illam aliquo textu, vel ratione iuridica, ſed tantū ex conſuetudine, quia hæ pœnæ cōuentionales communiter non ſoluuntur, niſi interueniat coactio, & ita ipſa conſuetudo interpretatur, intentionem contrahentium eſſe, vt talis pœna non aliter debeatur. Hanc opinionem ſequitur Vaſques 1.2. Diſp.173.cap.1. Addit que, Nauarrum intellexiſſe, hanc pœnam conuentionalem non deberi antequam petatur coram iudice, & debitor condemnetur, quod eſt veriſimile, licet Nauarrus id non explicauerit, quia alia nō eſt propria coactio. Addit præterea, hanc ſententiam procedere, etiam ſi in contractu expreſſum ſit, vt pœna ipſo facto incurratur, quod Nauarr. non dixit, nec ipſe aliter probat. Denique allegat Couarr. in 4.2.p.cap.6.§.8.num, 11. cuius ſententia longe diuerſa eſt: ait enim, pœnam conuentionalem deberi in conſcientia, ſi ab altera parte petatur, vnde non requirit ſententiam iudicis, & ita interpretatur priorem ſententiam, & differentiam inter pœnam conuentionalem, & legalem. Nam in reliquo dicit ſeruare proportionem, quia ſicut non licet reſiſtere iudici imponenti pœnam, ita nec licet reſiſtere petenti pœnam ex pacto debitam. Addit vero Couar. ſicut pœna legalis non debetur ante ſententiam, ita nec conuentionalem deberi antequam petatur. Ratio eius eſt, quia quando alius pœnam non petit, ex iuſta coniectura alter præſumit, illam ſibi remittere. Non exponit autem, quæ ſit iſta coniectura, poteſt autem afferri illa, qua vtitur Nauarrus quia honeſtiores homines non decet has pœnas exigere, aut velle, argumento cap. *Suam* de pœnis, & cap. *Fraternitas.* 12.q.2. 6

Pænam conuentionalē non deberi antequā petatur coram iudice, & debitor condēnetur, licet in contractu explicetur pœnum incurri ipſo facto ſentit Vaſquez, Nauarr, Couar.

Nauar. Cap. Suam Cap. Fraternitas.

Neutra ex his ſententijs poteſt à nobis ſimpliciter, & in vniuerſum probari. Dicere tamē poſsimus priorem eſſe veram de rigore iuris, de facto vero poſſe contrarium contingere ex intentione contrahentium. Quod ergo de lege diximus, ita de pacto dicendum eſt, ſcilicet, aliud eſſe loqui de poteſtate, aliud de facto. Nā de poteſtate certum eſt, poſſe contrahentes conuenire de Pęna ſoluenda in conſcientia ab illo, qui contractum, vel promiſſum non ſeruauerit, etiam non expectata alterius petitione. Quod nemo negare poteſt, cum hoc nulla lege naturali, vel humana ſit prohibitum, & non concedat liberam facultatem contrahentium. Loquor autem generatim de contractibus, in quibus non eſt prohibitum, pœnam apponere: nam ſiquis eſt ſpecialis contractus vbi hoc eſt prohibitum, vt de ſponſalibus ſtatuitur in cap. *Gemma.* de Sponſ. ibi nec in conſcientia, nec per ſententiam debita eſt pęna. Quandocunque vero licitum eſt pęnam ponere, licitum etiam eſt, ſeſe inuicem contrahentes in conſcientia obligare. Sicut etiam eſt certum, quod ſi nolint ſe ita obligare, ſed ſolum vt cogi poſſint per iudicem ad talem pęnam ſoluendam, vt etiam poſitum ſit in eorum voluntate, quia nihil eſt, quod eos neceſsitet ad ſe magis obligandum. 7

7. Reſolutio Auctoris.

Cap. gemma.

8. *Ex intentione contrahentiũ iudicandum de obligatione soluendi pœnam, & 2. ex verbis ipsorũ si cõtineant promissionem plane soluẽda est incõscientia ante sententiã iudicis, nisi constet de contraria consuetudine.*

Ex his ergo colligo, in conscientia iudicandum esse de obligatione contrahentium ex intentione ipsorum, quia ex illa pendet obligatio, & quoad illam eorum confessioni standum est in foro conscientię. Si autem nesciant specialem intentionem explicare, sed solum generalem, contrahendi, & obligandi se prout debebant: tum in primis verborum vis perpendenda est: nam si illa contineant promissionem ipsius pœnæ in tali euentu, sine dubio oritur obligatio in conscientia, quia est promissio conditionata, quæ obligat impleta conditione. Et hoc probat exemplum de voto, & quæ de illo tradi solent, habent enim locum in promissione humana pœnali, quæ est quidam contractus. Et eadem ratione procedent, in quocunque contractu similem promissionem includente. Atque idem erit, si contractus pęnalis resoluatur in disiunctiuum, & faciã hoc, vel illud: nam ex illis verbis sine dubio oritur obligatio ad vnum ex illis, & consequenter ad secundum, si primum non impletur. Solet autem hoc fieri per modum pœnæ, quando vnum est per se primo intentum per contractum, & aliud adiungitur in defectum illius, & quasi ad cogendum contrahentem, ne in principali deficiat. Denique ob eandem causam, si verba contractus satis significent obligationem ipso facto, vel eo ipso, quod aliquis fuerit pactum transgressus non video, cur non oriatur obligatio in conscientia; cum ex verbis debeamus de voluntate iudicare, & illa verba satis indicent huiusmodi voluntatem. Quapropter nisi constet de contraria consuetudine (de qua mihi non cõstat, pręsertim pro tali casu) censeo sic contrahentes, & transgredientes contractum obligari ad pęnam in conscientia, ante sententiam, saltem si ab altera parte petatur, vt magis ex sequenti puncto constabit.

9. Addo enim vlterius, licet in contractu solum dicatur, sub tali pęna, quam soluere debeat contraueniens cõtractui, iuxta cõmune ius, & attenta rei natura, intelligendum esse soluendam esse pœnam, nulla sententia, vel coactione iudicis exspectata. Hoc mihi suadent fundamenta prioris sententię, quia re vera tota illa obligatio intelligitur nasci ex obligatione pacti, & promissionis humanę mutuę vel acceptæ; pactum autem humanum obligat ex se, & sine vllo ordine ad coactionem iudicis. Vnde quamuis non repugnet, pactum fieri sub illa conditione, scilicet sub tali pœna per iudicem imponenda, vel post eius sententiam saltem declaratoriam soluenda; talis tamen intentio non videtur consentanea promissioni, vel pactioni humanę; nec etiam videtur pręsumenda nisi in verbis declaretur, vel de illa certò constet pacifcenti. Vel certè nisi certum sit, hanc esse communem consuetudinem: tunc enim censendus est vnusquisque velle obligari secundum communem consuetudinem. De tali autem consuetudine mihi non constat (quicquid Nauarrus & alij dicant). Et fortasse ad summum consuetudo habet, vt talis pœna nõ censeatur debita, donec petatur, vt Couar. dicebat: potuit autẽ cõsuetudo introduci ex probabili presumptione suprà notata. Neq; hæc est propria limitatio regulę suprà positæ, quia illa procedit de pœna legis, quæ est simpliciter inuoluntaria, & ex obligatione imposita,

Nauarr.

Couar.

A non assumpta: pœna autem conuentionalis est voluntaria in sua origine, nam ex voluntario contractu nascitur. Item lex veluti natura sua dicit ordinem ad iudicem tanquam ad motorem suum, nam iudex est quasi lex viua, seu anima legis, pactum autem ex se per ipsos met contrahentes executioni mandari debet: & ideò per se non requirit iudicem, etiam ad executionem pœnæ, sed solum quòd in conscientia constet, tam de transgressione, quàm de voluntate alterius, & ciuili, ac spontaneo modo exigentis pęnas.

10. *Licet testator solum dicat sub tali pœna, non impletus voluntatem tenetur in conscientia. est enim conditio sine qua non. Panormit. Rainaldus. Couar. Anton. Nauar. Castro. Tiraquel. Abb. Panorm.*

Alia item limitatio ad dictam regulam adhiberi solet, vt scilicet, non procedat in pęna testamentaria, quæ solet poni in legato, seu mãdato testatoris imponentis talẽ vel talẽ pœnã, non impleatur. Nam licet testator solũ dicat sub tali pęna, non implens eius voluntatem tene-
B tur in conscientia. Quæ est communis sententia Panormit. in cap. *Rainaldus*, de testamen. n. 25. Anto. 3. p. tit. 10. cap. 3. §. 11. quæstiunc. 4. Caiet. in Summa. verb. *Pœna*, Couar. in dicto cap. *Rainaldus*, §. 1. nu. 6. & in 4. p. 2. §. 8. num. 17. Nauar. dicto cap. 23. n. 67. & Castro dicto lib. 2. c. 1. Tiraquel. suprà num. 54. Hæc autem limitatio licet veram doctrinam contineat, re vera non est limitatiò regulæ positæ. Quia hæc non est vera pœna, sed conditio, vt rectè notauit Abb. supra ex Glos. ibi ver. *Adijciens*, Testator enim, ait rectè Panorm. non habet iurisdictionem, qua puniat, & cogat, sed habet plenum dominium rei suæ, ratione cuius potest legare, prout vult: & ideò quando videtur imponere pęnam, legat rem sub conditione, qua non impleta, non vult, rem suam detineri ab hærede, vel legatariò: & in hoc sensu imponit pœnam, id est, onus non retinendi illam,
C quia in illo euentu non vult illam donare, & ideò talis pœna obligat in conscientia, quia cessat iustus titulus retinendi illam, & quia voluntas testatoris ex iustitię obligatione implenda est. Secus verò est de pœna legali, quæ per potestatem iurisdictionis imponitur, & per eam reus priuatur re, vel iure, quod absolutè possidebat, ad Reipublicæ satis factionem, & correctionem, & ideò non est de illa similis ratio. Alia limitatio posset adhiberi ex parte materiæ, quam in regula sequenti, cui communis esse videtur, explicabimus.

11. *Quando lex fertur simpliciter per verbũ futuri non obligat ante sententiam. communis contra Barbat. verbum futuri quidẽ futuri virtute includit negationẽ sen. Tiraquel. Obiicitur obiectioni.*

Secunda regula est, quando lex fertur simpliciter per verbum futuri temporis tantum non obligat in conscientia ante sententiam. Est
D communis, vt de censuris dicto loco dixi, & generaliter Doctores allegati, præsertim Tiraquel. suprà num. 20. 40. & 41. vbi innumeros allegat Doctores, & Glossas, adijciẽs, solũ Barbat. cõtradixisse leuibus motũ rationibus, quas ideo omittit. Ratio ergo regulæ clara est, quia verbum futuri temporis non solum non fert sententiam in præsenti, sed etiam virtute includit negationem eius, quia quod in futurum faciendum est, non fit. Vt si dicat Excommunicetur, irritetur, non dum excommunicat, nondum irritat. Dices, hoc esse verum in verbis significantibus actiones, quæ non ab ipso reo, sed à superiore faciendæ sunt, vt sunt excommunicare, irritare: Secus verò fore, si verbum legis significet actionem ab ipso reo exercendam, vt si dicat, Soluet, ieiunabit, &c. Nam tunc videtur imponere de præsenti obligationem

ad actum poſtea futurum. Reſpondeo, tunc habere locum alia principia poſita quod ſaltem verba illa ſunt indifferentia ad iuſtruendum iudicem, vel obligandum reum, ac ſubinde in mitiorem partem aſſumuntur. Et ideo quidam dixerunt, quòd ſi ex tenore legis conſtet, verbum de futuro dirigi ad partem, & non ad iudicem, continet ſententiam latam, vt refert Tiraquel. ſupra n. 61. Probatio autem, quam adducit, procedit in gratijs, non in pœnis, & ideo non admitto in preſenti illam doctrinam. Nam licèt lex loquatur ad reum, ſi tantum per verbum de futuro deſignat pœnam, intelligitur præcipere, vt pareat tali pœnæ, quando illi fuerit iuridicè impoſita? nam hic ſenſus eſt mitior, & iuri ac conſuetudini conformis.

Tiraquel.

12. Huic regulæ plures limitationes adhibet Tiraquel. ſuprà, duę tamen, aut tres tantum ſunt examinandæ. Vna eſt, quod non procedat, quando verbum de futuro geminatur in lege, vt ſi dicat lex Ceſſetur, & irritetur, Ita habet num, 46. vbi pro ea refert Baldũ, Roman. Iaſon. Decium, Felinum, & innumeros alios. Qui ſolum in hoc fundantur, quia verbum geminatum debet aliquid operari lege, *Baliſta*, Digeſtis de Trebelian. adiuncta Gloſſa ibi, verbo, *Etiam fructus*. Nihilominus hæc ſententia mihi non probatur, quia nullo firmo fundamento nititur. Et ideo ab illa merito diſcedit Caſtro, quem alij Theologi moderni ſequũtur. Et ex Iuriſtis illam retractarunt Deci. in lege, *Cum poſtea*. Codice de Pactis, & Felin, in cap. vltimo de Offic. delegat numero primo in fine. Dico ergo, licèt lex habeat duo verba de futuro, eandem pœnam, ſeu effectum ſignificantia, non obligare in conſcientia, nec continere legem latam, ſed ferendam. Ratio in primis eſt, quia etiam in illo verbo geminato non continetur pręceptum ipſi reo impoſitum exequendi ſeu obſeruandi pœnam: ergo ad hoc non obligatur donec à iudice per ſententiam præcipiatur, vt ſi lex dicat, Irritabitur, & euacuabitur, per vtrumque verbum inſtruitur iudex, non cogitur reus.

Tiraquel.
Bald. Roman. Iaſon. Deci. Felin.
Caſtr.
Regulam, dictam procedere etiã verbo geminato vt ceſſetur & irritetur. Felin.

13, Nec fundamentum contrariæ ſententiæ eſt alicuius momenti, quia licèt geminatio verbi aliquid operetur, non tamen operatur nouum effectum non ſignificatum per mille verba ſimilia. Quocirca, ſi verba ſignificent diſtinctas pænas, vel vnum augeat aliud in ipſa pœna; & vtrumque ſit de futuro, geminatio ſignificabit augmentum pœnæ imponendę, non verò pœnam ipſo facto impoſitam. Quando autem verba ſunt Synonyma in ſignificato, & vtrumque eſt de futuro, non poſſunt ſignificare aliquid de pręſenti propter ſolam geminationem, quia hoc eſt vltra ſignificationem verborum, & ita eſt ampliatio valde voluntaria, quæ in omni materia cauenda eſt; maxime vero in pœnali. Illa ergo geminatio tunc ſolum oſtendit, vel maiorem deliberationem legis latoris, vel maiorem effectum, vel maiorem criminis acerbitatem, vel indicat maiorẽ firmitatem, vel immutabilitatem in pæna, vt iudex non audeat illam minuere, non verò indicat nouum effectum, quem, verba non ſignificant. Sicut in multis iuribus conſtat, & in legibus etiam ferentibus pœnam ipſo facto, vt poſtea videbimus, & admittit ipſe Tiraq. ibi num. 25. 48. & ſæpe alias. Vnde non video, cur illi ſententiæ tam conſtanter adhæſerit: nam multitudo Doctorum non ſufficit, vbi nec textus, nec ratio ſuffragatur.

Atque hinc etiam non probo limitationem aliam, quam idem Tiraq. adiungit num 44. nimirum, ſi pœna per verbum de futuro imponatur per duas leges, priorem, & poſteriorem, tunc licét ex vi ſolius prioris legis fuerit pœna tantũ ferenda ex vi poſterioris eſſe latã, ac ſubinde ſecundam legem obligare in conſcientia ad illam. Fundatur enim hæc limitatio in præcedenti, quia ibi geminatur verbum futuri. Nec impedit, imò iuuat, quod geminatio per duas leges fiat: nam iuxta doctrinam iuriſtarum, efficacior eſt geminatio, quæ ſit per actus diſtinctos, & per temporis interuallum, quam quæ ſit vno momento, & contextu, vt tradit Felin. dicto cap. vlt. de Offic. deleg. & idem Tiraquel. num. 49. Accedit, quod vltima diſpoſitio, ſeu lex idem ſtatuens, quod prima, aliquid debet operari, ne ſit ſuperuacua, vt ex multis idem auctor notat. num. 45. inde concludens. ſecundam legem imponentem pœnam de futuro plus operari, quam primam, & ideo continere legem latam. 14

Alia regulæ limitatio Tiraq. reiecta ſi pænas, per verbum futuri imponatur per duas leges.
Felin. Tiraq.

15. Nihilominus, vt dixi, hęc limitatio admittenda non eſt; propter rationem factam, quia verba poſterioris legis non ſignificant ſententiam latam, nec mutant ſignificationem propter priorem legem. Nec geminatio ſufficit, vt oſtenſum eſt Nec refert, quod ſit cum interuallo temporis, quando effectus, & modus ſignificandi verborum idem omnino eſt. Neque propterea ſecunda lex erit ſuperflua, tum quia habere poteſt omnes effectus ſupra dictos, tum etiam quia poteſt deſeruire, vt ſi fortaſſe prior lex in diſſuetudinẽ abijt, per poſteriorẽ reſtauretur. Sic enim dixit Rota, deciſi. 31. de Præben, in antiquis, alias 858. geminatam reſeruationem Papę non operari nouum effectum, ſed ſolum efficere, vt reuocata priori, non cenſeatur ſublata poſterior. Item duplicata lex auget fortaſſe obligationem iudicis, & magis illum mouet ad talem pœnam imponendam.

Rota.

16 Tertia, & valde notanda limitatio eſt, vt regula non procedat, quando talis eſt pœna, vt niſi ipſo facto incurratur, illuſoria reddatur lex, & nullius momenti: tunc enim licet lex ſimpliciter imponat pęnam, dicendo ſub tali pęna, vel per verbum de futuro, tacite ſub intelligit, & includit actionem aliquam de pręſenti factam virtute eiuſdem legis, ratione cuius poteſt verificari in futurum, quod lex diſponit. Ita ſumitur ex Gloſ. in l. *Improbum*, C Ex quibus cauſis infamia irrog. Quã ſequitur Caſtro ſupra Tiraq. ſupra num 40. Et ratio optima eſt, quia lex non eſt ita interpretanda, vt ſit vana, & inutilis: nam hoc cederet in iniuriam legislatoris; ergo ſi talis reddatur, intelligendo pœnam imponendam, & non latam; non poteſt ita intelligi, etiam ſi per verba de futuro, vel generalia loquatur. Exemplis magis declaratur.

Regula prædicta nõ præcedit quando talis eſt pæna vt niſi ipſo facto incurratur, illuſoria reddatur, lex enim non debet eſſe vana, Gloſſa. Tiraq. Caſtro. Barth. Bald.

17 Dicti ergo auctores ponunt exemplũ in pœna infamiæ, ita interpretãtes dictã l. *Improbũ*, in qua dicitur, vſurario irrogandam eſſe infamiã, & nihilominus intelligẽda eſt ipſo iure infami irrogare. Quam interpretationem, & opinio-

Exemplum in pæna infamia.

item sequuntur ibi. Bart. Bald, & alij, & rationem reddunt, quia nisi lex illa de infamia ipso iure irroganda intelligatur, non posset habere effectum, quia non posset per iudicem imponi, & ita esset inutilis illa lex.

18 Hoc vero exemplum improbat Vasquez dicta disput. 123. cap. 1. solumque vtitur ratione huiusmodi, quia sententia iudicis sit necessaria ad incurrendam infamiam, solum est necessaria vt conditio requisita, illa vero posita, lex est, quæ per se infamiam infert, quatenus statuit, vt condemnatus à iudice de talibus criminibus, statim sit infamis.

19 *Reijcit Vasquez.* Veruntamen Glossa, & Doctores allegati nõ admittunt illud assumptum, & vtuntur alia ratione, vt statim dicam, quę non dissoluitur, & ita non satis improbatur illo modo eorum sententia. Deinde etiamsi vera esset illa ratio, per illam non rectè improbatur exemplum, quia licet infamia non ponatur per iudicem, nisi vt applicantem conditionem necessariam, nihilominus talis pœna imponetur ipso iure; ergo licet per verbum futuri exprimatur in lege, intelligenda erit lex de impositione ipso iure. Denique, quod caput est, infamia in tota sua latitudine sumpta non illo tantum modo, sed etiam alijs potest imponi. *Refutatur Vasquez & approbatur dictũ exemplũ Iurisconsultorum.* Aliquando enim incurritur ex vi iuris per sententiam declaratoriam; potest etiam aliquo modo incurri ante talem sententiam ex vi solius criminis, etiam occulti, atque etiam potest neutro modo incurri ipso iure, sed per iudicem, & sententiam condemnatoriam imponi: nullus enim modus ex istis repugnat tali pęnæ, vt probaui latè in 7. tom. de Censur. disp. 38. sect. 1. & pro legum varietate vno, vel alio, aut alio modo incurritur, vel imponitur; ergo non est vniuersaliter verũ, infamiam solum ferri per sententiã, vt per conditionem necessariã, aliquando enim imponi- C tur per illã vt propriã causã per se in suo ordine.

20 Atq; hęc vltima ratio videtur efficaciter impugnare sententiam Glos. & receptam nisi limitetur. Dico vero aliud esse loqui de infamia in genere; aliud verò de infamia quatenus propter vsuram potest à iudice seculari imponi: Priori modo non est verum vniuersaliter, infamiam esse talem pęnam, quæ non possit per iudicem imponi, & ideo etiam necessarium non est, vt quoties lex fert pœnam infamiæ, vel per solam comminationem, vel per verbum de futuro, sit de pœna ipso iure intelligenda, quia cũ possit per iudicem imponi, vt dictum est, non erit inutilis lex, etiam si cum proprietate intel- D ligatur, & ità erit intelligenda, si aliud non obster. Loquendo autem posteriori modo de tali infamia vsurarij, vt imponenda per ius ciuile, dicunt citati Iuristæ, nisi incurratur ipso iure ex vi legis, non posse per iudicem ciuilem imponi. Ratio autem eorum est, quia qui soluit vsuram nõ potest agere contra vsurarium actione criminali, nec famosa, vt ipsi loquuntur, sed actione ciuili, scilicet condictione indebiti, vel simili: ex vi autem huius actionis non infamabitur vsurarius per iudicem, etiam si condemnetur ad restituendas vsuras, iuxta l. *Cessat*. ff. de Actioni. & obligat. Nec etiã potest criminaliter puniri ex vi talis actionis, & ideò ex vi talis sententię non infam retur reus, & ideo vt infamis maneat, oportet, vt ex vi legis infametur, ideoque nisi lex loqueretur de pęna ipso iure

A inutilis esset. Hoc ergo modo defenditur exẽplũ illud, licet sit valde legale & mihi incertum, quia, licet sit verũ, & cõstans ex alijs iuribus, vsurariũ esse ipso iure infamẽ: nihilominus, licet nõ esset, nõ video, cur per iudicẽ possit fieri infamis ex vi illius l. *Improbum*, si in iudicio de improbo fœnore conuincatur, quacunque actione contra illum agatur. Nam licet condictio indebiti per se non faciat infamẽ, nihilominus, quia fundatur in crimine vsurę, poterit ad infamiã sufficere ratione alterius legis. Sed hoc iurisperitis omitto.

Clariora sunt alia exẽpla huius regulæ. Vnũ est de pęna irregularitatis: nam licet canon tantum dicat sub pœna irregularitatis, vel irregularis fiet, aut quid simile, intelligendum est, sententiam latam continere, quia irregularitas est talis pęna, quæ non ab homine, sed à iure tantũ imponatur, vt suppono ex dictis in 5 tom. disp. 40. sect. 4. Nam licet interdum aliqua irregularitas non incurratur, nisi supposita sententia cri- B minis alias occulti, illud solum est, quando irregularitas non imponitur immediate ratione criminis sed ratione infamiæ, non quia ad ipsã irregularitatem, per se loquendo requiratur sententia iudicis, & ideo lex imponens irregularitatem ipso iure, eam imponere intelligitur, etiam si per verbum de futuro, vel simile loquatur. 21 *2. Exemplũ irregularitatis.*

Aliud exemplum esse potest de irritatione, seu annullatione vinculi indissolubilis. Nam si lex imponat in pœnam irritationem talis vinculi, licet per verba de futuro loquatur, intelligitur inducere inhabilitatem ipso facto, quia alias esset inutilis & friuola. Vt si lex prohibeat contrahere matrimonium viri cum fœmina, quam polluit per adulteriũ, & addat, Alias tale matrimonium irritetur, censetur ipso iuri impedimentum irritans imponere, quia nisi tale esset impedimentum, non posset postea irritari matrimonium semel validum. Sic etiam; cum antiqui canones dicunt, irritandum esse matrimonium virginum sacrarum, satis indicant, eas esse inhabiles ad validum matrimonium. Idemque est de clericis, & similibus. Et similis regula applicari potest ad impedimenta professionis religiosę: nam si canon dixerit, Si quis hoc commiserit, & postea profiteatur, eius professio dissoluatur, ipso facto introducit impedimentum, quia alias non potest habere effectum. Quãdo vero canones dicũt, Si quis hoc commiserit, eius ordinatio irritetur, tunc non potest eodẽ modo regula applicari, quia collatio ordinis, quoad valorẽ suũ, irritari nõ potest: intelliguntur ergo illa verba de irritatione quoad vsũ, & sic solent suspẽsionẽ significare, quę per hominẽ inferri potest, & ideo non est necesse, prædicta verba sub hac regula cõprehẽdi. Et ad hoc exẽplũ spectãt alia quæ affert Tiraquel. supra num. 265. 22 *3. de irritatione seu annullatione vinculi indissolubilis.*

Denique potest sumi tertium exemplum ex eodẽ n. 264. de lege præcipiente aliquid sub pœna periurij: nam eo ipso imponit illam ipso iure, non tam vi sua, quam alterius. Immediate enim ex vi talis legis fit, vt in transgressione eius committatur periurium; nam talis lex necessariò supponit aliquod iuramentum in cuius virtute sic præcipit, & ideo transgressor talis legis contra præstitum iuramentum peccat, & consequenter incurrit pœnam ipso iure propter periurium impositam. Sed hoc exemplum 23 *4. Exemplũ de lege præcipiente sub pœna periurij.*

non est propriè de lege pœnali. Nam verba illa sub pœna periurij non tam imponuntur ad comminationem pęnæ; quam ad declarandum modum pręcipiendi; exigendo obligationem prioris iuramenti, quod sufficienter illo modo significatur, iuxta communem sensum illorum verborum. An vero illi periurio imposita sit aliqua pęna ipso iure, ex tali lege non habetur, vt per se patet, & quamuis Tiraquel. id affirmet ex cap. *Cum quidam*, de iur. & l. 3. §. *Si ad diem*. ff. de Re milit. tamen in illis iuribus nihil tale habetur, & longam requirit disputationem, quam tradidi lib. 3. de Iuram. cap. vlt.

Cap. Cum quidem.

24 3. regula.

Tertia regula principalis sit, quando lex loquitur per modum imperandi, anceps est loquutio, & ideo consideranda est materia, circa quam proximè versatur imperium. Nam si fuerit actio hominis, lex continebit sententiam ferendam, & non obligabit statim in conscientia; si vero fuerit effectus aliquis quem legislator per suam legem potest efficere, sæpe continebit sententiam latam, & obligabit. Hanc sumo ex communi doctrina, eamque sic declaro: nam verbum imperandi interdum est pure imperatiuum (vt sic dicam) aliquando vero est practicè effectiuum. Priori modo sumitur, quando dirigitur ad alium hominem ad mouendum, seu excitandum illum, vel etiā ad illum obligandum: vt ibi, *Exurge, qui dormis, venite ad me omnes, &c.* Posteriori modo sumitur, quando dirigitur ad aliquem effectum immediate faciendum, vt ibi. *Fiat lux*, & in similibus locis, & ita solent Theologi interpretari formam Gręcorum in baptismo. *Baptizetur seruus Christi*: nam illud verbum imperandi non est de futuro nec dirigitur ad alium, qui baptizaturus sit, sed in actu exercito imperat receptionem baptismi, quem confert baptizās. His ergo duobus modis potest imperandi verbum sumi in lege pœnali. Priori modo sumitur, quoties cadit in actionem per alium exercendam, & tunc dicimus tantum continere pęnam ferendam, quia vel imperium illud non dirigitur ad ipsum reum, vt cum dicitur. *Expellatur priuetur*, vel si possit dirigi ad reum (vt cum dicitur, *Soluat centum*, vel quid simile) & iuxta materiam subiectam intelligēdum est, vel certe secundum ordinem iustitiæ postquam condemnatus fuerit, vel etiam tunc dirigitur immediate imperium ad instruendum iudicem: nam perinde est ac si lex diceret. Cōdemnetur ad soluendum centum, & ita illa soluat. Hæc vero intelligenda sunt de pęnis iudicialibus; seu fori externi: nam aliæ præcipiuntur interdum in ordine ad salutem animæ, quę possunt statim obligare, vt in decretis, seu canonibus pęnitentialibus sæpe inueniuntur hæc verba, Pœniteat tanto tempore, ieiunet, &c. in quibus etiam discernendum est, an per modum consilij vel pręcepti id statuatur, quod ex vsu, & circūstantijs colligendum est, capit. *Accepisti*, de Sponsa duorum cap. *Vt mensuræ*, de Empti. & Vendit. c. *Quicunque* 6. q. 1.

Cap. Mensura. Cap. Quicunque.

Posteriori autem modo sumitur verbum imperandi, quoties cadit immediate in effectum absque ministerio hominis soletque tunc passiue vsurpari, vt *amittat, priuetur; subiaceat, incurrat, fiat*. Et tunc etiam non potest generalis regula constitui. Primo quidem, quia sæpissime solent hęc verba vsurpari pro futuris, & ita de illis tractat latissime Tiraquel supra, nullamque specialem mentionē facit imperatiui modi. Vnde quando ex adiunctis constiterit, tale verbum accipi in vi futuri, superior regula in illo seruanda est, vt constat. Item quoties significatio fuerit dubia, in vi futuri accipiendū est verbū iuxta primum fundamentum initio positum. Præterea si verbum tale est, vt possit, & ad effectum ipsum immediate, & ad ministerium hominis referri, etiam si imperadi verbum sit, referendum potius est ad homines, quā ad effectus, & continebit tantum sententiam, vt patet in verbo Excommunicetur, semper enim continet sententiam ferendam sine cōtrouersia. Idem sentio de verbo Annulletur, irritetur, spolietur, & similibus. De verbo autem *Fiat* solet esse maior dubitatio: plerunque autē videtur referri ad effectum ipsius legis, & illum imperare, & ideo in primis considerandus est terminus, cui adiungitur, nam si solum significet reatum, seu obligationem, recte exponi potest de pœna ferenda, vt si lex dicat. *Fiat obnoxius tali pœnæ fiat reus, fiat debitor*, & similia: si autē cadet super ipsum effectū, verisimile est, cōtinere sententiā latam, vt si dicat, *Fiat inhabilis, fiat nullus, fiat irritus fiat excommunicatus*. Et hoc videtur esse regulare, nisi ex materia, & circumstantijs legis aliud colligatur. Idem fere est de verbo, *subiaceat*, vel *incurrat*, nam si illi adiungatur ipsemet effectus in particulari, quem lex ipsa solet efficere, continebit sententiam latam, vt si dicat, *subiaceat excommunicationi*; incurrat inhabilitatem: si vero verba sint generalia, vt *Subiaceat pœnæ*, vel cadat in solum debitum pęnę *incurrat reatum talis pœnæ*, vel quid simile, non inducent sententiam latam de pęna ipsa; sed tantum de obligatione ad ferendam pęnam. Vnde etiam solent verba illa vsurpari circa pœnas, quæ per homines inferri solent, vt si dicatur, *Subiaceat flagellis, incurrat exilij pœnam, &c.*

Quarta regula est receptissima de verbo tēporis præsentis, & indicatiui modi, nimirum, legem, que pęnam ipsam fert per tale verbum, continere sententiam latam, vt si dicat, *Excommunicamus hoc facientem*, vel, *notam infamiæ illi inurimus, inhabilitamus, priuamus, &c.* Hæc regula est frequentius recepta, vt late refert Tiraquel. supra nu. 21. Castro, & alij moderni illā sequuntur. Vt autem ratio reddatur aduertendum est, illum modum loquendi, & inferendi pœnam maxime habere locum in his pœnis, quæ nō solum imponi, sed etiam fieri possunt immediatè ab ipso legislatore sine actione rei, sed cum sola passione morali, seu priuatione, vt sunt pęnę censurarum, inhabilitatum, confiscationum, nullitatum, & similibus. Et tunc est facilis ratio, quia per verbum de præsenti significat sufficienter legislator, se velle per seipsū, seu per suam legē inferre talē pœnā, & potest id facere ergo facit; ergo verba cōtinent sententiā latam, imo etiam continent executionem eius.

Tiraquel.

26 Legem quæ pœnam fert per verbum præsētis indicatiui cōtinere sententiam latam. Secus enim contineret mendacium. Tiraq. Castro.

Confirmatur, quia alias verba legislatoris continerēt mendacium, quia dicit, v.g. Inhabilitamus, & non facit, hoc autem admittendum non est. Qua propter quando legis pęna talis est vt non possit fieri immediate per ipsam legem, sed per actionem, vel ministerium hominis, fieri non potest; vt lex hoc modo loquatur per verbum præsentis temporis, quod indi-

27. Notandum pro præcedēti regula

cet

cet ipsum effectum pœnæ, sed ad summum per verbum indicans obligationem, vt Mandamus restituere, soluere, & tunc non credimus per huiusmodi verbum simplex significari sententiam latam, nec obligationem in conscientia, ante sententiam iudicis, nisi aliquid amplius addatur. Obligamus in cōscientia, vel aliquid æquiualens, iuxta dicenda capite sequenti. Quia illud verbum præsentis indicatiui non excedit vim verbi de pręsenti in modo imperandi, vt restituat quadruplum, *Soluat &c.* Dictum est autem hæc verba non significare sententiam latam, ergo idem est dicendum de alijs. Atque ita possent exponi auctores negantes hanc regulam, quos late refert Tiraq. supra, 24. Quod si de prioribus verbis loquatur, admittenda non est. Neque obstat, quod in multis legibus, etiam si pœnam ferant per illa verba de pręsenti, adduntur aliæ particulæ exprimentes sententiam latam, vt *Ex tunc eo ipso*, vel quid simile, in quo indicatur nuda verba pręsentis non sufficere. Hoc (inquam) non obstat, nam sæpe adduntur plures ex his particulis ad maiorem abundantiam declarationem, & firmitatem, & ad exaggerandam rei grauitatem, vt supra in simili dictū est, & sæpe repetit Tiraquel supra n. 26. & sequentibus. Qui nu. 32. addit similem regulam de verbo præteriti temporis. Veruntamen vix potest per huiusmodi verbum pęna ferri nisi vtendo participio cum verbo substantiuo, vel alio simili, vt *sit priuatus, nouerit se esse priuatum*, vel *sciat se amisisse*, vel similia, que in sequenti regula melius explicabuntur.

Tiraquel.

28 *Si participium fuerit futurum indicat sententiam ferendam.*

Quinto ergo dicimus, superiores regulas applicandas esse ad verbum substantiuum participio coniunctum, nam si participium fuerit temporis futuri, sententiam ferendam indicat, cuiuscumque modi vel temporis sit verbū substantiuū, vt si dicat lex. *Excommunicandus est* vel *inhabilitandus sit*, vel, *irritandus erit*, verbum autem præteriti cum tali participio, non potest commode coniungi in lege ferente pœnam, quia respicit futurum, non pręteritum. Si autē esset dispositio declaratoria pręteriti, posset in hunc modum proferri, Qui hoc fecit, fuit excommunicandus: & tunc etiam significaret pœnā ferendam per iudicem, non latam; quoties ergo participium est de futuro, non est canon, aut lex latæ sententiæ. At vero si participium sit de pręsenti cum verbo substantiuo, *sit*, vel *est*, indicatur lata sententia. Oportet autem, vt per participium significetur pœna ipsa, quæ per legem immediate ab ipso legislatore, sine interuentu actionis alterius hominis fieri possit, vt cum dicitur, *priuatus est, excommunicatus est, &c* vt sumetur ex Glossa in l. *Iubemus*, 2 *Oeconomus*. C. de Sacrosf. Eccles. verb. *Priuetur*, cum alijs, quę refert supra Tiraquel. num. 26. Et ratio est quia talis loquutio ad ita sui veritatem requirit effectum de præsenti, ergo facit illum, cum verba legis verificari, debeant. Secus autem erit, si per participium non significatur pœna ipsa, sed obligatio ad illam, vt supra in tertia regula in simili dictum est. Idemque censetur, si ponatur verbum *Sit*, vt *excommunicatus*, vel *priuatus sit*, quia denotat imperium efficax, & faciens. Item habet eandem vim, si adiungatur nominibus habentibus æquiualentē significationem, vt si lex dicat, *Est*, vel *sit* *inhabilis*, aut *sit*, vel *est nullus*: nam hæc verba significant contractum annullari ipso facto. Imo tanta est vis illius negationis, vt etiam si verbum. Est ponatur de futuro, significare censeatur nullitatem ipso facto, quāquam non sit hoc omnino certum, vt videbimus capite sequenti, vbi omnia, quæ pertinent ad pœnam ipso iure latam magis explicabuntur.

Participium de præsenti cum verbo substantiuo Sit, vel est indicat latam sententiam, quia talis locutio alias nō esset vera. Glossa Tiraquel.

CAPVT VII.

Quando leges imponentes pœnam latæ sententiæ obligent in conscientia ad exequendum ante iudicis sententiam pœnam, quæ in actione consistit.

QVæstionem hāc in materia de censuris in 5 tomo 3. p. disputat. sect. succincte, & breuiter expediui, quoniam in illo genere pœnarum fere nullam habet controuersiam, vt statim attingam. Nunc autem quoniam de omni genere legum, & pœnarum disserimus, generalius, & accuratius tractanda est. Vt autem distinctius procedamus, supponenda est communis partitio pęnarum. Nam quædā sunt, quæ requirunt ministerium hominis, vt executioni mandentur, aliæ, quæ per ipsas leges immediate fieri possunt, inter quas hæc est differentia, quod in prioribus pœnis lex non trahit secum executionem, id est, non infert pœnam ipsam, sed ad summum obligationem ad illam: nam lex quæ iubet hominem flagellari, non flagellat, & lex, quæ pręcipit soluere quadruplum, non soluit, nec spoliat hominem sua pecunia, sed obligat, vt soluat. At vero in pœnis posterioris generis, lex ipsa per se potest, non solum ferre, seu statuere pęnam, sed etiam inferre, seu exequi illam lex enim canonica ferens excommunicationem latæ sententiæ, secum affert exequutionem, per se enim censuram imponit, idemque est in lege irritante, vel inhabilitante. Hæc autem differentia iudicat aliam, quia priores pęnę requirunt aliquem effectum physicum, ratione cuius requirunt actionem hominis: posteriores vero consistunt in effectu aliquo morali; lex autem per se non potest facere effectum physicum potest autem efficere effectū moralem, quales sunt inhabilitationes, impedimenta, censurę, priuatio dominij, &c. Et hinc etiam est, vt hæ pœnę, quæ per legem immediate inferuntur, semper consistant in priuationibus moralibus, vt sunt inhabilitates, nullitates, &c. quia pœna est malum, & vt sic est priuatio, & ideo lex per se puniens non confert potestatem moralem, sed aufert. Aliæ vero pœnę positiuæ dici possunt, quatenus requirunt actionem positiuam, adquā sequitur, aliqua priuatio, in qua malū illud pœnæ consummatur. 1

Communis partitio pœnarum

Vlterius vero possumus sub distinguere primum membrum. Nam pœnæ requirentes actionem hominis, quædam postulant actionem tertiæ personæ distinctæ ab eo, qui punitur, alie per actionem ipsiusmet rei fieri possunt, & solent, vel ex necessitate, vt comedere, ambulare, &c. vel iuxta communem, & vsitatum hominum morē, vt soluere pecuniam. De priori genere pœnarum, quæ postulant actionem alterius, nō oportet in pręsenti dicere; regula enim generalis est, illas nūquā ferri per legē latę

2. Subdistinctio membri primi.

sententiæ, quæ statim obliget in conscientia. Ratio est, quia lex ad summum potest obligare reum ad sustinendam patienter, seu obedienter talem pœnam, quod ipse facere non tenetur, nec potest, donec talis pęna ab alio inferatur: alius autem non potest illam inferre ex vi legis, nisi vt minister iustitiæ, ideoque necessariò talis pœna requirit sententiam, & mãdatum hominis applicantis, & exequentis pœnam legis. Quomodo autem reus teneatur parere legi post sententiam in susceptione talis pœnæ, attingemus capite sequenti. De hac ergo pęnà nihil amplius dicere necesse est. Non omittam autem aduertere, non solum censeri pęnam requirentem actionem alterius illam, quæ physicè loquendo non potest aliter fieri: vix enim reperitur aliqua, quam non possit homo in se ipso exercere, spectando physicam potestatem, censetur ergo talis pęna omnis illa, quam vel non potest homo honestè sibi infligere, vt est pęna mortis iuxta multorũ sententiam, vel certè quæ esset nimis acerba, & crudelis, si homo cogeretur ad illam sibi infligendam iuxta doctrinam cap. 5. datam.

3. Subdistingui potest pęna requirens actionem ipsius rei, in eam quæ requirit positiuam actionem, vt est solutio pecuniæ; vel flagellatio, & in eam, quæ requirit omissionem actionis: omissio enim moralis, & humana solet quodam modo inter actus morales computari; & in præsenti non immeritò reputari potest per modum actionis, quia nec fit sine positiua voluntate, moraliter loquendo, nec sine dolore, & afflictione, imò sæpe cum majori, quam positiua actio. Huiusmodi enim pęna censeri potest ieiunium, quia nullam requirit actionem, sed abstinentiam. Denique in hoc conueniunt hæ pęnæ cum pęnis actiuis, vt sic dicam, quod non possunt inferri immediatè per legem quo ad physicam priuationem actionis, sed ad summum potest lex imponere obligationem in conscientia ad talem omissionem: nam lex imponens pęnam iejunij non potest per se ipsam cogere hominẽ, vt abstineat vel inuitus, potest tamen obligare ad abstinentiam, & similiter lex priuans suffragio non infert ipsam omissionem suffragij, sed ad summum potest imponere obligationem ad illam. Veruntamen licet hęc consideratio, & subdiuisio in corporalibus pęnis possit esse vtilis ad intelligentiam legum, quia hæ corporales pęnæ ordinantur ad positiuam corporis afflictionem, vt sunt ieiunium, vel absoluta pęna non comedendi, vel non exeundi à carcere, vel à domo, aut ciuitate: nihilominus in spiritualibus pęnis similes priuationes actionum sub pęnis priuatiuis computantur, vt patet in suspensionis pęna, & magna ex parte in excommunicatione, quæ priuat communicatione, quæ in actionibus humanis consistit, & idem est de priuatione suffragij, præsertim, quia simul solet lex inualidare illud, inhabilitando personam, quod pertinet ad moralem effectum ac priuationem iuris, seu facultatis moralis ad suffragiũ ferendum.

4. *Distinctio terminorũ quibus significatur sẽtentia lata.* Tandem distinguere oportet varios terminos, quibus significari solet sententia lata per legem, præter eos, quos capite præcedenti obiter tetigimus. Interdum enim ipsum verbũ, quo pręcipitur pęna talis modi, ac temporis est, vt pęnam latam indicet, vt ibi diximus, & hic amplius explicabimus: frequentiùs verbo pręcepti adduntur aliquæ particulæ; vel circumlocutiones, vel clarissima verba, quibus sententia lata per legem indicatur: particulę sunt, *ipso facto, ipso iure, eo ipso, ex nunc*, vel ex tunc, & æquiualentes circumloquutiones communiter esse solent per effectus legis, quando statim fieri dicuntur; vt *vacare censeatur, sine dispensatione non eligatur, non faciat fructus suos* non possit *eos retinere tuta conscientia, non valeat. &c.* clarioraque erunt verba, si addatur, *teneatur ante sententiam, vel ante declarationem* vel *ante omnem monitionem*. Clarissima denique erunt, si lex tot verba ex his accumulet, vt nullus tergiuersationi detur locus, & pręsertim si dicat Statim, & ante omnem sententiam hoc facere in conscientia teneatur: semper tamen sunt attentè spectanda verba pęnæ, cui hæ particulę adjunguntur, vt illud tantum grauamen intelligatur per leges ipso jurę impositum, quod per talem vocem in propria significatione, vel secundum ius, vel secundum communem consuetudinem solet significari: ita enim debent pœnæ, & rigores restringi, quæ animaduersio postea exemplis melius explicabitur.

Primò igitur de pœnis exequendis per actionem ipsius rei sit regula generalis: solum ita imponi, quando per verba legis tam clarè explicatur lata sententia statim obligans in conscientia, vt vitari non possit sine corruptione, vel magna extorsione verborum legis. Hanc assertionem sumo ex communi sententia Doctorum, quos cap 5. retuli. Nam qui negant has pœnas posse imponi ipso facto, videntur loqui de potestate ordinaria (vt sic dicam) seu de ordinario iure: nam absolutè fatentur, in casu rato posse id fieri, vnde à fortiori dicent, nunquam esse ita legem intelligendam, nisi quando omnino verba cogunt. Alij etiam aliarum opinionum auctores fatentur, difficilius, & rarius imponi has pœnas ipso facto, quam alias priuatiuas, vnde oportet, vt clarissima verba requirant. Nam si in hoc genere pœnæ sic imponendo maior est acerbitas ex genere suo, & ideò minor est illius vsus, certe necessarium est, vt talis modus puniendi omnino in lege declaretur, & alias non censeatur à legislatore intentus. Quando autem lex sufficienter declarat obligationem ad talem pœnam, sine dubio obligat, quia potestas non deest, vt probatum est. Supponimus autem legem esse ita moderatam, vt non contineat crudelitatem nec apertam iniustitiam; & ideò regulariter tales pœnæ sunt pecuniariæ, & non de omnibus bonis, sed in quantitate moderatà, aut tolerabili. Denique supponimus, legem esse receptam, & non derogatam per consuetudinem contrariam quo ad hanc partem, quod in omnibus legibus penalibus locum habet. Abrogari enim possunt per consuetudinem quo ad pęnam, vel modum pęnæ, licèt quo ad reliqua obseruentur, vt notant Caietan, in Sum. verb. *Excommunicatio*, cap. 75. & Nauatr. cap. 27. num. 150. & infrà, dicemus. Et ita in præsenti posset lex non esse derogata quoad vim obligandi statim in conscientia ad pœnæ solutionem, quia consuetudo potest dero-

5. *Regula generalis.*

Caiet. Nauar.

derogare legi in totum: ergo etiam in parte separabili ab aliis.

6. *Exempla regulæ prædictæ*

Vt autem hæc regula melius intelligatur, faciliusque possit ad vsum applicari, nonnulla illius exempla afferre oportet. Primum sit de legibus præcipientibus actiones afflictiuas corporis, vt est flagellatio, quam potest homo in se ipsum, & sine peccato exercere. Huc etiam pertinet pœna exilij, quam potest in se quis exequi exeundo à loco prohibito, se mouendo, & agendo in se ipsum sine vllo peccato, vel indecentia. Ordinariè verò non solent cogi homines per solas leges ad huiusmodi actiones, licèt non repugnet obligari. Ideoque in his maximè pœnis verum est, verba debere esse luce clariora, vt talem obligationem inducant. Harum verò legum exempla non habemus in iure ciuili, vel canonico. In aliquibus autem religionibus dicuntur esse aliquæ regulæ pęnales, quæ licèt non obligent in conscientia absolutè ad proximum opus, quod iniungunt, vel ad cauendum, quem prohibent, obligant nihilominus ad aliquam pœnam, quam transgredientibus talem, vel talem regulam imponunt. Quæ pęna talis esse debet, vt non excedat disciplinam religiosam, & communiter esse solet breuis aliqua oratio, & posset extendi ad moderatam flagellationem propriam, & secretam, vel etiam ad ieiunium, vt infrà dicam. Vt tamen intelligatur esse obligatio in conscientia ex vi legis, & ante pręceptum superioris, oportet, vt lex dicat in virtute sanctæ obedientię, vel teneantur in conscientia, aut quid simile iuxta consuetudinem religionis.

7. *De pœnis pecuniarijs.*

Secundum exemplum esse potest de legibus imponentibus pecuniarias pœnas, in quibus facilius potest hæc obligatio imponi, quia ex genere suo leuiores sunt, & sine dedecore, vel infamia impleri possunt. Huiusmodi sunt aliquę leges in regno Hispanię, quæ prohibent aliquid recipere quibusdam personis, & puniunt transgressores in quadruplo addendo, *vt in conscientia, & sententia non expectata reddere teneantur.* Ita referunt Couarr. Cordub. & alij ex lib. 2. Ordin. regal. tit. 9. l. 2. tit. 14. l. 4. tit. 15. l. 30. tit. 21. l. 15. vbi sic habetur, *In quibus pœnis ex nunc pro tunc eos condemnamus, ita vt in foro conscientiæ ad eas pœnas soluendas, etiam ante iudicis sententiam teneantur.* Quia verò non dicunt hæ leges, *ante omnem sententiam*, vel *absque alia declaratione*; dubitari potest, an coarctari possint ad sententiam condemnatoriam, & sufficienter exponi, vt ante sententiam condemnatoriam iudicis oriatur hæc obligatio in conscientia, non verò ante sententiam declaratoriam, sed immediatè post illam, nam condemnatoria satis apertè ponitur per legem, non tamen videtur excludere necessitatem iuridicæ declarationis. Sed nihilominus censeo ex vi illorum verborum induci dictam obligationem, nulla expectata sententia iudicis etiam declaratoria, tum quia aliàs inutilis fuisset tot verborum multiplicatio, & exaggeratio, vnde ipsamet extraordinaria forma præcipiendi, indicat satis extraordinariam, & magis rigorosam obligationem ad talem pœnam, tum etiam, quia cum dicit lex, *ex nunc pro tunc*, particula illa *pro tunc*, non designat tempus post latam à iudice sententiam declaratoriam

Couar. Cordub Ordin. lib. 2.

Extraordinarius modus præcipiendi indicat rigorosiorem obligationem.

criminis, de qua lex mentionem non fecerat, sed tempus commissi criminis, de quo lex fuerat loquuta, tum denique (quòd notandum est) quia illa particula *ante sententiam*, licet indefinita videatur, æquiualet vniuersali in lege absolutè loquente, quia vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, maximè quia illud verbum *ante*, includit negationem sententiæ latæ à iudice. Atque ita intelliguntur illæ leges à citatis auctoribus.

At verò Soto suprà ad 4. ausus est carpere, aut reprehendere legislatorem ciuilem, eo quòd vsurpet verba illa, *In conscientia*, quia non est, inquit, secularium Principum, de conscientia iudicare, & in iure communi exemplum simile non inuenitur, & fortasse ob eam rem tales leges vsu receptæ non sunt. Sed certè excessit Soto, quia leges, quæ magna consideratione conduntur, non possunt tam facilè reprehendi. Item quia Princeps secularis potest obligare in conscientia, vt suprà ostensum est, cur ergo peccat, explicando in actu signato vsum illius potestatis ad superanda subterfugia, & tergiuersationes hominum? Nec refert, quod in iure communi non inueniatur exemplum, quia non tenetur supremus Rex formam præcipiendi sumere à communi iure, sed potest nouam addere, si expedire iudicet. Quod si illæ leges (vt fertur) vsu, vel per posteriores leges, quoad hanc partem mutatæ sunt, non ideo fuit, quia essent iniustæ, sed quia vel hominum proteruia pręualuit, vel experientia docuit, aliud magis expedire. Et nihilominus in nouissima compilatione legum Hispaniæ lib. 2. tit. 18. l. 1. extat lex, quæ prohibet secretarios regios munera recipere sub pœna reddendi quadruplum, cum his circunstantijs, prima vt iurent, hanc pœnam soluere, si in illam inciderint: secunda ex nunc in illa condemnantur: tertiò declaratur, vt ad illam soluendam in conscientia teneantur, nulla expectata condemnatione. De qua lege etiam solet dubitari, an sit recepta quoad hanc partem, seu abrogata per contrariam consuetudinem, & an possit in illa habere locum expositio, vt non excludat necessitatem sententiæ declaratoriæ, & quidem hoc posterius valde probabile videtur. Tum quia non dicit, *ante sententiam*, absolutè, sed *ante condemnationem*, seu *non expectata condemnatione*; tum etiam, quia licet dicat, *ex nunc* non addit *pro tunc*, & ita licet lex ferat sententiam condemnatoriam, non designat tempus, pro quo illam fert, nec excludit sententiam declaratoriam. Tum denique, quia etiam hoc modo tam iuramentum, quàm reliqua verba habent magnos effectus: nam ratione iuramenti tenetur quis statim ac declaratur de crimine, soluere quadruplum sub pœna periurij: nec potest occultare bona, quibus potest soluere pœnam, imò nec potest negare quantitatem munerum, quæ recepit, etiamsi in sententia non declaretur, sed tantum crimen recipiendi munera. Item ad hoc etiam obligat illa lex sua propria vi præter obligationem iuramenti; imò ita obligat, vt facta declaratione delicti nullus inferior iudex possit illam minuere, qui est etiam magnus effectus illorum verborum. Et saltē hoc modo videtur mihi illa lex obseruāda, nec posse dici abrogata cōtraria

8

consuetu-

consuetudine, quia nec talis consuetudo probari potest, nec tolerantia Principis scientis illam.

9\. *Conc. Lat. Motus Pij. Beneficiarij, non recitantibus fructibus corresponentibus beneficijs pro rata.* Tertium exemplum afferri solet ex Concilio Later. sub Leone X. & Motu quodam Pij V. vbi clerici beneficiarij non recitantes diuinum officium fructus omnes omnium beneficiorum singulis diebus respondentes pro rata restituere obligantur in conscientia, statim & absque alia declaratione, seu sententia. Ita enim esse illud præceptum, & pœnam in eo impositam intelligenda latè ostendi lib. 4. de Orat. cap. 29. & 30. Sed nihilominus hoc exemplum non pertinet propriè, & directè ad hanc regulam, quã modo tractamus, quia illa pœna priuatiua potius est, quam actiua, vt sic dicam. Lex enim illa immediate impedit acquisitionem fructuum beneficij propter omissionem officij, quo posito impedimento ex natura rei sequitur obligatio respectu fructuum, quia nemo potest retinere sibi quod suum non est. Et ita interpretantur omnes illud præceptum, & colligitur apertè ex verbis Concilij, tum ibi, *Beneficiorum suorum fructus suos non faciat*, tum maximè ibi, *tanquam iniuste perceptos erogare teneatur.* Illud ergo prius factum est virtute illius legis; secundum autem sequitur ex vi iustitiæ, non quia per se, & immediatè in pœnam impositum sit.

10\. Dices, interdum ex vi illius legis beneficiarius tenetur se spoliare fructibus iam perceptis, & quos verè fecerat suos, vt si quis grossam beneficij acquisierit, & receperit, iure illam accepit, & fecit suam: & nihilominus si postea recitare desinat aliquibus anni diebus, tenetur partem grossæ illis diebus pro rata respondentem; restituere: iuxta declarationem apertè factam à Pio V. ergo nascitur hæc obligatio immediatè ex punitione legis, non ex alia obligatione iustitiæ. Sed hoc nihil obstat, nam hæc obligatio restituendi partem illam ex eodem fonte, & eodem modo nascitur. Cum enim expresse concilium dicat. *Fructus suos non faciat, sed eos tanquam iniuste perceptos pro rata restituere teneatur*, & Pius V. non mutet, nec augeat hanc pœnam, sed tantum ratam illam declaret: non possumus nos ad aliquam restitutionem obligare ex vi illius legis, nisi eodem modo, & titulo. Dico ergo, ex vi illius legis factum esse, vt in dicto casu non percipiat fructus omnes grossæ, nisi sub conditione, & onere non omittendi peccaminose diuinum officium. Vnde si tunc recepisset grossam totam cum animo non recitandi decem diebus, iniustè recepisset, suamque non fecisset partem illam, repugnante lege Concilij. Quando ergo bono animo, & proposito totam recipit quasi anticipata solutione, suam quidem facit, non tamen omnino plenè & absolutè, sed sub modo, & conditione tali, vt illa nõ impleta amittatur dominium, ex vi legis, quæ illud à principio infirmauit, vt sic dicam, & fecit pendens à futuro euentu, qui effectus legis priuatiuus etiam fuit, & ex illo nascitur posteà ex natura rei obligatio restituendi.

11\. Quamuis autem hæc vera sint, nihilominus ex illa lege sumitur probabilis confirmatio dictæ regulæ: nam sicut lex humana imponit ipso facto pœnam priuatiuam, ex qua necessariò sequitur obligatio ad actionem pœnalem, ita potest obligare ad similem actio-

A nem pęnalem immediatè. Colligitur etiam ex illis decretis, vt lex obliget per se ad actionem pœnalem, siue mediatè, siue immediatè; non oportere, vt semper expresse declaret formalibus verbis obligationem in conscientia ante omnem sententiam, sed satis esse, vt id explicet per aliquem effectum, qui subsistere non possit sine tali obligatione, vel qui necessario illam inferat, sicut ibi, ex effectu impediendi acquisitionem dominij, sequitur obligatio restituendi. Estque simile huic exemplum in Concilio Trident. sess. 23. cap. 1. de Reformat. vbi de beneficiario non residente modo ibi præscripto dicitur. *Statuit sancta synodus, eum pro rata temporis absentis fructus suos non facere, nec tuta conscientia, alia etiam declaratione non sequuta, illos omnes sibi detinere posse, &c.* *Conc. Trid.*

B Atque ex dictis in hoc tertio exemplo intelligi potest, hanc regulam positam de pœnis consistentibus directè in actione hominis, cum proportione applicandam esse ad pœnas, quæ proximè priuant actione humana, ex qua priuatione sequitur pœnalis afflictio corporis. Nam hæ pœnæ, vt supra dixi, moraliter æquiualent illis, quæ in actione consistunt, & ideo eadem doctrina ad illas est applicanda. Exemplum est in pœna ieiunij, quæ non tam agendo, quàm carendo, seu abstinendo impletur. Hæc verò non tam est pœna ciuilis, quam canonica; & nihilominus non inuenio eam ipso iure impositam in iure canonico. Nam licet Cordub. dicta q. 36. ad hoc alleget cap. *Quicunque*. 6. q. 1. & cap. *Vt mensuræ*, de empt. & vendit. & cap. *Accepisti*, de Sponsa duorum; C in his, & similibus iuribus nullum est verbum indicans talem obligationem, vel sententiam latam, solum enim dicitur, *vt contrahens cum duabus, & periurus, & defraudans iustam mensuram, quadraginta dies in pane, & aqua pœniteat*; quæ verba non obligant statim ad illam pęnitentiam agẽdam, donec imponatur, vt de periurio explicui lib. 4. de Iuram. cap. vlt. in fine, & eadem ratio est de reliquis. Igitur in iure communi non habemus huius rei exemplum, tamen in regulis religiosis posset facile reperiri, in quibus seruanda sunt quæ suprà de alijs actionibus pœnalibus diximus. 12. *Extẽsio prædictæ regulæ ad pœnas quæ proximè priuant actione humana ex qua sequitur afflictio corporis.* *Cordub. C. Quicũque. C. Vt mensuræ. C. Accepisti.*

Aliud exemplum huius pœnæ est de fame, & carentia cibi sustinenda vsque ad mortem: hanc enim pœnam interdum leges imponunt; tam acerba autem est, vt non possit ipso facto imponi. Imò etiam credo, nec per sententiam iudicis D obligari hominem in conscientia ad illam implendam, si comedere possit. Solet autẽ quęstio esse, an tunc posit non comedere, & finere se mori, si facultas suppetat comedendi, quæ ad materiam de Homicidio spectat. 2. 2. q. 64. Aliud denique exemplum est de pœna permanendi in carcere, vel aliquo loco: nam illa etiam sustinetur per priuationem actionis, scilicet, non fugiendo, & hæc etiam non solet imponi per legem, sed per mandatum hominis, de quo quando ponitur in solam pœnam, vel in ordine ad solam punitionem, dubium est, an posit obligare in conscientia, de quo aliàs. Nam quod ad nos attinet, leges per se ad hoc non obligant in conscientia, maximè quando graue damnum inde timetur, absolute enim existimo, non esse in vsu tales, leges & ideo nihil amplius de 13. *De pœna famis vsq; ad mortem.*

illis in præsenti dicere necesse est. Nam quæ tractari solent de iusta punitione rei fugientis è carcere in 2. 2. habent proprium locum q. 69. art. 4.

CAPVT. VIII.

Lex imponens pœnam priuatiuam ipso facto, quando obliget in conscientia ad executionem eius ante sententiam.

1. VEnio ad pœnas priuatiuas (vt communiter appellantur) quæ per ipsam legem immediate fieri possunt, quas in tres classes distinguo. In prima pono censuras, In secunda priuationes quasdam, quæ non consequuntur suum plenum effectum sine actione hominis, vt sunt priuatio beneficij acquisiti, vel propriorum bonorum. In tertia constituo (B) quasdam priuationes, quę per legem solam integrè fiunt, & non requirunt per se aliquam actionem hominis, nec ad illam obligant, sed solum ad abstinendum ab aliqua receptione, vel actione, vt inhabilitas ad matrimonium, ad beneficium, ad ferendum suffragium, & similia. Et in hoc tertio ordine posset comprehendi irregularitas; illam verò omitto, quia, vt supra dixi, irregularitas talis pęna est, vt nunquam nisi ipso facto incurratur, & ideò quomodocunque feratur, ipso iure imponi censetur, & incurri ante sententiam declaratoriam, nisi necessaria sit, vt infamia compleatur, vt in propria materia latius dictum est. De censuris etiam in particulari diximus tom. 5. in 3. p. disp. 3. sect. 3. (C) vbi generaliter diximus, inter omnes pęnas priuatiuas censuras esse, quę certius, & facilius incurruntur quantum ad conscientiam ipsius delinquentis ipso facto, & ante omnem sententiam declaratoriam criminis. Ideoque quoties in canone censuram ferente additur, *ipso iure*, vel *ipso facto*, aut quid simile, esse canonem latæ sententiæ. Quæ est communis doctrina fere sine controuersia, & pro ratione sufficit, quod verba illa in rigore sufficiunt ad hoc significandum, & quòd communis vsus, & sensus, ac obseruantia talium legum ostendit, in hoc sensu vsurpari, neque in his canonibus temperatum esse aliquo modo rigorem talium vocum. Cuius ratio esse potuit, vel quia hæ pęnæ sunt spirituales, & medicinales, & ideò animam statim ligare censentur, & cum hac veneratione, & timore semper susceptæ sunt, vel quia per censuras separatur quis à (D) communibus bonis Ecclesię tanquam indignus, & ideò statim obligatur in conscientia, vt se separet, & abstineat. Pertinet enim ad pastorem Ecclesię separare indignos, & illis pręcipere, vt se separent, quod pręceptum in ipsa censura includitur.

Quoties in canone censuræ ferēte additur ipso iure vel ipso facto aut quid simile, esse canonem latæ sententiæ.

2. Omissis ergo censuris, ac irregularitate, de alijs priuationibus, & inhabilitationibus, fit prima generalis regula. Quoties in lege, per quam huiusmodi pęna imponitur, aliqua ex his particulis, *ipso facto, ipso iure, ex nunc, eo ipso*, vel alia æquiualens ponitur, pœna fit aliquo modo per ipsam legem, & hoc continet sententiam latam quoad aliquid, & quoad illud vim habet obligandi in conscientia ad pœnam. Hanc regulam sumo ex communi sententia Doctorum, quos allegaui in cap. 5. & refert etiam Tiraq. dicto (a)

In priuationibus & inhabilitationibus per particulas, ipso facto, ipso iure, eo ipso.

Tiraquel.

verbo *Reuertatur*, n. 259. & potest sumi ex c. vlt. de Prescript. in 6. vbi duobus modis dicitur quis priuari bonis in pœnam, scilicet, vel per sententiam, vel ipso iure. Inde enim colligimus, particulam, *ipso iure*, semper efficere aliquid in quo non expectetur sententia ferenda. Vnde ratio regulæ est, quia verba illa in lege non sunt superflua, nec falsa, non possunt autem esse vera, & vtilia, nisi aliquid operentur ante sententiã, ergo aliquem effectum habet lex ex vitalium verborum circa pœnam, quam imponit. Dices, poni ad terrorem, vel ad mouendum iudicem, vt cum rigore pęnam exequatur. Sed contra, quia hoc modo eneruari possent, & frustrari omnes leges pœnales: nam semper dici posset, verba poni ad terrorem. Est ergo absurda illa interpretatio, & contra communem vsum verborum, quæ synonyma non sunt, & potius est verborum corruptio. Quamuis enim legislator interdum multiplicet synonyma verba, quia nec repugnat veritati, & efficaciæ legis, eundē effectum multis modis significare, nec est omnino superfluum, quia fit ad indicandum rigorem, & ad maiorem certitudinem, & claritatem: nihilominus quando verbum propriam vim, & significationem habet, etiamsi vnum tantum signum ponatur de se sufficiens ad indicandam voluntatem legislatoris, satis erit ad effectum legis, quia non sunt cogendi legislatores ad exaggerationem verborum semper adiungendam: hoc enim contra rationem est, & frequenter non expedit. Sit ergo certum, huiusmodi leges semper operari aliquid ratione talium verborum, quid verò illud sit in his pœnis priuatiuis, explicandum superest.

Cap. vlt. de Prescr.

Sit ergo secunda regula. Quoties lex fert pęnam priuationis rei propriæ, & iam obtentæ, quæ sine actione hominis non potest plene mandari executioni, tunc talis lex, licet aliquem effectum pœnalem per se faciat, non tamen inducit statim absolutam priuationē, nec obligat in conscientia ad illam exequendam, quæ ex actione Rei pendet, ante sententiam declaratoriam criminis, nisi ex alijs verbis legis, vel ex materia, aut consuetudine aliquid amplius colligatur. Hæc regula sumpta est ex doctrina magis recepta scribentium in hac materia. Prima ergo pars affirmans, illam legem aliquid per se operari, probatur sufficienter ex proxima pręcedēti regula: ostendetur autem clarius declarando quid operetur. Nam primo ex vi illius legis ad incurrendam talem pęnam, & obligationem eius, non est necessaria sententia condemnatoria, sed sufficit declaratoria, nam cōdēnatoria per legē ipsã fertur. Quia ex vi dictorũ verborũ aliqua sētentia fertur, & nō declaratoria criminis, vt per se patet; ergo condēnatoria pro tali tempore, vel sub tali conditione, si de delicto iuridicè constet. Confirmari hoc potest ex l. *Eius, qui delatorem*, ff. de Iur. fisci, vbi Bart. id aduertit, & latè Felin. referens plures in c. vlt. de Rescrip. n. 37. Secundò hinc fit, vt talis condemnatio post factam declarationem extēdatur, seu retrotrahatur vsq; ad diem commissi criminis, quia ex tunc lata est sententia, & propter hunc effectum posita est illa particula, & ita sumitur ex l. vlt. C. Ad leg. Iuli. maiest. & tradunt Doctores citati, & referendi. Tertiò hinc etiam fit, vt licet talis lex non obliget in conscientia ante declarationē delicti ad dimit-

3. 2. regula.

L. Eius qui delatorem Bart. Felin.

tendam

tendam rem, qua priuat, vel abstinendum ab vsu eius: nihilominus aliquo modo diminuat, & infirmet ius circa talem rem; & potestatem vtendi illa. Hoc patet, quia eo ipso, quòd potest pœna illa retro trahi postea vsque ad diem commissi criminis, necesse est, vt potestas vtendi illa re non maneat tam libera, & absoluta sicut antea erat, & consequenter, vt ius in illa fuerit diminutum, vt statim exemplis magis declarabitur. Sumiturque ex c. *Cum secundum leges*, de Hæret. in 6. cũ ibi notatis, & ex his, quæ notant, & latè referunt Tiraquel. dict. §. *Reuertatur*, n. 267. & 268. & Couar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 8. & 9. & alij statim allegandi.

C. Cum secundum leges. Tiraquel. Couarr.

4. *Sententia contraria regulæ positæ.* Secunda verò pars negatiua controuersa est inter Doctores. Nam communiter Iuristæ asserunt, ex vi talis legis teneri delinquentem in foro conscientiæ ad relinquendam rem, qua per legem priuatur, siue sit beneficium, siue officium, siue bona temporalia etiam omnia, quæ aliquis possidet, si pœna de omnibus vniuersè loquatur. Ita tenent Abb. in c. 1. de Constit. & Felin. in cap. *Rodulphus*, & vlt. de Rescriptis, n. 38. Matthæ. de Afflict. & alij relati per Tiraquel. suprà n. 291. quos & ipse sequitur, & Nauarr. in Sum. cap. 23. n. 67. vbi in hoc æquiparat priuationẽ beneficij, & similes priuationes censuris, & irregularitati. Inclinat etiam Cordub. dicta q. 36. Sequitur Castro lib. 2. de Leg. pœnal. c. 6. & lib. 3. c. 10. & Anton. Gom. tom. 3. Variar. c. 2. n. 5. Fundamentum est, quia verbum *ipso iure*, vel *ipso facto*, in rigore hoc significat, & est efficax; ergo inducat talẽ obligationem, quia nihil est, quod impediat: nã supponimus fore iustam pœnam, etiamsi cum hoc rigore feratur. Antecedens probatur exemplo censurarum; nam si in eis illud idem verbum habet hãc significationem, & efficaciam, vbique illam habebit. Neque refert, quod simplex illud verbum sine alia adiunctione, vel exaggeratione ponatur. Nam (vt dicebam) non tenetur legislator multiplicatis verbis suam mentem indicare, sed satis superque est, quod vno simplici, & sufficiente illam manifestet.

Abb. Felinus. Rodulphus. Tiraquel. Nauarr. Cordub. Castro. Ant. Gom.

B

C

5. *Auctores confirmantes regulã prædictam, quia ... opponimus verbum. Innocent. Decius. Felinus. Panorm.* Nihilominus regula posita non solũ secura, sed etiã probabilior est, cui multũ fauet Innocent. in capite *Cum nostris*, de Concess. Præbẽd. num. 1 Citari etiam potest Decius in cap. 1. de Constit. lect. 1. numer. 20. Sed non rectè sentit. quia generaliter de pœna loquitur, & non distinguit inter legem imponentem pœnam simpliciter, & ipso facto, sed illam æquiparat. Felinus etiam in cap. *A nobis*, de Simon. dubitat de sententia Panormitan. quam prius tenuerat, & cogitandam relinquit. Possuntque in fauorem huius sententiæ adduci multa, quæ idem Felinus accumulat in dicto capite *Rodulphus.* num. 37. In eandem inclinat Bald. in lege 2. Cod. de Vectigal. & commis. num. 2. dum ait, eum, qui cadit in commissum, non teneri in foro animæ, etiam si moriatur, tenet etiam Cagnol. in leges *Si quis maior*, Codice de Transact. num. 160. & ibi Alexand. de Imol. Idemque sentit Iul. Clar. lib. 5. q. 73. num. 4. tenent etiam Archid. & Ioan. Andr. quos refert, & sequitur Syluester verb. *Assassinus.* num. 4. & verb. *Hæresis.* 1. q. 8. n. 12. & 13. Couarr. dicto §. 8. numer. 10. Conrad. tract. de Contract. quæst. 7. Peña referens alios in direct. Inquis. 3. part. comment. 158. ad qu. 129. Multi autem ex

Bald. Imola. Cagnol. Iulius Clarus. Archidia. Ioã. And. Syluest. Couar. Conrad. Peña.

D

his fundantur in generali principio, quia talis lex esset nimis acerba, vel iniqua: cogeret enim homines ad se prodendum, & ad exequendam in se acerbissimam pœnam, ad quod nulla lex obligat. Sed hæc omnia non sunt vniuersaliter vera, vt constat ex dictis, & dicendis; & ideò probatio non est efficax. *Syluest.*

6. Ratio ergo solum est; quia particula illa, *ipso facto*, vel *ipso iure*, in his legibus posita sufficientem effectum habet; iuxta priorem huius regulæ partem; ergo non est ãplius extendenda in his temporalibus pœnis. Probatur consequentia tum ex principio generali, quòd pœnæ temperandæ sunt potius; quam augendæ; tum etiam quia alias sæpe tales leges essent nimis rigorosæ, & ferè inhumanæ; tum præterea, quia communis vsus ita interpretatur huiusmodi leges, & ideò iura ipsa, quando maiorem obligationem imponere volunt, plura etiam verba addunt, & magis rem explicant, vt videbimus. Denique confirmari hoc potest, quia in ipso iure videtur ita temperatus rigor talium legum in capite *Cum secundum leges*, de Hæretic. in sexto. Nam ibi explicatur, in pœna confiscationis bonorum, quæ propter hæresim imponitur, simul coniungi, quod sit ipso iure imposita, & quod ad actualem priuationem requiratur sententia declaratoria criminis; ergo habemus ex iure, particulam illam *ipso iure* in huiusmodi pœnis non excludere necessitatem sententiæ declaratoriæ. Rectè enim infert Syluester suprà, si in crimine læsæ maiestatis diuinæ recipit illa particula illam moderationem; vt non excludat sententiam declaratoriam, à fortiori dicendum esse idem in inferioribus delictis.

7. Responderi verò potest, in illo textu non dici, non teneri reum in conscientia ad exequendum in se talem pœnam ante sententiam declaratoriam criminis, sed solum non posse ab alijs cogi ad illam, seu bonis suis priuari. Quod quidem longe diuersum est, & distinctam valde rationem habet. Nam qui deliquit conscius est sui delicti, & ita quoad se iam habet prolatam sententiam sui criminis, & sine iniuria, vel scandalo potest pœnam sustinere à se ipso; quoad alios verò non est delictum de se sufficienter notum; donec per sententiam declaretur; vnde si alijs daretur licentia exequendi pœnam ante talem declarationem, esset occasio inferendi iniurias, aliaque scãdala inde orirentur. Fateor equidem decisionem illius iuris non esse formaliter, & expressè de quæstione, quam tractamus; aliàs nulla fuisset de bonis hereticorum controuersia. Nihilominus tamen valde probabile sumitur inde argumentum, quia lex puniens ipso iure in bonorum confiscatione, non dat ius fisco ad vsurpanda illa bona ante sententiam declaratoriam criminis, etiam non auferre ipsi possidenti ius retinendi illa, vnde fit, vt non obligetur in conscientia se illis priuare ante sententiam. Confirmarique hoc potest exemplis, quæ adducemus post sequentem regulam. Nunc affero vnum ex Concilio Trident. sess. 22. c. 11. de Reformat. vbi fertur ipso iure pœna priuationis iuris patronatus contra laicos patronos, & beneficiorum contra clericos vsurpantes bona Ecclesiarum. Et *Conc. Trid.*

tamen certum est, per illam legem non obligari hos delinquentes ad se spoliandos, quia verba non cogunt ad interpretationem adeo rigorosam.

8. *Explicatur particula, ipso facto.* Fundamentum autem contrariæ sententiæ facilè dissoluitur ex dictis. Particula enim *ipso facto*, vel quælibet æquiualens, capax est amplissimæ significationis sententiæ latę absque vlla necessitate declarationis iudicialis, vt probat exemplum de censuris. Oportet autem vt vel ex ipsomet iure, vel ex communi vsu constet, in hoc sensu, & hac intentione poni in lege à legislatore. Hoc autem in censuris inuenitur, & fuit congruum propter rationem supra factam: in alijs verò pœnis nec locum habent prædictæ rationes, nec etiam ex iure, vel consuetudine constare potest ille sensus, quando maior declaratio in lege non additur, imò contrarium constat consuetudine, & insinuatur in iure, vt dixi. Possuntque multa exempla afferri legum, & canonum, in quibus, non obstante illa particula, non statim oritur obligatio ad pœnę executionem, quatenus ex ministerio hominis pendet, ex quibus exemplis nonnulla statim afferemus, explicando sequentem regulam. In qua simul exponemus vltimã partem huius regulæ, per quam illam limitamus, nisi ex materia, vel adiunctis verbis aliud colligatur.

9. *Tertia regula.* Tertia igitur regula sit, leges pœnales imponentes priuationem ipso facto, inducunt absolutam priuationem bonorum, quam intendunt, & obligationem in conscientia ad exequendam totam pęnam inde subsecutam, etiãsi ex actione hominis delinquentis pendeat, quando adduntur alia verba in lege, quæ hanc intentionem legislatoris satis explicant, vel quando lex esset inutilis, & inefficax, nisi hunc effectum, & obligationem induceret. Iuxta hanc assertionem mihi valde placet communis opinio Panormit. & aliorum, quã in proximo puncto, priori loco retuli, & eam admittunt alij allegati pro nostra sentẽtia, vno, vel alio excepto, vt in sequentibus exemplis ostendam. Ratio autẽ assertionis facilè reddi potest. Nam posterior pars probata est in simili in capite præcedenti, vbi ostendimus, non esse interpretandam legem cum ipsius iniuria, & vilipendio & ideo extendendam esse ad sententiam latam si necessarium sit ad vitandum hoc incommodum; ergo idem in præsenti à fortiori dicẽdum est, & omnia ibi dicta possunt hic cum proportione accommodari, neque ea repetere oportet. Ratio verò prioris partis, & totius regulæ est quia legislator humanus pòtest hoc modo per se, & sua voluntate efficere talem priuationem ex iusta causa, & obligare ad similes actiones, vel omissiones ex simili causa, vt inhabilitat personam ad matrimonium, vel prohibet ferre suffragium quando expedit, vel aufert bona reipublicę necessaria, ergo idem potest efficere in pęnam iustam; ergo si hanc voluntatem satis explicet, re vera id facit. Neque obstabit, quòd inde necessitate quadam morali sequantur actiones pœnales exequendæ ab ipso reo: tum quia ostensum est, has etiam actiones posse directè imponi in pœnam ipso facto, & ante omnem declarationem, sicut possunt præcipi ob alias rationes iustas, tum etiam, quia semper supponimus, tales debere esse huiusmodi actiones, vt

A nón excedant rationem iustæ pœnæ, considerata qualitate delicti, & reipublicæ necessitate, & humanæ naturæ morali conditione, ac possibilitate. Vnde etiam per se loquimur de hac obligatione, nam si per accidens interdum non potest talis executio ab ipso reo fieri sine magno scandalo, vel sine magna infamia, aut alio graui incommodo, quod vix potest homo sibi ipsi inferre, tunc excusabitur quis ab obligatione, seu executione legis id tamen est per accidens: nam lex per se obligat.

Magis autem explicabitur hæc regula, adductis nonnullis exemplis, non vt illa, quæ ad alias materias pertinent, hic ex professo tractemus, sed solum vt attingamus ea, quæ ad generalem doctrinam legum intelligendam fuerint opportuna. Primum ergo exemplum 10. *Exempla tertiæ regulæ.*

B sit de legibus canonicis, quæ propter aliqua delicta priuant omnino titulo, & dominio beneficij legitimè antea obtenti, & possessi, & consequenter obligant ad resignationem beneficij iam obtenti, quę resignatio actio positiua est, & satis onerosa, ac pœnalis. Sumiturque ex capite *Licet canon*, de Elect. in 6. vbi recipiens beneficium parochiale absque ordine sacerdotali, si intra annum non ordinetur sua culpa, ad illud renunciandum obligatur. Quod autem hæc obligatio sit statim in conscientia, his verbis apertissimè declaratur. *Quod si intra idem tempus promotus non fuerit, Ecclesia sibi commissa, nulla etiam præmissa monitione, sit præsentis constitutionis auctoritate priuatus.* Hinc enim constat, hanc pœnam immediatè esse priuatiuam; ad illam verò sequi obligationem renunciandi, quia nemo potest retinere beneficium, quod *Cap. Licet canon.* *De obligatione sacerdotes non qui recipiunt beneficium parochiale.*

C suum non est. Vnde etiam obiter colligitur, legem non solum posse ipso facto imponere pęnam priuatiuam rei nondum habitæ, impediendo illius dominij acquisitionem, sed etiam rei habitæ, priuando dominio iam acquisito: nam in illo casu iam ille erat dominus beneficij, & tamen illo priuatur ante omnem monitionem, & à fortiori ante omnem sententiam declaratoriam, vt ibi sentiunt Glossa, & Doctores, & Nauarr. in Summa cap. 25. n. 118. *Glossa. Nauarr.*

11. Dicunt verò aliqui, illam non fuisse pœnam impositam per legem Ecclesiasticam, sed fuisse declarationem legis naturalis: nam ordo sacerdotalis necessarius est ad officium, propter quod datur beneficium, & ideo, qui non ordinatur debito tempore, eo ipso ex natura rei amittit titulum beneficij, quod in illa lege fuit

D declaratum. Sed hoc est contra verba illius canonis, *Sit præsentis constitutionis auctoritate priuatus*; non est ergo illa lex tantum declaratiua, sed etiam constitutiua, & effectiua. Deinde falsum est, quod assumitur: nam licet ex natura rei sequatur ex beneficio parochiali obligatio ad sacerdotium, & ideò grauiter peccet, qui est in mora notabili recipiendi illum ordinem; non tamen idcirco priuatus est beneficio ex natura rei, quia semper potest emendari, & retinere beneficium, si ordinetur, stando in naturali obligatione. Vnde licet in illo capite determinetur tempus implendi obligationem illam ad annum, quæ determinatio non erat ita certa, nec vniuersalis ex natura rei, etiam quoad obligationem, nihilominus si canon ille non addidisset pœnam illam, sed solam obligationem suscipiendi ordinẽ ad tale tem-

pus

pus definisset, non teneretur transgressor illius legis dimittere beneficium, sed posset post annum, vel etiam post plures annos ordinari, & retinere beneficium sine noua collatione, aut nouo titulo. quia in hoc nihil inuenitur contra legem naturalem: fuit ergo illa pœna ipso iure lata per illam legem.

2 Aliter verò dici posset illam non fuisse propriam pœnam legalem, sed conuentionalem, quia ex vi illius legis datur beneficium sub ea conditione, & dependentia ab illius complemento. Sed hoc licet non multum referat, gratis dicitur, tum quia lex illa effectum habere potuit in beneficijs acceptis, & possessis ante illam legem: tum quia etiam nunc operatur lex illum effectum in pœnam negligentiæ, & virtute sua sine respectu ad conuentioné. Quia licet is, qui recipit beneficium ignoret pœnam illius legis, nec velit acceptare beneficium sub conditione, sed absolutè; nihilominus lex operatur illum effectum.

13. *Episcopos qui intra sex menses à confirmatione nõ consecrantur priuari episcopatibus Conc. Trid. Nauarr.* Secundum exemplum præcedenti simile sumi potest ex Concilio Trid. sess. 23. cap. 2. de Reformat: vbi simili modo punit Episcopos, qui intra sex menses à confirmatione sua non consecrantur, priuando illos Episcopatibus. Hanc enim legem æquiparat præcedenti Nauarr. in Sum. cap. 25. num. 118. & eodem modo ait obligare Episcopum ad renunciandum episcopatui iam vacanti virtute illius legis. Sed aduerto, ibi non haberi omnia verba, quæ in superiori canone, sed tantum dici, *sint ipso iure priuati*: omittuntur verò illa; *nulla etiam præmissa monitione*, & ideò licet verba illa contineant sententiam latam, tum propter verbum præteriti, tum propter particulam, *ipso iure*, nihilominus sufficienter verificantur de sententia condemnatoria, & limitari possunt, vt non obligent, nec habeant suum effectum ante sententiam declaratoriam criminis. Nam in his pœnis rigorosis subintelligenda semper est necessitas huius sententiæ, quoties in lege expresse non excluditur; vt in præcedenti regula diximus, & ita hoc exemplum melius accommodatur ad præcedentem regulam, quam ad præsentem.

14. *3. Exemplũ contra alienatores bonorum suorum beneficiorum. Extrau. Ambitiosæ* Tertium exemplum sumitur ex Extrau. *Ambitiosæ*, de Reb. Ecclesiast. non alien. vbi inferiores prælati, & rectores Ecclesiarum, qui suorum beneficiorum bona contra præscriptum illius legis alienauerint, priuantur suis beneficijs, per verba de præterito, *Priuati existant*, & additis præterea his particulis; *ipso facto*, & *absque alia declaratione vacare censeantur*. Quę vltima verba nullam patiuntur tergiuersationem, quia non vacat beneficium, nisi quando amittitur titulus, & dominium eius; ergo ex vi talis legis ante omnem sententiam etiam declaratoriam amittitur beneficium, vnde fit vt statim oriatur obligatio in conscientia renunciandi illud. Et ita intelligunt pœnam illam Caiet. in Summ. ver. *Excommunicatio*, cap. 75. Nauarr. in Summa cap. 27. num. 150. Corduba dicta qu. 36. & alij. *Caiet. Nauar. Corduba.* Quamuis addant, legem illam, quoad talem pœnam contraria consuetudine derogatam esse, vel multis in locis, vel vbique, quod ad præsens institutum non refert.

15. Quartum exemplum sumi potest ex c. *Pro humani*, de Homicid. in 6. vbi occidentes alios

A per assassinos priuantur beneficijs ipso facto, & eodem tenore, & eisdem verbis, quibus excommunicantur, hoc modo, *excommunicationis, & depositionis à dignitate, honore, ordine, officio, beneficio incurrat sententias ipso facto*. Et præterea additur, *Et illa liberè alijs per illos, ad quos eorum collacio pertinet, conferantur*. Vbi etiam est ponderanda illa particula, *liberè*; quę indicat beneficia illa vacare ipso facto, & ideò posse alijs conferri *liberè*, id est, non vocato possessore, nec admissa aliqua exceptione, vt Glossæ exponunt, & ita vtitur hoc exemplo Corduba d. qu. 36. *4. Exemplũ de occidentibus per assassinos.* *Corduba.*

Veruntamen licet exemplum vix possit ad praxim reduci, iuxta illa, quę de illo delicto diximus in 5. tomo, disp. 23. sect. 5. num. 46. Nihilominus vt vim talium verborum explicemus, te verà illud exemplum magis ad præcedentem B regulam confert, quam ad præsentem. Nam ibi non infertur priuatio beneficij ante iudicis declarationem de delicto: quia in textu ipso expressè additur; *Postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem tam execrabile scelus commisisse*. non esse necessariam aliam sententiam; ergo ad incurrendam priorem pœnam, & vt beneficia liberè possint conferri, necesse est, vt prius de scelere constet probabilibus argumentis. Quod maximè videtur intelligendum, debere constare iudici, vt iudex est, ac subinde per ipsum debere declarari. Quod sentit Felin. in capite 2. de Fid. instrumentor. numero 9. Addit tamen sufficere ad hoc declarandum vehementem præsumptionem ex indicijs, & coniecturis; quę rem faciant moraliter indubitabilem. Potest etiam hoc extendi ad noti-C tiam facti publicam, ita vt si delictum sit ita publicum, vt nulla tergiuersatione celari possit, omnes illæ pœnæ in actu incurrantur. Quod est probabile saltem quoad pœnam excommunicationis. Contrarium verò est probabilius quoad omnes, quia de omnibus textus loquitur, & verba illa magis propriè, & iuridicè referuntur ad probationem delicti in iudicio, & non sunt extendenda in lege odiosa, maximè, quia pœnæ sunt multæ, & grauissimæ, quæ meritò requirent notitiam iuridicam delicti. Vnde obiter aduerto duo, vnum est; quod in illo textu ex vi illorum posteriorum verborum etiam sententia excommunicationis non incurritur ante declarationem iudicis de delicto, quod est ibi speciale, quia particula ipso facto expresse limitatur per posteriora verba. Aliud est, quod licet D verba illa vltima non adderentur, nihilominus priuatio beneficij non incurreretur ante sententiam ex vi priorum verborum, quia verbum, *Ipso facto*, non sufficit, & illud *liberè conferatur*, requirit actum hominis, & consequenter debitum ordinem per sententiam, saltem declaratoriam criminis. *In dicto exemplo non infertur priuatio beneficij antè iudicis declarationem de delicto sed nec excommunicatio.* *Felinus.*

16. *5. Exemplũ ex motu proprio Pij contra committentes simoniam cõfidentialem, sed videtur pœna illa de priuatione instanti nea derogata consuetudine.* Quintum exemplum sumi solet ex motu proprio Pij IIII. contra committentes simoniam confidentialem, quem refert Nauarr. cap. 23. num. 110. & concedit, in eo casu contrahi hanc pœnam statim, & sentit, legem illam obligare ad renuncianda beneficia ante omnem sententiam, quia Pontifex dicit, *Præsentium auctoritate priuamus*. Ego verò in tomo primo de Religione libro 4. de Simon. cap. 43. in fine, censui, pœnam illam non ita incurri ante sententiam declaratoriam criminis,

Nauar. vt cogatur quis se spoliare beneficio, aut fructibus postea perceptis, quia illa verba tantum continent sententiam condemnatoriam, & æquiualent simplicibus verbis *ipso facto*, & non additur expresse particula excludens necessitatem sententiæ declaratoriæ, & ita exemplum hoc videtur magis pertinere ad proximè præcedentem regulam, quam ad præsentem. Nunc verò attentius considerádo initium illius clausulæ de illa resolutione dubitare cœpi. Præmiserat enim Pontifex plures cautiones, & circũstantias, quibus facile concederet viam ad probandum in iudicio hoc delictum, etiam si magna cautela, & solicitudine à delinquentibus occultaretur; & deinde subjungit. *Sed ne quisquam vana fiducia fretus non intendendi contra se iudicij; in crimine perseueret, omnes & singulos, &c.* In quibus verbis aperte declarat Pontifex, voluisse omnino præcludere viam permanendi in tali delicto, vel committendi illud spe subterfugiendi iudicium, & consequenter pœnas; & ideo statuisse tali modo omnes illas pœnas, vt ad illarum effectum plane contrahendum iudicium necessarium sit, & consequenter, nec sententia declaratoria. Ergo ne frustretur intentio Pontificis, & lex illa in hac parte vana, & inutilis reddatur, necesse est fateri pœnas illas omnino contrahi, & obligare ante omnem iudicis sententiam declaratoriam; quia hæc etiam sententia non fertur sine ordine iudiciario, & requisitis probationibus. Quapropter in rigore loquendo, & spectata mente legislatoris ita mihi dicendum videtur, & ita hoc exemplo rectè explicatur posterior pars huius regulæ. Probabile autem est, pœnam illam nõ esse in hoc sensu communiter receptam, & ideò fortasse esse illi derogatum in hac parte per communem consuetudinem, quæ tolerabilis iudicari potest, quia re vera pœna est valde rigorosa.

17. 6. Exemplũ de examinatoribus simoniacis. Conc. Trid.

Sextum exemplum hic addo ex Concilio Tridentiuo sess. 24. cap. 18. de Reformat. vbi examinatores beneficiorum, simoniam in examine committentes, videntur ita priuari beneficijs prius obtentis, vt ad illa dimittenda statim in conscientia obligentur, quia ibi dicitur, vt absolui non possint à peccato simoniæ, *Nisi dimissis beneficijs, quæ quomodocunque antea obtinebant:* ibi enim apertè videtur loqui Concilium de absolutione à culpa in foro sacramentali, tum quia loquitur de absolutione à vitio simoniæ, non à censura; tum etiam quia si loqueretur de absolutione in iudicio externo, non diceret, *Nisi dimissis beneficijs* (quæ verba significant voluntariam dimissionem) sed diceret, *nisi ablatis beneficijs*, vtique, per iudicem, à quo esset absolutio danda. Præcipit ergo Concilium, vt tales non absoluantur sacramentaliter, nisi dimissis beneficijs; ergo obligat illos in conscientia ad dimittenda beneficia, quia alias non posset præcipere, vt non absoluantur, quia si non tenentur, dimittere beneficia, peccant non dimittendo, ergo possunt agere pœnitentiam de priori delicto, & sufficienter disponi, vt absoluantur; cur ergo poterit illis negari absolutio? Nec enim dici potest, illam fuisse quandam reseruationem peccati, quia neque ibi est verbum indicans reseruationem, nec reseruatio fieri solet præcipiendo simpliciter negationem absolutionis, nec cõditio illa adhiberi solet in similibus legibus, nisi quia absq; tali conditione homo non potest bene disponi ad absolutionem, propter obligationem in conscientia, quam habet ad talem conditionem implendam: hanc ergo obligationem habent examinatores simoniaci ex vi illius legis: nam aliunde illam habere non possunt. Illa ergo forma puniendi planè inducit ipso facto hanc obligationem, vt sensit etiam lib. de Simon. cap. 58. num. 3. Vnde etiam videtur posse inferri, per illam legem priuari delinquentes beneficijs suis, quia possent aliàs in conscientia teneri ad illa dimittenda, nec actio dimittendi beneficium proprium solet directè præcipi, sed solum quatenus consequitur ex priuatione tituli, & carentia beneficij. Quod est quidem probabile, sed incertum, quia non sunt amplianda pœnæ adeo graues, minusque onerosum est, vt quis solum obligetur dimittere suum beneficium, quam vt ipso facto illo spolietur, cogaturque illud dimittere tanquam non suum, nec posset illud retinere sine noua oblatione, & titulo, neque fructus eius, si forte illos aliquo tempore percepit. Videtur ergo limitanda illa pœna ad vim verborum, & quoad hoc potest illud exemplum acceptari. Lib. de simonia.

18. 7. Exemplũ de Cardinalibus simoniacis in electione Pont. Conc. Lat. Iulio 2.

Septimum exemplum sumi potest ex vlt. Concilio Lateran. sess. 5. sub Iulio II. vbi contra Cardinales simoniacos in electione Summi Pontificis fertur pœna priuationis beneficiorum sub hac forma. *Eo ipso absque alia declaratione priuatus existat.* Circa quam formam non est nunc tractandum, an illo particulari casu, vel vsu reuocata sit: (hoc enim in proprio loco actum est) sed inquiri non immeritò potest, ac debet, an forma illa ferendi talem pœnam sufficiat ad obligandum beneficiatum ad spoliandum se beneficio, illud renunciando ante omnem iudicis sententiam, & consequenter, an faciat fructus suos, si illud retineat, vel teneatur illos restituere in conscientia similiter ante omnem sententiam. Aliqui enim dixerunt, non obstante illo rigore verborum expectandã esse sententiam declaratoriã criminis. Ita sentit Couarr. in 4. 2. p. §. 8. num. 3. illat. 3. Fundatur, quia etiam post sententiam condemnatoriam, quando leges pœnales illam requirunt, non tenetur in conscientia reus condemnatus priuare se suis bonis, aut illa reddere fisco, sed iudex debet exequi pœnam, cui reus non potest resistere; ergo multo minus obligatur in conscientia quis propter solam legem, etiam si maximè dicat, ante omnem declarationem, sed ad summum in foro exteriori poterit puniri, quia illam non seruat. Hoc enim vltimum etiam insinuat. Couar respondendo ad Syluestrum, licèt non satis apertè loquatur. Vnde etiam indicat, si aliquid operatur illa particula, *Ante omnem declarationem*, esse in ordine ad forum externum; non quoad obligationem conscientiæ. Atque hanc opinionem sequitur Vasq. 1. 2. disp. 168. cap. 4. num. 15. Solum quia plures leges habent illam loquendi formam, essetque nimis asperum, omnes illas ita interpretari. Quis verò sit effectus illius particulæ ne inaniter in lege posita videatur, ibi non explicat, sed explicaturum promittit, non tamen inuenio ab ipso declaratum, nisi fortasse id intendat in loco infra citando. Couar. ait expectandã sentent. declaratoriam. Syluest. Vasquez.

Con-

19. *Communis sententia op posita. Nauarr. Castro. Corduba. Syluest.* Contraria sententia communis est, nam à fortiori illam tenet communis opinio Canonistarum suprà citata, & Nauarr. & Cordu. & maximè Castro. Imò etiam Soto dicto loco citato ad 8. fatetur, hanc esse vim illius particulę, *Ante declarationem.* confugit tamen ad pœnas conuentionales, & tandem dubitat de vsu, propter rigorem talium legum. Expresius verò, magisque in particulari hanc opinionem docuit Syluest. verb. *Assassinus*, in fine, & ver. *Emphyteusis.* Ratio verò est, quia illa verba ex vi particulæ, *Ipso facto*, continent sententiam condemnatoriam, & addendo alteram, scilicet, *Absque alia declaratione*, expresse excludunt necessitatem sententię declaratoriæ, & ita relinquitur condemnatio absoluta, & sine vlla conditione, vel mora: ergo statim operatur, & per se exequitur talis lex pœnam, quã imponit. Probatur consequentia, quia nec deest potestas in legislatore, vt supra probatum est, nec voluntas, cum per illa verba satis explicetur, vt ostensum est.

20. Et declaratur amplius, ac confirmatur, quia alias verba illa essent inania, neque efficerent quod significant, imo nec effectum aliquem moralem habere possent. Nam quod Couarr. respondere videtur, nimirum, in foro conscientiæ non habere effectum, habere tamen posse in ordine ad forum externum: hoc (inquam) non video, quomodo subsistere possit. Quia multo minus potest quis incurrere pœnam in foro exteriori ante declarationem, quam in interiori, quia non potest iudex exequi pœnam in aliquem prius quam declaret illum commisisse delictum: & ita non solum ad id non obligatur, verum etiam nec iustè potest id facere. Reus autem ex se potest licitè, & per legem illam videtur obligari, non esset ergo vllius momenti obligatio, nisi esset in conscientia.

21. *Couarr. refutatur.* Diceret fortasse Couarr. particulam illam operari in ordine ad forum externum, non quia det licentiam iudici exequendi pœnã ante declarationem delicti, vt bene probat ratio facta. Sed quia facit, vt ante omnẽ declarationem delinquens censeatur incurrere pœnam, non quidem tunc exequendam, sed postea subsecuta declaratione. At hoc duobus modis potest intelligi, Primo vt ex vi talis legis delinquens postea puniri possit speciali pœna, eo quod statim ac deliquit non soluit pęnam, vel non renunciauit beneficium nulla expectata declaratione. Et hic modus probabilis non est nec sibi constans; tum quia si ille reus non obligatur statim ad exequendam pęnam ex vi talis legis, nullaque expectata sententia declaratoria: cur debet postea puniri, quia id non fecit? vel si tenebatur ex vi legis, & ideo postea iuste punitur tanquam fractor legis, cur illa obligatio non erit in conscientia, cum per legem præcipienté imponatur? Deinde (quod caput est) in illis legibus non agitur de punitione talis morę in exequenda pœna, sed tantum de imponenda tali modo pęna pro alio delicto, ergo ficta est, & voluntaria talis interpretatio. Quocirca licèt in similibus casibus posit fortasse iudex Ecclesiasticus postea punire beneficiatum, qui post tale delictũ beneficium retinuit, & in illo ministrauit; hoc solũ erit ex officio suo, & alia pœna fortasse arbitraria & ad hoc ipsum necesse est supponere obligationem relinquendi beneficium ex vi talis legis pęnalis, quod nunc agimus.

Alio ergo modo potest exponi, illum priuari ante declarationem, quia postea declaratione sequuta, pœna retrotrahitur à die commissi criminis, ac si tunc fuisset exequutioni mandata, atque hunc solum effectum tribuit illis verbis Vasques disp. 173. cap. 2. neque alium apud ipsum reperio. Mihi autem non satisfacit: nam hunc effectum habet lex ponens similem pœnam ipso facto, vel ipso iure, etiam si vlteriorem particulam non addat: ergo per hunc effectum non explicatur quid denuo faciat illa additio, *Absque alia declaratione*, vel *nulla monitione præmissa.* Nec enim dici potest, talia verba addi ad exaggerationem, vel maiorem declarationem præcedentis vocis ipso facto. Tum quia est contra manifestam intentionem legislatorum, qui optimè nouerunt, particulam, *Ipso facto*, iuxta communem interpretationem vsu receptam, non excludere in his pœnis necessitatem sententiæ declaratoriæ, & ideò ad excludendam illam addunt particulam prędictam, & recte intelligitur ex dicto loco Concilij Tridentini Sessio. 23. cap. 1. de Reformat. ibi, *Nec tuta conscientia, alia etiam declaratione non sequuta, illos sibi detinere posse*: nihil enim aliud per illa interposita verba efficere voluit, nisi excludere necessitatem sententiæ declaratoriæ. Tum etiam, quia vt supra dixi, illa interpretatio legum habet locum, quando verba re vera sunt synonyma, & alia ratione multiplicari non possunt in eadem lege: hic vero voces non sunt synonymę, & in omni proprietate intelliguntur addi propter proprios effectus, & significationes; ergo non sunt eludenda, & interpretanda, vt vana, & inutilia reddantur. 22. *Vasq.* *Conc. Trid.*

Fundamentum autem Couar. falsum sumit: nam vt ostendam capite sequenti, in his etiam pęnis, quæ per iudicem imponendæ sunt ex virtute legum, post latam sententiam tenetur reus pœnam exequi iuxta præscripta verba sententiæ, & iustam iudicis mentem, & hoc ipsum de lege dicimus, quando non solum fert sententiam, sed etiam præcipit executionem; hoc autem facit per verba prædicta, vt declaratum est. Dices; quamuis demus, legem per illa verba, *Sit priuatus beneficio, aut bonis ipso facto, & ante omnem declarationem*, tollere dominiũ rei, aut beneficij, non tamen inde sequi obligare delinquentem in conscientia ad spoliandum se re sua, vel beneficio, quia hoc est durissimum præceptum, & in eis verbis nec formaliter continetur, vt constat, nec virtute: quia possesio, & vsus rei aliud est à dominio, & ita potest quis retinere possessionem rei, & vsum quamuis dominio priuetur. Multi enim ita sentiunt fieri in confiscatione bonorum, quæ per legem ipso facto fit. Et hoc modo habet sufficientem effectum illa particula ante omnem declarationem, quia ex vi illius statim vacabit beneficium quoad titulum, & proprietatem, licet quoad possessionem & vsum retineri posit. 23. *Couarr.*

Respondetur in primis, quidquid sit de alijs bonis temporalibus, in beneficijs Ecclesiasticis hoc non habere locum, & idem esse existimo seruata proportione in officijs publicis. Ratio autem est, quia beneficium Ecclesiasticum non 24.

potest in conscientia retineri, sine vero titulo, qui autem priuatur beneficio, eo ipso priuatur vero eius titulo. Item quia beneficium datur propter officium, qui autem est priuatus beneficio omnino, ita vt beneficium vacet, iam non potest licite exercere officium proprium talis beneficij, & ideò non potest licite illud retinere, aut illo frui. Imò tales effectus sic facti, quãdo requirunt iurisdictionem erunt inualidi per se loquendo, & licèt sustineatur propter titulum coloratum, possunt postea irritari, si alias irritabiles sunt, quia sententia retrotrahitur ad omnia, hæc autem sunt valde absurda. Item est ratio à priori, quia hæc beneficia non dantur principaliter propter recipientes, sed propter ministerium, & propter fideles, quibus ministrari debet, & ideò qui priuatur beneficio, remouetur ab illo ministerio, ac subinde illud amplius retinere non potest. Quæ ratio in quibuscunque officijs publicis locum habet. Præterea sequetur absurdum de fructibus beneficij: nam vel illos faciet suos, qui sic retinet beneficium, vel non; primum dici non potest, quia nemo potest iustè accipere fructus rei non suæ, neque sine vero titulo potest quis facere fructus suos: si autem dicatur secundum; qui fieri potest, vt quis possit iuste retinere fructus non suos? Vel si non potest retinere, quomodo potest iustè accipere? Vel si neque accipere illos iustè potest, quomodo potest iuste retinere beneficium, cui debentur tales fructus? Igitur si leges illę per verba prædicta priuent titulo, & dominio beneficij, profectò etiam obligant in conscientia ad dimittendum illud, & hanc consequentiam in beneficijs omnes admittunt.

25. De alijs autẽ bonis fortunæ est magna quæstio, quam in materiam de Fide reseruamus vt supra dixi. Nunc ergo solum dico non esse de illis eandem rationem. Tum quia leges ciuiles, & canonicæ videntur, ita interpretari pœnam illam, & concedere delinquenti naturalem retentionem talium bonorum, & vsum in suum commodum, & sustentationem, quandiu non iudicatur de crimine, vt sumitur ex capite, *Cum secundum*. de Hæret. in 6. & ex l. vlt. C. Ad l. Iul. Maiest. & expressius in l. Hispaniæ part. 7. tit. 2. l. 4. Neque in hoc est repugnantia, & si demus dominium transferri in fiscum, trãsfertur enim sub ea cõditione & limitatione, vt interim dum non profertur sententia declaratoria, antiquus dominus retineat possessionem naturalem, & administrationem, ac certum quemdam vsum talium bonorum. Quod etiam non repugnat conditioni talium bonorum temporalium, quæ ad priuata commoda possidentis ordinantur, & prauis etiam hominibus facile concedi possunt, in beneficiis autem Ecclesiasticis nunquam hoc leges declararunt, nec esset consentaneum illorum naturæ, & institutioni, vt declaratum est.

Cap. Cum secundum. L. Hispan. part. 7. tit. 2.

26. Ad fundamentum autem secundum eiusdem sententiæ respondeo, maius inconueniens esse, omnes leges sic loquentes ita exponere, vt inutiles fiant, & seueritatem fortasse ad commune bonum necessariam amittant. Deinde dico, licet videatur durum, ita interpretari leges omnes ponentes illam particulam, tolerandum nihilominus esse, quia ita scriptum est; vt de legibus canonicis dicitur in cap. *In memoriam*,

A dist. 19. & de Ciuilibus in l. *Prospexit*, ff. Qui, & à quibus, eo vel maximè quòd leges punientes cum tanto rigore raræ sunt, & in grauissimis criminibus. Et præterea in bonis temporalibus quando omnia confiscantur, in iure ipso habent limitationem, & declarationem suprà explicatam; in alijs verò bonis beneficialibus poterit etiam prudens moderatio secundum rationem naturalem adhiberi, nimirum, vt hæc obligatio sit per se, per accidens vero excusari possit, seu impediri illius executio, vel quando sine graui infamia, & publicatione delicti fieri non potest, vel quando necessarium esset ab statu cadere, & in graui necessitate pro vita sustentanda constitui: tunc enim licitum erit suspendere executionem, dummodò ad superiorem fiat recursus, vt remedium adhibeat, & beneficium, aut officium restituat, & pœnam

B commutet, aut temperet, quod sine infamia potest occultè fieri consilio viri prudentis, quo in similibus casibus semper vtendum est.

CAPVT IX.

Quæ obligatio oriatur in conscientia ad executionem pœnæ priuatiuæ ex lege imponente illam ipso facto, quando executio pœnæ actionem non requirit.

EX regulis superiori capite propositis prima communis est omnibus pęnis priuatiuis, & ideò de illa iam non tractamus, secunda vero, & tertia tantum propositæ sunt de pœnis 1.
quę licet proximè priuationem inducant, in

C actione consummantur. Et ideo superest dubium, qua ex his regulis vtendum sit, in pœnis purè priuatiuis, quæ ad plenam executionem nullam hominis actionem requirunt. De quibus certum à fortiori est, quod si in lege dicatur *ipso iure*, & addatur, *Absque alia declaratione*, vel quid simile, statim absque mora lex ipsa exequitur pœnam; quia potest, & nihil est, quod expectetur, vt probatum est. Dubium ergo solũ est, an simplex verbum, *Ipso facto*, sufficiat in his pęnis. Quæ distingui possunt, nam interdum sunt quasi passiuæ, vt esse ineligibilem, esse incapacem bonorum, & similes, quæ tollunt passiuam capacitatem, seu habilitatem; aliæ verò dici possunt actiuę, quę priuant voce actiua, seu reddunt inhabilem personam ad ferendum suffragium ad eligendum, & similes. 2.

D De his ergo est valde recepta sententia, quoties lex pænalis cum additione, *Ipso facto*, vel simili, imponit huiusmodi inhabilitatem, etiam si non addat, *Absque alia declaratione*; vel aliud æquiualens, inducere statim illam inhabilitatem ante omnem sententiam, etiam declaratoriam, criminis. Ita tenent aperte Caieta. 2. 2. q. 62. art. 4. Syluest. Verb. *Assassinus*, Nauar. Cordu. & alij in cap. 1. de Constit. & Tiraq. supra. Consentit etiam Medin. 1. 2. q. 96. ar. 4. & in his pœnis idem sentit Couarr. in 4. p. 2. cap. 8. §. 5. n. 8. loquens de incapacitate ad hæreditatem paternam, quæ illegitimis spuriis imponitur ipso facto per leges, cummuis illa non tam sit filiorum pœna, quam parentum. Idemque ait in Regula, *Peccatum*. 2. p. §. 6. de lege, quæ in pœnam impeditacquisitionem dominij alicuius

Regula generalis pro particula, Ipso facto.

Caietan. Syluest. Nauar. Tiraquel. Couar. Medin.

rei

Conc. Lat. Trident. Soto.

rei, vt ex Concilio Lateran. supra retuli, & ex Trident. sess. 23. cap. 1. de Reformat. & simile habetur in sess. 22. cap. 3. Soto lib. 10. de Iustit. q. 5. art. 6. non audet hoc negare saltem de impedimento pure passiuo: semper tamen reducit has pœnas ad conuentiones, quia beneficia, vel officia dantur sub his conditionibus. Quod vt sæpe dixi voluntarium, & insufficiens est: tum quia illæ leges generaliter feruntur, etiam pro his, qui ante illas beneficia, vel officia obtinebant; tum etiam quia non pendent ex pacto, vel conuentione, nec illo intuitu feruntur, nec requirunt scientiam, aut consensum talis pacti, sed ex mera potestate legislatiua feruntur.

3. C. Cum singula. Glossa. Motus Pij V.

Probaturque ex c. *Cum singula*, de Præbend. in 6. ibi. *Ex tunc eo ipso efficiatur ineligibilis*, & in fine. *Reddantur ineligibiles ipso iure*, vbi omnes intelligunt cum Glossa, illam pœnam statim incurri, ita vt electio de tali persona facta nulla sit, & tamen inhabilitas illa, seu intelligibilitas non nascitur ex aliquo pacto, vel conuentione, sed pure ex efficacia legis. Aliud exemplum huius assertionis sumi potest ex Motu proprio Pij V. contra simoniacos, vbi recipiens beneficium per simoniam redditur inhabilis ipso iure ad beneficia, quæ pœna statim etiam incurritur ante omnem sententiã; vt proprio loco dixi, stante illa lege in sua vi. Huc etiam spectant canones, qui in pœnam alicuius delicti, vt vxoricidij, reddunt personam inhabilem ad matrimonium, vt constat ex cap. 1. & cap. *Super eo.* & cap. Significari de Eo qui duxit in matrimonium, quã polluit, &c. Verum est, in his iuribus non haberi particulam, *Ipso facto*, vel similes, sed ex effectu colligi inhabilitatem ipso facto, quia talia matrimonia censentur irrita, & ita illa iura non probant, an alia iura per solas particulas prædictas censeantur illam inferre.

4. Præbendati sine iusta causa non promoti intra annum ad ordines suis præbendis annexos ex tunc priuantur voce actiua in capitulo sentiunt Glossa. Card. Bonifacius.

Preterea de priuatione quasi actiua est optimum exemplum in Clement. *Vt is qui*, de Stat. & qualit. vbi præbendati in Ecclesijs Cathedralibus, qui sine iusta causa non promouentur intra annum ad ordines suis præbendis annexos, *ex tunc*, priuantur voce actiua in capitulo. Quod intelligitur ante omnem sententiam iuxta Glossam, Cardinal. Bonifaci. & omnes, plura afferemus infra, tractando de legibus irritantibus contractus. Ratio denique est, quia hic effectus est aptus fieri integre, & perfecte per solam legem, & ita potestas non deest: voluntas autem legislatoris sufficienter significatur per illam vocem, neque est vllum iuridicium fundamentum ad limitandam illam. Item quia in hoc videntur hæ inhabilitates comparari censuris, & irregularitatibus, nec sufficiens ratio differentiæ assignari potest, neque ex vsu aliud constat.

5. Dissentiunt Sotus, & Ledesm.

Ab hac verò sententia dissentit Soto libro 1. de Iustit. q. 6. art. 6. ad 4. & libro 4. q. 6. art. 3. circa finem. Ledesm. in 4. p. 2. q. 18. art. 2. §. *Postremo hæsitat*, qui loquuntur de inhabilitate quasi actiua ad ferendum suffragium; tractant enim specialiter de legibus vniuersitatum, per quas pœna inhabilitatis imponitur Scholasticis hoc vel illud committentibus, & docent, tales pœnas non incurri, donec ipsi condemnentur. Et

Ledesm.

Ledes. quidem non addit expresse. *Licet lex dicat ipso facto*, vel *ipso iure*, sed indefinitè loquitur, supponitque legem pœnalem nunquam aliter

A obligare ad pœnam, & eisdem fere verbis loquitur Soto in posteriori loco: tamen in primo vbi ex professo rem tractat, aperte loquitur de legibus punientibus ipso facto; & extendit sermonem ad omnes electiones, & suffragia. Et præter rationes generales, quas supponit, addit aliam, scilicet, quia alias vix esse posset totus aliquis electus; vel qui cathedram per suffragia scholarium obtinuit; quia multi electo suffragantes fortasse inhabiles erant ipso facto, licet occulti. Hi vero auctores in primis excedunt, quatenus indicant, has leges in priori sensu intellectas, aut fore iniustas, aut omnino excedere potestatem legislatoris humani: hoc enim satis improbatum est in superioribus, & ideò necesse non est, hic ad rationes generales

B respondere: hoc enim satis in superioribus actum est. Deinde ratio, quam Soto addit, non est magni momenti. Negatur enim sequela; & primo dici posset de occultis Ecclesiam non iudicare, & ideo merito approbari huiusmodi electionem, seu collationem, & electum esse omnino tutum, & securum, quia non tenetur malum præsumere, & præsertim contra se. Veruntamen etiam si electo constet, aliquem sibi suffragantem fuisse inhabilem pœnali inhabilitate, & solum ratione illius cathedram obtinuisse, nihilominus dico, electionem fuisse validam, quia licèt ille esset inhabilis re ipsa, & quoad se, nihilominus erat minister toleratus, & publica authoritate suffragium tulit, & ideo acta eius tenuerũt, iuxta regulam l. *Barbarius*. ff. de Offic. Prætor. Et saltem, quoad leges L. Barbarius.

C Ecclesiasticas imponentes hanc pœnam, habet in eis locum moderatio Extrauag. *Ad euitanda*, vt ille censeatur prohibitus quoad se, non quoad alios, & ideo ipse peccat suffragio ferendo, nihil vero nocet electioni, quatenus ad alios pertinet. Extrauag. Ad euitanda.

Ex quo potest communis sententia confirmari, quia nisi ex vi huiusmodi legis obligetur talis homo inhabilis factus ad non eligendum, seu ad non ferendum suffragium, inutilis esset talis lex ipso facto imposita quoad particulam. *Ipso facto*: nullum enim moralem effectum inde haberet, quod admittendum non est, vt supra ostendi. Dices etiam tunc operari vt sufficiat postea sententia declaratoria criminis sine condemnatoria. Sed contra: nam tunc differentia erit verbalis, potius quam realis. Declaratur, quia tunc non poterit sententia retro trahi, quia non poterit irritari suffragium iam datum, vel electio ratione illius facta, quia re vera fuit actus validus vt ostensum est, ergo

6. Fundamentum Auctoris.

Obiectio cũ responsione.

D condemnatio non habet effectum, nisi ex quo fertur sententia, & quoad futuros effectus, quod pertinet ad sententiam condemnatoriam: & ita differentia erit de vocabulo, & vix etiam talis erit, quia vt notauit Simancas, tit. 9. nu. 163. nullus iudex profert sententiam declaratoriam criminis, quin declaret delinquentem reum pœnæ legis; quod est condemnare, imo hoc requiritur ad iustitiam sententiæ definitiuæ, iuxta l. *Præses*, C. de sentent. & interloquut. Vt ergo sit aliqua differentia in re, oportet, vt sententia retrotrahatur, & quòd illa retrotractio per se habeat aliquem effectum, quo puniatur delinquens à die commissi criminis, quod in genere pœnæ locum non habet; ergo oportet, vt habeat suum effectum etiam an-

te sententiam declaratoriam, Accedit, quòd alias moraliter illa lex esset inutilis, tum quia sæpe non punit, nisi prohibendo, & inhabilitãdo ad vnum actum, qui ordinariè fit ante sententiam declaratoriam, & vix potest aliter fieri moraliter loquendo, quia hæ inhabilitates vix possunt sufficienter probari. At sententia postea lata inutilis esset, quia iam non habet locum dicta pœna, & alia non imponitur per legem, nec videtur posse imponi etiam arbitrio iudicis, quia ille non peccauit sic ferendo suffragium, quia non erat inhabilis, sed inhabilitandus, ergo iuxta materiæ capacitatum verisimillimum est, intentionem harum legum, quando addunt, *Ipso facto*, esse pœnam inferre ante omnem sententiam extra conscientiam ipsius personæ.

7. Quod autem diximus de valore suffragij, non obstante inhabilitate contracta, ipso iure, imprimis locum habet in actiua inhabilitate, non in passiua: nam rationes factæ non habent locum in eo, qui per legem ipso iure factus est ineligibilis, vel inhabilis ad cathedram: nam ille non exercet actum aliquem publica authoritate, sed vt priuata persona suum commodum quærit, & ideo cum inique sese immisceat, non debet eius malitia illi suffragari. Vnde in illo etiam cessat altera ratio, quia licet illa inhabilitas sit occulta, nihilominus quoad ipsum inhabilem, habet totum suum effectum, & ita facit electionem, vel prouisionem nullam, quia per hoc non nocet alijs, sed sibi, sicut de excommunicato, vel irrigulari dicitur.

8. Deinde quoad actiuam inhabilitatem debet id intelligi de inhabilitatibus pœnalibus, non de illis, quæ tantum sunt ex defectu conditionum necessariarum, vt alicui detur potestas ferendi suffragium, vt est in hac vniuersitate, ætas quatuordecim annorum, habere cursum integrum iuxta morem vniuersitatis, audiuisse lectiones oppositorum, vel saltem sufficientem habere notitiam, seu informationem eorum, & ad hanc conditionem pertinet, vt opinior (quidquid Soto, & Ledesm. contradicant) conditio vt quis sit inscriptus in matricula vniuersitatis iuxta illius statuta: nam ille qui non est inscriptus priuetur suffragio non in pęnam prioris omissionis, sed quia tunc non se gerit, vt membrum huius communitatis, & ideo ad illam non pertinet, electio eius, & idem est de similibus. Quoties enim inhabilitas est ex defectu cuiuscunque conditionis ex prædictis suffragium erit omninò nullum, etiam si defectus sit occultus, (quia illa inhabilitas nō est priuatio potestatis prius habitę, vt sic dicam, sed est perpetua carentia nunquã acceptæ potestatis. Nam hæc potestas non est ab intrinsceco, vt sic dicam, sed est ex concessione Principis, Patroni, aut superioris, qui illam non vult concedere nisi personæ habenti tales, vel tales qualitates, ideò sicut supra dicebamus de legato relicto sub conditione, ea non impleta, non obtineri, ita hic dicendum est de habilitate ad ferendum suffragium, Et hoc plane significat lex, cum dicit, qui non fuerit quatuordecim annorum, non habebit suffragium, seu *no sera voto*, vt nostra habent statuta. Quæ eodẽ tenore loquuntur de alijs casibus.

Soto. Ledesm.

9. Hinc autem difficile est discernere, quando inhabilitas sit pœnalis, quando vero substantialis; vt sic dicam, & ex defectu conditionis necessarię: id tamen ex qualitate conditionis, & materię discerni poterit, maximè tamen ex vsu. Illæ enim conditiones, quæ per se eo tendunt, vt persona habeat qualitates moraliter conuenientes, vt sit idonea ad talem actum, & sine quibus ei non datur ius suffragij; possunt censeri substantiales; & carentia illarum non habet rationem pęnæ, sed cuiusdam inidoneitatis. At verò quando inhabilitas ponitur non obstante idoneitate personę propter actiones incongruas, & disconueniẽtes rectæ electioni, tunc censetur pœnalis. Quę discretio maximè perfici potest cõsuetudine, quæ est optima legum interpres. Et ita solent in hac vniuersitate distingui duplices inhabilitates, quasdam vocant iuris, alias facti, priores sunt quas ego substantiales voco, & forte dictę sunt iuris, quia omnino impediunt obtinere ius ad ferendum suffragiũ, vel quia extra omnẽ dubium inducunt ipso iure inhabilitatem, & annullant actum, vel quia non fundantur in facto personæ, sed in iure requirente talem conditionem vt essentialem in persona, vt sit capax suffragij. Aliæ vero dictę sunt facti, licet etiam per ius introductæ sint, quia in facto fundantur, & ad illud cohibendum positæ sunt. Et ideò de his posterioribus inhabilitatibus dicimus esse pęnales, ac subinde, licèt inhabilitent personam ipso facto, posse sustineri actum, si alias persona habeat omnes conditiones per se, & iure requisitas ad potestatem ferendi suffragium.

An vero in hac vniuersitate istæ inhabilitates, quę dicuntur facti incurrantur ipso facto, ita vt obligent personam ad abstinendum à suffragio ante omnem sententiam declaratoriam, dubiares est. Quia partem negantem suadet, quod in statutis non habetur particula, *ipso iure*, vel, *ipso facto*; affirmantem verò suadet ille modus loquendi. *No sean voto*, non habeant suffragium, qui videtur æquiualens, & habere vim negationis de præsenti, seu imperij practici denegantis, seu non concedentis ius suffragij. Et fortasse in rigore verborum, & attenta serie capitulorum, omnium sub illo titulo contentorum, hoc posterius probabilius est, tum si aliud habet consuetudo, sustineri potest, quia est interpres, & moderatrix legum. Et cum hoc temperamento moneo esse accipiendã sententiam hanc, qua docemus inhabilitates has statim incurri ex vi legun loquentium per verbum, *ipso facto*, sci. nisi vbi aliud fuerit in aliqua lege consuetudine receptũ. Et hoc modo limitanda sunt, quę loquendo de particularibus vitijs, & pęnis in alijs locis scripsimus. 10.

11. Sed tunc occurrit aliud dubium, quod etiã Soto, & Ledes. attingunt, an scholaris v. g. sub iuramento à superiore interrogatus, an hoc vel illud fecerit contra statuta inhabilitantia, teneatur veritatem respondere, etiamsi occultè fecerit, vel possit sine periurio negare, saltem quando non laborat infamia, nec habetur semiplena probatio contra illum. Soto enim, & Ledes. supra, absoluterespondent non teneri, quando nec infamia præcedit, nec semiplena probatio, quia non interrogatur iuridicè: supponunt enim, nõ incurrisse inhabilitatem ipso facto, & ita non posse iure repelli, donec legitimè conuincatur, & consequenter nec

De iuramentis si fuerint contra statuta vniuersitatis inhabilitãtia. Sotus.

Ledesm.

Mens Au- [illegible]

posse interrogari iuridice, donec præcedat aliqualis probatio. At verò si supponamus hanc inhabilitatem ipso facto incurri, necessario dicendum est, subditum à Rectore interrogatum teneri veritatem confiteri, & ad mentem interrogantis respondere sub periurij pęna, etiamsi nulla præcedat probatio, vel infamia. Ratio est, quia tunc non interrogatur per se, & præcipuè ad punitionem, sed ad cauendum peccatum, & iniuriam tertij. Ille enim subditus supposita inhabilitate, & priuatione, vel suspensione, quam incurrit, peccat grauiter se immiscendo, & tendit ad faciendam alteri iniuriam, vsurpando iudicium, vel electionem ad se non pertinentem; ad hos autem fines habet superior ius interrogandi occulta, etiã si nulla præcesserit infamia; & subditus tenetur simpliciter veritatem fateri. Vt est certum in iure cap. vlt. de Clandesti. desponsal cum similibus, & est communis sententia Innoc. Panormit. & aliorum in cap. *Qualiter, & quando*.2. de Accusat. Angeli. Syluest. & aliorum Summistarum verb. *Inquisitio*, & Nauar. in cap. *Inter verba*. concl. 6. num. 255. & sequentib. & tenet ipse Soto Relect. de Secreto, membr. 2 q. 6. concl. 3. Quod si hoc fuerit graue onus, sibi imputet, qui se immiscuit, nam ante omnem interrogationem tenebatur abstinere. Et declaratur in alijs inhabilitatibus iuris quas non pęnales, sed substantiales appellauimus: de illis enim interrogati electores tenentur simpliciter veritatem fateri, tum quia agitur de cognitione necessaria ad legitimam electionem, tum etiam quia intercedit ibi pactum tacitum, vt habeat suffragium qui tales conditiones habuerit, & non alias; ergo omnes de his conditionibus legitimè interrogantur, ne inique se ingerant qui ad illud munus non sunt admissi, nec ius habent eligendi, & ideo in his non est necesse, vt pręcedat aliqua probatio, vel infamia, quia non agitur de illorum punitione, sed de cauenda iniustitia: ergo idem est dicendum in cęteris inhabilitatibus, si verum est, ita esse contractas ipso facto, vt grauiter peccent, qui tale iudicium, seu suffragium vsurpant.

Innocent. Panorm. Angel. Syluest. Nauar. Soto.

12. *Quando potest quis respōdere amphibologicè.*

At vero vbi inhabilitas non est contracta ipso iure, donec per sentẽtiam declaretur, probabilis est opinio Soti, nimirum, subditum sic interrogatum de actu occulto, de quo nulla infamia, vel semiplena probatio præcessit, non teneri veritatem aperire, etiam si iuret, sed vti posse amphibologia, respondendo ad mentem suam, non ad mentem superioris interrogantis, quia tunc, qui fert suffragiũ ante sententiam non peccat, per se loquendo, quia suũ ius retinet, dũ nõ iudicatur inhabilis, & ita iure suo vtitur ferẽdo suffragium; ergo non peccat. Nec obstat dicere, quod per legem fuerit prohibitus, quia illa prohibitio non obligat illũ nisi per iudicem, & ita directè instruit iudicem, non obligat reũ, donec condẽnetur, atque ita non peccat iuxta illã sententiã; ergo nec tenetur respondere superiori interroganti ad mentẽ eius, & occultũ suum factũ aperiendo, nisi legitime interrogetur, quia præcesit infamia, vel semiplena probatio. Probatur consequẽtia, quia iam tunc illa interrogatio non tendit ad vitandam culpam, vel iniuriam tertij, quia ostensum est, nullam committi, etiã si ille suffragium ferat; ergo tendit ad punitionem; ergo debet in ea iuridicus ordo seruari.

13 *An prædi-*

Addunt vero Soto, & Ledesm. suprà, quòd si quis iuridicè interrogetur, non solum peccat, & est periurus negando veritatẽ, sed etiam tenetur restituere damna, quę fortasse ob eã causam patitur non electus. Sed hoc secundũ valde incertũ est, & contrariũ fortasse est probabilius, supposito illo principio, quod ille nõ est inhabilis ipso facto. Nã tunc ille negãdo veritatẽ nõ peccat contra iustitiã cõmutatiuã respectu eligẽdi, sed contra obedientiã respectu iudicis, vel contra iustitiã legalem respectu reipublicæ, vel cõtra iuramentũ, & religionẽ. Neq; etiam ferendo suffragium post negatã veritatẽ ille peccat contra iustitiam, quia non amisit ipso facto ius ferẽdi suffragium, etiam postquã veritatẽ negauit, donec re ipsa condẽnetur, quia illa est pęna ferenda, vt supponitur; talis autẽ pęna non aliter incurritur. Et ideo reus, qui negando iniquè veritatẽ, euitat condemnationẽ pęnę alias ferẽdæ, non tenetur illam restituere, iuxta probabiliorem sententiam, quam nunc suppono ex Nauarro in Sum. cap. 18. num. 49. & alijs modernis.

An teneatur restituere damna non electo. affirmant Sot. Ledesm. est tamen incertum.

14. *Iuridice interrogatus tenetur respōdere nisi sit periculũ magni scãdali, infamiæ propriæ, vel inimicitiæ, vel alius similis grauis iacturæ.*

Alterũ vero de culpa regulariter verum est, supposita interrogatione legitima, quia nõ potest dari bellũ iustum ex vtraque parte, & quia lex illa iusta est, & non in vanum tales interrogationes pręcipit; ergo obligat, saltem quando iuridicè fiunt. Hoc autem videtur intelligendum per se: nam ex accidenti posset à culpa excusari, qui non potest respondere verum sine magno scãdalo, vel infamia propria, vel inimicitia, vel alia simili graui iactura, & tunc licet interrogatio per se sit iuridica; quia tamẽ ex accidenti respondens impeditur, licet respondeat, se non fecisse, habet locum subintellecta interpretatio, scilicet, non ita feci, vt tenear propalare, & ita excusatur à mendacio, & periurio. In his etiã legibus contingere potest, vt in pręsũptione fundentur, & ideo iuxta doctrinã satis receptã, si is, qui alias vere habebat ius suffragij, habeat animũ seruandi iustitiã, & fauendi digniori, poterit excusari ab obligatione cõfitendi suũ factũ occultum, quia lex id iubens fundatur in pręsumptione, quę tunc cessat, & intentio legis seruatur. Hęc tamen posterior excusatio moraliter non est admittenda. Quia illa non est lex propriè fundata in pręsumptione, sed fundata in morali periculo, quod imminet reipublicæ, seu academiæ ex huiusmodi subornationibus, & muneribus, quibus electores corrumpuntur, & iustę electiones impediuntur, quod fundamentũ nõ est pręsumptũ sed verũ, & licet in particulari cesset effectus eius, nõ ideo cessat obligatio legis. Ideoq; non excusatur quis ab obligatione respõdendi verũ, etiam si intentionem habeat faciendi iustitiam. Eo vel maxime, quod facile hi decipiuntur, & formant conscientiam iuxta suum affectum, quem habent ad alteram partem propensum. Prior etiam excusatio, licet in rigore sufficiat, & contingere posit, tamen moraliter loquendo rarisima est, tum quia fere semper potest quis se subducere, & coram Rectore non apparere; tum etiam quia potest ita moderari responsionem, vt ad inhabilitatem confitendam sufficiat, & infamiã non inducat, qua sublata, alia incommoda leuia esse solent.

16. *Teneri absolutè scholares, offerentes se ad suf-*

Denique sincere spectato tenore statutorum, & legum, & pręcipue huius Academiæ, sentio, teneri scholares, qui ad suffragia ferenda se offerunt, & coram Rectore præsentantur, veritatem

 fateri

fragia veritatē fateri, siue præcedat infamia siue non.

fateri, siue præcedat infamia, siue nō. Tum quia illa interrogatio non est primario propter punitionem; sed propter morale bonum cōmune reipublicę, & (vt ita rem explicem) non oritur ex affectu iusticię vindicatiuæ, sed ex affectu iustitiæ distributiuę, & legalis, & hoc est satis, vt interrogatio sit iusta, etiam si infamia non præcedat. Quia non est necesse, vt semper interrogatio fiat ad impediendū peccatū futurū, sed satis est, vt fiat propter communē vtilitatem, & ad tollendā materiam, & cōmunes occasiones peccatorum. Vt bene notauit Nauar. in dict. c. *inter verbis*, concl. 6. n. 258 & 264. & 265. Tū etiam quia lex illa indifferenter pręcipit exigere iuramentū, & sub eodem tenore in omnibus illis articulis, siue pertineat ad conditiones quasi substantiales ad ius suffragij habendū, siue ad alias, quæ tendūt ad cauenda mala, & occasiones iniustitiæ publicæ, & acceptionis personarum. Et similiter ponuntur pro omnibus personis, nulla habita ratione infamiæ, nec alterius ordinis iudicialis; ergo supponit illa lex, interrogationem illam esse iustā, & æquè posse omnes, & in omnibus casibus obligare, aliàs lex ipsa nō esset iusta, quod dici nō potest: ergo sicut tenentur omnes respōdere veritatem in inhabilitatibus iuris, seu substantialibus, quātūuis occultę sint, ita in reliquis. Tū pręterea quia sub hac lege, & conditione admittūtur ōnes ad suffragiū ferendū, vt illis interrogationibus vere respōdeant iuxta mentem interrogantis (hæc enim sine dubio est intentio legis) & has conditiones accipiunt electores sine vlla limitatione, vel discrimine; ergo tenētur illas seruare, vel nō dare suffragiū.

15. Vnde est magna differentia inter hanc interrogationem, & illam, quæ tendit ad vindictam: nam in hac posteriori, interrogatio, & respōsio est quasi coacta, & in malū interrogati; illa vero prior est magis voluntaria ei, qui vult ferre suffragiū, & per se ordinatur ad cauendam iniustitiā in electionibus, & ideo nō est necessarius alius ordo iuridicus in hac interrogatione præter illum, quem statuta pręscribūt cui electores voluntariè subdūtur. Nec etiam facilè admittenda est excusatio cōsuetudinis, per quam dici solet hic rigor taliū legū temperatus. Nā cōsuetudo illa videtur potius corruptela, qui est cōtra bonos mores, & prębet occasionē innumeris malis, nec etiam talis consuetudo censeri potest tolerata à Principe sciente illam: nā semper reprehenditur, & reprobatur, & si contingat, aliquē cōuinci de mendacio punitur. Atq; hoc maximè obseruandū est, in grauioribus actibus, & transgressionibus, vt sunt emptio, & venditio suffragiorū, & alia illicita pacta, & mores publicos: in rebus vero leuioribus vt sunt loqui, ingredi domum, & similes, facilius admitti posset probabilitas contrariæ sententiæ, maximè fauente consuetudine, quæ quoad hæc leuiora magis tolerata esse videtur.

Consuetudo contraria dictis est corruptela.

Quomodo admitti potest consuetudinis excusatio.

CAPVT X.

Vtrum omnis lex pœnalis obliget reum ad pœna executionem, saltem post sententiam iudicis.

1. HÆc quæstio videri potest pertinere potius ad potestatē, & vim præcipiēdi explicādā in iudice, quā in lege: tū quia sępe pēdet ex sola lege, & sęper ad illā cooperatur lex, ideo breuiter hoc loco explicabitur. Duo igitur distingui possunt in omni pęna, scilicet, pati, & agere. In passione videtur cōsistere pœna per se, ac formaliter de illa loquendo, vt pœna est, quia consistit in priuatione alicuius commodi; priuatio autem vt sic in passione, vel quasi passione cōsistit. Quod si aliquando pœnę positiuæ esse videntur, vt verberatio, & combustio, & similes non habent rationem pęnæ, nisi vt passiones, & receptiones quædam sunt, tali subiecto disconuenientes, & ideo nulla est pœna sine aliqua passione eius, qui patitur. Actio verò requiri solet quasi antecedēter ad pœnam, & ideo interdum inferri potest pœna per actionem tantum alterius sine cooperatione patientis, interdum fieri potest à solo patiente quasi immanenter in se operante, aliquando ab vtroque, id est partim à patiente, partim ab alio. Addit etiā Caiet. 2.2. q. 62. art. 3. aliquando fieri sine vlla actione, vt in censuris, irregularitatibus, &c. Et ita cōmuniter loquūtur alij. Siquis autē recte cōsideret, sicut ibi non est actio physica, ita neq; passio, & sicut est passio quædam moralis, ita etiam est actio moralis, quæ est excommunicatio actiua v.g. vel immissio talis inhabilitatis, &c. quæ in virtute est veluti quoddam præceptum legis, vel hominis imponentis obligationem abstinendi ab hoc, vel illo munere, fructu, vel communicatione, vel etiam inhabilitantis personam ad aliquid. Et ita melius fortasse dicitur, hanc pœnam non postulare, aliam actionē propter illam, quam lex & sententia facere potest. *Caietan.*

2. Primo ergo, quod attinet ad passionem pœnæ, nulla est difficultas. Dicendum est enim, legem, etiam post sententiam latam non obligare per se, & immediate ad passionem, obligare tamen per se loquendo, ad sustinendam passionem pœnæ patienter, & sine propria resistentia, vel obligare ad ea, quæ secum affert priuatio pęnalis semel illata. Priorem partē pono pręcipue propter pęnas, quę consistunt in physica priuatiōe, seu passione. Et probatur facilè, quia pati, vt sic immediatè, & per se non cadit sub obligationem: nam obligatio cadit in actum liberum; passio autem, vt sic, non est libera, nisi ratione actionis. Potest autem sub obligationem cadere non resistere passioni, seu ne passio inferatur. Et quoad hoc certum est, legem pœnalem obligare post sufficientem sententiam latam, quia tunc habet iudex ius resistēdi, alias daretur bellum iustum, ex vtraque parte. Loquor autem de propria resistentia positiua: nam impedire pęnam per fugam non est prohibitum in conscientia, quando pęna corporalis, & grauis est. Dixi autem, *Post sufficientem sententiam*, quia debet esse iusta, & secundū leges lata; aliàs non potest conferre ius ad sui executionem.

3. Vbi statim occurrebat quæstio, quid dicendum sit, si sententia sit iusta in exteriori foro secundum allegata, & probata, re tamē vera non habebat fundamentum veritatis. Sed hęc quæstio magis pertinet ad potestatem iudicis, quam legis, habetque proprium locum in 2.2. q. 60. ar. 5. & quæst. 67. ar. 2. & q. 96. ar. 4. Vbi à commentatoribus tractatur, & Soto lib. 3. de Iustit. q. 4. art. 5. Et de Censuris tractata est à nobis latè quantum materia illa postulabat, tom. 5. disput. 4. Sect. 7. num. 8. & sequentibus. Videri etiam possunt, quæ suprà diximus de lege iniusta, *D. Thom. Sotus.*

iusta, & de vi, quam habere potest ad obligandum. Resolutio ergo breuis est, quod licet illa sententia per se non obliget reum ad executionem pœnæ, quando illam commode vitare, aut fugere potest sine publica resistentia, vel scandalo; nihilominus obligare ad parendum executioni iudicis, vel legis, quando sine resistentia violenta, vel scandalosa vitari non potest; hæc enim resistentia nunquam licet, quando sententia est iusta secundum allegata, & probata, quia tunc iudex legitime vtitur potestate sua, cui subditus parere tenetur.

4. Secundo, nulla relinquitur quæstio de Pœna, quæ per solam actionem solius iudicis, aut legis inferri potest. Hoc patet, quia si pœna sit Physica, & efficienda per actionem iudicis, illum obligare poterit, aut ministros eius, non autem reum, nisi modo dicto in præcedenti assertione. Si vero sit moralis priuatio, siue fiat per solam legem, siue mediante sententia per se ipsam operante, vt in excommunicatione, & similibus, ibi nulla est necessaria obligatio respectu solius passionis talis pœnæ, quam immediate facit lex vel sententia, quia illa operatur etiam in inuitum. Vnde non est in potestate patientis, illi resistere: nam prolata sententia excommunicationis iusta per canones, vel homines, reus necessario relinquitur excommunicatus, nec potest resistere, licet maxime velit, & idem est in similibus. Ideoque quo ad hoc non habet locum obligatio parendi, quia vbi non potest esse resistentia, non est libertas in non resistendo, & ideo nec potest esse obligatio parendi proprie quo ad receptionem talis priuationis. Ipsa tamen priuatio, seu censura, aut inhabilitas affert secum obligationem ad patiendas, vel exequẽdas alias priuationes, seu carentias, quæ aliquo modo pendent ex hominis libertate, & necessariam connexionem habent cum primaria priuatione, vt non communicare, non contrahere, & similes. Hoc etiam est per se clarum, quia quoad hæc pœna illa includit præceptum legis, vel iudicis, in cuius obseruantia consistit executio talis pœnæ; sed tenetur quis obedire præcepto iusto, & exequi pœnam quo ad hanc partem, & hoc satis constat ex dictis capite præcedenti.

5. *Sentent. affirmans teneri reum post sententiã latã ad exequẽdũ in se quãdo actio nõ includit intrinsecã malitiam quod lex habet vim præcepti. D. Thom. Caietan. Castro. Nauarr. Sotus. Ledesm. Cordub. Felin. Baldus. Anchar. Tiraq.*

Tertio ergo superest quæstio, quando pœna, vel requirit actionem, aut cooperationem ipsius rei, vel saltem per illam fieri potest, an tunc obligetur reus ad operandum, vel cooperandum, saltem post sententiam iudicis. Multi enim affirmant, post latam sententiam teneri reum ad exequendam pœnam lege statutam, si actio illa non includit intrinsecam malitiam, vel nisi hoc modo pœna reddatur iniusta, vt esset, se occidere, vel mutilare. Tribui solet D. Tho. 2. 2. q. 62. ar. 3. vbi negat teneri reum ad pœnam ante sententiam, post sententiam vero iudicis condemnantis ad pœnam dicit teneri, & eodem fere modo loquendi Caiet. ibi, clarius id docet 2. 2. q. 69. ar. 4. & Soto lib. 1. de Iustitia, q. 6. ar. 6. conclus. 5. Castro lib. 2. de lege penal. c. 3. Nauarr. in Summa cap. 23. n. 66. Ledesm. in 4. 2. p. q. 18. ar. 2. Anton. Gom. 3. Variar. c. 14. n. 4. Cordub. dicta q. 36. Feli. cum Bald. & Anchar. quos refert in cap. 1. de Constit. n. 46. & plures adducit Tiraq. in l. *Si vnquam*, verbo *Reuertatur* num. 291. Ratio huius sententiæ est, quia lex habet vim obligandi ad pœnam pro aliquo tempore, vel statu, sed nullum potest esse magis opportunũ, quam post latam sententiam iudicis (quid enim aliud spectandum superest) ergo. Item quia sententia, quam iustam supponimus, habet vim præcepti, sed subditus tenetur obedire superiori præcipienti; ergo.

6. *Sent. negatiua, quia exequi est iudicis. Couarr. Caietan. Adrian. Paul. in Clement. Pastoralis. Decius.*

Secunda opinio negat teneri reum, etiam per sententiam damnatum, exequi pœnam in se, vel actionem aliquam exercere, qua illam exequatur, vel ad illam cooperetur. Ita sentit Couar. lib. 1. Variar. c. 2. n. 10. & in 4. 2. p. c. 6. §. 8. n. 10. illat. 2. & num. 11. & tribuit Caiet. de quo iam dixi. Citat etiam Adri. Quodlib. 6. art. 1. illat. 3. Sed ille aperte loquitur ante sententiam, & potius inferius refert Paulum in Clement. *Pastoralis*, de Reiudicat. dicentem, quod filij, quorum pater incidit in crimen læsæ maiestatis, possunt subtrahere de bonis eius, & nunquam restituere. Ipse verò ait; *Sed hoc non assero*, sentiens teneri ad restituenda illa bona, si pater de crimine damnetur. Et ita ille Paul. videtur opinioni Couar. adhæsisse. Et pro eadem potest allegari Deci. in c. 1. de Constit. quia licet in illa postea non persistat, quia putat, legem pœnalẽ etiam ante sententiã, obligare, nihilominus ex hypothesi tenet, quod si lex non obligat ante sententiã, neq; post sententiam obligabit ad pœnæ executionem. Solet ad hoc allegari c. *Suam*, de Pœnis, vbi Papa prohibet, ne quidam clerici in pœna molestentur etiam post condemnationem. *Cap. Suã.* Ratio autem præcipua est quia ad officium iudicis spectat, non tantũ proferre sententiam; sed etiam exequi: reus autem non tenetur subire officium iudicis, nec fieri minister eius contra se ipsum; ergo per sententiã nõ obligatur ad talem actionẽ sed ad solã passionem sine resistẽtia. Et ita soluit hęc sentent. fundamentũ pręcedentis; tum quia negat, legem pęnalem inducere hanc obligationem, etiam pro illo tempore; tũ etiam quia putat, præter sententiam aliquid aliud esse expectandum à iudice, scilicet, executionem. Vnde etiam negat, in sententia iusta includi tale pręceptum, sed solũ sustinendi pœnam, quod probari potest argumento quodam in superioribus facto, quia non plus potest præcipere iudex, quam lex, vel saltem non intendit plus præcipere, quia iudicat secundum legem, sed lex non præcipit actionem executiuam pœnæ, sed tantum sustinentiam; ergo

7. *Mens & distinctio authoris.*

Veruntamen controuersia hæc facilè componi poterit: nam si res ipsa distinctè explicetur, parua esse potest dissensio, nisi fortasse in vno, vel altero exemplo diuersarum pęnarum. Primo ergo ex parte sententiæ distingui potest inter sententiam condemnatoriam, vel declaratoriam: nam de vtraque potest quæri, an post illam latam oriatur prædicta obligatio. In hoc autem puncto necesse est, vt ex parte legum distinctio cum proportione fiat. Nam si lex continet tantum pœnam ferendam, nec operari potest, nec locum habere sententia tantum declaratoria criminis. Primum patet ex dictis capite præcedenti: nam hoc specialiter operatur particula, *Ipso facto*; ergo illa deficiente, cessat effectus. Ratio etiam est euidens, quia sententia tantum declaratoria, vt talis est non præcipit aliquid de nouo, sed solum dat publicam, & iuridicam notitiam delicti; at neque lex ipsa in illo casu præcipit, quia non

fert pęnam ipso facto, vt supponimus; ergo non est, vnde oriatur obligatio. Secundum autem, scilicet, non esse locũ tali sententię in eo casu, patet, quia in illo maximè locum habet dictum suprà citatum ex l. *Præses*, C. de sentent. & interloquut. *Legem definitiuam non absoluentem, vel condemnantem reum pro iusta non haberi.* In eo autem casu si daretur sententia purè declaratoria criminis, nec absolueret, nec damnaret, nec formaliter, vt supponitur, nec virtute, quia nec lex ipsa damnaret; esset ergo sententia iniusta, imò & ridicula, & adeo stulta vt moraliter non sit possibilis.

8. Secundo aliter dicendum est, quando lex imponit pœnam ipso facto: si ex parte rei aliqua actio, vel cooperatio necessaria est, ad illam obligatur statim in conscientia post latam sententiam declaratoriam criminis. Probatur contraria ratione, quia licet talis sententia non pręcipiat, lex tamen pręcipit illa sententia posita, seu pro illo statu, vt capite præcedenti declaratum est. Supponimus autem pręceptum esse iustum, id est, pœnam esse talem, quæ etiam hoc modo imposita non excedit debitam moderationem, vel æquitatem humanam; ergo tale præceptum statim obligat. Vnde propter hanc causam nunquam illa particula ponitur in lege, nisi vbi pœna adiuncta talis est, vt possit, & licite, & conuenienter mandari executioni, & obseruari ab ipso reo; ergo signum est, legem intendere obligare eo ipso, saltem postquam sententia declaratoria profertur. Confirmatur, ac declaratur, nam si lex dicat, *ipso facto*, & *absque vlla declaratione*, per se obligat in conscientia ad executionem pœnæ, ergo quando ponit, *ipso facto*, solámque sententiam declaratoriam requirit, non postulat aliam iudicis executionem, cum ab illo solum sententiam declaratoriam criminis requirat; ergo post illam sententiam prolatam statim obligat reum ad executionem pœnæ.

9. *Obiectio Couar.* Contra hanc verò assertionem obijci potest ex Couar. suprà, illat. 3. Nam etiam post sententiam condemnatoriam, non tenetur reus pęnam exequi, nisi iudex illam exequatur: ergo multo minus tenebitur post solam sententiam declaratoriam, etiam si lex condemnare censeatur, ipso facto. Respondeo in primis antecedens non esse in vniuersum verum, vt statim dicam.

Diluitur obiectio. Quia verò interdum potest esse verum, vt etiã dicam, & inde potest argumentũ confici, addo, esse differentiam inter legem punientem ipso facto, & iudicem cõdemnantem. Quod lex puniẽs ipso facto, statim præcipit quidquid necessariũ est ad executionẽ pęnę, solumque permittit transgressori expectare iudicis declarationem, & nullum aliud ministerium iudicis vult esse necessarium ad talem executionem. Et quia lex semel lata semper eodem modo præcipit, ideo semper etiam eodem modo obligat post declaratoriam sententiam. Iudex autem dum condemnat, non semper vtitur eisdem verbis, & ideo non semper obligat, vel non obligat ad executionẽ immediatè faciendã per actionem ipsius rei absque alia executione sua, sed vno & altero modo potest condẽnare, vt iam dicam.

10. Quanquam autem hæc sit regula generalis de se, dubitari nihilominus potest an patiatur aliquam exceptionẽ, & in particulari solet quæri de pęna confiscationis omnium bonorum, an per eandem regulã obligetur reus in conscientia ad illã exequendã statim ac fertur sententia declaratoria criminis. Nã multi ex auctoribus citatis affirmãt, vt Soto, Medin. Cord. Anton. indicat Simãc. dicto tit. 6. n. 165. Nituntur in fũdamẽtis positis. *Sotus. Medin. Cordub. Simanc.* Alij putant, in hoc casu habere locum priorem sententiam Couar. & hoc magis sentit Simanc. n. 163. & mihi etiam magis probatur; *Couar. Simancas.* tum quia illa pœna est grauissima, & consequenter ille modus executionis esset nimis arduus; tum etiã quia in c. *Cum secũdum leges*, nõ imponitur hęc positiua obligatio, sed iudici datur potestas ad auferenda omnia bona à die commissi delicti post declaratoriam sententiam; *C. Cum secundum leges.* tum denique, quia hæc est communis praxis, & consuetudo. Sed de hac pœna confiscationis in materia de fide ex professo tractamus.

Venio ad alteram partem de lege, quæ tantum continet pęnam ferendam, & de statu eius, 11. in quo iam est per sententiam Iudicis imposita. In quo puncto oportet distinctionem adhibere ex parte pœnarum: nam quædam sunt corporales, aliæ pecuniariæ. Et inter corporales quædam sunt contra vitam, vel integritatem, vel grauem dolorem, & ignominiam inferunt, vt mors, mutilatio, & publica, acerba, & vilis flagellatio. Alię sunt, quę in corpore, vel per corpus exercentur sine crudelitate, vt abire in exilium, domi contineri peregrinari, &c.

Primò ergo dicendum est, Reus damnatur ad priores pœnas corporales, regulariter non tenetur in conscientia ad propriam executionem earum, sed hanc debet facere iudex per ministros suos. 12. *Reus condẽnatus ad pœnas corporales cõtra vitam, integritatẽ, honorẽ & grauẽ dolorẽ inferentes non tenetur ad propriã executionẽ quia esset nimis violentum.* In assertione fere omnes conueniũt. Probari solet, quia non licet reo talem pœnam in se ipso exequi, quia esset, occidere, vel mutilare se, quod est intrinsecè malum. Sed hæc ratio, & dubia est circa has pœnas, quia in eis non legeret reus vt priuata persona, sed vt minister iudicis, & ideo non videtur esse hoc intrinsecè malum, de quo in 2. 2. q. 64. & non est vniuersalis, quia aliæ sunt pœnæ corporales, quæ sine peccato possent ab ipsomet, qui punitur, fieri, & tamen ad illas neque obligatur quis post sententiam, nec forsan obligari potest, vt est infamis & publica verberatio, & si quę sunt aliæ similes. Ratio ergo est supra tacta, quia est nimis violentum, quod idem sit agens, & patiens in pœna tam acerba, qua igitur ratione hoc non imperatur per legem ipsam; eadem non præcipitur per sententiam. Et ita constat ex communi vsu: nam in huiusmodi sententijs, verba passionem potius, quam actionem significant respectu rei.

Dubitari autem solet, an, dum iudex exequitur sententiam præsertim mortis, possit quis, vel teneatur aliquas actiones exercere, vt ambulare, ascendere, & extendere manum, vel præparare collum, &c. 13. *Data sententia potest reus extendere collũ, ascendere scalam, & cæt. aptando se morti recipiendæ.* Aliqui absolutè negant, teneri ad aliquid agendum, sed solum ad patiendum. Et ratio esse potest, quia quidquid agat cooperatur morti suæ, quod non licet, vel est adeò durum, vt nemo videatur posse ad hoc obligari. Maximè, quia nulla videtur actio rei necessaria ad executionem pœnæ, v. g. mortis, quia si ipse non ambulauerit, vel ascenderit poterit per violentiam ferri; ergo vel non potest obligari ad aliquam actionem similem, quia cooperatur suę morti, vel certe non debet obligari, quia esset nimis acerba, & non necessaria obligatio.

Cum-

14. Communis tamen responsio est, neminem obligari ad eas actiones, quæ commodè fieri possunt per ministros iustitiæ, quia per se solum tenetur ad patiendum: ad aliquas verò actiones, quæ per alios commodè exerceri non possunt, & alioqui sunt necessariæ ad illum effectum, obligari, quia aliàs non posset iusta pœna executioni mandari. Vnde repugnare illis actionibus esset iustitię resistere. Neque moraliter censetur cooperatio ad mortem, quia est actio valde remota, & de se indifferens, id est, non intrinsecè afferens mortem, vt est actio ambulandi, ascendendi, &c. Vnde confirmatur, quia sic condemnatus potest tuta conscientia ex parte sua exhibere huiusmodi actiones, quia non continent intrinsecam malitiam, tum quia dici possunt exerceri ab ipso reo, non vt priuata persona; sed vt ministro iustitię, tum maximè; quia sunt actiones de se indifferentes, & propter bonum fieri possunt, saltem propter vitanda maiora incommoda, & acerbiores coactiones, & propter vitandum scandalum, quod ex contraria resistentia nasceretur. Ergo etiam potest illa actio pręcipi à iudice, quia potest pręcipere actiones honestas; moraliter conuenientes ad executionem pœnæ, & quę non continent inhumanam crudelitatem vel acerbitatem; ergo ex vi sententię, & condemnationis censetur iudex obligare reum ad easdem actiones, cum morali & ordinario modo ad executionem pęnæ requirantur. Non est tamen hæc ratio ita accipienda, vt credatur iudex posse præcipere quidquid potest reus licitè exercere: hanc enim regulam non censeo veram, quia potest quis seuerius in se ipsum agere, quam possit cogi ab alio per iustum pręceptum, vt potest quis damnatus ad moriendum fame non comedere, etiamsi fortasse ad id non possit obligari. Procedit ergo illa ratio in actionibus communibus, quæ & licitæ sunt, & non sunt nimis acerbæ, & crudeles, quæ autem hę sint, prudenti arbitrio ex communi vsu, & sensu hominum iudicandum est. Aliæ verò quæstiones de possibili, an possit quis condemnari, vt se ipsum iuguler, vel vt bibat venenum pertinent ad materiam de Homicid. 2. 2. qu. 64. vbi Soto, & alij; & Victoria, Relect. de Homicid. *Sotus. Victor.*

15. *Dānatū ad exilium, incarcerationē, flagellationem moderatā, teneri ad executionem. Couarr. Dried. Nauar. Salced.* Secundò dicendum est, reum iustè damnatū ad pœnas corporales secūdi generis, vt sunt exilium, detentio in carcere, flagellatio moderata, & honesta, ac similes, teneri ad exequendas, seu seruandas huiusmodi pœnas eo ipso, quòd per sententiam condemnatur. Est communis opinio, quam tenent omnes suprà allegati, & consentit Couar. suprà, & lib. 1. Variar. cap. 14. & sequitur Dried. lib. 2. de Libert. Christian. cap. 6. Nauar. Comment. 4. de Regular. nu. 65, Salced. in Pract. cap. 137. liter. B. Ratio generalis est, quia sententia iudicis condemnatoria, vel lex pœnalis post talem sententiam obligat in conscientia ad pęnam impositam, quando non inuoluit iniustitiam, per crudelitatem aut aliquid simile, sed talis est in illa pœna dicto modo imposita, vt constat ex qualitate illius, & ex communi vsu, & iudicio hominum; ergo tenetur reus seruare, quia re verà est hæc intentio iudicis, & pręceptum, quod imponit, est iustum.

Deinde declaratur discurrendo breuiter per aliquas ex illis pœnis. Vna est detentio in carcere, seu certo loco pręscripto, quæ quidem pœna non indiget positiua executione; sed solum priuatione alicuius actionis, vt est v. g. non egredi, aut non fugere ex carcere, & ex hac declaratione videtur clarum, posse hæc facilè pręcipi. Et ita exercere contrariam actionem, esset resistere iudici iustè cogenti, quod nunquam licet, cap. *Qui resistit.* 2. q. 3. Denique talis pœna potest sine peccato obseruari, ergo debet. Dices, hanc rationem non cogere, quia vt diximus, non solum est attendendum, an liceat, sed etiam an pœna sic imposita, sit humano modo tolerabilis: potest autem esse crudelis obligatio ad pœnam, non solum quando includit actionem, sed etiam quando includit acerbam cessationem ab actione, vt est obligatio ad non comedendum, vel non fugiendum, etiamsi instet mors. Dicendum verò est illam rationem procedere per se loquendo, & iuxta materiæ capacitatem: sic enim permanentia in certo loco, seu carcere, non est res adeò acerba, & grauis, vt non possit sub obligationem imponi, & tanto erit facilior, quanto latior fuerit locus, & paucioribus incommodis expositus. Secus verò esset si esset carcer nimis acerbus, tristis & insalubris, tunc enim durum esset obligare reum, sic condemnatum, ad non fugiendum etiam si posset. Multoque durius id erit, si quis non solum detineatur, sed etiam nimis malè, & acerbè tractetur, ita vt paulatim ad mortem disponatur, vel certè cogatur ferre vitam doloribus, & afflictionibus plenam. Tunc ergo non obligabitur in conscientia ad ibi sua sponte permanendum. Et ideò credere non possum quod Nauarr. ait, damnatos ad triremes teneri in conscientia ad nō fugiendum, etiam si possint. Nam hoc nimis violentum est, & ad ministros iustitiæ spectat illos custodire. Excipio tamen casum, in quo fuerit data fides pręsertim iurata; nam tunc iusta promissio seruanda est, & maximè est implendum iuramentum; iuxta ea, quæ latè dixi lib. 2. de Iurament. cap. 10. Et hac ratione specialiter possunt obligari religiosi puniti ad carcerem, ad seruandum illud, quia voto obedientiæ obligantur, & specialiter obligari possunt ad talem clausuram seruandam iuxta regulam, vel in pœnam iustam, & suo statui consonam. 16. *C. Qui resistit.* *Nauar.*

Ex eisdem principijs iudicandum est de pœna exilij: ad illam enim obligari potest reus in conscientia, postquam condemnatus est quia non habet iniustitiam, vel crudelitatem ex hoc præcisè; quòd per actionem eiusdem hominis executioni mandetur; & ita fatetur etiam Couarr. cum cæteris. Oportet autem; vt per verba sententiæ hæc obligatio satis exprimatur. Nam si aliquis condemnetur, vt deportetur in exilium, non tenetur exire, donec deferatur, postea vero tenebitur non redire intra tempus præscriptum. Si autem simpliciter cōdemnetur ad exilium, videtur vtrunque pręcipi. In quo attendendum maximè est ad communem vsum, & modum, quo solet talis pœna pręcipi, vel executioni mandari, & ad promissionem, & pacta, quæ in hoc interuenire solent, & ad modū, quo leges loquuntur: inde enim facilè colligitur, quanta sit hæc obliga- 17. *Couar.*

tio. In vniuersum tamen loquendo, delatio extra territorium solet per coactionem,& ministerium iudicis fieri; commoratio autem extra regnum, seu non reditus ad illud solet sub obligationem imponi. Sicut è contrario in pœna carceris perpetui delatio ad locum constitutum solet esse coacta, seu per executionem iudicis, detentio autem sub obligatione relinqui. Regulariter enim facilius præcipiuntur hæ quasi priuationes, quam actiones, & ordinariè solent iudices constituere reos in statu (vt sic dicam) talis pænæ, & illis imponere, vt sub illa permaneant. In rigore autem vtrunque possunt committere reo, pręcipiendo illi, vt totum exequatur, quod etiam sæpe faciunt. Et licet addant comminationem aliarum pęnarum, nisi priores obseruent, nihilominus etiam obligant in conscientia, quia præceptum est iustum, & comminatio pęne non minuit obligationem vt suprà dictum est. Altera pœna corporalis potest esse flagellatio moderata, & non turpis, neque infamis, & ad hanc etiam obligabitur reus post sententiam latam, si constet in eo sensu ferri, propter eandem rationem, quod talis pœna, vt proponitur, non sit per se iniusta, nec inhumana. Non solet tamen talis pœna esse in vsu, nisi in religionibus, & aliquãdo in foro Ecclesiastico, vt in sancto officio inquisitionis. Frequentius tamen mandatur executioni per ministerium personæ ab ipso reo distinctæ. Denique idem cum proportione dicendum est de pœna ieiunij, & similibus, quæ in Ecclesiastico foro interdum solent imponi.

18. *De pœna pecuniaria*

Tertiò dicendum est, in pœnis pecuniarijs facilius posse obligari reum in conscientia ad soluendas illas, eo ipso, quod condemnatus est, quando pœnæ sunt ordinariæ, & moderatæ. Ratio est, quia nec repugnantia, nec nimia difficultas in hoc inuenitur. Solum sunt attendenda verba sententiæ: nam si reus simpliciter condemnatur ad talem pænam, satis erit, si illam soluat, quando fuerit postulata, vt Couarr. (*Couarr.*) dixit, & mihi placet, quia pœnæ sunt leniendę, vbi contrarium non constat. Vnde si absolutè condemnetur reus, vt ipse soluat, tenebitur spõte sua facere, quia est satis clarum præceptum, & iustum. Et in hoc re vera non dissentit Couar. à communi sententia. At hinc obiter colligitur, si reus post huiusmodi sententiam moriatur, non soluta pœna reali, teneri hæredem ad soluendam illam eo modo, quo reus tenebatur, quia succedit in eodem onere, Baldus in l. (*Bald. Castro. L. Sipæna*) *Id, quod pauperibus*. C. de Episcop. & cleric. q. 9. Castro dicto lib. 2. cap. 3. Quod autem dicitur in l. *Si pæna*, ff. de pænis, pœnã ad hæredem non trãsire, vel intelligitur de pęna corporali, vel de pęna, que nondum fuit debita, viuente reo, quia nondum erat sententia lata, nec per iudicem, nec per legem: tunc enim pęna etiam pecuniaria non transit ad hæredem. Sed habet locum alia regula, quod morte finiuntur delicta quoad (*C. Quorũdam.*) humanum forum, iuxta cap. *Quorundam*. 32. d. 1. 2. C. Si reus, vel accusator, &c. Solum quando pœna est ipso iure lata, & incursa ipso facto, potest agi post mortem ad declarationem delicti, & executionem pęnæ, vt fit in crimine hæresis, vt notant Castro lib. 2. de Iusta heretic. punitione c. 19. & Simanc. de Cathol. instit. tit. (*Castro. Simancas.*) 18. Estque expressum in cap. *Accusatus*, §. *In eo*, de Hæret. in 6. Vnde fit, vt etiam si post mortem innotescat delictum, & per sententiam declaretur, confiscentur bona; & auferantur ab hęrede, quia cum illo onere ad illum peruenerũt, (*C. Accusatus.*) nisi per quadraginta annos bona fide illa præscripserit: Nam tunc titulo præscriptionis confirmatum est dominium, & illud onus sublatum, cap. *Si qui*, de Præscript. in 6. De qua re (*C. Si qui.*) in materia de Hæresi latius.

19. Ex his ergo sufficienter responsum est argumentis aliarum opinionum. Nam rationes primæ opinionis, probant non excedere officium, & potestatem iudicis, hanc obligationem imponere. Ratio autem posterioris sententiæ ad summum probat, aliquas pęnas esse ab hac generali regula excipiendas. Solum oportet pauca dicere de cap. *Suam*, quod immeritò ad præsentem causam adducitur. (*C. Suam.*) Nam in primis in illo non agitur de pęna ipso facto imposita, sed solum de secunda pęna (vt sic dicam) imponenda non soluenti priorem pęnam intra certum terminum, de qua solum dicitur, *Essetque pæna triginta librarum opposita, nisi eas soluerent in termino constituto*. Vbi nullus terminus additur significans impositionem talis pęnæ ipso facto. Vnde inferius dicitur, *Eos in præfatis triginta libris tibi per delegatum iudicem condemnari obtinuisti*. Ex quibus verbis constat, auctores non tantum sententiam declaratoriam, sed etiam condemnatoriam procurasse, & ita textus ille non potest applicari contra superius dicta de pęna imposita ipso iure per legem, & iam debita post sententiam declaratoriam.

20. Vltra hoc verò textus ille nullo modo facit ad causam, quia ibi non simpliciter reprehenditur Episcopus, quia petebat reum damnari in pęna imposita per legem, sed *quia veritate tacita literas contra clericos impetrauerat*. Nam pęna illa imposita illis fuerat, nisi intra certum tempus quadraginta libras soluerent; illi autem triginta tres soluerant intra terminum, & Episcopus occasione residuarum septem librarum contra eos impetrauerat literas, *veritate tacita* (vt ibi dicitur) tacendo nimirum solutionem triginta trium librarum, & simpliciter debitum triginta librarum, vel aliquid simile narrando. Quæ fuerat manifesta surreptio, quia non erat ęquum integram pœnam postulare, cum tarditas in soluendo tantum in minima parte fuisset. Vltra hoc, fortasse ille Episcopus non declarauerat modum, & causam illius nouæ exactionis triginta librarum, scilicet, quod fuisset occasione alterius pęnæ non solutæ, sed solum quod clerici erant debitores illarum librarum, quæ erat noua surreptio, quæ colligitur ex illis verbis. *Quia igitur te non decet tantum Pontificalis modestiæ obliuisci, vt inhonestis quæstionibus anhelando, desideres cum aliena iactura ditari*. Nam hinc colligitur, Pontificem nõ intellexisse modum illius quæstus, & non fuisse concessurum literas pro tali causa, si fundamentum illius sibi narratum fuisset. Et ideò quasi in pęnam surreptionis imponit silentium Episcopo quoad petitionem illius secundæ pœnæ triginta librarum.

21. Non potest igitur ex tali responso colligi, non teneri in conscientia eum, qui damnatus est ad iustam pœnam, eam persoluere, sed potius inferri potest, illos clericos non fuisse iustè damnatos, tum quia sen-

tentia fundata fuerat in literis subreptitijs, tum etiam, quia non debebatur integra pœna pro tam leui parte non in tempore soluta, & hoc multum indicat Gloss. Ibi. Addo etiam, ex illo textu non posse absolutè colligi, esse iniustum, aut inhonestum, agere contra aliquem ad condemnationem pœnę contractæ, ex eo, quod incidit in commissum, sed ad summum id non decere per similem subreptionem, vel propter tam paruam transgressionem totum petendo. Nam alias per se loquendo non est malum, nec semper indecens, agere contra alium ad solutionem pœnæ iustæ obtinendæ, vt videri potest in Fortunio tractatu de vltimo fine, illati. 18. Couarr. 2. parte quarta, capite sexto, §. actauo, numero vndecimo, Sarmient. libro 3. Selectar. capite 6. num. 4. & Nauarr. cap. 23. numer. 67. Simancas de Catholic. instit. titulo nono, num. 178.

Fortun. Couar Sarm. Nauar. Simanc.

CAPVT XI.

Vtrum lex pœnalis obliget iudicem ad pœnam in ea præscriptam imponendam.

1. DVos respectus habet lex pœnalis, vnus est ad subditos; quorum facta prohibet, aut præcipit, de quo hactenus dictum est: alius est ad iudicem, de quo dubitatur, an imponat illi obligationem. Nam in superioribus solum diximus, pœnam legi apponi ad instruendum iudicem, & hoc sonant iura: ergo non est, cur addamus obligationem, quæ longè diuersa est. Præsertim quia in his legibus non solent apponi verba præceptiua respectu iudicum, sed tantum subditorum; ergo saltem vbi non fuerint expressa, non erit talis obligatio. Item quia si esset talis obligatio, non liceret interpellare pro reo, rogando iudicem, vt remittat pœnam, quia non licet petere vt agat contra obligationem suæ legis: consequens est contra communem morem timoratorum, & religiosorum, quem fuisse à Sanctis, & antiquis Patribus obseruatum, constat ex Sozomeno lib. 1. Histor. cap. 13. vbi de sancto Antonio loquitur, & simile de D. Ambrosio refert Nicephor. lib. 2. Histor. cap. 41. & Sozomen. lib. 7. Histor. capit. 24. & de antiquis Monachis refert Cassian. collat. 14. cap. 4. Constat denique ex D. Augustino Epistola 54. 127. 158. & sequenti, & refertur in Decretis. 23. q. 5. cap. 1. & sequentibus.

Sozom. D. Anton. D. Ambro. Niceph. Cassianus. Aug.

2. Nihilominus dicendum est, huiusmodi legem obligare iudicem, vt secundum illam iudicet, & puniat reum sufficienter de crimine conuictum. Est communis conclusio cum D. Thoma. 2. 2. q. 66. ar. 5. & q. 67. art. 3. tradit Soto lib. 3. de Iustit. q. 4. ar. 5. & sumitur ex Iurisperitis, quos statim referemus, & ex Arist. 5. Ethic. cap. 6. & 3. Politic. c. 10. Estque sententia D. Augustini lib. de Vera relig. cap. 31. & refertur in cap. *In istis*, dist. 4. *Non licet*, inquit, *iudici de legibus iudicare, sed secundum ipsas*. & Gregor. in cap. *Summopere*. 11. q. 13. *Diuina, & humana lex reuoluatur, secundum quod ibi definitum est, preferatur sententia*. Ratio etiam reddi potest primò, quia si lex pœnalis imponat pœnam ipso facto, ad iudicem propriè non spectat pœnam imponere, sed sententiam super delictum proferre; & executioni pœnæ incumbere; vtrumque autem horum manifestè cadit sub obligationem iudicis. Primum quidem, quia tenetur secundum veritatem probatam proferre sententiam; secundum autem, quia est minister, & executor iustitiæ. Et quanuis hæc obligatio magis ex munere ipso, & lege naturali, quam ex lege puniente reum, oriri videatur, nihilominus etiam dici potest oriri ex tali lege, quia non nisi ratione illius determinatur obligatio exequêdi talem pœnam, potius quàm aliam.

Legem obligare iudicem, vt secundum eã iudicet, & puniat reũ sufficienter conuictum. D. Thom. Soto. Arist. Aug. C. In istis. Gregor.

3. At verò si lex imponat pœnam ferendam, obligat iudicem, vt illam imponat, & inde etiam sequitur altera obligatio, scilicet, vt post condemnationem illam exequifaciat, ne inutilis, & friuola sit condemnatio. Et ita hoc posterius per se notum est. Primum autem ostenditur quia lex imponens pœnam ferendam, etiam sub ea ratione est vera lex, & vt sic magis fertur ad iudicem, quam ad reum, adeò vt Castro suprà dixerit solum habere rationem legis respectu iudicis, quia antequam ipse iudicet, non obligat in conscientia reum, regulariter loquendo: ergo saltem necesse est, vt ipsum iudicem obliget ad imponendam pœnam; alias talis lex in ordine ad hunc effectum, valde esset inefficax; ergo ita instruit iudicem, vt obliget etiam illum siue expressè siue tacitè: nam ex natura rei ad iudicem diriguntur verba legis. Secundò explicari potest ratio, quia eo ipso, quod lex taxat pœnam, tenetur iudex ex vi sui muneris ad imponendam illam. Probatur, quia tenetur seruare æquitatem in pœna imponenda, cum sit iudex iustitiæ; hæc autem ęquitas resultat posita lege: nam ante illam solum erat æquitas naturalis, quam prudenti arbitrio discernere, & seruare tenetur iudex: posita autem lege, resultat æquitas legalis, quam etiam seruare debet, quia est custos, & executor legum, & quasi animata lex.

4. Per hæc igitur satisfactum ferè est rationibus dubitandi in principio positis. Vt autem vltimam, & rem totam magis explicemus, aduertendum est, duo posse in hac æquitate pœnæ considerari, & distingui. Vnum est, vt pœna non excedat terminum pręscriptum à lege. Aliud est, vt ab illo non deficiat. In primo horum est manifestior obligatio, quia non solum iustitia legalis, & obligatio proprij muneris respectu reipublicæ, sed etiam ipsa iustitia commutatiua respectu rei obligat iudicem ad vitandum illum excessum. Ratio est, quia non potest à reo iustè exigi plus, quam debitore; posita autem lege taxante talem pęnam, qui contra illam committit, fit reus, & debitor talis pœnæ, & non maioris; ergo quicquid mali vltra illam infertur huiusmodi reo, non est pœna, sed iniuria. Vnde fit, vt in eo casu teneatur iudex satisfacere, seu restituere reo damnum, vel nocumentum quod ex illo excessu ipsi euenerit, quia iustitia commutatiua obligat ad restitutionem.

5. Dices, lex taxans pœnam non excludit prudens iudicis arbitrium, vt si ratione circũstantiarum viderit, reum esse dignum grauiori pœna, possit illam augere. Quod vsu etiam obseruari videtur. Respondet. imò ad hoc præcipuè poni huiusmodi pœnas in legibus,

vt non

A vt non maneat arbitraria, sicut taxantur pretia rerum, vt tollatur arbitraria æstimatio, saltem quoad augmentum pretij. Per hoc autem non tollitur, quominus si delictum habuerit extraordinarias circunstantias, quę illud atrox, vel grauissimum reddant, possit iudex prudenti arbitrio illas specialiter puniri, quia dignæ sunt speciali pęna, & hoc non excluditur per legem, quæ loquitur de delicto; vt ordinariè committi solet, & non excludit prouidentiam ad bonum commune; & ad aliorum exemplum necessarium est, vt sumitur ex lege. *Quidquid ergo*, §. Pæna. ff. de His, qui notantur infam. vbi Glossa. verbo *Onerasset*, id notat.

L. Quicquid. Glossa.

6. *Obligatur iudex iustitiæ ... tuendam totam pœnam, quando scilicet, facit contra ius tertij in pœna pecuniaria applicata parti læsæ*

Circa diminutionem autem pęnę vlterius aduertendum est, aliquando esse pęnam legis, quę B in aliorum vtilitatem, & commodum cedit, vt est pęna pecuniaria, quæ interdum applicatur parti lęsę, interdum fisco, vel alijs. Aliquando vero pęna tantum est in vindictam ad satisfactionem reipublicę, & preseruationem aliorum, vt est pęna corporalis. Quando igitur pęna est prioris rationis, interuenit obligatio non solum legis, sed etiam iustitię ad non diminuendam illam. Quod maximè verum est, si talis pœna ipso facto per legem imposita sit: nam tunc acquiritur ius alteri, cui talis pœna per legem applicata est, quia post latam sententiam declaratoriam criminis, statim lex ipsa transfert ius in illum; ergo iniustitia illi fit, si tali iure priuetur. Idem autem esse existimo, etiamsi pœna legis non sit ipso facto, C quia aliquod ius acquiritur alteri ad pecuniam illam, & iustè petit à iudice, vt illud sibi seruet, teneturque iudex ex officio reddere illi ius suum; ergo contra illum iniustus est, si talem pœnam ei non applicet. At verò quando pœna tantum est vindicatiua, seu corporalis, non intercedit hoc genus iniustitię respectu tertij, quamuis pœna minuatur.

7. *Remissio pœnæ vindicatiuæ, seu corporalis illicita est quando contra commune bonũ.*

Nihilominus tamen duplici alia ratione illud non licet. Primò, quia est contra commune bonum, atque adeò contra legalem iustitiam, quod delicta maneant impunita, aut non satis punita, quia est moralis occasio, vt multiplicentur. Secundo quia iudex ex officio suo, ac proinde ex iustitia tenetur obseruare leges iustas, quæ ad bonum commune ordinantur; imo & facere, & procurare, vt seruentur: lex autẽ quatenus imponit iustã pænã, iusta est, & ad D commune bonum necessaria; ergo. Tandem dici potest respublica acquirere speciale ius in talem personam delinquentem, vt ab illa sumat iustam vindictam; ergo non potest voluntate iudicis illo iure priuari.

8. *Differentia communiter tradita inter supremum iudicem, & inferiorẽ quoad remissionem pœnæ, licet in, iustitia sit, ... in foro conscientiæ. D. Thom. L. Nulla iuris ratio. Sotus.*

Solet autem hæc generalis doctrina limitari, vt locum habeat in ordinarijs iudicibus: non autem in supremo Principe, vel Rege, quia illi licitum est, pœnam reo remittere. Docet D. Thom. 2. 2. q. 67. artic. 4. quem alij communiter sequuntur, & idem tradunt Iuristæ in leg. *Nulla iuris ratio*. ff. de Legibus. Quæ doctrina in exteriori foro facilè admittetur, quia Princeps impunè id faciet; inferior autem iudex puniri ob eandem causam poterit, si in casibus non permissis id faciat. At verò in foro conscientiæ videtur difficilis ea differentia, & ita Soto suprà indifferenter de vtroque loquitur, quia vel est sermo de remissione ex sola A voluntate sine ratione, vel ex causa nulla; prior modus etiam Principi non licet in conscientia, quia suprà dictum est, legem iustam obligare Principem quoad vim directiuam; posteriori autem modo, etiam inferior iudex potest interdum remittere pœnam legis, vt notat Glossa citata in dicto verbo *Onerasset*. & Felinus multa referens in cap. 1. de Constit. numero 49. & sumitur ex Decio ibid. lect. 2. n. vlt. Possunt enim occurrere plures legitimæ causæ huius remissionis, quibus occurrentibus, iudicibus hæc potestas committitur. Vt sunt ętas ad tolerandam pœnam insufficiens, qualis esse potest senectus, & pueritia, vt patet ex l. *Diuus Adrianus*. ff. de Termino moto, & l. *Auxilium*. ff. de Minoribus. ibi: *Nisi quatenus interdum miseratio ætatis ad mitiorem pœnam iudicem B perduxerit*. In pœna autem pecuniaria causa remissionis solet esse paupertas, in l. *Illicitas* §. vlt. ff. de Offici. præsid. Multum etiam refert modus probationis: nam si reus nón est omnino conuictus, temperanda est pęna. Item modus peccandi considerandus, vt si ex passione, & c. l. *Absentem*. ff. de Pęn. De qua re videri potest Felinus. in c. *Qualiter, & quando*. 2. de Accusat. n. 29. & latissimè Tiraquel. tract. de Pæna temperanda.

Glossa. Felin. Decius.

Tiraquel.

9. *Verum discrimen inter Principem, & inferiorem iudicem, facilius tamen posse indulgere Principem mero arbitrio.*

Respondetur, vtrumque quidem verum esse, scilicet, & inferiores iudices posse iustis ex causis temperare pęnas, & Principem non posse mero arbitrio, & sine vlla prorsus causa indulgere peccantibus: nam sine dubio esset magnũ reipublicæ nocumentum. Nihilominus tamen C aliquod interuenit discrimen: nam facilius hoc facere potest Princeps, quam iudex. Nam inferior solum id potest, vel in casibus iure expressis, vel consuetudine receptis, aut certè per modum epikiæ, quando non est facilis recursus ad superiorẽ. At verò Princeps habet supremã potestatẽ, & ad interpretandam legẽ, & ad dispẽsandũ, quotiescunque prudẽter iudicauerit causam esse sufficientẽ, vel rationabilẽ. Vnde inferior iudex vix potest aliquãdo minuere pęnam nisi quando etiam tenetur, quia nimirũ lex, vel consuetudo disponit, vt in eo casu minuatur, aut ratio æquitatis necessariò id postulet. Princeps autem sæpè potest dispensare, etiam si non teneatur. Item aliquando potest iustè id facere in gratiam subditorum, vt se illis ostendat benignum, & liberalem, vt eos beneuolos, & obsequentes habeat. Sicut Pontifex sæpe cense- D tur iustè indulgentiam concedere ob similem causam. Item potest facere remissionem in gratiam alterius Principis id postulantis: nam hæc beneficentia mutua necessaria est, & redundat etiam in bonum commune. Item propter vtilitatem personæ, quæ deliquit, vel propter priora obsequia, potest interdum iustè cum illo in pœna dispensare. Et facile est alias similes rationes excogitare, quæ in inferioribus iudicibus non sufficiunt. Estque alia differentia, quod Princeps potest antecedenter, vt sic dicam, concedere priuilegium, vt aliquis non possit tali pœna puniri, quod non possunt inferiores iudices. Alia etiam notatur à Glossa, & Doctoribus citatis, quod iudex, licèt ante latam sententiam possit interdũ illam temperare, post latã sententiã nihil potest, quia iã fũctus est officio suo. Princeps autem interdum potest, dummodò non redundet

det contra ius alteri quæsitum seu in damnum tertij. Nam hoc non potest iustè Princeps inferre, nisi tantum intersit bono communi, vt propter illud priuari possit particularis persona iure suo.

10. Hinc ergo facilè intelligi potest, quid ad vltimam rationem dubitandi respondendum sit. Nam in primis cauendum est, si pecuniaria sit pœna certæ personæ applicanda, vt illius remissio non procuretur cum detrimẽto tertij, quod vel sit iniustum, vel charitati non consentaneum. Vt enim dixit Ambros. 3. Offic. cap. 9. *Si non potest vni subueniri, nisi alter lædatur, commodius est neutrum iuuare, quam grauare alterum, ideoque in causis pecuniarijs interuenire non est sacerdotis, quia frequenter fieri non potest, quin alter lædatur. Sacerdotis ergo est, nulli nocere, prodesse velle omnibus, posse autem solius Dei est.* cap. *Denique.* 14. quæst. 5. Vnde Augustinus suprà. *In huiusmodi casibus* (inquit) *non cum iudice, sed cum alio tertio intercedendum esse, vt remittat pœnam.* Deinde in alijs pœnis, quæ tantum ad bonum commune ordinantur, habenda etiam est ratio boni communis. Nam si delicta sunt frequentia, vel delinquẽs obstinatus est, vel incorrigibilis, aut scandalosus, vitanda est intercessio: ita enim est indigentibus subueniendum, vt iustitia non lędatur. Quomodò exponit Diuus Thomas 2. 2. quæstion. 62. artic. 4. ad tertium illud: Exod. 13. *Pauperis non misereberis in iudicio,* scilicet, contra iustititiam, multoque minus contra commune bonum. Duo igitur iustè postulari possũt, vnum est, vt si res fuerit aliquo modo dubia, mitior interpretatio fiat: id enim, & rationi, & regulæ iuris consentaneum est, cap. *In pœnis,* de Regul. iuris in 6. cap. *Alligant.* 26. quęst. 7. vbi inter alia inquit Chrysostomus, *Melius est propter misericordiam rationem reddere, quam propter crudelitatem,* vbi Glossa limitat hanc regulam, nisi reus obstinatus sit, & incorrigibilis, & spem emendationis non præbeat; tunc enim etiam in casu arbitrario, rigore potius, quam benignitate cum illo vtendum est. Secundò, vt ait Diuus Augustinus suprà, generatim postulari potest, vt tantum de pœna remittatur, quantum intra latitudinem iustitiæ fieri potuerit, siue in grauitate pœnæ, siue in modo, aut tempore eius, vel in alijs circunstantijs, quæ frequenter ex voluntate iudicis pendent.

Ambros. *August.* *D. Thom.* *Exod. 23.* *C. In pœnis.* *Chrysost.* *Glossa.* *Aug.*

1. Posset autem hic consequenter tractari, an iudex iniquè agens, remittendo pœnam legis, teneatur ad aliquam restitutionem, vel ratione nocumenti inde sequuti reipublicæ, aut tertię personæ, aut ratione carentiæ lucri, quod in pœnis pecuniarijs solet accrescere illi, cui talis pœna esset applicanda. Sed hæc quæstio pertinet ad materiam de Restitutione, & de Officio iudicis, ex quo nasci potest talis obligatio, si quæ est, & ideo illam remitto in 2. 2. quæst. 62. & 67. Deinde posset etiam inquiri, quando pœnæ multiplicantur in distinctis legibus, an sint omnes imponendæ, seu exequendæ, vel altera tantum. Quod tractant Iuristæ, ad quos hoc magis pertinet, vt Bartholomeus in legibus. 2. ff. de Vi bon. raptor. Anania in capite *Quod olim,* de Iudæ. Nauarr. in consil. 10. de Constit. & attingit in capite *Ita quorundam,* de Iudæ. Gloss. vltim. num. 24. 29 & 30. Breuiter tamen dico, si leges ipso facto imponant diuersas pœnas, tunc omnes incurri per idem delictum, vel ante, vel post declarationem iuxta verba legis. Probatur, quia nõ est maior ratio de vna pęna, quam de alia; ergò vel neutra, vel vtraque incurritur. Primum autem dici non potest, vt per se cõstat, ergo secundum. Nec etiam dici potest, incurri solam pęnam impositam à posteriori lege, quia posterior lex pœnalis non reuocat diuersam pœnam positam à priori lege, nisi vbi ex verbis, aut modo legis constat, hanc esse mentem legislatoris, vt suprà Nauar. ex multis tradit, & dicemus infra tractando de abrogatione legum. At verò quando pœna est ferenda per iudicem, Iuristæ frequentius dicunt, in arbitrio iudicis esse vnam, vel alteram pęnam legum imponere, non verò debere imponere plures simul. Quod etiam intelligendum puto, nisi sufficienter constet de mente posterioris legislatoris, voluisse addere pœnam pœnæ, illas multiplicando, quod fieri sępe solet ad coercendam delictorum frequentiam, & delinquentium contumaciam.

Bart. Anan. Nauar. Glossa. Si leges ipso facto ponant diuersas pœnas, omnes incurri per idem delictum, vel ante, vel post contumaciam. *Nauarr.*

CAPVT XII.

Vtrum ignorantia excuset pœnam legis.

1. Dupliciter potest quis excusari à pœna legis sustinenda, vel quoad executionem tantũ, vel quo ad reatũ, & debitũ priorem modũ attigimus capite præcedẽti, scilicet, per dispensationem, remissionem in integrum, vel in parte, vel per commutationem. Ita enim re vera fit, quando delinquens contraxit totum debitum pœnæ, postea vero vel propter paupertatem, vel debilitatem virium, aut alias iustas causas vel non potest pœna executioni mandari, vel non expedit, & ideo vel remittitur, vel commutatur. De alio ergo modo dicendum est in præsenti, videliet, quãdo ex circunstantia, vel modo operãdi excusatur quis, ne fiat etiã debitor pœnæ, vel saltẽ nõ tãtæ pœnæ, etiamsi fuerit legis trãsgressor. Et quanuis ex pluribus causis possit hæc excusatio oriri, nihilominus quia ignorantia freqũetius allegari, vel intercedere solet, ideo de illa in particulari dicemus, & per similitudinem rationis, poterit doctrina ad alias excusationes facilè applicari. Oportet autem nonnullas distinctiones ignorantię prę oculis habere, quę latius in 1. 2. q. 6. & 76. traduntur. Nam ex parte modi est vulgaris distinctio ignorantiæ in probabilem, quæ inuincibilis, & inculpabilis, & antecedens dici solet, & in improbabilem, seu culpabilem, aut vincibilem, seu consequentem (concomitantem autem omitto, quia, vt talis est, mea sententia, neque accusat, neque excusat quoad exteriorem actum.) Solet autem ignorantia culpabilis distingui in affectatam, crassam, & generaliter vincibilem. Veruntamen de affectata non loquor, quia nihil excusat: omnis verò alia, si talis sit, vt non excuset à culpa mortali, crassa, & supina in vniuersum dici potest: si autem solum habeat admixtam negligentiam venialem, non est culpabilis, nisi secundum quid, recteque dicetur ignorantia leuis. Loquor autem Theologice, nam Iuristæ in ordine ad aliquos effectus iuris aliter solent hanc ignorantiam culpabilem distinguere in illam, quæ ex lata,

Couar. leui, vel leuissima culpa procedit, vt videri potest in Couar. in 4. 2. p. c. 6. §. 8. n. 12. & in Reg. *Possessor*. 2. p. §. 7. n. 7. Quæ distinctio nunc nobis necessaria non est.

2. Vlterius ex parte rei ignoratę potest dari ignorantia, vel totius legis, & prohibitionis eius, vel solius pœnæ, vt quãdo quis non ignorat esse prohibitum v.g. hodie comedere carnes; ignorat tamen aliquã censuram, vel pœnam esse illa peccato annexam. Et de inde quando ignoratur prohibitio ipsius legis humanæ, potest actus esse alias intrinsecè malus, vel diuina lege prohibitus, quod non ignoratur: aut potest tantũ esse malus, quia prohibitus; ac proinde, si probabilis ignorantia humanæ legis interueniat, erit non malus, ac subinde bonus, vel indifferens. Denique nulla interueniente ignorantia iuris, potest intercedere ignorantia facti, quia nimirum, opus non putatur esse tale, quale per legem prohibitum est. Hæc de ignorantia. De excusatione verò distingui potest, vtrum sit in foro conscientiæ, vel in externo, vel in vtroque simul. Et ad vtranque excusationem intelligendam, conferet animaduertere, an pœna sit ipso Iure lata, vel tantum ferenda.

3. *Omnis ignorantia quæ excusat factum ne peccatum sit, excusat pœnam debitam in vtroque foro, per se, nisi aliud in lege exprimatur.* His positis, est prima generalis regula. Omnis ignorantia, quæ excusat factum, ne peccatum sit, excusat etiam debitum pœnę in vtroque foro. Est communis sententia Doctorum in c. 2. de Constit. & videri potest Castro libr. 2. de Leg. pœn. c. 14. Tiraquel. li. 1. de vtroque retract. §. 15. Gloss. 4. n. 27. qui refert alios, & probatur ex d. c. 2. de Constitut. dicente, *Quod culpa caret, in damnum vocari non debet*. & facit regula, *Cessante causa, cessat effectus*, Cap. *Cum cessantes*, de Appellat. Probatur etiam ex cap. *Apostolicæ*, de Clerico excommunicato ministrante, & cap. *Vt animarum*, de Constit. in 6. cap. *Proposuisti*. dist. 82. *Ignorantibus*, inquit, *non est venia deneganda*, Et idem sumitur ex cap. *Si vir*. de Cognat. spirit. Vbi id notat Gloss. & ideo in l. vlt. ff. de Decretis ab ordine faciendis, dicitur pœnam non imponi propter ignorantes. Ratio à priori est, quia lex iusta no imponit pœnam, nisi vt pœnam, sed ablata culpa non haber locum pœna, vt pœna, ergo nec debitum eius; ergo talis ignorantia, quæ tollit culpam, excusat omnino à pœna.

4. Statim vero occurrit instantia de lege purè pœnali, sed ex dictis superioribus, facilè soluitur: nam vel illa non est rigorosa pœna, sed veluti pars disiunctiui præcepti, & ideò incurri potest sine culpa; vel est talis pœna, quæ solum requirit culpam ciuilem, & legalem. Vnde cum proportione etiam in illa locum habeat prædicta regula. Quia vt pœna illa debeatur, necesse est vt pręcedat voluntarius actus, vel omissio contra legem. Quapropter si intercedat ignorantia, quæ culpam excuset, aut excusare sufficeret, si actus esset prohibitus, illa reddit actum inuoluntarium, & ideò etiam excusat illam pęnam. Atque similis responsio applicanda est ad similem instantiam, quæ fieri potest de irregularitate, vel alia simili inhabilitate, quando non imponitur sub propria, & rigorosa ratione pęnæ, sed propter indecentiam. Tunc enim excusatio culpæ non impedit talem irregularitatem, quia non propter

A culpam, sed propter ipsum factum imponitur. Regulariter autem quando actus, propter quem illa quasi pæna imponitur, est opus ipsiusmet personę; quæ defectum contrahit, oportet, vt sit illi voluntarius, nisi aliud in lege exprimatur: interdum enim sine vlla voluntate propria, & propter factum alienum incurritur irregularitas, quæ non est pęna. Dices, etiam simili modo solet aliquando incurri pęna propter factum alienum, non obstante ignorantia eius, qui pęnam sustinet, vt in simonia constat. Respondeo primò regulam intelligi per se, & nisi aliud in lege exprimatur, quam limitationem expressè addit Decius in dicto cap. 2. de Constit. lect. 2. n. 5. Secundò dici potest; etiam in eo casu non incurri illam pęnam sine culpa alicuius, vt in simonia, licèt ignoret accipiens, peccat fortasse, dans beneficium, vel intercessor simo-
B niacus. Quomodò enim actio erit simpliciter simoniaca sine culpa alicuius. Tunc ergo pęna illa non cessat, quia nec culpa omnino deest Quod verò redundet pæna in eum qui non peccat, est per accidens: redundat enim non vt pęna, sed vt incommodum, quod tolerandum est propter commune bonum, quia non sine causa imponitur. Vnde si contingeret, aliquid simile imponi per legem etiam ignorantibus omnibus, qui in facto interueniunt, ac subinde cessante omni culpa: tunc haberet locum limitatio: quanuis etiam tunc dici posset illam non imponi vt pęnam, sed vt remedium ad tollendas occasiones, vel ad indecentiam vitandam. sicut dictum est de irregularitate non pęnali. Et ita in rigore non erit limitatio regulę, quæ de propria pæna loquitur.

C Sed licet hęc regula in facti ignorantia communiter recepta sit in vtroque foro, nihilominus ignorantia iuris habet nonnullam dubitationem. Nam aliqui auctores absolutè negant, hanc ignorantiam excusare. Ita sentit Scotus in 4. d. 6. q. 8. & Turrecr. in c. *Quibus*, de Consecr. dist. 4. n. 8. Qui videntur maximè loqui de ignorantia iuris humani, quando cadit in actũ prohibitum iure diuino, vel naturali, quam dicunt non excusare pænam legis humanæ. Generalius verò loquitur Glos. in c. vlt. de Verb. signif. in 6. verb. *Scientes*, ex regul. 13. iuris in 6. *Ignorantia facti, non iuris excusat*. Nihilominus regula data cum proportione applicata, etiam in ignorantia iuris locum habet, vt latè ostendit Castro lib. 1. de Leg. pęn. c. 1. ad fin. & lib. 2. c. 14. Idem sentit Soto in 4. d. 3. ar. 9. & ad 22. q. 1. ar. 2. Couar. in Regul *Possessor*. p. 2. §. 7. n. 7. Et
D declaratur breuiter in hunc modum: nam contraria vel fundatur in hoc quod ignorantia iuris nunquam est inuincibilis, vel in hoc, quod licèt sit inuincibilis, non excusat à pęna, neutrum dici potest, ergo.

5. Dictam regulam non tenere in ignorantia iuris sentiunt falso, Scot. Turrecr.

Glossa.

Castro. Soto. Couar.

Minor quoad priorẽ partem clara est, quantum spectat ad ius positiuum humanum; imò etiam quoad diuinum positiuum. Nam licèt fortasse in hoc rarius cõtingat ignorãtia inculpabilis, tamẽ neq; repugnat, nec videtur esse nimis rara inter homines rudes. Quin potius etiã de iure naturali ostendimus supra, interdũ ignorari inuincibiliter quoad aliquas conclusiones, quæ per se notæ non sunt. Et ratio omnium est, quia sæpè homo per se non valet scientiã omniũ

præ-

præceptorum consequi, & interdum, ac sæpe A etiam deficiunt occasiones, vel opportunitates ad comparandam illam notitiam sine hominis culpa, aut voluntate, quia nõ habuit vnde, aut quomodò excitaretur ad illam notitiam procurandam. Dices; licèt fortè talis ignorantia aliquando non sit in se culpabilis, nihilominus est culpabile applicari ad opus cum tali ignorantia propter periculum transgrediendi. Respondeo facilè, in primis non semper intercedere aliam applicationem ad opus, præter omissionem actus præcepti. Deinde dicitur, quando interuenit opus, factum ex ignorantia inuincibili, extendi etiam ignorantiam illam ad applicationem ad opus, quia neque de illo periculo cogitatum est, nec dubium aliquod de tali obligatione in mentem venit. Et ita facilè probatur altera pars minoris, B quia ignorantia inuincibilis, etiam si iuris sit, excusat à culpa, quia excusat à voluntaria transgressione legis; ergo & à pæna, iuxta rationes factas pro conclusione.

7. Contingit autem interdum actum prohiberi duplici lege, diuina, & humana, & humanam inuincibiliter ignorari, cum tamen diuina non ignoretur, & tunc homo non excusatur simpliciter à culpa, ideoque in eo casu probabile est, non excusari regulariter loquendo à pęna legis humanæ, in quo sensu Scotus & Turrecrem. loquuti sunt. Et ratio est quia tunc non cessat causa pœnæ: lex enim humana non solum intendit punire transgressionem suam voluntariam, sed etiam culpam contra legem diuinam commissam. Item, quia scientia pęnæ, vt statim dicam, non est necessaria ad incurrendam illam. Sicque rebaptizans fit irregularis, etiam si ignoret legem Ecclesiasticam de hoc latam, si non ignorat inuincibiliter diuinam, vt latius dixi in tomo tertio, 3. part. disputat. 31. sect. 6. Vbi etiam notaui, excipiendas esse censuras, quæ non contrahuntur, quando lex Ecclesiastica invincibiliter ignoratur, etiamsi aliàs actus fit malus contra legem Dei; quia requirunt contumaciam, vt sumitur ex cap. *Vt animarum*, de Constit. in 6.

Scot. Turrecr.

8. Igitur illa regula iuris, si intelligatur quoad forum conscientiæ, debet intelligi regulariter, seu frequenter, quia ignorantia iuris rarò est inuincibilis, quia vnusquisque tenetur scire leges ad se pertinentes, vt tradit D. Thomas 1. 2. quæst. 76. articul. 4. Et sumitur ex cap. 1. de Constitution. & ex leg. *Leges sacratissimæ*. Cod. de legib. & ex leg. *Cõstitutiones*, Cod. de Iuris & facti ignorãt. Si autẽ illa regula intelligatur D in foro externo (vt facilius exponitur) intelligit secundum præsumptionem iuris propter iura proximè citata: & nihilominus, si talis ignorantia sufficienter probetur inculpabilis (quod difficile est) etiam in illo foro excusabit à pæna, propter alia iura pro assertione allegata, quæ indifferenter loquuntur. Vnde etiam si lex ponat pęnam ipso facto ante omnem declarationem, non tenetur quis in conscientia illam implere in eo casu. Quod si per iudicem condemnetur, quia deficit in probatione, & ipse sit certus in conscientia de sua inculpabili ignorantia, licèt exterius teneatur parere, tamen in conscientia non tenetur exequi pęnam, potestque illam omittere cauendo scandalum.

D. Thom.

Secunda regula est. Quando ignorantia non excusat à culpa graui, propter quam pœna legis lata est; non excusat simpliciter à pœna, nisi in lege addatur verbum, quod scientiam, aut dolum requirat. Prior pars communis est, tradit illam Panormitan. in capite secundo de Constitutionib. numero 6. vbi Decius lect. 1. numer. 8. Felin. numer. 4. Barthol. in leg. *Quod Nerua*. ff. Depositi. numer. 20. & alij moderni relati, & referendi. Et sumitur ex leg. 1. ff. de legibus, vbi dicitur, non solum scientes, sed etiam ignorantes esse transgressores legum, quod debet intelligi, quando ignorantia est vincibilis, quæ non excusat à culpa, quia non tollit omnino voluntarium. Vnde sumitur ratio, quia hæc ignorantia non tollit causam pęnæ, quæ est culpa, quia non tollit omnino voluntarium; ergo nec pęnam excusat. Dixi autem esse necessarium, vt talis ignorantia non excludat culpam, propter quam imposita est pęna, quia interdum potest ignorantia nõ excusare ab omni culpa mortali, & nihilominus excusare à pœna, quia excusat ab speciali grauitate orta ex speciali circunstantia, quam peccati grauitatem lex principaliter punire voluit. Vt v. g. si quis adulteretur, inuincibiliter ignorans matrimonium complicis, quamuis non ignoret non esse suam, excusabitur à pæna posita contra adulteros, licèt in eo facto mortaliter peccauerit, quia illud peccatum tantum est in illo homine simplex fornicatio. Sic etiam, qui interficit hominem clericum, ignorans C inuincibiliter esse clericum, non tamen ignorans esse hominem, non incurrit pęnam canonis. *Si quis suadente*. licèt aliàs homicida sit, & canonem non ignoret.

9. *2. Regula.*

Panorm. Decius. Bart. Felin.

Sed quæret aliquis; an hæc ignorantia crassa diminuat saltem pænam, esto non excuset à tota illa. In hoc duo distinguenda sunt, scilicet, damnum ob eam causam alteri illatum, quod reparandum, & restituendum est, & propria pæna vindicatiua. Quoad primum non habet locum diminutio, sed integrè resarciendum est damnum: vt sumitur ex l. *Quod Nerua*. ff. Depositi. & l. 1. ff. Si mensor falsum modum dixerit, & bene Glossa in lege *In actionibus*, ff. de In litem iurand. verbo. *Non etiam*, & plura congerit Tiraquel. tractatu de Pęna temperand. causa 14. Et ratio est, quia illa obligatio nascitur ex iustitia commutatiua, quæ respicit æqualitatem rei ad rem. Loquendo autem de propria pęna, subdistinguere oportet, an contrahatur per legem ante omnem sententiam, vel imponẽda sit per iudicem. Nam in priori casu non habet locum diminutio, quia lex ipsa infligit pænam, simpliciter, & sine moderatione, & semper eodem modo loquitur, & ita nunquam diminuit illam; ergo nec reus, auctoritate sua potest diminuere, tum quia ad hoc requiritur potestas publica, tum etiam quia esset suspectus dispensator in propria causa. Quin potius probabile existimo, quoties lex ponit pęnam ipso facto, quamuis requirat declarationem iudicis, non esse in potestate illius diminuere pęnam, si absolutè per sententiam declaret, reum commisisse delictum, quia tunc non ipse imponit pænam, sed

10. *Existente ignorantia crassa integre sarciendum damnum.*

Tiraq.

Non habet locum diminutio in pæna imposita per legem, secus vero in imponenda per iudicem.

legislator, & fortasse hæc est vna ex potissimis differentijs inter sententiam declaratoriam, & condemnatoriam. Atque ita videmus vsu seruari in pęna confiscationis. At verò quando pęna est imponenda per iudicem, tunc potest in eo casu illam moderari, quia causa minor est, & quia hoc e iure conceditur, iuxta dicta in capitulo præcedenti.

11. *Ignorantiã solius pœnæ regulariter non excusare eiusdem pœnæ reatum. Ioan. Andr. Felin. Couarr.*

Et ex hac regula colligitur, ignorantiam solius pœnæ regulariter non excusare eiusdem pœnę reatum. Ita docet Couarr. suprà, & videtur necessariò admittenda à Doctoribus pro secunda regula citatis. Multi tamen nihilominus dissentiunt, vt Ioan. Andr. in capite secundo de Constitution. in 6. & Felinus supra numer. 6. & alij, quos Couarru. refert. Quibus assentire videtur Menochius libro secundo de Arbitris, cent. 2. causa 185. numer. 45. dicens, legem requirere notitiam, quoad pœnam, non quoad commodum. Quod dictum probat Sancius lib. tertio de Matrimon. disputat. 36. n. 3. in fin. Fortasse verò intelligunt de notitia legis quoad prohibitionem, vel præceptum, non quoad pœnam: sic verò dubia erit pars alia de præmio, de qua in lib. seq. Mihi ergo videtur illatio facta necessariò colligi ex regula posita. Quia ignorantia pœnæ quantuncumque sit antecedens, non excusat culpam in transgressione legis, vt per se constat, quia vt lex obliget in conscientia; non oportet, vt addat pœnam; ergo vt quispiam agat contra conscientiam, violando legem, non oportet, vt sciat pœnam; illa ergo ignorantia non excusat culpam; ergo nec pœnam, quia non cessat effectus. Item quia illa ignorantia ad summum facit, vt illa pœna non sit voluntaria; hoc autem nihil refert, quia pœna potius postulat, vt inuoluntaria sit. Atque ita videmus seruari tam à Deo, quàm ab hominibus: puniet enim Deus æterna pœna etiam illos, qui ignorabant, suis peccatis deberi talem pœnam; & ab hominibus suspenditur fur, etiamsi pœnam ignorauerit. Neque in contrarium video rationem alicuius momenti. Dixi autem *Regulariter*, propter censuras, præsertim excommunicationis, de quibus est magna controuersia, an ignorantia censuræ excuset illam, quam tractaui in tom. 5. disp. 4. sect. 9. & dixi admittendam esse exceptionem: nam ratione contumaciæ requisitę est ibi specialis ratio. Denique intelligendum hoc est per se, ac præcisè: nam si ignorantia pœnæ redundet in ignorantiam obligationis legis, quia nimirum, existimat talis persona, legem non imponentem pœnam grauem, non inducere grauem obligationem, tunc iam illa ignorantia excusare posset culpam, & consequenter pœnam.

12. Dicti autem Iurisperiti in hoc differentiam faciunt inter legem punientem actum iam damnatum, & legem de nouo damnantem, & punientem actum. Vt doctrina data procedat in priori, non in posteriori, sed non est necessaria distinctio, quia in vtroque casu ignorantia solius pœnæ non excusat illam, extra censuras. Quia, licet lex puniat factum aliàs damnatum, nihilominus punit illum, vt culpabilem simpliciter, sed hæc culpa non excusatur per ignorantiam solius legis punientis, ergo nec pœna. Item si eadem lex prohibet actum aliàs non damnatum, & simul punit illum, qui committit illum actum vt damnatum per talem legem, quam vt prohibentẽ nõ ignorat, incurrit pœnam eius, licet ignoret eandem legem, vt punientem sicut dictum est; ergo idem erit etiamsi actus damnetur per alia legem, si talis damnatio & malitia actus, non ignoratur. Patet consequentia, quia valde accidentarium, & per accidens esse videtur, quod damnatio, & punitio fiat per eandem legem, vel per diuersas, quia lex non punit culpam pręcisè, & quasi formaliter, vt à se prohibitam, seu vt est contra suam prohibitionem, sed absolutè punit talem culpam. Sicut modo dicebamus de lege puniente furtum, & idem est de lege puniente simoniam contra ius diuinum: nam incurritu, licet quis ignoret pœnam, vel prohibitionem iuris humani. Eademque ratio est de similibus. Nec video obiectionem alicuius momenti, & ita docet Panormitan. in cap. *A nobis*, de sent. excommun, & latius Deci. in dicto cap. 2. de Constit. lect. 1. num. 13. & alij multi, quos Felin. supra refert. Neque etiam oportet distinguere inter pœnam latam ipso facto per legem, vel per iudicem imponendam, licet ita distinguant Bart. & alij, prout refert idem Felin. dicentes, pœnam lege latam ipso iure excusari per illius ignorantiam, non verò ferendam. Hęc enim distinctio nec iure, nec ratione fundatur. Rationes enim à nobis factæ generaliter procedunt. Et probant pœnam simpliciter latam, simpliciter etiam incurri, non obstante ignorantia pęnæ, quia hæc non excusat causam pęnæ, & ita non potest excusare pęnam, vel pęnæ reatum.

Secunda pars assertionis posita est propter quasdam leges, quæ expressè addunt verbum, *Scienter*, aut *præsumpserit*, aut *qui temere hoc fecerit*, vel aliud æquiualens, quod dolum requirit, vt Iuristæ loquũtur. De quibus legibus dixit Glossa citata cap. vlt. de Offic. delegati, verè *Scientes*, non obstante tali forma legis incurrere pœnam eius, qui ex ignorantia crassa illam violat. Idem tenet Glos. in cap. 1. de Consanguinit. & affinit. verb. *Scienter*, quas sequuti sunt multi, quos refert Tiraquel. in dicto tract. de Pœnis temperandis causa 13. n. 22. Fundantur in dicta l. 1. ff. Si mensor falsum modum dixerit, quæ dicit, ignorantiam crassam æquiparari dolo, & ratio esse potest, quia non excusat culpam grauem contra talem legem. 13. *Glossa.* *Tiraq.*

Sed nihilominus assertio posita certa est, & pro materia de Censuris necessaria, quam ibi sequuntur communiter Doctores, præsertim Caietan. verb. *Excommunicatio*, explicando ferè singulas excommunicationes, & Nauar. in Sum cap. 27, & dixi latè in tom. 5. disp. 4. sect. 3. à n. 9. & sequitur Tiraquel, supra n. 23. & sequentibus referendo plures. Ratio autem est, quia pœnæ, vt in iure dicitur, leniendæ sunt potius quam exaggerandæ, cap. *Pœnæ* de Pœnit. dist. 1. & l. *Pœnæ*. ff. de Pœnis. Sed quãdo lex addit talia verba, ipsamet moderatur pęnam, nec vult illam incurri nisi quando peccatum habet talem circunstantiam; ergo non est extendenda, vt sine illa circunstantia incurratur. Et confirmatur, quia paulò superius dixi, quanuis ignorantia non excuset culpam mortalem, si excuset modum, aut circunstantiam, aut speciem peccati, quam lex respicit, satis esse 14. *Caiet. Nauar. Tiraquel. C. Pœnæ, L. Pœnæ.*

vt

vt excuset pœnam, quia re vera tollit causam eius; ita verò est in præsenti: nam peccare ex certa scientia, est circunstantia, quæ multum aggrauat culpam, & iniuriam; quam grauitatem respicit lex; quando similia verba addit: ignorantia autem licèt sit crassa, excusat illam grauitatem, esto non excuset culpam mortalem; ergo id satis est, vt excuset pœnam talis legis.

15. Atque ita patet responsio ad rationem in contrarium. Nam licet talis ignorantia non excuset absolutam grauitatem peccati, excusat nihilominus ab illo modo grauitatis peccati; sine quo noluit lex peccatum punire, vt verba dicta significant. Ad dictam autem l. 1. respondetur, spectando rem ipsam; & in conscientia, & quoad grauitatem culpæ; solam ignorantiam affectatam æquiparari scientiæ, quia sola illa voluntarium directum includit, vt bene notauit Glossa ex textu satis expresso in cap. *Eos*, de Tempor. ordin. in 6. Quin potius non defuerunt, qui dixerint, etiam ignorantiam affectatam sufficere ad excusandam in simili casu pœnam legis, quia est minor, quam scientia, argumento cap. *Cum inhibitio.* §. 1. de Clandestin. desponsal. ibi. *Non expertes scientiæ; vel saltem affectatores ignorantiæ.* Quod sensit Crotus in cap. *Vt animarum*, de Constit. in 6. Sed re vera ignorantia affectata in iure æquiparatur scientiæ, quia, & sufficit ad directam intentionem, temeritatem, & præsumptionem: & includit scientiam saltem periculi, & dubitationis; & hac ratione quodam modo videri potius augere culpam, quam minuere, vt in 1. 2. latius traditur. Seclusa ergo ignorantia affectata, alia crassa, & negligens non æquiparatur scientiæ. Illa vero lex 1. intelligenda est de æquiparatione non in culpa, vel pœna, sed in obligatione ad reparandum damnum inde subsequutum: nam qui negligenter, vel ignoranter crassè exercet ministerium suum, tenetur restituere damna sequuta, non minus, quam si certa scientia fecisset. Quod ita benè explicuit alia Glossa in l. *In actionibus*, verbo. *Non etiam* ff. de in Litem iurando. Possunt etiam æquiparari in pęna imposita ipso iure, quando lex non addit particulam *Scienter*, vel similes, sed simpliciter punit transgressores: at vero quando addit particulam, *Scienter*, nullo modo æquiparantur, nec incurritur talis pœna propter actum ex ignorantia crassa factum vt dictū est.

Glossa.

16. Tertia, & vltima regula est, Ignorãtia, quę excusat culpã mortalẽ, licèt nõ excuset culpã veniałẽ, excusat à pœna graui legis. Ita sentit Soto lib. 5. de Iustit. q. 1. ar. 9. ad finẽ, Medin. C. de Pœnit. tract. de Ieiun. q. de Necessitate seruãdi ieiunium. Ratio est; quia talis ignorantia verè tollit causam, & fundamentum talis pœnæ, quia pœna grauis non solet imponi per leges humanas, nisi propter culpam mortalem, vt suprà dictum est. Vnde hic potest à fortiori applicari illud principium; Quod ignorantia excusans circunstantiam, quam respicit lex; excusat pœnam, & si maneat culpa mortalis: nam multò magis excusabit, si maneat tantum culpa venialis, quia leges humanæ non solent ita punire veniales culpas, presertim illas, quæ non fiunt directa voluntate, quales sunt illæ, quę fiunt ex tali ignorantia. Vnde talis actus imperfectè voluntarius, & humanus dici potest: merito ergo excusatur sic delinquens à tali pęna. Secus verò esset si pęna esset leuis, quæ iustè in culpam venialem cadere possit: nam tunc verba legis seruanda sunt. Inde verò oriri poterant variæ quæstiones de Censuris, & irregularitatibus, an propter veniales negligentias incurrantur. Sed illę in locis proprijs tractatę sunt. Supererat hoc loco dicendum de interpretatione stricta legis pęnalis, sed hoc reseruamus in lib. 6. Vbi de interpretatione legis humanę dicemus. Reliquum ergo est, vt ad alias onerosas leges transeamus.

Ignorantia excusans peccatũ mortale excusat à pœna graui legis. Soto; Medina.

CAPVT XIII.

An leges, per quas tributa imponuntur, pure pœnales sint.

1. QVod hæ leges tributorum onerosę sint, & inter odiosas computentur, notissimum est, tum ex communi sensu non solum iurium, & Doctorum; sed etiam omnium hominum, tum etiam ex ipsis terminis, vt illos exponendo statim patebit, ideoque ad hunc locũ expectant, & merito cum lege pęnali coniunguntur, quia sunt adeo similes, vt earum differentiam prius explicare necessarium sit. Prius vero circa nomen tributi aduertere oportet, aliquos existimasse, illud deriuari à tribubus, vt scilicet; quia pecunię olim tributim imperabantur, inde tributa sunt appellata. Alij verò putant è contrario tribum à tributo esse appellatam. Nam quia tributa exigebantur à singulis partibus, in quas totus populus diuidebatur, ideo partes illæ tribus sunt appellatæ. Et hoc videtur verisimilius, sequitur Gregor. Lop. in l. 25. tit. 13. p. 5. Gloss. 2. cum Ioan. de Platea in Rubr. C. de Annon. & tribut. Vnde etiam videtur verisimilius tributum à verbo *Tribuo*, deriuatum esse, vt sensit etiam Vlpianus in l. *Ager*, §. *Stipendium*. ff. de verb. signif. Iuxta hanc autem vocis etymologiam quęcunque pensio, aut portio determinata, quæ alteri ex iure aliquo persoluitur, poterit tributum appellari; & generali significatione, siue pensio illa ad ius priuatum pertineat, siue ad publicũ. Veruntamen iam vox illa siue ex vsus accommodatione, siue per antonomasiam, significat pensionem publicam, quę ad Regios sumptus, seu communes Reipublicæ operas per singulos de populo distribuitur, & stata lege persoluitur. Sunt autem alia etiam nomina, quibus tributa significantur, vt vectigal, pedagium, & similia, quæ si specificas rationes tributorum indicant, licet interdum generalius vsurpentur, & ideo eorum significationes breuiter exponere necessarium existimo.

Greg. Lop.

2. Vt autem commodius fiat, oportet prius distinctionem tributi adnotare, in reale, personale, & mistum, quæ sumitur ex l. vlt. ff. de Muner. & honor. Reale dicitur, quod pro rebus immobilibus, & de fructibus earum quotannis persoluitur, quomodo decimę Ecclesiasticæ possunt dici tributa realia, quamuis nec sub hac voce cõprehendi soleant, nec de illis nunc disseramus. Solent igitur ita vocari pensiones quędã, quę penduntur Regibus, & Principibus ex terris, & agris quę a principio ad eorum sustentationem illis applicata fuerunt, ipsi vero in-

Tributũ diuiditur in reale, personale & mixtum. Realẽ quid.

emphyteusim, vel feudum alijs ea donarunt sub certa pensione annua, quæ in iure ciuili solet *Canon* appellari, quia certa regula, & lege præscripta erat; l. 1. C. de Indictionibus lib. 10. Solet etiam hæc pensio appellari, *Vectigal*, & agri ei subiecti *Vectigales*, vt patet ex l. 1. & 2. ff. Si ager vectigal. Alia verò significatio huius vocis statim tradenda magis propria & vsitata est. Personalia tributa dicuntur, quæ ratione tantum personę soluuntur, & vocantur *census*, iuxta illud Matthæi 22. *Licet censum dare Cæsari, an non*. Nam census ille tributum personale erat, propter quod imponendum facta est descriptio, quam narrant Lucas capit. 2. & Acto. 5. vt probabilior fert sententia ex Iosepho lib. 18. Antiquit. cap. 1. & expositoribus ibi. Quod tributum generali nomine tributi appellatur Lucæ cap. 20. à Matthęo vero speciali, vel fortasse illę voces synonymę sunt respectu Principis, licet respectu priuatorum soleant distingui, vt notat Panormi. in cap. *Innouamus*. de Censib. nu. 3. quod solū pertinet ad vsum vocis, vt dixi. Propriè item personale tributum vocatur à Iuristis *Capitatio*, in l. vlt. §. vlt. ff. de Muneribus & honorib. & l. *Sacrosancta*. C. de Sacrosanctis Ecclesi. quia scilicet, per capita soluuntur. Mixta dicuntur, quæ pro rebus presertim mobilibus, & personis soluuntur, huiusmodi sunt *Gabella*, quæ soluitur de rebus, aut venditis; Hispanè *Alcaualla*. Item *Vectigal*, quo nomine, in iure significat tributum debitum ex mercibus inuectis in prouinciam, vel ex illa euectis, seu, quæ per pontes, aut portus vehuntur, iuxta l. *Vectigalia*. ff. de publican. & Vectigal, & l. *Ex præscriptione*. C. de Vectigal. Et ita distinguitur vectigal à tributo tanquam species à genere, licet interdum videantur condistingui tanquam duæ species, vt apud Paul. Roma. 13. *Cui tributum tributum cui, Vectigal*. &c. Vt tributum videatur significare pẽsionem debita ratione personę, vel possessionis; Vectigal autem ratione mercium, vel rerum, quæ portantur. Et hoc habet etiam fundamentū in iure l. 1. §. 1. ff. de Publi. & vecti. ibi. notat Glossa verb. *Pendant*. Ordinario vero vsu nomen *tributi* generale est, *Vectigalis*, speciale, quod solet etiam appellari, *Portorium*. l. 3. C. de Vectigal.

3. Alia vocantur *Angariæ*. l. *His oneribus*. ff. de Vacat. & excusat. mun. & l. *Neminem*, C. de Sacrosf. Ecclesf. vbi Glossa inquit, Angaria sunt, quæ sunt in operis personarū. Alia vocantur Pedagia, & Guidagia, quorū significatio nota est, & de illis videri potest Gloss. in cap. *Super quibusdam*, de verbor. significat. Item Glos. in l. *Cum qui*. ff. de verbor. significat. vbi pedagium pro vectigali ponitur, vide etiam Syluest. verb. *Gabella*, in princip. Nauar. in cap. *Fraternitas*, à num. 41. Et de his posterioribus tributis sub nomine Pedagij dicitur in cap. *Quanquam*, de Censib. in 6. regulariter esse in iure reprobata, non quia semper iniusta sint, sed quia solent esse suspecta. Omnis autem hæc tributorum varietas, quantum ad pręsens spectat, materialis est, sumitur enim vel ex rebus, super quas imponuntur, vel ex fine & causa impositionis: formalis autem ratio obligationis eadem est in omnibus, & ideo de illis tantum generatim loquemur. Alij verò explicant illa tria membra ex parte oneris, seu pensionis alicui impositæ: aliquando enim est opus, seu labor personæ, & ideo per sonalis dicitur interdum verò est res aliqua, vel vsus eius, vt pecunia, triticum, gallinæ, vel vsus equi, aut domus, nonnunquam vero vtrunque includit, vt si quis certis temporibus teneatur seruire Principi, persona, & sumptibus suis. Quæ explicatio habet etiam fundamentum in dicta l. vlt. Tamen etiam est valde materialis, & magis habet locum in priuatis oneribus, seu muneribus, quam in tributis, quæ frequentius solent in pecunia exigi, quanuis aliquando etiam alia onera exigantur, de quibus quod spectat ad iustitiam legum, eadem est proportionalis ratio.

Ex his ergo facile intelligitur, quæstionem propositam non habere locum in tributis realibus: nam vt benè dixit Nauar. suprà, sunt maximè naturalia, & præse ferunt iustitiam, quia exiguntur de rebus proprijs, & in contractu iusto fundata sunt. Et ideò leges, per quas talia tributa solui pręcipiuntur, etiam si in illis addatur pœna, sine dubio purè pœnales dici non possunt, sed morales, sicut sunt aliæ de seruandis contractibus, & implendis promissis, & in vniuersum de reddendo debito, quod vnicuique ex iustitia debetur. Vnde etiam certum est tales leges obligare in conscientia ad soluenda talia tributa, integrè, & sponte, & sine vlla diminutione, ac fraude; etiam si non petantur: Quia sunt debita ex iustitia commutatiua, quæ secum affert hanc intrinsecam obligationem, nisi ex consuetudine, vel scriptura constet, aliam fuisse conditionem pacti, seu oneris rebus ipsis impositi: nam tunc illæ seruandæ sunt, & ita de his tributis nihil amplius hic dicemus: pertinent enim ad materiam de feudis, & alijs regalibus, vt vocant.

Circa alia vero tributa ratio dubitandi esse potest; quia hęc tributa poni ordinariè solent sine verbo præcipiendi, sed statuendi sub aliqua conditione pænali; ergo leges, quibus pręcipiuntur merè pœnales sunt. Probatur consequentia, quia per talem conditionem indicatur, tributum non poni sub reatu conscientiæ, sed sub reatu solius pænæ. Vt supra de lege pœnali dictum est. Confirmatur, ac declaratur, quia interpretando has leges in hoc sensu seruatur æquitas iustitiæ, quæ ad talem obligationem necessaria est: hoc enim modo non defraudatur Rex pensione sibi debita, quia per adiectionem pœnæ compensatur sufficienter quidquid de bonis eius per denegationem tributi diminui potest; ergo pœna imposita est ad resarciendum, vel potius vitandum nocumentum Regis, quo cessante, cessat etiam obligatio in conscientia soluendi tributum vel ex ipsa rei natura, quia nulla sit inæqualitas: vel ex intentione legis latoris, rationabiliter præsumpta. quæ præsumptio confirmatur: nam sic explicatæ leges tributorum, erunt moderatę, & tolerabiles, quæ in maiori rigore erunt nimis duræ, & fortasse iniustæ. Et pro hac sententia referri possunt auctores, qui dicunt, tributa non deberi in conscientia, prius quam petantur, quos capite 15. referemus. Atque ita tenet apertè Angelus verbo. *Pedagium*. numero 6. & possunt citari omnes, qui legem pœnalem negant in conscientia obligare, sicut consequenter tenuit Nauarrus in Sum. c. 23. num.

Canon, quid.

Nauarr. Syluester.

4.

Obligatio est in conscientia ad soluenda tributa realia licet non petantur.

5.

Nauarr.

A num.60. loquens specialiter de vectigalibus, & portorijs. Declarat tamen, post quam aliquis cecidit in commissum, non posse res defendere vi & armis, quia iuste impeditur; & punitur, posse tamen fugere, vel modo alio licito euadere, si potest.

6. *Conclusio.* Dicendum nihilominus est, leges tributorum ex genere suo, seu ex vi materiæ, nec per se habere vt pœnales sint, neque etiam esse mere pœnales ex eo tantum, quod in eis pœna adijciatur, nisi ex verbis, aut circunstantijs legis aliud constet. Hanc doctrinam existimo esse communem, eamque late tradit Couar. in Regula, *Peccatum*. 2. p. §. 5. Eandemque supponunt omnes, qui dicunt, leges tributorum obligare in conscientia, quos infra cap. 15. referemus. Sensus autem est, nihil speciale in hoc habere leges tributorum, ac subinde sicut alias leges, ita & has posse tribus modis ferri, scilicet, per purum præceptum sine adiectione B pęnæ, & præcipiendo simul, & adijciendo pœnam non soluentibus, & imponendo tributum sub onere tantum pęnæ sine interpositione præcepti. Ratio generalis est, quia materia harum legum est capax omnium horum modorum, & nulla est ratio, ob quam aliquem illorum excludamus. Quod ita breuiter declaratur, & probatur, quia in lege tributi duæ partes distingui possunt, & debent. Vna est imperans, seu imponens tributum, alia est imponens pœnam non soluentibus tributum: hæc autem pars non est per se ac necessariò coniuncta cum prima, sed pendet ex arbitrio Principis, vt per se notum videtur. Tum quia secunda pars est posterior, & re omnino distincta à prima, & prior non pendet essentialiter à posteriori; ergo potest poni sine illa. Tum C etiam quia posset lex comminari tantum pęnam in genere non soluentibus tributum, nimirum, quod digne puniantur, nisi soluant, non taxando pœnam, sed relinquendo arbitrio iudicis, sicut in alijs rebus non minus grauibus sæpè fit; ergo etiam potest nullam omnino mentionem pœnę facere, sed simpliciter imperare tributum: nam ibi implicitè includitur, transgressorem fieri reum pœnę, & posse puniri saltem arbitrio iudicis, est ergo possibilis ille prior modus, de alijs vero res est manifesta.

7. Hinc ergo aperte concluditur prima pars assertionis: nam leges tributorum ex genere suo, & ex vi materiæ suæ tantum habent, vt tributa imponant, vt declaratum est; sed vt sic non D sunt pœnales; ergo. Probatur Minor, quia licèt tributum sit aliquando onerosum, vel laboriosum, non tamen supponit culpam, nec transgressionem aliquam, etiam ciuilem, propter quam vindicandam, vel coercendam imponatur; ergo nullam habet rationem pænæ; ergo ex hoc capite non habet talis lex, quod penalis sit. Confirmatur, quia multę alię leges possunt imponere grauiora onera, vel imperare res difficiliores, quæ non propterea sunt pœnales, vt in legibus militiæ, & similibus manifestum est. Denique materia talium legum est materia iustitiæ commutatiuæ, continetque veluti iustū stipendium seu subsidium reddendum Regibus ad sustentanda onera muneris sui, iuxta illud Pauli, Roma. 13. *Soluite omnibus debita, cui tributū tributum, &c.* Et rationem reddit, *quia ministri Dei sunt, in hoc ipsum seruientes.* Ideo enim (inquit) *tributa præstatis.* Ergo hæ leges, vt tales sunt, nullo modo possunt dici pęnales, sicut leges taxantes pretia rerum, vel stipendia operariorū, aut militum, non possunt dici pœnales respectu eorum, qui talia stipēdia soluere coguntur, quia in eorum vtilitatem, vel commodum illæ res, vel munera fiunt, vel conferuntur.

8. Dixi, interdum tributum aliquod potest imponi in pęnam, vt rectè docuit Victor. Relect. de Iur. belli. num. 57. & colligitur ex Deuter. 20. & patet, quia Rex potest punire ciuitatem rebellem, vel aliud regnum, aut rempublicam, quę iniuriam sibi intulit, postquam illam expugnauit; ergo potest iusto arbitrio eligere aliquod tributum, quod illi in pœnam imponat. Respondeo, nos formaliter loqui de tributo, vt tributum est secundum proprium finem, & quasi intrinsecam naturam eius, & sic manifestum est, non esse pęnam. Nihil tamen obstat, quominus similis impositio fiat, in œnam. Tunc autem sequetur naturam pęnæ quo ad obligationem, solum est considerandum in istis casibus, & similibus tributum non imponi propter delictum futurum, sed propter iam factum, & post iustam condemnationem, vt supponitur: & ideo ita obligari homines ad illud tributum soluendum, sicut obligatur reus ad solutionem pecuniarię pœnę, postquam ad illam est iuste condemnatus.

9. Ex his vlterius infertur, leges tributorum spectatas pręcise secundum id, quod per se, & intrinsece requirunt, esse veras leges morales obligantes in conscientia. Probatur, quia si lex hęc imperat tributum sine adiectione pœnæ, imponit necessitatem soluendi tributum, & non imponit necessitatem pœnalem, quia vt supponimus, illam non exprimit; ergo imponit necessitatem in conscientia. Probatur vltima cōsequentia, quia aliàs esset lex inutilis, & inefficax: nullo enim modo cogeret transgressorem. Quia si non obligaret in conscientia, neque postea posset quis propter transgressionem puniri, quia neque sub tali conditione fuit posita. Secundo quia lex superioris absolutè posita obligat in conscientia iuxta capacitatem materiæ, sed illa materia est capax obligationis rigorosæ: nam est materia iustitiæ, & iusti stipendij soluendi, vt declaratum est; ergo. Quin potius licet talis lex non contineret alia verba pręceptiua pręter taxam quantitatis soluendæ Principi in tributum, obligaret in conscientia, quia debitum alendi, & sustentandi onera Regis, naturale est; ergo eo ipso, quo lex humana taxat quantitatem & modum, obligat in conscientia ad seruandam illam, quia illud statim est medium iustitiæ, vt in alijs pretijs rerum, quę lege taxantur & in decimis Ecclesiasticis, quoad quotam taxatam per Ecclesiam, est manifestum videre.

10. Iam ergo probatur secunda pars assertionis ex dictis de lege pœnali in communi: nam adiectio pœnę non tollit obligationem, quam eadē lex pręcisè lata sine pœna induceret; Sed ostensum est, legem tributorum vt moralis est, pręcisè latam obligare in conscientia; ergo licèt illi addatur pęna, obligabit per se ad tributum persoluendum, vel restituendum (cum contra iustitiam non sit solutum) absque vlla cōdēnatione, vel sētētia, etiā si tūc nemo obliget

ad

ad pœnæ solutionem ante sententiam, iuxta generalem doctrinam datam de lege pœnali. Quæ non minus habet locum in legibus tributorum, quam in alijs, supposita paritate in verbis legis: nulla enim ratio discriminis excogitari potest. Declaraturque in hunc modum, quia in tali lege mista, seu quasi composita ex tributo, & pœna ad diuersos fines ordinantur impositio tributi, & adiectio pęnę: tributum enim est ad sustentationem Principis, seu ad satisfaciendum naturali obligationi dandi stipendium iustum laboranti in nostram vtilitatem; pœna verò est ad cogendum, vt prior obligatio impleatur, vel puniendum delictum, si omittatur; ergo licèt tributum sit iustum, & adæquatum fini suo, & obligatio eius integra maneat, iustè additur comminatio pęnæ, & executio eius, si culpa intercedat, vltra integram tributi exactionem. Sicut in pęnis conuentionalibus, quę addi solent inter contrahentes, iuste exigi potest pęna à violatore contractus, etiam vltra interesse, & satis factionem damni illati, vt suprà dictum. Idem ergo est in præsenti: intercedit enim veluti contractus inter Principem, & subditos, vt ille gubernet, hi verò ipsum alant per tributorum solutionem, & ad soliditatem huius contractus pęna potest adiungi, quæ non minuat vim, aut obligationem contractus, sed nouam coactionem adiungat. Vnde etiam potest ita declarari, quia propter adiectionem pęnę non conceditur libertas, seu optio vassallo, vt vel tributum soluat, vel pęnam patienter sustineat, si illi imponatur: sic enim adiectio pęnæ non augeret efficaciam legis, sed minueret, quod plane est contra intentionem talium legislatorum; ergo addendo pęnam, non tollunt præceptum, sed confirmant, & vrgent illud; ergo semper lex per se obligat, licèt illi addatur pęna & re vera hoc est maximè consentaneum fini talis legis, & vt sic dicam, quasi connaturale illi, vt in puncto sequenti magis explicabo.

Adiectione pœnæ nō datur vassallo optio vt l. tributū l. pœnam soluat: licet nō repugnet dari legem sic l. g. intē sub disiunctione.

11. Superest ergo explicanda tertia pars assertionis, nimirum, quando ex verbis, & forma legis constiterit, mentem legis latoris esse, non absolute imperare tributum, sed solum sub conditione, nisi quis malit fieri pęnę obnoxius, seu (quod perinde est) sub disiunctione, vel soluendi tributum, vel pænam ob non solutionem, si de illa feratur iudicium, substinere: tunc leges non obligare in conscientia determinate ad solutionem tributi, sed solum per modum pęnæ, seu simul cum illa, quādo exigatur, in qua parte duæ includuntur. Vna est posse tributum sic tantum imponi, & hoc est per se notum: nam pendet ex voluntate Principis, & non continet iniustitiam, nec rigorem, sed potius lenitatem, nam in eo videtur Princeps, potius ex parte cedere iuri suo, quam in aliquo excedere. Ac denique non magis repugnat hic modus legis in hac materia, quam in alijs: nulla enim ratio discriminis afferri potest, vt de alijs argumentati sumus. Altera pars est, quod posita tali lege, illa non obligat in conscientia statim, seu determinatè ad solutionem tributi. Et hæc etiam est euidens eisdem fere rationibus, tū quia obligatio hæc pendet ex voluntate Principis, ipse autem Princeps satis per talia verba declarat, nolle se obligare absolute, sed tantum sub prędicta conditione, seu disiunctione: tum etiam

A quia non est maior ratio de hac materia, quam de alijs: in alijs vero lex illa non obligat in conscientia, nisi modo dicto, vt suprà ostensum est; ergo, neque in ista.

Statim verò insurgit dubitatio suprà etiam de lege pænali generatim tractata, an leges tributorum adijcientes pænam, vt regulariter feruntur, intelligendæ sint iuxta hanc vltimam partem, vel iuxta secundam. Sed de hoc puncto dicemus plura paulo post in cap. 15. Nunc breuiter censeo, leges has pænales imponentes tributa sub pæna, esse mistas, ac subinde per se obligare in conscientia ad solutionem tributi. Ratio est, quia verba legis ordinariè sunt præceptiua, sicut sunt communiter in alijs legibus moralibus, quæ ad bonum regimen reipublicæ ordinantur, ideoque obligant in conscientia, non obstante adiectione pænæ. Secundò, quia B intentio talis esse præsumitur, nisi aliud certo constet morali certitudine, quia (vt dicebam) per pęnam volunt Principes augere efficaciam legis, non minuere. Et quia per se primo intendunt in effectu consequi tributum sibi, & communi bono reipublicæ necessarium. Vnde est tertia ratio, quia materia talium legum maximè postulat huiusmodi obligationem; quia est materia iustitiæ, & in re grauissima, ac pertinente ad commune bonum; imo necessaria moraliter ad reipublicæ conseruationem, & gubernationem; ergo illi materiæ quasi debetur, & connaturale est pręceptum per se, & absolutè obligans, non tantum sub conditionali pacto sustinendi pęnam, quod est valde per accidens; & de se suffi- 12.

C ciens ad grauissimum tributorum finem. Ideoque censeo, non esse regulandas has leges per illas, quæ sub pęna prohibent venari, aut ligna cœdere, aut aliquid è regno extrahere: nam hæ prohibitiones, & similes sunt multo minoris momenti, ordinariè loquendo, & extra causas grauis necessitatis regni, & ideo ad illas sufficit illa coactio, vel compensatio quasi contingens per pęnam. Tributorum autem impositio, & solutio est per legem intenta tamquam per se debita, & necessaria reipublicæ, ac Principi, & ideò ex se postulat proprium, ac directum præceptum, per se & absolute obligans, etiam si pęnę accumulentur. Quapropter non existimo sufficere, quod lex loquatur conditionali modo, si quis non soluerit tale tributum, tali pęna puniatur, vt illo modo intelligatur. Nam talis lex supponit necessariò tale tributum esse debitum, & ideò mo- D raliter nunquam ponitur illa conditionalis, nisi post impositionem tributi, quæ fit per absolutum præceptum, vel saltem per taxationem quantitatis soluendæ, qua facta, naturalis lex iustitiæ obligat ad tributum soluendum, etiam ante adiectionem pænæ; illa autem obligatio non admitur propter conditionalem illam adiunctam, vt ex dictis constat. Illa ergo non sufficit in tali materia ad præsumendum legem esse purè pænalem, sed oportet, vt vel clarioribus verbis declaretur, vel ex alijs circunstantijs, aut certa consuetudine colligatur.

Ad fundamentū ergo contrariæ sentētiæ respondetur, ad summum probare tertiam partem assertionis nostræ, quia vero simpliciter 13.

Fit satis argumētis contrariæ sententiæ.

proce-

procedit contra secundam, & intendit ex adiectione pœnæ inferre ablationem absolutæ obligationis in conscientia, respondetur, negando hanc consequentiam. Quia non est hoc necessarium ad æquitatem iustitiæ, vt ostensum est, quin potiùs ad prouidendum sufficienter iustitiæ, & æquitati, quæ debet seruari inter Principem & subditos, necessarium est, vt subditi simpliciter & absolutè obligentur in conscientia ad iusta tributa soluenda, & vt rebelles distincta pœna puniantur. Alia enim est iustitia vindicatiua à commutatiuá, & prior obligatio ad commutatiuam pertinet, & transgressio eius constituit nouum reatum, seu debitum in ordine ad iustitiam vindicatiuam. Neque etiam de intentione legislatoris aliud præsumi potest ex vi solius cōminationis pœnæ, vt ostensum est, neque vlla inæqualitas, vel nimius rigor resultat in his legibus ex illo solo capite, magis quàm in alijs omnibus, quæ præcipiendo, pœnam transgressoribus minantur; vel quàm in contractibus iustis & æqualibus, quibus nihilominus adjicitur pœna, vltra interesse, vt dictum est.

CAPVT XIIII.

De potestate necessaria vt lex tributum imponēs iusta sit.

1\. QVoniam obligatio legis ex illius iustitia maximè pendet, & iustitia tributorum multas conditiones requirit, ideò illas explicare necessarium est, quod discurrendo per causas tributorum optimè fiet. Quod ergo ad efficientem spectat, certum est, necessarium esse potestatem ad imponenda tributum in eo, qui huiusmodi legem statuit, alioqui non erit iusta, sed tyrannica. Conclusio est clara, quia vbi deest potestas, actus non potest esse validus, nedum iustus. Item quia superior non potest præcipere, nec inferior tenetur obedire; hæc enim correllatiua sunt. Denique quia prima conditio necessaria ad iustitiam legis est potestas ferendi illam, vt supra visum est; ergo eadem requiritur cum proportione in lege imponente tributum. Imò hic considerandum est, non omnem potestatem, quę sufficit ad condendam legem in alijs materijs, sufficere ad imponēda tributa: nam leges potest interdum condere Princeps non supremus, aut ciuitas, vel aliquis magistratus iuxta sui muneris institutionem; tributum autem imponere non potest, nisi supremus Princeps non recognoscēs superiorem in suo ordine, vt ex dicendis constabit, & ideò specialiter requiritur hæc conditio in legibus tributorum, præter conditionem omnibus legibus generalem.

2\. *Tributum nō potest imponere, nisi princeps supremus non recognoscens superiorem in sua ordine.* Statim verò occurrit inquirendum, quinam habeant in Republica hanc potestatem. Respondeo, quod attinet ad leges ciuiles, primum omnium esse hanc potestatem in Imperatore, lege prima & secunda, Codice. Noua vectigalia, instituí non posse. Vbi in lege secunda additur, Ciuitates non habere hanc potestatem, & idem habetur in l. *Vectigalia*, ff. de Publican. & Vectigal. Intelligendum autem est, nunc durare hanc potestatem in Imperatore in terris imperij, in quibus supremam potestatem retinet, non tamen in alijs Regnis seu prouincijs, in quibus iam illam amisit, iuxta dicta in libro præcedenti. Vnde consequenter addendum est secundò, hanc potestatem esse in Regibus, qui in suprema potestate æquiparantur Imperatoribus, vt supra dictum est, & ita habetur etiam in legibus horum regnorum, & vtrumque dicitur apertè in cap. *Super quibusdam*, de Verb. significat. licèt Hostiens. ibi id neget, & per Reges exponat regem Romanorum, contra vim verborum, & contra Glossam, & sine vllo fundamento, imò vlteriùs extendi hoc debet ad Principes, vt habetur in c. *Innouamus*, de Censib. & sentit Glossa ibi in d. l. *Vectigalia*, & in c. *Si quis Romipetas*, 24. q. 3. Intelligi autem debet de his Principibus, qui licèt Reges non appellantur, tamen habent supremam iurisdictionem in temporalibus. Et sic est facilis ratio, quia ad ponēdum tributum magis attenditur iurisdictio, quàm nomen, vel alia dignitatis conditio. Item quia hi Principes possunt indicere bellum, & administrare Rempublicam independenter ab alio superiori temporali, sed ad hoc sunt necessaria tributa; ergo etiam habet potestatem imponendi tributa. Quartò verò addimus, reliquos omnes, qui recognoscunt superiorem in temporalibus non posse tributa imponere, vt ex eisdem legibus colligitur, & docent Deci. consi. 534. & Rebuffus in Expositione Bullæ Cœnæ, articulo tertio. Et ratio esse videtur, quia potestas agentis debet esse proportionata fini: finis autem tributorum est, commune bonum Reipublicæ, & ideò potestas imperandi illa ei tantum data est, qui supremam curam habet totius Reipublicæ. Item hæc potestas per se primo, & ex natura rei erat in Republica, vnde illæ Respublicæ, quæ nunc sunt supremæ, illam potestatem in se retinent, quia inter Reges & Principes computantur; ergo vbi Respublica transtulit suam potestatem in Principem, solum inuenitur hæc potestas in illo Principe, qui supremam Reipublicæ potestatem habet.

Cap. Super quibusdam. Hostiens. *Glossa. Cap. Si quis Romipetas.* *Decius.*

Sed quæret aliquis, an Pontifex, vel Concilium, vel alia potestas Ecclesiastica habeat hoc ius. Aliqui enim dicunt; Concilium generale habere hanc potestatem, quia potest eam alij concedere, vt significatur in capite, *Super quibusdam*, §. *Præterea*, de Verborum significat. Respondetur tamen, Pontificem, quatenus temporalis Princeps est, posse in suis terris imponere tributa, quia re vera ibi est supremus in temporalibus per directum dominium & potestatem. In alijs verò Regnis, sicut non habet dominium vel temporalem iurisdictionem directè, ita nec potest per se, & directè imponere temporalia tributa, quia hic est actus illius potestatis. Quod à fortiori verum est de quocumque inferiori Prælato Ecclesiastico, vel Concilio etiam generali, cuius potestas ex Pontifice maximè pendet. Nihilominus tamen si ad spiritualem finem sit necessarium, vt ad defendendam Ecclesiam ab infidelibus vel hæreticis, potest Summus Pontifex imponere temporalia tributa, quia sub ea ratione habet supremam potestatem etiam in temporalibus. Potest autem directè Summus Pontifex propter eundem finem, vel in subsidium sibi necessarium tributa imponere super Ecclesiæ bona, sicut tractando de Decimis, diximus, posse partem decimarum sibi reseruare, quia in illo ordine per se, & directè est supremus Princeps totius Ecclesiæ, & supremus dispensator bonorum eius, & ideò supremam etiam in hoc habet potestatem. Aliqui verò Episcopi hoc non possunt, capit. *Prohibemus*, de Censib. Concilium autem etiam generale in tantum id poterit, in quantum fuerit à Pontifice 3.

Nisi sit opus ad spiritualē finem non posse Papam imponere tributa terris non suis temporaliter, sicut nec concilium vllū. *Cap. Prohibemus.*

concessum vel approbatum. Potest præterea Ecclesia declarare, qui Principes temporales possunt imponere tributa, & prohibere, ne alij imponant, vt fecit Concilium Lateranen. in dicto capit. *Innouamus*, & ita etiam intelligitur dictum ca. *Super quibusdam*. Et singulis annis sub grauissima censura sit similis prohibitio in Bulla Cœnę. A

Cap. Innouamus. Cap. Super quibusdam.

4. *Illa tributa etiam esse iusta, de quibus non constat, à quibus sint imposita.*

Additur verò in dicto capit. *Super quibusdam*, non solum illa esse iusta tributa, de quibus constat esse imposita à regibus vel Principibus supremis, sed etiam illa, de quibus non constat, à quo imposita sint, dummodo, *Ex consuetudine, de cuius initio non extat, memoria sint introducta.* Cuius ratio est, quia vbi nec constat, nec constare potest de iniustitia, secundum ius præsumitur iustitia: in huiusmodi autem casu constare non potest, tale tributum sine legitima potestate esse impositum, imò cùm adeò præualuerit, vt per longissimum tempus à tota communitate solutum sit, præsumitur iustè incepisse. Item quia præscriptio præsertim immemorialis dat ius sufficiens; illa autem consuetudo inducit præscriptionem, & ideò diximus, requiri bonam fidem, quia in omni præscriptione necessaria est. B

5. Occurrit autem hic graue dubium, an idem dicendum sit de potestate imponendi nouum tributum, ex immemoriali consuetudine, etiam si is, qui illud imponit, non sit supremus in temporalibus. Est enim attentè considerandum, hæc duo esse valde distincta, imponere tributum, vel exigere iam impositum, & similiter aliud esse, habere consuetudinem immemorialem exigendi aliquod tributum, quod ex eadem consuetudine supponitur iam impositum; aliud verò habere consuetudinem immemorialem imponendi noua tributa, & consequenter illa postea exigendi. Hæc enim potestas sine dubio est multo maior, vt bene notarunt Castro dicto lib. 1. c. 10. & Medin dicto c. 13. §. *Sed forte*, tum quia est potestas legislatiua, & dominatiua, & extéditur ad plures actus, & ad nouas impositiones faciendas; alia verò est quoddam particulare ius obtinendi, seu lucrandi pensionem, quæ supponitur iam imposita. Vnde etiam certum mihi est, ex hac posteriori consuetudine non benè inferri priorem. Multi enim Principes inferiores, imò & priuatæ personæ habent ex consuetudine ius exigendi aliqua tributa antiqua, vel à rege imposita, vel de quorum initio, aut auctore non constat, qui non habent potestatem vel consuetudinem imponendi noua tributa. Ideoque licèt ratio facta probet antiquum tributũ, de cuius initio non est memoria, reputari iustum, & legitima potestate introductum, & ideò exigi iustè posse à quocunque habente titulum vel consuetudinem legitimam obtinendi talem pensionem, adhuc superest quæstio, an noua impositio tributi fieri iustè possit à non supremo Principe, allegãte cõsuetudinem immemorialem imponendi tributa. C

Castro. Medin.

6. *Medina Medin fundatus in c. Quibusdam Sen. affirmãs idem esse de potestate imponendi nouũ tributum ex immemoriali consuetudine licet imponens non sit supremus dominus.*

In qua dubitatione Medin. dicto C. de Restit. c. 13. §. *Vt igitur*, affirmat tale tributum iustum esse. Fundatur præcipuè in dicto cap. *Super quibusdam*, quod longè aliter intelligit, quàm à nobis declaratum sit. Ex illo enim capite colligit authoritatem imponendi tributa esse in Imperatore, Rege, Papa, Concilio, & in antiqua consuetudine. Et ita sentit, Pontificem in eo textu principaliter loqui de nouis tributis, qui imponuntur ex vi potestatis præscriptæ per consuetudinem sine alio titulo, licèt paulò inferiùs. §. *De veteribus*, fateatur, etiam esse licitum, exigere tributa antiqua in sola immemoriali consuetudine fundata, quia tunc pro recipientibus iustè præsumitur, & in §. *Sed forte*, obiciendo contra hoc dictum cap. *Super quibusdam*, respondet, non esse cõtrarium, sed potiùs approbando illa noua tributa, *innuere* (ait) *etiam hæc antiqua iustè recipi posse*. Potest pro hac sententia citari Panorm. in dicto ca. *Innouamus*, n. 6. quatenus dicit, potestatem hanc imponendi tributa, posse præscriptione acquiri, & iura Principis posse consuetudine obtineri, de cuius initio non extet memoria, iuxta doctrinam Barthol. in l. *Infamem*, ff. de Publi. iud. & Innoc. in cap. *Ego P.* de Fide instrum. Expressiùs id docet Panormit. in dicto cap. *Super quibusdam*, n. 1. & 2. Ex quo videtur Medin. sumpsisse illius textus interpretationem. Eandem sententiam tenet D. Antonin. in 2. p. tit. 1. c 13 §. 8. in fin. vbi in speciali loquitur de quibusdam impositionibus particularibus, quas aliquæ ciuitates facere solent pro suis tantum membris, vt ad communes necessitates cõtribuant; *Quia licet hoc*, inquit, *ordinarie non possint facere sine licentia Principis, secus erit, si ita facere consueuerint ante hominum memoriã.* D

Panormit.

Barth. Innocen.

Anton.

Ratione potest hæc sententia suaderi, primò, quia eadem ratio esse videtur quoad præscriptionem de iure petenti tributum antiquum, & de potestate imponendi nouum, quantum spectat ad possibilitatem acquirendi illud per consuetudinem: nam vtrumque est proprium Principis; ergo si vnum comparatur præscriptione, cur non aliud? Nam quod differant secundum magis & minus, parum refert, cùm hæc differentia accidentalis sit, & in multis alijs reperiatur, quæ cõtra Principem præscribi possunt. Vt sunt iurisdictio, quæ per consuetudinem acquiritur, etiam si propria regis sit, & potestas legitimandi spurios, restituendi famam infamibus, creandi tabelliones, & similia, quæ Innocen. suprà notat, præscribuntur contra Principem, cũ non videantur minora, quàm potestas imponendi tributum. Vnde confirmatur, quia præscriptio temporis immemorialis æquiparatur priuilegio concesso à Principe ex certa scientia, teste Bald. sub titulo. Quæ sint regalia in vsib. Feudor. sed per priuilegium Principis potest inferior imponere tributum, vt ex allegatis iuribus colligitur, quæ dicunt, neminem posse imponere tributum, nisi Principem, vel qui ab eo habuerit facultatem; ergo eadẽ potestas poterit per immemorialem præscriptionẽ acquiri. Probatur consequentia simul cum Maiori, quia per talem consuetudinem præsumitur, illam fuisse ortam ex aliquo simili priuilegio; & ita vel ipsa consuetudo confert potestatem, vel saltem probat sufficienter, illam quatenus est ratio sufficiens ad præsumendam iustam originem eius. Vnde Glossa etiam in dicto c *Super quibusdã*, verb. *Non extat*, dixit, consuetudinem, cuius non extat memoria, ius, siue priuilegium inducere. 7.

Contrariam nihilominus sententiam tenet Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 10. dicitque antiquam consuetudinem, de cuius initio non extet memoria, valere ad exigendum tributa, quæ ab illo tempore antiquo sunt introducta, non vero ad noua imponenda; Probat primò quia dictum c. *Super quibusdam*, loquitur de antiquis tributis, non de nouis per antiquam consuetudinem impositis. In quo fundamento duo consideranda & distinguenda mihi videntur. Vnum est intelligẽtia illius textus, aliud est illatio, quæ ex illo fit. In primo hæc posterior interpretatio verior videtur: nam in textu non dicitur, cõsuetudinem sufficere 8.

Sententia negatiua Castro.

ficere

ficere ad imponendum tributum, nec ad potestatem imponendi tributum, sed dicitur illa tributa esse interdicta, *quæ non apparet Imperatorum, vel Regum, vel Lateranensis Concil. largitione concessa, vel antiqua consuetudine, cuius non extet memoria introducta.* Loquitur ergo apertè Pontifex in his vltimis verbis de tributis introductis per antiquam consuetudinem, & de illis solis. Vnde non video, cur dixerit Medina hoc innui in illo textu, & non potiùs, hoc solùm expressè affirmari, & quidquid aliud inde affirmetur, esse per illationem, non quia in textu contineatur. Nec etiam video, cur dixerit idem auctor cum Panormit. numerari in eo textu quatuor habentes auctoritatem ad imponenda tributa, scilicet Imperatorem, Regem, Concilium (vtique cum Pontifice) & consuetudinem: nam ibi non dicitur, consuetudinem dare auctoritatem ad imponendum tributum, sed dare auctoritatem tributo, quod hodie impositum inuenitur, quod sine dubio longè diuersum est, vt rectè dixit Castro, Medina etiam non negat, hæc duo esse diuersa; malè autem conatur literam illius textus ad vtrumque accommodare, & magis in eo fallitur, quod textum principaliter accommodat ad eam partem, quæ in litera eius non continetur.

Medina.

Panormit.

Castro.

9. Alterum verò, quod ex hac vera interpretatione colligit Castro, non videtur mihi ex illo textu probari positiuè, sed ad summum negatiue, quia licet ibi non affirmetur, consuetudinem immemorialem posse dare potestatem imponendi tributa, non tamen negatur; ergo inde non potest colligi testimonium positiuum contra priorem sententiam, sed solum negatiuum, hoc modo, nemo habet potestatem imponendi tributa, nisi qui in illo textu numerantur, sed ibi non datur hæc potestas consuetudini; ergo. Et simile videtur esse aliud argumentum, quod Castro sumit ex dicto cap. *Innouamus*, quamuis ipse dicat, quod in eo. *Authoritas imponendi noua tributa apertè negatur antiquæ consuetudini, quia expresse ibi dicitur, solum Regibus & Principibus esse concessam.* Vnde ex illa exclusiua. *solum*, videtur colligere, negari hoc consuetudini. Sed in rigore non est solida illatio, tum quia dictio exclusiua non excludit ea, quæ sunt paria, sicut ibi non excluditur Concilium: tum etiam quia dictio exclusiua non excludit concomitantia, huiusmodi autem dici potest cõsuetudo, quia illa in tantum habet vim, in quantum præsumitur in auctoritate Principis fundata. Vnde addo, in illo textu non haberi verba, nec modum loquendi, quem Castro intendit, sed verba eius sunt. *Nec quisquam alicui nouas pedagiorum exactiones sine auctoritate & consensu Regum aut Principum statuere præsumat.* Qui autem imponit noua pedagia ex vi consuetudinis, non præsumit illa imponere sine auctoritate Regum vel Principum: sed allegat & præsumit talem consuetudinem in auctoritate Regum esse fundatam; ergo non potest dici apertè excludi in illo textu, ergo ad summum dici poterit, ibi non probari talem consuetudinem sufficere. Quod argumentum negatiuum ex vtroque textu leue est, & vtrumque retorqueri potest. Primum quidem, argumentando à paritate rationis, & negando talem consuetudinem omnino omitti, quia in altera includitur, vel in potestate Regum, vel in concessione Concilij. Aliud verò, quia actus proprius Principis si fit ab inferiori, ex immemoriali consuetudine, censetur fieri auctoritate Principis, sed illo textu approbatur tributum nouum positum auctoritate Principis, ergo & positum ex immemoriali consuetudine, quia hæc includit auctoritatem Principis.

Castro. Cap. Innouamus.

10. Alio ergo modo possumus illa iura in fauorem huius sententiæ inducere, etiam quatenus auctoritatem tantum negatiuam continet. Quia nulla potestas per consuetudinem seu præscriptionem acquiri, nisi virtute alicuius legis ciuilis, aut canonicæ, sed nulla talis lex est, quæ det auctoritatem præscribendi hanc potestatem imponendi tributa; ergo non potest præscriptione acquiri, & consequenter nullus Princeps recognoscens superiorem potest iustè tali potestate vti, præ textu consuetudinis etiam immemorialis. Maior constat, quia præscriptio non est iure naturali introducta, imò quodammodo videtur ab illa discordare, vel saltem omnino illi addi: nec etiam constat esse de iure gentium, quia omnes gentes illa vtuntur, neque eodem modo, oportet ergo vt fundetur in iure humano, ciuili vel canonico, quia sine auctoritate iuris non esset præscriptio, sed iniqua vsurpatio rei alienæ. Probatur ergo minor, quia nulla inuenitur ciuilis lex, quæ talem præscriptionem approbet, neque etiam canonica, quia maximè illa duo capita suprà tractata; ostensum autem est, in illis nihil de hac consuetudine caueri, & alioqui generaliter damnari omnia tributa non concessa à Regibus, Principibus, vel Pontifice, seu Concilio, & in textu originali Concilij Lateranensis sub Alexand. III. p. 1. cap. 22. additur; *Vt nemo audeat, tales exactiones statuere, aut statutas de nouo tenere.* Item ibi videtur postulari ad iustitiam tributorum, vt constet auctoritate supremi Principis esse imposita, si sint noua, vel quod ex consuetudine immemoriali præsumatur, si sint antiqua: de præsumptione autem vel præscriptione pro potestate imponendi illa nullum ibi est verbum. Nec etiam valet aliquid argumentum, quod à simili sumebatur, tum quia hæc translatio vel vsurpatio alieni iuris per consuetudinem odiosa est, & ideò non debet extendi, sed restringi, tum etiam quia non est æqualis ratio cũ ostensum sit, hanc potestatem esse maiorem, tum denique, quia præscriptio talis potestatis multò magis potest cedere in perniciem reipublicæ, & ideò multò minùs potest præsumi, à Principibus approbari; ergo vbi non est expressa lex non licet per solam coniecturam vel æquiparationem illa colligere.

Conc. Later. Alexan. III.

11. Et confirmatur hæc ratio ex alio principio iurisperitorum: nam ea, quæ ita conueniunt supremæ potestati, vt ad propriam illius rationem pertineant, non possunt à subditis consuetudine præscribi; sed talis est potestas imponendi tributa; ergo. Maior habetur ex communi sententia Iuristarum Bald. in l. *Comperit*, C. de Præscrip. triginta, &c. Panormit. cap. *Cum nobis*, & cap. *Ad audientiam*, de Præscript. & aliorum, quod refert, & sequitur Couarr. in Regul. Possessor, num. 8. & 9. & in Practic. cap. 4. num. 1. & Velasc. de Iur. Emphyteut. q. 8. num. 29. & sequent. Cuius ratio à priori est, quia nullum ius humanum fauet tali præscriptioni; imò illi resistit, vt in iure ciuili constat ex dicta l. *Comperit*, & in iure Hispaniæ l. 1. tit. 15. lib. 4. nouæ recopilat. & idem sumitur ex l. 5. tit. 29. p. 3. Resistit etiam ius Lusitaniæ lib. 2. Ordinat. tit. 26. in princ. & §. 15. Congruentia verò est, quia præsumi non potest, Principem consentire in huiusmodi pręscriptione, imò nec iure posse, quia esset valde perniciosa reipublicæ, & ipsimet Principi, quia ex parte priuaretur

Bald. Panorm.

Velasc.

L. Comperit.

Ord. lib. 2.

priuaretur regia potestate. Minor item propositio in argumento sumpta colligi potest ex dictis cap. *Innouamus*, & *super quibusdam*, quatenus docent, ius imponendi tributa, esse reseruatum Regi, & Imperatori, ac similibus Principibus supremis, & eodem modo sumitur ex l. *Vectigalia*, ff. de publi. & vectig. & l. 1. C. Nou. vect. & ex l. 9. tit. 7. p. 5. vbi Glossa 2. notat, esse hoc ex reseruatis Principi.

Cap. Innouamus. L. Vectigal. Glossa.

12. Sed fortè dicet aliquis, aliud esse, quod actus sit reseruatus Principi, aliud verò quod sit quasi de intrinseca ratione supremæ potestatis eius, vel signum quasi proprium, & quasi potestatiuũ supremæ excellentiæ illius. De actibus ergo huius secundi ordinis est vera prima propositio; non verò de actibus prioris ordinis, vt probant adducta pro contraria opinione: imponere autem tributum, tantum probatur esse Principi reseruatum priori modo. Neque aliud colligitur ex iuribus citatis, & ideò nõ procedit ratio, quia multa similia reseruata Principi possunt contra illum præscribi, vt suprà inductione ostensum est.

Sed contra hoc ostendo: esse proprium Principis posteriori, & stricto modo. Et primum expendo verba Pontificis in cap. *Tributum*. 23. quæ. 8. ibi. *Quod constitutum est pro pace & æquitate, qua nos tueri debent & defensare, Imperatoribus persoluendum est.* Quibus verbis significatur titulum, ob quem tributa debentur fundari in ea obligatione, qua rex tenetur, regnum suum in pace defendere, sed hæc obligatio requirit supremam potestatem, & in illa fundatur; ergo tributum intrinsecè respicit illam potestatem, & inter alia habet, vt sit veluti signum exhibendum in signũ supremi dominij. Hoc etiam confirmat quod D. August. ait lib. 22. contra Faust. cap. 74. *Ad hoc tributa præstantur, vt propter bella necessario militi stipendia præbeantur.* Nam licèt non sit hæc adæquata causa imponendi tributa, est vna ex præcipuis, & ostendit, quod sicut potestas indicendi bellum est propria supremi Principis, nec potest acquiri per præscriptionem ab inferiore Principe habente superiorem, ita etiam potestas imponendi tributum. Præterea ex citatis legibus sumitur magnum argumentum, quia expresè definiunt, neminem posse præscriptione eximi à tributis soluendis, vt patet ex citata l. *Comperit*, & alijs horum regnorum. Et ex à Panormitan. in dicto cap. *Cum nobis*, num. 11. vbi reddit rationem, quia tributum debetur in signum subiectionis, sed multo plus est præscribere potestatem imponẽdi tributa, quàm præscribere exemptionem à tributis, quia maius etiam signum supremæ potestatis est, tributa imperare, quàm exigere, ergo.

C. Tributum. August. Panormit. C. Cũ nobis.

13. Et declaratur hoc amplius, quia Rex habet potestatem imponẽdi tributa in toto suo regno, etiam in terris subiectis alicui inferiori Principi ipsi subiecto, quando ergo ille inferior Princeps acquirit per consuetudinem potestatem imponendi tributa in suis terris, vel rex illam amittit, vel vterque retinet illam. Primum est intrinsecè contrà dignitatem Regiam, eam enim magna ex parte conuellit, quod per præscriptionem fieri non potest, vt ostensum est. Est etiam contra naturalem obligationem, qua vassalli tenentur recognoscere Regem vt supremum dominum. Secundum autem est etiam contra iustitiam respectu populorum, ita enim supra modum grauarẽtur. Vtrumque sic explico, quia populi ex naturali iustitia per se primò tenentur tributa pẽdere Regi, tum quia ille est supremus dominus, tum quia illius potestas censetur esse immediatè à populo, & ideò etiam populi subditi inferiori Principi subdito Regi, quatenus sunt pars quædã regni, tenentur per se contribuere ad sustentationẽ Regis, & status, ac dignitatis, omniumq́; numerum, & onerum eius, quod faciunt populi tributa soluendo. Ergo contra iustitiam esset, quòd etiam inferior, & quasi proximus Princeps, posset sua auctoritate imponere eidem populo noua tributa, & quod populus obligari posset à duobus Principibus, & præsertim ab illo, cum quo à principio non contraxit, neque ei potestatem contulit. Isti enim inferiores Principes non à populo, sed à regibus vel Imperatore, suum statum ac dignitatem acceperunt, & ideò non à populo, sed à Rege, vel iuxta regis præscriptum possunt certos reditus à Vasallis accipere. Atque hæc videtur esse ratio propria, cur hic actus imperandi tributa est proprius supremi Principis, quæ consequenter optimè videtur ostẽdere, esse hoc tam intrinsecum illi supremæ potestati, vt contraria consuetudo illam destruat, & iustitiæ multum repugnet, ideoque non sit admittenda contra Principem, neque sufficiat ad iustificanda noua tributa, sine certa facultate à Regibus concessa.

Hęc ergo sententia mihi videtur verior & securior, quia est magis consentanea iuri & rationi, & quia impositio tributorum est grauissima, & multa consideratione indiget, vt iustè fiat, & ideò non est facilè committenda voluntati eorũ, qui in temporalibus habent superiorem, nec cõsuetudo aliud inducens honesta censenda est. Neque præsumendum est, quod bona fide sit introducta, vel per scientiam & patientiam Regũ. Oportet tamen aduertere, aliud esse, quod Princeps aliquis inferior præscribat potestatem imponendi tributa retenta subiectione ad superiorem, & sine licentia eius: aliud verò esse, quod Princeps, qui prius recognouerat superiorem per consuetudinem & præscriptionem eximatur a tali subiectione, & fiat supremus, & sic acquirat potestatem imponendi tributa. Hactenus ergo de priori modo loquuti sumus, & ita dicimus fieri non posse, tum propter iura citata, tum propter repugnantiam, quam inuoluit contra iustitiæ æquitatem, & debitum ordinem, qui seruandus est, stante subiectione. 14.

Auctoris sententia.

At verò si in posteriori modo supponamus, illam potestatem supremam, & exemptionẽ posse præscriptione acquiri, vt Iuristæ communiter docent cum Bart. in l. *Infamem*, ff. de publi. iud. in fine, & in l. *Hostes*, ff. de Capti. & alijs quos refert, & sequitur Couar. in dicta Reg. *Possessor*, 2. p. §. 2. n. 6. §. *Ex his vero*, & in Regul. *Peccatum*, §. 9. n. 9. Hac (inquam) sententia supposita consequens erit, vt talis Princeps acquirat etiam potestatem imponendi noua tributa, quia iam non est subditus, sed supremus, & ita ad illum pertinet regula textus in dicto cap. *Innouamus*, & dicto c. *Super quibusdam*, Panor. verò in cap. *Cum non liceat*, de Præscrip. n. 16. sentit, non posse supremam regni potestatem illo modo acquiri, quia non potest inferior eximi à potestate superioris, cõsuetudine sola etiam longissima. Sed hæc quæstio nunc ad nos non pertinet; tantũ enim ex hypothesi loquimur, quæ sine dubio vera est, quidquid sit de veritate suppositionis, quamuis etiam illa satis probabilis sit, & fortasse etiam praxi comprobata sit. Nam multa regna censentur hanc potestatem vsu ipso & præscriptione acquiuisse, præcedente aliqua probabili occasione & titulo. 15.

Iuristæ cum Barthol. Panormit. Couar. Cap. Innouamus. Cap Super quibusdam. C. Cum non liceat.

16. Ad rationes ergo contrariæ sententiæ nego esse parem rationem de consuetudine imponendi tributum, vel exigendi, tum quia prior consuetudo nullibi in iure censetur sufficiens ad acquirendam potestatem imponendi tributum; posterior verò inuenitur approbata, vt sufficiens ad iustitiam tributi. Quia prior potestas multò maior est, magisque perniciosa reipublicæ, si indebitè vsurpetur, tum etiam quia per illam consuetudinem derogatur supremæ potestati Regiæ, per posteriorem autem minimè, imò fundatur in præsumptione contra subditos soluentes tributum antiquum, etiamsi non constet qua potestate vel causa impositum sit. Vnde ex hac parte consuetudo illa, & præscriptio fauet Principibus. Quòd si sit sermo de consuetudine accipiendi tributum, per quam solet præscribi contra Regem (quod maximè intendunt Iuristæ ibi allegati) sic etiam neganda est consequentia, quia vtilitas tributi potest facilè à Rege donari alijs, & ita nihil est, quod vetet præscriptionem in illam. Quia per illam non derogatur dignitati & potestati Regiæ, sed tantum cuidam temporali vtilitati, quod secus est in consuetudine imponendi tributa, vt ostensum est. Et ita etiam responsum est ad alia exempla, quæ ibi afferuntur: nam licèt sint de actibus reseruatis principi, non tamen sunt propria signa excellentiæ eius, vel actus, qui veluti intrinsecè includant dependentiam à suprema potestate, vt est tributorum impositio.

Non esse parem rationē de consuetudine imponendi tributum, & exigendi

17. Ad confirmationem respondeo, posse quidem Principem committere inferiori, vt nomine & auctoritate sua tributum imponat in particulari casu, & examinata causa, ratione, & modo, vt in eisdem iuribus significatur: non tamen posse iustè concedere inferiori generale priuilegium imponendi tributum independenter à sua approbatione, & redundans in solam vtilitatem ipsius inferioris; esset enim tale priuilegium valde perniciosum reipublicæ, ac communi bono, & valde repugnans supremæ potestati eiusdem Principis & iustitiæ æquitati, vt ostensum est. Ideoque ex vi consuetudinis quantumcumque longæuæ, nunquam præsumitur esse fundatam in aliquo priuilegio vel iusto titulo. Et hæc est ratio sufficiens, vt per eam non possit talis potestas comparari.

CAPVT XV.

De ratione & causa finali ad iustitiam tributi necessaria.

1. Secunda conditio ad iustitiam tributi necessaria est causa finalis, seu ratio. Ita sumitur ex cap. *Peruenit*, de Censib. vbi etiam significatur, necesse esse, causam esse notam, quia *census ignorantiæ* (vt ibi dicitur) id est, cuius causa iusta ignoratur (vt ibidem exponit Glossa) *nullo iure diuino vel humano probatur*. Et ideò, inquit Pontifex, *Oportet, vt census omnis, ad quid, & quomodo persolui debeat, præsciatur*. Quod intelligendum est de censibus nouiter impositis vel imponendis, vt ibi sentit Glossa, vt notat Medin. suprà q. 14. Nam de antiquis præsumitur causa, licèt non sciatur, vt dicemus. Imò etiam in tributis nouis (vt infrà dicam) non est necessarium, vt causa sit nota omnibus, & singulis de populo; oportet tamen vt sit nota Principi, & consiliarijs eius, vel procuratoribus regni, aut alijs ad quos pertinet, iustitiam tributi examinare. Quia nisi Principi constet iustam interuenire causam, vel probabilibus rationibus, vel fide digna, auctoritate & iudicio suorum consiliariorum, non poterit iustè imponere vel exigere tributum, quia temerè agendo non habet ius exigendi. Et ideò nec retinere potest, quod sic exegit, nisi postea examinata causa inuenerit iustum fuisse tributum in re, licèt temerè fuerit impositum.

C. Peruenit. *Glossa.* *Medina.*

2. Vt autem causa sit iusta, dicunt Doctores omnes, necessarium esse, vt tributum imponatur propter commune bonum, non propter priuatum ipsius Principis. Sed in hoc oportet duo distinguere, vnum est id, quod debetur Principi ratione sui muneris & laboris, quod dici potest pertinere ad vtilitatem eius: nam datur ad sustentationem, & quasi stipēdium. Aliud est, quod necessarium est ad subueniendum reipublicæ in occasionibus necessarijs occurrentibus. Si ergo de vtilitate Principis priori modo spectata sit sermo, iustè imponuntur tributa propter vsum & vtilitatem Principis. In hoc enim sensu dixit Paulus ad Roman. 13. *Ideò enim tributa præstatis*, & subdit; *Minister enim Dei est*. Quasi diceret, soluitis stipendium Principibus, quia ministri Dei sunt, *in hoc ipsum seruientes*, ac subinde propter eorum ministerium. In hac autem vtilitate seruanda est æqualitas, vt scilicet, detur Principi quantum necesse est, & quantum decet iuxta statum & labores eius, non verò sine mensura iuxta concupiscentiam eius. Addi verò potest, hác vtilitatem Principis non esse omnino priuatam, sed communem, quia ipse est persona publica, & sustentare illum, & statum illius bonum commune est. Præter hunc autem finem, imponūtur sæpè aliqua tributa propter insurgentes occasiones & causas, & de his verum est, causam esse debere non commodum Principis, neque alicuius personæ priuatæ, sed communitatis bonum. *Roman. 13.*

3. Duplex ergo immediata causa in tributis spectanda est, vna pertinens ad personam Principis, vt talis est; alia spectans ad sumptus communes. Et hæc potest esse multiplex. Vna, & valde communis est, bellum, & ideò dixit Augustin. 22. contra Faust. cap. 74. tributa solui vt habeat rex, vnde militibus stipendia soluat. Alia causa esse solet refectio pontium, & viarum, atque earum custodiæ, & aliæ similes, quæ in totius communitatis commodum cedunt. Sic igitur explicata causa tributi, non potest esse iusta, nisi ad commune bonum pertineat: nam cùm onus tributi commune sit, etiam finis seu fructus eius debet esse communis, alioqui non seruaretur æqualitas. Hoc autem præcipuè locum habet in tributis, quæ per se vt tributa imponuntur. Nam imponi etiam possunt in pœnam alicuius delicti, vel in recompensationem alicuius nocumenti illati, vt suprà dictum est. Tunc ergo non oportet, vt ad communem vtilitatem specialiter ordinentur. Nam si ponantur in pœnam, poterunt sicut aliæ pœnæ applicari fisco, vel pauperibus, vel alijs pijs, aut etiam publicis operibus, aut ministris iustitiæ arbitrio Regis imponentis. Si verò sint ad damna recompensanda, in eorum commodum redundare debent, qui damnum passi sunt, vt per se constat. *August.*

4. Atque hinc sequitur, quantitatem tributi non posse iustè excedere conditionem seu indigentiam causæ. Quia sicut causa iusta est necessaria, ita etiam proportio tributi ad causam eius necessaria est ad æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, quæ est rei ad rem, quia tantum tributum

iustè potest imponi, quantum ad finem eius est necessarium, & sufficiens: nam si plus imponatur, iam in eo non habet causam, & excedit æqualitatem iustitiæ, vt in simili dicetur in c. *Quia plerique*, de Immunit. Ecclesiastica. Atque ita sub hac conditione includitur alia, quam Caiet. ponit in Sum. verb. *Vectigalia*, quam vocat vsum, id est, quod tributum expendatur in illum vsum, propter quem est impositum, & sumitur ex Diuo Thoma lib. 2. de Regim. Prin. cap. 12. Nam vt iustè exigatur tributum, & ex debito soluatur, tanquam necessarium requirit, vt id fiat, propter quod imponitur, eumque imitatus est Gregor. Lop. in l. 2. tit. 1. part. 2. n. 9.

Cap. *Quia plerique.* Caietan. D. Thom. Greg. Lop.

5. Circa hanc verò conditionem est considerandum, si loquamur de tributis, quæ penduntur ipsi Regi ad suos sumptus, & propter suos labores, & vigilias: talium tributorum iustitiam non pendere ex vsu: nam siue malè, siue benè, Rex postea expendat tales reditus, non erit iniustus accipiendo tributa, quia verè est dominus illorum, & de illis potest liberè dispensare, sine iniustitia, dummodo suo muneri satisfaciat, gubernando & defendendo rempublicam, sicut tenetur. Alioqui si in hoc deficiat, iniustè accipiet, & retinebit hæc tributa, quæ propter officium dantur, & sunt tanquam merces operis, quam iniustè accipit, qui non laborat. Si verò loquamur de tributis impositis ad opera communia reipublicæ, de his clarum est, debere expendi in talia opera, alias committi fraudem & iniustitiam, quæ potiùs est in acceptione & retentione illius, quàm in impositione. Nam hæc potuit esse iusta, si re vera causa suberat; posteà verò acceptio vel retentio fit iniusta ex defectu debiti vsus. Necessarium ergo est, vt tributum expendatur in opus, propter quod impositum est, nam illius tributi non fit propriè Rex dominus, sed dispensator. Vnde ad summum poterit interdum, quando vera necessitas occurrerit, commutare illud in aliud opus, pertinens etiam ad communem regni, vel populi vtilitatem. Nam quoad hoc habet supremam potestatem & administrationem.

6. *Tributum pendere à causa in fieri, & conseruari.* Ex quo vlterius infertur, tributum pendere (vt sic dicam) à causa in fieri & conseruari. Nam sic causa est necessaria ad iustitiam tituli, non potest plus durare tributum, quàm causa. Quia cessante causa (vtique necessaria, & in suo genere adæquata) cessat effectus, cap. *Cum cessante*, de Appellat. Quod ita ferè explicat Glossa, citans varia iura in capite *Post translationem*, de Renunciat. verb. *Cessante*, & notant Doctores in l. *Cum Pater*, §. *Dulcissimi*, ff. de Leg. 2. Sed in præsenti, causa est necessaria ad iustitiam tributi, vt dictum est; ergo illa cessante, cessat iustitia, & consequẽter debet cessare tributum. Et confirmatur, quia si cessante causa tributum exigatur, iam plus exigitur, quàm sit necessarium; ergo in eo non seruatur æquitas, nec iustitia, quia, vt diximus, proportio inter quantitatem tributi, & exigentiam causæ est necessaria ad iustitiam tributi; ergo si causa sit perpetua, tributum poterit esse perpetuum, si autem sit causa temporalis, tributum debet etiam esse temporale, ita vt illa cessante, hoc etiam cesset.

Cap. *Si cessante* C. *Post translationem.*

7. Hoc autem intelligendum est cum limitatione seu declaratione, vt intelligatur formaliter de causa, potius quàm materialiter. Nam licèt cessauerit determinata causa, pro qua positum fuit tributum, si alia æquiualens loco illius substituatur, poterit non cessare tributum, quia tunc non cessat simpliciter causa, sed talis causa, quæ non est simpliciter necessaria, & est in potestate Principis, vt dixi, illam mutationem facere, sicut posset nouum tributum imponere, noua insurgente causa. Item oportet aduertere, interdum causam tributi consistere in vno actu, sed effectu, quo absoluto omnino cessat causa, vt ædificatio tali ponte, finito tali bello, & similibus, & in huiusmodi causa maximè procedit doctrina data, quod cessante illa, cesset iustitia tributi. Sæpius verò causa tributi est permanentior, & occasio eius cessat pro aliquo tempore, semper tamen manet occasio vel periculum eius. Vt v. g. causa imponendi pedagium fuit securitas itineris, & commoditas, quam Rex procurare tenetur. In his ergo & similibus causis, licèt pro aliquo tempore cesset actualis necessitas expensarum in tali opere, nihilominus cessat tributum, nec iustitia est, tum quia illud est accidentarium, & in re morali non potest esse tanta dependentia, alias quotidie fieret mutatio iuxta occurrentes occasiones, quod sine dubio non expedit. Tum præcipuè, quia illa causa de se est permanens, & Princeps semper tenetur esse paratus, & habere curam securitatis viarum, aut maris, quæ obligatio est digna stipendio. Tum denique quia, sicut cessat interdum necessitas expensarum in vno vel alio opere, ita sæpè occurrunt aliæ occasiones expendendi, quæ loco aliorum operum possunt succedere. Et ita vt in hoc etiam sumatur æqualitas, tenebitur Princeps non pro quacumque exurgente occasione nouam facere impositionem, etiam temporaneam, sed prudenter pensare, an pro illis sufficiant antiqua tributa, in quibus actualis necessitas faciendi expensas cessauit, vel suspensa est.

Quæri verò vlterius potest, an in aliquo casu possit iustè exigi tributum, cuius causa cessauit, saltem ratione antiquæ consuetudinis, quæ suppleat vicem causæ. Hoc dubium tangit Cordub. in Summa Hispan. q. 95. & absolutè negat quia non putat posse bonam fidem in tali cõsuetudine interuenire. Contrarium tenet Medin. dicto cap. 14. qui non solum affirmat sufficere consuetudinem ad præsumptionem iustæ causæ, quando de illa est ignorantia negatiua, vt sic dicam, verum etiam si constet causam, propter quam impositum fuit tributum, cessasse, atque adeo iam non subsistere legitimam causam; putat nihilominus, consuetudinem antiquam, & bona fide, ac sufficienti tempore præscriptam, sufficere, vt tributum iustè exigatur. Ratio est, quia præscriptio dat sufficientem titulum, & supplet defectum quemlibet, etiam si proueniat ex defectu causæ. Quod si obijcias, quia tunc non potest consuetudo esse bona fide continuata, nam eo ipso, quod scitur, causam cessasse, non potest exactio tributi bona fide continuari. Respondet, posse durare bonam fidem, quia licèt prior causa cessauerit, loco illius successit præscriptio, quæ dat sufficientem causam iustam ad exigendum tributum. 8.

Dubium de consuetudine. Cordub. Medin.

Sed hoc non videtur satisfacere. Nam consuetudo antecedit titulum præscriptionis, nam est causa eius; ergo bona fides consuetudinis non potest fundari in præscriptione, quia ante acquisitum titulum præscriptionis oportet, vt consuetudo bona fide continuetur; ergo toto illo tempore non potest fundari bona fides in titulo 9.

acquisito per præscriptionem. Neque tunc potest fundari in alia causa iusta, nam supponimus, illam cessasse, & hoc constare Principi exigenti tributum; ergo non potuit illa consuetudo bona fide continuari. Et declaratur amplius, quia dum iusta causa tributi durat, consuetudo exigendi non seruit ad præscribendum ius exigendi etiam cessante illa causa, aliàs omne tributum positum propter causam temporalem duraturam tamen longo tempore quadraginta, aut centum annorum, præscriberetur per illud tempus, vt perpetuo peti possit, etiam si constet causam cessasse, quod est apertè falsum, quia esset inæqualitas magna inter tributum, & causam eius, quin potius eo ipso, quod consuetudo exigendi continuatur tantum propter durationem causæ, præscribitur (vt sic dicam) contra solutionem talis tributi, si cesset talis causa. Et ita dum causa durat, & propter illam durat etiam exactio tributi, non potest inchoari præscriptio ad exigendum illud sine tali causa; ergo deberet inchoari postquam cessauit causa, & nihilominus continuata fuit exactio, at tunc non potuit esse bona fides, quia nec potuit fundari in causa, quæ cessauit, & non ignorabatur, vt supponitur, neque in præscriptione, quæ nondum erat; ergo talis consuetudo nunquam potest dare titulum præscriptionis.

10. *Mens auctoris.* Alio ergo modo censeo esse possibilem bonam fidem in huiusmodi consuetudine, & ita esse explicandam, & præsumendam, vt præscriptio iudicari possit legitima. Nam licèt causa prima, propter quam fuit impositum tributum, cessauerit, potuit loco illius alia & alia succedere, & ita bona fide tributum continuari: nam hoc est in potestate Principis, vt diximus. Si ergo constaret, non solum primam causam cessasse, sed etiam nullam aliam extra præscriptionem fuisse loco illius subrogatam, non video, quomodo possit bona fide continuari consuetudo exigendi tale tributum, vt probat ratio facta. Si verò quamuis constet primam causam cessasse, non tamen constet, an alia fuerit loco illius subrogata, tunc potest facile locum habere bona fides. Et ideò distinguenda sunt tempora. Aut enim sumus intra tempus nondum consummatæ præscriptionis, & tunc dicendum est, quam primum constiterit causam omnino cessasse, ita vt neque prima subsistat, neque alia iusta subuenerit, cessandum esse ab exactione tributi, quia tunc nec per se est iustum, vt ex dictis patet, nec ratione præscriptionis, quia non fuit consummata. Aut loquimur de tempore post consummatam præscriptionem, & tunc poterit tributum sustineri, quicquid sit, vel fuerit de causa in re ipsa spectata: nam præsumitur fuisse iusta. Neque est moraliter possibile, vt post talem præscriptionem incipiat positiuè constare (vt sic dicam) quod nulla subsit causa, sed ad summum negatiuè potest non constare de illa, & ita semper est locus præsumendi non deesse.

11. Præsertim quia est tanta varietas in statu & sumptibus Principum, & in valore rerum, vt facilè credi possit, antiqua tributa, quæ propter alias causas imposita fuêre, illis cessantibus durasse, quia iudicata sunt necessaria ad honestam Principis sustentationem. Quod etiam attigit Medin. suprà, & propter hoc Castro suprà. in his tributis antiquis non requirit has conditiones, sed pro illis dicit sufficere immemorialem consuetudinem. Et ita mihi probabile est, ad hanc consuetudinem, quæ suppleat causam iustam, non sufficere certum tempus etiam diuturnum, sed oportere, vt excedat hominum memoriam, argumento dicti cap. *Super quibusdam*, à paritate rationis, & quia tributum nunquam potest iustè exigi, nisi per respectum ad causam iustam, nec aliter potest præscribi, quia hic respectus intrinsecè includitur in ipsa consuetudine, vt iusta & bonæ fidei esse possit; ergo oportet, vt causa illa sit nota, vel præsumpta; vbi autem ignoratur non potest ita præsumi, nisi consuetudo excedat hominum memoriam; ergo talis consuetudo necessaria est ad hunc effectum, & ita etiam sentit Medina suprà.

Medina. Castro.

CAPVT XVI.

De forma & materia in legibus tributorum seruandis.

Tertia conditio ad iustitiam tributi necessaria est forma, vt Caiet. loquitur, seu proportio, vt loquitur Castro: hæc enim, duo in idem coincidunt, vt significauit Medin. quia illa forma nihil aliud est, quàm proportio seruanda inter tributum & subditos, quibus imponitur. Nam præter proportionem inter quantitatem totius tributi, & causam eius, quæ pertinet ad æqualitatem rei ad rem, seu iustitiæ commutatiuæ, de qua iam dictum est, seruanda est proportio tributi ad personas, quibus imponitur, & hæc proportio vocatur forma tributi, pertinetque ad iustitiam distributiuam respectu communitatis, sed redundat in commutatiuam respectu singulorum. Non est enim iustum, vt omnes æqualiter soluant, sed iuxta facultatem & conditionem vniuscuiusque, plus enim à diuite, quàm à paupere exigendum est, cæteris paribus. Vnde fit, vt iuxta proportionem, quam personæ inter se seruant quoad facultatem, seu conditiones alias requisitas ad tributum, seruanda sit proportio inter eas in impositione tributi, & hæc est proportio distributiua iustitiæ. Et ita declaratur hæc conditio à D Thom. 2. 2. q. 63 ar. 4. Est autem talis proportio necessaria, vt à nullo subdito plus exigatur, quàm iustè possit, & debeat contribuere, & quoad hoc resultat æqualitas commutatiuæ iustitiæ. Atque hinc etiam est necessaria proportio ad res super quas imponitur tributum: quas vocamus materiam tributi. Nam si imponatur super rem immobilem, non debet excedere quantitatem moderatam, consideratis fructibus eius, & laboribus, ac expensis, quæ circa illam fiunt: nam si in hoc tributum sit nimis onerosum, plane erit iniustum. Si autem imponatur super res mobiles, quæ venduntur, & emuntur, vel arte fiunt, obseruari debet ne tales sint huiusmodi res, vel tantum, & tam magnum tributum, vt redundet in maius onus pauperum, & artificum, aut mercatorum, quàm possint sustinere commodè, ad vitam & familiam sustentandam.

1. *Ad iustitiam tributi necessariam esse formam seu proportionē. Caiet. Castro. Medina.*

D. Thomas

Atque ex hac conditione inferunt multi, iniusta esse vectigalia, quæ pro rebus, quæ ad proprium vsum portantur; imponuntur, solumque imponi posse in rebus, quæ causa negotiationis deferuntur, sicut statutum est in l. *Vniuersi*, & l. *Omnium*, C. de Vectigal. & idem habetur in l. 5. tit. 7. partit. 5. Ita tenet Caietan. verb. *Vectigalia*, & hac ratione addit duas conditiones necessarias ad iustitiam tributi; scilicet, vt materia sit apta ad illud; hæc autem non est apta materia.

2. *Multi censent iniusta vectigalia quæ pro rebus, quæ ad proprium vsum portantur imponuntur* L. *Vniuersi.* L. *Omnium*

Ratio est, quia in ea non seruatur forma debita, & iusta distributio oneris impositi per tributum: nam si imponatur in rebus necessarijs ad proprium vsum, pauperes plus grauantur, quam diuites. *Caiet.* *Quia radix vsus* (ait Caiet.) *est indigentia, & ita qui magis indiget, magis vtitur. Et pauper, qui est oneratus filijs, pluribus rebus indiget, & ita plus soluit ex vectigalibus.* Et hæc videtur fuisse antiquorum opinio, vt Glossa, & Hostiens. in cap. *Super quibusdam*, & sequitur Summa Pisan. & Sum. Cõfessor. & Driedo lib. 2. de Libert. Christ. cap. 5. *Glossa. Hostiens. Pisan. Driedo.* Qui addit, hæc tributa esse prohibita iure ciuili, & canonico. Priorem partem probat ex l. allegata, posteriorem verò ex Bulla Cœnæ, in qua excommunicantur imponentes vectigalia prohibita, & ita sentit incurrere in censuram Bullæ Cœnæ exigentes hæc vectigalia, quod apertè tradit etiam Tolet. lib. 5. Summæ c. 79. n. 1. licèt postea n. 2. sententiam limitet. *Bulla Cœnæ. Tolet.* In eandem sententiam inclinat Soto lib. 3. de Iustit. q. 6. art. 7. *Sotus.* vbi prius explicans quid sit vectigal, Portorium, & pedagium, solum ponit pro materia eius res, quæ vehuntur negotiationis gratia, & postea dicit, esse iniusta tributa prohibita in dicta l. *Vniuersi*, scilicet quæ pro his rebus, quæ ad proprium vsum pertinent, exiguntur. Et inde videtur damnare iniustitiæ gabellam, quam *Alcaualam* vocant, quatenus exigitur de rebus, quæ ad propriam necessitatem subleuandam venduntur, quia tunc etiam plus soluit, qui plus eget, non qui plus habet, vel lucratur. Idem ferè sentit Ledesm 2. p. 4. q. 18. ar. 3. *Ledesm.* quatenus damnat quoddam tributum in Lusitania vsitatum, quod soluitur ab ementibus res ad suum vsum necessarias, & à vendentibus res, vt suis necessitatibus subueniant, quod tributum vulgo *Sisa* vocatur, quod idem ferè est, quod *Alcauala*, licèt in Lusitania non soluatur à solo venditore, vt in Castella, sed partim ab emptore. Itaque sentiunt hi auctores, tantum peti posse ex lucris vel fructibus, seu in rebus quatenus vel fructiferæ sunt, vel ordinantur ad lucra; & ideò iniustè exigi ex rebus emptis, vel venditis, vel transportatis ad proprium vsum.

3. *Contraria opinio auctoris.* Nihilominus dico, illam conditionem materiæ, quam ponit Caiet. prout ab ipso explicatur, non esse necessariam, quia non est iniustum, tributum imponere de rebus, quæ ad proprium vsum feruntur, aut venduntur, vel emuntur. Hæc est communior sententia, & sumitur ex D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 10. §. vlt. *Anton.* nam licèt loquatur de particularibus impositionibus ciuitatum, eadem est proportionalis ratio de generalibus tributis. Et idem omnino sequitur Gabriel. 4. d. 15. q. 5. ar. 2. concl. 2. in fine, Syluest. *Gabella*, 3. q. 5. *Gabr. Syluest.* vbi nonnullam differentiam in hoc constituit inter externos & incolas, de qua statim dicam. Eodemque fere modo loquitur Angel. verb. *Pedagium*, n. 3. Armill. verb. *Gabella*. nu. 11. Tabien. verb. *Pedagium*, n. 4. Idem tenet Medina dicto C. de Restit. q. 15. in fine. Nauarr. cap. 17. n. 202. Molin. tom. 3. disp. 669. *Angel. Armil. Tabien. Medin. Nauar. Molina.* Supponẽdum autem est ad probandam hanc sententiam, sermonem esse de impositione tributi, habẽte alias conditiones ad iustitiam tributi requisitas; nimirum quod ab habente potestatem, & propter causas iustas & proportionatas imponatur, & solum tractari, an eo ipso, quod imponitur super talem materiam, sit iniustum vel iniquum.

4. Probatur ergo non fieri iniustum, neque iniquum ex illo capite. Quia vel est iniustum, quia prohibitum, vel quia per se, & natura sua est A intrinsecè malum: auctores enim primæ opinionis interdum vno fundamento, interdum alio vtuntur, & in hoc satis confusè loquuntur; neutrum autem fundamentum solidum est. Probatur ergo, propter solam humanam prohibitionem non posse dici simpliciter malum, id est, vbique, & in omnibus regnis vel prouincijs Christiani orbis, quia non inuenitur prohibitum iure canonico & ciuile, ad hoc non sufficit. Prior pars declaratur, quia in Bulla Cœnæ non fit specialis prohibitio, sed supponitur, & fertur specialis modus censuræ contra imponentes tributa prohibita. Nec etiam in corpore iuris canonici inuenitur speciale ius, quod designet materiam vectigalium, seu pedagiorum, vt iusta sint. Neque hoc rectè ab aliquibus ex cap. *Quanquam*, de Censibus in 6. colligitur, quia in eo dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam iure canonico, quàm ciuili, regulariter merito esse damnatas.* B Nam vt ex Gloss. ibi Ioan. Andr. & alijs constat, *Gloss. Ioan. Andr.* ius canonicum, quod ibi citatur non est aliud, nisi quod habetur in Concilio Lateranensi, cap. *Innouamus*, de Censibus & in Innoc. 3. in cap. *Super quibusdam*, de Verbor. significat. ibi autem non prohibentur talia tributa ratione materiæ, sed quatenus non feruntur ab habentibus potestatem, vel ex consensu illorum. Et eodem modo intelligit Glossa ibi prohibitionem iuris ciuilis, citando legem *Non solent*. C. Vectigalia noua, &c. *L. Non solent.* significat etiam posse id referri ad prohibitiones pedagiorum respectu Ecclesiasticarum personarum, dum allegat L. *Placet*, C. de Sacros. Eccles. & cap *Generaliter*. 16. q. 1. *L. Placet.* Denique in illo capite non fertur prohibitio, sed supponitur, & non simpliciter, sed cum illo addito *regulariter*, & fortasse id dictum est propter violentias & excessus, qui regulariter C fiunt in exactionibus pedagiorum.

Altera verò pars de prohibitione iuris ciuilis probatur in hunc modum, quia licèt non negemus, vectigalia in rebus ad proprium vsum esse prohibita iure Codicis, tamen illa lex non obligat in Hispania, Lusitania, Francia, & alijs similibus regnis, vel rebus publicis, quæ superiorem in temporalibus non recognoscunt, quia, vt suprà ostensum est, leges Imperatoriæ ibi non obligant. 5. Vnde miror, cur dixerit Tolet. *Tolet.* Reges, & temporales dominos non posse de his rebus vsualibus pedagia exigere propter prohibitionem illius legis, Pontificem autem in suo dominio temporali id posse, quia non subditur legibus Imperatoris, cùm non minus sint supremi in temporalibus alij Reges numerati in suis regnis, quam sit Pontifex in sua ditione temporali, quod attinet ad potestatem & dominium directum, de quo tractamus. D Neque etiam video, cur Hostiens. in Sum. tit. de Censib. §. *Ex quibus causis*, versic. *Quod si quis* *Hostiens.* (quem multi alij sequuntur) dixerit, non posse iustificari hæc pedagia, etiam ratione immemorialis consuetudinis, nisi supponant legem illam non prohibere rem de se indifferentem, sed rem per se malam, quod probare non possunt, vt statim ostendam. Ideoque concludo, legem illam nunc non obligare, nisi in terris Imperij, & nisi ibi sit per contrariam consuetudinem abrogata, vt facilè fieri potuit.

6. Probatur igitur vltima pars, videlicet, hoc non esse prohibitum, quia malum, quia nulla sufficiens ratio intrinsecæ iniustitiæ in hac materia tributi inuenitur. Nam si quæ esset, maximè quia in tali materia nõ potest seruari debita forma, & proportio tributi, quia pauperes plus grauantur,

uantur, quàm diuites; at hoc non ita est per se loquendo, ac moraliter; ergo. Probatur minor, primò tollendo quandam æquiuocationem, quæ latet in verbis Caietani, & eadem ferè est in alijs auctoribus. Ait enim Caietan. quòd indigentia est radix vsus, & ita qui magis indiget, magis vtitur, & ita magis grauantur pauperes indigentes. At profectò vox illa *indigentia* æquiuoca est, & aliter in antecedenti, & aliter in consequenti sumitur. Indigentia enim interdum significat necessitatem, & de hac indigentia verum est, quod est radix vsus, & quòd qui plus indiget, magis vtitur, vtique quando subuenit indigentiæ suæ seu necessitati. Hæc verò indigentia communis est diuitibus cum pauperibus, imò in diuitibus est maior, vel propter suum statum, vel propter suas delicias, & quia voluptates reputant indigentiam. Quapropter stando in eadem significatione, non rectè infertur, pauperes, qui sunt indigentes plus vti, & plus grauari, quia non sunt hoc modo plus indigentes. Alio ergo modo indigentia significat paupertatem; & sic falsum est, hanc indigentiam esse radicem vsus: nam potius pauper sæpè indiget veste, & non vtitur illa, quia eget pecunia; & consequenter etiam est falsum, quòd qui plus indiget, plus vtitur, quia multò magis vtuntur rebus vsu consumptibilibus diuites, quàm pauperes, & plures ac pretiosiores ex illis emunt. Et similiter pauperes non solent res portare ex distantibus locis, vbi solent vectigalia exigi, sed diuites frequentius hæc portari sibi faciunt ad proprium vsum. Vnde ex vi paupertatis non video, quomodo hinc sequatur illa improportio. Quòd si contingat, pauperem habere plures filios, & ideò plura emere, illud est accidentarium, quod in re morali considerari non potest. Præsertim quia etiam diuites possunt filijs abundare, & ita quoad hoc est æqualitas, & aliundè pluribus & pretiosioribus rebus vti solent ad eorum sustentationem, & præterea regulariter diuites habent maiorem familiam seruorum, & familiarium, quam alunt, præter expensas equorum, &c. & ita plura emunt ad suum vsum, & consequenter plus soluunt ex tali tributo.

Caiet.

7. Et hic discursus, licèt in vectigalibus seu portorijs sit euidentior propter illam considerationem, quòd pauperes rarò deferunt ex locis remotis res propter suum vsum, absque adminiculo negotiationis: nihilominus etiam procedit de tributo imposito propter solam emptionem aut venditionem in rebus necessarijs ad victum & vestitum, quia etiam ex his rebus plures emunt diuites per se, ac moraliter materiam expendendo. Nam contingit quidem diuiti, licèt plura consumat, pauciora emere, quia vel ex fructibus suarum possessionum multa colligit, & alia domi alit, vel sua industria comparat; licèt hoc autem ita sit, hoc totum est accidentarium, & in re morali impossibile est infallibilem regulam cōstituere, quæ non sæpè deficiat. Quod si fortasse Caiet. & alij velint, eo ipso esse formam tributi iniustam, quòd pro asportatione, aut emptione eiusdem rei ad vsum necessariæ, æquale tributum pauperi & diuiti imponitur: immeritò id asserunt, alioqui etiam esset iniusta forma tributi impositi pro rebus causa negotiationis allatis, quia æquale tributum ponitur pauperi negotianti pro vita sustentanda, & mercatori diuiti, in eadem materia, & cæteris paribus. Imò & decimarum distributio esset iniusta, quia eadem quota pro pauperibus & diuitibus ponitur. In his ergo rebus non potest semper tam exacta distributio fieri. Præsertim, quia hæc improportio potest compensari aliundè, scilicet, quia diuites plura & pretiosiora consumunt, & transuehunt.

Quapropter dicendum est in primis, conditionem illam ex parte formæ tributi, scilicet, vt cum proportione distribuatur quantitas oneris, iuxta vires facultatis vniuscuiusque moraliter accipiendam esse, quantum, videlicet, suauiter possit seruari, & haberi ratio illius proportionis sine vexatione populorum, & sine magna difficultate Principum. Vnde si hæc diligentia adhibeatur, nihil obstabit, quod aliqua improportio sequatur, quia illa est moraliter ineuitabilis; & non est intenta, nec censetur volita, sed permissa, sicut videmus in decimis Ecclesiasticis; quod vniformiter imperantur, etiam si per accidens contingat, aliquos pauperes nimium onerari. Deinde dicimus, conditionem aliam ex parte materiæ sumptam, scilicet, vt tributa hæc non imponantur in rebus, quæ ad vsum proprium portantur, emuntur, aut venduntur, non esse simpliciter, ac per se necessariam ad iustitiam tributi, quia nec inuoluit intrinsecè inæqualitatem in forma tributi, vt ostensum est, nec per accidentales euentus fit iniusta, vt etiam est declaratum, nec etiam propter leges ciuiles est iniqua, nisi vbi lex illa obligauerit in terris nunc subditis Imperatori. Solum ergo necesse est obseruare, vt sit iusta causa imponendi talia tributa, quia nimirum, alia non sufficiunt, & publica necessitas vrget, & alia ratio commodior illi succurrendi non suppetit. In quo etiam tenebitur Princeps moralem diligentiam adhibere; vt modum magis equum, & subditis magis proportionatum, ac suauiorem eligat, qua diligentia præmissa securè potest eligere modum hunc, si probabiliter credit esse aptiorem. Accedit, quod nemo dubitet esse iusta vectigalia, quæ imponuntur oneribus, seu rebus, quæ gratia negotiationis asportantur, at hæc tandem redundant in omnes ementium: nam mercatores ob eam causam carius illas vendunt, & ita in re non videtur esse magna differentia inter hæc tributa, quantum est ex parte oneris, quod in pauperes redundat, quia non redundat in illos vt pauperes sunt, sed vt ementes sunt, etiam si illas ad suos vsus à mercatoribus emant.

8. *Conditio tributi vt cum proportione distribuatur quantitas oneris iuxta vires cuiusque intelligenda moraliter.*

Quapropter non existimo, ciuilem legē prohibuisse illam vectigaliū materiam, quia sit onerosa pauperibus, sed quia videtur asperū, & durum grauare homines in his rebus, quibus quotidiè nutriuntur, & indigēt, & similiter visum est graue, difficilē ac onerosam reddere asportationem rerū ad propriū vsum pertinentium. Sed hæc difficultas nō facit, rem esse per se malā, & superari potest ex alijs commoditatibus vel necessitatibus occurrentibus, propter quas potest aliud statui ab habente potestatem supremam, quæ non subditur illi legi. Nihilominus tamen propter rationem & fundamentum illius legis, & quia hęc tributa malè audiunt, & odiosa sunt communitati pauperū, rectè facient Principes, illa excusando quoad fieri possit. Multoque cōgruentius esset, in rebus, quæ ad vsus nō necessarios, sed ad delicias, vel nimiū ornatum, vel curiositatē deferuntur, similia onera, & grauiora imponere, dum tamen illa sufficiant ad indigentiam, iustámve necessitatem regni aut Principis subleuandam. 9.

Optimum consilium.

10. Vnde infero, hæc vectigalia & pedagia, si generalia sint, & propria tributa iustè exigi non solum ab incolis, sed etiã ab extraneis peregrinantibus in tali regno. Sicut vectigalia mercium soluuntur à mercatoribus etiã extraneis. Tum quia hoc consuetudine seruatur in omnibus regnis, quia fortasse nõ poterat commodè fieri personarũ distinctio, & quia aliàs occasio fraudibus daretur, & ita fit virtualis cõpensatio, veluti quodã iure gentium introducta. Tum etiam quia extranei multa commoda recipiunt à Principe illius regni, in quo versantur, scilicet viarum securitatem, & expeditionem, & pacis conseruationẽ, & administrationem iustitiæ; tum denique quia dum ibi degunt, sunt aliquo modo subditi, quatenus tenentur illius regni legibus parere. Illa ergo exceptio, quam aliqui ex allegatis Doctoribus addunt, necessaria non est. Dixi autem si tributa sint propria & generalia: nam si sint particulares impositiones ciuitatum ad propria commoda particularia introductæ, magis ex quadam ciuium cõuentione, & volũtate, ac pacto tacito, vel expresso, tunc non obligabuntur externi, & in hoc casu videntur loqui citati auctores. Non video tamen cur specialiter hoc doceant de vectigalibus positis in rebus ordinatis ad proprium vsum, cum eadem sit ratio de omnibus, si seruetur proportio. Ratio autem est, quia illi non consenserunt in illo pacto & conuentione, nec commoditas intenta in eos redundat. Nam si redundaret, & ex consensu Principis impositio generaliter fieret, tunc, iam indueret rationẽ tributi suo modo generalis.

CAPVT XVII.

Vtrum aliqua alia conditio præsertim subditorum consensus ad iustitiam tributi requiratur.

1. Pars negans satis videtur ex dictis concludi, ex illis enim colligi possunt tres conditiones tributorum scilicet, legitima potestas, iusta causa, ac debita proportio, quæ planè videntur sufficientes ad iustitiam tributi, & ita illas tantum ponunt Castro, & Medin. Et probatur nam aliæ, vel necessariæ non sunt, vel non nisi quatenus in his continentur, vt dictum est de vsu, & materia. Idemque est de personis, quibus imponitur tributũ, debent enim esse subiectæ Principi secundum eam potestatẽ, qua tributum imponit. Hæc enim conditio vera est, sed includitur in prima de Principe habẽte potestatẽ: nam superior & subditus correlatiua sunt, & ideò eo ipso, quod requiritur potestas Principis, manifestum est, non extendi, nisi ad subditos. Vbi statim offerebatur occasio explicandi, quomodo Ecclesiasticæ personæ exemptæ sint à tributis Principum secularium, sed hoc alio loco ex professo tractatum est, & ad præsentem non spectat. Quomodo item priuilegia exemptionum in hac materia dari possint personis laicis, vel semel data seruanda sint, alterius etiam est considerationis.

Castro. Medina.

2. Non omittam tamen aduertere, excogitatam esse à quibusdam conditionem aliam vt simpliciter necessariam ad iustitiam tributi, nimirum, vt cum consilio & consensu regni imponatur. Putant enim, Principem etiam supremum non posse noua tributa imponere in regno suo sine consensu regni. Fundanturque in quadam lege Hispaniæ, quæ hodie habetur in lib. 6. Nouæ recopil. tit. 6. l. 1. vbi statuitur, vt in Hispania Rex non possit nouum imponere tributum, nisi prius A conuocato regno per procuratores, & illis consentientibus, & acceptantibus tributum. Volunt autem hanc legem non tam constituere nouum ius positiuum, quàm declarare ius gentium, seu naturale; & dare modum, & formam, qua illud seruetur. Tum quia non est verisimile, Reges Hispaniæ tam liberaliter voluisse cedere iuri suo, vel ligare, ac diminuere potestatẽ suam, si antea ex vi Regiæ potestatis omnino liberam illam haberent. Tum etiam quia nisi hæc potestas ita sit restricta in Regibus, facile verget vel in tyrannidem, vel certe in notabile incommodum, vel grauamen regnorum. Quia Principes valde propensi sunt ad imponẽdas subditis huiusmodi exactiones, semperque causantur antiqua tributa sibi non sufficere ad suos eximios sumptus, siue illi necessarij sint, siue superflui. Vnde si sua sola potestate tributa possent imponere B sine consensu regni, plus iusto, vel certè nimium populos grauarent. Accedit regula iuris. *Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari.* cap. 29 de Regul. iur. in 6. quæ regula est valde consentanea iuri naturali; ergo maximè debet seruari in re tam ardua, quam est tributorum impositio.

L. Hispan.

3. Hanc verò sententiam sic explicatam non inuenio in iure communi, canonico, vel ciuili, neque in auctoribus antiquis, & ideò non censeo, hanc conditionẽ esse necessariam ex vi iuris naturalis, aut gentium, neque etiam ex iure communi; imò neque ex iure antiquo Hispaniæ. Probo singulas partes, & primò de iure naturali videtur per se euidens, quia constitutio regnorũ, & potestas regũ non est immediatè de iure naturali, sed mediante concessione populorum, vt suprà ostensum est, ergo amplitudo, vel restrictio potestatis circa ea, quæ per se mala vel iniusta nõ sunt, C non potest esse de iure naturali, sed pendet ex arbitrio hominũ, & ex antiqua cõuentione, vel pacto inter Regẽ & regnũ. At verò potestatẽ ad imponendũ tributum intra limites iustitiæ absolutè residere in solo Principe non est intrinsecè malũ, nec contra bonos mores, vel è conuerso quòd requiratur cõsensus populi, nõ est per se necessariũ ad iustitiã & æquitatẽ; ergo neque illud prius est contra ius naturale, neque hoc posterius est de eiusdem iuris præcepto. Neque sufficit dicere, hoc esse magis conueniens populis & regnis: tum quia ex maiori conuenientia non potest colligi necessitas præcepti; tum etiam, quia illud non est certum, quia si coniecturis & congruentijs vtendum est, possunt facile pro vtraq; parte afferri.

Non esse opus ad tributum consensum regni, nisi ex benignitate regum.

4 Nam constat ex suprà dictis, Monarchiam posse vtroque modo cõstitui, scilicet, vel ita vt Princeps in condendis legibus pendeat à consensu D populi, seu senatus tanquam ab habentibus suffragium definitiuum, vel ita vt potestas simpliciter sit in solo Principe, licèt vti debeat suorum consilio. Et hunc posteriorem modum diximus esse magis consentaneum monarchico regimini, & magis vsitatum; satisque consonum prudentiæ & iustitiæ, & conuenienti regimini, & obedientiæ subditorum. Si ergo hæc potestas est data solis Regibus in alijs legibus ferendis, etiam si grauissimæ sint, cur non poterit esse etiam in legibus tributorũ, vel cur hoc repugnabit iuri naturali. Item Princeps supremus ad inducendum bellum, non indiget consensu populi, neque ad reficiendos pontes, vias, castra, mœnia, &c. cur ergo ex natura rei erit illi necessaria populorũ acceptatio in tributorũ impositione. Cum propter has causas præcipuè fieri soleat. Denique Monarchia

narchia integra & perfecta non est contra ius naturale, vt per se notum est; sed non est perfecta & integra monarchia, nisi habeat potestatem plenam ad imperanda tributa iusta, tum quia quantum pendet in hoc à consensu regni, tantum deficit à perfecta monarchia, tum etiam, quia si in hoc pendet illo modo consequens est, vt etiam pendeat in omnibus alijs, quæ sine tributis fieri non possunt; ergo monarchia cum tali potestate non potest esse contra ius naturæ, ac subinde, neque illa conditio, seu dependentia potest esse ex dictamine necessario iuris naturæ.

5. Atque hæ rationes idem conuincunt de iure gentium. Eo vel maximè quod creatio Regum, & potestas eorum non est de iure gentium, sed est potiùs de iure ciuili, vel nationali (vt sic dicam) vniuscuiusque regni, vel prouinciæ. Vnde licèt in communi dici possit de iure gentium diuisio regnorum, ciuitatum, & magistratuum, aut regiminum; modus tamen constituendi regimen vel per plures, aut pauciores, vel per vnum cum tanta, vel maiori potestate, & cum his, vel illis conditionibus, nō est de iure gentium, sed ex proprio iure singularū communitatum, & à principio fuit aut ex pacto voluntario, aut ex iusto bello, vel consuetudine introductus; ergo non potest hæc necessitas fundari in iure gentiū. Multo autē minus potest fundari in iure positiuo communi: nam (vt vidimus) in iure canonico hæc potestas conceditur simpliciter Imperatoribus, ac Regibus, & Principibus supremis, qui illis æquiparantur, & nulla limitatio additur, neque postulatur regni cōsensus. Eodemque modo loquitur ius ciuile, vt etiam citauimus; ergo illa cōditio non solū nō potest fundari in iure communi, verū etiam illi repugnat, dum simpliciter loquitur: nam limitandū non est sine alio iure vel ratione cogente. Et ita Doctores interpretantes illa iura absolutè dicunt, esse in Principe hanc potestatem, nulla facta mentione consensus populi, vt patet ex Innoc. in d. cap. *Quod super his*, & ibidem Panorm. & in dicto cap. *Innouamus*, Barthol. & alijs in dicta l. *Vectigalia*, & in l. 1. & 2. C. Noua vectigal. & c. Bart. etiam in l. vnic. ff. Ad l. Iuliam. de Ambitu.

Innocent. Panorm. Bart.

6. *Ius Hispania* Tandem neque ex antiquo iure Hispaniæ talis dependentia Regis à regno, seu necessitas talis conditionis ad iustitiam vel valorem tributi colligi potest. Nam in l. 2. tit. 1. p. 2. prius dicitur absolutè, Imperatorem habere supremam potestatem & absolutam imponendi iusta tributa, & postea subditur, hanc potestatem, in his regnis translatam esse in Regem. Similiter in l. 9. tit. 8. p. 5. hæc potestas soli Regi tribuitur, idéque supponitur in l. 5. tit. 10. partit. 7. Relinquitur ergo, concursum regni, seu populi cōsensum per se, vel per procuratores suos, nō esse conditionē necessariam ad iustitiam tributi. Imò etiam sequitur, iustitiam tributi esse priorem ex natura rei tali cōsensu populi, ideoque supremum Principem sua potestate posse imponere tributum iustum, lege lata, & consequenter posse obligare populum ad consentiendum, & acceptandum tributum, modo explicando in capite sequenti. Alias tributum non posset imperari per modum præcepti & legis, nisi prius acceptaretur à subditis per modum noui pacti, & donationis, quod non potest esse verum ex natura rei, cùm tributum pertineat ad obligationem iustitię, non in noua, & liberali donatione fundatam, sed in naturali iure, quo tenemur dare laboranti mercedem, & gubernanti subsidium ad onera muneris sui sustentanda.

Lex ergo illa, & consuetudo Hispaniæ requirendi cōsensum regni, quando tributa imponenda sunt, specialis institutio regum fuit ex illorum benignitate, non ex necessitate iustitiæ concessa, ante ducentos annos, vel circiter. Et ideò non est extendenda ad omnia regna, sed in vnoquoque seruanda erit sua lex, vel consuetudo, & vbi nulla specialis determinatio fuerit, seruanda est æquitas iustitiæ naturalis. Illa verò Hispaniæ institutio in hoc fundata videtur, quòd eo tempore, in quo illa stabilita est, iam erant in Hispania imposita multa tributa, quæ ad onera regni sustentanda videbantur sufficere, & ideò ne nouis oneribus grauaretur populus sine magna & publica causa, & vt maiori ac suauiori prouidentia id fieret, quando fieri oporteret, ideo rectissimè id institutum est. Et post concessionem illam à Regibus factam, & moribus confirmatam, seruanda est. Non est autem ita intelligenda, vt sit in arbitrio Procuratorum, suum consensum non præstare, etiam si iustitia tributi, eiusque necessitas nota sit, tunc enim consentire tenentur, sicut etiam tenentur fortiter resistere, quando iniustitia tributi est manifesta, vel quando ex multitudine tributorum tam grauiter onerantur populi, vt æquitatem iusti stipendij & auxilij Principi debiti, excedat. 7.

CAPVT XVIII.

Vtrum leges tributorum obligent in conscientia ad illorum solutionem, etiam si non petantur.

1. QVæstio hæc locum habere potest etiam si lex tributi pœnalis non sit, vt diximus, quia licèt tributum non sit pœna, & ideò ad illius solutionem non sit necessaria sententia condemnatoria, imò nec declaratoria; nihilominus potest requiri exactio, ita vt sine illa nemo cogatur spontaneè offerre tributum. Sicut etiam pœna pecuniaria legis post sententiam debita est sine alia noua sententia, & nihilominus Couarr. & alij sentiunt, non deberi, nisi petatur: simili ergo modo potest accidere in tributis, & hoc est, quod inquirimus. In qua etiam quæstione aduerto, non posse habere controuersiam, si de possibili loquamur. Quid enim vetat tributum imponi cum hac moderatione, & postulatum soluatur, & non alias? non est ergo dubium, quin possit hoc modo ferri, & quod sic lata lex non plus obliget, quia obligatio non est maior, quàm legis verba postulent, per quæ animus imperantis cognoscitur. Et similiter dubitare nemo potest, quin Princeps possit imperare solutioné tributi, nulla expectata petitione vel monitione. Quia etiam si imponatur hoc modo, & cum hac expressa conditione, potest esse iustū tributum secundū omnes conditiones supra numeratas, vt patebit facilè discurrendo per eas; ergo iustè potest sic imponi; ergo sic etiam obligabit: nam quoad hoc totum lex illa est moralis, & procedunt omnia dicta in ca. 11. Item tributum imponitur vt stipendium iustum, & debitum ex lege iustitiæ, sed præcipere solutionem debiti, non spectata petitione non est onus iniustum; imò nec nimis graue; ergo talis lex ex hoc capite nec iniusta nec nimis grauis censeri potest; cur ergo non statim obligabit? *Couarr.*

2. His ergo existentibus certis, solum de vsu, & de efficacia legum imponentium tributa, seu de sensu verborum, quibus vtuntur, esse potest controuersia. In qua varias inuenio opiniones:

Leges tributorum non obligare in conscientia ad illa soluenda, nisi petantur sentiunt multi, imo nec obligare ad non occultandum simile debitum, sentiunt multi ob consuetudinem.

Prima negat, leges tributorum obligare in conscientia ad illa soluenda, nisi petantur, imò neque ad declarandum contractum, aut vectationem mercium, aut aliam similem actionem fundantem debitum tributi: quin potius nec obligare ad non occultandum simile debitum, seu fundamentum eius: ac subinde non esse contra iustitiam occultè vel palliatè venditionem facere, ne gabella petatur, vel transire limina regni per loca in via, aut intempestiuis horis, propter non soluenda vectigalia. Ac denique solum obligare has leges ad soluenda hæc tributa, si exactor seu publicanus occurrat, & petat, vel ad summum ad non decipiendum illum si interroget præsertim cum iuramento. Hanc sententiam à fortiori tenent Angel. & Nauar. allegati c. 11. & latius ac expressius idem Nau. in c. *Fraternitas*. 12. q. 2. à n. 21. verum est, ibi magis procedere argumentando, quàm definiendo, quia non perfecit opus, satis tamen indicat sententiam suam. Eandem tradit latè Tab. verb. *Pedagia*, n. 8. & 9. Medin. 1. 2. q. 90. ar. 4. Henr. tom. 1. lib. 7. de Indulg. cap. 36. §. 5. litera D. vbi refert Soncinat. & Parladorium. Inclinat etiam Soto lib. 3. de Iustit. q. 6. ar. 7. in fin. Fundamentum præcipuum huius sententiæ est consuetudo, quę potest interpretari & moderari legem, & eadem ratione potest moderari quotam stipendij taxatam per legem, sicut videmus in quota decimarum, nam licèt pars decima sit, quam lex canonica statuit, nihilominus ipsamet lex canonica declarat, id intelligendum esse, nisi obstet consuetudo, quæ præualere potest; ergo multo magis potest in præsenti.

Angel. Nauar.

Tabien. Medina. Henric. Sotus.

3\. Confirmatur, quia aliàs omnes, qui in casibus insinuatis non soluunt tributa, obligandi essent ad restitutionem, quia peccarent cõtra iustitiam, consequens est grauissimũ onus, & moraliter impossibile, imò etiam est contra consuetudinem, non tantum pœnitentium, sed etiam confessorum eruditorum, vt Nauar. refert. Confirmatur secundò, quia hoc modo fiunt leges istæ tolerabiles, & humanæ, quæ alioqui essent nimis onerosæ, & difficiles ad obseruandum, & aliundè hoc etiam sufficit ad finem talium legũ: nam Principes hoc modo recipiunt sufficientia stipendia, & subsidia, & si interdum defraudantur, postea per executionem pœnarum fit compensatio: ergo.

4\. *Secunda sententia sub distinctione loquens.*

Secunda opinio esse potest distinguens inter leges obligantes ad soluenda pedagia, seu vectigalia. Nam quædam procedunt ex antiqua consuetudine, cuius initium ignoratur, & hæ indistinctè obligant in conscientia ad solutioné talis tributi sine fraude vel occultatione, licèt non petatur, quia præsumuntur omni ex parte iustæ, iuxta cap. *Super quibusdam*, de Verbor. signific. & propter alias rationes, quas in sequenti sentẽtia afferemus, & in his tributis maximè sunt efficaces, & in hac parte conueniunt auctores statim allegandi in hac & sequenti opinione. Aliæ verò sunt leges imponentes noua pedagia, siue scriptæ sint, siue ex consuetudine, de cuius initio constet. Et de his subdistinguitur: nam si certo constet, talia tributa esse iusta ex omni parte & conditione, tunc etiam obligabunt illæ leges ad solutionem absque præuia exactione vel petitione, propter idem fundamentum, si verò non constet de iustitia earum, non obligabunt cum illo rigore. Quin potius si certo constiterit esse iniustas non obligabunt vllo modo, per se loquendo, sed ad summum ratione scandali vitandi, quando aliter solutio tributi caueri nõ potest. Si autem nec de iu-

A stitia, nec de iniustitia constet, tunc etiam non obligant in conscientia ad solutionem, saltem si tributum non petatur, & absque violentia vel deceptione vitari non possit.

5\. Hæc sententia licèt non tam distinctè explicetur ab auctoribus statim citandis, merito tamẽ potest illis tribui, quia simpliciter asserunt ad soluenda hæc noua pedagia neminem obligari, nisi cui constiterit de illorum iustitia, satisque esse ad excusationem, vt de illa non constet, ac subinde, vt res sit dubia. Quod ego moderor & interpretor, donec petantur, vel vbi eorum exactio sine vi aut fraude vitari non potest. Tenet autem illam sententiam Gabr. 4. d. 15. q. 5. concl. 7. & Syluest. verb. *Gabella*. 3. q. 3 n. 9. & q. 14. n. 29. Caiet. verb. *Vectigal*, in fine, inclinat etiã Driedo d. lib. 2 de Libert. Christia. c. 5. versus finem, Armill. verb. *Gabella*, n. 18. Aragon. 2. 2. q. 62. ar. 3.
B Inclinat Cordub. in Sum. q. 95. dub. 1 Medin. d. c. 13. Fundantur primò hi auctores, quia noua pedagia, & vectigalia in iure præsumuntur iniusta, & reprobata c. *Quanquam*, de Censib. in. 6. ergo si certo nõ constet de illorum iustitia, vnusquisque potest præsumere de illorum iniustitia, ac subindè tuta conscientia illa non soluere, saltem nisi petantur. Confirmatur, quia in dubio melior est conditio possidentis, sed subditi possident res suas; ergo in dubio non tenentur offerre tributum, cum autem non sunt certi de iniustitia tributi, eo ipso dubitant de iustitia tributi; ergo.

Gabr. Syluest. Caiet. Driedo. Armill. Aragon. Medina.

C. Quanquam.

6\. Tertia sententia sine distinctione affirmat, has leges tributorum iustas obligare ad soluendum tributum, etiam si non petatur. Ita tenet Hostiensis in Summa tit. de Censibus. §. *Ex quibus causis*, in fine, & reprobat distinctionem de antiquis, & nouis vectigalibus, quam dicit fuisse
C Raimund. Idem Anton. 2. part. titul. 1. cap. 13. §. 8. Bertachin. referens plures in tractatu de Gabellis, p 9. n. 1. & 3. Sequitur Couarr. in Regul. *Peccatum*, 2. part. §. 5. num. 5. & dicit esse communem Canonistarum in capite *Innouamus*, de Censibus, tenet etiam Castro libr. 1. de Lege pœnal. cap. 10. Medin. C. de Restitution quæst. 13. & 15. Ledesm. 2. p. 4. q. 18 art. 3. dub. 10. in fine, Nauarr. libr. 3. de Restitution. cap. 1. n. 263. Fundamentum est, quia lex iusta obligat in conscientia, vt impleatur, nullo admonente, sed lex tributum imponens est iusta, vt supponimus; ergo obligat ad solutionem nullo etiam petente. Sed ait Barthol. de Medin. non teneri externos scire leges regni. Respondeo in primis hic non tractari, an ignorantia excuset vel an interuenire possit, sed explicari obligationem, quam per se imponit talis lex. Deinde dico, extraneos
D teneri saltem ad procedendum via Regia sine fraude, & tunc si nullus petat, probabiliter poterunt præsumere, nullum deberi tributum, & inde excusari: regulariter verò res est adeò nota in huiusmodi locis, vt vix posit probabilis ignorantia interuenire.

Sententia affirmans leges tributorum obligare ad solutionem.

Raimund. Anton. Bertac. Couarr.

Castro. Medina. Ledesm. Nauarr.

7\. Secundò probatur eadem sententia, quia tributum iustum est ex iustitia debitum, sed vnusquisque tenetur soluere debitum iustitiæ, etiam si non petatur, ergo. Dicet forte aliquis, non esse debitum ex iustitia, sed ad Summum ex obedientia legis. Sed hoc planè falsum est, & contra omnes Doctores, qui fatentur, hanc obligationem soluendi tributa, vbi interuenit, esse iustitiæ. Et suprà id probatũ est ex Rom. 13. & idẽ sumitur ex illis verbis Christi, *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari*. Matth. 22. Agebat enim de redditione

Rom. 13. Matth. 22.

tributi,

tributi, & significat esse reddendum instar rei alienæ. Item quia tributum est debitum per modum stipendij iusti, quod ex iustitia debetur, sicut de decimis suo loco diximus; est autem eadem ratio cum proportione in præsenti. Denique lex humana non obligat immediatè ex sola virtute obedientię, sed reponit actum in propria specie virtutis iuxta materię capacitatem & motiuum, seu rationem præcipiendi; hic autem materia legis imponentis tributum est materia iustitiæ, & ratio præcipiendi est, vt seruetur æquitas subditorum ad Principem, & ad onera eius, ac regni sustentanda; ergo talis lex non ex obedientia tantùm, sed ex iustitia obligat. Præsertim, quia Principes intendunt obligare quantum possunt secundum exigentiam materiæ, possunt autem ex iustitia obligare, ergo.

8. Dices, hoc esse verum, si lex ipsa expresè præcipiat soluere tributum, nulla expectata petitione; leges autem tributorum non ita ferri, & ex benigna & consueta interpretatione non id præcipere, sed tantùm vt petita soluantur. Sed contra hoc est primò, quia etiam id, quod assumitur, non est vniuersaliter verum. Nam in l. 5. tit. 7. partit. expresè præcipitur mercatoribus, vt via recta incedant per loca, vbi solent tributa exigi, & veritatem aperiant, nihil occultando, & multæ leges similes habentur in noua recopilatione lib. 9. tit. 19. l. 13. 14. 18. & 32. vbi afferentes merces obligantur per certas vias incedere, & per definitas partes ingredi, & emptori præcipitur manifestare contractum, vel certum fieri de solutione Gabellæ, & in l. 9. & 10. tit. 1. lib. 6. Ordinat. statuitur, vt transmittens merces per loca publica, si nullum inueniat custodem petentem vectigal, non incurrat pœnam, etiam si transeat sine solutione vectigalis, & nihilominus teneatur ad illud soluendum: vbi satis apertè declaratur, legem obligare ad soluendum tributum, etiamsi non petatur.

L. 1 tit 7. part.

Noua recopil.

Ordinat.

9. Præterea dicimus; etiam si lex non declaret expresè, vt tributum non petitum soluatur, sed simpliciter vt soluatur, id satis esse, vt in conscientia sit reddendum, etiam si non petatur, quoties lex non concedit expresè hanc moram, vel coarctat, ac limitat expresè præceptum, quod certè nunquam facit. Assumptum probatur primò, quia sine dubio hæc est mens Principum; nã intendunt plenè & integrè obtinere tale tributum, & intendunt obligare quantum possunt. Secundò, quia materia ipsa postulat hoc genus obligationis, vt ostensum est, quia est materia iustitiæ, & debiti soluendi; ergo si lex simpliciter præcipit, simpliciter etiam obligat. Nec licet nobis aliquid addere legi, quod ipsa non addit, neque in materia legis habet fundamentum: supponimus enim tributum sine tali conditione esse æquum & iustum, aliàs nulla esset quæstio. Denique neque consuetudo sufficit ad talem moderationem admittendam. Quia illa consuetudo (si est) non est talis, vt possit derogare legi, quia non est vidente & conniuente Principe, sed potiùs resistente & puniente omnes, qui se occultant, aut alio modo vectigalia defraudant.

10. In hoc puncto cùm ius videatur clarum difficillimum est de facto ipso definitum iudicium ferre, & inter omnes auctores vix est vnus, qui generaliter loquatur, sed ferè omnes vel addunt limitationes plures, vel loquuntur sub conditione, & ita vix potest absoluta resolutio ex illis colligi. Varios ergo gradus iustitiæ in his legibus distinguo. Primus sit legum, de quarum iustitia ex omni parte certò constat, moraliter loquendo. Secundus extremè contrarius earum legum, de quarum iniustitia certò, vel probabilioribus coniecturis constat, quia nimirum constat deficere in tributo aliquam ex conditionibus necessarijs ad iustitiam eius. Hæc enim est differentia inter iustitiam & iniustitiam, quæ solet esse inter bonum & malum, quia bonum ex integra causa: malum ex quocunque defectu, & ita vt constet, legem tributi esse iustam, necesse est, vt constet omnes conditiones in illo concurrere, vt autem constet esse iniustam, satis est, vt constet vnam deficere. Tertius gradus est medius, scilicet, quando non constat de iniustitia, neque de iustitia tributi, quod potest contingere dupliciter, scilicet, vel negatiuè omnino, quia nec est ratio ad præsumendam iustitiam; neque etiam de iniustitia constat, vel quia pro vtraque parte sunt coniecturæ, & probabiles rationes, neutra tamen constat.

Dico ergo primò, leges iustæ simpliciter imponentes tributa, licèt non declarent, quomodo soluenda sint, per se, & natura sua obligant ad soluendum tributum, etiam non petitum; quando de iustitia legis sufficienter constat morali modo. Hanc conclusionem præcipuè intendunt auctores secundæ sententiæ, & eam planè consitentur ac præmittunt, Caietan. Gabr. Syluest. Soto, Dried. Cordub. & Aragon. Et conuincitur rationibus factis in probatione tertiæ sententiæ: neque contra illam aliquid objicitur in priori opinione, quod alicuius momenti sit, quód ve inter probandam tertiam sententiam non sit solutum. Imò certè etiam Angel. Nauarr. & alij non videntur hoc ius negare, quia non negant in Principe potestatem ad præcipiendum hoc modo tributum; nec etiam dicunt, absolutum imperium vt soluatur tributum, non sufficere quoad vim verborum ad hanc obligationem, quæ in ipsa materia talis imperij intrinsecè inclusa est, nisi ob eam causam aliundè excedatur in æquitate iustitiæ. Et hæc est ratio à priori huius partis, videlicet legem hanc simpliciter latam, simpliciter obligare supposita potestate ferentis legem, & æquitate ex parte materiæ: nam ex parte verborum nihil amplius requiritur, neque ex vi significationis eorum alia conditio intelligitur, nec ex declaratione iuris, neque ex vi alicuius consuetudinis iustæ & toleratæ à Principe, maximè in his tributis, de quorum iustitia constat. Neque in terminis huius conclusionis inuenio aliam differentiam inter antiqua & noua tributa, nisi quod antiqua, quorum initium ignoratur, supponuntur esse talia, vt de eorum iustitia satis constet, nec possint rationabiliter in dubium reuocari; quia pro illis stat præsumptio iuris, & de iure. Imò potiùs videntur ipso iure approbata, in dicto capit. *Quod super his*: Nam qua ratione sunt approbata quoad auctoritatem, eadem censeri debent approbata quoad causam & formam. At verò tributa noua, qualia censentur omnia, quorum initium cognoscitur, non sunt semper iusta, nec esse supponuntur, nisi probentur: si tamen de eis constet sufficienter esse iusta, in eis procedit assertio eodem modo, quia procedit in eis eadem ratio.

11. *Leges simpliciter imponentes tributa iusta, obligant ad soluendum tributum non petitũ, quando de iustitia legis constet moraliter.*

Syluest.
Soto.
Dried.
Cordub.
Aragon.

Cap. *Quod super his.*

Dico secundò. Leges tributorum, quando cõstat esse iniustas, non obligant ad soluenda tributa non solùm antequam petantur, sed etiam si exigantur. In hoc omnes cõueniunt, & ratio est clara;

12. *Leges tribut iniustæ quando constet de iniustitia,*

non obligant vnquam ad solutionem.

clara; quia si lex est iniusta, etiam petitio tributi; ergo non potest magis obligare petitio, quàm lex. Imo hinc sequitur primò, peccare grauiter, & teneri ad restitutionem, non solùm Principes ferentes tales leges, & accipientes talia tributa, sed etiam ministros illa exigentes, si illis constat de iniustitia legum. Sequitur secundò, omnes illos incurrere in censuram Bullæ Cœnæ Domini, vt circa illam declarauimus in 5. tomo, disp. 21. sect. 2. num. 35. & 43. Tertiò sequitur, personas illas, à quibus talia tributa exiguntur, posse licitè non soluere tributum, tum se occultando, tum etiam resistendo aliquo modo, quantum sine graui rixa & scandala possint, quia eius defensionis naturale est. Possunt etiam vti amphibologijs ad non reuelandam veritatem, quia iniustè interrogantur; & non tenetur respondere ad mentem interrogantis. Mentiri autem non possunt, & multo minùs peierare, si autem id faciant, licèt peccent contra veritatem vel religionem, non tamen contra iustitiam, & ideò nihil restituere tenentur. Sequitur quartò, eos, qui coguntur soluere talia tributa, posse alia via reparare damnum, vel non soluendo alia tributa iusta, si occasio detur, vel alio simili modo occulto, sine vi & rapina, recompensationem faciendo ex bonis Principis, vel eius, qui per iniustitiam tributum extorsit. Hæc omnia patent ex generalibus regulis de restitutione, quæ in suo loco latiùs tractantur.

13. *Limitationes prædictæ conclusion. ex parte causæ & excessus tributorum.*

Est autem circa hanc assertionem distinguendum inter iustitiam tributi ex parte imponentis, vel ex defectu alterius conditionis. Quando enim lex ita est iniusta ex parte imponentis tributum, vt constet, illum nullam habere potestatem nec facultatem ad imponendum tributum, tunc tributum omnino est nullum, & maximè reprobatum & iniustum, & ideò talis lex, nec ad totum, nec ad partem obligare potest. Si autem in imponente sit absoluta potestas, & iniustitia legis posita sit in abusu & excessu talis potestatis; tunc consideranda est qualitas excessus, & quoad id non obligabit lex, quoad alia verò, quæ separabilia & diuisibilia sunt, poterit obligare, sic enim vtile per inutile non vitiatur. Vnde si excessus solum sit in extensione ad personas exemptas, lex non obligabit illas, poterit tamen alias habiles obligare, vt si Rex in suo Regno iusta ex causa tributum ponat, præcipiatque ab omnibus etiam Clericis solui, non obligabit Clericos, obligabit tamen alios. At verò si excessus sit in defectu causæ, considerandum est, an omnino causa desit, vel solum excedatur in proportione tributi respectu causæ quoad quantitatem, quia scilicet, plus exigitur, quàm necessarium sit. Et in priori casu quando causa omnino deest, omnino etiam nulla est obligatio; quando verò iniustitia tantum est in excessu oneris, tunc obligat lex ad soluendum tributum in quantitate moderata arbitrio boni viri; excessus verò poterit sine peccato subtrahi, vel compensari, interim soluendo totum, & interim totum negando, prout necessarium fuerit ad recuperandum excessum. Idemque cum proportione seruandum est, si iniustitia solum sit in proportionali distributione: nam tunc poterit, qui plus iusto grauatur, minuere tributum in ea parte, in qua grauatur iniustè, tenebitur tamen aliquid soluere secundum debitam proportionem, si in reliquis conditionibus constet tributum esse iustum, quia lex iniusta solum non obligat in eo, in quo facit iniustitiam, in alio verò potest obligare, quia non est omnino nulla, & vnum est ab alio separabile.

Quid agendum in dubio.

Dico tertiò. Quando tributum est nouum, & non constat Principem habere potestatem ad imponendum tributum, quamuis non constet carere illa, non obligantur subditi illa lege ad soluendum tributum: si verò cōstet, Principem habere potestatem ad imponenda tributa generatim, licèt in particulari tributo non constet seruari omnes conditiones ad illius iustitiam requisitas, lex tributi obligabit subditos ad solutionem tributi, dummodo non constet de aliqua iniustitia tributi, seu de defectu alicuius conditionis ad illius iustitiam requisitæ. Prior pars huius assertionis est iuxta mentem auctorum secundæ sententiæ, eamque à fortiori admittet auctores primæ, de auctoribus autem tertiæ sententiæ solum dicere possumus, illi non contradicere, quamuis, nec illam affirment. Ratio igitur illius partis est, quia primum fundamentum iustitiæ in tributis est potestas Principis, & obligatio, quæ inde in populo resultat ad contribuendum pro illius stipendio; ergo si dubitatur de iustitia tributi in hoc fundamento, cessat omnis ratio præsumendi iustitiam in illo, ac subinde talia tributa præsumuntur iniusta. Et in eis maximè procedunt rationes tertiæ opinionis; procedit etiam illa regula, *In dubijs melior est conditio possidentis*, quia tunc subditi possident sua bona, & suam libertatem, & non sunt certi de subiectione, in hac parte debita Principi. Posset autem hic casus contingere præcipuè in quibusdam Principibus temporalibus, qui non sunt supremi, sed recognoscunt superiorem, & nihilominus sibi vsurpant potestatem imponendi tributa titulo consuetudinis, vel alio simili. Si enim non constet, talia tributa esse approbata à supremo Principe, vel cum illius facultate & licentia esse imposita, non est, cur præsumatur iusta, & ita in his credo maximè procedere tertiam sententiam. Hæc verò pars non minus procedit ante petitionem tributi, quam post illam; semper enim est eadem ratio excusationis, nec petitio præsumitur magis iusta, quàm impositio, & ideò non mutat rationem iustitiæ.

Altera pars videtur esse contra plures auctores allegatos in secunda sententia, verumtamen in illa particula *non constet*, potest esse multiplex sensus, & inde fortasse est varietas in modo loquendi auctorum. Primò ergo dicitur non constare quod non scitur clara, & euidenti ratione vel physica, vel morali, & in hoc sensu certa videtur illa pars, quia non oportet, vt subditi cum euidentia vel certitudine sciant, Principem obseruasse omnes conditiones iustitiæ in ferendo tributo, vt teneantur illi parere: Tum quia licèt Princeps habeat hanc certitudinem & euidentiam, est moraliter impossibile, vt omnes subditi illam assequantur, contra rationem autem esset; aliquid moraliter impossibile postulare, vt lex iusta obliget: Tum etiam, quia si hoc verum esset, ferè omnes possunt excusari à solutione tributorum. Non est ergo satis, vt non constet per euidentiam. Potest verò latiùs illa particula sumi, & cum hac negatione alia coniungi, scilicet, vt neque per rationem probabilem constet de iustitia tributi, & dicatur non constare, quod nec certo, nec probabiliter cognoscitur, ex qua negatione oritur dubium negatiuum.

Et in hoc sensu dico, aliud esse loqui de Principe, aliud de subdito, & aliud de solutione tributi. Princeps ergo si cum simili dubio tributum imperet, agit iniustè, vt suprà dixi; quia agit temerè, & onerat subditos sine iusta causa. Et ita in illo maximè habet locum, quod dicitur in capit. *Peruenit*, de Censibus, quòd census ignorantiæ nullo iure probatur; Princeps itaque debet nosse iustam causam tributi, & illam reddere quando oportuerit. Vnde si subditis constet, Principem cum illo dubio imperasse tributum, non tenebuntur soluere, etiam si nesciant, an re ipsa intercesserit sufficiens causa, nec ne, quia satis est, quod sciant, tributum esse iniustum. Vnde tunc non potest dici tantum negatiuè, non constare subditis de iustitia tributi: nam positiuè etiam constat, illis de iniustitia tributi, & ideò talis casus non ad præsentem consuetudinem, sed ad præcedentem spectat.

16\. At verò subditus qui nescit, Principem non habuisse causam, vel dubitasse de causa, sed solum ignorat, an habuerit causam, vel quam habuerit, & consequenter solum est dubius negatiuè de causa vel iustitia tributi, tenetur ad soluendum tributũ. Probatur ex generali regula quòd subditus tenetur obedire Prælato præcipienti, non solum quando certus est, non esse contra Dei præceptum, quod homo iubet, sed etiã quando, *Vtrum sit, certu non est*, vt dixit Aug. 22. contra Faust. cap. 75. cap. *Quid culpatur*, q. 1. Nec video, cur sint ab hac regula excipiendæ leges tributorum, cum aliæ possint esse, vel æquè, vel magis onerosæ, & cùm possit esse æquè onerosum Principi, si illi non soluantur tributa, & cogatur militare, vel alio modo seruire Reipublicæ sine necessarijs tributis. Ad quod maximè iuuat, quod de Apostolica Sede dixit Carolus Imperator; *Licet vix ferendum ab illa Sancta Sede imponatur iugum, Tamen ferendum est*, cap. *In memoriam*, d. 19. Hæc enim sententia in quolibet Principe superiore cum proportione, & intra suam mensuram locum habet; præsertim cùm tributum non possit dici intolerabile iugum, solum quia causa eius à subditis ignoratur. Præterea sæpissimè potest causa tributi esse occulta, & tamen esse iusta, neque tenetur semper Rex causam propalare, imò interdum tenebitur occultare ad negotij expeditionem. Regulariter etiam non potest causa innotescere omnibus, & singulis subditis, quia vel non sunt capaces, vel quia non omnibus vacat causas tributorum examinare, & agnoscere; imò de facto fortasse sunt multa tributa iusta, quorum causas non agnoscunt multi viri prudentes, & docti, nedum omnes rustici. Atque hæc ratio eodem modo vrget de iustitia tributi, quatenus pendet ex forma. Qui enim fieri potest, vt omnes subditi informentur, & cognoscant, an in tributo sit aliqua inæqualitas ratione improportionis, seu iniustæ distributionis, cùm hoc vix possit à sapientibus iudicari, & pendeat ex innumeris circumstantijs? Ergo vt lex tributi obliget, postulari non potest passiua scientia, vel probabilis cognitio de iustitia tributi, quoad has omnes conditiones, sed satis est, quod constet esse imperatum à legitimo Principe, & quod non constet iniustitiam continere.

17\. Et confirmari hoc potest ex cap. *Super quibusdam*, de Verbor. signif. vbi quatuor genera tributorum dicuntur non prohibita, scilicet, imposita ab Imperatore, Rege, Concilio, seu Papa, & antiqua ante hominum memoriam, sed in hoc quarto membro, si constat tributum esse ita antiquum, præsumitur legitimum ex parte causæ, etiam si ignoretur, vt suprà dictum est, & est cõmunis sententia ibi, & in capit. *Peruenit*, de Censib. ergo eodem modo reliqua præsumenda sunt habere iustam causam, eo ipso, quod ponuntur à Principe legitimo, nisi contrarium constet. Probatur consequentia, quia illa quatuor æquiparantur quoad hoc, vt non sint interdicta. Ratio etiam hoc suadet, quia præsumptio est pro superiore, dum contrarium non constat. Præsertim quando constat, vel creditur, Principem non temerè processisse, sed consueto consilio vsum fuisse: tunc enim magna ratio est præsumendi iustam habuisse causam, licèt à priuatis subditis ignoretur. Et ita non obstat huic sententiæ dictum capit. *Peruenit*, dum reprobat census ignorantiæ, tum quia loquitur de ignorantia eius, qui tenetur scire, & causam reddere, tum etiam quia non potest dici omnino causam ignorare, qui scit, legem tributi esse latam à Principe, de quo tenetur præsumere ex causa moueri, dum sibi aliud non constat. Et hoc videtur mihi sensisse ibi Panormit. cum Innoc. dum ait; quando constat de debito census, licèt causa ignoretur, esse soluendum, *Et idem*, inquit, *vbi constaret de statuto vel priuilegio indulto habenti potestatem, sufficit enim confeßio, & haberi potest pro causa.*

18\. Et similiter non obstat dictum cap. *Quanquam*, de Censib. in 6. quia in eo non dicitur, noua tributa, vel pedagia præsumi iniusta, sed regulariter reprobari iure canonico, & ciuili, quod dictum est propter pedagia non imposita legitima potestate, vt supra cum Glossa declarauimus ex ipsis iuribus canonicis & ciuilibus, in quibus pedagia reprobantur. Pedagia autem à legitimo Principe imposita nullo iure canonico vel ciuili reprobantur vllo modo, nedum regulariter. Neque est verisimile, ius canonicum vel ciuile hanc notam inurere Principibus legitimis, vt præsumat, regulariter esse iniqua noua pedagia ab eis imposita; ergo ex vi dicti capit. *Quanquam*, non possunt talia tributa præsumi iniusta; ergo nulla est probabilis ratio id præsumendi; quando autem nulla subest ratio præsumendi legem esse iniustam, & constat latam esse à legitimo Prælato, profectò obligat. Vnde etiam non rectè applicatur hic illud principium. Quod in his dubijs melior est conditio possidentis, quando duo possident aliquo modo, & in casu dubio alter est necessario priuandus re, quam possidet, vel iure suo, melior est conditio eius, qui habet maius ius, & pro quo magis præsumitur, ita verò est in præsenti casu. Nam sicut subditus possidet suam pecuniam, ita Princeps possidet suum ius imperandi, & obligandi subditum, quod est maius & excellentius, & pro illo magis præsumitur, & hæc est ratio, ob quam præceptum superioris præfertur dubitationi subditi, licèt videatur possidere res suas, aut libertatem suam, vel actiones suas; ita ergo in præsenti dubio præfertur Princeps subdito, cùm eadem ratio militet, nec possit Respublica aliter conuenienter gubernari.

19\. Tertio modo potest illa particula. *Non constat*, excludere tantum euidentem scientiam, manente probabili iudicio, & cognitione, & ita erit difficilior assertio, quia licitum est vnicuique homini operari iuxta probabile iudicium, vt est communis doctrina, quia non potest homo regulariter loquendo, certiorẽ cognitionem de rebus assequi;

August. Cap. Qui culpatur.

C. In memoria.

C. Super quibusdam.

C. Peruenit

C. Peruenit.

C. quanquã.

Si subditus habeat probabiles rationes, dein' iniustitia tributi positi à legitimo Principe, potest illud non soluere.

assequi; ergo si subditus habet probabiles rationes de iniustitia tributi positi à legitimo Principe, potest illud non soluere, & se indemnem seruare: & ita sentiunt allegati auctores, & declarat expressius Nauarr. lib. 3. de Restit cap. 1. n. 267. & sequitur Lessi. lib. 1. cap. 33. dub. & num. 64. Sed non videtur posse hoc indistinctè affirmari. Et in primis suppono, in ipso Principe non requiri euidentiam causæ, seu tributi, vt illud iustè imperet, sed satis esse, vt post prudentem consultationem probabiliter iudicet, causam & impositionem esse iustam, vt ijdem auctores fatentur, eò quòd frequenter impossibile sit hominibus certiore assequi, & maximè in his rebus moraliter, quę ex coniecturis & innumeris circumstantijs pendent. Duobus ergo modis potest subditus contrarium probabiliter opinari. Primò habendo definitum iudicium probabile de iniustitia tributi ex defectu causæ, vel formæ, & ignorando omnino, an contrarium probabile sit, vel an Princeps ductus fuerit probabili iudicio in lege ferenda. Et quando subditus hoc modo est affectus & instructus, verum censeo, posse sequi suum probabile iudicium, quia tunc humano & morali modo loquendo, illi constat, legem esse iniustam, cùm de illa habeat definitum iudicium opinatiuum, seu probabile, sine resistentia contrarij, vt sic dicam. Neque in eo casu tenetur præsumere pro iustitia Principis, quia non tenetur tantum deferre auctoritate Principis, vt contra proprium iudicium probabili ratione fundatum, sine alia ratione probabili pro illa præsumat.

Nauarr. Lessius.

Auctoris distinctio de probabilitate tributi obligante vel nō obligante.

20. Alio verò modo potest subditus ita opinari iniustam esse tributi impositionem, vt nihilominus iudicet contrarium etiam esse probabile, & tunc censeo, non posse excusari ab obligatione legis propter illam probabilem opinionem. Primò, quia licèt illud iudicium sit probabile speculatiuè, nihilominus practicè potest certè iudicare, legem esse iustam, quia vt hoc sit certum satis est, vt constet, legislatorem ductum esse, vel certè duci potuisse probabili ac sufficiente ratione ad illam ferendā; ergo obligatur subditus ad parendum tali legi, quia non potest dari bellum iustum ex vtraque parte. Neque obstat, quod interueniente ignorantia dari possit, quia hoc habet locum vbi cætera sunt paria; hic autem non est ita, quia cęteris paribus præfertur ius superioris, maximè quando practicè constat, illum iustè præcipere. Confirmatur primò ex dictis, quia quando dubium est negatiuum, est etiam ignorantia æqualis iustitiæ & iniustitiæ, & nihilominus subditus cogitur obedire, vt ostensum est; ergo à fortiori quando est iudicium speculatiuum æquale pro vtraque parte, debet practicè præferri ius superioris: est enim eadem ratio, vel maior, quia in præsenti certò constat practicè de iustitia legis; ibi autem neutrum cōstat practicè vel speculatiuè, sed præsumptione tantum agitur. Confirmatur secundò, quia aliàs in omnibus legibus idem esset dicendum, & ita quotiescumque subditus probabiliter iudicaret, Prælatum iniustè præcipere, etiam si sibi constaret Prelatum duci iudicio probabili & sufficiente, posset illi non obedire, quæ esset nimia licentia, & multam confusionem, & scandala pareret. Tandem illud principium de vsu opinionis probabilis hic non rectè applicatur, quia non semper opinio probabilis speculatiua de qualitate materiæ, vel de causis aut effectibus eius, sufficit ad licitum vsum eius in praxi, quando in cæteris non est æqualitas, vt quando in re ipsa semper subest periculum, quod imprudenter suscipitur, vel quando sit contra aliquod maius ius. Vt licèt quis probabiliter opinetur, rem, quam alius possidet, esse suam, non potest sua auctoritate illam surripere, quando conscius etiam eū, alteri non deesse rationem probabilem ad retinendam illam, quia tūc non potest applicare ad opus prius illud iudicium probabile, cùm sciat in simili euentu meliorem esse conditionem possidentis; ita ergo est in præsenti, quia superior est hic præferendus tanquam possidens principalius ius, vt declarauimus. Vt ergo contraria sententia in praxi sit secura, videtur intelligenda, quando rationes contra iustitiam tributi sunt valde vrgentes, & præsertim si iuuantur publico rumore, & fama, vel suspicione etiam virorum sapientium, vel quando aliæ circumstantiæ concurrunt, de quibus in sequenti conclusione dicam.

Possit ne aliquando non solui tributum nisi petatur.

Dico quartò. Regulariter, ac per se loquendo, quoties lex tributi obligat in conscientia, etiam obligat ad illius solutionem antequam petatur, & è conuerso, quando non obstante lege, iustè excusatur subditus, non soluendo tributum, si non petatur, potest etiam se occultare, ne petatur, vel non fateri veritatem, si absque mendacio valeat, imò licèt mentiatur, vel petieret, aut resistat, non aget contra iustitiam denegando tributum, etiam si aliàs peccet. In aliquo verò casu accidere potest, vt lex, licèt simpliciter imperet solutionem tributi, non obliget, donec petatur, & tunc re vera obligat in conscientia ad soluēdum sine resistentia, vel etiam ad veritatem prodendam, si de illa quis interrogetur ab exactore tributi. Tota hæc assertio ferè sequitur ex dictis, solumque vltima pars aliquam declarationem postulat. Probantur ergo reliquæ partes, quia si constat sufficienter, tributum esse omni ex parte iustum, lex per se obligat ad solutionem nulla exspectata petitione, vt in prima assertione dictum est, si verò constat de iniustitia tributi, lex non obligat etiam si petatur, vt probant adducta in assertione secunda. Si verò sit status medius, seu dubius, inspiciendum est, per quæ principia possit, & debeat reduci ad certitudinem practicā, vel obligationis, vel excusationis, iuxta dicta in tertia assertione. Et quando non obstante dubio manet practica obligatio, non solum est ad soluēdum petitum tributum, sed simpliciter ad soluendum, quia est obligatio ad seruandam legē, & lex per se ad hoc obligat. Si verò è conuerso ex dubio nascitur excusatio, non solum erit ad non soluendum, quod non petitur, sed etiam licet petatur, si commodè fieri possit, quia excusatio illa simpliciter est ab obligatione legis; ergo loquendo per se, ac regulariter non est differentia inter obligationem ad soluendum tributum post petitionem, vel sine illa. 21.

22. Nihilominus declaratur vltima pars: nam contingere potest, vt aliquod tributum absolutè spectatum censeatur nimis graue, & in suspicionem iniustitiæ veniat, ita vt communiter subditi malè de iustitia illius opinētur, & nihilominus, quòd cum illa moderatione, scilicet, quod tributum peti debeat, & aliàs non censeatur obligare, reputetur tolerabile, & facilè admittatur. Ergo nihil obstat, vt in tali casu lex non obliget ad ferendam solutionem, obliget autem ad parendū

exigenti.

exigenti. Duobus autem modis hoc accidere A potest, vnus est, si tributi quantitas, vel aliæ circumstantiæ eius cogant ad ita interpretandam legem, vt iusta sit arbitrio virorum prudentum cõsiderata proportione tributi ad res super quas imponitur, & ad personas, quibus imponitur. Neq; obstabit, quòd verba legis id nõ declarent, aut quòd de tali intẽtione legislatoris non possit ex verbis legis cõstare, quia vt lex nõ sit exorbitans, licitum est restringere verba eius iuxta materiæ exigentiam, & ita tunc talis interpretatio fit exigente iustitia, vt sic dicam. Et ita videntur sentire de Gabella, seu Alcauala, Soto, Medina, & alij. Neque etiam huic moderationi obstabit, quod tributi contributio sit cuiusdam debiti solutio. Nam hoc debitum non habet ex natura rei certam quantitatem, sed hanc taxat lex humana, & fieri potest, vt taxata cum absoluta obligatione sit nimia, & cum illa moderatione sit accommodata.

Soto. Medin.

23. Alio modo potest intelligi talis moderatio facta vi consuetudinis, in qua (vt dixi) Nauarr. maximam vim facit, & potest habere magnam; quando constat, vel probabilius est iuxta publicam formam, nimium esse grauatos subditos. Tunc enim consuetudo illa non potest dici irrationabilis, nec contra legem naturalem, quia non eo tendit, vt Rex priuetur debitis, & abundantibus stipendijs, sed vt non sint nimia, & vt populus commodè possit illa soluere. Cur ergo talis consuetudo non habebit vim moderandi legem quoad moderationem tributi soluendi, quæ per eam fit? Neque etiam in eo casu obstabit defectus consensus taciti in Principe, qui semper resistit, & punit se occultantes, ne soluant. Hoc (inquam) non obstat, quia licèt Princeps per moderatas pœnas semper resistat, ne subditi nimiam C licentiam sumant, præsumi merito potest, illam coactionem esse pure pœnalem, & ad recompensandam illo modo tributorum diminutionem: nihilominus verò consuetudo habebit vim remittendi obligationem legis in conscientia, & Princeps vel non potest, vel non debet in hoc ei resistere, quia leges humanæ debent esse moribus vtentium accommodatæ.

Nauarr.

24. Addo præterea, contingere posse, vt de nullo tributo in particulari iudicari possit esse nimis graue vel iniustum, etiam si lex obliget ad soluendum illud absolutè & absque petitione: & nihilominus, quod tot sint multiplicata tributa, vt ex eorum cumulo resultet onus nimis graue pro communi populo subditorum, & quod hoc moraliter constet ex effectibus, & ex publico clamore populi, & communi etiam prudentum iudicio. Tunc ergo habere poterit etiam locum dicta moderatio, quia si onus est nimium, parum D refert, quod vna, vel pluribus legibus, ac vijs exigatur. Ergo tunc poterunt subditi illa moderatione vti in vna vel altera occasione, cùm commodè potuerint; non vt sufficientia tributa non soluant (hoc enim nunquam licere potest, quia est contra naturalem iustitiam) sed vt cum moderatione iusta soluant, seque indemnes obseruent, vt habere possint, vnde semper iusta tributa persoluant.

Praxis in soluendis tributis declaratur.

25. Vltimo (quia potissima huius materiæ difficultas & vtilitas est in applicatione huius generalis doctrinæ ad praxim) addendum est, ad iudicium ferendum in singularibus factis & personis, necessarium esse in particulari ponderare conditiones personæ, an scilicet, diues sit, vel pauper, & an vnum vel alterum tributum, vel multa ex diuersis capitibus seu titulis soluere teneatur. Deinde conferre oportet facultatem & conditionem personæ cum onere tributi, vel tributorum, & expendere, an respectu talis personæ onus sit nimis graue, quia excedit facultatem eius, & lucra, vel redditus, quibus indiget ad sustentationem, vel personæ, vel familiæ, vel status conuenientis, ac moderati, attenta eius conditione & qualitate. Quibus spectatis iuxta conditionem inde resultantem poterit formari iudicium circa excusationem vel obligationem soluendi tributa integrè, vel ex parte, & sub conditione, si petantur, vel absque illa. Nam in primis nunquã debet quis excusari ab omnibus tributis soluendis, nisi tanta sit paupertas, vt impotentia excuset; regulariter verò obligatio pendendi tributũ Principi adeò naturalis est, & per se orta ex ratione iustitiæ, vt non possit quis omnino excusari propter apparentem iniustitiam, aut nimium grauamen tributorum. Nam esto aliqua essent iniusta, alia erunt iusta, & saltem antiqua semper præsumuntur iusta, & in cumulo tributorũ semper includitur illa generalis ratio contribuendi ad dandum Principi iustum stipendium, & auxilium ad publicas expensas sui muneris.

Quia verò hæc contributio debet esse proportionata personis, & non est eadem quantitas absoluta iusta respectu omnium: ideò si in particulari constet respectu huius esse nimis grauem & improportionatam, excusabitur quis à tanto, licèt non à toto, & ita poterit, vel tantum soluere ea tributa, quæ petuntur, si moraliter iudicatur, illa sufficere iuxta proportionem debitam, vel poterit soluere ea, quæ sine dubitatione sunt iusta, & alia vitare non propter solam dubitationẽ de illorum iustitia, sed quia omnia simul continerent improportionem, quæ meritò vitatur nõ soluendo ea, quæ minus certa sunt. Quamuis si ordo iste commodè seruari non potuerit, & facilius sit occultare alia tributa, & ea soluere, quæ minus certa sunt, satisfaciet quis suæ obligationi, illa soluendo, dummodo iusta quantitas tributorum persoluatur; nam ibi quædam tacita recompensatio interuenit. Vbi autem ex improportione ad personam, non apparet excessus, & solum agitur de iustitia vel iniustitia tributi, regulæ assignatæ seruandæ sunt. Neque obstabit huic iustæ considerationi, & prudenti iudicio, quod tributa pendantur publicano, qui illa conduxit, seu emit, quia propter contractum publicani cum Rege, non augetur debitum subditorum, & publicanus subrogatur loco Regis, & ideò eo modo, & cum illis limitationibus vel moderationibus ad illum transeunt, quo debebantur Regi. Denique est optimum consilium, & moraliter necessarium, vt hoc iudicium practicum non fiat ab vnoquoque de ipso; tum quia non solet quis esse æquus iudex in propria causa: tum quia non solent esse singuli subditi sufficienter instructi ad hoc iudicium ferendum: vnusquisque ergo sequi debet consilium viri docti, & prudentis, seu cõfessoris. Qui regulariter, ac cæteris paribus debet inclinare subditum ob solutionem tributi præsertim ante factum, quia ius Regis de se & maius, & certius est, post factum verò facilius est, cõuenire, vbi vtrinque fuerit dubitandi ratio, & dixit Sylu. ver. *Gabella*, 3. q. 14. & ferè alij sequuntur.

26.

CAPVT XIX.

Vtrum leges humanæ irritantes contractum pœnales, vel onerosæ sint.

1. *Lex humana irritat contractus, quia hoc expedit aliquando communi bono.*

VNus ex effectibus legis humanæ est irritare contractus, vt in superioribus diximus, & nunc supponimus tanquam manifestum ex vsu vtriusque iuris ciuilis, & canonici. Sic enim in conficiendis testamentis, & in cōtractibus minorum, & mulierum, & in bonis Ecclesiasticis, & in ipso etiam sacramento matrimonij aliquæ conditiones sunt iure humano requisitæ, sine quibus contractus non est validus ex vi eiusdē iuris humani. Ratio autē cur hoc possit facere lex humana est, quia non repugnat legi naturali, & alioqui expedit ad cōmune bonū reipublicæ, vt talis potestas sit in republica, seu eius Principe. Prior pars constat, quia licèt potestas contrahendi validè sit naturalis homini, tamen potest illa priuari, sicut potest priuari libertate, neque id est cōtra ius naturæ præceptiuum, sed negatiuum, vt suprà lib. 2. declaratū est. Posterior autem pars constat experientia, quia ad vitandas fraudes, & alia incommoda, sæpe hoc est necessarium, & ideò sicut data est reipublicæ potestas præcipiendi, ita & irritandi actus. Item, quia pars communitatis est magis republicæ, quam sua, & ideò habet operationes suas dependentes à republica, quando tales sunt, vt in commune bonum vel damnum cedere possint; ergo caput reipublicæ habet potestatem in membra sua, vt possit operationes eorum irritare, vel modū eis præfigere, sine quo inualidæ sint, quoad morales effectus, qui per eas fieri possent. Ab hoc ergo effectu leges aliquæ irritantes denominantur, quæ secundum illam rationem specialem considerationem habent, quæ in hunc locum optimè cadit: nam propter illum effectum inter onerosas & odiosas leges computantur, quia valde onerosum est homini, eius voluntate ita ligare, vt neque licitè, neque validè facere possit quod vult, & facere posset nisi in lege impediretur. Ad explicandam igitur harum legū obligationē oportet declarare quale sit hoc onus, & an subeat rationem pœnæ: inde enim constabit, an hæ leges obligent ad modum pœnalium legum, vel moralium: nam quod aliquo modo obligent, dubitari non potest, cū veræ leges sint, & intrinsecè includant omnia, quæ legi humanæ cōueniūt ex vi generis, seu quatenus vera lex est.

2. *Leges irritantes esse pœnales sentiunt multi, quia est grauamen subdito. Panormit. Bart. Bald. Decius. Imola. Gabella.*

In quæstione igitur proposita multi iurisperiti censent, leges irritantes esse pœnales. Ita tenet Glos. in c. *Decet*, §. *Ordinarij*, verb. *Processus*, de Immunit. Ecclesi. in 6. sequitur Panorm. in c. vlt. de Fer. n. 18. Idē habet Bart. in l. *Sanctio*, in prin. ff. de Pœnis, & plures alij. Et potest sumi ex c. *Super literis*, de Rescrip. ibi. *In suæ peruersitatis pœnam*, & ex l. *Turpia*, ibi, *Odio scribentis*, ff. de Legat. 1. vbi id notat Bald. Imò aliqui vocant hanc pœnā naturalem & intrinsecam, vt videre licet in Decio, c. 2. de Constit. lect. 1. n. 5. cum Imol. in cap. vlt. de Rescript. circa Gloss. verb. *Personalibus*. Et ratio reddi potest, quia irritatio actus, quem homo suo iure, & naturali libertate posset validè facere, est non paruum grauamen & nocumentum subditi; ergo non potest nisi in pœnam iustè imponi. Et declaratur, quia hæc annullatio non fit, nisi inhabilitando personam ad talem actionem, sed omnis inhabilitas personæ per legem inducta est quædam pœna; ergo Confirmatur, quia si lex irritans non esset pœnalis, non esset restringenda, sed potius extendenda, consequens est contra cōmunem omnium sensum. Atque hinc inferunt aliqui eo ipso, quod lex addit aliam pœnam, censeri non irritare, ne bis eundem actum punire videatur, de quo puncto in cap. 23. dicemus.

Aliorum verò sententia est, leges irritantes non esse pœnales, sed morales, seu per se directiuas communitatis. Ita tenet Ioan. And. in c. vlt. de Elect. in 6. Regula, *Odia*, de Regul. iur. in 6. in Mercurial. Fundatur quia pœna solum est, quādo lex diminuit patrimonium, aut tollit ius acquisitum, quod non fit in actus irritatione. Idem tenet Domin. in dict. c. vlt. de elect. in 6. & idem sentit Felin. in d. c. 2. de Constit. n. 3. citans Innoc. in c. *Si verè*, de sent. excom. vbi dixit, annullationem actus non esse naturalem pœnam. Sed dictum illud alium fortasse sensum habet, vt infrà capite dicam. Ratio autem pro hac sententia præter eam, quam tetigit Ioannes Andr. esse potest, quia pœna non est, nisi præcedat culpa, sed annullatio actus fit sine culpa præuia; ergo non est pœna. Dices, pœnam interdum imponi sine culpa, licèt non sine causa, vt suprà dicebamus de lege purè pœnali. Sed contra hoc, quia etiam loquendo hoc modo de pœna latè sumpta requirit culpam etiam lato modo, scilicet, ciuilem, seu in eo foro, in quo imponitur pœna, esto non sit necessaria culpa in foro Dei, at hic nulla culpa requiritur, etiam legalis. Vel aliter, quando ad pœnam non requiritur culpa, sed causa, necessarium saltem est, vt illa causa sit actus liber punibilis ex iusta causa, quia pœna non est, nisi propter actionem vel omissionem liberam; at nulla talis causa est necessaria ad irritandum actum, sed alia, quæ consideratur ex parte boni communis; ergo illa non sufficit, vt sit pœna. Confirmatur, quia alias omnis irregularitas esset pœna, quia est grauamen, quod non imponitur sine rationabili causa; consequens autem est planè falsum.

3. *Leges irritantes non esse pœnales, sed directiuas sentiunt Ioan. And. Felinus. Domin. Innocent.* *Probatur quia non est pœna sine culpa.*

Vera tamen resolutio est, irritationem actus in proprio ac necessario conceptu nōn includere, quod sit pœna, & ita sæpius non esse pœnam, interdum verò posse veram rationem pœnæ habere. Hæc est resolutio communis, vt videre licet in Bald. in l. *Non dubium*, C. de Leg. Panorm. in c. 2. de Constitut. & melius Dec. ibi lect. 1. Vt autem distinctè & in specie declaretur, aduerto, duobus modis posse irritari actum, primò directè aliquid constituendo & præcipiendo, & solum per consequutionem, seu indirectè prohibendo, & irritando, ita videre licet in lege dante formā actui, & per cōsequutionem irritante actum factum sine tali forma. Exemplum optimum est in decreto Trident. sess. 24. circa contractum matrimonij: nam pro forma contractus posuit, vt fieret præsente parocho, & duobus testibus, & aliter factum irritauit. Simile exemplū est de lege requirente ad valorem testamenti talem numerum testium. Item de lege dante formam alienationibus rerum Ecclesiasticarū, Clem. 1. de Reb. Eccl. non alienan. & c. *Sine exceptione*, 12. q. 2. Itē de dante formā eligendi, c. *Quia propter*, de Elect. Alius modus directè irritandi actum est negatiuus, seu prohibitiuus actus cum verbis sufficientibus ad irritandum illum, talis est lex prohibens matrimoniū inter cōsanguineos vel affines intra quartum gradum, & irritans matrimoniū clerici in sacris, aut Religiosi professi, similes. Hæc autem prohibitio ob triplicem causam seu finem fieri potest. Primò per se propter commune bonum, quia ita expedit ad diuinum cultū, vel ad decentiam

4. *Irritationē actus in proprio conceptu non includere quod sit pœna, & sæpius non esse pœnam, interdum verò sit. Baldus. Decius.*

decentiam religionis. Secundò in fauorem aliquarum personarum, vt ad subueniendum fragilitati earum, vt fit per leges irritantes aliquos contractus minorum. Tertiò in odium personæ, seu actionis eius, vt in legibus irritantibus acquisitionem Dominij in aliquibus donationibus vel acceptationibus. Aliqui addunt tertium irritandi modum per inhabilitatem personæ, sicut solent Theologi explicare impedimenta matrimonij & professionis, & sicut, Conc. Trid. expresse declarauit factum ab ipso esse in decreto edito contra clandestina matrimonia. Sed hic modus licèt verissimus sit, in duobus præcedentibus includitur, nec potest ab illis separari, si respectiuè sumatur. Nam quoties lex irritat actum, reddit subditi voluntatem inefficacem, & impotentem ad contrahendum, vel transferendum, aut acquirendum dominium, vel quid simile, & hoc est inhabilitare actum ad contrahendum; vel sic contrahendum. Aliquando enim lex inhabilitat simpliciter personam ad actum aliquem in specie, vt inhabitat clericum in sacris, vel religiosum professum ad contrahendum matrimonium: aliquando inhabilitat respectiuè tantum, vt ad contrahendũ cum consanguinea, vel ad donandũ extraneis: aliquando solum inhabilitat, *ad sic contrahendum*, vt dixit Conc. Trid. in dicto decreto, Conc. Trid. Et in his omnibus respectiuè irritatur actus ipse, & voluntatis consensus, redditur inefficax ad talem effectum faciendũ. Per hoc autẽ, & non aliter persona inhabilis fit ad eundẽ effectum. Quia sicut actus humani voluntate perficiuntur, ita inhabilitas personæ ad tales actus in voluntate spectari debet, quatenus actus eius redditur inefficax, Et è conuerso, non potest actus irritari, vel voluntas fieri inefficax, quin persona eo ipso inhabilis reddat cum proportione, vt dictum est. Et ideò nobis sufficit duos illos modos irritationis distinguere, quia interdum distinctam doctrinam requirunt; tertius verò in illis includitur & non habet aliquid speciale, quod oporteat declarare.

5. 1 Conclusio. Dico primò. Lex irritans actum indirectè tantum, & per consequutionem ad institutionem formæ seruandæ in aliquo contractu, non est pœnalis. Ita sentiunt auctores allegati, & plures quos refert, & sequitur Matien. lib. 4. Recopil. tit. 4. l. prima, Gloss. 10. num. 35. Et alios refert Sanc. lib. 3. de Matr. dist. 4. num. 9. & 10. Et ratio est clara, quia ibi nulla præcedit culpa, nec sufficiens causa pœnæ ex parte eius, cuius actus irritatur, verbi gratia, quando quis condit testamentum minus solemne, quod ex illo defectu irritum est, nihil peccauit, nec aliquid fecit punitione dignum, quia sicut liberè posset testamentum non condere, & non ideò esset dignus pœna, ita etiam liberè potuit minus solemne testamentum facere sine macula, vel causa pœnæ; ergo nullitas illa non est pœna; ergo nec lex est pœnalis, sed directiua tali modo, & cum tali efficacia vt constituat illam formam tanquam substantialem actui, etiam si inde cõsequatur alteri incommodum ex nullitate talis actus. Et confirmatur, quia intentio talis legis non est punire actum, vel negligentiam alicuius, cuius signum est, quia in dicto casu detrimentum, quod ex nullitate testamenti sequitur magis cedit in damnum hæredis, quàm testatoris, neque id reputatur incõueniens, quia re vera lex neutrum punire intendit, sed communi bono prouidere; non potest ergo talis lex pœnalis reputari. Nec obstat, quod interdum in iure videatur hic effectus, prout fit per has

Matient. Glossa. Sanc.

A leges, vocari nomine pœnæ, & in l. 1. C. de Posthum. hæred. instit. ibi, *Ne pœnam patiatur præteritionis, qui suos non præterijt:* nam ibi lato modo sumitur pœna pro incõmodo vel damno quocũque.

6. 2. Conclusio. Dico secundò. Lex prohibens actum, & irritans illum intuitu boni communis, vel priuatorum; nõ est pœnalis. Hæc etiam assertio est communis, vt patet ex Glos. communiter approbata in Clem. 2. de Hæret. ver. *Ex nunc*, & Abb. c. 2. de Const. n. 7. Deci. n. 14. Felin. n. 7. Syluest. ver. Lex. q. 6. Rosella, n. 6. Qui omnes hanc irritationem à pœna distinguunt. Exempla illius sunt in legibus irritantibus matrimonia inter consanguineos vel affines, vel inter cognatos spiritualiter: illa enim irritatio non est introducta in pœnam cõtrahentium, sed per se, propter decentiam religionis vel coniugalis honestatis. Item huc spectant leges irritantes professiones minorum, vel annum professionis, vel similes. Ratio verò est, quia illa irritatio non fit in odium alicuius, nec in vindictam delicti, quod ad pœnam in rigore sumptam necessarium est, iuxta l. *Sancimus*, C. de Pœnis, nec etiam fit in recompensationem alterius transgressionis politicæ, vt explicatum est. Denique declaratur in hunc modum, quia pœna solũ per accidens introducitur, seu per occasionem ad cohibendum vel vindicandũ, hæc autem irritatio per se imperatur, & fit, quia per se excedit bono cõmuni, vel priuatorũ. Neque obstabit, quod talis irritatio cedat in nocumentũ alicuius, quia hoc est indirectè, & per consequutionẽ, nõ verò est illud damnum intentũ à legislatore, vt ille puniatur. Vnde multi censent talẽ legem nõ solum non esse pœnalẽ, verum neque odiosam esse, sed potius fauorabilem, quod sentit suprà Dec. cum Alex. in l. 1. de Liber. & posthu. Sed hoc ex principijs positis in principio huius libri iudicandum est.

Abba. Deci. Felin. Rosella. Decius. Alex.

7. 3. Conclusio. Dico tertiò. Aliquæ leges irritantes pœnales sunt, scilicet, quę irritationem inducunt in odium alterius transgressionis, seu culpæ. Ita docent Bald. Panor. & Deci. suprà. Vt autem in proprio sensu intelligatur, oportet aduertere, aliud irritationem esse pœnam, aliud verò effectionem actus irrite puniri pœna: contingit enim legem irritari actum, & adijcere pœnam in eum, qui talem actum irritum facit, sicut notant Bart. in l. *Prætor ait*, §. *Interdictum*, ff. de Oper nou. nunc. n. 3. Abb. Fel. & alij in c. 2. de Testib. & constat ex vsu iurium in l. *Iubemus*, 2. §. *Sane*, C de sacros. Eccl. & ex l. 1 ff. de His, quæ pro non scrip. hab. & in Extraua. 2. de Simo. cũ alijs punientibus illud delictũ vltra irritationẽ. Et ex Cõc. Tri. Sess. 25. Vbi irritat matrimoniũ contractũ sine Parocho & testibus, & insuper præcipit puniri sic cõtrahentes, & posset pœnam designare, licèt non faciat. Denique ex c. 2. de Reb. Eccles. non alien. vbi contra eos, qui res Ecclesiastic. à Dominicis temporalibus impetrant, & obtinet, dicitur. *Irrita habeantur quæ obtinent, & à communione Ecclesiæ excludantur*, quæ lex pœnalis est, quoad pœnam excommunicationis ferendam, quoad priorem verò partem de irritatione non est pœnalis, sed moralis. Imo neque est institutiua irritationis, sed declaratiua, quia illa obtentio fuerat rapina quædam. Nam (vt ibi dicitur) qui sic obtinent bona Ecclesiæ egentium substantiam: rapiunt, quia Dominus temporalis non potest illa validè conferre; ergo quod obtentio sit irrita non fit, sed declaratur per illam legem. Quando ergo actus irritus sic punitur per legem, clarum est, legem esse pœnalem quoad nouæ pœnæ impositionem,

Bald. Panorm. Decius. Barthol. Abba. Felin. Conc. Trid.

sed id quasi accidentarium est, seu aduentitium irritationi, & ideò illam pœnam hic non consideramus, sed per generalem doctrinam de lege pœnali metienda est. Agimus ergo priori modo de ipsa irritatione, quæ interdum in pœnam præcipue introducitur.

8. *Probatur conclusio inductione.*

Sic autem probari potest conclusio inductione: nam inter impedimenta matrimonij illa, quæ sunt ratione delicti pœnalia sunt, vt sunt vxoricidium cum promissione, adulterium cum aliquo viuente coniuge cum promissione futuri matrimonij, vt habentur in toto titulo de Eo, qui dixit in matrim. quam poll. per adult. & cap. *Si viuente*, 31. q. 1. sic etiam electio religiosi ad prælationem cui ipse consentit sine superioris sui licentia irritatur in pœnam suæ præsumptionis, vt expresè dicitur in cap. *Si religiosus*, de Elect. in 6. Idem colligitur ex cap. *Dispendio*, de Rescrip. in 6. ibi, *Simili pœna, si contra hoc fecerit puniendus*, scilicet, irritatione cuiusdam rescripti, & alia plura iura citantur à prædictis auctoribus, aliaque exempla de irritatione donationum, vel acquisitionum, largitionum, aut fructuum frequentia sunt, & alijs locis tractata. Denique quoties in iure additur particula, *in pœnam*, vel, *in odium*, vel, *in iniuriam*, vt in cap. *Cum secundum*, de Præbend. censetur irritatio fieri in pœnam, aliquando verò sine his particulis, & ex modo quo fertur satis intelligi potest, sub illa habitudine ferri. Ratio verò clara est, quia irritatio actus, est magnum grauamen, & potest nocumentum afferre; ergo de se esse potest sufficiens pœna, & aliquando est valde accommodata delicto; ergo potest per legem intendi sub ratione pœnæ: tunc ergo vel illa quatenus irritans habebit simul rationem legis pœnalis. Nec obstabit, quod per irritationem non minuatur patrimonium, aut tollatur ius quæsitum nam satis superque sufficit, quod impediatur acquirendum, vel quod priuetur homo potestate, quam habet ad efficiendum validè actiones suas. Nam hoc modo inhabilitas ad beneficium est magna pæna, & in l. *Senatus*, ff. de Acquiren. empt. irritatio venditionis dicit pæna venditoris etiam si re sua non priuetur, & similes pænæ numerantur in l. *Minoris*, ff. de Pænis.

C. *Si viuente.* C. *Si religiosus* C. *Dispend.* L. *Senatus.*

9. *Sententiarum conciliatio.*

Ex his ergo possunt facilè sententiæ adductæ conciliari: nam indefinitè vtraque verum dicit, neutra enim autem vniuersaliter. Vnde quæ dicit, legem irritantem esse pænalem, vt sit vera, permissiue, seu potentialiter est intelligenda, id est, potest esse pænalis. Quæ verò negat esse pænalem, intelligenda est formaliter, seu ex necessitate, quia lex irritans, vt talis est, non postulat, quod sit pænalis, neque hoc est illi intrinsecum. Et ita etiam facile soluuntur fundamenta illarum opinionum, si contra ea, quæ diximus, applicentur. Iura enim allegata in prima opinione solum probant, irritationem interdum esse pænam. Ratio verò ibi facta probat, hanc posse esse pænam, non tamen necessarium esse respectum pænæ, vt fiat, quia per accidens est, quod respectu alicuius sit grauamen, propter bonum commune multa grauamina toleranda sunt sine culpa, sine personali causa, seu defectu. Vnde non est verum, omnem inhabilitatem personæ esse pænam: interdum enim ad perfectionem & statum religiosum pertinet; aliquando verò est, quid indifferens. Ad confirmationem verò ibi additam de interpretatione legis irritantis, dicemus latius in lib. 8. nunc solum respondemus, legem irritantem, si fuerit simul pænalis, restringendam esset, aliàs verò interdum extendi posse, prout fauorem, vel vtilitatem communis boni prospexerit: Et aliquando restringi posse, nisi inde resultet aliquid contra commune bonum, quia ad hoc sufficit, vt sit onerosa, licèt pænales non sit. Argumenta verò, & iura allata in secunda sententia, probant rectè irritationem posse, & sæpe induci in pænam, non tamen hoc illi esse intrinsecum, nec in vniuersum illi conuenire. Et hoc tantum conuincitur exemplo irregularitatis ibi adducto, quod etiam probat, posse dari inhabilitatem, ac subinde irritationem, quæ non sit pæna. Discursus denique ibi factus conuincit in illis casibus irritatio sit sine culpa alicuius, & sine causa (vt sic dicam) personali, non posse irritationem esse pænam. Sæpè autem imponitur irritatio præcedente culpa, & ratione illius, & ideò tunc merito imponi potest in pænam.

Addo denique aliquando accidere posse, vt in eadem lege irritatio actus feratur, & per se propter commune bonum, & simul in pænam. Quia isti duo respectus non repugnant simul coniungi in eodem effectu; vel respectu eiusdem, vel respectu diuersorum. In exemplum adduci possunt impedimenta irritantia matrimonium propter delictum introducta. nam illa pænalia sunt, vt vidimus, & tamen etiá per sese erant expedientia ad commune bonum, vt securitati & fidelitati coniugum consuleretur. Vnde licet alia pæna tale delictum condignè puniretur, nihilominus posset iustè irritatio simul persistere sine duplicatione pænæ, quia per se expediebat, etiam si non adijceretur in pænam. Dices, hinc sequi, nunquam fieri irritationem in pænam, quin etiam propter se, & propter suam vtilitatem fiat, quia semper talis irritatio confert ad commune bonum, & propter illud fit. Respondeo, negando sequelam, quia hic non consideratur tantum communis vtilitas, quæ inuenitur in pæna, vt pæna est, quæ est vindicare delictum, & per illum modum coactionis præcauere, ne similia fiant, quod est commune omni pænæ: sed vlterius consideratur vtilitas medicinæ (vt sic dicam) auferendo occasiones perpetrandi similia delicta, quæ vtilitas non est communis omni pænæ, nec de ratione eius, vt ad vindicationem spectat. Hoc ergo modo dicimus, per irritationem illam matrimonij in prædictis casibus auferri occasiones perpetrandi similia delicta, & hanc causam fuisse sufficientem ad imponenda talia impedimenta, etiam sine vindicatione delicti, quod per aliam pænam fieri potuisset, sicut de facto etiam fit. Aliquando verò imponitur in pænam inhabilitas ad beneficia, propter rebaptizationem v. g. vel aliud simile delictum, ad quod vitandum nihil confert illa inhabilitas, nisi per modum comminationis, & vindictæ, sicut qualibet alia grauis pæna prodesse posset.

10. *Posse in eadem lege irritationem actus ferri per se in bonum commune, & in pænam.*

Obuiatur obiectum.

CAPVT XX.

Vtrum leges irritátes actus illos in cóscientia prohibeant.

1. *Ratio dubitandi.*

Ratio dubitandi esse potest, quia hæ leges sunt vera præcepta superiorum, sed de ratione veri præcepti, seu legis est, vt obliget in conscientia, vt suprà ostensum est; ergo necesse est, vt hæ leges in conscientia obligent aliquo modo. Et confirmatur, quia suprà dictum est, etiam leges purè pænales resolui aliquo modo in

in obligationem conscientiæ, quia aliàs non saluaretur in eis vera ratio legis, sed leges irritantes non minus sunt veræ leges, quam pœnales; ergo. In contrarium verò potest fieri inductio: nam lex irritans testamentum minus solemne, nullam obligationem in conscientia inducit, quia neque testatorem obligat ad seruandam solemnitatem, cùm possit de rebus suis validè & inualidè disponere, sicut potest aliter eas consumere, si velit: nec etiam obligat hæredem, cùm illi nihil præcipiat. Similiter lex irritans contractum factum à minore non obligat illum in conscientia, cuius signum est, quia potest illum iuramento confirmare, quod non posset, si esset peccatum, & sic de alijs.

2. *Distinguendas esse duas partes in lege.* Ad resolutionem huius quæstionis (cum proportione ad ea, quæ de lege pœnali diximus) oportet distinguere duas partes in hac lege, vna est effectio vel omissio actionis, quam lex ista præcipit, alia est irritatio actionis, quam lex ipsa, iubet, vel facit. Circa primum aduertere oportet ex dictis, tripliciter ferri hanc legem, scilicet, per modum affirmatiui præcepti, vel per modum negatiui, vel neutro modo, sed tantum quasi conditionaliter ad modum legis purè pœnalis. Primus modus habet propriè locum in legibus, qui dant formam contractibus, vt patet in decreto Tridentini de Matrimonio, quo *Trident.* præcipitur, vt matrimonium cum tali solemnitate fiat. Item in canonibus dantibus formam in electionibus, in alienationibus Ecclesiasticis, & similibus: præcipiunt enim talem formam seruari, & quoad hoc habent formam affirmatiui præcepti. Si quis autem rectè consideret, talia præcepta, vt affirmatiua sunt, non sunt absoluta, sed conditionata: non enim præcipiunt alienationem fieri, v. g. sed vt si fiat, tali modo fiat, quia nimirum tales leges non præcipiunt exercitium actus, vt sic dicam, sed solum formam seu modum seruandum in actu, quando fit. Vnde talia præcepta resoluuntur tandem in negatiua, scilicet, vt talis actus, sine tali solemnitate *Conc. Trid.* non fiat, sic Tridentinum sess. 25. cap. 15. de Regular. prius prohibet, professionem fieri ante expletum decimum sextum annum ætatis, & annum probationis, & deinde irritat professionem aliter factam. Quocirca secundus modus legum negatiuarum prohibentium, scilicet, absolutè actus, & irritantium illos frequentior est. Sic enim prohibentur matrimonia inter consanguineos vel affines, vel cum religioso professo, aut clerico in sacris, vel prohibetur, aut irritatur datio: vel acceptio simoniaca, & alia similia. Tertius autem modus potest interdum cum quolibet ex superioribus coniungi. Aliquando enim lex dans formam actui, prius præcipit sic fieri, seu non aliter fieri, & postea irritat aliter factum, vt in exemplis ex Concilio adductis satis patet: nonnunquam verò nihil præcipit, vel circa actum ipsum, vel formam eius, sed tantum conditionaliter statuit, vt si absque tali forma fiat, non valeat, vt patet in lege de solemnitate testamenti, & similibus, & similiter in legibus directè irritantibus actus aliquos, non propter defectum formæ, sed propter alias causas, sæpe fertur prius absoluta prohibitio actus, & additur irritatio, vt patet in exemplis adductis de matrimonio: aliquando verò nihil simpliciter pro- *C. Quamuis.* hibetur, sed irritatur actus si fiat, vt in casu cap. *Quamuis*, de Pact. in 6. cum similibus, de quibus infrà.

3. *Posse per legem statui irritationem vel vt faciendam vel ipso facto.* Circa alteram partem istarum legum, scilicet, irritationem, aduertendum est, dupliciter posse per legem statui; nempe, vel ipso facto, vel vt faciendam. Nam sicut lex pœnalis interdum imponit pœnam ferendam, interdum, per se illam infert, ipso facto, seu ipso iure: ita irritatio vtroque modo ferri potest per legem, quia vterque modus est possibilis, & vterque pendet ex arbitrio legislatoris, & consequenter ex mente eius, quæ vno & alio modo per verba legum significari solet. Sæpe enim dicunt, talem actum, si fiat, vel aliter fiat, esse irritum, vel non valere, vt in l. *Stipulatio non valet*, ff. de Verbor. oblig. cum similibus: aliquando verò solum dicunt, vt actus irritetur, vt de venditione vltra dimidiam iusti pretij in l. 2. C. de Rescind. vendit. His autem duobus ordinibus legum solent Iurisperiti addere tertium, earum legum, quas vocant nec assistentes, nec resistentes contractui, quia non dant actionem ciuilem alicui contrahentium. Sed hæ leges non solum irritantes non sunt, verum etiam nec prohibentes actus, quia nec irritant, nec confirmant contractum, nec prohibent, nec præcipiunt, & ita versari possunt, & circa actus iniustos, vt est lex negans actionem contra venditionem iniustam citra dimidiam, & circa actus iustos, vt est lex negans actionem propter solam obligationem naturalem ortam ex simplici promissione. Qui modus legum præsertim inter ciuiles reperitur, & licèt irritantes non sint, vt dixi, earum notitia aliquid conferre potest ad obligationem legum irritantium intelligendam, vt ex dicendis patebit.

4. *1 conclus.* Iam igitur dico primò. Lex dans formam actui, licet non obliget ad exercitium actus, nihilominus ex se obligare potest in conscientia, vel ad seruandam formam in tali actu, si fiat, vel (quod perinde est) ad non faciendum actum sine tali forma, & de facto ita obligat, quando vel materia legis id ex natura sua postulat, vel in lege satis exprimitur, & non aliàs. Assertio est clara ex dictis. Primò enim iam ostensum est, per tales leges nullum actum absolutè præcipi, vt est per se notum: nam lex dans formam matrimonio, aut testamento, non præcipit contrahere matrimonium, aut facere testamentum; ergo talis lex non inducit obligationem ad faciendum actum, quia hæc non oritur, nisi ex præcepto affirmatiuo absoluto. Secunda verò pars etiam est per se clara de possibili, quia illa potestas non excedit limites iustitiæ, & pertinere potest ad conuenientem reipublicæ gubernationem, & ab vsu ostendi potest multis exemplis suprà adductis, quæ statim necessario repetemus. Quia verò talis lex non semper inducit talem obligationem, vt inductio in principio facta conuincit, ideò difficultas tota est, quando hæc lex ita obliget in conscientia, vt omissio formæ in tali actu peccaminosa sit, vel, quod perinde est, vt contrahere, vel alium similem actum facere sine debita forma per legem humanam præscripta, peccatum sit, vel non sit.

5. *Duo signa ad dignoscendam obligationem circa omissionem actus ex obiecto. Secundò ex prohibitione in lege, & additur irritatio.* Duo ergo signa præbuimus ad dignoscendam hanc obligationem. Vnum est, quando actus ex vi sui obiecti, & naturæ talis est, vt velle illum facere, quando validè fieri non potest, turpe sit, & contra rectam rationem. Quod maximè videtur contingere in materia religionis, & in actibus sacris, & in materia iustitiæ: nam efficere actionem sacram modo irrito, & inualido, sacrilegium est, quia est contra reuerentiam

tiam debitam rei sacræ, vt facere sacramentum irritum, & sine debita forma & materia. Et hac ratione etiam si Concilium Tridentinum expressè non prohibuisset, sed tantum irritasset matrimonium factum sine parocho & testibus, esset graue peccatum illud sic contrahere, quia esset contra reuerentiam sacramenti; idemque est de quolibet alio matrimonio contracto cum impedimento irritante, & de professione in religione facta, omissa forma, seu conditionibus ab Ecclesia requisitis ad valorem eius. Idem videre licet in materia iustitiæ: nam electionem facere prætermissa substantiali forma, graue peccatum est, quia necessario inuoluit iniustitiam, & ideo
Conc. Trid. grauiter punitur in Trident. sess. 25. cap. 6. de Regular. Idem est quoties quis ex officio tenetur facere actum, nam consequenter tenetur facere validum, & ideo prætermittendo debitam formam contra iustitiam faciet, vt si iudex proferendo sententiam substantiales circumstantias omittat, & sic de alijs.

6. Videri autem potest hæc obligatio in huiusmodi casibus non prouenire propriè, ac formaliter ex lege positiua, sed esse de iure naturali, quamuis non resultet, nisi posita institutione talis formæ, quam inuenit lex positiua, sicut profanatio calicis consecrati sacrilegium est contra legem naturalem, licet supponat consecrationem ex positiua institutione. Sed licèt verum sit, tale peccatum esse contra legem naturalem, etiam est contra legem positiuam: nam eo ipso, quod præfinit talem formam in tali materia, constituit in illa medium iustitiæ, vel religionis, & ideò, qui debitam formam prætermittit, etiam legem humanam violat, quia lex illa instituendo talem formam, ponit illam vt necessariam ad honestatem, & consequenter prohibet actum sine illa factum, sicut lex, quæ taxat pretium rei, necessario prohibet carius vendere, etiam si verbis formaliter prohibentibus id non explicaret. Aliud signum erat, quando prohibitio actus aliter facti ponitur in lege, & additur irritatio: nam tunc lex illa continet præceptum negatiuum ratione cuius obligat ad vitandum, seu non intentandum talem actum. Quod inter-
Conc. Trid. dum fit directè prohibendo, vt patet in Concilio Tridentino sess. 25. c. 15. Vbi prius prohibet, fieri professionem ante expletum tempus professionis, vel ætatis, & deinde irritat illam. Vnde interdum lex addit specialem pœnam præter irritationem propter actum sic factum. nam pœna est signum prohibitionis, vt in eodem Concil. cap. 6. eiusdem sess. videri potest.

7. Quando verò neutrum ex his signis in lege inuenitur, talis lex non obligat in conscientia ad seruandam formam præscriptam in actu, seu ad non faciendum actum sine tali forma, & in hoc sensu talis lex dici potest purè irritans. Hoc videtur sufficienter probari exemplo de testa-
Matiens. mento solemni. In quo id expresse asseruit Ma-
Glossa. tiens. in lib. 5. Recopil. tit. 4. l. 1. Gloss. 10. n. 18 &
Nauar. refert Nauarr. in Man. c. 23. n. 56. qui loquitur de lege purè pœnali: tacitè tamen videtur sumere argumentum à simili, idem ergo est in similibus. Ratio autem est, quia efficere testamentum, vel similem actionem validè, non est de iure naturæ, nec etiam præcipitur per legem dantem formam substantialem actui; ergo non est peccatum per se loquendo facere actum illum inualidum. Quia quod non est contra præceptum, non est peccatum; ergo nec facere illum sine solemnitate præscripta erit peccatum, quia si omittere solemnitatem esset peccatum, maximè id esset, quia fieret actus inualidè, & sine fructu, vel effectu, quæ enim alia deformitas ibi potest cogitari? Prima verò pars antecedentis probatur, quia sicut ius naturæ non obligat ad illam actionem absolutè exercendam (vt suppono) ita etiam non obligat ad effectum eius, vt v. g. ad transferendum dominium mearum rerum in alium, vel quid simile; ergo etiam non obligat ius naturæ ad efficiendam illam actionem validè, supposito, quòd fiat, seu non prohibet illam facere inualidè, quia ex hoc quòd fiat inualidè, tantum sequitur, vt non habeat effectum, quod non est contra præceptum.

Dices, ex tali actu inualido sequi potest de- 8.
ceptio alterius, vel inimicitia, vel simile incon- *Diluitur*
ueniens, vel saltem ille actus sic factus erit otio- *obiectio.*
sus, & impertinens. Respondeo in primis, licèt hoc totum concedatur, non sequi, quod sit lege humana prohibitus. Deinde dico, hæc non per se sequi, sed esse accidentalia, quia potest interdum ratio aliqua, vel finis honestus mouere ad testamentum faciendum, etiam sine solemnitate, vt, si aliter non possit constare de voluntate morientis, saltem illo modo constet; Vel certè vt sic exterius satisfaciat testator importunis precibus alicuius extranei, volens, vt alius ab intestato habeat hæreditatem: tunc enim neque mentitur, neque alicui facit iniuriam, sed vtitur iure suo, & fortasse redimit vexationem suam. Et ita ibi non interuenit deceptio, vel si sequatur, erit passiua (vt sic dicam) non actiua, & idem est de inimicitia, & alijs incommodis. Altera denique pars antecedentis ex dictis plane sequitur, quia nec ex forma, seu verbis legis positiuæ, nec ex materia eius colligitur tale præceptum humanum, vt suppono; ergo non est, nec cum fundamento potest affirmari.

Dico secundò. Leges negatiuæ, quæ dire- 9.
ctè prohibent actum, & ad maiorem firmitatem, *Leges nega-*
seu exaggerationem prohibitionis, irritant il- *tiua directè*
lum, obligant in conscientia ad talem actum vi- *prohibentes*
tandum. Conclusio est clara, de qua videri potest *& irritantes*
Nauarr. suprà, & probatur, quia talis lex est iu- *actum, obli-*
sta in tali prohibitione præcisè spectata, & con- *gant in con-*
tinet præceptum negatiuum; ergo obligat in *scientia ad*
conscientia ad vitandum talem actum. Patet con- *talem actum*
sequentia, quia hic est intrinsecus effectus legis *vitandum.*
iustæ, siue prohibentis, siue præcipientis: hic au- *Nauar.*
tem effectus non impeditur propterea, quod lex addat irritationem prohibitioni, sicut suprà dicebamus, additionem pœnæ non auferre obligationem in conscientia legis pœnalis, est enim cum proportione eadem ratio. Quin potius in præsenti auget obligationem, tum quia ex suo genere grauius est, magisque à recta ratione exorbitat facere actum prohibitum, & irritum, quam tantùm prohibitum, tum etiam quia ille modus prohibendi indicat maiorem grauitatem prohibitionis, tum ex parte necessitatis vitandi talem actum, tum ex parte intentionis legislatoris, satis enim significat, se velle obligare quantum possit.

Statim verò occurrit inquirendum, quo mo- 10.
do cognosci possit, quando lex hoc modo obliget, seu (quod idem est) quando contineat prohibitionem ante irritationem, respondeo vtendum esse principijs, ac regulis suprà datis. Nam primò consideranda sunt verba: si enim præceptiua sunt, seu prohibitiua absolutè, tunc suffi-

ciunt ad hanc obligationem inducendam, vt ex dictis constat, & est exemplum in cap. *Decet*, 89. dist. Præter verba vero etiam ex materia poterit obligatio colligi, vt si lex irritet matrimonium cum adultera machinatrice, etiam prohibet illud, & sic de alijs. Præterea quoties irritatio imponitur in pœnam eiusdem actus, signum est maximè prohiberi ipsum actum: nam talis lex non solet esse purè pœnalis: non enim rectè accommodatur huic materiæ, seu pœnæ, & ideò admittenda non est, nisi aliud euidenter constet, quod erit rarissimum. Et ideò moralis regula est, talem legem continere prohibitionem actus in conscientia, vel saltem supponere illam, aut ex lege naturali, aut ex alia lege positiua, sic lex irritans collationem beneficij per confidentiam in conscientia prohibet illam, & lex irritans electionem religiosi ad Episcopatum acceptatum sine licentia sui Prælati, prohibet talem acceptionem; sic etiam turpia legata dum irritantur in odium scribentis, prohibentur, vel saltem prohibita esse supponuntur in l. *Turpia*, ff. de legat. 1. & per hæc facile erit de similibus iudicare. In legibus autem irritantibus actus in fauorem alicuius, vel communitatis, vel priuatæ personæ, non est hæc regula ita vniuersalis: nam interdum prohibent simpliciter actum, & tunc obligant in conscientia ad illum vitandum iuxta conclusionem positam, & rationem illius; secus verò dicendum erit, quando non ita prohibent præcipiendo, sed tantum irritant iuxta dicenda in sequenti assertione.

Cap. Decet.

L. Turpia.

11. Dico tertiò. Quamuis lex simpliciter & absolute irritet actum, si fiat, non necessario obligat in conscientia ad non faciendum illum de facto, seu materialiter, vt sic dicam, sed interdum est lex purè irritans, & non prohibens actum. Hæc assertio in generali probari potest quia hoc non repugnat, & interdum sufficit ad intentionem legislatoris. Item suaderi potest exemplo legis purè pœnalis cum proportione applicato. Denique conuincitur aliquibus exemplis, vt legis irritantis venditionem fundi dotalis factam ab vxore, etiam cum licentia mariti, cùm tamen illam non prohibeat in conscientia; vel irritantis renunciationem hæreditatis paternæ, quam facit filia, cùm nuptui traditur, dote contenta, & tamen licèt illam faciat, non peccat, quia cedere potest iuri suo. Quæ videtur esse ratio à priori, ob quam in talibus legibus fit irritatio actus sine prohibitione illius, quia huiusmodi leges beneficium intendunt conferre illi, cuius actum irritant, & ideò nolunt aliam coactionem vel obligationem in conscientia illi imponere.

12. *Quomodo discernatur lex purè irritans abea, quæ in conscientia prohibet actus.*

Hic verò statim se offert inquirendum, quomodo possint discerni hæ leges purè irritantes ab alijs, quæ in conscientia prohibent actus. Sed de hoc puncto disputaui latè in materia de Iuramen. lib. 2. cap. 20. & sequentibus, vbi varias retuli distinctiones, & opiniones Doctorum, easque examinaui, & in summa dixi, primum omnium respiciendum esse ad verba legis, an dirigantur ad personam præcipiendo, vel prohibendo; an immediatè versentur circa actionem, seu contractum illum, qualificando, seu infirmando: nam priores ex vi suæ formæ præcipiunt, & consequenter obligant; posteriores verò non prohibent actum ex vi talium verborum, licèt irritent illum in fauorem alicuius, nisi aliundè ex materia, fine, vel circumstantijs contrarium colligi possit. Et ideò vlterius considerandam esse dixi materiam legis, & an ordinetur ad bonum publicum, vel priuatum, & an ad talem finem non solum irritatio, sed etiam prohibitio expediat. Atque ita ex omnibus ritè pensatis, colligi poterit, an lex sit purè irritans, vel etiam prohibens.

13. Dico quartò. Quando lex non irritat actum ipso facto, sed præcipit irritationem eius, tunc ad irritationem non obligat, nisi fortasse iudicem. Explicuimus obligationem harum legum quoad vitandum actum, superest explicanda obligatio, quæ specialiter ex irritatione oriri potest; & quoniam lex irritans potest esse duplex, scilicet, vel præcipiens irritationem, vel faciens, ideò de priori hanc ponimus assertionem, de posteriori verò dicemus in sequenti. Conclusio ergo est clara, quia irritatio actus est effectus publicæ potestatis; ergo si non fit per legem, debet fieri per iudicem; ergo antequam fiat, non potest obligationem inducere, quia non est. Item talis lex vel est præceptiua, vel punitiua in tali irritatione imponenda: si ergo consideretur vt punitiua, non obligat ante sententiam, quia non ponit pœnam ipso facto, quia solum iubet actum irritari; vnde non obligat partes, seu priuatas personas ad efficiendam irritationem, seu ad dissoluendum contractum, vel quid simile, ante sententiam condemnatoriam iudicis, quia solum ad patiendum obligat, iuxta suprà dicta de lege pœnali. Si autem talis lex spectetur vt præceptiua iudici præcipit per se loquendo; ergo alios non obligat. Et hinc relinquitur probata vltima pars, scilicet, quod obliget iudicem, quia ad illum loquitur, qui tenetur secundum leges iudicare, sicut suprà dictum est de lege pœnali, & iuxta ibi dicta hæc assertio cum proportione explicanda est, neque alia difficultas circa illam occurrit.

Lex non irritans actum ipso facto, sed eum præcipiens non obligat, nisi forte, iudicē.

14. Dico quintò. Ex lege irritante ipso facto, si suum consequatur effectum, sequitur obligatio in conscientia ad omnia, quæ intrinsecè ex irritatione nascuntur: secus verò erit, si effectus impediatur. Supponit hæc assertio, hanc legem non obligare ad irritationem ipsam faciendam, quia illam non facit homo, sed ipsa lex, & ita quoad hoc non obligat lex, sed operatur. Solum ergo potest obligare ad sustinendam, seu executioni mandandam irritationem à lege factam. Et hoc est quod per hanc conclusionem intenditur, quæ duas continet partes, & vtraque est satis clara, & vniuersalis ad omnes leges irritantes, siue in odium, siue in fauorem, siue in publicum, siue priuatum fiant. Prior ergo pars probatur, quia si lex illa consequitur effectum suum actus est nullus, ergo nullum confert ius; ergo si actus ille sit acceptio vel acquisitio alicuius rei, ex tali lege sequitur obligatio non vtendi, nec fruendi illa re tanquam propria, nec contrectandi eam illo modo, quo rem alienam contrectare non licet. Vt si talis actus sit matrimonium, non licet ad coniugem accedere, neque alia iura coniugis, aut mariti vsurpare. Si sit professio religiosa, non licet actus proprios religiosorum efficere, & sic de alijs, quæ fundari poterant in actus validitate: nam sublato fundamento ruunt omnia, quæ ex illo oriri, aut in illo fundari poterant. Et potest hoc confirmari ex verbis Concilij Lateran. sub Leone X. sess. 9. vbi beneficiatis, non recitantibus imponitur pœna irritans acquisitionem fructuum beneficijs his verbis, *Beneficiorum suorum fructus pro rata omissionis*

Ex lege irritante si suum habeat effectum, sequitur obligatio ad omnia, quæ intrinsecè ex irritatione nascuntur secus si effectus impediantur.

Conc. Lat.

suos non faciant. Vnde subiungit. *Sed eos tanquam iniustè perceptos erogare teneantur, &c.* Ergo proportionalis obligatio sequitur ex omni lege irritante, & consequente effectum, quocumque titulo, vel ratione irritatio fiat, quia obligatio non sequitur ex titulo irritationis, sed ex effectu ipso, & effectus idem est, quocumque titulo fiat.

15. *Diluitur obiectio.* Dices, ex illis verbis probari quidem obligationem naturalem ex vi iustitiæ: non tamen probari aliquam obligationem ipsius legis irritantis. Respondeo in primis ideò in assertione non esse dictum, legem positiuam obligare ad hoc sed ex illa cum effectu eius sequi talem obligationem, quod erit verum, siue hæc obligatio, quæ sequitur, naturalis sit, supposito effectu positiuæ legis, siue sit etiam specialiter inducta per ipsam legē. Addo verò probabilissimum esse, etiam ipsam legem irritantem actum, obligare ad non vtendum illo actu vt valido, ac subinde per contrarium vsum non solum peccari contra legem naturalem, sed etiam contra ipsam legem irritantem, quia intentio irritantis principalis est, ne talis actus vtilitatē habeat, seu moralem vsum, & ideò irritando prohibet vsum illius actus vt validi. Et ideò etiam solet talis vsus speciali pœna puniri: non solùm attenta malitia contra legem naturalem, sed etiam spectata inobedientia contra legem positiuam irritantem, propter quam solent censuræ imponi per Ecclesiasticas leges, cum ad talem pœnam requiratur inobedientia, & contumacia contra Ecclesiastica præcepta.

16. Posterior verò pars assertionis ex tenore prioris constat: nam illa prior sub conditione tantum posita est, scilicet, si effectus legis irritantis sequatur; ergo cessante conditione, non procedet illa prior pars assertionis, nec habebit locum legis obligatio. Et patet ratione, quia cessante causa adæquata, cessat effectus, sed adæquata causa huius obligationis est nullitas actus facta per legem, seu lex irritans efficaciter, & cum effectu, vt discursus facti satis ostendunt; ergo cessante illo effectu, cessat causa obligationis, & consequenter etiam obligatio ipsa. Posita autem est illa conditio, & hæc posterior pars, quia interdum potest impediri hic effectus. Quibus autem modis impediri possit in capite sequenti dicam.

CAPVT XXI.

Quibus modis impediri possit irritatio actus, quem lex præcipit pro iniusto haberi.

1. *Duobus modis fit irritus actus, per legem immediatè vel per sententiam iudicis.* DVobus modis potest actus fieri irritus per legem, vno modo mediante sententia iudicis, vel condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis, alio modo immediatè per ipsammet legem statim, ac fit, seu intentatur actus. In quibus modis manifestum est, difficilius esse impedire irritationem solius legis, quàm illam, quæ requirit sententiam iudicis, quia facilius est impedire iudicem, ne sententiam proferat, quàm legem, ne operetur, & ideò hic dicemus de irritatione per iudicem inducenda, & in sequenti de altera. Et quamuis dupliciter possit irritari actus per sententiam iudicis scilicet, vel per sententiam condemnatoriam, & hominis executionem, vel per declaratoriam tantum, qua posita statim lex operatur, inter quos modos est magna differentia, vt infrà videbimus, tamen in præsenti non multum interest, quia satis nunc est, quod actus non sit irritus ante sententiam: quod si aliquid speciale occurrerit, adnotabitur.

Regula ergo generalis sit, quoties lex irritat actum dependenter à sententia iudicis, licèt actus à principio irritabilis sit ratione legis, vt per se constat, nihilominus eius irritatio multis modis impediri potest: & dum non irritatur actus, permanet validus, siue iustè siue iniustè irritatio impediatur, vtroque enim modo id contingere potest. Primò enim impeditur sine iniustitia, si actus sit occultus, ita vt in iudicio probari non possit, quia ex vi talis legis nemo tenetur actum suum irritare; vel contractum dissoluendo, vel spoliando se rebus acceptis, vt capite præcedenti dictum est. Et ideò nihil peccat, qui talem actum occultum tanquam omnino firmum & validum perpetuò conseruat, quia re vera talis est, quamdiu à iudice non irritatur. Neque etiam peccat etiam si actum occultum retineat ne irritetur, quia ex hoc capite non violatur lex; nec alicui fit iniuria. Cauendum est autem ne in ipsomet actu aliqua commissa sit; nam illa rescindenda est. Vt licet venditio rei vltra dimidiam iusti pretij non sit irrita, sed rescindenda, licèt non rescindatur de facto, quia est occulta, tenetur venditor in conscientia, & absque vlla coactione iudicis restituere partem illam pretij, in qua excessit iustitiæ æquitatem, & omnia damna, quæ ob eam causam, vel propter dilationem restitutionis iniquam emptor passus est. Et è conuerso si emptor fuit iniustus in paruitate pretij tenebitur supplere quod abstulit, & damna, quæ ex illa diminutione alteri sequuta sunt, nihilominus tamen potest rem emptam retinere, & fructus eius similiter, quia cùm actus fuerit validus, factus est dominus rei emptæ, cum sola obligatione resarciendi iniuriam. 2. *Regula generalis.*

3. Secundò potest hæc irritatio actus, (etiam si publicus, seu probabilis sit) sine iniustitia impediri, aut ex consensu partium, quia neutra vult actum rescindere, aut quia illa pars, cuius interest, non vult litem mouere, nec rescisionem intentare. Tunc enim nihil agitur contra legem, cum ipsa non imperet partibus, vt actum rescindat, nec etiam sibi faciunt iniuriam, vel quando ex mutuo consensu actum conseruant, quia volenti & consentienti non fit iniuria, vel quando is, qui habet ius non intentat actionem, quia ipse potest cedere iuri suo, & alter non obligatur ad irritationem procurandam. Semper tamen tenebitur ad recompensationem faciendam, si iniuriam intulit, iuxta proximè dicta in præcedenti puncto. Atque hinc etiam fit, vt possit hæc irritatio impediri per legitimam præscriptionem aduersus actionem seu actorem, qui fuit negligens in petenda irritatione: nam si contra illum præscriptum sit, consequenter est omninò firmatus actus, & irritatio exclusa, quia hæc non potest fieri, nisi mediante actione, & actio fuit per præscriptionem exclusa. Quod verò tempus ad præscribendam actionem sufficiat, non est huius loci exponere. Vide Molin. tract. 2. de Iustit. disp. 71. *Molina.*

4. Tertiò potest irritatio hæc impediri, licèt actus sit publicus, & probabilis, & ad iudicem delatus, vt illum irritet, quia iudex cum effectu illum non irritat, seu sententiam non profert, nam siue iure, siue iniuria id facere omittat, quamdiu cum effectu actum non irritat, ille valorem suum retinet cum omnibus effectibus, qui ab illo nascuntur. Probatur, quia si omittatur irritatio sine iniustitia alicuius, tunc manet res in eodem statu, in

in quo antea erat, & nulla ratio nouæ obligationis interuenit: si verò irritatio iniustè denegata est, tenebitur quidem ad recompensandum damnum, qui iniuriam intulit, siue ille fuerit iudex, iniustè iudicando contra allegata & probata, siue fuerit falsus testis, siue alia tertia persona iniustè cooperando, siue ipsemet reus iniustè se defendendo; nihilominus tamen actus semper cõseruabitur validus, & effectus eius, scilicet, dominium acquisitum, vel quid simile, semper permanebit, quamdiu cum effectu actus non irritatur. Vnde etiam fit, vt si lex non irritet ipso facto, sed solum præcipiat irritari actum, tunc solum irritetur tempore latæ sententiæ condemnatoriæ. Vnde si contingat actum rescindi aliquo tempore, postquam factus est non retro trahetur rescisio ad initium actus, sed solum tunc incipiet, cum fit, quia antea actus fuit validus, & fructus v. g. illo tempore accepti ex re acquisita per talem contractum iustè accepti sunt, & cum absoluto & perfecto illorum dominio. Tantumque manere poterit obligatio recompensandi damna, si quæ alteri iniustè allata fuere, vel in actu ipso in principio, vel in mora faciendi talem recompensationem, vt dictum est. Quæ omnia ex principijs iustitiæ necessariò sequuntur, & non possunt habere controuersiam, & ideò longiori probatione aut disputatione non indigent. Secus verò erit si lex irritet actum ipso iure cum ordine ad sententiam declaratoriam, nam tunc retro trahetur irritatio, vt infrà dicam.

5. Quæri verò potest, si pars ipsa, quæ rem alterius per contractum irritabilem validè comparauit, per iniustitiam nouam impediat, ne contractus irritetur, vel per vim & metum alium cogendo, ne rescisionem contractus petat, vel subornando iniquum iudicem, aut falsos testes, &c. an in eo casu teneatur ex iustitia rescindere contractum, etiamsi per iudicem irritatus non fuerit. Quando enim per alios ponitur tale impedimentum sine iniusta cooperatione ipsius partis, seu rei, non tenetur ipse spoliare se re sua, vel contractum sua voluntate soluere, magis quàm antea teneretur, quia nulla noua ratio obligationis in eo inuenitur. Alij verò si iniusti fuerunt, tenebuntur ad recompensationem, non verò ad restituendum in specie per rescisionem contractus, quia hæc non est in eorum potestate, cum pendeat ex alterius voluntate, scilicet, ipsius rei. At verò quando ipsamet pars, seu reus fecit talem iniuriam, videtur teneri ad reparandum damnum, quod intulit in eadem specie, quia potest, & ex sola sua voluntate pendet: nam damnum illatum fuit priuare actorem debita irritatione contractus, & hanc potest facere reus sua voluntate; ergo tenetur illam facere.

6. In contrarium verò obiici potest, quia hæc est quædam pœna, at verò nullus reus obligatur ad restituendam pœnam, ad quam condemnandus esset secundum legem, si de facto non condemnatur, etiam si per iniquam & iniustam tergiuersationem, vel subornationem, condemnationem impediuerit. Vt probabiliter tenet Nauarr. cap. 18. num. 48. quem sequitur Vasq. in præsenti disput. 175. cap. 2. ergo neque hic tenetur ad rescindendum contractum, etiam si dolo euitet condemnationem ad huiusmodi pœnam. Licèt alij auctores contrarium opinantur cum Soto lib. 1. de Iustit. quæstion. 6. art. 6. Sed quicquid de hoc sit, probabilius mihi videtur in præsenti puncto, hunc reum teneri in conscientia ad rescisionem contractus alio volente: vt ad reddendam rem priori domino, recuperato pretio, vel quid simile. Et ratio prius facta apud me conuincit, quam hoc modo amplius declaro. Nam, vel ille tenetur restituere aliquid actori in illo casu, vel non; hoc secundum videtur incredibile, quia planè irrogat illi iniuriam, cum per media iniqua illum impediat à consequutione iuris, quod per leges illi competit. Item si falsus testis per iniquam deceptionem illum impediat, tenebitur ei satisfacere; ergo & actor tenetur. Quod si restituere tenetur, profectò debet in propria specie illud restituere, quod iniustè impediuit, quandoquidem potest. Nam ibi restitutio in propria specie fieri potest, non habet locum recompensatio pro voluntate debitoris, quia alter habet ius in suam rem propriam. Imo in præsenti casu, cum agitur de rescisione contractus, præcipuè videtur intenta recuperatio rei propriæ in propria specie; ergo.

(Nauarr. Vasq. Soto.)

7. Propter rationem verò in contrarium factam limito hanc sententiam, vt procedat, quando actus præteritus, qui rescindendus seu irritandus est, fuit priuatus pendens ex voluntate contrahentium, per quam res vnius in alterum translata est, & postea per irritationem actus, intendit prior dominus peculiare emolumentum, sibi debitum virtute legis. Tunc enim illa rescisio contractus non habet propriam rationem pœnę, vel saltem in tali causa, per quam actor ille ius suum petit, non consideratur præcipuè ratio pœnæ, sed res actoris, & reparatio illius, & ideò cum ab illa consequenda per iniqua media impeditur, illi fit iniuria contra iustitiam commutatiuam, quæ ad restitutionem obligat in propria specie, vt dixi; quando debitor in illa soluere potest. Et ita ad obiectionem quatenus contra hoc procedit, negatur consequentia, quia in pœna, licèt per fraudem impediatur, non fit contra iustitiam commutatiuam, vt est probabile. Vnde si contingat actum, qui irritandus est, solum titulo pœnæ esse irritandum, & non propter speciale ius, quod actor prius haberet in rem, quæ per talem actum fuit in alium translata, sed solum quia intendit, vt pœna illi applicetur, quia cedit in eius vtilitatem: in tali casu non est improbabile, reum non teneri ad restitutionem, etiamsi per iniqua media se defendat. Quia tunc non peccat contra iustitiam commutatiuam respectu priuati actoris, sed solum contra iustitiam legalem respectu communis boni, vel contra obedientiam & iustitiam, qua tenebatur iudici, & reipublicæ. Vt v. g. si quis sit consequutus beneficium validè, non per resignationem vel donationem alicuius priuatæ personæ, cuius antea beneficium esset, sed quia beneficium vacabat, & ordinario modo, fuit ad illud electus, vel prouisus cum aliquo tamen defectu, ratione cuius potest, & debet collatio cassari tunc licèt alius impetret ius ad beneficium, & agat ad irritationem collationis, & possessor se iniquè defendat, vel defectum occultet, & irritationem collationis impediat, non videtur teneri in conscientia ad relinquendum beneficium, quia non fecit alteri iniustitiam, sed solum egit ad excusationem pœnæ, ad quam alter non habet speciale ius iustitiæ commutatiuæ, quia non propter illius commodum imposita est, sed tantum propter vindicationem delicti, quæ ad iustitiam legalem, seu boni communis spectat.

CAPVT XXII.

Vtrum lex ipso iure irritans actum impediri aliquo modo possit, ne actum nullum reddat.

1. AGimus de lege, quæ per se, & ante omnem sententiam actum irritat, & loquimur de illa permanente in sua vi & statu, ita vt nec per abrogationem, nec per dispensationem sublata sit eius obligatio. Videtur enim tunc fieri non posse, vt talis effectus legis impediatur, posita materia eius. Ratio est, quia talis irritatio fit per efficacitatem moralem ipsiusmet legis, & ita fit in eodem momento, in quo actus fit; nullus autem potest legis actionem impedire. Quia solus Princeps conditor legis potest vim legis auferre, & consequēter solus etiam potest effectum illius impedire; at legislator nō potest in ipsomet tempore, in quo actus fit illum irritare, nisi præcedat eius dispensatio seu decretum, quo declaret, se nolle, vt in eo casu lex non obliget, nec habeat vigorem, de quo casu non loquimur, sed de lege integra & immutata, vt dixi; ergo non videtur posse impediri tali effectus. Et confirmatur: nam si impediri posset maximè per ignorantiam inuincibilem: sed non potest impediri per ignorantiam; ergo. Maior cum consequentia patet, quia nulla est potentior excusatio, nec quæ magis causet inuoluntarium, quàm ignorantia. Minor verò patet, quia licèt ignorantia excuset culpam, non verò tollit vires legis tam in obligando, quantum est de se, quàm in efficiendo.

2. In hoc puncto distinctione vtendum est inter irritationem propriè pœnalem, quæ in odium alicuius peccati principaliter imponitur, & illam, quæ per se inducitur propter bonum, & fauorem, aut communitatis, aut membrorum eius, siue directè per prohibitionem aut irritationem actus, siue consequenter per institutionem formæ necessariæ ad valorem actus inducta sit.

3. Primò igitur dicendum est; quando irritatio tantùm in pœnam imposita est, per ignorantiam, vel aliam similem, quæ à culpa excusat, impeditur. Docent Card. in Clement. 1. de Elect. q. 18. Bologn. in l. *Omnes populi*, ff. de Iust. & iur. n. 153. vbi alios refert. Probatur, quia cessante causa (vtique per se, & adæquata) cessat effectus, sed in præsenti casu culpa est causa per se, & adæquata talis irritationis, quia hoc modo est causa pœnæ, & illa irritatio pœna quædam est, vt supponitur; ergo. Vnde confirmatur ex generali principio. Quod ignorantia excusans culpam, excuset etiam pœnam, quod suprà traditum est, & probatum, sed non est minor ratio in hac pœna irritationis actus, vt cessare debeat, cessante culpa, quā in alijs; ergo idem in illa dicendum est. Et potest hoc confirmari ex his, quæ diximus lib. 4. de Orat. c. 30. n. 17. scilicet, eum, qui ex obliuione naturali omittit diuinum officium, facere fructus suos, non obstante lege pœnali irritante acquisitionem fructuū, contra non recitantes lata, quia per illam obliuionem cessat culpa, & consequenter etiam pœna; ergo idem erit in omnibus similibus. Dices; collatio beneficij simoniacè facta irrita est, quæ irritatio est pœnalis, & nihilominus tenet, etiamsi ignoranti inuincibiliter simoniam beneficium collatum sit, vt lib. 4. de Simo. c. 57. n. 35. ostensum est. Respondetur illud esse speciale, quia fuit in illa lege expressum in detestationem illius delicti. Addo etiam ibi, semper interuenire aliquam culpam, vel collatoris, vel alicuius tertij, quæ sufficit ad sustinendam illam pœnam, etiamsi recipiens excusetur: nam ad punitionem alterius, ipse etiam per accidens patitur. Dici etiam potest, illam irritationem non tantum esse pœnalem, sed etiam per se inductam propter vitandam omnem indecentiam rerū sacrarum, quæ ex simonia prouenit, & propter vitandam omnem notam & infamiā illius in his, qui Ecclesiastica beneficia validè consequuntur.

Cardin. *Bolognet.* *Cessante causa per se & adæquata cessat effectus.*

Tandem circa hanc conclusionem occurrebat quæstio, an ignorantia irritationis, & non prohibitionis, quæ culpam contra legem excusare valeat, impediat irritationem actus. Sed hoc etiam pendet ex quæstione suprà tractata, an ignorantia solius pœnæ, excuset illam, etiamsi contra legem peccatum sit. In qua, partem negantem veriorem esse censuimus. Vnde consequenter in præsenti dicendum est, quando lex humana prohibet actum, addendo irritationem per modum pœnæ, si lex non ignoratur, vt prohibens, licet ignoretur vt irritans; actum contra legem factū esse irritum, quia talis ignorantia non excusat peccatum contra legem, & consequenter nec excusat pœnam, licèt ignoretur; ergo neque excusat irritationem, quia irritatio non est talis pœna, quæ requirat specialem contumaciam, sicut excommunicatio, & similes censuræ. Item hoc modo incurritur irregularitas pœnalis, licèt ignoretur ipsa pœna, si non ignoratur prohibitio, neque excusatur culpa; ergo idem est de quacunque inhabilitate personæ; ergo & de irritatione. Denique inductione hoc ostendi potest in beneficiato non recitante culpabiliter, qui non facit fructus suos, etiam si pœnam ignoret, & sic de alijs. Quæ doctrina etiam procedit indifferenter, siue actus irritans per legem, esset iam damnatus, siue de nouo per illam damnetur, quia hoc valde extrinsecum & accidentarium est, vt de pœna etiam dixi. Et hoc magis constabit ex puncto sequenti. 4. *De ignorantia irritationis, an impediat irritationem actus.*

Dico secundò. Quoties lex, constituendo formam substantialem seruandam in actu, consequenter irritat illum, qui fit sine tali solemnitate, impediri nō potest ille effectus prout à lege præscribitur, stante tali defectu, ideoque non potest esse validus actus factus contra talem legem. Supponimus sermonem esse stante lege in sua vi, & non interueniente dispensatione Principis. Probatur ergo primò, ratione generali quasi philosophica, quia forma sic statuta per legem est substantialis tali actui sub tali vel tali ratione, scilicet, contractus, professionis, testamenti, vel alia simili sed absque forma substantiali nō potest res subsistere; ergo neque actus ille potest suum esse habere sine tali forma; ergo tali forma deficiente non potest impediri defectus nullitatis. Secundò lex illa resistit valori talis actus; ergo si voluntas Principis non derogat legi (vt supponitur) non potest priuata voluntas alicuius illi resistere, vel illam impedire; ergo nullum impedimentum cogitari potest ad hoc sufficiens. Atque hæc assertio magis cōfirmabitur simul cum sequenti, nam hæc lex in tantum irritat, in quantum virtute prohibet, vel non admittit actum sine solemnitate factum quoad valorem eius, & ideò eadem est ferè ratio de illa, & de lege directè, & per se prohibente, & irritante actum. 5. *2. conclus.*

Dico ergo tertiò. Quando lex absolutè & simpliciter prohibet, & irritat actum, non potest irritatio illa per causam inferiorem, vel propter particularem occasionem impediri, seclusa 6.

Principis

Principis dispensatione formali, vel præsumpta, vt nunc loquimur. Hæc assertio communis est, vt ex his, quæ statim allegabimus, constabit. Et probatur sufficienter illa generali ratione, quòd lex est, quæ operatur hunc effectum, & de se semper est efficax, nec potest impediri ab inferiori voluntate aut potestate, quando ipsa absolutè loquitur, & prohibet. Explicaturque in hunc modum. Quia vt effectus sit validus, non obstante tali lege, necesse est, vt intercedat aliqua sufficiens ratio interpretandi legem illam non procedere in illo casu, id est, non fuisse mentem legislatoris, obligare ad seruandam talem formã in tali opportunitate; sed hæc interpretatio admittenda non est in tali lege irritante, quando illa exceptio in ipsa lege, vel in alio iure non habetur; ergo. Maior euidens est ex dictis, quia cõtra legem resistentem non potest valere actus; ergo è contrariò, vt valere possit in aliquo casu B necesse est, vt pro illo non sit posita lex. Minor autem probatur, quia tres tantum, vel quatuor causæ, vel occasiones excogitari possunt, ob quas in particulari casu possit illa interpretatio fieri in tali lege. Vna est defectus voluntatis in eo qui facit contra talem legem per ignorantiam, alia erit similis defectus propter metum; tertia esse potest, quia contrahens, seu operans cedit iuri suo. Quarta esse potest necessitas aliqua, quæ cogat per epijkiam interpretari, non fuisse mentem Principis pro eo casu obligare. Quintò addi potest cessatio causæ, & rationis legis. Sed de his duabus dicemus melius capite sequenti, quia, si veræ sunt, in eis interuenit quædam interpretatiua dispensatio legis. Ex alijs verò tribus causis nulla est sufficiens.

7. Et in primis quod ignorantia legis irritantis non impediat irritationem actus, siue ignoran- C tia sit de sola vi irritandi legis, siue absolutè de tota lege, indubitatum est apud omnes, vt patet ex Glossa in Clement. 2. de Hæretic. verb. *Ex tunc*, quam Cordub. & alij communiter ibi sequuntur, Decius in capit. 2. de Constitut. lect. 2. numer. 5. & ibi Abbas, Felinus, & alij; Soto lib. 1. de Iustitia, quæstion. 1. art. 4. cum multis, quos infrà referemus tractando de promulgatione legis irritantis necessaria ad effectum irritandi, & plures etiam refert Sanci. libr. 7. de Matrimonio, disput. 9. numer. 10. Probaturque sufficienter ex capit. 1. de Conceff. Præbend. & ex cap. *Dudum*, & cap. *Quoddam*, de Præbend. in 6. Ratio autem est supra tacta, quia ignorantia solum potest excusare a culpa; hæc autem irritatio non pendet à culpa, quia non est pœna, vt cap. 19. dictum est, quia non in odium, sed vindictam peccati ponitur, sed per se propter commune bonum; ergo ignorantia non potest ob- D stare huic effectui. Dices, quando actus simpliciter prohibetur per legem, tunc irritatio pœnę est eiusdem actus contra legem facti. Respondeo, etiam illam non esse propriè pœnam ex primaria intentione legis: nam per se intendit irritationem propter bonum commune, vt patet de lege irritante matrimonium inter consanguineos, & alijs similibus. Quæ etiam quoad hanc partem leges morales sunt, & directiuæ; vt suprà dixi, & ideò ignorantia non impedit talem effectum. Vnde etiam auctores, qui hanc vocant pœnam, dicunt esse adeò intrinsecam, vt per ignorantiam non impediatur, vt ex multis refert Sanc. lib. 3. de Matrimon. disput. 17. num. 10. Quanquam plures ex illis potius distinguant hanc irritationem à pœna, vt suprà retuli. Confirmatur à simili: nam irregularitas, quæ non est pœna, incurritur, non obstante ignorantia, vt ex propria materia constat, & idem est de inhabilitate, quæ non est pœna, vt patet de inhabilitate ad matrimonium contracta ex affinitate, vel cognatione; ergo idem erit in præsenti.

Denique patet conclusio inductione in testamento minus solemni, & similibus. Vnicum tamen exemplum pro multis sufficit de solemnitate requisita ad valorem matrimonij per Concilium Tridentinũ. Est enim certissimum, si absque illa nunc fiat matrimonium inter ignorantes, vbi Concilium est promulgatum, illud esse nullũ, vt omnes moderni de Matrimonio scribentes docuerunt, & Medin. 1. 2. q. 90. art. 4. Et omnes Theologi consentiunt, quia verba Concilij absolutissima sunt, & illam addere exceptionem valde temerarium esset. Imò ideò Concilium voluit, necessariam esse promulgationem illius decreti in singulis parochijs ad effectum irritandi, & post illam vnius mensis tempus concessit, ne matrimonia vlla inter ignorantes fieri contingeret. Ignorantia ergo non impedit hanc nullitatem. Idem videre licet in alijs impedimentis irritantibus, vel matrimonium, vel professionem, & similia. Dices; hæc irritatio sæpè fit in gratiam contrahentis, at beneficium non confertur inuito; qualis est ignorans; ergo. Respondeo primò, per potestatem superiorem etiam inuito conferri beneficium, quando illi, vel communi bono expedit. Secundò dico, illum non esse inuitum, sed ad summum non volentem, quod valde diuersum est: ignorantia enim præcisè sumpta, non causat inuoluntarium positiuè (vt sic dicam) sed solum non voluntarium, & sæpè fit beneficium ignoranti, & sine consensu eius expresso, vel tacito. Dici item potest, nunquam deesse præsumptum consensum. Quamuis re vera nec ille necessarius sit, quia per has leges per se consulitur communi bono.

Deinde quòd metus non impediat, eodem exemplo facilè ostendi potest, quia si quis per metum mortis cogatur nunc contrahere matrimonium sine paracho, & testibus, nihil efficiet, & idem in vniuersum esse de contrahente per metum cum impedimento irritante, docet Caietan. 1. 2. q. 96. artic. 4. & ibi Medin. & alij moderni, Soto lib. 1. de Iustitia, q. 6. art. 4. & in 4. d. 22. q. 1. art. 4. Nauarr. cap. 27. n. 141. Idem ergo erit in quacũque alia lege irritante. Dices, in matrimonio illud inueniri, quia ipse metus irritat contractum, & ideò operari non potest ad alias irritationes impediendas. Respondeo primò, illam irritationem esse accidentariam ad id, de quo agimus: nam licèt daremus, metum non irritare matrimonium, nihilominus matrimoniũ inter consanguineos metu factum esset irritum: Et ita ibi interueniunt duo impedimenta, vt rectè notauit Sanc. lib. 7. de Matrim. disput. 5. n. 4. Et declarari potest ex opinione dicentium, matrimonium contractum ex metu graui, illato non solùm ad contrahendum, sed etiam ad consummandum, non irritare matrimonium, ne vertatur in damnum, quod pro fauore concessum est: nam illi, vt existimo, non concederent, matrimonium inter consanguineos fore validum, licèt fiat ex metu graui illato ad contrahendum & consummandum Neque post Concilium Tridentinum dici potest validam fore matrimoniũ factũ sine paracho, & testibus, ex timore simili,

Marginalia (left): Glossa. Cordub. Decius. Felin. Sotus. — Sanci. — C. de Cõceff. C. Dudum. C. Quoddã — Sanc.

Marginalia (right): 8. — Concil. Trid. — Medina. — Diluitur obiectio. — 9. De contrahente matrimonium ob metum. — Caietan. Medina. Soto. Nauarr. — Sanc. — Concil Trid.

A vt bene etiam docet Sanc. suprà; ergo tota ratio est, quia metus grauis non sufficit impedire efficaciam legis irritantis.

10. *Metus minuit libertatem, irritationem verò non impedit*

Denique ratione sic declaratur, retorquendo obiectionem factam, quia metus de se solum minuit voluntatem, & libertatem; at hoc impertinens est ad impediendam irritationem actus, quæ per legem fit, quin potiùs de se iuuat, vt magis irritet, quia lex non fauet his violentijs, sed potius resistit illis. Item magis impedit voluntarium ignorantia, quàm metus, & nihilominus ignorantia non impedit irritationem; ergo nec metus impediet. Dices, rectè probari, metum per se, & ex vi intrinseci effectus non impedire irritationem; nihilominus tamen propter vitandum grauissimum damnum mortis posse impedire, quia lex humana non obligat cum tanto rigore, & ideò licèt prohibeat, & irritet actum, si imminet grauis mortis metus, nisi fiat actus, non obligabit humana lex; nec impediet, quominus validè fiat. Respondeo, aliud esse considerare legem quoad prohibitionem actus, aliud quoad irritationem. Nam quoad primum fieri potest, vt metus excuset à culpa faciendi actum contra legem, saltem ex ea parte, qua est contra humanam legem, vt patet, si quis ex timore profiteatur ante impletū annum professionis, vel si contrahat exterius cum affine ad vitandam mortem: tunc enim probabile est, nō peccare contra prohibitionem Ecclesiæ, quidquid sit, an peccet contra sacramenti reuerentiam, quod ad præsens non refert. Quod aliam verò partem irritantem non est necesse, vt legis efficaciam impediatur, quia illa non pendet ex culpa, quæ ibi committatur, vt dictum est. Neque est necessaria validitas actus ad vitandam mortem, quia per comminationem mortis non cogitur aliquis, nisi vt faciat, quod in ipso est: non enim ipse irritat actum, sed lex; ergo nulla est ratio, cur tunc cesset efficacia legis.

Diluitur 1. obiectio.

11. *Obuiatur alteri obiectioni.*

Vrgebis, quia interdum potest esse necessaria validitas actus ad vitandam mortem comminatam, vt si quis metu cogatur ducere consanguineam, & statim consummare, tunc valor contractus necessarius est, vt possit matrimonium consummari sine peccato mortali. Respondeo, metum mortis posse excusare ab obligatione legis humanæ, quæ ab illa nascitur; non tamen excusare ab obligatione legis naturalis, quæ nascitur, præsupposito aliquo effectu legis humanæ, quem effectum non potuit metus impedire, quia non pendet ex hominis voluntate. Vt v. g. si quis simoniam committat circa rem consecratam ex institutione Ecclesiæ, non excusabitur propter metum, neque etiam si iniustitiam committat, vendendo rem vltra taxam legis. Sic ergo in præsenti non excusatur quis in eo casu ratione metus, quia re vera per illum non inducitur ad agendum contra legem Ecclesiæ, sed ad committendam fornicationem. Per legem enim Ecclesiæ immediatè fit, vt hæ personæ sint inhabiles, vt idem Concilium ait, quæ inhabilitas non est in potestate hominis, vt per metum auferatur; hinc verò consequenter fit, vt copula inter personas sic exterius contrahentes semper sit fornicaria, & ideò cùm quis ad illam cogitur, non inducitur ad agendum contra legem humanam, sed contra naturalem, & ideò metus talis non excusat. Quod si inquiras vnde constet, Ecclesiam tam absolutè imposuisse illam inhabilitatem, vt non cesset etiam in tanto discrimine, & quæ ratio huius rigoris reddi possit. Respondeo, id constare ex sensu & vsu totius Ecclesiæ, & communi consensu Doctorum. Ratio verò est, quia esset contra efficaciam & finem ipsius legis, huiusmodi exceptionem in ipsa ponere vel admittere. Maximè cùm illud periculum sit valde remotum, quod à lege non debuit considerari: nam inde sumerent homines occasionem incutiendi huiusmodi metum circa vsum, qui sine transgressione prioris legis irritantis licitè fieri non potest, ad legem ipsam eludendam.

Sed instabis, nam interdū aliquis incutit alteri hunc metum, vt ex nullitate actus commodum reportet, cum magno alterius detrimento, qui per violentiam cogitur ita facere actum: videtur ergo tunc alienum à ratione, vt lex faueat illi, qui iniuriam infert in damnum illius, qui iniuriam patitur; fauebit autem, si is qui infert alteri iniustum metum, obtineat nullitatem actus, quam ipse iniquè intendit, & alteri iniuriam passo perniciosa esset. Exemplum esse potest in testamento minus solemni, si per metum grauem quis cogatur in suo testamento non seruare solemnitatem requisitam ad valorem eius, ne transeat hæreditas ad eum, quem ipse vult instituere, sed ad alium, & fortasse ad ipsum, qui incutit metum. In eo enim casu consequetur ille iniquus virtute legis, quod iniquè intendit, si actus non sit validus, quod videtur absurdum. Item solemnitas illa introducta est in fauorem testatoris, vt tollantur occasiones defraudandi mentem eius; ergo non debet ita seruari, vt redundet in eius incommodum iuxta regulam iuris, 61. in 6. *Quod in alicuius gratiam conceditur, non est in illius dispendium retorquendum*: ergo in illo casu non operabitur suum effectum. Et idem erit quoties metus redundauerit in fraudem legis, seu contra finem eius. Respondeo, hæc omnia nihil obstare, quominus actus ille sine legis solemnitate factus inualidus sit, quia caret substantiali forma, sine qua subsistere non potest. Et quòd per iniquitatem & iniustitiam illa priuetur, parum refert, quia nullitas formaliter prouenit ex carentia formæ, accidentariumque est, quòd ab hac vel illa causa proueniat. Nec lex cooperatur ad alterius iniquam vim, sed illa non obstante, effectum suum operatur, quia ita expedit communi bono. Et ideò etiam non consideratur priuatum incommodum huius vel illius personæ, quod peraccidens sequitur, & non potest semper à lege impediri. Et ita non procedit tunc regula iuris citata, quia cum proportione est intelligenda, vel quando aliquid conceditur propter priuatum commodum, & respectu eiusdem cessat, vel quando erat propter commune bonum, & generaliter cessat, & in commune dispendium conuertitur. In illo tamen casu particulari manebit, qui iniuriam intulit, obligatus ad restitutionem damni illati, tam in conscientia, quàm in exteriori foro, si metus & iniuria in illo probari possit.

12. *3. Obiectio.*

Atque hinc vlterius constat, quid de tertio membro dicendum sit, scilicet, an hæc irritatio cesset, quando is, cuius interest, cedit iuri suo. Dicendum est, nihil hoc referre, vel obstare, quominus lex effectum suum operetur. Et ratio à priori est, quia lex respicit commune bonum in tali irritatione, & hoc non cessat, etiam si priuatum incommodum per cessionem personæ voluntariè cessare videatur. Nec potest quis renunciare, aut derogare communi bono, cedēdo proprio, sicut non potest quis renunciare priuilegio

13. *Nihil obstare quominus lex suum habeat effectum quoad irritationem, quando is cuius interest, cedat iuri suo: ob commune bonum.*

communitati

communitati per se primò concesso, & sibi ratione totius corporis communicato, vt latè dixi lib. 2. de Iuram. cap. 23. princip. & cap. 26. num. 6. talis ergo cessio in præsenti casu friuola est, & nulla, vnde non potest irritationem legis impedire. Quod etiam inductione ostendi potest in vtroque modo irritationis suprà posito. Nam licèt testator dicat, se cedere iuri suo, & velle, vt testamentum sine debita solemnitate sit validum & efficax, nihil efficiet, vt nunc suppono, & videtur esse extra controuersiam quoad valorem testamenti, vt tale instrumentum est, etiam si de efficacia voluntatis ad dandum dominium in conscientia sit controuersia, quæ nunc tractanda non est. Magis verò indubitatum est in solemnitate perscripta per Concilium pro matrimonio contrahendo: nam etiam si contrahentes maximè velint cedere iuri suo, & aliter contrahere non poterunt, etiam si ex tali contractu in tali casu nullum sequeretur incommodum, quia generalis lex hoc non considerat. Idem est de lege irritante matrimonium metu contractum: nam licèt is, qui metum patitur, velit cedere iuri suo, & validè contrahere, vt possit licitè consummare, & sic mortem euadere, non poterit, vt verior habet opinio, quam rectè tractat Sanc. lib. 4. de Matrimon. disp. 18. à num. 13. quia ita expedit ad commune bonum per legem illam intentum, & quia formalis dispositio legis, & ratio eius semper subsistit, etiam si persona illa particularis velit cedere iuri suo propter irritandum priuatum incommodum, quod lex non considerat.

Idem est in solemnitate matrimon. cum testibus Sicut & in matrimonio metu contracto.

Sanc.

14. *Obiectiones*

Sed objici potest, quia lex postulans annum integrum professionis ad validitatem professionis generalis erat ante Concilium Tridentinum, & tamen poterat aliquis cedere iuri suo, & cessabat irritatio; ergo idem erit in quacumque simile lege quamdiu ipsa expresè non excludit hanc facultatem cedendi iuri suo, expresè disponendo, vt tale ius non possit remunerari, sicut nunc in illo casu dispositum est per Tridentin. sess. 25. cap. 15. de Regular. Deinde objici possunt iura canonica & ciuilia, quæ dicunt sustinenda esse iuramenta contra leges ciuiles irritantes, quando sine dispendio animæ impleri possunt, iuxta cap. *Cum contingat*, de Iur. iur. c. *Quamuis*, de Pactis in 6. Authent. *Sacramenta*, C. *Aduersus venditorem*. Supponunt enim hæc iura, posse aliquem cedere iuri suo, etiam contra legem irritantem, & ita licitè implere quod iurauit, ergo tunc cessat irritatio legis per renunciationē proprij iuris. Et ratio est, quia hæ leges sæpè continent priuatum fauorem, cui vnusquisque renunciare potest, cap. *Ad Apostolicam*, de Regular.

Concil. Trid.

Cap. Cum contingat. C. Quāuis.

C. Ad Apostolicam.

15. Ad priorem partem respondeo, illam legem antiquam non fuisse simpliciter irritantem, sed sub illa conditione, nisi vtraque pars, scilicet, nouitius, & conuentus cederet iuri suo, seu liberè consentiret in professionem antea factam. Vnde nec lex illa continebat absolutam prohibitionem, vt professio antea non fieret, sed tantum sub eadem conditione. Nec erat tunc posita primario propter bonum status religiosi absolutè, sed in commodum contrahentium, & dependēter ab eorum renunciatione. Quæ omnia manifestè colliguntur ex cap. *Ad Apostolicam*, de Regular. Imò ibi significatur, tunc aliquo modo fuisse prohibitam illam renunciationem, non simpliciter, sed ne passim fieret: vel ne indiscretè admitteretur talis renunciatio anni probationis, qui in subsidium fragilitatis humanæ noscitur institutum. Itaque illa lex non erat irritans, vel non erat ex illis, de quibus nunc loquimur, quia nec dabat formam substantialem contractui, sed præfigebat tempus, nec prohibebat absolutè contrarium, sed cum certo modo. Concilium autem Tridentinum absolutam legem prohibentem statuit, & clausulam absolutè irritantem addidit, & ideò iam non est locus renunciationi proprij iuris, etiam si hoc ipsum Concilium non expressisset. Vnde potest potius retorqueri argumentū, quod vbi lex dat formam absolutè præcipiendo vel prohibendo, & irritando simpliciter actum, non habeat locum priuata renunciatio, nec actus nullitatem impedire debet.

C. Ad Apost.

Concil. Trid.

Tunc verò occurrit altera pars in obiectione posita, circa quam institui posset longa disputatio de vi & modo obligationis illarum legum, & quomodo iuramentum quodam modo contra illas præualeat. Sed quia de hac re disputaui latè in tractat. de Iuram. lib. 2. à cap. 20. ideò breuiter dico, in primis leges illas non esse simpliciter prohibentes, sed tantùm purè irritantes, imò nec absolutè irritantes, sed quasi sub conditione, nisi ille, ob cuius fauorem latæ sunt, iuri suo renunciauerit. Est enim magna differentia inter legem simul prohibentem & irritantem, & purè irritantem: nam prior non solùm irritat actum, si fiat, sed etiam prohibet, ne fiat, & ita regulariter talis lex non fertur in fauorem priuatorum, sed intuitu communis boni, & ideò nihil conferre potest, ad impediendum effectum eius, renunciatio priuatæ personæ. Et patet, quia illa renunciatio non potest impedire, quominus peccatum sit facere actum contra legem prohibentem absolutè, quia voluntas priuata non potest facere, vt lex prohibens non obliget: neque respectu obligationis legis habet locum renunciatio; ergo neque respectu irritationis habere potest locum aut vim, quia non est verisimile, legislatorem voluisse irritationem facere tantum sub ea conditione, prohibendo actum sine conditione. At verò lex purè irritans non prohibet actum absolutè, sed fertur in fauorem priuatorum, cui possent ipsi renunciare. Et ideò dixit Panormit. in cap. *Ad Apostolicam*, de Regular. quòd lex cuius fauori renunciare quis potest, non tam est prohibitio, quàm exhortatio, vtique respectu illius, nam respectu aliorum potest cōtinere vim prohibitionis. Sicut de priuilegio dicimus, non habere rationem legis respectu eius, cui conceditur, sed respectu aliorum. Tales ergo videntur esse illæ leges, nos autem de legibus prohibentibus & irritantibus absolutè loquimur. Quòd si forte leges illæ continent absolutam irritationem (vt est probabile) dicendum est, non impediri irritationem talis actus per iuramentum, sed sustineri effectum eius, qui non erat per legem prohibitus, & ita formaliter, & in se non confirmari actum per legem absolutè irritatum propter renunciationem priuatæ personæ, sed solum virtute formari alia via sustinendo eundem effectum, vt in dicto loco latiùs tractatum est.

16.

Panormit.

CAPVT XXIII.

Vtrum in lege irritante actum ipso facto, & ante omnem sententiam habet locum Epykia.

1. RAtio dubitandi est, quia interpretatio voluntatis legislatoris videtur posse haberi locum in legibus irritantibus, non minus, quàm in

A in prohibentibus tantùm, vel præcipientibus; ergo poterit cessare irritatio per coniecturatam mentem legislatoris, sicut cessat obligatio. Probatur æquiparatio, quia sicut lex generaliter prohibens potest in particulari casu non solum non esse vtilis, sed etiam nocere, ita etiam lex irritans quatenus talis est: seu (quod idem est) sicut in priori lege potest cessare ratio legis in particulari, non solùm negatiuè, sed etiam contrariè, ita etiam in lege irritante, vt si ex irritatione contractus hic, & nunc sequantur absurda; intentioni legislatoris contraria. Accedit, quòd hac ratione multi iurisperiti docent, legem annullantem actum in fauorem alicuius, non sortiri effectum, si irritatio in eius nocumentum cedat, quia tunc cessat ratio legis contrariè, quia vertitur in damnum, quod propter commodum fuerat concessum; & ita est contra intentionem legislatoris, & contra regulam iuris suprà citatam.

Ratio dubij.

B Quod tradit absolutè Felin. in capit. *Tuis*, de Testib. n. 1. cum Roman. cons. 32. dicente, alienationem factam à minori, quamuis annulletur per ius, sustineri nihilominus, si in vtilitatem minoris cedat. Sic etiam dixit Nauarr. Comment. 2. de Regul. n. 32. contractum factum à religioso sine licentia Prælati, licèt per se non valeat, si tamen cedat in vtilitatem religionis sustineri, quia in eius fauorem irritatio facta est. Atque eodem ferè modo idem Nauarr. in Comment. de Alienat. rer. Ecclesiasticar. à num. 15. dicit, alienationem rerum Ecclesiasticarum, non seruata forma Ecclesiæ, & contra legem irritantem factam, esse validam: si est vtilis Ecclesiæ; & in ea seruatur forma iure naturali debita. Idemque dicit de electione facta contra formam iuris. Denique ex hoc principio aliqui ausi sunt dicere, per epijkiam posse nunc aliquādo valere matrimonium C inter Catholicos factum sine Parocho, & testibus, etiam in locis vbi est Concilium promulgatum, scilicet, in casu extremæ necessitatis, vbi non adest Parochus, & periclitatur salus æterna hominis concubinarij agentis animam, nisi prius matrimonium cum concubina contrahat, & necessitas etiam magna vrget, vt filij legitimi efficiantur.

Felinus.

Nauarr.

Aliquos affirmasse epijkiam sufficere ad matrimonium sine testibus in necessitate, vbi promulgatū est Trident.

2. *Mens auctorū negatiua moraliter loquendo.*

Nihilominus censeo, in legibus irritantibus, quæ vel formam substantialem humanis contractibus præfigunt, vel absolutè prohibent actus quos irritant, non esse admittendam exceptionem quoad irritationem actus per solam epijkiam, moraliter loquēdo. In his enim rebus, quæ ex varijs circumstantijs pendent, vix potest tam vniuersalis regula constitui, quæ non patiatur aliquam exceptionem, si fingendi & excogitandi D casus detur licentia: & ideò moraliter loquimur de humanis rebus, prout secundum ordinarium cursum contingunt, & sic dicimus, actum irritum per legem simpliciter & absolutè, non posse vnquam validè fieri contra verba legis, per solam epijKiam. Probatur primò, quando lex inducit substantialem formam, quia in nullo casu potest res subsistere sine tali forma; ergo in nullo etiam casu potest irritatio cessare, quæ oritur ex defectu talis formæ. Dices, non subsistere rem tunc sine forma substantiali, sed desinere formam illam substantialem esse, sicut si in ea dispensatum esset. Sed contrà, quia forma substantialis cum constituat rei essentiam, debet esse semper eadem, quoad fieri possit, debet etiam esse immutabilis in suo ordine, ita vt saltem solus ipse illam mutare possit, qui illam instituit. Et hac ratione dicimus; nullum præter Christum Dominum posse facere, vt sacramentum sine substantiali forma validè fiat, neque in hoc admittitur epijkia, neque dispensatio per alium, quàm per ipsummet Christum; ergo idem cum proportione dicendum est in omni forma substantiali per legem introducta.

Secundò de omni irritatione prohibente actum est efficax ratio, quæ lex irritans voluntatem ad actum aliquem, inhabilitat personam, vel simpliciter, vel ad contrahendum nisi iuxta formam legis, sicut in principio capitis præcedentis declaratum est, sed inhabilitas per legem inducta, non potest restitui per modum epijKiæ, quia epijKia ad summum potest conducere ad excusationem obligationis, ad dandam autem potestatem, quam homo non habet, aut restituendam ablatam, non sufficit, quia ad hoc requiritur positiuus actus, qui tunc non fit, nec à superiore, nec ab aliquo, qui vim habeat restituendi potestatem ablatam, vel auferēdi inhabilitatem inductam. Nec cogitari potest, quod per se cesset inhabilitas, vel quòd sub ea conditione inducta sit, vt in casu necessitatis auferatur, vel quasi suspendatur; id enim est veluti contra naturam inhabilitatis absolutè, & sine restrictione inductæ: est etiam contra morem talium legum, quoties talem inhabilitatem simpliciter inducunt, vt patet de inhabilitate ad contrahendum cum consanguinea in gradu prohibito, quæ in nullo casu cessare potest sine dispensatione.

3. *Ratio de omni irritatione.*

Et hac ratione dicunt communiter Doctores, personam inhabilem ad matrimonium non posse propter quodcumque periculum vel metum mortis contrahere matrimonium, & consummare, quia nunquam erit illud matrimonium validum propter inhabilitatem, quæ non restituitur per metum, vel similem occasionem. Ita docuit Soto lib. 1. de Iustit. q. 6. art. 4. in fine, & sequuntur Medin. 1. 2. q. 96. artic. 4. dub. 2. ad 2. & alij moderni; ergo idem erit in quacunque simili inhabilitate. Idem videre licet in irregularitate, quæ de se perpetua est, licèt enim in casu possit suspendi vsus eius circa actum quem prohibet, & non irritat, non tamen potest ipsa auferri, nisi dispensatio intercedat. Et idem est in excommunicatione, & alijs censuris, quæ non auferuntur propter extrinsecas occasiones, vt sic dicam, nisi per absolutionem auferantur, vel nisi in ipsa lege habeant terminum præfixum, quo absoluto cessent. Quod etiam in irritationibus, & inhabilitatibus locum habet, vt constat. Nam interdum imponuntur vsque ad certum tempus, vt patet, quando requiritur tanta ætas, &c. Interdum per alias leges fit acceptio, vt in *extrema* necessitate mortis, quilibet minister sacramenti confessionis quantumuis inhabilis fit habilis, non per epijKiam, sed virtute legis scriptæ, vel traditæ. 4.

Soto.

Medina.

Contra hanc sententiam referri potest Molin. tract. 2. de Iustit. disp. 81. §. *Sunt vero*, vbi sentit, aliquando hunc iuris rigorem esse moderandū, quando non tota solemnitas, sed aliqua parua circumstantia bona fide omissa est, seruata æquitate naturali. Nam tunc ipsamet naturalis æquitas postulare videtur, vt actus sustineatur. Sed de hoc puncto dicemus in cap. 26. Nunc solùm dico, regulæ propositæ standum esse. Eamque eò certiorem esse futuram, quo materia legis fuerit grauior, vt sunt materiæ sacramentorum, aut status religiosi, atque ita per modum regulæ moralis 5.

Molin.

ralis vniuersaliter censeo esse veram, quia rationes factæ vniuersales sunt. Et licèt possit fortasse habere exceptionem recurrendo ad coniecturatam mentem legislatoris, mihi tamen nunc talis exceptio non occurrit, quæ moraliter sit admittenda. Quia si contractus est iam factus, & re vera fuit inualidus propter solemnitatem prætermissam, non habet postea locum epijkia, vel æquitas, propter effectus postea subsequutos, vel vtilitates, quæ alteri parti accesserunt: id enim accidentarium est. Si verò agitur de contractu faciendo, qui habeat effectum validum, & permanentem, tunc semper est res valde grauis, quæ intentari non potest contra legem irritantem propter solam extrinsecam necessitatem, sine adminiculo alicuius legis. Ita enim intelligenda est assertio posita, vt per se constat. Nam si in virtute alterius legis fiat exceptio, iam non erit epijkia, sed ius. Et sic intelligenda sunt, quæ tractat Felin. in cap. *Ex parte*, de Constit n. 1. vers. *Recep stis.* Vbi ait, ratione periculi validum esse actum contra formam mandati, in omissione consilij. Ita enim in iure fundatum est, in cap. vnic. §. vlt. Ne sed. vacan. in 6. Et ad eundem modum sunt similes exceptiones admittendæ.

6. *Distinctio inter prohibitionem & irritationem.* Et ita responsum est ad rationem dubitandi in principio huius puncti positam, negatur enim æquiparatio inter prohibitionem & irritationem, quia prohibitio natura sua admittit excusationem, vel ignorantiæ, vel moralis impotentiæ, & ideò in casu morali frequenter cessat, nam (si quis rectè consideret) ferè in omni interpretatione legis per epijkiam moralis quædam impotentia interuenit. Irritatio verò non fundatur in obligatione, nec requirit voluntatem, vel potestatem subditi, sed potiùs inducit impotentiam quandam, vel inhabilitatem in illo, ipso etiam inuito, quæ per solam excusationem auferri non potest. Deinde in legibus simpliciter præcipientibus vel prohibentibus, non est tam necessaria ad commune bonum vniformitas in obseruatione legis, quin moraliter possit sæpe expedire, non obseruare legem, in legibus autem ponentibus formam substantialem, vel inducentibus inhabilitatem, magis necessaria est vniformitas, quia ordinariè sunt grauiores, & in earum transgressione est maius periculum, & ideò magis expedit bono communi, quod inuiolabiliter seruentur, quam quod in vno vel alio casu aliquod incommodum vitetur.

7. *Felin.* Ad regulam à Felino positam dico, vel esse intelligendam de legibus non irritantibus ipso iure, sed præcipientibus irritari actum aliter factum: tunc enim cum actus sit validus, licèt fortasse prohibeatur fieri, non est mirum, quòd per epijkiam possit licitè fieri. Nam tunc penes iudicem erit arbitrium, an irritandus sit postea talis actus, cùm ex necessaria occasione fuerit factus. Vel certè si illi auctores loquuntur de actu irrito ipso facto per legem, solum habebit locum eorum regula, quando irritatio non est absoluta, sed conditionalis, vt solet esse quando principaliter fit in fauorem alicuius priuatæ personæ, quæ includit conditionem, si illa non cesserit iuri suo, vel si cedat in illius incommodum. Et ita contingere in obligatione minoris, sensit clarè *Gloss.* Gloss. in l. 2. ff. de Acceptilat Et idem existimo esse dicendum de contractu religiosi: supposita *Nauarr.* illa sententia Nauarri, de qua in proprio loco latius disputabimus Atque ita in his casibus non sustinetur actus propter epijkiam contra le-

A gem absolutè irritantem, sed propter formam legis non irritantis simpliciter. Aliud item exemplum ex Nauarro sumptum, si verum est, non fundatur in epijkia, sed in hoc, quod lex illa fundata est in præsumptione, de quo dicemus in puncto sequenti. Denique exemplum illud de Matrimonio sine parocho & testibus, probabile non est, vnde retorqueri potest argumentum, quia in illo casu non valet matrimonium contra legem irritantem, vt rectè sensit Nauarr. in cons. 6. de Clandestin. despon. dicens, in nullo casu posse recedi à forma Concilij, tum quia verba eius expressa & præcisa sunt, tum quia si daretur licentia in vno casu, ostium aperiretur ad alios, quod esset magnum incommodum contra vim & intentionem legis. Quæ ratio in gradu suo in omnibus legibus irritantibus locum habet. Idem latè docet Sanc. lib. 3. de Matrim. disp. 17. n. 4. *Nauar.* *Sanchez*

B

CAPVT XXIIII.

Vtrum lex irritans interdum priuetur suo effectu, quia in præsumptione fundatur.

1. *Opinio negatiua.* MVltorum opinio est, sæpe legem non irritare actum in re ipsa, quia fundatur in præsumptione, & sæpe veritas non est conformis præsumptioni. Ita sentiunt Doctores, qui dicunt, legem præcipientem in præsumptione fundatam non obligare in conscientia, quando veritatis fundamentum in re ipsa deficit, idem enim consequenter dicunt de lege irritante, siue substantialem formam actus præscribat, siue absolutè prohibeat actum. Quos auctores latè retuli lib. 3. cap. 22. & aliquos adducit Nauar. in Comment. de Alienat. rer. Ecclesiast. num. 16. vbi ipse C idem sentit, & in Comment. de Spoli. num. 6. & ex hoc principio deducit alienationem rerum Ecclesiasticarum prætermissa forma iuris, licèt à iure annulletur, validam esse in conscientia, si in re seruetur naturalis iustitia, & Ecclesiæ vtilitas. Quod tenuerunt etiam Anton. in cap. *Quia plerique*, de Immunit. Eccles. & ibi Panorm. & in c. 1. de in Integrum restit. nu. 19. & alij. Idem infert idem Nauarr. de Electione facta sine solemnitate à iure requisita ad valorem eius, scilicet, validam esse in conscientia, si iusta alioqui sit, & cum forma iure naturæ sufficienti fiat. Quæ fuit etiam sententia Innocent. in capit. *Quia propter*, de Electio. & in cap. *Si celebrat*, de Cleri. excomm. minist. & Archidiac. in Regul. *Beneficium*, de regul. iur. in 6. Panormit. & Felin. in cap. 1. de Constit. Domin. in cap. 1. de Sponsal. in 6. *Nauarr.* *Anton.* *Cap. Quia plura.* *Cap. Si celebrat.* *Felin.*

2. *Testamentum minus solemne validum in cõscientia esse sentiunt multi.* Sic etiam dicunt multi, testamentum inofficiosum, seu minus solemne validum in conscientia D esse, & securum reddere hæredem institutum, si cõstet illi de voluntate libera testatoris, & quòd nulla vis, vel fraus, aut deceptio intercesserit. Quam esse magis communem sententiam multis relatis tradit Couar. in cap. *Cum esses*, de testam. num. 5. & tenet Medin. C. de Restitut. num. 23. in fine, & ex parte Soto lib. 4. de Iustit. q. 5. art. 3. vbi mediam tenet sententiam, scilicet, talem actũ validum esse in conscientia, posse tamen irritationem eius etiam in conscientia per iudicem postulari, quam nunc examinare nostrum non est. Nec etiam potest ad omnes actus applicari, aliqui enim si semel valent, irritari nõ possunt, vt matrimonium, & professio, ad quos interdum illa sententia extenditur ab auctoribus. Nam Felin. in dicto cap. 1. de Constit. num. 39. cum *Couar.* *Medin.* *Soto.* *Felin.*

Panorm. Panormit. in cap. *Porrectum*, de Regul. num. 13. dicit, professionem factam sine solemnitate iuris in conscientia ligare, & validam esse, si cum sufficienti libertate, & iustè facta est, & acceptata: Per dictum cap. *Porrectum*, cum Gloss. 2. ibi. Glossa. Ratio autem generalis est, quia deficiente fundaméto, deficit etiam quicquid in illo fundatum erat; in tali autem irritatione fundamentum est res præsumpta; ergo illa non existente, non procedit irritatio, nec legislator videtur posse iustè illam intendere.

3. Reijcitur generalitas prædictæ sententiæ. Hæc verò sententia si in ea generalitate sumatur, quam adducta exempla postulant, sustineri profecto non potest: quia ex illa multa sequuntur valde absurda. Nam si leges ponentes solemnitatem certam vt necessariam in testamentis, alienationibus, electionibus, & alijs similibus actibus humanis, in præsumptione fundantur, idem dicendum erit de omnibus legibus, quæ circa professiones, matrimonia, & vota similem solemnitatem, vt necessariam introducunt, & in vniuersum de omnibus, quæ circumstantias speciales postulant non necessarias iure naturæ, vt est licentia tutoris in pupillo, &c. quia omnes istę leges fundantur in periculis deceptionum, vel in periculo seu timore deceptionis, coactionis, aut alterius iniustitiæ; ergo regula illa generaliter applicanda erit ad omnes has leges. Et ita nunc matrimonium clandestinum factum honesta ratione aut necessitate, & sine vlla iniquitate præsumpta, esset validum, similiter professio facta ante legitimam ætatem, si constat de perfecta intelligentia & consensu profitentis, idem de professione facta ante expletum annum probationis, si constet, nouitium in minori tempore plenè fuisse expertum asperitatem regulæ, & ex vtraque parte fuisse omnia iure naturæ necessaria, quia etiam illa lex lata est ex simili præsumptione, quòd in tali ætate vel tempore non fit professio cum perfecto iudicio, deliberatione, seu experientia. Hæc autem & similia absurda sunt, & nulla probabilis ratio differentiæ reddi potest, cum negari non possit, has etiam leges latas esse ex illo genere præsumptionis. Item idem dicendum esset de legibus irritantibus acceptiones, vel donationes etiam gratuitas propter periculum corruptionis iustitiæ, vt in iudicibus, tabellionibus, &c. nam si quis esset certus de sua voluntate, & animo seruandi iustitiam, nec timeret corrumpi, posset validè, & tuta conscientia contra legem irritantem recipere, quæ magna esset morum corruptio.

4. Regula generalis vera. Quapropter censeo, potius contrariam regulam esse generaliter constituendam, scilicet; actus factos contra leges instituentes substantialem solemnitatem tanquam simpliciter necessariam ad eorũ valorem, esse nullos ex defectu talis solemnitatis, etiam si in re fiant ex vero consensu, & sine vllo defectu contra legem naturalem. Probatur primò ratione facta, quia in multis casibus necessario ita dicendũ est, & eadem est ratio de omnibus. Est autem generalis ratio, quia illa forma est substantialis ex institutione humana iusta; ergo sine illa actus est inualidus, quia nõ potest aliquid subsistere sine substantiali forma. Vel clarius, lex humana ex iusta causa potest inhabilitare, seu impotentẽ reddere voluntatem subditi, vt nõ possit transferre dominium, nisi tali modo, & cũ talibus circumstantijs, ergo si lex ita hoc absolutè disponit, & est iusta, semper id operatur, nec possumus nos eam limitare ad casus particulares, in quibus re vera inuenitur malum, quod timetur, cùm lex ipsa hoc non distinguat, nec ex ratione, in qua iustitia eius fundatur, id colligi possit, vt mox explicabitur. Et confirmatur, quia aliàs tales leges essent valde inefficaces, & parum vtiles: vix enim posset aliquid contra illas fieri, quod non posset aliquo colorato titulo sustineri, facileque formarent homines dictamina conscientiæ de talibus titulis ad suas conscientias pacandas, vel fortasse fallendas. Atque hæc regula eadem ratione procedit in legibus absolutè irritantibus actus, quos simpliciter prohibet etiam si in particulari non intercedant ea mala, quæ lex timet, quia eodem modo procedit ratio, nimirum, quod lex non nititur in particulari euentu, sed generalem rationem considerat, quæ semper subsistit, licèt in particulari cesset. Et ita incidimus in axioma commune, quòd legis effectus non impeditur, licèt ratio eius in particulari cesset, quando ratio generalis subsistit, & lex potest in particulari sine animæ discrimine seruari, vt rectè notauit Couar. in dicto cap. *Cum esses*, n. 8. Axioma commune. Couar. C. Cum esses.

5. Vnde duo sunt maxime consideranda in hoc puncto, vnum est, has leges, de quibus tractamus, re vera non fundari in præsumptione, sed in solida veritate, & ideò semper consequi effectum suum. Quod indicaui dicto lib. 3. c. 22. & nunc explico in hunc modum, quia præsumptio potest in legislatore cogitari, vel ad ferendam legem, vel ad irritandum hunc actum in particulari, in quo cessant incommoda, quæ lex timebat: in neutro autem modo inuenitur præsumptio à veritate discordans. De priori patet, quia aliud est periculum mali, aliud malum ipsum; lex autem licèt feratur, ne mala eueniant, non tamen fertur ex pręsumptione illorum, sed ex certa scientia periculi illorum, præsumptio autem non dicit certam scientiam, sed coniecturam, ergo ratio illius legis non est pręsumptio, sed certa scientia periculi. Et confirmatur, quia præsumptio propria versatur circa facta particularia; lex autem illa generaliter lata de nullo facto particulari præsumit, sed tantum in generali periculum considerat, quod in omnibus inuenitur, siue in singulis perueniat ad effectum, siue non, & ideò de periculo non est præsumptio, sed certitudo. Sic igitur lex illa, quatenus à principio fertur, non fundatur in præsumptione. Neque etiam postea in effectibus particularibus, quando irritat singulos actus, in præsumptione fundatur, sed in eo, quod certum est, nimirum, hunc actum carere solemnitate à iure requisita. Nec enim talis actus irritatur à lege, quia in eo interuenerunt fraudes, &c. nec quia hoc de his contrahentibus hic, & nunc pręsumatur, sed solum quia caret solemnitate, quidquid sit de modo naturali in eo seruato, vel omisso. Item ille actus non irritatur nisi in virtute legis latæ, & iuxta rationem eius, illa autem non fuit lata ex præsumptione, sed ex iusta causa certa, quæ causa etiam in hoc actu particulari inuenitur, etiam si in illo cessent fraudes, quia de se erat expositus periculo illarum, quod solum lex considerauit, & iustè potuit irritare actum aliter factum independenter à futuro euentu. Ergo etiam in tali actu particulari id facit, quia lex est iusta, & ratio eius non cessat, & quamuis cessaret in particulari, non impediretur effectus eius.

6. Explicatur mens auctoris à simili specie simoniæ. Et declaratur à simili: nam lex Canonica, quæ prohibet actum aliquem, quia habet speciem vel periculum simoniæ, propter vitanda pericula

cula simoniæ, obligat in particulari, etiam vbi certo constat, nullam simoniam fieri contra legem naturalem, & talis actus erit simoniacus ex vi legis positiuæ, & consequenter irritus, si per legem fuerit irritatus, quia lex illa non fundatur in præsumptione facti, sed in certa scientia periculi, & in generali ratione vitanda pericula; sic ergo est in legibus, de quibus loquimur. Et hoc rectè videtur considerasse Anton. Gom. in l. 3. Tauri. n. 123. in fine, cùm dixit, has leges non fundari in præsumptione, sed in rè, de qua certo constare poterat, quod sequitur ibi Burgos de Paz. n. 1471. & idē apertè sentit Molin. tract. 2. de Iust. disp. 81. in rationibus secundæ opinionis, quas in hac parte admittit, & in re idem sentit Couar in dicto cap. *Cum esset*. Et Ledesm. 2. p. 4. quæst. 18. art. 1. dub 12. ad 1. & sentiunt omnes, qui tenent, hos contractus esse nullos in vtroque foro, qui à citatis auctoribus latè referuntur.

Ant. Gom.

Burgos de Paz.
Molina.

Couar.
Ledesm.

7. Secundò considerandum est, quòd licèt proposita regula generaliter vera sit, in applicatione eius ad particulares leges necessarium est, verba legum, intentionem, & materiam considerare, quia non omnes ad eundem effectũ ordinantur, & quædam irritant simpliciter, & absolutè contractus intuitu communis boni, in quibus indistinctè procedit regula data. Vt maxime constat de lege Concilij Tridentini irritante matrimonia clandestina, & idem est de similibus. Quædam irritant non simpliciter, sed in fauorem vnius partis, & quasi optionem illi relinquendo, vt eligat, quod sibi melius fuerit vel vtilius, vt fortasse est in contractibus minorũ, Ecclesiarum, religiosorum, &c. Alię possunt respicere commodum vtriusque contrahentis, & irritare cõtractus quasi sub conditione, nisi partes mutuo sibi inuicem remittant, & cedant iuri suo. Aliquando etiam potest lex non irritare voluntatem hominis operantis, nec effectum eius impedire, sed solum irritare scripturam, vt testamentum, vel aliam similem, vt valorem non habeat ad illos effectus præstandos, quos talis scriptura valida solet efficere. In omnibus ergo his legibus generaliter verum est, operari suum effectum independenter à præsumptione propriè dicta, id est quæ fit de fraude vel iniustitia, quæ in tali facto particulari interuenisse præsumatur, non tamen semper irritatio est eiusdem modi, sed iuxta verba legis, quæ in particularibus quæstionibus consideranda sunt; nostrum enim nunc non est, ad singulas leges doctrinam applicare.

Conc. Trid

8. Atque ex his tandem patet, quid de communi sententia citata sentiendum sit; nam quatenus sentit, has generales leges irritantes esse fundatas in præsumptione, mihi non placet quoad modum loquendi, vt explicaui. Ne tamen hæreamus in verbis, si intelligat, leges has fundari in præsumptione particulari non solius periculi, sed etiam facti, quam suprà vocaui definitiuam, sic falsum est, tales leges fundari in præsumptione, & ideò etiam falsum est, cessare effectum earum, quando in particulari cessant fraudes, vel similia mala. Si autem per præsumptionem intelligant generalem timorem, & opinionem periculorum, quæ imminent in tali actu sine debita solemnitate facto, sic damus, leges has fundari in præsumptione, negamus tamen deesse veritatem pręsumptam, etiam si in particulari facto fraudes non interueniant, quia præsumptio illarum in eo sensu non fuit fundamentum legis. Tunc ergo dici posset cessare præsumptio legis, quando generaliter cessarent pericula, & rationes timendi fraudes in tota communitate, & tunc cessaret quidem lex non solum in particulari actu, sed absolutè, quia esset inutilis & irrationabilis, non est autem timendum, quòd in natura corrupta cessent hoc modo præsumptiones talium legum, quia non sunt præsumptiones re vera, sed certa iudicia.

Quid de communi sententia sentiendum.

Vnde ad exempla adducta respondeo, nullum illorum esse simpliciter admittendum. Alienationes enim rerũ Ecclesiasticarũ sine substantiali solemnitate factas censeo esse nullas, cum Innoc. in d. c. *Quia plerique*, & alijs: an verò sit in potestate Ecclesiæ confirmare illas, & addere solemnitatem etiam altero renuente, alterius est considerationis. Idem censeo de electionibus non ritè factis, quantumuis electus dignus sit, nec puto posse bona conscientia retinere munus, vel præbendam, nisi defectus aliquo modo suppleatur. Sic etiam testamentum minus solemne prorsus irritum est, an verò volũtas testatoris irritetur etiam per leges, alterius considerationis est. Denique quod de professione religiosæ dicebatur, improbabile omnino est: nam si defectus solemnitatis substantialis contra leges Ecclesiasticas interueniat, valida non erit, etiam si optima fide, & cum omnibus circumstantijs iure naturali sufficientibus facta fuerit, vt apertè nunc constat ex Concilio Trid. Neque iam vllus hoc negat. Imò nec Glos. vel Panorm. in d. c. *Porrectum*, loquuntur de defectu formæ substantialis, sed accidentalis solemnitatis, vt legenti constabit. 9.

Conc. Trid.
Glossa.

CAPVT XXV.

Vtrum omnis lex prohibens purè, ac simpliciter actum, eo ipso irritet illum, ita vt omnis actus factus contra legem prohibentem nullus sit.

Distinximus in superioribus duos modos legum irritantium, quædam enim irritant, directè prohibẽdo, aliæ præcipiendo, seu dando certam formam actui; in vtrisque ergo necessariũ est exponere, quando, vel quibus verbis id faciant. In præsenti autem solum de prohibentibus agimus: in eis enim specialis est difficultas, quæ pręcipue oritur ex l. *Non dubium*, C. de legib. vbi Imperator declarat, omnes contractus & actus similes, qui fiunt cõtra legem prohibentẽ, esse inualidos, inutiles, & pro infectis haberi: & subiungit, hoc procedere, etiam si lex non dicat, vt actus non valeat, sed solum vt non fiat. Dicetur fortasse, hanc legem esse ciuilem, & non obligare in conscientia. Sed contra hoc est. Primò, quia etiam lex ciuilis obligat in conscientia. Deinde, efficaciter operatur quod intendit, & ex ipso effectu irritationis sequitur ex natura rei obligatio in conscientia, vt explicatum est. Præterea lex illa canonizata est per Gregor. Papam lib. 7. in dict. 2. Epist. 7. habetur in cap. *Imperiali*, 25. q. 2. & concordat regula iuris Canonici, 64. in 6. *Quæ contra ius fiunt, debent pro infectis haberi*. Quæ sumpta videtur ex l. *Pacta, quæ contra*. C. de Pactis. Secundò arguitur inductione: nam in primis lex naturalis prohibendo actum facit illum irritum, vt suprà visum est. Deinde leges Ecclesiæ prohibentes matrimonia inter consanguineos, irritant illa, quamuis non habent talia verba præter simplicem prohibitionẽ. Idem videre licebit in antiquis decretis prohibentibus matrimonia religiosorum vsque ad Innoc. II. quæ non habebant verba irritantia præter simplicẽ prohibitionem. 1.

L. Non dubium.
Greg. papa.
C. Imperi.
L. Pacta, quæ contra.
Innoc. 2.

Tertiò

A Tertiò argumentamur ratione, quia voluntas inferioris non potest esse efficax contra voluntatem superioris; sed quando lex simpliciter prohibet actum, resistit illi voluntas superioris; ergo non potest esse efficax. Et facit cap. *Venientes*, de Iur. iur. vbi dicitur, non posse iuramentum inferioris obligare contra voluntatem seu decretum superioris. Idẽ colligitur ex c. 2. de Testib. Quod præsertim verum habet in contractibus, & similibus actionibus, quæ sine adminiculo iuris validæ nõ sunt: nam ius nõ cooperetur his actibus, qui cõtra legẽ fiunt. Tandem ex actione peccaminosa non potest aliquis consequi fructum, neque effectum; sed hæ actiones prohibitæ, si fiant, sunt grauia peccata, ergo eo ipso sunt etiam irritæ.

C. Venientes

2. *Legem simpliciter prohibentem actum licet nil aliud addat, irritare illud sentiunt plures.* *Barthol.* *Panorm.* *Tiraq.* *Couar.* *Greg Lop.*

Propter hæc, sententia plurium iurisperitorũ est, legem simpliciter prohibentem actum, etiam si nihil aliud addat, irritare illũ. Ita sentit Barth. in d. l. *Non dubium*, vbi Iason plures alios refert. B Idem Bart. in l. *Cumlex*, ff. de fideiussorib. n. 4 & 6. Glos. 1. in c. *Licet canon*, de Elect. in 6. Panorm. cum alijs in c. *Nulli*, de Reb. Ecclesiæ nõ alienan. Idem in c. *Ad Apostolicam*, de Regular. n. 10. Tiraq. referens plures in l. vlt. Connubialiũ, Glos. 4 n. 5. & 6. & in hanc sentẽtiã inclinare vidẽtur Couar. in c. *Quamuis pactũ*, p 2. §. 4. n. 6. Gregor. Lop. in l. 28. tit. 11. partit. 5 n. 7. vbi eodem modo intelligit illam legẽ. Et alios in sequentibus referemus.

3. *Cur difficilis prædicta sentent. indistinctè sumpta.*

Hæc sententia ita indistinctè sumpta difficilis est: nam ei obstat aliud principium satis receptũ in iure, *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.* c. *Ad Apostolicam*, de Regular. Quod multis etiam exemplis facile cõfirmari potest. Nam matrimonium prohibetur habenti votum simplex castitatis, & tamen validum est, cap. *Rursus*. Qui clerici, vel vouentes; c. *vnico de Voto*, in 6. Item qui habet votum ingrediendi strictam religionem, prohibitus est in laxiori profiteri, si tamen id faciat, C professio valida est, c. *Penult.* de Regular. in sexto. Et in vniuersum prohibitum est, donari vni rem alteri promissam, & tamen donatio valida est, & multa sunt similia; quæ prædicta communis sententia non negat. Et ob eam causam variæ limitationes & distinctiones ab eius auctoribus inuentæ sunt ad explicandam tam assertionem, quàm dictam legem, *Non dubium*, vt videri potest in Angel. verb. *Lex*, n. 18. & Syluest. q. 28. Vbi quatuor adhibet limitationes ex quibus secunda, quæ est de fauore priuatæ personæ, in capite præcedenti tractata est; tertia verò spectat ad leges assignantes formam actibus, de quibus in capite sequenti dicetur, aliàs verò hic expendere necesse est.

C. Rursus. *C. vnic de Voto.* *C. Penult. de Regula.* *Angel.* *Syluest.*

4. *Legem prohibentem simpliciter sine adiectione pœna irritare sentiunt.* *Syluest.* *Panorm.* *Card.* *Ioan. And.*

Primò dicunt multi, quoties lex prohibet simpliciter sine adiectione pœnæ, irritare, si tamen D pœnam adijciat, non irritare. Ita Syluest. verb. *Lex*, quæstio. 28. cum Panormit. & Cardin. in Clementina prima de Rescript. & Ioan. Andr. in cap. *Sicut*, ne Clerici vel Mona. & plures refert Felin. in cap. secundo de Testib. Prioremque partem supponunt ex dicta lege, *Non dubium*, cum communi sententia. Ad posteriorem autem suadendam inducunt legem vltimam, ff. de Repudijs, vbi ex pœna adiecta colligit Iurisconsultus actum non esse irritum. Item affertur lex, *Sanctio*, ff. de pœnis. Ratio autem est, quia pœna adiecta indicat, non fuisse mentem legislatoris duplici onere grauare subditos, & pœna, & irritatione.

5. *Reijcitur prædicta sententia.*

Verumtamen in neutro membro videtur satisfacere hæc sententia: nam contra primum procedunt principium, & exempla adducta, & multa alia, quæ postea dicemus. In altero autem membro non est in vniuersum verum, legem imponentem pœnam non esse irritantem: ad summum enim posset ea regula præscribi de lege purè pœnali, quæ cum non prohibeat simpliciter actum, sed solum quasi conditionaliter imponat pœnam facienti illum, clarum est non irritare, nisi id expresè declaret, quia cùm absolutè non prohibeat actum, nullum irritationis signum in ea relinquitur. Loquendo verò de lege propria seu directiua, prohibente simpliciter actum, non est dubium, quin possit, & irritare actum, & adijcere pœnam, vt cap. 14. ostensum est. Dici verò potest, hoc habere locũ, quando vtrumque expresse ponitur in lege, quæ potest duas pœnas iniungere, sed quia hoc non præsumitur, quando non exprimitur, ideò secus est, quando solum prohibet, & pœnam adijcit.

Sed contra hoc est, quia sola pœnæ adiectio non est sufficiens indicium, quòd actus prohibitus non irritetur, si aliàs absoluta verba prohibentia ad irritandum sufficiunt, vt expresè notauit Ancharr. in cap. *Sicut*, ne Cleri. vel Monac. & ibi Panormit. num. 10. referens alios. Et patet primò, quia irritatio non est pœna, vt suprà diximus, & ita licèt addatur alia pœna, non est duplex, nec immoderata pœna. Et quamuis sint duo onera, sunt diuersarum rationum, & habent diuersas causas, & ideò merito coniungi possunt: nam irritatio per se fit, quia expedit ad bonum commune; pœna verò imponitur propter culpam. Et ita lex *Sanctio*, quæ in contrarium afferebatur, non est ad rem, tum quia loquitur de duplici pœna propria, tum etiam, quia loquitur de pœnis non impositis per eandem legem, sed per diuersas, & vnam generalem, & aliam specialem, de quibus est longe diuersa ratio. Nam hic loquimur de eadem lege irritante & puniente, quæ in rigore potest etiam imponere duplicem pœnam. Quia violans legem irritantem non minus, imò per se loquendo grauius peccat, quàm violans legem prohibentem, & non irritantem; ergo retenta irritatione, merito potest lex adijcere pœnam; ergo pœna nullum est indicium, quod lex prohibens non irritet. Nisi forte in aliquo casu speciali, in quo ipse modus pœnæ supponat valorem actus, vt contingit in casu illius legis vltimæ, vt eam Bart. suprà interpretatur, & infrà iterum expendemus. Atque ita responsum est ad fundamenta illius sententiæ. Vnum verò addere non omittam, videlicet, quando ipsa prohibitio legis est pœna alterius delicti, tunc non irritare, nisi expressis & euidentibus verbis id declaret. Ratio est. *Quia* tunc lex illa non est directiua, nec per se intendit, vt talis actus non fiat, sed in odium & vindictam alterius peccati, & ideò non est interpretanda iuxta rigorem legis prohibentis, & irritantis, sed iuxta regulas legum pœnalium, quarum vna est, vt eas mitiori modo interpretemur. Accedit, quòd pœna non incurritur ante sententiam, nisi in ipsa lege satis exprimatur.

6.

Anchar. *Cap. Sicut.* *Panormit.* *L. Sanctio.*

Secundò est alia distinctio satis communis. Considerandam, scilicet, esse causam prohibitionis legis, nam si causa temporalis est, signum est, legem prohibentem non irritare; si autem est perpetua, signum est irritationis. Ita Bald. in dicta l. *Non dubium*, n. 18. ex Gloss. in Clement. 1. de Iure Patronat. verb. *Inhibentes*, Prior pars probatur, quia effectus non excedit causam, & ideò solet actus restringi iuxta exigentiam causæ l. *Si*

7. *Cum causa prohibitionis est temporalis legem non irritare, secus cum perpetua sentit.* *Bald.* *Glossa.*

stipulator,

ſtipulator, ff. de Verbor. obligat. Si lex prohibens matrimonium fieri certis diebus, non irritat, vt conſtat ex titulo de Matrim. contra interdictum Eccleſiæ, quia temporalem habet cauſam. Poſterior verò pars relinquitur vt probata omnibus rationibus in principio adductis: nam tunc maximè poteſt lex prohibens irritare, cùm habeat cauſam proportionatam.

8. *Prædicta diſtinctio inſufficiens.* In hac ſententia poſſumus prius membrum pro nunc acceptare vt fauorabile, & verum, quando lex vtitur tantum verbo prohibente, non tamen illud admittimus vt ſufficiens ad rem explicandam, nec vt rectè deductum ex illo fundamento. Ratio prioris partis eſt, quia ſi prohibitio abſoluta ſufficit ad irritandum, quòd prohibitio, vel cauſa eius ſit temporalis, non ſufficit, vt lex non cenſeatur irritare. Probatur hoc ſimul cum altera parte Quia non repugnat cauſam eſſe temporalem, & legem prohibentem irritare, ſi id B exprimat Probatur, quia minor ætas temporalis eſt. breui enim diſcurſu temporis finitur, & tamen ſunt multæ leges irritantes actus ex illo capite Annus etiam probationis temporalis cauſa eſt, & tamen defectus illius irritat profeſſionem. Item adulterium vel homicidium cum machinatione, tranſitoria cauſa fuit, & tamen ratione illius data eſt lex irritans. Dices, licèt actus fuerit tranſiens, impedimentum, quod reliquit, eſt permanens, & perpetuum. Sed hæc eſt petitio principij: nam illud impedimentum non eſt cauſa legis, cauſa enim fuit peccatum commiſſum, ſed eſt illud impedimentum effectus legis, quia non ex natura rei, ſed veritate legis fuit introductum; ergo ex cauſa temporali poteſt lex irritare actum, & reddere perſonam perpetuò inhabilem ad illum. Et ratio eſt, quia actus licèt temporalis ſit, eſt dignus tali irritatione C per legem introducta, vel certè ſi irritatio non ſit pœnalis, quæ ob præteritum actum imponatur, habere poteſt rationabilem cauſam temporalem, vt eſt ætas, quæ ex certo tempore pendet, & ſufficit, vt pro tunc expediat, non ſolum prohibere, ſed etiam irritare actum tali tempore factum: vt patet etiam in ſententia die feſto, vel noctis tempore prolata. Ergo in lege prohibente non debet attendi, an irritet, nec ne, ex parte cauſæ temporalis, niſi alia verba penſentur.

9. Aliud item membrum de quo eſt propria controuerſia, non poteſt indiſtinctè defendi. Nam votum ſimplex caſtitatis, vel religionis de ſe perpetua cauſa eſt prohibendi matrimonium, & tamen non irritant. Item cognatio, quæ ex catechiſmo contrahitur perpetua eſt, & nihilominus lex prohibens matrimonium ratione illius non irritat actum, capite *Per Catechiſmum*, de Cognat. D ſpirituali in 6. Ratio autem eſt, quia ſola cauſa, etiam ſi ſit perpetua, non irritat actum ſine voluntate legiſlatoris, quæ voluntas debet per legem ſufficienter exprimi; non exprimitur autem ſufficienter per ſolam prohibitionem, vt probant exempla adducta, & principium illud, *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.*

10. *3. Limitatio, quando lex prohibet actũ ratione ſua ſubſtantia, non verò quando ratione circumſtantiarum. Baldus. Caſtrenſ. Angel. Sylueſt.* Tertius modus explicandi, ſeu limitandi prædictam ſententiam eſt, vt locum habeat, quando lex prohibet actum ratione ſuæ ſubſtantiæ, non verò. quando prohibet ratione circumſtantiarum, vt quod fiat hoc tempore, hoc loco. Ita Baldus cum Paul. Caſtrenſ. in dicta lege, *Non dubium*, ex Gloſſa in Authentica, *Decernit*, Codice de Reception arbit. verbo, *Sacramenti*, Angelo, & Sylueſtro ſuprà, & fere reliqui. In qua diſtinctio- A ne admittimus poſteriorem partem, quæ fauorabilis eſt. Non eſt autem intelligendum, non poſſe irritari actum, etiam ſi tantum ratione circumſtantiarum, vel quoad ſolas circumſtantias prohibeatur, dummodo prohibitioni addatur irritatio. Si enim irrita eſt profeſſio facta intra annum probationis, licèt non prohibeatur profeſſio abſolutè, nec ratione ſui; ſed in tali tempore, & ratione circumſtantiæ. Sic etiam acta iudicialia prohibita in die feſto irrita ſunt, vt vidimus tract. 2. de Religion. libro ſecundo, c. 30. licèt ſolum ratione circumſtantiæ temporis prohibeantur, & idem eſt de ſimilibus prohibitis fieri in loco ſacro, vt in eodem tractatu diximus lib. 3. cap. 4. n. 13. irrita enim ſunt, licèt ſolum propter loci circũſtantiam talis prohibitio fiat. Hę tamen irritationes in legibus exprimuntur, quod ſi non fieret, non cenſerentur irritæ ratione prohibitionis, vt in eiſdem locis diximus de contractibus factis in loco, aut die ſacro contra Eccleſiæ prohibitionem. Illa ergo pars vera eſt, non tamen propter rem prohibitam, ſed propter ſimplex verbum prohibendi; & ita parum confert pars illa ad expediendam difficultatem. Imò ex illa nonnullum ſumitur iudicium, verbum prohibendi de ſe non eſſe ſufficiens ad irritandum, quamuis illud ſolum non cogeret.

Aliud autem membrum non videtur poſſe vniuerſaliter defendi, vt patet primò in prohibitione matrimonij, quę fit propter impedimentum voti ſimplicis caſtitatis, aut religionis: nam ibi prohibetur ſubſtantia matrimonij, & actus ipſe in ſe, & ratione ſui, & tamen non irritatur ex vi talis prohibitionis. Ad hoc argumentum eludendum addunt aliqui aliam particulam, ſeu limitationem, ſcilicet, non ſatis eſſe, quod prohibeatur ſubſtantia actus, niſi etiam prohibeatur directè, quod non ita ſit per votum: nam ibi directè præcipitur reddere Deo promiſſum, & inde per quandam veluti reſultantiam prohibetur matrimonium, quod eſt prohiberi indirectè Sed hoc diſplicet, inprimis quia ſine ratione & probatione adduntur iſtæ limitationes, & particulæ ad fugiendam difficultatem. Vnde etiam fit, vt in quocunque exemplo poſſit alia ſimilis euaſio inueniri, & ita res grauiſſima confuſa maneat, & ſine certa regula ad diſcernendum, quando prohibitio irritet. Deinde vrgeo exemplum adductum, quia licèt prohibitio matrimonij, comparata ad legem naturalem ſeruandi vota, indirecta, vel potius remota videatur, quia lex illa abſtrahit ab hac, vel illa materia, & à præcepto negatiuo, & affirmatiuo, vt alibi dixi, nihilominus lex obligans ad non faciendum actum, cuius carentia, ſeu priuatio Deo eſt promiſſa, ſatis directè prohibet talem actum, & prohibitio matrimonij eſt contenta ſub illa lege tanquam ſpecies ſub genere, quod ſatis eſt ad prohibitionem, de qua loquitur Lex, *Non dubium*, vt ex illius tenore conſtat; ergo erit illa prohibitio directa. *L. Non dubium.* Et præterea licèt demus ex ſolo iure naturæ talem prohibitionem eſſe indirectam, nihilominus lex Eccleſiaſtica directè prohibet tali perſonæ matrimonium. Nihil autem refert, quòd prohibeat ob illam conditionem voti; nam etiam prohibet matrimonium cum conſanguinea ob talem conditionem, imo hic non prohibet ſimpliciter matrimonium tali perſonæ, ſed cum tali, ibi autem prohibet ſimpliciter, quia habens votum reſpectu omnium prohibitus eſt. Vnde quoad prohibitionē ęqualit

ſunt

C. *Rursus.*

sunt votum simplex,& solemne, vt dicitur in dicto capite, *Rursus*, & nihilominus differunt in irritatione, quæ per Ecclesiam reddita est voto solemni, & non simplici; ergo signum est, prohibitionem, vt sic, quantumuis directam, & specificam non irritare. Denique si rationes communis sententiæ in principio adductæ essent validæ, non multum referret prohibitionem esse directam, vel indirectam, quia vtroque modo resistit voluntas Principis, & actus est deficiens grauiter; ergo vel vterque modus prohibitionis sufficit, vel neuter.

12. Præter hanc verò sunt aliæ prohibitiones Ecclesiæ de Matrimonio contrahendo satis directę, quæ non irritant, vt sunt omnes, quæ constituunt impedimenta prohibentia, & non irritantia, & signatim in c. 1. & c. *Ex literis*, de Eo, qui cognouit consang. &c.

C. *Ex literis.*

Directè prohibetur incestuosis matrimonium contrahere, quæ prohibitio perpetua, & absolutè, ac directè fit, & tamen non irritat; ergo solum verbum prohibendi non satis indicat voluntatem legislatoris resistentem valori actus, ac subinde necessarium esse aliquid aliud quo talis voluntas ostēdatur, cum esse possit prohibens, & non irritans. Extra materiam etiam matrimonij inueniuntur exempla: nam lex prohibens ludum alearum satis directè, & simpliciter prohibet illum, non quoad circumstantias loci, aut temporis, sed quoad substantiam actus, & nihilominus non irritat illum actum; ergo. Maior supponitur. Minor verò constat, quia lucrata per talem ludum non sunt obnoxia restitutioni in conscientia. Licèt enim detur actio ei, qui perdit, ad petendum illa coram iudice, nihilominus ante latam sententiam, alter restituere non tenetur; signum ergo est, acquisiuisse dominium, ac proinde actum fuisse validum, licèt postea reuocari possit, quæ est communis sententia Theologorum in 4. dist. 15. & Summistarum verb. *Ludus*,

Nauar.
Soto.
Couar.

Nauar. in Sum. cap. 20. n. 19. Soto lib. 4. de Iustit. q. 5. ar. 2. & Couarr. in Regula *Peccatum*, 2. p. §. 4. qui alios refert, estque sententia communiter recepta in materia de Restitut. Quæ in hoc potissimum fundatur, quòd iura prohibentia ludum, simpliciter prohibent, & clausulam irritantem non addunt, vt patet ex toto titulo. ff. de Aleator.

C. *Episcopus.*
L. *Alearum.*

& in cap. *Episcopus*, 35. dist. sed ad summum dant actionem ad repetendum, vt patet ex l. *Alearum*, C. de Religiosis, & sumpti. fune. & ex l. 2. & vlt. tit. 7. lib. 8. Nouæ recopilat.

13. Denique est optimum exemplum, quod sumitur ex l. 1. §. *Biduum*, ff. Quando appella. sit, & habetur in cap. *Biduum*, 2. q. 6. vbi sic dicitur. *Sane quidem non est sub conditione ferenda sententia, sed si fuerit dicta quid fiet. Et est vtile, statim tempora ad appellandum computari debere.*

Glossa.

Vbi constat, vt Gloss. in verb. *Non est*, notat, prohibitam esse talem sententiam, factam tamen tenere. Et tamen illa prohibitio est satis directa, & absoluta, ac de se habet causam perpetuam fundatam in illa regula, quòd *actus legitimi non recipiunt conditionem, neque diem*, vbi id notat Glossa. Dices, sententiam non simpliciter prohiberi, sed tantum ne sub conditione feratur. Sed quid quæso, hoc refert, cum sententia sic lata sit simpliciter prohibita? Imò ille modus prohibitionis videri posset magis inducere nullitatem, quia videtur pertinere ad formam actus, scilicet, quod sententia absolutè feratur, & inde oriri prohibitionem sententiæ sub conditione, qui modus prohibitionis solet annullare actus, de quo dicemus in capite sequenti. Adde, quòd prohibitiones circa contractus, de quibus loquitur lex *Non dubium*, nō solent esse absolutæ de non contrahendo, sed de non contrahendo hoc, vel illo modo, vel sine hac, aut illa conditione. Vt prohibetur minor alienare sine licentia tutoris, vel sine decreto iudicis, vel ne vxor contrahat sine licentia mariti, & sic de alijs, ergo vel per similes exceptiones & additiones eluditur illa sententia, vt nunquam verificari possit, quòd lex directè prohibens actum, irritet illum, vel gratis, & sine ratione ad quosdam actus applicatur, & in alijs negatur.

Greg. Lop.
Quarta limitatio.

Quarta distinctio, seu limitatio est, quam tradit Gregor. Lop. suprà, ait enim, procedere sententiam illam, quando nullitas actus est in præiudicium tantum contrahentium, vel alicuius ex illis, non verò si cedat in præiudicium tertij. 14. Ponit exemplum huius posterioris membri ex cap. *Sicut*, ne clerici, vel monach. vbi clericus in sacris prohibetur officium tabellionis exercere; & nihilominus dicit ex sententia Ioan. Andr. ibidem, instrumentum ab eo confectum non esse nullum, quia tunc pœna illa nullitatis cederet in damnum contrahentium, qui nihil peccarunt.

Ioan. And.
Anchar.
Panorm.

At verò Ioan. Andr. non fuit motus illa ratione, sed alia tacta in prima limitatione, illa verò sententia, & ratio fuit Petri de Anchar. ibi, quam Panormit. ibi n. 10. non reprobat, licèt in casu illo particulari alijs distinctionibus vtatur.

Bald.
L. Placet.

Aliud exemplum adducit ex Bald. in l. *Placet*, C. de Episcop. & cleric. quia licèt *prohibitum esset Doctoribus salariatis aduocare*, si contra prohibitionem agerent, acta eorum non essent irrita.

Reijcitur.

15. Veruntamen hæc sententia quoad generalem regulam, quam admittit, non satisfacit difficultatibus hactenus propositis. Quantum ad exceptionem verò non videtur fundata, nec satis consequenter loqui. Primò, quia quando actus prohibetur, vel irritatur, non in pœnam, sed per se propter aliquam rationem virtutis, vel communis boni, non spectatur, an nullitas actus cedat in priuatum nocumentum, nec ne, sed simpliciter irritatur, quidquid inde sequatur; ergo si prohibitio absoluta sufficit ad irritandum, non obstabit, quòd nullitas actus cedat in alterius præiudicium sine culpa eius, quia hoc est per accidens, & non consideratur à lege. Antecedens patet inductione, quia testamentum minus solemne irritatur à lege, etiam si cedat in magnum incommodum hæredis instituti, & sententia modo indebito lata sæpe irritatur, etiam si aliàs iusta sit, & irritatio illa cedat in detrimentum partis habentis iustitiam, quæ ad sententiæ nullitatem nullo modo cooperata est. Et in simili materia, si lex prohibeat, ne quis exerceat tabellionis officium ante examen, potest, imò & solet irritare actum antea factum, etiam si fortasse solam prohibitionem ponat, vt postea videbimus, & tamen ex parte præiudicij tertij eadem est ratio; ergo illa non est sufficiens ad impediendam irritationem, si aliàs verba prohibitionis de se illam sufficienter significant. Denique in stipulatione, quæ fit per tertiam personam, interuenit præiudicium illius, pro quo alter stipulatur, & nihilominus talis actus, quatenus prohibetur vel irritatur iure ciuili, nullam obligationem inducit respectu alterius, quamuis ille nihil fuerit ad illum actum cooperatus; ergo ad nullitatem actus hoc non consideratur.

L. Non dubium.

Vnde cum lex *Non dubium*, generalissimè loquatur, sine fundamento illi additur hæc

exceptio,

exceptio, si generalis regula eius admittitur, vt Gregor. admittendam putat, & in hoc dicimus, non consequenter loqui. Neque in eo, quod in exemplis, quæ adducit negat actum irritari, si absoluta est prohibitio. Neque in posteriori exemplo id docet Baldus, sed solum ait, Doctores illos posse puniri iuxta illam legem. In priori autem casu de clerico in sacris officium tabellionis exercente, si verum est, acta illius non esse irrita, vt communis habet opinio, magis consequenter diceretur, hoc non esse simpliciter prohibitum in illo iure, sed solum præcipi, vt interdicatur, vt Panormit. notat.

Baldus.

16. Quinta limitatio. Est ergo quinta limitatio, seu distinctio de legibus prohibentibus: nam quædam simpliciter prohibent, nullo adiecto verbo, quo actum sustineant, & illæ censentur irritare, aliæ cum prohibitione addunt aliquid, quod sine valore actus non rectè adderetur, nec habere posset locum circa actum inualidum, & tales leges non possunt irritare, ne contraria & repugnantia continere conuincatur. Ita docent Cyn. Barth. Bald. & ferè alij in dicta l. *Non dubium*, & latè Syluest. suprà. Sed profectò distinctio non sufficit ad satisfaciendum difficultatibus propositis. Nam contra primum membrum etiam sic limitatum, procedunt exempla allata: quia in eis leges prohibentes simpliciter loquuntur, neque verba addunt, quibus specialiter actum sustinere, aut irritare, videantur. Contra secundum verò membrum obiici potest, quia supposita illa sententia non videtur posse euitari repugnantia in illis legibus. Nam si verbum prohibendi est sufficiens ad irritandum; ergo ex vi suæ propriæ significationis significat irritationem, quam facit; ergo repugnantia continet lex, quæ prius prohibet actum, & postea sustinet. Veruntamen hoc non concludit contra illam sententiam: nam responderi potest, verbum quidem prohibendi absolutè sumptum habere hanc vim, non tamen repugnare, quin illi addatur aliquid, quo eius significatio & vis limitetur. Et ita dixit Syluest. dicta quæst. 28. vers. *Ego verò*, quando fit talis additio, non esse prohibitionem simpliciter, sed secundum quid, & ex parte: *Nam talis lex*, (inquit) *ex parte prohibet, & ex parte concedit*, & ita non est lex simpliciter prohibens, de qua loquitur lex *Non dubium*.

Cyn. Barth. Bald. Syluest. Refutatur.

Syluest.

17. Sed adhuc possumus instare, quia nunquam ferè talis lex sustinet actum directè, id est, concedendo, vel faciendo aliquid, sed potius præsupponendo, vt cum præcipit, actum prohibitum hoc, vel illo modo irritari, vel cum effectum eius agnoscit, & præcipit obseruari, aut alio simili modo, talis ergo lex non confirmat actum positiuè, sed negatiuè se habet, quia non irritat; ergo quoad prohibitionem simpliciter, & absolutè prohibet, neque aliquid addit, quo prohibitionem limitet, aut extrahat à propria significatione, sed solum non addit irritationem, & quod non addat, indicat ex alijs effectibus, quos præsupponit. Ergo signum est, prohibitionem de se quantumcunque absolutam non irritare, & consequenter non esse pro regula assignandum, vt lex prohibens irritet, nisi expresse sustineat actum, sed potius è contrariò, quòd non irritet, nisi vel exprefsè addat clausulam irritantem, vel aliquid, quo illam sufficienter indicet. Et confirmatur: nam ille modus sustinendi actum lege prohibitum; non solum contingit fieri per eandem legem, sed etiam per diuersas, ita vt vna prohibeat, alia verò illum sustineat, vel in modo puniendi illum, vel præcipiendo, vt irritetur, vt exprefsè dicit Ioann. Andr. in Gloss. ad regulam *Qua contra ius*, 64. de Regula iur. in 6. Tunc autem posterior lex sustinens actum, quem prior simpliciter prohibebat, non derogat aliqua ex parte priori legi, nec concedit, quod illa abstulerat, sed tantum supponit, priorem legem non irritasse prohibendo, & ideò aliquid disponit circa illum actum, sustinendo illum, id est, supponendo tenuisse; ergo verbum prohibendi in priori lege absolutè propositum, non fuerat sufficiens ad irritandum.

Ioann. Andr.

Tandem ad omnia dicta confirmanda vtor argumento sumpto ex antiqua lege Ecclesię, quę prohibebat matrimonia clandestina, cap. *Aliter*, cum multis, 30. quæst. 5. capit. *Cum inhibitio*, de Clandest. dispensat. Illa enim lex directè, in specie, & absolutè, & cum omni exaggeratione intra latitudinem prohibitionis, vetabat illum actum, vt patet ex illis verbis *Penitus inhibemus*, & nihilominus non irritabat illum vsque ad Concilium Tridentin. vt est certa sententia Theologorum in 4. d. 28. Quam idem Concilium in principio illius decreti approbauit. Suntque eius verba ad præsentem causam plurimum notanda. Simul enim docet, *matrimonia clandestina libero contrahentium consensu facta, rata, & vera fuisse matrimonia, quamdiu Ecclesia illa irrita non fecit*. Et subiungit; *Nihilominus Sancta Dei Ecclesia ex iustissimis causis illa semper detestata est, atque prohibuit*. Ergo absoluta prohibitio cum quacunque exaggeratione, & detestatione actus non irritat illum ex mente Concilij. 18.

Cap. Aliter. Cap. Cum inhibitio. Concil. Trid.

Quare hoc argumento conuicti aliqui respondent, esse speciale in materia matrimonij, eamque excipiendam esse à regula legis *Non dubium*, quod asseruit Decius in cap. 2. de Testib. nu. 7. Sed quamuis verum sit in matrimonio propter materiæ grauitatem, & periculum, magis specificam, & indubitatam requiri irritandi formam, tamen non est proprium ius, quod sola prohibitio ad irritationem non sufficiat. Nam extenditur ad omnes actus irretractabiles, seu interabiles, vt dixit Rota tit. de Desp. impub. Decis. vni. aliàs 450. Vnde consequenter videtur etiam extendi ad alios actus, qui licèt irritari possint, non tamen irritantur ex vi solius prohibitionis, quia iam constat, prohibitionem ex se non habere hanc vim, nisi aliud ei addatur. Nam quod aliqui dicunt, spiritualia difficilius solui, quàm temporalia, parum iuuat. Tum quia licèt hoc verum sit de his, quæ per humanam potestatem irritari non possunt, vt quod sacerdos consecret quantumuis prohibeatur, &c. tamen de alijs non est ita, præsertim quando est sermo de irritatione antecedente, id est, quæ impedit, ne actus valeat. Tum etiam quia matrimonium, quatenus contractus humanus est, potest irritari per legem Ecclesiæ, vt constat ex Tridentino, ergo si absoluta prohibitio sufficit ad irritandum contractum, cur antea non fecit in matrimonio clandestino? 19.

Decius.

Rota.

Concil. Trid.

Respondent amplius iuxta vltimam limitationem positam, ideò non irritasse, quia per alias leges canonicas sustinebatur. Sed contrà, quia lex canonica nunquam fecit, vt talis actus esset validus, sed supposuit validum, & ad summum declarauit, validum esse quamdiu per legem humanam non irritatur. Solum ergo declarabatur validum eo tempore, quia per legem prohi- 20.

bentem non irritabatur, & non quia per aliam legem ſuſtentaretur, vel potius, quia per naturalem legem ſuſtentabatur (vt ſic dicam) & hoc ſolum declarari poterat per legem humanam, & declaratum fuit per Tridentinum, quæ declaratio non addebat valorem actui, ſed illum ſupponebat.

Reſolutio Auctoris.

21. Vt ergo, quod verum eſſe cenſeo, breuiter declarem, aduerto, poſſe nos loqui vno modo de lege purè prohibente ex ſola rei natura, ſeu, quod idem eſt, attenta ſola verborum vi, ſuppoſita ſignificatione propria, & rigoroſa verbi prohibendi, ſine additione, extenſione, aut interpretatione aliqua iuris poſitiui. Alio verò modo loqui poſſumus de verbo prohibendi vt ampliato, ſeu extenſo per legem aliquam humanam conſtituentem regulam generalem ſic interpretantem iuridicè ſenſum legis prohibentis, vt vim habeat irritantis, etiamſi per ſolum verbum prohibendi ſine additione clauſulæ irritantis feratur. Opinio ergo communis ſuprà relata videtur hoc poſteriori modo procedere, & poteſt fundari in dicta lege *Non dubium*, vel in alijs iuribus ciuilibus, aut canonicis, de quibus oportet ſigillatim dicere in capitibus ſequentibus; nunc ſolum in priori ſenſu quæſtioni ſatisfaciendum eſt.

L. Non dubium.

22. Dico ergo, ex ſola rei natura legem purè prohibentem non irritare actum, niſi alio modo talis effectus, ſeu intentio legiſlatoris ſufficienter declaretur. Hæc aſſertio videtur eſſe ſpecialiter contra Baldum in capit. *Nam concupiſcentiam*, de Conſtitut. in princip. vbi nullitatem actus prohibiti vocat pœnam naturalem eius; *Quia omne* (inquit) *quod eſt prohibitum, naturaliter eſt inualidum.* Quod dictum probat Deci. in cap. 2. de Conſtit. lect. 1. num. 5. Sed contrarium rectè docuit Felin. ibi. n. 5. cum Innoc. in cap. *Si verè*, de Sentent. excom. & alijs; quos refert. Vnde hanc aſſertionem exiſtimo eſſe communiter receptam, quia Iuriſtæ, vt dixi; qui oppoſitum ſentire videntur, fundantur in iure poſitiuo; alij verò hanc aſſertionem vt certam ſupponunt, & ex omnibus adductis conuinci videtur, & confirmabitur amplius ex dicendis in ſequentibus. Ratio verò eius ita poteſt explicari, quia prohibere actum, & irritare illum ſunt effectus valde diuerſi; ergo vt per legem fiant, debent per eius verba ſufficienter explicari: ſed per ſolum verbum prohibendi non explicatur effectus irritandi; ergo non fit ex natura rei per legem vtentem purè, & ſimpliciter verbo prohibendi, quantumuis directè, & ſpecificè actum prohibeat. Antecedens clarum eſt. Tum quia prohibere ſolum eſt præcipere, & obligare, vt actus non fiat; irritare autem non eſt præcipere, ſed facere; ſcilicet inefficacem reddere voluntatem, vel conſenſum eius, aut inhabilitare perſonam. Tum etiam, quia illi duo effectus ſunt inuicem ſeparabiles: nam ſæpè prohibetur actus, & non irritatur, vt per ſe, & ex dictis conſtat: imò ſæpè prohibetur actus, qui irritari non poteſt, vt cum alicui ſacerdoti præcipitur ne ſacrificet, aut Epiſcopo ne ordinet. E contrario etiam interdum irritatur actus, ſi fiat, licèt non prohibeatur, ne fiat, vt de lege purè irritante dictum eſt. Sunt ergo illi duo effectus diuerſi.

Ex ſola natura rei legem purè prohibentem non irritare actũ niſi alio modo talis effectus ſufficienter declaretur.

Felin. Innocent Cap. Si verè.

23. Prima verò conſequentia, nimirum, neceſſarium eſſe vtrunque ſignificari per verba legis, vt per illam fiant, conſtat ex natura & poteſtate legis, & voluntatis humanæ. Nam licèt apud Deum voluntas ſufficiat ad operandum: inter homines non ſufficit, niſi exterius ſufficienter exprimatur, vt in principio huius materiæ, & in materia de Cenſuris oſtenſum eſt, & eſt vulgare in omni materia de iudicijs & contractibus. Et ideò verba humana non plus operantur, quam ſignificent. Si ergo verba legis non ſignificant illum duplicem effectum, non poſſunt vtrumque efficere. Quòd autem verbum ſolum præceptiuum, aut prohibitiuum non ſignificet effectum irritandi, manifeſtum etiam videtur, tum ex primæua impoſitione talis verbi: non eſt enim impoſitum ad ſignificandum effectum, quem lex per ſe efficiat, ſed moralem obligationem, quam imponit ſubdito, quem mouere intendit, vt aliquid faciat, vel cohibere, ne faciat: tum etiam ex communi vſu illius verbi, quem vſum ſatis probant omnia, quæ contra communem ſententiam adduximus. Rectè ergo concluditur, legem latam per ſolum illud verbum ex natura rei non irritare actum, quem prohibet.

Et confirmari poteſt hæc ratio ex illo principio valde conſentaneo naturali lumini, quòd in materia odioſa verba ſunt reſtringenda, quoad fieri poſſit intra eorum proprietates, potius quam extendenda, ſed irritatio actus eſt valde odioſa, & valde repugnans naturæ, quia quodammodo aufert quoddam naturale ius, modo in ſuperioribus explicato: ergo non debet extendi verbum prohibendi ad hunc effectum, quem de ſe non ſignificat, niſi alia verba, vel materiæ neceſſitas cogat. Iuuat etiam ad hoc ſecundo confirmandum regula 75. in 6. *Contra eum, qui legem dicere potuit apertius, eſt interpretatio facienda*, quæ iuuari etiam in præſenti poteſt ex regula 30. *In obſcuris minimum eſt ſequendum.* In præſenti enim non eſt dubium, quin potuiſſet legiſlator exprimere clarius irritationem, ſi eam intendebat; debuit ergo id facere, quia ſolum verbum prohibitionis ad minimum eſt ambiguum; ergo ſi id nõ fecit meritò interpretamur, id non intendiſſe, & minimum ſequimur, tribuendo illi legi minimum effectum, quem ex vi talis verbi habere poteſt. Confirmari hoc etiam poteſt, quia irritatio, quæ propter legem violatam incurritur, pœnalis eſt; pœna autem non incurritur ipſo facto, niſi in lege exprimatur; ergo nec irritatio. Nam vt rectè dixit Innocent. in cap. *Si verè*, de Sentent. excommu. n. 2. non eſt naturalis pœna contrahentium contra legem, vel contra mandatum Principis, vt irritum ſit factum contra ius. Quod veriſſimum eſt, quidquid Deci. & Bald. ſuprà citati dicant, tum quia nulla ratio talis connaturalitatis huius pœnæ reddi poteſt, tum etiam, quia lex naturalis multa prohibet fieri, quæ non irritat; imò vt irritet, neceſſe eſt, vt materia cogat, vt ſuprà viſum eſt; ergo idem dicere debemus de lege poſitiua ex natura rei loquendo.

24. *In odioſis, vt priuationem irritationibus eſſe reſtringendum quoad poteſt, intra proprietatem verborum.*

Cap. Si verè.

Decius. Baldus.

Neque contra reſolutionem hanc procedit prima ratio dubitandi in principio poſita, quia tota fundatur in iure poſitiuo, de quo poſtea dicendum eſt. Ad inductionem autem, quæ fit in ſecundo argumento patebit reſponſio ex duobus capitibus ſequentibus. Ad rationem verò tertio loco propoſitam reſpondetur, voluntatem inferioris non præualere contra voluntatem ſuperioris in eo, in quo illi reſiſtit, ſed ſolum in eo, in quo ſuperior non reſiſtit. Vt in præſenti, quia ſuperior prohibet actum, non poteſt illi ſubditus reſiſtere, quin peccet, & ſimiliter ſi ſuperior

25. *Satisfit rationi dubitandi.*

irritaret

irritaret actum, non posset inferior illum validè efficere. Tamen quia per legem purè prohibentem ex natura rei superior resistit honestati, & libertati actus, non tamen valori, ideò licèt actus malè fiat, validus est. Quia vt actus valeat, non est necessarium, per se loquendo, vt superioris voluntas, vel humanum ius iuuet, vel assistat illi positiuè, sed satis est, quod non resistat irritando. Quia voluntas humana ex iure naturæ habet hanc potestatem contrahendi, donandi, & alia similia faciendi, quamdiu per superiorem eius facultas non est ablata, vel impedita etiam quoad ipsam potestatem & valorem actus. Et ideò non obstat, quod actus malus sit: nam per actum malum possunt similes effectus valide fieri, vt per se constat; imò sæpè ius, & Deus ipse assistit actui quoad valorem & effectum eius, licèt non assistat malitiæ, sicut patet in consecrationibus, matrimonijs, & professionibus peccaminosè factis. An verò interdum malitia actus impediat valorem eius, ex capitibus sequentibus constabit.

CAPVT XXVI.

Quibus verbis aut modis lex prohibens actum, irritet illum.

1. Priusquam ad ius positiuum declarandum accedamus, oportet exponere, quid sit necessarium ex natura rei vltra prohibitionem, vt lex prohibens actum, irritet. Cùm enim dictum sit, solum verbum prohibendi non sufficere, oportet exponere, quæ verba legis sufficiant, vt per ea explicetur irritatio actus prohibiti: & non agimus de prohibitione actus propter defectum formæ, de hac enim dicemus in capite sequenti, sed de irritatione actus simpliciter prohibiti. Ad hoc ergo explicandum, necesse est distinguere inter irritationem pœnalem, & non pœnalem, sed per se intentam propter bonum commune. Itemque in pœnali distinguendum est inter illam, quæ est tantum ferenda, quia solum fieri præcipitur, & quæ ipso facto imponitur. Circa irritationem ergo tantum ferendam in pœnam, nihil ferè noui est, quod dicamus. Quia talis irritatio nullo modo statim fit per legem, sed per iudicem fieri debet, & per se loquendo solum fit à tempore sententiæ latæ; & tunc non retractantur præterita, nisi specialem iniustitiam contineant, aut delictum aliquod dignum maiori pœna, vel nisi lex addat particulam, *ipso facto*. Quia sine illa lex non obligat ad retrotrahendam sententiam, per quam actus irritatur. Aliàs lex imponens ipso facto irritationem pœnalem, nihil adderet vltra illam, quæ solum præcipit irritare actum, quod verisimile non est. Igitur talis lex nullam obligationem in conscientia inducit vsque ad sententiam latam, & tunc eadem est ratio de illa, quæ de alijs pœnalibus legibus. Quando verò hæc pœna imponitur ipso facto, duplici modo suprà insinuato imponi potest, scilicet, vel ita vt requiratur sententia iudicis, priusquam in effectu actus sit nullus, etiam quoad naturalem obligationem, vel ita vt statim ante sententiam sit in se omnino irritus. Et quidem hic posterior modus frequentius traditur ab auctoribus, tamen quòd prior sit etiam verus, & maximè obseruandus satis videtur in superioribus probatum, idque supponit Molin. in disput. 88. tract. 2. de Iust. & sumitur ex regula generali satis recepta, quod omnis pœna ipso iure imposita, intelligitur regulariter media sententia declaratoria criminis, quæ suprà tractata est, & declarata, eamque allegando multa, confirmat Felin. in cap. vlt. de Rescript. n. 35.

Molin. *Felin.*

2. *Quomodo cognoscendus modus pœnalis irritationis.* Quocirca ad cognoscendum modum pœnalis irritationis, non oportet nouas regulas, vel indicia tradere, sed applicari debent, quæ de lege pœnali diximus: nam eadem est ratio de hac pœna, quæ de alijs. Itaque si non explicatur sufficienter *Ipso facto*, vel *ipso iure*, formaliter, aut æquiualenter, actus simpliciter valet, & irritatio est ferenda. Si verò additur *ipso facto*, aut *iure*, aut aliquid æquiualens, vt, *non valeat, careat robore firmitatis*, cap. *Decet*, §. *Ordinarij*, de Immunit. Eccles. in 6. & nihil adiungitur, irritatio quidem est ipso facto, non tamen obligat vsque ad sententiam iudicis, & ita non statim annullat actum quoad effectum suum, nec quoad obligationem naturalem, donec sententia feratur, & retrotrahatur, vt explicatum est. Vt ergo omnino annulletur actus, aliquid vltra addere necesse est. Quid autem illud sit, vix certa regula comprehendi potest; maximè autem hoc significari solet per verba, quæ impediunt acquisitionem dominij, vel obligationem ad restituendum statim, vt, *non faciat suum, teneatur statim restituere*: nam ad huiusmodi effectus, necesse est impedire statim valorem contractus. Idemque censeo, si ex parte eius, qui obligatur, lex dicat, *ad nihil teneatur*, vel quid simile: nam respectu illius non est pœna, sed fauor, & ita statim potest illo frui, nisi velit illi renunciare, & ita tunc in rigore impeditur naturalis obligatio, & consequenter actus est statim nullus. Secus verò est si lex dicat, *non cogatur soluere*, vel, *actor non audiatur*, vel quid simile, quia tunc lex non statim resistit valori actus.

Cap. Decet. §. Ordinarij.

3. Præterea est consideranda materia: nam si lex dicat, irritari actum ipso facto, & actus sit irritabilis antecedenter seu priusquam fiat, & non consequenter, seu postquam validus est, tunc lex statim irritat actum, vt videre licet in legibus irritantibus matrimonia, vel professiones. Si verò actus non sit irritabilis, nec in fieri, nec postquam factus est, & nihilominus lex dicat, irritari talē actum, intelligitur quoad vsum, vel aliquos effectus eius, quomodo dicuntur aliquando in iure canonico irritari ordinationes cōtra prohibitionem Ecclesiæ factas, vt alibi latius explicatum est. Præterea solet hęc irritatio actus in se, & ante omnem sententiam explicari per effectus, vt cum de matrimonio dicitur, posse coniuges ad alia vota transire, vel non obstante tali contractu, prolem esse illegitimam, vel debere perpetuò separari; his enim modis solent in iure, non solum canonico, sed etiam ciuili explicari impedimenta irritantia matrimonium, vt patet ex cap. *Super hoc*, de Eo, qui duxit, &c. cum alijs eiusdem tituli. & similibus.

4. *Irritatio non pœnalis quomodo inducitur.* De irritatione autem non pœnali dicendum est, induci efficaciter, & statim, nullaque expectata sententia, vel declaratione iudicis, quoties lex ipsa declarat irritationē ipso facto, vel quod non valeat actus ex tunc, vel quid simile. Hoc patet, quia hæc irritatio non est pœna, vt suprà ostensum est; ergo non est necessaria sententia iudicis, vt incurratur, ergo si lex declarat irritationem ipso facto, non est quid amplius spectetur. Item lex directiua statim obligat in conscientia absque interuentu alterius præcepti iudicis, vel simile; sed talis lex etiam vt irritans est directiua, & per se necessaria ad commune bo-

num; ergo. Tandem posset id confirmari inductione legum irritantium matrimonia, professiones, &c. Sed quia res videtur esse certa, & extra controuersiam, non immoror. Quæ autem verba ad hoc sufficiant, satis intelligi potest ex proximè dictis, & suprà de lege pœnali. Et videri Felin. potest latè Felin. qui alia multa refert in cap. vlt. Tiraquel. de Rescript. n. 23. & sequentib. Tiraquell. in l. Couarr. vlt. Connub. Gloss. 4. à princ. Couarr. in capit. *Quamuis pactum*, 2. p. §. 4. Certum autem in generali est, verba prohibentia non sufficere, vt sæpè dictum est, sed necessarium esse, vt vel per expressa verba, vel per effectus, vel per ipsam rationem legis sufficienter declaretur. Et ita cessant instantiæ, quæ in principio c. 25. asserebantur, de Matrimonio, & professione. Nam potius in his maximè necessaria est declaratio irritationis propter materiæ grauitatem & periculum, Sanc. vt bene tractat Sanc. lib. 7. de Matrim. disput. 2. Verum tamen est, antiqua decreta sæpè hoc explicare per effectus irritationis, vt sunt perpetua separatio, illicitus concubitus, & similes, de quibus in suis materijs dicendum est.

CAPVT XXVII.

Vtrum aliquando sola prohibitio vi & natura sua irritet actum, sine adminiculo alterius legis humanæ.

1. HActenus solum diximus, legem prohibentem non irritare actum vi sua, & quasi sola rei natura considerata. Oportet ergo exponere, an hæc regula sit indefinitè sumenda, id est, vt lex purè prohibens non semper irritet, vel generaliter, vt nunquam se sola irritet, & hoc posteriori modo intellecta, an aliquam exceptionem patiatur. Nam si ratio facta in c. 25. valida est, videtur probare puram legis prohibitionem nunquam irritare actum, quia verbum prohibendi nunquam significat nullitatem, sed tantum obligationem non faciendi, sed verba legis nunquam possunt plus efficere, quàm significant; ergo.

2. In contrarium verò est, quia sæpè leges purè prohibentes videntur habere hunc effectum per sese, & non in virtute legis *Non dubium*. Hoc in primis probatur de lege naturali: nam suprà dictum est, interdum irritare actum, & tamen in illa non possumus distinguere verba irritantia à verbis prohibentibus, neque etiam in ea locum habet decisio legis *Non dubium*, cum illa sit merè positiua, & non declaret tantum ius naturale, ergo conuenit hoc alicui legi naturali ex parte materiæ habentis eandem indecentiam in continuatione seu conseruatione actus, quam habuit in prima effectione; ergo idem poterit contingere in lege positiua prohibente actum. Nam si eadem ratio, vel indecentia inueniatur in ipso actu in facto esse, quæ fuit in fieri, intelligetur per talem legem non solum prohiberi, sed etiam irritari, quia in perseuerantia circa talem actum semper fieret contra legem. Et confirmatur primò, quia in hoc sensu videtur optimè intelligi, & defendi communis sententia suprà relata, quæ asserit, quando prohibitio habet causam perpetuam, habere vim irritandi: scilicet, si perpetuitas illa non referatur ad quamcunque causam motiuam, sed ad intrinsecam rationem pertinentem ad indecentiam quam lex in actu considerauit, ad prohibendum illum. Confirmatur secundò: nam quoties lex prohibet actum intuitu iustitiæ, tunc prohibitio facit esse iniustum actum prohibitum; ergo semper talis lex irritat actum, quia semper obligat ad tollendam iniustitiam factam, & consequenter obligat in conscientia ad restituendum, & ad habendum pro infecto, quod factum fuerat, quod est annullare actum. Denique hoc modo videntur irritare actum multæ leges ciuiles, quæ ita prohibent actum, vt si fiat contra legem, cedat in iniuriam tertij, vt lex prohibens meliorare filium vltra tertiam, aut similes: illæ enim in conscientia obligant, & impediunt valorem actus, etiam si lex per verba tantum prohibentia loquatur.

Propter has posteriores rationes videri potest necessarium, aliquam exceptionem addere generali regulæ suprà positæ in prima assertione. 3

Et ita sentit Vasq. dicta disp. 164. cap. 3. vbi aliquas regulas constituit ad discernendum, quando ex parte materiæ, vel ex motiuo legis prohibentis colligi possit nullitas, aut valor actus, ex quibus duæ tantum ad rem nostram facere videntur. Vna est, quando lex prohibet actum, non intuitu iustitiæ, sed alterius virtutis vt religionis, vel liberalitatis, aut similis, & non addit clausulam irritantem, tunc nunquam annullare actum. Vnde per argumentum à contrario inferet aliquis, si lex prohibeat actum intuitu iustitiæ, hoc ipso irritare illum: quod tamen nec ab illo auctore conceditur, nec verum est, vt statim dicam. Et ita ex illa regula non habetur, quando actus sit nullus propter solam prohibitionem, sed quando sit validus, non obstante illa, quod iam habemus ex generali regula posita in capit. 25. Per hanc verò additur, illam vniuersalem regulam nunquam pati exceptionem in legibus, quæ non constituunt actum in materia iustitiæ. Quod licèt fortasse verum sit, non tamen soluit obiectionem factam de lege naturali, quæ interdum reddit nullum actum prohibitum, etiam si prohibitio non pertineat ad materiam iustitiæ, sed honestatis, vel pietatis, aut obseruantiæ, vt est prohibitio matrimonij inter fratres, vel inter patrem, & filiam, &c. Vnde etiam relinquitur difficultas, cur non sit idem in lege positiua lata, v. g. intuitu religionis, si contingat habere causam perpetuam, seu eandem rationem in ipsa duratione actus, seu effectus eius, quæ fuit in ipso fieri.

Alia regula eiusdem auctoris est. Quoties lex ita prohibet simpliciter actum certo generi personarum, vt designet legitimum auctorem illius, consequenter irritare actum contra illam prohibitionem factum, etiamsi nihil aliud præter prohibitionem explicet. Non assignat autem generalem rationem huius regulæ, sed varijs exemplis legum pertinentium ad testamenta, & alienationes, illam confirmat. Vt sunt illæ, quæ prohibent aliquibus personis testari, vel designant partem legitimam, de qua testari possunt. Item leges, quæ prohibent alienare propter incapacitatem, iudicatam secundũ aliquem modum à lege præscriptum. In hac verò regula in primis desideratur propria eius ratio. Et præterea in multis legibus videri potest hæc regula repugnare præcedenti. Nam iuxta hanc regulam lex prohibens minorẽ sexdecim annorum profiteri, irritaret actũ contra illam factum ex vi prohibitionis, etiamsi amplius non procederet, quia est lex prohibens actũ certo generi personarum, vt regula dicit. Consequens autem & est falsum, vt constat ex iure antiquo, & repugnat priori regulæ, quia illa prohibitio nõ fit titulo iustitię, sed religionis. Quòd si

4 Regula secunda à Vasquez tradita.

Vasq.

hæc

hæc regula restringatur ad legem prohibentem intuitu iustitiæ, sic non erunt ad rem exempla, quæ afferuntur de prodigo, qui prohibitus est alienare, quia illa prohibitio non fit titulo vitandi iniustitiam, sed vitandi prodigalitatem & dissipationem bonorum. Et similiter lex prohibens minori, ne testamentum faciat, non irritabit testamentum, quia etiam illa lex non fit intuitu iustitiæ; sed conuenientis dispositionis talium bonorum. Cur ergo prohibitio pura testamenti personæ minori facta irritat testamentum; prohibitio autem professionis facta eidem non irritat professionem?

5. *Regula Mendozæ.* Vnde Mendoza infrà citandus, sentiens, legem ciuilem purè prohibentem aliquando irritare actum in conscientia, aliam distinctionem ac regulam constituit. Distinguitque tres ordines legum, quædam sunt, quæ respiciũt vtilitatem eius, cuius actus prohibetur; aliæ, quæ respiciunt vtilitatẽ alterius tertij, quædam, quæ publicæ vtilitati cõsulunt. De primis affirmat, non irritare actũ in conscientia, non solum purè prohibendo, sed etiam si addant clausulam irritantem, quam putat solum operari in ordine ad dandam vel tollendã actionem in foro exteriori. De secundis verò, & tertijs legibus, ait irritare actus contra legem factos, etiam in foro conscientiæ, & per exempla, quæ adduxit, indicat, loqui de illis legibus, etiam si purè prohibeant. Veruntamen primum membrum quoad posteriorem partem falsum est, vt constat ex capit. præcedenti. Quoad secundum verò facilè potest admitti, iuxta generalem regulam nostram c. 25. positam, quæ in talibus legibus non est cur patiatur exceptionem, cùm sint iuris priuati, nisi fortè prohibitio pertineat ad defectum substantialem in forma actus iuxta dicenda in cap. seq. In secundo autem membro de legibus respicientibus vtilitatem alterius, nõ video, quomodo fundari possit, quòd pura prohibitio annullet actum, nam lex de se indifferens est, vt prætendat vtilitatem tertij, vel tantũ prohibendo actum, vel etiam irritãdo. Vt si lex prohibeat clerico facere donationes prophanas ob vtilitatem pauperum, potest id facere, vel tantũ prohibendo, vel etiam irritando; ergo ex illo fine non satis colligitur irritatio per solam prohibitionem, nisi addatur in lege aliquod verbum, quo significetur aliquid aliud operari, vt contingit in exemplo de lege prohibente meliorare filium vltra certam quantitatem, vt cap. seq. dicã. Multò verò minus potest sustineri illa generalis regula in legibus prohibentibus aliquid propter commune bonum, quia etiam propter illum finem potest fieri prohibitio sine irritatione, vt patet in prohibitione ludi, vel donationum, quæ fiunt ministris iustitiæ. Et idem inuenitur in exemplo, quo vtitur ille auctor de lege taxante rei pretium, & prohibente carius vendere: nam actus contra illam legem non est nullus; valet enim venditio, licèt iniusta sit, & relinquat obligationem restituendi excessum.

6. *Mens auctoris.* Dico ergo, legem purè prohibentem nunquam irritare actum, nisi vel ex ea constet, non solum prohibere actum, sed etiam impedire effectum, seu obligationem, quæ per talem actum induci poterat, vel aliquo modo constituat, aut supponat substantialem formam actus, & ob illius defectum actum prohibeat. Hæc assertio quoad regulam generalem satis est probata in prima assertione cum omnibus, quæ in superioribus dicta sunt. Quoad priorem verò exceptionem declarabitur statim, respondendo ad rationes dubitandi; quoad posteriorem verò in cap. sequenti. Et ratio in summa est, quia neque affertur exceptio, quæ ad illa duo capita non reuocetur, neque alia regula occurrit, quæ cõstans esse videatur ad discernendum per legem prohibentem, quæ irritet, vel non irritet ex vi prohibitionis. Et hoc etiam confirmat ratio dubitandi in c. 25. posita, quæ semper habet vim, quamdiu non datur alia ratio, ob quam sola prohibitio ad irritandum sufficiat, quando non habet locum adminiculum legis *Non dubium*. Denique patebit hoc magis, respondendo ad rationes dubitandi secundo loco positas.

Ad comparationem ergo quę fit cum lege naturali, negatur similitudo. Quia lex naturalis non tantum dictat, sed quid honestum vel turpe in actione aliqua, sed etiam dictat quid tale sit in vsu illius vinculi, vel effectus, quem talis actus post se relinquere posset. Nam si talis vsus habet turpitudinem intrinsecam eiusdem rationis cum turpitudine prioris actionis, tunc necesse est, etiam illum vsum prohiberi ex vi eiusdem legis naturalis, & consequenter impediri effectum, seu vinculum, quod solum propter talem vsum induci poterat. Nam si induceretur, esset etiam turpe, & cõtra rationem, quia esset iniquitatis vinculum, vt in exemplo de matrimonio inter consanguineos in primo gradu videre licet. At verò in lege positiua non procedit hæc ratio eodẽ modo, nisi sit tantum declaratiua iuris naturalis: tunc enim reputatur tanquam eadem lex, & ideò eadẽ erit vtriusque ratio. Vt quando lex prohibet promissionem turpẽ ex parte obiecti, eo ipso annullat illam, vel potius declarat esse nullam, quia eadem turpitudo, quæ est in actu promittendi, esset in obligatione ad rem turpem, si per illam induceretur, & ideò in præsenti non agimus de lege positiua declaratiua iuris naturalis, sed de constitutiua noui iuris. Hæc autem lex non prohibet actum, quia malum, seu prohibendo facit, vt sit malus. Potest autem prohibere actũ, & non prohibere, sed tolerare effectum eius, vel quia causa prohibitionis, quę fuit in actu, cessat in effectu, vel quia licèt duret, non ita mouet ad prohibendum effectum, sicut actum, quia non apparet tanta indecẽtia, vel deformitas in vno, sicut in alio. Hoc patet exemplis suprà adductis; nam lex prohibens contrahere matrimonium contra interdictũ Ecclesiæ, non irritat illum, quia vinculũ permanẽs, seu matrimonium in facto esse non est ita contra interdictum Ecclesiæ, sicut in fieri. Lex verò prohibens matrimonium inter cognatos ex solo catechismo prohibet actũ, & nõ impedit effectũ etiã si ille modus cognationis semper duret inter coniuges, quia lex humana solũ reputauit illã, vt aliqualẽ indecẽtiã ad cõtrahẽdũ de nouo; nõ verò ad permanendũ in matrimon. semel cõtracto. 7.

Hinc verò colligimus, vbi constiterit, legem positiuam prohibere nõ solum actum, sed etiam obligationem, & vinculum ex illo resultans, habere vim irritandi actum, quia tunc non solum actus, sed etiam obligatio erit mala, quia prohibita; obligatio autem praua seu turpis esse non potest valida, quia esset vinculum iniquitatis: nã lex, quæ prohibet obligationem, prohibet multo magis, vel actum, ad quem est obligatio, vel saltem prohibet, ne ex obligatione fiat. Tunc ergo locum habet prima exceptio in assertione insinuata, si tamen illa dicenda sit exceptio, cum talis lex iam non sit purè prohibens actum, sed vltra 8. *Vbi constiterit legem positiuam prohibere non solum actum, sed etiam obligationem ex illo resultans, haberé vim irritandi actum.*

progrediens ad effectum eius impediendum. Et ideò necesse est, vt talis extensio in lege sufficienter declaretur. Potest autem (quantum nunc occurrit) duobus modis declarari, vnus est per verba expressa, & talis modus est sine ambiguitate, aut scrupulo; illa tamen verba regulariter coincidunt cum illis, quibus solent irritari contractus, vel formaliter, & æquiualenter, & tunc talis lex non potest dici prohibens tantum, sed absolutè irritans. Alius modus erit, quando ratio legis prohibentis magis, aut æquè respicit effectum actus, quàm ipsum actum, quia nimirum actus prohibetur solum propter vitandum talem effectum: nam tunc signum est magis prohiberi ipsum effectum, iuxta illud; *propter quod vnumquodque tale, & illud magis*. Exemplum esse potest in lege prohibente apponere pœnam sponsalibus: ratio enim illius prohibitionis est, vt matrimonia sint libera capit. *Gemma*, de Sponsal. & ideò lex prohibens appositionem talis pœnę, non solum negat actionem ciuilem ad talem pœnam extorquendam, sed etiam impedit absolutè, ne vlla obligatio ad pœnam ex tali contractu nascatur, quia semper talis obligatio obstaret libertati matrimonij. Aliud exemplum est de lege ciuili, prohibente promissionem reuocandi testamentum, vel instituendi hæredem, quæ lex censetur irritans ex vi rationis prohibendi, quæ est, quia testamenta debent esse libera, iuxta l. 1. C. de Sacros. Eccles. & ita intelligitur communiter lex *Stipulatio hoc modo*, ff. de Verbor. obligat. Et similia exempla videri possunt in Barth. & alijs in l. *Si quis pro eo*, ff. de Fideius. & Couarr. in capit. *Quamuis pactum*, 2. p. in princ. n. 2. & 3. Est ergo verus etiam hic irritandi modus; necessariũ autem est, vt satis constet de modo & ratione prohibitionis: nam in dubio semper præsumitur pro actus validitate. Et hanc partem suadet etiam confirmatio prima suprà posita, cui propterea aliter respondere non est necesse.

L. Stipulatio hoc modo. Barth. Couarr.

9. *Notandum.*

Circa secundum autem confirmationem oportet aduertere, aliud esse actum esse iniustum; aliud verò esse nullum: nam venditio vltra iustum pretium iniusta est, & tamen non est nulla, etiam quando excessus est vltra dimidiam, non satis est ergo, quod lex prohibeat actum intuitu iustitiæ, vt illum irritet. Et ratio est, quia non obstante iniustitia potest actus fieri cum sufficiẽti voluntate ad valorem eius, & postea conseruari potest remouendo iniuriam, seu resarciendo iniustitiam factam, & ideò sola iniustitia contra legem prohibentem non sufficit irritare actum, licèt sufficere possit talis lex ad inducendam obligationem ad aliquam restitutionem faciẽdam. Sic lex taxans pretium rerum, licèt prohibeat carius vendere, non potest dici irritans actum factum contra illam prohibitionem, quia (vt dixi) venditio valida est cum obligatione restituẽdi excessum. Solum videri posset probabile, tunc legem prohibentem intuitu iustitiæ irritare actũ iniustum, quando iniustitia aliter resarciri non potest, nisi annullando actum, tunc enim valor actus esset vinculum iniquitatis, daret enim licentiam permanendi in iniustitia, & ideò videtur prorsus impediri. Sed neque hoc potest in vniuersum affirmari, quia si quis duxit vnam contra sponsionem alteri factam, iniuriam priori facit, quæ resarciri non potest, si matrimoniũ subsequens validum sit, & tamen non propterea lex prohibens tale matrimonium, irritat illud. Idem contingit in venditione & traditione rei prius

A præmissæ, vel venditę alteri sine traditione: nam posterior contractus validus est, licèt sit prohibitus & iniustus, siue iniuria possit aliter resarciri, siue non. Et ratio est, quia posterior contractus cum traditione est posterior priori, & dissoluit illum, & ita licèt in ipso actu committatur iniustitia, nihilominus non continuatur, sed cessat. Et illa, quæ semel facta fuit, restituenda est, eo modo, quo fieri poterit, quod si non potuerit, est peraccidens, nec sufficit ad annullandum actum. Igitur ex ratione iustitiæ, vel iniustitiæ per se tantum spectata non potest colligi, an lex annullet actum, sed spectandum est semper, an verba & ratio legis id requirant. Aliæ verò leges, de quibus in vltima confirmatione fit mentio, pertinent ad vltimam partem assertionis, quæ in sequenti capite explicanda est.

B

CAPVT XXVIII.

Vtrum ex vi iuris communis ciuilis, omnis actus factus contra legem prohibentem irritus sit ipso iure.

IN hoc capite explicanda est decisio legis *Non dubium*, & doctrina Iuristarum illam explicantium; ad illam ergo breuiter declarandam. Dico primò, lex ciuilis prohibens actum simpliciter & quoad substantiam eius, etiamsi purè prohibeat, & aliam clausulam irritantem non addat, irritat illum. Hæc assertio videtur satis clara ex dicta l. *Non dubium*, nam in ea expressè annullantur omnes contractus contra legẽ facti, & postea extenditur decisio illa ad omnium legũ, tã antiquarum, quàm nouellarum interpretationes, *Vt* (inquit) *quæ lege fieri prohibentur, si fuerint facta non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur, licèt legislator fieri tantum prohibuerit, nec specialiter dixerit, inutile esse debere, quod factum est*. Quid clarius? 1. *L. Non dubium.*

C

Veruntamen non obstante hac verborum euidentia, quidam modernus Iurista conatus est hanc legem imitare, vt non intelligatur de omnibus actibus contra legem prohibentem, sed solum de factis in fraudem legis. Distinguit enim ille duos modos violandi legem, vnus est apertè, & clarè agendo contra verba legis, qui simpliciter dicitur contra legem; alius est seruando verba legis, & fraudulenter agendo contra intẽtionem & prohibitionem eius, qui dicitur in fraudẽ legis. Dicit ergo, Imperatorem in l. *Non dubium*, solum de actibus in fraudem legis factis loqui, & illos irritare, non verò cæteros actus omnes, qui contra legem prohibentẽ fiunt. Ducitur ex principio eiusdem legis; *Non dubium est in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legũ nititur voluntatem*. Vbi apertè loquitur lex de actu D qui fit in fraudem legis, & ad hoc principiũ conatur cætera verba omnia accommodare. Et ideò (inquit) non dixisse Imperatorem, *Quod ad omnes leges trahi imperamus*, sed dixisse; *Quod ad omnes etiam legum interpretationes trahi generaliter imperamus*. Non ergo constituit regulam pro omnibus legibus prohibentibus apertè & nudè in ipsis verbis, sed pro quacunque lege prohibente secundum veram interpretationem, vel è contrario pro quocunque actu facto contra legem, non apertè, sed secundum falsam & fraudulentam interpretationem. 2. *Sententia Ferdinand. Mendoz.*

Denique hoc confirmat ex lege originali, quæ fuit Theodosij Imperatoris, & habetur in C. Theodos. in lib. 1. Nouellar. Theodos. qui habetur post finem codicis tit. 4. Ibi enim constat, Theodosium condidisse illam legem per occa- 3. *C. Theodos.*

sionem quorundam curialium, qui cum essent prohibiti, ne ad procurationes rerum alienarum accederent, ipsi conducebant illas, fingentes conductionem non esse procurationem, quæ erat fraudulenta transgressio legis, cum conductio species quædam procurationis sit. Et ideò de illis subiungitur in dicta lege originali, *Pristina legis laqueis fuisse irretitos*, & postea ex illa occasione decernuntur reliqua, quæ in C. Iustiniano leguntur in dicta l. *Non dubium*, Rectè ergo limitatur ad transgressiones fraudulentas. Quod si obijcias, quia non minus, imò magis videtur violare legem, qui apertè agit contra illam, quàm qui sub dolo, & fraudulenter, & ideò si lex illa irritat actum fraudulenter contra legem, multò magis irritare, quæ apertè contra illam fiunt. Respondent in primis negando assumptum, vel quia in trāsgressione est æqualitas, quia vtroque modo agitur contra voluntatem legislatoris, & in fraudulentia est excessus: vel quia id est magis perniciosum reipublicæ, quia illo modo multiplicantur transgressiones, & minus vindicantur. Deinde respondet, quidquid sit de comparatione transgressionum, Imperatorem ibi de fraudulenta tantum egisse, quæ ad suum institutum spectabat: aliud verò genus transgressionum reliquisse dispositioni aliarum legum, quia satis esse poterat ex verbis manifesta.

L. Non dubium. Obuiatur obiectioni.

4. Sed licèt hoc ingeniosè excogitatum sit, tamen non solum non habet fundamentum in illa lege, sed etiam intentioni, & verbis eius repugnat, siue integra spectetur, vt habetur in C. Theodosiano, siue concisa, vt in Iustiniano. Hoc ita declaro, quia licèt verum sit, occasionem illius legis sumptam esse ex illo facto curialium, & ideò initium eius sumptum esse à detestatione eorum, quæ fiunt in fraudem legis; nihilominus in l. Theodosij de ipsis curialibus statim subiungitur. *Attamen ne fraudis suæ velamine legis lateant contemptores, néve eu fucata suæ calliditatis excusatio relinquatur: hac perpetua lege valitura sancimus, conducendi quoque fundos alienos licentiam curialibus amputari, locatas res fisci viribus vindicari. Conductor itaque locatori, vel contra locator conductori contra hanc legem nulla tenebitur actione.* Et deinde subiunguntur verba, quæ alijs prætermissis Iustinianus immediatè subiunxit. *Nullum enim pactum, nullam conuentionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsequutum, qui contrahunt, lege contrahere prohibente.* In quo contextu prout apud Theodosium habetur, expendo, quòd ante datam hanc regulam generalē Theodosius expresè prohibuit curialibus conductionem. Vnde agendo postea contra illam legem, iam non agerent fraudulenter, sed apertè, & nihilominus statim annullat contractum, & vtrique contrahentium denegat actionem, & pro ratione reddit regulam generalem. *Nullum enim pactum, &c.* Ergo nō agit iam solum de agente fraudulenter contra legem, sed etiam de violante illam contra expressa & specifica verba eius, vt apertè etiam illa verba sonant, *qui contrahunt, lege contrahere prohibente*, quæ durissimè detorquentur, ac limitantur ad solam transgressionem fraudulentam contra mentem legis, maximè cum in eadem lege sæpius repetantur, & ad prohibita expresè & implicitè extendantur.

5. *Expenditur textus Iustiniani.* Vnde vlterius expendo contextum Iustiniani, ille enim, videns hanc fuisse mentem Theodosij, prętermisit omnia, quę ad casum particularem de curialibus pertinebant, & regulam generalem tantum, vt nullus contractus contra legem prohibentem validus videatur, posuit; contractus autem contra legem prohibentem magis dicitur ille, qui est contra verba, & mentem legis, quàm ille, qui est contra mentem verbis retentis. Et ideò in vtroque textu extensio addita est *ad omnium legum interpretationes, &c.* quæ non ideo ita posita est, vt restringeretur ad fraudulentas legum transgressiones, sed potius vt ad illas ampliaretur. Cùm enim decreuisset Imperator, omnem actum contra legem prohibentem esse inualidum, declarat, illud decretum trahendum esse ad omnium legum interpretationes, id est, ad omnia, quæ secundū veram mentem legum in eis intelliguntur comprehensa, licèt verbis non satis exprimantur. Qui sensus manifestè patet ex ratione, & verbis subiunctis, *Vt legislatori, quod fieri non vult, tantum prohibuisse sufficiat Cateraque quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere.* Primum ergo omnium pro fundamento ponit, quod prohibitio sufficiat; ergo maximè sufficit, quādo est expressa. Item totam efficaciam ponit in voluntate legislatoris; hæc autem magis resistit in prohibitione expressa. Denique ideo actus per fraudulentiam factus censetur irritus, quia ex legis voluntate reputatur quasi expresse prohibitus; ergo irritatio per se primò tendit ad expresse prohibita, & extenditur ad reliqua, in quantum censentur sub his comprehensa. Semper ergo, & ante omnia intelliguntur comprehensa sub illa lege, quæ contra legem expresè prohibentem fiunt, & ad instar illorum declarantur etiam irrita, quæ per fraudulentiā fiunt. Et ideo iterū in eadē lege repetitur, inutile esse debere, quod factū est contra legem prohibentem, etiam si legislator prohibuerit tantùm, & non specialiter dixerit, si quid contra fiat, inutile esse debere. Et iterum præcipitur, vt quod fuerit subsequutum ex eo, quod lege interdicente factum est, cassum, & inutile sit.

6. Et ita etiam concluditur ratio huius interpretationis, quia propter quod vnumquodque tale, & illud magis, sed implicitè prohibita irritantur per hanc legem, quia continentur in expressa prohibitione; ergo multò magis per eandem legē irritantur expresè prohibita. Neque contrariæ sententiæ fundamentum quidquam vrget, quia hic sensus non minus colligitur ex originali lege Theodosij, quàm ex compendioso Iustiniani: nam licèt occasio illius legis ferendæ sumpta fuerit ex fraudulenta cuiusdam legis transgressione, non propterea sola fraudulenta trangresio punita est, sed potius pœna transgresionis apertè extensa est ad fraudulentam. Et hoc ipsum tantum in initio legis significatum est, cùm dicitur, *Nec pœnas insertas legibus euitabit, qui se contra legis sententiam seua prærogatiua verborum fraudulenter excusat:* non videtur ergo dubium, quin ex vi illius legis irritentur actus facti contra legem prohibentem, vbicumque lex illa obligare potest.

7. *2. conclus.* Nihilominus dico secundò. Quamuis ex vi illius legis actus sit irritus ipso iure, nihilominus talis irritatio non obligat in conscientia, nec fit cum effectu, donec per iudicem declaretur. Quod probo primò ex principio suprà posito de lege pœnali, quod pœna etiam ipso facto imposita nō incurritur ante sententiā. Nā hæc irritatio in illa lege lata pœnalis est; ergo non incurritur ante sententiam, ita vt cōtrahentes obligentur ad irritationem contractus, vel ad alios effectus in illa contentos. Minor patet, tum ex illis verbis eiusdem legis, *Nec pœnas insertas legibus euitabit.* Nam hoc positum fuit, tanquam fundamentū eorum,

quæ dicenda erant. Item, quia illa irritatio posita est in odium transgressionis legis; ergo est pœna; ergo in ea seruanda est conditio pœnæ. Secundò idem persuadetur ex verbis eiusdem legis. Nam in primis Theodosius loquens prius in particulari casu de curialibus conducentibus res alienas, præcipit, *Locatas res fisci viribus vindicari*, vnde potest rectè colligi, ex vi talis legis non omnino annullari locationem, sed quasi confiscari. Deinde addit, *Nec locatorem conductori, nec conductorem locatori actione teneri*, negat ergo actionem, non statim irritat in conscientia. Rursus consequenter subiungit. *Nullum talem contractum videri volumus subsequutum inter eos, qui lege cõtrahunt prohibente*: pondero enim verba illa, *Videri volumus*, quia ad actum hominis conuenientissimè referuntur, & ideò in benigniori sensu sunt interpretanda; non enim dicunt actum absolutè esse nullum, sed ita *videri*, id est, declarari, & iudicari debere. Et eundem sensum habent illa, *Non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur*, Vtique in iudicio: nam hæc, & similia verba ad iudicium hominis referri solent. Denique huic interpretationi consonant verba Ioannis Papæ in cap. *Vides*, dist. 10. *Quod contra leges accipitur, per leges dissolui meretur*. Et in hac expositione illius legis consentit nobiscum quoad hanc partem Mendoz. suprà, & inclinat Molin tract. 2. de Iustit. disp. 88. ad cõfirmationem primi argumenti. Alij verò antiqui confuse loquuntur: aliquando enim exponunt illam legem de nullitate ipso iure, aliquando verò de nullitate ope exceptionis, & si hoc posteriori modo intelligatur, clarum est, non esse actum omnino nullum in conscientia donec per exceptionem irritetur, in priori autem sensu videtur dicendum statim inducere obligationem in conscientia.

C. *Vides*. *Mendoz.* *Molin.*

8. *Obijcitur.* Vnde obijcere possumus contra assertionem positam, quia videtur contradictionem inuoluere, quòd lex irritet actum ipso iure, vel facto, & quod non statim obliget in conscientia. Nam si contractus v. g. est ipso iure nullus; ergo nec transfert dominium, nec dat ius; ergo non reddit tutum in conscientia eum qui aliquid possidet ex vi talis contractus; ergo inducit obligationem in conscientia. *Respondetur* Respondeo, negari non posse, inspectis verbis illius legis, quin indicent pœnam ipso iure latam, iuxta dicta suprà de lege pœnali. Quod patet ex illis, *Non solum inutilia, sed etiam pro infectis habeantur*. Et ex illis. *Sed & si quid fuerit subsequutum, ex eo, illud quoque cassum, atque inutile esse perspicimus*. *Mens auctorũ.* Nihilominus tamen dico, contrahentes non obligari illa lege ad exequendam in se talem pœnam, nec ad rescindendũ contractum ante sententiam. Idque clarius est, quando contrahentes consentiunt, & neuter ab altero petit dissolutionem seu annullationem actus, quia hic neuter alteri facit iniuriã, & vterque videtur iuri suo cedere. Veruntamen etiam si vnus priuatim petat, alius non tenebitur in conscientia, quia neuter tenetur in conscientia pœnam subire, vel admittere, donec per iudicem cogatur, vt in simili rectè dixit Castro lib. 2. de l. pœnal. cap. 2. corol. 3. *Castro.* Neque repugnant illa duo, scilicet, nullitatem ipso facto imponi, & non obligare in conscientia ante sententiam: nam in pœnis priuatiuis, maximè quando requirunt actionem eius, qui punitur, frequenter hæc duo coniunguntur, vt in superioribus visum est.

9. *Conclusio.* Dico ergo, talem actum dici esse nullum ipso facto, vel ipso iure, quia eo ipso quod fit contra legem prohibentem, est subiectus retractationi, & nullitati ab ipso puncto, in quo fit, ita vt licèt multo postea tempore feratur sententia contra valorem actus, nihilominus sententia retrotrahatur vsque ad illud tempus, in quo factus est, & consequenter reuocet, & annullet omnes effectus eius, & auferat omnes effectus, & vtilitates, quas contrahens ex illo actu toto illo tempore consequutus est, quos tamen posset in conscientia retinere, si contra illum actum nihil in humano iudicio fieret. Quod autem hic modus irritandi actum ipso facto fit possibilis per legem humanam, per se notum videtur ex dictis de pœna ipso facto imposita per legem: nam hæc irritatio, de qua nunc loquimur, pœnalis est, vt declaraui. Quod verò de hoc saltem modo irritationis ipso facto loquatur lex *Non dubium*, colligo primò ex illis verbis, quæ sunt in lege Theodosij, *Locatas res fisci viribus vindicari*, quæ planè indicant, res illas locatas, eo ipso manere confiscatas; confiscatio autem ipso facto incurritur, eiusque vis est, vt sententia declaratiua talis delicti vsque ad tempus commissi delicti retrotrahatur, licèt ante sententiam nec possessionem auferat, nec omnino dominium tollat, seu impediat, & consequenter neque actum omnino annullet in conscientia. *L. Non dubium.* Secundò id colligo ex illis verbis vtriusque codicis. *Nullum pactum, &c. videri volumus subsequutum*. Quæ ad minus habent hunc sensum, quòd iudex ita debet iudicare, & declarare illum actum, ac si nullus contractus aut conuentio per illum facta esset, & consequenter declarare debet, nullam obligationem, nullúmve effectum habere potuisse: necesse est ergo vt talis sententia retrotrahatur, quia declaratio fertur de ipso actu absolutè, & consequenter ab eo puncto, in quo factus est.

Tertiò id magis declaratur in illis verbis, 10.
Huiusmodi facta non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur. Dicuntur autem inutilia, quia nullum fructum parere possunt; reuocanda sunt ergo à principio, aliàs non parum vtilia esse possent. Et hoc explicatur, cùm additur. *Sed, & siquid fuerit subsecutum ex eo, vel ob id, quod interdicente factum est lege, illud quoque cassum, atque inutile esse perspicimus*. Et eadem ratione dicuntur pro infectis haberi, quia ita de illis iudicandum est, ac si non essent facta, & consequenter omnes fructus auferendi sunt. &c. Atque hoc modo explicatur verbum illud in l. *Iubemus*, §. *Sane*, C. de Sacros. Eccles. vbi alienatio bonorum Ecclesiasticorum indebito modo facta, his verbis irritatur. *L. Iubemus.* *Qui hoc tentauerit omnem fructum propria temeritatis amittat, & pretia lucris Ecclesiæ acquirantur, & prædia cum fructibus, pensionibus, vel accessionibus totius medij temporis vindicentur, vt tanquam penitus à nullo empta, vel vendita teneantur*. Ergo habere aliquid pro infecto, nihil aliud est, quam incurrisse ipso facto nullitatem, saltem fictione iuris. Nam vt aduertit Barth. in dicta l. *Non dubium*, hæc verba, *Pro infectis haberi, censeri*, & similia secundum iurisfictionem significant, & ideo non repugnant naturali valori actus, imò illum supponunt, non solum quoad materialem actionem externam, vt Bart. interpretari videtur, sed etiam quoad moralem valorem, seu naturalem obligationem, si alia via non excludit, quia verba rigoris limitanda sunt ad proprium & sufficientem effectum. Rectè ergo exponitur illa lex de irritatione ipso facto, etiam si actus non sit omnino nullus in se, & quoad naturalem obligationem, & consequenter

ter optimè conciliantur, quod sit irritus ipso facto fictione iuris, & nihilominus non inducatur obligatio in conscientia ad dissolutionem eius vsque ad iudicis sententiam.

11. Sed obijci potest secundò, quia isto modo iam erant irriti actus facti contra legem prohibentem per antiquum ius ante tempora Theodosij; ergo maiorem irritationem addidit lex, *Non dubium*, aliàs superflua fuisset; ergo non tantum inducit irritationem fictione iuris, seu in ordine ad sententiam iudicis, sed absolutè, & in se, in ordine ad iudicium conscientiæ. Antecedens patet ex dicta lege *Pacta, quæ contra*, C. de Pactis, vbi dicitur, Pacta, quæ contra legem fiunt, *nullam vim habere indubitati iuris sit.* Nam licèt illa etiam sit lex Codicis, fuit lex Antonini Imperatoris multo antiquioris, & adhuc in eadem lege significatur, ius illud esse antiquius, cum dicitur, *Explorati iuris esse.* Neque dici potest, legem, *Non dubium*, tantum fuisse declaratiuam iuris antiqui, & non constitutiuam noui iuris. Nam oppositam indicant multa verba eiusdem legis, vt illud apud Theodosium. *Hac perpetua lege valitura sancimus.* Et illud, *Nullum pactum videri volumus subsequutum*, & illud, *Generaliter imperamus*, illa enim verba, *volumus, imperamus*, manifestè sunt condentis nouum ius.

12. *Mendoza* Ad similem obiectionem latè respondet Mendoza; supposita sua interpretatione, & in summa dicit, ex vi iuris antiquioris fuisse irrita facta contra legem expressè prohibentem, non tamen facta in fraudem legis tantum, & non contra verba eius, vt ipse longè petito principio declarat, legem autem, *Non dubium*, addidisse irritationem actuum, qui in fraudem legis fiunt, & ita necesse superfluam, nec declaratiuam tantum, sed constitutiuam noui iuris. Quæ responsio subsistere posset, etiam non admissa priori interpretatione, dicendo, legem, *Non dubium*, & renouasse antiquum ius, & illud amplius declarasse, & præterea illud extendisse dicto modo. Veruntamen existimo, responsionem illam neutro modo esse necessariam. Non enim pœnam illam, & irritationem, prout lata est ipso facto per legem, *Non dubium*, in antiquiori iure reperiri, nimirum, cum illo addito, *Vt ea, quæ contra legem fiunt, inutilia, & pro infectis habeantur, licèt legislator prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit, inutile esse debere quod factum est.* Hoc enim est proprium additamentum illius legis, propter quod principaliter condita videtur; quod in nullo iure antiquiori reperitur. Nam quod attinet ad iura Digestorum; licèt sæpe dicant, *Turpes stipulationes nullius esse momenti*, *L. Generaliter*, ff. de Verbor. obligat. & pacta contra bonos mores inutilia esse. l. *Stipulatio hoc modo.* L. *Titia*, eodem tit. & l. *Si quis inquilinos*, §. vlt. ff. de legat. 1. vbi etiam additur, *Siquis scripserit contra legem aliquid, vel contra edictum prætoris, non valere.* Licèt hæc (inquam) & similia sint antiqui iuris, in eis tamen nunquam explicatur, solam prohibitionem legis sufficere ad irritandum actum ipso iure, modo explicato. Tum quia cum dicunt, esse inutilia, vel non valere, intelligi possunt, solum in ordine ad ciuilem obligationem, vel ad dandam actionem ciuilem, tum etiam quia illa iura semper loquuntur de actibus includentibus turpitudinem, vt sunt illi, qui respiciunt obligationem in futurum, & obligant ad aliquid agendum, quod sit turpe, vel lege prohibitum: talis enim pactio etiam ex natura rei irrita est, non in pœnam, sed quia materia ipsa est incapax talis

L. Generaliter. L. Stipulatio L. Si quis inquilinos.

A obligationis. Quod patet ex l. *Veluti*, quæ subiungitur post dictam l. *Generaliter*, ff. de Verbor. obligat. vbi ponuntur exempla turpis pacti, *Veluti si quis homicidium vel sacrilegium se commissurum promittat.* Et similia sunt pacta contra bonos mores, de quibus aliæ leges loquuntur. *L. Veluti L. Generaliter.*

Solum oportet aduertere, aliquando esse posse promissionem contra bonos mores naturales, & tunc omnino nullam esse, aliquando verò contra ciuiles tantum mores, & tunc satis esse, quod sit nulla ciuiliter; cum proportione enim intelligẽdum est. Et sic etiam in dicto §. vlt. (quod de testamentis & legatis tractat) tunc dicitur aliquid esse scriptum contra legem, quando testator iubet aliquid fieri contra legem, quod mandatum nullius momenti est. Et ita in his iuribus non habetur irritatio pœnalis, sed quasi intrinseca, & naturalis explicatur. Et eodem modo intelligo legem, *Pacta, quæ contra*, C. de Pactis, in B qua ideò hoc dicitur esse indubitati iuris; quia est magis naturale, quam positiuum, & quia non est pœnale, sed intrinsecum actui. Et ita videntur exponi similia iura in cap. vlt. Extra de Pact. vbi Gloss. latè id declarat, & rectè aduertit, pactum turpe dici, vel quia est de re turpi quoad factum ipsum absolutè, vel quia est de re, quam non decet, nec expedit fieri ex pacto, vel obligatione, vt datio rei spiritualis, & similes, de quibus latè diximus in lib. 2. de Iuram. Irritatio ergo pœnalis ipso facto inducta per legem tantum prohibentem non est antiqui iuris, sed per legem, *Non dubium*, inducta est, quæ quoad hoc, & noua, & constitutiua, & non tantum declaratiua fuit. Et ad hoc confirmandum valere possunt dicta iurisconsultorum, quæ latè refert Mendoz. suprà: censebant enim legem imperfectam, C quæ aliquid fieri vetabat, & factum non rescindebat, vel alia pœna puniebat. Ergo signum est, ex vi iuris antiqui solam prohibitionem non induxisse pœnam irritationis, nisi illam expressisset; fuit igitur hoc nouum ius. 13. *Promissionem contra bonos mores nullam esse.* *L. Pacta, quæ contra.* *Glossa.*

Tunc verò occurrit tertia obiectio: nam ex dicta explicatione sequuntur duo incommoda extremè contraria. Vnum est, omnes contractus factos contra legem prohibentem præcisè esse irritos ex vi iuris ciuilis ipso facto, saltem modo explicato, quod videtur durum, & incredibile. Sequela patet, quia lex illa generalissimè loquitur, & extendit decisionem suam ad omnium legũ, tam antiquiorum, quàm nouarum interpretationes, sub quibus videtur comprehendere leges omnes etiam post illam futuras. Nos etiam impugnauimus omnes limitationes & distinctiones, quas Iuristæ adhibent; ergo erit regula indi- D stinctè intelligenda de omni lege prohibente, scilicet, irritare actum saltem ex institutione & interpretatione iuris ciuilis. Aliud incommodum est, quia sequitur nullum contractum irritari ipso facto in foro animæ, seu conscientiæ, sed ad summum in ordine ad sententiam iudicis, quod non videtur etiam admittendum, vt de aliquibus contractibus vxorum, minorum, tutorum, & alijs similibus communiores, & probabiliores ferunt opiniones. Sequela patet, quia nulla lex ciuilis potest expressius irritare contractus, quàm illa lex, *Non dubium*, ergo si illa non irritat dicto modo, neque aliæ id facient. Hæ obiectiones postulabant multas, & graues quæstiones, quas hic ex professo tractare non possumus, & ideo nunc breuiter respondebimus, in fine autem regulas aliquas tradémus, quæ alijs quæstionibus 14. 3 *Obiectio*

stionibus decidendis vtiles esse possint.

15. *Vasquez.* Ad priorem ergo partem obiectionis Vasq. disp. 164. fatetur ex vi illius legis, omnes contractus lege humana prohibitos esse etiam nullos, & omnino irritos ipso iure, quod ipse (vt videtur) intelligit in conscientia, & statim absque alia declaratione, vel sententia iudicis. Vnde à fortiori idem diceret de irritatione ipso facto, prout à nobis est explicata. Tres verò limitationes adhibet, prima, vt hoc intelligatur tantum in terris Imperij, quæ vera est, vt in quarta assertione dicam. Vnde consequenter dicendum est, interpretationem illius legis, prout ad alias extenditur, solum adaptari posse his legibus, quas Imperator interpretari potest, ideoque ex vi illius non cadere interpretationem illam in iura canonica, neque in leges latas à supremo Principe non subdito Imperatori, vt in assertione tertia & quarta explicabimus, & ita euitantur multæ instantiæ, & exempla superius adducta.

16. *Leges irritantes posse consuetudine abrogari.* Secunda limitatio est, vt hoc intelligatur, vbi lex illa viguerit: nam si per consuetudinem abrogata sit, non habebit effectum. Quam etiam veram censeo: nam suppono, leges, etiam irritantes posse consuetudine abrogari, vt infrà lib. 6. dicemus, & ita potuit in hac contingere. Imò ita de facto esse, & consuetudinem contra legem illam præscripsisse opinatur Molin. vbi suprà. *Molina.* Sed oportet aduertere hanc consuetudinem non esse colligendam ex vsu illorum regnorum, seu prouinciarum, in quibus lex illa per se non obligat, quia consuetudo illarum regionum nihil operatur in terris Imperij, vt per se constat, & ideo nobis incerta est derogatio talis legis, quia vsum, & mores illarum prouinciarum ignoramus. Solum ergo dicere possumus, facile fieri potuisse, vt derogata fuerit, quia est nimis rigida, & multa nimis complectitur, cum leges prohibentes humanas actiones, & contractus plurimæ sint. Vnde etiam fieri potuit, vt pro aliquibus actibus grauioribus fuerit recepta, & pro alijs derogata, sed hoc ad factum pertinet.

17. Tertia limitatio est, vt intelligatur de lege prohibente simpliciter actum quoad substantiam eius, vel, vt ita dicam, quoad exercitium eius, non tamen de lege prohibente circumstantiam eius, præcipuè temporis, aut loci, quæ valde extrinsecæ sunt. Quam etiam admittendam censeo cum communi sententia, quia pœnæ restringendæ sunt, & quia solæ priores leges dici possunt simpliciter prohibere actum; aliæ enim solũ prohibent, ne hic, vel nunc fiat. Neque per hoc tollitur, quin possit lex irritare actum ratione talium circumstantiarum, sed dicimus id non fieri ex vi legis *Non dubium*, ac subinde per alias leges solum tunc fieri, quando id sufficienter explicauerint: nam per solam prohibitionem circumstantiarum id non faciunt. Et ita suprà circa tertiam limitationem hoc approbauimus. Instantiæ verò quæ ibi fiebant contra alteram partem vniuersalem, ferè omnes sumebantur ex legibus canonicis, quæ non procedunt contra legem *Non dubium*, quæ ciuilis est, & de illis dicemus in capite sequenti. Aliæ verò de ludo, & de sententia conditionali, videntur mihi probare (quod diximus) actum non ita irritari per legem *Non dubium*, vt in se nullum valorem habeat, antequam per sententiam declaretur, seu annulletur.

18. Limitatio autem, quæ ibi additur de directa, vel indirecta prohibitione, non mihi videtur magni momenti, quia parum hoc referre videtur, si actus in se verè est prohibitus; imo hoc ipsum videtur excludi per ipsam legem *Non dubium*, quatenus decisionem suam extendit ad omnes legum interpretationes, omnesque fraudulentos modos violandi illas. Dixi denique sermonem esse de legibus prohibentibus actum quoad suum vsum, seu exercitium, quia si lex permittat actum, & designet modum, solumque prohibeat actum aliter factum, iam illud pertinet ad aliud genus prohibitionis, quod nos vocamus quoad specificationem, seu conditionatum, de quo dicendum est in cap. 31. Denique dixi intelligendum hoc esse de circumstantijs, quę sunt extra substantiam actus: nam si tantum sit circumstantia personæ non sufficiet. Quamuis enim lex prohibeat actum tali, vel tali generi personarum, simpliciter prohibet actum, etiam si non prohibeat omnibus personis, & habet locum interpretatio legis *Non dubium*, vt patet etiam ex casu particulari, occasione cuius lata est, scilicet, de lege prohibente curialibus tantum, & non omnibus, quia respectiuè ille actus simpliciter est prohibitus in se, & in substantia sua.

Addo præterea, supposita nostra interpretatione ad dictam legem, acceptari etiam posse primam limitationem communem, vt habeat locum circa leges purè prohibentes, & non adijcientes aliam pœnam. 19. Nam si legislator aliam pœnam addidit, videtur illa fuisse contentus; ostendimus autem irritationem introductam per legem *Non dubium*, pœnalem esse; non ergo existimandum est, voluisse Imperatorem multiplicare pœnas, sed loquutum fuisse de lege tantum prohibente. Atque hoc modo fauet regula legis *Sanctio*, ff. de Pœnis, quod *in huiusmodi pœnis generi per speciem derogatur*, lex autem, *Non dubium*, quoad hoc generalitatem quandam continet per vniuersalem quandam interpretationem aliarum legum; ergo si in alia lege est pœna specialis imposita, impedit generalem pœnam, seu interpretationem. Et ita censuit etiam Rota tit. de Appellat. in nouis, decis. 64. n. 7. cum Cyn. Dyn. Barth. & alijs. *Rota. Cyn. Dyn. Barth.* Neque contra hoc obstant superius obiecta contra primam limitationem, quia illa videntur procedere ex natura rei, & supponendo, irritationem hanc non esse pœnalem, non autem fatemur, verbum *Prohibendi*, ex se non inducere hanc irritationem, & vt inducitur virtute legis *Non dubium*, esse pœnalem, & ita pœnam hanc oriri ex lege distincta ab altera prohibente, & non imponente aliam pœnam. Et ideo rectè accommodatur prædicta limitatio.

Atque ita etiam in bono sensu sustinenda est altera limitatio de lege, quæ addit alium modum dissoluendi actum, vel verbum, quo magis valere significetur, quam lex *Non dubium*, permittat. 20. Nam tunc standum est speciali legi, quæ derogat generali, tum ratione specialitatis, tum etiam quia eo ipso non est tam perfecta, absoluta, & pura prohibitio, qualis in l. *Non dubium*, desideratur. Neque contra hoc obstant obiectiones factæ contra quintam limitationem communem, quia illæ, vel procedunt contra eos, qui dixerint legem prohibentem ex se irritare, & non ex interpretatione, & additione generali cuiusdam legis ciuilis, vel certè sumuntur ex legibus, & materia canonica, quæ non sunt ad rem, vt diximus.

Præterea secunda distinctio communis, quatenus generalem regulam admittit in lege habente perpetuam causam prohibitionis improbari nõ potest, dummodo intelligatur nõ ex natura 21.

verbi

verbi *Prohibendi*, nec ex quocumque iure, sed tantum ex ciuili, & communi, & ex vi dictæ l. *Non dubium*. Nam si in aliqua lege habere potest suum effectum, maximè in lege habente causam perpetuam. Nec instantiæ in contrarium procedunt contra hunc sensum, quia ex iuribus canonicis desumptæ sunt. An verò perpetuitas hæc conferre per se possit ad irritationem, absque alia declaratione posita in lege dictum iam est. Limitatio verò, quæ altero membro, de legibus prohibentibus, & habentibus temporalem causam, vt in eis non procedat interpretatio legis *Non dubium*, non video quo sufficienti fundamento probari possit. Quia licèt considerata sola vi prohibitionis illud sit verum modo suprà explicato, tractando de lege naturali; tamen stante iure positiuo, non est necessarium, quia lex *Non dubium*, non considerauit causam prohibitionis, sed absolutam prohibitionem; potest autem esse absoluta prohibitio, licèt causa sit temporalis. Item omnes tales transgressiones generaliter, & indistinctè punit lex *Non dubium*, & licèt causa legis sit temporalis, nihilominus transgressio eius potest esse grauis, & digna tali pœna; ergo. Denique hoc probat discursus factus contra illam limitationem secundam circa primum membrum eius. Nam licèt instantiæ ibi adductæ sint sumptæ ex iure canonico, tamen possent similes prohibitiones fieri per leges ciuiles, & certè prohibitio facta curialibus in eadem lege *Non dubium*, causam temporalem habuit, scilicet, ne solicitudo, & cura in illo munere impediretur, aut rectitudo euerteretur: poterat enim officium esse temporale, & ita etiam causa esse temporalis. Quod si dicatur perpetua, quia quamdiu durat officium, durat causa: hoc modo quælibet lex prohibens dicetur habere causam perpetuam, quia quamdiu causa durat, ratio etiam prohibitionis permanet. Illam ergo limitationem quoad illam partem non admitto, sicut illam in simili non admittit lex *Stipuletur*, 35. ff. de Verbor. oblig. Similiter etiam non admitto quartam à Gregor. Lopez positam de præiudicio contrahentium, vel tertij, quia nec fundamentum habet, nec ad l. *Non dubium*, & verba eius rectè accommodatur.

L. Non dubium.

L. Stipuletur

20\. Alia verò limitatio addi posset, scilicet, vt illa dispositio procedat in actibus, qui introducunt vincula dissolubilia, & effectus habent reuocabiles; non verò in his, qui semel validi irritabiles non sunt, vt sunt matrimonium, professio religiosa, & similes. Veruntamen hæc limitatio esset fortasse vtilis, si dispositio illius legis ad ius canonicum extenderetur: nam in materia illius iuris inueniuntur huiusmodi actus indissolubiles. In actibus autem merè ciuilibus, & humanis non sacris non inuenitur illa irreuocabilitas, & ideò non est accommodata limitatio cum dictum sit, dispositionem illius legis tantum ad materiam ciuilem extendi. Præter quam quod licèt esset possibilis, non habet fundamentum in lege, nec fundamentum sufficiens: & contra illam procedit ratio, quam statim proponam. Alia denique limitatio esse potest, vt lex illa restringatur ad materias graues, in quibus prohibitiones sunt etiam graues, & ideò actus contrarij sunt digni tam graui pœna: nam iniusta esset lex tam grauiter puniens leuiores actus. Quæ limitatio probabilis quidem est, non videtur tamen necessaria, quia si actus prohibitus continetur in generalitate verborum dictæ legis, non est cur ex-

A cipiatur à pœna, quia si transgressio fuit leuis, etiam irritatio eius erit pœna leuis, & ita semper seruatur proportio, & æqualitas: si autem actus non est absolutè prohibitus, quia non est materia ad ciuilem prohibitionem, tunc omnino est extra materiam illius legis, nec oportet de illo specialem exceptionem facere.

Ad secundam partem obiectionis Mendoza suprà dicit in primis, in dubio censendum esse, leges ciuiles non irritare actus simpliciter, & in se quoad naturalem obligationem, seu in foro conscientiæ, sed tantum dare, vel auferre actionem in ordine ad iudicium ciuile, & eodem modo irritare aliquos actus in ordine ad iudicis sententiam. Nec tamen negat posse leges ciuiles illud facere, sed potius expresse id affirmat, requirit autem, vt satis clarè lex declaret illam mentem suam, & illum effectum, quia si res maneat B dubia, & obscura, semper interpretabimur, legem irritare meliori modo. Quam regulam ego veram censeo, sufficienterque posse probari ex dictis circa interpretationem legis non dubium. Obiectio autem facta videtur vrgere, quia nunquam lex ciuilis censenda erit explicare sufficienter irritationem absolutam actus, id est, quoad totum valorem, & obligationem naturalem, si lex *Non dubium*, hanc non explicauit. Respondeo tamen breuiter negando sequelam, quia in multis legibus ciuilibus potest esse multo maior ratio intelligendi omnimodam irritationem, etiam quoad naturalem obligationem. Quæ ratio discernendi has leges partim ex verbis, partim ex materia desumenda est, vt suprà explicuimus.

21\. *Satis fit 2. parti obiectionis. Mendoza.*

CAPVT XXIX.

C *Vtrum ea, quæ fiunt contra legem canonicam prohibentem purè sint ipso iure inualida.*

Ratio dubitandi posita est in cap. 25. Qua nō obstante dicendum est, actum huiusmodi non esse ipso iure irritum, quia leges canonicæ prohibentes actum directè, & in substantia eius, non irritant illum ipso facto, nisi ex alijs verbis, vel alijs particularibus signis constet de tali effectu: Hæc assertio sumi potest ex Glossa vlt. in cap. penult de Desponsa. impub. & videtur esse nunc communis sententia Theologorum, imò & Iurisperitorum: nam hac fere regula vtuntur ad explicanda decreta Pontificum. Item hac regula vtimur in explicandis pœnis, quæ ipso facto incurruntur, hæc autem irritatio annexa prohibitioni ordinariè pœna quædam est, & D vbi non est pœna, est graue onus, quod non præsumitur in lege, nisi illud declaret. Ostensum est autem ex natura rei non declarari sufficienter per verbum prohibendi, nulla est lex canonica, quæ aliam vim vel significationem illi verbo tribuerit; ergo. Atque hæc ratio probat de omni irritatione ipso facto, siue incurrenda per sententiam declaratoriam, siue ante illam. Denique hac ratione diligentissimè obseruant Pontifices, & Concilia in suis decretis, vt quando irritare volunt, clausulam irritantem adijciant, per quam etiam modum, & tempus irritationis declarent. Estque optimum exemplum in cap. *Statutum*, de Rescript in 6. vbi cum in §. *Insuper*, & sequentibus acceptio munerum distinctè prohibeatur legatis Apostolicis, postea in §. *Si quid autem*, additur irritatio acceptionis per obligationem in con-

1\. *Leges can. prohibentes actum, non irritant ipso facto nisi aliunde constat: ex communi Theologorum, & Iurist. rum. Glossa.*

Pontifices & concilia quo modo irritent in suis decretis.

scientia

ſcientia ad reſtitutionem, quia,nimirum, cenſuit Pontifex ſolam obligationem non ſufficere ad illam obligationem.

2. Dicunt verò aliqui, non hac ratione addi clauſulam irritantem, ſed ne contrahentes poſſint renuntiare iuri ſuo, quod facere poſſent, ſi lex tantum prohiberet, & prohibendo irritaret quaſi in actu exercito, & non in actu ſignato ſicut per clauſulam irritantem fieri videtur. Sed hæc ratio ſine fundamento excogitata eſt, quia re vera additur illa clauſula ad explicandum irritandi effectũ, vt ex exemplo proximè allato manifeſtè patet. Eſt etiam falſa illa diuerſitas, quia ſæpe non poſſunt contrahentes renunciare prohibitioni, etiam ſi clauſula irritans non addatur, vt patet in prohibitione Concilij Trident. de nõ contrahendo matrimonio, non præmiſſis denunciationibus; nõ enim licet ſine diſpenſatione aliud facere, etiam ſi contrahentes maximè velint ſuo iuri renunciare, quia illa lex non eſt fauor illorum, ſed ipſius ſacramenti, & boni communis. Cur ergo Concilium ibi non addit clauſulam irritantem, & addidit illam in neceſſitate præſentiæ parochi, & teſtium, niſi quia hic voluit irritare actum, & non ibi? Idem explicatur optimè ex capite, *Non ſolum*, de Regular. in 6. vbi prohibentur quidam religioſi, aliquem ad profeſſionem admittere ante elapſum probationis annum, & profeſſio aliter facta expreſsè irritatur, non tamen omnino, ſed quoad talem religionem. Vnde nec ex vi prohibitionis actus erat irritus, nec poſtea irritatur plus, quàm exprimatur, & nihilominus tunc poterat illi legi renunciari.

C. *Non ſolũ.*

3. *Sixtus V. & Clem. VIII. de profeſsionibus quid ſtatuerunt.*

Præterea declaratur ex duabus conſtitutionibus à Sixto V. & Clemente VIII. editis. Sixtus enim prius prohibuit, profeſsionem fieri, niſi certo modo, & quia aliter factam valere noluit, clauſulam irritantem addidit. Clemens autẽ poſtea prohibitionem confirmans irritationem abſtulit; ſupponit ergo prohibitionem nudam non irritare, atque etiam ſupponi prohibitionem ſine clauſula irritante poſſe ſufficere, vt illi renunciari non poſsit: nam in illa prohibitione ita eſt, vt per ſe conſtat. Idem videre licet in canonibus, qui prohibent aliquid recipere: nam quando volunt irritare receptionem id explicant; quando verò non explicant, non cenſetur irritatio, etiam ſi talis ſit prohibitio, vt partes illi renunciare non poſsint. Exemplum quoad legem irritantem ſumi poteſt ex lege irritante receptionem ſimoniacam, de lege verò tantum prohibente ex prohibitione non recipiendi in ordinatione in Tridenti. Seſſ. 21. c. 1. de Reformat. cui legi non poſſunt partes renunciare, quia pro bono communi introducta eſt. Non eſt ergo illa, ratio addendi clauſulam, ſed quia ſine illa non fieret effectus. Nam poteſtas renunciandi aliunde naſcitur, ſcilicet ex eo, quod lex ſit in priuatum beneficium, & fauorem facta, cui renunciari quis poſſet, dum non impeditur, quod non tantum in lege prohibente, ſed etiam in irritante locum non habet.

4. *L. Non dubium. quomodo à Gregor canonizata.*

Contra hanc verò concluſionem vrget obiectio ſuprà facta, quia lex *Non dubium*, canonizata eſt per Gregorium. Reſpondemus tamen, negando aſſumptum, quia Gregor. nunquam acceptauit illam, vt in canonico iure habeat effectum, ſed vtitur illa ad effectum alterius legis etiam Imperialis. Nam in illa Epiſt. 7. contra quoddam teſtamentum cuiuſdam Abbatiſſæ allegauerat Gregorius legẽ Iuſtiniani Imperatoris prohibentis, monachos teſtari, & cõſequenter iubet retractari omnia per illud teſtamentum facta, & bona monaſterio reſtitui, & ad hoc mandatum cõfirmandum ſubiungit. *Quia Imperiali conſtitutione apertè ſancitum eſt, vt ea, quæ contra leges fiunt, non ſolum inutilia, ſed etiam pro infectis habenda ſint*, vbi clarè alludit ad legem, *Non dubium*, & illi tribuit effectum à nobis ſuprà explicatum, non tamen circa canones, ſed circa alias leges Imperiales.

Sed inſtari poteſt ex cap. *Quæ contra*, 64. de Regul. iur. in 6. vbi pro regula ſtatuitur, quæ contra ius fiunt pro infectis haberi debere. Atque ita videtur ibi canonizata regula legis *Non dubium*, Vnde, licèt inde non colligatur irritatio omnium ſimilium actuum ipſo facto, & ſtatim in foro conſcientiæ, ſaltem ſequitur, debere ſecundum ius Canonicum omnes tales actus per ſententiam iudicis ita tractari, vt ab initio pro infectis habeantur, & reuocentur omnia, quæ ex illis proceſſerant. Atque ita videntur intelligere regulam illam Din. ibi, & Gloſſa, & alij Canoniſtæ. Alij verò declarant illam regulam de his, quæ ſunt contra ius dans formam ſubſtantialem actui, vt Sanci. lib. 3. de Matrimon. diſp. quinta, nu. 4. ad 4. aduertit. Sed hæc reſtrictio videtur nimia, & in textu non fundata; maior autem videtur rigor prioris ſententiæ, qui etiam in regula non explicatur, ſed valde generaliter loquitur. Et ideo cenſeo, eſſe quidem applicandam ad omnia, quæ contra ius fiunt; non tamen vniformiter, ſed cum proportione iuxta modum, quo acta fuerint iuri contraria, ſeu iuxta modum prohibitionis iuris, cui actus contrariatur. Per illam ergo regulam magis videtur inſtitui iudex, quam priuata perſona, quia vt ſuprà ex Barth. dixi, actus factus contra ius per fictionem iuris pro infecto habetur: fictio autem iuris maxime ſolet in ordine ad iudicium externum fieri, & ideo dum regula dicit, talem actum pro infecto habendum, iudicem inſtruit, vt videat, in quo gradu actus ſit contra ius, & ita illum puniat, vel retractet.

5. *C. Quæ contra quomodo intelligendũ.*

Din. Gloſſa.

Sanch.

Barth.

Poteſt autem actus eſſe contra ius, non ſolum cum fit, ſed etiam poſtea cum impletur, & tunc omnino eſt declarandus actus nullus. Et fortaſſe de hoc maximè loquitur illa regula, ſicut ſuprà explicauimus legem *Pacta quæ contra*, vnde hæc regula videtur deſumpta. Et ita nullam facit difficultatem: nam retractatio talis actus non eſt ex vi legis poſitiuæ, ſed ex natura rei, quam lex declarat, vt ſuprà dixi. Poteſt etiam eſſe actus contra ius irritans ipſo facto, & tunc etiam retractandus eſt actus ab initio, vel nullus declarandus. Poteſt denique eſſe ius tantum prohibens, & tunc poterit forte iudex diſſoluere actum, & quoad hoc habere illum pro infecto, id eſt, à tempore, quo per ſententiam irritatur, non tamen poterit retrotrahi ſententia vſque ad initium actus, niſi lex talem pœnam per modum confiſcationis ipſo facto explicuerit. Intelligi etiam hoc debet de irritatione, cuius actus capax fuerit. Interdum enim actus eſt indiſſolubilis quoad vinculum, qui irritari non poteſt, vt matrimonium, & tunc ſi fiat contra legem tantum prohibentem, non poteſt poſtea in ſe irritari, ſolet tamen ſecundum quid diſſolui, ſeparando coniuges ad tempus, iuxta capit. primo de Matrimonio, contracto contra interdictum Eccleſiæ, & ſimiliter ordinatio recepta ab Epiſcopo ſuo, & ſine legitima licentia, licèt ſit prohibita, valet; irritatur tamen aliquo modo quoad vſum ordinis ad tempus, iuxta cap. *Epiſcopus in Diœceſim*, 7. quæſt. 1. Alij verò actus, qui irritabiles

6. *Quando declarandus actus nullus.*

C. Epiſcop. Diœceſim.

irritabiles sunt, licèt validè fiant contra legem prohibentem, poterunt ratione delicti dissolui, & ita habere pro infectis ex vi illius regulæ. Quia tamen hæc irritatio non fit nisi in pœnam, quæ non designatur in illa regula, tanquam ex necessitate omnino imponenda, sed tanquam consentanea tali delicto, iuxta cap. *Vides*, distin. 10. ideò semper erit in prudenti arbitrio iudicis spectare grauitatem culpæ, & an talis pœna illi sit proportionata, vel magis alia, iuxta occurrentes circumstantias, & tunc poterit sustinere actum, & punire delictum.

Cap. Vides.

CAPVT XXX.

Vtrum in Regnis non subditis Imperio, contractus humani contra legem ciuilem purè prohibentem facti, sint irriti ipso iure.

1. *Conclusio negatiua.* RESpondeo breuiter. Vbi non obligat ius ciuile commune, seu Imperatorium leges ciuiles prohibentes actus directè, & in se ipsis, ac simpliciter per se non irritant ipso facto actus contra ipsas factos. Hæc assertio sequitur ex præcedentibus, quia talis irritatio, vel esset ex natura rei ex vi verborum talium legum, & hoc non, vt in prima assertione ostensum est; ex vi legis *Non dubium*, & hoc etiam non, quia non obligat in dictis regnis, vt supponimus, vel ex vi iuris Canonici, & hoc non, tum quia non datur tale ius faciens illam generalem interpretationem, tum etiam, quia licèt esset, non obligaret in materia ciuili, nisi in terris proprijs Ecclesiæ, vel denique ex vi alicuius legis talis regni facientis illam generalem interpretationem, & hæc ostendenda est, aliàs non est credenda, vbi autem fuerit, habebit in suo territorio illam vim, quã lex *Non dubium*, habet in terris imperij.

2. Hinc verò colligere possumus, in nostro Hispaniæ Regno leges purè prohibentes, non irritare actus, nisi per specialem clausulam id sufficienter declarent. Et cum proportione iudicandum erit de alijs regnis iuxta illorum leges, & consuetudines. Atque ita de nostro regno sensit Molin. tract. 2. de Iustit. q. 88. Vasq. disp. 164. c. 3. Ratio generalis esse debet, quia nulla lex est in Hispania, quæ ita generaliter interpretetur simplicem legum prohibitionem; ergo cum ex natura rei illa non sufficiat ad irritationem, non est vllum fundamentum ad talem interpretationem faciendam. Poteritque hoc duplici vsu confirmari. Vnus est ipsorum regum, quia cum volunt annullare actum, non sunt contenti prohibitione, sed specialiter declarant irritationem. Est accommodatum exemplum in lib. 5. Recopil. tit. 2. l. 1. vbi postquam nonnullæ prohibitiones in dotibus, & donationibus inter sponsos latæ fuerant, subditur in hæc verba: *Et vt fraudes euitentur præcipimus, vt omnes contractus, pacta, & promissiones factæ in huius legis nulla in se sint, & nullius effectus.* Immeritò autem Mattienz. ibi in Gloss. vlt. addidit; idem fore, etiam si hæc posteriora verba non adderentur; nullam enim legem Regni ad hoc confirmandum adducit, sed tantum l. *Non dubium*, de qua iam dictum est. Et l. *Fraus*, ff. de Legibus, vbi solum dicitur, peccari in legem per fraudem, de irritatione autem nihil dicitur. Addita ergo fuere illa verba in illa lege, quia necessaria erant ad dictum effectum. Alia consuetudo est ipsius Regni, ita enim communi vsu accipiuntur leges prohibentes accipere munera, vel ludere aleis, vel soluere amissa in ludo, pecunia credita, & similes, quando non addunt clausulam irritantem, quando illam addunt, verba ita obseruantur, vt non maior intelligatur esse irritatio, quam per illa significetur: & solum censeatur incurri per modum pœnæ, ac subinde cum modo, & restrictione legis pœnalis iuxta exigentiam verborum eius, vt suprà dictum est.

Molin. Vasq.

Mattienz.

L. Non dubium. L. Fraus.

Obiici tamen potest ex legibus Hispaniæ, l. 28. titul. 11. part. 5. vbi in fine dicitur, omnem promissionem, seu conuentionem factam contra legem Regiam, vel contra bonos mores obseruandam non esse, etiam si in illa fuerit addita pœna, vel iuramentum. Vbi Gregorius Lopez, numero septimo, videtur, legem illam intelligere iuxta l. *Non dubium*, ergo illa lex operatur in Regno Hispaniæ, & in illo inducet generalem interpretationem ad omnes leges prohibentes, quam lex *Non dubium*, introduxit pro terris imperij. Respondeo tamen, illam interpretationem non esse necessariam. Nam idem Gregorius Lopez ad declarandam legem illam citat l. *Si stipuler*. 35. ff. de Verbor. oblig. in qua manifestè sermo est de promissione contra legem, vel contra bonos mores obiectiuè, id est, de promissione faciendi aliquid turpe, vel prohibitum per legem; hæc autem promissio dicitur non obligare, non quia prohibitio legis irritet actum, sed quia facit, vt actus sit prauus, & consequenter, quia natura sua promissio actus praui est nulla, inde fit, vt talis promissio ex natura sua non obliget. Et hic sensus optimè confirmatur ex eo, quod etiam addito iuramento dicitur lex illa non obligare, quia nimirum iuramentum non est vinculum iniquitatis, neque obligat ad rem turpem. Si autem sermo esset de lege tantũ prohibente actum promittendi, vel paciscendi, non esset vniuersaliter verum, non obligare, etiam addito iuramento, vt alibi ostensum est. Accedit, quod in illa lege non solum dicitur, tale pactum non obligare, sed etiam dicitur. *Non deue ser guardado*, id est, obseruari non debet, quæ verba significare videntur etiam obligationem non obseruandi; signum ergo est, loqui legem illam de promissione operandi contra legem, & ita nihil ad causam facit.

3. *Quomodo intelligatur lex de conuentione contra bonos mores, aut contra legem regiam.*

Greg. Lopez.

CAPVT XXXI.

Vtrum lex dans formam actui humano semper irritet illum, qui fit sine tali forma, etiam clausulam irritantem non addat.

DIximus de modo cognoscendi irritationem per legem directè prohibentem, nunc superest, vt explicemus, quando lex, quæ dat formam actui, vel contractui, irritet consequenter actum sine tali forma, ac subinde contra talem legem factum. Aliqui enim sine limitatione vel declaratione respondent, quoties lex aliquid præcipit pro forma contractus, irritare actum aliter factum, etiam si clausulam irritantem non addat. Fundari hoc potest, quia forma est, quæ dat esse rei, quod principium cum proportione verum est, de forma morali respectu actuum moralium, *Quia defectus formæ prope substantiam rei destruit*, vt dicitur in lege *Iulianus*, § *Si quis*, ff. Ad exhibendum. Vnde est commune prouerbium Iuristarum, *Ex forma non seruata resultat nullitas actus.* Quod sumi potest ex l. 1. 2. & 5. C. Quando prouocare non est necesse, quas latè 1.

Forma etiam morales dant esse rebus moralibus.

L. Iulianus. Axioma Iuristarum.

Gratianus. refert Gratianus 3. *Diffinitiua*, 2. quæſt. 6. Et ex A alijs iuribus, quæ infrà referemus, & ex Gloſſa iuncto textu in capit. *Cum dilecta*, verbo *Irritam*, de Reſcript. *Panormit.* Panormitan. in capit. *Nulli*, de Rebus Eccleſ. non alienand. num. 7. & in capit. *Si quis*, eodem num. 4. & in capit. *Prudentiam*, de Officio delegat. num. 5. & alijs Doctor. eiſdem locis, & *Decius.* Decius conſ. 261. nu. 4. Aliaque refert *Tiraquel.* Tiraquel. in l. *Si vnquam*, verb. Reuertatur, num. 64.

2. Hæc tamen ſententia non poteſt indiſtinctè accipi: non enim omnis forma actus, etiam per legem ordinata ſubſtantialis eſt. Sæpè enim eſt accidentalis ſolemnitas, vt in ſacramentis conſtat, & in matrimonio cap. *Noſtrates*, 30. quæſt. 5. & in ſententia ferenda ex lege prima, Cod. de Appellat. & in Electionibus, vt capit. *Quia propter*, de Elect. *Omiſsio formæ accidentalis non tollit aut annullat actum.* Omiſſio autem formæ accidentalis non tollit ſubſtantiam actus, & conſequenter B annullat illum. Ergo non omnis corruptio formæ, ſeu non omnis formæ corruptio annullat actum. Sed cũ diſtinctione de forma ſubſtantiali, vel non ſubſtantiali. Atque ita tota difficultas quæſtionis eò reuocabitur, vt ſciamus, quando formæ lege præſcripta ſit ſubſtantialis, vel tantum accidentalis: non enim id diſtinguere facilè ſemper eſt, præſertim cum contingat in eodem decreto, aut lege aliqua poni, quæ accidentalia ſunt, & alia, quæ ad ſubſtantiam pertinent, vt in dicto capit. *Quia propter*, notat Gloſſ. verb. *Sanior*, & verb. *Viris*. Et in capit. 1. de Electión. in 6. verb. *Formam*. Propter quod Doctores varias regulas aſſignant ad has formas diſcernendas, quare præcipuas commemorabimus, quæ licèt ſingulæ non ſufficiunt, omnes tamen conferunt, vt ex omnibus ſimul formæ qualitas cognoſci C poſſit.

3. *Regula 1.* Prima regula eſt. Quando forma præſcripta per legem continet naturalem æquitatem, tunc omiſsio eius reddit actum inualidum, non verò aliàs ſi lex non habeat clauſulam irritantem. Exemplum eſſe poteſt in forma iudiciali, quæ habet, vt ſine præcedenti infamia contra aliquem non procedatur, de illo in particulari inquirendo, vel quòd accuſatio in ſcriptis fiat, & denuntiatio præcedente monitione cap. *Inquiſitionis*, de accuſat. & cap. *Licet*, Heli. de Simon. cum ſimilibus. Nam illa omnia naſcuntur ex naturali æquitate, & ideò omnia ſubſtantialia reputantur. *Senſus 1. regulæ prædictæ.* Poteſt autem prior pars huius regulæ duplicem habere ſenſum. Vnus eſt, vt intelligatur de æquitate neceſſaria ex ſe ad valorem actus, ita vt eius omiſsio impediat ex natura rei valorem, actus, & tunc à fortiori lex poſitiua ponens formam præcisè fundatam in illa æquitate, ponit illam vt ſubſtantialem, ita vt omiſsio illius reddat actum D nullum, quod eſt ſe notum, quia talis lex nõ tam eſſet conſtitutiua, quàm declaratiua iuris naturalis, quando ibi intercedere ſupponitur. Vnde ad cognoſcendam talem legem, & eius æquitatem, vtendum eſt regulis ſuprà, poſitis de lege naturali. Et ideò hic ſenſus non propriè ſpectat ad formam poſitiuam, de qua agimus.

4. *Secundus ſenſus.* Alius ergo ſenſus eſſe poteſt de forma inſtituta legem moraliter neceſſaria ad obſeruandam æquitatem, quia licèt non intrinſecè, neque neceſſario ex ſe illam contineat, nihilominus ſine illa, vel nunquam, vel frequẽtius non ſeruabitur æquitas, & cum illa frequentius ſeruabitur. Et in hoc ſenſu eſt probabilis regula, maximè quando periculum illud fraudes, ſeu iniquitatis non ſolũ imminet in ipſo actu, ſed etiam in valore, & effectibus eius. Nihilominus tamen etiam hoc modo regula per ſe non eſt ineffabilis, nec ſufficiens, nam licèt hoc ſit magnum iudicium, quod lex conſtituat illam formam, vt ſubſtantialem ſolum non ſufficit ſine alijs coniecturis, vel maiori fundamento in verbis legis, vt ex dicendis magis conſtabit. Vnde certior eſt ſecunda pars negatiua regulæ. Nam ſi forma non eſt de re per ſe admodum neceſſaria ad æquitatem, ſed ad ornatum, vel ad melius eſſe, & alioqui non adduntur verba irritantia, non eſt vnde illa forma poſſit iudicari ſubſtantialis. Secus vero erit, ſi lex addat clauſulam irritantem, quia legis efficacia ad hoc extendi poteſt, & per illa verba ſatis ſignificatur ille effectus, vt videbimus.

Secunda regula eſt. Quando forma talis eſt, vt renuntiari non poſſit, ſubſtantialis eſt, ſi 5. *2. Regula.*
vero poſſit renuntiari, non erit de ſubſtantia. Inſinuat Gloſſ. in cap. *De cauſis*. verb. *Conſenſu partium*, de Offic. delegat. ſequitur Felin. in cap. *Tuæ*, de teſtib. n. 1. vbi refert Baldum, & alios qui poſteriorem tantum partẽ ponunt expreſſe. *C De cauſis. Felin. Bald.* Cuius ratio eſſe poteſt, quia ſubſtantia & eſſentia rei eſt immutabilis, & ideò ſi per voluntatem partis cedentis iuri ſuo poteſt actus valere ſine tali ſolemnitate, ſignum eſt, illum non eſſe de ſubſtantia. Et conſequenter è contrario, quando eſt tam neceſſaria, vt etiam per voluntatem contrahentium auferri non poſſit, magnum argumentum eſt ſubſtantialem eſſe.

Tamen hæc etiam regula generalis non eſt, 6. *Regula prædicta non eſt generalis.*
& quantum attinet ad res morales parum habet vtilitatis. Nam in primis circa priorem partem multæ ſunt ſolemnitates actuum accidentales tantum, quæ tanta neceſſitate ſunt præceptæ, vt non poſſint licitè omitti, etiam ex voluntate operantium. Vt conſtat de ſolemnitate Sacramentorum accidentali, vel ſacrificij Miſſæ, & de publicis denuntiationibus matrimonio præmittendis, & de forma pro excommunicatione præſcripta in cap. 1. de Sentent. excommunic. in 6. Et ratio eſt, quia etiam præceptum de forma accidentali poteſt non reſpicere priuatum commodum operantis, ſed commune, vel rei decentiam, & æquitatem ſecundum ſe, & ideo non poteſt priuatus operans illi renuntiare. Dices, quamuis non poſsit ita renuntiare vt licitè illam omittat, poſſe tamen, ita vt validè. Sed hoc nihil iuuat, quia illa renuntiatio nulla eſt, nullumque effectum habet, nam ſiue fiat, ſiue non fiat, idem erit, nam facta, & non facta renuntiatione actus eſt validus, & vtroque modo eſt peccaminoſus. Si ergo tunc actus eſt validus, non eſt quia forma renuntiari poſsit, ſed quia ſupponitur eſſe accidentalis, quod aliunde colligere neceſſe eſt.

Alteram etiam partem huius ſententiæ impugnat Panormitan. in dicto capit. *Tuæ*, de Teſtib. 7. *Panorm.*
Quia iuramentum eſt de ſubſtantia teſtimonij iudicialis capit. *De teſtibus*, eodem, & tamen per partes renuntiari poteſt dicto capit. *Tuæ*. *Cap De teſtibus.* Reſpondent Felin. *Felinus.* & alij, iuramentum eſſe quidem neceſſarium ad valorem teſtimonij, ſi partes non renuntient iuri ſuo, nihilominus tamen non eſſe de ſubſtantia, quia abſolutè loquendo ſeparari poteſt ab actu. Sed hæc ſpeculatio parum refert ad rem moralem: hic enim de ſubſtantia vocamus quidquid tam neceſſarium eſt ad valorem actus, prout hic, & nunc fit, vt eius omiſsio reddat actum nullum; loquendo autem hoc modo, argumentum conuincit, aliquam circumſtantiam

tiam posse esse necessariam, cui renuntiari possit, sicut erat annus probationis ante Concilium Tridentinum. Vnde in illo exemplo verum quidem est, iuramentum non esse de substantia, seu necessitate omnis testimonij validi, quia potest aliquando esse validum, saltem de consensu partium. Nihilominus tamen loquendo de re secundum se spectata, & integro persistente iure vtriusque partis, sic dici potest iuramentum de substantia testimonij, quia necessarium est ad valorem eius. Sicut etiam tempus præfixum à Delegante, vt intra illud terminetur causa, absolutè dici potest de substantia, quia post illud nihil valet processus, nisi partes consenserint intra dictum tempus in eiusdem prorogatione, vt dicitur in dicto cap. *De causis*.

8. 3. Regula. Tertia ergo regula est. Quando lex instituit actum cum solemnitate ab ipsamet lege inuenta, signum est formam esse substantialem, & absolutè necessariam: secus verò quando forma illa additur actui prius instituto. Exempla esse possunt in formis sacramentorum, quæ sunt de substantia eorum, quia peculiariter à Christo Domino denuo institutæ. Item in legibus humanis sunt frequentia exempla de solemnitate alienationum in Clementina vnica de Rebus Eccles. non alienan. capit. *Sine exceptione*, 12. quæst. 2. vel de solemnitate electionum in capit. *Quia propter*, de Election. & similibus. Hæc verò regula in vniuersum non satisfacit, tamen in vno sensu potest esse valde vtilis. Prior pars declaratur, quia etiam accidentalis solemnitas potest aliquando simul cum substantiali institui, vt mixtio aquæ cum ipsa institutione Eucharistiæ incepit: & in consecratione altaris aut calicis forte non tantum substantialis, sed etiam accidentalis solemnitas simul ab Ecclesia inuenta, & præcepta est. Et è conuerso licèt actus non instituatur de nouo, forma substantialis ei de nouo additur, vt in testamentis, alienationibus, & electionibus constat: & nouissime in contractu matrimonij per Concilium Tridentinum id factum est. Et similiter forma antiqua, quæ antea substantialis non erat, potest per nouam legem substantialis fieri. Annus enim probationis non ita erat de substantia professionis ante Concilium Tridentinum, sicut modo est; erat tamen iam institutus, & suo modo necessarius; ergo in vniuersum loquendo, signum illud nec necessarium est, nec sufficiens.

Clementina.

Concil. Trid.

9. 4 Regula. Explicatur verò altera pars, possetque esse noua regula. Quia quando legislator, qui inuenit, & præcipit formam, dat etiam potestatem ad efficiendum actum, seruata tali forma, magnum argumentum est, & secundum ius ferè infallibile, talem formam esse de substantia actus, quando verò supponuntur potestas, & noua solemnitas additur, non censetur esse substantialis, nisi per specialem clausulam declaretur. Prior pars valde communis est, tenet Glossa in Clementin. 1. de Iure patronat. verb. *Inhibentes*, vbi ait: Quando à principio datur potestas sub tali forma, defectum formæ irritare actum. Et idem sentit Felin. in cap. *Ex parte*, de Constit. in princ. Nam quia ibi Pontifex dat facultatem quibusdam personis conferendi certas præbendas cum consilio Episcopi, si conferant sine consilio Episcopi, dicit, collationem esse nullam, quia non seruata est forma, cum qua data est potestas. Et idem habet in capit. *Cum dilecta*, de Rescript. Et rectè probatur ex l. *Cum hi*, §. *Si prætor*, ff. de

Glossa.

Felin.

A Transact. Et hoc confirmat optimè exemplum sacramentorum: nam quia potestas, quæ in sacramentis exercetur, data est ab ipsomet auctore sacramentorum, forma ab eodem data substantialis est: solemnitas verò postea ab Ecclesia addita accidentaria est. Hinc etiam, quando potestas delegatur, & datur forma procedendi in causa, defectus talis formæ censetur actum vitiare, vt probat dictum cap. *Cum dilecta*, de Rescrip. ibi. *Propter quod processum ipsorum contra nostri formam rescripti, ac iuris ordinem attentatum, irritum decernimus, & inanem*, & cap. *Venerabili*, iuncta Glossa de officio de legat. ibi. *Quorum processus cassauimus, quia contra mandati nostri tenorem, &c.* vbi Glossa, *Cassauimus*, exponit, id est, *Cassos, & irritos denuntiauimus*. Idem in capit. vltim. de Restitut. spoliat. ibi, *Irritum iudicauimus*, vtique propter defectum in forma commissum. Ratio verò est, quia potestas limitatur iuxta formam præscriptam ab eo, qui potestatem dat. Et ideò actus, in quo forma non seruatur, excedit potestatem, & ita est nullus, tanquam sine potestate factus; ac proinde forma censetur substantialis. Quod intelligitur etiam si non addatur speciale verbum irritans. In hoc enim est differentia inter hanc formam, & alias, quæ supponunt potestatem, quia ex speciali modo suo affert secum limitationem potestatis, & ideò non indiget alia particula irritante.

Cap. *Cum dilecta*

B *Potestas limitatur secundum præscriptam formam illius qui dat potestatem.*

At verò quando supponitur potestas, & præcipitur forma, seu specialis modus procedendi, si non addatur clausula irritans, forma consequitur accidentalis, & omissio illius non censetur irritare actum. Et ita tradit Gloss. in dicto verb. *Inhibentes*, & Felin. cum alijs in dicto cap. *Ex parte*, Limitat. 2. Et sumi potest ex cap. *Dilectus*, 2. de Præbend. & ex l. 1. Codice de Appellat. vbi sententia à Prætore lata, non seruato ordine, dicitur iniusta, non nulla. Idem sumo ex l. Penult. C de sentent. ex breui. recitat. vbi sententia recitata sine scripto, licèt antea esset contra formam non censebatur nulla, donec ibi clausula irritans addita est. Quod optimè fundatur in hac regula, quidquid dicat Tiraquel. in lege vltim. Connub. Gloss. 4. nu. 6. Sic etiam forma seruanda inferenda excommunicationis sententia, cap. 1. de Sent. excommun. in 6. accidentalis est, quia datur pro his qui iam habent potestatem excommunicandi, & non additur aliquid, quo maior necessitas in tali forma significetur. Ratio verò est opposita priori parti, quia hæc forma supponit absolutam potestatem, quæ poterat validè operari sine tali forma, & ideò si noua lex expressè non tollit, aut minuit potestatem, censetur actus ab antiqua potestate manare, & ita esse validus, licèt indebito modo fiat propter solemnitatem, vel formam nouam non seruatam. Vt ergo talis forma substantialis censeatur, necesse est, vt in lege exprimatur. Et fortasse ita factum est in cap. *Nouit*, de His, quæ fiunt à Prælato sine consensu capituli. Cap. Nouit.

10.

Glossa.
Felin.
C. *Dilectus.*

Declarari autem potest hæc regula ex alia, quam frequenter tradunt Iuristæ (potestque etiā ad ea, quæ de legibus prohibentibus dicta sunt, deseruire) nimirum; Vbi lex formam constituendo, addit, actum aliter fieri non posse, inducere formam substantialem, sine qua actus non valet. Quæ regula si vera est, habebit locum, etiam si supponatur potestas ante formam institutam. Quia per additionem illius negationis. *Aliter non possit*, &c. non solum fertur simplex prohibitio, 11. *Declaratio regulæ.*

 sed

ſed etiam limitatur ipſa poteſtas, vel potius aufertur reſpectu actus facti ſine tali forma. Et hac ratione poteſt extendi hæc regula ad omnes leges prohibentes actum ſub illa verborum forma. *Et aliter non poſsit*, vel ſimpliciter, *Nemo poſsit*, &c. Exemplum eſſe poteſt in lege prohibente, maritum alienare dotem inuita muliere, vt in §. 1. Inſtit. Quibus alienare liceat, &c. vbi ponitur verbum, *Non poſſe*. Simile eſt de lege prohibente patrem meliorare filium vltra talem portionem hæreditatis, & in ſimilibus, quæ loquuntur per verba poteſtatiua *poſsit*, vel *non poſsit*, vt videre licet in toto titulo 6. lib. 5. Recopilat. legum Hiſpaniæ. Et idem eſt de legibus, quæ ſtatuunt, minorem impuberem non poſſe contrahere, vel etiam puberem, ſi habeat curatorem, vt in l. 4. tit. 11. part. 5. & lib. 17. tit. 16. & ſimiles ſunt leges, quæ taxant quantitatem rei, quæ donari poteſt, vel ſimiles, quæ vel formaliter, vel virtute addunt clauſulam, vt amplius non poſsit donari. Et ideò dixi in capit. 22. interdum legem prohibentem irritare actum prohibitum, licèt non addat propriam clauſulam irritantem, quia intelligitur prohibere propter defectum formæ, quã ſupponit, vel virtualiter conſtituit. Hoc enim intelligitur facere lex, quæ prohibet per verbum, *Non poſsit*, quia cum poteſtas ſit primum fundamentum valoris actus, qui negat poteſtatem, tollit radicem valoris, & conſequenter excludit ſubſtantialem formam, quæ adhiberi non poteſt, niſi ab habente poteſtatem.

12\. *Bart. Felin. Tiraquel.*

Hanc autem regulam de verbo *Non poſsit*, tradit Barth. in l. *Cum lex*, ff. de Fideiuſſ. & in l. vlt. num. 6. ff. de Ferijs, & ſequitur Felin. in dicto cap. *Cum dilecta*, de Reſcript. nu. 6. verb. *Septimum ſignum*, & latiſſimè locupletat Tiraquel. in l. vlt. Connub. Gloſſ. 4. per totam. Conſtituit autem Barth. quandam differentiam inter verbum *Non poteſt*, quod eſt de præſenti, & *non poſsit*, quod reſpicit futurum: nam in hoc poſteriori dicit eſſe validam regulam, quia tunc negatur potentia etiam in futurũ, quæ tamen non negatur per verbum præſentis. Sed hæc differentia nullius momenti eſt, vt notat Tiraquel. ſuprà n. 9. & Couar. in cap. *Quamuis pactum*, 2. p §. 4. n. 4. cum Iaſſ. in l. *Gallus*, ff. de Lib. & poſthu. Et ratio reddi poteſt, quia lex ſemper loquitur, & ideò licèt per verbum de præſenti dicat, *Non poteſt*, ſemper hoc dicit, quando poſtea contractus fit, quia ſemper lex durat, & ita ſemper reſiſtit actui auferendo poteſtatem; illa ergo diſtinctio nullius momẽti eſt.

Couarr. Iaſſ. L. Gallus. Exponitur verbum, Non poſsit.

13\. Poteſt tamen non immerito circa hanc declarationem dubitari, quia verbum *Non poteſt*, ambiguum eſt: ſæpè enim non ſignificat negationem potentiæ facti, vt ſic dicam, ſed iuris. Nam id ſimpliciter poſſumus, quod iure poſſumus, vnde ſimpliciter dicimur, non poſſe, quæ licitè facere non poſſumus; ergo ex verbo *Non poſsit*, non ſatis colligitur impotentia annullans actum, ſed tantum prohibitio faciens, vt actus non liceat. Et ſanè Gloſſ. quæ ad hoc frequenter citatur in cap. 1. de Regul. Iur. in 6. verb. *Non poteſt*, ſolum dicit negationem additam verbo *Poteſt*, inducere neceſſitatem, quod eſt verum quia inducit neceſſitatem obligationis, non tamen inde fit, vt inducat neceſſitatem impotentię ad oppoſitum actum quoad valorem eius. Vnde cum in illo primo capite dicitur. *Non poteſt licitè*, Gloſſ. in verb. *licitè* notat, illud additum *licitè* ſuperabundare, quia idem dictum fuerat per verbum *Non poteſt*, quia id poſſumus, quod iure poſſumus. Nam quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos poſſe credendum eſt, vt dicitur in l. *Filius, qui*. ff. de Cõdition. Inſti. Vnde in cap. *Faciat*, 22. d. ait Auguſt. debere facere hominem pro ſalute alterius, quod poteſt, non tamen debere peccare pro alterius ſalute, quia nimirum, illud non poteſt, quòd non liceat. Et ita in capit. *Literas*, de Reſtit. ſpoliat. dicitur, coniugem conſcium de impedimento conſanguinitatis, non poſſe alteri commiſceri, quia licitè non poteſt. Ergó cum verba legis, quæ rigorem continent, benignius ſint interpretanda, licèt lex dicat, *non poſsit*, ſufficienter intelligitur, id eſt, *licitè*, non ergo id ſufficit ad irritandum, ſed ad prohibendum. Vnde Barth. & alij citati pro illa declaratione videntur apertè fundari in regula legis *Non dubium*, quod facta contra legem prohibentem, ſunt nulla. Suppoſita autem noſtra ſententia, & vbi lex *Non dubium*, non operatur, non videtur illa interpretatio admittenda. Atque ita ex vi illorum verborum non conſtituetur forma ſubſtantialis ad valorem actus, ſed ſolum forma ſeu modus neceſſarius ad honeſtatem actus, ſiue in ordine ad valorem ſubſtantialis ſit, ſiue accidentalis.

L. Filius. Cap. Faciat. C. Literas. Barth. L. Non dubium.

14\. *Iudicandum de verbo Non poſsit, iuxta materiam, & circumſtantias.*

Hæc obiectio apud me conuincit, doctrinam & regulam datam de verbo *Non poteſt*, non eſſe infallibilem, neque ſufficientem, ſi præcisè & nudè ſpectetur, ſed eſſe materiam, & alias circũſtantias conſiderandas, vt plenum iudicium de ſenſu illius verbi feratur. Quod etiam ſenſit Couarr. in dicto cap. *Quamuis*, 2. p. §. 4. n. 10. qui aliam etiam ambiguitatem inſinuat. Nam licèt verbum *Non poſsit*, in lege poſitum referatur ad factum ipſum, ſeu valorem eius, & non ad conſcientiam, poteſt eſſe dubium, an tollat potentiã ſolum ciuilem, ſeu ad ſe obligandum ciuiliter, vel etiam naturaliter. Et ideò neceſſariò ſunt alia verba legis expendenda, & vbi illa defuerint, materia erit conſideranda. Poteſtque in primis conſiderari, an actus, cui forma præſcribitur, pendeat ex poteſtate conceſſa, à Principe, vel republica, vel ab auctoritate iuris, vt eſt ſententia, electio, alienatio bonorum communium, vel Eccleſiaſticorum, & quælibet adminiſtratio publica, vel quæ publica auctoritate fit, vt eſt officium tutoris, ſeu curatoris, & ſimilia: an verò ſit actus propriæ auctoritatis, & dominij, vt eſt facere teſtamentum, alienare res proprias, &c. In priori enim genere actionum valde probabilis præſumptio eſt, vbi lex prohibet actum, vel modum actus cum clauſula *Non poſsit*, vel *non poſsit aliter, &c.* Limitare ipſam poteſtatem, ita vt actus aliter factus ſit inualidus, tum quia videtur lex loqui de poteſtate, quam ipſa, vel Princeps concedit, tum etiam, quia idem qui dat poteſtatem, cenſetur tunc ponere formam, & ita procedit regula ſuprà data, quod illa forma ſit ſubſtantialis. Exemplum ſaltem à ſimili ſumi poteſt ex l. vlt. C. de Vendend. reb. ciuit. lib. 11. ibi, *Non aliter, niſi imperiali auctoritate venduntur, &c.* Vbi Barth. notat, illam eſſe formam ſubſtantialem.

15\. *Quid dicendum quando actus eſt priuati dominij.*

At verò quando actus eſt priuati dominij, qui de ſe non pendet à poteſtate conceſſa à lege, vel republica, diuerſa ratio eſt, tum quia ibi non eſt auferenda poteſtas, quæ à lege vel republica proueniat, ſed quæ vnicuique, vel iure naturæ, vel iure gentium conuenit; tum etiam quia ibi lex ſupponit poteſtatem ad actum, cui formam præbet, & ideò ex vi verborum non videtur eſſe forma ſubſtantialis, niſi per verba ſatis expreſſa declaretur, qualia non videntur eſſe ſola illa,

aliter non possit, nisi aliundè constare possit, intentionem legis esse limitare simpliciter potestatem operandi, & non tantum licite operandi, & ideò ordinariè addi solent verba irritantia ad hoc explicandum. Item si addantur aliæ circumstantiæ spectandæ sunt. Et in primis tota series verborum consideranda est, & præcipuè an verbum, *Non posse*, cadat super effectum seu obligationem, quæ induceretur, si actus valeret: nam tunc signum est formæ substantialis. Vt cum dicitur; *sine expressione causæ non posse constitui obligationem.* L. *Iuris gentium*, §. *Non posse*, ff. de Pact. Deinde inspiciendum est, an iuxta materiæ qualitatem, & vsum per talia verba soleat auferri administratio bonorum, vel ita limitari, vt sine alterius consensu, vel sine facultate iudicis fieri non possit. Nam tunc etiam censetur lex præscribere substantialem formam, vel auferre simpliciter potestatem moralem. Et ita contingit in legibus testamentorum & alienationum, quas suprà afferebamus. Nam licèt dominia rerum sint de iure gentium quoad rerum diuisionem in genere, nihilominus in particulari modus acquirendi vel transferendi dominia, pendet multum ex iure humano, & ideò quando lex tollit potestatem donandi, aut absolutè, aut sine alterius licentia & consensu, vel negat facultatem testandi, vel instituendi hæredem, vel è conuerso tollit potestatem instituendi alios præter istos, aut ex illis meliorandi, nisi in tali parte, & similia, censetur substantialem formam præscribere, & simpliciter auferre potestatem, ac subinde inualidare actum Denique consuetudo, & communis acceptatio legis in hoc, vel in illo sensu multum in huiusmodi dubio valere potest.

CAPVT XXXII.

Quomodo lex dans formam actui, & addens clausulam irritantem, impediat valorem actus.

1. Regula recepta, & moraliter loquendo generalis est. Si lex det formam, & addat clausulam, vt actus aliter factus non valeat, vel sit irritus, aut inutilis, vel quid simile; tunc forma est substantialis, & necessaria simpliciter ad valorem actus. Hæc regula communiter recepta est, & sumitur ex Gloss. in cap. 1. verb. *Ipso iure*, & in cap. *Statutum*, in principio verb. *Committantur*, de Rescript. in 6. Tradit Felin. in capit. *Cum dilecta*, de Rescript. n. 6. verb. *Quintum signum*, vbi alios refert. Et constat ex dictis de virtute legis simpliciter prohibentis cum clausula irritante actum, nam perinde est prohibere cum eadem clausula ne aliter fiat. Vnde solum oportet aduertere, necessarium esse, vt verba contineant irritationem de præsenti, seu ipso iure, quia aliàs non explicabunt necessitatem simpliciter ad valorem actus, vt statim magis explicabitur.

Gloss. *C. Statutum* *Cap. Cum dilecta.*

2. Adhibetur enim communiter huic regulæ declaratio, videlicet, vt procedat, quando solemnitas præscribitur, vt obseruanda in ipsamet affectione actus: tunc enim substantialis est; secus verò erit, si solemnitas supponat actum iam factũ, quia tunc signum est, esse tantum accidentalem. Hanc declarationem posuit Barthol. in l. *Vniuersa*, C. de Precib. Imperatori offerend. & in l. *Si ita quis*. 135. §. *Ea lege*, n. 5. ff. de Verbor. oblig. vbi in Scholijs multi alij referuntur. Sequitur Panormit. in dicto cap. *Quoniam frequenter*, vt lite non contestata, n. 10. & ibi Felin. n. 4. qui alios refert. Alios etiam refert Tiraquel. suprà n. 4. præsertim Bald. in Rubr. C. de Rescind. vendit. Exempla prioris partis sunt, de solemnitate requisita in testamento efficiendo, cap. *Cum esses*, de Testamentis, l. *Hac consultissima*, C. Qui testamenta facere possunt. Vbi certus modus, & numerus testium ad testamentum postulatur in ipsomet actu. Idem est de solemnitate ad electionem requisita dicto ca. *Quia propter*. Alterius verò partis exemplum est in lege postulante, vt donatio facta insinuetur, vel quod ex re vendita talis Gabella soluatur, aliàs non fit venditio. Ratio autem prioris partis est, quia quando forma in ipsomet actu postulatur, & additur, vt actus aliàs factus *Non valeat*, ipsa immediatè resistit valori actus. Et ideò talis forma substantialis censetur, prout nunc loquimur. Alterius verò partis ratio est, quia quando conditio est posterior, supponit actum factum sine resistentia legis, & consequenter validum, ac proinde licèt postea videatur illum irritare propter subsequentem omissionem, illud est per modum cuiusdam pœnæ. Et ideò non statim habet effectum, donec applicetur pœna, nisi lex expressis verbis maiorem rigorem declaret, iuxta regulas suprà positas de lege pœnali.

Barth. *Panorm.* *Felin.* *Tiraquel.* *Bald.* *C. Cum esses*

3. Et propterea dixi, hanc declarationem intelligendam esse, quando lex addit absolutè verb. *Aliter non valeat*, aut aliud simile, quia si non addat huiusmodi verbum, etiamsi in ipsomet actu solemnitatem apponat, non sequitur esse substantialem: non etiam forma accidentalis potest interdum requiri in ipsamet rei effectione. Exemplum esse potest de iuramento à iudicibus præstando in principio litis, iuxta legem *Rem non nouam*, C. de Iudicibus. Quod in ipso actu postulatur, & tamen, licet omittatur, actus est validus, vt ibi Gloss. vltim. notat. Idem est de forma seruanda in ferenda sententia excommunicationis iuxta cap. 1. de Sentent. excommunic. in 6. & ita loquuntur citati auctores. Qui tamen videntur aliud membrum omisisse: nam interdum solemnitas requiritur ante actum, vt in alienatione rerum Ecclesiasticarum prærequiritur tractatus; in electione verò inquisitio, vel informatio. Existimo autem iuxta mentem horũ auctorum, hanc solemnitatem antecedentem comprehendi in primo membro tanquam pertinentem ad substantiam actus. Quod sensit Bart. suprà, & in l. *Ita qui*, §. *Ex lege*, ff. de Verborum obligat. expressè Felin. in dicto cap. *Cum dilecta*, n. 6. verb. *Et hinc est*. Et ratio est, quia tunc actus censetur moraliter incipere à tali solemnitate antecedente, & iam tunc lex resistit actioni, si aliter fiat. Sic ergo declarata hæc limitatio, & doctrina probanda videtur, & quoad secundum membrum de conditione subsequente, est fauorabilis, & non indiget noua expositione.

L. Res non noua. *Barth.* *Felin.*

4. Circa alterum autem membrum de forma requisita in ipsomet actu cum clausula irritante, occurrere possunt quæstiones. Vna est, an irritatio illa intelligatur ipso iure induci statim, & ante omnem sententiam, vel requiratur sententia saltem declaratoria talis defectus. In qua breuiter dicendum est, irritationem hanc regulariter non esse pœnalem, vt per se constat, quia per se imponitur, vel potius sequitur ex defectu formæ, etiam si culpa non intercedat. Nihilominus aliquando posse esse in pœnam. Exemplum sumi potest ex capit. *Nouit*, de ijs, quæ

Irritationem dictam aliquando posse pœnalem, vt plurimum non esse.

fiunt à Prælat. fine, &c. Vbi præcipitur Episcopis, ne instituant vel destituant Abbates sine suorum fratrum consilio, & assensu, & postea irritantur actus illi, si aliter fiant, vbi Gloss. vlt. notat, illas irritationes esse ipso iure, male autem illas fundat in l. *Non dubium*, quia (vt suprà dixi) parum illa confert ad canones interpretandos; sunt ergo ipso iure, quia ibi satis exprimitur. Quod autem illa irritatio fuerit pœnalis, clarius colligitur ex Integra in collect. 1. lib. 3. tit. 9. cap. 4. vbi sic dicitur; *Quod si forte contra prohibitionem nostram attentare præsumpseris, nos tales institutiones, &c. auctoritate Apostolica cassamus, & omni robore & stabilitate carere decernimus.* Pondero enim verbum *Præsumpseris*, ex illo enim satis constat, irritationem ferri in odium inobedientiæ, & transgressionis.

5. *In irritatione non pœnali, non esse opus sententiā vt actus sit nullus.*

Quando ergo irritatio non est pœnalis, clarum est, non esse necessariam sententiam vllam, vt actus sit nullus, eo modo, quo per legem irritatur. Quia ad illam nullitatem per se non requiritur culpa, sed defectus formæ sufficit, nec est vlla ratio, cur sententia necessaria sit, nisi in ipsamet lege formaliter, vel virtute postuletur, iuxta ea, quæ in sequenti quæstiuncula dicentur. At verò quando est irritatio pœnalis, videri potest probabile, applicandam esse regulam legis pœnalis, scilicet, non incurri ante sententiam declaratoriam, etiamsi ipso iure lata sit, licèt retrotrahenda sit postea sententia vsque ad initium actus. Nihilominus tamen quia hæc pœna non est pura pœna, sed includit etiam defectum substantialis formæ, ideò regulariter loquendo, probabilius videtur incurri statim ex illo capite, licèt ratio pœnæ non sufficeret. Dico autem *regulariter*, quia ex verbis legis poterit fortè interdum exceptio fieri, vt in dicto cap. *Nouit*, verbum illud *Præsumpseris*, indicat (iuxta communē doctrinam) pœnam illam non incurri, si defectus committatur sine præsumptione ex ignorantia, vel alia simili negligentia, & consequenter indicat, illam solemnitatem non esse substantialem, sed esse tantum requisitam sub illa pœna, & ideò probabile est, tunc non incurri ante sententiam declaratoriam.

6. *An prædictæ leges irritent in conscientia.*

Alia quæstio esse potest, an hæ leges irritantes ex defectu formæ, irritent omnino actum, etiam quoad obligationem naturalem in conscientia, vel tantum in foro exteriori. Sed de hac quæstione multa sunt tacta in superioribus, & in tractatu de Iuramen. lib. 2. Et vix potest in ea generalis regula statui, quia possunt leges vtroque modo ferri, & ideò verba earum, & materia, ac circumstantiæ consideranda sunt, ad discernendum irritationis modum. Vt sumi potest ex Couarr. in cap. *Quamuis*, 2. p. §. 4. & Molin. tractat. 2. de Iustit. disput. 81. & 88. Quod maximè locum habere censeo in legibus ciuilibus: nam leges diuinæ positiuæ instituentes substantiales formas aliquorum actuum, clarum est consequenter irritare statim, ac ipso facto, & in conscientia actum, cui deficit talis forma integra, vt patet ex materia de Sacramentis, & sacrificio. Deinde idem sentio de legibus canonicis, quatenus instituunt formas similes; maximè si attingant sacramentorum materias aliquo modo, vel etiam sacramentalium, proportione seruata. Ita videre licet in solemnitate substantiali requisita ad contractum matrimonij ex institutione Concilij Tridentini. Idemque sæpè disponunt iura in ordinationibus, quas irritant, si abs-

Couarr. Molin.

que tali, vel tali modo fiant, cap. *Alienationes*, 12. q. 2. cum similibus. Sed ibi irritatio accommodanda est materiæ, nam est tantum quædam suspensio, ideoque si ipso facto imponitur, statim sine alia sententia incurritur tanquam censura. Idem etiam obseruari potest in consecrationibus aut benedictionibus ab Ecclesia institutis, vt in prima tonsura, in consecratione altaris, aut calicis, quia si non seruentur formæ ab Ecclesia institutæ, nullæ erunt, & iterandæ sunt absque alia declaratione, nec antea licebit vti talibus rebus vt benedictis, aut consecratis. De alijs verò actibus magis temporalibus, vel externis, vt sunt alienationes, & electiones, & iudicia, &c. Videri potest res magis dubia, nihilominus idem dicendum censeo, quia hæ leges non fundantur in propria præsumptione, vt dixi, & ita directè intendunt veritatem, aut nullitatem actus in se, non in ordine ad solam probationem, aut actionem in humano iudicio. *Cap. Alienationes.*

In legibus autem ciuilibus facilius id potest accidere, quia in illo iure præcipuè intenditur exterior pax, & gubernatio, quæ per iudices exhiberi solet. Nihilominus tamen frequentius verum esse existimo, contractus, & actus irritos iure ciuili ex defectu formæ in conscientia irritos esse, præsertim quando pertinent ad publicam administrationem, vt sunt sententiæ, electiones, & similes, quæ à legibus ipsis, & potestate publica multū pendent, & ideò si lex ipsa resistit irritando, statim operatur, quia non fundatur in falsa præsumptione, sed quia ita expedit communi bono. In alijs verò legibus, quæ magis consulunt commodis singulorum, & ponunt formam contractibus, testamentis, & similibus, aliquando solent leges non irritare obligationem internam, nec impedire naturalem valorem actus, sed tantum vel negare actionem in iudicio, vel irritare instrumentum sic factum, vel scripturam, vt non faciat fidem in iudicio, aliquando verò omnino irritant actum, etiam quoad valorem naturalem. In quo verba legis rigorosè pensanda sunt, & strictè semper sunt interpretanda, quia materia est odiosa. Semper tamen verum existimo, esse licitum in conscientia, vti his legibus ad irritandos actus, & eum, qui ab aliqua obligatione, vel promissione excusatur, vel rem aliquam per sententiam iustam secundum illam legem latam, obtinet tuta conscientia rem obtinere, & à solutione obligationis excusari, quamdiu lex ciuilis per canonicam non est derogata, & tanquam iusta in suo foro seruatur. Quia licèt fortasse lex per se solam non tollat omnino obligationem naturalem, dat potestatem iudici, vt omnino irritet actum, & consequenter tollat illam, vel mutet rei dominium: nam hoc non excedit potestatem legis ciuilis, & supposita tali lege, necessarium est, vt seruari possit sine occasione iniustitiæ, & peccati. Vt v.g. in lege statuente solemnitatem testamenti, licèt demus, per se solam irritare testamentum, non tamen voluntatem defuncti, & ideò posse hæredem institutum in testamento minus solenni tuta conscientia retinere hæreditatem, quamdiu ab illo non exigitur, quia moraliter certus est de voluntate defuncti: nihilominus is, qui ab intestato deberet succedere, poterit tuta conscientia litem mouere, & postulare hæreditatem, & si obtinuerit, retinere illam, quia lex hoc illi concedit, & saltem per sententiam efficaciter applicatur. Et per hęc alia similia, in quibus magna est

7. *Actus irriti iure ciuili ex defectu formæ sæpius in conscientia irritos esse.*

varietas

varietas opinionum, probabiliter coniectari A possunt.

8. *Quæ corruptio formæ sufficiat ad annullandum actum.*

Vltima quæstio esse potest, quanta corruptio substantialis formæ sufficiat, vel necessaria sit ad annullandum actum: est enim talis forma diuisibilis, & plura verba, actiones, aut testes, vel quid simile requirit. Vnde omitti potest vel in totum, vel in parte, aut graui, aut leui. Et quidem si omittatur omnino, vel in parte graui, certum est, annullari actum. Dubium verò esse solet, quando id, quod omittitur, leue est, aut minimum. Aliqui enim existimant, tunc actum non irritari, quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. Ita sentit Molin. tract. 2. de Iustit. disp. 81. in fine, & refert Molinam lib. 2. Primogen. cap. 6. nu. 33. cum Barth. & alijs dicentem, omissionem modicæ solemnitatis non vitiare, & idem sentit Aluar. Valasc. tom. 1. Consil. in 52. n. 8. ex l. vnic. §. vlti. ff. de Ventre inspici. ibi, *Quale est* B *enim, si quid ex ijs, quæ leuiter obseruanda Prætore dixit, non sit factum.* Et hanc sententiam referens Greg. Lop. in l. 5. tit. 6. partit. 6. Gloss. 4. eam non improbat. Hoc etiam videtur supponere Felin. cum multis, quos refert in capite *Ex parte*, de Constit. n. 5. in princip. Quòd si inquiras, quæ omissio solemnitatis sit leuis censenda, respondent, hoc esse arbitrio prudentis relinquendum.

Molin. Barth. *Aluar. Valasc.* *Greg Lop. Sentiunt in hoc parum pro nihilo reputandum.*

9. *Actum irritari in quacunque omissione sentiunt antiqui.* *Albert. Angel. Ioan. And, Azor. Decius.*

Contrariam sententiam, scilicet, actum vitiari, & irritari ex quacumque omissione formæ substantialis, vel partis eius, tenent plures antiqui, quos suprà refert Greg. Lop. sup. Alber. Angel. Ioan. Andr. in quorum sententiam ipse inclinat. Tenet etiam Azor. tom. 1. lib. 5. cap. 28. §. *Anima aduertendum.* Exempla verò ponit, si in testamento vnus testis, vel in electione vnus ex electoribus deficiat. Quæ quidem indubitata sunt, vt per se constat, & tradunt Deci. in l. *Hac consultissima*, C. Qui testam. fac. pos. n. 12. responderi ta- C men non immeritò potest, illam non iudicari prudenter leuem solemnitatē, sed valde grauem. Aliud exemplum est, quia inuersio ordinis præscripti ad procedendū, vt in petendo consilio ante, vel post actum, nam videtur leuis defectus, & nihilominus irritat actum, iuxta cap. *Cum dilecta*, de Rescrip. Sed hæc etiam non reputabitur leuis omissio, quia propter consilium potuisset sententia mutari, vt notauit Felin. in cap. *Ex parte*, suprà citato. Aliud exemplum potest sumi ex l. *Cum hi*, §. *Si prætor*, ff. de Transact. vbi non solum dicitur esse transactio nulla, quando Prætor eam permittit sine causæ cognitione, *sed etiam* (inquit) *si non de omnibus inquisierit, quæ oratio mandat, hoc est, de causa, de modo, de personis, quamuis de quibusdam quæsierit.* Ergo quicquid prætermittatur de forma substantiali vitiatur actus. Et ad hoc facere potest, quod essentia rei consistit in indiuisibili, vt Philosophi dicunt; sic ergo forma consistit in integritate, & ideo paruus defectus vitiat illam, vt significauit etiam Bald. in cap. *Cum alio*, de Rescrip. n. 4.

Felin. *Bald. C. Cum alio*

10. *Sententia securior.*

Hæc ergo sententia videtur practicè securior, maximè quia si hoc relinquitur arbitrio prudentis, multum eneruantur leges formam substantialem instituentes, vix autem potest alia regula dari, si semel datur locus, seu licentia aliquid excipiendi. Non displicet autem distinctio, quam tradit Felin. ex Barth. & Immol. in cap. *Cum dilecta*. de Rescrip. n. 6. §. *Tertium signum*, scilicet, vbi constat, ordinem esse substantialem, omissionem eius indistinctè vitiare actum, siue leue, siue graue præiudicium parere videatur, si autem sumus in dubio, tunc posse distingui inter leue, & graue præiudicium. Idem enim meritò dici potest in omni dubio de forma substantiali. Applicari etiam in præsenti potest cum proportione doctrina, quæ de mutatione in forma sacramenti tradi solet, nam si sit formalis, vt sic dicam, semper vitiat actum, id est, si mutet, vel corrumpat sensum verborum, etiam si hoc contingat per vnius tantum literæ mutationem, si verò sit merè materialis, non vitiat, id est, si verba eandem significationem retinent. Tunc enim semper mutatio, vel omissio grauis est, etiam si circa rem paruam esse videatur: è contrario verò posterior mutatio dici potest leuis, etiam si in re sensibili maior appareat. Ita ergo in præsenti, si omissio in re, quæ videtur parua, sit contra intentionem, & mentē legis, tunc semper vitiat, & non est censenda leuis, sed grauis, quia multum interesse potest: si autem non solum est materialiter leuis circumstantia, sed etiam parum videtur referre ad finem legis, tunc non videtur vitiare, quia quasi nihil reputatur. Et ita possunt conciliari dicti auctores: nam, si attentè considerentur exempla, quæ afferunt, seu occasiones in quibus loquuntur, videntur in prædicto sensu fuisse loquuti.

Distinctio Felini, Bartol. Felin & Immol.

Mutatio corrumpens sensum verborum semper irritat actū licet sit mutatio vnius tantū litteræ.

CAPVT XXXIII.

Quando lex irritans incipiat efficere hunc effectum irritandi actus.

QVamuis superius dictum sit de promulgatione legis, tamen quia nonnullæ leges irritantes censentur in hoc habere aliquid speciale, explicandum in præsenti breuiter est. 1.
Primò ergo suppono, legem irritantem non annullare actum, donec solemniter promulgata sit. In hoc omnes conueniunt. Et ratio est, quia ante talem promulgationem non est lex. Dices; hoc esse verum quoad vim obligandi, quia obligatio fit mediante notitia, quæ per promulgationem datur, non est autem idem de virtute irritandi, quia irritatio non pendet à notitia, & ideò fit etiam contra ignorantes, vt suprà diximus. Respondetur, quamuis in hoc sit aliqua diuersitas, quia irritatio in particulari non fit per applicationem conscientiæ, sicut obligatio: nihilominus in hoc conueniunt, quòd vtraque fieri debet per publicam & notoriam regulam, & consequenter omnibus propositam, quod non fit, nisi per promulgationem. Et ratio est, quia etiam lex irritans est generalis regula actionum humanarum, & ideò per se loquendo debet esse iusta, ac subinde publicè posita, etiam D vt irritans, quia necessarium est, vt homines sciant, quomodo possint, ac debeant actiones suas facere, vt validæ sint, alioquin infinita incommoda in communitate sequerentur, & ideò ex natura necessaria est promulgatio legis, etiam ad hunc effectum.

Lex irritans est generalis regula actionum, ac proinde debet esse publicata, vt obliget.

2. *Vnam publicationem factam in curia Principis sufficere, vel in metropoli, iuxta dicta.*

Secundo suppono, per se, & ex vi talis effectus vnam promulgationem sufficere factam in curia Principis, vel in metropoli regni cum proportione hoc applicando ad leges ciuiles, & canonicas, iuxta superius dicta de vtrisque. Et probatio etiam inde sumenda est, quia neque ex natura rei, seu sola ratione, neque ex iure aliquo positiuo aliud postulatur in his legibus. Aliqui verò moderni oppositum sentiunt, quoad leges canonicas irritantes, nimirum, non habere hunc effectum post Romanam promulgationem,

Medina. Soto. donec in singulis prouincijs promulgentur. Sentit Medina 1. 2. q. 90. attic. 4. citatur etiam Soto, sed immeritò, vt dicam. Fundamentum est, quia irritationes Ecclesiasticæ sunt de rebus grauioribus, & maioris momenti, & ideò non expedit aliter fieri. Respondetur, solam coniecturam non sufficere ad certam regulam constituendam, sine positiua lege, in re quæ ex solo iure naturæ necessaria non est. Illa ergo ratio ad summum declarat conuenientiam quandam, ob quam potest interdum expedire alium modum promulgationis statuere, inde verò solum inferri potest, ad prudentiam Prælatorum & Pontificum pertinere, vt iuxta materiæ qualitatem, modum etiam promulgationis in sua lege determinent; non tamen ex natura rei esse necessarium, si in lege non exprimatur. Exemplum optimum est in Concilio Tridentino sessione 24. vbi in lege irritante matrimonium clandestinum expresse declarauit, necessariam fore promulgationem in singulis diœcesibus, quia materia erat grauissima, & multa possent incommoda sequi si aliter fieret. Tamen inde per argumentum ab speciali potius sumitur coniectura, id non esse necessarium, nisi in lege exprimatur, quod à fortiori patebit ex dicendis. *Conc. Trid.*

3. *Post promulgationem sufficere duos menses, vt lex irritans habeat effectum illúdque tempus necessarium esse.*

Tertiò supponendum est, post factam promulgationem in curia Principis, sufficere ordinarium tempus duorum mensium, vt postea lex irritans incipiat habere suum effectum. Ita sentiunt omnes, & colligitur ex Authentico, *Vt noua constitutiones*, quod plane loquitur de lege irritante. Et ratio est, quia nulla lex est, vel constitutio, quæ maioris temporis lapsum in legibus irritantibus postulet, quàm in alijs. Neque etiam ex sola rei natura est necessarium, quia quod sufficit ad obligandum, sufficit etiam ex hac parte ad irritandum. Vnde fit, vt tempus illud eodem modo in his legibus declarandum sit, quo in alijs iuxta ea, quæ superiùs diximus. Intelligitur enim quoad leges Summi Principis, & respectu earum regionum, ad quas illud tempus sufficiens est: nam si longiùs distent, maius tempus est concedendum prudentis arbitrio, quod maximè in his legibus necessarium est, propter incommoda, quæ ex irritatione sequi possent.

4. Hinc quartò dicendum est, in legibus ciuilibus illud tempus necessarium esse, vt lex incipiat irritare actum contra eam factum. Ita docent omnes Doctores, quos statim referam. Et ratio est, quia nulla etiam lex est ciuilis, quæ ad hunc effectum minori tempore sit contenta. Quin potius dictum Authenticum, quod tempus bimestre concedit, loquitur de legibus testamentorum quæ includunt irritationem. Item quia ante lapsum illud tempus lex illa non habet vim legis respectu talis loci, pro quo illud tempus necessarium est, vel saltem non est illi sufficienter applicata; ergo sicut non obligat, ita neque irritat ibi. Tandem si lex irritat actum, obligat ad non faciendum illum modo superius dicto, sed ante lapsum illud tempus non obligat; ergo neque irritat.

5. *Leges can. habere effectum irritandi statim ac fiat Romæ promulgatio solemnis sentiunt plures. Panorm. Felin. Ioan. And.*

Solum superest difficultas de legibus canonicis: nam multi Canonistæ sentiunt, eas habere effectum irritandi statim ac fit Romæ promulgatio solemnis. Ita tenent Panormitanus, Decius, Felinus, & ferè alij in capite secundo de Constitution. & in cap. *Nouerit*, de Sententia excommunicationis, Ioan. Andr. in fine libri Sexti super datam eius, & Gloss. iuncto textu in capite primo de Concession. Præbend. in 6. Turrecrem. in capite *In istis*, distinct. 4. artic. 4. Ioan. Staphilus libro de Gratijs & expectatiuis, forma 8. numero 8. Nauarr. in Summa cap. 23 numer. 44. & consil. 31. de Regular. numero 5. & Soto libro 1. de Iustitia. quæstione prima articul. 4. Syluest. verb. *Lex*, quæstione 6. dicto 3. & Rosel. n. 6. Fundantur in aliquibus decretis, quæ videntur supponere, constitutiones Apostolicas habere statim hunc effectum, cap. *Dudum*, cap. *Si postquam*, cap. *Cum singula*, de Præbend. in 6. Vnde ratio solum est, quia Pontifices possunt hoc facere, & declararunt, se velle, ergo faciunt. *Glossa. Turrecr. Ioannes Staphilus. Nauarr. Sotus. Syluest. Rosel.*

6. *Dictam regulam non intelligi de omni leg. can., sed tantum in legibus Pont. habentibus particulam, Ex nunc.*

Est autem in primis obseruandum, hanc sententiam non esse intelligendam absolutè de omnibus legibus canonicis, quia in hoc sensu neque vllo iure probatur, neque esset conueniens, propter rationes factas in secundo & quarto fundamento, quæ hic etiam locum habent. Quocirca quando lex Ecclesiastica irritans, simpliciter fertur sine adiectione alicuius particulæ, quæ sufficienter excludat illud tempus, plane illa non irritat ante lapsum ordinarium tempus in singulis prouincijs ad obligandum necessarium. Probatur, quia dum lex noua non excludit ordinarium ius antiquum, nec repugnat illi, censenda est secundum illud ferri, quia semper iuris derogatio vitanda est, quoad fieri possit, vt infrà dicam; sed ex iure communi, & antiquo requiritur illud tempus, imò quatenus necessarium est ad humanam notitiam, videtur esse ex natura rei necessarium; ergo si lex noua illud non excludit, secundum illud intelligenda est. Atque hoc etiam confirmant superiores rationes. Vnde à fortiori constat, quando lex canonica expresse concesserit maius tempus ad obligationem, consequenter etiam concedere illud ad irritationem, nisi aliud clarè exprimat, quia etiam est ordinarium ius, vt lex non prius irritet, quàm obliget.

7. Prædicta ergo sententia ad summum habet locum in legibus Pontificijs habentibus illam particulam, *ex nunc*, vel similes: nam illæ videntur excludere omnem temporis dilationem, quia aliàs essent superfluæ, & ita de illis loquuntur expresse Panormitanus, & alij suprà allegati. Et eodem modo loquitur Glossa ibi communiter approbata per Cardinal. Bonifac. & alios in Clement. 2. de Hæretic. verb. *Ex tunc*, & sequuntur moderni Theologi communiter. 1. 2. quæst. 90. artic. 4. Sanci. qui alios refert, lib. 3. de Matrimonio, disput. 17. numer. 10. à quorum sententia recedendum non est. Quia re vera hæc videtur esse mens Pontificum. Obseruandum autem est, huiusmodi leges, in quibus tales particulæ apponuntur, regulariter loquendo esse de quibusdam rebus, vel actionibus, in quibus Pontifex potest liberè disponere, & dispensare, vt sunt beneficia, & collationes eorum, & ideo in his, sæpe inhabilitat personas, vel impedit valorem collationis à die promulgationis. Vt nouissimè fecit Clemens VIII. in hoc regno Lusitaniæ; constituendo nouum impedimentum ex defectu generis ad quædam Ecclesiastica beneficia, & Sixtus V. hoc etiam fecit, & declarauit in professionibus religiosorum, quia etiam valor professionis pendet ex acceptatione sedis Apostolicæ. *Panorm. Glossa. Card. Bon. Sanchez. Clemens VIII. Sixtus V.*

8. At verò in alijs rebus, quæ non ita pendent ex voluntaria institutione Pontificum, sed supponunt aliquod naturale ius, quod per

humanam legem interdum modificatur, id nunquam fit sine concessione sufficientis temporis, vt lex ad notitiam deueniat. Tum quia regulariter esset nociuum bono communi, tum etiam quia videretur aliquo modo iuri naturæ repugnare, vt declaratum est exemplo legis Concilij Tridentini irritantis matrimonia clandestina. Quamuis autem hoc ita sit, nihilominus semper pro lege est præsumendum, & ideo quandocunque lex Canonica habuerit similem clausulam, quam primum ad notitiam deueniat, seruanda est, vt nullitatis periculum euitetur. Quod si per ignorantiam aliquid contra illam factum fuerit, & habet esse permanens, à cuius subsistentia & veritate alij effectus pendent, supplendus est defectus, propter eandem causam periculi euitandi.

9. Sed quid si lex ita intellecta nimis grauis videatur, & bono communi contraria, licebit ne ab illa supplicare ad ipsum Pontificem, & interim legem non seruare. Respondetur, licèt in rescriptis particularibus admittatur hoc genus appellationis, vel suspensionis, caput. *Significasti*, de Rescriptis, cum his, quæ ibi notantur, quia talia rescripta sæpe pendent ex facto, cuius ignorantia in Pontifice admittitur. In legibus autem communibus non admittitur ille modus appellationis, vel suspensionis, vt notant Doctores in capite *Consuluit*, 3. de Appellation. & in lege *Res*, Digest. Eodem. tradit Rebuffus in lege *Sceuola*, §. *Si qua pœna*, Digest. de Verborum significatione. Quia ignorantia iuris, & boni communis non præsumitur in Pontifice, & lex communis licèt in vno loco afferat incommodum, non ideò cessat efficacia eius. Quapropter in eo casu supplicari quidem potest Pontifici, interim tamen seruetur lex, quia semper poterit sine malitia seruari, & alioqui de se obligat, etiam si aliquod incommodum, aut difficultatem contineat.

Cap. Significasti. *C. Cõsuluit* *L. Sceuola.*

10. Quæret verò aliquis tam circa leges ciuiles, quàm canonicas irritantes, an pro eo tempore, pro quo nondum obligant, neque efficiunt suum effectum annullandi actum, vel inhabilitandi personas non consentientes, saltem efficiant illum, volente, & acceptante irritationem, vel inhabilitatem eo, ad quem commodum, vel incommodum talis irritationis spectare potest. Videri enim potest, posse aliquem vti lege irritante sibi fauorabili, etiam ante tempus à lege præscriptum ad obligandum, tum quia illud tempus conceditur in gratiam, & beneficium contrahentium, cui potest quisque renunciare, tum etiam quia licèt legislator nolit obligare, verbi gratia, intra duos menses, nihilominus placitum erit illi, si lex antea seruetur à quolibet sciente illam; ergo pari ratione credendum est, velle, vt actus sit irritus, si subditus etiam velit statim subdi legi. Et huic parti videtur fauere Barthol. in lege *Omnes populi*. Digest. de Iustitia & iure, quæstione quinta principali numero decimo septimo, vbi ait, quòd licet statuta, quæ afferunt præiudicium non operentur ante præfinitum tempus, nihilominus illa, quæ afferunt commodum, statim suum operantur effectum. Et eadem distinctione vtitur Turrecrem. in §. *Leges*, d. 4. num. 4.

Aliud interrogatum. *Barthol.* *Turrec.*

11. Nihilominus dicendum est, quoties lex irritans differt effectum irritandi, vel inhabilitandi vsque ad certum tempus, & post factum certum modum promulgationis, non posse legem effectum illum antea efficere, neque hoc pendere ex voluntate subditorum, siue commodum, siue incommodum illis differat: nam hoc est valde accidentarium, & lex respicit commune bonum, cui expedit certam regulam in hoc præscribi. Exemplum euidens est in decreto irritante matrimonium clandestinum: nullibi enim potuit habere effectum, nec inhabilitare aliquam personam ad illo modo contrahendum, etiam si ipsæ maximè vellet, nisi seruato ordine, & modo à Concilio Tridentino præscripto, quia legislator noluit illam legem habere illum effectum aliter, vel alio modo, quia ita expediebat ad commune bonum Ecclesiæ. Idem ergo est in omnibus similibus legibus, quando in eis modus promulgationis, & tempus inchoandi irritationem designatur. Idem autem dicendum est, quando lex nihil speciale declarat, sed secundum ius commune obligare, & operari incipit: nam eadem est ratio de tempore præscripto à iure communi respectu talis legis, quæ est de tempore specialiter designato à lege, quando in ea exprimitur, quia etiam prior suspendit suum effectum vsque ad tale tempus, nec illud ponit in voluntate subditorum. Tum quia non considerat priuatum commodum, sed commune bonũ, tum quia possent inde sequi deceptiones, & alia incommoda, & scandala, tum denique quia lex indistinctè loquitur pro omnibus.

Mens auctorum.

Quapropter nunquam hæc lex incipit operari prius circa volentem, quam circa inuitum: nam si lex est sufficienter promulgata, & tempus sufficiens ad operandum cucurrit, operatur etiam in ignorantes, & inuitos: si verò nondum est completa promulgatio cum tempore sufficiente ad euulgationem eius, nihil operatur etiam circa volentes, quia hoc non pendet ex voluntate eorum, sed Principis. Quod autem afferebatur de obligatione legis, partim simile est, partim dissimile. Est quidem simile, quatenus non potest subditus, etiam si velit, esse obligatus à lege ante simile tempus, quia legislator noluit antea obligare. Est autem dissimile, quoad executionem legis in actu præcepto, vel prohibito: nam hunc potest subditus sine obligatione facere, si velit, irritationem autem non potest facere, quia non est ab ipso, sed à lege. Neque Bartholus, aut Turrecremat de legibus irritantibus loquuntur, sed de priuilegijs, quæ ad priuatum commodum conceduntur. 12.

Barthol. *Turrect.*

CAPVT XXXIIII.

Vtrum leges punientes aliquos actus, illos comprehendant, qui inualidè fiunt.

1. HÆc quæstio legibus pœnalibus, & irritantibus communis esse potest, & ideò librum hunc, in quo de vtrisque disputauimus, in illius inuestigatione & resolutione conuenienter absoluemus. Contingit ergo legem pœnalem fieri contra eum, qui tale sacramentum confert, vel qui matrimonium sic contrahit, vel qui testamentum, vel alium similem actum facit, quem postea quispiam exterius facit, cum aliquo tamen impedimento actum irritante. Dubium ergo est, an sic faciens actum prohibitum sub tali pœna, pœnam incurrat. Ratio dubitandi est, quia si actus est nullus, non nisi æquiuoce talis actus nominatur, baptismus enim nullus, non est baptismus, sed falsa effigies baptismi, &

testamentum solemnitate substantiali carens non est testamentum; at verò lex pœnalis non punit actum apparentem, sed verum; ergo non comprehendit talem actum. Confirmatur primò, quia verba legis pœnalis strictè, & in rigorosa proprietate accipienda sunt; ergo non sunt extendenda ad actum fictum, sed ad verum restringenda. Confirmatur secundò inductione. Nam qui exterius negat fidem timore pœnarum, animo illam retinens, non incurrit pœnas hæreticorum, quia licèt appareat hæreticus, re vera non est. Item qui percutit alium lethaliter, si cum effectu alter non moriatur etiam per miraculum, non incurrit pœnas homicidij, vt irregularitatem, &c. Solum quia ille actus non peruenit ad effectum; ergo idem erit in omni actu, qui propter nullitatem non inducit effectum. Item tabellio inducens falsitatem in aliquo instrumento publico, si contingat illud instrumentum aliàs esse inualidum, & nullum, non incurrit pœnas falsarij. lex 1. Codic. de Sepulchr. violat. in fine.

2. In contrarium vero est, quia licèt actus sit nullus quoad effectum moralem, nihilominus est verus actus realis exterius factus in tali materia contra prohibitionem legis; ergo non minus propter illum incurritur pœna legis, quam si esset validus. Antecedens constat in exemplis adductis. nam qui facit scripturam falsam, re vera facit illam exterius, & in ea ponit falsitatem, quod autem illa scriptura postea valeat, vel non valeat, est peraccidens quoad animum transgrediendi legem. Idem est in matrimonio clandestine contracto, si contingat esse inter affines, vel quid simile. Et ratio est, quia lex de se prohibet illum actum externum vt procedentem à tali animo agendi contra legem, & hoc totum ibi inuenitur; ergo pœna legis etiam comprehendit sic operantem. Et confirmatur, quia actus ille sic factus est dignus talis pœnæ, quia est prauus, & quantum in se est repugnans intentioni legis; ergo. Confirmatur tandem, quia aliàs per actum nullum nunquam incurretur pœna legis, quia non est maior ratio de vno, quàm de alio, & si priores rationes efficaces sunt, in omnibus procedunt; consequens autem est falsum, aliàs excommunicatus absoluens sacramentaliter non fieret irregularis, quia absolutio, quam præbet est nulla, idemque esset de rebaptizante scienter, quia etiam secundus baptismus est nullus, & sic de alijs.

3. *Primum punctum certum.* In hac re nonnulla sunt certa, vnum est, actum intentatum contra legem prohibentem, etiam si contingat nullum esse, prauum esse, & dignum pœna, atque adeò iustè posse per iudicem condignè puniri. Hoc probant rationes secundo loco factæ, quia ille est actus humanus, & moralis, & rationi contrarius, quia quantum est ex animo operantis legi contrarius est; ergo est pœna dignus, & consequenter etiam potest per iudicem puniri, quia est vindex transgressorum legum; & non solum actus consummati, sed etiam intentati contra legem, digni sunt pœna. Et in hoc omnes conueniunt, dubitant autem, an ille actus reputandus sit consummatus, vel solum intentatus, & consequenter, an debeatur illi ordinaria pœna legis, vel extraordinaria, & quod ad nos magis spectat, si lex imponat pœnam, vel censuram ipso facto, an incurratur per talem actum.

4. Secundò certum est, aliquando per actum nullum incurri pœnam legis, hoc etiam probant nonnulla exempla adducta in posterioribus rationibus. Tertiò verò non minus certum est, non semper incurri huiusmodi pœnam per actum nullum, hoc persuadent etiam nonnulla exempla priori loco posita, & alia statim afferemus. Difficultas ergo superest in explicando, quando actus nullus sufficiat ad pœnam legis, quando verò non sufficiat, & quæ regula in hoc possit obseruari.

In quo puncto regula communiter recepta est, inspiciendam esse primariam intentionem legis: nam si principaliter intendat punire purum factum externum, & prauum animum facientis, non respiciendo ad iuris effectum, tunc per actum nullum incurritur pœna legis, iuxta l. *Quid ergo*, §. *Cum autem*, de His, qui not. infam. vbi Glossa verb. *Cum ea*, & alij id notant. Si verò lex principaliter respicit effectum, & propter illum punit actum, tunc non sequuto effectu, cessabit pœna legis, & consequenter non incurretur per actum nullum, quia per illum non inducitur effectus, propter quem præcipuè ponitur pœna legis. Hanc regulam sumo ex Bartholo in lege *Continuus*, §. *Cum quis*, num. 3. ff. de Verborum obligatione. Et eam tradit Felin in capite *Ex tenore*, de Rescript. n. 9. & sequentibus, vbi alios allegat, & varia adducit exempla, in quibus non conueniunt omnes Doctores, quos allegat; & plures adducit declarationes, & limitationes, quæ ostendunt, regulam esse satis obscuram. Nam licèt membra eius veritatem continere videantur, quia lex operatur iuxta præcipuam intentionem ferentis illam: nihilominus obscurum remanet, quando lex intendat punire purum factum, vel effectum, & quæ regula in hoc seruanda sit. Ad hoc ergo explicandum breuiter nonnullas assertiones, seu regulas subijciam. 5. *Regula communiter recepta.* *L. Quid ergo. Glossa.* *Barth.* *Felin.* *Cap. Ex tenore.*

Dico ergo primò: Quoties vna, & eadem lex, & irritat actum, & ponit pœnam facienti, talis pœna per actum nullum incurritur. Hæc assertio sumitur ex Bartholo in lege *Non dubium*, Codice de Legibus, numero 20. & in lege *Prætor ait*, §. 1. ff. de Oper. nou. nunci. numero 2. & ex Felino suprà, & alijs, quos refert Tiraquel. de Vtroque retract. libro primo, §. 26. numero octauo. Estque satis consentanea priori parti regulæ præcedentis, quia tunc satis manifestè apparet intentio legis. Nam si irritando actum punit illum, satis apertè ostendit, velle punire actum, etiam si non habeat iuris effectum, cum ipsamet lex illum impediat. Neque contra hoc obstat ratio Baldi in lege *Ea quidem*, Codice *Si mancipium*, arguentis, per actum nullum pœnam non incurri, quia ex nihilo nihil fit. Hoc (inquam) non obstat, quia actus nullus non est omnino nihil: nam licèt in ratione venditionis, v. g. sit nullus, est tamen venditio intentata ex prauo animo profecta, ideoque meritò puniri potest, & de facto punitur per talem legem. Neque etiam erit inconueniens, quod lex simul irritet actum, & puniat, quia irritatio potest non esse pœna, sed per se conuenire, aut propter commune bonum, aut ad resarciendum aliquod damnum, vltra quam restitutionem est actus punibilis, vel licèt sit pœna, potest actus esse dignus ea multiplici modo. Priori modo irritauit matrimonium clandestinum Cõcilium Tridentinum, & nihilominus iubet puniri sic nulliter contrahentes. Posteriori autem modo irritatur à iure venditio simoniaca beneficij, & nihilominus multiplici alia pœna punitur. Et cõsonat optimè 6. *Prima conclusio.* *Barth.* *Felin.* *Tiraquel.* *Obuiatur rationi Baldi.*

lex

lex 1. Codice de Sepulchro violat. dicens, cum qui vendit rem sacram, licèt iure venditio non subsistat, læsæ tamen religionis incidere in crimen. Idem confirmari potest ex lege *Si quis legatus*, in princ. ff. Ad l. Corneli. de Falsis, & ex cap. *Si religiosis*, de Elect. in 6. & ex Clement. 1. de Consanguinit. & Affinit.

L. Si quis legatus.

7. *Obijcitur l. Ea quidem.* Obijci verò potest lex *Ea quidem*, C. Si mancipium ita fuerit, &c. Vbi dicitur, quòd si quis vendidit seruum sub conditione, vt non posset ei libertas concedi, pœna adiecta non seruanti conditionem, licèt postea dominus manumittat, non tenebit factum, nec seruus consequetur libertatem; prior autem venditor serui, non poterit exigere pœnam à manumittente, quia actus fuit frustratorius. Ibi autem fuerat posita pœna in eodem contractu annullante manumissionem, & ita Bartholus ibi inde colligit, non satis esse de facto contra fieri, ad pœnam contrahendam. Respondeo, ibi non esse sermonem de lege annullante, & puniente, sed de priuato pacto prohibente concessionem libertatis sub tali pœna, quod pactum ex vi formæ suæ potius videbatur non annullare actum, sed punire tantum, iuxta dicta de modo irritandi legum prohibentium. Vnde quia illa lex hoc non obstante declarauit, manumissionem esse nullam, noluit pœnam adiectam exigi, non quia factum inefficax, seu frustratorium non possit puniri, sed quia illo modo pactum fuisset nimis rigorosum, & inæquale.

Bart.

8. *2. conclus.* Dico secundò. Quando lex punit actum sub nomine includente nullitatem ex vi alicuius legis, aut institutionis, tunc pœna legis incurritur per actum irritum, & effectu carentem. Conclusio est clara, & sequitur apertè ex vi prioris partis regulæ communis in principio positæ, quia tunc satis ostendit lex voluntatem puniendi purum factum ex malo affectu procedentem, cum loquatur de actu, qui iuris effectum habere non potest. Item quia alias lex illa frustratoria esset; nunquam enim puniri posset malefactor ex vi illius, quia actus, de quo talis lex loquitur: vt supponitur, nunquam potest non esse nullus, vel ex se, vel ex efficacia prioris legis; ergo vt lex talis vtilis sit, & habere possit effectum, necesse est, vt actum nullum puniat. Præterea quia eadem est ratio huius, & præcedentis assertionis. Ideò enim lex irritans expresse actum, & adijciens pœnam punit actum nullum, quia supponit illum nullum, & nihilominus punit, sed in præsenti etiam lex pœnalis supponit actum nullum, & de illo loquitur; ergo illum punit non obstante nullitate: nam quod hæc nullitas supponatur ex alia lege, vel per eandem fiat, nihil omnino refert. Denique declaratur exemplis: nam pœna legis contra rebaptizantem lata, sine dubio incurritur per actum nullum, quia per rebaptizationem non potest fieri actus validus; similiter pœna legis punientis secundas nuptias, viuente primo coniuge, incurritur per matrimonium nullum ex eodem capite, quòd secundum matrimonium non potest esse validum durante primo, & similiter pœna legis punientis clericum in sacris, vel religiosum professum vxorem ducentem, per matrimonium irritum incurritur, quia non potest aliter ab huiusmodi personis fieri. Idem ergo est in omnibus similibus, in quibus eadem ratio militauerit.

9. *Corollar.* Vnde etiam colligo, ampliando assertionem, non solum incurri tunc pœnam per actum irritum, verum etiam non posse incurri per actum validum, nam si contingat, actum, qui putabatur nullus, esse validum, non incurretur pœna legis quod mirum videri potest, est tamen verum. Explicatur: nam si quis putans, aliquem esse baptizatum, illum iterum baptizaret animo rebaptizandi, & postea in re constaret illum non fuisse baptizatum, vel priorem baptismum habuisse essentialem defectum, & fuisse inualidum, ille talis non incurreret pœnam legis punientis rebaptizantes, quia ille non fuit rebaptizator verè, & in re, sed tantum putatiuè, seu ex conscientia erronea, lex autem punit verum rebaptizantem, non putatum. Idem cum proportione est de illo, qui contrahit alterum matrimonium, putans esse secundum, & postea intelligit primum fuisse nullum: nam tunc non incurrit pœnas. Idem dixi in materia de Censuris de illo, qui celebrat, vel sollemniter ministrat, sacramentum putans se esse excommunicatum: nam si postea intelligat priorem excommunicationem fuisse nullam, non est factus irregularis, quia hæc pœna non est imposita excommunicato putato ministranti, sed verè ligato. Ita ergo est cum proportione in præsenti. Atque ita ampliatur etiam primum membrum regulæ communis suprà positæ, quia hæ leges, de quibus tractamus, non solum non puniunt propter effectum, sed etiam definunt punire, quando actus habet effectum. Vnde directè, & quasi formaliter puniunt actum quatenus nullus est, & quia fit cum illo defectu irritante, qui per ipsum nomen delicti exprimitur, scilicet, rebaptizationis, secundarum nuptiarum, & similium. Et ita facile tollitur admiratio, quia huiusmodi lex intendit punire tale delictum verum, & non tantum putatum; non est autem tale delictum in re, quando actus non est irritus, sed verus, & habens suum effectum.

10. Quæri autem potest circa hanc, & præcedentem assertionem, an procedant, si actus intentatus, ex alio capite præter id, quod lex punire intendit, nullus sit, v. g. accipit quis secundam vxorem, viuente prima, putans non interuenire ibi aliud impedimentum, postea verò inuenitur, secundum matrimonium fuisse etiam nullum ex alio capite, v. g. quia secunda vxor erat consanguinea, vel affinis in gradu irritante, incurretur ne tunc pœna legis punientis secundas nuptias? Idem est de rebaptizante, si in secundo baptismo fuit alius defectus. Videtur enim in his, & similibus casibus incurri pœna, quia ibi fit actus exterior purus, & ex prauo affectu, quem lex intendit punire; ergo inuenitur quidquid necessarium est ad pœnam talis legis incurrendam. Declaratur, quia si secunda nullitas non tollit primam; ergo neque additio nouæ nullitatis potest pœnam prioris impedire. Nihilominus dico, tunc non incurri pœnam legis punientis actus propter specialem nullitatem, & prauitatem resultantem ex illa circumstantia, quam importat nomen, sub quo lex punit talem actum. *Fit satis quæstiunculæ.* Itaque lex puniens rebaptizantem, intendit punire illum, qui quantum ex se facit, seu facere intendit baptismum secundum validum, & ita faceret, si primum nō obstaret. Idemque est cum proportione de secundis nuptijs. Et hac ratione dixi in materia de baptismo, eum, qui exterius rebaptizat hominem baptizatum sine intentione baptizandi, non incurrere pœnas, quia re vera non facit ex se propriam rebaptizationem, sed fictam: idemque est de contrahente exterius cum

secunda

secunda sine consensu, & voluntate, etiam quantum ex se. Idem ergo erit etiam si cum intentione idem facit, si à parte rei interuenit alius defectus etiam ignoratus, quia tunc solum ex conscientia erronea intendit facere secundas nuptias in re autem ipsa eas verè non intentat, quia intentat nuptias alias nullas. Vnde etiam fit, vt si religiosus contrahat matrimonium cum ea, quam ignorat esse consanguineam, animo contrahendi quantum ex se est; & in re illa non sit consanguinea, non incurrit pœnas latas contra religiosum ducentem vxorem, sed potius incurret pœnam legis prohibentis matrimonium cum consanguinea, quatenus ignorantia talis impedimenti culpabilis fuit, quia matrimonium illud prout intentatum à religioso ex alio capite iam non erat verum, sed apparens. Et iuxta hanc doctrinam intelligendam puto priorem partem regulæ generalis suprà positæ, cum supponit tales leges punire actum purum cum prauo affectu: intelligi enim debet de puro actu alias sufficiente de se ad effectum, si non interuenit impedimentum, propter quod solum intendit talis lex punire talem actum; & similiter intelligi debet de prauo affectu, cui in re subest talis actus, & non tantum in cogitatione, vel erronea conscientia.

11. Declaratur & confirmatur; nam siquis scienter rebaptizaret in aqua rosacea, sciens in illa non posse perfici baptismum, non incurreret pœnas rebaptizantis; ergo licèt ex ignorantia putet sufficere, non incurret: nam conscientia erronea non sufficit ad pœnam humanæ legis, si in re non subest actus, quem lex punire intendit. Atque hanc doctrinam sumo ex Iurisperitis, qui dicunt, notarium facientem instrumentum falsum, non incurrere pœnam falsarij, si instrumentum illud ex alio capite falsum inueniatur, sed alio modo extraordinario esse puniendum. Quia licèt lex illa puniat actum ratione falsitatis, quæ sufficit ad annullandum instrumentum, non tamen punit illum, nisi quatenus aliàs validus esset, si falsitas non interueniret. Ita docuit Bald in l. 1. C. de Sepulchro violato in fine, licèt contrarium sentiat in dicto cap. *Ex tenore*. num. 9. in principio citans Barth. in l. *Si quis legatus*, ff. Ad l. Cornel. de Falsis. Qui non simpliciter id affirmat, sed cum varijs distinctionibus, & nunquam dicit, illum notarium incurrere pœnam ordinariam falsi, sed esse puniendum propter atrocitatem delicti, quod potest intelligi de pœna extraordinaria, vt dixit etiam Baldus. Simile est quod dixit idem Bald. in l. 2. C. de Episcop. audien. Emphyteutam, qui inconsulto domino rem vendit, non cadere in commissum, si venditio alias fuit nulla ex defectu solemnitatis, vel ex quacumque alia causa extra illam, quod inconsulto domino facta sit. Vt explicuit rectè Tiraquel. de vtroque retract. lib. 1. §. 1. Gloss. 2. n. 6. cum Cardin. & multis alijs, quos refert, & latius idem prosequitur in legibus Connub. Gloss. 8. q. 24. à n. 205. Vbi in n. 217. generalem constituit regulam, quando lex punit actum nullum, intelligendã esse de actu, qui non aliunde est nullus, nisi ex illo defectu, quem lex punire intendit.

Bald. *Barth.* *Tiraquel.* *Glossa.*

12. *3. Conclus.* Dico tertiò. Quando lex punit actum qui tempore talis legis validus erat, licèt malè fieret, & postea fit nullus per legem posteriorem, pœna prioris legis non habebit locum in illo actu postea nulliter facto. Ratio sumenda est ex secunda parte regulæ suprà posita, quia tunc prior lex pœnam imponens, dirigebat suam intentionem

A ad actum validum, & solum intendebat punire malitiam, quæ in aliquo modo faciendi talem actum adiungebatur; ergo postquam annullatus est actus, deficit materia illius legis, nam postea actus, qui exterius fit, re vera non est ille, de quo lex prior loquebatur, nec malitia eius est eadem, sed longe alia, valde enim diuersum est, actum validum inordinatè facere, vel intentare facere actum nullum. Et licèt interdum fortasse hoc secundum sit grauius, tamen simpliciter est diuersum, & ideo ad illud non extenditur pœna prioris legis, præsertim quia licet sit grauius, potest non esse ita nociuum, nec habere illa incommoda, quæ prior lex considerabat. Et præterea ipsa irritatio est quædam incommoditas, quæ vicem pœnæ supplere potest. Exemplum esse potest in matrimonio clandestino, quod ante Concilium Tridentinum validum erat, licèt esset prohibitum sub aliquibus pœnis, B nunc autem irritum est ex vi decreti dicti Concilij, & ideo illud inualidè contrahentes non incurrunt antiquas pœnas, vt aliqui moderni probabiliter opinantur, & latè tractat Sanci. lib. 3. de Matrim. disp. 2. Quibus fauet Concilium Tridentinum, quatenus præcipit, vt clandestinè & irritè contrahentes arbitrio Ordinariorum puniantur: sentire enim in hoc videtur, illos non incurrere alias pœnas per leges, vel constitutiones præscriptas. Est autem hoc valde probabile, loquendo de pœnis, quatenus per leges antiquiores Concilio erant statutæ: nam si aliquæ sunt postea per nouiores leges statutæ, vel renouatæ, in eis non procedet in rigore hæc conclusio, sed ex alijs principijs de illis erit iudicandum.

Sanch. *Trid. Con.*

Dico quartò. Quando lex prohibet actum, qui validè fieri potest, non obstante prohibitione, & adijcit pœnam, illa non incurritur regulariter, nisi per actum validum. Ratio est, quia tunc lex principaliter respicit actum secundum substantiam suam, & effectum, & non tantum secundum externam apparentiam, vt v. g. Si lex prohibet venditionem principaliter respicit ad alienationem, atque adeo ad venditionem validam; ergo illam etiam directè punit; ergo per venditionem inualidam non incurritur illa pœna. Idem ergo intelligendum est in similibus. Quod etiam confirmat vulgaris regula, quod verba cum effectu sunt intelligenda, vt dicitur in cap. *Relatum*, de Cler. non resi. vbi Glossa multa refert, & habetur in l. 1. ff. *Quod quidque iuris*, vbi etiam dicitur, non nocere conatum, si nullum habuit effectum, vtique quando verba legis de se actum perfectum significant. Et plura refert Tiraquel. lib. 1. de Retract. §. 1. Gloss. 2. n. 5. D & 6. & Rebuff. in l. *Boues*, de Verb. signif. limit. 2. & 3. Iuuat etiam generalis regula, nomen simpliciter dictum significare veram rem, & non fictam & consequenter si actum significet; significare actum validum, non nullum. Vt nomen *Sententia* significat sententiam validam, cap. vlt. & Clem. vlt. de Re iudic. & *Condemnationis* verbum illam significat, quæ rata est l. 4. §. *Condemnatum*, ff. de Re iudic. nomen *exhæredatio* illam indicat, quæ rectè fit l. *Non putauit*, §. *Non quæuis*, ff. de Bonor. possess. contra tabulas. Et ratio est, quia actus validus, & nullus non nisi analogicè tales sunt, & ideo simpliciter vox sumpta stat pro valido, de quo vide Rebuf. in d. l. *Boues*, limit. 1. num. 9. & Ripa in dicto §. *Condemnatum*, d. n. 4. Et augetur ratio: nam maximè hoc debet procedere in pœnis, quia restringendæ sunt, & ad

13. *4. Conclus.* *Tiraquel.* *Rebuf.* *Clem. vlt.* *L. Non putauit.* *L. Boues.*

verborum

verborum proprietatem, & rigorem coarctandæ. A

14 *Obuiatur obiectioni.* Sed obijci potest: nam sequitur, sacerdotem excommunicatum, ac denunciatum ministrantem alicui sacramentum pœnitentiæ, non incurrere irregularitatem, consequens est falsum; ergo. Sequela patet, quia illud sacramentũ est nullum ex defectu iurisdictionis; ergo per illum actum non incurritur irregularitas, quæ est pœna sacerdotis excommunicati ministrantis sacramẽta. Propter hanc, & similes exceptiones dixi in assertione, accipiendã esse regulariter nõ infallibiliter. Illũ ergo casũ de sacerdote excõmunicato absolute tractaui in Tom. 5. disp. 11. sect. 3. n. 13. & probabilius iudicaui, nõ obstãte nullitate absolutionis, incurri irregularitatem in eo casu, & idem nunc etiam videtur. Quia considerata intentione canonum, sub illa prohibent excõmunicato omnem vsum potestatis ordinis, etiam si fiat cum illo defectu, quem necessario habere debet, prout fit ab excommunicato. Itaque lex, quæ fert talem pœnam, iam supponit defectũ in tali actu facto ab excommunicato, & illum intendit punire, & ideo etiam si nullus fit, dummodo illam nullitatem habeat ex vi excommunicationis, punit illum. Et hoc est maxime in legibus attendendum, reduciturque ad regulam in secunda assertione positam quia si lex explicite, vel virtute supponit nullitatem in actu, vel defectum, vnde illa solet oriri, licet non semper oriatur, censetur punire etiam actum illum qui nulliter fit ex vi censuræ, vel alterius similis defectus; quando autem nullitas prouenit ex alio capite, cessat prædicta ratio, & procedit generalis regula, quod lex loquens de actu, intelligitur de actu valido, quia solum ille simpliciter talis existimatur.

FINIS LIBRI QVINTI.

INDEX CAPITVM
LIBRI SEXTI.
DE INTERPRETATIONE, CESSATIONE, & mutatione legis humanæ.

LIBER SEXTVS.

DE INTERPRETATIONE, CESSATIONE, ET MVTATIONE HVMANARVM LEGVM.

DIximus in tribus libris proxime præcedentibus de omnibus quę spectant ad rationē, & efficaciam legis tam ciuilis, quā canonicæ, & ad quasdam earum generales species, quæ omnes mutationem admittunt, & ideo priusquam de iure humano non scripto, vel de priuato dicamus, de mutatione legis humanę scriptæ dicendum est, simulque canonicam, & ciuilem comprehendemus, quoniā vtraque mutationem admittit, & doctrina quoad hanc partem cōmunis est, ac fere vniformis. Distinguendę autem sunt varię mutationes, quę in humana lege fieri possunt: potest enim mutari interdū quasi ab intrinseco, & de se, aliquādo vero ab extrinseco agente, & vtraque mutatio accidere potest, vel in parte solum, vel in tota lege. Dico autem legē mutari ex se & ab intrinseco, quādo ex defectu materiæ, vel finis, aut rationis eius obligatio cessat. Et quando hoc cōtingit tantum in parte, seu in particulari occasione, dicitur legis interpretatio, seu æquitas, aut epijkia, quando vero integra mutatio accidit, cessatio dici potest, & ita à nobis appellatur. Ab extrinseco autem mutatur lex quando per contrariā actionem aufertur eius obligatio, & si quidem id fiat ex parte, vocatur dispensatio, sub qua commutationem comprehendo, si autē fiat in tota lege, vocatur abrogatio, seu irritatio, aut ablatio legis. Ex quibus quatuor membra cōsurgunt sigillatim pertractanda, interpretatio, cessatio, dispensatio, & abrogatio legis. Quibus addi solet mutatio legis per additionem, vt constat ex D. Thoma q. 97. art. 1. *D. Thom.* Verumtamē si additio legis fiat sine diminutione, vel abrogatione præexistentium legū, magis pertinet ad introductionem nouæ legis, quam ad mutationem, de qua tractamus, & ideo nihil de mutatione illa nobis dicendum superest. Si autem lex noua antiquioribus deroget, iam non est pura additio, sed mutatio, quæ sub abrogatione comprehenditur, & ita quatuor illa membra sufficiunt. Et quod ad primum spectat, licet sola interpretatio, per quā lex declaratur, in speciali casu non obligare per epijkiam, ad legis mutationem pertinere videatur, nihilominus, vt illa melius intelligatur, & propter materiæ complementum, operępretium
A erit aliquid de interpretatione humanarum legum generaliter præmittere.

CAPVT I.

De ratione recte interpretandi legem humanam quoad legitimum sensum eius.

TRiplicem legis interpretationē distinguere possumus ex Glossa in l. *Si de interpretatione.* ff. de Legib. & Panormit. & Deci. in cap. 1. de Postul. Præla. Syluest. verb. *Interpretatio*, scilicet authenticam, vsualem, & doctrinalem. Authenticam voco, quæ fit auctoritate illius, qui potest legem condere; vsualem, quæ consuetudine, & ipso vsu fit, & doctrinalem, quæ fit per doctrinā, & authoritate interpretū. hic de hac tertia præcipue loquimur, & ideo breuiter alias duas ex-
B pediemus. Dicta vero Glossa aliud membrum addit, illius interpretationis, quę fit per sententiā iudicis. Sed hæc sub consuetudine includitur, vt patebit inferius loco suo.

1 *Glossa. Panormit. Dec. Syluest.*

Vide Bart. in l. Cassar ff. de Publ. & vestis. in Repetit. nu 22. q. 3. de virtute huius verbi, Interpretatio, vbi multa de hac re.

Primo ergo certum est, dari posse interpretationem aliquam legis, quæ authoritatem legis habeat, hanc vero fieri non posse, nisi vel ab ipsomet legislatore, vel successore, vel superiorem iurisdictionē habente. Tota assertio facile probatur, quia interpretatio hæc sæpe est necessaria ad bonum commune, & non excedit potestatem legislatoris, potest ergo cum authoritate legis ab eo fieri, non vero ab inferiori, qui legem ferendi nō habet potestatem, vel non talem, vt cadat in actum superioris. Et hoc est, quod dicitur in l. vlt. C. de Legib. omnem legis interpretationē
C ab Imperatore datam, *ratam, & indubitatā habendam esse.* Et reddit rationem, *quia si leges condere soli Imperatori concessum est; etiam leges interpretari, solo dignum imperio esse oportet.* Quod necesse est intelligi de hac interpretatione, quam authenticam vocamus, de qua etiam dicitur in capit. *Inter alia*, de Sentent. excōmunicationis. *Vt vnde ius prodijt, interpretatio quoq; procedat.* Estq; optimū, & nouum exemplū in motibus propriis Sixti V. de illegitimis: nam per priorē de illis disposuit, per posteriorē vero priorē interpretatus est, & vterq; eandem legis authoritatē habet. Est autē aduertendum, non tantū eandē personam posse hoc modo legem suam interpretari, sed etiā eadem sedē, vt ita dicam, seu successorē in eadē potestate, vt clare probatur in dicto cap. *Inter alia.*

2 *Dari posse interpretationē, quæ legis authoritatem habet.*

Et

Et ratio est, quia lex non procedit à persona, nisi vt habente potestatē; & lex semper pendet ab eadem potestate, in quacunque persona sit; ergo qui in eadem potestate succedit, semper potest prædecessorum leges interpretari. Verū quidem est, eundem hominem posse certius explicare suam mentem, & sensum, quem re vera habuit, quando legem condidit, quia solus ipse voluntatē suam certo cognoscit; successor vero solum potest illam coniectare. Nihilominus tamē potest successor interpretari sensum, in quo lex recipienda est, & obseruanda, & hoc modo dicitur hæc authentica interpretatio. Vnde etiam manifestum est, posse superiorē hoc modo legem inferioris interpretari, quia non est necesse, vt attingere certo possit personalem (vt ita dicam) sensum, & mentem eius, quia hoc neq; in successore est necessarium, sed satis est, vt possit definire, ac statuere, quomodo talis lex accipiēda sit, & custodienda, quod melius potest facere per iurisdictionē superiorem, quam per æqualem, vt constat. Superiorem enim voco non tantum in dignitate, vel extrinseca perfectione, sed in subordinatione, & prælatione. Quomodo iurisdictio Regis est superior iurisdictione Præfecti, aut Proregis, & iurisdictio Papę iurisdictione Episcopi: non vero ita comparatur Archiepiscopus ad Episcopum, vnde non potest sic interpretari legem eius.

3 *Hanc interpretationē non solum esse nudam declarationem, sed aliquādo mutationem.*

Vnde etiam intelligitur, frequenter contingere, vt hæc interpretatio non sit nuda declaratio sensus prioris legis, sed mutatio etiā aliqua, vel addendo, vel minuendo, quia totum hoc cadit sub potestatem eius, cuius authoritate fit talis interpretatio, & potest esse ad commune bonum necessarium. Vnde licèt cōtigat, interpretationem non videri omnino adæquatam proprietati verborum legis, non est dubitādum de authoritate, & efficacia interpretationis, quia cū auctor eius possit aliquam mutationem facere, sæpe cum interpretatione illam miscet sub eodē interpretationis nomine illam comprehendendo, fortasse per modestiam, & comitatem, vt videre licèt in cap. 1. de Iuram. calū. & cap. vnic. de Cleri. coniug. in 6. cum similibus. Deniq; obseruare oportet, hæc omnia intelligenda esse de lege, quæ directe fit ad interpretandam priorem. Sæpe enim vnam legē per aliam interpretamur, licet neutra ad hunc finē condita sit, sed ex certo sensu vnius veriorem alterius sensum colligimus, aut coniectamus, vel propter consonantiā, vel propter verborum vsum, vel propter similitudinem rationis, aut aliquid simile. tunc autem interpretatio non est authentica, sed sub doctrinali comprehenditur; quia non habet legis authoritatem, vt per se constat. Vt ergo authentica sit interpretatio, oportet, vt habeat omnes legis humanæ conditiones, atq; adeo vt sit iusta, procedēs à legitima potestate, sufficienter promulgata, &c. Vnde consequenter fit, vt hæc ipsamet lex humana interpretatiua alterius, exposita sit dubiis, & obscuritatibus; ac subinde vt etiam propter illam aliæ interpretationes necessariæ sint. Ideoque obseruant Doctores, quod constitutio declarans aliam, in his, quæ non exprimit, recipit omnes interpretationes, quas constitutio declarata, vt sumitur ex Glossa in Clementin. *Statum*, verb. *Consuetudo*, de Electio. & in cap. *Is qui*, verb. *Vel electi*. de Elect. in 6. & habetur expresse in Authent. de Filiis ante dotal. instrument. natis in fine collatio. 3. vbi id notant Gloss. & Barth. & alij, quos referunt Matienz. libro 5. Recop. titul. 4. l. 2. glos. 9. n. 10. Burg. de Paz l. 1. Tauri. n. 288.

Quæ requiruntur vt interpretatio dicatur authentica.

Glossa. Barthol. Matienz. Burgos.

4 *interpretationem ex vsu sumptā interdū posse esse authenticam.*

Secundo dicendum est, multum valere interpretationem ex vsu desumptam ad legis obligationem præscribendam, & interdum talem esse posse, vt authentica sit, & pro lege habenda. Hæc assertio communis Doctorum est, vt sumitur ex c. *Cum dilectus*, de Consuetud. quatenus in eo dicitur, consuetudinem esse optimam legum interpretem, quod etiam habetur in l. *Si de interpretatione*. ff. de Legib. Pertinet autem ad materiam de consuetudine, & ideo illam prosequemur in capite 7. libri sequentis ad finem.

5 *Aliquando necessaria est doctrinalis interpretatio in legibus humanis.*

Tertio dicendum est, leges humanas etiam admittere doctrinalem interpretationem; quæ licet per se non inducat obligationem, quia non habet potestatem introducendi legem, habet tamen suum authoritatis gradum, qui potest interdum esse tam certus, vt inducat necessitatem. Hoc totum adeo notum est, vt probatione non indigeat. nam hæc est humana conditio, vt vix possit homo tam perspicuis verbis sensum suum explicare, quin ambiguitates, & dubia nascantur; præsertim quia lex humana loquitur breuiter, & in generali, & in applicatione eius ad varios casus in particulari oriuntur frequenter dubia; propter quæ iudicium prudentum, & declaratio doctrinalis necessaria est. Denique ex hac necessitate orta est iuris ciuilis peritia, cuius præcipuus finis est, verum sensum, veramque interpretationem legum humanarum tradere. Quod munus commendatur in l. vni. C. de Professor. qui Constantinop. li. 12. quatenus honorari iubet eos, qui illo munere probe vtuntur.

6 *Conuenientia dd. magnā habet authoritatē*

De hac igitur interpretatione certū est, non habere vim legis, quia non procedit à potestate iurisdictionis, sed à scientia, & iudicio prudentum, & ideo dicimus per se non inducere obligationem. Quia vero in omni arte iudicium peritorum in illā magnam inducit probabilitatem; ideo etiam in hac legum humanarum interpretatione doctrinalis interpretatio magnū habet authoritatis pondus. In quo varij gradus esse possunt: nam si in alicuius legis intelligentia omnes interpretes conueniant, faciunt humanam certitudinem, & regulariter loquendo, etiam inducent obligationem seruandi legem, & vtendi illa in praxi iuxta talem interpretationem. Tum quia tanta consensio Doctorum indicat communem acceptationem, & obseruantiam legis in illo sensu, tum etiam quia vix potest accidere, vt contra communem omnium Doctorum interpretationem tam efficax ratio occurrat, vt in conscientia reddat securam contrariam intelligentiam. At vero vbi variæ sunt Doctorum interpretationes, iuxta pondus rationum, & Doctorū authoritatem iudicandum est, occurrebat hic disputatio de electione opinionū, illa verò ad materiā de Cōsciētia spectat.

7 *Tria notanda vt verus sensus legis colligatur.*

Sed circa hanc interpretationem interrogari potest, quibus principijs, seu regulis vtendum sit ad verum sensum, & obligationem legis colligendam. In quo puncto latissimē scribunt iuris interpretes, quia proprie ad illos spectat: quia vero etiā Theologis aliqua directio in legū, ac canonum intelligentia necessaria est, eam breuiter comprehendemus. Tria igitur capita obseruāda sunt quę supra tractādo de forma legis di-

stinximus, scilicet, verba legis quatenus significatiua sunt, mens legislatoris, & ratio, & de singulis aliquid est dicendum, quoniam ex his omnibus pendet vera interpretatio legis. Circa verba dicendum est, in omni lege humana primum omnium expectandam esse verborũ proprietatem, id est, propriam significationem, nam ex illa maximè sumenda est vera interpretatio legis, semperque est præferenda, nisi aliquid obster. Sic enim de testatore dicitur in l. *Non aliter.* ff. de Legat. 3. *Non aliter à significatione verborum eius recedi, quàm cum manifestum est, aliud ipsum sensisse*; ergo multo magis de verbis legislatoris idem asserendum est. Vnde in l. 1. §. *Si is, qui nauem.* ff. de Exercitoria actio. dicitur, *In dubijs non esse recedendum à verbis edicti.* & in l. *Prospexit.* ff. *qui & à quibus*, verbis inhærendum esse, etiam si res grauis esse videatur, *Quod quidem* (ait) *per quam durum est, sed ita lex scripta est.* Hinc etiam in cap. 2. §. *Sed neque.* de Translati. Episcop. concessa cessione Episcopatus; non censetur concessa translatio. Et ratio redditur, *nam si circa translationem idem fieri voluisset, quod de cessione dixerat, & de translatione poterat expressisse.* Significans, non esse recedendum à proprietate verborum, quoad fieri possit: similia habentur in cap. *Ad audientiam.* de Decim.

L. Non aliter.

8 Ratio vero clara est, quia verba in communi sermone vsurpantur in propria significatione, nam idcirco illam recipiunt; ergo multo magis hoc intelligendum est seruari in legibus, quia debent esse claræ, & non expositæ circumuentionibus, & falsis interpretationibus, vt supra diximus. Vnde confirmatur ab incõmodo, quia alias nihil esset certũ in legibus, neque per illas possent regulari actiones hominum, quia vnusquisque posset suo arbitrio ad improprios sensus illas deriuare. Confirmatur secundo, quia propter hanc regulam docent Patres, verba Scripturæ in proprio sensũ esse accipienda, nisi ex circunstantiis, vel aliis locis aliud constet, quod maxime obseruandum est, vbi dogmata fidei, aut morum traduntur; idem ergo est cum proportione in lege, quæ est regula morum. Denique etiam Dialectici dicunt, analogum simpliciter sumptũ accipi pro principali significato; verba autem, si præter sensum proprium habere possunt impropriũ, sunt quasi analoga, & in eis sensus proprius est quasi principale analogatum; ergo absolute posita in lege, accipienda sunt in proprio, ac principali statu. Atque hanc regulam tradunt iurisperiti communiter, vt late refert Tiraquel. in l. *Si vnquam*, § *Libertis*, num. 45. & sequentib. & attingit breuiter Constanti. Rog. tractat. de Iura interpret. q. 2. nu. 20. Quando autem, vel quomodo hæc regula deficiat, ex dicendis patebit.

Tiraquel. Constanti. Rog.

9 Obseruandum est autem in hoc puncto in verbis iuris, seu legum, duplicem proprietatem solere distingui, vnam naturalem vocant, aliam ciuilem. Prior non sic appellatur, quia significatio aliqua verborum legis sit à natura, constat enim omnia verba humanarum legum ad placitum, & ex impositione, significare, sed quia quædam significatio est ex simplici, & primæua verborum impositione, & in ea solent significari res prout vere, ac naturaliter sunt, sicut dictio mors significat naturalem mortem. Significatio autem ciuilis dicitur, quæ est per extentionem, parificationem, vel fictionẽ iuris, vt dictio *Mors* significare solet ciuilẽ, qualis fit per religiosam

9 Duplex verborum proprietas.

A professionem & filius adoptatus dicitur filius, & sic de aliis. Quibus addi posset tertia significatio, quæ vocari potest vsualis, quia est ab vsu, & consuetudine loquendi, quæ magnam vim habere solet in significatione vocũ interpretanda, adeo vt in legum expositione proprietati etiam verborum vsus præferendus sit, vt iuris periti cum Barth. docent in l. *Non dubium.* Codice de Legib. in l. *Labeo.* ff. de Supelle. lega. & in l. 1. ff. de Suis, & legit. Hæred. Panormitan. in Proœm. Decretalium, vbi latissime Felinus plurima congerit. Ne vero tot membra multiplicemus, hanc significationem ad duas præcedentes reuocamus: nam si vsus verbi sit communis totius populi in vulgari modo loquendi, iam illa significatio est facta magis propria magisque naturalis, quam primæua, quia vsus habet vim derogandi institutionem; & mutandi impositionẽ humanam. Si autem vsus sit solius iuris, talis significatio sub ciuili continetur.

Bart.

Panormit. Felinus

Significatio vsualis ad naturalem vel ciuilem reducenda est.

Regula ergo proposita de priori proprietate est intelligenda, per se loquendo, & nisi circunstantię occurrentes, vel alia iura cogant, extensionem, vel limitationem facere, vt in sequentibus prosequemur. Atque ita sumitur ex lege vltima, Codice de His, qui veniam ætatis, & cætera. Vbi perfecta vel legitima ætas simpliciter dicta accipi dicitur pro naturali, non pro illa, *Quæ imperiali beneficio suppletur.* Idem sumitur ex cap. *Susceptum*, de Pręscript. in 6. vbi id notat Glossa verb. *Non morte.* citans alia iura, & latius Tiraquel. dicta l. *Si vnquam*, verb. *Susceperit.* num. 17. Sed obseruandũ circa hoc est, regulam hanc potissimum habere locum in vocibus vsualibus, vt sic dicam, quas leges, seu iura accipiunt ex communi lege hominum; sunt vero aliæ voces, quæ sunt propriæ ipsius iuris, & ab ipso inuentæ, sicut vnaquæque ars propria habet vocabula, quibus vtitur, vt in iure canonico tales sunt vox *Censura, excommunicatio*, & similes, & in iure ciuili *vsucapio, præscriptio*, & similes; in his ergo vocibus significatio ciuilis, seu secundum ius est significatio naturalis illarum: nam est ex primæua impositione & res per talem vocem significata non habet aliam naturam, nisi quam habet ex institutione iuris, & ideo secundum eam significationem sunt tales voces in legibus accipiendę, & proprietas illarum ex iure sumenda est.

10 Quomodo regula tradita sit intelligenda.

Glossa.

11 Sed quid si vox habeat plures significationes proprias in naturali proprietate. Respondeo, tunc vtendum esse regula, quæ in omnibus sermonibus ambiguis, seu æquiuocis prudenter obseruari solet, videlicet, vt legis materia, aliæque circunstantiæ attente ponderentur, nam ex illis determinabitur facile verborum significatio. Maxime vero legis initium considerare, & cum illo sequentia coniungere necesse est, quia ad illud debent trahi sequentia, nisi aliquid obstet. Nam in proœmio constitutionis solet causa finalis, & principaliter mouens contineri, & ideo illud maxime spectandum est ad legis intelligentiam, vt communiter tradunt iurisperiti, quos late refert Tiraquel. in tractat. *Cessante causa*, limitat. 1. num. 64. & 65. & Molin. libro 1. de Primog. cap. 5. à num. 3. & Gutierr. in Practicis libro 3. quæst. 17. num. 90. Vnde etiam in contractibus initium, & causa spectantur. l. *Si procuratorem*, in principio. ff. *Mandati*; ergo multo magis in legibus obseruandum est initium, vt ad illud cætera accommodentur. Quin potius

11 Quid si vox habeat plures significationes quid faciendum.

Tiraquel. Molin. Gutier.

additur

additur in leg. 24. ff. de Legib. *In ciuile esse, nisi tota lege perspecta, vna aliqua eius particula proposita iudicare.* Itaque ex antecedentibus, & consequentibus cum materia, & alijs circunstantijs determinanda est æquiuoca verbi significatio. Quod si verba legis adeo essent æquiuoca, vt neque ex antecedentibus neque ex subsequentibus, nec ex materia, aut ratione legis constare posset definitus sensus eius; illa non esset lex, quia non solum non esset clara, verum etiam neque mentem legis latoris satis significaret. Vix autem fieri potest, quin altera significatio sit rei de qua tractatur, magis accommodata, & illa ferenda est iuxta regulam legis 68. ff. de Regulis iuris. *Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum accipietur, quæ rei gerendæ aptior est.* Idem à simili sumitur ex leg. *Si seruus plurium*. §. vltimo, ff. de Leg. 1.

12 *Quid circa intentionem considerandum legis latoris.* Circa intentionem, seu mentem legis latoris considerandum est, ab illa potissimum pendere tam substantiam, quàm efficaciam legis, quia, vt probatum est in lib. 3. mens legis latoris est anima legis, vnde sicut in viuente substantia, & operatio vitæ ab anima maximè pendet, ita in lege à mente legis latoris. Illa est ergo vera interpretatio legis, per quam mentem, & voluntatem legis latoris assequimur, & ideo quacunque ratione de mẽte legis latoris constare possit, secundum illam maxime erit lex interpretanda. Quod potest confirmari ex principio generali, quod ex Gregor. traditur in cap. *Humanæ aures.* 22. quæ. 5. *Non debet aliquis verba considerare*, vtique nuda, *sed intentionem, & voluntatem, quia nõ debet intentio verbis deseruire, sed verba intentioni.* Quæ verba non inueniuntur in Gregorio, sed sunt Cœlestini, vt infrà videbimus. Denique confirmatur ex vsu iurium, considerantium vtique mentes legis latorum, c. *Si postquam*, de Elect. in 6. ibi: *Ex sui mente exigit, &c.* & in c. *Secundo requires*, de Appellat: ex intentione legis latoris verba extenduntur, quia *verba intentioni deseruiunt*, vt ibi allegatur. Sic etiam in l. *Cum mulier*. ff. Solut. matrim. ex mente legis negatur marito propter lenocinium accusatio vxoris de adulterio. Idem probatur optimè ex l. *Scire etiã*. §. *Aliud*. ff. de Excusat. tuto. ibi, *Sed etsi maxime verba legis hunc habebant intellectum, tamen mens legis latoris aliud vult.* Simile etiam de Testamẽtis dicitur in lege, Non aliter in princip. ff. de Legat. 3.

Gregor. — Cælestin.

13 Quæret vero aliquis qui possit fieri, vt mens præter verba aliquid conferat ad legem interpretandam. Quia homines non possunt mentem alterius hominis percipere, nisi ex verbis eius, nam vt Gregor. dicit. 26. Moral, & infertur in dicto cap. *Humanæ aures*, initio. *Apud homines cor verbis, apud Deum vero verba pensantur ex corde*, hic autem agimus de humano iudicio; & intelligentia, quomodo ergo potest sensus legis, quæ in verbis consistit, ex mente sumi, cum ipsa mens per verba tantum nobis possit innotescere? Et confirmatur: nam si legis lator per verba legis suam mentem non declararet, non constitueretur lex, nec oriretur obligatio, etiam si ex alijs coniecturis possemus aliquo modo voluntatem legis latoris cognoscere, quia (vt supra dictum est) lex non constituitur voluntate Principis nisi per verba legis sufficienter expressa, quia voluntas sola non sufficit per se ad obligandum, nec etiam est satis, quod aliunde priuatim innotescat, sed necesse est, vt in ipsa lege sufficienter contineatur: ergo non possumus è con-

Gregor.

A trario per voluntatem cognoscere verborum sensum.

Ad interrogationem respondetur, cum dicimus mentem legis latoris deseruire ad interpretandam legem, non esse sensum, ipsam voluntatem legis latoris merè internam, vel secundum se spectatam esse posse regulam interpretandi legem, contra hunc enim sensum recte pro cedunt obiectiones factæ; sed sensus est, verba nudè sumpta sæpe esse ambigua, & ex varijs intentionibus, ac voluntatibus posse procecedere, & ideo ex adiunctis, id est, ex materia, aut circunstantijs prudenter pensandum esse, ex qua voluntate, & intentione processerint; & tunc ad intentionem legis latoris accommodandam esse verborum significationem, & interpretationem. Ita sumitur ex sententia Hilarii lib. 4. de Trinit. dicente, *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus*, cap. *Intelligentia.* de Verborum significatione. Verum est igitur, homines iudicare de mente loquentis ex verbis, non tamen ex illis nudè, & abstracte sumptis, sed vt coniunctis omnibus circunstantijs, à quibus determinari possunt ad hanc mutationem potius, quam aliam iudicandam. Vnde ad confirmationem fatemur, legem non constitui per internam voluntatem, nisi in lege ipsa sufficienter manifestetur, vt probat ratio facta. Nihilominus tamen vt verba legis sufficienter indicent intentionem, & voluntatem legis latoris, non est necesse, vt abstracte, & nudè sumpta illam indicent, sed possunt, ac debet ex omnibus adiunctis determinari.

14 *Quomodo mens legis latoris potest esse regula interpretandi.* — Hilar.

B

Secundo interrogari hic potest, an mens legis latoris plus conferat ad veram interpretationem legis, quam verba, vel è conuerso. Nam ex dictis videtur sequi, plus menti esse tribuendum, quam verbis, quia mens est præcipuum in lege, nam est vita eius. Item, propter quod vnumquodque tale, & illud magis. sed verba sunt propter mentẽ, & non è contrario, ergo præferenda est mens verbis. Vnde in capite, In his, de Verborum significatione. dicitur, *Non debet aliquis considerare verba, sed voluntatem, cum non intentio verbis, sed verba intentioni debeant deseruire.* In contrarium vero facit, quia licet ordine intentionis mens sit prior verbis, sic enim dicuntur verba esse propter mentem, quia ad illam indicandam instituta sunt: nihilominus ordine executionis, seu in genere causæ instrumentalis priora sunt verba, nam per illa deuenimus in cognitionem mentis, & voluntatis legis latoris; ergo præferenda est verborum vis in legis interpretatione. Et confirmatur: nam illud est præferẽdum, quod certius est, sed verborum proprietas est certa, & clara; mens autem legis latoris solum per coniecturas cognoscitur, in quibus sæpe homines falluntur; ergo præferenda sunt verba per se loquendo, vel saltem regulariter. Quod videtur sentire Tiraquel. in dicta l. *Si vnquam*, verb. *Libertis*. n. 23. cum Bald. in c. *Licet*, de Elect. 15

C — D

Tiraq. Bald

Respondeo, hanc comparationem non posse fieri inter verba legis, & voluntatem legis latoris, vt in se est mere interna, cum voluntas non hoc modo cognoscatur, neq; vt sic deseruire possit ad intelligendam legem. Potest ergo fieri comparatio, vel inter verba ex vna parte, & alias coniecturas, quibus mentem legis latoris indagamus, ex alia, vel inter vim, & proprietatem vrborum, & mentẽ legis latoris sufficien- 16

Quo sensu verba sunt signa voluntatis legislatoris.
Glossa.

ter coniectatam per varia signa simul sumpta. Priori ergo modo dicendum videtur, verba per se loquendo esse potissimum signum voluntatis legis latoris, & illo maximè vtendum esse ad mentem legis perspiciendam, non tamen illo solo, sed simul cum alijs, à quibus interdum vinci, ac superari potest. Primum horum intendũt Doctores allegati, & constat, quia significatio verborum est magis expressa, & certa. Item quia verba sunt, quæ ex intentione legislatoris potissimum assumuntur ad declarandam voluntatem suam; ergo illa etiam primò, ac principaliter consuli debent ad eandem voluntatem cognoscendam. Altera verò pars sufficienter probata est in principali regula, & in declaratione præcedentis dubitationis. Vnde constat, in secundo sensu comparationis mentem legis, vtcũq; sufficienter cognita sit, esse verbis præferendam, quod satis probant rationes priori loco factæ. Probatur etiam ex l. *Non dubium.* Codice de Legibus dicente, *Contra legem agere, qui per occasionem verborum contra legis nititur voluntatem*; est ergo voluntas verbis præferenda. Iem in l. *Nominis*, de Verborum signific. dicitur *Ex lege esse tam quod est ex sententia legis, quam quod ex verbis.* vbi Glossa exponit, *Tam quod est ex sententia præter verba, quàm quod est ex verbis, & sententia:* nã quod est ex verbis sine sentẽtia, non est lex, vt visum est. Hoc denique modo dicitur in dicta l. *Non aliter*, ff. de Leg. 3. à verbis legis recedi, vbi de mente legislatoris constat, Dicimus autem à verbis legis recedere, quando illa extendimus, vel restringimus, vel multo magis quando à proprietate verborum aliquantulum recedimus: quod etiam facere licet, quando necessarium est, vt à mente legislatoris non recedamus, quia tunc verba re vera non significant voluntatem legislatoris secundum suam proprietatem, sed secundum aliquam translationem, vnde est illud Gregorij in cap. *Præterea*, de Verborum significat. *Plerumque dum proprietas verborum attenditur, sensus veritatis amittitur.*

Interdum proprietas verborum relinquendi, vt mens legislatoris inuestigetur.

17 Tandem verò interrogari potest, quibus modis, vel coniecturis vtendum sit ad mentem legislatoris indagandam præter nudam vim verborum. Respondeo multa assignari à iurisperitis, præcipua verò capita sunt hæc. Primo materia legis, nam illi maxime debent verba deseruire iuxta sententiam Gregorij supra citatam. Sic in cap. 2. de Translat. Episcop. §. *Sed neque* exponitur, *Ecclesiam dici viduatam*, etiam si habeat Episcopum non consecratum, vel inutilem, quia materia talem sensum postulabat. Sic etiam in l. *Si vero.* ff. *Locati*, verbum *Donationis* per verbum transactionis exponitur, *materia exigente.* Secundò quoties verborum proprietas induceret iniustitiam, vel similem absurditatem, circa mentem legislatoris, trahenda sunt verba ad sensum etiam impropriũ, in quo lex sit iusta, & rationabilis, quia hæc præsumitur esse mens legislatoris, vt multis iuribus declaratum est in tit. de Legib. ff. Et in eis ratio ostenditur. Nam in l. 18. dicitur. *Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conseruetur.* Ergo si necessaria sit etiam impropria interpretatio, vt voluntas sit, vel præsumatur iusta, in eo sensu accipienda est lex, quia alias non conseruabitur voluntas legislatoris, cum lex iniusta non sit lex. Et in l. 19. additur, *In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio, quæ vitio caret, præsertim cum voluntas legis ex hoc colligi possit.* Quia nimirum sine vitio esse præsumenda est.

Quibus modis mens legislatoris indagãda.
Gregor.

Quod habet verum, etiam si illa ambiguitas sit per analogiam, vel improprietatem, & idem sumitur ex l. *Nulla iuris ratio*, eodem.

Tertio ex comparatione ad alia iura potest indagari mens legislatoris in aliqua lege, etiam præter vim, & proprietatem verborum eius, idq; dupliciter. Primo ex repugnantia, & contrarietate aliarum legum, quæ oriretur in vno verborum sensu & vitatur in alio, tunc enim interpretamur mentem legislatoris non fuisse derogare superioribus legibus, aut illas corrigere, & ideò vsum fuisse verbis in ea significatione, quæ cum alijs iuribus stare possit. Quia non receditur à iure antiquo, nisi quatenus in nouo exprimitur; l. *Præcipimus* in fine. Codice de Appellationib. & notat Glossa in capite, *Cupientes.* §. *Quod si.* verb. *Petere*, de Elect. in sexto. Correctio enim, & mutatio legis odiosa est, & de se non admittitur, nisi vbi omnino vitari non potest. Vnde addunt iurisperiti, vitandam esse, etiam si opus sit verba posterioris legis minus propriè interpretari. Ita docent Anton. de Butr. in cap. *Cum dilectus*, de Consuet. n. 15. & ibi Imol. n. 12. & Felin. in cap. *Non potest*, de Re iudic. num 8. §. *Limita dupliciter*, cum Panormita. in cap. *Cum olim*, de Re iudic. in fine, qui ad hoc etiam inducit Glossam vlt. interpretantem illum textum iuxta hanc regulam. Nam cum textus ille requirat concordiam eligentium, & concordia in rigore significare videatur, vt nullus discrepet: nihilominus sufficere censet, vt fiat maiori parte consentiente: nam hæc est concordia iuridica, de qua intelligenda est illa lex, cum non declaret, se velle communi iuri derogare. Vnde colligo, ita licere ob eam causam verba legis impropriè interpretari, vt tamen seruetur aliqua proprietas verborum, saltem secundum consuetudinem iuris, vt in exemplo adducto constat, & idem inuenitur in alijs, quæ afferri solent. Estque valde consentaneum rationi, quia esto non semper legis latores loquantur iuxta naturalem proprietatem verborum, semper tamen videntur loqui saltem secundum aliquam iuris proprietatem; aut consuetudinem, quando materia aliud non postulat. Neque maior extensio videtur admittenda, ne detur occasio, & licentia corrumpendi iura, quod est maius incommodum, quàm admittere aliquam iuris correctionem. Altera via colligendi mentem legislatoris per comparationem ad alia iura, est per concordiam. Vbi enim conueniens sensus legislatoris sumi non potest ex verbis in rigore, ac naturali proprietate sumptis, & alia significatio suppetit, in qua sensum accommodatum reddunt, multum iuuabit, si talis significatio verborum consentanea sit alijs iuribus, in quibus similia verba in illo sensu accipiuntur, vel æquiparantur, tunc enim valde probabilis sit talis interpretatio ex mente legislatoris, quia secundum ius loqui præsumitur. Et hoc maximè habet locum, quando talis interpretatio benigna est, & nullum alium habet incommodum: nam benigna interpretatio legis, cæteris paribus præferenda est, iuxta l. *Benignius.* ff. de Legibus.

18

Vide Gutierres in Pract. lib. ... q. 15. n. 34. & 25.
Anton. de Butr.
Imola.
Felinus.
Panorm.

Semper aliqua proprietas verborum seruanda.

19 Vltimo circa rationem legis addendum est, illam quidem non sufficienter continere mentem legislatoris, si tamen de illa constet multum valere ad eandem mentem legislatoris inuestigandam. Ita docuit Baldus in c. *Licet* de Elect. & Decius in caput *Secundo requiris.* de Appellationibus, & plures alij apud

Ratio legis valde conducit ad mentem legislatoris indagandam.
Bald.
Decius.

Tiraquel. in dicta l. *Si vnquam §. Libertis*, num. 23. & prior pars constat, tum quia ratio legis non est textus legis, tum etiam quia multa per legem humanam statuuntur arbitrio potius, quam certa ratione, & ideo, *non omnium, quæ per leges statuuntur, ratio reddi potest*, vt dicitur in l. *Non omnium*, de Legib. Quamuis enim lex semper sit rationi cõsentanea, nihilominus electio inter ea, quæ rationabilia sunt, sæpe nõ habet rationẽ, & ideo non sẽper est inuestigãda, vt dicitur in l. *Et ideo*, ff. eodẽ: ergo sola ratio legis nõ continet legislatoris voluntatem, quia pro suo arbitrio potuit non in omnibus illi conformari, sed solum quatenus voluit, & suis verbis explicauit. Vnde intulit Bald. supra, maioris momenti esse verba, quam rationem, *etiam magistralem*, vt ipse loquitur, quia verba sunt quasi legis substantia, & immediate continent voluntatem legislatoris. Ratio autem solum remote illam indicat.

Tiraquel. *Bald.*

20 Nihilominus tamen posterior etiam pars verissima est. Oportet tamen circa illam aduertere, duplicem esse posse rationem legis, vnam in lege non expressam, sed ab interpretibus excogitatam. Aliam in lege ipsa explicatam. Prior ergo ratio licet aliquid conferat ad assequendã legislatoris mentem, non est tamen certum indicium, sed probabilis tantum coniectura, tum quia sæpe ratio non est certa, sed in opinione Doctorum posita est, tum etiam quia multo minus certum est, illam fuisse rationem, quæ mouit ipsum legislatorem, cum possint esse aliæ, à quibus moueri potuerit, & consequenter est incertum, ad quam rationem magis accommodandus sit sensus legis. At vero quando ratio legis in ipsa lege continetur, magnum indicium esse potest mentis legislatoris, & post verba ipsa, videtur secundum certitudinis locum obtinere, quia tunc ratio legis est aliquo modo pars eius, nam in ea continetur, & supponitur. Vnde necesse est, vt præceptum, & voluntas legislatoris sit rationi suæ accommodata, & consequenter, vt verba significantia actum præceptum, si ambigua sint, ex ratione ibi expressa determinationem accipiant; ergo ex tali ratione efficaciter probatur mens legislatoris. Quod ideo manifestum visum est Bartholo, & multis aliis Iurisperitis, vt sæpe non distinguant inter hanc rationem, & mentem legislatoris, & vtramque pariter vocant animam legis, vt supra libro 3. dixi, & attigit Decius loco proxime citato. Veruntamen licet illa duo sint valde propinqua, in rigore sunt distincta, vt ibi probaui, & ideo ratio est medium ad indagandam mentem, & moraliter certum, quando est in lege expressa: non tamen ita infallibile, quin aliæ etiã circunstantiæ ponderandæ sint, quia etiam ipsius rationis sensus potest esse ambiguus, & ex aliis circunstantiis certior redditur. Et contingere etiam potest, vt ex eadem ratione voluntas varijs modis, & ad diuersã moueatur, & ideo ad plene cognoscendam legislatoris voluntatem, quæ est propria mens eius, non sufficit sola ratio, etiam in lege expressa, sed omnia expendenda sunt, & attente consideranda.

Ratio legis in ipsa lege contẽta magnum indiciũ est mentis legislatoris.

Barth. *Decius.*

CAPVT II.

Quando, & quomodo habeat locum extensio in legibus humanis per earum interpretationem.

1 LEgis interpretatio, si præcise, ac secundum vocis rigorem sumatur solum consistit in declaratione, & intelligentia proprij, & (vt sic dicam) immediati sensus ipsius legis, sistendo tantum in vsitata, & propria significatione verborum, & in sensu legis ex illis sic intellectis resultante, & hanc interpretationem videtur vocasse declaratiuam Barthol. in l. *Omnes populi*. ff. de Iustit. & iure, q. 6. principali, & de illa tractat in quæstiunc. 3. nobis vero nihil de illa dicendum superest, præter dicta in capite præcedenti. Alio ergo modo sumitur interpretatio prout aliquid specialiter operatur circa legem, quæ multiplex est secundum varios effectus, vnus est correctio, vel abrogatio legis, de qua infra dicemus, quia specialiter fit per vnam legem circa alias, vel per posteriores circa præcedentes; alij vero sunt, qui in vnaquaque lege secundum se spectari possunt, vt sunt extensio, restrictio, exceptio vel excusatio, seu cessatio obligationis legis, vel aliorum effectuum eius, & de singulis aliquid dicendum est, vt generales regulæ habeantur ad decidendos casus ex legum intelligentia pendentes.

Legis interpretatio declaratur. *Barth.*

Primo igitur circa extensionem aduerto, quadruplicem extensionem in lege posse cogitari. Vna est intra verborum proprietatem secundum naturalem significationem, alia est vltra proprietatem naturalem, & intra proprietatem ciuilem, siue per communis iuris vsum, siue per aliquam iuris fictionem, tertia esse potest vltra vtramque proprietatem per aliquam improprietatem, siue in significatione alicuius verbi, aut nominis, siue in connexione verborum, siue in subintelligenda, vel supplenda aliqua particula non expressa in lege. Et ita in hoc tertio membro potest esse infinita varietas, & inæqualitas per maiorem, vel minorem improprietatem. Quarto potest cogitari extensio vltra omnem significationem verborum etiam impropriam, solum propter rerum, vel casuum similitudinem, aut identitatem formalem in ratione legis. Quinto addi potest extensio vltra mentem legislatoris. Sed hanc non admittimus, vt infra dicemus, nec vltra dictos modos extensionis videtur alius possibilis per comparationem ad verba, vel rationem legis, quę est veluti terminus, à quo procedit extensio. Potest autem extensio fieri ad personas, ad res, seu casus, ad loca, vel ad tempora, & ita ex parte termini ad quem (vt ita dicam) possunt etiam extensiones multiplicari. 2

Quadruplex extensio legis.

Dico ergo primo. Omnis lex non odiosa per se loquendo, extendenda est ad omnia, quæ verba in significatione propria, ac naturali comprehendunt, non vero vltra illa, nisi alia specialis ratio id requirat. Exempla sunt, si lex loquatur de filiis, vt filias etiam comprehendat, quia illa vox in significatione propria communis est, non vero ita comprehendit nepotes ex vi significationis, nisi alia ratio cogat. Et ideo dixi, *per se loquendo*, nam ex accidenti possunt verba intra illam significationem coarctari, vt si ex ampla intelligentia, etiam proprissima sequatur aliquod absurdum, vel correctio alterius legis, vel aliquid simile, vt in capite sequenti explicabimus. Sic ergo explicata assertio communis est in cap. 1. de Constit. vbi bene Deci. lect. 1. nu. 23. & sequentib. Panormit. num. 14. & sumitur ex Glossa in l. *Non possunt*. ff. de Legib. in fine. Prior ergo pars affirmans patet, quia tunc nulla est ratio extendendi legem vltra naturalem proprietatem verborum; ergo non debet 3

Quousque lex odiosa extendenda est. *Decius. Panormit. Glossa.*

fieri,

fieri, quia regulariter homines loquuntur secundum proprietatem verborum, & si absolute & indefinite loquuntur, de toto significato verborum loqui intelliguntur. Et hoc maxime habet locum in legibus, in quibus indefinitus sermo æquiualet vniuersali, quia sunt regulæ generales, & doctrinalem sermonem continent, vt optime probari potest ex lege *Prospexit*. ff. Qui, & à quibus, & tradit Bart. in l. 1. §. *Sed etsi*. ff. de Vent. in Possess. mitten. n. 3. vbi in scholiis multa referuntur. Et confirmatur, quia lex, quæ non continet odium, aut speciale grauamen inter fauores reputari potest, vt in principio libri præcedentis dixi; ergo intra prædictos saltem limites extendenda est.

Barth.

4 Altera vero pars negatiua cum sua moderatione exceptiua, etiam est clara, quia per se loquendo, ac regulariter homines vtuntur verbis in significatione maxime propria, multo ergo magis id est obseruandum in legibus. Et hoc etiã confirmant multa ex his, quæ in superiori capite adduximus, & nonnulla iuris principia, vt quod *vbi lex nõ distinguit, nec nos distinguere debemus*, quod sumitur ex dicta l. *Prospexit*. & l. 1. ff. de Legat. præst. Cui æquiualens est, vt *quod absolutè dicitur, simpliciter, & sine diminutione accipiatur*, l. *De pretio*. ff. de Publicana, &c. cui consonat l. *Cum pretor*. 170. ff. de Reg. iur. iuuat etiam quod *simplicibus legibus est amica*, vt dicitur in §. *Cæterũ*. Inst. de Legat. agnat. succ. & alia similia. Et hęc assertio ex sequentibus magis declarabitur, quando vero specialis ratio maiorem extensionem postulet, quando vero tantam non patiatur, dicemus capite sequenti.

5 *Lex fauorabilis ad omnem proprietatem verborum est extendẽda.*

Dico secundo. Quando lex est fauorabilis, vel specialis aliqua ratio iuris intercedit, extendenda est ad omnem proprietatem verborum, non solum naturalem, sed etiam ciuilem, seu iuridicam, non vero vltra illam, nisi maior necessitas id postulet. Hęc posterior pars latius tractabitur in assertione sequenti, nunc vero sufficienter constat ex dictis in capite præcedenti, quia verborum proprietas tenenda est, nisi necessitas cogat, qui alias nihil erit certum, & constans in dispositione legum. Prior ergo pars assertionis, quæ præcipue nunc intenta est, communis est, & clara. Et in communi suaderi potest, quia vnaquæque ars vtitur verbis sibi propriis, & iuxta propriam consuetudinem, vel institutionem; ergo multo magis id seruandum est in legibus. Nec enim cogendus est legislator, vt quoties loqui vult de filiis naturalibus, & adoptiuis, specifice id faciat, sed aliquando vti poterit voce cõmuni; ergo in legibus habere potest locum extensio secundum totam significationem propriã verborum, non solum naturalem, sed etiam ciuilem: ergo maxime ita sunt accipienda verba in fauorabilibus legibus, iuxta vulgata principia iuris. Quod tamen semper est intelligendum per se, & nisi aliud obstet, iuxta alia principia, & regulas, quas proponemus. Idemque erit, quando eadem omnino ratio in lege expressa in omnibus illis significationibus inuenta fuerit, tunc enim satis indicat eadem ratio, intentionem legislatoris fuisse de omnibus illis loqui.

6 Atque ad hanc regulam spectant variæ quæstiones, quæ de hac extensione tractantur à Doctoribus, quarum resolutio ab illa pendet, & à posteriori, & quasi per inductionem illam confirmat. Vna, & satis celebris est, an lex loquens verbis proprie significantibus casum verum, extendatur etiam ad fictum, quem sub lata significatione verba comprehendere possunt, modo explicato. Quam quæstionem tractant Barth. & alij Legistæ, in l. *Si is, qui pro emptore*. ff. de Vsucap. & in l. *Omnes populi*, ff. de Iustit. & iur. & in l. *Cum ex oratione*. ff. de Excusat. tutor. & in l. 3. §. *Hac verba*. ff. de Negot. gest. nam ex his, & aliis iuribus inter se collatis constat, interdum legis verba extendi ad casum fictum, interdum vero non extendi. Vnde ordinaria regula est, in materia stricta, id est, odiosa, correctoria, & similibus non admitti extensionem illam: in materia autem ampla, id est, fauorabili, admitti. Vt cum lex loquitur in fauorem filiorum, adoptiui etiam venire solent, vt docent Baldus, & alij apud Menoch. libro 4. præsumpt. 89. num. 36. & lex loquens de legitimis, legitimatos comprehendit, teste Barth. in dicta l. *Si is, qui pro emptore*. num. 30. & Menoch. supra num. 22. Vnde potest hic notari alia regula, scilicet, quando lex omnino æquiparat fictum cum vero, tunc quoad dispositiones, seu effectus eiusdem iuris, ordinarie habere locum extensionem legis secundũ totam proprietatem ciuilem, seu legalem, quia lex disponere censetur secundum eiusdem iuris vsum, & institutionem. Vt verbi gratia, dicit lex, legitimatũ nihil differre à legitimo, vtique quoad dispositiones iuris, vel secundum iura factas, Authent. Quibus modis nat. effi. &c. cap. 1. & 3. Inde ergo fit, vt nomine legitimorum ordinarie veniant etiam legitimati, nisi aliud constet aliunde de mente legis. In quo etiam considerandum occurrit, hoc maxime habere locum, quando effectus per legem inductus est quasi dispensatio in aliquo defectu non à natura, sed ab hominibus introducto, vt est ingenuitas concessa contra seruitutem, nam seruitus non est conditio naturæ, & ideo seruus factus ingenuus per legem, simpliciter venire solet in legibus nomine ingenui, vt patet ex dicta l. *Cum ex oratione*. Maxime vero in materia fauorabili. Et alia exempla afferemus in sequentibus.

Barthol.

Extẽsio ad materiam fictum in materia stricta non admittitur, sed in materia fauorabili [marginal note partly illegible]

Baldus.

Barthol. Menoch.

7 *Lex aliquando extenditur vltra proprietatem verborum tam naturalem, quã ciuilem.*

Dico tertio. Extensio legis per improprietatem, seu vltra proprietatem verborum, tam naturalem, quam ciuilem raro locum habet, admittenda vero est, quando alias vel lex fieret illusoria, & nullius momenti, vel iniustitiam aut aliam absurditatem contineret. Hanc conclusionem in terminis posuit Abb. in cap. 1. de Constit. num. 14. & sequitur ibi Deci. & alij, & Felin. referens alios in cap. *Translatio*, de Constit. num. 14. Couarr. 3. Variar. cap. 3. nu. 9. Nauarr. in Sum. cap. 27. num. 51. & in cap. *Pœnæ*, de Pœnit. dist. 1. num. 16. & 21. & sumitur ex Gloss. penult. in cap. 2. de Vsur. in 6. Qui omnes pręcipue loquuntur de posteriori parte assertionis. Nam prior, scilicet, quod hæc licentia extendendi legem ad improprium sensum, per se non liceat, sed tantum necessitate cogente, per se nota est, & ex dictis in capite præcedenti satis probatur. Quod vero propter dictam causam liceat, optime probatur ex l. *Scire etiam*, §. *Aliud*. ff. de Excusat. tutor. vbi propter vitandum absurdum lex ibi dicens, *Vel intra centum milliaria*, extenditur, vt etiam intra quatuor centum locum habeat. Et à simili etiam sumitur ex l. *Nam absurdum*. ff. de Bon. libert. & optime in l. *Si stipulatio*. ff. de Oper. liber. Et confirmari hoc potest ex c. *Si ciuitas*, de Sẽtẽtia excõmunic. in 6. vbi interdictũ ciuitatis extẽditur ad suburbia, ne vili pẽdi va-

Abbas. Decius. Felin. Couarr. Nauar. Glossa.

di valeat sententia interdicti. Idem probatur ex c. *Significauit*, de Iudæis, vt illud bene expendit Nauar. in Sum. c. 27. n. 51. Ratio autẽ est, quia est vulgaris regula, omnem dispositionem ita esse interpretãdam, vt valeat potius, quam pereat; ergo multo magis lex, quæ magno consilio fit, at vero si iniustitiam contineret, non esset lex; ergo ita est interpretanda, vt & sit lex, & non sit iniusta, etiamsi ad hoc necessarium sit verba extendere vsque ad improprietatem. Et eadem ratione vitanda est omnis absurditas à lege per eius interpretationẽ, quia si esset absurda, irrationabilis esset, & consequẽter non esset lex. Idem deniq. erit si sit inutilis, & nullius momenti, quia etiam hoc modo nihil ad commune bonum conferet, ac subinde non erit lex. Et præterea cum lex auctoritate publica fiat, & magno consilio, non potest præsumi facta in eo sensu, vt sit iniusta, absurda, vel inutilis. Vnde etiam de statuto dixit Albert. cons. 20. n. 11. non esse ita interpretandum, vt elusorium fiat, & sequitur Mascard. concl. 596. nu. 2. Imo etiam in lege odiosa fit hæc extensio, ne fiat fraus legi, & ita fiat inutilis, vt in l. 4. Ad Macedon. sub mutuo comprehenditur venditio pecuniæ credita. Et ad id valet L. *Cum quis*. 126. de Reg. iur. & Glos. vlt. in c. vlt. de Vsur. in 6. vbi nomẽ testamẽti ad codicillũ extẽdit in materia pœnali, ne lex fiat illusoria, estque ibi communiter probata. Et plures alios in eandem sententiam refert Tiraquel. in ll. connub. Gloss. 5. nu. 115. & Sarmien. l. 1. Select. ca. 12. n. 7. Atque in his assertionibus non videtur esse controuersia inter auctores: nam in his generalibus regulis conueniunt, licet alij plures, alij pauciores limitationes adhibeant, quas nunc non expendimus quia pendent magis ex particularibus materijs, seu ex applicatione generalis doctrinę ad illas, quam ex formali ratione interpretandi leges.

Nauar. Albert. Mascard. Gloss. Tiraquel. Sarmient.

CAPVT III.

Vtrum lex extendi possit ad casum non comprehensum sub aliqua verborum significatione, propter solam rationis similitudinem, vel identitatem.

1 QVæstio hæc valde controuersa est inter auctores, & non paruam habet difficultatem, & ideo specialiter tractanda est. Multi ergo sentire videntur, tantam extentionem fieri non posse. Et potest suaderi primo, quia ratio legis non est lex, nec formaliter illam constituit tanquam forma substantialis eius, quia hæc est voluntas legislatoris significata per verba; ergo si verba in aliqua significatione non extenduntur ad aliquem casum, quamuis fortasse ratio in eo militet, non est de illo lata lex. Dices, voluntatem legislatoris esse rationi conformem, & ideo tantum extendi, quantum ratio eius. Sed cõtra hoc argumentor secundo, quia stante eadem ratione potest Princeps velle vnum & non aliud, vel pro sola libertate, vel certe, quia non expedit multa præcipere, aut prohibere, neque omnia omittere, & ideo eligit vnum pro arbitrio suo, quod sępe potest facere sine culpa, imo etiam interdum propter aliquam rationem. Nã licet nos lateat, fortasse non defuit legislatori aliquod motiuum; propter quod vnum præciperet, & non aliud, non obstante aliqua similitudine rationis. Vnde confirmatur tertio, quia ipsa determinatio expressa verborum ad vnum casum, & taciturnitas alterius, indicat potius legislatorẽ vnũ voluisse præcipere, vel prohibere, & non aliud, ex illa coniectura iuridica, *quia si voluisset, expressisset*, cap. 2. de Translat. Episcop. c. *Ad audientiam*, de Decim. Vnde potius solet interdum sumi argumentum ab speciali, quia dum hoc in speciali prohibetur, & alia tacentur, signum est alia non prohiberi. Denique lex non est vltra totam significationẽ extendenda sine necessitate, aut ratione cogente: hîc autem nulla est, sed sola coniectura similitudinis rationis, quæ & infirma est, quia nunquam potest illa similitudo omnimoda satis probari, cùm non oporteat, legislatorem omnẽ rationem exprimere, quæ ipsum mouit, & per alias coniecturas, quas adduximus illa sufficienter eluditur, argumento c. *Verisimile*, de Præsumptionibus: ergo propter solam rationem non est lex extendenda vltra verba. Et hanc sententiam significat Gloss. in cap. *In fidei*, verb. *Inquisitionis*, de Hæret. in 6. tenet Anton. in ca. vlt. de Consuet. nu. 57. Domin. in c. 1. de Temporib. ordin. in 6. nu. 9. Adrian. in 3. Mater. de Excommunic. q. 3. excep. 8. & Cordub. lib. 1. q. 11. opin. 2. ad 3. multi alij apud Tiraquel. in l. *Si vnquam*, verb. *Libertis*. à n. 2. vbi infinita pene congerit, & allegat vsque ad n. 36. & præcipuè in n. 20. & 21.

Gloss. Anton. Domin. Adrian. Mater. Cordub. Tiraquel.

Multi vero alij affirmant, tantam esse vim rationis legis, vt propter illam comprehendere censeatur casus in lege omissos, si in eis par ratio militet, licet aliter sub verbis legis non contineantur. Pro qua sententia multa et. ã congerit Tiraquel. supra. à nu. 42. Vbi etiã plures auctores allegat. Idem Constanti. Roger. in tract. de Iur. interpret. §. 1. à num. 21. Molin. libr. 1. de Primog. c. 5. n. 7. & sequentib. Couarr. in c. *Alma*. 2. p. §. 4. n. 7. vers. *Secundo*. Angel. verb. *Lex*. nu. 6. & 8. cum Imol. & Gemi. Syluest. q. 18. cum Panormit. in c. *In insulis*, de Regular. nu. 3. vbi ait, dispositionem legis extendi propter rationẽ expressam in lege, etiamsi verba id non patiantur. Idem fere habet in cap. 1. de Iuram. calum. nu. 8. Fundamentum potissimum est, quia ratio legis, præsertim in ipsa expressa, indicat sufficienter, intentionem legislatoris esse prohibere aliquid, non quatenus materialiter (vt sic dicam) tale est, sed vt subest tali rationi, ac subinde prohibere quidquid talem rationem ęqualiter induit; ergo dispositio talis legis tam vniuersalis est, quam eius ratio, etiamsi verba eius id non exprimant. Et confirmatur, quia hoc modo decisio vnius casus per sententiam Principis censetur habere vim legis pro omnibus similibus, quia, nimirũ, casus ille particularis materialiter sumptus solũ censetur esse tanquã quoddam exemplũ, in quo ratio decisionis exercetur, quia vero ratio est, quæ fundat decisionem, ideo vniuersalis esse cẽsetur pro casibus similibus; ergo idem est cum proportione in quacumque lege. Et ad hoc confirmandum allegantur varia iura, quæ non licet sigillatim expendere, quia intellecta generali doctrina, potest vnusquisque iuxta eam singula interpretari.

2 Ratio legis aliquando extenditur vltra significationem verborum. Tiraquel. Constant. Roger. Molin. Couar. Angel. Imola & Gemi. Syluest. Panorm.

In hac re difficile est iudicium ferre, propter varia dicta Doctorum, & iurium, quæ ab ipsis allegantur. Vt tamen quod sentio dilucide, & breuiter explicare valeam, suppono, sermonem esse de lege humana propria, id est, disponente, & inducente nouam obligationem, quæ ex sola ratione naturali non oriretur, nam si lex hominis tantum sit declaratiua rationis naturalis, sine dubio tantum extendetur, quantum

3 De lege humana propria sermo esse debet.

tum ipsa ratio. Nec de hoc esse potest controuersio. Deinde differentiam constituo inter paritatem rationis, & identitatem. Paritatem rationis voco, quando licet rationes sint diuersæ, habent inter se æqualitatem, vt sunt verbi gratia, ratio amicitiæ, aut gratitudinis, quę inter se diuersæ sunt, possunt autem æquiparari, & moraliter æquales iudicari. Identitatem autem voco, quando in diuersis materijs vna & eadem ratio pietatis promouendæ, aut nocumenti euitandi intercedit. Quam distinctionem attingunt Iuristæ allegati, & paritatem vocant similitudinem rationis, aliam identitatẽ, vt videre licet in Baldo, & aliis, quos Tiraq. citat, & expressius Rochus Curt. tract. de Consuetud. ad cap. vlt. eod. sect. 4. num. 23. ex Alex. conf. 75. & Paulo de Castr. conf. 338. & in conf. 84. vt illum refert, & sequitur Tiraquel. in dicta l. *Si vnquam*, verb. *Libertis*, num. 45. *(Rochus. Alexan. Paul. Cast. Tiraquel.)*

4 Primo igitur censeo, solam similitudinem rationis per æquiparationem, seu æquiualentiã sine identitate non sufficere, vt legis obligatio ex vno casu ad similem extendatur, vt ex persona ad personam, aut alio simili modo, quando sub verbis legis, in aliqua significatione non cõprehenditur. Ita opinantur in primis auctores citati in prima opinione. Deinde idẽ plane sentiunt Paul. Castrens. Alex. & Rochus proxime citati. Ad idem potest citari Glossa in cap. 1. de Temporib. ordin. in 6. verb. *Italiæ*. Nam licet in principio videatur repugnare, in vltimis verbis tandem exponit illum textum, non admittendo extensionem propter similitudinẽ rationis: verum est, non fundari in hoc, quod similitudo rationis non sufficeret, sed in hoc, quod ratio aliqua dissimilitudinis excogitari potuit. Veruntamen etiam hinc sumi potest argumentum pro conclusione, quia si verba legis nullo modo casum comprehendunt, sola similitudo rationis non potest sufficere, vt dispositio legis censeatur habere locũ in alio casu simili, quia nunquã potest similitudo esse tãta, quin facile sit aliquã rationẽ differẽtiæ inuenire. Sed vlterius declaratur, incipiendo à certioribus. Nam in primis fere omnes fatentur, hanc extensionem per similitudinem rationis non habere locum, vbi alia lex aliter disponit in alio casu, quantuncumque simili; vt expresse docent Barthol. in Authent. *Quas actiones*. C. de Sacros. Eccles. n. 8. & 9. & in l. *Omnes populi*, ff. de Iustit. & iur. q. 6. principali, quæst. 4. consentit Abb. cons. 29. n. 4. vol. 2. & in cap. *Translato*, de Constitut. nu. 4. vbi clare loquitur de ratione simili, non eadem, vt Barth. etiam loqui videtur, vt illum etiam Rochus exposuit. Idem Felin. in dicto c. *Translato*. de Constit. num. 13. Et ratio est, tum quia legum correctio est iuris strictissimi, vt infra dicemus, & ideo non habet in illa locum extensio propter solã similitudinẽ rationis, tũ etiam quia fortius vinculũ est legis expressæ, quã sit ratio alterius legis propter solã similitudinẽ; ergo non potest hæc lex cõtra alteram præualere. Ex quo obiter colligo, solã similitudinẽ rationis nõ sufficere, vt casus sit comprehensus in lege ex mente legislatoris, nam si esset comprehensus, re vera eximeret illum à contraria lege antiquiori.

(Similitudo rationis non sufficit, vt obligatio legis ex vno casu ad similem extendatur. Paulo Cast. Alexan. Rochus. Glossa. — Barthol. — Abbas. — Rochus. Felinus.)

5 Deinde in legibus pœnalibus est facilior, magisque recepta assertio (idemque intelligatur cum proportione in irritantibus, & in omnibus odiosis.) Vt autem caueatur æquiuocatio, quæ in hoc committi potest, distinguenda *(Duo in lege pœnali distinguenda.)*

A sunt in lege pœnali duo, scilicet, præceptum, vel prohibitio, & pœnæ impositio. Quod ergo attinet ad pœnam, certum existimo, non posse legem pœnalem quoad pœnam extendi propter solam similitudinem rationis, quantacumque ista sit. Quod pręter auctores proxime allegatos sensit Gloss. in cap. *In pœnis*. 49. de Regul. iur. in 6. dicens, *quod de pœnis non arguimus ad similia, quia pœna non excedunt proprium casum*. Idem docuit Antonius de Butr. in capit. vlt. de Consuet. numer. 57. & 58. & bene Castr. libro 1. de Lege pœnal. capit. 7. documen. 3. Eandem opinionem tenet; & communem Doctorum esse dicit Molin. tractat. 2. de Iustit. disputat. 176. §. *Quarto*. Emman. Roder. tom. 1. Quæstion. regular. quæst. 11. artic. 6. regula 14. Sanci. libr. 10. de Matrimonio disp. 4. Probari autem potest primo ex generali regula iuris, in pœnis benigniorem interpretationem esse faciendam: at extensio pœnę propter solam similitudinem non fit per interpretationem benignam, sed nimis rigorosam; ergo. Secundo, quia hæc extensio vel fieri posset à casu ad casum similem æqualem, vel grauiorem, vel à persona ad personam, vel à pœna ad pœnam, vel à loco ad locum, aut alia simili circunstantia; nihil autẽ horũ potest dici cũ probabilitate; ergo. *(Glossa. Anton. a Butr. Castro. Molina. Emmanuel Roder. Sanc.)*

B

6 Probatur prima pars de casu ad casum, quia pœnæ impositio licet secundum generalem rationem ęqualitatis, seu proportionis fundetur in ratione iustitiæ, tamen in determinatione talis pœnę ad talem casum pendet ex voluntate legislatoris, magis quam ex ratione, vt constat, quia nulla certa ratio cogebat Principẽ ad imponendã hãc pœnã pro tali delicto: posset n. imponere aliã, vel nullã per legẽ imponere, sed cõmittere iudici; ergo rationis similitudo ex parte delictorum non sufficit ad extendendũ pœnã ad casum similem, quia præter rationem necessaria est voluntas legislatoris, quæ ibi non interuenit. Declaratur, & confirmatur hæc pars, quia in pœnis, quæ ipso facto imponuntur, manifestum est, neminem obligari in conscientia ad exequendã, vel obseruandam in se pœnam legis, nisi commiserit illud specificum delictum, propter quod est imposita, vt in censuris, irregularitatibus, & aliis impedimentis canonicis manifestum est, vt constat ex doctrina sæpe repetita in materia de Cẽsuris. Imò Doctores omnes in illa ponderant non solum specificam rationem delicti, sed etiam modum, & consummationem eius iuxta rigorosum sensum verborum esse necessarium. Vnde ridiculum esset dicere, parricidam, vel incendiarium templi, aut imaginum, incurrere censuram canonis *Si quis suadente*, quia in hæc delicta æquiparantur in grauitate percussioni clerici; ergo idẽ dicendum est in pœnis imponẽdis per iudicem, eadem enim ratio militat, quia lex imponens pœnam certam pro furto, in rigore non obligat iudicem ad imponendam illam pœnam pro alio delicto, etiam si simile, vel æquale sit. Quando verò possit iudex, vel etiam debeat ex alio principio vti ea similitudine, seu imitatione legis punientis vnum delictum ad puniendum aliud, paulò post explicabo. *(Declaratur exemplo.)*

C

D

7 Atq; hæ rationes conuincunt in alijs extensionibus secundum alias circunstantias, quando variatã circunstantia, variatur factum, quod lex considerauit. Vt patet in primis in variatione personæ: nam si lex definite punit religiosum concio-

concionantem hoc, vel illud, non punit clericum secularem idem delictum committentem, quia licet sit in specie idem, non tamen est idem, quod lex voluit, & expressit. Item hic procedit illa ratio, quod punire hanc, vel illam personam pendet ex voluntate legislatoris, & ideo non sufficit similis ratio, quia nec semper homo vult omnia, quæ participant similitudinem rationis, nec semper expedit omnia velle, sed vnum præ alio eligitur arbitrio legislatoris, vel propter alia motiua, quę apud se habere potuit. Et hæc est iuridica ratio exponendi omnes canones pœnales, & destructo hoc generali fundamento, tollitur certitudo in his legibus explicandis. Et idem discursus fieri potest de loco: nã si lex punit delictũ factũ in tali loco, ita vt ex illa constet habuisse respectum ad illum, non extenditur ad alium, licet eadem, vel similis ratio in eo esse videatur. Quod quidem dixit Barth. in Authent. vlt. C. de Sacrosſanct. Eccle. quando cum illa extensione inducitur correctio legis; ego verò censeo absolute, ac per se idem esse dicendum ex vi mutationis loci, & facti, quod lex considerauit. Et idem est de malo peccandi: nam si lex punit peccantem scienter, non extenditur ad peccantem ex ignorantia, etiamsi contingat, delictum ex aliis circunstantijs esse grauius, & sic de alijs, propter eandem rationem. Denique idem est euidentius de extensione à pœna ad pœnam: nam si certa pœna imponitur per legem, non potest iudex illam mutare, aliam similem imponendo; quia astringitur lege ad soluendum, vt ita dicam, in tali specie, nisi per modum dispensationis ex iusta causa aliud ei permittatur, vt suprà dictum est. Et in pœnis, quæ incurruntur ipso facto, non potest quis mutare pœnam in aliam similem; quando potest pœnam legepræscriptam exequi: imo licet non possit, non tenetur aliam æquiualentem præstare, vt in superioribus dictum est; & in alijs legibus est certum; in eis non habere locum commutationem proprio arbitrio factam, vt infra dicetur, nulla ergo extensio, vel argumentatio per similitudinem rationis habet locum in pœnis, quoad proprium reatum earum, etiamsi maxima congruentia, vel similitudo intercedere videatur; vt dixi etiam in tom. 3. tertiæ partis q. 67. art. 8. in comment.

Iuridica ratio exponendi omnes canones.

Barth.

Tom. 3. in 3. p. q. 67. ar. 8. in cõment.

8 *Ioan. Andr.*

Superest dicendum de altera parte legis pœnalis, quæ est prohibitio, vel præceptum; nam Ioan. Andr. in cap. *Dispendia*, de Rescript. libr. 6. dixit, per similitudinem rationis extendi dispositionem legis pœnalis; licet non extendatur pœna. Et potest suaderi, quia eadem est ratio de hac lege, quę de qualibet alia obligante per vim directiuam, quia etiam lex pœnalis vt præcipiens; vel prohibens habet suam vim directiuam, solum hoc potest in eã considerari speciale, quod ratione adiunctæ pœnæ videtur potius restringenda, quàm extendenda, quoad hoc vt pœna restringatur, & non extendatur. Sed hoc non cogit, quia pœna est quid accessorium, & directio legis est principale, & ideo non est habenda ratio accessorij, si principale per se spectatum petit, vel admittit extensionem; sed lex directiua non adijciens pænam extenditur propter similitudinem rationis; ergo & lex pænalis quoad dispositionem; & directionem. Sed hæc sententia in primis in eo displicet, quod separat pænam à dispositione legis: nam licet verum sit, pænam legis non

Reijcitur sententia Ioan. Andr.

A posse extendi ad eum, qui illam legem non violat, cui adiecta est, etiamsi aliam similem violet, vt probant omnia dicta in superiori puncto, nihilominus si propter rationis similitudinem extenditur dispositio legis pænalis, consequenter dicendum est, violari legem illam per actũ illũ in quo similis ratio militat, alias quomodo lex extenditur ad illũ actũ? Si autẽ lex violatur, pæna eius incurritur, quia adęquata est ipsi legi, & sequitur transgressionem eius, tanquam accessorium principale. Deinde displicet ipsa assertio, quia licet ęquiparatio facta cum alijs legibus directiuis non pænalibus videatur probabilis, nihilominus fundamentum etiam in alijs legibus censeo esse falsum.

B Dico ergo, nullam legem extendi quoad vinculum obligationis in conscientia, quod per se imponit, propter solam similitudinem, vel paritatem rationis ad casum omissum, & nullo modo comprehensum sub significatione verborũ legis, etiamsi de tali casu nihil per aliam legem dispositum sit, & siue lex pænam addat, siue non addat. Vt hanc assertionem probem, suppono distinctionem quandam, qua vtuntur Imol. Gemin. Tiraquel. & Syluest. locis citatis, qui dicũt, duplicem esse mentem legislatoris; vel potius interpretationem mentis legislatoris, vnam cõprehensiuam, aliam extensiuam, quod ego intelligo pure extensiuam, generale nomen imperfectiori membro applicando. Comprehensiua interpretatio, vel extensio est, quando per illam declaratur, talem casum, vel personam comprehensam fuisse in mente legislatoris, licet verbis non satis eam declarauerit, vt est casus in cap. *Si postquam*, §. *Si vero*. de Elect. in 6. ibi, *Quæ non solum, vt quis veniat, sed etiam ex sui mente exigit, quod vsque ad finem negotium prosequatur*, cum similibus. Purè vero extensiua mens, seu interpretatio dicitur illa, per quam extenditur dispositio legis ad casum non comprehensum sub mente legislatoris, propter similitudinem, vel paritatem rationis.

C

9 *Similitudo rationis non sufficit ad vinculum conscientiæ inducendũ.*

Imol. Gemin. Tiraquel. Syluest.

Duplex interpretatio mentis legislatoris.

Hoc posito sic argumentor, interpretatio pure extensiua, & non comprehensiua nunquam sufficit, vt dispositio legis obliget in casu, ad quem fit extensio, ex vi talis legis, sed extensio quę fit per similitudinem rationis sine adminiculo verborum, nunquam est comprehensiua, sed pura extensio; ergo ratione illius tantum nunquam lex obligat per vim directiuam. Quæ ratio procedit tam in lege fauorabili, quam in pænali, correctoria, & quomodocumque odiosa, vt per se patet. Maiorem

D videntur plane supponere Imol. & Gemin. Imò etiam Syluest. & probatur, quia formalis ratio constitutiua legis est mens legislatoris, sub qua voluntatem eius præcipue intelligo; ergo quod non fuit sub mẽte legislatoris cõprehensum, nõ potest sub lege comprehendi; ergo non potest cadere sub legis obligationem; ergo si interpretatio sit pure extensiua, non potest sufficere ad obligationem legis. Probatur consequentia vltima (nam cætera omnia per se nota videntur) ex data declaratione terminorũ, quia illa dicitur pura extensio, quæ fit vltra totum id, quod sub mente legislatoris comprehenditur. Quod autem talis sit extensio, quæ fit per solam similitudinem rationis; quod in Minori sumebatur, probatur, quia sola similitudo rationis non ostendit, sub voluntate legislatoris comprehensa fuisse omnia, quæ similitudinẽ

10 *Interpretatio purè extensiua non sufficit, vt dispositio legis obliget in tali casu.*

Imol. Gem. Sylu.

ratio-

rationis inter se habent, vt probant omnia dicta de pœnis. Nam sicut obligatio ad pœnam talem non nascitur ex sola ratione, sed ex voluntate legislatoris, quæ stante simili ratione potest velle hanc, vel illam pœnam, & non aliam, ita obligatio directiua nascitur ex voluntate, & hęc non semper tantum extenditur, quantum rationis similitudo, vt in pœnis probatum est, & in rationibus pro prima sententia adductis.

11 *Syluest.* Respondet autem Syluest. verb. *Lex.* quęst. 18. sicut physicè est impossibile, esse eãdem causam, quin sequatur idem effectus, ita loquendo iuridice, esse impossibile; esse eandem rationem, & non esse idem ius, cum ratio ipsa sit formaliter ius, & lex, nisi hoc sit ex voluntate legislatoris, quam tamen sequi non tenemur, nisi exprimatur. Veruntamen hæc obiectio, ablata quadam æquiuocatione, quam inuoluit, magis confirmat nostram sententiam, quã eam oppugnet. *Refellitur responsio Syluest.* Aequiuocatio ergo sæpe committitur in illo verbo *Eadem ratio*, nam si rigorose sumeretur pro vera identitate rationis, provt à similitudine distinguitur, non procederet ratio contra nos, qui hæc duo distinximus, & nunc de sola similitudine tractamus: Syluester autem latius loquitur de ratione eadem prout antea dixerat, *Si ratio sit par simpl. citer, seu eadem, aut certe maior.* Sic ergo loquendo de ratione eadem, pro simili, pari, vel maiori, falsa est Maior, & inepta comparatio, quæ fit causæ physicæ, quæ naturaliter agit, ad rationem, quę moraliter inducit liberam voluntatem legislatoris: quod ipsemet Syluest. vidit, *Syluest.* cum addidit, *nisi hoc sit de voluntate legislatoris*; si ergo legislatoris voluntas potest efficere, vt lex non tantum extendatur, quantũ par ratio, non est iuridice impossibile; esse eãdem rationem, & non esse idem ius. Falsumque est dicere, quod talis ratio sit formaliter ius, & lex, nam talis ratio per se non sufficit, ius aut legem constituere sine voluntate legislatoris, alias non posset legislatoris voluntas facere, ne lex tantum extendatur, quantum illa ratio, quia non potest tollere ab illa ratione, quod illi est intrinsecum, & formale. Nam ob hanc causam non potest voluntas legislatoris humani facere, vt illa ratio naturalis, quæ per se inducit obligationem naturalis legis, & est quasi formale ius naturale, non extendatur, quantum natura sua potest. Secus vero est de ratione congruitatis, seu conuenientiæ, quæ in lege humana reperitur, illa enim ratio per se non est formaliter ius, aut ratio, sed potius est voluntas, vel saltem non sufficit ratio sine voluntate. Vnde libenter admittimus illud principium, quod Syluest. sumit, quia non tenemur sequi voluntatem legislatoris, nisi exprimatur, nihil autem illum iuuat, quia licet legislator non exprimat, se nolle, vt lex extendatur ad omnia, in quibus similis ratio inuenitur, non ideo ratio sola per se obligat, vt ostensum est, nisi accedat voluntas legislatoris. Vnde retorquetur ratio, quia per talem legem non exprimitur voluntas legislatoris obligans ad talem extensionẽ, ergo nulla est talis obligatio. Probatur consequẽtia, quia volũtas legislatoris non obligat, nisi exprimatur, at illa non exprimitur; ergo ex illa non potest esse obligatio, nec etiam ex sola ratione; ergo ex nullo capite.

12 *Obiectio.* Sed dici potest, quod licet ratio sola non sit lex sine voluntate, tamen est signum voluntatis, præcipue quando in ipsa lege exprimitur; ergo tunc tantum extenditur voluntas, quantum ratio, & ita ex ratione resultabit interpretatio non tantum pure extensiua, sed etiam comprehensiua, & sic etiam procedit, quod Bald. & alij dicunt, rationem esse ipsam legem, quia inuoluit voluntatem; & ideo æque extendi legem ipsam, ac rationem eius. *Bald.* Sed hoc, licet possit habere apparentiam aliquam in propria identitate rationis, de qua statim, non tamen in ratio- *Solutio.* nis paritate, aut similitudine, quia de illa falsum est assumptum: nam ratio per se non est sufficiens, ne dum adæquatum signum voluntatis, etiamsi in lege exprimatur, quia est tantum signum honestatis, vel vtilitatis, quam legislator in tali materia respicit, vt in illa per legem, ac voluntatem suam necessitatem inducat. Et ideo necessarium non est, nec moraliter verum, aut ordinarium, quod voluntas legislatoris extendatur ad omnia, in quibus potest inueniri similis ratio. Quia (vt dicebam) voluntas pro sua libertate potest circa vnam materiam disponere, & non circa aliam, licet in vtraque inueniatur similis ratio, quia fortasse non expedit in omnibus disponere, & pro suo arbitrio legislator eligit vnam materiam potius, quam aliam. Exemplum morale est, quia in lege taxante pretium *Exemplum morale.* panis, aut vini eadem profecto, vel potius, similis ratio considerari potest, & nihilominus lex positiua interdum taxat pretium panis, & non vini, vel olei, & sic de alijs. Item aliquando lex canonica disponit aliquid in vna religione mẽdicãte, quod posset simili ratione generaliter disponere, & tamen si lex specialiter loquatur de Prædicatoribus, vel Minoribus, non extenditur ad alios, vt patet ex capite *Constitutione*, cum cap. *Non solum.* de Regular. in 6. Nam prohibitionem factam Minoribus, & Prædicatoribus recipiendi nouitios ante annum probationis elapsum, eodem extendit Bonifac. VIII. ad aliorum mendicantium ordines, & addit, *Nos pari similitudine* *Bonifac. 8.* *rationis inducti*, plane ostendens, antea non habuisse locum extensionem illam, non obstante similitudine rationis.

Atque ita ex illo textu fatetur Syluest. probari sententiam hanc quoad leges pœnales, & dispositiones, seu prohibitiones earum, & in hoc esse communem sententiam, eamque aliis in locis docuisse Ioan. Andr. scilicet, in regula *Odia*, in 6. & in Clementin. 1. de Elect. Imol. & Gemin. in dicto cap. *Statutum*, Panormita. etiam in cap. 1. de Re iudic. nu. 15. Nam licet dicat, legem pœnalem extẽdi ad limites rationis expressæ, statim subdit, *secus vbi allegaretur simile sub facilioribus terminis, vel paribus*, & citat Innoc. in cap. *Cum speciali*, de Appellat. apud quem nihil inuenio. 13 *Syluest.* *Ioan. Andr.* *Imol.* *Gemin.* *Panorm.* *Innoc.* At vero in legibus non pœnalibus, nec correctorijs plures ex dictis Iuristis admittunt extensionem, sed nec rationem sufficientem afferunt, nec differentiam sufficientem inter leges pœnales, quoad vim directiuam assignare possunt, vt supra dicebam, quia si leges pœnales nõ admittunt hanc extensionem, non est propter pœnam adiunctam, quæ est quid accessorium, sed quia voluntas legislatoris ex vi solius rationis similis non comprehendit casus omissos, quæ ratio eandẽ vim habet in legibus nõ pœnalibus. Præsertim quia obligatio in cõscientia etiam est res grauissima, quę non est extendenda sine maiori fundamento, quandoquidẽ ratione adiunctę pœnæ similis extensio non admittitur. Denique dicti auctores nullo modo rationibus factis satisfaciunt.

Aducr-

14 *In quo sensu procedit assertio declaratur.*

Aduerto autem, assertionem à nobis positam procedere tantum ex vi eiusdem legis, & de rigore obligationis, in ordine ad obseruationẽ, vel transgressionem eius, hoc enim modo censemus, legem non obligare ad aliquid, quod sub verbis eius aliquo modo non comprehenditur, quantumcumque similis, & æqualis, vel maior ratio in illo locum habeat. Quod aduerto, quia Iuristæ sæpe in hac quæstione loquuntur de vsu legum in ordine ad externa iudicia, & ad sententiam in eis ferendam, vel ordinem seruandum. Et ita dicunt, deficientẽ lege, procedendum esse à similibus ad similia, & vtendum esse lege disponente in vno casu, ex ratione simili illi, quæ in alio casu inuenitur, in quo lex nihil disponit. Et in hoc sensu dicere solent, casum similem expresso, non censeri omissum, cum in vtroque par ratio militare videtur, ad quod multa allegat Tiraq. de Retract. consanguin. §. 2. Gloss. 1. n. 19. Hæc autem duobus modis possunt intelligi. Primo vt procedatur ex prudenti arbitrio, & rationali coniectura, ac præsumptione, quidquid sit de obligatione legis. Et in hoc nullus prudens dubitare potest, tum quia nihil est magis consentaneum rationi, & prudentiæ, quam præcedentum vestigia imitari, & præcipue per leges superioris approbata, tum etiam, quia iura omnia ad hoc inclinant. Vnde dicitur in leg. *Nam*. ff. de Legibus. *Quando lex in vno disponit, bonam esse occasionem, cætera, quæ tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certa iurisdictione supplendi*, vbi Glossa addit, *procedendo de similibus ad similia*, & aliis iuribus id confirmat. Imo sæpe supremus legislator mouetur ex similitudine æquitatis alterius legis, latæ etiam à Principe inferiori, ad aliam legem similem, vel proportionalem edendã, qui est casus proprius cap. *Cum dilecta*, de Confirmat. vtili, vbi Glossa, verb. *Similitudine prouocati*, alia iura refert, & multa ad hoc congerit Felinus in cap. *Translato*, de Constit. à num. 10. vbi cum Bald. dicit, hanc extensionem habere locum etiam in pœnis procedendo à similibus ad similia, scilicet, in casibus non prouisis in iure, quid verissimum est, & vsu receptum. Et potest etiam assignari ratio, quia iudex debet secundum leges iudicare, iuxta doctrinam D. Thom. 2. 2. q. 60. articul. 5. Ergo vbi deest lex expressa, optime faciet, vtendo similitudine rationis. Et sic dixit Menoch. libro 1. de Præsumpt. q. 5. num. 8. quando præsumptio, licet non sit scripta expresse in lege, magnam cum scripta affinitatem, vel similitudinem habet (quod maxime contingit ob maiorem, vel eandem rationem) de illa iudicandum esse, ac de ipsa scripta, & ita inquit, *Cum casus omnes lege comprehendi non potuerint, procedimus de similibus ad similia.*

Tiraquel. *Glossa* *Glossa.* *Glossa.* *Felin.* *Bald.* *D Thom.* *Menoch.*

15 Secundo potest id intelligi, vt ad hoc teneantur iudices, etiam ex obligatione legis, quod non est tam certum, est tamen valde probabile. Si tamen id verum est, non oritur obligatio ex sola lege disponente in casu simili per se spectata, sed ex aliis legibus approbantibus consuetudinem illam, & ordinantibus, vt seruetur, vt sumi potest ex l. *Non possunt*. ff. de Legib. ibi. *Is, qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet*, vbi verbum *debet*, licet ambiguum sit, satis indicat obligationem, maxime concurrente communi consensu, & consuetudine. Dici etiam potest, hoc extensionis genus esse necessarium secundum ius, quia se habet, sicut præsumptio iuris, & de iure, contra quam non admittitur directa probatio, & ideo iudices eam sequi in iudicando tenentur, nisi contingat oppositum aliunde euidenter constare. Ita ergo in præsenti, vbi alias non constiterit manifeste de contraria mente legislatoris, tenebitur iudex vti extensione legis secundum rationem similitudinis, vbi casus aliter non potest aperto iure decidi.

Secundo principaliter dicendum est, ex identitate rationis recte fieri extensionem comprehensiuam legis ad casum non comprehensum in verbis, si constiterit rationem illam esse adæquatam, solumque animum legislatoris induxisse, quod ex materia, & circunstantijs, ac verbis legis inspiciendum est. Hanc assertionem pono propter sententiam valde communem, asserentem, ex identitate rationis extendendam esse legem, quam in aliquo sensu veram esse, negare non possumus. Primo propter auctoritatem Canonistarum, & Legistarum, qui fere in hac assertione conueniunt, nam licet differre soleant in maiori, vel minori illius extensione, vt infra dicam, tamen in generali fere omnes illam admittunt. Secundo propter varia iura, quæ hoc indicant, quanquam (si attente expendantur) fere nunquam separant omnino rationem à verbis, quia non colligunt ex identitate rationis mentem legislatoris fuisse comprehendere aliquem casum nõ satis expressum in verbis, nisi vel extendendo verba in aliqua significatione saltem lata, vel impropria, vel quia alia necessitas cogit, vt, quod alias lex esset iniusta, vel absurda. 16 *Ex identitate rationis infertur extẽsio ad casum in verbis nõ comprehensum.*

In hoc ergo solet assertio probari primo ex vltima regula iuris in 6. *In legem committit, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem.* Quæ habetur in leg. *Non dubium*, C. de Leg. & sumitur ex leg. *Scire*, & l. *Contra*. ff. de Legib. tamen, vt eisdem locis Glossæ aduertunt, ille dicitur amplecti verba, & non voluntatem legis, qui non accipit verba in ea significatione, quam legislator intendit, quamque posset facile ex legis ratione intelligere, & ita licet verum sit, legem comprehendere, quidquid ratio eius exigit, non tamen sine aliquo significato verborum, cui ratio accommodetur. Et ita Glossę in omnibus dictis locis exempla ponunt in eo, qui fraudulenter adhæret materialibus verbis, & ab intenta significatione recedit, vt si prohibetur agere, non agit per se, agit autem per alium: si prohibetur mutuare non mutuat, sed vendit pecunia credita, & sic de alijs. Deinde afferri potest dictum cap. *Si postquam*, § *Si vero*. de Elect. in 6. vbi lex præcipiens alicui, vt ad curiam veniat, extendit, vt etiam præcipere intelligatur, vt ille à curia sine licentia ante finitum negotiũ non discedat. Quod dicitur esse ex mente, licet non videatur esse ex verbis, quia ratio præcipiendi aduentum non est propter ipsum tantum, sed propter negotium præsentialiter peragendum. Nihilominus tamen hæc extensio, quæ comprehensiua sine dubio est, licet sit vltra expressam, & rigorosam significationem verbi veniendi, considerata nihilominus materia, & circunstantijs, non est omnino extra latam, & vsitatam significationem verbi veniendi, nam qui dicit se ire aliquò ad aliquod negotium, virtute dicit, se ire ad permanendum ibi, quandiu negotium postulauerit, quod moraliter magis intelligitur in eo, qui venit ex præcepto, quia 17 *L. Non dubium* *Glossa.* *Verba cum suis circumstantijs consideranda sunt.*

18 magis pendet ex voluntate præcipientis.

Tandem facit cap. *Quia in insulis*, de Regul. Quod de monachis loquitur, & extenditur secundum omnes ad omnes religiosos in insulis habitantes, vt ante decimum octauum annum non admittantur, ob rationem textus, scilicet, quia in illis locis durior est monachorum congregatio. Sed data hac extensione, constat ex vsu nomen monachorũ sæpe in lata significatione pro religiosis sumi, & sic inuenitur in multis alijs. Aliquando autem videtur fieri extensio omnino præter verba, imo quodam modo contra illa, vt in dicta l. *Scire etiam.* §. *Aliud*. sed ibi cogebat alia necessitas vitandi absurdum, vt supra dixi. Aliud exemplum sumo ex lege *Illud.* ff. Ad leg. Aquil. vbi dispositio quædam loquens de furto, ad omne damnum iniuriosum extenditur, & subditur probatio, quia ratio, quæ in furto mouit, eadem in damno iniuriæ inuenitur, vnde sequitur, vt idem debeat existimari. Sumitur etiam optimum exemplum ex leg. *Cum mulier.* ff. solut. matrimon. Dixerat enim lex, *Cum mulier adulterata fuerit viri lenocinio, non priuatur dote.* Et subiungit, *Audiendum esse, qui dixerit ex mẽte legis, virum non posse accusare vxorem in eodem casu*, vtique ex ratione legis, quæ attenta iustitia æque vtrumque postulat, nimirum, quia tunc vxor non intendit iniuriam marito, quia volenti non fit iniuria, quæ ratio tam excludit maritum ab accusatione, quam à retentione dotis. Quamuis dici etiam possit, hoc virtute fuisse comprehensum in verbis legis, licet non expresse, sed per quandam consecutionem, quia qui iuste puniri non potest, profecto nec accusari potest, vtique seruata proportione, & respectu eiusdem.

L. Cum mulier.

19 Atq; hinc facile exponitur vltima pars assertionis, videlicet, vt hæc extensio comprehensiua ex identitate rationis locum habeat, necessarium esse, vt ratio sit adæquata legi. Duo autem ad adæquationem necessaria sunt, vnum, vt ratio per se sola moueat sufficienter, & efficaciter ad legem condendam: aliud, vt sit veluti finis vnicus integre intentus per legem. Ratio prioris partis est, quia si illa ratio per se spectata, & sola non moueat, sed coniuncta cum alijs; ergo licet in alijs casibus inueniatur, non potest ex illa inferri, fuisse comprehensos sub mente legislatoris, quia potuit non moueri ad illos ex defectu aliarum rationum, vel circunstantiarum. Ratio vero alterius partis est, quia si ratio non sit integre & adæquatè intenta, non oportet, vt comprehendat omnia, quæ illam participare possunt. At vero quando sic est adæquata, & integre intenta, oportet saluari integre, & ideo ex vi illius fit omnis ampliatio, quæ necessaria est ad vitandã omnem fraudẽ, & circunuentionem legis. Et ita procedunt vulgaria iura in hac materia l. *Adigere.* §. *Si patronus*, iuncto §. *Si vero.* ff. de Iure patronat. & optime in l. *Cum pater.* §. *Dulcissimis.* ff. de Legat. 2. & alia, in quibus ex ratione extenditur lex ad eos casus, in quibus fieret fraus legi, nisi lex ita ampliaretur.

Vt ratio sit adæquata legi duo requiruntur.

20 Adddo vero vlterius vt regula data procedat, necessarium esse, rationem legis esse adeo intrinsecam, & vniuersalem ad casus omnes, qui ex vi illius in lege comprehendi dicuntur, vt in ea habeant connexionem necessariam in ordine ad iustitiam, & prudentiam legis, id est, vt sit contra rectam rationem; vel contra prudentiam, in quibusdam casibus ob talem rationem disponere, & non in omnibus eandem rationem æque participantibus. Nam si talis non sit ratio, non potest sola illa cogere ad talem extensionem faciendam, nisi aliũde sumatur ex verbis eiusdem legis, vel ex alijs iuribus. Probatur ratione sæpe facta, quia lex pendet ex voluntate, voluntas autem pro sua libertate potest vnum velle, & non aliud, etiam si in vtroque sit eadem ratio volendi. Et quando non intercedit dicta connexio, poterit etiã id fieri sine iniustitia, vel etiã sine imprudẽtia, quia forte nõ expedit, vel nõ oportet omnia velle, seu de omnibus similibus æque disponere, & quando non est disparitas inter illos, libera est electio, etiam secundum prudentiam, vel certe licet in propria ratione legis sit æqualitas, ex alijs circunstantijs potest in aliqua materia magis mouere.

Ratio legis debet esse intrinseca ad omnes casus ad quos extenditur.

Exemplum sumi potest ex cap. 1. de Tempor. ordin. in 6. vbi prius ponitur ratio generalis vitandi periculum imminens, quod indigni ordinentur, si extra patriam in locis remotis ad ordines admittantur, & nihilominus postea non fit prohibitio generalis, sed per illa verba. *Vt nullus Episcoporũ Italis, &c.* vbi Glos. quærit, an extendatur prohibitio ad Episcopos Germaniæ quoad Italos ibi peregrinãtes, & prius dubitat propter rationis identitatem, tandem vero ait non esse admittendam extensionem. Quod mihi certe verissimum semper visum est, tum quia non frustra Pontifex in specie loquutus est de Episcopis Italiæ, & de clericis vltramontanis, qui ab eis ordinantur sine literis dimissorijs, & de illis tantum loquitur, applicando ad illos specialiter rationem generalem, quod facere potuit, vel quia magis in ea prouincia periculum imminebat, quia frequentius ad illam confluunt vltramontani, quam è conuerso Itali vltra montes, vel quia facilius poterat vltramontanus habere remedium in Italia existens, quam è contrario, vt ibi Glossa notauit. Et ita licet ratio sit eadem, tamen applicatio non est eadem, & potuit prudenter ad vnam materiam fieri, & non ad aliam. Et adeo illa ratio vt generalis non fuit adæquata illius legis, sed illa secundum specialem gradum, & modum periculi in tali regione imminentis. Quæ doctrina potest facile ad alia exempla applicari, nam in præceptis Ecclesiæ possunt multa inueniri similia. 21

Glossa. *T. m. 5. de Censur. disp. 31. sect. 2. §. ibi tamen.* *Glossa.*

At verò quando ratio legis est talis, vt in ea habeant connexionem, tam quæ in lege exprimuntur, quam quæ videntur omissa, tunc recte ex vi rationis intelliguntur omnia comprehensa, vt probat optime exemplum adductũ ex l. *Cum mulier*, & similia. Et ratio est, quia lex præsumitur esse iusta, & prudenter, ac debito modo à legislatore lata, non esset autem talis, nisi esset adæquata rationi suæ. Inde vero fit, quod sæpe indicauimus, hunc modum extensionis legis ex vi rationis semper fieri, aut mediante ampliatione, & extensione verborum in aliqua significatione saltem minus propria, aut ad vitandam absurditatem aliquam, vel iniustitiam legis, vt sufficienter patet ex discursu, & exemplis adductis. Et specialiter declarari potest, quia ex vi rationis non potest fieri extensio comprehensiua, nisi sufficienter per illam indicetur voluntas legislatoris, quia voluntas mente retenta, & non manifestata non obli- 22

gat;

gat; ergo vel manifestatur per verba, quia ratio cogit, vt sic illam interpretemur, vel si omnino desunt verba, quia eadem ratio cogit, vt ea suppleamus, vel alio modo ad talem sensum illa accommodemus. Hoc autem nunquam licere potest, nisi quando id necessarium est ad vitandum aliquod absurdum in lege, cuius optimum exemplum est in dicto §. *Aliud.*

23 Refellitur regula Panorm. Quapropter non probo regulam datam à Panormit. in cap. *Quia in insulis.* de Regular. n. 3. quod legis dispositio ampliari debet, vel restringi ad limites rationis expressæ, etiamsi verba non patiantur, nec sit alia necessitas præter applicationem eiusdem rationis. Vnde infert textum illum, licet expresse loquatur de Monasterijs insularum, quia pro ratione reddit, quod *ibi est dura congregatio,* extendi ad omnem duram religionẽ vbicumque existentem. Quod profecto mihi incredibile est, quia illo modo infinita esset extẽsio in legibus faciẽda, & quia regula illa nulla ratione nititur, vt ostendi, & quia in illo particulari exemplo Pontifex non considerauit quamcunque asperitatem religionis, sed illam, quæ ex tali situ loci nascitur, & illa est propria, & (vt ita dicam) identica ratio legis, duritics vero aliunde proueniens alterius est considerationis. Vnde magis est ibi similitudo rationis, quam identitas, & procedunt omnia dicta in priori puncto. Nec iura, quæ Panormit. allegat, illi quicquam fauent, nam fere omnia in discursu capitis longe aliter explicata sunt, & l. *Pater.* §. *Fundum.* ff. de Leg. 3. quam etiam adducit, potius probat oppositum, nam quia testator expresse dixit. *Quo ad vixerit,* non extenditur dispositio ad successores hæredis, etiam si ratio sumpta nude id postulare videretur, vt Glossa etiam aduertit.

Panorm.

Glossa.

CAPVT IIII.

Expediuntur non nulla dubia circa extensionem legis ob identitatem rationis, vel alijs modis.

1 CIrca superiorem doctrinam nonnulla dubia supersunt, quæ breuiter expedienda sunt. Primum est in quibus legibus locum habeat prædicta extensio. Multi enim auctores dicunt, hanc extensionem per identitatem rationis habere locum in lege fauorabili, & maxime si cedat in salutem animæ. Quod tradit Panormit. in cap. *Ex tenore,* Qui Fil. sint legit. & ibi Ioan. Andr. Hostiens. & omnes. Item Felinus, & alij in capite *Translato,* de Constitu. & in capit. vltimo de Præscrip. Bart. Authent. *Sacramenta puberum.* Cod. Si aduers. vencit. vbi in scholio multi alij referuntur, & alios refert Couar. in 4. 2. p. cap. 6. n. 1. Flami. de Resignat. beneficior. lib. 11. q. 2. n. 17. Potest vero hoc intelligi, vel quando extensio fit ex vi solius rationis propter necessariam connexionem aliorum casuum cum illa, seu propter iniustitiam aliquam, vel absurditatem legis vitandam, vel quãdo fit non ex necessitate, sed ex congruitate, quia verba facile illam extensionem complectuntur. In priori sensu non est illud proprium legis fauorabilis, sed amplius extenditur, vt iam dicam. Vnde non est exclusiue id accipiendum, sed tanquam magis certum, & facilius admittendum. Idemque dicendum erit de lege fauorabili animæ comparata ad alias fauorabiles. In posteriori autem sensu est hoc proprium legis

Panorm. Ioan. And. Hostiens. Felinus. Barth. Couar. Flam.

A fauorabilis, quia generatim, & quasi per antonomasiam conuenit ei, quæ animæ fauorem continet. Est autem intelligendum de extensione intra aliquam proprietatem verborum, vt iam declaratum est.

Vnde infero, eo modo, quo lex recipit extensionem comprehensiuam ex sola identitate rationis, non solum habere locum in lege fauorabili, aut non pœnali, sed etiam in pœnali. Ita docent plures ex citatis auctoribus, præsertim Syluest. & Angel. cum Imol. & Gemin. in dicto cap. 1. de Tempor. ordi. in 6. & in dicto cap. *Si postquam.* Panormit. frequenter, cap. vlt. de Rescrip. num. 10. & 11. & in cap. *Nihil,* de Elect. nu. 9. vbi etiam de correctorijs loquitur, & in Clement. 1. de Rescrip. n. 2. & in Clem. 1. de Elect. n. 8. quibus locis varia in vtramque partem adducit, ipse autem non solum est constans in illa sententia, sed etiam valde illam extendit. Idem tenet alios referens Rochus Curt. de Consuet. Sect. 4. nu. 23. Item Nauarr. in cap. *Pœna,* de Pœnit. d. 1. vbi pluribus modis hoc extendit. Item Couarr. in cap. *Alma.* 2. p. §. 4. num. 7. Anton. Gom. 1. Variar. cap. 5. num. 1. & cap. 11. num. 12. Gutier. lib. 1. Canonicar. quæstion. cap. 10. nu. 13. Debet autem hoc intelligi, non de extensione solius pœnæ, hęc enim nunquam fieri potest, vt dixi, nec in illa potest inueniri identitas rationis, cum magis pendeat ex voluntate quoad determinationem, seu qualitatem pœnæ. Nec etiam debet intelligi de extensione quoad solã obligationem præcepti (vt aliqui ex dictis auctoribus sentire videntur) quia si obligatio extenditur, consequenter extendetur pœna, quia absolutè ponitur contra legis transgressores, & quia est accessorium, quod sequitur suum principale, nisi ipsa lege expresse restringatur ad certum peccandi modum. Tunc enim ex defectu illius poterit non incurri pœna, vt in materia de Censuris sæpe dictum est. Et ideo cum proportione intelligitur assertio de tota lege etiam pœnali. Præterea debet intelligi quando talis comprehensio ex vi rationis necessaria est vt vere, & integre impleatur ratio legis, vel vt sit iusta, & rationabilis, vt explicatum est, tunc enim est euidens necessitas, quia non minus efficax, & iusta, ac rationabilis debet esse lex pœnalis, quam quælibet alia.

2 Extensio cõprehensiua ob rationis identitatem etiam ad legem pœnalem extenditur. Syluest. Imola. Gem. Panormit.

B Roch. Curt. Nauarr. Couar. Ant. Gom. Gutier.

Limitatur regula.

C Et hinc facile soluuntur contraria, quæ obijci possunt ex illis regulis, quod pœnæ sunt restringendæ, & leniendæ, & benigne interpretandæ. Hæc enim omnia de extensiua interpretatione intelligi possunt, vt Gemin. Imol. Syluest. & alij volunt. Sed non placet expositio, quia etiam in non pœnalibus illa interpretatio locum non habet, saltem quoad propriam legis obligationem, de qua nos præcipue tractamus. Dico ergo, extensionem comprehensiuam duplicem distingui, vnam necessitatis, aliam congruitatis, sicut enim præsumptio duplex distinguitur à iuristis, vna necessaria, alia probabilis, seu volũtatis, ita etiam extensio comprehensiua ex vi rationis duplex esse potest, vna omnino necessaria ad iustitiam, vel rectitudinem, & in gratiam obseruantium leges, alia non necessaria, seu voluntaria, quia licet in vno sensu possit lex multa comprehendere iuste, & sine inconueniente, alia minor comprehensio sufficit ad iustitiam legis & proprietatem verborum cum ratione etiam legis seruandam. Dico ergo, generales illas regulas de non ampliandis legibus pœnalibus, intelligi.

D Gem. Imol. & Syluest. Solutio. Refellitur.

Extensio cõprehensiua duplex.

Vera interpretatio regularũ generalium.

telligi de interpretatione (vt ita dicam) voluntaria, id est, sine qua potest conseruari prudens dispositio, & iustitia legis, quia infra hanc latitudinem benigne semper est interpretanda lex pœnalis. Quando verò extensio est necessaria ad iustitiam legis, secus est, & ita intelligenda est *Glossa.* Gloss. in Clemen. 2. de Aetat. & qualit. verb. *In his*, ideoque merito dicunt multi ex dictis auctoribus, hanc comprehensiuam non esse propriam extensionem, sed adæquatam legis interpretationem, quæ in pœnalibus etiam seruanda est. Propter quod etiam supra dicebamus, per se loquendo debere pœnalem legem ampliari ad omnia comprehensa sub aliqua propria significatione verborum, licet amplectenda sit minus ampla, dummodo propria sit.

4 *Quid in lege correctoria dicendum.* *Panorm. Rochus. Tiraquel. Matienz. Gutier. Bart. Iason. Menoch.* Atque ex prædicto fundamento sequitur, idem esse dicendum etiam in lege correctoria, vt apertè dicunt Panormit. Rochus, & alij supra allegati, & Tiraquel. cum multis dicto §. *Libertis.* nu. 45. & sumitur ex Gloss. in Clem. 1. de Elect. verb. *Eligatur.* Imo idem sequitur, etiam si simul pœnalis, siue odiosa, & correctoria sit, vt ex eis sumitur, & ex alijs, quos refert Matienz. lib. 5. Recop. tit. 11. l. 19. Gloss. 2. n. 5. Gutier. de Iurã. 3 p. cap. 2. nu. 8. Et de lege exorbitante generaliter; idem tradit Bart. in l. *Si constante.* ff. Solut. matrim. 44. Iason n. 73. Menoch. lib. 4. præsum. 89. nu. 37. Tiraq. in dicta l. *Si vnquam.* § *Libertis*, nu. 44. & 61. Denique in quacumque lege, quantũuis grauis cogitetur, dummodo æquitatem legis retineat, ratio facta procedit, recte applicata, & explicata rationis identitate, eritque semper multo facilior extensio, si verba in aliqua significatione, licet latissima, possint casum comprehendere, vt per varia exempla exponit Rochus *Rochus.* dicta sect. 4. n. 12.

5 *Quorundã limitatio.* *Felin. Glossa. Nauarr. Rochus.* Quidam autem hoc limitare videntur, dum dicunt, hanc extensionem in pænalibus, correctorijs, & exorbitantibus, habere locum, quando alioqui sunt fauorabiles, vt dicit Tiraq. supra dicto nu. 61. vel quando sunt propter vtilitatem animæ, vt ait Felin. in cap. *Translato* nu. 13. de Constitut. vel in fauorem Ecclesię, vt dixit Glossa in cap. *Sciant cuncti*, de Elect. in 6. vel in fauorem boni publici, vt ait idem Felin. infra num. 14. & Nauarr. in dicto cap. *Pœna*, & sentiunt alij, quos refert Rochus dicta sect. 4. n. 20. Hæc vero & similia vel dicta sunt de extensione non necessaria, vel non exclusiue, seu restrictiue intelligenda sunt, sed quasi per antonomasiam, & ob maiorem certitudinem, sicut in simili, paulo ante explicaui. Nam si extensio est comprehensiua, & necessaria ad iustitiam, & plenam obseruantiam legis iuxta vim rationis eius, tunc generaliter seruãda est regula in quacumque lege quomodocumque exorbitante, dummodo vera lex sit: si vera ratio non cogat similiter ad talem extensionem, tantamque comprehensionem, tunc licet in alijs pœnalibus vitanda sit extensio, in his priuilegiatis (vt ita dicam) admitti potest, & interdum debet, quia (vt supra dixi) licet lex pœnalis sit, vel odiosa ex vno capite, potest ex alio tantum continere fauorem, tantique momenti, vt in ea seruãda sint principia legis fauorabilis, potius quam odiosæ. Et iuxta hæc possunt non difficile varia dicta Doctorum conciliari, quę in specie verborum non solum diuersa, sed etiam contraria sæpe videbuntur, non tamen sũt, quia de diuersa extensione, & de diuersa rationis vnitate, seu similitudine, aut identitate loquuntur, licet hæc omnia pauci distinguant.

Quærunt vero dicti auctores, an hæc intelligenda sint tantum de ratione expressa in lege, 6
vel etiam de non expressa, sed ab interpretibus excogitata. Sępe enim auctores videntur doctrinam datam restringere ad rationem in lege expressam. Ita Panormit. in cap. 1. de Iurament. calum. nu. 8. & in cap. *Nihil* de Electio. n. 9. & idẽ sentit Bart. in dicta Authent. *Quas actiones*, & alij: *Panormit. Barth.* ibi præsertim vbi extensio fit in materia non fauorabili, vt pœnali, vel correctoria. Et ad hoc induci potest lex. *Præter*, §. *Iulius.* ff. de Legat. 3. ibi, *Cum hoc nudum præceptum esset*, & indicat ibi Glossa. *Ratio subintellecta quẽ effectum habet.* Nihilominus contrarium docent multi, videlicet, sufficere rationem subintellectam, licet expressa non sit; dummodo satis certò constet, illam & non aliam potuisse esse rationem legis. Ita sentit Barth. in l. *Item quæritur*, §. *Qui impleto.* ff. Locati, nu. 16. & Bald. in l. *Maximum*, C. de Lib. præter. n. 4. & Cyn. in l. *Non dubium.* C. de Legib. & Panormit. in Clement. 1. de Rescriptis, cum Glossa ibi, idem in cap. Fin. de Rescri. Felin. in cap. *Translato*, de Constitut. vltimo notab. Angel. verb. *Lex.* num. 8. Syluest. q. 18. Antõ. Gom. Variar. cap. 11. n. 12. *Barth. Bald. Panormit. Glossa Felin Angel Syluest Ant. Gom.* Fundamentum est, quia potest sufficienter constare de ratione legis, etiam si scripta non sit, ergo idem operabitur. Probatur consequentia, quia non habet dictum effectum: quia scripta est, sed quia in se talis est. Nihilominus tamen quia quãdo est scripta, pars est legis, & de illa certissimè constat, & per contextũ constare etiã potest, quomodo determinet alia verba legis, ideo regulariter vix habet locũ cum obligatione hæc extensio ex vi rationis, nisi scripta sit. Quando verò non est scripta, iuxta legis qualitatem, & materiam poterit extensio fieri cum maiori, vel minori certitudine præsumptionis; & interdum poterit esse tam euidens, vel communiter recepta, vt ad obligationem legis sufficiat.

Vlterius inquiri potest, an præter dictos modos extensionis legis, alij dari possint: solent enim recenseri alij peculiares modi extẽdendi leges, etiã pænales, & onerales, qui attinguntur à Nauar. in dicto c. *Pœna*, ex Franc. & Dominic. in c. 1. de Tẽpor. ordin. 7 *Ad supradictos modos extensionis omnes alij modi reducuntur.* *Nauar. Franc. Domin.* Sed si recte spectentur, omnes ad superiores reducuntur, & iuxta illos intelligi debẽt vt veri sint. Quod breuiter declaro, attingendo præcipuos. Vnus est, vt fiat extensio legis ad correlatiua ex Glossa, Barth. & Bald. quos ibi citat Nauarr. supra, & idem dicit in sũ. cap. 22. num. 72. & Rochus dicta sect. 4. nu. 13. & 16. & Ripa in l. *Ait prætor.* §. *Si iudex.* ff. de Re iudic. vbi alij. *Glossa Barth. Bald Rochus Ripa.* Intelligendum autem hoc est in primis de correlatiuis, vt talia sunt vt maritus, & vxor, pater, & filius, mensura & mensuratum, vt se respiciunt; nam si materialiter spectentur, non habent connexionem. Deinde necessarium est, vt eadem ratio in eis vigeat, ita vt non possit in vno procedere, nisi attingat aliud, vel certe, vt ratio iustitiæ postulet, vt dispositum de vno habeat locum in alio: alioqui relatio parum refert ad extensionẽ. Exempla varia in dictis auctoribus videri possunt.

Alius modus extensionis est per radicationem plurium casuum in eodem principio, seu radice, 8 *Iustinian.*
nã vna etiam lege prohibentur, iuxta illud Iustiniani Imperatoris in l. vlt. C. de Nuptijs, *Cum ex vna radice vitium nascitur, consequens est, vt eadem lege tollatur.* Qui modus etiam debet intelligi, quando ratio, & radix prohibitionis vna & eadem

dem est in vtroq; casu, vt exposuit Glossa in cap. *Fraternitatis*, de Testib. verb. *Nouis*. Item explicãdus est de identitate rationis eo modo, quo illã declarauimus. Erit autem res euidentior, si radix ipsa sit materia legis, nam si lex excludat radicem, quidquid ex ea oritur, videtur exclusum, vt dixit Bald. in dicta l. *Maximum*. C. de lib. præter. nu. 4. Similis modus extensionis est inter ea, quæ se consequuntur, seu connexa sunt, quẽmodũ posuit Anton. de Butr. in c. vlt. de consuet. limitat. 4. & late Rochus ibi sect. 4. nu. 16. & attingit Nauar. dicto cap. *Pœnæ*, nu. 11. & 12. ex Glossis, quas allegat. Et varia exempla adducũt, quæ maiori indigebant examine, sed non possumus ad singula descendere. Existimo igitur, secundum eadem principia posita esse de extensione iudicandum, scilicet, vt connexio tanta sit, vt non possit, v.g. vnũ prudenter, vel iuste prohiberi, quin prohibeatur aliud, sicut de correlatiuis dictum est. Contingere etiam poterit, vt vnum sub alio contineatur, tanquam imperfectum sub perfecto eiusdem rationis, vt affinitas sub consanguinitate, vel tanquam pars sub toto, vel commutatio sub dispensatione, & tunc procedit regula à minori, non è contrario, & sic intelligit Panormit. in cap. *Dilecti filij*, de Arbit. nu. 4. & 5. & colligitur ex illo textu. Item potest fieri, vt ratione connexionis vnum comprehendi censeatur sub alio secundum communem vsum, & tunc non fiet extensio ex vi solius rationis, sed etiam propter significationem verborum, in qua plurimum valet communis vsus, vt late Felin. in Procem. Decret. nu. 3. & sequentibus.

Anton. de Butr. Rochus. Nauar. Glossa. Panormit. Felin.

9 Alius præterea modus extensionis est per æquiparationem casuum per aliam legem prius factam, nam tunc dispositum in vno per aliam legem consequenter censetur dispositum in alia, iuxta Glossam, & Doctores in l. *Siquis seruo*. Cod. de Furtis, & Bart. & alios in l. *Vt tantum*, ff. de Seru. corru. & notat Abb. alia referens in c. *De multa*, de Præben. nu. 18. Roch. dicta sect. 4. nu. 14. Ias. in l. *Transigere*: C. de Transact. Nauarr. dicto cap. *Pœnæ*, nu. 14. & idem fere num. 15. Hic vero modus extensionis si in sola ratione legis fundetur, iuxta prædicta moderandus est; si autem fundatur in dispositione alterius legis, tunc ponderanda sunt verba legis facientis ęquiparationem, & in eo seruanda est regula, in quo facta est æquiparatio, & non vltra, vt attingit Syluest. verb. *Pœna*, q. 4. & ibi Angel. & latius Crottus in l. *Si constante*. . Lect. ff. Solut. matrim. & Bernar. Diaz regul. 429. Et tunc proprie non fit extensio in eadem lege, sed vna extendit effectũ alterius, & ideo solet hæc extensio vocari à iuristis passiua, & non actiua, vt videre licet in Bart. supra, & Rocho n. 9.

Glossa. Barth. Abb. Roch. Nauar.

Quomodo hic modus sit intelligẽdus.

Syluest. Angel. Crottus. Bern. Diaz. Bart. Rochus.

10 Alius item modus addi potest, quando lex loquitur in determinato casu gratia exempli, nam tunc extendenda est ad casus similes. Quem modum ponunt Syluest verb. *Lex*, q. 20. verb. *Quarto*, & Angel. ibi nu. 7. Sed hic etiam modus locũ habet iuxta distinctionem datam de identitate, vel similitudine rationis, nam sola similitudo nisi sit etiam in idemtitate specifica, non sufficit, cũ hac vero identitate sufficit, vt patet ex multis decisionibus canonum: & in legibus, quæ ferri possunt per sententiam Principis in particulari casu, vt supra dictum est, & nihilominus intelliguntur esse generales leges. Identitas autem illa optime explicatur per motiuum, & rationem virtutis, sub qua talis actus prohibetur, vel præcipitur, nam si fuerit lex lata in tali casu intuitu religionis obseruandæ, vel sacrilegij vitandi, vbi in simili casu eadem specifica ratio religionis, vel sacrilegij interuenerit, lex extendetur, & idem est de ratione iustitiæ. Et hoc declaratur bene ex l. 1. ff. vti possi. iuncto §. *Nam interdictum prætoris* loquẽs de possessione domus, extenditur ad possidentem agrum, vel quancũque rem similem, quia nimirum eadem est ratio iustitiæ in illis omnibus, cuius intuitu interdictũ latum est. Et ita ex materia, vel ex ratione legis, vel ex alia lege, vel ex naturali ratione, non erit difficile intelligere, quando lex loquatur in particulari casu, gratia exempli, vel per aliam occasionem. Et sic etiam procedit alia sequens regula, quod lex loquens in speciali casu, quia frequentius accidit, extẽditur etiã ad similes, licet rariores sint, dummodo eiusdem rationis sint in ratione virtutis, aut vitij, ad quam respexit lex. Quod notauit Glossa in 1. C. de his, qui ad Eccles. verb. *Iudæi*, & in l. vnic. C. de Rapt. virg. verb. *Sponsam*. Idem Rebuff. in tract. Nominat. q. 5. num. 25. Vgol. de Excommun. tab. 2. cap. 23. §. 6. nu. 6. Et eadem regula vsus sum in 5. tom. disp. 15. sect. 4. circa finem, explicando cap. *Quoniam multos*. 11. q. 3. Omnia vero fundantur in identitate rationis, quæ attente, & secundum omnes circunstantias positas spectãda est, vt explicaui.

Syluest. Angel.

Identitas ex motiuo colligenda.

Quãdo lex loquens in speciali casu ad simi les extenditur. Glossa. Rebuff. Vgol.

A B

11 Vltimo inquiri potest, an huiusmodi extensio locum habeat non solum in casibus, seu actionibus, sed etiã in personis, locis, ac tẽporibus, &c. Ad quod potest generaliter responderi affirmãdo, si ratio, aut verba legis, seruata proportione talem extensionem, vel ampliationem requirãt. Addo tamen proprie & immediate hanc extensionem fieri ad casus, seu actiones, quia illæ sunt proxima materia legum, & ideo de his præsertim locuuti sumus, consequenter verò etiam fieri ad pœnas, quatenus fieri potest ad maleficia, seu delicta. Addo etiã proprissime fieri ad personas, tũ quia etiã lex loquitur ad personas, & illas obligat, tũ etiã quia actiones per respectũ ad personã variari possunt. Et ideo etiã de hac ampliatione legis frequentissime loquũtur auctores, & varia eius exempla videri possunt in Rocho supra dicta sect. 4. n. 12. Tiraq. in dicto §. *Libertis*, n. 28. & sequentib. Anto. Gabr. lib. 6. tit. de Verbor. significat. fere per totum.

Quomodo extensio ad personas, loca & tẽpus spectat.

C

Rochus. Tiraq. Ant. Gab.

12 Ad loca vero potest quidem fieri extensio intra latam vocis significationem, quando saltem sub illa potest nomen loci in lege positum extẽdi ad alia loca, vel quia nomen est ambiguum, & ex frequentiori vsu, vel ex materia, aut ratione legis determinatur, vel quia per connexionem vnus locus sub alio continetur, vt suburbia nomine populi, vel populi subiecti sub nomine ciuitatis, iuxta l. *Qui ex vico*. ff. Ad municip. & quæ in simul docet Barth. in l. 2. C. Quæ sit longa cõsuet. q. 36. Roch. dicta sect. 4. n. 7 Seclusis autẽ omnino verbis, aut nunquam, aut rarissime potest fieri talis extensio. Et ratio in generali reddi potest, quia si locus sit extra territorium legislatoris, clarum est, non posse ad illum fieri extensionem legis, quoad obligationem eius, iuxta regulam cap. 2. de Constitut. in 6. Sed ad summum per imitationem poterit ad vnum locum applicari lex alterius per modum exempli, vel authoritatis. Si autem extensio fiat ad aliũ locũ contentum in territorio, non vero comprehensum vllo modo sub loco, pro quo legislator expresse

D

Barth. Rochus.

voluit legem ferre, non poterit esse extensio cõprehensiua, cum intentio legislatoris satis limitetur per definiti loci expressionem, vt supra attigi cap. 1. de Tempor. ordin. in 6. nam ratio ibi adducta videtur generaliter procedere, moraliter loquendo.

13 At vero extensio legis ad tempus fieri non potest, nisi ad præteritum, vel futurum, nam de præsenti semper lex loquitur, vt constat, & non sunt plures tẽporis differentiæ. De extensione autem ad præteritum dictum est lib. 3. cap. 14. tractando, quomodo lex feratur circa præterita, declarando, non disponendo, & ideo talis extẽsio recte fit per vim rationis in lege expressæ, quando ex illa colligi potest, legem esse declaratiuã, & nõ tantum constitutiuam: idemque erit, quoties ex quolibet alio verbo, vel ex materia id cõstare potuerit, nec aliter fit illa extensio. Respectu autem futuri temporis non est vera extensio, nam hæc est propria legis natura, vt ad futura feratur, iuxto l. *Leges & constitutiones.* C. de Legib. & ideo potius regula erit, legem de se comprehẽdere futurum tẽpus, nisi restringatur, quia lex semper loquitur, & ideo licet de præsenti loquatur, semper in quolibet futuro tempore, quãdo est præsens, idem disponit. Addit vero Panormit. in cap. 2. de Constitut. nu. 2. quod si lex remittat delictum, tunc non extendatur ad futura, ne det materiam delinquendi. Plus veró dicitur, in l. *Cum lex.* ff. de Legib. videlicet, *Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetare*, vtique ex mente legis. & ita ibi fit quędam extensio ad futura, quia indulgendo pręterita, supponit, illa esse mala, vel prohibita, quam prohibitionem non reuocat indulgendo præterita, sed potius tacite confirmat.

Panorm.

CAPVT V.

Quando, & quomodo possit lex per interpretationem restringi.

1 MAteria huius capitis eadem fere est, quæ præcedentis, nam cum restrictio opponatur extensioni, eãdem fere doctrinam cum proportione admittit, sic enim oppositorum eadem solet esse ratio, nam quot modis vnum dicitur, tot dicitur reliquum. Quia vero materia solet esse obscura, & perplexa, ideo aliqua in particulari dicere, necessarium visum est. Restrictio ergo, sicut extensio, accipi solet, vel per comparationem ad verba iuxta varias eorum significationes supra positas, scilicet, aut propriam naturalem, aut propriam ciuilẽ, aut impropriã, vel per comparationem ad rationem legis: per comparationem autem ad mentem non potest dari restrictio, nimirum, quæ aliquid eximat ab obligatione legis, quod fuerit comprehensum sub mẽte legislatoris, id enim repugnantiam inuoluit, stando in vi interpretationis, nisi intercedat dispensatio, quæ superiorem potestatem requirit, vt infra dicetur. Nam mens legislatoris, seu voluntas est ipsa lex, seu vnde habet lex vim obligandi; ergo impossibile est per interpretationem aliquod eximere à lege, quod nõ eximatur à mẽte legislatoris. Igitur omnis restrictio legis eo tendit, vt mentem ipsam legislatoris ad pauciora coarctet, quam verba, vel ratio legis præ se ferre videantur. Ad maiorem autem claritatem distinguere possumus, aliud esse non extendere legem, aliud restringere illam, nam inter extensionem, & restrictionem potest medium intelligi, per adæquationem ad verba secundum eorum proprietatem, & rationem. Hęc autem non potest habere locum, vbi & verba legis non possunt, nisi vnam propriam significationem habere, naturalem, vel ciuilem, nam si vtramque habeant, eo ipso, quod secundum alteram tantum intelliguntur, est restrictio, & si ad vtramque amplientur; est extensio, & ideo rara est hæc adæquata interpretatio sine restrictione, vel ampliatione, ideoque nihil de illa specialiter dicere oportet, quia in capitibus præcedentibus, explicando quomodo liceat extendere leges, simul declarauimus, intra quos terminos contineri debeat quælibet extensio, & consequenter declaraui, quæ extensio, seu ampliatio non liceat.

Restrictio quo modo accipienda.

Restrictio quo tendit.

Atq; hinc etiam facile explicari potest quando restrictio legis non liceat. Dum enim restrictio extensioni contraria sit, quoties ampliatio legis secundum regulas datas necessario facienda fuerit, tunc non licebit restringere legem, vtiq; secundum idẽ, nam si ampliatio fiat in vno, & restrictio, in alio non erunt contraria, & sic non repugnabit simul fieri circa eandem legem diuersis respectibus. Atq. eadem ratione quoties non licet extendere legem vltra verborum proprietatem, tũc licita est, imo, & necessaria restrictio, quando verba alia significata minus propria habere possunt, quia tunc non extensio legis est illius restrictio. Nunc ergo pauca addenda supersunt in particulari ad maiorem declarationem, quanuis magna ex parte per proportionẽ ad extensionem accipienda sint. 2

Aliquando non licet legem restringere.

Dico ergo primo. Restrictio legis fieri potest, ac debet ad vitandam iniustitiam, seu iniquitatem, vel aliam absurditatem in ipsa lege. Ita docent omnes, & est clarum ex eadem ratione facta in simili de extensione, quia ita debet lex intelligi, vt sit iusta, & honesta, & præsumi debet ex mente facta, quæ nullam absurditatem complectatur; ergo quantum fieri possit, ita restringenda est ad vitanda similia incommoda, quando ad eum finem restrictio necessaria fuerit. Quod optime probat ratio textus in cap. *Suggestum*, de Appellat. ibi *Quia decretalem epistolam, quæ tales maniri videntur, non ad deprimendam cuiusque iustitiam, sed remouendum grauamen, nos fecisse cognoscas.* Vbi Panormit. nu. 2. aduertit, legem posse restringi secundum rationem naturalem, etiam si non sit in lege expressa. Et idem repetit in cap. *Proposuit*, eodem num. 4. Vnde recte dixit Glossa in Authen. *Vt sine prohibitione, &c.* verb. *Existimamus, ineptum esse, dicere, non fallere regulam, vbi æquitas id suadet.* Est autem hoc intelligendum de ratione naturali ostendente iniustitiam, vel absurditatem in lege, si absque restrictione intelligatur, nam si solum ostendat esse æquam, vel rationi consonam restrictionem, posse tamen sine illa legem esse iustam, & rationalem, talis ratio non erit sufficiens ad restringendam legem contra proprietatem verborum eius, ex alio principio in superiorib. declarato, quod legis obligatio cessat in particulari, licet ratio eius negatiue deficiat, si nõ deficit cõtrariè, nã eadẽ est ratio in pręsenti. Dico autem hoc intelligi de restrictione contra proprietatem verborum, nam si in aliquo sensu proprio lex possit talem restrictionem admittere, tunc ratio ostendens in restrictione æquitatem, licet non ostendat præcisam necessitatem, poterit sufficere ad restrictionem faciendam, 3

Restrictio fieri debet ad aliquod inconueniens euitandum.

Panorm.

Glossa.

dam, si alioqui materia iuuet, & restrictio cedat in fauorem, & maiorem benignitatem iuxta l. *Semper*. ff. de Regul. iur.

4 Atque ex hoc principio infertur, dispositionem legis indistincte loquentis, ita esse restringendam, vt non cedat in praeiudicium innocentis, nam inferre innocenti nocumentum, alienũ esse praesumitur ab intentione legislatoris, quia in iustitiam inuoluit, vt recte probatur ex l. 2. C. de Noualib. & fauet cap. *Super eo*. de Offic. deleg. vbi, *Non tamen est nostrae intentionis dioecesano praeiudicium generare*. Vbi sermo quidem est de delegatione, & Glossa ibi illud extendit ad omnia rescripta, tamen eadem ratio est in legibus, quia haec restrictio in naturali iustitia fundata est. Et ita docet Alb. in c. *Causam, quae*, de Rescrip. Et idem solet dici de consuetudine, quae legi aequiparatur, Felin. in cap. *Auditis*, de Praescrip. verb. *Quinta declaratio*, & Innoc. in cap. *Dilecto*, Offic. Arch. num. 7.

Alb. Felin. Archid.

5 Dico secundo. Quando ratio legis non est adaequata verbis legis, restringenda est ad terminos suae rationis, & non est secundum totam verborum generalitatem intelligenda. Haec assertio satis communis est, vt constat ex allegatis in cap. 2. & 3. nam quoad hoc idẽ cum proportione sentiunt de extensione, & restrictione, & specialiter docet Abb. in cap. *Quia in insulis*, de regular. & in cap. *Post translationem*, de Renunc. & in cap. *Suggestum*. de appellat. & ibi Deci. notab. 1. & 2. Anton. de Butr. in cap. *Post translationem*, de Renunciat. num. 34. & latissime Tiraq. referens multos, in tract. *Cessante causa*. 1. p. num. 144. vbi multa repetit ex his, quae etiam habet in dict. l. *Si vnquam*, §. *Libertus*. Haec autem regula necessario intelligi debet de ratione expressa, & scripta in lege, quia vbi lex non exprimit rationem, nemo potest prudenter talem rationem legis excogitare, quae non sit adaequata dispositioni legis, & ita nunquam potest lex restringi ex ratione tantum cogitata, vel praesumpta, quantumcunque verisimilis appareat. Quia licet forte Doctores aliam adaequatam rationem legis non inueniant, fortasse legislator illã habuit, satisq; est, quod per verba legis significauit, se ita generaliter voluisse, & quod nullũ signũ restrictionis ostenderit, Quia *quod Principi placuit, legis habet vigorem*, lege 1. ff. de constitut. Principis, & fieri etiam potest, vt lex illa sit ex his, quarum ratio non potest inueniri, vt dicitur in lege *Non omnium*, ff. de Legibus. Nisi fortasse lex inueniretur iniusta, si vltra talem rationem, etiam cogitatam, obligaret, nã tunc incidemus in casum praecedentis assertionis. Haec ergo assertio de ratione expressa in lege necessario intelligenda est, & sic fundari potest, tum quia licet verba legis generalia sint, per adiunctã rationem limitantur, *in ciuile autem est, nisi tota lege perspecta, vna aliqua particula, eius proposita iudicare, vel respondere*, vt dicitur in l. 24. ff. de Legib. ergo non est iudicandum de tali lege, eiusve obligatione ex solis verbis praeceptiuis secundum se spectatis, sed ex illis vt limitatis per rationem, quęest veluti anima eius, vt in superioribus dictum est. Et confirmatur, quia voluntas Principis rationabilis est, voluntas autem non vult rationabiliter, nisi quae sub ratione comprehenduntur, praesertim quando illam habet & proponit pro expresso motiuo, & fine adaequato. Tandẽ confirmatur, quia limitata causa limitatum parit effectum, sed ratio est sola causa volendi; ergo voluntas

Dec. Ant Butr.

A limitatur iuxta limites rationis, etiam si verba plus sonare videantur.

Haec vero assertio difficultate non caret, quae in primis sumitur ex Glossa in l. *Non omnium*. ff. de Legib. in fine, dicente, interdũ legem obligare vbi non habet locum eius ratio. Allegat l. 1. ff. de Popular. §. *Secundo loco*, verb. *Sexus*. Sed illa lex parum cogit, nam ibi proponitur occasio legis particularis, ratio autem vniuersalis est. Magis ergo vrget lex. *Prospexit*. ff. Qui, & à quibus, in qua expresse dici videtur, si verba legis vniuersalia sunt, illis standum esse, etiamsi in aliquibus ratio legis non ita procedere videatur. Vt si lex prohibet mulieri de adulterio accusatae alienare seruos, ne quaestioni subducantur, dicitur comprehendere omnes, etiamsi sint extra ministeriũ domus in agro, vel alibi, imo & postea comparatos, quia licet ratio legis non videatur illos cõprehendere, verba id faciunt. *Quod (inquit) perquam durum est, sed ita scriptum est*. Ratio autẽ reddi potest, quia ratio legis non est lex, imo nec proxima virtus legis, sed hęc est voluntas legislatoris haec autem non est semper adaequata rationi, nam sępe generalior est voluntas, nec propterea erit irrationabilis, aut imprudens, quia ad maiorem securitatẽ, aut cautelam potest voluntas vltra rationem extendi. Et confirmatur, quia supra dictum est, interdum posse voluntatẽ esse magis restrictam, quam sit ratio, & ideo non semper extendi legem ad omnia, ad quae extenditur ratio; ergo pari ratione è contrario potest voluntas esse generalior, quam ratio; ergo non est lex restringenda ex ratione, quia lex pro ratione indicat legislatoris voluntatem. Confirmatur tandem, quia alias cessante ratione legis in particulari, cessaret obligatio legis, hoc autẽ non ita est, vt infra dicam; ergo.

6 Aliquae leges quae dictis repugnare videntur explicantur Glossa.

B

C Respondeo breuiter, assertionẽ esse intelligendam de ratione legis adaequata, & intrinseca, & (vt ita dicam) constitutiua proximi obiecti eius, & hoc probare obiectiones proxime factas, & ita intellecta assertione illas solui. Itaq; sicut diximus, non quancunq; identitatem rationis sufficere ad extensionem legis, sed oportere vt ratio sit adaequata, & ita intrinseca, vt in illa connexionem habeant omnia comprehensa sub lege, quia per illam aliquo modo cõstituuntur sub tali obiecto: ita cum proportione de restrictione censemus. Quia si ratio non sit adaequata, licet sit minus vniuersalis, quã verba, ex alia ratione, vel aliquid rationi adiungendo, potest comprehendere sub lege omnia quae absolute significat. Deinde etiã necessariũ est, vt ratio sit quasi constitutiua obiecti legis quia alias non potest censeri adaequata, vt licet Ecclesia praecipiat ieiuniũ propter cõprimenda vitia, non est illa ratio adęquata, vnde licet illa deficiat, ratio legis adaequata potest subsistere, quę est honestas tẽperantiae in tali actu, seu materia. Quod si materia legis non sit propter se intenta, sed tantũ propter aliud, tunc oportebit, vt ratio contineat proximum, & adaequatum finem legis, quia tunc censebitur tanquã intrinsecus. Vt in dicta l. *Prospexit*, ratio illis verbis contenta, *Ne mancipia quaestioni subducantur*, non fuit intrinseca, & cõstitutiua obiecti legis, nã materia eius absolutè fuit seruorũ alienatio, seu distractio, quae materia in se non habebat rationẽ intrinsecã, ob quã prohiberetur, fuit ergo illa ratio finis extrinsecus prohibitionis, qui licet fuerit praecipuus, & ideo exprimatur, potius nõ esse adęquatus: nã potuit absoluta

7 Declaratur in quo sensu dicta assertio sit intelligenda.

D

prohi-

prohibitio, fieri ad tollendas occasiones fraudũ, & deceptionũ, & ad cõprehendendos casus omnes moraliter contingentes. Vnde si velimus illam rationem interpretari, vt sit adæquata legi vniuersaliter loquenti, sumenda erit non tantũ secundum actum, sed etiam secundum præsumptionem, & secundum potentiam, vel moralem contingentiam. Quanuis enim mancipia, quæ sunt in agro, vel postea emuntur, ordinarie non possint esse testes in tali crimine, nihilominus, fit absoluta prohibitio, ne illo colore subducantur, qui possunt esse testes, fingendo, fuisse in agro, vel absentes, vel postea emptos, nam qui ordinarie in agro habitant, potuerunt inueniri in domo præsentes tempore delicti, & sic potest ratio ad omnes extendi. Quod cum proportione applicari potest ad alias leges, vt non facile absoluta earum verba ex ratione limitentur. hoc enim seruandum esse, optime ex illa lege, *Prospexit*, probatur.

8 Hoc etiam suadet ratio in obiectione facta, nam si ratio legis contineat intrinsecum motiuum virtutis, vel vitij, cuius intuitu actus præcipitur, aut prohibetur, sine dubio lex non cõprehendet casum, in quo talis ratio inuenta non fuerit, quia est adæquata, constituit enim materiam legis & lex non loquitur extra propriã materiam, & ita illa ratio dici potest virtus legis, non per modũ principij efficientis, aut formę intrinsecæ, sed per modũ proprij obiecti, & materiæ, quæ in suo genere est causa legis, & necessaria ad illam. Si vero ratio legis contineat finẽ extrinsecum, sic vel non erit adæquata ratio, & sic non procedet contra regulã, vel certe si accipiatur secundũ omnem habitudinẽ, quam participare potest in ordine ad maiorem cautelam, securitatẽ, vel vtilitatem legis, sic non poterunt extendi verba legis vltra rationes in tota hac latitudine sumptas, quia iam voluntas legis omni ratione careret, quod præsumi non potest. Et ita etiam patet facile responsio ad primã confirmationem, cõcedo enim seruari aliquo modo commutatam proportionẽ inter extensionem, & restrictionẽ per rationem legis, vt satis declaratũ est. Tamen in hoc est aliqua diuersitas, quod voluntas potest etiam prudenter non velle omnia, in quibus eadem ratio militat, quia non semper expedit, quando alias non sunt necessario connexa, non potest autem voluntas aliquid prudẽter velle sine aliqua ratione, & ideo vbi constiterit rationẽ legis esse adæquatã, non est verisimile, extra illam extendi mentem legislatoris.

9 *Panorm.* Ad vltimãconfirmationem. Panorm. in d. cap. *Quia in insulis* sentit etiam esse legem restringẽdam pro omnibus casibus, in quibus cessat ratio legis, prout in lege exprimitur, vt in illo textu, quia pro ratione redditur. *Quia in insulis dura est congregatio monachorum*, ait decisionem eius non habere locũ in insulis, in quibus non fuerit dura congregatio monachorum. Sed quidquid sit de illo textu particulari (cuius decisio, vt credo, magis pendet ex significato illius vocis, *Insulæ*, quale sit) generaliter loquendo, non potest admitti doctrina, nisi intelligatur de cessatione rationis contraria, & quæ tollat obiectum legis, vt infra dicetur. Respondeo igitur, negando sequelam intellectã de cessatione rationis legis mere negatiuè, & in particulari. Et ratio est, quia licet ratio sic cesset quasi in actu, nihilominus potuit mouere ad prohibendum actum, quia de se erat obnoxius illi rationi, & ita ille actus fuit absolute comprehensus sub ratione legis etiam si postea in illo cessauerit. Et si recte res consideratur, tunc non omnino cessat ratio legis. Quod in dicto cap. magis exponemus.

Dico tertio, legem restringi aliquãdo ex subiecta materia, & præsertim per comparationẽ ad aliam legem. Sub hac assertione breuiter cõprehendo varios modos restringendi leges, qui ab authoritatibus traduntur. Vnus ex subiecta materia, quia verba legis iuxta subiectam materiam intelligenda sunt, & ideo etiam secundũ illam coarctari possunt. Exemplum sumitur ex l. *Adigere*. ff. de Iur. Patronat. vbi prohibetur patronus, ne libertum iure iurando cogat, ne vxorem ducat: & nihilominus dicitur inferius, qui tale iuramentum exigeret à liberto eunucho, non peccaturum contra legem. Nam iuxta materiam subiectam lex loquitur de libertis, qui possint liberos procreare. Verum est, optime posse restrictionem illam reduci ad rationem legis, quia fere semper hæc restrictio ex materia est coniuncta cum ratione, & ideo nihil amplius de illa dicere necesse est. 10 *Lex ex subiecta materia aliquãdo restringenda.*

Aliquando vero fit restrictio legis generaliter loquentis, vt locum non habeat in casu aliquo speciali, propter speciales circunstantias, vel prærogatiuas rerum, aut personarum. Quia iuxta generalem regulam iuris, *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset in specie verisimiliter concessurus*. 81. num. 6. & in c. *Si Episcopis*, de Pænit. & remiss. in 6. Eodem enim modo in præsenti dicere possumus, in generali prohibitione, vel præcepto legis non venire ea, quæ Princeps non esset in specie verisimiliter præcepturus, quia sicut concessio, ita & lex ex voluntate pendet. Hæc autem restrictio dupliciter fieri potest, vno modo ex speciali iure determinante, vt tales personæ non veniant sub generali clausula, vt in c. *Quia periculosum*, de Sent. excomm. in 6. & tunc est clara ratio, & restrictio, solumq; verba legis specialis expendenda sunt, & seruanda. Contingere item hoc potest, quia in speciali casu est aliter per legem statutum, aut priuilegium dispositum, & generalis lex contraria, illis non derogat, iuxta regulam iuris, quod generi per speciem non derogatur. Et de hoc modo specialiter dicturi sumus tractando de legum correctione, & derogatione. 11

Deniq. cõtingere potest, illã restrictionẽ sine speciali iure, solum ex coniecturata mente legislatoris, verisimiliter applicando regulam illorũ canonum, non comprehendi sub generali lege ea, quę in specie non esset quis voliturus. Et sic est difficilis restrictio, & inter iurisperitos multũ controuersa, vt videre licet in Anton Gabr. lib. 6. tit. de Legib. conf. 1. vbi refert contrarias opiniones, & earum auctores. Illa tamen cõmunior est, quæ affirmat, etiã hoc modo posse hanc restrictionem fieri, quia generalis illa præsumptio, quod nemo in generali sermone cõprehẽdit id, quod in specie esset voliturus, in iure fũdata est, & in ratione naturali, quia illa præsumptio fundatur in defectu volũtatis, quæ præsumitur ex incogitantia talium circunstantiarum. Sub hac autem regula fieri potest applicatio ad casum sub lege contentum, arbitrio prudentis de illo iudicando. Neque potest in hoc certior regula constitui, quia sine dubio vsus huius restrictionis in particulari difficilis est. Vnde Socin. in Regul. iuris. 284. ponens regulam, quod lex generaliter loquens, generaliter 12.

est

est intelligenda. 55. Limitationes ponit, quæ ad hoc genus restrictionis pertinent, & in eo videri possunt, & in tomo 2. regular. verbo. *Lex.* Hic vero statim occurrebat dicendum de casu dubio, de quo in capite sequenti tractabimus.

CAPVT VI.

Vtrum interdum cesset obligatio legis in particulari, contra verba legis, etiam si per Principem non tollatur.

1 *Duplex modus mutationis in lege.* HActenus explicuimus interpretationem legis humanæ, quoad generalem sensum eius, quo obligationem inducit, nunc dicendum est de mutationibus, quæ in ea contingunt, propter quas desinit obligare. Duplex autem modus mutationis potest in lege intelligi, vnus veluti ex se, & ab intrinseco ex defectu alicuius causæ conseruantis, vel alicuius conditionis necessariæ ad obligationem eius; alius modus est ab extrinseco per actionem superioris agentis, facientis in lege mutationem. Nam sicut lex humana voluntate introducta est, ita per similem voluntatem potest mutari. Vnde prior mutatio contingit, quando perseuerante eadem Principis voluntate propter mutationem aliarum rerum lex desinit esse, vel obligare: posterior vero è contrario fit, quando stantibus omnibus alijs ad obligationem legis requisitis, per voluntatem Principis lex mutatur, & prior generaliter dici potest cessatio, posterior vero ablatio legis vocari potest. Et vtraque mutatio potest dupliciter accidere, scilicet, vel partialiter in aliquo actu, vel occasione, aut tépore, vel persona particulari, perseuerante lege in generali; vel totaliter per ablationem totius legis, & ita quatuor resultant mutationes, scilicet, cessatio legis partialis, quę dici potest exceptio à lege, vel totalis, & dicetur absolute, & simpliciter cessatio, vel ablatio partialis, quæ generaliter cóprehenditur nomine dispensationis, & solet etiam dici derogatio, & totalis ablatio, quæ dicitur reuocatio, seu abrogatio legis. De his ergo quatuor mutationum generibus sigillatim dicendum est: & prius de cessatione partiali, deinde de totali, postea vero eodem ordine de vtraque ablatione. *Alia diuisio mutationis legis.*

2 Primum igitur omnium quæremus, an contingat cessatio legis vniuersalis in particulari euentu, etiamsi ab alio non auferatur eius obligatio. Quę quæstio coincidit cum illa, quá sub alio titulo proponit D. Thom. 1. 2. q. 96. art. 6. scilicet, An liceat subdito interdú contra verba legis agere: constat enim, hoc non posse licere, durante obligatione legis quia tunc non potest subditus ab ea discordare sua authoritate, sed ei parere tenetur; ergo si interdum licet, est, quia cessat obligatio eius; est ergo vna, & eadem illa quæstio. Et similiter est eadem cum quæstione tractata à D. Thom. 2. 2. q. 120. quando liceat vti epijkia in vsu, seu executione legum. Vt autem intelligatur sésus quæstionis, & distinguatur ab alijs, quę in superioribus capitibus tractata sunt, & non confundatur epijkia cum generali interpretatione legum; aduerto, aliud esse inquirere de sensu verború, an vniuersalia sint, & hos, vel illos casus comprehendant, seu an in hac, vel illa significatione accipiantur, & hoc pertinet ad generalé doctriná datam capitibus pręcedentibus, & magis ex professo ad iuris prudentiam. Non vero spectat hoc ad epijkiam, quia epijkia (vt Arist. dixit) est emendatio legis propter vniuer- *D. Thom.* *D. Thom. Sensus quæstionis aperitur.*

A sale, ibi auté non agitur de emendatione legis, sed de eius sensu, nec supponitur vniuersalitas legis, sed inquiritur, qualis & quanta sit. Aliud ergo est, supposito sensu legis quoad verborum vniuersalitaté, & quod ex vi suę significationis vniuersalis, prout in lege vsurpatur, hunc actú comprehendant: nihilominus in particulari euentu propter circunstatias occurentes cesset obligatio legis circa talem actum, quia pro tunc non potuit cadere sub potestatem, vel non cecidit sub voluntatem legislatoris, sed ab illa excipitur, & hæc exceptio est emendatio legis, quæ per epiikiam fieri dicitur & in hoc sensu tractatur præsens quæstio.

Videtur ergo nunquam posse hoc modo cessare obligatio legis vniuersalis in casu particulari. Primo quia si id posset accidere maxime cessante ratione legis in aliquo particulari euétu, sed tunc etiam nó licet, ergo nunquá. Maior B patet, quia duo tantum sunt in lege, ex quibus tertium, id est, voluntatum legislatoris, ac subinde obligationem legis, vel eius cessationem cognoscere valeamus, scilicet, verba, & ratio, vt ex hactenus dictis constat, sed verba de se non cessant, in casu, de quo tractamus, imo illú comprehendunt, alias non ageretur in illo contra verba legis, ergo solum superest ratio, vt ex eius cessatione, legis cessatio in particulari oriatur. At hoc verum nó est, quia, vt supra dixi, voluntas legislatoris potest esse vniuersalior, quá ratio eius, imo interdú quoad nos omnino cessat, ratio, quia non cognoscitur & nihilominus lex suá vim retinet, ergo. Secundo argumentari possumus, quia alias posset subditus sua authoritate interpretando legem, illa non seruare, quod videtur esse contra legem 1. C. de Legib. vbi dicitur ad solum Principem pertinere, declarare, an C in aliquo casu lex seruanda nó sit propter æquitatem, vnde multi Doctores hanc interpretationem dispensationem vocant; ergo sine illa lex nunquam per se cessat. Tertio argumentor testimonio Glossarum, & iurisperitorum, qui ita sentire videntur. Nam Glossa in cap. *Post Translationem*, de Renunciat. verb. *Cessante*, dicit, si ius commune statuitur ex causa, non cessare, licet cesset causa, nisi aliunde in ipso iure sit expressum. Idem sentit Glos. in l. *Non dubium*, C. de Legib. verb. *Amplexus*, dicens, non licere agere contra verba scripta legis propter mentem legislatoris, nisi hæc mens in alia lege sit inscriptis redacta, & citat Placenti. pro illa sententia, & l. *Prospexit*. ff. Qui, & à quib. cum alijs similibus, & in eandem sententiam quamplures refert Ti- D raquel. in tract. *Cessante causa*. numero 165. & sequentibus. 3

Nihilominus res certa est, interdú cessare obligationem legis in particulari etiási verba legis illum casum cóprehendere videantur, & in nulla lege exceptus sit, nec à Principe sit in lege dispensatú. Ita docet D. Thom. dicta q. 96. art. 6. & 2. 2. q. 60. ar. 5. ad 2. & q. 120. per totam, & his locis Caiet. & alij expositores, & Soto lib. 1. de Iustit. q. 6. ar. 8. Idé supponunt tanquá manifestú Theol. in 3. d. 37. Scot. Gabr. & alij. est etiá apud iuristas receptissimú, vt late refert supra Tiraq. à n. 130. Hác etiá veritaté tanquá euidenté luminæ naturæ tradit 5. Ethic. cap. 10. vbi hac ratione inter partes iustitię ponit ęquitaté, quá Arist. definit esse. *Emendationé legis ea ex parte, qua deficit propter vniuersale.* In quibus verbs comprehendit rationé nostræ assertionis, quam paulo superius 4 *Interdum cessat obligatio legis in particulari.* *D. Thom.* *Caiet.* *Soto.* *Scot.* *Gabr.* *Tiraquel.* *Arist.*

latius

latius explicuerat, dicens, necessarium esse, vt lex humana interdum desinat obligare in particulari aliquo euentu, quia lex vniuersaliter fertur, & fieri non potest, vt vniuersalis dispositio legis humanæ in omnibus particularibus ita sit recta, quin aliquando deficiat; quia res humanæ, circa quas humanæ leges versantur, innumeris subsunt mutationibus, & casibus contingentibus, quos nec legislator humanus semper præuidere potest: nec si posset, illos omnes posset conuenienter in particulari excipere, quia infinitam confusionem, & prolixitatem in legibus induceret, quod esset multo maius incommodum. ergo necesse est, vt lex humana generaliter lata in aliquibus casibus non obliget propter mutationem rerum in eis contingentem. Neque inde fit ait Arist. legem non esse rectam, quin potius recta non esset, si in talibus casibus obligaret: & ad eius rectitudinem sufficit, *quod acceperit id, quod plerumque accidit*, vt dicitur etiam ff. de Legib. l. 3. & sequentib. *Defectus ergo*, ait idem Philosophus, *non est in lege, neque in legislatore, sed in natura*, id est, in materia mutabili, nec potuit legislator, aut lex totam contingentem mutabilitatem distincte explicare propter rationem explicatam. Et ideo ex natura rei in lege humana subintelligitur illa conditio, vel exceptio, licet non explicetur distincte, quia alias non esset lex iusta, & rationabilis. Ergo ex ipsa iustitia legis humanæ, considerata naturali conditione materiæ, in qua versatur, sequitur necessario, vt eius obligatio aliquando in particulari cesset, non per extrinsecam ablationem, sed ex sola materiæ, seu rerum mutatione.

5 *Arist.* *ἐπιείκεια* Atque propter hanc legum humanarum contingentiam posuit Arist. supra specialem virtutem, seu partem iustitiæ, quam epijkiam appellauit, & à multis Latinis vocatur æquitas; nam licet hæc vox interdum pro iustitia, interdum pro animi moderatione, & alijs etiam modis sumatur, tamen aliquando condistinguitur à iure vtique scripto & rigoroso, vt explicaui supra libro 1. c. 2. & si idem est, quod epijkia, vel parum ab illa differt. Et ita etiã iuristæ sæpe de æquitate loquuntur, quam *Barth.* Barth. in l. 1. C. de Legib. in fine, *conuenientiam quandam*, seu *benignitatem iuris*, appellauit. *Panormit.* Panor. vero in cap. vlt. de Transact. num. 6. cum Speculatore & *Ioan. And.* Ioannes Andr. dicit, esse *Iustitiam dulcore misericordiæ temperatam*. Est autem considerandum (vt hoc obiter explicemus) in hac æquitate præstanda concurrere, & iudicium intellectus proferentis sententiam, hic & nunc non obligare legem, etiamsi vniuersaliter loquatur, & actum voluntatis parentis huic iudicio, & operantis contra verba legis. Vterque ergo in suo ordine est actus virtutis, probabiliterque existimo, propter illos non multiplicari virtutes, seu non esse necessarium addere aliquam specialem virtutem. Nam prior actus si sit in principe seu superiore interpretante legem, erit actus prudentiæ Regalis, vel politicæ, si vero sit in ipsemet subdito, erit iudiciũ cõmunis prudentiæ, præsupponens regulariter generalia principia iuris naturalis vel etiã humani, quatenus ab eis tale iudiciũ in particulari pẽdet. Quod iudiciũ in omni materia prudẽtiæ necessarium est, illudq; (vt opinor) Arist. 6. Ethic. cap. 11. *Sententiã*, appellauit. Græce *Aristot.* *γνώμη.* Gnome. Et in præsenti materia cum proportione inuenitur, nec habet specialem difficultatem, vel rationẽ propter quã proprium habitũ postulet, distinctũ ab eo, quo in alijs materijs virtutum prudentia sententiã profert. An vero in quacũque prudentia iudiciũ & imperium pertineant ad eundem, vel ad diuersos habitus, alterius cõsiderationis est.

Alius vero actus voluntatis, qui ex tali iudicio sequitur, non semper ad vnã virtutem pertinet, sed pro materiæ capacitate, & motiui, seu rationis operandi variari potest. Nam in Principe, v. g. ex illo iudicio sequi potest actus volẽdi ita interpretari legem, & hic potest pertinere ad iustitiam legalem, quia per se ad cõmune bonum ordinatur. Potest etiam pertinere ad cõmutatiuam, si procedat ex motiuo non grauandi talem subditum contra æquitatem illi debitam. Et vtroque modo potest intelligi, quod Arist. ait, epijkiam esse partẽ iustitiæ, nam in fine capitis concludit, esse iustitiam, & non alium quemquã habitũ. Quod autem ibi præfert æquum iusto legali, respectiue intelligendũ est, intelligit enim per iustũ legale illud, quod consistit in obseruatione, vel impositione legis, & respectu illius præfertur in particulari casu id, quod in illo æquum iudicatur, quia in illo vel nimis rigorosũ, vel iniustum esset obligationẽ legis imponere. Absolute vero non est minus iustum, legem iustam ferre absolute, quam excusationẽ eius per epijkiam admittere. Imo illud maiorem prudẽtiam requirit, & vniuersaliorẽ iustitiam. At vero in subdito non potest sequi ex illo actu intellectus proprius actus iustitiæ in voluntate, quia non est necessarium, vt ex carentia obligationis vnius legis sequatur actus iustitiæ, sed sequi potest actus temperantiæ, vt si per epijkiam quis comedat carnes in die ieiunij, vel quid simile. Si autem epijkia versetur in materia iustitiæ, tunc actus ille poterit pertinere ad materiã iustitiæ, vt per se constat. Et in vniuersum poterit ille actus deseruire generali iustitiæ, & ex motiuo illius fieri, si quis secundũ epijkiã operetur, quia per hoc nõ recedit à mente Principis, nec ab eo, quod æquum est: quomodo etiam obediẽtia potest ibi intercedere, vel operando secundũ tacitam voluntatẽ superioris, vel saltem ita operando, quia tunc obedientia legis nõ læditur, & alia honesta ratio operandi occurrit.

Sed quæret aliquis, an hæc excusatio seu cessatio obligationis, & epijkia habeat locum in præceptis tantum negatiuis, vel etiã in affirmatiuis. 7 Nam de negatiuis non potest esse dubium, quia cum obligent semper, & pro semper, in eis est maxime necessaria hæc excusatio, & potest facile accidere occasio non seruandi præceptũ in tempore, pro quo obligat, & ita propriissime erit excusatio, seu cessatio obligationis. At vero præcepta affirmatiua non obligant pro semper, sed pro opportuno tempore, & ideo licet pro aliquo tempore occurrat occasio, in quo exequendũ nõ sit affirmatiuũ præceptũ, non erit vera excusatio ab obligatione præcepti, nec cessatio obligationis eius, cũ ipsum non obliget pro singulis temporibus, sed dicetur potius dilatio obligationis, quia nondũ occurrit occasio, pro qua tale præceptum obligat. Nihilominus tamen æque solet epijkia attribui præceptis affirmatiuis, ac negatiuis, quod recte explicatũ verũ quidẽ est. Videtur autẽ mihi id proprius dici (nisi sit quæstio de modo loquẽdi) in præceptis affirmatiuis, quæ habẽt certũ tẽpus designatũ pro quo impleri debẽt, nã si eodẽ tempore veniat nõ cogitatũ impedimẽtum, habet locũ propriissime epijkia. Idemq; *Epijkia tam in præceptis affirmatiuis, quam negatiuis locum habet.*

erit

erit in quibusdam præceptis affirmatiuis, quæ propter negationem, quam inuoluũt, vel in qua fundantur, obligant pro semper, seu ad statim moraliter. Vt est præceptum restituendi, & similia. In his enim quælibet dilatio per occasionem iustam dici potest excusatio, & epijkia. Quando autem præceptum affirmatiuũ nec pro statim obligat, nec pro certo tempore, sed arbitrario, tunc non videtur in illa habere proprie locum excusatio, vel epijkia propter argumentum factum, quanuis lato modo interdum appelletur.

Superest ad rationes in principio positas respondere; pendent autem ex quibusdam dubiis, quæ in capitibus sequentibus commodius expedientur.

CAPVT VII.

Quando habeat locum excusatio ab obligatione legis per epijkiam, seu æquitatem.

1 IN hoc capite explicandum est, quid sit necessarium, vt obligatio generalis legis in particulari casu cesset. Aliqui putant sufficere, vt ratio legis in tali casu particulari cesset negatiue, id est, quod in eo non inueniatur ratio, quæ legislatorem mouit ad ferendam legem. Citatur pro hac sententia D. Thom. 2.2.q. 147. art. 1. ad 1. & 2. quia significat, præceptum ieiunij non obligare eos, in quibus necessitas, propter quam præceptum est ieiunium, non inuenitur. Sed immerito allegatur D. Thomas, quia ibi ad obligationem præcepti solum requirit generalem rationem, quæ communiter, & vt plurimũ communitati conueniat, ad excusationem autem in particulari requirit causam rationabilẽ. Potest autem hæc opinio tribui Caietano tom. 1. Opusc. tract. 1. q. 2. & Nauarr. in Sum. cap. 16. num. 37. qui specialiter hoc admittunt in lege, quæ aliquid præcipit, vel prohibet solum propter vitanda incommoda, nam eo ipso, quod in particulari non sequantur illa incommoda, dicunt, cessare obligationem legis, etiamsi ex obseruatione legis nulla incommoda sequantur. Et Caiet. ponit exemplum in lege prohibente matrimonium clandestinum ante Concilium Trident. Sed de hoc exemplo, & de hoc genere legum, quæ solum dantur propter vitanda incommoda, dicam commodius in sequenti capite. Eandem sententiam tenet Panorm. in cap. *Quoniam*, de Probat. num. 6. vbi doctrinam extendit ad legem ieiunij, & alias similes leges Ecclesię, & allegat Archid. in cap. *Vtinam.* 76. d. *Post B. Thomam* (vt ait) alludens ad locum citatum D. Thomę, illum enim Archid. adducit. Idem latius docuit Panormit. in cap. *Quia in insulis*, de Regul. generalem regulam constituens, cessante ratione legis in particulari, cessare legis obligationem, & ita exponit caput illud. Cum enim in monasteriis monachorum existentibus in insulis requirat ætatem annorũ 18. ad professionem, *quia in insulis durior est congregatio monachorum*, ait Panormit. vbi non fuerit durior, etiamsi monasteriũ sit in insula, non requiri illã ætatem, sequitur Angel. verb. *Lex.* n. 4. casu 7. inclinat etiã Syluest. ibi q. 8. & q. 9. verb. *Octauo.* & Adrian. quodlib. 6. post secundã conclusionem.

D. Thom. Caiet. Nauar. Panorm. Archid. D. Thom. Angel. Syluest. Adrian.

2 Fundari solet hæc sententia in assertione tertia posita in quarto capite, & in omnibus iuribus, & rationibus, quę ad illam confirmandam adducta sunt, & in Reg. *Cessante causa cessat effectus.* A cap. *Cum cessante*, de Appellat. quæ ita potest applicari. Nam ratio legis adæquata, & qualis dicto capite explicata est, est in suo genere causa adęquata obligationis legis; ergo illa cessante, in quocumque casu particulari, cessat obligatio legis. Antecedens probatur, tum quia ratio legis est anima legis; ergo non minus est causa adęquata obligationis, quã ipsa lex, quia sicut corpus sine anima mouere aliud non potest, ita nec lex sine ratione potest subditum obligare. Tum maxime, quia iustitia legis pendet ex ratione, & ita deficiente ratione, deficit iustitia, & consequenter vis obligandi. Tum denique quia lex ordinari debet ad bonum commune; ergo non descendit ad particulares casus, nisi mediante influxu communis boni, sed vbi cessat ratio legis, non influit commune bonum, quia ibi non participatur; ergo nec lex ibi obligat, quę deficiente influxu causæ primæ, seu vniuersalis, secunda, seu particularis non operatur.

B Hoc vero fundamentum debile est, ideoque prædicta sententia, nisi sano modo explicetur, defendi non potest. Dicendum ergo est, vt obligatio generalis legis in particulari casu cesset, non satis esse, quod ratio legis negatiue deficiat, sed necessarium esse, vt deficiat contrarie aliquo modo. Hanc doctrinam tradidit Caiet. 2.2.q. 120. & sequitur Soto dicto art. 8. & q. 7. art. 3. vers. *Sed argues*, & lib. 3. q. 4. art. 5. in fine. Ledes. 2. p. q. 17. art. 2. dub. 3. in fine, & q. 18. art. 2. dub. 12. & 14. Nauarr. supra, Couarr. in 4. 2. p. §. 9. n. 8. Medin. de Contra. q. 14. Et eam indicat D. Thomas, dum semper exempla epijkiæ ponit in casibus, in quibus lex deficit contrarie, vt si redditio depositi sit ad nocendum innocenti, vel si obseruare pręceptum non aperiendi portas ciuitatis noctu, sit in perniciem plurium ciuium, quos hostes persequuntur, & ita in 2.2.q. 120. ar. 1. requirit casum, in quo legẽ seruare, sit nociuũ, & subdit, *in his ergo, & similibus casibus malum est sequi legem positam.* Vbi Caietan. sic declarat rationem epijkiæ, quia *sequi verba legis, in quibus non oportet, vitiosum est.* Et eodem modo loquitur in 1. 2. q. 96. artic. 6. & idem sentit 2.2.q. 147 art. 3. ad 2. Vbi generaliter ait, *Præcipue si casus sit talis, in quo si legislator adesset, non decerneret esse legem seruandã.* Et idem sumitur ex Arist. supra, vt statim explicabo. Duas autem partes habet hęc sententia, vna est affirmans, cessare obligationem legis, quando ratio legis cessat contrarie, & hanc supponimus vt claram, tum à sufficienti partium enumeratione, tum quia lex obligare intendens pro tali euentu esset iniqua, vel inhumana, vt magis ex puncto sequente constabit.

3 *Vt obligatio legis cesset oportet deficiat ratio legis, non negatiue solum, sed aliquo modo contrariè.* Caiet. Soto. Ledesm. Nauar. Couar. Medin. D. Thom.

C Caietan.

D Altera ergo pars est negans, sufficere, quod ratio legis negatiue cesset. Et hęc probatur primo contraria ratione, quia si solum negatiue ratio legis cesset, non erit malum seruare legẽ, neç etiam erit iniustum, vel inhumanum ad eam seruandam obligare; ergo non est cur cesset eius obligatio. Consequentia probatur ex Aristot. dicente, tunc epiikiam habere locum, quando lex *peccat*, id est, peccaret, & iniusta esset, si in tali casu obligaret, & ideo etiam dicit, *Epijkiam esse directionem legis*, vtique ne à recto deficiat. Vnde sic concluditur, sicut epijkia, ita etiam cessatio obligationis solum habet locum, vbi obligatio ipsa esset contra rationem iustitiæ, vel debitam legislationem, si ad talem casum extenderetur, sed obligando in casu, vbi tantum negatiue deficit ratio legis, non pecca-

4 *Probatur non sufficere rationem legis negatiuè cessare.*

ret

ret lex, quia nec malum aliquod, nec quidpiam inhumanum præciperet; ergo. Maior patet quia tunc nulla superest sufficiens ratio, cur cesset legis obligatio, nam cessante ratione illo modo, potest manere iusta voluntas obligandi. Minor autem, & primum antecedens patet, quia potest actus esse de se bonus etiamsi ratio legis in eo cesset, vt ieiunium erit bonum, etiamsi non sit necessarium alicui ad macerandam carnem, vel satisfaciendum pro peccatis, & carentia actus poterit esse bona, etiamsi finis legis prohibentis illum cesset, vt abstinere à clandestina dispensatione, &c. & idem est in similibus.

5 *Multa absurda ex contraria sententia sequuntur.* Vnde argumentor secundo inductione, quia innumera sequentur absurda, si tanta licentia detur non seruandi leges in casibus particularibus, solum quia in eis negatiuè cessat ratio legis. Sic enim in præceptis Ecclesiæ possent viri perfecti excusari à ieiunio, quia non sentiunt illius necessitatem ad fines ab Ecclesia intentos. Imò fornicatio posset censeri non prohibita in casu, in quo euidenter cessaret ratio talis prohibitionis, vt si nullum omnino esset periculum malæ educationis prolis, propter quam vitandam concubitus vagus prohibitus est. Et in materia obedientiæ possunt facilè similia exempla multiplicari. Vnde est optima ratio à priori, quia licet ratio legis in particulari cesset negatiuè, semper manet aliqua vniuersalior ratio, ob quam expedit etiam tunc seruari legem, tum quia esset valde contrarium bono communi, si propter illam solam causam possent leges non seruari, tum etiam, quia per se est honesta ratio seruandi legem vniformitas partium cum toto, vbi sine commodo seruari potest.

6 Atq; hinc retorquetur ratio contrariæ sententiæ. Quia licet ratio legis cesset in hac persona quoad particularem necessitatem, vel vtilitatem intentam per legem, non tamen cessat quoad vim obligandi illam per legem, quia licet illa ratio tantum vt plurimum locum habeat, est sufficiens, vt lex iuste feratur pro omnibus, qui illam seruare possunt, etiamsi ratio illa in eis cesset. Quod sic declaro, nam licet legislator aduertat, & præuideat rationem defecturam in aliquibus, vel distincte, vel tantum confuse cogitatis, nihilominus potest iuste velle, vt indistincte obliget omnes, dum contrarium impedimentum æquitati repugnans non obstiterit; ergo ita est interpretanda voluntas legislatoris, ergo ex vi illius obligabit lex. Antecedens patet, quia voluntas in illa vniuersalitate sua nititur in alia ratione generaliori, quia ita expedit ad commune bonum, & priuato non nocet, quia semper est illi vtile obedire, & iustitiam legalem seruare, quam in tali obseruatione legis intueri potest. Prima vero consequentia clara est, tum quia verba generalia legis hanc voluntatem indicant, & nulla est sufficiens ratio exceptionis, tum etiam quia illa voluntas est prudentior, & rationabilior; ergo illa præsumenda est. Deniq; secunda consequentia constat, quia voluntas iusta legislatoris est anima legis, & quia lex obligat ad materiam præceptam, non ad finem præcepti, vt supra dictum est.

7 Et ita expenditur contrarium fundamentum, quia iam declaratum est, quo modo hæc obligatio in eo casu pertineat ad bonum commune, quia licet tunc subditus non participet illam vtilitatem intentam per legem, participat generalem vtilitatem, quæ est in obseruanda lege, & in vniformitate cum suo corpore, & ex hoc capite lex illa est iusta, & fundatur in ratione altiori. Et hinc patet responsio ad primam rationem in principio præcedentis capiti-positam, procedit enim quando ratio tantum negatiue cessat, non tamen quando cessat contrariè. Solet autem instari contra hanc resolutionem ex præcepto correctionis fraternæ. Sed de hoc puncto dicam commodius infra cap. 8. vbi hæc assertio magis confirmabitur.

Vt autem magis explicetur, oportet amplius declarare, quid sit necessarium, vt ratio, vel finis legis cesset contrariè. Et specialiter an sit necessarium, vt in tali casu seruare legem sit malum, & peccatum. Caiet. enim dicta qu. 120. art. 1. ex professo contendit, tunc solum habere locum epijkiam, quando lex ita deficit, vt seruare illam sit iniquum. Putatque esse sententiam D. Thomæ in 3. dist. 37. q. 1. art. 4. vbi docet, epiikiam tunc solum habere locum; *cum obseruando legem discreparet quis ab intentione legislatoris*, quod solum videtur contingere, quando discederet à rectitudine. Clarius tamen fauet in alijs locis allegatis, indicat enim, tunc solum cessare in particulari legis obligationem, quando obseruantia illius mala esset, imò interdum solum excipit casum, in quo esset nociua reipublicæ. Ad idem inducit Caiet. Aristot. dicentem, epiikiam esse directionem legis, *qui peccat propter vniuersale*, solum autem peccare posset, si obligaret ad actum iniquum. Item epijcia est pars iustitiæ; ergo materia eius est operatio, quæ non esset recta, si secundum legem vniuersaltem fieret, & non secundum æquitatem epijciæ. Tandem argumentor ab inconuenienti, quia alias fornicatio posset esse licita, si necessarium non esset, rationem legis contrariè in dicto sensu deficere. Et cum hac sententia Caietani transeunt fere Soto, & alij posteriores Theologi. 8 *Quando requiritur vt ratio vel finis legis cesset contrariè. Caietan. D. Thom. Arist.*

Videtur tamen hæc sententia nimis rigida, & limitata, quia sæpe potest homo excusari ab obseruantia legis generaliter loquentis, etiamsi posset licite actum per illam præceptum facere, vel prohibitum omittere; ergo non tantum cessat obligatio legis in particulari, nec solum habet locum epijcia, quando obseruare legem esset iniquum, sed aliquando, ac sæpe illum habebit, etiam si iniquum non sit, solum quia est nimis graue, aut difficile. Consequentia clara est, quia si epijcia solum haberet locum, quando seruare legem esset iniquum, quoties licita esset epijcia, esset etiam sub obligatione, quia vitare id, quod iniquum est, semper cadit sub obligationem, ergo è contrario, si absque tali obligatione potest interdum non seruari lex, potest etiam licita esse epijcia etiam in casu, in quo sine peccato posset lex obseruari. Antecedens autem manifestum est ex supra dictis de obligatione legis humanæ cum periculo vitæ, vel alio magno incommodo, nam inde constat, propter vitandum magnum grauamen licitum esse non seruare legem, quamuis si velim cedere iuri meo, possim facere actum præceptum illo grauamine; ergo excusatio non semper est cum obligatione non faciendi actum præceptum; nec oritur semper ex iniquitate actus; sed ex alio iure, quod homo habet, vt non tam seruiliter (vt sic dicam) obligetur. Deinde fit res clara exemplis, nam interdum potest homo, qui per se obligatur ad confessionem integram peccatorum, excusari à confessione 9 *Epijkia habet locum licet licitum sit actum præceptum facere.*

alicuius,

alicuius,quia non potest illud aperire sine graui periculo infamiæ,& nihilominus poterit confiteri illud licite, si sua sponte velit se exponere periculo illius infamiæ,hoc enim nullum peccatum est. Item damnatus ad iustam mortem famis,non tenetur abstinere à cibo, si copiam illius habeat,& tamen potest sine peccato abstinere,si velit; ergo idem esse potest in præsenti. Vt in statu Carthusianorum abstinendi à carnibus, etiam si esset propria lex obligans de se in conscientia,posset sine peccato non seruari propter periculum mortis, & nihilominus probabilissimum est,posse etiam seruari, si quis velit secum illo rigore vti.Et in ieiunijs, alijsq; ordinarijs obligationibus Ecclesiæ sæpe est licita excusatio propter ægritudinem, vel similem causam,&nihilominus si quis actum præceptum faciat,non obstante excusatione, non solum non peccabit, verum sæpe etiam opus supererogationis faciet.

10 *Quod munus est proprium epijkia.*

Quapropter mihi certum videtur, ad virtutem, & prudentiam pertinere, non solum discernere, quando obseruatio præcepti quoad verba mala sit, sed etiam iudicare,quando non obliget, etiamsi absque peccato ad literam seruari possit. Vnde si quis dixerit, vtrumque spectare ad materiam,& munus epijciæ, nihil fortasse ab scopo aberrabit. Nec contra hoc vrgent rationes Caietani. Omnes enim facile soluuntur, aduertendo,non solum esse alienum à prudenti legislatore iniqua præcipere,sed etiã inhumana,& grauior,quam humana conditio patiatur,vel quam ratio communis boni postulet, vt ex dictis supra in communi de lege manifestum est. Ergo non solum peccaret lex præcipiendo, quod non debet, id est iniquum,sed etiam præcipiendo,quando,vel quomodo non debet, id est,obligando cum maiori rigore,quam par sit. Vtrumque ergo peccatum legis emendat epijcia,& in vtroque habet locum definitio. Arist.& discursus eius,& eodem modo intelligendus D.Thomas. Nam intentio legislatoris non solum est recta præcipere, sed,etiam recte, & ideo qui obseruat legem tanquam obnoxius illi,quando per illam non obligatur propter occurrentem causam excusantem, ab intentione legislatoris discrepat,etiamsi actus,quem facit, malus non sit.Ad rationem autem,quod epijkia est pars iustitiæ, respondeo, etiam hic interuenire rationem iustitiæ ex parte legislatoris non obligandi in tali casu per suam legem,etiamsi exequi illam malum non sit,ideoque si ad ipsum legislatorem fieret recursus in tali casu, deberet secundum iustitiam interpretari, legem tunc non obligare. Vnde ex parte subditi satis est,quod possit iustè, & non declinando à rectitudine,non seruare legem in tali casu, si velit,etiamsi ad hoc non obligetur, nam ad hoc etiam specialis prudentia necessaria est. Sicut in materia iustitiæ, ex æquitate aliquando iudicamus,aliquem non obligari ad restituendum, cadendo à statu suo,licet si id faciat,peccati argui non possit. Ad vltimam vero sequelam de fornicatione negatur illatio, quia non dicimus ad epijciam sufficere, vt ratio legis negatiuè cesset, in qua illatio illa fundatur, sed dicimus posse cessare contrariè, etiamsi obseruantia legis praua non fiat;si nimis intolerabilis fiat, nam tunc etiam est contra legislatoris intentionem,& hoc est cessare contrariè.

11 Constat ergo,epijciam non solum habere locum, quando alias lex in tali casu præciperet rem iniquam,sed etiam quando præciperet rem acerbam,& nimis difficilem, in vtroque enim casu peccaret lex,præcipiendo iniustè,vel quia malum præciperet,vel quia immoderatè, & vltra potestatem legislatoris. Addo vero vlterius habere locum epijciam in casu, in quo non deesset potestas in legislatore ad obligandum, sed ex circumstantijs iudicatur,non fuisse hanc mentẽ eius. Quia nõ semper Prælatus vult obligare cum toto rigore,& in omni euentu, in quo posset obligare.Vt verbi gratia,non solum censetur quis excusari à præcepto ieiunij propter ægritudinem grauem,in qua non posset superior obligare, sed etiam propter minorem debilitatem, qua non obstante potuisset Ecclesia obligare, sed nihilominus creditur ex benignitate noluisse,quę intentio legislatoris colligi potest ex alijs circunstantijs temporis,loci,& personarum, & ex ordinario modo præcipiendi cum illa moderatione subintellecta,licet non exprimatur. Et hunc certe modum videtur significasse Arist.cũ dixit, epijkiam emendare legem, quod & ipse legislator,si adesset,hoc modo dixisset,id est,ita esset moderaturus, & interpretaturus legem suam.Sic etiam dixit D. Thom.munus epijkiæ esse,prętermissis verbis legis,intentionem legislatoris sequi.Ergo ad epijkiam non est necesse, interpretari casum non comprehendi sub lege, quia legislator non potuit sua lege illum comprehendere,sed etiam sufficiet,si interpretemur, noluisse illum comprehendere, licet potuerit, nam & hoc sufficit ad excusationem ab obligatione legis,& sæpe contingit,aliam esse legislatoris voluntatem ab ea,quam nuda verba præ se ferunt,vt ex præcedentibus capitibus constat. Et ita ibi etiam interuenit emendatio legis,quatenus plus verbis videtur comprehendere, quam fuerit in voluntate legislatoris.Igitur rectè vocatur hæc epijkia.Et ita tres modi, vel rationes vtendi epijkia distingui possunt, vt vnus sit propter cauendum aliquid iniquum, alius propter vitandam acerbam,& iniustam obligationem, tertius propter coniectatam legislatoris voluntatem,non obstante potestate.

Non solum iniqua, sed valde difficile corrigit epijcia.

Aristoteles.

D.Thom.

Triplex modus vtendi epijkia.

Quod si quis inquirat, quibus regulis vtendum sit ad faciendas huiusmodi exceptiones. Respondeo breuiter, in primo modo præcipuè considerandum esse,an in eo casu occurrat aliud præceptum,præsertim iuris diuini,& naturalis, cui repugnet executio legis humanæ,secundum verba eius,& consequenter,an actus tunc habeat iniustitiam, vel malitiam inseparabilem, vel saltem contra præceptum grauius,& magis obligans,& iuxta hæc principia debet fieri iudicium. In secundo modo consideranda sunt supra dicta de modo obligandi legis humanæ, & iuxta illa iudicandum erit, an hoc factum particulare cum his circunstantijs excedat potestatem legis humanæ. In tertio vero magis est vtendum coniecturis, ex circunstantijs desumptis,& præsertim ex vsu,& modo regiminis,& ex more interpretandi similes leges. 12

Quando vtenda sit epijcia.

Vnum tamen in particulari inferam ex dictis propter opinionum varietatem, non solum posse cessare obligationem legis, quando in particulari euentu esset contra bonum commune,seruare legem,sed etiam si sit tantum contra bonum particularis personæ, dummodo sit nocumentum graue, & nulla alia ratio communis boni obliget ad illud inferendum, vel 13

Aliquando obligatio legis cessat propter bonum personæ particularis.

A Permittendum, nam tunc iustitia, vel charitas iubet euitare tale nocumentum proximi, cui non potest lex humana rationabiliter opponi. Ita Soto supra, & omnes; nec refragatur D. Thomas, nam licet in dicto artic. 6. loquatur de detrimento communis boni, sub illo comprehendit detrimentum particularium ciuium, nã in damnum ciuitatis redundat, vt manifeste patet in exemplo, quo vtitur; & alia sunt facilia, nam propter subueniendum proximo grauiter infirmanti interdum licere potest, Missam omittere in die festo, & sic de alijs. Dicunt vero aliqui hoc solum habere locum, quando tale est detrimentum proximi, vt non possit cedere iuri suo; vt est in periculo vitæ, vel simili, non autem quando potest cedere iuri suo, vt erit in B bonis temporalibus, quia tunc detrimentum priuatum non vergit in damnum communitatis, si enim vergeret; non posset priuatus illi renunciare. Sed hoc verum non est, tum quia propter vitandum graue nocumentum proximi temporale, quod ipse posset voluntariè sustinere, si vellet, licitum est interdum non obseruare præceptum, vt, verbi gratia, si incendium domus imminet, vel quid simile, quia lex nec obligat illum, qui patitur damnum ad cedendum iuri suo, nec alium ad non succurrendum illi ipso inuito propter audiendum Missam verbi gratia. Item quia illud damnum semper redundat in communitatem, cuius interest, vt bona ciuium non dilapidentur.

(Margin: Soto. D. Thom.)

14 Aliter limitant Iuristæ dictam assertionem C vt procedat; quando detrimentum, vel proximi est in bonis acquisitis, non vero in acquirendis, nam ex hoc sumi non potest sufficiens excusatio; quia illud non est verum detrimentum, seu damnum emergens, sed tantum lucrum cessans; quod non consideratur, alias possent homines non seruare præcepta, vt suis lucris attenderent. Ita fere Barth. in l. *Non dubium.* C. de Legib. num. 9. quem alij multi secuti sunt, quos late refert Tiraquel. in dicto tract. nu. 151. Statim vero n. 152. refert Salicet. contradicentem, & plura contra illam distinctionem congerit Felin. in cap. *Si quando.* de Rescrip. n. 11. Nobis ergo non seruit distinctio, nã si damnum sit leue, licet sit in bonis acquisitis, potest non sufficere ad excusandum ab obligatione legis, si vero lucrum cessans sit iustum, & graue, sæpe æquiparatur damno, moraliter loquendo, vt constat ex l. vnic. C. de Sentent. D quæ pro eo quod interest, profer. in fi. Et vsu receptum videmus, excusari aliquem ab obseruatione festi, ne occurrentẽ, & transeuntem occasionem magni lucri amittat. Igitur licet vitatio damni emergentis ex genere suo iustior, & grauior causa sit, tamen etiam alia potest sufficere, & in vniuersum loquendo, omnia sunt consideranda, vt prudens iudicium in contingenti casu feratur.

(Margin: Barth. Tiraquel. Salicet. Felin.)

CAPVT VIII.

Quomodo de excusatione occurrente constare debeat, vt epykia vti, & legem non seruare liceat sine recursu ad Principem.

HÆc omnia postulantur in posteriori ratione dubitandi c. 5. proposita; & inter se sunt connexa, ideoque simul tractanda ac definienda sunt. Varijs ergo modis occurrere potest casus excusationis, scilicet, cum euidentia, & certitudine, quod tunc malum sit, & iniquum seruare legem. Secundo cum simili certitudine, quod lex nõ obliget, licet seruari possit sine peccato. Potest autem contingere, vt hoc secundum non sit æque certum, sed tantum probabile, vel etiam dubium. Tertio potest esse casus tantum probabilis in vtroque. Quartò dubius in vtroq;. Quinto potest esse certum, in obseruatione legis nullum esse peccatum, excusationem autem eius esse tantum probabilem, aut dubiam. Primo ergo dicendum est, quando certo constet, materiã legis ex accidenti euentu, vel circunstantia factam esse iniquam, seu contrariam alteri præcepto, aut virtuti magis obligãti, tunc cessare obligationem legis, & propria auctoritate posse omitti sine recursu ad Principem. Sumitur ex D. Thom. dicta q. 120. ar. 1. ad 3. dicente, *In manifestis non est opus interpretatione, sed excusatione.* Idem fere habet dicta q. 96. ar. 6. ad 2. etiam Caiet. & omnes. Et ratio est, quia ibi superioris auctoritas nullum effectũ habere potest, nam etiamsi post recursum ad illum vellet, & subditus legem seruaret, non posset illi obedire, quia obediendum est Deo magis, quam hominibus: ergo impertinens est in eo casu licentiam postulare. Dices; interdum propter bonum seruandum, necessaria est licentia petita, etiamsi non sit necessaria obtenta; ergo saltem ob hanc causam erit consulẽdus Princeps in huiusmodi casu, quando periculum non imminet, & datur locus, ac tempus ad id præstandum. Respondeo ex communi sentẽtia, etiam hoc non esse necessarium in tali casu. Quia nulla est lex, quæ obliget ad illam facultatem petendam, nec ex natura rei est necessaria, quia subordinatio subditi ad legislatorem per se illam non postulat. Si autem in aliquo casũ publico id iudicetur necessarium ad vitãdum scandalum, vel propter aliam similem causam, id est accidentarium.

(Margin: Si lex ex aliqua circunstantia est iniqua, cessat obligatio sine recursu ad principẽ. D. Thom. Caietan.)

Secundo dicendum est. Quando certo constat, legem non obligare, etiam si possit sine peccato seruari, subditus propria auctoritate potest illam non seruare. Probatur eadem ratione, & ita Doctores de his duobus casibus indistincte loquuntur; solum ergo illos distinguo, vt notem differentiam, quia in priori casu non solum potest subditus, sed etiam tenetur, legem non seruare, siue petat licentiam à superiore, siue non petat; at vero in hoc posteriori casu, licet possit agere contra verba legis, ad hoc non obligatur, quando certus est in obseruantia legis non committi peccatum. At si de hoc dubitet, pro ratione dubij iudicandum erit. Nam si dubium sit tãtum formidinis, & probabiliter iudicet non esse peccatum conformari verbis legis, liberè poterit id facere si velit, quia iudicium probabile tollit practice dubium. Si autem dubium sit proprium, & negatiuum, tenebitur subditus partem securiorem sequi, & abstinere ab opere, licet videatur conforme verbis legis, quia tunc nullum habet principium, quo expellat practicum dubiũ, quia tunc ille est certus, se nõ peccare, nõ obseruando legẽ, cum supponatur esse certus, quod illa non obliget; ergo tenetur illam viã certã sequi, & relinquere dubiam. Patet consequentia quia tunc nec iuuari potest auctoritate legis, seu superioris ad deponendam conscientiam dubiam, quia iam illi certo constat, legem non comprehendisse opus illud, de quo est dubium, vt supponitur,

(Margin: 2 Certitudo legis nõ obligantis tollit recursum ad principẽ.)

nec

nec etiam potest iuuari iudicio probabili, quia nullum habet, vt etiam supponitur; ergo nullo modo licet operari cum tali dubio, quod necessario esse debet practicum.

3 *Iudicium probabile tollit recursum ad principem. Caiet. Soto. Medin. Syluest. Cordub. Henriq. Sanc. Nauar.*

Tertio dicendum est, qui probabiliter iudicat, legem non comprehendere casum illum, secure potest excusari ab obligatione legis, etiam si formidet, vel vtrinq; habeat rationes probabiles dubitandi. Ita tenent Caiet. & Soto supra, & Medina, & alij moderni in dicto art. 6. Sumitur ex Syluest. verb. *Papa*, q. 16. in fine, saltem iuxta distinctionem infra dandam. Idem Cordub. Enriq. & Sanci. infra referendi, & idem sentit Nauarr. in Summa, Præludio. num. 16. & cap. 23. n. 43. dicens, excusari à peccato mortali, qui transgreditur legem humanam bona fide, & ex iusta causa, illam vero esse causam iustam, ob quam legislator, si adesset, eum pro excusato haberet. Vtrumque autem concurrit in præsenti, vt constat. Vnde fundamentum assertionis est, quia licet sequi iudicium probabile, conscientiam dubiam practice deponendo.

4 *Limitatio Caietani & Soto.*

Hanc vero assertionem limitant Caietanus, & Soto supra, vt locum habeat, quando occasio est subita, & vrgens periculum, ita vt non detur tempus consulendi superiorem, alioqui dicunt, in illo casu recurrendum esse ad superiorem. Et ita exponunt D. Thomam vtentem illa distinctione, quia non potest in alio dubio verificari, vt statim dicemus. *D. Thom.* Hæc vero doctrina aliquibus modernis non placet, neque putant, distinctionem illam D. Thomæ de casu, in quo potest, vel non potest conueniri superior, posse applicari ad casum formidolosum cũ iudicio probabili, quia quod superior possit, vel non possit conueniri, nihil refert ad certitudinem iudicij de tali casu, an sub lege comprehendatur, nec ne. Ideoq; distinguũt duos modos epijkiæ supra tactos, scilicet, vel excipiendo casum à potestate legislatoris, vel à sola voluntate. *Duplex modus epijciæ notandus.* Et in priori dicunt, posse subditum ex probabili iudicio, quod talis casus non comprehendatur sub potestate legis, excusari à legis obseruatione; nulla expectata interpretatione superioris, non solum in casu subito, & vrgente, sed etiam in quolibet alio. Probatur, quia tunc non agitur de interpretanda superioris voluntate, sed de potestate, quam non tenemur interpretari ex iudicio ipsius Principis, quando ipse illam non declarauit, sed ex principijs Theologiæ, aut iuris. Et declaratur amplius, nam licet Pontifex possit suam potestatem declarare per clauem scientiæ, nihilominus quandiu illa non vtitur, non tenemur illum consulere de potestate sua, sed regulis doctrinalibus vti; ergo etiam in particulari casu, qui à potestate legislatoris excipitur secundum aliquas doctrinas probabiles, non est necessarium ad interpretationem Principis recurrere, etiam si tempus detur, sed licitum erit probabili iudicio iuxta probabilem opinionem vti. Confirmatur, quia si subditus iudicat, nunc verba legis non obligare, quia probabiliter iudicat, esse peccatum in tali facto, tunc vtrinque videtur esse periculum speculatiuum, vel faciendi contra hanc legem, vel contra aliam; ergo licitum est subdito seruare aliam, quam probabiliter iudicat esse grauiorem, & magis obligare, neque ad hoc indiget interpretatione superioris. Si vero iudicium probabile est, superiorem excedere potestatem suã, præcipiendo rem grauiorem, vel cum maiori periculo, quam possit, tunc subditus probabiliter credit non potuisse ferri præceptum pro tali casu, & alias suam libertatem possidet; ergo potest ius suum anteferre, & contra verba legis pro sua libertate operari absque alia interpretatione.

5 *2. pars sententiæ Caietan. Vasq. disp. 176. c. 3.*

At vero in altero modo epijkiæ, in quo casus excipitur à sola voluntate, & non à potestate legislatoris, ait hæc opinio, non solum esse recurrendum ad superiorem, quando fieri potest in casu probabili, sed etiam si casus sit moræ impatiens, nec det tempus recurrendi ad superiorem, non licere vti iudicio probabili ad non seruandam legem, sed omnino esse ad literam seruandam. Ratio est, quia tunc est certum, nihil peccari seruando legem; itemque est certum verba legis de se comprehendere casum illum, & à legislatore comprehendi potuisse; ergo quandiu non constat certo, legislatorem casum illum excipere voluisse, non licet à verbis legis recedere propter solum probabile iudicium. Probatur consequentia, tum quia verba legis suam vim, & auctoritatem habere debent, & quasi ius suum possident, & ideo preferenda sunt; tum quia hęc est tutior pars, quæ semper præferenda est; tum etiam quia tunc non peccat lex, etiamsi casum illum comprehendat; ergo non potest per epijkiam emendari; tum denique quia si hæc licentia detur, infinita sequentur incommoda. Et ideo Iurisperiti dicunt, cum verba legis sunt clara, nõ esse ab illis recedendum in casu dubio, vt patet ex Panormit. in cap. 1. de Constit. n. 14. *Panorm.* Denique hic applicari potest illa ratio, quia in casu, in quo potest cõueniri superior, nõ licet vti illo probabili iudicio; ergo nec tunc etiam quando non potest conueniri, quia quod possit, vel non possit, conueniri non facit, vt sit magis certum iudicium.

6 *Quando nõ potest conueniri superior licet vti epijcia ex probabili iudicio.*

Nihilominus sententiam Caietani, & Soti censeo esse practice certam quoad hanc partem, vt quando non potest conueniri superior, liceat ex probabili sententia, aut iudicio epijkia vti, siue casus excipi iudicetur à potestate legislatoris, siue à sola voluntate. Ratio est, quia iudicium probabile in rebus moralibus sufficit ad prudenter operandum, præsertim vbi regula certa applicari non potest, vt ex materia de Conscientia suppono. Item quia alius modus operandi est vltra humanam conditionem, & prudentiam, cum omnis fere cognitio humana coniecturalis sit, & præsertim in rebus agendis. Item quia imponeretur grauissimum onus hominibus, si nunquam liceret eis vti epijkia ex iudicio probabili, quãdo nõ patet aditus ad superiorẽ. Quis enim auderet vnquã excusari à lege positiua propter necessitatem occurrentem? cum nemo sit tam certus de sufficiẽtia causæ, quin dubitet, vel formidet. Item in his casibus non possent simplices sequi consilium hominis docti, & pij, nec ipse posset tale consilium dare, quia nunquam fere ducitur, nisi iudicio probabili. Constat autem contrarium esse in vsu totius Ecclesiæ, & approbari ab omnibus Doctoribus. Addo, sine causa constitui in hoc differentiam inter epijkiam per exceptionem à potestate, vel à voluntate, nam licet in hoc sit verum discrimen, quod in priori modo possit ordinarie esse maior certitudo, quam in secundo, quia certius cognoscitur potestas, quæ libera non est, quam voluntas, quæ libera est, nihilominus stante æquali incertitudine, cum probabilitate in iudicio, eadem est ratio, saltem vbi

A certo constiterit, legem posse seruari sine peccato, quia tunc etiam verba legis retinent vim suam, & fere applicari possunt aliæ rationes in posteriori membro allatæ. Maxime, quia quoties epijkia non fundatur in iudicio certo, licet excipiat casum à potestate legislatoris, semper debet etiam inniti in coniecturata mente eiusdem legislatoris, quod scilicet, noluerit talem casum comprehendere. Nam cum non est certum, superiorem non posse hoc præcipere propter rei arduitatem, aut inordinationem, si ipse superior nihilominus ex certa scientia id præcipiat, declarans, se posse, & iudicans in tali actu non esse inordinationem, vel nimiam grauitatem, subditus tenetur obedire, dum non est certus, etiamsi probabiliter iudicet, quia B præualet ius superioris; & subditus debet suum iudicium deponere, vt est communis doctrina, & in praxi necessaria; ergo in illo casu de epijkia non sufficit probabile iudicium de defectu potestatis, nisi accedat etiam iudicium, quod superior in eo casu sic dubio noluerit obligare; ergo cum hoc tantum sit probabile, non sufficit, vel certe si sufficit iudicium probabile de potestatis, & voluntatis defectu, sufficiet etiam iudicium probabile de defectu solius voluntatis.

7 *Altera pars opinionis Caieta. & Soto refellitur.* Vltimo posset sufficienter confutari illa opinio quoad hanc partem, quia rationes eius non sufficiunt ad imponendum grauissimum onus, deberent enim conuincere, vel illud sufficientissime probare, maxime contra communem C sententiam. Ad principale ergo fundamentum negatur consequentia, ad primam probationem respondeo, verba legis sine voluntate non habere vim, nec auctoritatem ad obligandum. Verba enim legis secundum se tantum sunt ad ostendendam voluntatem legislatoris tanquam signum expressum eius, non est tamen hoc signum tam certum, quin possit ex circunstantijs limitari, & extendi, vt supra visum est, ergo quando ex circunstantijs occurrentibus probabiliter limitantur verba, vt non comprehendant casum aliquem, iam ex vi verborum non est certum, casum talem comprehendi sub lege, licet sit certum comprehendi sub significatione verborum legis. Vnde cum dicitur, verba legis quasi possidere ius obligandi, respondeo, inde solum probari in casu omnino dubio, vel cæteris paribus præferenda esse verba legis, & secundum illa esse iudicandum de D voluntate, non vero vbi est in contrarium iudicium probabile. Ad aliud autem de parte tutiori respondeo, satis esse sequi practice tutam, vt alibi dixi. Deinde dico, magis cauendum esse, ne recedatur à voluntate legislatoris, quam à verbis eius, vt iura docent. Ad illud, quod tunc non peccat lex, respondeo, licet non peccet præcipiendo malum, vel nimis arduum, peccare posse, plus significando, quam legislator voluerit, & hoc posse per epijkiam emendari. Neque hinc sequentur incommoda, si re vera iudicium probabile, & prudens seruetur, quod vero sequi possint per abusum, impertinens est, multoque maiora sequentur, si homines non possint, in huiusmodi euentibus iudicijs probabilibus vti.

Panormit. Panormitanus autem, & Iuristæ loquuntur de iudice, qui tenetur secundum leges iudicare, & inter partes iustitiam distribuere, & ideo debet sequi verba legis, quando sunt clara, nisi in eodem iudicio possit sufficienter probari, aliam fuisse voluntatem Principis, nam tunc secundum illam posset iudicare.

Maior mihi difficultas est circa aliam partem opinionis Caietani, quod stante iudicio probabili, non liceat illo vti sine interpretatione, vel consensu superioris, quando non est periculum in mora, sed conueniri potest. Quia in interpretanda etiam lege naturali vtimur sententia probabili sine recursu ad Papam, vel Prælatos; ergo in legibus humanis potest etiam id fieri quoad particularem vsum. Sic enim dicunt Iuristæ, posse iudicem ad ferendam sententiam probabiliter interpretari legem in casu dubio, nec oportere, vt ad superiorem recurrat ex Barthol. in l. 1. C. de Legib. n. 8. & 9 & alijs ibi, & in cap. 1. de Constit. Dices, id esse verum, quando agitur de interpretatione legis quoad sensum eius. Sed contra, nam cur non erit idem, quando aliter coniecturamus mentem, seu voluntatem legislatoris? vel cur potius erit necessarius recursus ad ad superiorem, quando probabiliter constat de voluntate eius præter eius verba, quam cum probabiliter tantum constat de sensu eius in ambigua significatione verborum. Denique in quolibet alio euentu licet vti in conscientia probabili sententia sine recursu ad superiorem, etiamsi ab illo posset expectari certius responsum; ergo. 8 *Quando est periculum in mora, quid faciendum.* *Barth.*

Nihilominus in hoc etiā non est recedendum à cōmuni sententia, quæ videtur vsu omniū piorum & prudentū confirmata. Et ad hoc suadendū valere possūt rationes factæ in secundo membro præcedentis sententiæ. Et præterea, quia inordinatum est vti coniecturis, & propter illas solas relinquere verba legis, vbi potest certo constare de mente, & voluntate legislatoris. Et ideo in omni epijkia solum probabili debet hic ordo seruari. Et quamuis ordinarie magis necessarius sit in epijkia, quæ est de sola voluntate legislatoris quam in illa, quæ circa potestatem versatur, nihilominus in vtraque seruandus est, iuxta materiæ necessitatem, vel probabilitatis gradum, quia, vt dixi, semper ibi miscetur coniectura de voluntate legislatoris. Neque contra hoc obstat illa ratio, quod iudicium non redditur certius ex hoc, quod fit, vel non fit recursus ad superiorem. Hoc enim est verum de certitudine speculatiua, non vero de certitudine practica. Nam cum potest consuli superior, cessat necessitas vtendi iudicio probabili de voluntate eius, quod secus est, quando est periculum in mora, & ideo tunc potest illud iudicium probabile ad praxim applicari ex principijs certis, quod in necessitate vti possumus iudicio probabili ad euitandum aliquod grauamen, vel ad conuenientem obseruationem legum, vt in casu magis difficili, & dubio explicabitur in puncto sequenti. 9

10 *In dubio nō probabili ad superiorem recurrendū.* Quarto dicendum est de casu dubio, in quo iudicari non potest probabiliter, an casus comprehendatur sub legis obligatione, nec ne. In quo sententia communis est, recurrendum esse ad superiorem, si fieri possit, vel si non possit, seruandam esse legem. Ita D. Thom. dicta q. 120. ar. 1. ad 3. & dicto ar. 6. ad 2. Idem Conrad. Caiet. & Medin. & Soto supra, Medin. C. de Pœnit. tract. de Ieiun. cap. de His, qui tenentur ad ieiun. Quæ sententia per se euidens est in casu patiente moram, vt consulatur Princeps, nam si in casu tantum formidoloso, & probabili hoc fieri debet, multo magis in casu dubio. *D. Thom. Conrad. Caiet. Medin. Soto Med.*

Item

item tunc impossibile est operari cum conscientia certa practice, quia ex tali dubio nascitur practica dubitatio, an tunc lex violetur, nec ne, agendo contra verba eius, & nullum est morale principium, quo possit practice deponi illa conscientia dubia, inconsulto superiore, quando ille potest consuli; ergo nunquam licet cum illo dubio agere contra verba legis, quia operari cum conscientia practice dubia, semper est malum. Denique tunc lex possidet suum ius, & in aliis melior est conditio possidentis; ergo.

11 1. opinio. Difficultas vero est, an idem sit dicendum in casu vrgente, in quo superior consuli non potest. Multi indistincte dicunt, etiam tunc non licere vti epijkia, sed seruandam esse legem, & eius verba. Ita Caiet. 1.2.q.96.art.6. qui ita interpretatur D. Thomam ibi ad 2. indistincte loquentem. Idem Soto dicto art.8. Med. dicto ar. 6. ad fin. dist.3. & alter Medina supra, & omnes moderni, & Sanci. lib.2. de Matrimon. disp. 41. n. 37. Ratio est, quia impotentia consulendi Principem, non potest in eo casu dare certitudinem practicam, cum dubitans nec iudicium probabile habeat de cessatione obligationis legis in illo casu. Itē in casu dubio præsūptio est pro lege, quia verba eius per se sufficiunt ad obligationem, vnde ad minimum se habet tanquam possidens in casu dubio, cuius melior est conditio; ergo. Contrarium nihilominus tenet Syluest. dicto verb. *Papa*, q. 6. dict. 2. in fine, cum enim dixisset in dubiis interpretationem legis pertinere ad superiores, subdit, *Quod limita, si commode possunt haberi, alias secus, vt cum in repentinis periculum est in mora.* Item cum maiori extensione habet verb. Dispensat. q.4. sequitur Cordu. l.3.q.13. ante regulā. 1. Henr. l.14. de Irreg. c. 3. n. 3 liter. X. Duci videntur ex illo vulgari principio, quod necessitas caret lege, hoc enim allegat Sylu. ex Gratian. in §. *Sed notandum*, post, cap. *Remissionem*. 1. q.1. & habetur in cap. 2. de Obseruat. ieiun. illa autem videtur grauissima necessitas, cum res sit dubia, & non detur locus consulendi superiorem, nam videtur nimis graue obligare hominem propter solum dubium, quando non est in potestate eius dubium expellere. Item qui dubitat de lege, vel de voto, non obligatur, quando non potest expellere dubiū; ergo neque qui dubitat, an hic, & nunc lex obliget.

Caiet. D. Thom. Soto. Med. Med. Sanci. — *2. opinio. Syluest.* — *Cordub. Henriq.* — *Gratian.*

12 *Prior sententia cum moderamine approbatur.* Mihi prior sententia vera videtur, adhibito moderamine. Dico ergo, si dubium nascatur ex concurrentia legum, quę pro eodem tempore simul impleri non possunt, & homo dubitat, quid facere debeat, tunc licite posse agere contra verba vnius legis, implendo eam, quam tunc, facta diligentia morali iuxta personæ, & temporis capacitatem, bona fide iudicat esse grauiorem, & magis obligare. Quia ille homo non debet esse perplexus, nec necessario peccare, & faciendo quod in se est, satisfacit vni legi, & aliam non transgreditur. Et hunc casum absque vllo dubio non excludunt priores auctores, sed vt tritum, & vulgarem illum supponunt. Vnde loquuntur de casu, in quo certo constat, legem sine peccato impleri posse, & dubium est de obligatione. Et tunc certitudo practica fundatur in illo principio, quod in dubio satisfacit quis eligendo partem tutiorem: tunc etiam recte applicatur illud principium, quod necessitas caret lege. Deinde tunc non est epijkia voluntaria, vt sic dicam, sed necessaria, quia in eo casu non solum potest quis non seruare legem positiuam, sed etiam tenetur, vt seruet aliam naturalem, quam reputat grauiorem. Vnde etiam recte potest in eo casu proferri iudicium positiuum, non solum probabile, sed etiam certum, in eo casu legem positiuam non ligare, quamquam hæc certitudo magis sit practica, quam speculatiua.

Doctores primæ sententiæ expo[n]untur.

13 At vero quando ex alia parte non est periculum peccati, & subdito constat, posse sine peccato seruare verba legis, nullo modo potest in casu dubio de obligatione, agere contra legem, quia manifeste se exponeret periculo peccandi transgrediendo legem, de qua iudicium probabile formare non potest, quod cessauerit obligare, vt plane ostendunt rationes prioris opinionis. Et fortasse auctores secundo loco allegati non loquuntur de hoc dubio, sed de dubio formidinis, iuxta dicta in præcedenti puncto. Nec tunc allegari potest necessitas sufficiens, quia illa non est necessitas vitandi aliud peccatum, vt supponitur, nulla autem alia potest esse sufficiens ad non seruandam legem, nisi etiam sufficiens sit ad probabiliter iudicandum, legislatorem in tali necessitate, vel non potuisse, vel noluisse obligare, nam si tantum sufficit ad dubitandum, profecto & parua est necessitas, & maior est necessitas seruandi legem, vitando periculum peccati, & quasi conseruando illam in possessione sua. Nec est simile, quando dubitatur de tota lege, an sit lata, nec ne, quia tunc lex nondum possidet, sicut in simili dixi de Vot. lib.4. de Vot. c.5. & 6.

Doctores secundæ sententiæ quo modo intelligendi.

14 Atque ex his tandem responsum est ad secundam rationem dubitandi capite quinto positam. Nam l. 1. C. de Legibus intelligitur primo de interpretatione authentica, quæ vim habeat obligandi, & necessitatem inducat ita intelligendi legem. Ita Bart. ibi num. 8. & sentit Bald. in leg. *Cum de noua*. eodem. Secundo etiam intelligitur de interpretatione in casu dubio, in quo subditus non potest restringere legem contra verba eius, vt dictum est, & ita exponit Panormitanus cap. 1. de Constitut. numer. 14. & insinuat Bald. in lege secunda, C. de Legib. num. 2. & sumitur ex leg. *Cum de nouo*, Cod. eodem, vbi id notat Cynus. Glossæ vero, & auctores relati ibidem in tertia obiectione ad verum sensum facile trahi possunt, nam prima Glossa loquitur quando ratio legis negatiue tantum cessat, & non contrarie. Altera vero Glossa intelligenda est in casu dubio, in quo non licet æquitatem sequi contra ius scriptum inconsulto Principe, nisi ipsamet æquitas scripta sit, vt dicitur in l. *Placuit*. C. de Iudici. iuxta vulgatam lectionem eius. Et in eodem sensu videntur loquuti auctores in eadem obiectione allegati.

Bartol. Bald. — *Panormit. Bald.* — *Cynus. Glossa.*

CAPVT IX.

Vtrum aliquando lex tota per se ipsam cesset causa eius cessante.

1. CVM lex sit de se perpetua, & pro communitate feratur, manifestum est, non posse cessare ex defectu causæ efficientis, non enim finitur per mortem ferentis, vel successoris, vt ex dictis in lib. 1. constat, & consequenter nec per solam temporis successionem tollitur, quia indefinite constitui debet. Quod si aliquando potest

Lex de se perpetua est, & pro communitate fertur.

A teſt ad certum tempus ferri, illud extraordinarium eſt, & tunc in ſuamet conſtitutione habet talis lex quaſi annexam reuocationem pro tali tempore, quæ pertinet ad alium modum ablationis legis infra tractandum. Præterea non ceſſat lex ex defectu eorum, pro quibus fertur, nam communitas ciuitatis, aut populi de ſe perpetua eſt, nam per continuam ſucceſſionem conſeruatur, & licet ciuitas, vel populus omnino deleri poſſit; id rarum eſt, & non habet moralem conſiderationem. Igitur ſolum poteſt lex ceſſare per mutationem obiecti, circa quod verſatur, quæ (phyſice loquendo) poteſt multipliciter contingere; tamen in præſenti ſolum oportet conſiderare mutationem in materia legis quoad rationem propriam, ob quam ſub obligationem legis conſtituitur, nam ſi illa perſeuerat, non ceſſabit lex ex illo capite, ac ſubinde ſimpliciter non ceſſabit, niſi reuocetur, quia non habet aliam cauſam mutabilem, à qua in ſua conſeruatione pendeat, vt declaratum eſt. Si autem in obiecto ſub ea ratione ſpectato fiat mutatio, vndecumq; illa mutatio proueniat, eadem eſt quæſtio, an ex vi talis mutationis materia legis deſinat ipſa lex: idem enim eſt quærere, an ceſſante omnino, & totaliter ratione, vel fine legis, ceſſet etiam lex, ita vt omnino extinguatur, & de medio tollatur. Dico autem, *ceſſante omnino, & totaliter ratione legis*, quia iam hic non conſideratur ceſſatio in vno, vel alio actu, nec alia ſimilis mutatio partialis, quæ ſolum contingit in vna occaſione, vel in aliqua parte materiæ legis pro aliquo tempore, nam de hac partiali mutatione ſatis dictum eſt in capite præcedenti. Quanuis aliter poſſit in præſenti cõſiderari partialis mutatio, vel perpetua in aliqua notabili parte materiæ legis, vel temporalis in tota materia, de quibus in fine dicam.

2 *Ceſſatio poteſt eſſe cõtraria, aut negatiua.*

Altera vero diſtinctio tradita capite præcedenti de duplici ceſſatione rationis, vel finis legis, ſcilicet, contraria, & negatiua, hic etiã valde neceſſaria eſt, tum vt videamus, an vtraq. locũ habeat reſpectu integræ legis, tum vt explicemus, per quam illarum deſinat eſſe lex. Tunc ergo dicitur mutari contrarie obiectum legis, quando propter mutationem materiæ, vel rerũ, ſeu circunſtantiarum fit, vt ſit iniuſtum, vel quocumque modo turpe ſeruare legem, vel ſi fiat impoſſibile, aut ſaltem ita difficile, & arduum, vt moraliter iudicetur impoſſibile reſpectu totius communitatis, vel denique ſi fiat prorſus inutile, & vanum reſpectu boni communis. Mutatio autem negatiua erit, ſi in tota materia legis iam non inueniatur ratio, ob quam lex poſita fuit, licet ea ſublata, adhuc materia per ſe mala non ſit, nec impoſſibilis, nec inutilis, aut iniuſta.

3 *Mutatio cõtraria legis vigorem extinguit. Auguſt.*

Quando ergo mutatio fit contraria in tota materia legis, nulla eſt difficultas, nec controuerſia: omnes enim fatentur, tunc legem ipſo facto ceſſare, quia eo ipſo incipit non eſſe iuſta; ergo incipit non eſſe lex, quia, vt ſæpe ex Auguſtino diximus, lex iniuſta non eſt lex. Antecedens patet, quia lex de re iniqua, impoſſibili, vel non conferente aliquid ad bonum commune eſt iniuſta & nulla, vt ex dictis in lib. 1. conſtat, ſed per mutationem contrariam in obiecto factam res præcepta incipit eſſe iniqua, impoſſibilis, vel inutilis, vt explicatum eſt; ergo ſi lex vlterius duraret, iam eſſet de re iniqua, ac ſubinde ipſa eſſet iniqua, aut eſſet de re impoſſibili, vel inutili, & conſequenter ipſa eſſet iniuſta. Vnde fit, in huiuſmodi euentu non eſse neceſsarium, vt Princeps illam reuocet, vt licite poſſit non ſeruari, neque etiam vt conſuetudine tollatur; nam priuſquam conſuetudo introducatur, iuſte incipiet non obſeruari: & ideo dixi ipſo facto ceſsare. Hoc autem per ſe notum eſt, quando incipit eſse iniqua ipſa obſeruatio legis, quia repugnat durare obligationem ad aliquid iniquũ faciendum. Idem autem eſt; ſi fiat impoſſibilis, quia ad impoſſibile nemo obligatur, & reſpectu communitatis ſufficit, quod ſit impoſſibilitas moralis; ergo ceſsabit tũc lex ipſo facto reſpectu cõmunitatis; ergo etiam reſpectu ſingulorum. Eademque ratio eſt, ſi fiat materia inutilis, & vana reſpectu boni communis, nam eo ipſo fit incapax obligationis legis reſpectu communitatis, & conſequenter etiam reſpectu ſingulorum. Oportebit autem, vt talis mutatio vniuerſaliter facta in tota materia legis manifeſta ſit, & euidens, nam in dubio ſemper lex retinet ius, & quaſi poſseſſionem ſuam, ſemperque pro illius iuſtitia præſumitur. Præſertim quia quando mutatio non eſt euidens, & manifeſte nota omnibus, ſignum eſt, non eſse tantam, nec tam vniuerſalem, & ideo hic non non videntur neceſsariæ aliæ diſtinctiones de maiori, vel minori dubio, ſed ſimpliciter exigenda eſt notitia certa, ſatis vero erit, quod ex publica, & conſtanti populi opinione conſurgat.

Euidentia neceſſaria eſt [illegible] vigorem [illegible] perdat.

C Solum ergo ſupereſt nonnulla difficultas, quando ratio legis tantum negatiue ceſsat generaliter, videtur enim id ſatis non eſse, vt tota lex ceſset. Primo quia eadem videtur eſse ratio & proportio totius ad totum, quæ partis ad partem, ſed ceſsante illo modo ratione legis in particulari, non ceſsat obligatio legis, ergo nec ceſsante in generali, tota lex perit. Secũdo, quia ceſsante negatiue ratione legis, non conſtat ſtatim ceſsare voluntatem Principis; ergo non eſt neceſse ſtatim ceſsare legem. Patet conſequentia, quia lex à voluntate Principis habet ſuam efficacitatem ad obligandum. Antecedens autem ſupra probatum eſt, quia voluntas poteſt vel à principio pluribus rationibus moueri, & Princeps poteſt præcipuam vel notiorem exprimere, & non omnes, vel certe poteſt voluntas in principio vna ratione moueri, & deinde alia continuari, vt ſupra de tributis dicebamus. Tertio quando ratio, vel finis tantum negatiue deſinit, adhuc poteſt lex ſine peccato ſeruari; ergo ſeruanda ex eadem obligatione donec reuocetur. Antecedens ex declaratione terminorum ſupponitur. Cõſequentia vero probatur, quia tunc nullum eſt periculum in obſeruatione legis, & poteſt eſse magnum in illius tranſgreſſione, tum quia non poteſt eſse ſtatim certum, voluntatem Principis ceſsaſse, tum quia poſsunt ſequi magna moralia incommoda, ſi tanta licentia populo tribuatur. Denique pro hac ſententia referri poſsunt auctores dicentes, legem non ceſsare, licet eius ratio ceſset, quos in principio capitis præcedentis retuli. 4

Nihilominus communis conſenſus eſt, ceſſante ratione legis generaliter, ſeu frequentius in tota communitate, legẽ ceſsare. Ita cenſent in primis omnes, qui affirmãt, ceſsãte ratione legis in particulari etiam negatiue tantum, ceſsare in illo particulari obligationẽ legis, nam à fortiori

5 *Ceſſatione legis quando ceſſat lex.*

tiori coguntur id dicere in vniuersali,& ita possunt pro hac sententia allegari Panormit. in c. *Quia plerique*, de Immunit. Ecclesiast. Vbi idem plane sentiunt Innoc. Anto.& alij cap. praeced. allegati. Clarius vero hoc docent Ledesm. 2.p. quarti. q.17. art.2. dub.3. ad 4.& q.18. à dub. 12. post secundam conclusionem,& dub.14. post 3. conclus. Couarr. in 4 p. §.9. numer.8. & in cap. *Cum esses*, de Testam. n.9. vbi refert Fortun. de Vltim. fin. illat. 15. & 16. Idem Castro lib.1. de Legib. Pœnal. cap.5. docum. 3. Caiet. 2.2. q.147. art.5. & in aliis locis supra citatis & communiter expositores D.Thomæ dict. artic.6. q.96. in 1.2. & Soto eodem modo loquitur, addit tamen limitationē, quā expedere necesse est, priusquā veram rationem,& resolutionē eius tradamus.

Panormit. Innoc. Anton. Ledesm. Couarr. Fortun. Castro. Caiet. D.Thom. Soto.

6 Dubitari ergo potest, an intelligendū sit, vt cessante ratione legis in vniuersali cesset lex ipso facto, ita vt possit à subditis licitè non seruari, nulla expectata Principis declaratione vel reuocatione, vel solum dicatur cessare, quia deficiente causa, tenetur Princeps legem tollere. Reliqui enim auctores (Soto excepto) licet punctum expresse non attingant, plane loquuntur de cessatione ipso facto. Et potest hoc cōfirmari, quia alias non esset hic modus peculiaris desitionis legis, distinctus ab illius reuocatione; sed ad summum assignaretur per hoc quædam legitima causa abrogandi legem. Sicut possunt etiam aliæ plures assignari. Item quia pro fundamento sumitur cessante causa, cessare effectū, quod intelligitur de cessatione ipso facto, vt sumitur ex c. *Et si Christus*, de Iureiur. Et ideo solet explicari de causa propria,& adæquata, à qua effectus in conseruari pendeat, vt ibi Glossa sentit,& clarius Gloss. in c. *Post translationem*. de Renunciat. verb. *Cessante*, & in §. *Sed sciendum*, post cap. *Statuimus*. 61. distinct. verb. *Causa*, in fine & in cap. *Quod pro remedio*. 1. q. 17. per textū ipsum. Cum autem hic loquimur de cessatione causæ, vel rationis, vel finis legis, de adæquata causa loquimur, alioqui non diceretur simpliciter cessare causa, ergo illa cessante debet ipso facto cessare lex, quia ab illa pendet tam voluntas principis, quàm vtilitas legis. Vnde si talis ratio à principio non fuisset, non posset lex iustè ferri; ergo nec potest sine illa iuste conseruari.

Gloss.

7 Nihilominus Soto contrarium aperte sentit, nam in lib 1. de Iustit. q.6. ar.8. Sic ait. *Si in toto genere causa cessauerit, tunc & lex quoque cessare debet, veruntamen antequam Princeps, vel consuetudo illam abroget, vim suam non amittit.* Vbi loquitur clare de cessatione causæ negatiue, nāea interueniente in particulari, negat sufficere, vt obligatio legis in particulari cesset. Idem fere repetit in lib. 3. q. 4. art. 5. ad 1. *Nam licet principi*, inquit, *incumbat illam mutare, tamen subditis non licet contra facere, dum ius naturæ id permittit* (vtique quod erat per legem præceptum) *nisi iam esse inciperet contra ipsum*. Itaque quandiu ratio legis non ita cessat, vt quod præcipit incipiat esse cōtra ius naturæ, non putat cessare legem ipso facto, donec abrogetur. Non declarat autem Soto, quo fundamēto ductus fuerit, insinuat autē, quandiu materia legis est capax obligationis, tandiu durare legem, nisi reuocetur. Per solā autem cessationem rationis, etiā in vniuersali non fit materia legis incapax obligationis, quia potest non esse mala,& esse vtilis reipublicæ, etiam si fortasse nō sit talis, vel necessaria, sicut antea: hoc enim non est satis, vt statim per se censeatur lex abla-

A ta. Confirmari hoc potest ab incommodis, quia contra debitum ordinem est, vt lex à superiori posita sine consensu illius non seruetur, dum licitè,& facile seruari potest: nam inde etiam scandala & perturbationes, vel fraudes in republica oriri possunt. Vnde posset media via excogitari, nimirum, cessante causa, vel ratione legis in vniuersali, cessare quidem legem in se ipso facto, nihilominus tamen non posse subditos licite incipere agere contra illam, donec Princeps declarauerit cessasse, quia ita expedit ad commune bonum. Ad eum modum, quo diximus in superiori libro, pœnam incurri sæpe ipso facto, ante sententiam vero declaratoriam non obligare.

Vt meam sententiam explicem, suppono ex supra dictis, duplicem esse materiam legis humanæ. Quædam enim talis est, vt per se spectata sit honesta,& contineat actum virtutis, vt est B præceptum ieiunij, orationis,&c. alia est materia per se indifferens, vt portare, vel non portare arma, extrahere à loco has res, vel illas,& similia. Et hinc oritur alia differentia inter ipsas leges, nam cum omnes leges humanę constituant actum, vel omissionem in aliqua specie virtutis, aut vitij, vt supra visum est, quando materia legis in se,& per se habet honestatem, per legem constituitur proxime in illa specie virtutis, ad quam per se,& intrinsecè pertinet illa materia, vt ieiunium ponitur in specie temperantiæ,& omissio eius intemperantia est,& sic de alijs. Et idem est, quoties medium virtutis in tali materia potest per efficaciam legis constitui. Vt est in lege taxante pretium, nam ante legē illud non erat medium iustitię, postquam vero lege definitum est, in illo consistit medium,& C ideo actus illius legis in specie iustitię constituitur,& illius violatio iniustitia est. At vero quando actus est indifferens de se,& à lege non præcipitur, constituendo in illo intrinsecum medium virtutis, sed solum propter vtilitatem ad aliquem finem extrinscum, lex illum præcipit, aut prohibet, tunc tota honestas actus ex illo fine sumenda est,& sub illa accipit propriam obligationem,& necessitatem ex vi legis. Vnde tandem fit, vt in prioribus legibus finis extrinsecus materiæ pręcepti nunquam sit adęquatus legi, nam semper intrinseca honestas,& ratio virtutis habet rationem finis proximi,& intrinseci, imo hic finis est per se sufficiēs, licet omnis finis extrinsecus cesset: at vero in posterioribus legibus finis extrinsecus est adæquatus, quia materia per se,& propter se non est capax præcepti, sed tantum propter vtilitatem in D ordine ad aliquem finem extrinsecum.

8 Duplex materia legis humanæ.

Dico ergo primo. Lex præcipiens actum de se bonum, constituendo illum intrinsecè in aliqua materia virtutis, non cessat deficiente vniuersaliter quocumque fine extrinseco legis, etiam si in illo genere fuerit adæquatus respectu intentionis legislatoris,& fortasse ita spectatus, quod sine illo legem non tulisset. Probatur ratione facta pro opinione Soti, quia cessante omni fine extrinseco, materia talis legis manet per se honesta & capax legis propter solum intrinsecum finem, id est, propter honestatem talis actus,& hic finis intrinsecus semper est intentus à legislatore, quādo quidem in tali genere virtutis constituit necessitatem,& medium illius actus: ergo cessante quocumque fine intrinseco habet lex illa

9 Lex præcipiens actum virtuosum non cessat, deficiente quocumque fine extrinseco.

vnde

vnde sufficienter subsistat; ergo non euacuabitur. Et cõfirmatur, nam (si attente res consideretur) tunc non cessat causa adæquata legis, nam potissima causa finis, & ratio quasi proxima illius legis, est honestas actus, ergo non est cur cesset lex. Denique quandiu durat materia præcepta cum sua ratione formali, manet obligatio præcepti. Quia (vt D. Thomas tradidit 1.2.q. 100.art.9.ad 2.) aliud est, quod legislator intendit pręcipere, aliud, ad quod intendit præcipere, vnde sicut præceptum de se obligat ad primum, & non ad secundum, ita è contrario, quandiu durat primum, si in eo perseuerat ratio sufficiens præcepti, durat præceptum, licet finis extrinsecus cesset. Exemplis res declaratur, nam lex de ieiunio licet feratur propter macerationem carnis, & fingatur communitas non indigens illo medio ad illum finem, quia habet multa alia, vel quid simile: nihilominus lex ieiunij obligabit, vt est certũ, at si actus desineret esse actus temperantiæ, vt in casu necessitatis extremæ, tunc cessaret lex. Similiter si lex taxaret pretium tritici, quandiu in illo permanet æquitas iustitiæ, ita vt non fiat euidenter inęquale, legis obligatio durat, etiamsi rationes omnes extrinsecæ, vel aliæ vtilitates cessent: si autem ita res mutaretur, vt quantitas pretij euidenter esset iniqua, cessaret lex, & sic de alijs.

D. Thom.

10 *Cessãte adæquato fine tam extrinseco quam intrinseco legis cessat lex.*

Vnde infertur, si in lege cesset adæquatus finis tam intrinsecus, quam extrinsecus, tunc cessare legem: si quis tamen aduertat, tunc cessatio finis non est tantum negatiua, sed transit in cõtrariam, quia materia iam non manet materia virtutis, sed fit vitiosa, & ideo nõ potest esse materia legis obligantis. Et signum est, quod tunc non solum in generali, sed etiam in particulari cessabit obligatio legis in tali actu, vel materia eius. Vnde etiam fit, vt tunc lex cesset ipso facto sine alia recordatione, vel declaratione, quia deest fundamentum eius, nec potest eius obligatio cadere in materiam inhabilem. Solet esse vulgare exemplum in lege imponente tributum ad certum opus, vel finem, quo finito lex per se cessat, quia tunc non solum negatiue, sed etiam contrariè cessat ratio legis, quia ex tunc incipit tributum illud esse iniustum. Quando vero non cessat intrinsecus finis, licet extrinseci cessent, sicut non cessat lex ipso facto, ita neque necessarium est, vt debeat per Principem abrogari. Quia materię honestas potest esse sufficiens ad sustentandã legẽ, nisi aliunde fieret lex nociua reipublicæ, vel intolerabilis, nam tunc ex alio capite posset esse obligatio reuocandi legem, imo etiam posset lex per se cessare, si nocumentum, vel grauamen esset generale, & nimium, quia tunc non esset cessatio negatiua, sed contraria, vt constat. Vltimo tamen aduerto circa hanc assertionem, sermonem esse de propria lege, nam si sit sermo de præcepto ab homine, & ex sola obedientia, sic fieri sæpe potest, vt cessante fine, vel causa præcepti, cesset obligatio eius, etiam si actus præceptus sit alias intrinsece honestus, vt ieiunium, vel oratio, vt si superior præcipiat ieiunare semel in hebdomada hoc mense, si constat, præceptum imponi propter specialem necessitatem, vel occasionem, & illa ante mensem finitur, intelligimus cessasse præceptum. Quia respectu illius pręcepti tota ratio præcipiendi est finis extrin-

Differentia inter legem & præceptum.

A secus, non extrinseca honestas, licet hæc præsupponatur; cuius signum est, quia transgressio talis præcepti non est intemperantia, verbi gratia, sed inobedientia, secus vero est in lege propria, per quam primo intenditur honestas virtutis, sub qua actus quasi essentialiter constituitur.

Dico secundo. Quando lex præcipit actum de se indifferentem propter finem extrinsecum, tunc cessante in generali adęquato fine talis legis, per se, & ipso facto cessat talis lex, & obligatio eius. Ratio est, quia tunc cessatio finis negatiua transit in contrariam, quia facit materiam incapacem legis. Probatur, quia actus de se indifferens nunquam potest per se, vel propter se pręcipi, quia vt sic non est per se amabilis honestè, imo si ita fiat, nõ honeste fiet, & quod certius est, talis actus non est materia legis, nisi propter aliquam communem vtilitatem, ad
B quam possit prodesse, vel esse necessarius, præcipiatur. At vero cessante fine legis in generali, actus ille necessario incipit esse inutilis ad commune bonum; ergo eo ipso fit incapax obligationis legis humanæ, ac subinde cessat ipso facto lex. Consequentię cum Maiori satis patent ex dictis. Minor autem est euidens ex hypothesi, nam ponimus cessare finem adæquatum propter quem præcipiebatur ille actus, non potest autem cessare ille finis, nisi vel quia bonum proxime intentum per illum actum desinit esse commodum ad commune bonum reipublicæ, vel quia ipsemet actus desinit esse vtilis ad tale commodum, vtroque autem modo fit ille actus inutilis, & otiosus respectu communis boni, & consequenter desinit esse materia legis. Dices, fieri posse, vt, licet actus sit inutilis ad finem à lege intentum, ad alios fines vtilis sit. Respon-
C deo, illud esse per accidens, & materiale, quia lex non considerauit in tali actu, nisi talem rationem commodi, & publici boni, & ideo illa ablata non manet materia illius legis, & consequenter nec lex. Nam licet actus possit esse vtilis sub alia consideratione, de illo non est lex lata illo intuitu, & ita illa vtilitas nondũ censetur necessaria reipublicæ, donec de illo actu illo intuitu feratur lex.

11 Lex præcipiens actũ indifferentẽ ob finem extrinsecum cessante adæquato fi\[ne\] cesset lex.

Et hinc sequitur primò, in huiusmodi euentu non esse necessarium decretum Principis, vt liceat non seruare legem postquam sic cessauit, nam in ipso facto desijt lex: solum ergo est necessarium, vt de tali cessatione publicè, & manifeste constet per euidentiam facti generaliter noti in tali republica, seu communitate, quia eo
D eo ipso, quod lex cessat dicto modo, non est lex; ergo ex se non obligat; ergo vt cesset cum effectu, respectu communitatis, satis est, quod illi sit publicè nota. Nec datur sufficiens ratio, cur necesse sit expectare decretum Principis, quia vel esset necessarium per modum reuocationis, & hoc non, quia lex per se desijt; vel per modũ authẽticę declarationis, & hoc etiam dici nõ potest cũ fũdamento, quia nec ex natura rei hoc est necessariũ, nec in iure positiuo inuenitur illud esse specialiter pręceptũ. Neq. in hoc debet cessatio legis cũ pœna cõparari, quia pœna est de se violenta, & ab extrinseco illata, & ideo ex se requirit actionẽ, vel influxum iudicis, nisi contrarium expresse per legẽ disponatur, & ideo nõ incurritur ipso facto, nisi lex hoc declaret, & licet incurratur ipso facto, non excluditur sententia declaratoria delicti, nisi vbi lex illam ex-

12 Decretum Principis non requiritur vt talis lex desinat obligare.

cludit,

cludit, vel alias constat, quia semper est fauor rei, quod non sit obnoxius pœnæ, donec condemnetur. At vero cessatio legis in illo casu non est violenta, imo per illam quasi restituitur respublica ad pristinum statum, & ad suam libertatem, & in fauorem eius cedit, & ideo nulla est necessitas talis decreti per modum sententiæ declaratoriæ. Dices, esse necessariam per modũ promulgationis, nam hæc necessaria est in ablatione legis, cum à Principe reuocatur. Respondeo, esse diuersam rationem, nam reuocatio pendet ex voluntate Principis, quam oportet omnibus proponi; cessatio autem legis, cessante causa eius, non pendet ex voluntate Principis, sed ex facto ipso, & ideo satis est, factum esse omnibus notum. Vt si per legem fuit impositum tributum ad ædificationem pontis, & publice constat, opus esse finitum, & iam nihil in eo expendi, satis per hoc promulgatum est, tributum cessasse, & sic de alijs. Sufficit ergo publica notitia, & satis certa de generali cessatione causæ, hæc ad minimum necessaria est, nec existimo sufficere, vt vni, vel alteri in particulari sit nota, quia donec lex cessat respectu communitatis, non cessat respectu particularium personarum, vt est, causam ita cessasse, vt hoc possit communitati constare, ac subinde vt res sit publice nota. Et hoc maxime locum habet, quando obseruatio legis incipit esse iniusta, nam tunc euidẽtius constat de cessatione legis, potest autem dici iniusta, non solum quando confert speciale nocumentum, sed etiam quãdo est omnino inutilis, & sine ratione.

13 *Iuristarum distinctio examinatur.* Secundo potest ex dictis intelligi, quã probabilitatem habeat distinctio, quam nonnulli iuristę tradiderunt, inter legem; quæ fertur propter tollenda inconuenientia, quæ ex aliquo facto frequenter sequuntur, & legem, quæ per se fertur propter aliquod bonum, & vtilitatem. Nam priorem dicunt cessare, licet cesset ratio vtilitatis. Ita insinuat Gloss. in dicto cap. *Et si Christus*, de Iureiur. verb. *Cessante*. in principio, & priorem partem probat ex illo textu exemplo iuramenti, quod prohibetur tantum ratione periculi peierandi, & ideo cessante periculo, licet. *Glossa.* Alteram vero partem probat ex cap. *Dixit Dominus*. 32. q. 1. & cap. *Tantum*. 32. q. 7. quæ iura nihil ad rem faciunt, nam loquuntur de matrimonio, quod est vinculum indissolubile, de quo alia est ratio. Eandem distinctionem indicat Nauarr. in sum. cap. 16. num. 36. & 37. vbi sentit cum Caiet. clandestinum matrimonium (saltem ante Tridentinum Concilium) potuisse licere cessantibus inconuenientibus, propter quæ prohibetur: & nihilominus ait cessante fine legis in particulari, non cessare legis obligationẽ, quando finis ille erat bonum aliquod acquirẽdum per medium à lege præscriptum. Vnde ibi non solum loquitur de cessatione legis in vniuersali, sed etiã in particulari, vt supra notauit. *Nauarr. Caiet.*

14 At certe formaliter loquendo, nulla videtur esse differentia, quia si lex datur propter vitanda incommoda, pro fine habet remotionem incommodorum, ergo eadem est ratio de cessatione illius finis, & de alijs tam in vniuersali, quam in particulari. Solum ergo potest esse differentia quædam quasi materialiter, nam lex, quę ponitur tantum propter incommoda vitanda, non solet præcipere actum per se propter bonitatem eius, vel prohibere propter malitiam, sed solum propter occasionem mali vitã-

A dam, & tunc cessante fine generaliter negatiue, cessat etiam contrariè, quia actus fit inutilis, & incapax materiæ legis. Sicut diximus alibi de voto facto non ingrediendi talem domum propter vitandam occasionẽ iam non obligare votum, quia tunc non ingredi talem domum, est materia indifferens, & impertinens ad religionem; ita ergo proportione seruata, erit in lege. At vero lex, quæ pręcipit actũ propter se, & propter aliquem bonum finem, non statim desinit, cessante fine, quia in ipso actu potest manere intrinseca honestas, propter quam præcipiatur; si autem non reperiatur, sed sit actus de se indifferens, idem prorsus dicendum erit de lege, quæ illum pręcipit propter bonum acquirendum, quod de lege prohibente illum propter incommodum vitandum, vt ex dictis satis patet. Et è contrario si lex præcipiens, vel prohibens aliquid

B propter vitandum incommodum, habeat materiam per se honestam, & conuenientem, vltra vitationẽ incõmodi, tunc non cessaret lex, etiãsi necessitas vitandi incommodũ cessaret, tunc enim procedunt omnia in prima assertione dicta. In quo etiam attente considerandum est, an aliquid prohibeatur ratione periculi, vel tantum ratione futuri effectus: nam ordinarie prohibitio fit propter periculum, quod per se inest actui, & ideo licet certe constet, non futurum effectum, seu damnum, nihilominus non cessabit obligatio legis, & effectus eius, quia semper actus est de se obnoxius illi incommodo, vt præced. libro latius dixi cap. 23. Vnde non mihi probatur exemplum de clandestino matrimonio, quo Caiet. & Nauarr. vtuntur, nam illi actui ita est annexum periculum, vt nec in vniuersali, nec in particulari possit ab eo separari, & ideo nunquam cessat obligatio eius, eo *Distinctio diligenter notanda.* *Caiet. Nauarr.*

C quod certissimum sit, omnia incommoda esse præcauenda. Vnde eo modo, quod nunc matrimonium factum coram parocho, & testibus potest esse clandestinum ex defectu denuntiationis iuxta cap. vlt. §. 1. de Clandestin. despon. non est licitum tale matrimonium etiamsi negatiue cesset finis præcepti, nisi alię causæ legitimæ occurrãt, ob quas per epijkiam iudicetur, pręceptum hic & nunc de illa accidentali solemnitate non obligare. Ex hoc modo videtur tandem explicare exemplum illud Nauarr. vbi supra.

Tertio hinc obiter expeditur difficultas in capite præcedenti huc remissa de præcepto correctionis fraternæ, cuius obligatio etiam in particulari cessat, cessante spe vtilitatis correctionis, ac subinde per cessationem negatiuam rationis legis: vnde cum illa spes, vt plurimum generaliter cesset, consequenter dicendum erit totum præceptum cessare. Ad quod Medin. Ledesm. & Couarr. supra respondent, legem correctionis fraternæ datam esse propter priuatum bonum singulorum, & ideo in vnoquoque posse cessare, quoties in particulari cessauerit finis eius, etiam negatiue tantum; secus vero esse in legibus, quarum finis communis est, & vniuersalis, vt sunt præceptum ieiunij, & similia. Sed vt verum fatear, non satis intelligo distinctionis sensum, aut rationem, nam omnis lex est propter commune bonum licet illud non in communitate immediatè, sed in singulis intendatur, & acquirendum sit. Sic enim lex ieiunij est propter Ecclesiæ bo- 15 *Quando obligatio fraternæ correctionis cessat declaratur.* D *Medin. Ledesm. Couarr.*

num

uum, tamen vtilitas eius exercetur in singulis. ita vero etiam est commune præceptum de correctione fraterna, eius autem fructus in singulis in particulari procuratur, nulla est ergo differentia. Facilius ergo respondetur, vt attigit etiam Ledesm. supra, in correctione fraterna non interuenire epijkiam, nec cessationem obligationis propter cessationem finis, quia est præceptum affirmatiuum, quod non obligat pro semper, nec etiam habet determinatum tẽpus, pro quo obliget sine qua determinatione, vt supra dixi, nõ habet locum epijkia. Quando ergo non est spes fructus non cessat obligatio præcepti affirmatiui corrigendi fratrem, sed solum illa obligatio, quæ de se indefinita est, non coarctatur ad hoc tempus, quia recta ratio dictat, pro tunc non obligare, quia non est tempus vtile, neque subiectum est dispositum. Sicut præceptum eleemosynæ obligat ad subueniendum indigenti, si tamen subuentio futura esset nociua, vel si certo constaret, indigentem non vsurum eleemosyna, non obligaret præceptum, non per cessationem, aut epijkiam, sed quia non est talis occasio, pro qua obliget illud præceptum, quod naturale est, & non tantum positiuum. Addo eo modo, quo dici potest, cessare ibi rationem præcepti, non cessare tantum negatiue, sed etiam contrarie, quia tunc correctio non esset actus virtutis, sed otiosus, & inutilis, & potest esse nociuus proximo potius, quam vtilis.

Ledesm.

16 Tandem ex his facile est respondere ad rationes dubitandi in principio positas. In quarũ prima petebatur difficultas, quia ex dictis videtur sequi, non esse differentiam inter cessationẽ legis in vniuersali, vel in particulari, propter cessationem finis, tantum negatiue cum proportione, scilicet, in vniuersali, vel particulari, hoc autem videtur esse contra communem sententiam supra relatam. Sequela patet, quia in vniuersali nunquam cessat lex, cessante fine eius pure negatiue, sed oportet, vt cesset contrariæ, saltem hoc modo, quod fiat actus inutilis, & consequenter incapax materiæ legis; ac si hoc modo cesset in particulari, etiam cessabit obligatio legis; ergo. Respondeo, differentiam in hoc consistere, quod cessante adæquato fine legis modo explicato, consequenter cesset absoluta ratio constituendi legem, quia cum illa cessatione finis est necessario coniunctum, vt materia reddatur inutilis ad legem. At vero si finis in vniuersali subsistat, etiam si in particulari actu cesset, manet ratio integra communis legis, quę non respicit ad singula, sed ad id, quod frequentius accidit: & ideo licet in particulari cesset negatiue ille finis, nõ fit inutilis actus, nec in eo cessat contrarie ratio legis, quia semper ratio illa communis potest mouere ad illum actum propter cõmune bonum, & propter conformitatem ad legem, & ad totum corpus, vt capite pręcedenti explicatum est.

Differentia inter cessationem legis in vniuersali & in particulari.

17 Ad secundam rationem de voluntate Principis facile respondetur ex dictis, cum cessante ratione legis in generali, eo ipso fiat inutilis lex, & materia eius fiat incapax obligationis iustæ, consequenter necessarium esse, vt cesset voluntas legislatoris; tum quia solum voluit iuste obligare, & quantum licite posset, neque aliud præsumendum est; tum etiam quia facta mutatione in materia legis, non posset obligare, etiã si vellet. Quod si fingatur (vt in eodẽ argumento additur) cessante priori ratione aliã succedere, vt in tributis dici solet, responsum iã est, priorem legem cessasse, & aliam non esse latam. Vnde si velit Princeps obligare ad eundem actum propter nouam rationem insurgentem, oportet, vt denuo legem ferat, seu illam voluntatem promulget, alias non poterunt subditi ex vi prioris legis obligari. Tertia vero ratio, vel probat primam assertionem, si cessante fine extrinseco legis adhuc materia eius honesta sit, & propter se conferens ad bonum commune, vel si ratio illa procedat, quando omnino cessat finis legis, negatur, tunc posse legẽ licite seruari, quia esset actus vanus & otiosus, & licet ille met actus possit forte honeste fieri propter aliam cõmoditatem particularem intentam ab operante, illud est valde extrinsecum, & accidentariũ, vt lex prior perseueret, quæ non obligabat ad operandum illo modo, vel propter illum finem. Neque ex tali non obseruatione legis, quæ iam euidenter, & publice cessauit, possunt sequi moralia incommoda, sicut non timentur ex eo, quod lex euidenter, & publice iniusta non seruetur; & maiora ex contraria obligatione sequerentur.

Denique iuxta hæc, quæ diximus de totali cessatione legis, iudicari poterit de cessatione alicuius partis legis non respectu personæ, vel casus particularis, sed respectu totius cõmunitatis. Potest enim lex plura præcipere, vel varia membra continere, & quoad vnum fieri inutilis, & non quoad alia. Et tunc idem iudicium est de illa parte, cuius ratio cessauit, quando est ab alia separabilis, quod de tota aliqua lege, nã est eadem ratio. Imo illa lex, quæ videtur vna, in re est multiplex, & ita cessat vna, licet non cessent aliæ. Si vero lex ita contineret multa, vt essent inseparabilia, & ita esset quasi indiuisibilis obligatio, quia bonum ex integra causa, & malum ex quocunque defectu, attente considerandum est, an propter defectum in vna parte, tota lex reddatur iniusta, vel inutilis, vel magis nociua, quam proficua, & tunc cessabit tota lex; si vero non obstante illo defectu, lex iusta permaneat, & magis vtilis, quam nociua, non cessabit ipso facto, donec reuocetur. Illud etiam est considerandum, vt lex simpliciter cesset, necessarium esse, vt eius ratio perpetuo cesset generaliter: nam si ad tempus tantum sic cessare videatur, tunc potius suspendetur obligatio legis, quam ipsa extinguatur, quia non fit simpliciter inutilis, vel iniusta, sed tantum pro hoc tempore, & ideo limitata causa limitatum parit effectum: ergo suspenditur lex, non extinguitur. 18

Lex quoad vnam partem potest reddi inutilis non quoad aliam.

Quãdo lex dicitur suspendi non extingui.

CAPVT X.

Dari ne possit dispensatio in lege humana, & quid illa sit.

POstquam de cessatione legis dictũ est, sequitur dicendũ de mutatione eius, seu ablatione per actionẽ extrinseci agentis habentis potestatẽ ad tollendam, quę duplex etiam esse potest, scilicet, partialis, quam nunc comprehendimus nomine dispensationis, & latius dici potest derogatio legis, & totalis, quę dicitur legis abrogatio. De hac posteriori dicemus postea, hic vero de priori tractamus, & non de omni, quia non omnis derogatio legis est propria dispensatio, vt explicabimus, sed de illa tantum, quę propriam dispensationis rationem habeat, sub qua nũc commutationem comprehendimus, nam ad dis- 1

Dispensatio abrogatio.

dispensationem reducitur, vt capite sequenti declarabo. Vnde supponere oportet, dispensationem, de qua tractamus, diuersam omnino esse ab interpretatione, quæ per epijkiam fit, siue in casu euidente; aut probabili, siue in casu dubio, in quo authoritas superioris postulatur. Licet enim hæc nomina soleant confundi; distingui nihilominus debent vt in discursu latius & cōmodius explicabo. Epijkia enim non est actus iurisdictionis, sed doctrinæ; & prudentiæ, vt supra visum est, dispensatio autem, de qua tractamus, est actus iurisdictionis, vt videbimus. Interpretatio autem in casu omnino dubio, licet præter prudentiam, iurisdictionem requirat, non supponit obligationem legis certam, sed potius in dubio declarat, illam cessasse, non autē in rigore aufert illam. Dispensatio autem de qua tractamus supponit obligationem legis, etiam certam, & fertur ad tollendam obligationē, etiam si præexistat. Vnde fit, vt in lege diuina habeat locum interpretatio hominis, etiam in casu dubio, nō vero dispensatio, vt infra lib. 1. dicam: at vero in lege humana non interpretatio tantum in casu dubio, sed etiam proprijssima dispensatio in casibus, in quibus de præexistente legis obligatione nulla poterat esse dubitatio, concedi per hominem potest.

2 Et quidem quod ad rem spectat, nullus dubitare potest, quin obligatio legis humanæ certo præexistens, & ligans talem personam, possit per superiorem ex casu auferri, manēte obligatione legis in reliqua communitate. Ita communiter Doctores, & primum allegari possunt omnes, qui de voto hoc asserunt, quos retuli lib. 6. de Voto cap. 9. Deinde de lege idem tradunt Durand. in 1. d. 47. q. 4. n. 6. Richard. in 4. d. 17. ar. 2. q. 7. Scot. in 3. dist. 37. & ibi Gabr. not. 3. Soto lib. 1. de Iustit. q. 7. ar. 3. Ledesm. in 4. 2. d. q. 5. ar. 6. & q. 17. art. 3. optime Turrecremat. in cap. *Sicut quædam*, d. 14. & in §. *Nisi rigor*, post cap. *Requiritis*, 1. q. 7. Rebuf. in Pract. p. 2. tit. de Dispensat. n. 1. & 2. vbi alios Canonistas refert Couarr. in 4. 2. p. cap. 6. §. 9. n. 42. vbi alios etiam refert, & idem supponit Nauar. in Sum. Prælud. 9. n. 17. Et res est manifestissima, tā in iure quam in vsu. Hac enim ratione August. Epist. 50. dispensationem vocauit, *vulnus contra integritatem seueritatis*, & habetur in capite *Ipsa pietas*. §. *Si inquirat*. 23. q. 4. & Gelas. Papa in cap. *Necessaria rerum dispensatione*. 1. q. 7. vocat illam relaxationem, moderationem, ac temperamentum canonum paternorum, quę fieri potest diligenti consideratione adhibita, sic etiam dixit Cyril. in Epistol. ad Gennadi. *Dispēsationes nonnunquam cogunt parum à debito exire*, & infra, *Dispensationum modus nulli sapientum displicuit*. caput. *Dispensationes*. 1. q. 7. prout in decreto Gregoriano habetur, & similia sumuntur ex cap. *Tanta*, & ca. *Si qui*, eademque & aperte ex cap. *De multa*, de Præbend. vbi post rigorosam prohibitionem de pluritate beneficiorum, subditur. *Circa sublimes tamen, & litteratas personas, quæ maioribus sunt beneficijs honorandæ, cum ratio postulauerit, poterit per sedem Apostolicam dispensari.*

3 Vnde etiam aperte hoc confirmat vsus: nam certè cum Papa dat licentiam alicui habendi plura beneficia, non declarat in illo cessasse legem ex præexistente causa idemq; in lege ieiunij, in modo obseruandi censuras, & in alijs priuilegijs euidenter quotidie fit. Vnde incredibile est, D. Thomam 1. 2. q. 97. art. 4. intellexisse, in legum relaxatione solum habere locum interpre- A tationem in casu dubio, non vero rigorosam dispensationem per ablationē obligationis certo præexistentis, vt aliqui illi imponunt, & in eandem sententiam allegatur Caietan. ibid. & Anton. 1. p. ti. 17. §. 20. Incredibile (inquam) est, in re tam clara tales Theologos, & præsertim D. Thomam hallucinasse. Vnde D. Tho. quodlib. 19. art. 15. expresse dicit, *Dispensatio humana non aufert ligamen legis naturalis, sed positiuæ*. Auferre autem ligamen non est interpretari. Item hoc modo etiam potest interpretatio humana authentica auferre ligamen iuris naturalis in casu dubio, & in dicta quæst. 96. art. 6. ad 3. negat cadere in ius diuinum dispensationem, cum tamen id non posset de interpretatione negare. Idem latius Quodlib. 4. art. 13. Denique in 4. d. 38. q. 1. artic. 4. expresse distinguit dispensationem per modum relaxationis iuris, vel per modū declarationis, & B primam etiam admittit in voto, & in dicto ca. 9. ostendi, nunquam D. Thomam mutasse illam sententiam, & modum loquendi eius in illa materia declaraui. Idem ergo à fortiori sensit de lege, & ita etiam in dicto articulo 6. exponendus est, vt magis statim exponam. Et Anton in. clare idem sentit. Nec Caiet. aliud docuit, quam D. Thom. Adde, fateri Caiet. dispensationem in lege humana sine causa datam esse validam, at illa non potest fieri per declarationem vt est per se euidens; ergo. Vnde omnes, qui idem tenent, quos infra referemus, hoc idem necessario sentiunt.

Quod ergo ad rem spectat, certum est, propriam dispensationem legis cadere in legē obligantem, & tollere obligationem eius in particulari casu, vel persona. Et ratio est clara, quia lex humana à voluntate humana orta est, ita 4 per eandem tolli potest, & quia ad humanam C gubernationem erat hæc potestas necessaria in hominibus, vt infra latius dicetur. Quod vero spectat ad nomen dispēsationis, negari non potest, quin late sol. at etiam interpretationem significare, nam communis vsus sapientum id obseruat, vt cōstat ex D. Thom. & Bonauent. 4. d. 38. Scot. Gabr. Dur. Anton. & alijs, & ex Specula. tit. de Dispensatio. §. 1. & fere ex communi vsu Canonistarū. Hoc autem nihil obstat propositæ veritati, quā de rē ipsa explicuimus.

5 Vt autem hæc resolutio, & tota materia exactius declaretur, ratio propria dispensationis accuratius declaranda est. Et in primis supponimus, dispensationis vocem ex primaria impositione distributionem; seu administrationem significare; nam dispensator in Latina proprietate administratorem domus, vel familiæ D significat, cuius est dispensatio; quæ significatio non solum in iure ciuili, l. *Dispensatori*, ff. de Soluti, & l. *Vrbana*. 166. ff. de Verbor. significat: sed etiam in testamento veteri est valde vsitata, Gen. 43. 44. & 3. Reg. 18. In nouo autem testamento translata est hæc vox ad significandum specialem, & Ecclesiasticum administratorem, vt Lucæ cap. 12. *Quis putas, est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam*; hoc est ergo munus dispensatoris, actus vero declaratur, cum subditur, *Vt det illis in tempore tritici mensuram*, distributio ergo munerū, actionum, & bonorum Domini inter eos, qui sunt de familia, generaliter dici potest dispensatio. Et sic Apostoli, & eorum successores dicuntur dispensatores mysteriorum Dei, prima Corinthiorum quarto, & prima Pet. 4. & actus re-

Marginalia: Superior dispensare potest cum certa persona lege obligante quoad actus. — Durand. Richard. Scot. Ledesm. Turrecre. Rebuff. — Couar. Nauar. — August. — Celas. Papa — Cyril. — D Thom. — Caiet. — D. Thom. — D. Thom. Caietan. — D. Thom. Bonauent. Scot. Gabr. Durand. Anton. — Genes. 3. Reg. — Luc. 12. — 1. Corinth. 1 Pet. 4.

respondens illi muneri, dicitur dispensatio. prima Corinthiorum 9. *Dispensatio mihi credita est*, in qua significatione etiam Euangelij prædicatio dispensatio dicitur, vt ex eodem loco constat, & ex Michaele Papa in capite *Dispensatio*, distinctio. 43. & sacramentorum ministratio, & tota Ecclesię gubernatio dici potest dispensatio multiformis gratiæ Dei. Vnde Petrus postquam dixit, *Sicut boni dispensatores*, subdit, *si quis loquitur quasi sermones Dei, si quis ministrat tanquam ex virtute, quam administrat Deus.* Sic etiam indulgentiarum distributio dicitur dispensatio thesauri in Extrauagante, *Vnigenitus*, de Pœnitentia, & remissione.

Michaele Papa.

6 Dispensatio est actus iurisdictionis.

Ex hac ergo generalitate applicata est vox dispensatio ad significandum actum quo quis ab obligatione legis eximitur, & quia vnus modus esse potest per interpretationem, ideo potuit etiam in ea significatione vsurpari. Tamen in hac etiam significatione sumpta non quácunq. interpretationé legis, sed illam solá, quæ in casu dubio, & per potestatem superioris datur ad liberandum subditum ab obligatione legis, significat. Quia hæc tantum est actus administrationis, & potestatis à Deo commissæ. Et illa tantum tollit aliquo modo onus legis, quod sine tali potestate auferri non posset. Vnde merito dixit Rom. cons. 325. num. 12. dispensationem esse actum iurisdictionis, vbi in scholio hoc late cōfirmatur. Denique multo magis certum est, nomen dispensationis in iure tractū esse ad significandam ablationem vinculi legis in aliquo particulari casu. Quin potius in materia legum, & iuris illa vox simpliciter dicta quasi per antonomasiá significat huiusmodi relationem. Et ita nunc illa vtimur, nec timemus Latinorū reprehensioné, qui hanc vocem barbará esse dicunt: nam vnaquæque ars habet facultatem instituendi propria vocabula, quæ suo vsui deseruiant. Aduertit auté Deci. in c. *At si clerici*. §. *De adulteris*, de Iudic. n. 3. hanc vocis vsurpationem iure canonico introductam esse, nam in iure ciuili non inuenitur, præter quá in l. de Pace constant. in prin. vbi pro gratia, aut remissione pœnæ sumitur, quę solet in iure ciuili indulgentia appellari, vt notauit Bald. in dicto c. *At si clerici*. Veruntamen, quia nomen indulgentiæ secundum Ecclesiasticum vsum iam habet aliam accommodationem, vt suo loco explicuimus, & liberatio à lege, quæ per interpretationem puram fit, alia nomina habet æquitatis, epijkiæ, vel interpretationis, ideo merito nomen dispensationis in dicta significatione nunc vsurpatur.

Decius.

Bald.

7 Dispensationis definitio.

Atque hinc facile est definire dispensationé, de qua tractamus. Ex definitionibus autem quę circunferri solent, hæc videtur sufficiens. Dispensatio est *Legis humanæ relaxatio.* Nam licet dispensatio latius pateat, tamen vt de illa nunc tractamus, ad illam definitionem coarctáda est, & per illam sufficiéter explicatur. Quædam vero Glos. addit esse relaxationem iuris cōmunis factam cū causæ cognitione ab eo, qui ius habet dispensandi in §. *Cum causa cognitione*, esse de necessitate dispensationis, & potest sumi ex Panor. in c. 2. de Schismat. n. 4. & sentit Nauar. in Sum. Prælud. 9. n. 15. & alij, quos late refert Sanci. l. 8. de Matrim. disp. 1. n. 2. Sed absq. dubio illa particula nō est ponenda in definitione, ná datur vera dispensatio sine causæ cognitione, vt postea dicemus, & tandé fatetur Panorm. supra, & ideo particulam abstulerunt Bart. cons. 18. volum. 2.

Panormit. Nauar. Sanci.

Panormit. Barth.

A Deci. in dicto. §. *De adulteriis*, & Oldrad. cons. 327. & Freder. Sen. cons. 30. qui omnes absolute sic definiunt, *Dispensatio est iuris communis relaxatio* Atque ita omittunt etiá causam efficienté, nec immerito, tum quia est intrinseca, tū etiam quia in relaxatione ipsa continetur, si enim non fit à potestatem habente, nō erit relaxatio, tū denique quia quædá nugatio committitur, cū dispensatio definitur per potestatem dispensandi, & melius diceretur ab habente potestaté supra ipsum ius.

Deci. Oldrad. Freder.

Præterea melius dici videtur, *Iuris humani*, quá *iuris communis*, quia dispensatio, de qua tractamus, etiam potest cadere in statuta, & quascúque alias leges, licet in iure cōmuni non contineantur. Respondere autem potest ex Rebuff. tit. de dispens. n. 20. dispensationem dari in iure cōmuni, in statutis vero, & regulis dari indultū, per illud enim nō dicitur ius solui, imo sępe redditur ad cōmune ius. Sed non video rationem horum verborū, nam relaxatio statuti re vera est dispésatio, & relaxatio iuris cōmunis dici potest indultū, ná hoc nomen genericū est, vt infra de priuilegijs dicemus. Et sæpe statutum nō est contra ius cōmune, vnde per relaxationem eius non redditur ad ius commune, item statutū simpliciter est ius pro tali communitate; ergo relaxatio eius est propria dispésatio. Imo licet statutum sit contra ius commune, eius relaxatio erit dispensatio respectu eorū, qui ligantur statuto, licet sit dispensatio magis fauorabilis, quá aliæ, quæ omni modo iuri repugnant. Denique quanuis dari possit dispensatio in votis, in iuramentis, & in matrimonio rato, quæ videntur attingere ius diuinum, nihilominus illas dispensationes nunc excludimus, & omnes, quæ in ius diuinum, vel naturale, siue à Deo, siue ab homine dari, aut cogitari possunt, quia (vt dixi) de illis nunc non tractamus. In proposita ergo definitione relaxatio ponitur loco generis, quia dispensatio re vera est solutio quædá, & remissio, quia vero aliæ sunt species remissionum, additur per modum differentiæ particula *iuris humani*, ad excludendas omnes alias relaxationes, & per eandem excluditur indulgentia Ecclesiastica, quę licet sit relaxatio alicuius vinculi, & reatus, nō est relaxatio iuris humani, sed est remissio cuiusdá reatus, quę primo, ac per se fit, apud Deum, quanuis ex illa sequi possit ablatio alicuius præcepti positi ab homine iniungentis pœnitentiam, vt ex materia de indulgent. constat. 8

Rebuff.

B

C

D Deinde (quod notandum est) per illam particulam distinguitur dispensatio ab absolutione à censuris, vel alia simili: quamuis aliqui interdū ita illas cōfundant, vt putent dispensationem esse absolutioné, & in rescriptis Apostolicis sub illa comprehendi, quia absolutio à censura, verbi gratia, est relaxatio vinculi per legem humaná introducti, & impositi. Hæc vero sententia falsa est, quia in indultis Pontificijs hæc duo distinguūtur, & concessa potestate absoluendi, nō censetur cōcessa potestas dispensandi, nec è cōtrario; ergo illa duo longe differunt. Absolutio enim nō datur contra ius, sed secundum ius, vnde in illa nulla fit iuris relaxatio: dispésatio autem datur contra ius, vt ex dictis constat. Recte ergo dicimus, in definitione illa per posterioré particulam, absolutionem excludi, quia non est relaxatio iuris humani, sed alterius vinculi, quod licet sæpe per ius humanum sit inductū, vel impositum, per absolutionem non tolli-

9 Distinguitur dispensatio ab absolutione.

tur

tur contra ius, sed secundum ius, & ita per absolutionem non relaxatur ius. Et hoc sensit Gloss. in cap. *Cupientes.* § *Cæterum*, de Elect. in 6. verb. *Suspensos*, dicens de absolutione à censura, *Vere loquendo ibi pœna non remouetur* (vtiq; contra ius) *Sed quod ius statuit remouetur*, quamuis paulo superius eadem Glossa improprie vtatur nomine absolutionis pro remissione pœnę ad certum tempus impositæ, ante tempus impletum, nam illa re vera potius est dispensatio. Et idem in re sentit Panormit. in c. *Tam literis*, de Testibus n. 3. licet voces non explicuerit.

10 Potestq; res ipsa facile declarari, quia absolutio siue à peccatis, siue à censuris seu pęnis, nō datur nisi supposita dispositione ex parte pænitentis, & potestate ex parte absoluentis. Tunc autē nulla lex per talem actum relaxatur, nam potius lex præcipit pænitentem absolui in eo euetu, vt est manifestū in absolutione à peccatis. Idē autē cū proportione est in absolutione à cēsura, quia censura dese nō est pęna perpetua, vel ad definitū tēpus, sed donec à cōtumacia recedatur, quia est pæna medicinalis, & ideo in sua intrinseca ratione includit, vt ablata contumacia, ipsa etiam tollatur, & ita iura disponunt; illa ergo ablatio nō est dispensatio in aliqua lege, sed potius legis executio. Ergo absolutio in hoc recte distinguitur à dispēsatione, quod illa est sententia quædā, per quā (si clauis nō erret) nō vulneratur lex, nec minuitur ius, sed potius executioni mandatur, dispensatio vero non est sententia, sed actus quidam iurisdictionis voluntariæ quo vulneratur lex, dum ex parte tollitur, vt optime docuit D. Tho. in 4. dist. 20. q. 1. ar. 5. quæstiunc. 4. ad 3. inde colligens aliam differentiam inter absolutionē, & dispensationem, quod idem non potest absoluere seipsum, potest tamen idem secū dispensare, vt infra dicetur: possumus etiam ex dictis aliam differentiam colligere inter dispensationem, & absolutionem, quod illa est stricti iuris, vt infra dicetur, hæc vero est iuris fauorabilis, & ampliabilis, quia est secundum ius.

11 Præterea per eandem particulam definitionis excluditur simplex licentia, quæ non potest dici dispensatio, nec contra ius, sed secundū ius. Illā enim voco simplicem facultatē, per quā re vera non aufertur obligatio legis, sed conceditur operatio, vt fiat iuxta modum à lege pręscriptū. Quod etiam est necessarium aduertere, quia in multis legibus potest aliquis facultatem concedere, qui non potest dispensare, & valde diuersa causa solet requiri ad similem facultatem cōcedendam, vel ad dispensandum. Exempla esse possunt, verbi gratia, in voto paupertatis, nam Prælatus religionis potest dare licentiam ad aliquid donandum, non tamen potest dispensare in paupertate capit. *Cum ad monasterium*, de Statu Monach. Similiter Episcopus potest dare facultatem ad ingrediendū monasterium monialium ex legitima causa, non tamen potest dispensare, quia nihil in eo genere potest cōcedere, nisi iuxta tenorē, & rigorē legis. Et similiter sunt multæ leges, vel statuta, quæ non prohibent aliquid simpliciter, sed ne fiāt sine tali facultate, tali modo concessa; tūc ergo dare facultatē nō est dispēsare, sed seruare, & exequi legem. Et ideo etiam hæc licentia nō est tam stricti iuris, sicut dispensatio, debet tamen esse intentioni iuris accōmodata. Imo probabile est, per se non esse actum iurisdictionis, sed dominij, vel superioritatis cuiusdā, & potest esse tantum conditio quædā requisita ex voto, vel alio simili modo, longe ergo differt à dispensatione.

Adhuc tamen non videtur adæquata illa definitio, primo, quia conuenit abrogationi legis humanæ, quia illa est multo maior relaxatio humanæ legis. Propter quod dicere aliquis potest, melius definiri dispensationem, vt sit derogatio humanæ legis, nā per genus illud excluditur, vt non sit abrogatio, nam vt dicitur in l. 120. ff. de Verbor. significat. *Derogatur legi, cum pars detrahitur, abrogatur legi cum prorsus tollitur.* Vnde etiā dixit Lactan. lib. 6. c 8. de lege naturali, *Neque ex hac derogari aliquid licet, neq; prorsus tolli.* ex Cicer. li. 3. de Republ. Sed hoc etiā potest impugnari, quia licet omnis dispensatio sit quædam iuris derogatio, non tamen ē cōtrario omnis derogatio legis humanæ videtur esse dispensatio, nam si pars aliqua legis pro tota communitate auferatur, est propria derogatio; & tamen non dicetur dispensatio, quia de ratione dispensationis legis esse videtur, vt eadem lex, prout per dispensationē relaxatur, circa quosdam tollatur, in se vero maneat. Nomen autem relaxationis optime retineri potest, quia in ipsomet indicatur, vinculū, quod aufertur, nō auferri, aut prorsus tolli, sed laxari tantum & ideo abrogatio nō dicetur propria relaxatio, ideoq; etiam ablatio legis ex parte, licet si perpetua sit, & pro tota communitate, nō dicitur proprie dispēsatio, sed derogatio; ē cōtrario vero si lex tota relaxetur, etiā pro tota communitate, ad vnum tantum actum, vel ad certum tempus, illa proprie dicetur dispēsatio, quia per illam non tollitur lex, sed suspēditur, & illa etiam est quædam relaxatio. 12

Altera obiectio esse potest, quia priuilegiū etiam est relaxatio iuris humani, & tamen non est dispensatio. Propter hoc aliqui varias tradunt differentias inter priuilegiū, & dispensationem, sed melius illa comparatio tractabitur in lib. 8. vbi de priuilegijs dicetur. Nunc ergo breuiter dici potest, priuilegiū, quod fuerit contra ius, & illud relaxauerit, esse dispensationem, illud autem priuilegiū, quod non fuerit contra ius, non esse relaxationem iuris, ideoq; nec dispensationem esse, & ita nihil contineri sub definitione, quod dispensatio non sit. Vel etiā dicere possumus, dispēsationē esse relaxationē iuris per modum actus secundi, seu transeuntis, priuilegiū autem concedere aliquod ius per modum actus primi, & permanentis, & ideo non esse proprie ipsam relaxationē, sed esse ius vtendi aliqua re, vel facultate supposita relaxatione facta à Principe, ideoq; non tam esse, quā supponere dispēsationē. Sed hęc posterior respōsio obscurior est, & de illa dicemus loco citato, nūc prior nobis sufficit, quia nullū est incōueniens, dispensationem vocare priuilegiū, & aliquod priuilegiū dispensationem, nec iura repugnant, nec cōmunis modus loquendi. 13

Tandem obijci potest, quia relaxatio non est dispensatio, sed dispensationis effectus; ergo non recte per illam definitur. Sicut lex non dicitur esse obligatio, quamuis hęc sit legis effectus, nec votū etiā dicitur esse obligatio, sed promissio ex qua obligatio nascitur. Sed hæc obiectio parui momenti est, quia sola vocis interpretatione dissoluitur, posita autē est ad explicandū magis actū, in quo dispensatio consistit. Ad obiectionē ergo respondetur, relaxationis nomine intelligi actū illū, quo superior relaxat subdito legis obligationē, & effectū, vnde perin- 14

de est dicere dispensationem esse relaxationem, A ac dicere esse actum, quo lex relaxatur. Potest etiam distingui relaxatio in actiuam, & passiuã, & responderi actiuam relaxationem esse ipsam dispensationem, passiuam vero esse dispensationis effectum. Et idem reuoluitur, nam actiua relaxatio nihil est aliud, quam actus, quo vinculũ legis soluitur. Vnde obiter intelligitur, dispensationem, quoad effectum suum tantum priuatiue opponi effectui legis, quia non inducit positiuum effectum, sed tollit vinculum. Et ideo statutum speciale, vel priuatum derogans vniuersali legi, licet dici possit relaxatio iuris non potest dici dispensatio, quia non est relaxatio pura (vt sic dicã) nec per se primo, sed quasi cõsequens ad aliam obligationem; definitio autem debet intelligi de pura relaxatione, & per se primo intenta, talis enim est disputatio. At vero dispensatio ipsa positiuum quid est, & contrarie opponitur legi, est enim actus legi contrarius, non integre, sed ex parte tollens effectum eius. Ex quo poterat hic excitari quæstio, quisnã sit hic actus, in quo dispensatio consistit, & an sit rationis, vel voluntatis actus, sed non oportet in hoc immorari, nam applicari possunt cum proportione dicta de lege. Et hic multo clarius est, dispensationem non esse nisi actum voluntatis Principis, quo vult, liberum esse subditum à iugo legis suę, aliquo exteriori signo sufficienter manifestatũ.

CAPVT XI.

De effectibus dispensationis humanæ legis.

1 QVia dispensationem per eius effectum descripsimus, ideo illi statim annectimus explicationem effectus dispensationis ante causas eius, quia hic effectus habet quodammodo rationẽ obiecti, & ita illo cognito perficietur dispensationis cognitio, & quia materia est facilis, breuiter expedietur. De diuisionibus autem dispensationis specialiter non tracto, quia inter causas, & effectus dispensationis melius explicabuntur. Primo ergo ex definitione constat, quasi adęquatum effectum dispensationis esse, tollere vinculum legis ex parte, nam hoc modo relaxat legem, non aufert, alias non esset dispensatio legis, sed ablatio. Potest autem hic effectus esse ex parte, vel ratione personæ, vel ratione temporis. Et ita potest primo diuidi dispensatio in suspensionem legis, & exemptionem à lege. Potest enim Princeps concedere toti communitati, vt pro vno anno præcise legem non seruet, quæ sine dubio est propria dispensatio, quia est relaxatio legis, & non ablatio, nam transacto tempore statim per se obligat sine alia constitutione, vel promulgatione, & ideo recte dicitur suspensio legis, sicut etiam priuilegia interdum suspendi solent, & non auferri, vt infra videbimus. Frequẽtius vero Princeps cõcedit vni personæ, vel alteri, vt non seruet legẽ, & illã voco exemptionem à lege, quando sine temporis determinatione, perpetuo, vel ad vitam conceditur, nam si concedatur ad definitum tempus, erit vtroq; modo partialis ablatio vinculi, & ita est quasi mista ex suspensione, & exemptione. Aliquando vero dispensatio datur ad vnum tantum actum, & tunc etiam est per modum suspensionis ab obligatione legis pro breuissimo tempore, nisi actus habeat effectum permanentem, ac perpetuum, vt legitimatio, ac similes, quæ pro-

Effectus dispensationis quis.

prie sunt exemptiones à lege, & inter priuilegia numerantur.

Ex quo vlterius sequitur, quot sũt effectus legis, tot posse dispensationi cum proportione attribui, tum quia quot modis dicitur vnum oppositorum, tot dicitur & reliquum; tum etiã quia dispensatio absolute, & indefinite dicitur iuris humani relaxatio; ergo quidquid lex humana ligat, potest dispensatio absoluere. Primus autẽ, ac præcipuus effectus legis est obligare in conscientia, sub quo duo concluduntur, qui sũt pręcipere, & prohibere, vt supra visum est; igitur primus, ac præcipuus effectus dispensationis erit obligationem in conscientia tollere, quia vt diximus non supponit obligationem ablatam, sed illam aufert. Et ideo recte dixit Geminian. cõs. 106. nu. 6. & cons. 38. n. 9. dispensationem esse actum, qui facit de illicito licitum, quia respectu dispensati tollit legem, per quam res erat mala, tantum quia prohibita. Sic etiam recte dixit B Turrecrem. in cap. vlt. d. 14. n. 3. omne dispensabile, ait, est illicitum illi cum quo dispensatur, factibile autem licitum per alterius potestatem. Non est tamen necessarium, vt omnis dispensatio hoc faciat, vt statim dicam, sed satis est, hũc esse præcipuum effectum dispensationis, quemque semper efficit, si dispensatus illo indiget. 2

Præcipuus effectus dispensationis est vinculũ tollere in conscientia.

Gemin.

Alius effectus legis dicitur esse permittere, sed iam supra diximus, propter puram permissionem, non esse necessariam legem, sed quatenus ipsa permissio ponitur sub præcepto, vt sic, posse esse effectum legis. Sic ergo videri potest, non posse permissionem esse effectum dispensationis, nam per dispensationem in illa lege permittente potius fiet, vt permissio tollatur, vel saltem, vt præcepta non sit, & consequenter, vt licite tolli possit. Aliunde vero omnis dispensatio videtur habere hunc effectum permittendi, quia C eo ipso, quod aufert obligationem legis, verbi g. ieiunij, permittit non ieiunare, licet nõ cogat. Et sic de alijs omnibus cum proportione. Quod vere dictũ est, oportet tamen cauere æquiuocationem, nam dispensatio plus est, quam permissio, & permissio proprie sumpta, & secundũ communem vsum non est dispensatio. Aliquando enim permittere non aliud significat, quam voluntarie non impedire: quod non est dispensare. Nam Deus permittit peccatum, in quo nõ dispensat. Aliter vero permittere significat idem, quod sinere impune operari malum, vt in republica dicuntur aliqua peccata permitti, & quando id fit ex decreto legis, dicitur permissio esse legis effectus, illa vero nõ relaxat legẽ, quãdoquidem non excusat culpam, quam propria dispensatio tollit. Et ideo neque illa dicetur dispensatio. Solum ergo potest dici dispensatio permittere, quia licet reddat actum bonum, seu non malum, necessitatem illius non imponit. Posset vero hic inquiri, an dispensatio interdum possit obligare actum contrarium illi, in quo fit dispẽsatio. Sed breuiter dico, non posse, formaliter loquendo, licet concomitanter cum dispensatione, verbi gratia, in irregularitate, possit simul imponi pręceptum suscipiendi ordines, vel quid simile. Aut etiam è contrario potest fieri statutum specaile obligans, & derogans iuri communi, sed illa etiam non est dispensatio, vt supra declaraui. Dispensatio ergo, vt talis est, non inducit obligationem, & idem dicam in l. 8. de Priuilegio, vbi plura de hoc puncto tradimus. 3

Alter effectus dispensationis.

Dispensatio formaliter loquendo nõ potest obligare ad actum contrarium illi in quo fit dispensatio.

4 Alius effectus legis est pœna, & hanc etiam

relaxat

Alius effectus dispensationis.

relaxat dispensatio consequenter ad primarium effectum, nisi alia limitatio in ea exprimatur, quia ablata culpa transgressionis, consequenter tollitur reatus pœnæ. Aliquando vero potest dispensatio habere suum effectum circa solam pœnam, idque duobus modis. Primo antecedenter ad reatum eius, vt si alicui conceditur, vt non incurrat pœnam legis, licet committat contra illam non auferendo ab illo legis obligationem; illa enim est dispensatio in pœna, & non in culpa. Hęc autem videri potest permissio quędam potius, quam dispensatio, tamē non est propria permissio, nam licet quis fiat immunis à pœna legis, non ideo permittitur impune peccare, poterit enim aliter puniri, & licet sub illa ratione videatur permissio, quatenus est ex parte exemptio à lege, est propria dispensatio. Sicut solet abrogari lex quoad pœnam, & non quoad vim directiuam, quæ non est absoluta permissio, quia transgressio illius poterit aliter puniri, & quatenus aliqualis permissio est, per abrogationem tollitur. Et simili modo potest ècōtrario fieri dispensatio in lege quoad obligationem culpæ, & non quoad pœnam incurrendam. Quanuis enim hæc dispensatio rarior sit in vsu, non est impossibilis. Nam sicut dari potest lex pure pœnalis respectu totius communitatis, vt supra visum est, ita potest lex, quæ est mista respectu communitatis, fieri per dispensationem pure pœnalis respectu alicuius, & ita auferet vinculum conscientię, licet non tollat grauamen pœnæ.

5 Alio modo potest dispensatio per se fieri in pœna iam contracta per præcedentem culpam; vt quando fit remissio pœnæ per legem impositæ, nã illa etiam est quædã legis relaxatio, vt cōstat. Et interdum fit hæc dispensatio post contractũ reatũ pœnæ, cum non dum est pœna ipsa incursa, vt quando est tantũ ferenda, & non dũ est lata sententia: aliquando vero fit indulgentia post pœnam illatam, vel per ipsam legem, vel per sententiam: & tales sunt dispensationes in irregularitatibus, & in alijs pœnis, quæ non sunt censuræ. Nam censuræ non dispensantur postquam incursæ sunt, sed absoluuntur, vt capite præcedenti explicaui. Possunt autem dispēsari priori modo, scilicet, antequam incurrantur, sicut fit per priuilegia, vt aliquis non possit excommunicari, vel sub pœna excommunicationis obligari, etiam si præcepto simplici obligari possit. Et quæ dicta sunt de pœna applicari possunt ad irritationem actus, & ad taxationem pretij, & similes effectus, nam prout sunt à lege humana, per dispensationem auferri possunt, vel simul cum alijs, vel etiam per se soli, quando ab alijs separabiles sunt.

6 Atq; hinc facile declarari potest alia diuisio dispensationis, quã attigit Glossa vlt. in cap. *Non consuetudinem*, d. 12. quæ in specie loquitur de dispensatione irregularitatis ad ordines, & distinguit in semiplenam, & plenam. Imo addit etiam pleniorem, & plenissimam. Nos autem generaliter diuidere possumus in plenam, seu totalem, ac puram, & partialem, seu mistam. Prior est, quando per dispensationem tota obligatio legis, omnisque effectus eius tollitur, nullo onere superaddito. Posterior autem contingit duobus modis, prior est, quando lex non in toto, sed in parte dispensatur, vt in exemplo de irregularitate, si quis dispensetur tantum ad ordines minores est partialis dispensatio, quæ

Dispensatio plena & totalis: & semiplena ac partialis appellatur.

A ab illa Glossa semiplena vocatur. Si autem dispensetur ad ordinem sacrum infra sacerdotium tantum, à dicta Glossa vocatur plena comparatione prioris. Vnde pleniorem vocat, si fit ad sacerdotium, plenissimam si ad Episcopatum. Tamen in rigore omnis dispensatio, quę totum impedimentum non aufert, semiplena est, & partialis. Vnde si auferatur obligatio ad pœnam, & non ad culpam, partialis etiam est dispensatio, & valde diminuta; si vero fiat è contrario, maior quidem est, sed nondum est perfecta, & integra, & ita dicendum est in alijs effectibus explicatis.

Alio vero modo potest partialis dici, quæ licet auferat totam obligationem, loco illius imponit aliam, quæ proprio nomine vocatur commutatio. Et quando onus impositum est pecuniarium, seu eleemosynæ vocatur redemptio. 7

Dispensatio partialis aliquãdo cõmutatio esse potest.

B Quæ voces in votis magis vsitatæ sunt. Tamen cũ proportione in præsenti accōmodantur. Solum notanda est differentia inter votum, & legem, quod in voto fieri potest commutatio propria auctoritate, si fit in melius, vel si fit in æquale, iuxta probabilem opinionem. In lege vero non potest fieri commutatio in quantumcumque melius, nisi interueniat auctoritas dispensantis. Et ratio differentiæ est, quia votum propria voluntate factum est, & per se primo solum respicit diuinum cultum, & ideo si respectu Dei maior est cultus, intelligitur satisfieri promissioni illi factæ, ideoque per voluntatem promittentis potest commutari. Lex autem, & materia, ac obligatio eius determinatur per voluntatem superioris, & per illam constituitur actus in tali specie virtutis, tanquam necessarius ad honestatem eius, & ideo nisi

Differentia inter votũ, & legem.

C obligatio auferatur auctoritate dispensantis, non potest opus præceptum in quodcumque opus consilij commutari, neque vna pœna in aliam, & ideo hæc commutatio in lege magis inducit rationem dispensationis, & seruata proportione, in omnibus illam imitatur.

Quæri vero potest, quando dispensatio incipiat habere effectum suum, in qua quæstione (vt locum habeat) supponendum est, absolutè, & sine expressa dilatione esse à dispensante concessam, nam si concessa sit sub aliqua conditione, clarum est, non habere effectum. Difficultas ergo est de dispensatione perfecte concessa ex parte Principis per absolutum *fiat*. Hæc vero quæstio habet connexionem cum simili quæstione de priuilegio, & ideo simul illam disputabo infra lib. 8. cap. 25. Nunc breuiter resolu- 8

D tio mea est, dispensationem legis quoad obligationem in conscientia, & quoad omnem effectum, qui ex illa pendet, non concedi de facto, & moraliter loquendo, ita vt suum effectum habeat, priusquam ad notitiam dispensati perueniat, & illam per se ipsum acceptet. Ratio est, quia ante notitiam talis dispensationis non potest esse licitus vsus eius, & ideo verisimile non est, aliter concedi. Quando vero dispensatio non tollit obligationem conscientiæ, sed alia onera, non repugnat, statim à concessione acceptata saltem per procuratorē, vel per epistolam habere de se suum effectum, in quo tenor dispensationis, & intentio concedentis attendenda est.

Dispensatio non habet effectũ antequã perueniat ad notitiam illius cũ quo dispensatur, si fiat quoad obligationem in conscientia.

Hic autē aduertere oportet, in dispēsationibus sæpe distingui proximũ effectum dispensationis à remoto, qui possunt etiam dici effe- 9

Dispensationis effectus per se, & per accidens.

ctus

ctus per se, & per accidens: nam dispensatio per se, ac proxime solum tollit vinculum aliquod, seu incapacitatem, & hunc voco effectum per se, quia per ipsammet dispensationem fit, inde vero sequitur vel contractus matrimonij, vel receptio valida beneficij, qui non immerito censẽtur dispensationis effectus, quia sine illa fieri non possunt, sunt tamen remoti, & per accidens, quia solum pendent à dispensatione tanquã à remouente prohibens. Igitur quæ diximus, de prioribus effectibus intelliguntur, nam illi (vt dixi) fiunt per influxum dispensantis circa dispensatum, vel acceptantem, vel non repugnantem, iuxta exigentiam effectus. Alij vero postea fiunt per solam voluntatem dispensati, quando in sola actione eius consistunt, vel per voluntatem alterius, vt quando recipiendo consummantur. Hic verò occurrebat statim quæstio, an ad hos posteriores effectus necessarium sit, dispensationem alteri manifestare, vt si irregularis dispensetur ad ordines, vel ad beneficia, an ad consequendum effectum necessarium sit, dispensationem allegare. Aliqui enim ita affirmarunt, quod habebit locum, si defectus, seu impedimentum sit publicum, aut notum alteri; per se autem id non est necessarium, quia dispensatus iam est habilis, seu capax beneficij, & vt talis operari potest, non explicata causa habilitante, neq; declarato modo inhabilitatis, id enim impertinens est, quia neq; ex natura rei est necessarium, neq; *Panormit.* in iure postulatur. Ita Panormit. in cap. penult. de Præscrip num. 14. Rebuff. in Pract. tit. de Dispensat. n. vlt. cum Ioan. Andr. & alijs, quos allegat in cap. 2. de Filijs Presbyterorum.

Alia item quæstio circa hos effectus tractari
10 potest, scilicet, an quoad illos large, vel stricte sit dispensatio interpretanda; illa vero coincidit cum alia simili de priuilegijs, quam infra lib. 8. cap. 27. tractabo, & omnia, quæ de rigoroso priuilegio dixerimus, in dispensatione cum proportione procedunt. Et ideo nunc solum supponimus, dispensationem, per se loquendo, ac regulariter, restringendam esse, quia à iure exorbitat, & ius vulnerat, & ita procedit in illa regula, *Quæ à iure*, de Regul. iur. in 6. & sumitur ex ca. 1. de Filijs presbyter. in 6. Hęc vero restrictio non debet esse vltra proprietatem verborum iuxta supra dicta cap. 2. & 3. nec debet esse tanta, vt excludat ea, quæ necessaria sunt ad valorem, & effectum dispensationis, quæ ve cum illo sũt necessario connexa, seu ad illam necessaria, vt recte aduertit Angel. verb. *Dispensatio*. n. 9. & Syluest. q. 5. n. 9. qui allegant Glossas, & Doctores. Et ratio est per se clara, nam qui dat formam, dat consequentia ad formam, alias esset frustratoria dispensatio. Denique esse non debet tam vniuersalis restrictio, vt de omnibus dispensationibus indifferenter intelligatur. Nam excipiendæ sunt illæ, quæ ratione materiæ, vel grauissimæ, aut pijssimæ causæ, omnibus pensatis, censentur fauorabiles, iuxta principia posita in capite primo, & dicenda de priuilegijs, & videri potest Panormit. in cap. *Ad aures*, de Rescrip. n. 8. & in cap. *Ac si clerici. § De adulterijs*, de Iudici. vbi etiam Felin. nu. 16. & in capit. *Causam quæ*, de Rescrip. n. 25. cum Dominic. in cap. *Nos consuetudine*, d. 12.

Dispensatio per se loquẽdo est strictè intelligẽda.

Angelus. Syluest. Glossa.

Panormit. Felinus. Dominic.

11 Denique addit Couarr. in 4. 2. p. cap. 8. § 8. n. 11. hoc præcipue intelligi de dispensatione ab homine, non à lege, quia lex iam constituit ius. Quod duobus modis potest intelligi, primo, vt si lex aliqua specialis dispenset in anteriori lege vniuersali, illa dispensatio censenda sit fauorabilis, quod verum est, quando talis lex inserta est in corpore iuris, sicut de simili priuilegio infra dicemus. Alio modo potest intelligi, vt quoties lex ipsa expresse concedit, vel permittit dispensationem, talis dispensatio non sit stricte interpretanda, & hoc modo non est id simpliciter verum, quia illa dispensatio cum fit, ab homine est, & vulnerat ius. Potest ergo intelligi non absolute, sed comparate, nam illa non tam rigorose restringenda videtur, sicut illa, quæ est contra legem absolute prohibentẽ, nulla facta mentione dispẽsationis, quia hæc magis videtur exorbitare à iure. Et in his comprehenduntur breuiter omnes limitationes, quę ad prædictam regulam adhiberi solent. De quibus videri potest Sanci. lib. 8. disput. 1. & quæ de priuilegijs dicemus.

Couar.

CAPVT XII.

De materiali causa dispensationis.

EXplicata ratione, & effectibus dispensationis, causas eius explicare incipimus. Et in 1
primis materialis occurrit, in quo soleo veluti duas partes distinguere in his actibus, quę ad alterum tendunt, scilicet, rem vel actionem, circa quam opus versatur, & personam, ad quam ordinatur; hæc ergo, duo in dispensatione distinguenda sunt, quia dispensatio actio est, quæ de se ad alterum tendit, & ita in ea hæc duo inueniũtur, quod dispensatur, & cui dispensatur. Vtrumque ergo explicandum est, quod breuiter in hoc capite expediemus, quia est res partim facilis, & fere iam in dictis explicata, partim connexionem habens cum his, quæ de priuilegijs dicenda sunt. Priorem ergo partem de materia proxima dispensationis tractat late Turrecrem. in *Turrecrem.*
cap. *Sicut quædam*. 14 dist. ille verò latius ibi agit de dispensatione, quàm nos in præsenti, sub illa enim comprehendit etiam interpretationẽ, quæ in ius diuinum, aut naturale cadere potest, & ita etiam late loquitur de materia dispensabili, & ab ea excludit solum bona necessaria ad salutem, & mala intrinsece talia, & reliqua omnia comprehendi dicit sub materia dispensabili, quã distinguit in tres ordines. In vno sunt bona, quæ ex natura rei bona sunt, ac necessaria, vt in pluribus, interdum vero propter circunstantias non expediunt, vt reddere depositum. In alio ordine sunt ea, quæ è contrario per se mala sunt regulariter, aliquando vero propter circunstantias expediunt, vt occidere hominem. Et hæc ait esse dispensabilia per modum interpretationis, vel epijkiæ, non per modum relaxationis, & (quod mirum est) sub his conditionibus comprehendit vota, & similia. In vltimo vero ordine ponit actiones de se indifferentes, quæ per leges fiunt bonæ, aut malæ, & hunc ordinem dicit complecti materiam proprie dispensabilem.

Sed quod ad primos duos ordines spectat, e- 2
go in primis censeo vota, & iuramenta non esse *Vota, & iuramenta in quo ordine dispensandi contineantur.* sub his ordinibus constituenda, nam præcepta illorum potius continentur sub materia indispensabili: ipsæ vero promissiones aliud genus dispẽsabilitatis habẽt, vt iã dicam. Deinde addo hos duos ordines actuũ si recte sumãtur, nullo modo cõprehẽdi sub materia dispẽsabili, nõ tantum ab homine, sed simpliciter. Quia priora

bona,

bona, licet per se bona sint, non tamen sunt pro semper necessaria: & determinatio temporis, pro quo necessaria sunt, nullo modo potest dici dispensatio; imo nec epijkia, vt in superioribus dixi. Illa vero mala, quæ in secundo ordine collocantur, prout intrinsece, seu ex se mala sunt, dispensationem aut interpretationem non admittunt, abstracte autem sumpta sine certis circunstantijs, aut habitudinibus, non sunt mala ex se, & ideo licet fieri possint bene, non per dispensationem, vel interpretationem, sed per determinationem ad aliam speciem actus in genere moris talia fiunt.

3 Pro explicanda ergo quasi adæquata materia dispensabili, de qua tractamus, aduerto, aliud esse vinculum legis positiuæ (naturalem enim omitto, quia indispensabilem esse suppono) aliud vero esse vinculum contractus, sub quo promissiones, siue ad Deum, siue ad hominem comprehendo: vtrumque enim vinculum dispensabile est per potestatem superiorem, alio vero, & alio modo. Nam promissiones, vel contractus non dispensantur, tollendo obligationem alicuius legis, sed quasi abrogando factum, seu remittendo promissionem, vt in materia de Voto libr. 6. fuse explicaui, & illa doctrina tam in iuramento, quam in humana promissione, & in matrimonio rato (si dispensabile est) locum habet. Tota ergo illa materia illo modo dispensabilis, ad præsentem materiam non spectat, tractamus enim de sola dispẽsatione in vinculo legis positiuæ, quæ alterius rationis est, vt constat. De hac vero vlterius subdistinguendum est, nam sicut duplex est lex positiua, diuina vna, altera humana; ita duplex est materiæ dispensabilis, vna à vinculo legis diuinæ, altera à vinculo legis humanæ, in præsenti autem nõ tractamus de priori materia, quia solum tractamus de vinculo legis humanæ, & de modo, quo potest in particulari auferri, & ideo æquata materia huius dispẽsationis est lex humana, aut vinculum eius, aut omnis obligatio, quæ ex lege humana præcise nascitur.

Materia adæquata huius dispẽsationis est lex humana, & vinculum ex illa resultãs.

4 Vnde omnes effectus morales, qui ex huiusmodi lege nasci solent, & de se sunt perpetui, vel tempore definito per legem necessario durant, sub hac materia dispensabili comprehenduntur. Atque ita omnia impedimenta matrimonij, siue impedientia tantum, siue etiam irritantia, & omnes irritationes actuum per leges introductæ, & irregularitates, infamiæ, & aliæ pœnæ, vel debita pœnarum ex lege orta, sub materia dispensabili continentur, quatenus à lege pendent. Quia non fit in eis mutatio, nisi derogando legi, & è contrario auferendo vinculum legis, ipsa tolluntur, quia à lege pendent (vt sic dicam) in fieri, & conseruari. Et ideo dixi *quatenus à lege pendent*, nam sub quacumque alia ratione considerentur, non erunt materiæ huius dispensationis, de qua tractamus, etiam si alio modo sint mutabilia, vel auferibilia per humanam potestatem. Vt verbi gratia, filius spurius ante mortem patris per dispensationem legitimari potest, vt sit hæres tanquam legitimus, quia illud impedimentum & ille effectus pendet ex lege pro eo tempore, & ita non aliter tollitur, nisi tollendo vinculum legis. Si autem pater iam sit mortuus, & alij acquisierunt hæreditatem, iam non poterit talis filius dispensari quoad illum effectum, quia iam non impeditur sola lege, sed alio titulo iustitiæ, quia iam alij fratres facti sunt domini omnium bonorum patris. Quod si in aliquo casu possit Princeps aliquid de bonis paternis ab alijs tollere, & illi conferre, non erit illa dispensatio in lege, sed erit ex alia potestate quasi superioris dominij in bona subditorum, ad distribuendum illa, prout communi bono fuerit expediens.

Hic vero occurrere posset quæstio, an omnes leges, quæ sunt in Ecclesia, & à Deo immediate non manarunt, sub hac materia dispensabili comprehendantur, id est, an traditiones Apostolicæ dispensabiles sint, quando ab ipsis Apostolis immediate originem traxerunt. Aliquando enim iura canonica, & eorum interpretes videntur hoc negare, vt de ieiunio quadragesimæ, de quota decimarum, de irregularitate bigamiæ, & similibus, de quibus generaliter dicitur in capite *Contra statuta*. 25. q. 1. & in cap. *Sicut quædam*, dist. 14. aliqua esse à Patribus statuta, quæ omnino sunt immutabilia. Sed hæ quæstiones, & similes attingunt generalem disputationem de Potestate Papæ, de qua quantum ad præsens spectat, in cap. 11. aliquid dicemus. Nunc dico generalem esse regulam, & sine exceptione: omnem materiam necessariam tantum ex lege humana, à quocumque puro homine, vel hominum congregatione lata sit, esse materiam dispensabilem per potestatem hominibus datam. Hanc ponit D. Thomas Quodl. 4. art. 13. Et ratio est, quia ex parte materiæ non est repugnantia, vt constat, quia voluntas humana mutabilis est, & circa materiam mutabilem versatur. Et potestas non deest, vt dicto cap. 11. dicam, & videri possunt quæ dixi in 5. tom. disp. 49. sect. 6. Dicta autem iura, & similia loquuntur de dogmatibus fidei, & de institutionibus, ac præceptis diuinis, vt sunt de sacramentis, & sacrificio, vt ex Glossis, & Doctoribus constat, & ratio ipsa, ac contextus facile demonstrat. 5

Regula generalis.

D. Thom.

Circa alteram partem huius materiæ, scilicet, personam, cui concedi potest dispensatio supponendum est, dispensationem esse actum potestatis iurisdictionis, sine qua valide concedi non potest, vt tradit Roman. cons. 325. *Quod primum*. n. 12. ver. *Ex quibus verbis*, vbi in scholio alij referuntur, & dicitur esse communis sententia. Et ratio est manifesta, quia eius est soluere, cuius est ligare, cap. *Inferior*. dist. 21. sed ligare imponendo legem ad iurisdictionem pertinet; ergo etiam auferre obligationem eius, quod per dispensationem fit, quia oppositorum eadem est proportionalis ratio. Solet autem constitui differentia, quod imponere legem est actus iurisdictionis quasi inuoluntariæ, quia lex imponitur etiam nolenti, dispensatio autem est actus iurisdictionis voluntariæ, quia conceditur volenti, vel etiam petenti: nam superior ex officio suo non solet derogare iuri, sed ad iustam instantiam alicuius. Hoc tamen non impedit, quo minus dispensatio sit verus actus iurisdictionis, tũ quia voluntaria iurisdictio vera iurisdictio est, tum etiam quia potestas ligandi, & soluendi eadem est, licet respectu subditi actus ligãdi soleat esse coactus & soluendi voluntarius. Aliquando etiã (vt supra dicebam) si dispensationi præceptum adiungatur, potest subditus cõpelli ad dispensationem acceptandam, si ad commune bonum expediat. 6

Ad quas personas extenditur dispensatio.

Atque hinc colligitur, personam iurisdictioni alicuius subiectam, esse, quantum est ex parte sua, seu status sui, capacem dispensationis, 7

Omnis subditus qua

talis est capax dispensationis.

quia nulla alia conditio potest cogitari necessaria ex parte personę, vt sit capax dispensationis. Item omnis superior respectiue potest cum suis subditis dispensare in legibus, vel præceptis à se positis vt infra dicemus; ergo & è contrario omnis persona subdita, quatenus alterius legibus, vel præceptis subest, capax est dispensationis. Neque in hac generali resolutione ratio dubitandi occurrit. Solum notanda est obiter differentia inter legem, & dispensationem, quód lex ferri non potest, nisi ad communitatem, vt lib. 1. dictum est; dispensatio autem per se primo versari potest circa personam priuatam, quia solum est particularis exceptio à communi lege; potest autem etiam ferri circa communitatem aliquam, quæ sit pars maioris communitatis, sicut vni religioni, vel Ecclesiæ, aut ciuitati conceditur priuilegium, per quod excipitur à lege communi. Item potest dispensatio concedi toti communitati pro vno actu, vel pro certo tempore per modum suspensionis, vt supra dictum est.

8 *Dispensatio non versatur necessario circa personam subditam.*

Solum ergo superest difficultas, an è conuerso omnis persona capax dispensationis, debeat esse subdita, ac subinde an dispensatio necessario versari debeat circa personam subditam. Videtur enim hoc etiam sequi ex illo principio, quod dispensare est actus iurisdictionis, iurisdictio enim tantum exercetur circa subditos, cap *Cum inferior*, de Maioric. & obedien. quia nulla potestas agit extra spheram suæ actiuitatis; ergo etiam è contrario sola persona subdita est capax dispensationis. In contrarium autem est, quia inde sequeretur, Pontificem non esse capacem dispensationis, quia non est persona subdita, idemque sequitur de supremo Principe temporali in ordine ad dispensationem in legibus ciuilibus, quibus ipse ligatur, & respectiue eadem difficultas est de omni Prælato respectu legum suarum, quatenus eis ipse ligatur. Tota ergo difficultas ad hoc reuocatur an legislator possit secum dispensare in suis legibus, quatenus illis etiam ipse ligatur. Hoc dubium attigi in tertio tomo 3. p. disp. 82. sect. 2. circa finem, vers. *Solet vero*; & simile de indulgentijs in 4. tō. disp. 52. sect. 1. n. 20. & de votorum dispensatione tom. 2. de Relig. lib. 6. c. 11. in principio, breuiterque definiui, Pontificem posse indulgentias sibi applicare, seu thesaurum pro se etiam dispensare, siue dispensando pro tota communitate, cuius ipse est præcipuum membrum, siue sibi soli immediate, & directe indulgentiam concedendo. Et simili modo posse secum in legibus, & in votis dispensare, vel committendo alteri potestatem, vt secum dispenset, si iustum esse iudicauerit (quod melius, & cōsulendum esse iudicaui) siue per se rem iudicando, & dispensationē sibi concedendo. Quæ sententia in Summo Pōtifice communis est, vt erudite refert Sanci. lib. 8. disp. 3. n. 6. eademque resolutio locum habet in quocunq; supremo Principe, seu Rege temporali quoad leges ciuiles, quia seruat eandem proportionem, & sumitur ex cap. *Per venerabilem*. qui filij sint legitimi. Et aperte docet Caiet. 1. 2. q. 95. ar. 5. in fine, & Syluest. verb. *Lex*. q. 14. Cordub. lib. 5. q. 31. Idemq; sentiunt priores auctores, qui de Pontifice hoc affirmant, & de Regibus non negant.

Summus Pontifex potest sibi indulgentias concedere & secum in legibus & votis dispensare.

Eadem resolutio in supremo principe.

Sanc. Caiet. Syluest. Cordub.

9 Ratio vero est, quia non omnis actus iurisdictionis requirit distinctionem personalem inter eum, qui iurisdictionem exercet, & eum, circa quem exercetur, sed tantum illi actus, qui requirunt coactionem, vel propriam sententiam, per quam dicitur ius inter partes, & ideo requirit tertiam personam distinctam ab illis. At vero dispensatio per se est actus iurisdictionis voluntariæ respectu eius, cum quo dispensatur, & ideo ex ea parte non requrit personam ab illo distinctam. Respectu etiam ipsius legis, aut legislatoris, vel boni communis, quibus potest aliquo modo præiudicare dispensatio, nō potest requiri persona à legislatore distincta, nam ad ipsum pertinet suam legem tueri, & communi bono consulere; ergo non repugnat ex natura rei, supremum legislatorem secum dispensare in lege à se lata, quia circa se exercet voluntariam iurisdictionem, & contra rempublicam etiam nō est coactio, sed prudens administratio cuiusdam rei communis. Vnde confirmatur primo, nam supremus Princeps potest distribuere bona communia inter membra communitatis, comprehendendo etiam se ipsum, & ita ipse imponit tributa sibi soluenda, prout ratio iustitiæ exigit, sed dispensatio in lege est quasi commune bonum distribuendum, & applicandum membris prout expedierit; ergo non minus potest Princeps hoc facere circa se ipsum, quam circa alios. Confirmatur secundo, quia Princeps se ipsum ligat sua lege; ergo multo magis potest se soluere, quia ligare magis spectat ad iurisdictionem inuoluntariam, & coactiuam. & ideo non potest se ipsum immediate, & (vt ita dicam) priuatim per legem ligare, sed solum concomitanter cum communitate, cui legem imponit, idque non sola voluntate propria, sed adminiculo iuris naturalis, vt supra vidimus: soluere autem se ipsum potest directe, & priuatim, quia dispensatio & est actus, qui per se exercetur circa vnā personam, & est iurisdictionis voluntariæ, ideoque magis potest Princeps se ipsum immediate eximere à legis suæ obligatione ex iusta causa. Denique si hoc non repugnat ex natura rei Pontifici, aut supremo Principi, nec ex iure positiuo potest repugnare, tum quia nullum tale ius reperitur, tum quia ipse est supra ius, seruata proportione, atque ita non potest per tale ius sua potestate priuari, sed potius per illam posset in tali iure dispensare, & consequenter in quacumq; lege à se lata.

Non desunt tamen qui contra hanc resolutionem opinentur, Pontificem non posse secum dispensare in communibus legibus Ecclesiæ. Idem enim tenet Supplementū Gabr. 4. distinct. 38. quæst. 1. artic. 5. circa finem, verb. *Si quas rationes*, & aliqui Canonistæ, quos Sanci, supra refert numero quarto. Veruntamen eorum fundamentum solutum est ex dictis, solum enim argumentantur, quia actus iurisdictionis requirit distinctionem personarum. Ad quod iam dictū est, non esse vniuersaliter verum, sed solum in actu iurisdictionis inuoluntarię, vel in actu sententiæ, per quam dicitur ius inter partes, qua ratione etiam in absolutione sacramentali, quia est vera sententia, & absolutio, ideo ita instituta est iure diuino, vt non possit exerceri ab aliquo (etiam Summo Pontifice) erga se ipsum. At vero in actu dispensandi, & alijs, qui sunt iurisdictionis voluntariæ, non inuenitur talis repugnantia, nec institutio specialis, vt declaratum est, & ideo optime potest Princeps secum dispensare. Et tunc etiā ille est actus iurisdictionis, & suo modo exercetur circa subditum, quia eadem persona, vt homo subditus legibus, est inferior sibi ipsi 10

Sup. Gabr.

vt est

vt est Princeps, & conditor legum, quę distinctio formalis sufficit, vt possit talem actum circa se ipsum exercere, vt in citatis locis dixi, & Sancius supra latissime declarat, & confirmat.

11 Superest vero explicandum, an idem dicendum sit de alijs Episcopis, & Prælatis, & cum proportione de alijs ciuilibus magistratibus, qui leges condere, vel in eis dispensare possunt. De quibus loqui possumus, aut respectu legum, quas ipsi condunt, quatenus eis obligantur, aut respectu legum suorum superiorum, seu iuris Pontificij, aut Regis. Loquendo enim priori modo sine vlla controuersia dicendum est, posse secum dispensare in suis legibus sicut Papa, vel Rex in suis. Est enim eadem proportio, ac subinde eadem ratio, quia scilicet, talis lex principaliter, ac per se pendet ab Episcopo, ergo distributio obligationis eius (vt sic dicam) ab eadem voluntate, & potestate pendet; ergo non minus potest dispensare secum, quam cum alijs. Probatur consequentia, quia per se loquendo, eius est soluere, cuius fuit ligare, & res per easdem causas tolli potest, per quas fuit constituta, nisi aliud obstet. Hic vero solum obstare posset identitas personæ dispensantis, & dispensatæ; hæc autem non obstat ex natura rei, vt ostensum est; nec etiam est speciale ius, quo hoc prohibeatur Episcopis, aut similibus legum conditoribus, & earum dispensatoribus; ergo. Atque ita sentiunt auctores supra allegati, quia vel loquuntur absolute de legislatoribus, vt Caietan. vel de Principe, vt Syluest. d. q. 14. & isti plane intendunt loqui de omnibus, qui ligantur legibus suis, vel loquuntur de Papa, & sic dum alios non excludunt, comprehendunt eos, in quibus eadem proportio seruatur. Vna vero difficultas hic superest de modo quo legislator posset secum dispensare, quam infrà melius tractabo capit. 14.

Episcopi & cæteri Prælati possunt in legibus à se latis dispensare secum

Caiet. Syluest.

12 Loquendo autem alio modo de his prælatis, vel magistratibus inferioribus, qui potestatem habent dispensandi in legibus superiorum, maior est difficultas, sed spectat ad capit. 11. Nam quod ad præsens attinet, certum est, dispensationem non repugnare propter identitatē personę, nam quoad hoc est eadem ratio, tamen in potestate actiua dispensandi potest esse diuersitas. Nam respectu propriæ legis ex natura rei sequitur, vt qui illam tulit possit in ea dispensare, nisi prohibeatur, in lege autem superioris hoc non sequitur ex natura rei, sed pendet ex modo potestatis à superiori concessæ, de qua potestate in dicto cap. 11. dicemus. Nunc ergo solum dicimus, quotiescumque constiterit, potestatem datam esse sub hac amplitudine, Prælatos posse secum dispensare, sicut de Prælatis religionum sensit D. Thom. 2. 2. q. 185. art. 8. in fine corporis, vbi ait, Prælatos religionum posse secum dispensare in præceptis, seu ordinationibus suę regulæ. Idemque posse Episcopos regulares quoad eadem præcepta regulæ. Quod eodem modo docent Anton. 3. p. tit. 20. c. 2 §. 7. & Syluest. *Religio. 6.* qu. 1. & verb. 7. q. 12. Tabien. verb. *Episcopus.* q. 6. Turrecrem. in c. *De monachis.* 16. q. 1. Constat autem, pręcepta regulæ non esse lata ab ipsis Prelatis ordinariis, sed vel à tota religione, quæ superior est, vel à generalibus. Aliqui vero dicunt D. Thomam non loqui de propria dispensatione, sed de licentia, quæ non est dispensatio, vt supra dixi. Veruntamen D.

Quomodo prælati possunt secum dispensare in legibus, quas ipsi nō tulerint. D. Thom.

D. Anton. Syluest. Tabien. Turrecr.

A Thomas, & alij clare loquuntur de propria dispensatione derogante legi prohibenti, vel pręcipienti absolutè. Quamuis doctrina à fortiori vera sit de licentia, si tamen illa est Prælato necessaria, nam fortasse proprius diceretur, quoties regula statuit, vt aliquid non fiat sine licētia, ad subditos tantum loqui, non ad Prælatos, nam illi non indigent licentia, sed discretione, & prudentia. Nisi vbi regula aperte disposuerit, vt Prælatus inferior aliquid non agat sine licentia maioris prælati, tunc enim id agere non posset, ipse sibi ordinarie licentiam concedendo, quia esset contra regulam. Quod si in casu vrgente occurreret causa iusta sic operandi, tūc posset secum dispensare ad id agendum sine licentia, & hoc possunt etiam religiosi facti Episcopi; illa vero non esset mera licentia, vel impropria dispensatio (vt alij loquuntur) sed esset propria relaxatio legis in particulari casu, & ita B esset proprijssima dispensatio.

CAPVT XIII.

De Forma dispensationis in lege humana.

SErmo est de forma externa, & sensibili, nam interior actus non habet aliam formam insensibilē, sed ipse est quædam forma spiritualis, de quo actu quis, vel qualis sit iam dictum est, quia vero exterius manifestari debet, vt inter homines operari possit, ideo signum illud, quo manifestatur exterius, vocatur forma eius, sicut in lege ipsa diximus. De hoc ergo signo inquirimus, quale esse oporteat. Ad hoc autem explicandum præmittenda est alia diuisio dispensationis in expressam, & tacitam: expressa dicitur, quæ proprijs, & apertis verbis conceditur, tacita C vero, quę aliis signis, vel factis indicatur. Et explicando hæc duo membra, & sufficientiam illorum, hanc formam sufficienter explicabimus. 1

Dispensatio tacita, & expressa.

Circa expressam dispensationem in primis aduerto, licet ad illam regulariter requirantur verba, nulla tamen esse determinata, vel ex natura rei, vel in iure ad dispensationem concedendam, ac subinde illa sufficere, quę iuxta communem vsum, & dispensantis voluntatem, & effectum dispensationis satis indicare valeant. Vnde licet aliqui dicant, illam esse expressam dispensationem, quæ per verbum *dispensandi* datur, vt patet ex Rebuffo in Pract. p. 2, tit. de D Dispensat. num. 19. nihilominus non est intelligendum illam solam esse expressam, id enim nullo iure probatur, & sunt alia verba, vel equiualentia, vel sufficientia, licet non sint tā clara, vt *damus licentiam, indulgemus,* & interdum posset sufficere verbū *permittimus,* cum ex materia cōstiterit; de quo genere permissionis sit sermo. Verbum ergo proprium *dispensandi* est regulariter vsitatum in iure, & rescriptis Pontificum: & ideo ponitur quasi exemplar aliorum, quæ ad expressam dispensationem sufficiunt, non vt simpliciter necessarium. 2

Ad dispensationē expressā nulla determinata verba requiruntur.

Rebuff.

Deinde aduerto, ad hanc dispensationē expressam necessarium esse, vt materia eius sufficienter exprimatur, id est, de qua obligatione, lege, aut impedimento, vel inhabilitate detur dispensatio, & cui detur. Quia alias verbum dispensandi non haberet satis determinatam, & indiuiduā significationē, & ita nihil possēt operari. Non 3

In dispensatione requiritur vt materia sufficienter exprimatur.

ri. Non est autem necesse, vt materia dispensationis specificè semper declaretur, sed potest sufficere generale verbum, vt Dispenso tecũ in quacumque irregularitate, vel in impedimento, si quod habes, vel quid simile. Nam id, quod in generali verborũ significatione cõprehenditur, censetur etiã expressum, licet non sit specificum, iuxta Gloss. in l. *Lucius*, ff. de Vulgar. verb. *Non ad matrem*, & notat late multa allegando Tiraq. post leges Connubiales Glos. 7. n. 86. 87. & sequentib. Et in præsenti est manifestum, quia expressa dispensatio distinguitur contra tacitã, seu præsumptã; constat autem generalem concessionem verbis expressam non esse præsumptam, aut tacitã respectu specierum sub generali significatione verborum indubie contentarũ, igitur ex parte materiæ sufficit generalis expressio. Et idem erit cum proportione de persona, cui fit concessio, si dispensatio simul concedatur multis, nam tunc expressa erit dispensatio pro singulis; si omnes vno generali verbo comprehendantur. Si autem dispensatio vni tãtum concedatur, tunc oportebit, vt persona illa in particulari designetur, ad quam dirigitur dispensatio, siue id fiat nomine proprio, siue circũlocutione aliqua siue pronomine demonstratiuo, iuxta varias scribendi, aut loquendi formas.

Glossa.
Tiraquel.

4 Vnde est tertio supponendum ad valorem, & substantiã dispensationis, etiam expressæ, nõ requiri scripturam, sed verba ore prolata sufficere. Nam si in lege ipsa non est necessaria scriptura, multo minus erit necessaria in dispensatione legis. Item infra ostendemus, scripturam non esse de substantia priuilegii; ergo nec erit de necessitate dispensationis. Denique nullum est ius, quod scripturam requirat, & vocale verbum non est signum minus expressum, quam scriptum; ergo. Dico autem non requiri scripturam ad substantiam dispensationis, quia ad probationẽ pro foro externo poterit esse necessaria, & regulariter illa postulatur, illa vero deficiente aliæ probationes poterunt sufficere, nisi in aliquo casu plus in iure requiratur. Imo aliquando etiam potest esse necessaria dispensatio scripta, vt in conscientia liceat illa vti, sed hoc non habet locum, nisi in casibus in iure expressis, de quibus videri potest Glossa in cap. 1. § *Postquam* verb. *In scriptis*, de Censib. in 6. Idemque est quãdo Pontifices in aliquibus bullis requirunt licentiam in scriptis obtentam, vt habemus exẽplum in Trid. sess. 25. c. 5. de Regular. extra hos vero casus verba dispensantis sufficiunt. Tunc ergo satis est designare personam, cui fit dispensatio per signa quælibet determinatiua, & designatiua indiuidui. Vt *concedimus huic, tibi, &c.* In scriptura vero ordinarie necessarium est nominare personam, vel ad illam semel nominatam sufficientem facere relationem. Persona autem dispensans in forma scripta necessario est nominanda, in verbali autem concessione satis est, quod ipsa loquatur, & verbum de præsenti proferat, vt ex materia etiam de Sacramentis constat.

Ad valorem dispensationis non requiritur Scriptura, nec ad substantiam illius.

Glossa.

5 Quarto aduerto, nonnullos auctores dixisse de necessitate huius formæ esse, vt à petitione dispensationis inchoetur, quia dispensatio non datur motu proprio, sed tantum postulata. Quod cũ dispensatio sit iuris relaxatio, non debet Princeps proprio motu eam concedere, sed rogatus, & quasi coactus, argumento l. 1. 4. §. 1. ff. de Damn. infect. quod sentit Mendos. desi-

Mendos.

A gnatur. grat. tit. de Dispens. & sequitur Roder. tom. 1. q. 22. art. 3. Imo multi existimant, ad valorem dispensationis necessarium esse, vt vel ab ipso indigente petatur, vel ex eius mandato, ac subinde esse nullam, si ab aliquo tertio sine mãdato impetretur. Ita Panor. per illum textum in c. *Innotuit*. de Elect. n. 10. idem in cap. *Nonnulli*, §. *Sunt, & alij*. de Rescript. vbi idem tenet Hostiens. Fundamentum sumitur ex dicto cap. *Innotuit*. vbi negatur dispensatio, quia fuit petita sine mandato.

Roderic.
Panorm.
Hostiens.

Vtrumque autem censeo esse falsum. Assero itaque in primis, dispensationem impetratam ad petitionem amici, sine mandato partis dispensandæ ex se validam esse, & operari posse, si ab eo, cui concessa est acceptetur. Ratio est, quia nullum est ius, quod pro forma validæ dispensationis illam conditionem requirat, sine iure autem nullum est fundamentum ad id asserendum, quia ex natura rei quodlibet donum, vel eleemosyna, vel gratia potest valide per amicũ impetrari ei, qui nihil procurabat. Cõsequentia est euidens. Antecedens autem patet, quia in iure ciuili nihil est, quod obstet, & potius in l. *Vniuersis*, C. de Precib. Imperatori offerend. dicitur, Rescriptum per quencumque impetratum valere; ergo etiamsi impetrator non sit procurator constitutus, valebit ex vi illius legis, quia absolute; & sine vlla restrictione loquitur. In iure autem canonico dictum cap. *Innotuit*, nihil probat; tum quia ibi non dicitur, dispensationem futuram fuisse nullam, si absque mandato fuisset concessa, sed solum dicitur, Pontificem ob eam causam noluisse illam concedere; quod longe diuersum est. Tum etiam, quia ibi non negatur dispensatio, quia petebatur sine mandato personæ dispensandę, sed quia petebatur sine mandato capituli, quod personam illam elegerat in Episcopum, & confirmationem, non dispensationem petebat, & ideo vtraque ei denegatur. Vnde potius supponitur, potuisse peti à capitulo sine mãdato eius pro quo petebatur, & tunc fuisse concedendam, & futuram fuisse validam. 6

Dispensatio per amicum impetrata valet.

Neque etiam obstat cap. *Nonnulli*. §. vnic. de Rescrip. vbi annullatur rescriptum impetratũ sine mandato, & impetrans punitur. Nam c. illud aperte loquitur de Rescriptis iustitiæ, seu ad lites, non de rescriptis ad gratias, seu beneficia. Nam & verba textus, & ratio eius ad priora tantum rescripta accommodantur, vt ibi notat Glossa Penult. in fine, & Felin. ibi num. 10. referens alios. Qui etiã hoc extendit ad impetrationem priuilegiorum, & immunitatum, quod ex Glossis, & Doctoribus, & ex identitate rationis cõfirmat. quæ sine dubio eadem est, quę in dispensationibus. Præterea partẽ hanc aperte supponunt Doctores, qui docent, priuilegium per mandatarium obtentum statim esse validũ, non vero si absque mandato obtineatur, in quo idem de dispensatione indicant, vt infra l. 8. sufficienter videbimus. Denique consuetudo curię hanc partẽ sufficienter confirmat, vt sumitur ex Rebuff. in Praxi, tit. de Disp. n. 23. iuncto tit. de Differentiis inter rescriptũ gratiæ, & iustitiæ, & optimè Nau. cons. 2. de Rescr. & cons. 4. n. 4. 7

Glossa.
Felin.
Rebuff.
Nauar.

Deinde assero, nullã petitionẽ, vel supplicationẽ necessariã esse in rigore ad formam, & valorẽ dispensationis, sed posse à Prælato proprio motu cõcedi. Hoc sequitur ex præcedenti, & ita potest eisdẽ Doctorib. attribui. Nã si tertia persona sine mãdato potest amico dispensationem 8

Dispensatio potest à prælato proprio motu concedi.

impe-

impetrare,cur non poterit Prelatus proprio motu,ex sua tantum prouidentia illam indigenti indulgere.Deindè ratio facta hic etiam procedit,quia neque natura sua hoc malũ neque vllo iure prohibetur,non solum Pontifici; aut Principi,vt est per se notum,verum etiam nec Episcopo, aut Prætori. Neque lex illa 4.ad causam facit,quia non de gratia; vel dispensatione loquitur, sed de iustitiæ executione inter partes constituendæ,quibus non solet prouidere iudex nisi altera postulante. Quamquam interdum ex officio possit iudex subuenire, quando aliquis damnum patitur,& impeditur, ne possit postulare,vt in eodem tit.de damno,infect.l.*Hoc amplius.9.*dicitur.Multo autem facilius potest hoc facere Princeps,aut Prælatus in concessione dispensationis, quæ est quædam gratia, quam potest sua sponte facere.Nec obstat quod relationẽ iuris contineat,nam etiam priuilegium illã cõtinet,& nihilominus sæpe cõceditur motu proprio.Itẽ ipsa relaxatio potest esse in casu necessaria,vel ad commune bonum, vel ad priuatũ particularis personæ,cui potest superior ex officio prouidere,si ipsa sit indigens. Imo non solũ potest dispensare, sed etiam præcipere subdito, vt dispensatione vtatur,vt paulo antea dixi.

9 *Aliqua dispensatio postulat expressa verba.* Ex his ergo notari potest quinto,aliquam dispensationẽ expressam necessario postulare expressa verba superioris, vt quãdo illam proprio motu concedit,iuxta c.*Si motus*, de Præbend. in 6. aliquam vero esse posse expressam etiam sine proprio verbo superioris.Et est illa, quæ fit ad petitionẽ alicuius. Hanc enim semper esse expressam sentit Rebuf.d.tit.de Dispens. n.19. & licet de illa,quę est aperte postulata, res sit clarior,tamen idem est,si putatur à quocumq. alio intercessore,seu postulatore. Nam cap. *Innotuit*, quod allegat, potius loquitur de postulatione facta à tertio,vt supra notaui. Ratio autem est, quia cum postulatio expressa dispẽsationis procedit, necessario concessio illi coniuncta facit expressam dispẽsationem.Vnde licet post subditi petitionem superior nihil scribat, vel loquatur,sed nutibus tantũ annuat,demonstrãdo cõsensum,est dispensatio satis expressa,quia superior suũ consensum ostendendo facit sua verba petentis,super quæ cadit : præter quam, quod nutibus solet consensus satis clare, & expresse indicari.Sicut matrimonium satis expresse contrahitur,quando procedit interrogatio per verba,& nutibus explicatur consensus. Quando autem non præcedit expressa petitio, tunc non semper est dispensatio expressa,imo nec videtur esse posse per nutus,aut alia signa,prẹter expressa verba,vbi autem hæc intercesserint, possunt sufficere,etiam si postulatio non præcedat, vt ex dictis constat.

Rebuff.

10 *Dispensatio regulariter conceditur ad petitionem alicuius.* Est autem vltimo obseruandũ,regulariter dispensationẽ concedi ad postulationem alicuius, quia raro occurrit tanta necessitas dispensationis,vt etiã nõ petentibus offeratur,& quia mẽs cõcedẽtis ex postulatione optime intelligitur. ideo in ordinarijs instrumentis dispensationum quasi pro ordinaria forma seruatur,vt præmissa postulatione subiungatur cõcessio. Aliquando vero non obstãte postulatione dicitur concessio fieri motu proprio,quæ duo quomodo cohæreant,& quã vim habeat illa clausula *Motu proprio*, & quãdo subintelligenda sit,dicemus infra tractãdo de priuilegijs,vbi etiã explicabimus ferè æquiualentẽ clausulam,*Ex certa scientia*, & alias

A similes,& varias etiã formas concedendi priuilegia, quæ in dispensationibus possunt habere locum,sed quia magis sunt propriæ priuilegiorum,in eum locum eas reseruamus.

Venio ad aliud membrũ tacitæ dispensationis,quæ difficilior est ad explicandũ, quia non consistit in aperta significatione voluntatis,sed tantum in præsumpta,quæ obscurior est.Et ideo multi Iurisperiti non admittunt hanc tacitam dispensationẽ, vt ex Calder. & Oldrad. refert Anton.Gabr.dicto tit.de Præsump. concl.8.n. 6.& sequentib. qui dicit secundum stylũ curiæ esse veriorem sententiam. Communiter vero fere omnes tanquam certum supponunt, esse possibile,& sufficiens hoc genus dispensationis. Sed in hoc est magna varietas,nam in supremo Principe omnes admittunt dispensationem tacitam in omnibus, quæ ad ius humanum pertinent,quia supremus Princeps intra suam sphærã est supra humanum ius,& potest in illo, vt voluerit dispensare,saltem quoad valorem dispensationis.Secus verò docẽt de eodẽ vt dispẽsante in votis,& alijs,quę ius diuinũ attingũt,nã respectu illorum ita se habet sicut inferiores in lege superioris,de quibus etiam sunt opiniones. 11 *De dispensatione tacita.* *Calder.* *Oldrad.* *Ant. Gabr.* *Explicatur modus quo in supremo principe omnes admittunt tacitã dispensationem.*

Aliqui enim absolute negant,inferiorẽ posse tacitè dispensare in lege superioris, sed tantũ expresse. Quod videtur sentire Innoc. in ca. *Veniens*,de Filijs Presb.& Panorm.in c. *Diuersis*, de Cler.coniug.nu.4.& in cap *Cum in cunctis*, §. *Inferiora*,de Elect.n.8.cũ Gloss.in c.vnic.de Ætat.& qualit.in 6.Rebuff.referẽs plures in Practic.tit.de Dispens.nu.15.& 16.& plures refert Anton.Gabr.supra,& plures Menoch.de Præsumpt.lib.2.Præsumpt.20.n.24.& 25. & plures Sanci.lib.8.de Matrim.disp.4.n.15.Et rationem differentiæ assignant, quia Princeps potest valide dispensare sine causæ cognitione, non vero inferior:in dispensatione autem tacita non intercedit causę cognitio,& ideo tunc non præsumitur voluntas,quia esset temeraria,& licet admitteretur,non esset sufficiẽs. Quia vero dicta ratio vniuersalis non est, ideo alij subdistinguunt in inferioribus dispensantibus, nam vel dispensant in proprio iure, vel in iure superioris. In priori casu absolute possunt per tacitam dispensationem ius suum relaxare, quia eandem proportionem ad illud habent, quam Princeps supremus ad commune ius, & eorum dispensatio valet, etiam sine causa, vt infra dicemus.In posteriori autem casu aiunt,non posse tacite dispensare propter rationem factã. Ita supplementum Gabr.in 4.dist.38.q.1.art. 5. dub.penult.& sequitur Nauar.in Summ. prælud 9.n.15.& c.25.n.74.Vbi hoc limitat,vt procedat in foro exteriori,*nam in foro cõscientiæ aliud*, inquit,*fortasse verum est*.Sequitur Azor li.5.c.15. q.10.in 1.tom.extendens hoc ad forũ conscientię.Aliter Sylu.verb.*Dispensatio*,q.vlt.indicat,nõ repugnare dispensationem esse tantum tacitam, & fieri cũ causę cognitione,& ideo(inquit)si Episcopus procedat cum causæ cognitione dispẽsando tacitè in lege superioris, esse validã dispensationem. Qui ita videtur limitare,& exponere superiorẽ communem opinionẽ.Et eandẽ sententiã indicauit Caiet.2.2.q. 104.art.5.in fi. 12 *Innocent.* *Panorm.* *Rebuff.* *Ant. Gabr.* *Menochius.* *Sanci.* *Supp.Gabr.* *Nauar.* *Azor.* *Syluest.* *Caiet.*

B C D

Alij vero, & plurimi auctores indifferenter dicũt,dispẽsationẽ tacitã habere locũ in quocũque potẽte dispẽsare siue in iure suo, siue in iure superioris dispẽset.Et hanc opinionẽ ego tenui in tom.de Cẽsur.disp.41. sect.3.in fine cũ Palu. 13 *Palud.*

D. Anton. Angel. Medin.

in 3.d.38.q.4.art.4.concl.2. Anton.2.p.tit. 11. cap.2.§.9.Et idem tenet Angel. verb. *Dispensatio*.n.12.Medin.in Sum.1.p. c.11.§.12.dicens, si Prælatus religionis det literas dimissorias ad ordines suscipiendos,subdito, quem scit esse irregularem,eo ipso dispensare cum illo cum possit, vt supponitur.Idem Ludouic. Lop.in instruct. 1.p.c.4.Denique hoc late defendit Sanci. supra referens plures auctores. Et sane consequenter loquendo, ita dicendũ est, si præcise sistamus in ratione tacitæ dispensationis, quia in omnibus est eadẽ ratio;nam in omnibus supponitur potestas dispensandi,& est eadem præsumptio voluntatis, & nulli prælato est præscripta in iure certa forma dispensandi,neq. etiam vt per verba expressa dispenset.

Lud.Lop. Sanch.

14 *Status quæstionis magis aperitur*

Vt autem hæc ratio declaretur,aduertendum est,aliud esse tractare,quo signo debeat voluntas dispensantis indicari, vt ad dispensandum sufficit,aliud vero quæ conditiones debeant cõcurrere,vt illa voluntas sit efficax:hic enim non hoc posterius agimus,sed illud tantũ prius.Vnde licet verum sit ad dispensandum in iure superioris esse necessariam iustam causam, & sine illa non esse validam dispensationem, vt infra trademus:tamẽ hęc differentia impertinens est ad quæstionem de tacita dispensatione, quam tractamus,quia & tacita dispensatio potest fieri ex iusta causa,tam in lege superioris, quam in propria seu iuris æqualis,vt sic dicam, & ẽ conuerso expressa dispensatio potest dari sine iusta causa,& tunc etiam erit nulla,si ab inferiori detur in lege superioris.Et cõfirmatur,quia si dispensatio tacita non posset esse ex iusta causa, nũquam præsumeretur etiam in supremo Principe, quia consequenter præsumeretur concedi sine iusta causa, & sic in ea præsumeretur peccatum quod admittendum non est,maxime quando non est necessarium ad vitandum maius peccatum, vt hic esse potest. Potest ergo dispensatio esse tacita, & ex iusta causa,ergo potest esse in inferiori,etiam in lege superioris. Tunc enim optime procedit ratio facta,quod in eo non deest potestas ad dispensandum absolute,vt supponitur,& indicium tacitæ voluntatis esse potest idem,vel æquale,nec præsumitur peccatum,quia potest talis dispensatio esse ex iusta causa,& consequenter iusta, & valida quantum est ex parte causæ. Nec etiam est inualida ex defectu formæ, quia nulla est præscripta in iure,etiam pro inferioribus dispẽsantibus;nec etiam inuenitur eis præceptum,vt per verba expressa dispensent,sed oppositum potius inuenitur per argumentum à contrario sensu in c.2.de Bigam.

15 Dices,aliud esse dispensare ex iusta causa, aliud dispensare cum cognitione causæ, & illud prius posse optime simul esse cum dispensatione tacita,non vero hoc posterius. Quia cognitio causæ requirit,vt iuridice inquiratur,& constet intercedere sufficientem causam ad dispensandum,cum decreto, seu sententia de sufficientia causæ. Quod videtur significasse Angelus,verb. *Dispensatio*.n.12.dũ ait, requiri causam esse notam Prælato tanquã iudici. Quando autẽ hęc cognitio præmittitur, satis expresse significatur volũtas dispẽsandi,quæ significatio consummari potest per aliquod factũ postea subsecutũ, & ideo licet postea nõ interponatur verbũ dispẽsandi,cẽsebitur expressa dispẽsatio. In inferioribus autẽ requiritur, vt dispẽsent nõ solũ ex iusta causa,sed etiã ex causæ cognitione, maxime quãdo dispẽsant in iure cõmuni,seu superioris, & ideo nõ possũt in eo, nisi expresse dispẽsare.

Angel.

Sed hoc etiam non satisfacit, nam in primis in foro conscientiæ non est necessaria illa iuridica cognitio causæ,sed satis est, quod subsit iusta causa,quæ dispensanti quomodocunq. nota sit. Imo subdito satis erit,quod bona fide procedat,& præsumat,superiorem suum iuste procedere,& habere iustam causam, quando non habet fundamentum contrariũ existimandi: quin etiam in dubio potest suam conscientiam deponere,secus vero esset,si illi cõstaret,nullam subesse iustam causam. Quod tamen totum æque locum habet in expressa,ac in tacita dispẽsatione. Deinde etiam quod forum externum existimo,satis esse causam esse notã Prælato, vt homini,vt asseruit Syluest.verb. *Dispensatio*,in fine cũ Bart.in lege *Barbarius*.ff.de Offic.Prælat.n.8. quia nulla ratione probatur esse necessariũ ad valorem dispensationis,vt præcedat illa iuridica examinatio,& cognitio causæ.Quamuis enim verũ sit,in illo foro non fore admittendam talem dispensationem, nisi legitime probetur ex causa iusta esse concessam, nihilominus si post factum hoc probetur,sufficiens esse videtur, vt sit valida etiam in illo foro. Ergo absolute loquendo,qui potest dispensare expresse, potest etiã tacite, si in reliquis necessaria concurrant. 16

Quæ cognitio causæ sufficit in foro externo. Syluest. Bart.

Iam vero explicandum superest(in quo maior difficultas consistit)quibus modis, vel signis hæc tacita dispensatio sufficienter præsumatur, ita vt conscientiæ dispensati satisfacere possit, illam quietam,& pacificam reddendo, & in foro etiã externo admittenda sit,si legitime probetur. In quo duo modi huius tacitæ dispensationis tradi solent. Vnus est per scientiam, & patientiam Prælati rationabilem(vt aliqui loquuntur.) Hic ergo modus contingit, quando Prælato vidente subditus contra legem operatur, verbi gratia, matrimonium contrahit impedimentum habens,vel quid simile, & superior nõ impedit,nec contrahit impedimentum habens, vel quid simile, & superior non impedit, nec contradicit, cum facile posset, sed tolerat, tunc enim consentire præsumitur dispensando. Ratio est,quia præsumitur,id permittere sine peccato suo & subditi, quoad fieri possit: at si non taceret ex voluntate dispẽsandi,& subditus peccaret,vt cõstat,& ipse etiã peccaret cõtra officiũ suum,cum teneatur subditum corripere, ac impedire,ne frangat legem,ergo illud est sufficiens signum tacitæ dispensationis. Et confirmatur, quia illa taciturnitas est quædam ratihabitio de præsenti,quæ mandato comparatur, vt dicitur in cap. *Ratihabitio*,de Regul.iur.in 6. Et ideo sufficit etiam ad delegandam iurisdictionem,& ad alios similes actus,vt multi opinantur,quos refert,& sequitur Sanci.l.3.de Matrim. disp.35.n. 20. ergo multo magis ad dispensandum sufficiet. Accedit etiam regul.43. iuris in 6. *Qui tacet consentire videtur*, nam maxime habet locum in eo,ad quem spectat ex officio non tacere, nisi consentiat,& approbet factum;ergo,&c. Atque hoc signum, & genus tacitæ dispensationis admittunt simpliciter,& sine distinctione Palud. & Anton.& indicant Nauarr.& Azor, & idem sumitur ex Panorm.in c.*Quia circa*,de Consang. & affinit.in fine, vbi ex illo textu id colligit,quãuis possit etiã aliter exponi. Idẽ Panor.l.2.consil. consl.55.n.5.& Alex.l.2. Consil. in 1.in fine.

17 *Duplex modus quibus tacita dispensatio colligatur.*

Sanci.

Nauar.

Panormit.

Nihi-

18 Nihilominus contrarium sentiunt communiter Canonistæ cũ Innoc. & Hostiens. in c. *Venientes*, de filijs Presbyter. & Gloss. in Clement. vnic. de sentent, excommun. verb. *Approbamus*, quam communiter sequuntur his locis Panor. Anton. Cardin. & Immol. & fere alij, & Felin. in c. *Gratum*, de Offic. deleg. n. 9. & in c. *Præterea*, de Testib. cog. n. 8. Cardin. in cap. *Olim*, de Censib. Anton. Gabr. supra n. 18. Selua de Benef. p. 3 q. 8. nu. 49. & q. 10, n. 25. Menoch. l. 2. Præsumpt. 20. num. 32. Sayrus lib. 7. Thesau. cap. 14. nu. 18. & hanc sententiã in simili tenui in 4. tom. disp. 26. Sect. 1. à n. 13. licet illam non satis explicuerim. Et sumitur ex Glossa cum textu in ca. *Cum iam dudum*, de Præben. ibi, *Cum multa per patientiam tolerentur*, quæ si deducta fuerint in iudiciũ, exigente iustitia nõ debet tolerari. Vnde Glos. colligit patientiam Prælati scientis non esse signum consensus, nec dispensationis. Facit etiam c. *Super eo*, de Cognat. Spirit. ibi. *Id in Ecclesia tua dissimulare poteris, ita quod nec contradicere nec tuum videaris præstare assensum*. Ex quibus colligitur fũdamentum huius sententiæ, quia sola patientia non est sufficiens signum consensus. Nam licet dicatur quis consentire indirecte, quando tenetur impedire, & non impedit, non tamen inde colligi potest directa voluntas, qualis ad dispẽsandum requiritur, & hoc est quod Canonistæ aiunt, *Illa, quæ tantum in patiendo consistunt, non esse sufficiens signum dispensationis, quæ actum positiuum requirit.*

Innoc. Hostiens. Glossa. Panormit. Anton. Cardin. Immol. Felin Ant Gab. Selua Menoch. Sayrus. Glossa.

19 In hoc puncto distingui solet triplex ratihabitio, de futuro, præterito, & præsenti. Prima est per solam præsumptam voluntatem, seu dispensationem Prælati, ita vt quando subditus contra legẽ operatur, Prælatus nihil sciat, aut velit, sed credatur postea consensurus cum sciuerit, & quod si nunc consuli posset, dispensaret, de præsenti dicitur præsumptus consensus, vel ratihabitio, quando Prælatus est præsens actioni, quæ fit contra legem, & tacet. De præterito autem erit, si præcessit tacitus consensus in actum postea futurum, & retractatus non est. Veruntamen si quis recte attendat, hic tertius modus in præsenti locum non habet, nisi prius de præsenti decesserit, & liquerit dispensationem validam, etiã pro actibus futuris. Quia licet sciẽtia esse possit de actu præterito, taciturnitas proprie non est, nisi de actu præsenti, qui potest impediri, nam præteritus actus non potest, sed ad summum potest non puniri: quod non est signum dispensationis in ordine ad futuros actus, vt per se notum est. Circa actum ergo præteritum secundum se non est tolerantia voluntaria, sed necessaria, & ita nõ est signum cõsensus, nec etiam talis actus secundum se dispẽsationis est capax, nam si fuit contra legem, non potest non fuisse, poterit autem dispensari quoad pœnam & sic cadet dispensatio in aliquid præsens, vel futurum: si vero dicatur ex taciturnitate in aliquo actu præterito, quando fuit præsens, induci dispensationem in ordine ad sequentes actus similes, & illa dicatur ratihabitio de præterito, iam hęc reducitur ad aliam de præsenti, & ideo ex illa pendet, vt videbimus.

Tertius ratihabitionis modus non est sufficiẽs.

20 Præterea de prima ratihabitione de futuro certum existimo, non sufficere ad propriam dispensationem, neque ad agendum licite cõtra legem, nisi quando talis est casus, vt necessitas cogat, censeaturque locum habere epijkia. Ratio at, quia quandiu obligatio legis per se non cessat ratione occurrentis necessitatis, vel occasionis, durat, donec per voluntatem superioris auferatur, per voluntatẽ autẽ præsumptã in futurũ non aufertur de præsenti obligatio; ergo non satis est ad operandum contra legem. Qua ratione alibi dixi (& est communis sententia) huiusmodi ratihabitionem de futuro non esse satis ad actus iurisdictionis in præsenti exercendos. Sicut etiam è contrario prçceptum præsumptum in futurum, vel sub conditione, quod si superior adesset, prohiberet, non satis est in rigore ad inducendam præcepti obligationem. Vnde in hoc inuenio differentiam inter simplicem facultatem, & propriam dispensationem, quod in illa interdum sufficit voluntas præsumpta ad licite operandum; quomodo dicunt communiter auctores, non agere contra paupertatem, religiosum dantem aliquid ex voluntate præsumpta superioris, quando non potest facile obtinere expressam, quod tamen in dispensatione nõ admittimus. Et ratio differentiæ est, quia ibi actio non est simpliciter prohibita, sed solum vt non fiat absque superioris voluntate, quę conditio extenditur ad voluntatem præsumptam ex cõmuni vsu, & prudenti ratione. Hic autem actio supponitur absolute prohibita, & ob eam rationem mala, & ideo de præsenti necessaria est aliqua voluntas, quæ prohibitionem, & consequẽter malitiam auferat.

Insufficientia primi ratihabitionis modi ostenditur.

Differentia inter simplicem facultatem, & dispensationem.

Igitur opiniones propositæ de ratihabitione, seu tacito consensu, de præsenti loquuntur. Inter quas posterior videtur maxime procedere in foro exteriori, in quo maiorem profecto videtur probabilitatẽ habere, & secundum eam omnino iudicandũ esse, moraliter, ac regulariter loquẽdo. Tũ quia est valde cõmunis inter grauiores iuris interpretes, quorum auctoritas in illo foro præferẽda est, tũ etiã quia illa præsũptio in nullo iure fundata est, imo aliqua iura non parũ illam diminuunt vt ex allegatis constat, & ex Clement. vlt. de Sentent. excommuni. tum dẽnique quia ipsum indicium taciturnitatis Prælati videntis factum, est valde incertum & de se solum indicat permissionem, non consensum. Et sæpe potest illa permissio esse sine peccato Prælati, quia ita se gerit ad vitãdum maius malum, vel propter indispositionem, quam in subdito timet, vel propter scandalum aliorum, quãdo factum est publicum, vel quia aliud graue nocumentum timet. Sæpe etiam potest esse illa permissio ex quadam negligentia, & nimia conniuentia Prçlati, vel ex pusillanimitate nimia, & ideo licet superior non excusetur à culpa, non ideo prçsumitur dispensatio, quia fortasse maior esset culpa, ita temere dispensare. Quod maxime habet locum, quando dispensatio esse deberet in aliquo defectu permanente, vt in regularitate, vel alio simili. Est enim incredibile, propterea quod Episcopus sciat, subditum irregularem celebrare, & dissimulet, statim præsumi dispensare cum illo in irregularitate, etiamsi alias possit. Nisi ex alijs certioribus coniecturis de illius voluntate, & iusta causa dispensandi constet, quæ coniecturæ in foro exteriori difficillime probari possunt, & fortasse non admittetur. 21

2. Sentent. in foro exteriori probabilior.

At vero in foro conscientiæ non censeo esse omnino reijciendam priorem sententiam, dummodo prudenter limitetur. Nam sola taciturnitas dicta, nunquã videtur mihi sufficiens indiciũ voluntatis positiuæ dispẽsandi propter discursũ 22.

1. Sentent. in foro interno cum moderamine non est reijcienda.

factum.

factum. Si tamen aliæ circunstantiæ adiungerentur, posset cõsummari præsumptio, vt si causa dispensandi tam subdito, & superiori sigillatim, quam alteri de altero inuicẽ nota esset, & intercederet aliqua occasio iusta nõ petendi expressum consensum, & ex consuetudine, vel necessitudine inter subditum, & superiorem præsumi prudenter possit talis voluntas superioris. In quo est maxime aduertendum pro consciẽtiæ foro, vt subditus in eo casu honeste operetur necessariũ esse, vt ante factum pręsumat secum esse dispensatum, nemo enim potest honeste operari contra legem spe futuræ dispensationis, sed necessarium est, vt præcedat notitia dispensationis, vt infra in materia de Priuileg. latius dicemus. Ergo impossibile est, quod hæc dispensatio tacita fundetur in scientia, & patientia operis iam facti, alioqui iam esset factũ opus ante dispensationem, ergo cum peccato esset factum, ergo ex illo nulla coniectura sumi potest dispensationis, oportet ergo, vt antequam subditus inchoet opus habeat rationes alias præsumendi Prælatum præsentem esse contentũ, & tacite secum dispensare, vt tale opus faciat. Vnde etiam colligo, hanc præsumptionem non esse extendendam vltra opus illud, quod fit coram Prælato, nam licet in illo censeatur dispensare, non ideo censetur tacite dispensare ad similia, nisi forte tanta sit consuetudo, vt intelligatur concessa perpetua dispensatio, & quasi priuilegium, vt infra suo loco dicetur. Quocirca si talis esset dispensatio, vt non posset dari pro actu pręsenti, nisi habilitando personam in futurum ad similes actus, vt de irregularitate dixi, tunc difficilior erit præsumptio, & vix potest dari licentia vtendi postea tali dispẽsatione tacita, non requirendo expressam declarationem voluntatis Prælati, cum possit facile fieri.

23 *2. Modus tacitæ dispensationis.* Alius modus tacitæ dispensationis est, quando superior ex certa scientia aliquid præcipit, vel concedit subdito, quod sine dispensatione fieri, aut valere non potest, vt si Pontifex det beneficium alicui, quem scit, esse irregularem, vel si præcipiat comedere carnes die prohibito. Ita docent Innocent. Hostiens. Panormit. & alij in locis citatis, & hunc solum modum posuit Rebuff. in dicto tit. Dispensà. n. 5. vbi alios allegat, & Ant. Gabr. & alij supra allegati. Et colligitur ex l. *Quidam.* ff. de Re iudic. ibi, *Princeps enim, qui illi dignitatẽ dedit, omnia gerere decreuit.* Idẽ in l. *Barbarius.* ff. de Offic. Prætor. Ratio est, quia Princeps non præcipit repugnantia, nec præsumitur præcipere iniquitatem, vel facere actum inualidum, ergo intelligitur, concedendo aut præcipiendo tollere impedimentũ. Et ita hæc coniectura est multo efficacior, quam præcedẽs, quia hæc requirit actum positiuum, qui virtute includit alium, nam qui introducit formam, cẽsetur premittere dispositiones, & qui dat potestatem, dat omnia necessaria ad illam, vnde ita est hæc dispensatio tacita, vt possit dici virtualis, quod non ita est in præcedenti indicio. Et hę rationes procedunt de quolibet Prælato potente dispensare, sicut de supremo Principe, neque inuenitur in hac parte specialis prohibitio, & ideo necessarium non est inter eos distinguere, vt supra dixi.

Innocent. Hostiens. Panorm. Rebuff. Ant. Gabr.

24 Oportet autẽ Prælatum procedere in eo actu ex certa scientia defectus, seu vinculi, in quo tacite dispensat, quia si illud ignoret, non poterit volũtas ad illud tollendum extendi, quia volũtas non fertur in incognitum, & ita etiam cessabit dispensatio, quæ sine voluntate esse non posset. Dubitant autem Doctores, quomodo cõstare debeat de hac scientia Principis dispensantis. Veruntamen quod attinet ad conscientię forum, satis est, quod quacumq. ratione constet ipsi dispensato, vt quia ipsemet defectum aperuit Prælato, vel quia certo sciebat, illi esse notum. Quia in foro conscientiæ veritas attenditur non præsumptio, nec requiritur scriptura, vel aliquid simile. In foro autem exteriori incumbet, & qui dispensationem tacitam allegat, probare, Prælatum ex certa scientia processisse, quia est scientia facti, quæ ordinarie non præsumitur, vt docet Felin. in c. *Præterea*, de Testib. cogen. n. 9. cũ alijs. Quod maxime verũ cẽseo de Principe, qui nec tenetur, nec potest facta subditorum nosse, iuxta cap. 1. de Constitut. in 6. In Episcopo autem aut Prælatis particularibus, qui ex officio tenentur scire vitam subditorũ, contrarium fortasse dicendum esset, quia in facto alieno, quod quis indagare tenetur, præsumitur scientia, vt tradit Abb. in c. *Innotuit*, de Elect. nu. 9. quod ex textu ibi. & Gloss. colligit, & ex cap. Penult. extra de Reg. iuris, vbi dicitur, *Non potest esse pastoris excusatio, si lupus oues comedit, pastor nescit.* Sed censeo verum respectu ipsius pastoris, nam si ipse se excuset, tenebitur probare ignorãtiam inculpabilem, alias præsumitur in eo scientia, vel saltem negligentia. Vnde nõ est cur præsumatur scientia in Prælato respectu subditi allegantis dispensationem, quia simpliciter est res facti, quæ facile ignoratur, siue absque culpa, siue cum illa, parum enim id in præsenti refert. Maxime quia dispensatio odiosa est, & restringenda, & ideo etiam non præsumitur, nisi probetur, vt Panormitan. etiam tradit in dicto cap. *Præterea.*

Abb. Gloss.

Panor.

Dubitant autem vlterius Iuristæ de modo probationis huius scientiæ, an scilicet, necessarium sit, vt de illa constet, ex narratis in ipso indulto dispensationis, vel ex clausula, *Ex certa scientia*, in illo posita, vel admittatur aliud genus probationis, si hæc deficiant. De quo dubio, quia ad nos non spectat, videri possunt auctores allegati in principio huius puncti. Mihi tamen videtur non esse necessarium, vt ex instrumento dispensationis constet, sed sufficere, vt alia ratione sufficienter probetur, per testes, vel alio modo, quæ est etiam communior sententia. Et ratio est, quia nullum est ius, quod restringat probationem ad scripturam indulti, seu dispensationis. Imo infra de priuilegio dicemus totum priuilegium posse probari per testes, si scriptura sit amissa, ergo idem est in dispensatione. Nec etiam hæc conditio scientiæ in Principe est tam occulta, vt non possit per testes, vel ex rei notorietate probari. Plura de hoc puncto videri possunt in Sancio supra, nam accurate illud disputat. 25

Sanc.

CAPVT XIV.

Apud quos sit potestas ordinaria dispensandi in legibus humanis.

Post materiam, & formam dispensationis dicendũ sequitur de causa efficiente, in qua duo ad efficiendum requiruntur, potestas, scilicet, & volũtas, & de volũtate, quæ libera est, nihil dicendũ superest, præter ea, quæ diximus de forma per quam talis volũtas explicanda est. Superest ergo dicendum de potestate. Quæ in ordinariã, & delegatam distingui potest, nam his duobus 1

Potestas ordinaria, & delegata. bus modis solet haberi, vel participari iurisdictio, ad quam hæc potestas pertinet, vt dixi; vterque ergo modus in præsenti locum habet. Nā in primis constat, necessariū esse, vt hęc potestas sit ordinaria in aliquo, quia potestas delegata manat ab ordinaria, in qua sistēdum est, tum quia non proceditur in infinitum, tum etiā quia potestas ordinaria conuenit ratione officij, & qui habet officium, seu munus legislatoris, vel pastoris, eo ipso ratione illius habet potestatem dispensandi. E conuerso etiam nihil est in hac potestate, cur delegari, aut committi non possit. Non enim postulat ex intrinseca ratione, vt superior per se ipsum illam exerceat, nisi aliunde speciali iure cum ea restrictione, & modo concessa sit, hic ergo de potestate ordinaria dicemus, & postea de delegata.

2 *Ordinariam potestatem habet qui legem tulit superior illius, & æqualis in eadem sede.*

Primò igitur certum est, eum habere ordinariam potestatem dispensandi, qui legem tulit, quia ab eius voluntate, & potentia pendet. Idemq; dicendum est de superiore ipsius, dummodo formaliter sit superior in iurisdictione, B vt in superioribus declaraui, itaq; potest Papa dispensare in lege Episcopi, quia inferior potestas, & actus eius semper pendet à superiori. Idemq; dicendum est de æquali in eadem Sede, & iurisdictione, qualis est successor, quia illa potius est identitas, formaliter loquendo. Atq; hoc modo potest Pontifex dispensare in toto iure canonico, quia si iura sint ab alijs Pontificibus constituta, est æqualitas; si verò à Cōcilijs ipse est superior, etiam concilio generali per se spectato, si verò includat Pontificis authoritatem, est etiam æqualitas, & ita loquitur Innoc. *Innoc. Cordub.* in c. *Innotuit*, de Elect. Imò addit Cordū. lib. 4. q. 48. etiam illos auctores, qui dixerunt, cōcilium C esse supra Papam, non fuisse ausos hoc negare. In quo prudenter fecerunt, quàm verò consequenter possent id defendere, ipsi viderint, nobis enim necessarium non est, cùm certum existimemus, Concilium etiam approbatum non posse potestatem Pontificis limitare. Imò etiā addimus, posse Pontificem dispensare in quacumq; lege Apostolica humana (nam de diuina infra dicam.) Quod optimè docuit D. Thomas *D Thom. Victor. Couar.* quodlibet. 4. art. 13. & Victor. in Relect. de Potest. Papæ, Couar. cum multis, quos refert in 4. 2. p. ca. 6. §. 9. n. 6. Et ratio est, quia licèt Apostoli in alijs prærogatiuis, & gratijs fuerint excellentiores, in Potestate iurisdictionis Pontifex non est inferior illis, nec Petro, cuius est successor. De quo alibi. Et cum proportione loquendum est de alijs Episcopis respectu suarū Dioecesum, & legum, & de alijs Principibus respectu suarum.

3 Superest verò difficultas grauis, an inferior, iurisdictione ordinaria, possit ex vi sui muneris dispensare in lege superioris. Quod solet quæri de Episcopo respectu Papæ, seu iuris cōmunis, idemque est cum proportione in omni inferiori gubernatore, an possit dispensare in omnibus legibus Pontificis, quando non est specialiter prohibitus. Quod enim Pontifex possit ita legem ferre, vt reseruet sibi dispensationem, & consequenter prohibeat, ne vllus inferior in ea dispenset, irritando dispensationem ab alio datam, certissimum est, quia ab illo pendet potestas inferioris. Dicunt tamen multi, quoties Pontifex expressè non prohibet dispensationem, sed simpliciter legem fert, Episcopum posse in ea dispensare. Potest sumi

A ex D. Thom. dicto ar. 4. q. 91. quatenus simpliciter ait, rectorem multitudinis posse dispensare in legibus. Expresseque id affirmat D. An- *D Thom. D Anton. Soto Victor.* ton. 1. p. tit. 17. §. 20. Soto in 4. dist. 27. q. 1. art. 4. §. *At quo tandem*, Iudicat etiā Victor. in Relect. de Potestate Eccles, num. 18. Qui hanc regulam constituunt. Vnumquemque Episcopum posse in sua Dioecesi quo ad dispensationes, quidquid potest Papa in vniuersa Ecclesia, nisi ab eodem Papa prohibeatur. Quam regulam multi Canonistæ sequi videntur in ca. *At si clerici.* §. *De adulterijs*, de Iudic. vt ibi licet videre per Felin. & *Felin.* alios. Et potest probari primo ex cap. *Nuper*, de Sentent. excommun. vbi dicitur, eo ipso quòd legislator sibi non reseruat absolutionem, eam inferiori concedere; ergo similiter eo ipso, quo non reseruat dispensationem, illam concedit. Secundò grauius est, & difficilius dispensari in votis, quàm in legibus superioris, quæ merè humanæ sunt, vota autem attingunt diuinum ius, sed Episcopus potest in votis omnibus dispensare sibi non prohibitis, seu non reseruatis; ergo, &c. Tertiò ex vsu, nam leges ieiuniorum, & festorum Pontificię sunt, & tamen in eis dispensant Episcopi, quia non sunt prohibitæ, ergo idem erit in omnibus similibus. Quarto denique quia dispensatio in his legibus est vnus ex actibus moraliter necessarijs ad populi gubernationem; ergo cui hæc gubernatio committitur, consequenter datur hæc potestas, nisi peculiariter excipiatur, sed Episcopus ex vi sui muneris habet totam gubernationem sui Episcopatus; ergo.

Nihilominus dicendum censeo, non posse 4 Episcopum dispensare in lege Pontificis, vel concilij, nisi in casibus sibi concessis. Ita sentit Gloss vlt. in ca. *In quibusdam*, de Pœnis, clarius tenet Gloss in ca. *Cum singulæ*. §. vltim. verb. *Glossa.* *Canonice*, de Præbend. in 6. Innoc. in ca. *Dilectus*, *Innoc.* de Tempor. ordinat. num. 2. & 3. & cap. 2. De eo, qui furtiuè ordines suscipit. Panorm. in ca. *Panorm.* *Tam literis*, de Testib. nu. 3. & in dicto §. *De adulterijs*. nu. 13. vbi hæc sententia communiter approbatur, vt notauit Couarr. in 4. p. 2. ca. 6. nu. *Couar.* 15. Gutierr. libr. 1. Canon. quæst. ca. 5. num. 10. *Gutier.* Rebuff. in tract. Nominat. qu. 5. num. 32. & se- *Rebuff.* quentibus, & in Pract. 1. part. tit. de Translat. Monachor. num. 9. Et sine dubio est sentent. D. Thomæ dicto art. 4. ad 3. vt ibi aduertit, & pla- *D Thom.* ne sequitur Caietan. & Syluest. verb. *Dispensa-* *Caiet.* *tio*. nu. 14. Probatur primò ex Clement. *Ne Ro-* *Syluest.* *mani*, de Elect. vbi dicitur, inferiorem non D posse tollere legem superioris, & statim explicatur, *Adrogando, dispensando, &c.* Idem sumitur *Inferior non potest tollere legem superioris.* ex ca. *Inferior*, de Maiorit. & obed. & ca. *Inferior*, 21. dist. ca. *Sunt quidam*, & ca. *Ideo*. 25 qu. 1. & ex l. 1. C. de Legib. Et ratio est, quia inferior non potest irritare, vel impedire voluntatem superioris, non solùm ipso inuito, sed etiam ipso nō consentiente; ergo non potest dispensare in lege eius propter solam non prohibitionem specialem, sed necessaria est positiua concessio per voluntatem expressam, vel saltem tacitam aliquo sufficienti modo significatam. Antecedens patet tum ratione physica, quia inferior virtus non potest impedire superiorem, tum ratione morali, quia rectitudo gubernationis postulat, vt voluntas superioris præualeat contra voluntatem inferioris, nisi superior ipse cedat. Ad hoc autem necesse est, vt tollat priorem voluntatem, quod nō fit, nisi per posi-

tiuum conſenſum, vel conceſsionem. Conſequentia verò clara eſt, quia diſpenſatio aufert voluntatem ſuperioris, ſeu impedit effectum eius in particulari materia. Confirmatur, quia diſpenſatio eſt actus iuriſdictionis, ſed inferior, vt ſic non habet iuriſdictionem circa legẽ ſuperioris, nec circa perſonas illi ſubditas, formaliter in eis talem ſubiectionem conſiderando, quia eſt altioris rationis, vt ſic dicam, ergo non habet inferior poteſtatem diſpenſandi in lege ſuperioris, niſi ei concedatur.

5 Dices, ratione officij concedi, eo ipſo quod officium datur. Sed hoc eſt, quod contendimus, falſo, & ſine fundamento dici, quia illa implicita conceſsio, ſeu conſecutio, neque ex natura rei habetur, vt probant rationes factæ, quia illud munus, ſeu officium abſolutè inferius eſt, & ſubordinatum ſuperiori, neque in illa intelligitur conceſſa virtus ſupra actionem, vel effectũ ſuperioris. Neque etiam illa conſecutio habet in iure fundamentum, quia potius generales regulæ iuris ſunt in contrarium, vt ex allegatis conſtat. Et optimum argumentum eſt, quia quando iura volunt concedere hanc poteſtatẽ inferiori, id declarant, vt ſtatim dicemus. Et è conuerſo multæ irregularitates, ſuſpenſiones, &c. non poſſunt ab Epiſcopis diſpenſari iuxta receptam doctrinam, de quibus non inuenitur prohibitio, ſed tantum quia non inueniuntur conceſſæ; ergo ſignum eſt, requiri conceſsionẽ præter officium, vt inferior poſsit in lege ſuperioris diſpenſare.

6 *Contraria fundamenta diluuntur.*

Hoc autem fiet euidentius, & explicabitur amplius reſpondendo ad fundamenta contraria. Et in primis axioma illud, *Epiſcopus poteſt in ſuo Epiſcopatu, quidquid Papa in Eccleſia, niſi prohibeatur*, & nullo iure fundatum eſt, & in rigore cenſeo eſſe falſum, niſi multis modis limitetur. Nam in primis ſupponit, Epiſcopos habere ex iure diuino abſolutam, & vniuerſalem iuriſdictionem intra ſuas Diœceſes, limitabilem tamen à Summo Põtifice. Ego vero exiſtimo immediate habere ab ipſo Summo Pontifice, ad quem etiam ſpectat, gradum, & modum illius iuriſdictionis definire, vt ſupra in hac materia tetigi, & latius in tom. de Pœnitent. & Cenſur.

Epiſcopi habent iuriſdictionem immediatè ab ipſo Summo Pontifice.

Deinde multa ſunt, quæ poteſt Papa in vniuerſa Eccleſia, quæ in rigore nunquam potuerunt Epiſcopi, ſaltem eo modo, quo illa poteſt Pontifex, vt v. g. committere Presbytero miniſterium Sacramenti confirmationis, vel ordinis, ſaltem quoad minores. Diſpenſare in matrimonio raro non conſummato, vel in voto ſolẽni. Concedere indulgentias abſolutè pro viuis, & defunctis vſque ad plenariam remiſsionem. Inſtituere cenſuras, approbare religiones, canonizare Sanctos eo modo, quo à Pontifice fit. Quæ nunc ſuppono, quia non poſſumus omnia perſequi. Denique ſi in aliquo ſenſu id tolerari poteſt, ſolum eſt quoad ea, quæ pertinẽt ad ordinariam & gubernationem moraliter neceſſariam, vel couenientem ad ſalutem animarum, & conſiderando poteſtatem Epiſcoporũ, prius quam Pontifex aliquid agendum ſtatuat, vel prohibeat, ſic enim intelligitur vnuſquiſque Epiſcopus habere in tota ſua Diœceſi totam poteſtatem, quia ex vi muneris conceditur, & vt ſic ſpectata non habet vnde limitetur. Poſtquam verò Pontifex aliquid particulare per ſuam legem præſcribit, aut prohibet, eo ipſo excipit illud ab ordinaria iuriſdictione inferioris. Et ideò niſi aliunde ei concedatur poteſtas diſpenſandi, non habet illam ex vi ſolius ordinariæ poteſtatis. Deniq; dici poteſt, legem ipſam eo ipſo, quod ſuperioris eſt, ſecum afferre prohibitionem, vt nullus inferior audeat in eam falcem mittere, niſi ei concedatur, neque præter hanc virtualem, & quaſi innatam prohibitionem alia formalis, & expreſſa per ſe requiritur. Vnde illud axioma vel falſum eſt, vel male ad præſentem materiam applicatur, quia in diſpenſatione legis ſuperioris, vel inuoluit repugnantiam, vel aliquid ſuperfluum, & ſine fundamento requirit, & limitatum, vt dixi, nihil in propoſito deſeruit.

Ad c. *Nuper*, reſpondetur, ſermonem ibi eſſe de abſolutione à cenſuris, de qua longe diuerſa ratio eſt quam de diſpenſatione. In quo multi errant ab vna ad aliã argumentantes, non cõſiderando differentiã inter illas, quam ſupra poſuimus. Abſolutio enim non eſt cõtra, aut præter legem ſuperioris, ſed ſecundũ illam, & ideò nihil mirũ, quod poſsit ab inferiori dari, quamdiu non reſeruatur. Præterea abſolutio à cenſura, præſertim ab excommunicatione ordinatur ad bonum animæ, & eſt neceſſaria ad vſum ſacramentorum, & ideò merito conceſſa intelligitur, quando nõ reſeruatur. Quod ſecus eſt de diſpenſatione ab irregularitate v.g. & ſimilibus huius etiam euidens argumentum eſt, quia in d.c. *Nuper*, non ſolum Epiſcopo, ſed etiam parocho cenſetur conceſſa abſolutio à cenſura canonis non reſeruantis. Nemo autem dicet, parochum poſſe diſpenſare in omni lege, vel pœna non ſpecialiter illi reſeruata. 7

Differentia inter abſolutionem à cenſuris, & diſpenſationem maximè notanda.

Circa alias verò rationes explicandum ſupereſt, quando, ſeu quibus modis, vel in quibus caſibus cenſeatur Epiſcopis conceſſa poteſtas diſpenſandi in lege ſuperioris. Quam rem bene tractat Caietan. in d. ar. 4. & Syluest. d. num. 14. Primus ergo modus, & cæteris clarior eſt, quãdo ius ipſum concedit talem diſpenſandi poteſtatem, quod ſæpe fit, vel per aliquam clauſulã generalem, vt in Concil. Trident. ſeſſ. 24. c. 6. de Reforma. vel in aliquo caſu ſpeciali, de quo lex loquitur. Aduertendum eſt autem ex communi ſententia Canoniſtarum, quoties in lege Pontificia additur, vt in eo poſsit diſpenſari, eo ipſo intelligi diſpenſationem committi Epiſcopo, tũ quia alias verba illa eſſent ſuperflua, cum per ſe conſtet talem legem eſſe à Pontifice diſpenſabilem, tum quia poteſtas diſpenſandi ample eſt interpretãda. Hæc fuit ſententia Innocentij in c. *Dilectus*, de Temporib. ordina. *n.2.* quem Canoniſtæ cõmuniter ſequuti ſunt *in ca. At ſi clerici*, §. *De adulterijs*, de Iudi. vbi Feli. plures refert Gloſſas. Præcipuè vero allegatur Gloſſa vlt. in dicto c. *In quibuſdam*, de Pœnis. Nam quia textus dicit. *Niſi cum eis fuerit miſericorditer diſpenſatum*, Gloſſa colligit poſſe diſpẽſari ab Epiſcopo. Veruntamen non fundatur in dicto principio, ſed in alio generali, quòd Papa cenſetur cõcedere diſpenſationem, quam nõ reſeruat. Sed hoc modo nec ratio, nec inductio textus erit efficax, iuxta ſupra dicta, niſi intelligatur, non ſufficere, vt Papa merè negatiuè non reſeruet, ſed neceſſarium eſſe, vt poſitiuè permittat, ſeu concedat diſpenſationem, non reſeruando illam ſibi nec determinando perſonam, qui committitur, tunc enim cenſetur Epiſcopo, ſeu Prælato ordinario illam permittere, ne in vanum ſimilem promiſsionem, vel conceſ-

8 *Quando poteſt Epiſcopus in lege ſuperioris diſpenſare.* *Caiet.* *Syluest.* *Concil. Trid.*

Innoc.

Felin. *Gloſſa.*

ſionem

ſionem addidiſſe videatur. Et ita eſt probabilis ratio, & inductio textus, quam ibi probāt Abb. nu. 5. & alij communiter. Vnde Rex Alphonſus in l. 8. tit. 18. partit. 1. referens illud decretum, addidit, *Niſi cum eo Epiſcopus loci diſpenſaret.* Et ſimilis eſt textus cum Gloſſa in c. *Poſtulaſtis*, de Cleri. excom. vbi etiam Innoc. & Panor. & alij communiter illam probant, & Couar. in c. *Alma mater*. 1. p. §. 7. num. 8. expendens illum textum. Item Angel. verb. *Diſpenſatio.* nu. 5. & ibi alij Summiſtæ. Solent autem variæ limitationes ad hanc regulam aſsignari, vt videri poteſt in Decio in dict. §. *De adulterijs*, num. 7. & Felin. nu. 1. & latius in Sancio li. 8. de Matrim. diſp. 5. vſque ad nu. 5. ſed illas omitto, quia non iudico eſſe neceſſarias.

Abb. — *Gloſſa.* *Panorm.* *Couar.* — *Angel.* — *Dec.* *Sanc.*

9 Secundò, intelligatur facta hæc conceſsio ex recta ratione interpretante voluntate ſuperioris, & quoad hoc ponit Caiet. tres caſus. Primus, quando materia eſt leuis, & parui momēti, ita vt lex non obliget ad mortale, vel quando præceptum non eſt rigoroſum (ait Caieta.) ſed ſimplex ſtatutum, vtrique ſolum obligans per modum regulę, vt ſolet eſſe in religionibus. Quod eſt per ſe veriſimile, vel quia in moralibus parum pro nihilo reputatur, vel quia cui committitur gubernatio in maioribus, videntur hæc minora conceſſa, vel etiam quia ſuperior nolens ponere rigoroſam legis obligationem, hoc ipſo indicauit, voluntatem ſuam non eſſe adeo definitam circa illam materiam, quin particulares caſus committat gubernatori. In ſecundo ordine ponuntur ea, quæ frequenter occurrunt, quia non eſt veriſimile ſuperiorem velle, vt in ſingulis rebus frequenter, & ad ordinarium regimen neceſſarijs, ad illum recurratur. Et hoc probant exempla adducta de Voto, & de ieiunijs, & ſimilibus, vt notarūt etiam Caieta. 2. 2. q. 143. ar. 4. & in ſum. verb. *Ieiunium*, Ledeſm. in 4. 2. p. q. 17. ar. 3. Nauar. cap. 21. n. 21. Vnde in his frequentibus admitti poſſet illa regula, *Epiſcopum poſſe diſpenſare in omnibus ſibi non prohibitis.* Quod maxime verum habet, quando talis diſpenſatio ordinatur ad bonum animæ, & ad tollendum vinculum conſcientiæ aut periculum peccandi. Nam ſi ſit tantū diſpenſatio in pœnis, vel in alijs impedimētis, non tā facile eſt extēdenda facultas, niſi conſuetudo etiā iuuet.

Caiet. — *Caiet.* *Ledeſm.* *Nauar.*

10 In tertio ordine ponit Caiet. ea, quæ vocat propria, id eſt, eas leges, quę licet manent à Pōtifice, non ſunt pro vniuerſa Eccleſia, ſed pro tali prouincia, Epiſcopatu, aut congregatione, nam in his cenſet poſſe diſpenſare Prælatum illius loci, vel congregationis. Quod alij etiam ſequuntur. Et ratio eſſe videtur, quia quæ ſunt propria, & particularia, minus ſunt nota ſupremo Principi, argumento ca. 1. de Conſtit. in 6. Et ideò credendum eſt, committi proprio gubernatori illius communitatis. Hic verò caſus mihi non videtur certus, ſed valde dubius, quia neque in iure, neq; in vſu video illius ſufficiens fundamentum, & ratio illa nō cogit, ſicut enim Pontifex habuit ſufficientem notitiam illius particularis cōmunitatis ad ponēdam legē, ita habere poteſt ad diſpenſandū in illa. Quapropter niſi cōcurrat etiam frequentia, aut conſuetudo, non exiſtimo hoc eſſe admittendum, quādo ſine incommodo poteſt diſpenſatio peti ab auctore legis. Vltimo enim addendum eſt, etiam intelligi hanc poteſtatem conceſſam in caſibus extraordinarijs, quando neceſsitas re-

Caiet. — *In quibus caſibus non eſt neceſſarius recurſus ad ſummum Pontificem.*

A vera magna eſt, & eſt periculum in mora, vel impotentia adeūdi Pōtificem, tunc enim ex rationabili interpretatione voluntatis Pōtificis, cenſetur Epiſcopus habere poteſtatē diſpenſandi, vt tradunt Panor. in dicto §. *De adulterijs*. n. 9. & ibi Deci. n. 10. & Feli. nu. 3. qui alios allegat. Rebuf. in Pract. tit. de Diſpenſ. ad plura benef. n. 30. & 31. Felin. in c. 1. de Conſtit. nu. 49. cum Rota Deciſ. 262. in nouis, aliàs de Iur. patrona. Deciſ. 5. nu. 2. in nouis, Syluest. verb. *Diſpenſatio*. q. 14. n. 15. & ibi Angel. n. 5. & Armill. n. 19. Nauarr. c. 22. n. 85. & communiter Doctores præſertim Sanc. lib. 2. de Matrim. diſp. 40. & lib. 8. diſp. 9. num. 22. & alij recentiores tractantes de Voto, de matrimonio, & de cenſuris. Quibus omnibus addenda eſt conſuetudo, quæ eſt optima legum interpres, & ad iuriſdictionē acquirendam ſufficit. Atq; hinc conſtat, quid dicendum

Panorm. *Deci.* *Felin.* *Rebuf.* *Felin.* *Rota.* *Syluest.* *Angel.* *Armil.* *Nauarr.*

11 B ſit de Parochis, & alijs Rectoribus animarum non habentibus iuriſdictionē Epiſcopalē, vtrum poſsint diſpenſare in legibus ſuperiorū. Multi affirmant, quando non poteſt adiri Epiſcopus commodè, quod latè tractat Sanc. li. 8. diſp. 9. nu. 17. qui videri poteſt. Reſolutio eſt, de iure non poſſe parochos diſpēſare, quia nō habent ordinariā iuriſdictionem fori externi, etiā voluntariam, ad quam pertinet hæc diſpēſatio, nec inuenitur ius illam tribuens. De conſuetudine autem ſolent diſpēſare in caſibus particularibus occurrentibus in quibuſdam frequētioribus præceptis, vt ieiunijs, in feſtorum obſeruatione quoad vacandum ab operibus, quæ cōſuetudo vbi fuerit, ſeruari poterit in legibus, circa quas fuerit introducta, non verò extendi ad ſimiles, quia eſt iuri contraria.

Sanci. — *De iure non poſſunt parochi diſpenſare in legibus ſuperiorū, de conſuetudine autem in aliquibus.*

C

CAPVT XV.

Nonnulla dubia circa poteſtatem inferiorum ad diſpenſandum in legibus ſuperiorum explicantur.

1 De poteſtate, quam vnuſquiſque Princeps, vel Prælatus habet ad diſpenſandum in ſua propria lege, vel ſui inferioris, nihil ſpecialiter dubitandum, vel declarandum occurrit, præter ea, quæ de cauſa diſpenſandi infra dicemus, circa poteſtatem verò inferioris ad diſpēſandum in lege ſuperioris, nonnulla ſuperſunt explicanda. Primum eſt, an hæc poteſtas dicēda ſit ordinaria, vel delegata, quia non eſt innata proprio muneri, & iuriſdictioni, ſed per ſuperioris voluntatē conceditur; ergo nō eſt ordinaria poteſtas, nam hæc ſolū eſt illa, quæ iure D proprio habetur, erit ergo delegata. Sed hoc nullam cōtrouerſiam habet, aut difficultatem. Dicendum eſt enim, hanc poteſtatē eſſe ordinariam in Epiſcopis, & idem eſt in ſimilibus. Ratio eſt, quia licèt hæc poteſtas commiſſa ſit à ſuperiore, vt à Papa v. g. confertur ex vi muneris, ita enim eſt illud munus inſtitutum, vt radicatam in ſe habeat totam illam iuriſdictionem ex vi ſuæ collationis, & inſtitutionis, ſiue hæc inſtitutio, & conceſsio ſit ex vi iuris diuini, ſiue per Pontificis facta, vel cōſummata ſit, hoc enim parum ad rem præſentem refert, vt conſtat, & videtur aperte declaratum in ca. vlt. de offic. Ordinar. vbi Felin. in princip. id aduertit, dicens, licet diſpenſatio à iure conceſſa, intelligatur ſolis Epiſcopis commiſſa, nihilominus poſſe Epiſcopum illam cōmittere inferiori, quia nimirum in illo iam eſt poteſtas ordinaria. Quod etiam dixit Dominic. in c. *Cum eo*,

Poteſtas hæc non delegata, ſed ordinaria dicēda eſt in Epiſcopis quando confertur à Papa ex vi muneris. — *Felin.* — *Dominic.*

Feder. *Bald.* *Gloss.*

de Elect. in 6. & Feder. conf. 36. Imò addit generaliter idem Felin. in c. *Licet*, de Offic. ordin. cum Bald. in lib. 1. ff. de Offic. Consul. qu. 9. iurisdictionem in perpetuum cõmissam esse ordinariam. Et sic etiam dixit Glossa vlt. in dicto c. vlt. potestatem datam ex priuilegio, si sit cõcessa ex peculiari institutione, & tanquam perpetuo annexa dignitati, ordinariam censeri. Quæ est sententia cõmunis, vt referens plures tradit Couar. li. 3. Varia. c. 20. n. 6. & 10. & plures refert Sanc. li. 2. de Matrim. disp. 40. n. 14. Et est optima ratione fundatũ, quia eo ipso, quòd iurisdictio perpetuo est concessa, & annexa dignitati, in illa manet radicata, & cũ illa cõfertur, & ideo ordinaria relinquitur, & qui illã habet, delegare eam potest. Et sic potestas, quam habet legatus à latere Papæ ad dispensandũ in legibus ordinaria est, sicut de votis alibi diximus, & tradunt Speculat. in tit. de *Dispensatione.* §. *Consequitur*: & Panor. in c. vlt. de Trãsact. n. 5. Quia legatus est ordinarius in sua prouincia, & maior omnibus post Papã. Vnde dispẽsare potest in omnibus, quæ nõ sunt Papæ reseruata, vt sumitur ex c. *Quod translationes.* de Offic. legati.

Couar. *Sanch.* *Speculat.* *Panorm.*

2 Secundum dubium est, an Episcopus, vel Archiepiscopus possit dispensare in legibus cõcilij prouincialis tanquam in lege propria, vel tãquam in lege superioris, hoc enim multũ interest, vt constabit ex infra dicendis de causa dispensationis. Et idem dubium cum proportione est de Patriarchali, seu nationali cõcilio respectiuè. In quo in primis supponendũ est, sermonem esse de Prælatis illius prouinciæ, seu Archiepiscopatus, vbi concilium celebratum est, nam ibi tantum obligant illius leges, & cõstat, extraneos Prælatos non posse in illis dispẽsare ordinaria iurisdictione, quæ extra territorium non extenditur. Deinde supponimus nõ solum Archiepiscopum, sed etiam Episcopos suffraganeos posse in talibus legibus dispensare, nisi specialiter sint alteri reseruatæ; quod intelligẽdum est respectiuè, id est, ab vnoquoq; pro suis subditis, & pro sua Diœcesi quatenus in illa obligant tales leges. Neque Archiepiscopus iure ordinario amplius potest, sed cũ proportione pro sua Diœcesi, nam in Diœcesibus suffraganeorũ nihil immediatè, & ordinariè potest, sicut de dispensatione in votis suo loco diximus. Quòd autem hoc modo possint dispensare, constabit ex dicendis.

3 Dubitari ergo potest, an vnusquisq; dispenset in tali lege tanquam in sua propria, an verò tanquam in lege superioris. Videri enim potest illud prius, quia vnusquisq; solum dispensat in tali lege in sua Diœcesi; ergo solum dispensat in ea tanquam à se lata; ergo tanquã in sua, & non alicuius superioris. Declaratur, quia in Concil. Prouinciali non videtur esse specialis iurisdictio, quę sit vna supra omnes Diœceses Archiepiscopatus, vel prouincię. Quis enim illã contulit illi communitati? Neq; enim de iure diuino est, nec de humano ostendi potest: solum ergo videtur esse in tali concilio aggregatio iurisdictionum plurium Episcoporum, qui in talibus legibus ferendis quasi communi pacto conueniunt, & ita vnusquisq; Episcopus illas fert pro suo Episcopatu, & omnes simul pro tota prouincia; ergo postea vnusquisq, pro suo arbitrio in illis dispensat tanquam à se latis, & non tanquam ab aliquo superiore.

4 Nihilominus respectu singulorum Episcoporum certum est illas leges censeri leges à superiori latas, & ita solum posse in illis dispensare, quatenus illis concessum est expresse, vel tacite, aut consuetudine. Ratio est, quia re vera in concilio Prouinciali, vt est vnum corpus mysticum, est vera iurisdictio quasi per se vna moraliter (vt sic rem explicem) & non tantum est aggregatum iurisdictionum. Quod quidem tanquam certum supponimus ex materia de concilijs, quam Deo dante in tom. 6. 3. partis tractabimus, in illum enim locum totum ordinem Ecclesiasticæ Hierarchiæ explicandum reseruamus. Nunc id satis constat ex communi vsu, & perpetua Ecclesiæ traditione, quæ constat ex dist. 18. per totam. Item ex 9. q. 3. ca. *Salvo*, cum multis sequentibus, & ex c. *Graue nimis*, de Præbend. & ex ca. *Sicut olim*, de Accusat. vbi supponitur, huiusmodi concilium posse statuta condere, quæ Episcopi, & seruare debent, & facere vt seruentur, idemque renouat Cõc. Trid. Sess. 24. ca. 2. ex quibus etiam constat, posse huiusmodi concilium singulos Episcoporum iudicare, atque adeo habere in illos vim directiuã, & coactiuam quam habere non posset, nisi haberet propriam iurisdictionem, distinctã à iurisdictione singulorum Episcoporum, & superiorem illis. Nam licet plures Episcopi in vnum aggregarentur, sine capite non facerent vnum corpus, nec in illis simul sumptis daretur iurisdictio supra singulos. Longe ergo aliter iudicãdum est de concilio Prouinciali. Hinc ergo cõcluditur, leges ab eo latas esse leges superioris respectu singulorum Episcoporum, & consequenter vnumquemq; Episcopum tãtum posse in illis legibus dispensare, quantum illis concessum est, vel permissum, quod et à à fortiori constabit ex his, quæ de Archiepiscopo dicemus. Denique inde etiam concluditur quod licet Episcopus possit in tali lege dispensare in sua Diœcesi, non tamen potest illam abrogare, etiam pro sua Diœcesi, quia est lex superioris, quæ ab inferiori etiam ex parte abrogari non potest, vt infra dicetur.

Leges prouincialis concilij tanquã leges superioris habentur respectu Episcoporum.

Conc. Trid.

5 An vero idem sit dicendum de Archiepiscopo, videtur esse dubium, quia Archiepiscopus videtur esse supra tale concilium, sicut Papa est supra concilium generale, nam est caput in illo concilio, & ideo ipse cum concilio potest punire Episcopos, concilium autem non potest punire Archiepiscopum, vt significatur in ca. *Graue*, de Præbend. Et in c. *Multis*, distinct. 17. significatur appellari à concilio Prouinciali ad Metropolitanum. Nihilominus dicendum est, Archiepiscopum non aliter posse dispensare in legibus concilij Prouincialis, quam cæteros Episcopos; est enim etiam ipse inferior tali concilio, vt sensit Glossa vltima in cap. *Sicut.* 2. qu. 7. Et sumitur etiam ex Gloss. vlt. in cap. penult. de Appellat. in 6. quatenus ait, appellari à Metropolitano ad concilium Prouinciale, quod est signum distinctæ, & superioris iurisdictionis in concilio. Id autem colligit ex dicto cap. *Multis*, nam priùs ibi dicitur, quod si Episcopi alicuius prouinciæ aliquam inter se controuersiam habeant, *Ad maiorem Sedem*, id est, Metropolitanam illam referant, & subditur, *Si illic facile & iuste non discernuntur, vbi fuerit Synodus regulariter congregata, canonicè, & iustè iudicentur. Synodus* (inquit) vtique Prouincialis, quia nec Episcopalis sufficit, nec generalis est necessaria; ergo clarè ponitur recursus à

Archiepiscopus non aliter dispensat in lege Concilij Prouincialis, quam alij Episcopi

Gloss.

Metropolitana Sede ad Conc. Prouinciale tanquam ad superius. Et ita etiam sentit Nauar. in cons. 6. de Maiorit. Obedi. cum Paulo de Eleazar, & Cardin. in Clement. 1. §. *Quod etiam interdictis*, de Sent. excommun. vbi idem tenet Anchar. num. 5.

Nauar. Paul. de Eleazar. Cardin Anchar.

6 Ratio autē est, quia iurisdictio illa quæ est in cōcilio Prouinciali, nō est eadē, quæ est in Archiepiscopo, neq; etiā est ab illo: sed est altior, & vniuersalior, quā illa. Quod patet, tum quia ad plures effectus extenditur, quia Archiepiscopus per suam iurisdictionem non posset de Episcopis suffraganeis iudicare, vel eos punire, nec leges pro eorum Diœcesibus ferre, cap. *Nullus*, cum alijs 9. q. 3. c. 1. de offic. legat. quæ tamen potest concilium. Tum etiam quia talis est iurisdictio Cōcil. Prouincialis, vt actus eius communi consensu, seu maioris partis fieri debeant, vt apertè colligitur ex dicto c. *Nullus*, & ex vsu, & ordine talium conciliorum, prout ex Isidoro describitur in 1. tom. Conciliorum, vbi etiam dicitur constitutiones edi à toto Concilio & ab omnibus debere subscribi. Neq; posset Archiepiscopus, etiamsi id tentaret, tale ius sibi vsurpare. Signum ergo euidens est, iurisdictionem concilij non esse illius, nec ab illo, sed esse superiorem illo. Et ita non sedet Archiepiscopus in Concilio tanquam maior iurisdictione toto concilio, sed tanquam præsidēs, vt maior dignitate, & potestate, vt rectus ordo seruetur. Vnde autem concilium illud habeat iurisdictionem, an à iure diuino quasi naturali gratia, vel à Pontifice Summo, alterius considerationis est, vtrumque autem potest probabiliter defendi.

7 Hinc ergo concluditur. Archiepiscopum ligari legibus cōcilij prouincialis tanquam vnū ex membris eius, & inferiorem illo. Vnde cōsequens est, vt non dispenset in illius legibus tanquam in suis, sed tanquam in legibus sui superioris. Atque ita quoad hoc eadem est ratio de Archiepiscopo, quæ de alijs. Omnes ergo catenus possunt in talibus legibus dispensare quatenus illis permissum est, vel concessum. Vnde si concilium reseruasset suæ legis dispēsationem, nullus posset in ea dispensare sua auctoritate, nisi Summus Pontifex, vel cōcilium generale, vel idem Prouinciale iterum cōgregatum. Ordinariè verò cùm fit talis reseruatio, intelligitur commissa Episcopis potestas dispensandi, vnicuiq; respectiuè pro sua Diœcesi, & Archiepiscopo etiam pro sua tantum, & non Diœcesibus suffraganeorum, quia (vt dixi) non habet ibi ordinariam iurisdictionem immediatam, nisi quoad aliqua dum visitat. Colligitur autem dicta concessio tum ex vsu, tum quia est moraliter necessaria, ne oporteat vel Summum Pontificem adire, vel aliud conciliū expectare pro singulis dispensationibus, quod esset graue incommodum. Dices, Potuit committi dispensatio talium legum Archiepiscopo. Respondeo, potuisse quidem ab eodem cōcilio committi, consentientibus omnibus Episcopis, vel à Pontifice, per commune ius; neutro autem modo ei committitur, quia neutrum ex vsu constat, nec est verisimile Episcopos suffraganeos velle tantam potestatem Archiepiscopo concedere. Nec etiam iure communi, vel Pontificio fit illa cōmisio Archiepiscopo magis, quam alijs, tum quia non potest ostendi tale ius, tum etiam quia esset in præiudiciū Epi-

Archiepiscopus ligatur legibus Concil. Prouincial tanquā membrum eius.

A scoporum maximè quia statuta talium cōcili orum solent esse de rebus ordinarijs, & ad singularum Diœcesum commune regimen pertinentibus. Adde quod dispensationes in iure communi, vel in votis non committuntur Archiepiscopo pro Diœcesibus suffraganeorum, vt ostendi li. 6. de Voto c. 10. ergo nec dispensatio in legibus concilij Prouincialis.

Tertium dubium simile præcedenti est de singulis Episcopis respectu constitutionū propriarum singulorum Episcopatuum. Duplicia enim esse possunt huiusmodi statuta seu leges, quædam conditæ à solo Episcopo, sua authoritate, & voluntate, & de his clarum est, posse in illis dispensare ex intrinseca potestate, & voluntate, à qua sola pendent. Aliæ solent esse leges Synodales, quæ fiunt ab Episcopo cum Synodo Episcopali, & respectu talium legum videtur se habere Episcopus tanquam inferior, sicut de Archiepiscopo diximus, quia istæ leges sunt cōciliares, & sic sunt à potestate superiori. Nihilominus tamen contrarium verum est, quia iuxta veriorem sententiam in episcopali Synodo non est iurisdictio propria, & legislatiua distincta à iurisdictione Episcopi, quia inferiores, qui cum Episcopo in ea Synodo conueniunt, non habent iurisdictionem propriam Episcopalem, aut legislatiuā, sicut habent Episcopi cōuenientes in Conc. Prouinciali, & ideo inferiores clerici cum Episcopo conuenientes ex se non habent potestatem cōferendi illi Synodo specialem iurisdictionem ab episcopali distinctam, & illa superiorem quasi ex natura rei resultantem in tali conuentu ex cōsensione omnium. Quia hoc nō habet fundamentum in supernaturali iurisdictione singulorum, vt ex dictis constat. Nec etiam Christus immediatè illam confert, neq; etiam Pontifex, nullo enim iure aliquid istorum ostendi potest. Et ideo iurisdictio illius Synodi non est alia, nisi solius Episcopi, & Synodus tantum congregatur, vt maiori consilio, & maturitate, ac suauiori modo res ordinentur. Quod significauit Bellarm. lib. 1. de Concil. ca. 4. dicens diœcesanas Synodos, vix posse concilia appellari, cum in eis ordinariè nullus sit, qui iurisdictionem habeat præter vnum Episcopum. Quapropter ita potest Episcopus dispensare in constitutione Synodi sicut in sua propria, vt expresse docuit Nauarr. in Sum. cap. 25. num. 74. in fine, & in Comment. de Simon. n. 4. & sequitur Sanc. lib. 8. disp. 17. n. 34. vbi allegat quosdam modernos contrarium sentientes, quia supponunt Synodum esse supra Episcopum, & excommunicationem latæ sententiæ latam in tali Synodo ligare etiam Episcopum. Sed hoc sine dubio falsum est, & sine fundamento dicitur, quia per se loquendo in ea Synodo non est alia potestas excommunicandi, nisi potestas Episcopi, qui non potest ligare seipsum, & ideo leges in tali Synodo factæ, licet obligent Episcopū quoad rem directiuam, non tamen quoad coactiuam, in quo etiam differunt à legibus Concilij Prouincialis, vt sensit etiā Nauarr. Cons. 6. de Maiorit. & obed. n. 5. in fine. Est ergo magna differentia etiam quoad dispensationem, nam Episcopus dispensat in lege concilij Prouincialis tanquam in lege superioris, in Synodali autem tanquam in sua, & ideo longe aliter requiritur iusta causa in vtraque dispensatione iuxta doctrinam inferius tradendam.

8

B Episcopus nō est inferior respectu legū synodalium.

C Bellarm.

Nauarr.

D

De potestate Episcopi in legibus canonicis.

Quartum dubium est, an Episcopus possit solus in legibus canonicis dispensare, vel indigeat consensu, vel consilio sui capituli. Aliqui enim Canonistæ dixerunt, non posse Episcopũ dispensare in his legibus sine consensu, vel cõsilio capituli. Videntur autẽ loqui tam de dispẽsatione in iure cõmuni, seu Pontificio, aut conciliari, quam etiam Synodali, nam inde finite, imò & vniuersaliter loquuntur, vt patet ex Glossa vlt. in c. vlt. q. 5. & ex Glossa in ca. *Si qui sine*, 81. d. & in c. *Ex pœnitentibus*, dist. 50. Vbi Turrecrem. sentit, de iure veram esse hanc sententiam, quam etiam tenet Archid. in ca. 1. de Filijs presbyter. in 6. & Oldrad. cons. 326. num. 6. Fundamentum est, quia dispensatio est actus solennis, & inter ardua, & grauiora negotia reputatur, vt dicitur in ca. *Didici*, in fine. 1. q. 7. huiusmodi autem negotia non potest Episcopus sine suo capitulo expedire, iuxta cap. penul. 15. qu. 7. & ca. *Quanto*, de ijs, quæ fi. à Præl. &c. Aliter vero Hostiens. in Summ. lib. 3. tit. de ijs, quæ fi. à Prælat. nu. 1. distinctione vtitur, *Nam in magnis* (inquit) *Beneficijs dispensare non potest sine consensu capituli, secus in minimis*, sequitur Syluest. verb. *Dispensatio*, q. 4. & refert plures, & Turrecrem. in dicto c. 1. *Si qui sine*.

Turrecre. *Archid.* *Oldrard.* *Hostiens.*

10 *Episcopus in suis legibus & constitutionibus dispensare potest.*

Dico verò in primis, indubitatum videri, posse Episcopum solum, & sine consensu capituli dispensare in suis legibus & constitutionibus. Probatur, tum quia talis dispensatio inter minores merito cõputatur, tum etiã quia talis lex potest ferri ab Episcopo sine capitulo, vt supra dixi: ergo multò magis dispensari. Deinde dico saltem, ex consuetudine posse Episcopum dispensare in quocunque casu si(?) sine capitulo, ita fatetur etiam Turrecrem. supra cum Archid. in dicto ca. *Ex pœnitentibus*, & idem tenet Gloss. in cap. *Cum ex eo*, de Elect. in 6. verb. *Episcopi*, cum Hostiens. in c. *Dilectus*, de Tempor. ord. nam de facto ita obseruant Episcopi, & cõsuetudo posset ius dare, etiam derogando iuri. Dico verò vltimo, etiam de iure non habere in hoc actu Episcopum dependentiam à capitulo. Ita sentit dicta Gloss. in ca. *Cum ex eo*, quam alij ibi sequuntur, & Angel. verb. *Dispensatio*. nu. 6. Ratio autem est, quia nec iure diuino, aut naturali est necessarius concursus capituli cum Episcopo ad dispensandum, nec ex iure positiuo Ecclesiæ; ergo. Antecedens quoad ius diuinum patet, quia iurisdictio Episcoporũ, vel nõ est absolutè de iure diuino, & ita neque habet modum præscriptũ ex diuino iure, vel eo modo, quo est de iure diuino pertinet ad Monarchicũ regimen immediatũ. Vnde nõ est cur fingatur data cũ illa limitatione, neq; etiã in iure naturali id potest habere fundamentum.

Turrecre. *Archid.* *Gloss.* *Hostiens.* *Gloss.* *Angel.*

11 De iure autem Ecclesiastico probatur, quia vbicumq; iura canonica cõmittunt dispẽsationem Episcopo, de illo solo loquuntur, nulla facta mentione capituli, ca. *At si clerici*, §. *De adulterijs*, & c. *Cum ex eo*, cum similibus, quæ ibi Glossa refert. Et eodem modo loquitur Concil. Trid. in Sess. 14. c. 7. Sess. 24. c. 6. & frequenter. Quòd vero dicunt aliqui, subintelligendam esse conditionẽ de cõcursu capituli, gratis dicitur, cũ id nullibi sit expressum. Et declaratur tandẽ, nam tribus modis potest intelligi concursus capituli, scilicet, per solam præsentiam, per cõsensum, & per consilium. Doctores enim allegati ambigue nunc de vno, nunc de altero modo loquuntur. Primũ significat Glossa quædã, & alij dum dicunt, requiri ad solennitat. m actus, & vt de illo possit sufficienter constare. Sed hoc friuolum est, quia nec dispensatio per se requirit tantam solennitatem, nec vllo iure postulatur, & alijs modis potest sufficienter de dispensatione constare. Secundum verò nimium est, quia etiam in dicto c. *Quanto*, non dicitur, *Cum consensu*, sed *cum cõsilio*, & eodem modo loquitur c. *Nouit*, de ijs, quæ fiunt a Prælat. &c. Et ita non requiritur consensus, nisi in casibus expresis, qui ordinariè spectant ad ius, vel indemnitatẽ Ecclesiæ, seu capituli. Tertium verò de cõsilio fortasse habet aliquam probabilitatem de antiquo iure, & in rebus arduis. Sed iam non est necessaria talis forma, vt consuetudo, & posteriora iura probant. Maximè quia dispensatio per se non reputatur ex rebus arduis, quæ requirunt consilium capituli, vt notat Federic. de Senis cõs. 40. in fine, & indicat Sylu. suprà. Qui solũ excipit dispensationes, quæ possent cedere in præiudiciũ Ecclesiæ, quod intelligendũ puto de præiudicio cõtra ius proprium Ecclesiæ, vel capituli. Vnde non placet exemplũ de dispensatione ad ordines, quo vtitur Sylu. nam talis dispensatio per se nullum præiudicium affert.

Feder. *Sylu.*

CAPVT XVI.

Vtrum habentes potestatem ordinariam ad dispensandum in legibus habeant etiam ad commutandum.

Sensus quæstionis est, an liceat legislatoribus, vel Prelatis, quando relaxant vinculum legis, onus aliquod, vel personale, vel pecuniarium imponere, id enim videtur in vsu esse, & tamen non est facile rationem illius reddere, & iustitiam, vel potestatem explicare. Primo ergo de Pontifice Summo (& idem erit cum proportione in quolibet Principe supremo in suo ordine) omnes fatentur posse hoc modo leges suas dispensare, & commutare, quia hoc non est per se malum, vt constat, & in sequentibus declarabitur, nec potest esse prohibitum Papæ, cum supremam potestatem habeat. Nec alicubi inuenitur talis prohibitio, vt etiam ostenderetur à fortiori. Imò habemus talis dispensationis exemplum in cap. *Licet*, de Feri. vbi Pontifex dispensat in quadam piscatione in die festo cum onere cuiusdam eleemosynæ. Nam licèt quidam Summistæ dixerint, illud onus esse consilij, non necessitatis, vim faciunt textui, & verbis eius. Quia illa indulgentia sub tali conditione, vel modo conceditur per hæc verba, *Ita quod post factam capturam, Ecclesijs circumpositis, & pauperibus congruam faciant portionem*. Concessio autem sub conditione, vel modo inducit necessitatem adimplendi conditionem, si quis dispensatione vtatur, vt rectè viderunt ibi Panormitan. Anton. & alij, vt Nauar. in Sum. cap. 7. num. 9. cum Angelo, & Caietan. & idem dixi in primo tom. de Relig. tract. 2. libr. 2. cap. 19. num. 7. & latius cap. 33. à num. 5. Item in dispensationibus, præsertim in matrimonij impedimentis, & alijs similibus hoc obseruat consuetudo Romana, vt latè explicui dicto tomo 1. de Religion. tract. 3. libr. 4. de Simon. cap. 20. num. 11. & 12.

1 *Summus Pontifex potest leges suas cõmutare & in illis dispensare.*

Panorm. *Anton.* *Nauar.* *Angel.* *Caiet.*

2 *Episcopi & alij inferiores legislatores possunt in legibus suis dispensare per modum commutationis.*

Secundò, videtur etiam extra cõtrouersiam positum, posse Episcopos, seu alios inferiores legislatores dispensare in suis legibus, nõ purè, sed per modum cõmutationis, aut cõpensationis. Ita supponit vt manifestum Sanci. libr. 8. de

Matrim.

Matrim. disp. 14. num. 1. licet neminem alleget; quia non videtur fuisse hoc in controuersia positum. Rationem reddit, quia huiusmodi leges à voluntate Episcopi, vel similis legislatoris pendent; ergo ex iusta causa potest eadem voluntate relaxare legem, vel omnino, vel partim, in aliud opus illā obligationem cōmutando. Item quia eadē est proportio inter Episcopum, & suam legem, quæ est inter Pontificem, & suam, nam in vtroque pendet obligatio legis à propria voluntate respectiuè, & in neutro deest potestas ad imponendum nouum onus loco alterius, eadem enim potestas, quę fuit sufficiens ad legem ferendam, erit etiam sufficiens ad aliam obligationē loco illius imponendam.

3 Nihilominus tamē de Episcopis, seu inferioribus dispensantibus in lege superioris, negant aliqui, posse dispensare commutationem miscendo, seu cōpensationem exigendo, sed solum purè relaxando lēgē, si causa exigat, vel iuste id permittat. Ita tenet Sanc. suprà n. 2. & latiùs li. 3. disp. 10. à n. 8. vbi refert Sotū 4. dist. 28. q. 1. ar. 2. vbi specialiter loquitur de dispensatione in denunciationibus matrimonij, dicitq; vbi iusta causa dispensandi subest, iniquissimum esse, aliquam mulctam imponere, etiam pro Ecclesiæ fabrica. Et potest ad idē allegari Nauar. cons. 8. de Pœnit. & remiss. n. 3. dicens, peccare Prælatum concedentem dispensationem subdito, quę iure cōmuni competit, pro aliquo adiutorio temporali, & intelligit etiam pro eleemosyna facienda, vt ex n. 4. cōstat, quia non est pecunia dandum, quod iure communi gratis debetur, iuxta l. 2. ff. de Condict. ob turp. caus. Fundamentum esse potest multiplex. Primum, quia illa actio est iniusta, si dispensatio habet iustam causam, quod iudicant Nauar. & Soto. Secundum, quia in Episcopis vix potest excusari à labe simoniæ, vt ait etiam Nauar. & indicat Tabien. verb. *Simonia*. nu. 51. Tertium, & magis proprium, quia hoc excedit potestatem Episcopi, aut similis dispensantis in lege superioris, nam ipse non posuit obligationem talis legis, nec fortasse potuisset illam ferre; ergo nec potest aliquam obligationem ponere loco obligationis talis legis. Probatur consequentia, quia à superiore solum illi cōmissum est, vt tollat vinculum legis suæ, quando iustum fuerit, nō verò vt aliud onus imponat, & Prælatus nō plus potest in illo actu, quam ei sit cōmissum. Neq; habet aliquem iustum titulum ad imponendū tale onus. Et confirmatur, quia aliàs posset Episcopus sua voluntate, & sine alia causa commutare opus legis in aliud opus pium, sicut potest in votis facere, quod sine dubio falsum est. Confirmatur secundò ex Trid. sess. 25. c. 18. de Reform. præcipiente dispensationes gratis dari; non sit autem gratis, quod fit onere imposito, etiam si titulo eleemosynæ imponatur.

Sanch. Soto. — Nauar. — Tabien. — Trident.

4 Hæc verò sententia ita indefinitè, & nudè prolata mihi probari non potest, & ita contrarium absolutè docui in d. tomo 1. de Reli. tract. 2. lib. 2. ca. 33. nu. 10. & tract. 3. li. 4. cap. 20. n. 15. estq; sententia Panormit. in dicto ca. *Licet*. n. 4. & in Rubr. de Obseruat. ieiun. n. 9. vbi alij Doctores communiter, in dispensatione ieiunij facta per Episcopum, vel alios Prælatos, non solum approbant compensationem, sed etiam consulere videntur. Et idem habet Innocen. ibi ca. 1. quem refert, & sequitur Palud. in 4. distin. 15. qu. 4. art. 13. & omnes Summistæ, & Doctores tractantes de ieiunio. Et idem tenet Caiet. 1. 2. qu. 97. art. 4. Est præterea consuetudo valde communis tam in ieiunijs, quam in dispensationibus circa opera seruilia in die festo, & circa præceptum recitandi horas canonicas, & similia. Ratio verò esse potest, quia hoc non est per se malum, nec est prohibitum inferioribus Prælatis; nec excedit illorum facultatem; ergo possunt id facere & licitè, & validè. Antecedens quoad primam partem patet facilè respondendo ad duas primas rationes. Quia in tali commutatione non intercedit iniustitia. Nam licet detur causa iusta relaxandi legem, potest illi satisfieri miscendo aliquam compensationem, quæ ex parte suppleat intentionem legislatoris, quia non impeditur ex vi talis causæ. Imò interdum contingere potest, vt causa sit iusta, & sufficiens ad relaxandum hoc modo, & non ad puram remissionem, sicut in votis dicere solemus, quoad hoc enim ferè eadem est ratio, vt ostendam. Ac denique licèt causa sit talis, vt propter illam possit iustè dispensari purè; nihilominus potest non obligare ad sic dispensandum, & ita sine iniustitia poterit aliqua recompensatio imponi, dummodò iusto titulo imponatur, vt declarabo. Deinde potest in tali remissione nulla simonia, nec vmbra eius cōmitti, vt in dicto cap. 20. latè declaraui, & est manifestum in cōmutationibus votorum. Item est clarum, quando non intercedit pecunia, nec fit compensatio per modum redemptionis, sed puræ commutationis imponendo opus orationis, aut simile. Denique etiam si onus pecuniarium imponatur, si nullo modo in vtilitatem imponentis; sed ad pia opera purè, & sincerè applicetur, cessat omnis suspicio simoniæ; ergo talis modus recompensationis non est per se, seu intrinsecè malus, nulla enim deordinatio intrinseca cogitari potest.

Potest Episcopus dispensare in lege superioris per modum compensationis. — Panorm. — Innoc. Palud. Caiet.

5 Secunda verò pars antecedentis, nimirum, hoc non esse malum, quia prohibitū his Prælatis, probatur, qui nulla potest ostendi lex Ecclesiastica hoc prohibens, etenim si qua esset, maximè decretum illud Concil. Trid. sess. 25. c. 18. At illud in primis non loquitur de dispensationibus tantum Episcoporū, seu inferiorum Prælatorum, sed simpliciter de dispensatione legū. Vnde tota illa doctrina sine dubio generalis est, etiā de dispēsationibus Papæ, vt patet ex principio capitis, & ex absoluto loquendi modo, & ex illa distributione posita in fine capitis *A quibuscumq; ad quos dispensatio pertinebit*; at Pontifices, quando dispēsant imponendo similia onera, nō derogant illi decreto, aliàs non rectè facerent, passim, & sine speciali causa illud transgrediēdo. Deinde lex illa etiā comprehendit dispensationes Episcoporum in proprijs legibus, vt ex eadem verborū consideratione, & ponderatione constat, & tamen in illis non censetur prohibitus hic modus compensationis; ergo nec in alijs. Deniq; qui commutat votum, gratis commutat, siue imponat onus personale, siue reale, dummodò non propter temporalem vtilitatē, sed propter operis pietatem compensationem faciat. Vnde in illo decreto hoc solum intenditur, vt nihil temporale exigatur propter dispensationem, non solum per modum pretij, verum etiam nec per modum stipendij, aut congruæ sustentationis, vt in dicto cap. 20. num. 14. & 15. latè explicaui, vbi etiam sic exposui sententiam Nauarri, Tabienæ, & aliorum. In commē-

Conc. Trid. — Nauar. Tabien.

ſatione autem, vel commutatione, de qua loquimur, non imponitur vnum opus loco alterius eo titulo, id eſt propter diſpẽſationem, ſed purè propter opus pietatis, vel diuinum cultum, vt ſupponimus; ergo prohibitio illa concilij nihil ad rem præſentem ſpectat, & præter illam nulla alia affertur, nec ego illam hactenus inueni; non eſt ergo hoc malum, quia prohibitum.

6 Tertia denique pars antecedentis, ſcilicet, quod poteſtas non deſit, patet, quia auctor legis habet poteſtatem hoc modo diſpenſandi in lege, vt ſupponitur; ergo poteſt committere inferiori, vt eodem modo diſpenſet, quando illi videbitur expedire. Quid enim obſtat, quo minus id poſsit. Si autem poteſt; ergo quoties absolutè, & ſimpliciter committitur diſpenſatio ſine vlla declaratione, vel limitatione, intelligitur, vt eo modo poſsit fieri, quo commiſſarius prudenter iudicauerit expedire; ergo non limitatur poteſtas ad relaxationem per puram ablationem, ſed extẽditur ad mixtam cum aliqua recompenſatione, nam hęc ſæpe eſſe poteſt non ſolum iuſta, ſed etiam melior, & vtilior animæ, ac ſubinde magis ſecundum intentionem legiſlatoris.

7 *Concessa potestate dispẽsandi intelligitur potestas commutandi.*

Vnde optima eſt etiam illa ratio, qua vſi ſumus in lib. 6. de Voto ca. 12. Poteſtatem diſpenſandi eſſe maiorem, quam commutandi, & virtute illam includere, & ita conceſſa poteſtate diſpenſandi, intelligi conceſſam poteſtatem commutandi, quod ſaltem in poteſtate ordinaria omnes admittũt; ergo ita eſt in præſenti dicendum. Reſpondent, licet ita ſit in voto, ſecus eſſe in lege. Nam in voto, quando cõmutantur, non aufertur obligatio voti, nec aliqua de nouo imponitur, ſed fit tantum mutatio in materia, & ideò minus fit, quã cum per diſpenſationem aufertur tota obligatio, ideoq; maior eſt poteſtas diſpẽſandi. At verò in præſenti maior eſt poteſtas cõmutandi, quam poteſtas auferẽdi vnam obligationem legis, & imponendi aliam alterius rationis, poteſtas autem purè diſpẽſandi ſolum eſt ad auferendam obligationem. Sed hoc nõ rectè dicitur, quia etiam in voto aufertur per commutationem vna obligatio, & ponitur alia, non enim poſſunt eſſe vna numero, mutata materia, & promiſsione, licèt fortaſſe ibi ſint eiuſdem ſpeciei, & in commutatione legis mutetur ſpecies virtutis, quod parum refert ad intentam differentiam. Et deinde poteſtas diſpẽſandi non dicitur maior reſpectu plurium effectuum, ſed reſpectu relaxationis obligationis, & ſic negari non poteſt, quin ſit maior ablatio obligationis ſimpliciter, illa, quæ fit per puram relaxationem, quam quæ fit per recompenſationem. Et hoc modo dicimus, legiſlatorem, qui committit abſolutam diſpenſationem, à fortiori committere commutationem, & hanc in illa includi, quia reſpectu legis, & legiſlatoris minor relaxatio eſt. Denique ſicut in commutatione voti, obligatio, quæ relinquitur, non inducitur ſine conſenſu diſpenſati, & per modum cuiuſdam pacti, & ideò non excedit poteſtatem diſpenſantis, ita in præſenti commutatio illa non fit ſine conſenſu diſpenſati acceptantis vnam obligationem loco alterius, & ideò nõ excedit poteſtatem diſpenſantis, ſiue obligatio acceptata ſit eiuſdem, ſiue alterius rationis. Declaratur exemplo patrisfamilias committentis œconomo poteſtatem remittendi debitoribus, ſi oportuerit, nam à fortiori cenſetur dare poteſtatem componẽdi, vel commutandi debitum, etiam ſi ſpecies debiti, vel obligationis mutetur, ſemper enim Domini negotium melius agitur. Et licet fines ſeruandi ſint. *Melior cauſa mandantis fieri poteſt*, vt dicitur in l. *Diligenter.* ff. Mandati; ergo ſimiliter in præſenti.

Ex dictis ergo ſatis reſponſum eſt ad fundamentum contrariæ ſententiæ; ſolumque ſupereſt neganda ſequela, quę in prima confirmatione fit, nimirum, poſſe Epiſcopum ſine cauſa mutare obligationem legis, & aliud opus loco illius imponere, ſicut in votis fieri poteſt. Negatur ergo ſequela, & in primis ſi ſermo ſit de opere minori, vel etiam æquali, etiam in votis id non eſt verum, vt in libr. 6. de Voto, cap. 19. probaui. Si verò ſit ſermo de opere euidenter meliori, ſic eſt diuerſa ratio in voto, & in lege. 8 Nam votum etiam propria auctoritate vouentis poteſt commutari in opus euidenter melius, vt ibidem cap. 18. probaui, quod de lege dici nõ poteſt. Et ratio differentiæ eſt, quia voti obligatio oritur ex volũtaria promiſsione facta Deo, qui ſemper intelligitur acceptare in ſolutione quidquid melius eſt; at verò legis obligatio eſt neceſſaria, vt ab alio impoſita, & ideò præcisè eſt ad ſoluendum in tali ſpecie. Nec inferiori committitur poteſtas mutandi hanc obligationem quomodocumque, ſed per modum relaxationis, quando fuerit neceſſaria, vel maximè conueniens, & ideò quando nulla eſt neceſsitas, nulla eſt etiam poteſtas mutandi obligationem etiam in opus melius. Neque eſt vlla ratio præſumendi hoc eſſe magis gratum legiſlatori, quia licèt opus fortaſſe ſit melius, magis per ſe loquendo expedit communi bono, vt lex, quæ communis eſt regula, immutabiliter, & vniformiter obſeruetur. Vnde fortaſſe neque ipſe legiſlator poteſt prudenter talem commutationem facere ſine iuſta cauſa, erit tamen ſufficiẽs ſi intelligat fore vtiliorem ſubdito, præſertim ad bonum animæ, & ſine vlla offenſione aliorum poſſe obſeruari.

Differentia inter obligationem voti & legis.

Vltimò tamen temperanda eſt dicta reſolutio, vt locum habeat in legibus, per quas ſubditi obligantur ad aliqua onera, à quibus per diſpenſationem eximuntur, non verò in illis legibus, quæ non ferũtur per ſe ad imponenda onera ſubditis, ſed propter alios iuſtos fines pertinentes ad commune bonum propter ſeruandũ debitum ordinem, vel vitanda aliqua incõmoda. In prioribus enim legibus optimè cadit diſpenſatio miſta commutationi, quia onus cum onere ſeruat proportionem ad compenſationẽ faciendam, vt ſi lex imponat talem pœnam, & ſubſit cauſa non imponendi illam in ſpecie, vel tollendi illam iam incurſam, iuſtiſsima eſſe poterit commutatio, & in hoc caſu canones ſępe docent, eſſe faciendam, vel præmittendam, vt ſumitur ex dicto cap. *At ſi clerici.* §. *De adulterijs*, & ex Tridentino ſeſſ. 24. cap. 6. cum ſimilibus, & interdum poterit iuſtæ diſpenſationi miſceri pecuniaria compenſatio. Sic ergo in legibus, quæ præcipiunt aliqua onera virtutis, vel religionis, poterit iuſta diſpẽſatio fieri cum commutatione in aliud opus facilius, & cui nõ obſtet cauſa diſpenſationis, & ſic procedũt omnia dicta. At verò ſunt aliquæ leges, quæ per ſe non imponuntur propter onus exhibendum à ſubdito, ſed præcisè propter vtilitatem ad aliquem

9 *Dicta resolutio temperanda. Trident.*

quem finem particularem; & in his non videtur, per se loquendo, iusta recompensatio, nisi fiat in aliquid, quod ad finem per legem intentum conferat.

10 Talis mihi videtur lex præcipiens denuntiationem publicè fieri ante matrimonium, ille enim actus non postulatur propter se, sed propter vitanda pericula, & ideò si causa subest iusta ad dispensandum, vt matrimoniũ fiat omissis denuntiationibus, impertinens est commutatio per impositionem mulctæ pecuniariæ, etiam in opus pietatis, quia hoc nihil deseruit ad finem talis legis, & ideò in illo casu probabilissima mihi videtur opinio Soti, & Sancij, quòd tunc iniusta sit talis impositio. Secus verò esset, si loco denũtiationum imponeretur onus abstinendi à copula post matrimonium factũ, donec denuntiatio, vel alia æquiualens diligentia fiat, etiam si oporteat aliquibus expensis fieri, nam tunc iustissima esset compensatio. Simile exemplum est in dispensatione circa interstitia ordinum, nam propter illam imponere pecuniarium onus, etiam sub specie eleemosynæ, vel religionis, planè videtur omnino improportionatum, atque adeò iniustum, quia nihil deseruit intentioni talis legis, nec subest rationabilis titulus illud imponendi: secus verò esset, si ob talem dispensationem imponeretur onus seruiendi aliquo tempore in priori ordine, qui est onus proportionatum legi, & nõ iniquum. Idem dico de licentia, & quasi dispensatione concedendi dimissorias ad ordinem suscipiendum ab alio Episcopo, nam pro illa imponere onus pecuniarium pro fabrica Ecclesiæ, esset profectò absurdum, & non parum redolens simoniam. Et de his legibus, & in hoc sensu censeo loquutos esse Sotum, Nauarr. Tabien. & alios, vt etiam in dicto ca. 20. significaui. Si quis tamen rectè aduertat, hæc omnia æquè procedunt in Episcopis respectu suarum legum, & aliorum sacrorum canonum, quia ratio iniustitiæ, vel species simoniæ eadem est, & ideò in illis nullam inter hæc differentiam cõstituo. Pontifex verò interdum potest hæc onera imponere, non tantum per modum commutationis, sed etiam per modum oneris, vel tributi propter alias superiores rationes, & propter supremam potestatem illi peculiarem, vt eodem capite dixi, & ideò nõ sunt hæc, quæ specialia sunt, ad inferiores extendenda.

In quo casu sententia Sancij, & Soti sit probabilis.

Soto. Nauar. Tabien.

CAPVT XVII.

De potestate delegata ad dispensandum in legibus humanis.

1 EX dictis in duobus præcedentibus capitibus duo vt clara supponimus. Vnum est, potestatem dispẽsandi in legibus humanis posse per delegationem committi, quia dispensatio ex genere suo est actus iurisdictionis satis communis, & frequenter necessarius, & nihil habet speciale, quod illius delegationem impediat. Vnde in votis etiam delegatur; ergo à fortiori in legibus. Alterum est, hanc delegationem nõ fieri per legem, sed per hominem, quia commissio iurisdictionis per legem facta non est propria delegatio, sed transit in institutionem ordinariæ iurisdictionis, quia perpetua de se est, sicut & lex est perpetua; ergo delegatio huius potestatis semper est ab homine. Vnde fit, ex parte delegantis supponendam esse potestatem

A ordinariam, nam ab illa, per se loquendo, procedit delegatio, l. *More.* ff. de Iurisdict. omni. iudi. Sub ordinaria autem cõprehendimus æquiualentem ordinariæ, vt solet esse cõmissio vniuersalis causarum iuxta l. 1. §. *Ab eo.* ff. Quis, & a quo, comprehenditur etiam potestas delegati habentis specialitatem in subdelegando, vt est in delegato Papæ, seu Principis, iuxta ca. vlt. de Offic. deleg. vel habentis specialem extensionẽ suæ delegationis ad subdelegandum, iuxta sententiam communiter receptam, & l. *Non distinguemus.* §. vlt. ff. de Recept. arb. Præter potestatẽ autem necessaria est voluntas eiusdem superioris, vt delegatio in actu fiat, quæ voluntas signo aliquo externo manifestari debet, vt constat, & ordinariè fit per rescriptum Principis. Quod moraliter necessarium est in ordine ad forum externum, vt possit de delegatione, &

B de qualitate eius constare, de quo videri potest Panorm. in ca. 2. de Schismat. n. 2. & Gloss. 1. in ca. *Si qui.* 81. d. Simpliciter autem, & in foro cõscientiæ non est necessaria scriptura, quia nullo iure præscribitur, & secluso speciali iure, quidquid fit per scriptum potest fieri verbo, sicut infra tractando de Priuilegio latiùs dicemus.

Panorm. Glossa.

Hinc ergo præcipuum dubium circa hanc potestatem delegatam ad dispensandum est, an scriptum, seu verba, per quæ illa cõceditur, sint stricti iuris, vel fauorabilis. Et ratio dubitandi est, quia hæc potestas duplici titulo odiosa est, & ideò restringenda. Primo, ratione generis, quia delegata est, nam eo ipso derogat ordinariæ; ergo consequenter est odiosa, iuxta Gloss. in c. 1. de Rescrip. in 6. verb. *Processus*, & in ca. *Solet*, de Sententia excommunicationis in 6. verb. *Per superiorem*, quæ dicit, potestatem delegatam esse stricti iuris. Quam sequitur Gemini. in ca. *Præsentium*. de Testibus, & Angel. Syluest. & plures Summistæ verb. *Delegatus*. Secundo, ratione differentiæ, seu speciei, quia dispensatio est stricti iuris, vt diximus, ergo & potestas data ad dispensandum, quia talis est potestas, qualis est actus, cũ ab illa speciẽ sumat, & quia si actus est odiosus, non potest potestas non esse odiosa, quia virtute continet actum, & quia ampliata potentia, necesse est, actum ampliari, quia ad plura, vel plures actus extendetur. Et ita sentit Anton. de Rosel. tract. de legitimat. libr. 2. §. De causa materiali. nu. 10. In contrarium verò est, quia potestas delegata ad dispensandum non est iuri contraria; & est beneficium Principis; ergo est fauorabilis; ergo non est stricti iuris, sed extendenda. 2

Glossa.

Gemini. Angel. Syluest.

Anton. de Rosel.

C

D

In hoc puncto eadem ferè doctrina, quæ in dispensatione votorum data est libr. 6. de Voto ca. 16. in dispensatione legum locum habet, & infrà de Priuilegijs ferè in simili ex professo tractanda est, & ideò breuissimè est hoc loco expedienda. Duplex ergo distinctio præmittẽda est circa huiusmodi delegationem, & varios modos, quibus fieri potest. Vna est, quia interdum immediatè datur directa iurisdictio ipsi delegato; aliquando verò datur facultas ei, qui dispensandus est, vt eligat personam, à qua possit dispensari, vt in delegatione iurisdictionis pro sacramento confessionis, & dispensatione votorum diximus, eadẽ enim est ratio in præsenti, vt per se constat, & frequens vsus confirmat. Nam hoc modo conceduntur quotidie dispensationes irregularitatum, impedimentorum 3

Duplex distinctio notanda.

rum matrimonij, & similes. Non enim ordinarie Papa ipse dispensat, sed dispensationem cōmittit, & quando tantum conceditur in foro conscientiæ, solet ordinariè indifferenter committi personæ huius, vel illius qualitatis, quam dispensandus elegerit. Vnde inter hæc duo genera delegationum hæc est differentia, quod illa, quæ fit ex parte supplicantis, dādo illi facultatem eligendi, est fauor illius, non personæ delegatæ. At verò quando commissio fit immediatè ipsi delegato, non semper est fauor dispēsati, sed distinctione opus est.

4 *Secunda distinctio notanda.*

Vnde est secunda distinctio. Nam hæc delegatio aliquando fit ad dispēsandum in hac, vel illa lege cum determinata persona; interdum verò absolutè delegatur facultas dispensandi in tali lege, nulla nominata persona, cum qua possit dispensari, sed indifferēter; & prior modus regulariter fit ad petitionem partis, posterior verò minimè, sed vel ad petitionem commissarij, vel motu proprio delegantis. Et ideò quando priori modo conceditur delegatio, nō censetur fauor delegati, sed eius, propter quem delegatio fit, & cui concedenda est dispensatio, tum quia ad petitionem eius censetur concedi, tum quia ad illum dirigitur principalis intentio, quæ in his rescriptis in primis consideranda est, iuxta supra dicta de interpretatione legum, & infra dicenda de interpretatione priuilegiorum. At verò delegatio facta posteriori modo, censetur fauor eius, cui fit delegatio, vt religiosis conceduntur similes facultates in eorum fauorem. Hoc autem limitandum est, nisi ex indulto constet, intentionem delegantis dirigi principaliter ad fauorem eorum, qui dispēsandi sunt, nam tunc illorum principaliter censetur esse gratia; etiam si in particulari nō determinentur, vt patet in bullis Cruciatæ, & in Iobileis similes gratias continentibus.

5 *Facultas alicui supplicāti concessa, vt eligat personam, quæ secū dispēset odiosa est.*

Dicendum ergo est primò, delegationem dispensationis, quæ fit media facultate data alicui supplicanti ad eligendam personam, quæ secum dispenset, esse odiosam, ac subinde strictè interpretandam. Hanc assertionem posui in dicto lib. 6. de Voto ca. 16. & eam à fortiori tenent auctores omnes citandi in assertione sequenti. Ratio assertionis est, quia illa facultas, quantum est ex parte Pontificis, seu Principis, est concessio dispensationis; sed dispensatio est stricti iuris, & odiosa, vt suprà ostēsum est, & de priuilegijs dicetur; ergo. Dices, re vera illa facultas non est dispensatio, hæc enim posteà cō cedenda est à commissario postquā electus fuerit, & ideò actus antea factus non erit licitus, aut validus, si eius valor ex dispensatione pendeat, vt si dispensatio sit futura in impedimento irritante; ergo non est, cur restringatur illa facultas, seu mandatum, sicut dispensatio. Antecedens certum est, vt rectè admonet Nauar. in Sum. ca. 12. n. 79. §. *Duodecimo*, & additio ad Rotam, tit. de Fil. presbyt. decis. 2. in nouis, & latius Couarr. in 4. 2. p. ca. 6 §. 5. in fine, vbi refert Præpositum contrarium sentientem in ca. *Qui circa*, de Consanguin. nu. 20. Respondeo concedendo assumptum, quod adeò est certum, vt Nauarr. suprà dixerit, solum aliquos simplices in eo esse errore. Præpositus autē solum dixit, mandatum illud habere vim dispēsationis, vtique quantum est ex parte Pontificis. Vnde videtur dici posse quasi conditionata dispensatio, quæ suspensa quidem est, & non habet effectū, donec conditio impleatur, ac subinde donec commissarius dispenset, quia illa fuit conditio in mādato posita. Et quidquid sit de sensu Præpositi, & de modo loquendi, in re verū est quod illa concessio Pontificis est quasi dispensatio in fieri, iam enim ab illo procedit tāquam approbata in se, & in causa proposita, si tamen causa vera est, quod alteri examinandum committit. Et iuxta hoc respondetur ad obiectionem negando consequentiam, quia licèt illa non sit consummata dispensatio, & formalis, est inchoata, & virtualis, vt sic dicam, ideoque æquè odiosa censetur, ac propria dispensatio.

Nauar. *Couar.* *Præposit.*

6 Sed instabis, nam licèt hoc sit valde apparēs, & probabile in commissione, quæ fit per mandatum, non tamen in illa, quæ tantum per modum facultatis datur. Nam in priori procedunt omnia dicta, & ideò illa dici solet dispensatio necessaria, quia ita est à Pontifice concessa sub illa conditione, *Si preces veritate nitantur*, vt post exploratam, & inuentam veritatem non possit dispensatio negari, & ideò non immeritò de tali modo concessionis, & mandati perinde, ac de dispensatione iudicatur quoad restrictionē, vel odium. At vero in posteriori fit commissio libera, ita vt simpliciter relinquatur dispensatio in arbitrio commissarij, propter quod talis dispensatio voluntaria appellari solet. Illa ergo non est, cur æquiparetur dispensationi, qui nec absoluta dispensatio est, nec conditionata, nec ex necessitate dispensationem infert, etiam verificata narratione; non est ergo cur æquiparetur dispensationi, sed tanquam sola potestas dispensandi iudicanda est, iuxta communem doctrinam distinguentem in hoc inter dispensationem, & potestatem dispensandi. Respondeo, argumentum cōuincere, non esse tam certam assertionem in hoc secundo membro, sicut in priori. Dico tamen in primis, moraliter, ac regulariter loquendo, dispensationem concessam ad postulationem supplicantis nunquam dari per modum liberæ facultatis respectu cōmissarij, sed per modum necessarij mandati, siue commissio fiat determinatæ personæ sub proprio nomine, siue nomine alicuius dignitatis, vel officij; siue optio personæ ipsi supplicanti conceditur, vt ex vsu constat, & ita eodē modo procedit conclusio, & moraliter verificatur iuxta prius membrum declaratum. Si autem contingat, secundo modo fieri concessionem ad petitionem supplicantis, etiam censeo, assertionem in illa esse veram, ratio verò eius aliter vrgenda est iuxta dicenda in puncto sequenti.

Dispensatio concessa ad postulationē supplicantis moraliter loquendo non datur per modum liberæ facultatis, sed necessarij mandati.

7 Dico ergo secundo. Quoties conceditur facultas ad dispensandum cum aliquo in particulari, siue fiat delegatio ad petitionem partis, siue ad petitionem delegati, & siue fiat determinatæ personæ, siue electio personæ committatur dispensando, stricti iuris est concessio, seu delegatio, aut dispensatio. Hæc videtur esse cōmunis sententia Doctorum in ca. *At si clerici*. §. *De adulterijs*, de Iudic. & in ca. vltim. de Simon. aiunt enim, potestatem dispensandi cum certis personis expressis esse strictè interpretandam. Idem Angel. verb. *Dispensatio*, nu. 9. Syluest. q. 5. nu. 9. & idem sensit Gambara, de Authorit. legat. lib. 10. num. 200. Franc. in ca. *Is qui*, de Filijs presbyter. in 6. dicens, quando potestas dispensandi deriuatur in aliquem, vtique in particulari, non esse latè interpretandam. Quod etiam

Angel. Sylu. Franc. Tabien.

sequitur Tabien. verb. *Beneficium*, 2. num. 16. & Sayrus tom. 1. Thesauri ca. 11. num. 8. in fine. Et solet probari hæc assertio ex cap. *Si cui nulla*, de Præbend. in 6. quia ibi dicitur, gratiam concessam ad prouidendum de beneficijs, nulla facta personarum expressione, nõ expirare per mortem concedentis, etiam re integra, facultatem autem gratiose concessam alicui super prouisione certæ personæ faciẽda, expirare per mortem concedentis, si res sit integra. Hinc ergo colligitur communiter, hãc facultatem ad dispensandum datam pro certa persona, vel personis, non esse fauorabilem, sed stricti iuris, quo argumento in materia de Voto vsus sum. Vnde quia in illo textu non absolutè, sed cum limitatione id dicitur, scilicet, *Si non ob suum*, id est, eius, cui facultas datur, *sed eius, cui prouideri mandatur, gratiam, vel fauorem*. Ideo etiam solet limitari assertio nostra, vt procedat, quando cõmissio dispensationis facta est in gratiam personæ dispensandæ, secus verò esse, si in gratiam personæ dispensantis, seu dispensaturæ, quia in dicto textu hic casus non excipitur, sed potius per argumentum à contrario conceditur, vt etiam tunc gratia non expiret, vel etiam quia exceptio particularis firmat regulam in contrarium. Ergo etiam in præsenti, licèt in facultate dispensandi exprimatur persona, cui danda est dispensatio; si tamen data est in fauorem eius, cui conceditur, erit fauor ampliandus. Atque ita referendo aliquos tenet Sanct. dicto li. 8. disp. 2. num. 6. Censetur autem dari facultas in gratiam dispensaturi, quando obtinetur ad petitionem dispensandi, seu ipsiusmet commissarij, vel quando ex alijs verbis concessionis ad sufficienter colligitur. Alioqui in casu dubio quoties facultas datur pro personis nominatis, præsumitur fauor earum, & ideo restringẽdus.

Sayr.

Facultas data ad dispensandum pro persona certa, vel personis, non est fauorabilis, sed stricti iuris.

Limita assertionem, vt procedat quãdo facultas concessa est in fauorem personæ dispensandæ, nõ vero dispensantis, iuxta quosdam.

Sanc.

8 Sed vt verum fatear, non satis capio rationem huius distinctionis. Cur enim eadem facultas dispensandi data in fauorem dispensaturi, fauorabilis est, & amplianda, & data in fauorem eius, cui concedenda est dispensatio, nõ est fauorabilis, sed odiosa, & restringenda? Nam illa facultas in se eadem est, & semper habet illos duos respectus, & fieri potest, vt persona indigens dispensatione non sit minus digna illo fauore, quam persona volens dispensare. Imò petitio illius facultatis ex parte personæ indigentis dispensatione, videtur magis fauorabilis, quia est personæ indigentis, & sub ea ratione miserabilis, & humiliantis se, ac confitentis fortasse defectum suum. Petitio verò actiuæ dispensationis facta ab ipso, qui dispensaturus est, videtur magis ambitiosa, nisi principaliter fiat in gratiam eius, cui subuenire desiderat, & tunc etiam censeri potest gratia principaliter facta illi cum quo dispensandum est. Vel certè licèt fiat ipsi delegato, non apparet, cur sit magis fauorabilis, quam facta indigenti dispensatione, præsertim quando vtroque modo facultas conceditur ad vsum voluntarium ipsi commissario. Nam tunc talis facultas data ex intẽtione conferentis propter commodum dispensandi, non magis continet virtualem dispensationem quandam in fauorem dispensantis; ergo vel vtroque modo restringenda est, si reputatur virtualis dispensatio, vel vtroq; modo est amplianda, si talis non existimetur, sed solum modo potestas dispensandi.

9 Secundò, dictum ca. *Sic cui nullum*, non videtur rectè in contrarium induci, quia longe aliud est gratiam esse mansuram, vel non esse mansuram mortuo concedente, re integra, aliud vero esse fauorabilem, aut restringendã in alijs, quæ ad durationem non pertinet; à diuersis autem non rectè fit illatio, maximè quando neq; sunt necessario connexa, neque ex eisdem principijs oriuntur. Talia autem sunt illa duo, nam mandatũ dispensandi cum tali supplicante dispensatione necessaria (vt vocant) permanet mortuo mandante, etiam re integra, vt probabilior opinio fert, quã latè defendit Sanc. dict. lib. 8. disput. 28. num. 72. & nihilominus stricti iuris est, vt in prima assertione ostendi, & fatetur idem Sanc. supra cum alijs; ergo illæ duæ proprietates, scilicet, indultum durabile esse post mortem concedentis, & esse fauorabile; vel è contrario expirare per mortem, & esse restringendum, non sunt cõnexæ, per se loquendo; ergo licèt facultas dispensandi cum persona expressa data in gratiam delegati sit permãsura, non sequitur esse latè interpretandum, & è contrario, licet eadem facultas data in gratiã eius, cum quo est dispensandum, non sit permansura, non sequitur ex vi illius proprietatis esse restringendam. Et ratio est, quia illa duo possunt oriri ex diuersis principijs, nam gratia habet, quod non expiret, ex eo, quod est plenè facta ante mortem concedentis, vnde siue sit fauorabilis, siue exorbitans, permanebit, si plenè fuit concessa: è contrario verò quando gratia est in fieri, & non plenè facta ante mortem concedentis, censetur expirare, si re integra cõcedens moriatur, quod etiam habebit, etiamsi fauorabilis sit. Vt constat de mandato conferendi alicui, & in fauorem eius beneficium, vel gratiam quantumuis fauorabilem ex parte materiæ, & aliarum circunstantiarum, nihilominus tamen expirabit per mortem concedentis, re integra, iuxta dictum ca. *Cui nulla*. Ergo licet ex illo textu colligatur mandatum prouidendi tali personæ, vel dispensandi cum illa factum in fauorem executoris non expirare, non sequitur, esse latè interpretandum in alijs, & è contrario licet factum in gratia n prouidendi expiret in dicto casu, non sequitur, esse restringendum in alijs, nec in se odiosum esse, nisi aliunde id ostendatur.

Sanc.

Ratio ergo, ob quam facultas dispensandi cum persona in particulari expressa stricti iuris censetur, non est, quia facultas illa datur in gratiam indigentis dispensatione, vel in fauorem delegati, sed quia moraliter perinde reputatur, ac ipsa dispensatio; nam quod est ex parte superioris iam fit dispensatio, licet executio, & modus alteri committatur; quoad autem hæc commissio fiat in fauorem commissarij, vel alterius, non mutat naturam actus, nec moralem illam æquiualentiam, seu æstimationem. Nec etiam multum refert, quòd illa commissio fiat cum mandato dispensandi, vel cum libera facultate, quia respectu legis idem odium continet talis commissio, nam eodem modo illi derogatur, licet intercedente mandato rigoroso ex parte superioris, efficacius fieri videatur. Atque ita Felinus dicto capite vlt. de Simon. nu. 8. limitat. 3. generaliter docens, esse dispositionem odiosam, quoties persona, cum qua dispẽsandum, nominatur, rationem reddit, *quia tunc non est vna simplex facultas dispensandi, sed quasi dispensatio in esse producta, solam executionem spectans*. 10

Cur facultas dispensandi cum certa persona sit stricti iuris.

Felin.

Et hæc

Et hæc ratio ex dicendis in sequenti assertione magis declarabitur.

11 *Potestas dispensandi in aliqua lege generalis sine expressione personarum fauorabilis est.*

Dico tertiò. Delegatio potestatis dispensandi in aliqua lege generaliter facta quoad personas sine illarum expressione, fauorabilis est, & latè interpretanda. Hæc est communis sententia iuris Canonici interpretum in eisdem locis, scilicet, dicto §. *De adulterijs*, & dicto ca. vlt. de Simon. & Doctorum iuris ciuilis in leg. *Gallus. §. Et quid si tantum*, ff. de lib. & post. & in leg. 2. ff. de Verbor. obligat. & alia referunt Couar. in 4. par. 2. ca. 8. §. 8. nu. 6. & sequentibus & Sanci. lib. 8. disp. 2. nu. 1. *Sanc.* Solet etiam hæc assertio probari ex ca. vlt. Se Sim. & ca. *Per venerabilem*. Qui filij sint legit. sed in his locis non videtur esse sermo de potestate delegata, sed de potestate ordinaria, maxime in ca. *Per venerabilem*, nam de alio potest esse cõtrouersia, quam omitto, quia hæc assertio magis nititur ratione, & communi sensu Doctorum prudenter iudicantiũ, hanc potestatem sic cõcessam esse fauorabilem. Possumus verò ex illis textibus sic argumentari, quia potestas ordinaria ad dispensandum in lege non censetur odiosa, sed fauorabilis, & amplianda; ergo etiam potestas concessa dignitati ex priuilegio, vel per legem, iuris cõmunis est fauorabilis, quia iam est ordinaria, vt supra dixi; ergo etiam potestas delegata generaliter ad dispensandum est fauorabilis. Probatur consequentia, primò quia modus cõcessionis per delegationem, vel per legem, aut viam ordinariam, non variat rationem potestatis, sed solum pluribus conceditur, & pluribus modis; hoc autem non facit illam odiosam, si secundum se fauorabilis est. Secundò, quia ideò illa potestas ordinaria fauorabilis est, quia non est contra ius, sed potius secundum ius, nec per se potest censeri odiosa, aut nociua, cum sit simpliciter necessaria ad commune regimen, & ad conuenientem vsum legum, sed potestas etiam delegata generaliter non est contra ius, nec alicui nocet, sed ad commune etiam commodum ordinatur; ergò similiter est fauorabilis. Tertiò, per hanc potestatem sic concessam per se primo solùm intenditur fauor communitatis, & illius, cui talis potestas communicatur, quod totum est beneficium Principis; ergo est latè interpretandum. Et hinc etiam intelligitur differentia inter potestatem generat.m concessam, vel per respectum ad expressam personam; nã prior non respicit bonum priuatum, sed commune, posterior verò necessariò respicit priuatum commodum cum exceptione à communi iure, & ideo hæc posterior ex se est inuidiosa, & restringenda, prior verò minimè.

12 *Differentia inter potestatem generatim cõcessam & per respectum ad priuatam personam.*

Iam verò occurrebat hic explicandum, quomodo hæc restrictio, vel extensio facienda sit in rescriptis has delegationes continentibus. Sed hæc materia coincidit cum simili de priuilegijs, & ideò li. 8. ex professo tractabitur. Nunc solum dico in hac vltima assertione extentionem potissimùm faciendam esse contra delegantem, nam si contingat, delegationem esse in præiudicium tertij, aut minuere aliquo modo iurisdictionem ordinarij Prælati, quando delegatio fit à superiori, & remoto, tunc ex hac parte poterit restringi concessio. Et ita docent authores omnes citati. In reliquis verò constat, verborum proprietatem retinendam esse, & intra illam tantum esse amplicationem faciendam iuxta principia posita in ca. 2. & 3. quæ in præsenti etiam applicari possunt. Tandem in vsu huius potestatis seruanda est forma rescripti, vt si persona sit eligẽda habeat omnes qualitates, quę in rescripto postulantur, si verò iam est electa, vel in rescripto est determinata, ipsa seruet in dispẽsando formam in rescripto traditam, nam si excedat fines mandati nihil faciet, iuxta dicta supra in li. 5. quæ latiùs ad materiam de Priuilegijs in libr. 8. applicabimus. Et multa etiam dixi in li. 6. de Voto ca. 16.

CAPVT XVIII.

Vtrum ad iustam dispensationem causa iusta necessaria sit?

1 *De causa finali dispensationis.*

INcipimus dicere de finali causa dispensationis à fine enim maximè sumitur iusta dispensationis causa. Hæc autem causa postulari potest vel ad honestatem actus dispensandi, scilicet, vt licitè petatur ex parte subditi, & iustè etiam, ac licitè ex parte superioris concedatur, vel etiam ad valorem dispensationis, & vsus eius. Nunc ergo solùm de iustitia, seu honestate agimus, in sequenti verò capite de valore dicemus. Intelligitur autem quæstio præcipuè de ipsomet legislatore dispensante in lege sua, inde enim à fortiori constabit resolutio de inferioribus dispensantibus in legibus superiorum per potestates sibi commissas, nam si superiori non licet talis dispensatio, multò minus licebit inferiori, vt à fortiori ex sequenti capite patebit.

Ratio ergo dubitandi generalis esse potest, quia si iusta causa esset semper necessaria ad dispensandum, non esset necessaria authoritas superioris dispensantis. Probatur consequentia, quia iusta causa per se est sufficiens ad excusandum ab obligatione legis humanæ, de qua tractamus. Vel certè ad summum esset necessarius actus superioris per modum interpretationis authenticæ, vt constet, talem causam esse iustam, & sufficientem ad excusandũ à lege, ipse verò superior non tolleret obligationem, & consequenter non dispensaret. Secundò, est specialis ratio dubitandi in ipso legislatore, quia lex sola illius voluntate posita est; ergo per eandem auferri potest licitè absque alia causa. Probatur consequentia, tum quia superior est dominus suæ voluntatis, tum etiam quia non subditur legi, tum denique quia potest sua voluntate totam legem auferre; ergo etiam ex parte. Tertiò, quia dispensare sine causa in lege non est intrinsecè malum, nec est malum, quia prohibitum respectu legislatoris; ergo nullo modo. Maior patet, tum ex vsu, quia Papa sæpe dispensat sine causa, idq́; scienter, & expressè, non est autem præsumendum, malè facere, ergo signum est, illud non esse intrinsecè malum, aliàs nunquam liceret, tum etiam, quia nulla potest assignari virtus, cui intrinsecè repugnet talis actus, non est enim cõtra iustitiam, vel contra charitatem, quia talis dispensatio prodest accipienti, & nemini est nociua. Altera verò pars patet, quia vel hoc est prohibitum per eandem legem, in qua fit dispensatio, & hoc non, quia tantùm obligat circa suum actum, quem prohibet, vel præcipit, vnde dici non potest legislator transgredi legem, in qua sine causa dispensat, quia non agit cõtra obligationem eius, sed tollit illam; vel hęc prohibitio est per aliam legem positiuam, & hoc

etiam

etiam dici non potest, quia nulla talis assignari potest, præsertim respectu ipsius Principis, seu legislatoris.

3 *Dispensare sine causa an sit licitum.* Propter hæc opinari posset aliquis, non esse (per se loquendo) peccatum dispensare in propria lege sine causa, sed ad summum ex accidenti, quando id generaret scandalum, vel perturbationem in republica, aut daret occasionem alijs subditis violandi legem, aut si ob talem dispensationem grauamen iniustum in alios redundaret, quæ omnia intrinseca sunt, & separari possunt à tali actu, hoc ergo modo reputari potest ille actus per se non malus, sed indifferens, ac subinde honestari posse ex quocumque alio fine, sine iusta causa, quæ specialem rationem præbeat dispensandi. Sicque aliqui authores dixisse videntur, in supremo Principe non esse necessariam causam ad dispensandum. *Glossa.* Gloss. vltim. in l. *Relegati* ff. de Pœnis, nam cum lex dicat, neminem posse dispensare in pœna exilij, *nisi Imperatorem ex aliqua causa*, addit Gloss. *Magna, & iusta causa est eius voluntas*, quam ibi Barth. approbat. numer. 4. *Barth. Innoc.* Eandem opinionem videtur tenere Innocent. in c. *Cum ad monasterium*, de Stat. Monachor. num. 3. & 4. quem alij ibi sequuntur, & Panormitan. in capit. *Diuersis*, de Clericor. coniug. numer. 4. in capit. 2. de Schis. numer. 4. *Panorm. Decius. Rosel.* Deci. in capit. *Quæ in Ecclesiarum*, de Constitut. numer. 29. Rosel. verb. *Dispensatio*, numer. 6. *Felin. Anton.* Felin. referens plures in capit. 2. de Constitut. Fallent. 4. numer. 23. vbi Anton. de Butrio dixit, solam liberalitatem Papæ sufficere pro causa dispensationis, quod approbat Felin. in cap. *Ad audientiam*, 2. de Rescript. numer. 4. Qui clarius quàm alij declarat hanc sententiam procedere non solum in foro contentioso, sed etiam in foro conscientiæ, existimo tamen etiam in hoc committi æquiuocationem, vt infra dicam. *Turrecr. Sanc.* Citatur etiam Turrecrem. in cap. *singula*, 89. distinct. num. 14. circa finem, & plures alios pro hac sententia refert Sanci. libr. 8. de Matrim. disput. 18. num. 2. Veruntamen hi authores, si attenti legantur, non tractant punctum huius quæstionis, an possit legislator licitè, sed simpliciter an possit dispensare in sua lege sine causa, & hoc modo affirmant, & interdum declarant, talem dispensationem reddere tutum dispensatum apud Deum, & in conscientia, vt patet ex Feli. suprà, & Syluest. verb. dispensatio qu. 3. Angel. nu. 3. & Palud. 4. d. 38. qu. 4. art. 4. nu. 40. *Felin. Sylu. Angel. Palud.* Existimo ergo vel nullos, vel certè paucos authores tenuisse sententiam illam in dicto sensu, quod est maximè attendendum, ne alicui propter authoritatem tot Doctorum probabilis fortasse videatur.

4 *Requiritur causa iusta vt licitè dispenset, etiam Princeps supremus, vel summus Pontifex.* Dicendum ergo est, legislatorem, etiamsi Princeps supremus, vel summus Pontifex sit, non posse licitè dispensare in lege sua sine causa iusta, vel proportionata legi, in qua dispensat. Est communis Theologorum, tenet D. Thom. 1. 2. qu. 97. art. 5. Caietan. qu. 96. art. 4. & alij expositores ibi, & Soto lib. 1. de Iust. qu. 7. artic. 3. *D. Thom. Caiet. Soto Hostiens. Panorm.* Ex iuris autem peritis idem declarant Hostiens. in Sum. tit. de Filijs presbyt. in fine, verb. *Non omitto*, Panormitan. in cap. *Quæ in Ecclesiarum*, de Constit. num. 17. & cap. *Extirpandæ* §. *Qui verò*, de Præbend. in Repet. nu. 44. & in capit. *Per venerabilem*. Qui fil. sint legit. num. 4. vbi ita exponit sententiam Innocent. supra allegatam, & dicta Doctorum, qui illum sequuntur. Idem ex pro-

A fesso Turrecrem. sententiam D. Thomæ ad literam sequens in capit. *Consequens*, distinct. 11. *Turrecr.* Rebuff. in concordat. tit. *Forma mandati*, verb. *Dispensationes*, & in Praxi tit. de Dispensatio. in plurali. benef. num. 55. vbi num. 56. dicit, hanc esse communem sententiam Theologorum, & ferè omnium iuris Canonici interpretum, & idem tenet Nauarr. in ca. *Si quando*, de Rescript. except. 8. num. 13. & alij communiter, quos supra Sanc. refert, num. 3. & in sequentibus alios designabimus. *Rebuff. Nauar.*

5 Atque hęc sententia est consentanea iuri canonico 1. quæstione 7. cap. *Necessaria*, & sequentibus, vbi tunc solum permittitur à Patribus dispensatio, quando iusta causa intercedit, & dicitur, illa cessante, debere etiam indulgentiam cessare, ibidem, in capite. *Quod pro remedio*, Multum etiam iuuat Tridentin. sess. 25. capit. 18. de Reformat. vbi indicat, dispensare sine iusta causa, *Nihil aliud esse, quam vnicuique ad leges transgrediendas aditum aperire*. Et ideo sess. 24. B capite 5. de Reformat. statuit, vt in contrahendis matrimonijs dispensationes non dentur, nisi ex causa. Secundò, consonat dicta lex *Relegati*, de Pœn. nam de Imperatore dicens, posse dispensare in pœna iure imposita, addit, *ex causa aliqua*. Perperamque addidit Glossa voluntatem Principis esse magnam causam, nam per se manifestum erat, Imperatorem non dispensare, nisi ex sua voluntate; ergo lex illa vltra voluntatem requirit causam. *Glossa suprà allegata reijcitur.* Nisi fortè Gloss. illa intelligatur de voluntate rationabili, nam hæc causam inuoluit. Ad idem induci potest lex 4. in princip. ff. de Damn. infect. quatenus dicit, Prætorem, *posse definitum terminum ex causa dare*.

C 6 Tertio, ac præcipuè probatur assertio ex naturali iure, quod D. Thomas colligit ex verbis Christi. Luc. 12. *Quis putas est fidelis dispensator, & prudens*. Nam Princeps etiamsi sit author legum, non est dominus (vt sic dicam) sed dispensator illarum; ergo etiam quando in illis dispensat, se gerere debet vt fidelis dispensator, & prudens, & non vt absolutus dominus. At si absque causa vnum, vel alium liberet ab obligatione legis, nec prudenter, nec fideliter dispensat; ergo abutitur suo munere, & peccat. Primum antecedens probatur, quia Pontifex, vel etiam Rex non est absolutus dominus communitatis sibi subditæ, sed pastor, & rector, & ideò non potest leges ponere in suam priuatam vtilitatem, sed pro communi D ciuium vtilitate, vt suprà dictum est, & propterea legislatores à Paulo vocantur ministri, & dispensatores Dei; ergo ipsa legislatio est quædam fidelis administratio, seu distributio obligationis, quæ per legem imponitur. Prima vero consequentia probatur, quia eiusdem potestatis est in legislatore actus dispensandi in lege, cuius est actus ferendi legem, vt constat; ergo est actus non dominij absoluti, sed administrationis, & (vt ipsum nomen præ se fert) est actus dispensatoris, vt sic; ergo etiam debet esse fidelis, & prudens. Quod autem dispensatio sine causa facta non sit prudens, per se notum videtur, quia non est consentanea rectæ rationi, nec fini potestatis, à qua procedit, nam illa per se est propter bonum commune; illa autem dispensatio est tantum propter priuatum commodum, vel affectum, & ita est abusus potestatis, item quia lex est

commune bonum, & illa vulneratur sine causa. Denique quia vniformitas, ac proportio inter membra corporis per se spectat ad totius corporis bonum, quod etiam per tales dispensationes læditur, & deformatur. Vt hæ rationes probant etiam, illum actum non esse fidelitatis debitæ à dispensatore, quia tenetur ex vi fidelitatis debitæ ratione sui muneris cōuenienter vti sua potestate ad finem eius, & conseruare, ac promonere commune bonum. Nam (vt Paulus ait 2. Corinth. 10.) potestas non est data in de-
2. Cor. 10. structionem, sed in ædificationem. Et ita soluta manet secunda ratio dubitandi, quæ fortasse probat talem dispensationem esse validam, nō tamen iustam, quia Princeps non est ita dominus suæ voluntatis, vt non subdatur legi naturali, & propriæ. An verò idem sit de ablatione totius legis, infrà dicetur.

7 Sed obijci potest contra hunc discursum, nam sequitur, malitiam huius actus dispensandi sine causa in lege, tantum esse contra fidelitatem, ac subinde tantum esse ex suo genere venialem; consequens est creditu difficile; ergo. Sequela declaratur, quia ex hoc, quòd actus sit contra prudentiam, non habet actus specificam malitiam, nam ille defectus generalis est omni peccato; speciem autem sumit ex materia virtutis, vel vitij moralis, in qua versatur. Illa ergo malitia imprudentis dispensationis tātum est contraria fidelitati morali; fidelitas autem ex suo genere tantum obligat sub veniali, sicut & veritas; ergo illa malitia ex suo genere tantum est venialis. Hæc obiectio duo petit inter se connexa, vnum est, ad quam virtutem pertineat obligatio hæc non dispensandi in lege nisi ex causa iusta; aliud est, quam grauis sit ex genere suo transgredi hanc obligationem.

8 *Nauar.* Et incipiendo ab hoc posteriori puncto, Nauarr. in Summ. Prælud. 9. num. 14. docuit, hoc tantum esse peccatum veniale, citatque Caieta.
Caiet. 1. 2. quæst. 96. articul. 5. vbi Caietan. solum dicit, malè facere Principem, se vel alium eximendo ab obligatione legis sine causa, non tamen peccare contra legem, in qua dispensat, sed contra alia principia naturalia, præsertim contra illud, Turpis est pars, quæ non consonat suo toti. Quia vero hæc turpitudo videtur leuis, ideo Nauarr. videtur Caietanum allegasse pro
Soto. hac sententia, & in eandem inclinat Soto libr. 1. Iustit. quæst. vltim. artic. vltim. licet non declaret aperte. Eandemque sequuti sunt aliqui
Sanc. moderni, quos refert, & sequitur Sanci. dicta disput. 18. numer. 7. Non explicant autem hi authores, cuius speciei sit malitia, quam habet actus mala dispensandi ex obiecto suo, sed dicunt, ex circunstantia extrinseca posse esse mortalem ratione scandali, vel notabilis nocumenti, vel iniusti grauaminis aliorum, extrinseco autem obiecto, quatenus præcisè est exemptio à lege sine causa, non videri rem tanti momenti, vt ad peccatum mortale ex genere sufficiat.

9 *Peccatum esse in principe dispensare in lege sua sine causa, & hoc mortale ex genere suo.* Ego verò censeo, in Principe esse peccatum mortale ex genere suo, dispensare in lege sua sine causa. Ita sentit Caietan. in Sum. verb. *Dispensatio*, dum ait, esse hoc peccatum veniale in paruis, vnde videtur supponere in magnis esse mortale, ac subinde ex genere esse tale. Postea verò ita id explicat, vt potius significet, tantum esse mortale, quando dispensatio redundat cō-

A tra ius diuinum, vel naturale, & consequenter est inualida, & illum imitatur Armil. ibi n. 13.
Caiet. Armil. Valent. Clarius hoc sentit Valent. 2. p. d. 7. q. 5. punct. 9. qui etiam ad hoc inducit Caietan. prima secundę, quæstion. 96. art. 5. Apertius tradit Co-
Couar. uer. in 4. 2. part. c. 6. §. 9. num. 7. & inclinat Soto
Soto. in 4. d. 39. articul. 2. in fine corporis ibi, *fas non est*, & sequuntur quidam alij summistæ, quos refert Sanci. & eandē supponere videntur omnes, qui tenent, talem dispensationem esse inualidam, quos capite sequenti referam. Ac subinde hoc fatentur de inferiori dispensante in lege superioris sine causa, vt sumitur ex Nauar. *Nauar.*
in Sum. cap. 25. numer. 5. vbi rationem reddit, quia hæc est iniustitia grauis, quæ est peccatum mortale. Hæc verò ratio potest cum proortione, licet non cum æqualitate, ad præsens
B accommodari, vt sensit Couar. supra, & simul per hanc rationem explicatur primum quæsitum, scilicet, ad quam virtutem pertineat, hanc circunstantiam in dispensatione obseruare, nimirum, vt non nisi ex iusta causa fiat, seu cuius speciei sit malitia contraria.

Ratio ergò est, quia legislator ex iustitia 10
tenetur non dispensare in sua lege sine iusta causa; ergo peccat contra iustitiam aliter dispensando; ergo illud peccatum est mortale ex genere suo, nam violatio cuiuscumque iustitiæ ex suo genere mortale peccatum est, iuxta doctrinam omnium; ergo. Consequentiæ claræ sunt. Primum verò antecedens probatur, quia triplicis iustitiæ obligatio in præsenti videtur concurrere. Primò commutatiuæ, quia Princeps ex officio tenetur talem dispensationē nō dare, obligatio autem ex officio maxime spectat ad iustitiam commutatiuam. Secundo iu-
C stitiæ legalis, ex qua tenetur Princeps nihil agere cōtra commune bonum, talis autem dispensatio ex se multum nocet communi bono, & est illi contraria. Tertio distributiuæ, & hæc videtur esse proxima, & contra illam videtur esse propriè specifica malitia talis actus, nam directe est acceptio personarum, vt recte docuerunt Abulens. Matt. 22. q. 117. & Soto 3. de *Abulens. Soto. Anton.*
de Iustit. q. 6. art. 5. ad 3. & Anton. 2. q. tit. 1. cap. 20. §. 2. in fine. Acceptio autem personarum opponitur iustitiæ distributiuæ, vt constat ex 2. 2. quæst. 63. Vnde ex suo genere est peccatum mortale, maxime quando radicatur in obligatione officij, vt ibidem tractatur. Ita verò est in præsenti: Et declaratur: nam à principio ferre legem non simpliciter pro tota communitate, sed excipiendo aliquos ad libitum sine cau-
D sa, contra iustitiam distributiuam est, & de se mortale contra totam illam communitatem; hoc autem fit virtute per talem dispensationem; ergo. Confirmatur, nam illud peccatum est mortale ex genere, quod intra propriam speciem potest esse mortale ex materiæ grauitate, ita vero est in præsenti, vt patet exemplis. Quis enim dicat, non esse mortale dispensare in obseruatione quadragesimæ sine causa, vel cum Sacerdote in onere recitandi officium pro libito, & similia? certè statim actus apparet adeò grauis, & deformis, vt peccatum mortale iudicetur. Item licet fortasse de facto ex illo non sequatur scandalum, quia occulte fit, de se est scandalosum, & offendit Ecclesiam, seu rempublicam, quod est indicium, in se, ac de se esse rem grauem. Et hanc rationem indicat Valenc. suprà.

Confir-

11 *Princeps non potest secum dispensare sine causa.*

Confirmatur hæc resolutio, simul expendẽdo quæstiunculam aliam hic occurrentem, an scilicet, hæc doctrina locum habeat etiam in Principe secum dispensante. Respondendum enim est affirmatiuè, nam supposita doctrina supra data li. 3. Principem suis legibus obligari, consequẽter sequitur, eum peccare, secum dispensando in tali lege, alioqui inutilis, & ridicula esset talis obligatio, si posset Princeps illam à se tollere sine peccato sua voluntate sola, & sine causa. Et ita fatentur Caiet. Soto, Nauar. & omnes. Addo verò, hanc culpam in Principe esse grauem, & ex suo genere peccatum mortale. Probatur eadem ratione, quia aliàs nunquam obligaretur sua lege sub culpa mortali, nam etiam esset ridicula obligatio in illo gradu, si sua voluntate & sine causa posset auferre à se obligationem illam sine peccato mortali. Quis enim est qui volens nõ seruare aliquam legem non priùs auferat à se obligationem grauem eius, si potest, etiam si in illa ablatione peccet venialiter, vt caueat peccatum mortale. Denique nullius momenti est obligatio, quam potest quis à se auferre suo arbitrio, & sine causa; ergo vt illud priùs dogma, quòd Princeps obligatur suis legibus iuxta grauitatem earum, solidum sit, necesse est, fateri Principem non posse à se auferre pro sua voluntate talem obligationem sine graui causa, quin in tali dispensatione peccet mortaliter. Hinc ergo concludimus, tales dispensationes sine causa esse peccatum mortale ex genere suo, quia in Principe respectu sui non est ita grauis ex aliquo extrinseco accidente, sed præcisè ex vi suæ specificæ malitiæ, quia est contra iustitiam distributiuam, quæ in illa acceptione personæ grauiter læditur, &c. Idem ergo erit respectu dispensationis subditorũ, nam malitia est eiusdem speciei, & licèt ex circunstantia personæ circa quam aggrauetur in Principe dispensante, tamen (vt indicat Caiet. dicta qu. 96. artic. 5.) hoc nõ obstat, quominus etiam circa subditos peccatum sit mortale ex genere, & possit esse in indiuiduo mortale ex grauitate materiæ. Licet in leuioribus legibus, vel circunstantijs earum sæpe possit esse peccatum veniale ex leuitate materiæ, vt in alijs rebus contingit.

Caiet. Soto. Nauar. — *Caiet.*

12 Et hinc etiam expeditur aliud dubium hic occurrens, quãtum scilicet peccet subditus petendo dispensationem sine causa. Nam quod peccet, omnes allegati authores fatentur, estq; manifestum supposita dicta resolutione, quia petit rem irrationabilem, & communi bono contrariam, & quia vult discrepare à toto corpore sine causa. De quantitate verò culpæ eædem sunt opiniones. Dico autem breuiter illam actionem subditi dupliciter considerari posse. Primò, præcisè vt est actio propria subditi, & voluntas cuiusdam inordinati obiecti, alio modo vt est inductio superioris ad actionem iniquam & consequenter est cooperatio ad illam. Priori modo potest excusari subditus à culpa mortali etiam ex genere, quia nõ tenetur propria obligatione iustitiæ ad illam conformitatẽ cum toto, vt capite sequenti magis declarabimus. At verò posteriori ratione peccat ex suo genere mortaliter, quia cooperatur peccato mortali, & est causa illius, in indiuiduo autem ita peccabit sicut superior, quem inducit. Et ita sentit Couar. suprà. Poterit tamen accidere, vt subditus ignorantia excusetur, & tunc poterit

Subditus petendo dispensationem sine causa peccat mortaliter ex genere suo ex vno capite, ex alio autem venialiter tantum. Couar.

A ipse nihil peccare, putans Prælatum nihil peccare, & nihilominus fieri etiã potest, vt Prælatus non excusetur, quia vel non ignorat, vel ignorãtia, quæ in subdito est inuincibilis, in Prælato est culpabilis propter maiorem occasionẽ, & obligationẽ sciendi. Quocirca si subditus bona fide procedat, & petat dispensationẽ, putãs se habere causam, vel fideliter narrans factum, & remittens superiori iudicium causæ, nihil peccabit, etiamsi non sit certus, non peccare Prælatũ, quia in dubio pro illo præsumere debet, vt sæpe dictum est, & in materia de voto in simili diximus cum D. Tho. 2. 2. q. 88. art. vlt. ad 2. & tradit etiam Nauar. dicto Prælud. 9. n. 13.

D. Thom. Nauar.

13 Sic etiam è contrario, si subditus mala fide procedat, & decipiat Prælatum falsam causam allegando, ipse peccabit, & Prælatus esse poterit à culpa immunis, & hanc culpam existimo esse mortalem in subdito ex genere suo, quia de se grauem iniuriã Prælato infert, nisi ex leuitate materiæ minuatur. An verò si Prælatus offerat dispensationem sine causa subdito nõ petenti, ille peccet, acceptando, Sanc. supr. n. 8. ait, peccare eo modo, quo Prælatus, id est, vel venialiter, vel mortaliter, prout Prælatus peccauerit, quia cooperatur peccato illius, cum dispensatio non sortiatur suum effectum, donec acceptetur. Sed dicendum censeo, tunc subditũ non peccare, ex vi cooperationis, quia illa non est vera cooperatio, quia dispensatio à solo superiori datur, & ad illam, vt procedit à superiori, subditus non concurrit, sicut cooperatur, quando superiorẽ excitat, vel inducit. Nec refert, quod acceptatio sit necessaria ad effectum, tum quia non est necessaria, vt concausa, sed vt conditio necessaria, quam ponere, solum est permittere effectum, non facere. Tum etiam quia posita dispensatione ex parte superioris, ponitur tota malitia grauis illius actionis, & quod sequatur effectus, non habet nouam malitiam, & ideo acceptare, aut velle illum effectum non est in subdito cooperatio ad malum. Potest verò cogitari ibi aliqua malitia in voluntate talis effectus, sine cooperatione, quæ venialis ad summum est, si tamen aliqua est, quod nunc non definio, donec dicam de culpa eiusdem subditi in vsu talis dispẽsationis, quam in sequens caput reseruo, quia supponit aliam de valore talis dispensationis, & ibi etiam dicemus an teneatur Prælatus talem dispensationem reuocare.

Sanc.

14 Superest respondere ad rationes dubitandi in principio positas, & expedire alia breuia dubia, quæ in eis petuntur. Prima ergo ratio dubitãdi petit generatim, qualis debeat esse causa iusta ad licitam dispensationem sufficiens, triplex enim causa potest intelligi, vna per se sufficiens ad excusandũ, vel certo, vel sub dubio, alia per se non excusans, sufficiens tamen, vt possit tolli obligatio, alia quæ licèt per se non tollat obligationem, & reddat iustam dispensationem, & obliget Prælatum ad dispensandum. Dico ergo non esse necessariam primã causam. Et hoc solum concludit illa prior ratio dubitãdi. Nam si certo constet, causam, seu necessitatem esse talem, vt per se excuset, tunc non solum dispensatio vera, sed etiam nec interpretatio Prælati necessaria est, si verò sit talis, quæ rem faciat dubiam, & dubium non possit per doctrinam, vel aliam diligentiam expelli, tunc ad superiorẽ recurrendum erit, si fieri possit, vt interpretetur

De qualitate causæ ad licitè dispensandum.

A tetur potius, quam dispenset, licet interpretatio in illo casu soleat large dispensatio vocari. Ad propriam ergo dispensationem non est necessaria tam rigorosa causa. Nec etiam est necessaria tertia, quæ superiorem obliget, sed sufficiet media, quæ nimirum satis sit, vt sine acceptione personarum possit pars excipi à generali onere, & regula totius corporis. Sępe enim occurrere potest causa sufficiens ad prudenter iudicandum, posse fideliter, & iustè subditum eximi ab aliquo onere, vel quia in eo non ita militat ratio legis, sicut in alijs, vel quia aliæ occasiones, vel impedimenta occurrunt, quæ licèt cogant, prudenter inducunt ad misericordiam, vel benignitatem, aut liberalitatem cum illo ostendendam, vt canones frequenter loquuntur, & paulo post magis explicabimus.

15 Quæri autem hic potest, quæ sit causa iusta ad dispensandum in humana lege, quam quæstionem tractaui de dispensatione voti libr. 6. cap. 17. & doctrina ibi data potest in præsenti cum proportione applicari. Vnde breuiter aduerto, quæstionem hanc posse tractari & comparatè, & absolutè. Priori modo quæri solet, an sit necessaria tam grauis causa ad dispensandum in legibus humanis, sicut in iuramentis, aut votis, aut alijs, quæ dicuntur attingere ius diuinum, aut naturale. Quam comparationem attingit Nauarr. in sum. ca. 12. n. 57. & simpliciter dicit, difficiliorem esse dispensationem in his, quæ ius diuinum attingunt, ac subinde maiorem causam ad illam postulari. Soto verò lib. 7. de Iust. qu. 4. artic. 3. §. *Hoc autem*, quæsitum hoc de voto proponens, putat non habere vnū responsum, nam interdum lex difficilius relaxatur, quam votum, interdum verò è contrario. Hæc ergo quæstio supponit aliam, quam tractaui libr. 1. de Voto ca. 3. quæ sit maior obligatio, legis humanæ, an voti, & dixi pro materiæ qualitate interdum vnam, interdum aliā esse grauiorem; ita ergo dicendum est de causa dispensationis; nam vbi fuerit maior obligatio, ibi maior causa postulatur.

Nauar.

Soto.

16 Absoluta præter ea interrogatio, scilicet, quam grauis causa sufficiat, vel quomodo possit de illa iudicium ferri, non potest etiam certa responsione definiri, sed prudentis arbitrio definienda est, vt etiam de voto dixi. Capita verò, seu loca, ex quibus hæc causa sumenda est, numerantur à Gratiano in §. *Nisi rigor*. 1. qu. 7. dicente: *Pro tempore, pro persona, intuitu pietatis, necessitatis, vel vtilitatis, & pro euētu rei*, quæ per discursum totius quæstionis varijs canonibus cōprobat. Sed si attentè considerentur, omnia continentur in illis tribus capitibus, *necessitas, vtilitas, & pietas*, hæc tamen secundum alias circumstātias variantur. Nam temporis conditio facit, vt tunc occurrat necessitas, vel vtilitas, & idem suo modo est de conditione personæ, & rei euētu, sub quo continetur quælibet occasio, & ad hæc etiam reducitur opportunitas loci, nam ex his omnibus consurgere solet necessitas, vel vtilitas, vt ex se constat, & ex decretis à Gratiano ibi inductis, & ex ca. *Fraternitas*, d. 34. & optime ex ca. *Necesse est*, dist. 29. ca. *Ipsa pietas*, 23. q. 4. & in vniuersum loquendo, interdum hæc causa potest sufficienter oriri ex vno, vel altero capite, aliquando verò ex multis simul, nam singula, quæ non prosunt simul collecta iuuant, vt constat.

Vbi fuerit maior obligatio maior causa requiritur ad dispensationem.

17 Atque ex hac numeratione causarum colligi possunt tres aliæ diuisiones dispensationis. Prima est in illam, quæ est boni publici, vel priuati. Sicut enim lex licet sit propter commune bonum, nihilominus interdum est iuris publici, interdum priuati, vt suprà tradidimus, ita dispensatio, quando pro immediata causa habet publicam vtilitatem, dicitur iuris publici, quando verò est proximè propter vtilitatem personæ petentis dispensationem, dicetur iuris priuati. Vnde etiam colligitur, quomodo intelligendum sit, quod D. Thom. dicta qu. 95. art. 4. ait, ad fidelitatem dispensatoris pertinere, vt intentionem habeat ad commune bonum, indicare enim videtur, necessarium esse ad iustā dispensationem, vt causa eius sit necessitas aliqua publica, vel communis vtilitas. Vnde Soto dicto artic. 3. intulit, dispensationem non posse esse iustam, nisi in commune bonum cedat, nam sicut lex pro cómmuni bono constituitur, ita

Dispensatio iuris publici, & priuati quando sit.

D. Thom.

Soto.

B pro illo dispensanda est. Et Panormit. in ca. *De multa*, de Præbend. num. 8. referens eundem locum D. Thomæ ait, dispensationem non propter priuatam causam, sed propter publicam debere concedi. Ac deniquè Tridentinum sess. 25. c. 18. de Reformat. leges dicit tātùm debere relaxari, vt communi vtilitati satisfiat.

Panorm.

Conc. Trid.

Non est autem intelligendum, ad iustam causam dispensationis necessarium esse, vt immediatè pertineat ad commune bonum, satis enim est, vt immediatè contineat tale bonum illius personæ, cum qua dispensatur, vel propter quam dispensatur, quod redundet in commune bonum, nam bonum partis in bonum totius corporis redundat, quod patet ex vsu, & ex ratione, quia legislator ita debet communi bono prospicere, vt etiam habeat curam singulorum quoad fieri possit; ergo ita etiam debet

18 *Quo sensu debet dispensatio respicere bonum cōmune.*

C dispensare obligationem legis, vt necessitatibus singulorum subueniat, saluo communi bono, & ideò rectè dixit Gratian. dispensationem concedi pro tempore, & persona. Et D. Thomas dixit dispensationem rectè dari, quando lex, quæ communitati expedit, huic personæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum maioris boni, tunc ergo subuenire per dispensationem, redundat in commune bonum, & ita est iustum; erit autem iniusta dispensatio, si sit propter priuatum commodum, quod in commune bonum non redundat.

Secunda diuisio dispensationis, quæ ex dictis colligitur, est in voluntariam, & necessariā, seu iustam, & debitam, vel non debitam, licèt iustam. Aliqui enim authores in hoc nihil distinguunt, sed quoties intercedit iusta causa dispensandi, putant dispensationem esse debitam. Ita Sylu. verb. *Dispensatio*, q. 1. & hoc sequūtur aliqui Canonistæ in c. *At si clerici*. §. *De adulterijs*, de Iudic. & fauet Gloss. in ca. *Domino Sancto*, d. 50. verb. *Necesse*, quæ priùs colligit ex illo textu aliquam dispensationem esse debitam, postea verò generaliter infert, *peccare Episcopum negando dispensationem, vbi patet ratio dispēsandi*, & sequitur ibi Turrec. n. 9. Qui tamen in c. *Cum cōstitueretur*, 50. d. n. 9. triplicē distinguit dispensationē, debitam, prohibitam, permissam. Et nihilominus subiungit, omnē dispensationē, quæ ex iusta causa datur, esse debitam. Quam distinctionem, ac doctrinā sequuntur Anton. 1. p. tit. 17. §. 20 Rosel. verb. *Dispensatio*, n. 4. Videtur tamen repugnantiā inuoluere cum tertio mem-

19 *Dispensatio voluntaria, & necessaria quando dicitur.*

Sylu.

Glossa.

Turrecr.

Anton.

Rosel.

D

bro distinctionis. Quia non dicitur dispensatio permissa per modum actus illiciti, sed quæ non datur per modum iuris, ac legis, sed ex misericordia in casibus permissis, & non præceptis in iure, vt idem cum Archidiacon. exponit, at dispensatio talis licita est; ergo habet iustam causam. Vnde videtur esse aliqua æquiuocatio in verbis illis, quia non est verisimile, in verbis tam paucis dici contradictoria. Videntur ergo Turrec. tacitè distinguere causam iustam, id est, ex iustitia obligantem, à causa honesta ex misericordia, vel pietate, aut rationabili liberalitate.

20 *Dispensatio quæ licitè concedi potest aliquando debetur ex iustitia aliquando non. Panorm. Dec. Felin. Abb.*

Sit ergo certum, non omnem dispensationem, quæ potest licitè concedi esse debitam ex iustitia, vel præcepto, aliquando tamen esse posse. Ita Panormitan. Deci. Felin. & alij in dicto §. *De adulterijs*. Idem Abbas in cap. *Consilium*, de Obseruat. ieiun. num. 4. & in ca. *Ex parte*, de consuetud. in fine. Qui authores specialiter aduertunt, iustam, seu rationabilem dispensationem aliquando esse debitam, tanquam supponentes pro certo, non semper esse debitam, & ita etiam dixi Glossa in ca. *Dispensationes*, 1. qu. 7. dispensationem non esse ius, interdum tamen esse debitam. Idem repetit eadem Glossa in ca. *Exigunt*, eadem causa, & quæstione. Idem Roderi, tom. 1. qu. 24. art. vlt. in fine, Sanci. libr. 3. de Matrim. disput. 10. qu. 1. qui alios referunt. Et potest satis colligi ex Trident. sess. 14. cap. 7. de Reformat. vbi in casu per se iusto, vt est occisionis alterius in propriæ vitæ defensionem, dicitur esse dispensatio quodammodo indebita. Potest etiam facilè probari explicando titulos, ob quos potest dispensatio esse debita, extra quos non erit debita, licet possit esse iusta.

Gloss. Roder. Sanch. Trid.

21 *Dispensatio debita ex præcepto.*

Primò, ergo potest esse dispensatio debita ex iuris præcepto, vt quoties assignando aliquam causam iustam dispẽsationis, vtitur verbis præceptiuis ordinando, vt existente tali causa concedatur dispensatio, quod maximè fieri solet in dispensationibus circa pœnas post condignam satisfactionem, vt in dicto capit. *Domino Sancto*, vbi id notant Gloss. & Turrecr. Item Gloss. in cap. *Si quis*, & ca. *Condemnandum*, distinct. 50. propter verbum *Debet*, quod est in textu, quod non cogit, sed consideranda sunt alia verba, & materia. Quando verò lex solùm concedit, vt possit dispensari, non est debita dispensatio, vt notatur in dicto §. *De adulterijs*, ex ipso textu. Intelligendum autem hoc est permissiuè, seu negatiuè, id est, ex vi illius concessionis non esse debitam dispensationem, non tamen absolutè, vt non possit esse aliunde debita. Quia sępe denotatur per illum modum loquendi concessio potestatis, non verò excluditur obligatio, si aliunde oriri possit, vt notatur in capit. *Cùm ex eo*, de Elect. in 6. per ipsum textum. Secundò, potest essę debita dispensatio per præceptum ab homine, vt in dispensationibus, quas concedit Pontifex, remittens causas ordinarijs, vel discreto confessori, mandans, vt dispensent, si preces veritati nitantur, tunc enim impleta conditione dispẽsatio debita est.

Gloss. Turrecr. Gloss.

22 *Dispensatio debita ex natura rei vel ex officio. Gloss. Turrecr. Panorm.*

Tertiò, ex natura rei potest esse debita de iustitia dispensatio, quãdo est necessaria ad commune bonum, vel vitandum publicum scandalum, vel quid simile. Ita notatur in dicto capit. *Vt constitueretur*, per illum textum, vbi Gloss. & Turrecr. supra, Panormitan. & alij supra citati.

A Quartò, potest esse debita dispensatio ex officio, ac subinde ex iustitia, vbi fuerit necessaria ad spirituale bonum postulantis, vel ad vitandum graue periculum animæ. Ratio est, quia Prȩlatus ex officio tenetur prouidere in his casibus saluti subditi, & hoc maximè sentiunt authores primo loco citati: huiusmodi enim (vt existimo) vocant *iustam causam dispensationis*. Quintò, aliquando licet causa non inducat debitum iustitiæ, potest inducere debitum charitatis, & misericordiæ. Aliquando enim dispensare est opus misericordiæ, ita enim interdum iura loquuntur, c. *Postulasti*, de Cler. excom. ministr. at opus misericordiæ interdum est debitum, quando proximus grauiter indiget, & sine dispendio potest illi concedi; ergo. Vnde tandem fit, vt extra hos casus possit esse iusta dispensatio, & non debita. Patet, quia potest esse ex misericordia, vel liberalitate sine graui necessitate subditi, & sine præcepto positiuo: B ergo erit iusta, quia ratio misericordiæ cum concessione iuris positiui illam iustificat, & non erit debita, quia nec iure naturæ, nec ex præcepto humano. Confirmatur, quia priuilegium sæpe est iustum hoc modo, & non debitum; ergo & dispensatio. Denique hæc dispensatio dicitur in iure gratia, vt authores supra citati aduertunt.

Dispensatio debi a ex misericordia

Vnde etiam intelligitur, quod suprà etiam diximus posse dari iustam causam dispẽsationis, quæ per se non sufficiat ad excusandum ab obseruatione legis. Et consequenter etiam sequitur, si existẽte tali causa, subditus petat dispensationem, & illi denegetur, non ideo posse statim agere contra præceptum, quia sola iusta C causa non excusat, & ideò non requiritur tantùm dispensatio petita, sed etiam obtenta, quia alias non tollitur vinculum legis. Atque hoc maximè locum habet in dispensatione nõ debita, ex iustitia, etiamsi sit debita ex sola charitate, vel misericordia. De dispensatione autem debita ex iustitia posset quis dubitare, sed quia illa iustitia non est propriè cõmutatiua respectu particularis subditi, sed est respectu cõmunitatis, vel legalis, & cõmunis, ideo per se loquendo, & pro regula statuendum est, etiamsi dispensatio sit debita de iustitia, vel præcepto, & denegetur, non posse subditum cõtra legem agere, quia iniustitia Prælati non tollit legis vinculũ. Quare si lex est superioris, & inferior abutitur potestate sibi concessa, ad superiorẽ recurrendum est (si non est periculũ in mora) D qui poterit compellere, vt dispenset, vt docet Panor. in ca. *Pastoralis*, de Appellat. nu. 17. Quomodo autem sit recurrendum, an per appellationem, vel implorando officiũ eius, & supplicando, tractant iuristæ supra allegati, ad eos enim pertinet. Veritas autem est, hanc non esse materiam appellationis, sed supplicationis. Quod si sit periculum in mora, & graue nocumentum immineat, tunc epijkia vti licebit, interpretando voluntatẽ superioris, quando materia est capax illius. Nam iuxta doctrinam supra datam, etiam hoc posset licere ante peritam dispensationem à proximo Prælato, si peti non posset sine eodem detrimento. At verò si sit Princeps supremus, qui negat dispensationem, quæ iudicatur debita, standum est iudicio, seu voluntati eius, nisi nocumentum tam graue immineat, vt non possit lex humana obligare cum tanto discrimine, quia extra hãc

23 *Causa iusta aliquando non excusat à legis obligatione.*

Panorm.

necessitatem lex non relaxata per dispensationem semper obligat.

24 *Dispensatio ex causa intrinseca, vel extrinseca quando dicitur.*

Tertia diuisio dispensationis, quæ ex dictis colligitur, est in eam, quę attenta ratione legis, ab intrinseco necessaria vel iusta est, alia, quæ solum per extrinsecã causam iustificatur. Intrinsecam causam appello, quæ directè opponitur obseruationi legis, illi impedimentum afferens; vel grauem, & onerosam reddẽs eius obligationem. Extrinsecam autem appello, quæ ab alijs circunstantijs extrinsecis sumitur, vt ex nobilitate personæ, ex meritis eius, vel alijs similibus occasionibus. Prius ergo genus causæ sine dubio est maximè proprium, in quo principaliter debet attendi, an ratio legis saltem negatiuè cessauerit in tali persona, nã si cessat, licèt per se non sufficiat, vt lex obliget, nec etiam vt per dispensationem tollatur, si nulla alia ratio suppetat, tamen supposita illa cessatione causæ finalis legis in particulari, quælibet ratio adiuncta vtilitatis, vel pietatis, etiam si nimis grauis non sit sufficere poterit ad honestandam dispensationẽ, vt sentit Soto dicta q. 7. ar. vlt. §. *Sed arguis,* ponens exemplum in præcepto ieiunij. Si verò ratio seu finis legis in tali persona non cessauit, maior quidem causa necessaria erit, tamen etiam poterit esse intrinseca, vt est debilitas corporis ad ieiunandum, etiam si aliàs indigeat iejunio ad corporis macerationem, &c.

25 *Causa extrinseca quãdo est sufficiens. Panorm.*

Posterius verò genus causæ, quod extrinsecum appellaui, etiam conferre potest multum; imò interdum esse sufficiens, vt notauit Panormit. in cap. *Innotuit*, de Elect. n. 5. per illum textum, in quo *personæ scientia, morum honestas, & bona fama*, considerantur ad honestandam dispensationem. Et addit Panormitan. solam prærogatiuam meritorum posse sufficere ad inducendũ Principem ad dispensandum, licet non concurrat Ecclesiæ necessitas, vel vtilitas, vtique proximè, nam remotè, & vltimatè personæ merita vel sunt vtilia Ecclesiæ, vel illorum remuneratio in magnam Ecclesiæ vtilitatem redundat. Et etiam D. Thom. 2.2.q.63.ar.2.ad 2. dixit, conditionem personæ, quòd diues sit, interdum considerari ad dispensationem, ob communem vtilitatem. Et sic etiam Concilium Tridentinum dicto cap. 18. sess. 25 dixit, in dispensando habendum esse, *rerum, personarumq́; delectum*, & in sess. 24. cap. 5 de Reformat. inter causas dispensandi ponit, *nobilitatem personarum*, quod etiam in iure frequens est. Aliquando verò dispositio personæ confert etiã ad intrinsecã rationem dispẽsationis, vt in cap. 1. Qui cleric. vel vouentes.

D.Thom. *Conc.Trid.*

26 *Dispensatio semper requirit aliquã causam saltẽ extrinsecam.*

Denique ex his patet responsio ad tertiam rationem dubitãdi in principio positam, dico enim, dispensare in lege sine causa iusta, non solum esse malum, quia prohibitum, sed ex se, & ex natura rei, ac subinde semper esse malũ: iamque declaratum est, contra quam virtutem sit illa malitia. Solum super est, vnum verbum addere de consuetudine concedendi aliquas dispensationes sine causa. Dici autem in primis potest, concedi quidem sine causa intrinseca, non tamen sine aliqua saltem extrinseca, cõsiderata ex parte legislatoris ad ostendendam benignitatem suam, vel misericordiam in occasione opportuna. Deinde dicitur, licèt non antecedat causa, per ipsam dispensationem, & modum eius sæpe cõsummari, nam quando datur dispẽsatio sine causa imponitur aliqua satisfactio vel multa in pium opus vel in aliam cõmunem Ecclesiæ vtilitatem, per quod opus consurgit causa dispensationis, quæ tunc fit per modum cõmutationis, sicut etiã in 4. tomo disp. 54. in cõcessione indulgentiarum fieri diximus, & in dispensationibus id notauit Ledesma 2. part. 4. qu. 17. art. c. 3. in vltimis verbis eius, dicens, ad iustam dispensationẽ non semper requiri causam intrinsecam ex parte eius, cui conceditur, sed sufficere extrinsecam, vt eleemosynam, aut contributionem aliquam in subsidium belli cõtra hostes Ecclesiæ, vel aliud simile pium opus.

Tom. 4 disp. 54. Ledesma.

CAPVT XIX.

Vtrum dispensatio legis humanæ sine iusta causa data valida sit?

Distinguere in primis oportet inter dispẽsationem datam à legislatore in lege sua, & datam ab inferiori in lege superioris. Nam de hac posteriori omnes fatentur, datam sine causa non solùm esse illicitam, sed etiã esse inualidam, quia excedit potestatẽ dispensantis, non enim est efficax volũtas inferioris ad tollendum effectũ per superiorem voluntatẽ cõstitutum, nisi quatenus ab ipso superiore est concessum; non est autem verisimile esse concessum, vt hoc posit inferior sine causa. Et ideò tunc inferior excedit formã mandati, & operatur sine potestate, & ideò actum nullum facit. Quod latiùs probaui lib. 6. de Voto ca. 17. vbi sufficiẽter auctores allegaui, & omnes statim allegandi in hoc conueniunt; & ideò non est necesse in hoc immorari. 1

Inferior in lege superioris sine iusta causa non potest validè dispensare.

Solùm oportet aduertere, cõmuniter Iurisperitos docere, necessariũ esse ad valorẽ dispẽsationis ab inferiori datæ, vt dispenset, causa cognita. Sed hoc dupliciter potest intelligi. Primò de cognitione iudiciali causæ, id est, vt secundum ordinem iuris de illa inquiratur, & ea probetur. Alio modo potest intelligi de cognitione causæ, quæ in re sufficiens sit, quacũque via, seu diligentia adhibita. Quod igitur ad forum cõscientiæ spectat, censeo hãc posteriorem cognitionem sufficere, quia ex natura rei sufficit, & nullum est ius positiuũ annulans dispensationẽ datã, non seruata forma iuridica in cognitione causæ. Cuius signũ est, quia nõ solũ in dispẽsationibus inferiorũ, sed etiã in dispensatione supremi Principis requiri solet cognitio causæ, vt patet Triden. sess. 25. c. 8. & tamen stat apud omnes in dispensationibus Põtificijs non requiri illam formã cognitionis causæ, vt validæ sint. Igitur solum potest illa forma esse necessaria, vt in foro exteriori censeatur valida dispensatio, quia vbi non præcedit illa causæ cognitio, surreptitia præsumitur dispẽsatio, vt idem Trident. dixit. Imò existimo posse hãc præsumptionem elidi in foro externo, si sufficienter probetur, causam legitimã interfuisse, quia tunc per sufficientẽ probationẽ constabit in foro externo, dispensationem esse validam; ergo nulla ratio superest, cur posit nulla præsumi, aut pronuntiari, neque etiam cur posit irritari, quia nullum est ius, quod hoc præcipiat, vel quod talem pœnam imponat. 2

Quæ cognitio causæ requiritur ad validitatem dispẽsationis. *Trident.*

Hoc ergo supposito, difficultas est de dispẽsatione Principis in lege sua, & eadem est de 3

quocum-

quocumque legislatore in sua lege etiam supremus simpliciter non sit, quia eandẽ proportionem seruat ad legẽ suã. Videtur ergo talis dispẽsatio semper esse nulla. Primò, quia semper est iniusta, vt suprà probatum est; ergo semper est nulla. Probatur cõsequentia, quia lex iniusta non est lex; ergo nec dispensatio iniusta est dispensatio, iuxta dictum Bern. li. 3. de Cõsid. c. 4. in fine, vbi numeratis causis iustæ dispensationis ait: *Cùm nihil horum est, non planè dispensatio, sed crudelis dissipatio est.* Secundò, talis dispẽsatio, etiam excedit potestatẽ dispensantis; ergo est nulla; ergo actus sine potestate factus nullus est. Antecedẽs patet ex supradictis, quia superior dispensans etiã in lege sua, nõ operatur vt dominus, sed vt dispensator fidelis, & prudens; ergo operatur per potestatẽ à supremo rectore, ac legislatore Deo cõcessam; sed non minus Deus, imò multò magis, quàm humanus Princeps; præsumitur dare suam potestatẽ adstrictã legibus iustitiæ, & illius formã postulare tanquam essentialem in actu talis potestatis, quia *quæ à Deo sunt, ordinata sunt*; multò certè magis, quã ea, quæ sunt ab humano Principe, & ideò dicitur Deus non dare potestatẽ in destructionem, sed in ædificationẽ 1. Corint. 10. ergo illa dispensatio, quæ dissipatio est, & in destructionem, non est à potestate data a Deo, ac subinde est nulla.

D. Bernard.

4 Tertiò, illa dispensatio non reddit tutũ dispensatũ, si de defectu causæ illi cõstet; ergo nõ est valida. Probatur consequentia, quia si esset valida, tolleret obligationẽ legis, & sic redderet subditũ tutum in cõsciẽtia, quia nõ violaret legẽ. Probatur autẽ antecedẽs, quia nõ obstãte tali dispẽsatione peccat subditus, vtendo illa, vt ferè omnes fatentur; ergo non est tutus. Respõdet Caiet. peccare quidẽ, non tamen cõtra obligationẽ legis positiuæ, quæ per dispensationem ablata fuit, sed contra legem naturæ præcipientis vniformitatẽ partis cũ toto corpore. Sed cõtra, nam lex naturæ nõ obligat ad vniformitatẽ in opere, in quo nõ est vniformis obligatio, sed posita dispẽsatione valida, iã non est vniformis obligatio respectu talis operis; ergo nec ius naturę obligabit ad seruandã vniformitatẽ, in illo, vel si obligat non obstãte tali dispensatione, signum est, non esse validam illã dispensationem. Quartò, si Princeps posset validè dispensare cũ subdito sine causa, & pro sua voluntate; ergo multò magis secum, quia sicut voluntate sua posita est lex respectu aliorũ, ita & respectu sui; ergo eadem absoluta volũtate poterit à se obligationẽ talis legis auferre, qua potest à subdito. At cõsequens est falsum, aliàs nunquam Princeps obligaretur illa lege, quia obligatio, quæ sine causa, & propria voluntate tolli potest, nulla profectò est, vel nullius momenti, vt suprà argumentabar.

Caiet.

5 Propter hæc, vel similia argumenta aliqui dixerunt, dispensationem datam, etiam à Papa in lege Canonica esse nullam, nullumque effectum habere, ac subinde æquè peccare subditum, non seruando legem post illam dispensationem, ac si illam non haberet, & si lex irritet actum, etiam fore æquè irritum post dispensationem. Ita tenet Fortunius, Garc. in l. *Gallus.* §. *Et quid si tantum.* ff. de libr. & posthum. sequitur Mendoz. de Pactis libro 1. quæst. 2. num. 35. & in foro conscientiæ idem esse dicendum, censuit Loazes de Matrim.

Fortunius. Garc. Mendoz. Loazes.

A Reg. Angli. dub. 4. num. 14. & 15. & quando dispensatio affert præiudicium tertio, idẽ censuit Mincha. li. 1. Quæstionum illustr. ca. 25. n. 16. & ca. 26. n. 26. de cuius sententia dicam, soluendo argumenta. Ex Theologis verò solus Vasq. inclinat in hanc sententiam 1. 2. disp. 178. c. 4. quamuis in fine dicat alijs iudicium relinquere. Refert etiam pro hac sentẽtia Glossam, Ias. & alios asserentes, talem dispensationem non reddere tutum in conscientia eum, cum quo dispensatur, sed illi in alio sensu loquuti sunt, vt in solutionibus argumentorum dicam.

Mincha. Vasq. Glossa. Iason.

Nihilominus dico, talem dispensationem esse validam, ac subinde habere illum effectu, ad quem datur. Hanc assertionem numquam satis expressit D. Thom. indicat tamen in eo; quod solum vbique dicit, peccare legis latorem sine causa dispensando, vel non debere dispensare sine causa, vt patet 1. 2. q. 97. art. 4. & Quodlib. 4. art. 13. & sæpe aliàs. Alij verò Theologi, B qui quæstionem attigerunt, in hac assertione conueniunt, vt Caietan. dicta q. 96. art. 5. Soto dicta quæst. 7. art. 3. & alij nouiores Theologi tam generatim ad dictam q. 97. D. Thomæ ar. 4. quam in particularibus locis, quos congerit Sancius suprà n. 24. vbi etiã refert Summistas, & iurisperitos quam plures. Maximè verò tractari solet in cap. *Quæ in Ecclesiarum*, de Constit. vbi videri possunt Deci. n. 17. & Felin. n. 15. & in §. *De adulteris* sub cap. *At si clerici*, de Iudici. & in cap. *De multa*, de Præbend. & in cap. *Ad monasterium*, de Stat. monach. & in cap. *Non est*, de Voto. Quibus locis videri præcipuè possunt Innoc. & Panormit. & alij allegati capite præ- C cedenti in principio, & præsertim Couar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 9. n. 8. & sequentibus. & Gigas de Pensio. q. 6. n. 9.

6 *Dispensatio in lege sua est valida sine causa iusta. D. Thom. Caiet. Soto D. Thom. Sanc. Decius. Felin. Innoc. Panorm. Couar.*

Fundamentum huius assertionis est, quia lex pendet ex voluntate imponentis illam; ergo si ipsemet voluntate sua fert illam respectu alicuius, re ipsa ablata manet, licet fortasse superior peccet auferendo. Nam vt Glossa dicit in lege *Relegatũ*, ff. de Pœnis, vt lex non obliget, est in Principe pro ratione voluntas, quia à voluntate eius pendet lex, vt in fieri, ita & in cõseruari. Confirmatur, nam hac ratione, licet Princeps abrogando legem sine causa, peccet, nihilominus subditi iam non obligantur lege, quia in effectu pendet à voluntate legislatoris; ergo idem est, si ex parte tantum respectu alicuius tollat legem. Declaratur etiam, nam si dispen- D satio non esset cum vna persona tantum, sed cũ tota communitate pro vna, vel altera vice, re vera esset valida dispensatio, quia esset ablatio præcepti pro tali die; ergo idem est, si sit ablatio præcepti pro tali persona. Item si à principio Princeps tulisset legem, excipiendo ab illa Petrum, vel Paulum, illi numquam essent obligati lege, quia de facto illis numquam est imposita, siue legislator cum ratione exceperit, siue non; ergo idem est, si semel posita auferatur. Deniq; confirmatur, quia absolutio à censura data iniustè, & sine causa ab auctore cẽsuræ, valida est, cap. *Venerabilis.* §. *Sanè*, de Sentent. excommunic. in 6. ergo idem est de dispensatione, nam quoad hoc par est ratio.

Dispensationis vis ab auctore legis pẽdet.

7 Vt autem hoc fundamentum solidius appareat, obijci contra illud potest, quia interdũ est in potestate voluntatis habere, vel non habere actum, & impedire effectum eius, vt in volũtate

meâ

A mea eſt promittere, vel non promittere; non eſt autem in poteſtate mea promittere, & non me obligare. Sic ergo licet in voluntate legiſlatoris ſit ponere, vel auferre legem, tamen ſi vult per legem obligare totam communitatem, non poteſt, etiam ſi velit, eximere aliquem ab efficacia legis ſine cauſa. Quia lex per ſe primò reſpicit communitatem, & ideò quamdiu durat, neceſſario, & quaſi naturaliter, ſeu ex vi iuris naturæ obligat omnes, qui ſunt de communitate, & vniformiter participant cauſam, ſeu rationem legis; ergo exemptio ab illa obligatione, iam non poteſt effici ſola voluntate, ſed per poteſtatem diſpenſatiuam, quæ reſpicit cauſam. Nam quodammodò læditur ius naturale, ſine cauſa diminuẽdo obligationem legis, perſeuerante lege. In quo cernitur clara differentia inter abrogationem, & diſpenſationem legis, nam per abrogationem tollitur omnino lex, & ideò licet irrationabiliter fiat, valet, quia legem eſſe, vel non eſſe abſolutè pendet à voluntate legiſlatoris; at verò per diſpenſationem non tollitur lex, ſed manente lege per talem diſpenſationem fieri tentatur, vt obligatio legis non vniformiter deſcendat ad eos, in quibus eadem cauſa, & ratio reperitur, quod eſt contra legem naturalem, & ideo non ita pendet ex nuda voluntate legiſlatoris, etiam vt factum teneat, ſed oportet, vt inęqualitas, vel diſparitas ſit in cauſa. Et hanc obiectionem confirmant duæ rationes in principio factæ. Et per eandem videntur facilè dilui exempla pro aſſertione adducta. Nam de abrogatione iam dictum eſt, non videri ſimilem rationem. Idemq; videtur de abſolutione, quia non eſt actus, qui verſetur circa communitatem, ſed circa particularem perſonam. In alio verò exemplo poterit facilè negari quod in eo ſupponitur.

8 *Lex non eſt regula indiuiſibilis, ſed extenſionem habet.*

Hæc verò obiectio ſupponit, legem eſſe aliquam indiuiſibilem regulam, quæ ſemel poſita neceſſariò, & quaſi naturaliter obliget omnes, ita vt non poſsit ab aliquibus auferri, etiam ſi pro communitate permaneat. Hoc autem falſum eſt, nam hæc regula re vera non eſt niſi voluntas legiſlatoris; nam illa eadem eſt ipſa lex, vel certè ab illa omnino pendet obligatio legis. Voluntas autem legiſlatoris libera eſt, in obligãdo tam communitatem totam, quàm ſingulos de communitate, & ita ex parte obiecti nõ eſt indiuiſibilis, ſed extenſionem habet, ratione cuius poteſt perſeuerare circa communitatem obligando illam, & mutari circa vnum, vel alium de communitate: nolendo illum obligare. Quod manifeſtè patet, quia etiam diſpenſatio ex cauſa ſupponit hanc extẽſionem ex parte obiecti, & partialem diminutionem (vt ſic dicam) ex parte voluntatis obligãdi; ergo quod attinet ad poſsibilitatem poteſt eodem modo mutari, ſeu diminui voluntas legiſlatoris, etiam ſine iuſta cauſa, ſolum cum hac differentia, quòd mutatio ex iuſta cauſa eſt licita, ſine cauſa autem erit illicita. Nihilominus tamẽ ſuum effectum habebit, quia voluntas ſuperioris diſpenſantis abſoluta eſt, & efficax, vult autem tollere obligationem ab eo, cum quo diſpenſat; ergo tollet illam. Probatur conſequentia, quia nihil eſt, quod irritam faciat illam voluntatem diſpenſantis, quia nec datur ius poſitiuũ irritans illam, nullum enim aſsignari poteſt, maximè reſpectu ſupremi legiſlatoris; nec etiã iure naturæ oſtenditur irrita, vt patebit facilè reſpondendo ad argumenta. Et declaratur optimè argumento facto, ſi à principio feratur lex, excipiendo aliquem indebitè à vinculo legis, tunc enim aut tota lex erit nulla, quod veriſimile non eſt, aut exceptio erit valida, quia non minus fit per abſolutam voluntatem legiſlatoris, quàm ipſamet lex. Et idem etiam confirmat exemplum de abrogatione legis vtilis ſine cauſa facta, nam certè non eſt minus iniuſta, imò magis, quàm diſpenſatio iniqua, & nihilominus facta tenet; ergo etiam diſpenſatio. Neque obſtat differentia aſsignata, quia licet facta diſpenſatione maneat lex, non tamen æquè integra ſicut antea, ſed vulnerata. Quòd ſi contrarium aſſumitur in differentia aſsignata, falſum eſt aſſuptum, & in illo petitur principium, quia licet lex maneat circa communitatem, non ſequitur neceſſariò manere circa ſingulos de communitate, in quibus eadem ratio reperitur, quia hoc pendet ex libera voluntate legis latoris, ſiue iuſta, ſiue iniuſta.

Vnde ad primum argumentum concedo, talem diſpenſationem eſſe iniuſtam, & nego, inde conſequi eſſe nullam, quia multa iniuſtè fiunt, quæ nihilominus facta tenent, donec annullentur. Quod maximè locum habet in his, quæ tantum ſunt contra iuſtitiam legalem (vt oſtendit exemplum de iniqua abrogatione legis (vel contra ſolam diſtributiuam, vt patet in electione digni, prætermiſſo digniori, quæ valida eſt, licet ſit iniuſta. Vel etiam ſi actio ſit cõtra iuſtitiam commutatiuam, poteſt eſſe valida. ſi iniuſtitia poteſt aliter tolli, quàm per actus nullitatem, vt patet in venditione rei iniuſto pretio citra dimidiam. Hæc autem omnia habent locum in præſenti, quia diſpenſatio ſine cauſa per ſe tantum eſt contra iuſtitiam diſtributiuam, vel remotè cõtra legalem, & quatenus eſt contra obligationem iuſtitiæ commutatiuæ ratione officij, debet retractari, quandiu verò non reuocatur, valida permanet. Vnde mihi valde probabile eſt, quòd licet illa diſpenſatio ſit valida, ſemper tenetur legiſlator illam licentiam auferre, quia ſemper pẽdet ab eius voluntate, in qua perſeuerare inordinatum eſt, durante eodem defectu cauſæ, quia ſemper repugnat communi bono, & obligationi officij. 9

Quomodo legiſlator teneatur licentiam datam auferre.

Addo præterea, interdum ex tali diſpenſatione ſequi iniuſtum nocumentum tertij repugnans commutatiuæ iuſtitiæ, & tunc ex illo capite diſpenſationẽ poſſe eſſe inualidã, quia non poteſt dare licentiam ad actum iniuſtum, & quoad hoc tantum rectè æquiparatur diſpenſatio iniuſta cum lege etiam iniuſta. Oportet tamen aduertere; duobus modis poſſe nocumentum iniuſtum tertij coniungi cum diſpenſatione. Primò per actionem ipſius Principis, vt ſi Princeps ſine cauſa eximat aliquem à lege tributi, & nihilominus à communitate exigat eandem pecuniæ quantitatem, plus iuſto onerans reliquos, & hoc non eſt ſatis, vt diſpenſatio ſit nulla, quia illa iniuſtitia non fit à ſubdito diſpenſato, neque eſt intrinſecè connexa cum diſpenſatione, ſed fit ex iniuſta voluntate Principis, & ab eodem debet reſarciri, & non à ſubdito exempto, niſi ad talem iniuſtitiam cooperatus fuerit. Alio modo poteſt fieri iniuſtitia per actionem ipſius ſubditi obtinentis diſpenſationem, vt ſi ratione illius vendat rem cariùs, quàm valeat ſecundùm communem æſtimationem, 10

(Section markers B, C, D in the inner margin.)

nem, & tunc procedit, quod dictum est, dispensationem ex eo capite esse nullam.

11 *Duplex potestas in legislatore.* Ad secundum respondeo, hanc dispensationem excedere potestatem iuris (vt sic dicam) non facti. Distingui enim debet duplex potestas in legislatore, vna est naturalis, volendi, vel nolendi, quam voco potestatem facti; alia superaddita, seu iurisdictionis ad obligandum alios. Dispensatio ergo sine causa data magis est à priori potestate, à qua habet substantiam, & valorem suum, quia superior volens sic dispensare, operatur vt dominus suæ voluntatis, & quoad hoc non operatur vltra suam potestatem, & hoc est satis, vt sit validus actus, etiam si non sit secundum vsum debitum alterius potestatis iurisdictionis suæ. Nam si quis rectè aduertat, ille abusus talis iurisdictionis omissiuus potius est, quàm actiuus (vt ita dicam) nam qui vult dispensare, solum vult non obligare subditum sua lege, & ita potius vult non vti circa illam iurisdictione sua, quàm vti, & ideò talis actus validus est, etiam si sit extra talem potestatem, id est, extra positiuum eius. Quia potestas iurisdictionis quoad vsum essentialiter pendet à voluntate habentis illam, & ideò vt non influat, vel non obliget, satis est, vt superior nolit sua iurisdictione vti, etiam si male faciat, non vtendo. Ita ergo se habet; cum vult dispensare sine causa: nam licet verbum *Dispensare*, significet per modum effectus positiui, re vera est priuatiuus, & ideò non tam propriè dicitur ille actus excedere potestatem iurisdictionis, quam deficere à debito vsu eius; actus autem habens similem defectum validus est ex vi absolutę voluntatis, vt patet in abrogatione legis, & idem est in remissione pœnæ sine causa facta, & similibus.

12 In tertio argumento petitur, an liceat subdito vti in tali dispensatione, multi enim auctores negant, vt expresse Rebuffus in Practic. titulo de Dispensation. ad plura beneficia numero quinquagesimoquinto, ait enim, nec Papam dispensantem sine causa esse tutum, nec dispensatum. *Rebuff.* Idem Couarr. suprà vbi refert plures Canonistas ex supra allegatis, indicatque dispensationem hanc solum esse validam quoad tollenda impedimenta irritantia, vel inhabilitates legales, ita vt actus in virtute eius factus teneat, & in foro exteriori, & in re ipsa, non vero esse validam talem dispensationem quoad tollendam obligationem legis, & ideò non reddere tutam conscientiam dispensati. *Couar.* Existimo tamen, Couarruuiam non fuisse loquutum in hoc sensu, sed in alio intento à Caietan. quem allegat. Itaque consequenter ad dicta certum est, dispensationem hanc esse validam, etiam quoad tollendam obligationem legis, de qua conceditur, vt expressè declarauit Caietan, dicta quæstio. 96. artic. 5. in fine. Et patet ex dictis, tum quia non minus pendet obligatio à voluntate legislatoris, quàm alij effectus legis humanæ, quales sunt inhabilitates, vel irritationes actuum, tum etiam, quia nulla maior repugnantia potest in vno ostendi, quàm in alio; tum præterea quia multæ dispensationes conceduntur in legibus prohibentibus sine irritatione, vel in legibus purè directiuis, & nihilominus eodem modo censentur validę, propter idem fundamentum, quòd pendent ex voluntate dispensantis.

Hinc ergo necessariò sequitur, subditum sic dispensatum non peccare contra legem, in qua cum illo dispensatum est; quia ablata est illius obligatio, vt si erat lex de ieiunio, ablata fuit obligatio temperantiæ, & ideò non ieiunando, non est intemperans. Neque etiam dici potest inobediens, cum non agat contra voluntatem superioris. Quæ ratio in vniuersum probat, legem illam tunc non obligare, quia obligatio legis humanæ nititur in illo principio, *Obediendum est superioribus*, quod non habet locum vbi voluntas superioris deest; ergo nec obligatio legis; ergo non peccatur contra illam; quoad hunc ergo effectum etiam est valida dispensatio. 13 Nihilominus tamen Caietanus putat, subditum peccare, vtendo tali dispensatione, quia licèt non agat contra legem humanam relaxatam, agit contra principium illud naturale, quod pars non debet discordare à toto sine causa. *Caiet.* Quia turpis est pars, quæ toti non conuenit, est enim rationi dissonum, vt aliquis in communitate viuat, & non vtatur eodem iure cum alijs, sine iusta excusatione. Atque in hoc sensu loqui videntur Couarr. Rebuff. & alij antiquiores Canonistæ, quos ipsi referunt, dicentes, sic dispensatum non manere tutum in conscientia, & idem sequitur Nauarr. in Summa Prælud. 9. nume. 14. *Couar. Rebuff. Nauar.* Qui hoc temperat, vt intelligatur de obligatione sub culpa veniali, non mortali, quod placet multis modernis, quos refert, & sequitur Sancius dicta disp. 18. nu. 12. & 13. & est valde probabilis opinio. *Sancius.*

Mihi verò probabilius videtur, in vsu talis dispensationis nullum esse peccatum, per se loquendo, ac secluso scandalo, prout tenet Angel. verb. *Dispensatio*. numer. 3. & Syluestr. quæstio. 3. Soto etiam libr. 1. de Iustitia. quæst. 7. artic. vltim. in fine satis propensus est in eandem sententiam, nam eius ratio ad hoc tendit, quamuis posteà solum concludat, cessante scandalo, non esse culpam peiorem, quam venialem. 14 *Subditus non peccat per se loquendo vtendo dispẽsatione sine iusta causa obtenta. Angel. Syluest. Soto.* Absolutè verò non esse culpam dixit Nauarr. in Summa capite 12. numer. 57. citans Adrianum in 4. in màteria de Restitutione, & sequitur Aragon. 2.2. quæstio. 89. artic. 9. in fine, & Medin. in Summa libro 1. capite 14. §. 10. Palacius in 4. distinctione 15. disputat. 8. column. 17. & distinctione 38. disputat. 2. column. 2. Gigas de Pensio. quæstion. 6. num. 13. & idem videtur sequi Felin. in capite. *Ad audientiam*. 2. de Rescript. numero 4. vbi ita intelligit Innocentius, Cardinal. Speculator, & alios simpliciter dicentes, sic dispensatum manere tutum in conscientia. *Nauar. Adrian. Arag. Medin. Palac. Gigas. Felin. Innoc. Cardin. Speculat.* Ratio verò est, quia in primis subditus vtens tali dispensatione non cooperatur peccato dispensantis, sed vtitur effectu talis dispensationis, in quo effectu nulla est malitia. Imò licèt fortasse subditus peccaret petendo dispensationem, licet postea illa vtatur, non prosequitur, vel quasi continuat priùs peccatum, quod iam præterijt. In quo magnam inuenio differentiam inter dispensantem, & dispensatum sine causa, nam qui dispensauit, potest reuocare dispensationem, quoad vsum futurum, & tenetur id facere, vt suprà dixi, & ideò quoties sciens, & videns id non facit, quasi pro-

sequitur

sequitur priùs peccatum, seu de nouo illud repetit, sicut dici solet de illo, qui furatus est, dum non restituit. At verò subditus postquam obtinuit dispensationem, siue in eo peccauerit, siue non, posteà non potest illam reuocare; imò neque illi potest renuntiare semper, vt infrà dicã, & quamuis possit, non tenetur, quia nõ spectat hoc ad officium eius, & ideò nullo modo perseuerat mortaliter in peccato, si quod fortasse commisit, obtinendo talem dispensationem, etiam si illa vtatur, imò cum tali vsu stat vera pœnitentia prioris peccati. Et ex hac parte est mihi certum, nõ esse deformitatem grauem in illo vsu. Quod verò nec leuis, seu venialis sit per se, & ex obiecto, probatur, quia tunc ille subditus non potest dici turpiter agere discordando à toto in tali opere, quia etiã est dispar in obligatione legis, neque apparet vnde oriatur obligatio ad tantam vniformitatem in opere, vbi est difformitas in obligatione legis. Item non apparet, cuius speciei esse possit malitia illius culpæ, quia non est contra iustitiam, vt per se notum videtur, nec etiam contra charitatem, quia secluso scandalo, nulla interuenit ratio talis obligationis. Est ergo verisimilius nihil peccare eum, qui secretè, & sine scandalo vtitur sua dispensatione, quando alioqui ille vsus, seu actus vtendi de se non est malus, & fit propter honestum finem, quia illud nec est nouum præiudicium legis, neque etiam bono communi præiudicat.

15 Quartum argumentum petit, an legislator ipse possit hoc modo secum dispensare validè in sua lege sine causa. In quo Caiet. suprà affirmat, & prorsus eodem modo censet de ipso legislatore, ac de subdito dispensato, ait enim nõ peccare posteà contra legem suam, peccare autem contra naturalem obligationem, quã caput habet non discrepandi à corpore. Et quidẽ Caiet. consequenter loquitur, supponendo, legislatorem obligari sua lege propriè, & per se, seu immediata obligatione legis positiuæ humanæ: nam tunc procedunt rationes suprà factæ, quòd talis obligatio efficaciter tollitur per absolutam voluntatem eius, qui illam posuit. Nihilominus tamen in vsu talis dispensationis necessariò est constituenda differentia inter legislatorem, & subditum, nam in legislatore talis vsus peccaminosus est, etiamsi in subdito possit esse sine peccato, vel licet demus in subdito esse peccatum veniale, in legislatore est mortale ex suo genere. Et ratio differentiæ sumitur ex dictis, quia superior peccat grauiter secum dispẽsando sine causa, vt supra ostendimus, & potest, consequenterq; tenetur, illam dispensationem reuocare, & quoties volũtariè in ea permanet, peccatum illud prosequitur, seu repetit, vt iam declaratum est. Vtendo autem tali dispensatione virtute illam confirmat, imò iterum illam sibi concedit; ergo saltẽ hoc titulo peccat mortaliter in illo vsu. Et in hoc est dispar ratio in subdito, vt declaraui. Neque est mirum, quod in hoc sit maius grauamen Principis, quam subditi, quia Princeps tenetur ex officio, & ex iustitia distributiua vitare illam improportionẽ, quæ est in tali dispensatione, qua obligatione subditus non tenetur. Et cõfirmatur, quia aliàs vel nullius, vel parui momenti esset obligatio Principis per suam legem, quia sola voluntate potest validè auferre à se obligationem illam, & posteà non peccare, saltem grauiter, illam legem non custodiendo. Consequens autem est contra superius dicta lib. 3. ca. vltim. Quamuis ergo dicatur illa dispensatio valida, quia dum durat, aufert vinculum legis, iuxta prædictam opinionem, nihilominus non transit in factum (vt sic dicam) omnino præteritum, sed semper pendet ex voluntate ipsius Principis, qui potest, & debet illam retractare, & ideò in vsu illius non minus peccat, quàm in eiusdem dispensationis vsurpatione. Et idem dicendum est iuxta hanc sententiam, si Princeps à principio ferret legem, animo obligandi alios, & non seipsum; nam exceptio de facto valida esset, peccaret tamen grauiter in illa voluntate, & semper teneretur eandem retractare, & ob id semper grauiter peccaret, non contra ipsam legem positiuam, sed contra naturalem.

Caietan.

Licet subditus non peccat, peccat tamen legislator secum iniustè dispensando, & ea dispensatione vtendo.

Id verò, quod hæc sententia supponit, nimirum, obligari Principem sua lege ex vi suæ voluntatis, difficillimum creditu est, quia obligatio legis, quatenus fundatur in voluntate ferentis illam, est obligatio manans ab imperio. Vnde est obligatio subditi ad superiorem, hæc enim relatio est intrinseca proprio imperio morali. Vnde licèt dicatur quis sibi ipsi imperare physicè se mouendo, seu impellendo, non tamen moraliter se obligando, sicut etiam promittendo, vel contrahendo non potest se obligare sibi, sed alteri; ergo etiam in præsenti non potest illa obligatio legislatoris per legem suã à propria eiusdem voluntate manare. Et confirmatur; nam obligatio legis humanæ, vt est ab humana voluntate, est obligatio obedientiæ, vel saltem illam intrinsecè includit, seu in illa radicatur, non potest autem eiusdem ad se ipsum esse vera obedientia; ergo. Propter quod suprà libr. 3. cap. vlt. censui, hanc obligationem legislatoris ad opus præceptum per legem suam, supposita voluntate ferendi talem legem, non pendere ex speciali voluntate eiusdem legislatoris comprehendendi seipsum sub tali lege, quia necessariò obligatur, etiam si nolit, ex vi legis naturæ præcipientis illi, vt obseruet illud medium virtutis, quod per legem suã statuit pro tota communitate, quando materia legis communis est, & vniformitatem postulat in capite cum corpore, vbi nulla ratio iusta exemptionis interuenit. 16

Hoc igitur veriori principio supposito, 17 consequenter dicendum est, dispensationem, quam sibi legislator concedit in sua lege sine causa iusta, nullam esse, nullumque effectum in ipso habere. Probatur, quia per dispensationem datam sine causa non aufertur obligatio legis naturalis, sed obligatio Principis ad obseruantiam legis suæ est de iure naturali, & non à voluntate humana; ergo non aufertur per illam dispensationem; ergo valida non est. Et confirmatur, nam dispensatio data ab inferiori in lege superioris sine causa, non est valida, sed quando Princeps secum dispensat circa obseruantiam seu executionem suæ legis, non dispensat re vera in lege sua, quia non obligatur per illam vt sua est, sed dispensat in superiori lege; ergo nisi id faciat ex iusta causa, non erit valida dispensatio. Dices: Imò nec ex iusta causa valebit, quia non potest Princeps dispensare in iure naturali. Respondeo, negando sequelam, quia ipsum ius naturale dictat, Principem debere suam legem seruare, nisi ex iusta causa secum dispenset, quia non debet in hoc esse

Dispensatio quam legislator sibi concedit sine iusta causa nulla est, nullumque effectum habet.

peioris

peioris conditionis, & magis ita seruatur debita proportio. Et confirmatur secundo, quia si à principio Princeps legem ferat animo non se obligandi sine causa, sed sola voluntate, nihilominus manebit obligatus ex vi legis naturæ, vt ostensum est; si autem ex iusta causa se eximeret, valeret exceptio; ergo idem in dispensatione.

18 *Dispensatio sine causa in subdito valida est, non autem in legislatore.* Atque ita patet responsio ad quartum argumentum, negatur enim sequela, nimirum, posse Principem sine causa valide se eximere ab obligatione, quam habet seruandi suam legem. Neque in hoc est æquiparandus cum subdito, nam in subdito obligatio manat immediatè, & per se à lege, & voluntate hominis, qui potest illam efficaciter mutare quacumque ex causa, obligatio autem Principis non est per se à lege sua, sed à ratione naturali, eiusque auctore, & ideo, nisi Princeps auferat suam legem respectu communitatis, non potest sola voluntate propria auferre à se obligationem, quæ in ipso naturaliter resultat posita tali lege. Neque mirum videri debet quod in hoc quodammodo sit durior conditio Principis, quia etiam status eius requirit altiorem obligationem, cum non possit directè per suum ius humanum obligari, & ideo in Principe naturalis obligatio ad vniformitatem seruandam in legis executione, ex parte illius immediatè fundatur in dignitate, & officio suo, in subditis verò fundatur potius in obligatione legis positiuæ, vt supra declaraui. Et ideo etiam est in Principe longe grauior illa obligatio seruandi conformitatem, quàm in subditis, quia & ad exemplum subditorum, & ad communem obseruantiam legis multo magis necessaria est.

19 Solum superest in hac resolutione difficultas de effectu legis humanæ irritandi actus, seu, quod perinde est, inhabilitandi personam ad contractum, &c. nam sequitur ex dictis, si Princeps secum dispenset in tali lege sine causa, nihilominus actum eius non esse validum, quod verisimile non est, constat enim, contractum irritum iure positiuo, si scienter fiat à Principe, validum esse; imò eo ipso dispensare cum alio secum contrahente, vt validè contrahat, vt sumitur ex his, quæ tradit Nauarr. in Sum. ca. 23. num. 108. Couar. in ca. *Quamuis pactum*, p. 1. §. 3. num. 5. *Nauar. Couar.* Respondetur ergo negando sequelam, quia probabilius est, legem humanam non habere hunc effectum circa voluntatem, & personam ipsius legislatoris, quia ordinariè est pœnalis, vel quando talis non est, in hoc ei assimilatur, quòd includit quandam veluti coactionem voluntatis, quatenus eius consensus irritus fit, quod requirit efficaciam superioris voluntatis, nec potest fieri ab aliquo circa se ipsum. Nec naturalis obligatio seruandi conformitatem extenditur ad hos effectus, quasi coactos, & violentos, sed solum versatur circa mores humanos, neque plus dictat naturalis ratio. Imò licèt quis contendat, etiam personam Principis esse inhabilem, quando lex eius inhabilitat subditos ad aliquẽ contractum, nihilominus negare non possunt, dispensando secum, etiam sine causa tollere à se illam inhabilitatem, quia nunquam est immediate à lege naturali, sed à lege humana, sicut si Papa dispenset sine causa impedimento habente obligationem ex naturali lege, & irritationem ex humana, valebit dispensatio quoad tollendam irritationem, licet non valeat quoad obligationem auferendam. Exemplum est, si Papa dispenset sine causa cum Clerico in sacris, vt vxorem ducat, validum est matrimonium, quamuis peccet mortaliter contrahendo illud, quia obligatio voti auferri nõ potuit per talem dispensationem; impedimentum autem irritans, quod mere humanum est, valide ablatum fuit, sine causa.

Atque ex his tandem concluditur, quid dicendum sit de dispensatione sine causa data a superiore in lege inferioris, an valeat, nec ne. 20 *Quomodo superior in lege inferioris dispensare potest.* Nam licèt ex maiori potestate videatur necessariò fore validam, aliunde ex diuersitate voluntatum videtur hoc difficile, quia non tam facilè mutat quis voluntatem alterius, etiam inferioris, sicut suam. Dicendum verò est, hoc pendere ex modo superioris potestatis, quia si tantum sit potestas superior quasi remota, quia videlicet, solum in gradu appellationis, vel supplicationis, aut alterius similis recursus potest versari circa subditos inferioris Prælati, tunc certè dispensatio non valebit, data sine iusta causa, quia tunc nulla est ratio recurrendi ad talem superiorem, & consequenter neque illius iurisdictio ibi locum habet. Et ita dispensatio data ab Archiepiscopo in lege Episcopi sine causa, nulla erit. At verò si potestas superior se extendat immediatè ad regimen subditi per modum causæ vniuersalioris etiam immediatè, tunc valida erit talis dispensatio Papæ in lege Episcopi, & dispensatio Generalis in præcepto Prouincialis, & sic de similibus. Quia licèt superior propriè non mutet voluntatem inferioris, potest mutare, seu tollere effectum eius per iurisdictionem superiorem, quæ de se non pendet ab inferiori. Sicut etiam potest talis Prælatus superior reseruare sibi immediatum regimen talis subditi. Quod semper intelligẽdum est, nisi eius potestas per aliquam legem limitata sit, & tunc, vt dixi, solum valebit dispensatio iuxta gradum, & modum concessæ potestatis.

CAPVT XX.

Vtrum cessante causa dispensationis, cesset dispensatio, vel aliter interdum amittatur.

Qvoniam in præcedentibus capitibus diximus, causam esse necessariam, vt dispensatio iusta, vel etiam interdum valida sit, consequenter oportet exponere, an huiusmodi causa adeò sit necessaria, vt illa cessante cesset dispensatio, quæ est effectus eius secundum regulam, *Cessante causa, cessat effectus*. cap. *Cum cessante*, de Appellat. cum similibus. Et hac occasione simul dicemus de omnibus modis, quibus potest dispensatio amitti, quam materiam (quæ latissima est) in hoc capite quasi remissiuè perstringemus, ne omnino prætermitti videatur, nam plenam disputationem in lib. 8. reseruamus, vbi commodius de priuilegio generaliter tractabitur, & ita poterit facilè ad dispensationem applicari, quæ parum à priuilegio differt, & lato modo sub illo comprehendi potest. Oportet autem in primis præ oculis habere distinctionem suprà datam inter adulta, breues, facultates, aut mandatum dispensandi, siue absolutè, siue sub illa conditione, *Si preces veritati innitantur*, vel alia simili, & dispẽsationem *Distinctio inter adulta, breues, & facultates, &c no. ada.* 1

ipsam.

ipsam. Nam illud indultum, licet vulgo *Dispensatio* appelletur, re vera non est dispensatio, vt suprà dixi, quia non relaxat legem, nec tollit vinculum per se ipsum, seu ipso facto, sed requirit actionem hominis per quam fiat dispensatio. Deinde in dispensatione ipsa oportet distinguere duos effectus suprà relatos, vnum immediatum, & per se, qui est relaxatio legis, auferendo vinculum, vel effectum eius, vt inhabilitatem, irritationem, &c. Alium remotum, & quasi per accidens respectu dispensationis, qui est executio eius, vt est contrahere, ieiunare, vel alium actum efficere per dispensationem concessam.

2 Ex quibus consurgit triplex status, in quo potest dispensatio existere, sub illa indultum dispensandi comprehendendo. Primus est, quādo iam indultum dispensandi est concessum, nondum tamen est dispensatio facta, secundus est, quando dispensatio est iam facta, & habuit suum proximum effectum, nondum tamen habuit remotum, neque est executioni mandata. Tertius est, quando iam est executioni mandata, suumque vltimum effectum habuit. Quando ergo dispensatio ad hunc statum vltimum peruenit, nec cessare potest, cessante causa, neque etiam potest amitti quocumque modo. Vtrumque potest facilè probari inductione, quia si dispensatio data est in gradu consanguinitatis ad contrahendum matrimonium, & matrimonium iam est contractum, clarum est, nō posse cessare, aut reuocari dispensationem, & idem est in dispensatione circa ieiunia, vel similes actus, imò etiam in dispensationibus votorum. Intelligendum tamen semper est de dispensatione, quatenus ad illum statum tertium peruenerit, nam contingit, dispensationem habere tractum successiuum, seu habere posse plures effectus, vel actus, & quoad aliquos esse executioni mandatam, non vero quoad alios, & tunc partim est in tertio statu, partim in secundo, vel primo, & ideo solum ex ea parte, qua peruenit ad tertium statum comprehenditur sub prædicta regula; quoad alteram verò, quæ respicit futurum, comprehendetur sub sequentibus. Et sic est facilis ratio assertionis, quia si dispensatio iam habuit consummatum effectum, ille non potest esse non licitè factus, vel validè iuxta exigentiam dispensationis, quia ad præteritum non est potentiæ; ergo dispensatio quoad illum effectum nec cessare potest, nec amitti.

3 Potestque hoc inductione simul & ratione ostendi. Nam si actus fuit merè transiens, & nullum relinquens effectum, non potest amplius sub legem cadere, neque indigere dispensatione. Item si fuit actus relinquens effectum permanentem, & irreuocabilem, vt est matrimonium, religiosa professio, & ordinis susceptio, constat retractari non posse, non solum quoad vinculum, seu ordinem, verum etiā nec quoad vsum eius respectiuè, quantum est ex parte dispensationis, quia actus fuit legitime factus, & ius plenè acquisitum. Denique idem est, etiamsi sit effectus permanens, & de se reuocabilis, vt est alienatio rei, vel alij contractus, nam semel factus legitime in virtute dispensationis, de se perpetuò manet, nec potest cessare propter defectum vel cessationem causæ, aut retractionem dispēsationis, quæ iam præterijt, & suum effectum consummatum reliquit: supponimus enim dispensationē fuisse simpliciter factam ad talem actum absolutè præstandum, nam si solum fuisset data ad alienandum, v.g. cū tali conditione, vel durante tali causa, tunc cessare posset effectus, cessante causa, non quia ex eo capite cesset dispēsatio, sed quia à principio non fuit dispensatio aliter concessa. Hoc autē ordinariè non fit, quia esset valde onerosum, & periculosum, & ideo numquā est præsumendū, nisi sit adeò expressum, vt nullam aliam interpretationem admittat. Et in hoc sensu dicunt iuris interpretes, postquam effectus est consummatus, cessante causa, non cessare effectū, vt videre licet in Decio in ca. *Quæ in Ecclesiarum*, de Constit. & Barth. & alijs, quos ipse allegat, & plures referunt Tiraquel. tract. *Cessante causa*, limit. 12. & Menoch. li. 4. Præsumpt. 189. n. 197.

Difficultas ergo est de alijs statibus, ad quā explicandam, suppono, varijs modis posse intelligi, dispensationem vim suam amittere, sicut etiam de lege, & de priuilegio infrà dicemus, quatuor autem modi nunc nobis sufficiūt, ad quos possunt alij reuocari. Primò, per defectum causæ efficientis, id est, per mortem cōcedentis, secundo per reuocationē eiusdem, tertio per renuntiationem dispensati, quarto per defectum causæ finalis, de quo præcipuè tractamus, & ideò alios modos breuiter expediemus. Et quidem circa primum modum manifestum est, si dispensatio peruenit ad secundum statum, non amitti propter mortem concedentis, quia iam gratia est perfecta, & consummata; iam enim dispensans fecit, quicquid ad ipsum pertinebat, nam vsus dispensationis non ad dispēsantem, sed ad liberam voluntatem dispensati pertinet, & ideo ille vsus non requiritur vt gratia sit consummata; constat autem gratiā perfectam non expirare per mortem concedentis, vt est vulgatum principium iuris. De primo autem statu graue dubium est, an dispensatio in eo statu persistens extinguatur per mortem concedentis, illud vero remitto in c. 21. l. 8. quia connexum est cum simili dubio de priuilegio. 4

Quot modis cessat dispensatio.

Circa secundum modum amissionis dispensationis per reuocationem concedentis, nulla est difficultas, siue dispensatio sit in primo, siue in secundo statu; nam in vtroque reuocari potest per voluntatem concedentis, à qua semper pendet, quamdiu non habuit vltimum, & consummatum effectū. Quod quidem est clarius in primo statu; nam in illo, vt dixi, non est facta dispensatio, sed est delegata potestas dispensandi, vel ad summum est concessa dispensatio sub conditione, potest autem delegans iurisdictionem suam tollere, & delegationem reuocare & qui consensum tantum conditionatū tribuit, dum non est impleta conditio, illum reuocare potest. Vnde fit, vt hæc reuocatio in eo statu valida sit, siue fiat ex noua causa, siue ex solo arbitrio concedentis, & siue licitè fiat, quia iurisdictio delegata semper pendet ex absoluta voluntate concedentis, moraliter saltem permanente, id est, non retractata. 5

De secundo vero statu non est res tam clara, quia talis dispensatio videtur esse tunc quasi donatio consummata. Nihilominus tamen satis certum est, posse Principem reuocare dispensationem, etiam in secundo statu constitutam, & concessam, sicut potest priuilegium reuocare, ante consummatum vltimum effectum. Et ratio est, quia per talē dispensationem 6

nullum speciale ius subditus acquisiuit, sed solum liberatus est à vinculo legis, potest autem Princeps iterum illum legi subijcere, seu legem ad pristinum statum restituere, vt omnes indifferenter obliget; potest ergo etiam dispensationem reuocare. Et quidem si iusta causa interueniat, non solum validè, sed etiam licitè fieri potest, quia Princeps vtitur iure suo, nullique infert iniuriam, & ex iusta causa honestatur mutatio. Si autem id fiat sine rationabili causa, non erit quidem actus laudabilis, inducet autem suum effectum; quia potestati, & voluntati Principis nihil tunc est quod resistat. An verò hæc resolutio aliquam limitationem, vel declarationem recipiat; circa priuilegia dicemus.

7 De tertio modo amissionis per renuntiationem, breuis etiam resolutio est, posse vnumquemque renunciare dispensationi sibi concessæ, per se loquendo, quia est gratia, & fauor priuatus, seu proprius talis personæ, huiusmodi autem fauori vnusquisq; renuntiare potest iuxta ca. *Ad Apostolicam*, de Regular. cum similibus; ergo. Atque hæc ratio probat de dispensatione, tam in primo, quàm in secundo statu. Duobus autem modis potest intelligi hæc renuntiatio. Primò, quoad solum vsum, secundò, etiam quoad potestatem vtendi dispensatione. Prior modus nulla indiget declaratione, quia consistit tantum in facto, vel potius in libero non vsu. Et ita constat positum esse in libertate eius, qui à Pontifice impetrauit literas dispensationis, id est, continentes mandatum, vt cum eo dispensetur, v.g. in impedimento matrimonij, non vti illis literis, & ita renuntiare per non vsum fructui illarum: nam per hoc fiet, vt semper maneat ligatus, & impeditus, quia de facto non fuit dispensatus. Et similiter qui ad secundum statum peruenit, & actualem dispensationem obtinuit, licet iam possit licitè matrimonium contrahere, pro sua libertate potest nunquam illud contrahere, quod est renuntiare dispensationi quoad eius vsum, quæ satis impropriè renuntiatio dicitur; nam illa propriè fit, quando aliquis ita à se abdicat ius dispensationis, vt iam ei amplius non liceat illo vti. Et hic modus renuntiationis difficilius explicatur.

CAP. Ad Apostolicam.

8 Dico autem breuiter, duobus modis id fieri posse, scilicet, expressè, & tacitè. Expressa renuntiatio præter voluntatem renuntiandi requirit verba, quibus illa voluntas sufficienter explicetur, existimoque necessarium esse, vt talis renuntiatio ipsi dispensanti fiat nota, & quod ab illo acceptetur, nam quamdiu acceptata non fuerit, poterit prior voluntas non vtendi dispensatione à tali persona retractari, & consequenter semper erit illi integrum sua dispensatione vti, sicut de priuilegio latius dicemus; nam vt sæpe dixi, intercedit eadem ratio. Implicata renuntiatio censetur fieri per aliquod factum iudicans voluntatem renuntiandi, quale esse censetur in priuilegijs non vsus, vel vsus contrarius; vt infrà suo loco tractabitur. Hic autem censeo, solum non vsum nunquam esse sufficiens signum voluntatis renuntiandi potestati vtendi dispensatione, quia nec per se, & ex natura rei datur talis significatio, cum possit aliquis velle retinere potestatem; licèt illa non vtatur; neque etiam inuenitur ius, in quo talis præsumptio fundetur, quia nec de priuilegio generaliter inuenitur, sed ad sum-

A mum specialibus casibus, qui etiam in propria dispensatione locum non habent, vt infra dicam. Imò etiam in actibus positiuis vix potest actus ita continere vsum contrarium dispensationi, vt sufficienter indicet animum abdicandi illam, & potestatem eius omnino; quod patebit discurrendo breuiter per aliqua exempla, quæ adduci solent.

Primò, dicunt aliqui, quòd si quis habens dispensationem circa ieiunium, v.g. postulet secundam circa idem, quia forte de prima dubitauit, eo ipso censeri renuntiare primæ, adeò vt, obtenta secunda, non possit redire ad priorem, etiamsi fortasse illa magis ampla, & fauorabilior sit, imo si contingat posteriorem esse inualidam propter aliquam surreptionem, putant etiam primam amitti propter animum renuntiandi in manibus Papæ, qui maximè sufficit ad gratiam amittendam, vt sumitur ex cap. *Veniens*, de Præscript., Sed mihi hæc sententia non placet, nam in primis si secunda dis-B pensatio non fuit valida, prior dispensatio non potuit per renunciationem amitti, quia non potest præsumi animus absolute renunciandi, sed ad summum sub conditione, si secunda obtineatur validè, & ideo non impleta conditione, non potest sequi effectus, vt rectè notauit Bald. in dicto cap. *Veniens*. num. 12. Ex l. *Si iure*. ff. de Legat. 3. Deinde absolutè loquendo, petitio secundæ dispensationis non indicat animū renunciandi primæ, sed obtinendi aliam magis certam, vel magis fauorabilem, vnde si talis non obtineatur, non amittetur prior, nec consummabitur renunciatio propter rationem proxime factam, nam ibi etiam includitur con-C ditio melioris dispensationis, quæ non impetratur. Quod si aliquando contingat, posteriorem, & validam esse, & fauorabiliorem (de quo dicam in capite sequenti) tunc probabile est, per secundam dispensationem destrui priorem, siue hoc sit propter animum renuntiandi, siue (quod magis credo) quia non videtur esse animus dispensantis, duas dispensationes circa idem concedere. Et idem est, si quis post primam dispensationem, impetret aliam repugnantem priori, vt si prius quis postulet dispensationem ad ducendum vnam consanguineam, nolitque ea vti, & ideo obtineat dispensationem ad ducendam aliam, tunc enim probabile est, non posse reuerti ad priorem, nam per posteriorem extincta fuit, vt bene docet Sanci. lib. 8. disp. 22. n. 19.

9 *Per secundā dispensationem aliquādo prima inualidatur.*

Bald.

Sanc.

D Aliud exemplum est, si is, qui dispensationem obtinuit, faciat actum incompossibilem cum vsu talis dispensationis, vel valido, vel illicito, vt si quis postquam obtinuit dispensationem ad ducendam consanguineam, ducat aliam, tacitè censetur renunciari priori dispensationi: nam vsus eius non potest esse licitus, aut validus, subsistente alio matrimonio. Item si quis post talem dispensationem circa matrimoniū, faciat votum castitatis, eo ipso censetur renunciare dispensationi, cum non possit ea licitè vti, stante tali voto. Sed neque sententia, neque exempla placent. Quia licet actus sit incompossibilis cum vsu dispensationis, non est tamen incompossibilis cum ipsa dispensatione, nec cū proximo ac per se effectu eius, qui est ablatio impedimenti. Vt in priori exemplo licet dispensatus ad contrahendum cum consanguinea, contrahat cum alia, ista mortua poterit

10 *2. Indicium renuntiationis impugnatur.*

 consan-

consanguineam ducere, cum qua fuerat dispensatus, quia iam fuit impedimentum ablatum, & non redijt propter prius matrimonium, quia nulla ratio talis reditus, nec causa eius assignari potest, quia impedimentum semel ablatum à solo superiori habente potestatem, iterum potest imponi. Imò licèt dispensatio non peruenisset ad secundum statum, etiam mandatum dispensandi non perijsset propter prius matrimonium, sed posset qui indultum obtinuit, illo vti post mortem primæ vxoris, quia delegatio per illud facta non fuit reuocata, nec facta fuit sub tali conditione, aut temporis limitatione, vt supponimus. Similiter in alio exemplo de voto non est repugnantia intrinseca inter votum, & dispensationem obtentam, seu effectum per se eius, nam votum non restituit impedimentum, quod dispensatio abstulerat; ergo quoad hoc non videtur habere locum renuntiatio tacita. Et idem cum proportione est de mandato dispensandi, etiamsi in primo statu perseueret, quantum est ex parte renuntiationis. Nam aliunde probabile est, in eo casu non posse delegatum dispensationem concedere, propter mutationem in rebus factam, ratione cuius iam esset subreptitia dispensatio, iuxta dicenda capite sequenti. Vnde in hoc differentiã aliquam inuenio pro illo casu inter primum, & secundum statum dispensationis; quando enim iam est concessa dispensatio, facta permanet, etiam si votum superueniat, vnde si quis voti dispẽsationem obtineat, licitè vti poterit priori dispensatione matrimonij; imò licèt sine dispensatione voti contrahat matrimonium, & in hoc peccet, nihilominus matrimonium validũ erit, quia impedimentum irritans fuit sublatum, & non redijt, vt diximus. At verò si commissarius nondum dispensauit, nec licitè, nec validè poterit dispensare, quia excedit terminos sui mandati, & aget contra intentionem mandantis, existentibus rebus in illo statu. Non tamen ideo existimandum est, tunc fuisse per votum extinctam dispensationem, aut reuocatam commissionem, sed impeditam; nam obtenta dispensatione voti, licitè, & validè posset commissarius sua potestate vti, quia iam esset res ad priorem statum restituta, & ablatum impedimentum, quod illam posset subreptitiam facere. Ergo per huiusmodi actus non satis ostenditur tacita renuntiatio dispensationis, sicut infrà etiam ostendam, vnum actum cõtrarium vsui priuilegij nõ esse sufficiens indicium tacitæ renuntiationis totius priuilegij, neq; id ex iure probari. Vbi alia iura exponam. Nunc verò non obstat dictum ca. *Veniens*, tum quia in eo non est sermo de renuntiatione dispensationis, seu priuilegij, sed præscriptionis, tum etiam quia actus petendi priuilegium, & vtendi illo, de quo ille textus loquitur, erat contrarius nõ solum vsui præscriptionis, sed etiam ipsimet titulo præscriptionis, & ideo multò maior erat præsumptio renuntiationis, præsertim in foro externo, de quo ibi est sermo.

11 *3. Indicium renuntiationis dispensationis in foro tantum externo locum habere.*

Tertium indicium renuntiationis tacitæ esse solet, scindere instrumentum, seu indultum dispensationem continens. Quod quidem quoad forum externum erit magnum indiciũ voluntatis nolendi talem dispensationem, ac subinde renuntiandi ius illius, quia cum dispensatio non possit esse vtilis in foro externo sine literis authenticis, profectò qui illas voluntariè

A rumpit, satis indicat animum renuntiandi. Nihilominus tamen in foro conscientiæ duo sunt attendenda, tam in hoc casu, quàm in cæteris. Vnum est, an actio illa externa verè procedat ex animo renuntiandi, nam si desit hic animus numquam in conscientia amittitur dispẽsatio, propter quamcumque externam præsumptionem, quia veritas, quæ in conscientia attenditur, illi non consonat, & specialiter in prædicto casu, quia scriptura non est de substantia gratię, vt in li. 8. ostendam. Aliud est, non sufficere animum cum signo externo ex parte renuntiãtis, nisi accedat acceptatio Principis dispensantis, quia solus ille potest vel superimponere vinculum legis per dispensationem ablatæ, vel reuocare delegationem à se factam, tum etiam propter alia multa, quæ infra de priuilegijs adducam. B Hæc autem acceptatio debet ab homine fieri (vt sic dicam) quia non inuenitur aliter in iure declarata, vt aliquando censeri possit ipso iure facta. Propter quæ omnia censeo hanc tacitam renuntiationem moraliter loquendo nõ habere locum in dispensationibus, quia, vt consummetur renuntiatio, oportebit vt factũ indicans animum renuntiandi, sit notũ Principi, & iudicatum sufficiens signum voluntatis renuntiandi, & vt tale acceptatũ, quæ omnia vix possunt moraliter cõcurrere. Et ob hãc etiam causam, licèt rũpantur literæ dispensationis ex animo renuntiandi, quãdiu à Principe non est acceptata renuntiatio, potest dispensatũ pœnitere sui facti, & vti dispensatione in foro interno, vel pro externo obtinere nouas literas, ac si priores fuissent inuoluntariè amissę, & illę sufficient sine noua gratiæ concessione, quia renuntiatio, vt dixi, effectum non habuit.

C Venio ad cessationem dispensationis propter cessationem causæ. Et vt omittamus vulgarem distinctionem de causa finali, & motiua, vel de causa principali, aut secundaria, suppono, sermonem esse de causa iustificante (vt sic dicam) dispensationem, quia illa non existente, dispensatio, etiam à Principe data, non esset iusta, & ab inferiori concessa non esset valida. Et ideo merito dubitatur, an cessante tali causa cesset dispensatio, etiam si cõcessa sit, dum causa durabat. Nam videtur esse eadem ratio de concessione, & de duratione, quia dispensatio debet esse iusta, non solum cum fit, sed etiam quamdiu durat; ergo non potest durare, nisi quamdiu durat causa iusta; ergo illa cessante, illa cessat. Nihilominus aliter respondendum censeo, si dispẽsatio solum existit in primo statu; D aliter verò si ad secundum transijt, etiam si ad tertium non peruenerit. 12

Dico ergo primo. Quamuis mandatum, seu facultas dispensandi concessa fuerit ex legitima causa tunc existente; si causa interim cessauit ante concessam dispensationem, cessat etiam vsus talis facultatis, nec potest ex vi illius actualis dispensatio iustè, aut validè fieri; si tamen causa rediret, etiam dispensatio posset concedi. Ratio prioris, ac præcipuæ partis est, quia talis dispensatio in eo casu non esset iusta; ergo esset contra intentionem Principis dispensantis, seu delegantis; ergo etiam esset inualida. Hæc posterior consequentia clara est, quia talis dispensatio excederet facultatem, & formam mandati, & consequenter esset nulla ex defectu potestatis. Prior itẽ consequentia clara videtur,

13 *Facultas dispensandi ex iusta causa, cessante causa ante obtentam dispensationem cessat vsus talis facultatis, & redeunte causa redit facultas dispensandi.*

detur, quia præſumi non poteſt, Principem velle concedere diſpenſationem iniuſtam, aut ad hoc dare facultatem. Item quia ipſe non vult dare tale mandatum, niſi ſuppoſita cauſa iuſta; ergo multo minus vult, vt cõcedatur diſpenſatio deficiente cauſa iuſta. Atq; hinc facilè probatur primum antecedens, quia per mãdatum diſpenſandi non eſt facta diſpenſatio, vt ſæpe dictum eſt; ergo ſi poſtea fiat, iam non exiſtente cauſa iuſta, fit indebito modo, & ſine legitima cauſa; ergo erit iniuſta. Confirmatur, & declaratur, quia ſi Princeps ipſe, rebus exiſtentibus in illo ſtatu, diſpenſationem concederet, malè faceret; ergo etiam commiſſarius eius iniuſtam diſpenſationem concederet, & conſequenter nullam, vt dixi. Quocirca quando in huiuſmodi mandatis apponitur, vel ſubintelligitur conditio, *Si preces veritate nitantur*, non ſolùm refertur ad tempus, in quo diſpenſatio petitur, & facultas conceditur (quod eſt manifeſtum) ſed etiam ad tempus in quo diſpenſatio cõceditur, ſeu concedenda eſt, quia, vt iuſtum ſit mandatũ, hoc totum neceſſarium eſt.

14 Altera verò pars aſſertionis ex dictis facilè probatur, quia ſi ceſſatio cauſæ non fuit perpetua, & iterum redeat, iam tunc diſpenſatio etiã erit iuſta, vt contrario diſcurſum facilè probari poteſt; ergo nihil eſt, propter quod non poſſit tũc eſſe licitus, & validus vſus prioris facultatis, & conſequenter poterit eſſe valida diſpẽſatio. Vnde colligitur, per talem ceſſationem cauſæ temporalem non omnino extingui mandatum illud, ſeu commiſsionem, quæ per talem diſpenſationem fit, ſed ſuſpendi, vt exerceri nõ poſsit, quamdiu cauſa ceſſat, quandoquidem, vt dixi, redeunte cauſa diſpenſatio poteſt cõſummari, quod fieri non poſſet, ſi iuriſdictio fuiſſet omnino ſublata. Et confirmari hoc poteſt, quia deficiente cauſa, non poſſunt tẽpore diſpenſationis verificari verba reſcripti, & conditio in eis contenta, redeunte autẽ cauſa, vera inueniẽtur; ergo licèt in priori tempore non poſsit cõcedi diſpẽſatio, poterit in poſteriori ex vi eiuſdem indulti, quia in eo non poſtulatur, vt cauſa illa toto tempore duret, ſed ſolum, vt ſubſiſtat, quando datur diſpenſatio, quia illud ſufficit ad iuſtitiam diſpenſationis. Dices ergo, licèt in principio, quando fuit poſtulata, & obtenta commiſsio diſpenſationis cauſa non extitiſſet, ſi poſtea, cum de facto datur diſpenſatio, cauſa exiſtat, id ſatis eſſet, vt diſpenſatio eſſet valida. Reſpondetur, negãdo ſequelã, quia ſi in principio cauſa non exiſteret, diſpenſatio fuiſſet ſubreptitia, ac ſubinde inualida quoad ipſam delegationem, iuxta dicenda in c. ſequenti, & cõſequenter diſpenſatio poſtea ſubſequuta nõ poſſet eſſe valida ob defectũ poteſtatis in proximo diſpenſante, ſeu commiſſario. Secus verò eſt, quando narratio in principio fuit vera, nam tunc delegatio valida fuit, & poſtea ceſſante cauſa non extinguitur omnino, niſi cauſa etiã perpetuo ceſſet. Et hæc doctrina circa hanc cõcluſionem explicata, vt cenſeo, eſt communis Doctorum, quos ſtatim referam.

15 *Ad quem ſtatum diſpenſatio peruenire debet vt licitè poſsit exerceri.*

Dico ſecundo, ſi diſpẽſatio ad ſecundũ ſtatũ peruenit, in quo vinculũ legis ſimpliciter ſublatum eſt, etiã ſi cauſſa ceſſet ante tertiũ ſtatũ, id eſt, ante exequutionem diſpenſationis, non ceſſat, neq; tollitur diſpenſatio, ſed licitum eſt ea vti. Probatur, quia gratia diſpenſationis conſummatur, & perficit in relaxatione legis, A ſeu ablatione vinculi, aut impedimenti per legem introducti; ergo non reuocatur propter ceſſationem cauſæ. Probatur cõſequentia, quia licet cauſa poſtea ceſſet, nihilominus diſpenſatio manet iuſta, & valida; ergo, & effectus eius permanet, quia ille effectus non pendet in ſuo eſſe à tali cauſa. Et confirmatur, ac declaratur exemplis. Nam irregularis diſpenſatus ad ordines propter paupertatem propriam, vel parentum, vel propter indigentiam miniſtrorum Eccleſiæ, licet poſtea ceſſet illa cauſa ante ſuſceptos ordines, nihilominus poteſt licitè ordinari ex vi illius diſpenſationis, quia per illam fuit irregularitas ſimpliciter, & abſolutè ſublata, neque eſt, vnde redire valeat propter ſolam ceſſationem cauſæ, quia nec ab aliqua lege, vel homine fit, nec eſt veriſimile, ſolum fuiſſe ſublatam quaſi ſub conditione, ſi cauſa illa duraret vſque ad ordinum ſuſceptionem. Talis enim reſtrictio ex forma diſpenſationis colligi non poteſt, nam abſolutè conceditur; neque eſt neceſſaria ad iuſtitiam diſpenſationis, B quia non tenetur diſpenſans præuenire effectus contingentes, & accidẽtarios, ſed ſatis eſt, quòd eo tempore, quo fit diſpenſatio, habeat iuſtam cauſam. Nam diſpenſator legis, ſicut & legislator, non tenetur conſiderare rarum, & contingentem euentum, ſed ea, quæ in plurimum accidunt, & ideo illa reſtrictio eſt nimis dura, & ſcrupuloſa; ergo admittenda non eſt.

16 Alioqui eadem proportione dici poſſet in eodem exemplo, illum irregularem ſic diſpenſatum, & iam ordinatum, ceſſante cauſa diſpẽſationis, debere ceſſare ab vſu ordinum, quod nemo dicet. Et ſequela patet, quia etiam ille vſus ordinum eſt effectus diſpenſationis, & C quoad illum nondum fuerat conſummata diſpenſatio vſque ad tertium ſtatum. Quod ſi dicas, eſſe effectum remotum, & quaſi per accidens, idem dici poteſt de ipſa ordinis ſuſceptione; parum enim refert, quod in ordine executionis propinquior ſit ordinis ſuſceptio, quam vſus eius, quia in ordine intentionis vſus eſt prior, & maximè intentus per diſpenſationem; ergo ſi talis vſus abſolutè conceditur virtute diſpenſationis prius factæ, ſiue cauſa ceſſauerit, ſiue non, etiam potuit iuſtè concedi abſoluta facultas ad ordines, ſeu ablatio irregularitatis, quæ duret quoad omnẽ ſuum effectũ, ſiue cauſa diſpenſationis duret, ſiue non. Quòd ſi poteſt ita iuſtè fieri, ſine dubio ita fit, cum hoc ſit magis conforme verbis diſpenſationum, vt dixi, & ad D prouidentiam magis benignã, & ſuauẽ pertinere videatur, vt dixi. Simile exemplũ eſſe poteſt in diſpenſatione neophit. v.g. vt ſit capax alicuius dignitatis, aut beneficij intuitu virtutis, ſeu honeſtorũ morũ, quos re vera habebat, cum diſpẽſatus fuit: nã licèt poſtea mutet mores, & grauiter peccet, nõ amittet diſpenſationẽ. Quis enim hoc dicat? Ergo ceſſante illa cauſa etiã ſi ſola illa diſpenſationẽ iuſtificauerit, non ceſſat diſpẽſatio. Quòd ſi dicas, præexiſtentia merita potuiſſe iuſtam cauſam conferre ad abſolutam, & permanentem diſpẽſationem tribuendã, idẽ merito dici poterit, quoties cauſa præſens prudenter iudicatur ſufficiens ad concedendã diſpenſationem ſimpliciter, & abſolute, prout de facto concedi ſolet in impedimentis Matrimonij, & in votis. Ex quibus poſſunt plura exempla, & argumenta deſumi ad hanc aſſertionem confirmandam, quæ latius proſequar infra

libro 8. vbi similis quęst. de Priuilegio occurret.

17 *Glossa.* Atque hanc sentétiam videtur tenere Glossa in Regu. *In argumentum*, de Regulis iur. in 6. & clarius Gloss. in c. *Ex tua*, de Filijs presbyt. verb. *Irritare*, quatenus dicit, dispensationé semel cōcessam non esse reuocandá ex superueniente facto; ergo multò minus per se cessabit. Et idē sequitur *Feder. Angel.* Feder. 78. & Angel. verb. *Dispensatio*, n. 14. qui expresse id declarat de dispēsatione data, quæ nondū peruenit ad vltimum effectū, & idem habet *Sylu. Panorm.* Sylu. verb. *Dispensatio*. q. 6. n. 11. Pręterea idem sentit Panor. in ca. *Post translationē*, de Renuncia. nu. 17. ait enim, post ius acquisitum, non cessare dispensationem etiā si causa cesset; est autem ius acquisitum per dispensationem, quæ iam cōtulit suum proximū, & per se effectum, vt explicat, & sequitur *Tiraq. Gutier.* Tiraq. in d. tract. *Cessante causa*, n. 92. & 94. & Gutier. li. 1. Canon. qu. c. 15. n. 22. & li. 2. ca. 15. n. 30. & 32. & plures pro hac sententia refert *Sanc.* Sanc. lib. 8. de Matrim. disp. 30. & 13. Nihilominus verò ipse, n. 14. cōtrariam opinionem sequitur, multos etiā referens, & varia fundamenta adducit, quæ magis ad priuilegium spectāt, & ideo in loco citato expendentur. In præsenti vero præcipuū fundamentum esse videtur, quia dispensatio, vt sit iusta, necessario includit hanc conditioné, si causa perseueret, quádo executioni mandáda est, alias iniquus esset dispensans, dans licentiá ad operádum cōtra legem, etiam sine causa. Et maximè hoc declaratur exēplo, nam dispensatio cōcessa alicui ad comedendū carnes in quadragesima propter specialem ægritudinem, cessabit, quotiescumq; in quadragesima talis ægritudo cessauerit, quia aliter non esset iusta dispensatio; ergo idem dicendū est in omni dispensatione.

18 Sed licèt hæc sententia probabilis sit assertio posita videtur satis secura, & simpliciter probabilior, quia fundamentum positū parum cogit, negamus enim, dispensationé simpliciter, & absolutè concessam, & statim habenté suum proximum, & per se effectum, includere illá cōditionem, seu limitationé, vt effectus non duret, non durante causa, oppositū enim ostēsum est. Vnde etiá negamus, dispensationem fore iniustam nisi illam conditionem includat, vt etiam probauimus, quia causa præsens potest esse sufficiens ad tollendum vinculū, vel impedimentum, ita vt semel ablatū non redeat, etiamsi cōtingere possit, in rebus fieri aliquá mutationem. *Dispensatio respectu totius quadragesima non tota simul, sed successiue est intelligēda.* Ad exemplum vero respondeo, dispēsationem illam non esse talé, quæ simul, & in pręsenti tota fiat, quia materia eius nō est indiuisibilis, sed successionem habet. Nam lex ieiunij quadragesimalis, licèt per modū vnius concipiatur, re vera virtute est multiplex, & singulis diebus quasi nouam obligationé imponit, & ideo dispensatio in illa lege non fit absolutè tota simul, & virtute est multiplex dispensatio, & pro singulis diebus veluti singulæ dispensationes conceduntur, & vnaquæq; propriá causam pro suo tempore, seu die requirit. Atq; ita quáuis in eo casu videatur dari simul pro tota quadragesima, non ita datur, vt statim auferat totum vinculum legis pro tota quadragesima, sed vt successiuè illud auferat, prout successiuè obligauerit, si eadé ratio excusationis perseueret. Neque in illa materia potest aliter cōsiderari causa iustificans dispensationé, nisi vt habéres tractum successiuum cum ipsa lege, & ideò in talibus dispensationibus regulariter solet explicari illa cōditio, quod si interdum nō exprimitur, ideò est, quia vel duratio causæ tanquā moraliter certa supponitur, vel quia ex qualitate materiæ tanquá nota relinquitur. Et idem est in similibus præceptis habētibus tractū successiuum, secus verò est in dispensatione, quæ statim tota simul conceditur, & habet quasi indiuisibilem effectum, tollendo inhabilitatem, impedimentum, aut votum, nam illa simul habet totum effectum, & simul etiam habere potest causam, propter quam absolutè concedatur.

Aliæ quæstiones hic tractari poterant, nimirum, quando liceat vti dispensatione, scilicet, an ante, vel post notitiá eius, & an ad illá, vel illius vsum requiratur acceptatio. Item, an extinguatur, per primū vsum eius. Item, an liceat illa vti extra territoriū concedentis. Sed hæ, & similes quæstiones tractabuntur cōmodius de priuilegijs, nam communem habent doctrinam. 19

CAPVT XXI.

Quibus modis possit esse nulla, seu inualida dispensatio.

Ex dictis in superioribus capitulis sumi potest alia diuisio dispensationis, quædá enim esse potest valida, & iusta, alia valida, licèt iniusta, tertia nulla, seu inualida, quá nō oportet distinguere in licitá, vel illicitá, quia dispensatio inualida semper etiá illicita est, per se loquēdo, quia cōtinet abusū potestatis cōtra rationé, & prudentiá, nisi per ignorantiá excusetur. Duo igitur mēbra huius partitionis ex dictis in superioribus manifesta sunt, declarauimus enim in dispēsante necessariá esse potestaté, & causam, vt valida, & iusta sit, si sufficiēti volūtate, & illius significatione cōcedatur, & consequenter declarauimus, quádo possit esse valida dispēsatio propter potestaté, & absolutá voluntatem, licet ex defectu causæ iusta nō sit. Solū ergo de inualida dispensatione, & de causis nullitatis eius aliquid dicendū superest. Triplex auté cogitari potest defectus, ex quo dispensatio inualida fiat, scilicet, defectus potestatis, iustitiæ, aut voluntatis. *Triplex defectus quibus dispensatio redditur inualida.* Nam hæc tria tantū requiri possunt ad valoré dispensationis, & ita ex quocumque defectu illorum, & ex solis illis potest nullitas dispensationis oriri. Ex his autem defectibus duo primi in superioribus explicati sunt, & solum de tertio aliquid addendum superest. 1

Primus itaq; defectus per se notus est, quia sine potestate, seu iurisdictione non potest fieri valide actus, qui ab illa per se, & essentialiter pēdet. Quibus auté modis cōtingat hic defectus potestatis, ex dictis de ipsamet potestate, & de modis habédi illá accipiédū est. Ná hic defectus esse potest, vel potestatis ordinariæ, vel delegatæ. Prior est in omnibus, qui nō habent munus, cui proprio iure talis potestas cōueniat; posterior verò erit omnibus nō habētibus potestaté ordinariá, quibus nulla delegatio facta est, vel nō est valide facta. Et quidé si nulla omnino facta sit delegatio, res est per se nota. Solet autem fieri, vel per priuilegia generalia data in fauoré hominum, quibus cōmittitur, in quibus obseruádum est, ne forma, & tenor delegationis excedatur, neq; hic possumus ad particularia descendere, nōnulla verò attingemus in l. 8. tract. de Priuilegijs. Aliquando verò cōmittitur hæc potestas per particularia rescripta dispensationum, quæ solent etiam, vt supra dixi, dispensationes vocari, quia in eis virtualiter, & quasi conditione continentur, & ideo si tale rescri- 2

ptum,

ptum, vel dispensatio in primo statu inualida sit, à fortiori erit inualida subsequés dispẽsatio virtute illius facta. Diuerso tamẽ modo, nã dispensatio ipsa erit inualida ex defectu potestatis, cõmissio autẽ seu delegatio prius facta non erit nulla ex hoc capite, quia supponimus à Principe concedi, ex alijs autem esse potest eodem modo, quo dispensatio ipsa, & ideò nunc sub dispensatione totum cursum eius seu omnes illius status comprehendimus.

3 De secundo defectu constat ex dictis, non semper esse irritantẽ, seu annullantẽ dispẽsationem, cum possit esse aliquãdo dispensatio valida, licet malè concessa. In duobus ergo casibus (qui ad vnũ ferè reuocãtur) defectus iustitiæ est contra valorẽ dispensationis. Primus est, si inferior dispenset in lege superioris sine causa iusta, vt in c. 19. satis declaratũ est. Secundus est, si dispensatio data etiam à supremo Principe attingat aliquo modo ius diuinum, aut naturale, & sit contra ius acquisitum tertio, siue Deo, siue homini absq; causa iusta, vt de dispensatione in voto dixi lib. 6. de Voto ca. 17. Eademque ratio est de omni alia simili, & dispensatione continente iniuriam alterius cõtra commutatiuam iustitiam, vt supra etiam in c. 16. sufficienter tactum est, & ideo de hoc defectu nihil noui dicendum superest. Præsertim, quia hic defectus semper est coniunctus cum defectu potestatis, quia nec inferiori data est tanta potestas supra legem superioris, vt supra etiam tetigi, nec supremo Principi data est similis potestas in his, quæ attingunt naturalem, seu diuinam iustitiã, quia etiam ipse est longe inferior Deo iuris diuini naturalis auctore.

4 Tertius autem defectus voluntatis inueniri potest sine defectu potestatis, aut iustitiæ, vt per se constat; potestq; varijs modis cõtingere. Primo, si re vera in dispẽsante desit interior voluntas, ac intentio dispensandi; hic autem defectus constare non potest, nec præsumi, nisi per verba, vel signa externa sufficienter manifestetur, & ideo de hoc defectu interioris voluntatis in se spectato nihil aliud dicere possumus. Præter voluntatem autem internam requiritur significatio eius externa, vt dispensatio fieri possit, & ideo si voluntas dispensantis exterior non significetur sufficienter, ex illo etiam capite erit dispensatio inualida, quem defectum cõprehendimus sub defectu voluntatis, vtiq; sufficientis, vt aliquid inter homines operetur. Quid verò dicendũ sit, si voluntatis significatio sit ambigua, vel dubia, in superioribus tactũ est, & infra tractando de priuilegiorũ interpretatione latius dicetur. Contingit autem interdũ dispensationẽ satis clare, & expresse cõcedi, & ex vera voluntate absoluta dispensantis, cum admistione tamen alicuius inuoluntarij, ratione cuius difficultas nascitur, an illud inuoluntarium impediat valorem dispensationis.

5 In qua re vlterius considerandum est, ex duplici capite posse hoc inuoluntarium oriri, scilicet, ex metu, seu coactione, vel ex errore, seu ignorantia. Prior modus rarò contingit in dispensationibus, & ideò fortasse nihil in speciali de hoc iura disponunt in materia dispensationis, nec à Doctoribus ferè hoc punctũ tractatur, ego verò illud attigi de dispensatione voti dicto li. 6. ca. 27. nu. 17. & 18. & in Summa dixi, metũ non impedire valorẽ dispensationis voti, si de facto detur cum absoluta voluntate, & ex causa legitima; idem ergo à fortiori censeo de dispensatione in lege humana, quæ facilior est. Imò in hoc potest addi differentia, quia si dispensatio sit in propria lege dispensantis, etiamsi propter metũ detur sine iusta causa, valida erit, iuxta generalem doctrinam supra datam sicut etiam reuocatio legis facta ex metu est valida, si absoluta voluntate fiat, & inde pendenter à causa. In quo etiam potest considerari, ex ipso metu posse sumi iustã causam dispensandi, quãtum ad ipsum dispensantẽ, id est, vt nõ peccet, sic dispensando, quia, vt dixi, ex causa intrinseca potest interdum honestari dispensatio.

Metus non impedit valorem dispẽsationis in voto vel lege humana si detur absoluta voluntate ex causa legitima.

Quod si obijciatur, incommodum videri, vt iniquus subditus ex iniqua violẽtia cõmodum reportet. Respondetur, primum fieri posse, vt vis non ab illo, sed ab alio inferatur. Deinde fieri etiã posse, vt metus non inferatur ad illum finem, sed aliunde nascatur, etiam sine culpa, vt si fit per bellum iustum. Si verò metus sit iniuriosus, & directè illatus ad obtinendum consensum, & iniuria fiat ab eodem, qui dispensationem desiderat, quæstio generalis est, an tunc ratione iniuriæ irritetur consensus. Et certè in præsenti probabile est irritari, quando dispensatio extorquetur sine iusta causa, propter rationem factam, & quia non est verisimile, aliquem liberari à iugo legis, violando illam, & vim, ac iniuriam illi inferendo. Item quia illa iudicari potest potius permissio, quam dispensatio, & ideò subditus in eo casu vix potest excusari à transgressione legis, cum præsumere possit, ac debeat, illum consensum superioris permissiuum esse potius, quam approbatiuum. Addo denique, si oppositum admittatur, facilè esse remedium; nam dispensator, quam primũ sit suæ libertati restitutus, potest iustè sine noua causa dispensationem reuocare. In quo est alia differentia notanda inter dispensationem legis, & voti, quando effectum sortita est, quia dispensatio voti semel data non potest reuocari, quia obligatio voti non potest iterum imponi, nisi persona dispensata voluntariè iterum voueat. Dispensatio autem legis reuocari potest, quia obligatio legis potest iterum imponi sine consensu subditi per voluntatem legislatoris, & ita reuocata dispensatione, statim redit illa obligatio. 6

Circa aliam causam huius inuoluntarij, scilicet, ignorantiam, & errorem, duo principia ex iure desumpta proposui in dicto capit. 27. vnum est, dispensationem interdum fieri nullam ex falsa narratione proposita ad dispensationem obtinendam, aliud est, dispensationem aliquando esse nullam ob diminutam narrationem veritatis, tacendo aliquã causam, vel circunstantiã necessariã. Ratio vtriusq; est, quia dispensatio per surreptionem obtenta est nulla, sed dispensatio fit surreptitia per taciturnitatem veri, & à fortiori per expresionem falsi; ergo ex his duobus capitibus fit dispensatio nulla. Consequentia est euidens. Totum autem antecedens sumitur ex capite 2. de Filijs Presbyter. in 6. & cap. *Quod super his*, de Fide instrumentor. cum alijs iuribus, & Doctoribus, quos in prædicto loco allegaui. Quia verò non omnis occultatio veritatis, aut falsitatis expresio inualidam reddit dispẽsationem, ideo ad hoc discernendum, multa à Doctoribus scribũtur, quę in citato loco pro captu meo in summam redegi, duas regulas circa illa duo 7

Duplex caput ex quo dispensatio redditur nulla, nimirum taciturnitate veri & narratione falsi.

 princi-

principia assignando, & explicando, quæ in dispensatione legis eadem, seu proportionali ratione locum habent, neque illis nunc aliquid addendum in generali occurrit circa falsitatis expreſsionem. Circa occultationem autem veritatis tria puncta occurrunt, quę ad huius materiæ complementum necessaria visa sunt.

CAPVT XXII.

Vtrum obtenta dispensatio, prius petita, & non concessa surreptitia sit propter taciturnitatem illam.

1 Frequenter contingit, vt dispensatio semel petatur, & denegetur, & postea iterum petatur, tacita priori denegatione, & obtineatur, inde ergo nascitur dubium, an talis dispensatio sit nulla ob priorem taciturnitatem, & ratio dubitandi esse potest; quia verisimile est, superiorem non concessurum dispensationem, si prioris denegationis memoriam, vel notitiam haberet. Et ita dispensationem esse nullam, indirectè asseruit Menoch. lib. 2. de Arbitrar. casu. 203. nu. 6. Contrarium tamen opinatus est Sanci. lib. 8. de Matrim. disput. 22. num. 14. quia hoc nullo iure disponitur, neque ab alijs auctoribus asseritur, nec sufficienti ratione probatur. Quæ sententia mihi etiam placet, quia illa præsumptio nullo iure fundata est, neć per se spectata est sufficiens. Et quidem si in secunda petitione plures rationes & causæ allegentur, quæ dispensationem magis honestent, & superiorem magis mouere prudenter poſsint, tunc nec probabilis est illa præsumptio, nec in eo casu superior esset rationabiliter inuitus. Si autem nihil de nouo additur, sed eadem repetitio, & cum eisdem circunstantijs, vel causa prior erat sufficiens, vt dispensatio esset valida, si concederetur, & ita in secunda vice erit sufficiens, quia prior denegatio nihil ad causam refert, & ob eam solam causam denegare dispensationem non videtur rationi consentaneum, nam si iusta causa subest, potius decet priorem rigorem temperare; aut verò iusta causa dispensandi non subest, & tunc neganda esset dispensatio, etiam si prius negata non fuisset. Hæc ergo circunstantia præcedens, vel memoria eius impertinens est ad valorem dispensationis postea subsequutæ.

Menoch. *Sanc.*

2 Atque hæc resolutio procedit, tum in eadem persona, quando propter mutationem temporis prioris denegationis oblita est, nam de illa maximè procedit discursus factus, tum in successore respectu prædecessoris in eadem sede quia habet eandem potestatem, & non regitur per iudicium, & voluntatem sui prædecessoris, & ita in illo multò minus probabilis est illa præsumptio inuoluntarij, præterquam, quod hic etiam nihil ad causam refert. Tum præter ea idem procedit in superiore respectu inferioris, vt si Episcopus neget dispensationem alicuius voti non reseruati, & à Papa postea obtineatur, non facta mentione prioris recursus ad Episcopum, valida erit dispensatio, quia multo magis videtur impertinens illa circunstantia respectu superioris, minus enim regitur inferioris iudicio, aut ex eo pendet, multoq; minor præsumptio inuoluntarij est in superiore, minusque ad causam refert.

De quo procedit præcedens resolutio.

3 At verò è contrario nonnulla difficultas est, si superior dispensationem negauit, & postea inferior inscius illius negationis illam concedat. Quia inferior tenetur præsumere, superiorem iuste negasse dispensationem; ergo de illo etiam merito præsumitur, non fuisse concessurum dispensationem, si sciret fuisse à superiore denegatam; ergo illa taciturnitas, seu ignorantia causat in inferiore iustum inuoluntarium; ergo illa ratione erit inualida talis dispensatio. Vnde in casu dispensationem inferioris esse inualidam tenet idem Sanci. dicto lib. 8. disp. 14. num. 5. quamuis propter aliam rationem, scilicet, quia eo ipso, quòd Pontifex denegauit, videtur facultatem auferre inferiori in illo casu particulari dispẽsandi, nisi noua causa emergente, seu proposita Iuxta quam rationem non fundatur hæc nullitas in defectu voluntatis, sed in defectu potestatis. Vnde fit iuxta hanc sententiam, vt licet Episcopo declaretur, Pontificem in tali casu noluisse dispensare, licèt dispensare tentet, nihil efficiat, quia priuatus est potestate. Sicut postquam Pontifex aliquem condemnauit, non potest Episcopus illum absoluere, licet fortasse potuisset, si causa prius ad illum delata fuisset. *Sanc.*

4 Hæc verò ablatio potestatis præsertim ordinariæ mihi non videtur sufficienter probari, quia illa præsumptio nullo iure fundatur, neq; ex illo facto sufficienter colligitur, considerata natura dispensationis, quæ est quædam gratia. Cum enim dispensatio nõ sit debita, potest denegari à pontifice ex sola voluntate; ergo per hoc non est, cur censeatur auferre ab inferiori potestatem illam concedendi, si velit. Deinde denegatio dispensationis potest prouenire ex particulari iudicio, quod talis causa non sufficiat ad iustam dispensationem; sed Episcopus non tenetur conformari Põtifici in hoc iudicio; ergo neq; in eo casu tenetur præsumere fuisse mentem Pontificis in illo casu, sibi auferre potestatem dispensandi. Imò potest præsumi, voluisse se exonerare, tacitè subditum ad suum ordinarium remittendo. Consequentia cum maiori videtur clara. Minor autem patet, quia licèt Papa non soleat dispensare ex aliqua causa, neque admittere illam, vt sufficientem, potest Episcopus dispensare ex illa, si probabiliter iudicet esse legitimam. Quod concedit idem Sanci. supra, quando de illa consuetudine, seu iudicio Pontificis ex alijs casibus in generali constat, non verò, quando in particulari casu præcessit denegatio dispensationis.

5 Sed non video, quid hoc referat, aut cur inde censeatur ligata potestas inferioris, cum illa denegatio tantum sit applicatio propriæ voluntatis ad operandum iuxta proprium iudiciũ, cui non repugnat, vt alteri relinquatur sua potestas, & arbitrium operandi etiam iuxta iudicium suum. Neque per hoc derogatur potestati Pontificis, quia inferior, dum non prohibetur, potest in suo foro vti sua potestate, vt iudicauerit expedire; hic autem nulla facta est prohibitio. Nec petitio prius oblata Pontifici operatur præuentionis effectum, ne liceat posteà id ab inferiori petere, tum quia in vsu iurisdictionis voluntariæ non habet locum hæc præuentio, cum liberum sit postulanti recedere à priori petitione, & aliam intentare, vt sensit Nauar. conf. 1. de Offic. deleg. & idem Sanc. supra n. 3. tum etiã quia superior negando dispensationem, iam quodammodò à se abiecit casum illum. Vnde etiam nõ est simile-

Nauar. *Sanc.*

eſt ſimile, quod de condemnatione à ſuperiori facta afferebatur, quia condemnatio fit per ſententiam, quæ includit præceptum, & imponit obligationem, quam non poteſt inferior auferre; negatio autem diſpenſationis non fit per ſententiam iuridicam, nec præceptum aliquod, vel obligationem ſuperior per illam imponit, ſed ſolum relinquit præexiſtens vinculum, denegando vſum propriæ poteſtatis; ergo nō eſt cur inde cenſeatur ligata, & diminuta inferior poteſtas.

6 *Diſpenſans non ignorãs priorem denegationem, ſi iudicat cauſam eſſe iuſtam, valida erit diſpenſatio.*

Cenſeo igitur, in illo caſu poſſe Epiſcopum diſpenſare, & conſequenter, ſi id faciat non ignorans priorem denegationem, & iudicans cauſam eſſe legitimam, diſpenſationem eſſe validam, quia neque habet defectum poteſtatis, nec voluntatis, nec iuſtitiæ. Imò ſi diſpenſatio eſſet in lege propria, ſufficerent poteſtas, & voluntas, iuxta ſuperius dicta. Vnde vlterius in noſtro caſu, quando Epiſcopus ignorat priorem recurſum ad Pontificem, etiam exiſtimo, taciturnitatem illam non reddere diſpenſationem ſurreptitiam, vel nullam, quia ſuppoſita poteſtate, quoad voluntatem eadem eſt ratio in inferiori, quæ in æquali, vel ſuperiori, vt ex dictis facilè conſtat.

7 Et hæc reſolutio, vt dixi, maximè procedit in inferiori ordinario, quia ordinaria poteſtas difficilius tollitur, & maiorem cauſam requirit, & ideò in delegato ad diſpenſandum videri poteſt magis veriſimile, quòd priuetur poteſtate diſpenſandi in caſu, & ex cauſa, quæ delegantem non mouit, aut certè, quòd non præſumatur à principio delegata poteſtas pro ſimilibus caſibus. Sed nihilominus etiam in delegato contrarium cenſeo, quia poteſtas generaliter, & ſine reſtrictione commiſſa non eſt reſtringenda ſine maiori fundamento, & rationes tactæ etiam probant, ex ſola denegatione non poſſe colligi diminutionem prioris poteſtatis, etiam delegatæ. Nam ſæpe ſuperior committit alteri poteſtatem delegandi, quia ipſe non vult, vel non audet ſua vti, & quia quando poteſtatem delegat, prudentiæ delegati committit iudicium cauſæ iuſtæ. Suppoſita autem poteſtate in delegato, quòd pertinet ad voluntatem, rationes eodem modo procedunt, & ideo indiſtinctè verum eſt, in eo caſu non committi ſurreptionem, quæ diſpenſationem reddat inualidam.

CAPVT XXIII.

An taciturnitas prioris diſpenſationis obtentæ reddat poſteriorem inualidam.

1 MVlti Iuriſperiti indiſtinctè affirmant, ſicut impetratio ſecundi beneficij, vel ſecundi reſcripti iuſtitiæ facta ſine narratione prioris beneficij, vel reſcripti iam obtenti eſt ſurreptitia, & nulla, ita ſecundam diſpenſationem obtentam ſine mentione primæ eſſe ſubreptitiam. Ita notat Gloſſa in cap. 2. de Filijs presbyt. quæ ibi ab expoſitoribus, & communiter à Iuriſtis approbatur, vt notat Rebuff. in Pract. tit. de Diſpenſation. num. 24. & 25. & tit. de Diſpenſat. ſuper defectu natalium. nu. 59. & Couar. libr. 1. Variar. ca. 20. num. 8. verſ. *Quartò*, in fine. Molin. lib. 2. de Primogen. c. 4. num. 50. & ſequentib. & Gutier. lib. 2. Canonica. quæſt. ca. 15. nu. 91. & plures refert Sanci. libr. de Matrim. diſp. 22. num. 2. Quæ ſententia præcipuè fundatur in dicto cap. 2. de Fil. presbyt. in 6. & in ca. penult. de Præſcrip. Ratio vero, ſeu congruentia eſt, quia Pontifex vel non concederet, vel difficilius concederet diſpenſationem ſecundam, ſi de priori mentio facta fuiſſet.

Gloſſa. *Rebuff.* *Couar.* *Molin.* *Gutierrez.* *Sanc.*

2 Hæc vero ſententia varijs modis limitatur, ac declaratur. Primus eſt, vt procedat, quando diſpenſationes ad diuerſum finem tendunt, & ſunt obtenta propter diuerſos effectus, ſecus verò ſi propter eundem, quia, cum vna ſufficiat, non eſt neceſſe facere mentionem de alia. Ita habetur in additione ad Rotam in decit. 2. de Filijs presbyter. in nouis nu. 5. alias in nouiſſimis tom. 3. libr. 2. deciſ. 47. & ſequitur Mandoſi. de Signatura gratiæ tit. de Diſpenſat. in fine. Quam ſententiam referens Sanci. ſupra nu. 5. dicit penitus illam non intelligere, neque ſine magna occaſione. Quia potius ferè omnes auctores declarant, & limitant ſententiam communem, vt intelligatur, quando ſecunda B diſpenſatio verſatur circa idem cum prima, & tendit ad tollendum eundem defectum, impedimentum, aut vinculum: nam ſi cadunt ſuper diuerſas materias, & tendant ad fines, ſeu effectus omnino diſparatos, omnes fatentur, non eſſe neceſſarium, in ſecunda diſpenſatione facere mentionem prioris. Ita Panormitan. in dicto ca. penult. de Præſcript. & Nauarr. conſ. 6. de Reſcrip. & conſ. 8. de Conſanguinit. & affinit. num. 6. Sanci. ſupra referens alios. Eſtque veriſſima ſententia quoad hanc partem de diſpenſationibus omnino diuerſis, vt ſunt diſpenſatio in recitatione horarum v. g. & in voto caſtitatis. Nam ſi quis alteram impetrauit, nullam ſurreptionem committet, petendo alteram ſine mentione prioris, & ita ſecunda ſic C obtenta erit valida, & idem eſt in omnibus ſimilibus. Et hoc ſatis confirmat generalis conſuetudo, frequenter enim ita diſpenſationes ſucceſſiuè petuntur iuxta occurrentes caſus, ac neceſſitates. Ratio autem eſt, quam tetigit Panormit. quia nullo iure cauetur, vt fiat mentio talis diſpenſationis prioris, neque ex natura rei neceſſaria eſt; nam illa taciturnitas per ſe non cauſat inuoluntarium, vt videtur ex ſe manifeſtum. Quid autem potuerit additio ad Rotam intendere in prædictis verbis, infra prout potuero coniectabo; vbi alteram partem huius ſententiæ examinabo.

Varia limitationes præcedentis ſententiæ. *Mandoſ.* *Panorm.* *Nauarr.*

3 Secundò, limitata hæc ſententia ad diſpenſationes, quæ circa idem verſantur, amplius declaratur, vt procedat quando ſecunda diſD penſatio petitur ad extendendum effectum prioris circa idem vinculum, ſeu defectum tollendum. Idem tenet Sanci. ſupra numer. 6. cum multis alijs, quos refert, & præſertim id explicat Panormitan. in dicto capit. penult. num. 17. Hæc verò ſententia, & declaratio tam generaliter facta mihi eſt creditu difficilis, quia neque iure, nec ratione video ſufficienter probari. Primo enim fundatur (vt dixi) in dicto capit. 2. de filijs presbyt. in 6. inde autem non probatur, quia in illo textu dicitur, ſi illegitimus diſpenſationem obtinuit ad vnum beneficium, & non facta mentione ſui defectus natalium, obtineat ſecundam diſpenſationem ad plura beneficia, poſteriorem diſpenſationem eſſe ſurreptitiam, ac nullam. Ponderanda ergo ſunt illa verba, *Tacito prædicto defectu*, iuxta quæ non erat neceſſarium in ſecunda diſpenſatione facere mentionem primæ, ſed tantum

2. limitatio. *Sanc.* *Panorm.*

tum de personæ defectu, quia hæc duo diuersa sunt, & textus tantum de vno loquitur. Et ita intellexerunt textum illum ibi Dominic. & Franc. Vnde colligunt, quòd si ille illegitimus declarando se esse illegitimum, peteret dispensationem secundam, nulla facta mentione primæ, valida esset dispensatio.

Dom nic. Franc.

7 Et hæc sententia quoad hanc partem mihi probabilissima videtur. Tum quia ille impleret quidquid ex vi verborum illius textus ad non committendã surreptionem necessarium est, vt ponderaui; ergo aliquid aliud exigere, & onus adiungere in materia odiosa, & restricta, contra omne ius est. Tum etiam ex ratione textus, scilicet, quia verisimile est, Pontificem nõ fuisse concessurum dispensationem ad plura beneficia, si defectus illegitimitatis ille fuisset manifestatus. At verò non est hoc minus verisimile, manifestato solo defectu sine priori dispensatione, quàm illa manifestata. Imò quodammodò difficilior redderetur secunda dispensatio, simpliciter proposito defectu, ac si nõ esset diminutus, vt sic dicam, per priorem dispensationem, quia de se facilius est successiue, & per partes, defectum tollere, quàm totum simul. Tum denique, quia iuxta hunc sensum optima ratio redditur illius decisionis. Nam irregularitas ex defectu natalium orta reddit personam inhabilem ad vnum & plura beneficia, & ablata respectu vnius non est ablata respectu plurium, & ideo non explicato hoc defectu, dispensatio petita ad plura beneficia merito censetur surreptitia. At verò si textus ille extendatur ad necessitatem exprimendi priorem dispensationem, nec ratio textus illi accommodatur, vt ostendi, nec alia satis probabilis adduci potest, vt paulò post dicam. Et confirmatur, quia si in illo casu prior dispensatio non fuisset limitata, & partialis, sed integra natalium restitutio, tunc secunda dispensatio esset valida, etiamsi obtenta esset non expresso defectu natalium, nec legitimatione, quia iam prior defectus fuisset sublatus etiam respectu plurium beneficiorum, & procederet regula legis 16. ff. de Ædilitio edicto, *Quod ita sanatum est, vt in pristinum statum restitueretur, perinde habendum est, quasi nunquam morbosum fuisset*. Et ita intellexit textum illum Couarr. in 4. 2. p. ca. 8. §. 8. nu. 5. vers. *Septimo*, cum Ioan. Andr. & Dominic. in dicto ca. ergo signum est, ex vi illius solum esse necessarium declarare defectum, quatenus ablatus non erat. Et hunc sensum verum, & legitimum esse censeo, ideoque ex illo textu non probari illam sententiam.

Couar. Ioan. Andr. Dominic.

8 Secundò, probari solet ex dicto ca. penult. de Præscript. vbi dicitur, esse surreptitium priuilegium amplioris exceptionis, obtentum sine mentione prioris priuilegij exemptionis magis restrictæ, eidem, & in eadem materia, & respectu eiusdem concessi; ergo idem censendum est in dispensationibus, quę versantur circa idem, quotiescumque posterior tollit, seu ampliat moderationem prioris. Et videtur ampliare illum textum Panormit. ibi. num. 17. ad omnia priuilegia etiam si non attingant ius tertij, de dispensationibus autem expresse non loquitur, videtur autem esse eadem ratio, vt alij suprà citati opinantur. At verò Innoc. ibi. num. 4. restrictè intelligit textum illum in materia, de qua loquitur, scilicet, quoties primum priuilegium cedit in præiudicium tertij, & cõ-

Panorm.

Innoc.

A cessum est cum aliqua limitatione moderante præiudicium tertij, & conseruante aliquod ius, quod illi de iure communi competit. Nam tunc si obtineatur secundum priuilegium amplians primum, & plus derogans iuri tertij, necessarium est in secundo facere mentionem de primo, ne sit surreptitium. Ita enim textus ille loquitur, & locum habet vbicumque eadem ratio formalis materiæ, seu iustitiæ versatur, vt esse solent materiæ decimarum, beneficiorum, & similes, in quibus ius, vel præiudicium tertij intercedit. Inde autem non potest ampliari illa regula ad alias materias non ita odiosas, nec cedentes in præiudicium tertij, quia, cum simus in materia stricti iuris, non est illa decisio extẽdenda, præsertim cum non sit eadem ratio in alijs materijs. Et ita sentit Innocent. vt dixi,
B & approbant ibidem Cardin. & Felin. num. 2. & Bald. num. 10.

Innoc. Cardin. Bald.

Et confirmari hoc potest ex verbis eiusdem textus, ibi, *Non obstante priuilegio Clementis Papæ, per quod priuilegijs suorum prædecessorum non extitit derogatum, cum de ipsis nullam fecerit mentionem*. In quibus diuerto, ibi non dici, posterius priuilegium non faciens mẽtionem prioris fuisse simpliciter surreptitium, sed solum quoad hoc, vt non deroget priuilegijs prioribus, quorum mentionem non facit, & specialiter conseruãtibus ius tertij, quod illi iure communi competebat. Vnde mea sententia ex illo textu solum colligitur quædam regula notanda. Vt enim videbimus infrà tractando de Priuilegijs, controuersum est, an priuilegium deroget iuri cõmuni, cuius mentionem non facit per clausulã, *Non obstante*, & communior resolutio est, derogare. Ex dicto ergo cap. penult. colligitur regula limitans hanc doctrinam, nimirum, si ius
C commune conseruatur alicui, seu in aliquo, per prius priuilegium illi concessum, tunc posterius priuilegium non derogare iuri communi redacto in formam, & tenorem priuilegij, & rationem reddit Bald. quia ius commune per Principem specialiter conseruatum fortius est, & plus operatur. Et sine dubio hic est casus proprius illius textus, & specialis eius decisio; ergo non est extendenda ad omnes dispensationes absolutas (vt sic dicam) id est, quæ non versantur circa ius alterius, nec illi præiudicant. 9

Bald.

Denique affertur ratio ad probandam illam surreptionem in omni tali dispensatione, quia merito præsumitur, non fuisse Principem cõcessurum absolutam dispensationem, vel abũ-
D dantius priuilegium in eadem re, si illi fuisset propositum, ipsummet, vel prædecessorẽ prius concessisse dispensationem, cum maiori moderatione, quia tam facilis & leuis mutatio non debet præsumi de constantia Principis. Vnde inferunt, si noua ratio, & maior causa ad dispensandum proponatur, tunc dispensationem posteriorem fore validam, quia tũc cessat dicta præsumptio leuis mutationis. Quæ illatio optima est, considerata vi solius rationis propositæ, tamen ego non admitterem consequens in terminis dicti cap. penultim. & ex vi iuris communis. Existimo enim, si posterius priuilegium redundet in præiudicium alterius, etiam si ex noua causa petatur, non derogare priori priuilegio specialiter conseruanti illud ius tertio, si illius non faciat mentionem, idque non ex vi illius præsum-

10

ptionis

ptionis, sed ex dispositione illius iuris, quæ, vt existimo, non fundatur in præsumptione, sed in hoc, quòd priuilegium posterius non derogat priori priuilegio quatenus ad tertium quouis modo spectat, nisi illius mentionem faciat. Quod est certum, quãdo prius priuilegium fuit directè datum tertio, vt infrà libr. 8. dicam; tamen in illo capite videtur extendi, etiam ad priuilegium prius cõcessum eidem priuilegiario, quatenus per illud specialiter ius tertij reseruatur. Et hoc verum censeo secundum ius canonicum, an verò idem sit secundum ius ciuile, alijs remitto.

8 Secluso autẽ iure positiuo, illa ratio, & præsumptio videtur non esse magni momẽti. Quia in primis si persona concedens secundam dispensationem sit diuersa, vt est successor, nõ potest dici illa leuis mutatio, cùm non sit idem qui operatur. Quod inde etiam patet, quia si in casu omnino simili successor aliter dispenset cum eadem, vel alia persona, quã suus prædecessor, non potest dici, leuiter mutare qualitatem dispensationis, seu modum dispensandi, siue sciat, siue ignoret quid egerit suus prædecessor; ergo idem erit, etiamsi in eodem casu, & cum eadem persona aliter dispenset. Deinde idem ferè est, quamuis persona dispensantis sit eadem, quia sine animi leuitate potest contingere, vt in casu omnino simili idem Princeps dispenset, vel gratiam faciat, nunc liberalius, & posteà moderatius, vel è conuerso in diuersis temporibus, non ideò præsumitur, aut imponitur ei leuis mutatio. Eo vel maximè quòd illa mutatio nõ est in casu proposito per reuocationem gratiæ, sed potius per additionem liberalitatis, & benignitatis, quæ semper decet Principem intra latitudinem causæ sufficientis, & iustæ. Vnde licet id faciat ex certa scientia, non ignorans priorem gratiam limitatam, non ideo iudicabitur leuiter mutare consilium, ergo inde nulla sumitur præsumptio, quòd non concederet secundam dispensationem, si prioris facta mentio fuisset. Denique ex concessis ab alijs auctoribus videtur mihi sumi efficax argumentum contra dictam rationem, & assertionem: nam quando prima dispensatio postulata à Principe, fuit negata, & iterum postulata cum eadẽ causa fuit concessa, maior fit mutatio in iudicio, vel voluntate Principis, quam cum prius concedit limitatam, & postea amplam dispensationem, & nihilominus in priori casu secunda non est surreptitia, nec ibi admittitur præsumptio, quòd Princeps non esset tam leuiter mutãdus, si prioris denegationis recordaretur; vt supra probatum est, & admittit Sanci. ibi citatus cum alijs; ergo multò minus valet illa præsumptio in præsenti casu.

Sanci.

9 Quapropter aliter censeo esse limitandam, & declarandam communem sententiã in principio huius puncti positam. Dico enim, solum habere locum vel in casibus in iure expressis, vel quando necessaria est cõmemoratio prioris dispensationis, vt Princeps non ignoret totum, & proprium vinculum, seu impedimentum, quod aufert; neque etiam ignoret qualitatem, seu quantitatem gratiæ, quam facit per vnam, vel per plures dispensationes. Prima pars præcipuè ponitur propter dictum ca. penult. cuius decisio habet locũ in omnibus priuilegijs, vel dispensationibus, quarum variatio siue per diminutionem, siue per augmentum

Limitatio communis in initio supra proposita

A cedit in præiudicium tertij. Nam tunc secunda dispensatio illam mutationem faciens sine mentione prioris, quantum ad id seu surreptitia est, seu inualida ex vi illius iuris. Quod est valde contentaneum rationi, quia omnis gratia cum præiudicio tertij valde odiosa est. & ideo numquam censetur valida, nisi ex sufficienti notitia Principis procedat. Atque hac ratione qui dispensationem habet non soluendi decimas ex vinea v.g. si deinde obtineat priuilegium non soluendi illas ex area, vel fundo, nulla facta mentione prioris, non poterit vti secũdo priuilegio, quia subreptitiũ est: quia cedit in præiudicium tertij, quod Papę nõ satis fuit illo modo propositum, quãuis hic etiã alia surreptio intercedat, vt statim explicabitur.

Omnis gratia cum præiudicio tertij valde odiosa est.

10 Secunda pars sumpta est ex dicto capite 2. de Filijs præsbyter. in 6. nam dispensatio secunda ibi obtenta ideo surreptitia iudicatur, quia non fuit sufficienter propositum iudici totum impedimentum, quod illi obstare B potuisset. Et ratio est manifesta, quia tunc voluntas dispensantis non potuit extendi ad id quod latebat; ergo ex ea parte impedimentum mansit integrum, ac subinde dispensatio effectum habere non potuit. Vnde colligitur, tunc per se non esse necessariam declarationem prioris dispensationis, si alio modo impedimentum totum sufficienter referatur, quia tunc cessat ratio facta, & textus ille non plus requirit, vt probaui. Interdum verò poterit esse necessaria expresio prioris dispensationis, si aliter non possit materia, seu vinculum tollendum per secundam dispensationem sufficienter explicari, vt C statim declarabo. Dices; ergo si in exemplo posito de priuilegio decimarum aliquis postulet secundum priuilegium, exprimendo, & quasi de nouo petendo exemptionem in vinea, & area, vel fundo simul, non facta mentione prioris priuilegij, erit validum secundum, quia in illo expresse proponitur totum vinculum per dispensationem tollendum; ergo illud sufficiet sine declaratione prioris petitionis. Respondetur negando consequentiam, tum quia ibi surreptio ex alio iure nascitur, propter præiudicium tertij, vt declaraui, tum etiam quia ibi est necessaria notitia, prioris dispensationis, vt qui concedat secundam, plenè intelligat nocumentum Ecclesiæ. Nam qui postulat exemptionem à solutione decimarum ex tot possesionibus, nulla facta menD tione prioris priuilegij, tacitè indicat ántea nullas decimas ex illis possesionibus retinuisse, & ita Papa non intelligit præcedentem diminutionem fructuum Ecclesiæ, & consequẽter non percipit totum præiudicium eius, ideoque non censetur habere voluntatem inferendi illi nouum nocumentum. Quæ ratio optima est, & accommodari rectè potest ad causam textus in dicto cap. penult. de Præscrip. ibi enim religiosi, qui prius fuerant exempti cum quadam moderatione, posteà obtinuerunt exemptionem simpliciter nulla facta mentione prioris, nec moderationis in ea contentæ, quod totum cedebat in maius præiudicium Episcopi, quam posset ex simplici posteriori supplicatione intelligi, ideoque merito surreptitia iudicatur, quod magis ex sequenti puncto declarabitur.

Addidi vltimam partem regulæ, quia licèt 11

licèt in dictis iuribus non contineatur expresse, necessaria ratione colligitur: nam si Princeps non satis intelligat qualitatem, & quātitatem gratiæ, quam confert, non potest illam velle; ergo si ex taciturnitate prioris dispēsationis sequatur illa ignorantia, clara est surreptio: nam est in re valde substantiali. Declaratur exemplis. Primum sit de beneficiato, qui obtinuit dispensationem non residendi per quinquennium cum perceptione fructuū, qui expleto quinquennio, aliam similem postulauit, nulla facta prioris mentione, tunc enim secunda dispensatio surreptitia est, vt rectè dixit Ioan. Andr. quem refert, & sequitur Felin. supra nu. 2. Quod intelligendum puto quando tempus illud est cōtinuum propter ea, quæ infra dicam. Posset autem ratio ex dictis reddi, quia ibi interuenit præiudicium tertij, quod non satis declaratur, tamen optima ratio est, quia Papa numquam concipit se dispensare in decennio residentiæ, quia concipiendo prius vnum quinquennium, & posteà aliud sine recordatione prioris, numquam concipit decennium, quod verisimiliter non concessisset, si intellexisset. Sic enim qui furatur per minima, quando peruenit ad vltimū, in quo grauis quātitas consummatur, si illud aduertat, lōgè grauius peccat, quam si ignoret; ergo signum est, illam circunstantiam multum variare voluntatem. Rectè ergo dicimus tunc esse necessariā expressionem prioris dispensationis, vt Princeps intelligat quod concedit, & totam relaxationem, quam in lege facit,

Exemplum de beneficiato valde proprium.

Ioan. Andr. Felin.

12 Secundum exemplum esse potest, si quis habens votum castitatis obtineat dispensationem ad vnum matrimonium contrahēdum, & mortua vxore, iterum petat dispēsationem ad matrimonium tacita priori, existimo enim posteriorem esse subreptitiam, propter rationem proximè factam, quia non potest Pontifex cōcipere quantam relaxationem faciat in illo voto. Tertium exemplum sit, si aliquis semel obtinuit dispensationem ad matrimonium in impedimento vxoricidij cum machinatione, & posteà iterum simile crimen committat, & aliam dispensationem de illo petat, non facta mentione prioris. Argumento l. 3. C. de Episcopali audien. dicentis, *vt remissionem veniæ crimina, nisi semel commissa, non habeant, &c.* Ratio ergo est, quia est secundum crimen eiusdem rationis præsertim adeò graue commissum post remissionem primi magis pœnam meretur, & difficilius remissibile est. Ita ergo in præsenti secunda dispensatio est longe difficilior in secundo crimine post dispensationem in primo crimine, & ideò neque grauitas impedimenti, neq; gratia, quæ conceditur, sufficienter concipitur sine expressione prioris dispensationis, & ideò meritò posterior surreptitia iudicatur; vt bene notauit Sanci. suprà nu. 20. & sumitur ex auctoribus, quos citaui.

Exemplum castitatis dispensanda.

Tertium exemplum de vxoricidio.

Sanc.

13 Ex his ergo videtur satis declarata, & probata tota assertio, regula posita. Vbicunque autem non intercesserit aliqua circunstantia ex dictis, seu similis connexio inter posteriorem dispensationem cum priori, non erit necessarium priorem exprimere, vt posterior valida sit. Et hoc modo intelligo Panormit. in dicto cap. penult. nu. 13. dicentem. *Quoties conceditur priuilegium super separatis, vel super eisdem, vel*

Quando declaratio prioris dispēsationis non sit necessaria.

Panorm.

A *quasi super executione primæ gratiæ, non esse necessarium, vt de prima fiat mentio:* nam illa particula, *Vel super eisdem*, vt non repugnet alijs dictis eiusdem auctoris, ita intelligi debet, vt per se loquendo, non sit necessarium, priorem dispensationem exprimere, propter solam pluralitatem dispensationum, etiam si circa idem versentur, sed solum in casibus in iure expressis, vel quando aliunde non potest satis explicari grauitas rei, cuius dispensatio postulatur, nisi priorem dispensationem commemorando. Et ita exponit Panorm. Innocentium, & alios; ita ergo intelligenda erit prior sententia, vt vera sit. Ratio autem non est alia, nisi quæ insinuatur ab eodem Panormit. & quam sæpe tetigimus, scilicet; quod nullum sit ius requirens per se hanc conditionem ad valorem secundæ dispensationis, etiam circa eandem rem, neque est B ratio, quæ illam probet, nisi quando concurrūt aliæ circunstantiæ explicatæ, vt satis ostensum est, magis autem declarabitur, aliqua exempla, & quasi corollaria afferendo.

Panorm. Innoc.

Primum sit, quando aliquis propter scrupulum, vel dubium prioris dispensationis petit aliam de eadem lege, impedimento, defectu, aut voto, & illam obtinet æqualem quoad gratiam, certiorem verò quoad circunstantias. Existimo enim secundam esse validam, etiam si non declaretur, peti propter dubium prioris dispensationis, neque huius fiat mentio, sed absolutè proponatur gratia, seu relaxatio vinculi, quæ postulatur, & vera, ac legitima causa dispensationis. Ratio est, quia contra nullum ius positiuum est, nec in se continet taciturnitatem, quæ verisimiliter reddat inuoluntariam posteriorem dispensationem, neque ingerit deceptionem, vel ignorantiam relinquit, quæ faciat ad causam. Et hoc modò posset intelligi C quod decisio Rotæ supra citata dicit, quando posterior dispensatio ad vnum & eundem finē tendit cum prima, non esse necessarium, facere istius mentionem, & reddit rationem, quia tunc vna dispensatio sufficit, vtique obtenta cum sufficienti rei & causæ declaratione, & cognitione. Et ideò etiam non est inconueniens, tunc vtramque dispensationem manere validam, quia quando secundum priuilegium petitur ad corroborationem primi, vtrumque valet, vt dixit Innocent. in dicto cap. penultim. num. 5. & sequitur Bald. ibi n. 13. nam effectus vtriusque simul sumpti non excedit intentionem concedentis. 14

Cum quis ob dubium vel scrupulum prioris dispensationis petat secundā non est prioris mentio necessaria.

Innoc. Bald.

D Secundum exemplum esse potest de dispensatione secunda petita ad extensionem, seu ampliationem primæ sine præiudicio tertij, & explicando totum vinculum dissoluendum cum toto effectu desiderato, tunc enim nulla surreptio committitur, propter idem fundamētum. Vt v. g. si irregularis petat dispensationem ad ordines minores recipiendos, & ea obtenta antequā illa vtatur, petat aliā ad omnes ordines, eandē irregularitatē declarando, non verò primam dispensationē, nihilominus valida erit secunda, quia neq; agit contra aliquod ius, neq; aliquid occultat, quod verisimiliter posset voluntatē Pontificis mutare, aut impedire. Quod si ille iam esset vsus priori dispensatione, & posteà postularet secundā ad ordines tantum sacros, multò magis valeret, quia explicando irregularitatē, necessariò supponit, iam esse dispensatū ad ordines minores. Similiter si iste irregularis 15

Dispensatio super irregularitate quādo valet.

regularis dispensatus ad omnes ordines postea petat dispensationem in interstitijs, v.g. nulla facta mentione prioris, credo secundam esse validam, etiamsi non declaret defectum irregularitatis, quia ille iam est sublatus per dispensationem, & per se non refert ad interstitia, nec difficiliorem reddit illorum dispensationé, & idem est in similibus.

16 Simile videtur esse in dispensatione voti, v.g. castitatis, si post primam dispensationem datam cum aliquo onere, & commutatione petatur secunda ad maiorem remissionem obtinendam, nulla facta mentione primæ, sed petendo puram dispensationē voti castitatis, videtur enim ex dictis sequi secundam dispensationem fore validam. Aliqui verò hoc non admittunt, nisi cum duplici distinctione. Solet enim ex stylo curiæ communiter concedi talis dispensatio cum quibusdam limitationibus ordinarijs, & solitis. Quādo ergo prior dispēsatio fuit tantum huiusmodi, dicunt posteriorē esse validam, non obstāte taciturnitate prioris, quia cum illa limitatio soleat iure ordinario poni, & Pontifex in posteriori dispensatione illā prætermittat, signū est, ex volūtate, & nō ex aliqua ignorantia eam omittere, cum stylus curiæ ipsum non lateat. Si autem prior dispensatio cū maiori moderatione data est, additur altera distinctio. Nam si posterior petatur, proposita noua, & maiori causa, dicunt esse validam, non obstante prædicta taciturnitate, quia maior causa tollit omnem fraudem. At verò si posterior obtineatur ex eadem causa, & tacita priori dispensatione, dicunt esse nullā, propter fraudem Pontifici factam. Ego in hoc præcisè, quòd prior taceatur, nullam fraudem inuenio, quandoquidem totum votum auferendum proponitur, & Pontifex ignorare nō potest, peti puram dispensationem sine limitationibus solitis, & insolitis, & ideo ex hoc capite non video surreptionem, aut nullitatem. Aliūde tamen dubito de hac dispensatione, quia nō videtur continere veritatem in proponendo vinculo, quod per dispensationem auferendum est, quia per priorem dispensationem sublatum fuit votum; ergo iam falso petitur dispensatio in voto, quod non subsistit, & quāuis fuerit commutatum in alia onera, iam illa obligatio non pertinet ad votum castitatis, sed ad aliud votum distinctum quo ad materiam.

Aliud exemplum de voto castitatis.

17 Dico ergo in multis casibus etiam ex hoc titulo dispensationem illam esse validam. Primo, quando prima dispensatio simpliciter non abstulit votum, sed tantum ad determinatum vsum, vt ad primum matrimonium, vel ad petendum debitum durante matrimonio. Nā tūc vera est narratio cum votum maneat. Secundò, si prima dispensatio non fuit acceptata, licet data esset ad tollendum simpliciter votum cum commutatione, quia non habuit effectum propter non acceptationem, seu renunciationem. Et idem erit, quoties per ignorantiam, vel alia via impeditur effectus prioris dispensationis, & a fortiori si prior fuit inualida, quia *non præstat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum*, vt dicitur de Regul. iur. in 6. cap. 52. At verò prior dispensatio fuit acceptata, & simpliciter abstulit votum, quamuis relinquerit obligationem ad ieiunia, vel alia pia opera, valde probabile videtur, non posse peti secundam dispensationem de

In quibus casibus dispensatio voti cōmutati valida sit.

A voto castitatis vt nondum dispensato. Primò, propter rationem factam. Nam licet responderi possit, peti dispensationem de voto emisso, & ita esse veram narrationem, nihilominus moraliter intelligitur peti de voto permanente. Secundò, quia alias non proponitur specificè vinculum auferendum; scilicet, obligationem ad talia opera pia, quæ licet remotè duxerit originem a voto castitatis, & fortasse sit minor, nihilominus est diuersa, & ideo necesse est specificè cognosci, vt per dispensationem auferatur. Tertio, quia in secunda dispensatione, necessarium erit proponere causam proportionatam obligationi, & materiæ substitutæ loco voti castitatis. Neque enim sufficiet proponere maiorem causam, quæ difficiliorem, vel periculosiorem reddat obligationem castitatis, quia iam tunc hæc causa est impertinens; ergo signum est, secundam dispensationem debere cadere specificè in aliam obligationem, quæ satis explicari non B potest, nisi facta mētione prioris dispēsationis, & ideo in illo casu probabilius censeo esse necessariam.

Vltimum exemplum esse potest, quoties duæ dispensationes versantur circa eandem legem, quasi secundum diuersas partes, quarum vna non vnitur alteri, nec cedit in præiudiciū tertij. Tunc enim valida erit posterior dispensatio sine mentione primæ, quia nullam habet speciem surreptionis iuxta doctrinam datam. Exēpla esse possunt, primò, in dispensationibus circa ieiunia: nam si quis dispensationē obtinuit ad comedendum cibos prohibitos in vna quadragesima: vt similē in alia validè obtineat, nō C oportet facere mentionem prioris, quia licet versentur circa eandem legem, materiæ non vniuntur inter se, neq; vna aggrauat aliam, & vnaquæque potest habere suam propriam causam. Secundò, idem est in dispensationibus circa præceptum laborādi in die festo, vel non recitandi, & similibus. Imò etiam in exemplo supra posito de dispensatione residendi pro aliquo tempore: nam si diuersis temporibus, & nō continuis occurrat necessitas similis dispensationis, non oportebit semper in posteriori facere mentionem prioris, quia hoc & præter hominum consuetudinem esse videtur, & est magnum grauamen, quod sine iure, aut euidenti ratione imponendum non est. Ibi autem cessat ratio supra facta, quia ibi vnum tempus non coniungitur alteri, neque fit qua- D si continuatio surreptitia eiusdem dispensationis, sed sunt omnino diuersæ, quarum vna non fit grauior, aut difficilior ratione alterius; ergo vtraque est valida, licet in neutra fiat alterius mentio. 18

Exemplum de ieiunio quadragesimæ.

Denique idem est in lege, v.g. prohibente matrimonium inter consanguineos: nam licet quis obtineat vnam dispensationem cum vna cognata, & illa mortua, secundam petat pro alia in eodem, vel diuerso gradu coniuncta, valida erit secunda, licet obtineatur sine mentione primæ, quia sunt de rebus distinctis, & vna non habet connexionem cum alia, neque aggrauat illam, aut difficiliorem reddit, & vnaquæque potest habere propriam causam sufficientem, non obstante alia, & independenter ab illa. Vnde sequi videtur, idem esse dicendum, etiam si talis persona nō fuerit vsa priori dispensatione quacumque ex cau- 19

Sanc. ex cauſa,& petat ſecundam, non facta mentione prioris. Nam eædem rationes procedunt, vt hæc poſterior ſit valida. Et ita fatetur Sanc. dicta diſput. 22. num. 13. Sed obſtare videtur, quia ſequitur, talem perſonam habere ſimul duas diſpenſationes validas, per quas poſsit eligere, & ducere, quam maluerit ex illis duabus cognatis, quia prima diſpenſatio valida fuit, & nō poteſt elidi, vel irritari per ſecundam. Conſequens autem videtur abſurdum, quia eſt præter ſcientiam, & conſequenter præter intentionem concedentis; ergo talis facultas, & diſpenſatio non poteſt eſſe valida.

20 Reſponderi poteſt negando ſequelam, quia qui petit ſecundam, eo ipſo renunciat primæ, ideoque obtenta ſecunda euaneſcit prima. Et ita ſenſit idem author ſupra nu. 19. Sed non caret difficultate reſponſio, primò, quia etiamſi demus ex parte petentis ſecundam diſpenſationem, renunciari primæ; nihilominus Papa non poteſt illam renuntiationem acceptare cum illius cognitionem non recipiat. At renuntiatio non acceptata non habet ſuum effectum, ergo ex hoc capite non euaneſcit prima diſpenſatio. Deinde aut agimus de renuntiatione præſumpta, aut vera, prior non ſufficit, vt in conſcientia habeat effectum, vt conſtat; poſterior autē non ſemper inuenitur, poteſt enim quis petere ſecundam diſpenſationem, non intendens renuntiare primæ; ergo tunc non eſt cur excludatur per ſecundam; ergo ambæ ſimul manebunt. Nam licet non poſsint ſimul mandari executioni, ſatis eſt, quòd in vſu earum poſsit eſſe optio, vt poſsint eſſe ſimul. Item ſatis eſt, quod ſucceſsiuè poſsit vtraque habere ſuum vſum. Imò hinc fieri videtur, nec præſumptam renuntiationem ibi interuenire; ſicut habens diſpenſationem ad contrahendum cum conſanguinea, licèt ducat extraneam, non cenſetur renuntiare diſpenſationi, quia poteſt poſt viduitatem illa vti; ergo ſimiliter in præſenti.

21 Propter quod probabilius cenſeo, in illo caſu poſteriorem diſpenſationem eſſe ſurreptitiam, & neceſſarium eſſe exprimere priorem diſpenſationem, vt vel Pontifex eius renunciationem acceptet, vel illam irritet, vel vtramque ſimul validam eſſe concedat. Alioqui enim veriſsimum cenſeo, ſine ſcientia & conſenſu Pontificis non poſſe illas duas diſpenſationes validas ſimul permanere, quia eſt indulgentia quædam nimis extraordinaria, & parum rationi conſentanea, & longe veriſimilius eſt, non fuiſſe Pontificem eam conceſſurum, ſi proponeretur. Deinde clarum etiam cenſeo, vnam illarum diſpenſationum non expellere aliam quaſi per repugnantiam formalem; quia illam re vera non habent, vt probat ratio facta; imò poſſet Pontifex vtramque ſimul concedere ſi vellet. Tertio, exiſtimo primam non excludi per renuntiationem ſine animo renuntiandi, quia eſt repugnantia, & tamen etiam tunc non erunt ambæ ſimul validæ; ergo oportet, vt ſecunda ſit nulla. Præterea etiamſi adſit animus renuntiandi, cenſeo non habere effectum ex defectu acceptationis, nec enim dici poteſt, Pontificem, concedendo ſecundam, acceptare renuntiationem primæ, quia ab illo non petitur ſecunda, vt ſecunda, cum non habeat notitiam vel memoriam primæ; ergo talis petitio diſpenſationis abſolutè non eſt ſignum externum alicuius renuntiationis; ergo nec cōceſsio Papæ poteſt habere vim acceptationis, ergo vt duæ illę diſpenſationes ſimul non maneāt, neceſſarium omnino eſt, poſteriorem eſſe inualidam, non enim inuenitur modus, quo excludatur prima, quæ ſemel valida fuit, & aliunde nō fuit extincta. Ratio autem ſurreptionis eſt clara ex principijs à nobis poſitis, quia tunc ſecunda diſpenſatio coniungitur primę, & ex vtraq; ſimul reſultat vna gratia exorbitans, quæ non cadit ſub intentionem Pontificis, & ideò ad valorem ſecundæ neceſſariū eſt exprimere priorem, quo illud incommodum vitetur. Et ideo non eſt ſimile, quando prior diſpenſatio ſuum vſum habuit per quem extincta eſt, nam tunc non coniunguntur diſpenſationes, ſed quęlibet eſt vnica pro ſuo tempore. Eſſet autem ſimile, ſi abſque vſu prior diſpenſatio fuiſſet extincta per mortem alterius partis, vel aliud impedimentum perpetuum, nam tunc ex defectu obiecti euaneſceret prima diſpenſatio, & ideo eſt impertinens eius memoria, atque ita formaliter procedit doctrina data, quæ ad ſimiles caſus cum proportione applicanda eſt.

CAPVT XXIIII.

An diſpenſatio in vno vinculo, tacitis alijs obtenta, ſurreptitia, & nulla ſit.

HÆc quæſtio tractatur optime circa impedimenta matrimonij à Patre Thoma Sanc. in dicto libr. 8. diſput. 23. habet autem locum cum proportione in alijs diſpenſationibus, & legibus, & ideo breuiter expedienda eſt. 1 Sanc.

Duę ergo ſunt opiniones, prima ſimpliciter affirmat, talem diſpenſationem eſſe validā quantum ad effectum, ad quem impetratur, vt ſi quis habens duas irregularitates ad ordines, petat diſpenſationem vnius, v. g. illegitimitatis, tacita bigamia, conceſſa diſpenſatione tolletur impedimentum illegitimitatis, manebit tamē aliud, ratione cuius non ſufficiet illa diſpenſatio, niſi addatur alia de altera irregularitate, & ſimile exemplum facilè poteſt poni in matrimonio. Ita tenet Nauar. conſ. 6. de Reſcript. & conſ. 7. & 8. de Conſang. & affinit. & ſæpè aliàs in ſuis conſilijs, quē ſequuti ſunt multi moderni, quos ſupra refert Sanc. 1. Ex antiquis verò ſolum refert Ioan. Andr. in arbore affinitatis §. 2. nu. 5. in tom. 9. tract. n. 5. dicentem, qui habet ſimul impedimentum affinitatis, & publicæ honeſtatis, ſi petat diſpenſationem primi, tacito ſecundo, illud tolli, iſto manente. Fundamentum eſt, quia poteſt tolli vnum impedimentum ſine alio; ſicut & poteſt eſſe; ergo ex hac parte non repugnat, talem diſpenſationem eſſe validam, & habere ſuum effectum. Nec ratione ſurreptionis, quia nulla eſt lex, quæ præcipiat expreſsionem plurium defectuum, vt tollatur vnum. Nec ex natura rei eſt neceſſarium, quia vt Princeps habeat iuſtam, & efficacem voluntatem tollendi aliquem defectum, vel vinculū, ſatis eſt, vt illud perfectè narretur cum cauſa ſufficiente ad diſpenſationem, hoc autem totū ſufficienter narrari poteſt, explicando vnum impedimentum ſine alijs. Et addit Nauarr. ita obſeruari ex ſtylo curiæ. Nauar. Sanc. Ioan. Andr.

Secunda ſentētia vniuerſaliter affirmat, eſſe irritam, & ſurreptitiā diſpēſationem vnius impedimenti, quando occultantur alia, quæ erant coniuncta cum illo. Hanc opinionem cenſet 2

eſſe

Sanc. esse longe probabiliorem Sanc. supra numer. 2. citatis multis authoribus loquentibus, circa impedimenta matrimonij. Frequenter enim dicunt Doctores, non valere dispensationem in
Panorm. vno impedimento, tacito alio, vt patet ex Panormitan. in capit. *Non debet*, de Consanguinit. & affinit. numer. 12. quem multi Summistę imitantur, & supplement. Gabriel. in 4. d. 41. artic.
Gabr. Couar. 3. dub. 7. & in simili Couar. in 4. 2. part. cap. 6. §. 4. num. 11. Possent autem hi authores exponi, vt intelligant non valere, id est, non sufficere, seu non valere ad matrimonium contrahendũ, an vero valeat ad vnum impedimentũ tollendum, non definire. Sed est difficilis, & dura expositio, quia non dicunt, non valere matrimonium, sed non valere dispensationem, & Couar. dicit, esse irritam. Denique multi alij authores in propriis terminis dicunt, talem dispensationẽ esse surreptitiam. Fundamentum huius sententiæ reducitur ad principium positum, vt dispensatio legitime obtineatur, necessarium esse proponi Pontifici totum vinculum dissoluendũ secundum totam grauitatem, quæ intrinsece potest dispensationem difficiliorem reddere, vnũ autem impedimentum censetur moraliter habere maiorem grauitatem in illo genere, quando est coniunctum alijs, quam solitarie sumptũ, ergo. Minor probari solet primo ex cap. *Ex tuarum*, de Authoritat. & vsu pallij. quod allegat Panormitan. sed iudicio meo, nihil, vel parum probat. Item citatur capit. *Pastoralis*, de Priuileg. quod nihil etiam iuuat nec plus valet capite,
Couar. *Postulasti*, de Rescription. quod Couarr. allegat, nam regula ibi constituta in beneficijs, non habet locum in dispensationibus, vt supra notatũ
Panormit. est cum Panormitan. in capite Penultim de Prę-scriptione. Denique allegatur capit. 1. de Treg. & pace, quoniam ibi dicitur, *funiculus triplex difficile rumpitur*. Responderi autem potest, in præsenti etiam cumulum impedimentorum difficilius tolli, quia vel requirit vnam dispensationẽ difficiliorem, vel cumulum dispensationũ. Ratione igitur probatur illa Minor, quia impedimenta simul iuncta sine dubio reddunt personã minus dignam dispensatione, etiam in singulis, vnde etiam simul proposita magis auertunt animum Principis ad concedendum tale matrimonium, vel habilitandam talem personam, vt experientia ipsa docet, & per se videtur prudentiæ consentaneum. Vnde in remissione pœnarum, cum in aliqua persona plura sunt atrociora delicta, singula difficilius remittuntur in humano iudicio. Cõfirmatur, quia alias aperitur via fraudibus, obtinendo per plures dispensationes, quod sæpissime Pontifex, re tota intellecta, per vnam non concederet.

3 Probabilitas prioris sententiæ, & securitas.

Inter has sententias hæc posterior securior est. Et in materia saltem matrimonij est practice probabilior, & seruanda, tum propter consensum plurium auctorũ, tam ex antiquis, quam ex modernis, tum propter praxim Romanam, quæ hoc obseruat, exceptis quibusdam casibus
Sanc. occultis, vt Sancius notat, quæ exceptio potius firmat regulam in contrarium. Tum præterea propter periculum, quod est in efficiendo matrimonio nulla ratione dispensationis male impetratæ. Denique quia talis dispensatio directe videtur peti, & concedi ad contrahendum matrimonium, & ideo intentio dispensantis non videtur esse tantum tollere vnum, vel aliud impedimentum, sed simpliciter habilitare personam, quapropter si narratio ad hoc non sufficiat, tota dispensatio censetur irrita ex mente concedentis. Essetq; hoc longe certius si Pontifex directe interrogaret, an talis persona haberet aliud impedimentũ. Nam per hoc magis ostenderet animum non aliter dispensandi, & ideo qui habens plura impedimenta, illa negaret, nihil obtineret propter grauem deceptionem contra intentionem Pontificis satis insinuatam per dictam interrogationem. Vsus autem non habet, vt talis interrogatio fiat, & ideo res est minus certa. Nihilominus tamen ipsemet vsus non faciendi similem interrogationem indicat, Pontificẽ simpliciter accipere verba talium supplicationum, & intelligere personam non habere aliud impedimentum ad matrimoniũ, nisi quod proponitur, & ideo qui vnum proponit, & aliud tacet, virtualiter illud negat, & Pontificem decipit. Ac denique experientia etiam ostendit, longe aliter, & cum maiori onere, vel grauamine dari dispensationem, quando plura impedimenta concurrunt, & sæpe propter eam causam negari; signum ergo est nolle Pontificem dispensare in singulis impedimentis, nisi omnia, quæ simul sunt, simul proponantur. Et præter experientiam potest alia ratio reddi, quam in puncto sequenti commodius explicabo.

4 Hæc autem regula non videtur posse tam generaliter constitui de omnibus alijs dispensationibus, & vinculis. Nã in primis de dispensatione voti castitatis recte docet Sanci. supra num. 4. si Sanci. prius petatur dispensatio eius, quã alterius impedimenti, verbi gratia, consanguinitatis, validam fore, etiamsi solum illud sine alio impedimento proponatur. Quod ego intelligo esse verum, etiamsi habens tale votum habeat intentionem ducendi consanguineã, obtinendo postea aliam dispensationem, quia hoc accidentarium est, & dispensatio voti per se non ordinatur ad tale matrimonium, sed generaliter, vt liceat vsus coniugalis, quem votũ castitatis impediebat. Tunc autem non immerito dubitari potest, an quando vlterius proceditur ad petendã dispensationẽ impedimenti consanguinitatis, necessarium sit, prioris dispensationis mentionem facere. Nam licet immediate sint circa diuersa, re vera ordinantur ad eundem finẽ, & ex vtraque resultat quædam maior concessio, quàm fortasse cõcederetur, si de vtroque impedimento simul fuisset aliquando facta mentio. Item quia videtur inconueniens admittere, posse illam personam habilitari ad matrimonium cum consanguinea per plures dispensationes, incipiendo à dispensatione voti, & non incipiendo à dispensatione consanguinitatis, cum ex parte Pontificis nulla sit ratio præsumendi magis inuoluntarium in vno casu, quàm in alio; est ergo hoc valde probabile, & accommodatum ad impediendas fraudes.

5 Quomodo detur dispẽsatio voti in ordine ad matrimonium, tacito impedimento consanguinitatis.

Nihilominus tamen si re vera detur sufficiens causa dispensationis voti, independens à matrimonio cum tali consanguinea, recte poterit obtineri dispensatio de solo voto, vt dixi, & postea etiam ad obtinendam dispensationem circa cõsanguinitatem, non oportebit prioris mentionẽ facere, quia iam impedimentum voti non existit, sed legitime fuit sublatum absolute, & sine ordine ad matrimonium, quantum est ex se, & ex vi causæ, intentio autem operantis est per accidens, & non mutat dispensationis naturam.

Neque est inconueniens, vt aliqua certo ordine licite fiant, quæ commutato ordine debite fieri non possunt, id enim sæpe contingit, vt alio exemplo statim declarabo, & ratio est, quia ordo agendi sæpe spectat ad honestatem, propter diuersam dependentiam vnius rei ab alia. Et ideo etiam dixi, necessarium esse, vt causa dispensationis voti non pendeat ex matrimonio cum tali persona: non si pendeat, necessarium erit, omne aliud impedimentũ matrimonij cum eadem persona explicare, quia non potest aliter iudicium ferri de tali causa, & quia tunc vnum impedimentum colligatur cum alio in ordine ad dispensationem.

6 Quod autem dixi de voto castitatis, eandem rationem habet in voto religionis, & ideo eadẽ doctrina ad illud applicanda est. Imo licet eadem persona vtrumque votum habeat, poterit validas dispensationes vtriusque obtinere, non facta mentione aliorum impedimentorum matrimonij, quia neutra ex illis dispensationibus, neque vtraque simul dicit habitudinem ad matrimonium cum impedimento contrahendum. De ipsis autem votis, quando sunt simul meritò dubitari potest, an ad obtinendam dispensationem alterius, debeat alterum narrari, & è conuerso. Hinc enim videtur, id non esse necessarium, quia sunt vincula omnino distincta, & inter se non colligata: nam vnum obligat ad castitatem seruandam, & non aliud, & hoc obligat ad religionis ingressum, ad quod non obligat alterum. Inde vero apparet contrarium, tum quia non videntur illa vincula minus inter se connexa in ordine ad statum, seu viam perfectionis, quam duo impedimenta matrimonij in ordine ad illud; tum etiam, quia vnum videtur difficiliorem reddere dispensationem alterius, & è conuerso.

7 Breuiter mihi videtur, in eo casu validam fore dispensationem voti religionis, si ab eo inchoetur, nulla etiam facta mentione alterius. Moueor ex prioribus rationibus, & quia votum castitatis faciliorem potius, quam magis difficilem facere potest dispensationem voti religionis, nam facilius dispensari solet cum eo, qui perpetuam castitatem est conseruaturus, quia in hoc aliquam participationem religionis retinet. E conuerso autem votum religionis non est connexum cum voto castitatis, nisi tanquam addens habitudinem ad maiorem perfectionẽ, quæ tota sufficiẽter explicatur sine alio voto. Et præterea potest per se dari causa sufficiens ad tollendum votum religionis relicto alio; tunc ergo recte poterit postulari pura eius dispensatio, sine mentione alterius voti. Secus vero esset, si causa honestans dispensationem voti religionis sumeretur ex ordine ad matrimonium contrahendum, etiam in generali, nam tunc oporteret, votum castitatis explicare, quatenus impedimentum est ad quodlibet matrimonium contrahendum.

Obligatus votis castitatis, & religionis potest ab vno vinculo liberari tacito alio.

8 At vero è contrario, si dispensatio inchoetur à voto castitatis, necessarium semper existimo, simul explicare votum religionis propter rationes posteriori loco factas. Habenti enim votum religionis, irrationabilis plane videtur liberatio ab obligatione castitatis, cum nec ad matrimonium contrahendum illi sufficiat, neque etiam liberet à vinculo religionis, & quia maxime decet, vt qui religionis obligationem habet; castitatem interim seruet. Propter quæ

Si dispensatio inchoetur à voto castitatis, Religionis votum explicandum est.

A non est verisimile, Pontificem fuisse concessurum talem dispensationem solam, si alterius voti conscius fuisset. Accedit, quod non videtur posse dari causa iusta ad dispensandum in voto castitatis cum eo, qui ligatus est voto religionis, tum quia votum religionis etiam obligat ad non nubendum, & licet non obliget statim ad castitatem, obligat ad promittendam illam, tum etiam, quia talis persona licet difficultatem habeat in seruanda continentia, non potest illi succurrere per matrimonium ratione alterius voti, & secluso hoc medio, tenetur absolute vincere illam; ergo tunc causa est insufficiens, & irrationabilis ad talem dispensationem. Et quoad hoc bene æquiparantur hæc duo vincula cum alijs impedimentis matrimonij.

Et similiter potest hæc ratio ad ea, quæ diximus de matrimonio adaptari: nam cum quodlibet impedimentum impediat totum matrimonium de se inutilis, & irrationabilis est dispensatio vnius sine alijs, non enim potest deseruire, nisi fortasse ad decipiendum dispensantem, vt per partes faciat quod forte simul non faceret, si totum cognosceret, & ideo semper talis dispensatio merito iudicatur extra intentionem dispensantis. Et præterea non videtur posse habere causam legitimam, vel non posse ferri de illa legitimum iudicium sine cognitione aliorum impedimentorum, quia talis causa sumi debet ex necessitate, vel vtilitate talis matrimonij, de quo iudicari non potest, non cognitis omnibus impedimentis eius. Et hæc ratio videtur mihi satis efficax, & notanda. 9

In dispensationibus autem irregularitatum, & aliarum inhabilitatum, ac pœnarum, existimo non habere locum rationem istam, neque regulariter doctrinam datam, sed potius, per se loquendo, vnam irregularitatem posse tolli sine alia, præsertim quando illæ irregularitates sunt omnino disparatæ, & vna aliam non aggrauat. Vt, verbi gratia, esse illegitimum, & casu hominem occidisse, & similes. Et quoad hoc videntur mihi efficaces rationes Nauar. in cons. 1. de Constit. quæst. 19. nam licet de impedimentis matrimonij tractet, rationes sunt generales. Præcipua est, quia inter has irregularitates, & pœnas non est connexio, nec taciturnitas vnius aliquid confert ad dispensationem alterius, nisi quatenus tollit aliquam maiorem difficultatem, quam fortasse haberet Princeps in dispensando, si omnes cognosceret; hoc autem non sufficit ad surreptionem, nisi vel ius aliquod cogat, vel aliæ circunstantiæ, & rationes concurrant, vt dixi in libro 6. de Voto cap. vlt. & affirmat Nauarr. cum Rota, Ægidio, & Felin. Hic autem nullum est ius, nec ostendi potest. Quod enim quidam dicunt, hoc contineri in iure, quia ius præcipit explicare omnem veritatem conferentem ad dispensationem, friuolum est, & principium petit, nam hoc est, quod inquirimus, an cognitio alterius irregularitatis, vel inhabilitatis, aut criminis sit intrinseca dispensationi, quæ circa aliud crimen, vel irregularitatem versatur. Hoc autem ex iure probari non potest: ergo verum est, hanc surreptionem non fundari in iure.

10 In dispensationem vs à castitate, & religione quia accen-dum.

Nauarr.

Nauarr. Rota. Ægid. Felin.

11 Altera vero pars de ratione probatur, quia multitudo irregularitatũ, vel similiũ vinculorũ ad summum reddit personam magis inhabilem (vt sic dicam) extensiue, & minus dignam quocumque beneficio; hoc autem non satis est ad

surreptio-

ſurreptionem. Et rationes omnes in contrariũ, quæ ſolum fundantur in ſola hac indignitate, & quaſi reſiſtentia ex parte perſonæ, re vera ſunt inefficaces, quia cum illa ſtat, quod diſpenſatio fiat cum plena voluntate, & cum cognitione omnium, quæ ad valorem actus neceſſaria ſunt. Et patet à ſimili: nam qui plures habet excommunicationes, minus dignus eſt quacunque abſolutione, & tamen ſi impetret abſolutionem vnius tacita altera, valebit, vt eſt certum apud omnes, quia nullo iure plus poſtulatur. At nec in irregularitatibus poſtulatur. Item qui plura habet crimina, minus dignus eſt beneficio, & ſi eſſent cognita difficilius illud obtineret, vel forte non obtineret, & nihilominus collatio eſt valida, ſecluſo alio maiori impedimento. Item qui propter diſtincta crimina obnoxius eſt multis pœnis, minus dignus eſt cuiuslibet remiſſione, & difficilius illam obtineret, ſi omnia ſimul remittenda proponeret, & nihilominus valida eſt remiſſio vnius cuiuſque tacitis aliis, niſi vbi lex aliud diſponit, vel vnum non poteſt ſine alio ſufficienter explicari, quia quando ſunt omnino diuerſa, nullam connexionem habent in remiſſione, & illa difficultas, quæ per taciturnitatem euitatur, non cauſat inuoluntarium, niſi valde accidentarium, & diminutum, quod non impedit valorem actus. Idem ergo eſt in irregularitatibus & aliis ſimilibus pœnis.

12 *Regula attendenda. Nauar.* Regula ergo obſeruanda eſt, vt, per ſe loquẽdo, valeat diſpenſatio vnius ſine expreſſione alterius, niſi grauitas vnius nõ poſſit ſatis ſine alia explicari. Ad eum modum, quo Nauar. conſ. 18. de Reſcript. dixit diſpenſationem irregularitatis contractæ occidendo clericum, non eſſe validam explicato homicidio, niſi explicetur ſacrilegium. Et ſimiliter cenſeo, qui plura homicidia commiſit, ſi vno tantum narrato velit diſpenſationem vnius irregularitatis obtinere, nihil faciet, quia licet illæ cenſeantur irregularitates numero diuerſæ, moraliter quaſi efficiunt vnã grauiorem, vel certe nulla illarum ſatis explicatur ſine alia, ac denique tunc fere procedunt rationes de matrimonio factæ. Extra hos vero & ſimiles caſus valida eſt diſpenſatio vnius vinculi, tacito alio omnino diuerſo, quoties per ſe habere poteſt ſufficientem cauſam, & rationem, vt auferatur, etiam ſi cætera non tollantur. Et hactenus de diſpenſatione.

CAPVT XXV.

Quando, & ex quibus cauſis poſſit lex abrogari.

1 Declarauimus relaxationem legis, quæ per diſpenſationem ex parte fit, ſolum ſupereſt dicendum de mutatione, quæ per abrogationem fit: ſic enim appellari ſolet in iure totius legis ablatio, l. *Derogatur*. ff. de Verbor. ſignific. Diſtinguũt autem aliqui inter abrogationem, & irritationem legis, vt irritatio ſit, quando tota lex impeditur, ne vires obligandi accipiat, priuſquam plene conſtituta ſit, vt ſi lex poſtulans confirmationem Principis, vt obligare poſſit, ab eo non confirmetur, vel ſi lex lata à Principe, à populo non acceptetur, iuxta opinionem exiſtimantem acceptationem eſſe neceſſariam. Sed hoc poſterius exemplum falſum ſupponit: nam lex Principis ante acceptationem populi eſt vera lex, & illa mutatio per reſiſtentiam ſubditorum pertinet ad mutationem, ſeu abrogationum per conſuetudinem, de qua in libro ſequenti dicturi ſumus. Altera vero abiectio, ſeu non admiſſio legis per reſiſtentiam Principis non eſt propria mutatio legis, quia non mutatur proprie niſi quod præexiſtit, imo nec irritari proprie dicitur, niſi quod iam erat ratum, & validum, ſicut alias de Voto diximus, & ita non acceptatio legis in illo caſu non eſt legis mutatio, quod ſi dicatur irritatio quaſi antecedens, non eſt de voce contendendum, nec enim eſt inuſitata illa ſignificatio vocis, vt conſtat ex dictis de lege irritante. Nullam vero ſpecialem explicationem in præſenti requirit, quia ſolum eſt quædam negatio inſtitutionis legis, quę erit valida, ſi ex ſufficiente poteſtate fiat, & iuſta, ſi cauſam habeat honeſtam: & ad bonum commune pertinentem. Solum ergo nunc agimus de propria legis abrogatione. Aduertimus autem, licet abrogatio proprie dicatur de integra legis ablatione, ſub illa tamen nunc comprehendi illam diminutionem legis, per quam in perpetuum lex tollitur, & licet non in totum, ſed quoad aliquam partem, illa enim non eſt proprie diſpenſatio, vt in ſuperioribus tetigi, ſed dici ſolet derogatio. Verumtamen ſeruata proportione eandem habet rationem, & doctrinam, quam integra legis ablatio, & ideo ſub abrogatione nunc comprehenditur. *Sub nomine abrogationis etiam diminutionem perpetuam alicuius partis legis comprehendimus.*

Ex dictis ergo concluditur, legem tunc abrogari, quando ſupponitur eſſe vera lex, & permanens toto tempore, priuſquam abrogetur, & conſequenter debet etiam ſupponi iuſta, rationabilis, & vtilis: nam ſi prius fiat iniuſta, nociua, aut inutilis, prius per ſe deſinet eſſe, quam abrogetur, & ita iam non habebit locum abrogatio, quia ceſſatio legis diſtinctus modus deſitionis eſt, vt ſupra vidimus. Hinc ergo ſumi poteſt ratio dubitandi, quomodo ſit poſſibilis valida, & iuſta abrogatio legis: nam ſi lex, quæ ſupponitur, non eſt iuſta, nec vtilis, ablatio eius non erit abrogatio iuris, ſed facti, vel potius declaratio nullitatis legis; ſi vero ſit iuſta, abrogatio erit iniqua. Quid enim magis iniquum, quam legem iuſtam, & vtilem abolere? ergo conſequenter etiam erit inualida: nam ſicut lex iniuſta non eſt lex, ita abrogatio iniuſta nocere non debet communi bono, cum ſit ex poteſtate data ad ædificationem, non ad deſtructionem. Dici vero poteſt ex Diuo Thoma, & aliis ſtatim referendis, legem iuſtam in vno tempore poſſe per temporum mutationem fieri iniuſtam, & ideo illius abrogationem poſſe eſſe iuſtam. Sed contra hoc eſt, quia ſi mutatio temporis fecit legem iniuſtam, iam non habebit locum abrogatio, ſed per ſe deſinet lex, & ita nunquam erit neceſſaria, imo nec poſſibilis. 2 *Vt abrogatio locũ habeat lex debet eſſe iuſta, rationabilis, &c.* *Optima ratio dubitandi.*

Nihilominus dicendum eſt primo, humanam legem interdum abrogari poſſe & valide, & iuſte. Eſt certa, & communis ſententia; quam tradit D. Thomas 1.2. q. 97. art. 1. & ibi omnes, & Syluest. verb. *Lex*, q. 25. & ibi alij ſummiſtę, & iuriſtæ, quos refert, & ſequitur Couarr. in cap. *Alma mater*, p. 2. in princ. Et ſumitur ex Aug. lib. 1. de Liber. arbitr. cap. 6. vbi hac ratione legem humanã vocat *temporalem*, quia licet iuſta ſit, pro temporum varietate mutari poteſt, & debet. Sumitur etiam ex Ariſt. lib. 2. Politic. capit. 6. vbi, agitata quæſtione pro vtraque parte, eam indeciſam relinquere videtur, nihilominus tamen abſolute hoc ſentit, licet indicare voluerit; hanc legum mutationem non debere eſſe fre- 3 *Legem humanam validè & iuſte abrogari poſſe. D. Thom. Syluest. Couar. August. Ariſtoteles.*

Plato.

quentem. Idem tradit Plato Dialog. 16. qui *Ciuilis*, seu de Regno inscribitur longe post mediũ, & Dialog. 6. de Legib. Sumitur etiam ex vtroque iure L. Vnic. C. de Caducis tollend. in princ. vbi ferè omnes causæ huius mutationis attinguntur, & ex cap. 2. dist. 14. & aliis, quæ statim afferemus. Denique sumitur ex Dei exemplo, qui legem suam abrogauit: si enim hoc potuit facere Deus immutabilis propter hominum, & temporum mutationem, vt late expendit August. contra Faust. multo magis id erit concessum hominibus. Atque hinc concluditur ratio assertionis; nam in lege humana inueniuntur omnia principia mutationis, tum ex parte authoris proximi, qui mutabilis est, & in intellectu: quia paulatim cognitionem acquirit, & in voluntate, quia finita, & potentialis est, tum ex parte actionum circa quas proxime versatur, quia nec sunt intrinsece malæ, neque ita bonæ, vt sint per se necessariæ ad morum honestatem, & ideo lex humana non est hoc capite immutabilis sicut lex naturalis. Aliunde vero etiam quoad vtilitatem, per mutationem temporum possunt huiusmodi actiones variari: nam quæ vno tempore vtiles sunt, vel expediunt, in alio fiunt inutiles, aut nimis graues. Denique etiam ex parte subditorum, quibus leges humanæ imponuntur, habet locum hæc mutatio, quia etiam ipsi homines mutabiles sunt, & propter morum, vel aliarum rerum mutationem, illis nunc non expediunt leges, quæ antea expediebant, constat ergo, hanc mutationem possibilem esse.

August.

4 *Vt abrogatio legis iusta sit & licita, iusta causa propter bonum commune necessaria est. D. Thom.*

Vt autem explicemus, quomodo possit esse iusta, dicendum est secundo. Vt lex humana iuste, ac licite abrogetur necessarium est ex iusta causa, propter commune bonum abrogari. Ita D. Thomas supra, & omnes, & tradit bene Plato Dialog. 7. de Legib. parum à principio. Vbi pro fundamento sumit, mutationem omnibus in rebus præter quam in malis, esse periculosissimam, & inde concludit, maxime hoc esse verum in mutatione legis, & ideo magnam considerationem ad illam requirit, sicut etiam in Dialog 6. late docuerat. Sumitur etiam ex cap. *Non debet*, de Consang. & affinit. & ex cap. *Alma mater*, de Sentent. excommun. in 6. & ex L. 2. ff. de Constit. Princip. vbi *Vrgens necessitas*, vel *magna vtilitas* postulatur. Ratio vero est primo, ne contemnantur leges frequenti mutatione. Secundo ait D. Thomas, quia consuetudine firmantur, & ideo nisi ita durent, vt earum obseruatione, & consuetudo fiat, & quasi habitus acquiratur, nũquam pro dignitate seruabuntur. Postquam autem consuetudine firmatæ sunt, non facile est ab honesta consuetudine recedendum, præsertim cum leges humanæ esse debeant moribus, & consuetudinibus accommodatæ. Tertio quia sicut lex non debet poni nisi propter commune bonum ita nec auferri: nam vterque est actus publicæ potestatis, & iurisdictionis, quę ad commune bonum ordinatur. Vnde ita concluditur, nam vel lex posita erat rationabilis, & ad commune bonum vtilis, & in eo statu perseuerabat, vel non? Si primum, irrationabiliter tollitur, quia contra bonum commune fit. Si secũdum, iam intercedit causa iusta ad legem tollendam.

5 *Duplex modus mutãdi legem.*

Vnde intelligitur, dupliciter posse fieri hanc mutationem. Primo solũ propter mutationem legislatoris, quæ potest esse vel in sola voluntate, vel in intellectu. Quando est tantũ ex parte solius voluntatis, regulariter irrationabilis est,

A vt statim dicam, quia negotium publicum, vt iuste administretur, non tam voluntate, quam ratione gubernari debet. Vnde nisi constiterit, priorem voluntatem fuisse irrationabilem, non fit honeste mutatio. Quando vero etiam dictamen rationis mutatũ est, potest esse mutatio legis iusta, etiamsi in rebus nulla facta sit. Supponit tamen humanũ defectum sæpe in culpabilẽ, quia homo non statim, nec semper assequitur veritatem, præsertim practicam, & prudentiæ. Et ita sæpe experientia ostendit legem nõ fuisse conuenientem, etiamsi fuerit lata sine culpa, vel quia, si fuit iniusta, ex ignorantia inuincibili lata est, vel quia licet fuerit iusta, & reputata conueniens, postea experientia compertum est, aliam magis expedire. Sic Concilium Trident. sess. 24. cap. 2. & 4. de Reformat. matrim. admutandũ leges aliquas circa impedimenta matrimonij, moueri se dicit, quia experientia ostendit aliqua grauia incommoda, quæ ex prioribus legibus sequebantur, quanuis malæ non essent. Aliquando vero fit mutatio in lege, etiamsi suo tempore iusta, optima, & vtilissima fuerit, quia in rebus ipsis facta est mutatio, ratione cuius iam nõ expedit, & tunc fit iustissime, & sine propria, seu formali mutatione, seu contrarietate in iudicio rationis, quia prudenter iudicatur, aliquid esse conueniens vno tempore, & esse disconueniens in alio, mutatis rebus.

Conc. Trid.

B

Non est autem necessarium hanc rerum mutationem tantam esse, vt legem effecerit aut iniustam, aut prorsus inutilem, sed satis est, vt vel nimis rigorosa, vel minus vtilis esse videatur, seu quod maior fructus ex eius reuocatione speretur, vel quòd maiora pericula, aut mala illo modo euitentur. Et ita soluitur facile ratio dubitandi in principio posita. Nam licet ad tollendam, vel abrogandam legem causa iusta necessaria sit, nihilominus non est necessaria tam vrgens, & grauis, vt propter illam lex ipsa statim cesset, sicut etiam ad dispensandum requiritur causa iusta, quæ per se solam legis obligationem auferre non valet. Neque repugnat abrogationem esse iustam, licet lex non fuerit iniusta, quia iustum etiam potest omitti, vel mutari propter magis iustum, sicut aliquid etiam omitti potest, quanuis non sit inutile propter aliud vtilius. Ac denique multa huiusmodi sunt, quæ ex humano arbitrio pendent, ita vt & iuste statuantur, &, si derogentur, iniustitia non fiat, quia prudenti aliqua ratione abrogari possunt, vt Couar. citato loco aduertit.

6 *Quanta mutatio sufficit vt lex sit abroganda.*

C

Ex hac vero assertione intulit Soto lib. 1. de Iustit. q. 7. art. 1. in fine, Summũ Pontificem non posse errare in abrogãdis legibus canonicis sine iusta causa, quãdo leges illæ necessariȩ sunt populo Christiano, quia non potest errare in his, quæ ad finẽ, & mores pertinent. Quod est pie, & prudenter dictũ, quantum ad leges quasi fundamentales, & maxime necessarias, & quantũ ad vniuersalem abrogationẽ earũ. Est autem sciendum, Pontificem non posse errare in ferendis legibus approbãdo, seu proponẽdo Ecclesiæ quod malum est, vel bonis moribus contrarium. Et cum eadem proportione non potest errare abrogando legem, reprobando tanquam malum, quod bonum est, vel bonis moribus vtile. Potest tamen aliquando esse excessus in multitudine legum, quia hoc pendet ex prudentia humana in particulari iudicante. Et eadẽ proportione possent leges nimium diminui, vel aliqua

7 Soto.

D

abroga-

Peculiaris assistentia Spiritus Sancti in Ecclesia. abrogari eo tempore, quo erat vtilis, quia hoc etiam pendet in particulari ex arbitrio prudentiali. Nunquam tamen, ita prouidente Spiritu Sancto, id fiet cũ notabili Ecclesiæ detrimento.

8 Atq; ex his potest facile intelligi, vtrum legis mutatio vt licita sit, debeat esse rara, & longo tempore post legem latam. Et ratio dubitandi esse potest, quia lex non debet poni, vt modico tẽpore duret, vt dixit D.Thom. 1.2.q.96.ar.1. & patet, quia supra ostensum est, legem de se debere esse perpetuam; ergo non debet intra breue tempus mutari. Item quia, vt supra dicebamus, consuetudo est necessaria ad firmandam legem, talis autem consuetudo requirit diuturnum tẽpus; ergo ratio postulat, vt intra breue tempus mutatio legis non fiat. Præterea hæc mutatio legis tunc præcipuè rectè fit, quando experimento constat legem non expedire; hoc autem experimentum non nisi longo tempore sumitur. Deniq; ob has & similes rationes frequens mutatio legum communiter perniciosa censetur; ergo oportet, vt leges non nisi post longum tempus mutentur, ne huiusmodi mutatio frequẽter cõtingat.

9 Quoties iusta causa cõtingit, iusta erit mutatio. Breuiter autem dicendum est, in hoc nõ posse certam, & vniuersalem regulam constitui. Cũ enim dictum sit, legem ex iusta causa iuste mutari; quotiescunq; causa iusta contingat, iusta erit mutatio, siue sit post breue, siue post longũ tempus à lege condita: nam hoc accidentarium est, & vtrumque sine dubio potest contingere. Regulariter verò loquendo, sicut est vitanda, ita etiam est differenda mutatio, quãtum fieri possit. Vnde in casu dubio, vel tantum probabili, & quoties vtrinq. sit ęqualitas, conseruanda potius est lex, quam mutanda, tum quia postquam est lata, quasi est in possessione, & in dubio melior est conditio possidentis, tum etiam, quia semper præponderat damnum mutationis, & hoc etiam suadent rationes factę. Nihilominus tamen duabus ex causis fieri potest iusta mutatio legis intra breue tempus. Primo si ex aliquo errore, vel inconsideratione, siue culpabili, siue inculpabili lata fit: nam error, quocumque tempore cognoscatur, emendandus est, & præsertim quando in communè incommodum redundare potest. Secundo, quando legum materia multum variabilis est, vt contingit in legibus taxantibus pretia rerum, quia valor earum ex copia, vel inopia earum pendet, & in his solet esse frequens mutatio propter frequentem temporum varietatem. In his ergo legibus non erit iniusta, nec imprudens mutatio, etiam si frequenter fiat. Et ob eandem causam potest mutatio fieri intra breue tempus, vt intra annũ propter accidentem sterilitatem, vel intra breuius tempus, si ex aliquo casu contingente similis mutatio fiat.

10 Vltimo dicendum est, abrogationem legis humanę supremo Principe factam sine causa legitima validam esse licet iniuste fiat. Dixi. *A supremo Principe*, quia si fiat ab aliquo inferiori ex commissione eius, inualida iudicanda erit talis abrogatio, propter supra dicta de dispensatione, quæ hic euidentius procedunt, quia vel hæc potestas non solet committi inferioribus, vel non nisi per modũ dispensationis, vel ad summum per modũ partialis reuocationis, de qua eadem est ratio. Ideoq. de solo Principe solet ista conclusio statui, quæ communis est, & ab illis etiam auctoribus admittitur, qui similem de dispensatione negant. Ratio autem eadem est, quia legis

A obligatio pendet ex voluntate Principis, voluntas autem illa, licet mala sit, absoluta, & efficax est; ergo tollit imperium, & obligationem. Dices; voluntas ponendi legem sine iusta causa nõ facit legem validam, etiam si ex parte legislatoris sit absoluta, quia non potest quicquid vult; ergo idem est è contrario.

Respondetur negando consequentiam, quia multo difficilius est imponere, quam tollere leges. Nam si impositio sit iniusta, aut erit de materia, cui repugnet obligatio legis humanæ, vt si sit de re iniqua, aut certe erit de materia, quæ excedat potestatem, sine qua voluntas nihil potest efficere. At vero ad auferendam, vel impediendam legis obligationem (quod fit per abrogationem legis) non potest materia conferre, quia quantumcunque sit bona, & honesta, potest non adiungi illi obligatio humana, vel licet sit intrinsece mala, potest non addi prohibitio humana. Et quantumuis contineatur sub potestate legislatoris, potest ipse circa illam non operari, quia illa potestas non agit naturaliter, sed media voluntate. Si autem non operetur, non obligabit, etiam si ipse peccet. Denique hinc etiam fit, vt ponendo legem iniustam, peccet contra iustitiam, & non tantum legalem, sed etiam commutatiuam, tollendo autem legem iustam, non facit contra iustitiam commutatiuam singulorum subditorum, & ideo valida est obligatio, licet imprudens sit, & contra iustitiam legalem. 11

B

CAPVT XXVI.

Quis possit legem abrogare.

C In præcedenti capite & materiam huius abrogationis, & causam finalem attigimus, in hoc efficiens causa breuiter explicanda est, de qua tres regulæ constitui possunt. Prima est: Conditor legis illam abrogare potest. Ratio est clara, quia res per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur: sed voluntas, & potestas legislatoris sũt principia, à quibus lex pendet; ergo per ea potest abrogari. Atque ita maxime procedit assertio in supremo Principe, qui superiorem in suo ordine non recognoscit, & ideo semper habet eãdem potestatem, & mutare potest voluntatem. Sub conditore autem legis successorem comprehendimus, quia eiusdem est potestatis, argumẽto cap. *innotuit*, de Elect. & sumitur ex cap. 1. de Constitut. in sexto. Estque res facilis, & cũ proportione applicari potest ad inferiores legislatores, an vero in eis recipiat aliquam limitationẽ, paulo inferius dicam. 1 Cõditor legis legem abrogare potest.

D Secunda regula est. Superior etiam potest legem inferioris abrogare. Est etiam recepta, & facilis, quia res magis pendet à causa vniuersali, quam à proxima, lex autem inferioris pendet à superiori tanquam ab vniuersali causa; ergo. Itẽ hac ratione diximus, posse superiorem dispensare in lege inferioris; ergo & legem illius abrogare potest, nam est eadem ratio. Imo potestas legislatiua ex suo genere est magis propria supremi Principis, quam dispensatiua, & ideo magis etiam est in inferiori dependenter à supremo Principe, ideoque semper hic potest legem subditi abrogare. Hac vero occasione potest hic dubitari, an lex Ecclesiastica possit ciuilem abrogare, etiam si à supremo Principe tẽporali lata sit, quia lex canonica superioris 2 Superior legem inferioris abrogare potest.

rioris poteſtatis eſt. Sed quæ de hoc puncto dici poterant, in tertio & quarto libro dicta ſunt explicando ſubordinationem vtriusque poteſtatis.

3 *Quomodo lex ciuilis legi canonicæ ſit ſubordinata.*

Dicendum ergo, legem canonicam, & ciuilem abſolute ſpectatas nõ habere inter ſe ſubordinationẽ, nã licet canonica ſit dignior, formaliter non eſt à ſuperiori iuriſdictione: nam etiam ciuilis eſt ſuprema in ſuo ordine. Nihilominus tamẽ in ordine ad bonum animę lex ciuilis ſubordinatur Eccleſiaſticæ, & ideo ſub hoc reſpectu poteſt illam abrogare. Hoc autem contingit duplici titulo. Vnus eſt, ſi lex ciuilis verſetur circa materiam, quæ licet ſecundum ſe temporalis videatur, ad ſpiritualem ordinem euecta eſt, vt eſt cõtractus matrimonij, diſpoſitio ad pias cauſas, bona Eccleſiaſtica, & ſimilia. Alius eſt, ſi lex ciuilis etiã in propria materia ſit cõtra bonos mores, vel inferat periculum animę, & vtroque modo inueniuntur leges ciuiles per Eccleſiaſticas, vel reprobatæ tanquam per ſe malæ, vel etiam abrogatæ tanquam minus conuenientes, quas referre, neceſſarium non iudico, videri autem poſſunt apud Azor 1.tom.l.5.c.20.& 21. 25. & 26.

Azor.

4 *Inferior nõ poteſt abrogare legem ſuperioris. Clement.*

Tertia regula ſit, inferiorem nõ poſſe abrogarè legem ſuperioris. Ita habetur in Clement. *Ne Romani*, de Elect. & eſt manifeſtum ex ratione contraria ſuprapoſita, quia poteſtas ſuperior nõ pendet ab inferiori, neq; indiget illa in his, quæ per ſe ipſam facit: nec etiam poteſt inferioris voluntas voluntatem ſuperioris mutare, vt per ſe conſtat, & probari poteſt ex cap. *Cum inferior*, de Maiorit. & obed. eſtque res per ſe ſatis clara, nihilominus tamen duo grauia dubia circa illam occurrunt.

5

Primum dubiũ eſt, an inferior poſſit interdũ abrogare legem ſuperioris, ſaltem in ſuo territorio, ſeu in ditione ſua. Clarum eſt enim, adæquate & totaliter non poſſe inferiorem reuocare legem ſuperioris, cũ inferior non habeat poteſtatem ordinariam in totam prouinciam ſuperioris, nec etiam delegata ſoleat tam ampla concedi, quia multum repugnat dignitati supremę ipſius Principis. Quod ſi fingamus, ſuperiorem de facto delegare tantam poteſtatem, iam non fieret reuocatio ab inferiore per ſe, ſed in virtute ipſiuſmet Principis ſuperioris. Igitur de inferioribus habentibus poteſtatem aliquam legislatiuã in particularibus ciuitatibus, prouincijs, ſeu territorijs, dicũt aliqui, aliud eſſe in legibus canonicis, aliud in ciuilibus. Nã in canonicis nõ poteſt inferior ſtatuere in ſuo territorio contra ius ſuperioris, & derogando illi, vt prouinciale cõciliũ contra generale, vel Epiſcopus contra ius Pontificiũ, aut cõciliare, generale, aut prouinciale, & ſic de alijs. At vero (inquiunt) in ciuilibus, inferior ciuitas, v.g. poteſt ſtatuere contra ius commune. Ita Panormit. in cap. vlt. de Conſuet. vbi diſtinctionem illam vt certam ſupponit, & rationem diuerſitatis inquirit. Sequitur Iaſon in l. *Omnes populi*, ff. de Iuſtit. & iur. Et Felin. in cap. *Quod ſuper his*, de Maiorit. & obedi. n. 2. licet in reddenda differentiæ ratione, non cõueniat cũ Panormit. in diſtinctione autem conuenit. Idem in cap. *Cognoſcentes*, nu. 2. de Conſtit. Idem Alberic. tract. de Statut. 1. p. q. 7. vbi late impugnat eos, qui dicũt, laicos non poſſe ſtatuere contra ius ciuile. Item Roch. Curt. tract. de Conſuet. ſect. 3. num. 7. Vbi addit, laicos non ſolum contra ciuiles leges, ſed etiam contra canones poſſe ſtatuere, quando eorum ſtatuta non ſunt peccati nutritiua ex

Panormit. Felin.

Alberic.

Roch.

Felin. & alijs in cap. *Eccleſia Sanctæ Mariæ*, de Conſtit. & Panormit. per illum textum, & in capite, *Quod Clericis*, de Foro competente in fine per capit. *Venientes*, de Iure iur. Aliter vero Azor. 1. tom. lib. 5. c. 25. q. 11. quærens, an ſtatuta contra ius commune condita valeant, ſine diſtinctione inter ius ciuile, & canonicum videtur affirmare, idque varijs exemplis proſequitur vſque ad finem capitis, & per totum caput ſequens varia exempla proponit. *Azor.*

Ego verò nullum video fundamentum ad 6
aſſerendum, inferiores poſſe per ſuas leges derogare legibus ſuperiorum, ſeu municipale poſſe derogare iuri communi, vbi ius commune obligauerit, idemque eſt de abrogatione cum proportione loquendo. Ratio eſt, quia inferior non habet poteſtatem ſupra legem ſuperioris, niſi quatenus illa conceſſa eſt ab eodem ſuperiore, vel alio ſupremam poteſtatem ſupra vtramque habente; ſed nullibi legitur data poteſtas inferioribus ad ſtatuendum, vel ferendum leges contra leges ſuperiorum, derogando illis; ergo nullus inferior habet hanc poteſtatem. Conſequentia euidens eſt. Maior etiam eſt per ſe nota, quia inferior tenetur ſuperiori parere, & ab illo pendet in ſua voluntate; ergo non poteſt ex ſe mutare voluntatem ſuperioris; ergo nec legem eius. Vnde ſupra oſtendimus, non poſſe diſpenſare inferiorem in lege ſuperioris, niſi quatenus illi fuerit conceſſum. Imo in lib. 3. oſtendimus, ciuitates, vel Principes non ſupremos, ſed alijs ſupremis ſubiectos non poſſe leges condere, niſi quatenus illis eſt priuilegio, vel conſuetudine conceſſum, ergo multo magis hoc verum eſt de legibus derogantibus iuri ipſorum ſuperiorum, vel ex parte abrogantibus illas. Supereſt probanda Minor, quæ per ſequentes illationes melius explicabitur.

Sequitur ergo primo, inferiores Prælatos, vel 7
communitates Eccleſiaſticas non poſſe condere decreta, aut ſtatuta contra ius canonicum, vel contra canones ſuorum ſuperiorum reſpectiue. In hoc conueniunt omnes citati Doctores, & ſumitur ex cap. *Quod ſuper his*, de Maiorit. & obedien. vbi ſupponitur Epiſcopum in ſua Synodo nihil poſſe ſtatuere, *Quod canonicis obuiet inſtitutis*. Idem ſumitur ex cap. *Inſtitutionis*, c. *Amputato*, c. *Eccleſiaſticæ*. 25. q. 2. & optime ex dicta Clement. *Ne Romani*, de Elect. Ratio propria eſt, quia nullibi legitur inferioribus conceſſa talis poteſtas, nec erat expediens, tum propter vnionem, & debitam ſubordinationem in Eccleſia ſeruandam, tum etiam, quia canones ex fine maxime propria tendũt ad ſpirituale bonum animarum, & ideo quæ per illos à maioribus condita ſunt, non ita facile ſunt à minoribus mutanda. Omitto ſpecialia priuilegia religionum, vel aliquarum Eccleſiarum, illa enim in generali ſemper intelliguntur excepta, in particulari vero ſciri ab omnibus non poſſunt, cum ad factum, ſeu ius priuatum pertineant. Et præterea in eis continetur authoritas ſuperioris concedentis illa.

Sequitur ſecundo, multo minus poſſe laicos 8 *Laicos contra canones non poſſe ſtatuere.*
ſtatuere proprie, contra canones, derogando illis, ſeu eorũ obligationẽ aliqua ex parte minuẽdo. Ratio eſt, quia multo magis inferiores ſunt laici reſpectu omniũ legislatorũ canonum, quã inferiores Prælati Eccleſiaſtici reſpectu ſuperiorum, multoq. minus legitur laicis data talis poteſtas; ergo multo minus poſſunt laici contra

quos-

quoslibet canones, vel statuta Ecclesiastica, etiam infirmorũ Prælatorum, legẽ condere, vel eis quouis modo derogare. Tantumq. abest, vt oppositum colligatur ex dict.c. *Ecclesia Sancta Mariæ*, vt potius ille textus hoc conuincat, in quo dicitur, laicis nullã esse attributã potestatẽ super Ecclesijs, & statutũ ab eis factum etiam in fauorẽ Ecclesiarum nullius esse valoris, nisi ab Ecclesia fuerit probatum. C. autẽ *Venientes*, de Iureiur. nõ loquitur de statuto municipali, sed de consuetudine, & illa nihil derogabat canonibus, vt in textu manifestum est.

9 *Canonistæ quo sensu intelligendi.* Vnde Doctores Canonistæ, qui cõtrario modo loqui videtur, re vera nõ contradicũt, sed in diuerso sensu loquuntur. Dicunt enim, laicos posse leges ferre contra canones, non secundum propriã contrarietatẽ, sed secundum proportionẽ ad suum forũ id est, laicos in foro ciuili, & tẽporali, posse contrario modo disponere, quã canones in suo foro disponant. Quod verissimum est, quia illi canones non obligant laicos pro foro suo, nec leges illæ derogant canonibus in foro suo. Et ita dixit. *Panorm.* Panorm. in d.ca. *Quod clericis*, quod leges possunt disponere contra canones, in rebus concernentibus ipsos laicos, vbi nec canones legibus resistunt, nec illę sunt contra honestatem morum, aut contra reseruata Principi. Et hoc modo etiam canones disponunt contra leges ciuiles respectu clericorum, alium vtique ordinem, & ius statuendo, vt constat in iudicialibus, & similibus.

10 *Quid magistratus ciuiles circa ius commune statuere valeant.* Tertio infero, etiam magistratus ciuiles, aut respublicas inferiores, & ciuitates subiectas alicui Principi, non posse abrogare, aut quidquam detrahere de iure cõmuni, vt est lex superioris, aliquid proprie contra illa statuendo. Hæc etiã sequitur ex dicto principio, & ex regula textus in dicta Clement. *Nec Romani*, quod lex superioris per legẽ inferioris mutari nõ potest. Respõdẽt dicti auctores per ipsũ ius cõmune datã esse hanc potestatẽ laicis potestatibus inferioribus. Allegant autẽ solam l. *Omnes populi*. ff. de Iust. & iur. Redduntq. rationẽ, quia Imperatores acceperunt potestatem legislatiuam à populis, & ideo quasi ex gratitudine illis concesserunt illam potestatem. Atque hinc colligunt multi differẽtiam, ob quam laici possunt contra leges Imperatorum statuere, & non clerici contra leges Pontificum, nimirum, quia Imperator habet potestatem à populo, Pontifex autem minime, sed à Deo.

11 Sed præterquam quod illa lex, *Omnes populi*, habere potest alias interpretationes, vt supra l. 3. tactum est, etiam si intelligatur de ciuitatibus Imperatori subiectis, in ea nõ dicitur posse ferre leges contra leges Imperatorum, sed solum habere potestatẽ condẽdi leges proprias, & suis moribus accommodatas, quod potest satis intelligi de legibus vltra ius commune non contrarias illi, sed diuersas, & aliquid illi addentes; ergo nõ est, cur illa lex extendatur ad potestatem statuendi contra ius superioris. Accedit, quod concessio talis potestatis esset inordinata & cõtra debitam subordinationem, atq. adeo contra dignitatem propriam ipsius Imperatoris, contra quam non solet ipse vel alij Reges aliquid concedere. Vnde differentia illa impertinens est, quia si tractemus de absoluta potestate, etiam Pontifex posset illam potestatem communicare inferioribus, licet illam habeat à Deo & non ab illis, sicut communicat plures alias, si vero considereremus conuenientem vsum, etiam Imperator non debuit illam potestatem concedere, neque fuisset ordinata gratitudo, sed nimia prodigalitas. Vnde etiam non refert, quod Panormit. considerat, quia leges canonicæ ordinantur ad bonum animæ; ciuiles autem ad temporalia cõmoda. Nam hoc non impedit, quin in vtrisque seruandus sit debitus ordo, alioqui & ad neutrũ finem expedit illa potestas in inferioribus.

12 *Statuta quæ videntur contra ius commune quomodo intelligẽda.* Adde, exempla omnia, quæ adducuntur statutorum ciuilium contra ius commune, non ostẽdere contrarietatem, sed additionem, & ita non continere propriam positiuam derogationem iuris superioris per ius inferioris, sed veluti determinationem, aut additionem. Vt verbi gratia ius commune non permittit, aliquem puniri in proprijs bonis propter culpam alterius, nisi illius sit particeps, & nihilominus aliqua statuta municipalia id statuunt in certis casibus, quæ iusta censentur, & valida. Tamen re vera hæc non est contrarietas, & derogatio, quia ius commune non statuit positiuam, & generalem legem id prohibentem, sed solum negatiue, non imponit talem modum pœnæ, & ita solum prohibet imponi ex vi iuris communis, non tamen excludit, quin alicubi aliud statui possit, si expediat. Quomodo interdũ dicuntur quædam esse introducta iure gentium contra ius naturæ, vt seruitutes, priuata dominia, &c. non quia ius naturæ hęc prohibeat, sed quia ex vi solius iuris naturæ hæc non erant, ex quo non sequitur derogatio iuris naturalis, sed additio. Ita ergo possunt illa statuta dici contra ius commune. Quod si in hoc sensu loquũtur iuristæ prædicti, non est de nomine contendendũ: tamẽ nec inde sequitur derogatio legis superioris per legem inferioris, nec fere est differentia inter laicos, & clericos respectiue. Nam etiam Episcopi possunt statuere hoc improprio modo contra ius commune, id est, vltra illud, videlicet reseruando casus, quos ius commune non reseruat, vel addendo censuras, aut alias pœnas in casibus, in quibus ius commune illas non præscribit.

13 Addo denique, si per ius commune intelligamus ius ciuile proprium, posse nunc ciuitates non subiectas Imperio, contra illas leges statuere, quia illis non obligantur, cum non sint subiectæ Imperatori, à quo ius illud habet authoritatem. Vnde respectu talium ciuitatum ius commune erit ius totius regni, & non ius ciuile Imperatorum, nisi quatenus per ius regni fuerit acceptatum, & contra illud ius regni nõ poterunt ciuitates, vel Principes Regi subiecti statuere, derogando illi communi iuri, quod vere est lex superioris, in quam non habet potestatẽ inferior. Nec cum fundamento dici potest, esse à Rege alicui concessam, talem potestatem, nisi vbi fortasse de speciali priuilegio constiterit.

14 Secundum dubium est, an statutum inferioris confirmatum à superiori possit nihilominus ab eodem inferiori, qui illud condidit, reuocari, non expectato beneplacito superioris, qui illud confirmauit, vt sæpe contingere potest in aliqua congregatione Ecclesiastica respectu Pontificis, & ciuitate respectu Regis. Hinc enim videtur, nõ posse, *quia illa nostra facimus, quibus authoritatem impertimur*, vt dicit Pontifex in c. *Si Apostolica*, de Præben. n. 6. & facit ca. *Pro illorum*, & c. *Dilecto*, de Præben. ergo statutum confirmatum authoritate Apostolica, factum est Apostolicum; ergo nõ

potest inferior illud reuocare iuxta regulam datam. Et confirmatur; quia per illum modum iam est constitutum ius publicum; quod non possunt priuati derogare, l. *Ius publicum*, ff. de Pactis, c. *Si diligenti*, de foro compet. A

15 *Statutū inferioris à superiori confirmatum quam vim habet.*

In contrarium autem est, quia interdum legimus in iure statuta facta ab inferiori, & confirmata à Pontifice posse valide tolli ex consensu eorum; qui statuta fecerunt. Ita habetur in capite, *Cum accessissent*, de Constitutionibus, & in dicto capite *Dilecto*, solum negatur; id fieri posse quando in confirmatione Apostolica expresse additur clausula, *vt quidquid in contrarium factum fuerit, irritum sit*; ergo confirmatio Apostolica per se non tollit illam potestatem. Sic etiam in l. *Omnium*. C. de Testament. dicitur; testamentum confirmatum ab Imperatore posse reuocari à conditore. Vnde sumitur ratio, quia B hæc confirmatio solum est quasi conditio, vel solennitas adiecta tali actui, quæ non immutat naturam eius, quia non destruit illum; ergo relinquit illum cum eadem dependentia à proximo conditore, quia Pontifex non intendit ponere talem legem; nisi supposita voluntate proximi institutoris. Vnde talis confirmatio gratia, & fauor esse videtur, non coactio respectu eorum, quibus conceditur; ergo ea non obstante, possunt illi renunciare tali fauori, & consequenter legem abrogare.

15 *1. Sent.*

In hoc puncto variæ sunt opiniones. Prima negat absolute, tale statutum, seu legem inferioris confirmatam à superiore posse reuocari ab inferiori, nisi superior reuocationem approbet. Ita tenet Bald. in l. *Omnium*, C. de Testamēt. num. vlt. nullam vero nouam probationem adducit. C

Bald. 2. Sent. Secunda opinio est, posse inferiorem reuocare suam legem, non obstante confirmatione superioris, sentit

Barth. Barthol. in dicta l. *Omnium*, & latius declarat in l. *Omnes populi*, ff. de Iustit. & iur. num. 33. vbi duas limitationes adhibet, de quibus statim.

3. Opin. Panormit. Tertia opinio est Panorm. in ca. *Cum accessissent*, de Constit. n. 2. & in dicto c. *Dilecto*, n. 10. qui distinctione vtitur. Quia, vel lex inferioris concernit propriam vtilitatem statuentium, & tunc dicit, posse ab eisdem reuocari, & talem putat esse casum dicti capit. *Cum accessissent*. & similis est in cap. *Pro illorum*, de Præben. vbi talis confirmatio indulgentia reputatur, seu gratia, cui vnusquisque potest renunciare. Et ita hoc membrum videtur satis probari ratione posteriori loco facta. Vel statutum pertinet ad publicum bonum aliorum, pro quibus conditum est, & tunc inquit, non posse reuocari, nisi authoritate Pontificis, postquam illa fuit confirmatum D Hoc enim videntur priora iura, & rationes probare. Et hæc distinctio videtur communiter probata per Doctores eisdem locis, qui partim referuntur in scholijs ad Panorm. & Barth. partim à Felin. in dicto c. *Cum accessissent*. n. 3. & 4. Idem Syluest. verb. *statutum*, q. 15. & alij Summistæ.

16 *Barth. Cōfirmatio legis duplex essentialis, & accidentalis.*

Mihi autem in primis videtur præmittenda distinctio insinuata à Barthol. & Bald. & magis declarata ab eodem Bald. & in l. *Ex placito*, C. de Rer. permut. n. 12. 13. & 15. scilicet, duplicem esse confirmationem legis, vnam essentialem, aliam accidentalem. Essentialis vocatur, quando est veluti forma dans esse legi, vt quando inferiores non habent potestatem statuendi, seu ferendi legem, quæ vim habeat obligandi, nisi prius à superiore confirmetur. Accidentalis autem vocatur quando inferior habet potestatem ferendi veram legem, quę talis sit, & vim habeat obligandi, & nihilominus ad maiorem authoritatem, & robur, confirmationem petit. Quando ergo statutum confirmatum est primi generis, videtur generalis regula, tale statutum non esse reuocabile sine authoritate Principis confirmante abrogationem, & in hoc sensu loquitur apert Bald. & idem tenet Salicet. in dicta l. *Omnium*, & in l. vlt. C. de Iurisdict. omni. iudic. & Felin. dicto cap. *Cum accessissent*, n. 5. vbi alios refert. Ratio vero est, quia tunc lex illa vere est condita authoritate superioris, nam tunc inferior non condit legem; sed quasi postulat à superiore talem legem; ergo non potest reuocari, nisi eadem authoritate, qua fuit condita. Quia eadem authoritas requiritur in destruendo, quę in cōstruendo, vt dictū est, sumitur ex Authent. *E contra*, C. de Repub.

Hanc vero partem non simpliciter admittit Barth. supra, sed alia subdistinctione vtitur. Aut enim (inquit) habentes statutum confirmatum à Principe, volunt illud reuocare condendo aliud illi repugnans; & tunc non possunt sine authoritate, aut solum volunt, tollendo statutum, redire ad ius commune, & tunc possunt sine authoritate superioris. Et primum membrū est euidens ex suppositione, in qua loquimur, scilicet, de communitate, quæ non potest facere legem validam sine confirmatione superioris: nam inde necessario sequitur, quod si talis communitas velit priorem legem confirmatam per posteriorem reuocare, necessarium sit, vt posterioris etiam confirmationem obtineat, alias nō erit lex, & consequenter nec poterit abrogare priorem. Posterius autem membrum probatur à Panormitan. in dicto capit. *Cum accessissent*, inducendo quasdam leges de testament. Sequitur etiam Bald. in dicta leg. *Ex placito*, nu. 12. ex alio fundamento, scilicet, quod statutum est fauor populi, & ideo potest populum pœnitere, & redire ad ius commune. Idem sequitur Felin. supra num. 5. verb. *hanc declarationem*, & varijs exemplis & argumentis illam confirmat. Quibus addi potest, quod ius commune etiam est ex authoritate Principis, sicut statutum ab eodem Principe confirmatum, & ita cum relinquitur speciale statutum propter ius commune, non relinquitur sine authoritate Principis, qua Princeps, per se loquendo, vult potius commune ius seruari, quam specialia, quæ sunt quasi dispensationes, & exceptiones à iure communi, & ideo regressus ad commune ius fauorabilis censetur, & voluntati Principis consentaneus. 18 *Barth. Panorm. Bald. Felin.*

Sed quid, si statutum sic confirmatum tollatur sine nouo statuto, & sine reditu ad ius commune? hoc enim membrum reliquerunt Barth. & alij cum tamen sit facile possibile. Nam sæpe statutum speciale est præter ius commune, & non contra; tunc ergo poterit abrogari sine reditu ad ius commune, nisi large, & improprie per solam negationē additionis ad illud, quę videtur ita fauorabilis, sicut positiuus reditus ad ius commune. Nihilominus tamen ex fundamēto Baldi erit tunc illud statutum reuocabile, quia confirmatio data est in fauorem, cui possunt cedere illi, in quorum gratiam data est. Tunc autem necessarius erit consensus totius communitatis, cuius commodum publicum Princeps intendit. 19 *Bald.*

Adhuc vero superest difficultas in illo secundo mem- 20

cundo membro, nam statutum confirmatum essentialiter (vt sic dicam) per Papam, est Pap-le, quia ibi interuenit authoritas Papę, non tantum vt causa vniuersalis, sed vt specifica, & propria, vt rectè exponit Bald. dicto n. 12. ergo nullo modo potest talis lex auferri, nisi per authoritatem Papæ, siue auferatur per solā oblationē legis, siue transeundo ad aliud ius commune. Probatur consequentia, quia ijdē authores pro regula statuunt, quoties statuentes fecerunt statutum, non propria authoritate, sed vice, & authoritate superioris, non posse tollere statutū sed solum superiorem, cum Barth. & alijs tradit Felin. supra num. 9. & sequitur Nauarr. cons. 8. de Constitut. num. 1. Responderi potest, statutū confirmatum dicto modo, nunquam auferri sine authoritate Principis, sed solum renunciari ex subintellecta illius voluntate, & in hoc esse differentiam inter legem factam ab inferiori postulante confirmationem eius à Principe, & legem datam à Principe quasi motu proprio, siue per se, siue per alium, cui suam potestatem commisit. Nam prior censetur solum confirmata in gratiam petentium, vel populi, in cuius commodum cedit, & ideo habet subintellectam conditionem, si ipsi consenserint. Posterior vero lex inducitur ex pura potestate legislatiua Principis, & ideo non habet in illa locum renūciatio, sed eadem potestate reuocanda est.

Bald.

Barth. Felin. Nauar.

21 Hæc responsio, & sententia probabilis forte est, mihi vero non satisfacit, quia nulla est lex, quæ non feratur propter bonum publicum cōmunitatis, & nihilominus non potest communitas eam tollere, quasi renunciando fauori suo; ergo idem erit in lege data per necessariam cōfirmationem Principis: nā tunc re vera à Principe fertur, licet præcedat constitutio facta ab inferiori senatu, vel consilio, & Principi præsentata, vt ab eo confirmetur. Nam illa solum est veluti excitatio potestatis Principis, & propositio legis conuenientis communi bono, ergo postquam Rex illam confirmat, tam stabilis permanet, ac si ab ipso per se lata fuisset. Declaratur, & confirmatur, quia in illo statuto, vel lege præter Principem confirmantem oportet distinguere consilium, seu congregationem statuentium, & totam communitatem integram, pro qua lex fertur, vt est in religione capitulum repræsentans religionem, & tota religio in se spectata. In illo igitur casu Capitulum, seu statuentes non possunt reuocare legem sic confirmatam à Principe, iuxta doctrinam Abbatis supra relatam, quia non est facta in eorum fauorem, sed totius religionis. Ergo neque religio potest illam tollere, nec cedere suo fauori, quia non operatur per modum vnius, nisi mediante capitulo: vnde non potest intelligi quomodo tota ciuitas, vel religio renunciet tali legi, nisi per contrariam consuetudinem, quam oportebit esse toleratam à Principe, iuxta dicenda in sequenti libro. Vnde vix aliquam inuenio differentiam inter legem sic latam per confirmationem necessariam Principis, vel per propriam ipsius editionem, ideoque censeo non posse tolli à subditis, nisi vbi constiterit solum confirmari cum illa amplitudine, vel per modum fauoris, cui possit renunciari. Et tunc verisimilius erit talem renunciationem fieri posse per Capitulum, seu per congregationem statuentiū, quia repræsentat communitatem, & fauor ille debet intelligi concessus modo accommodato tali

A communitati. Et in eo casu nihil obstabit obiectio facta, quia cum dicitur, eum, qui vice Principis legem posuit eius authoritate, non posse postea illam reuocare, intelligendum id est, quādo potestas solum ad legem ferendam est commissa. Nam si absolutè sit data ad gubernandum cum potestate legislatiua, poterit idem, qui legē tollit authoritate Apostolica, verbi gratia, eam reuocare, quia in hoc etiam authoritate Apostolica vtitur, & sic legatus Papæ fert legē per potestatem Papę sibi commissam; & idem potest illam reuocare. Idemque est suo modo in religionibus, & consequenter idem erit cum proportione in dicto casu.

Superest dicendum de lege propria inferioris confirmata à Principe, non ex necessitate, sed ad maiorem authoritatem, & approbationē. De illa ergo regulariter videtur procedere sententia Bartholi, quod talis lex, non obstante confirB matione Principis, potest tolli ab his, qui potestatem habent condendi talem legem. Et hoc etiam videtur sentire Baldus in Lege, *Ex placito*, cum ait, talem legem etiam à Papa confirmatam non esse Papalē, sed semper manere in propria specie statuti, vel (vt sic dicam) legis quasi municipalis, ergo per talem confirmationem non est lex illa facta irreuocabilis à proprijs authoribus, quia nō mutauit naturam suam; nec procedit per se à iurisdictione Papali. Item confirmatio illa non est constitutiua talis legis, sed potius supponit illam constitutam, & addit quandam solemnitatē accidentalem ad maiorem statuti approbationem, & authoritatem; ergo statuentes semper poterunt constitutionem suam tollere, & tunc definet etiam confirmatio, quasi ad desitionem fundamenti, seu subiecti. Hæc ergo sententia videtur mihi vera per se loquenC do, id est, nisi aliud constiterit de volūtate Principis, quia licet eius confirmatio non petatur vt necessaria, nihilominus poterit ipse, si velit, legē facere suam, & ita illam confirmare, vt suo nomine subsistat, & tunc non erit reuocabilis ab inferioribus, oportebit autem, vt de tali voluntate Principis satis expresse constet. 22

Bart.

Baldus.

Ex quibus tandem intelligi potest, quid sentiendum sit de distinctione Abbatis ad vtramq. enim confirmationem tam essentialem, quam accidentalem potest accommodari. Rarius tamen, ac difficilius in accidentali: maxime tamē ad essentialem. Quia iuxta proxime dicta, etiam si lex ad bonum publicum pertineat, per se non fiet irreuocabilis propter confirmationem acciD dentalem; nam de illa etiam lege procedit ratio facta. Quia tamen Princeps, vt dixi, sic confirmando legem potest illam suam facere, magis id præsumi potest in lege pertinente ad publica commoda, quam de pertinente ad proprium commodum statuentium. In neutra autem est id facile admittendum, nisi ex verbis confirmationis constet. 23

In altera confirmatione essentiali magis seruari poterit illa distinctio, & de illa videtur loqui Panorm. Nam de eadem sermo est in dicto c. *Cum accessissent*, quia Capitulum Ecclesiæ non potest extinguere dignitatem aliquam sine cōfirmatione Papæ, & nihilominus ibi supponitur, potuisse capitulum renunciare tali statuto à Papa confirmato. Addendū vero est, licet hoc procedat, considerata materia, & quasi ordinario iure: nihilominus si Pontifex addat illa verba irritantia, *Quidquid in contrarium factum fuerit* 24

irrit um

irritum sit, censetur tale statutum fieri irreuocabile sine auctoritate Pontificis. Ita enim habetur in dicto capite *Dilecto*, vbi statutum, de quo sermo est, sine dubio erat fauorabile his, qui confimationem petierant. Ratio vero est, quia potest Pontifex plus concedere, quam petatur, & velle, vt illamet commoditas, & vtilitas talis communitatis per legem eiusdem communitatis introducta ita per suam confirmationé stabiliatur, vt mutari non possit ab ipsamet communitate sine suo consensu, quia ad ipsum vt ad superiorem spectat inferiorum commoda prospicere, & conseruare per legem suam, & potest ita illam confirmare, vt faciat suam. Hoc tamen in tali materia non præsumitur, nisi per aliqua verba declaretur;

25 E conuerso vero contingit in alio membro de lege publici commodi, nam si fertur cum cõfirmatione essentiali Principis, ex vi materiæ est lex superioris, & irreuocabilis, & hæc presumitur esse intentio Principis, aut Pontificis confirmantis. Nihilominus tamen non est id ita necessarium, quin possit Pontifex confirmare illa statuta, non imponendo necessitatem retinendi illa, sed per modum fauoris, cui possit communitas per se, vel per suum senatum, vel capitulum renunciare, si velit, vt dictum est, ita vt sit potius concessio potestatis ferendi illam legem, cum potestate etiam tollendi, quam absoluta legislatio. Id autem (vt ego sentio) non præsumitur, nisi in ipsa confirmatione declaretur. Oportet ergo verba confirmationis diligenter expẽdere, sepeque mens Pontificis, ex petitione intelligitur: nam regulariter ita confirmat, sicut postulatur, nisi plus exprimat. Si tamen ex verbis aliud non colligitur, & materia pertinet ad bonum publicum, & confirmatio necessaria est, censetur confirmando facere legem illam suam, & irreuocabilem à subditis, vt sententia communis habere videtur.

CAPVT XXVII.

Quibus modis fiat abrogatio legis, & quos effectus habeat.

1 *Duplex legis abrogatio.* IN hoc capite explicabimus formam seruandam in abrogatione legis, simulque de effectibus eius dicemus, quia res est facilis, & breuiter explicari potest. Suppono igitur, duplicem distingui posse legis abrogationem: vnam vocare possumus non scriptam, quæ per dissuetudinem, vel contrariam consuetudinem fit, de qua in libro sequenti dicturi sumus; hic autem de abrogatione scripta tractamus, quæ licet generaliter fieri possit per verba ore prolata ab habente potestatem, nihilominus regulariter certitudinem, & durationem, aliasque scripturæ vtilitates.

2 Circa hanc ergo reuocationem in primis aduertendum est, varijs modis fieri posse. Primo pure abrogando legem, id est tollendo obligationem eius, & nullam aliam imponendo, & hæc abrogatio est omnium facillima, quia & oportet fieri per declarationem contrariæ volũtatis, & minorem requirit causam, quia non imponit onus, sed tollit. Aliter vero fit reuocatio vnã obligationem tollendo, & oppositam inducẽdo. Quæ oppositio potest esse, vel negatiua tantum, & quasi contradictoria, obligando, scilicet, ad non faciendum id, quod antea præceptum erat, quod proprie habet locum, quando lex prior affirmatiua erat, nam si esset prohibens formalis contradictio esset, præcipere postea eundem actum, qui antea erat prohibitus. Et hoc etiam genus abrogationis est satis expressum, & formale, quod nulla fere indiget interpretatione. Aliquando vero oppositio inter priorem, & posteriorẽ legẽ, est per positiuam repugnantiam, & quasi contrarietatem, quę proprie inuenitur inter leges affirmatiuas præcipientes actus repugnantes, quarum posterior non facit mentionem prioris, illam formaliter abrogando, addita particula. *Non obstante*, vel in speciali, vel saltem in genere. Et hæc potest dici abrogatio implicita, & virtualis, quę habet locum, non solum quando vtrumq. præceptum est affirmatiuum, sed etiam quando alterum est negatiuum, si non sit immediate, & formaliter oppositum, sed solum sub aliqua ratione magis generali. Quando ergo in noua lege repugnante priori additur clausula formaliter reuocatiua, tunc solum sunt consideranda verba reuocationis, an sint specialia, vel saltem sufficienti modo generalia ad comprehendendam priorem legem, alterum enim horum necessarium est, vt formalis reuocatio facta intelligatur, alioqui erit tantum implicita, & fere eiusdem rationis cum altera, in qua nulla clausula expressa derogationis additur, quæ non paruam difficultatem apud auctores habet; illam tamen breuiter expediam.

Dico ergo primo. Lex inferior interdum abrogat præcedentem, etiamsi nullam eius mentionem faciat. Hęc assertio communis est, & certa. Sumitur ex c. 1. de Constit in 6. cũ Glossa ibi verb. *Reuocare*, & verb. *Noscatur*, & ex l. *Sed posteriores*. ff. de Legib. ibi, *Nisi contraria sint*. Ratio est, quia voluntas posterior supposita potestate vincit, & reuocat priorem. Posterior autem lex, quando concordari non potest cum priori, sufficienter indicat voluntatem priori contrariam, saltem virtualem, quæ formali æquiualet; ergo sufficit ad abrogationem. 3 *1. Conclusio. Glossa.*

Dico secundo. Hęc abrogatio restringenda est quoad fieri possit regulariter loquendo, Hæc etiam conclusio communis est, de qua videri potest Bart, in l. *Si constante*, ff. solut. matrim. n. 39. & in Repetit. l. *Cæsar*. ff. de Publi. vecti. colum. 8. Decius in capite 1. de Constitut. lect. 1. num. 11. Felin. in cap. *Nonnulli*. de Rescript. n. 6. & sequentib. Tiraquel. in Præfat. ad Retract. nu. 62. Sumitur ex cap. *Cum expediat*, de Elect. in 6. vbi Doctores, & ex l. 1. C. de Inoffici. dotibus, l. *Non est nouum*, cũ sequentibus. ff. de Legibus. Itẽ ex alijs iuribus, quæ asserunt, correctionem iurium esse vitandam, quoad fieri possit, vt sumitur ex cap. *Cum dilectus*. de Consuetudin. & leges posteriores sæpe ad anteriores trahi, & similia. Facit etiam regula iuris, *Quæ à iure exorbitant, nõ esse extendenda*. Nam cõstat, legem reuocatoriam ex suo genere exorbitantem esse. Ad idem facit regula; *Quod odia sunt restringenda*, quia monstrauimus cap. 18. mutationem legis de se nociuam esse. Vnde sic concluditur, abrogatio legis per se loquendo, non expedit reipublicæ, nisi necessitas cogat, quia ex se infert nocumentum, ergo restringenda est quoad fieri possit. Et confirmatur, nam ob hanc causam legis abrogatio magna cõsideratione facienda est; ergo non est verisimile (ait Decius) *voluisse Principem vno verbo, & quasi aliud agentem, reuocare legem obseruatam*, non est ergo admittendum, nisi necessitas summa sit. 4 *2. conclus. Bart. Decius. Felin. Tiraquel.*

Atque

Barth. Tiraquel.

5 Atque hinc ſequitur, idem eſſe dicendum de quacumque correctione,ſeu derogatione legis, etiamſi non ſit in totum,ſed in parte. Sumitur ex Barthol. in dicta l.*Si conſtante*.ff.ſolut.matrimonio,nu.39. & Tiraq. ſupra,& paſſim ita loquuntur Iuriſtæ,vt ſupra de diſpenſatione dictũ eſt,& infra de priuilegiis dicetur. Et rationes adductæ cum proportione applicari poſſunt:nã licet minus nocumentum ſit correctio, vel derogatio,quam abrogatio,nihilominus non paruum eſt,& ideo ſi fieri poteſt,vitandum eſt. Veruntamen ſæpe difficillimum erit,omnem prioris legis derogationem,&abrogationem vitare, quando poſterior repugnare videtur, & ideo ſi vtraque excuſari non poteſt,derogatio potius, quam abrogatio admittenda eſt, vt ex duobus malis minus eligatur. Tamen ſi aliqua probabilis ratio, aut via occurrerit ad concordanda iura,etiam ſine derogatione,pręferenda eſt. Quod vero aliqui addunt,legem poſteriorem, etiamſi non deroget priori,eo ipſo,quod aliquid addat, odioſam eſſe,& reſtringendam,veriſimile non eſt:alias omnes leges de nouo editę eſſent odioſæ,quod dici non poteſt. Conſideranda ergo eſt additio,& iuxta materiæ capacitatem, & regulas poſitas in principio huius libri iudicandum erit an talis diſpoſitio odioſa ſit,vel fauorabilis

Vnde colligendum eſt legem eſſe odioſam. Bart. Tiraquel.

Addit denique Barth. ſupra,quem Tiraquel. ſequitur,diſtinguendam eſſe limitationem legis à correctione. Nam correctio proprie eſt,quando lex præcedens ex parte tollitur,quia quoad illam minus vtilis inuenitur,limitatio vero intelligitur in eſſe ipſi legi,ex quo condita fuit,nã poſtea ſolum per declarationem adhibetur. Et ideo dixit idem Bartholus limitationem etiam in iure diuino locum habere; in lege prima. ff.de Conſtitut.Princip.& in lege prima, Cod. *Si contra ius,vel vtilitatem publicam.* Vnde limitatio ſic ſumpta,quę potius interpretatio cenſenda eſt,non eſt exorbitans, nec odioſa, quia explicat verum ſenſum legis, & potius fauorabilis eſt dicenda,etiam ſi fortaſſe alicui minus vtilis ſit,vt ſumitur ex capite ſecundo de Decimis in 6.

Bart.

6 *Duplex limitatio.*

Solent vero addi huic aſſertioni limitationes plures,duæ tamen videntur præcipuæ. Vna eſt,legem correctoriam extendi propter ſimilitudinem,vel identitatem rationis, vt eſt apud Antonium Gabr.tom.2.Comm.opin.lib.17.& Matienz.in lege 19.titul.11.l.5.Recopil.Gloſſ. 2.numer.5.& ſequentibus. Sed hoc exponendũ eſt iuxta dicta ſupra cap.2.& 3. huius libri,& omnino reſtringendum, vel non admittendum, niſi vbi tanta ſit idẽtitas,vt non poſſit ſine graui abſurditate vitari extenſio. Alioqui multo magis incerta eſt vtilitas extenſionis legis propter rationis ſimilitudinem,quam ſit nocumentum in correctione legis,imò ſatis dubia res res eſt, an talis extenſio aliquando expediat; de correctione autem legis conſtat,minime expedire, ſi vitari poteſt. Ac denique non inuenio illam limitationem eſſe in iure fundatam, reſtrictio autem correctionis legum in iure fundata eſt, ſemperque antiqua lex melioris eſt conditionis, & ius ſuum quaſi poſſidet,quando de correctione expreſſe non conſtat. Vnde oritur regula l. *Præceptum*,in fine C.de Appellationibus, *Quidquid in poſteriori lege ſpecialiter non fuerit expreſſum, id veterum legum, conſtitutionumque regulis relictum eſſe,intelligendum eſt.*

Ant. Gabr. Matienz.

7 Alia limitatio eſt, niſi per correctionem legis redeatur ad antiquum ius, nã tunc illa correctio cenſetur fauorabilis,quia eſt(vt ita dicã) reuocatio prioris correctionis,quæ fuerat odioſa. Ita notat Tiraquel.dict.Præfat. ad Retract. n.58.cum Bart. Felin. Decius,& Gozad. quos allegat,& fauet,quod Hieronym.l.1.contra Iouin.ſentit,abrogationem legis veteris per nouã fauorabilem fuiſſe,quia nos ad principiũ,ſeu ad priorem ſtatum reuocauit,vt habetur in cap. *ab exordio*.35.d. Hoc etiam principium repetit idẽ Tiraquel.de Primogen.q.24.n.2.&6.& Couar. lib.3.Variar.cap.6.n.4.Nauarr. in c. 1. §. *Laboret*,de Pœnit.diſt.6.num.16. & 17. qui allegant Gloſſam in cap.*Statutum*,de Præben.in 6.verb. *Numeranda*,cum multis antiquis,& idem ſentiunt alij moderni. Et pro ratione reddunt, quia ſicut vnaquæque res facile reducitur ad naturã ſuam;ita etiam lex reuertitur ad ius commune, quod videtur eſſe magis naturale.

Tiraquel. Bart. Felin. Decius. Gozad. Hieron.

Tiraquel. Couar. Nauar. Gloſſa.

Contra hanc vero limitationem obijcit Tiraquel.in dicta Præfatione ad Retract.num.59. 8
quia ſæpe contingit, antiquiorem legem prius reuocatam,fuiſſe odioſam;ergo reditus ad illam non debet cenſeri fauorabilis. Quod multo magis procedit,ſi illa lex antiqua iniqua fuit, vel licet iuſta fuerit,& vtilis, ſi altera reuocans illã erat melior,& vtilior:nam tunc derogatio huius propter reditum ad antiquiorem,non eſt iudicanda fauorabilis. Non poteſt ergo talis regula generalis conſtitui,ſed videtur conſiderandũ, quale fuerit illud ius antiquius prius reuocatũ, & iuxta qualitatem eius iudicandum fore de reditu ad illud. Veruntamen hæc obiectio fieri etiam poteſt contra aſſertionem ſecundam,nam ob eandem cauſam non poteſt pro regula ſtatui,reuocationem legis eſſe odioſam, quia ſi lex abrogata odioſa erat,vel ſi erat nimis rigida,aut parum vtilis ad bonos mores, certe abrogatio illius non debet cenſeri odioſa, ſed potius fauorabilis,quia moderari rigorem,vel tollere odiũ, fauorabile eſt. Quod quidẽ in particulari loquẽdo,quando cætera ſunt paria,non videtur mihi poſſe negari; nam ratio facta videtur ex terminis nota. Et ideo in ſecunda aſſertione addidi, *Regulariter loquendo*; vnde concluſio ipſa intelligenda eſt ex vi reuocationis,ſeu ex ſuo genere, aut cæteris paribus, & ita procedunt rationes, quibus probata eſt. In eodem ergo ſenſu ſuſtineri poteſt limitatio poſita,ſcilicet,reditum ad antiquam legem ex ſuo genere fauorabilem eſſe.

Tiraquel.

Aliter vero obijci poteſt, quia lex abrogata 9
iam non eſt lex, quia deſtructa eſt per alteram, quæ poſtea condita eſt, & permanet,quandiu nõ reuocatur,ergo ex tunc mutatio poſterioris legis eſt ſimpliciter odioſa,& reſtringenda ex genere ſuo. Probatur conſequentia, tum quia iam nihil obſtare poteſt lex illa antiquior, vel reſiſtere alteri legi, quia quod non eſt, non poteſt alteri reſiſtere,tum etiam quia ius actu exiſtens præferendum eſt illi,quod iam præterijt,& non eſt;ergo fauorabilior eſſe debet cõſeruatio præſentis iuris,quam reductio ad præteritũ, eo vel maxime quod cum illud præteritum ius iam nõ ſit lex,non poteſt dici,eſſe ius commune. Tum denique quia mutatio legis eo eſt magis odioſa, quo multiplicatur ſæpius, quia eo magis derogat naturæ,& vtilitati legis; ergo non minus, imo magis reſtringi debet mutatio ſecundæ legis abrogantis priorem, quam ipſamet, quæ priorem abrogauit. Propter hæc cenſeo, illud vulgare principium non eſſe intelligendum

de

de lege vniuersali vniuersaliter abrogata, quia tunc apud me argumenta conuincunt, non esse habendam rationem eius, neque illam posse amplius vocari ius commune, nec reductionem ad illam posse reputari reductionem ad rei naturam. Intelligendum erit ergo illud principium de generali lege, quę vniuersaliter quidem perseueret, in particulari autem derogata sit per statutum, aut legem particularem. Tunc enim cessat obiectio facta: nam lex illa post derogationem durat, & de se constituit ius commune; & ita de illo procedit recte communis ratio, & doctrina.

10 Dico tertio. Lex posterior non habens clausulam derogantem; vel abrogantem priorem, non reuocat illam, nisi quando illi directe opponitur, ita vt nisi priori deroget, fiat inutilis. Ita docent communiter authores citati, & in primis, quod illa duo sufficiant ad derogationem, manifestum est, quia alias nunquam posset fieri abrogatio legis sine formali clausula derogatoria, quia nihil aliud requiri aut cogitari potest: consequens autem est aperte falsum, tum ex capit. 1. de Constit. in 6. cum Glossa ibi, & Doctoribus, tum etiam quia voluntas posterior, quæ ex vi obiecti non potest consistere cũ præcedenti, mutat illam, etiamsi formaliter, & expresse non intendat ipsam abrogationẽ; ergo, &c. Quod vero illa duo sunt necessaria ad hanc abrogationem quasi virtualem, seu indirectã, patet ex præcedenti assertione, quia si leges possunt cõciliari, nõ est admittẽda correctio, sed quãdo vtraque potest habere effectũ, conciliari possunt, ergo. Et declarari hoc potest duobus exemplis. Vnum est, quia lex posterior imponẽs nouam pœnam, non censetur eo ipso reuocare aliam pœnam per priorem legem positam, teste Barth in l. 1. ff. de Vi bonor. quem sequitur Nauarr. in cap. *Ita quorundam*, notab. 11. num. 14. & 30. Ratio autem est, quia non repugnat, idem delictum duabus pœnis puniri, & ita illæ leges possunt simul subsistere quoad pœnas, si aliunde pœnæ ipsæ inter se repugnantes non sint. Aliud exemplum est: nam lex posterior dans aliquod remedium, vel concedens aliquid, non aufert eo ipso remedium datum per priorem legẽ, habet enim eadem rationem, quãdo remedia alias inter se non pugnant. Et ita notat Nauar. cons. 8. de Offic. ordin. & sumitur ex leg. *Quoties*, ff. de Action. & obligat. vbi dicitur, legem dantem nouam actionem, non auferre antiquas, nisi eas expresse excludat.

11 Addunt vero aliqui, si potest vitari contrarietas legũ, alterius verb. improprie intelligendo, tunc posteriorem esse impropriandam, vt vitetur prioris correctio. Ita docent absolute ex modernis referendo aliquos antiquos, Gutier. lib. 3. Practicar. q. 15. num. 34. & Sanc. lib. 1. de Matrim. disputat. 17. numer. 6. Sed non video sufficiens fundamentum tam generalis regulæ, quia si illa licentia absolute accipi posset, vix admittenda vnquam esset correctio, vel abrogatio inter leges, propter contrarietatem, quia improprietas verborum tantam habet latitudinem, vt si propter hanc solam causam illa vti liceat, fere semper facile sit contrarietatem vitare: consequens autem est falsum, alias nihil esset firmum, & stabile in legibus. Vnde confirmatur, quia maius inconueniens est, admittere improprietatem in posteriori lege, quam derogationem in priori, præsertim quia nulla est

Gutier. Sanc.

maior ratio impropriandi priorem, quam posteriorem. Confirmatur secundo ex Glos. in l. *Non possunt*, ff. de Legib. dicente, in dubio de benignitate legis proprietatem verborum esse tenendã, & in superioribus generaliter diximus restrictionem legis semper esse intelligendam intra proprietatem verborum, nisi contineat iniquitatem, vel absurditatem, vt tradit Barth. in l. *Omnes populi*, ff. de Iust. & iur. n. 57. & 58. Panor. Deci. Felin. & alij communiter in c. 1. de Constitut. derogare autem priori legi, neque iniquũ est, neque absurdum; ergo per se loquendo, non sunt verba legis posterioris improprie intelligẽda, ne derogent priori. Posset autem illud admitti, quando improprietas non est tanta, quin secundum communem vsum soleant verba in illa significatione vsurpari, vel quando secundum vsum iuris censeri potest illa significatio propria; licet, attenta prima significatione videatur impropria. Vt patet in particulari exemplo, in quo loquuntur Panorm. in cap. *Cum olim*, de Re iudic. n. vlt. & Feli. in c. *Non potest*, eod. tit. num. 8. scilicet, de electione facta in concordia, quæ in iure solet dici etiam de illa, in qua maior tantum pars consentit, ideoque ad vitandam contrarietatem poterit interdum vox illa ita exponi. Maior autem improprietas verborũ nõ videtur admittenda, nisi vbi abrogatio ipsa, vel contrarietas aliud speciale incommodũ vel absurditatem contineret.

Glossa. Barth. Panormit. Decius. Felin. Panorm. Felin.

12 *Lex generalis posterior abrogat priorem.*

Ex hac ergo assertione sequitur primo, legẽ generalem posteriorem, omnino abrogare priorem, etiam generalem dicto modo illi contrariam. Ita docent omnes, & sumitur ex cap. 1. de Cognat. Spirituali, & ex dicto cap. 1. de Constit. in 6. & ex l. *Non est nouum*, ff. de Legib. & notat Glossa penult. Ratio autem est, quia tunc lex posterior non potest simul subsistere cum priori, nec etiã potest ex parte valere, & ex parte derogare alteri, tũ quia vniuersaliter loquitur, tũ etiam quia non est maior ratio de vna parte, quã de alia. Secundo sequitur, idem esse dicendum, quando vtraque lex prior, & posterior est specialis, & includunt similem contrarietatem, quę contradictionem inuoluat, tunc enim posterior abrogat priorem, propter eandem rationem. Et ita docuit Barth. in dicta lege, *Omnes populi*, num. 29. & 35. Intelligitur autem de legibus specialibus, aut in iure communi contentis, aut de statutis, quæ fiunt à particularibus communitatibus, vel legislatoribus, qui scire possunt, & debent sua statuta. Secus vero erit de particularibus legibus concessis à Principe extra commune ius: nam tunc clausula reuocatoria requiritur, vt infra de Priuilegijs latius dicemus. Tertio sequitur, quando lex prior est generalis, & posterior specialis illi contraria, posteriorem derogare priori, quanuis illam non abroget. Hoc enim posterius facere non potest, quia non est illi adæquate contraria, illud autem prius necessario sequitur ex dictis, quia posterior lex quoad id, quod specialiter disponit, non potest subsistere simul cum priori; ergo necessarium est, vt ex parte illam reuocet, quod est illi derogare. Nam alias esset inutilis, supponimus autẽ esse factam ab habente potestatem & sine ignorantia prioris iuris, quia non præsumitur Princeps ignorare ius commune, seu generale, iuxta cap. 1. de Constitut. in 6. 13

Quid dicendum de lege speciali. Barth. Quid facit lex generalis contra specialem.

Quarto infertur ex dictis, si lex prior sit specialis, & posterior generalis, posteriorem, etiam

si sit

Lex specialis contra generalem quid valet. Panormit. Bart. si sit contraria priori, non abrogare illam, sed potius secundum illam limitari, seu derogari. Hæc est communis Iurisperitorum in cap. 1. de Rescript. vbi Panormitan. numero 2. & alij, & Bart. in l. *Quæsitum*. §. vlt. ff. de Fide instrumentor. n. 12. Et sumitur ex regula iuris in 6. *Generi per speciē derogatur*, vbi Glossa, & omnes intelligunt, etiā si species antecedat, iuxta cap. *Quamuis tibi*, de Præbend. in 6. vbi etiā id notat Glossa, idemque habetur in cap. 1. de Rescript. Ratio vero est, quia Princeps præsumitur ignorare particulare statutū, quando illius mentionem non facit, & ideo licet vniuersalē legem faciat, non censetur velle, particulare statutum tollere. Quæ ratio, & decisio habetur in dicto cap. 1. de Constit. in 6. vbi est sermo de particularibus statutis quoad loca, eadem verò ratio est de specialibus statutis quoad materias, vel personas, vt probant alia iura, & similitudo rationis. Vnde in his etiā habet locū illa ratio, quia tunc potest vtraque lex habere effectum cum aliqua concordia in iure vsitata; ergo vitanda est correctio prioris legis, & credendū potius, intentionem legislatoris esse, B posteriorem legem generalē ferre cum illa particulari limitatione, & exceptione, vt infra latius de consuetudine, & de priuilegijs dicemus. Et hanc regulam varijs modis declarant, & amplificant doctores, quos congerit Sanct. libro 2. de Matrim. disp. 24. n. 6. & sequentibus. *Sanc.*

14 Atque ex dictis etiam facile est definire dubiū hic incidens, an promulgatio sit necessaria, vt abrogatio legis plene facta sit, & suum effectum consequatur. In hac enim re Theologi præsertim moderni non consentiunt. Quidam enim absolute affirmant, ad reuocationem legis necessariā esse promulgationē. Ita tenet Vasq. 1. 2. disp. 156. c. 4. & sequuntur aliqui moderni. Fundari potest hæc opinio. Primo quia seruari debet proportio inter legem, & reuocationē eius, quia opponuntur quasi priuatiue, priuatio autem reducitur ad C genus formæ contrariæ, & ex parte subiecti requirit omnes conditiones requisitas ad positiuū oppositū, alias propria priuatio non erit. Secundo, quia sicut lex est regula humanarū actionū, ita etiam reuocatio legis est suo modo regula, saltem permittens oppositum eius, quod lex vetabat, vel præcipiebat; ergo sicut lex non potest habere rationem regulæ, nisi promulgata sit, ita nec legis abrogatio. *Vasq.*

15 Alij nihilominus censent constituendam esse differentiam inter legem, & reuocationē eius, quod ad reuocationē non est necessaria promulgatio sicut ad legem ipsam. Ita tenet Capreol. in 4. d. 1. q. 3. ad 1. contra primā conclusionem, sequitur Conrad. 1. 2. q. 90. art. 4. vbi idem tenet Medin. circa finem articuli. Tenet etiam Cordub. lib. 4. de Indulgen. q. 36. Fundari potest hęc opinio primo, quia plus requiritur ad ponendā obligationem, quā ad auferendam: nam ad primum requiritur concursus omniū conditionum necessariarum ad veritatem, & subsistentiā legis; ad secundū autem sufficit defectus cuiuslibet conditionis; sed reuocatio legis non ponit, sed aufert obligationem; ergo non est, cur ad illam requirantur omnes conditiones, quæ ad legem. Vnde supra dicebamus, cessante euidenter iustitia legis, cessare legem, & obligationē eius sine alia promulgatione, ergo similiter cessante voluntate Principis de obligatione legis, reuocabitur lex sine alia promulgatione. Vnde intulit Medin. supra, posse reuocari legem per solum *Capreol. Conrad. Medin. Corduh.* D

A actum internum voluntatis Principis nolentis, vt lex amplius duret. Quod potest fieri verisimile, quia si in principio Princeps ferret, & promulgaret legem sine intentione obligandi, licet exterius putaretur lex lata; nihilominus illa non esset vera lex, nec per se obligaret, sed ad summū ex conscientia erronea. Ac denique licet demus, debere hanc voluntatē Principis exterius ostendi, nihilominus nō erit necessaria promulgatio, sed sufficiet, vt quocumq; modo de illa sufficienter constet.

Mihi distinguendum videtur inter reuocationem puram, & per se tantum factam, & reuocationem mistam cum aliqua obligatione contraria, & quasi consequentem ad illam. Et primo dicendum est, ad reuocationē quæ ex obligatione cōtraria sequitur, necessariā esse promulgationem, quod procedit, siue illa obligatio sit ad actum repugnantē priori legi, siue sit præcise ad non vtendū priori lege, seu ad illam non seruandum. Probatur, quia illa obligatio imponitur per nouam legem; ergo ad illam legem requiritur promulgatio, quia eadē est ratio de illa, quæ de cęteris, cum promulgatio sit de ratione legis, vt talis est. Ergo ad dictam abrogationem eadē promulgatio necessaria est. Probatur cōsequentia, quia talis reuocatio est effectus proprię legis, imo est quasi accessorius, & cōsequens ad alium primariū, qui est contraria obligatio legis; ergo requirit legem plene constitutā, atque adeo promulgatā. Vnde fit, hanc promulgationem eodē modo, & cum eisdem conditionibus hic postulari, sicut ad legem necessaria est. Vnde sicut lex ante promulgationem non obligat, licet priuatim sciatur, ita in pręsenti talis lex ante promulgationē cum tempore sufficiente ad obligationem eius non deobligat ab alia, quia non prius habet secundarium effectum, quam primarium. Et è conuerso, sicut post promulgationē, & tempus sufficiens lex obligat, etiā priuatim ignorata, quamuis ignorans inuincibiliter excusetur; ita in præsenti lex hęc promulgata tollit obligationem prioris legis, per se loquendo, quamuis si ignoretur, ex conscientia erronea obligare possit. 16 *Resolutio dub.*

Dico secundo. Pura reuocatio legis per se, & essentialiter non requirit promulgationē. Probatur argumento secundæ sententiæ. Et quia talis reuocatio non fit per aliquam legem, ad quā solam est necessaria promulgatio. An vero talis reuocatio per se requirat saltem signum externum, incertum est. Videretur enim probabile, esse necessariū, quia sicut voluntas humana non potest habere effectū positiuum circa alium hominem, nisi illi intimetur, ita etiam neque effectum priuatiuum, seu ablatiuum obligationis: nam videtur esse eadem ratio. Vnde si hoc concedatur, distinguenda erit manifestatio voluntatis Principis, à promulgatione: nā hæc requirit peculiarem solennitatem, quā negamus esse necessariā ad purā reuocationē legis. Quia sufficiet quælibet manifestatio voluntatis pro his, quibus immediate fit, pro alijs vero satis erit diuulgatio illius notitiæ per sufficientem famam, aut testificationem, ita vt quam primum aliquis illam notitiam cōsequatur, priori lege reuocata non obligetur. Supponimus enim Principis decretum dicto modo manifestatum fuisse, vt lex ex tunc non obligaret. Aliunde vero probabile est, internam retractationem voluntatis per se posse sufficere ad tollendā legem, si supponatur Princeps absolute velle, vt ex tunc non obliget, 17

quia statim cessaret obligatio ex defectu causæ conseruantis : nam sicut lex in fieri pendet ab interna intentione, ita & in conseruari, & ita procedit ratio supra pro Medina facta. Et tunc consequenter dicendum est, obligationem, quæ relinquitur in subditis, esse mere per accidens ex sola ignorantia, & fictione legislatoris : nam si de voluntate eius constaret, etiã per reuelationem, lex per se nõ obligaret; talis autẽ voluntas Principis omnino irrationabilis esset; & contra debitam gubernationem.

18 Vnde dico tertiò. Vt abrogatio legis etiã pura debito modo fiat, publicè proponenda est, prudenti arbitrio legislatoris. Hoc suadent aliquo modo rationes primæ sententiæ. Et quia nisi reuocatio sit publica, possunt facile sequi scandala, dum aliqui propter priuatam noticiam legẽ non seruant. Vnde sicut expedit, cõmunẽ obligationem de se simul incipere in eodem loco, ita expedit obligationẽ cõmunis obligationis esse iã publicam, & cõmunem quoad omnes, quantum cõmode fieri possit. Et ideo nunquã præsumendum est, Principẽ voluisse antea, vel aliter legẽ reuocare, nisi euidentissime constet. Dixi autem, modum huius promulgationis relinqui arbitrio Principis, quia in iure non est certus, nec definitus, nec videtur necessarium in reuocatione seruari omnem temporis dilationem, quæ pro legũ promulgatione pręscribitur. Quia nón est ęqualis ratio, neque oportet, quod in fauorem introductum est, extendere ad rigorem. Stabitur ergo consuetudini, vel actuali Principis dispositioni. Atque ita constat etiã quando incipiat hæc abrogatio legis habere suum effectum : nam in hoc dependet à principis voluntate, ordinarie vero incipit à sufficienti publicatione, applicatur autẽ in particulari, cum primum peruenit reuocatio ad vnius cuiusque notitiam, quanuis hæc magis propter conscientiam, quam propter reuocationem legis secundum se, necessaria sit.

19 De effectibus autẽ huius abrogationis nihil dicendum superest, nam per se solum consistit in ablatione legis. Vnde quot fuerint effectus positiui prioris legis, tot erunt effectus priuatiui abrogationis eius. Si ergo prior lex erat prohibens, & irritans; abrogatio vtrumque tollet, modo tamen vtrique accommodato. Quia quoad obligationem pendet aliquo modo in particulari à notitia : nam propter ignorantiã poterit in aliquo durare obligatio, quod non ita est in irritatione, nam abrogata lege irritante, etiã si abrogatio ignoretur, & actus cũ mala conscientia fiat, poterit esse validus, si fiat cum sufficienti voluntate. Et eadẽ proportione iudicandum est de reuocatione legis pœnalis quoad pœnã, vt sunt excommunicatio, irregularitas, & similia. Poni etiã potest inter effectus abrogationis, quod lex semel abrogata non potest redire per voluntatem subditorum, nisi iterum à legislatore feratur, quia iam substantia eius periit. Quod notauit Nauar. constituens hoc discrimen inter abrogationem, & non acceptationem legis, & cons. 1. de Constit. q. 7. Et huc etiam spectat quod dicunt iuristæ, legem abrogatam nõ posse allegari, vtique in vi legis, quia nulla est, secus in vi exẽpli, aut ratione. De quo videri potest Barth. in l. *Omnes populi*, ff. de Iustit. & iur. n. 68. & Deci. in cap. 1. de Const. lect. 1. n. 11. & lect. 2. n. 5. Denique si abrogatio non sit pura, & habebit per quam fit suos proprios effectus sibi accommodatos, qui ad pręsentem considerationem non spectant.

FINIS LIBRI SEXTI.

INDEX CAPITVM

LIBRI SEPTIMI.

De lege non scripta, quæ consuetudo appellatur.

LIBER VII.

DE LEGE NON SCRIPTA, QVÆ CONSVETVDO APPELLATVR.

HActenus de legibus scriptis A præcipue disputauimus, nunc vero de consuetudine, quatenus ius continet, vel inducit, ex professo dicendum est: Quẽ ordinem seruauit Gregor. 9. in libro 1. Decretalium, prius de constitutionibus, & rescriptis; & postea de consuetudine titulos instituendo: Nam licet consuetudo antiquior fuerit iure scripto, nihilominus ius scriptum certius est, & notius, & ideo prius de illo tractari debuit. Accedit, quod inter humana iura scriptum antiquius est, quam non scriptum, etiamsi multi Iuristæ, quos sequitur Rochus, Curt. tractat. de Consuetudin. in principio pro certo supponant, ius consuetudinis esse antiquius. Nam licet prius homines cœperint sine legibus in cõmuni viuere, quam leges scri- B berentur, vt clare dicitur in l. 2. ff. de Orig. iur. inde non fit consuetudinem habuisse pro lege, sed Regis imperium personale, quod nõ est lex, nec consuetudo, & ita insinuatur in dicta l. 2. ex §. autem *sine scripto*, Instit. de Iure natur. & c. colligi potest; ius consuetudinis fuisse antiquius apud Lacedæmones, quam ius scriptum apud Athenienses, à quibus ius ciuile duxit originẽ. Quidquid vero de hoc sit, nunc constat, consuetudinem sæpe esse antiquiorem iure scripto, & sæpe nouiorem, & aliunde scriptum esse præcipuum, & ab illo magna ex parte pendere vim consuetudinis, & intelligentiam eius, iuxta cap. vltim. de Consuetudin. & quæ ibi notantur, & ideo merito liber post præcedentes sequitur. In quo consuetum ordinem obseruauimus: nam C prius quid sit consuetudo explicabimus, conditiones ad illã requisitas, & causas eius aperiendo, postea de effectibus, tandem de illius abrogatione, seu mutatione dicemus.

CAPVT I.

Quid sit consuetudo, vsus, vel mos, forum, & stylus, & quomodo à scriptione differat.

1 Isidor. Tertul.

COnsuetudinẽ sic definit Isidor. lib. 2. Orig. cap. 10. & lib. 5. cap. 3. *est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur cum deficit lex.* Et videtur sumpsisse ex Tertul. lib. de Corona militis dicente. *Consuetudo in ciuilibus rebus pro lege suscipitur cum deficit lex.* Circa quam descriptionem triplex statim occurrit difficultas. Prima circa genus, nam consuetudo videtur potius esse A quid facti, quam iuris; non est ius sed factum, vel actio sæpius repetita. Vnde idem Isidor. statim subiungit, consuetudinem sic dictam esse, *quia in communi est vsu*, constat autem, vsum factũ dicere non ius. Et ita frequenter dicere solemus, cum in re aliqua dubitatur, an detur consuetudo, necne, quæstionem esse facti, non iuris. Secunda difficultas est de illa particula Moribus, quia videtur definitum in definitione poni, nam mos, & consuetudo idem esse videntur, soloque nomine differre. Vnde ibidem Isidor. morem definiendo dicit, *Mos est consuetudo*, cap. *Mos*. cap. *Consuetudo*. dist. 1. & quod mirandum est, ibidem expressius idem vitium cõmittere videtur dicens, *Mos est consuetudo de moribus tracta tantum.* Vbi non alio, sed eodem nomine definitum in definitione ponit. Et auget difficultatem, quod mos esse B dicitur consuetudo tracta de moribus, ac si esse possit consuetudo aliter introducta. Tertia difficultas est circa alteram partem, *Quod pro lege suscipitur*, quia hoc non pertinet ad esse consuetudinis, sed ad effectum eius, vt infra dicemus. Item videtur illis verbis significari, ius consuetudinis non esse verã legem, sed pro lege reputari, quod falsum etiam est. Aliæ etiam difficultates hic occurrũt, quæ in discursu cõmodiùs proponentur.

Isidor. Isidor.

Superiores vero difficultates magna ex parte oriuntur ex æquiuocatione terminorum, ideoq; 2 significationes eorum explicandæ prius sunt, vt res ipsa intelligi possit. Tres ergo termini in primis sunt notandi, scilicet, vsus, mos, consuetudo: nam in hoc conueniunt, quod solum in acti- 2. opinio. bus liberis proprie dicuntur, & quandam inter C se affinitatem, & cõnexionem habent, & nihilominus aliquod discrimen inter illos inuenitur. Vsus ergo in theologica proprietate significat Vsus quid. actum, quo voluntas libere exequitur, quod eligit, iuxta doctrinam D. Thomæ 1. 2. q. 16. per totam, & Augustini lib. 10. de Trinitate cap. 11. D. Thom. August. & lib. 83. quæstion. q. 30. vbi hac ratione dixit, non posse vti, nisi animal, quod rationis est particeps, quia solum illud libere se, vel alia applicat ad operationem, quam applicationem vsus significat. Vnde fit, vt vsus in philosophico rigore dicatur de quolibet actu vtendi per se spectato, quia quilibet est libera applicatio facultatis ad medij exequutionem, sicut quicumque actus gaudij de fine adepto dicitur fruitio. Nihilominus tamen communi, & vsitato modo loquendi vsus significat similium actuum frequentiam; quomodo dicitur in l. 1. titul. 2. partit. 1. vsum nasci ex his rebus, quas aliquis facit longo, &

Gregor. Lop. continuo tẽpore, vt notauit, ibi Gregor. Lopez. Vbi hác ratione dicit, vsum esse quid facti, scilicet, frequentiam ipsam libere operandi circa rem aliquam, eodẽ, seu vniformi modo. In lege autẽ illa dicitur, vsum esse id, quod relinquitur, seu nascitur ex illa frequentia actuum, quod videtur ad tertium significatum pertinere, quod statim explicabitur.

3 *Mos quid. D.Thom.* Mos autem teste D.Thoma 1.2. q.58. art. 1. non solum rationalibus, sed etiam brutis tribui solet, nã in scriptura dicuntur homines operari more brutorum, interdum in bonam partem, vt *2. Mach. 11* 2.Mac. 11. *Leonum more impetu irruentes in hostes*; interdum in malam, vt 4. Esdræ 8. *Qui mores pecudum habuerant*, interdum indifferenter, vt 2. Mac. 10. *In montibus, & speluncis more bestiarum egerant*. *D.Thomas* Nihilominus tamen, vt idem D.Thomas recte notauit in 3. dist. 23. q. 1. art. 4. quęstiuncul. 2. mos solùm per similitudinem, seu analogiam brutis attribuitur, quatenus ex naturali inclinatione eandem rationem operandi seruant, nam *Mos proprie in liberis tãtum actibus reperitur. D.Thom.* proprie tantũ in liberis actibus reperitur. Nam genus moris ibi incipit, vbi dominiũ voluntatis inuenitur, vt idem D. Thomas dixit in 2. dist. 24. q. 3. art. 2. & ideo solus actus liber proprie denominatur moralis, quia solus liber actus est laude, vel vituperio dignus, moralis autẽ actus eodem modo laudis, ac reprehensionis capax est. *Aristoteles.* Vnde est illud Aristot. 1. Ethic. cap. 13. *Cum de moribus loquimur, non sapientem, aut perspicacem, sed mansuetum, aut temperantem aliquem dicimus.* Mos ergo proprie dictus nihil aliud est, quã frequentia, seu continuatio similium actuum moraliũ, & humanorum per aliquod tempus. Et hoc modo dicitur aliquid fieri secundum morẽ, vt Ioan. *Ioan. 19.* cap. decimo nono, *Mos est Iudæis sepelire*, & Genes. *Gen. 50.* 50. *Iste quippe mos erat, cadauerum conditorum.* Et eodem modo qui conformes sunt in operando moraliter, vnius moris esse dicuntur. Psalm. 67. *Psal. 67.* *Qui habitare facit vnius moris in domo.* Vnde hoc videtur differre inter morem, & vsum, quod vsus tam de frequentia actuum, quã de singulis actibus dici potest, vt dixi, mos autem non dicitur proprie de vno actu, neque id est in vsu, sed de frequentia actuum similiũ. Vnde si vsus sumatur pro frequentia actuum, non videtur à more differre. Addit vero D.Thomas supra, morem in alia significatione dici de inclinatione ad similes actus, ex illorum frequentia relicta, quæ inclinatio non est aliud, quam aliquis habitus, quod etiam dici potest de vsu, iuxta sententiam Alphonsi in lege citata, quanuis illa plura cõprehendat, vt mox explicabo.

4 *D.Thom.* De consuetudine igitur, si sumatur, vt est quid facti (vt dicitur in cap. 1. de Constitut. in 6.) idẽ fere sentiendũ est, nam vt eisdem locis D.Thomas ait, mos, & consuetudo idem fere sunt, quia vtraque vox significat moralium actuum frequentiam. Propria enim consuetudo non est, nisi in actibus liberis, nam in necessariis, potius nunquam consuetudo vim habet, & ideo proprie non est in brutis, licet per analogiam interdum illis tribuatur. §. *Pauonum.* Institut. de Rer. diuis. Deinde consuetudo non est in singulis *Isidor. D.Thom.* Actibus, sed in eorum frequentia, vt Isidorus insinuauit, & apertius Diuus Thomas in 3. vbi supra dixit, *Consuetudinem importare quandam frequentiam circa ea, quæ facere, vel non facere in nobis est.* Dixi autem hoc esse intelligendum de consuetudine sumpta vt est quid facti, quia oportet in consuetudine duo distinguere, vnum est ipsa frequentia actuum, quam possumus vocare consuetudinem formalem, & hanc dicimus esse quid facti, sicut vsum. Aliud vero est id, quod ex tali frequentia relinquitur, quod potest esse vel quid physicum, vt est habitus, quod aliquando solet vocari consuetudo apud Iuristas, satis vero improprie, & ideo illud omittimus, & sub consuetudine facti illud computamus. Aliud ergo, quod ex consuetudine relinquitur, esse potest quid morale per modum facultatis, vel iuris obligantis ad sic operandum, vel tollentis aliam obligationem, quod potest vocari ius consuetudinis, seu consuetudine introductum. Sicut enim consuetudo inducit inclinationem ad similes actus, & consequenter dat facilitatem, & delectationem in opere, quæ non est tantum aliquid morale, sed etiam physicum, quod habitum appellamus, ita consuetudo facti inducit moralem facultatem, vel obligationem, vel mutat illam (vt postea videbimus) non inducendo aliquod physicum, sed moralem facultatem, aut vinculum, quod ius appellamus. Et ideo sicut nomen moris ex frequentia moralium actuum translatum est ad significandum ipsum habitum, seu inclinationem, ita consuetudo, licet aliud facti primario significet, etiam transferri potuit ad significandum aliquid iuris; quod ex frequentia actuum relinquitur, quatenus suo modo inducit ad similes actus. Quia nomen causa transferri solet ad effectum, & è conuerso: & ita vocatur consuetudo, & ipsa frequentia actuum, & ius per illam introductum. Et quoad hoc videntur distingui mos, & consuetudo ab Isidoro supra, quia mos ad factum tantum refertur, consuetudo vero etiam ad ius, vsus vero iuxta tertiam significationem in dicta lege indicatam potest etiam hoc modo accipi, licet plura comprehendat. Isidorus vero vsum etiam retulit ad solum factum, vt ex allegatis verbis intelligitur.

Ex his ergo constat, cum inquirimus, quid sit consuetudo, necessarium esse distinguere, sub qua ratione consuetudo sumatur; nam aliter definienda est, vt est quid facti, aliter vt est quid iuris. Priori enim modo optima est definitio, quæ ex Diuo Thoma sumitur, scilicet, *Consuetudo est frequentia operandi libere eodem modo*, seu frequentia liberi vsus circa quancumque rem, quæ nostræ subsit potestati. Est autem aduertendum, non quancumque consuetudinem facti habere vim conferendi aliquod ius: nam vitiosa consuetudo nullum ius confert, neque illa, quæ ex lege nascitur, licet consuetudo dicatur, iuxta illud Lucæ capite secundo. *Vt facerem secundum consuetudinem legis pro eo.* Quæ etiam mos solet appellari, vt Actorum decimo quinto, Circuncisio esse dicitur *secundum morem Moysi*. Et multæ sunt consuetudines similes, quæ omnes ad præsentem considerationem non spectant. Et ideo vt definitio limitetur ad illam consuetudinem facti, quæ ad ius aliquod introducendum sufficiat, necesse est, vel hoc ipsum, vel aliquid æquiualens in illa definitione addere, scilicet, esse legitimam frequentiam actuum iuri alicui consentaneam, vel habentem conditiones omnes iure requisitas, vel quid simile. Atque ad consuetudinem sic sumptam poterit applicari definitio Isidori, si nomen iuris non formaliter, sed causaliter intelligatur, si tamen intentio

Isidori,

Right-margin notes: 5 *Consuetudo iuris, & facti quia. D.Thom.* — *Luc. 2.* — *Act. 15.*

Isidori, & contextus, ac proprietas verborum consideretur, non videtur in hoc sensu loquutus. Isidor.

6 Quocirca, licet probabile sit, Isidorum in citatis locis vtraque ratione consuetudinem considerasse, & in illa parte, quæ ponitur in capite *Mos*, loquutum esse de consuetudine prout est quid facti, nam hoc modo mos, & consuetudo idem sunt, & in eodem sensu dixisse, *consuetudinem dictam esse, quia in communi est vsu.* Nihilominus in capite *Consuetudo*, vbi illam definit modo supra posito, considerasse videtur consuetudinem prout est quid iuris, seu quoad ius ipsum, quod ex facto, seu frequentia actuum resultat: Et ita facile expediuntur obiectiones in principio factæ.

7 Ad primam enim dicimus, in consuetudine vtrumque reperiri, scilicet, quid facti, & iuris, ideo nunc esse sermonem de illa secundum vnam rationem, nunc secundum aliam. Et quia in ordine ad leges, de quibus ibi Isidorus tractabat, magis pertinet ius, quam factum, ideo sub ea ratione, & per genus iuris illam definiuit. Et sumitur ex lege *De quibus.* ff. de Legibus, vbi prius dicitur, *De quibus scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus, & consuetudine introductum est*, & infra. *Inueterata consuetudo pro lege non immerito custoditur, & hoc est ius, quod dicitur moribus constitutum.* Sic etiam in lege Hispaniæ partit. 1. titul. 2. l. 1. definitur consuetudo, *Est ius non scriptum, quod ex longo, & continuo vsu ortum est.* Et eodem modo per idem genus definiunt Iuristæ consuetudinem in Rubrica de Consuetudine, & Barthol. in dicta leg. *De quibus*, in lectura, & in Repetition. quæst. 1. vbi nominis æquiuocationem recte distinguit fere modo à nobis explicato. Particula autem illa *Non scriptum*, quam addit lex Hispaniæ, & multi Doctores, virtute continetur in eo, quod dicitur, esse ius moribus institutum, nam per hoc distinguitur à lege, vtique scripta, & in cap. 3. amplius particulam illam explicabo. Isidor. Barthol.

8 Atque hinc facile expeditur secunda obiectio, nã sumpta consuetudine provt est quid iuris, recte dicitur esse ius moribus institutum, quia mores ad factum spectant, non ad ius, & ita non ponitur vllo modo definitum in definitione, quia ius consuetudinis per frequentiam actuum moralium introducitur; quæ frequentia dicitur mos. Et ita etiam in re nullum committeretur vitium; si ius consuetudinis per factum eiusdem consuetudinis definiretur, vtendo terminis in diuersa significatione. Quod autem Isidorus ait, *Morem esse consuetudinem tantum de moribus tractam*, optimum habet sensum, & sine vllo vitio, aduertendo, mores interdum dici quasi diuisiue, seu distributiue de singulis actibus moralibus. Morem autem, vt significat consuetudinem, quasi collectiue significare collectionem illam, seu frequentiam actuum; sic ergo dicitur mos trahi ex moribus, id est, ex actibus liberis, & moralibus. Vel etiam considerari potest, non quencumque morem, sed communem, & publicum alicuius communitatis esse sufficientem ad inducendum ius consuetudinis, de quo tractamus, id est, quod obligationem legis possit inducere; nam priuatus mos vnius personæ, vel familiæ non inducit ius legis, vt infra dicemus. Dicitur ergo hæc consuetudo quæ ad inducendum ius sufficit, debere trahi ex moribus, id est debere esse morem ita communem, vt ex moribus totius communitatis, & omnium, vel plurium partium eius consurgat. Addit denique Isidorus particulam exclusiuam, *tantum*, ad denotandum illum morem ad consuetudinem iuris constitutiuam (vt sic dicam) sufficere, qui solo vsu, & moribus introductus sit, absque lege, & iure scripto, quod illum induxerit, nam mos ille cum sit ex iure, vt sic, non inducit ius, licet firmare possit illud, vt infra dicemus. Isidor.

Ad tertiam difficultatem iam dictum est licet ius consuetudinis sit effectus consuetudinis facti, nihilominus hic non definiri consuetudinem facti, sed iuris, & ideo cum additur, *quod pro lege suscipitur*, non poni effectum consuetudinis definitæ, sed substantiam eius declarari. Dicitur autem pro lege suscipi; non quia non sit vera lex, sed quia Isidorus nomen legis accommodat ad legem scriptam, & ideo dicit, ius consuetudinis loco illius suscipi, vbi illa deest. Aduertit autem Bartol. in dicta Repetit. num. 6. per hanc particulam distingui consuetudinem à iure, quod descendit ex vsu singularis personæ, quod non suscipitur pro lege, nec est ius disponens, sed potius dispositum per legem. Ad quod intelligendum aduerto (quod in principio huius tractatus notaui) ius dupliciter dici, vno modo de illo, quod consistit in facultate vtendi, quod est dominium, vel quasi dominium; nam potest includere ius in re, & ad rem, & generaliter dici potest ius dominij, vel quasi dominij, & ita in rigore spectat ad factum: alio modo dicitur ius de illo, quod vim habet obligandi, & imperandi, & dici potest ius legis, seu legale. Priuatus ergo vsus vnius personæ potest conferre ius in re, vel dominium rei, aut ius seruitutis, & similia, vt in præscriptione contingit: illud tamen ius non habet vim legis, & ideo recte dicitur non esse ius disponens, quia non præcipit, nec ordinat, sed potius esse ius dispositum, quia acquiritur secundum iuris dispositionem. Consuetudo autem, de qua modo loquimur, non hoc ius, sed legale est, & ideo dicitur esse ius, quod pro lege suscipitur, & ad illud requiri consuetudinem, quæ moribus vtentium; id est, communitatis alicuius inducatur. 9 Bart.

Vnde obiter declarata est differentia inter consuetudinem, de qua loquimur, & præscriptionem: sæpe enim illæ duæ voces consuetudinis, & præscriptionis reciproce, & quasi pro eadem accipi solent, propter aliquas conuenientias, quas habent. Nihilominus tamen secundum proprias rationes sumptæ multum differunt, vt Barthol. dicta quæst. 1. in fine docet, & alij antiquiores, quos refert, & alij posteriores, vt Panormitanus, & Rochus Curt. in cap. vltim. de Constitut. cum Glossa ibi verb. *Legitime*, & Haim. Crauet. de Antiquit. tempor. 4. p. in princip. Balb. de Præscript. 1. p. quæst. 10. Rochus Curt. in capite vltimo de Consuetudin. sect. 5. num. 3. & Couarr. in Regula *Possessor.* 2. p. §. 3. n. 2. Matienz. lib. 5. Recopil. titul. 7. l. 1. Gloss. 6. num. 3. & Molin. lib. 1. de Primogenit. cap. 6. num. 10. qui plures differentias assignant, quibus omissis radix diuersitatis ex dictis clarius colligitur. Quia tam in præscriptione, quam in lege nõ scripta interuenit aliquid facti, & iuris, quod per factum introducitur, vnde & præscriptio consuetudinẽ aliquam requirit, & lex non scripta interdum requirit consuetudinem aliquo 10 *Differentia inter consuetudinem, & præscriptionem notanda.* *Bart. Panormit. Roch. Curt. Glossa. Bald. Couar. Haim. Crauet. Matienz. Molina.*

modo præscriptam, seu certam, & legitimam.

11 *Prima differentia.* Differunt autem in primis, ac præcipue in ipso iure, quia præscriptio strictè sumpta non introducit ius legale, seu disponens tanquam lex, sed confert ius dominij, aut aliud simile ius vtendi, vel fruendi, aut re corporali, vt domo, veste, aut incorporali, vt iurisdictione, suffragio. Et hinc etiam differunt in consuetudine facti, per quam vnum vel aliud ius introducitur; nam alias conditiones requirit consuetudo præscriptionis, quam legis. Nam ad ius legis necessaria est consuetudo populi, ad præscriptionem sufficit vsus priuatæ personæ, nisi res præscribenda communitati sit acquirenda. Aliqui vero ex Iuristis citatis consuetudinem vocant, quoties communitas est, quæ præscribit, vel contra communitatem præscribitur. Sed non rectè, quia ius acquisitum non est lex, sed dominium, vel aliud ius vtendi, nam nunc communitas se habet tanquã vnus priuatus possessor, ac dominus; & differentia, quod persona præscribens, vel contra quam præscribitur, sit vera, vel ficta, valde materialis est. Non oportet autem de nominibus contendere.

12 *Secunda differentia.* Alia differentia est, quia ad consuetudinem propriam, & legalem, de qua loquimur, necessarius est consensus populi, vel principis; contra quem quodammodo inducitur; in præscriptione autẽ non est necessarius consensus eius, contra quẽ præscribitur, vt notaui in tract. 2. de Relig. lib. 1. cap. 5. & hinc est, vt ad cõsuetudinem non requiratur titulus, quia cõsensus sufficit, ad præscriptionem autem requiritur. Ita Glossa, Abb. *Glossa. Abb.* & alij dicto cap. vlt. intelligitur autem negatiue, seu indefinite, quia ad præscriptionem sæpe requiritur titulus, non tamẽ semper, ad consuetudinem vero nunquã. Vnde etiam in præscriptione requiritur bona fides, in consuetudine autem non semper, saltem in principio. Deniq; licet in vtraque aliquis temporis cursus requiratur, non tamen idem, sed in præscriptione postulatur iuxta legis dispositionem; in consuetudine autem, vel non est eadem iuris dispositio, vel per se necessaria non est, sed illud sufficit, quod ad indicandum consensum Principis, vel populi sufficiens sit; vt postea exponemus. Aliæ differentiæ assignantur à dictis auctoribus, quæ vel reuera non subsistunt, vel eas examinare nobis non est necessarium.

CAPVT II.

An consuetudo semper inducat ius non scriptum & definitio data integra sit.

1 Ratio dubitandi est, quia Isidorus in definitione data solum addit particulam illam, *Cum deficit lex*, vel ad explicandum, consuetudinem debere esse ius non scriptum, vel etiam ad indicandum, non debere supponere legem scriptam. Vtrumque vero videtur habere dubium. Primum, quia sæpe contingit leges consuetudinis esse scriptas, quales censentur esse leges feudorum, & in nostra Hispania leges fori; ergo esse non scriptum, non est de ratione consuetudinarij iuris. De secundo etiam dubitari potest, quia sæpe consuetudo derogat legi præexistenti, vt infra dicetur; ergo falsum est, quod consuetudo non supponat legem scriptam. Vnde potest addi tertium dubium circa priorem particulam. *Quod pro lege suscipitur*, quia sæpe consuetudo non

A suscipitur pro lege, sed potius tollit legem: vnde non obligat ad aliquid agendum, sed ad summũ permittit. Quarta item difficultas addi potest, quia tota illa definitione nõ explicatur id, quod maxime est substantiale, & essentiale consuetudini, scilicet, vt sit communi populi consensu recepta.

Respondeo in primis, proprium sensum illius particulæ, *Cum deficit lex*, & rationẽ eius esse, ius consuetudinis solere introduci in defectũ legis: nam vbi ius scriptum supponitur, non est necessaria consuetudo quę ius introducat, quia lex sufficit. Imo nec videtur moraliter possibilis talis consuetudo, quia de ratione consuetudinis est, vt ex tacito, & non expresso consensu introducatur, l. *De quibus*. ff. de Legib. vbi hoc notat Bart. in Repetit. num. 7. & idem sumitur clare ex §. *Non scripto*. Instit. de Iur. natur. &c. Vnde si consuetudo orta est ex vi legis, eo ipso non potest habere vim introducendi legem, quia non eo animo inchoatur, vel continuatur, vt homines per illam obligentur, sed potius vt obediant legi præexistenti. Nec refert, quod interdum dicitur consuetudo induci post legem: nam hoc intelligitur vel solũ de consuetudine factj, quæ legem tantum confirmat, vel de consuetudine limitante, aut interpretante legem, quæ quoad hoc potest nouum ius inducere, vt infra dicetur, tamen quoad id non supponit legem, sed aliquid illi adiungit. Sic ergo verissime dicitur, consuetudinem esse ius non scriptum, & ita habetur in l. *Imo*. ff. de Legib. & in l. *Ius ciuile*. ff. de Iustit. & iur. & in §. *constat*. §. *Non scripto*. Instit. de Iur. natur. Et ratio est, quia nec per se scripturam requirit, nec etiam manat ex iure scripto, imo nec ex proprio, & expresso præcepto superioris, sed vsu ipso introducitur, vsus enim non scripturis, aut verbis, sed in factis consistit. Et hoc docent Theologi de aliquibus legibus Ecclesiasticis, quæ traditione habẽtur, de quibus in duobus sequentibus capitibus aliquid dicemus. 2 *Germana interpretatio illius particulæ Cum deficit lex.* *Bart.*

B

C

Disputant autem Iurisperiti, an scriptura ita repugnet consuetudini, vt si in scripta redigatur, eo ipso desinat esse consuetudo, seu ius consuetudinarium, & incipiat esse lex alterius rationis. Aliqui enim id affirmarunt, vt Bart. supra refert, & indicat Gratian. §. *Cum itaque*, post cap. 5. d. 1. vbi dicit, consuetudinem in scripta redactam constitutionem esse, non scriptam autem consuetudinem appellari, & sequitur Rochus Curt. tract. de Consuetud. in Præf. num. 5. & 6. cum Bald. in dicta l. *De quibus*, & Ias. in l. 2. ff. de Vulgar. & pupill dicente, Consuetudinem redactã in scripta per eum, qui non habet potestatem condendi leges, manere nihilominus in vi consuetudinis, quod est clarum, quia illa scriptura non est lex, sed potest deseruire ad memoriam vel probationem, sicut nos probamus traditiones non scriptas ex Patribus. At vero si consuetudo redigatur in scriptum ab habente authoritatem condendi legem, eo ipso desinere esse consuetudinem, quia iam non est ius non scriptum, nec ex consensu tacito, sed expresso. Addi etiam potest, quod, licet consuetudo scribatur per modũ legis ab habente authoritatem condendi leges, si tamẽ per scripturam non intendat nouam vim addere consuetudini, nec authentice declarare, vel affirmare, illã esse consuetudinẽ sufficientẽ, semper illa maneat in vi consuetudinis, quomodo multi censent de legibus fori; si vero per veram legem scriptam ab 3 *Barth. Gratian.* *Roch. Curt. Balam.*

D

habente

habēte authoritatē,& per verba obligantia consuetudo stabiliatur, iam tunc non esse consuetudinem, sed scriptam legem.

4 Mihi autem videtur, etiā in hoc vltimo casu perseuerare consuetudinē in sua vi, & in propria ratione cōsuetudinis, nisi per legē denuo scriptam auferatur. Et ita sentit Barth. in dicta l. *De quibus*. q.1. nu.7. & loquuntur frequentius Iuristæ ibi, & in dicta l.2. de Vulgar. & pupil. & Anton. extra de Consuetudin. in Rubr. & alij, quos refert Rochus supra. Et potest probari ex capit. secundo de Præbend. in 6. ibi. *Huiusmodi consuetudinem authoritate Apostolica approbantes, ac nihilominus volentes eam inuiolabiliter obseruari*. Illa ergo lex scripta non destruit consuetudinem, quam seruari præcipit, sed illi addit nouum robur, & vt Gloss. ibi inquit, de speciali consuetudine fit ius commune. Et ratio est, quia non repugnat, illa duo vincula simul permanere, scilicet, consuetudinis, & legis scriptæ, sicut possunt esse simul duę leges scriptæ de eadem re, simulque obligare. Et ita ipsamet iura scripta sæpe allegant consuetudinem, & ius scriptum, tanquam simul corroborantia rei honestatem, vel obligationem, vt constat ex capit. *Videtur*, Qui matrim. accus. pos. ibi, *Tam antiqua consuetudine, quam legibus approbatur*. Neque est inutilis perseuerantia consuetudinis, & obligationis eius, nō obstante lege scripta, quia si consuetudo sit specialis, & lex superueniens scripta sit ius commune. vt in c. *Cum inhibitio*. de Clandestin. despons. & contingat per priuilegium derogari talem legem, nihilominus vbi antiquior viguit consuetudo, non censetur per illud priuilegium derogata, nisi expresse etiam consuetudini deroget. Et ideo non est quęstio de solo modo loquendi, sed de re, quia ad morales effectus multum referre potest, quod consuetudo quę incipit sine lege, currat cum lege, & suam vim retineat; secundum quam semper erit non scriptum ius: nam sola concomitantia legis scriptæ non tollit, quin aliud ius in sua vi, & formalitate sit non scriptum. Oportet autem, vt ante legem scriptam consuetudo sit consummata, & sufficienter introducta; nā si tantū sit inchoata, & per legē scriptā quasi anticipetur, & introducatur obligatio, manebit purum ius scriptum, vt constat.

5 Ad secundam obiectionem de consuetudine legi contraria, quæ legem supponere videtur, respondetur facile; non esse contra rationem consuetudinis, vt supponat quancumq. legem, sed solum vt supponat legem scriptam statuentem illud ipsum, quod consuetudine introducēdum est: illam vero consuetudinem, quæ derogat legi, non supponere legem circa idem, sed potius circa oppositum: nam potius consuetudo facit, vt hoc liceat, lex autem faciebat, vt non liceret, vel è conuerso. Aliter vero explicat Barth. supra nu.6. illam particulam, *Cum deficit lex*, quod scilicet per illā denotetur, cōsuetudinem non debere esse reprobatam per legem, quia si consuetudo non est contra legem, ibi clare deficit lex, si vero sit contra legem, oportet vt consuetudine lex vincatur, & sic deficiat, vt possit consuetudo subsistere: nā si consuetudo facti sit contra legem, & illam non auferat, nūquam poterit ius aliquod introducere. Quæ doctrina vera est, & ingeniose cogitata; non credo autem fuisse ab Isidoro intentam, sed in sensu simpliciori fuisse loquutam, vt supra explicaui. Neque oportebat id specialiter in definitione explicare, quia per se clarum est, non posse consuetudinem ius introducere contrarium præexistenti, nisi illud auferat, cum repugnent circa idem simul esse duo iura contraria.

Sed tunc vrget tertia obiectio, quia consuetudo, derogans priori legi est vera consuetudo, & non est ius. Ad hoc vero respondeo primo, in his rebus moralibus sub habitu priuationem intelligi, sicut peccatum definitur ab August esse dictum, vel factū, &c. sub quibus actibus intelliguntur omissiones eorum legi contrarię. Ita ergo cū cōsuetudo dicitur esse ius, ibi intelligitur vel reuocatio iuris, Nā lex reuocans aliam, vera lex est, licet oppositum non præcipiat. Ita ergo consuetudo reuocans legem, dicitur ius non scriptum, quia pro lege reuocante suscipitur. Vnde dicitur secūdo, quod sicut promissio ponitur inter effectus legis, & lex permittens vera lex censetur, quia licet non præcipiat actum permissum, præcipit permissionem; ita consuetudo legi derogans ius inducit, non quidem præcipiens actum priori legi contrarium, sed permittens tantum. Consequenter autem præcipit permissionem, seu prohibet, ne quis cogatur ad legem derogatā seruandā, vel ne propter illam non obseruantiā puniri possit. 6

Quartam obiectionem posui propter aliquos qui reprehendunt definitionem Isidori vt diminutam, quia in ea deficit illa particula, *Populi consensu*, vel *Communi consensu*, vel saltem particula, *Populi*, ita quod non diceretur tantum, moribus *Institutum*, vt ait Isidor. sed *Moribus populi institutum*. Atque ita sentit Barthol. in dicta l. *De quibus*, in Lectur. nu.6. Imo ibi etiam magis approbat aliā definitionem prolixiorem per plures particulas explicantem conditiones ad consuetudinem requisitas. Alij etiam Canonistæ dictam definitionem breuitatis reprehendunt, & plures alias multiplicant, quas referre superuacane ū est, quia non habent vtilitatē, & videri possunt in Hostien. in sum. tit. de consuet. & Rocho vbi supra, & in ipso Bart. in dicta repetit. n.1. vbi sententiā reprobat, & in sola definitione Isidori persistit. Dico ergo, nullam ex illis particulis esse necessariam, nec afferre claritatem, sed dubitationem. Nam si in definitione ponatur *Populi consensus*, statim oritur quæstio cuius populi, & an verbi gratia, capituli consensus sufficiat, & idem est de similibus. Cum ergo dicitur, *Moribus institutū*, satis ibi includitur cōsensus, quia mores voluntarij sunt, vt supra dixi. Subintelligitur autem, mores debere esse tales, qui ad ius introducendū sufficiant. Quas autē conditiones ad hoc habere debeant, vel quorū consensu niti debeant, non oportuit nec debuit in definitione explicari, nec. n. est necesse, vt omnes causæ rei in definitione ponantur, sed tantum intrinseca ratio formalis eius, reliqua vero in discursu materiæ explicanda sunt. 7

CAPVT III.

Quotuplex sit consuetudo, & an forum, & stylum comprehendat.

Quoniam multiplex esse potest consuetudo, & non omnis instituto nostro deseruit, quia solum tractamus de illa consuetudine, quæ ad ius humanum pertineat, & possit illud introducere, vel aliquo modo abrogare, ideo necesse est consuetudinis varietatem præ oculis ponere, vt postea de sola consuetudine, quæ ad nos pertinet, disputemus, & ita etiam fiet, vt definitio 1

Marginal notes: Barth. — Anton. Roch. — Gloss. — Quomodo consuetudo legem supponere debet. — Barth. — Isidor. — Barth. — Hostiens. Roch. Barth. — Isidor. Approbatur definitio Isidori initio proposita.

tio consuetudinis exactius declaretur, & intelligatur. Præcipue autem tractabimus de consuetudinibus, vt sunt quid facti: nam inde constabit, quid iuris ex eis possit consurgere, nam in hac materia cognitio iuris maxime pendet ex cognitione facti, tanquam ex prima causa, & radice.

2 *Prima diuisio consuetudinis in eam quæ versatur circa res vel personas diuisim, aut coniunctim: & illã quæ versatur circa facta hominum.*

Prima ergo distingui potest consuetudo in eam, quæ versatur circa res, vel personas diuisim, aut coniunctim, & illam quæ versatur circa facta hominum. Hanc enim diuisionem tetigit lex 4. titul. 2. partit. 3. exemplisque declaratur: nam consuetudo soluendi, vel non soluendi decimas ex agro, vel vinea, versatur circa res, & illis quasi imponit onus; consuetudo vero soluendi, vel non soluendi decimas personales, vel soluendi tributum personale circa personam versatur; consuetudo vero ieiunandi, vel orandi, versatur tantum circa humanas actiones, vt constat. Dicunt ergo aliqui, priores consuetudines, siue circa solas personas, vel solas res, siue circa vtrasque simul versentur, ad præscriptionem pertinere, non ad legem, quia solum conferunt per se, & immediate ius in re, vel ad rem, vel in personam, quod est facultas quædam moralis, non lex. Quia licet ex illo iure morali, obligatio in conscientia oriatur ad soluendum decimas, vel quid simile, illa obligatio non oritur ex consuetudine immediate, sed ex lege iustitiæ naturalis quæ obligat ad reddendum vnicuique quod suum est. Sicut ex præscriptione rei sequitur obligatio non rapiendi rem præscriptam, quę immediate oritur ex naturali pręcepto non furandi, & similiter ex præscriptione seruitutis transeundi per agrum, sequitur, vt non possit quis iuste impediri, ex eodem principio. Et idem inuenitur in quacumque alia consuetudine circa rem, vel personam. At vero consuetudo circa facta hominum dicitur ad legem pertinere, non ad præscriptionem, quia nemo præscribit aliquid circa actiones suas, vt pręcedenti libro dicebamus, sed potest consuetudine obligari, & per illam consuetudinem circa facta propria inducitur ius consuetudinis.

3 *Prima explicatio diuisionis.*

Hæc vero doctrina maiori indiget explicatione. Primo, quia nulla videtur esse consuetudo, quæ non versetur circa humanas actiones, quia omnis consuetudo consistit in frequentia actionum humanarum. Quod si dicas, omnes consuetudines consistere in actionibus, non tamen omnes illas versari circa actiones humanas. Contra hoc est, quia hoc modo fere nulla erit consuetudo, quæ versetur circa facta hominum. Nam consuetudo ieiunandi, licet actibus humanis fiat, tamen illi actus versantur & circa res illas, quæ sunt materia temperantię, & circa personam operantem, cuius passiones moderatur, & sic de omnibus alijs. Quod si illæ consuetudines dicantur specialiter versari circa res, vel personas, quæ circa bona aliorum, vel circa personas ab operante distinctas versantur: sic verum quidem est, consuetudinem præscriptionis aliquo modo versari circa rem alterius, quia nemo præscribit rem propriam, & circa personam distinctam à præscribente, tum quia pertinet ad materiam iustitiæ, & ideo debet consistere ex actionibus, quæ ad alterum ordinantur, tum quia præscriptio semper est contra aliquam personam, quæ necessario esse debet distincta à præscribente.

A Nihilominus non satis subsistit diuisio illo modo declarata. Primo quia in ipsa præscriptione oportet distinguere personam, circa quam præscribitur à materia, quæ præscribitur. Nam priori modo omnis consuetudo præscriptionis versatur circa personam, vt per se constat: posteriori autem modo non tantum versari potest circa rem, & personam, sed etiam circa facta humana. Potest enim Princips præscribere contra vassallos, vt illi exhibeant hoc, vel illud ministerium personale, vel in bello, vel in domo, vel agro; consuetudo ergo sic seruiendi, vel ministrandi inducit ius præscriptionis circa similia facta, sicut consuetudo ieiunandi dicitur inducere obligationem ieiunandi. Deinde in eodem sensu etiam consuetudo quæ versatur circa alterum, & circa actiones, vel res, quæ in obsequium, vel vtilitatem alterius fiunt potest sine præscriptione

4 *Refutatur prædicta explicatio.*

B legem inducere. Vt pia consuetudo offerendi spontanee aliquid in Ecclesia, de qua loquitur cap. *Ad audientiam*, de Simon. versatur circa res, quæ offeruntur, vt circa proximam materiam, & circa Deũ, vt personã, cui offeruntur, & circa Ecclesiam, vel Sacerdotes, vt circa personas, in quarum vsum offeruntur; & nihilominus ex tali consuetudine circa tales res; & personas potest induci obligatio legis. Imo communior opinio est, de facto induci, iuxta prædictum textum. Et licet probabile sit, posse etiam illam obligationem sufficienter explicari per modum præscriptionis, certum nihilominus est, posse etiam inducere obligationem humanæ legis, si aliæ conditiones concurrant. Nam si esset consuetudo de solo cultu personali, vt eundi tali die

C ad processionem, vel assistendi officio diuino sine reali obligatione, posset illa consuetudo esse inductiua iuris præcipientis; cur ergo non poterit idem facere consuetudo offerendi? Denique etiam è contrario non omnis consuetudo, quæ versatur circa actiones solius personæ, quæ ad alium non ordinantur, sufficit ad ius inducendum, nam consuetudo scribendi, aut pingendi, & similes circa facta versantur, & ius inducere non sufficiunt.

5 *Quomodo intelligenda prædicta diuisio consuetudinis.*

Diuisio ergo illa, vt instituto nostro deseruiat, non materiali modo (vt sic dicam) sed formali intelligenda est, & sumenda ex fine, seu scopo, vt sic dicam consuetudinis. Nam quædam videtur dirigi ad constituendum in rebus ipsis, vel inter personas ius aliquod, & hæc dicitur proprie versari circa personas, vel res. Et de

D illa verum est pertinere ad præscriptionem, & non ad legem non scriptam, quam hic veluti per antonomasiam consuetudinem appellamus. Neque obstabit, quod talis consuetudo possit interdum versari circa facta hominum, vt circa proximam materiam, tum quia vel tunc non considerantur facta hominum, vt humanæ actiones sunt, sed vt res quædam tantæ æstimationis, aut valoris: vel certe quia talis consuetudo sub illa meritò comprehenditur, quæ est circa personam, quia per illam persona manet obnoxia, & obligata, non ex consuetudine tanquam ex lege, sed ex iure acquisito alteri circa talẽ personam vi consuetudinis, quod ius ad pręscriptionẽ spectat. Sicut è cõtrario cõsuetudo, vel potius vsus, per quẽ solet actio præscribi, licet videatur proxime versari circa actionẽ, quæ præscribitur, nihilominus immediate cadit in personam, quæ erat obnoxia tali actioni,

ni, & per illam quasi consuetudinem liberatur.

6 Alia vero consuetudo per se ordinatur solum ad vsum, vel nō vsum similium actionum, præcise vt sunt actiones ipsius operantis, siue sint quasi immanentes in ipso, vt iejunare, orare &c. Siue sint transeuntes in rem extrinsecam, vt scribere, arare, &c. & siue ordinentur ad alterum, siue sint ab illa habitudine absolutę: omnes enim istæ actiones possunt in consuetudinem ferri solum propter directionem illarum sine respectu ad ius, quod alteri inde resultat, vel in rem, vel in personam. Et ad hoc genus consuetudinis pertinet illa, quæ ius præcepti potest inducere; quæ sub illa consideratione dici potest versari circa actiones, quia illarum vsum, vel exercitium per se intendit, non tamen debent excludi consuetudines, quæ circa res extrinsecas, vel personas versantur, nam per illas etiam potest obligatio specialis humanæ legis introduci, si sub illo tantum respectu fiant, vt argumentum de consuetudine obligationum conuincit, & possunt facile adduci similia. Nam consuetudo eleemosynæ potest esse talis, quę legem inducat, cum tamen eleemosyna circa rem extrinsecam, & personam distinctam versetur, quia consuetudo illa potest fieri intuitu misericordiæ, & boni vsus ipsius operantis, sine ordine ad ius alterius. Vnde ratio generalis esse videtur, quia illæ actiones, etiam si sint ad alterum, circa materiam extrinsecam, sunt capaces obligationis introductæ ex vi solius consuetudinis, etiamsi per illam nullum ius alteri tribuatur, sicut possent etiam præcipi lege humana, vel sicut posset se homo per votum, aut puram promissionem ad illas obligare. Addendum vero est, non omnem similem consuetudinem, etiam si circa pura facta versetur, esse sufficientem ad ius non scriptum constituendum, sed illam tantum, quæ versatur circa actiones morales vt bonas, vel malas in ordine ad communem vtilitatem. Nam sicut de ratione legis est, vt huiusmodi actus pręcipiat, vel prohibeat, ita idem necessarium est ad consuetudinem legalem, vt sic dicam. Et ita excluduntur consuetudines scribendi, & similes, quæ & indifferentes sunt, & priuatæ, & per se solum conferunt facilitatem, vel artificiosum vsum in huiusmodi actionibus, non pertinent autem ad obligationem operandi, quam per se respicit consuetudo, de qua tractamus.

7
Secunda diuisio consuetudinis in vniuersalē & particularem.
Hostiens.
Bald.
Roch.

Secundo principaliter diuidi potest hæc moralis consuetudo in communissimam, seu vniuersalem, communem, seu publicam; & particularem; seu priuatam, quæ diuisio sumitur ex parte ex l. *Si seruus plurium*, §. vlt. ff. de Legat. 1. & latius illam tradit Hostiens. in Sum. tit. de Consuet. §. vlt. Bald. & alij, quos refert Roch. supra n. 20. & 21. Sed illi aliter explicant, prout in eis videri potest. Ego vero sub primo membro præcipue pono illas consuetudines totius orbis, quæ ius gentium constituunt, vt lib. 2. diximus. Nam illud re vera est ius, & in suo ordine tanquam vera lex obligat, vt ibi probaui. Est etiam ius non scriptum, vt etiam est manifestū, erga vsu introductum, & moribus non vnius, vel alterius gentis, sed totius orbis. Illam ergo vocat vniuersalem, seu communissimam consuetudinem. Vnde obiter intelligi potest, definitionem consuetudinis supra ex Isidoro declaratam in rigore competere iuri gentium. Neq. hoc est contra rectitudinem eius secundum se

A spectatę, quia re vera ius gentium consuetudo quædam est, & inde habet vim suam, non ex solo iure naturali, vt supra probaui, nec ex voluntate alicuius humani Principis, vt per se constat. At vero accommodando nomen & rationem consuetudinis ad præsentem tractatum, in quo de legibus ciuilibus, idest, humanis, prout à iure gentium distinguuntur, disserimus; nomine consuetudinis intelligenda est, illa quę tantum communis est, quam ciuilem appellare possumus: & simili proportione coarctanda est definitio, vt vel nomine iuris intelligatur ius humanum, seu ciuile, vt comprehendit etiam canonicum, vel certe hoc ipsum intelligatur indicatum per illam particulam. *Moribus vtentium institutum.* Nam per illam significatur, hoc esse debere ius denuo introductum, seu in particulari loco, aut prouincia, vltra iura gentium communia, quæ quasi naturalia reputantur. Quod

Accommodāda est ratio consuetudinis ad præsens institutum, vt ius gentium excludat.

B magis explicatur, cum dicitur hoc ius haberi pro lege vbi deficit lex; nam ius gentium non est introductum quasi in defectum legis, sed tanquam per se necessarium, & quia per se modum illum postulat, non enim poterit aliter humano modo introduci. Et ita primum illud membrum quoad hanc partem omittimus. Ad illudque reduci possunt Ecclesiasticæ traditiones, quarum initium, & author ignoratur, & ab vniuersa Ecclesia obseruantur, nam illę etiam ius non scriptum continent, & moribus totius Ecclesię firmatæ sunt. Nam cum Ecclesia de se vniuersalis sit pro toto orbe; merito tales consuetudines vniuersales, & generalissimæ dici possunt. De his vero traditionibus pauca ademus in sequenti diuisione, & inde constabit, an inter eas, quę ius humanum non scriptum constituere possunt, recensendæ sint.

Ecclesiasticæ traditiones quo modo ius nō scriptum contineant.

C Consuetudo particularis, & priuata est omnis illa, quæ ab vna tantum persona exercetur, vel ab imperfecta communitate, cuius consensus ad legem ferendam non sufficit, vt est priuata domus, seu familia, de qua, & de eius capite, seu Patrefamilias supra lib. 1. ostendimus, non posse legem ferre. Hanc ergo priuatam consuetudinem in præsenti sub consuetudine non cōputamus, ex illo eodem fundamento, quod ius constituere non potest. Et ita docent communiter Iuristę cum Barth. in dicta l. *De quibus*, & Anton. de Butr. in cap. de Consuet. & alij. Ratio vero est, quia si consuetudo sit priuatę personæ, illa non potest sibi legem propriam imponere, imo nec obligationem ex vi solius repetitionis actuum, etiam si habeat propositum semper sic operandi, nisi addat promissionem, quæ vi sua,

8
Priuata cōsuetudo non intelligitur de vna persona vel imperfecta cōmunitate quæ leges ferre non potest.
Barth.
Anton. de Butr.

D non ratione consuetudinis, obligabit, & nō per modū legis sed per modum facti, id est, voti, vel pacti, quo supposito lex naturalis inducit obligationē, vt in materia de voto explicaui. Quod adeo verum est, vt licet persona operans alias habeat potestatem condendi legem per suam priuatam, consuetudinem, non possit illam inducere, vt notauit Rochus supra num. 16. & 22. Quia respectu sui eadem est ratio in Principe, quę in priuatis personis, quia in suis actibus proprijs, vel frequentia eorum se gerit vt priuata persona, non vt Princeps, nec sibi ipsi potest imperare, obligationem sibi soli directe imponendo, vt supra visū est. Respectu vero aliorū, etiā nō potest ex priuata, seu personali cōsuetudine Principis, ius consuetudinis in subditos redundare. Tum quia vna ex conditionibus

requisi-

requisitis ad ius consuetudinis est, vt ex tacito populi consensu introducatur, qui non interuenit, nisi per vsum, & morem eiusdem populi, sine illis ergo non sufficit priuata consuetudo Principis. Tum etiam quia non tenentur subditi Principem imitari in suis actionibus, etiam honestissimis, & frequētibus, nisi ipse præcipiat, non præcipit autem sufficienter, operando tantum per suam priuatam consuetudinem, quia illa non est expressum, nec tacitum signum voluntatis obligandi, vt per se patet. Vnde recte dixit Barth. in l. 2. C. quæ sit long. con. in princ. Potestatem condendi legem consuetudinariā, tunc solum transferre in Principem, cum procedit ex populi consensu. Sic ergo personalis consuetudo nunquam inducit legem.

9 Eademque fere ratio est de consuetudine imperfectæ communitatis, vt vnius familiæ, quia illa etiam non potest inducere ius, quia vna familia non potest sibi imponere legē expressam, vt supra ostendi in l. 1. ergo multo minus poterit inducere tacitam, qualis est consuetudo. Accedit, quod licet talis communitas possit aliqua priuata statuta condere, quæ licet non per modum legis, saltem per modum pacti, seu mutuæ conuentionis obligationis obligent: nihilominus etiam hoc modo non videntur posse obligari personæ talis communitatis per solam cōsuetudinem, quia pactum, vel promissio non inducitur sola consuetudine, nisi intercedat præscriptio, vel supponatur aliqua lex, vel institutio, in qua talis consensus in obligationem pacti fundetur. Et eadem ratione licet Paterfamilias præceptum possit ponere in sua familia, nō tamē potest per suam consuetudinem illam obligare ob eandem rationē, quod sola consuetudo personalis non est signum tacitum præcepti.

10 Relinquitur ergo, vt sola consuetudo quasi media, quam communem appellauimus, seu publicam, sit proprijs iuris humani positiui inductiua. Et ita illa sola intelligitur in hac materia nomine consuetudinis, vt senserunt Bart. in dicta l. *De quibus*, in Lectur. n. 4. & Bald. in Rubr. Quæ sit longa consuetudo. Panormita. Roch. & omnes dicto c. vlt. Et facile constat, tum ex sufficienti partium enumeratione, tū ex dictis circa definitionem consuetudinis, quæ sequenti capit. quoad hanc partem magis explicabitur. Aduertere autem oportet, aliud esse, commmunitatem aliquam esse capacem potestatis ad ferendas leges, aliud esse habere illam. Nam per se solum habēt potestatem quoad leges ciuiles respublicæ supremæ, quæ suam iurisdictionem in Principem aliquem non transtulerunt: capacitatem vero habent omnes communitates perfectę, seu ciuitates, aut populi, qui possunt proprijs legibus communibus, vel municipalibus obligari, etiamsi Principem superiorē habeant, quia ex consensu illius possunt leges ferre. Consuetudo ergo publica cuiuscunque communitatis capacis obligationis propriæ legis, esse poterit inductiua iuris, quantum est ex parte communitatis, etiamsi actu non habeat potestatem ferendi leges. Quamuis talis consuetudo plures cōditiones requirat ad inducendam legem in communitate non habente de facto illā potestatē, quam in habente, quia saltem requirit tacitam licentiam Principis, vt postea dicemus.

Quæ sit consuetudo quæ legem inducit.

Barth. Bald. Panormit. Roch.

11 Vnde tandem infertur, iuxta varias communitates magis, vel minus amplas, seu generales, posse etiam distingui varias consuetudines pu-

A blicas, & sub hoc membro medio contentas. Et iuxta eandem varietatē resultat etiam varium, & multiplex ius consuetudinis. Nam si communitas sit Ecclesiastica, consuetudo illius inducet ius Ecclesiasticū; si laica, inducet ius ciuile. Item in priori ordine si consuetudo sit totius Ecclesiæ, consuetudo inducet ius canonicū commune de quo sunt multa decreta dist. 11. Si vero sit totius prouinciæ, erit quasi nationale, si vero sit specialis Episcopatus, erit quasi synodale, seu diœcesanū, si priuati capituli, vel communitatis, erit quasi municipale. Et cum proportione in ciuilibus: nā si sit consuetudo vnius regni erit ius, vt ita dicam, regale, seu prouinciale, aut nationale, si autem sit ciuitatis, erit municipale. Ius autem ciuile commune in hoc genere inueniri non potest vltra ius gentium, quia varia regna in eisdem moribus ciuilibus conuenire non possunt, & licet interdum in aliqua consue-

B tudine similitudinem habere possint, non tamē per modum vnius, sed per modum plurium inter se similium, sicut in multis legibus regni varia regna concordant, lex tamen vnius non obligat alios, nec è conuerso. Neque etiam in hoc genere existimo reperiri ius prætoriū proprie, quidquid aliqui Iuristæ dicant (vt videri potest apud Rochum supra n. 22.) quia illa duo, scilicet, ius prætorium, & consuetudinarium inuoluunt repugnantes conditiones, vt facile cōsideranti patebit, illud enim omitto, quia parum ad nos refert.

CAPVT IIII.

De tertia diuisione consuetudinis, secundum ius, præter ius, & contra ius, vbi nonnulla de traditionibus Ecclesiasticis tractantur.

C TErtio principaliter diuiditur cōsuetudo in eam, quæ est secundum legē, præter legem, 1
vel contra legem. Quam diuisionem tradunt Abb. in dicto c. vlt. de Consuetud. circa finem, & ibidem Anton. & Rochus sect. 5. n. 5. & Car. q. 45. & insinuat Hostiens. in Sum. §. vlt. eodē tit. Potest autē illa triplex cōparatio fieri vel ad legem naturalē, vel ad positiuam diuinam, vel ad humanam & ita iuxta illas tres leges consurgit triplex diuisio trimembris, & de omnibus aliquid breuiter dicemus, vt reiectis quæ ad institutum non pertinent, & breuiter explicatis, quæ clariora sunt, ad propria & difficiliora transitum faciamus.

Abb. Anton. Roch. Car. Hostiens.

Igitur respectu legis naturalis nullus actus moralis videtur esse præter illā saltē in indiuiduo, quia omnis actus moralis in indiuiduo est 2
D bonus, vel malus (iuxta probabiliorem sententiā) ergo est conformis, vel difformis legi naturali, quia lex naturalis de omnibus humanis actibus disponit, consuetudo autem consurgit ex actibus in indiuiduo factis; ergo semper est vel conformis legi naturali, vel ab illa discrepās, & ita nulla erit præter illam legem.

Nihilominus tamē loquēdo de lege naturali 3
vt prohibente actus, vel vt in rigore præcipiēte exercitiū eorum, sic quędam consuetudo dicetur esse secundū legem naturalē, quia ab illa procedit, & per eam obseruatur lex ipsa naturalis. Extreme vero contraria erit contra legē, scilicet per quam lex naturalis quouis modo violatur, etiam leuiter. Alia vero erit præter naturalem legem, siue constet ex actibus indifferentibus in indiuiduo secundū probabilē opinionem siue ex actibus honestis, qui licet approbentur à le-

Quæ actus secundum legem naturalem, qui contra eam, & qui præter eam.

ge na-

lege naturali, vel præcipiantur quoad modum, seu specificationem, id est, vt si fiant, tali, vel tali modo fiant, ab solute non præcipiuntur quoad exercitiũ, sed absq. lege naturali præcip ẽte fiũt.

4 Prima ergo consuetudo secundum legem naturalem, licet optima sit, vt per se constat, non tamen habet proprium effectum moralem, qui ad præsens spectet. Non enim introducit nouã legem positiuam circa eosdem actus, quia non fiunt ex tali intentione, vel voluntate, sed animo seruandi legem naturalẽ, vt supra tactũ est. Vtilis vero est talis consuetudo ad corroborãdam (vt sic dicam) quoad nos naturalem legem, conseruando memoriã eius, & facilitatẽ præbẽdam toti communitati in illius obseruantia. Interdum etiam potest hæc consuetudo interpretari legem naturæ, si sit à prudentibus, & sapiẽtibus, ac studiosis viris probata. Consuetudo autem contra legem naturæ non meretur nomen consuetudinis, sed corruptelæ, vt iura loquuntur. Vnde nullum eff ctum legis habere potest, reuocando, vel introducendo illam, vt Docent D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. ad 1. & traditur in dicto cap. vlt. de Consuetud. & in c. *Si cõsuetudo*, & in cap. *Quæ contra mores*, cum similibus dist. 8. de hac etiam consuetudine dicitur, nullo tempore confirmari. Authent. *Vt nulli iudicum liceat, &c.* collat. 9. tit. 9. c. 1. Ratio etiam euidens est, quia lex naturæ est immutabilis, vt supra vidimus, & ideo non potest abrogari. Actus etiã illi contrarij habent inseparabilem malitiam, & ideo repugnat, vt sub obligationem cadant. Atque hę rationes probant, non solum non posse introduci per huiusmodi actus legẽ obligantẽ, verum etiam nec posse auferri obligationem legis naturalis, vel tolli aliquod præceptum eius, aut omnino, aut ex parte, quia quoad hæc omnia immutabilis est lex naturalis, vt supra li. 2. visum est. Tertia vero consuetudo, quæ dicitur esse pręter legẽ naturalẽ, cogitari potest vel cõstãs ex actibus de se honestis, vel ex actibus indifferentibus. Prior est propria cõsuetudo de se apta ad ius inducendũ, si alia cõcurrãt. Et de illa principaliter dicturi sumus. Posterior vero per se, & ex obiecto spectata inutilis est ad ius inducendũ, quia actus indifferentes, vt tales sunt, non cadunt sub obligationem, tamen si in eis spectetur aliqua vtilitas de se honesta, poterit per talem cõsuetudinem aliquod ius introduci, vel saltẽ ius humanũ abrogari, vt infra tractãdo de effectibus consuetudinis explicabimus.

Cõsuetudo cõtra legem natura nullum effectũ habet.

D. Thom.

5 Hic vero occurrit quæstio, an eodem modo censendum sit de consuetudine respectu iuris gentium. In qua non agimus de consuetudine illi conformi, nam constat, illam esse continuationẽ vniuersalis consuetudinis, & ita esse idem ius, & non nouum. Nec de consuetudine præter illud ius est vlla difficultas: nam illa de se bona, & apta ad ius introducendum esse potest, nisi aliud obstet. Difficultas ergo solum est de consuetudine contraria iuri gentium: aliqui enim absolute negant posse inducere ius, vt Panorm. in dicto c. vltim. & Rochus ibi sect. 5. n. 16. ducuntur autem, quia putant ius gentium esse vere, & proprie ius naturale. Nos autem supra illa distinximus, & ita loquendo de proprio iure gentium, cessat ratio facta.

Dubiolum incidens.

Panorm. Roch.

6 Qua propter dicendum censeo absolute non repugnare, aliquid de iure gentium per consuetudinem abrogari. Ratio est, quia illud, quod tantum est contra ius gentium proprium nõ est

Potest aliquid per cõ-

A intrinsece malum, cum oppositũ non sit de intrinseca legis naturæ. Exemplum afferri solet ex Glossa in l. *Si locus*, ff. *Quemadmodum seruitus amittatur*: nam de iure gentium est, vt nullus priuetur possessione sua, etiam ad publicam vtilitatẽ, nisi soluto pretio. & tamen consuetudine introduci potest vt sine pretio tollatur. Quod exemplum aliqui negant, tamẽ sine causa, quia consuetudo inducere potest modum, & conditionem dominij, atque adeo potest introducere, vt dominia particularia includant illam conditionẽ, & quasi seruitutem respectu boni publici. Veruntamen si attente consideretur, per illam consuetudinem non derogatur alicui legi formaliter loquendo, sed fit mutatio in materia legis, quomodo etiã in lege naturali potest fieri hæc mutatio, vt supra dixi, & patet in exemplo præscriptionis, & similibus. Vnde quæ hic obijci solent contra positam assertionem hoc vno verbo soluuntur. Magis accommodatum exemplum est
B de seruitute captiuorum in bello, quæ iure gentium introducta est, & per consuetudinem tolli potest, ita vt non liceat in aliqua prouincia, & idem credo esse de dominiorum diuisione. Et in Ecclesia potest dari exemplum: nam quadragesimale ieiunium in Ecclesia est quasi de iure gentium, & nihilominus alicubi per consuetudinem est immutatum saltem ex parte, quoad aliquot ex primis diebus.

suetudinem, quod est de iure gentiũ abrogari. Glossa.

Addo tamen, licet aliquid de iure gentiũ possit ex parte consuetudine separari, tamen moraliter nõ accidere, vt in vniuersum tollatur, quia oportet, omnes gentes in tali consuetudine iuri gentium contraria concordare, quod moraliter fieri non potest. Tum quia hæc vniformitas in quacumque materia vix inuenitur; tum maximè, quia iura gentium sunt valde consentanea
C naturæ, & ideo quæ illis opposita sunt in paucioribus contingunt. Ex quo etiã sequitur (quod est in hoc puncto aduertendũ) consuetudinem contrariam iuri gentium ita posse probari, & tolerari in aliqua natione, vt ex illa non redundet prgiudiciũ, vel iniuria alterius nationis, vt si alicubi non concederetur transitus per vias publicas, nisi sub aliqua conditione onerosa, nõ posset extendi ad extraneos, qui in suis terris transitum sine tali conditione concedũt, nisi esset iustum tributum positũ ex causa, peregrinos etiam comprehendente; tunc enim iã nón esset cõtra ius gentiũ. Secus vero esset, cessante illa ratione, tũc n. extendere consuetudinẽ ad extraneos, redũdaret cõtra ius naturæ, quia priuaret alios iure suo, qui non tenentur illi consuetudini
D parere, cum sint extra iurisdictionem eorum, qui talem consuetudinem introducere potuerunt. 7

Ius gentiũ moraliter loquendo nõ potest tolli totaliter.

Sed hinc obijci potest contra priorẽ resolutionẽ. Nam Princeps nõ potest aliquid statuere cõtra ius gentium, quia potestas eius, & iurisdictio in ferior est, vt ait Bald. tit. de Natiu. feud. c. 1. & tit. *Qui feudum dare poßunt*. c. 1. §. vlt. & sequitur Iason in l. *Quominus*. ff. de Flumin. in Repetit. n. 3. ergo nec consuetudo vnius populi poterit derogare iuri gentium, quia non est potentior, quã lex Principis. Responderi potest primo negãdo cõsequentiã, quia potẽtior esse potest consensus populi, & Principis simul, qui in consuetudine concurrit, quam solus consensus Principis, quo statuit legem: nam fortasse Princeps non posset cogere populum ad aliquid acceptandum contra ius gentium, tamen ex communi consensu, & consuetudine posset 8

Bald. Iason.

intro-

introduci. Secundo vero dico; Principem fortasse posse ferre legem contra ius gentium derogando illi quoad aliquid, quod in suo regno, & respectu suorum subditorum expedit nō seruari, vt verbi gratia, quod in tali regno homines non sint serui, sed omnes sint liberi, vel quid simile: nam hæc potestas non est contra rationem naturalem, nec contra debitum reipublicæ regimen. Vnde sicut Rex potest statuere contra aliā consuetudinem, ita etiam contra hanc quoad illam partem, quæ suum regnum concernit, quia propter solam vniuersalitatem ibi non est fortior, vel immutabilior respectu suorum subditorum, sed solum respectu aliarum nationum.

Secundo loco applicanda est tertia diuisio supra posita ad legem positiuam diuinam: nam aliqua consuetudo est secundum illam; alia præter, alia esse potest contra illam. Circa primum membrum supponendum est illam consuetudinem dici nunc secundum ius diuinū, quę continet obseruātiam alicuius legis diuinæ positiuæ, & proprie præcipientis. Nam si lex latius sumatur, vt comprehendit consilia, sic consuetudo conformis consiliis dici poterit secundum ius diuinum; imò omnis consuetudo honesta, quam Christus specialiter approbauit, poterit dici secundum ius diuinum, & sic fere nulla erit proprie præter ius diuinum. Nunc ergo omnem consuetudinem constantem ex actibus consentaneis iuri diuino, ab illo tamen non præceptis, vocamus præter illud ius, secundum illud ergo dicitur esse consuetudo, per quam præceptum aliquod diuinū impletur. Vnde sub hoc membro videntur maxime contineri aliquæ traditiones Ecclesiasticæ non scriptæ. Nam quando lex diuina scripta est, vt lex de Baptismo, Eucharistia, & similes, consuetudo, quæ est secundum illam, non pertinet ad ius non scriptum, vt ex dictis constat, quia ex lege scripta trahit originem, & non inducit nouū ius. Vnde licet interdum hæc vocetur consuetudo, seu mos, vt constat ex Luc. 2. & Actorum. 6. & 15. intelligitur esse consuetudo facti, & obseruantia iuris scripti non speciale ius. Traditiones vero Ecclesiasticæ non scriptæ possunt ad hoc membrū pertinere.

Luc. 2. Actor.

10 Oportet tamen in primis aduertere, in rigore aliud esse traditionem, alud consuetudinē. Traditio enim ad mores pertinens, de qua nūc loquimur, videtur esse prima institutio alicuius operis, seu modi operandi: vel doctrina, per quā talis institutio hominibus data est, seu promulgata: consuetudo vero traditionem continens est executio, & quasi conseruatio primæ traditionis. Vnde traditio esse potest scripta, & non scripta, consuetudo autē in vsu consistit, & sic scripta nō est. Ita colligitur ex Paul. 2. ad Thessal. 2. dicente, *Tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam*, id est, siue verbo tantum, siue scripto, & supponit vtrāmque traditionem. Dum vero ait, *Tenete*, vsum, & executionem præcipit, in qua consuetudo consistit. Idem sumitur ex illo. 1 Corint. 11. *Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis*, vtique verbo, & postea scripto per illam Epistolam. Vsum autem & consuetudinem indicat, cum dicit, *Itaque eum conuenitis ad manducandum, &c.* Sic Tertul. lib. de Coron. mili. cap. 3. dixit, *Hanc* (scilicet, traditionem) *si nulla scriptura determinauit, certe consuetudo corroborauit, quæ sine dubio de traditione manauit*, & subiungit c. 4. *Traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix.* Distinguit itaque consuetudinem à traditione, adeo vt dicat, *Quomodo obseruari quid potest, quod traditum non est?*

Aliud est traditio, aliud consuetudo.

Paul.

Tertul.

A

Sed in hoc vlterius aduerto, quod sicut consuetudo interdum manat ex lege diuina scripta, ita potuit manare, & inchoari ex vi legis etiam diuinæ non scriptæ: nam sicut scriptura nō est de ratione legis, vt sic (vt supra vidimus) ita multo minus est de ratione legis diuinæ. Imò lex noua per se solum verbum postulat, vt infra libr. 10. dicemus, & in principio ita fuit tradita, vt ex citatis Pauli testimonijs constat. Multasque esse nunc traditiones in Ecclesia non scriptas; quæ ex diuino præcepto manarunt, & illud continent, certissimum est, vt ex Concil. Tridenr. sess. 4. colligitur, & in materia de Sacrament. & de Fide latius est dicendum, & docet erudite Bellarminus lib. 4. de Verb. Dei. Illæ autem non sunt propriæ consuetudines iuris, sed facti, quia licet contineant ius non scriptum, non est ius consuetudine inductum, sed potius consuetudo ex iure diuino manauit, & ideo tale ius non humanum, sed diuinum est, traditionesque ipsæ diuinæ dicuntur, licet per consuetudinem conseruatæ sint, quæ illis non addidit nouam iuris obligationem, licet ad illud interpretandum quam plurimum valere possit: quia sicut diuinum præceptum ostendit, ita etiam proponit modum, vt sic dicam, seu conditiones eius. Addo vero obiter præter has esse alias traditiones non scriptas, quę non ex diuinis, se ex Apostolorū præceptis, & legibus manasse creduntur, vt lex de ieiunio quadragesimali, de dominicæ diei obseruatione, & similes, quę Apostolicæ traditiones dicuntur. Et earum consuetudo dici potest secundum ius Apostolicum, quod etiam consuetudinarium non est, quia non consuetudo induxit legem, sed lex consuetudinem, & ideo etiam talis consuetudo facti est, non iuris, prout nunc de illa loquimur. Aliquando vero potuit consuetudo Ecclesiastica, etiam si vniuersalissima sit, inchoari sine vllo pręcepto expresso, siue scripto, siue verbo lato, siue diuino, siue Apostolico, vt de aliquibus cæremonijs Sacramentalibus verisimile est, & tūc inuenitur quidem consuetudo sine traditione præceptiua, non tamen omnino sine traditione: nam ipsummet initium consuetudinis ab Apostolis, & primis pastoribus Ecclesiæ approbatū, traditionis vim habuit. Et ita dixit August. lib. 4. de Baptis. paruu. c. 24. *Quod vniuersa tenet Ecclesia, nec Concilijs institutum, sed semper retentum est, non nisi authoritate Apostolica traditum rectissime creditur.* Quia hę immemoriales consuetudines, si ab vniuersa Ecclesia seruentur, à temporibus Apostolorum fuisse, & non sine eorum doctrina, & authoritate, saltem approbante, incepisse creduntur.

11

B

Bellarm.

C

Quæ traditiones ex Apostolorum præceptis manarunt.

D

Aliquando consuetudo Ecclesiastica sine vllo præcepto inchoari potest.

Ex quibus facile est exponere secundū membrum de consuetudine Ecclesiastica præter ius diuinum, talis enim dici potest generaliter omnis illa, quæ nec ex diuino præcepto manauit, nec contra illud existit. Non tamen hoc satis est, vt talis consuetudo inter illas computetur, quæ ius non scriptum continent, nisi etiam addatur, vt ex nulla lege expressa Apostolica, vel humana manauerit, vt paulo antea declaraui, & ex dictis circa definitionē constat, & paulo inferius tractando de lege humana iterum dicemus. Si autem consuetudo est pręter ius diuinum, & 12

Quæ consuetudo Ecclesiastica est præter ius diuinum.

nulla

nulla lege expressa cœpit induci, tunc de se sufficiens est ad inducendū ius non scriptum consuetudinariū per tacitum consensum populi; & Prælatorum, seu Principum, & huiusmodi sunt in Ecclesia illæ traditiones, quas vniuersa Ecclesia seruat, de quibus nec Christus Dominus, nec Apostoli expressum præceptum tradiderunt, vt est v. g. communio laicorum sub vna specie, baptismus infantiū, & similes. Oportet autem circa huiusmodi vniuersales consuetudines Ecclesiæ obseruare, non semper inducere ius nō scriptum, & obligans ad vsum; vel obseruationem consuetudinis; vt est in fronte cruce signari, & orare versus Orientem, quod inter has traditiones ponit Tertull. supra, & Basil. lib. de Spir. Sancto, cap. 27. cap. *Ecclesiasticarum.* distin. 11. & alij, quos alibi allegaui, qui alia ponūt exempla harum traditionū, quæ sub præcepto non obligant. Nihilominus tamen ius aliquod inducunt, vel potius ostendunt, approbatiuum, vt sic dicā talium actuum. Nam talis consuetudo vniuersalis Ecclesiæ, esto nō obliget specialiter ad aliquem vsum, obligat ad credendum talem vsum esse licitum, & sanctū, tum quia semper censetur approbata ab ipsis Apostolis, tum quia vniuersalis Ecclesiæ authoritas ad hoc sufficit, cum in moribus non possit tota errare, aliquid turpe committendo, vel approbando.

Tertull. Basil.

13 Tandem dari potest consuetudo contra ius diuinum, quæ in malam partem in scriptura appellari solet traditio hominum, Matt. 15. *Transgredimini præceptum Dei, propter traditiones vestras.* & Marc. 6. dicitur, *Propter traditiones hominum.* Vnde ad Colos. 2. dicebat Paulus, *Videte, nequis vos decipiat secūdum traditiones hominum.* Appellantur etiam hæ traditiones vanæ à Diuo Petro Epist. 1. cap. 1. Hæc ergo consuetudo nullum effectū moralem legis habere potest, & ideo nihil ad nos pertinet. Non enim valet abrogare legem diuinā, vt D. Thomas supra docet, & Panormitan. cum Glossa, & aliis in dicto cap. vlt. de Consuetu. Et ratio est, quia licet materia talis legis non sit intrinsece mala, sed solū quia prohibita, & ex ea parte non repugnaret per consuetudinem introduci, tamen, quia illa prohibitio diuina est, non possunt homines cōtra illam præualere, quia non possunt mutare diuinam legem, aut voluntatem. Nec Deus ipse cēnsetur conniuere, & auferre legem (sicut infra de homine dicemus) quia nullum est principium, vel fundamentum ad hoc præsumendum de diuina voluntate, neque etiam erat expediens, aut diuinam decens authoritatem; oportet enim legem eius immutabilem esse, vt infra videbimus tractando præcipue de lege Gratiæ. Dicunt autem aliqui ex dictis Iuristis, posse consuetudinem limitare, & quasi dispensare in diuino iure, si iusta causa subsit. Sed non est intelligendum de propria limitatione, vel dispensatione, quę obligationem legis præexistentis ex parte tollat: in hoc enim sensu falsum id est; nam ratio facta de tota lege procedit cū proportione de parte; vt infra libro decimo latius dicā. Debet ergo intelligi per modū interpretationis: sic enim consuetudo potest interpretari legē, etiam diuinam, & quod in tali casu, & tali causa interueniente, nō obligat, quia non pro illo casu posita est.

Consuetudo contra ius diuinū nullum effectū habet. Matth. 15. Marc. 6. Colos. 2.

D. Thom. Panormit. Glossa.

Consuetudo contra ius diuinum potest esse interpres eius.

14 Superest, vt eandē tertiā diuisionem ad legē humanā applicemus, nam de illa potissime tractamus, & in illa facilius contingit, vt consuetudo sit secundū legem, præter legē, vel contra

De consuetudine secundū, præter, & contra legem humanam.

A legem. Et quidem de his duobus vltimis membris nulla est controuersia, neque aliquam declarationem addere oportet, quia de illis potissimum disputandū est in sequentibus capitibus. Circa primū autem membrum aliqui Iurisperiti contendunt nullam consuetudinem esse posse secundum legem humanam. Ita sentit Felin. in c. 1. de Rescrip. n. 17. cum Anton. de Butr. ibi, & Ioan. de Ligna. Domin. & Gemin. in c. 1. de Cōstit. in 6. Alij vero, quos supra retuli, qui hanc tertiam diuisionē tradunt, contrariū supponunt, nam maxime illā tradunt respectu legis humanæ. Veruntamen in re non est dissensio, quia hi auctores loquuntur de consuetudine, vt est quid facti, illi vero vt est quid iuris. Et clarū est dari consuetudines facti secundum humana iura, vt est cōsuetudo audiendi Missam diebus festis, vel confitendi in quadragesima, & similes. Vnde eadem est ratio respectu legis humanæ, quæ diuinę, vel naturalis, scilicet, quia in omnibus potest dari frequentia actuum legi conformiū, & hæc est consuetudo facti.

Felin. Anton. de Butr. Ioann. de Ligna. Domini. Gemin.

Datur consuetudo facti secundū legem humanam non iuris.

B

Nihilominus tamen certum est, per hanc cōsuetudinem non introduci nouum ius non scriptum, seu consuetudinarium, & in hoc sensu dicunt prædicti auctores, quod licet populus per mille annos seruet legem, non introducet consuetudinem. Ratio est supra tacta, quia illa consuetudo solum est quædam obseruantia præexistentis legis, & ideo non tendit ad nouam legem introducendam, quia non eo animo incepta, vel continuata est, sed solum animo implendi legē. Nec etiam Princeps habet nouam voluntatem introducendi circa illam rem aliam legem, quia voluntas quasi continuata, quam semper habet, solum est, vt lex sua seruetur. Vnde recte dixit Baldus in lege vltima, Codice, Quod si longa consuetudo. Hanc consuetudinem secundū ius non esse dispositiuam, sed imitatiuam iuris, vel tu dic esse executiuā. Ex quo recte infert Glossa in cap. 1. de Consuetud. in sexto, & Panormit. in cap. vltimo de Consuetud. num. 21. abrogata illa lege per aliquā posteriorem, abrogari etiam talem consuetudinem, etiam si illius mentio nō fiat. Quia illa non addit nouum vinculum, nec censetur tanquam per se introducta, sed vt annexa legi, & in ea fundata, & ideo nulla obligatio ex ea manet ablato legis fundamento. An vero quando consuetudo antecedit, & postea fit lex scripta, reuocata lege, maneat consuetudo, supra præcedenti capite tactum est, & videri possunt quæ late tractat Felin. c. 1. de Rescrip. in vlt. Regula à nu. 15. & præsertim limit. 7. & Roch. supra sect. 5. num. 7. 15

C

Bald.

Glossa. Panorm.

Felin. Roch.

D Quamuis autem consuetudo ius non inducat, aliquos effectus habere potest circa legem præexistentem in ordine ad perseuerantiam illius, & effectus subsequentes. Atque hoc modo dicitur primo cōfirmare legem. Sic enim dixit Gratian. §. *Leges,* sub cap. *In istis,* d. 4. *Leges instituū, tum promulgantur, firmari autem cum moribus vtentium approbantur,* & significatur etiam in l. vlt. C. Quæ sit longa consuetudo, & optime explicat Bart. in Repet. legis *De quibus,* ff. de Legib. n. 4. dicens, hanc consuetudinem confirmare legem, non per se, sed remouendo, prohibens, scilicet, contrariam consuetudinem, & abrogationem. Atque eodem fere modo dicitur hæc consuetudo adiuuare legem, vt sumitur ex cap. *Sopitæ,* de Censib. nimirum, quia & faciliorem reddit obseruantiam eius, & quodammodo facit illā magis im- 16

Quos effectus habet prædicta cōsuetudo. Gratian.

Barth.

Vu

gis immutabilem, iuxta proxime dicta. Alius effectus huius consuetudinis est interpretari legem, imo vocatur in iure, *optima legum interpres*, capite. *Cum dilectus*, de Consuetu. l. *Si de interpretatione*. ff. de Legib. & declarat Barth. dicto num. 4. & 5. & Panormitan. dicto cap. vlt. n. 28. & ratio est, quia indicat, quo sensu fuerit lex in principio lata, & recepta. Quod si aliquando faciat talem interpretationem, quæ inducat nonnullam legis mutationem à primæua sua institutione, illa nō esset mera interpretatio, & ideo sub ea ratione illa consuetudo non erit secundum legem, sed superaddita legi. Et quantū ad hoc eadem ratio est de illa quæ de consuetudine legi contraria. Quia ex parte aliqua repugnantiam aliquam habet cum lege, vt in principio fuit posita, nam in aliquo illi derogasse dicitur. Et ita de illa quantum ad hunc effectum simul dicemus cum consuetudine abrogante legem.

17 Denique addi solet alius huius consuetudinis effectus, qui dicitur extensio legis. Vt si, verbi gratia, pro laicis tantum posita sit lex, & postea per consuetudinem à clericis etiam seruetur, fieri potest, vt ratione consuetudinis obligentur clerici, qui ex vi legis non obligarentur, sumpto argumento ex Panormit. per illum textum in cap. *Cum causa*, de Re iudic. n. 4. Felin. in cap. *Ecclesia*, de Constit. n. 62. Couar. in 4. 2. p. 6. §. 10, n. 18. & Tiraquel. de Primogen. n. 44. qui dicunt, consuetudinem iustam, seu communem clericis, & laicis obligare clericos; ergo à fortiori cōsuetudo clericorum obligabit illos etiam si secundum legem laicorū inducta sit. Sed in hoc considerandum est, aliud esse, consuetudinem esse secundū legem, id est, ex vi legis, & imperio eius, aliud vero consuetudinem esse secundū legem, id est ad instar, & similitudinem, seu imitationem eius. Nos hic priori modo intelligimus consuetudinem secundum legem, & illa re vera non extendit legem, nisi forte per interpretationem, quæ cadere possit in verba eius. Neque in dicto exemplo consuetudo est illo modo secundum legem, quia non est ex lege ciuili, sed ex libera voluntate eorū, qui facere voluerunt, quod lex ciuilis præcipiebat, etiam si per illam non obligarentur, quales erant clerici in dicto exemplo. Tantum ergo dici potest illa consuetudo secundum legem ciuilem per imitationem, & ita mirum non est, quod possit nouum ius introducere: nam hoc per se habet consuetudo iuxta legem vltimam, C. Quæ sit longa consuetudo, & quod illa imitatio sit alterius legis extraneæ, nihil refert, neque aufert consuetudini vim suam. Vnde etiam fit, vt illa non sit propria extensio propria extensio prioris legis, sed inductio nouæ alterius rationis, seu fori. Nā obligatio, quæ circa tales personas insurgit, re vera non est ex priori lege ciuili, sed ex noua lege Ecclesiastica consuetudine clericorum introducta. Et ideo talis consuetudo vt sic, reducitur ad eam, quæ est vltra legem.

Panorm. Felin. Couar. Tiraquel.

CAPVT V.

De varijs partitionibus consuetudinis, ex eius materia sumptis.

1 QVarto diuidi potest consuetudo ex parte rerum, seu materiæ, circa quam versatur, sub qua multæ subdiuisiones, seu faciliores partitiones contineri possunt. Sic enim diuidi potest consuetudo in canonicam, & ciuilem ad eum modum, quo diuiditur lex in membra similia. Nam si cōsuetudo sit in materia spirituali, erit canonica, vt consuetudo ieiunandi, seruandi aliquod festum. Et in vniuersum omnis consuetudo propria clericorū canonica est, etiamsi videatur aliquando circa materiam temporalem versari, quia semper versatur circa illam materiam, prout spectat ad bona, vel personas clericorum, aut Ecclesiarum, & sub illa ratione sacra, seu spiritualis est. Consuetudo autem ciuilis est propria laicorum, & circa temporalem materiam versari debet, legem enim ciuilem imitatur, argumento l. vlt. C. Quæ sit longa consuetudo.

Consuetudo canonica, & ciuilis.

2 Dices, non esse adæquatam diuisionem, quia datur consuetudo communis laicis, & clericis, & vtrosque obligans, vt cap. præcedenti ex Panormit. & aliis dicebamus, illa autem non potest dici canonica, vel ciuilis, sed mixta. Respondeo, vel illa comprehendit clericos tantum, vt ciues sunt, quia est de materia pertinente ad temporale regimen, & commune bonum politicum ciuitatis; & talis consuetudo ciuilis erit, tum quia tota tendit ad finem temporalem, & subiacet potestati temporali, tum etiam, quia est à ciuitate, vt ciuitas humana est, à qua denominatur lex, vel consuetudo ciuilis. Nec est inconueniens, quod obliget clericos vt ciues sunt, quia etiam illi nomine ciuitatis veniunt, vt notat Barth. in l. 1. ff. Ad municip. & Panormit. in cap. *Cum causam*. de Re iudic. & per legem etiam scriptam ciuilem possunt hoc modo obligari quoad vim directiuam, modo supra explicato. Aut est consuetudo pertinens ad clericos, vt clerici sunt, vel vt Christiani sunt, & tunc necesse est, vt consuetudo sit canonica, quia sola illa potest clericos, vt tales sunt, obligare, & illa sola est eminentioris ordinis, quæ possit etiam laicos comprehendere, quia semper consuetudo imitatur legem, & à potestate, seu iurisdictione eiusdem ordinis pendet. Potest autem id dupliciter contingere. Primo, quia materia, & finis consuetudinis spiritualis est pertinens ad laicos, & clericos vt Christiani sunt, & talis est vna simplex consuetudo, & canonica, qualis est consuetudo seruandi diem festum vtrisque communis. Secundo contingere potest solum per quandam conuenientiam, & similitudinem, vt verbi gratia, quia in tali loco tam iudices laici, quam Ecclesiastici seruant aliquam consuetudinem in suis iudiciis. Et tunc in rigore non est vna consuetudo, sed duplex, vna canonica, & altera ciuilis, quæ solum per aggregationem per modum vnius reputatur. Et ita diuisio est adæquata, & hæc videntur sufficere ad expositionem eius, deseruietque in sequentibus ad vsum terminorum.

Panorm.

Bart. Panorm.

3 Alio modo etiam ex parte materiæ potest diuidi consuetudo, in morem stricte sumptum, stylum, ritum, & forum. Quæ diuisio constabit explicando tres voces vltimas: nam omnē aliam consuetudinem sub illis vocibus non comprehensam sub more stricte sumpto comprehendimus. Primo igitur stylus significare videtur vsum specialem in scribendo, vel loquendo, vt colligi potest ex cap. *Quam graui*, de Crimin. fals. vbi dicitur, ad discernendū vera rescripta Pontificia, inter alia respiciendum esse ad stylum. Vnde aliqui colligere voluerunt, stylum solum morem scribendi significare, nam ita etiam sumitur in cap. *Venerabilem*. de Confirmat. vtil. vel inutil.

Stylus quid significat.

Roch. Cyn. Bald. Bart. Bart. Angel. Christoph. de Paz.

inutil. Ita sentit cum alijs, quos allegat Rochus Curt. in dicta Præfat. n. 28. & fauet vocis translatio, nam primo significasse videtur æneum instrumentum scribendi, & inde translata est ad scripturam significandam, iuxta l. 1. C. de Sacrosf. Eccles. & inde ad modũ, seu ordinem scribendi. Sed licet in prædictis iuribus ita vsurpetur illa vox, non excluduntur alia significata, nam etiam significat vsum, & modũ loquendi. Indeque videtur hæc vox accõmodata ad significandum modum seruari consuetum in al quo ordine iudiciali. Et ita dixit Cyn. in l. 1. C. Quæ sit long. consuet. stylum esse practicam alicuius curiæ, & idem habet Bald. in l. vlt. C. eod. & per antonomasiam ita vocari solet stylus Romanæ curiæ. Et fere in idem redit, quod dicit Barth. in dicta repetit. legis *De quibus*, n. 10. in fine quæstionis primæ, stylum esse consuetudinem, quæ respicit ordinem loquendi, & procedendi, scilicet, in iudicio. Nam ob hanc causam dixit idem Bart. in l. 2. C. Quæ sit long. consuet. n. 9. stylum solum induci per actus iudiciarios eorum, qui in iudicio versantur. Angel. vero in §. *Ex non scripto*, Instit. de Iur. natur. dicit, stylum non magis dici in iudiciis, quam extra illa. Quod certe verum est spectata generali vocis significatione, considerando autem vsum eius in ordine ad ius explicandum, vel introducendum, proprie videtur respicere ordinem iudiciorum, sub iudicijs omnes scripturas, bullas, & rescripta comprehendendo: nam licet in eis expediendis non interueniat ordo iudicialis, stylus eorum in iudicijs attenditur. Et plura de hac voce erudite congerit Christophor. de Paz in 1. p. Rubr. ad leges Hispaniæ, quæ styli appellantur.

Stylus facti quid. Terent. Bald.

4 Vt autem non sistamus in sola vocis significatione, sed rem, quæ ad ius pertineat explicemus, possumus in stylo cũ proportione ad consuetudinem duo distinguere, scilicet, stylum facti, & iuris. Stylus quoad factum videtur mihi esse non tam frequentia actuum sic scribendi, loquendi, aut procedendi, quam forma illa quasi artificialis, quæ seruari solet in ordine sermonis, scripturæ, aut processus, ita vt inter partes eius, vel talia verba vsurpentur, vel tali modo, aut ordine constituantur. Hæc enim significatio ex communi vsu constat, & ex iuribus allegatis, & sumi etiam potest ex l. 1. C. de Sacrosf. Eccles. vbi dicitur, *Voluntatis vltimæ stylum liberum esse debere*, id est, formam disponendi per testamentum, vbi constat, stylum esse quid facti, & non significare frequentiam actuum, sed ipsam formam disponendi. Et clarius in illa significatione vsurpatur l. 3. C. de Bon. vacant. lib. 10. Et sic etiam dixit Terent. in Andria, *Dissimili oratione sunt factæ, ac stylo*. At vero quia in loquendo maxime, & scribendo talis forma vsu cõparari solet, ideo vsus ipse, seu consuetudo, sic scribendi, vel loquendi, stylus appellatur, & ita significat consuetudinẽ facti, vt sensit Bald. in dicta l. 1. C. de Sacrosf. Eccles. & in l. *Si quis intra*. C. de Bon. proscriptorũ. Quod intelligendum est non absolute de quacumque consuetudine, sed in tali materia, vt supra dixi.

5 Si ergo ex tali stylo facti introducatur obligatio seruandi talem modum, vel ordinem in pronunciando, seu procedendo, quoad hoc stylus erit ius speciale, & non scriptum. Vnde quia hæc obligatio non videtur ordinarie posse introduci per stylum facti, ita vt vim legis habeat, nisi in his, quæ iudicia concernunt, ideo stylus specialiter vt est quid iuris, videtur accommodari ad iudiciarium morem, & ordinem, vt ex Bart. diximus. Nam in alijs materijs, sermonibus, vel scripturis vsus sic, vel sic loquendi, aut scribendi parum videtur referre ad commune bonum, vt possit legem inducere: in iudicijs autem multum referre potest, adeo vt dixerit Anchar. cons. 53. stylum curiæ facere ius in casibus à iure non decisis. Et ideo stylus vt est aliquid iuris proprie dicitur ad iudiciaria pertinere. Sic ergo stylus est quoddam ius non scriptũ, interdum positiue obligans, vt ab eo non recedatur, iuxta l. vlt. C. de Iniur. interdum obligationem tollens, vt, licet iure communi sententia debeat pronunciari à iudice, de stylo curiæ dicitur non esse necessariũ. Interdum interpretationem iuris inducit, etiam authenticam, & sequendam. Quomodo autem stylus introducatur, vt habeat hos effectus cum proportione ad consuetudinem explicandum est, & in sequentibus si quid habuerit speciale adnotabitur.

Bart. Anchar. Varij effectus styli insinuantur.

Quæ & quales sint leges styli. Christoph. de Paz.

6 Atque hinc tandem intelligi potest, quæ & quales censendę sint leges styli. Dupliciter enim potest illa determinatio sumi, cum aliqua lex dicitur esse styli. Vno modo, vt illa denominatio sit ab obiecto legis, seu materiæ, circa quam versatur. Et sic proprie talis lex per se non pertinet ad consuetudinẽ, sed magis ad legem scriptam, quæ disponit de stylo seruando in his, quæ concernunt iudicialia, sicut in rhetorica dicuntur leges styli, quæ tradi possunt de modo, & ordine, grauiter, & suauiter, ac clare loquendi, vel scribendi. Et huiusmodi sunt leges styli regni Hispaniæ, in quibus etiam sæpe stylus moris, & consuetudinis allegatur. Et ita existimo ab ipsa materia denominationem illam suscepisse, licet Christoph. de Paz supra n. 53. aliter illam rubricam explicet. Alio vero modo potest lex styli dici ab intrinseco modo, quo introducta est per solum vsum in tali materia forensi, seu iudiciaria, & sic est proprie ius non scriptum sub consuetudine comprehensum, vt explicatum est.

Ritus quid significet. Rochus. Panorm. Panorm.

7 Aliud membrum dictæ partitionis erat *Ritus*: nam hunc etiam inter ea, quæ ad consuetudinẽ pertinent, ponit Rochus Curt. in dicta Præfat. num. 28. ex Panormit. in cap. *Cum secundum*, de Tempor. ordin. vbi sic inquit, *Ritus est consuetudo solennitatem præbens in aliquo actu exercendo, ita vt vbi vsus disponit erga solennitatem actus, ritus seu obseruantia dici possit*. Et solum allegat cap. vlt. de Consuetud. vbi nihil de ritu in particulari dicitur. Iuxta quam descriptionem, etiam stylus erit quidam ritus, licet non omnis ritus dici possit stylus. Idem vero Panormitanus in cap. *In aliquibus*, de Decim. in princip. restrictius dixit, *Ritus significat mores in spiritualibus*. Et iuxta hoc non omnis solennitas actus dicetur ritus, sed specialiter illa, quæ est in materia sacra, vt sacrificij, sacramentorum, & sacramentalium, aut orationum, seu diuinorum officiorum, & hic videtur communis Ecclesiasticus vsus illius vocis. Nunquam autem probauit Panormit. illam vocem specialiter significare consuetudinẽ aliquam, imo in cap. *Presbyter*, de Sacra vnc. notat idem Panormit. quod *ritus est quædam solennitas, & forma specialiter in actu sacramentali*.

Ritus facti vel iuris.

8 Quapropter doctrina data de stylo videtur ad ritum applicanda. Nam ritus esse potest vel quid facti, vel quid iuris: item vt est quid facti, primo, & per se consistit in solennitate aliqua, seu cæremonia alicuius actus. Et in hac acce-

ptione vsurpatur in tribus capitulis allegatis. Vnde ad huiusmodi ritum non est per se necessaria consuetudo, nec actuum frequentia, sæpius enim instituitur ante omnem vsum, aut verbo, vt Christus Dominus instituit substantialem ritum sacramentorum, aut scripto, vt multæ accidentales solennitates, & actiones sacræ ab Ecclesia institutæ sunt, vt constat. Non repugnat autem; imò etiam sæpe contingit, ritus huiusmodi vsu & consuetudine introduci, & tunc talis consuetudo dici potest ritus quidã, vt voluerunt dicti auctores; oportebit autem illam distinguere, vt est quid facti, vel iuris. Nam priori modo erit frequentia sic operandi in tali materia; posteriori autem modo esse poterit ius aliquod non scriptum in eadem materia per illam frequentiam inductum, & sic fere omnes consuetudines canonicæ in actibus pertinentibus ad cultum Dei, quatenus eis dant formam, seu specialem modum, dici poterunt ritus. Quale autem sit hoc ius, & quomodo introducatur ex generalibus regulis de consuetudine petendum est: nihil enim videtur habere speciale, sed cum proportione principia de consuetudine applicanda sunt.

9 *Forũ quid.* Tertium membrum in eadem partitione positum est, *Forum*, quæ vox in communi iure vsitata non est in hac significatione, & ideo Barth. Panormit. Rochus, & alij de consuetudine scribentes, illius non meminerunt. *Bart. Panorm. Rochus.* Tamen in legibus nostri Regni forum inter consuetudines ponitur in l. 7. tit. 2. partit. 1. vbi id notat Gregor. Lopez, *Greg. Lop.* & considerata illius vocis deriuatione, videtur idem esse quod stylus, prout à nobis explicatus est, vel parum ab illo differre. Forum enim in vsu vulgari locum publicum significare solet ad mercaturam, & negotiationes venales destinatum, vt est apud Isidor. lib. 15. Orig. c. 6. *Isidor.* & quia iudicia in his locis publicis exerceri solent, ideo credit, illud nomen translatum esse ad significandum locum iudiciorum. Idem vero libro 15. Orig. cap. 2. & libro 18. Etymol. cap. 15. Forum ait, exercendarum litium locum significare, & à fando esse dictum, & habetur in cap. *Forum*, de Verbor. significat. Vnde etiam significare solet proprium territorium vniuscuiusque iudicis, aut Prælati, & ita videtur sumi in tit. de Foro compet. vt ibi Hostiens. Panormitan. & alij notant. *Hostiens. Panorm.* Atque hinc etiam actiones iudiciales per antonomasiam vocari solent actiones forenses, vt in l. Penult. ff. de Ferijs, vnde etiam dicta sunt instrumenta forensia scripturæ publicæ, quę fidem in iudicio faciunt. l. *Comparationes.* C. de Fide instrumen. Ita ergo consuetudines pertinentes ad ordinem iudiciorum forenses dici possunt.

10 Hæ igitur consuetudines censentur in Hispania comprehendi nomine fori: nam leges, quæ fori dicuntur, ex vsu originem habuerunt, vt in earum proœmio dicitur, & dubium non est, quin vsus in tali materia possit ius inducere, non minori ratione, quam in alijs. Vnde dicitur in l. *Labeo.* ff. de Statulib. *Morem agentium sequi debemus*, & in l. 1. §. *In honorarijs*, ff. de Varijs, & extraord. cogn. expresse dicitur *Pro fori consuetudine æstimationem habendam esse*, & notat Barth. in dicta l. *De quibus.* *Bart.* Vnde in hac significatione constat, parum à stylo differre, vnde licet in Hispania distinctæ sint leges fori, & leges styli, tamen hæ censentur esse quasi interpretationes illarũ, vt in Rubrica illarum dicitur. Differunt nihilominus forum, & stylus, quod forum non significat ordinem, aut modum loquendi, aut procedendi in iudicio sicut stylus; sed significare videtur omnia iura competentia ratione iurisdictionis, vel in ordine ad illam, vel vsum eius. *Forũ & styl. in quo differunt.* Vnde tota collectio legum spectantium ad iurisdictionis vsum, videtur posse nomine fori, quasi collectiue sumpto, significari, quamuis singulæ etiam leges huiusmodi soleant dici fora, Hispane, fueros.

11 Hinc dicunt aliqui, forum in hac acceptione non solam consuetudinem significare, sed indifferenter comprehendere leges scriptas, vel non scriptas, seu consuetudine introductas circa vsum iurisdictionis, & iudiciorum. *An forũ indifferenter comprehendat leges scriptas, & non scriptas. Burgos.* Ita sensit Burgos de Paz in lib. 1. Tauri. num. 385. leges enim fori scriptæ sunt, & tamen sub nomine fori recte comprehenduntur. De illis autem legibus fori frequentius sentiunt Hispani Iurisperiti, non habere vim legum; nisi in virtute consuetudinis, ita vt lex scripta fori ius non conferat, neque ad probationem sufficiat, nisi vsus eius probetur, vt docet Gregorius Lop. dicta l. 7. & l. 18. tit. 15. partit. 7 & Suarez in Proœmi. fori, num. 1. 2. & 3. & Valdesi. in Additione ad illum, & Christophor. de Paz in Rubr. Ad l. Styli, p. 1 num. 36 & alij circa l. 1. Tauri, quæ est l. 3. titul. 1. lib. 2 Compil. ex qua idem colligitur. *Gregor. Lop. Suarez Valdes. Christoph. de Paz.* Quod si hoc verum est, profecto leges fori, vt scriptæ sunt, non sunt leges. Nam lex scripta non habet vim, & substantiam suam ab vsu, sed ex institutione, & promulgatione; illæ autem non sic institutæ sunt, & propositæ, vt per se obligent; sed solum quantum de vsu constiterit. Solum ergo sunt quasi memoralia consuetudinum, ac subinde ius earum, illis non obstantibus, erit ius non scriptum, & consuetudinarium, quia talis scriptura ei non repugnat, vt supra dictum est.

Sed quidquid sit de illis specialibus legibus fori, non dubium est, quin potuerint dari leges scriptæ de toto negotio forensi, & aliquæ etiam potuerint consuetudine introduci, & ita omnia, quæ diximus de stylo quoad factum, & quoad ius scriptum, vel non scriptum, cum proportione possunt ad forum applicari. 12 Addo etiam, licet in regno Castellæ leges fori ad illam materiam iudiciorum determinentur, fortasse in alijs regnis Aragonię, &c. alio modo, vel latiori significato sumi.

Fora enim ibi appellari videntur leges propriæ illorum regnorum antiquæ, & quasi inuiolabili vsu confirmatæ, & maxime quæ pertinent ad modum regiminis, & iurisdictionis Principis, & subiectionis populi, & nobilium, & fortasse plura complectuntur, & mihi non constat, an ab expressa institutione originem habuerint, vel consuetudine sint introductę, vtroque enim modo introduci potuerunt, si iusta, & rationabilia sint, vt supponimus. 13 Exceptis ergo his specialibus vocibus, aut consuetudinibus, omnia alia iura vsu introducta in quacunq; morali materia generale nomen consuetudinis retinuerunt. Atque ita constat, per hanc partitionem non multiplicari formaliter, vt sic dicam, ius consuetudinarium, sed tantum materialiter ex parte rerum, seu materiarum, circa quas versatur. Idemque est de alijs, ac similibus partitionibus, quæ facile excogitari possunt.

14 *Diuisio consuetudinis.* Vltimo notanda est alia diuisio, quæ vtilis esse poterit ad sequentia. Nam diuidi potest cõsuetu-

in positiuā & negatiuam. suetudo in positiuam, & priuatiuam, seu negatiuam. Prior ex positiuo vsu ducit originem, & in frequentia actuum quoad factum consistit, & ita quod ius ad agendū inclinat, vel obligat. Posterior vero consistit potius in non agendo, & ducit originem ex non vsu, & ita interdum vocatur. Quatenus vero ille nō vsus frequens, seu continuatus est; habet modum consuetudinis, quæ veluti in facto consistit, & si ius aliquod inducit, ad non agendum tantum inclinat, vel obligat. Est autem hoc loco notanda distinctio de non vsu negatiuo; & priuatiuo quam infra circa priuilegia latius explicabimus. Quia non vsus negatiuus non inducit cōsuetudinem, vt recte notauit Paul. de Castro in dicta l. *De quibus*, quia non est actio, nec omissio moralis, & ita non habet rationem moralis, & voluntarij vsus, sine quo non potest consuetudo introduci. B Priuatiuus autem non vsus continuatus, aut suis temporibus repetitus consuetudinē moralem inducit, propter contrariam rationem. Maxime quia hic non vsus moraliter non est sine actu positiuo, sicut de omissione Theologi dicunt. Id autem dupliciter contingere potest. Primo quia ille non vsus consistit in carentia alicuius circunstantiæ, vel solennitatis alicuius positiui actus, vt est, verbi gratia, incestuosum contrahere matrimoniū sine dispensatione: nā ex hoc frequenti vsu colligunt multi cum Nauar. illam esse veram consuetudinē, quæ potuit auferre illud impedimentum, & talis dici potest non negatiua tantum, sed positiua consuetudo; quia non est de omissione, sed de actu facto cū tali negatione, nec negatio sufficeret ad consuetudinem sine actu. Aliter vero contingit, vt nō vsus consistat in sola carentia actus tempore alias debito, vt erit omissio audiendi Missam tali die non obstante lege, quæ omissio vt consuetudinem inducat debet esse voluntaria, & ex ea parte actum aliquem includit; formaliter vero consistit in carentia actuum & ideo priuatiua consuetudo dicitur. Et dici etiam potest dissuetudo, quanuis hæc vox æquiuoca sit, vt notat *Roch.* Rochus Curt. dicta Præfat. num. 30. & 31. quia dissuetudo proprie videtur supponere cōsuetudinē; nam cum ab ea receditur vocari solet dissuetudo, siue ab illa recedatur per contrarios actus, atque adeo per consuetudinem positiue contrariam, siue per solam omissionem antiqui vsus, vtroque enim modo contingere potest, vt constat. Et hoc modo dari potest dissuetudo per contrariam cōsuetudinem, & potest etiam dari negatiua consuetudo, quæ non sit dissuetudo si consuetudinem oppositam non supponat. Veruntamen etiā dici potest dissuetudo sine respectu ad priorem consuetudinē, quæ præcesserit, sed tantum ad illam, quæ posset, vel deberet induci. Et ita videtur illa voce vti I. C. Iulianus in l. *De quibus*, ff. de legib. in fine. Et sic formaliter consistit in carentia actuum, & proprie significat consuetudinē negatiuā, vel priuatiuā. Et in hoc sēsu claritatis gratia illa voce vtemur, quomodo autē illa habeat moralē vim consuetudinis, vel effectus eius, in sequentibus videbimus.

CAPVT VI.

Quæ sit consuetudo bona, & rationabilis, vel praua, seu irrationabilis.

1 Hoc potest esse alia diuisio consuetudinis, quæ ad moralem rationem, & effectus consuetudinis explicandos, necessaria est; & A ideo hic esse præmittendam censui. Duplex autem partitio in titulo insinuatur, vna est consuetudinis in bonam, & malam; alia est in rationabilem, & irrationabilem, quæ voces non sunt synonymæ, sed aliquid addit secunda vltra primam, & ideo de illis sigillatim dicendum est.

Cum ergo diuiditur consuetudo in bonam, & malam, de bonitate morali, id est, de honestate, & malitia illi opposita intelligenda est, quia aliæ bonitates per se spectatæ, vel malitiæ illis tantum oppositæ, non reddunt homines, aut mores eorum bonos, vel malos: hic vero solum consideratur consuetudo, vt moralis est, & regulam aliquam morum humanorum constituere, vel auferre potest. Et ideo etiam non adijcitur in illa diuisione tertium membrum de consuetudine indifferente, quia vel in vsu, & exercitio dari non potest, vt est verisimilius; vel licet admittatur, illa vt sic spectata est impertinens ad ius constituendum; nisi reducatur ad aliquam rationem honestatis; modo statim explicando. Vnde etiam intelligi potest, diuisionē illam dari de consuetudine, vt est quid facti: nam ius consuetudinis non potest esse turpe; seu inhonestum, quia inuoluit contradictionem cum ratione iuris, quod turpe sit. Sicut enim lex, si sit iniqua, non est lex, ita ius iniquum non potest esse ius, ideoque consuetudo mala solum potest esse in facto, non potest autem aliquid iuris inducere, nisi cesset eius malitia. Datur ergo diuisio illa de consuetudine vt in facto publico, & communi alicuius communitatis consistit, & sic est per se satis clara, tum quoad existentiam vtriusq; membri, quia sicut in singulis personis possunt esse honestæ, & prauæ consuetudines, ita & in populo, & cōmunitate, tum etiā quoad C sufficientiam eius, vt declaratum est, tum denique quoad membrorum distinctionem, quæ ex ipsis terminis nota videtur. 2 *Consuetudo bona vel mala.* *Consuetudo mala solum in facto esse potest, in iure nunquā.*

Vt autem magis explicetur sensus distinctionis, & distinctio membrorum, aduerto vlterius, duobus modis esse posse consuetudinem bonā, vnō modo ex parte obiecti tantum; alio modo etiam ex parte operantis; & ex circunstantijs actuum honestorū, per quos introducitur, & hoc posterior dicitur bona simpliciter, prior vero secundū quid solū, scilicet, obiectiue, si cætera requisita illi desint. Quia bonum simpliciter tantū ex integra causa consurgit, & ideo vt consuetudo sit honesta simpliciter, oportet, vt per actus vndique honestos generetur; vt autem sit bona tantum obiectiue, satis est, quod sit de obiecto de se bono, id est, ex actibus, qui ex vi obiecti sui, vel boni sint, vel bene fieri possint, & ex iusta D causa fieri. Atque pari ratione (licet non modo omnino simili) sub diuidi potest mala consuetudo. Nam quia malū est ex quocunque defectu, ideo vndecunq, sit mala, consuetudo potest dici mala simpliciter: nihilominus tamen vna potest esse mala ex parte obiecti ipsorū actuū, in quorū frequentia consistit, quia nimirū, ex vi obiecti mali sunt: alia vero versari potest circa materiā de se non malā, & nihilominus esse aliunde mala ex parte operantis, vel ex alia circunstantia, aut conditione impediente bonitatem. Quando ergo cōsuetudo est mala per se, & ex obiecto, nō meretur nomen consuetudinis, sed abusus, seu corruptelæ, vt iura loquuntur, quia talis cōsuetudo non potest ius propriū inducere, nec potest per illam fieri, vt actus consuetus bonus sit, aut non malus. At si consuetudo sit saltē obiectiue 3 *Consuetudo bona duplex.*

bona, seu non mala, licet non bene inducta fuerit, sed per actus male factos ab operante, aliquid bonæ consuetudinis retinet, & ex illa parte non repugnat, vt aliquid iuris non scripti retinere, seu inducere possit.

4 *Consuetudo mala intrinsece nullum ius inducit.* Pro cuius declaratione aduerto vlterius, aliquã consuetudinẽ posse esse malam natura sua, quia actus vel sunt intrinsece mali, vel ita sunt mali, quia prohibiti, vt per nullam humanã potestatem honestari possint, & tunc propriè dicitur consuetudo mala ex vi obiecti, & de tali consuetudine certum est, non posse ius aliquod introducere, quia est contra ius naturale, vel diuinum, de quibus iam dictum est. Alio vero modo potest actus, seu materia consuetudinis esse mala, solum quia prohibita iure humano. Et de tali consuetudine dici non potest, quod sit simpliciter nulla, vel nullius momenti, vt ex statim dicendis, & ex capitibus sequentibus constabit. Et in illa habere potest locum regula illa. *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.* Et ratio est, quia talis consuetudo non est intrinsece mala, neque habet malitiam inseparabilem per humanam potestatem, & voluntatem, & ideo licet in fieri sit mala, potest in facto esse carere malitia, si tandem cesset, seu auferatur humana prohibitio, & ita absolute, & simpliciter loquẽdo, non est illa consuetudo mala ex vi solius materiæ per se spectatæ, sed solum supposita prohibitione humana, seu ex vi illius, ideoque non repugnat, aliquid iuris per eã introduci. Idemq; à fortiori erit, si actus, per quos inducitur consuetudo nec per se mali sint, nec prohibiti etiam per legem humanam, fiant tamen cum aliqua mala circunstantia ex parte operantium, cum enim talis circunstantia sit separabilis ab actu, fieri potest, vt consuetudo quoad circunstantiã non valeat, quoad substantiam autem actus valeat, sicut alibi de voto diximus. Vt si sit consuetudo celebrandi aliquod festum per ludos indecentes, vel taurorum agitationem, non tenent quidem consuetudo quoad modum; tenere autem potest quoad festi obseruationẽ. Et ita censendum est, nisi aliunde certo constet, non fuisse populi consensum, & voluntatem aliter se obligare, nam, vt infra dicemus, sine consensu non introducitur consuetudo. Tunc autem illa circunstantia dici posset de substantia talis consuetudinis, & consequenter illam esse prauam intrinsece, & ex obiecto propter illam inordinationem, & necessariam connexionem eius cum actu, saltem ex primaria intentione operantiũ.

5 *Consuetudo rationabilis, & irrationabilis.* Iam vero occurrit dubitatio circa aliud membrum illius partitionis continens aliam diuisionem consuetudinis in rationabilem, & irrationabilem, est enim obscurum, an hæc duo membra idem important, quod præcedentia, & qua regula tam inter se, quam ab illis discernenda sint: in hoc enim laborant Doctores; & varie loquuntur. Et primo Nauar. in Comment. de Spoliis §. 14. definit rationabilem consuetudinem esse illam, *quæ non est contra legem naturalem, vel diuinam directe, vel indirecte*, & è conuerso, *omnem, & solam consuetudinem, quæ directe vel indirecte repugnat naturali legi, vel diuinæ*, esse irrationabilẽ. Idem autem est, consuetudinem esse contrariam legi naturali, vel diuinæ, quod esse malam ex vi sui obiecti, seu materiæ, vt ex declaratione data constat. Probat autem suam sententiã. Primo ex Augustino Epistol. 118. cap. 2. dicente. *Quod neque contra Fidem catholicam, neque contra bonos mores esse conuincitur, indifferenter est habendum.* Secundo quia quod est contra legem naturalem, vel diuinam per consuetudinem induci non potest, & è conuerso quidquid tale non est, per consuetudinem induci potest; ergo prior consuetudo irrationabilis est; posterior vero rationabilis. Consequentia patet, quia nulla consuetudo præualere potest, nisi rationabilis, & nulla induci non potest, nisi irrationabilis. Antecedens autẽ probatur, quia quidquid per legem humanã induci potest, consuetudine etiã potest induci, & è conuerso quidquid nõ potest induci consuetudine, nec lege humana statui potest. At vero lex humana statuere potest quidquid non repugnat legi naturali, nec diuinæ, nõ vero quod illis repugnat, argumento cap. *Sunt quidam*, 27. q. 1 & Clement. *Pastoralis*, de Re iudic. ergo. Eandẽ sententiã indicat idẽ Nauarr. cons. 3. de Censib. dicens, nõ esse irrationabilẽ cõsuetudinẽ, nisi quæ est contra ius naturale, vel diuinũ. Quod etiã sentit Gerson. 3. p. Alphab. 62. l. t. P. Supplement. Gabr. 4. d. 42. q. 1. art. 3. dub. 6.

Nauar. *Gerson.* *Gabr.*

6 Alij vero aliter dicunt, omnem consuetudinem malam, quia est contra legem, siue naturalem, siue diuinam, siue humanã, esse irrationabilem. Vnde è contrario iudicant, illam consuetudinem esse rationabilem, quæ bona est saltem ex parte operis, & materiæ nõ prohibitæ, quidquid sit de malitia quasi extrinseca, & per accidens ex parte operantis. Citatur Glossa in cap. vlt. de Cõsuetudin. verb. *Rationabilis*, dicens, *illam dico rationabilem, quam non improbant iura.* Clarius Glossa in capite. *Ad nostram*, eodem verb. *Canonicis*, dicens. *Non valet consuetudo contra canonicam institutionem*, & videtur sumi ex illo textu, in quo quædam consuetudo minus rationabilis dicitur, *quia canonicis obuiat institutis*; ergo satis est, consuetudinem esse malam, quia prohibitã per Ecclesiasticam legem, vt irrationabilis censeatur. Item facit cap. *Cum non liceat*, de Præscript. quatenus statuit, *non posse præscribi contra obedientiam.* Et alia multa iura similia à prædictis glossis allegantur. Ratione etiam confirmari potest, quia lex iusta est rationabilis; ergo consuetudo illi contraria erit irrationabilis; ergo omnis consuetudo mala, siue ex natura rei, siue quia prohibita iure diuino, vel humano, irrationabilis erit; & è conuerso omnis non prohibita erit rationabilis.

Glossa. *Glossa.*

7 *Impugnatur præcedens sententia.* Sed nihilominus dico in primis, consuetudinem rationabilem, & irrationabilem non recte distingui per hoc, quod sint, vel non sint prohibitæ iure naturali, vel diuino, nec per bonitatẽ, vel malitiam, quã ex vi materiæ, vel obiecti habeant. Probatur, quia licet omnis vsus contrarius iuri diuino, vel naturali, irrationabilis sit, non tamen solus ille, quod declaro dupliciter. Primo, quia si loquamur de vsu spectato in ordine ad inducendũ ius consuetudinis, sic aliquis vsus, seu consuetudo potest esse vndiq; honesta in facto & in ordine ad ius inducendũ esse irrationabilis, non quia in bonitate deficiat, sed potius (vt ita dicam) quia excedat: talis autem consuetudo non est contra ius naturale, vel diuinũ, directe, vel indirecte; ergo. Maior patet de consuetudine audiendi Missam quotidie à toto populo obseruata, quæ honestissima est, & si fieret animo inducẽdi ius, quoad id, imprudẽter fieret, ac subinde irrationabilis sub ea ratione dici posset, & idẽ est in similib⁹. Hęc vero ratio nõ conuincit, quia talis cõsuetudo nõ est irrationabilis,

Nauarr. *August.*

sed in-

A sed intentio inducẽdi obligationẽ per illã, seu ad illam est irrationabilis, & vt sic dici potest contra naturale ius. Sicut lex positiua id præcipiens non esset de materia irrationabili in se, ipsa tamen lex esset cõtra naturalẽ rationẽ, & prudentiam. Quod si sub ea ratione dicatur materia illa irrationabilis, nõ quia mala, sed quia improportionata ad legem communẽ, etiam illo modo repugnat rationi naturali dictanti, non omnem materiã honestam esse materiam legis humanę: idem autem cum proportione est de iure tacito consuetudinis, & de expresso legis. Solum ergo illa ratione probatur, posse ius consuetudinis esse irrationabile, ac subinde nullum, licet cõsuetudo secundum se irrationabilis non sit sed honestissima, quod verissimum est, sicut potest esse lex iniqua, licet res præcepta iniqua non sit. Nihilominus tamen illa ratio videtur efficax contra Nauar. tum quia destruit fundamentũ eius, vt statim ostendam, tum quia illa videtur sentire, consuetudinem non esse irrationabilẽ in ordine ad ius inducendum, nisi quia directe, vel indirecte est contra legem diuinam, vel naturalem in actibus suis, seu in ipso facto, vt in suo fundamento ostendit.

Nauar.

B

8 *Impugnatur 2.*

Secundo vero impugnatur clarius illa sententia, quia multæ consuetudines nõ contrariæ diuino, vel naturali iuri, censentur in iure irrationabiles, non solum in ordine ad ius inducendum propter excessum bonitatis, sed absolute, & secundum se, propter defectum aliquem, seu inordinationem, quæ licet non attingat illum gradum malitiæ, sufficit ad constituendam consuetudinẽ irrationabilẽ: ergo vt consuetudo sit rationabilis non sufficit illa duplex negatio, nec quod sit bona, aut non mala, quantum est ex vi obiecti. Probatur antecedens, ex consuetudine non seruandi interdictum generale loci quoad aliquas circunstantias eius, de qua loquitur cap. *Cum inter*, de Consuet. & dicitur esse irrationabilis. cum tamen nihil contineat contra ius diuinum, vel naturale, vbi Abb. notab. 3. aduertit, omnem consuetudinẽ contra honestatem esse irrationabilem, iuxta cap. *Cum ducerem*, de Vit. & honest. cleric. Intelligit autem contra honestatem, idest contra decentiam, quæ non semper includit aliquid contra ius diuinũ, vel naturale. Vt v.g. quod laici in choro sedeant cum clericis non est contra ius diuinũ, vel naturale, & tamẽ indecorum est & ideo non potest consuetudine introduci. Idem censent Canonistæ de consuetudine venandi causa voluptatis in clericis, vt Ioan. Andr. in c. 2. de Cler. venat. & multa similia refert Rochus in c. vlt. de Consuet. n. 30. Diceret tamen Nauar. hęc, & similia esse indirecte contra legem, vel diuinam vel naturalem. Sed hoc non satisfacit, tum quia explicari satis non potest, in quo consistat illud *indirecte*, cum totũ illud factum possit cõsistere sine violatione legis diuinę, aut naturalis; tum quia magis videtur esse indirecte contra ius naturale opus prohibitum lege humana, cum ius naturale præcipiat superioribus obedire, & tamen ipse Nauar. negat, illam consuetudinem esse directe, vel indirecte contra ius naturale, vel diuinum, tum denique quia saltẽ concluditur, consuetudinẽ illã non esse malam ex vi materiæ, & obiecti, & nihilominus irrationabilem reputari.

Ioan. Andr.
Roch.
Nauar.

Nauar.

9 *Retorquetur Nauarri argum.*

Tandẽ fundamentũ Nauarri contra illũ retorqueri potest, falsum est enim legẽ humanam posse præcipere quidquid nõ repugnat legi diuinæ, vel naturali: nam licet non possit præcipere aliquid eis repugnans, non ideo potest præcipere quidquid eis non repugnat, vt supra dictũ est. Et patet in operibus consiliorum, vel etiã in bonis, quæ repugnant consilijs, vt est matrimoniũ, & (magis ad causam) in operibus minus cõuenientibus, vel decentibus, licet contra illa iura non sint, vt esset lex præcipiens ludos minus decentes, aut non expedientes, etiamsi mali nõ essent: vel concedens clericis actum vel habitũ non satis honestum, vel similia: ergo leges humanæ possunt esse irrationabiles, etiam si non sint prauæ ex materia prohibita iure diuino, vel naturali; idem ergo esse potest in consuetudine.

10 *Vt consuetudo irrationabilis sit, non requiritur vt sit contra iura canonica.*

Deinde contra aliam sententiam addo, vt aliqua consuetudo irrationabilis sit, non sufficere, quod sit contra iura canonica, neq. id semper esse necessarium. Ita sentiunt Panor. & fere alij in d.c. vlt. de Consuet. Barth. in d.l. *De quibus*. ff. de Legib. & in l. 2. C. Quæ sit longa consuet. & alij, quos statim referã. Et probatur prior pars, quia consuetudo irrationabilis non potest præualere contra legem humanã, vt habetur in d.c. vlt. de Consuet. & tamen consuetudo contraria legi humanæ potest præualere contra illam, vt infra ostendemus; ergo non omnis consuetudo contraria legi humanæ potest censeri irrationabilis. Altera pars clara est in his, quæ sunt cõtra ius diuinum, vel naturale, licet non sint specialiter prohibita per legem humanam. Præter hęc vero sunt aliqua, quæ licet nulla lege specialiter sint prohibita, habent indecentiam, vel cõditionem aliquam, ob quam inepta, & indigna censentur, vt per consuetudinẽ inducantur, ergo in talibus consuetudo erit irrationabilis, etiamsi canonibus, seu legibus contraria non sit.

Panorm.
Bart.

C Antecedens declaratur ex illo Pauli. 1. Cor. 11. *Omnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput suum*, & infra. *Turpe est mulierem tonderi, aut decaluari*. Hæc enim, & similia non sunt absolute prohibita iure naturæ tanquam moraliter mala, & nihilominus licet nulla legẽ positiua diuina, vel humana vetentur, habent quandam indecẽtiam, vt significauit Paulus subiungens. *Neque ipsa natura docet vos, quod vir quidẽ si comam nutriat, ignominia est illi, mulier autem si comam nutriat, gloria est illi?* vbi Ambr. *naturaliter hoc honestum, & propemodum decretum vult esse*. Vbi merito dixit *naturaliter*, & *propemodum*, quia seclusa lege positiua, hæc decentia naturalis est, non lege naturali rigorose contrarium prohibente, sed *propemodum*. Id autem sufficit, vt consuetudo illi decentiæ contraria irrationabilis sit. Potest etiam hoc declarari ex operibus, quæ licet lege positiua non prohibeantur, neque intrinsecam habeant malitiam, in malum sonare dicuntur à Theologis, quia periculum mali habent, præsertim si frequenter fiant, aut communiter permittantur, vt est vendere officia iustitię, item dona recipere ministros iustitiæ, item dare spirituale interueniente dono temporali, etiamsi non detur in pretium, item subditos non visitari, aut corrigi à Prælatis, & similia. Consuetudines ergo de huiusmodi rebus, seclusa lege prohibente irrationabiles merito censentur. Denique declarari hoc potest ex his; quæ diximus in materia de Iuram. & de Voto, aliqua esse, quæ licet non male fiant, male promittuntur, vt maritũ non accusare mulierẽ de adulterio, nõ reuocare testamẽtũ, & similia, & ita po-

1. Cor. 11.

D. Paulus.

D. Ambro.

D

test esse promissio irrationabilis, etiam si materia eius nulla lege prohibita sit, ita ergo consuetudo. Et talis est in vniuersum illa, quæ præbet licentiam peccandi, vt esset, quod filij spurij essent æque hęredes ac legitimi; quod homicidiū leui pœna pecuniaria puniretur. Quæ exēpla cū
Rochus. alijs late prosequitur Rochus dicto c. vlt. n. 26.

11 Consuetudo mala esse potest licet ex materia mala nō sit. Vnde concludo, consuetudinem posse esse irrationabilem, etiamsi ex materia mala non sit, vt patet, si contingat materiam eius esse indecentem, vel habere aliquid periculi, vel incommodi, si publice, & cōmuniter introducatur, & nihilominus nec per se mala sit, nec prohibita iure aliquo positiuo, vt in multis ex dictis exemplis contingere potest: Et è contrario etiam posse esse consuetudinem malam saltem in fieri, & in actibus, per quos introducitur; quia nimirum, prohibiti sunt saltem per legem humanā, & nihilominus non esse irrationabilem; quia seclusa lege humana, materia illa non esset omnino inepta ad consuetudinem circa illam introducendam. Et ita sentit aperte Panormit. in
Panormit. d cap. vlt. nu. 4. vbi verba illius textus dicentis, non esse vilem auctoritatem longæuæ consuetudinis etiam de mala posse intelligi: nam potest præualere contra legem, si rationabilis sit; supponit ergo, malam consuetudinem posse esse rationabilē. Hoc autē intelligendum est de illa, quæ ita est mala in fieri, vt in facto esse possit esse non mala, vt in sequentibus explicabitur.

12 Atque ita etiam concluditur, non esse eandē partitionem consuetudinis in bonam, & malā, & in rationabilem, vel irrationabilem. Et ratio reddi potest; quia bonitas, & malitia attenduntur ex obiectis, seu ex lege prohibente, aut non prohibente; rationabilitas autem, vel irrationabilitas videntur considerandæ ex proportione ad cōmmunem vsum, & ius consuetudinis; vt in cap. seq. magis explicabo. Neque contra hoc obstant adducta in secunda opinione, quia iura, & Glossę ibi citatę in alio sensu loquuntur, vt statim in alio membro harum diuisionum explicabitur. Ratio autem ibi facta inquirit, quomodo possit consuetudo legi contraria esse rationabilis, quod tractabimus infra disputando, quomodo consuetudo contra legem humanam pręualeat.

13 Superest vero inquirendū, in quo cōsistat, cōsuetudinē aliquā esse irrationabilem, vel quid ad illam requiratur vltra vel extra prohibitionem, & è conuerso, quid præter bonitatem necessarium sit, vt consuetudo censeatur rationabilis; ac denique qua regula possit hoc discerni.
Panorm. De qua re tractat late Panorm. in d. cap. vlt. de Consuet. n. 5. & 6. vbi varias refert opiniones.
Rochus. Bart. Idem late Rochus in d. tract. lect. 2. à n. 20. Bart. in d. l. *De quibus*, & in dicta l. 2. C. Quæ sit longa
Iason. Menoch. consuet. &c. vbi etiam Iason, & alij, & plura refert Menochi. lib. 2. de Arbitrar. cent. 1. casu 82. In summa vero vno ex duobus modis declarant illa membra, eorumque distinctionem.

14 Irrationabilis consuetudo quæ. Primo per effectus, scilicet vt illa cēseatur irrationabilis consuetudo, quæ fuerit contra Ecclesiasticam libertatē; vel quæ licentiā, vel occasionē peccandi aliquo modo prębuerit, vel cōmuni vtilitati sit perniciosa, vel aliā similē conditionē habuerit, etiamsi contra ius diuinū non sit: nam si hoc habuerit, illa maxime irrationabilis semper censetur. E contrario vero illa iudicabitur rationabilis, quæ nec fuerit contraria iuri diuino, aut naturali, nec aliquā ex dictis cō-

A ditionibus habuerit. Et forte Nauar. supra nihil Nauar. aliud in re intendit, sed videtur existimasse, hæc omnia breuius comprehendi per illā particulam directe, vel indirecte, quæ tamen multo obscurior mihi videtur, quia vt intelligi possit, nō potest aliter, quā per similia exempla explicari. Et illud indirectum nunquam est necessarium esse tale, vt ratione illius materia consuetudinis vere, & in rigore habeat intrinsecam malitiā, contrariam iuri naturali, nam re vera hoc necessariū non est ad consuetudinem irrationabilem, vt ostendi.

Alius modus respondendi est, de hac re non 15 posse absolutā regulā generalem tradi, sed relinquendum esse arbitrio prudentis. Quā regulam tradit Glossa in c. 1. de Constit. in 6. verb. *Rationabile*, quam ibi Franc. & alij sequuntur, & fuit Gloss. sententia Hostiens. in Sum. tit. de Consuetud. §. Franc. *Quid sit consuetudo*, eumque sequuntur Ioan. An- Hostien.
B dr. Panorm. & alij in dicto c. vlt. de Consuetud. Ioan And. Panorm. cum Bart. & alijs. Qui quidem priorem respō- Bart. dendi modum non reijciunt, sed illum acceptāt vt aptum ad informandum animum eius, qui in particulari hoc iudicaturus est, vltimam vero resolutionem ponunt in prudenti arbitrio. Ipsi vero hoc declarant in ordine ad iudicem, qui in exteriori foro de qualitate consuetudinis iudicaturus est: cum proportione vero applicari potest ad confessorem in suo iudicio pœnitentiali, & ad Doctorem in consilio ferendo. Intelligūt etiam hoc habere locum, quando per ius positiuum declaratum non est, an cōsuetudo sit irrationabilis: nam si lege hoc declaratum sit; illi standum est per se loquendo; vt mox explicabimus. Addit denique Bald. in d. l. *De quibus*, & Bald. Fontan. in schol. marginali ad dictum cap. 1. de Fontan.
C Constit. in 6. in dubio præsumi consuetudinem rationabilem, & pro illa esse ferendum iudiciū. Quod intelligo, quando consuetudo est antiqua, & à viris probis, vel indifferenter ab omnibus seruata est. Et hoc modo explicata hæc resolutio mihi valde probatur.

Ad maiorē tamen illius declarationē occur- 16 rit addenda regula insinuata in c. 1. de Ijs, quæ fiūt à maiori parte Capituli, vbi illæ cōsuetudines iudicantur irrationabiles, *quæ nec ratione iuuantur, nec sacris congruūt institutis*. Qui textus sumptus est ex Conc. Later. sub Alex. 3. p. 1. c. 16. vbi affirmatiue præcipitur, seruare consuetudines, *Quæ ratione iuuantur, & sacris congruunt institutis*. Ex vtrisque autem verbis potest colligi consuetudinē esse irrationabilem, si ratione destituitur, contra rationem aperte non sit. Ad iudicandum
D an sit omnino ratione carens, oportet aduertere, consuetudinem in præsenti maxime dici rationabilem, vel irrationabilem in ordine ad eius effectum moralem, qui potest esse varius. Nam interdum habet effectum obligandi ad eius obseruantiam: aliquando solum permittendi talem vsum, reuocando legem, illum prohibentem: nonnunquam solum habet vim approbandi tale factum, vel ad summum excitandi, & inclinandi rationabiliter ad vsum eius. Et ideo attente est considerandus effectus respectu cuius dicitur consuetudo rationabilis, vel irrationabilis, vt talis iudicetur. Nā plures conditiones potest requirere ad vnum finem, seu effectum, quam ad alium. Plus enim requiritur, vt consuetudo inducat legem verbi gratia, quam vt sit honesta, & ideo vt sit rationabilis in ordine ad illū finem, vltra honestatem oportet considera-

sidera-

siderare, an habeat alias conditiones legis i-stæ: vt quod sit obligatio eius tolerabilis, & cõmuni bono vtilis. Si vero consuetudo spectetur in ordine ad reuocationem legis humanæ, vt sit rationabilis, non est necesse, vt non sit mala; saltem, quia prohibita, sed ex ea parte sufficiet, vt per se, & seclusa lege prohibente mala non sit. Oportebit autem, vt habeat causam aliquam rationabilem, ob quam contra legem inducatur. Quia alias irrationabiliter induceretur contra legem, nã in vniuersum reuocatio legis iustæ, si absq. legitima causa fiat irrationabilis est, vt infra dicemus.

17 *Duo effectus præcipue in hac materia.*

Quocirca considerando consuetudinem in ordine ad hos duos effectus, qui in hac materia sunt præcipui, obligandi ad similes actus, vel deobligandi ab illis, non obstante lege, optima regula mihi esse videtur, vt supposita honestate materiæ, saltẽ quoad non repugnantiam cũ diuina, vel naturali lege, applicentur ad consuetudinẽ conditiones necessariæ ad legem iustam, vel ad iustam reuocationem legis. Nam si in cõsuetudine cum proportione inuentæ fuerint, cũ eadem erit rationabilis: si autem defuerint, erit irrationabilis per comparationem ad tale m effectum. Et hanc regulam inuenio traditã à Gemin. in c. 1. de Constit. in 6. Anton. in ca. vlt. de Consuet. quos imitatur Sylu. verb. *Consuetudo*, q. 1. Soto l. 1. de Iustit. quæstione 7. artic. 2. Sanc. lib. 7. de Matrimon. disput. 4. num. 41. Dixi autem, *per comparationem, &c.* quia si consuetudo solum consideretur absolute quoad vsum, seu voluntariam imitationem, sic rationabilis erit, si sit honesta. Et iuxta hanc regulam erit facile ferre iudicium de consuetudine in ordine ad quemcumque aliũ effectum eius, vt declarando ipsos effectus, in sequentibus magis explicabimus. Et in sequenti puncto alia subdiuisio consuetudinis irrationabilis declarabitur.

Optima regula dignoscendi consuetudinem rationabilẽ vel irrationabilem.

Gemin. Anton. Syluest. Soto. Sanc.

CAPVT VII.

Quæ consuetudo sit, vel non sit in iure reprobata.

1 Explicanda sequitur alia diuisio consuetudinis, in reprobatã in iure, vel permissam, quæ, licet affinis sit præcedẽtibus, distincta est, vt videbimus. Titulus autem quæstionis intelligitur de iure positiuo humano; nam de iure naturali sufficiũt quæ in superiori capite dicta sunt. Quia illa consuetudo, quæ prudenti arbitrio secundũ rectam rationem naturalem iudicata fuerit irrationabilis, erit etiam reprobata in iure naturali, & quę secundum rectam rationem non apparuerit irrationabilis, non erit reprobata in eodẽ iure. Ius autem diuinum de hoc nihil disponit, vt constat. Igitur de iure positiuo in primis vidẽdum est, quæ consuetudo censenda sit reprobata in iure. Aliqui enim censent, omnem consuetudinem expresse, ac in specie abrogatam per legem, esse in iure reprobatam. Alij addunt, hoc non sufficere, sed necessariũ esse, vt consuetudo per legẽ prohibeatur. Alij vero existimant, etiã hoc nõ sufficere, sed oportere, vt cõsuetudo per legẽ declaretur irrationabilis, vel prohibeatur specialiter sub hoc titulo, seu propter hãc causã, quod irrationabilis sit. Et hæc vltima sententia vera est, & magis recepta, eaq. tenẽt aperte Nauar. loco supra citato, & Couar. & alij statim citãdi, illã autẽ exponere, & probare necesse est,

Consuetudo per legem abrogata ante, vel prohiberi sub tali titulo, quia irrationabilis sit. Nauar. Couar.

1 *1. conclus.*

Dico ergo, legẽ humanã interdũ abrogare consuetudinẽ, interdum etiã prohibere, aliquã-

A do vero reprobare, & hæc tria esse diuersa. Hoc non inuenio ita expresse declaratũ in auctoribus, imo reperio sæpe confundere terminos: re tamen vera illa tria distincta sunt, & ita ex communi doctrina colligitur: imo posset addi quartum membrum, scilicet, *resistere simpliciter consuetudini*, sed hoc licet aliquo modo sit diuersũ, cum tertio coincidere videtur. Probo igitur singula. Et primo de abrogatione, seu reuocatione dico, solũ auferre pręexistentem consuetudinem. Nã verbũ derogandi, aut reuocandi, vel (quod perinde est) clausula reuocatoria absolute proposita in proprietate sermonis solũ cadit in præteritũ factũ, ergo lex abrogans consuetudinem solum cadit in consuetudinem præexistentẽ. Sicut lex reuocans legem contrariam, in pręexistentem legem cadit, nam si nulla præexisteret, non esset necessaria, imo vana esset reuocatio nec fieri

B posset, nisi ex deceptione, vel sub conditione, si talis lex sit, & ita etiam semper refertur ad præexistentẽ legem, idem ergo est de lege reuocante consuetudinem. Vnde fit, vt quando in lege tantum additur clausula, *Non obstante quacumque consuetudine*, vt in Clement. *Statutum*, de Elect. & similibus, per illam solũ abrogetur præexistens consuetudo, non tamen prohibeatur consuetudo in futurũ, quia clausula illa non respicit futurũ tempus, sed tantum præteritũ. Quia consuetudo quæ in futuro tempore esse potest, & nondũ est, non potest resistere legi, quæ nunc fit; illa autem clausula solum tollit consuetudinem, quæ tali legi resistere pośsit, cadit ergo in pręexistentem, & non extenditur ad futura. Et idem est de quibuscumque verbis reuocantibus consuetudinẽ, nisi in eis aliquid addatur. Et ratio iuuat, quia talis effectus odiosus est, & ideo verba extendi

Axioma illud Non obstante quacunq; consuetudine, quo modo intelligendum.

C non debent vltra vim, & rigorem suum. Cõfirmat hoc etiam vsus, nam quando legislator amplius vult efficere, id declarat, vt statim dicemus.

Et ob easdem fere rationes pura consuetudinis abrogatio non est illius reprobatio, quia potest abrogari consuetudo, non quia irrationabilis, sed solum quia ita placet legislatori, quia iudicat, ita nunc magis expedire. Potest autem cõsuetudo aliqua nunc minus expedire, etiamsi de se nõ sit mala, nec irrationabilis, quod videtur per se notũ; supposita declaratione consuetudinis malæ, & irrationabilis in superioribus data. Ergo quando lex reuocat consuetudinem puram, & sine alia declaratione, non pręsumitur illam damnare vt irrationabilem. Sicut quando lex posterior reuocat priorem, nõ ideo præsumitur illam reprobare vt malã, vel irrationabilem. Et

3 *Pura consuetudinis abrogatio nõ est illius reprobatio.*

D generatim loquendo secundum ius, quod non probatur esse prauum nec vt tale reprobatur, non præsumitur malum, sed potius bonum, etiamsi aliud ibi præferatur, quia potest esse melius, vel hic & nunc magis expediens reputari. Denique sumitur hoc satis clare ex c. 1. de Constit. in 6. dicitur enim ibi, *legem non abrogare consuetudinem rationabilem, nisi expresse caueatur in ipsa*; ergo supponit, interdũ legẽ reuocare consuetudinẽ rationabilẽ, ergo ex sola reuocatione non colligitur, consuetudinem esse irrationabilẽ, aut reprobatam. Et hæc doctrina quoad vtramque partem cõmunis est, ex Glos. in Clemẽt. *Statutũ*. verb. *Cõsuetudine*, de Elect. & ibi Imol. & Domin. in c. *Licet*, de Cõstit. in 6. Angel. verb. *Cõsuetudo*, n. 9. Syluest. q. 6. nu. 10. licet prius videatur repugnare, de quo statim dicam, & idem tenent Anchar. Abb. cum alijs in ca. vltim. de Constit.

Glossa. Imol Dominic. Angel. Syluest. Anchar. Abb.

Felin.

Felin. Bart. Bald. Nauar. Couar. Anton.

Felin. in cap. 2. de Probat. numer. 11. vbi refert Barth. Bald. & alios. Idem tenet Nauar. supra, & Couar. lib. 3. Variar. cap. 13. num. 4. concl. 4. licet in secunda aliter loquatur, cum Anton. de quo iam dicam.

4 *Anton. Archid. Ioan. Andr.*

Contra priorem enim partem videtur sentire Anton. 1. p. tit. 16. §. 6. citans Archid. & Ioan. Andr. in c. 1. de Constit. in 6. Dicit enim, licet lex nõ improbet consuetudinem contrariã, si absolute & simpliciter illam tollat, intelligi de consuetudine inducta, & inducenda. Et idem videntur dicere Angel supra, & Syluest. num. 9. quando lex addit clausulam derogatoriam consuetudinis, & in eam sententiam citant Barth. & Anton. sumpseruntque ex Panormit. in cap. 2. de Probat. nu. 8. & Felin. nu. 11. Et videntur intelligere, etiam si lex expresse non prohibeat pro tempore futuro. Nam eo tendit ratio eorũ, scilicet, quia lex semper loquitur; ergo si semel expresse derogat consuetudini, semper derogat, & illi resistit. Et posset pro eadem sententia referri Couar. supra in secunda conclusione. Verumtamen ille vtitur verbo, *Reprobandi*, de quo alia est ratio, vt statim dicam. Alij vero auctores, ne sibi sint contrarij, non loquuntur de lege tantũ reuocante consuetudinem, sed de resistente simpliciter consuetudini, de qua etiam alia est ratio, vt statim explicabo, indicãdo verba, quibus fiat à lege talis resistentia; & quem effectum habeat. Et ita ratio adducta ad summũ potest habere aliquam vim in lege simpliciter resistente consuetudini, contra doctrinã autem datam non vrget. Nam lex disponens circa actum præteritum tãtum, semper quidem loquitur contra illum, nunquam tamen loqui potest contra futurum, quod non erat factum, quando lex illa fuit condita.

Angel, Syluest. Bart. Panormit. Felin. Couar.

5 *Legem prohibentem sibi contrariã consuetudinem tã præteritã, quã futuram complecti.*

Secundo de prohibitione dicendum est, legem prohibentem sibi contrariam consuetudinem, non tantum præteritam consuetudinem, sed etiam futuram tollere, seu potius impedire, aut præuenire, ne introducatur, non tamen propterea reprobare talem consuetudinem. Prior pars supponit interdum legem prohibere futuram consuetudinem, quod est, commune in exemplum adduci solet l. 3. §. *Diuus*, ff. de Sepul. viol. quæ de statuto municipali loquitur per æquiparationem tamen adducitur. Et ita Tiraq. in Præfat. ad Retract. n. 17. in fine ex illa colligit, *Cum lex damnat* (id est, prohibet) *consuetudinem futuram, id nuncupatim exprimere.* Priorem ergo partem intendunt auctores proxime allegari, Antonin. Angel. Syluest. Et eandem expressius potuit Nauar. & Soto lib. 1. de Iustit. q. 7. art. 2. Et ratio est clara, quia prohibitio respicit futura: nam præterita prohiberi non possunt, imo neque præsentia, vt iam facta sunt, sed vt in futurum durare possunt, quia vt sic solum sunt libera, vt prohiberi possint; ergo si lex prohibet consuetudinem, resistit nõ tantum iam inductæ, sed etiam inducendæ; quantum est ex se, impedit, ne introducatur. Intelligitur autem prohibere consuetudinem. Primo si expresse vetet, ne contra talem legem consuetudo aliqua introduci permittatur, vel quando iubet, ne inducatur, vt Nauarrus ait. Deinde idem est probabile, quando absolute prohibet omnem consuetudinem contrariam, etiam si de futuro tempore, vel de introductione illius expressam mentionem non faciat, vt si dicat, *Nolumus contra hanc legem aliquam consuetudinem valere*, vel

Tiraquel. Anton. Angel. Syluest. Nauar. Soto.

A quid simile; videtur comprehendere tam introductam, quam omnem, quæ introduci posset, & omnibus resistere, quia verba sunt valde absoluta, & vniuersalia, & indifferentia ad præterita, & futura, & ideo non est cur restringantur. Et similia verba videntur intelligere auctores, per clausulam derogatoriam simpliciter consuetudinis contrariæ. Et in eodem sensu dicit Antonin. per talem legem tolli simpliciter cõsuetudinem, & colligi potest hic sensus ex exemplo, quod adducit ex l. *Eos*, C. de Censib. vbi in §. *Super*, sic dicitur, *Nec liceat iudici memoratam augere taxationem occasione consuetudinis in regione obtinentis.* Quæ verba non videntur tantum reuocatoria præexistentis consuetudinis, sed simpliciter resistentia consuetudini, etiam futuræ, quia non tantum reuocationem, sed etiam prohibitionem continent. Vt patet ex illis verbis, *Nec liceat iudici*: nam verbum, *Non liceat*, B prohibitiuum est, vnde non dirigitur ad solos iudices tunc existentes, sed ad omnes futuros, & consequenter etiam loquitur de consuetudine futura tempore cuiuscumque iudicis. Et quoad hoc recte applicatur ratio supra facta, quod lex semper loquitur. At vero Barth. ibi solum ex illa lege colligit legem reuocare præteritam consuetudinem. Sed nihilominus quod ad illam legem attinet, maior videtur esse vis illorum verborum, ex sententia tamen Bartholi, colligo, verba non esse facile extendenda ad futuras cõsuetudines, sed solum quando proprietas verborum id postulauerit.

Anton. Barth.

Posteriorem partem, scilicet, legem etiam prohibentem simpliciter futuram consuetudinem, non ideo reprobare illam, docuit expressius, quam cæteri Doctores Nauar. in loco citato. C Ait enim consuetudinem non esse irrationabilem eo quod ius ei resistat, tollendo illam, & iubendo, ne inducatur, nisi etiam declaret, eam esse irrationabilem, vel esse corruptelam. Potestque sumi ex Barthol. in dicta repet. l. *De quibus*, post opposit. 10. numer. 5. distinguit enim inter reprobationem consuetudinis, & prohibitionem eius, etiam expressam, & in futurum. Et potest probari fere rationibus factis in priori mẽbro de lege reuocante. Præsertim illa, quod sicut lex potest reuocare præexistentem consuetudinem, non quia irrationabilis sit, sed propter alias causas, ita etiam potest prohibere, ne in futurum inducatur, non quia sit irrationabilis, sed quia propter alias causas ita legislatori videtur expedire, vel quia præsumit, rationes, quæ ad reuocationem mouent, perseueraturas semper, D & ideo eisdem mouetur ad prohibitionem, vel denique addit fortasse illam prohibitionem, vt magis moueat, & cogat ad legis obseruationẽ; ergo ex sola prohibitione in futurum non potest colligi, nec præsumi, quod lex sit irrationabilis, vel quod vt talis reprobetur. Quẽ autẽ effectum habeat hæc prohibitio consuetudinis, quæ introduci potest, in sequentibus videbimus.

6 *Lex prohibens futurã consuetudinem nõ ideo eam reprobat. Nauar. Barth.*

Venio igitur ad tertium membrum de consuetudine iure reprobata, concluditur enim ex dictis, tunc esse consuetudinem reprobatam in iure, quando non solum reuocatur, aut prohibetur, sed etiam per expressa verba irrationabilis declaratur. Quod varijs modis fit in iure, vt in c. vnic. de Cleric. nõ residen. in 6. per illa verba, *Consuetudinem illam penitus improbantes*, in ca. 2. de Probat. *Talem consuetudinem reprobamus*, capite *Cum inter.* de Consuetud. quædam consuetudo

7 *Tunc consuetudo reprobatur cũ per expressa verba irrationabilis declaratur.*

irri-

irritatur eo, quod *ex illa disrumperetur neruus Ecclesiastica disciplina*, & c. *Ad nostram*, eod. tollitur cōsuetudo, *eo quod minus rationabilis habeatur.* & cap. *Cum venerabilis*, eod. *Cum hæc non tam consuetudo, quam corruptela merito sit censenda*, cap. *Ex frequentibus*, de Instit. *Consuetudinem prauam*, & infra declaratur, *contra decentiam, contra honestatem, & cōtra canonica instituta*, & perinde valere censeo; quando consuetudo appellatur, *abusus*, & ideo non obligare declaratur, vt in cap. Penult. de Consuet. Quando ergo aliquo simili modo reprobatur consuetudo, tunc lex non solum habet vim prohibentis, sed etiam declarantis, talem consuetudinem esse iniquam, vt sensit Couar. supra in dicto ca. 2. & ideo illam specialiter reuocare dicitur. Et ob eandem causam necessaria sunt huiusmodi verba, quia sine illis lex non declarat, qualis fuerit, vel sit consuetudo, sed solum illam vetat.

Couarr.

8 Et hinc est, vt licet lex retractet consuetudinem præteritam, si pro ratione addat, quod sit corruptela, vel irrationabilis, eo ipso etiam in futurum illam prohibeat, & reprobet, stantibus eisdem circunstantijs, vt dixit Panorm. in capit. 2. de Probat. num. 7. & 8. & Tiraquel. referens plures in Præfat. ad Retract. nu. 18. & 19. & ratio est, quia consuetudo irrationabilis omni iure, & pro omni tempore est prohibita iuxta ca. vlt. de Consuetud. cum similibus. Atque ita sensit etiam Nauarr. & ita intelligitur Glossa in c. vlt. de Consuetud. verbo *Rationabilis.* dicens, *illam esse consuetudinem rationabilem, quam non improbant iura.* nam verbum, *improbādi*, in sua proprietate sumēdum est, & in eodem sensu accipiendum est, quo in fine dicit, illam esse rationabilē, *quæ non obuiat canonicis institutis*, à quibus scilicet, reprobatur, vt Nauarrus exposuit. Vnde statim subdit eadem Glossa, illam esse irrationabilem consuetudinem, *quæ à iure improbatur*, & ex omnibus iuribus, quę allegat, constat, vti verbo improbādi in omni proprietate. Ac deniq. ita intelligendi sunt auctores, quando dicunt, consuetudinem iure reprobatam amplius valere non posse, & licet interdum vtantur nomine derogationis, possunt pie ita interpretari, quomodo autem hoc limitandum sit, & quæ differentia in hoc sit inter consuetudinem prohibitā & reprobatam dicam infra c. 16.

Panormit. Tiraquel. Nauar. Glossa.

9 Superest vero circa hanc consuetudinis reprobationē aduertere, dupliciter intelligi posse per ius fieri, vno modo per modum puræ declarationis, alio per modum etiam dispositionis. Prior modus solum contingit, quando consuetudo, vel est clare turpis, vtpote contra ius naturale, aut diuinum, vel quando euidenter est inutilis, & communi bono inimica, & nociua. Posterior autem modus videtur intercedere, quando ex solis principijs naturalibus, vel diuinis non statim apparet consuetudo irrationabilis, & nihilominus propter maiorem decentiā, vel religionem, vel disciplinæ seueritatem disponit lex, vt talis consuetudo pro irrationabili habeatur: nam sine dubio potest hoc efficere lex humana, & præsertim canonica, cum ad honestatem morum possit esse maxime conueniens. Et videntur hi duo diuersi modi insinuari in iure. Nam interdum reprobatur consuetudo per verbum, *Declaramus*, vt in c. *Ex parte*, de Consuetud. aliquando vero per verbum irritandi, vt in c. *Cum inter*, eod. vbi dicitur, *Talem consuetudinem duximus irritandam*. Quæ verba in rigore indicāt,

Dupliciter consuetudinis reprobatio fieri potest.

A talem consuetudinem antea & de se non fuisse nullā, ac proinde nec per se esse irrationabilem, sed per illud ius irritatā fuisse. Quod bene ponderauit Molin. tract. 2. de Iust. disp. 79. Existimo tamen, per illam irritationē similē consuetudinē māsisse in perpetuū ipso iure reprobatā, quia illa irritatio non fuit tantum facti particularis, & transitoria (vt sic dicam) sed fuit iuris constitutiua, & ideo vniuersalis, ac perpetua, & ideo semper loquitur, semperque resistit tali consuetudini tanquā irrationabili. Et declaratur amplius, quia illa irritatio non fuit pœna; neque enim lata est propter culpam, sed quia, *Si talis consuetudo teneret, disrumperetur neruus Ecclesiasticæ disciplinæ*; ergo est ita lata, vt obuians per se tali consuetudini, ne introduci valeat, & nunquam disrumpere possit neruum Ecclesiasticæ disciplinæ. Quia vero qualitas, & modus disciplinæ nō est ex sola rei natura, sed ex iuris dispositione, ideo dicimus, illam reprobationem talis cōsuetudinis non esse pure declaratiuam, sed ex dispositione iuris pendere.

Molinā.

B

10 Et in hoc sensu intelligenda videntur multa iura reprobantia aliquas cōsuetudines, aut præscriptiones, quæ ex sola rei natura non statim apparent irrationabiles: eodemq. modo aliqua decreta reprobant consuetudines, quæ instituta canonica conuellunt, aut diminuunt contra rigorem, scilicet, ab eis intentum. Præterea sic etiam potest intelligi Glossa supra dicens, illam consuetudinem esse irrationabilem, quę à iure improbatur. Quod exclusiue videtur intellexisse Bald. consil. 401. volum. 5. dicens, vt consuetudo dicatur rationabilis, satis esse, quod non sit improbata. Quod tamen in rigore non videtur verum, quia potest esse aliqua consuetudo per se, & natura sua irrationabilis, licet in iure nō improbetur. Vnde fortasse illi loquuntur solum in ordine ad forum externum: vel certe potest illa sententia intelligi de improbatione à iure, vel in particulari, vel saltem in principijs generalibus, vt quia dissoluit neruum disciplinæ, vel quia derogat Ecclesiasticæ libertati, vel quippiam simile. Denique notari potest differentia inter hos duos modos reprobationis: nam ille, qui est pure declaratiuus, videtur immutabilior vtpote in sola ratione naturali, vel iure diuino fundatus: alter vero, qui est positiuus, cum sit ex humano iure potest mutationem recipere, vel per nouum ius, vel interdum per ipsarum rerum mutationem, vt sensit Panormit. dicto c. 2. de Probat. n. 8. & in c. vlt. de Consuet. nu. 12. & infra in c. 16. magis explicabitur.

Glossa. Bald. C Panormit.

D

CAPVT VIII.

De alia diuisione consuetudinis in præscriptam, & non præscriptam.

1 HÆc est vltima diuisio consuetudinis, quam in hoc capite explicare decreui, quia & ad loquendū in hac materia, & ad effectus consuetudinis explicādos necessaria est, quia vero præcipua difficultas versatur circa consuetudinem præscriptam, ideo de illa præcipue quærimus: nā illa explicata, facile erit, aliud membrum exponere. Quidam ergo Legistæ dixerunt, nullam esse consuetudinem præscriptam. Ita tenuerunt Cynus, & Petrus relati ab Abb. dicto caput. vltimo, & Angel. in l. *Si quis emptionis*. Codice de Præscript. 30. annor. Mouebantur, quia consue-

Cyn. Petr. Abb. Angel.

tudo

tudo non est ius dispositum, sed disponens, sic enim in cap. 1. diximus, consuetudinem de qua tractamus, à præscriptione distingui, ac subinde consuetudinem hanc non esse prescriptionem; ergo fieri non potest; vt talis consuetudo præscripta sit. Probatur consequentia, quia vel cum dicitur consuetudo præscripta intelligitur de consuetudine iuris, vel de consuetudine facti. Primum separari nõ potest à secundo, quia omne id, quod præscribitur, aliquo vsu præscribitur; ergo si ius consuetudinis præscribitur, aliquo vsu præscribi debet, qui vsus non est, nisi ipsa cõsuetudo facti. Quod si de illa sit sermo, interrogo, rursus, quo vsu prescribi possit, an vsu à se distincto, vel se ipsa: non primum, quia consuetudine non vtimur alio vsu, sed se ipsa, quia ipsa est quidam vsus; & de vsu non datur alius vsus, alias procederetur in infinitum: nec etiam se ipsa, quia ipsa: nõ est præscriptio, vt supponitur nihil autem præscribi potest, nisi aliqua prescriptione. Et confirmatur, quia omnis præscriptio requirit bonam fidem; hæc autem in hac consuetudine non est necessaria, quia per actus peccaminosos interdum fit, vt diximus. Item præscriptio requirit aliquod tempus lege statutum; in hac vero consuetudine nulla est lex, quæ certum tempus ad illam requirat. Denique omnis prescriptio est contra aliquem inuitum, hęc autem minime. Non ergo potest requiri in hac consuetudine, quod sit præscripta; & sic non subsistet diuisio.

2 *Consuetudo præscripta approbatur.*

Nihilominus dicendum est primo, aliquam esse consuetudinem disponentem, seu legalem, quæ præscripta esse potest. Hæc assertio est expressa in iure, cap. vltimo de Consuetud. ibi, & *legitimè præscripta*, & insinuatur satis in capi. *Non est*. eodem in sexto, & in capite, *Cum dilectus*, eodem: vbi Glossa vltima notat, & in capite *Cum Ecclesia*, de Caus. posses. vbi etiam id aduertit Glossa, verb. *De consuetudine*, & alijs similibus. quæ ab Auctoribus referuntur. In quibus tamẽ cauendum est; quod differenter allegant iura, quæ de propria præscriptione rerum, seu priuatorum iurium dicuntur, cum tamen nos non de præscriptione; sed de consuetudine legali tractemus, in qua vix inuenio ius requirens cõsuetudinẽ præscriptã propter dictum caput vlt. Nam cap. *Non est*, forte de Præscriptione loquitur, quia agit de consuetudine Episcopi ad vtendum iurisdictione sine consilio capituli; caput autem, *Cum dilectus*, non nominat præscriptam consuetudinem, sed solum dicit, *Si talis fuerit consuetudo, quæ iuri communi præiudicet*, caput autem, *Cum Ecclesia*, optime de præscriptione propria iuris eligendi intelligitur, & de eodem loquitur caput, *Cumana*, de Elect. & similia, quæ citantur. Veruntamen sufficit nobis vnum ius; vt à verbis illius recedendum non sit. Et ita in hoc conueniunt Canonistæ ibi, & Panormit. num. 7. & sequenti, Rochus late in sect. 3. à prin. & ibidem Antonin. & alij, Cardi. in cap. *Frustra*, dist. octaua & expresse Bart. contra Petrum quem allegat in l. *De quibus*, in Repet. q. 2. nu. 15. & ibidem Bald. Iason, & alij, estque optima Glossa, quæ ita loquitur in l. *Nemo* 166. ff. de Regul. iur. Et licet videatur quæstio de modo loquendi; ad illam explicandam, necesse est reddere rationẽ illius loquutionis, quam dicti Iuristæ fere reddunt per solam nominis interpretationem. Panorm. ait consuetudinem esse præscriptam, nihil aliud significare, nisi esse obtentã per cursum

Panormit. Roch. Anton. Car. Barth. Bald. Iason. Glossa.

Panormit.

temporis requisiti ad præscriptionem. Et similiter dixit Roch. idem esse dicere, consuetudinẽ debere esse præscriptam, quod dicere, postulare temporis diuturnitatem, & Bald. supra opposit. 7. dixit, esse præscriptam, id est, cursu temporis perfectam, roboratam, ac firmatam. Barthol. vero exponit, dici præscriptam; id est consuetudine inductam ad modum seruitutis. Quod videtur diuersum, tamen vtrumque in bono sensu verum est.

Roch. *Barth.*

3 *Tam consuetudo ipsa quã ius per illam acquisitum dici potest præscripti.*

Ad hanc ergo assertionem, & rationem eius magis explicandam aduerto tam in prescriptione propria; quam in consuetudine dici posse præscriptam, & consuetudinem ipsam, & ius, quod per illam acquiritur. Sic enim in propria præscriptione dicitur domus, vel seruitus, vel actio præscripta, & consequenter consuetudo vtendi tali re est ipsa præscriptio; non tamen est talis, nisi debito tempore cum alijs circunstantijs consummata sit: & ideo quando talis est, dicitur etiam præscripta, vt distinguatur à cõsuetudine inchoata, vel alio modo imperfecta. Sic ergo in præsenti consuetudo, vt est quid iuris, esse potest præscripta; quia per consuetudinem consummatam, id est, habentem conditiones iure requisitas, acquisita est. Et hoc est, quod docuit Barthol. qui id explicuit per analogiam ad præscriptionem seruitutis. Nam licet in seruitute, & in lege non scripta ius sit diuersum, nihilominus modus, quo vtrumque inducitur, seruat proportionem, & ideo etiam ius consuetudinis dici potest præscriptum. Vnde etiam fit, vt ipsa consuetudo facti, per quam ius legale inducitur; quatenus certam perfectionem & consummationem requirit adminiculo iuris, dici etiam possit præscriptio: non enim posset ius ipsum dici prescriptum, nisi etiam via ad illud (vt sic dicam) dici posset prescriptio. Et hinc etiam talis consuetudo facti denominari potest præscripta, quia potest interdum esse inchoata tantum, vel imperfecta, & ideo vt significetur habere omnes conditiones requisitas, & prętertim temporis diuturnitatẽ, dicitur esse præscripta. Et hoc voluerunt Bald. & Panorm. supra, & Gloss. in dicto c. *Nemo*, vocans consuetudinem roboratam.

Bald. Panormit. Glossa.

4 *Soluitur fundamentum cõtrariæ sententiæ.*

Vnde facile soluitur fundamentum contrariæ sententiæ: nam in primis procedit per æquiuocationem; supra enim quando distinximus consuetudinem à prescriptione, etiam aduertimus, interdum hęc nomina late sumi, & vnum pro alio vsurpari: nam & præscriptio est consuetudo quædam certo modo perfecta, & omnis consuetudo simili proportione consummata solet vocari præscriptio, & eadem ratione consuetudo, vocari potest præscriptio, tam in iure, quã in facto, vt explicatum est. Quando ergo supra distinximus consuetudinem à præscriptione, de illis presse sumptis loquuti sumus: nunc autem dicimus, consuetudinem etiam legalem posse esse, & vocari præscriptam, latiori modo illa voce vtendo. Et ad rationem factam respondemus, cõsuetudinem quoad ius denominari præscriptã à consuetudine, per quã acquiritur, consuetudinem autem facti denominari prescriptã à conditionibus, quibus affecta est, scilicet, quia est diuturna, voluntaria, communi consensu, &c. & similibus. Et ita potest dici præscripta se ipsa, quia totam illam perfectionem habet ex sua velut i intrinseca, & quasi formali perfectione. Quod totum perinde fere applicari potest

Consuetudinem & præscriptionem late pro eodem vsurpari: secus presse.

test ad quancunque propriam præscriptionem. Ad confirmationem autem dicimus, solum probare, hanc consuetudinem vocari præscriptam, ex diuersis conditionibus, quam habeat propria præscriptio, & consequenter esse diuersæ rationis, non vero probant, non posse esse præscriptam generaliori appellatione.

5 Atque ex hac resolutione intelligitur hanc denominationem, & eius declarationem eo tendere, vt sciamus, esse aliquam consuetudinē, quæ certam temporis durationem cum aliis conditionibus requirit, vt vera consuetudo sit, & simpliciter talis in iure nominetur; & hoc est, quod maxime ad rem pertinet, quodque circa conclusionem hanc superest explicandū. Et in primis dubitari potest, an consuetudo hæc legis interdum requirat certam temporis præscriptionē, seu præscriptionis cursum, ac durationem. In quo est aliquorum Theologorum sententia negans requiri definitum aliquod tempus ad consuetudinem legalem, seu iuris non scripti, sed prudenti tantum arbitrio putant esse hoc tempus definiendum. Ita tenet Soto lib. 1. de Iustit. q. 7. art. 2. quem plures ex modernis expositoribus D. Thomæ sequuntur in 1. 2. q. 97. Ducuntur, quia hoc tempus non est ex natura rei definitum, vt per se constat, nec etiam iure canonico, vel ciuili saltem communi; ergo non potest alia ratione definiri, nisi prudentis arbitrio. Cōsequentia per se nota videtur, quia non potest alius modus excogitari. Minor autem probatur, quia omnia iura tam canonica, quā ciuilia, quæ certum tempus ad præscribendum designant, loquuntur de præscriptione priuata, seu iuris dispositi, vt dominiorum, seruitutum & similiū iurium; non ergo possunt extendi ad ius constituendum in tempore requisito ad consuetudinem legalem.

Soto.
D. Thom.

6 Antecedens quoad ius canonicum probatur, quia omnia iura, quæ ad hoc citantur, clare loquuntur de propria præscriptione, vt notaui, & videre licet in toto titulo de consuetudine, in quo solum vltimum loquitur de consuetudine præscripta, & illud non designat tempus. De iure autem ciuili id notius est, & expresse fatetur Abb. in dict. cap. vlt. & ideo aliqui Legistæ negarunt, consuetudinē præscribi, vt dixi. Denique, qui oppositum dixerit, oportet, vt textum ostendat. Et ideo de iure cōmuni loquutus sum, quia de iure speciali alicuius regni aliud esse poterit, de quo infra dicam. Consequentia vero probatur, quia propria præscriptio est longe diuersa à consuetudine, vnde dispositum in vna, non potest cum fundamento extendi ad aliam. Præsertim cum nō sit eadem ratio, nam in prescriptione, acquiritur ius contra alium, ipso inuito, qui priuatur re sua, vel iure suo, & ideo oportuit definiri certum tempus, intra quod possit, & debeat dominus, contra quem præscribitur, diligentiā adhibere ad rem suam recuperandam, vel conseruandū ius suum, vt si negligat id facere, possit iuste suo iure priuari, & ideo pro qualitate rerū, & iuxta conditionem præsentiæ, vel absentiæ maius, vel minus tempus ad prescriptionē definiri solet. At vero in consuetudine non præscribitur contra inuitū, imo in tacito consensu fundatur, vt infra dicetur, & ideo non fuit necessarium certū tempus definiri quotiescunque habeatur sufficiens coniectura taciti consensus Principis, sufficiat continuatio consuetudinis, siue maiori, siue minori tempore duret.

Abb.

A Dicendum nihilominus censeo, ad præscriptā consuetudinem, de quia iura loquuntur, (saltem in dicto cap. vlt.) necessarium esse aliquod certum, ac definitum tempus, siue sit hoc, siue illud, quod postea videbimus. Hæc est communis sententia Doctorum vtriusque iuris. Canonistæ tradunt in dicto cap. vlt. de Constitution. Ioan. Andr. Panormit, Antonin. Rochus. Item Glossa, & Doctores in cap. vltim. de Constitution. in 6. & in cap. *Frustra*, dist. 8. & in cap. *Consuetudinis*, dist. 11. & in cap. *Consuetudo*, dist. 12. Item Abb. & Felin. in cap. 1. de Treg. & pac. Legistæ vero in dicta l. *De quibus*, Barthol. 2. quæstion. princi. num. 14. Bald. & Iason num. 41. & in §. *Ex non scripto*, institution. de Iur. natur. gent. & ciuili, vbi omnes dicunt, esse communem. Sequitur Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. part. 1. Glossa 4. Burgos de Paz, in l. 1. Taur. n. 265. Alex. cons. 66. volum. 2. B Idem tenet D. Antonin. 1. p. tit. 16. cap. vnic. §. 4. Angel. in verb. *Consuetudo*. num. 8. Syluest. q. 2. Cordu. lib. 1. q. 12. ad 4. Nauar. cons. 2. de Consuetud. Molin. tract. 2. de Iustit. disp. 77. Quapropter non videtur tutum in re morali discedere à receptissima sententia, præsertim cum hęc materia ex iure positiuo pendeat, in quo maior fides adhibenda est peritis in illo, quam alijs, & quia non potest ratio efficax in contrarium adduci, vt ostendemus. 7

Ad præscriptam consuetudinem requiritur definitum tempus.
Ioan Andr.
Panorm.
Anton.
Rochus.
Glossa.
Abb.
Felin.
Bart.
Bald.
Iason.
Gregor. Lop.
Burgos de Paz.
Alexander.
D. Antonin.
Angel.
Syluest.
Cordu.
Nauar.
Molin.

Probatur autem hęc sententia primo ex dicto cap. vlt. de Consuet. vbi inter conditiones huius consuetudinis ponitur quod præscripta sit, non dicitur autem præscripta nisi in ordine ad aliquod certum, & legitimū tempus, pro quo durare debet, vt præscripta sit. Respondent aliqui, non dici præscriptā vniuoce, sicut dominia, vel alia similia iura, quæ pręscribi dicuntur, sed ana- C logice tantum & per imitationē quandam, quia sufficienter firmata est, licet non tempore lege definito, sed arbitrario. Sed hæc fuga voluntaria est, & contra omnes authores & illius iuris vim, & vtilitatem eneruat. Vnde licet sit verum, consuetudinem differre à pręscriptione, nihilominus necesse est, vt consuetudo illa, quæ præscripta dicitur, cum præscriptione cōueniat saltem in diuturnitate temporis, per quod firmari, seu præscribi dicitur, alias nihil certi ex illa denominatione haberemus. Vnde cum illud ius eodem tenore verborum requirat, consuetudinem esse præscriptam, sicut alia decreta postulant, vt ius eligendi, vel aliud simile legitime præscribatur, necesse est, vt saltē quoad temporis determinationem vniuoce loquatur, alias nō satis illam proprietatem explicasset, & ideo Panormitan. & fere omnes exponunt, debere esse D præscriptam, id est, obtentā per cursum temporis sufficientis ad præscriptionē, imo ipsum nomen præscriptionis fert secum certi temporis determinationem, nam quod arbitrarium est, non potest dici certum, vel præscriptum. 8

Euasio

Refellitur.

Secundo confirmatur hoc ex appellatione, longæuæ consuetudinis, qua idem capitulum vtitur, quæ appellatio sumpta est ex iure ciuili, cap. *Quæ sit longa consuetudo*, & ibi in l. 2. & alijs locis vocatur *diuturna*, vt in §. *Non scriptum*, Institut. de Iur. natur gent. &c. & in l. *Diuturna*, ff. de Legib. Tempus autem longum, seu longæuum non est in iure indefinitū, nec relinquitur arbitrio prudentis, sed requirit tempus saltem decem annorum. Vnde absolute dictum *longum tempus*, distinguitur à tempore infra decennium, quod breue reputatur; & à tēpore vltra vicen- 9

Tempus longum esse saltem decem annorum, nec relinqui iudicio prudentis in iure.

nium, quod longissimum dicitur, complectiturque à decennio vsque ad vicennium, & ita iuxta varias materias, vel circunstantias solet in iure decennium, vel vicennium postulari. Quæ omnia constât, tam ex Rubrica. C. de Præscrip. longi tempor. quam ex l. 1. & ex tit. sequent. ergo cum ius ad consuetudinem sufficienter roboratam, seu præscriptam longum tempus requirat, non indefinite loquitur, sed secundum ius, & ad minus postulat definite decennium.

10 Vnde si aliquid esset arbitrio relinquendum, non esset de toto decennio accipiendum: nam hoc quasi per se requiritur ad consuetudinem absolute dictam; vt sensit Gloss. 1. in cap. vlt. de Consuet. in 6. vbi ait in iure canonico consuetudinem præscriptam intelligi, quadraginta annorum, consuetudinem autem absolute dictam vtique introducentem ius, intelligi saltem decē annorum, quia sumitur saltem pro longæua cōsuetudine. Igitur si arbitrium esset admittendum, ad summum esset vltra decennium, id est, an illud expletum statim sufficiat, vel adhuc relinquendum sit arbitrio prudentis, an maius expectandum sit. Veruntamen hoc etiam admittendum non est, tum quia esset nimis restringere consuetudinem longæuam, & incertam illā reddere sine fundamento; tum maxime quia quocumque modo tempus ponatur in arbitrio, destruitur non solum veritas, sed etiam species, vel colorata denominatio præscriptæ consuetudinis, vt prima etiam ratio facta sufficienter probat. Et non parum iuuat cap. *Cum dilectus*, de Consuetud ibi. *Si talis fuerit consuetudo probata, quæ iuri communi præiudicet*, quę verba supponunt, talem consuetudinem non relinqui arbitrio: (sic enim vix, aut nullo modo probari posset) sed habere certam in iure naturam, ac solennitatē, ac subinde certum tempus, in quo prę scribenda sit, vt ibi Gloss. aduertit.

11 Tertio confirmatur eadē sententia quia contraria supponit diuturnitatē tēporis non per se, sed per accidens requiri ad consuetudinē, quæ in iure præscripta dicitur; consequens est falsū; ergo. Declaratur sequela ex fundamento contrariæ sententiæ. Putant enim, consuetudinem ad effectus, qui illi tribuuntur, solum requiri vt signum taciti consensus Principis, & inde inferunt, non postulare certum tempus, sed quod arbitrio boni viri fuerit ad indicandum consensum Principis necessarium. Hinc ergo, in foro ex illa opinione tempus requiri per accidens, quia contingit signum consensus maiori, vel minori tempore consummari: nam per se non postulatur tanquā conditio necessaria; est ergo clara sequela in dicta sententia. Falsitas autem eius probatur. Tum discursu facto, quia sic omnis vmbra præscriptionis tolletur à tali consuetudine: nā præscriptio per se postulat temporis cursum, & determinationē, iuxta modū loquendi omnium iurium. Tum maxime, quia consuetudo sæpe consummatur, & prę scribitur, etiamsi iudicio prudentis non sufficiat ad indicandum consensum Principis, secluso iure humano, ac subinde talis cōsuetudo non ideo prę scripta est, quia durauit tempore sufficiente ad indicandū consensum Principis iudicio prudentis, sed potius, quia præscripta est, ideo indicat tacitum consensum Principis: ergo illa præscriptio non potest cōsistere in determinatione temporis per iudiciū prudentis; ergo in certa aliqua cōtinuatione iure definita. Consequentiæ per se patent.

A Antecedens autem constabit ex dicendis cap. 16. de Consuetudine sufficiente ad reuocandum ius.

Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ nego minorem, asseroque hoc tempus esse definitum per ius positiuum, vel canonicum, vel ciuile ab vnoquoque in suo ordine. Duobus autē modis potest intelligi factam esse hanc determinationem, vno explicite, & in particulari, prout nos nunc illam tractamus, & in cap. 15. & 16. magis in particulari explicabitur. Et hoc modo fatemur, non esse factam in iure determinationem pro hac speciali materia legum, seu consuetudinū legalium, quia non est hic modus necessarius, sed alius potest esse sufficiens. Alio ergo modo definitur hoc tēpus implicite, & quasi in generalibus principiis sufficienter applicatis ad hanc materiam, per proprias loqutiones eiusdem iuris, & hoc modo dicimus secundum ius esse aliquod certum tempus necessarium ad hanc consuetudinē præscriptam. Nam ius ipsum in communi, distinguit consuetudinē in immemorialem, longissimi temporis, longi temporis, & communem, seu breuioris temporis: & vnicuique suum modum durationis, vel certi temporis cursum præfigit, vt notauimus cū Panormitan. & aliis. Hęc autem iuris decisio communis est, & conuenit cōsuetudini facti, quæ inducere potest ius, siue legis, siue dominij, vel alterius moralis facultatis, vt videre licet per Bald. conf. 34. lib. 5. num. 2. Corne. conf. 188. num. 10. lib. 4. In particulari autem de consuetudine, quę inducit, vel aufert ius legalē, determinant iura debere esse longæuam, vel diuturnam, aut etiā præscriptam, vt etiam ostendimus. Sic ergo satis declarant, certum aliquod tempus esse ad talem consuetudinem necessariū. Et ita hæc declaratio

12 Ad fundamenta opposita respondetur.

Determinatio dupliciter fieri potest.

Baldus.

B

C iuris non est per extensionem à præscriptione propria ad consuetudinē legalem, sed est ex generali determinatione temporis in ipsa consuetudine, sub hoc, vel illo nomine requisiti. Eo vel maxime quod differentia illa inter consuetudinem, & præscriptionē, quæ in argumento contrariæ sententię proponebatur, nō sufficit. Quia licet in consuetudine legali non sit necessarium tempus definitum ex illo capite, quod sit contra aliquem inuitum, seu non volentem, vt in præscriptione, ex alio non minus vrgente potest esse necessarium, vt habeamus certum, & legitimum signum consensus Principis, & res tam grauis, cōmunis, & publica non relinquatur incerto arbitrio viri prudentis, cum ius etiam non scriptum debeat esse certum, & constans, quoad

D fieri possit. Vel etiam potest illa determinatio temporis esse necessaria, quia supplere debet aliquando consensum Principis, vt iure ipso intelligatur præstitus, etiam si constet, in re ipsa non esse personaliter datam, vt infra videbimus.

Iam vero superest inquirendū, quantum sit hoc tempus, quod ad præscriptam consuetudinem requiritur. Sed hoc non potest conuenienter in generali definiri: nam pro diuersis effectibus consuetudinis, & varijs circunstantiis eius, potest breuius, vel longius requiri. Et ideo nunc solum generatim dico, ad minus requiri tempus decem annorum ex illo principio, quòd requiritur longum tempus, quod in iure decennium saltem requirit. Et ita hoc expresse determinauit, loquendo de consuetudine legali, lex Hispaniæ 5. titul. 2. partit. 1. vbi disiunctiue dicit, *Decem, vel viginti annorum*, cur autem illam disiun-

14 Ad præscriptam consuetudinem requisitū saltem decennium.

ctionem

ctionem posuerit, dictam in capite 15. Dixi vero *ad minus*, requiri hoc tempus, quia in aliquibus casibus maius postulatur, qui autem illi casus sint, in cap. 15. & 16. explicabo. Et hæc resolutio sic explicata communis est omnium authorum, quos allegaui, & non habet nouam difficultatem, præter eam, quam tractabo in c. 16. quia est propria illius.

14 *Requiritur temporis cōtinuatio, vt consuetudo legitime præscripta dicatur.*

Vlterius vero inquiri potest, an oporteat, hoc tempus esse continuum. Breuiter tamē respondeo, necessariam esse temporis continuationē, vt consuetudo dicatur esse legitime præscripta, vt loquitur dictum caput vltimum. Vbi ita sentiunt omnes, & ponderant particulam *legitime*, quia significat, debere esse consuetudinem continuatam eo modo, quo ad præscriptionem leges requirunt temporis continuationem; constat autem præscriptionem requirere tempus non interruptum; idem ergo est de hac consuetudine. Et ita docuit Freder. de Senis, consi. 91. num. 5. vbi hac ratione in definitione consuetudinis posuit, vt sit solito tempore longo sine interruptione. Idem tenet Anton. de Butr. in dicto capite vltimo in repetit. Iason dicta l. *De quibus*, Syluest. supra quæstion. 5. cum Panormitan. dicto cap. vltim. numer. 19. Potest etiam confirmari, quia cum tempus in iure ad aliquid requiritur, in dubio, seu regulariter intelligitur de tempore continuo, vt dixit Lupus allegat. 47. Et recipit Syluest. verb. *Relig.* 5. quæst. 5. qui allegat Glossam super Rubri. ff. de Varijs, alias diuersis, & tem. præscrip. sequitur etiam Nauar. consi. 87. de Regular. numer. 1. & allegat textum in l. 1. ff. Eod. titul. Sed fere nihil probant, & licet Glossa penultim. in illa l. 1. aliquid indicet, loquitur in præscriptione.

Freder. de Senis. Anton. de Butr. Iason. Syluest. Panorm.

Glossa. Nauar.

Glossa.

15 Sed quæres, quomodo, aut quando intelligatur consuetudo interrumpi? Nam in consuetudine non est possessio necessaria, nec alius titulus præter bonitatem consuetudinis; non potest ergo ex his capitibus interrumpi, sicut præscriptio. Nec etiam ex defectu bonæ fidei, cum etiam illa necessaria non sit. Respondeo, aliquo modo esse necessariam bonam fidem, vt consuetudo legem inducat, vt infra dicam. Tunc ergo vbicumq; fuerit bona fides necessaria, interrumpetur per defectum eius, sicut in propria præscriptione contingit: nam est eadem ratio, & constabit magis ex dicendis cap. 15. At vero vbi nec bona fides necessaria fuerit, solum poterit interrumpi per contrarios actus. Et Panormit. censet sufficere vnum actum contrarium, quia per illum satis indicat populus nolle consuetudinem introducere. Vt si consuetudo procedat contra ius, interrumpetur per actus obseruandi legem: nam illi obuiant tali consuetudini, & retractant priorem voluntatem vel inducendi nouum ius, vel reuocandi antiquum. Et præterea faciunt, vt ex vi talis vsus misti ex contrariis actibus non possit certa voluntas Principis tacita colligi, ex qua multum pendet vis consuetudinis, vt videbimus. Vt autem actus sit sufficiens ad interrumpendam consuetudinem, necessarium erit, vt vel sit à tota communitate, à qua est consuetudo, nam actus paucorum priuatorum non obuiant communi consensui, ideo non obuiant communi consensui, & consequenter non possunt consuetudinem communem interrumpere, vel certe sufficiet, quod authoritate publica habentis potestatem aliquid fiat consuetudini contrariū,

Panorm.

Qui actus sufficiat ad interrumpendam consuetudinem.

A vt si aliquis publice puniatur propter talem obseruantiam, vel aliquid simile faciat quo ostendatur, non esse illam voluntatem Principis.

16 *Diuidi consuetudinem in præscriptam, & non præscriptam.*

Secundo principaliter dicendum est, non omnem consuetudinem esse præscriptam, ac subinde recte diuidi posse consuetudinem in præscriptam, & non præscriptam. Hanc assertionem omnes docere videntur, sed pauci explicant sensum, quem nos intendimus. Possumus enim loqui de consuetudine solius facti, vel de consuetudine solius iuris. Priori modo per se est euidens assertio, eamque satis indicat dictum caput vltimum, dum ait, *Nisi fuerit legitime præscripta*; clare enim supponit posse esse aliquam consuetudinem non legitime præscriptam. Item eo ipso, quod consuetudo præscripta certum tempus requirit, ante completum illud præscripta non erit, & tamen aliqualis consuetudo erit. B In hoc autem sensu non oportet, vt consuetudo illa non præscripta ius inducat, sed in mera frequentia aliquorum actuum consistet. Posteriori autem modo sensus assertionis est, non solum consuetudinem præscriptam, sed etiam non præscriptam aliquando inducere ius, & hunc sensum nos intendimus, quem videtur intendere Panormitanus in dicto capite vltimo, dum ait, consuetudinem præscriptam solum requiri iure Canonico, quando est contra ius, non vero quando est præter ius, significans, tunc posse inducere ius, etiam si non sit præscripta. Quod difficile visum est Rocho ibi sect. 3. à numer. 5. vnde ille videtur non admittere consuetudinem non præscriptam, nisi in consuetudine imperfecta, & inchoata, quæ nondum potuit ius inducere, vel in quibusdam moribus, seu consuetudinibus paucorum, quæ solent ad imitationem ferri tanquam exempla, & vocantur potius obseruatiæ quædam vt ille latius dixerat in Præfat. num. 23. Ego vero C in priori sensu assertionem intelligo: Existimo enim dari consuetudinem iuris absque præscriptione, & certi temporis determinatione, vt est illa, quæ fit cum scientia, & patientia Principis, illa enim inducit ius, non in modum præscriptionis, sed in vi personalis consensus taciti, quem sufficienter indicare potest consuetudo non præscripta, vt per se clarum videtur. Et in eo casu posset procedere opinio Soti supra impugnata, quatenus generaliter loquebatur, & cum hac etiam moderatione non videtur iudicium relinquendum arbitrio priuati viri prudentis, sed aliqua certior regula necessaria erit, quam explicabo commodius in cap. 15 & 16.

Panormi.

Rochus.

Dari potest consuetudo iuris absque præscriptione & certi temporis determinatione.

17 *Quid significet consuetudo absoluta.*

D Quæri vero tandem potest, an hæc diuisio in vsu iuris sit analoga, ita vt nomine consuetudinis absolute dictæ veniat consuetudo præscripta, alia vero non nisi quando sufficienter explicatur. Tetigit hoc Abb. in capite, *Cuman.* 50. de Elect. not. 9. cum Ioan. Andr. & Anton. ibidem, & sentit consuetudinem absolute dict. in iure, in dubio debere intelligi de consuetudine præscripta. Inclinat ibi Bald. n. 20. sequitur Petrus de Vbaldis, tractat. de Canonica Epistol. & par. in par. vlt. c. 5. n. 2. Rochus dicta sectione 2. num. 5. citatque Bald. titul. de Feud. cognitione cap. 1. dicentem, consuetudinē non præscriptam non esse consuetudinem, sed voluntatem inducendi illam. Dicuntque hi authores, sententiam hanc maxime probari ex dicto cap. *Cumana*, nā in principio refertur conditio apposita sub his

Abb. Ioan. Andr. Anton.

Bald.

Rochus.

verbis, *Quod vox eorum,qui non deberent intereſſe,de iure, vel conſuetudine non valeret*, & poſtea in reſolutione dicitur; *Per hoc tamen non conſtitit, id eis de iure competere,vel de conſuetudine iam præſcripta.* Sed non video, quomodo inde inferatur; vocem conſuetudinis abſolute prolatam, ſolam præſcriptam ſignificare. Imo potius videtur colligi, eſſe vocem communem; & indifferentem,& ideo in reſponſione additum eſſe, non fuiſſe præſcriptam, quia ad dandum ius eligendi ſine lege,non quæcumque conſuetudo ſufficit, ſed præſcripta.

18 Et ideo cenſeo, ſi ſpectemus proprietatem vocis,communem,& indifferentem eſſe. Quod tenuit Ioan.in capite, *Certificari*, de Sepult. Vt Vbaldis ſupra refert,& Gloſſa in capite vltimo deConſuetud.in ſexto,verb.*Conſuetudo*,quę alios refert. Poteſtque hoc probari, ſiue conſuetudo ſpectetur vt eſt quid facti; ſiue vt eſt ius non ſcriptum. Quia priori modo conſuetudo de ſe non determinat certum tempus, nec longum, aut breue, & ideo per has varietates diſtinguitur, neque in iure inuenio fundamentũ alterius ſignificationis,etiam ſi vox,*Conſuetudo*, abſolute ponatur. Poſteriori etiam modo quoties ius non ſcriptum per conſuetudinem non præſcriptam induci poteſt,tam proprium ius eſt,& tota definitio conſuetudinis tam proprie in illud conuenit, ſicut conſuetudini præſcripta. Et ideo non video fundamentum illius regulæ generalis. Eo vel maxime quod omnia iura, quæ à dictis auctoribus allegantur,loquuntur de pręſcriptione propria, & non de iure conſuetudinario. Ideoque vbicumque fuerit ſermo de conſuetudine abſolute,maxime ſpectandum cenſeo ad materiam, vel effectum, de quo tractatur. Nam ſi ille talis ſit,vt per ſolam pręſcriptionē, ſeu per conſuetudinem præſcriptam inducatur, merito intelligitur, intentionem ſcribentis eſſe loqui de conſuetudine præſcripta: ſi autem materia hoc non poſtulat, non eſt cur vox reſtringatur,ſed accipienda erit,vel indifferenter, vel in alia ſignificatione rei, de qua agitur, vel aliis iuribus magis accommodata.Et hoc tandem in virtute dicunt citati auctores per limitationes, quas ſuæ regulę adiungunt, & per iura, quibus illas confirmant.

CAPVT IX.

De cauſis conſuetudinis,& præſertim quis illam introducere valeat.

1 *Cauſa conſuetudinis explicatur. Panorm.*

EXplicuimus rationem,& eſſentiam conſuetudinis,tum generatim,tum ſpecies eius indicando,quantum expedire viſum eſt,ſupereſt, vt cauſas,& effectus eius explicemus. Et primo quoad cauſas; cum fere omnes in explicandis definitione,& diuiſionibus conſuetudinis tacta ſint, ſola efficiens amplius ſupereſt explicanda: nam in conſuetudine non datur propria materia, & forma, ex quibus conſtet. Sed quatenus eſt quid iuris, materia, circa quam verſatur eſt eadem,quæ materia legis humanæ: nam ius ſcriptum,& non ſcriptum non differunt in materia, circa quam verſantur, ſed in ſigno, quo conſtituuntur. Vnde etiam in iure conſuetudinis non datur ſpecialis forma ſenſibilis, & externa pręter ipſa opera, quæ debent eſſe externa, & ſenſibilia,& quatenus ſunt ſigna conſenſus dici poſſunt verba non ſcripta;quibus tale ius in memoriis hominũ ſcribitur. Et ideo in hac forma non requiritur ſpecialis promulgatio,quia conſuetudo vſu ipſo ſe publice manifeſtat, & promulgat. Forma vero intrinſeca huius legis eſt aliqua voluntas,quę alia conſideratione eſt cauſa efficiens obligationis per conſuetudinem inductæ,de qua ſtatim dicemus. Si autem conſideremus conſuetudinem, vt eſt quid facti, materia,ex qua conſtat, ſunt actus ipſi, in quorũ frequentia conſiſtit,& quia conſuetudo debet eſſe vtilis, & honeſta, ideo illius quaſi forma erit eiuſdem honeſtas,& vtilitas in ſingulis actibus, & in eorum frequentia inuenta, vel certe ipſa continuatio, vel frequentia ſine interruptione, & ſufficienti tempore, dici poteſt quaſi forma conſuetudinis. Et hæc omnia ſe tenent aliquo modo ex parte cauſæ ſufficientis; & cum illa magis declarabuntur. Cauſa vero finalis eadem eſt cum proportione, quæ in lege ſcripta, ſcilicet, vtilitas publica, vel ratio conſuetudinē honeſtans, quæ obiectiue ſumpta habet rationem finis, & ex parte coincidit cum effectibus conſuetudinis, cum quibus magis explicabitur. Solũ ergo ſupereſt dicendũ de efficiente cauſa.

Poſſumus autem hic duplicem cauſam efficientem diſtinguere, ſcilicet, proximam,& primariam inter cauſas humanas, de his enim tractamus. Proximam voco ipſos homines conſuetudinē introducentes, illi enim inchoant vſum, & illum continuant operando; ac ſubinde efficiendo. Primariam vero appello ſuperiorem poteſtatem,ſeu Principem,ſi forte influxus eius neceſſarius eſt ad vim conſuetudinis. Vnde prior cauſa vocatur proxima pręſertim quoad conſuetudinem facti,nam illam per ſe primo & immediate operatur: Princeps vero erit præcipua cauſa iuris conſuetudinis,& dici poterit immediata immediatione virtutis,licet non ſit proxima immediatione ſuppoſiti,vt conſtat. In cauſa vero proxima tria occurrunt cõſideranda,ſcilicet,perſona operans,exterior operatio,ſeu operandi frequentia, & interior voluntas ſeu conſenſus. Quæ notauit Baldus in capite vltimo, & addit quartum,ſcilicet,tempus, ſed illud non eſt cauſa,ſed ad ſummum conditio requiſita, de qua dictum eſt in præcedenti capite, & in particulari dicetur in ſequentibus. Igitur illa tria breuiter explicanda ſunt. 2 *Conſuetudinis duplex cauſa efficiens.* *Bald.*

Circa primum eſt dubium,quis poſſit conſuetudinem inducere. In quo in primis aſſerunt omnes, non ſufficere priuatam perſonam, ſed debere eſſe aliquam communitatem perfectam. Hoc ſatis conſtat ex dictis in capite ſecundo circa ſecundam diuiſionem,vbi etiam rationē reddimus, & declaratur optime in lege, *De quibus*, Digeſtis de Legibus. 3 *Cõmunitas perfecta requiritur, vt conſuetudo inducatur.*

Poteſt vero obiici,quia interdum priuata perſona,vel cõmunitas conſuetudine acquirit priuilegium,vt lib.ſequenti dicetur, priuilegiũ autem eſt ius quoddã,& priuata lex. Item per conſuetudinē priuatam poteſt quis excuſari ab obligatione legis; ergo talis conſuetudo legalis eſt. Antecedens patet, quia iure communi tenetur Epiſcopus in correptione ſubditorũ procedere de conſilio capituli, & tamen per conſuetudinē excuſatur cap. *Non eſt*,de Conſuet.in ſexto. Idēque ſumitur ex cap. 1.de Præſcript.in 6.ibi,*Cum ius commune contra ipſum faciat*. Et ratione probari poteſt,quia poteſt tantũ ex parte tolli,quæ dicitur legis derogatio. l.*Derogatur*. ff.de Verbor.ſignif.ergo per conſuetudinē vnius perſonæ poterit illi derogari, ſaltē quoad talem perſonam. 4

5 *Priuata cõsuetudo dupliciter excusat à lege communi.*

A Ad priorem partem respondeo in primis, hic non esse sermonem de priuilegio, quod est lex priuata, sed de iure non scripto, quod habeat propriam rationem legis. Deinde dico, priuilegium magis acquiri per propriã præscriptionem, quam per consuetudinẽ propriam de qua nunc tractamus, vt dicemus libro sequenti. Cõstat autem præscriptionem à priuata persona, & per priuatũ vsum, seu consuetudinem introduci. Vnde ad posteriorem partem respondemus, dupliciter posse priuatam consuetudinem excusari ab obligatione legis communis. Vno modo præscribendo per illam aliquod ius, quo acquisito potest mutari materia communis iuris, & consequenter cessare potest obligatio communis iuris, & hoc modo potest consuetudo priuata excusare, vel potius tollere obligationem iuris communis ab aliqua persona, quia B illa non est derogatio iuris communis, sed oblatio materiæ. Quod etiam in iure naturali contingit per rerum mutationem, vt sæpe dictum est, & in ipsa præscriptione notum est. Et hoc modo procedunt iura supra citata, vt ex illis cõstat. Alio modo potest intelligi, priuatam consuetudinem derogare legi communi per se, & directe subtrahendo ab obligatione eius, & hoc dicimus esse impossibile, quia consuetudo priuata frangendi legem etiam positiuam, nunquam excusat culpam, sed potius de se auget illam. Et hoc modo dicunt iura, contra obedientiã non præscribi, capite. *Cum non liceat*, de Præscript. vbi *Glossa.* Glossa, & alij communiter id notant, quia nec potest eximi aliquis ab obedientia propter inobedientiam, nec per suum abusum potest derogare potestati superioris, aut illam aliquo modo minuere. Et sic etiam dicunt Doctores, subditũ C non posse præcepto, vel intentioni superioris derogare, quia hoc intrinsece includit obedientiæ vitium. De quo videri potest *Archid. Felin.* Archid. in cap. *Cum de beneficio*, de Præben. in 6. & Felin. in cap. *Cum accessissent*, de Constit. num. 30. verb. *Quarto limita.* Sic ergo non potest subditus priuatus sua praua consuetudine se eximere à lege. Vnde licet lex possit ex parte derogari ab habente potestatem, non tamen à priuato subdito, qui illam potestatem non habet, nec præsumitur superior cũ illo quasi dispensare propter abusum eius, quia esset irrationabilis voluntas cõtra neruum disciplinæ, imo contra vim, & efficaciam omnium legum.

9 *A qua communitate possit consuetudo introduci.*

Secundo dicendum est, consuetudinem iuris non à quacunque cõmunitate introduci posse, sed ab illa, quæ sit capax potestatis legislatiuæ pro se ipsa, vel saltem sufficiens, vt vera lex illi D possit imponi. Hęc assertio communis est, quoad hoc, vt ad consuetudinem introducendã requiratur communitas perfecta, qualis est ciuitas, vel alia similis. Ita sumitur ex dicta l. *De quibus*, vbi prius dicitur, consuetudinem inueteratam vim iuris habere, & statim ratio redditur, quia ipsæ leges vim habent, quia iudicio populi receptę sunt; ergo idem dicendum est de his, quę sine scripto populus probauit. Vbi clare sermo est de populo perfecto, & secundum primæuam institutionem habentem in se potestatem condendi leges. Et in l. *Sed ea*, additur, *Consuetudinem introduci tacita ciuium conuentione*, ciues autem ciuitatẽ constituunt, ciuitas autem est cõmunitas perfecta. Et in l. *Sic de interpretatione*, appellatur *ius ciuitatis*. Idemque sumitur ex §. *Sine scripto.* cum sequentib. Instit. de Iur natur. Gentium, & ciu.

Vnde communiter Doctores asserunt solum populum, qui potestatem habeat condendi leges posse consuetudinem introducere, Bart. Iason, & alij in dicta l. *De quibus*, Panormit. Roch. & alij in dicto cap. vlt. Innoc. in cap. *Ex parte*, de Cõsti. Felin. in c. *Quæ in Ecclesiarum*. de Constit. c. 25. & c. *Accedentes*, de Præscrip. Nauarr. in Commẽt. de Spolijs. §. 14. nu. 7. & alij, quos refert Tiraq. de Iur. Primogen. q. 16. vnde Ioan. Andr. tract. de Consuetud. post. ca. vlt. illius tit. hac ratione in definitione consuetudinis ponit, debere esse ius populi, qui auctoritate publica legem condere possit, & sequitur ibi Barbat. & alij, & Angel. verb. *Consuetudo*. nu. 7. vbi ait requiri populum habilem ad condẽdam legem. Idem clarius Syluest. q. 3. Sed melius hoc explicuit D. Thomas. 1.2. q. 97. art. 3. ad 3. dicens, communitatem, à qua potest consuetudo introduci, debere esse, aut Rempublicam liberam, seu supremam, aut si inferior sit, hoc posse in vi taciti consensus illius Principis, cui subest. Et ideo etiam considerate dixi in assertione requiri communitatem, *quæ sit capax potestatis legislatiuæ*, quia nõ est necessarium, vt actu illam habeat, quia per licentiam, seu tacitum consensum Principis suppleri potest. Capacitas autem talis potestatis actiuæ necessaria est, quia debet esse cõmunitas perfecta; omnis autem communitas perfecta, est de se capax huius potestatis, vt supra dictum est. 7 *Bart. Iason. Panorm. Rochus Innoc. Felin. Nauar. Tiraquel. Ioan. Andr. Barbat. Angel. Syluest. D. Thom.*

Sed contra hoc obijcit Panormit. in Rubr. de Consuetudin. numero primo. Quia communitas clericorum potest inducere consuetudinem contra canones, iuxta caput vlt. de Consuetudin. & tamen non potest legem facere contra canones, caput, *Institutionibus*. 25. quæst. secunda, cum similibus; ergo potest induci consuetudo ab eo, qui non habet potestatem condendi legem. Possumus etiam obijcere, quia communitas populi laici non potest legem Ecclesiasticam condere, vt per se notum est, tamen sua consuetudine legem Ecclesiasticam introducit, qualis est lex ieiunij, vel festiuitatis alicuius; ergo. Item cõmunitas mercatorum non habet potestatem faciendi legem, & tamẽ consuetudo eorum potest legem inducere iuxta ea, quæ per Bart. & alios notantur in l. 2. Codice de Constitu. pecun. Pręterea fœminæ non possunt legem condere, vt omnes in hac materia videntur supponere, & tamen communitas fœminarum sua consuetudine potest ius introducere, vt in Religione Monialium, quod sentit Barthol. in dicta l. *De quibus*, & dicta l. 2. C. Quę sit long. consuet. Pręterea multi auctores, quos refert Tiraquel. de Iur. Primogen. q. 16. dixerunt, consuetudinem vnius familiæ posse inducere legem pro illa familia, cũ tamen in illa non sit potestas ferendi leges. 8 *Panorm. Bart. Bart. Tiraquel.*

Propter primam obiectionem Panormit. in Rubr. de Consuet. reijcit dictam definitionem Ioan. Andreæ. Veruntamen respõderi facile potest primo, communitatẽ clericorũ posse legem condere, saltem non repugnantem canonibus, & hoc satis esse, vt possit etiam consuetudinem introducere, & ius illius. Neque obstat, quod latius extendatur de facto potestas eius ad inducendum ius per consuetudinem, quam per statutum, quia hoc potuit prouenire ex concessione iuris, & Pontificum propter peculiarem rationem, quam inuestigat idem Abb. in cap. vlt. de Consuetud. vbi Rochus, & alij. Semper tamen verum est, consuetudinem non introduci, nisi ab habente potestatem condendi leges. Hoc 9 *Responsio. Abb. Roch.*

vero melius explicatur per doctrinam datam, quia non requiritur potestas, quæ iam actu habeatur, sed sufficit capacitas. Et hanc re vera habet communitas clericorum, posset enim eis dari potestas specialiter statuendi contra canones, etiamsi de facto illis data non sit.

10 *Obiectio.* Sed tunc vrget secunda obiectio, quia in cõmunitate laicorum neque hæc capacitas esse videtur ad potestatem ferendi legem scriptam Ecclesiasticam. *Responsio.* Ad illam vero responderi potest primo ex dictis libro quarto de Voto cap. 9. communitatem populi de se, & sola natura rei spectata, capacem esse potestatis legislatiuæ, etiam in materia religionis, & diuini cultus, & ideo licet nunc in Ecclesia hæc potestas eleuata sit ad superiorem ordinem, & Pastoribus Ecclesiæ fuerit commissa, nihilominus ex consensu eorundem Prælatorum Ecclesiæ permitti populis, vt sua consuetudine possint obligari in tali materia, cum tacito consensu eorundem Prælatorum modo explicando in sequenti capite. Deinde responderi potest, satis esse, quod illa communitas populi sit communitas perfecta, & de se passiue capax talis legis, vt eam possit per consuetudinem introducere in materia spirituali, medio consensu tacito, vel expresso spiritualium Prælatorum. Et ad hoc indicandum addidi in assertione illa vltima verba, *Vel saltem, vt communitas sit talis, cui lex possit imponi.* *Duplex capacitas in communitate intelligi potest.* Duplex enim capacitas potest in communitate intelligi, vna ad ferendam legem, & alia ad recipiendam. Et quanuis nunc in populo Christiano laico non sit prior potestas ad ferendas Ecclesiasticas leges, & fortasse neque capacitas ad talem potestatem, saltem secundum legem ordinariam; nihilominus est in illo capacitas passiua, vt illi possit talis lex imponi. Et hanc dicimus necessariam esse, & sufficere, vt per talis populi consuetudinem cum tacito consensu Prælati possit consuetudo introduci. Dico autem esse necessariam illam capacitatem, quia non potest forma introduci, nisi in subiecto capaci, & ita suo modo non potest ius spiritualis consuetudinis (vt sic dicam) introduci, nisi in subiecto capaci legis Ecclesiasticæ. Sufficiens vero esse dico, quia hoc satis est, vt illa censeatur communitas aliquo modo integra, & perfecta in tali ordine, nam communitas omnino imperfecta, & particularis non capax propriæ legis, licet sit capax præcepti, vt supra libro 1. cap. 9. ostendi. In omni autem communitate perfecta consuetudo potest sufficere ad ius introducendum, si cum illa concurrat Capitis consensus.

11 *Resp. ad 3. obiect.* Et ita patet responsio ad tertiam obiectionẽ. Nam communitas mercatorum, verbi gratia, eo modo potest consuetudinem introducere, quo est capax legis. Imo Bartol. in dicta l. 2. *Bart.* dicit, posse facere statuta, quod quomodo intelligendum sit, in libro 3. explicaui. Nam si per se spectetur illa communitas, solum potest condere statuta conuentionalia, non proprias leges: si autem consideretur vt coniuncta Principi, vel habens facultatem ab illo, potest facere statuta quasi municipalia. Sic ergo potest inducere consuetudinem, quæ cum eadem proportione vim legis habeat. Quod mihi colligere videor ex l. vlt. C. Quæ sit longa consuet. vbi in principio absolute dicit Imperator, consuetudinem probatam, & tenaciter retentã imitari legem, quod debet intelligi de populo potente condere legem. Et subdit statim. *Et quod officijs, curijs, ciuitatibus, vel collegijs præstitum fuisse cognoscitur,* vtique per patientiam Principis. vt ibi dicit Glossa. *Glossa.* Sufficit ergo, quod sit communitas capax legis, *accedente consensu tacito Principis, vel Prælati.* Atque eodẽ modo expedienda est quarta obiectio: *Sol. 4. obiectio.* nam communitas fœminarum esse potest capax legis, & ita consuetudo earum acceptata à Prælato potest legem inducere, vt expresse notauit Bart. in dicta l. 2. C. Quæ sit long. consuet. n. 13. *Bart.* *Ad vltim.* Ad vltimam vero dicitur, falsam esse sententiam ibi allegatã: nam priuata familia non potest inducere proprium ius consuetudinis, quia per se sola non est capax legis, etiam passiue tantum, nam est imperfecta omnino, & nunquam sua consuetudine potest introducere ius, etiam cum consensu Principis, quia illa sola, ac per se sumpta nõ est capax legis, etiam imponendẽ à Principe, vt lib. 1. cap. 9. declaraui. Nec etiam potest circa alios consuetudinem introducere, quia consuetudo vnius non obligat aliũ, nec ibi potest præsumi voluntas Principis obligandi totam communitẽm perfectam, propter consuetudinem vnius partis imperfectæ, vt in sequenti puncto explicabimus. Quomodo autẽ hoc locum habeat in consuetudine abrogante legem, facile explicabitur ex hac vltima consideratione.

Dico tertio. Vt consuetudo à populo inducatur, necessarium est, vt saltem à maiori parte cõmunitatis obseruetur, atque illa sufficit. 12 *Vt consuetudo inducatur requiritur, vt saltem à maiori parte communitatis obseruetur. & hoc sufficit.* Assertio est communis omnium auctorũ, quos retuli, & videri potest late Barth. in l. 2. C. Quæ sit long. consuet. à n. 12. & Roch. supra sect. 4. à principio. *Bart.* *Roch.* Ratio prioris partis est, quia consuetudo debet esse moraliter à tota communitate, cum ius eius in totam cadat, minor autem pars non sufficit, vt consuetudo ipsi communitati simpliciter tribuatur, neque vt inducat consensum eius. Itẽ quia ad ferendã legem per expressam voluntatem communitatis, non sufficeret consensus minoris partis, nec solet sufficere in electionibus, & in aliis actibus, qui à cõmunitate fieri solent, vel possunt; ergo multo minus sufficiet ad inducendam consuetudinem legalem. *Obiect.* Dices, hoc recte procedere vbi consensus cõmunitatis esset propria causa legis, non vero vbi lex per consuetudinem inducitur ex consensu Principis. *Solut.* Respondeo, vel agitur de consensu expresso Principis, & tunc verum est posse Principem ferre legem, respiciendo, si velit, ad consuetudinẽ paucorum, si illi melior, vel magis expediens videatur, illud vero non erit ius consuetudinariũ, sed erit lex scripta, vel expresse lata. Vel agitur de consensu tacito, & hic non potest rationabiliter præsumi propter solam consuetudinẽ minoris partis etiam sufficienter toleratam, tum quia illa præsumptio nullo iure fundatur, tum etiam quia Princeps per hoc ius non scriptũ, non censetur velle obligare populum non consentientem, vt consentiat, sed potius, quia populus consentit, & tacite postulat consensum Principis, ideo censetur Princeps tacite consentire, suppositis aliis conditionibus, vt populus non consentit ratione minoris partis; ergo.

13 Posterior autem pars, scilicet, vsum maioris partis sufficere, contraria ratione fundatur, quia in omni communitate ad valorem actuum eius consensus maioris partis sufficere solet, vbi ius aliquid speciale non statuit. Quia in persona ficta consensus maioris partis censetur totius

Felin. *Angel.* *Panorm.* *Glossa.* *Panormi.*

tius corporis, l. *Quod maior.* ff. Ad municipalem, & notauit, congerens multa Felin. in cap. *Cum omnes*, de Constit. n. 17. & in superioribus id iam attigimus; ergo etiam in præsenti censetur consuetudo totius communitatis, ac subinde sufficiens. Et ita sentiunt fere auctores allegati, quia solum hoc requirunt. Quomodo autem hoc sufficiat ad consuetudinem derogantem legi, dicam in capit. 16. Addit vero Angel. supra nu. 7. esse necessarium, vt duæ partes communitatis consentiant, & adducit. l. *Nulli*, & l. *Plane*, ff. Quod cuius. vniuers. & sumpsit ex Panorm. in dicto ca. vlt. n. 18. qui magis hoc declarauit. At vero quocumque modo declaretur, est parum necessaria in præsenti hæc restrictio. Nam si intelligatur, vt duæ partes populi consentiant, & consuetudinem obseruent, hoc non est verum, quia nullo iure probatur: nam in illis legibus hoc non dicitur, sed solum, esse necessariam præsentiam duarum partium vniuscuiusque communitatis, vt acta illius nomine communitatis fieri censeantur, vbi Glossa notat, etiam tunc non esse necessarium consensum duarum partium illorum, qui assistunt, sed satis esse consensum maioris partis præsentium. Quod etiam Panormitan. in præsenti fatetur; & ita intelligit dictam l. *Quod maior*; & cap. 2. de His, quæ fiunt à mai. par. capit. Si vero solum intelligatur, esse necessariam præsentiam duarũ partium populi, hoc superflue postulatur in consuetudine populi, cum per se constet, fere integrum populum necessario esse præsentem in longa consuetudine.

14 *Panorm.* *Roch.* *Gregor. Lop. Glossa. Burgos de Paz.*

Et ideo Panormit. addidit, *Oportere, vt saltem duæ partes scientes sint consuetudinis, quæ introducitur.* Sed hoc spectat ad alias conditiones requisitas in his actibus consuetudinis; scilicet, vt publice fiant, inde enim necessario consequens est, vt si maior pars populi publice consuetudinem seruet non solum illa, sed etiam alij notitiam illius habeant. Quanquam hoc necessarium non sit, nam licet multi ignorent, dummodo pro maiori parte sciant, sufficit, quia cum non requiratur eorum consensus, nec notitia necessaria est, satisque est, quod res de se sit publica. Ideoque dixit Rochus dicto cap. vlt. sect. 4. nu. 24. Ad consuetudinem requiri scientiam populi, vel maioris partis, vbi late hoc prosequitur, & confirmat. Sic etiam dixit Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. partit. 1. Gloss. 4. quem sequitur de Burgos de Paz in l. 1. Tauri. n. 205. in consuetudine seruata à maiori parte populi, semper esse præsentiam sufficiẽtem respectu totius populi, nec posse propter aliquorum ignorantiam impediri. Supererat vero explicandum, quomodo sit computanda hæc maior pars populi, seu ex quibus personis numerus ille componendus sit.

Quomodo computanda sit maior pars populi.

In hoc vero omnes conueniunt, esse computandas tantum personas habiles ad consensum præstandum in iure consuetudinis. Vnde excluduntur omnes infantes, & amentes. Aliqui etiam omnino excludunt fœminas, quia nõ possunt legem ferre, & ex viris excludunt omnes minores viginti quinque annis. Neutrum tamen video sufficienter iure probari, nec ratione conuinci. Sed hoc resoluetur melius circa singulos effectus legis.

CAPVT X.

Quibus actibus consuetudo introducatur.

1 Dicendum breuiter est, consuetudinem non introduci, nisi per frequentiam actuum, qui publice, & voluntarie fiant, quatenus consensus populi est ad introducendam consuetudinem necessarius. Prima particula videtur per se nota, quia si sit sermo de consuetudine facti, illa substantialiter consistit in actuum frequentia. vt supra declaratum est; & ideo respectu talis consuetudinis, licet singuli actus possint dici causa efficiens illius, nihilominus frequentia, seu collectio actuum magis videtur esse illius substantia, & quasi formalis ratio.

Per frequẽtiam actuũ qui publice & voluntarie fiunt, introducitur consuetudo. *Isidor.*

Si autem loquamur de consuetudine, vt est quid iuris, hæc introducitur per consuetudinem facti, & ideo per eandem frequentiam actuum induci debet. Vnde hæc pars videtur sufficienter probari ex definitione, quia consuetudo debet esse moribus vtentium instituta, mores autem non sunt sine actuum frequentia. Item ex nomine: dicitur enim consuetudo, quia in communi est vsu, vt ait Isidor. cap. *Consuetudo*, d. 1. quomodo autem esse potest in vsu communi sine actuum frequẽtia. Item consuetudo dicitur vsus longæuus, ca. *Consuetudinis*, distinctione 1. & in leg. *Sed & ea*, ff. de Legibus & in leg. *De quibus* dicitur, in consuetudine populum factis declarasse suam voluntatem, facta autem non sunt sine actuum multiplicatione, & hanc vocamus frequentiam, ergo.

2 *Obiect. 1.* *Obiect. 2.* *Bart.* *Panorm.*

Obijci vero potest, quia interdum sufficit omissio. Iam vero dixi, moralem omissionem sub actu morali comprehendi, & vbi illa sufficit, etiam illius frequentiam postulari. Quando autẽ, & quomodo sufficiat, in c. 16. declarabitur. Secundo obijci potest, quia aliqui Doctores graues asserunt, interdum sufficere vnum actum ad consuetudinem, vt refert Barth. in dicta l. *De quibus*, & dicta l. 2. C. Quæ sit longa consuet. Idque admittit Panormit. dicto cap. vlt. num. 17. quando actus est permanens, & sufficienti tempore durat, vt per vnam collationem beneficij inducitur consuetudo, si illa durauit in facto esse tempore sufficiente cap. *Cum de beneficio*, de Præbend. lib. 6. & per vnum actum ædificandi pontẽ, acquiritur ius, si pons sufficienti tempore durauit. Veruntamen hæc, & similia exempla habent locum in præscriptione, ad quam re vera non est per se necessarius proprius actus cõsistens in operatione humana, sed sufficit habitualis possessio (vt ita dicam) cum alijs conditionibus. Et ratio est, quia præscriptio frequentius versatur circa res, aut personas, vt cap. 1. & 2. sufficienter tactum est, & ideo in præscriptione quando vnus actus sufficit, non durat proprie actus, sed effectus, seu terminus actus, vt est possessio beneficii, aut pontis. Quamuis in his exemplis moraliter etiam interueniat frequentia actuum vtendi ponte, aut beneficio, &c. At vero in consuetudine, de qua tractamus, & in vniuersum in omni illa, quæ versatur circa actus humanos, vt tales sunt, impossibile est introduci consuetudinem sine actuum multitudine, & frequentia, quia isti actus non durant per tempus diuturnum, & consuetudo debet esse diuturna. Vnde non potest esse talis, nisi per actuum successionem.

Obiect. *Sol.*

Dices, licet actus transeat, censetur manere moraliter, quandiu non retractatur, etiamsi non iteretur. Respondeo, id esse verum, quantum ad reatum, seu habitualem culpam, non vero quãtum ad consuetudinem; nemo enim dicetur habere consuetudinem furandi, quia semel furatus est, & per longum tempus non restituit. Eo vel

maxime, quod respectu legis inducendę, vel tollendæ non potest fieri, vt populus, qui vnum actum fecit, v.g. seruando festum aliquod; vel ieiunium, multo tempore persistat, quin aut repetat similes actus, vel faciat contrarios. Et ideo simpliciter, & sine limitatione verũ est, ad hanc consuetudinem actuum frequentiam requiri. Et ita docet late Barth. in dicta l.2.n.12. & Glossa in c. *Consuetudo*, d.1. & in ca. vlt. de Consuet. vbi late Rochus sect.5.n.36. dicẽs, esse ab omnibus receptam, fere nullo contradicente.

Bart. Glossa. Rochus.

3 *Quæ actuũ frequentia requiritur ad consuetudinem inducendam. Bart. Rosell. Syluest.*

Dubitant vero vlterius hi Doctores, quæ actuum frequentia necessaria sit, vel sufficiat ad huiusmodi consuetudinẽ inducendã. Quidã enim antiqui Iuristæ duos actus sufficere dixerũt, vt Bart. supra refert, & sequitur Rosel. verb. *Consuetudo*, & Syluest. ibi q.4. adhibendo aliquas dist. Allegantque l.4. C. de Epis. audi. & c. *Ita nos*, 25.q.2. vbi geminatio eiusdem criminis vocatur consuetudo. Sed, vt recte dixit Barth. illud intelligitur de quadam assuefactione operis, nõ quæ sufficiat ad ius introducendum, sed ad punitionem grauiorem, & ad non facile concedẽdam veniam, & similes effectus, facti, potius quam iuris. Et ideo Barthol. & alij hanc sentẽtiam communiter reprobant, quia nulla ratio inueniri potest ad certum numerum definiendum, & iura illum non præscribunt, vnde dicunt arbitrio prudẽti esse relinquendum. Quorum sententia certa mihi esse videtur, loquendo in nostra materia de propria consuetudine legali, quicquid sit de numero actuum sufficiẽte ad propriam præscriptionẽ, vel ad alios effectus facti, vt sic dicam.

Bart.

Ad iudicium prudentis viri confugiendum.

4 Declaratur autem in hunc modũ. Quia hæc consuetudo aliquando debet esse præscripta, vt ius inducat, vel auferat, aliquando vero id non est necessarium. Quando ergo præscribenda est consuetudo, primum considerandus est numerus annorum necessarius iuxta dicenda in capitibus sequentibus. Et deinde spectandum est, an cõsuetudo requirat in singulis annis vnũ tantũ actum, vel plures, nã si vnum tantum postulat, vt obseruandi tale festum, ieiunandi tali die, tũc tot actus erunt necessarij, quot fuerint anni necessarij ad præscriptionem. Si vero requirit plures actus in certo numero, cum eadem proportione erunt in annis ad præscriptiónem requisitis multiplicandi. Potest autem numerus actuũ in singulis annis non esse certus absolute; sed sub conditione, vel oportunitate aliqua, vt esse potest consuetudo publice orandi; vel aliquid simile faciendi, quoties talis occasio, vel temporis necessitas occurrerit. Et tunc iuxta numerum, & frequentiam occasionum erit necessaria frequentia actuum, tempore necessario, sine interruptione. Item hi actus respectu communitatis sunt per modum vnius, quatenus vel tota communitas per modum vnius personæ fictæ, seu collegij, vt eligendo ordinando, &c. vel quia omnes de communitate, vel maior pars eorum concurrunt, licet singuli per se operentur, vt in obseruatione festi, in ieiunio, &c. Erit ita respectu communitatis pauci actus sufficiũt. In singulis vero personis multiplicantur, & iuxta populi magnitudinem quoad multitudinem actuum, qui simul ab omnibus de populo fiunt, & iuxta temporis durationem quoad frequentiam similium actuum, qui à singulis fiunt successiue. At vero quando non requiritur certi temporis successio, tunc sicut tempus ipsum, pro quo debet continuari consuetudo arbitrarium est, ita etiam actuum frequentia, iuxta exigentiam materiarum, vel occasionum, pro quibus consuetudinem quasi cõtinuari necesse est. Et quoniam talis consuetudo populi, & Principis cõsensum requirit, illa actuum multiplicatio censebitur sufficiens, per quam; & consensus populi, & tacita voluntas Principis possit satis innotescere. Ita fere Hostiens. in Sum. & Archid. cap.1. de Constitution. in 6. Panorm. dicto c. vltim. n.17. & Barth. dicta l.2.n.12. quos alij sequuntur. An vero idem dicendum sit in stylo seu consuetudine actuũ iudicialium, dicam in c. sequente ad finem.

Hostiens. Archid. Panorm. Barth.

Et hinc constat, necessarium esse obseruantiam consuetudinis esse publicam, & consequẽter actus consuetudinis debere publice fieri, tũ vt omnes de populo, vel maior pars in præstando consensu circa talem consuetudinem possit conuenire: tum vt talis consuetudo; quantum est ex se possit esse nota Principi, cuius consensus etiam desideratur. Duobus autem modis potest aliquis actus esse publicus, facto, & iure, sicut dupliciter dici solet actus notorius, scilicet, notorietate facti, aut iuris. Priori modo est actus notorius, qui licet sit actus priuatæ personæ, & potestatis, nihilominus in conspectu aliorum publice fit, & non furtiue, seu in occulto; posteriori autem modo dicitur actus publicus qui publica authoritate, & iuridice fit, vt est sententia iudicis, & similes. Quando ergo consuetudo ipsa est de actibus priuatis, tunc certum est debere illos actus fieri publice saltem primo modo, & notorietate facti, vt possint consuetudinem inducere, propter rationes factas. Quia si actus clam fiant, & in abscondito, per illos, & per talem modum operandi indicatur, non fieri ex communi consensu populi, nec consentiente Principe, ideoque nisi actus sint publici, saltẽ notorietate facti, non possunt esse apti ad publicam consuetudinem inducendã, & ita declaratur hæc conditio in l.5. tit.2. partit.1.

5 *Obseruantia publica necessaria ad consuetudinem. Actus publicus esse potest dupliciter. Publicitas facti & iuris quæ.*

CAPVT XI.

Vtrum ad consuetudinem iuridica notitia de actuum frequentia necessaria sit.

1 Sensus quæstionis est, an vt consuetudo introducatur, necessarium sit, frequentiam sufficientem actuum esse in iudicio publica authoritate defensam, aut probatam. Aliqui affirmant oportere, vt consuetudo sit in contradictorio iudicio probata. Ita docet Glossa in c. vltim. de Consuetudine & in c. *Frustra*, dist. 8. in §. *Sine scripto*, verb. *Diuturni*, Glossa etiam in Rubr. C. Quæ sit long. consuet. sequitur Anton. 1. p. tit. 16. §.4. Fundantur primo in ca. *Abbate*, de verb. signific. vbi quædam cõsuetudo allegatur insufficiens, quia non fuerat in contradictorio iudicio introducta, vbi Glossa id notat, & confirmat exemplo præscriptionis, in qua requiritur protestatio, iuxta l. *Sic alia*, §.2. ff. Quemadmodum seruitut. amitt. *Sic videtur* (inquit Glos. *Quod requiratur in consuetudine præscribenda*, Secundo allegatur l. *Cum de consuetudine*, ff. de Legib. Quæ dicit cum aliquis allegat consuetudinem, primum omniũ esse explorandũ. *An etiam in cõtradictorio iudicio cõsuetudo firmata sit*. Tertio fauet lex Hispaniæ, part.1. tit.1.2. l.5. quę habet cõsuetudinẽ decẽ, aut viginti annorũ esse in posterum seruan-

Actus publici notorietate facti possunt consuetudinem inducere. Glossa.

Glossa. Anton.

1

2

3

4

seruandam, si hoc eodem tempore lis iuxta eandem consuetudinem iudicata fuerit. Quarto
4 addi potest coniectura, quia donec ita sit consuetudo confirmata, non potest esse satis cognita, satisque publica, ita vt alios obliget ad illius obseruationem, vel securos reddat in conscientia illam imitantes. Quod si quæres, quot actus iudiciarij necessarij sint. Respondet Glossæ, geminatum iudicium conforme, & sine contradictione, esse necessarium; quod solum probant ex dicta l. 3. C. de Episc. aud.

2 *Actus iudicialis non requiritur ad consuetudinem inducendam. Abb. Bart. Iason. Roch. Greg. Lop. Pet. de Salazar.*

Hæc vero sententia falsa est, & contraria est communis Canonistarum, & legislatorum, vt dixit Abbas in dicto cap. vlt. n. 16. & tradit Barthol. in dicta l. 2. & d. l. *De quibus.* in Repetit. q. 2. vbi etiam Iason col. 22. & Rochus dicta sect. 4. num. 34. vbi refert alios, Gregor. Lop. dicta l. 5. partit. & Pet. de Salazar lib. 1. de Consuet. ca. 7. Et probatur primo, quia actus iudicialis non est necessarius ex natura rei ad consuetudinẽ, nec ex iure positiuo; ergo non habet, vnde sit necessarius. Consequentia est clara, quia omnis conditio, vel causa necessaria ad consuetudinem fundari debet in aliquo iure, alias gratis, & sine fundamento asseritur. Maior autem probatur, quia nulla est ratio naturalis, quæ illam necessitatẽ probet. Nam (vt ait Barth.) *Barthol.* consensus communis populi, vel maioris partis eius sufficienter ostendit consensum populi, & vsus ipse publicus per se potest innotescere Principi, vt cẽseatur tacite consentire; ergo non est, cur ex natura rei requiratur actus iudicialis. Positiua autem iura, quæ de hac consuetudine rationabili loquuntur, nunquam requirunt hanc conditionem, sed solum vt sit præscripta, inueterata, antiqua, & similia, vt patet ex dicto c. vlt. & ex l. *De quibus*, cum similibus.

Deinde argumentor ratione, quia vt inter-
3 ueniat ille actus iudicialis supponi debet contradictio in iudicio, quid ergo, si nunquam talis contradictio facta est? nunquam ergo poterit tunc introduci consuetudo, quod est contra omnem rationem, & contra omnia iura. Dici potest, in decem, vel viginti annis solis non firmari consuetudinem, si contingat non deferri ad contradictorium iudicium, tamen si maiori tempore, vt per triginta annos, vel amplius durat, iam illa diuturnitate temporis suppleri illam necessitatem actuum iudicialium. Atque ita saltem secundum ius Hispaniæ sensit Burgos de Paz in l. 1. Tauri, n. 247. *Burgos de Paz.* At vero in iure communi hoc subsistere non potest, quia consuetudo decem annorum longæua est secundũ ius commune, & vt illa sit consummata, & perfecta, non est necessaria illa conditio ex vi iuris communis, vt probatum est. De iure autem Hispaniæ statim dicam.

4 *Panormit.* Tandem addenda est ratio insinuata à Panormit. quæ mihi videtur optima. Nam inuoluit hæc conditio quandam repugnantiam. Si enim requiritur sententia in contradictorio iudicio, vel repugnat dari primam sententiam iustam in fauorem consuetudinis, & sic repugnabit introduci perfectam consuetudinem, cuius contrarium supponunt etiam authores contrariæ opinionis, vel necesse est, vt talis sententia supponat perfectam consuetudinẽ ante ipsam, & sic sententia non erit necessaria ad consuetudinem, sed ad summum notificabit illam. Prior pars probatur, quia si sententia in fauorem consuetudinis est necessaria ad firmitatem consuetudinis, ante primam sententiam non potest esse consummata consuetudo, cum deficiat illi necessaria conditio, ergo non potest per primã sententiam declarari consummata, nec quod sit validus, aut licitus actus factus in virtute illius, nec denique quod aliquam obligationem inducat, quia talis sententia continebit errorem cõtra veritatem, quia re vera ante sententiam non erat talis illa consuetudo, iuxta illam opinionem. Vnde etiam per se patet altera pars: nam si per sententiam vere, & iuste consuetudo denunciatur perfecta; ergo absque sententia consummata iam erat, nam sententia non consummat illam, sed declarat, qualis sit.

Ad primam ergo ex cap. *Abbate*, respondetur in primis, ibi non esse sermonem de consuetudine iuris, sed de præscriptione iuris eligendi, 5 *Respondetur ad fundamenta contrariæ sententiæ.* quæ est res diuersa, de qua esse potest alia quæstio, non tamen ab illa licet ad præsentem argumentari. Secundo, verba illa non sunt in decisione, sed in allegatione partis contra quam causa definita est, vt ex textu constat. Tertio ibi non interponuntur illa verba ad insinuandum, sententiam contradictorio iudicio esse necessariam ad præscriptionem, hoc enim tam clare falsum est, vt non sit verisimile, fuisse allegatũ, sed solum ad probandum, talem consuetudinem non sufficienter probari ex his indicijs, quæ pars aduersa in illius probationem induxerat. Vnde Panormitan. ibi numer. 13. dicit, contrarium *Panorm.* potius ex illo textu colligi. Exemplum autem, quod Glossa adducit ex l. *Si quis alia*, nihil ad *Glossa.* rem præsentem facit, tum quia ibi non est sermo de consuetudine iuris, sed præscriptione seruitutis; tum etiam quia non est simile: ibi enim non explicatur, quomodo acquiratur seruitus præscriptione, sed quomodo non amittatur, & dicitur non amitti per non vsum quando occasio eius nõ occurrit, sed fuit mere negatiuus & non priuatiuus, vt infra tractando de priuilegiorum amissione latius explicabimus. Et quia hæc occasio vtendi aliquando non occurrit, nisi prius aliquid operetur, ideo ibi dicitur, ante hanc occasionem non amitti seruitutem propter solum nõ vsum, quod maxime in seruitutibus vrbanis contingit, vt habetur ex l. *Hæc autem.* ff. de Seruit. vrb. præd. inde ergo nihil colligi potest de necessitate contradictionis alterius præsertim in iudicio.

Ad secundum ex l. *Cum de consuetudine.* respondeo, ibi solum dici, ad explorandam, & pro- 6 *Ad 2.* bandam consuetudinem, multum referre, si aliquando in contradictorio iudicio firmata sit, & ideo hoc esse in primis spectandum. Quod esse potest verum, non quia talis sententia sit necessaria ad veritatem, & consummationem consuetudinis, sed quia ad illius probationem multum potest conferre. Omitto aliter legi textum illum negatiue, scilicet multum referre, *an non contradicto aliquo iudicio consuetudo firmata sit*, & sic est res clarior, nã hæc negatio necessaria esse potest ad firmitatẽ consuetudinis: quia per sententiã datã contra consuetudinẽ, interrũpitur, vel cessat præsumptio taciti consensus reipublicæ, aut Principis. Sed prior lectio censetur germana, quam alijs etiam modis exponunt ibi Glossa, & Doctores, vt in eis videri potest.

Ad tertium ex lege Hispaniæ, circa illam nostri interpretes laborãt, & quidam conãtur il- 7 *Ad 3.* lã interpretari de præscriptione, sed male, tum quia aperto loquitur de consuetudine, vt con-

sideran-

A ſideranti patebit, tum etiam quia etiam in præſcriptione id non eſt verum, vel habet eandem difficultatẽ. Alij vero fatentur ex iure ſpeciali Hiſpaniæ eſſe neceſſarias duas ſententias in cõtradictorio iudicio, vt conſuetudo firmetur. Ita Burgos de Paz in l.1. Tauri num.247. Sed licet verba literæ faueant, ſenſus eſt tam abſurdus, vt non videatur admittendus. Quia (vt ſupra oſtendi) inuoluit repugnantiam hæc conditio: Quia ſi illa eſſet neceſſaria nunquam poſſet prima ſententia iuſte proferri pro conſuetudine, ſeu ſecundum illam. Duo ergo in illa lege diſtinguenda mihi videntur, vnum eſt, quod conſuetudo ſit plene introducta, & ſuum effectum iuris habeat, alterum eſt, quod talis conſuetudo ſit irreuocabilis ex virtute, & ordinatione illius legis. Ad primum ergo non poſtulatur duplex ſententia, & hoc eſt, quod ad nos ſpectat; ad ſecundum autem videtur poſtulari, & quoad hoc videtur peculiare illud ius Hiſpa-

Burgos de Paz.

Duo diſtinguenda.

B niæ, quod an ſit in vſu, & quomodo intelligendũ ſit, ad nos nunc non pertinet. Hic autem ſenſus facile ex verbis legis colligetur, quæ ſic habent. *Si populus decem, vel viginti annis aliquid fecerit, ſciẽte domino, & non contradicente, poterunt deinde id libere facere.* Hæc eſt prima pars, in qua ad ius conſuetudinis nihil aliud poſtulatur. Deinde vero additur. *Et talis conſuetudo obſeruanda in poſterum eſt, ſi hoc eodem tempore iuxta prædictam conſuetudinẽ bis iudicatum fuerit.* Hæc ergo eſt altera pars, in qua iam non dicitur, libere poſſe id fieri, ſed omnino obſeruandum id eſſe, & ad hoc ſpecialiter poſtulatur illa ſecunda cõditio. Et hic ſenſus magis declarabitur ex dicendis tum in præſenti, tum in c.16.

8 Ad quartum ex ratione ſumptum reſpondetur ad ſummum probare, ſententiam in contradictorio iudicio conferre ad probationem conſuetudinis, & ad notitiam eius, quod facile concedimus. Nihilominus tamen ante illã ſententiam eſt vera conſuetudo, imo dum conſuetudo eſt in fieri, non poteſt talis ſententia habere locum ex vi conſuetudinis, vt iam probaui. Item ante ſententiam procedere debet probatio ſufficiẽs; ergo ſine ſententia poteſt eſſe moralis certitudo de qualitate, & ſufficientia conſuetudinis introductæ, imo reſpectu eorum, qui non poſſunt per ſe modum conſuetudinis expendere, ſufficiet probabilis Doctorũ opinio. Quin potius ſatis eſſe vnius grauis Doctoris aſſertionẽ cenſuit Barth. in d. l. *De quibus*, q.4. & multi graues auctores ſequuti ſunt, quos diligenter referũt Maſcard. de Probat. concl.426. & Sanc.

Ad 4.

C

D l.7. de Matrim. diſp.17. n.8. Quod intelligendũ eſt, dummodo alij non contradicant, & tunc etiam verius eſt requiri, vt vel plures, & graues Doctores in illa aſſertione cõueniant, vel dictũ vnius alijs grauibus coniecturis adiuuetur. Et fortaſſe in hoc ſenſu voluit Rex Alphonſus in dicta l.5. duas ſententias concordes ad certitudinem, & probationem talis conſuetudinis ſufficere, ita vt contra illas amplius iudicari non poſſit, nec maior probatio pro conſuetudine poſtulari. Quod potuit optime inſtitui, licet in iure communi fundari non poſſit, Nam l.3. C. de Epiſc. aud. quam allegant dictæ Gloſſæ, non de hoc loquitur, ſed de venia non facile concedẽda ei, qui iterato peccat, quod pertinet ad ſolum factum, & ad impropriam conſuetudinem inchoatam, ſeu aſſuefactionem, vt ſupra dixi.

Quid valet vnius grauis Doctoris aſſertio.
Bart.
Maſcard.
Sanc.

9 Addit vero Panorm. ex opinione Doctorum vtriuſque iuris, licet ſententia iudicis non ſit neceſſaria ad conſuetudinem, poſſe tamen iuuare ad illam non ſolũ probandam, ſed etiam introducendã. Quia nimirũ, ſi iudex iudicauit contra legem, populo ſciente, & non contradicente, per hoc indicatur conſenſus populi de conſuetudine introducenda. Sed certe ſi ſententia fuit iuſta, ſupponere debet conſuetudinem perfectam, & derogantem legi, & ita non poteſt deſeruire ad introducendam conſuetudinem, ſed ad oſtendendam, & roborandam. Si autem fuit iniuſta, debilis eſt coniectura, quia non poteſt facile populus reſiſtere iudici, aut contradicere, & ideo inde non colligitur conſenſus eius, ſed tolerantia, quia obuiare non poteſt. Et ideo Anton. & Rochus ibi multas addunt circunſtãtias, vt coniectura vim aliquã habeat, quas omitto, quia non obſtante tali ſententia, ſeu iudicio, ijdem actus neceſſarij ſunt ad conſuetudinẽ, idemque tempus ad illius præſcriptionem, quia ſententia iniuſta non poteſt in hoc aliquid indulgere, neque oppoſitum in iure aliquo poteſt fundari.

Panormit.

Anton. Roch.

Aliter vero Sylu. verb. *Conſuetudo*. q.4. dicit in actibus iudicialibus ſententiã conferre ad conſuetudinem introducẽdam, *ita vt*, inquit, *ex duabus ſententiis, interueniente lapſu temporis congruo, & accedente conſenſu populi à principio, vel ex poſt facto, præſumatur conſuetudo*, quia habent aptitudinem ad conſuetudinem inducendam, L. *Nam & his*, ff. de Inoffi teſt. & l. *Siquis* §. *Quod ſub eodem*. ff. ad Sillan. Hoc vero declaratione, & examinatione indiget. Certum eſt enim, quod ſicut per actus extra iudiciales contractuum, teſtamentorum, & aliarum obſeruantiarũ poteſt induci ius conſuetudinis circa ſimiles actus, ita per actus iudiciales poteſt induci conſuetudo ad ſimiles actus, quam ſupra diximus nomine ſtyli ſignificari, & ex ibi dictis, & à paritate rationis, vel certe à fortiori hoc conſtat. Vnde vlterius addo, ſicut ad conſuetudinem extra iudicialẽ non requiritur ſententia, ita neque ad iudicialem, ſeu quæ ex actibus iudicialibus conſurgit. Quia etiam multi actus iudiciales ſunt diſtincti à ſententia, & poſſunt multiplicari, & ſufficienti tẽpore durare ſine vlla ſententia circa talem conſuetudinem, vel ſecundũ illam, aut contra illam. Tunc ergo introducitur conſuetudo abſq. ſententia: nam æque procedunt omnes rationes factæ in talibus actibus, & tali conſuetudine, ac in extraiudiciali. Imo licet actus illi iudiciales ſint actus dicendi ius, ſeu licet ſint ſententiæ multiplicatæ, non erit vnquam neceſſaria ſententia, quaſi reflexiue iudicans de conſuetudine ſic iudicandi. Et ita formaliter, ac proprie loquẽdo, ad iudicialem conſuetudinẽ, vltra actus, per quos inducitur in actu exercito, nũquam requiritur ſententia in contradictorio iudicio de ipſa conſuetudine, vel de iure per ipſam introducto: licet ſi conſuetudo ſit de iudicando hoc, vel illo modo, vel de pronunciãdo ſententiã per hunc, vel illũ, neceſſariũ ſit introduci per actus iudicãdi, & ita formaliter ac proprie nulla eſt differentia inter actus iudiciales, & extraiudiciales. 10

Syluest.

Dicunt tamẽ multi in ſentẽtijs ferẽdis, imo in actibus iudicialibus ſufficere duos actus ad introducendã cõſuetudinẽ & hoc videtur intẽdere Sylu. ſupra, & ſentit Gloſ. in d.l. *De quibus* verb. *Inueterata*, & Ioan. Andr. in d.c. *Abbate*. & Bart. in d.l. *De quibus*, in Repetit. q.4. & multi loquentes de ſtylo ſignificãt, duos actus in iudicio ſufficere 11

Aliorum ſententia.
Syluest.
Gloſſa
Ioan. And.
Bart.

ad ſty-

ad stylum inducendum, stylus autem non est nisi consuetudo quædam in illa materia, vt supra dixi. Ita vero de stylo sentire videtur Decius in Rubr. de Constit. n.35. vbi dicit, ad stylum non requiri temporis lapsum. Imo Rebuff. tract. de Consuet. art.2. Gloss.13. n.10. & 17. dicit, ad stylum non requiri vsus probationem, actuumvé pluralitatem, vbi alios refert. Et hanc sententiã probat Christoph. de Paz in Rubric. legum styli 1.p.n.76. & sequentibus. Et citat Cynum in lege 2. C. Quæ sit longa consuetudo, dicentem, tantam esse styli auctoritatẽ, vt etiamsi ab vno iudice inductus sit, legis vim habeat, & loquitur de stylo inducto moribus sine lege scripta, vt idem Paz late declarat intra n.86. & sequentib. Hoc etiam confirmare videntur multa, quæ de obseruantia tradit Anto. in d.c.vlt. & ex illo Rochus ibi in Præfat. n.23. vbi dicunt, non requirere tempus, sed duos, vel tres actus; & nihilominus in iudicijs esse sequendam. Maxime si talis obseruantia sit declaratiua, & interpretatiua iuris. Denique ad idem faciunt multa, quæ de solito, & consueto tradit idem Rochus supra q.5. nu.34. contendens ad consuetum duos actus sufficere præcipue in iudicialibus.

Decius. Rebuff. Christoph. de Paz. Cynus. Anton. Rochus.

12 Sed nihilominus proprie, & cum proportione loquendo, nihil speciale in hoc inuenio in actibus iudicialibus, his seclusis, in quibus interuenit persona, & auctoritas supremi Principis potentis condere legem: nam in eo est specialis ratio quoad aliqua, vt statim exponam. Itaq. licet verissimum sit, per stylum nõ scriptum posse induci ius, vt docent omnes Iurisperiti in ca. *Ex literis*, de Constit. & in d.l.2. C. Quæ sit longa consuet. & specialiter Bald. in l. *Siquis intra*, C. de Bonis damnat. Ias. in l. *Si Domus*. §. *In pecunia*. ff. de legat.1. n.5. nihilominus, quod ad hoc ius inducendum sufficiant duo actus, vel certus aliquis numerus, nullo iure inuenio definitum, nec verisimili ratione probari posse, aut differentiam in hoc constitui inter stylum, & alias consuetudines in alijs actuũ generibus. Et ideo dico, etiam in actibus iudicialibus requiri frequentiam cũ ea temporis mora, quæ vel ad præscribendam cõsuetudinem sufficiat, vel ad sufficienter ostendendum communem populi, & Principis consensum.

Quid de actibus iudicialibus dicendum. Bald. Iason. Quæ mora in actibus iudicialibus requiritur.

13 Et in primis hoc significant iura, quæ etiam in stylo, seu actibus eius absolute requirunt vsũ frequentem, & morem, vt patet ex l.1. C. quæ sit long. consuet. ibi, *Probatis ijs, quæ frequenter in oppido in eodem controuersiarum genere seruata sunt.* Item ex l. *Nam & ijs* (quam Syluest. citat) ff. de Inoff. testamen. ibi, *Cum obtinere assidue soleant*, nã particula *assidue* plus significat, quam binos actus. Alia vero lex Ad Silanian. quam Syluest. allegat, nihil prorsus ad rem præsentem facit. Alia item iura, quę requirunt actuum frequentiam, generaliter, & indifferenter loquuntur. Præterea hoc clare sentit Bart. in l. *De quibus*. nu.14. nam etiam in sententijs requirit decennium, & tacitum consensum populi. Idem magis sensit Deci. dicto n.35. ait enim, in stylo eius, qui habet potestatem condendi leges, non requiri temporis lapsum, alioqui vero desiderari ad styli introductionem; eadem ergo ratione requiritur actuũ frequentia prudenti arbitrio definienda iuxta supra dicta. Idem sensit Salicet. in d. l.2. C. Quæ sit longa consuet. n.23. dicens, actus vnius iudicis plurificatos nõ inducere stylũ, nisi summæ potestatis magistratus sit. Quod probat Bald. in l.3. eiusde tit. & Bart. in l. *Iurisperitos*, ff. de Excus. tut. circa finẽ, & plura pro hac parte videri possunt in Burgensi in Proœm. legum Tauri. n.220. & sequentib. & in Christoph. Paz vbi supra. Ratio vero iam tacta est, quia neq. in iudice, neque in ministris eius est potestas condendi ius, etiamsi expresse velint; ergo nec possunt per duos, vel tres actus illud inducere, tacite, cum nulla ratio, vel lex hoc eis concedat.

Syluest. Bart. Dec. Salicet. Bald. Bart. Burgens. Cristoph. de Paz.

14 Dices. Esto hoc verum sit in cęteris actibus iudicialibus præparatorijs (vt sic dicam) ad sententiam, tamen in ipsa sententia esse specialem rationem, quia per illam dicitur, & explicatur ius, & ideo videtur habere vim statuendi ius, quia publica auctoritate fertur, & præsertim bis repetita, & communi consensu populi acceptata, quia tunc iam videtur esse ius cõmuni consensu approbatũ. Respõdeo, si iudex præferens sententiam non sit supremus Princeps, & ita non habeat potestatem condendi legem, eius sententiam, etiam iteratam, vel etiã a diuersis iudicibus eiusdem ordinis repetitam non facere ius, propter solum numerum actuum. Quod potest sumi ex l. *Nam Imperator*, ff. de Legib. ibi, *Aut rerum perpetuo similiter iudicatarum*. Ratio vero est, quia illæ sententiæ non sufficiunt inducere ius per modum consuetudinis, propter rationem factam, nec per modum legis scriptæ, quia non est potestas in iudicante. In quo differt talis sententia ab ea, quæ est à supremo Principe: nam illa inducere potest ius, non per modum consuetudinis, sed per modum legis scriptę, modo supra explicato in l.3. & 4. & ideo tunc nec duo actus requiruntur, sed vnus sufficit. In inferiori vero nec plures sufficiunt, vt expresse tradit Imperator in leg. *Nemo*. C. de Sẽtent. & interloquut. omni. iudic. Ratione cuius dixit Glossa in dicto c.vlt. verb. *Legitime*, quod duæ vices non sufficiunt, *quia non exemplis, sed legibus iudicandũ est*, vt in dicta lege dicitur. Habet ergo sententia priuati iudicis aliquam auctoritatem, & si sit senatus publici aut Regij, multo maiorem, augeturque per iteratas sententias conformes, non tamen habent legis auctoritatem, sed grauis Doctoris, vel etiam pluriũ Doctorum, vt constat in decisionibus Rotæ, & similibus. Quod si in aliquo regno specialiter statutum sit, vt iudices non recedant ab eo, quod bis, vel pluries in senatu Regio fuerit iudicatũ, id erit speciale in tali regno, & non in virtute cõsuetudinis, sed illius legis scriptæ: seclusa autẽ lege, tacitus consensus populi, aut Principis non præsumitur, nisi diuturno tẽpore, & per sufficientem actuum frequentiam de illo constet.

Obiect. Sol. Glossa.

15 Ad ea vero, quæ de stylo in contrariũ allegagabuntur, respondeo, duobus modis posse intelligi. Primo de stylo habente vim legis, & sic dico, non procedere, nisi quando stylus vel lege scripta probatus est, vel sufficienti consuetudine præscriptus, vel certe ita est proprius supremi Principis habentis auctoritatem condendi legem, vt sufficienter per illum declaret, hanc esse suam voluntatem. Secundo id potest intelligi de stylo non fundato in auctoritate Principis, aut legis, nec sufficienti consuetudine introducto, sed per aliquos actus consueto, & tunc dico esse sequendum, & imitandum, non ex legis obligatione, sed secundum prudentiã, & conuenientem procedendi modum, nisi ratio in contrarium vehementer vrgeat, vel alia grauissima necessitas cogat, & hoc modo

Duplex modus intelligendi stylũ.

credo

Anton. Rochus.

credo esse loquutos de obseruantia, & de stylo facti, Antonium, Rochum, & plures alios ex auctoribus allegatis.

CAPVT XII.

Vtrum consuetudo per solos actus voluntarios induci valeat.

1 Certa, & communis resolutio est, actus introducentes consuetudinem, voluntarios esse debere. Et ratio est, quia actus consuetudinis non inducunt illam, nisi ratione consensus populi, qui per illos indicatur, sed actus non indicant consensum, nisi sint voluntarij ergo vt cōsuetudinem introducant, necessarium est, vt voluntarij sint. Consequentia est euidēs, & Minor est etiam nota in philosophia morali. Maior autem est cōmunis consensus Doctorum in hac materia. Vnde etiam in cap. 1. vidimus, multos velle, vt ille consensus in definitione consuetudinis expresse ponatur, & omnes consentiunt, saltem implicite intelligi. Et ratio est, quia licet requiratur etiam consensus Principis, vt statim dicemus, tamen ille supponit consensum populi, cui in hoc morem gerit: quod est manifestum, quando consuetudo derogat iuri Principis, idē tamen est, quando inducit ius, quia hoc ius consuetudinis incipit (vt sic dicam) à populo, & ideo supponit consensum eius. Vnde cum in omni lege requiratur aliquo modo populi consensus, diuerso tamen modo in lege scripta, quam in hoc iure non scripto: nam lex procedit primo, & per se à Principe, & exigit consensum à populo, illum obligando ad acceptandam legem, vt l. 3. & 4. dixi: in iure autem consuetudinis populus incipit, quantum in se est, volendo ius introducere, & tacite impetrando consensum à Principe. Hac ergo ratione necessarium est, vt actus consuetudinis voluntarij sint.

Actus introducentes consuetudinem debent esse voluntarij.

B

C

2 Ex quo principio infero, per actus ignorantia & errore factos non induci consuetudinem, quia inuoluntarij sunt. Ita Glossa in d. c. vlt. de Consuetud. & ibi Cardin. Gloss. in capite. *Frustra*, d. 8. Innoc. in Rubr. de Consuetud. num. 4. Gloss. Bart. in l. 2. C. Quæ sit longa, & c. quæstione 17. in vltimis verbis & Bald. in l. *De quibus*, in 5. opposit. & idem fere dicunt reliqui, quos referam, addunt vero limitationem, & probationem ex l. *Quod non ratione*, ff. de Legib. de quibus statim dicam. Melius potest probari ex d. l. *De quibus*; quatenus totam vim consuetudinis ponit in consensu populi, qui tollitur per errorem. Iuuat etiam lex *Sed & ea*, infra eod. dicens, consuetudinem habere vim ex tacita ciuiū conuentione, cessat autem vera conuentio, vbi error interuenit. Item lex *Imo*. infra eodem dicens, ius consuetudinis esse magnæ auctoritatis *quia in tantum probatum est, vt non fuerit necesse scripto comprehendi*, at consuetudo per errorem introducta non potest habere hanc auctoritatē, nec censeri vere probata, sed solum reputata. Item in l. 2. C. Quæ sit longa consuet. dicitur, *Consuetudo præcedens, & ratio, quæ in consuetudinem euasit, custodienda est*; supponit ergo consuetudinem debere esse ex ratione, & non ex errore profectam. Nam si per errorem inducta est, detecto errore, cessat ratio apparens, quæ esse potuit talis consuetudinis, & consequenter cessat ipsa consuetudo, quia non potest sine ratione subsistere. Quare licet durante errore videatur consuetudo præualere, & ius inducere, illud solum

Per actus ignorantiæ & errore factos non inducitur consuetudo. Glossa. Innoc. Bart. Bald. Cardin.

D

A

erit ex conscientia erronea, nam veritate intellecta cessabit vis consuetudinis, & ita prius non fuit verum ius, sed putatum, & idem est de ipsa consuetudine.

Obijcitur autem contra hanc illationem lex 39. de Legib. ff. quæ sic habet. *Quod non ratione introductum est, sed errore primum, deinde consuetudine obtentum, in alijs similibus non obtinet.* Ex quo textu colligi videtur, consuetudinem errore inductā, & roboratam, validam esse quoad illam materiam, circa quam inducta est, non esse tamen extendendam ad similes. Ita sentit Bart. dicta l. *De quibus*. n. 5. & in l. *Diuturna*. ff. de Legib. & in l. 1. cum Glossa ibi, C. Quæ sit longa consuet. vbi etiam Bald. & alij. Item Panormitan. in dicto cap. vltim. num. 12. & ibidem Anton. & Rochus sect. 4. in princip. vbi alios allegat, qui in summa tria dicunt. Nam primo supponunt, consuetudinem ex certa scientia, & sine errore inductam cum alijs conditionibus sufficientibus, nō solum valere in materia, in qua versatur, sed etiam extendi ad similia. Addunt secundo, consuetudinem per errorem inductam etiam esse validam in sua materia. Tertio vero concludūt, posteriorem consuetudinem differre à priori, quia non patitur tantam extensionem ad casus similes. Ex quibus dictis primum licet sit valde receptum à Iuristis, apud me magnam difficultatem habet. Veruntamen quia in generali non potest recte examinari, vel explicari, melius fiet circa singulos effectus principales consuetudinis. Secundum vero dictum directe aduersatur nostræ assertioni, & ab eis non probatur vlla ratione, sed tantum ex dicta l. *Quod non ratione*, nec respondent rationi factæ; quia error tollit consensum, cū tamen ipsi eadem vtantur ad probandum tertium dictum. 3

Obiectio.

Bart. Bald. Glossa. Panorm. Anton. Rochus.

Explicatur lex proposita.

Quapropter in propria consuetudine, de qua tractamus, non censeo illam opinionem posse subsistere. Quod ostendo per partes, assumendo aliqua ab eisdem Doctoribus concessa. Nam in primis Cynus, & alij antiqui, quos etiam sequitur Bartholus, propter illam rationem limitāt illud dictum, vt non procedat in consuetud ne, quæ est contra legem, quia si populus operatur cōtra legē ex ignorantia eius, vel errans existimando ita disponere, clarum est nō habere animum derogandi legi. Quomodo ergo in tali consuetudine explicabitur dicta lex, *Quod non ratione*? nam illa consuetudo maxime dici potest non ratione, & per errorem inducta? Imo multi exponunt de hac consuetudine contra ius positiuum maxime loqui legem illam, cum dicit, illam *non ratione* induci, ne videatur loqui de irrationabili consuetudine. Præterea, etiam de consuetudine præter legem Bart. & alij distinguunt, an error sit facti, vel iuris, & de consuetudine inducta ex errore facti, fatentur nō præualere ex defectu consensus, iuxta legem, *Si per errorem*. ff. de Iurisdict. omnium iudi. Si vero error sit tantum circa ius, dicunt, nihilominus valere consuetudinem cum dicta limitatione, seu non extensione. 4

Impugnatur prædicta limitatio. Cynus. Bart.

Bart.

Priorem ergo partem vt nobis non contrariam admittimus, & ex illa impugnamus secūdam, quia etiam error iuris tollit consensum in iure inducendo. Nam in his, quæ tantū sunt præter ius, non potest errari circa eius, nisi vel existimando illa esse prohibita, vel existimando esse præcepta. Stante vero priori errore non sit consuetudo inductiua iuris, quia hoc non inten- 5

intenditur, sed potius derogare iuri, neque inducitur consuetudo derogans iuri, quia re vera nullum datur ius, cui derogetur. Stante autem posteriori errore, non potest consuetudo inducere legem, quia non fit eo animo, sed potius animo seruandi legem. Sicut enim consuetudo ex vera lege, quia non inducit ius, vt supra dixi, ità neque illa, quæ ex putata obligatione legis fit, non potest ius inducere, quia tollit consensum, vt ex dicendis in sequenti capite euidentius constabit; ergo nunquam consuetudo ex errore inducit ius, etiam in propria materia. Vnde melius, & fortius concluditur, non extendi ad alias. Ideoque nòn probo exemplum, quod ex Baldo adducit Rochus, dicens, si populus consueuit non extrahere frumentum ex loco, quia credit id esse prohibitũ, legem inducere consuetudinem, quia licet talis populus errauerit in iure, consensit in facto: non enim satis est, materialiter consentire in facto, sed oportet consentire in facto, vt inductiuo iuris, quia (vt idem Rochus ibi fatetur, & capite sequenti dicetur) ius non inducitur per consuetudinem sine animo inducendi consuetudinem, id est ius consuetudinis; & hũc animum tollit error, vt apertè probatum est; ergo. Optimum exemplum est de professione tacita, quæ per nullum vsum inducitur, quandiu error de valore prioris professionis perseuerat, ob defectum consensus, vt est vulgare.

Bald. Roch.

Rochus.

6. Ad obiect. ex l. Quod non ratione resp.

Ad legem autem *Quod non ratione*, primum respondeo, posse explicari de præscriptione, & non de propria consuetudine legali. In illa enim propriè contingit, vt sine ratione, id est, sine vero titulo, & per errorem, cum bona fide incipiat consuetudo, & eodem modo procedat, & præualeat vsque ad ius præscriptionis inducendum. Quod tamẽ in consuetudine propria, & legali vix potest intelligi, tum propter dicta de errore, tum quia ius consuetudinis induci non potest sine ratione. Solum videtur, nõ posse applicari ad præscriptionem illam vltimam particulam. *In alijs similibus non obtinet*, quia eadẽ præscriptio nunquã extenditur vltra propriam materiam propter similitudinem in materia, quod si fit similitudo in præscribendo, in quibuscumque similibus casibus idem ius obtinebitur. Existimo tamen rectè interpretari legem illam quo ad hanc partem per regulam iuris dicentem. *Quod alicui specialiter conceditur trahi non debet ab alijs in exemplum*, est 74. de Regul. iur. in. 6. & iuuat regula 78. dicens. *In argumentum trahi nequeunt, quæ propter necessitatem aliquando sunt concessa*. Et quod dicitur in l. 1. ff. de Constit. Princip. concessiones personales non trahi in exemplum. Sic enim dici potuit in dicta l. *Quod non ratione*, id, quod alicui licet ratione consuetudinis bona fide præscriptæ, etiam si absque ratione, & per errorem sit inducta, nõ posse ab alijs vsurpari, etiam si in cæteris videantur pares, seu similes. Et hanc expositionem sumere mihi videor ex Glossa in l. *Quod vero*. ff. de Legib. quæ similis est præcedenti, & vna per aliam rectè declaratur.

Glossa.

7. Obiect.

Obstare autem potest huic expositioni, quia illa lex sub titulo de legibus continetur, & quia aliæ leges antecedentes, & consequentes de legali consuetudine loquuntur. Sed ad euitandũ aliũ absurdum sensum, mirum non est, si nomen consuetudinis in illo loco aliquantulũ amplie-

Solut.

A mus, præsertim quia multa in illis legibus continentur, quæ communia sunt vtrique consuetudini; & Doctores, dum illa exponunt, & conditiones consuetudinis tradunt, omnia miscẽt, vt sæpe admonui. Et certè vulgare exemplum, quo iuristæ vtuntur de cõsuetudine introducta, quòd si dominus vini imposuerit manum ad plaustrum, ex tunc sit suum periculum, ad consuetudinem præscriptionis pertinet. Et Glossa in dicta l. exponit, quod talis consuetudo non transit ad similes, vtique contra personas, contra quas per talẽ consuetudinẽ nõn fuerit præscriptũ. Et totũ hoc potest cẽseri pertinens ad titulum de legibus: nam licèt hæc consuetudo non faciat legẽ, mutat materiã illius, ita vt ratione eius aliter in tali casu legibus vtendum sit.

Glossa.

B Secundo si velimus legem illam de propria cõsuetudine legali intelligere, respondebimus, in illa non dici, posse consuetudinem sine ratione, & per errorem introduci, sed contrarium potius definiri, vt intellexerunt Glossæ in nostra illatione, & assertione citatæ, allegãtes pro sua sentẽtia legem illam. Vnde cum dicitur. *In alijs similibus non obtinet*, non est sensus in illã materia obtinere, non vero in similibus. Hoc enim fortasse de omni consuetudine, etiam ex certa scientia introducta dici potuit, vt infrà dicam. Vel certè si aliæ consuetudines extendantur, ad similia, etiam hæc extenderetur si esset vera lex, quia hæc extensio nunquam fieri potest, nisi quantum ratio legis patitur, quæ ratio locum habet in quacunque lege, si vera lex est, ille ergo sensus non potest recta ratione accommodari. Sensus ergò erit, non obtinere in similibus, id est, talem consuetudinem non durare, & intellecto errore, non dare ius ad exercendos actus similes illis, qui antea per errorem quasi ex consuetudine putata legitima exercebantur. Hic enim sensus nec absurditatem habet, nec vim verbis infert, & secundum illam lex illa probat assertionem nostram, vt Glossæ voluerunt.

8. Alia interpretatio legis, Quod sine ratione.

C

Denique inquiri potest in hoc puncto, de qua ignorantia, vel errore hoc intelligendum sit. Nã in hoc etiã Cynus, & alij Iuristæ distinguũt, vt solent de causa motiua, & finali, & dicunt assertionem esse intelligendam de errore circa finalẽ causam, nõ circa motiuam. Sed de hac distinctione, & de simili quæstione dixi multa in lib. 2. de Iuram. cap. 11. & in lib. 1. de Voto cap. 11. quæ hic possunt cum proportione applicari. Et ideo breuiter dico, assertionem intelligendam esse de ignorantia circa illa, quæ spectant ad substantiam consuetudinis siue in iure ipsius, siue in facto, quod fundat ius: hæc enim ignorantia est, quæ impedit necessarium cõsensum, vt declaratum est. Si vero sit circa alia motiua accidentalia, non obstabit, quia non impediet consensum. Et de hoc errore in accidentalibus intelligunt aliqui dictam legem, *Quod non ratione*, supponentes, secundum eam induci consuetudinem, non obstante errore. Sed hi nõ poterunt conuenienter exponere, cur dicatur talis consuetudo, non obtinere in similibus, quia error circa accidentalia hoc non potest impedire, si vera consuetudo illam recipit extensionẽ, & ideo illa expositio necessaria non est.

9. Quæ ignorantia vel quis error sit qui non inducit consuetudinem.

Assertio intelligẽda est de ignorantia quæ spectat ad substantiã consuetudinis.

D

Secundo infertur ex dicta assertione, consuetudinem non obtinere, neque induci per actus factos per vim, vel grauem & iniuriosum metũ.

10. Consuetudo non inducitur per actus vi vel

metu graui factos. Barth. Anton. Roch.

Ita docet in substantiam Bart. in dicta l. 2. Codice. Quæ sit long, &c. q. 18. tota, & in num. 19. ad penultimam obiectionem, & Anton. dicto cap. vlt. de Cõsuetu. At vero Rochus Curt. ibi sect. 5. oppositum sentire videtur, cum ait, per actus meticulosos induci consuetudinem, refert tamen prædictos authores, & iuxta illorum declarationem, vult dictum suũ intelligi. Non ergo à nobis dissentit, sed intelligit de actibus meticulosis, vel quando leuis est metus, & pauci momenti, vel certè intelligit de actibus, qui licèt fuerint metu facti, postea liberè confirmãtur, & successu temporis acceptantur, sic enim Barth. etiam exposuit. Ratio ergo illationis est quia vis, & metus impediunt consensum ad introducendam consuetudinem necessarium. Quod quidem de vi propriè sumpta manifestum est.

11. Metus quo modo causat inuoluntarium.

De metu autem dubitari potest, quia licèt faciat inuoluntarium secum quid, de se relinquit absolutum voluntarium. Vnde oriebatur occasio disputandi, an ex natura rei solus metus sufficiat ad irritandum hunc consensum coactum, ita vt non habeat effectum inducendi ius consuetudinis, & qualis debeat esse hic metus. Sed quia similis quæstio generalis est, ac frequens in multis materijs, & de illa dixi multa lib. 2 de Iuram. cap. 9. & lib. 1. de Voto cap. 7. ideo ab illa nunc abstineo. Et breuiter dico, in præsenti materia multo esse maiorem rationem, ob quã metus ex natura rei impediat consuetudinem, quia ad consuetudinẽ non sufficiunt actus, sed necesse est, vt fiant animo inducendi consuetudinem, qui animus ordinarie est potius tacitus, quam expressus. At verò quando actus fiunt ex solo timore, ita vt sine illo non fieret, nõ est talis animus, nec moraliter præsumi potest, quia metus de se quodammodo ex solo metu factorũ nunquam est sufficiens signum publici consensus totius populi de consuetudine inducenda. Accedit, quod Princeps non potest præsumi tunc dare consensum, quia non vult subditos iniusto metu cogi ad similes consuetudines. Quod si ipsemet vim, & metum inferat, iniuriam committit, quia non potest extorquere à populo consensum, per quem obligetur, vt in locis citatis in simili dixi.

In præsenti materia maior est ratio cur metus impediat consuetudinem

CAPVT. XIII.

Vtrum consensus Principis, & qualis necessarius sit, vt consuetudo ius introducat,

1. IN hoc capite explicanda est præcipua causa efficiens consuetudinarij iuris. In qua primũ omnium statuendum est, consensũ Principis in cõsuetudine introducenda necessariũ esse. Hãc assertionẽ sumo ex communi sententia Doctorum, paucis exceptis, quorum opinionem commodius infra referam. Distinguendi ergo sunt varij populorum gradus, vt certa ab incertis separentur. Nam in primis cõsuetudo esse potest à populo, qui habet supremam authoritatẽ ad ferẽdas leges, quod solum contingit in legibus ciuilibus, & in rebus publicis, quæ nõ recognoscũt superiorẽ in tẽporalibus. Et in huiusmodi populis videri potest non necessaria assertio, est tamẽ vera, quatenus in illis habere potest locũ. Nam illic supremus Princeps est tota respublica, ergo si populus ille cõsentit in cõsuetudinẽ, necesse est, vt supremus Princeps cõsentiat, quia ibi non distinguitur à populi vniuersitate. Ac de his populis clare loquitur lex, *De quibus*. ff. de Legib. Quod si suprema potestas trãslata sit in senatum, & in illo sit aliqua discordia, oportebit, vt maior pars eius consuetudinem seruet, alias non poterit dici consuetudo illa obseruari à maiori parte illius populi, prout habentis potestatem inducendi legem. Nec poterit dici senatus tacite consensum suum præstare, si maior pars eius consuetudinem non seruet. Ita ergo in huiusmodi populis verificatur assertio, nec de illis aliquid addere necesse est.

Varij populorum gradus.

1. Primus gradus.

2. Secundus populorum gradus.

Deinde potest esse populus recognoscens superiorem habens ab illo facultatẽ condendi leges, seu statuta municipalia, prout iure communi habebant præcipue ciuitates, iuxta l. *Omnis populi*, ff. de Iustit. & iur. Et de his populis certum est, sicut possunt condere leges scriptas, ita & consuetudine posse illas introducere, iuxta dictam legem. *De quibus*, cum sequentibus ff. de Legib. Vnde sicut possunt legem condere sine nouo consensu Principis, ita & consuetudinem introducere. Nihilominus tamen non omnino ibi deest consensus Principis, quia per dictam licentiam illum præstitit, & semper præbet, & ideò tunc necessarium non est, vt Princeps specialiter sciat consuetudinem denuo introductam in tali, vel tali ciuitate: nam sine tali scientia potuit anticipatum consensum (vt ita dicam) præstare, & de facto præstitit, quãdo dedit licentiã, quasi sub cõditione, si populus vellet speciale ius sibi cõdere, vno vel alio modo. Quapropter si licentia esset limitata, & cum dependentia à futura confirmatione Principis, ita vt ante illam obtentam lex non obliget, vt videtur esse in Hispania, tunc aliter dicendum esset de consuetudine, quia necessariũ esset, illam etiam confirmari à Principe, & ideo etiam esset necessarius nouus consensus illius, quia noua confirmatio non datur sine nouo cõsẽsu. Vnde quoad hoc reputaretur talis populus quasi non habens licentiam condendi legem sine Principe, de quo statim dicemus, idem enim erit dicendum de tali confirmatione, seu de modo illam obtinendi.

3. Tertius populorũ gradus.

Præterea sunt populi, qui nullam habent facultatẽ statuendi, vel leges ferendi etiam municipales, sed illas debent, vel à supremo Principe, vel saltem à proprijs dominis, vel pastoribus accipere, & hoc modo comparatur vniuersa Ecclesia ad Summum Pontificem, & omnes Ecclesiæ particulares ad suos Pastores; quia ad leges canonicas ferendas nulla est potestas in populo, nec in ipso clero sine suo capite, & influxu eius, seruata semper proportione iuxta varios modos legum, & communitatũ. Et similes sunt multi populi laici respectu suorũ principũ, vt per se constat. De his ergo dixerũt aliqui, nunquam consuetudinem introduci sine tacita voluntate peculiari ipsius Principis (quam voluntatem ego personalem voco) & ideo ad illam requirunt in Principe scientiam consuetudinis, & patientiam. Ita docet Glossa in dicto cap. vlt. Quam multi sequũtur, vt ibi ait Panormit. expresse tenet Innoc. in Rubr. de consuetud. n. 4. Idem tenet Glossa in l. 2. C. Quæ sit lõga consuet. citans Ioan. & Azon. Idem Gregor. Lup. in l. 3 titul. 2. partit. 1. in Gloss. 7. & videtur cõsentire D. Thom. 1. 2. q. 97. ar. 3. ad 3. dicens, in his

1. Sententia

Gloss.

Panorm. Glossa. Innoc. Ioan. Azon Greg. Lup. D. Thom.

Syluest. Dried. Angel. in his populis, qui habent superiorem, in tantū posse consuetudinem ius introducere; *In quantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere, ex hoc enim videntur approbare, quod consuetudo introduxit.* Consentit Soto lib. 1. de Iustit. q. 7. art. 2. & Syluest. verb. *Consuetudo*, q. 3. Dried. de Libert. Christian. cap. 12. idemque videntur sentire Angel. verb. *Consuetudo*. nu. 9, in princip. & Syluest. q. 3. Sed re vera multi ex his auctoribus intelligi facile possunt, iuxta ea, quæ dicemus.

Syluest. D. Thom. Soto.

4. Potestque hæc sententia suaderi primo ex l. *De quibus*, ff. de Legib. vbi tota ratio consuetudinis ponitur in consensu populi, qui potest legibus vim, & efficaciam dare; ergo hæc erat primaria vis consuetudinis in populo, quando habebat in se potestatem supremā, ergo postquā illam transtulit in Principem, ab illius etiam consensu principaliter pendet vis consuetudinis, & consequenter necesse est, vt præcedat scientia, sine quā non potest esse consensus. Secūdo probatur ex dicta l. 3. tit. 2. partit. 1. vbi inter conditiones ad consuetudinem ponitur, vt fiat consentiente Principe. Tertio argumento ratione, quia non minus est necessaria potestas legislatiua ad inducendum ius non scriptum, quam scriptum, vt constat ex dictis de legibus in communi; sed in his populis non est potestas legislatiua, vt supponimus, quia vel nunquam illam habuerunt, vt in legibus canonicis, vel quia in Principem illam transtulerunt, vt in ciuibus; ergo necessarium est, vt ille, apud quē est suprema potestas, det vires consuetudini per suam voluntatem, & consensum.

5. Differentia inter potestatem ferēdi leges Ecclesiasticas & ciuiles. Anton. Couar. Dried. Aliqui vero Doctores, licet pauci, prędictam sententiam in legibus canonicis admittere videntur, & negare in ciuilibus. Et rationem differentiæ reddunt, quia potestas ferendi leges canonicas nunquam fuit in populo sed in Prælatis; potestas autem ferendi leges ciuiles primario fuit in populo. Ita sentit Anton. 1. p. tit. 16. §. 2. sequitur Couar. 1. 2. q. 97. art. 3. & clarius Dried. lib. 1. de Libert. Christian. Sed hęc distinctio non placet, nec videtur posse subsistere: nam licèt potestas ciuilis primario fuerit in communitate, postquam illam transtulit in Principem, iam non habet illam in se; ergo non minus à Principe pendet, quam si nunquam illam habuisset. Fortasse dicent hi auctores, quando populus transtulit potestatem in Principem, non omnino se illa priuasse, sed solum in ordine ad gubernationem expressām (vt sic dicam & in ordine ad leges scriptas, & verbalia præcepta, semper tamen sibi reseruasse potestatem introducendi consuetudines. Sed hoc in primis fundari non potest, quia nullo iure constat, nec cōsuetudine, aut aliquo alio signo ostendi potest in perfecta Monarchia. Quamuis enim in aliquo regno possit esse potestas Regis illo, vel alio simili modo limitata ex tacita saltē cōuentione, scilicet, vbi Monarchia perfecta non fuerit, sed mixta ex democratia, sicut supra diximus circa acceptationem legis. Ordinarie tamen non ita est, & illa exceptio potius firmat regulam in contrarium. Deinde non apparet id verisimile, quia Rex temporalis potest reuocare consuetudines priuatas suorū populorum, & prohibere, ne introducātur, si ratio subsit. Et eadē ratione potest præcipere, vt vim non habeant sine suo expresso consensu; ergo signum est, totam pote-

Impugnatur distinctio.

statem legum ferendarum quocumque modo, fuisse in Principem translatam.

6. Principis consensū ad vim consuetudinis esse necessarium. Est ergo tertia, & vera sententia, quæ in primis statuit generatim, Principis consensum ad vim consuetudinis esse necessarium. Hoc enim commune est apud Doctores, vt dixi, & efficaciter probatur ratione facta in prima sententia. Deinde vero addit hæc opinio, hunc consensum duobus modis posse intelligi, vnum voco personalem, quia datur à persona Principis, vel expresse consentientis, vel antecedenter dando licentiam ad introducendam consuetudinem, vel consequenter, aut concomitanter approbādo illā, aut expresse, aut vidēdo, & nō impediēdo. Alium vocare possumus consensum legalem, seu iuridicum, quia non datur personaliter à Principe, sed per ipsum ius. Quia si Princeps statuit legem, vt consuetudo habens illas vel illas conditiones valeat, ex tunc consentit, & in particulari applicatur ille consensus ad similes consuetudines; quando introducuntur in virtute illius legis. Dicimus ergo non semper esse necessarium consensum priori modo præstitum à Principe, sed posteriorē sufficere. Nam quod prior sufficiat, per se notum est, quod autē non sit necessarius, sed secundus etiam sufficiat, probatur. Quia lex semper loquitur, & non minus efficax est voluntas Principis per legem loquens, quam immediatè per se volens, aut præcipiens. Quando autem vnus, vel alius consensus intercedat, sequentibus illationibus explicabo.

7. 1 Infertur nō requiri consensum Principis personalem. Ex his enim infero primo, quando consuetudo præscripta ius inducit, tunc non postulat consensum personalem Principis, ac subinde, nec specialem scientiam eius de tali consuetudine, sed ipso nihil de nouo sciente, aut volente tacite, vel expresse consuetudinem efficaciter induci. Hæc est communis sententia Iuris peritorum, teste Panormit. in dicto cap. vlt. nu. 13 Eam tenuit Glos. vlt. in §. *Leges*, post cap. *In istis*, dist. 4 item Glossa in cap. *Frustra*, dist. 8. in vltimis verbis, si attente legatur, & ibi Cardin. Alex. in fine. Idem Anton. Barbat. & alij in dicto cap. vlt. vbi Rochus Curt. sect. 4. num. 24. refert plures. Idem tenet Domin. dist. 11. in sum. circa finem, Angel. in sum. verb. *Confessio*, nu. 9. Syluest. q. 4. vterque enim supponit, prescriptam consuetudinem sufficere, ignorāte Papa. Felin. in cap. *Cum ex officij*. de Prescrip. num. 11. licèt nonnullas limitationes addat de aliquibus casibus specialibus, qui ad alias materias spectāt. Ex Theologis autem tenent hanc sententiam Palud. 4. dist. 42. q. 3. art. 1. n. 7. Supplem. q. 2. ar. 2. concl. 3. Anton. 1. p. tit. 16. §. 2. Sanc. referens plures lib. 7. de Matrim. disp. 4. nu. 11. & 14. & dispu. 82. num. 26.

Panormit. Glossa. Cord. Anton. Roch. Domin. Angel. Syluest. Felin. Palud. Supplemēt. D. Anton. Sanc.

8. Fundamentum precipuum huius sententiæ sumitur ex dicto cap. vlt. de Consuetudin. vbi tantum duæ conditiones ad consuetudinem requiruntur, scilicet, vt consuetudo sit *rationabilis*, & *præscripta*; ergo sine fundamento iuris, imò contra illud ius est, nouam exigere, quæ in illis non contineatur; at specialis scientia Principis est noua conditio in illis nōn inclusa; ergo non est necessaria; ergo nec personalis consensus, qui sine illa scientia esse non potest. Confirmatur, ac declaratur, quia Princeps potuit generalem legem statuere approbantem consuetudinem habentem tales conditiones ab

ipso præscripta, & vt vim habeat abique nouo suo consensu, vel scientia, sed id fecit in illo decreto; ergo. Maior patet, quia hoc non excedit Principis potestatem, & ille modus ostendendi suam voluntatem, est sufficientissimus, vt declaraui, est etiam conuenientissimus, quia moraliter impossibile est, consuetudines omnes ad Principis notitiam peruenire iuxta caput 1. de Constit. in 6. & alioqui expediat cõsuetudines rationabile obseruari, & vim suam obtinere; ergo. Denique confirmari hoc potest ex analogia ad propriam præscriptionem, ad cuius imitationẽ dicitur hæc consuetudo præscripta: nam in præscriptione non requiritur scientia eius, contrà quem præscribitur: consuetudo autem dicitur prescripta contra Principem eo modo, quo præscribi potest: ergo non postulat scientiam Principis, vt præualet. (A)

9. *Obiectio.*

Dices, hoc solum procedere in consuetudine abrogante legem, de qua loquitur caput illud, (B) non vero de consuetudine inducente legem, quia de illa nullum est tale ius. Item id ad summum procedet secundum ius canonicum, & in consuetudine canonica: nam in iure ciuili nihil tale reperitur definitum.

Solutio.

Respõdeo ad priorem partem, à fortiori ius illud comprehendere consuetudinem inductiuam legis non scriptæ, quia quo ad potestatem tanta requiritur ad rogandam legem Principis, sicut ad introducendum ius nouum non contrarium antiquo. Aliunde vero magis necessarius videri poterat cõsensus Principis ad permittendam reuocationẽ suę legis, quam ad inducendũ nouum ius, quia magis eius voluntati, & auctoritati derogare videbatur. Et ideo cum emphasi dicitur in illo textu. *Licet non sit vilis longæuæ consuetudinis auctoritas, nõ tamẽ esse vsque adeo valituram, vt vel iuri positiuo debeat præiudicium generare nisi &c.* (C) ergo cum hoc illi detur, si illas duas conditiones habeat, simpliciter approbatur quod libet consuetudinarium ius, illas duas conditiones habens.

10. Ad alterã vero partem dicitur in primis, esto ius ciuile non tam expresse id declarauerit, non tamen repugnare quo ad valorem consuetudinis habentis illas conditiones, quidquid sit de effectibus eius, de quibus postea dicemus. Imo in virtute idem in hac parte tradit ciuile ius, quod ius canonicum magis declarauit. Nam in dicta l. *De quibus*, sic dicitur, *Rectissimè receptum est, vt leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam ratito consensu omnium, per dissuetudinem abrogentur.* Vbi distinguitur populus à legislatore, & huius suffragium non postulatur, & in legibus sequentibus supposita rationabilitate consuetu- (D) dinis, nihil aliud postulatur, vt pro iure habeatur, nisi quod sit *diuturna, & longa, & per annos plurimos obseruata* l. *Diuturna*, & l. *Sed & ea* & in l. *Nam* additur, Imperatorem statuisse, perpetuam cõsuetudinem vim legis. *Habere debere.* Et ita intellexerunt ius ciuile eius interpretes, vt secundũ illud etiam consuetudo præscripia sine noua scientia Principis sufficiat.

11. *Si cõsuetudo non præualet ex vi præscriptionis requiritur consensus personalis. D. Thom.*

Secundo infero, quando consuetudo non præualet ex vi præscriptionis, tunc necessarium esse consensum Principis personalem, saltem tacitum, ac subinde necessarium etiam esse vt scientiam consuetudinis habeat. Hoc damus auctoribus prioris sententiæ ex quibus D. Thomas generaliter loquutus est de consensu Principis, & ita potest ad vtrumque modum à nobis expositum accommodari, vt etiam Syluest. & Anton. sensisse videntur, qui licet sententiã, & verba D. Thomę referant, & sequantur, nihilominus fatentur, aliquando consuetudinem pręualere, ignorante Principe. Denique hoc etiam admittunt auctores in superiori puncto allegati, & probatur à sufficienti partium enumeratione, quia consensus Principis est necessarius, & in hoc modo consuetudinis non datur virtute alicuius legis, nec lex aliqua definiuit certum modum eius; ergo necesse est, vt consensus sit personalis, ad quem scientia necessaria est, & hoc etiam confirmant motiua primæ opinionis. *Syluest. Anton.*

12. *Qui consensus Principis sit necessarius. Anton.*

An vero hic consensus Principis debeat esse positiuus, & expressus, vel sufficiat interpretatiuus, quia scit, & tolerat, vel nõ impedit, Anton. supra indicat necessarium esse expressum, præsertim in Summo Pontifice. Et potest suaderi, (B) quia tolerantia sola, supposita scientia, non indicat sufficienter consensũ, quia multa per patientiã tolerantur, quæ non approbantur, iuxta caput. *Cum iam dudum*. de Prębend. Nihilominus D. Thom. suprà expressè docet, sufficere tacitum consensum, & consentiunt cæteri, & vsus probat, quia consensus tacitus æquiparatur expresso, vt in hac materia dicitur in dicta l. *De quibus*. Solum oportet, vt moraliter constet, tolerantiam non esse tantum permissiuam, sed operatiuam, seu approbatiuam, quod ex circunstantijs, & vsu facile constare poterit, maximè quando vel approbatio est rationabilis, vel per solam permissionem non sufficienter prouidetur subditorum saluti, & commodis, vt sequentibus capitibus explicabo. Nec in hoc oportet exceptionem facere de Summo Pontifice, quia nulla est (C) ratio, vel ius, quod illam requirat. In aliquo autem speciali casu erit fortasse necessarius eius consensus expressus, quando ex rei grauitate, vel aliquo speciali iure constiterit; hoc autem etiam in alijs Principibus contingere potest, & ideo regula data per se loquendo generalis est. *Sufficit tacitus cõsensus. D. Thom.*

13. *Resp. ad fundamenta cõtrariæ sententiæ.*

Ad fundamentũ contrarię sententiæ facilis est responsio. Nam l. *De quibus* solum probat esse necessarium consensum illius, qui habet supremam potestatem legislatiuam, non tamen probat hunc, vel illum modum consensus, nec vetat, quin per legem potuerit dari, imò id indicat, vt ponderaui. Lex item partitarũ nihil amplius requirit, quam vt consuetudo firmetur, consentiente Principe, quod & nos fatemur, non verò licit, esse semper necessariam scientiã, vel per- (D) sonalem consensum, quod si ita statueret, esset peculiare ius Hispaniæ, non ex natura rei necessarium, neque commune. Ratio denique solum probat primam partem assertionis nostræ, & confirmat vltimam, non tamen procedit contra secundam, cum etiam secundum illam authoritas Principis influat in consuetudinem præscriptam, & illi virtutem tribuat, lege interueniente.

CAPVT XIIII

Quæ consuetudo legem non scriptam inducere valeat.

1. EXplicuimus essentiam, & causas consuetudinis, iam de effectibus illius dicendum

est, licet enim aliqua de illis obiter tetigerimus, tamen ad vtilitatem doctrinæ necessarium est, ea, quæ generaliter dicta sunt, ad singulos effectus applicare. Solent autem consuetudini quatuor tribui effectus, scilicet, legem inducere, interpretari, confirmare, & abrogare, ad quos omnes alij, qui cogitari possunt, reuocantur. Ex illis vero tertium omittimus, quia non est tam iuris, quàm facti, consuetudo enim, quæ dicitur confirmare legem, ex ipsa lege nascitur, & ideò non confirmat illam inducendo, seu addendo ius nouum vltra legem scriptam, vt suprà cap. 2. explicuimus, solum ergo facto ipso confirmat legem, vel promptiores homines reddendo ad eius obseruationem, vel notitiam eius, imò illius authoritatem, & æstimationem aliquo modo augendo, vel certè contra reuocationem illam tuendo, & quasi elongando à contraria consuetudine, & abrogatione, quæ per illam introduci posset. Et ita exposui hunc effectum suprà lib. 1. cap. 11. nec de illo plura dicenda occurrunt, præter ea, quæ de acceptatione legis humanæ in tertio & quarto libro diximus. Secundus verò effectus, qui est interpretatio legis, vt ad ius pertinere potest, sub Primo continetur, vt explicabo, & ideò alij tantum duo effectus explicandi supersunt, & de Primo dicemus in hoc capite; de vltimo verò in sequente.

1. *Consuetudinis effectus.*

2\. Primus igitur effectus consuetudinis legitimę est inducere legem non scriptam, vbi scripta non est, nec tradita. Dico, *Vbi scripta non est*, quia si præcedat lex scripta conformis consuetudini, & ex illa procedat consuetudo, non inducit legẽ, vt dixi; si vero præcedat lex contraria consuetudini, prius abolenda erit, vt dicam in sequentibus: proprie ergo habet locum assertio in consuetudine, quæ est pręter legem, id est, nec prohibita, nec pręcepta: Addidi pręterea, *nec tradita*, quia non omnis lex non scripta, est lex consuetudinis, sed illa tantum, quę à moribus, & vsu ciuitatis exordium sumit. Aliquando enim licèt non sit scripta, potest ducere originem ab ipso Principe, vel Prelato, verbo saltem ferente pręceptum commune, & duraturum, quod sit lex: & conseruari postea à subditis solo vsu, ac traditione. Et tunc erit ius non scriptum, neque consuetudinarium, sed traditum, & tales sunt multæ leges Ecclesiasticę, quę per traditionem habentur, vt supra cap. 2. attigi. Oportet ergo vt non pręcedat lex à superiori lata verbo aut scripto, & ibi consuetudo facti potest inducere legem nõ scriptam, quę ius consuetudinis appellatur. Et sic exposita assertio certa est. Et habetur in vtroque iure. ff. de Legib. l. *De quibus*, cum sequentib. & C. Quæ sit longa consuet. per totum, & in toto tit. de Consuet. in Decret. & in 6. & supponitur in cap. 1. de Constit. in 6. & in cap. *Consuetudo*, dist. 1. & d. 8. cap. *Frustra*, & fere per totam dist. 11. vbi in ca. *In his*, citatur August. Epist. 86. & d. 12. cap. *Illa*, citatur in Epist. 118. cap. 2. & Tertul. lib. de Coron. milit. c. 4. *Consuetudo*, inquit, *etiam in ciuilibus legibus pro lege suscipitur, quando dicit lex*. Et consentiunt Doctores Theologi, & vtriusque iuris, estque communis consensus Ecclesiæ de quo dubitare non licet.

August. *Tertul.*

3\. *Ratio assertionis.* Ratio vero reddenda est, quia in cõsuetudine legitima concurrere possunt õnia necessaria ad pręceptũ, & legẽ ferendã; ergo inducet illã. Probatur Minor primo, quia ad legẽ tria, vel quatuor sun t necessaria, & sufficiũt, scilicet, materia proportionata, potestas, & voluntas, sufficienter exterius significata, & hęc omnia possunt in hac consuetudine concurrere. De materia patet, quia talis consuetudo debet esse rationabilis, erit autem talis in ordine ad hunc effectũ, si materia eius non sit contra legem naturalem, vel diuinam, & sit vtilis communi bono, & non nimium difficilis, vel à communi more honeste viuendi exorbitans: ac denique talis, quòd lex scripta in tali materia lata posset esse iusta, vt latè in cap. 3. declaraui. Ergo ex hac parte apta est consuetudo rationabilis ad inducendam legem. Vnde iuxta capacitatem materię talis erit etiam lex: nam si materia sit grauis, esse poterit graue pręceptum sub mortali obligans; si verò sit leuis, erit lex secundum quid tantum, leuiter obligans: & si materia pertineat ad spirituale bonum, pertinebit consuetudo ad Ecclesiasticum forum, si vero respiciat temporale commodum, ad ciuile forum spectabit, vt supra tetigi. Denique in hac parte in omnibus seruat proportionem ad legem scriptam.

4\. Deinde quod potestas non desit, patet ex dictis capite præcedenti, quia consuetudo legitima, vel est populi liberi, & supremam potestatem habentis, & in illo non deest potestas ferendi legem, vel est populi habentis pastorem, vel Principem, à quo regatur, & si consuetudo legitima non sumitur tanquam populi acephali, sed vt coniuncti cum suo capite, & habentis aliquo sufficienti modo influxum eius, vel per facultatem ad cõdendas leges municipales, seu statuta, vel per approbationem consuetudinis, aut iure ipso declaratam, aut per tacitam voluntatẽ demonstratã, in populo autem sic coniuncto capiti est sufficiens potestas ad leges ferendas, vt constat, ergo. Solet autem hic quæri, an vna familia possit consuetudinem introducere per continuatam successionem, & pro familia, vt est perpetua. Sed iam supra dixi, propriam consuetudinem non induci à priuata familia. Vnde licet familia semper duret, parum refert, quia nunquam potest ab illa consuetudo inchoari, ac subinde nec continuari. Item in lib. 1. cap. 9. ostensum est, vnam familiam nec habere potestatem legislatiuam, nec esse capacem legis, nisi per modũ priuilegij, & ideo nec legem propria consuetudine potest introducere, licet priuilegium possit acquirere, vt infrà dicam. Et de hoc puncto plura videri possunt in Rocho supra sect. 4. num. 6. & sequentibus, & Antonin. Gabr. libr. 6. tit. de Consuet. concl. 5.

Potestas ad consuetudinem requisita. *Roch.*

5\. Præterea idem constat de voluntate: nam in populis libere supponitur cõcurrere voluntariè ad consuetudinem maiorẽ partem populi, & magistratus, in cęteris verò ad voluntatem populi, vel maioris partis eius accedit consensus Principis aliquo ex modis iam declaratis, & ita semper concurrit voluntas sufficiens eius, qui potestatem habet introducendi legem. Solum est hic considerandũ, quod licet voluntas Principis, vel Prælati in hoc negotio sit pręcipua, nihilominus magis quodam modo pendet ex voluntate populi, quia illi se accommodat (vt sic dicam) Princeps, quasi licentiam concedens, vt ius consuetudinis introducat, pro vt voluerit,

De voluntate ad inducendam consuetudinem requisita.

 vel

vel tanquã approbans, & confirmans quod populus intendit. Et ideo ad hunc effectum maximè considerandum est, ex parte populi non satis esse, vt aliquos actus frequentet, ex quibus consuetudo facti resultet, sed oportere, vt cõsuetudo ipsa sit intẽta, ita vt actus frequententur ad introducendã talem consuetudinem propter vtilitatem cõmunem, aut honestatẽ religionis, vel aliam similem in ea inuentam. Ita dicunt apertè Glossæ, & Doctores statim citandi. Et supra ostẽsũ est, hoc esse de ratione consuetudinis, quia nõ potest esse volũtaria, nisi sit intenta. Ostendi etiã potest ex ratione legis; nã de illius ratione est, vt sit intenta à Principe. quidquid autẽ est de ratione legis in cõmuni, vel legis positiuæ, est de ratione legis consuetudinariȩ, quia ratio superior in inferiori debet includi. Et ex hoc principio soleo admonere, in consuetudinibus attente cõsiderandũ esse, an sint per se intentȩ, vel aliũde consequantur, nam si hoc posteriori modo contingant, non sunt propriȩ consuetudines legis obligationem inducentes. Vt cõsuetudo satis recepta est, vt inter cœnam, & cõmunionem intercedat sonus, ad hoc non est per se intentũ, sed cõsequitur ex ordinario modo viuendi hominũ. Vnde talis cõsuetudo obligationem non inducit, vt alibi dixi.

Glossa.

An consuetudo sit per se intẽta maxime notanda.

6. *Qualis debet esse voluntas inducendi consuetudinẽ.*

Adde non solum requiri voluntatem inducendi consuetudinem facti, sed etiam inducendi ius cõsuetudinis, seu (quod idẽ est) inducendi cõsuetudinẽ obligantem. Sũt enim hæc duo valde diuersa: nã potest per se intendi cõsuetudo, & nõ intẽdi, vt obliget, sed ex deuotione, & ad melius esse. Quod in personalibus, ac priuatis consuetudinibus est euidens, idem vero est etiã in cõsuetudinibus totius populi. Sic in populo Christiano recepta est cõsuetudo salutandi Virginem ad signum campanæ noctis initio ex deuotione tantum, non ex obligatione. Tales etiam cẽsuit Bellarm. lib. 4. de Roman. Pontifice ca. 18. multas consuetudines in populo Christiano, vt sumendi cinerem benedictum in primo die quadragesimȩ, & ramum in dominica palmarum, & aquam benedictam in ingressu Ecclesiæ. Sic etiam in multis populis est consuetudo adeundi Ecclesiam summo mane, vel etiam audiendi Missam ex deuotione in diebus non festiuis, & in festiuis esse solet vsus non sumendi ientaculũ ante Missam, quȩ omnia, & similia, etiam si à maiori parte populi ex deuotione fiant, non inducunt consuetudinem legalem. Imò Soto lib. 9. de iustit. q. 3. ar. 1. talem esse censet consuetudinem deferendi ad Ecclesiã oblationem pro defunctis in die animarum, quod etiam est probabile de alijs oblationibus voluntarijs, nisi Ecclesia cõtra offerentes prȩscripserit, vt dixi tract. 1. de Rel. lib. 2. ca. 5. vbi cũ Caiet. & Soto notaui, spectandam esse intentionem, qua mores introducuntur, nam si ex sola deuotione incipiant, & cõtinuentur, nõ inducũt propriam cõsuetudinẽ.

Bellarm.

Soto.

Caiet. Soto.

7. *Glossa. Abb. Roch.*

Sic ergo dixit Glossa in dicto cap. *frustra.* dist. 8. ad consuetudinem necessarium esse, vt eo animo, & intentione seruetur, *vt ius in posterum fiat.* Idẽ Glossa in dicto cap. vlt. de consuet. vbi Abb. n. 17. in eodem sensu dicit. *debere fieri animo inducẽdi cõsuetudinẽ.* Idẽ ibi latè Rochus Curt. sect. 4. n. 36. vbi alios refert. Ratio etiã est clara, quia actus agentiũ non transgrediũtur intentionẽ eorũ. Itẽ quia de ratione legis est, vt fiat cũ intentione obligãdi. Itẽ quia nemo se obligat sine intentione, vt in voto, & promissione constat. Et quãuis per cõsuetudinem populus habens superiorem non videatur se obligare, sed obligari à lege nõ scripta, & cõsequenter à volũtate superioris, nihilominus, quia Princeps nõ vult per cõsuetudinem obligare, plusquàm populus velit obligari, ideò necessaria est ex parte populi intentio inducendi propriam consuetudinem, & obligationem eius eo modo, quo possunt.

8. *Signum voluntatis ad consuetudinem inducendam. Iulian.*

Tandem signum huius volũtatis, & obligationis est ipsa consuetudo facti, Ita enim dixit Iulian. in dict. l. *De quibus. Quid interest suffragio populus voluntatem suam declaret an rebus ipsis, & factis,* & idem intendunt alia iura. Ac deniq; ex communi acceptatione, & quasi naturali significatione, receptum est hoc signum consuetudinis tanquã sufficiens ad indicandam talem populi volũtatem, quando per tempus sufficiens & per sufficientem actuum frequentiam continuata est. Difficultas autem specialis, quæ hic superest circa intentionem hanc necessariam ad consuetudinem, & de signis illius tractabitur commodius in fine capitis sequentis.

CAPVT XV.

Quanti temporis consuetudo ad inducendam legem sufficiat.

1. *De tempore ad cõsuetudinem requisito.*

De numero seu frequentia actuum ad cõsuetudinem sufficiente, satis in superioribus dictum est, hic ergo solũ dicendum superest de temporis diuturnitate. Nam licet dixerimus, quandam esse consuetudinem præscriptam, & aliã nõ præscriptã, nõ tamẽ explicatũ est, quo modo illȩ ad ius introducẽdũ sufficiãt, nec quãtũ tempus requirant: hoc igitur in prȩsenti capite explicandum est.

2. *Præscripta consuetudo de se sufficiens est ad consuetudinem inducendam.*

Et in primis certum est, præscriptam consuetudinem de se sufficere ad legem introducendã. Ita enim colligitur aperte ex cap. vlt. de Cõsuet. vt superiori capite declaraui, & tradunt communiter Doctores ibi allegati. Circa tempus autem necessariũ ad hãc prȩscriptionem variȩ sũt opiniones. Aliqui enim antiqui immemorale tẽpus postulabãt, tamen sine fundamento, & ita relicta, & antiquata est illa sententia. Alij in canonica consuetudine quadraginta annorũ spatiũ requirunt, vt Hostiens. in Sum. tit. de consuet. §. *Obtentum.* Sed hoc habet locum in his, quȩ sunt contra ius, non in his, quæ sunt præter ius. Vnde ad hanc consuetudinem decem annorum tempus necessariũ, & sufficiens censetur, etiã in Canonica materia. Ita tenẽt Glossȩ supra allegatæ, & Barth. Panorm. Rochus, & alij in locis sæpe allegatis, Et illos, ac alios referens tradit Couar. lib. 1. Variar. cap. 17. num. 8. §. *Quarto,* & sentit Nauar. in Sum. cap. 13. num. 19. Ratio prioris partis est, quia iura dicunt longæuam, vel antiquam consuetudinem ad hunc effectum sufficere, sed ad antiquam, seu longi temporis consuetudinem decem anni requiruntur, & sufficiunt; ergo. Quȩ ratio supra explicata est. Ratio autem alterius partis est, quia talis consuetudo non est contra ius, sed præter ius, vt supponimus, vt autem constat ex materia de Præscriptionibus, in his, quȩ non sunt contra ius, non requiritur maius tẽpus iure canonico, quã ciuili ad præscriptionem, quã in hac temporis cõditione cõsuetudo præscripta imitatur, vt supra visum est, ergo.

1. Sentent.

2. Sentent. Hostiens.

Vera sent. Decem anni requisiti & sufficiunt. Glossa. Bart. Panormit. Roch. Couar. Nauar.

3. *Notandum.*

Aduerto autem, secundum ius tempus longæuum non esse vnum tantum, sed esse decem annorum inter præsentes, & viginti inter

absentes

absentes §. 1. Instit. de Vsucap. & nihilominus Doctores allegatos nõ facere distinctionem, in hac cõsuetudine præscripta inter absentes, vel presentes, vt ad illã viginti annos requirant, ad hanc verò decem, sed absolute tantum decẽ annos postulare. Imò Barth. in dicta Repetit. l. *De quibus*. num. 14. Expresse dicit, in præsenti non esse faciẽdam distinctionẽ, quia illud membrũ (ait *inter absentes, hic non cadit, cum populus semper sit præsens, etiam si aliqui de populo sint absentes*. In quibus verbis rationem hanc indicat, quia hæc consuetudo non prescribitur contra extraneos, sed inter ipsosmet ciues inducitur, quos necesse est, saltẽ pro maiori parte esse præsentes, cũ debeat esse conscij cõsuetudinis, vt supra dictũ est. Cõsentit Greg. Lop. in l. 5. tit. 2. partit. 1. Gloss. 4. & Burgos de Paz in l. 1. Taur. n. 207. Sed ratio illa nõ videtur satis facere, quia suprà dixi, cõsuetudinẽ hanc suo modo præscribi cõtra Principem qui potest esse absens, vel presẽs, & ideo respectu illius ad prescriptionẽ huius cõsuetudinis debet requiri longũ tempus cũ proportione ad propriã præscriptionẽ; ergo debet requiri tempus viginti annorum, quando Princeps abest.

Barth.

Greg. Lop. Burgos de Paz.

4\. Propter hoc alij auctores censent, distinctione illa esse vtendum etiam in præsenti. Ita significat Syluest. verb. *Cõsuetudo*. quęst. 2. & illius meminit Hostien. in summa vbi suprà, referens, aliquos Canonistas ita sensisse, & quoad ciuiles consuetudines multos legistas ita tenere, & refertur etiam Azo. in sum. in Rubr. C. Quæ sit long. consuet. Et in dicta l. 5. tit. 2. partit. 1. cum eadem distinctione dicitur, consuetudinẽ à populo introduci per vsum decem, aut viginti annorum. Propter quam legem alioqui censent, saltem in Hispania ex speciali illo iure ita esse distinguendam. Quia illa distinctio non est inepta, nec otiosa, nec aliud potest operari, nisi vt decem anni pro præsentia, & viginti pro casu absentiæ postulẽtur, estq; hęc sententia quoad hanc partem probabilis.

An distinctio data venenda sit in præsenti. Syluest. Azon.

5\. Nihilominus existimo, sine vlla distinctione sufficere decennij tempus, vt consuetudo inductiua legis, & præscripta esse censeatur. Probatur primo ex communi sententia, quæ non sine causa illã distinctionem omisit in præsenti materia, cum tamen in propria præscriptione passim illa vtantur. Et idem obseruo in nostro Molin. dict. disp. 77. tract. 2. de Iustit. conferendo illam cum præcedentibus de tempore requisito ad propriam prescriptionem in varijs materijs. Secundo, quia consuetudine ita receptum est, vt ad præscribendum contra legem nulla ratio præsentiæ, vel absentiæ Principis habeatur, vt omnes fatentur. Dico autẽ ad præscribẽdũ, quia vt infra dicã, ad alios effectus cõsuetudinis nõ præscriptę multum referre potest absentia vel præsentia Principis, non ratione sui, sed ratione scientiæ, quæ facilior, & certior præsumitur in pręsentia, quã in absentia. Tertio hinc sumitur optima ratio, quia in hac consuetudine nõ postulatur, quod sit præscripta respectu Principis, nisi quatenus ignorat, vel ignorare posse supponitur consuetudinem; ergo ad hanc consuetudinem, vt præscribatur tanto, vel tanto tempore, nihil refert absentia, vel præsentia Principis; nam si ipse sciat consuetudinem, siue sit absens, siue presens, non est necessaria præscriptio, vt infra dicã. Si autem ignoret, parũ refert quod sit presens, quia licet corpore sit pręsens animo est absens; & ideò tàm citò pręscribitur cõtra absentem, sicut contra ignorantem, quia vterque est absens.

Tempus decennij sufficiens vt cõsuetudo inducatur. Molin.

6\. Dices. De Principe præsente præsumitur, facilius posse scire, & ideò breuius tẽpus debuit pro illo sufficere. Itẽ si illa ratio valeret, potius dicendũ esset, semper requiri spatiũ viginti annorũ, quia hęc pręscriptio semper est cõtra absentẽ formaliter, id est, contra ignorantem. Respondeo ad priorem partẽ, in hoc genere præscriptionis nõ attendi facilitatem, vel difficultatem sciendi ex parte Principis, sed necessitatẽ boni cõmunis, cui per hãc præscriptionem cõsulitur, quia multum expedit, vt consuetudines rationabiles, & sufficienti vsu firmatæ, obseruentur, & ad hunc finem conuenientissimũ etiã est, vt vim habeant obligandi; & propter hunc etiam finem prudẽter reputatur sufficiens tempus decem annorum, siue Princeps sit absens, siue præsens. Quia talis consuetudo de se satis est roborata, & alioqui tempus illud est sufficiens, vt Princeps possit scire, si velit. Maior autem, vel minor facilitas parum in præsenti referre videtur. Eo vel maximè, quòd in præscriptione consuetudinis non censetur esse inuoluntarius Princeps, præcipuè quoad hũc effectum inducendi obligationem suo iuri non contrariam. Sicut esse solet inuoluntarius Dominus rei, contra quem illa præscribitur. Quia inductio illius obligationis non affert præiudiciũ Principi, nec est contra iurisdictionem eius, cum sit ex iure illius, & conueniens ad debitam gubernationem, & ideò non est eadem ratio de præscriptione aliarum rerum, quę de hac consuetudine. Et ita respondetur ad posteriorem partem negando sequelam, quia cum iura nihil distinguant, sed solum requirant longam consuetudinem, intra latitudinem longi temporis minimum intelligitur, tum quia hoc est fauorabilius, & illud est eligendũ cum agitur de communi bono; tum etiã quia hic solũ consideratur ignorãtia Principis, siue in absentia, siue in pręsentia habeatur; quod nõ est ita in pręscriptione: nã idem tempus sufficit, cęteris paribus, siue dominus rei sciat vsũ pręscribẽtis, siue ignoret.

Obiectio.

Solutio.

7\. De auctoribus autem, qui in contrarium citantur, non multum est curandum, quia pauci sunt respectu aliorum, & aliqui eorum fortasse non loquuntur de sola consuetudine legali, sed generalius de consuetudine, vt comprehendit etiam illã, quę in pręscriptione rerũ interuenit: nã vt dixi, hic fere est vsus cõmunis Iuris peritorũ. Et profecto Syluest. in toto illo verb. *Cõsuetudo*, ita procedit sicut & alij summistę, & iuristę vt legẽti facile patebit; vnde sub illa distinctione loquũtur, nõ quia amplianda sit ad õnes modos cõsuetudinũ, etiam moraliũ actionũ. Et fortasse Rex Alphõsus ita etiam loquutus est in illa l. 5: quę potest etiã habere aliũ sensum, vt capite sequenti dicã, vel si nouũ ius introducere voluit, & approbare opinionem Azonis, cuius opera dicũtur esse factæ leges partitarũ, illud speciale ius etiam in Hispania consuetudine receptum non est, vt existimo.

Doctores in contrarium non obstant. Syluest.

8\. Superest dicendũ de cõsuetudine nõ præscripta. Nã interdũ potest sufficere ad inducendam legẽ: & cõsequenter in breuiori tẽpore, quã decennio illã inducere poterit, si sciẽtia Principis intercedat. Ita sentiũt Ant. in dicto capite vltimo de Cõsuet. & Ant. Sylu. Angel, & alij qui illum

Sylvest. D. Anton. Angel.

lum sequuntur, vt in simili videbimus in capite sequenti. Nam distinguunt inter principē scientem, & ignorantem populi morem, & dicunt breuius tempus requiri quando Princeps scit consuetudinem, quam cum illam ignorat. Sed consuetudo decem annorum sufficit ad inducendam legem, ignorāte Principe; ergo breuius tempus sufficiet ad eundem effectum, interueniente scientia Principis. At in minori tempore quàm decem annorum consuetudo non præscribitur; ergo consuetudo non præscripta cognita à Principe poterit inducere legem. Et ita patet, quando requiratur præscripta, scilicet, quando Princeps ignoret, & quando non sit necessaria: scilicet, quando scit illam. Ratio verò reddi potest, quia licet iura dicant, longam consuetudinem sufficere, nunquam dicunt, minorem non sufficere. Et alioqui ex natura rei potest sufficere minor hęc consuetudo, si Princeps habeat scientiam eius, quia potest sufficienter indicare consensum eius, & populi, vt per se notum videtur; ergo illa consuetudo sufficiet, quia tantum est necessaria vt sit sufficiēs signū voluntatis legislatoris. Et hæc est notanda differentia inter hos duos modos consuetudinum, nam consuetudo præscripta non inducit legem vt signum noui consensus voluntatis Principis, sed vt continens requisita per legem, in qua consuetudo sufficiet, quia tantum est necessaria vt sit sufficiens signum voluntatis legislatoris, Et hæc est notanda differentia inter hos duos modos consuetudinum, nam consuetudo præscripta non inducit legem vt signum noui consensus voluntatis Principis, sed vt continens requisita per legem, in qua voluntas antiqua Principis continetur, & ideo noua eius scientia non desideratur, nec consideratur potentia habendi illam. Consuetudo autem non præscripta operari tantum potest vt signum voluntatis, & noui consensus Principis, quod minori tempore sufficiens esse potest respectu Principis scientis, nam respectu ignorantis nunquam potest esse huiusmodi signum, vt per se notum est.

9. *Tempus infra decennium indefinitum.*

Sed quæres, quantum temporis infra decennium ad hunc effectum sufficiat. Respondeo nō posse certa ratione definiri, quia nec iure definitum est, nec commode potuit, quia hoc signum, cum in factis consistat, pendet ex coniecturis, quæ non sunt æquales in omnibus consuetudinibus, & ita in quibusdam potest breuiori tempore hoc signum compleri, quam in alijs. Nam quædam sunt consuetudines, quę frequentiorem vsum habent, & magis communem, magisque publicum, quam aliæ, & ita ex illis, cæteris paribus, breuius compleri poterit indicium scientiæ in Principe, & consequenter signum taciti consensus per voluntariam tolerantiam. Item ad hoc multū referre potest absentia, vel præsentia Principis, nam præsumitur nosse, quæ fiunt in loco, vbi adest, & non quæ fiunt, vbi absens est. nisi aliæ coniecturæ accedant. Præterea in hac consuetudine, & ad hoc coniectandum locum habere potest consideratio supra tractata de actibus iudicialibus. Pręsertim verò sentētia lata in fauorē cōsuetudinis si illa proferretur, vel confirmaretur à supremo Principe, esset sufficiens signū voluntatis eius. Imò etiam si sciretur data ab inferiori iudice, & toleraretur, esset non modicū signū. Item cuiuscumq; prudentis iudicis sit sententia, per se cō-

Indicium cōsuetudinis.

ciliat authoritatē consuetudini, quia potest esse iusta, ex consuetudine non præscripta. Quia cū non requirat certū tēpus, sed pendeat ex coniecturis, fieri potest, vt ex prudenti, & probabili iudicio detur sententia in fauorē cōsuetudinis, quæ licet præscripta non sit, reputatur sufficiēs; quia satis indicat volūtatē Principis, & populi. Vnde quāuis talis sentētia simpliciter necessaria nō sit ad sufficientiā talis consuetudinis, quia hoc ipsum ad sententiam supponitur, & per illā declaratur, vt supra in simili argumentabamur. nihilominus si aliquando lata est, multum confirmat coniecturam consuetudinis, & si multiplicetur poterit facere moralem certitudinem, nam & per testimonia virorum prudentū multum confirmabitur. Denique in hac consuetudine locum habet opinio Soti, & aliorum dicētium, tempus hoc determinandum esse prudenti arbitrio, nimirū, quando agitur de coniectanda mente Principis & populi. Et ita possunt illi auctores pro hac parte citari, clare enim supponunt, consuetudinem non præscriptam posse ad inducendam legem sufficere.

Vnum verò suboritur dubium ex dictis, quia nunquam videtur consuetudo facti esse sufficiens signum voluntatis Principis, & populi, quia dictum est, consuetudinem debere esse ex intentione inducendi consuetudinem iuris; hæc autem intentio nunquam potest ex sola frequētia actuum sufficienter coniectari, nisi expresse declaretur, quia sine illa possunt eodem modo actus frequentari. Accedit, quod, vt notaui in citato tom. 1. de Relig. licet consuetudo ex deuotione incipiat, postea facile mutatur intentio & fiunt ijdem actus ex intentione obligationis etiā si in ipsis nulla mutatio appareat. Hæc difficultas practica est potius, quam speculatiua, & locum habet tam in consuetudine præscripta, quam in non pręscripta: nunquam enim pręscribitur consuetudo ad effectum inducendi legem, etiamsi per mille annos duret, nisi frequentia actuum facta sit ex intentione inducēdi ius. Imò existimo necessarium, in toto decēnio tali intentione sint facti, quia aliter nō possunt concurrere vt signum consensus populi necessarij ad consuetudinem præscriptam. Vnde ergo talis intentio cognosci poterit. 10. *Dubium.*

Debet frequentia actus fieri ex intentione inducendi ius.

Dubitationem hanc attigit Angelus verb. Consuetudo. n. 4. & 5. & in summa solum dicit, id esse coniectandū, vel ex frequentia, & multitudine actuum, vel sunt publici, & notorij accedente populi consensu: Sed hæc, & similia non expediunt difficultatem, quia communia esse possunt ad simplicem consuetudinem ex deuotione, seu ex mera voluntate libera, & ad intentionem inducendi ius obligans. Eandem dubitationem proponit Rochus suprà sect. 4. in 7. requisit. consuet. n. 36. & remittit ad quęst. 6. post Gloss. quæ habetur sect. 2. à n. 10 vbi, n. 27. illam iterum distinctè proponit, solumq; dicit, in dubio iudicandū esse, vnūquēq; censeri, operari animo inducendi consuetudinem, quando facit actum pro iure suo id est, credens se ius habere, vt in posterum id faciat. Quando autem quis operatur tanquam vtens iure suo, dicit ex natura actuū esse colligendum, vt si sint actus, qui solent fieri ex pura amicitia, vt prandere in domo amici, etiā si multiplicentur, nō censentur fieri pro iure inducendo: secus vero si sint actus, qui solent ius

11. *Angel.*

Roch. Gloss.

ius postulare. Et ad hoc allegat plures Doctores. Sed in primis regula illa, coniectura, & exempla magis videntur accommodari ad consuetudinem, per quam res præscribuntur, quam ad consuetudinem legalem. Nam vbi vtēs præsumitur, in dubio ius suū quærere, vel exercere, quia hoc illi vtile, & fauorabile est; at hic cur præsumetur quis in dubio velle inducere ius cōsuetudinis, quod sibi est onerosū, & graue? Item in præsenti materia non potest illa coniectura ex natura actuum sumi: nam ijdem actus ex natura sua sunt apti, vt ex deuotione, seu consilio fiant vel ex præcepto, vt patet de oblatione sacra in Ecclesia, de ieiunio, & obseruatione diei festi, & similibus.

12. *Petr. Raué.* Denique idem dubium proponit Petr. Raué. tract. de Consuet. n. 15. & solum respondet, remittendo se ad ea, quę de præscriptione iurium incorporalium tradit Innoc. in cap. *Bonæ*, de Postul. Prælat. & alijs locis cum Barth. & alijs *Bart. Innoc.* Qui omnes loquuntur de propria præscriptione, in qua multo facilius discernitur, an vsus sit iuris, vel puræ facultatis, & ex parte vtentis semper præsumitur in dubio interio habendi ius dominij, vel seruitutis, aut aliud simile in tali re, quod non ita est in præsenti, propter rationem factam. Deinde auctores citati potissimè tractant de probatione consuetudinis in foro con- *Distinctio notanda.* scientiæ, in quo facile est iudicium in præscriptione, & vsu eius, quia vel qui præscribit, est persona priuata, & tunc ipse erit testis suæ intentionis, vel est aliqua cōmunitas, & tunc iudicium conscientiæ non versatur circa communitatem, vt sic, sed circa singulos, singuli autem possunt, & debent in conscientia pro communitate præsumere, propter rationem factam. At verò ius consuetudinis semper pendet ex animo totius populi, & singuli non tenentur præsumere animū inducendi præceptum, quia hoc non est fauorabile cōmunitati, sed onerosum.

13. *In dubio potius dicendum consuetud. nō esse deuotionis, vel honestatis quam obligationis.* Vnde dico, non esse facile iudicare de obligatione præcepti per consuetudinem inducta, & in dubio, ac cæteris paribus, potius esse inclinandum in eam partem, quod consuetudo sit deuotionis, vel honestatis, & ad melius esse, potius quam obligationis. Quia generalis est regula, quòd dubio nemo præsumitur velle obligari, vt in materia de Voto dixi. Neque expedit multiplicari præcepta, vbi moraliter certa non sunt vel saltem probabiliora. *Modus, & animus quibus consuetudo inducta est iudicio viri prudentum relinquuntur.* Deinde, dico iudicium de modo consuetudinis, & animo, quo introducta est, arbitrio prudentium esse relinquendum, nec certam aliam regulam posse assignari, quia iure definita non est, & ex se res est lubrica, & ambigua, vt difficultas proposita ostendit. Ad iudicandum autem de animo inducendi *1. Coniectura.* consuetudinem, possunt conferre hæ coniecturæ. Prima, si consuetudo sit longi temporis, & rei grauis, ac difficilis, & communiter seruatur à populo pro maiori parte, quia non solet populus vniformiter conuenire in huiusmodi actibus, nisi quando ex obligatione sunt, & sic est magnum indicium, tunc duci ex cogitatione obligationis, quæ inducta iam *2. Coniectura.* est, vel inducitur. Secunda, si prudentes viri, & timorati male sentiunt de his, qui non seruant consuetudinem, vel communiter populus scandalizatur, etiam est graue signum talis *Tertia.* animi. Tertia, si Prælati, aut gubernatores Reipublicæ grauiter reprehendunt, vel puniunt non seruantes consuetudinem, etiam est non leue indicium. Quarta, si materia consuetudinis ex se multum conferat ad vtilitatem Rei- *Quarta.* publicæ, ita vt obligatio eius prudenter credatur esse valde expediens communi bono eius, in dubio præsumi poterit, esse ex animo introductam.

CAPVT XVI.

De causis & effectibus legis non scriptæ per consuetudinem introductæ.

1. HÆC quæstio breuiter definienda est ex principijs supra positis de legibus humanis scriptis. Nam ex dictis intelligi potest generatim loquendo omnia, quæ dicta sunt de lege humana quoad causas, vel effectus eius, conuenire cum proportione in legem per consuetudinem introductam, his exceptis, quæ ad formam materialem, seu sensibilem, & promulgationem illius legis pertinent. Hoc vltimum patet, quia hæc lex consuetudinis per se non differt ab illa, nisi in signo sensibili, quo explicatur voluntas legislatoris (quod signum voco sensibilem formam legis) nam in lege strictè sumpta illud signum est scriptura aliqua, vel saltem expressum verbum legislatoris: hic vero non est signum scriptum, nec ita expressum, sed sunt facta externa, vt declaratum est. Atque hinc sequitur, vt in lege, præter actum legislatoris, requiratur promulgatio, quia ille actus de se non est signum publicum, nisi promulgetur. Hic autem signum ipsum est publicum de se, & notorium populo *Consuetudo se ipsa promulgatur, cū sit signum publicum.* seruanti consuetudinem, & ideo nō indiget alia promulgatione, quia (vt statim dicam) cōsuetudo tantum obligat populum seruantem illam, & ideo alia promulgatione, vel diuulgatione non indiget. Nam vt ad alios populos extendatur, oportet, vt illi acceptent consuetudinem, illam imitentur, & ita ipsa imitatio erit apud illos inductio similis consuetudinis, eiusque promulgatio. Si autem vnus populus acceptet consuetudinem alterius, non per consuetudinem suam, sed per statutum præcipiens ibi seruari quod alibi consuetum est, tunc ibi non erit ius illud consuetudinarium, sed scriptum, & eatenus propria forma, & promulgatione indigebit. In cæteris verò causis non est differentia inter has leges, cum proportione de illis loquendo, quia de materia iam dictum est, debere esse honestam, communi bono accommodatam, ac denique rationabilem. Ac subinde rationem esse veluti animam vtriusque legis, & vtramque etiam maximè pendere à voluntate Principis habentis potestatem legislatiuam, quæ est in vtraque propria causa efficiens, & voluntas est quasi intrinseca forma.

12. *Effectus cōsuetudinem ex dictis colligendi.* Simili modo discurri potest per effectus. Nā etiam consuetudo obligat de se in conscientia, cum sit vera lex, capit. *In his*, dist. 11. & tradunt communiter Doctores, vt videri potest in Felin. capit. 1. de Spon. Rocho supra sect. 1. numero 12. & 13. vbi alios allegat. *Felin. Rochus.* Vnde consequenter fit, vt hæc obligatio sit grauis, vel leuis iuxta materiæ qualitatem, nisi de contraria intentione populi constet, nam quoad

quoad hoc omnia dicta de obligatione legis humanæ scriptæ, possunt ad hanc legem accommodari, nam eandem rationem in illa habent, proportione seruata.

3. *Consuetudo potest legem pœnalem inducere.*

Potest autem hic inquiri, an possit hæc lex etiam obligare ad pœnam, seu an consuetudo possit inducere legem pœnalem. In quo breuiter dicendum est, posse, quia ratio facta de lege absoluta, procedit etiam in lege pœnali. Quæ enim potest assignari repugnantia, vt non possit cõsuetudo obligare ad pœnã, sicut potest ad culpam? Imò eo ipso, quod obligat ad pœnam, facit trãsgressorem consuetudinis reum pœnę, nã hic reatus sequitur ex culpa: ergo pari ratione poterit eadem cõsuetudine introduci determinatio pœnæ, vt scilicet, qui talem consuetudinem violauerit, tali pœna puniatur, & tunc iusta erit pœna quasi per legem consuetudinis taxata. Exemplum accommodatum est in cap. *Super eo*, de Cognat. spiritu. cum his, quæ ibi notant Innoc. Abb. & alij, de consuetudine seruãdi talem, vel talem ritum accidentalem in matrimonio, & separandi ad tempus eos, qui aliter contraxerint, in pœnam prioris consuetudinis violatæ, nam quoad vtrumque iusta censetur, & seruari debet. Item potest consuetudo taxare pretium alicuius rei, nõ minus quàm lex scripta; ergo & pœnam delicti, & ita communiter auctores loquuntur de consuetudine pœnali, vt est videre in Rocho sect. 4. nu. 20. & sequentib. vbi plures allegat. Denique existimo, consuetudine etiam induci posse quasi legem purè pœnalem, ratione cuius possit aliquis non obseruans illam in aliquo mulctari, etiamsi in eo non peccet, quia quoad hoc etiam est eadẽ ratio de consuetudine, quæ de lege scripta. Videtur tamen tunc illa consuetudo magis per modum cuiusdam prǽscriptionis, quàm per modũ legis, quia tunc videtur esse illud veluti quoddã tributũ, ad quod exigendum respublica, vel Princeps per consuetudinem acquisiuit ius, tali, vel tali conditione expleta, vel non seruata. Posset denique introduci consuetudine, vt qui cõsuetudinem nõ seruat, aliquid debeat in conscientia soluere, etiam non punitus, & tunc propria ratio cõsuetudinis legalis seruaretur, huiusmodi autem consuetudines raræ, vel nullæ sunt.

Innoc. Abb. — *Roch.* — *Consuetudo inducere potest quasi legem purè pœnalē.*

4. Item solet quæri, an ius consuetudinarium extendi possit ad effectum irritandi actus, seu contractus, vel inhabilitandi personas ad illos. Sed hoc propriè tractari solet in materia de matrimonio, vt latè per Sanci. lib. 7. disput. 4. Eadẽ verò ratio ferè est de alijs contractibus, vt attigit Felin. in cap. 1. de Sponsali. num. 2. & 3. Dicendum ergo est, consuetudinem prohibentem aliquos actus, vel dantem formam illis, posse ea mente, & animo introduci, vt actus aliter factus non valeat, & talem consuetudinem rationabilem, & prǽscriptã, vel à Principe expresse aut tacitè approbatam habere hunc effectum irritandi contrarium actum. Ita docent multi Doctores, quos Felin. & Sanci. supra referunt, & sumitur ex c. *Super eo*, de Cognat. spirit. ibi (iuxta veriorem interpretationem, & planum contextum) supponitur, posse consuetudinem Ecclesiasticam introducere impedimentum irritans matrimonium, & tunc separandos omnino esse, qui contra consuetudinem contraxerint. Et idem colligitur ex c. 1. eiusdẽ tituli, vbi specialiter postulatur consuetudo, *quæ scandalum generet*, vtique si violetur, quam additionem specialiter notant, & requirunt Canonistæ. Veruntamen si consuetudo talis sit, vt irritans impedimentum introducat, non potest eius transgressio non generare scandalum, & ita scandalum ponitur vt signum talis consuetudinis. Vnde non mihi placet, quod aliqui Canonistæ dicunt, hunc effectum in casu illo, & similibus, magis esse propter vitandum scandalum, quam propter consuetudinem. Nam propter vitandum scandalum vera matrimonia non dissoluuntur, nec ratio scandali irritare posset matrimonium, nisi supponeretur impedimentum, seu lex irritans per consuetudinem introducta.

Sanci. — *Quid valet consuetudo circa contractus validitatem.* — *Felin. Sanc.* — *Sententia Canonistarum reijcitur.*

5. *Glossa.* Simile colligi potest ex cap. *Olim*, de Cleric. coniug. iuncta Glossa, verbo *Repugnet*, quæ ex textu notat, aliquam alias habilem, propter consuetudinem fieri posse ineligibilem. Sic etiam dixit Glossa in Authent. vt Præpon. nom. Ita per. cap. 1. verbo. *Auctore* per textum illum; consuetudinem posse introducere formam substantialem contractus, ita vt omissio illius contractum irritet, quam alij sequuntur, quos Felin. supra refert, & Rochus dicto cap. vlt. sect. 1. num. 10. & alia refert Anton. Gabr. lib. 6. tit. de Consuetud. concl. 3. præsertim à n. 4. Ratio denique est, quia consuetudo rationabilis, & prǽscripta habet cęteros effectus, quos lex humana habere potest; ergo & hunc, quia nulla ratio probabilis afferri potest, quare ad hunc sit impotens, magis quàm ad alios. Nam sicut voluntas Principis expressa per verba potest hunc effectum efficere, ita & tacitè per consuetudinem declarata, iuxta rationem legis *De quibus*. ff. de Legib. Et ita hic applicari possunt omnia iura generaliter loquentia de viribus consuetudinis, & æquiparantia illam cum lege scripta, & specialiter facit cap. vlt. de Consuetud. vt rectè ex illo argumentatur Sanci. supra, apud quem plura de hoc puncto videri possunt. Neque occurrit difficultas alicuius momenti, cui satisfacere necesse sit.

Glossa. — *Felin. Roch. Anton. Gabr.* — *Sanc.*

6. *Quomodo consuetudo legi æquiparatur.* Præterea æquiparatur consuetudo legi in suo effectu quoad personas, quas iure suo obligare potest: nam sicut lex obligat subditos, ita & consuetudo, & sicut lex non obligat extra territorium, pro quo fertur, ita nec consuetudo. Vnde si consuetudo sit vniuersalis totius Ecclesiæ, omnes Christianos indistinctè obliget; si sit solius regni, vel diœcesis, omnes incolas: si solius ciuitatis, omnes, & solos ciues. & sic cum proportione de cæteris communitatibus. Generalis enim regula est, vt consuetudo vnius communitatis non obligat aliam distinctam, quia nec vna communitas habet potestatem dandi leges alteri, nec Princeps suum consensum ad hoc præbet. Quod adeò verum est, vt etiam consuetudo ciuitatis, aut Episcopatus Romani per se spectati, vt particularis Episcopatus est, nõ obliget alias Ecclesias, quia vt sic, nõ se gerit, vt superior illis, nisi Pontifex præcipiat, talem consuetudinem alibi obseruari, vt cõstat etiam ex vsu, & notauit Panormit. in cap. vlt. de Ferijs in fine, & Turrecrem. in capit. *Nolite*, dist. 11. Rochus supra sect. 4. n. 18. vbi alia allegat.

Panorm. Turrecr. Roch.

7. *Obiect.* Obijci verò potest cap. *super eo*, de Cognati. spirit. vbi præcipitur cuidam Episcopo, *Consuetudinẽ suæ metropolitanæ Ecclesiæ, vel aliarũ circũpositarum*

inquirere, & diligentius imitari. Vnde videtur colligi, consuetudinem vnius Episcopatus obligare in alio, & præsertim consuetudinem Ecclesiæ metropolitanæ obligare suffraganeos: & ratio ibi redditur, quia graue est, antiquam consuetudinem circumiacentium Ecclesiarum contênere. Respondeo, duo tangi in illo textu. Vnum est de consuetudine metropolitanæ Ecclesiæ, an sit seruanda in diœcesi suffraganea. In quo imprimis est certum, si in Episcopatu sit contraria consuetudo, illam præualere, quod omnes fatentur, cum præualeat etiam iuri communi, vt capite sequenti dicetur. Si autem in speciali Episcopatu non sit propria consuetudo, tunc videtur ex illo textu colligi, seruandam ibi esse consuetudinem metropolitanam. Et potest fūdari in alio principio recepto à multis Canonistis, consuetudinem ciuitatis obligare oppida subiecta, & intra districtum ciuitatis constituta, si propriam consuetudinem non habeāt. Quod tradit Bart. in l. 2. C. Quæ sit long. consuet. q. 36. n. 41. & Anto. in cap. vlt. de Const. & ibi Rochus referens multos sect. 4. n. 17.

Sotat.

Bart. Anton. Roch.

7. Sed hoc fortasse procedet, quando ciuitas suis statutis municipalibus potest obligare castra vicina suę iurisdictioni immediatè supposita. At hoc non potest accommodari inter Ecclesiam metropolitanam, & suffraganeam, quia nō interuenit ibi illa subiectio, & immediata iurisdictio. Vnde sicut statuta propria Archiepiscopi non obligant in Episcopatibus suorum suffraganeorum, ita nec consuetudo. Existimo ergo illum textum esse intelligendū, quando cōsuetudo præualuit in tota prouincia, & in aliquo Episcopatu ignoratur, quia fortasse non accidit casus, in quo praxis conformis, vel contraria consuetudini possit ostēdi. Tunc enim ait Papa, consulendos esse conuicinos Episcopos, & maximè Metropolitanum, & eorum consuetudinem esse sequendam, quando nimirum illam obseruant vt totius prouincię vniuersalem, & non vt propriam suæ diœcesis.

Sicut statuta propria Archiepiscopi non obligant suffraganeos ita nec consuetudo.

8. Atque hinc expediendę, sunt omnes quęstiones, quas Bart. dicta l. 2. q. vlt. & Rochus sect. 8. & 9. late tractant, de personis, quas obligat consuetudo, vt an obliget Principem, vel senatum supremum, & an consuetudo ciuitatis, vel territorij obliget forenses; item an obliget ciues extra territorium. Sed in his, & similibus eadem ratio est in consuetudinibus, quæ in legibus, vel statutis scriptis, propter rationem fundamentalem positam, quod consuetudo, de qua tractamus, est vera lex ab eadem potestate, & iurisdictione procedit, solumque differt in modo, qui non variat rationem obligandi in omnibus illis casibus, & ideò quæ de lege humana diximus in omnibus illis quæstionibus, ad consuetudinem applicanda sunt. Qui verò plura de illis quæstionibus desiderat, videat dictos auctores, & Gregor. Lop. in l. 16. tit. 1. Gloss. 1. Anto. Gabr. lib. 6. tit. de Consuet. cōcl. 1. & 2. & alios, quos ipsi allegant, & quæ dixi tom. 1. de Relig. tract. 2. lib. 2. cap. 13. & 14.

Bart. Roch. Quas personas obliget consuetudo.

Greg. Lop. Gloss. Anton. Gabr.

6. Solum de quæstione quadam ab omnibus disputata pauca notabo, an scilicet, consuetudo laicorum obliget clericos. In qua variæ sunt opiniones, quas omitto. Communis & recepta à Canonistis est, consuetudinem, quæ est tantum laicorum, non obligare clericos, quia sunt veluti populi distincti, & inter eos est eminentior clericorum communitas. Ac deniq; quia clerici omnino exempti sunt à potestate laicorum. At verò si consuetudo sit mista laicorū, & clericorum, tunc obligabit clericos, quia iam ipsi clerici cōsentiūt, & ita non ligantur consuetudine laicorum, sed propria. Ita tradit latè Rochus dicto cap. vlt. sect. 8. n. 54. & 65. vbi varias ampliationes, & limitationes congerit, & plura allegat, quæ in eo videri possunt, & in Felin. in cap. *Ecclesia Sanctæ Mariæ*, de Constitut. n. 100. & sequentibus, & in cap. *Ad nostram*, de Prob. n. 3. vbi etiam Abb. not. 3. Alberi. tract. de Stat. 2. p. q. 9.

Consuetudo laicorum non obligat clericos.

Consuetudo mista obligat tam clericos, quam laicos. Roch.

Felin.

Alb. Alberic.

10. Notandum verò occurrit, cum consuetudo, vt est lex, non inducatur principaliter à populo illam introducente, sed à Principe consentiente, potius considerandum esse, qua potestate consuetudo confirmetur, & in ratione iuris stabiliatur, quàm statum personarum, quæ illam obseruauerunt. Nam voluntas Principis, seu Prælati est causa per se; voluntas autem populi est causa motiua, & quasi occasio, & petitio talis iuris. Ita ergo resolutio quæstionis, an consuetudo liget clericos, multum ex hoc pendet, an consensu Prælati Ecclesiastici, vel Principis secularis firmata sit. Hæ autem potestates per materiam, & finem optimè distinguuntur, vt supra dictum est, & ideò spectanda etiam est materia consuetudinis, an sit spiritualis, vel temporalis, & an tendat ad salutem animæ & cultum Dei, vel ad politicam gubernationem. Et ex his tribus principijs, potestate, materia, & fine pendere censeo resolutionem prædictæ quæstionis, magis quàm ex personis consuetudine vtentibus, quanuis hoc etiam iuuare possit.

Notandum est qua voluntate consuetudo inducta est.

11. Dico ergo, si consuetudo sit in materia ciuili, & politica, & vim habeat ex consensu Principis temporalis, nō ligare clericos per se loquendo, & nisi sit talis, quæ non sit contra libertatem Ecclesiasticam, sed pertineat ad communem conuictum ciuium, vt ciues sunt: tunc enim de illa censendum erit, sicut supra de lege ciuili dictum est. Nam hęc assertio ex dictis ibi pendet, quia consuetudo illa ciuilis est, & ius ciuile introducit. Patet etiam prima pars, quia Princeps laicus per expressam voluntatem non potest obligare clericos; ergo nec per tacitam, nec etiam ipsi clerici possunt consentire contra suā immunitatem, nec etiam Prælatus Ecclesiasticus consentire censetur. Altera verò pars constat ex dictis suprà de lege scripta: nam eadem est ratio de Consuetudine, in qua clerici non considerantur vt clerici, sed tantum vt ciues, & ita in eodem sensu accipienda est. Quod si materia etiam mista sit, vt si pertineat ad politiam ciuilem, & Ecclesiasticam, & in vtraque seruetur per communem vtriusque populi, seu status consuetudinem, tunc erunt veluti duæ consuetudines, & re vera duo iura, vnum ciuile, habens vim à consensu Principis laici, & aliud Ecclesiasticum habens vim à consensu Prælati Ecclesiastici, & vnaquæque obligabit suos subditos, & vna poterit sine alia reuocari. Denique, si materia consuetudinis sit spiritualis, & ad bonum animæ tendat, vt ieiunium, &c. sic quidem vna erit, & obligabit clericos, & laicos, quia nitetur in potestate, & consensu Prælati Ecclesiastici tantum, & in ea non tam considerantur subditi vt laici, vel

Prima conclusio.

Quando clericos obliget consuetudo.

ci, vel clexici, quam omnes vt Christiani.

12. Tunc autem dubitari potest, an simili consuetudine spirituali (vt sic dicam) vsus tantum laicorum possit introducere consuetudinem, quæ clericos etiam obliget. Nam iuxta regulam *Palud.* dictorum Iuristarum negandũ est, & ex Theologis negat etiam Palud. in 4. d. 15. q. 4. ar. 3. Tum quia clerici habent suum modum viuẽdi proprium, vt v. g. proprias abstinentias, &c. Tum etiam quia sunt veluti senatores, quos nõ obligunt plebiscita, nisi consentiant. Tum denique, quia monachi non obligantur consuetudinibus secularium clericorum, etiam si religiosæ sint, & sanctæ; eadem autem est ratio, & comparatio. Sed hæ rationes me non cogũt, quia ius ex tali consuetudine resultans est Episcopale, nam à Prælati tacito consensu vim habet, & materia eius de se communis est B clericis, & laicis. Nam in ieiunijs publicis, vel festorum obseruationibus non habent clerici seculares speciales obseruantias ex lege, & ita cessat prima ratio. Atque etiam eneruatur secũda, quia hæ non rectè comparantur plebiscitis, nam ista à populo cũ suo tribuno speciali proficiscebantur; iura verò talium consuetudinum prodeunt à Prælato communi clericis & laicis. Tertia etiam nõ procedit, quia clerici seculares sunt exempti à iurisdictione Episcoporum, sicut religiosi. De quibus etiam potest esse quæstio, quæ vt fundatur in exemptione, eandem difficultatẽ habet in consuetudine, quæ in præceptis synodalibus, de quibus supra dictũ est.

13. 2. conclus. Dico ergo, posse obligationem huiusmodi consuetudinis extendi ad clericos, & de facto C extendi, si tacita, vel expressa Episcopi voluntas sit, ius episcopale inducere pro sua diœcesi, quod potest sine dubio facere, & præsumetur ita facere, quando materia consuetudinis, de se communis est, & ita omnibus æquè vtilis, ac facilis, vt sine scandalo non possit obligatio quibusdam imponi, & non alijs, & maximè quando totus populus laicorum conspirat. Qui respectu talis consuetudinis, vt dicebam, non considerantur vt laici, sed vt Christiani, & ideo vincere possunt clericos, & pro illis etiam consuetudinem introducere, consentiente Prælato. Aliquando verò potest esse consuetudo magis propria laicorum, vel ex modo, quo introducitur, v. g. per speciale votum ipsorum, aut ex parte materiæ, quę illos decet magis, quam clericos, & tunc poterit facilè illos obligare, & non clericos & ita etiam approbari, quod ex D ipso vsu, & circunstantijs discernendum est.

14. *De extensione consuetudinis ab vno casu ad alium similem.* Pertinet præterea ad effectus consuetudinis alia quęstio, quam dicti Iurisperiti tractant, scilicet, an hæc obligatio consuetudinis ab vno casu ad alium propter similitudinem rationis extendatur. Et ferè communiter definiunt admittendam esse huiusmodi extensionem, licet postea varias declarationes, & limitationes *Roch. Burgos de Paz.* multiplicent, vt videre licet in Rocho Curt. in dicta sect. 4. ferè à principio, Burgos de Paz in l. 1. Tauri. num. 51. Veruntamen hæc extensio rara est, vt existimo. Nam in primis non potest esse maior extensio in iure consuetudinis, quam possit esse in lege, quia non est maior vis consuetudinis, quam legis, quoad obligationem, quam inducere possunt, proportione seruata, vt ex dictis constat. Deinde addo, difficilius fieri extensionem, in

A consuetudine, quam in lege scripta. Primo quia lex maxime solet extendi ampliãdo verba, iuxta significationem, & vsum, quẽ secundũ ius habent in tali, vel tali materia. Vnde cum in consuetudine desint verba, ille modus extensionis in ea locum non habet, ergo ex hac parte cõstat non æquè posse extendi consuetudinem, ac scripta. Deinde in superioribus etiam circa legem scriptam monui, rarò esse hanc extensionem admittendam, nisi habuerit magnum fundamentum in iure. Hic verò addo, difficilius multo; ac subinde rarissimè habere locum in consuetudine. Nam obligatio legis ex vi solius consuetudinis difficillime cognoscitur in loco, & populo, & propria materia, in qua versatur; quo modo ergo poterit facile extendi ad alia, nisi à iure fiat extensio, vel nisi sint tam similia, vt B moraliter idem reputentur? vel nisi vnum in alio à fortiori contineri, vel tanquam pars in toto includi, rationabiliter iudicetur. Et ideo in l. 1. C. Quæ sit longa consuet. dicitur. *Vt præses prouinciæ, probatis is, quæ in oppido frequenter in eodem controuersiarum genere seruata sunt, causa cognita statuat &c.* Pondero enim illam particulam, *In eodem*, identitatem enim significat, & ideo dico, tantam debere esse similitudinem, vt identitas moraliter reputetur. Cætera in precedenti libro, cap. 2. videri possunt.

CAPVT XVII.

Vtrum consuetudo habeat vim legem interpretandi.

C HIC est secundus principalis effectus, quẽ iura tribuunt consuetudini. Conuenit autẽ consuetudini, quæ secundũ legem sit, nam quę est pręter legem non supponit legem, quam interpretur, quę vero est contra legem potius illi derogat, vt dicemus: igitur, sola consuetudo secundum legem potest illam interpretari. Ratio autem huius effectus est, quia non est necessaria maior authoritas; nec expresior voluntas ad interpretandam legem iam factam quàm ad nouam introducendam, & ita omnes rationes factę superiori ca. à fortiori procedunt in hoc effectu, & iure sunt expressæ, cap. *Cum dilectus*, de Consuetud. l. *Minime*. l. *Si de interpretatione*, ff. de Legib. 1.

Vt autem assertio magis declaretur, & ratione confirmetur, aduerto, dupliciter posse con- 2. *Primus modus quo cõsuetudo legem valet interpretari. Isidor.*
D suetudinem valere ad interpretandam legem, vno modo in ratione signi, vel testis, quia quando talis est, consuetudo circa obseruationem legis indicat, & testificatur, illam fuisse mentem legislatoris, & ita fuisse receptam, & non alio modo, quia leges moribus coalescunt, vt dicit Isidor. in cap. 1. dist. 1. Sub hac autem ratione consuetudo nõ potest reddere certam, & infallibilem interpretationem, quia illa solum est quædam humana coniectura, est autem valde probabilis, & ita iuuat multum ad doctrinalem interpretationẽ, & quò fuerit maior, & diuturnior cõsuetudo, eo erit probabilior coniectura, in quo nulla certa regula assignari potest, sed prudenti arbitrio relinquendum est. Addi vero potest, non tantũ consuetudinem, quę est circa obseruantiam ipsius legis, postquã condita est, sed etiã quæ illam antecessit, multum iuuare ad legis sensum intelligendũ. Nam quod dicitur in

dicta

dicta lege *Si de interpretatione legis quæratur, in primis inſpiciendum eſt, quo iure ciuitas retro in huiuſmodi caſibus vteretur*, poteſt cõuenienter intelligi non ſolum de conſuetudine conſequente legem, ſed etiam de antecedente. Nam quia, teſte Iſidoro, lex ſecundum patriæ conſuetudinem fieri debet, cap.2.d.4. ideo ex antiquis moribus ciuitatis probabiliter coniectare poſſumus, quo ſenſu fuerit lex inſtituta: vnde in hoc ſenſu dicunt frequenter Doctores legem eſſe interpretandam iuxta conſuetudinem loci, etiamſi oporteat verba legis minus propriè exponere, quia debet moribus hominum accommodari, vt late Gloſſ. in cap. *Non nullis*, de Reſcrip. Barth. in l. *Omnes populi*, ff. de Iuſtit. & iur. & Panormitan. in cap. *certificari*, de Sepul. n.2.

3. Alio modo poteſt conſuetudo interpretari legem tanquam cauſa concurrens ad introducendam, & ſtabiliendam talem interpretationem, & legis obligationem in tali ſenſu, vt allegati Doctores frequenter docent, & alij, quos refert, &
Maſcard. ſequitur Maſcard. de Probat. volum.2. cõcl. 1045 per totam & aperte declaratur in l. *Nam Imperator* ff. de Legib. dum dicitur. *In ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiſcuntur, conſuetudinem aut rerum perpetuo ſimiliter iudicatarum authoritatem, vim legis obtinere debere*. Sicut ergo diximus ſupra, interpretationẽ lege factam eſſe authenticam ex efficacia legis, quæ poteſt illam ſtabilire, ita dicendum eſt de conſuetudine, quando ad illum gradum peruenit, vt vim legis obtineat. Hęc ergo eſt propria ratio huius aſſertionis, quia conſuetudo efficax eſt ad legem introducendam; ergo etiam ad interpretandam legem efficaciter, & per modum legis, Quapropter omnia, quæ neceſſaria ſunt in conſuetudine, vt legis vim habeat, eadem neceſſaria ſunt, vt hoc modo legem interpretetur. De illis ergo ſuperius dicta ſufficiunt.

4. *Notandum. Gloſſ.* Solum hic adnotabo. Gloſſam in dicta l. *Nam Imperator*, ex verb. *Perpetuo*, colligere neceſſarium eſſe decennium, vt conſuetudo hanc habeat efficiam. Sed ſiquis attentè conſideret, lex illa duo habet membra, vnum eſt, *conſuetudo*, aliud, *ſententiæ iudicium*; & particula, *Perpetuo*, non coniungitur cũ priori mẽbro ſed ſimpliciter dicitur, *conſuetudinem* particula autẽ *perpetuo*, ponitur in poſteriori membro, vt declaretur, non quaſcunque ſententias, ſed illas, quæ ſemper fuerint concordes, hãc vim habere. Quo circa pro priori membro nulla additur in illa lege temporis declaratio, ſed per generales regulas intelligenda eſt de conſuetudine legitime præſcripta. In poſteriori etiam mẽbro illa particula, *perpetuo*, non ſignificat annorum numerum, ſed concordiam ſententiarum perpetuam, ideſt, ſine varietate, aut repugnantia earum inter ſe, hic enim eſt planus ſenſus talium verborum in communi vſu. Quis autem numerus ſententiarum ad hoc ſufficiat, non declaratur, ibi, ſed iuxta dicta etiam in ſuperioribus intelligendum eſt. Nam eatenus ſententiæ habent hanc vim, in quantum conſuetudinem efficere poſſunt, vnde ſi vna tantum fuerit, vel pauciores, quàm ad legitimam conſuetudinem ſufficiant, facient probabile argumentũ, nõ certam legem. Et ideo ſæpe dixi, iudiciariam interpretationem (vt ſic dicam) ad vſualem, ſeu ad conſuetudinem reuocari: nam ſententiæ ipſæ ad hoc maxime valẽt, quatenus communi conſenſu populi recipiuntur, & probãtur, vt Barthol & alii, authores in locis ſępe citatis aduertunt.

Et iuxta hæc intelligenda eſt multorum ſentẽtia dicentium, tam efficacem eſſe conſuetudinem ad interpretandam legem, vt licet ex verbis, vel materia legis ambiguũ ſit, an contineat 5. *Quam efficax ſit conſuetudo in legibus interpretãdis.*
pręceptum, obligans ſub mortali, nec ne, & ideo per ſe ſumpta eſſet in benigniorem partem interpretanda, nihilominus ſi conſtet, conſuetudinem eſſe receptam, vt grauiter obligantem, ſub mortali obligare, cenſendam eſſe. Ita Syl-
Syluest. Caiet. ueſt. verb. *Preceptum*. num.2. in fine, & Caiet. 2.2. q.186. art.9. circa ad ſecundum, & q.147. ar.3. circa ad 2. loquens in particulari de ieiunij pręcepto. De quo idẽ habet Nauar. cap.21. n.11. Et *Nauarr.*
eadẽ ratione poteſt conſuetudo interpretari verbum, *precipiendi*, ſub quo lex fertur, rigoroſam obligationem ſignificare, vt ſupra Sylueſt. & Caietan notant ex Clement. *Exiuit*, §. *Item ordo*, de Verbor. ſignific. vbi Gloſſa etiam id aduertit. Et ratio *Clement. Gloſſa.*
eſt, quia legiſlator cenſetur vti verbis iuxta cõmunem vſum vnde etiam eam verſo, quanuis verba & materia præcepti videãtur ſufficere ad obligationem ſub mortali, ſi aliter conſuetudo interpretata eſt legem, ſolum obligabit ſub veniali, vt etiam Caietan. adnotauit. Eſt enim eadem ratio, quia conſuetudo poteſt ſicut poteſt introducere legem, ita etiam poteſt illi derogare, eo vel maxime, quo ad vix poſſunt eſſe verba & materia legis tam clara, quin aliquam ambiguitatem relinquãt, & interpretationem admittant. Hanc ergò facere poteſt vtroque modo conſuetudo, ſcilicet, rigoroſam, & benignam, vt autem eam faciat efficaciter, habere debet conditiones requiſitas ad legem introducendam, vel abrogandam, vt dictum eſt.

Addo etiam, poſſe conſuetudinem; non ſolũ humanam legem, ſed etiam diuinam, & naturalem interpretari, vt omnes Doctores allegati docent. Tamen diuerſo modo, quia humanam legem poteſt interpretari, etiam minuendo, vel augendo, iuxta dicta capite præcedenti, & dicenda in ſequentibus. Diuinam autem ſolum iuterpretatur, indicando legiſlatoris mentem, & ideò vt certa ſit, oportet, vt conſuetudo ſit vniuerſalis Eccleſiæ traditio, vel vt ſit per Põtifices approbata. Addo denique conſuetudinem non ſolum legem ſcriptam, ſed etiam ſe ipſam interpretari poſſe, vt ex dictis conſtat, quia ipſa etiam oſtendit intentionem vtentium, quanuis etiam ratione ſit ipſa conſuetudo interpretanda, vt notat Rochus ſuprà ſect.4. n.23. ex Bald. in l. *Maximum*, C. de Liber. præter. impr. & eſt per ſe notum.

6. *Conſuetudo non ſolum legem humanam ſed etiam diuinam & naturalem interpretatur.*

Conſuetudo ſeipſam interpretari poteſt.

Roch. Bald.

CAPVT XVIII.

Vtrum conſuetudo poſſit legem humanam. abrogare.

1. *De abrogatione legis per conſuetudinem.*

RAtio dubitandi quoad ius ciuile ſumitur ex l.3. §. *Diuus* ff. de Sepul. violato, vbi dicitur, ſtatutum municipale factum poſt legem ciuilem & contrarium illi, non derogare illi, ergo idem dicendum eſt de conſuetudine, quia ad paria iudicantur. Secundo argumentor, ex l.2. C. Quæ ſit longa conſuet. expreſſe dicente, quanuis magna ſit conſuetudinis auctoritas, non tamen eſſe tantam, *vt aut rationem vincat, aut legem*. Vbi neceſſe eſt, Iuriſconſultum loqui de lege humana, nam lex naturalis ad prius membrum pertinet, in quo dicitur conſuetudo non vincere ratio-

nem, & habetur etiã in cap. *Consuetudinis.* dist. 11. vbi multa alia decreta sũt similia, & cõcordat cap. *Cum causa*, de Re iudic. vbi etiam dicitur, *Licet vsus vel consuetudinis non minima sit auctoritas, nunquam tamen veritati, aut legi præiudicat.* Tertia, & præcipua ratio dubitandi esse potest, quia consuetudo non potest aliquid valere, nisi sit rationabilis, vt habetur in cap. vlt. de Cõsuetudin. & suprà ostensum est; sed consuetudo contra legem non potest esse rationabilis, tum quia eo ipso, quod est contra legum est contra rationem, tum quia actus eius sunt praui, qui non possunt peccantibus prodesse, nec eos à iugo legis liberare. Propter hæc Hostien. in cap. 1. de Treg. & pace, sensit, propriam legem præceptiuam non posse dissuetudine abrogari. Sed est opinio singularis, in qua etiam ipse non fuit constans.

Hostien.

2. *Lex humana siue canonica siue ciuilis potest per consuetudinem abrogari. D. Thom. Hostien.*

Igitur his non obstantibus regula certa est, legem humanam, siue canonicam, siue ciuilẽ posse consuetudine abrogari. In hoc omnes Doctores conueniunt, Theologi cum D. Thoma. 1.2.q.97. art. 3. Canonistæ in cap. vlt. de Consuet. vbi etiam Hostiens. & in Sum. Legistæ in l. *De quibus*, ff. de Legib. & l. 1. & 2. C. Quę sit longa consuet. Sũmistæ verb. *Consuetudo*. Et quantum ad ius canonicum habetur expresse in dicto cap. vltim. de Cõsuetud. Præter alia, quæ generatim docent, antiquam consuetudinem esse seruandam, quæ capite præcedenti citaui. Item in iure ciuili est expressa l. *De quibus*. ff. de Legib. in fine dicens. *Rectissime receptum est, vt leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per dissuetudinem abrogentur.* Idem habetur in nostro Regno in l. 3. & 5. tit. 2. partit. 1. Ratione autem probanda est hæc assertio eo modo, quo similem in capite pręcedenti probauimus, quia ad hunc effectum non deest potestas in populo, si conuenienter explicetur, & voluntas per ipsam consuetudinem sufficienter ostenditur, ergo nihil deest, quominus per consuetudinem talis effectus fiat.

3. Et in primis quod ad potestatem attinet, res est clara quoad leges ciuiles in populis liberis non recognoscentibus superiorẽ, vt constat ex dictis in cap. 16. nam eadẽ hic est ratio. Difficultas verò est quoad leges ciuiles supremorum Principum, & quoad leges canonicas. Quæ duobus modis expediri potest. Primò dicendo, has leges non ferri absolutè, sed sub conditione tacita, si populus eas retinere velit, siue talis conditio apposita intelligatur, quia non potest Princeps magis cogere populos suos suis legibus, vt aliqui existimant, saltem de legislatoribus ciuilibus, siue ex benignitate, quia non vult illos obligare, nisi sub illa limitatione, vt multi etiam de canonicis legibus sentiunt. Et iuxta hunc modũ cõsequenter dicendũ erit, non esse necessariũ nouum consensum tacitum Principis, ad hanc abrogationẽ, sed in ipso modo ferendi legem includi. Sed hũc dicendi modũ reiecimus suprà libro tertio, cap. 18. & lib. 4. cap. 16. quia re vera nec potestas obligandi absolutè deest, etiam in temporalibus Regibus, nec volũtas etiã in Prælatis Ecclesiasticis. Quod ex ratione, & vsu ibi ostendimus quoad legis acceptationem, est autem multo certius in ordine ad abrogandam legem iam acceptatam, & vsu confirmatam, alioqui semper esset in populi arbitrio à se legem superioris abijcere sine culpa, quia hæc potestas illi datur per conditionem illam, si in lege est inclusa. Vnde etiam posset populus subditus expresse, & definito consilio legem sui Principis, aut Prælati reuocare, quę sunt absurda. Sit ergo certum, hanc potestatem esse explicandam per coniunctionem plebis cum suo Principe, & legislatore. Quia in plebe est potestas facti potius, quàm iuris ad abijciendam illam legem, quantum in se est, & ex parte Principis est etiam potestas ad conniuendum, & consentiendum voluntati populi, & ita completur potestas ad auferendam legem, quia in effectu, qui eam tulit, idemmet illam aufert, quod facere potest, vt præcedenti libro ostensum est.

Duplex modus respondendi.

4. *Quæ potestas in populo requiratur vt cõsuetudo introducatur.*

Atque hinc constat, in hoc effectu maximè habere locum, quod suprà diximus, non esse necessarium, vt in ipso populo per se spectato sit potestas actiua ponendi, vel tollendi legem, sed sufficere capacitatem passiuam legis, & quod consuetudo introducatur ab illis, ad quos lex loquitur. Quia hic actus repugnandi legi per consuetudinẽ, non est actus iurisdictionis vel publicæ potestatis, sed est potius eorum, qui parere deberent legi, quia sunt actus quasi contrarij, & ideo versantur circa idem, & ita in populo laico est potestas introducendi consuetudinem abrogantem legem Ecclesiasticam. Imò etiam in fœminis esse potest, si ad illas solas dirigatur lex, vt de præcepto lato de clausura monialium, in cap. vnic. de Stat. regul. in 6. auctores docent. Et ratio est, quia consuetudo hæc, vt est ex parte subditorum, non tollit legem quasi actiuè, sed suo modo exigit, & obtinet à superiore, vt illam auferat; superior autem potestatem habet, vt dixi. Voluntas ergo tantum superest explicanda.

5. *Duplex voluntas requisita ad consuetudinem introducendam.*

Duplex autem voluntas desideratur, vna populi, altera Principis. Prior satis constat, nam consuetudo est signum voluntarij consensus. Supponitur autem ex supra dictis, hãc consuetudinem debere esse publicam, & à maiori parte populi introductam, vel acceptatam. Ergo est sufficiens signum voluntarij consensus, iuxta dicta superius. Imò hic maior ratio inuenitur, quia voluntas, quæ indicatur, non est voluntas se obligandi, vel assumendi onus, sed tollendi. Vnde in præsenti non est necessaria intentio inducendi nouam consuetudinem iuris, sed solum non habendi talem legem, & retinendi, vel recuperandi statum antiquum, habendi libertatem ab obligatione legis in tali materia; quæ intentio ex ipsa actuum frequentia, & ex consensione, ac pertinacia populi in talibus actibus satis cognoscitur.

6. *Dubium.*

Solum video, posse dubitari de legibus Ecclesiasticis latis pro tota Ecclesia, erit enim necessarium, vt consuetudo sufficiens ad derogandum tali legi sit introducta, & acceptata à maiori parte Ecclesiæ; hoc autem expectare difficillimum est, & vix potest Ecclesię constare de tali consensu. Respondetur, si lex vniuersalis pro tota Ecclesiã abroganda sit, ad minus requiri cõsuetudinem dicto modo vniuersalem, quia alias non interueniret in eo consensus Ecclesiæ absolutè loquendo. Et ideo hic modus abrogationis rarus est, non est tamen impossibilis, quia per sufficientem famam, & publicam communicationem per literas, & nuncios potest hęc notitia intra quadraginta annos diuulgari. Addo tamen iuxta morem Ecclesiæ, & canonica instituta, non expectari, vt hæc abrogatio simul pro tota Ecclesia vniuersali, & vniuersaliter

Responsum.

A liter fiat, sed fieri per partes in prouincijs, Epicopatibus, & alijs communitatibus, quæ per leges proprias gubernari possunt. Nam si in aliqua ex his communitatibus præualeat in maiori parte consuetudo contra, legem communem, pro illa communitate derogatur, etiamsi pro alijs integra maneat, & ita cessat omnis difficultas. Et cum pro portione potest hæc doctrina ad alias leges cõmunes siue canonicas, siue ciuiles, applicari. Et illam tradit expresse Glossa in §. *Sine scripto*. Instit. de Iur. natur. verb. *Imitantur*.

Glossa.

7. *Ad hũc effectum sufficit consuetudo priuatiua.*

Atque hinc etiam fit, vt ad hunc effectum non sit semper necessaria consuetudo propria facti, scilicet, positiua, quæ ex frequentia actuum cõsurgit, sed sufficiat priuatiua, quæ dissuetudo dicitur, & in frequentia omissionis consistit, & per se sufficit contra præcepta affirmatiua, quia ipsa omissio repetita satis indicat voluntatem non habendi tale præceptum. B Necessarium verò est, vt omissio sit propria, id est, obligationi legis opposita, ac proinde pro eo tempore, pro quo præceptum obligabat, quia negatio actus pro tempore nõ debito, nullum indicium est voluntatis non parendi legi, aut non habendi illam, vt per se notum est, & tradit Panorm. in c. Ioannes, de Cleri. coniug. Syluest. suprà, q. 8. & copiosius Rochus in dicto cap. vlt. sect. 4. n. 76. & sequentib. Nauar. cons. 2. de Consuet. & dicemus latius tractando de amissione priuilegij per non vsum in lib. 8.

Panorm. Syluest. Roch. Nauarr.

8. *Vt desuetudo sit requiritur vt peccaminosa sit in principio.*

Ex quo vlterius concluditur, necessarium esse; vt tales omissiones sint peccaminosæ saltem in principio, C quia si prouenirent ex aliqua rationabili excusatione, non possunt ostendere voluntatem legi contrariam, vt si occurreret necessitas excusans. Tunc enim non esset desuetudo, sed purus non vsus qui non sufficit, ex omnium sententia. Idemque esset, si interueniret ignorantia legis, vel metus grauis, ob eandẽ rationẽ; imò licet metus non esset sufficiens ad excusandũ à culpa, nihilominus esse potest sufficiens ad impediendã propriã consuetudinem, seu desuetudinem. Quia non tam est ex voluntate, quam ex necessitate, & ideò non satis indicat animum contra legem, nec voluntatem absolutam abijciendi illam, sed solum quandiu imminet talis metus, ideoque videtur satis probabile, tunc non simpliciter abrogari legem, D sed ad summum derogari illi, ne cum tanto grauamine, & imminente simili periculo, obliget. Quod est valde notandum: nam sæpe potest induci consuetudo non seruandi legem in tali occasione, vel necessitate, quæ per se non erat sufficiens ad excusandum ab obligatione legis, & propter consuetudinem, si alias conditiones requisitas habeat, non obligabit lex in similibus occasionibus, & nihilominus nõ erit lex simpliciter derogata. Exempla possunt esse facilia in festorum obseruatione, ieiunijs, & similibus.

9. *Voluntas Principis requisita duplex.*

Venio ad Principis voluntatem, ad quam omnino applicãda est doctrina capitis præcedentis. Nam hic etiam consensus Principis intelligi potest, aut à lege ipsa datus, aut personalis, & quasi de nouo datus, licèt tacite, & vterq; modus verus est. De primo est sermo in dicto c. vlt. de Cõsuet. Et duę conditiones consuetudines ad illum postulantur, scilicet, vt sit rationabilis, & pręscripta, quæ ponuntur etiam in dicta l. Part. & cum alię nõ postulentur, illæ sufficiũt, alioqui ius illud imperfectũ esset, & insufficiens. Necessariũ autem est, illas exponere, & inde etiam ratio illarum constabit. De priori multa dicta sunt in cap. 6. & 7. vbi explicuimus, quæ consuetudo irrationabilis dicatur. Hic verò specialiter addenda sunt duo, vnum est, ad hunc effectum multo minorem rationem requiri in consuetudine, quàm ad effectum inducendi legem: quia minus est tollere legem, quam inducere. Nam vt tollatur lex non est necessaria specialis vtilitas, vel honestas in ipsa materia, sed satis est, quod ablatio talis obligationis non sit contra vtilitatem publicam, quia licet aliquam tollat, aliunde compensatur, vel tollendo occasionem maioris mali, vel conciliando animos subditorum, vt suauius gubernentur.

Duo addenda. Primum.

Vnde addo secundò, nihilominus necessariũ esse, vt aliquo modo illa consuetudo, vel potius abrogatio legis ratione illius, aliqua ratione fulciatur, Quia abrogatio iustæ legis expressa non potest fieri sine aliqua honesta causa, vt libro pręcedenti ostẽsum est; ergo nec tacita, quæ per consuetudinẽ fit; ergo vt consuetudo sit rationabilis, non satis est, quod nõ sit contra rationem naturalẽ, nec cõtra ius diuinũ, nec quod non sit in iure reprobata, sed necessarium est, vt voluntas carendi tali lege aliqua ratione honestare possit in subditis, quæ honestet etiam in Principe consensum abrogandi illam. Et hæc est ratio, & necessitas huius conditionis, quia nisi consuetudo sit aliquo modo rationabilis, non pręsumitur Princeps condescendere subditis, quia non præsumitur velle sine vlla iusta causa, seu sufficienti ratione tolle legem, cum id licitè facere non possit, nec debeat. Neque de hac conditione plura videntur necessaria, respondendo autem ad secundam rationem dubitandi aliquid addemus.

10. *Secundum*

11. *2. conditio.*

Secunda etiam conditio, scilicet, vt consuetudo sit præscripta, in superioribus explicata est, hic solum de tempore requisito ad hanc præscriptionem, supponimus non esse necessarium immemoriale tempus, vt quidam dixerunt sine fundamẽto, vt capite præcedenti dixi. Certum ergo sit, requiri definitum tempus. Est tamen notanda distinctio inter leges canonicas & ciuiles: quã omnes auctores suprà citati tradunt, nam in ciuilibus idem tempus sufficit ad legem abrogandam, quod ad introducendam, scilicet, decem annorum. Ratio est, quia ius ciuile in hoc distinctionem non facit, sed ad vtrũque indefinitè requirit tempus longæuum, vt patet in dicta l. *De quibus*, tempus autem longæuum in eodem iure est tempus decẽ annorum, vt suprà dictum est, & expressius habetur in §. 1. Instit. de vsucap. Neque hic fit distinctio de tempore inter absentes, & præsentes (quidquid Syluest. & alij sentiant) propter rationem supra tractatam, quod ad necessitatẽ huius præscriptionis, semper supponitur ignorãtia Principis, nam si Princeps sciat, non est necessaria præscriptio ad pręsentem effectum, vt statim dicam. Respectu vero Principis ignorantis impertinens est absentia, vel præsentia, & ideo idem tempus indistinctè postulatur. Ponitur autem ab auctoribus potius decem, quã viginti annorum, quanuis hoc iura nõ definiãt, & ignorantia Principis videatur esse quę-

Distinctio inter leges canonicas, & ciuiles notanda.

In legibus ciuilibus decennũ sufficit ad legem inducendam, & abrogandã, Syluest.

dam absentia, propter rationes supra factas. Itē quia in hoc iure interuenit fauor ex parte Principis, & ille ampliatur, dum breuius tempus eligitur, & interuenit onus ex parte subditorum: quatenus reuocatio legis per longum tempus differtur, & hoc minuitur, breuius etiam tempus eligendo. Et ita vtrumque est iuri conforme. Et consonat etiam alia regula iuris, quod *in obscuris minimum est sequendum.*

12. *De Ecclesiastica lege varietas.*

At verò in legibus Ecclesiasticis est diuersitas opinionum. Nam quidam existimant sufficere idem tempus decem annorum, quod in ciuilibus sufficit. Refertur Azo in sum. tit. de Cōsuet. Calder. & alij in cap. 1. de Treg. & pace. Sed hi loquuntur de lege non dum acceptata, de qua supra lib. 3. & 4. dictum est. Quanquam fortasse nulla sit differentia in ordine ad præscriptionem, cum in vtroque casu consuetudo sit contra ius canonicum. Vera ergo, & communis sententia est, in legibus canonicis requiri tempus quadraginta annorum, vt consuetudo contra illas censeatur præscripta. Ita Innoc. in cap. *Cum dilectus* de Consuet. Panormit. dicto cap. vlt. n. 11. & in cap. 1. de Treg. & pace. n. 4. & ibi latè Felin. num. 13. Rochus supra sect. 3. n. 35. Turrecrem. in cap. *Consuetudo*, q. 2. & in cap *Nos*, q. 4. d. 1. Bart. in Repetit. l. *De quibus*, q. 2. princip. quæstiunc. 3. num. 14. vbi in schol. alij allegantur. Item Iason ibi col. 11. Anton. 1. p. tit. 16. §. 4. Syluest. verb. *Consuetudo.* q. 4. Angel. num. 8. & ibi alij Summistæ, Nauarr. cons. 2. de Consuet. Cordub. lib. 1. q. 12. ad 4. & Gregor. Lop. in dicta leg. 5. Gloss. 4. Probari autem hæc sententia solet ex dicto cap. vltimo de Consuetud. quatenus requirit consuetudinem legitimè præscriptam, quia in iure canonico non dicitur cōsuetudo legitimè præscripta, nisi sit quadraginta annorum. Ita Rochus suprà sectione 3. numero 4. ex Gloss. cum textu in capite *Cum de beneficio*, de Præben. in sexto. Sed nōn existimo hoc sufficere, quia appellatio legitimæ præscriptionis de se indifferens est, solumque significat consuetudinem durantem tempore, & cum cōditionibus lege præscriptis. Vnde iuxta materiæ capacitatem applicari poterit ad præscriptionem quadragenariam, vel ad decennalem. Nam etiam dici potest consuetudo legitimè præscripta necessaria esse ad inducēdam legem, præter, & non contra commune ius, inscio Principe. Addunt ergo prædicti auctores, præscriptionem legitimam contra Ecclesiam requirere tempus quadraginta annorum, iuxta cap. *De quarta*, cap. *Ad aures*, cum alijs de Præscriptionibus: consuetudo autem contra canones dici merito potest contra Ecclesiam, cum sit contra Ecclesiastica iura, & ideò legitima præscriptio in illa, quadragenaria esse debet.

Vt consuetudo cōtra leges Canonicas præscribatur requiritur spatium 40. annorum. Innoc. Panormit Felin. Roch. Turrec. Bart. Iason. Anton. Syluest. Angel. Nauar. Cordub. Greg. Lop.

13. Imò addunt aliqui auctores, non solum requiri hoc tempus, quando consuetudo est contra canones, sed etiam quando est contra rationem canonis, vt notat Glossa in c. *Vt litigantes*, de Offi. ord. in 6. verb. *statuimus* & ibi Geminia. & sequitur Pet. Rauen. tract. de Consuet. sect. 1. n. 20. Idem Felin. in c. *Tua nos*, de Iur. iur. n. 3. & in cap. *Statuimus*, de Maiorit. & obed. n. 3. vbi declarat, hoc esse intelligendū, quando cōsuetudo est contra rationem expressam in lege. Ego verò addo, etiam requiri, vt ratio sit adeò intrinseca, & essentialis, vt illa cessante, lex etiam cessare censeatur, & tunc optima ratione fundatur hæc

Gloss. Gemin. Pet Rau. Felin.

A sententia, quia consuetudo contra rationem legis, virtualiter est contra legem, & illi consequenter derogat. Si autem ratio talis non sit, sed potius illa sublata adhuc possit vigere lex, non video cur consuetudo contra solam rationem legis censeri debeat contra ius, aut tantum tempus postulare. Denique addunt dicti auctores, ex parte materiæ posse requiri cōsuetudinem immemorialem, vt si sit contra specialia iura Principis, sicut etiam in consuetudine præter canones possunt requiri quadraginta anni, si deroget iuri alicuius Ecclesiæ. Sed hæc licet vera sint, non habent propriè locum in consuetudine legali, de qua tractamus, sed quatenus miscetur cum præscriptione propria alicuius rei, quæ longiorem durationem requirat.

B Atque hinc colligitur, consuetudinem habētem has duas conditiones, si sit legi cōtraria, illam abrogare, etiamsi ad notitiā Principis talis consuetudo non deuenerit. Ita docent fere Doctores allegati, & Couar. in 4. Decret. 2. p. cap. 6. §. 14. n. 18. & 19. Dominic. bene in §. *Leges* post cap. *In istis*, dist. 4. cum Gloss. & Archid. ibi, & alijs, & quos etiam refert Felin. suprà, & omnes, quos in simili puncto allegaui in capite præcedenti. 14

Consuetudo aliquando legi abrogat ignorante principe. Couar. Domin. Gloss. Archid. Felin.

Nam est eadem ratio, quia supposita lege cōcedente hanc efficaciam consuetudini rationabili, & præscriptæ, ex vi illius habetur sufficiens consensus Principis abrogantis illam per tacitam voluntatem legalem, vt sic dicam, ad quā non est necessaria noua notitia consuetudinis, sicut ad personalem voluntatem, nec nos possumus illā conditionem addere contra prædictum ius. Quia in effectibus iuridicis non debēt plura postulari, quàm iura requirant, lex autem ponit illas duas conditiones vt sufficientes ad hunc effectum, & vtraque esse potest sine scientia Principis. De priori est per se notum, quia consuetudo non est rationabilis, quia scitur à Principe, nam quælibet alia æquè sciri potest, vel ignorari, & rationabilis talis poni debet, vt verè possit talis cognosci. De secundo etiam constat, quia præscriptio non requirit scientiam in eo, contra quem præscribitur, vt est notum. Præterea ratio humanæ legis hoc quodam modo postulat, debet enim esse humanis moribus accommodata, & ideò valde expedit, vt quando populus tanto tempore obstinato animo perseuerat in moribus contra legem, Princeps non insistat, sed desistat ab imponenda talis legis obligatione; merito ergo institutum est, vt siue sciat, siue nesciat Princeps, consuetudo præscripta legem tollat. Neque in hoc occurrit noua difficultas. 15

Potest tamen è contrario dubitari, an interdū consuetudo nō præscripta possit sufficere ad effectum reuocandi legem, saltem interueniente scientia Principis. Nam Panorm. in c. vlt. n. 13. apertè sentit, non sufficere scientiam principis, vt lex derogetur in minori tempore, quàm sit ad præscriptionem necessarium. Fundari potest primò in eodem c. vlt. quod absolutè requirit illas duas conditiones ad hunc effectum; ergo quacunque deficiente, non fiet effectus, etiamsi princeps sciat. Et confirmatur, nam si consuetudo non sit rationabilis, etiamsi princeps illam sciat, non sufficiet ad tollendam legem, vt est communissima sententia; ergo si 16

Consuetudo non præscripta quādo vim habeat. Panormit.

non sit præscripta, nō sufficiet, etiāsi interueniat scientia principis. Patet consequentia, quia illæ duæ conditiones vt æquè necessariæ ponuntur. Confirmat hoc secundo Panorm. quia ex scientia principis ad summum colligitur tolerantia; hæc autem non inducit consensum iuxta c. *Iamdudum*, de Præben. Vnde addit ipse, quod si princeps non solum sciret consuetudinem, sed etiā illa vteretur, tunc censeretur tollere legem, quia videretur quasi expressè consentire. Tandem argumentor, quia cōsuetudo hęc valet per modum cuiusdam pręscriptionis, sed tempus pręscriptionis non minuitur propter scientiam eius, contra quem præscribitur; ergo.

17. *Cōsuetudinem nō præscriptā aliquando sufficere ad legem abrogandam. D. Thom.* Nihilominus contrarium censeo verum. Dico ergo consuetudinem non præscriptam aliquando sufficere ad derogandam legem, si princeps sciat consuetudinem, & ipsa talis, ac tanta sit, vt moraliter sufficiat ad indicandum Principis consensum. Hoc mihi videtur sensisse D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. ad 3. vbi non requirit ad hūc effectum præscriptionem cōsuetudinis, sed sufficientē significationem consensus Principis, & idem sentiunt Soto lib. 1. de Iustit. q. 7. ar. 2. & Medin. ibi; & Gerson. dicto tract. de Vita spirit. & videtur fuisse opinio Antonij dicto cap. vlt. qui dixit, si Papa sciat consuetudinem contra legem, sufficere tempus decem annorū. Quod dictum approbat Sylu. dicta q. 4. & Angel. dicto n. 8. & idem sentiunt Canonistæ communiter, quando consuetudo resistit legi canonicæ non dum acceptatæ, vt late refert Felin, vbi supra. De qua, vt dixi, est eadem ratio, tum quia etiam illa consuetudo est contra Ecclesiā, & contra ius illius, tum etiam, quia obseruantia legis pro aliquo tempore, non auget ius, vt supra dixi, sed solum facto dicitur illam confirmare; ergo stando in vi iuris, eadem est ratio de vtraque. Præterea non videtur esse maior ratio de iure introducendo, quàm de abrogando, sed consuetudo non pręscripta, sciente Principe potest inducere ius, vt ostendimus: ergo & abrogare. Maior cum consequentia probatur, quia tota ratio vtriusque effectus consistit in tacita voluntate Principis, sed hæc voluntas particularis, & quasi personalis non minus potest innotescere ex consuetudine legi contraria nō præscripta, sed scita, & tolerata à Principe, quàm ex consuetudine præter legem, ergo non minus illa sufficiet ad derogandum legi, quàm hæc ad introducendam illam. Imò in casu præsenti magis debet præsumi talis voluntas, tum quia est magis necessaria ad tollendam à subditis occasionem peccandi contra perseuerantem legem, tum etiam quia ipsamet consuetudo causat talem mutationem in subditis, vt quodammodò per illam fiant inepti ad talem legem, quia debet esse facilis, & moribus conformis. Denique hanc sententiam cōfirmat vsus. Quia multę leges Ecclesiasticę censentur breuiori tempore derogatæ, quia Pontifices non ignorant, & dissimulant.

18. *De tempore ad legem abrogandā per consuetudinem ignorāte principe.* De tempore autem requisito ad hunc effectum, quando scientia principis nō interuenit, licet Anto. & alij cum illo designent tempus decem annorum, non videtur mihi cum fundamento dictum. Nam in legibus ciuilibus non potest id habere locum, quia etiam ignorante principe, maius tempus non requiritur, vt dictum est; assertio autem posita etiam in illis lo-

A cum habet; quod interueniente scientia principis, præscriptio ciuilis, quæ est decem annorum, non est necessaria. Quod si illi de solis canonicis legibus loquuntur, oportet, vt cum proportione tempus pro ciuilibus assignent. At in illis non possunt cum fundamento assignare certum tempus requisitū, ergo neque in canonicis illa determinatio decem annorum habet fundamentum. Præterea est generalis ratio, quia illud tempus nullo iure determinatum est pro tali modo consuetudinis, ergo sine fundamento præscribitur. Et explicatur amplius, quia eo ipso, quod non est necessaria consuetudo præscripta, non operatur ex vi iuris, sed ex vi naturalis significationis, & indicij voluntatis principis, at verò ad hoc iudicium nullum est tempus determinatum in iure, neque ex natura rei, quia potest secundum circunstantias variari, vt supra declaraui: ergo frustra designatur illud tempus decem anorum. Idem ergo in hoc puncto dicendū est, quod in simili de introductione legis, arbitrio prudentum relinquendum esse, & ita senserunt Soto, Medina, & alij. *Hoc tempus arbitrio prudentis relinquendum.* *Soto. Medin.*

19. Imò hinc intulerunt aliqui Canonistę, quādo tota ciuitas, vel communitas operatur contra statutum à se editum, vnum actum contrarium sufficere ad reuocandum statutum. Quia ibi per vnum actum significatur sufficiens voluntas statuentis de reuocando statuto, cum sit idem, qui contra illam operatur, quod secus est respectu legis Principis. Ita docet Abb. in cap. *Ad audientiam*, de Cleri. non resid. cum Ioan. Andr. ex cap. *Pro illorum*, de Pręben. & cap. *Cum accessissent*. de Constit. vbi alij hoc notant. Sed de hoc puncto, & de illorum textuum intelligentia, dicemus tractando de priuilegijs: nam de illis est ibi sermo. Et in proprijs statutis non credo esse illud signum sufficiens, nisi ex alijs circunstantijs constet communitatem non fecisse talem actum dispensando in statuto pro illa vice, illud abrogando. Adde, etiam in statutis confirmatis a Principe necessariam esse consuetudinem, vt dixi. *Abb. Ioā. n. Andr.*

20. *Cap. vlt. de consuet. explicatur.* Ad cap. vlt. de Consuet. respondeo, ibi esse sermonem de cōsuetudine, quæ independenter à scientia Principis potest legem abrogare, seu de consuetudine, quæ sub propria ratione sua, & per propriam vim, & efficaciam, quam à lege habet, potest legem abrogare; non verò excludere consuetudinem, quæ solum deseruit per modum signi, & indicij voluntatis Principis. Nam hoc modo non solum consuetudo, sed etiam quodlibet factum Principis, quod sufficienter ostendat voluntatem eius potest abrogare legē, vt sumitur à simili ex dicta l. *De quibus*, & est per se euidens, quia vis est in voluntate, & diuersitas in materiali signo est accidētalis. Ad primam confirmationem negatur in primis æquiparatio, quia cōditio quod cōsuetudo sit rationabilis, ex natura rei necessaria est, conditio autem præscriptionis solum ex lege, & ideo prior conditio magis necessaria est, & in omni euentu, quia semper voluntas Principis esse debet, ac præsumi rationabilis, siue particularis sit, siue generalis per legem. Deinde dicitur, quod si de voluntate Principis sufficienter constaret, etiam si consuetudo caret ratione, dummodo non esset contra rationem, nec aliquid turpe includeret, abrogatio esset valida, licèt

ortaliter illicite fieret, sicut supra dictum est de abrogatione expressa, idem enim est de tacita, si supponatur. At vero rarissimè, aut nunquam admittenda est quando consuetudo ita caret ratione, vt sit illicitum illi condescendere, & propter illam legem abrogare, etiamsi sit cognita, quia non est præsumenda praua voluntas in Principe. Secus vero esset, si ex ipsa duritia populi, licet irrationabili, resultaret respectu Principis moralis causa, & ratio, vt possit iudicari prudens reuocatio consuetudinis: tunc enim etiamsi Princeps sciat consuetudinem nõ esse rationabilem ex parte populi potest præsumi conniuentia, & abrogatio ex parte principis tacentis, & tolerantis, quia tunc iam abrogatio iusta est. Vnde ad secundam confirmationem iam supra responsum est, tolerantiam per se nõ sufficere, adiunctis vero circumstantijs, posse esse prudens, & morale signum. Et in præsenti erit optimum signum, quando in Principe sciẽte populi resistentiam, permissio illius, stante lege, esset irrationabilis, & nociua populo: Nam tunc præsumendum est oriri ex animo abrogandi legem, nisi contrarium constet. Idemque erit quoties res ad eum statum deuenerit, vt prudẽs censeatur abrogatio; tunc enim merito præsumitur consensus in Principe sciente, & patiente talem consuetudinem. Ad vltimam confirmationem negatur assumptum, iam enim ostensum est, in illo casu consuetudinem non occurrere in modum præscriptionis, sed tanquam signum, adiuncta scientia, & tolerantia sufficiente, vt explicatum est.

21. *Ad 1. difficultatem.* Ad primam difficultatem in principio positam, & sumptam ex §. *Diuus*, respondeo, textum illum plures habere intellectus, quos hic expendere non possumus, multi autem illum intelligunt, quando statutum, vel consuetudo præcessit, & lex subsequitur, & ita non pertinet ad hunc locum, sed ad quæstionem tractandam in cap. 20. Alij intelligunt, quando lex generalis præcessit, & statutum municipale sequitur: & videtur hoc magis significari in litera, & negari, statutum præualere contra legem, quod mihi est verisimillimũ. Nam licet Panormit. cap. vlt. de Consue. in hoc constituat differentiam inter statuta laicorum, & clericorum, quod particulares Ecclesiæ non possunt statuere contra canones, particulares autem ciuitates possunt statuere contra ius commune. Ego non video fundamentum huius differentiæ, nam lex *Omnes popul.* ff. de Iustit. & iur. nihil probat, & cõtrariũ probatur ex dicto §. *Diuus*, & cõstat ex supra tractatis lib. 3. de Potestate ad leges ciuiles condendas. Vnde quoad hoc nego esse eandem rationem de statuto, & consuetudine, sicut idem Panormit. in clericis fatetur. *Panormit.* Ratio autem (licet variæ tradantur à Canonistis, vt per Abbatem suprà, & latius per Roch. sect. 3. à num. 7. esse videtur, quia leges humanæ debent esse accommodatæ moribus eorum, pro quibus feruntur, & ideò legislatores in hoc deferre debent rationabili consuetudini suorũ subditorum. Quæ ratio, & necessitas cessat in statutis consuetudinis, nam illa fiunt per inferiores potestates, quas oportet esse subordinatas superioribus, & ideo statuere non possunt contra leges eorum iure ordinario, nisi ex speciali concessione.

23. *Ad 2.* Ad secundam difficultatem sumptam ex l. 2. C. Quæ sit long. Consuet. dico, etiam legem illam variè exponi. vt refert Gloss. in cap. *Consuetudinis*, dist. 11. communis tamen, & probabilis responsio est, illam esse intelligendam de consuetudine non habente conditiones positas in dicto c. vlt. de consuet. Ita Ias. in addit. ad Glossam in §. *Sine scripto*, de Iur. natur. verb. *Imitatur*, vbi Glossa aliter exponit. Re tamen vera sensus est, consuetudinem non esse tãtæ authoritatis, vt contra Principis voluntatem possit valere, quod in eadem lege significatur, *Non vsque adeo sui valitura momento*, id est, sua vi, & potestate. Cum hoc autem optime stat, vt possit esse talis, quæ ostendat, voluntatem Principis fuisse mutatam, vel tanquam sufficiens signum eius, vel in virtute alicuius legis.

Ad tertiam respondet D. Thom. dict. ar. 3. ad 2. posse consuetudinem contra legem per bonos actus introduci, ac subinde esse rationabilem, quia lex humana occurrente necessitate in particulari, sine culpa nõ seruatur. Vnde si illa occasio sæpius occurrat, per actus illos legi cõtrarios inducitur quædam consuetudo, quæ ostendit, legẽ non esse vtilem, & consequenter abrogat illã. Quam responsionẽ attigit etiã Panormit. in dicto cap. 1. de Treg. & pace, ex Archid. in cap. vni. de Treg. & pace. Sed non satisfacit, tum quia illi actus non licent, nisi propter necessitatẽ per modum epijkię; hi autem non inducunt consuetudinem contra legem, cum non sint illi contrarij, neque ostendunt animum populi legi contrarium, vt supra declaratum est, neq; ex vi consuetudinis ex illis solis resurgentis potest esse licitus actus nisi in simili occasione, in qua epijkia per se semper sufficit. Quod si tam frequentes sint illæ occasiones, vt ostendant legem esse inutilem, non abrogabitur propter consuetudinem, sed quia in se ostenditur iniqua, & nulla, vel cessabit, quia finis eius in generali cessatim. Et ita idem met Diuus Thomas dixit, *Talem consuetudinem manifestare, quod lex vlterius non est vtilis*. Secundo respondet D. Thomas, remoueri legem per consuetudinem, quãdo tã firmata est consuetudo, vt iam lex non videatur possibilis secundum consuetudinem patriæ. Veruntamen quando res ad hunc statum deueniret, etiam non esset propria abrogatio legis, sed cessatio per materiæ mutationem. At vero non semper necessarium est ad abrogationem legis, vt tanta rerum mutatio fiat. Quia sæpe abrogatur, si circũstantiæ supra positæ concurrant, etiam si alioqui possit iustè obligare, si voluntas Principis tacita non interueniret aliquo ex modis supra dictis. Vnde D. Thomas in illa solutione solum videtur voluisse explicare modos, quibus potest contingere, vt ex consuetudine resultet cessatio legis absque ordine ad consensum Principis, sed quasi ex natura rei, quæ non est propria abrogatio, sed cessatio legis. In solutione autem ad 3. magis explicat modum abrogationis.

Respondeo igitur ex dictis in cap. 4. rectè fieri posse, vt consuetudo incipiat per actus malos, quia prohibitos per legem, & nihilominus inducat consuetudinem derogantem legi. Ita fatetur Caiet. dicta solut. ad 2. & omnes, imò ex dictis constat, ad hanc abrogationem necessarium esse, vt in principio actus sint tales, quia debent esse contra legem obligantem

[Right margin: 24. Ad 3. D. Thom. — Panormit. — D. Thom. — 25. Consuetudo incipiẽs per actus malos quia prohibitos potest leges derogare. Caiet.]

gantem ſine excuſatione, vel ignorantia. Ratio vero, ob quam ſufficiunt, eſt, quia in primis non concurrunt vt cauſa, ſed vt indicium voluntatis Principis, aut legis, poſſunt autem eſſe inditium talis voluntatis, etiá ſi mali ſint. Et deinde id, quod tandem reſultat ex tali conſuetudine, non eſt malum, ſcilicet, vt ſimiles actus ſine malitia fiant, ablata lege, & in hoc cenſetur conſentire Princeps, abrogando legem. Atque hoc modo conſuetudo illa, licèt in modo, vel in fieri ſit irrationabilis, non tamen in ſubſtantia (quia actus illi poſſunt licite fieri) nec in termino, nec in effectu, quia & Princeps poteſt propter talem conſuetudinem prudenter, ac rationabiliter legem abrogare, & completa conſuetudine actus poſtea licitè fiunt, & ius ad eos liberè faciendos iuſtum eſt: nam potius eſt quędam carentia iuris, ſeu prohibitionis, quę rationabiliter auferri potuit. *Caiet. Panormit.* Addit verò Caiet. ſupra, & idem dicit Panormit. licèt in principio agentes contra legem peccent, tamen eorum ſucceſſores poſſe præſumere, ex aliqua rationabili cauſa legem illam fuiſſe non ſeruatam. Quod quidem regulariter veriſimile eſt, præcipue, quãdo abrogatio fit per longam præſcriptionem. Dico autem id non eſſe neceſſarium, nam licèt omnes actus facti contra legem ante completum tempus præſcriptionis, vel ante ſufficienter præſumptam voluntatem tacitam Principis fuiſſent mali, nihilominus tandem completo tempore, vel iudicio abrogetur lex ex vi iuris, vel tacitæ voluntatis Principis, quæ iuſta eſt, licet actus ſubditorum mali fuerint, vt declaratum eſt. Neque in hoc æquiparatur hęc conſuetudo pręſcriptioni, vt in capite primo declaraui.

25. Obiectio. Vrgebit vero aliquis, quia lex erat rationabilis (nam hoc eſt de ratione legis, & ibi ſupponitur vera, & valida lex) ergo conſuetudo contraria erit irrationabilis, non ſolum quia per malos actus introducta fuit, ſed etiam quia tendebat ad tollendam legem rationabilem, hoc enim contra rationem videtur, & cum illa ſint directè contraria, ſi vnum rationabile eſt, aliud erit irrationabile. *Solutio.* Reſpondeo idem argumentũ ſupra eſſe factum de abrogatione legis expreſſa, de qua conſtat, poſſe eſſe rationabilem, & iuſtam, & eodem modo hic eſſe ſoluendum. Dico ergo, legem non eſſe rationabilem tanquam neceſſariam, ſed tanquam conuenientem propter aliquos reſpectus, quibus, non obſtantibus ablatio legis, & conſuetudo ad illam tollendam poteſt eſſe rationabilis ſub alijs reſpectibus honeſtis, & conuenientibus, ſicut duo contraria poſsunt eſse probabilia, & quod in altera parte ſit aliquis exceſſus, non facit alteram eſſe irrationabilem, præſertim quia hæc comparatio ordinariè dubia eſt.

CAPVT XIX.

Vtrum abrogatio legis per conſuetudinem aliquam exceptionem, vel extenſionem admittat.

1 Prima exceptio. VT regula poſita in præcedenti capite magis declaretur, oportet, exceptiones aliquas quæ ab illa fieri ſolent, expendere, & in fine etiam videbimus, an recipiat extenſionem. Prima ergo exceptio cogitari poteſt de lege pœnali imponente pœnam ipſo facto. Aliqui enim dixerunt, illam non abrogari per conſuetudinem pręſcriptam etiam ſi rationabilis ſit, quia ſtatim, ac violatur inciditur in dictam pœnam, & in factum damnatum. Ita referunt Ioan. Andr. & Panormit. in cap. 1. de Treg. & pace. *Ioã Andr. Panormit.* Hæc tamen exceptio nullo iure fundatur, & eſt contra rationem, ideoque merito à dictis auctoribus reijcitur. *Exceptio reijcitur.* Quia etiam conſuetudo contra talem legem poteſt eſſe rationabilis, vt per ſe conſtat, & poteſt indicare ſufficienter voluntatem tacitam legislatoris abrogandi talem legem. Non enim minus poteſt hoc expedire ad commune bonum in lege pœnali, quam qualibet alia, quãdo illa non eſt conueniens moribus populi, vel experimento coſtat, nõ eſse illis proficuam. Item verba, & ratio cap. vltimi de Conſuet. æqua in hanc legem conueniunt, ac in alijs. Denique poteſt hoc confirmari exemplo, in Extrauagan. 1. de Simõ. prohibente ſub cenſura, aliquid recipere pro ingreſsu religionis, & nihilominus vſu eſse omnino abrogatam, probabile eſt, vt alibi diximus, & cenſet Nauar. cap. 27. num. 106. *Nauar.* & inde alia exempla ſumi poſsunt. Nec ratio contrariæ ſententię eſt alicuius momenti, quia licèt lex damnet actum & pœnam imponat, quæ ipſo facto incurritur, ſtante lege in ſua vi, vſu tamen fieri potuit, vt legis virtus omnino abrogaretur per rationabilem, & pręſcriptam conſuetudinem, ſeu tacitum Principis conſenſum & quando ad illum ſtatum peruenitur, iam actus non eſt damnatus, nec pœna dignus.

2. Dubium Diſtinctio notanda. Eſt autem graue dubiũ, an poſsit conſuetudo derogare huiuſmodi legi quoad pœnam relicta obligatione quoad culpam. In quo diſtinguunt aliqui inter legem imponentem pœnam ipſo facto, vel deſignantem imponendam. Et de hac poſteriori docent poſse abrogari quoad ſolam pœnam, quod eſt certum, & communiter receptum. Ratio vero ſpecialis eſt, quia talis lex quoad illam partem iudicem inſtruit, & illum obligat. Vnde ſicut aliæ leges derogari poſsunt ita etiam hęc, vt eſt præceptum cadens in iudicem. De lege verò imponente pœnam, vt cenſuram, v. g. ipſo facto, hoc negat Caſtro lib. 2. de l. Pœnali cap. 12. *Caſtrõ. Hoſtienſ.* citatque Hoſtienſem in cap. de Treg. & pace & Tiraq. *Tiraq.* qui de alia re loquitur, vt ſtatim dicam. Ratio eſse poteſt, quia ſi lex non abrogatur in ſe, ſemper committitur culpa violando illam; ergo neceſse eſt incurri pęnam. Vt, ſi pœna ſit excõmunicatio, neceſsario incurritur, quia præcedit contumacia contrá legem, & ſic de alijs effectibus pœnalibus, qui per ipſam legem fiunt; ergo nunquam poteſt lex quoad illos tantũm derogari, ergo nec quoad ſolam pęnam. Confirmatur, quia talis conſuetudo eſset irrationabilis, quia eò tenderet vt peccata impunè fierent.

3. Lex pœnalis poteſt per conſuetudinem abrogari, licet dicat ipſo facto. Nihilominus contrarium dicendum eſt cum Panormit. in cap. 1. de Treg. & pace, vbi etiá Felin. & alij cõmuniter Nauar. cõme. 3. de Regular. nu. 55. & in Manuali cap. 27. nu. 106. *Panormit. Felin. Nauar.* Probari autem poteſt primo inductione. Nam olim filij clericorũ ipſo iure naſcebãtur ſerui in pœnã paternę incontinentiæ. cap. *Cũ multa*. diſt. 15. & tamẽ per diſsuetudinẽ abrogata eſt illa pœnã, manẽte eadẽ culpa, vt ibi notat Gloſsa. *Gloſſa.* Item in Extrauag. 1. de Rebus Eccleſiaſticis non alienan. varię ponuntur pœnæ ipſo facto, quæ per non vſum ceſsarunt, durante lege, vt

videre licet in Nauar. dicto cap. 27. nu. 150. ex quo alia exempla peti possunt. Et quotidie videmus, reuocari legem quoad pœnas, & non quoad præceptum vt nouissimè fecit Clemens 8. in Motu Sixti V. de modo recipiendi nouitios in religionibus. derogatio autem, quæ fit per legem potest etiã per consuetudinem fieri, vt ex dictis constat. Ratio denique est, quia potest derogari legi; licet non abrogetur. l. *Derogetur* ff. de Verbor. signif, vbi Glossa. *Derogatur enim, cum pars detrahitur, abrogatur vero cum prorsus tollitur*; ergo etiam per consuetudinem poterit derogari, licet non abrogetur, vt rectè intulit Nauar. cons. 1. de Consuet. quia eadem ratio in illa procedit; ergo quacumque ratione lex diuisibilis sit, poterit in vna parte derogari, & non in alia. Est autem separabilis pœna legis à culpa; ergo potest consuetudo derogare legi quoad impositionem pęnæ, relicta obligatione ad culpam. Quia talis pœna non est per se annexa culpę, sed ex Principis voluntate, quæ potest in vna parte mutari, licet non mutetur in alia, vt per se constat, & ex vsu ostensum est. Et Princeps obligatur lege quoad vim directiuam, licet non obligatur ad pęnam. Atque hoc modo dixit Glossa in cap. *Denique*, dist. 4. verbo, *Consuetudine*, aliquando consuetudinem excusare à pœna temporali, licet non excuset à gehennali.

4. *Ad fundamentum cõtrarium*

Ad rationem ergo in contrarium respondeo, quandiu consuetudo non est præscripta, seu nõ præualuit contra pœnam, verum est illam incurri per transgressionem legis, nihilominus tamen accidere posse, vt licèt pęna incurratur nunquam seruetur, & quod in ea dissuetudine perseueretur toto tempore necessario ad præscriptionem, vel ad indicandam voluntatem Principis scientis, & tolerantis illam non obseruationem, seu non exequutionem pænæ, & id satis ad abrogationem pœnæ, quanuis contra obseruationem legis non sit inducta consuetudo. Ad confirmationem dicitur, per talem cõsuetudinem solum fieri, vt pæna legis nõ statim incurratur, nõ vero vt delictum per superiores puniri nõ possit, & debeat, & ideò non sequitur, consuetudinem esse irrationabilẽ. Sicut etiam quando pęna non ipso facto incurritur, sed per iudicem imponenda est, licet per legem derogetur, vt iudex non teneatur illam pœnam lege taxatam imponere, nihilominus non ligat iudicem, quin aliter punire possit, si expediat, alioqui etiam talis consuetudo irrationabilis esset.

5. *In quo sensu potest procedere distinctio prædicta.*

Posset tamen aliquo modo illa opinio, seu distinctio applicari ad consuetudinem irrationabilem contra legem de qua multi Iuristæ dicunt, quòd licet non possit abrogare legem, nihilominus excusare potest pœnam eius. Quod sentit Glossa prima in cap. *Cum venerabilis*, de Consuet. & Gloss. in cap. 2. de Tempor. verb. *Antiqua*, in prima responsione, & Gloss. in cap. *Denique*. Et late tradit Rochus in dicto c. vlt. de Consuet. super ipsum textum, num. 33. & sequentib. vsque ad numerũ 8. sect. 1. vbi multa circa hoc congerit. Dico igitur distinctionem supra positam de lege imponente pœnam latam, vel ferendam, posse ad hanc doctrinam applicari. Nam quando pœna est ipso iure imposita, non potest lex abrogari quoad illã, seu derogari propter solã cõsuetudinẽ irrationabilẽ, quia per talẽ consuetudinẽ nunquam

Gloss. Roch.

A potest consensus Principis indicari de totali pœnę remissione. Nec etiam valere potest talis consuetudo ad pœnæ diminutionem, si quoad hoc etiam irrationabilis sit, quia procedit eadem ratio, vt statim declarabo. At verò quãdo pœna est imponenda per iudicem, potest consuetudo aliquam excusationem inducere, saltem quoad diminutionem pœnæ, quia illam potest facere iudex.

Et nihilominus circa hanc doctrinã aduerto, aliud esse loqui de cõsuetudine irrationabili communitatis, aliud de priuata cõsuetudine peccandi vnius personæ. Hæc enim posterior consuetudo de se non excusat pœnam, etiam in foro humano, sed potius aggrauat, quia aggrauat culpam, & est modus peccandi magis contrarius communi bono, nec de hac loquuntur dicti auctores, sed de priori cõsuetudine publica. 6. *1. Aduertendum.*

B Circa quam duo præterea animaduerti possunt. Vnum est, duobus modis posse intelligi, talem consuetudinem excusare, vel minuere pœnam. Vno modo per abrogationẽ legis, vel aliquã derogationem, saltem quoad eam partem, qua pœnã imponit, alio modo per modum circunstantiæ actus, eo quod ex multitudine, & frequentia peccantium contra legem resultet aliqua ratio conueniens, ob quam pœna minuatur, vel remittatur, etiam si lex in se nõ sit derogata. *2. Notãdũ.*

Aliud notandum est cõsuetudinem cõtra legẽ pœnalem duobus modis posse esse irrationabilẽ, vno modo in tota eius transgressione, id est, tã in cõmissione culpę cõtra ipsam, quam in remissione, vel nõ obseruationę pœnæ per legẽ impositæ, alio modo potest esse consuetudo C irrationabilis quoad legis transgressionem, nõ verò quoad nõ exequutionẽ pęnę. vt si non obstante malitia trãsgressionis, pœna videatur nimis acerba, aut præter mores patrię, aut esse occasio grauiorum peccatorum, vel quid simile. *3. Notãdũ.*

7. *Consuetudo irrationabilis quã uim habet.*

Dico ergo consuetudinem irrationabilem quoad pœnæ conniuentiam nõ posse inducere excusationem pœnæ per modum abrogationis legis. Probatur quia consuetudo irrationabilis non potest abrogare legem, cap. vlt. de Consue. ergo nulla ex parte secundũ id, quod irrationabilis est, potest derogare legi in eo, in quo illi cõtraria est, nã eadem est ratio, & proportio; ergo consuetudo irrationabilis in nõ exequenda seu imponenda pœna lege præscripta nunquam potest derogare legi, etiam vt imponenti pænam. Et hæc assertio tam in lege imponente pœnam ferendam, quàm latam locũ habet, vt ratio facta probat.

Cõsuetudo irrationab. in in conniuentia pænæ rationẽ habens potest quoad hanc partẽ legi derogare.

D Addo verò vlterius, licèt consuetudo sit irrationabilis in transgressione legis, si verò in cõniuentia pœnæ rationẽ aliquã habeat, posse derogare legi quoad eã partẽ, qua pœnã imponit, siue ipso facto, siue per iudicẽ ferendã. Probatur cõtraria ratione, quia õnis cõsuetudo vt rationabilis est potest præualere contra legem secundum id, in quo illi contraria est, iuxta idem c. vlt. ergo consuetudo rationabilis in dissimulanda pæna poterit derogare legi, vt imponit pænam, licèt non abroget absolutè quoad obligationem, quia in eo irrationabilis consuetudo est, vt supponitur. Probatur consequentia, tũ quia cũ proportione procedit eadem ratio. Tum quia vtile per inutile non vitiatur, quando separabilia sunt; hic autem separabilis est pœna à transgressione, vt ostensum est. Tũ denique quia Princeps potest iustè

consentire

consentire in remissione pœnæ, etiamsi vis directiua legis integra maneat; ergo pręsumitur id facere per consuetudinem in eo rationabilem & præscriptam, vel sufficienter toleratam.

8. *Quomodo consuetudo irrationabilis quoad vtramq. partem potest aliquã excusationem afferre.*

Vltimo verò addo, etiam si consuetudo sit omnino irrationabilis quoad vtramque partem, posse aliquam excusationem afferre per modū circunstantię, quando lex non imponit pœnam ipso facto, sed imponenda est. Et hoc modo existimo loqui Iuristas. Et declaratur primo ex parte singulorum peccantium, tum quia ex publica consuetudine alicuius delicti, & pręsertim tolerata, ordinariè resultat aliqua ignorantia, qua tale delictum minus graue existimatur, vel saltem inaduertentia circa deformitatem eius, ex qua aliquo modo minuitur delictum, & consequenter reatus pœnę. Tum **B** etiam quia exemplum multorum est quasi vehemens tentatio inducens per modum cuiusdā vehementis obiecti, & passionis, quę solet etiam aliquo modo excusare. Et hunc modum insinuat Glossa in dicto c. *Cum venerabilis*, & magis ibi explicat Panormit. num. 5. latius Rochus suprà. Secundo ex parte Reipublicæ solet ex multitudine peccantium insurgere occasio non exequendi pœnam, quia non potest tota multitudo facile puniri sine scandalo; vel magna perturbatione, aut maiori detrimento Reipublicæ, neque etiam expedit quosdam punire, & non alios, quia etiam generaret scandalum propter acceptionem personarum. Vel si quando id fieri potest in aliquibus propter specialē rationem: illi solent esse pauci, & excusatio in communitate populi locum habet. Et hi duo **C** modi excusationis insinuantur in dicto cap. 2. de Tempor. ordi. & hic posterior traditur à Gregor. in dicto cap. *Denique* dist. 4. & insinuatur ab August. Epist. 50. in cap. *Vt constitueretur*. 125. d. 50. & clarius Epist. 64. cap. 1. dist. 44. Qui tamen non habet locum in pęna ipso facto imposita, quia lex nihil distinguit, sed semper eodem modo loquitur.

Panormit. Rochus. Gregor. August.

9. *Dubium.*

Tandem potest in hoc puncto dubitari, an possit consuetudo relaxare legem pœnalem quoad directam obligationem, relinquendo nihilominus debitum pœnæ, & (vt sic rem explicem) ex lege mista facere legem purè pęnalem. Hoc punctum attigit Tiraquel. in l. *Si vnquã*. verb. *Reuertatur*, in 24. discrimine inter pœnam latam, & ferendam num. 350. & refert opinionem cuiusdam Matthæi in Procem. Clementi. distinguentis. Nam quando lex imponit pœnam ipso iure, etiam si in dissuetudinem **D** abierit, ait nihilominus incurri pęnam, & ad hoc citat cap. *Catholica*. 11. dist. cap. 2. de Constit. in 6. & cap. de Locato, quod non designat, sed nihil in toto illo titulo, vel in allegatis iuribus inuenio, quod ad rem faciat. Quando autem lex imponit pœnam tantum ferendam; tunc ait; si lex in dissuetudinem abijt etiam pœnam abrogari, ex cap. *In istis*. dist. 4. quod nihil etiam probat. De qua sententia nihil Tiraquel. dicit, sed ad alios, quos refert, remittit.

Tiraquel. Matth.

10. *Impugnatur anteprecedens.*

Mihi vero planè displicet. Quia vel est sermo de dissuetudine tantum inchoata, & insufficiente ad abrogandam legem, vel perfecta, & consummata. Prior de se non derogat legi quo ad primariam obligationem eius, vt constat, ex dictis, & ex dicto cap. vlt. de Consuet. & consequenter nec ad præsens punctū refert, nec tol- **A** lit debitum pœnæ, siue sit latę siue ferendæ sententiæ, quia nec impedit culpam, nec etiam cōtra pęnam per se est sufficiens. Si vero sermo sit de perfecta consuetudine, rursus inquiro, an de facto, seu necessitate, vel tantum de possibili intelligatur differentia, neutro enim modo applicari potest. Nam loquendo de necessitate, non est necessarium, vt abrogata lege quoad obligationem, pœna ipso iure lata incurratur per actum contra legem ex consuetudine factū; imò contrarium est magis cōsequens, quia cessante culpa cessare debet pœna, & ita hoc videtur magis frequens. Et è conuersò necessarium non est, vt in eo casu cesset pœna, quæ per legem esset tantum ferenda: nam potest consuetudo esse talis, vt obligationem culpę auferat, **B** non verò pœnæ, vt statim dicam; sic ergo non habet locum talis distinctio.

11. *Lex potest per consuetudinem derogari quoad obligationem ad culpam relicta obligatione quoad pœnam.*

Absolutè ergo de vtraq lege dubitari potest ex ratione proximè facta, quia cessāte causa adęquata cessat effectus; ergo si propter consuetudinem cessat culpa, necessario cessat pęna, siue lata, siue imponenda, quia culpa est causa adæquata pęnæ. Vnde consuetudo aliter introducta irrationabilis esset. Nihilominus dico, fieri posse, vt cōsuetudo deroget legi quoad obligationē ad culpam, relicto debito pęnæ, quādo pęna intrinsece nō supponit culpam. Ita colligo ex Nauar. in Cōmentar. c. *Fraternitas*, ex toto discursu illius, & præsertim ex nu. vlt. consider. 3 quæ ibi non est perfecta, tamen sine dubio huc tendebat. Ratio verò est, quia lex potest derogari, licet non abrogetur, & ita potest derogari, in quacumque parte separabili ab alia, relicta **C** altera in sua vi, sed impositio, seu comminatio pœnæ est separabilis ab obligatione ad culpā, vt constat ex dictis supra de lege pœnali; ergo potest lex mixta derogari in obligatione directa, & absoluta, & relinqui in ratione legis purè pęnalis. Neque hoc est per se iniustum, quia licet pęna stricto modo sumpta referatur ad culpā, tamē latè vt est onus, vel pęna ciuilis, seu humana, satis est, quod habeat causam, & quasi ciuilem culpam. Nec etiam est irrationabilis consuetudo, quia potest habere cōgruam rationem ita mitigandi obligationem.

Nauar.

12.

Et sic fortasse multæ leges ciuiles imponentes exactiones, vel prohibentes venari, ligna scindere, vel aliquid ex regno extrahere, licèt in principio directiuę fuerint, potuerunt vsu fieri merè pœnales, & quasi naturam mutare, quia non aliter sunt obseruatæ; & illo tantum **D** modo contra illas pręscriptum est. Dixi autem, *quando pœna non supponit intrinsece culpam*, propter censuras. Nam leges, quę prohibent sub censura ipso facto, non possunt derogari quoad obligationem, quin etiam derogentur quoad censuram, quia censura intrinseceè pręrequirit culpam, & inobedientiam, quam non ita postulat quælibet pœna latè sumpta. Possunt autem illę leges vel simpliciter abrogari, vel tantum quoad censuram, vt de Extrauag. 1. de Rebus Eccles. non alienan. censet Nauar dicto cap. 27. numero 150. Ratio vero contrariæ sententiæ nullius est momenti, quia licèt ex vi legis actus damnetur, & pœna statim incurratur ab ijs, qui in principio peccauerunt, vsu tamen potuit vtrumque, vel alterum tolli pro ratione consuetudinis, & taciti consensus legislatoris

Nauar.

13. *Secũda exceptio.* Secunda exceptio est de legibus irritantibus, multi enim censent, has non posse consuetudine abrogari, ita enim videtur colligi ex cap. *Quod super his*, de Cõsãg. & affinit. quatenus in eo dicitur, non posse consuetudine abrogari legem Ecclesiæ prohibentem matrimonium inter consanguineos. Et idem significatur in cap. *Super eo*, de Cognat. Spirit. in princ. quoad consuetudinem prohibentem matrimonium inter cognatos spiritualiter. Ratio autem non videtur esse posse alia, nisi quia lex illa est irritans. *Couar.* Et videtur sentire Couar. in 4. p. 2. cap. 6. §. 10. n. 18. citans *Dried.* Dried. de Libert. Christian. lib. 10. cã. 11. & plures alios pro hac sententia refert *Sanc.* Sanci. Qui licet videantur specialiter loqui in materia matrimonij, inde vero inferunt generalem regulam, scilicet, non posse consuetudinem facere habilem eum, quem lex fecit inhabilem, omnis autem lex irritans actum hominis, facit inhabiles personas ad talem actum, vel ad sic contrahendum, vt dixit Concilium Tridentinũ sess. 24. in decret. de Matrim. & notauimus supra *Concil. Tridentin.* lib. 5. ergo si cõsuetudo non potest personam inhabilem habilitare, neque etiam poterit legem irritantem abrogare, nam abrogãdo talem legẽ, habilitaret personã. Confirmari potest, quia lex irritans facit personam incapacem, quando circa illam versatur; at consuetudo nõ potest tollere in capacitatem personæ, vt est apud iuris *Felin. Aim. Crauet.* peritos receptum, Felin in cap. *Accedentes*, de Præscriptionibus in 6. Decius in c. *Nouit*, de Iudi. n. 12. Aim. Crauet. de Antiq. tẽp. 4. p. §. 3. Et potest inductione ostẽdi in irregularitatibus, cẽsuris, & similibus impedimẽtis canonicis, nõ enim possunt consuetudine tolli.

14. *Hæc etiam exceptio nõ est admittenda.* Nihilominus hanc etiam exceptionem non censeo esse admittendam, quia cap. vltim. de Consuetud. generaliter loquitur, dum ait, legem humanam posse abrogari per consuetudinem habentem illas duas conditiones, sed lex etiam si irritet actum, humana est; ergo si consuetudo illi contrariæ habuerit illas duas conditiones, abrogabit illam, si verò illas non habuerit, non erit exceptio ab illa lege. Dicere autem, non posse esse consuetudinem rationabilem contra legem irritantem, voluntarium est. Quia lex irritans potest esse abrogabilis aliqua ratione honesta, & sæpe iustè abrogatur, vt patet in lege antiqua prohibente matrimonia in quinto gradu, quę nunc sublata est; ergo eadem ratione consuetudo contra huiusmodi legem irritantem poterit esse rationabilis, & consequẽter poterit etiã vel esse præscripta, si longo tempore duret vel indicare consensum tacitum Principis, si illam sciat; ergo poterit legem abrogare. Et confirmatur, quia consuetudo potest inducere legem irritantem, vt supra dictum est; ergo & abrogare irritantem legem. Probatur consequentia: nam eadem est ratio, vt fatetur *Couar.* Couarr. supra, quia per vtramque indicatur cõsensus Principis, & in vtraque potest esse materia honesta, & rationabilis, vt declaratum est. *Gloss.* Atque hanc sententiam sensit Gloss. in cap. *Frustra*, d. 8. Verb. *Consuetudinem.* dicens, personam ineligibilem posse consuetudine fieri eligibilem, vtique abrogando legem per quam fiebat ineligibilis. ex cap. *Nos consuetudinem*, dist. 12. Idẽ *Innoc.* tenet Innoc. in c. 1. de Cognat. Spir. in fine loquens in materia matrimonij, & in impedimẽtis irritantibus, de quibus maximè solet dubitari, & illum sequitur Turrec in ca. *Placuit*, dist. 32. art. 2. cum Hostiens. in sum. tit. de Cognat. spirit. Gabr. in. 4. d. 42. q. 1. art. 3. dub. 6. & Sanci. libr. 7. de Matrim. disp. 4. num. 4. *Turrec. Hostiens. Gabr. Sanci.* Hoc etiam aperte supponunt Doctores asserentes, posse cõsuetudinem derogare legi danti formam, & solennitatem actui, non solum accidentalem, sed etiam substantialem, iure positiuo introductã. Quod tenet Rochus in dicto cap. vlt. sect. 2. n. 34. & 35. vbi alia refert. *Roch.*

15. *Ad fundamenta oposita.* Ad alia in contrarium proposita respondeo in primis authores qui sentiunt, impedimenta irritantia matrimonium non posse auferri cõsuetudine, formaliter non esse nobis contrarios, non enim fundantur in vniuersali principio, quod lex irritans non possit consuetudine abrogari, sed in speciali conditione talis consuetudinis in materia matrimonij, quia putant, vel esse turpẽ, vel irrationabilem de se, vel saltẽ esse lege reprobatã: quod in propria materia examinandum est, & in sequenti exceptione aliquid in generali dicemus. Non est autem verisimile, eos sensisse, omnem consuetudinem contra legem irritandam esse irrationabilem, quia nec talis consuetudo semper inuenitur in iure reprobata, vt per se constat, nec ex sola rei natura id potest cum verisimilitudine cogitari, vt ostensum est.

16. *Dupliciter quis fit habilis per cõsuetudinẽ.* Deinde addo duobus modis posse intelligi personam inhabilem ratione legis fieri habilem per consuetudinem, Primo per abrogationem legis inducentis illam inhabilitatem, & hoc modo dicimus, id posse fieri per consuetudinẽ. Nam si illa inhabilitas sit pœna, sicut potest abrogari lex pœnalis quoad alias pœnas ipso facto impositas, ita etiã quoad hanc, quia est eadem ratio. Si vero non sit pœna, sed propter aliquam indecentiam, vel aliam iustam causã sit introducta, tunc videndum est, an eadem indecentia, vel ratio subsistat, vel cessauerit. Nam in priori casu consuetudo esset irrationabilis, & ex ea parte inefficax, in posteriori autem casu, etiam poterit consuetudo legi derogare, & facere, ne illa inhabilitas contrahatur. Secundo potest intelligi, vt persona inhabilis, vel incapax fiat habilis per modum præscriptionis talis habilitatis absq; derogatione legis vniuersalis, & hic modus videtur impossibilis, non pertinet autem ad rem, de qua tractamus, quia non de præscriptione, sed de consuetudine propria, & legali agimus. Et potius inde confirmatur, quod supra dictum est, priuatum vsum singularis personæ non posse derogare legi, nam inde fit, vt non possit præscribere contra prohibitionem eius.

17. *Quo sensu vero habet sententia prædicta.* Et iuxta hunc modum procedere potest sententia iuristarum, seu axioma vltimo loco allegatum, vt patet in exemplo cap. *Quarto*, de consuetud. quod ab eis adducitur. Simplices enim sacerdotes nulla consuetudine acquirere possunt ius ministrandi Sacramentum confessionis, quia non obstante quacumque præscriptione, vel inueterata consuetudine, lex diuina id prohibẽs semper manet integra, nec humana consuetudo contra illã potest præualere. Et idẽ est in lege positiua, nullus enim inhabilis, v. g. illegitimus potest præscribere sua consuetudine capacitatem contrariam, quia lex Ecclesiastica sẽper manet in sua vi, posse tamen per consuetudinẽ cõmunem derogari, & ita nihil obstat

inductio

inductio de censuris, &c. Nam consuetudo non potest facere, vt excommunicatio per solũ aliquem vsum sine absolutione tollatur, sed potest facere, vt non incurratur, derogando legi, per quam inducebatur, & idem est in similibus impedimentis.

18. 3. *Except.* Tertia exceptio est de lege, quæ non solũ pręcipit, sed etiam prohibet omnem consuetudinẽ contrariam, & derogat illam, non tantum pręteritam, sed etiam futuram. Circa quã exceptionem oportet distinguere tria illa, quę supra numerauimus, reuocare cõsuetudinem, prohibere consuetudinem, & reprobare consuetudinem. (*Tria distinguenda.*) Certum ergo est, solam reuocationem consuetudinis legi humanę additam expresse, non impedire, quominus talis lex per subsequẽtẽ consuetudinem derogari possit. (*Reuocatio consuetudinis quid operatur.*) Quia illa lex non prohibet consuetudinẽ futuram, vt supra ostendi; ergo non obstante reuocatione pręteritę cõsuetudinis, potest subsequens esse honesta, & rationabilis, cum nec sit prohibita, nec ex natura rei necessario sit turpis, aut omni ratione destituta, id enim gratis fingeretur, ergo poterit successu temporis pręscribi, ignorante legislatore, vel ab illo sciente ita tolerari, vt voluntatem eius tacitam ostendat; ergo poterit legem abrogare. Et ita communiter exceptio nõ fit de huiusmodi lege, vt constat ex supra dictis, & ex his, quæ tradit Couar. lib. 3, Variar. cap. 13. num. 4. & videri potest Burgos de Paz in l. 1. Tauri. 464. & 479. (*Couar. Burgos de Paz.*)

19. In lege autem prohibente omnem consuetudinem cõtrariam etiam futuram videtur valde probabilis hęc exceptio. (*Prohibitio consuetudinum quem effectum habet.*) Primo quia talis consuetudo eo ipso, quod specialiter prohibetur, irrationabilis est; ergo nunquam potest pręscribi; ergo nec legẽ abrogare. (*Primo.*) Secundo, quia alias nullum effectum haberent in tali lege illa verba, quibus etiam in futurum consuetudo prohibetur, quia actus, per quos induci, vel inchoari potest talis consuetudo, ex vi legis pręcipientis absq; illa clausula prohibiti sunt, & consequenter etiam eorum frequentia; ergo ad prohibendam consuetudinem facti non erant necessaria illa verba; ergo maxime intendunt prohibere cõsuetudinem iuris, ne superfluè posita esse cẽseantur; ergo aut efficaciter illam prohibent, ita vt contra legem induci non possit, & habemus intentũ, aut si hanc efficaciam non habent illa verba, superflua etiam sunt, quia ratione illorum consuetudo non est magis prohibita, nec aliũ possunt habere moralem effectũ. (*Secundo.*) Tertio in consuetudine præscriptionis eo ipso, quod lex prohibet, ne aliqua res præscribi possit, nulla cõsuetudine fieri potest, vt præscribatur. l. *Vbi lex*. ff. de Vsu cap. ergo similiter eo ipso, quòd lex prohibet consuetudinem cõtra legem, efficaciter operatur, vt contra talem legem nulla consuetudo pręscribi possit, aut valere. (*Tertio.*)

20. Quarto, quia consuetudo non potest abrogare legem, nisi ex tacito consensu Principis, vt dictum est, hic verò consensus non potest præsumi, vbi ipse legislator expresse illum negat per prohibitionem futuræ consuetudinis suæ legi additam; ergo. (*Quarto.*) Quinto, si Princeps dicat, vt lex, vel priuilegium non possit abrogari, nisi expresse, non poterit tacitè tolli, sed hoc ipsum facit, quando prohibet omnem contrariam consuetudinem induci; ergo. (*Quinto.*) Denique, legislator potest irritare futuros contractus, vt non valeant; ergo etiam poterit irritare futuram consuetudinem, sed hoc intendit, quando illam prohibet, quia alias inutilis esset prohibitio, vt argumẽtabamur; ergo. (*Vltimo.*) Atque hanc exceptionem indicat Glossa in c. 1. de Cõstit. in 6. multò vero clarius Glossa in Extrauag. 2. de Elect. Ian. 22. Idẽ sentire videntur Anton. de Butr. in cap. vlt. de Consuetu. Antonin. 1. p. tit. 16. §. 6. Syluest. verb. *Consuetudo*. q. 6. Angel. n. 9. & Bald. Barthol. in tract. de Dotib. p. 6. priu. 2. n. 18. & 19. Soto lib. 1. de Iust. q. 7. art. 2. verb. *Hoc ergo memoriæ*. &c. & idem videtur sentire Couarr. supra cum multis, quos refert. (*Glossa. Anton. de Butr. D. Anton. Syluest. Angel. Barth. Bald. Soto. Couar.*)

21. Nihilominus probabilius cẽseo, si lex sistit in pura prohibitione futuræ cõsuetudinis, & illam nõ reprobat, posse subsequentẽ consuetudinem introduci, quæ vim habeat abrogandi eandem legem. (*Pura prohibitio non obstat consuetudini introducendæ.*) Ita docuit Nauarr in Comment. de Spolijs §. 14. n. 8. qui id colligit ex Glos. in Clement. vlt. de Elect. Vasq. 1. 2. disp. 177. cap. vlt. & Soto tandem cum aliqua limitatione hoc admittit, Medin. dicta q. 97. artic. 3. Gutier. lib. 3. Practicar. quæstio. cap. 32. Ac denique Couar. & alij non resistunt, licèt non ita distinctè rem declarent. (*Nauar. Glossa. Vasq. Soto Medin. Gutier. Couar.*) Ratio sumenda est ex supra dictis, quia non obstante tali prohibitione legis, potest consuetudo subsequens non esse irrationabilis, vt ostẽdimus, supposita verò hac conditione, facile potest adiungi altera de temporis cursu, vel vsque ad præscriptionem, interueniente ignorantia Principis, vel vsque ad indicandum sufficienter voluntatem tacitam Principis scientis, & tolerantis consuetudinem, vt etiam est per se manifestum, & satis probatum ex dictis. Ergo in tali consuetudine habet locum, vel decisio capitis vltimi de Consuetudine, quando fuerit rationabilis, & præscripta, quia nulla ratio exceptionis dari potest, cum hæc etiam sit lex humana, quantumuis prohibeat futuram consuetudinem. Vel certè vrgebit naturalis ratio, quando Princeps habuerit scientiam consuetudinis, & illa indicauerit tacitam voluntatem eius: quia illa voluntas efficax est ad reuocandam priorem legem, non obstante omni prohibitione in illa facta. Nam hæc ipsa prohibitio futuræ consuetudinis per solam voluntatem Principis facta erat, & dum idem Princeps, vel successor eius illam videt, & tolerat, ac tacitè consentit, priorem voluntatem mutat; ergo abrogat totam priorem legem. Atque hæc ratio magis confirmabitur soluendo rationes pro cõtraria sententia factas.

22. Ad primum negatur antecedens. (*Ad primũ.*) Nam aliud est, consuetudinem esse irrationabilem, aliud esse prohibitam: potest enim prohiberi, etiam si irrationabilis non sit, nec ex vi solius prohibitionis sit irrationabilis, quæ omnia suprà declaraui. Ad secundum, quod est difficilius, respondeo, primum effectum illius prohibitionis esse, vt talis consuetudo in dubio semper præsumatur irrationabilis, quando oppositũ non constiterit, nec probatum fuerit, quia cum superior illam specialiter prohibuerit, verisimile est, illã iudicasse irrationabilem, maxime quando res est dubia, vt intelligi potest ex adductis per Rochum Curtium in dicto capite vltimo Sectione septima, numero vigesimo quarto. (*Ad 2. Roch.*) Alter effectus esse potest, vt gubernatores & custodes legum magis inuigilent, & non permittant talem consuetudinem iterum introdu-

introduci. Tertio veriſimile eſt, ſubditos maiori obligatione teneri ad abſtinendum à tali cōſuetudine, propter voluntatem ſuperioris ſpecialiter declaratam. Quarto, & maximè poteſt deſeruire, vt talis conſuetudo vix aut, nunquam poſſit derogare tali legi, niſi poſt longum tempus, & legitimam præſcriptionem, quia antea vix poteſt præſumi de volūtate Principis, etiamſi conſuetudinem ſciat, vel certè multo plures circunſtantiæ neceſſariæ erunt, & maior temporis diuturnitas ad illam præſumptionem contra talem legem, propter contrariam voluntatem Principis magis expreſſe, & ſpecifice in illa declaratam, & hoc præcipuè videtur Soto voluiſſe.

23.
Ad 3.
Ad tertium negatur conſequentia, quia in præſcriptione priuata, & propria nūquam præſumitur mutata voluntas Principis, nec eſt aliquod Ius, in quo talis præſcriptio iure prohibita poſſit inniti; at in præſenti ſemper manet integra virtus legis dantis hanc vim conſuetudini rationabili, & præſcriptæ, & manet naturalis ratio tacitæ volūtatis Principis derogantis priori. *Ad 4.* Ad quartum negatur minor, nam licet Princeps expreſſe prohibuerit futuram conſuetudinem, poteſt illam voluntatem mutare; & præterea nunquam abſtulit ſuam vim conſuetudini præſcriptæ rationabili. *Ad 5.* Ad quintum vera eſt maior, ſi Princeps perſiſtat in eadem volūtate, poteſt autem illam mutare. Item ſicut expreſſa derogatio ſolet fieri non obſtante illa clauſula, per verba quaſi reflexiua, vt derogando ſpecialiter legi, *etiam ſi talem clauſulam habeat*, vel in generali, *Sub quacumque verborum forma lata ſit*: ita in conſuetudine tota hæc reflexio, & derogatio includitur, quatenus indicat vltimum conſenſum Principis, qui contra omnem priorem poteſt præualere. Deinde poteſt negari minor, quia non ſunt æquipollentia, prohibere futuram conſuetudinem, & dicere, vt lex non poſſit, niſi expreſsè derogari. *Ad 6.* Ad ſextum negari poteſt, hanc prohibitionem æquiualere irritationi, quia ſine illa poteſt habere alios effectus, vt ad ſecundum dictum eſt. Quia verò aliquando illa clauſula ponitur per verbum irritandi, vt patet ex dicto. Extrauagant. 2. de Elect. reſpondeo irritationem hanc ſemper pēdere ex voluntate Principis. Vnde quia conſuetudo indicare tandem poteſt voluntatem principis contrariam, ideò poteſt, non obſtante illa irritatione, habere ſuum effectum, ſicut diximus, legem irritantem poſſe conſuetudine auferri.

24.
Lex reprobans conſuetudinem quomodo vinci poteſt ab ea. Panormit.
Denique de lege reprobante conſuetudinem, dicendum eſt, non poſſe per conſuetudinem contrariam abrogari, niſi tanta ſit in rebus facta mutatio, vt certo conſtet, ipſam etiam conſuetudinem illam conditionem mutaſſe. Et ita etiam hæc non eſt propria exceptio à regula conſtituta. Prima pars recepta communiter eſt, fere ſine diſſenſione, vt conſtat ex Panormitan. in capite ſecundo, de Probat. numer. ſeptimo, & octauo, cum alijs ibi, Gloſſa in capite vnic. de Cleric. non reſid. in ſexto, verb. *Improbantes*, iuncto verbo, *Receperit*, cum alijs ibi, Nauar. & Couar. ſuprà, cum multis alijs, quos ipſi referunt, & Tiraquellus in præfation. ad Retract. num. 18. & 19. Et ratio eſt clara, quia illa conſuetudo ſemper eſt irrationabilis, vt ſupra probatum eſt, & ideò nunquam habet
Gloſſa. Nauar. Couar. Tiraquel.

A cōditiones poſitas in dicto cap. vlt. nec eſſe poteſt ſignum ſufficiens tacitæ voluntatis Principis. Secunda item pars eſt communis, vt ex Couar. intelligi poteſt, qui refert plures, & multo plures, Sanci. lib. 7. de Matrim. diſput. 4. num. 14. *Couar. Sanci.* Ratio autem eſt, quia lex non ſemper reprobat conſuetudinem propter intrinſecam malitiam, quam habet, ſed propter aliquod periculum, vel quia ita tunc cenſetur expedire Reipublicæ, vel Eccleſiæ propter aliqua incommoda vitanda. At vero in huiuſmodi rebus ſæpe contingit, vt conſuetudo, quæ vno tempore erat rationabilis in alio non ſit; ergo idem è contrario poteſt contingere; ergo ſi id contingat in aliqua conſuetudine reprobata per legem, non obſtante reprobatione, deſinet eſſe irrationabilis, vel quia iam re vera moraliter loquendo, B non eſt illa conſuetudo, de qua talis lex loquebatur, vel quia totaliter, & vniuerſe ceſſauit illa lex quoad illam partē, & ita etiam ceſſauit effectus eius; ergo iā tunc poterit illa lex abrogari tali conſuetudine. Vnde facilè etiam probatur tertia pars aſſertionis, quia tunc conſuetudo derogans legi ſemper eſt irrationabilis, & nunquam eſt impotens ad hunc effectum, niſi vel quia eſt irrationabilis, vel quia non eſt legitimè præſcripta, nec ſufficiens ad indicandam tacitam Principis voluntatem, nulla ergo ibi fit exceptio.

Quarta exceptio ponitur à multis Canoniſtis, vt abrogatio legis per conſuetudinem præſcriptam non habeat locum in ſacramentalibus. 25. *4. Exceptio*
Primo ex cap. ſecundo de Tempor. ordin. vbi reprobatur conſuetudo ordinandi ad ſacros ordines extra quatuor tempora. C Secundo ex capite, *Super eo*, de Cognat. ſpirit. vbi ſimiles conſuetudines reprobantur. Tertio ex capite, *Quod ſuper*, de Conſanguinitat. vbi ſimilis conſuetudo reijcitur. Quarto ex Clemen. quinta in Clement. vltima de Ætate, & qualit. vbi confirmat conſuetudinem circa ætatem præficiendorum ad ordines, quæ contra antiquos Canones erat introducta indicans, non potuiſſe præualere conſuetudinem illam, niſi ipſe illam confirmaſſet. Vnde in illa materia quidam volunt, nullam conſuetudinem valere ſine lege expreſsè derogante priori, vt Hoſtien. in ſumma, titulo de Secundis nupt. num. 2. ad finem. *Hoſtienſ.* Alij volunt, ſaltem requiri ſcientiam Papę cum tacito conſenſu, vt Richard. in 4. d. 42. artic. 3. *Richard.* queſtio. 2. Gloſſa, & Doctores in capite, *Vir*, de ſecundum. nupt. & plures alij, quos Sanci. D refert. *Gloſſa.*

26.
Exceptio reijcitur.
Verumtamen etiam hæc exceptio non eſt neceſſaria, quia ex dictis iuribus non colligitur, & regula dicti cap. vlti. generalis eſt, nec apparet congrua ratio faciendi exceptionem. Et ita cēſent multi ex auctoribus, quos ſupra citaui, qui generaliter negāt requiri ſcientiā Principis ad hūc effectū, & in ſpeciali Palud. 4. d. 42. q. 3. art. 1. & ibi Supplemēt. Gabr. queſt. 2. art. 2. & Sāci. referens plures lib. 2. diſput. 82. num. 20. & Nauarr. Latè in ſumma, cap. 22. num. 83. vbi reprehendit Rochum dicto capite vltimo, Sect. 4. num. 27. eo, quod de hac re dubitauerit. *Palud. Gabr. Sanc. Nauar.* Sed ille ſatis inclinat in hanc ſententiam, & benè illam confirmat. voluit tamen ab antiquioribus modeſtè diſcedere. Probat autem hanc ſententiam Nauarr. ex eodem capite ſecundo de Tempor. ordi, quod Hoſtienſ. pro ſe allegat; nam illa cō- *Nauar. Hoſtienſ.*

suetudo antiqua antequam esset reuocata per A legem valida fuisse significatur, ibi. *Nisi multitudo, & antiqua consuetudo terræ esset, taliter ordinati non deberent pern ... in susceptis ordinibus ministrare,* vbi Glossa verb. *antiqua* circa finem, id intelligit de consuetudine rationabili, & præscripta, & significat excusasse à culpa etiam in illa materia. Et ita responsum est ad primum. Deinde potest confirmari hæc sententia ex capite primo de Cognati. spirit. ibi, *Nisi consuetudo Ecclesiæ,* & loquitur in materia sacramentali. Verum est, consuetudinem, de qua ibi est sermo, non esse contra legem præcipientem, sed supra illam vel contra permittentem. Sed certè si consuetudo potest introducere nouam legem, & obligationem in materia Sacramentali, nō est, cur non possit etiam abrogare. Et ita patet responsio ad secundum, & tertium: nam in illis iuribus non dicitur, consuetudines illas non potuisse valere propter materiam Sacramentalem, sed quia vel irrationabilis iudicantur, vel iustis de causis reprobantur. E cōtrario vero ad quartū ex Clemen. respondetur ibi confirmari consuetudinē, quia voluit Papa illam expresse approbare, non quia prius valida esse non potuisset contra antiquiores canones.

Glossa.

27. Regula in principio c. 18. data nullam patitur exceptionem. Nauar.

Vnde tandem concludo, regulam datam nullam pati exceptionem, quia præter dictas nullæ aliæ probabiles occurrunt, nec à Doctoribus afferuntur, & rationes factæ videntur eandem posse habere vim contra quamcunque aliam, si cogitetur. Et ideò rectè dixit Nauarr. consil. 1. de Maior. & obedi. num. 3. *Omnis consuetudo rationabilis præscripta valet contra quodcumque ius humanum.* Nam addens, *Omnis* & *quodcumque* satis significauit, nullum esse locum exceptioni. Denique quoties aliqua consuetudo, licèt communis, & antiqua, dicitur in iure non præualere contra legem, semper pro ratione redditur, quia est irrationabilis, vel corruptela, &c, ergo signū est, quoties rationabilis est, si antiquitatem etiam habeat sufficientem, nihil illi deesse ad derogandum legi.

28. De extensione consuetudinis.

Tandem vero quærendum superest, an regula illa aliquam extensionem, vel ampliationem admittat. Sed in hoc puncto Iuristæ communiter, etiam si admittant extensionem in consuetudine præter ius, quæ nouum ius inducit, nihilominus de hac consuetudine legi contraria, & illam abrogante pro regula statuunt, non debere extendi. Ita sentit Abbas in cap. 2. de Consuetud. num. vlt. cum Innoc. ibidem, & tradit latè Iason in l. *De quibus* ff. de Legib. & copiose Rochus supra sect. 4. à num. 7. vsque ad 23. vbi nouem limitationes ponit, quas hic expendere necesse nō est. Nam (vt dixi) hæc quęstio eadem est in consuetudine, quæ in lege, seu statuto. Vnde sicut lex reuocans aliam, non extenditur per se, ac regulariter loquendo, quia talis lex odiosa, & quodam modo grauis censetur, quia correctio iuriū vitāda est, ita cōsuetudo abrogans legem odiosa censetur, & quodammodo exorbitans, ideoque stricti iuris est, & nō extenditur, nisi forte quando materia talis fuerit, vt consuetudo censeatur fauorabilis simpliciter; tunc enim eam extensionē admittet, quam fauores admittunt, dū modo extensio non excedat terminos consuetudinis, quæ ad vnguem seruanda est, vt dixit Baldus in l. *Quicumque* Codice de seruis fugit. num. 20. ideoque de hac

De consuetudine legi contraria non extendenda. Abb. Iason. Innoc. Rochus.

extensione prout à Iuristis tractatur, nihil amplius hic dicere necesse est.

29. Consuetudo contra ius quem effectus habeat

Potest tamen specialiter inquiri, an consuetudo contra ius possit non solum illi derogare, sed etiam ius contrarium inducere. Potest enim interdum lex tolli purè negatiuè, ita scilicet, vt non obliget, licet actus eius non prohibeatur, vel contrarius non præcipiatur; aliquando verò tollitur etiam contrariè, præcipiendo, scilicet, actum, quem prohibebat, vel prohibendo quem pręcipiebat. Et breuiter dico vtrumque posse fieri cōsuetudine legitima. Probatur, quia vtrumque fieri potest per legem scriptam; ergo & per cōsuetudinē. Itē consuetudo potest sub vtraq; ratione, & intentione cōtra legem induci, & potest esse rationabilis, & sufficiēter pręscribi. B Vt tamē hæc præscriptio specialiter declaretur potest cōsequēter inquiri, an illi duo effectus possint simul, & eodem tempore fieri atque adeo vna, & eadem consuetudine, vel tantum successiue. Nam quod successiue fieri possint, clarissimum est: quia prius potest abrogari lex per legitimā cōsuetudinē, mere negatiuè, & sola intentione tollendi talē obligationē, & postea poterit continuari consuetudo animo inducendi legem, & ita est veluti noua consuetudo: nam ex quo tempore lex fuit abrogata, iam consuetudo non est contra ius, sed præter. Vnde indigebit quidem nouo cursu temporis ad inducendam legem, non tamen vltra longum tempus quod ad consuetudinem præter ius sufficere solet.

Resolutio.

30. Dubium.

Difficultas verò est, an simul, & eodem tempore, eisdemque actibus possit vtrumque fieri. Videtur enim non posse, quia quandiu lex resistit, non potest alia lex introduci, quia non C possunt consensus Principis, expressus, ac tacitus esse contrarij, ergo necesse est, vt prius lex existens abrogetur, vt alia possit introduci. Vnde in leg. 3. tit. secundo, partit. 1. dicitur, non posse vsu contra legē, legē inducere, nisi prius lex præexistēs tollatur. Nihilominus dico, posse eodem tempore, eademque consuetudine legem auferri, & contrariam induci. Probatur, quia potest consuetudo vtroque respectu esse rationabilis, & sub vtroque fieri; ergo etiam poterit sufficienti tempore sub vtraq; ratione præscribi, vel significare sufficienter consensum Principis tacitum de vtroque effectu. Confirmatur, quia per vnum actum expressè ferendi legem contrariam priori potest vna auferri, & D alia introduci expressè; ergo idem poterit fieri tacitè, est enim eadem ratio. Neque obstat ratio in contrarium, quia ad id sufficit prioritas naturæ, vt nostro more loquamur. Verū est enim non posse cōsuetudinē cōtra legē nouā legē inducere, nisi tollatur lex contraria, sed satis est, vt tollatur simul tempore, & quod nostro modo intelligendi præcedat ordine naturę abrogatio prioris. Nā in illo gradu est simpliciter prior, quia legis ablatio est veluti necessaria dispositio ad inductionem posterioris, & non fit proximè, & immediatè, & quasi formaliter per introductionem nouę legis; sed per abrogationem, quę absolutè fieri posset sine noua lege. Et in hoc sensu potest illa lex partitarum sufficienter intelligi, quidquid ibi Gregor. Lop. aliter sentire videatur.

CAPVT XX.

Quibus modis poßit consuetudo mutari.

1. *De mutatione consuetudinis.* QVãuis de mutatione legis humanæ superiori libro generatim dictũ sit, & ibi dicta posſint magna ex parte ad ius cõsuetudinis applicari, nihilominus aliqua exponere oportet, quę huius iuris propria esse videntur. Habent autem locum circa consuetudinem illi duo mutationis modi, quos suprà in lege distinximus, *Duplex modus mutationis* scilicet, quasi ab intrinseco per solam priuatiuam cessationem, vel ab extrinseco per actionem contrariam alicuius agentis. De priori modo nihil aliud dicendum occurrit, nisi per solam mutationem materiæ quoad eius honestatem, vel publicam vtilitatem posse consuetudinem per se ipsam absque extrinseca reuocatione cessare. Quod enim posſit mutari materia consuetudinis per se notum est, tum experientia, tum ex naturali conditione rerum humanarum. Quod verò tanta poſſit esse mutatio in materia, vt per se cesset consuetudo, ac desinat obligare. Patet, quia necesse est, vt consuetudo in aliqua ratione fundata sit, & propter alquem finem adæquatum sit introducta, quia hoc postulat essentialis ratio legis; ergo si ita res mutentur, vt cesset ratio; & finis consuetudinis, non solum in particulari, sed etiam in generali, desinet etiam consuetudo obligare. Imo si finis non tantum negatiuè, sed etiam contrariè cessaret, posset oriri obligatio non seruandi consuetudinem. Vt, si cõsuetudo inciperet esse moralis occasio peccandi, vel aliter nociua communi bono reipublicę. Idemque erit, si in particulari casu contingat, vt non tantum negatiuè cesset ratio consuetudinis, sed etiam contrariè, sicut de lege dictũ est: nam eadẽ proportionalis ratio in consuetudine locum habet. Denique quod hoc tantum modo contingat, consuetudinem per se cessare patet, quia non pendet ex alia causa quasi conseruante per actualem influxum. Nam licèt pendeat ex voluntate Principis, satis est ad illius conseruationem, quod à Principe non reuocetur, & idem est de populo, quatenus ab illo pendere potest.

2. *Reuocatio consuetudinis.* Omisso ergo illo genere mutationis, solum de reuocatione consuetudinis dicendum est, quę à Principe per legem, seu expressam voluntatem, vel à populo per contrariam voluntatem fieri potest. Quos duos modos reuocationis posuit lex. 6. tit. 2. partit. 1. & sunt frequentes in iure. Et sub reuocatione comprehendimus non solum integram abrogationem iuris consuetudinarij, sed etiam partialem derogationẽ, quia eandem proportionem seruant. De dispẽsatione autem in iure consuetudinis nihil dicere necesse est, quia vel sub reuocatione partiali comprehenditur, vel si aliquo modo differt, vel pertinet ad priuilegium, de quo sequenti libro dicemus, vel eadem est ratio de illa, quæ de dispensatione in lege humana, de qua satis superiori libro dictum est.

3. *Lex posterior contraria reuocat consuetudinem.* Dico ergo primò. Consuetudo reuocatur per legem posteriorem contrariam præcipuè quãdo legislator illam non ignorat. Supponit hæc assertio potestatem in Principe, qui potest leges ferre, ad reuocandam consuetudinem. Quod est manifestum in iure, cap. *Cum consuetudinis*, de Consuet. cap. 1. de Constit. in 6. l. 2. C. Quæ sit long. consuet. Nam quod ibi dicitur, non esse tantam vim consuetudinis, vt legem vincat, in vno sensu, maximè verum habet de lege subsequente consuetudinem. Ratio vero est manifesta, quia consuetudo non habet vires, nisi ex voluntate saltem tacita eius, qui potest legem ferre; ergo per eandem voluntatem poterit cõsuetudo reuocari, & vires amittere, imò & prohiberi, ac cõtrarium præcipi. Si enim Princeps potest per posteriorem legẽ reuocare priorem, per expressam voluntatem à se factam, quomodo non poterit reuocare consuetudinem tacita voluntate sua introductam per posteriorem legem, & voluntatem expressam? In hoc ergo nulla est controuersia, nec dubitandi ratio, si additur. *Non obstante contraria consuetudine*, tunc maximè reuocari consuetudinem, quia non potest clarius legislator suam mentem explicare.

Potest vero in pręsenti obijci lex vnic. de Feudi cognit. vbi sic dicitur, *Legum Romanarum non est vilis auctoritas, sed non adeo vim suam extendunt, vt vsum vincant, aut mores*. Respondeo in primis, id intelligi à Glossa ibi, esse speciale in feudis, sed non reddit rationem. Cuiac. ibi id intelligit de consuetudine in contradictorio iudicio cõfirmata. At hæc etiam tollitur per legem. Alij intelligunt, illam legem loqui in locis extra ditionem Romanam, vbi leges Romanorum non habent vim legum, nisi quatenus à Principibus acceptantur, & in illis locis dicitur, præferendam illis esse consuetudinem. Sed hoc & reddit sententiam friuolam, quid enim mirum, quod lex non obligans, & extranea non vincat consuetudinem obligantem, & propriam? & non satis facit, quia ibidem ait Obertus *Iudicium de feudis etiam legibus nostris contariũ dici solet*. Vnde Bald. ibi ait, sensum esse, causas feudales decidi cõsuetudine, non legibus scriptis, siue Romanorũ, siue Longobardorum. Quod intelligendum puto de legibus vniuersalibus: nam si essent propriæ leges scriptæ de feudis, ab habentibus potestatem latæ, illæ vincerent consuetudinem seruãdo regulam datam. Sensus ergo erit in materia feudorum proprias consuetudines esse seruandas; non obstantibus generalibus legibus aliter disponentibus. Vel certè intelligi possunt illa verba de consuetudine præscriptionis, in qua maximè solent feuda fundari, quia leges Romanorum non præiudicant huic consuetudini, quia non tollunt iura, & dominia, per consuetudinem præscriptam comparata. 4. *Obiect.* *Resp. Glossa.* *Bald.*

Maxime autem locum habet assertio posita, quando in lege additur clausula. *Non obstante consuetudine*, quia non potest legislator mentem suam clarius explicare. At verò quandò non additur illa clausula, in primis requiritur repugnantia inter legem, & consuetudinem, ita vt non possit lex obseruari, si consuetudo seruetur. Nam si posſint in concordiam redigi, & lex posſit suum effectũ habere absque derogatione consuetudinis etiam restringendo verba quoad fieri posſit, salua eorum proprietate, ita interpretanda est, quia iuris correctio vitanda est, & multò magis consuetudinis quoad fieri posſit. Tum quia est veluti in naturam versa, ideoque difficile mutatur, tum quia leges debẽt esse moribus vtentium accommodatæ. 5.

6 *Quid requiritur vt lex reuocet consuetudinem.*

Vt ergo lex reuocet consuetudinem vi sua, & sine expressa clausula, necessaria est omnimoda repugnantia, & contrarietas. Deinde necessaria est voluntas Principis, quia per illam fit reuocatio. Et quia voluntas requirit scientiam, ideo etiam necesse est, vt scientia consuetudinis in Principe supponatur. Atque ita hanc vltimam conditionem, in qua est tota difficultas posuit Pontifex in cap. 1. de Constit. in 6.

7. *Infertur 1. consuetudo vniuersalis abrogatur per legem vniuersalem. Bald. Felin. Rota.*

Ex quo textu, & ex hac conditione infertur primò, quando consuetudo erat vniuersalis v. g. totius Ecclesiæ, & lex contraria fertur pro tota Ecclesia, consuetudinem omnino abrogari per talem legem, etiam si clausulam derogatoriam non habeat. Ita docuit Bald. cum alijs in l. 2. C. Quæ sit longa consuetudo, Felin. in cap. *Super literis*, de Rescript n. 8. verb. *Tertia regula*, & in cap. 1. n. de Re iudicat. numer. 4. ampliat. 3. & Rota decis. 2. de Rescripti. in nouis, numer. 2. & sumitur apertè ex dicto capite primo de Constitution. in 6. ibi. *Singularium consuetudines.* Nam per hoc excludit generales, vt ibi etiam Glossa notauit. Ratio vero est, quia lex posterior vniuersalis, reuocat priorem vniuersalem, etiam si illius mentionem non faciat, vt in dicto capite dicitur; sed consuetudo vniuersalis habet vim legis vniuersalis, & reputatur ius canonicum, vel ciuile, non scriptum; ergo. Item Princeps, qui iura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere (vt dicitur in dicto cap. 1. & in l. *Omnium* C. de Testam.) etiam censetur non ignorare vniuersalem consuetudinem; ergo censetur reuocare illam, edendo legem, quæ cum illa subsistere non potest.

8. *Regulæ dictæ applicatio.*

Et hoc cum proportione procedit in vnoquoque Episcopatu pro legibus Synodalibus, & consuetudinibus generalibus vnius cuiusque diœcesis. Idéq; erit in legibus ciuilibus singulorũ regnorum comparatis ad consuetudines vniuersales vniuscuiusq; regni: nã est eadẽ proportio. Ideoque dixit Abb. in cap. vlt. de Consuet. n. vlt quod si ciuitas fecit statutum contra suam consuetudinem, reuocat, illam licèt de illa non faciat mentionem, quia præsumitur scire consuetudinẽ suã, cũ consuetudo sine scientia populi non introducatur. Ego autem hoc puto intelligendũ, dũmodò ciuitas absolutam potestatẽ statuendi habeat, vel si indiget licentia aut cõfirmatione Principis, illũ certiorem reddat, legẽ fieri, reuocando consuetudinẽ. Argumento cap. *Cum consuetudinis*, de Consuet. quia Princeps aliter non posset consentire in reuocationem cõsuetudinis: cum non præsumatur scire consuetudinem priuatam. Item quia multo difficilius, & maiori consideratione statutum illud permitteret, si consuetudinis notitiam haberet. Ac denique quia iure communi decernitur, vt non fiat consuetudinis mutatio l. *Minime*. ff. de Legibus, ergo ad statuendum contra consuetudinem de licentia Principis necessarium est, illam conditionem illi aperire. Addo denique, hanc assertionem, seu illationem non minus procedere in cõsuetudine immemoriali, quàm in qualibet alia aliter præscripta. Nam si lex est æquè vniuersalis ipsi consuetudini, licèt non faciat expressam mentionem eius, reuocabit illam. Ratio est eadem, quia talis consuetudo non præsumitur ignorata, & solum legis communis positiuæ vim habet. Vnde non censetur reuocari ex vi alicuius clausulæ vniuersalis, in qua censeatur habere specialitatem, sed ex certa scientia Principis, qua non obstante, vult condere legem, quæ valida esse non potest, nisi talem consuetudinem reuocet; ergo illam etiam reuocat.

Secundo infertur ex eadem conditione, & regula, per legem vniuersalem latam pro tota Ecclesia, non reuocari consuetudines particulares diœcesũm, aut ciuitatum, vel prouinciarum, nisi addatur clausula reuocatoria, *Non obstante*, vel in speciali, vel saltẽ in generali. Quæ assertio cum proportione applicanda est ad leges regnorum, vel prouinciarum, quatenus vniuersales sunt in vnaquaque prouincia, & cõparantur ad consuetudines particularium locorum, regni, vel prouinciæ, ita vt seruetur proportio: sic enim etiam militat eadem ratio, & iurisdictio. Sic ergo assertio est expresse declarata in dicto cap. 1. de Constit. in 6. vbi etiam ratio redditur, quia legislator vniuersalis non censetur scire facta particularia, ad quæ pertinent consuetudines particularium locorum; ergo non censetur velle reuocare illas per legem vniuersalem, nisi earum faciat expressam mentionem, vel saltem in genere omnes contrarias consuetudines reuocet, addendo clausulam, *Non obstante, &c.* Atque in hoc etiam conueniunt Glossa, & Doctores in dicto cap. 1. de Constit. in 6. & in cap. vlt. de Consuet. vbi Panormit. n. 24. Rochus sect. 7. n. 30. & Paul. Castrens. Iasõ, & alij in d. l. *De quibus* At verò Barth. in eadem lege *De quibus*, in lect. num 5. citat Guidonem in cõtrarium, ipseque videtur idem sentire secundum ius ciuile, propter l. 3. §. *Diuus*. ff. de Sepul. viol. licèt nostram sententiam admittat secundum ius canonicum, & ita illam intellexit Panormit. suprà, & illa fuit etiam sententia Azonis in Sũm. quẽ refert, & sequitur Hostiẽs. in sum. tit. de Consuet. §. Quę cui præiudicet. Sed re vera Bart. Guidonis sententiam improbat, & cõmunem sequitur remittens se ad Canonistas, præsertim ad Ioan. Andr. in dicto c. 1. Clarius vero in Repetit. n. 5. generaliter id resoluit; ac docet. Indicatque, licet hoc nõ sit tam expressũ in iure ciuili sicut in canonico, tamen rationẽ dicti capituli primi in omni iure procedere, & ita cap. illud 1. non tam esse specialis iuris constitutiuum, quàm declaratiuum eius iuris, quod secundum rectam rationem in quocumque legislatore locum habet. Et ad §. *Diuus*, vno verbo ibi respondet, intelligendum esse, quando Princeps sciebat consuetudinem, vel expresse voluit illam tollere, si esset. Quæ responsio procedit extendendo illum textum ab statuto ad consuetudinem, & intelligendo illum de consuetudine antecedente ad legem, sed alios etiam habet sensus, vt suprà dixi. Sic etiam videtur moderanda lex. 6. tit. 2. partit. 1. cum dicit, legẽ posteriorem tollere consuetudinem contrariã, licèt Gregor. Lop ibi, in Gloss. 6. indifferenter, & sine vlla limitatione illam intelligat, allegãbo dictum §. *Diuus*.

9. 2. infertur. *Glossa. Panorm. Roch. Paul. Castrens. Iason. Guido. Panorm. Azon. Hostiens. Bart. Ioan. Andr. Greg. Lop. Glossa.*

10. *Dubium.*

Sed quæri potest, de qua consuetudine hoc intelligendum sit, an de sola consuetudine præscripta, vel quæ iam legem introduxit, an etiam de minori consuetudine. Nam Doctores allegati nihil de hoc tractant, sed simpliciter, & indistinctè loquũtur. Vnde videntur loqui de cõsuetudine iuris seu quæ ius introduxit, ac subinde de consuetudine præscripta. Nã tractant de

de consuetudine; quam Princeps ignorare præsumitur, talis autem nõ potest inducere ius, nisi sit præscripta. Et ita hanc particulam inuenio additam in Glos.d.cap.1.de Constit.in 6. verb. *Facti* & colligi potest ex dict. cap. 1. quatenus vtitur verbo derogandi, quia non dicitur propriè derogari, nisi iuri præcedenti. Et è conuerso, ideo consuetudo specialis derogare censetur iuri generali, quia speciale ius derogat generali, etiam si speciale præcedat. vt est regula iuris, & quia non præsumitur Princeps iuri speciali derogare, quod ignorat; ergo supponitur consuetudo esse talis, quæ ius introduxerit. Tandem quia, nisi sit sermo de consuetudine præscripta, nulla alia designari poterit, quæ necessario firma permanere debeat, non obstante lege generali subsequente.

Glossa.

11. Nihilominus expendo in d.cap.1. dicente, consuetudines particulares non reuocari per absolutã legẽ generalem, solum addi, *Dummodo rationabiles sint* omissa alia cõditione, *Dũmodo præscriptæ sint*: ergo non est à nobis addenda. Nam vbi Pontifex voluit, illam esse necessariam, eã non omisit, vt patet ex dict. cap. vlt. de Consuet. Item ibi pro ratione redditur, quod consuetudo est quid facti; ergo licet non peruenerit ad constituendum ius, habet in illa locum ratio illius legis, quod Princeps illam ignorat. & ideò non præsumitur illam reuocare. Dices, ibi consuetudinem appellari *facti*, vt distinguià iure communi, sicut statutũ dicitur esse facti, non quia non sit ius, & lex, sed quia per specialia facta inducitur, & ita ibi esse sermonem de consuetudine præscripta, quia licet in non præscripta procedat eadem ratio quoad hoc, vt ignorari possit, non tamen quoad hoc; vt præsumatur Princeps noluisse sua lege obligare contra talem consuetudinem inchoatam, quia cum non induxerit ius, non indiget derogatione, sicut alia. Sed contra, quia esto, in hoc sit diuersitas, ex alia parte est magna similitudo rationis in hoc, quod Princeps non præsumitur velle ferre legem non consonam moribus vtentium. Quæ ratio habere potest locum in consuetudine valde radicata, & obseruata, etiamsi nondũ præscripta sit. Et confirmatur ex regula iuris, quod dispositio generalis non comprehendit specialia, quæ legislator verisimiliter non intenderet, si eorum notitiam haberet; sed specialem difficultatem habet cogere subditos ad mutandum similem consuetudinem, quæ multum mouisset Principem, si illam sciuisset; ergo non est verisimile voluisse obligare contra talem consuetudinem.

Quædam in dicto c. 1. expendenda.

Obiect.

Resp.

12. Quamobrem probabiliter censeo, non esse restringendam regulam illius textus ad consuetudinem præscriptam, sed intelligendam esse de consuetudine rationabili, & tam publico vsu, & tanto tempore firmata, quod sufficeret ad legem introducendam, si Princeps illam sciret, eo quod prudenti arbitrio verisimile sit, principẽ fuisse in illam consensurum, si illã sciret. Tunc enim, ob contrariam rationem, non est verisimile, velle contra illam obligare per legem generaliter latam, seu velle illam tollere, dum illam ignorat, nisi expresius id declaret. Nam in talem consuetudinem, & verba & ratio dicti cap.1. optimè cadunt. Nam verbum *derogandi*, rectè etiam de tali consuetudine dicitur, tum quia dici etiam solet de alijs iuribus iustitię quę non sunt leges, vt dicimus, Principem concedendo priuilegium, nolle derogare iuri tertij, tum etiam quia illa consuetudo de se sufficiens esset ad ius inducendum, nisi obstaret Principis ignorantia, tum denique quia populus habet quoddam ius, vt non cogatur mutare talem consuetudinem, cui non intelligitur velle derogare Princeps, nisi id exprimat. Et ita respõsum est ad rationem in contrarium.

Regula illius textus quo se extẽdat.

13. Et ad vltimam confirmationem dicitur, verum esse, non posse vnum, & idem tempus huius cõsuetudinis, designari, satis vero esse, quod prudẽti arbitrio discerni possit, sic vt suprà dicebamus, cõsuetudinẽ nõ præscriptã posse inducere ius, si Princeps illam sciat, tempus autem eius non esse idem, nec definitum pro omnibus, sed prudenter determinandum esse iuxta consuetudinis circunstantias. Idem ergo tempus idemque iudicium dicimus in præsenti sufficere. Et certè hoc supponunt omnes, qui docent, consuetudinem nunquam introducere legem, nisi sciente Principe, illi enim negare non possunt, decisionem dicti ca. 1. scilicet, legem generalem non abrogare consuetudinem particularem ignoratam à Principe, quanuis ex sententia illorum nondum legem introduxisset. Denique vsu videtur esse receptum, vt in defendenda particulari consuetudine contra generalem legem, non rigorosè spectetur, aut allegetur tempus longum necessarium ad præscriptionem, sed tantum honestas consuetudinis, & quod iudicio prudentum sufficienter firmata sit.

Resp. ad vltimam.

14. Dubitari etiam potest circa præcedentem regulam, vtrum per legem particularem simpliciter latam à Papa, vel ab alio simili vniuersali Principe, pro certo loco, episcopatu, &c. derogetur particulari consuetudini contrariæ eiusdem loci. Et ratio dubitandi est, quia lex derogat consuetudini antecedenti, si adæquate, vt sic dicam, comparentur, idest lex generalis ad consuetudinem generalem, & particularis, ad particularem; vt de priori parte diximus in priori regula, & de posteriori parte videtur esse eadem ratio Vnde etiam ibi diximus, per statutum loci latum à communitate eiusdem loci habente potestatem statuendi, reuocari priuatam consuetudinem, licet illius non fiat mentio; ergo à fortiori idem dicendum est, si statutũ fiat à Principe superiore, cum maior sit eius potestas.

Dubium

15. Nihilominus dicendum videtur, per talem legem non statim esse reuocatam consuetudinẽ, nisi præcedat populi consensus, petitio, aut informatio, vel alia via constet, latam esse à Principe cum scientia consuetudinis. Ratio est, quia non minus procedit in tali lege decisio dicti capituli primi, quã in lege generali, quia non minus præsumitur Princeps ignorare consuetudinem priuatam ferendo vnam legem, quam aliam, & alioqui supposita ignorantia, non censetur velle derogare consuetudini, nisi id exprimat. Et hæc est differentia clara inter Principem vniuersalem, vel particularem, seu proprium statuentem quia in Principe supponitur dicta ignorantia facti, non vero in particulari communitate, aut gubernatore. Atque ita verba illius cap. 1. generali a etiam sunt de omni *constitutione à Papa noriter edita*. Est etiam optima coniectura, quia cũ res

Per legem particularem à Papa latã nõ reuocari cõsuetudinẽ nisi, &c.

res possit esse dubia, vel obscura, si Princeps voluisset legem suam particularem valere, non obstante consuetudine contraria, expressisset: ita enim fieri solet receptissimo vsu, & iuri cõsentaneo; ergo dum non addit, pręsumendum est, voluisse consuetudinem reuocare. Et hoc in praxi est obseruandum pro multis legibus, quæ respectu potestatis, à qua feruntur, & respectu communitatis, ad quam illa potestas extenditur, sunt particulares, & vniuersaliter feruntur pro aliqua diœcesi, vel cõgregatione, cuius cõsuetudines licet in illa generales sint, sunt particulares respectu Principis, & ideo non censentur derogatæ per tales leges, nisi in eis exprimantur. Hinc etiam consuetudo non censetur derogata per priuilegium à Principe concessum, nisi clausulam derogantem contineat, vt infra suo loco dicetur.

16 *Ob. Glossa.* Sed obijci potest ratio, qua vtitur Glossa in dicto cap. 1. Verb. *Singularium*, scilicet, quia talis lex superflua, & inutilis esset, nullũ enim effectum posset alicubi habere: lex enim generalis, licet in vno loco non tollat cõsuetudinẽ, nõ est inutilis, quia in reliqua tota cõmunitate obligat; lex autẽ lata pro loco, vel cõgregatione speciali, si ibi impeditur propter cõsuetudinẽ particularem contrariam, inutilis fiet. Item videtur contra obedientiam debitam superiori Principi, contempta illius lege in propria consuetudine persistere. *Resp.* Responderi potest, legem illam de se vtilem esse, & efficacem; per accidens autem, & ex ignorantia consuetudinis non habere effectum, neque hoc esse contra obedientiam, & reuerentiam superiori debitã, quia creditur esse iuxta illius voluntatem iure communi explicatam. Addo verò legem illam non esse inutilem, neque omnino carere effectu, nã obligat subditos ad reuerenter illam suscipiendam, & recurrendum ad superiorem; consuetudinem suam & rationem eius allegando, cum animo seruandi legem, si non obstante consuetudine iam cognitã, superior voluerit legem obseruari. Interim verò non tenentur contra consuetudinem agere. Quæ omnia à simili optime confirmantur ex capite. *Si quando* de Rescrip. cum his, quæ ibi notantur.

17. *Quæ verba addẽda sunt vt consuetudo cẽseatur abrogari.* Tandem explicare oportet, quæ verba addẽda sint in lege generali, seu Principis, vt censeatur consuetudinem abrogare. Nam in dicto c. 1. dicitur, *Nisi expresse caueatur in ipsa*, In quo solum occurrit aduertendum, hanc derogationem ordinariè solere fieri per particulam, *Non obstante contraria consuetudine*, vel alia simili, seu æquiualente, aut quæ illam virtute includat, de quibus clausulis dicam ex professo in lib. 8. circa reuocationem priuilegiorum. Quando autem per huiusmodi verba retractetur tantum consuetudo præterita; vel prohibeatur futura, aut etiam reprobetur, satis in superioribus tractatum est. Solum ergo potest hic inquiri, an per illa verba absolutè prolata retractari censeatur immemorialis consuetudo, vel solum aliæ, de quarum initio constat. In quo tres sunt sententiæ. *Immemorabilis cõsuetudo quando censeatur abrogata? 1 Sententia Cardin.* Vna est absolutè affirmans, per clausulam. *Non obstante consuetudine contrarium*, reuocari consuetudinem, etiam immemorialem, licet in illa clausula nõ addatur particula distributiua *quacumque*, vel alia similis. Ita Card. Ratio esse potest, quia negatio est sufficiens distributio, cum omnia destruat. *2. Sentent.* Alia sententia est, addita distributione,

A comprehendi consuetudinem immemorialẽ, non vero sine illa. Ita plures Canonistæ, & Gloss. allegatæ à Couar. Ratio prioris partis esse potest specialitas immemorialis consuetudinis. Posterioris autem fundamentum erit, quia illa veluti geminata distributio vincit illam specialitatem. *Glossa. Couar.*

Tertia sententia est, etiã addita distributione nõ reuocari talẽ cõsuetudinẽ, nisi addatur, *etiam immemoriali*, vel aliquid ęquiualẽs. Ita tenẽt multi Iuristę, quos referũt & sequũtur Couar. lib. 3. Variar. cap. 13. n. 5. & Tiraquel. de Vtroque retract. tract. 2. §. 1. Gloss. 2. n. 25. idq; insinuauit Glossa in Authent. *vt de cætero*, c. 1. Verb. *Præscriptione*, cum enim textus ille dicat. *Nulla præscriptione obicienda &c.* Glossa. addit, *nisi centenaria*, nam hæc immemorialis reputatur, imo addit, *vel quadragenaria*. quod nimium est sentit vero, quoties reuo- 18 *3. Senten.* *Couar.* *Tiraquel Glossa.*

B catur consuetudo; vel negatur præscriptio, intelligi de ordinaria consuetudine, aut præscriptione longi temporis, non vero longissimi, & multo minus immemorialis. Sicut iura ciuilia dicunt, seruitutes discontinuas non pręscribi, l. *Seruitutes prædiorum*, ff. de Seruitut. & nihilominus nõ intelligitur præscriptio temporis immemorialis exclusa l. 3. §. *Ductus aquæ* ff. de Aqua quotid. & æsti. Atque hoc ferè tantum fundamentum ad confirmandam hanc sententiam affertur. Quod ita induci potest; nam cum initium consuetudinis ignoratur, consequenter etiam ignoratur, an ius illud fuerit constitutum solo vsu, vel aliunde duxerit initium ex aliquo priuilegio, constitutione, aut alio simili, ergo merito dicimus talem cõsuetudinem non satis derogari per generale nomen

C consuetudinis, quia habet quandam superiorẽ rationem. Adde, ob hanc causam immemorialem consuetudinem valde specialem in iure reputari, habereque multa specialia priuilegia, ideoque non comprehendi sub generali clausula, iuxta aliam vulgatam regulam iuris. Atque ita hæc sententia in praxi obseruari potest. Addi verò illi solent aliquę limitationes, quæ ad materiam de pręscriptione spectant, hic verò necessariæ non sunt, videatur Tiraquel. supra. *Conclus. Approbatur 3 sent.* *Tiraquel.*

Secundo principaliter dicendum est, consuetudinem antiquam per subsequentem abrogari posse, seruata proportione, idest, vniuersalem per vniuersalem, particularem per particularem in eodem loco. nam in diuersis non 19. *2. Conclus Consuetud. antiqua per subsequentẽ derogari potest seruata proportione.*

D sunt contrariæ: vniuersali verò derogari per particularem alicuius loci, pro illo etiam loco vniuersalem denique derogare particulari. Ita fere Hostiens. in Sum. eodem tit §. *Quæ cui præiudicet*, & omnes. Et ratio generalis est, quia ita comparantur consuetudines inter se, sicut leges. vel & consuetudo, seruata proportione. Vnde quod dicitur in §. Penult. Instit. de Iur. natur. *Ea quæ ciuitas constituit sæpe mutari solent, vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata* sicut est verum de his, quæ iure scripto sunt constituta; ita etiam à fortiori de iure non scripto. quia non minus. imò magis videtur posse mutari tacitus cõsensus per tacitum contrarium, quam expressus per tacitum, sed hoc potest fieri, vt ostensum est; ergo. Vnde in primis necesse est, consuetudines esse contrarias: nam si possunt ad concordiam reduci, obseruandę sunt, vt Hostiens. ait, supposita autem contrarietate omnia membra *Hostien.* *Hostiens.*

sunt

sunt clara. Solum in vltimo oportet aduertere in consuetudinibus non habere locum clausulam derogantem, quia non habent verba, sed opera, & ideò necessarium esse, vt consuetudo vniuersalis ad derogandum particulari, extendatur ad locum illum, in quo particularis consuetudo antea erat. Et tunc res est clara, quia tunc consummatur oppositio contradictoria, vt sic dicam, & populus ille iam consentit; secus vero erit, si tantum sit vniuersalis in reliquis partibus prouinciæ, aut regni, quia hęc nō poterit obesse particulari consuetudini tenaciter retentę, sicut nec lex vniuersalis illi derogat.

20. *De tempore & actibus quibus consuetudo reuocatur.* Quæri autem potest, quanto tempore, vel quibus actibus posterior consuetudo deroget priori. Dicendumque est non sufficere vnum, nec plures actus contrarios, sed requiri consuetudinem prescriptam, vel sufficientem ad reuocandam legem. Ita Glossa 2. in l. *Nemo*, 166. ff. de Regul. iur. Hostieñs. supra §. *Qualiter*. verb. *Sed nunquid* Panormitan. dicto cap. vlt. n. 19. vbi late Rochus sect. 4. n. 69. & sequentibus, Felin. in cap. *Cum accessissent*, n. 30. in fine vbi in scholio multi alij allegantur. Et ratio est, quia nulla consuetudo potest inducere nouum ius, nisi sit præscripta, vel consensu Principis probata, & consequenter nec potest priorem consuetudinē abrogare, nisi eiusdem Principis consensum habeat. Vnde ad minimum est necessarium decennij tempus, ignorante Principe, vel arbitrarium secundum prudentiam, si Princeps scientiam habeat nouæ consuetudinis. *(Glossa. Hostiens. Panormit. Roch. Felin.)*

21 Quæri autem potest, an in Ecclesiasticis cōsuetudinibus requiratur tempus quadraginta annorum, vt posterior reuocet priorem. Panor. enim dicit, indifferenter sufficere tempus decē annorum, sequitur Felin. & reddit rationem, quia posterior consuetudo non est contra ius, quod sic declarat, quia vel prior consuetudo fuit contra ius, & sic posterior est secundum illud antiquius ius, quod per priorē consuetudinem reuocatum fuit, & sic ad illud facilius fit regressus: vel prior consuetudo fuit præter ius, & sic etiam posterior erit præter ius, & ita semper in posteriori consuetudine sufficiunt decem anni. Hunc vero discursum non approbat Roch us supra cum Barb. ibi, & mihi etiā videtur difficilis, quia nulla ratione iuris non scripti in eo habetur. Et ideo breuiter censeo primo, si prior consuetudo non fuit contra, sed præter ius, posteriorem esse simpliciter contra ius, & ideo postulare tempus canonicæ præscriptionis. Probatur, quia prior consuetudo induxit ius cui est contraria posterior, quæ non est conformis alicui iuri. Item si prior consuetudo fuit vniuersalis, & posterior particularis, est id euidētius, quia consuetudo vniuersalis ius commune inducit; idem autem videtur, si prior fuerit particularis eiusdem loci, & iuri communi non contrario. Nam consuetudo contra simile statutum, esset contra ius, & postularet tempus canonicę præscriptionis; ergo idem est de consuetudine: nā est ęqualis ratio. At vero si prior consuetudo fuit contra ius commune, quod nō fuit omnino ablatum illa consuetudine, quia non fuit vniuersalis, sed particularis, quę illi derogauit, tunc probabile est, posteriorem cōsuetudinem decem annis præscriptam sufficere: quia non est simpliciter contra ius, quia ius commune semper manet, ad quod per illam consuetudinem fit regressus. & tunc procedūt, quæ Felin. tradit. Secus vero censeo, si prior consuetudo fuit vniuersalis, & omnino abrogauit ius vniuersale antecedens: nam tunc existimo, necessariam esse præscriptionem canonicam quadraginta annorum contra talem consuetudinem, quia posterior consuetudo iam est omnino contra ius commune inductum per priorem cōsuetudinē. Aliud enim ius antiquius vtraque consuetudine, per inde se habet, ac si non præcessisset, quia omnino sublatum est. Et hæc de consuetudine sufficiant. *(Panormit. — Roch. Barb. — Tempus canonicæ præscriptionis requisitum & una consuetudo derogat alteri. — Quādo sufficiat tēpus decennij. — Felin. — Quādo 40. anni requiruntur.)*

FINIS LIBRI SEPTIMI.

INDEX CAPITVM LIBRI OCTAVI

De Lege humana fauorabili.

LIBER OCTAVVS,

DE LEGE HVMANA FAVORABILI SEV PRIVILEGIVM CONCEDENTE.

DISTINXIMVS in cap. 2. libri quinti legem humanam in odiosam, & fauorabilem, & in fine eiusdem capitis insinuauimus, duppliciter dici posse legem fauorabilem, generaliter, scilicet, & specialiter. Priori modo dicitur lex fauorabilis quæcunque lex iusta, quę speciale grauamẽ non imponit, neque aliquod odium continet; nam his semotis, lex de se magna beneficia cõfert; nam illuminat, dirigit, & in officio continet, ideoque fauorabilis censenda est, generali tamen appellatione, quia ex generali ratione iustę legis, hoc habet, supposita prædicta negatione, & ideò de lege fauorabili sub hac generali ratione nihil dicendum superest, nisi quòd hic fauor potest esse maior, & minor in diuersis legibus pro materiarum, & finium illarum diuersitate. Sic enim leges directè intendentes commune bonum præferuntur legibus, quæ commoditates singulorum priuatorum continent, & quæ religionem fouent his, quæ de temporalibus disponunt, & sic de cęteris. Quomodò autem hęc proprietas, seu fauor legis ad eius interpretationem conferat in lib. 5. dictum est. Posteriori, seu speciali modo dicitur lex fauorabilis, quæ specialem fauorem aliquibus concedit, quæ nomine priuilegij significari solet, quæ particularem requirit considerationem in hoc libro tradendam, quia habet proprium quemdam effectum legis nõ communem alijs, ratione cuius peculiaris species legis censetur, & aliquas habet proprietates, quas explicare necesse est. Sunt autem de hac lege tituli de Priuilegijs in omnibus tomis iuris canonici, vbi interpretes multa de hac materia disputant; in iure autẽ ciuili non inuenio absolutum titulũ de Priuilegijs, sed cũ aliqua additione Priuilegijs creditorũ, & de Priuilegijs veteranorum in D. Nouo. Et de Priuilegio fisci, vel dotis, vel variarum personarum, aut communitatum in libris Codicis, quibus locis, & alijs multis iuris etiã ciuilis interpretes de hac materia tractant. Et Sũmistæ verb. *Priuilegium*, & verb. *Gratia*. Theologi verò de illis ex professo non disputant, sed pauca per occasionem, & succinctè attingunt.

Quibus in locis agatur fusè de lege fauorabili.

CAPVT I.

Quid Priuilegium sit.

1 *De nomine priuilegij.* Circa nomen oportet in primis aduertere, priuilegium duo includere, & significare, A scilicet, ius ipsum, seu gratiam concessam priuilegiario, & mandatum ipsum vel instrumentum, quo Princeps concedit alicui specialẽ gratiam, quod interdum vocatur rescriptum, indultum, vel Bulla in canonicis priuilegijs, quãuis hæc nomina latius habeant significatum, quia non tantum priuilegia; sed etiam alij effectus per illa fieri possunt, vt infra dicam. Et facile fit trãsitus ab vno significato ad aliud, quia reputantur tanquam idem, quia vnum est propter aliud, & se habent sicut signum, & significatum. Nos ergo in præsenti proprie agimus de Priuilegio ratione iuris, & gratię, quia est veluti substantia priuilegij, simul autem de toto priuilegio, quia agimus de illo quatenus est lex B quædam humana, quę constituitur in genere signi, vt supra diximus.

2 *Non omne priuilegiũ esse legẽ proprie, & in rigore sumptã.* Secundo supponendum est, non omne priuilegium esse legem proprie, & in rigore sumptã, quia de ratione legis est, vt sit perpetua, vt supra dictum est; non autem omne priuilegium est perpetuum, vt ex dicendis constabit; ergo saltem illud, quod perpetuum non est, non est proprie lex. Et hoc maximè locum habet, quãdo priuilegium fertur ad determinatum tempus, si tamen absolutè feratur, habet hanc perpetuitatem, quod non finitur per mortem concedentis, vt infra ostẽdetur, in quo excedit vim præcepti, & conuenit cum lege, & in cæteris etiam seruat proportionem ad legem, & quãdiu C durat, per modum legis obseruari debet. Et ideo in communi explicatur priuilegium per rationem legis applicandam, scilicet, & intelligẽdam cum dicta moderatione & proportione respectu priuilegiorum, quę ad tempus tantum conceduntur.

3 *Priuilegij definitio.* His positis, priuilegium definiri potest, vt sit *Priuata lex aliquid speciale concedens*. Sumitur ex Doctoribus in Rubricis de Priuilegijs, & Summistis verb. *Priuilegium*. *Antonin.* Antonin. 1. p. tit. 19. c. 1. Ponitur autem *lex* loco generis, ratione iam dicta. *Priuata* autem additur ex cap. *Abbate*, de Verbor. signif. & cap. *Priuilegium*, d. 3. vt priuilegium *G. Abba.* D à cæteris legibus distinguatur: nam aliæ concedunt ius commune, hæc vero priuatum, vt Doctores circa prædicta iura declarant. Deci. *Decius. Abbas.* & Abb. in Rubri. de Rescrip. Sed dicet aliquis, differentiam hãc repugnare generi, quia de ratione legis est, vt respiciat cõmunitatẽ, atq; adeo quod non sit priuata, sed cõmunis. Sed aduertendum priuilegium non vocari legem priuatam eo quod vni tantum personæ obligationem imponat (quod obiectio intendit) nam supra diximus, & statim declarabimus, pri-

uilegium respicere etiam communitatem, & quoad obligationem, quam inducit, & quoad bonum, & finem, quem saltem vltimatè intendit. Dicitur ergo lex priuata, quia particulari personæ, aut communitati speciale ius concedit preter commune. Et ita vltima particula est declaratiua prioris, vt apertè exponitur in d. c. *Abbate*. Et sic etiam dixit Gregor. in c. *Hinc est*. 16 q. 1. *Priuilegium non constituere communem legem*, & Beda Act. 1. *Priuilegia singulorum communem legem facere non possunt*, cap. Non exemplo. 26. q. 2. *Gregor. Beda.*

4 Atque hinc constat, de ratione priuilegij esse, vt concedat aliquid speciale, quod loco differentię additum est ex eodem cap. *Abbate*, & c. *In his*, de Priuileg. vbi declaratur, dici *aliquid speciale*, vt distinguatur ab his, quæ iure communi conceduntur. Vnde additur ibidem, priuilegium ita esse interpretandum, vt aliquid pręter commune ius concedat; quia alias esset inutile. *Cum nihil* (inquit) *eis conferat memorata indulgentia, sine qua id liceret. Prælatis indulgentibus.* Idē habet Gratiā in §. vlt. 25. q. 1. *Neque enim*, inquit, *aliquibus priuilegia concederentur, si præter generalem legem nulli aliquid speciale concederetur.* Ex quibus verbis ratio assertionis constat, quia secluso hoc effectu, nihil proprium, & peculiare priuilegiū haberet. Tacite autē in hac particula continetur, priuilegium debere fauorem aliquem seu beneficium concedere. Quia concedi dicitur quod volūtarie, & libenter acceptatur; illud autem semper est aliquid fauorabile; sic ergo dicitur, priuilegium aliquid speciale concedere: & ideo lex fauorabilis est. Vnde si aliqua lex imponat speciale grauamē aliquibus personis, aut populis, nō dicitur priuilegiū, quia nō cōcedit, sed imponit, vel vt sic dicā cōpellit tale grauamen subire, & ita non conuenit illi definitio priuilegij, sed odij, vel pœnę, aut tributi. Posset vero quis obijcere cap. *hinc est*. 16. q. 1. vbi Greg. vocat Priuilegium pręceptum quoddam datum cuidam monasterio, vt eius Abbas nō posset in Episcopum eligi. Sed re vera Greg. illud reputauit magnum beneficium monasterij. *Ne forte*, inquit, *occasione Episcopatus, Abbatia aliquid detrimenti pateretur.* Et ideò merito illud priuilegium appellauit.

Esse de ratione priuilegij vt cōcedat, aliquid speciale.

Gratian.

Gregor.

5 Sed quæri potest in primis, an illa definitio completa sit. Et ratio dubitandi est, quia nonnulli existimant, addendum esse, vt illud, quod priuilegium concedit, sit aliquid contra commune ius. Ita sentit Panorm. in cap. *Olim*, de Verbor. signif. n. 7. vbi ait, de ratione priuilegij esse, vt concedat aliquid contra ius commune: nam si solum concedat specialem gratiam, quæ iuri communi contraria non sit, quamuis per illud non detur, non est, inquit, propriè priuilegium, sed beneficium Principis. Quæ fuit etiam doctrina Batt. in l. *Si finita*, §. *Ex hoc edicto*, ff. de Damn. infect. n. 5. & sequitur Sebastian. Medicis tractatu de Definition. 2. p § 17. Veruntamē licet possit esse quæstio de nomine, tamen etiam priuilegium contra legem cōcessum potest dici beneficium Principis, & beneficium speciale datum præter ius commune ex liberali Principis gratia, vel donatione, est vere priuilegium, prout nunc de illo loquitur, quia est lex priuata & fauorabilis. Vnde non potest sub alia legis specie contineri. Nec in dicto cap. *Abbate*, ad rationem priuilegij postulatur, vt aliquid contra ius concedat, sed simpliciter, vt aliquid speciale

An dicta definitio sit completa.

Panormit. in c. Olim.

Barth. Sebastian.

& in dicto cap. *In his*, vocatur indulgentia, licētia, & gratia, & solum requiritur, vt aliquid huiusmodi concedat, & tamen constituitur caput illud sub titulo de Priuilegijs. Et talia sunt in religionibus multa priuilegia, quæ sunt meræ gratiæ Pontificum, & non sunt contraria iuri communi, sed aliquid vltra illud addunt, vt sūt priuilegia absoluendi, dispensandi, & cæt. Non est ergo necessarium, in definitione addere illā particulam *contra ius*, nam satis est, quod sit vltra, vel præter ius; hoc autem satis significatur, cum dicitur, priuilegium aliquid speciale concedere: si enim nihil concederet vltra commune ius, profecto nec speciale aliquid cōcederet, & hoc ad summum probant nonnulla iura, quæ Medicis allegat. At vero Syluester verbo, *Priuilegium*, q. 3. distinguit de Priuilegio late, & proprie sumpto: nam proprie sumptum ait esse contra ius, late sufficere vltra, vel præter ius. Sed non oportet de nomine contendere, nec video cur vox illa non dicatur proprie in tota illa significatione lata, quia per concessionem etiam seu gratiam præter ius potest constitui lex priuata, à qua dictum est priuilegium nec, potest, vt dixi) sub alia specie proprie comprehendi.

Syluestri distinctio priuilegij in late, & proprie sumptum.

Hinc vero nascitur secunda obiectio, quia non omne priuilegium videtur aliquid speciale concedere, & consequenter non recte ponitur illa tanquam differentia priuilegij. Nā per illam fit, vt definitio non conuertatur cum definito. Assumptum patet ex cap. *Quia*. de Procur. vbi Innoc. III. vniuersitati Parisiensi priuilegium concedit constituēdi procuratorem in causis, dicens, *Hoc vobis concedimus auctoritate præsentium*. Et infra, *licet de iure communi hoc fieri valeat*. Ecce priuilegium, quod nihil speciale concedit; non solum contra, verum etiam nec vltra ius commune. Simile habetur in cap. *Et si Christus*, in fine, de Iur. vbi potestas iurandi in proprijs causis religiosis conceditur, quando alia probatiō deest, quod non solum iure communi, sed etiam naturali concessum videbatur. Similia etiam sunt multa priuilegia in religionibus, vt testantur Nauar. in Enchir. de Orat. cap. 3. nu. 53. & cap. 19. n. 84. & in Sum. cap. 25. n. 89. & Emman. Rode tom. 1. Quæstionum Regular. q. 7. art. 1.

6 *Obiectio.*

C. Quia.

Cap. Et si Christus.

Nauar. Em. Rode.

Ad hāc obiectionem responderi potest primō, hęc nō esse propria priuilegia, sed tātū declarationes quasdā iuris cōmunis, vel naturalis vel speciales admonitiones, vt talia iura frequentur vel vt maiori auctoritate fiant. Hoc insinuauit Glossa in dicto cap. *Quia*, ibi ita exponit verbū; *Concedimus* id est, *declaramus concessum*; & in dicto cap. *Et si Christus*, eodem modo Glossa exponit verbum *Indulgemus*, id est, *indultum esse ostendimus*. Idem sentit Nauar. dicto cap. 3. n. 84. in principio, & § 7. 8. & 9. sępe enim dicit, hęc non esse proprie priuilegia, vel non esse vera priuilegia sed declarationes iuris, quæ dantur ad tollendā dubia, & scrupulos, pacādasque cōsciētias. Nihilominus tamē dicendū est hæc esse vera priuilegia. Ita tenet Emmā Roder. suprà, & fauet cōmunis modus loquēdi Doctorū, & religiosū. Et potest illis proprijssimè adaptari illa particula definitionis. Primo, quia ipsamet declaratio dubij addit aliquā certitudinē non solum practicam, sed etiam speculatiuam, quę multum confert ad rectè operandum sine remorsu,

7 *1. responsio ad obiectionem.*

Nauar.

Emmanuel Roder.

vel

vel grauamine conscientiæ, qui est fauor non contennendus. Secundo additur specialis admonitio Principis, vt seruetur aliquibus ipsũ commune ius, quæ admonitio fauor est, & plurimum valet, tum quia specialis: nam sunt aliqua, *quæ nisi specialiter notentur, videntur neglecta*, vt dicitur in l. *Item apud Labeonem*, §. *Hoc edictum*. ff. de Iniurijs, tum quia intercedit persona Principis, vel Pontificis, qui in gratiam petentium sæpe hæc concedit, vt suo nomine maiori auctoritate seruentur, aut fiant, vt significat Innoc. III. in d. cap. *Quia*, ibi. *Auctoritate præsentium concedimus facultatem*, & in simili dixit Innocen. I. in cap. *Quis nesciat*, dist. 11. *Quibus idcirco respondemus, non quia te aliquid ignorare credamus, sed vt maiori auctoritate eos instituas*. Hæc autem omnia ad specialem fauorem pertinent. Nam specialis prouidentia Pontificis per specialem monitionem, declarationem, & protectionem sine dubio est speciale beneficium. Exemplum optimum est in cap. *Innouamus*, de Tregua, & pace, vbi Pontifex specialiter commendat quarundam personarum securitatem.

Secunda responsio ad obiectionẽ.

8. Aliquando verò id, quod erat per se malum, vel iure communi prohibitum, speciali modo in fauorem aliquarum personarum prohibetur cum additione specialis pœnæ. Quæ lex licet respectu delinquentium pœnalis sit, respectu eorum, quorum tuitio intenditur, priuilegium est, & tale est priuilegium canonis, *Si quis suadente*, personis Ecclesiasticis concessum, & simile habetur in cap. *Paternarum*. 24. q. 2. & omnia iura, quæ specialibus pœnis muniunt Ecclesiasticam immunitatem, possunt sub hoc ordine priuilegiorum collocari. Præterea solet interdum fieri noua concessio illius rei, quæ per commune ius licebat, non solum vt res licitè fiat, sed etiam vt ab inferioribus Prælatis prohiberi non possit. Sæpe enim potest subditus aliquid licitè facere, dum non prohibetur, potest tamen à suo Prælato prohiberi, ne id faciat. Et tunc si à maiori Prælato specialem licentiam obtineat, dictum effectum operabitur, qui satis specialis est. Vltimo per huiusmodi concessionem restituitur quis ad ius commune: quod illi fuerat aliàs interdictum, vt si religioso detur priuilegium ad appellandum, quod est veluti ius quoddam naturale, interdictum tamen religiosis quasi iure ordinario. De quo priuilegio videri potest Panorm. in c. 1. de Rescri. à n. 4. vbi etiam Deci. Hostiens. & alij.

Quod est per se malum, vel iure cõmuni prohibitũ aliquando specialiter prohibetur in fauorem aliquius.

Panorm. Deci. Hostiens.

9. Addendum verò est vltimo ex Felin. in cap. 1. de Rescrip. n. 4. cum Panormit. & alijs suprà citatis. Quod licet priuilegium possit non cõcedere aliquid vltra ius commune, regulariter non est ita interpretandum, etiamsi necessarium sit verba extendere, quantum commodè fieri possit. Et ideo, etiam regulariter loquendo, non est priuilegium ita contrahendum, vt nihil operetur præter certitudinem, vel aliquid huiusmodi, sed tunc solum, quando ex materiæ qualitate, & verbis priuilegij manifestè constat non fuisse aliam intentionem concedentis. Nã si commodè, & secundum proprietatem verborum potest aliquid speciale vltra, vel contra ius operari, id denegandum non est, quia & ipsa iura ita declarant priuilegia, quantum fieri potest, vt patet ex dicto cap. *In his*, cum similibus. Et ratio fauoris, & beneficij postulat hanc amplitudinem in concessione, vt infrà latius dicemus. Atque hoc etiam confirmat vulgare argumentũ, quo multi colligere solent, id, quod per priuilegium conceditur, sine illo non licere, iuxta cap. *Sane*. de Priuileg. dicens. *Nullus debet sibi sua auctoritate præsumere, quod Romana Ecclesia alicui speciali ratione inspectata voluit indulgere*. Et idem ferè habetur in cap. *Petijsti*. 7. q. 1. & in cap. *Non exemplo*. 26. q. 1. & in regula iuris, quæ habet, non esse trahenda in consequentiam, quæ à communi iure exorbitant. Hæc enim, & similia in hoc fundantur, quod priuilegium aliquid speciale concedit, sine quo, vel actus esset prohibitus, vel non esset in potestate operantis. Hoc autem argumentum regulare est, vt sic dicam, non certum, & vniuersale: tenet enim, quando constat priuilegium concedere aliquid vltra communem consuetudinem, vel legem, vt sumitur ex Gregor. lib. 2. Epist. 54. alias c. 93. & habetur in cap. *Contra morem*, d. 100. Et idem est quando conceditur noua potestas, siue qua actus nõ licebat. Quando vero priuilegium clarè cõceditur solum in gratiam petentis ad maiorem securitatem, vel propter suum scrupulum, aut dubitationem; tunc argumentum dictum nõ est efficax: oportebit autem vt dixi talem esse materiã, taliaque priuilegij verba, vt effectum alium non admittant.

Felin. cum Panormit. & alijs.

Cap. Non exemplo.

Gregor.

Aliquido datur priuileg. in gratiam petentis ad maiorem securitatem ipsius aut tollendũ scrupulum.

CAPVT II.

An scriptura sit de substantia priuilegij, & quomodo à rescripto dispensatione, seu beneficio, differat.

HÆc quæstio necessaria visa est ad exactam declarationẽ priuilegij tam absolute spectatam, quam per comparationem ad alia, cum quibus affinitatem aliquam habere videtur. In definitione igitur priuilegij, nihil de scriptura diximus, sed solum esse legẽ priuatam, & ideo merito interrogari potest, an sit lex scripta seu quod idem est an scriptura requiratur ad valorem, vel effectum priuilegij. Ratio autem dubitandi sumi potest ex Gloss. in cap. 1. de Censib. in 6. verb. *In scriptis*, vbi priuilegia ponit inter ea, quæ in scriptis redigi debent. Allegatq; cap. *Porro*, de Priuileg. quia in eo dicitur inspicienda esse priuilegio, vt eorum tenor seruetur. Fauet etiam cap. *Contra mores*, d. 100. ibi. *Aut scriptis priuilegiis se tuer*. Accedit, quod interdum per specialem gratiam Pontificis conceditur, vt viuæ vocis oraculo valeant in conscientia; ergo signũ est, per se non valere. 1.

Ratio dubitãdi ex gloss. & cap. Porro.

C. Contra mores.

2. Nihilominus dicendũ est, scripturã non esse de substantia priuilegij. Ita sumitur ex cap. *Institutionis*, 25. q. 2. vbi id notat Gloss. & ex Clement. *Dudum*, de Sepulchr. ibi, *Gratias, aut priuilegia verbo, aut scripto concessa*, vbi etiã Gloss. & Doctores, & ex Extrauag. *Et si dominici*, vlt. de Pœnit. & remis. ibi. *Tam verbo, quam scriptis, confectis exinde literis, vel non*. Et iterum, *Quas concedi quomodolibet in posterum contingit verbo, literis, &c*. Idemque docent sub nomine gratiæ Innoc. in cap. *Constitutum*, de Rescrip. n. 2. & Panorm. in cap. *Nostra*, eod. Nauar. consil. 1. de Priuileg. Felin. in Rubric. de Cõstit. n. 5. & Deci. n. 26. Syluest. verb. *Priuilegium*. nu 14. Ratio vero est, quia nullum est ius positiuum; quod scripturam requirat ad valorem, vel effectum priuilegij, nec etiam ex natura rei est necessaria; quia sufficit voluntas, & potestas principis satis declarata; po-

Scripturam non esse de substantia priuilegij. C. Institut. Glossa.

Innoc. Panormit. Nauar. Felin. Decius. Syluest.

potest autem declarari verbo, vel consuetudine A vt infra dicemus. Confirmatur, quia priuilegiũ est quædam lex, sed scriptura non est de substãtia legis, vt supra dictum est, nec in priuilegio interuenit aliqua specialis ratio. Confirmatur, quia dispensationes, & licentiæ possunt sine scriptis concedi; ergo & priuilegium: nam eadem ratio militat. Denique, quia regula Iuristarum est, omnem dispositionem fieri posse verbo, quæ ex iure positiuo scripturam non requirit, vt colligitur ex Doctoribus citatis, & Nauar. consil. 12. de Clãdestin. desponſ. Et merito, quia verbum ex se non est minus efficax signum, quam scriptura, licèt non sit adeo permanens, & ideò ad alios effectus, præsertim ad perpetuitatem, & probationem non sit ità accommodatum; hę autẽ conditiones non sunt de substantia priuilegij; ergo nec scriptura, quia vt dictum est, nullum datur ius positiuum, quod illam requirat. — *Nauar.*

B

3. *C. Contra morem. Exponitur.* Neque contra hoc vltimum obstat dictum cap. *Contra morem*, nam ex illo ad summum colligi potest scriptum priuilegium in causa, de qua ibi agebatur, fuisse necessarium ad probationem priuilegij, inde verò non licet inferre, fuisse necessarium ad substantiam: hæc enim valde diuersa sunt, & à diuersis non fit illatio. Sic etiam intelligenda est Glossa citata: non enim tantum numerat ibi casus, in quibus scriptura est necessaria ad substantiam actus, seu dispositionis, sed in quibus est necessaria ad probationem. Imo in fine addit, non in omnibus illis scripturam esse simpliciter necessariã, sed tantum regulariter, vel ad melius esse, seu ad faciliorem, & certiorem probationem; & hoc modo esse potest necessarium scriptum instrumentum ad probationem priuilegij, non quidem simpliciter, sed ad melius esse, vt late exponit, & probat Decius in Rub. de Constitut. lect. 1. num. 12. & Felin. ibi. n. 6. Vel non in foro conscientię, sed in foro iudiciali, vbi ius positiuum talem modum probationis postulauerit. Et ita Ludouic. Gom. in regul. Cancel. de Non iudicando, &c. q. 14. Gigas q. 34. de Pension. exponunt regulam cancellariæ, quæ habet, *vt gratia Papæ nemini suffragatur literis non expeditis*; intelligi in foro iudiciali, non in foro conscientiæ, & idem dicunt de dispensationibus, eadẽque ratio est de Priuilegijs. — *Decius. Felinus. Lodouicus Gomes. Gigas.*

C

D

4. *Quid expediatur per verbum solum fiat, à põtifice prolatum.* Referunt autem ibi, quendam virum doctum, & expertum in curia sensisse contrarium quia gratia à Pontifice facta solo verbo *Fiat*, nõ intelligitur absolute facta, sed tantum in ordine ad expeditionem literarum, ideoque esse quasi suspensam, donec authentice fit scripta literis expeditis. Nihilominus tamen ab eius sẽtentia recedunt, & contra illam plura congerunt, quæ ad confirmandam supra positam resolutionem valent. Neque id, quod ille auctor sumit, scilicet, per verbum, *Fiat*, non concedi gratiam absolutè, & ex tunc, sed tantum sub conditione literarum expediendarum, hoc (inquam) ab eo non satis probatur nec iure scripto, nec consuetudine, & oppositum docent communiter Doctores, & est vsu receptum, saltem in foro conscientiæ. Vnde quando iura volunt, vt gratiæ non valeant, quoad effectum aliquem absque literis, id in particulari declarant, vt constat ex Extrauaganti 1. de Elect. & vlt. de Pœnit. & remiss. inter cõmunes. Et ex Tri- — *Cõc. Trid.*

dentin. sess. 23. cap. 1. de Reformat. & sess. 25. c. 5. de Regular. vbi quando vult, scripturam esse necessariam pro aliqua licentia, specialiter id declarat. Vnde è contrario per argumentum ab speciali colligitur, vbi non declaratur, necessariam non esse scripturam, in priuilegio autem nullibi declaratur talis necessitas.

5. Neque est confundendum priuilegium cum rescripto beneficiali: sunt enim valde diuersa, vt paulo post dicam, & ideo licet in beneficijs prohibitum sit, vt gratia ante impetratas literas, vt in Extrauagan. *Iniuncti*, de Elect. & alijs, quæ refert Azor infra citandus, nihilominus illa prohibitio non extenditur ad priuilegia, & ideo in eis nulla est talis necessitas. An vero ad probationem priuilegij in foro exteriori sit necessaria simpliciter scriptura, disputant latè Iurisperiti, quibus hoc proprium est, & videri potest Abb. in cap. *In Nostra*, de Rescrip. num. 11 cum Bald. in l. *Humanum*. C. de Legib. & Felin. & Beroi. ac Decius in Rubr. de Constit. Quorum resolutio est scripturam esse necessariam regulariter ad probationem priuilegij, aliquando vero posse probari per testes; vt notant ex cap. *Cum olim*. 2. de Priuil. Quod maxime videtur admitti, quando instrumentum fuit aliquãdo obtentum, & casu perijt, vel etiam in priuilegijs, quæ non cedunt in præiudicium tertij; quia cum hæc probatio non sit aliquo iure positiuo prohibita, videtur ad fauorem pertinere, & ideò est amplianda, vbi alterius præiudicium non interuenit, & maximè si aliqua consuetudo faueat. — *Azor. Abb. Bald. Felin. Bero. Decius. C. cũ olim.*

6. Ex quibus etiam colligendum est, quomodo intelligenda sint indulta Pontificum concedentia religiosis mendicantibus, vt possint frui omnibus gratijs sibi concessis, siue per Bullas, siue per Breuia, aut viuæ vocis oracula, prout in libris ordinarie reperiuntur, *in foro conscientiæ tantum, & pro maiori conscientiarum securitate*. Ita enim concessit Minoribus Leo Decimus, vt habetur in Supplemento concessionis, ibi, & in Compendio Minorum, verbo, *Priuilegia*. Hæc enim gratia intelligi potest fuisse concessa solum ad tollenda dubia, quæ oriri possunt ex varietate opinionum, vt indicant illa verba, *Pro maiori conscientiarum securitate*. Vel certe potest aliquid operari, si aduertamus licet scriptura non sit necessaria ad vtendum priuilegio in foro conscientiæ, nihilominus necessarium esse, vt aliqua sufficienti via, & ratione de illo constet omnibus, & singulis, qui illo vti debent. Quià ergo valde incertum esse poterat, quæ notitia concessionis sufficiat, ideo Pontifex ad pacandas conscientias designat modum dicitque sufficere, quod per Bullas, aut Breuia, aut viuæ vocis oracula sint concessa, & addit, *Prout in libris ordinis reperiuntur*, itaq vult sufficere, vt in libris ordinis extet memoria taliũ priuilegiorum. Et ne forte quis dubitaret, an aliqua essent, aut male intellecta, & per errorem ibi posita, vel aliter obsoleta, & ideo addit, se pro maiori conscientiarum securitate illa de nouo concedere, vt in locis allegatis refertur. — *Intelligentia indultorum datorum mendicantibus. Leo X.*

7. Atque hinc facile intelligitur, quod secundo loco in titulo capitis proposui, quomodo priuilegium à rescripto differat: statim enim apparet quædam differentia ex dictis. Nam priuilegium non requirit scripturam, vt dictum est; rescriptum autem intrinsece — *Rescriptum intrinsece includit scripturam.*

illam

illam includit, vt nomen ipsum præ se fert, vt sumitur ex lege tertia, Codice de Diuersis rescript. vbi non quæuis, sed authentica originalis scriptura ad rescriptũ postulatur. Imo si vocis ipsius cõpositio rigorosè spectetur, videtur postulare, vt rescriptum iterum atque iterum sit scriptum, quod maximè dici poterat de Apostolicis rescriptis. Nam (vt ait Glossa in capite. *Ad audientiam*, de Rescriptis) *per manus transit, & multa maturitate decoquitur*. Sed non inde sumptum est nomen illud: est enim antiquius, & in iure ciuili vsitatum, dictumque est rescriptum, quasi responsum scriptum, & quasi per antonomasiam sunt ita appellata Imperatorum responsa ad dubia iuris, quæ ab illis interrogabãtur, vt sumitur ex lege prima, ff. de Appellatio & relatio. & ex lege prima, ff. Quando appellandum sit. Et quia Principis responsum legem cõstituit, vt suprà lib. 3. & 4. dictũ est, ideo rescriptũ ius scriptum aliquando continere dicitur. vtique, vel commune, vel inter partes, vel respectu eius, cui conceditur, vt referendo plures explicat Rochus Curtius in tractatu super capite, *Cum tanto*, de Consuetudine in Præfatio. num. 8.

Glossa.

Rochus Curtius.

8. Hæc verò differentia, & valde materialis est & non est vniuersalis: nam responsum Principis posset sine scripto dari, & eandem vim habere, si ipse vellet: & priuilegia frequentius scripta conceduntur, & possent ita concedi, vt aliter non valeant; si superior vellet, vt per se notum est: & præterea etiam priuilegium scriptum à rescripto distinguẽdum est. Et quidem secundum vsum iuris Canonici, & ciuilis, Rescriptum generale nomen est, sub se continens priuilegium scriptum, & multa alia, quæ priuilegia non sunt. Vnde duplex solet distingui rescriptum, scilicet, iustitiæ, & gratiæ. Iustitiæ est, quod datur, vel ad explicandum ius, vel ad lites, seu ad dicendum ius inter partes. Et hoc rescriptum manifestè differt à priuilegio, quia rescriptum iustitiæ datur secundum commune ius, vel ad interpretationem eius, vel ad debitã exequutionem: priuilegium autem datur potius contra vel vltra ius, vt in definitione diximus.

Aliud esse rescriptum iustitiæ, gratiæ aliud, & quid sint.

9. Rescriptum autem gratiæ subdistingui potest: in illud, quod versatur circa res, & quod versatur circa facta hominum. Primum est ad conferendum beneficium, vel donum aliquod gratis collatum, quod dici potest rescriptum facti potius, quã iuris. Et hoc à priuilegio differt, quia non est lex priuata, nec dat propriè facultatem operandi aliquid contra, vel vltra legem, sicut dat priuilegiũ. Et talia sunt in Iure canonica rescripta, quæ beneficialia vocantur & dãtur ad collationẽ, resignationẽ, & alias dispositiones de beneficijs Ecclesiasticis faciendas. Quæ rescripta in hoc videntur conuenire cũ rescriptis iustitiæ, quod secundum commune ius concedi intelliguntur, nisi aliud exprimant: dicuntur autem gratiæ, quia Ecclesiastica beneficia gratis conferuntur. Et his rescriptis respondent in Iure ciuili illa, per quæ dicuntur Imperatores conferre beneficia, dignitates, administrationes, &cæt. lex quarta, & quinta, Codice de Diuers. Rescrip. Ac denique in his rescriptis beneficialibus maior est scripturæ necessitas ad consequendum effectum gratiarum beneficialium à Pontifice concessarum, quam Pontifices ipsi ita disposuerunt, vt alibi dicemus, tractando de beneficijs, & sufficienter tetigit Azor Tomo primo suarum Institut. libro quinto, capite secundo, quæstione quinta. Aliud ergo est rescriptum gratiæ pertinens ad ius operandi, & sub hoc continetur priuilegium scriptum iuxta sententiam Felin. in Rubric. script. numero quarto, & Panormita in capite. *Plerumque*, de Rescriptis. Ad huc autem rescriptũ sic gratiosum latius patet, quàm priuilegium: continet enim sub se alias gratias, vel dispensationes quæ priuilegia non sunt.

Sub diuisio Rescripti gratiæ.

Azor. *Felin.* *Panormit.*

Ad cuius declarationem vlterius inquiri potest, an dispensatio sit priuilegium, vel ab illo differat; conuenit enim cum illo, quia etiam est gratia, & fauor, & non solum est Præter, sed etiam contra legem. Nihilominus communiter differre censetur, vt tradunt Mandosi. in Praxi signaturæ, verbo *Dispensationes*, & Rebuffus in Concordat. titulo Forma mandari Apostolici verbo *Dispensationum*, qui alios allegant. Constituuntque differentiam, quod ad dispensationem requiritur causa, non autem ad priuilegium. Sed hoc secundum non est in vniuersũ verũ nam priuilegia etiã contra ius non possunt dari sine causa, vt infra videbimus, quia eadem ratio in eis militat, quæ in dispensatione, vel certè maior, quia magis lędunt commune ius. Vnde illa differentia etiam constitui posset inter priuilegia: nam quædam requirunt causam, & non alia. Imo & dispensatio interdum dicitur concedi sine causa, vt supra visum est. Et ideo dicunt alij, dispensationem esse quoddam priuilegiũ, solumquè differre à priuilegio in communi tanquàm species à genere, à priuilegio autem, quod est contra ius non differre. Insinuat Syluest, verbo, *Priuilegium*, quæstione tertia, nam loquens de priuilegio contra ius, diuertit ad dispensationem. Sed nihilominus si spectemus communem modum loquendi, non omnis dispensatio dici potest propriè priuilegium. Nam frequenter conceditur dispensatio ad vnum actum tantum, vt ad contrahendum Matrimonium, vel quid simile: illa verò dispensatio non potest dici propriè priuilegium, quia non est lex priuata: non enim per modum legis stabilitur, cum nullo modo ius permanens constituat: sicut ergo pręceptum temporale non est lex, ita nec concessio ad vnum tantum actum contra legem dicetur propriè priuilegium. Item licentia, quæ mihi semel datur ad agendum aliquid semel contra, vel præter regulam, non poterit dici propriè priuilegium. Dispensatio etiam in irregularitate, vel alio simili impedimento canonico, non videtur posse dici priuilegium, quia solum est ablatio cuiusdam defectus, quo semel ablato, licèt dispensatus multa possit facere licite, quæ anteà non poterat, tamen iam non operatur ex priuilegio, sed secundum ius commune, quia iam non est irregularis. Sicut absolutus à censura multa potest facere, aut recipere, quæ antea non poterat, & tamen nemo dicet, absolutionem illam esse priuilegium, sed esse beneficium auferens talem defectum, quo ablato iure communi alia licent. Solum ergo illa dispensatio poterit priuilegium appellari, quę per modum

10. *Communiter iudicantur differre dispensatio & priuilegium.*

Mandos. *Rebuffus.*

Syluest.

dum

dum legis priuatæ conceditur ad operandum ordinariè, & stabilitur contra aliquod ius commune, vtendo priuato iure per talem concessionem constituto, & tale priuilegium dici potest quasi permanens dispensatio, ideoque requirere causam tanto maiorem, quo maior est dispensatio, vel potius, quia est multiplex, seu permanens dispensatio. Vnde omnes conditiones requisitæ ad dispositionem, ad tale priuilegium erunt cum proportione necessariæ, & ob eandem causam pauca de tali priuilegio in præsenti dicemus: nam quæ in lib. 6. de Dispensatione dicta sunt, illi sunt communia.

11. *Non esse omnino idem priuilegium ad gratiā & beneficium.* Atque ex his tandem colligitur, quo modo priuilegium ad gratiam aut beneficium comparetur. Non enim sunt idem omnino, ita vt inter se conuertantur, sed priuilegium est veluti species gratiæ. Omne enim priuilegium dici potest gratia, seu beneficium, vt constat, quia est fauor vt ostendimus, fauor autem Principis beneficiū eius est. Item priuilegium non solet esse debitum, & hac ratione gratis conceditur, ac subinde est gratia, vnde si sit priuilegium scriptum, erit rescriptum gratiæ. E contrario autem non conuertitur, quia non omnis gratia vel beneficium Principis est priuilegium: nam omnis dispensatio sub gratia & beneficio continetur, & tamen non omnis illa est priuilegium, vt dixi. Quæ omnia deseruire poterunt ad exponenda iura loquentia de rescriptis, & quomodo applicanda sint priuilegijs, etiam scriptis. Nam quæ pertinuerint ad generales rationes rescripti, cum proportione conuenient priuilegio, non verò quæ conueniunt rescripto rigoroso, quod continet & declarat commune ius. Nam in hoc habet specialem rationem priuilegium. Et ad hunc modum de alijs iudicandum est.

CAPVT III.

De diuisione Priuilegij in reale & personale.

1. EXplicata ratione generali priuilegij, oportet varios modos, & quasi species priuilegiorum exponere: nam ad intelligenda iura, & indulta hoc maximè necessarium est. Et in primis potest diuidi priuilegium in diuinum, & humanum, vt videre licet in Anton. prima parte, tit. 19. cap. 1. *Anton.* Diuinum appellat quod à Deo ipso conceditur. Quod olim creditur fuisse in vsu respectu communitatis populi Dei, quasi per generalem concessionem præter ius naturæ, qualis fuit in lege veteri facultas repudiandi vxorem, & in lege etiam naturæ licentia ducendi plures vxores viuentes, iuxta receptas sententias. Nunc verò potest in hoc ordine poni facultas, quæ aliquando datur alicui personæ per internam Spiritus sancti inspirationem ad aliquid singulariter operandum: illa enim in iure aliquando vocatur priuata lex, vt in cap. *Duæ sunt leges*, 23. quæst. 2. & in cap. *Dixit Dominus*, 14 quæst. 5. & in cap. *Si non licet*, §. *Non occides*, 23. quæst. 5. *Cap. Duæ sunt leges. Cap. Dixit Dominus Cap. Si non licet.* Quæ inspiratio, seu priuata lex interdum non repugnat præceptis, sed subleuat hominem ad aliquid perfectius vltra illa operandum. Et tunc non meretur nomen priuilegij, sed specialis auxilij, & sine periculo admitti potest, quamuis semper prudentia necessaria sit. Interdum verò exorbitat à communibus, vt fuit in Sampsone ad se occidendum. Et talis lex priuata, quamuis interdum dari soleat ex dono Spiritus sancti, tamen multum habet periculi, si non examinetur summa cum diligentia, & præsertim per Ecclesiasticam regulam, & leges, iuxta cap. *Nisi cum pridem*, de Renunc. cap. *Cum ex iniuncto*, de Hæret. & legi potest D. Thom. 2. 2. quæst. 171. art. 5. & ibi Caietan. *C Nisi cum pridem. Cap Cum ex iniuncto. D. Thom.*

2. Priuilegium autem diuinum hoc modo sumptum, magis spectat ad quādam dispensationem, vel potius mutationem factam in materia legis naturalis, de qua suprà dictum est. Et præterea prior modus talis dispensationis iam non est in vsu; qualis autem olim fuerit in materia de Matrim. consideratur. Posterior autem modus dispensationis rarissimus est, & pertinet ad diuinum instinctum, de quo in materia de Fide & Prophetia dicendum est. Præter hæc verò solent dici diuina priuilegia, quæ Christus Ecclesiæ suę concessit, vel Pontifici vicario suo, aut ordini Clericali. Sed hæc non sunt priuilegia, prout nunc de illis tractamus, tum quia licèt sint specialia dona, non sunt ex lege priuata, sed ex iure diuino, communi, & ordinario legis gratiæ, & quasi connaturali Ecclesiæ Christi, vt ab ipso fuit instituta, & ita non sunt præter ius, sed secundum ius, quod in se continent: tum etiā quia nunc nō agimus de lege diuina, sed de humana.

3. *Priuilegium humanum aliud reale, personale aliud, & quid sunt.* Omissis ergo diuinis priuilegijs, humanū diuidi solet in reale & personale. Quæ diuisio insinuatur in cap. *Mandata*, de Præsump. ibi. *Non loco tribuimus, sed personæ*, quamuis ibi non de proprio priuilegio, sed de quadam Pontificia delegatione sit sermo, tamen est eadem ratio, & ferè similia sunt verba in l. *Priuilegia*, 157. ff. de Regul. iur. *C. Mandata.* vbi dicitur, *Priuilegia quædam causa sunt, quædam personæ*. Sumitur etiam clarè ex l. *Forma*, §. *Quanquam*, ff de Censib. & in eisdem iuris satis insinuatur, diuisionem esse sufficientem: quamuis enim addi soleant alia membra, ad hæc possunt reduci, vt iam dicam. Priuilegium ergo reale dicitur, quod conceditur directè alicui rei, muneri, vel conditioni distinctæ à persona. Personale verò, quod immediatè fertur in personam ratione sui. Sicut diuidi solent decimæ in reales, & personales, & interdictum similiter. Vnde sicut in illis alibi diximus, ita in præsenti aduertendum est, quod licèt omne priuilegium principaliter, & quasi vltimate referatur ad alicuius personæ vtilitatem, vsum, vel fructum, quia sicut leges, ita & priuilegia non feruntur, nisi propter hominum commoditatem, aut fauorem nihilominus fructus & vtilitas priuilegij frequenter versatur proximè circa res, vt circa prædia, domos, merces, officium, & alias res similes, per quas redundat vtilitas in personam habentem talem rem, aut dignitatem, aut existentem in tali loco. Et ideò ad distinguenda illa duo membra, oportet attentè distinguere personam, quæ fruitur priuilegio, à subiecto, cui veluti immediatè adhæret immunitas priuilegij, non enim sumitur diuisio ex persona primo modo spectata, quia hoc modo omnia priuilegia dici possunt personalia, vel potius personarum: sed ex re vel persona posteriori modo consideratis, vtriusque membri ratio & distinctio sumenda est. Nam si priuilegium adhæret rei distinctæ à personis, & per illam transit ad dominium, vel possessorem, priuilegium reale est, vt sunt immunitas templi, seruitus, vel tributum prædio, aut fonti adhærēs. At verò si immunitas priuilegij ipsi personæ immediatè, quasi ratione sui inhæreat, & sub hac ratione illi concessum sit, tunc est personale. Con-

tingit tamen, vt licèt priuilegium non adhæreat rei existenti extra personam, nihilominus non sit in ipsa persona, nisi ratione alicuius conditionis adhærentis illi, vt ratione dignitatis, v. g. Episcopatus, clericatus, Principatus, aut Doctoratus, &c. aut ratione muneris, seu officij, vt iudicis, militis, scholaris, vel ratione necessitatis, vt minorum pauperum, &c. ratione actionis, vt piæ causæ, &c. & de his priuilegijs potest esse ambiguum, an sint personalia, vel realia. In quo attendenda videtur qualitas conditionis, cui priuilegium proximè adhærere censetur. Nam si illa sit de se perpetua, vel per successionem, vel per adhæsionem ad aliquod corpus perpetuum: tale priuilegium reale censetur, quia cum re ipsa transit, & durat: & tale est priuilegium Episcopatus, Cardinalatus, Senatoris, & similia: Si verò talis conditio sit in se temporalis, vel saltem finiatur cum persona, priuilegium nihilominus censebitur personale, licèt interdum multum habeat de reali, & ideò mixtum appelletur.

4. *Quomodo dignoscatur an priuilegium adhæreat personæ, vel rei.* Quæri autem solet, quomodo dignoscatur, an priuilegium adhæreat personæ, vel rei, de quo puncto multa scribunt Iuristæ in l. *Quia tale*, ff. Solut. Matrim. & in alijs locis infrà inferendis. Nos autē breuiter dicimus, tria vel quatuor spectanda esse, scilicet, modum personæ, cui fit gratia; ratio, seu causa, quæ mouet ad concessionem, res, quæ ibi interuenit, circa quam versatur immunitas priuilegij, ac denique verba priuilegij. Circa personam aduertendum est, quandam esse personam propriam, vt est vnus homo, aliā fictam, quæ vnum corpus mysticum etiam solet appellari, vt est ciuitas, religio, collegium, monasterium, vniuersitas, & similia. Si ergo priuilegium directè fiat personæ fictæ, id satis est, vt priuilegium fit reale, quia perpetuum est, iuxta l. *Forma*, §. *Quanquam*, ff. de Censib. quia talis persona ficta perpetua est, iuxta l. *Proponebatur*, ff. de Iudici. Procedit autem hoc, siue priuilegium concedatur corpori ad vsum totius corporis per modum vnius vniuersitatis in vnum congregatæ, siue concedatur eidem ad vsum singulorum, siue è conuerso detur singulis de tali corpore ratione totius, & vt sunt membra talis corporis, id est, vt ciues vel religiosi sunt. Quia, vt sumitur ex l. 2. ff. de Reb. dub. etiam hoc modo censetur, priuilegium per se primo concedi tali corpori mystico, quod est res quædam perpetua per continuam quandam successionem, & ideò tale priuilegium reale est, & perpetuum.

5. Si autem persona, cui conceditur priuilegium, sit vera, non statim priuilegium est personale, sed subpartitione opus est. Nam aliquando est persona particularis, aliquando verò est genus personarum, vt minores, mariti, vxores, & similes, & vtrumque ex his vocari potest personale, vt notat Barbos. in l. *Quia tale*, n. 14. ff. Solut. Matrim. cum Lasio in l. *Maritum*, eod. n. 32. Et de priori quidem per se patet. Quia tale priuilegium soli illi personæ adhæret, & cum illa finitur, quæ est conditio maximè propria priuilegij personalis, vt patet ex dicto ca. *Priuilegia*, & ideò non transit ad hæredes, vt habetur in dicta l. *Maritum*, & dicta l. *Quia tale*, & dicta l. *Forma*. Et optimè in l. *Sordidorum*, C. de Excusat. mun. lib. 10. De posteriori verò ratio est, quia tale priuilegium singulis personis veris sub illa communi appellatione conceditur, non ratione communitatis talium personarum aut alicuius corporis mystici ex illis compositi, sed ratione sui, & prout in vnaquaque est, illi soli prodest, & cum illa extinguitur, quæ sunt conditiones priuilegij personalis. Quia verò hoc priuilegium sic in communi concessum certo generi personarum moraliter perpetuum est, quia nunquam sub illo communi genere deesse possunt indiuidua, in quibus priuilegium illud conseruetur, ideò multum simile est priuilegio reali, & ab aliquibus ita vocatur.

Cap. Priuilegia.

Item potest considerari alia ratio, quia tunc videtur concedi priuilegium non tam personæ, quàm certæ conditioni existenti in persona, vt minori propter defectum ætatis datur priuilegium restitutionibus, maioribus autem propter absentiam causa Reipublicæ, ff. ex quibus causis maioris, &c. Vxoribus datur Velleianum ratione status, & subiectionis; filijsfamilias Macedonianum simili titulo. Et ita similia priuilegia magis videntur concessa ipsi causæ, vel rei, & ex hac parte censeri possunt realia, sicut priuilegia piæ causæ, scholarium, Doctorum, & similia, argumento l. *In omnibus causis*, 69. ff. de Regul. iur. Sed non oportet de nomine laborare, quando de re constat. Nam quòd ad doctrinam moralem attinet, talia priuilegia in se spectata, & respectu totius generis talium personarum, planè sequuntur in omnibus naturam & conditionem priuilegij realis. Spectata verò prout vnicuique personæ particulari sub illo genere contentæ applicantur, sequuntur conditionem & doctrinam personalis priuilegij, & hoc intendunt citati Doctores, & probat ratio facta. Ex quibus constat ad illam diuisionem sufficienter reduci omnes species priuilegiorum, quæ sub alijs nominibus numerant Hostiens. Anton. Syluest. Angel. & alij tractantes de priuilegiorum varietate. 6.

Hostiens. Anton. Syluest. Angel.

Sic ergo ex parte personæ cognosci potest, quando priuilegium sit personale, vel reale, non tamen id sufficit, præcipuè, quando priuilegium datur personæ veræ, ac singulari: non enim satis hoc est, vt priuilegium censeatur personale, argumento l. *Iuris gentium*, §. *Pactum*, ff. de Pactis, ibi, *Plerumque persona inseritur pacto, non vt personale pactum fiat, sed vt demonstretur, cum quo pactum factum est*, & ideò additur ibi, æstimandam esse mentem contrahentium. Idem ergo contingit cum proportione in priuilegio, quia sæpe cum persona coniungitur res, vel dignitas, aut similis causa, & ideò ex intentione concedentis oportet discernere, cui primario concedatur priuilegium. Ad hoc ergo discernendum subiungitur, secunda consideratio, quæ esse debet de causa, cuius intuitu principaliter datur priuilegium: nam si illa sit persona ipsa, seu conditio per se adhærens illi, censetur priuilegium esse personale; sit verò si dignitas, vel res alia, seu causa, quæ cum persona non cohæreat, priuilegium est reale Atque ita hanc regulam assignant Bald. Roman. Anchar. & alij, quos refert, & sequitur Barbos. suprà n. 3. & videtur sumi ex dicta l. *In omnibus causis*. Et ex alio principio, quod in omni dispositione attenditur præcipuè ad causam principalem & immediatam, quam ad remotam, vt est vulgare. 7.

Bald. Roman. Anchar. Barbos.

8. *Difficultas circa regulam datam.* Non caret tamen hæc regula dubitatione: nam interdum principale motiuum concedendi priuilegium est conditio personæ, vt dignitas eius, vel meritum, & nihilominus intuitu illius priuilegium conceditur rei principaliter, vt quando Rex alicui Comiti propter insignes victorias in bello partas priuilegium maiorum Principum, quos Hispani *Grandes* vocant, non

solum personæ suę, sed etiam dignitati seu comitatui concedi, quod priuilegium reale est, licèt intuitu personæ fiat: è contrario verò licèt priuilegium concedatur principaliter intuitu dignitatis, si fiat personæ, personale tantum est, vt patet ex dicta l. *Sordidorum* ibi. *Neque enim potest esse perpetuum, quod non rebus, sed personis contemplatione dignitatis, atque militiæ indulsisse nos constat.*

9. *Soluitur difficultas.* Respondeo, argumentum conuincere, non esse principaliter attendendum motiuum operantis ad discernendum inter hæc priuilegia, sed obiectum (vt sic dicam) proximum, ad quod dixerit intentionem suam, quando voluit priuilegium concedere. Nam Princeps concedens priuilegiũ, voluntate sua facit, vt vel persona, vel res alia priuilegiata sit; ergo illa fit subiectum proprium, cui veluti adhæret immunitas priuilegij, quæ respectu voluntatis concedentis fuit proximum obiectum talis concessionis. Et in hunc modum interpretor verba illius l. *In omnibus*, quæ sic habent. *In omnibus causis, vbi personæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficit.* Nã conditionem personæ locum dare beneficio idẽ esse intelligo, quod præparare, & reddere capacem personam, vt sit veluti proximum subiectũ beneficij, seu priuilegij. Et simili modo subdit è conuerso. *Vbi verò genus actionis id desiderat*, id est, vt intelligatur fauor inhærens actioni, ac subinde priuilegium esse reale. Ex quo textu alijs verbis possumus explicare rem eandem; nam si intentio priuilegiatoris fuit prouidere personæ, priuilegium est personale; si verò intentio fuit prouidere causæ, dignitati, & similibus, priuilegium est reale, ex quocumque motiuo, siue intrinseco, siue extrinseco, ad vnum vel alium modum intentionis inductus fuerit priuilegiator, quia (vt dixi) id operatur, quod vult, vndecumque moueatur. Opinorque hoc intendere Iuristas, cum dicunt, non ex causa impulsiua, sed ex principali & proxima distinctionem esse sumendam. Nihilominus tamen multum est consideranda causa motiua; nam deseruit multum ad indicandum intentionem concedentis, & ex illa sæpè coniectandum est, quomodo priuilegium ad rem vel personam dirigatur, vt ex dicendis patebit.

10. *Quomodo sciatur intentio concedentis.* Vlterius verò superest explicandum, quomodo cognoscatur intentio concedentis. Circa quod altera consideratio occurrit. Nam in primis attentè consideranda sunt verba priuilegij, & si illa non sufficiunt, materia ipsa & proportio eius cũ concessione est spectanda, vt priuilegij conditio discernatur. Et in primis ex parte verborum pro regula assignari solet, si verba dirigantur ad rem, priuilegium esse reale, si ad personam, esse personale. Vt si priuilegium dicat, concedo vineæ tuæ immunitatem soluendi decimas, priuilegium est reale, si verò dicat, concedo tibi facultatem non soluendi decimas ex vinea, priuilegium est personale, vt notat Gloss. in Clem. 1. verb. *Excolentes*, de Decim. *Glossa.* Ratio est, quia illa verba designant proximum obiectum, seu subiectum immunitatis concessæ, ergo priora indicant vt subiectum ipsam vineam, posteriora verò personã, cuius est vinea. Et confirmari potest ex iuribus, in quibus distinguuntur personale, ac reale priuilegium, quia vnum personæ, aliud rei conceditur, vt patet ex l. 1. ff de Aqua quotid. & æsti. in fine, cum alijs suprà allegatis: non potest autẽ melius significari verbis, quod huic vel illi concedatur priuilegium, quam verba ad hoc vel illud, id est, ad rem vel personam dirigendo. Et ita sentiũt Gloss. 25. q. 2. in princ. & in cap. *Tua*, de His, quæ fiunt à Prælatis, Bart. in l. 1. ff. de Const. Prin. n. 2. *Glossa. Cap. Tua. Barth.*

11. Confirmari hoc potest ex regula iuris, quod delegatio commissa alicui sub nomine dignitatis, vt Episcopo Conimbricensi, intelligitur concessa sedi, ita vt si iste decedat, successor intelligatur delegatus: secus autem esse si fiat sub proprio nomine personæ, vt habetur in cap. *Quoniam Abbas*, de Offic. deleg. *C. Quoniã Abbas.* ergo signum est, verba concessionis ibi proprie collocare suum effectum, vbi directè & immediatè diriguntur. Idem ergo est in priuilegio, vt notant Panormit. & Felin. ibi, & Bald. in cap. 1. de His, qui feud. dar. possunt, §. *Marchio*, n. 4. *Panorm. Felin. Bald.* Vnde inferunt, etiam ordinem literæ, seu concessionis esse in priuilegijs attendendum, ita vt si res collocetur proximè post concessionem priuilegium sit reale, licèt postea adiũgatur persona, at verò si prius nominetur persona, priuilegium personale iudicetur. Ita Panor. in dicto cap. *Mandata*, de Præsump. num. 1. *Panorm. C. Mandata.* argumento legis *Si communiu*, ff. de Stipulat. ser. statim verò addit idem Panorm. explicationem, vt hoc intelligatur in dubio, & quando aliæ coniecturæ cessant, quod nos dicimus, cæteris paribus: tunc enim merito hæc coniectura aliquid operabitur.

12. Addenda verò est duplex limitatio, vna est, vt hæc regula locum habeat, quando verba priuilegij sunt absoluta, & simpliciter diriguntur ad personam tantum, vel ad rem tantum: nam si aliquid eis addatur, per quod extendatur, vel distrahatur eorum significatio, mutari omnino poterit significatio, vel certè ambigua fieri. Vt v. g. si postquam priuilegium dixit, concedimus Petro, vel tibi, addat, & hæredibus tuis, vel successoribus tuis, &c. Priuilegium non est personale, sed reale. Ita monet Barthol. in l. 1. ff. de Const. Princip. num. 2. *Barth.* per l. 1. ff. de Iure imminut. ibi, *Posterisq; datæ.* Idem est si concessioni personæ factæ addatur *in perpetuum*, seu, *vt perpetuo valeat*, tunc enim priuilegium est reale, vt notat Felin. in dicto cap. *Quoniam Abbas*, nu. 11. cum Anchar. in reg. *Priuilegium*, q. 1. & consil. 333. *Felin. Anchar.* Aliqui verò putant, particulam *Perpetuo*, non sufficere, quia in iure significare solet vitæ tempus, & coarctanda est. Alij verò vtuntur distinctione de liberalibus, vel remuneratorijs priuilegijs, vt per Barbos. dicta l. *Quia tale*, n. 11. Verum etiam in liberalibus censeo tenendam esse proprietatem verbi, nisi alia verba, vel ratio vrgens cogat ad illam restrinctionẽ. Regulariter enim illud aduerbium perpetuitatem priuilegij significat, quia si absolutè fiat concessio personæ sine restrictione temporis, intelligitur durare toto tempore vitæ, si aliquid aliud non obstet: ergo cum additur expressè, vt priuilegium sit perpetuum aliquid amplius conceditur, nempe totũ illud quod vox illa propriè significat Et quia cõtra naturã priuilegij personalis est, vt sit perpetuũ, ideo fit priuilegiũ reale. Quia licèt nominetur persona, nõ nominatur vt subiectum priuilegij, hoc enim tunc est genus ipsum, seu familia, sed nominatur vt prima persona incipiens vti priuilegio, seu tanquã fundamẽtum adæquati subiecti priuilegij. Idem è contrario erit, si priuilegij concessio immediatè dirigatur ad rem, vel dignitatem, statim verò addatur causa indicans, intentionem dirigi ad personam, vt si sub nomine Episcopi talis ciuitatis concedatur eidem facultas aliqua propter insignes labores, vel eminentiam scientiæ, &c Priuilegium est personale. Vt expressè notauit Panormitan. in cap. *Mandata*, de Præsumpt. num. 1.

assignans pro regula. In priuilegijs magis esse vtendum coniecturis, quàm recurrendum ad expressionem nominis proprij, vel dignitatis. Est autem eadem ratio de alijs nominibus rem, vel personam significantibus.

13. *Præter verba attendenda etiam materia priuilegij.* Altera declaratio est, vt vltra verba, materia priuilegij spectetur: oportet enim talis esse conditionis, vel qualitatis, vt possit iustè & rectè ad illam adaptari priuilegium, ideoque iuxta illius capacitatem interpretanda sunt verba. Nam licèt verba sonent priuilegium reale, si materia non potest accommodari rectè perpetuitati priuilegij, interpretanda erunt de personali, & è contrario. Ita Panormitan. in cap. *Aduersus*, de Immunitate Ecclesiastic. num. 17. & in capit. *Quoniam Abbas*, de Offic. delegat. & latè Anchar. in dicta regula, *Priuilegium*, quæst. 1. circa finem, vbi varia inducit exempla, & alij suprà citati. Sumiturque ex illo principio iuris, quòd verba debent rebus seruire, non res verbis, & ideò interpretanda sunt iuxta materiæ capacitatem. Item ex illo quòd leges ita interpretandæ sunt, vt absurdum non contineant. Atque ita in cap. *Dilecti*, de For. competent. supponitur, rescriptum datum ad quendam Episcopum sub proprio eius nomine transire ad successores; è contrariò verò in cap. *Aduersus*, de Immunitat. Ecclesiast. dicitur extingui cum persona, quod ad Prælatum sub hac appellatione dirigitur, quia in vtroque loco materia ita postulabat, & similia multa videri possunt in citatis authoribus.

Panormit. C. Aduersus. C. Quoniam Abbas. Anchar.

14. *Quid dicendum in dubio an priuilegiũ sit reale vel personale.* Atque hinc obiter intelligitur primò quid dicendum sit, quando fuerit dubium, an priuilegium reale sit, vel personale. Auctores enim interdum dicunt, præsumendum esse reale, vt affirmat Tiraquel. de Primogenit. quæst. 40. n 72. citat verò duas Glossas, vnam in l. *Forma*, §. *Quanquam*, ff. de Censib. quæ nihil dicit, aliam 25. q. 1. in princip. quæ dicit contrarium. Citat etiam Alexand. & alios in l. *Quia tale*, ff. Solut. matrim. vbi Barbos. num. 4. in fine plures refert. Sequitur etiam Anton. 1. p. tit. 19. c. 1. §. 2. in fine, & Emmanu. Roder. tom. 1. q. 56. art. 12. Ad quod allegantur l. *Aetas*, & dictus §. *Quanquam*, ff. de Censibus, quæ iura nihil probant præter regulam generalem, quòd priuilegium rebus concessum est reale; personis autem personale. Allegatur etiam caput, *Cum venisset*, de Institut. quod solum probat, in aliquod casu, licèt sit aliquod dubium, multò maiores esse posse coniecturas, quòd priuilegium sit reale, & ideò id esse præsumendum, nisi contrarium probetur, quod est per se notum, sed non minus poterit contingere oppositum, vt per se constat. Denique adducitur ratio, quòd licèt persona inseratur in priuilegio, non statim fit personale: idem verò dici poterit de re: nam licèt res inseratur priuilegio, non statim fit reale.

Tiraquel.

Barbos. Anton. Emmanu. Roder.

15. *Glossa. Barth. Iason.* Et ideò alij communiter dicunt, in dubio priuilegium præsumi personale, quod tenet dicta Gloss. 25. quæst. 2. in princip. & Barthol. cons. 189. num. 4. Idem Iason in l. *Si sic*, 2. ff. de Verbor. obligat. qui tamen excipit immunitatem, seu priuilegia obtenta per viam contractus: dictam verò sententiam absolutè tenet Decius in leg. *In omnibus causis*, ff. de Regul. iur. & plures, quos Barbos. suprà refert num. 4. Hoc etiam tenuit Emmanu. Roder. eodem tomo, quæstion. 30. artic. 15. nulla facta distinctione, vel adhibita concordia. Ratio verò pro hac sententia esse potest, quia priuilegia sunt restricti iuris, & ideò in dubio potius sunt interpretanda esse personalia, quam realia, vt restringatur concessio, quia reale priuilegium, quò est durabilius, eò est maius, cæteris paribus, vt per se constat, ergo in dubio restringendum est ad personale.

Barbos. Emmanu. Roder.

Has verò opiniones ita concordat Barbosa in dicta l. *Quia tale*, num. 4. in dubio tunc censeri priuilegium personale, quando verba referuntur ad personam, & aliæ coniecturæ de alia principali causa, vel intentione non extant, & sic procedere hanc secundam opinionem. In simili verò dubio si verba ferantur directè ad rem, priuilegium censeri reale, & ita procedere priore opinionem citat Glossa in Clementin. 1. de Decim. verb. *Excolendas*, & Panormitan. in cap. *Ex parte*, 1. de Decim. num. 4. Sed illi solum tradunt generalem doctrinam suprà traditam de modo distinguendi priuilegium personale, & reale ex verbis. Vnde mihi non placet conciliatio, nec videtur expedire quæstionem, quia non inquiritur, vel certè dubitari non debet, an priuilegium, quod in cæteris est æquè dubium, & in hoc excedit, quòd verba dirigantur ad rem, sit reale, vel si excedat, quia verba diriguntur ad personam, sit personale. Nam de hoc nulla esse poterat ratio dubitandi. Imò tunc non videtur posse vocari priuilegium dubium, sed certò reale, vel certè personale iuxta exigentiam verborum: nam signum datum de verbis certum est; & iuridicum, quando aliud ex coniecturis non constat, & consequenter quando alia sunt dubia. Quæstio ergo propria est, quando priuilegium est dubium omnibus pensatis, ita vt licèt verba videantur dirigi ad personam, aliæ coniecturæ indicant, intentionem legislatoris principaliter respexisse ad rem ipsam, vel è contrariò: ac denique quando omnibus suprà dictis omni ex parte pensatis, res est vtrimque dubia. Tunc enim dici non potest, coniecturam verborum semper esse præferendam, quia nulla ratione hoc fundatur, cum possit esse in alijs æqualitas, vel excessus. Præsertim, quia illa coniectura verborum, non tam ex significatione propria illorum, quàm ex ordine, vel tali coniunctione desumitur, quæ coniectura magis incerta est, & ideò dixit Panormitan. in dicto cap. *Mandata*, alias coniecturas ex causis, & materia priuilegij esse anteponendas. 16. *Barbos.*

Sic ergo intellectam quæstionem resoluendam esse censeo, duplici distinctione priuilegij præmissa. Vna est vulgaris de priuilegio, quod est purum beneficium, & quod est contra ius commune, aut tertij. Alia est satis etiam trita de duplici dubio negatiuo, in quo deficiunt rationes determinantes intellectum ad alterutram partem, & ideò suspensus manet; in positiuo, in quo sunt pro vtraque parte rationes probabiles, & sufficientes ad definitum assensum præstandum, licèt incertum Primum genus dubij vix habet locum in proposito, quia semper interueniunt coniecturæ sufficientes ad ferendum aliquod iudicium, vt clarè constat ex materia subiecta, & ex his, quæ diximus. Et licèt fingatur casus, in quo tanta sit æqualitas inter rationes & coniecturas vtriusque partis, vt intellectus dubitet quid verum sit, semper tamen potest iudicare vnum, & alterum esse probabile, quod satis est ad iudicium practicum de agendis. 17.

Dico ergo in primis, in quocumque ex his dubijs, siue negatiuum fingatur, siue positiuum, priuilegium fauorabile, seu quod est purum beneficium 18.

neficium iudicandum esse reale per regulam iuris, *Decet concessum à Principe beneficium esse mansurum*; & per aliam regulam, quòd tale beneficium latam admittit interpretationem l. vltim. ff. de Constitut. Princip. & ita docet Bald. in l. 3. ff. de Constitut. Princip. lect. 1. num. 17. & idem sentit Barthol. in l. vltim. ff. de Serui legat. num. 4. Cuius sententiam aliqui extendunt etiam ad casum, in quo verba clarè dirigantur ad personam. Sed hoc nec verum est, cum repugnent omnia iura, nec ad mentem Bartholi cum ipse apertè loquatur in casu dubio, & addat semper nisi ex verbis aliud constet, vt latè expedit, & confirmat Barbos. num. 11. & 12.

Bald. *Barth.* *Barbos.*

19. Deinde dicendum est, Priuilegium odiosum, quod sit contra commune ius, vel cedat in aliorum præiudicium in dubio censendum esse personale, quia restrictè intelligendum, & ideò ita est interpretandum, vt potius tempore damnum inferat, quàm perpetuum. Et hoc etiam docet Barthol. citato loco, & videtur esse sine controuersia. Quia verò, vt dixi, hoc dubium positiuum est, ideò oportet supponere vtramque partem dubij esse probabilem. Nam si vna sit probabilis, & altera improbabilis, illa prior non dubia, sed certa habenda est. In gradu ergo probabilitatis potest esse æqualitas, & tunc si præsumptio, quod priuilegium sit personale, sit probabilior, à fortiori procedit simpliciter regula. Si tamen probabilius videatur esse reale, tunc certè priuilegiarius ipse potest in foro animæ illud retinere vt reale, & idem censeo, esse iudicandum in forensi iudicio: tum quia maior probabilitas est quædam moralis certitudo, si excessus probabilitatis certus sit: tum etiam quia maior probabilitas suo modo confert maius ius, quod in sententia ferenda præferendum est, quia in ea seruari debet distributiua iustitia, vt Diuus Thomas docuit secunda secundæ, quæst. 63. artic. 4. ad 1. Hæc autem intelligenda sunt per se loquendo, & considerando naturam priuilegij, & originem eius, antequam possessio, vel vsus eius in alterutram partem inclinet: tunc enim succedit alia regula iuris, quod in dubio melior est conditio possidentis, & ideò si priuilegiarius possidet illud vt reale, licèt oriatur dubium, quamdiu illa pars manet probabilis, potest ius suum retinere, donec aliud per iudicem authentice declaretur.

Priuilegium odiosum contra commune ius, vel in præiudicium aliorum cedēs in dubio censendum esse personale, si vtraque pars dubij sit probabilis. *Barth.* *D. Thom.*

CAPVT IIII.

De Priuilegio remuneratiuo, & conuentionali, an reale sit, vel personale.

1. Ex dictis in superiori capite intelligi potest, qualia sint priuilegia remuneratiua, & conuentionalia, & obiter explicantur duæ aliæ diuisiones priuilegij. Secunda ergo diuisio illius sit in gratiosum, & remuneratiuum. Gratiosum dicitur, quod gratis conceditur sine vllo respectu ad merita priuilegiarij vel parentum, aut aliorum, qui qualecumque illud meritorum ius in illum transtulerint. Remuneratiuum autem dicitur, quod propter merita propria, vel aliena alicui applicata conceditur. In quo oportet aduertere, non omne priuilegium, in quo merita recipientis considerantur, esse remuneratiuum, sed solum quando tribuitur illi in proœmium, & consequenter in commodum proprium. Aliquando enim conceditur priuilegium

Priuilegium gratiosum quid. *Priuilegium remuneratiuum quid.*

A alicui propter commune bonum, & nihilominus in eo considerantur bona merita eius, cui conceditur; non tamen vt merita, sed vt indicia virtutis, prudentiæ, & industriæ, quæ in tali persona considerantur, vt ei tale ministerium, vel tam ampla potestas per tale priuilegium committatur. Exemplum est in dicto capit. *Mandata*, de Præsumption. Vbi Pontifex cuidam maximo Episcopo legationem totius Siciliæ concedit, non quidem in remunerationem, sed quia, *Mandata*, (inquit) *Cœlestia efficacius gerimus, si nostra cum fratribus onera partiamur*, qui respectus solum est boni communis, & nihilominus declarat, hoc concedere personæ, & pro ratione reddit; *Quia ex transacta in te vita didicimus, quid de sequenti conuersatione tua præsumamus.*

C. Mandata.

2. Vtrumque autem ex his priuilegijs esse potest, & contra commune ius, & solum vltra, vel B præter illud, quia vtrumque concedi potest intuitu meritorum, vel sine illis: & ad eundem modum omnis alia varietas priuilegiorum potest in vtroque illorum membrorum inueniri, quia per se solum differunt in ratione proœmij, & simplicis gratiæ, seu in habitudine ad merita, aut carentia eius. Solum de præcedenti diuisione, & consequenter de perpetuitate priuilegij solet dubitari, an locum habeat in vtroque ex illis membris. Nam de altero, scilicet, de priuilegio liberali omnis fatentur, & personale, & reale esse posse, & discernendum esse iuxta principia posita, quia gratia potest fieri personæ, & rei, vt per se constat. At de priuilegio remuneratiuo, licèt constet esse posse personale, dubitari solet, an semper, ac necessario tale sit, vt possit etiam esse reale. Multi enim sentiunt, priuilegium fundatum in meritis quasi intrinsecè esse personale, nec posse iudicari reale. C Ita tenent Iason, Alciatus, Paulus de Castro, Aretinus, & alij quos refert, & sequitur Barbosa suprà numero sexto, & sequentibus. Fundatur præcipuè in lege prima. Digestis de Constitut. Principum, & in ratione eius. Dicit enim ibi Vlpianus ex legibus quasdam esse personales, quæ ad exemplum non trahuntur, & tales significat esse priuilegia remuneratiua: subdit enim; *Nam quæ Princeps alicui ob merita indulsit, vel si quam pœnam irrogauit, vel si cui sine exemplo subuenit, personam non egreditur.* Vnde etiam sumitur fundamentalis ratio, quia causa principalis priuilegij præcipuè spectanda est ad iudicandum, an sit personale, sed merita sunt principalis causa talis priuilegij, & sunt ita propria personæ, vt illam nec egrediantur, nec ad alium pertineant, qui illa non habeat; ergo tale priuilegium neces- D sario est personale, iuxta regulam iuris, ff. 69. *Vbi personæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoque deficit.* Et confirmatur, quia priuilegium, quod simpliciter concessum, fuisset reale, si in ipso declaretur dari propter merita, efficitur personale, iuxta dictum cap. *Mandata*, vbi id sentit Panormitan. num. 1. & in cap. *Quoniam Abbas*, de Offic. deleg. & vtrobique Felin. & alij.

Priuilegium fundatum in meritis esse quasi intrinsecè personale, sentiunt multi. *Iason.* *Alciat.* *Paulus de Castro.* *Vlpian.* *C. Mandata.* *Panorm.* *Felin.*

3. Sed quidquid sit de veritate opinionis, malè certè probatur ex lege 1. ff. de Constitut. Princip. & alia fundamenta leuia sunt. Nam cum illa lex dicit, *Plane ex his* (nimirum constitutionibus) *quædam sunt personales, &c.* Longe aliter accipit constitutionem personalem, quam nos loquamur de priuilegio personali. Distinguit enim ibi legem personalem à lege simpliciter, seu à

Refutatur fundamentū prædictæ sententiæ.

lege, prout expressius declarauit, consummando diuisionem Imperator, in §. *Sed & quod*, Instit. de Iur. natur. &c. dicens in fine, *alias esse generales, quæ omnes obligant.* Et ita, vt diuisio sit integra, legem personalem ibi vocat legem priuatam, quæ intuitu priuatæ personæ fit, non intuitu communitatis. Sic autem lex personalis, non tantum personale priuilegium, sed etiam reale complectitur: quia etiam priuilegium reale est lex priuata, & conceditur intuitu priuatæ personæ. Nam (vt dixi) omne priuilegium personæ datur, licèt aliquod super rem immediatè constituatur, & hoc modo in omni priuilegio interuenit persona, id tamen non est satis, vt sit personale stricto modo, vt nunc loquimur, & sumitur ex dicta l. *Iuris gentium*, §. *Pastorum*, ff. de Pact. sufficit tamen, vt talis lex dicatur personalis, id est, in fauorem priuatæ personæ edita: & ita sine dubio loquitur illa lex prima, comprehenditque sub illa voce non tantum priuilegium personale, sed etiam reale. Imo non solum lex priuilegiatiua, sed etiam punitiua, si specialiter feratur, & in odium certæ personæ fiat, vt interdum ex iusta causa fieri potest, sub illo membro legis personalis comprehenditur, quia non est lex publica, & communis.

4. Tota autem hæc expositio ex exemplis à Iurisconsulto adductis manifestè probari videtur. Nam primò ponit exemplum de lege remuneratiua, ibi, *Quæ Princeps ob merita alicui inducit*, vbi Glossa declarat, *Vt priuilegium*, nec se restrinxit ad personale. Secundò de lege priuatim puniente. *Si quam pœnam irrogauit*, Vtique specialem, & præter legem communem, quod significauit Glossa dicens; *Non merenti tantum.* Tertiò addit, *Vel si cui sine exemplo subuenit*, vbi Glossa, *Vel quia peperit pœnam merenti.* Mihi autem videtur, omne liberale beneficium, seu priuilegium posse illis verbis comprehendi, siue illud consistat in remissione pœnæ debitæ, siue in concessione boni non debiti vllo modo. Et ita inspecta tota lege, lex personalis legem non tantum remuneratiuam complectitur, sed etiam punitiuam, & liberaliter benefactiuam. Et in omnibus his membris potest inueniri quid reale, & personale strictè, vt nunc loquimur. Nam incipiendo ab vltimo, non solum potest Princeps subuenire alicui gratis, & sine exemplo remittendo pœnam personalem, sed etiam remittendo pœnam realem, vt confiscationem bonorum, quæ optimè dici potest pœna realis, quia rem afficit, & cum illa transit. Vel etiam potest subuenire alicui sine exemplo liberaliter concedendo rebus illius realem immunitatem, ac perpetuam. Nam lex etiam sic lata personalis est, id est, particulari personæ fauens, licèt fauor consistat in rerum immunitate. Et similiter in secundo exemplo habet locum pœna personalis, & realis extraordinaria, vt confiscando eius bona, vel tributum aliquod ei imponendo vltra communem legem: sed speciali arbitrio Principis. Idem ergo inueniri poterit in primo exemplo de priuilegio remuneratiuo, vt statim declarabo.

5. *Obuiatur obiectioni.* Neque contra hanc expositionem obstant proprietates, quæ per verba istius legis tribuuntur constitutioni personali, scilicet. *Quod ad exemplum non trahitur, & personam non egreditur.* Nam si priuilegium reale dici posset lex personalis, falsum esset absolutè, legem personalem personam non egredi: hæc enim indefinita æquiualet vniuersali, quæ falsa esset: nam priuilegia realia personam egrediuntur, vt suprà dictum est. Sed hæc obiectio non obstat, nam prior proprietas in vniuersum vera est, & in reale priuilegium optimè cadit. Nam licèt prædia religionis v. g. sint exempta à tributis vel decimis, per priuilegia realia non possunt trahi in exemplum, vt omnia talia prædia sint similiter exempta. Idemque est in omnibus alijs. Itaque sensus est, legem priuatam non esse normam, seu mensuram operationum communitatis, vel ciuium indifferenter, sed illius tantum, cui concessum est priuilegium, quem alijs imitari non licet. Et ita hæc pars rectè explicatur per aliam regulam iuris: *Quæ à communi iure exorbitant, nequaquam in consequentiam sunt trahenda*, quæ est 28. in 6. vbi Gloss. allegando dictam l. 1. hunc sensum indicat. Expressius verò id patet ex Regul. iur. in 6. 74. *Quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet ab alijs in exemplū.* Quod tam de priuilegio reali, quàm de personali verum est, & ita ibi Ioan. Andr. inter alia exempla ponit priuilegium decimarum.

6. In altera verò proprietate suboritur difficultas, quià priuilegia realia personam egrediuntur; ergo illa negatio non potest verè cadere in priuilegium, quia illa indefinita, cum doctrinalis sit, æquiualet vniuersali. Sed hoc parum obstat, quia illa posterior pars ferè eūdem sensum continet, quem prior. Dicitur enim lex personalis personam non egredi, quia non possunt aliæ personæ illo iure vti quasi per imitationem vel vsurpationem, quo sensu dicuntur hæc non esse trahenda in consequentiam in illo cap. *Quæ à iure*, de Regul. iur. in 6. Vbi Glossa declarat hoc per priuilegia, quia per consequentiam non extenduntur ad alios, præter quam ad expressos in illis, quod tam est verum in priuilegijs realibus, quàm in personalibus: neutra enim personam egrediuntur hoc modo, scilicet, per consequentiam, vel exemplum. Huic ergo proprietati non obstat, quod priuilegium concessum Petro, & toti posteritati transeat ad hæredes, tum quia non transit per consequentiam, sed per formalitatem (vt sic dicam) tum etiam (& ferè in idē redit) quia transeundo ad hæredes, non egreditur personam, quia illis etiam facta fuit concessio. Similiter quod priuilegium reale trânseat ad alios, ad quos res transit, non transit per exemplum, vel consequentiam, nec egreditur limites concessionis, quia in illa virtute continetur, vt illa fruantur omnes, ad quos talis res deuenerit; & ita in rigore personam non egreditur, personam, scilicet, pro qua facta est priuata lex, licèt absolutè egredi possit personam, cui primo facta est gratia, non per consequentiam, vt dixi, sed quia modus concessionis totum hoc continere potest, vt declaraui: quamuis enim hoc in illa lege non explicetur, non tamen excluditur. Et planè ita exponitur à Glossa in §. *Sed & quod*, Instit. de Iur. natur. &c. ver. *Non transgreditur*, in vltima solutione dicens: *Vel melius licèt egrediatur personam, non est tamen generale ius, nec videtur alius, &c.*

7. Atque ita etiam non vrget ratio illius sententiæ, quia licèt merita possint esse motiuum, & ratio dandi priuilegium, nō necessario sunt quasi fundamentum, vel subiectum priuilegij, ita vt ab illis pendeat in fieri, & conseruari: & hæc causa proxima est consideranda tanquam principalis, vt priuilegium sit reale, sicut explicaui. Declaratur amplius: nam propter merita transitoria, & solius personæ potest illi concedi priuilegium perpetuū, & propter merita vnius proge-

nitoris conceditur iustè priuilegium ipsi, & posteritati, vt per se constat; ergo potest concedi propter merita priuilegium reale, vt quotidie fieri constat; ergo licèt merita sint in sola persona, non rectè infertur, priuilegium propter illa datum, etiam cum allegatione talis causæ, esse personale tantum. Neque contra hoc rectè allegatur regula iuris, quæ loquitur de causa, seu conditione, cui inhæret priuilegium, vt suprà declaraui. Nihil etiam ad rem faciunt cap. *Mandata*, aut dicta Panormit. & Felini, quia non loquuntur de priuilegio remuneratiuo, sed de illo, in quo merita personæ considerantur tanquam indicia personæ aptæ ad tale munus: de quo est longe diuersa ratio, quia tunc industria personæ eligitur, & ideo personalis est concessio.

C. Mandata. Panorm. Felin.

8. Dico ergo, priuilegium remuneratiuum per se, & ab intrinseco non habere quod sit personale, sed de se indifferens esse, vt sit etiam reale. Vnde etiam non placet quod alij per contrarium extremum dixerunt, priuilegium datum propter merita esse reale, quos latè refert Barbos. suprà. nu. 6. nulla enim ratione, vel iure id fundari potest: nam meritum de se indifferens causa est, & non est determinata ad præmium perpetuum potius, quàm ad temporale, loquendo inter homines. Imò frequentius sufficienter fit remuneratio per priuilegium personale, seu vitale, & concedere diuturnius esset supra merita. Igitur neutrum colligi potest ex eo, quod merita in priuilegio exprimantur: sed consideranda vlterius erunt verba priuilegij. Nam si cadant directè, & proximè in rem, quamuis dicatur immunitas illius rei concedi propter merita petentis, seu possidentis talem rem, nihilominus priuilegium erit reale, vt tandem agnoscit Barbos. n. 8. Si autem verba concessionis directè referantur ad personam, cuius merita remunerari dicuntur, erit priuilegium personale. Quòd si omnibus pensatis verba sint dubia, ponderanda erit proportio meritorum ad priuilegium, vt latior vel restrictior interpretatio fiat iuxta exigentiam meritorum: nam verisimile est, concedentem voluisse præmium iustum, & adæquatum conferre. Quod maximè locum habebit in beneficio Principis, & in priuilegio fauorabili. Vnde obiter aduerto, quoties priuilegij perpetuitas non cedit in commodum personæ, sed loci, vel sedis, seu dignitatis, non debere priuilegium in casu dubio reale existimari propter solam excellentiam meritorum, si aliæ circumstantiæ non cogant, quia in tali casu ex eo, quòd priuilegium sit reale, non magis augetur præmium meritorum, & ita non videtur referre, quòd illa fuerint maiora. Nisi fortasse priuilegium sit impetratum ad petitionem talis personæ, cupientes tale beneficium facere loco, vel dignitati: tunc enim perpetuitas priuilegij in illius satisfactionem & honorem redundaret.

Priuilegium remuneratiuum per se, & ab intrinseco est indifferens quod sit personale, vel reale. Barbos.

Barbos.

9. Tandem eadem ferè ratione expeditur ex dictis similis quæstio de priuilegio conuentionali, & colligitur tertia diuisio priuilegij, in conuentionale, & purum, seu absque pacto. Regulariter enim priuilegia conceduntur, nullo interueniente pacto, sed per absolutam gratiam, & beneficentiam concedentis, & de his priuilegijs sub hac ratione spectatis nihil superest dicendum, quia supra communem rationem priuilegij nihil addunt, nisi negationem conuentionis, & recompensationis ex parte recipientis priuilegium. Aliquando ergo conceditur priuilegium

De priuilegio conuentionali, & puro.

A interueniente conuentione, seu pacto, ratione cuius quodam modo censetur priuilegiarius emere, vel recompensare priuilegium, & ideò distinctio hæc valde vsitata est inter auctores, vt in discursu materiæ videbimus. Bald. tamen in l. vlt. C. *Vnde liberi*, n. 33. & 34. indicat, nullum esse priuilegium conuentionale, quia eo ipso, quod transit in pactum, desinit esse priuilegium, & ita hæc duo ibi condistinguit. Sed videtur esse de nomine contentio, & in rigore ratio pacti non repugnat cum ratione priuilegij, quia non est de ratione priuilegij, vt liberaliter & gratiosè concedatur: nullus enim hoc posuit in definitione priuilegij, nec ex alijs principijs colligi potest. Potest ergo esse lex priuata aliquid speciale concedens, vel contra, vel supra ius; non tamen omnino gratiosè, sed cum aliqua obligatione iustitiæ, seu recompensatione recipientis, & hoc appellamus priuilegium conuentionale.

Baldus negat priuilegium conuentionale sed est quæstio de nomine.

B De hoc ergo dicunt aliqui esse priuilegium reale, eo ipso quòd in pacto fundatur, quia inde habet, quod sit perpetuum, & transmissibile ad hæredes. Quod patet, quia omnis contractus est transmissibilis ad hæredes, l. *Veteris*, C. de Contrahen. stipulat. & l. 1. C. *Vt actiones, &c.* Sed priuilegium conuentionale includit pactum; ergo est transmissibile ad hæredes; ergo est reale. Et hanc sententiam indicat Socin. lib. 1. Consil. in 59. n. 9. Nam inde confirmat, priuilegium remuneratiuum esse reale, & transmissibile; quia habet vim pacti: ergo multò magis ipsum priuilegium conuentionale, quod expressum pactum inuoluit, erit reale. Denique tale priuilegium irreuocabile censetur, vt latè docet Bald. in dicta l. vlt. C. Vnde Liberi, n. 33. & 34. & Panormit. in cap. *Peruenit*, de Immunit. Eccles. nimirum, per solam voluntatem concedentis, quia cum ex vi pacti includat mutuam obligationem iustitiæ, non potest à concedente reuocari; ergo de se perpetuum est. Quod enim ex mutuo consensu possit retractari non tollit moralem perpetuitatem, de qua tractamus. sic enim nullum est priuilegium ita perpetuum, quod non possit extingui ex voluntate alicuius; vt ergo priuilegium sit de se perpetuum, satis est, quod sit irreuocabile ab alio; ergo tale priuilegium est perpetuum, & consequenter etiam reale. 10.

Socin.

Bald. Panormit.

C

Nihilominus dico, priuilegium reale non postulare per se, & intrinsecè, vt sit conuentionale, neque è conuersò conuentionale postulare vt sit reale, sed de se indifferens esse ad personale, & reale. Probatur primum, quia, sicut reale priuilegium potest cum onere & pacto concedi, ita etiam potest liberaliter, & omnino gratiosè donari. Cur enim vterque ex his modis locum habet in priuilegio personali; & non in reali? Vel cur Princeps poterit ex pacto alicui rei immunitatem concedere, & non ex liberali voluntate? Quin potius liberalis concessio priuilegij etiam perpetui, est magis digna Principe, quam venalis. Item est magis conueniens communi bono, quia si priuilegia fiant venalia, facilè multiplicantur, & hominibus indignis, ac quæstuosis conceduntur; si autem ex prudenti dispensatione liberaliter donentur, rariùs, & cum maiori delectu conceduntur. Dices, hinc rectè probari priuilegium reale posse esse gratiosum, nihilominus tamen priuilegium non gratiosum, semper esse reale. Respondeo eadem proportione posse alteram partem ostendi. Quia sicut priuilegium reale potest esse gratiosum, ita etiam personale 11.

Priuilegium reale est per se indifferens vt possit esse personale etiam.

D

Obiectio.

Responsio.

ſonale poteſt eſſe conuentionale,quia bona etiam perſonalia, ſeu ad tempus, vel ad vitam ſolius perſonæ conceſſa poſſunt non gratis,ſed ex pacto dari, vt vſu ipſo, & experientia notum eſt; ergo priuilegium conuentionale poteſt eſſe perſonale; ergo per ſe,& intrinſece non poſtulat eſſe reale. Confirmatur primò, quia ſeruitus, ſiue donetur, ſiue vendatur, poteſt, & ſoli perſonæ ad tempus,vel vitam concedi,& in perpetuum tranſigi, & è conuerſo, neque vnum eſt magis per ſe coniunctum cum ratione ſeruitutis, quàm aliud; ergo idem eſt in priuilegio,eſt enim æqualis ratio ſeruata proportione. Confirmatur etiam retorquendo rationem ſuprà factam,quia priuilegium remuneratiuum, virtute eſt, conuentionale, & nihilominus de ſe non eſt reale magis,quàm perſonale, ergo idem dicendum eſt de priuilegio conuentionali.

12. *Priuilegium conuentionale non ſemper tranſire ad hæredes ſed ponderanda eſſe verba priuilegij iuxta dicta.*

Vnde etiam infertur, priuilegium conuentionale non ſemper tranſire ad hæredes, ſed ponderanda eſſe verba priuilegij iuxta regulas poſitas capite præcedenti. Nam formaliter loquendo (vt ſic dicam) priuilegium conceſſum perſonæ etiam ex pacto, non tranſit ad hæredes, niſi in ipſo priuilegio nominentur ſub nomine hæredum, vel ſub nomine poſteritatis, vel alio æquiualenti, & ex proprietate eiuſdem vocis colligendum erit, an tranſeat ad hæredes ſanguinis,& quaſi naturales, vel etiam ad voluntarios, & extraneos. Si autem priuilegium concedatur rei, vel dignitati, aut officio, tunc in tantum poterit priuilegium tranſire ad hæredes, in quantum res, vel dignitas, aut officium ad illos peruenerit: nam ſi contingat res illas peruenire ad alios non hæredes. priuilegium etiam perueniet ad illos, quia cum ipſa re tranſit.

Priuilegium conceſſum rei dignitati, aut officio tranſit cum illis ad hæredes modo quo illa.

13. *Leges dicentes cō⁻tractus tranſire ad hæredes generaliter ſumptæ non dicũt actum, ſed aptitudinem.*

Ad illas verò leges, quæ dicunt, contractus tranſire ad hæredes, reſpondeo, illa verba generaliter ſumpta non dicere actum, ſed aptitudinem quia contractus de ſe poteſt ita fieri,vt tranſeat ad hæredes; non tamen id ſemper eſſe neceſſarium, cum poſſit etiam per reſpectum ad ſolas contrahentium perſonas cõtrahi,vt patet in matrimonio. Vel certè, ſi de actu ſit ſermo, intelligendum eſt, contractum tranſire ad hæredes,niſi de voluntate contrahentium conſtet fuiſſe limitatum ad perſonas, iuxta legem *Idem*, 25. ff. de Pactis. Denique eodem modo dicitur irreuocabile priuilegium conuentionale, ſcilicet pro eo tempore,pro quo datum,& conuentum eſt,& ita etiam priuilegium perſonale poteſt eſſe irreuocabile, vt per ſe notum eſt. Quomodo autẽ talia priuilegia ſint reuocabilia, dicemus poſtea tractãdo de mutatione priuilegiorum. Nunc ſolum notatur, longe diuerſum eſſe, quod priuilegium ſit perpetuum, vel quod ſit irreuocabile, quia etiam temporalia poſſunt eſſe irreuocabilia pro temporibus ſuis,ſicut votum temporale reſpectiuè, tam irreuocabile eſt, quàm perpetuum.

L. Idem.

Longe diuerſum eſſe priuilegium eſſe perpetuum ac eſſe irreuocabile.

CAPVT V.

De diuiſione priuilegij in perpetuum, & temporale.

1. QVarta diuiſio priuilegij, in perpetuum, & temporale, in præcedentibus ſæpe inſinuata eſt, eam verò paulò exactius explicare oportet. In illa igitur in primis aduertendum eſt, non dici priuilegium perpetuum, quia finiri non poſsit: ſemper enim amitti poſſunt priuilegia, vt poſtea videbimus, ſed dicitur perpetuum, quod vel adhæret rei de ſe perpetuæ, vel ſine limitatione temporis conceditur, durat enim de ſe,quamdiu reuocatum non fuerit. Temporale autem multis modis contingit. Primò, quia ad definitum tempus conceditur,quo elapſo finitur, l. *Quoties*, C. de Precib. Imperatori offeren. Secundò,licèt abſolutè, & indefinitè detur, nihilominus temporale erit,ſi ſoli perſonæ concedatur,ita vt ſit perſonale, & ſingulare, vt ſuprà declaratum eſt. Quamuis enim reſpectiuè poſſet tale priuilegium dici perpetuum, quia pro tota vita conceditur (quomodo dicitur exilium pœna perpetua) vel ob eandem cauſam vitale dici poſsit; nihilominus ſimpliciter temporale eſt, ſicut & vita, qua finita finitur, c. *Priuilegium*, 7. de Regul. iur. in 6. & l. *Priuilegia*, & l. *In omnibus cauſis*, ff. eod. Nam corruptis nobis,corrumpuntur ea,quę ſunt in nobis: hoc autem priuilegium conceditur perſonæ, & illi ſoli adhæret; ergo cum illa perit,& neque ad hæredem, neq; ad ſucceſſorem tranſit. Vnde Dec. in cap. *Sane*, de Priuileg. Tertiò eſt priuilegium temporale, quod ſub conditione datur,quæ lapſu temporis finitur: nam illa cõditione impleta, ceſſat priuilegium, quia voluntas concedentis vltra non extenditur. Et hoc modo poteſt etiam eſſe priuilegium vitale ex parte concedentis. Nã licèt abſolutè loquendo, priuilegium,vt ſic,non finiatur per mortem concedentis,ſicut nec gratia,nec fauor, c. *Gratum*, de offi. deleg. & c. *Si ſuper gratia*, eod. in 6. nihilominus ſi concedens addat conditionem, *donec deceſſero*, finitur per mortem eius, vt conſtat ex ratione facta, quia voluntas non vltra extenditur. Et eundem ſenſum cenſentur habere illa verba, *Vſque ad beneplacitum meum*, nam licèt ex vi illorum non ceſſet priuilegium, viuẽte auctore eius, niſi illud, reuocet; tamẽ per mortem eius finietur, quia virtuti includit conditionem,vt ſemper pendeat à voluntate perſonę cõcedentis, mortuo autem cõcedente iam non poteſt ab illius voluntate pendere, quæ iam non eſt voluntas talis perſonæ, & ideo ceſſat dependentia & conſequentur etiam priuilegium. Secus autem erit ſi dicatur, *Ad beneplacitum ſedis*, quia ſedes perpetua eſt, & ita ſemper reuocari poteſt, & ideo quamdiu non reuocatur, durat. Et ita hæ clauſulæ explicantur in cap. *Si gratioſè*, de Reſc. in 6. Et infrà tractando de amiſsione priuilegij plura pe illis addemus.

Non dici priuilegium perpetuum quia finiri non poteſt, ſed quo adhæret rei de ſe perpetuæ vel quod ſine limitatione datur.

Temporale triplici modo dicitur.

C. Priuilegium.

Decius.

Tertius modus priuilegij temporalis, quod ſub conditione datur quæ lapſu tẽporis finitur.

C. Gratum.

C. Si ſuper gratia.

C. Si gratioſè.

2. Ex quibus conſtat, duo eſſe neceſſaria, & ſufficere ad perpetuitatem priuilegij. Vnum eſt, vt ſimpliciter, & abſolutè concedatur, vel cum aliqua conditione perpetua, vt eſt proxime dicta, vel donec reuocetur, vel alia ſimilis. Hæ namq; conditiones virtute includuntur in quocũq; priuilegio. ideoq; licèt exprimãtur, non mutant naturam eius. Et ideo tale priuilegium ex parte dãtis perpetuum eſt, vt ſumitur apertè ex c. *Si ſuper gratia*, de Offic. deleg. in 6. & ex c. *Si cui nulla*, de Præben. in 6. quibus locis Gloſſa, & Doctores id notant. Sumitur etiam ex Gloſ. in c. *Cum ex eo*, de Elect. in 6. & in c. vlt. de Offi. deleg. vbi Pan. idem tenet. Adhibet tamen limitationẽ. ſcil. cet, vt non procedat in priuilegio cõceſſo ab Epiſcopo ſine cauſæ cognitione cum præiudicio Eccleſiæ parochialis, & ponit exemplum in licentia eligendi confeſſorem. Sed exemplum verum non eſt, vt dixi in tom. de Pœnit. & ita non eſt neceſſaria limitatio, vt infrà dicam Sylu. autem verb. *Confeſſor*, 1. q. 7. ſentit, quòd ſi in priuilegio dicatur, *Vſque ad beneplacitum ſedis*, eſt perpetuũ, etiam ſi ſit priuilegium eligẽdi confeſſorem, non verò

C. Si ſuper gratia.
C. Si cui nulla.
Gloſſa.
Panormit.
Syluest.

ſi ab

si absolutè concedatur. Sed nulla ratione id probat, nec est verisimile, vt rectè docet Nauar. qui regulam datam simpliciter approbat in d. conf. 1. de Priuileg. & in c. *Placuit*, de Pœnit. d. 6. n. 161. & consonat regula iuris, *Decet, beneficium Principis esse mansurum*, vt dicitur in Regul. 16. in 6. Deniq; potestas in concedente supponitur, & voluntas non deest, quia absolutè posita virtute durat, donec reuocetur: sufficienter autem censetur absolutè, & de se perpetuo posita, quando absoluta sunt verba, & aliam limitationē non declarant.

Nauarr.

3. Alia conditio necessaria ad priuilegium perpetuum est, vt adhæreat rei perpetuæ, quia aliàs cum illa finietur, vt dictum est. Res autē humanæ maximè sunt perpetuæ per successionē quandam. Et hoc modo est in primis perpetuum priuilegium cōcessum religioni, quia licèt personæ finiantur, religio manet. Item est perpetuum priuilegium cōcessum dignitati, quia illa etiam semper durat per successionem personarum. Vnde obiter notari potest priuilegium perpetuum respectu vnius, scilicet dignitatis, vel loci esse temporale respectu personæ: nam si perdat dignitatē, vel mutet locum, amittit priuilegium. Denique censetur perpetuum quod cōceditur rei corporali immobili, vt Ecclesiæ, vel monasterio. Quia res ipsa perpetua est, cap. *Quæ semel*, 19. q. 3. Tamē quia contingit, hunc ipsum locum destrui, si absolutè id eueniat, ita vt extinguatur, finietur etiā priuilegium, argumento c. *Et hoc diximus*, 16. q. 7. vbi id notat. Gloss. Idem Glossa vlt. in c. *Abbate*, de Verbor. significat. & Glossa in Regul. *Priuilegium*, de Regul. iur. in 6. Item Glossa, & Innoc in cap. 2. de Nou. oper. nunci. vbi etiam Abb. n 5. & Alex. de Neuo. qui alios refert, & Syluest. verb. *Ciuitas*, q. 2. & sumitur ex dicto cap. 2. de Noui. oper. nunci. Quia destructo principali destruuntur accessoria, & ablato fundamento cadit ædificium. Denique ita se habet priuilegium reale ad locum, sicut personale ad personam, neutrum ergo potest esse durabilius suo fundamento; sicut ergo extinguitur priuilegium personale, extincta persona, ita etiam locale extincto loco.

Censetur priuilegium perpetuum quod conceditur Religioni, vel rei immobili, vt Ecclesiæ vel monasterio: at hu destructis extinguitur priuilegium.

Cap Quæ semel.

C. Et hoc diximus.

Glossa

Innoc. Abb.

Alexan. de Neuo

Syluest.

C. De No. oper.

Nec priuilegium reale, nec personale esse durabilius suo fundamento.

4. Insurgit verò ex hac declaratione difficultas, quia si valida est, absolutè, & sine limitatione cōcludit, at verò Innoc. Glossa, & Doctores citati non absolutè tradunt doctrinam, sed cum distinctione & limitatione. Volunt enim doctrinam illam procedere, quando locus destruitur auctoritate superioris: nam tunc omnino amittit priuilegia, imò, & iura omnia, & nomen tam in se, quàm in personis eius, ita vt non possint amplius ab illo loco nominari, vt v. g. dici non possint canonici talis Ecclesiæ, vel ciues, aut membra talis ciuitatis, vel vniuersitatis: imò etiam addunt, hoc debere intelligi, quando destructio loci fit à superiore sine spe refectionis, vt notat Felin. in cap. *Cum dilecta*, de Rescrip. n. 25. ex Alex in l. *Inter stipulantem*, §. *Sacram rem*, ff. de Verb. obligat. Secus verò esse dicunt, si locus sit destructus cōtra voluntatem superioris, vt ab hostibus vel latronibus, &c. Nam tunc dicunt, non amittere priuilegia, sicut non admittit iura, nec nomē, aut denominationem personarum in ordine ad ipsum, iuxta ca. *Pastoralis*, 7. q. 1. Idemque dicendum erit consequenter, etiam si locus quocūque casu contingente pereat, seu destruatur, argumento l. *Aede sacra*, ff de Contra. empti. vbi dicitur, diruta æde sacra, locum non fieri prophanum, & ideo vendi non posse.

Difficultas oborta ex dictu Innoc. Glossa.

Felin.

Cap. Pastor.

5. Respondeo, & doctrinam hanc veram esse, & A nihilominus priorē assertionem simpliciter veram esse recteque probari ratione facta. Nam in illis casibus, in quibus locus destruitur ex mandato superioris, seu domini, ideò extinguitur priuilegium, quia omnino perit, & ideo rectè additur, quod debet res destrui sine spe refectionis. Idem autem erit si destructio naturaliter contingat, si etiam si sine spe refectionis, quia militat ratio suprà facta, vt rectè notauit Felin. suprà ex Bald. in l. *Non ambigitur*, ff. de Legib. & alijs. Secus verò est, quando locus re vera non simpliciter destruitur, sed vel occupatur, vel captiuatur ab hostibus, qui est casus dicti cap. *Pastoralis*, vel destruitur, & ad tempus impeditur, ne reædificari possit, tunc enim quamdiu ex parte superioris seu domini manet spes, & ius, ac voluntas recuperandi, vel reparandi illum, non potest censeri simpliciter perditus: vel destructus, sed detentus, vel impeditus. B Et ideo necessarium non est, vt regula data ad illū simpliciter applicetur, sed cū proportione.

Felin.

C. Pastoral. 8

6. In illo ergo casu, quando locus per vim hostium, vel casu dirutus est, aut cōbustus cum spe refectionis, distinguenda mihi videntur priuilegia loci, quæ ipsi solo sine pauimento concessa sunt, eique nudè sumpto adhærere possunt, ab his, quæ directè respiciunt ædificium, vt templū, vel quid simile. Priora enim sine dubio permanent, quia eorum fundamentum non est destructum Et tale est, quod dicitur in dicta l. *Aede sacra*, quia consecratio, aut benedictio solo adhæret: & ideo priuilegia, quæ inde sequuntur, vt non esse locum venalem, non posse conuerti ad vsus prophanos, & si quæ sunt similia, semper permanent. De posterioribus verò subdistinguendum est: nam quædam sunt priuilegia, quorum vsus esse potest extra illum locum, alia quæ præcisè C requirunt, vt intra talem locum vel templum aliquid fiat. Quæ sunt prioris modi non solum non amittuntur omnino, verum etiam nec suspenduntur pro illo tempore, quia per habitudinem ad locum manent in personis, quæ habent specialem relationem, seu morale ius illius, & tunc maximè procedunt quæ dicti auctores dicunt, quòd Episcopus vel canonicus talis loci, retinet denominationem ab illo, & fruitur priuilegijs sibi concessis ratione Episcopatus, vel canonicatus talis loci, & similia. Quia ille locus non est fundamentum directum, vt sic dicam, illorum priuilegiorum sed tantum in obliquo, id est, vt terminus illius habitudinis: potest autem esse talis terminus, etiam si non subsistat in re, sed in spe, & iure, licèt nunc sit occupatus ab hostibus vel hæreticis, &c. Priuilegia verò, quæ sunt posterioris modi, licèt non amittantur omnino pro illo temD pore, & statu cessant, & quasi suspenduntur. Sic dixi in vlt. sect. de Indulgent. cessare indulgentiam templo concessam, si templum destruatur: & eadē ratione cessabit immunitas loci, si censeatur primario concessa ratione ædificij, non areæ.

Quid dicendum quando locus per hostes, vel casu dirutus est cum spe refectionis.

7. Dixi autem non omnino amittit tunc priuilegium, quando locus non est ex instituto dirutus ab habente ius, & potestatem, quia quando aliter destruitur, permanere censetur in iure, & spe, & ideo si ad pristinum statum restituatur, priuilegium etiam cum illo consurgit. Ad quod facit l. 36. ff. de Religios. & sumpt. fun. quæ sic habet *Cum loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt religiosa, vel sacra esse*, (vtique quoad vsum, & quoad dicta priuilegia pro illo tēpore) *quod si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reuersa, pristino statui restituuntur*. Et idem sumitur ex cap.

Priuilegium restituitur restituto loco diruto, nisi dirutus fuerit ex instituto ab habente ius, & potestatem diruendi.

Quia

C. *Quia monasterium.* C. *Pastor.* C. *Quae semel.*

Quia monasterium, de Relig. dom. & ex dicto cap. A *Pastoralis*, & dicto cap. *Quae semel*. Ex quibus etiam sumitur ratio, quia in illis casibus semper mansit solum immobile, in quo tanquam in semine, & fundaméto conseruari potuit priuilegium veluti quoad proprietaté, vt postea posset quoad vsum consurgere. Et ita formaliter loquendo (vt sic dicam) verum est, hæc priuilegia perpetua, seu realia eatenus durare, quatenus durat eorum fundamentum, vel hoc destructo, cessare, aut extingui, si illud omnino extinctum censeatur: nunquã autem censetur ita extinctum, nisi quando auctoritate illius, qui potestatem habet extinctum est.

8. Atque hinc etiam fit, vt si Ecclesia in vno loco destruatur, non vt destructa simpliciter maneat, sed vt in alium locum transferatur, non amittat priuilegia, sed cum illa transferantur, quãdo non sunt concessa ratione situs, sed directè ipsi templo, & sub suo nomine. Tunc enim censetur templum comparari personæ, quæ secum defert B priuilegium personale: nam illa etiam Ecclesia vna numero censetur, vt communiter docét iuris interpretes cũ Glos. in dicta Reg. *Priuilegium*, Alex. Bald. & Felin. vbi suprà, & Anton. 1. p. tit. 19. c. 1. §. 2. Quid autem dicendum sit, quando vnus locus, vel Ecclesia alteri vnitur, vide apud Glos. Hostiens. & Panorm. in cap. 1. Ne sed. vacan.

Alex. Bald. Felin.

CAPVT VI.

De quatuor alijs priuilegiorum diuisionibus.

1. Priuilegium aliud ob bonum priuatũ, ob commune aliud tanquã ob finem.

VLtra partitiones prædictas sunt aliæ, quæ licèt breuius expediri possint, necessariã doctrinam continent. Quinta ergo diuisio priuilegij esse potest in illud, quod per se primo datur propter priuatum bonum; scilicet, alicuius personæ, vel intuitu boni communis. Circa quam C diuisionem ante omnia oportet terminos explicare. Distinguendo materiam priuilegij à fine priuilegij, & intelligendo distinctionem de materia non de fine. Omne enim priuilegium ordinari potest, & debet ad commune bonum tanquam ad finem, vt sæpe in superioribus dictum est, quia hoc spectat ad iustitiam eius: bono enim cõmuni expedit, vt priuata priuilegia dignis, vel indigentibus conferantur. Item quia priuilegium, licèt vni vel alteri concedatur, vt fauorem continet, tamen vt continet præceptum, & habet rationem legis obligat communitatem respectu priuilegiati, vtique ad seruãdum illi priuilegium, quatenus hoc ad alios spectare potest; ergo sub hac ratione respicere aliquo modo debet commune bonum. Tamen in materia priuilegij vt fauorem concedit, potest esse differentia. Nam materia priuilegij seu finis proximus eius est commodum illud, D quod præbet priuilegiato. Hoc ergo commodũ interdum est priuatæ & singularis personæ, vel si ad plures extenditur, vnamquamq; per se respicit vt priuatam personam, & non tantum vt partem alicuius communitatis, & tunc dicitur dari propter priuatum bonum singulorum. Aliquando verò priuilegium per se primo respicit bonũ alicuius communitatis, & ideo dicitur per se primo respicere commune bonum. Neque hoc excedit naturam priuilegij, quæ lex priuata est: nam semper illa communitas, cui datur tale priuilegium, consideratur vt pars quædam totius reipublicæ, & ius illi concessum censetur speciale, & non commune, ideoq; per priuilegium cõcedi potest.

2. Sic ergo explicata diuisio rectè constituitur. Nam verè dantur illa duo membra: priuata enim priuilegia frequentissima sunt, & cõmunia etiam sunt in vsu, nam immunitas clericorum commune priuilegium est; item priuilegium canonis, & fori, & similia, & ex prædicta diuersitate nascuntur diuersi effectus morales, & ideò meritò datur distinctio. Quam attigit Gloss. in c. *Si delictum*, de Foro compet. & in l. *Ius publicum*, ff. de Pactis, & in Authent. *vt sine prohibitione matres, &c.* verb. *Senatus consultum*, estq; solemne discrimen inter illa mẽbra, quod priori speciali priuilegio potest renunciare priuata persona, in cuius gratiam concessum est; non autem posteriori. Prior pars expressa est in multis iuribus, cap. *Ad Apostolicam*, de Regularib. cap. *Si de dura*, de Priuil. l. *Siquis*, C. de Pactis. Posterior etiam probatur in d. c. *Si diligenti*, & c. *Contingit*, de Sent. excõ. & in l. *Ius publicum*, ff. de Pactis, vbi Iason latè rem explicat, & limitationes adducit. Ratio verò est, quia priuatũ ius, & commodum est sub dominio vniuscuiusque, & ideo potest illi cedere, per se loquẽdo: bonum autem commune non ita pendet ex vniuscuiusque voluntate. Atque ita hęc doctrina communis est, quam locupletant Panorm. in dicto c. *Si diligenti*, n. 7. & latius ibi Felin. per totũ, & ibi alij, & in dicta l. *Siquis*, vbi præsertim Bart. Bald. & Iasõ.

Glossa.

C. *Ad Apostolicam.* C. *Si de dura.* C. *Si dilig.* C. *Cõtingit.*

3. Non potest quis renuntiare priuilegio dato ob bonum commune, nisi possit separari suum cõmodũ à communi.

Et quidem quoad posterius membrum ferè non recipit illa regula limitationem, sed ampliationem, propter excellentiam boni communis, ideoq; licèt tale priuilegium redundet in cõmodum priuatum, non potest, quis illi commodo renunciare, ne præiudicet bono communi. Quod procedit, quando vnũ non est separabile ab alio: nam si quis posset priuare se suo commodo sine præiudicio boni communis, tunc fieri posset, quia cessat impedimẽtum. Colligi potest ex l. *Si iudex*, ff. de Minorib. Censetur autem pertinere ad cõmune bonum, non solum id, quod respicit temporalem vtilitatem, sed etiam quod pertinet ad bonos mores, & ad conuenientem modum operandi, qualis est, vt actus cum perfecta libertate fiant. Et ideo addunt prædicti auctores, si ex renũtiatione priuilegij sequitur occasio aliqua peruertendi bonos mores, nõ posse renuntiari. Idem est, si priuilegium sit datum propter imperfectionem iudicij, vel libertatis, vt est de professione ante legitimã ætatem facta, quod non solum nulla sit, verum etiam nullam obligationẽ inducat, & similia, de quibus videri possunt Glossa, & Doctores in dicta l. *Si iudex*, & super alia iura citata.

4. Quãdo non habeat locum renuntiatio priuilegij ob bonum particulare concessum.

Circa aliud autem membrum limitationes adhibentur. Nam si priuilegium concessum in priuatum commodum vnius personæ, respicit etiam commodum alterius, & vnum ab altero non est separabile, non potest vnus eorũ renunciare iuri suo sine consensu alterius, vt vxor, cui datur priuilegium Velleianum, ne obligetur fide iussione non potest illi renuntiare, saltem sine consensu mariti. Idem est, si priuilegium cedẽs in commodum vnius, sit principaliter introductũ in odium alterius, seu in vindicationem delicti: tunc enim non habet locum renuntiatio, vt dicti Auctores aiunt, quia non potest priuatus impedire principalem finem legis. Vnde hoc videtur reduci ad prius membrum de bono communi. Cætera de hac renuntiatione videri possunt in dictis auctoribus. Vnum verò adnotabo traditũ à Bart. Pan. & alijs dicentibus, posse hominẽ renuntiare iuri gentium, vt dominio rei suæ, quod iure gentium introductum est, non tamen iuri naturali, quia immutabile est. Hoc autem non probo, quia si lo-

Bart. Parnormit.

quantur de iure, prout significat legem obligantem, sic nullus potest renuntiare iuri gentiũ, magis quam naturali, quia licèt ius gentium non sit ita immutabile, nihilominus respectu priuatorũ dici potest æquè immutabile, quia non magis potest quis priuata auctoritate mutare ius gentium, quàm naturale. Si autem loquantur de iure vt dicit dominium, seu facultatem vtendi, sicut potest homo renuntiare alicui iuri acquisito per ius gẽtium, ita potest renũtiare iuri à natura dato, sicut renuntiat homo libertati suæ, quæ de iure naturę est. Quæ cõstat ex suprà tractatis de illis iuribus gentium, & naturali, & ideò de vtroq; magis videtur probanda distinctio Glossæ in dicta Authent. vt non prohib. mat. &c. Quod iuri præcipienti renuntiare nemo potest: iuri autem permittenti vnusquisque potest per se loquendo; & sub iure permittente comprehendo quidquid per hæc iura ita conceditur, vt retineri, aut conseruari non præcipiatur.

5. *Priuilegium aliud fauorabile, odiosum aliud, quod scilicet vt alteri est fauori, est alteri incommodo.* Sextò diuidi potest priuilegium in fauorabile, & odiosum. Quæ diuisio videtur prima facie cõtra communem rationẽ priuilegij: nam diximus suprà de ratione priuilegij esse, vt speciale illud eius, quod concedit ad fauorem specter, & non ad odium; quomodo ergo potest priuilegium in fauorabile, & odiosum distingui? Sed hoc expedietur facile, si aduertamus relationes speciẽ contrarias, vt æquale, & inæquale, respectu diuersorum non esse oppositas. Sic ergo priuilegium, si consideretur respectu eius, cui conceditur, fauorem continet, & hoc modò suprà loquuti sumus; respectu verò alterius tertij potest iuri illius prę-iudicare, & sic esse odiosum. Igitur sensus diuisionis est; Priuilegium quoddã esse fauorabile, id est, purè fauorabile, quia ita vni prodest, vt nemini noceat: aliud verò dici odiosum, quatenus ex fauore vni concesso alteri sequitur incommodum. Et ita exponitur diuisio a Bald. in l. 1. ff. de Cõst. Princ. n. 8. & sumitur ex Pan. in c. *Quia*, de Priuil. & c. *Olim*, de verb. sig. & multis, quos refert Tiraq. de vtroq; ret. in Præfat. n. 62. Maximè verò priuilegia ad lites solẽt odiosa vocari, quia fauor concessus actori v. g. præmit reum, vel diminuit iudicis potestatem, & præsertim augetur odium, quando videtur priuilegium coarctare ius naturale, vt cũ datur, v. g. cũ clausula de *Appellatione remota*, vel alia simili. Itẽ beneficium ambitiosum, quale reputatur beneficiale, odiosum censetur à Glos. in c. *Quoniam*, de Præb. in 6. & à Pan. supr. tale etiam iudicatur priuilegium decimarũ, vel primogenituræ, licèt de hoc vlt. res sit dubia. De quo videri potest Tiraq. de Primogen. q. 4. & Sarmi. li. 1. Select. cap. 12.

Bald. *Panormit.* *Tiraquel.* *Panorm.* *Tiraquel.* *Sarmient.*

6. Dices, ergo erit priuilegium, licèt odiosum, dispositio grauãs aliquos, quando illud grauamẽ cedit in fauorem aliorum, vt statutum excludens ducentes originem ex Hebræis ab aliqua Ecclesia, dicitur priuilegium illius Ecclesiæ, quia cedit in honorẽ eius: nam licet exclusis sit onerosus, nõ ideò nõ erit priuilegium, sed erit odiosum. Respondeo, in hoc posse esse quæstionẽ de nomine. Tamen si propriè loquamur illud ex vi materiæ nõ est priuilegium, sed statutum odiosum constituens quandam irregularitatem, vel inhabilitatem, quia ratio dispositionis ex fine primario, & quasi intrinseco sumẽda est, & inde accipit quasi speciem, & nomẽ; & ideò non est propriè priuilegium, quia, vt suprà dixi, priuilegium, per se dat fauorem, vnde nõ denominatur odiosum, nisi ex effectu peraccidens resultante, qui debet suppo-nere fauorem. Fateor tamen illud statutum posse dici honorarium, & fauorabile tali Ecclesiæ quasi per resultantiã, & fortasse ex intẽtione operantis.

Tunc verò insurgit contra diuisionem altera obiectio per contrarium extremum, quia in hoc sensu nullum est priuilegium fauorabile: nam eo ipso, quod nemini prȩiudicat, etiamsi beneficium cõferat, desinit esse priuilegium, & manet in cõmuni ratione beneficij, vt testantur Sylu. verb. *Priuilegium*, in principio, & ibid. Angel. & Tabiẽ. n. 1. qui in hoc sequuti sunt Panorm. in c. *Olim*, de Verb. sign. in fine. Sed respondemus negando assumptum: sicut enim suprà diximus esse posse verum priuilegium, scilicet, si iuri cõmuni non deroget, ita nunc dicimus, non esse de ratione priuilegij, vt alicui præiudicet; satis enim est, vt alicui fauorem extra ordinarium conferat. Nam licèt, hoc videatur pertinere ad modum loquendi, tamen ad intelligenda iura, & interpretanda priuilegia potest conferre, vt postea videbimus. Quod autem id non sit de ratione priuilegij patet, quia nullo iure probatur. Sed potius indicant iura, priuilegium esse intelligendum sine præiudicio tertij, quoad fieri possit, quando aliud in ipso priuilegio non exprimitur, cap. *Quamuis*, de Rescrip. in 6. 7. *Difficultas.* *Syluest.* *Angel.* *Tabien.* *Expeditur difficultas.*

Neque etiam id colligitur ex definitione priuilegij communiter recepta, nec ex iuribus, ex quibus illam sumpsimus. Nec etiam ex communi modo loquendi, quin potius multa indulta, quæ fauorem vnius sine aliorum præiudicio continẽt, communiter vocantur priuilegia, vt facultas audiendi Missam tempore interdicti, comedendi lacticinia in tempore quadragesimæ, laborandi, aut piscandi in die festo. Interdum etiam priuilegium est reciprocum, & commune illi, cui posset nocere, & ideò non potest dici nociuum alicui, vt priuilegium feriandi in litibus temporibus lege præfinitis, vel faciendi testamentum sine iuris solemnitate, &c. Et multa sunt priuilegia, quæ secundum ius commune intelliguntur, ne alteri noceant, vt latè prosequitur Felin. in c. 1. de Cõst. n. 4. & 9. Potest ergo inueniri priuilegium nullum alijs afferens præiudicium, & hoc est maximè fauorabile priuilegium. Et ita subsistit diuisio, qua postea sæpius vtemur circa interpretationem priuilegij, & inde magis constabit differentia inter membra prædicta. 8. *Felin.*

9. *De priuilegio affirmatiuo, & negatiuo.* Septima diuisio esse potest priuilegij in affirmatiuum, & negatiuum, quæ minoris quidem momenti est, non est tamen omittenda propter verborũ vsum. Dicitur enim affirmatiuum priuilegium, quod concedit facultatem agendi: negatiuum verò quod dat licentiam aliquid omittendi, sicut alibi distinximus votum in affirmatiuum, & negatiuum. Nam licet obligatio voti semper positiua sit, nihilominus ex parte materiæ vnum dicitur affirmatiuum, & aliud negatiuum: sic ergo omne priuilegium positiuè (vt sic dicam) concedit fauorem, tamen interdum est ad vsum negatiuum, interdum ad affirmatiuum, & ideò duplicem illam denominationem recipit, ad instar etiam legis, seu præcepti, quod eodem modo diuiditur, & cum proportione explicãda est hæc partitio. Duplex autem differentia potest notari inter illa duo membra. Vna est, quòd priuilegium negatiuum semper est contra legẽ, affirmatiuum autem non semper, sed interdum est contra, interdum vltra, seu præter legem, vt suprà de priuilegio in genere dictum est. Et quando vtrumque est contra legem, etiam differunt, quia priuile-

gium

gium negatiuum est contra præceptum affirmatiuum, priuilegium autem positiuum est contra negatiuum præceptum.

10. Ratio vtriusq; partis est, quia ad omittendum id, quod non est præceptum, non est necessarium priuilegium, quia ad non operandum absolutè non est necessaria specialis potestas, sed voluntas sufficit, quia sermo est de omissionibus liberis: nec etiam ad omittendum licitè ea, quæ præcepta non sunt, est necessaria specialis indulgentia, quia ipsa carētia legis pręcipientis actum est sufficiens indulgentia; ergo tale priuilegium necessario supponit affirmatiuum præceptū. Sub pręcepto autē comprehendo quancūq; regulam quocūq; modo obligantē, vel dirigentē, vt cum proportione illi respōdeat priuilegium, seu licētia. Comprehēdo etiam præceptū non solum certum, sed etiam dubium, vel ita intellectū, vt possit scrupulos generare; vt cōplectar etiam priuilegia, quæ ad tollēdos scrupulos, & pacandas conscientias concēduntur: nam hæc etiam negatiua esse solent, vt constat. At verò actio positiua aliquando absolutè non est in hominis facultate, quia illam validè facere nō potest, neq; licitè, neq; illicitè, vt sacerdos simplex non potest absoluere sine iurisdictiōne, nec præsbyter non Episcopus potest confirmare: aliquando verò licèt actio quoad substantiam sit in hominis facultate, non est illi licita, quod solum cōtingit quando est prohibita. Hinc ergo fit, vt priuilegium positiuum, quod facultatem aliquam moralem ad agendum concedit, interdum det facultatem licitè operandi, & tunc sit contrarium affirmatiuo præcepto: aliquādo verò dat absolutam facultatem operandi, & tunc esse posset sine derogatione alicuius pręcepti per solā concessionem nouę facultatis, quam nullum pręceptum prohibet. Et hinc sequitur altera differētia, quia priuilegium negatiuum perdi nō potest per omissionem, seu per non vsum, quia eius vsus in omissione cōsistit, & ideo qui omittit iam vtitur priuilegio, & ita ex vi omissionis non amittit illud. De affirmatiuo verò multi sentiunt posse amitti per non vsum. Sed quia id controuersum est, in proprio loco infrà tractabitur.

Priuilegium negatiuum perdi non potest per non vsum sic verò de affirmatiuo sentiunt multi.

11. *Priuilegium aliud datum pro foro externo; aliud pro interno.*

Octauo notari potest alia diuisio priuilegij ad praxim vtilis. Nam quoddā dicitur dari pro foro externo, aliud pro interno, vt cōstat ex dictis in c. 2. & ex cōmuni vsu. Hæc autem duo mēbra ita sunt intelligenda, vt se habeant tanquā includēs, & inclusum, non tanquā mutuo se excludentia. Nam priuilegium pro interno foro exclusiuè sumitur, id est, pro illo, quod in cōscientia habet effectū, in foro autē exteriori nihil operatur; aliud verò quod in foro exteriori valere dicitur, accumulatiuè (vt sic dicā) accipiendū est, seu nō ad excludendū forū internū, sed ita vt sensus sit, non tantū in interno, sed etiā in externo operari. Nā in hac materia priuilegiū, quod in foro exteriori valet, etiā in interiori operatur, quia nō in præsumptione fundatur hic valor, sed in veritate. Vt autē vtrumq; mēbrum melius intelligatur, oportet aduertere, duobus modis posse contingere, vt priuilegiū valeat in foro interiori, & non in exteriori, sciliçet, per se, & per accidēs. Per se, appello, quādo ex intentione dātis cum illa limitatione datur, quæ debet ex verbis priuilegij constare, alioqui priuilegiū simpliciter cōcessum, in vtroq; foro valere cēsendū est, nisi ex subiecta materia, vel circumstātijs, adiuncto vsu, aliud sufficienter constet. Per accidens autē contingere dico priuilegium non valere in foro exteriori, quia ex solo defectu probationis, vel instrumenti non admittitur: hoc enim accidentarium est, & extrinsecum, vt constat ex dictis in capite 2. & ideo non variat qualitatem priuilegij secundum se, ideoque diuisio propriè intelligitur de priuilegio per se limitato ad forum internum.

Et hoc modo etiam dicimus, non dari priuilegium limitatum ad solum forum externum, vtique per se loquendo. Nam per accidens contingere etiam poterit, vt aliquod priuilegium, quod in conscientia non valet, quia re vera habuit substantialem defectum, subreptionis, vel aliud simile, in foro exteriori valeat, seu habeat effectum ex defectu probationis talis nullitatis. Quāquam si ipso iure sit nullum, re vera non sit verum priuilegium, etiam quoad forum externum, sed tantum apparens, vel præsumptum, quia non probatur cōtrarium, & ideo quidquid in foro externo, ex vi talis priuilegij fit, in conscientia non valet, etiamsi in foro externo nō possit impugnari, vel irritari. Nos autem loquimur de priuilegio valido, ac vero, & sic dicimus, illud, quod in externo foro admittitur, & operatur, etiam in conscientia conferre securitatem, quia quidquid in virtute illius fit verè, ac solidè factum est. Neq; in hoc inuenio exceptionem, aut dubitādi rationem, præsertim in priuilegijs canonicis, seu Pōtificijs, quæ magis consulunt conscientijs, quàm externis iudicijs, & quando dantur de rebus pertinentibus ad hæc iudicia, ita dantur, vt securas reddant conscientias in vsu eorum, & in actibus, per quos dātur. De ciuilibus autem, seu temporalibus priuilegijs videri potest, interdum cōcedi solum quoad forum externum, vt si Rex det ministro suo licentiam recipiendi impunè contra legem, vel statuta sui officij, vel quidpiam simile. Dico tamē huiusmodi priuilegia, nisi talia sint, & tam iusta, vt possint in conscientia habere effectum honestandi talem actum, tollendo re vera prohibitionem eius; iniqua esse, & fortasse nulla, vtpotè contraria communi bono: vel certè licet aliqua talia possint cogitari valida, sunt tantum permissiones quædam in exteriori foro in ordine ad pœnæ remissionem, & ideò non merentur nomen priuilegij. 12.

Vltimo circa priuilegium fori interni oportet aduertere, interdum forum illud vocari forum conscientiæ, interdum verò forum pœnitentiæ, quæ duo (iuxta aliquorum opinionem) non conuertuntur. Nam forum conscientiæ generalius est, & comprehendit forum pœnitentiæ: nam illud etiam est quoddam forum conscientiæ, latius verò extenditur, quia multi sunt effectus pertinentes ad conscientiam, qui extra sacramentum pœnitentiæ fieri possunt, sicut est absolutio à censura, vel dispensatio ab irregularitate, vel concessio, aut lucratio indulgentiæ, &c. Forum autem pœnitentiæ est forum sacramentalis iudicij pœnitentiæ, quod magis limitatum est. Vnde fit, vt priuilegia, quorum vsus conceditur in foro pœnitentiæ, non solum tantum valeant pro foro conscientiæ, sed etiam exerceri non possint, nisi per sacerdotem audientem confessionem, & iudicantem in foro pœnitentiæ. Priuilegia verò, quæ simpliciter conceduntur in foro conscientiæ, etiam extra sacramentum pœnitentiæ, ad securitatem & fructum solius conscientiæ obtineri possint, etiam per non sacerdotem, quamdiu per hominis ministerium applicanda sunt, vt in absolutione à censura, &c. Ita sentit Emman. Roder. tom. 1. Quæstionum regular. q. 61. art. 10. 13.

Forum interni cum conscientiæ, & pœnitentiæ secundum aliquos non coincidere.

Emman. Roder.

C. Praeterea — Pro qua sententia citat Præpositum in cap. *Præterea*, 2. de Sponsal. distinguentem triplex forum, contentiosum, pœnitentiale, & medium, scilicet, conscientiæ. Citat etiam Anton. Syluest. & Nauarr. sed in his auctoribus nihil reperio, quod ad prædictam subdiuisionem pertineat, & non immerito possent in contrarium allegari. Nam in primis Nauarr. cap. 27. num. 41. vbi citatur, solum distinguit forum conscientiæ, & contentiosum, refertque opinionem dicentium, absolutionem ab excommunicatione in foro contentioso posse dari à non sacerdote; in foro autem conscientiæ solum à sacerdote, & ipse limitat hanc posteriorem partem, dicens esse veram, quando absolutio à censura coniungitur cum absolutione à peccatis: non verò si sola detur, quia sic etiam in foro conscientiæ potest dari à non sacerdote. De foro autem pœnitentiæ nihil specialiter dicit, neque affirmat, solam illam absolutionem, quæ est sacramentalis, vel cum sacramentali datur, pertinere ad forum pœnitentiæ.

Anton. Syluest. Nauarr.

14. *Forum pœnitentiale, & contentiosum quomodo distinguunt aliqui.*

Alij verò auctores longe aliter loquuntur de absolutione ab excommunicatione in foro pœnitentiæ, seu pœnitentiali, quod distinguunt ab externo foro, seu contentioso: nam pœnitentiale vocant quoties absolutio datur in ordine ad conscientiam, iudiciale, quando datur in ordine ad Ecclesiam. Quia verò absolutio ab excommunicatione etiam in ordine ad conscientiam dupliciter dari potest, scilicet, in forma canonis *A nobis*, 2. de Sentent. excommun. vel simpliciter, ideo distinguunt illam in solemnem, & non solemnem. & priorem aliqui vocant pœnitentialem, quasi per antonomasiam, non quia in sacramento pœnitentiæ datur: apertè enim dicunt, id non esse necessarium, sed quia datur in forma solemnis pœnitentiæ, & cum Psalmo pœnitentiali. Et hoc modo loquitur Rosel. verb. *Absolutio*, 2. num. 8. in fine, & affirmat, absolutionem pœnitentialem, id est, solemnem à solo sacerdote posse dari, licèt possit dari sine sacramento pœnitentiæ, & ita per forum pœnitentiale non intelligit forum sacramenti pœnitentiæ, sed forum solemnis pœnitentiæ; & in re idem tradit Syluest. verb. *Absolutio*, 1. licèt latius sumat forum pœnitentiale, vt comprehendit absolutionem solemnem, & non solemnem. Vnde videtur illud sumere pro foro conscientiæ. Priori etiam modo loquitur apertè de foro pœnali. Antonin. 3. part. tit. 24. cap. 77. in fine ante §. 1. verb. *Absolutio autem, &c.* Docet tamen, etiam non sacerdotem posse ex commissione absoluere in illo foro pœnitentiali à censura, non absoluendo à culpa apud Deum. Et cum illo sentit Tabiens. *Absolutio*, 2. quæst. 4. num. 7. Ex his ergo potius colligitur, forum pœnitentiale non limitari ad iudicium sacramentalis pœnitentiæ, sed extendi ad omne iudicium, quod habere potest effectum suum in foro conscientiæ, & exercetur cum forma aliqua pœnitentiæ apud Deum.

Rosel. Syluest. Anton. Tabien.

15. *Licèt verba priuilegij loquantur de foro pœnitentiæ, non sunt limitanda ad iudicium sacramentale pœnitentiæ.*

Hinc ergo infero primò, quod licèt verba priuilegij loquantur de foro pœnitentiæ, non sunt limitanda ad iudicium sacramentale pœnitentiæ, quia illa restrictio nec in proprietate verborum, nec in communi vsu habet fundamentum, neque in re ipsa, quia pœnitentia etiam Ecclesiastica non est tantum sacramentalis, sed extra sacramentum aliquod etiam iudicium pœnitentiale exerceri potest. Vnde infero secundò, inter forum conscientiæ & pœnitentiæ solam hanc differentiam constituendam videri, quod forum conscientiæ per se non supponat culpam, nec ordinatur ad remittendum vel vindicandum aliquem delictum, vel aliquod vinculum apud Deum: multa enim conceduntur in foro conscientiæ per se, propter bonum vel fauorem concedendum, & non propter malum tollendum: forum autem pœnitentiæ dicitur in ordine ad tollendum aliquod vinculum, vel malum apud Deum, siue illud tollatur per proprium sacramentum pœnitentiæ, siue per alios actus ostensiuos, aut inflictiuos pœnitentiæ. Hæc enim differentia rectè fundatur in proprietate verborum & in vsu, & omnis alia non videtur habere fundamentum.

16. *Priuilegium concessum tantum in foro pœnitentiæ, non extendi ad forum contentiosum intelligitur per illa verba.*

Ex quibus infero tertiò, quando priuilegium tantum conceditur *in foro pœnitentiæ*, per illa verba significari, non extendi ad forum contentiosum, & externum, sed ad forum conscientiæ limitari, quia est communis vsus, & sensus illorum verborum. Significatur etiam, tale priuilegium dari ad tollendum aliquod malum, aut vinculum apud Deum, vt ex dictis patet. An verò illud vinculum per tale priuilegium sit tollendum in ipso sacramento pœnitentiæ, nec ne, per illa verba non explicatur, sed iuxta qualitatem vinculi explicandum est. Nam si fuerit vinculum culpæ, forum sacramenti requirit, si autem fuerit vinculum pœnæ, aut censuræ, sine sacramento tolli poterit, imponendo salutarem pœnitentiã, quod est exercere aliquod pœnitentiale iudicium. Vnde si indultum dicat, *in foro conscientiæ, iniuncta pœnitentia salutari* (sicut loquitur Concilium Tridentinum, sess. 24. cap. 6. de Reformat.) perinde est, ac si diceretur in foro pœnitentiæ aut pœnitentiali. Quapropter censeo, vsum priuilegij non esse limitandum ad sacramentum pœnitentiæ, nisi vbi vel absolutio sacramentalis per se fuerit necessaria, vt in priuilegio obtinendi absolutionem à reseruatis, vel vbi verba indulti id manifestè explicauerint. Neque satis erit, quod executio indulti committatur *sacerdoti*, quia tunc, licèt requiratur talis conditio in persona, & quoad illam seruanda sit forma indulti, non tamen ideò requiritur, quod ministret actu tale sacramentum; Argumento cap. *Canonica*, de Sentent. excommunicat. in fine, ibi, *Qui presbyter esse debet*, cum Gloss. ibi. Et est per se manifestum. Imò neque satis erit, quod indultum dicat *sacerdoti confessori*, quia illud etiam est nomen officij, & muneris, non actualis exercitij, & ita ex vi illorum verborum requiritur, vt persona sit approbata, ita vt eligi possit in confessorem, non verò vt actu confessionem audiat. Sicut in illo priuilegio Leonis X. quod suprà refert Emman. ex supplem. concess. 174. quo concessit Minoribus, *qui audiunt confessiones*, qui possint absoluere à censura in foro conscientiæ sine forma solenni absolutionis ab excommunicatione, verbum illud; *Qui audiunt*, non dicit actum, sed aptitudinem, id est, qui audire solent, vel ad hoc munus exponti sunt, & ita vti possunt illo priuilegio, etiam extra sacramentum confessionis. Vt ergo priuilegium limitetur ad sacramentum confessionis, quando materia illud per se non postulat, necesse est, vt expressis verbis & formalibus in eo exprimatur: quæ autem verba sufficiant in singulis bullis, vel indultis, prudenti consideratione ex vi verborum, cum antecedentibus & sequentibus, iudicandum est.

Concil. Trid. C. Canonica. Leon X.

CAPVT VII.

Vtrum ſit aliquod priuilegium per ſe non ſcriptum, nec expreſsè conceſſum, ſed vſu comparatum.

1. PRæter diuiſiones ſuperiori capite explicatas poteſt addi alia de duplici priuilegio; ſcripto videlicet, & non ſcripto, tamen quia generatim ſumpta hæc diuiſio nota ferè eſt ex dictis in cap. 2. vbi explicando qualiter ſcriptura ſit ad priuilegium neceſſaria, ferè explicuimus, quæ ad ſcriptum priuilegium pertinere poſſunt, ideò tantum de non ſcripto hic ſupereſt dicendum. Supponimus ergo dari aliqua priuilegia ſcripta, quia licèt ſcriptura non ſit de ſubſtantia priuilegij, poteſt multum referre, quod priuilegium ſcriptum ſit. Quia ſcriptura eſt ſignum expreſſum, & durabile, quod continere ſolet, ac debet modum gratiæ, & ideò vtiliſſimum eſt, priuilegium eſſe ſcriptum, vt de illo melius ac certius conſtare poſſit. Atque ita illud eſt maximè vſitatum in priuilegijs, quæ ab homine conceduntur. Oportet autem, vt ſcriptura ſit authentica, ita vt faciat fidē. Quod cum proportione applicandum eſt ad forum conſcientiæ, & externum: nam ad forum conſcientiæ ſatis eſt, quod faciat priuatam fidem probabilem: ad externum autem oportet, vt faciat fidem publicam, alias oportebit, vt veritas ſcripturæ alio modo per teſtes, vel alia inſtrumēta probetur. Solet autem ſcriptum ſubdiuidi in ſimplex, & multiplex: nam illud continet tantum vnam gratiam, hoc verò plures, vt in Bullis Pontificijs paſſim videbimus. Sed diuiſio valde materialis eſt, magiſque datur de inſtrumentis priuilegiorum, quàm de ipſis priuilegijs: hæc enim licet in vno ſcripto contineantur, & à continente dicantur eſſe vnum priuilegium, ſi tamē concedunt facultates, aut gratias diuerſas, plura ſunt, & tot ſunt priuilegia, quot ſunt huiuſmodi clauſulæ in indulto.

2. *Scripti priuilegij ſubdiuiſio.* Alio verò modo ſolet ſcriptum priuilegium ſubdiuidi in illud, quod in iure communi ſcriptum ſeu incorporatum eſt, & illud, quod eſt extra ius in priuatis bullis, vel alijs ſimilibus inſtrumentis, aut codicibus. Inter quæ priuilegia, quod attinet ad ſubſtantiam & effectum, in re ipſa, & coram Deo non eſt differentia, tum quia in vtriſque intercedit eadem voluntas, & poteſtas Pontificis, vel alterius Principis, ſeu ſuperioris reſpectiuè, tum etiam, quia ſuprà dictum eſt, ſcripturam non eſſe de ſubſtantia priuilegij; multo ergo minus erit, quod ſcriptura ſit in tali vel tali libro contenta. Nihilominus tamen quoad aliquos effectus humanos, & morales poterit eſſe inter hæc priuilegia magna differentia. Primò quoad rationem legis, & obligationem eius, quia priuilegia inſerta in iure communi, eo ipſo ſunt ſufficienter promulgata, & de ſe obligant omnes ad illorum obſeruationem; priuilegia autem cōtenta in priuata ſcriptura non ſolent ita eſſe promulgata in ſpeciali, vnde facilè poterunt ignorari, vel in dubium reuocari. Secundò quoad firmitatem & permanentiam. Nam illa priuilegia, quæ ſunt in iure communi inſerta difficilius reuocantur, & ſpecialibus indigent clauſulis, vt abrogentur ex diſpoſitione eiuſdem iuris communis, vt infrà videbimus.

3. *Dupliciter intelligi priuilegium eſſe non ſcriptum.* Omiſſo ergo priuilegio ſcripto, circa non ſcriptum eſt vlterius conſiderandum, duplici modo poſſe intelligi, priuilegium eſſe non ſcriptum, ſcilicet, per accidens, vel per ſe. Per accidens vo- A co, non ſcriptum illud, quod à Principe expreſsè conceſſum eſt, & ore prolatum, & (vt ita dicam) ſufficienter dictatum, vt ſcribi poſſit. Per accidens autem contigit, vt non ſcriberetur, vel certè non literis authenticis. Et hoc poteſt vocari priuilegium ab homine conceſſum ſine ſcriptura, & in Pontificis conceſſionibus ſolet hoc vocari viuæ vocis oraculum, & cum proportione poteſt nomen accommodari ad gratias aliorum Principum. De hoc ergo priuilegio procedunt maximè dicta in capit. 2. de valore priuilegij non ſcripti, & de modo, quo in foro conſcientiæ, vel iudiciali probari poteſt. Per ſe autem voco priuilegium non ſcriptum, illud, quod à nemine ita eſt expreſſe conceſſum, vt ſcribi poſſit, ſed vſu quodam, & tacita conniuentia Principis comparatum eſt: & huiuſmodi erit priuilegium conſuetudine introductum, ſi verò introduci poteſt: & de hoc in præſenti diſputationem inſti- B tuimus.

Merito enim dubitari poteſt, an ſine expreſſa Principis conceſſione, poſſit priuilegium conſuetudine comparari. Ratio autem dubitādi eſt, quia nemo poteſt auctoritate ſua ſe eximere à lege, conſuetudo autem operandi contra legem, vel præter legem propria auctoritate ſubditi fit; conſiſtit enim talis conſuetudo in proprijs actibus ipſius ſubditi, ergo. Confirmatur, quia priuilegium, vel eſt quædam exceptio à lege, vel certè ius aliquod ſupra legem; exceptionem autem à lege ſolum poteſt facere Auctor eius, vel ſuperior: ſpecialis item poteſtas operandi ſupra legem, participatio quædam eſt ſuperioris poteſtatis, & ideò ab illa etiam manare debet; ergo non poteſt ſubditus per ſolos actus ſua voluntate factos illam vſurpare. Dices; ibi interuenire ta- C citam voluntatem Principis. Sed contrà, quia hæc tacita voluntas non poteſt eſſe ſine ſcientia; Princeps autem non præſumitur ſcire ſpecialia facta, vel conſuetudines, ſed ad ſummum vniuerſales; ergo ſpecialis conſuetudo non oſtendit; vel inducit tacitam voluntatem Principis. Et confirmatur hoc, nam hac ratione Gregorius Papa in cap. *Contra mores*, d. 100. ſentire videtur, conſuetudinem ſpecialem non præualere contra generalem, niſi in priuilegio ſcripto fundetur. Ideò enim ſcribit ad quendam Epiſcopum, neceſſarium eſſe contra generalem conſuetudinem, *Scripto priuilegio ſe tueri.* Imò idem Epiſcopus non videtur fuiſſe auſus allegare conſuetudinem ſpecialem contra generalem, niſi in virtute priuilegij ab homine conceſſi, patet ex illis verbis. *Præceptum Ioannis prædeceſſoris noſtri miſſis annexum, continens omnes conſuetudines ex priuilegio præ-* D *deceſſorum noſtrorum conceſſas, vobis, Eccleſiæq; veſtræ deberi ſeruari.* Non ergo ſufficit conſuetudo, quando illa eſt contra legem, niſi ipſa in priuilegio fundetur, & ideò Gregor. ibidem vrget Epiſcopum, vt priuilegium oſtendat, alioqui non poſſe obtinere contra generalem morem. Vnde ſic concludit. *Reſtat poſtquam talia agere neque conſuetudine generali, neque priuilegio vendicas, vt vſurpaſſe te comprobes quod feciſti.* Quæ partitio inſufficiens eſſet, & collectio claudicaret, ſi conſuetudo ſpecialis ſufficere poſſet; talem ergo conſuetudinem ſentit, eſſe vſurpationem alieni iuris, & ideò nihil poſſe conferre. Similis ſententia habetur ex eodem Gregor. in c. *Illud*, 39. d. quod ex eadem Epiſtola ſumptum eſt lib. 2. Epiſt. 51. cap. 93.

4. An ſine expreſſa Principis conceſſione poſſit priuilegium conſuetudine comparari.

Gregor.

In contrarium verò eſt communis Iuriſtarum ſententia dicentium, conſuetudinem ſufficere 5.

ad

Consuetudinem sufficere ad priuilegiũ conferendum communi sententia Iuristarum. *Glossa* *Innoc. III.* ad priuilegium conferendum, vel sub alijs verbis consuetudinem priuilegio æquiparari. Ita dicit Glossa in cap. *Nouit,* de Iudic. verb. *Consuetudinem,* per textum illum dicentem; *Nisi fortè iuri communi per speciale priuilegium, vel contrariam consuetudinem aliquid sit detractum,* vbi Innoc. III. illa duo æquiparat, in eo maximè quod ad rem præsentem facit, scilicet, in detrahendo aliquid iuri communi. *Glossa.* Glossa etiam in cap. *Conquæstus,* 9. q. 3. expresse dicit, quòd consuetudo dat priuilegium. *Glossa.* Idem habet Gloss. in cap. *Super quibusdam,* §. *Præterea,* verb. *Non extat,* de Verbor. significat. & consentiunt alij statim referendi. Probarique videtur sufficienter ex dictis iuribus, & cap. *Duo simul,* de Offic. Ord. *C. Duo simul* Ratione verò sic declarari potest, quia duplex est priuilegium, vnum rigorosum, quod ab omnibus censetur indubiè priuilegium, scilicet, quod est contra legem, seu aliquid speciale concedit iuri communi contrarium. Aliud largius, quod concedit aliquid speciale vltra commune ius, licèt non sit contra illud, sed vterque istorum effectuum potest consuetudine acquiri, & fieri; ergo potest etiam priuilegium cõsuetudine acquiri: nam priuilegium non consistit in scriptura, vel instrumento, vt suprà dixi, sed in speciali iure. Maior constat ex dictis circa definitionem priuilegij. Minor quoad primam partem probatur, quia consuetudo potest derogare legi, & in totum illam abrogare, vt libro sexto ostendimus: ergo multo magis in parte contra illam præualere, ac subinde licentiam specialem dare ad agendum contra ius, & hoc vocamus priuilegium. Hæc verò ratio solum probat quando consuetudo est alicuius communitatis: quæ potest derogare legi: nam in priuata persona hic modus consuetudinis non habet locum, vt in lib. 6. cap. 5. & 7. dictum est, & ideò neque hic modus priuilegij, sed illud tantum quod per propriam præscriptionem acquiri potest, de quo procedit altera pars Minoris. Quæ probatur, quia per illam consuetudinem acquiruntur moralia iura etiam grauiora; acquiritur enim iurisdictio, cap. *Duo simul,* de Offic. Ordin. *C. Duo simul* cap. *Cum contingat,* de Foro competent. vbi id notat Glossa & Panormitanus, vtroque loco. *Cap. Cum contingat.* *Glossa* *Panorm.* Item acquiritur ius exigendi tributa ex dicto cap. *Super quibusdam,* & suprà traditum est; ergo multo magis potest consuetudo præbere hoc genus priuilegij.

6. Hæc ergo sententia absolutè vera est & efficaciter probatur; in modo verò explicandi, vel fortasse loquendi est aliqua varietas. Quidam enim volunt consuetudinem non dare verum priuilegium, sed æquiparari priuilegio, quod significatur in quadam marginali Glossa in dicto cap. *Conquæstus,* & hoc videtur sensisse Socin. *Glossa.* *Socin.* lib. 2. consil. 260. Dum ait, hanc consuetudinem, quæ inducere videtur effectum priuilegij, non venire nomine priuilegij in materia restricta: quod non videtur posse alia ratione fundari, nisi quia hoc non est verum priuilegium. Idem sentiunt qui hoc appellant priuilegium præsumptum, vel (vt ipsi loquuntur) fictum, fictione iuris. Ita loquitur Aimon Crauet. tractat. de Antiquit. part. 4. §. *Absolutis differentijs,* q. 2. n. 10. *Aimon Crauet.* & id colligit ex l. *Hoc iure,* §. 1. verb. *Ductus aquæ,* ff. de Aqua quotid. & æstiu. vbi sic dicitur; *Ductus aquæ, cuius origo memoriam excesserit, iure constituti loco habetur.* Expendit enim verbum *Habetur,* quod denotat fictionem teste Barthol. in l. *Si is qui pro emptore,* ff. de Vsucap. *Barth.* Vnde ipse infert, corrigen-

A do, vel limitando sententiam Socini, tunc nomine priuilegij venire consuetudinem, quando licitum est extendere verba à casu vero ad fictũ; non verò in materia adeò stricta, vt id non permittat. Alij denique dicunt, consuetudinem non dare priuilegium, sed esse signum, vel probationẽ eius, & maximè quando est immemorialis, quæ facit præsumptionẽ iuris, & de iure contra quam nõ admittitur probatio, & æquiparatur veritati.

7. *Mens Auctoris.* Nihilominus dico, quando consuetudo talis est, vt ratione illius liceat, quod liceret per priuilegium, tunc inducere verum & proprium priuilegium, quod (vt rem declarẽ) est vniuocè priuilegium cum priuilegio non scripto, & sub absoluta priuilegij appellatione comprehenditur. Probatur primò ab effectu: nam talis consuetudo si sit contra legẽ, verè, & non fictè, vel præsumptiuè derogat illi, seu dispensat in illa, seu tollit in B particulari obligationem eius (hæc enim ferè æquipollentia sunt) si verò sit vltra legem, verè dat ius, vel facultatem operandi, aut iurisdictionem, aut quid simile: sed in hoc consistit veritas & substantia priuilegij, vt suprà declaratum est; ergo talis consuetudo dat verum priuilegium. Secundò, generalis cõsuetudo obligans in cõscientia, non constituit fictam vel præsumptam legẽ, sed veram & vniuocè legem, vt suprà visum est, ergo consuetudo, de qua nunc loquimur, inducit legem priuatam: quæ priuilegiato dat securitatẽ in conscientia, & alios obligat ad seruandum illi ius consuetudine acquisitum; ergo dat verum priuilegium; patet consequentia, tum quia illi cõuenit simpliciter, & verè definitio priuilegij suprà posita, tum etiam quia non datur alia species legis, sub qua ius illud contineatur. Tertiò, dominium præscriptione acquisitum non est dominiũ C fictum fictione iuris, sed factum efficacia iuris, quia dominium non est ex effectibus naturalibus, quos humana lex nõ potest verè efficere, & similiter iurisdictio, quam dat consuetudo, non est ficta, sed vera, imò & ordinaria, vt ex iuribus & Doctoribus allegatis constat: ergo etiam priuilegium consuetudine introductum est verum priuilegium: nam verum priuilegium effectus moralis est, qui potest verè fieri per legem, vel per consuetudinem cum adminiculo legis.

8. *1. Corollar.* Ex qua resolutione infero primò, cum dicitur, consuetudinem æquiparari priuilegio, esse sermonem de priuilegio scripto, & æquiparationem illam non esse per analogiam, vel imperfectã imitationem, sed per æqualitatem quoad veritatem, & essentiam priuilegij, sicut etiam dici solet, consuetudinem æquiparare legi, cum tamẽ sit vera lex. Vel certè (& in idem ferè redit) dicitur D consuetudo æquiparari priuilegio, quoad instrumentum scriptum, & probationem; nam sicut priuilegium expressè concessum efficaciter ostẽditur per instrumentum, ita priuilegium tacitè inductum non minus sufficienter probatur cõsuetudine, quando de illa constat. Et quia iura loqui solent de priuilegijs, quatenus de illis in foro Ecclesiæ constare potest, ideò solent distinctè loqui de priuilegio & consuetudine, vt in dicto cap. *Nouit,* & cap. *Super quibusdam,* & similibus. *Cap. Nouit* *C. Super quibusdam.*

9. *2. Corollar.* Secundò infero, absolutè loquendo non rectè dici, consuetudinem esse priuilegium fictione iuris: nam si sit sermo de instrumento priuilegij, non rectè dicitur consuetudo esse instrumentum fictione iuris, sed melius dicitur ex declaratione & auctoritate iuris, facere tantã fidẽ, quantũ facit instrumentũ: Si verò sit sermo de iure priuilegij,

consuetudo non dat fictum, sed verum ius, & hic est verus sensus dictę l. *Hoc iure*, vnde ibi quædam Glossa dicit, esse accuratè notandum, ipsam consuetudinem ius inducere, & priuilegium. Vnde cum lex dicit; *Iure constituti loco habetur*, idem est, ac si diceret; *Perinde est, ac si ductus aquæ iure constitutus sit*, vt etiam in margine notatur, inducendo, & rectè ponderando verba legis primæ, eodem vers. *Caput aquæ*, ibi, *Qualitercumque sit constitutum ius aquæ*, id est, siue vsu, siue emptione, vel alio modo. Idem sentit Gloss. in dicto cap. *Conquestus*, dum ex illo colligit, quod *diuturnitas constituit ius*. Neque oportet, vt verbum *Habetur*, semper dicat fictionem, sed tunc ad summum, quando materia non est capax veritatis: nam si sit capax eius, superfluè ad fictionem recurritur, cum verbum *Habetur*, proprijssimè significare soleat propriam existimationem rei, quæ verè talis est.

C. Conquestus.

10. *3. Corollarium.* Tertiò infero nomine priuilegij generatim sumpti, posse venire consuetudinem sufficientem ad dandum ius speciale, quia confert verum priuilegium, & vniuocè tale, vt ostensum est; ergo rectè comprehendetur sub communi nomine. Non dico tamen semper venire, sed posse, quia in vsu vocum attendendus est mos iuris, solent autem iura sæpe vti voce de se communi pro aliquo membro magis vsitato, vt licèt nomen *legis*, etiam verè & propriè sumptum, commune sit legi scriptæ, & non scriptæ; nihilominus frequenter accipi solet, præcipuè in iure, pro lege scripta, vt in superioribus notatum est. Ita ergo licèt priuilegium de se commune sit ad scriptum, & non scriptum; nihilominus priuilegij nomen sæpius accipi solet pro scripto, seu pro illo, qui regulariter scribi solet, seu quod ab homine expressè conceditur, & ita videtur accipi quando illi adiungitur consuetudo, & tanquam diuersa numerantur. Vnde fit, vt licèt sit loquens de priuilegio possit comprehendere illud, quod sola consuetudine fundatur, nihilominus hoc non semper necessarium sit, sed aliquando restrictius sit sumendum nomen priuilegij. Hoc autem non existimo fundari in hoc, quod consuetudo habeat imperfectionem in ratione priuilegij; sed potius in hoc, quod maiorem quandam vim habet, ratione cuius existimo, in his, quæ ad fauorem & libertatem pertinent, nomen priuilegij ad consuetudinem extendi; in his verò, quæ ad restrictionem vel reuocationem spectant, non comprehendi.

11. *Quæstio incidenter decisa.* Ad hoc autem magis declarandum, & fundandum incidenter inquiro, quod sit maius seu potentius priuilegium, an illud, quod est ab homine, an quod est a consuetudine præsertim immemoriali. Quod dubium tractat Decius in dicto cap. *Nouit*, num. 12. & in Summa dicit, secundum aliquid esse potentius priuilegium, & secundum aliquid esse potiorem consuetudinem. Priorem partem exponit, quia non quidquid potest priuilegium, potest consuetudo, sed tantum supposita capacitate personæ, vt dixit etiam Abbas in dicto c. *Nouit*, num. 22. & in cap. *Super quibusdam*, de Verb. significat. num 8. in fine. Vnde sentiunt hi auctores, quod circa multitudinem effectuum potentius est priuilegium, quia aliquã potestatem vel fauorem potest Papa per priuilegium concedere, quæ per consuetudinem, etiam immemorialem acquiri non potest. Ad quod allegant dictum Ioannis Andreæ in cap. 2. de Præbend. in 6. Per priuilegium posse laico concedi, vt beneficia conferat, cap. *Adrianus*, 63. d. illam

Decius. *Abbas.* *Ioan. And.* *C. Adrianus*

A tamen facultatem non potest laicus per consuetudinem etiam immemorialem acquirere propter personæ incapacitatem. Et ita etiam sentiunt, priuilegium posse auferre incapacitatem personæ, consuetudinem autem hoc non posse. Quod potest confirmari ex cap. *Quanto*, de Consuetudine. Vnde sumitur certius exemplum, quia facultas conferendi ordines minores, vel Sacramentum Confirmationis, potest ex priuilegio committi simplici Sacerdoti, non tamen potest consuetudine acquiri, vt in illo textu dicitur, & est clarum, quia est iniqua & iuri diuino contraria, & ideò præscribi non potest, vt ibi notat Glossa. Extra hos verò casus assignari solet regula generalis, consuetudinem posse conferre quidquid potest priuilegium, vt patet ex eodem Panormit. in cap. *Accedentes*, de Præscript. num. 3. vbi etiam latè Felinus num. 6. vbi varias fallentias & declarationes adhibet dictæ regulæ, quas

C. Quanto. *Glossa.* *Panormit.* *Felin.*

B repetit in cap. *Cum contingat*, de Foro competen. num. 4. quem refert, cum alijs, & sequitur Nauarr. Comment. de Spolijs, §. 14. num. 7. Quod autem è conuerso quidquid potest consuetudine acquiri, possit etiam per priuilegium obtineri, non declarant dicti Auctores. Imo Decius contrarium insinuat, dum ait; ex illo textu non colligi, quod *vbi valeret priuilegium, valeret consuetudo, vel è contrà*. Et ita videtur illa æquiparare in hoc quod de se habeant, sicut excedens, & excessum. Sed nihilominus infrà videtur sentire contrarium esse verum, etiamsi ex illo textu non colligatur, videlicet, quidquid consuetudine acquiri potest, posse etiam per priuilegium concedi, quia nullus est effectus, nullá ve exemptio, vel immunitas, quam Princeps posset tacitè concedere, quam non posset facilius expressè donare, quia

Nauarr.

C non est minus potens expressus consensus, quàm tacitus; sed consuetudo semper operatur in vitalis consensus Principis; ergo omne priuilegium, quod potest consuetudine acquiri, potest etiam sine illa concedi.

12. *Obiectio.* Dices; consuetudine potest acquiri iurisdictio, & tolli ab alio, quod fortasse per absolutum priuilegium fieri non posset: sicut consuetudine præscripta transfertur dominium ab vno ad alium, quod tamen Princeps per solum priuilegium facere non posset. Respondetur, etiam in illis exemplis potestatem non deesse, causam autem posse deesse, & inde sequi, vt effectus fiat vno modo, & non alio, non tamen sequi, vt fieri non possit. Est enim aduertendum, in omni priuilegio tam hominis, quàm consuetudinis requiri honestatem, & æquitatem, vt iustam causam, vt infrà dicetur: sunt ergo aliqui effectus,

Responsio.

D qui in ipsa consuetudine habent legitimam causam quasi intrinsecam, & ideò per illam legitimè fiunt, seu conceduntur, nulla alia causa exspectata, vt est translatio dominiorum per præscriptionem, ne dominia sint incerta, acquisitio iurisdictionis, vt seruetur pax, & actus publici validi sint, quæ rationes in ipsa consuetudine & antiquitate includuntur. Cessant autem in ordine ad priuilegium scriptum, seu ad absolutam Principis voluntatem, & ideò non poterunt illi effectus sine alia causa iusta, & honesta fieri per absolutum priuilegium, & interdum etiam neque validè; nihilominus tamen ex causa fieri poterunt, & ita quoad potestatem non est potentior consuetudo, quàm priuilegium, etiam respectu multitudinis effectuum.

13. *2. Obiicitur.* Vrgebis, quia simili modo dici potest in priori membro, aliqua esse, quæ non fiunt per consuetudinem, licèt fiunt per priuilegium, quia expedit, vel quia non subest causa, non quia desit potestas, & ita erit æqualitas. *Respondetur.* Respondeo, negando paritatem: nam re vera quædam sunt, quæ non possunt fieri per consuetudinem, quia vel iure diuino habent definitum modum, quo fieri possunt, vt est in exemplo de commissione actuum, qui ad potestatem superioris consecrationis ordinariè pertinent, vel ex institutione Ecclesiæ habent certum effectionis modum, qui consuetudini repugnat; certè sunt res speciali iure prohibitæ, ne præscriptibiles sint. Nam si loquamur de consuetudine præscriptionis, ea tantum præscribi possunt, quæ iure permittuntur. In quo etiam differt multum inter priuilegium & consuetudinem, quia ius non potest prohibere supremum Principem, ne det priuilegium contra humanum ius, potest autem prohibere, ne in tali, vel in tali materia consuetudine præscribatur. Quod maximè habet locum in consuetudine præscriptionis, per quam ordinariè acquiruntur priuilegia. Quando enim intercesserit consuetudo derogans legi, seruanda est doctrina tradita lib. præced. cap. 7. & sub priori ordine priuilegiorum ferè continētur exempla, & exceptiones, quas dicti Auctores tradunt, quas nunc expendere, aut latius prosequi non possumus: Illi enim de propria præscriptione ordinariè loquuntur.

14. *Resolutio sub distinctione.* Sic ergo, vt nostro modo loquamur, rectè declaratur, priuilegium esse potentius consuetudine extensiuè, seu in ordine ad pluralitatem effectuum: nihilominus tamen addi potest, consuetudinem esse potentiorem intensiuè in ordine ad eosdem effectus. *Decius.* Quod sentit Decius suprà, cùm ait; in casibus, in quibus consuetudo valet, potentiorem esse consuetudinem priuilegio. Quod probat dupliciter. Primò, quia facilius tollitur priuilegium, quàm consuetudo. Secundò, quia consuetudo innititur in iure communi, iuxta l. *De quibus* ff. de legib. & fortius est ius commune, quàm priuilegium, l. *Eius militis*, §. *Militia missus*, ff. de Testam. mili. Hæc autem posterior ratio non videtur solida, quia priuilegium consuetudine comparatum, non potest dici ius commune, non scriptum, sed singulare, vt per se constat, nec etiam immediatè nititur in iure communi scripto, vt est etiam notum, sed mediatè, quatenus ius commune approbat consuetudinem, & præcipit obseruari. vt constat ex l. citata. At verò hoc modo etiam priuilegium innititur in iure communi, interdum formaliter, & immediatè, vt quando priuilegium est insertum in corpore iuris, & tunc ius commune reputatur; sæpius autem, & vniuersaliter, ac per se loquendo, mediatè, quia etiam ius commune approbat priuilegia, & seruari statuit. l. *Ius singulare*, ff. de Legib. & l. 1. ff. de Constit. Princip. ibi, *Constitutiones quædam sunt personales, &c.* Et similia sunt multa iura; ergo ius commune de se æque fauet priuilegio & consuetudini. Neque etiam contra hoc rectè adducitur l. de Testam. milit. quia ibi comparantur effectus, qui immediatè sunt à iure communi, vel speciali. Altera verò ratio videtur firmior, & deseruit intentioni nostræ. Itaque in ordine ad amissionem priuilegij per contrauentionem, facilius perditur priuilegium, quàm mutetur ius consuetudinis, *Innoc.* vt infrà dicemus, & tractat Innoc. in cap. *Accedentibus*, à num. 6. aliàs in cap. *Cum olim*, 2. à nu. 6. de Priuil. in ordine verò ad superiorem videtur esse quædam æqualitas, quia vtrumque priuilegium scriptum, vel non scriptum potest superior reuocare. Nihilominus facilius potest proprium priuilegium reuocare, quam consuetudinem abrogare, quia magna est vis consuetudinis, & ideò maiorem causam requirit, vt infrà dicam.

Hinc ergo probabiliter concludimus, in fauorabilibus, quæ ad conseruationem, vel augmentum priuilegiorum pertinent, consuetudinem dantem priuilegium, sub generali clausula, & nomine priuilegij comprehendi, quia est verum & proprium priuilegium, vt ostensum est, & quia fauores sunt ampliandi, præsertim intra verborum proprietatem, & quia nulla est ratio distinguendi in hoc, vel separandi priuilegium non scriptum à communi ratione priuilegij. 15. At verò in his, quæ pertinent ad reuocationem priuilegiorum, & ad alia similia, & odiosa, non videtur cōprehendi consuetudo sub priuilegio, nisi illius fiat expressa mentio, propter rationē tactā, quod in hoc maiores radices habet consuetudo, & ideo non cēsetur euelli cum priuilegijs, nisi exprimatur. Vnde in canonibus vtrumque distinctè ponitur, quando vtrumque reuocandum est. Et ita licèt in hac posteriori parte cum suprà citatis auctoribus conuenire videamur, in diuerso tamē sensu, & ex diuerso fundamento. Illi enim dicūt, consuetudinem non comprehendi semper sub priuilegio ad coarctandam illam, quia putant, nō esse verum, sed fictum, vel præsumptum priuilegium: nos autem dicimus non comprehēdi, quia non solū est verum priuilegium, sed etiam in aliquo potentius est, & firmius, & quoad id non cōprehenditur, per quod non coarctatur, sed potius ampliatur eius virtus. Nihilominus tamen etiam est verum, nomine consuetudinis non venire priuilegium, quando solæ consuetudines reuocantur & tacentur priuilegia. Sed id non est propter rationem maioris firmitatis, sed quia nomen consuetudinis de se non est ita commune sicut nomen priuilegij, & ideo in illo non fit extensio in odiosis. Alia etiam ratio esse potest, quia reuocatio consuetudinis interdum est quædam reprobatio eius, vel saltem abrogatio propter aliquem abusum, quæ rationes in priuilegijs non militant. Et ita satis constat, quomodo consuetudo & priuilegiū sit, & priuilegio æquiparetur.

Statim verò occurrebat inquirendum, quam antiqua consuetudo sufficiat ad conferendū priuilegium. 16. *Quam antiqua consuetudo sufficiat ad conferendum priuilegium.* Aliqui enim ex dictis auctoribus tantum generaliter de consuetudine loquuntur, vt Innoc. in c. *Cum contingat*, de Foro compet & ibi Abb. n. 9. & seq. Idem Abb. cum Glossa in dicto cap. *Nouit*. *Innoc. Abbas. Glossa. Glossa.* Alij verò expresè loquuntur de consuetudine, cuius initij non extet memoria, vt patet ex Gloss. in d. c. *Super quibusdam*. Deci. Crauet. & alij quos ipsi allegant. Quia verò de conditionibus requisitis ad cōsuetudinem, vt ius indicat, vel auferat in præced. lib. satis dictum est, nunc breuiter dicimus non in omni priuilegio esse necessariam consuetudinem æquè diuturnam, sed pro quibusdam requiri longiorem, quàm pro alijs, & ideò nunc tantum in genere dicimus, requiri tempus legitimum, id est, vel lege definitū, vel ipsa etiam consuetudine introductum: nam ad hoc ipsum valere potest ipsa cōsuetudo, quasi reflectens in se ipsam, quia non est minor ratio in hoc iure, quàm in alijs. Addo distinguendum esse de priuilegio contra ius, vel concedente tātum aliquid vltra, seu præter ius. Et de priori

 dicendum

dicendum est, illud tempus esse sufficiens, & necessarium, quod fuerit tale, vel consuetudo abroget legem, dummodo aliæ conditiones necessariæ ad præscriptionem seu consuetudinem concurrant. Quia illa consuetudo licèt non abroget, legem, ex parte tollit eam, seu illi derogat, & ideò idem tempus requirit, quia in hoc non variatur ius præscriptionis, vt suprà dictum est. De posteriori verò priuilegio dicendum est, obtineri per modum præscriptionis, & ideò iuxta exigentiam materiæ maius vel minus tempus postulare: nam quædam iura breuiori tempore præscribuntur, quam alia, & contra quasdam personas, vel communitatis citius, quàm contra alias, & ita applicandæ hic sunt regulæ cõmunes præscriptionum, quas in præsenti prosequi non possumus, & ideò priores auctores generatim de consuetudine loquuti sunt. Qui verò immemorialem commemorant, non id faciunt, quia semper sit necessaria, sed vel quia loquuntur iuxta iura, quæ explicant, vel quia immemorialis consuetudo, & certior est, & quasi generalis, & per se sola sufficit absque alio titulo, quando ius illi expressè non resistit, vt dicti auctores notant, & suprà tractando de Tributis tactum est.

17. *Respondetur ad rationes dubitandi.* Ad rationem ergo dubitandi in principio positam dicendum est, consuetudinem, licèt per actus priuatorum paulatim introducatur, non dare priuilegium virtute, & efficacia talium actuũ per se sumptorum; sed in virtute iuris tacitæ voluntatis Principis, aut virtute iuris communis dantis consuetudini hanc efficacitatem. Per quod etiam ad confirmationem responsum est. Ad replicam autem ibi factam de scientia Principis in lib. præced. explicatum est, hanc conditionem nõ esse necessariam, vbicunque effectus ex vi consuetudinis præscriptæ. Vnde si consuetudo sit immemorialis, reputatur vt nota Principi, sic dixit Bald. tit. Quæ sint regalia, cap. 2. nu. 3. *In præscriptione longissimi temporis non posse dici, Principem ignorare, cum sciat per se, vel alium, vel etiam in genere*, & num. 4. addit, *talem consuetudinem comparari concessioni Principis ex certa scientia.* Si verò sit præscriptio alterius temporis, dicendum est dispositionem & efficaciam iuris communis in illa supplere quamcunque ignorantiam. Nam per illud ius declarauit author eius, se velle dare auctoritatem tali consuetudini, absque alia eius notitia.

Bald.

18. *Felin.* Ad cap. *Contra omnes*, respondet tacitè Felin. in dicto cap. *Antecedentes*, num. 6. in princip. ibi contineri exceptionem à regula generali, quia vsus pallij extra Missarum solemnia (de quo ibi agebatur) non est materia præscriptibilis, quia lex expressè vetat id fieri, nisi ex speciali priuilegio. Et videtur sumpsisse ex Gloss. in cap. *Catholica*, d. 11. verb. *Particularis*. Non designant autem canonem, in quo ante illud decretum statutum esset, vt non posset ille honor, vel facultas præscribi. Imo neque vsus pallij extra Missarum solemnia videtur fuisse tunc prohibitus canone scripto, sed sola generali consuetudine: hanc enim ibi Gregor. allegat, & in illa sola fundatur. Dici verò potest primò, consuetudinem illam generalem ita fuisse intellectam, & explicatam à Gregorio, vt ipsamet prohiberet præscriptionem contra se per solam priuatam consuetudinem. Nam si lex scripta potest hoc prohibere, etiam consuetudo id poterit introducere. Secundò dici potest, materiam illam de se non fuisse præscriptibilem, quia talis priuata consuetudo erat indecens, & contraria humilitati, & modestia

C. Catholica

Gregor.

Prælatorum, vt in ipsomet textu Gregor. satis significat. Et hanc solutionem indicat ibi Turrecrem. dum ait; priuilegium honoris non acquiri consuetudine, sed oneris. Quod non puto esse vniuersaliter verum, sed tunc, quando vsurpatio honoris est indecens, aut minuens diuinum cultum, vel alio modo honestis moribus repugnãs. Tertiò dici potest, (& insinuat etiam Turrecremat.) Gregorium ibi non loqui vniuersaliter, nec negare absolutè in illa materia potuisse priuilegium priuata consuetudine acquiri: nihil enim tale in illo textu reperio. Sed potius supponit Gregor. non fuisse introductam per se consuetudinem, sed vsum illum, qui erat, titulo priuilegij fuisse vsurpatum: nam hoc fuerat confessus ipsemet Archiepiscopus Rauennatis. Igitur ex hac suppositione, & quasi ex concessis rectè argumentatur Gregor. & ita facile reliqua expediuntur. *Turrecr.* *Gregor.*

CAPVT VIII.

Quis possit priuilegium concedere.

Hactenus explicatum est, an sit, & quid sit priuilegium, non solum secundum generalem rationem, sed etiam iuxta varias quasi species suas, sequitur consequenter, vt de causis eius dicamus, inter quas primum occurrit, causa efficiens, quia licèt sit extrinseca ab illa maximè, & quasi primario pendet priuilegium, quia omnis gratia præcipue oritur ex potestate & liberalitate donantis; priuilegium autem quædam gratia est; vt suprà vidimus. Accedit quod capite proximè præcedente ad explicandam speciem quãdam priuilegij, necessarium fuit duas causas efficientes priuilegiorum attingere, scilicet, hominem, & cõsuetudinem, sub quibus duobus membris omnis causa effectrix priuilegiorum comprehenditur: (omittimus enim Deum, quia non de diuinis priuilegijs, sed de humanis tractamus, vt suprà etiam dictum est:) Ex illis autem duobus generibus causarum, illud, quod ad consuetudinem spectat, quantum ad præsens spectat, in eodem superiori capite satis tractatum est; secundum ergo hic superest explicandum. 1.

De illo ergo duæ regulæ generales assignari possunt. Prior est. Quicumque potest legem condere, potest etiam priuilegium concedere. Altera est. Nullus potest priuilegium concedere, qui legem condere non potest. Et ambæ sub vna exclusiua comprehenduntur, solus ille potest priuilegium dare, qui potest legem ferre. Ita sentit Diuus Antoninus prima parte, titulo decimo nono, capite primo in princip. Nam licèt exclusiuam non addat, nec expressè ponat. Secundam regulam negatiuam, apertè ponit, & explicat affirmatiuam in sensu exclusiuo, & eodem modo loquitur Syluest. quæst. 2. & Angel. quæst. 3. Tabiens. quæstion. 2. Rosel. quæstion. 2. Armill. num. 3. Qui omnes scripserunt ex Hostiens. in sum. tit. de Priuileg. §. *Quis poss.t, &c.* Ratio ergo prioris regulæ est. Primò, quia priuilegium est lex quædam priuata, ergo ab eo maximè dari potest, qui potest legem vniuersalem condere. Secundò, quia si priuilegium rigorosè sumatur, vt est concessio specialis contra vniuersalem legem, ab illo maximè fieri potest, qui esse potest auctor legis: nam ad illum primariò spectat dispensare in sua lege, & à 2. *Duæ regulæ generales.* *Anton.* *Syluest.* *Angel.* *Tabien.* *Rosel.* *Armil.* *Hostiens.* *Ratio primæ regulæ.*

fortiori

fortiori quamlibet exceptionem facere qualis per priuilegium fit. Si verò latius sumatur priuilegiũ pro gratia, & beneficio vltra ius, constat maxime concedi posse à Principe, qui est supra ipsum ius, & ad quem spectat limites ponere in ipso iure, vel præter illud operari, aut potestates varias concedere, & cæt.

3. *2. regula ratio.* *Obiectio cum confirmatione.* Ratio verò posterioris regulæ est, quia priuilegium est quædam lex priuata, vt diximus; ergo requirit potestatem legislatiuam in concedente. Dices; sufficit potestas legislatiua secundum quid, quia priuilegium tantum est lex secundum quid, scilicet, lex priuata, ad quam non videtur requiri potestas simpliciter legislatiua, qualis est potestas suprema gubernatiua. Et confirmatur: nam si consideretur priuilegium, vt concedit aliquid speciale contra legem, æquiparatur dispensationi; ergo quicumque potest dispensare in lege, potest etiam priuilegium tale concedere, at multi possunt dispensare, qui non possunt legem ferre, si verò consideretur priuilegium, vt concedens aliquid præter legem, sic multò facilius potest concedi etiam ab eo, qui nec potestatem dispensandi in lege habet, quia vnusquisque dominus, vel priuatus Princeps potest alicui concedere priuilegium honoris, vel alterius prærogatiuæ, in domo sua, vel in bonis suis, etiam si nec legem condere, nec ius dicere possit. Quod patet exemplis: nam ciuitas non suprema, nec Metropolitana, sed ordinaria potest eximire ciuem à tributis, vel ab alijs muneribus per modum pacti ad quod non requiritur vis legislatiua, & illud est verum priuilegium, etiam irreuocabile, vt notauit Panormitanus in capite, *Peruenit*, de Immunitate Ecclesiastica, cum Bartholo, in lege, *Quod semel*, ff. de Decretis, ab ordinibus faciendis. Et in lege, *Omnes populi*, ff. de Iustitia & Iure, & alij multi, qui ibi referuntur, & sumitur ex lege prima, C. de His, quæ sponte, & cæt. lib. 10. *Panormit. Barth.*

4. *Responsio obiectionis.* Respondeo, quòd licèt priuilegium sit lex priuata, nihilominus ex ea parte, qua derogat iuri communi, requirit potestatem publicam, & de se sufficientem ad constituendum ius commune: ex ea verò parte, qua priuilegium habet vim obligandi alios ad seruandum priuilegium ipsi priuilegiario, est vera lex respiciens communitatem, & ideo ex hac parte requirit publicam potestatem simpliciter legislatiuam. Quando verò priuilegium non fuerit contrarium iuri communi, sed statuto municipali; tunc cum proportione requirit potestatem legislatiuam municipalem, vt sic dicam, & sic semper seruatur proportio.

5. *Respons. ad confirmationem.* Vnde ad confirmationem quoad priorem partem eius respondeo primo, per se loquendo, & quasi propria virtute, neminem posse dispensare, in lege, nisi qui illam tulit, vel superior, & hoc modo procedere dicta de priuilegio. Per commissionem autem legislatoris posse inferiorem dispensare aliquando in lege superioris, & tunc concedo etiam posse idem fieri in priuilegio, si superior velit hoc inferiori potestati concedere; hoc autem non est contra regulam, nec extra potestatem legislatiuam. Nam etiam potest superior concedere inferiori potestatem ferendi aliquam legem, vt suprà dictum est. Nihilominus tamen est aliqua differentia inter dispensationem & priuilegium propriè sumptum, vt capite secundo dixi, quia priuilegium dicit potestatem de se durabilem, & quasi lege statutam. Vnde constituit aliquod ius; dispensatio verò solum est, quid facti, & quasi transiens. Et ideò commissa potestate dispensandi, non censetur, potestas priuilegiandi, vt sic dicam, quia hoc posterius maius & difficilius est. Itaque hoc modo multi habent potestatem dispensandi communicatam à superiore, qui non habent potestatem priuilegium concedendi.

Ad alteram partem eiusdem confirmationis dicitur primò, aliud esse donare aliquid de proprijs bonis, vel concedere vsum rei propriæ, aut simile beneficium facere, aliud vero proprium priuilegium concedere: nam illud prius non est actus iurisdictionis, sed puri dominij, & ita solum est quid facti; priuilegium verò vltra hoc includit aliquid iuris, scilicet, quòd per modum legis ac iuris constituatur, cum vi obligandi alios ad ipsum seruandum. Et ideo per se requirit potestatem iurisdictionis, non solum quando derogat iuri communi, sed etiam quando concedit aliquid præter ius: nam illud postea respectu priuilegiarij tanquam ius seruandum est. Quando ergo illæ concessiones, quæ per dominia priuata fiunt, priuilegia dicuntur, lato modo sumitur priuilegium pro quolibet honore, fauore, vel vtilitate liberaliter concessa in proprijs bonis, tamen illud non dicitur propriè priuilegium, sed per quandam imitationem, seu analogiam. Vnde dicitur secundò, eo modo quo hæc vocantur priuilegia, solere etiam leges appellari, & ita cum proportione oriri à potestate legislatiua. Sic enim pater familias dicitur constituere legem viuendi in domo sua, & sic etiam dicitur in illa priuilegium concedere, vel inter filios, vel inter famulos, & cæt. Sic etiam testator dicitur leges ponere in institutione sua ab hæredibus seruandas, quæ potius sunt conditiones quædam, & eodem modo potest inter hæredes priuilegium vni concedere præ alijs, vel vni relinquere sub conditione, vt alius habeat ius aliquod seruituris in illam, vel prælationem aliquam, quæ habet modum priuilegij. Sic etiam contrahentes possunt cum aliqua conditione contrahere, quæ potest interdum vocari priuilegium propter effectum, vel fauorē, quem continet. Sic etiam appellantur leges contractus, vel pœnæ conuentionales. Atque ita est in exemplo illo de ciuitate, quæ licèt non possit legem ferre municipalem, nihilominus per modum pacti, & conuentionis concedit aliquam immunitatem ciui, vel de nouo admisso ad ius ciuitatis sub tali conditione, vel antiquo propter aliquod opus, vel propter onus, quod in se suscepit. Illud enim non est propriè priuilegium, sed cum addito, scilicet, tantum conuentionale, & vt tale seruandum est ex naturali obligatione iustitiæ, non ex speciali lege ciuitatis. 6.

Ex dictis infero primò, Summum Pontificem maxime posse concedere priuilegia. Ita docent omnes Doctores allegati, & est per se notum, quia maxime habet potestatem legislatiuam, & ita hæc assertio procedit iuxta superius dicta de illa potestate, vt est in Pontifice, vel in Concilio generali. Vnde inferunt omnes, Pontificem per se, & directè posse dare priuilegia in materia spirituali, quod etiam est per se clarum. Ideoque dicit Innoc. cap. 1. de Translat. Episcop. *Priuilegium Pontificis* (id est, eius supremum imperium) *esse generale, & diuinum, ab illo autem manasse omnia canonica instituta.* Eadem que ratio est de omnibus Ecclesiasticis priuilegijs. At verò in 7. *Prima illatio.* *Innocent.*

materia temporali non ita potest Pontifex dire- A ctè priuilegia concedere, nisi in proprijs terris Ecclesiæ, vbi est dominus temporalis. Indirectè autem potest etiam in temporalibus concedere priuilegium, sicut potest leges ferre, & sic potest etiam temporalia priuilegia auferre, vbi ad spiritualia fuerit necessarium, vel per modum condignæ pœnitentiæ, vel pœnæ coerciuæ, vel ad tollendam occasionem peccandi, & vtrumque colligitur ex cap. secundo de Priuilegijs. Duobus autem modis potest Pontifex concedere priuilegium in temporalibus, vno modo quia ipsa temporalia indirectè facta sunt spiritualia, id est, spiritualibus annexa, vt sunt decimæ, in quibus Pōtifex priuilegia concedit. In hoc tamen modo annexio illius materiæ temporalis ad ius spirituale antecedit ad priuilegium, illa autem supposita. Pontifex per directam potestatem concedit priuilegia in tali materia, sicut per directam potestatem fert legem circa matrimonium, supposita connexione facta inter illum contractum, & rationem Sacramenti. Alio ergo modo potest concedere priuilegium in materia pure temporali intuitu finis spiritualis, sicut interdum concedit priuilegium legitimationis, etiam quoad temporalem successionem, cap. *Per venerabilem*, Qui filij sint legitimi, vbi Panormitanus, & alij latè de hoc puncto. Rosell. verb. *Illegitimus*, nu. 15. vbi alij Summistæ. Sic etiam potest Pontifex eximere aliquos à iurisdictione Principum temporalium, si ad spiritualia expedit, & similia.

Cap. 2. de Priuileg.

Cap. Per venerabilem. Panormit. Rosel.

8. Addunt verò Anton. & Summistæ, Pontificem non solere priuilegia concedere contra se. Exemplum ponunt in priuilegio, quem aliqui Principes dicunt se habere à Papa circa rescripta eius, vt sine ipsorum approbatione effectum non habeant: nam hæc, & similia priuilegia sunt contra ipsum Papam, & ideo non est credendum esse ab illo concessa. Citant Anton. & Syluest. cap. *Cum ex officij*, de Præscrip. in quo nihil reperio, quod ad causam pertineat, Rosel. verò citat l. *Iubemus nullam*, C. de Sacrosſ. Eccleſ. quæ magis ad rem facit, quatenus ibi significatur, *oracula etiam cœlestia*, id est, priuilegia etiam Principum, non concedi contra publicam vtilitatem, neque in eo sensu esse acceptanda. Hoc enim maxime in priuilegijs Pontificijs locum habet. Vnde aduerto restinctionem illam posse intelligi, vel de possibili, vel tantum de facto, & priori modo habebit locum quando priuilegium ita esset contra Papam, vt esse contra suam dignitatem, eamve minueret, tale enim priuilegium non potest Papa concedere, quia non potest suam dignitatem diuidere, aut minuere. Posteriori autem modo loquendo de facto etiam est opus distinctione, nam sæpe concedit priuilegia contra se, id est, contra suum commodum, vt dat priuilegium testandi interdum diminuendo redditus suos, vel indultum prouidendi beneficia, quæ ad ipsum aliàs pertinerent: non tamen concedit priuilegia conuenienti vsui suæ potestatis, & Ecclesiasticæ gubernationi contraria, quia esset abusus suæ potestatis, & prodigalitas quædam, quæ in Pontifice non præsumitur, & in hoc sensu videntur loquuti citati auctores.

Anton. Syluest. Rosel.

9. 2. illatio. Secundò infertur ex dictis, Episcopos & omnes superiores Prælatos Ecclesiæ posse respectiuè, seu cum proportione priuilegia concedere. Ita docent dicti auctores, & communiter alij in cap. *Cum olim*, 2. de Priuileg. & probatur, quia omnes, qui possunt leges ferre, possunt priuilegia concedere, sed Episcopi, possunt leges ferre, ergo & cæt. Ex qua ratione constat, potestatem hanc in Episcopis esse proportionatam suis legibus, suæque dignitati. Nam si priuilegium sit contra ius, concedere illud potest Episcopus in iure à se condito, vel à suo prædecessore, quia illud subditur suæ potestati: non tamen in iure communi, vel Pontificio, seu lato à suo superiore; & ideo dixit Hostienſ. eatenus posse Episcopum priuilegium dare, quatenus potest constitutiones facere, & Angel. ac Tabien. clarius dicunt, posse priuilegium concedere respectu constitutionis ad se pertinentis. Ratio autem est, quia Episcopi non possunt mutare ius commune aut illi derogare, vt tradit Archid. in cap. *Eleutherius*, 91. d. & suprà visum est. Dices, Episcopus potest dispensare in iure communi, & in votis, B & in nonnullis impedimentis per leges Pontificias introductis; ergo etiam poterit dare priuilegium contra ius commune. Respondeo, Episcopum per se non posse dispensare in iure communi, sed quatenus iure, vel consuetudine concessum est, dixi suprà lib. 6. & lib. 4. de Orat. cap. 28. in fine; non est autem illi concessum iure, aut consuetudine, vt concedat priuilegia contra ius commune, nisi prædictæ dispensationes priuilegia vocentur, quod pertinet ad quæstionem de nomine.

C. Cū olim.

Hostienſ. Angel. Tabien. Archid. Obuiatur obiectiunculæ.

Denique simili modo dicendum est de priuilegijs, quæ non sunt contra ius: nam illa etiam concedere possunt Episcopi respectu rerum ad se pertinentium, vt dicunt Hostienſ. Angel. & Tabien. & sumitur ex cap. *Constitutus*, Religiosſ. domib. vbi Papa defendit priuilegium concessum ab Episcopo, verum est, fuisse confirmatum C authoritate alterius Pontificis. Sumitur etiam ex cap. *Cum venerabilis*, de Censib. vbi magis videtur esse sermo de priuilegio conuentionali, quam proprio. Et ordinariè hæc, quæ vocantur priuilegia Episcopalia, sunt donationes liberaliter ab eis factæ monasterijs vel Ecclesijs, vel earum vniones, iuxta cap. *Sicut*, de Excessibus Prælat. & cap. *Cum inter*, de Re iudic. & cap. *Visis*, 16. q. 2. & quod addunt prædicti authores, Episcopum non posse concedere hæc priuilegia sine consensu Capituli de his largitionibus, & quasi alienationibus intelligendum est, iuxta Cap. *Cum olim*, 2. de Priuileg. & Cap. *Pastoralis*, de Donat. quod quomodo intelligendum sit explicant in eisdem locis Panormit. & Doctores, nunc verò ad nos non pertinet. 10.

Hostienſ. Angel. Tabien. Cap. Constitutus. Cap. Cum venerabilis. Cap. Sicut. C. Cū inter. Cap. Visis. C. Cū olim. C. Pastoralis. Panormit.

Tertiò infertur ex dictis, Imperatores, Reges, aliosque Principes temporales supremos posse D in sua materia & ditione priuilegia concedere, nimirum, in rebus, immunitatibus, honoribus, ac potestatibus temporalibus, non verò in spiritualibus, quia in his leges ferre non possunt, nec mutare, nec etiam de illis disponere, aut illas administrare, vnusquisque autem id potest in materia temporali in territorio suo, sicut suprà de legum latione dictum est: nam cum eadem proportione hoc procedit. De quo videri potest Panorm. in cap. 2. de Immunit. Ecclesiast. à n. 13. & Syluest. suprà q. 2. & 9. è contrario verò de inferioribus Principibus, qui superiorem temporalem recognoscunt, sequitur, non posse propria priuilegia concedere, nisi quatenus eis fuerit specialiter concessum à superiori Principe, quia non aliter habent potestatem legislatiuam, vt suprà dictum est. Syluest. autem dicta quæst. 9. cum Panorm. dicit, 11. 3. Illatio.

Panorm. Syluest.

dicit, eos concedere posse priuilegia immunitatis à tributis; statim verò explicant, posse id facere in suum præiudicium, non communitatis, & ita, vt suprà dixi, illa non sunt propriè priuilegia, sed donationes quædam, vel conuentiones.

CAPVT IX.

De materiali causa, seu subiecto priuilegij, seu cui possit concedi.

1. QVia concedens priuilegium aliquid, & alicui concedit, ideo hæc duo dici possunt ad materiam priuilegij pertinere, vnum per modum materiæ circa quam priuilegium versatur, aliud per modum subiecti priuilegij. Est enim priuilegij concessio quædam actio ad alterum, in qua illa duo ex parte materiæ semper distinguimus, vt in materia pœnitentiæ religionis, & in vniuersum in materia iustitiæ. Primum ergo de materia proxima circa quam versatur priuilegium, tantum generaliter dicere possumus, debere esse materiam legis capacem, & ex hac parte postulare generales conditiones legis, vt esse rem iustam, rationabilem, & honestam, iuxta dicta lib. 1. cap. 9. specialiter verò addere possumus, materiam priuilegij tria postulare. Vnum est, vt sit fauorabilis, vt circa definitionem explicatum est. Et ita versari potest in omnibus humanis commoditatibus, vt in honoribus, muneribus, prouentibus, & è conuerso in oneribus, tributis, & alijs exemptionibus: sicque materia hæc infinitam habet varietatem, quæ per accidens est, & ideo sub scientiam non cadit. Alia conditio huius materiæ assignari potest, vt sit specialis aliqua facultas ad aliquid agendum vel non agendum, recipiendum, aut non recipiendum. Non enim omnis materia fauorabilis est materia priuilegij, quia multi sunt fauores aut beneficia, vel liberales donationes, quæ non sunt priuilegia, quia solum in facto consistunt, & non concedunt aliquod ius, & ideo nullo modo participant rationem legis: priuilegium autem permanentem aliquam facultatem tribuit, non communem, materia ergo priuilegij hanc conditionem requirit.

1 Conditio materiæ legis. — *2. Conditio.*

2. Addi verò potest, necessarium etiam esse, vt secundum hanc specialem rationem participet conditionem iustitiæ, & honestatis, quæ debent esse veluti transcendentales, & inclusæ in omni specie, seu differentia legis. Vnde cum priuilegium habeat duos respectus, vnum ad eum, cui gratia fit, alium ad eos, respectu quorum fit, seu à quibus debet seruari priuilegium, sub vtroque respectu debet iustitiam & honestatem seruare. Diuerso tamen modo: nam respectu priuilegiarij satis est, quòd sit talis materia, vt ab ipso possit honestè, & sine iniuria aliorum fieri, vel omitti, saltem supposito priuilegio: respectu verò aliorum oportet, vt vel nullum, vel moderatum grauamen contineat, ita vt secundum rectam rationem ad illud sustinendum obligari possint. Et iuxta hanc generalè regulam de singulis priuilegijs iudicandum est; neque enim hic possumus magis in particulari ad illa descendere; infrà verò tractando de priuilegiorum interpretatione, nõnullas regulas ad interpretanda priuilegia, ex hac generali doctrina colligemus.

3 Conditio.

3. Superest dicendum de persona, cui priuilegium conceditur. De qua loqui possumus de possibili, vel de facto. Prior sensus pertinet ad capacitatem priuilegij; posterior verò ad actualem

De persona cui conceditur priuilegium.

A concessionem passiuam, seu participationem priuilegij. Dicendum ergo in primis est, omnem hominem alteri subditum, vel aliquo modo inferiorem esse capacem priuilegij, & nullum alium. Quæ assertio tres habet partes. Prima est de personis subditis, sub quibus comprehendimus omnes habentes in terris superiores: nam sicut omnes illi de se, ac per se loquendo sunt capaces legis sibi impositæ à suo superiore, ita etiam sunt capaces priuilegij, quia quantum est ex se, possunt eximi à lege, si aliæ conditiones necessariæ intercedant. Item dare, & recipere quasi correlatiua sunt, seu reciproca, sed omnes principes habentes potestatem ferendi leges, possunt priuilegia concedere, & consequenter maximè possunt illa suis subditis concedere; ergo è contrario subditi sunt capaces priuilegij. Imò hinc inferunt aliqui, solos subditos vt tales sunt esse priuilegij capaces, B quia Princeps suis tantum subditis, & intra ditionem suam potest concedere priuilegia, quia solis illis potest imponere legem, & solos illos potest à lege soluere; ergo etiam subditi à solis suis Principibus possunt priuilegia recipere; ergo tantum homines subditi, vt subditi sunt Principi habenti talem potestatem, sunt capaces priuilegij.

4. Addidi verò secundam assertionis partem, quia non solus subditus videtur posse à suo superiore accipere priuilegium, sed etiam ab alio. Nam etiam Princeps non solum subditis, sed etiam non subditis potest concedere priuilegium. V. g. Dux Florentiæ potest concedere Lusitanis priuilegium, vt transeundo per suam ditionem non soluant pedagia, vel quid simile. Atque hoc clarum supponunt Innocent. Panormit. Felin. & ferè omnes alij in cap. *Nouit*, de Iudicijs, & in cap. 1. de Probat. Constituentes differentiam inter C priuilegium concessum subdito, vel non subdito, quòd illud reuocabile est, hoc irreuocabile, de qua differentia postea videbimus, nunc solum ex illa sumimus, non subditum esse capacem priuilegij. Inductione etiam ostenditur: nam Imperator concedit priuilegia iudicibus Ecclesiasticis, licèt illi subditi non sint, vt quòd in aliquo casu per viam appellationis possint directè de laicis in causis temporalibus iudicare, vt patet ex cap. *Quicunque*, 11. q. 1. Similiter possunt seculares Principes priuilegium concedere clericis, licèt illis non sint subditi, vt constat ex multis legibus, C. de Episcop. & Cleric. & de Sacrosanct. Eccles. Quin potius, cum sit certum, legem ciuilem disponentem in specie circa clericos, nec illos obligare, nec ab illis seruandam esse, ne videantur suo priuilegio fori præiudicare, nihilominus si talis lex merum priuilegium contineat, ab eis D acceptari potest, vt cum Abbate docet Felin. in c. *Ecclesia Sanctæ Mariæ*, de Cõstitut. n. 40. in fine, & rationem reddit. *Quia tunc cessat ratio superioritatis, cum non subditus possit priuilegiari, cap. Nouit, de Iudic.* Ratio autem cur non subditus possit priuilegiari est, quia priuilegium vt sic, non requirit vim coactiuam, nec vim directiuam in priuilegiarium, quia priuilegium illum non obligat, nec ad pœnam, nec sub culpa; ergo priuilegium vt sic non requirit subiectionem.

Innocent. Panorm. Felin. C. Nouit. C. de Probat. — *C. Quicunq.* — *Abbas. Felin.* — *C. Nouit.*

5. Propter hoc ergo dixi in secunda parte assertionis. *Vel aliquo modo inferiorem*, quia in rigore nõ est necessaria propria subiectio in eo, qui priuilegium accepturus est, vel vt illius sit capax. Hoc autem maximè verum est de priuilegio, quod non continet dispensationem aut exemptionem ab aliqua lege, quia si dispensationem contineat,

neat, eo ipso est actus iurisdictionis voluntariæ, & supponit iurisdictionem non voluntariam, scilicet, ad ferendum præceptum obligans, à quo fit exemptio, seu dispensatio, de quo priuilegio loqui videntur qui subiectionem tanquam conditionem necessariam in priuilegio requirunt. Priuilegium autem, quod non derogat alicui legi, non requirit, formaliter loquendo, iurisdictionem respectu eius, cui tale priuilegium conceditur, quia talis concessio non est actus iurisdictionis, vt per se patet, sed est actus liberalitatis, vel potest etiam esse pactum aliquod, vt infrà dicemus; ergo tale priuilegium non requirit subiectionem in eo, cui conceditur. Vnde concedi potest, & æquali, & superiori, & alieno (vt sic dicā) vel peregrino, vt ex exemplis adductis constat.

6. *Recipiens priuilegium semper supponitur inferior aliquo modo.*

Nihilominus tamen semper recipiens priuilegium supponitur aliquo modo inferior. Quod clarius cernitur quando priuilegium datur à Rege clericis suæ reipublicæ, vel regni: nam licèt illi exempti sint à iurisdictione temporali, nihilominus sunt Vasalli, & tenētur suum Principem recognoscere in his, quæ suæ immunitati non sunt contraria, quia sunt membra communitatis, cuius ille est caput. Idem cernitur in alienis, qui dum transeunt per terras alterius Principis, ab illo recipiunt aliquod priuilegium: nam illi dum ibi peregrinantur aliquo modo sunt inferiores, & subditi. Si verò vnus Rex alteri Regi vel Principi supremo concedat priuilegium, semper erit cum habitudine ad terras suas, respectu quarum alter est inferior, & inæqualis, esto non sit subditus. Quomodo etiam Pontifex est capax priuilegij recipiendi ab Imperatore, vel Principe temporali, vt omnes dicti Iuristæ supponunt, vt patet de illo priuilegio exercendi iurisdictionem directam in aliquibus causis ciuilibus, & idem est in priuilegio extrahēdi de regno alieno res prohibitas per leges illius regni, & similia.

Obuiatur obiectioni.

Dices; cum priuilegium sit lex, quomodo potest concedi sine vsu iurisdictionis? Respondeo; ideo dixi, me loqui formaliter respectu eius, cui priuilegium conceditur, quia vt sic non obligat illum, & ideo respectu illius, non est necessaria iurisdictio. Quatenus verò in tali priuilegio includitur ratio legis obligantis alios, sic requirit iurisdictionem in illos, & hinc est, vt nullus Princeps possit tale priuilegium concedere, nisi intra ditionem suam, vel in ordine ad illam.

7. Vnde patet facile tertia pars assertionis, quæ potius videri potest superflua, quia sub duobus primis membris comprehenduntur omnes homines subditi, & non subditi, quid ergo mirum, quòd extra illos nulli sint alij capaces priuilegij humani. Nisi fortasse intelligantur ibi exclusi homines non viatores, quod vanum esset. Posita ergo est illa particula ad denotandum, non posse vnum Principem concedere priuilegium alteri, vt æqualis illi est, in his rebus, quas ipse in suo territorio cupit exercere: nam si per se non possit, nunquam poterit ex priuilegio alterius Principis, etiam si in potentia & diuitijs excedere videatur. Et ratio est clara, quia talis Princeps nullam habet in alieno territorio potestatem. Et eadem ratione non potest vnus Princeps priuilegium concedere Vassallo alterius sine aliqua dependentia ab ipso, per habitudinem aliquam ad terras suas, quia sine hac non potest intelligi, quomodo potestas Principis se extendat ad alienos quoad priuilegia. Nam licèt possit liberalem donationem alteri facere de rebus suis, illa tantum est purum donum in facto consistens, non priuilegium, de cuius ratione est, vt per modum iuris specialis, ac legis priuatæ constituatur, quam nullus Princeps potest constituere, dando alteri non subdito facultatem aliquid agendi, vel non agendi, nisi in terris suis, vel ex illis, aut circa illas, aut cum aliqua simili habitudine.

Sed quæres, an idem possit sibimet concedere priuilegium, vt v. g. Pontifex, & qui in quolibet ordine non habet superiorem. Nam ille etiam potest indigere priuilegio, quod alijs potest concedere, & ab alio non potest recipere, poterit ergo sibimet illud applicare, quia peioris conditionis esse non debet. Et confirmatur, nam hac ratione dicimus posse Pontificem sibi indulgentiam concedere, & secum in præceptis Ecclesiasticis, vel in votis dispensare. Item perinde est concedere priuilegium domui suæ, vel rebus suis, atque sibi; sed Imperator dat priuilegia domui suæ, & rebus suis, vt constat ex tit. C. de Priuileg. dom. Augustæ, & Priuileg. cor. qui palatinis. lib. 12. Ergo verisimile est, posse Principē statuere priuilegium sibi seruandum, quia vt cedit in commodum Principis non est actus iurisdictionis, & vt est propria lex, circa subditos versatur, dirigendo actus eorum circa suum Principem. 8. *An idem sibimet concedere possit priuilegium*

Nihilominus tamen facile defendi potest, hæc non esse propriè priuilegia ipsius Principis, licèt fortè ad modum loquendi hoc pertineat. Hoc autem in Pontifice (& idem est cum proportione de reliquis) ita declaro, quia in his, quæ non sunt contra obligationem alicuius communis legis, aut voti, non potest inueniri materia priuilegij in Pontifice respectu sui ipsius, quia nullam specialem potestatem, aut gratiam alijs concedit, quam ipse à Deo non habeat iure suo, & potestate ordinaria. Vnde licèt aliquando videatur sibi speciale ius assumere, vt quando quædam beneficia sibi specialiter afficit, vel specialem honorem sibi reseruat, vel specialem modum electionis pro sua dignitate constituit, in his, & similibus, non tam priuilegia sibi assumit, quàm suo iure vtitur, & ius diuinum suæ dignitatis vel declarat, vel determinat, & de tali determinatione ius quoddam commune constituit. Quando autem personas vel communitates aliquas eximit à subiectione inferiorum Prælatorum, & sibi subijcit immediatè, vel sub sua potestate assumit, & cæt. Alijs quidem priuilegia concedit, quoad se verò quod suum est retinet, & participationem potestatis, quam alijs communicauerat, interdum reuocat. Et idem est in similibus, ideoque vbi non interuenit indulgentiarum applicatio, vel dispensatio in lege, non potest inueniri proprium priuilegium, quod Papa sibi, vel suæ dignitati propriè concedat. Et declaratur amplius, quia Pontificia dignitas ex ipso diuino iure singularis est, & communis; singularis in excellentia, & potestate, communis in efficacia, & vtilitate: & ideò prærogatiuæ illius, si priuilegia dicenda sunt, magis sunt de iure diuino, quàm humano, vt est priuilegium immunitatis in omni foro, & in omni causa tam ciuili, quam criminali, & ab omni censura, & Ecclesiastica pœna, & similia: quod si aliquid interdum est ex institutione Pontificia, est tanquam debitum iure naturæ illi dignitati, ideoque, (vt ita dicam) potius est determinatio quædam iuris diuini, quàm humanum priuilegium. 9. *Respondetur ad quæsitum negatiuè licèt fortè sit quæstio de nomine.*

Indul-

11. *Non solet indulgentia significari nomine priuilegij.*

Indulgentia verò habet specimen quoddam A priuilegij, communi tamen vsu non ita vocatur, nec solet comprehendi sub nomine priuilegiorum in generalibus rescriptis Pontificum, nisi mentio illius proprio nomine fiat. Et ratio est, quia indulgentia est quædam absolutio, & non est facultas aliquid agendi vel non agendi, quam priuilegium specialiter significat vt dixi, vel certe indulgentia est quædã spiritualis eleemosyna de thesauro Christi per dispẽsatorem eius facta; eleemosyna autem non est priuilegium, sed purũ beneficium alterius rationis. Quapropter, licèt Pontifex possit sibi indulgentiam applicare, vt latè dixi in 4. tom. disp. 52. sect. 1 non inde sequitur, posse proprium priuilegium sibi concedere. De dispensatione item fatemur, posse Pontificem secum in sua lege dispensare, vt eodem loco dixi, tamen non videtur facere per modum priuilegij, quasi eximendo se à lege absolutè, sed ex iusta causa, & quantum causa postulauerit, factum potius exercendo, quam speciale ius circa se constituendo, ideoque talis dispensatio non habet rationem legis priuatæ, nec priuilegij. In voto autem potest secum dispensare, illud simpliciter auferendo si causa subsit, hæc autem dispensatio solum est remissio quædam debiti, non exemptio ab aliqua lege, vt alibi dictum est, & ideò nec in Pontifice, nec in alijs habet propriam rationem priuilegij.

Pont. sibi indulgentiam potest concedere.

CAPVT X.

Quodnam sit de facto subiectum priuilegij, quoad personam cui conceditur.

1. Diximus cui possit priuilegium concedi; ad moralem autem, & practicam doctrinam desiderari potest, vt explicemus, cui de facto concedatur priuilegium. Quod ita generatim sumptum, quæstio est facti, non iuris, nec cadit sub scientiam, quia est contingens, & ex varijs occasionibus pendet. Si autem quæratur, quibus personis, aut communitatibus priuilegia in iure concedantur, erit quidem suo modo quæstio iuris, sed vastissima, quæ infinita comprehendit. Dantur enim priuilegia Episcoporum, clericorum, religionũ, militum, Doctorum, scholarium, minorum, vxorum, piarum causarum, & similia, quæ hic prosequi non possumus, sed videri possunt Doctores, qui varios tractatus de his priuilegijs scripserunt, vt Rebuff. de Priuilegijs scholarium, Tiraquel. de Priuilegijs piæ causæ, & alia similia, quæ in tom. 18. tract. videri possunt: & de priuilegijs religiosorum multa disputauit Emanu. Roder. in suis quæstionibus Regular. quæ in 3. tom. de statu Religionis reseruamus.

Rebuff. *Tiraquel.* *Emmanu Roder.*

2. *Quæstio cum ratione dubitandi.* Alia ergo quæstio propria huius loci esse potest, an priuilegium his tantum intelligatur concessum, qui in ipso expresse nominantur, vel sub illis interdum comprehẽdantur alij. Nam prima facie videtur hæc res nõ posse habere dubitationem, (sed dicendum necessario esse, illis tantum concedi, qui expresse nominantur. Primò ex illo principio, quòd priuilegia tantum valent, quantum sonant, & non amplius, quæ regula non solum intelligitur quoad res concessas, sed etiam quoad eos, quibus conceduntur; cum eadem sit vtriusque ratio; ergo priuilegia tantum valent illis, quibus expresse conceduntur, quia illi tantum sonant (vt sic dicam) in ipso priuilegio. Secundò, quia illis tãtum conceditur priuilegium, ad quos dirigitur intentio concedentis, cum ex eius voluntate pendeat concessio, & extensio priuilegij; sed intentio tantum extenditur ad eos, qui verbis concedentis exprimuntur, quia non potest nobis aliter de illius intentione constare; ergo. Tertiò, quia priuilegium est stricti iuris, & ideo extendi non debet vltra verba formalia, & expressa.

3. In contrarium verò est, quia in multis casibus, sub expresse nominatis intelliguntur alij comprehensi quoad participationem priuilegij, quia virtute in illis continẽtur, licèt expresse non nominẽtur, ergo vel non potest regula generalis in contrarium statui, vel si illæ sunt exceptiones, assignanda est regula obseruanda in huiusmodi exceptionibus faciendis. Antecedens patet primò, quia priuilegium concessum viris intelligitur esse concessum fœminis, si illius sunt capaces, & in alijs quæ priuilegium concernunt, ita cum viris conueniunt, vt priuilegium possit illis commodè adaptari. Ita sentit Gloss. in c. *Generali*, de B Elect. in 6. verb. *Vniuersos*, Gloss. in Clem. 1. de Elect. verb. *Homines*, expressius Archid. in c. *Siquis suadente*, 17. q. 4. & Bald. in c. *Ad audientiam*, 11. de Rescrip. n. 12. Rebuff. in l. 1. ff. de Verb. signif. circa verb. *Siquis*, Ampliati, 17. Tiraq. lib. 1. de Retract. linag. §. 1. Gloss. 9. n. 207. contra aliquos, quos n. 186. retulerat, & videtur colligi ex dicta lege, quæ declarat particulã, *Siquis*, fœminam cõprehendere. Facit etiã l. *Lucius*, 91. §. *Quæsitum*, ff. de lega. 3. vbi dicitur, in testamento nomine fratrum venire sorores, nisi aliud sensisse testatorem probetur. Secundũ exemplũ est de priuilegio cõcesso patri; nam intelligitur concessum filijs, quia censentur vnum cum patre l. etiam. 19 ff. Solut. matrim. sentit Bald. in l. vlt. C. de Libertis, & eor. lib. n. 8. & in l. *Non plures*, C. de Sacros. Eccles. n. 7. & videri potest Barbos. in l. *Maritus*, 12. n. 79 Tertium, & simile exemplũ est, quod nomine filiorũ C solẽt nepotes in priuilegijs venire, vt sumitur ex Auth. *Si quid*, C. Qui potio in pign. habe. & ex l. *Iusta*, 201. ff. de Verb. signif. & tradit Bart. in l. *Si cum procuratore*, ff. de Re iudic. in fine, Anton. Negusian. tract. de Pignorib. p. 2. memb. 4. n. 95. vbi alios refert. Quartũ exemplũ est: nam priuilegiũ domino cõcessum cõsequenter cõceditur seruis, qui illum comitantur, & concessum sacerdoti ad celebrandum, est virtute concessum ministranti, & sic de alijs, quæ videntur esse correlatiua, vel coniuncta in vsu priuilegij.

Glossa in c. Generali. *Archid.* *Bald.* *Rebuff.* *Tiraquel.* *Bald.* *Barbos.* *Barth.* *Anton.*

4. *Regula generalis.* Nihilominus in hoc puncto regula generalis constituenda est, subiectum actuale priuilegij (vt sic dicam) seu personam, vel rem, cui actu conceditur priuilegium, illam tantum esse, quæ in ipso priuilegio exprimitur, vel ex vi vocis, aut actionis, seu materiæ, vel ex aliqua iuris dispositione D sub illa comprehenditur. Hanc assertionẽ quoad regulam generalẽ probant sufficienter rationes dubitãdi in principio positæ. Solum in tertia ratione est aduertendũ, non æquè procedere in omni priuilegio, sed distinctione vtendum esse, vt infrà tractando de interpretatione priuilegij latius dicemus. Nam priuilegium iuri cõmuni cõtrarium sub ea ratione odiosum censetur, & ideo potius restringendum est, quàm ampliandũ. Item priuilegium licet sit præter, vel supra ius, si cedat in præiudicium tertij, secundũ eam rationem est stricti iuris, & coarctandum, vt omnes auctores proximè citati fatentur. Et ita in his duobus priuilegiorũ generibus maximè procedit regula data, & vix habet exceptionem saltem *in casu dubio*, sed tantum *in casu certo*, iuxta circunstantias in secunda parte assertionis insinuatas. Et ratio est, quia

quia non præsumitur Princeps plus velle derogare iuri communi, aut velle priuare aliquẽ iure acquisito, vel maius præiudicium tertio inferre, quam suis verbis exprimat, ac declaret; ergo in dubio semper limitandũ est priuilegium ad personam in eo expressam, quando vel derogat iuri communi, vel alterum lædit. A

5. At verò quãdo priuilegium est omnino fauorabile sine præiudicio iuris communis, aut tertij, tunc amplè quidẽ intelligẽdum est, ideoq; extẽdi potest facilius ad personas non clarè expressas in priuilegio. Quia vero tota concessio & extensio pendet ex intentione concedentis quæ ex verbis cognosci debet, ideo necesse est, vt vel priuilegiũ intelligatur cõcessum soli personæ in illo expressæ, vel si aliqua extensio est facienda, oportet, vt fit per aliquã necessariam connexionẽ cum illa. Hæc autẽ connexio videtur necessario sumenda vel ex significatione vocis, quia cum proprietate patitur illã ampliationẽ, licèt alium etiam vsum habere possit, vel ex necessitate materiæ, vel actionis, quia sine tali extẽsione priuilegium redderetur inutile, aut inurbanum, aut moribus hominũ non accõmodatum, quod de Principe præsumendum nõ est. Neq; pręter hæc duo capita videtur posse excogitari aliud, quod ex ipsomet priuilegio sumi possit, ad extendẽdum illud. Addidimus verò tertiũ caput in assertione, scilicet, iuris dispositionẽ, quia ius habet vim & auctoritatẽ ad amplianda priuilegia, & ad priuilegiorum verba declarãda, vel augẽda quoad eorum significationẽ. Quando ergo prædicta cõnexio ex aliquo capite illorũ satis nota fuerit, tunc certa est illius ampliatio ad personas cõnexas, & in priuilegijs huius tertij generis, idem seruari poterit in casu dubio, quia hoc priuilegiũ non est stricti iuris, & ita retorquẽdo tertiã rationẽ in principio factam manet declarata, & probata, tota assertio; declarabitur tamẽ amplius respondẽdo ad posteriora exempla, nã priores rationes non postulant solutionẽ. Et rationi in cõtrarium obiectę damus totum, quod intẽdit, propter illã enim assignauimus regulã cũ prædicta moderatione, quæ nobis videtur exceptiones omnes, quæ fieri possunt, comprehẽdere, quod respondẽdo ad exempla adducta patebit, nam eadem erit ratio aliorum. B C

6. Ad primum ergo exemplum respondeo duobus modis posse priuilegiũ cõcedi viris, vno modo per nomẽ definitè significans viros, seu masculos, vt si loquatur priuilegiũ per hæc ipsa verba, *Viros*, aut *masculos*: alio modo loqui potest priuilegium per nomen communis, seu ambiguæ significationis, vt est hoc nomen *homo*, *filius*, & alia, quæ cum illis adequatè, vel adiectiuè coniungi possunt, vt *Religiosus*, *nobilis*, & similia, talia etiam sunt illa signa, *nullus*, *omnis*, *quis*, *qui*, & similia. Dico igitur, quoties priuilegium viris conceditur sub prioribus nominibus, non comprehendere fœminas, nec illis concedi. Ita sumitur ex Rebuff. suprà dicente, si priuilegium concedatur religiosis sub hac additione *Viris religiosis* (qualis habetur in c. *Pastoralis*, & de Priuileg.) non extendi ad moniales. Confirmarique hoc potest ex his quæ de nomine viri tradit Bart. in l. 1. C. de Dignitat. lib. 12. n. 41. Idem certius est, si priuilegium concedatur *filijs*, *masculis*: nullo enim modo extenditur ad fœminas, etiam si maxime fauorabile sit. Et ratio est, quia hæ voces ita significant mares, vt distinguant illos à fœminis, & ideo constat ex iure, quando instituuntur, seu vocantur *masculi*, sub hac voce tantum, excludi fœminas, vt latè suprà tradit Rebuff. dicta l. 1. ad verb. *Masculos*. Addit verò limitationes communes, nisi necessitas cogat aliter interpretari. Sed credo id habere locum in testamentis, quia sæpe testatores vel propter imperitiam, vel propter turbationem, & memoriæ defectum nominibus impropriè vtuntur, raro verò accidere in priuilegijs, quæ cum maiori maturitate conceduntur. Item facilius id admitterem in nomine *Viri*, quàm in nomine *masculi*, aut *maris*. Nam *vir*, interdum videtur comprehendere fœminas etiam in communi, & vulgari sermone, quando materia id requirit, vt est optimum exemplum in cap. 1. de Præsump. quod continet illam sententiam sapientis Prouerb. 26. *Sicut noxius est, qui mittit sagittas, & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo*. Quæ sententia etiam in fœminas conuenit. Et est frequens in Scriptura, vt Psal. 1. *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum*, & Psal. 111. *Beatus vir qui timet Dominum*. Quibus locis videtur pro homine generatim sumi. Quomodo etiam videtur intelligi cap. *Licet vniuersis*, de Testib. Sed hic vsus rarus est, & nisi euidens sit necessitas, ad priuilegia non est accommodandus. Multò verò magis vitandus est in nomine *masculi*, vel æquipolenti, quia nunquam propriè accipitur in cõmuni significatione abstrahente ab vtroq; sexu. D

C. *Pastoralis*

Barthol.

Rebuff.

Prou. 26.

Psalm. 1.

Psalm 111.

7. At verò quando nomen est commune duorum, tunc habet locum dicta sententia, quòd priuilegium præsertim fauorabile, concessum sub masculino nomine comprehendit sexum fœmininum, & ita priuilegia religiosis alicuius ordinis concessa, intelliguntur etiam concedi fœminis in his, quæ possunt ipsis adaptari, vt bene tradit Emanu. Roder. tom. 1. q. 13. art. 22. Sic etiam priuilegium absolutè concessum filijs, etiam filiabus est commune, nisi ex alio capite ex suprà dictis limitandum sit, quia ex vi vocis, *filij* nomen commune est filias complectens, vt habetur in l. *Iusta*, 201. ff. de Verbor. Significat. & sumitur ex l. *Filij*, & l. *Cognoscere*, eodem, quatenus in priori dicitur, filios vocari omnes liberos, in alia verò dicitur liberorum nomine contineri, & viros, & fœminas, & per se constat, quia liberorum nomen tantum habet masculini formam, & non fœmininam in hac significatione. Ergo etiam in materia priuilegiorum quod filijs absolutè conceditur, filiabus etiam datur ex vi vocis, si & illis adaptari possit, & aliunde non constet de mente magis restricta. Idem censeo de nomine fratrum: nam quod illis conceditur, debet intelligi concessum sororibus, posita capacitate & ablatis alijs impedimentis. Quia nomine fratrum in communi modo loquendi, & scripturæ, & vulgari, & iuris, nomen fratris commune est de se, & ideò nomine fratrum sorores veniunt, vt sumitur ex dicta l. *Lucius*, & ex l. *Tres fratres*, ff. de Pact. & multa similia exempla de consanguineis, propinquis, & cæt. sumi possunt ex Rebuff. in dicta l. 1. & Tiraquel. lib. 1. de Rectr. linag. §. 1. Gloss. 9. num. 200. & sequentib.

Quando nomen est commune duorũ priuilegium maxime fauorabile concessum sub masculino nomine comprehendit alium sexum.

Emmanu. Roder.

Rebuff.

Tiraquel.

CAPVT XI.

An priuilegium extendatur, ad coniuncta, seu correlatiua.

1. HOc dubium petitur in posterioribus exemplis positis in capite superiori, & continet varias quæstiones de coniunctis, seu correlatiuis, an scilicet, priuilegium vni concessum,

censeatur

censeatur consequenter alteri concessum, vt an A priuilegium concessum marito, censeatur concessum vxori, vel datum patri communicetur filijs, & datum auo transeat ad nepotes, vel datum domino, communicetur familiaribus, seu seruientibus, vel datum vni sociorum alteri commune sit. De quibus quæstionibus, qui multa desiderat, legat Barbos. in l. *Quia tale*, ff. Solut. matr. à num. 22. & Baptis. de S. Blas. tractat. de Correlat. præsertim num. 23. & 35. Solum ergo dicimus applicandam esse regulam generalem suprà traditam cum suis moderationibus. Nimirum, priuilegium concessum vni, & propter rationem in illo solo existentem, non transire ad alios quantumuis correlatiuos, neque illis communicari ex vi coniunctionis, seu correlationis, quam inter se habent, nisi aliundè ex materia, vsu, aut verbis priuilegij, vel ex alia iuris dispositione talis extensio habeatur. Ratio regulæ est, B quia tale priuilegium simpliciter est personale, & relatio vel connexio ad aliam personam non facit identitatem; ergo si per se non spectat ad vsum priuilegij, nihil etiam deseruiet ad communicationem eius; ergo manet intra limites priuilegij personalis, cuius natura est, vt intra personam maneat, adeo vt alteri donari, vel in alium transferri non possit, etiam voluntariè cedente ipso priuilegiario, vt Barbos. suprà latè ostendit. Non ergo communicatur correlatiuo, nisi ex alio capite colligatur extensio. Quod per aliqua exempla circa particularia membra numerata breuiter explicatur.

Barbos. Baptis. de S. Blas. — *Barbos.*

2. *Quando vxor gaudet vel non gaudet priuilegio mariti.*

Nam in primis vxor non gaudet priuilegio mariti per se loquendo, & nihil amplius addendo propter rationem factam. Si tamen priuilegium concessum sit marito ratione nobilitatis innatæ ex vi generis, & stirpis; tale priuilegium C communicabitur vxori ex dispositione alterius iuris statuentis, vxorem nobilis viri esse nobilem, etiam si ex se ante matrimonium nobilis non esset, & ideò consequenter gaudet priuilegio nobilitatis mariti. Et quia vxor per matrimonium cum persona nobili, ita fit nobilis vt retineat nobilitatem, mortuo marito, ideò etiam in viduitate gaudet priuilegio marito. Aliquando verò maritus non est nobilis sanguine, fit autem nobilis ratione magistratus, & officij, quæ dici solet nobilitas accidentalis, & duobus modis acquiritur secundum iura. Vno modo vt inseparabilis, etiam si magistratus aut dignitas relinquatur, vt senator fit nobilis ex tali munere, & manet nobilis, etiam si administrationem relinquat. Alio modo solet conferre officium nobilitatem quamdiu geritur, illo verò deposito cessat nobilitas, vterque enim modus habetur in iure, D & ex illius dispositione pendet. In vtroque ergo modo vxor participat nobilitatem accidentalem mariti, & consequenter gaudet priuilegijs eius; aliter verò, & aliter. Nam quando nobilitas accidentalis est de se perpetua, seu separabilis ab administratione & munere, tunc vxor gaudet eius priuilegijs, non solum viuente marito, sed etiam mortuo, quia certum tunc nobilitate gaudet: quando autem nobilitas accidentaria pendet in esse, & conseruari à munere, tunc vxor gaudet priuilegijs mariti, illo viuēte; non autem mortuo, quia iam amisit nobilitatem. Imò idem erit, licèt maritus non moriatur, si magistratum relinquat, quia eo ipso perdit nobilitatem, & cōsequenter priuilegia. Vnde addi potest quartum membrum, quando priuilegium datur marito sine vllo respectu ad nobilitatem naturalem vel accidentalem, separabilem, vel inseparabilem ab officio, sed purè ratione officij, vel administrationis, nam sic aliquando conceditur priuilegium sine vlla nobilitate, & tunc vxor non gaudet priuilegio mariti, etiam illo viuente. Quia officium non communicatur sicut nobilitas, nec inuenitur dispositio iuris, in qua communicatio talis priuilegij possit fundari. Et ita applicatur optimè regula data.

Vnde obiter colligitur decisio illius quæstionis, an vxor clerici coniugati gaudeat priuilegijs eius, quam tractat Sanc. lib. 7. de Matrim. disput 47. & rectè definit, non gaudere, sequiturque ex regula posita. Nam illa priuilegia conceduntur, propter dignitatem & munus clerici, quod nullo modo communicatur vxori: nec est aliquod ius, quod illam communicationem talium priuilegiorum faciat. Imo in ipso marito restringuntur ratione matrimonij, vt constat ex cap. vnic. de Cler. coniug. in 6. & ex Trid. sess. 23. cap. 6. de Refor. Et merito, quia per matrimonium detrahit multum illi traditioni ad diuinum obsequiū, quæ per ordinationem fit, vel inchoatur, & est ratio talium priuilegiorum, vt dixit Innoc. in c. 1. de maior. & obed. Solum in l. 2. C. de Episc. & Cler. fit quædam specialis concesio, quæ regulam generalem positam confirmet. Quæ regula potest similiter applicari ad bona earundem personarum. Nam priuilegium mariti quoad immunitatem bonorum suorum, non communicatur vxori quoad propria bona, nisi forte illa immunitas bonorum concedatur media nobilitate: tunc enim communicata nobilitate: communicabitur etiam immunitas bonorum, vbi autē sine nobilitate cōceditur illa immunitas ratione officij, non est talis communicatio, nisi exprimatur. Et nihilominus addendum est, quod si ratione matrimonij bona vxoris & mariti fiant communia, & quasi indiuisa, tūc etiam vxor fouetur priuilegio mariti quoad immunitatem bonorum, quia tunc vsus priuilegij ex parte mariti est connexus cum vxore, nec potest ab illa separari, & ideò oportet dicere, aut maritum non posse vti priuilegio, quod dicendum nō est, aut per quādā necessariam consecutionem communicari vxori, quod rationi consentaneum est. Et eodē modo philosophandum est de quocūque priuilegio mariti, quo ipse vti non posit sine consortio vxoris.

3. — *Sanc.* — *Concil. Trid.* — *Innocent.*

4. *Dicta de vxore & marito applicanda esse ad patrē & filios.*

Præterea quæ de vxore & marito diximus, ad patrem & filios applicanda sunt: nam filij in hoc æquiparantur matri, comparatione facta ad patrem, seu maritum. Proceditque, quādo in priuilegio patris filij nō nominātur, quia sunt personæ diuersæ, & sola habitudo relationis nō sufficit, vt in vxore declaratū est. Et ita de filijs docuit Glos. in c. *Licèt*, de Censi. quæ simpliciter negat, filium gaudere priuilegio patris. Sumitur etiā ex Glos. in l. 2. C. de Episcop. & Cler. & ibi Bald nu. 5. & Alex. de Neuo in c. 2. de Foro comp. n. 22. Et ratio patet ex suprà dictis, quia tale priuilegiū personale est, quod non transit ad hæredes. Imo non solum non transit ad hæredes filios, mortuo patre, verum etiam nec communicatur filijs viuente patre, quia non egreditur personam Hoc autem cum duplici limitatione accipiendum est. Vna est nisi aliundè, & ex vi alterius iuris fiat talis communicatio, vel transmisio, vt contingit in priuilegio concesso marito in dicta l. *Maritum*, nam extenditur ad filios, in l. *Etiam*, ff. Solut. matrim. Alia est de priuilegio, quod datur, media nobilitate;

Glossa. — *Bald.* — *Alex.*

nobilitate, nam tunc filij gaudent priuilegio patris, siue nobilitas sit naturalis, quia illam habent ex vi originis, & quasi naturali iure, aut gentium, siue sit accidentalis, quia illam participant ex vi iuris ciuilis, vt patet ex l. *Fœmina*, ff. de Senator. & l. 1. Codic. de Dignit. lib. 12. Quod procedit cum proportione in nobilitate ex munere inseparabili, vel separabili ab illo, nam prior transit ad filios, etiam mortuo patre; posterior autem tantum illo viuente, sicut de vxore dictum est. Et ita in simili exponit d. Glossa in lege 2. Codice de Episcop. & Cleric. verb. *Filij*, & explicatur apertè in l. vltim. Codic. de Iniur. Et iuxta hæc intelligenda sunt, quæ de hoc puncto docuit Panormit. in dicto cap. *Licet*, de Censib. in fine cum Gyno in l. 2. C. de Episcop. & Cler. & Syluest. ver. Priuilegia, quæst. 5. & eodem modo intelligo quæ Bald. tradit in citatis locis: loquitur enim de immunitatibus vel priuilegijs, quæ conceduntur patri ratione alicuius muneris, in quo filij participant, vel nobilitatem, vel ciuitatis ius, & similia.

Glossa.
Panorm.
Synus.
Syluest.

5. At verò si priuilegium expressè contineat vocationem filiorum, aut posteritatis: tunc priuilegium vel fit reale, ac perpetuum, & sic transit ad hæredes iuxta dicta in superioribus, vel certè directè conceditur omnibus nominatis. Solum est aduertendum, quando priuilegium conceditur patri, & filijs, ambiguum relinqui, an concedatur filijs tantum post mortem patris, vel tantum eo viuente, vel in vtroque tempore. Veruntamen dicendum est, per se loquendo, talem concessionem ita esse interpretandam, vt intelligatur facta filijs viuente patre. Ita Barthol. in l. *Gallus*, §. *Quidam rectè*, ff. de Liber. posthu. num. 11. Syluest. dicta quæstione quinta. Exemplum clarum est in l. 2. C. de Episcop. & Cleric. in fine, vbi clericis, & filijs eorum (vtique legitimis, & ante sacrum clericatum natis) priuilegia conceduntur. Debet autem hoc intelligi, quando priuilegium tale est, vt à patre, ac filijs simul, & diuisim obtineri possit, quia tunc non oportet constituere ordinem inter patrem & filios, nec est vllum fundamentum ad illum postulandum, vel ad differendum effectum priuilegij in filijs vsque ad mortem patris. Si autem priuilegium tale est, vt censeatur adhærere alicui conditioni, vel dignitati propriæ patris quæ non transit ad filium, nisi per mortem patris, tunc contrarium est dicendum, vt constat. Imò tunc non perueniret ad filium, nisi quatenus in tali conditione vel dignitate succederet. Vnde si non posset esse in multis personis simul, etiam priuilegium non transiret ad filios in plurali simul, sed successiuè, prout in dignitate vel maioratu succederent. Et consequenter si conditio illa, in qua fundatur priuilegium, ita esset propria patris, vt filij in ea non succederent, censerentur filij gaudere tali priuilegio solum viuente patre. Iuxta regulam positam à Bald. d. l. 2. C. de Episcop. & Cler. n. 5. & ab alijs probatam, & consentaneam iuribus suprà allegatis. Et rationi, quia si fundamentũ omnino destruitur, & in successoribus non permaneret vllo modo, quomodo potest priuilegium in eis manere. Et idem cum proportione probatur ex dictis de vxore viduata. Et infrà tractando de communicatione priuilegiorum magis cõstabit.

Barthol.
Syluest.
Bald.

6. Et iuxta hæc definiendum est tertium exemplum de nepotibus, quòd veniant nomine filiorum. Nam in priuilegijs simpliciter id negandũ est, nisi verba ipsius priuilegij satis clarè nepotes

De nepotibus

A comprehendant, vel in speciali, vel saltem in generali nomine posteritatis, aut descendentium, vel alio simili, vel etiam nomine hæredum, quando ipsi hæredes fuerint. Ratio est, quia talia priuilegia, vt sic, sunt personalia, & ita non transcẽdunt personas, ad quas diriguntur. Nam de priuilegijs realibus nulla est quæstio: quia si contingat illa transire ad nepotes, non erit ex eo, quod sub filijs intelliguntur, sed quia res, cui adhæret priuilegium, ad illo peruenit, vel pertinet. Quomodo intelligendam puto Authenticam, *Si quid*, C. *Qui potiores, &c.* Loquendo ergo de priuilegijs personalibus, vera est resolutio, quòd nepotes nõ comprehenduntur nomine filiorum, nisi aliud exprimatur, quod maximè verum habet in priuilegijs odiosis, tamen in rigore etiam procedit in fauorabilibus, quia non extẽduntur vltra verborum proprietates, nisi fuerit iure expressum. B Et ita sentit Barbos. d. l. *Maritum*, n. 80. & sumitur ex his, quæ tradit Rebuff. in l. *Liberorum*, 220. ff. de Verbor significat. Per quam exponenda est d. l. *Iusta*, eodem, scilicet, sæpè filiorum nomine venire nepotes ex benigna iuris interpretatione; hoc tamen non esse regulare, atque ita nòn esse ad priuilegia extendendum, nisi vbi de iure, vel de mente concedentis aliàs constiterit.

Barbos.
Rebuff.

Ad vltimum denique exemplum respondetur, non esse inconueniens, vt sub principali veniat accessorium, quando finis & ratio priuilegij illorum concomitantiam seu concursum requirit. Et ita est in casibus ibi insinuatis. Et ita pro regula traditur, priuilegium eos comprehendere, sine quibus inutile esset priuilegium ei, cui principaliter conceditur. Ita Abbas in cap. *Quam sit*, de Iudæis num. 1. sic ergo dicendum est de priuilegio dicendi missam tempore interdicti: C nam inutile esset, si non posset minister aliquis illo gaudere. Nec enim cogendus est sacerdos, habens tale priuilegium quærere ministrum, qui similem fauorem habeat, vt ab eo iuuari possit: hoc enim accidentarium est, & ab eo non pendet vtilitas prioris priuilegij, quod per se debet esse efficax. Neque tunc fit extensio priuilegij, sed rigorosa, & iuridica interpretatio: nam qui facultatem vel potestatem aliquam concedit, omnia necessaria ad illius vsum, quæ ab ipso concedi possunt, intelligitur concedere, argumento textus in cap. *Præterea*, de Offic. deleg. Dubitari autem potest, an sit idem dicendum, quando non est tam necessaria connexio, sed ex quadam decentia, vel morali commoditate. Exemplum in praxi contigit in sacerdote quodam, qui à Summo Pontifice priuilegium obtinuit recitandi matutinum paulò post meridiem, dubi- D tatumque fuit, an priuilegium illud extenderetur ad socium, ita vt licèt ille etiam esset sacerdos, aut beneficiatus, vel religiosus, satisfaceret suo muneri simul cum alio priuilegiato eadem hora recitando. Ibi enim erit maior dubitandi ratio, quia socius non est ita necessarius ad recitandum, sicut ad faciendum sacrum. Nihilominus tamen cuidam viro grauissimo, & Apostolico Nuncio visum est, priuilegium illud etiam ad socium extendi, & ita obseruatum est. Potuit autem illa interpretatio fieri ab illo Illustrissimo viro, vel ex speciali auctoritate, quam vt Apostolicus Legatus ad hoc habere poterat, vel certè ex probabili, & iuridica coniectura mentis concedentis: qui priuilegium illud concessit ad iuuandam senectutem, & labores priuilegiati, parum autem vtile fuisset leuamen, nisi

7. *Non esse inconueniens vt sub principali veniat accessorium, quando finis & ratio priuilegij illorũ concomitantiã requirit.*
Abbas.
C. Præterea.
Posse recitarẽ cum priuilegiato hora, qua ipse priuilegiatus.

ex vi eiusdem priuilegij daretur facultas recitandi cum socio, qui simul posset suæ obligationi satisfacere.

8. Accedit, quòd licet recitare priuatim cum socio, non sit absolutè necessarium, est tamẽ communiter in Ecclesia vsitatum, & magis conforme choro Ecclesiastico; ergo credibilius est priuilegium dari ad illum etiam recitandi modum. Denique fauet cap. *Licet*, de priuileg. in 6. vbi explicatur, priuilegium datum singulari personæ ad celebrandum, vel audiendum diuina tempore interdicti extendi ad familiares & domesticos eius, vt cum illa possint audire diuina, vel ei assistere celebranti. Quæ non videtur ibi tradi vt noua concessio, sed vt legitima interpretatio prioris, fundata vel in quadam decentia, quia persona illa solet esse illustris, vel grauis, & pro sui status conditione solet familiares suos secum ad diuina officia ducere, vel cum eis comitatus incedere: vel in morali quadam congruitate, quia patronus habens curam familiæ suæ, non sui tantum, sed etiam familiæ suæ curam gerere debet, & ideò mens Pontificis fuit, illis omnibus modis prouidere. Per hæc ergo de similibus priuilegijs iudicandum est; cauendum tamen est, ne hæc extensio ad socios vel familiares nimia facilitate, sed magna consideratione & maturitate fiat, iuxta capacitatem & exigentiam materiæ priuilegiorum. Quædam enim sunt tam odiosa, & tam stricti iuris, vt extendenda non sint ad socios, nisi quatenus in tenore priuilegij expresse continentur. Et tale esse puto priuilegium ingrediẽdi monasteria monialium, & alia huiusmodi.

Cap. Licet.

CAPVT XII.

De communi & ordinaria forma priuilegij.

1. Explicato subiecto, seu materia priuilegij, dicendum sequitur de illius forma, quæ in priuilegio se habet veluti eius causa formalis. Et quoniam diximus, humanum priuilegium esse quandam legem humanam, ad illud debent cum proportione applicari, quæ de legis humanę forma suprà generatim dicta sunt. Potest ergo hic etiam distingui forma interna & externa. Sed circa priorem non immorabimur, quia si sumatur pro voluntate, seu consensu & intentione concedentis, satis per se constat esse necessariũ, quia consensus Principis, & mens eius maximè est de necessitate legis, sicut est de essentia omnis promissionis donationis, & contractus humani, eademque ratio est de priuilegio. Quomodo autem cognoscatur, vel inuestigetur mens concedentis ex verbis priuilegij, magna ex parte in præcedentibus capitulis declaratum est, & paulatim consummabitur in sequentibus, prælertim infrà tractando de interpretatione priuilegij. Si verò interna forma priuilegij dicatur ratio concedendi priuilegium, illa coincidit cum finali causa priuilegij, de qua dicemus inferius. Formam autem legis externam appellauimus signum sensibile, & externum, quo voluntas legislatoris innotescit, & hoc signum pari ratione necessarium est in priuilegio, sicut est etiam necessarium in omni humana communicatione. In eodem verò signo duo distinximus, quæ in priuilegio etiam inueniuntur, scilicet, res sensibilis, quæ est signum, & ipsa ratio formalis signi: addidimus verò tertiũ, scilicet solemnitatem promulgationis, quæ in priuilegijs habet specialem difficultatem, & ideò

De forma interna, & externa priuilegij.

A infrà specialiter tractabitur. Signum autem quoad eius materiam satis iam explicatum est, declarando essentiam priuilegij, vbi ostendimus, scripturam non esse simpliciter necessariam ad substantiam priuilegij, & consequenter sufficere quodlibet signum cuiuscumque conditionis, seu materiæ sit, dummodo sufficienter declaret consensum Principis, saltem tacitum, vt in priuilegio ex consuetudine magis declarauimus.

De significatione autem ipsa certum est, illam maximè esse de substantia huius formæ, quatenus humana est, quia illa est, quæ in se continet suo modo voluntatem Principis, tanquam vnicum morale instrumentum eius (vt sic dicam) seu virtutis & operationis illius, quia voluntas Principis non operatur, nisi vt manifestata hominibus, manifestatur autem per verba, aut scripta, quatenus vim significandi habent, vt constat. Et B ideò in priuilegijs, sicut in alijs legibus, maximè attendendum est ad propriam verborum significationem, & ad vsum illorum, vel communem, vel iuridicum. Ad hanc igitur verborum significationem pertinent variæ formulę, & modi concedendi priuilegia, quæ valde diuersam vim habent efficaciam, ideoque illas attingere, & explicare operepretium erit. Possumus autem hanc formam distinguere in ordinariam, seu directã, & absolutam, & in virtualem, indirectam, seu respectiuam. De hac ergo posteriori, quæ multiplex est, dicemus in capitibus sequentibus, hic breuiter de priori dicemus, nonnullas eius partes declarando. 2.

Significationem verborũ esse maximè de substantia formæ priuilegij.

Constat igitur ex dictis, substantiam huius formæ cõsistere in verbis, quæ sufficienter significant concessionem alicuius gratiæ, aut specialis iuris alicui factam pro se, vel pro rebus suis in C perpetuum, vel ad certum tempus, vel indefinitè, iuxta dicta, in præcedẽtibus capitibus. Ex quibus etiam constat ratio, & intelligẽtia huius descriptionis. Solumque oportet aduertere, licèt dictũ sit, verba vocalia sufficere ad substãtiã priuilegij: nihilominus hic præcipuè esse sermonem de verbis scriptis, tum quia sicut sunt moraliter necessaria inter homines ad stabilitatem & durationẽ priuilegij, ita etiam sunt maximè vsitata, tũ etiam quia intelligentia priuilegij ex tenore verborum eius maximè pendet, & ideò ille, maximè spectandus est, iuxta c. *Porro*, cap. *Recipimus*, cum similibus, de Priuileg. Hoc autem fieri commodè non potest, nisi scripta sint verba priuilegij, vt tam ex illorum proprietate, quàm ex consecutione ac collatione antecedentium cum sequentibus vera mens concedentis percipiatur. 3.

Tres ergo partes in priuilegio considerandæ sunt ad intelligendam substantialem formã eius, D nimirum illam, quæ antecedit concessionem priuilegij, quæ solet esse petitio priuilegij, seu exordium, quod illam indicare solet, quãdo præcesſit, vel saltem rationem, causam, vel necessitatẽ priuilegij. Alia est concessio formalis priuilegij, per quam voluntas Principis explicatur. Tertia esse potest consequens concessionem, & illam limitans, extendens, aut declarans. Ex quibus secunda videtur per se spectare ad substantialem formam, quia est ipsa intimatio voluntatis legislatoris, seu priuilegiatoris. Tamen quia talis solet esse concessio qualis est petitio, & subsequentia verba sæpè declarant antecedentia, etiam quoad substantialem eorum significationem, ideò omnes istæ partes attentè spectandæ sunt, & ideò circa vnamquamque illarum aliquid adnotabimus,

Tres partes in priuilegio considerandæ

tabimus, vt inde facile possint cætera colligi.

4. *De duplici modo quo solet concedi priuilegium* Circa primam igitur partem aduertere oportet, dupliciter solere priuilegium concedi, vno modo ad petitionem & instantiam alicuius, alio modo ex mero Principis arbitrio, seu voluntate, ac liberalitate. Qui duo modi priuilegiorum ferè ab omnibus admittuntur: licèt quidam negare videantur, priuilegia concedi ad instantiam partis, nam hoc est proprium dispensationis. Sic sentit Emman. Roder. in Quæstionibus Regular. tom. 2. q. 46. art. 2. dum in hoc differentiam constituit inter priuilegium & dispensationem, quod priuilegium ad nutum Principis, dispensatio verò nonnisi ad instantiam partis conceditur, quia cum contineat iuris relaxationem, non decet à Principe fieri, nisi parte supplicante. Sed hæc ratio æque procedit de priuilegio rigoroso, quod iuris communis derogationem, seu relaxationem continet: in illo ergo etiam interuenire debet instantia partis. In altero verò priuilegio, quod est purum beneficium, licèt tam necessaria non sit, interuenire tamen potest, quia nihil repugnat, imò frequenter ita fit, vt ex vsu constat. Et e conuerso etiam prius priuilegium concedi potest sine instantia partis, imò, & dispensatio potest ita concedi, vt supra dixi: si ergo superior videat expedire, & subditus sit remissus, vel scrupulosus in petendo tali priuilegio, potest illud sua sponte offerre, quia nulla in hoc est ordinatio, imò potest esse actus charitatis, & iustitiæ legalis, vel distributiuæ. Certum ergo est, illos duos modos priuilegiorum esse possibiles, & vsitatos, multumque referre, illos distinguere ad vim & efficaciam priuilegij intelligendam.

Emmanu. Roder.

5. Secundò igitur obseruandum est, hos duos modos priuilegiorum ex forma concessionis per hanc generalem regulam esse distinguendos. Quoties in ipso priuilegio expresè non dicitur concedi *Motu proprio*, concedentis, intelligi concessum ad alicuius instantiam. Probatur, quia tùc solum censenda est gratia Motu proprio facta: quando ita in priuilegio exprimitur: ergo è conuerso quoties non exprimitur, intelligitur facta ad petitionem alicuius. Antecedens habetur in c. *Si motu proprio*, de Præben. in 6. Rationem reddût Iuristæ, quia motus proprius includit negationẽ instantiæ, seu petitionis alicuius, quæ difficillimam habet probationem, & ideò necesse est, vt modus concedendi motu proprio expresis verbis declaretur, & probetur. Ita significat Gloss. in dicto c. *Si motu proprio*, & latius explicat cum alijs, quos refert Staphil. de Gratijs, & expect. & c. §. *Subsequente*, n. 17. Et inde facile probatur consequentia, quia non datur medium, quidquid enim proprio motu non fit, necesse est, fieri ad petitionem alicuius. Sed contra hanc rationem & probationem obiici potest, quia nec consecutio illa immediata est, nec partitio videtur esse adæquata, quia fieri potest, vt vtroque simul titulo priuilegium concedatur; non enim repugnat aliquid facere proprio arbitrio ac liberalitate, etiã si alicuius petitio, & quasi excitatio præcesserit: imò fortasse non repugnat ex vtroque motiuo simul operari. Sicut enim potest quis bene operari, & vt Deo placeat, & vt propriam beatitudinem consequatur, ita etiam potest Princeps priuilegium cõcedere, & quia sibi placet, ex suaque mera liberalitate, & vt alij petenti morem gerat. Denique in ipsis rescriptis priuilegiorũ sæpè videmus, præmissa petitione priuilegij, postea nihilominus concedi proprio motu; constat autẽ ex

Glossa. C. Si motu Staphil.

A d. cap. Semper cẽleri priuilegium motu proprio concessum, quando hoc in ipso exprimitur, ergo etiam si sit ad petitionem partis, erit etiam motu proprio: nam in illo textu, generaliter ita dicitur, & veritas verborum Principis dicentis, se motu proprio id facere, requirit, vt ita sit, etiam si petitio præcesserit. Ergo falsum est, quod in præcedẽta ratione sumebatur, motum proprium includere negationem petitionis, cù possit esse simul cum illa. Vnde Rebuff. in Concord. tit. *Forma mandati*, verbo *Motu proprio*, dicit, hanc clausulam operari suos effectus, etiam si concessio emanauerit ad petitionem alicuius. Et in Pract. 1. p. tit. de Clausul. mandat. n. 21. dicit; Papam concedere Motu proprio, etiam si impetrans petijt, quando non fuit Motus sola petitione. Quam sententiam refert ex Bald. Parisio, & Decio, & eandem tradit Decius cap. 2. de Rescrip. num. 5. *Rebuf.* *Decius.*

B Dicendum verò est in vtrumque esse verum in diuerso sensu. Nam in primis in vniuersum, & sine exceptione verum est, quoties Princeps ex Motu proprio, vel propria sponte aliquod priuilegium se concedere dicit, illud non ita cõcedi ad instantiam alicuius, vt eius petitio sit adæquata causa finalis, vel ratio concedendi priuilegium, ita vt sine illa non daretur; sed potius ita concedi ex Libertate Principis, vt etiam sine petitione illud esset concessurus, vt rectè tradidit Bald in c. *Nisi*, de Offic. deleg. & probat ratio facta. Quia si Princeps dicit, se Motu proprio aliquid concedere, necesse est, vt in aliquo vero sensu ita sit, non potest autem esse verum, nisi vel petitio non præcedat, vel saltem non ita præcedat, vt ab illa pendeat concessio priuilegij, quia alias non moueretur Princeps ex se, & quasi ab intrinseco motiuo, quod esset contra veritatem verborum eius; ergo vt verè dicatur concessio facta *Motu proprio*, necesse est, vt excludat petitionẽ, vel omnino, vel saltem vt principalem causam, à qua pendens fuerit concessio. Vtroque autem modo sumpta illa negatio habet difficillimam probationem directam, & in se (vt sic dicam) & ideò merito postulatur expresio illius clausulæ, vt concesio spontanea, & Motu proprio esse censeatur. Et ita rectè procedit ratio suprà adducta. Nam si ipse Princeps affirmet, se Motu proprio aliquid facere, per illam affirmationem optimè probatur altera negatio in alterutro sensu ex dictis: si autem Princeps non declaret, se Motu proprio dare priuilegium non poterit id probari, nisi probando negationem dictam in vtroque sensu explicato, quod moraliter impossibile est. 6. *Baldus.*

D Vnde etiam fit, vt si in tenore priuilegij præcedat petitio, & postea non sequatur clausula Motus proprij, statim censeatur esse ad instantiã partis, tum propter dictum c. *Si Motu*, tum quia nulla est ratio ad præsumendum aliud. Imò licèt contingeret, in priuilegio non præcedere petitionem, sed tantum narrationem causarum, & rationum, quæ mouerunt Principem, & postea etiam non subsequi clausulã *Motu proprio*, semper priuilegium censetur, & ad instantiam alicuius concessum; tum quia absoluta regula textus in d. cap. *Si motu proprio*, hoc requirit, tum etiam quia ratio adducta ad idem induci potest, quia nemo præsumitur vltro seu merè liberaliter, & sine vllius petitionis intuitu aliquid dare, nisi vel expresè id affirmet, vel probatur. At probari non potest, vt dictum est; ergo si non exprimitur, non præsumitur. Vnde tandem concluditur, partitionem esse adæquatam, & per immediatã con- 7. *C. Si Motu.* *C. Si Motu.*

tradictionem

traditionem, quia vel in priuilegio dicitur, dari Motu proprio, & tunc semper est tale, siue petitio antecedat, siue non, vel non ponitur illa clausula, & ita semper est ad instantiam partis. Possent autem non malè subdistingui singula ex illis membris iuxta proximè dicta, quæ statim amplius explicabimus. A

8. Notandum. Est enim aduertendum, magnum esse discrimen inter illas duas formas concedendi priuilegia; nam clausula, *Motu proprio*, plures habet effectus, quibus caret priuilegium sine illa concessum. De quibus effectibus videri potest latè Rebuff. suprà in forma mandati. Et Staphil. suprà, & Anton. Gabr. lib. 6. Communium opin. tit. de clausul. cond. 2. Tres verò differentiæ sunt præcipuæ, & nobis notandæ. Vna est, quòd priuilegium ad instantiam petentis concessum, non est tam voluntarium, & liberale, sicut quod Motu proprio conceditur, quia hoc est magis ab intrinseco, & ita magis ex propria liberalitate. Et ideò cæteris paribus priuilegium Motu proprio concessum, maius censetur beneficium. Vnde etiam fit, vt clausula, *Motu proprio*, ampliet priuilegium, quantum proprietas verborum patiatur, quod secus est, quando in priuilegio illa clausula deest: quia vbi gratia per solam instantiam petentis conceditur, præsumitur minus voluntaria, vel etiam per importunitatem extorta, vt est communis sententia Iuristarum, quos latè refert Anton. Gabr. suprà num. 61. & 72. Rebuff. in quarto effectu. Staphil. nu. 29. qui varijs modis limitant, & ampliant hunc effectum. B

(Rebuff. Staphil. Ant. Gabr.) (Anton. Gabr. Rebuff. Staphil.)

9. Aliud discrimen est, quod priuilegium Motu proprio concessum non retorquetur vnquam contra eum, cui conceditur, sicut interdum solet retorqueri priuilegium per propriam petitionẽ obtentum, vt notauit Rebuff. suprà. §. *Vigesimum septimum*. Et idem voluit Anton. Gabr. n. 66. qui pro regula ponit, quòd stante Motu proprio nõ habet locum titulus; *Quod quisque iuris in alterum statuerit, vt ipse eodem iure vtatur*. Quod significauit etiam Bart. in l. 1. ff. de Const. Princ. n. 2. Et ratio sumitur ex ipsismet verbis tituli prædicti. Nam cum priuilegium datur Motu proprio concedẽtis, non potest dici ortum ab ipsomet priuilegiario, & ideò non debet in illum retorqueri, at verò quando est obtentum ad petitionem eius, ipse meritò censetur statuisse sibi tale ius, vt habetur ex l. 3. ff. Quod quisque iuris, &c. Ex hac autem ratione colligere possumus, quando priuilegium est ad instantiam petentis multũ referre, an fuerit ad instantiam eiusdem, in cuius gratiam cõcessum est, vel alterius. Nam in priori casu ipse priuilegiarius est propria causa sui priuilegij, & quodammodo voluntate sua ius illud statuit, actiuè ad illud operando, in altero autem casu magis se habet passiuè, & ideò minus illi imputatur, ideoque non ita facile debet in illum retorqueri, vel minus debet cogi ad vtendum tali priuilegio, quando illud minus sibi vtile esse experitur. Multum etiam interest considerare personam petentis priuilegiũ, vt an sit priuata persona, vel communitas, & similia: nã inde multũ sæpè pendet qualitas & modus priuilegij, vt sensit Bal. in c. 1. de His qui feu. dar. pos. §. *Marchio*, n. 4. C D

(Rebuff. Anton. Gabr.) (Barthol Priuilegium Motu proprio concessum nõ retorqueri vnquam contra eum cui conceditur: sicut solet interdum, quod est concessum per propriam petitionem.) (Bald.)

10. Vltima differentia, & nobis magis vtilis est, quod priuilegium per surreptionem impetratum ad puram instantiam petentis, non valet, secus verò esse censetur, si motu proprio concedatur. Prior pars communis est, sumiturque ex c. 2. de Rescript. vbi dicitur, in huiusmodi rescriptis, vel poni, vel subintelligi semper clausulam. *Si preces veritate nitantur*, vbi Panormit. aduertit, hoc habere locum, etiam in priuilegijs, quę ad instantiam petentis conceduntur, & in c. *Super literis*, eodem, docet, quomodo surreptio in obtinẽdis priuilegijs, tam per falsitatis expressionem, quàm per veritatis taciturnitatem, fit contraria valori, & substantiæ priuilegij, quæ est communis doctrina, & ex illo textu colligitur. Maximè verò habet locũ in priuilegijs, quæ ad aliquorũ preces impetrãtur, de quibus eadẽ ferè ratio est, quæ de dispẽsationibus, de quibus suprà diximus.

(Priuilegium per surreptionem impetratum ad purã instantiam petentis, non valere, secus si Motu proprio concedatur.) (Panormit.)

Altera verò pars, quòd, nimirum hæc regula non procedat in priuilegio Motu proprio, vide- 11.
tur ex eo sumi, quod clausula Motus proprij tollit surreptionem, vt est communis doctrina, quã tradunt Panormit. cap. *Ad aures*, de Rescript. n. 5. & c. *Dilectus*, de Præbend. n. 9. Felin. in cap. *Cæterum*, de Rescrip. n. 9. & in cap. *Ad aures*, n. 6. & sequentib. & Rebuff. Staph. & Anton Gabr. suprà, qui plures alios referunt. Qui omnes allegant dictum c. *Si motu proprio*, de Præben. in 6. & Clem. *Si Romanus*, de Præbend. contrarium verò sentit Deci. in c. 2. de Rescript. num. 5. Dicit enim, licèt concessio fiat Motu proprio, subintelligi clausulam; *Si preces veritate nitantur*, & inde consequitur, non excludi surreptionem. Et allegat Card. consil. 90. Alij verò distinguunt de surreptione per veritatis taciturnitatem, vel per falsitatis expressionem, & de priori fatentur tolli per clausulam, *Motu proprio*, vt probant prædicta iura, de posteriori autem negant, etiam si concessio fiat Motu proprio: nam dicta iura in tali casu non loquuntur. Ita sentit Cardin. cons. 98. vt refert & sequitur Felin. d. c. *Ad aures*, n. 6. cum Panor. in c. *Quia circa*, de Consang. & Affinit. & idem tenet Rosel. verb. *Rescriptum*, n. 9. Tabien. q. 5. n. 4. Armill. num. 4. Ratio autem assignatur, quia falsitas causat errorem in mente Principis, & consequẽter addit gratiam inuoluntariam; Motus autem proprius non potest supplere defectum consensus, seu voluntatis, quia eo ipso, quod deest veritas, deest in re ipsa Motus proprius, etiamsi verbis proferatur. Quæ ratio non habet locum in taciturnitate veritatis, quia tunc non cõstat de informatione Principis qualis fuerit, & ideo non potest dici gratia contra mentem aut voluntatem Principis, ideoque simpliciter creditur verbis eius.

(Panormit. Felin.) (Rebuff. Staph. Anton Gabr. C. si Motu. Decius.) (Cardin.) (Felin. Panormit. Rosel. Tabien.)

Sed obijci potest, quia in concessione ex motu proprio Princeps non mouetur ex petitione 12. Obiectio.
alterius, imò ita id facit sua voluntate, vt non minus esset facturus, etiamsi nulla petitio processisset, ergo etiam si falsitas præcesserit, est impertinens, nec ex illa colligi potest defectus volũtatis in concedente. Respondet, quòd licèt preces, vt preces non moueant Principem operantem ex motu proprio, nihilominus mouent, vt continent informationem, & proponunt causas, vel rationes, vel qualitates, & materiam talis gratiæ, & ex hac parte per falsam informationem tollitur obiectum proprium consensus, & ita causatur inuoluntarium. Sed contrà, nam eodem modo distingui poterit in taciturnitate veritatis: nam si præcedant preces cum informatione non falsa, sed diminuta, licèt non moueant vt preces, mouebunt vt informatio, & propositio obiecti, in qua intercedit ignorantia negatiua, quæ causat non voluntarium, si taciturnitas sit in re substantiali, & quæ voluntatem Principis longe aliter moueret; ergo inter-

cedit eadem ratio. Accedit, quod si circumstantia sit leuis, & quæ non mutaret animum Principis, non solum purgatur per dictam clausulam, quando per taciturnitatem peccatur, sed etiam quando per falsitatem, vt fatetur suprà Felin. cum Anchar. consil. 132. ergo nulla est differentia. *Felin. Anchar.*

13. Pro responsione aduerto, aliud esse, quod clausula *Motus proprij*, excludat subreptionem, aliud quòd faciat valere gratiam, nam potest operari primum sine secundo, vt notauit Gloss. in Clement. *Si Romanus*, de Præbend. verb. *Validam*, & ex illa Panormitan. in cap. *Causam quæ*. 2. de Testib. num. 4. & ibidem Felin. num. 7. & Cardin. consil. 37. & ratio est, quia licèt tollatur surreptio, potest gratia esse nulla ex defectu consensus & intentionis Principis, vel ob alios defectus, vt statim etiam dicemus. Auctores ergo citati primo loco solum dicunt, dictam clausulam tollere surreptionem, alij verò de valore priuilegij loquuntur, de quo alia est ratio. *Glossa. Panorm. Felin. Cardin.*

14. Ad quod explicandum notanda est distinctio concessionis motu proprio suprà insinuata; nam quædam est sine vlla petitione vel informatione præuia ex parte petentis, alia verò esse potest coniuncta cum illa, licèt non sit principaliter ex illa. Et ad vtrumque membrum possunt prædictæ opiniones adaptari, & inde fortasse pendet earum intelligentia. Quando enim concessio purè fit motu proprio, id est, sine interuentu petitionis, aut informationis ex parte petentis, tunc ex parte eiusdem petentis, nec taciturnitas veritatis, nec falsitas interuenire potest, quia ille nihil loquitur, nec vllo modo cooperatur, nisi acceptando gratiam. Potest autem in ipsamet narratione, quæ ex parte Principis fieri solet, vel taceri veritas, vel falsa causa proponi, vt per se constat, & tunc rectè procedit distinctio Felini. Quia in tali motu proprio etiamsi veritas taceatur de quacumque re, vel circumstantia graui, & quæ aliàs debet necessario exprimi, quando gratia postulatur, nullum committitur vitium ex parte recipientis gratiam, neque propriè potest taciturnitas illi imputari, quia neque ipse, neque alius loco illius aliquid loquitur, nec Principem informat. Supponitur ergo Princeps aliàs sufficienter informatus, gratiam liberaliter concedere, & hoc modo dicitur *Motus proprius*, omnem tollere taciturnitatem veritatis. Et de huiusmodi taciturnitate loquuntur apertè iura supra citata, non in actu signato (vt sic dicam) sed in actu exercito. Declarando, scilicet, quando beneficium motu proprio conceditur, non impedire valorem gratiæ, licèt in rescripto mentio non fiat beneficij prius habiti, quia nimirum secundum beneficium non petitur ab habente aliud, sed recipitur tantum à Papa motu proprio donante. Hanc verò partem limitant prædicti auctores, vt præcisè intelligatur de vitio surreptionis; quod per taciturnitatem committeretur, si non esset posita clausula motus proprij, non verò de alijs defectibus, vel inhabilitatibus, quæ sunt contra alia iura, nec etiam de præiudicio tertij, vt videre licet in citatis auctoribus, & breuiter, ac dilucide complectitur Gigas de Pension quæst. 9. num. 4. & 5. & quæst. 29. num. 4. & 5. & Sanct. lib. 8. de Matrimon. disput. 21. quæst. 3. *Gigas. Sanc.*

15. At verò si non solum taceatur veritas, sed etiam falsa causa in rescripto seu priuilegio exprimatur, tunc etiam si priuilegium nullo modo sit petitum, sed acceptum, potest esse concessio nulla ex defectu voluntatis concedentis, quem defectum ignorantia, seu error causauit; supponimus enim talem esse falsitatem, vt inducat in animum Principis eam voluntatem, quam non esset habiturus, sublato errore. Vnde non refert, quod falsitas illa non prouenerit à postulante, seu recipiente gratiam, quia deceptio ipsa vndecumque proueniat, causat inuoluntarium. Et ita procedit optimè ratio data, quòd taciturnitas veritatis non ostendit defectum voluntatis in Pontifice, sicut ostendit error ignorantiæ, & ideò non est eadem vtriusque ratio. Nec auctores primæ sententiæ, vt existimo, in hoc contradicunt, quia licèt negent, illam esse propriam surreptionem, quia illud vitium non committitur ex parte petentis, seu recipientis gratiam, fatentur nihilominus, impedire gratiam, quatenus impedit intentionem concedentis, & hoc modo aiunt, motum proprium non firmare gratiam contra intentionem concedentis, vt communiter tradunt Iuristæ allegati, & alij; quos latè refert Anton. Gabr. suprà n. 20. & sequent. & Menoch. de Arbit. lib. 2. Cent. 3. casu 20. n. 80. Rebuff. & Staphil. suprà. *Deceptio vndecunque veniat causat inuoluntarium. Anto. Gabr. Menoch. Rebuff. Staphil.*

Si autem talis sit concessio ex motu proprio, vt habeat nihilominus adiunctam præuiam petitionem, seu informationem ex parte desiderantis priuilegium, tunc si falsitas intercedat, & est eadem ratio nullitatis, & est aliqualis subreptio, quia interuenit deceptio actiua (vt sic dicam.) Et hoc solum intendit Decius. Quod semper intelligendum est, quando deceptio fit in principali causa, seu motiuo, sine quo Pontifex priuilegium non concederet, quia tunc solum deest voluntas, & intentio in concedente, qui defectus non supplentur per clausulam motus proprij, vt est communis doctrina. Videtur autem mihi idem esse cum proportione dicendum de taciturnitate veritatis, quando talis concessio etiam motu proprio facta, supponit postulationem aliquam, & informationem impetrantis, quæ mouet animum Principis per modum informationis, licèt non moueat per modum petitionis; tunc enim si informatio ita est diminuta in expressione veritatis, vt propterea moueat, & inducat voluntatem Principis, quam non induceret, si exprimeretur integra veritas; redditur cōcessio nulla, non tam ob subreptionem, quàm ob defectum consensus. Quod mihi videtur sensisse Panormitan. in dicto cap. *Quia circa*, de Consang. & Affinit. dicens; *Si talis est gratia, qua tacita, vel expressa, vel non existente, Papa gratiam non concessisset, tunc vitiatur*. Et idem sentiunt Glossa, & Ioann. Andr. ibi allegati ab ipso, nec dissentiunt alij suprà citati. Idemque sumitur ex eodem Panormitan. in cap. *Ad aures*, de Rescrip. num. 5. vbi dicit, si quis impetret beneficium, non explicata eius qualitate, non valere gratiam, etiamsi motu proprio fiat, non propter subreptionem (ait) sed quia non apparet de voluntate Principis. Quæ ratio vniuersalis est ad omnia similia, scilicet, quia motus proprius non firmat gratiam contra intentionem concedentis. Accedit, quod illa taciturnitas est quædam virtualis deceptio, quandoquidem ratione illius res non concipitur, sicut est, & ratio, quæ mouet, in re ipsa non subsistit, sicut proponitur. 16. *Panorm.*

CAPVT XIII.

Quæ sit substantialis forma priuilegij, siue absolutè, siue sub conditione, aut modo concedatur.

1. *De duplici modo quo solet concedi priuilegium siue, & cum conditione.*

SEcunda pars verborum priuilegij suprà posita est illa, quæ concessionem ipsam formaliter continet, & ideo maximè videtur (vt dicebam) ad substantiam formæ pertinere. Ad illam verò explicandam oportet aduertere, duobus modis solere concedi. Primò, absolutè & purè, nullam conditionem, vel actionem exigendo à priuilegiario, vt effectum priuilegij consequatur. Sic conceditur filio illegitimo priuilegium legitimationis, vel plebeio priuilegium nobilis, vel peregrino priuilegium ciuis, & similia, quæ Princeps concedit, nihil exigens, vel requirens ad vtendum postea priuilegio. Alio modo datur priuilegium sub conditione aliqua, aut modo necessario ad fructum priuilegij consequendum, sicut solent concedi indulgentiæ, hoc, vel illud opus facienti, vel sicut solet concedi facultas absoluendi, vel dispensandi imposita tali pœnitentia, vel examinata causa, aut petito consilio, vel consensu alicuius, & similibus. Et ita ex vsu ipso satis constat, vtramque formam in priuilegijs concedendis obseruari. Et ratio est, quia vterque modus est possibilis, vt per se notum videtur, & pendet ex voluntate concedentis, & iuxta materiæ qualitatem interdum vnus expedit, interdum alius. Circa priorem ergo modum nihil specialiter adnotandum occurrit, quia in illo nulla forma præscribitur priuilegiario ad vtendum priuilegio, sed Princeps ipse per verba sua, quæ sunt quasi forma priuilegij, efficit effectum priuilegij, eo modo, quo moraliter facere illum potest, talem fauorem concedendo, aut auferendo talem inhabilitatem, vel quid simile. Vnde supposita veritate narrationis, & iustitia causæ, absque vlla surreptione, aut deceptione, ex parte formæ tantum est necessaria sufficiens significatio voluntatis concedentis, vt in principio explicuimus.

2. *Notanda circa priuilegiū concessum conditionaliter.*

Circa alium verò modum concedendi priuilegium sub certa aliqua conditione, aut modo, nonnulla breuiter animaduertenda sunt. Primum est, attentè considerandum esse, an per illa verba, quibus præscribitur modus vtendi priuilegio, constituatur veluti substantialis forma vtendi priuilegio, vel solum addatur aliqua solemnitas accidentalis, seu onus concomitans fructum priuilegij. Nam si forma sit prioris modi, illa non seruata non obtinebitur fructus priuilegij; si autem sit posterioris generis, violatio eius non impediet effectum priuilegij, poterit tamen esse peccaminosa & sufficiens causa, vt quis priuetur priuilegio, quod alias posset durare, & in futurum proficere. Vtraque pars declaranda est, & probanda iuxta dicta in libro 5. de legibus irritantibus actiones, in quibus præscripta forma non seruatur. Ratio enim, quæ in contractibus, testamentis, iudicijs, & in quibuscumq; mandatis reperitur, in priuilegijs etiam militat: nam ita pendent ex voluntate concedentis, sicut mandatum v. g. ex voluntate mandantis; ergo sicut forma mandati non seruata, si substantialis sit, nihil efficitur, quia deest voluntas mandantis; si verò sit accidentalis, actio facta tenet, licèt forte reuocari, vel puniri possit; ita prorsus dicendum est de priuilegio, quia etiam deest voluntas concedentis, si formam præscripsit sub-

A stantialem, & illa non seruatur, quod secus est, quando forma est accidentalis.

Ad cognoscendum autem, an forma sit substantialis, nec ne, seruandæ sunt regulæ eodem loco positæ, & cum proportione applicadæ. Duo verò præcipuè consideranda sunt. Vnum est, an onus impositum ad consequendum fructum priuilegij sit conditio propriè sumpta, an verò sit tantum modus. Nam si sit conditio, clarum est, voluntatem Principis nihil operari, quia solum habuit voluntatem conditionatam, quæ nihil operatur, imò nulla est, non impleta conditione. Vnde fit, vt talis conditio pro forma substantiali ponatur, sine qua res esse non potest, l. *Qui hæredem*, §. vlt. ff. de Condit. & demonst. Secus verò est, quando non est propria conditio, sed modus, quia tunc non est conditionalis voluntas concedentis, sed absoluta, & ita suum effectum operatur statim, licèt imponat tale onus, vel obligationem in futurum: sicut in testamentis, ac legatis commune est, nam est eadem ratio in priuilegijs. Vnde ad intelligendum, an id, quod exigitur, sit conditio, vel modus, verba consideranda sunt, sicut etiam in testamentis, & alijs similibus actibus fieri solet. 3. *Duo consideranda ad cognoscendum an forma priuilegij sit substantialis.*

B

Præcipuè verò est secundo loco obseruandum, an opus requisitum in priuilegio propter fructum eius, postuletur ante effectum priuilegij, vel post Nam si priori modo petatur, regulariter pertinebit ad substantialem formam seruandam, & est rigorosa conditio, nisi oppositum constet expresse ex verbis priuilegij; si verò opus possit sufficienter fieri post vsum & fructum priuilegij comparatum, non est conditio, sed modus, & pertinet ad solemnitatem, vel circumstantiam accidentalem, regulariter etiam loquendo, & nisi verba manifestè obstent. Declaratur exemplo Iubilei, per quod & priuilegium obtinendi absolutionem à reseruatis, & indulgentia plenaria post ieiunia, orationes, & alias diligentias factas conceditur: nam quia hæc opera non petuntur vt necessaria ante absolutionem à reseruatis, non sunt conditiones necessariæ ad fructum illius priuilegij quoad hunc actum eius, nec pertinent ad substantialem formam seruandam ex parte pœnitentis ad illum effectum consequendum, & ideo simpliciter est valida talis absolutio, & rata manet, etiam si alia opera non sequantur, vt in materia de Indulgent. & in tract. de Voto dixi; respectu verò indulgentiæ petuntur illa opera, vt dispositiones præuiæ, & ideò conditionem necessariam continent, & formam substantialem constituunt ad indulgentiam consequendam. Quod ferè in omnibus indulgentijs obseruatur. Eademque doctrina applicanda est ad indulta dispensationum, absolutionum, & similium gratiarum, in quibus dicitur, v. g. vt pœnitentia iniuncta detur dispensatio, vel absolutio; tunc enim impositio pœnitentiæ antecedere debet, vnde est conditio necessaria, & de substantia formæ; executio autem pœnitentiæ est consequens fructum priuilegij, & ideo licèt postea omittatur, non euacuatur effectus, erit tamen graue peccatum, & non euitabitur, donec onus impositum impleatur, si potestas non desit. Huc etiam spectat conditio frequens, quę in his indultis absolutionum ponitur, vt fiant, satisfacta parte: nam ex vi verborum de præterito oportet, vt conditio prius seruetur, aliàs nihil fiet: an verò interdum sufficiat propositum, vel cautio, quando necessitas vrget, ex verbis indulti, & conie- 4.

C

D

ĉturata mente concedentis definiendum est. A

5. *Standum proprietati verborum, & nõ plus exigendum.* Vnde vltimò maximè oportet expendere verba, per quæ onus imponitur: nam standum est proprietati illorum, & non plus exigendum, quàm per verba inrigorosa, ac propria significatione postuletur. Vt v. g. si datur alicui facultas faciendi aliquid, vt dispensandi, absoluendi, vel puniendi cum consilio alicuius, tunc petitio quidem consilij ad substantiam formæ pertinet, quia consilium natura sua est conditio antecedens actum, vt colligitur ex c. *Cum in veteri*, de Elect. vbi id notant Gloss. Innoc. & Panormit. in fine. Idem Panorm. in cap. *Ex parte*, de Constit. n. 5. & in cap. *Cum olim*, de Arbit. cum Gloss. & Hostien. ibidē sicut etiam de licentia idē dicit per textum ibi in cap. *Licèt*, de Regul. n. 11. Sic igitur petitio consilij ad formam substantialem pertinet. Non est tamen necessarium, sequi consilium, quia hoc per illa verba non exigitur. Quod patet, quia in rigore alius est postulare consilium, aliud sequi. Nam petere consilium per se est vtile ad inquirendam, & inueniendam veritatem, quia collatio plurium iudiciorum multum confert ad veritatem inueniendam, vt sumitur ex l. *Si auiam*, C. de Ingenu. manumis. & l. *Dubium*, C. de Repudijs: At verò ob eandem rationem sequi consilium, non semper est necessarium, & sæpe neque vtile. Ex vi ergo illius formæ solum requiritur consultatio, non sequi consilium.

C. Cum in veteri. Glossa. Innoc. Hostiens. C. Olim. C. Licèt.

B

6. Nec refert, siue dicatur cum consilio, siue de consilio, siue ex consilio, quia hæ dictiones in præsenti quasi synonimæ sunt, & non magis per vnam importatur necessitas sequendi consilium, quam per aliam, vt notauit Bart. in l. 1. §. *Si plures*, ff. de Exercit. action. n. 4. & 5. Secus verò esset si diceretur, hoc fiat secundum consilium, vel iuxta consilium, vel prout visum fuerit Petro, tunc enim clarè imponitur onus non solum petendi, sed etiam sequendi consilium alterius. Idemque erit si in forma concessionis detur facultas faciendi aliquid de, vel cum consensu alterius: tunc enim non sufficit consilium sed necesse est, vt etiam iudicium accedat, quod sequi tenetur qui vult vti priuilegio, aliàs nihil faciet, quia non seruat substantialem formam. Consensus enim ad alterum relatus dicit conformitatem cum illo in affectu, vel in iudicio. Dico, *ad alium relatus*, nam vt dicit tantum relationem ad aliam potentiam eiusdem operantis, est actus voluntatis inclinantis se ad id, quod per intellectum iudicatum est, vt tradit ex Damasceno D. Thom. 1. 2. q. 15. ar. 1. At verò quando ponitur in forma priuilegij, vel mandati, dicit relationem ad alium, & concordiam duorum in eodem sensu, potestque ferè indifferenter, referri ad conformitatem cum iudicio vel voluntate alterius, quia quod alter vult, id practicè iudicat, esse faciendum. Et ideo cum consensus requiritur, conformitas hæc necessaria est, aliàs nihil fiet ex defectu substantialis formæ, vt præter Doctores allegatos notant Glossa in cap. *Si pro te*, de Rescrip. in 6. verb. *Assensu*, & in cap. 1. Ne sed. vacan. in 6. & Glossa per textum in cap. *Obeuntibus*, 63. dist. & in cap. *Cum in veteri*, de Elect. n. 12. & cap. 1. de His, quæ fiunt à Prælat. n. 3. Feder. Senen. cons. 1. n. 4. Felin. in c. *Ex parte*, de Constit. in princ. cum alijs, quos refert. Ad hunc ergo modum alia verba concessionis expendenda sunt, vt proprietas eorum teneatur.

Barth.

C

D. Thom.

D

Glossa. C. Si pro te. C. Ne sed. vacant C Obeuntibus. Feder. Senen. Felin.

CAPVT XIIII.

An de ratione priuilegij sit, vt per formalia verba iuri communi deroget.

Tertia pars suprà posita, quæ in priuilegiorum indultis sequi solet post formam concessionis, est clausula reuocatoria, *Non obstantibus, &c.* quæ videri potest non esse de substantia priuilegij, cum post consummatam formam, & concessionem subsequatur. Hinc ergo graue dubium circa hoc occurrit, an sit de necessitate, & valore priuilegij, vt in eo fiat expressa derogatio illius iuris, cui priuilegium fuerit contrarium. De quo variè loquuntur Iuristæ, vt videre licet per Bart. in Extrauag. *Ad reprimendum*, in fine, Bald. de Pace Constant. §. *Libellaria*, & Felin. in cap. *Nonnulli*, de Rescrip. n. 19. & sequent. Duæ verò sunt opiniones præcipuæ. Prima affirmat, necessarium esse, vt derogatio expresse fiat, tenet Panormit. in cap. *Nonnulli*. de Rescript. Idem sentit Syluest. verb. *Priuilegium*, q. 9. dicto 3. cum quadam limitatione, *quia si priuilegium sit contra legem, debet* (inquit) *illius facere mentionem, nisi proprio motu concedatur*, citat Bartholum in l. *Vacuatis*, C. de Decurion. lib. 10. vbi non loquitur de Priuilegijs Principum, sed de Rescriptis immunitatum ab oneribus realibus, & personalibus, quæ ciuitates possunt concedere, de quibus alia est ratio, & de eisdem videtur loqui Syluest. Eundem Bart. adducit Panormit. in l. vlt. C. *Si contra ius*, vbi plane requirit hanc clausulam, *non obstante quacumque lege in contrarium disponente*, & loquitur apertè de Priuilegio, quidquid Felin. dicat. Et idem sentit ibi Alexand. in scholio, in quo multa de hac materia congerit. Citatur etiam Glossa in Authent. *Hoc inter libros*. C. de Testam. & in Authen. Quib. mod. nat. effici. sui. §. vlt. Sed prior loquitur in generali rescripto, alia de dispensatione, quæ magis fauet. Allegatur præterea cap. *Ex parte*, iuncto cap. 2. de Stat. Monach. Ac denique adiungitur coniectura, quia talia priuilegia contra ius regulariter emanant ex nimia importunitate, & ideo non censetur Princeps velle derogare iuri, nisi illud exprimat. Hinc cōsequenter dixit Panormitan priuilegium concessum contra prius priuilegium insertum in corpore iuris, nō valere contra illud, nisi faciat expressam mentionem illius. Ita habet in cap. 1. de Rescript. quia de Priuilegio inserto in corpore iuris, idem iudicium fertur, quod de ipso cōmuni iure. 1.

Barth. Bald. Felin.

Prima opinio.

Panorm. Syluest.

Alex.

Glossa.

C. Ex parte

Panormit.

2. Contrariam nihilominus sententiam indicat Glossa in cap. 1. de Constit. in 6. verb. *Noscatur*, eamque communem esse testatur Felin. in cap. *Nonnulli*, de Rescr. regula 2. fallen. 2. n. 11. vbi adducit Hostien. in Sum. tit. de Rescriptis, §. *Quas vires*, vers. *Sed potest distingui*, item refert Ioan. Andr. Cardi. & alios. Idem sentit Martin. Lauden. tract. de Priuil q. 41. & 42. Archid. in cap. *Rescripta*, 25. q. 2. Bald. in l. *Item lapidi*, ff. de Rer. diuis. n. 8. Fundamentum est, quia priuilegium ex ratione sua habet esse contra ius commune, in quo differt à rescripto, vt suprà visum est; ergo Princeps concedens priuilegium, eo ipso, & quasi intrinsecè (vt sic dicam) vult derogare iuri communi; ergo non est necesse, vt in forma priuilegij hoc exprimat, nam Princeps præsumitur scire ius commune, iuxta cap. 1. de Constit. in 6. & ideo non præsumitur dare priuilegium ex ignorantia iuris; ergo dat illud, derogando iuri communi, licèt hoc non exprimat.

2. opinio. Glossa Felin. Hostiens. Ioann Andr. Cardin. Martin. Lauden. Archid. Bald.

Pro

3. *Nota pro resolution.*

Pro reſolutione diſtinguendum cenſeo, tam ex parte priuilegij, quam ex parte iuris communis, cui repugnat. Priuilegium enim tale eſſe poteſt, vt poſſit habere effectum, vel vtilitatem aliquam abſque derogatione iuris communis, licèt poſſit habere maiorem, derogando illi, vel poteſt eſſe tale, vt nullam prorſus vtilitatem afferat, ſi iuri communi non deroget aliqua ex parte. Ius etiam commune poteſt eſſe in duplici differentia, vnum ſimpliciter, & purè diſponens ſine aliqua derogatione, vel reſiſtentia directa, vt ſic dicam, contra priuilegia, aliud eſſe poteſt qualificatum, quia vltra præceptum vel prohibitionem, quam ponit, addit reuocationem omnium priuilegiorum tali legi repugnantium, vel vt contra illam nulla priuilegia præualere poſſint.

4. *Mens authoris.*

Dico ergo, ſi priuilegium poſsit effectum, vel vtilitatem habere ſine derogatione iuris communis, non habet vim ad derogandum illi, niſi hanc extenſionem expreſſe, ac formaliter contineat. Hanc aſſertionem ſumo ex cap. *In his*, de Priuilegijs, vbi in primis reprobatur quædam reſtricta interpretatio cuiuſdam priuilegij, per quam inutile reddebatur; deinde verò additur, ita eſſe interpretandum, vt priuilegiati aliquam inde gratiam conſequantur, & tandem adiungitur, *dummodo ab alijs, quæ iure parochiali proueniunt, prorſus abſtineant.* Ex quo textu omnes colligunt, priuilegium, quod vni iuri derogat, non eſſe extendendum contra alterum, ſi citra læſionem alterius poteſt ſuam habere vtilitatem, idemque ſumitur ex cap. *Patentibus*, eodem; ergo pari ratione ſi abſque derogatione alicuius iuris poteſt ſaluari vtilitas priuilegij, non eſt credendum, derogare iuri, cuius expreſſam mentionem non facit. Et idem ſumitur ex cap. *Vt priuilegia*, eodem. Intelligendum autem hoc eſt de effectu & vtilitate priuilegij ſufficiente ad explendam proprietatem verborum eius, quia hæc ſemper attendenda eſt, & ſeruanda, vt tradunt iura in principio allegata. Exemplo res declaratur, ſi aliquod priuilegium datur ad commutanda vota, intelligitur cum æqualitate, quia illa verba ſufficienter explentur per commutationem inæquale, ideoque non poteſt illud priuilegium extendi ad inæqualem commutationem, quæ iuri eſt contraria. Neque contra hanc aſſertionem procedit ratio ſecundæ opinionis. Quia licèt priuilegium ſtrictè ſumptum ſit contra ius, tamen cum proprietate etiam dicitur de conceſsione vltra ius, & de qualibet gratia & beneficio Principis, vt ſæpe dictum eſt cum Baldo in Prælud. feudo. nu. 18. & alijs. Ideoque ſi ſub hac ſignificatione ſufficienter ſaluatur vtilitas, & proprietas verborum eius ſine derogatione alicuius legis communis, non eſt ad illam extendendum, quando illam non exprimit.

C. In his. — *Cap. Patentibus.* — *Cap. Vt priuilegia.* — *Bald.*

5. *2. concluſ.*

Secundò dicendum eſt, quando priuilegium eſſet inutile non derogãdo in re aliqua iuri communi ſimpliciter diſponenti, validum eſſe, & illud derogare, etiamſi illius mentionem non faciat, neque in ſpecie (quod eſt lõge certius) neque generatim vt dicendo, non obſtante quacumque lege, vel quid ſimile. In hoc ſenſu loquitur ſecunda ſentẽtia, quæ efficaciter ipſius ratione probatur, quia priuilegium tale concedens derogat legi in actu exercito, vt ſic dicam, & cum ſufficienti voluntate fieri præſumitur, quia Princeps non ignorat ius commune; ergo non eſt neceſſe, vt illa intentio concedentis declaretur formaliter, ſeu in actu ſignato. Probatur conſequentia,

A quia neque ex natura rei eſt neceſſarium, neque ex diſpoſitione alicuius iuris poſitiui, neq; etiam ex vſu. Quod ſatis videtur etiam probari ex dicto cap. *In his*, vbi priuilegium datum Minoribus ad celebrandum in altari portatili, declaratur eſſe intelligendum ſine licentia Epiſcoporum, licèt hoc in ipſo priuilegio formaliter non contineretur, vt in textu clarè ſupponitur, quia derogatio iuris communis quoad illam partem ſatis continebatur in actu exercito in ipſo priuilegio, quod ſine illo eſſet inutile, & ideo non fuit neceſſaria in actu ſignato. Nec obſtabit, ſi quis dicat, in nomine priuilegij non ſufficienter contineri derogationem illam in actu exercito, quia non oportet, vt priuilegium deroget iuri, vt proximè dicebamus. Reſpondetur enim, quando conceſſio talis eſt, vt niſi deroget iuri ſit friuola, & nullius vtilitatis, & illa ſit ſub nomine priuilegij, tunc B neceſſario intelligi, ſuperiorem loqui de priuilegio rigoroſo, & derogante iuri, quantum neceſſarium fuerit, vt concedentis voluntas impleatur. Imò exiſtimo, idem eſſe, etiam ſi ſub nomine gratiæ, vel fauoris concedatur, quia etiam priuilegium rigoroſum eſt gratia, & fauor, & tunc generica verba ex materiæ qualitate, & intentione loquentis determinantur ad talem ſpeciem gratiæ, vel fauoris, quia beneficium Principis latè eſt interpretandum, cap *Olim*, de Verbor. ſignif. ergo multo magis ad illam ſpeciem eſt trahendum, quæ neceſſaria fuerit, vt non ſit illuſorium: eſſet autem illuſorium, ſi eſſet inutile. Confirmatur, quia priuilegium eſt quædam lex priuata; ergo ita ferri cenſenda eſt, vt valeat, non vt pereat, ſicut in ſpecie de priuilegio dicitur in cap. *Inter dilectos*, verb. *Cæterum*, de Fide inſtrum. vbi Gloſſ. & in dicto cap. *In his*, alia iura referunt.

Cap. In his. — *Cap. Olim.* — *Cap. Inter dilectos. Gloſſa.*

6. *3. concluſ.*

C Tertiò dicendum eſt, ſi ius commune ſit qualificatum per ſpecialem clauſulam reſiſtentem priuilegijs, ſeu derogantem, & reuocantem illa, neceſſe eſt, vt in forma priuilegij fiat mentio talis iuris, vel in ſpecie, vel ſub clauſula generali ſufficiente ad derogandũ illi iuri ſic fortificato, aliàs priuilegium non valebit contra illud ius, etiam ſi reddatur fruſtraneum, & inualidum. Hanc aſſertionẽ ponit Felin. ſuprà limitando ſuperiorẽ aſſertionẽ, in illius tamen probationẽ ſolũ adducit Cardin. in Clement. 1. de Cenſib. q. 3. Idem ſumi poteſt ex Bart. in Extrau. *Ad reprimendum*, §. *Non obſtãtibus*, n. 4. Ratio reddi poteſt, quia plus neceſſarium eſt ad derogandũ legi firmius ſtabilitę, quã alijs communi modo latis; & quia clauſula derogatoria addita priori legi aliquid operari debet; ergo ſaltem hoc operatur, vt non tam facilè derogetur tali legi per priuilegium ſimpliciter conceſſum. D Item iuxta hanc aſſertionem poſſet intelligi prior ſententia, & c. *Reſcripta*, 25. q. 2. quæ eſt lex Codicis tit. de Precib. Imper. offer. dicens, *Reſcripta contra ius elicita ab omnibus iudicibus præcipimus refutari.* Nam licèt intelligi poſſint hęc verba de Reſcriptis ad lites, tamen Archid. de Priuilegijs intelligit, & de ſe generalia ſunt, poſſunt autẽ optimè intelligi de priuilegijs, quæ ſunt cõtra ius expreſſe reſiſtens, & refutans ſimilia priuilegia. Sicut ſuprà dicebamus, illa priuilegia eſſe propriè contra Conc. Trid. quę ſunt contra leges Concilij habentes clauſulam derogantẽ expreſsè talibus priuilegijs. Sed obijci poteſt contra hanc aſſertionem ratio facta pro præcedenti, quia tunc priuilegium Principis eſſet inutile, & nullius valoris, quod eſt contra principia iuris ibi allegata. Reſpondeo, negari non poſſe, quin in

Felin. — *Cardin.* — *Bart.* — *C. Reſtrip.*

multis

multis casibus priuilegia etiam à Principe concessa, possunt esse inutilia ob aliquem defectum substantialem; vnde non potest hoc esse contra principia iuris, quòd beneficia Principum permanentia esse debent, & latè interpretanda, & similia, quæ intelligenda sunt, quatenus secundum rectam rationem, & alia principia iuris sustineri possint. In illo ergo casu concedo, in tali priuilegio esse substantialem defectum, & ideò inutile esse, sibique imputet, vel qui impetrauit, quia non satis declarauit legis resistentiam, imo præsumitur subreptionem aliquam commisisse, vel etiam sibi imputet, qui concessit, quia non satis voluntatem suam explicauit: nam eo ipso præsumitur illam non habuisse, neque ex certa scientia, & plena aduertentia tale priuilegium concessisse.

7. *De coniectura Panorm. & quando habet locum.*

Atque ita in specie huius assertionis habet locum coniectura Panormitani, quod præsumitur Princeps, quando hoc modo talia concedit priuilegia, per importunitatem, & consequenter per inaduertentiam illa cōcessisse. Secus verò est iuxta tenorē præcedentis assertionis, quia cū morale, & regulare sit, vt priuilegiū aliquid cōcedat contra ordinarium ius, nulla inde præsumptio sumitur, quod Princeps apertè cōcedens priuilegium, per importunitatē aut incogitantiam, contra aliquod ius simplex, & ordinarium illud concesserit; imò potius præsumitur, illud non ignorasse, & nihilominus priuilegium contra illud concedere voluisse. Solum ergo superest, vt respondeamus ad c. *Ex parte.* Ad quod aliqui respondent, illud priuilegium fuisse cōtra legē Concilij, & ideo nō voluisse sine clausula expresse illi derogante, vt *Non obstante*, &c. quia lex Cōciliaris habet hoc priuilegiū, vt virtute censeatur habere clausulā resistentē futuris priuilegijs, etiam si illam nō exprimat. Sed cōtra hoc est quia ad summū hoc procedit in Concilijs generalibus, Cōcilium autē Lat. sub Alex. 3. cui priuilegiū illud repugnabat, generale non fuit. Quod si dicatur æquiparari in hoc generalibus per assistentiā Papæ, & multitudinē Episcoporū, qui illi interfuerūt: hæc profectò nimia ampliatio est illius regulæ. Eo vel maximè, quod nec de legibus Conciliorū generalium est solidum illud principium, quando illæ leges non habent expressam clausulam repugnantē priuilegijs, vt suprà visum est, & specialiter dictū est de decretis Cōcilij Trid. Vnde aliter respondet supra Felin. cū Innoc. ibi non reprobari priuilegiū, tantū quia nō faciebat mentionē legis Concilij, sed ratione materiæ, quia videbatur esse parum consentanea bonis religiosorum moribus. Vnde cum esset etiam cōtra ius, & illius derogationem non contineret, suspicionē surreptionis generabat, & nihilominus nō tanquā inualidū, aut surreptitium reiectū est, sed à Pōtifice fuit reuocatū, tanquā minus conueniens. Et ita potest ille textus potius in contrariū, & pro nostra sentētia induci.

C. Ex parte. *Felin. Innoc.*

8. *Quādo præualet priui legium contra prius priuilegium insertum in corpore iuris.*

Ex quibus consequenter sequitur, priuilegium concessum contra prius priuilegium insertum in corpore iuris, præualere contra illud, etiam si specialem mentonem illius non faciat, dummodo in priuilegio priori non sit specialis clausula resistens contrarijs priuilegijs. Hoc corollarium est contra aliud Panormitani, & sequitur ex eodem fundamento; quia de priuilegio inserto in iure communi idem fertur iudicium quoad scientiam, vel ignorantiam, quod de ipso iure communi, vt ipse Panormit. assumit, & tradunt Hostien. & Ioan. Andr. in capite *Ex parte*, 1. de Decim. ergo regulæ datæ de iure communi procedunt etiam de priuilegijs in ipso insertis. Sicut ergo præsumitur Princeps concedere priuilegium ex certa scientia contra ius commune, ita etiam debet præsumi de priuilegio iuri communi inserto. Et ita sentiunt communiter iuris canonici interpretes in dicto cap. 1. de Rescript. & sumitur ex Glossa in cap. *Vt circa*, de Elect. in 6. verb. *Corporali*, & Domin. ibi, & alijs relatis à Felino in dicto cap. 1. n. 11. & 12. Qui omnes docent, contrarium esse dicendum de priuilegio particulari extra ius commune existente: nam contra illud non præualebit priuilegium posterius, nisi clausulam *Non obstante*, vel similem derogantem contineat, ex eodem fundamento cum proportione applicato, quia tale priuilegium nullo modo pertinet ad commune ius, sed vel ad factum, vel ad ius priuatum, quod Princeps facile ignorare præsumitur, iuxta cap. 1. de Constit. in 6. & ideò non censetur Princeps habuisse voluntatem derogandi illi, quando id sufficienter non declarat. Et eadem ratione idem dicendum est de iure acquisito tertij, quia etiam præiudicium illud ad factum pertinet, quod Princeps ignorat, & ideo non præsumitur, velle illud, nisi expresse declaret, & ideo priuilegium non operabitur cum tali præiudicio. Limitandum tamen est, nisi materia priuilegij talis sit, vt intrinsecè secum afferat præiudicium huiusmodi: tunc enim non habet locum præsumptio ignorantiæ, vt constat. Tamen in eo casu limitandum est priuilegium, vt noceat quam minimum fieri possit. Quæ doctrina sumitur ex c. *Super eo*, de Offic. deleg. adiuncta Glossa ibi, verb. *Intentionis*, cū his, quæ ibi notātur à Doctoribus, & ab Abb. in c. Penult. de Cler. nō resid. Felin. in d. c. *Cū nonnulli*, in regul. 2. fallen. 2. in fine, & fallen. 4. limit. 2. vbi plures alios allegat, & infra tractādo de Interpret. priuilegij, aliquid addemus.

Panorm. Hostien. Ioann Andr. *Cap. 1 de Rescrip. Glossa.* *C. Super eo Glossa.* *Abbas, Felin.*

CAPVT XV.

De forma priuilegij, quod vocatur Ad instar.

QVæ hactenus diximus de forma priuilegij, communia ferè sunt omnibus priuilegijs, nunc verò explicandæ sunt nonnullæ speciales formæ concedendi priuilegia, & in primis occurrit illa, à qua solet aliquod priuilegium *ad instar*, appellari. Quia nimirum vnum priuilegium per similitudinem, vel æquiparationem ad aliud, alicui prius datum, alteri conceditur. Vnde vt clarum supponimus esse possibilem hanc priuilegij formam, tum quia non solum res, sed etiam nomen sumitur ex l. *Omnia*. 34. C. Episcop. & Cleri. tum etiam quia per se videtur res manifesta. Nam (vt diximus) de ratione priuilegij tantum est, vt Princeps sufficienter declaret voluntatem suam; potest autem illam declarare, vel specialiter omnia explicando, vel vno verbo generali cum relatione ad aliud, in quo omnia distinctè continentur. Nam & ad præceptum, & ad testamentum, vel donationem, imò & ad ipsam sacramentalem confessionem potest sufficere hic relationis modus, vt si pœnitens vno verbo se accuset de omnibus, quæ cum sacerdote extra confessionem communicauit. Et hoc etiam confirmat vsus, vt patet ex cap. 2. de Priuil. in 6. vbi licèt non ponatur expresse particula *ad instar*, ponitur æquiualenter per particulam *talibus*, & per particulam *Sicut illi*, simile exemplum est in l. *Ad similitudinem*, C. de Aduocat. diuersor.

1.

iudicior. & in alijs, quæ Mandosi. refert tractatu de Priuileg. ad inst. q. 3.

2. *Quid significet vox ad instar.* *Horat.* *Mandos.*

Inquirunt auté Iurisperiti, quid significet vox illa *ad instar:* nam quidá volunt significare idem, quoad similitudinem, alij ad æqualitatem, alij dicunt, vtramque habere significationé, vel etiam plures, vt latè expendit Horati. Mandos. suprà q. 1. Omissis tamen alijs vsibus illius vocis, existimo in præsenti materia idem esse priuilegium ad instar alterius, quod esse ad imitationé alterius, seu respicere illud tanquá exemplar, ad cuius imitationé fit. Quod ex citata lege, & ex cómuni modo cócipiendi omnium satis constat. Quia verò hæc imitatio exemplaris interdú est propria, interdú metaphorica, aliquando adęquata, aliquando deficiens: dicendú est, per illud *instar*, significari propriam, & adæquatam limitationé, ita vt mensuratum adæquetur mensuræ, & nec superet illam, nec ab illa deficiat. Probatur, quia si non esset propria imitatio, non esset vniuoca, sed analoga, vel æquiuoca cócessio, & si nó esset adæquata, esset incerta & ambigua, & ita vtroque modo esset inutilis, vel ambigua cócessio. Priuilegium ergo *ad instar* cócedit omné fauoré, & gratiam formaliter contentá in suo exemplari, & in eodé sensu, in quo in exemplari continetur, & cum eadé extensione, vel restrictione, & nó maiori, neque minori, quia hoc totum spectat ad propriam & adæquatá imitationé, atque necessarium, vt priuilegium sit vtile, & certú. Et hoc sentit clarè Nauar. in comm. de Iubileo. not. 26. n. 2. cum Bald. in l. *Omnia*, C. de Episc. & cleri. idem confirmat, & locupletat varijs exemplis Mandos. suprà q. 4. & in sequenti capite amplius explicabitur, & soluetur difficultas, quæ hic occurrere poterat. *Nauarr.* *Bald.* *Mandos.*

3. *An aucto exemplari per nouas concessiones augeatur, & è conuerso?*

Primò enim de hoc priuilegio quæritur, an aucto exemplari per nouas concessiones, *Ad instar* augeatur, & è conuerso. Vt v. g. si Complutensi academiæ concessa sint priuilegia *ad instar* Salmanticensis academię, an facta noua accessione priuilegiorum vniuersitati Salmanticensi, intelligatur facta Complutensi, vel è contrario. Hanc quæstionem quoad priorem partem proponit Bald. in dicta l. *Omnia*, refertque opinionem cuiusdam Guiliel. negantis, priuilegium *ad instar* augeri ad augmentum exemplaris, quam veram esse existimo, pręcisè stando in vi priuilegij *ad instar*, quia quatenus tale est, dicit respectum imitantis aliud; dicitur autem aliquid fieri ad imitationem eius, quod iam existit, seu prius factum est, non eius, quod futurum est. Et moraliter loquendo, qui concedit priuilegium *ad instar*, de illo tantum cogitat, quod est alteri concessum non de futuris. Confirmatur à simili ex l. *In testamento*, 2 ff. de Condit. & demonstr. Nam si testator iubeat fieri sibi monumentum ad instar alterius, quod est in tali loco, licèt posteà quod positum fuerat in exemplú, augeatur, & perficiatur, non tenebitur hęres alterius vel augere quod ipse fecit, vel imitari aliud prout auctum fuit, sed pro vt erat tempore conditi testamenti, quia testator in illo tantum cogitauit; ergo similiter in præsenti. Nec obstabit dicta l. *Omnia*, dicens, *Omnibus priuilegijs, quæ eadem sancta Ecclesia vel nunc adipiscitur, vel postea merebitur.* Quin potius hæc verba confirmant dictam resolutionem: nam vt illud priuilegium extenderetur ad futura, oportuit exprimi in lege: nam si solum diceret, *Concedimus hospitali priuilegia ad instar Ecclesiæ maioris*, solum fuisset intelligendum de Ecclesia maiori quoad priuilegia, quæ habebat; ergo ex vi parti- *Bald.* *Guiliel.*

A culæ *ad instar*, non potest fieri illa extensio, nisi exprimatur, vel saltem declaretur, mentem concedentis esse, vt locus priuilegiatus *ad instar*, semper, & in omni tempore futuro sit æqualis in priuilegijs alteri loco: tunc enim isto aucto augebitur etiam ille, vt seruetur æqualitas. Et hoc docuit etiam Baldus suprà, & Panormit. in cap. vlt. Ne cleri. vel monac. nu. 5. & Mandosi. q. 9. dicens esse communem omnium opinionum. *Baldus.* *Panormit.* *Mandos.*

Et inde à fortiori deciditur altera pars: nam licèt exemplatum augeatur nouis priuilegijs, non ideo gaudebit illis exemplar, quia sunt simpliciter diuersa, & in priuilegijs non habet locum extensio per æquiparationé, vel similitudiné rationis. Ité exemplar nó habet habitudiné ad exemplatú, licèt hoc ad illud referatur, quia est illa relatio non mutua, nec etiam exemplatú est causa sui exemplaris, & nouum priuilegium, quod ei B additur, nullo modo datur per respectú ad exemplar, ergo non est cur redundet in ipsum exemplar. Quinimò licèt in priuilegio *ad instar* contingat aliquando extendi ad futura, quia in eo exprimitur, vel de seruáda semper ęqualitate sufficienter disponatur: hoc non potest vsu venire respectu exemplaris, nisi noua cócessio illi fiat seu declaretur, vt illa æqualis semper sit reciproca. Ná cum priuilegium priori loco concessum antecesserit sine vllo respectu ad posterius, non potest mutari propter mutationem subsequentis. 4.

Secundò quæri potest, an abrogato, vel quomodolibet amisso, aut destructo exemplari intelligatur reuocatum, amissum, vel destructú priuilegium *ad instar*. Respódeo, non céseri reuocatú. Ita docet Bald. suprà cum eodé Guiliel. Pan. n. 6 Mandos. q. 6. & Nauar. suprà n. 8. Et ratio est clara, quia priuilegium ad instar in re ipsa est di- C stinctum à suo exemplari, & nó est correlatiuum eius, neq; ab illo pendet in conseruari, quia verba priuilegij absoluta sunt, vt supponimus, & ex vi particulæ *Ad instar*, non sequitur talis dependentia. Imò in rigore loquendo, priuilegium, quod ponitur in exemplum, non est propria, & per se causa alterius, sed ponitur tantum ad determinandam significationem generalium verborum, quibus priuilegium ad instar conceditur: facta autem illa determinatione, & cognita qualitate, & modo priuilegij sic concessi, nulla ratio dependentiæ inter illa priuilegia relinquitur; & quamuis demus, illam esse propriam causalitatem exemplarem, hæc non est talis, vt ab existentia exemplaris pendeat exemplatum, postquam factum est: sic enim videmus, multas res, vel ædificia fieri instar aliorum, quæ postea manent, licèt exemplaria destruantur. Igitur de structo loco, D ad cuius instar alius priuilegium accepit, durat priuilegium concessum posteriori loco, etiam si in priori destructum sit. Multoque magis reuocato priuilegio ad instar, non reuocatur aliud, ad cuius instar concessum fuerat, quia est omnino prius, & absolutum, atque independens à posteriori. Et ex hoc principio infert Panormit. suprà, quando conceditur priuilegium ad instar alicuius iuris, vel potestatis, licèt postea restringatur exemplar, non propterea restringi priuilegium ad instar. Exemplum ponit in Clement. *Dudum*, de Sepul. vbi declaratur, priuilegium absoluendi concessum mendicantibus, legitimè præsentatis, seu approbatis ab Episcopis extendi ad omnes casus, præterquam ad eos, qui reseruantur a iure respectu parochorum. Ait enim quòd licèt postea Episcopi casus reseruent parochis sibi sub- 5. *2 quæsitum* *Bald* *Panormit.* *Mandos.* *Nauar.* *Panorm.*

iectis,

iectis, nihilominus priuilegium religiosorum nõ restringetur, quia est concessum ad instar illius potestatis, quam habebant Curati eo tempore, quo priuilegium fuit concessum. Quæ sententia satis communis est, & fortasse vera, vt latè prosequitur Emman. Roder. tom. 1. Regular. Quæst. q. 61. ar. 2. & de illa suo loco dicemus. Nam propria ratio (vt opinor) non ex tempore concessionis, sed ex illa particula *à iure* sumenda est: reseruatio enim particularis Episcopi non est à iure, & ideo non obstaret, etiam si antea esset, & ita non rectè ibi accommodatur præsens resolutio ex ratione priuilegij ad instar.

Em. Rodr.

6. *2. quæsitum cum responsione.*

Sed quid, si contingat concedi priuilegium ad instar, & postea nullum inueniri priuilegium in loco, aut persona, vel corpore, ad cuius instar alteri est priuilegium concessum. Respondeo, tale priuilegium ad instar ex vi illius generalis clausulæ nihil operari; neq; esse validũ, si in eo nihil aliud exprimitur, & exemplum non inuenitur. Hæc est cõmunis sententia Doctorum, quos statim referã, & ratio est euidens, quia illa concessio generalis manet incerta, & nõ potest ad particularia determinari; ergo est inutilis, quia actiones morales & humanæ sunt circa particularia. Et confirmatur à simili ex l. *Si sic legatum*, 78. §. *Si mihi*, ff. de Legat. ibi, *Si quantitas non sit adiecta euidenti ratione, nihil debetur, quia non apparet, quantum fuerit legatum.* Dices; tunc prudenti arbitrio determinari poterit modus, & quantitas, vel qualitas priuilegij, considerata conditione materiæ, & personarũ: & cõiectata mẽte cõcedẽtis: sic enim in d. l. *In testamento*, dicitur, si testator iusserit, sibi monumentũ fieri instar alterius existentis in tali loco, & ibi nullũ monumentũ inuentũ fuerit, nõ obligari hæredẽ ad faciendũ monumentũ simile altari, obligari tamẽ ad faciendũ monumẽtũ decẽs iuxta vires hæreditatis, & cõditiones defuncti. Respondetur in præsenti materia non habere locũ hoc arbitrium sine recursu ad eum, qui priuilegium concessit, quia ad illũ spectat, & non ad alium, quod non habet locũ in testatore, qui post mortẽ non potest mentẽ suam interpretari, auctor autem priuilegij semper id potest, quia licèt personæ mutẽtur, semper eadẽ cathedra perseuerat, quia sedes nõ moritur. Item in casu illius legis constabat satis de voluntate illius testatoris, quoad legati substãtiam, determinatio verò quoad modum nõ fuit ita dependẽs ab exemplari ex mẽte testatoris, vt illa deficiente, fuerit omittenda principalis volũtas, quia nec illa posita fuit vt necessaria conditio, nec est vlla coniectura ad id præsumendum iuxta ea, quæ in simili latè dixi li. 4. de Vot. c. 7. & 8. At verò in præsenti materia substantia priuilegij ad instar tantum generatim concessi omnino pendet ab alio exemplari, seu ex termino, ad quem fit relatio, & ideo non potest determinari per priuatum arbitrium, sed potestatem concedentis requirit.

L. In testamento.

7. Dixi autem, hoc esse intelligendum, quando priuilegium ad instar tantum generatim loquitur, non declarando species fauorum, vel gratiarum, quia si illæ exprimantur specificè cum relatione ad aliud, v. g. dicendo, concedimus vniuersitati Conimbricensi tale, & tale priuilegium, sicut Salmaticensis eis fruitur; in eo casu licèt exemplar non subsistat, seu licèt Academia Salmaticensis talia priuilegia non habeat, nihilominus priuilegium illud ad instar erit validum, & habebit effectum specificum in eo declaratum, illa verò clausula *sicut*, & cæt. nihil operabitur, sed valebunt talia priuilegia prout de iure valere possunt, vel prout absolutè sonant, vel prout solent similia intelligi, ac seruari. Quæ sententia sumitur ex capite *Abbate*, de Verborum significat. vbi priuilegium sub hac forma concessum, *Concedimus vobis hanc facultatem, vel hoc ius eligendi, &c. secundum antiqui temporis morem*, non conditionale, sed absolutum esse dicitur, ac proinde subsistere, licèt de illo antiquo more non constet, quando de specie fauoris & priuilegij constat. Et hæc est ratio à priori huius resolutionis, quia illa particula relatiua *ad instar*, vel *sicut*, aut alia æquiualens, non est conditionalis, sed exemplificatiua (vt sic dicam) seu demonstratiua, vt iura ciuilia loquuntur: & ideò non subsistente exemplari valet priuilegium, quia nec determinatio priuilegij pendet ex exemplari, quia (vt supponitur) satis definita & specifica est concessio, nec etiam voluntas concedentis pendet ex illo exemplo, quia non est conditionata, sed absoluta, & dispositiua, solumque videtur additum illud exemplum ad maiorem explicationem, vel ne noua videatur concessio. Atque ita sensit Glossa vlt. in capite *Quoniam Abbas*, de Offic. deleg. quam Bart sequitur in Extrauag. *Ad reprimendum*, verb. *Prout*, & in lege *Admonendi*, ff. de Iur. iur. & in lege *Eum, qui*, §. *Iulianus*, ff. de Constit. pecun. & alijs locis, quos cum alijs auctoribus refert, & sequitur Felin. in dicto capite *Quoniam Abbas*, num. 11. & Mandos. suprà q. 5. qui varijs exemplis hoc confirmant, & exornant, quæ ibi videri possunt. Addit verò Felin. cum Bald. suprà, non solum valere tunc priuilegium, verum etiam quodammodo magis esse absolutum, quando exemplar non comparet, quàm si inueniretur, quia si inueniatur, debet secundum illud limitari ex vi illius relationis ad instar; si tamen non inuenitur, tunc absolutè accipietur, ac si non essent verba illa apposita. Quod non debet videri absurdum: nam etiam posset priuilegium ad instar ampliari iuxta exemplar, si inueniretur, & sine illo non poterit, & ita æqua est conditio ex vtraque parte. Non defuerunt tamen auctores, sentientes in eo casu priuilegium nihil operari, quos suprà refert Mandos. Sed non video fundamentum vrgens, & ideò illos omitto.

C. Abbas. *Glossa in cap. Quoniam Abbas.* *Bart.* *Felin.* *Mandos.* *Bald.*

Præterea quæri solet circa hoc priuilegium ad instar, an possit valere contra eum, ad cuius instar concessum est. Verumtamen generalis quæstio infrà tractanda est, an priuilegiatus gaudere possit suo priuilegio contra pariter priuilegiatum, vbi regulam illam, vel negantem, vel affirmantem explicabimus. Nunc ergo solum dicimus, priuilegiatum ad instar computandum esse tanquam æquè priuilegiatum cum suo exemplari, ad cuius instar priuilegium accepit, quantum ad ea, quæ ex simili priuilegio illi competunt, quia vt dixi, illa priuilegia æqualia sunt, & tam exemplatum, quam exemplar simpliciter, ac per se conceditur. Poterit ergo posterior priuilegiarius suo priuilegio vti contra priorem in his, & eo modo, quo priuilegiatus gaudet priuilegio contra pariter priuilegiatum, non verò in alijs, quæ verò illa sint, inferius dicemus, tractando de effectibus priuilegij. 8.

An priuilegium ad instar possit valere contra eum ad cuius instar cõcessum est.

Tandem occurrit hoc loco interrogare, an hoc priuilegium ad instar sufficienter censeatur concedi per talem verborum formam, *concedimus tibi dignitatem, vel cathedram, aut rem similem prout tuus prædecessor illam habuit.* Interdum enim, vt in facti 9.

Aliud quæsitum circa idem.

facti contingentia in hac vniuersitate vidimus, A prædecessor habuit cathedram cum iure ordinario, adiuncto priuilegio, & successori concessa fuit sub prædicta verborum forma: ideoque meritò dubitatum fuit, an illa verba contineant in eo casu priuilegium *ad instar*, nec ne. Quibusdam placet pars negans, quia illa verba limitanda sunt ad ea, quæ antecessori competebant iure ordinario, & non sunt extendenda ad ea, quæ habebat ex priuilegio personali, quod cum persona fuit extinctum. Ita sentit Barbos. in l. *Quia tale*, ff. solut. matrimon. numero primo, & citat Gloss. in l. *Hæres in omne*, 37. ff. de Acquiren. hæred. & ibi Angel. Roman. & Iason in libro primo Consilior. consilio vigesimo. Et probat, quia hæres, licèt repræsentet personam defuncti, & succedat in omnia iura eius, nihilominus non succedit in personalibus priuilegijs: nam hæc cum persona extinguuntur, vt ex superioribus B constat; ergo similiter quando conceditur alicui cathedra, vel dignitas, cum omnibus, quę prędecessor habebat, non intelliguntur concessa, quæ habebat ex personali priuilegio, & extraordinario iure. Atque ita verba illa non habent vim priuilegij ad instar. Et ad hoc confirmandum multa adducit Barbos. ex varijs legibus, & doctrinis earundem interpretum, quas non directè, sed per ęquiparationem inducit. Ex quibus tandem concludit, necessarium esse, vt exprimatur in concessione, vt succedat quis in his, quæ competebant prædecessori ex priuilegio personali, & tunc ait, ad successorem pertinere, quæ antecessori ex priuilegio competebant non ex persona eius, sed ex noua concessione. Et ad hoc allegat L. *Stipulatio ista*, §. *Sed si quis*, ff. de Verbor. obligat. & l. *Repeti*, in princip. ff. Quibus modis vsusfruct. amittatur.

Barbos. Gloss. Angel. Roman. Iason.

10. Verumtamen ex hac vltima assertione, quæ verissima est, & clarissima, eneruantur omnia, quæ ad probationem prioris resolutionis afferũtur. Aliud enim est loqui de translatione omniũ iurium, quæ vel naturali, & ordinaria successione, vel per legatum, vel aliam donationem priuatam fit, aliud verò est loqui de concessione facta à Principe. Nam de priori modo translationis loquendo, manifestum est, clausulam vniuersalem non extendi ad priuilegia personalia, & successionem iure ordinario, vel ex propria voluntate possidentis factam, non comprehendere priuilegia personalia, quia nec est in potestate possidentis illa transferre, nec in illis potest esse propria successio, cum per mortem habentis extinguantur. Et ad hoc genus translationis, vel successionis spectant omnia, quæ pro exemplis & similibus adducuntur. Tale enim est illud de successione hæredis in omnia iura defuncti. Item illud de dispositione, vt vnus succedat in omni iure alterius, quæ non intelligitur de his, quæ habebat iure extraordinario. Quæ ideò vera sunt, quia dispositio loquens per verbum succedendi, eo ipso limitatur ad iura, in quibus succedi potest, & similiter dispositio constituens ius ordinarium succedendi in aliquo munere, intelligitur de tali munere secundum omnia, quæ iure ordinario illi competunt, qua ratione Capitulum succedens Episcopo, sede vacante, non succedit in his, quæ illi competunt ex delegatione, iuxta cap. *Verum*, de Foro compet. & tradit Panormit. in cap. *Cum olim*, circa finem de Maiorit. & obed. At verò in casu, quem tractamus termini sunt longè diuersi. Quia non agitur de successione,

Cap. Verum Panormit. C. Cũ olim

sed de noua concessione, non priuata voluntate facta, sed Principis, qui potuit tale priuilegium concedere antecessori, & potest illud in successore continuare, si velit, in quo omnes conuenimus, & solum inquirimus, an per illa verba; *Concedimus tibi munus, vel cathedram, sicut antecessor tuus illam habebat*, concedatur concedi priuilegium antecessoris, vel (quod perinde est) aliud ad instar illius. Et quo ad hoc nihil planè videntur probare illa exempla, nec generalia principia in alijs terminis loquentia. Nec etiam ostensum est, cur illa verba sint restringenda ad sola iura ordinaria talis muneris, & non comprehendant etiam illa, quæ ex particulari priuilegio antecessori data sunt, cum supponamus vtraque pendere à voluntate eiusdem Principis concedentis, & vtraque possint commodè sub illis verbis comprehendi, & alioqui regula generalis sit, beneficia Principis latè esse interpretanda.

Quapropter mihi non placet regula illa generalis, & absoluta, quam Barbosa ponit, & in casu suprà commemorato contrarium in praxi censui, duplici adhibita consideratione, quam nunc etiam propono, & pro regula habendam censeo. Primò enim circa verba concessionis, per quæ non solum res, sed munus conceditur, sed expressè additur, *prout antecessor id habuit*, seu *cum omnibus iuribus, quæ prædecessor habuit*, considerandum est, an talis forma verborum sit ordinaria in omni prouisione talis muneris, vel cathedræ, &c. quoties ex gratia Principis donatur, ita vt semper in illa addatur illa æquiparatio ad antecessorem, quocumque modo munus illud habuerit, id est, siue cum priuilegio, siue absque illo, vel potius illud additum *Prout, &c.* sit extraordinarium, & speciale. Nam in priori casu procedit prior sententia, tunc non censeri concedi per illa verba specialia priuilegia, propter fundamenta dictæ sententiæ, addendo, tunc nullum esse verbum in rigore significans priuilegij concessionem, cum per illa eadem verba significari soleat prouisio rei cum iure suo ordinario, vt communiter esse solet in prædecessoribus. At verò quando forma concessionis specialis est, & extraordinaria, magna præsumptio est continere priuilegium *ad instar*, & illud additum *Prout, &c.* positum esse propter priuilegium antecessoris, quod voluit Princeps etiam successori concedere, non iure successionis, sed gratia æquiparationis, quam ipse Princeps facere voluit. Ratio est, quia tunc cessant omnes præsumptiones contrariæ sententiæ, cum illa non sit successio, nec ordinaria dispositio: & aliundè accrescit magna ratio credendi, illa verba non fuisse addita superfluè, & sine vllo effectu, nullum autem habent, si ad priuilegium prædecessoris non referantur; ergo non propter aliam causam posita sunt.

11. Oppugnatur regula Barbosæ.

Augebitur autem maximè hæc coniectura, si addatur secunda de qualitate priuilegij. Nam si non contineat præiudicium tertij, sed fauorem Principis, tunc maximè cauendum est, ne verba priuilegij inania reddantur. Quando enim priuilegium fuerit odiosum, & alijs præiudicium afferens vel bono communi, tunc maior est licentia restringendi verba, etiam si ex parte non habeant effectum propter aliquam conditionem subintellectam, & non impletam, vt quod voluerit Princeps concedere omnia iura ordinaria, & extraordinaria, quæ alijs non præiudicant. 12.

At verò quando priuilegium est simpliciter fauorabile, & potest habere iustam causam, & rationem dici non potest, illa verba esse addita sine vllo effectu vel intentione Principis, & ideò sicut extraordinaria sunt, ita etiam aliquid vltra ius ordinarium concedunt, quod esse non potest nisi æquiparatio in priuilegio cum antecessore fiat, ergo hoc concedunt, & hoc est priuilegium ad instar.

CAPVT XVI.

De Communicatione priuilegiorum, & eorum collatione cum priuilegijs ad instar.

1. *Emmanu. Roder.* ALia forma concedendi priuilegium esse solet per communicationem priuilegij alteri prius concessi, quæ est valde vsitata, præsertim in priuilegijs religionum, vt constat ex compendijs eorum, & ex his, quæ latè refert Emman. Roder. 1. tom. quæst. 55. per totam. Circa quam formam concessionis in primis clarum est, efficaciam eius in hoc consistere, quod ius vni concessum per aliquod priuilegium, alteri etiam conceditur per quandam extensionem, vel certè per quandam multiplicationem talis priuilegij: vt nomine communicationis significari videtur. Ad intelligendum autem, qualis, & quanta sit hæc communicatio, verba indulti attentè pensanda sunt, tum ex parte illius, cuius priuilegium communicatur, tum ex parte eius, cui communicatur, tum denique ex parte modi, quo communicatur, & in his omnibus ferè obseruandæ sunt generales regulæ de interpretatione, ampliatione, vel restrictione priuilegiorum, quæ in superioribus tactæ sunt, & in sequentibus tradentur. Solet autem specialiter quæri, an communicatio priuilegiorū, quæ religionibus, aut religiosis concedi solent, intelligatur fieri de priuilegijs concessis religionibus ipsis, vel de cōcessis etiam particularibus domibus, aut personis. Sed in hoc nihil certius dici potest, quàm ponderanda esse verba communicationis. Regulare autem est, vt communicari intelligantur priuilegia concessa intuitu religionis, seu totius congregationis, iuxta declarationem Leonis X. quæ refertur in supplemento Minorum. Aliqua verò sunt specialia priuilegia, quæ concedunt communicationem in priuilegijs etiam specialium domorum, & hæc ipsa specialia priuilegia per alias generales clausulas alijs communicantur, & ita poterunt cum proportione eodem fauore gaudere, vt latius exponit Emm. Roder. 1. to. q. 55. ar. 18. *Emman. Roder.*

2. Sed explicare oportet, an hæc concessio priuilegij per communicationem eadem sit cum concessione priuilegij ad instar, soloque nomine differant; vel si maiorem habent differentiam, quæ illa sit. Aliqui enim hanc differentiam constituunt, quod per priuilegium ad instar non idem, sed distinctum priuilegium conceditur, licèt simile: nam ipsa similitudo, & relatio, quam importat particula *ad instar*, hanc distinctionem requirit, vt constat etiam ex dialectica. At verò per communicationem non aliud, sed idem priuilegium conceditur ei, cui communicatur. Nam communicatio priuilegij non est eius multiplicatio, sed extensio, & quasi applicatio eiusdem priuilegij ad plura subiecta.

3. *Mandos.* Hanc differentiam latè tractat Mandos. dicto tractat. de Priuilegijs ad instar, q. 2. & illam non probat ac meritò, modus quo rem explicat, mihi non placet, quia identitatem priuilegijs ponit in vtroque extremorum, & negat similitudinem inter priuilegia, licèt illam ponat inter priuilegiata. In primis ergo ait, per communicationem idem priuilegium communicari, quia vis verbi communicandi hoc requirit. Et quia tenor concessionis per communicationem est hic; *Concedimus Minoribus, v. g. communicationem Priuilegiorum, quæ habent Prædicatores*, in qua forma relatiuum *quæ*, refert substantiam non accidentia. Item quia leges, quæ communicationem priuilegiorū concedunt, plerumque per relatiuum identitatis illa concedunt, vt ibi latè refert. Addit verò, idem esse in priuilegio ad instar, & hoc quidem tollere similitudinem priuilegiorum inter se, quia idem non est simile sibi, nihilominus tamen res priuilegiatas fieri similes inter se, quia subiecta eandem qualitatem habentia similia sunt. Vnde cōcludit, illam identitatem nihil obstare, quominus priuilegium communicatum sit priuilegium ad instar, quia illud relatiuū *ad instar*, non dicit similitudinē inter priuilegia, sed inter priuilegiata.

Sed hoc nec in iure est necessarium, nec per analogiam ad philosophiam sustineri potest. Interrogo enim, quo sensu dicat in cōmunicatione priuilegiorum, idem priuilegium præexistens in vno communicari alteri: aut enim loquitur de identitate specifica, vel numerica. De numerica dici non potest, tum quia idem numero priuilegium non potest simul esse in diuersis subiectis, & æquè primò in singulis, priuilegium autē communicatum tam propriè, & per se conuenit ei, cui communicatur, ac prius erat in altero, sicut dictum est de Priuilegio ad instar. Tum etiam quia tale priuilegium durat in eo, cui communicatur, etiam si in altero, in quo prius erat, amittatur, vt statim dicemus. Tum denique quia argumenta, quæ pro hac identitate fiunt, ad summum probant specificam identitatem. Si autem de hac tantum sit sermo, cum illa identitate stat perfecta similitudo, non solum inter priuilegiatos, sed etiam inter priuilegia ipsa, vt constat de quacumque identitate specifica inter qualitates, & ratione earum inter qualia, quatenus talia sunt. Ergo immeritò dicit illi Auctor, per communicationem & per priuilegium ad instar, concedi eadē priuilegia, non autem similia: nam quæ illo modo sunt eadem, etiam similia sunt; sicut ergo priuilegium ad instar non excludit identitatem, ita non excludit similitudinem. 4.

Neque est verum, particulam *Ad instar*, non semper referre priuilegia inter se, sed tātum personas priuilegiatas, nam potius priuilegium ad instar, dicitur tale propter habitudinem ad aliud priuilegium, quod imitatur: ergo talia priuilegia etiam sunt numero distincta, & vnum est quasi exemplar alterius, & hoc est ad instar illius, vt ex suprà dictis patet. Nec potest intelligi, quomodo priuilegium detur vni ad instar alterius rei, vel personæ, nisi illa sumatur formaliter vt affecta tali priuilegio, vt in l. *Omnia*, C. de Sacros. Eccl. cum hospitalibus conceduntur priuilegia ad instar Ecclesiæ primariæ, sine dubio intelligitur supponi Ecclesia, vt talibus priuilegijs affecta, & ita non solum hospitale fieri simile Ecclesiæ, sed etiam priuilegium hospitalis effici simile priuilegio Ecclesiæ, imò non aliter subiectum fit simile alteri, nisi efficiendo in eo formam, quæ sit similis formæ alterius. Per hæc ergo nulla differentia inter hæc priuilegia explicatur. 5. *Particula ad instar, semper referre priuilegia ipsa inter se, & non tantum personas priuilegiatas.*

Posset verò vlterius addi priuilegium ad instar 6.

dicere

Priuilegium ad instar dicere similitudinem non perfectam, sed ad imitationem; communicationẽ autem priuilegij dicere exactam, sentiunt aliqui.

dicere similitudinem, non tamen perfectam & (A) exactam, sed per quandam imitationem, communicationem autem priuilegij dicere integram & totalem concessionem priuilegij, & ideò dici potius identitatem, quàm similitudinem, potestque hæc differentia confirmari ex quadam formula concedendi hanc communicationem, qua specialiter inuenio in quadam Bulla Pij V. Societati nostræ concessa, cuius verba sunt, *Poßint liberè, & licitè vti, frui, potiri, & gaudere,* (scilicet, priuilegijs aliarum religionum) *in omnibus, & per omnia, non solum ad illorum instar, sed pariformiter, & æquè principaliter. Absque vlla prorsus differentia proinde ac si Societati, &c. nominatim, & specialiter, ac generaliter concessa fuissent.* Quæ verba supponunt, priuilegium ad instar non esse pariforme suo exemplari, nec esse tam amplum, sicut priuilegium per communicationem concessum, nec eiusdem rationis cum illo. Et confirmatur, quia priuile- (B) gium communicatum est verum priuilegium; priuilegium autem ad instar, comparatione alterius est quasi fictum fictione iuris. Vnde Bald. ait; ciuem ad instar, seu ex priuilegio non esse legitimũ, & verum ciuem, sed similitudinariũ; *Omnis autem similitudo* (inquit) *est quoddã figmentum rei, & nõ proprietas ipsa,* citat l. *Sed si accepto,* ff. de Iure fisci.

Bald.

7. *Oppugnatur prædictus modus dicendi.*

Verumtamen hic etiam modus dicendi non placet. Primò, quia suprà dictum est priuilegium ad instar absolutè concessum, extendi ad omnia, ad quæ suum exemplar extenditur, atque adeo de se dicere imitationem perfectam, & non tantum adumbratam, vel fictam, cuius oppositum in hac differentia supponitur sine sufficienti fundamẽto, vt patebit, cum tamen illud efficaciter videatur probatum ratione suprà facta, quod aliàs incerta esset, & ferè inutilis concessio priuilegij ad instar absolutè, & sine alia explicatione. (C) Quod si dicatur, priuilegium ad instar, licèt interdum sit perfectum, posset interdum saluari cum imperfecta imitatione. Contra hoc est, quia illud solum habet locum, quando in priuilegio explicatur. Hoc autem modo etiam communicatio potest esse imperfecta, & solum per quandam participationem. Quod si communicatio priuilegij absolutè facta, & sine limitatione intelligitur de adæquata communicatione totius priuilegij, etiam si expressè hæc adæquatio non explicetur, quia non est vlla ratio addendi limitationem, quia si hæc licentia daretur, tota concessio esset incerta, & ambigua: ita etiam dicendum est de priuilegio ad instar, propter eandem rationem; ergo in hoc potius æquiparantur, quã differant: nam absolutè facta vtraque est perfecta concessio: per additionem verò, & expressam concedentis voluntatem vtraque potest limitari, & tantum ex parte, vel per imitationem (D) imperfectam fieri.

8. Vnde etiam constat, non rectè adduci verba illa Pij V. ad differentiam prædictam confirmandam. Nam sicut ex illis verbis videtur colligi, priuilegium ad instar posse esse inæquale, & secundum quid, ita etiam colligi poterit, communicationem priuilegij non esse pariformem, neque æquè principalem, neque absque vlla differentia, nisi hæc expressè declaretur in priuilegio, quia cum hæ particulæ expresse addantur, insinuatur, sine illis non esse adæquatam communicationem. Quòd si hoc falsum est, vt videtur probatum, dicendum necessario erit, illud non colligi ex additione illarum particularium, quia nõ semper adduntur propter nouum effectum, sed propter maiorem explicationem eiusdem effectus, & ad tollendam omnem tergiuersationem, & vmbram eludendi priuilegium. Imò etiam interdum multiplicantur huiusmodi verba ad explicandum magnum affectum concedentis, vt patet de illis; *Vti, frui, potiri, & gaudere,* & *in omnibus, & per omnia.* Idem autem dicendum erit de prædictis verbis respectu priuilegij ad instar, vt exposuit Mandos. dicta q. 2. n. 13. vbi ipse refert alias priuilegiorum formulas, quæ habent, *non ad instar, sed pariformiter,* & miratur quomodo illa negatio cum aduersatiua coniunctione ponatur, ac si illud non esset priuilegium ad instar, vel ac si esse ad instar, & esse pariformiter essẽt opposita. In prædicta autem Bulla nõ legitur absolutè *non ad instar,* sed *non solum ad instar,* quæ verba faciliorẽ habent explicationem, nam quia priuilegium *ad instar* latitudinem habere potest, & obscuritatem, vel tergiuersationem, si solum ponatur, ideò ait Pontifex, concedere se priuilegia dicta non solum *ad instar,* sed etiam cum omni proprietate & exaggeratione, vt magis statim declarabimus.

Mandos.

9. *Notanda de priuilegio ad instar, & per communicationem.*

Quapropter tam de priuilegio *ad instar,* quàm de priuilegio per communicationem distinctio aliqua præmittenda est, vt propriè & vniuocè fiat comparatio. Primò ergo duobus modis intelligi potest priuilegium esse *ad instar,* primò *ad instar,* alterius conditionis, seu proprietatis, quæ in exemplari non est ex priuilegio, sed ex naturali origine, vel ex antiquo aut ordinario iure. Secundò potest priuilegium esse *ad instar* alterius priuilegij, vel priuilegiati quoad ius, quod ex speciali priuilegio habet. Priori modo est verũ, quod in quadam confirmatione suprà sumebatur, priuilegium *ad instar* non constituere aliquid verè tale, quale est suum exemplar, sed fictione iuris: sic enim priuilegium legitimationis dici potest *ad instar,* legitimorum filiorum, non tamẽ facit verè & realiter legitimum filium, sed fictione iuris. Et sic etiam procedit quod dicebat Bal. ciuem ex priuilegio non esse legitimum, & naturalem ciuem, sed instar eius, secundum quandam similitudinariam rationem. Sicut etiam dicere solemus, priuilegium nobilis non facere verè & naturaliter nobilem, sed ciuiliter fictione iuris. Et cum eadem limitatione accipiendum est quod idem ait, omnem similitudinem esse figmentum rei, & non proprietatem: est enim verum de hac similitudine legali (vt sic dicam) respectu rei naturalis; nam alioqui perfecta, & naturalis similitudo in veritate & proprietate consistit, imò si proprietas in vtroque extremo legalis sit, potest similitudo esse omnino propria, & non tantum analoga, vt iam dicam. Posteriori autem modo nos hactenus loquuti sumus de priuilegio *ad instar,* nimium, quod datum est inter alterius priuilegij, seu quod idem est, ad imitationem effectuum, & proprietatum, quę in alio sunt etiam ex priuilegio: nam hoc modo loquuntur iura de priuilegio *ad instar,* & hic est communis vsus talis vocis, nam prius non solet vocari priuilegium *ad instar,* sed directum, & (vt ita dicam) primarium, licèt effectus eius possit dici esse *ad instar* alterius effectus naturalis secundum analogiam, & fictionem iuris. Hoc ergo priuilegium *ad instar;* non est fictum, sed verum, nec inducit aliquid per iuris fictionem, sed verè & propriè concedit quidquid aliud priuilegium, quod est veluti exemplar suum concedit, & ita inducit similitudinem in priuilegijs omnino propriam, & absque aliquo figmento.

Bald.

10. *Resolutio Auctoru.* Iuxta hanc ergo distinctionem dicendum est, priuilegium propriè dictum *ad instar*, vtique alterius proprij priuilegij, non distingui à propria communicatione priuilegij, & hoc rectè probari rationibus factis. Priuilegium autem vocatum *ad instar*, propter solam imitationem alterius iuris ordinarij, & quasi connaturalis fundati in proprietate originaria, seu naturali, illud meritò distingui à priuilegio per communicationem, quia ibi non fit re vera communicatio priuilegij, sed conceditur per priuilegium, quod alteri conuenit sine illo, vel si conuenit ex priuilegio, illud est iam factum quasi connaturale propter antiquitatem originis, vt in nobilitate originaria, vel in iure ciuitatis ex antiquo domicilio, & similibus. Et fortasse Pius V. in prædicta Bulla, *Pius V.* quæ incipit, *Dum indefessæ*, ideò tam accuratè declarauit illam communicationem priuilegioru ordinum mendicantium factam Societati, non esse tantum *ad instar*, quia in illa declarauerat, religionem Societatis IESV mendicantem esse, & ideò ne quis putaret, esse mendicantem solum ex priuilegio & fictione iuris, & ideò concedi illi mendicantium priuilegia, solum *ad instar* verarum mendicantium religionum; ideò expressit concedere se talia priuilegia Societati pariformiter, & æquè principaliter absque vlla prorsus differentia, quia nimirum inter verum & fictum fictione iuris semper relinquitur aliqua differentia; Societatis autem non fictione iuris, sed verè religio mendicans est, & ideò æquè principaliter, & sine vlla differentia illi communicantur priuilegia.

11. Denique oportet alteram distinctionem adhibere ex parte communicationis priuilegioru: duobus enim modis fieri contingit. Primò, vt priuilegium vni tantum per se, & propter se concedatur, ab illo autem quasi redundet, & deriuetur ad alios propter connexionem, quam habent cum illo primo, ita vt non in proprijs personis, censeatur illis concessum priuilegium, sed in alio. Sic priuilegia religionis alicuius interdum communicantur familiaribus non ratione sui, sed ratione religiosis, à qua omnino pendent in illorum vsu & fructu. Secundò, priuilegium vni corpori vel personæ concessum, communicatur alteri propriè, & æqualiter, ita vt ex propria persona illo vti possit, non minus, quàm prior poterat, vel quam ipsa posset, si primò, & per se fuisset communicatum ei priuilegium. Et hoc modo communicatio priuilegiorum ordinariè fit inter religiones per indulta Pontificum, vt constat in *Gregor. 13.* Societate & Bulla citata, & ex alio Greg. XIII. *Ascendente Domino*, & idem est in alijs religionibus, vt constat ex compendijs verb. *Communica-* *Emm. Roder, Cordub.* *tio*, & refert latè Emman. Roder. 1. tom. q. 55. præsertim art. 21. cum Cordu. in addit. ad Compend. verb. *Communicatio*, in fine.

12. Priuilegium ergo communicatum priori modo alicui tanquam accessorio ratione principalis, non potest dici priuilegium *ad instar* propriè sumptum, vt de illo in superiori puncto loquuti sumus: quia non est ibi concessio vnius priuilegij *ad instar* alterius, sed est extensio quędam eiusdem priuilegij. Vnde ibi locum habet ratio tacta suprà, quod ibi non est priuilegiorum similitudo, nec relatio aut æquiparatio vnius ad aliud, sed est idem priuilegium non tantum specie, sed etiam numero, quod vni primo, & alteri ratione illius primi communicatur. Vnde fit etiam, vt inter ea duo membra, quæ illo priuilegio gaudent, non fit æqualitas: nam semper accessorium pendet à principali, & si principale illud renunciet, vel alio modo illud amittat, consequenter illud etiam perdet accessorium. Vt si religio amittat priuilegium, consequenter donati, vel, seruientes intra domos viuentes illorum fructu priuantur: non verò è contrario: nam licèt priuilegium perdatur quoad accessorium, seu familiares, non amittetur quoad religionem, quia accessorium sequitur principale, & ab eo pendet, non è contrario. Et eadem ratione licet illi, quibus secundario communicatur priuilegium, illo gaudeant, & vti possint contra alios; non verò contra illum ratione cuius illud participant, ne quod in fauorem ipsorum recipiunt, in eorum grauamen & odium conuertatur, vt rectè docet Cordub. & Emman. Roder. suprà loquentes de *Cordub. Emm. Roder* priuilegijs religionum, quatenus seruientibus communicantur. Et generalius idem docet Pa- *Panorm.* normit. in cap. *Ex parte*, 15. de For. compet. num. 14. dicens; qui priuilegio vtitur iure alterius, non posse illo vti contra eum, ratione cuius illo gaudet, quod etiam affirmat Barth. in l. *Dona-* *Barthol.* *tiones*, 26. C de Donat. inter vir. & vxor. ex l. *Si iudex*, 14. ff. de Minor. quæ non in proprijs terminis, sed per quandam particularem rationem induci potest. Denique in hoc quodammodo æquiparatur priuilegium sic communicatum priuilegio *ad instar*, impropriè dicto, propter imitationem impropriam, quam facit per fictionem iuris: sic enim hoc priuilegium dum extenditur ad familiares religionis, v.g. æstimare illos videtur tanquam religiosos fictione iuris, vel per quandam habitudinem & analogiam.

Dicet verò aliquis; ergo priuilegia concessa religioni, vt sic, quatenus communicantur singulis religiosis diuisim, ac personaliter, erunt priuilegia per communicationem, non per directam concessionem, quia non ratione sui, seu ratione totius corporis singula membra religiosa illis priuilegijs gaudent, & in eis à corpore dependent: nam si corpus religionis illis priuetur, vel illa renunciet, vel amittat, omnes, & singuli religiosi illis carebunt: non verò è contrario. Religio etiam vti poterit tali priuilegio contra suu religiosum, non tamen è contrario: ergo est illud priuilegium per communicationem imperfectam, & similitudinariam, etiam respectu religiosorum, consequens autem videtur absurdum, & alienum à modo loquendi omnium de huiusmodi priuilegijs. 13. *Illatio contra dicta.*

Respondeo, talia priuilegia respectu religiosorum, non esse per communicationem propriè loquendo, sed per concessionem primariam, & directam. Quia quando priuilegia religionis talia sunt, vt pro singulis religiosis, & ad personalem vsum conferantur, primò, ac per se conceduntur ipsis personis religiosis: nam licèt videantur concedi singulis ratione totius, etiam conceduntur corpori mediantibus membris secundum diuersa genera causarum. Nam si respiciamus rationem motiuam, illa videtur esse fauor religionis, & hoc modo conceditur membris propter totum: tamen si spectemus immediatum subiectum, cui fit fauor priuilegij, illud est vnaquæque persona religiosa, nec conceditur corpori, nisi quatenus omnibus & singulis membris datur, quia actiones vel effectus, propter quos datur priuilegium ad singulos spectant, non ad corpus vt tale est, vt supponimus. Et in hoc est magna differentia inter ipsos religiosos, & alios qui 14. *Responsio.*

qui quasi extrinsecè adhærent religioni. Et ideò etiam non potest dici tale priuilegium secūdum hunc respectum, esse *ad instar*, aut secundum fictionem aliquam, neque secundum propriam dependentiam, nisi fortasse quatenus partes pendent aliquo modo à toto, & è contrario. Dixi autem respectu religiosorum, vtique iam professorum, quia respectu nouitiorum dici potest hæc communicatio secundum aliquam fictionem, & extensionem, & ideò vt talia priuilegia conueniant religiosis non est necessaria specialis expressio, aut declaratio, sed satis est, quod religioni concedantur, vt verò complectantur nouitios, necessaria erit expressa verborum forma, & ita obseruat vsus, & multo magis est necessaria, vt ad familiares extendatur. Vnde etiam in his solent requiri speciales conditiones, vt v. g. quod actu seruiant, intra monasteria habeant, &c. in religiosis autem sola professio sufficit, vt notari potest in Trident. sess. 24. cap. 11. de Reformat.

Conc. Trid.

15. *Quodnam sit proprium priuilegium per communicationem simpliciter, idem qui iure vel afferens à priuilegio ad instar, propriè sumpto.*

At verò priuilegium, quod vni prius concessum est, & postea communicatur alteri in propria persona, ita vt fiat illius proprium, non minus, quàm si tali personæ, vel rei fuisset primatio concessum: illud est proprium priuilegium per communicationem simpliciter, & in re nihil differt à priuilegio *ad instar*, propriè sumpto, quale suprà explicatum est. Ita tandem cōcludit Mandos. suprà, & idem sentiunt Cordub. & Emman. Roder. licèt in terminis quæstionem non tractent. Et probabitur facile declarando vim & efficaciam huius communicationis. Primò enim hæc communicatio est veluti concessio noui priuilegij, quia illi, cui priuilegium communicatur, nouum priuilegium conceditur, quod antea non habebat, & licèt antea illud priuilegium in specie esset in alio, non tamen erat in tali re, vel persona; ergo quoad hanc indiuiduationem, vt sic dicam, quasi de nouo fit. Vnde communicatio illa etiā dici potest multiplicatio numerica eiusdem priuilegij, vt suprà declaratum est. Deinde cum dicitur, hoc priuilegium communicari, nihil aliud per hoc significatur, nisi quod priuilegium vt receptum in eo, cui communicatur sit eiusdem rationis cum illo, quod communicatur: hoc autem ideò est, quia fit *ad instar*, & similitudinem illius; est ergo illud priuilegium *ad instar*, & quod per hanc vocem significatur quasi in actu signato, per verbum communicationis significatur in actu exercito; res autem eadem est.

16. *Proprietates suprà declaratæ in priuilegio ad instar, locum habent in priuilegijs communicatis absoluto & perfecto modo.*

Præterea (quod ad rem moralem præcipuè spectat) hinc fit, vt proprietates supra declaratæ in priuilegio *ad instar*, in priuilegijs communicatis absoluto & perfecto modo, locum habeant. Nam per communicationem hanc ita fit proprium priuilegium in eo, cui communicatur, vt mutatio in vno facta non necessariò fiat in altero, nec è conuerso, siue illa fit per modum augmenti, siue per modum diminutionis, aut corruptionis. Ratio est, quia communicatio priuilegij, seu priuilegiorum, si nihil aliud addatur, intelligitur fieri de priuilegijs concessis, vel secundum mensuram concessionis iam factæ, quia vel verbum *communicandi*, regulariter cadit super verbum de præterito, quod ad futurum, de se non extenditur, vt dicendo; *Communicamus huic hospitali priuilegia concessa tali hospitali.* vel licèt non addatur verbum *Concessa*, sed simpliciter dicatur, tale hospitale gaudeat priuilegijs talis Ecclesiæ, intelligitur de concessis, quia non sunt eo tempore priuilegia talis Ecclesiæ, nisi quæ illi cōcessa sunt. Et ideò vbi Princeps vult largiorem facere communicationem, addit specialia verba, quibus expresse declaret, non tantum communicare priuilegia concessa, sed etiam concedenda, sicut fecit Pius V. in dicta Bulla, & similes sunt plures in compendio, verbo *Communicatio*, & ita quoad hoc idem omnino sentiendum est de priuilegio per communicationem, & ad instar. Et ita sentit Mandos. dicto tract. Glos. 14. vbi ita interpretatur quandam priuilegiorum communicationem Societati factam à Pio V. in Bulla *Aequum reputamus*, anni 1565. & ideò putat communicationem priuilegiorum Societati factam à Pio V. non extendi ad priuilegia concedenda, nisi per aliam communicationem quasi reflexam, seu in quantum illi communicantur priuilegia aliarum religionum, in quibus illa extensio continetur. Sed licèt hoc sit probabile, attento solo tenore illius Bullæ, nihilominus est alia Bulla eiusdem Pij V. *Cum indefessa*, (quam ille auctor sine dubio non vidit, quia fortasse ante illam editam, tractatum illum composuit, nam fuit post sex annos à superiori edita) in qua expressis verbis communicantur Societati priuilegia concessa, & concedenda. Hæc ergo clausula, vel alia æquiualens necessaria est ad illam extensionem, quæ solet etiam addi in priuilegio ad instar, vt constat ex l. *Omnia*, C. de Episc. & Cler. & ita in hoc non est differentia inter hæc priuilegia.

Pius V. — *Mandos., Glossa.* — *Pius V.*

17. *Mutatio priuilegij respectu eius cui primo fuit datum, non mutat respectu illius cui posterius.*

Simili modo dicendum est de mutatione priuilegij communicati quoad diminutionem, vel amissionem, quia licèt priuilegium minuatur, vel amittatur, siue per reuocationem, siue per non vsum, siue quocūque alio modo in eo, cui prius directè concessum fuit, inde nulla resultat mutatio in eo, cui postea fuit communicatum, quia hæc posterior concessio non pendet à prima, quia non conceditur posteriori tanquam accessorio seu connexo cum priori, sed per se, ac directè ex propria, & in propria persona, solumque est inter illas concessiones antecessio temporis, & quædam multiplicatio, ideoque mutatio in vno facta non potest alteri nocere. Atque ita tradit Panormitan. in cap. *Cum accessissent*, de Constit & cum illo Syluest. verb. *Priuilegium*, q. 11. in fine, Mandos. suprà q. 6 Roder. tom. 1. q. 55. artic. 19. vbi in hoc sensu ait, per communicationem priuilegij dari ius vtendi illo, non tamen communicari vsum, vel non vsum eius, cui prius tale priuilegium datum est. Quod verè dictum est, & idem dici potest de quacumque renuntiatione priuilegij, vel causa ab vno data ad illius amissionem; nam in his non est facta communicatio. In his ergo non inuenitur differentia inter priuilegium per communicationem, & *ad instar*, nec etiam in alijs, quæ suprà notata sunt.

Panormit. Syluest. Mandos. Roder.

CAPVT XVII.

Vtrum communicato priuilegio etiam restrictio eius communicetur.

1. OCcurrit tamen in hac æquiparatione specialiter inquirendum, an priuilegium alicui concessum cum certa restrictione, & postea communicatum alteri, intelligatur communicatum cum eadem restrictione, etiam si illa non exprimatur, sed absolutè dicatur, communicari huic priuilegium, quod alter habet. Nam videtur ex dictis sequi pars affirmans, primò per argumentum à contrario, quia illa restrictio non superuenit communicationi, sed supponitur in

prima concessione. Sed restrictio, quæ superuenit, post communicationem non extendi ad talem restrictionem, ergo positam dicendum videtur in restrictione, quæ præcedit. Item illa restrictio necessario transit ad priuilegium ad instar; ergo etiam transit cum cõmunicatione priuilegij perfecta. Probatur consequentia, quia hæc vel sunt in re idem, licèt verbis differant, vel certè parificantur; est enim eadem ratio in vtroque præsertim quoad hanc conditionem. Antecedens autem patet, quia priuilegium datum à principio cum restrictione cum eadem proponitur, vt exemplar alterius, quia re vera non est datum, nisi in tali gradu, vel cum tali modo, & sic proponitur in exemplar, quando aliud datur ad instar illius: ergo illa restrictio necessariò transit ad exemplatum. In contrarium verò est, quia restrictio addita in prima concessione respectu eius cui facta est, non semper æquè aut bene accommodatur alteri; cui tale priuilegium per communicationem concessum est; ergo non est verisimile, restrictionem etiam communicari, vt v. g. conceduntur Societati sua priuilegia cum hac restrictione, vt singuli religiosi illis vti non possint, nisi per caput proximum totius religionis, quod est generalis, id est, per applicationem & consensum eius, quando ergo hæc priuilegia alijs religionibus communicantur, non est verisimile restrictionem illam communicari, quæ non est gubernationi aliarum religionum accõmodata. Similiter conceduntur Societati aliqua priuilegia cum hac restrictione, vt aliæ religiones illis vti non possint per viam communicationis; aliæ verò religiones habent priuilegia communicandi in omnibus cum cæteris alijs religionibus; ergo illa restrictio non poterit alijs religionibus nocere.

2. *Prima restrictio priuilegij*

Aduerto, triplicem posse cogitari restrictionem in huiusmodi priuilegijs. Prima esse potest ad limitandum priuilegium secundum se non intuitu religionis, vel in fauorem religiosi instituti etiam absolutè, & generatim spectati, sed ratione tantum conuenientis moderationis talis priuilegij, vel ad cauendum nocumentum aliorum, vel ad vitandam aliquam perturbationem, quæ ex maiori licentia oriri posset. Vt si priuilegium non soluendi decimas limitetur ad propria prædia, quæ proprijs laboribus excoluntur, vel si priuilegium exemptionis limitetur, ne ad familiares extra monasteria viuentes extendatur, vel ne tollat obligationem seruandi festiuitates, & interdicta, & similia. Et de hoc genere restrictionis certum existimo, seruandam omnino esse in communicatione priuilegij eodem prorsus modo, quo in prima & directa concessione adhibita fuit. Hoc enim ad minimum conuincunt priores rationes dubitandi. Et præterea, quia eadem ratio, quæ fuit ad limitandam concessionem, est ad limitandam communicationem, & Pontifex aut Princeps non declarauit se velle maiorem gratiam facere in communicatione, non obstante paritate rationis (vt supponimus, aliàs nulla esset quæstio) sed solum simpliciter voluisse communicare priuilegium, quod alteri concessum fuerat; ergo intelligitur communicatio iuxta tenorem & rationem prioris priuilegij.

3. *Secunda restrictio.*

Secunda restrictio priuilegij esse potest illa, quæ addi solet in fauorem & conseruationem instituti religiosi, vel simpliciter, vel quatenus tale, vel tale est, quæ interdum addi solet illis verbis; *Dummodo regulari obseruantiæ non sint contraria*, quæ frequentius adduntur in communicatione priuilegiorum, quia fortasse in illa sunt magis necessaria, possent autem in quacumque concessione adiungi, si ex tenore, & in fine priuilegij nõ satis constet. Est enim aduertẽdum, duobus modis concedi priuilegia religionibus, vno modo per modum relaxationis, seu dispensationis, vel generalis pro tota religione, vel particularis pro aliqua prouincia, aut domo in aliqua obseruantia rigorosa, tales sunt concessiones factæ aliquibus religionibus mendicantium, virorum vel fœminarum ad habendum proprium in communi, & factæ religionibus militaribus ad contrahenda matrimonia, & similia. Alio modo conceduntur priuilegia religionibus ad fauorem earũ, vel vt facilius possint vel temporaliter sustentari, vel spiritualiter operari, quæ priuilegia non relaxant religiones, sed de se potius tendunt ad fouendam perfectionem, & conseruandam disciplinam religiosam. Et hic modus magis est vsitatus, quia per se melior est, & ita etiam est per se intentus, prior enim potius est quasi permissus, seu per accidens intentus ad maiora incommoda vitanda. Quando ergo absolutè conceditur priuilegium, & ex tenore & verbis non constat concedi per modum dispensationis alicuius rei pertinentis ad proprium institutum, & regularem obseruantiam, intelligitur concessum sub illa tacita conditione, *dummodo regulari obseruantiæ non repugnet*, & ideo in prima concessione priuilegij ordinariè non exprimitur hæc limitatio, quia veluti per se inest, quamdiu contrarium non exprimitur. Nam intentio Pontificis nunquam est relaxare religionem, neque id facere credendus est, nisi quando id declarat, causa cognita, & necessitate vrgente, quam significare solet, quãdo talia priuilegia relaxantia concedere intẽdit.

Vnde à fortiori constat, quod si talis restrictio expresse addatur in concessione, multo magis intelligetur adhibita in communicatione, etiamsi in illa non exprimatur: nam etiam tacitè subintelligẽda esset, licèt in neutro exprimeretur propter eandem rationem. Potestque à simili argumentum ad hoc confirmandum sumi ex c. vlt. de Obser. Ieiun. vbi generalem licentiam comedendi carnes in sexta feria quando dies natalis Domini incidit, declarat Pontifex non extẽdi ad eos, qui voto vel regulari obseruantia ad illam abstinentiam sunt astricti: indicat ergo, generale priuilegium habere subintellectam illam conditionem, vt regularem obseruãtiam non relaxet. Quia intelliguntur communicari ea, quæ ad fauorẽ pertinent, non quæ ad perniciem communicarentur, & quæ ad ædificationẽ conferre possunt, non quæ ad destructionem. Sæpè autem in communicatione priuilegiorũ additur expresse illa modificatio, tunc quia istę communicationes per clausulas valde generales fieri solent, & ideò ne ex illis sumatur occasio errandi, vtilissima est illa declaratio; tum etiam quia (vt dixi) sunt multa priuilegia concessa aliquibus ad relaxandum rigorem, & oportuit exponere, in illis non fieri communicationem per solas clausulas generales. Quocirca quia non solum dantur communicationes in priuilegijs prius concessis, sed etiam dantur communicationes communicationum, vt sic dicam, & ita fiunt quam plures veluti reflexiones, & mutuæ extentiones harum communicationum priuilegiorũ, ideò licèt illa clausula non addatur in quacumque forma communicationis, secundum illam restringenda est, siue 4.

per

per conclusionem tacitam; quia per se inest, nisi apertè excludatur, siue per relationem ad priuilegia, quæ communicantur, in quibus talis clausula posita est.

5. Solum oportet aduertere, interdum addi posse specialē restrictionē priuilegij intuitu obseruantiæ alicuius religionis, quia secundum suum institutū est necessaria, vel maximè conueniens ad rectam gubernationem, vel ad disciplinam religiosam obseruandam, quæ tamen in alia religione secundum suam regulam & institutū non seruatur, nec pertinere censetur ad perfectā obseruantiam sui instituti. Et tunc verisimilimum est, in concessione talis priuilegij alteri religioni facta non includi restrictionem illam, seu particularem modum vtendi illo priuilegio priori religioni accommodato. Ita sentit Emmanu. Roder. dicta q. 55. art. 17. de illa clausula, quæ additur in priuilegijs Societatis, *Vt non intelligantur concedi inferioribus singulis immediatè, sed mediante Præposito generali*: existimat enim hunc ordinem non esse necessarium in alijs religiosis, quibus per viam communicationis propria Societatis priuilegia conceduntur Fundatur, quia alijs absolutè, & sine illa restrictione communicantur, ac si directè essent illis concessa, restrictiones autem, & limitationes non communicantur. Responderi tamen posset iuxta prædicta, restrictiones quidem per se non communicari, nihilominus tamen quando priuilegium fuit restrictè concessum, non nisi restrictum communicari.

Emmanu Roder.

6. Sed nihilominus placet illa sententia: primò quidem, quia priuilegia ipsa prius fuerunt absolutè concessa Societati, postea verò addita fuit restrictio per specialem declarationem, quæ non restringit modum vtendi priuilegio, nisi quoad Societatem ipsam, communicatio autem alijs religionibus postea facta est de solis priuilegijs, & gratijs, non de huiusmodi declarationibus. Secundò, quia in ipsamet declaratione explicatur fundari in speciali modo Societatis. Propter instituti ipsius ab alijs religionibus diuersitatem, vt dicitur in Bulla Gregor. XIII. *Ad futuram*, anni. 1575. in princ. ergo quod ex propria, & (vt sic dicam) distinctiua ratione in Societate ordinatum est, non est verisimile ad alias religiones sine alia declaratione vel necessitate extendi. Et confirmatur, quia non solum propria priuilegia, sed etiam aliarum religionum indulta communicantur Societati cum illa expressa restrictione, *Dummodo instituto Societatis, & Præpositi, aut huiusmodi personarum deputarum voluntati, & beneplacito non refragentur*, quæ limitatio non extenditur ad alias religiones quoad communicationem priuilegiorum cæterarum religionum, vt per se constat; ergo etiam non habet locum in communicatione priuilegiorum ipsius Societatis: nam eadem est ratio. Hoc autem limitari potest, vt locum non habeat in illis religionibus (si quæ sunt) quæ in hoc modo regiminis, vel subordinationis Societatem imitantur, vel simpliciter, vel secundum aliquem modum, ratione cuius in damnum talis religionis cederet, si priuatæ personæ possent vti priuilegijs suo arbitrio, & sine consensu Prælati, vel Capituli, seu illius, ad quem iuxta tale institutum illa cura & solicitudo incumbit. Tunc enim videtur intelligenda communicatio priuilegiorum iuxta modum tali religioni accommodatum, non propter communicationem cum Societate in illa restrictione propria eius (nam in illa re vera non videtur habere locum communicatio, quia non est propriè priuilegium) sed propter illud principium generale proxime positum, quod communicatio priuilegiorum in vnaquaque religione intelligenda est sine dispendio disciplinæ religiosæ, vniuscuiusque instituto, & regimini accommodatæ.

Gregor. 13

Tertia itaque restrictio priuilegij esse solet, quia conceditur cum speciali respectu ad res spectantes specialiter ad religionem, locum, vel personam illam, cui primò conceditur. Vt v. g. conceditur religioni Sancti Dominici priuilegium non seruandi interdictum locale in festiuitatibus Sanctorum suorum in Ecclesijs suis, vel quidpiam simile, & postea illud priuilegium communicatur religioni S. Augustini sine alia declaratione, constat autem illam non posse vti illo priuilegio cum illa restrictione, materialiter (vt sic dicam) & vt sonat sumpta, quia sic non redundaret in peculiarem fauorem suum, cùm tamen communicatio ad hoc fiat. Neque etiam potest intelligi concessio absoluta, & sine vlla restrictione; quia sic esset vel inutilis concessio propter indeterminationem & ambiguitatem, vel esset absurda, si cum absoluta generalitate acciperetur. In huiusmodi ergo priuilegijs dicendum est, communicari cum eadem restrictione formaliter seu cum proportione accommoda intellecta. Itaque quod conceditur vni religioni respectu suorum Sanctorum, communicatur alteri respectu suorum, idemque de locis, festiuitatibus, & alijs similibus intelligendum est. Sicut quod conceditur vni religioni respectu suorum nouitiorum, vel familiarium, communicatur alteri respectu suorum, quando communicatio priuilegiorum in genere, vel talis priuilegij in particulari absolutè, & sine alia declaratione fit. Quia ex ipsa materia satis constat, hac intentione & proportione fieri talem communicationem. Atque ita declaratam esse à Iulio II. inter Prædicatores & Minores refertur latè in Supplem. & ab Emman. Roder. dicta q. 55. ar. 20. Tamen cum proportione ad omnia similia priuilegia est applicanda, vt respectiuè intelligatur facta communicatio; ita vt sit illud priuilegium ad instar secundum proportionalitatem, quæ regula fere in omnibus priuilegijs ad instar seruari potest, & debet. 7. Tertia restrictio priuilegij.

Iulio. 2.

Roder.

Et per hæc satisfactum est rationibus dubitandi pro vtraque parte in principio positis, solum superest explicandum, quam vim habeat restrictio illa, quæ interdum addi solet priuilegio alicui concesso, scilicet, vt sit alijs incommunicabile (vt sic dicam) vel vt alijs non communicetur. Exemplum inuenio in nostra Societate in Bulla Gregor. XIIII. vbi post varias concessiones in fine subiungit hæc verba: *Præsentis autem constitutionis, & gratiæ communicationem omnibus alijs, qui sua priuilegia cum ipsa Societate copiosè participant, participareque poterunt, quomodo libet in futurum fieri omnino prohibemus.* Et similia verba circa quoddam speciale priuilegium Societati concessum habet Gregor. 13. in Bulla anni. 1584. *Satis superque.* Ratio ergo dubitandi est, quia hæc prohibitio nō videtur posse impedire quominus generalis, & absoluta communicatio priuilegiorum Societatis, vel omnium religionum facta alteri religioni, has etiam gratias comprehendat, quia par in parem non habet imperium, & ideo prohibitio illa non potest impedire, quominus sequens Pontifex illa priuilegia alijs communicet. Propter quod Emmanuel Rodericus suprà articulo vigesimo septimo dicit (licet cum formidine) 8. Quam vim habet restrictio in communicabilitatis priuilegij.

Gregor. 14.

Gregor. 13.

Roder.

Gregor. 13. per concessiones generales postea factas, etiam A ab eodem Gregorio Decimo tertio communicari aliis religiosis etiam illa priuilegia, quia generalis communicatio omnia complectitur. Sed non videtur mihi iuridica interpretatio, quia est vulgare in iure, quod generi per speciem derogatur, etiam si species ipsa praecesserit. Item quia vulgare etiam est sub generali clausula non venire, quod Princeps non esset in specie verisimiliter concessurus. Item, quia generalis concessio casuum non extenditur ad reseruatos, vt est etiam commune dogma. At priuilegia hæc, quorum communicatio specialiter prohibetur, valde specialia sunt, & quasi reseruata quoad modum cõcessionis; ergo nisi vel in communicatione fiat specialis mentio illorum, vel saltem addatur clausula, per quam comprehẽdantur omnia priuilegia, etiam illa quorum communicatio specialiter prohibita est, per solam clausulam generalem no existimo talia priuilegia communicari. Et confirmatur, quia aliàs non obstante B illa prohibitione possent alij religiosi vti illis priuilegijs ex vi antiquæ communicationis, qua illis conceduntur priuilegia omnia concessa, & concedenda, quia illa etiam vniuersalis est, & comprehendit omnia; consequens est plane falsum, quia aliàs talis additio & prohibitio Pontificia vana esset, & frustra fieret, cum constet, innumera esse talia priuilegia, per quæ communicantur futura priuilegia. Quod si hoc non admittitur de antiquioribus priuilegijs, etiam si vniuersaliter loquantur, neque in subsequentibus admitti debet: nam etiam si sint tempora posteriora, in eodem sensu conceduntur quo præcedentia, & eodem modo per specialia præcedentia limitantur. Et ita responsum est ad rationem dubitandi: fatemur enim posse posteriorem Pontificem com- C municare talia priuilegia, negamus tamen id facere per solam clausulam generalẽ, & hanc vim & fructum dicimus habere restrictionem illam.

CAPVT XVIII.

An confirmatio priuilegij sit noua illius concessio, vel quid sit, & an vna ab alia differat.

1. QVarta forma concedendi priuilegia esse potest, per confirmationem eorum, constat enim, sæpe confirmari priuilegia prius concessa, quod maxime videtur esse in vsu in priuilegijs religionum, idem verò in alijs fieri potest, & sæpe *Ratio dubitandi.* fit. Dubitari ergo potest in primis, an hæc confirmatio priuilegij sit noua illius concessio, vel quid sit. Si enim vim nominis attendamus, confirmatio non potest esse concessio, quia quod con- D firmatur, supponitur esse, quod enim nihil est, confirmari non potest. Sicut conseruatio non potest esse rei productio, quia supponit rem esse, & consequenter supponit productionem eius. In contrarium verò est, quia si confirmatio priuilegij non est noua concessio illius, nihil confert priuilegio; erit ergo actio inutilis, quod dicendum non est. Antecedens patet, quia confirmatio priuilegij non auget extensiue (vt sic dicam) priuilegium quoad effectus, vel gratias priuilegij, sed circa idem omnino versatur, nec etiam auget intrinsecè, quia concessio priuilegij est quasi indiuisibilis, quæ non recipit magis, vel minus ex parte solius recipientis; ergo si non habet vim nouæ concessionis, nullum effectum moralem efficere potest, & sic frustra fit. Accedit, quod non repugnat, idem sæpius concedi ex parte concedentis, nam eadem promissio, seu idem votum potest iterari, ergo eadem concessio priuilegij poterit iterum fieri, quantum est ex parte concedentis, habebitque hunc effectum, vt si fortasse prima concessio non tenuit, vel perdita est aliqua via, per confirmationem iterum fiat. Et ita confirmatio erit veluti secunda concessio de se sufficiens ad priuilegium, & efficax, si subiectum indigeat.

2. *Confirmationem actus dupliciter posse postulari, primo quoad valorem, substantiæ actus, secundo ob maiorem auctoritatem aut quid simile.* Ad explicandam hanc priuilegiorum formam, seu gratiam aduerto, confirmationem alicuius actus dupliciter postulari posse, vno modo tanquam per se necessaria ad consummandum actum prius inchoatum, & non perfectum quoad substantiam eius, vt quando in electione ad munus, vel dignitatem postulatur confirmatio, vel quando in pacto inter aliquos facto ad eius validitatem & firmitatem necessaria est confirmatio Principis, vel iudicis. Alio modo confirmatio, quamuis non esset per se necessaria ad substantiam, & valorem actus, additur ad maiorem quandam auctoritatem, vel alium similem effectum. De priori confirmatione dici aliquo modo posset, esse nouam concessionem, seu collationem beneficij, aut alterius rei, de qua confirmatio datur, quia ante confirmationem non erat ius perfectè acquisitum, & ita per confirmationem suo modo confert. Verumtamen, etiam in hoc modo confirmationis ad ipsam confirmationem supponitur alius prior actus, vt electio, præsentatio, concordia, pactum, vel quid simile, respectu cuius actus, illa consummatio, quæ additur, dicitur confirmatio, & ideò tunc qui confirmat, non censetur simpliciter dare, sed consummare, quòd inchoatum erat, vt ait Bart. *Barth.* in l. *More maiorum*, ff. de Iurisd. omni. iud. n. 5. Quamuis respectu rei, vel iuris, aut firmitatis cõcessæ dici possit noua concessio, seu donatio. Et hinc est, vt hæc etiam cõfirmatio de se, & iure ordinario requirat validitatẽ in actu, quem supponit: nam si cõfirmatur electus, supponitur electio valida, & sic de alijs. Ita habetur ex c. *Quia diuersitatis*, de Concess. præbẽ. quod specialiter loquitur *C. Quia diuersitatis.* de confirmatione in forma cõmuni, quam statim explicabimus. Idem sumitur ex c. 1. & c. *Examinata*, de Conf. vtil. vel inut. quibus locis id notant *Cap. Examinata.* Gloss. & Doctores. Vnde à fortiori constat, poste- *Glossa.* riorem confirmationem multo minus posse dici concessionem, cum ad validitatem actus, vel effectus non requiratur, vt supponitur. Item quia illa confirmatio nõ ad hoc fit, sed ex abundanti (vt sic dicam) conceditur ad maiorem auctoritatem. Et in hac etiam confirmatione multò certius est nil operari, nisi supponat actum validum, per se loquendo, seu in forma communi, tum propter dicta iura, tum etiam quia est quid accessorium respectu actus, quem supponit tanquam principale, & ideo non subsistente principali, accessorium subsistere nõ potest. Et ex his duobus modis confirmationis, hæc posterior magis videtur vsitata in priuilegijs, quàm prior: nam si priuilegium detur ab habente potestatem, simpliciter non indiget confirmatione ad valorem, vel effectum suum. Vnde tantum videtur postulari ad melius esse, seu ad quandam accidentalem perfectionem, non tamen omnino repugnat prior modus confirmationis priuilegij, vt videbimus.

3. *Duplex forma confir-* Secundò præmittenda est vulgaris distinctio de duplici forma confirmationis, quædam esse dicitur in forma communi ex c. *Quia diuersitatis*,

de

mationis in forma com muni vel ex certa sciẽtia C. Plenissi ma. Glossa in c. Veniens.

de Concef. præb. cui videtur opponi confirmatio A in forma speciali, communiter autẽ aliud membrum appellatur confirmatio ex certa scientia ex cap. 1. de Transact. ibi, *Plenissima notionis*, vbi id notat Glos. & in c. *Veniens*, eodem tit. Quomodo autem dicatur confirmatio fieri in forma communi, non eodem modo ab omnibus explicatur. Quidam enim putant, necessarium esse, vt in forma confirmationis addatur verbum aliquod, quo declaretur, dari puram confirmationem eorum, quæ gesta sunt, vt si dicat Pontifex, confirmo priuilegium prout factum est, vel prout est in vsu, vel quid simile. Nam si absolutè, & sine addito confirmet, censetur perfectè confirmare. Ita sentiunt Abb. Antiq. & Ioan. Andr. in cap. *Examinata*, de Confirmat. vtili, & inutil. Alex. cons. 59. n. 9. lib. 1. & Barth. cons. 196. num. 2. lib. 1. vbi negat, quandam confirmationem factam esse in forma communi, quia in ea non fuit adiecta hęc particula, *Sicut prouide factum.* Et videtur alludere ad d. cap. *Examinata*, vbi quædam confirmatio dicitur fuisse communis, quia data fuerat sub illa forma, *Sicut prouide factum fuerat, & ab vtraque parte receptum.* Induci etiam ad hoc potest cap. *Quia diuersitatis.* de Concef. præben. vbi dicitur, per confirmationem in forma communi confirmari beneficia, *Sicut iustè & pacificè possidentur.* Ratio etiam adiungi potest, quia si princeps dicat absolute, *Cõfirmo*, simpliciter vult confirmare quidquid infirmum erat, & ita talis confirmatio habebit omnia, quæ potest habere in forma speciali; ergo vt sit in forma cõmuni, oportet, vt per aliquam additionem restringatur, & quasi leuiatur proprietas verbi confirmandi. Hanc verò sententiam limitat Panor. in c. *Examinata*, n. 5. vt habeat locum in priuilegijs, quæ sunt cõtra ius: nam in dubio non præsumitur Princeps aliquid concedere contra ius. Secus verò in priuilegio omnino fauorabili, maxime quando est datum à Pontifice, vel Principe, quia debemus illud latissimè interpretari.

Abbas. Ioann. Andr. Alex.

Cap. Quia diuersitatis.

Panormit.

4. *Confirmatione in forma communi esse puram & simplicem confirmationem. Barth.*

Vera tamen sententia est, confirmationem in forma communi esse puram, & simplicem confirmationem. Vnde sicut simplicitas per negationem explicatur, ita etiam hæc forma. Negatio autem hæc generaliter assignari potest, vt sit cõfirmatio non ex certa scientia, vel sine cognitione facta Sicut dixit Bart. in l. *Priuilegia*, Codice de Sacros. Eccles. tum Principem confirmare in forma cõmuni, quando non est informatus, & ita quia priuatio per habitus cognoscitur, ad cognoscendum, quæ confirmatio sit in forma communi, oportet cognoscere, quæ dicatur esse ex certa scientia: nam illa confirmatio, quæ caruerit omni proprietate sufficiente ad hoc, vt confirmatio sit ex certa scientia, erit in forma cõmuni.

5. *Confirmationem ex certa scientia, esse cum notitia perfecta rei, & omnium circumstantiarum illius, quando verò factum confusa tantum notitia dici tur esse in forma communi.*

Aduertendum est ergo, duobus modis posse ab aliquo confirmari priuilegium, vno modo cum perfecta notitia illius, & tenoris eius, & omnium circumstantiarum illius, alio modo cum sola cognitione confusa priuilegij, quod simpliciter proponitur, vt antea concessum fuit alio examine, vel distinctiori notitia illius. Quando ergo priori modo fit confirmatio, dicitur esse ex certa scientia, quando verò fit posteriori modo dicitur esse in forma communi. Vnde quando in ipsa confirmatione adduntur verba aliqua, quibus sufficienter significatur, præcessisse examen seu cognitionem perfectam, erit ex certa scientia, quando verò in confirmatione nihil speciale inuentum fuerit, erit in forma communi. Signa autem, quod fuerit confirmatio data cum exacta cognitione sunt hæc. Primum, si in instrumento confirmationis inseratur totus tenor prioris priuilegij, nam tunc constat, Principem re tota sufficienter intellecta suam auctoritatem adhibuisse, iuxta cap. *Venerabiles*, de Confirm. vtil. ibi, *Et ad maiorem rei euidentiam literis confirmationis, tenor compositionis insertus.* Vbi Glossa addit, illam confirmationem fuisse ex certa scientia, *quia Papa cum ea viderit, confirmauit.* Et Panorm. addit, hóc procedere etiam si in confirmatione addatur illa clausula, *Sicut prouide factum est, &c.* quia tunc (inquit) non intelligitur hæc clausula conditionaliter, sed causaliter. Secus autem esset, si tenor priuilegij non esset insertus iuxta dictum cap. *Examinata*, vbi etiam id notat Panormit. Et ratio est perspicua, quia quando tenor inseritur, iam non est necessaria cõditio, cum de re tota constet, & ideo verba illa nõ possunt habere B commodũ sensum conditionalẽ, sed absolutum, seu affirmatiuum, seu causalẽ, videlicet, confirmo hoc, quia constat mihi esse prouide factum. Secus verò est, quando non inserto tenore priuilegij in confirmatione ponitur dicta clausula, quia non est verisimile affirmari id, de quo non constat, & ideo conditionaliter intelligitur.

Cap. Venerabiles.

Panorm.

Cap. Examinata.

Limitatur autem hoc, nisi in confirmatione expresse dicatur *Ex certa scientia*, nam tunc licèt non inseratur tenor priuilegij, confirmatio erit ex certa scientia, & ita hoc verbum est secundum signum sufficiens talis confirmationis, quia cum per tale verbum Princeps affirmet se ita confirmare, illi credendum est. Ita Panormit. suprà, & in cons. 101. n. 9. lib. 1. & plures alij, quos refert Felin. in c. *Cum inter*, de Excep. vbi à principio disputat latè hanc quæstionem, an necessaria sint in rescripto formalia verba *ex certa scien-* C *tia*, vt dispositio censeatur esse ex certa scientia, & merito concludit non esse necessaria, sed sufficere, quod ex alijs verbis eiusdem rescripti, seu ex narratis in illo constet, Principem cum plena facti cognitione processisse. Quæ est sententia communis Panormit. in d. cap. *Cum inter*, & aliorum ibi, & in cap. *Ad hæc*, de Rescrip. vbi Panormit. n. 7. Deci. n. 6. & latè Felin. in cap. *Nonnulli*, eod. vbi etiam alij. Quod intelligendum puto quoad supplendas nullitates, quæ ex narratis colligi possunt, non verò quoad omnes alias, vt infrà declarabo. Sic ergo est illa particula sufficiens, quia vt dicit Bart. in l. *Conficiuntur*, ff. de Iur. codicil. credendum est pro vero id, quòd Princeps disponit ex certa scientia. Imò addere possumus ex dictis auctoribus, sufficere clausulam æquipollentem illi *Ex certa scientia*, qualis censetur esse illa *De plenitudine potestatis*, ex Panor- D mit. Decio, & Felin suprà, qui dicunt, clausulam *ex certa scientia*, includere illam, ex plenitudine potestatis, non declarant autem, an conuertantur. Magis verò id declarat Alex. lib. 4. Consil. 122. num. 22. & lib. 5. cons. 30. n. 9. quia per hanc clausulam significat Pontifex, se velle operari, non tantum secundum commune ius, sed etiam suprà, vel contra ordinarium ius, quod non præsumitur facere, nisi ex certa scientia. Et eadem ratione censetur sufficere clausula, *Non obstante lege disponente in contrarium*, quia tunc censetur etiam vti plenitudine potestatis, vt ait Felin. in dicto cap. *Cum inter*, n. 7. in fine, & in dicto cap. *Nonnulli*, Fallentia. 4. vbi latè hoc prosequitur. Addo denique hanc clausulam communiter intelligi de scientia facti, nam scientia iuris semper præsumitur in confirmatione, quæ fit ex certa sci-

6. *Limitatio quædam.*

Panormit.

Felin.

Panormit.

Decius. Felin.

Bart.

Panorm. Decius. Felin.

Alex.

Felin.

entia,

entia, quia Princeps habet ius in pectore, & illud A ignorare non præsumitur cap. 1. de Const. in 6. quod in priuilegijs omnes admittunt, etiam si non in omnibus rescriptis idem concedant, vt videri potest in Felin. in dicto cap. *Nonnulli*, in secunda obiectione contra 4. fallen.

7. *Plena explicatio confirmationis in forma communi.*

Ex his ergo omnibus constat, tunc confirmationem esse in forma communi, quando in ea nullum signum sufficiens additur, ex quo constet, confirmationem processisse habita plena notitia prioris priuilegij. Quia si illud signum est necessarium, vt confirmatio sit ex certa scientia, sicut dictum est, illius negatio erit satis, vt confirmatio non sit ex certa scientia, omnis autem confirmatio, quæ non est ex certa scientia, est in forma communi, quia diuisio illa adæquata est; ergo illa negatio sufficit, vt confirmatio sit in forma communi. Et ita manet probatum contra priorem opinionem, vt confirmatio sit tantum in forma communi, non esse necessaria positiua verba, B quibus id significetur, sed sufficere negationem signi ostendentis certam scientiam. Vnde fit, licèt non addatur illa clausula, *Sicut prouide factum est*, vel æquiualens, cum sola illa negatione esse priuilegium in forma communi. Neque oppositum colligitur ex dicto cap. *Examinata*, quia licèt ex illa clausula rectè colligatur, confirmationem esse in forma communi, quando tenor priuilegij in eo non inseritur, non tamen ibi dicitur, illud signum esse necessarium. Nec etiam in dicto capite *Quia diuersitatis*, dicitur, necessarium esse ad confirmanda beneficia in forma communi, in tenore confirmationis addere verba illa, *Sicut iustè & pacificè possidentur*, sed dicitur, hunc esse sensum confirmationis in forma communi. Ex quo tandem concluditur, confirmationem priuilegij datam per verbum confirmandi purum, sine narratione facti, & sine aliquo alio signo alterutram C partem indicante, censendam esse in forma communi. Quæ est communior sententia Iuristarum, vt videre licet in Tuscho, tom. 2. lit. C. concl. 708. n. 10. & sequentibus. Et censeo esse verum non solum in priuilegijs contra ius (licet in illis sit multò certius, magisque receptum) sed etiam in cæteris. Ratio generalis est, quia licèt beneficium Principis sit latè interpretandum, non tamen vltra proprietatem verborum, sed verbum confirmandi purè prolatum, non est verbum donandi, nec faciendi aliquid de nouo simpliciter, sed tantum approbandi quod factum est, vt apertè supponitur in c. *Inter*, de Fide instrum. §. *Cæterum*, & §. *Cum igitur*, ergo non plus operatur verbũ illud per se sumptũ, etiam si illud latè interpretari velimus, sed in hac significatione tantũ continet confirmationẽ in forma communi; ergo. Et hoc magis ex sequentibus patebit. D

Tuschus.

Cap. Inter.

8. *Confirmatio priuilegij in forma communi nullum ius nouum confert, nec dat valorem priuilegij si erat inualidum.*

His ergo suppositis duæ sunt communes regulæ. Prior est, confirmatio priuilegij in forma communi nullum ius nouum confert, nec dat valorem priuilegio, si erat inualidum, & ita non potest dici concessio priuilegij, sed pura roboratio. Hæc regula communiter traditur in cap. *Quia diuersitatis*, de Conceff. præben. & ex illo textu colligitur, vt dixi, sumitur etiam ex dicto cap. *Examinata*, & ex cap. 1. de Conceff. præben. vbi dicitur, confirmationem rei litigiosæ non impedire processum in lite, quod omnes intelligunt de confirmatione in forma communi: nam secus esset in confirmatione ex certa scientia. Item ex cap. *Dudum*, in fine, de Decim. fateor tamen hæc iura loqui de priuilegijs, quæ iuri communi, vel alterius derogant. Ratio autem vniuersalis est suprà tacta, quia confirmare non est de nouo facere, sed roborare factum; confirmatio autem in forma communi solum significat in Principe animum confirmandi, vt dictum est; ergo nec valorem, nec ius confert de nouo ex vi talis confirmationis. Et ita intelligunt prædicta iura Innoc. & Imol. & Anton. de Butrio in dict. cap. *Dudum*, tradit etiam Bald. in Feud. tit. per quos fiat inuesti. cap. 1. n. 2. Felin. in cap. *Inter dilectos*, de fide instr. n. 13. & seq. vbi etiam Panormit. Idem Felin. in cap. *Cum venisset*, de Testib. n. 2. Deci. in Rubr. de Cõfirmat. vtil. vel inutil. dub. vltim. qui optimè confirmat omnia, quæ diximus.

C. Quia diuersitatis. *Cap. Examinata.* *C. Dudum.*

Innoc. Imol. Anton. Bald. Felin. Panorm. Decius.

9. *Quid conferat confirmatio in forma communi.*

Interrogabis, quid conferat talis confirmatio in forma communi? Glossæ, & Doctores allegati ferè dicunt, parum conferre, quandoquidem non dat nouum ius, nec valorem actui. Dico tamen, si hæc confirmatio cadat in materiam incapacem, seu actum nullum, nihil conferre, neque hoc esse inconueniens, imò esse iuxta intentionem concedentis, ideo enim sub tacita, vel expressa conditione confirmat, vt si conditio non substiterit, nihil faciat. Si autem confirmatio cadat super actum confirmabilem, non parum confert. Ad quod explicandum distinctè loquendum est diuerso modo de confirmatione facta à superiore, eodem, vel æquali. Ab inferiori enim dari non potest, vt constat, quia non habet potestatem circa actum superioris. Poterit quidem inferior acceptare priuilegium alteri datum à suo superiore, quod sibi aliquo modo præiudicare videatur, quæ acceptatio indirectè poterit in confirmationem priuilegij redundare, quatenus acceptans post acceptationem non potest priuilegium oppugnare, tamen illa non est propria & directa confirmatio, vt per se constat.

Si ergo hæc confirmatio à superiori detur, & actus sit confirmabilis, multum valet, vt colligitur ex cap. 1. de Confirmat. vtili. &c. Nam 10. contra possessionem pacificam à Papa confirmatam, non potest inferior iudex sententiam ferre sine Papæ mandato, quæ est magna vtilitas, si tamen vera est. Nam communiter ille textus exponitur, quoad illam partem de Confirmatione ex certa scientia, vt per Gloss. & alios interpretes. Quæ sententia, licèt communis, apud me non caret difficultate. Nam prior pars textus, in qua dicitur, confirmationem rei litigiosæ non impedire processum litis apud inferiores iudices, ab omnibus intelligitur de confirmatione in forma communi; ergo de eadem est intelligenda altera pars, quia est idem modus loquendi in vtraque, & quia aliàs non est debita consequutio in litera textus. Sed nihilominus communis opinio contra hanc expositionem, & consequenter contra hanc vtilitatem talis confirmationis præualuit. Generalis ergo vtilitas solum est robur auctoritatis, quod additur priuilegio. Iuxta principium legis 1. C. de Veter. iur. enucleando dicentis, superiorem id facere suum, quod auctoritate sua confirmat. Quamuis enim hæc regula soleat explicari (& bene) de confirmatione ex certa scientia, de qua apertè loquitur cap. *Si Apostolicæ*, de Præbend. in 6. & cap. 1. de Transact. vt vtroque loco Glossa exponit. Nihilominus suo modo etiam potest extendi ad confirmationem in forma communi, quando cadit in materiam habilem, & suum effectum sortitur: nam tunc iam res illa non solum inferioris, sed etiam superioris, vel Papæ confirmantis aucto-

C. Si Apostolicæ. C. 1. de Transact.

ritate

ritate ſubſiſtit, & ita efficit illam ſuam.

11. Quando verò eadem perſona eſt, quæ conceſſit prius priuilegium, & poſtea illud confirmat, duobus modis poteſt id accidere. Vnus eſt, vt pro illis diuerſis temporibus talis perſona ſibi ipſi ſit inæqualis in dignitate, vt in caſu, quem tractat Bart.conſ. 196. de Cardinali legato, qui priuilegium conceſſit cuidam ciuitati, quod poſtea factus Pontifex confirmauit, & tunc ait Bart. illam confirmationem habere vim & efficaciam priuilegij ex certa ſcientia, quia confirmans non ignorat factum ſuum. Quod eſt valde probabile, quãdo ex ipſo inſtrumento confirmationis conſtat, ipſummet confirmantem exiſtentem in minoribus conceſſiſſe illud priuilegium, & confirmare illud tanquam à ſe factum, & ſufficienter memoria retentum. Aliàs non videtur excedere gradum confirmationis in forma cõmuni, iuxta doctrinam communem ſuprà traditam. Nihilominus tamen proderit illa confirmatio tanquam à ſuperiore data, ſi cadat in materiam habilem, quia formaliter loquendo, re vera eſt à ſuperiore, & identitas perſonæ ibi materialiter ſe habet. Alio modo poteſt concedens, & confirmans eſſe idem in perſona, & dignitate, & tunc non video quid addat confirmatio in forma communi ſupra conceſſionem, quia nec ius, nec valorem, nec auctoritatem addit. Quoad nos verò addere poteſt certitudinem quandam de voluntate concedentis, & præſumptionem maiorem de adhibita diligentia, & conſideratione in conceſſione priuilegij. Et ferè hoc idem dicendum eſt de confirmatione facta ab æquali ſucceſſore, & cum maiori exaggeratione: nam hic intercedit plurium perſonarum conſenſus, & perſonalis auctoritas, quæ confert, vt plus timeatur, quod ita confirmatum eſt, vt ait Gloſſa in cap. vltim. de Confirmat. vtil. argumento cap. *Quanquam*, 23. diſt. vbi id etiam notat Gloſſa, & præſertim hæc confirmatio per ſucceſſorem ſecuriorem reddit priuilegiatum, quòd non ſint ab eo priuilegia reuocanda, ſed potius conſeruanda, & defendenda tanquam ſua.

Barth.

Gloſſa C. Quanquam.

12. Secunda regula principalis eſt. Confirmatio priuilegij ex certa ſcientia habet vim nouæ conceſſionis talis priuilegij. Ità Gloſſa in d. cap. *Quia diuerſitatem*, & in d. cap. 1. de Tranſact. Innoc. ibi, & Bart. Panorm. Deci. Felin. & alij ſuprà allegati, & cæteri, quos ipſi allegant, & plures refert Tuſch verb. *Confirmatio ex certa* per totum. Sumiturque ex cap. 1. & c. *Veniens*, de Tranſact. cap. 2. de Pactis. Ratio verò eſt, quia confirmatio ex certa ſcientia habet vim confirmandi actum nullum reddendo illum de inualido validum; ergo habet vim conceſſionis priuilegij. Conſequentia patet, quia validare actum, ſeu priuilegium, quod antea erat nullum, plane idem eſt, quod denuo illud concedere. Antecedens autem probatur, quia quando Princeps confirmat actũ, non fictè, aut vanè, ſed verè, & ſolidè vult confirmare; ergo vult confirmare actum iuxta capacitatem eius; ergo ſi ex certa ſcientia procedit, ita vult illud confirmare, ſicut re vera eſt confirmabilis. Vnde ſi eſt nullus, & princeps cognouit eſſe nullum, & nihilominus confirmat, manifeſtè vult illi dare valorem & firmitatem, qui aliàs fruſtratoria & ficta eſſet confirmatio. Ita verò procedit Princeps, quando ex certa ſcientia confirmat; ergo illa confirmatio habet vim validandi actum, ac ſubinde conceſſioni æquiualet, vel re ipſa eſt conceſſio, licèt verbum ſit confirmandi. Vt expreſsè notat Deci. in dicta Rubrica de Confirmat. vtil. nu. 1. in fine ex Bart. Imol. Panormit. & alijs.

Confirmatio priuilegij ex certa ſcientia habet vim nouæ conceſſionis, & confirmandi actum aliàs nullum. Gloſſa. Innoc. Barth. Panormit. Decius. Felin. Tuſchus. C. Veniens

Decius. Barth. Imol. Panorm.

13. Neque mirandum eſt, quod verbum videatur ampliari cum improprietate. Tum quia non eſt tanta improprietas, quin habeat etiam fundamẽtum in vſu, & in materia ſubiecta. Nam illa confirmatio ex certa ſcientia, etiamſi poſſit, & de ſe ſufficiat dare valorem actui nullo, non tamen ſemper id efficit, quia non ſemper ſupponit nullitatem in actu, ſed ad maiorem cautelam, & certitudinem ita conceditur, ſiue actus confirmatus fuerit validus, ſiue non, & ideò talis gratia merito confirmatio dicitur, quia & poteſt ſupponere conceſſionem validam, & ſemper ſupponit ſaltem externam conceſsionem, quæ ſubſtantialiter (vt ſic dicam) confirmari valeat, ſi ſubſtantialem habuit defectum. Sicut etiam dicitur ratificari profeſsio, vel matrimonium factum cum impedimento irritante per iterationem conſenſuum poſt ablatum impedimentum. Tum etiam quia in præſenti caſu ratio & ius cogit ad talem verbi interpretationem, ne diſpoſitio Principis ex certa ſcientia fiat illuſoria, & irrationabilis, quod in legibus vitandum eſt, & conſequenter etiam in priuilegijs, maximè cum fiunt ex certa ſcientia.

Obuiatur obiectiuncula.

14. Atque hinc aliqui ex Iuriſtis, præſertim Alex. quem ſequitur Tuſchus, dicunt, duas eſſe conditiones neceſſarias, vt hæc aſſertio procedat. Vna eſt, quòd confirmatio proferatur ex certa ſcientia; alia quod re vera in Principe præcedat cognitio defectus, & nullitatis prioris priuilegij, quia ſi non præcedit hæc cognitio, non poteſt ſubſequi voluntas efficax validãdi illud, nec priuilegium in re ipſa erit ex certa ſcientia, ſed nomine tantum. Sed hoc ſcrupuloſum eſt, reddit enim incertas omnes huiuſmodi confirmationes. Quis enim nouit, an Princeps exactè examinauerit valorem prioris actus, vel licèt præceſſerit examen, vnde conſtare poterit, an intellexerit Princeps nullitatem? Et ideò alij auctores illa non diſtinguunt, ſed eo ipſo, quod priuilegium recitat ex certa ſcientia aliquo ex modis ſuprà dictis, cenſentur habere illam efficaciam, quia & præſumitur Princeps habere ſcientiam, quam profitetur, vel licèt illam forte non habeat, cenſetur habere voluntatem cõfirmandi actum, ſicut indiget; hæc enim voluntas confuſa haberi poteſt ſine cognitione rei prout in ſe eſt; & ſufficit ad conferendum valorem actui, ſi in ſe fuit nullus; etiam ſi ignoretur. Sic enim dubitans de profeſsionis valore, ratificat illam per nouum conſenſum, & poteſt dici ratificare ex certa ſcientia, non quia cognoſcat eſſe nullam, ſed quia non cognoſcit fuiſſe validam, & nihilominus abſolutè nunc vult illam de nouo facere, ſi neceſſe ſit. Sic enim hæc confirmatio, licèt ſit ex voluntate abſoluta reualidandi priuilegium, quando cognoſcitur nullitas præcedens, poteſt eſſe conditionata, quando res ignoratur, vel eſt dubia, ſcilicet, *volo confirmando de nouo concedere, ſi indiges*, quæ voluntas efficaciſsima eſt, ſi in re præceſsit defectus, ſicut patet in abſolutione data ſub conditione *in quantum poſſum, & indiges*, & in rebaptizatione ſub conditione, & ſimilibus. Ita ergo cenſeo eſſe interpretandam hanc confirmationem ex certa ſcientia, vt ad illam ſufficiat profeſsio (vt ſic dicam) Principis confirmandi tali modo cum vera & efficaci voluntate illi proportionata, ſiue cognitio nullitatis in re ip-

Limitatio Alexan. & Tuſch. ſcrupuloſa nimis.

ſa

sa præexistat in persona, & intellectu confirmantis, siue non. A

15. Hinc verò sequitur, ad huiusmodi effectum, & vt locum habeat dicta regula necessarium esse, vt actus confirmandus talis sit, vt possit sola voluntate & facultate confirmantis fieri: nam si actus ille pendeat ex consensu alterius, non poterit per solam confirmationem Principis ex nullo fieri validus, quantumuis ex certa scientia procedat. Patet quia ex certa scientia solum colligimus voluntatem Principis; voluntas autem Principis quantumuis absoluta non excedit in efficacia potestatem Principis. Vnde non potest consensum alienæ voluntatis supplere, nec naturalia impedimenta, vel inhabilitates tollere. Et ideò non potest Pontifex per suam confirmationem solam ratum facere matrimonium nullum, vel professionem, sed poterit tollere impedimenta annullantia de iure humano, vt per consensus nouos ratificetur actus. B Tamen quia in materia priuilegiorũ actus talis est, vt ad illum efficiendum voluntas Principis sufficiat, quia Princeps est propria causa efficiens priuilegij, vt suprà visum est, ideò indistinctè procedit regula, quòd confirmatio ex certa scientia æquiualet concessioni priuilegij. Nunquam enim Princeps confirmat ex certa scientia priuilegium, nisi quando posset illud à principio concedere, & hoc est per se necessarium, & intentum in tali confirmatione. Quod si aliquando confirmatio ex temeritate excedat potestatem, id est accidentarium, & non mutat naturam actus: nam etiam concessio priuilegij potest interdum esse temeraria, & excedere potestatem, & nihilominus absolutè verum est, priuilegij concessionem dare ius, quia intelligitur de legitima concessione, idem ergo est seruata proportione de confirmatione ex certa scientia. C

Nunquam princeps confirmat ex certa scientia, nisi quando illud à principio concedere potest.

16. Præterea vt hæc confirmatio talem effectum consequatur, oportet, vt simpliciter detur, & nihil addatur, quod repugnet reualidationi actus nullius, seu concessioni nouæ priuilegij amissi. Hoc aduerto propter quædam indulta Pontificia, in quibus confirmantur ex certa scientia priuilegia non tamen absolutè, sed cum addito aliquo, quod potest ita restringere confirmationem, vt licèt sit ex certa scientia, non confirmet priuilegium, si in eo non impletur conditio. Talia censentur illa verba *Prout sunt in vsu*, quæ aliqui Pontifices addiderunt, confirmando priuilegia aliquarum religionum, vt Gregor. XIII. confirmando priuilegia Minorum in Bulla, *Ex benigna*, ann. 1575. & in alia confirmatione, Religioni Iesuitorum concessa, & in alia pro religione Clericorum, qui vocantur ministri infirmorum, & Sixtus V. confirmando priuilegia Cistercienfium, quæ refert Eman. Roder. d. q. 8. art. 1. & D in articulo secundo interpretatur, per illam restrictionem significari, Pontificem velle confirmare priuilegia, quæ sunt in viridi obseruantia, suumque valorem retinent; non autem illa, quæ inualida sunt. Sed non videtur hoc vniuersaliter intelligendũ de omni nullitate, sed de illa quę per non vsum, vel per contrarium vsum inducta est, aut etiam è cõuerso de quacumque abrogatione, vel reuocatione, ratione cuius talia priuilegia iam non sint in vsu. Quia hoc in rigore, ac præcisè significat illa verba, *Prout sunt in vsu*, & amplianda non sunt, cum restringant beneficium Principis. Atque ita videtur exponere similem particulam referens plures alios Mandos. in dicto tract. de Priuileg. ad instar, Gloss. 15. in princip.

De aliquibus restrinctionibus confirmationum soliti addi.

Gregor. 13.

Sixtus V. Roder.

Mandos.

Idem iudicium ferendum est de similibus limitationibus, qualis est illa Gregor. XIII. confirmantis priuilegia clericorum, qui dicuntur ministri infirmorum, cum illo addito, *Dummodo sub vllis reuocationibus non sint comprehensa.* Item illa Leonis X. cõfirmantis priuilegia Minorum *Prout in libris ordinum reperiuntur*, supplem. concess. 191. Nam quæ in illis non reperiuntur, non intelliguntur ibi confirmata, nisi aliàs sint authentica per bullas, aut alia publica instrumenta, nam hæc non excluduntur. Illa enim verba, licèt restringant ad priuilegia scripta, ad ampliandum nihilominus posita sunt, vt inter scripta comprehendantur, quæ in libris ordinis inueniuntur. Denique alia limitatio vsitata post Concil. Trid. in confirmationibus priuilegiorum esse solet, *Dummodo Concilio Trident. non sint contraria*, vt patet ex Bullis Greg. XIII. suprà citatis, & ex Bulla Sixti V. an. 1587. *Et si mendicantium*, in qua confirmat Minorum priuilegia ex certa scientia, & cum illa limitatione, quę est conformis reuocationi priuilegiorũ regulariũ repugnantium Concil. Trid. factæ à Pio IIII. in Bulla an. 1565. quæ incipit. *In Principis Apostolorum, &c.* de qua reuocatione in proprio tractatu de Relig. Deo dante dicetur. 17.

Bulla Greg. 13 & Sixti 5.

Nunc solum aduerto, aliud censeri posse, quod priuilegia sint contraria Conc. Tridentino, aliud verò quod sint per illud reuocata. Probabile enim est, non omnia, quæ illi sunt contraria, esse per illud reuocata, sed illa tantum, quæ expresse reuocantur à Concilio per clausulam, *Non obstantibus, &c.* Et propterea fortasse interdum illa clausula additur, interdum non additur, vt patet ex sess. 23. c. 8. de Reform. & sess. 24. c. 11. & sæpe aliàs, & infrà generaliter dicetur. Hinc ergo conjectatur Emman. Roder. d. q. 8. ar. 6. clausulam illam, *Dummodo Concilio Tridentino non sint contraria*, intelligendam esse tantum de priuilegijs reuocatis à Concilio. Sed contrarium videri potest. Tum quia, vt dixi, diuersa sunt esse reuocata, & esse contraria, & in diuersis non fit interpretatio vnius pro alio, tum etiam, quia sumus in materia odiosa, nam priuilegium cõtrarium Concilio odiosum est, & ideo illa verba, quæ repugnãt huic odio, in omni proprietate & rigorosa amplitudine intelligẽda sunt. Tum deniq; etiam quia talia priuilegia, licèt nõ sint reuocata per Concilium, vidẽtur reuocata per Pium IIII. cui plane sequẽtes Põtifices in prædicta restrictione conformari voluerunt. Sed nihilominus valde probabilis est illa expositio, nam vt infrà dicã probabilius est, Pium IIII. solum reuocasse priuilegia contraria illis decretis Conc. in quibus ipsummet Concilium noluit, priuilegia contra illa valere. Vnde hæc tantum reputantur simpliciter contraria Concil. nam vbi illud non reuocat priuilegia, tacitè illa admittit, & ita non sunt illi contraria. Quod si hoc verum est, clarè constat, in eodem sensu esse dictam clausulam intelligendam. Sed hoc accuratius examinabitur infrà tractando de reuocatione priuilegiorum.

18. Probabile esse non omnia, quæ sunt Conc. Trident. contraria, esse reuocata, sed ea tantum, quæ expresse reuocantur à Concilio per clausulam, Non obstantibus, &c. Roder.

Pius IIII.

CAPVT XIX.

Nonnulla dubia circa confirmationem priuilegiorum expediuntur.

NOnnulla verò supersunt explicanda dubia circa hanc confirmationem. Primum est, vtrum simpliciter, & sine restrictione data ex certa scientia, habeat vim restituendi etiam priuilegia reuocata. Videtur enim ex dictis sequi conse-

1. Primum dubium.

quenter

quenter pars affirmans, quia confirmatio ex certa scientia restituit priuilegium amissum per non vsum, vel per vsum contrarium, quando contraria limitatio non adhibetur; ergo etiam restituet priuilegium reuocatum ab homine, quicumque ille sit. Item habet potestatem hæc concessio reualidandi quod à principio fuit nullum; ergo multò magis quod fuit validum, licèt fuerit reuocatum. Denique hæc confirmatio æquiualet nouæ concessioni, ergo. Et ita tenet aperte Rosel. (Rosel.) verb. *Absolutio*, n. 123. inde concludens, per similē confirmationem restitutam esse Minoribus priuilegium exemptionis à solutione quartæ canonicæ portionis, quod fuerat reuocatum in Clem. *Dudum*, de Sepulchr. & sequitur Roder. dicta q. (Roder.) 8. art. 3. citat Gloss. in c. *Cum accessissent*, de Const. verb. *Confirmatum*, & Panormit. in c. *Cum super*, (Panormit.) de Caus. possess. n. 4. sed ibi generaliter loquuntur, non specialiter de priuilegijs reuocatis.

2. Potest ergo in contrarium obiici, quia vt lex reuocet priuilegium non satis est, quod contra illud disponat, nisi expressè illud deroget, vt dicitur; ergo eadem ratione vt confirmatio restituat priuilegium, non satis est, quod illud confirmet ex certa scientia, nisi expressè dicat confirmare illud, non obstante reuocatione, imò nisi hoc dicat, non videtur esse confirmatio ex certa scientia quoad hunc effectū. Et confirmatur, quia aliàs, si nunc confirmetur omnia priuilegia alicuius religionis ex certa scientia, non addita illa limitatione, *Dummodo Concilio Tridentin. non sint contraria*, manebunt confirmata, & restituta omnia, etiam si contraria sint. Quod difficile creditu est alias per confirmationem priuilegiorum Societatis, in qua non ponitur illa limitatio, vt ex compendio constat; omnia illius priuilegia reuocata per concilium essent restituta. Vnde idem Eman. (Emm. Roder.) d. art. 1. videns fortasse vim illationis, ad vitandū illud consequens, coniectat clausulam illam, quæ deest in nostro compendio, esse in originali, quia post Pium V. non vidit Pontificem aliquem confirmasse absolutè, & sine illa restrictione priuilegia. Sed re vera illa limitatio non est in originalibus, nam Greg. XIII. in Bulla *Quanto fructuosius*, (Gregor. 13.) & in Bulla *Ascendente Domino*, & Greg. XIIII. & (Gregor. 14) Paul. V. in suis Bullis confirmatorijs absolutè, & (Paulus 5.) sine illa restrictione priuilegia Societatis confirmant ex certa scientia, & potestatis plenitudine; ergo erunt restituta omnia, quæ per Concilium Trident. fuerant reuocata, quod tamē etiam ipsa Societas non agnoscit ex vi taliū confirmationū.

3. Igitur pro resolutione aduertendum est, aliud esse, priuilegium fuisse à principio falsum, subreptitium, aut alia ratione nullum; aliud verò fuisse validum, & postea reuocatum. Nam prius priuilegium non conceditur de nouo per confirmationem etiam ex certa scientia, nisi expressè dicatur non obstante falsitate, aut surreptione. Ita sumitur ex Rot. tit de Confir. vtil. decis. 2. in no- (Rota.) uis, Panor. in c. *Inter dilectos*, de Fid. instr. n. 8. vbi (Felin.) latè Felin. n. 6. & in c. 2. de Rescr. n. 42. vbi alios (Panorm.) allegat. Et ratio prioris partis est, tum quia priuilegium falsum, vel surreptitium nunquam fuit concessum re vera, quia nec Princeps illud concessit, sed confirmatio est de priuilegijs concessis; ergo non cadit in illud. Tum etiam quia talis cōfirmatio non facta narratione talis defectus, subreptitia est. Vnde patet ratio secundę partis. Nam Papa potest de nouo dare priuilegium, etiam si fuerit falsum; ergo si id satis declaret, sufficit. Priuilegium autem semel validum verè fuit concessum, & ideò in illud potest cadere confirmatio, etiam si reuocatum sit, inquirimus autem, an cadat ex vi confirmationis ex certa scientia.

4. *Distinctio de reuocatione priuilegij priuata, & ab homine, & de illa quæ facta est iure communi, & ordinario.*

In quo vlterius distinguendum censeo de reuocatione priuilegij priuata, & ab homine, vel de illa, quæ facta est iure communi, & ordinario. Et de priori dico, confirmationem priuilegij ad illam extendi, quando particula *ex certa scientia*, vel *de plenitudine potestatis* expressè ac formaliter ponitur, quia tunc rectè procedunt rationes factæ. At verò si certa scientia non expressè ponitur, sed colligenda est ex narratis in indulto, non satis erit, narrari formam priuilegij confirmati, nisi fiat mentio reuocationis eius, vel addatur clausula *Non obstantibus*, vel generalis de omnibus defectibus, &c. vel specialis de tali reuocatione. Quia aliàs non erit confirmatio ex certa scientia quoad talem circumstantiam, seu reuocationem. Quia cum sit priuata, pertinet ad factum vel priuatum ius, quod Princeps præsumitur ignorare, iuxta c. 1. de Const. in 6. ergo est necessaria sciētia talis reuocationis, vt ea non obstante, priuilegiū restitui videatur. At verò quando certa sciētia nō exprimitur, sed ex narratis colligēda est, non extenditur. Vltra illud, quod ex narratis colligi potest; ille autem defectus reuocationis non colligitur ex narratis, nisi illius fiat mentio, vel nisi addatur clausula *Non obstante*, quæ hoc suppleat; ergo neque tunc extendetur confirmatio ex certa scientia ad hunc effectum. Quod eadem ratione procedit, siue reuocatio sit facta à superiore, siue per renunciationem expressam, vel tacitam.

5. *Si Princeps confirmat ex certa scientia priuilegium reuocatum iure communi, censetur illud restituere, quia præsumitur non ignorare ius commune.*

Secus verò videtur esse, quando reuocatio facta est iure communi, ex contrario fundamento, quod Princeps præsumitur non ignorare ius cōmune, d. c. 1. & ideò si confirmat ex certa scientia priuilegium reuocatum iure communi, censetur illud restituere. Solet autē in hoc addi restrictio distinguendo inter ius commune ordinarium, vel ius Concilij generalis: vt in priori seruari debeat regula data, in posteriori autem necessariū erit, vt fiat specialis mentio per clausulam, *Non obstante reuocatione talis Concilij*, vel saltem, generalis Concilij in communi. Quia Concilio generali non derogatur nisi per expressam clausulam, vt est regula Iurisperitorum communis, quos suprà lib. 6. retuli. Sed, vt ibi dixi, illa sententia generaliter incerta est, & specialiter in priuilegijs, contrarium tradit ibi Felin. in Regul. 1. n. 2. & 3. (Felin.) & infrà n. 11. in 2. fallentia. Nihilominus tamen quidquid sit de alijs casibus, aut rescriptis in terminis, in quibus nunc loquimur, videtur omnino vera, scilicet, quando priuilegia in generali tantum confirmantur ex certa scientia. Quia non est verisimile, quod per confirmationem adeo confusam, & communem derogetur speciali dispositioni Concilij generalis reuocantis in particulari aliqua ex dictis priuilegij. Nam regula est, vt species deroget generi potius, quàm è contrario; ergo maximè seruanda est, quando auctoritas Concilij generalis interuenit. (*Species potius derogat generi, quàm è contrà.*) Et ideò censeo, quòd licèt Greg. XIII. & Sixtus V. non addidissent illam exceptionem de priuilegijs contrarijs Concil. Trident. nihilominus non essent renouata per generalem confirmationem. Quod tandem agnoscit Emmanu. Roder. d. q. 8. art. 10. (Roder.) Non video tamen, quomodo cum hac doctrina possit subsistere alia, quàm ipse acceptat cum Sūma Rosel. quòd per similem confirmationem (Rosel.) generalem priuilegiorū Minorum ex certa scientia reuocata sit Clement. *Dudum*, de Sepulchr.

quoad quartam funeralem, cum illa constitutio etiam sit Concilij generalis, & directè resistat tali priuilegio, & non fuerit in speciali reuocata. Contrarium ergo censeo verum, nisi aliundè constet de speciali reuocatione Concilij, vt magis ex vltimo puncto huius capitis constabit.

6. *De exceptione addita per Greg. 13 & Sixtum 5. Roder.*

Sed quæret aliquis, cur Greg. XIII. & Sixt. V. addiderunt illam exceptionem si absque illa intelligenda foret. Respondet Roder. d. art. 10. additam esse ad firmandam regulam in cõtrarium, id est, vt intelligerentur confirmata omnia alia priuilegia alijs Concilijs generalibus contraria. Sic enim aliàs dicimus, quod licèt in generali concessione potestatis ad absoluendum, non veniant casus reseruati, si tamen in illa generali concessione addatur exceptio vnius casus reseruati, intelliguntur alij concessi. Et licèt suprà dixerimus, per confirmationem in forma communi, non ratificari priuilegia nulla, nihilominus si in tali confirmatione addatur exceptio vnius priuilegij alias irriti, vel reuocati, eo ipso intelligitur, mentem confirmantis esse confirmare omnia alia, etiamsi essent amissa, vel irrita, vt tradit Bal. in feud. tit. Per quos fiat inuestitura c. 1. n. 2. & sumitur à simili ex eodem in l. 1. §. *Sed excipiũtur*, ff. de Fer. Vbi rationem adducit, quia exceptio firmat regulam in contrarium, l. *Tribunus*, §. vlt. ff. de Milit. testam. quem allegat, & sequitur Iason in l. vlt. ff. Quod quisque iuris. Verumtamen valde etiam de hac declaratione dubito. Nam ex illa sequitur, illam exceptionem additam esse ad ampliationem confirmationis, non ad restrictionem. Atque adeo maiorem esse confirmationem ab eodem Gregor. XIII. factam cum tali exceptione, quam sine illa, quia cum illa solum excipit Conc. Trid. & concedit alia, sine illa verò omnia intelliguntur excepta; consequẽs autem videtur planè absurdum, & contra mentem Pontificũ, vt idem Rod. apertè etiã sentit in eadem q. 8. art. 1.

Bald.

Roder.

7. *Vera explicatio cur supra dicta clausula addita fuerit.*

Dico ergo illam exceptionem additam esse à Pontifice, quia voluit esse magis certam, & non relinqui sub generalibus regulis, quæ incertæ sunt, & infinitis interpretationibus & opinionibus sunt subiectæ. Item voluit Pontifex specialiter ostendere voluntatem suã circa firmitatem Decretorum Conc. Trid. vt non solũ generaliter sicut alia, sed etiam speciali modo videantur excepta, hoc enim vsitatum esse in iure sentit Glos. per text. ibi in l. vlt. ff. Quod quisq; iuris. Et optimum exemplum, ac indiciũ sumitur ex quadam confirmatione priuilegiorum ab eodẽ Gr. XIII. concessa clericis regularibus Ministris infirmorum, vbi prius dicit, confirmare priuilegia, quæ non sunt sub vllis reuocationibus comprehensa, & nihilominus addit; *nec Decretis Con. Trid. sunt cõtraria*, vbi manifestũ est, per priora generalia verba excipi etiam priuilegia reuocata in Con. Tri. & nihilominus additur specialis exceptio Conc. Trid. ad denotandum specialitatem eius, & singularem obseruantiam. Cõfirmari potest hęc resolutio ex doctrina Canonistarum satis recepta, quòd licèt exceptio firmet regulam in contrariũ, non tamen ampliat illam ad ea, quæ alio iure æquali fuerant excepta. Quam tradit Panorm. in c. *In nostra*, de Sepul. in princip. per eundẽ textum. Et Anchar. in c. 2. de Offic. Vicar. in 6. & in Rub. de Regul. iur. q. 4. circa finẽ. Latè Felin. in c. *Quoniam frequenter*, vt lite non contest. n. 2. qui Bart. Bald. Oldra. & plures alios refert. Et licèt fortè hæc etiam doctrina non sit certa & infallibilis, quia totum pendet ex coniecturata mente concedentis, confirmantis, seu disponentis; nihilominus ex natura exceptionis puto esse verum, non ampliare dispositionẽ ad id, quod alias exceptum erat à talibus verbis, vel de iure, vel ex natura rei, quia non ad hoc ponitur, sed ad limitandam exprefsè dispositionẽ. Vnde si aliquando videtur plus operari est, vel quia verba sunt de se vniuersalia, & in rigore sufficientia ad cõprehendenda omnia, quæ per exceptionem firmãtur magis, vel quia ex vsu & circũstantijs constat, talẽ esse intentionem disponẽtis; neutrum autem in præsenti casu inuenio, & alioqui res est grauissima, ideoq; credibile mihi non est, tam generalem extensionem fieri in illo directo modo per solam additionem exceptionis Concilij Trident. cum alia sufficiens ratio illius expressionis assignetur.

Concil. Trid.

Glossa.

Gregor. 13.

Panorm.

Anchar. *Felin.* *Barth.* *Bald.* *Oldra.*

8. *De confirmatione data vni, an intelligatur, & data alijs locis, vel religionibus.*

Secundum dubium esse potest, an confirmatio priuilegiorum ex certa scientia vni religioni, vel loco data, communicetur alijs locis vel religionibus, quæ cum priori in priuilegijs communicant, & consequenter an confirmatis priuilegijs Societatis v. g. confirmentur priuilegia omnium aliarum religionum, quæ habent communicationem priuilegiorum Societatis. Et ratio dubitãdi est, quia suprà dictum est, aucto priuilegio, ad cuius instar aliud concessum est, non augeri priuilegium ad instar; ergo similiter confirmato vno, non confirmatur aliud: nam est eadem ratio. Ergo facta confirmatione in priuilegijs in primo fonte concessionis (vt sic dicã) non sequitur, fieri in alijs, qui cum illo communicãt: nam in hoc etiam videtur esse eadem ratio. In contrarium verò est, quia hæc confirmatio est quædam gratia; ergo facta vni, communicatur alijs, quibus gratiæ illius communicantur. Respõdeo, duplicem esse posse sensum dubitationis. Vnus est, an confirmatis priuilegijs respectu religionis, cui primo fuerunt concessa, eo ipso illa eadem censeantur confirmata pro omnibus religionibus, quibus ante confirmationem, & post concessionem fuerunt communicata. Alius sensus est, an confirmatio concessa vni religioni quoad sua priuilegia, eo ipso censeatur facta alteri quoad sua, etiamsi diuncta sint, ratione communicationis generalis in priuilegijs, quam aliàs habent tales religiones.

Ratio dubitandi.

Duplex sensus quæstionis.

9. *De primo sensu.*

Circa priorem sensum oportet considerare, an communicatio priuilegiorum fuerit de concessis tantum, an verò de concessis, & concedendis. Nam si fuit prioris modi, negatiuè respondendũ est, hoc enim probat ratio dubitandi posita. Nam formaliter, ac per se loquendo, confirmato priuilegio exemplari, non confirmatur priuilegium ad instar, quia non fuit exemplar vt confirmatum, sed tantum vt concessum, nec priuilegium ad instar per se respicit futurum statum, sed illum, quem habet exemplar, quando aliud ad instar illius conceditur. Vnde etiam è contrario, licèt priuilegiũm *ad instar* confirmetur, non redũdabit cõfirmatio in exemplar. Et hoc censeo verum, siue confirmatio sit ex certa scientia, siue in forma communi, quia ratio æquè in vtroq; procedit. Et eadem ratione, si communicatio facta est tantum de priuilegio concesso non extenditur ad confirmationem postea factam, quia hæc nondum erat, quando communicatio facta est, & illa non est facta de futuris, vt supponitur.

10. *De communicatione concessorum, & concedendorum ex certa scientia.*

At verò si communicatio fuit de concessis, & concedendis, & fuit ex certa scientia planè deriuatur, ac redundat in omnes, quibus talis communicatio facta est. Quia illa cõfirmatio æquiualet

let concessioni priuilegij, vt dictum est, vnde A censeri potest priuilegium quoddã, & noua gratia, sed per illam communicationem etiam futura & concedenda communicantur, vt supponitur; ergo etiam hæc confirmatio communicatur quoad vsum & fructum illorum priuilegiorum, quæ confirmantur. Atque ita ex prædicto fundamento resoluit Mandos. d. tract. de Priuil. ad inst. q. 7. Qui tamen non videtur hoc admittere in confirmatione in forma communi: nam de illa simpliciter negat communicari, siue communicatio fuerit de concessis, siue etiã de concedẽdis. Mouetur solum illa ratione, quòd reuocato priuilegio exemplari, non reuocatur priuilegiũ ad instar; ergo nec illo confirmato confirmatur. Sed hæc ratio procedit tantũ in priori sensu, scilicet per se, & nulla alia interueniẽte communicatione. Ideò apparẽtius fundari potest, quia illa communicatio in forma communi non habet vim B concessionis, & ideò non reputatur priuilegium, ac subinde non communicatur per communicationẽ priuilegiorum, etiam concedendorum. Sed neque hæc ratio conuincit, & ideo probabilius puto, talem communicationem extendi etiã ad confirmationem in forma communi, maximè quãdo communicatio non solum est in priuilegijs, sed etiam in omnibus fauoribus, gratijs, & indulgẽtijs (vt communiter fieri solet in indultis mendicantium, & in nostris bullis, & alijs, quæ latè refert Roder. q. 55.) Quia confirmatio etiam data in forma communi est fauor, & indultum quoddam, & beneficium, & consequẽter est gratia; ergo ad illam extenditur communicatio de concedendis fauoribus. Imò licèt fuerit facta solum nomine priuilegiorum concessorum & cõcedẽdorum videtur mihi communicari, vel quia omnis gratia & beneficium Principis potest dici C priuilegium saltẽ lato modo, vt in principio dixi, & tradit Bal. in Prolog. Feud. n. 18. cum Ioan. And. in c. *Olim*, de Ver. sign. & plures alij, quos refert Mandos. suprà, priuilegium autem Principis latè est interpretandum. Vel quia confirmatio non per se stat, vt sic dicam, sed adhæret priuilegio iam concesso, & reddit illud firmius & stabilius quantum potest, sed per communicationem priuilegiorum, quæ non tantum ad concessa, sed etiam ad concedenda extenditur, communicatur illud priuilegium, non tantum secundum statum, quem habet tempore communicationis factæ, sed etiam quem habere potest per nouam confirmationem; ergo illa etiam communicatur postea, etiam si tantum sit in forma communi.

Mandos. *Roder.* *Bald.* *Ioann Andr.* *Mandos.*

11. *De secundo sensu dubij.* *Mandos.* Superest dicendum de alio sensu dubij supra posito, quem attingit Mandos. suprà q. 8. & absolutè affirmat, confirmatis priuilegijs vnius religionis, confirmari etiam propria priuilegia alterius religionis habentis communicationem D priuilegiorum cum priori. Ratio eius est, quia aliàs non manerent illæ duæ religiones æquales in priuilegijs, quod est contra mentem Pontificis concedentis illam communicationem. Confirmari hoc potest primò, quia hæc confirmatio, præsertim ex certa scientia, est quoddam priuilegium; ergo data vni religioni, transit ad aliam per communicationẽ; ergo transit cum proportione, id est, ad confirmanda priuilegia propria illius religionis, cui fit communicatio, etiamsi diuersa sint. Probatur hæc consequẽtia ex supra dictis ex quadam declaratione Põtificia, quod priuilegium datum vni religioni, & communicatum alteri, debet cum proportione, & non secundum idẽtitatẽ applicari. Nam si priuilegium concedit fauorem pro tali festiuitate, vel sancto religionis prioris ad aliam religionẽ debet applicari pro alio festo, vel sancto suo, & sic de alijs; ergo etiam in proposito, si vni religioni confertur confirmatio priuilegiorum suorum ex certa scientia, & hæc communicatur alteri, intelligitur cum proportione applicari ad sua priuilegia.

12. *Prædicta sententia probabilis; opposita probabilior.* Hæc sententia fortasse probabilis est, mihi tamẽ contraria videtur in rigore vera. Et in primis si vna religio communicet cum alia in priuilegijs concessis, non autem in concedendis, clarum est, confirmationem postea subsequutam non communicari, quia non habet rationẽ priuilegij concessi, sed concedẽdi, & à fortiori constat ex dictis in superiori puncto. Neq; hoc negaret prædictus auctor (vt existimo) quamuis in illa quęstione magis indistinctè loquatur, quàm in proximè pręcedente. Deinde etiamsi communicatio extẽdatur ad priuilegia concedenda, existimo non extendi illo modo, quia Papa non intẽdit confirmare nisi priuilegia, v. g. Minorum; ergo non confirmat priuilegia propria Dominicanorum, aliàs plura confirmaret, quàm intenderet. Maximeq; vrget hæc ratio in confirmatione ex certa scientia, quia Papa non habet, vel pręsumitur habere sciẽtiam aliorum priuilegiorum, sed eorum tantum, quæ directè ac expresè ex tali sciẽtia confirmat; ergo illa confirmatio non potest per communicationem transire ad alia priuilegia dissimilia. Neque est simile exẽplum, ex quo argumentum in contrarium sumebatur, quia in illo exẽplo proportio cõsideratur ex parte materię in vsu priuilegiorũ, & non est extensio communicationis, sed interpretatio circa modũ, quo debet applicari ad materiã, & vsum eiusdẽ priuilegij, quę interpretatio sumpta est ex declaratione ipsius Pontificis, & ex materia ipsa, & circũstantijs constare posset, quia idem priuilegium applicatum ad diuersos, debet vnicuique adaptari iuxta modum suum, alioqui esset inutile, & improportionatum vtrique vel alteri eorum, & ad hoc tantum confirmandũ faciunt omnia, quę Mand. supra allegat. At verò in nostro casu non fieret sola interpretatio, sed extensio confirmationis Põtificia ad plura priuilegia, quã cadant sub intentionẽ aut mentem eius. *Mandos.*

13. Nec dici potest, supposita communicatione, Pontificem confirmantem habere hanc intentionem virtualem, vel certè extensionem sequi ex intentione & efficacia prioris Pontificis, qui communicationem concessit. Hoc (inquam) dici non potest, quia sine tali extensione habet integrum effectum concessio vtriusque Pontificis. Quod explico in hunc modum, quia quando Pontifex confirmat priuilegia, v. g. Minorum, illa confirmatio formaliter (vt sic dicam) communicatur Prædicatoribus, id est, vt versatur circa ipsamet priuilegia Minorum, quia illamet communicantur Prædicatoribus, non solum vt antea erant, sed etiam vt sunt confirmata, vt per se constat ex dictis, quia illa priuilegia per communicationem sunt facta tanquam propria illius religionis, & confirmatio illorum etiã est priuilegiũ, quod communicatur illi; ergo non potest illa cõmunicatio habere etiam alium effectum confirmandi propria priuilegia Prædicatorum. Tum quia per priorem effectum satisfactum est menti vtriusque Pontificis, neque alter eorum alium explicauit, aut voluit. Tum etiam quia aliàs bis cõmunicaretur illa confirmatio tali religioni semel circa priuilegia prius communicata, & iterũ

circa propria, quod est alienum à ratione, & sine vllo fundamento in voluntate Pontificum. Secus verò est in alio exemplo adducto: nam quádo communicatur priuilegium festiuitatis alicuius sancti proprij, ita applicatur vni religioni ad sanctum eiusdem ordinis, vt non communicetur quoad sanctum alterius ordinis, & ita saluatur vnica, & vt sic dicam, formalis communicatio, licèt in materia seruetur tantum proportio.

14. *Quando cōfirmantur omnia priuilegia alicuius religionis, siue propria, siue communicata, tunc consequenter confirmantur priuilegia alterius religionis, vt per communicationem facta communia.*

Neque etiam propter seruandam æqualitatem inter illas religiones, necessarius est ille effectus, quia satis per hoc seruatur, quod sicut illa priuilegia manent confirmata pro vna religione, ita etiam pro alia, & è conuerso, sicut propria priuilegia, v.g. Prædicatorum non manent confirmata ex vi confirmationis datæ Minoribus, ita etiam non communicabuntur Minoribus illa priuilegia Prædicatorum vt confirmata, sed prout antea erant, & communicabantur. Hinc verò potest limitari hæc nostra sententia, vt non procedat, quando per indultum confirmantur omnia priuilegia religionis alicuius siue propria, siue communicata, nam tunc consequenter confirmantur priuilegia alterius religionis, non tamen vt illius, sed vt per communicationem facta sunt alterius. Quia illa prior religio etiam habet communicationem cum altera quoad futuras gratias, vt supponimus; ergo per communicationem habebit sua priuilegia confirmata ex redundantia (vt sic dicam) generalis confirmationis concessæ alteri religioni, vt consideranti facilè patebit.

CAPVT XX.

An per innouationem priuilegij confirmetur, vel denuo gratia concedatur.

1. SOlent Pontifices aliquando simpliciter priuilegia confirmare, nihil amplius addendo, aliquando verò non contenti verbo confirmandi, addunt *Confirmamus, & innouamus*, & interdum superaddunt, *& de nouo concedimus*, sicut Paul. V. in confirmatione Priuilegiorum Societatis adiecit, & sæpè in confirmationibus Mendicantium inuenitur, & refertur in Supplem. concéſ. 191. & in Monu. Min. conſ. 343. Dubium ergo est, quomodo verbum innouandi distinguatur à verbo confirmandi, & quid addat. Quod dubium proposuerunt fratres Minores Iulio II. pro intelligentia cuiusdam confirmationis suorum priuilegiorum factæ à Sixto IIII. cum illa additione, *& de nouo concedimus*, interrogantes, an per illa restituerentur, sed de nouo concederentur etiam priuilegia prius reuocata. Respondit autem dictus Papa Iulius II. per illa verba solummodo esse confirmata priuilegia dicto ordini concessa, & non aliàs reuocata. Ita habetur in Bulla Iulij II. an. 1504. incipit *In militantis Ecclesiæ agro*, & habetur in lib. Monum. Minor. fol. 125. & 126. pa. 2. concef. 277. in impressione Salmant. an. 1511. & refertur ab Emman. Roder. in 1. tom. Bullarum, p. 570. Habet autem difficultatem illa responsio, primò, quia videtur contra vim & proprietatem verborum, præcipuè illorum, *& de nouo concedimus*. Secundò, quia hoc modo videntur frustrà addi, nam illud satisfuerat factum per puram confirmationem, non solum ex certa scientia, sed etiam in forma communi, vt ex dictis patet. Tertiò, quia sequitur minus concedi per illa verba, quàm per confirmationem ex certa scientia, quia per hanc reparantur, & restituuntur priuilegia reuocata, vt dictum est, quod negatur fieri per verba prædicta.

Paulus V. — *Quid addat innouatio super confirmationem.* — *Bulla Iulij II.* — *Roder.* — *Difficultates circa responsum Pontificis.*

Respondeo, sicut confirmatio distinguitur in eam, quæ est in forma communi, vel ex certa scientia, ita etiam posse innouationem distingui: nam videtur eadem ratio, quia est in potestate Pontificis vtroque modo illam facere. Posita ergo tali distinctione, & illam applicádo cum proportione ad confirmationem, videtur in primis dicendum, quando innouatio est in forma communi nō restituere priuilegia reuocata, vel quomodolibet amissa, nec dare nouum ius, sed solum antiquum innouare. Ad hanc conclusionem probandam allegari solent sequentia iura, cap. *Ex parte*, 1. de Priuileg. vbi dicitur: *Priuilegium*, &c. *duximus innouandum, ita tamen vt per innouationem ipsius, eidem Ecclesiæ non plus iuris accrescat.* Sed ex his verbis posset quis in contrarium argumétari, quia nisi addidisset Pontifex, *ita tamen*, &c. innouando absolutè, videretur ius nouum concedere: licèt constet ex textu illam innouationem non fuisse ex certa scientia. Sed huic euasioni obstat cap. *Quia intentionis*, eodem tit. vbi expresśè & absolutè dicitur; *cum innouatio nec ius nouum conferat, nec etiam tollat vetus.* Quare in alio textu clausula illa *ita tamen*, &c. non ponitur vt necessaria ad limitandum verbum *innouandi*, sed ad declarandum illud, vel etiam ad reddendam rationem, cur tam facilè concessa fuerit illa innouatio, sicut apertè etiam fit in cap. *Cum dilecta*, de Confirm. vtil. vbi additur, per innouationem ius nouum non acquiri, sed conseruari antiquum. In his ergo locis frequens est hæc sententia. 2.

Innouationē in forma communi nō restituere priuilegia reuocata, nec dare nouum ius, sed solum renouare antiquum. — *C. Cū dilecta*

Occurrit tamen circa hæc iura considerandum, nomen priuilegij æquiuocè posse sumi, vno modo pro ipso iure, vel gratia per Principem concessa, prout priuilegium definiuimus in principio huius materiæ, alio modo pro instrumento authentico, in quo talis concessio, & fides, seu probatio eius continetur, sicut etiam nomen cōtractus interdum significare solet pactum ipsum, interdum instrumentum authenticum eius, vt latè tradit Tiraq. lib. 1. de Retract. §. 2. Gloss. 1. in princip. Nam ex vsu non minus constat hoc in priuilegio, quàm in contractu. Hinc ergo innouatio priuilegij interdum refertur ad solum instrumentum, quia vetustate fortè consumitur, & ideò innouatio eius conceditur. Aliquando verò potest referri ad rem ipsam, vt ius antiquitus cōcessum postea innouatur. Priori modo clarū est, innouationem priuilegij non conferre ius nouum. Et planè hoc modo loquitur dictum c. *Cum dilecta*, vt patet ex illis verbis; *Prædicta priuilegia quasi iam nimia vetustate consumpta, cum fuerint non in pargameno, sed in papyro conscripta, duximus innouāda.* Et in eodem sensu loquuntur alia iura. Innouari ergo priuilegium hoc modo, nihil aliud est, quá nouum instrumentum priuilegij antiqui ex veteri instrumento exemplari, quod eiusdem sit auctoritatis cum originali, quia Principis auctoritate factum vel approbatum est. Argumento ca. vlt. de fide instr. & ideò nouum ius dare non potest, quia ius in multis instrumentis contentum, nec est aliud, & aliud, nec est maius. Imò (vt rectè ait Panorm. in d. c. *Cum dilecta*, talis innouatio ius in priuilegio contentum non confirmat, vtique secundum se, quia illi robur aut valorem non addit, quoad nos verò quodammodo confirmat, quia facilior vel diuturnior fit probatio eius, & hoc modo dicitur etiam hæc innouatio conseruare priuilegium, quia perdito vel consumpto instrumento,

3. *Dupliciter sumi posse nomen priuilegij.* — *Tiraquel. Glossa.* — *Panorm.*

instrumento, perditur ius quoad forum saltem A externum, nisi loco illius succedat præscriptio, & ideò per renouationem priuilegij quodammodo conseruatur ius in eo contentum.

4. Quocirca de hoc innouationis modo nulla nobis est difficultas, nec de illo principaliter loquimur, sed de alio modo, quando ius ipsum, & non instrumentum continens illud innouatur. De hoc enim modo innouationis videntur loqui Pontifices, quando dicunt, innouare priuilegia, tum quia eodem modo dicunt innouare, quo confirmare; non confirmant autem instrumenta, sed gratias in illis contentas; ergo illas etiam innouant; tum etiam quia non concedunt licentia renouandi aut exemplandi denuò vetera instrumenta, nec transumpta approbant, sed ipsamet formalia priuilegia (vt sic dicam) innouant, tum maximè, quia sæpè dicunt expresse, de nouo priuilegia talia concedere, concedere autem priui- B legium, non est concedere instrumentum illius, sed est ius speciale donare. De hac autem innouatione, non probatur sufficienter ex dictis iuribus, quòd nullum ius conferat, quia hæc innouatio non est talis, qualis est illa, de qua dicta iura loquuntur, sed diuersa, vt constat ex dictis, à diuersis autem non fit illatio. Maximè quia neque necessario sunt coniuncta: optimè enim potest innouari instrumentum, non renouato iure, imò nec confirmatio, vt dictum est, & è conuerso posset innouari ius ipsum, non concessa innouatione antiqui instrumenti. Aliundè verò innouatio idem esse videtur, quod renouatio; renouatio autem est restitutio rei iam destructæ seu finitæ, in quo à prorogatione differt quæ est continuatio, seu dilatio rei, quæ adhuc durat iuxta l. *Sed etsi*, ff. de Precario, & l. *Dies*, ff. de Damn. infect. vbi Glo. & Doctores, & latè Tiraqu. de vtroque retract. C lib. 2. §. 1. Gloss. 7. n. 24. ergo innouatio priuilegij ex vi verborum reparatio est priuilegij amissi; ergo semper habet hunc effectum, siue sit ex certa scientia, siue non, quia priuilegium operatur quantum sonat in proprietate verborum.

Potest renouari instrumentum non renouato iure, imo nec confirmas.

Glossa. Tiraquel.

5. Nihilominus si contingat, innouationem priuilegij quoad ius ipsum, & gratiam non fieri ex certa scientia, sed in forma communi, vera est, & recepta assertio posita. Dico autem (si contingat) quia non videtur illa innouatio in sensu explicato multum vsitata. In Bullis enim Pontificijs religionum nunquam (quod ego viderim) fit innouatio priuilegiorum sine confirmatione ex certa scientia, & consequenter ipsa etiam innouatio est ex certa scientia, & idem forte est in alijs indultis, verumtamen de toto vsu mihi constare nõ potest, nec etiam repugnat innouationem adiungi confirmationi datæ tantum in forma communi, quia (vt dicebam) ex voluntate Pontificis D pendet. Hoc ergo posito, probatur assertio ex interpretatione Iulij II. supra allegata, quæ planè supponit, solum verbum, *Innouandi*, vel quod magis est, verbum, *Concedendi de nouo*, non satis esse ad restituendum priuilegium reuocatum, vel amissum; ergo oportet, vt in aliquo casu hoc possit in rigore verum esse: ergo maximè quando talis innouatio fit in forma communi, & re non discussa, neque cognita. Secundò id probari potest a paritate rationis, quia innouatio restituens priuilegia reuocata, vel amissa, æquiualet nouæ concessioni, vt suprà in simili dictum est, sed incredibile est Pontificem in generali loquentem, & sine causæ cognitione intendere, noua priuilegia concedere; ergo incredibile etiam est, vti verbo innouandi in illo sensu, quando non procedit ex certa scientia, nec causa cognita; ergo talis innouatio in forma communi non restituit priuilegia amissa, neque dat nouum ius. Tertiò, proprietas verbi *Innouandi*, non cogit ad interpretandum, ex vi illius fieri nouam concessionẽ priuilegij, etiam prius inualidi, vel reuocati, quia sæpè renouari dicitur quod durat, & nondum extinctum est, sicut patet non solum in arte factis, vt in domo, & similibus, sed etiam in moralibus, vt in feudo, in emphyteusi, in promissione, in voto, &c. & ideò res renouata non semper est altera ab antiqua, sed est eadem in pristinum statum restituta, vel ad meliorem formam redacta, vt constat, tam ex communi loquendi vsu, quàm ex latina proprietate. Et tradidit Panorm. lib. 2. cons. 67. num. 3. dicens: eum, qui petit renouationem, non supponere caducitatem, sed potius supponere existentiam & valorem rei, petere autem renouationem, ne vetustate pereat. Et probatur optimè ex cap. *Longinquitate*, 12. quæst. 2. & cap. 1. de Precarijs, iuncta Gloss. ibi; ergo innouatio priuilegij pura, & communis non extenditur ad nouam concessionem, sed solum ordinatur ad conseruationem priuilegij iam concessi, & durantis. Probatur consequentia, quia hæc renouatio, cum non sit facta cum cognitione causæ, nec ex certa scientia, non est extendenda, sed potius restringenda, quantum proprietas verbi patitur, quia fieret periculosa, & odiosa; ergo ex vi talis formæ non inducit nouum valorem priuilegij, sed solum renouat antiquum.

Nunquam vel ferè nunquam fit innouatio priuilegiorum sine confirmatione ex certa scientia, vnde & ipsa innouatio est etiam ex certa scientia.

Iulius 2.

Panormit.

C. Longinquitate.

Sed quæres, quem effectum habeat talis innouatio sic explicata, distinctum à confirmatione simili: Nam si contingat, cadere super priuilegium inualidum, vel reuocatum, aut amissum per contrarium vsum, vel alio modo nihil confert, sicut nec confirmatio, quia deficit in fundamento. Si autem adiungatur priuilegio valido, & adhuc permanenti in sua substantia, ad summum confert ad quoddam robur, & firmitatem, eo modo, quo dictum est de confirmatione in forma communi. Videntur ergo non distingui in effectu: sed geminari voces, ad maiorem exaggerationem, & expresione affectus concedentis. Alius verò effectus solet tribui huic innouationi, quod per illam censetur ipso facto renouatum priuilegium quoad probationem talis gratiæ, ita vt illud nouum indultum sit quasi prius priuilegium, seu instrumentum renouatum, quia princeps non præcipit, vel concedit, vt renouetur instrumentum, sed ipsemet renouat. Sed hoc re vera non ita est, nisi innouatio sit ex certa scientia, vel tenor prioris indulti in posteriori inseretur, quod perinde est. Quia si vtrumque horum desit, generalia verba non sufficiunt, sine alia probatione authentica.

6. De effectu prædictæ innouationis.

7. Alium effectum indicat Emman. Roder. dicta quæst. 8. art. 2. §. vlt. scilicet, per talem innouationem fieri, vt ad præscribendum contra tale priuilegium, necessarium sit computari tempus à tempore talis renouationis, quia licèt per aliquot annos prius fuerit inchoata præscriptio cõtra illud priuilegium, si non fuit consummata, postea non poterit computare ad reuocationem priuilegij consummandam sed oportebit de nouo inchoari. Quia innouatio est quædam restitutio rei ad pristinum statum, citat Cordub. in Cõpend Man. verb *Absolutio quoad seculares*, 2. §. 15. sed ibi nihil inueni, in eod. autem ver. 1. §. 15. vbi hoc attingit, loquitur de innouatione ex certa

Cordub.

ſcientia: et ſic etiam confirmatio ex certa ſcientia per ſe ſufficiet ad eundem effectum iuxta ſuperius dicta. Et adeò non poſſum magis tribuere hunc effectum innouationi, quàm confirmationi in forma communi. Tum quia nec ius, nec au-

Confirmatio communis eſt roboratio rei præexiſtentis ac proinde infert eius infirmitatē.

ctoritatem ſufficientem video: tum quia etiam confirmatio communis eſt roboratio rei præexiſtentis, & conſequenter aufert omnem infirmitatem eius, illud autem tempus contrarium quádiu computari poteſt ad deſtruendum priuilegium, multum debilitat firmitatem eius; ergo hæc debilitas tolletur per illam confirmationem. At verò nullus auctor, quem ego viderim, tribuit hunc effectum confirmationi in forma cõmuni, neque iura fauent, quæ de illa loquuntur. Accedit, quod ſi non obſtante tali innouatione, priuilegiatus continuè procedit in non vſu, ſine temporis interruptione, magis culpabilis eſt, & magis renunciare videtur priuilegio. Concludo igitur, hanc innouationem parum prodeſſe, & ferè nihil addere ſupra confirmationem communem, & ideò (vt dixi) raro fieri in priuilegijs.

8.
Secunda concluſio.

Secundò dicendum eſt, innouationem ex certa ſcientia conferre ius nouum de ſe, & æquiualere conceſſioni, ideoque reſtituere poſſe priuilegium perditum, & à fortiori omnem vetuſtatem eius tollere, & in priſtinum ſtatũ illud reſtituere. Hæc eſt ſententia communis omnium, quos retuli cap. præced. Et eandem intendit Cordub.

Cordub. Ioann. de Ligram. Panorm. Felin.

loco proximè citato cum Ioann. de Ligram. & Panormit. in c. *Cum ſuper*, de Cauſ. poſſeſ. & propriet. Idem Panor. & Felin. latè in cap. *Inter dilectos*, de Fide inſtrum. & in Compend. Minorũ, verb. *Priuilegia fratrum*, §. 15. refert Collector, hanc fuiſſe ſententiam doctiſſimorum virorum Salmanticenſium: Eiſdemque rationibus probari poteſt, quibus ſimilem aſſertionem de confirmatione ex certa ſcientia oſtendimus: nam ferè ſunt idem, & ſi in aliquo differunt, in rationis paritate conueniunt, & declarari poteſt in hunc modum. Nam verbum *Renouandi*, licèt poſſit dici de re præexiſtente, tamen cum proprietate etiam poteſt cadere in rem, quæ iam perijt, & iterum excitatur, ſicut reſurrectio dici poteſt quædam renouatio. Et hoc modo interpretor differen-

Diſcrimen inter prorogationem & renouationẽ, illa ſiquidem eſt rei durantis hæc præterita iã.

tiam illam, quam aliqui Iuriſtæ aſſignant inter prorogationem & renouationem, quod illa eſt rei durantis, hæc verò rei, quæ iam præterijt: nõ credo enim eſſe verum diſcrimen, ſi vtrumque membrum præciſè, & æqualiter, ſeu excluſiuè intelligatur; ſic enim falſum eſt, quod de renouatione dicitur, vt ex dictis patet. Poterit autem differentia ſuſtineri, ſi primum membrum excluſiuè ſumatur, non verò ſecundum. Ita vt ſenſus ſit, prorogationem dici tantum de re nondum extincta, vel tempore nondum finito, quia eſt dilatio. & continuatio quædam, quæ non cadit in rem iam extinctam. At verò renouatio non ita limitatur, ſed propriè dici poteſt de re iam extincta, ſi eadem reſtituatur, quamuis alio alio modo etiam dicatur de re præexiſtente, vtrumque enim probant iura ſuprà citata, & vſus, & ipſa vis vocis. Igitur quando priuilegium dicitur renouari ex certa ſcientia, amplianda eſt renouatio ad omnem modum poſſibilem, qui ſub propriam ſignificationem talis verbi cadere poſſit. Probatur conſequentia, quia talis renouatio, cum ſit fauor Principis, & ab eo detur ex certa ſcientia, & conſequenter ex plenitudine poteſtatis, amplè interpretandum eſt tam ex parte perſonæ, quàm ex parte modi; ergo de ſe habet vim

A conceſsionis nouæ, ſeu excitationis priuilegij, ſi neceſſaria fuerit. Hoc autem magis indubitatum erit, ſi verba conceſsionis ſint; *Et de nouo concedimus*, quia nulla poſſunt eſſe clariora; ergo ſi ſimul ſit, *Ex certa ſcientia*, nihil amplius deſiderari poteſt ad hunc effectum intelligendum.

Ad declarationem autem Iulij II. reſpondet Collector Mendicantium, dicto §. 15. fuiſſe da- 9. *Collector Mẽdicantium.*
tam abſolutè, & generaliter propter defectum relationis, indicans, attenta rei veritate nõ fuiſſe legitimam, vbi Cordub. etiam conſentit, & Roder. d. q. 8. art. 2. Nec video, quid aliud poſsit reſpondere, quia ex tenore indulti Sixti IIII. euidenter apparet fuiſſe *ex certa ſcientia, & mera voluntate, & motu proprio, & pro potiori cautela*, omnes enim hæ particulæ formaliter ibi inueniuntur, quæ clariſsimæ explicant, mentem Pontificis fuiſſe, priuilegia illa valida conſtituere, in quocũque ſtatu antea eſſent. In interrogatione autem, B quæ fuit propoſita Iulio II. nulla mentio facta fuit conceſsionis de nouo ex certa ſcientia, ſed tantum, quod Sixtus IIII. confirmando priuilegia, de nouo illa conceſsit, nullam aliam circumſtantiam vel qualitatem renouationis declarando, aut proponendo, vt apertè conſtat ex tenore indulti Iulij II. in Monum. Minor. fol. 125. p. 2. in tertia ſupplicatione. Reſpondit ergo Iulius iuxta interrogata, reſtringens potius, quàm extendens renouationem; & ita confirmat priorem concluſionem noſtram, & non obſtat huic ſecũdæ, quia reſponſio non cecidit in materiam eius.

Cordub. Roder.

Reſponſio Iulij 2. erat potius reſtringens, quam extendens renouationem.

Sed quæret tandem aliquis, ſi tanta eſt vis renouationis priuilegiorum ex certa ſcientia, quid neceſſe eſt poſt illam addere clauſulam, quæ frequenter in his indultis additur; *Supplentes omnes iuris, & facti defectus, ſi qui forſitan interuenerit in eiſ-* C *dem.* Nam eo ipſo, quod per talem renouationem priuilegia omnino inſtaurantur, & de nouo fiũt, ſi neceſſe ſit ſupplentur neceſſariò omnes iuris, & facti defectus, quæ interrogatio etiam de confirmatione ex certa ſcientia fieri poteſt: nam etiam poſt illam addi ſolet prædicta clauſula. Pri- 1. Ratio.
mò ergo generalem reſponſionem dare poſſumus, has clauſulas non ſemper addi propter nouos effectus, ſed ad maiorem rei euidentiam, & ad tollenda omnia dubia, & ſcrupulos. Se- 2. Ratio.
cundò dici poteſt, hæc poſteriora verba extendi ad omnes defectus, ſiue ſint contra valorem actus ipſo facto, ſiue non inualident ipſo iure priuilegium, dent tamen occaſionem mouendi lites contra illud, & procurandi irritationem illius: per ſolam autem renouationem, non conſtat ſatis, omnes hos defectus eſſe ſuppletos, ſed ſolum generatim, priuilegium eſſe reſtitutum D validè. Tertiò poſſet quis dicere per hanc clauſulam, *Supplentes, &c.* non ſolum ſuppleri defectus commiſſos in prioribus conceſsionibus, ſed etiã illos, ſi qui forſan commiſsi ſunt in ipſa obtentione talis confirmationis, ſeu renouationis qui non fuiſſent ſuppleti, ſi ſimpliciter, & ſine tali clauſula conceſſa fuiſſet. Et quidem hoc poſterius per ſe manifeſtum videtur. Illud verò prius ex generalitate verborum videtur fieri veriſimile, & quia non repugnat, illam conceſsionem eſſe ſimul quaſi reflexiuam in ſe ipſam, nec eſt maior ratio, cur aliorum indultorum defectus ſuppleat, quàm ſuos. Sed huic expoſitioni obſtat relatiuum illud, *In eiſdem*, nam prius commemorantur priuilegia confirmata, & renouata, & poſtea ſupplētur defectus, & ſicut hoc vltimum indultum confirmans præcedentia, non confirmat

10. *De clauſula indultis vſitata, cur addatur.*

ſe

se ipsum, ita supplendo defectus præcedentium, non supplet suos, si qui fortè in ipso committuntur. Dices non posse efficaciter supplere defectus præcedentium, nisi suppleat suos. Respondeo, ad præsentem concessionem non pertinere supplere suos defectus, sed cauere illos, ne interueniant, & hoc modo posse efficaciter supplere defectus præcedentium, cauendos suos. Imò non videntur posse suppleri defectus, qui nondum sunt commissi, licèt possint tolli impedimenta, vt censuræ, & similia, vel dispensari in aliquibus circumstantijs alioqui necessarijs, vt ibi non requirantur, nec omissio earum sit defectus, quod per alias clausulas fieri solet, & non per illam, & ita verius videtur, illa verba solum ad præcedentia priuilegia referri.

Obiectio cum responsione.

11. Vltimo est in illa clausula consideranda forma, & vis verborum, vt eius effectus intelligatur. Nam interdum adeò limitantur illa verba, vt non extendantur ad priuilegia, vt in Bullis Gregor. XIII. *Quanto fructuosius*, & *Ascendente Domino*, confirmationis instituti Societatis, cum prius nominasset constitutiones, statuta, priuilegia indulta, &c. eaque omnia confirmasset, postea limitatè subdit, *Supplentes omnes iuris, & facti defectus, si qui interuenerint in prædictis constitutionibus, & statutis.* Vbi constat, supplementum hoc non extendendi ad priuilegia. At Greg. XIIII. generalius dixit. *Si qui interuenerint in eisdem*, planè referens omnia, quę suprà enarrauerat. Et eodē modo loquutus est S. D. N. Paul. V. & similia habentur in Bulla Pauli IIII an. 1561. in qua priuilegia Minorum confirmantur. Sixtus autem. V. confirmando priuilegia Minorum, adiecit, *Supplentes omnes, & singulos defectus iuris, & facti, ac solemnitatum etiam de iuris necessitate, aut alias quomodolibet requisitarum forsan omissarum, & alios quoscumque defectus, si qui forsitan interuenerint in eisdem:* Quę verba specie tenus videntur maiorem concessionem continere, re tamen vera in substantia non continent.

De forma, & vi verborum clausulæ prædictæ Gregor. 13.
Gregor. 14.
Paulus 5.
Paulus 4.

12. Certum est enim, per omnia hæc verba in primis non suppleri naturales defectus ex iure naturæ repugnantes valori actus, vt in simili tradit Hostiens. in c. 1. de Transact. & Innoc. in c. *Scisitatus*, de Rescrip. vbi Felin. n. 4. plures refert. Et ratio est clara, quia talis defectus suppleri non potest. Imò licèt de facto posset, si non iustè posset, non est credendum suppleri, quia princeps censetur tantum ea concedere, quæ iustè potest, vt rectè Hostiens. supra. Quapropter etiam defectus per subreptionem commissi non supplentur, vt suprà de confirmatione ex certa scientia dictum est. Nec denique substantialis defectus per dolum commissus, vt notauit Hostiens. dicto cap. 1. & sumitur ex eodem textu ibi, *in curia*, vel *imperitia*, & idem significant alij Pontifices cum confirmant priuilegia, & addunt clausulam, supplentem defectus sub dubio, & sub conditione, si fortasse interuenerunt. Vnde neque per verba Sixti tales effectus supplentur, tum quia forma verborum est eadem quoad modum loquendi sub conditione, & dubio de defectibus, *Si forsan interuenerunt*, vtique sine dolo, & surreptione, tum etiam quia similis clausula non supplet falsitatem vel fraudulentam taciturnitatem, vt suprà ex Panormit. & alijs vidimus, & plures refert in simili Sanci. lib. 8. de Matr. disp. 24. num. 6. Et in eodem sensu dixit Martin. Lauden tract. de Priuil. q. 3. per huiusmodi verba suppleri ea, quæ sunt iuris, non quę sunt facti. ex Specular. tit. de Lega. §. *Nunc ostendendum*, verb. *Decimo octauo*,

Hostiens. Felin.
Defectus per surreptionem commissi non supplentur.
Hostien.
Sixtus.
Sanci. Martin. Lauden.

A tum denique quia ab ordinario iure & stylo non receditur sine maiori specificatione & declaratione. Vnde nō nego, quin aliquādo possint verba clausulæ esse tā ampla, vt etiā defectus prædictos suppleat, oportet tamē vt expressè id significent, vt supra de confirmatione diximus, de qua refert mirabile exemplum Emman. Roder. dicta q. 8. art. 15. in fine, quod in eo videri potest.

Ab ordinario iure & stylo non receditur sine maiori specificatione.
Roder.

CAPVT XXI.

Vtrum ad esse, seu ad valorem, vel fructum priuilegij aliqua iusta causa concessionis necessaria sit?

1. EXplicatis alijs causis, dicendum superest de finali causa priuilegij, quam in hunc locum reseruauimus, quia cognitis alijs facilius poterit expediri. Priuilegium autem considerari potest, B vel vt est lex quædam, vel vt est exemptio à lege, seu concessio supra legem. Priori modo spectatum ita requirit causam iustam, sicut quælibet alia lex, quia iustitia & honestas ex parte causæ communis est omni legi; tamen honestas & iustitia priuilegij sub hac ratione legis, pendet ex iustitia eiusdem sub priori ratione. Nam tunc priuilegium alicui concessum ab alijs obseruari iustè præcipitur, quando concessio ipsa specialis, seu exemptio à lege iusta est, & rationabilē causam habet, ideoque solum oportet exponere, quę causa necessaria sit, vt talis exemptio, vel speciale ius, aut licitè, aut validè conferatur.

2. Dico primò. Vt priuilegij concessio licitè fiat, necessariam esse honestam & porportionatam causam, quæ Principem ad illam faciendam inducat. Probo primò ex generali ratione actus humani, quia vt sit honestus debet fieri ex causa rationabili alias prudenter nō fiet, & consequenter C neque honestè. Deinde, vel priuilegium est cōtra ius commune, vel tantum vltra. In priori, vt seruetur iustitia legalis, & distributiua, est necessaria iusta causa, vt constat à simili ex dictis lib. 6. de dispensatione legis. In posteriori autem priuilegio nō est tanta inordinatio si absque causa concedatur, quia plus habet de gratiā, quàm de iustitia: nihilominus tamen vt non sit actus prodigalitatis, sed prudentis liberalitatis, nonnulla causa proportionata necessaria est. Præsertim quia priuilegia aliter concessa multiplicantur nimis, & contemnuntur, & in alijs generant inuidiam, & perturbant pacem, quia non fiunt sine aliqua personarum acceptione, & improportione inter membra eiusdem corporis politici; ergo in omni priuilegiorum genere est aliqua causa necessaria.

Ad priuilegium concedendum vt licitè fiat opus esse iustā motiuum & proportionatum inducēs principem ad concedēdum, non tamen sine eo esse irritum, si non sit deceptio, aut iniqua occultatio.

3. Secundò verò dicendum est, hanc causam non D esse ita necessariam, vt defectus illius reddat priuilegium irritum, si ex parte petentis non interueniat deceptio, aut iniqua occultatio, quia tunc priuilegium erit nullum, nō tam ex defectu causæ, quàm ex defectu voluntatis concedentis. Prior pars est certa in priuilegijs, quæ sunt pura beneficia sine derogatione, aut repugnantia iuris communis, quia si causa deficiat, non fit propria iniuria, sed ad summum est nimia quædam elargitio, quæ facta tenet, licèt minus prudēter fiat. In priuilegijs autē contrarijs iuri communi habet nonnullam dubitationem, quia multi putant, dispensationem legis humanæ sine causa datam non solum esse iniquam, sed etiam nullam. Quod si esset verum, à fortiori idem dicēdum esset de tali priuilegio, quia est veluti permanens, & continuata dispensatio in iure. Item quia indulgentia sine

causa data est nulla, priuilegium autem est indulgentia quædam. A

4\. *Nulla potestas inferior potest priuilegium concedere contra ius superioris.*

Nihilominus assertio posita etiam in hoc priuilegio est vera, & communior. Habet autem locum in priuilegio eximente à iure, quod pendet à voluntate ipsius concedentis priuilegium. Nulla enim potestas inferior (vt dixi) potest priuilegium concedere contra ius superioris. Et ita solus Papa potest cócedere priuilegium cótra ius commune canonicum, & sic de alijs proportionaliter, quia nullus inferior potest in ius superioris dispensare, nisi in casibus concessis, vel necessarijs, propter quos nó datur priuilegium. Hinc ergo patet ratio assertionis, quia author legis potest illam ex parte tollere, quod facit priuilegium concedendo, & quamuis iniquè id faciat sine causa, quia tamen cú effectu mutat voluntaté, à qua essentialiter pédet obligatio legis, ideo etiá cum effectu validú concedit priuilegiú. Et idé suprà dictú est de dispensatione, & ita cessat difficultas suprà posita. Et de indulgentia suo loco dictum est, attingere diuinú ius, & ideo requirere causam ad valorem suum. B

5\. Vnde obiter infero, ferè nullá esse differétiam, quam aliqui assignant inter priuilegium & dispésationem, quod illud sine causa cóceditur, hęc verò minimè. Ná si sit sermo de abusu, etiá dispensatio cócedi potest sine causa, si verò sit sermo de legitimo vsu, etiam priuilegiú requirit causam; si denique sit sermo de valore, sicut priuilegium valet sine causa datum, ita & dispensatio proportione seruata. Aliqui verò distinctioné illá admittendá esse putát inter priuilegiú, quod nó est contra ius & dispensationem, ac subinde etiam inter priuilegium, quod est contra ius, vel tantum supra ius: tenet Sanci. lib. 8. de Matr. disp. 1. n. 1. & ita cautius ponit illam differentiá, quod priuilegiú sine causa cócedi potest, non tamen dispensatio, cum Rebuff. in Concord. In forma mandati verb. *Dispensationis*, & Mandos. Sed cótra hoc etiá vrget ratio facta, quia si sit sermo de potestate, vt actus valeat, etiam dispésatio & priuilegium cótra ius potest dari sine causa: si verò de potestate, vt actus licitè fiat, sic etiam priuilegiú solum vltra ius requirit causam honestam vt licitè detur. Concedo autem non requirere tantam causam, nec ob defectam eius committi propriam iniustitiá, & in hoc posse assignari aliquá differentiá. Quæ ita cómodè explicari potest inter ipsa priuilegia, quia in priuilegio rigoroso derogante iuri requiritur causa ex parte ipsius materiæ, seu actus, vt honestetur, in priuilegio autem, quod est purum beneficium, non semper requiritur causa ex parte materiæ, seu actus concessi, sed ex parte concedentis, vt prudenter, & moderatè sua liberalitate vtatur, quod etiam suò modo in aliqua dispensatione locum habet, vt suprà dixi. C D

Sanci. *Rebuff.* *Mandos.*

6\. *Deceptio impedit voluntarium ac proinde valorem priuilegij.*

Circa posterioré partem, seu limitationé assertionis aduertendú est, tunc priuilegium sine subsistente causa cócessum validú esse, quando Princeps volútariè illud cócedit, quia omnino pendet ex volútate eius. Hinc ergo fit, vt si falsa causa ei proponatur, cóceßio non sit valida, quia deceptio impedit voluntarium. Possumus auté in hoc genere distinguere duplicé causam, & consequenter etiam duplicem deceptionem. Vna est causa per se, scilicet illa, quæ mouet ad priuilegium concedendú; alia est causa per accidens, scilicet, remouens, prohibens, id est, occultans conditioné aliquá, quæ si aperiretur, impediret cognita, ne priuilegiú concederetur. Ad prioré causam pertinet falsa narratio, per quá aliquid proponitur, vt moueat Principé, quod verú non est. Et huiusmodi falsitas (per se loquédo) reddit irritú priuilegium, c. *Super literis*, c. *Ad aures*, de Rescrip. c. *Non potest*, de Præb. in 6. c. *Quia circa*, de Consang. & affini. vbi Gloss. & latius Panor. in d. c. *Quia circa*, & in c. *Ad audientiam*, 2. de Rescri. vbi etiam Felin. cum alijs, & in d. c. *Super literis.* Ratio verò satis constat ex dictis. Oportet autem, vt illa causa quę falsò proponitur verè talis sit, vt moueat Principem, nam si absq; illa sunt aliæ causæ, propter quas concederet Princeps priuilegium, etiam si vna nó existat, potest aliquádo esse validú priuilegium non obstante aliqua falsitate, præsertim si ex ignorantia, absq; dolo misceatur, iuxta dicta de dispésatione.

De duplici motiuo per se & per accidens, & duplici inde prouenienti deceptione.

C. Super literis. C. Ad aures. C. Nó potest. C. Quia circ. Glossa Panormit. Felin.

7\. Posteriori causæ correspondet diminuta narratio, quæ est, quando aliquid occultatur, quod si Princeps sciret, priuilegium non concederet, vt docent Panor. & alij dicuntur suprà, & colligitur ex eisdé iuribus, & ex c. 2. de Filijs presbyteror. in 6. Quia tunc etiam censetur Princeps inuoluntarius. Hoc auté (iuxta communé senteriam) maximè procedit, quando aliquid tacetur, quod secundum ius esset narrandú, vt qui postulat beneficium aperire debet, an aliud habeat, & in indulgentijs est simile. Idemq; existimo esse seruandú, quádo ex cósuetudine & stylo curiæ constat, talé conditioné esse aperiendá, quia solet multú impedire, aut mouere Principem. Nam totum hoc postulatur propter Principis voluntatem, scilicet vt voluntariè cósentiat, potest autem non minus constare de hac voluntate per consuetudinem, quàm per ius. Quando verò vtrumque deest, prudenti arbitrio vtendum est, vt latius de dispensatione dictum est.

8\. *Quodnam motiuum sufficiat ad iustificandum priuilegium.*

Tandem circa hác causam interrogari potest, quænam sit sufficiens ad honestandú & iustificandú priuilegiú. Hoc tñ nó potest certis regulis definiri, sed prudenti arbitrio superioris relinquendum est. Vnde ex parte subditi bona fides sufficit, si cú illa procedat, & verá ac sufficienté narrationem faciat, vt, nisi euidenter constiterit, rem esse iniquam, possit suo priuilegio licite vti, quia semper debet præsumere pro suo superiore. Et idem est, si Prælatus suo motu proprio priuilegium cócedat absq; petitione subditi, tunc enim nó oportet, subditú esse solicitum de causa & an superior sufficienté diligentiam fecerit, ná vbi oppositum non fuerit certú, supponere potest, ac debet, rem esse legitimè factá. Ex parte auté superioris solú aduerti potest (quod in principio huius materiæ insinuaui) non oportere hác causam semper immediatè pertinere ad cómune bonum, quia priuilegium ex sua primaria intentione est lex priuata, & ideò satis est, quod respiciat commodum eius, cui conceditur. Mediate auté semper redundare debet in cómune bonú, quia semper debet fouere religioné, pietaté, aut iustitiam, aut dari in remunerationem virtutis, vel laborum, &c. De quibus causis videri possunt cap. *Didici*, cap. *Tali*, cum alijs, 1. q. 7. & cap. *Ipsa pietas*, 23. q. 4.

C. Didici. C. Tali. C. Ipsa pietas.

CAPVT XXII.

Quos effectus habere poßit priuilegium vt priuilegium est.

1\. Explicuimus hactenus priuilegij naturá, seu essentiam, eiusque causas, reliquum est, vt de effectibus eius dicamus. Diuersorum autem priuilegiorum varij sunt effectus, nam per distinctos effectus distinguuntur priuilegia, non quatenus effectus sunt, sed quatenus ad illos, vt ad terminos, seu quasi obiecta ordinátur. Vnde sicut

hic

hic non tractamus de distinctione priuilegiorum inter se, quia non est præsentis instituti ad particularia priuilegia descendere, sed in communi tantum legem priuilegiatiuam explicare) ita non intendimus dicere de particularibus effectibus priuilegiorum (illi enim fere per omnes materias morales vagantur) sed dicendum tantum est de effectibus in communi, quos priuilegium secundum suam vniuersalem rationem habere potest, & de conditionibus requisitis in vnoquoq; priuilegio ad operandũ suos effectus, ac deniq; quanta sit vis actiua priuilegij, & quomodo ex verbis eius illorumque interpretatione colligenda sit.

Tres generales effectus cõuenire priuilegio & quinam sint.

2. Primũ ergo statuimus, tres generales effectus conuenire priuilegio, videlicet dare ius aliquod, seu facultatem aliquid agẽdi, vel non agendi, recipiendi, vel conferendi, obligare aliquem ad illud ius conseruandum, vel non impediendum, & derogare alicui iuri priuilegio repugnanti. Hanc assertionẽ sumo ex communi doctrina scribentium in hac materia: nam licet distinctionem hãc formaliter, & sub his terminis in nullo inuenerim, tamen singula membra passim in eis reperiuntur, & omnia, quæ de effectibus priuilegiorũ dicunt, ad illa tria capita reuocãtur, vt ex discursu omnium, quæ hactenus diximus facilè intelligi potest, & constabit amplius ex sequentibus. Declaratur etiã facili ratione ex definitione priuilegij desumpta. Est enim priuilegium lex, & vt sic habere debet effectum obligãdi; est autem lex priuata, & vt sic speciale ius, vel facultatem concedit, & quia specialia iura solent derogare communibus, ideo priuilegium saltem rigorosè sumptum effectum habet derogandi alicui iuri. Potest etiam sic declarari, quia priuilegium comparari potest vel ad eum, cui conceditur, sub quo respectu videtur propriam priuilegij appellationem sortiri, vel comparari potest ad alios, & sic habet rationem legis, quamuis interdum possit rationem hanc exercere respectu priuilegiarij, vt dicemus; vel potest comparari ad alia iura, quæ illi repugnant. Priuilegium ergo respectu priuilegiarij habet effectum cõcedendi aliquid; respectu verò aliorũ, habet effectũ obligandi, respectu verò repugnantis iuris habet vim derogandi. Et ita constat diuisio, & distinctio membrorũ inter se, ac sufficientia quia sicut in priuilegio nõ potest cõsiderari alius respectus per modum causæ, ita nec potest esse aliquis effectus eius, qui sub prædictis membris non comprehendatur. Vt autem magis constet diuisio circa duo membra prima, aliquid adnotandum & inquirendum est, non repetendo ea, quę in superioribus dicta fuerint, sed attingendo, & magis explicando vbi oportuerit. De tertio autem membro dicta sunt multa explicando definitionem, & formam priuilegij, & infrà circa mutationem priuilegiorum aliquid addemus.

De illis ad quos comparari priuilegium potest.

3. Circa primũ ergo membrum potest in primis dubitari, quia in superioribus dictũ est, non esse necessarium, vt priuilegium semper aliquod ius speciale, vel nouam facultatẽ cõcedat, quia multa priuilegia dantur ad pacandas conscientias, & scrupulos, vel dubia tollenda, vt præter suprà allegatos docent Panorm. in cap. *Certificari*, de Sepult. & Mandos. in Regu. 3. Cacel. q. 17. n. 5. & Emman. Rodet. tom. 1. q. 11. ar. 9. ergo priuilegiũ vt sic nõ necessario habet aliquem effectum, licèt multa priuilegia hanc efficaciã habeant. Respondeo, de ratione priuilegij esse, vt aliquẽ effectum habeat in priuilegiario, vt sumitur ex c. *In his*, de Priu. & c. *Si Papa*, de Priu. in 6 ibi *Cũ verba aliquid operari debeant*, quia aliàs essent superflua, quod in lege vitandũ est, l. 3. ibi. *Ne frustra*, ff. de Iur. iur. & in priuilegio debet operari aliquid speciale, aliàs lex priuata non esset, vt dicitur in c. *Abbate*, de Verb. signif. & optimè probatur, quia alias esset inutile, & superuacaneum, & quasi otiosus actus, quod de beneficio Principis præsumendũ nõ est. Vnde fit debere priuilegij effectũ esse aliquo modo diuersum ab effectu iuris cõmunis, quia alias nihil de nouo cõferret. Duobus autẽ modis potest effectus priuilegij esse diuersus ab effectu iuris cõmunis, & (ad rem magis declarandã) vnũ vocare possumus distinctũ in re, & substãtia sua, alium tantum secundum modum. Effectus substantialiter distinctus est quoties priuilegium dat ius, vel potestatẽ ad aliquid agendum, vel recipiendum, quod ius cõmune prohibeat, vel saltẽ non concedebat: moraliter autẽ distinctũ appello, quando nõ concedit nouam potestatẽ, vel actionem, quæ iure cõmuni non esset possibilis, & licita, confert tamen illam nouo modo, vel nouo titulo aliquam vtilitatẽ moralẽ secum adducente. Dico ergo ad rationẽ communẽ priuilegij satis esse, quod habeat effectum proprium vno vel alio modo, quia quilibet illorũ sufficit, vt priuilegiũ nõ sit inutile, & ita satis fit cap. *In his*, & rationi eius, & rationi dubitandi propositæ, ac communi sententiæ.

Panorm. Mandos. Roder. C. In his. C. Si Papa.

De ratione priuilegij, vt aliquem effectum habeat in priuilegiario.

C. In his.

4. Solum ergo potest inquiri, quando priuilegium vnum, vel alium effectũ operetur, & præsertim, an semper intelligendum sit, habere effectum substantialiter distinctum à iure cõmuni, & suprà, vel contra illud, an verò potius solum conferat nouum modum operandi, quoties ille modus locum habet, sine nouo effectu. Hoc enim posterius videtur persuaderi; quia eo ipso, quod priuilegium aliquid operatur sufficiens ad nomen, & rationem priuilegij in alijs restringẽdum est, quia specialia iura non sunt multiplicanda sine necessitate. Sed conferendo nouum modum operandi habet sufficientem effectum ad rationem, & nomen priuilegij; ergo non oportet, vt aliquid vltra efficiat. In contrarium verò est, quia inde fieret, vt nunquam priuilegia conferant aliquid contra, vel vltra, seu præter ius, quia semper possunt ita intelligi, vt confirment ea, quæ ius commune concedit, & nouum tantum modum circa illa conferant; consequens autem est absurdum, & contra intentionem dicti capituli *In his*, vnde est receptum axioma, si fieri potest, ita esse priuilegium interpretandum, vt aliquid suprà commune ius, vel etiam contra illud operetur. Vt sumi potest ex iuribus allegatis, & ex l. 1. ff. Ad municip. vbi id notat Gloss. & ex cap. 1. de Rescrip. vbi id notat Panormit. & latius Deci. n. 4. qui alia plura allegat, & Nauarr. in tract. de Reddit. q. 3. Moni. 6. n. 3. & Syluest. verb. *Priuilegium*, q. 3. Ac denique est de ratione beneficij Principis, quod latiorem recipiat interpretationem, & concessionem.

Panorm. Decius. Nauarr. Syluest.

Beneficia, & fauores ampliandi, odia restringenda sunt.

5. Respondeo, principaliter spectandum esse ad materiam, & verba priuilegij. Et ex illis colligẽdum esse, an effectus priuilegij sit huius vel illius qualitatis, simul habendo præ oculis illud principium, quod beneficia & fauores ampliandi sunt, onera verò, & odia restringenda. Si ergo verba concessionis priuilegij contineant illud ipsum, quod clarè, & sine controuersiã iure communi concessum est, & nullum alium effectum distinctum in sua proprietate significare possunt, tunc tale priuilegium non potest habere effectum substantialiter distinctum ab effectu iuris communis,

nis, sed illum ipsum nouo modo, id est, nouo, & speciali titulo. Ratio est, quia verba priuilegij nō sunt extendenda sine cogente ratione vltra illorum proprietatem, sed in eo casu verba non possunt habere effectum substantialiter distinctum intra proprietatem suam, vt supponitur, & nulla est necessitas impropriandi illa ex prima ratione superius facta; ergo. Declaratur exemplo: nam si alicui detur priuilegium dicēdi Missam ante recitatam Primā, quod cōstat iure cōmuni esse licitum, ex vi illius priuilegij nihil aliud habebit, nec poterit illud priuilegium extēdi ad dicendā Missam ante laudes, vt aliquid præter ius operari, vel dubium tollere videatur, quia verba illa, non recitata Prima, nō significāt laudes, nec possunt nisi valde voluntariè talē recipere extensionē, quod à simili optimè confirmari potest, ex c. vlt. de Verb. signif. Quod si tale priuilegium videatur inutile, sibi imputet qui illud postulauit, ordinariè enim talia priuilegia vel non dātur, vel nō nisi ad importunitatem petētium. De se autē semper habēt hunc effectū, quod illud licèt nouo titulo, & speciali iure. Qui non est omnino frustrà, nā per se ad hoc cōfert, vt licèt postea ius cōmune in contrarium statuatur, nihilominus actus liceat ratione priuilegij, quia per subsequēs ius cōmune non reuocatur, nisi exprimatur, vt infra dicetur. Vt in casu si poneretur præceptū recitandi Primā ante Missam habens illud priuilegiū, maneret exēptus à tali præcepto, nisi specialiter reuocaretur.

Verba priuilegij non sunt extendenda sine ratione vrgente vltra illorum proprietatē.

6\. *Secunda conclusio.*

Secundò, si verba cōcessionis in significatione propria solū cōtineant effectū, de quo est dubiū, vel opinio vtrinq; probabiles, an iure cōmuni liceat, nec ne, tūc etiā per tale priuilegiū nō fit effectus substātialiter diuersus ab eo, qui probabiliter creditur cōcessus iure cōmuni, nec potest tale priuilegiū cum improprietate verborū extēdi ad effectū aliquē, de quo certū sit nō posse fieri iure cōmuni. Ratio est eadē, quia verba nō sunt impropria sine causa, quia aliàs nihil esset fixum & certū, hic autē nulla est causa, imò minor, quā in præcedēti, quia hoc priuilegiū & cōfert speciale titulū, qui permanebit, etiam si generale ius contrariū postea subsequatur, & simul cōfert securitatē & certitudinē in tali actu, quæ magna est vtilitas, & ideo talia priuilegia frequentiora sunt. Potest hoc declarari vulgari exemplo de priuilegio cōcedēte potestatē cōmutandi vota, quod extendi nō potest ad dispēsationē etiam partialē, & ideo iuxta probabilē opinionē, quòd commutatio iure communi liceat inæquale, tale priuilegiū solum datur ad tollendum scrupulū, vel dubium, & conferēdum certum & specialem titulum illius potestatis, vt dixi lib. 6. de Voto. c. 19. nu. 7.

De Priuilegio concedente potestatem commutandi vota.

Priuilegium ad solum tollendum scrupulum vel dubium.

7\. *Tertia conclusio.*

Tertiò, si verba priuilegij possunt cum proprietate comprehēdere effectum iure communi non concessum, tale priuilegium habet effectum substātialiter distinctum à iure communi, nec est limitādum ad solū nouum titulū, seu modū, etiāsi illum cōprehēdere possit. Vt v. g. si detur simplici sacerdoti priuilegium ministrādi sacramentū pœnitētiæ, per illud priuilegiū datur potestas absoluēdi à mortalibus peccatis saltē ordinarijs, & nō reseruatis, quia licèt sacramentū pœnitentiæ possit ministrari, absoluendo tantū à venialibus, quādo pœnitensalia non habet; nihilominus illa potestas iure communi concessa est omnibus sacerdotibus, ideoq; per illud priuilegium maior potestas confertur. Item si parochus conferat subdito facultatē confitendi alieno, intelligitur conferre licentiam, vt confiteri & absolui possit, etiam de mortalibus non reseruatis, quia cēsetur dare aliquid vltra ius communi. Quæ exempla certa & communia sunt, & ita videtur esse etiam assertio. Ratio verò eius sufficiens est, quæ in principio fuit secundo loco posita, quia huiusmodi priuilegia sunt fauorabilia & amplianda. Item quia hic videtur esse communis sensus talium concessionū, & maximè accommodatus materijs talium priuilegiorum, & intentioni petentium; nam superior concedens priuilegium, vel licentiam, intelligitur loqui cōmuni more, & accommodato rebus, & intentioni subditorū. Deniq; quia verba talium priuilegiorū solēt esse indefinita, & cum proprietate possunt complecti totum illum effectum, vt in exēplis adductis patet; ergo non sunt sine cogente necessitate limitanda, quia sicut in doctrinis, ita & in legibus indefinita loquutio de se æquiualet vniuersali, vt possit habere certā & determinatā significationē, nec voluntariè possit vno vel alio modo limitari, sed solum iuxta iuris exigentiam. Quod potest alio exemplo declarari: nam si Prælatus det subdito habili facultatem recipiendi à quocūq; antistite ordines indefinitè, intelligitur etiam de sacris, licèt de legitimatione ad ordines, aliud dici soleat, quia est specialiter contra ius, propter inhabilitatem personæ; hic autem secus est, quia cum persona sit habilis, vt supponitur, nulla est ratio limitandi verba, quæ contra concedentem amplianda sunt, cum alteri iuri non præiudicant.

Ratio conclusionis.

Quartò, si verba priuilegij in proprietate sumpta non possunt habere effectum substantialiter diuersum à iure communi, seu supra ius, nisi operando simul contra ius, & alias possunt habere effectum diuersum, quoad modum, valde dubium est, an operetur simul vtrumq; effectum, vel tantum posteriorem nisi in priuilegio addatur clausula derogatoria iuris communis. Vt v. g. si Rex concedat alicui homini alias libero indultum, vt liberè finatur trāsire fines regni, & exire cum rebus, quas secum defert, dummodo soluat vectigalia consueta, dubitari non immerito potest, an ex vi talis indulti possit ille ferre res prohibitas educi de regno, & hoc debeat illi permitti. Nam si tale indultum non operetur hunc effectum nullum habebit supra ius, quia vnicuiq; liberum est de regno exire, & secum ferre res non prohibitas, soluendo pro illis debita vectigalia; ergo vt operetur supra ius, oportet, vt etiā operetur contra ius, dādo facultatem trahendi secum res prohibitas. Ergo videtur, hoc esse admittēdum, quia alias nimis friuolum esset indultum, quod in alio sensu solum maiorem quandā securitatē vel recommendationem conferre videretur. Item quia illa extensio cadit sub proprietatem illorum verborum, *Cum rebus suis, vel quas secum defert,* quæ vniuersalibus seu distributis æquiualent. Ac deniq; tota extensio videtur esse contra concedentem: ergo. In contrarium verò est, quia in illo indulto non ponitur specifica concessio, nec clausula derogatoria iuris prohibētis res aliquas educere de regno, vt in assertione supponitur. Generalis autem locutio non solum indefinita, sed distributa non comprehendit specialia, quæ sunt contra ius tum ex illo principio iuris, quod sub generali locutione non veniunt ea, quæ sunt contra ius, neq; illa quæ in specie non esset Princeps verisimiliter concessurus, tum etiam quia derogatio iurium vitanda est, quoad fieri possit. Atque ita illa extensio nec est secundum proprietatem verborum, prout de iure intelligi debent, nec est con-

8\. *4. Conclusio*

tra

tra solum Principem, sed contra commune bonum reipublicæ, cuius interest, ne tales res è regno extrahantur.

9. Quocirca decisio similis dubij, & effectus priuilegij in tali euentu multum pendet ex illa quæstione supra tractata, an priuilegium deroget iuri communi, quando non addit clausulam derogatoriam. Nam iuxta opinionem generaliter id negantem, constat, etiam in hoc casu simpliciter dicendum esse, tale priuilegium non habere effectum substantialiter diuersum ab his, qui licent per ius commune, quia ad habẽdum illum oportet aliquid concedere contra ius, quod sine clausula derogatoria facere non potest. Nec erit conueniens, quod tunc indultum imperfectissimam rationem priuilegij retineat. imo vix possit sic nominari, sed recommendatio, vel saluus conductus: nam hoc sibi debet imputare imperrans, qui maiorem declarationem non procurauit: nam si illam procurauit, & obtinere non potuit, signum est, Principem noluisse plus concedere. At verò iuxta aliam opinionem affirmantem, priuilegium derogare iuri communi, etiam sine speciali clausula, contrarium erit dicendum in præsenti casu, non tamen generaliter, nec sine magna limitatione, & circumspectione verborũ priuilegij: oportet enim ex eis coniectare, an fuerit mens Principis proprium, & rigorosum priuilegium concedere, vel solum fauorẽ aliquem, & specialem curam circa talem personam ostendere, vt nulla vis aut iniuria illi fiat: nam in priori sensu admittenda est extensio iuxta dictam opinionem, nõ verò in posteriori. Neque erit difficile, ex tenore rescripti, attente cõsiderato initio, progressu, & verbis eius, intentionem scribentis probabiliter saltem coniectare, iuxta regulam mox tradẽdam de priuilegiorum interpretatione. In dubio tamen in eam partem inclinandum est, vt leges seruentur.

10. *Effectum per se priuilegij esse aliquod morale ius, consistens in facultate vel obligatione, vel carentia obligationis, vel capacitate morali aut ablatione inhabilitatis moralis.*

Tandem circa hanc partẽ seu effectum priuilegij, vt priuilegium est, tractari potest quæstio, an talis effectus verè & propriè fiat virtute priuilegij, vel tantum fictione iuris. Sed hanc quæstionẽ in superioribus sufficienter attigimus, tractando de priuilegio *ad instar*, ex Bald. in l. *In vrbe*, ff. de Stat. homin. Et resolutio in summa est, effectum per se priuilegij esse aliquod morale ius consistẽs in facultate, vel obligatione, vel carentia obligationis, vel capacitate morali, aut ablatione inhabilitatis moralis. Hic autẽ effectus potest spectari secundũ se, & absolutè, & vt sic semper est verus effectus absq; vlla fictione iuris, imò per introductionem noui, seu specialis iuris. Hoc patet inductione, quia priuilegiatus, ne excommunicari, vel suspendi possit, nisi tali, vel tali modo, aut à tali iudice, licèt aliter censuretur, re vera non manet ligatus verè, & propriè, sine vlla iurisdictione, & consequenter per tale priuilegium vere est factus incapax moraliter talis censuræ alio modo latæ, sic etiam priuilegiatus ad concedendum carnes in aliquibus diebus quadragesimæ, verè manet immunis à præcepto ieiunij, & sic de alijs. Denique sicut dispensatio verè tollit impedimentum, aut obligationem, & præscriptio, vel donatio verè confert dominium, & lex irritans verè annullat contractum, ita priuilegium suos morales effectus verè, & sine vlla fictione confert. Ratio verò est; quia hi effectus morales non consistunt in aliqua identitate, vel qualitate physica, sed in morali habitudine, vel denominatione proueniente ex voluntate superioris, aut dñi sufficienter declarata, & tunc vere, & sine fictione fiunt, quando illa vo-

A luntas est efficax ad fundandos respectus morales, in quibus dominia, dignitates, & alia multa humana iura consistunt, sed priuilegium continet hanc Principis voluntatem; ergo.

Solet tamẽ aliquando effectus priuilegij comparari cum aliquo effectu naturali, & physico, & respectu illius dicitur interdum fieri fictione iuris, & non verè, quæ comparatio non in omnibus effectibus priuilegiorum habet locum, & vbi facta fuerit, sano modo intelligenda est loquutio, iuxta prædicta, v.g. priuilegium legitimationis dicitur facere filium legitimum fictione iuris, quia re vera non confert, nec cõferre potest originem ex legitimo matrimonio, quia pendet ex actu præterito, qui non est in potestate legislatoris. Et licèt dicatur interdum retrotrahi, id est fictione iuris, non vere, nihilominus considerando in filio legitimo non originis modum, sed capacitatẽ quandam moralem ad plures effectus morales, ciuiles, B aut canonicos, quam habet, nisi ob aliam causam illa priuetur, illa capacitas verè & manifestè confertur filio illegitimo per legitimationem, vt ex dictis patet. Vnde, si denominatio legitimi nõ sumeretur ex origine, sed ex illa capacitate, verè, & nõ fictè diceretur legitimatus, factus legitimus. Vel è conuerso si in filio legitimo consideretur, non modus originis, sed capacitas moralis ad multa, quã habet, non ex se sed ex institutione humana per leges, vel canones, & legitimatio solum significet ablationem huius incapacitatis sic verè, & sine fictione fit per priuilegium, sicut verè aufertur irregularitas per dispensationem, & ita dici potest per illã fieri aliquis verè regularis. Et ita sunt intelligendæ similes loquutiones in priuilegio nobilitatis, aut vrbanitatis, & similibus. 11.

De effectu priuilegij comparato cum aliquo effectu naturali, & physico.

De quibus solet vlterius inquiri, an effectus factus per priuilegium æquiparetur, seu sit æqualis C naturali, tam in re, quàm in absoluta appellatione, quod tractat Bart. in l. *Si is, qui pro emptore*, ff. de Vsucap. ferè per totam præsertim à n. 33. vsque ad 36. 43. & sequent. & in l. *Omnes populi*. ff. de Iustit. & iur. nu. 62. & Bald. in l. 4. C. Ad Vellean. Non potest autem quæri, an æquiparetur in naturali effectu (vt sic dicam) id est, in origine ipsa, v.g. ex coniugatis, vel ex nobilibus, vel ex ciuibus antiquis, &c. nam hoc modo cõstat, non posse habere æqualitatẽ, cum nunquã fictio æquetur veritati. Solũ ergò potest esse quæstio quoad effectus morales, seu (quod idem est) in morali capacitate, an æqualiter sit restituta, vel collata. Et in hoc videtur mihi, non posse generalem regulam assignari de facto, sed de possibili tantum. Nam priuilegiũ sine dubio potest ad totum extendi, quia totum est morale, pendetque ex iure, quod potest quoad D omnes suos effectus per priuilegium immutari. De facto verò interdum priuilegium integrè restituet omnia, interdum verò minimè iuxta tenorem priuilegij, & iurium dispositionem, vt legitimatio facta virtute iuris canonici per subsequens matrimonium omnia restituit, quæ haberet proles à principio nata ex legitimo matrimonio, quod fortasse non faciunt aliæ legitimationes, verba ergo priuilegiorum attendenda sunt, & vsus. 12.

Dubium incidens. *Barth.* *Bald.*

In alio verò sensu solet illa quæstio moueri quoad æquiparationem in alicuius nominis appellatione, vel comprehensione sub illius absoluta significatione, vt an nomine filij legitimi veniat legitimatus, vel nomine ciuis, nobilis, aut Doctoris, veniant qui solum ex priuilegio tales sunt. Sed huius interrogationis materia amplis- 13.

De æquiparatione in alicuius nominis appellatione, vel comprehensione sub illius absoluta significatione.

A

sima est. De qua videri potest Glossa in c. *Susceptum*, de Rescrip. in 6. verb. *Non morte*, & ibi Doctores, & videri potest Glossa in l. 3. §. *Hæc verba*, verb. *Hæredis*, ff de Negot. gest. & ibi Doctores & Bart. suprà, & Bald. lib. 5. cõs. 139. & Geminian. cõs. 66. & suprà tacta est lib. 6. c. 2. nec accuratior de illa re disputatio ad nos spectat; ideoq; duo tãtum, vel tria circa illam aduertam. Primum est, quando priuilegium datur ad tollendũ defectũ, vel incapacitatẽ aliquã, aut inhabilitatẽ, & in eo adduntur verba significantia plenã restitutionẽ, & reductionẽ ad statum habilẽ, retrotrahẽdo priuilegium vsq; ad radicẽ defectus (vt sic dicã) tunc æquiparari priuilegiatũ etiã quoad nominis appellationẽ, cũ verò exẽplari. Ita vt quoad omnes morales effectus iuridicos, seu qui iuris adminiculo fiunt, sub tali nomine vel appellatione comprehendatur. Exemplũ potest esse in filio legitimato per subsequens matrimonium virtute iuris canonici, nam venit appellatione filiorũ legitimorũ, vt est cõmuniter receptũ, idẽ ergo erit in omni simili priuilegio, etiã si alio modo, vel alio titulo, ac verbis cõcedatur. Nam ratio semper est eadem, nimirũ, quod illa appellatio vt sic spectata non sumitur à naturali proprietate, sed ex iuris efficacia, quæ per priuilegiũ impeditur, & cõtraria appellatio sufficienter tribuitur, quantum ad omnes illos effectus necessaria est. Alias voluntas Principis nõ esset efficax ad tale priuilegium cõcedendum, cuius contrarium supponitur in ipso priuilegio, & suprà probatũ est ex natura talium effectuum. Vnde colligitur, vbi priuilegium non est tam amplum, & expresſè concessum, non sequi talem æquiparationem absolutè, & simpliciter ex vi illius, sed solum quoad effectus, propter quos tale priuilegium conceditur.

Glossa. *Barth.* *Bald.* *Geminian.*

B

14. *Cauendum ne extensio fiat in præiudicium tertij aut in derogationem alicuius statuti.*

C

Circa hoc tamen est secundò obseruandum maximè cauendum esse, ne extensio aliqua fiat in præiudicium tertij, aut in derogationem alicuius statuti, specificè postulantis talem vel talem conditionem naturalem, vt esse legitimum, non esse ex infecta origine vel habere originariam nobilitatẽ, vel similes. Nam priuilegium non derogat his statutis, nec præiudicat iuri tertij, nisi expresſè illa reuocet, vel declaret, vt talis persona reputetur talis, vel talis, vel vt sub tali appellatione veniat in ordine ad tales effectus, non obstante quocũq; statuto, vel iure in cõtrarium existente. Hoc enim apertè colligitur ex communi doctrina, quam Bart. suprà latè tradit, & in superioribus sæpe inculcata est. Vltimò obseruandum est propter exempla suprà adducta, hoc procedere tantũ quando proprietas vel conditio personæ, à qua nomen est sumptum, est naturalis, vel pendens ex aliqua conditione, quam lex humana, vel voluntas Principis non potest supplere, vt est naturalis origo, &c. secus verò est, quando sumitur denominatio ab effectu, quem verè & propriè potest lex humana efficere: nam tunc licèt per priuilegium conferatur aliter, quam fieri soleat ordinario modo, tunc priuilegium confert omnimodam æquiparationem sub eodem nomine. Sic enim Doctor factus à Papa, vel Rege per priuilegium, seu rescriptum, tam verè est Doctor, & venit sub illa appellatione, sicut creatus via ordinaria quia effectus est idem in facto esse (vt sic dicam) solumque differt in modo, quia à principe fit sine solemnitate iure ordinario requisita, quam ipse potest supplere, & sine illa eundem effectum efficere.

Bart. *Nota.*

D

CAPVT XXIII.

Quem effectum poſsit habere priuilegium vt lex est.

Circa hunc priuilegij effectum, vnum possumus ex suprà dictis supponere, & duo alia inquirere, & explicare. Supponimus itaque priuilegium vt habet rationem legis obligare alios, ad quos id potest pertinere, vt priuilegiario suum seruent priuilegium: nam sine hac obligatione inefficax esset, & inutilis priuilegij concesſio. Ideoque fere in omnibus indultis priuilegiorum solet hoc præceptum imponi omnibus iudicibus, vel alijs quibus incumbere potest obseruantia priuilegij. Et quamuis non ita expresſe poneretur, ex natura rei sequitur hæc obligatio, supposita validitate priuilegij, quia confert ius priuilegiario, ratio autem iustitiæ postulat, vt vnicuique ius suum seruetur. 1.

2. *An gaudeat aliquis priuilegio suo contra pariter priuilegiatũ.*

Dubitari autem potest primò, an hæc obligatio etiam cadat in alium pariter priuilegiatum, quod alias quæri solet, an gaudeat aliquis priuilegio suo contra pariter priuilegiatum: hæc enim duo vel in idem coincidunt, vel se necessario consequuntur, nam si priuilegium valet contra pariter priuilegiatum, obligat illum ad seruandum alteri ius suum; si autem non valet contra illum, illum non obligabit. Vt ergo vtrumq; breuiter resoluamus, aduertimus, duobus modis posse duos dici pariter priuilegiatos, vno modo propter solam similitudinem & æqualitatem priuilegiorum, vt si religio Minorũ dicatur æquè priuilegiata religioni Prædicatorum, & è conuerso: vel duo nobiles quoad immunitates, quæ illis ratione nobilitatis conceduntur, & sic de alijs. Alio modo dici possunt aliqui pariter priuilegiati respectiuè, & cum oppositione mutua in ordine ad vsum eiusdem priuilegij, vt si vnus habet priuilegium ad exigẽdum, & alius ad non soluendũ, vel si vnus habet priuilegium, vt propter delictum incarcerari aut torqueri non possit, & alius habet, vt quilibet contra se delinquens incarceretur, & torqueatur. Et hæc posterior est propria, & per se comparatio pariter priuilegiatorum.

Nota ad resolutionem.

3. *Conclusio affirmatiua.*

Dico ergo primò. Æquiparatio in priuilegijs propter solam similitudinem aut æqualitatem, non obstat, quominus, & priuilegiatus vti possit suo priuilegio cõtra pariter priuilegiatum, & hic teneatur illud seruare. Ita sumitur ex l. vlt. ff. Ex quibus caus. maior. &c. vt ibi notãt Bart. & Bald. Item Pan. Felin. & alij, quos refert, & sequitur Couar. in Regu. *Possessor*, 2. p. §. 2. nu. 4. Et exemplis declaratur. Nam licèt duæ religiones æquales sint in priuilegio v.g. non soluẽdi decimas, nihilominus vna etiam contra aliam illo gaudebit, quia non tenebitur illas ei soluere, & è contrario hæc tenebitur ab illa non exigere decimas, etiam si contra alios habeat ius decimarum. Et similiter licèt æquè gaudeant priuilegio, vt professus in tali religione non possit transire ad aliam, mutuo gaudent priuilegio contra se inuicem, & similiter tenentur sibi mutuo illud seruare. Item licet duo nobiles æquè gaudeant priuilegio, ne propter debita incarcerentur, vnus contra alium illo vtetur, quia licèt vnus alteri sit debitor, non poterit incarcerari, nec ille, qui est creditor posset iustè id postulare, sed tenetur alteri priuilegium seruare. Sic etiam clericus obligatur seruare priuilegium Canonis respectu Clerici pariter priuilegiati. Et alia exempla sumi possunt ex citatis auctoribus, & ex Roderico, primo tom. quæstion. 9. artic. 12. Ratio verò est, tum quia il-

Barth. *Baldus.* *Panorm.* *Felin.* *Couarr.* *Roder.*

Cum similitudo in priuilegijs sit valde per accidens ad vsum priuilegij, ideo vnus non potest impedire vsum alterius.

la similitudo in priuilegijs est valde per accidens ad vsum priuilegij, & ideo vnum non potest impedire vsum alterius, etiam circa similem priuilegiatum, sicut æqualitas in potentia videndi non obstat, quominus illam habens possit videre eũ, qui similem potentiam habet. Tum etiam quia priuilegium ad propriam immunitatem non extenditur ad non seruandam alteri immunitatem, quia sunt res valde diuersæ, & à diuersis non fit illatio: sic ergo priuilegium, ne proprius religiosus ad alium ordinem transeat, non est ad recipiendum religiosum alterius ordinis æqualis, & sic de alijs. Tum denique quia hic vsus priuilegij non est contra pariter priuilegiatum formaliter, sed tantum materialiter, id est, contra personam habentem simile priuilegium, non tamen quatenus illo vti potest, & ideo tale priuilegium nihil confert ad vsum alterius priuilegij impediẽdum.

4. *Ampliatio conclusionis prædictæ.*

Ampliatur hæc assertio, vt locum habeat etiã in his, qui gaudent priuilegijs eorum per communicationem propriam seu per concessionem ad instar. Nam is, qui per communicationem priuilegio fruitur, poterit illo vti etiam contra illum, qui prius idem priuilegium habuit, & fuit tanquam primum exemplar eius. Ita obseruat Cord. in Compend. Minor. ver. *Communicatio*, in fine, & cum eo Roder. tom. 1. q. 55. art. 21. Et ratio est clara, quia illa communicatio est noua cõcessio eiusdem, seu similis priuilegij cum æqualitate (vt supponimus) hæc autem æqualitas non impedit vsum priuilegij contra alium æqualem, vt ostẽsum est. Nec etiam obstare potest illa prærogatiua *(vt sic dicam) in antiquitate priuilegij*, seu in antecessione quoad primam obtentionem eius. Nam per hoc nullũ speciale ius acquiritur antiquiori priuilegiario, nec datur exemptio, qua possit non seruare alteri priuilegium illi cõmunicatum; ergo non minus ipse ad hoc obligatur alteri, quam è conuerso alter ipsi obligetur.

Cordub. *Roder.*

5. *Secunda conclusio.*

Dico secundò. Quando priuilegiati concurrunt in priuilegijs secundum oppositionem respectiuam, tunc priuilegiatus nõ gaudet suo priuilegio contra pariter priuilegiatum, & consequenter hic non tenetur alteri priuilegium suum seruare. In hoc sensu solet hoc pronunciatũ exponi, vt patet ex Couar. suprà, qui dicit esse commune axioma, & sumitur ex Authen. de Sanctis. Episcop. §. *Sed hæc præsenti*, & ex l. *Verum*, §. vlt. ex l. seq. ff. de Minor. Et declaratur exemplis suprà positis, & similibus. Nam si quis habet priuilegiũ cogendi debitorem, & debitor habet priuilegiũ ne intra tantum tempus cogi possit, non poterit creditor contra talem debitorem suo priuilegio vti, &c. Ratio verò est, quia tũc concurrunt duo priuilegia, quorum vnum alteri resistit, & ideò non potest sequi vsus vnius contra alium, sicut Philosophi dicunt, ad proportionem æqualitatis non sequi actionem. Quamuis autem res intenta per hanc regulam sic expositam vera sit, nihilominus in modo loquendi potest quis non immerito dubitare. Quia tunc re vera non prohibetur quis vti suo priuilegio contra pariter priuilegiatum, sed contra magis priuilegiatum, quia ibi concurrunt duo priuilegia quasi contraria, quia tuum v. g. est ad imponendum mihi onus, & meum ne imponi possit; ergo vt tu non possis vti priuilegio tuo contra me, necesse est, vt meũ priuilegium speciale deroget tuo generali, ergo respectiuè, & secundum oppositionem ego sum magis priuilegiatus, & non tantum æqualiter. Et patet à contrario, quia tunc ego vtor meo priuilegio contra te, impediendo ne contra me tuo priuilegio vtaris; ergo vel tunc deficit regula quoad hanc partem, quia iam priuilegiatus gaudet priuilegio suo contra pariter priuilegiatum, & sic à proportione æqualitatis sequetur actio, vel certè hic non est tantum æqualis, sed superior in priuilegio, & consequenter alter non est pariter, sed minus priuilegiatus.

Maior explicatio pro modo loquendi.

6. At enim, quando de re constat, non est de modo loquendi contendendum, sed verus sensus loquutionis explicandus. Itaque verum quidem est, in huiusmodi euentu concurrere duo priuilegia quasi contraria, vel in suis actibus, vel quasi obiectis contradictionem includentia, vt ex dictis satis constat. Vnde necesse est, vt vnum præualeat contra alterum, vt possit eius actionem impedire, siue illud, quod præualet, dicatur sub ea ratione maius, quatenus alteri derogat, siue dicatur par, quia non valet ad agendum in aliud, sed tantum ad resistendum. Ex quo etiam sequitur, ad vsum illius regulæ necessarium esse, conditiones priuilegiorum spectare, vt constet, quod priuilegium præualeat contra alterum, vel possit illi resistere, quod infrà circa mutationem priuilegiorum tractandum est. Vt v. g. si vnum sit generale, & aliud speciale, hoc præualet, nisi ei sit per specialem clausulam derogatũ, tunc enim erit quasi ablatum priuilegium. Si verò vtrumque priuilegium sit generale, & neutrum alteri expressè deroget, oportebit inspicere, quod sit antiquius & dignius, vel à maiori potestate procedens, & idẽ cum proportione est, si vtrumque sit speciale iuxta principia, & regulas infrà tradendas de priuilegijs contrarijs, quomodo componi possint aut quod debeat contra alterum præualere. Vnde illud axioma, priuilegiatus non gaudet priuilegio suo contra pariter priuilegiatum, hunc sensum habet, priuilegium non habet effectum cõtra aliud priuilegium, per quod derogatur, per quæ verba clarius & proprius idem explicatur, & cum eadem proportione verum est, priuilegium, vt habet rationẽ legis, non obligare eum, qui per aliud priuilegium præualens exemptus est, seu à tali obligatione exemptus, quæ limitatio seu exceptio non est in præsenti specialis, sed in omni lege humana cum proportione locum habet, vt per se constat.

Quid si vtrumque priuilegium sit generale, & neutrum alteri expressè deroget?

7. Aliud dubium circa hanc partem est, an priuilegium vt est lex interdum obliget etiam ipsum priuilegiarium. Nam quòd nemo cogendus sit vti priuilegio suo, in iure cautum videtur, C. *Si de terra*, de Priuil. Et ratio reddi potest, quia quod alicui concessum est in fauorem, nõ debet in eius grauamen verti, vt est regula iuris in 6. magnum autem esset grauamen, si cogeretur quis suo priuilegio vti. Respondeo, in duobus casibus obligari priuilegiarium ad vtendum priuilegio, nunquam tamen formaliter loquendo obligari suo priuilegio, vt suum est, ad vsum seu obseruantiam eius. Probo singula.

Duplex casus obligationis priuilegiarij, vtendi suo priuilegio.

8. *Primus casus*

Primus enim casus huius obligationis est, quando aliquis non potest renunciare priuilegio suo, vt de priuilegio fori clericorum, vel canonis, & similibus suprà dictum est. Tunc enim si occurrat casus, in quo vel cedendum sit priuilegio, vel illo vtendum, vt sæpè occurrere potest, obligabitur quis vti priuilegio, ne illi cedat, imo cum non possit validè cedere, licèt velit, cogitur illo vti, nec potest sine peccato consentire, vt contra illud fiat, & hoc est obligari ad vsum seu obseruantiam eius. Alter casus huius obligationis est,

Secundus casus.

est, quoties per priuilegium fit actus licitus, qui A antea non erat, vel tollitur obligatio, quæ antea erat: nam tunc superueniente alia lege præcipiẽte talem actum, poterit quis obligari ad actum per priuilegium concessum. Exemplis patet: nã qui habet priuilegium audiendi Missam tempore interdicti, obligabitur audire illam diebus festis ex præcepto Ecclesiæ, à cuius obseruantia excusaretur, si tale priuilegium non haberet, quia non erat ille actus licitus, postquam verò per priuilegium factus est licitus, cessat excusatio, vt dixi in to. 3. de Sacram. disp. 88. sect. 6. Item coniux habens votum castitatis, tenetur reddere debitum alteri coniugi petenti, quia non esset illi licitum negare, nam contra iustitiam ageret; & nihilominus si petens adulter fuerit, vxor habens votum non tenebitur reddere, & consequenter obligabitur non reddere, sed seruare castitatem, quia licèt in casu adulterij sit priuilegium inno- B centis, vt non obligetur reddere debitum adultero petenti, posito tali priuilegio, fit licita obseruatio voti castitatis, & ideo obligat præceptum seruandi votum, vt optimè docuit Sanc. lib. 9. de Matrim. disp. 6. num. 15. *Sanci.*

9. Ex his autem facile est, probare vltimam partem assertionis. Nam in priori casu obligatio vtendi priuilegio est ratione totius communitatis, propter cuius commune bonum concessum est priuilegium, & ita non tam cogitur quis seruare priuilegium suum, quàm seruare priuilegium cõmunitatis, seu non lædere illam, prout grauiter offenderetur, cedendo priuilegio. Declaratur à simili. Nam præceptum latum à capitulo, obligat singulos de capitulo, ideoque quicumque illorum agens contra tale præceptum, peccat, non quia agit contra præceptum suum, sed quia agit contra præceptum communitatis. Ita ergo pri- C uilegium communitati concessum intuitu illius principaliter, communitatis est principaliter, & ideò vt lex est, obligat singulos de communitate, vt illo vtantur, quando oportuerit, quia si contra illud agant, non suum tantum, sed communitatis priuilegium violabunt. In posteriori verò casu obligatio ad actum per priuilegium concessum, non prouenit ex lege priuilegij, sed ex lege, quæ aliundè supponitur, vt ex præcepto Ecclesiæ, aut voto. Et ita formaliter loquendo subsistit semper regula, quod nemo cogitur vti priuilegio suo, vtique quatenus lex priuata est ad suam peculiarẽ vtilitatem spectans. Et nullum est inconueniens, quòd supposito priuilegio, possit aliundè superuenire alia obligatio, quia priuilegium facit quãdam mutationem in materia, faciendo, vt sit licitum, quod antea non erat, qua mutatione facta, obligatio aliundè proueniens per accidens est, & non potest ratione priuilegij impediri.

Præceptum latum à capitulo obligat singulos capituli.

CAPVT XXIIII.

Vtrum ad priuilegium vt lex est, & ad effectum eius sit necessaria promulgatio, vel quæ notitia sufficiat.

1. Explicata virtute agendi priuilegij, oportet duas circumstantias ad operandum necessarias exponere, scilicet, tempus, & locum, & de hac posteriori dicemus in sequenti capite, de priori in præsenti. Solet autem lex exercere vim suamà tempore promulgationis consummatæ, & non antea, & præterea requirit notitiam, vel saltem carentiam inuincibilis ignorantiæ, vt cum effectu obliget, & ideò simul declarandum erit, quomodo hæc ad effectum priuilegij requirantur: hac enim de causa (vt suprà dixi) disputationem de promulgatione, quæ ad formam pertinere videbatur, in hunc locum reseruaui. Quia verò multa in titulo comprehenduntur, quæ indistinctè tractari solent, ideò erit operæpretium distinguere duplicem illam rationem, quam in priuilegio sæpè distinximus, scilicet, specialis concessionis, & legis, priusque dicemus de illo, vt lex est, quoniam promulgatio ad legem vt lex est, requiritur. Ex hoc ergo capite videri potest necessaria promulgatio ad perfectam constitutionem priuilegij, & ad effectum eius, quia priuilegium est quædam lex, sed promulgatio est necessaria ad legis constitutionem, ita vt ante illam nondum sit vera lex; at lex non potest operari antequam sit; ergo nec priuilegium. Dices, priuilegium quatenus lex est, non operari, id est, non obligare ante promulgationem, operari tamen vt priuilegium, id est, fauorem concedendo. Sed contrà, quia priuilegium non est prius priuilegium, quam sit lex: tum quia de intrinseca ratione priuilegij, & quasi genus eius est, quod sit lex, tum etiam quia nòn potest priuilegium vni concedere beneficium, quin obliget alios ad seruandum priuilegiario ius per priuilegium acquisitum.

Ratio dubitandi.

Opponitur

In contrarium verò est, quia priuilegium est lex tantum secundum quid, scilicet, lex priuata, & ideò non est eadem necessitas promulgationis in illo, quæ in lege communi, & propria esse solet. Nam lex generalis loquitur ad communitatem, & ideò per se requirit publicam notitiam, & propter hanc necessaria est promulgatio. Hæc autem necessitas cessat in lege priuata, vt constat. Confirmatur, ac declaratur, quia aliud est, loqui de notitia, aliud de promulgatione: hæc enim duo diuersa sunt: nam potest ignorari lex promulgata, & sciri non promulgata. In priuilegio ergo necessaria esse poterit notitia, vt vim legis exerceat, obligando, illa verò sufficiet, etiam si non præcesserit promulgatio, quia cum priuilegium sit lex priuata, sufficiet priuatim intimari illis, qui virtute illius obligandi sunt; alij verò ignorantes non obligabuntur ratione ignorantiæ, vel quia forte ad illos non dirigitur obligatio priuilegij. 2. *Obuiatur.*

In hoc puncto distinguere possumus duplicia priuilegia. Quædam enim feruntur per vniuersales leges, quarum exempla sumi possunt ex capit. *Si quis suadente*, Clement. *Dudum*, de Sepult. Clement. vni. de Baptis. Clemen. *Dignum*, de Celebrar. Missar. Clement. *Archiepiscopo*, de Priuil. Alia verò sunt priuilegia, quæ priuatim conce- D duntur per particularia indulta, vel rescripta concessa particularibus personis, vel communitatibus, vt Religionibus, Vniuersitatibus, vel etiam Hospitalibus, in quibus prius solent poni cõcessiones, & postea adiungi præcepta, vel prohibitiones sub censuris, vt nemo talia indulta impediat, &c. In prioribus priuilegijs affirmant Doctores, necessariam esse promulgationem; de posterioribus autem negant. Hanc distinctionem insinuat Felin. in cap. *Cognoscentes*, de Constit. nu. 7. limit. 3. licèt enim primum membrum non ita clarè exprimat, sicut secundum; vtrumque tamen intendit, vt ex discursu & ratione eius constat. Et in eam sententiam citat Baldum, & alios, loquitur tamen indistinctè de priuilegijs, vt fauores sunt, vel vt sunt leges. Clarius tradit distinctionem illam Gloss. in Proœm. Clem. verb. 3.

Cap. Si quis. Cle. Dudum. Cle Dignum. Cle Archiepiscopus de priuilegijs priuatim concessis.

Felin.

Gloss.

verb. *De cætero*, & vtrumque membrum amplectitur, estque sententia valde probabilis, si rectè explicetur.

4. Primum ergo membrum de legibus communibus tribuentibus priuilegia, probatur optimè ex l. Penult. C. de Decuri. lib. 10. in fine ibi, *Ex die, quo promulgata est.* Ratio verò est, quia ante promulgationem non habent vim legis; ergo ante promulgationem nullam vim obligandi habere possunt, siue ad effectum priuilegij, siue ad quemcumque alium. Confirmatur, quia in talibus legibus, vel priuilegium infertur tanquam accessorium principali, vel ponitur vt principalis effectus ipsius legis, propter quem stabiliendum lex fertur. Si priori modo contineatur priuilegium in lege, necesse est vt tanquam accessorium sequatur naturam principalis, & consequenter, sicut lex requirit promulgationem, ita etiam priuilegium, quod est accessorium illius, ergo nondum constituto sufficienter principali, non poterit esse, vel obligare accessorium. Exemplum sumi potest ab indulgentiarum concessione, in quibus habet etiam locum distinctio data: nam frequentius quidem conceduntur priuatim, aliquando verò dantur per legem publicam, seu commune ius, vt patet ex Extrauag. 1. de Reliq. & vener. Sanctor. inter communes, cum similibus. Quando ergo hoc posteriori modo dantur, non possunt habere efficaciam, donec lex ipsa promulgata sufficienter sit propter rationes factas; idem ergo est in præsenti. Et licèt hoc exemplum principaliter videatur procedere de priuilegio, vt priuilegium est, nihilominus inde à fortiori sequitur, idem esse de illo dicendum, vt lex est. Nam si tale priuilegium in ratione priuilegij non est efficax, imò nec subsistit ante promulgationem, multo minus poterit obligare. Et inde facilè probatur aliud membrum, vbi lex tota principaliter tendit ad constituendum priuilegium, & illud habet quasi pro obiecto, & fine, vt videre licet in canone, *Si quis suadente*, & in Clementinis allegatis, tunc enim lex nondum promulgata non potest efficere suum principalem effectum; ergo non potest obligare ad priuilegiũ obseruandum, quod nondum sufficienter constitutum est.

5. *Priuilegiarium non posse obligari ad aliquid ratione priuilegij, ante eius promulgationem.* Ex quo obiter infero, ipsum priuilegiarium non posse obligari ad aliquid ratione vel occasione sui priuilegij ante promulgationem priuilegij, vel legis, ex qua nascitur talis obligatio. Explicatur ex suprà dictis: nam vel illa obligatio nascitur ex priuilegio priuato, seu in particularem commoditatem principaliter concesso, & tunc non est ipsum priuilegium per se causa obligationis, sed per accidens, quasi remouens prohibens, & ideo in ipso priuilegio non est necessaria promulgatio, sed notitia, vt infrà dicetur; tamen in lege per se obligante necessario supponenda est promulgatio, vt per se constat. Vel obligatio nascitur ex priuilegio concesso communitati principaliter intuitu illius, licèt singulis membris profit: & tunc in tali priuilegio includitur necessario lex generalis obligans totam communitatem; & ideò necesse est, vt respectiuè sit sufficienter promulgata, & in ratione communis legis proposita, vt possit singulos de communitate obligare ad seruandum, seu non violandum priuilegium; ergo respectu priuilegiarij, vt obligari possit priuilegio præsupponi debet promulgatio sufficiens iuxta modum legis obligantis.

6. *De secundo membro sententiæ propositæ.* Secundum membrum distinctionis & sententiæ propositæ non caret aliqua difficultate. Nam licet priuilegium dicatur lex priuata quoad effectum per se, intentum, scilicet, fauorem priuatum, & ius speciale, quod constituit, nihilominus quatenus vim habet contra alios, respectu priuilegiati aliquod grauamen, aut obligationem illis imponendo, sic habet rationem legis communis, quia vniuersaliter loquitur ad omnes, & omnes obligare potest, ad quos materia priuilegij pertinuerit. Ergo vt tale priuilegium sub hac ratione obliget, necessaria est promulgatio propria, qualis in lege communi postulatur. Antecedens videtur notum ex terminis, & ex visitato tenore talium priuilegiorum. Consequẽtia verò probatur, quia eadem necessitas, & ratio promulgationis inuenitur in tali priuilegio sub dicta ratione spectato, vt ex discursu facto notum videtur. Et confirmatur, quia lex priuilegij alijs non promulgata facilè poterit ab eis ignorari, & ita poterunt ab obseruatione priuilegij excusari, neque ob eam transgressionem merito puniri poterunt, quia seclusa promulgatione, nemo tenetur legis scientiam inquirere.

7. *Conclusio.* Nihilominus dicendum est, in huiusmodi priuilegio non requiri propriam promulgationem ad quamcumque obligationem, quæ respectu aliorum ex illo potest oriri. Probo primò ex vsu, quia non solent talia priuilegia solemniter promulgari, & nihilominus censentur obligare quantum possunt, si sufficienter probentur, & notificentur. Secundò declaratur ex re ipsa, nam hæc obligatio dupliciter potest intelligi exoriri. *Duplex titulus promulg.* Primò per naturalem resultantiam, & consequutionem, sicut ex præscriptione sequitur obligatio non priuandi alterum re legitimè præscripta, alio modo directè ratione præcepti impositi in ipso priuilegio ab auctore illius, sicut in bullis Pontificijs, quæ in fauorem religionum, vel aliorum expediuntur, fieri solet. Ad priorem igitur modum obligationis non est necessaria promulgatio priuilegij, sed sufficit notitia, moraliter certa de iure concesso alteri per priuilegium, quia statim ex naturali ratione iustitiæ oritur obligatio facta materia tali mutatione, sicut facta donatione alicuius rei alteri, statim resultat naturalis obligatio non priuandi donatarium iure acquisito in talem rem, neque oportet, donationem promulgari, sed satis est, vt sit nota, sic enim concessio priuilegij est veluti donatio quædam. Vnde hoc non procedit tantum in foro conscientiæ, sed etiam in foro exteriori, si in illo priuilegium sufficienter probetur, quod onus priuilegiario incumbit. Et ita videmus in iure canonico iuxta huiusmodi priuilegia passim proferri sententiam, nec in illis requiri promulgationem, sed probationem.

8. Neque etiam ad alium modum obligationis necessaria est solemnis promulgatio, sed sufficiens præcepti intimatio per authentica instrumenta, vel æquiualentem probationem, vt consuetudo etiam probat. Et ratio est, quia tale præceptum non imponitur Ecclesiæ, aut alicui communitati per se, propter publicum bonum, vel gubernationem, sed ponitur vt particulare præceptum alijs datum in fauorem priuilegiarij, solum ad effectum ac obseruantiam priuilegij, & ideò non est in illo necessaria solemnis promulgatio, sed particularis notificatio accommodata fini talis præcepti. Confirmari hoc potest, quia in tali indulto priuilegium ipsum est principale,

præceptum autem quasi accessorium, & ideò sequitur naturam principalis, ideoque vt lex priuata reputatur, ad quam solemnis promulgatio nõ requiritur. Denique ob eandem causam cura notificandi priuilegium non spectat ad Principem, sicut pertinere solet cura solemnis promulgationis vbi est necessaria, sed spectat ad ipsum priuilegiarium, qui poterit priuilegium suum intimare, aut notum facere, prout sibi vtile fuerit. Atque hoc tam in foro conscientiæ, quàm in foro exteriori locum habet, quia eadem est vtriusque ratio, supposita sufficienti probatione. Vnde si tale præceptum priuilegio insertum habeat annexam excommunicationem ipso facto, illam in conscientia incurrit, qui contumax fuerit contra tale præceptum, si sufficienter intimatum, & in iudicio exteriori talis veniet declarandus, si eius contumacia, habita post sufficientem notitiam priuilegij, & præcepti in eo impositi sub tali censura, legitimè probetur.

Cura notificandi priuilegium non spectat ad Principem, sicut solet cura solemnis promulgationis.

9. Statim verò occurrit dubitatio, quæ notitia vel probatio requiratur in his priuatis priuilegijs, vt inferiores Prælati, aut iudices, aut aliæ personæ, ad quas pertinere potest teneantur, illis parere, vel eis non contrauenire. Sed quia hoc magis ad forum externum attinet, quam ad internum, breuiter illud expediam. Nam in foro conscientiæ sufficit notitia priuilegij moraliter certa, de qua probabiliter dubitari non possit, tunc enim quæsito aliquo falso colore tergiuersari, & voluntati superioris resistere non potest in conscientia esse licitum. Ad hanc autem notitiam non sufficit assertio dicentis, se habere priuilegium, etiam si sit persona bonæ famæ, & fide digna, vt communiter cum Innoc. tradunt Canonistæ in cap. *Ex parte*, de Verbor. significat. Et ratio est, quia nemo est in propria causa testis omni exceptione maior, & quia angelus sathanæ transfigurat se in angelum lucis, & multa mala committuntur sub dolosa specie sanctitatis, & ideò non solum non tenetur quis credere dicenti se habere priuilegium ad effectum admittenti vsum eius, verum etiam nec rectè faciet tam facile credendo, regulariter loquendo, propter pericula, & fraudes, quæ interuenire possunt. Aliquando verò id fieri poterit ex vrbanitate, quando non occurrit peculiaris causa suspitionis, non verò ex obligatione. Ad hanc ergo necessaria est vel ostensio priuilegij, vel alia probatio, quæ prudenti arbitrio, & bona fide procedendo, sufficiens existimetur in conscientia.

De notitia vel probatione requisita in priuatis priuilegijs.

Non sufficere assertionem dicentis se habere priuilegium, licèt sit persona bona fama & fide digna, sed requiritur, aut ostensio priuilegij, vel alia probatio quæ prudenti arbitrio sufficiat.

10. Multo verò magis in foro exteriori necessaria est ostensio indulti per instrumentum authenticum, vel in se demonstratum, vel saltem per testes probatum iuxta superius dicta cap. 2. & tradita communiter à Doctoribus ibi citatis, & à Syluest. verb. *Exemptio*, q. 5. & 7. ex cap. *Cum persona*, de Priuileg. in 6. vbi Gloss. Doctores, & Panormit. in cap. *Cum ordinem*, de Rescrip. Innoc. Anton. Henr. & alij in dicto cap. *Ex parte*. Qui addunt limitationem, dicentes, hoc esse necessarium, quando priuilegium non est publicè notorium. Vnde insinuant, publicam notitiam esse sufficientem probationem, vt tunc ostensio priuilegij postulari non debeat, nec iustè possit. Quod intelligendum esse existimo, quando publica notitia non tantum est per famam (quæ per se non facit sufficientem probationem, sed ad summum semiplenam) sed etiam per vsum priuilegij communem, & notum. Tunc enim ipse vsus confirmat priuilegium, & confirmat ius: vnde si tantus sit, vt notoriam præscriptionem legitimè induxerit, illius probatio vel publica notitia sufficiet; si verò nondum sit consummata præscriptio, vel non sit notoria, sufficiet ille vsus, vt non priuetur quis possessione & vsu sui priuilegij, intra sufficiens tempus ad tollendum illud, vt latius Syluest. suprà, quæst. 6. allegans plures, prosequitur.

Syluest. Gloss. Panorm. Innoc. Anton. Henr.

CAPVT XXV.

Vtrum priuilegium nondum priuilegiario notum, nec ab illo acceptatum conferre illi possit aliquod ius.

1. VEnio ad alteram partem de priuilegio, vt priuilegium est, id est, vt fauorabilem effectum in priuilegiario operatur, & dat illi facultatem illo gaudendi: nam in illo, vt sic considerato habet locum quæstio, quando incipiat operari suum effectum. De tribus autem temporibus dubitari potest, scilicet, an à tempore concessionis, vel promulgationis, vel notitiæ. Verumtamen de tempore promulgationis nulla est hic habenda ratio, quia in ordinarijs priuilegijs priuatis neque est necessaria, neque sit promulgatio, vt dictum est. In priuilegijs autem publicè concessis per legem communem & propriam, licèt necessaria sit promulgatio, nihilominus per illam videtur priuilegij concessio consummari ex parte cõcedẽtis: nam antea nõ est sufficienter facta, quia voluntas Principis antea non est sufficienter proposita, & declarata. Et ita tota quæstio versatur inter concesſionem & notitiam, id est, verum statim à concesſione ante notitiam priuilegij consequatur quis effectum, seu gratiam priuilegij, vel (quod perinde est) an priuilegium operetur circa ignorantem.

2. Prima, & communis sententia est, necessariam esse notitiam priuilegij ad consequendum effectum illius. Ita Gloss. in cap. *Ex parte*, de Concess. præben. in 6. verb. *Vim suam*, & ibi Cardin. & in Procem. Clement. verb. *Vniuersitati*, quæstion. 5. Ioan. Andr. & ferè alij expositores in dicto §. *Ex parte*, Sequitur Panormitan. in cap. *Cognoscentes*, num. 7. & ibi Felin. qui referunt Innocent. & alios, & idem sentit Barthol. in l. *Beneficium*, ff. de Const. Princ. num. 4. & ibi Bald. nu. 15. & communiter Summistæ, & plures alij, quos refert, & sequitur Sanc. lib. 3. de Matrim. disp. 36. num. 2. Fundamentum est, quia priuilegium non acquiritur absenti; ergo neque ignoranti; ergo nec operatur in illo. Antecedens probari solet ex l. *Qui absenti*, ff. de Acquir. possess. vbi dicitur, libertatem non acquiri per rescriptum manumissionis, donec seruus sciat, & acceptet. Idemque de legitimatione dicitur in Authent. Quibus modis naturales efficiantur sui, §. *Illud tamen*, verbo *Generaliter*, & idem de concesſione beneficij dicitur in cap. *Si tibi absenti*, de Præbend. in 6. & generaliter de priuilegio id dicitur in dicto cap. 1. de Concess. Præbend. licèt non habeatur in decisione textus, sed in narratione. Ratio autem adæquata esse videtur, quia ad effectum priuilegij non satis est concesſio actiua, sed debet etiam supponi acquisitio passiua; hæc autem non fit sine voluntate priuilegiandi acceptantis, quia beneficium non fit inuito, neque aliquis potens vti voluntate aliquid acquirit non volens; ad voluntatem autem acceptandi necessaria est notitia, quia voluntas non fertur in incognitum; ergo de primo ad vltimum priuilegium operari non potest

Communis sententia Gloss. Ioann Andr. Panormit. Felin. Innoc. Barth. Bald. Sanct. Cap. Si tibi absenti.

potest ante sui notitiam circa ignorantem.

3. 2. *Sententia.* Secunda sententia extremè contraria est, priuilegium habere suum effectum statim ac perfectè concessum est, etiam si ab eo, cui conceditur, ignoretur. Pro hac sententia citari solet Gloss. (*Gloss.*) in Proœmio Clement. verb. *De cætero*. Sed si attentè legatur, de promulgatione loquitur, non de notitia. Tenent Gemin. (*Gemin.*) in cap. 1. de Conceff. Præbend. in 6. Archid. (*Archid.*) in cap. *Proposuisti*, distin. 82. ad fin. Angel. (*Angel.*) verb. *Renunciatio*, num. 5. quando priuilegium conceditur motu proprio, & plures alios refert Sanc. (*Sanc.*) suprà num. 1. Fauet Barthol. (*Bart.*) in l. vltim. C. de Sentent. passis. n. 5. vbi ait, restitutionem deportati prodesse ignoranti, cum tamé illa quoddam priuilegium sit. Et suaderi potest ex l. *Eius, qui in prouincia*, §. vlt. ff. Si certum petatur, vbi dicitur, libertatem testamento relictam acquiri ignoranti; ergo pari ratione priuilegij beneficium acquiritur: nam voluntas Principis non est minus efficax, quam voluntas testatoris, imò æquiparantur in Authent. de Nuptijs, §. *Disponat*, collat. 4. Et hinc potest adiungi ratio, quia voluntas Principis est de se efficax ad conferendum beneficium; ergo posita illa voluntate efficaci Principis conferendi priuilegium Petro, sine vlla conditione vel limitatione, statim conferet illud, & effectum eius. Probatur consequentia, quia voluntas efficax statim operatur quod vult. Antecedens verò probatur, quia voluntas Principis superior est, & non indiget voluntate subditi ad suum effectum. Vnde se sola potest auferre dominium subditi ex iuxta causa, vel irritare consensum eius, & obligationem imponere ad acceptandum; ergo etiam conferre ignoranti priuilegium. Quòd si inquiras, quando sit censenda consummata concessio priuilegij, vt effectum habeat ante notitiam. Gemin. suprà, & alij putant, esse hoc tempus, cum primum rescriptum priuilegij est authenticè confectum, & subscriptum, seu bullatum. Quod fortasse locum habet in foro exteriori, nam in interiori (consequenter loquendo) manifestatio voluntatis Principis per verba, vel quocũq; modo erit sufficiés.

4. Inter has sententias extremas sunt aliæ mediæ, quæ moderantur, vel conciliant præcedentes. 3. *Sententia.* Tertia ergo sententia distinguit de priuilegio concesso per statutum, seu legem, aut per rescriptum, vel priuatam concessionem. Nam primũ habebit effectum ante notitiam legis, non tamé secundum. Ita distinguit Ioan. de Immol. (*Ioann. de Im.*) in c. 2. de Constit. vbi ita concordat varia dicta Bart. in hac materia. Nam in locis suprà citatis in prima opinione dicit, priuilegium non prodesse ignoranti, & tamen de priuilegio lato per legem aliter sentit in locis citatis in secunda sententia, & generalius in l. *Omnes populi*, ff. de Iustit. & iur. n. 37. & in l. Penult. C. de Diuor. lib. 10. Item Menoch. (*Menoch.*) 2. de Arbitr. cent. 2. casu. 185. num. 45. & sequentib. Vnde hæc opinio quoad posteriorem partem sequitur primam sententiam, & habent idem fundamentum. Quoad priorem verò limitat illam. Et fundamentum specialitatis ex Menochio suprà, est quia priuilegium datum à lege habet rationem præmij, quod Princeps ex officio confert ei, qui hoc vel illud pro republicá egerit, non est autem minus dignus illo præmio, qui ignorans legem facit opus requisitum ad illud, quàm qui sui sciens facit, imò quodammodo videtur dignior; ergo non minus acquirit priuilegium. Confirmatur, quia licèt sic operans ignoret in particulari legem offerentem tale præ-

A mium, non ignorat in communi, se esse præmio afficiendum. Hanc verò limitationem non admittunt Panorm. Felin. & alij in cap. 2. de Constit. & specialiter illam impugnat Deci. lect. 1. n. 176. & de illa dubitat Iason in l. *Beneficium*, ff de Constit. Princip. num. 51. (*Panorm. Felin. Decius. Iason.*)

5. *Infirmatur fundamentum prædictæ sententiæ.* Et re vera tam distinctio, quàm limitatio non caret difficultate. Et in primis fundamentum non videtur satisfacere. Primò, quia non est adæquatum: nam potest esse priuilegium lege concessum, & non per modum præmij, sed propter paupertatem, vel propter religiosum statum, aut aliam piam causam. Secundò, quia etiam priuilegium non concessum per statutum potest proponi per modum præmij in aliquo certamine per transitorium edictum ab homine propositum; ergo etiam tale priuilegium acquiretur ignoranti, si eodem modo sit propositum. Vel B certè si tale commodum per edictum propositum non acquiritur ignoranti; licèt faciat actum propter quem præmium offertur, etiam non acquiretur propositum per statutum; nam est eadem ratio: nam etiam edictum transitorium potest propter bonum commune, vel aliquam rationem publicam fieri, & quod sit magis, vel minus durabile, videtur accidentarium. Nec minus lex scientiam requirit, quàm rescriptum, nec è conuerso magis obstat ignorátia rescripto, quàm legi. Vnde si ad Ducem belli Rex scriberet, promittens in præmium talem honorem, si talem obtineret victoriam, & ille ante receptum rescriptum obtineret victoriam, de illo esset eadem ratio, quæ de præmio proposito per statutum generale, quia ille non esset minus dignus præmio, & quia etiam militabat spe præmij; ergo vel in vtroque casu admittenda est doctrina, vel neganda. & ita distinctio seu limitatio non subsistit. C Quòd si non fiat vis in statuto, sed in hoc solum, quod priuilegium proponatur per modum præmij: in primis habet generalem difficultatem, quomodo interueniat ibi vera ratio meriti, & præmij. Et deinde non videtur posse reddi sufficiens ratio, cur priuilegium propositum in remunerationem futuri operis acquiratur per opus antequam promissio, vel collatio talis præmij ad notitiam operantis perueniat, & priuilegium remuneratiuum operis iam facti, & verè digni tali præmio non acquiratur ante notitiam concessionis, quia quod promissio, seu collatio conditionata præcesserit, cum fuerit ignorata, moraliter nihil conferre potuit, quia in moralibus perinde est, legem omnino ignorari, ac non esse, quantum ad opus operantis. Ac denique fundamentalis ratio vnius membri distinctionis D æquè in altero locum habet, scilicet, quia priuilegium non acquiritur sine acceptatione: nam si hoc verum est in priuilegio remuneratiuo operis iam facti, cur non erit in remuneratione operis faciendi? vel si in vtroque necessaria est, à neutro, vel ab vtroque haberi poterit sine notitia concessionis. Est ergo difficilis pars illa, & tota distinctio.

6. 4. *Sententia.* Quarta sententia cogitari potest cum distinctione alia, etiam ex parte priuilegij. Nam quoddam est concedés per se, ac principaliter aliquod ius, dignitatem, aut potestatem, quæ per modum actus primi confertur priuilegiario; vt postea illo vti possit suo arbitrio; aliud est per se, ac principaliter tollens onus aliquod, vel impedimentum, aut obligationem, quam Princeps potuit imponere, & potest postea auferre per modum

 dispen-

dispensationis. Vnde huiusmodi priuilegium potius conferri videtur per modum actionis, seu actus secundi, qui principaliter, & per se fit ab ipso concedente priuilegium, & postea non habet nouos effectus per se, sed quasi per accidens, quatenus abstulit impedimentum. Exempla in vtroque membro sunt facilia, & ideò illa omitto. In priuilegijs ergo primi generis admittitur prima sententia propter eius fundamentum, quia cum illa conferant aliquid, requirunt acceptationem recipientis. In priuilegijs autem secundi generis præfertur secunda sententia, quia in ea deficit fundamentum primæ sententiæ, imò potest formari contrarium. Nam opus obligationis, vel impedimentum, quod per tale priuilegium aufertur, sola Principis voluntate impositum fuit sine acceptatione alterius; ergo per eandem aufertur; ergo statim operatur etiam circa ignorantem, quia illius acceptationem non requirit, & notitia priuilegij solum potest postulari propter acceptationem. Et hæc sententia quoad prius membrum supponitur ex prima, quoad posterius verò sumitur ex Soto in 4. distinct. 29. quæst. 2. art. 1. quatenus supponit, impedimentum dirimens auferri per dispensationem concessam, etiam si ignoretur, & ita matrimonium contractum sub illa spe, vel coniectura, quod Romæ data sit dispensatio, ante propriam notitiam eius, validum esse, & permanere, si postea constet, dispensationem iam illo tempore fuisse expeditam. Quod sequitur Veracruz in Speculo, 1. part. dub. 19. in appendic. §. *At si post dispensationem*, & Ludouicus Lopez 2. part. tractat. de Matrimon. capit. quadragesimo-secundo, fol. 1087. col. 1. Sed in hac sententia hoc posterius membrum habet grauem difficultatem moralem, quam in capite sequenti inferius commodius proponam.

Soto. *Veracruz.* *Lud. Lop.*

7. *Quinta sententia distinguens ex parte effectus priuilegij.*

Quinta opinio distinguit aliter ex parte effectus priuilegij. Nam potest esse perfectus, & integer, vel tantum inchoatus, & secundum quid. Priori modo fatentur auctores huius opinionis, priuilegium non habere effectum suum, priusquam priuilegiarius notitiam illius habeat, illudque acceptet, propter fundamentum primæ sententiæ, quam dicunt isto modo esse intelligendam. Posteriori autem modo aiunt procedere secundam sententiam, putant enim necessarium, vt priuilegij concessio à Principe facta, statim incipiat habere aliquem effectum. Quod si inquiras, quisnam hic effectus sit? Aliqui respondent, esse hunc, quia concessio illa, licèt nondum in alterum transtulerit ius, nihilominus retractari non potest, nec alteri fieri, donec ille, cui facta est, post illius notitiam habitam illam non acceptet. Potestque fundari in cap. *Si quis absenti*, de Præbend. in 6. vbi hoc ipsum dicitur de collatione beneficij absenti facta, quia non habet effectum donec acceptetur, interim tamen mutari non potest. Ita docet Deci. suprà, allegans Cardinal. in Procem. Clementin. in verb. *Vniuersitatem*. At profectò fundamentum inualidum est: nam collatio beneficij non est priuilegium, sed res longè diuersa, vt suprà dixi, à diuersis autem non fit illatio. Præsertim quia illud, quod textus ille disponit, non est ex natura rei tantum, sed ex positiuo iure canonico. Vnde Summus Pontifex, qui non ita subiicitur iuri positiuo, sicut reliqui, bene potest collationem factam absenti ante acceptationem mutare sine vlla iniustitia, licèt fortasse requirat aliquam

C. Si quis. *Decius.*

causam; ergo non licet extendere illam dispositionem ad priuilegij concessionem, sicut non licet illam extendere ad alias donationes, vel promissiones non acceptatas, ergo nec ad priuilegium. Deinde vt notauit Couarr. 3. Var. cap. 16. num. 1. differentia notanda interuenit inter priuilegium & collationem beneficij. Nam Prælatus tenetur ex officio suo conferre beneficium, & ideò postquam semel functus est officio suo, non permittitur ei retractare actum, nec alteri conferre beneficium, donec alius prouisus non accceptet. At concessio priuilegij non fit ordinariè ex obligatione: sed ex gratuita voluntate concedentis, & ideo talis concessio non comprehenditur sub dispositione illius textus. Vnde concluditur, falsum esse, quod illa sententia sumit, nam potius per se loquendo, priuilegium est liberè reuocabile à concedente priusquam acceptetur, vt tenet Couarr. suprà, & Menoch. de Arbitr. lib. 2. cent. 2. casu. 185. num. 46. & 47. qui plures alios referunt, & ex dicendis magis constabit.

Couar. Notandum discrimen inter priuilegium & collationem beneficij. *Couar. Menoch.*

8. *Alia expositio dictæ distinctionis.* *Roder.*

Alio modo visus est dictam distinctionem exponere Emanu. Roder. tom. 1. Quæstion. Regul. q. 7. art. 6. dicens; per priuilegium statim acquiri ius ignoranti, licèt non conferat illi statim omnem suum effectum. Et hanc dicit esse communem sententiam Bart. Panor. & Cardin. locis citatis, Iason in l. vlt. ff. de Constit. Princ. & vtitur argumento à simili, quo Barth. etiam vtitur, nam per legatum acquiritur ius legatario, etiam ignoranti, l. *Cum pater*, § *Surdo*, ff. de Leg. 2. Quod ius non est in re, quia non est dominium vsque additam ab hærede hæreditatem, iuxta *l. Si tibi homo*, §. *Cum seruus*, ff de Leg. 2. & l. *Atitio*, ff. de Furtis, quibus locis Glossæ, Bart. & Doctores id notant, & Couarr. in capit. *Rainaldus*, de Testament. §. 1. numer. 1. & Anton. Gom. 1. tom. Variar. cap. 19. num. 7. Illud ergo ius legatarij in principio imperfectum est; idem ergo erit in priuilegio, nam (vt dixi) æquiparantur. Hæc verò sententia si aliquid intendit per hanc explicationem, quod sit diuersum à præcedenti, minus verisimilis est; oportebit enim, vt illud ius, quod acquiri dicitur priuilegiario ignoranti, saltem sit ius ad rem, tum quia nullum aliud potest intelligi ante ius in re, quod per acceptationem acquiritur, tum etiam quia tale censetur esse ius legatarij ignorantis ad legatum saltem ante aditam hæreditatem; hoc autem dici non potest; ergo.

Iason. *Gloss. Barth. Couar. Anton Gom.*

Ostendo assumptum in minori propositione, excludendo æquiparationem cum legato, nam licèt in hoc seruent aliquam proportionem, quòd sicut legatum pendet à voluntate testatoris, per quam fit; ita priuilegium à voluntate concedentis, nihilominus simpliciter sunt longè diuersa, & non oportet, vt in omnibus seruent similitudinem, & præsertim in his, quæ per speciale ius sunt disposita in legato, & non in priuilegio, quale est illud, quod assumitur. Et præterea in hoc ipso intercedit notabilis differentia, nam legatum non dat ius, nisi post mortem testatoris, quando voluntas eius retractabilis non est. Priuilegium autem à concedente, qui viuere supponitur, retractari potest, dum acceptatum non est. Præterea in priuilegijs dispensantibus, seu datis tantum ad auferenda onera, non potest intelligi tale ius ad rem; imò nec aliquis effectus prior ipsa dispensatione, vel ablatione vinculi, præter delegationem ad dispensandum, de qua

certum

certum eſt, non comparari ante acceptationem, A neque aliquod ius ad illam. Vnde etiam de alijs omnibus priuilegijs conceſsiuis, ſine fundamento, vel doctrinæ conſequutione fingitur tale ius ad rem. Nam peto, contra quem eſt illud ius? maxime enim contra concedentem, quia contra alios eſſe non poteſt, vt conſtat, ſed neque contra concedentem vllum inſurgit ius, vel obligatio, cum eius conceſsio, quæ eſt quaſi quædam donatio, nondum fuerit acceptata, & conſequenter liberè potuerit reuocari; ergo. Vnde contra illud membrum generaliter procedit ratio, quæ pro altero fit, quia illud ius, quodcumque ſit debet eſſe effectus priuilegij; at hoc eſſe non poteſt, quia priuilegium nihil operari poteſt in nondum volentem, & acceptantem. Nec enim minus requiritur acceptatio ad acquirendum ius ad rem, quàm in re, vt in alijs donationibus conſtat, ideò enim liberè reuocari poſſunt ante B acceptationem, ſaltem ſtando in communi iure. L. *Abſenti.* ff. de Donat. l. *Ne ambigi*, C. eod. Denique plus eſt, acquirere ius, ſiue in re, ſiue ad rem, quam donationem fieri irreuocabilem, ſed priuilegium ante notitiam & acceptationem non eſt irreuocabile; ergo ſignum eſt, non contuliſſe aliquod ius.

10.
Sexta ſententia aliter diſtinguens ex parte modi concedendi priuilegium.

Sexta ergo ſententia diſtinguit aliter ex parte modi concedendi priuilegium, interdum enim fit propria ſponte concedentis priuilegiario non petente, nec per ſe, nec per alium, & tunc cenſet procedere primam opinionem propter fundamentum ſuum. Aliquando verò conceditur priuilegium ad petitionem partis, quam per ſe, vel per epiſtolas, aut nuncium facit, & tunc iuxta hanc ſententiam ſtatim à conceſsione incipit operari. Quia ſtatim, ac priuilegium datur, acceptatur, vel per procuratorem, vel per C epiſtolas, imò acceptatio tunc videtur antecedenter facta ex vi petitionis quaſi ſub conditione, *ſi Princeps concedat*; ergo nulla ſupereſt neceſſitas notitiæ conceſsionis in priuilegiario ad effectum priuilegij; quia ſolum propter acceptationem poſtulatur; ergo nihil aliud eſt, quod ex parte priuilegiarij deſideretur; ergo cum voluntas Principis ſit efficax, ſtatim operatur. Et hanc ſententiam tradit Sylueſt. verb. *Priuilegium*, q. vlt. & verb. *Renunciatio*, q. 4. Tabien. verb. *Indulgentia*, q. 20. Roſel. n. 8. ſequitur Sanci. referens plures lib. 1. de Matrim. diſp. 6. num. 29. Et hæc ſententia fortè non eſt contraria primæ, nam eoſdem ferè habet auctores; ſed eſt eius declaratio, & moderatio, proximeque ad veritatem accedit, aliqua tamen maiori indiget explicatione, quæ partim reſtrictionem maiorem, partim aliquam ampliationem contineat. Igitur in primis aduerto, quæſtionem hanc D poſſe tractari de poſſibili, vel de facto, id eſt, an dans priuilegium, ſi velit, poſſit illud ita conferre, vt ante notitiam priuilegiarij habeat ſuum effectum in illum; vel an, licèt Princeps hoc poſſit, nihilominus de facto, & ſecundum legem ordinariam nunquam illud ita concedat. Deinde conſidero, aliquando talem eſſe effectum priuilegij, vt ad illum moraliter non requiratur conſenſus, vel acceptatio priuilegiarij, vt eſt v. g. exemptio alicuius, vt excommunicari non poſſit, quia hic effectus non fit in illo directè, ſed reſultat in illo, auferendo ab alio poteſtatem excommunicandi illum. Sæpius verò effectus priuilegij talis eſt, vt requirat acceptationem recipientis, vt eſt conceſsio poteſtatis ad eligendum confeſſorem, vel ad audiendas confeſsiones: nam hæc priuilegia renunciari poſſunt, & per renunciationem perduntur, vt infrà oſtendetur, ergo maiori ratione per refutationem (vt ſic dicam) vel non acceptationem non recipiuntur; ergo ſignum eſt, requirere acceptationem. Denique aduerto, inter priuilegia quædam eſſe, quorum effectus poteſt habere aliquem vſum, vel fructum in priuilegiario, antequam habeat notitiam illius, vt eſt priuilegium, per quod eximitur ab aliquo onere pœnali, vt eſt immunitas à cenſura, vel à tributo, &c. Alia verò ſunt priuilegia, quorum effectus etiam ſi fiat ante notitiam priuilegiarij, non poteſt in illo habere vſum, vel fructum moralem ſine periculo peccati, vt eſt diſpenſatio in obligatione legis, vel in impedimento matrimonij: nemo enim poteſt licitè vti tali diſpenſatione ante notitiam eius.

Syluest. Tabien. Roſel. Sanci.

Duplex ſenſus quæſtionis.

Ad aliquem effectum priuilegij requiritur acceptatio, ad alium verò minimè.

Notitia priuilegij ad quem effectū requiritur.

11.
Datur poteſtas in ſupremo principe dandi priuilegium quod operetur ſuū effectum antequam perueniat ad notitiam priuilegiati.

Dico ergo primò. In Principe ſupremo concedente priuilegium, non deeſt poteſtas ad conferendum illud cum tanta amplitudine & efficacia, vt ſtatim operetur ſuum effectum in priuilegiario nondum habēte notitiam priuilegij. Hanc aſſertionem ſupponunt auctores ſecundæ ſententiæ, quam in hoc ſenſu admitto, & non in alio. Item ex parte illam admittunt auctores tertiæ & quartæ ſententiæ, & ſatis expreſſe illam indicauit Syluest. ſupra, vbi cum dixiſſet, priuilegium motu proprio conceſſum non habere effectum ante ſui notitiam, addit limitationem, *Niſi appareat de voluntate contraria concedentis*, ſupponit ergo non deeſſe illi poteſtatem, & eodem modo loquuti ſunt Angelus, & Roſel. & expreſſe Felin. in dicta limitatione 3. Vnde ferè reliqui auctores negantes de facto hunc effectum, vtuntur coniecturis indicantibus voluntatem concedentis, non verò nituntur in defectu poteſtatis. Et conſequenter non ſentiunt, hoc repugnare priuilegio, vt priuilegiū eſt. Ratio ergo eſt, quia ex parte priuilegij non poteſt aſsignari repugnantia; ergo neque ex parte Principis poteſt aſsignari ratio, cur deſit poteſtas. Declaratur antecedens, ſimul probando conſequentiam, quia vel illa repugnantia eſt contra legem naturalem, & hæc nulla eſt, vt ſtatim oſtendam diſcurrendo per omnes modos, ſeu effectus priuilegiorum, qui ab omnibus opinionibus relatis tanguntur; vel eſt contra legem poſitiuam, & huic derogare poteſt Princeps ſupremus per ſuam poteſtatem legiſlatiuam, vel diſpenſando ſecum in tali iure, vel per interpretationem, aut alio modo ſe ab illa eximendo, & ſic ablata repugnantia, non deerit in illo poteſtas ad concedendum illo modo priuilegium; nam hæc æquè ſuprema eſt, ac poteſtas legiſlatiua.

Angel. Roſel. Felin.

12.
Confirmatur aſſertio primò.

Declaratur autem hæc ratio, & roboratur aſſertio, diſcurrendo per omnes diſtinctiones factas ab alijs auctoribus. Et in primis in priuilegijs, quæ conſiſtunt tantum in ablatione oneris impoſiti à Principe, vel republica, aut à lege, videtur res clara propter rationem factam in quarta ſententia, ſcilicet, quia illud onus à voluntate Principis manauit, non ſpectato conſenſu, vel ſcientia eius, cui imponitur, & ab illa pendet; ergo per eandem ſolam poteſt auferri, non exſpectata notitia, vel acceptatione ſubditi. Dices; diſpenſatio in lege eſt ablatio oneris à lege impoſiti, & tamen requirit conſenſum recipientis, vt communiter dicitur. Reſpondeo, quidquid ſit de facto, de potentia abſoluta diſpenſantis, falſum eſt aſſumptum. Poteſt enim Papa clericum in ſacris habilitare ad matrimonium,

etiam inuitum; imò illi præcipere, vt contrahat illud, ſi ad commune bonum Eccleſiæ, vel alicuius regni viderit expedire, poteſt etiam Prælatus religionis diſpenſare in ieiunio cum ſubdito non petente, imò de ſe repugnante, & illi præcipere, vt non ieiunet. Non eſt ergo neceſſaria ſimpliciter acceptatio partis ad diſpenſationem; ergo neque eſt neceſſaria ad effectum priuilegij includentis diſpenſationem, quale eſt omne illud, quod onus tantum aufert. Eſt autem hoc euidentius in priuilegio auferente onus tantum pœnale, quod poteſt conferre fructum ſine periculo conſcientiæ, quia tunc non ſolum repugnantia, verum etiam indecentia oſtendi non poteſt in tali priuilegio. Ergo non eſt extra poteſtatem Principis concedentis. Quando verò effectus priuilegij coniunctus eſt cum periculo conſcientiæ ſubditi, tunc videri quidem poteſt eſſe ſupra poteſtatem, quia non eſt ad deſtructionem, ſed ad ædificationem. Veruntamen etiam tunc forte non ita deeſt, vt factum non teneat, ſed ſolum ne licitè fiat, quia illud periculum non eſt per ſe, ſed ex malitia abutentis priuilegio. Vel certè licèt demus ibi deeſſe poteſtatem, non eſt per ſe ex ratione priuilegij, ſed per occaſionem adiunctam. Addo etiam, tunc non eſſe neceſſariam acceptationem priuilegiarij, ſed ad ſummum notitiam, vt in ſequentibus explicabo.

13. *Probatur ſecundo.* *Bart.* Præterea in priuilegijs concedentibus ius, vel poteſtatem aliquam, Barth. & alij allegati in tertia opinione, admittunt, ſaltem mediante lege, vel ſtatuto poſſe Principem hoc facere. Difficultates autem ibi obiectæ oſtendunt, non eſſe maiorem repugnantiam in priuilegijs priuatis, quæ per reſcripta conceduntur, quod attinet ad poteſtatem concedentis. Præcipua verò ratio, vel ſumma omnium eſt, quia ſi in his eſſet neceſſaria notitia priuilegij ad aſſecutionem eius, maximè propter acceptationem; hæc autem neceſſitas eadem eſt, in priuilegijs eiuſdem rationis datis per legem, vel ſi non repugnat, dari ante acceptationem, & notitiam per legem, neque alio modo repugnabit. Quia nulla ratio repugnantiæ aſſignari poteſt, quidquid ſit de voluntate Principis, an magis vno modo oſtendatur, quàm alio quod infrà videbimus. Præterea hoc videtur certum quoad notitiam priuilegij, quando tale priuilegium conceditur ad petitionem priuilegiandi abſentis per epiſtolam, vel nuncium, ſeu procuratorem, quia ibi non deeſt acceptatio ſaltem per alium, quæ in donationibus & alijs humanis contractibus ſufficit, vt conſtat; ergo etiam in priuilegijs ſufficiet, vt rectè dicebat ſexta opinio, quæ non ſolum de poſſibili, ſed etiam de facto admittit hanc partem in omnibus priuilegijs per procuratorem obtentis propter dictam rationem. Vnde conſequenter infert, non eſſe neceſſariam notitiam priuilegij, quia hæc maximè poſtulatur propter acceptationem. De qua illatione ad factum applicata infrà dicam: nunc verò ſaltem de poteſtate videtur optima, quia priuilegium non requirit, vt ille, cui datur, per ſe illud acceptet; ergo acceptare illud poteſt per alium; ergo ſtatim poteſt illud obtinere ante notitiam conceſſionis factæ; ergo in concedente non deeſt poteſtas, nec reddi poteſt ratio, cur talis notitia neceſſaria ſit.

14. *3. probatur.* Denique generalius probatur etiam in priuilegijs conceſſiuis, non eſſe ita neceſſariam acceptationem etiam per alium, quin ſit in Principe poteſtas ad conferendum illa cum effectu motu proprio, & ſtatim, antequam ad notitiam priuilegiarij deueniat. Primò, quia ad acquirendum cōmodum ex natura rei videtur ſufficere generalis voluntas formalis, vel virtualis, quam omnes homines habent, acceptandi quidquid ſibi eſt commodum, & moralis præſumptio, quæ interdum eſt maxima; ergo in rigore hæc ſufficiet, vt Princeps ſupremus ſua voluntate efficaci, & ſuprema poteſtate conferat priuilegium cum effectu alicui non petenti, nec cogitanti de illo. Secūdo explicatur hoc amplius. Nam licèt in promiſſionibus & donationibus humanis, vt habeāt effectum, & obligationem inducant, regulariter ſit neceſſaria acceptatio, vt nunc ſuppono, tamen non eſt hoc tam intrinſece neceſſarium ex iure naturæ, quin virtute legis humanæ poſſit interdum ſequi effectus, vel oriri obligatio, etiam ante acceptationem, vt de legato ſuprà dicebamus, & de donatione, vel promiſſione facta abſenti, ſi promittens, vel donans moriatur, antequam alter poſſit acceptare, multi tenent, & de promiſſionibus humanis cauſa pietatis, vel boni publici aliqua iura diſponunt, vt videri poteſt in Couarruuia 1. Var. cap. 14. num. 16. Molin. 2. tom. de Iuſtit. diſp. 263. & latius Tiraq. de Priuileg. piæ cauſæ priuileg. 116. & Felin. in cap. 1. de Pactis num. 7. & de infante eſt certum, donationem illi factam eſſe ratam ſine vlla acceptatione, ex l. *Iubemus*, C. de Emancip. lib. & alijs, quæ refert. Sanci lib. 1. de Matrim. diſp. 6. nu. 15. & 17. ergo maiori ratione poteſt Princeps concedens priuilegium facere validam conceſsionem priuilegij, & efficacem, ſi velit abſque dependentia ab acceptatione alterius. Hoc enim confirmant exempla adducta in ſecunda ſententia, licèt certa non ſint, illis tamen admiſsis ad ſummum probant poteſtatem ex facto aliquo in caſu ſpeciali, ex quo non licet inferre generalem regulam de priuilegijs, prout de facto conceduntur, quia ex particularibus factis non fit recta argumentatio vniuerſalis. Poteſtas autem colligitur, ſaltem vbi iuſta cauſa interuenit. Proceduntque dicta exempla, & rationes non tantum de iure ad rem, ſed etiam de iure in re quamuis reuocabili, ſeu renūciabili per priuilegiarium, cum primum ad notitiam eius deuenerit, ſicut de legatario dicitur, poſt aditam ab hærede hæreditatem. Et hæc magis in ſequenti aſſertione explicabuntur.

Couar. *Molina.* *Tiraq.* *Felin.*

Dico ergo ſecundò Priuilegia non ita regulariter conceduntur, vt effectum priuilegiario directè conferant ante notitiam, vel acceptationē, ſaltem per procuratorem, vel Epiſtolam. Ita interpretor primam opinionem, quam ſequor. Et probo, quia intentio concedentis regulariter talis non eſt, nec verba priuilegiorum hoc indicant, nec moraliter loquendo expedit taliter priuilegia concedi: ergo de facto non ita fit licet poteſtas non deſit. Conſequentia clara eſt. Prima autem pars antecedentis pendet ex alijs duabus; ſecunda verò ad factum ſpectat, illud autē etiam pendet ex vltimo membro, nam ſi ille modus concedendi priuilegium moraliter non expedit, profecto admittendus non eſt in aliquo priuilegio, niſi verba omnino cogant, ita vt alium ſenſum habere non poſsint; vix autem oſtendetur priuilegium habens talia verba, & nos affirmare poſſumus nunquam vidiſſe, etiam ſi multa viderimus, & certè tot auctores, qui negant hanc efficaciam priuilegijs, ſatis ſignificant regulariter non vidiſſe priuilegia, quæ haberent verba 15. *Regulariter non conceditur priuilegium ad operandum effectum ante notitiam aliquam priuilegiarij.*

ſigni-

significantia talem voluntatem concedentis; ergo merito dicere possumus, verba priuilegiorum regulariter hoc nō indicare. Hæc verò pars simul cum tertia, melius ostendetur, discurrendo per priuilegia iuxta particulares opiniones recitatas.

16. *Probatur dicta doctrina circa priuilegium concessum per legem vel statutum.*

Et primò circa priuilegium concessum per legem vel statutum aduerto, ad effectum talis priuilegij in primis necessarium esse, vt talis lex sit sufficienter promulgata iuxta dicta in priori parte huius capitis, quia talis lex, & priuilegium eius in communi, & pro aliqua communitate ferri debet, alioqui non magis erit lex, quam cætera priuata priuilegia, lex autem communis, & generaliter lata ante promulgationem nondum est vera lex, & consequenter nullum effectum legis, etiam priuilegiatiuum habere potest. Vnde si ante promulgationem haberet quis notitiam talis legis, & effectum eius desideraret, non posset illo gaudere. Facta autem promulgatione, iam datur notitia publica legis, & consequenter etiam priuilegij, & similiter est acceptatio communis, & publica, eo ipso, quod per totam communitatem non est publicè & sufficienter renunciatum legi ac priuilegio, vt nunc supponimus. Ergo iam tale priuilegium non habet suum effectum sine notitia, & acceptatione per se requisita, vt sic dicam. Per accidens autem contingere potest, vt priuata persona, quæ sit pars communitatis, cui per se primo priuilegium conceditur, ignoret illud, vt sæpe contingere potest in religiosis, & tunc verum est, ignorantiam per se non impedire effectum priuilegij, quia iam illud est acceptatum, & non pendet ex priuata notitia particularis personæ. Dico autem per se non impedire effectum, quia per accidens potest impedire aliquid, quod pendet ex conscientia operantis. Vt v.g. si religiosus habeat priuilegium suæ religioni concessum ad absoluendum ab aliquo casu reseruato, & ignorando priuilegiū absoluat temerè à tali casu, non excusatur à graui peccato, quia hoc pendet ex conscientia, & conscientia pēdet à notitia priuilegij.

An valeat absolutio data à priuilegiato nesciente priuilegiū.

17. Imò graue dubium est, an talis absolutio valeat, quia iuxta regulam Iuristarum, quādiu quis ignorat iurisdictionem se habere, non valet quod agit, nam vsus iurisdictionis non cōceditur ignoranti, vt sumitur ex l. *Hæc autem*, §. *Non defendi ibi, debet constare Prætori*, ff. Ex quib. cau. in possess. & tradit Bart. in l. *Multum*, ff. de Condit. & demonst. n. 2. & in l. *Barbarius*, ff. de Offic. Prætor. in Repet. n. 18. quæ potius est Baldi ibid. Lect. 2. n. 27. & 28. & Felin. in cap. *Ecclesia*, verb. *Decimo*, num. 14. de Constitut. vbi plures allegat, & alios refert Vāt. tract. de Nullita. titulo. de Nullit. ex defectu iur. n. 53. & 167. Sanc. lib. 3. de Matrim. disp. 36. n. 8. ergo si hòc principium etiam in foro pœnitentiæ locum habet, talis absolutio non erit valida. Eritq; ratio specialis, quia est priuilegium concedens iurisdictionem pro tota religione, & non dat illam, nec applicatur particulari personæ nisi scienti, & acceptanti. Quod quidem maxime procedet, si ille absoluat, putans se non habere iurisdictionem, quia tunc vix potest habere intentionem absoluendi. Si autem absoluat existimans se habere iurisdictionem non tamē ex priuilegio, sed ex alio errore, vt quia putat, casum non esse reseruatum, vel quid simile, tunc probabile est, absolutionē esse validam, & re vera habere priuilegium, & iurisdictionē, quamuis ignoret in particulari, quia voluntatem generalē habuit gaudendi, & vtendi priuilegijs ordinis, & voluntatem etiam habet absoluendi, & ignorantia priuilegij est error valde priuatus, qui nō excludit priuilegium, nec generalem intentionem. Accedit, quòd principium illud Iuristarum habet locum in iurisdictione contentiosa, non verò in iurisdictione voluntaria, vt tradit Bald. in Authēt. *Matri*. Cod. Quando mulier. tut. &c. & sequitur Felin. suprà in fine, & scholi. Bart. vbi suprà. Similiter clericus coniugatus habens conditiones à iure requisitas, vere gaudet priuilegio fori, licèt illud ignoret, non excusabitur autem à peccato, non obediendo iudici seculari, & ex conscientia erronea resistendo illi, cum id facere non possit intuitu priuilegij, cum illud ignoret. Et alia exempla in his generalibus priuilegijs facilia sunt.

Bald. *Felin.* *Barth.* *Vanti.* *Sanci.*

18. *Priuilegia per modum præmij quando habent effectum absque notitia accipientis.*

In legibus autem cōcedentibus priuilegia per modum præmij operis, vel laboris subeundi, de quibus Bart. & tertia opinio specialiter loquuntur, oportet aduertere, in primis necessarium esse, vt verba priuilegij contineant donationem ipso facto, & non tantum promissionem de futuro. Quia alias impossibile est, vt priuilegium statim sit concessum ignoranti, sed ad summum vel orietur obligatio in Principe ad implēdum promissum, vel operanti acquiretur ius ad præmium promissum, non verò in re. Sicut enim in legibus pœnalibus non incurritur statim pœna per solam comminationem imposita, nisi lex dicat, *Ipso iure*, vel *ipso facto*; ita profecto necessario dicendum est in præmio. Nam licèt fauores magis ampliandi sint, non tamen vltra vim verborum; verba autem promissiua non significant donationem, nec verbum de futuro significat effectum præsentaneum; licèt ergo lex dicat, qui hoc fecerit, fiet nobilis, aut ei promittitur talis immunitas, non fiet nobilis, vel immunis ipso facto, imò nec sciens legem poterit statim sua auctoritate priuilegium vsurpare, quia ex vi talium verborum ei non conceditur talis facultas. Rarò autem (vt existimo) inuenietur lex, quæ per huiusmodi verba priuilegia concedat in præmium futurorum operum. Quamuis probabile sit, si lex dicat de præsenti, facienti tale opus concedimus talem immunitatem, vel imperatiuè hoc faciens sit immunis ab oneribus, vel quid simile, hoc satis esse, vt priuilegium censeatur illi concessum ex vi talis legis.

19. *Dubium.*

Vlterius autem aduerto, etiam posita tali lege dubitari posse, an priuilegium illud quoad dominium, & omnes effectus suos acquiratur ipso facto sine notitia & declaratione Principis. Sicut enim pœna legis, licèt ipso facto imponatur, regulariter non mandatur executioni, donec causa eius authenticè declaretur ita verisimiliter credi potest, non esse mentem Principis, vt tale priuilegium statim vsurpetur priuata auctoritate, antequam de causa, seu de conditione impleta iuridice constet per declarationem Principis, vel alterius, qui eius potestatem habeat. Nam hoc postulat conueniens ratio gubernationis. Nam si vniuscuiusque arbitrio, & potestati hoc committeretur, infinitæ fraudes & scandala oriri possent. Satis ergo est, quod ex vi talis legis, & operis in ea postulati acquiratur ex tunc ius ad tale priuilegium, ita vt facta iuridica declaratione de adimpleto opere in lege requisito, retrotrahatur declaratio vsque ad diem patrati operis, & ex tunc percipiat priuilegiarius fructus priuilegij quoad fieri possit. Quæ omnia per analogiam ad pœnam legis imponentis illam ipso facto, dicta sunt, & quæ inter ea spectant ad am-

ampliationem, & consecutionem priuilegij à die boni operis à fortiori sequuntur, quia supponitur similitudo verborum & est excessus in materia fauorabili. Quantum ad ea verò, quæ spectant ad limitationem, vt est suspensio executionis vsque ad iuridicam declarationem in illis respicitur ad bonum commune, & conuenientem gubernationem, quæ non minus in conferendis præmijs, quàm in pœnis retribuendis seruanda est. Quod si hoc verum est, vix accidere poterit, vt sic operans comparet priuilegium ante notitiam eius, quia præcedere debet publica notitia, & declaratio Principis de adimpleta causa priuilegij; ergo moraliter non potest accidere, vt post talem declarationem adhuc priuilegiarius ignoret legem, & præmium, seu priuilegium eius. *Responsio.* Nihilominus tamen in aliquo casu id accidere posset, præsertim propter locorum distantiam; & tunc habere posset locum sententia Barth. *Barth.* & maiorem probabilitatem habet quoad ius ad rem, vt scilicet, adimpleta conditione in lege postulata statim acquiratur ignoranti respectu talis præmij, seu priuilegij, sicut violator legis pœnalis statim fit debitor pœnæ etiam si illam ignoret, iuxta veram sententiam; ergo idem erit cum proportione in lege promittente præmium.

20. *Obiectio.* Sed obijci potest; nam est magna differentia inter pœnam, & præmium, nam qui violat legem, ipse fit debitor, & reus pœnæ, non ex vi alicuius pacti, sed ex vi culpæ: & ideo si ignorantia nō excusat culpam, licèt occultet pœnam, non impedit reatum eius. At respectu præmij legislator ipse est, qui fit debitor ex vi suæ promissionis, aut donationis per legem factæ, non potest autem ille fieri debitor, nisi impleatur conditio, sub qua promisit. At hæc conditio non videtur impleri ab ignorante. Nam ignorans priuilegium promissum etiam ignorat promissionem, & pactum; ergo non potest operari ex vi eius, ergo neque illud implere; ergo non implet conditionem, & consequenter non acquirit ius ad præmium. *Responsio.* Hæc verò obiectio postulat fusam materiam, quæ non arctatur ad priuilegia, sed communis est ad materiam de merito, & præmio, vbi latius discutienda est. Nunc verò consequenter ad sententiam Bartholi breuiter dici potest. *Lex promittens ipso facto non fundantur in pacto.* Quando lex confert præmium ipso facto, non fundari re vera in pacto, sed in absoluta voluntate Principis conferendi tale priuilegium facienti hoc, vel illud: illa enim voluntas non fuit restricta ad facientem cum notitia legis, seu præmij, vel talis voluntatis Principis, sed indifferenter posita est sub illa conditione talis operis, abstrahendo à tali scientia, vel ignorantia. Quando verò lex sic loquitur promittendo, tunc lex ipsa videtur conferre ius operanti, & implenti conditionem, quia non est expressum in ea, vt scienter impleatur. Quod ius respectu inferiorum iudicum erit iustitiæ commutatiuæ, quia ex officio tenentur secundum leges iudicare: respectu verò Principis erit saltem distributiuæ, nam obligationi ex commutatiua videtur obstare obiectio facta. Nisi dicamus, satis esse, quod promissio fuerit facta communitati, & quod ab illa fuerit acceptata quando lex promulgata fuit, vt operanti debeatur præmium tanquam membro communitatis, cuius ignorantia non impedit, quominus bonis communibus fruatur.

21. *Aliud dubiū.* Petebatur autem in argumentis factis contra tertiam opinionem, an idem dicendum sit in priuilegio, seu præmio præmisso per transitorium edictum, seu generale rescriptum. Et sane videtur, si in cæteris seruetur proportio, idem esse dicendum, nam hoc probant rationes ibi factæ. Et declaratur à simili de pœna lata per statutum, vel per sententiam generalem ab homine. Nam in efficacia inferendi pœnam æquiparantur, licèt in alijs proprietatibus, quæ illis conuenire possunt, vt sunt lex permanens, vel præceptum transiens, differant: ita ergo in præsenti illa duo æquiparantur in modo conferendi priuilegium dum durant, licèt in ipsa duratione differant. Quando autem edictum non esset generale, sed particulare rescriptum cum obligatione, vel promissione priuilegij in præmium, posset quidem considerari differentia in generali publicatione, & acceptatione, vel priuata intimatione. Nihilominus tamen vis verborum eadem est cum proportione, & ideò distinctio illa de priuilegio dato per statutum, vel alio modo, mihi necessaria non videtur, magisque conferre posset considerare, an priuilegium sit concessum, vel oblatum communitati, aut priuatæ personæ, nam in priori minus videtur impedire ignorantia priuatæ personæ, quam in posteriori loquendo de facto, & secundum communem priuilegiorum vsum. *Responsio.*

Petebatur etiam in eisdem argumentis, an idem sit iudicium quoad præsentem quæstionem de priuilegio, per quod remuneratur opus iam factum, & quod datur in præmium futuri operis, & quasi sub conditione. Et mihi videtur (quidquid aliqui dicant) eandem esse rationem de vtroque, proportione seruata. Id enim probare videtur, quæ ibi sunt proposita. Nam si attendatur potestas, eadem est in Principe, vt ostēsum est, vnde eadem etiam esse poterit voluntas; ergo ex verbis constare debebit, an sit, vel non sit; ergo si in illis seruetur proportio, idem etiam erit effectus. Quia ex parte recipientis non magis requiritur notitia, vel acceptatio in vno casu, quam in alio, neq; enim vlla ratio differentiæ assignari potest, quæ satisfaciat. Deniq; si de facto, seu de vsu loquamur, sicut priuilegium remuneratiuū operis iam facti non solet dari perfectè ante notitiam & acceptationē recipientis, ita priuilegium propter opus futurum non solet ordinariè ipso facto dari, sed tantum promitti. Solū ergo interueniet differentia, quod quando opus præcedit sine promissione priuilegij, non solum non acquiritur priuilegium, verum etiam neque fit debitum, quando verò præcedit promissio sub conditione operis, oritur statim obligatio facto opere, & ita fit priuilegium debitum; ad hoc autem etiam supponitur moraliter loquendo notitia promissionis. Et ita quod attinet ad consecutionem priuilegij, nulla est differentia. 22. *Eadem est ratio de priuilegio per quod remuneratur opus factum & faciendum.*

Vnde etiam in vniuersum declaratum relinquitur, priuilegium dans ius, & potestatem nunquam actu acquiri ante acceptationē, vel per se, vel per alium. Ante notitiam verò posse acquiri per alium, licèt non per se ipsum. Quia nemo per se acceptare potest, nisi præuia notitia, & ideo nemo potest, dum ignorat priuilegium, illud per se consequi, id est, per propriam acceptationem. Potest autem per alium acceptare, & acquirere priusquam notitiam concessionis habeat, vt per se patet. Non poterit autem propriè vti priuilegio ante notitiam eius, quia vsus proprius & legitimus requirit notitiam; vt per se constat. Si autem quis velit anticipare priuilegij vsum ante notitiam, certam propter spem priuilegij, ordinariè non rectè faciet, vt mox decla- 25. *Priuilegium dans ius non acquiritur ante acceptationem per se aut per aliū. Ante notitiā autem acquiritur per aliū non per se. Vsus priuilegij requirit notitiam.*

rabo;

rabo; & illemet vsus non erit sine aliqua notitia A probabili, quæ spem illam fundare possit. Nihilominus tamen poterit tale priuilegium esse fructuosum à die concessionis, & ante plenam notitiam eius quoad illos effectus, qui non requirunt formalem vsum priuilegij pro illo tempore, vt si sit priuilegium obtinendi. v. g. decimas, poterunt recuperari à die concessionis, nisi aliud in ea declaretur, & in priuilegijs tollentibus onera est hoc frequentius, vt iam explicabo.

Priuilegium à die concessionis quomodo fructuosum.

24. *Priuilegium ablatiuum oneris quomodo operatur.*

Venio ergo ad priuilegium ablatiuum oneris, vt tollens inhabilitatem, vel obligationem legis, in quibus distinguo illa, quæ continent dispensationem legis, auferendo obligationem in conscientia ab illis, quæ auferũt onus temporale, aut pœnale tantum. De prioribus ergo certum est, ordinariè nõ habere effectum ante acceptationem recipientis, quia licèt acceptatio non sit de essentia dispensationis, vt dixi, est nihilominus de B decentia (vt sic dicam) quia non expedit, Principem relaxare iura, nisi ad supplicationem & instantiam indigentium, & ideò ordinario iure non aliter fit. Præsertim per modum priuilegij, quod est veluti permanens, & continua dispensatio, & hoc ferè omnes admittunt. Difficultas verò est, an sufficiat acceptatio per nuncium, vel instrumentum, vel requiratur propria, & personalis acceptatio: cum quo dubio coniunctum est aliud, scilicet, an requiratur notitia propria priuilegiati ad effectum talis dispensationis priuilegiati, vel necessaria non sit, sed conferatur effectus absenti, & ignoranti eo ipso, quod per alium acceptatur. In quo Syluest. suprà partem tenet affirmatiuam; & idem tenent Soto, & alij allegati in quarta opinione.

Dubium.

Siluest.

25. *Vasq.*

Contrarium autem sentit Vasq. hic disp. 156. num. 30. & 31. & videtur profectò valde credibile, si prudenter spectetur. Quia in primis priuilegiatus non potest vti tali dispensatione, tuta conscientia, donec illius notitiam habeat, sed dispensatio est propter vsum; ergo nõ est verisimile, ita cõcedi, vt habeat suum effectum antequam perueniat ad notitiam eius, cui cõceditur. Maior patet, quia honestas talis actus alias prohibiti pendet ex dispensatione valida, & iam concessa; ergo qui non scit dispensationem validè, & cum effectu esse iam concessam, non potest prudenter, & sine graui peccato exercere talem actum. Quomodo enim quis prudenter operari potest id, quod nondum scit sibi licere? Dices, sufficit moralis præsumptio, & spes dispensationis, qualis habetur, quando v. g. per coniecturas constat, iam nunc esse Romæ impetratam per procuratorem dispensationem. Respondeo, omnino falsum id esse, & contra iudicium omnium prudentum, nam talis operandi modus est infinitis periculis expositus: nam coniecturæ illæ facilè fallunt, & negotium, quod breui tempore expediendum creditur, per occasiones innumeras impeditur, vel differtur. Et confirmatur; nam lex (vt ita dicam) est in actuali possessione suæ obligationis; ergo non potest illa priuari, donec constet, derogatum illi esse per dispensationem, seu Priuilegium Principis.

Obiect.

Respon.

26. *Obiect.*

Dices vsum illum esse malum per accidens, & ratione periculi ex ignorantia prouenientis, nam si concessa reuera est dispensatio, actus de se iam non est malus, nec contra legem. Sed contrà: nam hoc priuilegium & inordinatio sunt moraliter inseparabilia à tali vsu; ergo non est verisimile, voluisse Principem concedere cum effectu dispẽsationem ante eius notitiam, tum quia non est verisimile, velle dare occasionem illius praui vsus: tum etiam quia (vt dicebam) dispensatio non datur, nisi propter vsum honestum, vel qui moraliter, & regulariter possit esse honestus. Dices: etiam dispensatio huiusmodi sæpè datur, vt actio possit esse valida; ergo quantum ad hoc tenebit dispensatio, ita vt si matrimonium fiat in virtute dispensationis sic præsumptæ, matrimonium fit validum à tempore, quo factum est, si postea constet, iam tunc fuisse dispensationem concessam, licèt peccaminosè contractum fuerit. Respondeo, si Princeps non habet intentionem dispensandi in lege prohibente notitiam suæ dispensationis, vt probat ratio facta, profectò multo minus habebit intentionem aliter dispensandi in lege irritante. Nam cum eadem sit lex prohibens, & irritans, non est verisimile, dispensare statim in illa, vt irritans est, & non vt est prohibens. Probabilius ergo videtur in illo casu non fieri validum matrimonium ex vi talis dispensationis, priusquam ad notitiam contrahentium deueniat. Et fortasse ad vitanda hæc pericula (inter alias causas) non solent Pontifices has dispensationes statim concedere, sed committere, vt in partibus fiant.

Respon.

Obiect.

Respon.

Probabilius est matrimonium non valere ex dispensatione ante notitiam priuilegij.

27. *Quid de priuilegio exemptionis.*

Tandem dicendũ superest de priuilegio, quod concedit immunitatem ab onere, seu exemptionem ab alterius iurisdictione absque dispensatione in aliqua lege obligante in conscientia, de quo est specialis ratio dubitandi, an requirat acceptationem, vel notitiam priuilegiati. Nam si tale priuilegium datum vni in fauorem, resultet in præiudicium tertij, præiudicat tertio etiam ignoranti; ergo multo magis valebit, etiam priuilegiato ignoranti. Consequentia probatur, vel à C paritate rationis, vel à fortiori, quia magis ampliandus est fauor, quàm præiudicium. Antecedens verò sumitur ex cap. 1. de Concess. Præbend. in 6. vbi priuilegium alicui concessum, vt à suo Episcopo excommunicari non possit, dicitur, habere effectum, etiam ignorante Episcopo, quia excommunicatio ab illo ignorante lata valida non est. Nihilominus de acceptatione ex parte Episcopi, seu tertij clarum est, non esse necessariam, quia illi nihil conceditur, sed potius ipse priuatur aliquo iure per potestatem superiorem in fauorem priuilegiati, siue consentiat, siue non. De priuilegiato autem statim dicetur. Igitur de notitia superest controuersia: Nam multi censent, licèt ex parte priuilegiati notitia priuilegij sit necessaria, quia ille debet acquirere priuilegium, illam non requiri in tertio, qui illud damnum patitur, quia sequitur veluti per D quandam consecutionem. Ita Deci. & Felin. dicto cap. 7. de Constit. & Menochi. suprà, qui alios referunt. At verò alij etiam in tertio requirunt notitiam, quia non videtur esse intentio Principis priuare aliquem iure suo, illo inscio, quia videtur valde consentaneum rationi, vt illi detur locus proponendi, vel supplicandi aliquid in suum fauorem. Quod sentit Beroi. in cap. 2. de Constit. num. 48. & in exemplo adducto de exemptione à iurisdictione ordinarij quoad excommunicationem idem supponit Richard. in 4. di. 18. ar. 5. q. 5. ait enim, si Episcopus nõ habeat notitiam exemptionis, nec per illum stat, quominus illam habeat, validam esse excommunicationem, & consequenter priuilegium non operari. Allegat cap. *Si duobus*, cum Glossa de Appellat. & facit etiã cap. *Cum persona*, de Priuil. in 6. vbi, si iudici

1. Sententia.

Decius. Felin. Menoch.

2. Sententia.

Beroi.

Richard.

C. Si duobus. Glossa. C. Cum persona.

dici petenti ostensionem priuileg.) alias non publici, neque manifesti, à parte non ostendatur, excõmunicatio ab eo lata dicitur esse valida; ergo supponitur necessariũ esse, vt priuilegium innotescat iudici, vt priuet illum iurisdictione sua.

28. *3. Sententia. Syluest.* Tertia sententia esse potest, notitiam priuilegij nõ requiri nec in priuilegiario, nec in iudice, seu tertio damnum passo. Prior pars sumitur ex Syluest. verb. *Priuilegium*, q. vlt. & verb. *Renunciatio*, q. 4. quatenus ait, sufficere acceptationem per nuncium, vt priuilegiarius incipiat frui priuilegio ante aliam notitiam, & expresse ponit exemplum in exemptione à iurisdictione quoad excõmunicationem. Altera verò pars sumitur ex eodem verb. *Exemptio*, q. 8. vbi limitat sententiam *Richard.* Richardi, dicens, *Nisi in priuilegio sit clausula irritans*, quam ipse Richard. non omisit, & si res attente expendatur, necessariò includitur in priuilegio exemptionis, si efficaciter cõcedatur. Vnde formari potest ratio in hunc modum, quia hoc priuilegium exemptionis est veluti reseruatio quædam iurisdictionis, sed reseruatio habet suum effectum eo ipso quod fit, etiam si ad alterius notitiam non perueniat; ergo etiam illud priuilegium non pendet in suo effectu à notitia Episcopi, & idem est cum proportione de quocumque alio tertio.

29. *Obiectio.* Dices, hac ratione probaretur, ex parte priuilegiati neque acceptationem requiri, quia reseruatio casuum, v.g. valida est, & habet effectum, etiam non acceptante vel repugnante subdito, cuius casus reseruantur; ergo similiter exemptio erit valida motu proprio facta, etiam ignorante exempto. *Responsio.* Respondeo, non esse simile, nam reseruatio casuum non habet rationem fauoris, sed rigoris, & odij, & non fit in fauorem subditi propriè loquẽdo, sed potius cum onere eius propter commune bonum, & ideò non spectatur consensus eius. Quamuis vt prudenti modo fiat reseruatio notificanda sit subdito, quantum est ex parte superioris, antequam habeat effectũ, vt vitentur incommoda, quæ alias sequi possent, quod sufficienter fit per publicam promulgationẽ, seu publicationem cum tempore sufficiente, vt ad omnium notitiam deueniat, quia fertur per modum legis, aut generalis præcepti irritantis, quod non oportet singulorũ auribus intimari, vt suum effectum habeat. Exemptio autem conceditur in fauorem priuilegiati, & ideò prius quam effectus acquiratur, debet ab eo acceptari, saltẽ per nuncium, vel instrumentum: hæc autem acceptatio sufficiet sine alia notitia eius. In ipso autem ordinario, à quo fit exemptio, vt priuetur à iurisdictione in talem personam, neque notitia, vel consensus eius postulatur, aut expectatur.

30. *Vltima sententiá approbatur.* Hæc ergo vltima sententia probanda videtur. Nam de priori parte (scilicet, quod in hoc priuilegio ad valorem & effectum sufficiat acceptatio in absentia per tertium) videtur esse eadem ratio, quæ de alijs priuilegijs positiuis, seu concedentibus aliquam potestatem, imò maior, quatenus facilius est eximere, vel tollere onus, quàm dare aliquid de nouo. Et alioqui cesset in hoc genere priuilegiorum moralis occasio abusus cũ periculo violandi aliquam legem, quia per hæc priuilegia non conceditur dispensatio in aliqua lege, sed tantum intenditur ablatio iurisdictionis in vno, per quam resultat exemptio in alio. Et licèt verum sit necessariam esse notitiam sufficientem in priuilegiato, vt possit licitè vti sua exemptione, non parendo alteri, vel contem-

A nendo censuram eius; nihilominus non est morale periculum abusus concessionis priuilegij, etiam si sit valida ex vi acceptationis tertij; potest autem esse valde vtilis ad reuocanda omnia contra priuilegium facta à tempore concessionis. *Vtilitas priuilegij ante acceptationem ad reuocanda contraria illi à tempore concessionis.* Sicut, si Papa concedat absenti collectionem, & vtilitatem alicuius partis decimarũ, & per procuratorem priuilegium acceptet, licèt non possit exigere decimas, nec priuilegio vti ante notitiam eius, nihilominus post notitiam habitam poterit exigere omnia à tempore concessionis ex tunc factæ, si de mente Pontificis satis constet. Altera verò pars, quod scilicet in iudice, vel tertio nõ requiratur notitia, videtur ita expressa in d. c. 1. de Concess. Præb. vt negari non possit. Eam tamẽ intelligendã puto, quando iudex nõ petijt ostensionem priuilegij, & sufficiens tẽpus elapsum est, in quo posset illius notitiã consequi, & per illũ stetit, B vel casu accidit, vt non haberet, & sic cessant coniectura, & iura, quæ in contrarium afferebantur.

CAPVT XXVI.

An vbique possit quis licitè suo priuilegio vti, & præsertim extra territorium concedentis.

Diximus de circumstantia temporis, dicendum sequitur de circumstantia loci, quæ in legũ obseruatione maximè necessaria est. Potest autẽ locus dupliciter ad priuilegium seu ad illius vsum cõparari. Primò ex parte obiecti, seu actus concessi per priuilegium, secundò ex parte personarum, vel cõcedentis, vel cui conceditur priuilegium, & ita duplex esse potest sensus quæstionis. Prior est, an priuilegio concesso pro vno loco liceat vti in quolibet alio; alter est, an priuilegiarius possit licitè vti priuilegio sibi absolutè con- C cesso extra territorium sui superioris concedentis priuilegium. Et quidem quæstio in priori sensu in solo Põtifice & priuilegijs eius videtur habere locum, quia solus ille habet vbique iurisdictionem, & ideo solus ille potest per se, & ex parte obiecti, vt sic dicam, cõcedere priuilegium pro omni loco; potest tamen cum proportione quæstio tractari, & resolutio eius accommodari ad prælatos inferiores pro suis diœcesibus, & ad Reges pro suis regnis, sumendo particulam *vbique*, cum proportione intra terminos vniuscuiusque principatus. In posteriore autem sensu quæstio non habet locum in priuilegij Pontificis, sed in alijs, quia Pontifex non habet limitatum territorium, sed totum orbem complectitur, vt Pontifex est. Potest tamen illi aliquo modo accommodari, & ideo priorem quęstionem resoluemus directè circa Pontificem, & per accommodatio- D nem de alijs; in posteriori verò contrarium ordinem tenebimus. 1. *De circumstantia loci in priuilegijs* *Duplex sensus quæstionis.* *Pontifex concedit priuilegium pro omni loco.*

Circa priorem ergo quæstionem dicendum est, Priuilegium à Pontifice concessum simpliciter, & sine determinatione ad certũ locum vbique valere, & licitum esse vbiq; illo vti, nisi aliud constet de mente concedentis. Probatur assertio cum suis limitationibus. Quia cõcessio indefinita procedens ab habente vniuersalem potestatem, vniuersalis est, si ab ipso concedente non limitetur, vel determinetur ad aliquid particulare, sed potestas Pontificis vniuersalis est ad concedendum priuilegium pro omni loco; ergo si absolutè concedit, & non limitat locum expressè nec ex circumstantijs, tale priuilegium vniuersale est ex parte locorũ. Minor, cum cõsequentia notæ sunt. Maior autem est quasi axioma, & receptũ princi- 2. *Priuilegium à Pontifice concessum vbique valet si absolutè concedatur.*

pium

pium Iuristarum, quòd in legibus indefinita loquutio æquiualet vniuersali, tùm quia est quasi doctrinalis, tum maxime, quia alias esset ambigua, & incerta, ac subinde inutilis, quia nõ esset maior ratio determinandi dispositionem legis ad hoc particulare, quam ad aliud, vt manifestè constat in præsenti, cur enim tale priuilegium indefinitè loquens de locis, vel nullam mentionem de loco faciens magis determinabitur ad hunc locum, quam ad alium? Hinc enim etiam manauit vulgare pronuntiatum, quòd vbi lex nõ distinguit, nec nos distinguere debemus, vtique sine alia lege limitante, vel sine cogente ratione, vtique quia indistincta loquutio legis de se vniuersalis est. Deniq; hac ratione priuilegium concessum sine limitatione temporis, censetur perpetuum, vt supra vidimus.

3 *Priuilegium pro certo loco concessum pro illo solum valet.*

Prima verò limitatio, seu conditio de se manifesta est; nam tenor priuilegij seruandus est; ergo si priuilegium ex parte materiæ, & obiecti ponit determinatum locum, pro illo solo potest valere, sicut ponens determinatum tempus pro illo tantum valet, & loquens in materia determinata, circa illam tantum dat potestatem. Et hac ratione si Pontifex concedat priuilegium ad habendas duas præbendas in tali Ecclesia, non poterit quis virtute talis priuilegij habere duas similes in alia Ecclesia. Item si alicui daretur priuilegium ad audiendas Missas in suo Episcopatu tempore interdicti, non posset illam audire in alio Episcopatu interdicto. Sic priuilegium Papæ ad concedenda lacticinia, & oua diebus prohibitis in Hispania, non extenditur ad Italiam, vel Galliam, & sic de alijs. Sicut enim priuilegium locale non extenditur ab vno loco ad alium, nec personale ab vna persona ad aliam; ita nec priuilegium personæ datum pro certo loco potest illi valere ad vtendum eo in alio loco, quia tale priuilegium est veluti locale simul, & personale respectiuè, quia sicut non conceditur nisi pro tali persona, ita nec conceditur illi, nisi pro tali loco.

Determinatio loci ex parte obiecti, & ex parte subiecti notanda.

Oportet autem diligenter aduertere, an determinatio loci ponatur ex parte obiecti, vel ex parte subiecti, aliud est enim priuilegium concedi tantum pro hominibus Hispaniæ, aliud verò concedi pro vsu Hispaniæ, seu in Hispania; & in priori sensu non arctatur priuilegij vsus ad Hispaniam, sed solum ad Hispanos, qui vbique poterunt illo vti, nisi aliud obstet, quia cum sit priuilegium personale, cum persona incedit, & quia cum determinatio loci non cadat in vsum, quia non ponitur ex parte obiecti, vniuersalis est ex parte locorum iuxta regulam positiuam. Dico autem, *nisi aliud obstet*, propter limitationem sequentem.

4 *Mens concedentis etiam limitat priuilegium.*

Secunda limitatio etiam vera est, quia priuilegium non habet efficaciam, nisi ex mente & intentione concedentis; ergo si mens illius non est concedere vsum priuilegij, nisi pro certo loco, non est licitum illo vti extra talem locum. Item si hæc limitatio esset expressa per verba superioris, non liceret aliter priuilegio vti, iuxta priorem limitationem; ergo idem est, quacumque alia ratione constet de mente concedentis, quia mens coniecturata non minus efficax est, quam expressa quando coniectura moraliter sufficiens est. Est autem hæc limitatio cognitu difficilior, quam prior, quia non continetur in ipsis formalibus verbis conces-

A sionis, sicut prior, & ideo necessarium est hic vti regulis generalibus in sequentibus capitulis tradendis de interpretatione priuilegiorum, & illas cum proportione ad locum accommodare, scilicet, vt considerentur supplicatio, & materia eius, & connexio sequentium cum antecedentibus, vt inde coniiciatur, an ad aliquem locum determinetur concessio. Præcipuè verò spectandum est, ad rationem principaliter mouentem, & dantem causam iustam concessioni. Nam si illa sumpta est ex propria circumstantia talis loci, probabile valde est, pro tali tantum loco priuilegij vsum concedi, etiam si expresè non fiat in illo determinatio.

Regula ad mentem concedentis indagandam.

Bulla cruciata quomodo dat Hispanis licentiam comedendi lacticinia.

Quod dubium moueri solet de Bulla Cruciatæ, quatenus dat Hispanis facultatem comedendi lacticinia, quamuis enim fortasse non ponat expresè illam determinationem ex parte actus, id est, quòd in Hispania possint illa comedere, nihilominus probabile est, hanc esse mentem Pontificis, quia ratio talis concessionis

B ex peculiari circumstantia loci sumitur, scilicet, ex penuria piscium, qua illa prouincia laborat. Sicut si daretur hominibus alicuius prouinciæ priuilegium conficiendi Sacramentum in solo pane propter penuriam vini, eo ipso censeretur limitatum ad locum prouinciæ, potius quam ad personas, licèt expresè id non diceretur, quia causa ipsa limitat, & determinat locum, quod gratia tantum exempli dictum sit.

5 *Applicatio doctrinæ ad prælatos inferiores.*

Tandem ex his facilè est, præsentem doctrinam ad inferiores Prælatos, aut Principes applicare. Nam vniuersalis, seu totalis loquutio quoad loca in illis erit, quæ comprehẽderit totam vniuscuiusque diœcesim, territorium, aut

C regnum, nec enim extra illa possunt directè operari, seu iurisdictionẽ suam per se exercere. Sic ergo vniuscuiusq; concessio indefinita quo ad loca censenda erit vniuersalis respectiuè, cum eisdem declarationibus, & propter easdẽ rationes; est enim eadem cõsequutio doctrinæ, nec aliquid speciale occurrit, quia ius positiuũ nihil circa hoc statuit, & ex natura rei nulla diuersitatis ratio inuenitur. Solum potest aduerti in Rege habente plura regna per se non vnita, sed tantum ex accidẽte in vna persona, an cum concedit priuilegium absolutè loquatur, vt Rex vnius, vel alterius regni; nam tunc concessio illa erit vniuersalis pro regno illo, & non pro alijs. Quomodo autem loquatur ex tenore priuilegij constabit. Idemq; cum proportione ad-

D uerti potest in inferioribus Principibus, vel Dinastis habentibus plures prouincias, vel dominia, seu titulos Comitum, Marchionum, &c. Item in Prælato Ecclesiæ habente plures Episcopatus, in vnoquoq; enim spectãdum est, sub qua ratione loquatur, nam tali etiam dominio, vel iurisdictione vtitur, & secundum illam determinandus erit locus. Secus verò erit in Imperatore, vt Imperator est, ille enim pro ditione habet totum Imperiũ, & ad totũ illud extẽdi poterit priuilegium. De ipsa autẽ ditione Imperij aliter hodie censendũ erit, quã antea, quia multum hodie diminutũ est proprium territorium Imperatori subiectum, semper tamen cũ proportione intelligendum erit priuilegium de terris subiectis Imperio. Et quidpiam simile considerari potest in Archiepiscopo, vel Patriarcha, nam regulariter priuilegia ab eis cõcessa non exeunt proprium Episcopatum, quia

Potestas imperatoris quomodo se extendat in priuilegiis concedendis.

extra illum non habent immediatam iurisdictionem. Si tamen aliqua priuilegia concedere possunt, vt Archiepiscopi, vel Patriarchæ, ad summum extendi poterunt intra fines Archiepiscopatus, vel Patriarchatus, & tunc oportebit, vt satis declarent, qua vtantur potestate.

6 *De valore priuilegij extra territorium concedentis. Rebuff. Decius. Nauar.*

Iam verò occurrit quæstio in altero sensu declarato, quam attigit Rebuff. in Concord. tit. *Forma mandati*, verb. *Dispensationem*, vbi quærit, an dispensandus per legatum ad obtinenda plura benefic. a possit ea obtinere extra territorium legationis. Et refert Deci. cons. 297. affirmantem. Ipse vero contrarium docere videtur in principio, postea vero distinctione vtitur, per quam cum Decio plane consentit, vt infra dicam. Eandemq; attingit Nauar. in Concilijs, tit. de Priuileg. cons. 6. in posteriori editione, & 15. in prima, non in generali de priuilegijs, sed in speciali de priuilegio legendi libros vetitos, an valeat extra territorium concedentis. Quam quæstionem ibi non resoluit, sed propositis hinc inde argumentis indecisam relinquit. Tamen quia posteriori loco ponit argumenta suadentia valere, videri potest in hanc partem inclinasse. Auctor vero cuiusdam Scholij aduertit, consilium non inueniri integrum, & ita non posse pro alterutra parte allegari, ipse vero probabilius existimat, non valere. Mihi tamen, generalius materiam tractando, distinctione vtendum occurrit.

Status quæstionis generalior aperitur.

Actus enim, pro quo datur priuilegium, potest esse prohibitus in alio Episcopatu per proprium statutum, vel consuetudinem illius, aut saltem potest esse dependens à voluntate alterius Episcopi, vt ibi licitè, vel validè fiat, vel potest esse indifferens, & independens ab alio Prælato, & non prohibitus per particulare statutum alterius diœcesis, nec per generale præceptum Ecclesiæ, siue sit prohibitus particulari lege territorij, aut Episcopi concedentis, siue non, hoc enim nihil refert, nec variat resolutionem, vt videbimus. Aut denique actus est generaliter prohibitus lege communi Ecclesiæ, cadens tamen ex iusta causa sub dispensationem Episcopi, vt est, opus seruile facere in die festo, comedere carnes in die prohibito, & similes. Nam si actus non sit dispensabilis per Episcopum, non poterit priuilegium dare in tali materia, iuxta doctrinam supra traditam, quia necesse est, vt tale priuilegium dispensationem contineat.

7 *Vis priuilegij ab vno Episcopo, vel Principe in alieno territorio.*

Dico ergo primo. Priuilegium datum ab vno Episcopo, & respectiuè à quocumque particulari Principe, dispensando in aliquo speciali iure sui territorij, vel regni, non potest valere ad operandum in alieno aliquid in eo prohitum per simile speciale statutum illius loci. Probatur, supponendo, peregrinos, dum versantur alieno territorio, teneri ad seruandas proprias consuetudines, & statuta illius territorij, in quo adsunt, quando sunt communia toti populo, vel personis omnibus eiusdem cōditionis, vel status. Hinc enim fit, vt licèt aliquis in proprio Episcopatu priuilegiatus sit ad similem actum ibi prohibitum per suum Episcopum, non possit vti illo priuilegio in altero Episcopatu. Probatur, quia priuilegium vnius Episcopi non potest derogare præcepto alterius Episcopi, vel iurisdictioni eius, illa autem obligatio prouenit ex alieno præcepto, & ex

A iurisdictione alterius Episcopi; ergo tale priuilegium non potest præualere contra illam. Deinde (& fere in idem redit) ille priuilegiarius, dum versatur in alieno territorio, non se gerit vt incola sui Episcopatus, nec vt subditus sui originarij Prælati; ergo non potest se gerere vt priuilegiatus à suo Episcopo, sed vt subditus pro tunc alteri; ergo non potest vti priuilegio contra legem territorij. Tandem confirmatur inductione, nam si quis habens in Hispania priuilegium ad ferenda arma prohibita per leges regni, vel simpliciter, vel in tali tempore, vt noctu, vel in tali loco, &c. vellet illo vti in Gallia, non permitteretur, sed armis priuaretur, vel alias pœnas incurreret, nisi talia priuilegia sint per proprium Principem territorij acceptata, vt vbique obseruari videmus, & merito.

B Nam illi, qui in proprio territorio per se, & sine priuilegio nō tenentur aliquid obseruare, quia ibi non est præceptum, aut prohibitum, alibi degentes tenentur loci statuta seruare; ergo multo magis ille, qui tantum ex priuilegio liber est à simili obligatione in proprio territorio, obligatur proprijs statutis alterius territorij, dum in illo versatur, si in illo priuilegium non habet, nec quod alibi habet, ibi acceptatum est à proprio superiore illius territorij.

8 *Infertur 1. Libri prohibiti quomodo legendi ex priuilegio.*

Ex quo infero, in casu illo particulari à Nauarr. proposito, non posse aliquem vti priuilegio legendi libros prohibitos sibi concesso à supremo senatu vnius territorij, in alio territorio, vbi est speciale statutum circa prohibitionem librorum latum à supremis iudicibus illius territorij, seu regni. Vt est clarum exemplum in Castella, & Lusitania, quia habens tale priuilegium speciale ab inquisitoribus Castellæ, non poterit vti illo in Lusitania, nec è

C conuerso, quia vnumquodque statutum obligat in suo regno, nec aliquod illorum derogari pot st pro tali loco ab eo, qui iurisdictionem ibi non habet. Item est hoc manifestum quoad libros prohibitos, v. g. in Lusitania, & non in Castella, quomodo enim potest Inquisitor Castellæ dare facultatem ad legendum in Lusitania libros ibi specialiter prohibitos, cum ibi iurisdictionem non habeat? ergo idem dicendum est etiam si libri sint prohibiti per specialia statuta vtriusque regni. Probatur consequentia, quia persona, quæ versatur in Lusitania, pro tunc tenetur seruare statuta, & consuetudines loci, neque pro tunc in hoc

D subditur senatui alterius regni; ergo priuilegium in alio regno obtentum non potest in alio valere, vel aliquid operari. Tandem Lusitanus dum in Castella versatur potest legere ibi libros prohibitos in suo regno, si ibi prohibiti non sint, & ibi prohibitos poterit legere de licentia senatus illius regni, & idem è contrario dicẽdum est de Castellano, vel Gallo dum versatur in Lusitania; ergo signum est, tunc debere conformari moribus, & statutis regni, & consequenter non posse ibi vti priuilegijs specialibus alterius territorij.

9 *Infertur 2. Actus pendentes à voluntate principis alieni territorij quomodo faciendi.*

Secundo infero, idem dicendum esse de huiusmodi particulari priuilegio quoad actus, qui in alieno territorio pendent à voluntate Principis, vt licitè fiant, etiã si absolutè prohibiti nō sint. Vt licèt clericus habeat priuilegiũ faciendi sacrum, & ministrandi sacramenta in toto suo Episcopatu, non poterit facere sacrũ in alieno

Episco-

Episcopatu sine licentia Episcopi loci, vel qui eius vicem gerat, & multo minus poterit ministrare sacramenta. Clarius exemplum est, quia religiosus in domo propria habens à proprio Prælato particulari talis monasterij priuilegium domo exeundi sine licentia, non poterit illo vti, dum est hospes in alio monasterio sine approbatione Prælati illius loci. Ratio est eadem, quia priuata iurisdictio nō extenditur ad alienum territoriū, item quia licèt domo exire non sit simpliciter prohibitum, tamen exire sine licentia est prohibitum, & in vnoquoque loco est illa prohibitio quasi specialis respectiuè ad Prælatum talis loci; ergo priuilegiū particulare tollens illam prohibitionem cum particulari respectu ad vnum locum, vel territorium, non potest in alio valere.

10 *Priuilegio in alieno territorio quando licitè vti possit.*

Dico secundo. Potest aliquis priuilegio sibi concesso à suo particulari Principe, aut Prælato, licitè vti in alieno territorio, quando actus de se est indifferens, & neq; iure communi, neque particulari talis loci est prohibitus, nec pendens ab speciali licentia superioris talis loci. Hæc assertio videtur adeò clara, vt appareat potius impertinens vsus talis priuilegij, quia si actus est de se indifferens, & per commune ius Ecclesiæ, vel proprium alterius territorij nō est prohibitus, sine priuilegio est ibi licitus, etiam si in proprio territorio sit prohibitus, & pro illo necessarium fuerit priuilegium. Patet, quia statutum territorij non obligat incolam extra territorium peregrinantem; ergo ad non seruandum tale statutum, non indiget priuilegio; ergo non rectè dicitur prodesse ibi tale priuilegium. Sed licet hoc per se loquendo ita sit; nihilominus habere potest locum cōclusio, vel in casu dubio, vel in casu, in quo proprium præceptum Prælati subdito impositum possit obligare illum extra territorium suum. Exempla esse possunt, primo, de priuilegio eligendi confessorem, nam per illud à proprio Prælato cōcessum potest quis vbique locorum confessorem eligere. Quia sine tali priuilegio, vel est dubium, cui possit, & debeat confiteri, qui in alieno Episcopatu versatur, vel est probabilius solum posse confiteri iure communi proprio parocho loci, ad quem peruenit; at per illud priuilegium eligere poterit sacerdotem quemcumq; iuxta ca. *Placuit*, de pœnit. dist. 6. & quæ ibi Nauar. notat. Quod intelligēdum nunc est, dummodo sacerdos sit approbatus iuxta tenorem Conc. Trid. Similiter parochus habens licentiam ad nō residendum à proprio Episcopo, potest illo priuilegio vti, & gaudere extra territorium dummodo ibi studeat. Ratio est, quia priuilegiū personale de se incedit cum persona, nam illi adhæret; ergo vbiq; habet effectum, quatenus alibi necessarium, aut vtile esse potest, si alienę iurisdictioni non sit contrarium, vt contingit in casibus dictis, & vniuersè in omnibus, in quibus actus non est malus, nec specialiter prohibitus in tali loco.

In quo sensu locum habet præcedens conclusio. — *C. Placuit. Nauar.*

11 *Declaratur doctrina tradita.*

Nec refert, quod videatur iurisdictio exerceri in alieno territorio, quia exercetur in tali territorio materialiter (vt sic dicam) & per accidens, non formaliter, nec per se, quia existentia in tali, vel tali loco impertinens est ad vsum talis priuilegij. Vel aliter illud non est incōueniens, quando vsus iurisdictionis non est cum externa solemnitate publica, & est circa personam subditam quoad aliquid, in quo subdita

A manet, licet sit absens, & in actu, qui nullo modo opponitur iurisdictioni Prælati alterius loci, & maximè quando simul est actus iurisdictionis voluntariæ, vt est concessio priuilegij, vt alibi latius diximus tractando de absolutione à censura. Erit autem intelligenda hęc assertio de priuilegio, vt priuilegium est, seu vt gratiam, vel dispensationem subdito concedit, nō vt lex est, quæ alios valeat obligare ad permittendum priuilegij vsum, quia nemo potest sua lege obligare homines alterius territorij, qui subditi alteri sunt. Et ita licet quis possit vti suo priuilegio in alieno territorio, superiores illius loci poterunt id non permittere, si iustam causam habeant. Tunc tamen reducetur hic casus ad præcedentem assertionem, quia iam ille vsus erit de re prohibita tali personæ in tali loco, à qua prohibitione liberare non potest priuilegium alieni Principis, vt dixi.

Quomodo tradita assertio sit intelligenda.

12 *Dispensatus in actu iure communi prohibito & non alia ratione vbiq; valet priuilegium.*

Dico tertio. Quando actus est prohibitus iure communi, & non particulari statuto alterius B territorij, dispensatus à suo Episcopo circa talem actum per particulare priuilegium potest licitè vti tali priuilegio extra territorium, nisi ex speciali ratione contingat dispensationem ad locum limitari. Iuxta hanc assertionem interpretor opinionem Deci. supra citatam. Nam habere plura beneficia iure cōmuni prohibitum est. Vnde clarum est non posse legatum concedere priuilegium ad habendum illa hominibus extraneis à suo territorio, iuxta c. 2. de Constit. in 6. & l. vlt. ff. de iurisd. om. iudic. & alia quæ Rebuff. supra adducit. Nihilominus tamen si hominem sui territorij legatus habilitet ad plura beneficia, vtique illa obtinere poterit, quia habilitas illa cum persona incedit, & C hoc inclusit Deci. & approbat Probus in cap. *Officij*, de Offic. legat. in 6. & tandem consentit Rebuff. Simile exemplum est de marito qui erat impeditus ad petendum debitum propter votum castitatis, vel propter aliquam affinitatem per illicitam copulam contractam, & dispensatus à suo Episcopo vbiq; locorum potest petere debitum. Dispensatus etiam in irregularitate occulta à suo Episcopo, licitè ministrat vbique. Sed in his casibus, & similibus ratio est facilis, quia per dispensationem sublatum fuit à persona impedimentum, & ideo pro quocunq; loco libera manet. Vnde videri potest, non esse illum propriè vsum priuilegij in alieno territorio, quia priuilegium, seu dispensatio semel habuit effectum, & postea libera persona ma- D net, & priuilegium iam non operatur, nisi vt causa per accidens, & remota, quæ abstulit impedimentum. Sicut absolutus à censura vbique licitè communicat, vel ministrat, non quia absolutio ibi operetur, sed quia abstulit impedimentum. Nihilominus tamen respectu radicis impedimenti, quæ manet, potest non incongruè dici, tunc aliquem vti semper, & vbique tali priuilegio, quia votum manet, & nihilominus non impedit ratione priuilegij.

Rebuff. — *Decius.*

13 *Difficultas de dispensatione in præcepto Ecclesiastico.*

Maior difficultas est in priuilegijs, per quæ derogatur præcepto Ecclesiastico, quod de se semper obligat, vt est, v. g. priuilegium laborandi in die festo, comedendi lacticinia in die prohibito, quando illud non à Pontifice, sed à priuato Episcopo concessum est. Nam tunc videtur, non posse aliquem vti priuilegio sui Episcopi in alieno territorio.

Primò ex vsu, quia licet in hoc Episcopatu ex licentia Episcopi liceat comedere lacticinia in diebus prohibitis, non poterunt incolæ huius loci illo priuilegio vti in alieno Episcopatu, in quo talis licentia non conceditur, vt videtur habere vsus. Et ratio postulat, tum quia nemo potest vti priuilegio sui Prælati in alieno territorio contra legem illius territorij, vt dictum est; ergo nec contra legem totius Ecclesiæ ibi obligantem. Probatur consequentia, tum quia non est potentior priuatus Episcopus ad dispẽsandum in lege Ecclesiæ in alieno territorio, quàm ad dispensandum in proprijs statutis alicuius territorij. Tum etiam, quia sicut Prælatus alterius diœcesis habet potestatem obligãdi ibi suis statutis, non obstante concessione alieni pastoris, ita habet potestatem, & curã obligãdi, vt ibi seruentur cõmunia Ecclesiæ præcepta, & castigandi violatores eorum; ergo etiam in his non potest ibi valere aliena dispensatio. Tum deniq; quia ratio, ob quã peregrini obligantur ad seruandã statuta, & consuetudines loci, multò magis vrget in legibus Ecclesiæ cõmunibus, quia in illis debet seruari vniformitas, & turpior est pars, quæ in illa obseruantia discordat à toto, & de se maius scandalum est, ibi nõ seruare communes Ecclesiæ leges, sed propter has rationes ita obligatur peregrinus illis priuatis statutis, vt dispensatio sui Prælati non possit contra illa valere; ergo multo minus poterit aduersus generalem prohibitionem Ecclesię esse sufficiens pro alieno territorio.

14

Duplex modus concedẽdi priuilegiũ. Primò.

Hæc argumenta videntur hanc partem facere probabilem, nihilominus tamen distinctione quadam vtendum videtur. Nam duobus modis contingere potest, vt Prælatus det priuilegium contra ius cõmune per modum dispensationis: vno modo per generalem concessionem factã pro toto Episcopatu, vel pro aliquibus locis illius ex peculiari causa & conditione, seu necessitate speciali talis loci orta. Exemplum familiare est in concessione, quæ in aliquibus Episcopatibus huius regni fieri solet ad comedendum lacticinia in diebus prohibitis in quibusdam locis, vel diœcesibus à mari disiunctis.

Secundò.

Alio modo per specialem concessionẽ alicui personæ factam ex propria, & personali causa ipsius. Quando priuilegium est prioris modi, dico nõ valere extra territoriũ concedentis, vel extra locum diœcesis, pro quo cõceditur, iuxta dicta in puncto præcedenti; quia priuilegium illuc non extenditur. Item ibi cessat ratio dispẽsationis, quæ non incedit cum persona, sed loco quasi adhæret; ergo nec dispensatio iuuat. Et hoc à fortiori confirmant rationes proximè factæ. Ex quo declarata manet vltima pars, & exceptio in assertione posita, nam propter hoc genus priuilegij est posita.

15

Priuilegium personale ob legitimam causam cum ipsa persona vbi incedit.

At vero quando dispensatio, seu priuilegium est posterioris rationis, seu mere personale, & habet legitimam causam in ipsa persona, & cũ ipsa persona semper incedit, videtur mihi valde probabile, posse sic priuilegiatum vti dispensatione sua extra territorium concedentis, vt v.g. comedere lacticinia in diebus prohibitis, si de hoc sit priuilegium propter specialem necessitatem personalem subditi, & similia.

1.Ratio.

Ratio est, primo, quia ita videtur vsus interpretari huiusmodi dispensationem, nam religiosus habens talem dispensationem à suo Prælato, vel Prouinciali, illa vtitur vbicumque peregrinetur, non solum quia est exemptus, & forte caret superiore in alio loco, sed etiam si ad aliam domum, vel prouinciam perueniat, vbi posset à Prælato proprio sui ordinis, cui pro tunc subest, dispensari.

2.Ratio.

Secundo, quia illud ius cõmune non pendet ab hoc, vel illo loco, & per dispensationem simpliciter sublatum est respectu talis personæ; ergo non redit obligatio eius propter loci mutationem; ergo neq; ibi est necessaria dispensatio noua; ergo licet vti priori, vel potius effectu eius, qui fuit auferre ab hac persona obligationem talis præcepti. Vnde considerando hunc effectum æquiparatur hæc dispensatio cum alijs in exemplum adductis in prima probatione conclusionis, de quibus nullum videtur esse posse dubium.

3.Ratio.

Tertio, est optima cõgruentia moralis, quia proprius Prælatus talis personæ habet, vel habere præsumitur notitiã illius, & causarum particularium, quæ in ea sunt ad eximendum illam à tali obligatione. E contrario verò arduum, & molestum esset tali personæ, vbicumq; peregrinatur, Prælatum loci, & sibi alienum cõuenire, eiq; rationem suam, vel necessitatem aperire, vel (quod durius, & difficilius esset) persuadere, & probare, vt dispensationem pro illo loco ratam haberet; ergo verisimile est, talem dispensationem proprio Prælato ita esse cõmissam, vt vbiq; valeat. Vnde tãdem confirmatur, quia Prælatus particularis non dispensat in hoc iure, nisi ex voluntate, & concessione Pontificis expressa, vel tacita, cum ius sit ipsius Pontificis; sed si Pontifex dedisset priuilegium, vbique valeret; ergo & datum à proprio Prælato, qui subrogatus est, vt faciat id, quod Pontifex faceret, si adesset. Et hanc cõclusionem satis videtur supponere Nauarr. suprà.

Nauar.

Et eandem confirmat primum exemplum de dispensatione legati ad plura beneficia, nam illa immediatè derogat præcepto, & ita personam habilitat.

16

Satisfit fundamentis oppositæ sententiæ.

Neque contra hoc obstant rationes in contrarium factæ; nam inductio, quæ affertur, pertinet ad priorem partem distinctionis positæ, & illam confirmat. Ad rationem autem negatur simpliciter consequentia, & ad primam probationem negatur assumptum, & æquiparatio, quæ ibi fit inter ius commune Ecclesiæ, & priuatum alterius territorij, qui pro aliquibus casibus, & personis potuit committere dispensationem eius alicui inferiori Prælato sibi subordinato, hoc verò est speciale, & ab æquali Prælato latum, à quo nulla iurisdictio manauit, vel communicata est alteri sibi æquali, & ita nõ est similis ratio.

Obiect.

Dices, videri absurdum, quod possit quis vti priuilegio sui Prælati ad non ieiunãdum in alieno territorio in die præcepto ab Ecclesia, & non in speciali die præcepto à Prælato loci.

Resp. 1.

Respondeo primò, non esse incõueniens, quia licet præceptũ Ecclesię grauius sit, est aliquo modo cõmissum dispẽsationi vniuscuiusq; Prælati pro persona sibi subdita, non tamen ita est illi cõmissum pręceptum inferius, vel æquale.

Secundò.

Addo secundo, probabile esse, quando dispẽsatio data est ex legitima causa, & pro omnibus ieiunijs, excusare etiam à simili præcepto loci, quia non est verisimile, velle Prælatum loci obligare personam habentem legitimã causam excusationis iam probatam per propriam dispensationem sui Prælati, quin potius virtute censetur illam dispensationem acceptare. Et iuxta hoc declaranda, vel limitanda erit

prior assertio, in qua est longè diuersa ratio, quia priuilegium contra ius proprium concedentis potest valere sine causa, vel sine legitima excusatione præcepti, propter alios respectus, & ita ibi nulla est ratio præsumendi cōsensum, vel acceptationem Prælati. In præsenti autem est maxima, saltem quādiu Prælatus loci aliud non indicat.

17 *Tertiò.* Addo enim vlterius, præsertim propter secundam probationem suprà positam, posse Prælatum territorij prohibere, ne aliquis aduena ibi vtatur talibus dispensationibus sine sua notitia, & ratihabitione, quando vsus earum est publicus, & in actibus, & moribus communibus toti populo, quia hoc est valde consentaneum rationi, & ad debitum ordinem, & ad tollenda inconuenientia, quæ sequi possent, esse potest necessarium. Tunc ergo non poterit quis vti tali dispensatione sine assensu Prælati loci, ipse autem tenebitur dispensationem acceptare, nisi habeat legitimam præsumendi, vel surreptionem, vel causæ mutationem. Et per hoc satisfit tertiæ probationi, quia interueniente legitima dispensatione, cessant rationes omnes, quæ per se pertinere possent ad talem obligationem ratione vniformitatis, vel consuetudinis. Ratio verò scandali accidentaria est, & illa semper habet locum in proprio territorio, ideoque semper præsupponimus, hoc debere fieri sine scandalo.

Applicatio dictæ doctrinæ ad Summum Pontificem saltem aliquo modo. Vltimò ex dictis constare facilè potest, quomodo hæc resolutio applicanda sit ad Summum Pontificem, quatenus in eo aliquo modo locum habere potest. Absolutè enim ille non habet definitam diœcesim vt Pontifex est, sed totum vniuersum complectitur, non enim loquimur de illo vt specialiter est Episcopus Romanus habens propriam diœcesim, sed vt est vniuersalis pastor. Vnde priuilegium ab eo, vt talis est, concessum, vbique valet, & vbique licitum est vti illo, quia semper talis vsus est intra territorium concedentis. Imò videri potest, aliquando esse licitum illo vti extra territorium humanum, vel absoluendo iam defunctum à censura, vel vtendo indulgentijs concessis pro defunctis, sed re vera nunquam vsus talis priuilegij est extra territorium Papæ: nam vsus ille in terra fit, & hominibus viatoribus conceditur, vt illo, dum viuunt in terra, vtantur, licèt effectus aliquis illius vsus communicetur defunctis, & acceptetur in cælis, quia totum hoc cadit sub territorium, & potestatem Pontifici concessam. Et ita verum absolutè est, neminem posse vti priuilegio Pontificis extra territorium eius, & posse illo vti in quocumque territorio alterius Prælati, vel Principis. Solum oportet aduertere, quid contineatur sub concessione, & intentione Pontificis: nam licet hoc totum possit, non semper facit quantum potest. Et ideo sæpe non licet vti priuilegio eius, contra specialia statuta, vel consuetudinem Episcopatus, non quia non possit Pontifex hoc concedere, sed quia non concedit, nisi exprimat per clausulam specialiter derogantem, quod secus est in iure communi, vt in superioribus declaratum est.

A

CAPVT XXVII.

Quando priuilegium quoad suos effectus restringendum sit vt odiosum, vel vt fauorabile ampliandum?

HÆc quæstio, propter modum interpretandi priuilegia declarandum, proponitur: nam licet hæc materia sæpe in superioribus tacta sit, propria indiget consideratione, & in hunc locum optimè cadit, tum quia parat viā ad explicandam mutationē, seu derogationem priuilegiorum, de qua nobis dicendum superest, tum etiam quia necessaria est ad tractatū de effectibus priuilegiorum consummandum. Nam sicut de indulgentia dici solet, ita de priuilegio dicere possumus, tantū valere quātum sonat, id est, quantum verba eius significant, vel cōprehendunt, & ideo ex verborum interpretatione pēdet actiuitas, vel (vt sic dicā) adæquatum obiectum, & sphera actiuitatis priuilegij. Hæc autē interpretatio, & regulæ, quæ circa illam tradi possunt, pendēt ex illa iuris regula, *Odia restringi, fauores conuenit ampliari.* Et idcirco ante omnia explicare oportet, quando ad effectum restrictionis, vel ampliationis priuilegiū sit iudicandum fauorabile, vel odiosum. Est autē hoc difficile ad explicandum, tum quia iura ipsa videntur variè loqui. Nam in c. *Olim*, de Verb. significat. absolutè dicitur, priuilegiū esse latè interpretandum, vbi id notant Glossa, & Doctores. At verò in ca. *Sanè*, & ca. *Porrò*, de Priuilegijs, dicitur, priuilegia esse restringenda, vbi etiam id cōmuniter notatur. Tum etiam quia hinc priuilegium cōcedit fauorem, & ex ea parte videtur extendendū, & præsertim quia frequentius est beneficium Principis, quod amplissimè accipimus, vt dicitur in dicto c. *Olim*, cum similibus, quæ ibi Gloss. refert. Illinc verò priuilegiū est ius singulare, quod propter commune restringendum est, iuxta l. *Quod verò*, ff. de Legib.

1 *Quando priuilegium restringendum quando ampliandum.*

B

C. Olim.

Glossa. C. Sanè. C. Porrò.

C

In hac igitur dubitatione communis doctrina est, distinguendum esse inter priuilegium, quod est purum beneficiū, seu fauor, nulli præiudicium afferens, nec iuri cōmuni derogans, & rigorosius priuilegium, quod derogat vel iuri communi, vel alicuius tertij. Inter quæ, vt suprà diximus, est differentia; nam prius est priuilegium simpliciter fauorabile, posterius verò licèt sit fauorabile respectu priuilegiarij, respectu communitatis, vel alicuius tertij odiosum est, & prout magis, vel minus ad alteram partē declinat, simpliciter odiosum, vel fauorabile denominatur.

2 *Priuilegium quod est purum beneficium, vel quod est alicui iuri contrarium.*

D

Primò ergo dicendum est, priuilegium, quod est purum beneficium, esse fauorabile in ordine ad interpretationē, id est, amplè esse interpretandū, quantum recta ratio, & prudētia permiserit. Ita docent omnes auctores statim citandi. Probatur autē primo ex dicto c. *Olim*, de Verb. signifi. quod de hoc priuilegio loquitur, imò de beneficio principis, & constituit regulam iuris, beneficiū principis amplè esse interpretādum. l. *Beneficiū*, ff. de Constit. Princip. Hoc autē priuilegium à Principe cōcessum proprijssimum beneficium eius est, vt per se constat. Tandem declaratur ratione, quia in tali priuilegio duplex cōsiderari potest respectus, vnus ad cōcedentem, alius ad eum, cui cōceditur, neq; in illo potest alius respectus considerari, cum ad alios impertinenter se habeat, cum neminem lædere supponatur, sed sub vtroq; illo respectu amplè inter-

3 *Priuilegium purum beneficium fauorabile est.*

C. Olim.

A interpretandum est; ergo. Probatur minor quo ad priorem partem, quia ad statum, & amplitudinem Principis spectat, liberaliter agere, seruata prudentia, & recta ratione; ergo intra illos limites (sic enim conclusionē proposuimus) amplianda est eius concessio respectu illius. Ne autem videamur hoc limitare ad supremos, vel magnos Principes, in quibus principium illud maximè locū habet, addi potest alia congruentia. Quia ad concedentem spectat, sufficienter explicare mentem suam; ergo in dubio contra ipsum concedentem verba meritò interpretamur; ergo respectu illius latè sunt accipienda.

4 *Probatur amplius assertio.* Altera item pars minoris probatur ex regula iuris, quod fauores sunt ampliandi. l. *Hoc modo*. ff. de Condition. & demonst. & l. *Cum quidam*. ff. de Liber. & postu. vbi Glossa plura refert. Sunt autem B fauores maximè ampliandi respectu eorum, quibus conceduntur; nam eorum sunt fauores; ergo quando ex illis non resultat praeiudicium alterius, tota ratio interpretationis fauorabilis est, & ideo ampla esse debet. Nec contra hoc consideratur praeiudicium ipsius concedentis, tum quia tale praeiudicium ferè est intrinsecum humanae largitioni, & ideò voluntarium esse censetur ipsi concedenti. Tum etiā quia, vt dixi, contra concedentem etiam esse debet ampla interpretatio. Dices; omne priuilegium eo ipso, quod inducit singularitatem, odiosum reputari potest, nam prae se fert quandam acceptationem personarum; ergo sub hoc respectu restringendum est, etiamsi non sit aliter contra ius commune, vel tertij. Respondeo, hinc ad summum concludi, interpretationem esse cum ratione, & prudentia faciendam, ita vt in tota illa amplitudine sit concessio facta C prudenter, & ex causa legitima, ac subinde sine vera acceptatione personarum. Nunquā enim est praesumendum, voluisse concedentem aliquid contra rectam rationem concedere, esset autem contra rationem fauorabilis concessio sine competenti causa facta, vt suprà ostendi. Hac autem moderatione seruata, neminem potest singularitas priuilegij rationabiliter offendere, propter offensionem autem irrationabilem non est omittenda iusta priuilegij extensio, & ampliatio.

5 *Priuilegium derogans iuri communi est restringendū.* Dico secundo. Priuilegium derogans iuri communi regulariter est reputandum odiosum in ordine ad interpretationem, & ita restringendum est potius, quam extendendum. Ita docet Innocent. in cap. *Quod dilectio*, de Consanguin. & affinit. vbi etiam Panorm. dicit, esse D certam & communem doctrinam, idem in ca. *Olim*, & in cap. *Abbate*, de Verbor. significat. & in ca. *Quia circa*, de Priuil. Glossae, & alij scribentes super haec iura, & Bart. in l. *Si finita*. §. *Ex hoc edicto*. ff. de Dam. infect. num. 5. Syluest. verb. *Priuilegium*, qu. 3. Nauar. in Summa ca. 12. num. 79. & Sanci. referens plures lib. 8. de Matrim. disp. 1. num. 1. & 4. Et probatur primò ex dictis ca. *Sanè*, & *Porrò*, & ex regula iuris, *Odia esse restringenda*: nam derogatio iuris communis ex eo capite odiosa est, per se loquendo, & ideò vitanda quoad fieri posit, vel si omnino vitari non potuerit, ne priuilegiū inutile fiat, erit restringēda, vt omnia iura docent, ca. *Cum dilectus*, de Cōsuetud. vbi id notat Gloss. Tradit in simili Bart. in l. *Caesar*. ff. de Public. & vect. nu. 21. in Repet. & in l. vlt. ff. de Constitut. Princi. per totum, & alios refert Tiraq. in Praefat. ad Retract. nu. 62.

Innoc. C. Olim. C. Abbate. CAP. Quia circa. Glossa. Bart. Syluest. Nauar. Sanci.

Bart. C. Cum dilectus. Tiraq.

Tandem hoc priuilegium includit dispensationem iuris communis, vt ex suprà dictis constat; dispensatio autem est stricti iuris, & restringenda; ergo. Et confirmatur, quia bonum commune praeferendum est singulari; ergo & ius commune particulari; sed priuilegium est ius particulare; ergo ex suo genere illi praeferendum est ius commune, ideoque vbi oportuerit vnum restringere, vt aliud minus laedatur, priuilegium restringendum est respectu iuris communis.

Circa hanc verò assertionem aliqua obseruanda sunt. Primò, intelligēdam esse de restrictione, quae admittat aliquam vtilitatem, & effectum priuilegij, nam priuilegium semper sustinendum est, vt sit vtile, vt suprà ostensum est, intra latitudinem verò effectuum habet locum restrictio. Quae vlterius intelligenda est praecise in ordine ad derogationem iuris communis, id est, solum quatenus necessaria esse potest, ne derogatio communis iuris amplietur. Nam si cum ęquali derogatione iuris communis posit priuilegium ampliari in fauorem priuilegiarij, ampliandum est, quia licèt ratio odij, & fauoris sint coniunctae in eodē priuilegio respectu diuersorū, vt suprà dictū est, nihilominus suas proprias rationes retinent, & vbi non opponūtur, sed potest fauor ampliari sine ampliatione odij, ita faciendū est, quia tūc nihil est quod repugnet. Vt si detur alicui priuilegiū comedendi carnes tēpore quadragesimae, cēsetur cōcessum ad lacticinia comedēda, quia per hoc non plus derogatur iuri cōmuni, & si quid simile, rarò enim accidere videtur in his priuilegijs, vt posint in fauorem ampliari, sine aliqua derogatione iuris etiam ampliori. 6 *Circa dictā doctrinam aliqua notanda. Primò.*

Praeterea intelligenda est regula, caeteris paribus, aliquando enim tam necessarius, & pius esse potest fauor priuilegij, vt ampliandus sit, etiam augendo derogationem iuris communis. Ita sumitur ex communi doctrina in varijs casibus & materijs, vt attingit Tiraquel. tract. de pia causa, nu. 160. & sequentibus. Exemplum sit, quia priuilegium concessum filijs legitimis contra commune ius restringitur ad verè, ac naturaliter legitimos, iuxta l. vlt. C. de ijs, qui veniam aetat. impet. & doctrinam Bart. in l. *Omnes populi*, ff. de Iustit. & iur. numer. 60. & 62. & nihilominus si priuilegium sit in gratiam religionis & piae causae, extendetur ad legitimos fictè, per priuilegium legitimationis, vt docet idem Barth. in l. *Si constanter*, ff. Solut. matrim. nu. 44. Similiter priuilegium exemptionis clericorum à temporali iurisdictione, vel religiosorum ab ordinaria, etiam si deroget iuri communi, ampliatur in fauorem religionis. Et idem est in similibus ex illo principio, quod etiam Iureconsultus agnouit, *Summa ratio est, quae pro religione facit*, in l. *Sunt personae*. ff. de Religios. & sumptibus funer. Eademque ratio erit, quoties priuilegium ex vna parte derogans iuri communi, ex alia censetur esse necessarium communi bono reipublicae, nam tunc potest haec ratio illi praeponderare, & ea ratione priuilegium ampliari contra commune ius. Et sic solent ampliari priuilegium militum, & similia. Ratio autem clara est, quia cum haec priuilegia habeant mistionem odij, & fauoris respectu diuersorum, necesse est, vt in effectu fauoris, vel odij illud vincat, quod secundum rectā prudentiam maioris pōderis fuerit. 7 *2. Notandū.*

Tiraq. *Bart.*

Item

Item quia prudenter coniectamus, hanc fuisse tunc mentem Principis concedentis priuilegium, in qua coniectura ferè tota hęc interpretatio priuilegiorum nititur.

8 Vnde addi etiam solet communiter alia limitatio ad assertionem positam, vt non procedat, quando priuilegium est concessum motu proprio, nam tunc etiamsi sit contra ius commune ampliatur, & in ordine ad interpretationem censetur simpliciter fauorabile, iuxta ca. *Si motu proprio*, de Præbend. in 6. & tradunt Iuristæ, Abb. cum Ioan. Andr. in ca. *Cum in cunctis*, §. *Cum verò*, de Elect. numc. 8. Felin. in cap. *Ex parte*, de Rescrip. nu. 13. limit. 6. Alex. de Neno. in ca. *Qui circa*, de Consang. & affinit. num. 10. Rebuff. in Concordat. tit. *Forma mandati*, verb. *Motu proprio*, Anton. Gabr. libr. 10. conclus. 2. num. 61. & sequentib. vbi plures refert. Ratio verò est, quia hæc extensio videtur pertinere ad fauorem & honorem ipsius Principis, nam quod motu proprio concedit, censetur proprium beneficium eius, & ex certa scientia fieri, vt suprà dictum est, & in dubio extenditur potius, quàm restringatur. Excipiuntur etiam priuilegia, quæ in iure communi continentur, nam illa iam non censentur ius priuatum, sed commune, & ideo per regulas iuris communis iudicanda sunt.

Notandum.

Priuilegium motu proprio concessum ampliatur. C Si motu proprio. Abbas. Ioan. Andr. Felin. Alex. Rebuff. Anton. Gab.

9 Dico tertiò, Priuilegium inferens præiudicium tertiæ personę contra ius, quod iam habet acquisitum, sub ea ratione odiosum est, ita vt restringi debeat quoad fieri possit, quia non est mens Principis auferre alteri ius suum, nisi id expresse declaret, vt sumitur ex l. *Nec auus*, C. de Emancip. liber. Quod adeo verum est, vt licet priuilegium motu proprio sit concessum, extendendum non sit ad priuandum alterum iure suo iam acquisito, vt suprà dictum est. Et ita assertio hęc communis est omnium auctorum, quos retulit, & sumitur ex ca. *Licet in corrigendis*, de Offic. ordin. ca. *Ex tuarum*, de Auctor. & vsu pall. l. 2. §. 1. verb. *Merito*, ff. *Ne quid*, in loco publ. & tradit specialiter Panormit. in ca. *Certificari*, de Sepult. num. 9. & omnia dicta in præcedenti assertione à fortiori hanc probant. Quia ius vniuscuiusque illæsum seruare, iure communi, vel etiam naturali postulatur, & licet Princeps possit interdum illud auferre, non tamen sine magna causa, & satis clara. Hinc verò etiam recipit hæc conclusio limitationem, quã præcedens, scilicet, vt intelligatur, nisi ex grauitate causæ, & materiæ necessitate aliud præsumatur de Principis intentione, tanta enim potest esse necessitas, vt extensio facienda sit non obstante alterius præiudicio, nam in hoc eadem ratio, quæ in præcedentis assertionis limitatione posita est, hic procedit. De quo in ca. sequent. aliquid addemus.

Priuilegium inferens præiudicium tertiæ personæ.

C Licet in corrigendis. C. Ex tuarũ.

Panorm.

Limitatur cõclusio.

CAPVT XXVIII.

Quæ sint in restringendis, vel extendendis priuilegijs obseruanda?

1 Ex dictis in præcedenti capite solum in genere habemus, quando, & quibus considerationibus priuilegium ampliandũ, vel restringendum sit. Superest igitur explicandum, quãta esse possit, aut debeat ampliatio, vel restrictio, & quomodo iuxta principia posita priuilegijs applicanda sit.

Ampliatio vel restrictio priuilegij qualis.

2 Circa priorem partem duæ regulæ pro re- A strictione assignari possunt. Prima est, Restrictio priuilegij nunquam debet esse tãta, vt reddat illud inutile, quantumuis graue, & odiosum appareat, nisi eo perueniat, vt sit etiam iniustum. Regula est communis ex cã. *In his*, de Priuileg. & ca. 1. de Rescrip. Quibus locis communiter Doctores, præsertim Decius & Panorm. Syluest. verb. *Priuilegium*, qu. 3. Nauarr. in Sum. ca. 12. num. 79. & in Apologet. de Reddit. qu. 3. membr. 6. numer. 3. Et ratio est, quia voluntas Principis nunquam debet frustrari, neq; inefficax reddi, & ideo etiam de omni lege cautũ est, vt per interpretationem non reddatur inutilis, lib. *Non dubium*, C. de Legib. quia semper, id est, contra intentionem Principis, quia non creditur otiosè ferre legem. Vnde qui legis intentiõne omissa, ita adhæret verbis, vt reddat inutilẽ legem illam destruit, & præuaricator legis dicitur in l. *Qui contra*, C. de Legib. Idem est ergo in priuilegio, nam est eadem ratio. Et ideo hæc regula locum habet, etiam si oporteat priuile- B gium ad aliquid extendere, quod exorbitãs, vel odiosum apparet, vt colligitur ex l. *Si filius familias*, 4. in fine, ff. Ad Macedonian. vbi priuilegiũ illud filij familias, quod aliàs reputatur odiosum, extenditur, ne inutile fiat, de quo videri potest Tiraq. post leges Connubiales, Gloss. 5. nu. 115. Et eadem ratione si necesse sit, vltra rigorosam proprietatem verba extẽdere, ne quis defraudetur priuilegio, fieri debet secundum ius. Estque optimum exemplum in cap. *Quanto*, de Priuileg. Hinc denique sumptum est generale principium, priuilegium debere aliquid operari vltra cõmune ius, quod sine priuilegio nõ liceret, quia aliàs esset inutile, quod quomo- C do intelligendum sit, suprà ca. 20. diximus.

Prima regula. C In his. C. De rescr. Decius. Panorm. Syluest. Nauar.

Tiraq.

C. Quanto.

Secunda regula sit, Verba priuilegij secundum proprietatem tenenda, & obseruanda sunt, & extra illam trahenda non sunt ad restringendum priuilegium, nisi vel ratio iustitiæ cogat, vel aliunde talis voluntas concedentis rationabiliter præsumatur. Regula hæc, suppositis, ac rectè explicatis duabus limitationibus illi adiunctis, satis per se clara est, quia in legibus intelligendis, & obseruandis, proprietas verborum est in vniuersum tenenda per se loquendo, vt sæpe dictum est, ergo idem seruandum in priuilegijs, tum quia est eadem ratio, tum etiam quia priuilegium est quædam lex. Confirmatur primò, quia fauores etiã non sunt restringendi, & præsertim cum violentia verborum, & absque necessitate, sed priuile- D gium continet fauorem ex sua directa intẽtione, eiusque verbis vis infertur, quando à sua proprietate extrahuntur, & nulla est necessitas, quando in fauore non est iniustitia, nec præsumptio iusta talis voluntatis Principis; ergo talis restrictio priuilegij admittenda nõ est. Denique confirmatur, quia voluntas concedẽtis, si non sit iniusta, plenè, & (vt sic dicam) adæquatè implenda est, sed hæc voluntas indicatur per eius verba iuxta propriam eorum significationem; ergo ita est seruandum priuilegium integrè, ac plenè; ergo non licet illud restringere per verborum improprietatem voluntariam. Aliàs nihil esset firmum in priuilegijs, & sub nomine restrictionis eludi, & corrumpi facile possent.

3 2. Regula.

Duæ autem limitationes positæ necessariæ sunt, quia duo sunt ad effectum priuilegij necessaria in concedente, scilicet, pote-

4 Duæ limitationes in conclusione positæ necessariæ.

potestas, & voluntas, & quacumq; illarum deficiente, nõ sequetur effectus. Prima ergo limitatio respicit potestatem, nam id tantum possumus, quod iure possumus; ergo Princeps non censetur posse concedere quod sine iniustitia, seu iniuria alterius fieri non potest; ergo nec præsumitur id concedere, aut velle. Probatur hæc vltima consequentia, tum quia nunquam præsumitur voluntas Principis esse iniusta, nisi euidenter constet; tum etiam quia licèt daretur talis voluntas, esset inefficax, & impotens ad validum priuilegium concedendum, quia repugnat per priuilegium licere actionem iniustã.

Obiect. Dices, interdum in priuilegijs clausulam, *Salua iustitia*, vt patet ex ca. *Certificari*, de Sepult. ergo vbi non additur, priuilegium absolutè operabitur. *C. Certific.* *Panorm.* *Respons.* Respondetur, negando consequentiam, nam vt rectè ibi aduertit Panormit. licèt illa clausula non addatur expresse, semper subintelligitur, quia naturalis ratio illam postulat. Additur ergo aliquando (quod in alijs rescriptorum clausulis frequenter obseruatur) ad maiorem perspicuitatem, & ne excedatur fortasse in vsu priuilegij, & ita per illam monetur priuilegiarius, vel iudex priuilegij, vt seruet iustitiam, tum naturalẽ, tum etiã per leges canonicas, vel ciuiles respectiuè constitutam.

5 *Priuilegium iniustum quoad vsum quale, & quẽ effectũ habet*

Sed quæret aliquis, de qua iustitia, seu iniustitia intelligendum hoc sit, id est, an de iniustitia priuilegij quoad vsum eius, vel etiam quoad solam concessionem, est enim considerandum duobus modis intelligi posse, priuilegium esse iniustum, vno modo quoad vsum, & consequẽter simul quoad concessionem, non enim potest vsus priuilegij esse iniustus, & non esse iniusta illius concessio, è contrario vero fieri potest, vt priuilegium sit iniustum tantum quoad concessionem, non verò quoad vsum, quia multa malè fiunt, quæ facta tenent, & sæpe licitum est, vti malitia alterius, seu effectu, qui ab alio male fit. Quandò ergo priuilegium est iniustum quoad vsum, assertio maximè locum habet, imò etiam extenditur ad omnem iniustitiã generaliter, id est, ad omnem iniquitatem. Quia quomodocumque reddatur iniquus vsus priuilegij per interpretationem adæquatum alicui proprietati verborum, vitanda omnino est, & restringenda interpretatio, quia nõ potest priuilegium dare licentiã ad faciẽdum actum iniquum. Quod intelligendum est, quãdo iniquitas maneret, existente priuilegio, vt si esset contra legem naturalem, vel aliam indispensabilẽ per tale priuilegiũ. Nam si iniquitas solum oriatur ex lege positiua dispensabili ab eo, qui priuilegium cõcedit, iam illa nõ manet cõcesso priuilegio, quia legis obligatio per illud aufertur, & ita in vsu talis priuilegij per se loquendo nulla est iniquitas, ideoq; tale priuilegiũ nõ comprehenditur sub hac limitatione, sed ad talẽ vsum extendi poterunt eius verba, si propria illorum significatio id postulet, & aliud non obstet.

6 *Priuilegium iniustum quoad cõcessionem quid operatur.*

At verò priuilegium iniustum tãtum quoad concessionem, inprimis vix habet locũ in priuilegio iniusto cõtra commutatiuam, non quia illud non sit maximè iniquum, sed quia vix potest esse validum, si nõ sit validum, iam erit etiã iniquus vsus eius, vt per se constat. Assumptum declaratur, quia cõcessio priuilegij maximè potest esse iniusta contra cõmutatiuam iniustitiã, quia concedit aliquid faciendũ cũ iniuria tertij, sed talis concessio nulla est, nemo enim potest dare vni ius, seu facultatem ad iniuriã alteri faciendam, est enim implicatio in adiecto; ergo tale priuilegiũ non solũ est iniustum, sed etiam nullũ. Imò inde cõcluditur, tale priuilegiũ intrinsecè esse iniustum non solum quoad cõcessionem, sed etiã quoad vsum, quia concedit iniustum vsum. Dixi autem *vix* oppositũ accidere, quia non repugnat, priuilegium contra iustitiam cõmutatiuam concessum validũ esse, & cõsequenter nõ repugnat, concessionem priuilegij esse sic iniustã, vsum autẽ priuilegij non esse iniustũ, quia vtitur quis iure suo per illud acquisito. Vt v.g. si Rex cũ conductore suorum tributorũ paciscatur sub cõditione, & obligatione nõ concedendi alicui priuilegium exemptionis à solutione tributorũ, & postea tale priuilegiũ cõcedat, cõtra iustitiam commutatiuã peccat, quã ex pacto seruare tenebatur, nihilominus tamẽ priuilegiũ validum est, & priuilegiarius non peccabit, non soluendo tributa; ipse verò Rex tenebitur damna cõductori resarcire: fortasse tamẽ tunc etiã à principio non peccabit Rex contra iustitiam commutatiuam, si priuilegium concedat cum intentione resarciendi damna, seu diminuendi pensionem conductoris. Et ita regulariter loquendo, non est priuilegium sic iniustum, quin vsus eius sit iniustus, & cõsequenter totum priuilegium sit nullum. *Concessio iniusta priuilegij non facit semper esse iniustũ vsum eiusdem.* In quocumq; autẽ alio genere iniustitiæ, sæpe contingit esse iniustam concessionem priuilegii, non verò vsum, quia iniustitia, vel iniquitas concessionis non semper inualidat illam, vt si tantum sit contra iustitiam distributiuam per acceptionem personarum, vel quia sit sine iusta causa, & cum scandalo, vel quid simile: tunc enim concessio facta tenet & consequenter si actus concessus non sit intrinsecè malus, sed solũ quia prohibitus poterit per validũ priuilegiũ fieri non malus, & consequẽter vsus talis priuilegij potest esse licitus, sicut in simili supra de dispensatione diximus.

Dico ergo ad interrogationem factam assertionem maxime procedere de iniustitia contraria valori priuilegij, atque adeo præcipue verificari in priuilegio iniusto, vel iniquo quoad vsum. Talis enim iniustitia maximè vitanda est in priuilegijs, quia summam absurditatem continet, & ideo etiam si oporteat maxime impropriare verba, vt à tali iniquitate priuilegium excusetur, cum tota illa improprietate restrictio facienda est. Nam hæc est etiam generalis regula interpretandarum legum, vt sensus absurdus vitetur, quo lex fieret noxia, vel iniqua. Maximè quia licet verbis expressis priuilegium concederet actum iniquum, nullius esse momenti, aut efficaciæ, ergo vbi verba nõ sunt ita expressa, & sensum alium admittũt, licet impropriũ, ita est restringẽdum priuilegiũ, vt aliquo modo fiat vtile per applicationẽ ad aliquẽ licitũ vsum; & ita quę videtur esse restrictio, erit potius fauor & substentatio (vt sic dicam) ipsius priuilegij. 7 *In quo sensu procedat cõclusio tradita.*

At verò quando ex verbis priuilegij in sua proprietate retentis, nõ sequitur iniustitia, vel iniquitas in vsu priuilegij, sequitur tamen in concessione, quia videtur esse nimia prodigalitas, aut relaxatio, tunc videtur non esse dandam tantam licentiam restringendi priuilegium cum improprietate verborum, quia loquendo absolutè non deest potestas in Principe ad concedendum tale priuilegium, & quan- 8 *Seclusa iniustitia, & verbis priuilegij in sua proprietate retentis quid faciendum.*

do in vſu eius non apparet iniquitas, vix poteſt eſſe certa in conceſsione, quia Princeps poteſt habere plures cauſas, & rationes, quibus moueatur, & excuſetur, quæ non ſint alijs notę. Aliunde verò rationes pro cõcluſione facta videntur probare, non eſſe præſumendam iniuſtitiam, vel iniquitatem, etiam in ſola cõceſsione, ſed reſtringẽdam eſſe ad illum gradum, in quo licita eſſe potuerit. Item videntur probare de tali conceſsione in eo ſenſu, in quo eſſet iniqua, iudicandum eſſe, vt de re moraliter impoſsibili, ex illo principio, quòd id poſſumus quod iure poſſumus, & ideo non eſſe ad illam extendenda verba priuilegij. Dico ergo, in hanc poſteriorem partem inclinandum magis eſſe, cum magna tamen moderatione prudentis arbitrij, ita vt ferè ſit moraliter ineuitabilis iniquitas conceſsionis, niſi verba reſtringantur, tũc enim reſtringi poterunt, etiam cũ aliqua improprietate, dummodo hæc tanta non ſit, vt videatur potius illuſio, vel euerſio priuilegij, quam interpretatio. Nam ſi euidentia verborũ tanta ſit, vt aliter vitari non poſsit, ſtandum eſt volũtati Principis, etiamſi malè faciat, quia nihilominus validè facit, & dat ius. Ideoque ad illum eſt in tali caſu recurrendum, & non eſt per violentiam, vel contemptum contra illius voluntatem agendum.

9 *Relinquenda eſt proprietas verborum ad ſequendam voluntatem concedentis.*

Altera verò limitatio poſita in vltima parte aſſertionis pertinet ad voluntatem Principis, quæ præter poteſtatem neceſſaria eſt, cõtingit enim non rarò, vt non ſit voluntas Principis totum id concedere, quod verba præ ſe ferunt etiam in proprietate ſumpta, & ideo quando de hoc fuerit probabilior præſumptio iuxta mentẽ concedentis reſtringendum eſt priuilegiũ, quia ab illa principaliter pendet. Prima verò coniectura huius voluntatis eſſe poteſt, quam in fine præcedentis puncti aſsignabamus, nimirum, ſi neceſſaria ſit reſtrictio ad vitandũ aliquod abſurdum, vel delictum & iniquitatẽ in ipſo Principe, aut nimiã imprudentiam contra cõmune bonum. Oportet autem, vt neceſsitas ſit moraliter euidens, & manifeſta, quia ſi res fuerit dubia vel vtrimque probabilis, tenori priuilegij ſtandum eſt, quia hoc eſt conſentaneũ fauori, & iuri, & in dubio ius præferendũ eſt, melior enim eſt conditio eius, cui ius fauet, ſicut etiã melior eſt cõditio poſsidentis. Alia cõiectura eſt, quãdo priuilegium poſterius contrariũ eſt priori, niſi reſtringatur, quia tunc reſtringendum eſt etiam præter verborum proprietatem, quia nõ præſumitur Princeps velle derogare priuilegio priori, imò nec illud ſcire, niſi illius mẽtionem faciat. Idemq́; eſt, ſi deroget particulari ſtatuto iuxta regulam ca. 1. de Conſtit. in 6. Idem ſi repugnet conſuetudini, niſi de illa expreſſam mẽtionem faciat, iuxta doctrinam Barthol. in Authent. *Quas actiones*, C. de Sacroſ. Eccleſ. in fine, verb. *Item quærit Gloſſa*, & tradit late Feli. in Rub. de Reſcript. nu. 18. verb. *Conſidera ſecundo*, cum Areth. conſ. 15. circa finem. Idem deniq; erit de quocumque alio facto, vel iure priuato, quod præſumitur Princeps ignorare, & ideo cenſetur illud nolle, quando inde redditur priuilegium nimis odioſum, vel oneroſum alijs.

Bart. Gloſſa. Felin. Aret.

10 *Priuilegium [illegible]*

Atque hinc tandem conſtituitur eadẽ exceptio, quoties priuilegium derogat iuri acquiſito tertij, niſi reſtringatur, tũc enim licèt tale ſit ius illud, vt poſsit Princeps illud tollere ſine iniuſtitia ex rationabili cauſa, non cenſetur velle illud tollere, quando illud expreſſe non declarat, ideoque licet generaliter loquatur, non cõprehendit damnum tertij in iure iam acquiſito, imò præſumitur illud ignorare, & conſequẽter nolle. Atque hac ratione talis reſtrictio eſt veluti conditio, & exceptio intrinſecè incluſa in generalibus verbis, licèt non exprimatur. Quæ eſt communis doctrina, vt in ſuperiori cap. tactum eſt, & traditur ſatis expreſſe in l. 2. §. *Si quis à Principe*, ff. ne quid in hoc pub, &c. Idẽ docet Bart. in l. *Impuberi*, ff. de Admi. tut. n. 2. & in l. *Gallus*, §. *Et quid ſi tantum*, ff. de Liber. & poſtu. in fine, Panorm. in c. 1. de Iud. Ioan. And. in c. *Si motu proprio*, de Præb. in 6. Sylu. verb. *Priuilegium*. q. 3. diſt. 4. & q. 9. in fine, Rod. tom. 1. q. 11. ar. 9. Sanc. lib. 8. diſp. 7. n. 6. in fine, & plura refert Rebuff. in l. 1. ff. de Verb. ſignifi. §. *Decimo ſeptimo*. Ratio vero reddi poteſt, vel ex generali principio, quòd odia ſunt reſtringenda, priuilegium enim nocens tertio, vt ſic odioſum eſt, & ideo eſt reſtringendum iuxta regulam legis. *Quoties*, C. Prec. Imper. offer. *Quod abſorbens ius alterius debet ab omnibus iudicibus refutari*, vel certe ex alio principio, quod contra inauditam partem nihil fieri poteſt iuxta cap. 1. de Cauſ. poſſeſſ. & propriet. nam licet id præcipuè intelligatur in iudicijs per æquiparationem extendi poteſt ad priuilegia, nam eſt eadem, vel maior ratio, quia ſæpe per importunitatem, vel taciturnitatem, & captatam occaſionem impetrantur, & ideo non cenſetur Princeps velle damnum inferre tertio, ipſo inſcio, & non audito. Quapropter licèt Princeps concedat priuilegium ex certa ſcientia, nõ cenſetur illam habere de nocumẽto tertij, & conſequẽter nec ad aliud extendere voluntatem ſuam, niſi illud exprimat, vt in ſuperioribus dictũ eſt. Declarant autẽ ferè omnes, hoc intelligendũ eſſe, quando priuilegium non lædit alterũ in re graui, quia ſi nocumẽtum leue ſit, quaſi nihil reputatur. Quod ſumitur ex dicta l. *Quoties*, & in præſenti accommodandũ exiſtimo, quãdo damnum illud leue ſine magna violẽtia, & improprietate verborum priuilegij vitari nõ poteſt, quia ſi verborum proprietas ſufficienter ſaluari poteſt ſine nocumẽto tertij etiã leui, nõ eſt ad illud extendendũ, vt in hoc conſtituatur differẽtia à nocumento graui, quia hoc nõ eſt permittendũ etiam ſi oporteat verba priuilegij cum improprietate reſtringere. Imò licet priuilegiũ reddatur inutile, ſi damnũ graue inferat tertio in iure acquiſito, ſi illud nõ exprimat, potius eſt ob præſumptam ſurreptionem annullandum, quam admittẽdum, vt dicti auctores tradunt, propter eandem rationem. Et hæc de reſtrictione.

Bart. Ioan. Andr. Syluest. Roder. Sanct. Rebuff.

Res leuis quid efficit contra priuilegium.

De extẽſione poſſumus alias regulas ſtatuere. Sit ergo in ordine tertia regula. Priuilegium numquam eſt extendendũ ad alias perſonas, vel alios actus propter ſimilitudinem rationis. Eſt communis Cardin. Clem. 1. de Teſtam. q. 6. Barth. in lib. 1. & vlt. ff. de Conſt. Princip. Bald. in cap. *Inter cætera*, de Reſcrip. n. 9. & Beroi. in capit. 1. de Probat. n. 70. & ſumitur ex l. *Si pupillorum*, §. *Si prætor*, ff. de Reb. eor. & c. ex ca. *Sane*, de Priuil. & Clemen. 1. de Cenſib. Ratio eſt, quia virtus, & efficacia priuilegij neque omnino, neque eſſentialiter poſita eſt in ratione, ſed in voluntate concedentis; ergo parum refert quod in ſimili caſu, vel perſona eadem ratio verſetur, ſi voluntas ad illam non extenditur. Non autẽ extenditur, ſi nõ exprimitur, quia (vt

11 *3. Regula. Priuilegium ob ſimilitudinem rationis non extendẽdum.*

Cardin. Bart. Bald. Beroi.

ſæpe

sæpè dixi) inter homines voluntas non operatur,nisi vt significata. Confirmatur à simili de lege pœnali,in qua pœna nũquam extendi debet,quia pẽdet ex voluntate imponentis,vt suprà dictũ est, quoad hoc autẽ est eadẽ ratio de priuilegio,licet in alijs sit diuersitas.

12 *Obiect. C. Cum dilecta.* Contra hoc obijci solet cap. *Cum dilecta*, de Confirmat.vtili,vel inutili,in illis verbis, *Eiusdem æquitatis similitudine prouocati.* Ex quo textu multi colligunt,legem exorbitantem, seu excipientem casum singularem à communi iure, extendi ad alios propter similitudinem rationis,vt videre licet in Panormit.ibi, Felin. in cap. *Quoniam frequenter*. Vt lite contestata, Nauar.in cap. 1.§.*Laborem*:24.Confirmatur primò,quia lex exorbitãs extenditur in causa pia, & miserabili, ob similitudinem rationis, vt multi Iurisperiti testantur, quos refert, & sequitur Barbos.in l.*Si constante*.25.ff.solut.matrim.n.73.in fine, & n. 74. Ergo idem erit in priuilegijs,saltem in his,quæ ad causas pias cõceduntur. Confirmatur secundò,quia priuilegium,per quod datur potestas ad absoluendum in aliquibus casibus, extenditur ad alios, in quibus eadem, vel maior ratio limitat, & dans facultatem ad dispensandum vota,dare censetur ad commutandum, & dans priuilegium testandi, censetur dare faciendum codicillum, vel donandum causa mortis, & dans facultatem clerico beneficiario ad fruendum fructibus in absentia, vt theologiam audiat, censetur dare etiam audienti ius canonicum. Atque in hanc partem propter aliqua ex his argumentis inclinat Didac.Perez in legib.ordin. q.2. Prologi.Fauet Nauar.afferens aliqua exẽpla in Sũ. cap.22.n.74.Sarmen.in lib.Select.cap. 12.n.7. & Barbos.in l.1. ff. solut.matrim. n. 19. & 20. Propter quod Eman.Roder.licet in 1.tom.q.7. ar.2.prædictam regulam absolute tradidisset, nihilominus in q.119.addit,solum regulariter procedere,& illã limitat,vt nõ procedat in priuilegijs causæ fauorabili concessis, vt est causa pia,causa dotis,religionis,&c.

Panorm. Felin. Nauar. Barbos. Dida. Per. Nauar. Sarmien. Barbos. Roder.

13 *Nulla limitatio admittenda.* Dico tamen, si verè, & propriè loquamur, non esse necessariam limitationem, si extensio excedat propriam verborum significationem. Ita sentiunt auctores pro regula citati, qui instincti loquuntur. Sic etiã loquuntur iura,quæ iubent, tenorem priuilegij obseruare, & illum non præterire;ergo intra illum tãtum,& intra verborum proprietatem licita est extensio, nõ tamen vltra. Confirmari hoc potest varijs exẽplis, plura inconuenientia ex illa extensione deducendo, sequitur enim priuilegia concessa vni religioni posse extendi ad aliam æqualem, vel arctiorem propter solam paritatem rationis in pietate causæ, consequens est omnino falsum:quis enim auderet illam extensionẽ facere,nisi Pontifex communicationem priuilegiorũ concessisset? Item sequitur, priuilegium concessum personæ patris,transire ad filium, si in eo eadem ratio militet,quod licèt admittat Roder.dict.q.ar.7.in principio,tamẽ & sibi ipsi videtur repugnare, & generali regulæ iuris, quòd priuilegia personalia non transcendunt personas,ca.*Priuilegium*,de Regul.iur.in 6. Aliàs non solum inter patrem & filium id esset admittendum,sed etiam inter qualscumque duas personas æque dignas, in quibus eadem ratio pietatis,aut gratitudinis,vel remunerationis inueniretur,quod nemo concedet. Ratio denique

Roder. CAP. Priuilegium.

à priori suprà tradita æquè procedit in priuilegio piæ causæ,quia etiam illud pendet ex voluntate Principis,qui licet velit facere vnum pium opus,non ideo vult facere omnia similia, vel æqualia,seu in quibus eadem ratio militat, vt per se constat in quolibet operãte, etiq; eadem ratio in principe. Confirmatur, quia nisi standum esset verbis priuilegij,omnia essent incerta,& alius posset similem extensionem facere in priuilegio remuneratorio, quod honestissimam habet rationem, & in similibus;quę nulla ratione admittenda sunt.

Ad cap.ergo *Cum dilecta* respondeo,Principẽ quidem optimè facere posse illam extensionẽ, quia iam accedit eius voluntas,& non facit tãtum declarando,sed constituendo, neque aliud probat textus ille,nos autem loquimur de priuatis personis vtentibus priuilegijs. Propter ea verò,quæ in confirmationibus congerũtur, est cõsiderandum,aliud esse,deriuare priuilegium ab vno ad aliud per similitudinẽ rationis, quod non licet, aliud verò ita illud interpretari, vt plura comprehendat,quam in superficie verborum appareat. Quod licet,quando ratio suadet. Exemplum sit, si alicui concedatur priuilegiũ celebrandi sacrum in loco interdicto, licebit illud extendere ad ministrum. Et si concedatur personæ nubili simile priuilegium audiendi sacrum, extenditur ad socios, vel familiares iuxta decentiam status,vt suprà dictum est ex Panormit. in cap. *Quam sit*, de Iudæis, quia illa non est extensio per similitudinem, sed per virtualem continentiam verborum iuxta rationabilem eorum interpretationem. Ad hũc ergo modum habet aliquando locum extensio in lege exorbitante, non verò propter solam rationis æquiparationem, vt in lib.6.in principio dixi. Et eodem modo diximus in materia de voto, sub facultate dispensandi includi facultatem cõmutandi. Et simili modo est probabile,sub testamẽto comprehendi codicillum tanquam accessoriũ sub principali,vel quia extenditur illa vox ad omnem dispositionẽ causa mortis factam,quando non vsurpatur propter specialem modum disponendi per modum testamenti,de quo videri potest Nauar.de Redit. monit. 20. & Mandos. in Praxi signat. gratiæ,verb.*Licentia*.Ad hunc ergo modũ fit extensio in fauorabilibus priuilegijs quoad significationẽ verborũ, maximè quãdo iuuatur cõsuetudine,vel iuris,vel iudicum,aut sapientum, transiens verò à causa ad causam,vel à persona ad personam propter solam rationis æquiparationem,numquam licet,quod magis in sequẽti regula explicabitur.

14 Ad cap citatum in contrariũ resp. Deriuatio vnius ad aliud differt à virtuali continentia. Panorm. Lex exorbitans quomodo intelligenda. Nauar. Mandos.

Quarta regula,seu secunda de extensione sit. Interpretatio ampla priuilegij semper est intra verborum proprietatem facienda, nisi maior omnino necessaria sit, vt priuilegium aliquid operetur. Regula sumitur ex Glossa in Clemẽt. *Per literas*,de Præben.verb. *Directus*,vbi loquens de priuilegio etiam motu proprio concesso,ait, non esse ampliandum vltra vim propriam verborum. Idem sensit Alex. de Neuo in cap. *Quia circa*,de Consanguinit. & affinit. n. 10.& Sanci.lib.8.de Matrim.disp.1.n.5. Ratio autẽ est iam tota in secũda,& tertia regula,quia verba priuilegiorum sunt sicut verba iuris, quæ in proprio sensu, & secundum ius ipsum sunt accipienda,aliàs nihil esset certum, si ad improprias significationes extẽdere liceret. Exceptio 15

Quarta regula de ampla interpretatione priuilegij. Glossa. Alex. Sanc.

autem

autem addita est, quia fundatur in ipso iure, quod præcipit, ita interpretari legem, & priuilegia, vt nec iniusta sint, nec inutilia, vel frustra data, vt in fine præcedentis regulæ explicatum est. Atque ita res est facilis.

12 *Proprietas verborum vnde sumenda est.*

Hæc autem proprietas verborum in primis sumenda est ex vsitata significatione, vel communi vsu, vel (quod maxime attendendum est) secundum ius priuilegio proportionatum, quod ideo addo, quia si priuilegium est regium, magis attendendum est ius ciuile, si vero fuerit Pontificium, Canonicum ius attendendum est. Notauit hoc Syluest. verbo *Priuilegium*, quæst. 3. & sumitur ex Bald. L. *Si quando*, 1. C. bonis vacantibus libr. 10. Quod vno vel altero exemplo declaratur. Nam si priuilegium concedatur v.g. Episcopo pro suis familiaribus, familiares intelligendi sunt, qui actu sunt in obsequio, & famulatu eius, iuxta ca. vltim. de Verborum significatione in 6. Et notauit Abbas in capite, *Cum dilectus*, de Clericis non residentibus. Item si aliquis irregularis per priuilegium fiat habilis ad beneficia, intelligitur de simplicibus, nisi aliud explicetur, iuxta capit. vltim. de Præbend. Item si illegitimus per priuilegium fiat habilis ad ordines indefinitè, intelligitur de minoribus tantum, quia est materia odiosa, & in maioribus censetur esse specialis ratio, & consideratio, vt voluit Syluest. dicta quæ. 3. & in verb. *Clericus*, 1. quæst. 4. Præterea immunitas ab oneribus simpliciter concessa, intelligitur ab extraordinarijs, non ab ordinarijs, nisi exprimatur, ne alij nimium grauentur, vt dixit Syluest. suprà qu. 9. cum Barth. in lege 2. ff. de Iure immunit. Sic etiam facultas ad minuendum numerum ministrorum Ecclesiæ, cuius facultates diminutæ sunt, non extenditur ad augendum illorum numerum, etiam si crescant reditus, vt notauit Panormitan. ex textu ibi in capite vltim. de Verborum significat. Quia moderari propriè non significat augere. Similiter priuilegium circa modum seruandi interdictum, nō extenditur ad cessationem à diuinis, nisi exprimatur, vel aliunde constet de mente concedentis, quia illa duo in iure diuersa sunt, vt notat Nauarr. cap. 27. numer. 189. Denique facultas data ad ascendendum ad maiorem dignitatem non extenditur ad æqualem, quia verbi proprietas hoc non admittit, cap. *Licet*, de Trāsl. Episco. Et sic etiam intelligitur ca. *Licet*, de Regularibus, vbi conceditur religioso transitus ad arctiorem religionem. Vnde non censetur concessus ad æqualem. Denique si alicui detur facultas prouidendi v.g. primam præbendam vacantem per decessum, non intelligatur data, si vacauerit per renuntiationem, vel cessionem, quia in rigore verborū illa duo distincta sunt, ca. *Susceptum*, de Præbend. in 6.

Syluest. Bald. Abbas. Cap vlt. de Præbend. Syluest. Bart. Panorm. Nauar. C. Licet. C. Susceptū.

13 *iuxta has regulas alia intelligendæ. Prima.*

Ad hunc ergo modum de alijs intelligendum est, & iuxta has regulas intelligendæ sunt aliæ, quæ frequenter in auctoribus inueniuntur. Vna est, Priuilegia non plus operantur, quam verbis exprimant, iuxta capit. *Priuilegia*, distinct. 3. & capit. *Porrò*, de Priuileg. subintelligendum enim est, *quàm verbis exprimant*, aut latè, aut restrictè interpretatis, iuxta conditionem priuilegij, & obseruata propria illorum significatione, vel communi, vel saltem iuridica, nisi specialis necessitas cogat aliquam improprietatem admittere. Alia regula est, priuilegium simpliciter fauorabile extendendum esse, intelligenda verò est, salua verborum proprietate iuxta materiam subiectam, vel vsum iuridicū, vt dictum est. Item procedit contra concedentem, nam respectu aliorum restringenda sunt verba, vt præiudicium aliorum caueatur. Alia regula est, priuilegium simpliciter odiosum restringendum esse, vt quàm minimum operetur, ita vt nec priuetur effectu, & vltra effectum præcise necessarium non extendatur. Est tamen intelligenda, tum vt restrictio sit respectu aliorum, non respectu concedentis, tum vt effectus sit adæquatus verbis in aliquo proprio sensu, iuxta supra dicta, & plura videri possunt in Felin. in cap. *Postulasti*, de Rescript. n. 8. cum sequentibus. & Decius in cap. 1. de Rescript. & Bart. in l. *Beneficium*. ff. de Constit. Princip.

C. Priuilegia. C. Porrò. Secunda. Tertia. Felin. Decius. Bart.

16 *De praxi obseruanda in priuilegij interpretatione.*

Tandem ex dictis facilè expediri potest quod secundo loco proposui de modo, seu praxi obseruanda in hac priuilegij interpretatione. De qua re multa tradunt Iuristæ, præcipuè Panormit. in cap. *Peruenit*, de Immunit. Eccles. & cap. *Licet*, de Censib. & toto titulo de Priuil. quæ in summam redigit Syluest. verb. *Priuilegium*, à q. 3. & 9. Sed illi ad multa singularia descendunt, quæ ad nos non spectant. Solum ergo est generatim adnotandum, quando verba priuilegij sunt satis clara, & certam habent significationem, nullam esse adhibendam interpretationem, sed tenorem, & formam priuilegij esse obseruandam, iuxta cap. *Recepimus*, & c. *Porrò*, de Priuil. Et sumitur etiam ex l. *Ille*, *aut ille*, ff. de Legat. 3. Quando verò verba sunt aliquo modo ambigua, tunc principaliter quærenda est, & omnibus modis coniectanda intentio concedentis, iuxta cap. *Intelligentia*, & cap. *In his*, de Verbor. sign. & cap. *Sedulo*. dist. 38. cum similibus. Et ratio patet ex dictis, quia ex voluntate concedentis pendet tota virtus priuilegij.

Panorm. Syluest. C. Recepimus. C. Porrò. C. Intelligētia. C. In his. C. Sedulo.

14 *Supplicatio est spectanda ad indagandam mentem concedentis.*

Ad hanc autem coniecturam faciendam, in primis est supplicatio spectanda, nam illi solet Princeps conformari, cap. *Inter dilectos*, §. *Cæterũ*, de Fide instrum. vbi Felin. & alij, & l. *Si præses*, ff. de Pœnis, & tradidit Iason. in l. *Gallus* §. *Idem*. ff. de Liber. & posthu. lect. 1. Matienz. lib. 5. Recopil. tit. 2. Gloss. 2. num. 3. Gutier. lib. 3. Practicar. q. 17. & 18. nu. 42. & 43. Deinde initiū ipsius indulti attentè considerandum est, quia iuxta illud solent adiungi omnia subsequentia, vt sumitur ex l. vlt. ff. de Hæred. institu. & notāt Barth. in l. *Ambitiosa*, C. de Decretis ab ordine facien. & Panormit. in capite *Aduersus*, de Immunit. Eccles. n. 2. Præterea spectanda est materia subiecta, nam ad illam solent verba accōmodari, & præcipuè spectandum est, an sit materia ambitiosa, vel etiam periculosa, ex qua possit sumi occasio ad multiplicandas lites, vel peccata, vt verba coarctentur. Præterea circūstantiæ omnes causarum, & personarum diligenter attendendæ sunt, nam hæc omnia cōferunt, tum ad significationem verborum, tum ad mentem Principis intelligendam. Denique interdum possumus vnum priuilegium per aliud interpretari, & quod in vno defuerit ex alio complere, vt docet Bald. in cap. *Auditis*, de Præscript. num. 4. & latius Iason in l. *Triticum*, ff. de Verbor. obligat. n. 6. Quòd si adhuc res sit dubia, & per receptā doctrinā probabiliter definiri nō possit, cōsulendus est Princeps, nisi sit aliquod periculum in mora, nā tūc prudenti

C. Inter dilectos. Iason. Matienz. Gloss. Gutier. Bart. Panorm. Materia subiecta spectanda. Circunstantia diligenter attendenda. Bald. Iason. Vnum priuilegium per aliud interpretatur. Princeps quando consulendus.

denti arbitrio vti licebit. De quo videri potest Hostiens. libr. 5. Summ. titul. de Priuileg. §. *Quid operetur.*

Hostiens.

CAPVT XXIX.

Quibus modis priuilegium per se finiatur, seu quasi ab intrinseco amittatur, & specialiter per temporis lapsum.

1 *De mutatione priuilegiorum.*

DEclarauimus omnia, quæ circa substantiam, varietatem, causas, & effectus priuilegiorum opportuna visa sunt; reliquum est, vt de illorum mutatione, ac destructione dicamus. Constat enim priuilegia eo ipso, quod iura humana sunt, mutabilia esse, & quantumuis aliqua perpetua dicantur, omnia posse aliquo modo aboleri, ac destrui, vt suprà cap. 3. & 5. attigimus, & nunc exactius explicabimus. Non est autem hic modus mutationis vnus tantum, sed multiplex, cum enim priuilegium sit humana lex, ferè omnes modos mutationis recipit, quos lex humana, de quibus ex professo libr. 6. diximus. Nunc verò ex ibi dictis supponimus, mutationem priuilegij, instar physicæ mutationis circa rem præexistentem versari, ac proinde priuilegium tunc mutari dicitur, quando fuit validum, & talis qualitatis, vel quantitatis, & postea substantiam, vel proprietatem mutauit. Nam si contingat, priuilegium à principio esse nullum, vel impediri, aut suspendi, ne operetur, illa non erit mutatio priuilegij, sed nullitas, vel irritatio, aut suspensio anticipata, de quibus, & de causis earum, explicando causas, & effectus priuilegij dictum est; hic ergo de propria mutatione tractamus.

Multiplex modus mutationis in priuilegijs.

2 *Mutatio propria duplex partialis, & totalis.*

Quæ diuidi potest primò in totalem, & partialem, per priorem totum priuilegium, & totaliter, ac omnino extinguitur, per posteriorem autem non omnino, sed ex parte priuilegium tollitur, vnde generatim diminutio priuilegij dici potest. Comparantur autem hæ duæ mutationes sicut priuatio integra, quæ in termino semper est eadem, quia totum esse destruit, & partialis, quæ secundum varia accidentia fieri potest. Hoc autem non obstante, variæ sunt mutationes totales, seu destructiones priuilegiorum ex parte modorum, seu causarum à quibus procedunt. Potest enim priuilegium veluti corrumpi instar aliorum accidentium, vel rerum corruptibilium, aut quasi ab intrinseco, & sponte sua, quam vocare possumus puram amissionem priuilegij, aut per contrariam actionem, quæ esse potest, vel intrinseca ipsius priuilegiati, quæ dici solet renuntiatio priuilegij, vel alterius extrinseci agentis, & vocabitur reuocatio, seu abrogatio priuilegij, & de his omnibus sigillatim dicendum est, de partialibus autem mutationibus non oportet specialiter dicere, quia in priuilegijs non habet locum propria dispensatio, quia priuilegium vt tale est, non ponit vinculum, quod per dispensationem relaxetur, sed potius ipsum priuilegium solet vinculum relaxare. Et ideo non mutatur ex parte per dispensationem, sed per suspensionem, vel partialem reuocationem; aut renuntiationem, & ideo explicando integras mutationes, cum proportione declarabuntur partiales.

Varia mutationes totales

Pura amissio

Renuntiatio priuilegij.

Reuocatio seu abrogatio

3 *De pura amissione.*

In hoc ergo capite dicere incipimus de pura cessatione priuilegij. Multis autem contingit amitti priuilegium absque actione vlla contrarij corrumpentis. Declaratur; nam hic corruptionis modus prouenire solet ex defectu alicuius causæ conseruantis; in priuilegio autem plures causæ concurrunt, & ita secundum modum causarũ possunt hi modi multiplicari. Ex his verò duo sunt certi, scilicet ex parte formæ, seu qui ad illam reducitur, & ex parte causæ finalis; ex parte verò causæ efficientis res est controuersa, & fortasse non necessaria, & videbimus, nam de his tribus agemus. De desitione autem ex parte materiæ, non oportebit dicere, quia duplex materia potest in priuilegio considerari, vna est materia, circa quam & mutatio, quæ ratione illius prouenire potest, reducitur ad causam formalẽ, vel finalem, vt explicabo, alia est materia subiectiua, vt est persona, vel res, quæ est subiectũ priuilegij, & de hac, quatenus priuilegium desinere potest ad desitionem subiecti, satis dictum est suprà circa diuisionem priuilegij in reale, & personale.

Desitio ex parte materiæ.

Primus ergo modus amissionis priuilegij ex parte formæ sumitur, estq; per tẽporis lapsum. Qui modus non habet locũ in priuilegio perpetuo, vt suprà dixi, in priuilegio autẽ tẽporali est clarus, & iuri consentaneus, in cap. *De causis*, de Offic. deleg. & in l. 2. & 4. Cod. de Precib. Imperator. offeren. & ratio id conuincit. Nam priuilegium temporale dicitur, quod ad definitum tempus conceditur; ergo necesse est finiri, finito termino, quia cessat (vt sic dicam) influxus causæ conseruantis, scilicet, voluntas condentis, quæ in priuilegio inesse censetur tamquam in signo, & ideò solum durat, quantum in priuilegio significatur, vel certè (& ferè in idem redit) quia à principio datum fuit sub illa conditione, vt illo tempore finiretur, & ita non fuit productum, nisi cum illa duratione, & ita hic modus prouenit ex parte formæ, quia limitata fuit ad tempus, vel expressè, vel æquiualenter, vt dicam, & ita fuit à principio imperfecta, & tandem cessauit. Neque in hoc occurrit difficultas, sed videri possunt suprà dicta de priuilegio temporali, & quæ in simili dixi tom. 5. tractando de suspensione ad tempus facta, & Panormit. ac Doctores in c. *Cum accessissent*, de Const.

4 *Amissio ex parte formæ.*

C. De causis.

Panorm.

Atque ad hunc modum reducitur amissio priuilegij sub conditione concessi, nam cessante conditione, cessabit, vt sumitur ex Couar. 1. Variar. c. 15. & Molin. tom. 2. de Iustit. disp. 298. Ratio vero est, quia tale priuilegiũ virtute continet in concessione sua temporis, & durationis terminũ præfinitum, non quidẽ fixum, & certũ, sed per comparationẽ & conditionẽ, scilicet, vt tandiu duret, quandiu cõditio durauerit, talis voluntas cõcedentis per adiunctam conditionem significatur, & ideo solũ confert priuilegio durationem proportionatã; tale ergo priuilegium ideò preditur, ablata cõditione, quia finitũ est tempus, pro quo fuit concessum, & ita hic modus amissionis sub prędicto mẽbro continetur. Ex ratione autem facta cõstat, necessariũ esse, vt conditio sit apposita non solum ad fieri, sed etiam ad conseruationem priuilegij. Certum est enim vtroque modo adiungi posse, & positã tantum pro fieri, nõ sufficere, vt ad mutationẽ eius mutetur priuilegium, quia tunc priuilegiũ non pendet in conseruari à conditione, sed tantum in fieri, seu nõ est cõditionatum quoad perseuerantiam, sed solum quoad productionem, &

5 *Priuilegium conditionale quomodo cesset.*

Couar.

Molin.

nem, & ideo impleta conditione in ipso fieri, postea manet priuilegium omnino absolutum, & ideò non perditur mutata conditione. Exemplo res declaratur. Nam si Papa concedat alicui monasterio priuilegium non soluendi decimas, si Episcopus consenserit, & Episcopus semel consentiat, acquiritur priuilegium, nec erit in potestate Episcopi reuocare illud, quia illud non donauit, sed Papa, & licet Episcopus postea dissentiat, non amittitur, quia non fuit eius consensus requisitus, vt conditio perpetua, sed solum ad valorem concessionis. Secus vero esset, si in priuilegio diceretur, quãdiu Episcopus consenserit, vel si conditio poneretur non ex parte priuilegij, sed ex parte actus, seu vsus eius. Vt si diceretur, Cõcedimus tibi, vt possis non soluere decimas, non resistente Episcopo, vel vt possis concionari consentiente Episcopo; tunc enim cessaret priuilegium, cessante conditione; tunc autem nõ omnino amitteretur priuilegium in se, sed solum quoad vsum pro illo actu, nam postea iterum consentiente Episcopo, posset quis vti tali priuilegio; quia conditio non fuit apposita pro ipso priuilegio in se, sed tantum pro vsu. Et ideo modus conditionis ex tenore priuilegij diligenter ponderandus est.

6 *Dictus modus amplius declaratur ex parte status.* Præterea ad hoc membrum reducentur amissiones priuilegiorum, quæ contingunt per mutationem status, vel alicuius vinculi, à quo talia priuilegia pendebant tanquam à conditione necessaria, saltem virtuali, seu generali, & ideo desinunt esse desinente conditione, & ita omnia illa habent certum terminum durationis in concessione præfixum, non in particulari definitum, sed per comparationem ad alium terminum, seu conditionem. Sic nouitius religionis, dimisso habitu religionis, amittit priuilegia, quibus in probatione gaudebat, quia solum fuerunt concessa sub illa conditione, seu durante illo viuendi modo. Sic etiam religiosus mutata professione, amittit priuilegia prioris religionis, vt illius sunt, & à fortiori si possit transire à statu religioso ad non religiosum, vel per dispensationem, vel alio modo, amittit priuilegia omnia religiosi, quia statui, seu ratione status potissimè conceduntur, atque adeo dependenter ab illa conditione. Et eadem ratione familiaris religionis intra illam habitans, mutando habitationem, amittit priuilegia, quæ per religionem communicabantur quasi sub conditione illius vnionis cum illa, iuxta regulam traditam à Bald. in l. 1. C. de Episcop. & cler. num. 5. *Bald.* Quotiescumque, videlicet, vnus gaudet priuilegio propter vnionem cum alio, cui principaliter concessum est, & in quo solo ratio concessionis inuenitur, tunc dissoluta vnione, & à fortiori interueniente morte priuilegiarij, consequenter amittere priuilegium alterum, vel alios, quibus per talem communicationem priuilegium conceditur. Fundamẽtum huius regulæ est, quia respectu aliorum concessio illa est virtualiter conditionata, & temporalis, scilicet, quamdiu ille vixerit, vel quamdiu durauerit vmbra illius, vel coniũctio cum illo, vt sic dicã. Et hoc modo diximus supra, aliquibus priuilegijs gaudere vxorem ratione mariti, viuente illo, & filios viuente patre, quibus non gaudent, mortuo patre, vel etiã viuente, si amisit priuilegium. Hoc autem non est vniuersale, vt ibi dixi, & ideo regula Baldi

A intelligenda est regulariter, seu vbi neque ex verbis priuilegij, neque ex alio iure constat maiorem fieri communicationem, vt ibidem explicuimus.

Tandem ad hunc primum modum amittẽdi priuilegium pertinet ordinarium dubium. An priuilegium amittatur per vnum actum vtendi illo. Quod attingit Nauar. in cap. *Placuit*, de Pœnit. d. 6. nu. 166. & Panor. in cap. 2. de Treg. & pace, & ibi Felin. latè, & ex illis colligi videtur hæc regula. Odiosa priuilegia, quæ ad lites dantur, finiri per vnum actum consummatum, fauorabilia autem non amitti, etiam finito tali actu, vel vsu. Fauet Barth. in l. vlt. ff. de Constit. Princ. num. 6. dicens, priuilegium ad agendum in iudicio durare, durante iudicio, & illo finito, finiri; alijque addunt, priuilegium ad excipiendum non ita finiri, sed esse perpetuum, & sumitur ex Gloss. in l. *Falso*, C. de Diuers. rescript. verb. *Præmia*, vbi ait, priuilegium ad excipiendum esse perpetuum. Latius tradit Panorm. in B cap. *Cum accessissent*, de Constit. nu. 6. Ratio autem esse videtur, quia priuilegium ad agẽdum, odiosum est, quia est contra alium, ad excipiẽdum verò est fauorabile, quia est ad propriam defensionem. 7 *An per vnũ actum amittatur priuilegium. Nauar. Panorm. Felin. Bart. Glossa.*

Sed dicendum censeo, resolutionem propositi dubij non pendere, per se loquendo, ex eo, quod priuilegium sit fauorabile, vel odiosum, sed ex forma concessionis, & vi verborum. Nam si priuilegium detur tantum ad vnum actum, illo finito, finitur priuilegium, siue sit in materia odiosa, siue fauorabili; siue sit rescriptum ad litem, siue ad electionem, siue ad indulgentiam; in quacumque enim materia potest tantum ad vnum actum dari pro arbitrio C concedentis. Vnde propter eandem causam idẽ erit in rescripto ad lites, etiamsi sit ad excipiendum, quia etiam illud potest dari ad vnum tantum actum, quid enim repugnat? Econtrario verò si priuilegium detur indefinitè ad aliquã speciem actuum, vel si detur per modum potestatis ad aliquid agendum absolutè, vt ad eligẽdum confessorẽ, ad audiendas cõfessiones, &c. tale priuilegium non finitur per vnum actum, quia de se est vniuersale, vt supra ostensum est; imò de se perpetuum, donec reuocetur, si temporis limitatio in eo non addatur. 8 *Resolutio dubij.*

Hoc autem modo potest dari priuilegium tam in materia odiosa, quàm in fauorabili; quia hoc etiam pendet ex arbitrio concedentis, & consequenter in vtraque materia non finietur D priuilegium per vnum actum, nec per plures, nisi definiantur in ipso rescripto. Igitur materia fauorabilis, vel odiosa poterit deseruire ad restringenda, vel amplianda verba rescripti, & interpretandum dari ad hos, vel illos actus, seu effectus, iuxta superius dicta. Proxima verò, & per se regula est forma concessionis, an sit definita ad vnum actum, vel ad certum numerũ actuum, nec ne. Quod primo, & præcipuè ex verborum proprietate colligendum est: quando enim datur ad solum vnum actum, addi solet, semel in vita, vel in morte, vel in anno, aut pro hac vice dũtaxat, vel ad talẽ effectum, vel quidpiam simile. Quando verò hoc nõ additur, regulare est, vt latius detur, nisi ex supplicatione facta, vel ex qualitate materiæ, vel alijs circunstantijs contrarium satis constet. Intellecta autẽ mente cõcedentis, scilicet, quod fuerit solum cõcedere priuilegium ad vnũ actum 9 *Optima regula ad dignoscendum, quando priuilegium amittit suas vires est forma concessionis.*

verissimum est, illo facto, extingui priuilegium, & idem erit de duobus, & quolibet alio certo numero. Tunc autem dico, modum hunc definiendi priuilegij coincidere cum illo, qui est per lapsum tẽporis in priuilegio designati, nam licet ibi non determinetur certa mensura temporis absolutè, designatur tamen quasi sub conditione, scilicet, statim ac fuerit actus perfectus. Interdum vero solet designati, vt actus intra tale, seu tantum tempus faciendus sit, & tunc finito tempore finitur priuilegium, etiamsi actus factus non sit, quia sub illa conditione, & mensura fuit datum, vt tradit Barth. suprà, & procedit per se loquendo, an vero limitandum hoc sit, quando per accidens impedimentum intercessit, vt voluit Iason in l. 2. C. de Diuers. Rescrip. dicemus in sequentibus.

Bart.

Iason.

CAPVT XXX.

Vtrum cessante causa finali priuilegij, cesset priuilegium, & extinguatur?

1 *Causa finalis priuilegij C. Cum cessante. Causa finalis propriè sumenda.*

SEcundus modus, quo finitur priuilegium quasi ab intrinseco, est, cessante causa finali eius, iuxta regulam iuris, *Cessante causa, cessat effectus*, cap. *Cum cessante*, de Appellat. l. *Adigere*. §. *Quamuis*, ff. de Iur. patronat. Sumitur autem hic causa finalis propriè, & rigorosè, prout à Iuristis distinguitur à causa impulsiua, quæ solum secundario, & per occasionem mouet; causa autem finalis hic dicitur, quæ est propria, & principalis causa dans sufficientem rationem concedendi priuilegium, atque ita reddens illud iustum, & honestum, vt sine illa tale non esset. Et sic explicata assertio communis est, vt constat ex Panorm. in ca. *Suggestum*, de Decim. nu. 5. & in ca. *Recolentes*, de Stat. Monach. num. 1. in fine Felin. in ca. *Quæ in Ecclesiarum*, de Constit. nu. 29. Bald. in l. *Generaliter*, Cod. de Episcop. & cler. nu. 5. Tiraq. in tract. Cessant. caus. in princip. num. 19. & à nu. 210. vsque ad 220. & tota limit. 23. Couar. libr. 1. Variar. cap. 20. Gutier. lib. 2. Canonicar. quæst. ca. 15. num. 30. Barbos. in l 1. ff. Solut. Matrim. p. 1. à num. 83. & Sanc. lib. 8. de Matrim. disp. 30. num. 14. Probaturque ex ca. *Abbate*, in fine de Verbor. signif. vbi id expendit Glossa, & cap. *Generaliter*. 16. qu. 1. verb. *Non deuagantes*, & ca. *Tua*, de Cleri. non resid. & ex l. *Ex pacto*, in princip. ff. de Vulgar. & pupil. Ratio vero est, quia valor priuilegij pendet à tali causa in fieri, & conseruari, sicut enim non posset concedi, nisi iustum esset, quando concedebatur, ita nec potest durare, nisi vsus eius sit iustus. Quæ ratio ex sequẽtibus animaduersionibus elucidabitur.

Panorm.

Felin. Bald.

Tiraq.

Couar. Gutier. Barbos. Sanc.

C. Abbate. Glossa.

2 *In quo priuilegio locum habet dicta doctrina.*

Primò ergo aduertimus, hunc modum definitionis non habere locum in priuilegio, quod non derogat iuri, siue communi, siue alterius tertij, sed est mera gratia, & beneficium Principis. Quia vt tale priuilegium ritè, & licitè concedatur, vel non requirit causam (vt aliqui volunt) vel licet illam requirat, vt honestè, & prudenter concedatur (sicut nos diximus) postquã semel facta est concessio, iam non amplius requiritur talis causa, quia solum fuit necessaria respectu voluntatis Principis, vt honestè moueretur; voluntas autem Principis simpliciter contulit beneficium, & ad hoc habuit legitimã causam, & ideo beneficium permanet, etiam si causa cessauerit. Decet enim beneficium Principis esse mansurum, vt in regula iuris dicitur, quod maximè locum habet in beneficio mero, & fauorabili, quod sine conditione, & absolutè fit. Sicut eleemosyna facta pauperi rata manet, etiam si definat esse pauper, & donatio facta amico semper durat, etiã si amicitia cesset. Vnde fit, ad hanc priuilegij amissionem non sufficere, vt fit talis mutatio causæ, quæ mutasset voluntatem Principis, si tunc operatura esset, id est, quia cessante tali causa eo tempore, quo concessisset priuilegium, fortè non cõcederet, vel quia si nunc concessurus esset priuilegium, secundum præsentem statum rerum non faceret. Nam hæc conditio non variat priorem voluntatem, quæ absoluta, & efficax fuit, vt in simili dixi in materia de Voto.

Hinc præterea colligo, & aduerto, priuilegium rigorosum derogans iuri communi, vel alicuius, duplex esse posse, vnum est, quod vno actu consummatur, vel perficitur, quia vel solũ est per modum vnius actionis, vel ad summum per modum potestatis ad vnũ actum. Aliud est, quod habet tractum successiuũ, quia datur per modum potestatis ad successiuè operandũ, vel omittendum. In priori ergo genere priuilegiorum, si priuilegium iam habuit consummatum effectum, non habet locum hic modus cessationis, seu desitionis. Quia consummato effectu, iã priuilegium non est, sed transijt iuxta proximè dicta in præcedenti puncto; ergo non est, quod possit desinere cessante causa. Dices; Potest retractari effectus, qui per priuilegiũ factus fuerat. Sed cõtra, quia aliud est priuilegium, aliud effectus priuilegij, vt constat, & non ita pendet effectus à causa priuilegij, sicut priuilegium ipsum, quia priuilegium pendet à sua causa propria, & per se, effectus vero solũ remotè, & per accidens, quatenus ad esse priuilegij necessaria fuit illa causa; ergo non cessat effectus iam factus, licet causa priuilegij cesset. Et confirmatur primo, quia si vsus priuilegij consideretur, vt est actus præteritus, irreuocabilis est; si verò spectetur effectus, quem reliquit, iam est in illo ius acquisitum, & in eo talis est facta mutatio, vt non pendeat ex causa priuilegij.

3 Priuilegium derogans iuri communi, vel alicuius, duplex.

Confirmatur secundo, quia si priuilegium consistat in vnica tantum actione, quam Princeps per se facit, vt est habilitare personam, legitimare, nobilitare, &c. tale priuilegiũ potius habet rationem cuiusdam dispensationis, dispensatio autem postquam habuit consummatũ effectum, non retractatur quoad effectum, etiã si causa mutetur, quia factum legitimè non retractatur, quamuis postea deueniat ad statum, in quo non possit inchoari, vt est regul. 37. iuris in 6. & tradit latè Tiraquel. dicto tract. Limit. 12. & Menoch. de Præsumpti. libr. 4. præsumpt. 189. num. 196. & patet in dispensatione voti, nam semel facta, non redit votum, etiam si causa mutetur, & idem est in similibus, ergo idem est de priuilegio quod in vna tantum actione Principis consistit. Et consequenter idem erit in priuilegio dante potestatem ad vnum actum, quando iam operatum est perfectè, ac integrè suum actum, quia tunc etiam se habet vt dispensatio consummata. Quòd si priuilegiarius fortasse nondum fecit actum, quãtum ad illum habet priuilegium tractum successiuum, & non comprehenditur sub prædicta regula. Imò hinc etiam intelligitur, quòd licet priuilegium det potestatem generalem, & ha- 4

Tiraq. Menoch.

beat tractum successiuum in varijs actibus: si aliquos actus operatum est, non habet locum cessatio, cessante causa, quoad illos effectus, quia de illis est eadem ratio, nec esset iam cessatio, sed retractio actus perfecti, & consummati. Igitur assertio posita intelligenda est de priuilegio habente tractum successiuum, & prout respicit vsum futurum, sic enim cessare dicitur, cessante causa. Et ita diserte explicuit Panorm tan. quem Tiraquel. imitatur, & eadem est mens aliorum, quos supra Menoch. refert.

Panorm.

5 *Obiectio.* Obijci verò potest l. *Ex pacto*, ff. de Vulga. pupil. vbi priuilegium datum ad substituendum pro filio amente, non solum dicitur cessare cessante causa quoad futurum vsum, sed etiam retractari quoad iam factum. Quia filio amente ad mentem restituto, dicitur euanescere substitutio iam facta, & redditur ratio, *Quia iniquum incipit esse priuilegium Principis, si adhuc id valere dicamus: aufert enim testamenti factionem homini sanæ mentis,* vbi Doctores aduertunt, effectum illum reuocari, quia reuocabilis erat, & perseuerantia eius fuisset iniusta. Respondetur primo, illum effectum non fuisse plenè consummatum, quia semper erat in fieri, & pendens ab euentu futuro: nondum enim substitutus successerat, & substitutio includebat eandem conditionem, quam priuilegium, scilicet, nisi filius habere posset hæredem. Vnde dicitur secundo, & clarius, priuilegium illud, vt esset iustum, à principio fuisse concessum sine præiudicio tertij, & ideò non fuisse substitutionem omnino absolutam, sed quasi sub conditione, vel præsuppositione amentiæ filij, & impotentiæ ad testandum, ac subinde cessante illa conditione, non propriè retractatur effectus priuilegij iam factus, sed per se desinit, & irritatur, propter conditionem non impletam, quia non fuit absoluta substitutio, sed sub conditione amentiæ, vtique vsque ad mortem, seu durantis vsque ad effectum decedendi sine testamento ratione illius.

Respons.

6 *Cessatio causæ contrariè necessaria est vt cesset priuilegium.* Tertiò hinc aduerto, necessarium esse, vt causa cesset, non tantum negatiuè, sed etiam contrariè, vt ea cessante, cesset priuilegium habens tractum successiuum etiam quoad futuros actus. Declaratur ratione, explicando terminos, tunc enim dico causam priuilegij cessare negatiuè, quando ratio, quæ induxit Principem ad concedendum priuilegium, iam non subsistit, nihilominus tamen vsus priuilegij non est iniustus, nec per se contra aliquam virtutem, vt contingit sæpe, & statim declarabitur exemplis adductis. Contrariè autem dico cessasse causam priuilegij, quando vsus priuilegij, propter mutationem materiæ, vel circunstantiarum factus est iniustus, vel iniquus, vt v.g. si monasterio applicata esset aliqua pars decimarum alicuius Ecclesiæ, quia tempore concessionis ex reliquo poterat Ecclesia sufficienter sustentari, & prouideri, postea vero mutatis rebus non possit sustentari, si in tota illa parte decimarum defraudetur, tunc cessat causa priuilegij, & consequenter cessat priuilegium. Hinc ergo facilis est ratio assertionis sic declaratæ, quia priuilegium de re illicita nullum est; ergo priuilegium, cuius vsus factus est illicitus, factum est nullum, quia quoad hoc eadem est ratio de conseruatione, quæ

Cessare negatiuè quid sit, & quid contrariè.

A de inceptione, quia neutro modo potest dari licentia ad illicitum perpetrandum. Sicque habet hic locum principium iuris. *Quod peruenit ad statum, in quo incipere non posset, in eo remanere non potest*, l. *Vxanius*, 72. §. *Sed cum duo*, ff. de Fide ius. vbi Gloss. ferè æquiualentibus verbis ait, *quod impedit faciendum, destruere quoque iam factum.* Et in l. *Patre*, ff. de his, qui sui, &c. verb. *Retinere*, declarat hoc procedere, quando impedimentum est ex parte causæ finalis. Ego vero addo, intelligendum esse de impedimento contrario, & tunc destrui quod factum est, quatenus est principium actus futuri, & faciendi, in quo tale impedimentum inuenitur. Denique confirmari hoc potest ex dictis supra de lege communi, cessare cessante causa per contrarietatem ad legem, nam priuilegium est quædam lex, & tantò mutabilior, quantò specialior, iuxta legem, *Etus militis*, §. 1 ff. de Militar. testamen. vbi Glossa id notat verb. *Quocumque modo*, & ibi alij Doctores, & Tiraquel. dicto tract. limitat. *Glossa.* *Tiraq.*

B 11. ad finem; ergo.

Altera vero pars, scilicet priuilegium ex vera, & subsistente causa legitimè obtentum non amitti propter solam cessationem causæ negatiuam. Declaratur primo exemplis, nam priuilegium non soluendi decimas datum monasterio propter indigentiam, non cessat etiam si monasterium iam non indigeat, sed aliunde habeat, vnde sufficienter ali possit. Item priuilegium retinendi plura beneficia simul, quia neutrum sufficiebat ad sustentationem, non extinguitur, etiam si vnum beneficium crescat, & fiat sufficiens ad congruam sustentationem. Item priuilegium ad anticipandum tempus 7 *Altera pars assertionis declaratur.*

C recitandi diuinum officium vltra commune ius datum alicui propter nimiam occupationem alicuius muneris, non videtur cessare, etiam si munus relinquat, nisi in ipso priuilegio dicatur: *Quamdiu tale munus exercueris*, vel aliquid æquiualens. Item in religionibus sunt multa priuilegia propter causas, & rationes, quæ re vera per temporum varietatem, & morum mutationem cessarunt, & nihilominus non censetur cessasse priuilegia. Ratio verò est, quia tunc licèt ratio cessauerit, non est factum iniquum priuilegium, quia vsus eius nec iniustus, aut perniciosus, nec illicitus factus est, vt supponitur; ergo non est cur priuilegium censeatur statim euersum, ac destructum. Et confirmatur etiam exemplo legis communis, quia non cessat obligatio eius ex

D eo, quod negatiuè tantum cesset ratio eius in particulari.

Sed contra hanc partem retorqueri potest vtraque ratio. Nam in primis vt priuilegium cesset, satis est, quod conseruatio priuilegij fiat illicita propter mutationem, vel cessationem causæ, licet vsus priuilegij, id est actus ipse, qui ex priuilegio fieri solebat, per se non sit illicitus, sed vt priuilegij conseruatio sit illicita, satis est, quod cesset ratio eius negatiuè, neque oportet, vt in ipso vsu orta sit aliqua malitia, vel iniquitas distincta ab illa, quæ resultat ex cessatione priuilegij; ergo. Maior patet, quia non est præsumendum, Principem facere aliquid illicitum; ergo neque quod conseruet priuilegium eo tempore, quo facta est illicita eius conseruatio, sed potius præsumendum est à principio illud concessisse cum ea intentione, vt esset, quamprimum duratio eius facta 8 *Retorquetur argum.*

 fuerit

fuerit illicita. Minor autem probatur ex principio iuris supra posito, *quod in aliquo euentu inchoari non poßit licitè, non poteſt in eodem ſubſiſtere, ſeu conſeruari.* Nam hoc eandem rationem veritatis habet in ipſo priuilegio, quam in vſu eius. Et fortius vrget illud principium, prout habetur in lege prima, ff. de Condict. ſine cauſa, & in lege, *Nihil intereſt.* ff. de Nautico fœn. ſcilicet, *paria eſſe à principio non habuiſſe cauſam, vel illam eſſe deſiiſſe*, quod ita recipitur a Iuriſtis, vt videre licèt in Tiraquel. dicto tractat. in princip. num. 14. sed ſi à principio non fuiſſet illa cauſa, priuilegij conceſsio fuiſſet illicita, nam ſupponimus eſſe cauſam finalem, & principalem, ſine qua concedere priuilegium iuri derogans, iniquum eſſet, vt ſupra oſtenſum eſt; ergo ſimiliter conſeruare priuilegium, ceſſante illa cauſa, eſt iniquum. Et ita in exemplis adductis dicendum erit, vel illas cauſas non fuiſſe principales fines, ſed motiuas, vel non fuiſſe adæquatas, vel ſi tales fuerunt, ceſſaſſe priuilegia, quia perſeuerãtia illorum facta eſt iniqua.

Tiraq.

9 *Confirmatur exemplo.*

Declaratur, & confirmatur exemplo diſpenſationis; nam ſi conceſſa ſit ad vſum habentem tractum ſucceſsiuum propter cauſam neceſsitatis tanquam principalem, & adæquatam, ceſſante neceſsitate, ceſſat quoad actus reſiduos, etiam ſi in illis non ſit noua malitia. Patet in diſpenſatione non ieiunandi pro tota quadrageſima propter debilitatem virium, vel nimium laborem, nam ſi in medio quadrageſimæ ceſſet neceſsitas, ceſſabit diſpenſatio quoad actus reſiduos, quia aliàs eſſet irrationabilis diſpenſatio, idemque dicendum erit in exemplo ſuprà adducto de licentia non recitandi, vel anticipandi horas, ſi neceſsitas re vera fuit cauſa adæquata, aliàs non eſt ad rem; ergo idem erit dicendum de priuilegio, quia & diſpenſationem continet, & quoad hoc habet eandem rationem. Vnde obiter etiam aperitur æquiuocatio, quæ committi poteſt in ſuperius dictis. Quando enim dicitur debere ceſſare cauſam priuilegij, ita vt vſus eius redditus ſit illicitus, dupliciter id intelligi poteſt. Primò, vt debeat reddi illicitus per ſe, & ab intrinſeco, ita vt ſit contra iuſtitiam, vel contra naturalem legem, & hoc quidem licet ſufficiat, vbi contigerit, falſum autem eſt, eſſe neceſſarium, vt conſtat in exemplis adductis de diſpenſatione. Secundò, intelligi poteſt, neceſſarium eſſe, vt vſus priuilegij fiat illicitus ſaltem contra ius poſitiuum, & hoc quidem eſt verum, eſt tamen conſequens ad ceſſationem diſpenſationis, ſeu priuilegij, non tamen eſt cauſa ceſſationis priuilegij, & ideo propter illam rationem non rectè dicitur tunc ceſſare cauſam priuilegij contrariè, quia ceſſatio cauſæ, quæ ſupponitur ad ceſſationem priuilegij, tantum eſt negatiua. Aſſumptum declaratur in exẽplo diſpenſationis. Nam eo ipſo, quòd ceſſat neceſsitas comedendi carnes, fit illicitus ille actus, non quia habeat intrinſecam malitiam, ſed quia eſt prohibitus, & tali perſonę iam incipit eſſe prohibitus, cum antea non eſſet, quia iam ceſſauit diſpenſatio; ergo malitia actus non eſt cauſa ceſſationis diſpenſationis, ſed ad illam conſequitur. Diſpenſatio autem ipſa ſolum ex carentia negatiua (vt ſic dicam) & pura ceſſatione cauſæ ceſſauit. Sic ergo erit in priuilegio, quod vim habet cuiuſdam diſpenſationis. Quod ſi quis dicat, etiam tunc ceſſare contrariè cauſam, quia facit

Vſus priuilegij illicitus dupliciter.

A illicitam conſeruationem priuilegij, in primis de nomine diſputabit, & deinde non poterit diſtinguere negatiuam ceſſationem à contraria, nec declarare quando cauſa priuilegij ceſſet tantum negatiuè.

Tandem retorqueo argumentum à lege deſumptum. Nam lex communis in particulari non deſinit obligare, ceſſante tantum negatiuè cauſa eius in illo particulari, quia non ceſſat tunc cauſa eius adæquata etiam in illo particulari; at verò ſi finis legis ceſſet in vniuerſali, & generaliter, etiam ſi tantum negatiuè ceſſet, lex ceſſare cenſetur, quia ſit inutilis, & conſequenter irrationabilis, etiam ſi vſus eius aliam particularem malitiam habere non incipiat; ergo cum proportione loquendo idem dicendum eſt de priuilegio, ceſſante fine eius negatiuè. Probatur conſequentia, quia priuilegium eſt lex particularis, vnde ita comparatur ad finem ſuum particularem, ſicut lex vniuerſalis ad finem vniuerſalem, quia tum adæquatus eſt finis particularis legi particulari, ſicut vniuerſalis vniuerſali legi; ergo. 10

Retorquetur argum. è iure à lege deſumpto.

B

Fateor, rem eſſe intricatam, & perplexam, vt ſolent eſſe hæ res morales, quando generales regulæ tradendæ ſunt, quæ vix poſſunt eſſe regulares, ne dum infallibiles. Dico nihilominus, abſolutè veram eſſe regulam, indicatam, vt priuilegium ceſſet, non ſatis eſſe cauſam eius finalem negatiuè ceſſare, etiam adæquatè. Loquor autem nunc de cauſa finali more aliquorum Iuriſtarum, id eſt, de illa, quæ ita mouit Principẽ, vt fuerit vnica, vel ita principalis, vt ſi illa non adfuiſſet, Princeps non cõcederet priuilegium, vt exponunt Panor. Deci. Couar. Tiraq. & alij, vt in lib. de Simo. c. 44. latius tractaui. 11

Defenditur prædicta regula.

Panorm. Decius. Couar. Tiraq.

C

Dico ergo, ceſſationẽ huius cauſæ merè negatiuam non eſſe ſufficientem cauſam, vt ceſſet priuilegium. Et idem dico de diſpenſatione. Et confirmatur ac declaratur exemplo de diſpenſatione voti. Nam ſi concedatur fœminę diſpẽſatio in voto caſtitatis propter morale periculum incontinentiæ, ita vt hæc ſit cauſa expreſſa in indulto, & vnica, & illa poſtea nubat, non obligabitur ad non petẽdum debitum, etiam ſi pro certo ſupponamus, quoad hoc ceſſaſſe periculum incontinentiæ, quia ſufficienter ſubuentum eſt periculo incõtinentiæ fœminæ ſi ſit in ſtatu, in quo poſsit licitè reddere, quia honeſtæ fœminæ vix ſolent petere. Dices, tunc non ceſſare omninò cauſam, ſed tantum quoad aliquid. Sed hoc non ſatisfacit, tum, quia eadẽ eſt proportio partis ad partem, quæ totius ad totũ. Tum etiam quia alias ſi tanta eſt dependentia à cauſa, vt licitè diſpenſatio concederetur, debuit à principio ita intelligi, vt eſſet ad contrahendum matrimonium, & ad reddendum, nõ verò ad petendum, quia reſpectu integræ diſpenſationis non erat adæquata cauſa. At hoc eſt inuſitatum, & nimis ſcrupuloſum, ergo etiã interpretatio priuilegij ſub intellecta conditione, vt non duret, ceſſante cauſa tantum negatiuè, eſt nimis dura, & ſcrupulis plena, & ideò nec neceſſaria reputanda eſt ad licitam cõceſsionem, nec conſueta, aut præſumenda. 12

Ceſſatio negatiua non eſt ſufficiens, vt ceſſet priuilegium.

Euaſio.

Refellitur.

D

Quod amplius corroboro, vrgendo idem exemplum, nam ſi in eo caſu fœmina illa videtur in ea ætate, vel diſpoſitione, in qua iam non timet periculũ incontinentiæ, nihilominus iterum nubere poteſt licitè, ergo non ceſſat diſpẽſatio, ceſſante cauſa negatiuè; ergo nec priuilegium. 13

Confirmatur prædicta doctrina exemplo dicto.

legium. Antecedens probatur, quia suppono, in dispensatione non dici, vt semel, vel pro vna vice nubere possit, sed absolutè, quod dispensatur in voto castitatis; ergo ex illius vi poterit iterum nubere, tum quia illæ diuersæ formæ dispensandi, quæ solent esse in vsu, ostendunt, plus concedi per secundam, quam per primam, tum quia verba indefinita æquiualent vniuersali in his dispositionibus, vt suprà ostendi, & ita illa dispẽsatio est absoluta, & perpetua, tum denique quia alias non esset propria dispensatio voti, sed quasi suspensio. Vt si humanus creditor remittat debitori debitum simpliciter, & absolutè propter paupertatem eius, licèt hic veniat ad pinguiorem fortunam, non tenetur soluere, nec remissio retractatur propter cessationem causæ; si autem non absolutè remitteret, sed quandiu esset pauper, tunc acquisitis diuitijs tenetur soluere; prior autem non fuisset remissio, sed suspensio debiti. Voti autem dispensatio est quædam remissio debiti ad Deum, & propter causam præsentem potest fieri absolutè, & ita fit per propriam, & absolutam dispensationem, ideoque etiam si cesset causa non redit debitum, nec retractatur dispensatio. Sic ergo dicendum censeo de priuilegio; est enim vel remissio, vel donatio, vel aliquid æquiualens, quæ semel facta de se permanens est, licet causa, quæ ad illam faciendam principaliter induxit, cesset, & ita cessatio negatiua causæ non est sufficiens, vt priuilegium cesset, quamuis hæc regula aliquam limitationem, vel exceptionem recipiat, vt respondendo ad propositam difficultatem melius explicabo.

14 *Ad principalem difficultatem resp.* Ad principalem ergo difficultatem respondeo, in ea supponi vnum, quod nec necessariũ, nec verum est, scilicet, conseruationem priuilegij fieri malam cessante causa concessionis. Aut enim per conseruationem intelligitur positiua actio conseruans priuilegium; & sic falsum est, priuilegium semel concessum indigere conseruatione concedentis, quia in rigore satis est, vt non retractetur ab habente potestatem, quia, siue Princeps malè faciat, siue benè, non retractando, & siue id omittat ex ignorantia, siue ex voluntate, priuilegium permanebit sine alia positiua conseruatione concedentis, si aliunde prauum non fiat, vel corrumpatur, aut finiatur. Et ita in rigore falsa est Maior, quia est affirmatiua de subiecto non supponente, seu impossibili, quia conseruatio non potest fieri illicita, cum non sit actio humana, imò licèt speculatiuè res consideretur, talis consideratio priuilegij non est permanentia prioris actionis, vt fuit actio, sed est tantum permanentia ipsius effectus, qui fuit ius aliquod, vel potestas acquisita, qui effectus semel factus iam non pendet positiuè in conseruari à concedente, sed tantum negatiuè, vt non retractetur, iuxta infra dicenda. Sic ergo talis conseruatio non potest fieri mala. Quod si ipsa perseuerantia priuilegij vocetur conseruatio, etiam illa non potest fieri mala per ordinem ad concedentem, quia non est actio eius, nec habet nouam dimanationem ab illo, & prima, quam habuit, fuit bona, & iam pertransijt: fuit enim à concessione præterita, quæ bona fuit, vt supponitur. Solum ergo potest illa perseuerantia fieri mala, si priuilegium fiat malum, dando licentiam ad actum, vel vsum iniquum,

A quod non fit per solam cessationem negatiuam causæ, sed necessarium est, vt cesset contrariè, sicut explicatum est. Vnde probationes, quæ in illa ratione adduntur, omnes procedunt ex suppositione falsa, scilicet, quod priuilegium duret per actionem positiuam, quæ vere sit actio libera concedentis. Et ita non rectè applicantur principia iuris ibi citata, quia intelligenda sunt de causa, à qua pendet effectus in fieri, & conseruari, quamuis etiam possint alio modo intelligi, vt paulo post dicam. *Ad rationes contrarias.*

Dicet vero aliquis, ipsammet priorem actionem concessiuam priuilegij vocari conseruationem eius, nam in virtute illius permanet, & tantum durat, quantum fuit per illam intentum, & non amplius, vt in præcedenti puncto dicebamus. Et ita sensus propositionum in ea difficultate sumptarum est, intentionem concedẽtis esse, vt solum duret priuilegium, quamdiu causa eius durauerit, nam alioqui fieret illicita conseruatio, non quæ in re sit distincta à B concessione, vel quæ in re duret, illa transacta, sed quæ virtute in illa includitur, & moraliter permanere censetur, quamdiu non retractatur. Tamen licèt sit vna actio, dicitur magis fieri illicita vt conseruatio, quã vt concessio, quia concedere tale priuilegium pro tempore durantis causæ licitum fuit; cõcedere autem illud, vt duret, etiam cessante causa, esse illicitũ. Et ita dicitur conseruatio fieri illicita ex illa hypothesi, nõ quia malitiam illam de nouo acquirat, quando desinit esse causa, & priuilegium conseruatur, sed quia à principio habuisset hãc malitiam, si concessio cum tali intentione fieret. Et quia hoc præsumendum non est, inde necessario sit, vt concessio talis à principio fuerit, vt ad conseruationem priuilegij cessante causa non sufficiat. 15 *Obiectio.*

C

Hic autem discursus esset efficax, si probaretur, concessionem priuilegij futuram fuisse illicitam, nisi daretur cum illa intentione formali, vel virtuali, vt non duret, nisi quamdiu durauerit, nam inde rectè sequitur, desinere esse, deficiente causa & hanc illationem rectè etiã probãt principia iuris adducta, quæ hunc etiam sensum optimè habere possunt, & est optimum exemplum in ca. *Abbate*, de Verbor. significat. in fine, ibi. *Tamdiu monasterium ipsum hac honoris debeat prærogatiua gaudere, donec ibidem viguerit obseruantia regularis.* Vbi clare ponitur causa illa, seu circunstantia, vt necessaria ad conseruationem D priuilegij, & redditur optima causa, in qua explicatur, illum terminum designari, vt possit esse licitus vsus priuilegij, scilicet, *vt idoneæ personæ inueniantur in illo* (monasterio) *qui possint in Abbatem assumi.* Atque ita illa desitio priuilegij ferè reducitur ad modum amissionis priuilegij positum in ca. præcedente: nam tunc duratio causæ est veluti conditio requisita, vt duret priuilegium. 16 *Ostenditur inefficacia rationis factæ.*

Veruntamen illud assumptum nõ satis probatur, nec probari potest vniuersaliter, vt probant exempla adducta, præcipuè de priuilegio non soluendi decimas, & de dispensatione absoluta voti castitatis. Ratione etiam declaratur, quia multa illicitè fiunt, quæ tamen facta licitè conseruantur; ergo è contrario multa licitè conseruantur in esse, quæ tunc non possent licitè de nouo fieri; ergo licèt priuilegium ex defectu causæ perueniat ad statum, in quo non 17 *Soluitur. argum.* *Ratio resp.*

 possent

posset licitè incipere; poterit licitè, & honestè permanere; ergo à principio potuit honestè concedi sub intentione absoluta donandi, & vt permaneat, licet præsens causa necessaria ad concessionem cesset, quamdiu vsus eius non fuerit alioqui illicitus. Probatur hæc consequentia, tum quia plus requiritur ad honestandam rei productionem, quàm ad honestandam permanentiam rei iam productæ. Tum quia donat indigenti, non tenetur semper limitare donationem, pro tempore indigentiæ, etiam si fortasse non posset licitè donare, nisi propter indigentiam; ergo idem est cum proportione in priuilegio, quod veluti quandam donationem continet. Tum præterea, quia decet, beneficium Principis esse mansurum, etiam si causa, quæ ad benefaciendum mouit, non maneat, dummodo beneficium ipsum possit prodesse accipienti sine iniustitia, vel iniquitate, quia alioqui non esset largitio, sed quasi mutatio, & inde dubia, & scrupuli in subditis orirētur circa intentionem Principis, & circa causam, quæ illum substantialiter mouit, quia sæpe latet, & non facile intelligitur. Tum denique, quia licet causa mouens Principem sit temporalis, & transiens, potest esse sufficiens ad perpetuam largitionem, vt constat, quia sicut apud Deum momentanea tribulatio æternum gloriæ pondus operatur, ita apud Principes momentanea victoria parentis comparat filijs perpetuam nobilitatem. Et simili modo apud Pontificem præsens vtilitas, vel austeritas religionis potest esse sufficiens causa, vt ei priuilegia perpetua concedantur, quę durent, etiam si cesset illa vtilitas, vel austeritas, & religio perueniat ad illum statum, in quo impudenter talia priuilegia illi concederentur. Ergo vt concessio priuilegij sub ratione quacumque spectata licita sit, non est necesse, vt includat illam limitatam intentionem, vt solum duret quamdiu causa durauerit. Eo vel maxime quòd si cessante causa priuilegium fuerit reuocabile, successor concedentis iudicare poterit, an talis reuocatio expediat, nec ne, & hoc est sufficiens, & suaue remedium, vt statim declarabo; ergo vt intentio concedentis sit licita, hoc sufficit, & ita nullum indicium sufficiens superest præsumendi intentionem magis rigorosam, & limitatam, & ideo præsumenda non est, cum præsumptio sit præter absoluta verba concessionis, vt suppono, & præter generales regulas de Principum beneficijs conseruandis, & ampliandis, quia illa limitatio intentionis est valde odiosa, & scrupulosa; non est ergo admittenda, nisi vbi euidēter fuerit necessaria.

18 *Ad confirmationem Resp.*

Ad confirmationem igitur illius difficultatis consequenter respondeo, etiam in dispensationibus non esse generaliter veram illam regulam, vt mihi probat argumētum ex voto assumptum. Propter exemplum verò ibi adductum de dispensatione priuilegij in ieiunio ob necessitatem, addo, in dispensationibus habentibus tractum successiuum habere nostram doctrinam exceptionem aliquam: nam in illo casu fateor, dispensationem non extendi vltra tempus, pro quo durat necessitas. Ratio verò clara est, quia sola necessitas in illo casu talis est, vt non possit iustificare dispensationem, nisi adæquatè (vt sic dicam) & commensuratè ad durationem suam. Nam debilitas hodierna nihil confert ad excusationem crastinam, si pro de futura nullo modò duratura est, quod ex qualitate materiæ, & conditione causæ & dispensationis est adeo notum, vt ferè aperte statim appareat talis intentio dispensantis. Hoc autem non ita est in omnibus causis præsentaneis dispensationum, & multò minus priuilegiorum, & ideò non potest inde sumi generalis regula, sed potius contraria regula statuenda est, propter cessationem negatiuam causæ non statim desinere priuilegium, nisi contrarium moraliter appareat ex conditione causæ, & imperfectione eius comparatæ ad priuilegium, vel dispensationem in illo inclusam. Quod si aliquando ex parte causæ res fuerit dubia, aliæ circunstantiæ considerandæ sunt, & si materia non fuerit nimis odiosa, in fauorem potius est inclinandum, vt in exemplo illo de priuilegio anticipandi horarum recitationem propter muneris occupationem, dubium esse potest, an actualis necessitas occupationis, vel munus ipsum trahens regulariter talem occupationem, dederit causam priuilegio, & in tali dubio hoc posteriori modo interpretandum est, ita vt non oporteat, singulis diebus attendere ad actualem necessitatem, vt licitus sit priuilegij vsus, & sic de alijs.

Limitatio prædictæ doctrinæ.

Ratio limitationis.

19 *Ad aliam partem respondetur.*

Ad id autem, quod additur de æquiuocatione commissa in declaratione de duplici cessatione causæ negatiuè, vel contrariè, negamus assumptum, ita enim illa distinctione vtimur, sicut illa communiter vtuntur auctores, vt supra ostensum est tractando similem quæstionem de cessatione legis, cessante causa. Sensus ergo est, talem requiri mutationem in causa, quæ reddat iniquum priuilegium ex parte actus, ad quem datum est, & consequenter esse necessarium, vt actus fiat malus, non tantum consequenter ex cessatione priuilegij, sed aliunde, ita vt propter illius malitiam, seu nouam moralem conditionem priuilegium factum sit prauum, vel nociuum. Et in hoc sensu procedunt omnia, quæ diximus, cum rationibus factis. Nec contra illum procedit exemplum de dispensatione in ieiunio, quia non in omnibus dispensationibus id locum habet, sed solum vbi materia, vel causa id postulat, vt dixi, & patet à contrario in exemplo de dispensatione in voto. Imò in illo & in similibus de dispensatione in irregularitate, illegitimatione, &c. non solum hoc inuenitur, vt non cesset, cessante causa, verum etiam nec retractari possit à dispensante, quia dispensatio abstulit impedimentum, vel obligationem, quæ à solo dispensante iterum fieri non potest, propter solam negationem causæ, talis enim est obligatio voti, vel tale impedimentum est irregularitas, &c. Vnde etiam responderi potest non in omnibus æquiparandum esse priuilegium cum actuali dispensatione, quæ non est propriè priuilegium, vt suprà dixi, quia priuilegium est per modum cuiusdam iuris, & potentiæ; dispensatio autem per modum actionis, quæ non censetur fieri tota simul, quando effectus est successiuus, & causa dispensationis est etiam successiua, quæ non proportionatur actioni, nisi quatenus cum illa extenditur, & durat; extra hunc verò casum, & similes durare potest effectus dispensationis plus quam eius causa, & idem contingit regulariter in priuilegio, vt dixi.

Priuilegium non in omnibus æquiparandũ actuali dispensationi.

20 Denique ad instantiam sumptam ex æqui-

paratione

Ad instantiã respondetur. paratione legis cum priuilegio, dico, posse sustineri æquiparationem, si priuilegium consideretur sub ratione legis obligantis, secus verò esse, si spectetur in ratione priuilegij concedentis fauorem; nam sub ea ratione non est propria lex, & ideo non oportet, proportionem in omnibus seruare ad legem, & præsertim in eo, quod in argumento intenditur. Declaratur, quia lex inducit obligationem, non autem priuil. gium per se, & vt fauorem præbet tali personæ. Vnde fit, vt lex communis, cessante negatiuè, & in vniuersali fine eius, cesset, quia facta est inutilis communitati, & consequenter desinit esse lex, quia amittit proprietatem, quæ est de essentia legis. Vnde rectè etiam dici potest eo ipso fieri prauam in ratione legis, quia imponere onus inutile communitati iniquum esset, ac denique sub ea ratione non male dici posset talis cessatio causæ non tantum negatiua, sed etiam contraria legi, quia tollit iustitiam eius, sicut in actu indifferente ex obiecto, & bono ex fine honesto, cessatio, vel carentia talis finis dici potest contraria tali actui sub ratione meriti, aut virtutis. At priuilegium de se non est onus, sed fauor priuilegiarij, & licèt ratio concedentis cesset, seu transeat, non statim fit inutile priuilegium ei, cui concessum est, nec etiam onerosum, & ideo ex hac parte non procedit in illo dicta ratio, vt cessare debeat. Et consequenter etiam vt habet rationem legis respectu aliorum, cessat vtilitas eius, nec propriè tunc cessat finis eius sub ratione legis, quia necesse est, vt durante fauore priuilegiarij, & vtilitate eius, duret in alijs obligatio non violandi ius eius. Quod si contingat non solum cessare finem priuilegij, sed etiam ipsum fieri omnino inutile, tunc probabile est amitti priuilegium tam in ratione legis, quàm in ratione priuilegij, & quoad hoc seruari aliquam proportionem inter legem communem, & priuilegium, etiam vt priuilegium est, semper tamen est diuersitas in modo, & ratione, nam lex facta inutilis fit nulla & facto, & iure, quia fit iniusta; priuilegium autem inutile fit nullum, non quia fit iniustum, sed quia, vel fit moraliter impossibilis vsus eius, vel non appetibilis. Et ita est nullum facto ipso, potius quam iure. Item hæc nullitas non prouenit in tali priuilegio, ex solo defectu causæ finalis, sed ex defectu materiæ, quæ ex alijs causis, vel circunstantijs facta est inutilis, nam sola cessatio finis concedentis ad tantam mutationem non sufficeret regulariter loquendo, vt dixi.

Lex quomodo sit praua.

21 *Priuilegium cessat, cessante causa finali dupliciter.* Ex quibus omnibus aduerti potest quarto, dupliciter posse intelligi cessare priuilegium, cessante causa finali, scilicet ipso facto, vel media actione hominis, quod multum interest. Nam priori modo priuilegium fit statim nullum, posteriori autem modo fit tantum retractabile, quod longè diuersum est, vt constat ex suprà dictis de irritatione legum, quæ hic cum proportione locum habent. Igitur omnia, quæ in hoc puncto diximus, intelligenda sunt de amissione ipso facto: nam hæc est propria cessatio priuilegij, seu desitio ab intrinseco, de qua nunc tractamus. Vnde in eodem sensu dictum est, cessante causa negatiuè tantum, non statim cessare, id est annullari, & irritum fieri ipso facto priuilegium, & hoc etiã suadent rationes factæ. Cum hoc tamen stat, vt priuilegium fiat irritabile per cessationem tantum negatiuam causæ, quia ex illa sumi potest iusta ratio, propter quam priuilegium reuocetur. Et de hac irritatione loquuntur multa iura allegata; & declarat Deci. in l. *In ambiguis. 85. §. Non est nouum.* ff. de Regul. iuris, nu. 4. Fauent etiam huic doctrinæ, omnes, qui dicunt, post acquisitum ius perfectè, & consummate, non cessare gratiam, vel fauorem Principis, etiã si causa cesset, vt tradunt Panormitan. in cap. *Post translationem*, de Renunciat. num. 17. Tiraquel. & Menochi. suprà cum alijs quos refert, & Gutier. lib. 1. Canonicarum quæstion. ca. 15. numer. 22. qui loquuntur de dispensatione, est autem de priuilegio, per quod iã est ius acquisitum, nisi enim reuocetur, non amittitur propter cessationem solam causæ, nisi talis sit, quæ vsum eius reddat illicitum.

Dicta in hoc puncto de cessatione ipso facto sunt intelligenda.

Decius. *Panorm.* *Tiraq.* *Menoch.* *Gutier.*

22 *Cessatio causæ etiam contraria debet esse perpetua.* Quinto aduerto, vt priuilegium extinguatur dicto modo, necessarium esse, vt cessatio causæ, etiam contraria sit perpetua, nam si solum sit ad tempus, non extinguetur priuilegium, sed solum suspendetur eius effectus. Ratio est, quia tunc vsus priuilegij non fit simpliciter, & perpetuo prauus, sed ad tempus; ergo nec priuilegium in se fit simpliciter iniquum, cum pro alio tempore possit habere honestum vsum; ergo nec simpliciter irritatur, sed ad summum pro tunc suspenditur. Confirmatur, quia priuilegium, verbi gratia, immunitatis ab oneribus, vel muneribus, seu cõtributionibus, tempore necessitatis non valet, nec iustus erit illius vsus, cum necessitas careat lege, ne dum priuilegium, & tamen non propterea extinguitur, licèt pro eo tempore vsus eius suspendatur, vt supra libro quinto late diximus; ergo similiter, & cætera. Item indultum Pontificium ad dispensandum, deficiente causa ante illius executionem, suspenditur, ne liceat vsus eius, non tamen ita extinguitur, quin redeunte causa tempore habili, valeat, & licitus sit eius vsus, vt rectè tradit Sanci. lib. 8. disput. 30. numero 16. ergo similiter, & cæt. Denique lex, cuius obligatio cessat, cessante causa, nõ statim extinguitur, sed suspenditur, nam redeunte causa iterum obligat, vt latè Mencha. libro 1. Controuers. illustri. cap. 46 num. 3. & lib. 1. de Sucess. in Præfat. à nu. 67. ergo, &c.

Sanc. *Mencha.*

23 *Mutationes aliquæ ex parte materiæ ex dictis declarantur.* Sexto, & vltimo in hoc pũcto aduerto quod suprà dixi, in hoc, & præcedenti modo amittẽdi priuilegium includi desitiones; vel mutationes, quæ in priuilegio resultare possunt ex mutatione materię, circa quã versantur, nulla enim materiæ mutatio extinguit priuilegium ipso facto, nisi, quæ vsum eius reddit vel iniquum, vel inutilẽ, vel de quo aliunde constare possit, non cecidisse sub intẽtionem legislatoris. Quoties autem per mutationem materiæ vsus fit iniquus, vel inutilis, cessat finis priuilegij maximè intrinsecus, qui esse debet vsus aliquis vtilis, & honestus. Si autẽ extra hos casus contigerit, vsum priuilegij esse contra, vel extra intentionem concedentis (quod raro accidet, vt dixi) tunc necesse est, vt id proueniat ex aliqua limitatione addita in forma priuilegij, vel de qua sufficienter constet ex tenore eius, & tunc cessatio illa pertinebit ad defectum formæ, vt ex dictis de primo puncto constat, & ita solum superest dicendum de defectu ex parte efficientis.

CAPVT XXXI.

Vtrum priuilegium expiret per mortem solam concedentis.

1 — 3. Modus amissionis priuilegij, ex morte concedentis. Priuilegium ritè comparatum non cessat per mortem concedentis.

HIc est tertius modus amissionis priuilegij, qui cogitari potest, de quo dubitatur, an verus sit. In quo generalem regulam constituo, priuilegium non amitti propter mortem concedentis, nisi concessio illius in sua forma illam limitationem contineat. Atq; ita pro generali regula, & sine exceptione haberi potest, priuilegium semel ritè comparatum, non cessare, vel amitti per mortem concedentis per se, & vt spectat ad defectum, & carentiam causæ efficientis. Hæc assertio communis est, & sequitur ex regula iuris, quod gratia semel obtenta, non cessat per mortem concedentis, iuxta cap. *Si super gratia*, de Officio delegat. in 6. & cap. *Is cui nulla*, de Præbend. in sexto, ex quibus iuribus illam regulam colligunt Glossa ibi, Archid. & Anchar. item Deci. in cap. *Relatum*, de Offic. delegat. nu. 3. Rebuff. in Pract. 2. p. tit. de *Grati*, §. *Rationi congruit*, per totum Molin. lib. 2. de Primogen. cap. 7. num. 63. Anton. Grabr. lib. 6. titulo de Præbēd. conclusio prima. Summistæ verb. *Gratia*, Nauarr. §. *In Leuiti*, notab. 31. nu. 25. & in Summa, cap. 27. num. 153. & cons. 2. de Officio delegat. & cons. 1. de Priuileg. num. 1. Gutier. lib. 1 Canon. quæstion. cap. 15. num. 24. & lib. 2. cap. 17. à principio. At priuilegium est quædam gratia; ergo eadem regula in priuilegio verum habet, quod non cessat per mortem concedentis. Ratio verò regulæ, etiam prout de gratia generaliter datur, esse potest, vel quia ius ipsum ita declarauit huiusmodi concessiones in fauorem factas, sub quibus priuilegia continentur: vel certè quia talis declaratio iuris supponit hanc esse intrinsecam rationē gratiæ, vel certè esse maximè consentaneam illi, nam gratiæ concessio est quædam moralis largitio, vel donatio, donatio autem semel facta non finitur morte concedentis.

C. Si super gratia. C. Is, cui nulla. Glossa. Archid. Anchar. Decius. Rebuff. Molin. Ant. Gabr. Nauar. Gutier.

2 — Multiplex explicatio prædictæ regulæ. 1. Dubium.

Hæc ergo regula multis modis explicanda est, & quando amplietur, vel limitetur. Primo ergo videri potest, regulam positam, eius ratione attenta, solum procedere in priuilegio omnino fauorabili, nam illud est propria gratia, nō verò in priuilegio odioso, nam illud licet sit fauor respectu eius, cui conceditur, odium cōtinet respectu aliarum, & ita non est pura gratia, sed mixta, ideoque non debet sequi regulam gratiarum. Atque ita videntur sensisse Glossa in cap. Penultimo de Cleric. non residen. verb. *Licentia*, & Antonin. ibi. num. 7. Syluest. verb. *Indulgentia*. quæstion. 5. n. 16. Angel. n. 7. qui specialiter loquuntur de licentia non residendi, quia est odiosa propter Ecclesiæ præiudicium. Quæ ratio si solida esset, idem consequenter dicendum esset in omni priuilegio odioso. Nihilominus tamen verius est, regulam positam generaliter habere verum in omni priuilegio, etiam si deroget iuri communi, vel alicuius tertij. Ratio est, quia iura citata absolutè loquuntur de gratia, & non distinguunt inter eam, quæ alteri præiudicat, vel non præiudicat; ergo neque nos distinguere debemus sine textu, vel ratione cogente. At priuilegium etiam rigorosè sumptum pro illo, quod derogat iuri, est vera gratia absolutè, & simpliciter A loquendo, imò tanto est maior gratia respectu eius, cui fit, quanto non obstante lege, vel iure alterius, ei conceditur. Vnde nulla ratio permittit, vt propter eam causam sit gratia minus stabilis, seu perpetua. Præterea ratio facta, quòd concessio priuilegij est quædam liberalis donatio de quocumque priuilegio procedit: nā licet deroget iuri alterius, de hoc ipso fit perfecta donatio. Et ius stabile contra ius alterius conceditur, vt patet clarè in priuilegio nō soluendi decimas, nā de se præiudicium affert, & tamen durat post mortem concedentis, non solum quando in eo explicatur, vt sit perpetuum, seu etiam quoties non explicatur, vt sit temporale, sed indefinitè conceditur, iuxta principia supra posita. Et idem est de priuilegio recipiendi aliquam partem deci- B marum, vel non subeundi onera communia, & similibus.

Glossa. Anton. Syluest. Angel. Regula prædicta generaliter vera est.

3 — Probatur dicta ampliatio inductione.

Vnde ostendi potest ampliatio hæc inductione, & exemplis, quæ vel clara sunt, vel probabilia. Et in primis faciunt proximè posita. Deinde dispēsatio censetur odiosa, tamē quia respectu dispēsati est gratia, semel concessa permanet, nec cessat per mortē cōcedentis. Quod si dicas, ideo id contingere in dispensatione, quia iam habuit effectum, id non est verū, nam si superior dispēsauit in ieiunio totius quadragesimæ, licèt dispēsans statim moriatur, potest dispensatus sua dispensatione vti ad effectus, non dum sequutos, si aliàs causa subsistat, & idem est in dispensatione matrimonij, si per Papam fuit commissa Episcopo, vel officiali eius, & iste iam dispensauit, nam licet Papa moriatur ante effectum talis dispensationis, id est, ante matrimonium contractum, valida manet, & potest consequi effectum. C Quin potius licèt commissarius nondum dispensasset, si facultas illi esset commissa cum obligatione, & præcepto dispensandi, si preces veritate nitantur, non cessauit dispensatio, vt in simili dixi tom. 5. disp. 41. sect. 2. in fine, & latius explicat, & multis allegatis confirmat Sanci. lib. 8. de Matrim. dis. 28. n. 8. licet Nauar. in locis citatis contradicat, cuius sententia posset procedere, quando Princeps moreretur, nondum literis expeditis, vt vult Molin. suprà, quod nunc non examino: & videri potest Gutier. dicto cap. 17. Deinde licentia audiendi confessiones, & facultas eligendi confessorem non expirant morte concedentis, licèt illæ contineāt priuilegia præter ius commune, & quæ possunt derogare iuri ordinarij, vel successoris, vt D etiam dixi tom. 4. dis. 26. sect. 3. & disp. 27. sectione. 4. & plures ad idem allegat Sanci. suprà n. 72. & 75. Et idem docent de licentia non residendi, Abb. dicto cap. Penult. de Cleri. non resid. n. 9. & Nauar. q. 3. de Redit. moni. §. 8. & in cap. *Placuit*, de Pœnit. d. 6. n. 166. & Salzed. in Pract. Bernard. Diaz cap. 26. & Sanci. n. 78. Neque reddunt aliam rationē, nisi quia illa licētia est gratia, cum tamen negare nō possint, quin aliqua ex parte odiosa sit, & contra ordinariū ius; hoc ergo nihil interesse censetur ad limitādam conclusionem positam.

Sanci. Nauar. Molin. Gutier. Sanci. Abb. Nauar. Salzed. Bern. Diaz.

4 — Aliud dubiū circa regulā traditam. Felin.

Secundò interrogari potest, an regula intelligenda sit absolutè de priuilegio, etiam si res sit integra, id est, etiam si priuilegiarius nondum inceperit illo vti, vel limitanda sit ad priuilegium iam firmatum per aliquem illius vsum, post quē dicitur res nō esse integra. Feli. enim

enim in cap. *Licet vndique* de Offic.deleg.num.1. verb. *Primo casu*, ita limitare videtur dictam regulam, priuilegium non expirare morte concedentis, *Si cœptum sit illo vti*, & ex parte sequi videtur Syluest. verb. *Gratia*, q.2. vbi ait, quod potestas ad dispensandum alicui cōcessa per viam gratiæ per vnum actum dispensandi perpetuatur, vt non expiret per mortem concedentis, sentiens, re integra non esse firmatam gratiam, & citat Ioan. Andr. & Anton. in capit. *Ex tua*, de Filijs presbyt. Moti autem videntur hi auctores ex dicto ca. *Licet*, & ex ca. *Gratum*, c. *Relatum*, eodem tit. vbi hoc dicitur de commissione potestatis delegatæ, quæ commissio gratia quædam est, & fauor, & ideo videtur illa decisio extendi ad quamcumq; aliam gratiam, vel priuilegium. Præsertim quia videtur militare eadem ratio, ideo enim rescriptum, per quod delegatur potestas, extinguitur morte concedentis, re integra, quia nondum est firmata, & quasi radicata iurisdictio, vt dicitur in ca. *Quamuis*, de Offic.deleg. in 6. sed eodem modo ius quodlibet per priuilegium concessum, non videtur firmatum, & radicatum, re integra, quia nondum est tradita priuilegiario possessio talis priuilegij, quia non videtur, nisi per aliquem vsum comparari.

Syluest.

Ioan. Andr. Anton

C. Licet.

C. Gratum.

C. Relatum.

C. Quamuis

5 *Prædicta limitatio reijcitur.*

Nihilominus regula hæc non recipit talem limitationem, sed absolutè intelligenda est de priuilegio plenè concesso, & comparato, etiam si nullus vsus eius fuerit inchoatus. Ita sentiunt omnes alij citati auctores. Probatur autem hæc sententia sufficienter ex eo, quod in dictis iuribus, quæ loquuntur de gratia, talis limitatio non additur, cur ergo à nobis addenda est? Maximè cùm gratiæ sint potius ampliandæ, quàm restringendæ. Secundò probatur ab speciali ex eisdem iuribus, quæ in contrarium allegantur. Nam illa conditio, vt res non sit integra, solum postulatur in rescriptis iustitiæ, per quæ delegatur iurisdictio, vt ex ipsis capitibus constat; ergo extra illum casum non habet in gratijs locum illa conditio. Imò multi valde probabiliter censent, illam conditionem solum requiri in delegatione iurisdictionis contentiosæ, & inuoluntariæ, nam de hac plane loquuntur dicta iura, quæ in hac parte non sunt extendenda, quia non continent fauorem, sed potius sunt stricti iuris. Vnde sequitur contra Syluest. & alios, priuilegium, per quod datur potestas absoluendi à culpis reseruatis, & à censuris, vel dispensandi in aliquibus irregularitatibus, vel impedimentis in fauorem eius, cui tale priuilegium datur, non expirare morte concedentis, si res sit integra, quia est mera gratia plenè facta, & non est delegatio iurisdictionis fori contentiosi. Hac enim ratione, vt suprà dicebam, per mortem concedentis non cessat licentia facta sacerdoti ad audiendas confessiones, licèt per illam delegetur iurisdictio in foro pœnitentiæ; ergo idem dicendum erit, etiamsi ille sacerdos nunquam fuerit illa vsus. Idemque est cum proportione de licentia eligendi confessorem. Et ita tenent auctores in præcedenti puncto citati, & plures, quos Sanci. refert nume. 8. & idem Syluest. ibidem fatetur cum Federic. cons. 78. quando Papa concedit alicui, vt dispenset cum tali, non amitti gratiam per mortem concedentis etiam si antea dispensauerit, quod difficilius est, vt patebit ex puncto sequenti. Ratio denique à priori est, quia illa conditio non est necessaria ex natura rei, quia potest fieri perfecta donatio, & traditio, antequam donatarius incipiat vti re donata; sic ergo priuilegium dari potest, priusquam priuilegiarius illo vti incipiat; ergo ita intelligendum est, dari cum statim conceditur, cum nec ius, nec homo limitationem ponant. Et ita ex praxi, & consuetudine videtur constare priuilegium censeri sufficienter radicatum, & possessum ante vsum, præsertim si rescriptum sit bullatum, & traditum. Et ita responsum est ad rationē in contrarium, nam quod iurisdictio contentiosa non firmetur, re integra, non est ex natura rei, sed ex institutione iuris positiui, & est speciale in illa, & ideo non extenditur ad alias gratias. An verò in his requiratur saltem, vt priuilegium sit acceptatum à concedente, dicam statim.

Syluest.

Sanc.

Syluest.

Federic.

Tertiò inquiri potest, an regula intelligenda sit tantum de priuilegio alicui concesso in fauorem suum, vel etiam si detur in fauorem alterius, vtroque enim modo concedi potest, sæpe enim modo conceditur potestas dispensandi in fauorem delegati, aliquādo verò in fauorem eius, qui dispēsandus est, vt in rescriptis, per quæ committitur prouido confessori, aut doctori, &c. vt dispenset cum aliquo in tali voto. Videtur ergo assertio indifferenter intelligenda, quia priuilegiū vtrouis modo datum est vere gratia, nam est concessio potestatis, & iurisdictionis nō contentiosæ, vel alterius similis fauoris; ergo regula etiā de firmitate gratiæ est de illis indifferenter accipienda. In contrarium verò est dictum ca. *Si cui nulla*, vbi dicitur, mandatum à Pontifice datum alicui Prælato, prouidendi aliquem de beneficio in gratiam prouisi, expirare morte concedentis. Vnde colligitur, idem dicendum esse in omnibus similibus gratijs, vt allegati Doctores fatentur.

6 *Tertium dubium circa prædictam regulam.*

C. Si cui nulla.

Hæc dubitatio ponitur ad explicanda verba in principio assertionis posita. Loquuti enim sumus de priuilegio, semel ritè, & perfectè comparato, & intellecta regula hoc modo nullam habet exceptionem, vel limitationem ex parte priuilegij semel obtenti, siue detur in fauorem accipientis, siue aliorum. Secus verò est, si fuerit tantum inchoatum, ita vt adhuc non sit obtentum, sed obtinendum. Prior pars probatur ratione facta, & declaratur amplius, quia in primis nullum est priuilegium (si verum priuilegium sit) quod non sit gratia, & fauor accipientis, etiam si fortasse detur in aliorum vtilitatem, & fructum, gratiæ enim gratis datæ verè gratiæ sunt, & fauores accipientium, licet in aliorum vtilitatem dentur. Sic ergo facultas concionandi, absoluendi, aut dispensandi directè facta ei, cui conceditur, fauor est eius, licèt ratio, vel causa dandi illam, & principale forte motiuum, sit aliorum vtilitas. Solet autem in hoc communiter obseruari, priuilegia alijs vtilia præter recipientem, dupliciter concedi solere, vno modo respectu aliorum in communi, & generatim, alio modo respectu talis personæ pro tali casu, vel casibus. Priori modo censetur gratia simpliciter facta ei, cui talis potestas conceditur, posteriori autem modo censetur gratia fieri potius personæ designatæ, vt ei dispensatio ad beneficium conferatur. Vnde fit, vt priuilegium directè concessum alicui, vt per illud alijs indefinitè, seu

7 *Adhuc defenditur prædicta regula in sensu generali.*

Duplex modus concedendi priuilegium.

seu in communi benefacere possit, vt sic dicam, vel ius aliquod exercere extra iurisdictionem contentiosam, non expiret morte concedentis propter rationem factam. Et in hoc conueniunt Gloss. & interpretes in dicto cap. *Si cui nulla*, per illum textum, & alij, quos Anton. Gabr. supra refert.

Glossa. Ant. Gabr.

8 *Quomodo priuilegium morte expirat concedentis. C. Si cui nulla. Glossa.*

At verò quando potestas per priuilegium conceditur ad exercendum aliquem actum fauorabilem circa determinatam personam, regulariter censetur expirare, re integra, per mortem concedentis, etiam si actus exercendus non sit iurisdictionis contentiosæ, & videtur colligi ex dicto cap. *Si cui nulla*, vbi Glossa rationem reddit, quia tunc gratia non est perfectè facta, sed facienda. Quia tunc non sit propriè gratia illi, qui talem actum effecturus est, sed illi in cuius commodum actus est efficiendus, nam tota gratia ordinatur ad illum actum, ideoque dum ille non est factus, non censetur gratia facta, sed facienda, & consequenter commissio potestatis ad illum actum faciendum non est firmata, re integra. Exemplum est in casu dicti textus, si Episcopo committat Papa, vt det beneficium, quod vacauerit, Petro, gratia censetur concessa Petro, & antequam beneficium conferatur, censetur facienda, non facta, & ideò expirat in eo statu existens per mortem concedentis. Hoc tamen limitandum est, nisi potestas illa etiam circa determinatam personam detur in fauorem delegati, qui daturus est, vel facturus beneficium, nam tunc censetur gratia iam facta, & non est dubium, quin potestas ad operandum circa determinatam personam possit committi alicui in fauorem eius, non minus quam potestas operandi circa plures indefinitè. In quo sensu videtur loquutus Syluest. suprà citatus cum Federic. & idem tenent Rosel. & Tabien. verb. *Gratia*, & Angel. ibi nu. 2. verb. *Dispensatio*. n. 13. Domin. & Fran. in dicto cap. *Si cui nulla*, & colligitur ex illo textu, nam vt hæc facultas expiret, requirit, vt detur, *non ob suam*, id est, accipientis, *sed in eius, cui prouideri mandatur, gratiam*. Imò inde rectè colligitur, necessarium esse, vt gratia non fiat delegato, sed soli alteri, atque adeo, si in vtriusque fauorem fiat, non extingui per mortem concedentis, quia in eo, cui facta est permanet, & quia ex illo textu amplius non colligitur, vt cum alijs notauit Sanci. suprà num. 81. & intelligendum puto, quando gratia conceditur vtrique æquè primo, & principaliter, nam alioqui si fauor delegati sit tantum accessorium quid, & quasi causa tantum motiua, tunc sequetur principale, & simpliciter censebitur talis gratia nondum facta.

Limitatio dictæ assertionis.

Syluest. Federic. Rosel. Tabien. Angel. Domin. Fran.

9 *Obiect.*

Dices; Nulla est ergo differentia inter potestatem datam indefinitè, vel circa determinatam personam concessam, nam indefinitè data potest principaliter, vel etiam totaliter dari in fauorem communitatis, vel multitudinis comprehensæ sub illo termino communi indefinitè sumpto, nihil enim repugnat. Imò per bullas iubileorum videtur ita dari, per illas enim non intenditur fauor sacerdotum, vel confessorum, quibus dantur potestates, si à pœnitentibus eligentur, sed gratia, & fauor pœnitentium. E contrario verò similes potestates dantur per priuilegia religionum in fauorem ipsorum religiosorum. At verò eodem modo quando designatur persona dispensanda, vel promouenda, potest dari eisdem modis, scilicet, vel in fauorem delegati tantum, vel prouidendi tantum, vel vtriusque simul; ergo eadem ratione cessabit, vel non cessabit potestas per mortem concedentis, si fuerit, vel non fuerit data in fauorem delegati, siue sit indefinita, siue particularis, & ita impertinens erit obseruatio supra posita, & nulla erit distinctio.

Respondeo, ex dicto cap. *Si cui nulla*, hanc colligi differentiam inter illa duo membra, quia cum datur facultas ad benefaciendum alijs, nulla personarum facta expressione, gratia censetur facta communitati simpliciter, & sine addito, vel restrictione, & ideo simili modo censetur permanere post mortem concedentis, etiam re integra, & nulla limitatione, vel distinctione adhibita, an detur in gratiam accipientis, vel aliorum, sed absolutè, at verò quando persona particularis exprimitur, circa quã facultas habitura est effectum, tunc dicitur expirare per mortem concedentis, re integra, non absolutè, sed cum illo addito, si datur potestas alicui, *non ob suam, sed in eius, cui prouideri mandatur, gratiam*. Ratio autem reddi potest, vel quia talis facultas semper est magnus fauor delegati, qui non excluditur saltem præsumptione iuris, etiam si simul fauor aliorum generaliter, seu indefinitè intendatur, vel quia fauor communitatis, seu multitudinis præfertur fauori priuato, & ideò licet non sit ad effectum perductus, propter ipsam concessionem censetur firmari ex virtuali declaratione, & concessione iuris. Atque ita similes facultates concessæ per Bullam Cruciatæ iuxta communem, & receptam doctrinam, quam latè refert Sanci. suprà numer. 93. non expirant per mortem concedentis. In qua bulla aliqui considerant, quod ipsamet præscribit tempus suæ durationis, scilicet, annum, vel triennium. Sed licèt hæc posset esse ratio sufficiens, vt sumitur ex Anton. Gab. suprà nu. 35. non credo esse rationem adæquatam, nam idem censent omnes de duratione iubileorum, licèt non præscribant tempus suæ durationis, Ratio ergo sumenda est ex ipso modo concessionis indefinitæ, quæ eo ipso censetur continere priuilegium permanens, quanuis aliæ rationes probabiles reddantur, quæ in Sancio suprà videri possunt. At verò quando facultas datur in ordine ad designatam personam, considerat in cuius fauorem datur, vt declaratum est, quia ius videtur præsumere, concessionem sic factam ordinariè fieri in fauorem designatæ personæ, nisi aliud expressè declaretur. In hoc ergo potest consistere differentia.

10 *Respondetur.*

Sanci.

Ant. Gabr.

Sed adhuc superest difficultas circa rationẽ supra datam, ob quã concessio facta in fauorem personæ designatæ prouidendę, seu dispẽsandę, censeatur amitti morte concedentis. Ratio enim data non videtur solida, scilicet, quia tũc gratia non est facta, sed facienda, nam aliqua gratia est ibi simpliciter facta; ergo illa perire nõ debet, iuxta regulam datam; ergo nec effectus eius impedietur, etiam si nondũ sit factus, sed potius sustinendus erit, ne prior gratia pereat, tanquã annexus illi, seu tanquã accessoriũ sub principali. Antecedens probatur, quia quãdo alicui mandatur prouideri de beneficio, eo ipso datur aliquod ius prouidẽdo, non in re, sed ad rem: nam licet sit valde remotum, aliquod

11 *Difficultas circa dicta.*

profecto

profecto est, vel certe licèt appelletur licentia, vt prouideatur cum prælatione ad alios, talis licentia, vel ius, magnus fauor est, & ille non est faciendus, sed factus, vt per se constat; ergo datur ibi gratia facta, & consequenter non peritura iuxta nostram regulam, non potest autem permanere, nisi in delegato maneat potestas, vt per se notum est; ergo. Confirmatur, quia ille, cui tunc conceditur facultas conferendi, vel dispensandi, videtur quasi executor gratiæ alteri iam factæ, ergo debet permanere ratione illius, tanquam accessorium sub principali argumento capit. *Si super gratia*, de Offic. deleg. cum his, quæ ibi notantur, & à Gabr. suprà num. 3. *C Si super gratia. Gabr.*

12 *Confirmatur exemplis* Confirmatur, & declaratur exemplis: vnum est de licentia eligendi confessorem, quæ non expirat morte concedentis, vt dixi, solum quia est quidam fauor factus pœnitenti, etiam si detur propter effectum, qui nondum est comparatus, imò ne illud priuilegium, seu licentia pereat, sustinetur potestas confessoris electi, & validitas absolutionis ab eo collatæ. Cur ergo non idem dicitur in altero priuilegio? vel cur in eo non respicitur ad licentiam, vel ius statim concessum, sed ad effectum nondum factum, vt dicatur gratia nondum facta; sed facienda? Et vrgetur hoc exemplum, nam licèt facultas directè daretur sacerdoti determinato ad absoluendum Petrum, vel dispensandum cum illo, non expirabit re integra per mortem concedentis, non solum si detur in fauorem sacerdotis, quod omnes ferè fatentur, sed etiam si tantum sit in fauorem pœnitentis, tum quia in tali materia maior, & durabilior esse debet fauor pœnitentis, quam sacerdotis, tum etiam quia in re in idem redit, quòd potestas detur sacerdoti circa pœnitentem, vel quod detur pœnitenti licentia ad eligendum confessorem, sed data hoc modo durat, etiamsi principaliter detur in fauorem pœnitentis; ergo & data priori modo. Quid enim ad rem moralem hoc interest? Neque enim considerari in præsenti potest, quod licentia ad eligendum confessorem est indefinita ex parte confessoris, licentia verò data confessori directè iam determinet personam. Hoc enim nihil videtur referre, tum quia determinatio personæ à conferente potestatem facta, videtur magis intenta, & præsumitur magis prudens, & ideò ex hac parte facultas erit magis durabilis, tum quia licèt pœnitentis licentia sit, vt tali confessori confiteri posśit, non expirabit, re integra, quia est priuilegium illi iam factum, non minus quàm licentia eligendi indefinitè.

13 *Declaratur dubium ex opinione probabili.* Præterea multi probabiliter defendunt ordinaria rescripta, per quæ committitur discreto confessori facultas dispensandi cum Titio v.g. in tali voto, vel impedimento, &c. non expirare, re integra, morte concedentis, vt videri potest latè in Sancio suprà nume. 87. & tamen illa est gratia nondum facta quoad effectum intentum, tamen quia est facta quoad licentiam, seu facultatem, censetur permanere; ergo idem in omni simili. Respondent aliqui, illam facultatem dispensandi non relinqui in arbitrio delegati, sed necessario esse ab illo dispensandum, eo ipso, quod rescriptum acceptat, si inueniat preces veritate niti, & ideo illam non esse tantum licentiam dispensandi, sed esse virtualem dispensationem, & ideo sicut dispensatio non retractatur per mortem concedentis, ita nec illam facultatem extingui. *Responsio aliquorum.* Sed hoc non videtur satisfacere, primò quia considerādo statum rescripti, antequam acceptetur, vel aperiatur, nullam necessitatem ponit, sed meram facultatem concedit. *Impugnatur primò.* Secundò, & præcipuè, quia necessitas illa, quæ imponitur delegato, videtur potius obstare durationi gratiæ, nam transit in mandatum, & commune proloquium est, mandatum cessare per mortem mandantis, re integra, iuxta dictum cap. *Gratum*, & cap. *Relatum*, & l. *Et quia*, ff. de Iurisd. omni. iudic. & l. *Mandatum*, C. *Mandati*, ergo si facultas dispensandi data sacerdoti in fauorem tantum dispensandi curat, quia fuit præcepta, etiam durabit data sine præcepto, quia minus habet mandati, & plus fauoris respectu delegati, quandoquidem vsus ponitur in eius arbitrio, & non cogitur. *Secundò.* *C. Gratum* *C. Relatum* Et profectò difficile creditu est, quòd licentia data à superiori cuidam subdito sacerdoti ad audiendam confessionem Petri, in fauorem solius Petri, & sine præcepto imposito sacerdoti, vt talem confessionem audiat, cesset, re integra per mortē concedentis, & tamen quod eadem facultas data eidem sacerdoti in fauorem eiusdē pœnitentis, & cum præcepto, non expiret, re integra, cùm aliàs sit vulgare principium, præceptum ab homine, quod non est per modum statuti, cessare mortuo præcipiente.

Hæc argumenta petunt, vt explicemus, quando gratia censenda sit iam facta, & quando tantum facienda, in quo explicando non est facile generalem regulam præscribere: nam est etiam difficile discrimen constituere inter multos casus, de quibus ferri solet diuersum iudicium, cum tamen videantur omnino similes. 14 *Circa hæc duplex modus dicendi.* Vnde cogitari possent duo modi dicēdi extremè diuersi. Vnus est, omnem licentiam, vel facultatem, aut qualecumque priuilegium, seu rescriptum gratiæ concessum vni in ordine ad effectum gratiæ consequendum ab alio, cui potestas conferendi, vel dispensandi delegatur; censeri gratiam statim factam ex vi priuilegij, ante quemcumque vsum eius, si materia gratiæ sit spiritualis, pertinens principaliter ad bonum animæ eius, propter quem conceditur, assequendum per vsum iurisdictionis voluntariæ, quæ sine strepitu iudicij illi operari potest, ideoque talem facultatem non expirare per mortem concedentis, etiam si res sit integra. *Primus.* Secus verò esse in alijs facultatibus extra huiusmodi materiam concesśis. Nam iura, quæ de similibus priuilegijs iudicant tamquam de gratijs non concesśis, & ideo cessare in simili casu statuunt; loquuntur vel in materia ambitiosa, qualis est materia beneficialis, de qua est sermo in dicto cap. *Si cui nulla*, & ca. *Si super gratia*, nam illa materia semper est odiosa, & restricti iuris. *C. Si cui nulla.* *C. Si super gratia.* Vel loquuntur in materia fori contentiosi, ad quam reducuntur externi contractus, & negotia humana, de qua loquuntur dictum cap. *Gratum*, & cap. *Relatū*, & aliæ leges, quę dicunt, mandatum expirare morte mandātis, re existente integra. *C. Gratum.* *C. Relatum.*

15 *Modus probabilis.* Atque hic modus dicēdi videtur fieri probabilis, tum quia iuxta illum facilè cōponuntur omnes difficultates positę, & cōmunia iura, quę in hac materia loquuntur, cōmodè explicātur, tum etiā quia vtrumq; mēbrum est per se probabile. nam primū fauet animę, & religioni, &

in illa

in illa materia verisimile est, Pontifices non minus velle fauere ijs, pro quibus gratiæ conceduntur, quàm ijs, quibus conceduntur. Secundum autem est satis expressum in iure, & restringit ambitiones, & fraudes, ac lites. Tum denique quia omnia exempla in contrarium obiecta pertinent ad primum membrum, & ferè omnia admittuntur communiter, licet propter alias rationes; quod parum refert. Solumque illud de licentia data confessori in fauorem pœnitentis à multis negatur, vt videre licet in Sanci. supra nume. 83. Sed profecto rationes à nobis factæ videntur contrarium efficaciter suadere, & non carere auctoribus. Nam Feder. Syluest. Angel. & alij, qui id admittunt in facultate dispensandi cum tali, idem dicerent in potestate absoluendi sacramentaliter, & cum indistinctè loquantur, non oportet restringere illam sententiam ad priuilegium datum principaliter in fauorem delegati. Præsertim quia, vt dixi, quando persona designatur, regulariter, & ex vi formæ censetur dari in fauorem eius, siue facultas sit ad dispensandum, siue ad absoluendum. Nec etiam est cur id limitetur ad facultatem datam cum præcepto exercendi actum, vel sine illo, quia hæc differentia à paucis Doctoribus consideratur, nec iure probatur, & parum interest, vt ostensum est, præsertim in negotio confessionis. Et ita re tota attentè considerata, nihil ex illo mēbro sequitur, quod singulare sit, vel nouum, vel alicui iuri repugnans, quia iura in alijs materijs loquuntur, vt dixi.

Sanci.

16 *Secundum membrum quid probat.*

Secundum autem membrum habet fundamentum non in sola rei natura, nec tantum in coniecturata mente concedentis, sed in iure positiuo ita disponente. Et ideo non procedunt contraria exempla, quia nec materia, nec dispositio iurium est similis. Nec etiam procedunt rationes, quia cùm hæc res pendeat ex iure, rationes non possunt esse efficaces. Nam illa licentia, vel qualecumque ius, quod videtur resultare in prouidendo ex facultate, vel mandato alteri dato ad prouidendum illum, in iure non reputatur vt aliquid factum, sed vt existens in fieri, & ideo sicut suprà dicebamus, iurisdictionem delegatam in foro contentioso, non firmari, re integra, ex dispositione iuris, ita dicendum est de illa licentia, vel qualicumque iure in illis materijs. Et ita facilè conciliantur, & expediuntur omnia. Et hunc modum dicendi ego libenter amplecterer, quia verò illum non inuenio sub hac forma ab auctoribus assertum, alijs considerandum relinquo.

17 *Secundus modus dicendi.*

Alter ergo modus dicendi esse potest, vt regula hæc vniuersalis sit in omnibus materijs, quod facultas alicui data ad exercendum effectum gratiosum circa alium, si sit facta tantum in gratiam personæ designatæ, cui talis effectus est conferendus, dum res est integra, non censetur gratia facta, sed facienda. Et fundamentum esse debet; quia quædam iura ita statuunt. Et licèt in determinatis materijs loquantur, non videntur niti in ratione specialitatis materiæ, sed in forma, & modo concessionis, vt Glossæ, & Doctores interpretantur. Et ita admittendum non est, quod in quadam obiectione dicebatur, in his rescriptis delegatum esse executorem gratiæ alteri concessæ, sed dicendum est, delegatum esse executorem gratiæ alteri concedendæ; nam antequam ille vtatur suo munere, saltem inchoatiuè, non censetur gratia facta, ex iurium dispositione. Ad exempla autem in contrarium adducta responderi posset, negando omnia, in quibus regula illa propriè non seruatur, etiamsi maximè versentur circa materiam spiritualem, vel concernentem illam, & omnino fauorabilem, ac pertinentem ad iurisdictionem voluntariam, & siue potestas delegata detur directè sacerdoti dispensaturo, siue detur per licentiam directè concessam ipsi dispensando, vel absoluendo. Hæc autem responsio est nimis rigorosa, & valde contraria praxi, & fauori animarum, & ideo illam non censeo admittendam.

Quocirca melius fit distinctio inter facultatem hanc directè datam delegato in fauorem tertij, & datam directè ipsi pœnitenti, vt eligat confessorem, vel quid simile; nam per priorem non censetur fieri vlla gratia illi tertio, sed solum parari viam ad illam obtinendam, & creari causam, vt sic dicam, per quam fiat, & ideo donec illa causa aliquid operetur circa illum tertium, non censeri gratiam vllam factam illi tertio, neque esse in illo factum aliquid, quod in ipso permanere possit, si re integra concedens moriatur. Nam illud ius, vel licentia, quod in obiectione principali consideratur, non reputatur vt aliquid in illo existens, sed vel est sola permissio, vt alius possit circa illum operari, vel est quasi denominatio extrinseca resultans ex potestate alteri concessa, quæ denominatio non potest durare, deficiente illa potestate, nec potestas illa firmari potest ex illa denominatione, cum ab illa potius resultet. Potestas autem ipsa sic concessa etiam si iam sit moraliter in eo, cui directè conceditur, non censetur priuilegium eius, nec gratia illi facta, cum non sit data in fauorem eius, ideò per se non firmatur sine aliquo vsu, quia reputatur mandatum, & nō gratia. Et idem censeo quoad hanc partem in rescriptis dispensationum, quæ secum afferunt obligationem dispensandi, quia ibi non habet locum ratio, vel natura priuilegij respectu delegati, sed potius ratio mandati.

18 *Distinctio notanda ad declarationē doctrinæ traditæ.*

At verò quando rescriptum directè concedit facultatem aliquam, vel licentiam subdito, licet vsus eius pendeat ex alio operāte circa ipsum, vt est in licentia eligendi confessorem, vel confitendi tali Sacerdoti designato à concedente, & in literis dimissorijs ad suscipiendos ordines à quocumque vel à tali Episcopo, & in similibus, tunc talis licentia est verum priuilegium, & gratia re vera est iam facta quoad suam immediatam concessionem, & ideo etiam si moriatur concedens, re existente integra, non perit, sed in eo etiam seruatur regula principalis à nobis posita, vt in alijs locis, quæ citaui, in particulari dixi. Et declarari nunc potest, quia similes licentiæ, & priuilegia data ad actus, qui non pendent ex actione alterius tertij circa priuilegiatum, vt sunt licentia non ieiunandi, laborandi in die festo, celebrandi in priuato oratorio, audiendi sacrum tempore interdicti, & similia non cessant per mortem concedentis, etiam re integra, vt est ferè communis consensus; ergo idem erit, etiam si actus cōcessus consistat in recipiendo aliquid ab alio, quia eodem modo est iam facta gratia, & non

19 *Altera pars distinctionis declaratur.*

tantum faciendæ, cum sub eadem forma detur licentia. Vnde in illo habere potest locum, quod supra dicebatur, scilicet, illum tertium esse quasi executorem gratiæ alteri iam factæ, & ideo firmari ratione illius, etiam si res sit integra, argumento cap. *Si super gratia*, de Offic. delegati, in sexto, & regulæ generalis, quod accessorium sequitur principale. Et ita constituitur facilè differentia inter hunc modum, & præcedentem, quia in hoc gratia, quæ fit priuilegiato, non est solus effectus futurus, neque est sola permissio, vel denominatio à potestate alteri concessa, sed est vera concessio alicuius immunitatis, vel moralis potestatis, vt satis explicatum est. Neque videtur necessarium ad singula, quæ ibi inculcantur, speciatim respondere. Solum potest in particulari inquiri, an in iudicio confessionis admittenda etiam sit illa differentia inter facultatem datam pœnitenti ad assumendum talem confessorem, vel datam confessori ad audiendum talem pœnitentem in solum fauorem ipsius pœnitentis. Multi enim ita sentire videntur, quia hæc est generalis iuris dispositio, quæ non cessat in illa materia particulari, licet fortasse cesset negatiue ratio eius, quod est probabile, mihi tamen contrarium magis probatur, vt in materia de pœnitentia dixi, quia illud iudicium magis est gratiæ, quàm iustitiæ, & ita iurisdictio in illo foro concesso per regulam gratiæ potius quam iustitiæ metienda est.

C. Si super gratia.

Differentia inter duos modos prædictos.

Dubium incidens.

20 Adhuc verò superest in alio sensu explicandum, quæ requirantur ex parte priuilegij, vt censeatur plenè concessum, & firmatum ad permanendum post mortem concedentis. In quo primo peti potest, an oporteat esse scriptum. Nam si non solum sit concessum, sed etiam authenticè scriptum, & à priuilegiario acceptatum, eo ipso habet illam firmitatum, quia iam est plenè concessum in actu primo, vt sic dicam, & nullus actus secundus, seu vsus est necessarius. Et ita in hoc omnes auctores citati concordant. Difficultas verò est, an præter concessionem concedentis verbis saltem expressam sufficienter (nam hoc saltem indubitanter necessarium est) requirantur aliæ duæ conditiones. Et primo est dubium de instrumento scripto, & bullato, seu authentico. Sed hoc dubium definiendum est iuxta supra dicta de necessitate scripturæ ad substantiam, vel valorem priuilegij. Nam supponendo, scripturam non esse necessariam ad esse, sed ad probationem, dicendum est, priuilegium solo verbo concessum, & nondum in scriptis redactum non amitti per mortem concedentis ex solo illo defectu, quia iam est firmum, & validum ex ea parte, & ita in illo procedit regula posita. Tradit Syluester, verb. *Gratia*, quæstione 2. cum Ioanne Andrea, & Archid. in Prolog. libro 6. & alios plures refert Sanci. dicto libro 8. disputat. 29. & Nauarr. de Reddit. Eccles. quæstio. 3. Moni. 8. cum Felin. in Rubrica de Constitution.

Quæ requiruntur, vt priuilegium permaneat post mortem concedentis.

Instrumentū scriptum & bullatum an necessarium ad priuilegium.

Syluest. Ioan. Andr. Archid. Sanct. Nauar. Felin.

21 Aliud dubium est, an requiratur acceptatio priuilegiarij, & consequenter an priuilegium nondum acceptatum à priuilegiario, neque per se, neque per alium, expiret morte concedentis. Videtur enim expirare, quia nondum est factum, sed est in fieri, nondum enim est re-

Aliud dubiū de acceptatione priuilegiarij.

A ceptum in persona priuilegiati, quia expectatur consensus eius, regulariter loquendo, iuxta superius dicta. Nihilominus dicendum est, tale priuilegium non extingui ipso facto morte concedentis, sed manere in eodem statu, in quo antea erat, vt possit acceptari ab eo, cui est concessum, & ita consummari, & prodesse illi. Hæc fuit sententia Lapi. Dominici, Franci, & Portij, quos refert, & sequitur Sanci. libro 8. de Matrimon. disputat. 28. num. 43. & 69. Fundamentum est, quia priuilegium, quod ex parte Principis fuit perfectè concessum, & in morte non est reuocatum per expressam voluntatem concedentis, vt supponimus; ergo in illo priuilegio seruanda est regula gratiarum, quæ non expirant morte concedentis, quia in ea magis attenditur absoluta voluntas concedentis, quàm acceptatio alterius. Accedit, quod in alijs donationibus similis regula seruatur iuxta probabiliorem sententiam, de qua videri potest Molin. libro 4. B de Primogen. capit. 2. numer. 77. & Couarr. de Testament. in Rubric. 3. part. num. 13. & Sanc. libr. 1. de Sponsal. disputa. 6. numer. 5. Dixi autem illud priuilegium permanere in eodem statu, in quo antea erat, quia non confert nouum ius priuilegiario, sed solum ad hoc perseuerat ex vi voluntatis defuncti, vt possit ab illo acceptari. Vnde fit, vt sicut antea erat reuocabile à concedente ante acceptationem, argumento l. *Nec ambigi*, C. de Donat. ita postea possit reuocari à successore concedentis antequam sit acceptatum: nam eandem omnino, & æquè plenam potestatem habet, quia non succedit tanquam hæres ex voluntate defuncti, sed succedit ex noua electione, C vel prouisione in integra dignitate, ac potestate.

Conclusio.

Lap. Dominic. Franc. Port. Sanci.

Molin. Couarr. Sanc.

Priuilegium quomodo reuocabile.

CAPVT XXXII.

Quando ratione formæ concessionis duratio priuilegij limitetur ad vitam concedentis.

1 IN regula superiori capite posita limitationem addidimus, videlicet, priuilegium non amitti per mortem concedentis, nisi forma id exigat, propter hanc ergo partem explicandam præsens caput proponimus. In quo vnum est clarum, scilicet, hoc maximè habere locum, si expressè concedens dixerit, *quamdiu vixero*, vel quid simile, quia non potest esse clarior forma. Tunc autem (vt hoc obiter D notem) non fit exceptio propriè à regula, quia tunc non amittitur priuilegium ex vi defectus causæ efficientis, sed per lapsum temporis, iuxta dicta in primo modo amissionis. Quia illa verba habent vim ponendi terminum durationi priuilegij, vt si concedens diceret, quamdiu præsens fuero, vel quamdiu absens fuero, vel quid simile. Sicut est etiam probabile, ex efficacia verborum formæ fieri posse, vt priuilegium non cesset morte concedentis, quod aliàs periret, nisi talis esset forma. Vt quidam dixerunt de priuilegio v. g. eligendi confessorem absolutè concessum, amitti morte concedentis, si autem concedatur per annum, non perdi intra illum, etiam si moriens in illo decedat, quod an sit consequenter dictum, in dubio sequenti dicam.

Quomodo ratione formæ cessat priuilegium.

Et hinc consequenter sequitur, idem esse di- 2

Hinc infertur. cendum, quoties in forma priuilegij æquiualentia verba posita fuerint. Explicandum verò superest, quænam hæ sint, statimque occurrunt illa supra tacta in capit. 5. per quæ superior declarat, se concedere priuilegium, *vsque ad beneplacitum suum*; tunc enim censetur limitari priuilegium ad vitam concedentis, ideoque amitti per mortem eius. Vt explicatum est in capit. *Si gratiosè*, de Rescript. in 6. vbi in hoc constituitur differentia inter illa verba, *ad beneplacitum meum*, & *ad beneplacitum sedis*, quod priora includunt beneplacitum quod vita finitur, & ideo etiam priuilegium illud finitur cum vita concedentis, posteriora verò includunt beneplacitum perpetuum, nam sedes non moritur, sed per succesionem semper eadem perseuerat, & ideo tale priuilegium non finitur per mortem concedentis, sed durat, donec reuocetur. Et ita in hac doctrina Doctores *C. Gratiosè. Anton. Gabr. Nauar. Didac. Perez. Couar.* conueniunt, exponentes dictum cap. *Gratiosè*, & in alijs locis, quos latè referunt Anton. Gabr. libro 6. tit. de Præbend. conclus. 1. per totam, & Nauarr. in §. *In leuitico*, not. 28. num. 28. Didac. Perez. in libro 2. Ordin. tit. 2. l. 2. Couarr. li. 3. Variar. capit. 15. Et posterior quidem pars nec difficultatem habet, nec ad præsens spectat, cum illa non limitet, sed potius amplicet, vel saltem confirmet generalem regulam positam.

3 *Duo aduertenda.* Circa priorem verò partem duo aduertenda sunt, vnum est, sub illis verbis, *ad beneplacitum meum*, includi omnia æquiualentia verba, *Primum.* talia sunt. *Quamdiu voluero*, vel *donec voluero*, licet aliqui Summistæ moderni aliter sentire videantur, planè sine causa, quia illa verba, donec, vel quamdiu voluero, non requirunt nouum actum voluntatis, nec durationem Physicam, vt sic dicam, eiusdem actus, seu moralem, & humanam, seu interpretatiuam; hanc autem etiam postulant illa verba *ad beneplacitum meum*, vt per se, & ex contextu constat. Et idem iudicium est, de omnibus verbis, quæ similem perseuerantiam voluntatis postulauerint, & non amplius. De alijs verò potest esse *2. Notandū.* dubitatio, de qua dicam statim. Aliud notandum est, regulam hanc procedere in omni priuilegio, non solum ambitioso, vel odioso, seu derogatiuo iuris, sed etiam in quocumque fauorabili, etiam in indulgentijs, vt alibi dixi. *Couarr. Sanci.* Quod rectè notauit Couarr. suprà numer. 4. & Sanci. numer. 50. contra aliquos, qui oppositum dixerunt, & profectò sine fundamento, & contra textum absolutè, & sine limitatione loquentem, & contra rationem, nam hæc non est restrictio priuilegij, vt ob eam causam dicatur habere locum in odioso, vel ambitioso, non in fauorabili, sed est propria, & genuina explicatio conditionis inclusæ in verbis illis; conditio autem eadem idem operatur, vbicumque additur.

4 *Obiect. 1.* His positis, vt res magis declaretur, obijcitur primò, quia conditio illa *vsque ad beneplacitum meum*, est intrinsecè inclusa in concessione cuiuscumque priuilegij, etiam si verbis maximè absolutis fiat, quia semper priuilegium est dependens à voluntate concedentis, vt infrà dicetur, ergo talis conditio expressa non mutat naturam dispositionis: nam iuxta principia iuris, conditio inclusa, licèt exprimatur, nec facit dispositionem conditionatam, nec aliquid operatur. Sed concesio priuilegij absolutè facta non expirat per mortem concedentis; ergo licet addatur illa clausula, *vsque ad beneplacitū* non expirabit. Secundo, si Papa dicat, Concedo tibi *Obiect. 2.* hanc indulgentiam, donec illam reuocauero, non expirat morte concedentis; ergo neque si dicat vsque ad beneplacitum meum. Antecedens sumitur ex capit. *Delegatus*, de Offic. *C. Delegat.* deleg. in 6. & notant ibi Dominic. & Franc. *Domin. Franc.* & in dicto capit. *Si gratiosè*, vbi etiam Ioann. *Ioan. Andr. Anchar.* Andr. & Anchar. & planè Barthol. in lege *Bart.* *Centesimus*, 46. §. *Si ita stipulatus*. ff. de Verborum *Iason.* obligation. numero 9. & 16. in lege *More*, ff. de *Decius.* Iurisdiction. omn. iudic. numer. 17. vbi etiam *Felin.* Iason numer. 15. Decius in capit. *Ex literis*, de *Tabien.* Constitution. in fine, & ibi Felin. numer. 9. & *Armill.* 10. Angel. verb. *Voluntas*, numer. 1. Tabien. & *Nauar.* Armill. verb. *Gratia*, in fine. Nauarr. conf. 3. de *Couar. Anton.* Priuileg. Couarr. & Anton. Gabr. suprà. Et ra- *Gabr.* tio non videtur esse alia, nisi quia illa conditio est intrinsecè inclusa in quauis concessione priuilegij, vt sumitur ex dicto capit. *Si delegatus*. Vnde probatur cōsequentia, quia etiam altera conditio est inclusa, vt ostensum est. Probatur item, quia illa verba videntur æquiualentia; quid enim significat vsque ad beneplacitum meum, nisi donec voluero? hoc autem perinde est, ac si diceretur, donec reuocauero voluntatem, quia quamdiu non reuoco, in priori voluntate persisto interpretatiuè, nec oportet, vt aliter velim, ergo quamdiu voluero idem est, ac quamdiu non reuocauero. Tertio sequitur eandem differentiam esse consti- *3. Obiect.* tuendam inter formas priuilegiorum, si in eis explicetur superior concedens, vel proprio nomine personæ suæ, vel suæ dignitatis, nam priori modo concessum priuilegium extinguetur per mortem concedentis, posteriori autem modo minimè. Consequens autem est falsum quoad priorem partem, quæ ad præsens spectat; ergo. Sequela patet à paritate rationis. Minor autem probatur, quia sic destruerentur omnia dicta circa hanc regulam, vnde planè repugnant cum decisionibus cap. *Si cui nulla*, & *C. Si cui nulla. C. Si super gratia.* cap. *Si super gratia*.

7 *Ad 1.* Hæc argumenta solum proponuntur ad explicandam magis decisionem iuris, & rationem eius, nam veritas illius certissima est. Ad primum ergo respondeo, negando Maiorem, nam illud additum, *Ad beneplacitum meum*, aliquid addit, quod in absoluta concessione non fuisset inclusum. Quia absoluta concessio solum requirit, vt cum fit, interueniat consensus, & voluntas concedentis, de perseuerantia autem eius nihil statuit, nec postulat, & ideo talis concessio nunquam ab intrinseco amittitur propter solum defectum voluntatis priuatiuū, vt sic dicam, seu negatiuum, sed necessaria erit aliqua contraria voluntas, per quam illa prior retractetur. At verò quando cōcesio fit ad beneplacitum personæ, tunc vltra consensum ad fieri priuilegij, requiritur perseuerantia, seu permanentia eiusdem voluntatis, vt necessaria ad perseuerantiam eiusdem priuilegij, & inde fit, vt tale priuilegium amitti posit non solum per contrariam voluntatem, sed etiam per defectum priuatiuum voluntatis concedentis, scilicet, per carentiam durationis illius beneplaciti, quæ contingit per mortem concedentis, vt magis in sequenti responsione declarabitur.

6 *Ad 2.*

Ad secundum; aliqui distinguunt inter has duas formas, *concedo tibi hanc gratiam donec reuocetur*, vel *donec reuocauero*; nam prior magis absoluta est, & indefinita, quia non dicit relationem ad personam concedentis, sed ad potestatem ipsam, per quam reuocari potest, & ita quamdiu reuocata non fuerit, permanebit, & sic æquiparabitur hæc clausula cum illa, *vsque ad beneplacitum sedis*. Et in hac parte nullum videtur esse dubium. De altera verò, *donec reuocauero*, videtur contrarium dicendum propter contrariam rationem, dicunt enim illa verba habitudinem ad personam concedentis, & ita videntur includere dependentiam à vita eius, nam postea non poterit reuocare, ac subinde deficiente vita concedentis, cessabit gratia, quæ ita videtur concessa, vt si reuocari non posit, cesset. Et ita sentiunt Tabien. & Armill. verb. *Voluntas*, in principio. Sed vera est sententia communis in obiectione adducta, dicens, clausulam, *donec reuocauero*, non facere priuilegium dependens à vita concedentis, & ita quoad hoc æquiualere illi, *donec reuocetur*, quamuis ratio sit reddenda diuersa. Quia negari non potest illa differentia, quòd verbum *reuocauero*, magis restrictum est, magisque particularem respectum dicit, quam passiuum verbum *reuocetur*, nam vt hoc esset omnino æquiualens, deberet addi, *donec reuocetur à me*. Nihilominus dico, ex illa habitudine ad concedentem non inferri dependentiam priuilegij à vita eius, sed potius contrarium.

Tabien. Armill. Vera sententia.

7 *Ratio duplex Prima.*

Ratio reddi potest duplex, prior est, quia particula *donec reuocauero*, est inclusa intrinsecè in concessione priuilegij, quod natura sua reuocabile est, tam à concedente, quam à successoribus, & ideo siue generaliter addatur, *donec reuocetur*, siue specialiter, *donec reuocauero*, nihil additur, quod in absoluta concessione non sit inclusum, & ideo non fit concessio magis dependens à vita concedentis, quam si absolutè esset facta. Et ita facilè respondetur ad obiectionem, negando consequentiam, & negando etiam, illa verba *vsque ad beneplacitum meum*, & *donec reuocauero*, esse æquiualentia, quia hæc solum explicant clarè quod tacitè inest, & non deseruiunt ad specialem effectum, sed solum, vt facilior videatur reuocatio; illa verò aliquid addunt, vt explicui, & magis iam declarabo. Atque hæc ratio est satis conformis dicto cap. *Si delegatus*. Potest tamen habere difficultatem, quia supponit, omne priuilegium esse reuocabile, aliàs non esset conditio illa inclusa in absoluta concessione priuilegij. Illa verò difficultas infra tractanda est. Altera ergo ratio sit, declarando magis discrimen inter illa duo verba, nam clausula, *vsque ad beneplacitum*, solum postulat perseuerantiam in priori voluntate, & non aliquem nouum actum eius. Vnde fit, vt illa perseuerantia nihil aliud sit, quam conditio requisita ad conseruationem priuilegij, ideoque ablata perseuerantia illa, cessat priuilegium, quia erat quasi conditionatum, & ita dependens à conditione. Aufertur autem conditio, seu beneplacitum per solam mortem cōcedentis, quia licet perseuerantia illa tantum sit moralis, & interpretatiua, ad illam requiritur duratio personæ, & voluntatis eius in tali statu, quia moralis hæc præsumptio, seu duratio non extenditur vltra statum præsentis vitæ, præsertim quoad voluntatis dispositionem de-

C. Si delegatus.

2. Ratio.

A pendentem à potestate propria huius vitę. Quę ponderatio nimis fortasse speculatiua videri posset, nisi esset in iure expressa. At verò clausula *donec reuocauero*, ad destructionem priuilegij vel expresse, vel saltem tacitè postulat reuocationem eius, & ideo quamdiu illa non fit, priuilegium permanet. Vnde quia per mortem solam non fit reuocatio, ideo non ponitur conditio necessaria ad destructionem priuilegij iuxta verba concedentis, & ideo ex vi talis formæ non cessat priuilegium per mortem concedentis, imò per illam quodammodo magis firmatur ex hac parte, quatenus iam illa conditio impossibilis facta est.

8 *Ad 3.*

Ad tertium; negatur consequentia, & similitudo rationis. Quamuis enim etiam in exprimenda persona concedentis soleat obseruari illa duplex forma, scilicet, vel nomine tantum dignitatis, vel etiam proprio nomine personæ, & in alijs potestatibus delegandis, seu in rescriptis iustitiæ contentiosæ inde nascatur aliqua B diuersitas, vt videre licet in Panor. & alijs expositoribus in c. *Relatum*, & c. *Licet vndique*, & ca. *Quoniam Abbas*, de Offic. deleg. Felin. in cap. *Pastoralis*. §. *Quoniam*, de Rescript. numer. 3. fallen. 5. Couarr. in Pract. capit. 11. & Sanci. dicta disput. 28. nu. 44. nihilominus quoad priuilegiorum durationem nulla inde oritur diuersitas; nam siue in priuilegio dicat Papa, *Sedes Apostolica tibi hoc concedit*, siue dicat, *Ego concedo*, vel *Paulus*, v.g. hoc tibi concedit, non extinguetur priuilegium per mortem concedentis. Quod est clarissimum ex vsu, & ex iuribus citatis, & ex omnibus dictis. Et ratio est, quia illa verba variata solum ex parte personæ non limitant formam concessionis ex parte durationis, sed C absolutam illam relinquunt, & ideo illa non obstant, quo minus procedat regula posita, quod priuilegium absolutè concessum non expirat per mortem concedentis. Hoc enim verum est, siue concedatur à dignitate (vt sic dicam) seu à sede, siue concedatur à persona. Imò pro sola concessione, quæ fit à persona, posita est illa regula, nam pro illa, quæ fit à sede, non erat necessaria, imò nec congruenter possibilis, cum sedes non moriatur. Secus autem est, quando clausula illa additur ad modificandam concessionem ex parte durationis eius. Cum enim Papa etiam in propria persona concedens possit priuilegium concedere dependens, vel independens in sua duratione à vita concedentis, ex eo solum, quod ex parte conce- D dentis exprimatur persona, non limitatur priuilegium ad concessionem cum dependentia à vita concedentis, sed indefinita manet, & ideo sequitur fauorem gratiæ, & independenter concessa censetur, quando verò additur declaratio ex parte durationis, iam limitatur forma, & ideo fit dependens priuilegium à vita concedentis.

Panorm. Abbas. Felin. Couar. Sanci.

9 *Sententia. Nauar.*

Ab hac verò doctrina videtur discrepare Nauar. in summa, ca. 27. n. 264. in editione Hispana, vbi loquens de præsentatione religiosorum facta Episcopo ad confessiones audiēdas, & de approbatione eius, seu licentia ad confessiones, audiendas dicit, durare illam licentiam post mortem concedentis, si data sit nomine dignitatis Episcopalis, non verò si nomine personæ sit concessa, & citat Cardinal. in Clement. *Dudum*, §. *Et si ijdem*, de Sepult. q. 1. Veruntamen Nauarr. non videtur considerasse illam licen-

Nauar. Cardin. Refellitur.

tiam vt gratiam, vel priuilegium, sed vt potestatem delegatam, quæ cessare solet per mortem delegantis, re integra, nisi sit nomine dignitatis facta delegatio. Sed illa consideratio, vt dixi, non habet locum in præsenti, nec rectè applicatur ad dictam licentiam. Quod postea videtur Nauarr. considerasse, & ideo illa verba in Latina editione omisit. Ratio verò est, quia si sit sermo de licentia, quæ nunc est necessaria ex decreto Concilij, quæ solum est approbatio personæ. Hæc sine dubio perseuerat post mortem approbantis, quia non est delegatio formaliter loquendo, imò nec priuilegium, sed est quasi iusta sententia, seu declaratio sufficientiæ personæ. Vnde vix est reuocabilis, nisi ex magna causa. Si vero sit sermo de licentia, prout dicitur de facultate, & iurisdictione concessa ad audiendas confessiones, de qua Nauarr. loquitur, si detur indefinitè ad quoscumque subditos concedentis, sine dubio est fauor personæ, cui datur, verumque priuilegium, & ita verius est, non cessare per mortem concedentis, etiamsi in propria persona illam dederit. Quia licet illud priuilegium contineat delegationem iurisdictionis, non tamen fori contentiosi, sed pœnitentialis, ad quod non extenditur regula illa de potestate delegata, vt suprà dixi. Supponimus autem in hoc, regulam datam de priuilegio, quod non expiret per mortem concedentis, non limitari ad solum Papam, vel supremum Principem, sed in Episcopis etiam, & in quibuscumque alijs locum habere quoad ea priuilegia, quæ ipsi possunt in perpetuum concedere. Quod verissimum censeo; nam licèt iura clarius loquantur de rescriptis Pontificijs, tamen id est gratia materiæ, ratio vero eadem est, & cum iura non aliter interpretentur concessionem inferiorum, nec innitantur in illa declaratione in speciali potestate Pontificis, sed in ipsa ratione gratiæ, & fauoris, non est, cur illa decisio iuris ad sola priuilegia pontificia limitetur.

10 *Duplex dubium.* Solum superest aduertendum, interdum occurrere posse, vt in forma priuilegij vtraque determinatio adiungatur, & temporis, & beneplaciti concedentis in propria persona, & tunc dubitari posse, an priuilegium expiret per mortem concedentis, intra aliud tempus designatum. Vt v.g. si Papa concedat priuilegium vnius anni, vel pro vno anno ad beneplacitum suum, dubium est, an si Papa intra annum moriatur, cesset priuilegium. *Primus sensus quæstionis.* Vnde etiam est dubium, an elapso anno, priuilegium extinguatur, etiamsi Papa viuat, vel duret quo ad vixerit, vel vsquequo ab illo reuocetur. *Anton. Gabr.* Prius dubium attigit Anton. Gabr. vbi supra numer. 33. & dicit, non extingui, etiam si Papa moriatur, donec annus, seu tempus præfixum finiatur, sequitur *Sanci. Henr.* Sanci. supra num. 51. & Henr. lib. 7. de Indulg. ca. 21. nu. 4. quia sensus concessionis est, concedo ad annum, & alterius secundum meam voluntatem. Ex qua interpretatione sequitur responsio ad secundam dubitationem, nimirum in eo casu non extingui priuilegium, lapso anno, & non mortuo concedente, donec illud reuocet. Patet, quia sensus concessionis fuit, vt daretur per annum, & deinceps dum duraret voluntas; ita vt prior duratio esset quasi absoluta, & independens à vita concedentis, non tamen esset præcise definita ad illud tempus, sed continuari posset alio modo, scilicet, cum dependentia à vita, & beneplacito concedentis.

Quod si petatur ratio huius interpretationis, non redditur à dictis auctoribus, cum tamen sensus illorum verborum multiplex esse possit, & ideo interpretatio illa non videatur necessaria, quia optimus sensus esse potest, Concedo per annum, & in illo, ac intra illum ad beneplacitum meum. Et licet prior sensus magis fauorabilis sit, quæ forte ratio mouit dictos auctores, posterior videtur simplicior, & magis intentus ex vi verborum. Nam illa additio, *Ad beneplacitum meum*, facta in concessione absoluta non fit natura sua ad augendum, sed ad restringendum, vt patet ex dictis; ergo etiam addita post concessionem ad annum, additur ad restringendum cum proportione concessionẽ illius anni, vt sit dependens à vita concedentis. Nec refert, quod verbis mutatis dicatur, Concedo tibi licentiam ad beneplacitum ad annum; nam licet materialis ordo verborum sit diuersus, sensus est idem, scilicet, licentiam ad beneplacitum tantum ad annum concedi; licẽtia ergo semper est annua tantum, & intra illũ limitata ad bene placitum. 11 *Secundus sensus.*

Vnde circa secundam dubitationem difficile creditu est, illam concessionem durare trãsacto anno, cum simpliciter annua tantum sit, & additio *ad beneplacitum* videatur restringere, non augere. Et confirmatur; nam si cõcedens dicat, ad annum, nisi reuocauero, certè finito anno, extinguitur facultas, etiamsi non reuocetur, quia secundum communem sensum, illa additio, si non reuocauero, non auget, sed limitat, vel declarat concessionem annuam, vt nihilominus intra annum possit reuocari, idemque erit, si dicatur, ad annum, donec reuocauero, quamuis enim inusitatus sit talis loquendi modus, tamen si vsurpetur, idem erit sensus, & eadem intentio loquentis. Alioqui censeretur cõcedere irreuocabiliter per annũ, & postea perpetuo, donec reuocetur, quod certè verisimile non est. Ergo idem cum proportione videtur dicendum de illo cõplexo, *Ad annum secundũ beneplacitum*, tum quia magis restrictiua est hæc particula *ad beneplacitum*, quàm illa *donec reuocauero*, tum etiam, quia magis ampla esset concessio illa complexa, *ad annum secundum beneplacitũ*, quam simplex *ad beneplacitum*, quod nõ videtur verisimile. Deniq; iuxta priorem expositionem sensus est quasi diuisiuus, & copulatiuus, scilicet, concedo ad annũ, & ad beneplacitum, quẽ ego libenter admitterem, quando dictio copulatiua in cõcessione poneretur, modo prędicto. At verò quando non ponitur non est supplẽda, quia iam est sensus volũtarius, & improprius. Nam concessio est simplex, & per cathegoricã propositionem de prædicato cõplexo ex duplici additione se inuicem determinante, scilicet, annum ad beneplacitum, seu beneplacitum ad annum, & hoc secundo modo est limitata concessio annualis, vt explicatum est. Atq; hic sensus in rigore verborum videtur mihi magis intentus, licet fortasse superior vt fauorabilior frequentius sit acceptandus. 12 *Primus sensus non facilè dissoluit secundum dubium.* *Sensus primus est fauorabilior, secundus autem magis intentus.*

13 *Notandum circa primã sententiam Henr.* Aduertendum tamen est, illam sententiam probabiliorẽ videri, si verba concessionis sint, do licentiam *ex beneplacito ad annum*, de qua forma loquitur Henr. suprà, quia ibi beneplacitum non ponitur ex parte termini, nec vt limitatio durationis annuæ, sed tantum vt principium

cipium

cipium gratiæ, & concessionis simpliciter factæ per annum. Et in hoc sensu verissimum censeo, non cessare gratiam intra annum per mortem concedentis, quia pro illo anno simpliciter est facta ex beneplacito. Consequenter tamen in eodem sensu dicendum est illam gratiam non durare post annum, etiam viuente concedente, quia præcisè ad annum illam concessit, nec beneplacitum eius ad maius tempus fuit extensum, nec per solam vitæ durationem extenditur, vt per se notum est.

CAPVT XXXIII.

De amissione priuilegij per renuntiationem expressam.

1 *De renuntiatione.* DEclaratis modis, quibus priuilegium ex se, & quasi ab intrinseco finitur, sequitur dicendum de ablatione illius per actionem aliquam contrariam, quæ potest esse vel ipsius proprij priuilegiarij, vel alterius. Vna ergo actio priuilegiarij sufficiens ad tollendum ab ipso priuilegium censetur esse renuntiatio, de qua in præsenti capite dicendum est. *Primò supponendum.* Et in primis suppono, priuilegium habens permanentem durationem cum tractu successiuo in ordine ad futuras actiones, vel receptiones, aut omissionem illarum, renuntiabile esse ab ipso priuilegiario, per se loquendo. *Priuilegium quod momentaneum habet effectum renuntiabile non est.* Loquor de priuilegio permanente per modum potentiæ, seu actus primi, vt excludam priuilegium, quod momentaneum habet effectum, & solum datur per modum dispensationis tollentis aliquod vinculum, vel impedimentum, illud enim postquam semel est concessum renuntiabile non est, quia semel factum infectum esse non potest, seu quod ablatum est, redire non potest, præcipuè per priuatam hominis voluntatem. *Exemplum in irregularitate.* Sic priuilegium tollens irregularitatem renũtiari non potest, quia non potest homo illam priorem irregularitatem in se iterum facere. *Item in voto.* Sic etiam qui dispensationem voti obtinuit, & semel acceptauit, non potest amplius illi renũtiare, quia non potest priorem obligationem reparare, licèt possit nouum votum de nouo facere. *Item in impedimento matrimonij.* Ita etiam qui est dispensatus in impedimento consanguinitatis, non potest illi propriè renuntiare. Poterit quidem ille non contrahere matrimonium, qui est veluti vsus illius dispensationis, licet remotus, & tanquam à causa per accidens, scilicet, remouente prohibens, nõ tamen potest ita renuntiare dispensationi, vt reddat se inhabilem ad tale matrimonium, quia hoc non est in voluntate eius, sed pendet ex voluntate Prælati, qui potest quidem simile impedimentum iterum imponere, reuocando dispensationem, tamen speculatiue loquendo, censebitur idem in specie, non numero, cum eo, quod per dispẽsationem ablatum fuit. *Per se loquẽdo priuilegiũ propriè sumptum renuntiabile est.* Non ergo tractamus de dispensatione, sed de priuilegio propriè sumpto, & de illo dicimus, de se, ac per se loquendo, renuntiabile esse ab ipso priuilegiario. Hoc enim omnia iura supponũt, *C. Si de terra. C. Accidentibus. C. Ad Apostolicam.* vt patet ex cap. *Si de terra*, & cap. *Accidentibus*, de Priuileg. cap. *Ad Apostolicam*, de Regul. l. *Si quis in conscribendo*, C. de Pactis quibus locis Glossæ, & Doctores alia iura referunt.

2 *Explicatur assertio.* Dico autem *per se loquendo*, quia hoc postulat natura priuilegij, si ad ipsum priuilegiarium A proprium, & quasi adæquatum comparetur; nam respectu illius beneficium priuilegij non est coactum, nec confertur inuito, ideoque ab eodem renuntiari potest, si velit. *Ex duplici capite priuilegium fit irrenuntiabile.* Contingit autem priuilegium non posse renuntiari ab aliquo, qui illo gaudet, quia vel non est proprium subiectum, cui datum est priuilegium, & propter quod est datum, vel quia non pendet adæquatè ex voluntate eius. *Priuilegium clericale, cur non possit ab aliqua persona particulari renuntiari.* Priori modo non potest renuntiari à particularibus personis priuilegium principaliter concessum in gratiam communitatis, vt est priuilegium cleri, tam fori, quam canonis, vt suprà visum est, & in sequentibus dicetur. Posteriori autem modo nõ potest aliquis renuntiare priuilegio sibi concesso, quod continet etiam ius alterius, cui per talem renuntiationem præiudicaretur. *Aliud exemplum. C. Cum tempore.* Et sic Prælatus non potest renuntiare libertati Ecclesiæ ad ius Romanæ Ecclesiæ pertinentis, ca. *Cum tempore*, de Arbit. seclusis verò hiscasibus, priuilegium renuntiabile est, & de hac renun- B tiatione nunc tractamus.

3 *2 Supponendum.* Secundo, suppono duplicem posse distingui renuntiationem priuilegij, vnam impropriam, aliam propriam. Prior consistit in puro non vsu actuali priuilegij, vt cùm quis habens sufficientem excusationem ad non ieiunandum, nihilominus ieiunat, dici potest renuntiare priuilegio suo. *Renuntiatio propria & impropria.* Propriè autem renuntiare priuilegio, non tantum est non vti illo, etiam voluntariè, sed est tollere à se ius & potestatem vtendi, sunt enim hæc duo valde diuersa, nam per solam negationem vsus non tollitur potestas, sed tantum non exercetur actus; vt si quis habeat priuilegium loquendi cum excommunicato, & nolit loqui, etiam si C possit, non se priuat potestate, sed actu tantum. Priuilegium autem, de quo tractamus, in potestate consistit, vt explicatum est, & ideo ille nõ vsus etiam voluntarius per se, & intrinsecè non est propriè renuntiatio priuilegij, an vero sit signum illius, infra dicemus. Renuntiatio ergo priuilegij propria est voluntaria abdicatio, & refutatio illius iuris, & potestatis, quam priuilegium concedebat, ex qua ablatione consequitur, vt non possit quis amplius vti tali priuilegio, quia nemo potest vti re, quæ iam non est. Vnde à fortiori fit, vt non possit quis amplius licitè vti tali priuilegio, quia nemo potest licitè cum deceptione, & nullitate aliquem actum exercere, talis autem esset vsus priuilegij iam non existentis. Item si priuilegiũ D concedebat vsum, qui sine priuilegio non licebat, iam ille vsus non potest magis licere, quam antea. Vnde tandem fit, vt ex tali renuntiatione oriatur obligatio non vtendi amplius tali priuilegio, quia eo ipso, quod res fit illicita, oritur obligatio vitandi illam. Atque ita qui renuntiat priuilegio in fauorem alterius, eo ipso obligatur illi ad non vsum talis priuilegij, seu (quod idem est) dat alteri ius contra vsum priuilegij, & consequenter obligatur ipse ad non vsum priuilegij, tum quia tenetur seruare ius alteri semel datum, tum etiam quia tenetur nõ vti iure iam per renuntiationem amisso.

4 *De propria renũtiatione.* In præsenti ergo de propria renuntiatione priuilegij tractamus, quæ potestatem ipsam, & ius auferat; & ideo de altera renuntiatione impropria breuiter dico, per se licitam esse, consistereque formaliter in voluntario non vsu. Dico autem *voluntario*, quia si voluntas

desit, non erit renuntiatio, etiam ipsius vsus; sed erit necessitas quædam, vel coactio, aut impotentia, vt paulo inferius magis explicabo. Hæc autem renuntiatio per se licita, & libera esse dicitur, quia priuilegium quoad ipsum priuilegiarium est quasi lex permittens seu dans facultatem, non vero obligans ad vsum illius, & ita liberum vnicuique est illo non vti, argumento capit. *Cum nobis*, de Elect. præter alia sæpe allegata. Quod intelligendum est, vt dixi, per se, id est, nisi aliunde à superiore, vel à lege positiua, vel naturali cogatur quis ad vsum priuilegij, vt in multis casibus specialibus in iure prohibetur, quos magna ex parte notat Glossa in l. *Si quis in conscribendo*, C. de Pactis, & ibi alij Doctores. Maximè verò hoc contingit, quando priuilegium est iuris publici, & non tantum priuati iuxta dicta suprà capit. 6. extra hos verò casus regulariter licitum est vnicuique non vti suo priuilegio, quod est quasi renuntiare actuali vsui eius. Dices; Ergo qui habet priuilegium audiendi Missam tempore interdicti, potest liberè renuntiare vsui eius in die festo, & licitè non audire Missam. Respondeo, quantum est ex vi priuilegij liberè quidem posset illam non audire, tamen quia in die festo aliud præceptum obligat, non potest tunc licitè Missam omittere. Est enim considerandum, priuilegium illud non tam dare facultatem, quam tollere prohibitionem & impedimentum, & ideo licet quis possit merè negatiuè non vti priuilegio quoad effectum, qui ex illo sequitur tanquam à remouente prohibens, non tamen potest ita illi renuntiare, vt se reddat impeditum, & quasi interdictum ad Missam audiendam, quia tale priuilegium quoad hoc renuntiabile non est, vt supra declaraui, & ideò non potest vitare, quin obligari possit præcepto audiendi Missam.

C. Cum nobis. — *Glossa.* — *Obiect.* — *Respondeo.*

5 *Renuntiatio tacita & expressa.*

Tertio, distinguere oportet renuntiationem proprij priuilegij in tacitam, & expressam, quæ distinctio non habet locum in non vsu mero, quia quoties aliquis sciens, & potens vti priuilegio, illo non vtitur, satis apertè ostendit voluntatem non vtendi. De priuilegio autem proprio est communis illa distinctio, & sumitur ex iure, vt ex dicendis patebit, & ideo ante omnia explicare oportet, quid sufficiat, & necessarium sit ad expressam renuntiationem; nam per analogiam ad illam, seu per imitationem, vel participationem illius explicanda est tacita. Primo igitur ad expressam renuntiationem proprij priuilegij necessaria est voluntas abdicandi à se totum ius, & facultatem priuilegij. Probatur, quia renuntiatio priuilegij voluntate fit tanquam principali causa; ergo vt renuntiatio sit expressa, esse debet voluntas expressa. Declaratur, quia ex parte obiecti non est satis voluntas, seu propositum nunquam vtendi, quia talis voluntas non inducit obligationem, nec tollit potestatem faciendi oppositum, & mutandi propositum; ergo ex vi illius non abdicabitur proprium priuilegium, quod in facultate, & iure consistit, vt explicaui; ergo est necessaria voluntas abdicandi à se ipsum ius, & facultatem priuilegij. Imo vt sit propria renuntiatio, oportet, vt voluntas sit de toto priuilegij iure à se abdicando, nam si quis tantum intendat, vel paciscatur, renuntiando iuri priuilegij pro vna vice, vel pro vno munere, &c. non ideo priuatur toto priuilegio, argumento l. *Voluntariæ*, cum Glossa ibi C. de Excus. tutor. & ita illa non est absoluta renuntiatio priuilegij, dici tamen poterit renuntiatio partialis, seu secundum quid. Ad illamque cum proportione applicari poterunt, quæ de renuntiatione dicuntur.

Ad renuntiationem propriam requiritur voluntas abdicãdi à se totum ius priuilegij. — *Glossa.*

Sed obijci potest contra assertionem; quia ex illa sequeretur, generalem voluntatem renuntiandi iuribus, aut priuilegijs non sufficere ad expressam renuntiationem specialium priuilegiorum; consequens est apertè falsum, vt ex se, & ex vsu constat; ergo. Sequela patet, quia ibi non interuenit formalis voluntas renuntiandi specifica priuilegia. Adde non tantùm formalem voluntatem, sed etiam virtualem sufficere, vt si quis velit aliquid repugnans priuilegio, eo ipso virtualiter vult abijcere priuilegium. Ad obiectionem respondeo, negando sequelam, & probationem eius, licèt possit esse æquiuocatio in terminis; aliud enim est voluntas formalis, aliud specifica. Nam voluntas vniuersalis, & generica etiam est formalis, non solum de ipso genere, sed etiam de speciebus, quæ sub illo conceptu confuso comprehenduntur, nam licet ex parte intellectus confuse cognoscantur, tamen quia affectus tendit ad res in se, ideo voluntas illa formalis est de omnibus speciebus ibi contentis. Imo & expressa dici potest ex parte voluntatis, & affectus, licet ex parte cognitionis non sit distincta, & clara, & hoc significatur cum dicitur voluntas specifica, scilicet quæ terminetur ad rem distinctè, & in specie positam. Igitur, quod ad rem spectat, renuntiatio expressa non requirit specificam voluntatem, vt obiectio probat, & vsus tam iuris quam facti confirmat. Et ratio est, quia voluntas generalis de se vsque ad speciem descendit, & ideo ad talem renuntiationem sufficit, & requiritur formalis voluntas abdicandi à se tale ius, siue illud in specie proponatur voluntati, siue sub genere, in quod voluntas indistinctè, & generaliter fertur.

6 *Obiect.* — *Respon.*

7 *Regula iuris seruanda.*

In hoc verò applicanda est, & seruanda regula iuris, vt sub generali concessione non veniant, quæ non esset quis in specie concessurus; eadem enim ratio procedit in renuntiatione generali priuilegij. Et in vniuersum locum hic habet vulgaris regula, quod clausula generalis comprehendit species, quantum potest, salua ratione iuris, & recti sermonis argumento l. *Si ex pluribus*. ff. de Solut. cum similibus. Sicut enim consensus non extenditur ad non cogitata, nec verisimiliter comprehensa sub cogitatis, ita nec renuntiatio, quia consensum requirit. Et ideo sub formali voluntate comprehendimus illas conditiones, quæ ad voluntarium consensum, & ad contrahendum seu se obligandum sufficientes, ac necessariæ sunt. Vt quod non sit voluntas coacta, vel per dolum, deceptionem, aut similem iniuriam extorta. Nam si hæc deficiant, non censebitur esse voluntas sufficiens. Quia eadem est ratio de hac renuntiatione, quæ de alijs contractibus, vel obligationibus, vt latè per Socin. cons. 263. volum. 2. & plura congerit Tusch. lit. R. concl. 167. 168. 169.

Socin. — *Tusch.*

8 *Ad confirm. respon.*

Ad confirmationem respondeo, si quis velit aliquid repugnans vsui priuilegij, non perpe-

perpetuo, sed in aliqua occasione, vel pro aliquo tempore, talis voluntas de se non sufficit ad renuntiationem priuilegij, quia nec virtualis voluntas censeri potest. At verò si quis velit aliquid repugnans ipsi priuilegio in se, quia tollit fundamentum eius, vel perpetuo inhabilitat ad vsum eius, tunc illa voluntas censetur sufficiens ad expressam renuntiationem priuilegij, & dici potest voluntas formalis ex parte volentis, licet ex parte obiecti virtualis sit, cum hac enim amplitudine intelligendum hoc est, quamuis in hoc modo semper amittatur priuilegium ex alijs principijs, & causis, præter renuntiationem.

9 *Renuntiatio interior quã vim habet.* Sed quæri potest circa hanc partem, an sola voluntas interior nullo exteriori signo indicata sufficiat ad hanc priuilegij renuntiationem. Quæ interrogatio solum fieri potest in ordine ad forum conscientiæ, nam in exteriori foro constat, actum merè internum nihil operari, vt supra tractando de materia legis diximus, & idem est in contractibus & similibus. Et hinc fit, vt quoties renuntiatio talis est, vt in gratiam alterius fiat, ita vt vel ius illi remittat, vel conferat, aut obligationem, necessaria sit exterior manifestatio voluntatis. Ratio est, quia sola voluntas interna, vel promissio exterius non indicata non inducit obligationem ad hominem, nam hoc est proprium promissionis, quæ Deo fit, vt in materia de Iustitia latè tractatur, & videri possunt Sanci. libr. 1. de Sponsal. disput. 3. & 6. Cordub. in summ. quæstio. 133. Et in particulari fauent authores, qui dicunt, renuntiationem priuilegij non esse irreuocabilem, nisi sit ab alio acceptata, quia æquiualet donationi, vel obligationi, vt sumitur ex Glossa in capit. *Cum venissent*, de eo qui mitti in possessionem verb. *Obtulit*, & ibi notat Bald. numero 8. latius Iason alios adducens in l. *Postquam liti*, C. de Pactis. numero 1. Hæc enim doctrina, & eius ratio maximè procedit de renuntiatione priuilegij, per quam alteri ius confertur, vel ex qua nascitur obligatio respectu alterius, cuius acceptatio postulatur, propter quam aliqua exterior manifestatio necessaria est.

Sanci. Cordub. Gloss. Bald. Iason.

10 Igitur tantum superest quæstio, quando renuntiatio fit solum quoad abdicationem priuilegij ab ipso renuntiante, an sola voluntas sufficiat, vt redeat obligatio, quæ per priuilegium fuerat sublata. Exemplis declaratur, vt si habens priuilegium eligendi confessorem, velit se illo priuare, ita vt non solum velit illo non vti, sed etiam non habere in se talem potestatem. Idem de habente priuilegium comedendi lacticinia, vel exigendi decimas, aut tributa, & similibus, de qua re nihil inuenio dictum à Doctoribus in propria specie, cum tamen res dubitabilis sit, & videatur esse fundamentum aliarum, de quibus consequenter erit sermo.

11 *Prima sententia. 1. Argum.* Quod ergo hoc sufficiat ad amißionem priuilegij, videtur suaderi posse, primò, quia ad hunc effectum non est necessaria acceptatio alterius, neque etiam vt illa voluntas nota fiat alijs; ergo nulla necessitas est manifestationis exterioris illius voluntatis; ergo sola voluntas interna sufficit. Antecedens probatur, quia illa acceptatio vel est necessaria in aliquo tertio, vel in ipso superiore, qui priuilegium dedit, nullus enim alius cogitari potest, in quo necessaria sit, neutrum autem dici potest. Primum membrum probatur, quia renuntiatio non dat ius alteri, vt supponimus, sed tantum aufert ab habente; ergo impertinens est acceptatio alterius, hæc enim solum requiri solet propter effectum moralem in alio resultantem. Et hæc ratio probat etiam alterum membrum de concedente. Præterquam quod ille à principio dedit priuilegium dependenter à voluntate priuilegiarij, & ita tunc virtute concessit, vt posset priuilegiarius dimittere priuilegium, si vellet; ergo non est cur ex parte illius noua acceptatio requiratur. Et hæ rationes probant, etiam non esse necessariam notitiam, quia hæc propter acceptationem solet maxime requiri. Prima verò consequentia nota est, quia exterior manifestatio voluntatis internæ solum ad hos effectus potest esse necessaria, vt in huiusmodi quæstionibus omnes fatentur, & videtur per se clarum. Vnde sicut in promissione ad Deum non requiritur externa prolatio, quia Deus intuetur cor, ita in renuntiatione quam homo facit solum in ordine ad se, non est necessaria externa prolatio, quia propria voluntas interna sibi satis nota est. Et ita etiam patet secunda consequentia, quia propria voluntas efficax, est de se sufficiens ad relinquendum proprium ius, & fauorem, vt iura suprà allata probant.

Possumus secundo argumentari, quia ideò in principio ad consequendum priuilegium est necessaria acceptatio priuilegiarij, quia sua voluntate debet illud consequi, & propter hunc effectum prærequiritur notitia concessionis, quia hæc debet antecedere ad consensum, illa tamen supposita, interior consensus, & acceptatio sufficit, neque necessarium est, vt illa voluntas exterius manifestetur: ergo eadem ratione contraria voluntas sufficiet ad abdicandum à se priuilegium. 12 *2. Argum.* Tertio, similis voluntas sufficit ad abdicandum à se dominium alicuius rei, quamuis enim non sufficiat ad transferendum dominium in alterum, tamen ad tollendum proprium videtur sufficiens, saltem ex natura rei, quia dominium est quid morale pendens ab habentis voluntate, & non ab alio, quando non repugnat, rem manere sine vllo proprio domino humano; ergo multò facilius in præsenti sufficiet sola voluntas interna ad tollendum à se priuilegium, cum non sit in aliũ transferendum, nec amplius durare debeat, sed destrui (vt sic dicam.) *3. Argum.*

Quarto non videtur posse cum fundamento explicari, quis actus externus cum interna voluntate requiratur ad hunc effectũ, quia vel est sola loquutio, per quam illa voluntas significetur, & hæc videtur impertinẽs, quia loquutio sensibilis solũ est necessaria propter notitiã alterius, actualem, vel saltem per se possibilem; notitia autem alterius ad hunc effectum impertinens est, siuè in actu, siue in potẽtia. Quid enim necesse est, vt alius sciat, aut scire possit, me carere priuilegio, cum nullum ius inde illi acquiratur, vt supponimus? Vel ille actus exterior est executio aliqua, seu effectus carentiæ priuilegij, qualis erit non vsus eius, vel vsus cõtrarius: & hoc etiam non videtur dici posse cum fundamẽto, tum quia hic effectus est quid posterius, sequi enim debet ex abdicatione priuilegij: ergo hæc prius fit per volũtatem in- 13 *4. Argum.*

ternam. Tum etiam quia rationes factæ de loquutione probant de quocumque effectu externo, quia ille non est necessarius propter alios, quia priuilegium non debet ab alijs auferri, sed ab ipso habente, nec etiam propter ipsum videtur necessaria, quia non addit aliquid voluntati, nec dat illi efficaciam. Tum denique quia explicari non potest, qualis debeat esse hic effectus, an positiuus, vel negatiuus, vnus, vel multiplex, diuturnus, aut breuis. Quòd si solum requiritur hic effectus, vt sit signum voluntatis, est magis impertinens, quàm loquutio, & minus sufficiens, quia neque est signum adeò expressum, neque satis significat voluntatem quoad affectum relinquendi priuilegium omnino, & radicaliter, vt sic dicam, sed solum pro aliquo tempore, vel vsu. Si verò propter aliud est necessarius, explicari non potest, quid illud sit. Accedit tandem, quòd præsumptio iuris videtur multum fauere huic sententiæ, vbicumque enim ius præsumit, ex vsu, vel non vsu externo voluntatem dimittendi priuilegium, statim declarat, fuisse perditum, vt videre licet in ca. *Si de terra*, de Priuileg. ibi, *De priuilegio vobis detrahere voluistis*; ergo supponit, hanc voluntatem esse efficacem ad tollendum priuilegium, quia statim succedit alia regula iuris, quòd *remittenti ius suum, non amplius licet regressus ad illud*, ca. *Quam periculosum*, 7. qu. 1. l. *Quæritur*, ff. de Ædilit. ædict. Hæc ergo sententia probabilis videtur.

C. Si de terra.

C. Quam periculosum.

14 *Secunda sententia. 1. argum.*

Nihilominus contraria sententia videtur posse efficaciter suaderi. Quia non potest quis seipsum priuare priuilegio, quin noua obligatio non potest oriri ex sola sua voluntate interna; ergo nec potest per illam solam abdicare à se priuilegium. Consequentia clara est; vt autem probetur Maior, suppono, sermonem esse de priuilegio concedente aliquid contra ius, seu quod iure communi non liceret, nam si solum concedat ea, quæ iure communi licent, vix est capax renuntiationis, quia non tam concessiuum est, quam declaratiuum iuris. Illo ergo omisso, de alio probatur Maior, quia priuilegium huiusmodi proprium, & rigorosum, (de quo præsertim agimus) vel remittit aliquid de iure communi, vel aliquid contra illud concedit. Vnde ex vi talis priuilegij aliquid homini licet, quod sine illo non liceret, vt comedere lacticinia die prohibito, recitare ante horam communem, & similia. Ergo non potest quis renuntiare tali priuilegio, qui inde subijciatur obligationi, quam antea non habebat, ratione cuius aliquid illi non licet, quod antea licebat; ergo orta est obligatio non faciendi, quod antea licebat, vel faciendi, quod licitè omitti poterat; sic igitur ex renuntiatione priuilegij semper resultat in priuilegiario noua obligatio.

15 *Probatur minor primò*

Iam ergo probatur minor primo, quia voluntatis promissio, si non transeat in promissionem respectu alterius, nunquam inducit nouam obligationem, quia solum est nudum propositum, vt ex materia de voto suppono; hic autem non intercedit promissio, vt per se constat; iam enim supposuimus, non tractari de obligatione respectu tertij; ergo est nuda voluntas per modum propositi; ergo non potest inducere nouam obligationem, quæ antea non esset; ergo nec potest tollere priuilegium. Secundo, declaratur in hunc modum, *Secundò.* quia vel illa obligatio, quæ resultat ex renuntiatione priuilegij, proximè est à voluntate propria renuntiantis tanquam à causa per se, vel sequitur ex aliqua lege, vel imponitur ab ipso superiore, qui priuilegium concessit; nihil horum dici potest; ergo. Maior quoad primam partem probatur, quia nunquam potest voluntas ita sibi imperare, vt directè, & immediatè imponat sibi obligationem præcepti, quia non habet propriam iurisdictionem in se, & quia semper manet domina sui, & potest retractare quantum ad se priorem voluntatem; solum ergo potest se obligare aliquis sua voluntate respectu alterius, contrahendo, vel promittendo, quod non fit per solam internam voluntatem, nisi respectu Dei, & illi vouendo, & tunc obligatio, quæ in conscientia manet, immediatius est à lege naturali, quàm à propria voluntate. Hinc ergo manet etiam probata secunda pars Maioris, quia illa obligatio non prouenit à lege positiua, nulla enim est, quæ de hoc disponat. Imo si humana sit, non potest de actibus internis disponere, & consequenter nec ratione illorum obligare. Diuina autem positiua fingi non potest. Nec denique naturalis, quia hæc non obligat ad non mutandum propositum, vel voluntatem priorem. Item quia explicari non potest, quæ noua materia legis naturalis ex illa voluntate resultet, neque ad quam virtutem pertineat. Denique tertia etiam pars maioris videtur clara, quia nullum præceptum superioris hic interuenit, à quo possit esse talis obligatio; nec enim generaliter latum est, nec in particulari tunc fertur, quando quis interius vult, suo priuilegio se priuare.

Dices, hanc obligationem prouenire ex illa eadem lege, cui priuilegium derogabat, & ita ordinariè esse legem humanam positiuam, nã priuilegium ordinariè illi tantum derogat, & ita non est obligatio per se orta ex voluntate propria, vel ex renuntiatione priuilegij, sed est ab illa tanquam remouente prohibens, quia sublato priuilegio redit obligatio antiqua. Sed hoc non satisfacit, in primis quia supponit, quod probandum esset, quodque in controuersia versatur, scilicet, nudam voluntatem destruere priuilegium, & ita resultare priorem obligationem. Deinde, quia in multis priuilegijs non possunt illa duo distingui, nam concessio priuilegij nihil aliud est, quam ablatio obligationis, & ideò priuilegium non potest auferri, nisi à voluntate, quæ possit illammet obligationem iterum imponere; hæc autem est sola voluntas superioris, aut legis; ergo voluntas sola priuilegiarij non potest obligationem priuilegio cõtrariam imponere, & cõsequenter nec priuilegium destruere. Exemplis res declaratur. Vnum est supra positum de priuilegio ad Missam audiendam tempore interdicti: semel enim obtẽto tali priuilegio, nõ potest quis sola sua volũtate ita illud à se tollere, vt teneatur deinceps lege interdicti, quia illa obligatio sublata fuit, & nõ potest per propriã voluntatẽ reuocari, quia est propria legis Ecclesiasticę, secluso voto. Et idem est de priuilegio comedẽdi lacticinia, anticipandi tempus Missæ, aut Officij diuini, & similibus. 16 *Respon.* *Impugnatur*

17 Dices, per hæc priuilegia non absolutè

Euasio. lu e auferri has obligationes, sed cum limitatione, quamdiu priuilegiarius consenserit in tale priuilegium, & ideo posita contraria voluntate non habendi tale priuilegium, eo ipso cessare tale priuilegium, & consequenter redire priorem obligationem ex vi prioris legis generalis. *Refellitur.* Sed contra hoc est, quia illud fundamentum gratis supponitur, quia priuilegium simpliciter, & absolutè conceditur sine tali conditione, vel limitatione. Neque illa est ex natura rei inclusa, sed ad summum includit priuilegium conditionem si acceptetur, postquam autem acceptatum est, absolutum habet effectum. Item alias idem dici posset de quacumq; dispensatione actuali, quæ statim habet suum effectum; nam illa etiam requirit acceptationem, & consensum recipientis illam; ergo etiã intelligenda erit concessa, vt solum perseueret effectus, quamdiu durauerit consensus, & consequenter per contrariam voluntatem redibit, quod est absurdum. Præterea illa additio est ad limitandum, & restringendum priuilegium vltra verba eius; ergo admittenda non est. Deniq; eadem ratione quando quis habet voluntatem internam renuntiandi priuilegio, subintelligitur conditio, vel limitatio, quamdiu in hac voluntate perseuerauero, vel donec ad illud redire placuerit, nam est eadem ratio, & ita erit in potestate talis hominis, mutata voluntate, gaudere postea priuilegio sine noua concessione superioris; ergo signum est, non fuisse sublatum priuilegium, quia non posset iterum fieri priuata voluntate, si fuisset corruptum; ergo ad summum fuit quasi ligatum, vt operari non posit, durante illo affectu, & quasi in sensu cõposito (vt sic dicam) quod nihil est. Nam clarum est, eum qui habet absolutam voluntatem non fruendi priuilegio, non posse illo vti, perseuerante illa voluntate, quia est repugnantia inter illam voluntatem, & vsum, sed difficultas est, an sola illa voluntas ita destruat priuilegium, vt iam non liceat ad illud redire.

18 *Præfertur secunda sententia.* Hæc ergo posterior sententia mihi magis placet, quam ita declaro. Nam in primis talis voluntas semper ita explicanda est, vt sit simplex nolitio priuilegij, id est, vt non sit cum intentione se obligandi ad aliquid, sed solum per modum propositi non vtendi tali priuilegio in futurum, nisi aliud euidenter constet de intentione volentis. Hoc videtur mihi certum ex rationibus factis, & quia nunquam præsumitur obligatio, nisi manifestè de illa constet, & quia ex communi vsu moraliter constat, non aliter haberi hunc affectum. Sic autem explicata voluntate illa, certum mihi videtur non auferre priuilegium, sed licitum esse mutare propositum, vt ex generali doctrina suppono, & illo mutato, licitum esse priuilegio vti, quia propositum illud non est contrarium priuilegio, sed tantum vsui, quod est valde diuersum, vt in principio explicaui. *Voluntas priuandi se priuilegio quem effectum habeat.* Deinde censeo, licet priuilegiarius habeat animum ex vi talis voluntatis priuandi se priuilegio statim & efficaciter, seu ipso facto (vt sic dicam) nihilominus illam voluntatem non habere statim talem effectum, & tantùm esse ex ignorantia, & falsa cogitatione, ac si hoc esset positum in sola propria voluntate. Hoc mihi persuadent rationes posteriori loco factæ. Explicatur verò amplius applicando hanc regulam ad nonnulla priuilegiorum genera. Nam quædam sunt

A veluti dispensationes in aliqua lege, & de his censeo dispensationem consummari absolutè in acceptatione priuilegij, & consequenter non posse aliquem sola sua voluntate se iterum submittere legi, a qua per priuilegium fuit exemptus, ita vt per legem obligetur, licet possit illam, si velit, obseruare absque obligatione. Et consequenter licet interius velit non habere amplius tale priuilegium, nihilominus semper illi esse integrum retractare voluntatem, & suo priuilegio vti. Hoc mihi probat discursus suprà factus, quia concessio superioris fuit in acceptatione priuilegiarij consummata, & fuit absoluta quoad effectum tollendi legis obligationem, quæ redire non potest per voluntatem priuatam, sed eiusdem legislatoris, sicut dicebamus de dispensatione tollente impedimentum matrimonij; vel aliam inhabilitatem.

Alia esse possunt priuilegia per modum facultatum, aut licentiarum ad aliquid agendum 19
B pro aliquo tempore, quod sine tali licentia facere non liceret. Et de his similiter existimo, licet quis interius dicat, se renuntiare tali licentiæ, vel facultati, non ita illam ab se abdicare, quin postea mutata voluntate possit illa licitè vti; quia ex vi suæ voluntatis non mutauit voluntatem concedentis, a qua sola illa licentia pendet postquam semel acceptata est. Nec per illam voluntatem propriam contraxit priuilegiarius specialem obligationem non vtẽdi tali priuilegio, v.g. non soluendi decimas, vt etiam probatum est: nã per internam voluntatem renũciandi tale priuilegium non solũ non datur alteri ius ad decimas, verũ etiam nec ipse priuilegiatus manet quoad se obligatus ad illas
C soluendas, vt videtur receptũ frequentius in materia iustitiæ: ergo pari ratione in priuilegijs quasi absolutis, seu non respicientibus alterum, non obligatur aliquis permanere in illa voluntate, nec illa habet statim effectum auferendi priuilegium.

De priuilegio per modum licentiæ quid facit velitas interior.

Alia sunt priuilegia, per quæ delegatur iurisdictio, & in his etiam existimo iurisdictionem 20
nõ auferri per solã internã voluntatem priuilegiarij, vt si Prælatus mihi cõmisit vices suas, vel casus sibi reseruatos, & ego acceptaui illã, licet postea habeam affectum, quantũ in me est, efficacem, & absolutum abdicandi à me talem iurisdictionem, nõ pr uor illa, sed mutata voluntate, possum & validè, & licitè illa vti. Quia iã illa iurisdictio non pendet in suo esse à recipiẽ-
D te, sed à concedente, seu delegante, nã à delegato tãtùm in vsu pendet. Quod videtur certũ in delegationibus, quæ fiunt in externo foro. Item ille modus mutandi iurisdictionem per actum merè internum non est hominibus accommodatus, & infinita incommoda ex illo possent moraliter oriri; ergo nec est posibilis homini per priuatam voluntatem, nec est verisimile hoc esse consentaneum voluntati superioris priuilegium concedentis. Atque hinc etiam dico, non extingui facultatem eligendi confessorem per solã voluntatem internam non habendi illam, quia illa & est quędam virtualis delegatio iurisdictionis, seu est quædã licentia, de qua eadem est ratio, quæ de reliquis. Et ad hos modos priuilegiorum videntur cætera reduci, & de omnibus censeo eandem esse rationem, quantum ad præsens punctum attinet.

De priuilegijs per quæ delegatur iurisdictio, quid dicendum.

Conclu-

21 *Ad renuntiationem priuilegij voluntas exterior requisita. Gloss. Bald. Felin.*

Concludo igitur, necessarium esse, vt voluntas renuntiandi priuilegium exterius se prodat. Quam resolutionem confirmant argumenta secundo loco facta, & Gloss. Bald. ac Felin. in principio allegati, & ex illis, & ex omnibus dictis colligitur breuiter ratio, quia ad effectum abdicationis priuilegij ex vi illius voluntatis necessaria est acceptatio, seu consensus alterius. Nam si priuilegium respiciat alterum cuius interest talis renuntiatio, quatenus in eius cedit commodum, aut ius ei præbet, vel aufert onus, &c. Tunc ad consummationem renuntiationis acceptatio illius tertij requiritur. Quod egregiè confirmatur ex capite *Licet*, de Procurat. in 6. vbi dicitur, mandatum procurationis non censeri absolutè reuocatum, etiam si is, ad quem dirigitur, dicat, se nolle acceptare mandatum, nam hoc nonobstante, poterit mutata voluntate, acceptare mandatum, quamdiu mandans priorem voluntatem suam non reuocauerit: nam mandatum de se semper durat, donec reuocetur, & alter liberè etiam potest reuocare suam voluntatem. Quæ doctrina ex eisdem principijs in omni casu simili procedit, vt ibi notat Anchar. In præsenti autem eadem est ratio, vt constat. Atque eadem proportione, si priuilegium sit absolutum, & tertium non respiciat, tunc necessaria erit saltem concedentis acceptatio, vt rectè docuit Sancius libr. 8. de Matrim. disput. 32. cum Loazes, tract. de Matrim. Regis Angl. dubio 12. numer. 28. Ratio autem est, quia renuntiatio priuilegiati non mutauit voluntatem Principis, sed eadem perseuerat; ergo quamdiu non constat de illius mutatione, liberum est priuilegiario mutare suam voluntatem, & priuilegium acceptare. Accedit, quòd ad superiorem per se pertinet tam mutatio priuilegiorum, quàm concessio, & ab illius consensu per se pendet tum priuilegij effectus, tum etiam effectus priuilegio contrarius. Ac denique ita expedit humanæ gubernationi, vt omnia ordinatè fiant. Hæc autem concedentis acceptatio tripliciter intelligi potest. Vno modo ab homine, vt quia superiori datur notitia renuntiationis priuilegij, & ille acceptat, sicut fit in beneficijs Ecclesiasticis, & tunc erit res clara, non potest tamen semper postulari talis acceptatio. Alio ergo modo intelligi potest ille consensus superioris datus antecedenter, vt si in priuilegio sit clausula, vel conditio, vt si Petrus non acceptauerit priuilegium, transeat ad Paulum, vel censeatur non concessum, tunc enim eo ipso, quod Petrus non acceptat, censetur concedens acceptare ipso facto renuntiationem, & suam voluntatem mutare, vt sumitur ex Glossa in dicto cap. *Licet*. Tertio denique modo contingit hæc acceptatio ex vi alicuius iuris, vt in legibus supra citatis in fine priorum argumentorum, & in alijs iuribus, quæ capitibus sequentibus tractabimus.

C. Licet. Anchar. Sanci. Loazes. Confirm. Triplex acceptatio. Primò. Secundò. Glossa. Tertiò.

22 *Ad 1. arg.*

Et ita est facilis responsio ad priora argumenta. Ad primum enim dicitur requiri acceptationem, vel superioris, vel etiam tertij iuxta conditionem priuilegij, & ad illam requiri notitiam, & consequenter externum signum, quo manifestetur interna voluntas. Vnde licet priuilegium ordinariè ita detur, vt recipiens possit illud dimittere, si velit, intelligitur nihilominus, dimissionem ita esse faciendam, vt ordinata sit, & humanis moribus accommodata. Vnde ad secundum dico, ante obtentionem priuilegij præcedere externum signum, quo voluntas habendi priuilegium manifestatur, & notitia eius comparatur, & consequenter etiam necessarium esse externum signum acceptandi illud vel apertè, vel saltem non refutando priuilegium, nam eo ipso cõsentire quis videtur. Ad tertium de amissione dominij aliqui concedunt antecedens, quo dato, poterit negari consequẽtia, quia proprium dominium simpliciter pendet ex voluntate propria, priuilegium autem, & effectus eius, vel illi contrarius magis pendet ex voluntate superioris. Ego verò nego antecedens, expresè enim ita cauetur in l. *Si quis*. 17. §. *Differentia*, ff. de Acquir. possess. & licet ibidem videatur contrarium dici de possessione, scilicet, amitti solo animo, prout etiam habetur in l. 3. §. *In amittenda*, eod. nihilominus in l. *Quemadmodum*, 8. expresse dicitur possessionem non amitti, nisi animo, & corpore. In quarum legũ conciliatione laborant Glossæ, & Iuristæ, quod illis remitto. Mihi autem constans videtur, iura, quæ dicunt, possessionem amitti solo animo, non loqui de pura voluntate interna, sed necessarium semper esse, vt quis cedat possessionem alteri, vt in L. 1. §. *Si vir*, eodem titulo. Cessio autem saltem requirit manifestationem illius animi, & acceptationem, non ergo hoc excluditur in alijs legibus, sed significatur, non esse necessarium corpore recedere à re possessa si sit immobilis. Ad quartum respondetur, requiri externum signum, vel sufficienter declarans internum affectum ab alio acceptandum; vel lege statutum, vel acceptatum, vt dictum est, & in sequentibus magis exponetur.

Ad 2. arg. Ad tertium. Glossa. Ad quartum.

Vnde tandem addo, ad expressam renuntiationem priuilegij non solum esse necessariam voluntatem internam satis formalem, sed etiã signum externum, satis expresse declarãs illam voluntatem, nam si tantum illam ostendat per aliquod signum implicitum, & obscurum, erit potius tacita renuntiatio. Vnde rectè videntur illa duo membra distingui, quia renuntiatio expressa fit verbis, tacita verò fit potius factis, vel omissionibus: verba enim expresè significant interiorem affectum, facta verò implicitè, & subobscurè. Imò ad explicitam renuntiationem necesse est, vt verba sint satis clara, nam si sint ambigua, in dubio non priuabitur quis priuilegio suo; nam in dubio melior est conditio possidentis. In quo dubio, quod attinet ad internum forum, stabitur intentioni, & assertioni renuntiantis, in externo vero stabitur dispositioni iuris, & conseruabitur priuilegium, donec aliud sufficienter probetur. Et hæc videntur sufficere de priori membro illius diuisionis, scilicet, explicita renuntiatione; tacita verò in sequentibus capitibus magis exponetur.

23 *Ad expressam renuntiationem & voluntatem internam, & signum externum requiri*

CAPVT XXXIIII.

Vtrum per non vsum perdatur priuilegium propter tacitam renuntiationem, vel propter alium titulum.

Dvobus modis cogitari potest implicita, seu tacita renuntiatio priuilegij, scilicet, per non vsum eius, vel per contrarium vsum, quibus addi potest tertius, scilicet, per abusum, quamuis hic propriè ad renuntiationem non perti-

1 *Tacita renuntiatio contingit dupliciter, vel tripliciter.*

pertineat, licet aliquid de illa participet, vt infra dicam. Renuntiatio enim tacita, vt paulò antea dixi, maxime attenditur ex signis, vel indicijs externis, quæ non apertè, sed per coniecturas ostendunt voluntatem carendi priuilegio; hæ autem coniecturæ maxime videntur sumi posse ex ordine ad vsum priuilegij, in quo tria illa membra distingui possunt, de quibus sigillatim dicendum est.

2 *Per aliquem non vsum amittitur priuilegium. Glossa Innoc. Panorm. Decius. Felin.*

Quod ergo ad non vsum spectat, sententia est valde recepta, per aliquem non vsum priuilegium amitti, quam docent Gloss. Innocent. Panormitan. Decius, Felin. & alij in capit. *Cum accessissent*, de Constitut. Barthol. & alij in leg. *Falso*, Cod. de Diuer. rescript. & in leg. 1. ff. de Nundin. Vnde cum proportione inferunt, restringi priuilegium per vsum restrictum, quatenus includit non vsum maioris gratiæ, vel fauoris, vt notat Baldus suprà numer. 8. ex Barth. in lege *Vsum aquæ*, Codic. de Aquæ duct. libro 1. & Ias. in lege vltima, ff. de Constitution. Princip. est enim eadem ratio in non vsu quoad partem, quæ est in toto. Vt autem veritas huius sententiæ expendatur, & res tota declaretur, quatuor, vel quinque inquirere, & explicare necessarium est. Primum, de quo non vsu sit sermo. Secundum, quomodo intelligi valeat hæc amissio priuilegij per non vsum. Tertium quanto tempore durare debeat non vsus, vt hunc effectum inducat. Quartum, an hæc amissio priuilegij sit vera, & in conscientia, vel sit præsumpta tantùm in foro interno; & consequenter an sit ipso facto, vel tantùm per iudicis sententiam.

Bald. Bart.

Quatuor vel quinque inquirenda. Primum. 2. 3. 4. 5.

3 *Circa primũ notandum.*

Circa primum oportet aduertere, hunc modum amissionis priuilegij habere locum tantùm in priuilegijs affirmatiuis, quæ aliquid faciendum indulgent, quia negatio affirmationi opponitur; sicut enim omissio peccaminosa præcepto affirmatiuo est opposita, sic etiam non vsus priuilegij solum opponitur priuilegio aliquem vsum concedenti; quod affirmatiuum appellamus. Duobus autem modis potest contingere, vt aliquis non vtatur huiusmodi priuilegio. Vnus dici potest merè negatiuus; alius priuatiuus, seu propriè omissiuus, morali modo loquendo. Priori modo non exequitur quis priuilegium, quando opportunitas, vel occasio, pro qua datum est, non occurrit; sicut enim præceptum affirmatiuum, licet obliget semper, non tamen pro semper, ita priuilegium affirmatiuum, licet semper habeatur, non tamen pro semper, sed pro certis opportunitatibus, vt patet de priuilegio audiendi Missam tempore interdicti, vel habendi suffragium in electione, &c. Quãdo ergo quis non vtitur tali priuilegio extra occasionem & tempus, pro quo datum est, tunc est vsus merè negatiuus, sicut qui non exercet actum præceptum eo tempore, pro quo non obligat affirmatiuum præceptum, non potest omittere præceptum, sed tantum non exercere actum illius.

Duplex non vsus priuilegij.

4 *Vsus merè negatiuus non destruit priuilegium.*

Vnde etiam fit, vt sicut hæc negatio non est contraria præcepto, ita ille non vsus non opponatur priuilegio, & ideo talis non vsus, quantocumque tempore continuetur, non sufficit ad amissionem priuilegij, quia non est morale iudicium voluntatis renuntiandi priuilegio. Ita docent omnes, & facilè probatur ex dictis, quia talis non vsus nec per se indu-

A cit aliquid priuilegio repugnans, cum illi non opponatur, ergo inducit tacitam renuntiationem, quia nullum indicium est voluntatis relinquendi priuilegium, cum non procedat à tali voluntate, imò nec à voluntate non vtendi priuilegio, sed habeat aliam causam moralem adæquatam, & propriam, scilicet, carentiam occasionis, vel opportunitatis exercendi actum concessum per priuilegium; ergo non potest prudenter attribui voluntati renuntiandi priuilegio; ergo illa negatio non est morale indicium talis voluntatis, & consequenter non habet vnde inducat tacitam renuntiationem priuilegij. Et ita habetur expresse in Margarita Baldi, verb. *Statutum*, §. 6. & citat l. *In filijs*. C. de Decuri. lib. 10. propter illa verba, *Etsi necessitas non exigit, tamen patria non remittit*. Vbi Glossa ait, *Quædam enim habere possumus, & si nobis vtilia non sunt*. Sic ergo habere possumus priuilegium, etiamsi occasio non detur vtendi illo. Atque ita notat etiam Bar-
B thol. in eadem lege, & Gloss. in cap. *Vt priuilegia*, de Priuileg. verb. *Semel in anno*, & ibi Panormitan. & consil. 101. lib. 1. Deci, in ca. *Cum accessissent*, de Constit. nu. 17. & Felin. ibi, & Mandos. tract. de Priuileg. ad instar, Gloss. 11. num. 9. qui alios refert, & plures Menochi. in scholio ad Barth. in dicta lege *In filijs*, & Franc. Balb. tract. de Præscrip. 4. p. quintæ. p. princip q. 4. n. 3. vbi alia congerit.

Bald.

Bart. Glossa. Panorm. Decius. Felin Mandos. Menoch. Franc.

Alius modus non vtendi priuilegio affirmatiuo est, quando in propria occasione; & pro eo tempore, pro quo concessum est, omittitur eius vsus, & hunc vocamus non vsum priuatiuum, seu omissiuum, quia est carẽtia actus
C in tempore habili, & pro quo maximè esse posset, vel deberet iuxta tenorem priuilegij, seruata proportione ad omissionem actus præcepti pro tempore, pro quo præceptum obligat. Et de hoc non vsu intelligenda est communis sententia, & iura, quæ de hac materia loquuntur. Quia talis non vsus opponitur suo modo priuilegio, & potest esse aliquod morale indicium voluntatis renunciandi illi. Vnde necesse est, vt in tali omissione concurrant conditiones necessariæ, vt ille non vsus voluntarius sit, quæ sunt scientia, & potentia, quia si non vsus nõ sit voluntarius, non potest esse indicium alicuius voluntatis, nec moralem effectum inducere, vt per se constat; ergo nec potest esse indicium renuntiationis, quæ voluntaria esse debet. Si ergo quis non vtatur priui-
D legio tempore opportuno, quia est impotẽs, absens, infirmus, aut quia per violentiam impeditur, talis non vsus non potest illi nocere, vt priuilegium postea amittat, quia voluntarius non est, idemque argumentum procedit de ignorantia, quia causat etiam inuoluntarium. Quæ doctrina sumitur ex Glossa in capite *Abbate*, verb. *Donec*, de Verbor. significat. & ex alijs auctoribus allegatis. Qualis verò ignorantia ad hoc sufficiat, in sequentibus dicemus.

5 *Alius modus*

Vsus priuatiuus destruit priuilegium si adsit volũtas & potentia.

Gloss.

Circa secundum oportet aduertere, duobus modis intelligi posse priuilegium amitti per non vsum, vnus est per viam præscriptionis, seu vsucapionis, alius est per viam tacitæ renuntiationis. Hi enim duo modi sine dubio sunt longè diuersi, nam quando res amittitur per præscriptionem, non amittitur ex voluntate amittentis, sed ex efficacia alicuius legis, etiam inuito priori domino,

6 *Circa non vsum. Duplex modus.*

& pos-

& possessore, quãdo verò per renuntiationem deseritur, amissio fit ex voluntate possidentis, vt dictum est, siue illa voluntas expressè, vel tacitè solum indicetur. Et ita Glossa hos duos modos distinxit in cap. vlt. 16. qu. 4. significans, longius tempus requiri ad præscriptionem, quã ad tacitam renuntiationem.

7 Igitur in solo non vsu non habere locum præscriptionem contra priuilegium, videtur sumi ex Panormit. in ca. *Ioannes*, de Cleric. coniug. numer. 9. vbi ait, per non vsum non induci consuetudinem, quia consuetudo consistit in assuefactione, id est, actuum repetitione, capit. *Cum consuetudo*, d. 1. cum similibus; at verò in nõ vsu non est actus, præcisè enim loquimur; ergo nec assuefactio, nec consuetudo inde generari potest; ergo nec præscriptio, quia hæc per consuetudinem inducitur; ergo non vsus non potest tollere nõ vsum in vi præscriptionis. Confirmat hoc Panormitan. adhibendo exemplum in eo, qui damnum passus agere potest ex l. *Aquilia*, contra nocentem; nam licet per longum tempus nolit contra illum agere, non amittit suam potestatem, nec inducta censetur consuetudo contra illam legem, & reddit rationem, *qui illa lex non necessitat ad agendum, sed tãtum præbet facultatem agendi*. Et inde concludit generalem regulam, per negationem actus non cõtrariam legi præcipienti, sed tantum permittẽti, non induci consuetudinem. Quæ omnia videntur habere eandem rationem in priuilegio, quia non necessitat, sed dat facultatem, & ita negatio vsus non est contra legem præcipientem, sed permittentem, ergo per non vsum non inducitur consuetudo, vel præscriptio contra priuilegium.

Panorm.

Panorm.

8 Confirmatur, quia nec ipse priuilegiarius non vtendo præscribit contra se, nec alius contra ipsum; ergo ex vi non vsus non inducitur præscriptio tollens priuilegium. Consequentia clara est, quia vbi est præscriptio, aliquod ius tribuit; ergo alicui tribuit; ergo vel priuilegiario, vel alteri, quia non datur medium. Prima item pars antecedentis videtur per se nota, tum quia nemo potest contra se præscribere, quia præscriptio in propria definitione, & ratione includit habitudinem ad alterum, contra quem iure conceditur, vt ex propria materia suppono, tum etiam quia nulla materia præscriptionis ibi interuenit contra priuilegiarium, aut enim posset præscribere ipsum non vsum, seu ius non vtendi, & hoc non est præscriptibile, quia vnusquisque quasi ex natura rei habet hanc facultatem, similes autem facultates non sunt materia præscriptionis, vt latè tradit Balbus tract. Præscript. in 5. p. princip. 4. p. illius qu. 1. vel præscriberet obligationem non vtendi suo priuilegio, & hoc etiam dici non potest, quia nemo præscribit contra suam voluntatem, neque in suum pręiudicium, sed in suum commodum, & voluntariè, obligatio autem ad non vtendum priuilegio, est de se onerosa, & consequenter est contra intentionem non vtentis, per se loquendo, & secundum ordinarium morem hominum. Altera verò pars antecedentis in primis videtur clara in priuilegijs non dicentibus ordinem ad alios, quia vsus, vel non vsus nihil interest aliorum, sed solius priuilegiarij; ergo ibi nullus est, qui possit contra priuilegiarium præscribere. Deinde probatur etiam de alijs priuilegijs, quæ circa alios versantur, tum ratione facta, quia alij nullum habent vsum, vel consuetudinem; ergo nec præscriptionem efficere possunt, nam, vt dicitur in lege *Nec vtilem*, ff. Ex quibus causis maior, &c. iniquum est auferre dominium, quod vsus non abstulit, id est, dominium vnius sine vsu alterius; ergo idem est cum proportione in priuilegio. Tum quia præscriptio supponit possessionem, alij vero nihil possidẽt, quod præscribant. Tum etiam quia *non intelligitur amissum*, quod oblatum alteri non est, vt in eadem leg. *Nec vtilem*, dicitur, sed qui non vtitur priuilegio, nihil offert alteri, neque actionem circa illum exercet; ergo nec amittit priuilegiũ propter aliquam alterius præscriptionem.

Balb.

Ad hoc verò responderi potest, licet priuilegium non amittatur per præscriptionem positiuam (vt sic dicam) amitti tamen per præscriptionem priuatiuam, seu priuantem aliquo iure. Voco præscriptionem positiuam illam, per quam aliquod ius acquiritur, de qua rectè procedunt rationes factæ, quia hæc in vsucapione consistit. Vnde & hoc nomine proprie, & generaliter vocatur: non potest autem intelligi vsucapio sine vsu positiuo. Priuatiuam autem præscriptionem appello, quæ solum tollit ius, vel dominium aliquod, & hanc dico sufficere ad amissionem priuilegij, & posse fieri per solum non vsum. Et in primis hunc modum amissionis esse possibilem constat ex l. 1. & 2. ff. pro derelicto, vbi dicitur, rem pro derelicto habitam statim desinere esse nostram, prius etiam quã ab alio acquiratur, vel possideatur, quamuis res sic derelicta occupabilis ab alio statim fit, & primi occupantis fiat, si in suo esse perseueret, nam si nõ duret, sed statim destruatur, vt in iuribus incorporalibus interdum contingit, poterit ab vno amitti, etiam si ab alio non acquiratur, nec occupabilis sit. Potest autem fieri, vt res habeatur pro derelicta ex vi alicuius non vsus, seu derelictionis; ergo illa rectè dicitur præscriptio amissiua, seu priuata, quæ in priuilegijs locum habebit. Minor probatur primo, quia sicut res acquiritur vsu positiuo diuturno, eadem ratione amittetur non vsu diuturno: nam sicut illud expedit, vt dominia rerum sint certa, ita hoc expedit ad eundem finem, vt sit certum, quę res acquirantur primo occupanti. Et confirmatur, quia res mobilis aliena per triennium vsucapitur bona fide; ergo si per trienniũ sit ab alio derelicta per non vsum, & ab alio postea occupatur, statim fiet illius, quia illa occupatio cum priori non vsu domini æquiualet triẽnali vsucapioni; ergo signum est per illum non vsum fuisse rem amissam. Secundo principaliter hoc inuenitur in iuribus incorporalibus, vt sunt seruitutes, & actiones: nam seruitus rusticana perditur per purum non vsum certi temporis, vt habetur ex l. *Sequitur*, §. *Si viam*. ff. de Vsucap. clarius in l. *Hæc autem*, ff. de Seruit. vrba. præd. & l. Penult. C. de Seruit. Et similiter actiones extingui solent, & amitti per non vsum eorum certi temporis, iuxta l. 3. C. de pręscrip. ergo eodem modo poterit amitti priuilegium per modum præscriptionis priuatis iure priuilegij: nam illud etiam incorporale est, & similem subit rationem. 9 Responsio.

Sed hic modus explicandi hanc præscriptionem non videtur cum fundamento applicari ad priuilegiũ. Primo, quia licet fateamur, aliquando 10 Refellitur responsio dicta.

aliquando posse dominium vel possessionē rei amitti, etiam si in alium non transferatur, vt probant aliqua ex iuribus citatis, tamen nunquā hoc fit per præscriptionem pure priuatiuam, nisi interueniat positiua pręscriptio alicuius, sed hęc in priuilegijs non inuenitur, vt in priori puncto probatum est, ergo non potest illa doctrina recte ad priuilegium applicari. Maior declaratur, discurrendo per duo genera bonorum, quæ in argumentis tanguntur. Quædam enim sunt corporalia, quæ naturaliter, & corporaliter possideri possunt, quæ quidē amitti possunt, relinquendo illa pro derelictis, etiam si inde nihil alius acquirat, tamen hęc derelictio nunquam intelligitur fieri per solū non vsum, cuiuscumque temporis sit; ergo non fit per modū præscriptionis in amittendo, vt sic dicam. Minor probatur primo ex Glossa. 1. in dicta l. 1. ff. Pro derelicto, vbi ait, rem mobilem tunc intelligi derelictā, cum abiecta est; immobilem vero cum de illa quis exit, animo derelinquendi, sentiens, non sufficere non vsum, nisi & animus, & actio aliqua externa illum manifestans interueniat, hoc significatur ibi in l. 2. cum dicitur, *Desinere omittentiū esse*; ergo solus non vsus, etiam diuturnus non sufficit. Secundo talis modus præscriptionis nō est ex sola rei natura, nulla enim præscriptio est ex sola naturali lege, vt suppono tanquam notum; sed nullū est etiam ius ciuile, vel positiuū, quod disponat per non vsum alicuius temporis amitti hæc bona, ita vt statim habeantur pro derelictis, & sint occupabilia à primo contrectante, ergo non datur talis modus amissionis. Tertio, quandiu aliquis rem suam possidet, non potest pro derelicta haberi, licet multo tempore illa non vtatur, quia dum res iuste possidetur, non est occupabilis à quocumque alio; vt vero possessionem amittat, non sufficit non vsus, sed necessarius est animus dimittēdi rem cum aliquo modo actualis dimissionis eius, vt supra dixi; ergo solus non vsus talium bonorum nunquam sufficit, vt pro derelictis habeantur.

Glossa.

Secundo.

11 Vnde notari potest obiter differentia inter acquisitionem per vsucapionem, & amissionem per non vsum: nam vsucapio supponit possessionem rei, & addit continuationem eius: nam sine possessione non est pręscriptio, & ideo etiā è conuerso non vsus per se non sufficit ad amissionem dominij, nisi prius possessio tollatur. Et ita seruabitur proportio; quod sicut acquisitio supponit possessionem ita derelictio supponit desitionem, seu desistentiam à possessione rei, & quando hæc pręcedit cum sufficienti voluntate dimittendi bona, per illam amittuntur, & manent pro derelicto; ergo hoc non fit per subsequentem non vsum, licet idem possit magis, ac magis ostendere priorem dimissionem, & verū animum, à quo processit. Et ita nihil includit prior ratio facta, quia licet dominiū possit amitti, relinquendo rem sub nullius dominio, quod vocatur pro derelicto, non tamen probatur, hanc amissionem fieri per solum non vsum sine actione præuia dimittēdi rem. Neque etiam valet confirmatio. Nam vsucapio non fundatur in non vsu alterius, sed in diuturno vsu cum possessione, & bona fide, & ideo repugnat, dominium per vsucapionem sine temporis legitimi successione comparari. Vt autem acquiratur per rei occupationem, impertinens est, quod non vsus dominij pręcesserit: nam si res dimissa fuit, statim occupari potest, licet non vsus per aliquod longum tempus non præcesserit: si vero non fuit res dimissa, nullus non vsus præcedens sufficit, vt per solam occupationem dominium eius acquiratur.

Differentia inter acquisitionem per vsucapionē & amissionem per non vsum.

Alia vero ratio de præscriptione iurium incorporalium, vt seruitutum, & actionum, non videtur posse ad priuilegia accommodari, nam in illis etiam iuribus nunquam datur amissio iuris per præscriptionem, nisi vt consequens ad positiuam præscriptionem, per quam aliquid acquiritur tali iuri contrarium. Vnde præscriptio, & amissio non sunt in eodem, sed vnus pręscribit contra alium, & præscribens aliquid acquirit repugnans iuri alterius, qui consequenter illud amittit. Id declaratur optime in seruo præscribente suam libertatem, iuxta l. 2. Codice de Præscrip. long. temp. pro libert. ibi enim dominus amittit ius in seruum, seruus autem est, qui præscribit suam libertatem contra dominū, & ideo ex parte serui conditiones ad præscribendum necessariæ postulantur, nec fieri potest, vt dominus amittat ius in seruum per solum non vsum eius, nisi præcesserit, vel ex parte domini sufficiens manumissio, vel ex parte serui possessio suæ libertatis cum bona fide, & sufficienti temporis diuturnitate. Ita etiam accidit seruata proportione in amissione seruitutis rusticanæ per non vsum, licet inter illam duplicem seruitutem hominis, & agri, seu prædij, sit differentia, quod prior seruitus, quam personæ appellare possumus, fundatur in dominio heri in personam serui, qui etiam à domino possidetur: alia vero seruitus realis, seu prædialis fundatur solum in iure vnius in prædium alterius quoad aliquē vsum eius. Vnde ius illud cadit in rē alienam, & à proprio domino possessam. Et ideo dicunt iura de his seruitutibus loquentia, nemini rem suam seruire, sed alienam, l. *In re communi.* ff. de Seruit. vrb. 12

Alia ratio refellitur.

Hinc ergo fit, vt ius seruitutis non amittatur per non vsum diuturnum, nisi quatenus dominus prædij præscribit libertatem, & exemptionem rei suæ: illa enim obligata erat, & obnoxia, vt alteri seruiret, dum autem dominus longo tempore illam possidet, eaque vtitur sine impedimento, & sine vsu seruiendi, præscribit contra alterum libertatem rei suæ, & inde consequenter alter ius suū amittit. Idem cum proportione inuenitur in amissione actionis per non vsum; non enim fit sine præscriptione alterius contra talem actionem: nam talis actio versatur circa alium, qui est obnoxius tali actione tanquam debitor; dum ergo iste per certum tempus possidet rem suam, rerumve suarum libertatem, illam præscribit, quoad hoc, vt non possit tali titulo in iudicium vocari. At vero hic modus amissionis non videtur posse in priuilegiis inueniri, quia ostensum est, per non vsum priuilegiarij nullum alium præscribere. Et confirmari hoc potest auctoritate Baldi in cap. *Ad audientiam*, de Præscrip. nu. 2. in fine dicentis. Per priuilegium Principis comparari ius sine possessione, & illud ius non amitti, *etiam si priuilegiarius per triginta annos sit sine possessione, ex quo alius interim in contrarium non præscripsit* ex dicta l. *Nec vtilem.* ff. Ex quibus causis maior. &c. 13

Ius seruitutis quando amittitur.

Confir. Bald.

Denique addi potest argumentum Alberici in l. *Falso*, Cod. de diuer. res. Quia lex non tollitur per non vsum, quia per solum non vsum nemo præscribit contra legem, ergo idem erit in 14

Additur aliud argū. Alberic.

priuilegio. Sed responderi potest negando antecedens quia lex præcipiens aliquid fieri, tollitur per non vsum, vt supra dictum est. At hoc solũ procedit in lege imponente necessitatem, quando pro temporibus, in quibus obligat, non seruatur, & de hoc fit longa consuetudo: nam ille non vsus est legi contrarius, & semper includit (moraliter loquendo) vsum legi contrarium, vt libro superiori dictum est. Ratio autem facta, vt verũ in antecedente sumat, & cum proportione concludat, intelligi debet de lege concedente facultatem, seu permittente, non vero de imponente necessitatem, vt ex Panormit. supra notauimus, & sensit Molina tracta. 2. de Iust. disp. 513. in fine, & ita consequentia videtur optima, vt supra circa dictum Panormit. notatum est. Nihilominus tamen Deci. in cap. *Cum accessissent*, de Præscrip. negat consequentiam. Quia difficilius (inquit) tollitur lex communis, quã specialis, iuxta l. *Eius militis*. §. *Militia*. ff. de Milit. testa. vbi id notat Glossa verb. *Quocumque modo*. Sed non placet ratio, nec responsio, nam licet quoad alia difficilius tollatur lex communis, non vero quoad modum derogationis per consuetudinẽ, seu præscriptionem, seruata proportione, & hoc vltimum solum ad præsens spectat. Itaque tollitur difficilius lex communis quoad effectum, nam id, quod iure communi habetur, difficilius tollitur, quam quod habetur ex solo priuilegio, & hoc ad summum probat dictus §. *Militia*, vt ex Barth. ibi sumitur, & ex Gloss. in cap. vlt. 16. q. 4. Item grauior causa necessaria est ad tollendam legem communem, quam priuilegium, & ex parte difficilius etiam tollitur, quia bonum commune Priuato præfertur, Authen. de Non alien. &c. c. 9. coll. 2. vbi Glossa verb. *Valere*, & Glossa in cap. *Si super gratia*, de Offic. deleg. in 6. verb. *Principalis*. In modo autem tollendi legem, vel priuilegiũ per consuetudinẽ, vel non vsum nulla ratio differentiæ, vel excessus firmitatis ex parte legis assignari potest, seruata proportione, nisi fortasse in hoc, quod maius tempus forte requiritur ad tollendam communem legem, quã priuilegiũ, de quo postea videbimus, nunc enim non refert. In hoc vero, quod ad vtrumque sit necessarius vsus contrarius, & non sufficiat non vsus, omnino videtur eadem ratio, quia sicut in non vsu talis legis permittentis, nullus est, qui præscribat, vel quasi præscribat contra legẽ, ita in non vsu priuilegij nullus est, qui contra illud præscribat.

Panorm. *Molina.* *Decius.* *Glossa.* *Refellitur resp.* *Barth.* *Glossa.* *Grauior causa ad tollendum ius commune, quam priuilegium.*

15 Nihilominus in hoc puncto distinguendum videtur inter priuilegia: quædam enim sunt, quę aliquid concedunt priuilegiario respectu aliorũ, ex quibus in alios redundat aliquod onus, vel quasi seruitutis genus, vt sunt priuilegia decimas accipiendi extraordinario modo, vel imponendi aliquod tributum; talis etiam reputari potest facultas eligendi ex priuilegio, quatenus redundat in grauamen aliorum, & simile reputatur priuilegium nundinarum à Gloss. in dicta l. 1. ff. de Nundinis. Alia vero sunt priuilegia, quæ vel sunt quasi absoluta, quia solum concedunt priuilegiario aliquid circa actiones suas sine respectu ad alios, vt sunt priuilegia audiendi missas in loco interdicto, vel tempore non concesso, vel recitandi ante horam, vel comedendi lacticinia, & similia: vel certe licet circa alios versentur, fauorabilia simpliciter reputantur respectu aliorum, quia sunt vtilia, & in rigore neminem grauant. Talia videntur priuilegia audiendi confessiones, vel eligendi confessorem, licet enim videantur aliquo modo in præiudiciũ ordinarij pastoris, hoc tamen non consideratur, quia potius est iuuamen eius, & præcipue, quia magis consideratur fauor animarum.

Distinctio inter priuilegia præmittenda. *Vnũ genus priuilegiorum.* *Glossa.* *Aliud genus priuilegiorum.* *Priuilegium eligendi confessorem in rigore neminem grauat.*

16 Dico ergo primo, Priuilegia prioris generis, quæ redundant in grauamen, & quasi seruitutẽ aliorum, eatenus posse præscriptione amitti per non vsum priuilegiarij, quatenus alij possunt contra priuilegiarium præscribere, quod frequenter non fit sine aliquo positiuo actu ipsius præscribentis. Hæc assertio sumitur ex communi sententia, in principio recitata: nam auctores, qui dicunt, priuilegium amitti per nõ vsum, certum tempus requirunt ad illam amissionem. Vnde plane sentiunt, illam amissionem esse ratione alicuius præscriptionis, seu vsucapionis; ergo necesse est, hoc intelligi de priuilegijs, in quibus alius potest præscribere contra priuilegiarium ob non vsum. Responderi vero potest, etiam tunc non intercedere præscriptionem ex parte alicuius, sed simplicem amissionem priuilegij ex voluntate Principis, vel ex institutione alicuius iuris determinantis modũ conseruandi priuilegium. Sed licet hoc sit probabile, quando Princeps in ipsa scriptura priuilegij tamen modum præscribit, vel in casibus in iure expressis, vt statim dicam; nihilominus extra hos casus potest amitti priuilegiũ per non vsum legitimi temporis; ergo necesse est, vt id fiat per modum præscriptionis, & ex vi alicuius communis iuris ad præscriptiones pertinentis, quia non potest alio modo cum fundamento affirmari talis modus amittendi priuilegium, cum tamẽ sint multi casus, in quibus non videatur posse negari, vt in non vsu priuilegij ad eligendum cum alijs, qui ius habent ordinarium eligendi, & illo de facto soli vtuntur, & in non vsu priuilegij exigendi decimas, & similibus. Ratio vero est, quia hæc priuilegia redundãt in seruitutẽ, seu obligationem aliorum, & ideo iura, quæ disponunt de amissione seruitutum per non vsum, in similibus priuilegijs locum habent. Sicut si priuilegium expresse concederet seruitutem per alienũ prędium (imo licet proprius dominus prædij illam donasset) nihilominus per non vsum legitimi temporis amitteretur; ergo. Addidi autem in fine assertionis, sæpius hanc præscriptionem non fieri sine positiuo actu ipsius præscribentis, quia sæpe non intelligitur priuilegiarius non vti priuilegio, nisi quando alij exercent actum sine illo, vt eligendo v. g. sine priuilegiato ad eligendum, acquirendo decimas, sine illius consortio, &c. Et tunc fit præscriptio contra priuilegium, ad instar præscriptionis vrbanarum seruitutum, in qua requiritur aliquis actus ex parte pręscribentis, vt ex propria materia constat.

Prima conclusio, quæ priuilegia per non vsum amittuntur. *Respon.* *Impugnatur.* *Explicatur assertio.*

17 Dico secundo. Priuilegia, quæ non cedunt in aliorum grauamen, sed sunt fauores speciales circa modum operandi absolutum ipsius priuilegij, non amittuntur per non vsum, vel aliorum præscriptionẽ, possunt tamen per tacitam renunciationem amitti, si interpretatio talis voluntatis sufficienter ex iure constet. Priorem partem negantem mihi sufficienter probant argumenta facta in principio huius puncti, quia intelligi non potest in his priuilegijs præscriptio aliorum contra illa, cum ipsa alios non respiciant; vel illos non grauent, vt supponimus, multoque minus potest talis præscriptio intelligi in ipso priuilegiario, vt etiam ostensum est.

2. Conclusio. priuilegia, quæ non amittuntur per non vsum.

Addi-

Addidi vero posteriorem partem, quia sumpta de possibili negari non potest, cum sæpe voluntas tacita moraliter æquiualeat expressæ. Dixi autem, necessarium esse, vt intercedat aliquod ius (vtique commune, vel speciale) ita interpretans voluntaté priuilegiarij, quia solus non vsus nõ est signum certum, & infallibile talis voluntatis, & ideo per se non potest sufficere sine adminiculo iuris ad tollendum priuilegium, quia non vsus in tali casu solum se habet vt indicium voluntatis; ergo si re vera in re nõ fuit talis volũtas, quia priuilegiarius nõ ex illa, sed propter alias occasiones priuilegio vsus nõ fuit, nõ erit sufficiens nõ vsus ad renunciationem, vel amissionem priuilegij, nisi iure & voluntate Principis iuuetur, quia deest voluntas propria priuilegiarij, quæ sola posset esse causa talis effectus, non interueniente superiori voluntate. An vero de facto inueniatur tale ius quoad hæc priuilegia, dicam in duobus punctis sequentibus.

18 *Quid operatur ius statuens, vt priuilegium per non vsũ amittatur.*

Solum hic aduerto, etiam si iure statutum sit, vt priuilegium aliquod per non vsum amittatur, nihilominus non amitti per tacitam renunciationem, sed quia cum limitata conditione fuit concessum, qua non impleta, vel ab ipso iure, aut à concedente tollitur, vel certè per se cessat per lapsum temporis ad modum explicatum in cap. 28. & sequentibus. Declaratur hoc optime in priuilegio nundinarum, quod per non vsum in decennio amittitur, quia lex .ff. de Nundinis ita statuit. Qua lege posita constat, tale priuilegium sub tali conditioné concedi, & illa non impleta, vel per se cessare, vel virtute illius legis auferri. Cuius etiam signum est, quia fieri potest, vt tale tempus elabatur sine aduertentia priuilegiarij, qui postea plurimum doleat de amissione priuilegij, ergo signum est, non esse necessariam renunciationem propriam, sed ab extrinseco tolli, vel per se extingui priuilegium ex vi formæ concessionis, aut speciali, & expressa, vel subintellecta ex vi iuris communis. Qui modus loquendi probabilissimus est, & posset ad alios casus extendi, nam recte explicat amissionem priuilegij, & res eodem recidit. Sed nihilominus per se, ac moraliter loquendo, satis conuenienter illa vocatur tacita renunciatio, quia is, qui non vtitur priuilegio, non obstante illo iure, moraliter conuincitur nolle illud, saltem virtute, & interpretatiue. Nam quod inaduertentia intercedat, accidentarium est; an vero si inculpabilis sit, possit hunc effectum impedire, dicam in punctis sequentibus.

19 *Decennium requisitum vt priuileg. per non vsũ amittatur.* *Barth. Iason. Panorm. Decius. Felin. Rebuff. Mandos. Balbus.*

Tertio igitur inquiri potest, quanti temporis non vsus necessarius sit, & sufficiat, vt per illum priuilegium amittatur. In quo fere communis sententia est, decennium sufficere, & requiri. Ita docet Bart. in l. *Falso*, C. de Diuers. rescript. vbi etiam Iason late, idem Bar. in l. 1. ff. de Nundin. vbi alij communiter. Idem Panor. Deci Felin. & alij in c. *Cum accessissent*, de Consti. Rebuf. in Pract. tit. de Differen. inter priuilegium, & rescri. n. 41. Mandos. in d. tract. de Priuil. ad instar, Glos 11. n. 5. Balb. dict. tract. de Præscrip. in 4. p. quintæ partis princip. q. 4. vbi plures alios refert, cum varijs limitationibus, quas Felin. & alij etiam adhibent. Et omnes fundantur tantũ in dicta l. 1. ff. de Nundin. Quia ex solo iure naturali non potest tale tempus determinari, vt per se notum apparet, & in iure positiuo alia determinatio non inuenitur.

20 Mihi tamen in primis videtur, quoties per non vsum priuilegium amittitur, quia alius cõtra priuilegiarium præscribit, nullũ tempus esse determinatum in ipso non vsu ad amittendum priuilegium, seu ex parte priuilegiarij, sed illud tempus necessarium esse, ac sufficere, quod ex parte alterius tertij fuerit determinatũ ad præscribendum contra hunc, vel illum, quod solet esse iure ordinario decem annorum inter præsentes, vel viginti inter absentes, vel extraordinario, ac speciali iure requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, vt de monasterijs significatur in dict. cap. *Cum accessisset*. vbi Ioan. Andr. & alij id notant, & Felin. ait generaliter procedere in Ecclesiis, seu locis piis, iuxta generalem regulam textus in Authent. vlt. C. de Sacros. Eccles. & c. *Illud*. de Præscrip. cum similibus. Ratio autem assertionis est, quia in huiusmodi casu priuilegium nõ amittitur formaliter per non vsum, sed vi præscriptionis alterius contra personã non vtentem, ergo illud tempus sufficiet & requiretur ex parte nõ vsus ad amissionem priuilegij, quod fuerit legitimũ ad præscribendũ contra priuilegiariũ, tali conditione supposita; ergo non potest in his priuilegiis certior regula præscribi.

Vt alius cõtra priuilegiariũ præscribat, nullum tempus determinari in ipso non vsu.

Ioan. Andr. Felin.

Secundo dicendum est, in priuilegiis absolutis, contra quæ ab aliis non præscribitur, non esse certum tempus iure definitũ, intra quod per non vsum amittantur, ideoque generalem regulam esse, talia priuilegia per nullius tẽporis non vsum amitti, etiam si longissimum sit, in casibus vero iure expressis amitti tempore pro eis definito. Prior pars assertionis constat, quia hæc priuilegia non amittuntur per modũ præscriptionis, vt iam declaratũ est; ergo non possunt ad illa applicari tempora præscriptionũ; seclusa autem præscriptione, nullũ assignabitur generale ius, quod certum tempus statuat, in quo priuilegium amittatur per se, ac formaliter per non vsum; ergo. Minor probatur primo quoad ius canonicum, quia canones nunquã loquuntur de amissione priuilegij per nõ vsum, sed per contrarium vsum, vt capite sequenti videbimus, vnde licet circa tempus contrarij vsus aliquid definiunt, quod postea videbimus; illud non potest ad purũ non vsum, de quo solo nunc loquimur, applicari: tum quia materia est odiosa, in qua non licet leges extendere, aut de casu ad casum similem transferre; tum etiam, quia longe maior ratio est, cur tollatur priuilegiũ per contrarium vsum, quam per non vsum. Vnde canones loquentes de contrario vsu, fortasse locũ habent in omnibus priuilegiis tam absolutis, quam respectiuis, cum tamen amissio per non vsum per se non habeat locum in priuilegiis absolutis, vt diximus. In iure item ciuili non inuenio legem, quæ vniuersaliter de hoc tempore disponat. Solum enim à Doctoribus allegatur dicta l. 1. ff. de Nundin. lex autem illa non loquitur generaliter de priuilegiis, sed in particulari de priuilegio Nundinarum; ergo ex illa non potest generalis regula sumi pro omnibus priuilegiis absolutis, vel respectiuis, quæ alios non grauant, vt statim dicam.

21 *2. Conclusio. de tempore ad priuilegium præscribendum requisito.*

Hinc ergo concludi potest altera pars assertionis. Nam si ius positiuũ non limitat tempus, non est vnde determinetur: ergo nullum tempus sufficit, nisi vbi in particulari lex illud determinauerit. Quod semper intelligendum est de priuilegiis simpliciter loquentibus: nam si in eis addatur limitatio, seu postuletur vsus

22 *Si ius positiuum non limitat tempus, non est vnde limitetur.*

certi temporis, vt valeant, vel durent, clarũ est illa amitti per non vsum in tẽpore in ipsis præscripto, quia voluntas concedentis non plus extenditur. Atvero in priuilegijs absolute loquentibus, procedit regula negatiua generalis, vt ostensum est; cum dicta exceptione de casibus in iure expressis. Quæ maxime additur propter dictam l. 1 ff. de Nundin, quæ videtur ius speciale continere; non generale. Quia priuilegium nundinarum respectiuũ potius videtur, quã absolutum, quia versatur circa humanam negotiationem, & mercaturam, eiq; certum locũ determinat cum aliquibus fauoribus priuilegiarij, negotiatio autem, & mercatura est actio, quæ circa alterũ versatur. Vnde ex tali priuilegio alij grauantur mercatores, qui aliquid soluere coguntur domino loci, quantum illi priuilegium concedit iuxta l. 7. Hispaniæ tit. 8. part. 5. vel alij populi, in quorum præiudicium redundat illa loci determinatio, vt sensit Glossa in eadem l. 1. dicens, *Qui impetrat nundinas, in præiudicium vniuersorum facit, & ideo breuiori tempore priuilegium amittit*, & idem habet Glossa. in l. *Falso*, verb. *Perennia* C. de Diuers. Rescri. & Archid. in cap. 1. 25. q. 2. Vnde dici facile potest, etiam illud priuilegium amitti per non vsum propter præscriptionem aliorum, quorum interest talis priuilegij abolitio. Vel certe licet demus, ibi non interuenire præscriptionẽ, sed puram cessationẽ priuilegij per non vsum pro tempore ibi definito, nihilominus ius illud non erit extendendum, extra casum, in quo loquitur, quia lex illa est odiosa, & restringenda, tum quatenus obligat ad non vsum priuilegij intra certum tempus, quod est præter naturam priuilegij, quod liberum, ac voluntariũ vsum de se concedit, iuxta l. *Si iudex*. ff. de Minor. tum quatenus limitat priuilegium ad certum modum, & conditionem, etiam si absolute, & simpliciter videatur concessum. Vnde fit, vt priuilegium, quod ex vi verborum esset absolutum, & de se perpetuum, reddatur conditionale, & temporale ac caducũ ex defectu conditionis inclusæ ex vi illius iuris, tum etiam quia potuit illa esse determinatio specialis pro illa materia propter specialem rationem in illo inuentam, vt senserunt Glossæ proxime allegatæ cum Archid. & Alberic. in dicta. l. *Falso*, & probabile reputat Decius in dicto cap. *Cum accessissent*, ergo extra illũ casum, vel si quis est similis, generalis regula est, priuilegia, contra quæ non præscribitur ab aliis, non amitti propter purum non vsum, cuiuscunq; temporis sit, quod magis in vltimo puncto confirmabitur.

Glossa. *Archid.* *Glossa. Alberic. Decius.*

23 *Lex Hispania.*

Contra hanc vero partẽ obstare videtur lex Hispaniæ in partit. 3. tit. 18. l. 42. quæ distinguẽs generaliter priuilegia negatiua, quæ onus auferunt, ab affirmatiuis, quæ aliquid speciale facere permittunt, de his posterioribus specialem regulam statuit, per non vsum decem annorum amitti. Et præter exemplum nundinarum, quod primo loco ponit, adhibet alia, scilicet, priuilegium vendendi aliquid prohibitũ, vel extrahendi à regno merces vetitas, vel vtendi speciali mensura in rebus vendendis; ergo signũ est, illã temporis determinationem esse generalem pro omnibus priuilegiis negatiuis. Et ita sensit Gregor. Lop. ibi, & iuxta illam legem intelligit legẽ 1. ff. de Nundin. & solum remissiue addit limitationes, quas Felin. & alij posuerunt.

Greg. Lop. Felin.

24 Sed in primis dico, ius illud non esse commune, sed proprium Hispaniæ, & ideo per se, & vi sua non habere locum extra illud regnum. Deinde considero illa exempla omnia, quæ lex illa adducit, esse fere eiusdem rationis cum nundinis: nam omnia redundant in grauamen regni, aut communitatis, aut emptorum, & ideo probabile est, in illo non vsu interuenire præscriptionem ex parte aliorum, vel certe specialitatem illam quæ considerata est in nundinis ad similia extendi per modũ noui iuris, vel per modum declarationis iuris communis. Atque ita non colligitur ex illa regula generalis pro omnibus priuilegiis absolutis, sed tantum pro his respectiuis, quæ fuerint talis generis, seu conditionis. Pro quo expendo vltima verba generalia, quæ lex illa post exempla subiungit, scilicet, *O otras cosas qualesquier, que fuesen destas maneras, tales priuilegios como esos durán, &c.* id est, *vel res similes, quæ huiusmodi sint, nam talia priuilegia, qualia sunt ista durant, &c.* & in eis considero restringi illã conditionem, & temporis determinationem ad priuilegia eiusdem rationis, & modi; quæ circa materias talis conditionis versantur; ergo inde licet potius colligere generalẽ regulam in contrarium, scilicet, alia priuilegia, quæ huiusmodi non sunt, sed omnino absoluta, vel sine illo grauamine aliorum, non habere talem modum desitionis, neque in eis habere locum talem temporis determinationem.

Responsio ad legem Hisp. allegatam.

Tandem circa eandem legem considerandã esse censeo verba, quibus illa conditio adhibetur, & tempus præscribitur. Nam videtur ibi illa limitatio poni longe aliter, quam cõmuniter soleat intelligi. Auctores enim allegati absolute asserunt, priuilegiũ amitti per non vsum decem annorum, & non limitant certum tempus, vel initium eius, à quo cõputandum sit illud decẽnium, sed absolutum, & vniuersaliter videntur intelligere, computandum esse ab vltimo tempore, in quo aliquis est vsus priuilegio, seu à primo non vsu, post quẽ nullus vsus successit. Iuxta quem sensum, licet aliquis in principio concessionis vsus fuerit priuilegio per multũ tempus, si postea interrumpat vsum per integrũ decennium, amitti priuilegium. Et huic sensui occasionem præbuit dicta l. 1. ff. de Nundin. nam absolute dixi. *Nundinis imperatis à Principe non vtendo, qui meruit, decennij tempore vsum amitti.* Vbi nullum initium illius decennij assignatur. At vero in dicta l. Partitarũ initium præscribitur hoc modo. *Hæc priuilegia perpetuo durant, si quis illis vtatur intra decennium à die concessionis computandum: si autem intra illud tempus illis non vtatur, deinceps amittuntur, & valere non debent.* Et idem apertius explicatur in l. 3. tit. 7. partit. 5. his formalibus verbis. *Otrosi decimos, que si algun home, o concejo ouieren priuilegio, que pueda hazer feria nueua, a si como dicho es, e despues, que lo ouiere, pasaren diez años, que non vsen del, que de alli en adelante no les deue valer*, quæ facile ex superioribus intelligentur. Et iuxta illa solum videtur amitti tale priuilegium nundinarum, vel simile, quando per totos integros decem annos post diem concessionis priuilegiarius illo non vtitur, quia hoc solum lex illa disponit. Vnde è conuerso sequitur, quod si intra illud decennium quis vtatur tali priuilegio, postea non amplius amittitur per solũ non vsum, siue in decennio, siue in quocunque alio tempore, quia de hoc lex illa nihil disponit, & extendenda non est vltra id, quod præcise statuit, tum quia vt dixi materia est odiosa, tum quia potest habere specialem rationem, & congruen-

24 *Lex prædicta magis perpenditur*

gruentiam quoad illam partem. Nam priuilegij possessio videtur capi corporaliter, & realiter per aliquem vsum priuilegij, & ideo qui per primum decennium priuilegio non vtitur, toto illo tẽpore est sine possessione priuilegij, ideoq; merito statuit alia lex, vt contra illum præscribatur, vel vt concessio priuilegij amplius non valeat. Qui autem intra illud tempus priuilegio concesso vtitur illud possidet, & magis proprium efficit, & ideo non tam facile illo priuatur. Qui sensus est probabilis, & secundum illũ posse intelligi dicta l. 1. quia illi non repugnat, existimo tamen priorem esse communẽ, & vsu receptum, & ideo illi standum esse.

25 *De amissione priuilegij in quo foro intelligenda.*

Quartum dubium erat, an hæc amissio priuilegij per solum non vsum, intelligatur esse in foro exteriori tantum, vel etiam in foro conscientiæ, etiam si re vera priuilegiarius non habuerit animum, aut voluntatem renunciandi priuilegio. De quo dubio nihil inuenio ab auctoribus dictum, cum tamen difficultate non careat. Quia hinc tota hęc iuris dispositio videtur in pręsumptione fundata, scilicet, quia ille, qui non vtitur priuilegio, censetur illud renunciare; ergo si veritas non est præsumptioni conformis, non obligabit ius illud in conscientia. In contrarium vero argui potest, quia præscriptio dat, & aufert ius, etiam in conscientia.

26 *Quando ius legitime præscribit contra aliquem priuilegium in vtroque foro deperditur.*

Igitur iuxta hæc principia recte applicata in hac materia, & iuxta distinctionem supra datam breuiter potest hæc res definiri. Primo enim, quando priuilegium amittitur per non vsum, quia alius legitime contra illud præscribit, non solum perditur quoad externum forũ; sed vere, & in re ipsa ac subinde in conscientia sine vlla condemnatione, vel declaratione facta in foro contentioso, quando priuilegiario sufficienter constat de legitima aliorũ præscriptione. Hæc assertio supponit principium in materia de Iust. receptum, Præscriptionem legitimã dare iustum titulum in conscientia, quod iam fere indubitatum est, & ideo illud hic confirmare necesse non est, aliquid vero attingemus in libro sequenti. Dictum est autem amissionẽ priuilegij per non vsum in dicto casu prouenire ex alterius præscriptione contraria; ergo in conscientia amittitur, quia non est compatibile cum iure acquisito à præscribente. Vnde etiam fit, quacumque ex causa impediatur præscriptio, consequenter non amitti priuilegium, non obstante quocumque non vsu. Et hac ratione dicunt Iuristæ, si aliquis multo tempore non vtatur priuilegio propter aliquã conuentionem, per quã aliquid ei datur in singulos annos aut dies, ne vtatur priuilegio, tunc nunquam amittere illud, quia per illam conuentionem, & præstationem fit, vt contra illum non præscribatur. Et aliud simile videri potest in Felino in c. *Illud* de Præscrip. concl. 11. & Balb. dicta q. 4. num. 6.

Felin.
Balb.

27 *Quãdo priuilegia non amittantur in foro conscientiæ.*

Secundo dicendum est, priuilegia omnino absoluta, & aliis non onerosa, contra quæ ab aliis non præscribitur, non amitti in conscientia per solum non vsum cuiuscumque temporis, regulariter loquendo. Hanc vltimam particulam addo ad excludendos casus specialiter in iure expressos, si qui fortasse sunt, de quibus statim dicam. Et sic assertio est clara, quia talia priuilegia non amittuntur per modum præscriptionis, vt ostensum est, & ita cessat in eis ratio facta. Denique cessat voluntaria renunciatio, maxime quando præsumptio non est veritati conformis, vt ratio supra facta conuincit. Veruntamen etiam si non vsus oriatur ex interno animo, & voluntate non habendi priuilegium, adhuc non sufficit, vt in conscientia censeatur amissum, donec auferatur. Quia, vt dixi, illa renunciatio non solum non est acceptata, verum etiam nec est sufficienter significata exterius, nam solus non vsus non satis indicat talem voluntatem; vt supra etiam probaui, nec inuenitur ius faciens huiusmodi interpretationem in talibus priuilegijs, aut disponens, quod ipso facto amittantur, propter solum non vsum; ergo nullum habemus fundamentum ad asserendum in conscientia amitti.

28 *De foro exteriori quid sentiendum.*

An vero in foro externo veniat quis priuandus huiusmodi priuilegiis, non est mei muneris definire, fateor tamen, nullum me vidisse, vel allegatum inuenisse ius, quod talem pœnam, vel quasi pœnam imponat, nec etiam inuenire me in talibus priuilegiis fundamentum talis pœnæ, vel priuationis priuilegij, cum in illo nõ vsu per se non inueniatur culpa, nec aliorum incommodum, aut grauamen. Et quamuis regula communiter recepta de amissione priuilegij per non vsum, videatur esse contraria huic assertioni, si tamen attente legantur exceptiones, quæ addi solent illi regulæ, maiori ratione excipienda iudicabuntur hęc priuilegia. Ait enim Felin. in dicto cap. *Cum accessissent*, num. 26. in fine, & 27. Priuilegium, quod consistit in mera, & expressa facultate, non amitti per nõ vsum & dicit esse communem sententiam. Ipse vero ait, necessarium esse, vt in priuilegio expresse dicatur; *Quando volueris*, vel quid simile. Sed certe, vt bene ibi notat Abb. hoc parum refert, quia in ipsa ratione priuilegij includitur illa conditio, & ideo ille effectus non nascitur ex sola expressione illius particulæ. Melius ergo dicitur, talia priuilegia, cum natura sua in mera voluntate consistant, & contra illa alij non præscribant, amitti per non vsum in vllo foro.

Felin.
Abb.

29 *Priuilegia quæ ex dispositione iuris per decennium amittuntur quo modo intelligenda.*

Tertio dico, in priuilegiis, quæ ex peculiari dispositione iuris per decennium non vtendo amittuntur, probabile esse in conscientia amitti, licet sit incertum. Probo simul vtranque partem. Nam in primis probabile est, per huiusmodi leges induci præscriptionem respectu aliorum, quibus possunt esse onerosa talia priuilegia, vt declaraui: & iuxta hoc principium procedit probabiliter prima assertio etiam in his priuilegijs, non tamen cum certitudine, quia hoc proximum principium de pręscriptione in eo casu interueniente, dubium est. Deinde intelligi potest hæc priuatio per modum pœnæ ipso iure impositę propter non acceptam possessionem priuilegij, vel propter quendam quasi contemptum eius. Hoc autem modo magis erit incerta assertio, tũ quia non inuenitur sufficiens fundamentum talis pœnæ, tum quia leges loquentes de hoc modo perdendi priuilegium, non addunt particulam *ipso facto*, vel, *iure*, vel, *absque aliqua declaratione*, aut similem, vt patet in dicta l. 1. & in legibus Partit. ergo saltem donec priuentur iuridice, non tenebuntur in conscientia abstinere ab vsu priuilegij. Aliunde vero est valde probabile, talia priuilegia quoad durationem suam fieri conditionata ex vi talium legum, quando autem priuilegium non conceditur nisi sub tali conditione, illa non posita cessat priuilegium, non præsumptione tantum, sed vere, ac in re ipsa, ac subinde in con-

conſcientia; ergo etiam in illo caſu amittitur ſtatim in conſcientia. Conſequentiæ cum Minori claræ ſunt. Maior autem, licet non ſit omnino euidens, probabilior tamen videtur, attente conſideratis verbis, & diſpoſitionibus dictarum legum, & ideo ex hoc fundamento probabilior videtur hæc ſententia quoad hæc priuilegia. Et in illis, & in aliis, de quibus prima concluſio loquitur, ſufficienter videtur procedere communis ſententia, quæ abſolute loquitur de amiſſione talium priuilegiorum per non vſum: vnde videtur plane intelligere de amiſſione vera, & in re ipſa, ac ſubinde ipſo facto, & non tantum præſumptione iuris, vel in pœnam per iudicem imponendam.

CAPVT XXXV.

Quando, & quomodo amittatur priuilegium per contrarium vſum.

1 *De amiſsione priuilegij per contrarium vſum. Rex Alphonſus.*

HIc modus amittendi priuilegium proprie habet locum in priuilegiis negatiuis, quæ dant facultatem non faciendi aliquid, iure ordinario alias debitum, vt non ſoluendi tributa debita, vel non ſubeundi onera, & ſimilia, vt recte explicuit Rex Alfonſus in l. 42. tit. 18. part. 3 Vſus autem cõtrarius his priuilegiis eſt actio contraria negationi, ſeu omiſſioni per priuilegium conceſſæ; vt ſoluere tributum, ſubire onus, à quo priuilegium excuſabat. Dicitur autem hæc oppoſitio contraria; quia licet inter poſitiuum actum, & negationem eius tantum videatur eſſe oppoſitio contradictoria, nihilominus actus ille poſitiuus cum ipſo priuilegio, ſeu eius conceſſione habet poſitiuam oppoſitionem, & ideo merito contrarietas appellatur, ſicut aſſenſus proportionũ contradictoriarum inter ſe contrarij ſunt. Et ita in hoc multum differt vſus contrarius priuilegij à non vſu, quia non vſus re vera non habet propriam oppoſitionem cum priuilegio, ſed tantum cum exercitio eius, ſeu cum actu illius, cui contradictorie opponitur. Vſus autem contrarius priuilegio negatiuo non tantum opponitur vſui priuilegij, ſed etiam poſitiue repugnat ipſi priuilegio; quia qui ſic operatur, actu ipſo profitetur, ſe non habere talem fauorem, vel exemptionẽ.

2 *Magiſtralis regula. Priuilegium amittitur per contrarium vſum ſi adſint circunſtantia neceſſaria. Gloſſa*

Hinc ergo magiſtralis regula in hoc puncto eſt, priuilegium amitti per contrarium vſum ſi circunſtantiæ neceſſariæ concurrant. Ita ſentit Gloſſ. per textum in cap. *Gratum*, de Offi. deleg. verb. *Receſſum*. Gloſſ. in cap. *Ex ore*, de His, quæ fiunt à maior. par. &c. verb. *Renunciaſſe*, etiam per illum textum. Item Gloſſ. per textum in capite vlt. de Vit. & honeſt. cler. verb. *Cum facto*. Quæ Gloſſæ alia iura, tam canonica, quam ciuilia adducunt, quę in diſcurſu attingemus. Et idem ſentiunt interpretes eiſdem locis, & in cap. *Cum acceſſiſſent*, de Conſtit. & cap. *Si de terra*, & cap. *Accedentibus*, de Priuileg. Bart. in l. 1. C. de His, qui ſponte, & c. lib. 10. & in l. vlt. ff. de Conſt. Princ. vbi etiam Iaſon, & alij. Ad explicandam autem, & fundandam dictam regulam, oportet tractare fere eadem puncta, quæ in ſuperiore cap. tractata ſunt.

C. Cum acceſſiſſent. C. Si de terra. C. Cum accedentibus Bart. Iaſon.

3 *Quis vſus dicatur priuilegio contrarius. 1. ſupponendum.*

Primo ergo declarandum eſt, quis vſus dicatur in præſenti contrarius priuilegio, vt illud poſſit extinguere. In quo in primis ſuppono, neceſſariũ eſſe, vt actus ſit ipſiuſmet priuilegiarij: nam ſi ſit ab alio, pro quo non eſt datũ priuilegium, non erit priuilegio contrarius, cum contraria debeant circa idem verſari, cuius rei exẽpla paulo poſt ſubiiciemus. Deinde addo, actum debere eſſe repugnantem non tantum materiali omiſſioni talis actus, vt ſic dicam, ſeu carentiæ eius, ſed etiam debere opponi exemptioni, quam priuilegium cõcedebat, ita vt intelligatur actus fieri ex obligatione, vel ſubdẽdo ſe obligationi, quam priuilegium auferebat. Hoc conſtat, quia alias actus non eſt contrarius priuilegio, vt v. g. ſi quis habeat priuilegium non ieiunandi, & poſtea ieiunet diebus non præceptis, actus ille non cenſebitur contrarius priuilegio, quia priuilegiũ non pro illis diebus datus eſt, ſed pro diebus, in quibus ieienium præcipitur. Hinc dixit Barth. in dicta l. 1. quem Panorm. & alij ſequuntur in dicto cap. *Cum acceſſiſſent* eum, qui aliquid operatur, quod videtur contrarium priuilegio, ſi proteſtetur, ita id agere, vt non præiudicet iuri ſui priuilegij, non efficere vſum priuilegio contrarium, ideoque per ſimiles actus non amittere priuilegium, quia ex vi illius proteſtationis profitetur, non id facere ex obligatione contraria exemptioni priuilegij, neq; animo renunciandi priuilegium, ſed ex mera voluntate, vel liberalitate.

Barth. Panorm. C. Cum acceſſiſſent.

Idemque eſt in exemplo illo non ieiunandi, ſi quis ex deuotione tantũ ieiunet in die aliquo quadrageſimæ, &c. Item in priuilegio non recitandi, ſi quis ex deuotione recitet, & ſimilibus. Et declaratur hoc amplius, quia etiam ad hunc modum amittendi priuilegiũ, neceſſarium eſt, vt aliquis ſciens, & videns contra priuilegium operetur. Nam qua ratione conditiones huiuſmodi neceſſariæ ſunt ad non vſum, eædem ſunt neceſſariæ ad vſum contrarium, quia etiam hic vſus debet eſſe voluntarius, vt vel contineat virtualem renunciationem priuilegij, vel alia ratione præiudicet operanti; ergo neceſſarium etiam eſt, vt ille vſus ſit voluntarius, non tantũ materialiter (vt ſic dicam) quatenus talis actus eſt, ſed etiam formaliter, vt eſt contrarius priuilegio. Nam ſi quis ita operetur non putans, vel non aduertens, illud eſſe cõtra priuilegium, non erit actus ſufficienter voluntarius ad prædictũ effectũ; idem ergo eſt, quoties aliquis directe pręcauet, ne contra priuilegium operari videatur. 4

Exemplum.

Secundo principaliter neceſſarium eſt, vt vſus ille contrarius ſit in tali perſona efficax contra priuilegium, id eſt, vt fiat à perſona, quæ poſſit renunciare priuilegio. Quia ſi quis eſt impotens ad renunciandum priuilegio, multo magis erit impotens ad deſtruendum illud per ſuos contrarios actus, quia nec tales actus recipient efficaciam à voluntate operantis, vt per ſe conſtant; nec ab aliquo iure, quia potius ius prohibet tales actus tali perſonæ; ergo non poteſt dare illi efficaciam ad tollendum priuilegium. Quapropter ſicut talis perſona ipſo iure eſt impotens ad renunciandum priuilegio, ita etiam ad deſtruendum illud, vel ad expellendũ illud à ſe per actus contrarios. Duobus autem modis contingit, actum priuilegiarij conantis contra priuilegium eſſe inefficacem ad tollendum illud. Primo quia priuilegium pertinet ad ius publicum, & cõmune, & ratione illius non ſolũ conceditur ſingulis de communitate facultas vtendi priuilegio, ſed etiã imponitur illis neceſſitas, quia quilibet vſus contrarius priuatæ perſonæ redundaret in damnũ totius cõmunitatis. Et tunc actus contrarius non ſolum non valet ad renunciandum in totum

5 *Secundum neceſſariũ, vt fiat à perſona quæ poſſit renunciare priuilegium.*

Duobus modis actus priuilegiarij inefficax eſſe poteſt. Primo.

tum priuilegio etiam pro actibus, seu temporibus futuris, verum etiam non valet ad renunciandum in præsenti pro vno actu. Casus est in cap. *Contingit*, de sententia excommunic. nam clericus renuncians immunitati canonis, & voluntarie se supponens violentæ percussioni, nihil operatur, sed priuilegium retinet, etiam quoad illũ actum, & ideo percutiens illum etiã volentem, excommunicationem canonis incurret, vt ibi notat Gloss. vlt. & est recepta sententia. Simile est in c. *Si diligenti*, de Foro compet. de priuilegio fori, nam licet clericus permittat, se à seculari criminaliter iudicari, non solum nõ amittit exemptionem, verum etiam tale iudicium nihil valet, & ita neque pro illo actu priuilegium à se auferre potuit. Idemque est in similibus.

C. Cõtingit

C. Si diligenti.

6 Secundo. Et hoc dupliciter. Primo.

Alio modo contingit hæc prohibitio, quando priuilegiũ non est per se primo personæ priuatę concessum, sed communitati alicui. Quod contingit duobus modis. Primo vt priuilegium ita detur pro communitate, vt sit ad prærogatiuam eius, vt talis communitas est, vel etiam ad vsum totius corporis communitatis, vt est vna persona ficta. Et tunc actus in contrarium facti à singulis de communitate, nihil auferunt de priuilegio, ratio est clara ex dictis, quia tunc qui conatur contra priuilegium, non est ipsemet priuilegiarius. Nam aliud est corpus mysticum, cui datum est priuilegium, aliud membra illius, seu singulæ eius personæ, quibus tale priuilegium non datur. Igitur licet singuli de communitate cõtra priuilegium agant, nihil illi nocẽt saltem per modum renũciationis, an vero per modum præscriptionis possit nocere, statim videbimus.

Secundo.

Alio vero modo cõtingit priuilegiũ concedi cõmunitati per se primo, ad vsum vero singulorum, ita vt eis detur facultas, non tamẽ imponatur necessitas vtendi tali priuilegio, quia cõtrarius vsus non cedit in iniuriam, vel detrimentũ cõmunitatis, & talia sunt multa priuilegia religiosorũ vt constat. Huiusmodi ergo vsus contrarius singularum personarum nunquam poterit auferre priuilegium ab ipsa communitate, propter eandem rationem, poterit tamen ipsis priuatis personis præiudicare, etiã per modũ renũtiationis, quia fauor illorũ separabilis est ab ipsis sine præiudicio cõmunitatis. An vero hæc renũciatio tunc fit de toto priuilegio, etiam pro futuris temporibus, vel solum pro solis actibus præsentibus, qui contra priuilegium fiunt, in sequentibus videbimus.

7 Secundo suppono.

Secundo exponendum est, quomodo sit intelligenda hæc amissio priuilegij per contrarium vsum. Duobus enim modis supra positis potest intelligi, scilicet per renuntiationem tacitã, vel per modum alicuius præscriptionis. Quibus addi posset tertius modus, videlicet per modũ pœnæ in iure impositæ, sed hunc omittimus; tum quia nec in iure fundamentum habet: nullibi enim legitur lata hæc amissio priuilegij in hoc casu per modum pœnæ; tum etiam quia sicut de non vsu dixi, ita etiam in contrario vsu verum est: nullam rationẽ pœnæ in eo reperiri, quia licite potest quis agere contra priuilegium suum, non est ergo ob eam rẽ dignus pœna. Imo quando aliquis delinquit agendo contra priuilegium suum, cui renunciare non potest, non punitur priuilegij priuatione, sed alijs pœnis, vt patet ex dicto cap. *Contingit*, & cap. *Si diligenti.* Inter illos autem duos priores modos est difficultas, quia

C. Cõtingit C. Si diligenti.

A in iure vterque insinuatur, nam in ca. *Si de terra.* & c. *Accedentibus*, de Priuilegijs requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, vt per contrarium vsum priuilegium amittatur. In quo significatur, hunc effectum sequi ex aliqua præscriptione. In contrarium vero est, quia in eisdẽ iuribus fundamentum huius amissionis dicitur esse tacita renunciatio, vt patet ex illis verbis c. *Si de terra. De priuilegio tamen indulto tanto tempore vobis detrahere voluistis, cum liberum sit vnicuiq; iuri suo renunciare.* Et ex illis c. *Accedentibus, Cum enim tanto tempore contra indulta priuilegia decimas soluerint, eis renunciasse præsumuntur.* Item ex c. *Ex ore*, de ijs, quæ fiunt a mai. &c. ibi, *Per hoc, quod dicto. N. reuerentiam exhibuit, quæ debetur Præposito, iuri suo renunciasse videtur.*

Cap Si de terra. Ca. Accedentibus.

C. Ex ore.

In hoc puncto communis opinio videtur esse priuilegium in hoc casu amitti propter tacitam renunciationem. Ita sentiunt Glossæ, & Doctores circa dicta iura, & Panorm. in dicto cap. *Cum accessissent*, de Constit. nu. 8. magis rem explicans dicit per contrauentionem amitti priuilegium ex tacita renunciatione, quoties contrauentio fit à persona, quæ potest renunciare priuilegio, nam si persona talis non sit, tunc (ait Panormit.) esse necessariam præscriptionem, & idem sentit Felin. ibi n. 28. regul. 3. & nu. 29. limit. 3. ad hoc ponderans textum illum, & l. 2. C. de Iur. dotiũ, ac denique varia dicta, & doctrinas Doctorum congerit, quibus semper indicant, per contrauẽtionem amitti priuilegium propter tacitam renunciationem absque præscriptione, nisi in specialibus casibus, quos per varias limitationes ibi prosequitur.

B

8 An priuilegium amittitur ob tacitã renunciationem. Glossa. Panorm.

Panorm.

Felin.

Nihilominus aduerto, renuntiationem priuilegij duobus modis intelligi posse, vno modo solum quoad valorem illius actus, qui continet vsum priuilegij, alio modo quoad totam facultatem priuilegij, seu quoad vsum eius in tõto futuro tempore, & iuxta hos duos sensus diuersis etiam modis respondendum censeo. Dico ergo primo, per vsum cõtrarium priuilegio, amittitur priuilegium, vel potius fructus priuilegij quoad prę̨sentem actum, seu causam, de qua tractatur propter tacitam renunciationem absque titulo contrariæ præscriptionis. Hæc assertio communiter recepta est ab auctoribus allegatis, & statim referendis. Sumiturque ex dicto ca. *Ex ore*, de His, quæ fiunt à mai. & ex cap. *Gratum*, cũ Glossa ibi de Offi. deleg. quæ allegat varia iura hoc probantia, & non amplius. Idem patet ex l. vltim. ff. de Priuil. veteran. & sumitur etiam ex l. 2. ff. *Ad municipalia*, & l. 2. in fine ff. de Decur. & l. 3. C. de His, qui spon. publi. mune. sube. li. 10. Et habetur optime in l. 43. tit. 18. part. 3. vbi si quis habens circa rem aliquam priuilegium, de re illa in iudicio conuincitur, & in eo priuilegium non allegat, & ideo condemnatur, perdit priuilegium quoad rem illam, de qua condẽnatur, ita vt amplius nõ possit circa illam eandem rũ allegare priuilegiẽ. Vbi obiter noto, quod licet non allegare priuilegium videatur potius nõ vsus, quã contrarius vsus priuilegij, nihilominus causam talem agere in iudicio, & velle iudicari sine fundamento priuilegij, est vsus positiuus contrarius priuilegio, qui satis est, vt actus repugnans priuilegio validus sit cõtra priuilegiariũ nõ obstãte priuilegio. Quod certe nõ potest fundari in præscriptione, quia ibi nulla interuenit, vt cõstat ergo prouenit ex tacita renũtiatione, quæ perpetua manet in illa materia, cir-

C

9 Aduertendum.

1. Cõclusio

C. Ex ore. C. Gratum. Glossa.

D

ca quam versatur. Ratio est, quia hæc renunciatio tacita fit per positiuam actionem, per quã ius acquiritur alteri, à quo acceptatur, & ideo quoad illum effectum rata & firma manet. Et in hoc differt multum inter non vsum priuilegij, & vsum contrarium, vt magis in sequentibus punctis declarabitur.

10 *2. Conclusio*

Dico secundo. Per vsum priuilegio contrarium nunquam amittitur priuilegium quoad vsum futuri temporis, seu quoad totam facultatem, & substantiam priuilegij per solam tacitam renunciationem, sed necessa est, vt legitima præscriptio contra priuilegiatum intercedat. Hanc assertionem docet satis clare Gregor. Lopez in l. 42. titul. 18. part: 3. Glossa. 1. quatenus ait, eum, qui ex ex priuilegio immunis est à solutione tributorum, licet sæpius illa soluat, si non continuauit per legitimũ tempus necessariũ ad præscriptionem, licet præiudicet sibi in solutis, non tamen in soluendis, Ex quibus duabus partibus prior pertinet ad præcedentem assertionem, & illam confirmat, posterior vero aperte continet hanc secundam. Pro qua citat Cynum, & Salicet. in l. *Voluntariæ*, C. de Excusat. tutor. & Barth. cum Gloss. in l. 2. C. de his, qui spon. mun. sub. l. 10. & in l. 2. ff. de Priuil. veter. quo textu aperte colligitur hæc assertio. Dicit enim priuilegium immunitatis à muneribus ciuitatis non labefactari, etiam si aliquis *voluntate sua honorem, aut munus susceperit.* Vbi Glossa dicit non labefactari, quominus ipsi, & eorũ liberi perseuerent immunes in alijs. Quia nimirum non intelligitur amissum priuilegium in se, & in substantia sua, sed solũ quoad illum effectum, qui voluntarie admissus est. Idem indicatur satis in dicta l. 43. Partitar. ibi *Pierdese el priuilegio quanto à aquello señaladamente, en que fue dado el Iuicio*, id est, non allegando priuilegiũ in iudicio, qui in eo condemnatur, perdit priuilegium, quoad id, in quo condemnatur, & non amplius, hanc enim vim habet illa particula *señaladamente*, vt ibi etiam expendit Gregor. Lop. referens Alexand. consi. 33. volum. 5. Denique ad hoc etiam confirmandum faciunt capit. *Si de terra*, & c. *Accedentibus*, supra allegata, quatenus præscriptionem requirunt. Ratio vero est quia per solam contrauentionem non censetur quis renunciare priuilegio, nisi in eo, in quo venit contra priuilegium, sed per aliquem vsum contrariũ nõ contra totũ priuilegiũ in se, & tota facultate sua etiã in pro futuris tẽporibus, sed tantum hic, & nunc, & in tali materia; ergo non debet amplius extendi renuntiatio, nec est vnde maior præsumatur, imo etiã nullum est ius, in quo talis præsumptio fundari possit. Nam lex vltim. ff. de Priuileg. veter. & c. *Cum accessissent*, de Constitut. quæ in contrarium induci possunt, re vera non sunt contraria, vt in sequenti puncto commodius dicetur, vbi hæc etiam resolutio magis explicabitur, & confirmabitur.

Cynus. Salicet. Bart. Glossa. Greg. Lop. Alexand. Cap. Si de terra. Cap Accedentibus. C. Cum accessissent.

11 *De tempore vt priuilegium amittatur per cõtrarium vsum.*

Tertio igitur interrogari potest, quantũ tempus necessarium sit, & sufficiat, vt priuilegiũ per contrariũ visũ amittatur, & consequenter quot actus huius cõtrarij vsus sufficiant, vel necessarij sint, vt priuilegiũ amittatur. Vbi primũ occurrit tractanda vulgaris quæstio, an priuilegiũ per vnũ actum contrariũ amittatur. In qua Panor. in dicto c. *Cum accessissent*, distinguit de priuilegio dato priuatæ personæ, vel communitati. Et de priori dicit; amitti per vnũ actũ contrariũ.

Panom. sententia & distinctio.

A Et rationẽ reddit, quia in priuato qualibet directa contrauentio inducit renunciationẽ validã quia complectitur contrarium, & sumit argumentum à simili ex capite. *Cum renuntiatur*, 32. quæstione 1. & ita etiam intelligit dictum cap. *Cum accessissent*, dicens, hunc esse casum eius. Citat etiam Bart. in l. 1. C. de His, qui spon. mun. pub. sub. l. 10. vbi sentit, priuilegiatũ, ne soluat tributa, si semel soluat, præiudicare sibi in futurum nisi fuerit protestatus. At vero de posteriori priuilegio concesso cõmunitati, seu Ecclesiæ ait, non amitti per vnã contrauentionẽ, sed requiri præscriptionem iuxta dictum c. *Si de terra*, & c. *Accedentibus*, & ratio est, quia singulares personæ non possunt renunciare priuilegio Ecclesiæ, vel communitatis expresse, ergo nec tacite, & ideo non sufficit contrarius vsus vnius, vel alterius de cõmunitate, sed præscriptio necessaria est. Quã distinctionem sumpsit Panor. B ex Innoc. in c. *Accedentibus*, de Priuilegijs, licet paulo aliter ab Innoc. explicetur, & sequitur Felin. supra n. 28. & 29. regul. 3. limit. 3.

C Cum renuntiatur. C Cum accessissent. Barth. Cap Si de terra. Cap. Accedentibus. Panorm. Innoc. Felin.

Hæc vero distinctio, & ratio differentiæ mihi probari non potest. Quia si sit sermo de amissione priuilegij in se, & quoad vsum futuri temporis censeo priuilegium etiã priuatæ personæ concessum per vnũ actum, seu vsum contrarium non amitti: & ita quoad hanc partem non habet locum differentia. Assumptũ probatũ est in præcedenti puncto, dicto 2. & probatur ad hominem contra Panor. quia ipse fatetur, (& merito,) quod si quis habeat priuilegium generale, ne subeat aliqua munera publica, & sponte eligatur ad vnum, non præiudicat sibi in alijs, neque etiam in illo, si iterum eligatur ad illud, iuxta l. *Voluntariæ*, C. de excusat. tut. quæ recte potest sic intelligi, licet alios sensus patiatur. Verba legis sunt, *Voluntariæ tutelæ munera priuilegiis nihil derogant.* scilicet quoad alia munera suscipienda præter voluntarie suscepta, vt ibi Glossa exponit allegans alia iura. Et idem sentit ibi Bart. cũ Gloss. & alijs. Denique idem fatetur Felin. supra limit. 2. vbi ad hanc partem confirmandam multa allegat, quæ plane destruunt suam regulam, & dictam differentiam, nostramque sentẽtiam confirmant. Primo quidem quia qua ratione habens excusationem à multis muneribus, renuncians quoad vnum, non censetur renunciare quoad alia, eadẽ profecto ratione, qui habet priuilegium perpetuum, licet in vno momento admittat aliquid contrarium priuilegio, non præiudicat sibi pro toto tempore futuro: nam est eadem proportio. Maxime quia acceptans munus aliquod contra priuilegium suum vna vice, non sibi præiudicat, vt acceptare cogatur, si iterum ad illud idem eligatur, vt Panor. expresse fatetur; ergo idẽ erit in quocumq. alio vsu contrario, nam licet in vno actu, vel tempore admittatur, nõ ideo præiudicat vtenti pro toto tempore futuro, quæ enim ratio differentiæ assignari potest? Præterea quando in actu contrario priuilegio potest cadere alia præsumptio, quam renunciationis totius priuilegij, nõ est talis renunciatio præsumenda, vt ex Anto. in dicto c. *Accedentibus* refert Felin. supra, & merito sequitur quia talis præsumptio est odiosa, & restringenda, vt ex Paul. Castren. consi. 25. idẽ Felin. ait, & satis fauet Glos. in Clem. *sæpe*, de verb. signif. verb. *Partibus*, in fine & Panor. in c. *Ad audientiam*, de His, quę vi nu. 3. vbi ait, modicam coniecturam sufficere ad excludẽdam præsumptionem

12 *Refellitur distinctio Panormit. Priuilegium etiam priuatæ personæ concessum per vnum actum non amittitur. Bart. Glossa. Felin. Probatur 1. Panorm. Secundo. Anton. Paul. Castren. Felin. Glossa. Panorm.*

ptionem spontaneæ renunciationis. At vero in vnũ actum priuilegio contrarium optime cadit alia præsumptio sine renunciatione totius priuilegij in se, & pro toto tempore futuro, scilicet, renunciatio proprij fauoris in hoc negotio, vel in gratiam talis personæ, vel ad finiendam, aut vitandam hanc litem; ergo immerito, & sine fundamento extenditur præsumptio ad renunciationem totius priuilegij.

13 At vero si sit sermo de amissione priuilegij solum quoad præsenté materiá, circa quam versatur vsus contrarius semel factus, sic verum quidem est, amitti per vnum actum contrarium in priuilegijs priuatarum personarum, iuxta dicta in superiori dubio. Dico tamen idem esse (seruata proportione) in priuilegio concesso communitati, ideoque etiam quoad hanc partē non procedere distinctionem. Probatur hoc ex Innoc. in dicto capite. *Accedentibus*, ait enim monasterium habens priuilegium non soluendi decimas, si soluat illas semel, aut iterum ex communi consensu totius conuentus, non amittere priuilegium (vtique in se) quia præsumitur id agere ad vitandam litem, quod est laudabile; & ita quoad illam solutionem valet actus, & consequenter etiam renunciatio priuilegij, quoad solutum; licet non quoad soluendum. Et Panormit. supra in fine fatetur, quod vbi conuentus potest renunciare priuilegio cōcesso, per vnicam contrauentionem directam illud perderet, sed clarum est, posse renunciare priuilegio quoad vnũ actum, v. g. quoad vnam solutionem, vel quid simile; ergo quoad hoc valet vsus contrarius, & in hoc quidem potest cōsiderari differentia in tali vsu, si fiat à priuato religioso propria authoritate, vel à toto conuentu, seu ex potestate, & scientia eius: nam actus priori modo factus non solum non valet ad renunciandum priuilegio simpliciter, verum etiam nec secundum quid pro tali actu, nam validus non est, sed retractari debet, quia non est factus ab habente potestatem, nec ex consensu proprij priuilegiarij. Quod secus est, quando talis conuentio fit ex communi consensu, quia tunc, licet non sit satis ad renunciationem priuilegij in se, sufficit tamen ad renunciationem quoad talem actum, contraria ratione. Tamen idem cum proportione intelligi potest in priuilegio non soluendi decimas concesso priuatæ personæ; nam si ipsemet priuilegiarius semel soluat, renunciare censetur, non simpliciter, sed quoad illum actum; si autem minister eius, ipso inscio, & excedēdo potestatem sibi commissam, soluat, non valet renũciatio, etiam pro tali actu, quia non est à priuilegiario, nec voluntate eius; ergo seruata proportione non inuenitur discrimen, ideoq. frustra fit distinctio inter priuilegia priuatorum, & communitatum.

Quid de priuilegio concesso cōmunitati dicendum.
Innoc.
Panor.

14 Vnde tandem concludo, priuilegium non amitti simpliciter per vnam contrauentionem, sed secundum quid quoad talem actum, si ab ipso priuilegiario, vel eius authoritate, scientia, & voluntate fiat: Vtrumque satis patet ex dictis. Et hæc resolutio sumitur aperte ex Barthol. in dicta leg. *Voluntariæ*, & in l. vlt. ff. de Constitut. princ. & ex Alexand. cons. 33. quod refert & valde commendat Gregor. Lop. dicta lege 42. & alia in confirmationem huius sententiæ adducit, quæ in præcedenti puncto indicaui. Ex quibus colligo, non recte dixisse Felin. supra numer. 28. cum Ioan. Andr. si Do-

Priuilegiũ non amittitur simpliciter per vnam contrauentionem sed secundũ quid.
Bart.
Alexan.
Greg. Lop.
Felin.
Ioan. Andr.

A ctor habeat priuilegium non disputandi, & semel disputet, amittere priuilegium. Nam si intelligatur de amissione simpliciter (vt ipse intendit) falsum est, de amissione autem secundum quid est impertinens, quia ibi non est alia amissio præter actualem vsum contrarium, qui supponitur. Infero etiam, non recte dixisse Angelum, quem supra etiam Felin. refert & sequitur, si quis habens priuilegium non soluendi vectigalia, describatur in libro talium grauaminum, & ipse non contradicat intra decem dies, amittere priuilegium. Hoc enim nullo iure probatur, & illa remissio in contradicēdo, seu appellando ad summum est consensus in quendam vsum priuilegio contrarium, qui non sufficit illud tollere vsque ad legitimam præscriptionē, vt late Iason in l. vlt. ff. de Constitut. Princip. & Gregor. Lop. supra.

Infertur cōtra Angel.
Iason.
Greg. Lop.

B Neque contra hanc partem obstant iura, quę Panormitan. adducit, nam in cap. *Cum renunciatur*, non est sermo de hoc genere renunciationis, sed de renunciatione peccati, quæ fit per pœnitentiam, quæ debet esse absoluta, & in proposito perpetuo, vt abijciatur peccatum, neque sufficit facere actum virtutis peccato contrarium, vt intelligatur quis simpliciter peccato renunciasse; & ita si per analogiam textus inducatur, potius probat contrarium. Alia vero cap. *Si de terra*, & cap. *Accedentibus*, potius probant, vnum actum contrarium non sufficere ad tollendum priuilegium. Neque id fuit speciale, quia monasteria non possent renunciare priuilegio, nam contrarium supponitur in ipsis textibus, vt supra visum est, & infra amplius declarabimus.

15 *Ad iura adducta pro Panor. Resp.*
C. Cum renunciatur.
Cap. Si de terra.
C. Accedentibus.

C Aliunde vero obijci potest cap. *Cum accessissent*, de Constit. ibi. *Nisi prædicti canonici cōtrauenerint, aliquem videlicet in primicerium eligendo.* Per quæ verba indicatur, vnam contrauentionem esse sufficientem ad destruendum priuilegium. Respondeo tamen in illo textu non esse sermonem de priuilegio priuatę personæ, sed de priuilegio concesso Ecclesiæ, seu capitulo canonicorum, & ita etiam Panor. & alij tenentur illi respondere. Vnde Panor. sentit illud rescriptũ pertinuisse ad vtilitaté canonicorũ, non Ecclesiæ, & ideo de illo censeri sicut de priuilegio priuatæ personæ. Sed certe dispositio de numero præbendarum, & qualitate earũ per se primo respicit vtilitatem, & commune bonum Ecclesiæ, etiam si secundario redundet in vtilitatem singulorum, & de tali dispositione ibi agebatur, vnde non possent omnes canonici vt singuli tali in-

16 *Obiect.*
C. Cum accessissent.
Resp. 1.
Panor.

D stitutioni renunciare, licet possent renunciare suæ vtilitati; signum est ergo, fuisse rem communitatis. Addit vero Panormitan. sub conditione, quod si illud priuilegium respexisset Ecclesiæ vtilitatem, quoad id non fuisset sublatum per contrauentionem à capitulo factam. Quod si hoc verum esset, etiam contra nos cessaret obiectio, tamen quia verba textus plane repugnant, aliter respondendum est.

Respondeo ergo secundo cum Bart. Alex. & Greg. Lop. supra, priuilegium illud seu rescriptum non habuisse tractũ successiuum, sed in vnico effectu, qui in cōtinenti fit, vel tollitur constitisse, & ideo per vnã contrauentionē potuisse amitti, quia in tali materia renũciatio quoad vnum actum, est renunciatio simpliciter, quia totum priuilegium in vno actu consistit. Hoc autem ita contigisse in materia illius textus, patet,

17 *Resp. 2.*
Bart.
Alexan.
Greg. Lop.

tet, quia agebatur de extinguenda, vel erigenda quadam præbenda, seu dignitate cuiusdã Ecclesiæ, quę prius extincta fuerat cum consensu Papæ, si autem canonici contrauenissent, iterum illam erexissent, & quia dignitas de se est effectus stabilis, & perpetuus, ideo sicut prior extinctio vno actu consummata fuit, ita per vnum actum contrarium fuisset priuilegium reuocatum. Tertio addo, ibi esse sermonem de statuto communi consensu canonicorum facto, & à Pontifice confirmato, quod in tali Ecclesia amplius non esset talis dignitas, quod statutum, præterquam quod per vnum actum omnino conuellitur ex parte materiæ; vt declaratum est, quia dignitas extincta non restituitur pro vna vita vel pro certo tempore, sed vt perpetua; etiam ex parte statuti reuocatur omnino, quia sicut statutum communi consensu factum fuerat, ita communi consensu reuocatum est, & contrarium fuit in virtute factum; confirmatio autem Papæ censetur fuisse in fauorem paciscentium, & ideo dissoluto pacto censetur reuocata. Et similis decisio habetur in l. 2. C. de Iur. dominij impetr. & melius in l. 49. tit. 18. part. 3. vbi hac ratione expresse declaratur, talia priuilegia per primam contrauentionem amitti; ibi autem significatur, id non tantum esse per modum renunciationis, sed etiam per modum pœnæ, propter circunstantiam contraueniendi pacto à Rege confirmato.

18 *2. obiect.* Secundo obijci potest l. vlt. ff. de de Priu. veter. vbi dicitur, veteranos excusatos ab aliquibus muneribus, *Si paßi sint, se in ordinem legi, muneribus fungi cogendós eße*; per quod significatur per vnam contrauentionem amitti totum priuilegium. Sed respondetur primo, non esse intelligendum de alijs muneribus, ad quæ electi non sunt, nec etiam vt cogi possint, se iterum eligi, sed solum, vt cogi possint subire munera, ad quæ se eligi passi sunt. Et ita non probatur per vnam contrauentionem amitti totum priuilegium, sed solum amitti in eo, quod actum est, & in eo amitti constanter, & irreuocabiliter. Nam qui consensit electioni ad aliquod munus, virtute renũciauit priuilegio quoad omnem omnem obligationem, quæ ex tali electione sequi solet, alias friuola esset, & inutilis consensio. cum quo tamen optime stat, vt priuilegium quoad alia integrum maneat. *Resp 2. Glossa.* Aliter responderi solet communiter, ibi esse sermonem de electione ad decurionatũ, vt ibi Glossa exponit citans alia iura: tenebantur autem decuriones certa quædam munera exercere, & ideo qui contra suum priuilegium decurionem fieri passus est, munera decurionis subire cogitur. *Bart. Panorm. Felin.* Ita Barth. & alij ibi, & Panormit. & Felin. supra. Sensus vero in idem redit, quia etiam hoc modo non fundatur decisio illius textus in illo principio, quod per vnã contrauentionẽ amittitur totum priuilegium, sed in hoc, quod renuncians priuilegio in vno munere censetur renunciare in omnibus, quæ cum tali munere sunt connexa, quod verissimum est; est tamen longe diuersum, vt per se constat.

19 *Dubium.* Declarandum vero superest, si vnus actus contrarius non sufficit ad destruendum omnino priuilegium, quot sufficiant. *Resp.* Ad quod duo breuiter respondeo, vnum est, sicut vnus actus non sufficit, ita neque plures in quolibet numero sufficere, nisi legitimo tempore ad præscriptionem necessario talis vsus cõtinuetur. Aliud A est; si tempus necessarium ad præscriptionem cum alijs conditionibus requisitis intercedat, ex parte vsus contrarij non esse necessarium certum numerum actuũ; imo nec plures actus; nisi quatenus necessarij fuerint, vt præscriptio per totum legitimum tempus nõ interrumpatur. Primum manifestum ex dictis, quia eadem est ratio de vno, & de pluribus actibus seruata proportione, semper enim potest priuilegium ad plures extendi tractu temporis, vel per amplitudinem materiæ, vt supponitur. Item quia nullus certus numerus actuum designari potest nec per aliquam legem est determinatus. Secundum autem ita declaratur supponendo vnã ex conditionibus ad præscribendum requisitis esse, vt tempus præscriptionis non interrumpatur. Suppono deinde præscriptionem contra priuilegiarium in pręsenti incipere eo ipso, quod ille contra priuilegium suum operatur. B Vnde suppono tertio, eum, qui contra priuilegiarium præscribere potest, incipere quasi possidere ius contra illum, statim, ac ipse contra suum priuiligium operatus est, quia non potest inchoari præscriptio absque possessione, & quia qui agit contra priuilegium suum in fauorem alterius, quantum est ex se aliquid illi confert, quod alter possidere incipit, vt si soluat tributum, alius incipit possidere ius petendi; si habens immunitatem permittat se eligi, alius videtur habere ius eligendi, & sic de alijs.

His ergo positis dicimus, ad continuationem, & consummationem præscriptionis necessarium esse, vt post vnum actum priuilegio contrarium nihil priuilegiarius faciat, quo videatur priorẽ actum retractare, & id sufficiet, siue C repetat similes actus, siue non; eatenus enim erunt necessarij, quatenus ad non retractandum priorem voluntatem necessarij fuerint, & non aliter. Ratio est, quia continuatio, seu non interruptio est necessaria ad præscriptionem, sed priuilegium non amittitur per contrarium vsum, nisi media præscriptione, vt dictum est; ergo eadem continuatio necessaria est ad hunc effectum. Hæc autem continuatio sufficiens erit, si per totum tempus necessarium prior actus non retractetur, nã per hoc durat virtus eius, & alter semper continuat possessionem, quã inchoauit; ergo nihil aliud per se necessarium est; ergo multiplicatio actuum non est per se necessaria, sed post vsum priuilegio contrarium satis est, amplius non vti priuilegio toto tempore necessario ad pręscriptionem, nec directe reclamare D contra priorem vsum; nec retractare illum: his enim modis potest interrumpi præscriptio; si autem nihil horum intercedat, censetur durare prior actus, & semper magis præiudicare. Vt v. g. si quis semel soluit gabellam, etiam si iterum non soluat, non ex vsu priuilegij, sed quia non occurrit occasio, & in eo statu permaneat per legitimum tempus, amittet priuilegium saltem quoad illam speciem tributi, quia præscribitur contra ipsum. Idem est, si passus est, se eligi ad munus, à quo erat immunis, vel si passus est electionem fieri sine suo suffragio, ad quod habet priuilegium: nam licet nulla alia electio fiat, illa cum tempore sufficiente sufficit. Et sic de aliis. Quod potest etiam declarari per proportionẽ ad præscriptionẽ contra seruitutes vrbanas, in quibus actus contrarius supponitur, vnus tamen sufficit cum continuato non vsu.

20 Post vnum actum priuilegio contrarium nõ debet retractari prior actus.

Explicandum vero adhuc superest, quantum 21

tem-

De tempore dub. Resp.

tempus necessarium sit, vt amittatur priuilegium per contrarium vsum. Ad quod breuiter respondendum est, tempus hoc non esse definiendum per viam tacitæ renunciationis, seu quasi per coniecturam illius, quia hoc modo nihil possumus cum certitudine dicere, quia nec in iure naturali, nec in positiuo fundari potest, vt in simili dixi in capite præcedenti. Explicandũ ergo hoc est per viam præscriptionis, nam illud tempus necessarium erit, vt amittatur hoc modo priuilegium, quod ad præscribendum sit sufficiens. Hoc autem tempus regulariter esse solet decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes: nam hoc tempus solet requiri in præscribendis seruitutibus, & iuribus incorporalibus, quæ inter immobilia bona computantur, vt videre licet in Couar. lib. 1. Variar. cap. 17. & Anton. Gom. lib. 2. Variar. cap. 25. & Molin. tract. 2. de Iustit. disput. 7. Ad hæc enim iura, & bona possunt hæc priuilegia reduci. In Ecclesijs vero, seu monasterijs, vt talia priuilegia amittant, maius tempus necessarium, est ex speciali dispositione iuris, nimirum quadraginta annorum iuxta cap. *Accedentibus*, de Priuileg. Alij vero existimant sufficere tempus triginta annorum, quia ita significatur in dicto cap. *Si de terra*, eod. & in alio capite dicunt mentionem fieri quadraginta annorum, quia ita in illo facto contingit, & ita narratum fuit, non quia necessarium esset. Sed hoc non admittit Glossa in dicto cap. *Accedentibus*, quia in cap. *Illud*, de Præscrip. expresse dicitur contra Ecclesias minorem præscriptionem, quam quadragenalem non admitti, *licet quidam canones comprobent tricennalem*, & idem confirmatur in cap. *De quarta*. Vnde dici posset, illud ius. *Si te terra*, esse per aliud correctum. Hoc tamen obstante Glossa in dicto cap. *Accedẽtibus*, & Ioan. Andr. Hostien. Abb. Felin. & alij communiter docent, requiri tempus quadraginta annorum, & ad cap. *Si de terra*, nihil aliud respondent nisi hodie non procedere. Mihi autem verisimile est, Alexand. III. licet in alijs præscriptionibus contra Ecclesiam quadraginta annorum tempus necessarium esse voluerit, in hac, quæ est contraria priuilegio, minori tẽpore fuisse contentũ, vel quia non considerauit illã vt purã præscriptionem, sed vt coniũctam voluntariæ renunciationi priuilegii, quæ facilitare videtur præscriptionem, vel etiam quia per præscriptionem contra priuilegium reuertitur res ad ius commune, & ideo etiam debet breuiori tempore fieri. Nihilominus tamen Innoc. III. in dicto cap. *Accedentibus*, extendisse videtur regulam c. *Illud*, de Præscrip. etiam ad præscriptionem contra priuilegia Ecclesiarum. Et hoc vsu confirmatum est, & communi sententia Doctorum.

Decennium inter præsentes 20. inter absentes requiruntur ad præscriptionem. Couar. Molina. Cap. Si de terra. Cap. Illud. Cap. De quarta. Glossa. Ioan. Andr. Hostien. Abb. Felin. Alexand. 3. Innoc. C. Illud.

22 *Infertur.* Tandem ex dictis in hoc, & præcedenti puncto tria infero. Primo amissionem priuilegii per contrarium vsum non habere locum in illis priuilegijs, quæ supra absoluta appellauimus, quatenus non versantur circa alios, nec tertiam personam grauant. Ratio est, quia contra hæc priuilegia non præscribitur ab alijs, cum alios non respiciant, nec per contrarium vsum alijs conferatur aliquod ius. Exemplis patet, quia si quis habens priuilegium non recitandi, per multum tempus recitet, non amittit omnino priuilegium, quia nullus contra eum præscribit, & sic de omnibus similibus. Ac denique rationes factæ de non vsu, quoad hoc eodem

A modo procedunt de contrario vsu.

Secundo infero ex dictis, amissionem priuilegij per contrarium vsum in multis conuenire cum illa, quæ est per solum non vsum, videlicet, quia in neutra earum sufficit sola præsumpta renunciatio, vt vere, & in re destruatur priuilegium, quia in vtraque debet adiungi præscriptio. In qua præscriptione etiam conueniunt quoad temporis longitudinem & ita in hoc indifferenter de vtraque loquuntur authores. In duobus tamen maxime differunt, primo quia priuilegium ad agendum per vnam omissionem, vt sic dicam, vel per plures, seu per solum non vsum, nec perditur, nec minuitur, sed tantum non exercetur, vt ex supra dictis constat. Priuilegium autem ad non agendum per vnam contrauentionem quodam modo amittitur per renunciationem operantis, quantum ad hoc, vt solutio, vel alia similis actio facta contra priuilegium teneat: nam in hoc aliquo modo derogatur priuilegio. Quod habet locum in priuilegijs, quæ versantur circa alios, nam in absolutis hęc differentia considerabilis non est, sed contrarius vsus moraliter per inde se habet, ac non vsus. Secundo differunt, quia contra priuilegia affirmatiua præscribi potest sine vlla actione priuilegiarij, quia per solum non vsum eius potest inchoari, & consummari alterius præscriptio: in negatiuis autem vt præscribatur contra illa, necessarium est, vt inchoetur præscripto ab aliquo vsu contrario priuilegiarij, quia sine tali actu nullum ius, nullusve possessionis modus potest in altero cõsiderari, quod illi tribuat initium præscribendi, quæ omnia ex dictis satis constant. 23 *Infertur 2.*

B

Tertio intelligitur ex dictis, quam vtilitatem habeat protestatio priuilegiarij, vt actus intelligatur, fieri sine preiudicio sui priuilegij, de qua dixit Barth. in lib. 1. C. de His, qui spon. mun. & cæt. libro decimo parari, vt per actum contrarium non perdatur priuilegium, quod valde commendat Panormitan. in dicto capite, *Cum accessissent*, numero septimo intelligens, prodesse, vt priuilegium non perdatur per vnum contrarium actum, & ad hoc esse necessariam talem protestationem, & hoc modo idem intellexit, & sequutus est Felin. ibi num. 30. limitatione 5. citatque Romanum, & Baldum, in eandem sententiam. At vero iuxta doctrinam datam talis protestatio necessaria non est, vt priuilegium non perdatur simpliciter per vnum actum contrarium: nam licet non fiat protestatio, vnus actus contrarius non sufficiet per se tollere priuilegium: quoad forum vero externum poterit esse vtilis talis protestatio vt magis constet de animo operantis. Præter hoc vero esse poterit vtilis hæc protestatio ex iusta causa facta, vt ipsemet actus, qui in præsenti fit, non noceat in aliquo contra priuilegium, etiam secundum pręsentem effectum, quem habere posset: vt si per talem protestationem profiteatur, operans, vel non voluntariè, sed coacte operari talem actum vel certe ignorare, an aliquid detrimenti contra suum priuilegium sibi afferre possit, & ideo non esse intentionis suæ cum suo præiudicio illum facere. Nam cum actus agentium non operantur vltra intentionem, & renunciatio priuilegij etiam secundum quid, & quoad præsentem effectum à voluntate priuilegiarij pendeat, per talem potestationem 24 *3. infertur* *Bart. Panorm. Felin. Roman. Bald.*

C

D

merito

merito impedietur talis effectus. Denique etiam potest prodesse, vt à tali actu non possit inchoari præscriptio contra priuilegium, quia per illa non fit, vt nullum ius tribuatur alteri, nec aliquis modus possessionis, & consequenter etiam bona fides illius impeditur. Et in hoc sensu verum est, protestationem illam deseruire, ne amittatur priuilegium, non vtique per vnum solum actum integre sed ne per illum inchoetur, & consequenter ne consummari possit, præcedente tantum illo contrario vsu. Quando autem talis protestatio nihil prosit, potest videri in Gloss. in cap. *Cum M.* de Constit. verb. *sine præiudicio.*

Glossa.

25 *Dub. vlt.*

Vltimo videndum superest, an hæc, quæ dicta sunt de amissione priuilegij per vsum contrarium locum habeant in foro conscientiæ, vel solum in exteriori, ex iuris præsumptione. In

Respon.

quo breuiter duo sunt clara ex dictis in præcedenti capite. Vnum est, quoties vsus contrarius priuilegij dat alteri occasionem, & tempus præscribendi contra priuilegium, consummata præscriptione amitti priuilegium in re ipsa, ac subinde etiam in conscientia. Secundum est, quamdiu aliter non præscribit contra priuilegium habens tractum successiuum, per nullum vsum contrarium amitti in conscientia tale priuilegium omnino, & quoad facultatem vtendi illo in temporibus futuris. Hæc duo non indigent probatione. Solum ergo superest difficultas de illa amissione priuilegij, quæ fieri censetur, per quemlibet actum contrarium per modum tacitæ renunciationis, vel simpliciter, si priuilegium in vno tantum actu consistat, vel secundum quid tantum quoad præsentem actũ, & effectum eius. In quo breuiter dico, regulariter loquendo, talem renunciationem esse validam in conscientia: suppono enim versari circa alterum, qui statim acceptat illam, vel effectum, qui ab illa pendet, quod per inde est, nam de alijs priuilegijs absolutis iam non tractamus. Deinde, licet hæc renunciatio non sit expressa, sed tacita, quatenus per actum contrarium priuilegio indicatur voluntas renunciandi priuilegio saltem pro illo actu, nihilominus moraliter loquendo, ac per se procedit ex interno effectu sufficiente, quia ille actus exterior voluntate fit, & ex animo valide, & cum effectu operandi, etiam si sit contra proprium priuilegium. Vt in casu capite, *Cum accessissent*, si canonici illi contra prius statutum à se factum, dignitatem Primicerij in sua Ecclesia creassent, vere & nõ tantũ præsumptiue priuilegiũ amitterent, quia talis actus, & effectus necessario secum affert renocationem prioris statuti; & similiter qui acceptat munus, cum esset exemptus, in conscientia tenetur illud administrare, & sic de alijs. Secus vero esset, si aliquis inuoluntarie exerceret actum, vel coactus, & positiue interius intendẽs sibi in nullo præiudicare, vel ignorans effectum illum repugnare suo priuilegio; tunc enim excusaretur in conscientia propter defectum consensus sine quo obligari non potest. Vnde etiam Iuristæ docent, quotiescumque ex signis vel coniecturis constare priuilegiatum non habuisse animum renunciandi, non esse priuandum priuilegio. Ita Glossa in cap. *Pro illorum*, verb. *Authoritate* de præben. quam Barthol. locis citatis, & alij Doctores allegati sequuntur. At vero si tunc priuilegiarius iuste condemnaretur in foro exteriori, quia non posset intentionem suam

Cap Cum accessissent.

Regula Iuristarum.

Glossa. Barth.

A probare, tunc etiam in foro exteriori teneretur parere, licet posset occulte se indemnem seruare, si absque scandalo possit. Aliquando vero posset per sententiam veluti confirmari talis renunciatio priuilegij, etiam si non esset ex animo facta, in pœnam fictionis, vel negligentiæ, & tunc post sententiam teneretur quis in conscientia, non vti priuilegio quoad talem effectũ, seu ratum habere vsum priuilegio contrarium, etiam si fortasse antea non teneretur, quia sententia iusta potest effectum hunc inducere, vt in superioribus visum est.

Quomodò sententia valet inducere obligationem in conscientia.

CAPVT XXXVI.

Quando, & quomodo amittatur priuilegium per illius abusum.

1 *De abusu priuilegij. Priuilegiũ amittitur per abusum. Simplicius Papa. Innoc.*

VUlgaris est regula iuris; amitti priuilegium per abusum. Vnde est illa sententia

B Simplicij Papæ, *Priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.* cap. vbi distinct. 74. capite *Priuilegium*, 11. quæst. 3. qua etiam vtitur Innocentius III. in cap. *Licet*, de Regular. & in capite *Vt priuilegia*, de Priuil. & in capite *Contingit.* 2. de Sententia excommun. idemque fere habet in cap. 1. & 7. de Postula. Præben. & Alexand. 3. in cap. *Recolentes* de Statu Monach. vbi Glossa verb. *Communi iure.* Hanc vero regulam ita exponit Syluest. verb. *Priuilegium.* q. 10. dub. 10. vt idem dictu sit, *Per abusum*, quod *per non vsum*: vel *contrarium vsum.* Sed contra vim verborum, & contra iurium intentionem, & contra veritatem, nam re vera hic est distinctus modus amittendi priuilegium. Igitur ad explicandam

Alexand. Glossa.

Syluest.

Tria explicanda. Primum.

C hanc regulam, eiusque rationem reddendam, tria breuiter explicanda sunt. Primum, de quo abusu priuilegij sit sermo, vt censeatur sufficiens ad priuilegium amittendum. Secundum, qualis, & quanta sit hæc amissio, scilicet, aut totius priuilegij, vel tantum alicuius, vel aliquorum effectuum eius. Tertium, quomodo amittatur, id est, an ipso facto per abusum perdatur priuilegium vel solum veniat quis illo priuandus.

Secundum.

Tertium.

1. *Circa primũ notandum.*

Circa primum aduertere oportet, aliud esse priuilegium perdi propter delictum, aliud vero propter abusum: nam abusus proprie significat defectum in ipsomet vsu priuilegij, vel in his, quæ illud concernunt, vt ex vi ipsius vocis satis constat; delictum autem latius patet, & comprehendere potest quodcumque peccatum ipsius priuilegiarij. In præsenti ergo proprie tra-

D ctamus de abusu: nam quodammodo per se confert ad amissionem priuilegij, vel tollendo eius fundamentum, vel secundum quandam proportionem pœnæ ad culpam, quia in his aliquis punitur, in quibus deliquit. Propter alia vero delicta, quæ non continent abusum priuilegij, puniri quidem potest aliquis pro arbitrio legis, seu Principis, sicut potest puniri in alijs bonis, tamen id extraneum, & accidentarium est, & ideo in præsenti non consideratur, sed dicere tantum possumus, posse interdum priuilegium propter delictum amitti, si lege statuatur, quæ spectanda erit, vt ex verbis eius qualitas delicti, quod requirit, & modus inferendi talem pœnam colligatur. Vnde solet esse frequens regula Iuristarum, priuilegium non amitti propter delictum, nisi in casibus in iure expressis, vt videre licet in Socino regula 380. alias regula trigesima prima. Videri etiam potest Bernardus

Regula Iuristarum.

Socin.

Ber. Diaz dus Diaz regula 592. exemplum esse potest, quia Clericus exercens sodomiam priuatur in pœnam priuilegio clericali per Bullam *Pius V.* Pij Quinti, & ordinatus in minoribus, Sede vacante cum dimissorijs illegitime datis à Capitulo, priuatur priuilegio clericali in *Cõc. Trid.* Concilio Tridentino Sessione 6.c.10. de Reformat.

Abusus autem priuilegij multiplex subdistingui potest, vnus est quasi formalis in ipsomet actu priuilegij, in quo priuilegium vsurpa- 3 *Abusus priuilegij multiplex.* tur, tanquam principium abusus exercendo illum, plus quam priuilegium concedit, semper enim hic abusus est per excessum, nam si defectus sit in minori vsu, vel in non vsu, vel in cõ- *Abusus per excessum.* trario vsu, non potest dici abusus priuilegij, quia vel nullus est vsus pretextu priuilegij, vel non est vsus peccaminosus, qui proprie dicitur abusus. Verum est tamen quod vbi quis obligatur priuilegio vti, si id non faciat, quantum potest, & debet, dici potest priuilegio abuti, tamen ille abusus magis pertinet ad non vsum, vel contrarium vsum, de quibus satis dictum est. Abusus, ergo de quo agimus per excessum proprie committitur, hic autem excessus vtendi priuilegio, amplius quam ipsum concedat per omnes fere circumstantias humanorum actuum variari potest, scilicet, vtendo priuilegio in tempore, aut loco, aut circa materiam, vel personam non cõcessam, ac denique huc spectat omnis iniusta, seu irrationabilis extensio priuilegij. Alius abusus dici potest occasionalis, in quo priuilegium *Abusus occasionalis.* scilicet habet per modum objecti per occasionẽ mouentis, vt cum quis ex priuilegio sumit occasionem delinquendi, vt cum exemptus inde sumit licentiam peccandi, vel inferendi alteri iniuriam, non quia faciat illam prætextũ priuilegij (hoc enim pertinet ad priorem modum) sed quia spe impunitionis ex priuilegio concepta liberius delinquit, vel certe, quia quocumque alio modo ex priuilegio sumit peccandi occasionem. Tertio item modo dicitur quis ab- *3. Abusus.* uti priuilegio, quando suis prauis moribus directe repugnat fini priuilegii, seu destruit fundamentum eius. sic beneficiatus priuilegiatus vt sit absens propter studium, dicitur abuti ptiuilegio, quando neglecto studio, alijs inutilibus actionibus occupatur. Et ad hæc tria membra videntur posse reduci omnes priuilegiorum abusus.

Dicendum ergo est, regulam positam generaliter esse intelligendam de quocunque abusu 4 *Regula proposita generalis.* priuilegij, tum quia ita communiter videtur à Doctoribus intelligi. Tum etiam quia verba iuris sunt absoluta, & non debent à nobis limitari, cum omnes illi excessus sint proprie abusus priuilegij, & in illius iniuriam, vel concedentis cedant. Tum maxime quia de omnibus illis modis possunt in iure exempla inueniri. Nam capita in regula allegata potissime loquuntur de primo abusu per excessum, vtendo potestate vltra limites eius, vt est, vti potestate ordinandi cogendo subditum vt ordinetur, de quo est sermo in d.c. *Vbi.* *Cap Vbi.* & similis abusus est negare licentiam transeundi ad religionem strictiorem legitime illam postulanti, de quo est sermo in dicto capite *Licet*, *Cap Licet.* & similis est quælibet indiscreta extensio priuilegij, de qua loquuntur capita 1. & 2. de Postul. Prælat. & latius dictum cap. *Vt priuilegia*, *C. vt priuileg.* Et huc spectat decisio c. *Suggestũ*, *C. Suggestũ* de Decim. vbi propter rerum mutationem censetur moderandũ priuilegiũ ne vsus, qui antea licebat, propter scandalum transeat in abusum.

A Et ad idem iuuat lex *Qui sine*. ff. de Negot. gest. & optime lex 42. tit. 18. partit. 3. vbi Gregor. Lop. Gloss. vlt. varia exempla ponit eorum, qui *Greg Lop. Glossa.* prætextu priuilegiorum aliqua faciunt, vel vltra priuilegium, vel etiam contra illud, & alia iura adducit. At vero cap. *Contingit*, aperte loquitur de abusu occasionali, qui committitur, quãdo occasione priuilegij sumitur licentia peccã- *C. Cõtingit.* di, & euadendi iustas pænas, & de eodem fere abusu loquitur cap. vlt. de Vit. & honest. cler. Vbi clericus negociator priuatur immunitate à tributis sub certis conditionibus. Et ad idem reducitur dispositio cap. vlt. de Immun. Ecclesia. vbi delinquens in Ecclesia Ecclesiæ immunitate priuatur, consonat l. *Iudæos.* C. de *Iudeis.* Deniq; in cap. *Recolentes*, sermo esse videtur de abusu contra finem & fundamentum priuilegij. *C. Recolentes.* Et ad idem caput reuocantur canones, qui clericos coniugatos laicè viuentes priuant priuile- B gio clericali, vt cap. *Ex parte*, de Cleri. coniug. & *C. Ex parte* c. *Vni.* eod. in 6. & Trid. sess. 23, cap. 6. de Reformat. & concordat l. *Libera*, ff. de Peculio. & lex *Christianis.* C. de Pagan. Ratio vero omnium est, quia quilibet ex dictis abusibus culpabilis est, & *Ratio.* priuilegio iniuriosus, & ideo priuatio priuilegij merito illi correspondet, vel in pœnam proportionatam, vel alio simili modo in sequentibus explicando. Neq; in hoc puncto alia difficultas occurrit.

Circa secundum, quæ scilicet amissio priuilegii incurratur per abusum eius, aduerto cũ pro- 5 *Circa 2. dubium.* portione addita in præcedenti capite, duplicem esse posse priuilegij amissionem, alteram radicalem, vt sic dicam, vt quando ipsum ius vtendi etiam in futurum amittitur, siue priuilegium in tota sua materia amittatur, siue in aliqua parte illius, vtramque enim amissionem nunc voco C radicalem, seu amissionem simpliciter: alio modo intelligi potest amitti priuilegium solum in præsenti nimirum, quoad actum illum, qui fit cũ abusu priuilegij, quia scilicet, ratione abusus perdit valorem, vel qualitatem, quam ex influxu priuilegij, seu potestatis habiturus esset, si esset legitimus vsus.

Dico ergo breuiter, aliquando amitti priuilegium priori modo, scilicet quoad ius ipsum, & 6 *Resp.* omnem futurum vsum priuilegij, interdum adæquate; & in tota materia; interdum vero inadæquate, seu in parte materię, aliquando vero amitti tantum quoad presentaneum effectum. Prior pars sumitur ex dict. c. *Priuilegium.* *C. Priuilegium.* 11. q. 3. Vbi aduerto, addi in regula posita particulam *omnino*, scilicet, *priuilegium omnino meretur &c.* Quæ non ponitur in cap. *Vbi*, cum tamen ca- *Cap. Vbi.* D pita illa vnum esse, vel ex eodem originali sumpta esse censeantur. Nec etiam in aliquo ex allegatis capitibus inuenio illam particulam, *Omnino*, & ideo incertũ mihi est, an sit addita à Gratiano, vel casu irrepserit in textum ex aliqua interpretatione, seu scholio. Illa tamẽ admissa, recte per illam declaratur, aliquando propter abusum priuilegij mereri quempiam radicalem, & totalem amissionem priuilegij. Quod etiam significauit Augustin. serm. 247. de Temp. *Iudicio* *Augustin.* *legum iure obtenta dignitate deiicitur, qui priuilegio sibi concesso abutitur.* Dum enim dicit, *deiici ab obtenta dignitate*, satis demonstrat integram, & absolutã priuilegij priuationẽ. Quod autẽ nõ semper hæc priuatio sit integra, satis ostenditur in eodẽ cap. *Vbi*, & in cap. *Denunciamus*, 25. q. 2. vbi *C Denunciamus.* propter abusum priuilegij fit cõminatio sub dis-

iunctione, *Ordinat.ones tibi Rauennatis Ecclesiæ, vel Æ milienſis noueris auferendas*. Sæpe etiam propter abuſum, verbi gratia, in priuilegio eligendi, priuatur quis poteſtate eligendi in futurum, non ſimpliciter, ſed pro aliquo tempore, vel aliqua vice, vt in cap. *Cum in cunctis*. §. vltimo & cap. *Cum Vuimonienſis*, de Election. & in capite primo, & ſecundo de Poſtulat. Prælat. Et ratio eſt clara, quia non ſemper exceſſus eſt dignus æquali pœna. Vnde etiam fieri poteſt, vt tantum priuetur quis priuilegio in illo actu, in quo illo abutitur, quoad hoc, ſcilicet, vt talis actus non valeat, vel vt caſſari debeat non obſtante priuilegio. Quod probari poteſt facile ex ſupra dictis de lege irritante, nam irritatio actus ſæpe eſt pæna illiuſmet abuſus, qui in illo actu committitur: ita ergo eſſe poteſt in præſenti. Sicut etiam propter abuſum ordinantis interdum ſuſpenditur ordinatus, capite *Vel non eſt compos*. de Tempor. ordinar. Et ſic dicitur irrita ordinatio ordinantis alienum indebite, capite primo 71. d. & ſimiliter in capite *Decernimus*. 16. quæſtione ſeptima. Et ratio eſt, quia vel hæc poteſt aliquando videri ſufficiens pœna, vel cum illa poſſunt aliæ adiungi, abſque maiori priuilegij priuatione.

C. Cum in cunctis. C. Cum Vuimonienſis. C. Vel non eſt. C. Decernimus.

7 Circa tertium punctum de modo, quo priuilegium perditur, aduertendum eſt, dupliciter poſſe intelligi hanc amiſſionem, vno modo ex natura rei, alio modo ex iuris poſitiui diſpoſitione. Prior modus poteſt habere locum in ceſſatione priuilegij quoad valorem actus, qui per abuſum fit ſub vmbra, ſeu colore priuilegij. Quod tunc poteſt contingere, quando quis vtitur priuilegio vltra vires eius, vel extra materiã, vel caſum, in quo ipſum loquitur, vel quando actus non fit ſecundum formam in priuilegio præſcriptam; tunc enim actus fit ſine legitima poteſtate, & conſequenter eſt nullus, vel ſimpliciter, vel quoad id, in quo excedit poteſtatẽ. Et hoc ſignificauit Syluest. verb. *Priuilegium*. q. 10. dict. 3. argumento c. *Porro*, & c. *Recepimus*. de Priuilegijs. Siquis autem recte conſideret, hæc non eſt amiſſio priuilegij, quando talis defectus ex natura rei contingit, quia potius hic defectus ſequitur ex carentia priuilegij quoad talem caſum, quam ſit cauſa illius, poteſt etiam habere locum iſte primus modus amittendi priuilegium ex natura rei, ſi per abuſum tollatur fundamentum priuilegij, vt in illo exemplo de beneficiato habente priuilegium, vt in abſentia cauſa ſtudij faciat fructus ſuos, nam ſi nihil ſtudeat, re vera non faciat fructus ſuos, & ſatis probabiliter dixit Perez libro 1. Ordina. Reg. titul. 2. l. 8. quia ſeruitium Eccleſiæ commutatum eſt in ſtudium, & ita fructus dantur ratione ſtudij, ideoque, qui abeſt titulo ſtudij, & non ſtudeat, ita abutitur priuilegio, vt fundamentum priuilegij auferat, & contra intentionem concedentis faciat, & acceptationem ſtipendij ſine labore, ſeu ſeruitio iniuſtam reddat, ac proinde ipſo facto, & ex natura rei priuatur fructu priuilegij. Et ſimilis deciſio, vel potius declaratio in ſimili caſu ſumitur ex lege, *Generaliter*, Codice de Epiſcop. & Cleric. & capite *Generaliter*. 16. quæſtione prima. Idemque erit quoties ex priuilegio conſtiterit, priuilegium omnino concedi propter talem actionem. Tunc autem in ſimilibus caſibus (quod notandum eſt) non amittitur priuilegium in radice, vel pro tempore futuro, ſi abuſus eius tollatur, quia hoc ex natura rei non ſequitur, vt per ſe conſtat, nec in iure ſtatutum eſt, vt ſupponimus. Aliquando vero poteſt per abuſum fieri, vt ceſſet omnino cauſa priuilegij adæquata illi ſecundum ſe & ſimpliciter ſpectato, & tunc ceſſabit etiam priuilegium, non formaliter ratione abuſus: nam idem eſſet, ſi abſque abuſu cauſa ceſſaſſet, ſed immediate propter ceſſationem cauſæ, & ideo tunc ſeruandæ ſunt regulæ, ſupra datæ de modo deſinendi priuilegij cauſa ceſſante.

Circa tertium dubium Duplex intellectus prædicti dubij. Ex natura rei vel iuris diſpoſitione. Syluest. Perez. C. generaliter.

8 Alter modus perdendi priuilegium propter abuſum eſt ex iuris diſpoſitione, & hic eſt frequentior, & inſinuatur in verbis ipſis regulæ propoſitæ: *Priuilegium meretur amittere qui, &c.* Nam licet meritum hoc ex natura rei inſit tali abuſui, nihilominus ipſa amiſſio non intrinſece ſequitur niſi ab alio inferatur. Eſt enim quædam pœna illius mali meriti, & ideo dicimus fieri ex iuris diſpoſitione, ſub quo includimus, & ſententiam iudicis, vel actionem ſuperioris, quæ ſecundum ius eſſe debet, & diſpoſitionem ipſiuſmet priuilegij, in quo interdum additur clauſula, vt propter talem, vel talem abuſum perdatur. Atque hinc fit, cum hæc amiſſio ſit pœnalis, attendenda eſſe verba legis, vel reſcripti ad iudicandum, an per talem abuſum amittatur ipſo facto priuilegium, vel ſolum veniat quis priuilegio priuandus, vel omnino, vel ex parte. Nam ſi verba non contineant ſatis expreſſe ſententiam ipſo iure latam, non amittitur ipſo facto iuxta regulam legis pœnalis, & legis irritantis. Et ſi citata verba regulæ præciſe ſpectentur, effectus hic non ſequitur ipſo facto, quia ſolum dicit, *Meretur amittere*: at qui meretur, non ſtatim habet quod meretur. Idemque erit etiam ſi lex dicat, *Priuetur*, vel *careat priuilegio*, & à fortiori ſi dicat, propter abuſum poſſe auferri, aut reuocari, vt in capite primo de Poſtulation. Prælat. & in capite *Vt priuilegia*, de Priuileg. At ſi dixerit, nouerint ſe priuatos, ipſo facto incurretur, vt capite *Cum in cunctis*, §. vltimo de Electio. & idem ſignificatur in capite ſecundo de poſtulat. Prælat. Et hoc modo ait Gloſſa in capite vltimo de Vita, & honeſtate Cleric. verb. *Cum facto*, ibi amitti priuilegium ipſo facto. Quod licet in ſe verum ſit, vt dixi, non recte ex illo textu colligitur, in quo dicitur, *Cum facto priuilegium abiiciant clericale*: nam aliud eſt abiicere facto, aliud amittere ipſo facto, qui enim per prauum vſum meretur priuari priuilegio, dici poteſt ſuo facto abiicere priuilegium, etiam ſi non priuetur illo ipſo facto. Quamuis dici poſſit in caſu illius textus priuilegium amitti, non tantum per modum pœnæ, ſed quia per illum abuſum, quo Clericus ſe immiſcet negotiationibus ſecularibus, tollitur fundamentum priuilegij exemptionis à ſoluendis aliquibus tributis. Et in hoc ſenſu dixit Gloſſa in cap. *Recolentes*, de Statu Monachorum, verb. *Communi iure*. In eo caſu ſic abutentem priuilegio tacite renunciare illi. Idemque in ſimili dixit Ancharanus, conſ. 104. quem refert, & ſequitur Felinus in capite, *Cum acceſſiſſent*, de Conſtitut. num. 28. Nihilominus in his, & ſimilibus caſibus, cenſeo, ordinarie neceſſariam eſſe ſententiam ſaltem declaratoriam criminis, quando priuatio fuerit pœnalis, iuxta doctrinam datam de lege pœnali. In alijs vero caſibus, quando abuſus tollit fundamentum priuilegij, ſi res ſit certa, & clara, non erit neceſſa-

2. Modus de iuris diſpoſitione qui frequentior eſt. C. Vt priuilegia. C. Cum in cunctis. Gloſſa. Quid ſit ab iicere ipſo facto, quid priuari ipſo facto. Gloſſa. Anchar. Felin. Quando ſit neceſſaria ſententia iudicis.

necessaria alia declaratio, tamen in casu dubio poterit expectari.

CAPVT XXXVII

An priuilegium semel concessum reuocari possit à concedente, vel ab aliquo alio?

1 Reuocatio, seu abrogatio priuilegij.

HIc est vltimus modus perdendi priuilegiũ, quem diximus, proprie esse per actionem extrinsece agentis, à quo est reuocatio, seu abrogatio priuilegij, in quo propter specialem difficultatem prius necesse est de potestate dicere, & postea dicemus de actu. Est ergo peculiare dubium, an possit priuilegium reuocari. Et ratio dubitandi est, quia si posset, maxime à concedente; sed ab illo non potest, ergo. Probo minorem, quia donatio semel facta non potest reuocari à donante, sed priuilgij cõcessio est quędam donatio; ergo reuocari non potest. In contrarium vero est consuetudo recepta, videmus enim quotidie reuocari priuilegia per leges Pontificias, conciliares, & Regias.

2 Distinctio praemittenda. Prima assertio. Priuilegium concessum & acceptatum à non subdito irreuocabile. Innoc. Theodos. Deci Hostiens. Aluar. Pelag. Dried Matienz. Glossa Anton. Gabri.

In hoc puncto in primis distinguunt Doctores inter priuilegia concessa non subdito, vel concessa subdito, & de illis duas assertiones cõstituunt. Prima est, Priuilegium concessum non subdito, & ab eo acceptatum, irreuocabile est à concedente. Ita docent communiter iuris canonici interpretes in capite *Nouit.* de Iudic. Innoc. verb. *Theodosius*, Panormi. num. 23. & sequentibus, vbi alios refert Decius num. 14. & Felin. num. 8. ac 10. Idem in cap. 1. de Constit. num. 19. ver. *Alius casus est, quando lex, &c.* in cap. 1. de Probat. num. 2. plurima referendo. Idem Hostiensis in Summa, titul. de Immunit. Ecclesiastic. §. *Sed nec ille*, Aluar. Pelag. de Planct. Ecclesiæ lib. 1. cap. 44. circa finem, Dried. libro primo de liberta. Christiana cap. 9. Matienz. libr. 5. Recopilat. titulo 10. l. 7. Glossa prima, num. 4. & plures refert Anton. Gabr. libro tertio, titul. de Iur. quæsit. non tollendo, conclu. 6. n. 20. Ratio autẽ cõmunis est, quia priuilegium concessum non subdito, & ab eo acceptatum transit in cõtractum; ergo non potest reuocari. Probatur consequentia, quia nullus princeps habet ius priuandi non subditum rebus suis, & legitime acquisitis, vndecumque ad illum peruenerint; & ideo licet aliquis illas receperit à Principe non suo, postea perinde manet in illis non subditus, ac si aliunde illas obtinuisset. Et hæc ratio probat non solum de Principe respectu superioris, vt est Rex respectu Papę, nec solum respectu æqualis, vt est Rex respectu alterius Regis vel cuiuscumque non recognoscentis superiorem in temporalibus (nam in hoc solum consideratur æqualitas) sed etiam de Principe supremo respectu alterius si tibi non subditi, etiam si aliũ superiorem habeat in temporalibus: nam hoc accidentarium est, & impertinens, ad prædictam rationem, ob quam tale priuilegium irreuocabile est.

2 In quo sensu sit reuocabile.

Dicens; hoc ad summum procedere de ipsomet concedente, nõ vero de successoribus eius, quia ipsi non contraxerũt, nec tenentur seruare pacta suorum prædecessorum. Respondeo, imo maxime teneri ad seruanda pacta, & conuentiones iustas; tum quia post pactũ consummatũ ius est simpliciter, acquisitum ei, cui priuilegiũ concessum est, & ita æque procedit ratio facta in successore, ac in ipso concedente, tum quia neq

A successor potest priuare non subditum iure suo, tum etiam, quia alias nulla pacta cum Principibus supremis esse possent firma, & perpetua, quod est contra ius gentium, & contra rectam gubernationem, & pacem generis humani. Quę ratio non minus procedit in alienatione iurisdictionis per priuilegium datum non subdito, quam in aliis materiis, etiam si Felin. & alij circa iurisdictionem hoc limitent. Et tamen circa hæc priuilegia generaliter spectandum, an res concessa per priuilegium non subdito talis sit, vt potuerit à Principe alienari, & diuidi, non solum à persona sua, sed etiam à Corona, seu Sede sua: nam tunc irreuocabile manet priuilegium respectu successorum, quia supponimus esse absolute, & simpliciter concessum: tunc enim procedit ratio facta. At vero si priuilegiũ datum esset de re notabiliter præiudicante successori, & sedi, seu Coronæ eius, ita vt ab eo nõ

B possit similiter alienari, tunc verum est, priuilegium esse reuocabile, quia non est de se perpetuum, nec omnino absolutum, sed habet conditionem inclusam, si successor consenserit, vel saltem non reuocauerit. Atque eadem ratione intelligenda est assertio rebus in eodem statu manentibus, id est, non facta tanta rerum mutatione, vt priuilegium vergat in notabile detrimentum Regis, vel Regni sui, ita vt si à principio detrimentum illud interuenisset, priuilegium iudicaretur, iniustum, & iniquum: tunc enim etiam poterit princeps non seruare priuilegium, quia conditio, vel limitatio illa ex natura rei intelligitur inclusa in prima concessione, quapropter illa cessante, cessat obligatio seruandi priuilegium. Ideoque illa non tam erit reuocatio, quam declaratio, quod prima con-

C cessio non fuerit ad illum euentum extensa, & in hoc includuntur variæ limitationes, quas Iuristæ allegati adhibent prædictæ regulæ, & modo prædicto intelligencę.

Secunda assertio est, Priuilegium concessum subdito reuocabile esse à concedente. Ita tradũt Doctores allegati, & præterea Glossa in cap. *Decet*, de Regul. iur. in 6. vbi allegat multa iura canonica, quæ in praxi hoc ostendunt, & alia allegat Glossa in Clement. *Dudum*, de Sepult. verb. *Instante*. Idem docet Abb. libro 2. cons. 3. num. 10. quæst. 19. Bald. in l. *Qui se Patri*, C. vnde liberi. Paul. Castrens. in 1. volum. consilior. in 229. num. 4. & in 317. num. 3. & plures refert Anton. Gabr. supra dicta concl. 7. à principio. Quia vero assertio ita generatim posita varie limitatur à prædictis auctoribus, & quia in hac

4 Priuilegium concessum subdito reuocabile est. Glossa. Abb. Bald. Paul Cast.

D generalitate, & confusione nõ potest propria, & accommodata ratione probari, ideo erit operæpretium, singula fere eius verba subdistinguere, & declarare.

Priuilegium ergo in primis distinguendum est in illud, quod datur per contractum onerosum, seu lucratiuum, & illud, quod gratis conceditur. Conclusio enim per se loquendo nõ procedit in priuilegio dato per contractum lucratiuum, quia Princeps tenetur seruare pacta etiã cum subditis facta: quia hæc obligatio nascitur ex naturali iustitia, quæ etiam Principem obligat, vt est per se clarum, Multaque de hoc puncto congerit Anton. Gabr. supra conclus. 5. & 6. Dico autem per se loquendo, quia in casu raro, in quo posset Princeps priuare subditum rebus suis, etiam poterit reuocare priuilegium, non obstante contractu, quia eadem est, vel

5 Priuilegium per contractum onerosum seu lucratiuũ: & priuilegium gratuitum. In quo sensu procedit doctrina tradita. Ant. Gabr.

maior ratio, vt constat. Ita tamen (vt supra in simili dixi) magis est declaratio, quam reuocatio, quia à principio intelligitur illa conditio in priuilegio inclusa, etiam si per modum contractus concessum sit, quia etiam alia bona subditorum, intelliguntur esse hoc modo, & pro talibus casibus subiecta dispositioni Principis. Addendum vero est, in tali casu debere Principem recompensationem facere subdito de priuilegio ablato quatenus commode possit. Ratio est, quia licet Princeps possit rescindere priorem contractum propter necessitatem publicam, vel aliam vrgentem causam, non tamen potest iuste omnino priuare subditum re sua sine vlla recompensatione, & cum hoc necessarium non sit ad commune bonum, & subditus non teneatur gratis cedere iuri suo, quando potest ei recompensatio fieri, cum princeps non sit absolutus dominus rerum subditi, vt egregie dicitur in l. 2. tit. 20. partit. 2. legum Hispaniç. Ex qua lege optime hæc veritas confirmatur, & ex l. 31. titul. 18. part. 3. & Gregor. Lop. vtroque loco. Et tradunt Paul. Castrens. libro 1. consil. 229. in fine, & Matienz. supra numer. 13.

Greg. Lop. Paul. Cast.

6 *Priuilegium remuneratiuum irreuocabile. Felin. Abb. Bart. Alexan. Oldrad. Tiraquel.*

Denique addunt fere omnes communiter, priuilegium remuneratiuum reduci ad illud, quod per viam contractus obtinetur, & ideo esse æque irreuocabile. Felin. supra num. 12. & Abb. d. consil. 3. versus finem, & in cap. *Peruenit* de Immunit. Ecclesiast. num. 24. Bart. in l. *Qui semel.* ff. de Decret. ab ordin. faci. in l. 1. C. de His quæ sponte. &c. libro 10. Alexand. libro 2. consil. 216. in princ. & Oldrad. consil. 266. num. 7. & late Tiraq. in l. *Si vnquam,* verb. *Donatione largitur.* num. 13. Et ratio est, quia renunciatio continet vniuersalem contractum, nam quod in renunciationem datur, non censetur gratis dari. Item quod datur cum onere, & obligatione in futurum, reuocari non potest, impleta conditione; ergo idem est, quando aliquid datur in remunerationem præteriti laboris. Estque hæc pars longe certior, quando remuneratio est ex debito iustitiæ; quando vero est tantum ex gratitudine, potest pati dubitationem, vt ex Archid. notauit Felin. dicto cap. *Nouit,* numero octauo in fine. Quia sola ratio gratitudinis non sufficit ad proprium, & rigorosum contractum. Quæ ratio recte probat, non esse tam irreuocabile priuilegium datum ex gratitudine, sicut ex iustitia, quia fortium est iustitiæ vinculum, vnde in casu necessitatis, ac cæteris paribus, potius esset reuocandum priuilegium datum ex antidorali obligatione, quam datum ex cõmutatiua iustitia. Et si ex causa reuocetur, forte non erit debita ex iustitia recompensatio, sed tantum ex gratitudine sicut fuit prior remuneratio. Nihilominus tamen priuilegium remuneratiuum est per se irreuocabile, quia ipsa ratio remunerationis hoc includit, idemque postulat ratio gratitudinis, nisi remuneratio excessiua sit, vt in superioribus etiam est tactum.

Archid. Felin.

7 *Priuilegium gratuitum duplex.*

Superest dicendum de priuilegio gratis omnino subdito concesso. De quo vlterius subdistinguendum est. Nam quoddam consistit in absoluta donatione cum translatione dominij alicuius rei, vel iuris, vt cum conceditur castrũ, vel ius vectigalium, aut alterius tributi, aut seruitutis. Aliud vero est priuilegium consistens tantum in facultate, vel licentia operandi aliquid præter commune ius. Secunda igitur assertio posita non intelligitur procedere absolute

2. conclusio in quo sensu procedat.

A in priori genere priuilegiorũ, nam illa etiam irreuocabilia esse censentur, per se loquendo, & sine legitima causa. Ita docent Panormit. Deci. Archid. Felin. & alij in dicto cap. *Nouit.* & alij, quos refert Anton. Gabr. dicta conclu. 7. nu. 3. & 5. Ratio vero est, quia non potest Princeps suo arbitrio, & voluntate rem à subdito tollere, cuius verum dominium habet, seu ius in eam acquisitũ, vt late per Anton. Gabr. supra concl. 1. quia etiam Princeps tenetur iustitiam seruare, vt non auferat rem inuito domino rationabiliter. Et eadem ratione non potest Princeps suo arbitrio reuocare donationem subdito factam, per quam in illum dominium transtulit, alias non fuisset donatio, sed commodatio, vel concessio precario, certum est autem posse vere donare, & transferre dominium in subditum; ergo facta donatione, succedit prædicta obligatio naturalis iustitiæ; ergo idem in priuilegio,
B quando res per illud concessa in verum dominium subditi transiuit.

Panormit. Deci. Archid. Felin. Ant. Gabr.

Atque ita hæc pars fere habet eandem rationem, quam præcedens, quia etiam donatio est quidam contractus, qui postquã consummatus est, obligat iure gentiũ, & naturali ad non violandum illum. Vnde declarationes adhibitæ in præcedenti puncto, in hoc etiam locũ habent. Quia non solum in concedente, sed etiam in successore hæc assertio locum habet, quia de illo procedit eadem ratio, saltem ratione dominij acquisiti à subdito. Oportet autem supponere, potuisse antecessorem absolutam donationem, & perpetuam talis rei facere, vt supra declaratum est. Et hac obseruatione adhibita, non videtur multum necessaria limitatio, quam frequenter adhibent citati Doctores, scilicet, vt
C assertio non procedat in concessione iurisdictionis per priuileg um. Nam si iurisdictio absolute donari potest gratis, sicut per feudum, vel alium similem contractum potest transferri, non erit admittenda exceptio quoad illum gradum, & modum in quo iurisdictio potest alienari. Si vero sit sermo de suprema iurisdictione, quam à se non potest abdicare Princeps respectu subditi. Sic verum est, quod per limitationẽ intenditur: illa vero non est propria limitatio, quia illa non est donatio, sed commissio tantum, seu delegatio iurisdictionis, quæ semper reuocari potest.

8 *Donatio est quidam contractus.*

Limitatio quorundam doctorũ non multum necessaria.

Denique per hanc assertionem non excluditur, quin ex legitima causa possit Princeps tale priuilegium reuocare, sicut etiam ex causa potest
D priuare subditum iure acquisito, vel rei alicuius dominio. Oportet tamen, vt talis causa ad commune bonum pertineat, & moraliter necessaria sit; similis ergo in præsenti requiritur. Probabile autem mihi est, in reuocatione huius priuilegij gratuiti ex causa legitima, non esse necessariã recompensationem, & quoad hoc firmius esse priuilegium ex contractu oneroso comparatum, quam gratis receptum. Quia in oneroso obligat ad recompensationem res ipsa recepta à Principe propter priuilegium; in gratuito vero solum potest obligare donatio, & voluntas Principis, verisimile autem est, cum Princeps gratis donat priuilegium, non se obligare ad non reuocandũ, etiam ex legitima causa, sine recompensatione, quia si talis causa in principio extitisset, nec donasset, nec rem aliam loco illius daret, quia non est hoc intrinsecum liberali donationi, sicut esse videtur contractui

9 *Ex causa legitima priuilegium reuocari potest.*

includenti

includenti commutationem rei ad rem, vel ad laborem, cum aliqua æqualitate, & ideo in hoc non videntur seruare similitudinem, sicut in cæteris seruant. Et hoc videtur sensisse Deci. in dicto cap. *Nouit*, num. 7. verb. *Quarto fallit*, vbi alios refert, & exponit.

Decius.

10 Secunda igitur assertio superius posita simpliciter procedit in priuilegio gratuito, manente in pura ratione priuilegij, id est, facultatis, & licentiæ, præter vel contra commune ius; nam hoc potest à concedente reuocari omnino libere, & sine causa, saltem cogente, aut necessitatem inducente. Ita explicant omnes auctores citati, quos late congerit, & ita etiam explicat Ant. Aug. dicto cap. 7. num. 1. Et in hoc sensu probant assertionem consuetudo, & omnia iura allegata in dictis Glossis. Ratio vero est, quia hoc priuilegium non transit in dominium subditi, & ita semper pendet ex voluntate Principis; per illam ergo potest reuocari. Item quia licet superior auferat præceptum, potest iterum illud ponere, sicut è conuerso potest auferre præceptum, quod antea posuit; ergo eadem ratione potest libere reuocare huiusmodi priuilegium, quia hæc reuocatio nihil aliud est, quã iterata impositio virtualis præcepti prius sublati, vel virtualis prohibitio eius, quod antea concedebatur. Vnde hoc modo potest etiam Papa reuocare dispensationem, verbi gratia, in matrimonio, priusquam matrimoniũ fiat, quia potest impedimentum sublatum restituere, non potest autem reuocare dispensationem factam in voto, quia non potest vinculum voti reparare, aut præcipere. Dices; si priuilegium hoc fuit legitime datum, contra rationem videri, illud reuocare sine causa, idemque est de dispensatione; ergo non potest absolute dici, posse reuocari sine causa. Respondeo, dupliciter intelligi valet illud, *posse*, primo ita vt reuocatio valida fiat, & hoc est præcipue intentum, & conuincitur rationibus factis: & quia talis reuocatio non continet iniuriam, saltem contra commutatiuam iustitiam, & ita in hoc potissimũ consistit differentia inter hoc punctum, & præcedentia. Secundo potest intelligi, vt etiam licitè fiat, & sic necessaria quidem est aliqua honesta causa, vt reuocatio decenter fiat, quia non decet Principem reuocare priuilegium à se concessum, nulla noua insurgente causa, argumento cap. *Decet*, de Regul. iur. in 6. & significatur in cap. *Suggestum*, de Decim. Vnde si Princeps id faciat, actus profecto non erit vndique honestus, quia indecenter operari aliqua culpa esse videtur, saltem venialis. Ex hoc vero solo capite nunquam erit mortalis, secus vero esse potest ratione scandali, aut odij, vel grauis nocumenti proximi, quod licet iniuste non inferatur, contra charitatem non vitatur, cum facile possit: in his enim casibus poterit esse culpa lethalis, extra illos vero ad summum erit venialis, & si qualibet ratio honesta intercedat, & intendatur, nullum erit peccatum.

Priuilegium gratuitum, quomodo reuocari potest.

Ant. Aug.

Gloss.

Papa non potest dispensationem in voto, reuocare.

C. Decet. C. Suggestum.

11 Atque ex his satis declarata est assertio quoad illos duos terminos, de *priuilegio reuocabili*. Circa vltimam vero de *Concedente*, adnotandum in primis est, designari concedentem ad excludendum omnem inferiorem, quia non potest inferior voluntatem superioris, vel decretum eius reuocare, vt per se notum videtur, licet Ioannes Faber. aliter sentiat, de quo vide Anton. Gabr. dicta conclu. 7. n. 8. Deinde aduerto,

Circa concedentem notandum.

Ioan. Faber. Ant. Gabr.

A sub illo comprehendi successorem, vt late notat Afflict. decis. 392. quia succedit in æquali potestate, imo moraliter est vna & eadem, neque in ea potest persona præcedens succedenti præiudicare. Item est certum, hoc maxime habere locum in concedente habente supremam potestatem in suo ordine, vt est Papa, vel Rex, &c. De inferioribus vero habentibus superiorem, dubitari in primis potest, an ipsemet concedens possit reuocare sine causa priuilegium à se concessum. Aliqui enim negant, limitando in hoc conclusionem, vt procedat in non recognoscẽtibus superiorem, non autem in aliis. Ita Ioan. Faber. in l. *Iussio*. C. de Iudic. Ruin. conf. 230 nu. 9. vol. 1. quos refert, & sequitur Anton. Gabr. supra num. 9.

Dubium.

12 Hi vero auctores nullam rationem, aut fundamentum afferunt suæ sententiæ, neque ego illud reperio, nec rationem differentiæ, si cum proportione fiat comparatio. Et ideo dico regulam datam, vt posita est de tali priuilegio, & intra illius limites sistendo, locum habere in quolibet concedente, etiam si supremus Princeps non sit, dummodo proportio seruetur. Probatur quia Prælatus, vel Princeps superior solum potest concedere priuilegium in re, quæ à sua potestate, & voluntate pendeat, & non deroget iuri superioris, sed ad summum solis legibus ipsiusmet inferioris concedentis, vt in superioribus ostensum est: ergo potest reuocare priuilegium suo arbitrio, sicut illud concedere potest sua voluntate.

B

Regula prædicta generaliter defendenda.

13 Probatur consequentia, quia rationes factæ de supremo Principe cum proportione procedunt, quia tale priuilegium etiam pendet ex voluntate concedentis, & quia ille potest iterum ponere præceptum, vel prohibitionem, quæ abstulit: nam illius subsunt potestati. Dixi autem *intra limites illius sistendo*, quia tractamus de priuilegio mere gratuito, & qui non transit in contractum, vel donationem transferentem dominium in alterum: nam hoc cum sit irreuocabile à Principe supremo, multo magis erit ab inferiori. Imo in casu, in quo potest reuocari à supremo, sæpius non poterit ab inferiori, quia nõ habet tantam potestatem inferior Princeps ad tollendum dominium, vel ius acquisitum subdito quantam habet supremus in casu publicæ necessitatis. Posui etiam eadem verba, vt sistamus in puro priuilegio inferioris: nam si illud sit confirmatum à superiori ratione confirmationis, & iuxta modum eius poterit fieri irreuocabile ab inferiori; vt cum Hostien. tradit Syluest. verb. *Priuilegium*. q. 10. intelligendum est autem iuxta superius dicta de lege libro 6. cap. 18. Denique dixi, *Seruata proportione*, vt comparatio fiat inter priuilegia vnicuique propria, nam si commutentur, erit dissimilitudo, vt statim explicabo.

C

D

Syluest.

14 Obiici enim potest, quia inferior Prælatus non semper potest reuocare sine causa dispensationem à se datam, licet Papa semper id possit: ergo idem discrimen quoad priuilegia constituendum est. Consequentia patet à paritate rationis. Antecedens vero quoad posteriorem partem de Papa tanquam certum supponitur, quoad alterã vero de inferiori Prælato sumitur ex Gloss. in c. *Cum ex eo*, de Elect. in 6. verb. *Septennium*, dicente, nõ posse Episcopum reuocare licẽtiam datam parocho sibi subdito ad non residendum, vel sacerdotij ordinem differendum per

Obiectio.

Glossa. Archid. Domin. Franc. Roman. Respon.

septennium. Quam Glossam ibi sequuntur Archidiac. Domin. & Franc. & Roman. singul. 57. Respondeo, differentiam esse inter dispensationem, & priuilegium inferioris, quia inferior solum potest concedere priuilegium iuri suo derogans, dispensare autem non solum potest in iure suo, sed etiam sæpe in iure superioris. Si ergo antecedens intelligatur de dispensatione inferioris in iure proprio, falsum est, nam potest ab illo sine causa reuocari, & quia hæc dispensatio seruat proportionem ad priuilegium, inde potest retorqueri argumentum, quia sicut hæc dispensatio reuocari potest, ita & priuilegium. Si vero sit sermo de dispensatione in lege superioris, probabile quidem est antecedens, tamen illo dato, negatur consequentia, quia inferior non concedit priuilegium contra legem superioris, & ita non seruatur proportio, nec comparatio. Et ratio assignari potest, quia dispensatio data ab inferiori in lege superioris, non ita pendet ex arbitrio ipsius inferioris, sicut dispensatio in lege propria, & idem est de priuilegio; tum quia per dispensationem in lege superioris tollitur illa lex respectu dispensati, & non potest inferior legem superioris semel ablatam iterum ponere, sicut potest facere in propria; tum etiam quia inferior non dispensat in lege superioris, nisi ex tacita, vel expressa concessione superioris, quæ concessio forte facta est ad dispensandum non ad reuocandam dispensationem, & ideo semel facta non videtur ita pendere ex voluntate illius, sicut pendet dispensatio, aut priuilegium circa propriam legem.

De potestate inferioris ad reuocandum priuilegium vel dispensationem in lege superioris.

15 Addo vero, satis probabile esse, posse inferiorem reuocare suam dispensationem datam in lege superioris, ita vt sit valida reuocatio facta etiam sine causa, licet non bene fiat. Quia licet dispensando tollat legem superioris, non tamen absolute, sed dependenter à sua voluntate, seu, sub conditione tacita, nisi aliud iussero, vel nisi reuocauero: nam hæc conditio, licet non exprimatur videtur intrinsece inclusa, quandiu non excluditur. Quia re vera est possibilis, & non turpis, sed honesta, & ita pendet ex voluntate Prælati, quia nunquam præsumitur abdicare à se suam potestatem. Nec refert, quod potestas sit concessa à superiore, nam sæpe data est per ordinariam iurisdictionem, & ita eundem habet vsum quoad hanc dependentiam: & licet interdum sit delegata, pendet in vsu, & in modo illius ex libera voluntate habentis. Et ideo Hostiens. in Sum. libro 3. tit. de Cleric. non residen. circa finem, attingens hoc punctum, solum dixit, *Non debet reuocari*, quod verbum non dicit impotentiam, sed indecentiam, & potius videtur supponere potestatem. Et forte Glossa, & alij Doctores non amplius voluerunt, nõ enim dicunt, reuocationem nõ fore validam, sed non posse fieri, vtique iuste, & bene. Qui sensus colligi potest ex his, quæ Glossa allegat, scilicet, regulam *Decet*, & cap. *Ex tua*, de Filiis Presbyt. vbi textus solum dicit, *nolumus irritari*, & Glossa dicit; non esse irritandam, & magis loquuntur de ipso Papa.

Hostien.

Glossa.

Alia explicatio

16 Vel certe dici potest, dispensationem datam ab inferiori in lege superioris cum tractu successiuo, & sine temporis determinatione posse reuocari sine causa, quia tunc maxime procedit discursus factus: nam ipsamet indeterminatio temporis suam trahit dependentiam à voluntate concedentis. At vero quando data est pro tempore definito, probabile est, non posse valide reuocari sine causa ante illud tempus, in quo casu loquuntur dicti auctores, & fauet cap. vnic. de Commodato, vbi dicitur, rem ad certum vsum, vel tempus commodatam non posse antea repeti, & pro ratione redditur, *Cum non deceat, beneficio nos decipi, sed iuuari.* Quanquam hęc verba magis probent indecentiam, quam impotentiam. Ratio tamen pro altera parte tacta in hoc casu magis vrget, quia dispensatio data pro definito tempore simul valuit pro toto illo, durante causa, & ita pro toto illo abstulit legem superioris, quam inferior postea restituere non potest, nec quod semel factum est, infectum reddere. Sicut etiam non potest retractare dispensationem, quę in momento habuit effectum, vt dispensando in impedimento ad petendum debitum, vel quid simile, quia non potest iterũ tale impedimentum reparare.

Dispensatio data pro tempore definito quando potest reuocari.

Vltimo circa eandem partem de reuocatione priuilegij à concedente, potest è contrario interrogari, an priuilegium concessum ab inferiori, possit à superiori reuocari. In quo certum est, ex iusta causa posse & valide, & licite, quia superior reuocare potest legem inferioris, quia habet altiorem iurisdictionem, cui inferior subordinatur; ergo maxime id potest ex iusta causa. Secundo est certum, id non recte fieri à superiore sine causa iusta, quia est contra debitum ordinem, & non sine iniuria inferioris Prælati, nec sine detrimento subditorum, per se loquendo, ac regulariter. Dubitari ergo tantum potest, an talis reuocatio sine iusta causa facta, valida sit. In quo breuiter dico, si reuocatio fiat à Papa esse validam, quia ab illo pendet omnis iurisdictio inferiorum. Si autem sit ab inferiori Prælato, videtur probabile, esse inualidã, quia talis superior non potest priuare inferiorem sua ordinaria iurisdictione, sine causa iusta, & pro sua voluntate. Vnde si id facere tentet, non habebit effectum, quia excedit suam potestatem; ergo idem est in proposito, quia priuilegium conceditur ab inferiori Prælato ex ordinaria potestate. Et ita in simili censui, quando iniustitia est manifesta, in 4. tom. disput. 26. sect. 3. num. 3. & sequitur Sanci. dicta disp. 33. num. 7. Intelligendum autem est, nisi vbi ex peculiari instituto fuerit maior dependentia inferioris à superiori Prælato, iuxta dicta supra de Legib. lib. 6. cap. 15.

17 *Priuilegium concessum ab inferiori potest à superiori reuocari. Requiritur iusta causa.*

Requiritur iusta causa.

CAPVT XXXVIII.

Quibus modis soleat priuilegium reuocari.

1 *De modis reuocandi priuilegium.*

HÆc quæstio valde est ad praxim necessaria, & ad intelligenda rescripta, vel leges, aut statuta, per quæ solent priuilegia reuocari. Igitur sicut de renunciatione diximus, ita hic potest diuidi reuocatio in expressam, & tacitam. Prior etiam dupliciter fieri potest. Primo non solum expressis verbis, sed etiam in specie, & in particulari, & tunc nulla superest difficultas, supposita potestate reuocandi priuilegium, quia de voluntate satis per illa verba constat, ideoq; de illo genere reuocationis nihil amplius dicendum occurrit. Aliter fieri solet expressa, & directa reuocatio, non tamen in specie, sed per clausulam generalem, scilicet *non obstantibus quibuscum-*

Reuocatio duplex tacita, expressa. Expressa duplex. Primo.

Secundo. Clausula generalis regulariter

buscumque priuilegijs, &c. & illa etiam regulariter sufficit, quia genus de se comprehendit species. Dico autem *regulariter*; primo propter priuilegia in iure contenta, quæ aliquid specialius requirunt. Nam eo ipso, quod in corpore iuris inseruntur, non tantum priuilegia, sed etiam leges publicę censentur, & ideo non derogantur per generalem clausulam reuocatoriam priuilegiorum in posteriori priuilegio positam, nisi addatur etiam clausula derogatoria legum, seu canonum, vt recte notat Glossa in Authent. *Quia*, C. vbi de crimin. &c. verb. *Illic omni priuilegio.* Quæ ibi communiter probatur, & sensit etiam Gloss. in l. *Hæres absens*. ff. de Iudi. verb. *Excusatur*, & Gloss. in l. 3. C. de Silentiarijs lib. 10. Et potest sumi ex illis verbis illius legis, *Non præiudicatura quacumque generalitate pragmatica.* Et de hoc puncto videri potest Iason in l. 1. C. Soluto matrim.

sufficit derogare priuilegia specialia. Dixi regulariter. 1.

Glossa. *Glossa.*

2 *Secundo.* Secundo dixi *regulariter*; propter priuilegia, quæ in suo tenore continent, vt reuocari non possint, nisi fiat expressa eorum mentio de verbo ad verbum, vel aliquid simile. De quibus quomodo reuocari valeant, seu per quæ verba, latè tractant Canonistæ, viderique potest Felin. in cap. *Nonnulli*, de Rescrip. n. 6. & sequentib. & Panormit. in cap. *Cum instantia*, de Censib. n. 5. Summa tamen omnium est, oportere, vt addantur alia verba reflexiua (vt ita dicam) vt reuocari possint. Vt verbi gratia, si dicatur, *Non obstante tali, vel tali clausula intelligantur*, vel signatim dicatur, *Non obstante priuilegio sub quacumque verborum forma concesso*, vt in Clement. 1. de Sepult. in fine, vel alio simili modo, vt in Clement. 2. eiusdem tituli, & similibus, quæ sunt in vsu frequentissima. Et ratio clara est, quia non est cogendus Pontifex, vt de verbo ad talia priuilegia referat, quæ fortasse scire non potest, neque est priuandus potestate reuocandi illa, quãdo oportuerit; ergo satis est, vt per alia verba generalia, quę priora comprehendant, sufficienter explicet mentem suam.

Felin. *Panor.* *Clement. 1.* *Clement. 2.*

3 *Tertio.* Tertio dixi *regulariter*, propter priuilegia concessa per modum contractus, quæ nõ reuocantur per clausulam generalem, etiam expressam, nisi saltem in genere reuocentur priuilegia, *etiamsi per modum contractus fuerint concessa.* Quia cum talia priuilegia iure ordinario sint irreuocabilia, & necessaria sit grauissima causa, vt iuste reuocentur, non præsumuntur reuocari, nisi prædicto saltem modo sufficienter exprimatur. Item quia talis reuocatio est in præiudicium tertij in iure acquisito, & iustitiæ; tale autem præiudicium non præsumitur, nisi exprimatur, vt supra ostensum est. Et ita potest sumi ex Gloss. in Clement. *Dudum*, de Sepult. verb. Pacta, circa finẽ, & vide ibi Cardin. & notauit Azeb. in tit. 3. l. 14. l. 1. Recop. n. 42. & Sanc. dicta disp. 33. n. 8.

Glossa. *Cardin.* *Azeb.* *Sanci.*

4 *Tacita reuocatio quæ.* Venio ad tacitam reuocationem, quæ in vniversum dici potest omnis illa, quæ non fit per clausulam expresse, & directe, vel (vt sic dicam) in actu signato derogantem priuilegio, sed fit in actu exercito, & implicite, seu per quandam consequutionem. Quod maxime censetur contingere, quando Princeps facit aliquem actum, qui non potest subsistere, vel habere effectum intentum, vel saltem non adequatum sine derogatione priuilegij prius concessi; tunc enim cum illæ duæ voluntates Principis sint contrariæ, necesse est, vt vna impediat aliam, quia earum

A effectus, vt supponitur, non possunt esse simul; ergo posterior voluntas vincet priorem, & consequenter tollet effectum eius, quia semper posterior voluntas efficacior est, quia cadit supra præcedentem. De hoc ergo genere tacitæ reuocationis duo sunt certa. Vnum est, tunc posteriorem actum habere vim tollendi prius priuilegium, quando habet omnes conditiones necessarias ad virtualem voluntatem vnius obiecti in alio, vel effectus in sua causa. Aliud est, sine conditionibus huiusmodi non subsistere tacitam reuocationem priuilegij. Ratio prioris partis est, quia hic effectus reuocandi priuilegiũ pendet ex voluntate Principis, quia iam supponimus potestatem, sed in moralibus virtualis voluntas æquiualet formali, & ideo in iure tacitum æquiparatur expresso, vt supra visum est; ergo etiam in præsenti æquiparantur, & illa

Duo certa. Primum.

Secundum.

B voluntas habebit eundem effectum. Vnde à cõtrario concluditur altera pars; nam deficientibus illis conditionibus, deficit voluntas non tantum formalis, sed etiam virtualis, sine voluntate autem non potest esse reuocatio, vt constat.

His autem addendum est, conditiones requisitas, & sufficientes ex parte Principis ad hanc virtualem voluntatem, & consequenter ad reuocationem tacitam, esse, scientiam priuilegii, & voluntatem faciendi actum illi repugnantẽ, non obstante priuilegio. Nam si hæc duo concurrant tam ex parte intellectus, quam ex parte voluntatis, concurrunt omnia necessaria ad virtualem voluntatem. At vero si interueniat ignorantia priuilegij, voluntas formalis alterius actus de se repugnantis priuilegio, non erit virtualis voluntas reuocandi priuilegium, quia

5 *Conditiones necessariæ, vt priuilegium tacite reuocetur.*

Voluntas formalis cõtrarius ignorato priuilegio non tollit illud.

C ignorantia causat non voluntarium, eo quod nihil sit volitum, quin præcognitum. Quod eleganter indicauit Iurisconsultus in l. *Idem Vlpianus*. §. *Sunt & alij*, ff. de Excusat. tutor. Dicit enim facultatem alicui tutori datam ad mutandum domicilium, tunc esse virtualem licentiam dimittendi munus, & solicitudinem illam cum data est, *Ex rescripto Imperatoris scientis tutorem esse eum.* Indicans aperte sine tali scientia non posse esse illam tacitam facultatem, vbi id notant Gloss. Barth. & Doctores. Idem sumitur satis aperte ex cap. 1. de Constit. in 6. vbi Papa dicit, se non reuocare tacite per suam legem generalem ea, quæ ignorare præsumitur, quia nimirum cum illa ignorantia non stat virtualis voluntas. Vbi etiam id communiter notatur, & in cap. *Nonnulli*, de Rescript. ex quo textu, & ex aliis referendis idem colligitur, & est res clara, & ab

Iurisconsultus.

C. Nonnulli.

D omnibus recepta. Solum est obseruandum, quando constat, Principem non ignorasse priuilegium, tunc attente inspiciendum esse, quãta sit repugnantia inter actum Principis, & priuilegium, quia solum in eo derogabit priuilegio, & non amplius. Itaque si absolute est incompatibilis noua dispositio Principis cum toto priuilegio, totum auferet, & reuocabit; si vero solum ex parte deroget, tantum suspendet illud pro aliquo tempore, vel derogabit in vno effectu, vel actu iuxta mensuram repugnantiæ. Vt si Rex iubeat, semel exigi tributum à priuilegiato, non statim censetur absolute reuocare priuilegium totum, sed tantum pro illa vice, sicut supra in simili de tacita renunciatione dicebamus. Quia reuocatio est odiosa, & ideo non est extendenda vltra pręcisam necessitatem,

Obseruandum.

Item quia si repugnantia non est maior; nec virtualis voluntas in rigore est maior nisi aliunde de illa constet.

6 *Dubium circa tacitam reuocationem.* Difficultas vero est circa hanc reuocationem tacitam, quando censeatur Princeps posteriorem actum, seu dispositionem facere cum ignorantia, vel scientia priuilegij, quando id non constaret ex secundo rescripto, vel lege. Nam si id constet per verba, vel clausulam aliquam id sufficienter explicantem, tollitur obscuritas, imo tunc potius censebitur expressa, quam tacita reuocatio, vt si addatur clausula, *Non obstante, &c.* vel similes; de quibus in superioribus dictum est. Propria ergo difficultas est, quando in posteriori rescripto nulla fit mentio priuilegij, nec in specie, nec in genere, sed solum fit simpliciter noua dispositio repugnans priuilegio. De qua re multa dicunt iuris canonici interpretes in cap. *Veniens*, de Præscript. & in cap. 1. & cap. *Nonnulli*, de Rescript. Gloss. & alij. 25. q. 2. in princip. Syluest. & alij Summistæ verb. *Priuilegium*: nos autem nonnullis regulis breuiter rem totam in sequenti capite comprehendemus. *C. Veniens. Cap Nonnulli Glossa Syluest.*

CAPVT XXXIX.

Quando censetur Princeps tacite reuocare priuilegium contra illud operando.

1 *Quatuor modis derogatur priuilegium.* SVppono tribus, vel quatuor modis posse Principē derogare tacite priori priuilegio. Primo per legem vniuersalē, quæ vniuersaliter, vt sonat, intellecta derogabit priuilegium. Secundo per hominis mandatum; vel rescriptum priuilegio contrarium. Tertio per sententiam datam contra priuilegium. Quarto per nouum priuilegium.

2 *Prima regula.* Prima ergo regula est, per legem vniuersalem non derogantem priuilegia expresse, non derogantur tacite priuilegia in corpore iuris non contenta. Ita docent auctores allegati. Et ratio est, quia legislator non præsumitur scire ius priuatum, nec particularia facta iuxta cap. 1. de Constitut. in 6. ex quo textu plane colligitur dicta regula, quia certum est, priuilegium continere particulare ius, vel potius ad factum, quam ad ius pertinere. Et ideo additum est in regula, sermonem esse de priuilegijs in corpore iuris non contentis, nam illa, quæ in iure continentur, iam pertinent ad vniuersales leges, & consequenter non præsumuntur ignorari à legislatore, ideoque sequuntur aliam regulam generalium legum, quod lex posterior reuocat priorem, etiamsi id non exprimat, iuxta superius dicta l. 6. c. 19. *Cap. 1. de Constitut.*

3 *2 Regula.* Secunda regula est. Per particulare mandatum hominis, seu rescriptum Principis non derogatur tacite priuilegium, si expressa clausula derogationis in eo non addatur. Est etiam communiter recepta ex capite *Cum ordinem*, sexto, de Rescript. cum Glossa vltim. in capite primo eodem, & habet idem fundamentum, quod præcedens, quia etiam in præcepto ab homine, vel rescripto particulari ad lites, vel aliquid simile, non præsumitur Princeps habere notitiam priuilegij. Imo multo maiori ratione in tali casu hoc non præsumitur, quia (vt dixit Glossa in capite primo de Constitution. in 6. verb. *Noscatur*, quam alij sequuntur) maiori cum deliberatione, & maturitate fit publicæ legis editio, quam priuati rescripti concessio, ergo si in lege constituenda non præsumitur in Principe scientia priuilegiorum particularium multo minus præsumetur in rescriptis, vel particularibus mandatis. Et confirmari hoc potest, quia rescriptum contra communem legem non derogat illi, imo non valet, nisi illius mentionem faciat, iuxta l. *Rescripta*, C de Precibus Imperat. offer. & habetur in capite *Rescripta*, 25. q. 1. Ergo à fortiori particulare rescriptum non valet contra priuilegium, cuius mentionem non facit; ac subinde non potest illud tacite reuocare. Et ex sequenti regula hæc amplius confirmabitur, nam à fortiori ex illa sequitur, vt sensit Glossa in dicto capite *Veniens*, de Præscript. verb. *Nullam.* *Cap. Cum ordinem. Glossa. Glossa.*

4 *3 Regula. Cap. Suborta.* Tertia regula sit, Per sententiam non reuocatur priuilegium sed interdum reprobatur. Hanc pono propter cap. *Suborta*, de Re iudic. ex quo aliqui colligunt, sententiam contra priuilegium latam esse sufficientem ad reuocandum illud, præsertim si illa sententia à Papa, seu Principe feratur, qui potuit priuilegium concedere, quia illa sententia æquiparatur iuri contrario ipsi priuilegio, & ideo potest reuocare illud. Sed in hoc in primis considero, in illo capite non dici, *Si Innocentij priuilegium fuit Alexandro in iudicio præsentatum, & contra illud sententiam tulit, per hoc ipsum intelligitur reuocatum* (vt aliqui allegant) sed dicit, *Intelligitur reprobasse.* Longe autem aliud est reprobare, quam reuocare, nam reprobatio est declaratio nullitatis priuilegij, vel quia male obtentum fuit, vel quia iam erat dissuetudine amissum, reuocatio autem est ablatio priuilegij prius validi, ac possessi. Atque hinc sumo rationem assertionis. Nam vel priuilegium tollitur, per sententiam iudicis directe, propter aliquam culpam, vel similem causam, & sic reuocari quidem potest priuilegium, seu auferri per sententiam, tamen illa non est tacita, sed expressa, & directa reuocatio, quæ in pœnam fit, vel ex aliqua causa pertinente ad commune bonum. Et ideo tunc necesse est, vt sententia feratur vel ab eo, qui potest reuocare priuilegium; vel ex vi alicuius legis habentis auctoritatem eius, quia aliter non potest priuilegium Principis per inferiorem iudicem auferri. Vel priuilegium tollitur indirecte per sententiam, qua condemnatur reus, non obstante priuilegio, & tunc non potest esse reuocatio, sed reprobatio, quia per talem sententiam virtute declaratur, tale priuilegium non excusare reum, vel non prodesse illi, & ita supponit nullitatem, vel defectum in priuilegio, non autem facit; vel si iudex condemnat solum, quia priuilegium non extenditur ad illum casum, sic etiam non limitat de nouo, sed declarat authenticè valorem eius limitatum esse. Ratio autem est, quia sententia condemnatoria supponit defectum in actu, vel in iure, de quo tractatur; ergo si tale ius, vel factum, pendet ex priuilegio, etiam sententia cadit indirecte in qualitatem priuilegij, vt antea erat, non vero illam immutat, & ita cadit in illud declarando, & reprobando, non reuocando, vel derogando. *Differentia inter reuocare, & reprobare.*

5 *4. Regula.* Quarta regula sit. Priuilegium prius nunquam tollitur omnino per subsequens priuilegium per tacitam reuocationem, diminui autem interdum potest, seu ex parte derogari. Ratio prioris partis est, quia priuilegium posterius non præualet contra primum, nisi mentionem

nem illius faciat. Ita enim à fortiori sumitur ex dicto capite *Veniens*, de Præscript. vt ibi notat Gloss. verb. *Nullam*, & omnes, & sumitur etiam ex capite *Abbatem*, de Rescript. & tradit Glossa vltim. communiter recepta in capite 1. de Rescript. Ratio autem est, quia præsumitur Princeps concessisse, secundum priuilegium ex ignorantia primi, quando illius mentionem non facit, iuxta dictum cap. 1. de Constit. in 6. Quia priuilegium est ius priuatum, & particulare, & ideo ignorari creditur, quando illius mentio non fit. Ac proinde posterius priuilegium censetur surreptitium, quia sine sufficiente narratione impetratur. Sicut etiam priuilegium contra statutum Patriæ, vel contra similem consuetudinem, non præualet contra illa, quia censetur cum virtuali deceptione Principis obtentum. Vnde intelligitur obiter partem hanc non procedere, quando prius priuilegium est insertum in corpore iuris, tunc enim potest per posterius abrogari, vel etiam omnino reuocari, & tolli, si posterius illi opponatur, siue posterius ponatur in corpore iuris, siue non. Ratio est, quia (vt supra dixi) priuilegium insertum in corpore iuris, iam est commune ius, & ideo non præsumitur ignorari, iuxta dictum cap. 1. de Constit. 6. Ac subinde sicut ius commune derogatur per subsequens priuilegium, ita & priuilegium insertum in corpore iuris, vt in superioribus etiam dictum est. E contrario vero nihil referet, quod posterius priuilegium inseratur in iure communi, si prius non est in illo, quia semper procedit regula, & ratio eius.

(Glossa. C. Veniens. C. Abbatem Glossa.)

6 Ex hac ergo parte sic probata, aperte concluditur, quando vtrumque priuilegium est generale, prius valere, non posterius, quia non posset posterius derogare priori, nisi in totum illud auferendo, quia non est maior ratio de vna parte, quam de alia. Eademque ratio procedit, si vtrumque sit speciale, vel etiam si primum sit speciale, & secundum generale, quia semper deberet speciale priuilegium in totum auferri, quod fieri non potest. Et ita in his tribus comparationibus æquè procedunt iura, & rationes adductę. Potest autem esse quarta comparatio, si prius priuilegium generale sit, & posterius speciale. In qua est maior difficultas. Nam ex vna parte videtur idem esse dicendum in illo casu, quod scilicet, posterius priuilegium nihil valeat contra prius, neque illi deroget, tum quia etiam tunc præsumitur, Princeps ignorare prius priuilegium, & consequenter posterius esse surreptitium, & non continere virtualem voluntatem Principis derogandi priori: tum etiam quia per prius priuilegium est ius acquisitum priuilegiario, quod non censetur Princeps auferre velle sine illius notitia. Atque hanc partem tenet Glossa in Summa 25. quæst. 2. & in Regul. in sexto, & ex parte sequitur Panorm. statim citandus.

(Quãdo duo priuilegia sint generalia, quod nõ valebit. Proportionaliter inter specialia. Quid de generali per speciale derogato. Glossa. Panorm.)

7 Nihilominus propter hanc comparationem posui alteram partem regulæ, nam speciale priuilegium, licet non possit in totum auferre generale præcedens, nihilominus potest ex illa speciali parte minuere illud, & hoc modo probabilius censemus, posse priuilegio generali tacite derogari per posterius speciale. Quæ sententia frequentius recepta est in dicto capite primo, & dicto c. *Veniens*, & eam tenet Syluest. referens Hostiensem verbo *Priuilegium*. q. 10. Et videtur expresse probari in capite *Dudum*. §. *Nos igitur*, & capite *Quamuis tibi*, de Præbend. in 6. & in vtroque allegatur communis regula, generi per speciem derogari, etiam si in speciali nulla fiat mentio generalis, & declaratur in priuilegijs etiam procedere: nam iura citata expresse loquuntur de priuilegio speciali, post generale concesso. Ratio vero esse potest, quia Princeps concedendo generalem fauorem, non censetur sibi auferre potestatem faciendi aliquam specialem gratiam, illa generali non obstante. Et ob hanc causam potuerunt Pontifices ita explicare mentem, & concessiones suas: habet enim rationem satis congruam, quia illa non est contrarietas propria voluntatum, sed est quædam exceptio à generali gratia, quam exceptionem, seu potestatem ad illam faciendam voluit semper Pontifex sibi reseruare, sine dependentia ab expressione, seu commemoratione prioris priuilegij, vt satis aperte declarauit Bonif. VIII. in dicto c. *Dudum*.

(Priuilegium speciale minuit generale. C. Veniens. Syluest. Hostiens. C. Dudum. C. Quamuis tibi. Bonifac. 8.)

8 Ad primam ergo rationem in contrarium respondetur, rationem ignorantiæ non ita procedere in hoc casu, tum quia illa non est contrarietas voluntatum, & ideo nihil obstat prior voluntas, quominus secunda sit valida, tum etiam quia illa ignorantia est tantum concomitans, quia non minus concederetur specialis gratia, etiamsi generalis venisset in memoriam, vt in dicto capit. *Dudum*, dicitur: tum denique quia ipse Princeps voluit, vt illa scientia, vel memoria non esset sibi necessaria, vt efficaciter posset specialem gratiam facere, non obstante priori generali. Ad secundam rationem respondeo, regulam dictam quoad hanc partem intelligi, sistendo in pura ratione priuilegij, quod tantum concedit ius ad rem. Nam si virtute prioris priuilegij iam sit res acquisita, & possessa tanquam propria, probabilissimum profecto est, quod Panormit. ait in dicto capite *Veniens*, num. 12. quem alij sequuntur, tunc non procedere prædictam partem regulæ. Quia non est verisimile, voluisse Principem præiudicium inferre tertię personæ in re iam sua sine maiori cognitione, & examinatione causę. Et ita explicata hæc sententia est valde rationi consentanea.

(Ad 1. in contrarium. C. Dudum. Ad 2. Panorm.)

CAPVT XL.

Quando incipiat reuocatio priuilegij suum effectum sortiri.

1 SVppositis quæ de legum irritatione, & abrogatione, & de concessione priuilegiorum in superioribus dicta sunt, breuiter potest præsens quęstio expediri. Distinguendum ergo est inter generalem reuocationem priuilegiorum factam per publicam legem, & priuatam reuocationem alicuius priuilegij: nam de illis diuersimode censendum est, sicut de concessione priuilegij diximus. Primo ergo dicendum est, si priuilegia per publicam legem reuocentur, illam reuocationem non habere effectum, donec lex illa sufficienter promulgata sit. In hoc omnes statim allegandi conueniunt, & est clarum, quia ante promulgationem nondum est lex illa vere & sufficienter constituta in ratione legis, & ideo non habet alios effectus legis; ergo neque hunc habebit.

(De effectu reuocationis. Distinctio notanda. Priuilegia per publicam legem reuocata promulgationem sufficientem expectant.)

2 Secundo addendum est, vnam promulgatio-

nem

Promulgatio in curia Principis sufficiens. nem in curia Principis, vel in loco ad hoc constituto sufficere ad hunc effectum reuocationis priuilegiorum, sicut sufficit ad alios effectus legis, quando aliud non exprimitur in ipsa lege. Ita etiam sentiunt frequentius auctores allegandi. Et ratio est, quia ex natura rei non sunt plures promulgationes necessariæ ad hunc effectum, quam ad alias, vt per se constat, nec etiam leges humanæ aliquid circa hoc speciale disponunt; ergo. Dicunt vero aliqui, in legibus canonicis reuocantibus priuilegia consuetudine introductum esse, vt sit necessaria promulgatio in singulis diœcesibus, vt priuilegia maneant cum effectu reuocata. Quod tenet Soto lib. 1. de Iustit. q. 1. art. 4. & Medin. 1. 2. quæst. 90. art. 4. post quintam conclusionem. Sed non constat de tali consuetudine, imo potius videmus, quotidie fieri leges Pontificias reuocantes priuilegia, vt Pius V. & Gregor. XIII. reuocarunt priuilegia ingrediendi monasteria monialium motibus proprijs ad hoc specialiter editis, & Romæ tantum promulgatis, nec iusserunt, aut procurarunt, alias promulgationes in singulis fieri, & similia exempla sunt frequentia: ergo signum est, non esse necessarias tales promulgationes. Item sæpe fiunt aliæ leges Pontificiæ directe ad alios effectus cum clausula, *Non obstantibus priuilegijs*, quæ ad illorum derogationem sufficit, & vnica promulgatio Romæ facta censetur sufficere ad totam obligationem eius, & ad illius clausulę effectum, ergo eadem promulgatio sufficit ad priuilegiorum reuocationem. Illa ergo sententia merito à posterioribus Theologis reijcitur, quia fundamentum non habet. Sicut etiam de lege irritãte diximus, quia est eadem, vel maior ratio.

Sententia Soti & Medin.

Soto. Medin. Refellitur.

Pius V. Gregor. 13.

3 *Lex reuocans priuilegia non statim habet suum effectum.* Tertio dicendum est, legem reuocantem priuilegia non statim habere hunc effectum à die promulgationis, sed post tempus necessarium ad illius obligationem, quod regulariter est duorum mensium, licet pro curia soleat esse breuius, & pro locis distantioribus debeat promulgari, prout necessarium fuerit ad humanam notitiam, vt supra declaratum est. Et ita etiam sentiunt Barth. & alij referendi. Ratio vero est, tum quia nihil speciale de hoc disponunt iura, nec ex natura rei cum fundamento cogitari potest, tum etiam quia idem dictum est de lege irritante, qui effectus est valde similis reuocationi priuilegiorum; tum denique quia lex reuocans priuilegium, simul obligat ad non vtendum illo: igitur non prius reuocat, quam possit obligare, & consequenter idem tempus ad vtrumq. requirit. Probatur consequentia, quia moraliter loquendo, non minus conueniens, ac necessaria est publica notitia legis, vt reuocatio priuilegiorum conuenienter, & sine publicis incommodis fiat, quam vt obligatio imponatur. Contra hanc vero assertionem sentit Franc. in cap. *Ex parte*, de Concession. Præbend. putat enim, à die publicè promulgationis manere priuilegia reuocata, quando lex directe fertur ad illorum abrogationem. Fundatur in l. vlt. C. de Decuri. lib. 10. ibi *Omnibus anterioribus modis, quos non comprehendit præsens sanctio, ex præsenti die antiquandis.* Et aliqui hoc maxime affirmant de legibus Pontificijs reuocatorijs priuilegiorum, putant enim à die factæ promulgationis Romæ, ita reuocari priuilegia, vt actus eorũ nõ valeant, etiã si propter ignorantiam sine culpa fiant. Ratio reddi potest, quia plus requiritur ad obligatio-

Bart.

Franc.

Fundamentum contra assertionem.

A nem, quam reuocationem priuilegij, quia illa pendet ex conscientia, & consequenter ex notitia legis, reuocatio autem fit ab extrinseco per voluntatem reuocantis, & ideo ad illam non est tam necessaria temporis dilatio. Sed hæc parum vrgent: nam in illa lege particula illa *Ex præsenti die*, secundum ius, & debitum ordinem intelligenda est. Alioqui etiam posset intelligi ex die conditæ legis in Regio consilio. Vnde ad rationem dicitur, verum quidem esse, notitiam legis magis ab intrinseco esse necessariam ad obligationem legis, quam ad effectum reuocandi, quia re vera fit per extrinsecam voluntatem. Nihilominus tamen ad conuenientem ordinem & ad vitanda publica incommoda moraliter necessarium esse, vt reuocatio non fiat, nisi tali modo, quo possit commode ad priuilegiatorum notitiam prouenire, & ideo secundum iura, & rectam rationem æque expectari tempus sufficiens ad diuulgationem legis, ad reuocationem priuilegiorum, sicut ad legis obligationem.

Soluuntur fundamenta contrariæ sententiæ.

B

4 *Lex sortitur effectum post debitũ tempus licet inuincibiliter ignoretur.* Quarto, lex reuocans priuilegium, effectum hunc sortitur post promulgationem statim ac elapsum est tempus sufficiens ad communiter obligandum, etiamsi in particulari inuincibiliter ignoretur. Hæc assertio non est quidẽ certa, videtur tamen probabilior, & fere consequens ad dicta, quia hic effectus non pendet per se ex scientia subditi, ergo ex natura rei sequitur ex lege perfecte promulgata, & de se omnibus sufficienter proposita, & ex positiuo iure non differtur, ergo statim fit. Confirmatur à simili de effectu irritandi actum, qui non impeditur propter ignorantiam, vt supra ostensum est; est autem maxima similitudo in reuocatione priuilegij, & nulla sufficiens ratio differentiæ reddi potest. Confirmatur secundo, quia supra ostensum est, priuilegium per legem concessum post sufficientem promulgationem, & euulgationem legis, non obstante ignorantia, habere suum effectum, qui ab actuali notitia priuilegij non pendet; ergo idem è contrario dicendum est de lege reuocante, cum reuocatio à notitia priuilegiati per se non pendeat. Tandem leges communes attendunt, quod est per se, & morale, non vero ea, quę sunt rara, & per accidens, qualis in præsenti est illa ignorantia.

Confirm. 1.

C

Secundo.

Tertio.

5 *Obiect. Panorm. Felin.* Contra hanc vero assertionem allegari solent Panormit. in cap. 1. de Constitut. num. 12. & Felin. num. 7. sed illi loquuntur de priuilegio ipso, & dicunt, non prodesse priuilegiario, donec habet notitiam eius. Et illud vel solum habeat verum in priuilegijs priuatim concessis, non communi lege, vel intelligendum est de vsu priuilegij, quia pendet ex notitia habentis illud. In quo non est eadem ratio de reuocatione. Allegari etiam possunt contra assertionem alij auctores, qui indistincte dicunt, priuilegiũ vel gratiam non expirare propter gratiæ reuocationem, donec de reuocatione certus fiat, qui illam habebat. Ita docet Syluest. verb. *Gratia*, numero 4. & verb. *Indulgentia*, numer. 17. cum Geminiano in cap. primo de Concession. Præbend. in 6. & sequitur Armill. verb. *Gratia*, numero 6. & idem sentit Cordub. in Quæstion. lib. 4. quæstione 36. concl. 3. & possunt pro hac parte allegari omnes, qui dicunt iurisdictionem vicarij, vel delegati non tolli per reuocationem, donec illi intimetur, quos refert late Sanci. libro 3. de Matrim. disput. 30. numer. 11.

D

Syluest.

Gemin. Armill. Cordub.

Dico

Respons. Dico tamen, hos auctores loqui de reuocatione facta ab homine, non à lege, & ita non procedere contra assertionem positam, nam est longe diuersa ratio, vt dicam in sequenti puncto. Addo vero propter incommoda vitanda, si contingat aliquem vti priuilegio sic reuocato ex ignorantia publica, & communi, & vsum priuilegij pertinere ad iurisdictionem, vel ad aliud simile munus publicum tum actum sustineri, & esse validum, non in vi solius priuilegij, sed adminiculo iuris sustinētis similes actus factos titulo publice reputato, ac tolerato, iuxta l. *Barbarius*, ff. de Offic. Prætor. & ita vitantur incommoda publica, priuata vero minoris considerationis esse possunt, cum sint valde accidentaria; & casus iustæ ignorantiæ possit esse rarus supposita tanti temporis promulgatione.

6 *Reuocatio ab homine seu priuatim facta, quando sortitur effectum.* Vltimo dicendum est, reuocationem priuilegij ab homine, seu priuatim factam non habere effectum, antequam priuilegiato specialiter intimetur, seu ad eius notitiam perueniat. Ita sumitur ex allegatis auctoribus, & ex alijs, quos retuli, & sequutus sum in materia de Indulgent. disp. vlt. quarti tomi sect. 2. & quanuis hoc non sit in iure declaratum, & pendeat multum ex intentione reuocantis, nihilominus communis vsus, & communis sensus Doctorum ita interpretatus est mentem Pontificis, vel Principis reuocantis priuilegium: Ratio vero reddi potest, quia per se loquendo necessarium est ad conuenientem modum reuocationis priuilegij, vt fiat in ordine ad notitiam vtentis priuilegio, quia ex alio modo reuocationis plura sequerentur incommoda, & ideo non est verisimile, esse intentum à Principe. Sed in priuata reuocatione non est alius modus per se ordinatus ad dictam notitiam, nisi propria, & specialis intimatio, ergo sub hac conditione, seu habitudine intelligenda est reuocatio. Vnde colligitur differentia inter hanc, & præcedentem assertionem: nam reuocatio priuilegij facta per legem habet definitum modum, quod per se possit, ac debeat publicari, & diuulgari, vt in aliorum notitiam possit peruenire, & ideo illa notitia publica per se sufficit, & particularis ignorantia, quæ per accidens est, non consideratur. At vero reuocatio priuata non habet per se alium modum promulgationis, neque illum postulat, & ideo per se expectat singulorum intimationem. Et potest hoc confirmari ex dictis supra in simili de concessione priuilegij, vbi simili distinctione vsi sumus, & diximus, priuatim concessum non operari donec intimetur ei, cui datur; ergo idem de reuocatione dicendum est: nam licet ex ea parte, qua non requirit acceptationem non sit tanta necessitas, tamen ex alia, qua continet rigorem, & periculum, videtur esse quodam modo maior.

Differentia inter hanc, & præcedentem conclusionem.

Confirm.

7 *Dubium.* Sed quæres, an necesse sit, reuocationem notificari per nuncium ad hoc missum, vel rescriptum reuocantis, vel sufficiat, quod notitia ad priuilegiarium perueniat quacumque via. Quidam dicunt necessarium esse, vt priori modo reuocatio notificetur. Ita sumitur ex Sanci. dicta disp. 30. num. 13. & disp. 36. nu. 9. qui non generaliter de priuilegio, sed de reuocatione iurisdictionis commissę, seu delegatæ loquitur, de qua forte est specialis ratio, quam modo expendere non est necesse. Præsertim quod etiam in illa materia plures auctores, quos ibidem refert, contrarium docent, & non sine graui fundamento in iure, & ratione. Quidquid vero sit in speciali casu iurisdictionis, vel commissionis muneris per se ordinati ad regimen communitatis, seu reipublicæ; loquendo generaliter de priuilegio, non video fundamentum illius limitationis. Et ideo censeo hoc pendere ex voluntate reuocantis, qui potest vno, & alio modo facere reuocationem, scilicet, vel per nuncium, vel epistolam intimandam, ita vt aliter non habeat effectum; vel absolute, vt quacumque ratione perueniat ad notitiam priuilegiati, effectum suum faciat. Quod si de priori modo non constiterit, & reuocatio absolute facta innotescat, præsumendum censeo, posteriori modo esse factam. Ratio est, quia ad valorem reuocationis non est necessaria acceptatio priuilegiarij, nam eo inuito potest priuilegium reuocari; ergo notitia solum expectatur ad vitanda inconuenientia, quæ aliter sequi possunt. At vero ad hoc sufficit notitia quacumque via comparata; ergo sine fundamento alius modus præscribitur, sine iure, vel ratione cogente. Nam ratio illa, quod res per quas causas nascitur, per easdem tolli debet, non multum vrget, quia facilius est destruere, quam construere, & ad acquisitionem priuilegij per se requiritur acceptatio recipientis, ad reuocationem vero sufficit voluntas reuocantis. Vltimo poterat hoc loco tractari quibus modis impetratio priuilegij nulla sit. Sed hoc sufficienter tractatum est in libro 6. capite 17. vbi de dispensatione disseruimus, & illius occasione de priuilegio diximus, quia in hoc fere eadem est vtriusque ratio. In superioribus etiam in hoc libro multa per occasionem tacta sunt, & ideo tam de Priuilegijs, quam de tota lege humana hęc sufficiant.

Prima sententia. Sanci.

Resoluitur dubiū propositum.

Ratio.

FINIS LIBRI OCTAVI.

INDEX CAPITVM
LIBRI NONI.

De Lege diuina positiua veteri.

LIBER NONVS,

DE LEGE DIVINA POSITIVA VETERI.

DIstinximus in superioribus legem positiuam in humanã, quæ à voluntate humana proxime vim habet obligandi, & diuinam, cuius proximus auctor, & cõditor est Deus, à cuius voluntate vim habet, & authoritatẽ: & de humana lege, & speciebus eius hactenus disputauimus: superest ergo dicendum de lege diuina positiua. Hæc autem in veterem, & nouam quasi in duas species, seu membra diuersa distingui solet, & ideo de his duabus legibus sigillatim dicendum est. Nam de ratione legis diuinæ positiuæ communi vtrique nihil præmittere oportet, tum quia ex superioribus, & ex notatione ipsius vocis satis constat, vnde habeat aliqua lex, quod diuina sit, curque positiua dicatur, in quo vero à naturali distinguatur, in libro 1. cap. 3. declaratum est; proprietates autem, vel effectus, qui ad hanc communem rationem consequuntur, partim noti sunt ex dictis supra de lege in communi, partim declarabuntur commodius secundum specificas rationes de singulis legibus differendo. In hoc ergo libro dicemus de lege veteri, & in sequenti de noua, generationis ordinem potius, quam perfectionis cum D. Thoma, & aliis auctoribus obseruando.

CAPVT I.

Vtrum ante legem Moysi data fuerit hominibus aliqua lex positiua diuina.

1 *Ratio dubitandi.* RAtio dubitandi est, quia lex diuina positiua non minus fuit necessaria, vel vtilis hominibus ante Moysis tempora, quam post illa, sed Deus non tradit homini specialem legem vltra naturalem, nisi propter illius necessitatem, vel vtilitatem; ergo debuit dari talis lex, etiam ante Moysis tempora. Et confirmatur: nam videmus, Deum dedisse homini in statu innocentiæ specialem legem non comedendi de ligno scientiæ boni, & mali, Genes. 2. *Gen. 2.* Post peccatum autem datũ fuit hominibus præceptum de vsu alicuius Sacramenti, quo possunt non solum adulti, sed etiam infantes à peccato originali purgari, vt videtur esse communis Theologorum doctrina. Deinde ante diluuiũ legimus, quędam animalia reputata fuisse munda, quędã vero immunda; Genes. 7. *Gen. 7.* illa autem diuersitas non est ex lege naturæ vt constat; erat ergo ex lege diuina positiua. Et inde sumi potest indicium, fuisse tunc aliquas leges sacrificiorũ à Deo latas, quia munda, & immunda animalia non distinguebantur nisi in ordine ad sacrificia; ergo fuerunt ante diluuium plures leges diuinę positiuę. Pręterea post diluuium legimus à Deo datum præceptum illud, *Carnem cum sanguine non comedetis, sanguinem enim animarum vestrarum requiram, &c.* *Gen. 9.* Genes. 9. hoc autem præceptum non est naturale, vt constat, vnde hodie non seruatur. Denique lex circuncisionis multo ante Moysem data est: nam ideo dicitur Ioann. 7. *Ioan. 7.* non fuisse ex Moyse, sed ex Patribus, quia nimirum data fuit Abrahæ, Gen. 17. *Gen. 17.* vbi Deus dicit. *Custodias pactum meũ &c.* fuit ergo lex illa diuina, & positiua, & prior lege Moysi. In contrarium vero est, quia si datur aliqua lex Dei ante Moysem, insufficiens est diuisio legis diuinæ in duas prædictas, & incompletus etiam erit tractatus de legibus, de illis duabus tantum differendo.

2 *Lex dupliciter.* Hæc quæstio solum proposita est ad complementum huius doctrinæ, & vt constet diuisionẽ illam esse sufficientem, nihilque aliud de diuinis legibus desideretur. Aduertendum est ergo, nomen legis interdum sumi in vi nominis collectiui, frequentius autem in vi termini communis. Hoc ergo posteriori modo dicitur de singulis particularibus legibus, prout illam fere tota hac materia vsurpauimus; priori autem modo significat multitudinem plurium legum prout ab vno legislatore traduntur in ordine ad instituendam, seu dirigendam aliquam rempublicã, seu congregationem humanam secundum aliquem peculiarem statum, & hoc modo accipitur sæpe in scriptura, vt Ioan. 1. *Lex per Moysem data est*, *Ioan 1.* & sæpissime apud Paul. præsertim in Epist. ad Roman. & ad Galat. *Roman 1. Galat.* & sic etiam lex gratiæ appellatur, *Lex spiritus vitæ*, tanquã vna lex, ad Roman. 8. *Roman. 8.* Et similiter lex naturæ tanquam vna lex significatur, vtique per modum vnius collectionis. Ita ergo in præsẽti de diuina lege loquimur, & explicata notione vocis, facilis est quæstionis resolutio.

3 *Ante Moysem non fuit data positiua lex in sensu de quo agimus.* Dico ergo primo, Ante Moysem non fuisse à Deo datam positiuam legem, plura diuina præcepta continentem, per quam homines, vel aliqua hominum congregatio in peculiari statu à Deo instituta, & peculiari modo ad aliquem finem ordinata fuerit. Hæc assertio certa est, & sufficienter probatur, primo ratione in contrarium facta, quia lex diuina sũpta hoc modo sufficienter diuiditur in legem veterem, & nouam ex communi sententia Theologorũ, & ex diuina Scriptura, in qua non legimus, nisi aut legem

veterem, aut nouam. Priorem quidem in toto veteri testamento contentam, propter quod totum illud interdum solet nomine legis significari, teste Hieronym. in Epist. 150. ad Algasiam, q. 8. vbi late ex Scriptura id probat: quo etiam modo Isidor. lib. 1. Sententiar. cap. 28. legem diuinam in tres partes distinguit, in historiam, pręcepta, & prophetias. Proprie vero sumitur pro collectione præceptorum, præcipue vbi dicitur lex data per Moysem, & sic etiā dixit Christus Luc. 24. *Hæc sunt verba, &c. quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & psalmis de me.* Alteram vero legem promisit Deus Ieremiæ. 31. dicens. *Dabo legem meam in visceribus eorum*, de qua etiam prædixerant Isai. cap. 2. & Micheas cap. 4. *De Sion exibit lex, & verbum Dei de Hierusalem*, & hęc est lex noua, quam Paulus vocat etiam *Legem fidei*, ad Roman. 3. & gratiam, seu legem gratiæ ad Galat. 5. Pręter has ergo duas leges nulla est alia data à Deo; ergo ante Moysis tempora nulla fuit lex diuina.

Hieron. in Epist. 150. Isidor.
Luc. 24.
Ierem. 31.
Isai. c. 2. Mich. c. 4.
Roman. 3. Galat. 5.

4 *Ratio conclusionis.*

Ratio autem est, quia lex diuina hoc modo significat ius quoddam integrum a Deo ipso positum continens statutum religiosum, in quo homines sub peculiaribus signis, seu Sacramentis in ordine ad diuinum cultum in vnum corpus mysticum congregentur, hoc autem modo non fuerunt homines ante Moysem specialiter instituti à Deo aut specialiter congregati in vnā rempublicā; ergo non oportuit, ante illud tempus dari specialem legem diuinam. Maior satis declarata est. Minor vero constat ex discursu Scripturæ sacræ, & in materia de Sacramentis latius ostenditur, non fuisse in illo primo tempore datas à Deo peculiares leges de sacrificiis, aut sacramentis, & eadem ratio est de aliis particularibus ritibus, aut moribus. Et ideo totum illud primum tempus vocatur tempus legis naturæ, quia illa sola tunc vigebat, sub illa cōprehendendo legem connaturalem gratiæ, vt supra lib. 1. cap. 3. declaraui. Vbi etiam ostendit, ne essitaté legis diuinæ hoc modo sumptæ non fuisse necessitatem simpliciter, sed ad melius esse, quod beneficium noluit Deus conferre hominibus pro illo tempore. Per quod soluitur ratio dubitandi in principio posita. Cur autem ita se gesserit Deus eo tempore cum hominibus, licet possimus dicere, id fecisse Deum pro arbitrio suo, congruentiam aliquam inferius trademus, circumstantias legis veteris explicando.

5 *Probabile est Deum dedisse ante legem Moysi vnum vel alterum præceptum oportunum pro illo tempore.*

Dico secundo. Ante legem Moysi, probabile est, dedisse Deum hominibus interdum vnum, vel aliud peculiare præceptum opportunum pro illo tempore iuxta consilium voluntatis & sapientiæ suæ. Hoc probant alia exempla in argumentis adducta. Quanquam primum non multum ad rem præsentem pertineat, agimus enim de hominibus in statu naturæ lapsæ. Cum autē innocentiæ status fuerit adeo diuersus, mirum non est, quod in illo fuerit lex aliqua à Deo posita illi statui accommodata. Deinde vero dicimus, etiam in illo statu non fuisse à Deo datum ius integrum positiuum, prout illud explicuimus, sed tātum singulare quoddam præceptum quasi in signum peculiaris subiectionis, & obedientiæ, & ad humilitatis, & aliarum virtutum exercitium. Sic enim probabile est, etiam angelis dedisse Deum aliquod positiuum præceptum ob similes causas, vt in propria materia latius dicemus. Imo sunt, qui censeant, pręceptum illud datum primis hominibus non fuisse

Ius positiuū non fuit illud præceptum in statu innocentiæ prout nunc sumitur probabile est angelis datum fuisse aliquod præceptum.

A propriam legem de se perpetuam, sed quasi personale mandatum solis primis parentibus pro suis personis, non pro tota posteritate datum, etiam si in statu innocentię perseuerarent. Sed hoc ego non probo, imo censeo illam fuisse veram legem, ac de se perpetuam, tum quia eadem ratio erat in filiis, quæ in parentibus, vt legem aliquam positiuam à Deo semper haberent, tum etiam, quia illud præceptum fuit respectu Adæ non tantum personale, sed etiam (vt ita dicam) capitale, quando enim illi dixit Deus, *Ex omni ligno paradisi comede. de ligno scientiæ boni & mali ne comedas*, loquebatur cum illo, vt capite, ac subinde cum tota eius posteritate, vt ostendūt sequentia verba, *In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris.* Ibi enim toti posteritati mortem comminatus est. Et ideo teste Paulo, omnes in illo præceptum illud transgressi sumus, & mortem incurrimus; ergo fuit lex illa pro tota posteritate lata. Imo eadem ratione censeo, præceptum illud, semel datum soli Adæ (iuxta simplicem contextū, & ordinem capitis 2. Genes.) comprehendisse Euam eo ipso, quod illi per Adam fuit pręceptum intimatum, iuxta probabiliorem sententiam August. 8. Genes. ad literam. cap. 17. & aliorum, quia nimirum, lex illa pro toto genere humano posita erat, sicque vere dixit Eua Genes. 3. *Præcepit nobis Deus, ne comederemus, &c.*

Præceptum Adæ vera lex fuit & perpetua, de se.
Gen. 2.
August.
Gen. 3.

6 *Ad 2 exemplum.*

Ad secundum exemplum de præcepto vtendi aliquo sacramento, seu signo necessario ad impetrandam à Deo mediante fide Christi remissionem peccati originalis, fatemur, semper fuisse in humano genere hoc præceptum diuinum, vt in tom. 3. tertiæ partis ostendimus. Dicimus autem in primis, illud non fuisse integrā legem in sensu superius declarato, sed fuisse vnū singulare mandatum ob peculiarem necessitatem datam. Deinde dicimus, non fuisse omnino positiuum, sed (prout à Deo datum est) fuisse suo modo connaturale fidei, secundum statum, quem pro eo tempore in hominibus habebat, & ideo generaliter tantum positum fuit, & per legem, vel consuetudinem humanam determinationem accipiebat, vt in citato loco ex professo tractatum est. Vt tamen simul respondeamus ad aliud exemplum de præcepto circuncisionis (quod iuxta probabiliorem sententiā fuit quædam determinatio prædicti generalis præcepti specialiter à Deo facta pro populo Israel) addimus, præceptum illud fuisse inchoationem quādam legis veteris, quæ à Deo singulari ratione fuit anticipata per aliquod tempus sufficiens ad multiplicationem populi, quod sibi peculiariter, congregabat, & cui postea lex danda erat: & ideo idem præceptum eademque circuncisio semper in ea lege mansit, eratque ianua, & professio illius, obligationem inducens, teste Paulo ad Galat. 5.

Ad aliud exemplum De circuncisione.
Galat. 5.

7 *3. Exemplum. Genes. 7.*

Tertium exemplū erat de animalibus mundis, & immundis, quorum fit mentio Genes. 7. ad quod respondemus, nullum præceptum diuinum ibi insinuari. Responsio enim communis est Moysem ibi esse loquutum per anticipationem: nam ea animalia, quæ postea lex vetus in munda & immunda discreuit, ideo sic nominauit, quia ipse scripsit post legem latam, quamuis tempore diluuij, de quo ipse scribebat, nondum fuisset facta discretio, ita Abul. & alij. Sed hoc nō caret difficultate: nam quidquid sit de vsu vocis, quem probabile est, per prӕoccupationem fuisse,

nihil lo-

nihilominus etiam in re ipsa videtur clare supponi discretio iam facta quando Deus iussit introducere in arcam septena & septena ex mundis animalibus, & bina & bina ex immundis, quia nisi iam reputarentur diuersę conditionis, æstimationis, vel vsus, non haberet locum ille diuersus modus præcipiendi. Et ideo Chrysost. *Chrysost.* Homil 24. in Genes. probabile existimat, Deū, qui præceptum dabat, manifestam fecisse differentiam illam ipsi Noe, quod potuit facere, etiā si nulla lege tunc stabilita fuisset.

7 Valde etiam probabile est, quod ibidem sentit Chrysost. ante diluuium factam esse discretionē aliquam inter animalia, vel in ordine tantum ad diuina sacrificia (si ante diluuium non erat in vsu eius carnium, vt sentit Chrysost. supra Homil. 27. & D. Thom. 1. 2. q. 102. art. 6. ad 2. & A- *D. Thom. Abulens.* bulens. & alij Genes. 9.) vel etiam in ordine ad humanum cibum, si ad illum tunc animalia sumebantur, vt voluit Soto libro 5. de Iustit. q. 1. *Soto.* art. 1. Non est autem necesse, vt illa discretio facta fuerit lege diuina, sed prudentia, & consuetudine humana, vt idem Chrysostom. priori loco declarat, dicens, *Ipsa scientia iusto insita docebat, quænam ad cibum accommoda & quæ immunda, non quod ita sint, sed quod pro immundis habeantur*, & inferius dicit, *Scientiam à Deo nobis suppeditatam docere quædam quadrupedia esse apta ad cibum, & non alia.* Quod etiam late ostendit Hieronym. lib. 2. *Hier. Zachar.* contra Iouinian. colum. 7. & Zachari. Papa in Epist. ad Bonifac. ait, Gentiles ad Christū conuersos abstinuisse interdū à quibusdam animalibus, quæ natura abhorrere solita est. Sic ergo ductu naturæ, & consuetudine, ac traditione suorum parentum potuit Noe habere etiam vsum discernendi inter animalia, maxime in ordine ad sacrificia, quam differentiam anticipato nomine significauit Moyses per differentiam mundorum, & immundorū animalium, quamuis talia non essent tunc ex ritu legis, nec fortasse omnino eadem cum illa, quam postea lex vetus induxit. Et ideo etiam Sancti docent, plura esse seruata ex animalibus mundis, quia ex illis Deo sacrificandum erat.

8 *Vltimum exemplum de abstinentia à sanguine explicatur.* Vltimum exemplum erat de præcepto abstinendi à sanguine, dato à Deo Genes. 4. De quo præcepto aliqui sentiunt, per illud solum prohibitum fuisse carnes crudas comedere, quod sentit Soto supra, alij vero dixerunt, ibi solum prohiberi homicidium, quasi, sub tropo, & figura, vt sensit Eugubinus. Et fauet Cypri. libro 3. ad Quirin. cap. 119. qui in simili præcepto Act. 15. legit, *A sanguinis effusione*, tacite sic exponendo verba præcepti. Et videntur sequi Chrysostom. & Bed. ibi, Tertul. lib. de Pudicit. cap. 12. sequiturque Salmer. plura referens tract. 43. in Actā versus finem. Vnde iuxta vtrumque sensum facile respondebitur, illud præceptum diuinū non fuisse positiuum, sed naturale. Vtraque vero expositio si excludat proprium sensum de esu sanguinis & suffocati, reiicienda est, vt allegorica nimis, & contraria sinceritati literæ, & simili legi latæ ab Apostolis Actor. 15. & communi Patrum expositioni in vtroque loco, Genesis, & *Ambros. August.* Actorum, & optime declarat Ambr. ad Galat. 2. in principio, & August. 32. contra Faust. cap. 13. Concedo ergo fuisse tunc illud speciale præceptum positiuum à Deo latum, fuisse tamen singulare & non plenam legem. Et ita Chrysost. dicta Homil. 27. comparat illud cum præcepto dato Adamo, dicens, *Sicut Adam dictum est, vt de* A *vno ligno ex omnibus non ederet, ita hic dictum est, cum omnia ad vsum valde liberaliter permissa essent, verumtamen carnem cum sanguine non comedatis.* Vnde posset generalis ratio præcepti, vtrique accommodari; particularis autē talis præcepti in tali materia redditur ibidem ab eodem Chrysost. dicēte, *Hoc facit, vt primis illis temporibus comprimat illorum impetum, & propensionem ad homicidia.* Quam *Chrysost.* rationem habet etiam August. & iuxta illam exponendi sunt Patres prius allegati. Aliam vero rationem addit August. dicens, arcam Noe fuisse typum Ecclesiæ, & ideo tunc latum etiam esse præceptum, quod tacitam prophetiam continere, quæ cœpta est impleri in gentibus ad fidem accedentibus, proptereaq; e præceptum illud ab Apostolis renouatum esse, de quo plura dicemus infra tractando de cessatione legalium.

C

CAPVT II.

Vtrum lex Moysi à vero Deo data sit, ita vt diuina fuerit.

FVit antiquus error, legem illā datam fuisse à malo Deo. Distinguebant enim illi hæretici duo principia, malum, & bonū, & priori tribuebant non solū mala omnia, & peccata, sed etiam corporū creationē, & eisdē attribuebāt antiquæ legis lationē, vel quia lex illa sacrificia cruenta principaliter præcipiebat, & circa iustitias carnis versabatur, vt ait Paul. vel etiā quia putabāt, non fuisse puram, sanctam, & immaculatam. *1 Error antiquus circa lationem legis veteris.* Cuius hæresis primum Auctorem fuisse Simonem Magum intelligimus ex Clemente Romano lib. 6. Constit. cap. 19. hunc secuti sunt Marcion, Valentin. & alij, contra quos disputat Irenæus lib. 1. c. 10. 22. 29. & alijs, Epiphan. hæres. 21. & 66. Potissimum vero amplificarunt hunc errorem Manichæi, quibus ob eam rem tribui solet, vt patet ex August. hæres. 46. qui late disputat contra hunc errorem in libris contra Faustum, & contra Adimantum Manicheum, & lib. contra aduersarium legis, & prophetarum, & optime in lib. de Spirit. & liter. *Simon. Magus Marcion. Valentini. Clem Rom. Iren. Epiphan. Manichæi. August.* Fundamentum autem huius erroris de duobus principijs, est contra naturalem rationem, & in 1. p. late impugnatur. Deinde auctorem veteris testamenti fuisse Deum ipsum ostenditur late in materia de Fide, & ideo nunc sufficiat testimonium Christi Domini & Apostolorū, sæpe in nouo testamento approbantium vetus tanquā continens Scri- D pturam sacram, & diuina præcepta. Quod etiam *Conc. Tolet.* contra illum errorem definiuit Concilium Toletan. 1. in confessionem fidei dicens, *Si quis dixerit vel crediderit, alterum Deum esse priscæ legis, alterū Euangeliorum, anathema sit*, & Concil. Trid. sess. 4. *Conc. Trid.* definiuit vtriusq; testamenti vnum esse authorē,

2 Alius error cuiusdam Ptolomei. Aliter (Epiphanio teste hæres. 33.) in hoc errauit Ptolomeus quidam dicens auctorem illius legis non fuisse vnum, sed tres, & nullum eorum fuisse verum Deum. Nam partem legis dicebat fuisse datam ab opifice mundi, quem non Deum, sed numen secundum esse dicebat, partem vero à Moyse & aliam partem à senioribus illius populi. Sed prima pars huius erroris est manifesta hæresis, fundaturque in alia hæresi, quod Verbum non sit verus Deus, & ideo non indiget alia impugnatione. Tertia item pars intellecta de lege Moysi prout continetur in Pentateucho vsq. ad finem Deuteronomij, erronea est, & sine vllo fundamento, nam in illis libris nullum est indicium alicuius legis

datæ per alium Seniorem præter Moysem, licet postea fuerint illi legi aliqua præcepta humana adiuncta, vt de quadam lege iudiciali legimus. 1. Reg. 30. & de cæremonialibus quorundam festorum Esther. 9. & 1. Machab. 4. &c. Omissis ergo illis duabus partibus, circa secundam potest esse nonnulla difficultas, quia illi ex parte fauēt aliqui Catholici, & prǽsertim refertur Origenes, Homil. 16. in Numeros, qui sensit aliqua prǽcepta fuisse data à Moyse proprio arbitrio, & non diuina inspiratione, de lege permittente repudium. Et potest fundari in verbis Christi Domini Mat. 19. vbi prius dicit legem illam, *Quos Deus coniunxit, homo non separat*, esse diuinā, postea vero subdit de lege repudij, *Ad duritiem cordis vestri permisit vobis Moyses.*

3 *Auctorem legis in quinque libris Moysi traditæ fuisse Deum.* *Exod 20.* Dicendum primo est, legem scriptam & traditam in quinpue libris Moysi fuisse vere diuinam, & Deum ipsum fuisse principalem, & proximum eius auctorē. Hæc assertio est D. Thom. q. 98. art. 2. & simpliciter loquendo est de fide, addo *Simpliciter loquendo*, vt excludam quæstionē, an aliquod præceptum possit excipi tanquā humanum, de qua infra dicam. Atque ita probatur sufficienter Exod. 20. vbi in principio legis dicitur, *Loquutusque est Dominus cunctos sermones hos, Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Non habebis Deos alienos*, &c. Et passim similia verba in illis libris repetuntur, vt sæpe in sequentibus videbimus; certum autem de fide est, illum Dominum fuisse verum Deum, vt ibidem constat, & ex Psal. 18. *Lex Domini immaculata, &c.* de qua dixerat, *Cæli enarrant gloriam Dei.* Et Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, idemque sæpe in aliis habetur, & in omnibus Prophetis. Concordat etiam testamentum nouum, in quo illa lex vocatur lex Domini, & lex Dei. Mar. 7. *Irritum fecistis præceptū Dei.* Matth. 15. *Deus dixit, honora, &c.* Ad Hebræ. 9. *Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus.* Propterea lex illa erat prophetica, & figura futurorum teste Paulo 1. Corinth. 10. & Galat. 4. Quod confirmat latius in Epist. ad Hebr. & Ioan. cap. 19. *Os non cōminuetis ex eo.* Solus autē Deus potuit prǽceptis, & factis futura infallibiliter præsignare, præsertim quia talia erant, quæ ab illius pendebant voluntate. Tandē argumentatur optime D. Thom. quia lex illa disponebat ad Christum Dominū, vnde ad illum tota ordinabatur propter quod ille dixit Luc. vlt. *Oportebat impleri, quæ in lege, psalmis, & prophetis scripta sunt de me.* Et Ioan. 5. remittit Phariseos ad legem Moysi, *Nam de me (inquit) ille scripsit*; ergo idem Deus, qui Christū ad nos misit, legem illam tulit. Contra hanc tamen veritatem obiiciebant hæretici aliqua, quæ pertinent, ad proprietates, præcepta, & materiā huius legis. Sed commodius infra in propriis locis tractabuntur.

Psal. 18. Psal 118. Marc. 7. Matth. 15. Heb 9. 1. Cor 13. Galat. 4. Ioan. 19. D Thom. Luc vlt.

4 *Lex data est ministerio angelorum Galat. 3.* Dico secundo. Lex vetus à Deo data est ministerio Angelorum. Hæc assertio est D. Thomæ. q. 98. art. 3. & absolute ac generatim sumpta omnino certa videtur. Primo ex testimonio Pauli ad Gala. 3. *Quid igitur lex? propter transgressiones posita est, &c. Ordinata per angelos in manu mediatoris.* Chrysostom. autem ibi per angelos, sacerdotes intelligit. Sed ipsemet orat. 3. ad Hebræos expositionē hanc reijcit, & merito, quia est cōtra proprietatem, & frequentiorem vsum vocis sine necessitate, & sine fundamento in litera, aut contextu. Item quia nullus sacerdos interfuit in promulgatione illius legis, nisi Moyses, & tamē

Chrysostom. Hebr. 2.

A ibidem condistinguuntur angeli à Moyse, vt inferius declarabo. Ponderat etiam ibidem Chrysostom. in posteriori loco angelorum nomen in plurali poni, & sacerdotem, qui ibi interfuit, & aliquo modo ministrauit, solum fuisse vnum. An vero angeli re vera fuerint plures, infra dicam. Præterea hoc confirmant alia verba Pauli ad Hebræ. 2. vbi de illa lege loquens dicit, *Qui per angelos dictus est sermo*, vbi sine dubio non loquitur de sacerdotibus, nam statim subdit, *Non enim angelis subiecit orbem terræ futurum*, & cōsequenter affert. illud, *Minuisti eum paulo minus ab angelis.* Denique Stephan. Actor. 7. de Moyse inquit, *Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris, qui accepit verba vitæ dare nobis* *Actor. 7.*

Nonnulli autem ex patribus antiquis in illo, & similibus locis veteris testamenti per angelum Verbum Dei intelligunt. vt Cyprian. lib. 2. 5
B contra Iudæos cap. 5. & Tertull. lib. contra Iudæos cap. 9. & Euseb. Cæsariens. lib. 1. de Demōstrat. Euangel. cap. 5. & lib. 5. cap. 10. & alij, quos refert Lorin. Actor. 7. nu. 30. Vnde Isidor. lib. 1. sententiar. pro regula ponit, *Vbicumque in Scripturis Sanctis pro Deo angelus ponitur, non Patrem, neque Spiritum Sanctum, sed pro incarnationis dispensatione solum filium intelligi.* Non designat autem Isidor. loca Scripturǽ, in quibus angelus prŏDeo ponatur, nec ego illa inueni, præter ilum Isai. 9. vbi Christus vocatur, *Magni consilij angelus*, iuxta versionem Septuaginta: nam in vulgata non habetur, nec etiam in Hebræo, vt Hieronym. notat, & quanuis in vero sensu admittatur, vt communiter Ecclesia admittit, solum de Verbo incarnato, id prædicitur. Verbo autem vt Deus est, nomen angeli non recte accommodatur, nec est consentaneum dignitati Verbi, vt Deus est, quia
C nomen angeli absolute ministrum, & nuntium Dei in Scriptura significat. Vnde Malachiæ 3. dicit Deus. *Ecce ego mitto angelum meum*, scilicet, Ioannem Baptistam, tanquam prænuntium Verbi, de quo subditur, *Et statim veniet ad templum sanctum suum dominator Dominus* scilicet, filius incarnatus, qui ibidē vocatur angelus testamenti, iuxta Hebræa, vel Angelus iustitiæ, iuxta septuaginta. Vbi etiam aduerto, non vocari Christum angelum, nisi & cum aliquo addito extollente significationem vocis, & adiunctis alijs, quę diuinitatem eius indicant.

Cyprian. Tertull. Euseb. Cæs. Lorin. Isidor. Esai. 9. Malach. 3.

Preterea iuxta illam expositionē, vel magna est admittenda æquiuocatio in sermonibus Scripturæ, præsertim in testamento veteri. Nam cū in Genesi, & Exodo dicitur Angelus Domini apparuisse, loquutus esse, aut aliquid fecisse, cum 6 *Impugnatur dicta expositio.*
D Patriarchis, Moyse, & populo Dei, aut omnia illa erunt tribuenda Verbo Dei immediate loquenti, & operanti, aut quædam Verbo, quędā vero creato angelo: Vtrumque autem magnum incōmodum est; ergo verius, & sincerius intelligimus, semper esse sermonem proprium de Angelo ministro Domini. Explicatur totū Antecedens vno vel alio testimonio: nam Exodi 14. dicitur de Angelo Dei, *Præcedebat castra Israel*, & latius cap. 23. promittitur. *Ecce ego mittam angelum, qui præcedat te, & custodiat in via.* Actor. autem 6. dicitur, fuisse angelus Domini, qui apparuit, & locutus est Moysi *in igne flammæ rubi*, Exod. 3. ergo vel vtroq; loco est proprie sermo de Verbo Dei, quod est plane absurdum; quis enim dicat, ipsum Verbum fuisse angelum custodem, qui præcedebat populum, & ducebat illum? Vel dicendū est in vno loco sumi *Exodi. 14.*

angelum

angelum pro spiritu creato, & in alio pro Verbo Dei, quod est voluntarium, & cõtra proprietatem & certitudinem sermonis; ergo dicendum sẽper est, hæc ministeria facta fuisse per veros angelos. Et ita hæc est cõmunis expositio Patrum. Ratio vero non est alia, nisi quæ sumitur ex suaui prouidentia Dei, qui gubernat infima per media, & homines docet, ac instruit ministerio angelorũ.
Hebr.1. Potest deniq; addi alia ratio sumpta ex Paulo ad Hebræos 1. dicente, *Multifarie, multisque modis loquens olim Deus Patribus in Prophetis, nouissime loquutus est nobis in filio*, vbi hanc ponit tanquam prærogatiuã propriã legis nouæ, Quod Deus per filiũ immediate homines docuerit, quod impleri cœpit
Matth.5. August. Matth.5. *Cũ Dominus aperiens os suũ docebat eos, &c.* vt notauit August. l. 1. de serm. Domini, in principio. Hæc autem prærogatiua fere nulla esset, si Verbum ipsũ per se, & immediate legẽ dedisset.
Hebr.2. Vnde idem Paul. ad Hebr. 2. expresse ponit differentiã, quod lex vetus fuit data per angelos tanquã ministros, & seruos, quia erat lex seruitutis,
D.Thom. vt D.Thom. notat; noua autem per Dominum, quia est lex gratiæ.

7 Ministeriũ ab angelis exhibitum. Exod.19. & 20. Quæret vero aliquis, quod fuerit ministerium ab angelis exhibitũ in illius legis promulgatione. Ad quod exponendum tria distingui possunt, quæ Exod. 19. & 20. narrantur. Primo enim præmittũtur signa aduẽtus Domini ad ferendam legem, scilicet, ignis & fumus, & sonitus buccinæ. Secundo, in c. 20. principio narratur promulgatio Decalogi, his verbis. *Loquutus est Dñs Deus tuus, qui eduxit te terra Aegypti, &c.* Tertio in fine eiusdẽ capitis additur, *Dixit præterea Dominus ad Moysẽ: hæc dices filijs Israel.* Prima ergo sẽtentia est, ministeriũ
1 Sententia angelorum fuisse efficiẽ[t]is signis primo loco numeratis, loquutionem autẽ fuisse immediate ab
Chrysostom. ipso Deo. Ita sentit Chrysostom. ad Galat. 3. & magis explicat orat. 3. ad Hebræ. Sed licet prior pars, qua affirmatur, illa signa facta esse ministerio angelorũ, vera sit, tamen altera exclusiua admitti non potest, tum propter omnia adducta in probatione conclusionis; tum maxime quia Paul. expresse dixit, *Qui per angelos dictus est sermo*, ad
Heb.2. Hebr. 2. nam plus est, dicere sermonẽ, quàm tuba canere vel ignẽ accendere, aut tonitrua excitare. Item ad Gal. 3. dixit, *Ordinata seu disposita per angelos*; nam plus certè est ordinare vel disponere legem, quã solum assistere legislatori cum signis iustitiæ, & maiestatis.

8 2. Sententia Potest ergo esse secunda sententia distinguens inter duas partes vltimas probationis legis: nam prima, quæ ferè tantum continuit præcepta legis naturæ, immediate ab ipso Deo prolata est, altera vero, quæ cõprehendit omnia præcepta positiua, data est ministerio angeli immediate loquẽtis Moysi. Quæ differentia colligitur ex modo narrationis Scripturæ: nam primam illam partẽ præceptorũ immediate proposuit Deus populo, incipiens, *Ego sum Dominus Deus tuus, &c.* Vnde terrefactus populus, finita illa lege morali dixit Moysi, *Loquere tu nobis, non loquatur nobis Dominus.* Postea vero in aliis præceptis solum præmittitur. *Dixit Dominus ad Moysem, loquere ad filios Israel, &c.* vt patet ex reliqua parte Exodi, & ex Leuit. &c. Qui modus loquẽdi cõmunis est cæteris Prophetis, & ita cõstat, id esse factũ ministerio angelorum. Item hoc sufficit ad proprietatẽ, & veritatem verborũ Pauli, tum quia præcipue loquitur de lege, vt positiua fuit, tum etiã, quia vt lex illa dicatur disposita, & dicta per angelos, satis est, quod fere tota, & quoad omnia illa, quæ erant

A maxime propria fuerit ordinata, & prolata per angelos, quãuis Deus ipse per se ipsum inchoauerit sermonẽ illũ quoad moralem partem, quæ ad ipsum etiã vt authorẽ naturæ specialiter pertinebat. Deniq; hoc modo videntur posse conciliari sententiæ Patrũ, nam quidã dicunt, Deum per se ipsum immediate tradidisse legem illam, propter verba illa, *Ego sum Dominus Deus tuus*, vt videre licet in Chrysost. homil. 16. in Acta, & in aliis locis super Paulũ, vbi Theophyl. & Oecumeni. illũ sequũtur. Alij vero docent, per angelos fuisse loquutũ Deum, vt statim referam. Possunt ergo cõciliari secundũ diuersas partes illius legis.

Hanc vero sententiam quoad posteriorẽ partem libenter admittimus, scilicet, quod præcepta cœremonialia, & iudicialia per angelos immediate Moysi fuerint proposita. Quoad alterã vero C partẽ non videtur admittẽda, probabilius enim est, etiam primã promulgationem præceptorum Decalogi factã esse ministerio angelorũ formãtiũ voces, quas populus audiebat, id enim est, magis consentaneũ Doctrinæ Dionysij, in cap. 4. de Cælest. Hierar. volentis omnia hæc ministeria fieri per angelos, quod etiam probant cõmuniter Theologi, & specialiter in hac materia D.Tho. q. 98. art. 3. Sumitur etiam ex August. libro 2. de Trinit. c. 13. & lib. 3. c. 10. Probatur etiã rationibus pro conclusione factis, quæ absolute probant de tota illa lege. Item quia ex textu Exodi 20. nõ potest colligi illa differentia: nã post promulgationẽ moraliũ præceptorum à Deo factã, subditur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem, hæc dices filijs Israel, &c.* ergo idem, qui dixerat, *Ego sum Dominus*
C *Deus, &c.* continuauit (vt ita dicã) sermonem loquendo Moysi. Deniq; non obstat modus ille loquendi, *Ego sum Dominus Deus tuus*, nam eodẽ modo dixit Deus Moysi, in flamma rubi, *Ego sum Deus patris tui*, & nihilominus tunc per angelum fuisse loquutũ, Stephan. interpretatus est. Recte ergo dixit Grego. in Præfat. ad libros Moraliũ cap. 1. alias 2. fuisse angelum, qui exterius loquendo seruiebat. Dominũ autem dici, *Quia interius præsidens loquendi efficaciã ministrabat.* Quod aliter scholastici dicere solent, personam ministerialiter loquentẽ, & immediate efficientẽ verba sermonis, fuisse angelũ, personã autem immediate repræsentatam, & cuius nomine minister loquebatur, fuisse Deum, & ideo non in sua, sed in illius persona, quem repræsentabat, potuisse angelum vere dicere, *Ego sum Deus.*

D Dico tertio. Lex vetus data est per Moysem tanquã per proximum promulgatorem respectu totius populi Israel, non vero tanquã per authórem legis. Prima pars de fide est: nam habetur expressa in Scriptura Ioan. 1. *Lex per Moysen data est.* Recteq; ponderat Clem. Alexand. lib. 1. Pædagogi cap. 7. non dixisse, *factam*, sicut dixit de Christo, sed *datam*, quia ab alio legem recepit, vt eam daret hominibus. Et sic etiam dixit Christus Ioan. 7. *Nonne Moyses dedit vobis legem*, & ita etiam videtur intelligendũ, quod Paul. de eadem lege dicit ad Gal. 3. *Ordinata per angelos in manu mediatoris* vbi Chrysost. quem aliqui Græci sequuntur, & multi Latini per mediatorem Christum intelligit, qui est vnicus mediator Dei, & hominũ. 1. ad Timot. 2. iuxta quam expositionem particula illa, *In manu*, non de ministeriali authoritate, sed de principali potestate intelligenda est, ita vt sensus sit, angelos disposuisse legem in virtute, & authoritate Verbi diuini, & in hoc sensu potest expositio subsistere cum his, quæ diximus. Sed

Right margin notes: 9 *Posterior pars 2. Sententiæ admittenda.* — *Dionysius.* — *D.Thom. August.* — *D.Greg.* — 10 *Moyses promulgator non author fuit legis veteris.* *Ioan.1.* *Clem.Alex.* — *Ioan.7.* — *Galat.3.* — *Chrysost.* — *1.Timo.2.*

non video, cur ibi potuerit Paulus mentionem facere de Christo sub nomine mediatoris, tum quia non est mediator vt Verbum tantum, sed vt Verbũ incarnatum, at vero ad veterem legem ferendam non vt Deus homo, sed tantũ vt Deus operatus est, tum etiam quia Verbũ diuinum nihil peculiare habuit in illa legislatione, propter quod ei magis tribuatur, quam Patri, & Spiritui Sancto, nec etiam ei solet appropriari in Scriptura, neque apparet fundamentũ talis appropiationis. Et ideo probabilius censeo, quod cũ Nazian. & Cyrillo Alex. dixi 3.p.q.26.art.2. ibi Paulum vocare Moysem mediatorem inter Deum & populum quoad illius legis promulgationem, alludens ad verba eiusdem Moysis Deuter.5. vbi loquens de eodem tempore, & actione, dicit, *Ego sequester, & medius fui inter Dominum, & vos in tempore illo, vt annuntiarem vobis verba eius.* id est, legem eius; sic ergo fuit Moyses mediator inter dantem Deum, & populum, cui lex dabatur tanquã promulgator eiusdem legis. Et hanc expositionẽ late confirmat Salmer. disp.28. in Epist. ad Galat. vbi etiam prosequitur difficultatem, quæ oriri potest ex verbis proxime à Paulo subiunctis: *Mediator autem vnus non est. Deus autem vnus est*, quæ non videntur apte coniungi cum præcedentibus, si de Moysi erat sermo. Omissis autem quæ dicit, existimo Paulum subiunxisse illa verba, vt ostenderet Moysem non fuisse auctorem illius legis sed ministrum inter populum, & Deum legis auctorem, & ideo subiunxisse, *Deus autem vnus est*, vt ostenderet, quod prius dixerat legem non euacuare promissionem. Et ideo concludit. *Lex ergo aduersus promissa Dei? absit*, quia scilicet Deus non potest esse sibi contrarius, fuit ergo lex illa principaliter quidem à Deo, per Moysem vero tanquam mediatorem data. Et ideo lex illa sæpe vocatur lex Moysi Malach. 4. *Mementote legis Moysi serui mei, quam mandaui ei in Horeb ad omnem Israel*, & Luc. 2. *Secundum legem Moysi*. Et ob hanc etiam rationem Clemens Rom. dicto libro sexto, Constitut. capite 19. Moysem Regem, Sacerdotem, & legislatorem appellat. Ratio autem huius assertionis eadem est, quæ præcedentis, proportione seruata, scilicet, suaue Dei prouidentiam esse homines per homines gubernare, saltem vt ministros, quamuis ipsos supremos Principes per angelos illuminat.

Cyrillus Alex. Nazian.

Deut. 5.

Malach. 4

11 Probatur 2 pars.

Secunda pars assertionis videtur sequi manifeste ex prima. Nã si Deus fuit illius legis auctor; ergo non fuit Moyses, nam vna lex vnũ tantum habet proximum auctorem. Item si Moyses fuit proximus auctor illius legis, ab illius humana voluntate habuisset proximam vim obligandi; ergo fuisset lex humana; ergo non esset diuina, quod est contra assertionẽ primam, vel esset simul diuina, & humana proprie, quod plane repugnat. Circa hanc vero partem non nulla notanda sunt. Primum est, cauendũ esse modũ loquendi Tiraquelli in Præfat. ad Retract. num.10. vbi adductis in exemplũ quibusdam illius legis præceptis, ita concludit. *Ex quibus plane intelliges, præcepta legalia Moysis non fuisse iuris diuini, nam si talia fuissent, perpetua quoque & immutabilia permansissent, nec crimini atque peccato fenestram aperuissent.* Loquitur autem de præceptis cæremonialibus, & iudicialibus, de quibus si intelligit, non esse iuris diuini naturalis, verum quidem est dictum, sed tamen inutile, & extra rem, & ita indistincte probatum, errandi occasionem præbet: si vero loquitur de iure diuino positiuo, grauem errorẽ

Modus loquendi Tiraquel cauendus.

A continet dictum illud, vt constat ex adductis assertione prima. Et probatio eius prior male infert, quia non oportet, omne ius diuinũ esse perpetuum, & immutabile, sed poni potest pro diuinæ voluntatis arbitrio, ac consilio, vt ex sequentibus constabit. Altera vero eius probatio falsũ supponit, nam illa lex non aperiebat fenestram vlli crimini, vt ex dicendis constabit, explicando permissionẽ repudij, in qua maxime ille fũdatur.

Secundo obseruandum est, Alfonsũ Salmeronem disp.61. & 62. in Acta late docere, Moysem fuisse proprie legis veteris auctorem, & non tantum promulgatorem quoad præcepta cæremonialia, & iudicialia, inter quæ, & decalogũ hanc differentiam constituit, quod decalogi Deus fuit auctor immediatione virtutis, & suppositi, cæterorum autem præceptorum tantũ immediatione virtutis, nam immediatione suppositi Moyses fuit ex illius sententia. Vnde cum in disp. 61. late B distinguat ius diuinũ large sumptũ & proprie, videtur plane sentire, legẽ illã quoad cæremonialia, & iudicialia nõ cõtinuisse ius diuinũ proprie, sed large, prout dici solet etiã de iure Apostolico, & de canonico, & in vniuersũ de omni illo, quod fertur ab homine per supernaturalẽ potestatẽ diuinitus datã, & per diuinã inspirationẽ, & illustrationem. Quam sententiam solum probat quibusdã testimoniis Patrum, qui non tam generaliter loquuntur, vt iam dicã. Et quia illa lex appellatur lex Moysi, & ipse Moyses legislator esse dicitur. Sed hæc sententia mihi non videtur probanda. Dicendum enim omnino censeo, Deum fuisse proximum auctorem, & legislatorem illius legis, non tantum immediatione virtutis, sed etiã suppositi. Et (vt non sit ambiguitas in verbis) sensus est præcepta illius legis, etiam cæremonialia, & iudicialia habuisse vim obligandi immediate C à voluntate diuina, independenter à voluntate Moysi, & ita legem illam fuisse proprissime diuinam, ac subinde in hoc etiam sensu, Moysem non fuisse auctorem illius legis, sed tantum promulgatorem. Hanc enim veritatem in hoc sensu probant quæ adduxi in prima assertione. Et declaratur, quia Moyses tulit illã legem ex speciali reuelatione diuina, vt dictus auctor fatetur, & ex scriptura expresse constat; per illam autem reuelationem immediate indicabat Deus voluntatem suam circa ea, quæ ab illo populo obseruanda erant; ergo ab illa voluntate habebant illa præcepta vim obligandi, & illam immediate indicabat; ergo erant à Deo immediate immediatione suppositi quoad vim obligandi, licet quoad ministerium scribendi illa, vel promulgandi essent immediate à Moyse. Confirmatur, quia alias illa lex D quoad illas partes non esset magis diuina, quam lex canonica, vel quã propria Apostolica, de qua dicit Paulus, *Dico ego non Dominus*; consequens est plane falsum, tum quia est contra expressũ modũ loquendi scripturæ, in qua Deus ipse dicitur tradidisse illa præcepta, & Moses semper refert illa vt tradita, & dicta sibi à Deo, & vt ostendentia immediate diuinam voluntatem: tum etiam quia Patres, & Theologi communiter ita intelligunt Scripturam, & in hoc sensu vocant illam legem diuinam: tum denique quia alias non fuisset illa lex immutabilis ab homine, sed potuisset Moyses omnes illas cæremonias immutare, & alias loco illarũ introducere, quod plane absurdissimũ est, vt optime docet D. Thomas quodlib. 4. articul.13. vbi aperte hanc docet veritatem, constituendo discrimen inter legem veterem, &nouam,

12 Obseruandum.

Confirmat.

& nouam, quod in illa determinationes cœremoniarum, & obseruantiæ erant ex iure diuino, in hoc vero minime, sed de iure Ecclesiastico, quæ differentia nulla esset, nisi proprijssimo, & rigoroso iure diuino intelligeretur. *Obiect.* Dicere vero aliquis posset, legem quidem illam fuisse hoc modo proprijssime diuinã, & habuisse Deum proximum auctorem etiam immediatione suppositi; nihilominus tamen etiã Moysem authoritate à Deo accepta illã tulisse, vt proprium legislatorem, & ita obligasse etiam immediate ex vi voluntatis humanæ Moysi, atque adeo obligatione humana non excludente diuinam illi adiuncta. *Resp.* Respondeo, sic explicatã sententiã nõ continere errorem, quia non repugnat Scripturæ, vel traditioni, at vero dictus auctor non loquitur in hoc sensu, vt plane constat ex disp. 162. ad 5. prioris partis, & ex discursu præcedentis disputationis. Nec etiã mihi videtur probanda, quia superflua est illa duplex obligatio, & sine fundamento, quia ipse Moyses semper proponit illam legem vt præcepta Dei, & vt indicantia diuinam voluntatẽ, obligantem: neque authoritatem, aut voluntatem suam ipse interponit, sed omnia semper ad Deũ refert. Vt autem lex illa interdicatur Moysi, satis est, quod per ipsum data fuerit, vt ait Ioannes.

13 Tertio vero superest speciale dubium an hæc generalis regula aliquam admittat exceptionẽ, nimirum, quia licet non omnia saltẽ aliqua, vel aliquod præceptum illius legis Moyses proprio arbitrio tradiderit, & consequenter illius fuerit non tantũ minister, sed etiam auctor Origenes citato loco tradit specialiter de lege repudij. Et licet Cano l. 2. de locis ca. 18. ad 2. dicat illũ non perstitisse in illa sententia, id non ostendit, neque ego apud illum inuenio. Accedit, quod sententia est plane Ambr. lib. 8. in Luc. in princ. Verũtamen etiã ad illum tacite respondet Cano, aliter sensisse, 1. Cor. 7. exponentẽ illa verba, *Cæteris ego dico non Dominus.* Dices, ibi potius dicere Ambros. id dixisse Paulum, *Vt ostenderet, quid proprie Dominus iussit, & quid Pauli authoritati concessit, quia & per istum Dominus loquitur.* Hoc tamen non obstat, quominus ibi distinxerit Paulus præceptũ Christi à suo humano, vt omnes interpretãtur, & verba declarant; ergo si idẽ accõmodatur ad Moysem, non tractat, sed potius confirmat Ambros. priorem sententiam. *Ambros.* Adde, duas ibi esse quæstiones, quas Canus confundit, vna est, an Moyses sicut Paulus aliquid humano arbitrio, licet authoritate à Deo data, præceperit; alia est, an vterque cũ præceptũ illud scripsit ac retulit, humano, vel diuino spiritu ductus scripserit. Et in hac posteriori quæstione certissimum est, omnia verba vtriusq. scriptoris fuisse canonica, & à Spiritu Sancto dictata. Neque hoc ibi tractabat Ambros. neq. dubitabat, quin vterque canonice suũ præceptũ scripserit, at in priori loco docet illam non fuisse legẽ diuinam, quod in posteriori non negat. Cano ergo priorẽ tractans quæstionem, sine causa adducit Ambrosiũ, & immerito ait illũ mutasse sententiam, nã de Paulo constat, præceptum, vel consilium eius ibi fuisse humanum; ita ergo Ambr. videtur sensisse de Moyse. Et eodem modo interpretatur verba illa Christi loquentis de lege repudij, *Ad duritiem cordis vestri permisit vobis Moyses.* Hier Matt. 19. & sequuntur ibi Beda, Hugo Card. & D. Thom. Neque obstabit huic opinioni authoritas Epiphanij, qui sententiam Ptolomei vt hæreticam damnat, quia vel id intelligendum est ratione primæ partis, quæ hæretica est, vt supra dixi, vel illa etiam pars in illo hæretico damnatur, quia non solum dicebat Moysem authoritate propria tulisse aliqua præcepta, sed etiam proprio spiritu, & contra spiritum Dei tulisse illa, vt Salmer. supra late exponit.

An Moyses saltẽ alicuius præcepti fuit auctor. Origen. Can.

Hieron. Beda. Hug. D. Thom.

Nihilominus tamẽ dicendum est totam legẽ contentam in libris Moysi vsq. ad finem Deuteronomij diuinam fuisse, & Moysem nõ authorem, sed solũ fuisse promulgatorẽ omniũ partiũ eius, sine vlla exceptione. 14 Notauit hoc Maldon. Matth. 19. vbi pie sanctos interpretatur. Et idẽ sentit Bellarm. l. 1. de Verb. Dei scripto. Arboræus l. 10. Thesophiæ c. 9. idem plane sensit Epiphan. d. Hæres. 33. imo videtur esse communis sensus Doctorũ. Et probatur, quia Exod. 20. & 21. & sequentib. & fere per totum Leuiticũ præmittuntur illa verba, *Loquutus est Dominus ad Moysem, hæc dices filijs Israel.* Et Deuter. 1. in prin. similiter dicitur, *Loquutus est Moyses ad filios Israel omnia quæ præceperat ei Dominus vt diceret eis.* Quod ipse repetit c. 6. initio & postea eodem cõtextu, & modo omnes leges profert; ergo nullam possumus cũ fundamento excipere, alias nihil manet firmum in reliquis.

Maldon. Bellarm. Arbor.

Exod. 20.

D inde specialis illa exceptio de lege repudij nullum habet fundamentum, nam quod illa permissio, vel lex dicatur à Moyse data, vel scripta, non obstat, quominus sit à Deo auctore, nã Matt. 8. dixit Christus leprosis, vt offerrẽt, quod præcepit Moyses, licet illud fuerit diuinum præceptum, imo Marc. 7. simul dixit, *Moyses dixit, honora patrem tuum,* & subiung t, *Irritum fecistis præceptum Dei;* ergo licet in alio loco dicatur Moyses permisisse, non excluditur, quin Dei authoritate permiserit. Vnde recte Chrysost. Homilia 63. in Matth. dicit Christũ inæstimabili sapientia pro Moyse satisfecisse, & subiungit, *Nam quoniam ab ipso etiam illa lex emanauit, iure ab omni crimine illã defendit.* Præterea materia ipsa diuinam requirit auctoritatẽ. Duobus enim modis potest illa permissio intelligi, primo dispensatiue, concedendo veram dissolutionem vinculi matrimonij rati, & consummati, quẽ sensum multi Patres approbant, & in eo certissimum est, solum Deum potuisse esse auctorem talis dispensationis. Alius sensus est, vt fuerit permissio minoris mali, quẽ scholastici magis probare solent, & in eo facilius intelligi posset, authoritatem humanam ad talem permissionem fuisse sufficientem, tamen & prior sensus fortasse prior est, de quo infra: & in posteriori etiam non est verisimile, Moysem sua authoritate ausum fuisse talem permissionem concedere in materia intrinsece mala, & quæ per se spectata non videbatur adeo necessaria ad maiora mala vitanda. Sit ergo certum, nullũ ex illis præceptis humana authoritate latum esse, ac subinde totam illam legem stricte, ac proprie esse diuinam.

15 *Ad exceptionẽ de lege repudij. Matt. 8.*

Marc. 7.

Chrysostom.

Duplex modus permissionis. 1. Dispensatiue.

2. Permissiue.

Nullũ præceptum humana auctoritate latum.

CAPVT III.

Propter quem finem data sint lex vetus, & præcepta eius saltem in generali?

1 Explicata causa efficiente veteris legis, vt eius ratio, & qualitas intelligatur, illius causa finalis explicanda est. Circa quam nõnullam

Finis legis & præceptorum Roman. 5.

difficul-

difficultatem ingerit Paulus ad Roma.5.dicens, *Lex subintrauit, vt abundaret delictum*, quæ verba indicant, finē illius legis fuisse, vt occasione illius hominum peccata multiplicarentur, cui consonat illud ad Galat.3. *Quid igitur lex? propter trāsgressionem posita est*, quia vt idem ait ad Rom. 7. per illam legem peccatum, quod mortuum erat, reuixit, vnde ibidem cap. 8. vocat illam *Legem mortis*. Et 2. ad Corinth. 3. dicit, *Litteram occidere*, per literam intelligens legem veterem, de qua subdit, *Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus; fuit in gloria, &c.* Si ergo lex vetus fuit ministratio mortis, hic intelligitur fuisse finis per se intentus per illam, quia non dominatur lex talis, ex ijs, quæ per accidens, & præter intentionem eueniunt. Secundo videtur finis illius legis, fuisse mere temporalis, scilicet, peculiaris institutio cuiusdā temporalis regni, quod in hac vita temporalem fœlicitatem consequeretur. Quod patet tum ex pluribus pręceptis illius legis, quę solum pertinent ab bonam reipublicę gubernationem, iustitiam, & pacem: nam licet multa alia pertinerent ad cœremonias sacras, omnes illæ ordinabantur ad temporalem felicitatem illius reipublicę. Tum, quia omnes promissiones, quę à Deo fiebant obseruatoribus illius legis, tēporales erāt, vt cōstat ex toto discursu veteris legis, & docent multi Patres infra referēdi; ergo ad summū fuit illa lex veluti ciuilis speciali Dei prouidentia data illi populo.

Galat.3. — 2.Cor.3.

2 *Finis legis bonus, honestus, spiritualis, & supernaturalis fuit.*

Nihilominus certum est finem illius legis, bonū, ac honestum, & non temporalem tantū sed etiam spiritualem, imo & supernaturalē extitisse. Quod totum sufficienter probari posset ex emininentia legis diuinæ, vt tamen declaretur, suppono, posse nos loqui, aut de fine vltimate intento per legem illā, aut de fine proximo. Qui etiā duplex esse potest, scilicet, vel finis quasi extrinsecus ipsius legislatoris, vel finis quasi intrinsecus ipsius legis de qua rursus (iuxta superius dicta) loqui possumus, vel collectiue prout comprehendit multitudinem, & ordinem præceptorum, quibus illa lex constabat, vel diuisiue de singulis ordinibus, seu speciebus illorum præceptorū. Et ita etiam agere possumus, vel de fine cōmuni, & adæquato toti legi, vel de fine, & ratione vniuscuiusq. legis, seu præcepti.

3 *Finis vltimus à Deo intentus quis fuit.* — *D.Thom.*

Dico ergo primo. Finis vltimus per illā legē à Deo principaliter intentus fuit spiritualis, & supernaturalis fœlicitas illius populi, vel in hac vita per bonos mores, & verā sanctitatē, vel etiā in futura per supernaturalē fœlicitatē. Hæc assertio sumi potest ex D.Thom.1.2.q. 98. art. 1.& q.99.art.2.& prob. ex illo Psal.18. *Lex Domini immaculata conuertens animas, testimoniū Domini fidele sapientiam præstans paruulis, iustitiæ Domini rectæ lætificantes corda, &c.* vsque ad illud. *In custodiendis illi retributio multa.* Item sumitur aperte ex toto Psal. 118. *Beati immaculati in via qui ambulant in lege Domini, &c.* Præterea ex Paul. ad Roman. 7. *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum*, & infra *Lex spiritualis est, ego autem carnalis sum.* Vbi licet videatur principaliter loqui de illa lege naturali, *Non concupisces*, tamen idem sine dubio intelligit de tota lege. Idem recte ostendunt verba Stephani Actor.7. ibi *Qui accepit verba vitæ dare nobis*, vbi per verba vitæ legē intelligit, quam Moyses accepit, vt eam populo daret. Constat autem ibi nō loqui de vita tēporali, sed de æterna. Vnde Matt.19. quidā Christū interrogauit, *quid faciam, vt habeā vitam æternā?* Christus autem

Psal. 118. — *Roman.*7. — *Actor.*7.

A docuit illū, per obseruantiā mandatorum legis posse ipsum cōsequi vitā æternam; ergo propter finem vitę æternæ data est illa lex. Et similiter Luc.10. interroganti legis perito, *quid faciēdo vitam æternam possidebo?* respondit Christus, *in lege quid scriptum est quomodo legis*, significās profecto, legem illā datam esse, vt viam vitæ æternæ cōsequendę. Ratio autem est, quia lex illa data est à Deo non tantum vt Auctore naturę, sed etiā vt supernaturali Auctore gratiæ, ergo data est propter ipsam gratiam, & gloriā obtinendā: nam finis cōsentaneus est principio in eo, qui perfecte operatur, vt est Deus. Antecedens vero probatur, quia lex illa data est à Deo ex prouidentia supernaturali, & vt suscipienda, & credenda fide supernaturali, imo tota illa erat quædā professio supernaturalis fidei, vt magis ex sequenti assertione constabit; ergo fuit data à Deo vt auB ctore, & principio ordinis supernaturalis.

Luc. 10. — *Ratio.*

Dico secundo. Lex vetus data etiam fuit in peculiarem Christi honorem, ad conseruandā & augendam fidē explicitam Christi venturi in hominibus, & per illā disponendum, & præparandū peculiarē populū ad ipsius aduentū Hanc assertionem sumo ex D. Thom.q.98.art.4. eamque probo ex illo ad Roman.10. *Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti.* Item ex eodem Paulo ad Galat.3. dicente positam esse illam legem donec veniret Christus, vnde subiungit. *Prius quam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur.* Nam ex his verbis satis constat, Deum dedisse illā legē per respectum ad Christum, ac subinde in honorem eius. Deinde constat, datam esse ad separandū illū populum, & custodiendum illum ab erroribus, & idololatriis gentium sub cultu veri C Dei, & in fide Christi venturi, per quem posset iustificari. Et ideo comparat Paulus pędagogo gubernanti pupillum, & custodienti illū ab omni malo, & periculo: comparat etiam sepi circūdanti, & concludenti vineam. Denique constat datam etiam esse propter conseruandam fidem Messiæ venturi. Et ideo Stephan. Actor.7. prius quam diceret, Moysem accepisse hanc legem, dixit, *Hic est Moyses, qui dixit filijs Israel, Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, tanquam me, ipsum audietis*, quod habetur Deutero.18. Fuit ergo Christus tanquam fundamentum, & scopus illius legis, data est ergo in specialem honorem eius, pręparando, & sanctificando populum, ex quo carnem erat assumpturus. Quod etiam significauit Paul. ad Rom.9. dicens de Israelitis. *Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentū,* D *legislatio & obsequiū, & promissa*, & concludit, *Quorum patres, & ex quibus est Christus secundum carnē, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.* Ac si diceret, sicut alias prærogatiuas, ita etiam legislationem, seu legem datam esse illi populo propter Christum, qui ex illo erat nasciturus.

4 *Lex vetus in peculiarem Christi honorem data, &c.* — *D.Dhom.* — *Galat.*3. — *Actor.*7. — *Deuter.*18. — *Roman.*9.

Atque ex hac assertione confirmatur prior: nam fides Christi ad supernaturalem finem ordinatur, & est principium spiritualis sanctificationis, & gratiæ: ergo lex illa, quæ cum illa fide coniuncta esse debebat, & in illa fundabatur, ad eundem finē principaliter ordinata est. Dicet fortasse aliquis, repugnare hoc Paulo dicēti, legem illam nō posse viuificare, nec iustificare Ad Rom.3.4.& 5.& ad Gal.3. Sequela patet quia si lex illa data est propter verā iustitiā, sanctitatē, & gloriā, fuisset mediū ad illā assequēdā,

5 *Confirmat.* — *Obiect.* — *Ad Rom.* 3.4 & 5. *Galat.*3.

& conse-

& consequenter sanctificaret, & viuificaret, Respondetur tamen facile, negando sequelam, quia licet lex illa ostenderet salutem, & viam eius, & vt sic ordinaretur ad supernaturalem finem, & ad Christum, non tamen dabat vires ad iustitiam, vel salutem consequendam, vt inferius ostendemus, & ideo non potest dici iustificare, quia hoc proprie significat, esse causam salutis. Vnde licet fuerit aliquale medium; non quidem per se necessarium, sed ad summum vtile, nihilominus erat valde insufficiens, adeo vt sine viribus gratiæ posset esse occasio maioris mali, non quidem ex parte sua, nec ex intentione Dei, sed ex infirmitate hominis lapsi.

6 *Soluitur 1. ratio in initio posita.*

Et ita etiam soluitur prima ratio dubitandi in principio posita, lex enim illa non est data ex intentione Dei, vt abundaret peccata, hoc enim repugnat Deo, & summæ illius bonitati, sed data fuit, præuidente Deo, ex lege sumpturos homines occasionem multiplicandi peccata, idque permittente, vt & infirmitas humana, & necessitas gratiæ Christi magis innotesceret, sicut Paulus ad Roman. 7. declarat, & infra iterum dicetur. Sicque exponitur. Atque eodem modo intelligendum illud est legem intrasse, vt abundaret delictum: nam illa particula, *Vt*, non dicit habitudinem causæ finalis, sed solam consecutionem, Deo permittente, vt est frequens in Scriptura, & specialiter ibi notant D. Thom. & alij, & idem D. Thom. ad Galat. 3. Vbi addit, posse eodem modo intelligi illa verba, *Lex propter transgreßionem posita est.* Addit vero aliam expositionem, quam existimo magis propriam, scilicet, legem esse datam, vt illuminaret homines ad vitandas transgressiones, sicut dicitur data ad custodiendos homines. Vel potest etiam dici data propter transgressiones antecedentes, quæ adeo erant multiplicatæ in humano genere, vt vix maneret in hominibus cognitio peccati. Transgressio igitur non fuit finis, neque propria causa legis, sed induxit legis necessitatem, vt per illuminationem eius transgressiones vitarentur. Ex quo sensu potius confirmatur assertio prima, nam transgressionum vitatio magna pars est salutis, & necessarium medium ad æternam vitam consequendam. Quia vero lex ostendebat peccatum vitandum, & vires ad illud vincendum non præbebat, ideo per occasionem, vt dixi, vocatur administratio mortis, vt c. 6. magis constabit.

Rom 7. — *D Thom.* — *Alia expositio D Thomæ*

7 *Finis adæquatus legis veteris instructio populi.*

Dico tertio. Finis proximus, & adæquatus legis veteris fuit, instruere populum Dei honeste, & conuenienter, non solum in his, quæ spectant ad naturalem, ac necessariam rectitudinem, & honestatem, sed etiam in his, quæ ad diuinum cultum, & iustam politiam pertinent. Hanc assertionem sumo in primis ex verbis illis Exodi 19. *Si audieritis vocem meam & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis gentibus, mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta.* Nam ex his verbis constat, separasse Deum illum populum à cunctis gentibus, & sub sua speciali cura illum suscepisse. Itẽ peculiarẽ rempublicã, seu regnum ad diuinũ cultũ specialiter dicatũ ex illo instituisse; ergo oportuit illi dare legẽ continentẽ præcepta necessaria, & ad bonos mores, & ad iustum, & sacerdotale regnum. Præterea idem constat ex lege ipsa, in qua tres ordines præceptorum inueniuntur, quæ sunt tres principales partes, in quas solet illa lex diuidi, scilicet, in

Exod 19.

A præcepta moralia, cæremonialia, & iudicialia, vt tradit D. Thom. 1. 2. tota q. 99. Et hæc tria dicuntur Deuter. 9. *Præcepta, cæremoniæ, atque iudicia.* Nam licet in quocumque illorum ordinum data fuerint præcepta, nihilominus ea, quæ moralia sunt, & ad legem naturę spectant per antonomasiam vocari solent pręcepta. Solentque etiam specialiter vocari verba Dei, vt sumitur ex Deuteron. 4. quia speciali modo sunt à Deo ipso tradita vniuerso populo immediate audiente vocem eius, vt supra notaui ex 20. cap. Exodi, & Deuteron. 4. & 5. Cæremoniæ vero dicuntur omnia, quæ ad diuinum cultum proxime ordinabantur, qualia erant præcepta sacrificiorum, sacramentorum, sacrorum, & aliarum obseruantiarum, quę sub nomine *sabbatorum* videntur comprehendi Ezechiel. 20. Denique iudicia, seu iudiciales leges dicebantur, quę ad regimen reipublicæ, & ad iustitiam cum proximo seruandam pertinebant. Et ad hæc capita reuocantur omnia præcepta illius legis, vt recte declarat D. Thom. dicta q. 99 art. 5. Ratio autem, & sufficientia huius diuisionis sumitur ex fine intrinseco illius legis, in assertione posita explicato. Nam per illam legem intendit Deus facere homines bonos, & in se, & in ordine ad ipsum, & in ordine ad humanam rempublicam, & ideo dedit illis præcepta moralia, quibus mores necessarij ad honestatem simpliciter præcipiuntur. Et quia non potest esse homo in se bonus simpliciter, nisi sit recte ordinatus ad Deum, & ad proximum, ideo præcepta moralia hæc omnia comprehendebant sub generalibus rationibus ex naturali, vel supernaturali lumine necessarijs. Quia vero ad vsum, & obseruantiam naturalium præceptorum aliquæ positiuę determinationes erant vel necessariæ, vel valdę vtiles, ideo addita sunt in ordine ad Deum, & cultum eius præcepta cæremonialia, in ordine vero ad proximum, & rempublicam præcepta iudicialia, in ordine vero ad se ipsum non fuerunt homini necessaria specialia præcepta positiua, quia ad bonum animę sufficiunt ea, quæ ad Deũ referuntur, ad bonum vero corporis naturalia præcepta sufficiunt. Ex hac ergo præceptorum varietate, & sufficientia recte colligitur, proximum finem adęquatum illius legis fuisse rectitudinem constituere in moribus subditorum, tam vt sunt homines, quã vt sunt Dei cultores, atque etiam vt sunt ciues, vt sic dicam.

D. Thom. Deuter. 6. — *Deuter. 4. Exod. 20. Deut. 4. & 5.* — *Ezech 20.* — *D. Thom.*

B

C

Vnde obiter soluitur secũda obiectio in principio facta: negamus enim absolute finem illius legis fuisse temporalem, quamuis enim finis proximus illius aliqua ex parte fuerit temporalis, non tamen adęquate, neque vltimatè vllo modo. Et solum illud ostendit prima probatio ibi adducta: concedimus enim leges iudiciales proxime fuisse datas propter temporalẽ pacem, & fælicitatem illius reipublicæ: sicut autem illa pręcepta pars quædã erant illius legis, non tota lex, vt visum est, ita finis ille nõ erat adæquatus, sed partialis, etiam in ordine finis proximi eiusdem legis. Nullo autem modo erat ille finis vltimus, quia illa fœlicitas temporalis ad æternam principaliter ordinabatur. Imo illamet institutio illius gentis sub temporali, seu humana ratione vnius regni, seu reipublicæ, à Deo specialiter ordinata est, vt esset veluti fundamẽtum necessarium ad religiosam institutionẽ sub cultu vnius Dei, & ad alios fines spirituales, & supernaturales à Deo intentos, vt diximus. 8 *Soluitur 2. obiectio.*

D

Quocirca

Quocirca si quis rectè consideret; inueniet illam legem in se comprehendisse præter naturalia præcepta determinationes positiuas, quæ nunc fiunt per leges canonicas, vel ciuiles, quãuis tunc factæ fuerint à Deo, & alio modo illi tempori, & genti accommodato. Ex quo necessario dicendum est, finem proximum illius legis, illumque adæquatum suo modo comprehendisse finem legis canonicæ, & ciuilis. Quid autem dicendum sit de promissionibus illius legis, quod in altera probatione illius obiectionis petebatur, dicetur commodius inferius in c. 6.

9 *Singula præcepta habuerunt proprios fines materijs accommodatos.*

Dico quarto. Singula præcepta illius legis habuerunt proprios fines immediatos, & rationes, propter quas data fuerunt, proprijs actibus, seu materijs accommodatas. Hæc assertio in generali sumpta per se nota est. Tum quia vnumquodque præceptum sumit propriam speciem suam ex fine proximo, ad quem tendit, & ideo sicut præcepta sunt distincta, ita necesse est, vt vnũquodq; habeat suum peculiarem finem. Tũ etiam quia, licet partes ordinentur ad finem totius, tamen, si ipsæ inter se sunt diuersarum rationum, necesse est, vt ad fines etiam proprios ordinentur, sicut videre licet in corpore humano, & in partibus heterogeneis eius. Idemque videre licet in iure ciuili, aut canonico: nam licet vnunquodque illorum suum finem habeat adæquatum, nihilominus singulæ leges sub eis contentæ proprios fines, & vtilitates necessario habere debent. Denique in illa partitione generali præceptorum huius legis supra tradita hoc ipsum reperimus, vt ex declaratione data manifestum est, nam moralia præcepta ad bonos mores naturales, iudiciaria vero ad bonos mores ciuiles, vt sic dicã, cæremonialia autẽ ad religiosũ Dei cultum ordinabantur. Sic ergo singulæ species præceptorum sub his generibus contentæ, proprios & quasi specificos fines habuerunt, eos autem omnes in particulari nunc prosequi, prolixum esset, & à nostro instituto alienum, præterquam quod sufficientissime id egit D. Thom. 1. 2. à q. 102. vsque ad 105. In generali autem, declarare modum inquirendi hũc finem, seu rationem in singulis præceptis huius legis, operæ pretium visum est.

D. Thom.

10 *Duplex finis in præceptis considerandus. Moralis spiritualis.*

Aduertendũ est ergo, duplicẽ finẽ, seu rationẽ esse in illis præceptis considerandã, vna dicitur literalis, seu moralis, alia spiritualis, seu figuratiua. Prior necessaria est in omni lege hominibus data, siue à Deo, siue ab homine, quia cum detur de actibus humanis, necesse est, vt eorum honestatẽ, vel vtilitatẽ humanam respectet, & hæc vocatur literalis ratio præcepti. In lege autem diuina hoc proprium est, vt præter vtilitatem actus intendat significationem, & propheticam figurã alicuius rei futuræ, quod Deus in veteri lege obseruauit, iuxta illud 1. ad Corinth. 10. *Omnia in figura contingebant illis*, & tradit late D. Thomas supra, cum August. lib. contra Adimantum Manichæum, & lib. 4. contra Faustum cap. 2. & lib. 22. c. 4. & libr. 18. de Ciuitat. cap. 11. Hæc igitur significatio dicitur ratio figuralis, seu mystica, quæ solet à Theologis triplex distingui, scilicet, tropologica, seu moralis, allegorica, & anagogica. Tropologica, seu moralis dicitur, quando per actionem externam significatur interior sanctitas, & honestas, quæ in illo populo desiderabatur, vel in Christiano populo futura prædicebatur, tale erat præceptum circumcisionis carnis, quæ circuncisionem cordis præfigurabat, quæ à Paulo dicitur *Circuncisio cordis in spiritu, non in litera*, ad Romanos 2. Allegorica ratio dicitur esse, quando legis opera Christi mysteria præfigurabant, quæ propterea à Paulo dicuntur, *Vmbra futurorum, corpus autem Christi* ad Colossen. 2. Anagogica posita est in significatione futuræ gloriæ, & bonorum eius, de qua intelligi potest illud Pauli ad Hebr. 10. *Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, &c.* Et de hac triplici ratione disputant late Theologi in principio primæ partis, tractando de varijs sensibus spiritualibus Scripturæ, qui licet ferè in omni veteri testamento locum habeant, specialiter tamen in præceptis illius legis obseruãtur: & iuxta illos variæ rationes propriæ singulorum præceptorum à Patribus assignantur.

Præter vtilitatem actus aliquid significare debet. 1 Cor. 10. D. Thom. Aug. Tropologicus. Allegoricus. Anagogicus. Rom. 2. Allegorica. Coloss. 2. Hebr. 10.

Est autem vlterius aduertendum, illas duas rationes, literalem, & spiritualem, non esse æqualiter, vel eodem modo applicandas ad singulas partes illius legis. Nã in primis præceptorum moralium, vt talia sunt non est quærẽda spiritualis, seu figuralis ratio, quia præcepta illa secundum se spectata, & ratione materiæ non sunt positiua, sed naturalia. Vnde & ante illam legem obligabant, & nunc etiam obligant, quando figuræ, & vmbræ legis veteris cessarunt. In illis ergo non consideratur ratio figuralis, sed moralis, tum quia sicut præcepta illa sunt perpetua, ita & eorũ ratio, tum etiam quia ratio figuralis est positiua, vt sic dicam, & ex institutione: ratio autem illorum præceptorum non est ex positiua institutione, sed ex ratione naturali, vel pura, vel adiuta lumine fidei, in hoc enim distinguuntur illa præcepta à cæremonialibus, & iudicialibus, vt sentit D. Thomas quæst. 100. artic. 1. & vbi bene id explicat Caiet. Idem etiam D. Thom. q. 99. art. 2. 3. & 4. & q. 104. art. 1. & ita in omnibus illis quæstionibus nullam rationem figuralem in his præceptis considerat. Præcepta autem iudicialia, & cæremonialia sunt propriè positiua diuina, & in eis maxime consideratur duplex ratio dicta, diuerso tamen modo, vt voluit D. Thom. dicta q. 104. artic. 2. nam cæremonialia dicit esse figuralia primo & per se, quia sunt principaliter instituta ad aliquid præsignandum; iudicialia vero non primo, & per se, sed ex consequenti fuerunt figuralia, quia non ad significandum, sed ad ordinandum statum illius populi secundum iustitiam, & æquitatem per se data sunt, ex consequenti vero aliquid figurabant. Exponit autem Caiet. nec per se primo, nec per se secundo fuisse ad significandum instituta, sed id habuisse per accidens, in quantum data sunt populo, cuius totus status erat figuratiuus.

11 *Distinctio tradita quo modo applicanda.*

D. Thom. Caiet.

Quomodo distinctio data sit applicanda præceptis iudicialibus, & cæremonialibus.

Non caret tamen difficultate hæc sententia D. Thomæ, quam auget interpretatio Caietani. Primo, quia à neutro redditur ratio illius differentiæ. Secundo, quia sicut iudicialia præcepta sunt per per se primo instituta ad ordinandum homines inter se, ita etiam cæremonialia præcepta per se primo data sunt propter cultum diuinum, & inde habent suam literalem rationem, vt docet idem D. Thomas quæstione 102. articul. 2. ergo etiam in illis figuralis ratio est tantum secundaria, & non primaria. Responderi potest ex Caietano, esse quidem secundariam, sed per se, & in hoc differre cæremonialia à iudicialibus. Sed contra hoc obijcio tertio, quia vel iudicialia præcepta fuerunt

12 *Difficultas circa dictã sententiam D. Thom.*

Euasio.

Refellitur.

imposita

imposita ex institutione diuina ad significandũ futura, vel non? Si primum concedatur, profecto per se significabant saltem ex secundaria intentione, & ita nulla est differentia, quia cæremonialia non alia ratione possunt dici per se significare, nisi quia ad hoc fuerunt imposita: nõ enim ex natura sua talem significationem habebant. Si autem negetur, iudicialia præcepta fuisse imposita etiam secundario ad significandum, profecto non significabant; quia in signo ad placitum impossibile est intelligere significationem sine impositione sicut relationem sine fundamento. Nec potest intelligi, quid sit significare per accidens ratione subiecti, scilicet, populi, cuius totus status erat figuratiuus (vt Caietan. ait) quia esse in subiecto, cuius status est significatiuus, seu esse partem illius status, non esset satis ad significandum, nisi impositio ad figurandum in tali etiam parte caderet. Et tunc non totus status esset quoad omnia & (vt ita dicam) totaliter figuratiuus. Quod si de facto status illius populi fuit figuratiuus quoad vtrumq. genus præceptorum iudicialium, & cæremonialiũ, ideo est, quia ex intẽtione Dei vtraque fuerunt ad significandum imposita.

13 *Præcepta tam cæremonialia, quã iudicialia habuerunt rationem figuralem ex institutione Dei: & sane per se aliquo modo.*

Dico ergo, vtraque præcepta habuisse rationem figuralem aliquo modo per se ex institutione diuina. Differentia autem à D. Thoma intenta videtur habere locum in illis præceptis secundum particulares determinationes, & (vt ita dicam) secundum specificas rationes eorum. Nam loquendo in genere de vtroque ordine illorum præceptorum, non potest in eis sufficiens ratio differentiæ constitui, vt probant rationes propositæ: quia re vera vterque ordo præceptorum per se primò fuit institutus propter debitum ordinem hominum, vel religionis ad Deum, vel iustitiæ inter se, & in vtroque illorum significatio, vel figuratio est adiuncta ex institutione Dei. Considerando autem particulares determinationes præceptorum vtriusque ordinis, videtur esse aliqualis differentia, quia in cæremonialibus particularis determinatio cæremoniæ in tali sacrificio, vel Sacramento ordinarie sumitur ex ratione figurali; in iudicialibus autem sumitur ex ratione literali, seu morali. Et ratio est, quia licet principalis ratio sacrificij sit diuinus cultus, ad hunc cultum parum referret, quod præciperetur offerri hoc vel illud animal, vel sub hac, aut illa actione propter repræsentationem autem, vel figuram determinata est talis materia, vel forma sacrificij, & ita fere in omnibus cæremonijs cum proportione inuenietur. At vero in iudicialibus non solum in generali, sed etiam in particulari in singulis præceptis, & actionibus eorum consideratur vtilitas, seu commoditas, aut æquitas actionis præceptæ in ordine ad commune bonum reipublicæ humanæ, quia nihil in eo ordine præcipitur, nisi quod ad hunc finem est accommodatum: hac vero ratione supposita, illi adiuncta est significatio. Et ita recte subsistit differentia, quod figuralis ratio in cæremonialibus est primaria, in iudicialibus autem secundaria. An vero in omnibus, & singulis præceptis vtriusque ordinis necessarium, sit vtramque rationem simul inueniri, disputari posset, id tamen expositoribus diuinæ Scripturæ relinquimus.

CAPVT IV.

Circa quam materiam lex vetus, & præcepta eius versata fuerint.

In materia legis duo considerare solemus, scilicet, id, quod præcipitur, & persona, cui præceptum imponitur. Veruntamen hoc secundum explicabimus infra declarando effectus, & obligationem illius legis; hic ergo solũ materiam proximã, in quam lex illa cecidit, vel cadere potuit, explicaturi sumus, quæ res magna ex parte in præcedenti capite tacta est, quia non poterat adæquatus finis illius legis sine aliqua cognitione materiæ ipsius comprehendi, his autem suppositis, quæ dicta sunt reliqua facile expediemus. 1 *De materia veteris.*

Dico ergo primo. Materia illius legis non potuit esse, nisi sancta, & honesta. Assertio est de fide certa, & quod attinet ad præcepta moralia, satis constat ex dictis supra de lege naturali, quod vero spectat ad præcepta positiua, intelligenda est cum partitione accommoda. nam præcepta affirmatiua dicuntur versari circa materiam honestam, quia solum præcipiunt actus, qui sancte & honeste exerceri possunt, & debent saltem supposita tali lege; præcepta autem negatiua dicuntur versari circa materiam honestam, vel quia omissio actus prohibiti honesta est, vel quia actus prohibitus malus est, aut esse potest saltem ratione prohibitionis. Sic autem declarata conclusio probatur aperte, tũ ex communi ratione legis, de cujus ratione est, vt in materia recta, & iusta versetur, tum ex speciali excellentia legis Dei, cui *non est similis in legislatoribus*, vt dicitur Iob 36. & ideo lex, quæ Deum habet auctorem, nõ potest non esse sancta, sicut ipse sanctus est. Et ideo in Scriptura beati dicuntur, & immaculati, qui ambulant in lege Domini, Psal. 118. quia vt dicitur Psal. 18. *Lex Domini immaculata, testimonium Domini fidele, iustitiæ Domini rectæ, præceptum Domini lucidum.* Itẽ ad Roman. 7. *Itaque lex sancta, & mandatum iustũ, sanctum, & bonum.* Et ideo Christus Dominus sæpe monebat, non venisse soluere legem, sed adimplere, & Matt. 5. dixit, *Iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege*, & idcirco & ipse legem seruauit, & secum etiam in infantia seruari voluit, Luc. 1. & 2. & alios eã seruare docuit, vt cũ leprosos misit, vt ostenderent se sacerdotibus, & offerrẽt, quod præcepit Moyses, Matt. 8. & Luc. 5. & 17. & generaliter cũ dixit Matt. 23. *Super cathedrã Moysi sederunt scribæ, & pharisæi, omnia ergo quæcumque dixerint vobis, seruate, & facite, secundum opera vero eorum nolite facere.* Vbi Hieron. per cathedram Moysi, doctrinã legis intelligit cui Christus honorẽ, & obseruantiã deferri voluit, etiãsi Doctores eius praui essent, & eã non seruarent. 2 *Materia sancta, & honesta.* *Iob 36.* *Psal. 18.* *Matt. 5.* *Luc. 1. & 2.* *Matt. 8.* *Luc. 5 & 17.* *Matt. 23.* *Hieron.*

Contra hanc vero assertionem objici potest primo testimonium Ezechiel. 20. *Dedit eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuant, & polluit eos cum muneribus suis, cum offerrent omne, quod aperit vuluam.* Secundo obstat illud ad Hebræos 8. vbi de veteri testamento dicitur, *Si prius illud culpa vacasset, non vtique secundi locus inquireretur*; vetus autem testamentum idem est, quod lex vetus; ergo lex vetus non vacabat culpa. Tertio, auctor operis imperfecti in Matt. homil. 28. circa finem, prius de lege dicit, *Non iniustitiæ opus iniungit.* Vnde postea infert, *Vides, quia iniusta est lex, & onerosa*, & iterum infra; *ergo lex immitis est, quia quidquid madauit in ira sua mandauit.* 3 *Contra dicta ob. 1 Ezech. 20.* *Ob 2.* *3 ob.*

Ob. 4.

mandauit, Et infra, *Item lex ſuperba eſt, &c.* Quarto obijci poſſunt particularia præcepta, quæ iuſta non videntur, vt eſt lex de libello repudij, quam eſſe iniuſtam, & vt talem à Chriſto eſſe damnatam Matt. 5. dixit Tiraquel. in Præfat. ad Retract. num. 59. vbi etiam refert, quæ dixerat num. 10. ſimile videtur eſſe, quod de vſura dicitur Deuteron. 23. vbi prohibetur dari ad vſuram fratri, non autē alieno. Addi etiā poteſt lex, quam auctor imperfecti in loco citato adducit ex Leuitic. 19. *Diliges proximū tuum, & odio habebis inimicum tuum.*

Matt. 5. Tiraquel. Deut. 23. Leuit. 19

4
Locus Ezechiel dupliciter exponitur.

Locus Ezechiel. 20. duas habet expoſitiones, vna eſt Auguſt. epiſt. 19. quam ſequitur D. Thom. 1. 2. q. 98. art 1. ad 1. ibi loqui Ezechielem de præceptis cæremonialibus, & ea vocari non bona, non quia eſſent de re mala, ſed quia non erant talia, vt homines facerent bonos, vel vt ſine illis boni eſſe non poſſint, vt ait Auguſt. vel quia gratiam non conferebant, vt ait Diu. Thom. ſic exponens illa ſubſequentia verba, *Et iudicia, in quibus non viuent*, vtique vita gratiæ. Alij etiam Patres illa verba intelligunt de pręceptis à Deo datis in lege veteri, alijs vero modis explicant, cur dicantur non bona, Ambroſ. enim lib. 5. epiſt. 42. *Præcepta non bona*, exponit, id eſt, *non perfecta. Quia Deus*, inquit, *Euangelio perfectiora ſeruauit.* Et ita exponit locum illum per alium Pauli ad Galat. 3. vbi lex dicitur pędagogus, quia erat lex imperfectorum, & quaſi infantium. Simile habet Pſal. 118. octonar. 16. verſ. *Oculi mei defecerunt, &c.* vbi obijciendo ex eodem loco infert, *Ergo Deus mala dat præcepta*, & reſpondet, *De præceptis ſic ſoluitur, quia infirmis non dare debuit perfecta præcepta.* Idem fere ſenſit Chryſoſt. hom. 7. in 1. ad Corinth. dicens, *Quid eſt autem non bona? quæ non multum conferunt ad virtutem, & ideo ſubiungit, iuſtificationes, in quibus non viuent.* Nec videtur hæc expoſitio diſplicuiſſe Hieronymo Ezechi:l. 20. in ſecunda expoſitione, vbi etiam per præcepta non bona, multiplices legis cæremonias intelligit, quas appellari dicit præcepta non bona, non quia ſint mala, ſed quia nō erant per ſe bona, & quia occaſione mali data erant, ſcilicet, propter idololatrias, & blaſphemias, & ita data ſūt quaſi ad vitandū maius malū, *vt Deo offerrent victimas, quas dæmonibus offerebāt.*

1. Auguſt. D. Thom. Ambroſ. Galat. 3. Pſal. 118. Chryſoſt. Hieron.

5
Prædicta expoſitio ſufficienter ſoluit difficultatem. Actor. 15. Exod. 21.

Hæc expoſitio ſufficienter ſoluit difficultatem, etiam admittendo, ſermonem ibi eſſe de ipſis pręceptis Dei: nam quocumque illorum modorum ſufficienter explicatur particula *Non bona*. Imo etiam poſſunt dici non bona, quia erant valde oneroſa, quæ vix poſſent portari, vt dixit Petrus Actor. 15. vel quia erant nimis rigida, *vt oculum pro oculo, dentem pro dente*, Exod. 21. &c.

Difficultas ex dicta expoſitione.

Veruntamen quod illa expoſitio ſupponit, ſcilicet, verba illa intelligi de præceptis legis veteris, ſiue ceremonialibus, ſiue iudicialibus difficultatē magnam habet. Primo, quia dixerat ibidē Deus, *Dedi eis præcepta mea, & iudicia mea oſtendi eis, quæ faciens homo viuet in eis, inſuper & ſabbata mea dedi eis*, & deinde conqueritur Deus. *Irritauerunt me domus Iſrael in deſerto, in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo viuet in eis, & ſabbata mea violauerunt vehementer*, quæ verba iterū, atque iterū repetit, & poſtea ſubiungit, *Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus nō viuāt, & pollui eos in muneribus ſuis cū offerrent omne, quod aperit vuluam propter delicta ſua.* Ex quo cōtextu videtur manifeſtum, hæc pręcepta non bona, non eſſe illa, quæ Deus prius dederat, ſed potius illis opponi tanquam data in pœnam tranſgreſſionum priorum præceptorū, quod etiam indicat particula *Ergo*, & illa particula copulatiua *Et*, nam hæc indicat, hæc pręcepta non bona eſſe diſtincta, & addita poſt priora, prior vero indicat cauſam, ſcilicet, quod hoc fecerit, vel permiſerit Deus propter tranſgreſſiones priorum præceptorum. Et eadem ratione iudicia in vltimis verbis poſita, non ſunt eadem, quæ in prioribus, imo per antitheſim illis opponūtur: nam qui fecerit iudicia legis viuet in illis, poſteriora autem talia ſunt in quibus non viuitur. Et hoc indicaſſe videtur Chryſoſt. homil. 17. in Acta, ponderans, Stephanum vocaſſe legem, *eloquia viua*, vt ipſe legit, quia ſunt, inquit Chryſoſt. etiam eloquia non viua, de quibus Ezechiel dicit, *Et dedi vobis præcepta non bona, ad quæ reſpiciens Stephanus dicit eloquia viua.* Clare ergo diſtinguit Chryſoſt. illa præcepta non bona à lege Dei. Et eandem expoſitionem primo loco ponit Hieron. ibidem.

Chryſoſtom. Hieron.

6
Præcepta non bona apud Ezec. re vera mala erant.

Hac ergo expoſitione ſuppoſita, quæ mihi maxime literalis videtur, concedo, illa præcepta vocari nō bona, quia re vera erant mala, & turpia, neque inde ſequitur, præcepta legis talia eſſe, ſed potius oppoſitum infertur: nam hæc opponuntur illis tanquam non bona bonis, ſicut iudicia, in quibus non viuitur, opponuntur iudicijs legis: quæ qui fecerit, viuit in illis, & munera, ac oblationes, quæ polluunt offerentem, opponuntur cæremonijs legis. Vnde videtur mihi, ſicut in lege diſtinguuntur illa tria, præcepta, iudicia, & ſabbatha, ſeu cæremoniæ: ita in pœna illata tranſgreſſoribus illarum trium partium legis, diſtingui illa tria, præcepta non bona, iudicia, in quibus non viuitur, & munera, quæ polluunt offerentem.

Dub. Reſp.

Supereſt vero explicandum, quomodo Deus dicatur dare talia pręcepta non bona. Reſpondeo tamen breuiter cū Hieronymo, intelligi perm ſſiue iuxta phraſim ſcripturæ, ſicut dixit Paul. ad Roman. 2. *Propter quod tradidit illos Deus in reprobum ſenſum*, vel ſicut dixit Dauid 2. Reg. 16. *Dominus præcepit ei.* Accedit, quod propter tranſgreſſionem legis dabat Deus populum illum in captiuitatem, & inde per occaſionem populus ille imitabatur gentes in prauis moribus contrarijs etiam legi naturæ, vt de idololatria, & ſimilibus. Cogebatur etiam iniquorum Regum leges ſuſtinere, quæ poſſūt dici iudicia, in quibus nec vitam, nec conſolationem haberent, & tunc etiam impias oblationes filiorum faciebant, & ſimilibus muneribus polluebantur. Iuxta illud Pſal. 105. *Commiſti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorum, & factum eſt eis in ſcandalum, & immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmonijs, &c.* vſque ad illud, *Et tradidit eos in manus gentium, & dominati ſunt eorum, qui oderunt eos.* Igitur ſicut eos Deus tradidit, ita eis ceci t præcepta non bona, & polluit eos iuſte id permittendo.

Rom. 2. 2. Reg. 16. Conf. Pſal. 105.

7
Ad locum Pauli, duplex expoſitio. Prima. Caiet. Ribera. 2. expoſitio

Secundum teſtimonium Pauli duas etiam habet expoſitiones. Vna eſt *ſi culpa vacaſſet*, id eſt, *imperfectione*, vel vt Græca habent, ſi eſſet irreprehenſibile tanquam omni ex parte perfectum. Senſus ergo erit, ſi veteri teſtamento nihil defuiſſet, nouū non fuiſſet neceſſarium. Ita Caiet. ibi, & ſequitur Franciſcus Ribera. Altera expoſitio eſt, vt ſit ſermo de vera culpa, & peccato non ipſius legis, ſed eorum, qui ſubijciebantur legi, ita vt ſenſus ſit, ſi vetus teſtamentum culpa vacaſſet, id eſt, *ſi illud primum teſtamentum*

incul-

Ambros. D.Thom. *inculpabiles effecisset obseruatores suos nunquam secundo locus relinqueretur*, vt ibi ait Ambrosius, & sequitur D.Thom. ibi lect. 2. dicens, legem veterem, licet bona fuerit, non vacasse culpa in his, quibus data est, tum quia non purgabat commissa, tum quia non dabat gratiam adiutricem ad non committendum alia, sed tantum ad cognoscendū. Quod vno verbo expressit recte Chrysostom. ibi homil. 14. dicens, *Si culpa vacasset*, id est, *si eos effecisset nulli culpæ affines*. Et ponderat egregie non subdidisse Paulum, *vituperans enim ipsum*, id est, testamentum, sed, *vituperans enim ipsos*, id est, professores illius legis, in ipsis enim erat culpa, nō in lege, vt dixit idem Paulus ad Rom. 7. Et hoc ipsum colligitur ex verbis Ieremiæ 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum*. Et infra, *Pactum, quod irritum fecerunt*, quæ vltima verba Paulus causaliter legit, *Quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos*, illi ergo sunt, qui culpa non vocabant, non lex. Possunt autem hæ duæ interpretationes conciliari, dicendo, legem quidem fuisse imperfectam, quia vires non dabat professoribus eius, vt essent à culpa immunes.

Chrysost. — Rom. 7. Ierem. 31. — Reconciliatio vtriusque expositionis.

8 Ad 3. Auctor imperfecti operis inexcusabilis. Ad tertium respondeo, auctorem illius operis non habere magnam auctoritatem, & ideo non esse necessarium singula verba eius excusare. Nam sine dubio in verbis illis excedit, nunquam tamen dicit, legem illam aliquod malum præcepisse, sed fuisse onerosam, quia præcipiebat, & non iuuabat, quod verum est. Quod vero addit, legem fuisse iniustam, vel superbam, excusabile non est, sicut neque alia, quæ paulo interius notabimus.

9 Ad 4. Ad quartū respondeo generaliter, licet in sensu aliquarum legū, quæ videntur habere aliquid rationi contrarium variæ sint opiniones, nihilominus in illo sensu admittendum esse, præceptum aliquod illius legis iniustum, aut malum dici posse, in quo etiam excessit Tiraquel. loco ibi citato. Nam lex de libello repudij, si permissiua tantū erat, non erat mala, nam licet facere malum culpa sit, permittere malum, præsertim in Deo non est malum, neque etiam est iniustum, quia si id permisit, non fecit sine causa iusta, vt Christus etiam declarauit. Matthæi quinto. Vnde non recte etiam loquitur Tiraquel. dum dicto numero decimo, ait, Christum damnasse, vel reprobasse illam legem; nam licet eam abstulerit, non damnauit, nisi exponatur, reprobasse, non vt malam, sed vt minus perfectam. In quo sensu etiam Isidor. libro de Gentium vocation. capite decimo quinto, & libro secundo de Different. spiritualib. cap. 28. dixit, propter similia præcepta dictum esse per Ezechielē, *Dedi eis præcepta non bona*, vtique ait, *quia quædam carnali populo carnaliter agenda permissa sunt*, & adduxit exemplū de permissione facta Hebræis ad spoliandum Ægyptios Exod. tertio, 11. & 12. quæ tamen non fuit pura permissio, sed etiam concessio, & retributio.

Tiraquel. — Matt. 5. — Isidor. — Exod. 3. 11. & 12.

10 Lex de libello repudij potuit esse permissiua, & concessiua. Quocirca etiam lex de libello repudij potuit esse non tantum permissiua, sed etiam concessiua, & sic etiam nec iniustitiam contineret, quia ex concessione diuina sub illa lege, conditione contractus à principio fieret. Atque idem dicendum est de lege vsurarum: nam eisdem duobus modis ab auctoribus intelligitur, & vterque suam habet probabilitatem, vt videri potest in Couarruuia libro tertio Variar. capite primo, nume- (Couar.)

A ro septimo. Neutro autem modo esset lex iniusta, aut mala, nam si fuit pura permissio, fieri potuit ex iusta causa, si autem fuit etiam concessio, potuerunt Iudæi habere iustum titulum petendi, & accipiendi illas vsuras tanquam à Deo donatas, vel vt à supremo Domino, vel vt à iusto iudice. Alia vero lex falso allegatur: nam in Leuitico solum dicitur, *Diliges amicum tuum, sicut te ipsum*; antiqui autem Hebræorum (vt sumitur ex Matthæo. 5.) male interpretando addebant, *Et odio habebis inimicum tuum*, cum potius intelligere debuissent, proximum amici nomine significatum esse, vt intelligamus, omnem proximum vt amicum diligendum esse, sicut tacite illud interpretatus est Christus Dominus Matth. cap. 22.

Ad vlt. — Matt. 5.

Dico secundo. Materia veteris legis actus etiam internos per se, & directe comprehendebat. Itaque in hoc differt lex illa à lege humana, quia hæc per se non extenditur ad actus mere internos, illa vero eos præcipiebat, & vetabat. Quæ differentia ex diuersitate legislatorum nascitur, nam homo non dominatur in actus internos, quia illos per se cognoscere non potest, Deus autem scrutator est cordium, & ideo iurisdictionem habet, & directum dominium in actus mere interiores. Quæ ratio optime probat, legem diuinam posse cadere in actus internos, quod autem lex vetus hoc habuerit, probandum est ex Scriptura, ostendi autem potest primo ex illo Leuitic. 19. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo*, & infra, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, & ex illo Deuteronom. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & cæt.* Et infra, *Eruntque verba hæc in corde tuo, & meditaberis in eis*, quæ omnia in actibus internis consistunt. Item facit illud Psalm. 18. *Lex Domini immaculata conuertens animas*; nam conuersio animæ actus interior est, lex autem non conuertit animam, agendo conuersionem, sed præcipiendo. Vnde lex illa præcipiebat veram pœnitentiam, & conuersionem ad Deum, vt passim constat ex Prophetis; imo ad hoc, tempus etiam designabat, Leuitic. decimo sexto, *Mense septimo decima die mensis affligetis animas vestras*, vtique per internam pœnitentiam, nam exterior potius corpus, quam animam affligit. Item pœnitentia interior est, quæ mundat à peccatis, & tamen ibi subiungitur, *in hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini*. Erat ergo præceptum illud præcipue de interna pœnitentia. Denique Exod. 20. habetur generale mandatum *Non concupisces*, quod omnem immoderatam concupiscentiam prohibebat, vt sumitur ex Paulo ad Rom. 7. ergo lex illa etiam internos actus cohibebat.

11 Materia legis veteris actus internos per se, & directe comprehendebat. Hinc differt à lege humana. — B — Leuit. 19. — C — Deut 6. — Psal 18. — D — Exod. 20. — Rom. 7.

Addi etiam potest ratio fundata in verbis Psalm. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, & in verbis Christi Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, vtique in lege veteri contenta, nam qui Christum interrogauerat ad illam obseruandam tenebatur. Item in verbis Pauli ad Roman. 3. *Factores legis iustificabuntur*. Vnde formatur ratio, nam integra obseruatio illius legis constituebat hominem immaculatum, & iustum, & dignum vita æterna, sed sine actibus internis ad salutem necessariis non potest homo esse iustus, & immaculatus, nec vita æterna dignus, ergo hi actus sub materia illius legis comprehendebantur. Et huc etiam spectant discursus Diui Thomæ hic quæst.

12 Psal 118. — Matt. 19. — Rom. 3.

98. artic. 1. & quęstione 99. artic. 2. nam in priori probat, ad perfectam rationem legis diuinæ pertinere, vt dirigat hominem ad vitam æternam, quæ per quodcumque peccatum impeditur, & non solum per actus exteriores, sed etiam per interiores, lex ergo vetus, quæ diuina est, circa vtrumque versari debuit. In altero vero articulo docet, sicut lex humana intendit amicitiam hominum inter se, ita legem diuinam intendere amicitiam hominum cum Deo, & consequenter intendere, facere homines similes Deo, iuxta *Leuit. 19.* illud Leuitic. 19. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum,* quia similitudo est causa amoris: hæc autem similitudo ad Deum, & vera sanctitas præcipue per actus internos comparatur: ergo hos etiam actus præcipiebat lex illa, quæ diuina erat.

13 *Obiect. 1. Rom. 3.* Contra hanc verò assertionem obiici potest primo, quia Paulus ad Roman. 3. legem veterem vocat legem factorum, quæ vox actiones externas proprie significat, indicat ergo, legem illam solum fuisse de externis factis, ad modum legis *2. Obiect. D Thom.* humanę. Secundo obiici potest Diuus Thomas quæst. 92 artic. 5. dicens, legem nouam superabundare veteri, interiores actus animi ordinando, secundum illud Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra &c. Et ideo* (inquit) *dicitur, quod lex vetus cohibet manum lex, noua animum*; ergo non versabatur circa internos actus. Tertio addi potest *3. Obiect.* auctor imperfecti in Matthæum homil. vigesima octaua, vbi sic inquit, *Et si impleuerit quis omnem iustitiam legis, viuit quidem in ea, non tamen iustificatus est.* Et reddit rationem, *quoniam lex abstinentiam mandat malorum, vt non occides, non iustitiæ opus iniungit, vt non irascaris sine causa, & non concupisces.* Vbi significat legem illam non prohibuisse hos internos motus, quod late prosequitur. *4. Obiect.* Quarto argumentari possumus, quia alias sequitur, legem illam præcepisse actus Fidei, Spei, & Charitatis: consequens est falsum, ergo. Sequela patet ex dictis, nam illi sunt actus interni, & maxime necessarij ad finem diuinæ legis, quia sine fide viua impossibile est placere Deo; consequens est falsum, tum quia alias *Roma 3. Gal. 2. & 4.* lex illa iustificaret contra Paulum ad Romanos tertio, & sequentibus, & ad Galatas secundo, & quarto, tum etiam, quia illa lex tantum habebat præcepta moralia, cæremonialia, & iudicialia, sub nullo autem membro istorum comprehenduntur præcepta Theologalia, vt sic dicam, tum denique quia alias lex illa esset valde perfecta, si præcepta illa, quæ perfectissima sunt contineret; consequens est contra Paulum vocantem *Hebr 7.* legem illam infirmam, & imbecillam ad Hebr. cap. septimo.

14 *Ad 1.* Ad primum responderi potest primo, Paulum ibi loqui de lege, quatenus positiua erat, & præsertim quatenus continebat præcepta cæremonialia, quæ vt sic tantum circa actus externos versabatur, & ideo appellatur lex factorum, *Hebr 7.* & ad Hebr. 7. vocatur *lex mandati carnalis*: cum autem dicimus legem illam versari circa actus internos, intelligendum est de illa quoad præcepta moralia. Hæc vero responsio non placet, *Impugnatur resp. Primo.* primo quia Paulus, cum dicit, legem non iustificare, non tantum cæremonialem, sed etiã moralem complectitur, nam præceptum illud *Non concupisces*, morale est, & tamen loquitur de lege, vt illud comprehendit, vt patet ad Roman. 7. Item ratio Paulus ad Galat. 1. *Si ex lege iustitia: ergo gratis Christus mortuus est*, vt sit efficax, æque

A procedere debet de lege morali, ac de cæremoniali, vt per se constat, & notauit Augustinus de Spirit. & liter. cap. 14. Secundo non placet illa *Secundo.* responsio, quia etiam lex illa vt erat positiua interdum versabatur circa internos actus, vt de pręcepto festi expiationis supra ostendimus. Licet enim verum sit, pręceptum illud solum quoad determinationem temporis fuisse positiuum, & illam determinationem coniunctam fuisse cum exteriori celebratione diei festi, nihilominus actus ille internus non erat per se coniunctus cum tali celebritate, sed solum, quia directe pręcipiebatur. Dico ergo, legem illam *Vera resp.* vocari factorum, sumpta denominatione à maiori parte, & præcipue addita per illam legem. Vnde nihil obstat, quod aliquid etiam internum præciperet. Addi etiam potest, omne opus hominis etiam internum, quatenus ab ipso fit, sub factorum nomine comprehendi, vt ex dicendis constabit.

B Ad secundam respondeo, illam differentiam à D. Thoma positam intelligendam esse de illa lege, vt positiua erat, vt sic enim comparatur cum lege gratiæ non vt erat moralis: nam vt sic quoad rem ipsam manet sub lege gratiæ. 15 *Ad 2.* Deinde D. Thomas non negat, legem veterem direxisse actus internos, sed dicit, in hoc superabundare legem gratiæ, quia perfectiori modo illos dirigit. Et ad hoc adducit verba Christi Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus, quam scribarum, & pharisæorum, non intrabitis in regnum Cœlorum.* In quo tamen aduerto, Christum non *Matth. 5.* loqui de iustitia legis, sed de obseruantia legis, quam ibi iustitiam vocat, vt recte ibi Maldonatus aduertit. Vnde sensus est, nisi legem seruetis melius, quam scribæ, & pharisei, non intrabitis in regnum Cœlorum, nam pharisei in ex- *Maldon.*

C terioribus legem seruabant, non interius, vt colligitur ex Matth. 23. ergo perfecta obseruatio illius legis, etiam interiorem rectitudinem postulabat. Et in hoc sensu dixit Gloss. ibi, illud, *Nisi abundauerit*, referendum esse ad intellectum pharisæorum, non ad continentiam legis, & ita iuxta hunc sensum potius ex illo loco confirmatur nostra assertio. Deinde aduerto ex *August.* Augustin. 19. contra Faust. cap. 23. & 28. ea, quæ addidit Christus ad augendam iustitiam legis, magna ex parte fuisse contenta in ipsa lege, licet vel non fuerint intellecta, vel non obseruata à pharisæis, & inter hæc fortasse vnum erat, quod lex cohiberet manum, non animum. Alia vero pertinentia ad maiorem perfectionem non tantum in actibus internis, sed etiam in externis constant. Denique potest illa differentia intel- *Alia resp.*

D ligi de lege non vt præcipiente, sed vt operante, vtraque enim lex diuina vt præcipiens versatur circa actus internos, & externos, lex autem vetus solũ per se quasi cogebat ad exteriores actus, per pœnas, & comminationes, quæ animum non inducunt, lex autem noua per spiritum gratiæ animum inducit.

Ad tertium respondeo in rigore falsam esse sententiam illius auctoris, nam sine dubio lex 16 *Ad 3.* illa non solum vetabat mala opera, sed etiam prauum animum vel inordinatam concupiscentiam, vt ex Paulo, & ex verbis legis constat. Item non solum vetabat mala, sed etiam præcipiebat opera iusta. Vnde certum est, quod qui ex vera fide legem illam seruaret, nõ solum non esset malus, sed etiam esset iustus. Imo intelligi non potest, quod ille auctor distinguit inter in-

nocentem,& iustum, dicens, *Qui abstinet se à malis esse innocentem, non tamen fore iustum, nisi opus iustitiæ faciat.* At certe apud Deum nemo est innocens, nisi iustus: nam si opus iustitiæ non est necessarium, sicut potest esse innocens qui illud non facit, ita etiam iustus, quod si opus iustitiæ necessarium sit, qui illud non fecerit, nec iustus, nec innocens erit, quia non abstinebit ab omni malo, saltem omissionis. Denique intelligi non potest alia distinctio, quam adhibet inter viuere, & esse iustum, non enim loquitur de vita corporali, adducit enim verba Christi Luc.10. *Hæc fac, & viues*, & ponderat, non dixisse, *Et eris iustus*, quod certe ineptissimum est. Non potest ergo auctor ille habere commodam expositionem.

17 *Ad 4.* Ad quartum concedo sequelam, scilicet, præcepta Fidei, Spei, & Charitatis sub præceptis illius legis comprehendi quam sententiam in cap.7. latius tractabo, & confirmabo, & ibidem ostendam, inde non sequi legem illam dedisse iustitiam, aut iustificasse. Et nunc breuiter declaratur, quia longe aliud est præcipere, aliud dare. Quamuis ergo lex illa præciperet actus veræ iustitiæ, non sequitur dedisse illos, & consequenter neque sequitur dedisse iustitiam, aut iustificasse, quamuis ergo illa lex præciperet fidem viuam, non dabat spiritum fidei, & viuificantem, vt infra dicemus, & ideo non iustificabat. Ad primam ergo rationem in contrarium obiectũ negatur sequela. Ad secundam rationem quidam dicunt, hęc pręcepta non contineri sub aliquo illorum trium membrorum, & putant esse sententiam D. Thomæ dicta quęst 99. art. 5. quia ibi significat, præceptum fidei comprehendi in Scriptura sub *testimonijs* Dei, præceptum autem Spei sub *iustificationibus*. Sed veritas est, hæc omnia comprehendi sub præceptis moralibus: nam illa comprehendunt totum id, quod pertinet ad legem naturalem, siue dicantur respectu solius naturæ, siue etiam per connaturalitatem ad gratiam, vt supra libro 1. & 2. declaraui, & attigit hic Caietan. quæst. 100. art. 1. qui proinde hanc
D. Thom. sententiam indicat. Et clarius ibidem D. Thom. in fine articuli, vbi ait, quędam esse moralia pręcepta, ad quæ iudicanda indiget ratio humana introductione diuina, per quam erudimur de diuinis, & per hoc respondet ad tertium argumentum, quod de præcepto fidei proposuerat. Expressius vero in eadem quęst. 100. art. 3. dicit, ad Decalogum pertinere illa præcepta, quæ statim, vel ex principiis communibus, vel ex fide diuinitus infusæ innotescunt. Denique supra ostensum est, diuisionem præceptorum in tria illa membra esse sufficientem, cum ergo constet, hæc præcepta non esse iudicialia, nec cæremonialia, recte sub moralibus comprehenduntur, non vt moralia à Theologalibus distinguuntur, sed vt actus liberi, & honesti morales dicuntur. Neque obstat, quod de iustificationibus dicebatur, nam omnium præceptorum obseruationes possunt dici iustificationes, quia generalem iustitiam includunt, vt notauit D. Thomas dicta quæst. 100. artic. 2. ad 1. & eadem ratione omnia præcepta legis, quatenus in diuina reuelatione nitebantur, testimonia dici possunt. Vnde illæ duę voces generales sunt, vt ex Psalm. etiam
Psal. 118. 118. non obscure colligitur, & ideo non excludunt sufficientiam partitionis præceptorum per illa tria membra. Tertia vero ratio petebat, vt aliquid diceremus de perfectione, vel imperfectione illius legis. Sed hoc dicetur melius in cap.6. & ideo breuiter dico ex Augustino contra Adimantum Manichæum, legem illam, licet actus valde perfectos præciperet, dici imperfectam, quia vires ad illos exequendos non præstabat. *August. Quo sensu lex vetus imperfecta sit dicenda.*

Dico tertio. Materia legis veteris comprehendebat omnes actus externos necessarios ad honestatem morum, tam naturalem, quam cęremonialem, seu religiosam, quam etiam politicã, seu ciuilem. Hæc assertio manifesta est ex dictis capite præcedenti de triplici ordine præceptorum; per quæ tres partes huius materię pręcipue distinguuntur, posita autem nunc est, vt amplitudo illius materiæ, & numerus, vel ordo præceptorum sub singulis membris contentorum magis explicetur. Aduertendum ergo est, materiam alicuius pręcepti duobus modis posse esse necessariam ad honestatem morum. Primo secundum se, & prout præintelligitur ad præceptum. Secundo vt consequens ad præceptum, eiusque obligationem. In assertione igitur indifferenter, seu generatim sumitur hæc materia, nam vtramq; materiam, seu actus ad illam pertinentes lex illa comprehendebat. Diuerso tamen modo: nam lex illa secundum moralia pręcepta versabatur in materia per se necessaria ad honestatem morum. Vnde quoad hanc partem materia illa non erat propria legis veteris, sed quasi accepta, vel mutuata à lege naturali: præcepta autem cæremonialia, & iudicialia ex genere suo versabantur in materia non necessaria de se, per ipsa autem præcepta fiebãt necessaria ad morum honestatem. Vnde generalius loquendo possent omnia illa pręcepta vocari moralia, quia re vera rectitudinem moralem constituebant, tamen per antonomasiam vsurpatum est nomẽ pręceptorum moralium ad illa, quæ ex natura sua talia sunt significanda. 18 *Quos actus externos legis veteris materia comprehendebat.* *Materia alicuius pręcepti dupliciter ad honestatem morum necessaria.*

Circa priorem ergo materiam inquiri potest, quid necesse fuerit de operibus illis dari diuinã legem positiuam, cum naturalis lex ad illa obliget. Imo videtur esse repugnantia, quod lex diuina positiua sit in tali materia, cum de eadem data sit lex naturalis, quæ diuina etiam est. Accedit, quod lex circa talem materiam datur à Deo, prout est auctor naturæ, hęc vero lex est à Deo, vt auctore gratiæ, vt supra diximus. Sed nihilominus negari non potest, quin lex vetus, vt à Deo data est, præcipue cõprehendat totam materiam legis naturalis, id enim manifeste cõstat ex Exod. 20. & 31. & Deuteronom. 9. & ex Paulo ad Roman. 2. vsque ad 7. & explicat late Diuus Thomas dicta quæstion. 99. articul. 2. & quęst. 100. art. 1, & sequentibus. Ratio autem, seu necessitas fuit, quia ratio humana valde erat obscurata per peccatum, etiam circa moralia, & naturalia præcepta, & ideo ait Diuus Thomas, *Oportuit homini in hoc subueniri per auctoritatem legis diuinæ, sicut per doctrinam, & reuelationem fidei subuenitur homini non tantum in his, quæ rationem superant, sed etiam in his, quæ de Deo naturaliter cognosci possunt,* ad excludendum rationis humanæ errorem, qui accidebat in multis. Sic ergo non repugnat, legem diuinam positiuam versari circa materiam ab eodem Deo pręceptam per legem naturę, quia ignorantia humana induxit necessitatem talis positiuæ legis, siue illa quoad hanc partem dicatur tantum declaratiua, siue etiam nouę obligationis inductiua, quod postea videbimus. Et eadem ratione constat, potuisse Deum etiam 19 *Dubium.* *Resp.* *Exod. 20. & 31. Deut. 9. Rom 2. D. Thom.* *Non repugnat legem diuinam positiuam versari circa materiam ab eodem Deo præceptam per legem naturalem.*

 vt aucto-

vt auctorem gratiæ legem ferre in tali materia, tum quia ferebat illam in ordine ad finem supernaturalem, quia non potest supernaturalis rectitudo sine naturali subsistere, tum etiam, quia vt auctor gratię adiuuat etiam naturam, sicut & naturalia reuelat, & auxilium prębet ad bene operandum moraliter, etiam intra naturæ ordinem, vt in tractatu de Gratia dicemus.

20 *Dubium.*

Potest vero etiam è contrario interrogari, an lex illa secundum pręcepta moralia tantum in materia naturali, id est, per se necessaria ad honestatem, versetur. Et ratio dubitandi esse potest, quia tertium præceptum de sanctificatione sabbati positiuum fuit in illa lege, & tamen ponitur inter moralia, quia ponitur in decalogo. Idem videtur esse de primo præcepto quoad illam partem, *Non facies tibi sculptile*, nam positiuũ fuit in illa lege, & ideo cessauit, vt sentit Diuus Thom. quæst. 100. articul. 3. Dicendum nihilominus est, præcepta positiua non pertinuisse ad moralia, sed ad cæremonialia, vel ad iudicialia, quod ex ratione sufficientiæ supra datæ patet; & quia alias omnia pręcepta essent dicenda moralia, quia sub generali appellatione omnia erant de moribus hominum, & obseruatio omnium erat necessaria ad honestatem morum, supposita illa lege. Et si semel admittatur aliquod præceptum positiuum sub illo membro, eadem ratio erit de reliquis omnibus. Igitur illa tantum, quæ per se bona sunt, & necessaria ad honestatem naturalem, vel infusam dicuntur moralia.

D. Thom. Resp.

21 *Distinctio D. Thomæ de præceptis moralibus.*

Hæc autem sic distinguuntur à D. Thoma: nam quædam (inquit) adeo sunt per se nota, & generalia, vt sine vllo discursu ab omnibus sciantur per lumen naturæ, aut fidei, quædam sunt conclusiones proximæ, quæ facili discursu ex illis principijs colliguntur, alia sunt vt conclusiones remotæ, quæ maiori sapientia indigent, vt cognoscantur. Prima dicuntur pręambula ad decalogum, postrema illationes, seu corollaria ex illo. Media vero dicuntur proprie, & formaliter præcepta decalogi, vt constat ex Deuterno. 4. vbi dicuntur decem verba, tamen virtute continent multa alia, vel antecedenter, vel consequenter, vt dixi, & late exponit D. Thomas tota fere quæst. 100. Circa quam quæstionẽ solent ab expositoribus disputari fere illa omnia, quæ nos supra libro secundo de lege naturali disseruimus, quia ad illum locum proprie pertinebant, & hic repetenda non sunt. De obligatione autem illorum præceptorum, vt specialiter in lege veteri data sunt, dicam in cap. 6.

Deut. 4.

D. Thom.

22 *Differentia inter Doctores notanda. De ordine Decalogi. Hieron.*

Vt autem satisfaciamus rationi dubitandi, oportet aduertere, differentiam esse inter auctores. Nam multi distinguunt quatuor præcepta erga Deum, & sex tantum erga proximum, confundentes duo vltima in vnum negatiuum *Non concupisces*. Et hoc supponit Hieron. ad Ephes. 6. cum ait, Præceptum honorandi parentes esse quintum decalogi. Numeratio autem quatuor priorum præceptorum non vno modo fit. Nam Origen. homil. 8. in Exod. quem sequitur Burgen. distinguit primum in duo negatiua, *Non habebis Deos alienos*. & *Non facies tibi sculptile*. Hieronym. autem Oseę 10. quem sequitur Rupertus libro 3. in Exod. cap. 32. distinguunt aliter illud primum in duo, vnum scilicet, affirmatiuum, *Ego sum Dominus Deus tuus*. Et aliud negatiuum comprehendens illa duo, quæ distinguit Origen.

Origen.

Rupert.

Origen.

A

Esychi. autem Leuit. 26. vt refert D. Thom. q. 100. art. 4. coniungendo dictas opiniones, distinguit primum præceptum in tria, vnum affirmatiuum, & duo negatiua, & consequenter excludit à decalogo tertium præceptum de obseruatione sabbati, quia positiuum est. Et ita respondet priori parti rationis dubitandi, non tamen satisfacit posteriori. *D. Thom.*

Vnde nulla ex his sententiis satisfacit omnibus difficultatibus occurrentibus. Et in primis tertia non consequenter loquitur: nam eadẽ ratione excludere deberet a decalogo aliud negatiuũ, *Non facies tibi sculptile*. Ná quatenus distingui posset ab alio *Non habebis Deos alienos*, positiuum est; & cæremoniale; vt notauit D. Thom. dicta quæst. art. 7. ad 2. Et præterea tertium præceptũ de sanctificatione sabbati tam expresse dicitur in Exod. 20. fuisse scriptum in tabulis, vt non possit absolute reiici à decalogo. Et deinde contra dictas opiniones obstat, quia duo vltima pręcepta in secunda tabula vt distincta ponuntur, & habent materias diuersarũ rationũ, & virtutũ.

23 *Quid de dictis sententijs sentiendum.*

B

Exod. 20.

Et ideo prævaluit opinio August lib. de Decem chord. cap. 5. & per totum, & quæst. 71. in Exod. quem sequitur D. Thom. in præsenti, & 2. 2. quæst. 122. & communiter Scholastici, & fere à tota Ecclesia recepta est, quę distinguit septem præcepta erga proximum, & consequenter tria tantum ergo Deum. Nam in primo verba illa, *Ego sum Dominus Deus tuus*, non sunt præceptiua, sed præsuppositiua, vt sic dicam, potestatis Dei ad ferendam legem. Et deinde si aliquod præceptum continent, est de vnitate Dei, quod includit negationem plurium Deorum, quam explicant alia verba, *Non habebis Deos alienos*, illa verò *Non facies tibi sculptile*. Si intelligantur de prohibitione idoli ad hunc finem, vt colatur pro Deo, non distinguitur à priori negatione, & ita est præceptũ morale, vt exposuit D. Thomas art. 4. Si autem exponantur de absoluta prohibitione imaginum Dei, est cœremoniale; & non morale, vt D. Thomas exposuit; & reducitur ad primum præceptum, vt circunstantia eius. Similiter dicendum est de tertio, quatenus enim pręcipit, vt aliquod tempus cultui Dei dicetur, naturale est, & morale; quatenus verò determinabat talem diem, fuit cœremoniale, & cessauit, vt exposuit D. Thomas eadem quæst. art. 3. ad 2. Vnde concluditur, in decalogo prout scriptum fuit in lapidibus, aliquid cæremoniale fuisse admixtum, non vero sequitur præceptum aliquod positiuum ad moralia pertinere. Cur autem in illo tertio præcepto specialiter fuerit aliquid figurale additum, tractat August. lib. de Ritib. Eccles. cap. 11. & 12. alias Epist. 119. ad Ianuari. & rationem mysticam reddit, scilicet, per Sabbathum significari æternam requiem, & tertium illud pręceptum Spiritui Sancto attribui, qui est amor, & ideo ad excitandum amorem, quoad requiem tendimus, factam esse in illo tertio pręcepto Sabbathi commemorationem.

24 *August. D. Thom.*

C

August.

D

Circa aliud membrum de materia illius legis solum necessaria, quia pręcepta, dictum est in superioribus, duas habuisse partes, aliam ad Deum, aliam ad homines pertinentem, quoad vtramq; ergo partem fuit lex illa & copiose & sufficientissime tradita, quod breuiter in singulis comprehendi potest ex ijs quę D. Thomas in prædictis quæstionibus latissime tradidit. Et in primis materia cœremonialis, seu ad Deum pertinens, quatuor capita complectebatur. Primum continet

25 *Aliud membrum exponitur.*

Materia Cœremonialis 4 complectebatur Primum.

net præcepta ſacramentorum, inter quę primum erat circuncilionis, quia ante legé incepit, & in ea tanquam eius ianua, & profeſſio retenta eſt, alia vero fuerunt in ipſa addita, vt agni paſchalis, conſecrationis Pontificis, &c. de quibus ex profeſſo tractatur in 3. tom. tertiæ partis, tam diſputando de Sacramentis in genere, quam de Baptiſmo, & Circunciſione in particulari. *Secundum* Secundum caput eſt de Sacrificiis, quæ ex parte rerum materialium, quę offerebantur, erant multiplicia. Formalis vero diſtinctio illorũ ex fine ſumenda eſt. *Holocauſtũ quid. Hoſtia pacifica.* Nam quoddam erat *holocauſtum*, in recognitionem diuinæ maieſtatis. Aliud dicebatur *hoſtia pacifica*. quæ ad impetrandum noua beneficia, vel ad agendas gratias pro iam ſuſceptis mactabatur. Aliud denique dicebatur, *ſacrificium pro peccato*, quia in eius expiationem, & ſatisfactionem aliquã immolabatur, de quo toto genere ſacrificiorũ, *Sacrificium pro peccato* & quomodo omnes illæ rationes in vno ſacrificio Euchariſtię contineantur, diſputatur eodem tom. 3. ad finem. Et præterea de illis ſacrificiis vltra D. Thomam hic, & Origen. *D Thom. Origen. Philo. Riber* Abulenſ. & alios in Leuiticum, & Philonem lib. de ſacrificiis, videri poteſt Riber. tract. de Templ. lib. 4. & Azor. tom. 1. lib. 6. à cap. 25. per plura. *Tertium.* Tertium cap. continet ſacra, id eſt, templum, altare, & omnia vaſa ad diuinum cultũ inſtituta, de quibus omnibus late Ribera in dicto tract. lib. 1. & 2. & ad eum ordinem pertinent feſtiuitates, & Sabbatha, de quibus idem auctor lib. 5. & breuiter comprehendit Tolet. in caput 7. in *Tolet. Azor.* Ioan. & Azor. ſupra cap. 31. & ſequentib. Solum aduerto in litera D. Thom. q. 102. art. 4. ad 6. haberi, Propitiatorium fuiſſe lapideam tabulam. Exiſtimo tamen errorẽ irrepſiſſe in textu. Nam *Exod. 25.* conſtat Exod. 25. fuiſſe tabulam auream, quod D. Thom. non ignorauit, ſed id ſcripſit ad Hebr. 9 lect. 2. Quartum caput continet obſeruantias *Quartum.* peculiares illius populi, vt erant ſpecialia ieiunia, cibi prohibiti, & ſimilia, de quibus videri poteſt ſupra art. 6.

26 *Materia iudicialis alia 4. continebat. D. Thom. Primum. Secundum.*

Simili modo altera pars illius materiæ, quæ iudicialis, vel quaſi politica dici poteſt, ad quatuor etiam capita reuocatur ex D. Thom. ſupra, & fere tota q. 104. Quædam enim leges conſtituebant ordinem ſeruandum inter Principem, & populum adiuuuicem. Aliæ ſtatuebant de moribus totius populi, & ſingulorum membrorum eius, tam in ordine ad communitatẽ, quam inter ſe, vt in iudiciis, contractibus, &c. *Tertium.* Alię dabantur de rebus ſeruandis in ſingulis familiis, vt inter dominos & ſeruos, parentes, & filios, virum & vxorem, & huc ſpectabant leges matrimonij, quod tunc erat contractus humanus, & non Sacramentum proprie dictũ, & ideo præcepta ad illud ſpectantia inter iudicialia numerantur. *Quartum.* Denique vltimũ caput cõtinebat leges pertinẽtes ad extraneos, id eſt, ad hoſpites ſeu peregrinos, & huc ſpectabant leges de bello ferendo, aut vitando cũ cæteris exteris nationibus, & de coniugiis, & aliis contractibus cum eis ineundis, de quibus videri poteſt Azor ſupra à cap. 4. *Præcepta legis veteris fuiſſe 613. Guil. Pari. Abulenſ. Deuter. 27. Burg. Galatin.* Vnde factum eſt, vt præcepta illius legis in magno numero multiplicata fuerint, fuiſſe enim ſexcenta, & tredecim dixit Guilielm. Pariſi. lib. de Fide, & leg. & ſequitur Abul. Deuteron. 27. q. 1. &. Burgenſ. in Scrutin. 1. p. d. 8. cap. 9. Galatin. autem aliter illa numerat, quod nunc expendere neceſſarium non eſt.

27 Dico quarto. Materia legis veteris generaliter ſumpta aliqua comprehendebat, quæ non cadebant ſub rigoroſo pręcepto, ſed ſub conſilio. *Materia legis veteris quadã tantum de conſilio comprehendebat. Vide dicta in lib. 1.* Ad intelligendam hanc aſſertionem ſupponendum eſt, nomen legis, collectiue ſumptũ, ſignificare in rigore collectionẽ præceptorum ad aliquem ſtatum, ſeu communitatem pertinentium, interdum vero latius ſumi, vt comprehendat totam aliquã viuendi rationem, in qua multa alia præter præcepta continentur, vt lex Euangelica abſolute dicta comprehendere dicitur conſilia Euangelica, & ſacramenta omnia, quamuis non de omnibus pręcepta diuina data ſint. Loquendo ergo hoc poſteriori modo de lege veteri, dicimus, eius materiam extendi etiam ad aliqua conſilia. Et videtur poſſe ſumi ex illo Deuteron. *Deuter. 11.* 11. *Ama Dominum Deum tuum & obſerua præcepta eius, & cæremonias, iudicia, atque mandata omni tempore*, vbi per *præcepta*, intelliguntur moralia, vt ſupra dixi & adduntur illis mandata præter cæremonias, & iudicia; ergo illa mandata non ſunt præcepta moralia, cæremonialia, aut iudicialia; quia ab omnibus diſtinguuntur; ergo ſunt conſilia. Patet conſequentia, quia non poteſt cogitari medium inter illa duo, & quia vox *Mandatũ*, interdum ita accipitur, vt notaui primo tomo tertiæ partis diſp. 43. ſect. 1. & 3. Et huic expoſitioni, & ſententiæ videtur fauere D. Thom. 1. 2. *D. Thom.* q. 99. art. 5. Sentit enim ea vocari mandata in illa lege, *Quæ erant præcepta, vel prohibita, non vt ſimpliciter debita, ſed propter melius*. De quibus ait, *Vocari mandata, quia quandam inductionem habent, ac perſuaſionem*. Et adducit Hieronym. in Proœmio ad *D. Hieron.* Marcum, diſtinguentem mandatũ à præcepto. Vnde cũ D. Tho. prius dicit, Hæc eadẽ, quæ vocantur mandata, fuiſſe præcepta, vel prohibita, late videtur vti iis verbis, quatenus includunt omnem inductionem, & perſuaſionem: alioqui mandata confunderet cum præceptis in iiſdem verbis, in quibus vult illa diſtinguere. Item cum ait ea, quæ mandantur tantũ eſſe ad melius eſſe, intelligendum videtur non ſolum ante mandatum, ſed etiam poſt illud, alioqui iam illud eſſet rigoroſum pręceptum cæremoniale, vel iudiciale, relinquitur ergo vt talè mandatũ ſit conſiliũ.

Sed licet hæc probatio probabilis ſit, non tamẽ cogit, quia D. Thom. non perſiſtit in illa expoſitione, addit enim per mandata poſſe intelligi in loco Deuteronomij non leges datas à Deo per ſeipſum, ſed datas per homines, *Vt verbum ipſum*, inquit, *præſefert*. 28 *perpenditur vis rationis propoſita.* Et ita in illo loco pręcepta dicentur tantum decem decalogi, mandata vero alia moralia, quę per Moyſem data, vel explicata ſunt. Quæ expoſitio eſt probabilis. *Alia expoſitio.* Alia etiam eſſe poteſt, vt per mandata non intelligantur leges diuinæ, ſed præcepta, quæ per homines, Dei miniſtros dari contingeret *omni tempore*, vt ibi dicitur, & annumerari potuerunt cum legibus Dei, quia lex ipſa præcipiebat obedire Pontificibus, & miniſtris Dei. Accedit, quod vox *Mandatum* nunquam proprie ſignificat conſiliũ, neque in hac ſignificatione vſurpata inuenietur in Scriptura. Imo tota lex vocatur mandatum, *Malach. 2. Epheſ. 2. D. Hieron.* Malach. 2. & tota lex vocatur lex mandatorum ad Epheſ. 2 Nec D. Hieronym in citato loco diſtinguit mandatum à præcepto in illo ſenſu, quia in exemplũ mandata affert verba Chriſti, *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem*, quod eſt rigoroſum præceptum. Vnde nomine mandati videtur intelligere præceptum affirmatiuum faciendi aliquod bonum, nomen vero præcepti accommodat ad negatiuum, *quale eſt*, inquit, *diuertere à malo*.

29 *Conclusio proposita defenditur. D. Thom.* Nihilominus conclusionem positam censeo veram, & satis consentaneam menti D. Thomæ. poteſtque declarari, & probari inductione quadam, & accomodatione ad dicta tria membra præceptorũ. Nam in primis in illa lege fuerunt instituta aliqua sacrificia, quę non præcipiebantur, sed voluntarie offerebantur iuxta illud Psal. 118. *Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine*, quod ita ibi interpretatur Chrysost. De illis ergo sacrificijs possumus dicere, datum esse consilium, non præceptum. Deinde de votis dabãtur consilia in illa lege iuxta illud Psal. *Vouete & reddite*: nam licet secunda pars contineat pręceptum naturale, prior continet consilium. Quod generatim sumptum potest dici consilium morale, tamen ex parte materiæ poterat esse cæremoniale, quia etiam consulebantur vota de aliquibus sacrificijs, vel oblationibus voluntarijs illius legis, quæ *dona* dicebantur, multa etiam in illa lege disponebantur circa obseruationem, vel cõmutationem votorum, quæ proprie erant cæremonialia; & interdum continebant præceptum, aliquando vero permissionem, seu concessionem, vel etiam consilium. Deniq; id quod D. Thom. supra affert ex 22. Exodi. *Si pignus acceperis vestimentũ à proximo tuo, ante solis occasum reddes ei*, videtur non fuisse rigorosum præceptum, sed monitionem aut inductionem, nisi in casu, in quo vestimẽtum esset proximo omnino necessariũ, tunc enim videtur fuisse charitatis pręceptum in ipsa lege significatum: extra illum ergo casum erat consilium, vt D. Thomas indicat, poteſtque dici consilium iudiciale. Atq; ad hunc modum poterunt in illa lege alia consilia intelligi, & explicari iuxta exigentiam materiæ, & verborum.

Psal. 118. Chrysostom.

Exod. 22.

30 *Dubium* Hic vero occurrebat iterũ difficultas de imperfectione illius legis, nam amplecti & suadere non tantum præcepta, sed etiam consilia, videtur illius legis imperfectionẽ superare. Sed quia de modo imperfectionis illius legis dicturi sumus infra, *Respondeo* respondeo breuiter, consilium absolute dictum latius patere, quam consilium perfectionis, quod ad statũ perfectionis constituendum ordinatur. In illa ergo lege non fuerunt data, nec explicata consilia perfectionis, hoc enim imperfectionem eius superabat: nam si fortasse aliqui statum perfectionis professi sunt, illud non fuit ex doctrina legis, sed ex diuino instinctu. At vero inducere ad aliqua consilia, quæ in communi hominum vita, & statu exerceri possunt, non excedebat perfectionem illius legis, imo erat illi consentaneum, vt ostensum est.

CAPVT V.

Vtrum lex vetus conuenienti modo, tempore, & alijs circunstantijs data fuerit.

1 *De alijs circunstantijs legis veteris.* Explicatis cæteris causis illius legis, superest dicendum de forma seruata in illa lege tradenda, quæ res quantum ad scholasticum negotiũ spectat, facilis est. Quia forma legis (vt sæpe in hoc opere notatum est) dicitur externum signum, quo voluntas, seu mens legislatoris manifestatur. Vnde hic non agimus de actu ipso interno in Deo existente, qui est veluti substantialis lex, & quasi forma, & anima signi externi: A nam de illo actu eadem est ratio in hac lege, quę in omni alia, seruata proportione, ideoque applicanda est doctrina tradita in lib. 1. de Lege in cõmuni. Agimus ergo de lege externa, & sensibili, per quã populo Israelitico innotuit interna mens & voluntas Dei. Diximus autẽ in superioribus, duo principaliter requiri in hac forma legis, scilicet, significationem externam aliquo sensibili signo factam, & publicam promulgationẽ cum conuenienti solemnitate toti cõmunitati factã, vtrumque ergo in forma illius legis seruatũ est, nam licet esset diuiná ex parte auctoris, dici potest humana ex parte recipientium, & ideo humano modo, seu hominibus accommodato dari, necessariũ fuit, & ideo vtrumque à nobis explicandũ est, simulque circunstantias in illa lege tradenda seruatas, quatenus ad solennitatem illius formæ pertinent, declarabimus.

B Circa primum dicendum est; formam illius legis fuisse verbum sensibile ipsiusmet Dei, hominibus sufficienter significans ipsius voluntatem. Hoc constat Exodi 20. *Loquutusque Dominus est cunctos sermones hos.* & infra, *cunctus autem populus videbat voces.* Vbi verbum videndi, vt notat August. q. 72. in Exod. generaliter sumitur prout de quocumq; sensu dici solet, vel etiam prout ad mentem, & intelligentiam traducitur, & ita sensus erat, *videbat voces*, id est, intelligebat, quid per vocem Dei significaretur. Illud autem dictũ est de lege quoad decalogũ, de cæteris vero præceptis subditur, *Dixit præterea Dñs ad Moysẽ*, & sæpe repetuntur illa verba, *Loquutus est Dominus ad Moysem.* Neque refert, quod illa verba effectiue formarentur immediate ab angelo in aëre, vel in Moysi sensibus, quia nihilominus verba illa erant dictata à Deo ipsi angelo, & ita erãt à Deo vt à propria causa principali. Et eadem ratione C non solum data est illa lex Moysi per proprium Dei verbũ, sed etiam ab ipso Moyse data est populo, ipsomet Deo verba legis dictante, sicut enim Moyses illam scripsit, ita etiam verba protulit, scripsit autem illam legem vt canonicus scriptor, dictante Spiritu Sancto, vt de fide constat; ita ergo illam etiam protulit. Vnde Exodi 24. dicitur, *Venit ergo Moyses & narrauit populo omnia verba Domini atque iudicia, responditque omnis populus vna voce, omnia verba Domini quæ loquutus est faciemus.* & statim additur, *Scripsit autem Moyses vniuersos sermones Domini.* Vbi significatur, prius dixisse, & postea scripsisse legem, fortasse tamen illud prius per anticipationem dictum est, nam paulo post subditur. *Assumensque volumen fœderis, legit audiente populo, qui dixerunt Omnia, quæ loquutus est Dominus faciemus.* Et Paulus ad Hebr. 9. dixit, *Lecto enim omni mandato legis à Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinẽ, &c.* Vbi Riber. me ritoreprehendit Erasm. D quod pro dictione *lecto* posuerit *dicto*, nam licet re vera dixerit, tamen ex libro dixit, vt verba Exodi ostendunt. Fieri autem potuit, vt prius verbo retulerit, quæ acceperat, & postea eã scripserit, ac deinde iterum legerit, audiente populo, quod incertum est, & verisimilius apparet, prius legem scripsisse, & postea ex scripto legisse. Vtcunque tamen sit, semper verbis Dei, & Spiritus sancti dictatis loquutus est.

2 *Formail. lius legis quæ.*

Augusti

Exod. 24.

Riber.

Dices. Quid ergo est, quod Paul. ad Hebr. 2. legem illam minus perfectam esse ostendit eo, quod sit sermo per angelos dictus, nam si sermo ille erat sermo ipsiusmet Dei, non variat, neque minuit dignitatem verbi, quod per angelũ, vel hominem, siue etiam per ipsum Deum proferatur, vt 3 *Obiect. Hebræ. 2.*

Gregor. Resp.

tur, vt in simili dixit Gregor. lib. 1. Morali, cap. 1. Respondetur quoad verbi certitudinē, & infallibilitatem, & quoad legis auctoritatem non referre, quod per hunc vel illum ministrū proferatur, & in sensu pertinere ad magnam illius legis dignitatem, quod per verbum Dei suā voluntatem manifestantis formaliter (vt sic dicā) constituta sit. Nihilominus tamen ad maiorem quādam sermonis excellentiam accidentalem, pertinere potest persona ministri immediate loquentis, vel quia ex proxima habitudine ad illum habet quandam dignitatem moralem, propter quam maiorē reuerentiam meretur, quomodo Euangelij verba à Christò prolata maiori reuerentia audiuntur. Vel quia solet Rex grauiores leges per ministros maioris auctoritatis proponere, & hoc modo lex vetus, licet fuerit verbum Dei, in hoc ipso minorem dignitatem habet, quam lex gratiæ, vt postea videbimus.

4 *Petes 1. Resp.* Interrogabis vlterius, quale fuerit illud verbum Dei, an prolatum, vel scriptū. Respondeo, iam ex dictis constare vtrumque interuenisse, nam lex decalogi prius voce prolata est Exodi 20. & postea digito Dei scripta est in tabulis Exod. 24. 31. & 32. *Exod 20. & 24.* de cæteris autem præceptis iam declaratum est. Vnde si quęratur an vtrūq. signum, vel alterum tantum fuerit de substantia illius legis. *Secundo. Resp.* Respondeo breuiter, quodlibet illorum per se fuisse sufficiens, concurrentibus alijs requisitis, & attenta communi ratione legis supra tradita. Ex dispositione autem diuina videtur fuisse necessaria scriptura ad substantiam, & obligationem illius legis, saltem vt duratura erat in tota posteritate illius populi, *donec veniret semen*, vt Paulus ait. Nam ille populus non tenebatur leges alias obseruare vt diuinas, & à Deo expresse traditas, nisi quę scriptæ erant, iuxta illud Deuter. 4. *Deut. 4.* *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo, custodite mandata Domini Dei vestri*, & ideo sępe Deus præcipit, legem illam scribi Exodi 34. & Deut. 27. 28. *27. 28.* & per antonomasiam lex scripta vocatur, vt sumitur ex Deuter. 30. & 31. *30. & 31.* Nihilominus tamen fieri potuit, vt populus ille, qui aderat editioni legis, statim illā obligaretur ante scripturam, sicut obligabatur lege circumcisionis ante scripturam eius. *Differentia inter præcepta Decalogi, & alia* In quo potest notari differentia inter præcepta decalogi, & alia, nam decalogus priusquā scriberetur, voce Dei sufficienter propositus est, & ideo sine dubio statim obligauit, non vt erat lex naturalis ratione fundata, sed etiam vt erat lex specialiter à Deo data, quæ hoc solo titulo obligat, etiā eos, qui rationem taliū pręceptorum ignorarent. Alia vera præcepta, licet Moysi per sermonem tradita fuerint, populo non fuere proposita, nisi ex scripto, vt diximus, & ideo antequam scriberetur, non habuerunt plenam & consummatam rationem legis.

5 Denique circa hanc formam, quatenus per voces edita est, nihil adnotandum occurrit, pręter superius dicta de ministerio hominis, vel angeli in illis verbis formandis. Quatenus vero scripta est, sufficit etiam dicere, consulendā esse veterem scripturam, pręsertim in Exodo, Leuit. & Deut. nam in illis tota forma illius legis, & singulorum præceptorum eius latissime describitur, præsertim quæ ad cœremonialia, & iudicialia spectant, & ideo solum oportet, verba Scripturæ expendere, nam in illius sensu substantia illius legis cōsistit. *De ordine & numero decalogi in tabulis scripti.* Quoniā vero de pręceptis decalogi specialiter dicitur fuisse in duabus tabulis lapideis scripta, & Scriptura nō declaret, quomodo fuerint distributa, ideo aliquid de hoc dicere necessarium est, nam ad formam illius legis aliquo modo spectat. Aliqui ergo dixerunt, in singulis earum fuisse quinque præcepta scripta. Quod tradit Ioseph. 3. Antiquit. c. 6. & Philo l. decalog. & Hugo Cardinal. Exod. 20 & sequitur Sot. lib. 2. de iustit. q. 3. art. 4. *1. Sententia Ioseph. Philo. Hug. Sot.* Alij vero putant, in vna tabula fuisse tantum præcepta pertinentia ad Deum, in alia vero pertinentia ad proximum. Quod sentit August. q. 71. in Exod. & q. 7. in lib. quæst. vtriusque testam. & l. de Decem chordis ca. 6. Et hoc sequitur Abulens. in cap. 20. Exod. quæst. 2. & Burgen. in cap. 32. Exodi addit. 4. *2. Sententia August. Abul. Burg.* Inter quas sententias difficile est ferre iudicium, quia auctores harum opinionum non viderunt tabulas scriptas, vt possint de illis ferre testimonium. Et scriptura non explicat modum partitionis, nec firma ratione, aut traditione certa ostendi potest. *2. Opinio præferenda.* Si tamen cōiectura vtendum est, posterior est præferenda, quia decuit, vt præcepta ad Deum pertinentia separatim, & in prima tabula traderentur. Et ita vsus obtinuit, vt illa dicantur præcepta primæ tabulæ, & alia secundę, vt patet ex D. Thoma q. 100. art. 4. & 5. Magist. cum Doctoribus in 3. d. 37. & aliis communiter. *D. Thom.*

6 *Circa promulgationē legis veteris Distinguendum. Exod. 20.* Circa alteram partem illius formæ, quæ est promulgatio, distinguere oportet decalogum à reliqua parte legis, nam solennis promulgatio decalogi sufficienter describitur Exod. 20. cum magnis signis terroris, & maiestatis, quibus ille populus tunc indigebat, & accommodata erant illi legi, quæ timoris erat. Et quia tunc præsens aderat totus populus, pro quo tradebatur, & vox talis erat, vt à cunctis audiri posset, ideo ita fuit promulgatio sufficiens, vt nulla diuulgatio, vel temporis successio necessaria fuerit. atq. ita lex illa simul edita, & promulgata est. Vnde recte scripsit August. lib. 10. de Ciuit. cap. 13. *August.* *Cum oporteret Dei legem in edictis angelorum terribiliter dari, non vni homini paucisve sapientibus sed vniuersæ genti, & populo ingenti, coram eodem populo magna facta sunt in monte, vbi lex per vnum dabatur, conspiciente multitudine metuenda, ac tremenda, quæ fiebant. Non enim populus Israel sic Moysi credidit, quemadmodum suo Lycurgo Lacedæmonij, quod à Ioue, seu Apolline leges, quas condidit accepisset. Cum enim lex dabatur populo, quæ coli vnus iubebatur Deus, in conspectu ipsius populi in quantum sufficere diuina prouidentia iudicabat, mirabilibus rerum signis, ac motibus apparebat, ad eandem legem dandam docentem creatori seruire creaturam*, Ex quibus verbis vnusquisque facile colligere potest, circunstantias omnes necessarias ad sufficientem ibi interuenisse, definitas iuxta consilium diuinæ sapientiæ, & voluntatis eius cum rationibus seu congruentijs eiusdem volūtatis. Qui vero plura de illis signis in particulari desiderat, legat Abulensem in cap. 20. Exodi q. 36. & sequentib. *Abulens.* Post illam vero decalogi promulgationē ad illius perpetuitatē voluit Deus, præcepta illa in lapidibus describi ministerio angelorum ad maiorem illorum præceptorum commendationem, vt plane colligitur ex 31. Exod. & Deuteronomij 4. & 9. Postea vero Moyses iratus contra populum propter vitulum conflatilem confregit eas, deinceps vero ipse Moyses iussu Dei eadem præcepta in alijs duabus tabulis scripsit Exod. 34. *Exod. 34.* Ac tandem tabulas illas intra arcam Dei posuit,

vt maiori veneratione præcepta illa haberentur vt constat ex 3. Reg. 8. 2. Paralipomenon 5. & ad Hebr. 9. Reliqua vero omnia præcepta legis promulgauit Moyses, ea publice legendo coram populo, vt supra dictum est, & illa verbo Dei scripta non quidem in arca, neque intra Sancta sanctorũ, sed extra illa obseruari voluit. In quo significatum quidem est, præcepta decalogi esse grauiora, & magis necessaria, non tamen minutiora, & parui momenti, vt quidam incaute loquuntur.

Vide Marsil. Ficin in libro de Relig. Christ. cap. 24. & Paul. Ritiũ in libr. de Christiani verit. tract. 2. p. 3. c. 3.

7 *Lex vetus cui populo data D. Thom. Exod. 19. & 20. Deut. 1. & 5.*

Atque ex dicta legis promulgatione, & forma eius colligi potest primo, legem illam non esse datam pro vniuerso mundo, sed pro solo populo Israel, vt tradit D. Thom. q. 98. art. 4. & sumitur aperte ex forma eiusdem legis Exodi 19. 20. & sequentibus, vbi ad illum populum sermo legis dirigitur, & Deuter. 1. *Hæc sunt verba, quæ loquutus est Moyses ad omnem Israel*, & c. 5. *Audi Israel &c.* & intra, *Dominus Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb.* Deinde lex illa soli illi populo promulgata est, tantumque præcipiebat eis, quibus dabatur, vt eam docerent filios suos, ac nepotes, vt dicitur Deuter. 4. Denique pactũ circuncisionis, & præceptum eius cum solo Abraham initum est, & pro illius posteritate traditum, Genes. 17. illa autem lex circuncisionem supponebat, vt constat ex 12. Exodi, vbi sermo specialiter est de religione Phase, eadem autem ratio est de tota lege, vt constat ex Paulo ad Galat. 5. Vnde idem ad Roman. 3. interrogans, *Quæ vtilitas circuncisionis?* Respondet, *multum per omnem modum, quia credita sunt illis eloquia Dei.* Ac deniq. ad Rom. nono, inter prærogatiuas Iudæorum ponit, quod eorum fuit legislatio. Ratio autem, ob quam lex illa data est particulari populo, & non omnibus hominibus, reddi potest primo, quia illa non est data vt simpliciter necessaria ad salutem; nã sine illa potuerunt homines saluari ante illã, & gentiles, illa duratẽ, & licet posset esse vtilis, non cogitur Deus eadem media vtilia omnibus conferre, & multo minus eadem præcepta omnibus tradere.

Galat. 5. Rom. 3. Rom. 9.

8 *Cur illi populo data lex vetus Deut. 9. Psal. 149. & 147. Deut. 4. Exod. 19.*

Deinde data est illi populo potius, quam alijs, non propter iustitias eius, *Cum populus esset duræ ceruicis*, vt dicitur Deuterono. 9. sed ex diuina electione, iuxta illud Psalm. 149. *Quia beneplacitum est Domino in populo suo*, & illud Psalm. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* idemque late sumitur ex Deuteronomij 4. & Exodi 19. *Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, mea est enim omnis terra.* Quę verba supponunt electionem, & vocationem gratuitam, & ad executionem, seu durationem effectus conditionem requirunt. Ratio autem inde sumi potest, quia ex illo populo erat Christus nasciturus, in cuius honorem Deus voluit specialiter disponere illum populũ, mediante lege, vt supra dictũ est, & ita electio ad illam legem supponit aliam electionem Abrahæ, vt esset Christi progenitor, quæ gratuita fuit, & non ex meritis eius, licet illa electione supposita, & gratis recepta prima vocatione ad fidem, per illam potuerit mereri de congruo, vt Christus ex se nasceretur, & consequenter dispositionem suæ posteritatis conuenientem ad illũ finẽ ex ordine diuinæ Prouidentiæ, iuxta illud Gen. 22. *Quia fecisti rem hanc, &c. benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas Cœli, &c.* de quo videri possunt dicta in primo tomo tertiæ partis

Genes. 22.

A disp. 10. sect. 6.

Aduertendum est autem, licet lex illa non fuerit gentibus imposita, nihilominus voluntarie potuisse illam amplecti, idque duobus modis. Primo per imitationem, acceptando, v. g. in suis regnis, vel Rebuspublicis, & in eis similes leges statuendo, hoc enim nec per se malũ erat, nec prohibitum. Tunc autem leges illę in talibus populis humanę essent, non diuinæ, quia ibi non obligarent ex vi diuinæ legislationis, sed ex voluntate alicuius Principis humani, sicut nunc lex soluendi decimas in Ecclesia quoad quotam humana est, licet in populo Israel fuerit diuina. Secundo poterant gentes legem illã voluntarie profiteri, assumpta prius circumcisione, vt constat Exod. 12. tunc autem licet legis professio esset voluntaria, postea obseruatio esset necessaria iuxta illud Pauli ad Galat. 5. *Testificor omni homini circumcidenti se, quod debitor est vniuersæ* B *legis faciendæ.* Et ideo Christus Dominus Matth. 23. reprehẽdit Pharisæos, qui summa diligentia proselytos facere procurabãt, & postea illos faciebant filios gehẽnæ. Vbi non reprehẽdit priorem solicitudinem (sed potius supponit esse de se bonam, & conformẽ legi) sed reprehendit secundũ, quia gentiles factos proselytos ad obseruationẽ legis nõ iuuabant, sed potius suis traditionibus, & prauis exemplis corrumpebant.

9 Dupliciter gentes potuerunt legem illam acceptare

Galat. 5.

Matth 23.

Vltimo circa hanc legis promulgationẽ duæ circunstantiæ aduertendę sunt, scilicet, locus, & tempus. Nam quoad locum videtur esse aliqua diuersitas in Scriptura, nam in Exodo sæpe significatur, datam esse in monte Sina, vt patet ex c. 3. 19. & seq. & Actor. 7. in Deuter. autẽ c. 1. 5. & alijs, & 3. Reg. 8. & sæpe alias dicitur lex data in monte Horeb, qui etiam dicitur mons Dei. 3. Reg. 19. fortasse, quia Deus illũ eligit ad ostendendã maiestatẽ suã, & tanquam curiã regni sui C peculiaris ad legem suã promulgandã. In hoc tres inuenio sententias. Prima dicit illos fuisse duos montes iuxta positos in deserto Arabiæ, Ita tenet Euseb. in locis Hebraicis à Hier. trãslatis. Et aliqui addunt illos mõtes radicibus esse cohęrentes, & Sina esse longe altiorem, quod in Euseb. nõ inuenio explicatum, nec ab alijs probatum. Et præterea nullus eorum explicat quomodo lex in vtroque mõte lata dicatur: nã licet essent propinqui, non potest dici simul fuisse datã legem in vtroque loco: neque etiam propinquitas sola sufficit, vt quod in vno fit dicatur fieri in altero, neque vt nomen vnius alteri tribuatur. Et ideo est 2. sententia Caiet. Exod. 3. montem Sinai fuisse montem præcipuum, & montẽ vocatũ Heloim, Horeb autẽ fuisse partem eius, D & habuisse formam cuiusdam parui montis, vbi apparuit Deus Moysi in flamma rubi. Suę autẽ assertionis nullam probationẽ adducit Caiet. Et aliunde habet difficultatẽ, quia ipse dicit ibi dictũ esse, *Ad montem Dei Horeb*, ad designandã partẽ mõtis Sinai, in qua apparuit Dominus Moysi ergo similiter cũ Malach. dicitur. *Mementote legis Moysi serui mei, quã mãdaui ei in Horeb*, & cũ dicitur Deut. 4. *Docebis eam filios ac nepotes tuos à die, in quo stetisti corã Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus loquutus est mihi. &c.* In his, inquã, & similibus locis Horeb designat partẽ mõtis Sinai, in qua data est lex; ergo nõ poterat esse pars illa in forma montis parui, quia pars illa montis Sinai, in qua Deus apparuit ad dandam legem, erat cacumen, seu vertex totius montis, vt constat Exod. 19. & significatur Deut. 4. vbi etiam indicatur, partem

10 Duæ circumstantiæ notandæ.

Exod. 3. & 19. Act. 7. Deut. 1. 5. 3. Reg. 8. 3 Reg. 19.

1. Opinio. Euseb.

2 Opinio Caieta.

Malach. 4. Deuter. 4.

Exod. 19. Deut. 4.

partem illam fuisse eminentissimam. Propter quod alij eandem opinionem quoad prius membrum sequentes, scilicet, Horeb fuisse partem montis Sinai, dixerunt, Horeb esse velut iugum quoddam eminens superimpositum monti Sina. Ita refert Pereir. Exod.3.disp.2. Non tamen affert probationem, & præterea habet hoc difficultatem toti huic sententiæ, & sequenti communem, quam statim proponam.

Pereir.

11 Est ergo tertia sententia D.Hieron. in dicto lib. de Locis Hebraicis sub verbo Horeb, vbi, relicta sententia Eusebij sic inquit, *Mihi autem videtur, quod duplici nomine idem mons nunc Sina, nunc Horeb vocetur*, & idem sentit Ioseph.lib.2. Antiquit cap.5. alias 12. vbi referens apparitionem Dei in rubo, quam Scriptura dicit factam esse in monte Horeb, dicit factam esse in monte Sinà, quem celsissimum esse affirmat. Et ita hæc opinio videtur fieri valde probabilis. Habet tamen difficultatem, si c.17.& 19. Exodi inter se conferantur, nam in 17. dicitur, *Populum Israel profectum de deserto Sin, castrametatum esse in Raphidim*, & subdit Deus infra. *En ego stabo ibi coram te supra petram Horeb, percutiamq. petram, &c.* Vnde Hieronym. in locis Hebraicis dicit, *Raphidim*, fuisse locum in deserto iuxta montem Horeb, & ita inter mirabilia facta eiusdem montis poni solent, & apparitio in rubo, & fluxus aquarum ex petra. At vero in c.19. additur, quod filij Israel profecti de Raphidim peruenerunt in desertum Sinai è regione montis, qui statim vocatur mons Sina, in quo lex fuit data. Ergo necesse est, illos montes esse distinctos, imo etiam esse satis distantes, quandoquidem ab vno ad alium profectus est populus. Quæ ratio recte mihi probat, Horeb non posse solum iugum eminens montis Sina. Non tamen videtur vrgere contra sententiam Hieronymi, quia licet Horeb fuerit idem mons, qui Sina, nihilominus potuit mons ille protrahi per magnam longitudinem deserti, & ita potuit populus per radices montis varias mansiones efficere, vt idem Hieron. declarat in epist.127. ad Fabiolam, mansi. & sequentib. Solum ergo probat mihi illa ratio, petram Horeb, de qua fluxerunt aquæ Exod.17 non fuisse in eadem parte, eiusdem montis, in qua data est lex. Et forte illa pars erat in formã parui montis, de qua potest verificari opinio Caietani. Nihilominus tamen verum censeo etiam illam partem montis, in qua data est lex, fuisse vocatam Horeb, quia hoc plane significat Scriptura, quoties dicit legem datam esse in Horeb. Neque est verisimile, loqui de eodem monte secundũ diuersas partes eius, quando eãdem legis promulgationem, & omnia signa, quę in ea acciderunt, indifferenter describit sub nomine Horeb, & Sina. Recte ergo Hieron. dixit, hæc fuisse duo nomina eiusdẽ montis. Verisimileq. est Montem Sinai fuisse quasi nomẽ appellatiuũ, seu denominatiuũ à vicino deserto, quod vocabatur solitudo Sinai. Exod.19. nomen autẽ Horeb fuisse propriũ, & præcipuã ac excelsiorẽ partẽ eius significasse & ab illa montẽ totũ mõtẽ Horeb, & montẽ Dei esse appellatũ. Et hoc modo facile omnia in concordiã redigi possunt.

3. Opinio. D.Hieron.

Ioseph.

Exod. 17. & 19.

Exod. 17.

Hieron. sententia approbanda.

Exod.19.

Omnia in concordiam rediguntur.

12 Altera circumstãtia promulgationis est tempus, quod certum in primis est, fuisse post multos annos à creatione mundi, & lapsum primi hominis, nam id in Scriptura euidens est. Cuius rationem inuestigat D.Thom.q.98.ar.6. Hæc vero quæstio fere similis est alteri, quæ de incarnatione tract.3.p.q.1. cur videlicet, tanto tempore post lapsum hominis dilata sit. Sicut enim lex intuitu Christi, & incarnationis eius, data est, ita ad illam ferendã tempus illud diuina sapientia electum est, quod respectu tẽporis futuræ incarnationis magis esset accommodatum. Debuit ergo esse medium, seu interpositum inter tempus creationis, & incarnationis. Nam post peccatum hominis per multũ tempus dilata est lex, vt homines lapsi fragilitatem naturæ suæ, & indigentiã sui status magis agnoscerent, & quia de sua scientia, & ratione pręsumebant, sine lege relicti sunt, vt agnoscerent rationem naturalẽ sibi non posse sufficere, nam sibi relicta plurimũ obscurata est, & in varios errores lapsa. Postea vero ne hoc malũ nimium cresceret, & omnes hominum nationes prorsus occuparet, opportuno tempore data est lex, & ad illam electa est illa gẽs, ex qua Christus erat nasciturus, & ita quodãmodo inchoata est tempore Abrahæ, cui data est circuncisio, quia tunc fere omnes homines idololatrię dediti erãt. Et hanc rationẽ illius dilationis tradit Paul. in Epist. ad Romanos à principio, vbi hac ratione dicit, per legem datã esse peccati cognitionem, & similia.

Circa tẽpus promulgationis legis veteris.

1 Certum. D.Thom.

13 Deinde data est etiam illa lex multo tempore ante Christi aduentũ, vt ab illo populo peculiari fide, & spe crederetur, & speraretur, & maiori affectu desideraretur, ac peteretur, ac deniq; vt Christi progenitores multo ante aduentum eius specialiter essent cultores Dei cũ tota sua progenie, seu natione. Quia vero nõ solũ de scientia, seu etiam de viribus suis homines gloriabãtur, data est etiã illa lex, quæ præciperet, & non iuuaret, vt homines magis necessitatem diuinæ gratiæ, & Christi authoris eius agnoscerent, vt Paul. in eadem epist. ad Rom. & ad Gal. prosequitur. Nõ est autẽ illa lex data simul cũ circuncisione, quia nondũ erat sufficiẽter multiplicatus populus, cui lex illa danda erat, vt in superioribus tactum est. Quod si quis inquirat, quo tẽpore, vel anno à creatione mundi data fuerit lex. Respondeo breuiter, verisimile esse, datã esse anno 2513. à creatione mundi, vt colligimus ex cõputatione, quã ad incarnationis tẽpus declarandũ fecimus in 1.tom.3.partis disp.6.sect. 1. data etiã fuit 400. anno à circuncisione data Abrahę, vt testatur Stepha. Actor.7. vel (quod idẽ est) 430. annis post vocationẽ Abrahę & egressum eius de terra sua. Genes.12. vt sumitur ex Paul. ad Gal.3. ita enim duo illa loca conciliantur. Denique data est quinquaginta diebus post exitũ populi de Ægypto, vt supputat Hieron. d. Epist.127. mansi.12. Et de hoc puncto, seu tempore videri potest Aug.l.18. de Ciuit.c.11. & 4. cont. Faust.c.2. D.Tho.q.98.ar.6. & Pereir. in c. 12. Exodi disp.19.

Lex vetus multo tempore ante Christi aduentum data.

Lex vetus data annõ 2513 à creatione mundi.

Act. 7.

Genes 12. Galat 3.

August. D.Thom.

14 Vltimo tandẽ aduertendũ est, ea, quæ de his circunstantijs diximus, intelligenda esse de illa lege, quoad præcipuã eius fere partem, vel (vt ita dicam) quoad totum corpus illius, non vero quoad omnia, & singula præcepta eius, sic enim non fuerunt omnia eius præcepta in eodem loco, nec in eodem tempore data. Nã de præcepto circuncisionis iã dictũ est multo tempore fuisse datum ante legem, & quia datũ est, vt perpetuo in illo populo duraret, Genes.17. necessariũ fuit veteri legi adiungi, vt etiam ante illam latam Exod.12 significatũ est, licet postea etiã clarius traditũ sit Leuit 12. Item dicto loco Exod.12. promissum est præceptum de celebratione Paschatis,

Genes. 17.

chatis, & Azymorum, & c. 16. additum est præceptum de obseruatione sabbathi. Post legem vero datam in monte addita sunt ei aliqua præcepta, vt constat Nume. 27. de modo succedendi filij hæredis in hæreditate Patris, deficiente filio, &c. & in sequentibus capitulis adduntur aliæ leges, quę videntur post legem, & in diuersis locis latæ.

CAPVT VI.

De effectibus veteris legis.

1 Duplex effectus legis distingui potest ex dictis in superioribus, vnus per se, & immediatus, quia per ipsam legem moraliter fit; alius remotus, qui resultat ex opere, quo lex impletur, aut violatur: sub priori membro continetur præcipue obligatio in cōscientia, sub qua, vt in superioribus dixi, continentur quatuor effectus legis, quos Isidor. numerat, presertim duo primi, qui sunt præcipere, & prohibere, nam tertius, qui est permittere, vel dicit potius ablationem obligationis, vel si dicat exemptionem à pœna, dicit consequenter obligationem legis ad illam exemptionem seruandā. Et simili modo punitio, quę est quartus effectus, quoad obligationem eius sub hoc membro comprehendi potest. Sub altero vero membro continetur in primis opus ipsum lege præceptum, vel omissio operis prohibiti, deinde pœna imposita transgressionis præcepti, ad quā etiam præmiū reducitur: denique huc etiam spectat vltimus effectus per legem intentus, qui est facere bonum subditū legis. Isti ergo omnes effectus in hac lege diuina veteri considerari possunt, & debent. Vnde dico 1. legē illā habuisse illum effectū legis, qui per se conuenit legi eo ipso, quod vera lex est qualis est obligatio in conscientia. Hæc assertio videtur manifesta ex dictis supra de lege in cōmuni. Itē est etiā certa, nā per transgressionem illius legis incurri poterat culpa, & peccatū coram Deo, atque etiam reatus mortis æternæ, ergo lex ipsa in conscientia obligauit. Item Paulus ad Galat. 5. testificatur omni homini circumcidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendę, debitum autem illud potissime ad conscientiam pertinet, vt per se notum est. De hac autē obligatione dubitari potest, quanta fuerit, id est, an fuerit sub mortali, vel veniali. Hoc vero nō habet in pręsenti specialem difficultatē. Nam de tota lege collectiue sumpta non potest vna generalis regula tradi, complectebatur enim plura præcepta, quædā grauiora, & alia leuiora, & ideo secundum diuersa præcepta vno, vel alio modo obligare poterat. Ad discernendam autē quantitatem, seu qualitatem obligationis; applicandæ sunt regulæ supra datæ de lege humana. Nā licet lex diuina ex dignitate præcipientis maiorē rationem obligandi habeat secundū generalē rationē obedientię, iustitię aut charitatis ad Deum, nihilominus lex etiā Dei simpliciter lata in vnaquaque materia obligat secundum specificā rationē, & grauitatem eius, vt sumi potest ex D. Tho. q. 100. ar. 2. vbi de præceptis moralibus specialiter loquitur, est autē eadem, vel maior ratio de cæteris. Vnde etiā sumitur ratio, nā in lege naturali, licet diuina sit, ita discernitur illa duplex quātitas obligationis; ergo idē est in lege diuina positiua. In qua reperiuntur etiam specialia verba, & comminationes pœnarum, quæ expendi etiam possunt ad grauitatem obligationis discernendam.

1. Conclusio

Galat. 5.

D. Thom.

A B C D

Secundo vero dubitari potest specialiter, an lex illa quatenus continebat præcepta moralia induxerit nouam obligationem in conscientia. Et ratio dubitandi est, quia illa præcepta solum in materia necessaria versabantur, id est, in qua lex naturalis obligabat, vt supra visum est; ergo non potuit lex diuina nouam obligationē addere. Probatur consequentia, quia vel illa obligatio esset distinctę speciei, vel eiusdē: non primū, quia lex diuina positiua, quatenus moralis fuit, pręcipiebat morales actus sub eisdē rationibus virtutum, sub quibus naturalis lex eosdem præcipit, vt plane sentit D. Tho. dict. art. 2, & videtur per se manifestum, ergo non potuit inducere obligationē specie distinctā. Neq. etiam solo numero distinctā, quia sicut accidentia numero tantū distincta nō multiplicantur in eodem subiecto, ita neq. obligationes eiusdē rationis multiplicantur circa eandē materiam subiectam, vt plura vota castitatis in eadem persona non inducunt plures obligationes. Et ita videtur hæc pars posse probabiliter defendi. Nam sicut in lege humana, ita & in lege diuina positiua distingui potest duplex lex, vna constitutiua, quæ obligationem inducit, alia declaratiua, quæ non ponit nouā obligationē, sed præexistentē declarat, & ita lex vetus quoad præcepta moralia dici potest fuisse declaratiua, non constitutiua. 2 Dubium.

Nihilominus dicendum censeo; etiam illa pręcepta de se induxisse obligationem in conscientia. Ratio est, quia illa fuerunt vera pręcepta, & mandata; imo illa per antonomasiam solent præcepta vocari, & distingui à cæremonijs & iudicijs, vt patet Deuter. 4. & 5. ergo inducebant obligationem, nam hęc necessario sequitur ex vi pręcepti, & legis. Nam lex pure cōstitutiua, si de se obligationem non inducit, magis est pura doctrina, quam lex. Et ita lex declaratiua humana, quando non inducit nouam obligationem ad actum, saltem obligat ad sequendam illam declarationem, vt sit vera lex. Lex autem illa diuina non solum obligat per modū doctrinæ, seu scripturæ sacrę, sed etiam per modum pręcepti, & legis. Vnde etiam ex citatis locis manifeste ostenditur hęc obligatio, vt patet ex illis verbis, *Custodi igitur temetipsum, & animam tuam solicite, ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, &c.* & c. 5. *Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea,* & infra, *custodite, & facite, quæ præcepit Dominus.* Et infra, *Per viam, quam præcepit Dominus Deus vester ambulabitis, vt viuatis.* Quę omnia possime ibi dicuntur ratione præceptorum moralium. Declarari pręterea hoc potest, quia pręcepta illa solum quia erant præcepta illius legis obligarent quencunque Israelitam, etiam si inuincibiliter ignoraret aliquod illorum esse de lege naturali, & è conuerso non obligarent alienigenā, etiā si sciret data esse à Deo illi populo, si alias eodem modo ignoraret omnia esse de iure naturali; nam etiam nunc non desunt qui aliqua ex illis vocent de iure gentium, & non naturali; ergo signum est præcepta illa induxisse specialem obligationem respectu illius populi. Tandem idem confirmatur, quia Iudęi violantes illam legem grauius peccabant, quam gentiles, qui solam legem naturalem violabant. Dices, illud esse verum non ratione nouę obligationis per illa præcepta impositæ, sed quia per legem

3 Conclusio.

Deuter. 4. & 5.

legem data est cognitio peccati, vt dicitur ad Roman. 3. & ex maiori cognitione aggrauatur peccatum, nam ita explicatur illud peccatum ad Roman. 7. Sed licet his modus verus sit, non potest alius excludi, nam etiam augetur peccatum, quando multa præcepta etiam eiusdem rationis circa idem multiplicatur. Et ita communiter censent Doctores, quando lex canonica, vel ciuilis, vel in eadem materia multiplicatur, vel aliquid præcipit iure naturali mandatum, maiorẽ oriri obligationem, siue illa maior obligatio sit per aggregationem plurium obligationum, siue per augmentum eiusdem, quod ad rem moralem parum refert. Et ita respondetur facile ad rationem in contrarium; nam illa præcepta, de se possunt inducere obligationem, etiam si non præexisteret, & augere præexistentem, & ideo non repugnat in materia alioqui necessaria ex iure naturali dari legem positiuã obligantem, siue humanam, siue diuinam.

Roman 3. *Roman. 7.*

4 *An præcepta iudicialia in conscientia obligabant. Gerson.* Tertio potest specialiter dubitari circa præcepta iudicialia, an illa etiam in conscientia obligarent. Nam Ioan. Gerson in tract. de Vita Spirit. lect. 2. in alphab. 61. sentit, præcepta iudicialia, quæ ad ciuiles mores instituendos ordinabantur, non obligasse in conscientia, sed solum ad pœnam temporalem, maxime quando illam expresse imponunt. Fundamentum eius esse potuit, vel quia putat legem pœnalem non obligare in conscientia, sed tantum sub reatu temporalis pœnę, vel potius quia existimauit, legem humanam, vel quę humanam in fine imitatur, non obligare in conscientia? Voco autem imitantem humanam illam, quæ licet à Deo lata sit, propter humanum finem, id est, gubernationem humanæ reipublicæ posita est. Vnde ibidem sentit, talia pręcepta iudicialia non fuisse diuina, non quia à Deo lata non sint (hoc enim negare erroneum esset) sed quia non sint data, vt homines redderent dignos vitæ æternæ. Hanc enim particulam ille auctor posuit in definitione legis diuinæ, quam sic definit; *Est signum diuinæ rationis volentis obligare creaturam rationalem ad aliquid agendum, vel non agendum, vt digna reddatur vita æterna.*

5 *Resp. affir.* Hæc vero sententia sine dubio falsa est, nam iudicialia præcepta non minus obligabant in conscientia, sine pœnam adderent, siue non adderent, quam cætera. Hoc videtur manifestum ex verbis legis, tum quia eisdem verbis mandari dicuntur iudicia, ac cætera, vt Deuter. 6. *Hæc sunt præcepta, & Cæremoniæ, atque iudicia, quæ mandauit Dominus, &c.* tum etiam quia obseruatio præceptorum iudicialium æqualiter exigitur, & eædem comminationes fiunt non obseruantibus illa Deuteron. 4. 28. & alijs similibus locis. Probatur etiam manifesta ratione, quia illa fuerunt propria præcepta, & leges diuinæ, quantum ad formam præcipiendi, sed materia eorum etiam erat capax obligationis in conscientia, quia erat materia alicuius virtutis moralis, quæ maiori ex parte erat virtus iustitiæ, licet interdum alia etiam esse posset; ergo nihil deerat illis præceptis ab obligandum in conscientia. Nam dicere, non habuisse Deum intentionem sic obligandi voluntarium esset, & fictũ contra vim verborum scripturæ. Vnde fundamentum contrariæ sententiæ improbabile est, nam lex humana etiam ciuilis in conscientia obligat, etiam si pœnã adijciat, nisi aliud constet de mente legislatoris; ergo multo magis lex à Deo data. Vnde potius ex grauitate pœnæ temporalis addita in illa lege solet colligi obligatio in conscientia sub mortali, vt de pœna mortis indicat Scot. in 3. d. 40. & docet Cast. l. 2. de leg. c. 4. vt supra l. 3. notauimus. Accedit, quod non tantũ leges iudiciales, sed etiam morales, & cæremoniales similibus pœnis sanciebantur vt patet Leui. 20. & sequent. & Deuter. 25. & in 28. fiunt generales comminationes temporaliũ pœnarum. Denique, quod illæ leges ordinarentur ad conuenientem illius reipublicæ gubernationem, non refert, quia etiam media conuenientia ad hunc finem possunt vere, & efficaciter pręcipi sub obligatione conscientiæ. Neque hic finis excludit vltimũ vitæ æternæ, sed potius subordinatur illi, nã seruãdo externã iustitiã, & pacẽ reipublicæ, potest quis mereri vitã æternã si iustus sit, ac subinde illa dignũ se reddere. Quamobrẽ negari non potest pręcepta iudicialia fuisse diuina, nõ solum ex authore, sed etiam ex fine vltimo per illa intento, vt supra visum est. Ideoque superfluum est, addere illam particulam in definitione legis diuinæ, quia nihil Deus homini præcipit, nisi vt obediendo tandem fiat dignus vita æterna, quamuis alius proximior finis possit etiam per talem legem intendi.

Deut 25. & 28.

Tandem inquiri potest, an obligatio illius legis tanta fuerit, vt ad sui obseruationem in cõscientia cogeret, non obstante quocunque periculo mortis. Sed hoc dubium eadem proportione expediendum est, qua simile tractatum de lege humana. Itaque de præceptis moralibus certum est, obligare cum eo rigore, præsertim si negatiua sint, quia oppositum est intrinsece malum. Affirmatiua autem quia non obligant pro semper, possunt interdum non obligare ratione periculi mortis. Vnde idem à fortiori dicendum esse constat de positiuis præceptis affirmatiuis diuinis, vt magis ex dicendis patebit. De negatiuis autem præceptis à Deo positis potest esse nonnullum dubium, quia obligant pro semper, & Deus potest ita obligare sine vlla exceptione propter summam authoritatem, quam in pręcipiendo habet, stante autẽ obligatione à Deo posita, impossibile est, vt liceat cõtra illã agere. 6 *Dubium.* *De præceptis moralibus dicendum obligare sub quocunque periculo.*

Nihilominus tamen dicendum est illam legem vt positiuã non obligasse per negatiua pręcepta cum periculo vitæ, nisi vbi occurreret ratio vitandi contemptum diuini præcepti, aut religionis. Ita docent omnes authores supra lib. tertio citati circa legem humanam, & specialiter de lege diuina in genere id docet Soto l. 1. de Iustit. quæst. 1. artic. 6. in fine corporis, & Adrianus quodlibet. 1. art. 3. ad 5. quodlibet. 6 artic. 2. ad 2. & in quarto, quæstion. tertia de Claub. excepti. 8. Vbi in exemplum adducit legem Sabbathi, quæ non obligauit Machabæos, ad non bellandum die Sabbathi, propter periculũ vitæ, vt sumitur ex primo Machabæor. 2. Ratio autem est, non quia liceret tunc propter metum agere contra obligationem à Deo positam, sed quia pro tunc cessabat obligatio. Nec refert, quod præceptum negatiuum obliget pro semper, quia dum non prohibet rem intrinsecè malam, semper habet subintellectam conditionem, nisi interueniat sufficiens necessitas, seu periculum excusans. Quæ conditio etiam in diuinis præceptis includitur, non quia non posset Deus aliter præcipere si absoluta potestate vti velit, sed quia in ordinaria hominum gubernatione illa non vtitur per generalia præcepta,

7 *Lex vetus vt positiua non obligabat cum periculo vitæ.* *Sot.* *Adrian.*

Deut. 6. *Deuter. 4. & 28.* *Fundamentũ contrarium improbabile.*

cepta, quæ secundum regulas prudentiæ & cõuenientis gubernationis tradi censentur. Et inde etiam facile probatur exceptio posita in assertione, quia agere aliquid in contemptũ Dei, vel religionis, aut legis eius, est intrinsece malum, & ideo merito conditio illa non extenditur ad talem euentum. Quod dictum etiam est de lege humana, multoque magis verum est de diuina, vt etiam confirmat aliorum Machabæorum exemplum l. 2. c. 7.

2. Mach 7.

8 *2. Cõclusio*

Dico secundo. Permissiones aliquæ fuerunt effectus illius legis, non tamen per modũ puræ permissionis, sed per modũ dispensationis, vel potius per modũ cõcessionis, & priuilegij. Declaratur, aduertendo, permissionem interdum late dici de omni illo, quod nõ prohibetur, nec pręcipitur lege, & ita D. Thom. in 4. d. 33. q. 2. art. 2. q. 2. distinguit varios modos permissionis, vnus quo minus bonum permittitur, relicto meliori, sic matrimonium permittitur respectu virginitatis, & de vsu eius ait Paul. 1. ad Corint. 7. *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundũ imperium*, Hæc autem magis est approbatio, quã permissio. Vnde magis improprie appellatur permissio, concessio melioris boni non præcepti, nam illud potius est consilium: imo neque licentia faciendi aliquid, quod per se malum nõ est, nec prohibitum, est propria permissio, de qua nunc loquimur. Addit etiam D. Thomas, peccatum veniale permitti respectu mortalis, quia non prohibetur. Sed hoc etiam improprie dicitur, nã peccatũ veniale re vera est prohibitum, licet cum minori rigore quam mortale.

D. Thom.

9 *Propria permissio.*

Propria ergo permissio dicitur de quocumq. malo, vel prohibito, non respectu maioris, vel minoris mali, sed respectu cohibitionis eiusdem mali permissi. Et sic possumus distinguere duplicem permissionem, vnam facti, alteram iuris. Facti appello, quando sine iure aliquid statuente de facto peccatum voluntariè non cohibetur; & sic Deus dicitur permittere peccata. Iuris autem permissionem appello, quando lex aliqua permittit facere, quod alias prohibitum erat, & hęc permissio dicitur proprie effectus legis, quia per legem introducta est. De hac ergo intelligitur assertio, quæ ex locis statim allegandis manifesta fiet. Vlterius enim subdistingui potest hæc permissio iuris, nam quędam est immunitatis tantum, quam lex talis concedit ei, cui permittit peccatum, & in virtute solum iubet, ne sic operans puniatur, vt in lib. 1. dixi. Alia vero est permissio concessiua exemptionis tollentis prohibitionem, vt sine culpa fieri possit, quod antea non poterat, vt per dispensationem, aut priuilegium fit. Dicimus ergo permissionem, quę est effectus legis veteris semper esse huius vltimi ordinis.

Permissio facti quæ.

Permissio iuris quæ.

In quo sensu procedit assertio.

Alia subdistinctio permissionis

10 *Probatur assertio.*

Probatur primo inductione ex Scriptura iuxta expositiones, quæ probabiliores nobis videntur. Nam in primis pluralitas vxorũ permissa fuit in lege veteri, vt sumitur ex Deuter. 21. ibi *Si habuerit homo vxores duas, &c.* Non enim inuenitur lex, quæ dispositiue, vt sic dicam hoc permittat, sed pręsuppositiue, vt ex tenore dictorum verborum constat. Fuit enim illa permissio concessa patribus, & traditione, ac more recepta in illo populo, & postea in lege Moysi non fuit prohibita, ac subinde tacite fuit approbata, vt illis etiã verbis declaratum est. Vnde illa permissio dici potest, non esse ex lege, sed ex Patribus, sicut circuncisio: tamen sicut circuncisio numeratur inter sacramenta illius legis, ita permissionem hanc vocamus effectum illius legis, saltem retentum, seu probatum. Talis ergo fuit illa permissio in illa lege, qualis fuit in Patribus, in illis autẽ fuit illa permissio concessiua priuilegij auferentis prohibitionem & culpam, ergo & in illa lege. Minor traditur ab Innocent. III. in cap. *Gaudemus*, de Priuileg. & est communis sententia Sanctorum, & expositorum, Matth. 19. & Augustin. libro primo de Nupt. & concupiscen. c. 9. & videtur indubitatum ex sanctitate antiquorum Patrum, & familiaritate, quam cũ Deo habebant.

Innoc. III. C. Gaudemus. August.

11 *Libellus repudij. Deuter. 24. Auctor imperfecti. D. Thom.*

Alia permissio in lege disposita fuit de libello repudij Deuter. 24. quam multi explicant de permissione impunitatis, longe tamen verisimilius mihi videtur esse intelligendum de permissione dispensatiua, seu concessiua, & excusante à culpa, quod tenuit Auctor imperfecti Matth. hom. 17. & D. Thom. in 4. supra id valde probabile reputat; & videtur supponere 1. 2. q. 102. art. 5. ad 3. & sequuntur quam plures scholastici in 4. dist. 33. & Iurisperiti in dicto c. *Gaudemus*, & Bellarmin. lib. 1. de Matrim. cap. 17. ad 14. & Maldonat. Matt. 19 & plures alij, quos refert, & sequitur Sanci. lib. 10. de Matrim. disput. 1. nu. 7. Ratio vero est, quia lex illa simpliciter id concedit, & nullum indicium præbet, quod illud permittat, licet sit malum, sed absolute vt fieri possit, vt patet ex citato loco, & ex Malach. 2. nã videtur ibi approbari matrimoniũ: ergo incredibile est, illã permissionem fuisse quoad solam impunitatẽ respectu legis, quia hoc modo constitueretur ille populus in magno periculo peccandi, cum hoc illi non explicaretur.

Bellarm. Maldonat. Sanci.

Malach. 2.

12

Alia permissio fuit mutandi cum vsura alienigenis, de qua eadem est disceptatio inter Doctores, mihi tamen ob eandem rationem placet sententia, quæ permissionem illam explicat de concessione excusante à culpa, saltem propter donationem à Deo factam, vel quia iure belli poterant Hebræi accipere bona alienigenarũ vicinorum, respectu quorum illa concessio intelligenda est. Et ita explicat expresse Ambros. in lib. de Tobia cap. 17. quem graues Theologi & Iuristæ sequuntur, quos refert Couar. lib. 3. Variar. cap. 1. nu. 7. Aliud exemplum esse potest ex lege Deuteron. 23. *Ingressus vineam proximi tui, comede vuas, quantum tibi placuerit, foras autem non efferas tecum.* Vbi priora verba non sunt præceptiua, sed permissiua, excusando non solum culpam mortalem, sed etiam venialem, & maiorẽ licentiam dando, quam solo iure naturę videatur concessa. Et ratio est eadem, quę supra est tacta. Nam potuit Deus fructus alienę vineę cõmunes facere quoad illum vsum, & per illam legem simpliciter intellectam fecisse videtur. Idemque est de alio exemplo de vsu spicarum, quod ibidem subiungitur. Deniq. afferri potest exemplum de vsu sacrificii zelotypiæ Num. 5. quam inter permissiones posuit D. Thom. in 4. vbi supra, & significat, fuisse tantum permissionem minoris mali, quia tentare Deum, per se malum est. Sed sine dubio existimo, etiam permissionem illam fuisse concessiuam, nam posita illa lege, vti illo sacrificio, non erat tentare Deum, quia signum, quod à Deo ibi postulabatur, ab ipso erat institutum cum promissione effectus, & ita cessat diuina tentatio, iuxta dicta tractatu 3. de Relig. libro 1. cap. 2. ergo etiam cessabat ratio culpæ, quia per se loquendo,

Ambros. Couar.

Deut. 23.

Numer 5. D. Thom.

nulla alia malitia in illo actu poterat immiri.

13 *Ex dictis infertur assertio tradita.* Ex his ergo satis probata relinquitur assertio, quia nulla permissio occurrit in illa lege facta, quæ sit de actu malo, & prohibito, perseuerante in sua malitia post permissionem, quia semper facta permissione cessabat prohibitio, siue per propriã dispensationẽ, siue per mutationẽ materiæ, vt proprie loquendo dicendũ est. Nã hoc genus permissionis tantum habere potuit locum in aliquibus, quæ ex vi iuris naturæ non licerent, seclusa tali permissione Dei, quod autem iure naturæ non licet, non fit licitum per propriam dispensationem, sed per materiæ mutationem vt supra lib. 2. declaratum est; ergo ita fieri etiam potuit in dictis permissionibus, vt ex dictis etiam facile intelligi potest. Vnde etiam sumitur optima congruentiæ ratio, quia Deus potuit illam permissionem facere cũ immunitate à culpa, & verba concessionis sunt absoluta; ergo interpretandum est, ita fecisse. Probatur consequẽtia, tum quia beneficia Principis, & maxime summi, latissime sunt interpretanda, illa autem permissio in illius populi cõmodum à Deo concedebatur, tum etiam quia ita magis expediebat ad bonum regimen, quod Deus intendebat per illas leges maiora mala vitare, tum etiam, quia hoc est maxime consentaneum legi diuinæ, etiã positiuæ, nimirum, vt nullum malum culpæ permittat positiue (vt sic dicã) licet negatiue possit aliqua permittere, non iniungendo propter illa specialem pœnam huius vitæ. Et (si quis recte consideret) ad hoc suadendum applicari facile *D. Thom.* potest ratio quarta Diui Thomæ, qua probat necessitatem legis diuinę, 1. 2. q. 91. ar. 4. & qua probat, legem diuinam dari debuisse de omnibus actibus moralibus bonis, quia necessarij sunt ad diuinam amicitiam, vt declarat q. 99. art. 2. iuncto articulo 2. quæstionis 100. nam eadem ratione non debuit lex diuina per modum iuris permittere malum aliquod, in quo perseueret malitia diuinæ amicitiæ contraria. Vnde etiam concluditur, non solam permissionẽ, sed etiam opus ex illa factum posse dici effectũ talis legis, quia erat opus bonum, & tale fiebat per concessionẽ legis, sicut opus priuilegio concessum est effectus eius. Neque contra hanc assertionem occurrunt obiectiones generales, illæ vero, quæ circa particularia exempla adducta fieri solent, & difficiles non sunt, & in propriis materiis tractantur. Addendum vero est, interdum in illa lege expresse tantum dici, vt hoc vel illud faciens non subiaceat pœnę; vt patet Exod. 21. &c. & tunc clarum est, solũ quoad impunitatem actum permitti.

14 *Lex vetus habet effectus pœnales.* Dico tertio. Lex vetus habet etiam effectus pœnales, seu pœnarum. Hæc assertio per se nota est, quia magna ex parte lex illa pœnalis erat, passim enim in ea legimus, *qui hoc fecerit morte moriatur*, vel *delebitur de populo suo*, vel *dentem pro dente, & similia*; erant ergo illæ leges pœnales, non puræ, sed mistæ, seu habentes simul vim directiuam, vt dictum est. Ratio autem, propter quam comminationes pœnarum additæ sunt in illa lege, est illa communis, quod pœnæ necessariæ sunt, præsertim propter illos, qui sunt proni *Aristoteles.* ad malum, vt ait Aristot. lib. 10. Ethic. cap. vlt. ille autem populus erat valde imperfectus, & pronus ad malũ, & ideo maxime induci debuit comminationibus pœnarum. Quæ propter hanc causam fuerunt in illa lege, & multiplices, &

A grauissimæ, ac propterea vocatur illa lex timoris, & seruitutis, quia per comminationes pœnarum, magis, quam per amorem inducebat ad sui obseruationem. Vnde è conuerso in transgressoribus erat causa punitionis, sic enim pœna est effectus legis pœnalis, quamuis non semper eodem modo. Nam vt in lib. 4. diximus, lex interdum pœnam ipsam per se exequitur, & tũc dici potest causa per se, & proxima ipsius pœnæ, aliquando vero solum taxat, & designat pænam imponendam, & tunc immediate facit obnoxium pœnę transgressorem legis, remote autem, & quasi consequenter est causa ipsiusmet pœnæ, quam iudex, vel executor imponit, vel proxime efficit.

Possumus ergo hæc duo genera legum pœnalium in veteri lege distinguere, nam quædam imponebant pænam ferendam, vel exequendam 15

B per hominem, aliæ vero per se se illam faciebãt, vel imponebant. In priori ordine pono, omnes leges imponentes pœnam corporalem signis. Leuit. 21. Lapidationis Leuit. 24. verberũ, Deut. 25. siue pœna talionis Exod. 21. Certum est enim has leges non obligare in conscientia ad pœnæ solutionem ante condemnationem. Nam considerando verba legis videtur res clara, omnes illas pœnas fuisse impositas in ordine ad sententias iudicum, vt patet Exod. 21. cum similibus. Item in his corporalibus pænis idem est manifestum, vel per se præsumptum, vbi aliud euidẽter non constiterit de voluntate, & præcepto Dei, quod in illa lege ostendi non potest. De pecuniarijs vero pœnis posset quis dubitare, vt *Leuit. 21. & 24. Deut. 25.* *Pœnæ pecuniariæ.*

C quando lex præcipit restituere duplum, triplũ, vel quadruplum, vt Exod. 22. nam verbum *restituat* indicat obligationem in conscientia. Sed nihilominus verius existimo, quidquid ibi habet rationem pœnę designari in ordine ad sententiam iudicis, & antea non obligare, quia verba non habent maiorem vim, & mitiori modo explicanda sunt, & ita procedunt rationes aliæ factæ de legibus humanis. Dico autem *quidquid habet rationem pœnæ*, quia id, quod ad restitutionẽ rei ablatæ, vel recompensationem damni facti pertinebat, ex naturali obligatione, statim restituendum erat, vt per se constat. Et hac ratione probabile est, legem Exod. 21. vt dominus seruum, vel ancillam percutiens, oculum, aut dentes excluderet, illum liberum dimitteret, obligauerit in conscientia nulla expectata sententia, *Exod. 22.* *Exod. 21.*

D quod tenet Castro lib. 2. de Lege pœnali c. 4. qui tamen id explicat, etiam per modum proprię pęnæ, non vero satis id probat, facilius vero intelligitur per modum recõpensationis damni illati, quam lex diuina illo modo taxabat, & definiebat. Addi etiam potest, quædam alia onera imposita fuisse per illam legem committentibus aliqua delicta, quę non tam videntur fuisse pœnæ, in vindictam impositę, quam remedia, vel medicinæ talium delictorum in ordine ad diuinum cultum illius legis, & de his verisimile est, obligasse in conscientia ante iudicis sententiam, huiusmodi videntur fuisse leges imponentes aliquas oblationes, vel sacrificia pro aliquibus delictis, cum aliquo modo confessionis delicti, vel sine illo, vt late prosequitur Castro cit. loco. *Castro.*

In alio ordine pono irregularitates quasdam, quas lex illa ipso facto inducebat circa personas, propter varias occasiones, vel euentus, vt propter tactum corporis mortui. Numer. 19. & Leuit. 11. vel propter alias similes causas, vt vi- 16 *Irregularitas.* *Num. 19. Leuit 11. & 12.*

dere licet Leuit. 12. & sequentibus. Has autem inter pœnas numeramus, late loquendo, quia erant onera, & grauamina illius legis, re tamen vera ordinarie non erant proprie pœnæ, quia sine culpa inducebantur, ad eum modum, quo nunc irregularitas sæpe non est pœna, sed indecentia quædam. Incurrebantur autem tunc tales irregularitates ipso facto, & ex vi legis, & ideo dicimus illum fuisse proximum, & per se effectum illius legis, nam ex vi, & efficacia & institutione illius immediate fiebat. Atq; in hoc etiã ordine constitui possunt leges, quæ ipso facto irritabant aliquem cõtractum in illa lege, quod maxime admittendum videtur in legibus inducentibus impedimenta matrimonij Leuit. 18. nam in hoc sensu communiter ab expositoribus, & theologis leges illę intelliguntur. Et hoc indicant illa verba, *Turpitudinem patris, matris, sororis, &c. non reuelabis*, nam per hæc directe prohibetur, & fit illicitus vsus talis matrimonij, & ideo necessarium est, vt matrimoniũ ad talem vsum ordinatum, non solum sit prohibitum, sed etiam irritum, tanquam obligans ad actum illictum, quod fieri non potest. An vero præter hęc præcepta fuerint alia in illa lege ipso facto irritantia actus aliquos, vel contractus, testamenta, vel quid simile, definiendum existimo ex principijs supra positis, & iudicium esse ferendum iuxta exigentiam verborum ipsorum præceptorum, quæ consideranda, & expendenda sunt.

Lex irritãs aliquem cõtractum ipso facto. Leuit. 18.

17 Dico quarto; opus dignum aliquo præmio, & præmium ipsum numerari potest inter effectus illius legis. Hoc facile probatur supponendo, legem illam induxisse ad sui obseruationem per varias promissiones, vt constat ex libro Exodi cap. 19. & Deuteron. 4. 27. & 28. & ex Prophetis, alijsque locis frequenter. Et rationem reddit D. Thomas dicta q. 99. art. 6. quia hoc generaliter pertinet ad perfectam prouidentiam legislatoris humani; ergo multo magis ad prouidẽtiam Dei, cui non est similis in legislatoribus; ergo dando illam legem, conueniens fuit, vt simul promitteret prœmia obseruantibus illam. Et confirmatur, quia non est Deus minus liberalis in promittendo, & iustus in præmiando, quam sit seuerus in comminando, & iustus in puniendo, sed Deus sanciuit illam legem per comminationem plurium pœnarum, vt dictum est; ergo decuit, vt etiam per promissiones suas illam confirmaret. Et ideo solet lex illa in Scriptura significari nomine pacti, ac fœderis, quia ita lata est ad obligandos homines, vt per promissionem adiunctã obligauerit etiam Deum ad reddenda præmia seruantibus illa. Ex hoc ergo fundamento facile probatur vtraque pars assertionis, nam opus legis cum sit, effectus est legis, licet nõ proximus, saltem remotus, quia lex, quantum in se est, ad illud inducit, & mouet. Deinde opus illud ex obligatione legis factum sub promissione præmij, quantum est ex se, dignum est tali præmio, sicut mercenarius dignus est mercede sua. ergo opus dignum mercede promissa in lege, effectus est eiusdẽ legis. Vnde vlterius procedendo, præmium ipsum effectus est operis illo digni, cuique ex pacto, & promissione debetur; ergo lex, quę est causa talis operis, consequenter est etiã causa talis pręmij, est ergo effectus eius, licet magis remotus. Neque in hac assertione absolute sumpta superest specialis difficultas.

Opus præmio dignũ, & ipsũ præmium inter effectus legis posse numerari. Exod. 19. Deuter. 4. 27 & 28. D. Thom.

Probatur vtraq; pars assertionis.

18 Occurrit tamen commune dubium, quales fuerint promissiones illius legis an temporales tantum, vel etiam spirituales & æternæ. Et ratio dubij est, quia D. Thomas dicto art. 6. significat, promissa illius legis fuisse tantum temporalia, & reddit rationẽ, quia lex illa disponebat ad Christum sicut imperfectum ad perfectum, & dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione perfectionis, quæ erat futura per Christum, imperfectorum autem est, quod temporalia bona desiderent, & ideo illa lex per temporalium bonorum promissiones homines inducebat. Nam qui vult (ait D. Thomas) inducere alium ad obseruantiam præcepti, ea debet promittere, quæ magis sunt in eius affectu, nam sicut qui docet, incipere debet à facilioribus, ita qui mouere alium vult, ea proponere debet, quæ facilius mouere possint. Vnde ob eandem causam comminationes illius legis erant de pœnis temporalibus, quia earum timor magis mouere solet animales homines, & imperfectos. Confirmatque hoc D. Thomas ex Paulo ad Galat. 3. comparante legem pædagogo, & consequenter Israeliticum populum puero existenti sub pædagogo, nam sicut puer maxime sensibilibus mouetur, & ideo à pædagogo interdum flagellis terretur, aliquando vero leuibus munusculis, & promissionibus inducitur, ita lex illa populum sibi subiectum inducebat, quod etiam constat ex tenore legis Deuter. 27. & 28. & ex vsu Prophetarum Isai. 1. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis, &c.* Et sæpe in aliis.

Commune dubium de promissionibus legis veteris.

Galat. 3.

Deut. 27. & 28. Isai. 1.

19 Significat autem D. Thomas, hoc esse intelligendum exclusiue, ita vt non solum lex illa temporalia frequenter promiserit, quod euidentissimum est, sed etiam quod nihil excellentius promiserit, ad hoc enim discursus D. Thomæ tendit. Vnde promissio illa, quæ habetur Leuit. 18. & Ezechi. 20. *Custodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis*, de vita corporali intelligit idem D. Thomas q. 100. art. 12. ad 2. ex Paulo ad Galat. 3. vbi significat, diuersitatem esse inter illas duas sententias, *Iustus ex fide viuit*, & *Qui fecerit ea, viuet in illis*, quod prior intelligitur de vita spirituali, posterior autẽ minime, quia lex non est ex fide. Et ideo in priori sententia simpliciter dicitur *viuit*, in posteriori autem non simpliciter, sed cum addito, *viuet in illis*, id est, in lege, cuius pœnas non incurret, vel in iustitia legis, vt exponere videtur idem Paulus ad Rom. 10. dicens, *Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea.* Præterea idem Paul. ad Hebręos scribens hanc sententiam indicare videtur. Nam cap. 7. dicit, *noui testamenti meliorem esse spem*, vtique quia est de æternis bonis, *per quæ approximamus ad Deum.* Ergo hæc non promittebantur in veteri testamento. Et ideo cap. 8. addidit, nouum testamentum melioribus promissionibus sancitum esse. Hinc etiam sancti Patres multum huic sententiæ fauere videntur, nam D. August. lib. 18. de Ciuit. cap. 11. dicit, legem appellari vetus testamentũ, quia promissiones terrenas habet, & per Iesum Christum futurum fuerat testamentum nouum, in quo regnum Cœlorum promitteretur. Quæ differentia manifeste requirit, vt promissio regni Cœlorum in veteri testamento facta non fuerit, & subiungit rationem similem discursui D. Thomę dicens, *Hunc enim ordinem seruari oportebat, sicut in vnoquoque homine qui in Deũ proficit, id agitur, quod ait Apostolus, vt non sit prius quod spirituale est sed quod animale, postea spirituale.* Et ita in q. 92. in Exodum dicit, licet in veteri testamento præcepta ad bo-

Explicatur D. Thomas

Leuit. 18. Ezech. 20.

Galat. 3.

Rom. 10.

Hebr. 7.

August.

ad bonos mores pertinentia reperiantur, promissiones tamen carnales, atque terrenas fuisse, & q.33. in Nume. inter alias differentias inter vtrumque testamentum hanc constituit, quod in veteri promissa erant temporalia, in nouo spiritualia, quod lib.4. contra Faust. & epist. 120. & in alijs locis sæpe repetit. Vnde Bernard. serm. 30. in Cantica, de lege dixit. *Graue legis iugum, & vile præmium, nam terra est in promissione*, cui statim opponit suaue iugum legis gratiæ, quæ promissionem habet vitæ, quæ nunc est, pariter, & futuræ. Hinc deniq; Hieronym. Dialog. 1. contra Pelagian, & Chrysost. in Matth. dixerunt, regnum Cœlorum cæpisse prędicari de Euangelio. *Legens* (inquit Chrysostom.) *Legem, legens Prophetas, legens Psalterium, nunquam regnum Cœlorum audiui nisi in Euangelio.* Hieronymus autem reprehendit Pelagium, qui dicebat, regnum Cœlorum, etiam in veteri testamento repromitti, *Cum perspicuum* (inquit) *sit, regnum Cœlorum primum in Euangelio prædicari.*

D. Bernar. *Hieron.* *Chrysost.*

20 *Contraria pars suadetur.* In contrarium vero est, quia non videtur posse negari, quin antiqui obseruatores legis Moysi vitam æternam per eam sperarent, de hac enim retributione loquitur Dauid Psalm. 118. cum dicit. *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem*, & clarius Tobias 2. filio dicebat. *Filij sanctorum sumus & vitam illam expectamus, quam daturus est Deus ijs, qui fidem suam non mutant ab illo.* Et 2. Machab. 7. vnus eorum dixit. *Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit.* Vnde de illa vita intellexisse videtur illam promissionem. *Qui fecerit ea viuet in eis*, de qua etiam loquitur Ezechiel. 18. cum dicit, *qui custodierit præcepta mea & fecerit iudicium, & iustitiam, vita viuet*, & similia habet capite 33. & vita æterna expresse promittitur Daniel. 12. & Sapientiæ 5. *Iusti autem in perpetuum viuent.* Denique Isaias cap. 64. æterni præmij dignitatem agnoscens & expectans ait, *Oculus non vidit Deus, absq; te, quæ præparasti diligentibus te.* & cap. 13. describit æternum præmium virtutis. Non videtur ergo dubium, quin homines sub lege viuentes promissionem haberent vitæ æternæ, & illam sperarent, quod aperte confirmat Apostolus ad Hebr. 11. vbi facta longa numeratione iustorum illius temporis, concludit, *& hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem*, quod necesse est intelligi de repromissione æterna, nam temporales promissiones multi acceperūt, de quibus in principio dixerat, *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones.* Denique non solum pœna temporalis, sed etiam æterna cognoscebatur, & timenda proponebatur in illo tempore, vt constat ex eisdem locis. Vnde etiam tunc peccando mortaliter reatus illius pœnæ incurrebatur, vt est de fide certum; ergo necessarium est, vt etiam æternum præmium proponeretur, nam hæc duo connexa necessario sunt, & eadem est vtriusque ratio. Quod etiam aperte ostendit Princeps quidam Iudæorum, qui Christum interrogauit, *Quid faciens vitam æternam possidebo?* Luc. 18. habebat ergo notitiam illius, & spem.

Psal. 118. *Tob. 2.* *2. Mach. 7.* *Ezech. 18.* *Dan. 12.* *Sap. 5.* *Isai 64.* *Cap. 13.* *Hebr. 11.*

21 *Vtraque pars bene intellecta amplectenda.* Dicendum vero est, vtramque partem recte intellectam veram esse. Nam lex proprie sumpta non promittebat præmia æterna, sed temporalia, vt priores Patres docent. & ratio eorū suadet, & ex testimonijs ex lege citatis colligitur,

A addendo, nullum ex propria lege afferri testimonium, in quo spirituales promissiones fiant. Et nihilominus verissimum etiam est, homines sub lege constitutos habuisse promissionem vitæ æternæ, & spiritualium bonorum, & fidem, ac spem eorum, sine qua impossibile est remissionem peccatorum obtinere. *Accedentem, enim, ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* ad Hebr. 11. *Hebr. 11.* Neque hoc posterius cum priori repugnat, quia hanc promissionem non habuerunt Iudæi ex lege, sed ex Patribus (vt sic dicam) vtique per traditionem eorum, nam à principio Ecclesiæ facta est hominibus fidelibus, & in eis per traditionem permansit fides eius, & in Abraham reuocata est, & expressior facta, vnde est illud Ecclesiæ in Missis defunctorum. *Signifer Sanctus Michael repræsentet eas in lucem sanctam, quam olim Abrahæ promisisti, & semini eius.* B Sic ergo ad populum Israeliticum peruenit, & postea per Prophetas scripta est, non tanquam noua, sed tanquam antiqua. Quod totum satis probat testimonium Pauli ad Hebr. 11. vbi incipiens ab Abel, & progrediens per Patriarchas vsque ad Propheras, omnes dicit habuisse hanc promissionem. Lex ergo nullam promissionem spiritualem huic antiquæ addidit, & in hoc sensu vere dicitur, tantum promisisse temporalia, scilicet, quantum ad promissiones, quas ipsa addidit. Et in hoc sensu loquutus est D. Thomas cum Augustino. Et in eodem dixit Bernardus, *Explicantur Patres prædicti.* fuisse vile præmium, scilicet, proprium illius legis comparatum ad onus etiam proprium, quod lex illa imponebat. Chrysost. autem, & Hieronymus quando non de sola lege, sed de toto testamen- C to veteri loquuntur, exponendi sunt, vt loquantur de promissione vitæ æternæ sub expresso nomine regni cælorum. Vel si hoc non probatur, quia Sapien. 5. vocatur *regnum decoris*, & cap. 6 *regnum perpetuū*, *Sap. 5.* & quia verba Isaiæ, & alia sūt æquiualentia, dicendum est, ante Christum non fuisse promissum regnum cęlorum, vt iam apertum, & secundum illum statum assequendum, & hoc modo inceptum esse prædicari tempore legis gratiæ, & hoc intendisse illos Patres, vt ex antecedentibus, & consequentibus constare potest. Vel certe regnum illud non fuisse promissum, vt præmium operum legis, sed vt præmium operum gratiæ, & vt sic semper ad nouum testamentum pertinuisse. Quæ doctrina magis declabitur ex capite sequenti.

D Aliud dubium excitari potest circa eandem quartam assertionem, scilicet, quomodo opera legis essent meritoria illius præmij temporalis promissi per legem, vel præmij æterni promissi per fidem. 22 *Aliud dubium.* Sed de hoc posteriori puncto dicam in capite sequenti. De priori vero dicendum est, fuisse illud meritum de condigno, & de iustitia, quia & opera erant satis proportionata tali præmio, (cum Bernardus dixerit, fuisse vile præmiū respectu tanti oneris) *Meritum de condigno.* & fiebant ex pacto cum Deo, & sub conditione talium operum. Oportebat autem, tale opus esse saltem moraliter bonum, quale de se erat quodlibet opus diuinę legis, nisi ex parte operantis praue fieret, tūc enim totum opus Deo displiceret, *Bernard.* & ideo non posset esse meritorium de condigno apud Deum, etiam præmij temporalis, cum pœnam potius mereatur. Et ita est intelligenda conditio illius promissionis, quod fiat opus ita implens aliquod præceptum legis, vt nullum aliud præceptum Dei per illud violetur. Imo addi potest ex D. Thom.

dicto art.6.ad 3.aliam etiam conditionem fuisse necessariam ex parte personę operantis, scilicet, vt operans non esset inimicus Dei. Sic enim ait D.Thomas, aliquos seruantes legem illam non fuisse consecutos etiam præmia temporalia illis promissa, quia *cor totum habebant in temporalibus defixum, & à Deo elongatum.* Nam in tali statu nemo potest mereri apud Deum de iustitia etiam temporalia promissa, cum illis etiam bonis sit indignus. Vnde licet fortasse gratia non esset per se necessaria ad tale meritum tanquam principium per se eius, potuit esse necessaria conditio ad remouendum impedimentum. Et ideo hoc non obstat, quominus tale præmium absolute dici possit effectus illius legis, quod de præmio æternæ vitæ simpliciter dici non potest, vt capite sequenti constabit.

23 D.Thom. Denique indicat D.Thomas in dicta solut. ad 3. non obstante dicta promissione, non fuisse infallibile illud præmiũ, respectu singularũ personarũ, quia fieri poterat, *vt al. quæ personæ particulares, e iã iustitiã legis seruantes illa bona temporalia non obtinerent. quia iã erant spirituales effecti, vt per hoc magis ab effectu temporalium abstraherentur, & eorũ virtus probata redderetur.* Vnde sentit D.Thom. promissioné temporaliũ etiam tũc inclusisse conditioné, dummodo spiritualibus non nocerent, & sub illa fuisse infallibilem, ita vt ratione illius talia bona obtinerentur, etiamsi ad spiritualem salutem non essent necessaria, simpliciter loquendo. Et ita intelliguntur specialiter tunc promissa bona tẽporalia, vt talia sunt, id est, sine positiuo respectu ad spiritualia, quanuis noluerit Deus se obligare ad illa tribuenda, etiam cum spirituali nocumento.

24 Multiplicatio peccatorum non fuit effectus illius legis. Vltimo dicendum est, quanuis occasione illius legis peccata multiplicata fuerint, nihilominus dici non posse, simpliciter loquendo, multiplicationem peccatorum fuisse effectum illius legis. Hanc assertionem propono ad explicandas aliquas loquutiones Scripturæ præsertim D. Pauli, & cõuenientem modum loquendi in hac materia. Prior igitur pars expresse traditur ad Roman.7. vbi prius dicit, *Cum essemus in carne, passiones peccatorũ, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti.* Deinde obijcit,

Rom.7. *quid ergo dicemus, lex peccatum est? absit,* & infra, *nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit;* igitur occasione legis, non data ab ipsa, sed ab homine accepta, multiplicata sunt peccata. Ratio vero est, quia lex ostendebat peccatum, & illud prohibebat, & consequenter quodammodo augebat appetitum rei prohibitę, *quia cum aliquid concupiscitur, &, postea prohibetur, concupiscentiæ flamma magis attollitur.* Vt ait Chrysost. homil. 12. in epist. ad Roman. & consentit

Chrysost. Hieron. Hieron. quæst.8. ad Algas. Aliunde vero lex illa vires non præbebat ad peccatum vincendum, vt capite sequenti dicam. Altera vero pars probatur ex eodem Paulo, quia lex est bona, & opus Dei; ergo non potest esse causa peccati. Probatur consequentia, quia alias Deus ipse esset causa peccati, & ideo Paulus eodem loco cautissime loquitur, dicens, *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? absit, sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem.* Vbi peccatum vocat fomitem peccati, & illi tribuit causalitatem aliorum peccatorum, licet per occasionem legis.

25 Obiect. 2.Cor.3. Sed contra posteriorem partem obiici potest illud Pauli 2. ad Corinth. 3. *Litera occidit, spiritus autem viuificat,* vbi Augustin. nomine *literæ* legem intelligit, quæ sic vocatur, vel quia in lapidibus scripta fuit, vel quia per antonomasiam lex scripta appellatur, & consonat quod statim Paulus subdit, *Si ministratio mortis literis deformata in lapidibus, &c.* Vbi clare legem describit. Verbum autem *occidit*, de occisione spirituali intelligitur, opponitur enim verbo *viuificandi* spiritui attributo, quod plane intelligitur de spirituali vita; ergo iuxta Paulum lex spiritualiter occidit; ergo peccatum, quod est mors animę est effectus illius legis. Atque ita illum locum exponit Augustin. de Spirit. & liter. cap. 4. & sequentibus, præsertim vsque ad 14. & 15. contra Faust. cap. 8. & libro secundo contra Aduersar. legis, & Proph. cap. 7. & idem ferre tradit ibi Chrysost. homil.6. sequunturque D.Thomas, Anselm. & alij. Et simili modo ad Roman. 7. dicitur illa lex mortis, vtique ab effectu, quia occidendo, mortem animæ infert, mors autem animæ est peccatum. August. August. Chrysostom. D Thom. Anselm. Rom.7.

Ad prius testimonium aliqui nomine literæ non lege tantum, sed totam literam veteris testamenti intelligunt, quam dicũt occidere, si iuxta corticem literæ intelligatur, viuificare autem, si in spirituali sensu accipiatur. Ita Origen. lib. 6. contra Celsum circa finem, & lib. 7. prope medium. Quam sententiam non reprobat Augustin. dicto lib. de Spirit. & liter. cap. 4. sed potius admittit, dummodo alia non reijciatur, & ita illa vtitur, lib. 3. de Doctrin. Christian. cap. 5. Et sententia quidem sano modo intellecta in se vera est, non est autem existimandum, intelligentiam scripturæ secundum proprium sensum verborum malam esse, vel nociuam, hoc enim hæreticum esset, vt per se constat, sed sensus est, nociuum esse, vel cum scriptura figurate loquitur adhærere cortici verborum vel spiritualem sensum scripturę in vniuersum abiicere: sic enim dixit Christus Ioan.6. *Spiritus est, qui viuificat, verba, quæ ego loquutus sum vobis spiritus, & vita sunt.* Sed licet hæc sententia sic intellecta in se vera sit, sine dubio non est intenta à Paulo in illo loco, nam euidenter per literam legem intelligit, vt ex contextu constat. Dicunt tamen Chrysost. & Græci legi tribui, quod occideret corporaliter, quia pœnam mortis frequenter imponebat. Quod per se spectatum sustineri posset, tamen non videtur intentum à Paulo, vt ratio facta probat, & quia infra vocat Paulus eandem legem, ministrationem damnationis. Et ideo Augustin. supra exponit, legem occidere, etiam spiritualiter, non quidem per se, & vt causa mortis spiritualis, sed solum vt occasio, sicut in assertione explicatum est. Quia vero illa non est occasio data, sed accepta; ideo simpliciter illa loquutio propria non est, sed metaphorica ad eum modum, quo dicitur Deus in Scriptura præcipere, quando solum permittit, ad indicandam certitudinem euentus, ita enim in præsenti, vt significaret Paulus, posita lege sine spiritu gratiæ infallibiliter sequi lapsum hominis, ideo dixit, literam occidere. 26 Resp. August. Ioan.6. Chrysost.

Vnde facile patet responsio ad alium locum, in quo illa dicitur lex mortis, potest enim hoc intelligi de morte corporali, iuxta expositionem Chrysostomi, quam etiam indicat Gregor. 11. Moral. capite. 10. alias 11. vbi per vmbram mortis legem intelligit, quia mortem frequenter in pœnam imponebat. Et in hoc sensu non procedit obiectio, sed locus ille probat tertiam assertionem, 27 Ad alium locum resp. Chrysostom. Gregor.

tionem, quia licet lex per se, & absolute non intenderet mortem, etiam corporalem, & sub hac ratione dici possit, non esse causam illius, quomodo etiam de Deo dicitur, quod *mortem non fecit*; nihilominus in transgressores legis mortem per se intendit, & facit, supposita transgressione, quia sic bona est, quomodo dicitur Deus facere omne malum pœnæ. Dices; ergo etiam dici poterit lex illa lex vitæ, quia sicut comminabatur mortem transgressoribus, ita promittebat vitam seruantibus. Respondetur, denominationem illam non ex sola promissione, vel comminatione, sed ex effectu desumi, mors autem proprie infertur ratione legis transgredientibus ipsam, vita autem corporalis non datur proprie, sed solum non aufertur, & ideo non est eadem ratio denominationis. Alio modo intelligi potest ille locus de morte spirituali, iuxta expositionem Augustini supra datam, & satis consentaneum discursui Pauli, nam veluti explicans illam denominationem subiungit, *Inuentum est mihi, mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem, nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit*. Loquitur ergo de morte spirituali, & explicat, illam vocari legem mortis, non quia sit causa eius, sed quia occasione eius sequuta est, & tacite explicat verbum occidendi, quod in alio loco posuit, & ita eundem habent sensum, & vnus per alium debet explicari.

Obiect. — Resp. — Alia expositio.

CAPVT VII.

Vtrum lex vetus iustificaret?

1 *Præcipuus effectus legis.* QVoniam præcipuus effectus legis est, subditos facere bonos, & in illa lege habet hic effectus specialem difficultatem, operæ pretium visum est, de illo specialiter tractare. Potest autem duplex iustitia distingui ex Paulo ad Hebræos cap. 9. vbi vnam vocat iustitiam carnis, indicans esse aliam iustitiam spiritus, quas alijs locis vocat iustitiam legis, & fidei, seu spiritus. Iustitia carnis dicitur opus, quo fiebat munditia quædam ab illis irregularitatibus, quas lex illa inducebat, vt supra diximus, & exponit Diuus Thomas quæstione 103. articulo primo, vbi in hoc sensu dicit, cæremonias legis vocari iustitias carnis, quia sanctificabant ad emundationem carnis. De hac igitur iustitia manifestum est, potuisse legem illam iustificare, quia ex vi suæ institutionis tollebat per certas cæremonias illas immunditias legales, sicut etiam illas inducebat. De hac vero iustificatione non tractamus, quia nec difficultatem habet, nec poterat iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, vt ibidem Paulus ait. Iustitia autem animæ subdistingui potest. Nam vna est supernaturalis, quæ est propria iustitia fidei, & spiritus, & hominem sanctum ac iustum simpliciter facit, & ideo illius effectio theologico more iustificatio simpliciter, & absolute dicitur: alia est naturalis, seu acquisita, quæ consistit in rectitudine moralium operum, quæ à Philosopho morali vniuersalis iustitia vocabitur. Hic de priori iustificatione tractamus, tum quia illa sola facit habentem simpliciter bonum, tum etiam, quia illa iustitia per se pertinet ad legem naturæ, lex autem vetus supernaturalis erat, tum denique quia etiam posterior iustitia sine priori comparari non potest,

Duplex iustitia carnis, & spiritus. Hebr. 9. Iustitia carnis qua — D.Thom. — Iustitia animæ duplex. — Supernaturalis. — Naturalis

A vt in materia de Gratia ostendemus. Et eo modo quoad illam erat necessaria gratia, non magis poterat per legem veterem dari, quam ad alia opera, vt dicemus.

2 De illa ergo iustitia assertio certissima est, legem veterem non habuisse ex se virtutem iustificandi. Ita docet Diuus Thomas quæstione 100. articul. 12. de præceptis moralibus, & quæst. 103. articul. 2. de cæremonialibus. De iudicialibus autem hoc non disputat, sed tanquam manifestum supponit. Docuit autem hanc sententiam Paulus in Epistola ad Romanos, præsertim à capite tertio, vbi inquit, *ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo*, quod cap. 4. & sequentibus prosequitur. Idem in Epistola ad Galatas, vbi capite tertio, *Quoniam* (inquit) *in lege nemo iustificatur apud Deum*. Idẽ in Epistola ad Hebræ. vbi propterea cap. 7. legem vocat infirmam, & B inutilem, quia nihil ad perfectum adduxit, quod explicans cap. 9. dicit, cæremonias legis, non potuisse secundum conscientiam perfectum facere seruientem. Explicat autem Diuus Thomas, hunc sermonem Pauli esse verum, non tantum quoad opera cæremonialia, sed etiam quoad moralia ex sententia Augustini libro de Spiritu & liter. capite decimo quarto, & sequentibus: ac merito, tum quia Apostolus simpliciter loquitur de tota lege, tum etiam, quia specialiter loquens de præcepto *Non concupisces*, ad Romanos capite septimo dicit, non solum non iustificasse, sed etiam per occasionem spiritualem mortem attulisse, vt explicuimus, tum denique quia ratio C Pauli ad Galatas capite secundo, *Si ex lege iustitia: ergo gratis Christus mortuus est*, æque procedit in tota lege, & omnibus præceptis eius.

Lex vetus non habuit ex se virtutem iustificandi — D.Thom. — Rom. 3. — Galat. 3. — Hebr. 7. — August. — Rom 7. — Galat. 2.

3 Difficultas autem est in explicando, cur dicatur illa lex non iustificare, & quomodo intelligendum id sit, & quæ ratio eius sit reddenda. Ad quam breuiter dici potest, legem illam non iustificasse, quia opera eius non erant talia, vt possent hominem sanctum efficere, nam lex non potest sanctificare, nisi per opera, quæ præcipit. Assumptum declaratur, quia opera legis alicuius dupliciter possunt iustificare, scilicet, ex opere operato, vel ex opere operantis, opera autem illius legis neutro ex his modis iustificabant; ergo lex illa nullo modo iustificabat. Minor quoad priorem partem videtur expressa Diui Pauli ad Galatas cap. 4. vbi cæreD monias legis vocat *egena, & infirma elementa*, quia non poterant à peccato mundare, & ad Hebræ. 9. hac ratione dicit, fieri non posse, sanguine hircorum, aut vitulorum auferri peccata. Ex quibus locis & similibus id communiter docent Theologi in 4. dist. 1. ac definiunt Concilium Florent. in decreto Eugenij, & fauet Concilium Tridentin. session. -. Altera vero pars minoris videtur sufficienter probata testimonijs supra adductis, & ratione ex illis desumpta, quia nulla opera iustificant ex opere operantis, nisi quæ sunt opera fidei, teste Paulo in eisdem locis, sed opera legis distinguuntur ab operibus fidei, vt idem Paulus passim repetit in eisdem locis; ergo. Vnde ad Galat. 3. ex illo loco, *Iustus ex fide viuit*, concludit Apostolus, legem non iustificare, *sicut scriptum est, quia lex non est ex fide.*

Difficultas — Resp. — Galat. 4. — Hebr. 9. — Conc. Flor. Conc. Trid. — Galat. 3.

4 Contra singulas vero ex his partibus singulæ obiectiones occurrunt. Contra primam est frequens obiectio de circuncisione, quia per illam *Obiect.*

aut saltem in illa dabatur gratia infantibus in lege Moysi, & non ex opere operantis; ergo ex opere operato, quia non datur medium; ergo aliquod opus illius legis iustificabat. Occasione huius obiectionis disputant hic aliqui moderni, an sacramenta veteris legis, vel aliquod illorum saltem circuncisio habuerit virtutem iustificandi apud Deum à peccato, saltem originali. Sed quia disputationem hanc alienam ab hoc loco existimo, & quia in principio tertij tomi tertiæ partis, qua potui diligentia illam tractaui, ideo ad illam lectorem remitto; doctrinam enim, quam ibi tradidi nunc etiam omnino verã esse censeo, quæ in summa est. Primo nullum sacramentum proprium veteris legis, hoc est, in ea institutum; quodque cum ea incepit, habuisse virtutem iustificandi, neque in eo datã esse gratiam, extra meritum operantis. Hanc enim assertionem tanquam certam secundum catholicam doctrinam tenendam esse censeo, propter fundamenta fidei supra allata, & propter communem consensum Patrum, & scholasticorum, quos ibi retuli, & refert Cardinalis Bellarminus libro secundo de Sacrament. in genere capite decimo quinto. Sub hac autem assertione comprehenduntur omnia sacramenta illius legis præter circuncisionem.

Nullum sacramentum veteris legis propriũ habuit virtutem iustificandi nec in eo dabatur gratia extra meritũ operantis. Bellarm.

5 Secundo censeo omnino verum circuncisionem fuisse aliquo modo institutam in remediũ originalis peccati, vt Innocent. III. docuit in cap. *Maiores*, de Baptismo ex sententia Augustini libro 2. de Peccato origin. cap. 30. & aliis locis ibi citatis. Vnde fit, vt applicata circuncisione paruulo debita intentione, & modo, illi daretur gratia, sine qua nulli remittitur originale peccatum secundum veram; & certam doctrinam. Addidi vero in citato loco, & verissimum censeo, in hoc non habuisse circuncisionem maius priuilegium, vel maiorem vim, quam ante Abraham, & post illum in cæteris hominibus extra Israeliticum populum habuerit sacramentum, seu remedium illud, quo paruuli iustificabantur; hoc enim remedium in nullo tempore, vel natione defuit in hominibus, quantum est ex parte Dei. Solum fuit differentia, quia ante circuncisionem; licet aliqua professio, vel applicatio fidei per signum externum necessaria fuerit ad remedium originalis peccati; saltem in infantibus, vt probabilior opinio fert; non habebat tamen determinationem ex aliqua institutione diuina, & hanc determinationem accepit quoad populum Israeliticum per institutionem circuncisionis. In reliquis vero ad iustificationem pertinentibus nullum priuilegium, nullave perfectio circuncisioni collata est, tum quia oppositum in Scriptura non habet fundamentum, tum etiam quia Paulus ad Romanos capite 3. per circuncisionem solum dicit, credita fuisse Iudæis eloquia Dei, sub illis eloquiis, comprehendendo legem, & finem eius, vt idem Apostolus declarat ad Roman. 9. & 10. Tum denique quia in ordine ad iustificationem etiam circuncisio comprehenditur sub infirmis, & egenis elementis; quia licet non fuerit in lege instituta, à principio fuit eius inchoatio & præparatio ad illam, & in illa permansit tanquam professio illius, & vnum ex potissimis sacramentis eius.

Quomodo circuncisio instituta fuit in remedium peccatioriginalis.

Quodnam priuilegium habuit circũcisio præ cæteris.

Roman 3.

6 Vltimo tam de ipsa circuncisione, quam de remedio legis naturæ dicendum est non dedisse gratiam ex opere operato, quanuis esset (cum

Nec circuncisionẽ nec remedium legis naturæ dedisse gratiam ex opere operato.

A proportione loquendo) signum necessarium, vt illo posito iustificaretur paruulus. Ratio prioris partis, & principaliter intentæ est, quod nullum opus legis siue scriptæ, siue naturalis potuit iustificare, quatenus erat opus talis legis, iuxta doctrinam Pauli supra declaratam, & iuxta doctrinam Conciliorum, & Patrum, sed circuncisio, & æquiualens remedium erat opus legis scriptæ, vel naturalis; ergo non potuit habere ex se virtutem iustificandi. Neque hęc pars repugnat posteriori, quia Deus non ex vi legis, sed ex merito Christi præuiso voluit etiam pro eo tempore remedium paruulis adhibere; & consequenter illud etiam prouidit modo consentaneo meritis Christi, & hominibus accommodato. Et priori ratione instituit, vt talis gratia non daretur, nisi in fide Dei, & Christi venturi, posteriori autem ratione instituit, vt illa fides non esset tantum interior, sed vt aliquo signo exteriori ostenderetur, vt ita membra Ecclesiæ visibilis, per visibilem aliquam fidei professionem aggregarentur, & hoc fiebat per circuncisionem in populo Dei, extra illum vero, vel ante illum fiebat aliquo signo arbitrio hominum determinato. Et ita constat; potuisse illud signum esse necessarium; & sufficiens, vt ad præsentiam illius Deus iustificaret paruulum sine vlla actione, vel virtute talis operis, ac subinde sine opere operato, sed ex gratia Dei per fidem Christi, & in eius virtute. Quia nihil amplius necessarium est, neq; habet fundamentum in scriptura, vel ratione, neque erat consentaneum illi statui, in quo merita Christi nondum erant exhibita, vt Diuus Thomas supra recte declarat.

D.Thom.

7 Quomodo autem in hoc baptismus superet antiqua remedia in dicto loco tractatum est, vbi etiam obiectiones aliæ sunt solutæ, neque inuenio nouam alicuius momenti, cui satisfacere necessarium sit. Nam quod quidam inferunt sequi, circuncisionem iustificasse ex opere operato, non intelligo, quam vim habeat, quia neque illius consequentis sensum satis percipio. Quod enim est illud opus operandum? aut enim est ipsum opus redemptionis Christi, aut de alio est sermo. Hoc posterius non video, quod sit aut quo fundamento cogitari possit, & ideo facile negatur sequela. Si vero de priori opere consequens illud intelligitur, profecto nõ esset magnum inconueniens, sequelam admittere, quia non propterea Christus gratis mortuus esset, quandoquidem opus redemptionis eius supponitur esse, quod tunc iustificabat, saltem meritorie. Nunquam tamen proprie dicitur circuncisio iustificasse quocunque modo, quia non erat causa iustitiæ, sed tantum signum necessarium ad profitendam fidem, sine qua professione gratia non fuisset data paruulo, sub qua ratione recte dici potest conditio, sine qua non, quia illa non est causa, vt constat. Nam etiam ipsa fides parentum erat conditio necessaria, & sine qua non, & tamen neque de illa dici potest, quod gratiam daret infanti ex opere operato, nec quod gratiam contineret, imo nec causa iustificans paruulum proprie dici potest, nisi, vel late, aut improprio modo, sicut dicitur de quolibet remedio, vel conditione, sine qua non, vel quatenus fortasse habere poterat aliquod meritum de congruo, vel impetrationem, quod pertinet magis ad opus operantis, de quo superest dicendum.

Quomodo baptismus superet antiqua remedia.

8 Alia obiectio est contra alteram partem de iustificatione ex opere operantis, nam hæc etiam duplex est, scilicet, prima & secunda, seu augmentum primæ, vtraque autem obtineri potuit in illa lege ex opere operantis per opera eiusdem legis; ergo lex ipsa erat causa vtriusque iustificationis, quia erat causa operũ, per quæ illa fiebat; ergo absolute dicenda est iustificasse ex opere operantis. Minor quoad priorem partem de prima iustificatione probatur, quia in illa lege comparabatur prima iustitia media dispositione operantis per actus Fidei, Spei, & Charitatis, ac contritionis, vt est de fide certum ex Ezechiel. 18. & 33. & ex doctrina Concilij Trident. sess. 14. cap. 4. supra autem ostensum est, legem illam præcepisse hos actus pœnitentiæ, & virtutum theologalium; ergo præcipiebat actus, quibus homines iustificabantur ex opere operantis dispositiue, & de congruo licet non de condigno; ergo iustificabat per opera sua, non enim videtur lex aliqua posse meliori modo per actus suos iustificare. Altera vero pars de secunda iustificatione probatur, quia opera bona, quibus homines iusti seruabant illam legem erant meritoria de condigno augmenti gratiæ iuxta doctrinam communem, certam, & definitam in Concilio Trident. sessione 6. capite decimo, quæ non est limitata ad statum legis gratiæ, sed generalis est ad omnia tempora, vt probant etiam spirituales promissiones capite præcedenti adductæ.

2. obiect. de opere operantis iustificatio ex opere operantis duplex.

Ezech 18. & 33. Conc. Trid

9 Circa priorem partem aliqui Theologi negant, actus Fidei, Spei, & Charitatis fuisse præceptos in illa lege, ducti potissimum ratione facta, quia alias homo iustificaretur ex operibus illius legis. Quam opinionem indicat Medina 1. 2. q. 99. art. 5. vbi non simpliciter loquitur, sed cum addito ait, quod *præcepta fidei non pertinent præcipue ad legem Mosaicam, sed ad legem Euangelicam*, vbi particula *Præcipue* reddit obscuram sententiam, nam ex vi illius potius videtur affirmari præcepta illa etiam pertinuisse ad legem Mosaicam, licet principalius spectent ad Euangelicam. In hoc autem sensu idem dicere poterat de omnibus præceptis moralibus, quæ perfectiori modo traduntur, & explicantur in lege Euangelica, intendit autem Medina differentiam constituere inter vtraque præcepta, & ideo videtur potius excludere præcepta theologalium actuum à lege Moysis; inde enim infert, non cõtineri sub moralibus, aut cæremonialibus præceptis. Et magis declarat in ratione, quam adiungit, quia Paulus distinguit legem à fide ad Rom. 4. ad Galat. 3. loquitur autem de fide viua; ergo præcepta huius fidei distincta sunt à præceptis legis. Et confirmari potest, quia alias præcepta moralia illius legis iustificarent, quod repugnat Paulo, vt supra ex D. Thoma, & Augustin. explicatum est; sequela autem patet, quia si præcepta fidei dabantur in lege veteri, sub moralibus præceptis continebantur; ergo sub illis præceptis continetur fides, per charitatem operans, negari non potest, quin illa præcepta iustificarent. Dicendum ergo est, hæc præcepta non contineri in illa lege, sed esse supra illam, vel ab illa supponi.

Responsio quorundã

Medina.

Roman. 4. Galat. 3.

D. Thom. August.

10 Nihilominus verissimam esse censeo sententiam, quam cap. 3. proposui, nimirum, legem illam præcepisse actus pœnitentiæ, & Theologalium virtutum quæ videtur expressa D. Augustini in libr. de Gratia, & libero Arbitr. capite 18. vbi ait. Præcepta charitatis esse in lege veteri, & noua, spiritum autem gratiæ ad illa implenda in veteri fuisse tantum promissum, in noua vero datum. Est etiam D. Thomæ q. 100. art. 2. vbi docet, præcepta moralia veteris legis data esse de actibus omnium virtutum, per quæ homines bene ordinantur ad communicationem cum Deo, & loquitur de communicatione, quæ constituit amicitiam inter hominem, ac Deum, vt quæst. 99. artic. 2. explicuerat; ergo sub illis virtutibus includit etiam Theologicas. Quod in secundo loco euidentius declarat, dicens, impossibile esse, hominem fieri amicum Dei, nisi efficiatur bonus, & adduxit illud Leuit. 19. *Sancti eritis, quia ego sanctus sum*, loquitur ergo de bonitate, quæ hominem facit sanctum, quæ non est sine Fide, Spe, & Charitate; ergo lex illa præcipiebat etiam actus harum virtutum. Et ita in quæstion. 100. articul. 3. ad 1. declarat, quomodo præcepta dilectionis Dei, & proximi in decalogo contenta fuerint. Atque eandem sententiam habet quæstione 107. articul. 1. ad 2. in fine, cuius verba infra referam. Eandem sententiam videtur supponere Caietan. quæst. 100. articul. 1. Deinde potest hoc inductione ostẽdi ex Scriptura, nam præcepta charitatis Dei, & proximi expresse habentur Deuteronomij 6. & Leuit. 19. vt explicuit Christus Matth. 22. & significauit Paul. ad Roman. 13. dicens in præcepto dilectionis esse radicata cætera mandata. Item fidei præceptum non aliter ponitur, quam sufficienter proponendo res credendas, sic autem proposita fuit illi populo fides vnius Dei, Exod. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus*, per quæ verba intellexit Hieronym. datum esse præceptum fidei, & Deuteronomij 6. *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est*. Et similiter proponitur fides vnius mediatoris Deuteronomij 18. *Prophetam de gente tua, &c.* Et simili modo præceptum spei in actu exercito (vt sic dicam) ponitur per diuinas promissiones sufficienter propositas, quod in illa lege frequenter fiebat. Nec refert, quod essent promissiones temporales, quia vt erant diuinæ, pertinebant ad superiorem ordinem, vt attigit D. Thomas quæst. 99. art. 6. ad 2. & ideo sicut per fidem diuinam credenda erant, ita per spem infusam speranda, vt euidenter docet Paul. ad Hebr. 10. & 11. Denique de pœnitentia erat expressum præceptum in illa lege, vt supra probatum est ex Leuit. 16.

Vera sententia.

August.

D. Thomas

Deut 6. Leuit. 19. Matth. 22. Rom. 13.

Exod. 20. Hieron. Deuter. 6.

D. Thom.

Hebr. 10. & 11.

Leuit. 16.

Responderi autem potest, his testimonijs solum probari, cum lege Moysi simul habuisse illum populum præcepta Fidei, Spei, & Charitatis, inde tamen non sequi hæc præcepta, fuisse præcepta ipsius legis, nam sunt antiquiora, & ita fuerunt in illo populo à Patribus recepta, sicut supra de promissionibus dicebamus. Sed hoc id primis repugnat verbis Christi Matth. 22. vbi cuidam interroganti, *quod est mandatum magnum in lege?* respondit, *Diliges Dominum Deum tuum, &c. hoc est maximum, &c.* ergo intellexit Christus, hoc fuisse mandatum legis, alias non recte interroganti respondisset. Vnde Matth. 19. alteri interroganti, *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* respondit, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, vtique legis, nam interrogans non alia cognoscebat, & ita Christus statim numerauit præcepta moralia, vsque ad illud, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, in quo

11 Respons.

Impugnat. Primo. Matt. 22.

Matt. 19.

quo includitur præceptum dilectionis Dei, vt explicuit D. Thomas dicta q. 99. art. 1. ad 2. Præterea præceptum dilectionis Dei tam expresse, & formaliter proponitur in ipsamet lege Deut. 6. Sicut cætera, vel preceptum de dilectione proximi, quod dicitur esse secundum post illud, cur ergo negabitur intrinsece pertinere ad ipsam legem? Nam in hoc iam cernitur clara differentia inter hæc præcepta spiritualia, vt sic dicam, & promissiones spirituales, quæ in lege nõ fiunt: & ratio sufficiens, cur tale præceptum excludatur à lege, dari non potest. Nam quod illa præcepta fuerint antiquiora in lege naturæ, nihil refert, tum quia, etiam circuncisio erat antiquior, & nihilominus fuit incorporata, vt sic dicam, in illa lege, tum quia omnia præcepta decalogi fuerunt etiam antiquiora illa lege, & nihilominus fuerunt in illa renouata, & ideo ad illam intrinsece pertinuerũt, cur ergo non dicetur idem de preceptis Theologalibus? Vnde sumitur etiam efficax ratio, nam ideo precepta mere naturalia in illa lege iterum data sunt, quia humana ratio erat peccatis obscurata, & indigebat noua instructione, & inductione per legem positiuam, sed non minus erat obscurata ratio circa præcepta Theologalia, nec minus indigebat noua instructione; ergo non est verisimile, data esse præcepta circa actus acquisitos, & non circa infusos necessarios ad salutem. Et hoc etiam confirmat, quod Paulus illam legem vocat sanctam, & spiritualem; ergo intelligit, illam præcepisse actus vere sanctitatis, & maxime spirituales, quales sunt actus Theologici. Item illa lex data est propter fœlicitatem æternam; ergo etiam propter veram sanctitatem; ergo data est etiam de actibus, quibus homo disponitur ad veram sanctitatem, alias etiam in ratione legis non esset adæquata suo fini, nec sufficienter data.

D. Thom. Secundo

Confirmat.

12 *Legem illam non iustificasse.* Neque vero ex hac assertione sequitur, legẽ iustificasse, vel homines eo tempore potuisse ex operibus legis iustificari. Probatur hoc, quia nõ minus verum est, legem naturalem non habuisse virtute iustificandi, quam legem Moysi, vt ex Augustin. & D. Thoma sæpe diximus, & est cõstans apud Theologos, sed lex naturalis, vt in ea poterant homines saluari, includebat intrinsece, & principaliter præcepta Fidei, Spei, Charitatis, & Pœnitentiæ, quia hec media semper fuerunt ad salutem necessaria, & consequenter, semper etiam fuerunt præcepta lege diuina; ergo intrinsece pertinuerunt ad statum legis naturalis, prout erat lex in sua ratione sufficienter præcipiens in ordine ad vitam æternam. Et ideo dixit D. Thomas hic quæst. 100. artic. 3. legem Decalogi, quæ est lex naturalis non tantum complecti ea, quæ ex principijs primis cognosci possunt, sed etiam illa, quæ ex fide diuinitus infusa statim innotescunt, ergo quod lex illa præciperet actus fidei viue, nõ sufficit, vt dicatur iustificare, neque vt homo diceretur iustificari ex operibus naturalis legis, alias gratis Christus mortuus esset; ergo neque id sequitur in lege veteri, etiam si illa præceperit eosdem actus.

August. D. Thom.

13 *Declaratur doctrina tradita. D. Thom.* Secundo declaratur idem ex doctrina Diui Thomæ quæst. 106. artic. 7. vbi hanc questionem tractans de lege Euangelica, in ea distinguit duo, scilicet, gratiam Spiritus Sancti, & documenta fidei, & præcepta ordinantia affectum humanum, & humanos actus. Et deinde negat, legem etiam Euangelicam iustificare, posteriori ratione spectata, & in illam conuenire, ait, illud Pauli *Littera occidit*, ex Augustino de Spirit. & Litera cap. 4. & 17. qui idem sentit libr. de Grati. & Libero arbitr. cap. 11. & Hieronym. Dialog. 3. contra Pelagian. in eodem fere sensu locum illum attingit. Negari autem non potest, quin sub documentis, & præceptis legis noue, quibus ordinatur affectus humanus, comprehendantur præcepta Fidei, & Charitatis, imo etiam consilia, quæ ad perfectionem charitatis ordinantur. Atque ita concludit, legem Euangelicam solum iustificare ratione gratiæ, quam confert. Ergo licet præciperet, & doceret omnia, quæ nunc docet, ac præcipit, si non daret spiritum gratiæ, non iustificaret; ergo vt lex dicatur iustificare, non satis est, quod præcipiat actus, per quos potest comparari iustificatio, si non dat vires ad illos eliciendos, nec gratiam sanctificantem. Ergo quamuis lex vetus præceperit illos actus, nisi aliunde ostendatur, dedisse spiritum gratiæ (quod ostendi non potest, cum sit plane falsum, & doctrinæ Apostoli repugnans) inferri non potest, præcepta de talibus actibus iustificasse. Neque obstat, quod Paulus distinxerit legem à fide, nam per fidem intelligit spiritum Fidei, per Charitatem operantis. Nam, quia hoc est precipuum in lege Euangelica, ideo inde denominatur, nomen autem legis, veteri accommodat, quia erat pura lex. Vnde potius hoc confirmat, quod dicimus, nam præceptum fidei non est fides, & ideo licet fides suo modo iustificet, non sequitur præceptum eius iustificare, nam preceptum illud per se spectatum sine spiritu fidei, nihil prodesset.

August.

Hiero.

Ex his ergo colligitur sensus, in quo dicitur lex vetus non iustificare, & que sit propria ratio, ob quam etiam ex opere operantis non potuerit iustificare à peccato. Sensus enim est, legem illam non dedisse vires ad efficiendos actus, qui ad iustitiam, & peccati remissionem obtinendam disponunt, etiamsi illos præciperet, vnde D. Thomas in dicta solut. ad 2. sic inquit, *Lex vetus licet præcepta charitatis daret, non tamen per eam dabatur Spiritus Sanctus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris.* Et ita respondetur facile ad priorẽ partẽ obiectionis, negando consequentiã, & vltimam probationem eius, quia lex non iustificat precipiendo, sed iuuãdo, vt ex frequenti Augustini doctrina constat. Dices, quomodo poterat lex supernaturales actus præcipere, si vires ad illos efficiendos non præstabat: alias videretur impossibilia præcipere. Respondetur, non defuisse illis hominibus, quibus illa dabatur, auxilia gratiæ necessaria ad illos actus præstandos, quod recte probat obiectio facta; illa vero auxilia non fuisse ex vi legis, neque ex vi alicuius principij pertinentis ad illum statum obtineri potuisse. Mendicabantur enim (vt sic dicam) ex lege gratiæ, & auctoris eius, nam per merita Christi venturi, & in fide, & propter fidem eius conferebantur, vt latius infra tractando de lege gratiæ explicabimus. Addi etiam potest illa opera facta ab homine lapso, & in statu peccati existente; nunquam per se valuisse ad iustificandum, seu sanctificandum peccatorem, neque ad remissionem peccati prestandã sine speciali gratia Dei, que gratia nec dabatur, nec promittebatur

14 *Sensus quæstionis elicitur.*

Lex illa non dabat vires ad efficiendos actus, qui ad iustitiam disponunt.

Obiect.

Resp.

ex vi legis veteris, & ob hanc etiam causam lex illa non iustificabat quoad primum iustificationem.

15 Vnde ad alteram partem obiectionis fatemur, iustos illius temporis potuisse de condigno mereri augmentum iustitiæ, & coronam gloriæ, vt aperte constat ex testimonijs scripturæ c. pi te præcedenti allegatis, & præsertim ex Paulo ad Hebr. 10. & 11. & ex doctrina Concilij Trid. supra allegata. Et ex eisdem principijs est æque certum, iustos seruantes legem, siue moralem, siue cæremonialem, siue iudicialem per bonos actus morales factos ex fide per charitatem operante, per eosdem actus meruisse de condigno augmentum iustitiæ, & æterni præmij, quod est æque certum. Tum quia gratia in omni tempore, & statu fuit semen vitæ æternæ, & fons aquæ in illam salientis, tum quia promissiones vitæ æternæ, vt mercedis in omni, & pro omni tempore fuerunt vt supra visum est, tum etiam ex alijs principijs positis. Nihilominus tamen verum etiam est, legem illam non dedisse augmentum iustitiæ, quia virtutem merendi dare non potuit. Omne enim meritum, & augmentum gratiæ, & vitæ æternæ fundatur in gratia ipsa & requirit auxiliã eius, & promissioné diuinam; nihil autem horũ fuit ex vi illius legis, vt satis ostensum, ac declaratum est. Et ideo nec meritum ipsum, nec effectus eius potest illi legi attribui, quia nec fuit principium eius, nec ad illud iuuabat, sed solum illuminabat, & instruebat, & ideo frequenter in Scriptura vocatur lex illa lucerna, & sapientia illius populi, quia solũ docebat, & non iuuabat. Vnde in ordine ad meritum, & augmentum iustitiæ nullam specialem prærogatiuam habuit ille populus, præter illam *quod credita sunt eis eloquia Dei*, ad Roman. 3. & ita de vtraque iustificatione verũ est illud Pauli ad Galat. 3. *In lege nemo iustificatur apud Deum*, vtique ex vi illius, sed *iustus ex fide viuit*.

Soluitur altera pars obiect. Iustos illius temporis meruisse potuisse de condigno augmentũ iustitiæ & coronam gloriæ Hebr. 10. & 11. Conc. Trid.

Virtutem merendi dare nõ potuit lex vetus.

Rom 3. Galat. 3.

16 Et quod dictum est de proprio merito, dicẽdum est de impetratione, & satisfactione iustorum non solum pro pœnis temporalibus debitis pro peccatis proprijs iam remissis, sed etiam pro alijs, vel viuentibus, vel etiam mortuis. Nam quod sub illa lege iusti possent hoc modo satisfacere apud Deum, manifestũ est ex illo 2. Machab. 12. *Sancta & salubris cogitatio est, pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur*. Item ex illo, *Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me*, cum similibus. Et rationes factæ idem probant. Quod autem ille etiam effectus nõ fuerit ex vi legis, sed ex fide, & meritis Christi, ex eisdem locis Pauli constat, & eodem modo explicandum est, vt per se satis constat.

Quod de merito dictum, est de impetratione, & satisfactione dicendum.

CAPVT VIII.

An lex vetus perfecta, vel imperfecta censenda sit?

1 RAtio dubitandi esse potest, quia ostensum est, legẽ illam fuisse principaliter, & immediate à Deo, opera autem Dei perfecta sunt; ergo & lex illa. Item lex illa fuit perfecta ex fine, quia ad optimũ finẽ, tã vltimũ, quã proximũ ordinata est, atque etiã in medijs optime ordinata fuit, tũ quia quæ à Deo sunt, ordinata sunt; tũ etiam quia ostensum est, præcepisse omnia, quæ suo fini erant accommodata, & tunc præcipi expediebat; atque ita etiam ex parte materiæ, ac mediorum perfecta fuit; ergo simpliciter perfecta fuit. Denique de Deo scriptum est. Iob 39. *Non esse ei similem in legislatoribus*; quia lex ab illo lata non solum à summa bonitate, sed etiam à summa sapientia, & prudentia proficiscitur; ergo non potest non esse perfecta; sed lex vetus est à Deo vt legislatore; ergo. In contrarium vero in primis est dictum Pauli ad Hebr. 7. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & imbecillitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex*. at infirmitas, & imbecillitas sunt magnæ imperfectiones, & causa etiam, quæ nihil perfectũ producit, profecto imperfecta est. Deinde, Perfectũ est cui nihil deest; at illi legi multa pertinentia ad perfectionem deficiebant, nempe virtus iustificandi, spiritus adiuuans infirmitatem nostram, perfectio Sacramentorum, & Sacrificiorum, & consilia perfectionis: ergo fuit simpliciter imperfecta. Denique si perfecta fuisset, permansisset, non permansit autem; ergo reprobata est, quia imperfecta, vt Paulus in citatis verbis significat, & ad Galat. 3. dum illam comparat pædagogo, cuius instructio imperfecta est, & puerilis.

Ratio dub. de perfectione legis veteris.

Contrariũ. Hebr. 7.

Resolutio huius puncti facilis erit, si ex lib. 5. Metaphysic. supponamus, rem imperfectam dupliciter dici, scilicet, priuatiue, vel tantũ negatiue. Rem illam voco priuatiue imperfectam, cui deficit aliqua perfectio sibi debita secundum speciem suam, vel saltem valde illi expediens secundum capacitatem suam; negatiue autem dicitur res imperfecta, quæ maiori aliqua perfectione caret, cuius vel capax non est, vel saltem illi non est debita, nec conueniens secundum aliquem statum. Exempla possunt esse facilia, & ideo illa omitto, solumque aduerto, priorem imperfectionem considerari in re secundum se, & absolute spectata: posteriorem autem imperfectionis modum præcipue solere attribui alicui rei per comparationem ad aliam rem perfectiorem, vel in ordine ad aliquod genus, intra quod non habet maximam perfectionem sub illo possibilem. Vt homo ignorans imperfectus est, non solum comparatiue respectu scientis, sed absolute, & in se, quia caret magna perfectione conuenienti, & possibili humanæ naturæ: homo autem indigens discursu ad intelligendum, & iudicandum, non dicitur absolute imperfectus, quia ille modus cognoscendi est connaturalis homini, per comparationem autem ad angelum imperfectus dicitur. Iuxta hos ergo modos iudicandum est de perfectione, vel imperfectione legis veteris, vtrumq. enim diuersis respectibus potest illi attribui, quod per sequentes assertiones breuiter explico.

2 Res imperfecta dupliciter dicitur. Priuatiue. Negatiue.

Dico ergo primo. Lex vetus imperfecta fuit secundum negationem plurium perfectionum, quibus caruit, seu per comparationem ad perfectiorem legẽ. Hæc assertio probatur in primis testimonio Pauli cũ alijs rationibus ei adiunctis posteriori loco. Secundo probari potest per cõparationem ad perfectionem legis nouæ, quia vero comparatio supponit cognitionem vtriusque extremi, hanc probationem vsque ad finem libri sequentis omitto. Tertio probatur numerando breuiter imperfectiones illius legis. Prima est, quia non dabat vires ad assequendum finem suum, neque ad exequendum præcipuos actus suos. Ita sumitur ex D. Thom. q. 98. art. 1. & satis constat ex dictis in capite præcedenti. Ratio enim huius imperfectionis est, quia

3 Lex vetus imperfecta fuit secundum negationem plurium perfectionum.

D. Thom.

opera

opera præcipua illius legis non poterant impleri sine spiritu fidei,& gratiæ, ac subinde lex illa impleri integrè non poterat, vel collectiue quoad omnia præcepta, vel etiā diuisiue quoad aliqua perfectiora, sine gratia, quā ipsa nō conferebat, sed aliunde expetenda & expectāda erat. Et similiter finis præcipuus illius legis cōparari nō poterat sine iustitia apud Deum, & remissione peccatorum, quam dare non poterat, vt testatur Paulus ad Hebræ.9.& iam declaratum est; sub genere autem legis diuinę dari potest lex habēs illam perfectionem, vt in sequenti libro ostendemus; ergo hoc titulo merito dicitur lex vetus fuisse imperfecta in genere diuinæ legis.

4 *D.Thom.* Imo indicat D.Thom. supra, legem veterem quodammodo fuisse in hoc imperfectam per comparationem ad legem humanam & ciuilem, quia lex ciuilis, licet dare non possit vires gratię, non indiget illis, vt impleri valeat, & ideo illa non censetur tanta imperfectio in lege ciuili, & humana, quanta fuit in lege veteri. Quæ doctrina aliquibus non probatur, quia etiam lex humana, ciuilis, debet impleri per actus moraliter bonos, qui sine gratia fieri non possunt. *Doctrina D Thomæ ab aliquibus impugnata Defenditur D.Thom.* Sed hoc parum obstat, tum quia fundamentum assumptum falsum est, possunt enim aliqui actus morales boni ex omni parte intra latitudinem rationis naturalis sine speciali gratiæ auxilio fieri; tum etiam quia lex aliqua ciuilis integre impleri potest per actus bonos secundum substantiā, etiam si ex circunstantia male fiant, ad quod gratia non est necessaria in omni sententia. Aliter vero videri potest illa differentia non subsistere, quia licet lex humana non requirat semper vires gratiæ, saltē requirit vires rationis naturalis, & alicuius etiam facultatis, quas lex humana non probet sed supponit, & ita proportione seruata eandem habet imperfectionem. Respondetur, differentiam in hoc obseruari, quod lex pure humana, seu ciuilis nihil pręcipit nisi quod est proportionatum viribus naturæ, & sic licet non præbeat vires, ex natura sua supponit illas sufficienter. Vnde fit, vt efficaciter, vel quantum in se est sufficienter ordinet ad proprium finem à se intentum. Lex autem antiqua requirebat vires gratię, vt impleri posset, & illas non dabat, nec ex natura sua, vel status populi, cui dabatur, illas supponebat, & ideo quantum in se erat, insufficienter, & inefficaciter ordinabat homines ad supernaturalem finē, & ex hac parte erat quodammodo minus perfecta respectiue, licet absolute fuerit longe perfectior ex fine, & ex alijs causis.

5 *Lex vetus magnum pondus imponebat. Act.15.* Secunda imperfectio legis veteris fuit, magnum pondus operum imponere, quę magna ex parte valde onerosa erant, & grauia parumque vtilia. Ita sumitur ex verbis Petri Actor.15. vbi hac de causa legem illam vocat *iugum* importabile, *quod nec nos* (inquit) *nec patres nostri portare potuimus.* Quę verba non absolutam impossibilitatem, sed grauem difficultatem significant. Quę difficultas in primis oriebatur ex sarcina innumerabilium obseruationum, vt ait Aug. serm. 9. de Verb. Domin. *August.* Nam ob eam causam lex factorum à Paulo vocatur, vt supra notaui. Deinde augebatur difficultas ex conditione operum, quæ pręcipiebantur, erant enim sacrificia multiplicia, & cruenta, & obseruantiæ carnales, *In cibis, & in potibus, & varijs baptismatibus, & iustitijs carnis, quæ non possunt perfectum facere seruientem,* vt dicitur ad Hebr.9. & eleganter explicuit Clem. lib.6. Consti.c.20. Et ideo dicuntur etiam illa præcepta parum vtilia iuxta eundem Paul. ad Hebr.7. *Hebr.7.* & inde augebatur onus, & difficultas legis, quia pręcipiebat multa, & per illa spiritum, & gratiam non prętabat. Dices, videri alienum à suauitate Diuinæ prouidentiæ, legem tam onerosam hominibus imponere, præsertim non præbendo copiosiora auxilia ad illam implendam. *Obiect.* Respondetur, suauitatem diuinæ prouidentię non esse æqualem, nec eiusdem modi in omnibus operibus eius, sed cū proportione distribui iuxta occurrentes occasiones. *Respons.* Homines ergo tunc indigebant illo onere, vt continerentur in officio, & ab idolorum cultu abstraherentur, vt Clem, supra August. & alij Patres passim docent: onerare autem subditum, quando indiget tali onere ad maius bonum, non est contra suauem prouidentiam superioris. Accedit, quod illi populo nunquam negauit Deus auxilium sufficiens ad legem implendam, vt docet D.Thom. quæst.98. ar.2. licet illud non daret ex debito, aut virtute legis, sed ex merito Christi, vt supra dixi. *D.Thom.*

Tertia imperfectio illius legis est, quia grauissimas pænas temporales minabatur, & illis magis terrebat homines, quam amore attraheret, & ideo dicta est lex timoris; quia licet spe etiam præmiorum excitaret homines, præualebat tamen pœnarum timor, vt lib. contra Adimantum cap.16. & 17. & lib. de Mori. Eccles. c. 28. tradit August. vbi cum Paulo ad Hebr.12. ex ipsa forma tradendi legem illam, id late confirmat. 6 *Lex vetus grauissimas pænas temporales minabatur. August. Hebr.12.* Vnde etiam infert legem illam fuisse potius seruorum, quam filiorum; & potest esse quarta eius imperfectio, quæ sumitur ex illo ad Rom. 8. *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore.* Vbi Chrysost. & Græci, & Latini, & Aug. supra ita exponunt. *Chrysost.* Per illam enim particulam, *Iterum*, alludit ad legem, quia ille erat spiritus legis veteris, propter quod dicitur ad Galat.4. de veteri testamento, *In seruitutem generasse filios.* *Galat.4.* Non quia iusti illius temporis vere non essent filij, sed quia ex vi legis non gubernabantur vt filij, sed vt serui. Vnde in principio eiusdem capitis significat Paulus, populum illum tunc fuisse veluti filium paruulum, qui *non differt à seruo, sed sub tutoribus, & actoribus est vsque ad præfinitum tempus à patre.* Ex quo etiam videtur colligi legem illam esse infantium, seu paruulorum, quæ potest esse quinta eius imperfectio. Quam etiam indicauit Paul. ad Gal.3. assimilans legem illam pædagogo, vt supra explicatum est. *Galat.3.* Vbi etiā declarauimus, huic imperfectioni annexam fuisse aliam scilicet, quod lex illa res temporales promitteret, quibus paruuli allici solent ad parendum pædagogo; & hæc esse potest sexta illius legis imperfectio. Et septima esse potest, quia non dabat consilia perfectionis, vt paupertatis & castitatis, quæ est etiam annexa præcedentibus, tū quia hæc non sunt consilia puerorum in fide, & gratia, sed virorum, tum etiam quia talia consilia non bene cohærent cum temporalibus promissionibus, quæ affectum illis consilijs contrarium supponunt. Octaua esse potest, quod lex illa quædam secundum se mala permittebat. Hāc enim inter imperfectiones illius legis ponit Isidor. lib.2. de Different. spirit. c.28. *Isidor.* licet enim illa permissio esset cum excusatione à peccato, vt supra declaraui, fundabantur in periculo maioris mali, & in aliqua nimia concupiscentia sensibilium rerum, & ideo ad imperfectionē

legis

legis pertinebat. Denique plures aliæ imperfectiones illius legis memorari possent, sed hæ sufficiunt ad eius imperfectionem ostendendã, aliæ vero tractabuntur melius libro sequenti, vtramque legem veterem, & nouam inter se conferendo.

7 *Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit. D.Thom.*

Nihilominus dico secundo. Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit. Ita docet D.Tho. q.98.artic.2.ad 1.& probatur sufficienter rationibus dubitandi priori loco positis. Declaraturque in hunc modum, nam lex illa considerari potest, vel ratione generis, quia scilicet, lex diuina fuit, vel secundum propriam speciem, quia fuit talis lex diuina. Prior modo spectata habuit omnem perfectionem legi diuinæ positiuę conuenientem, vt ex dictis facile constare potest, nam Deum habet proximũ authorem; in illius enim voluntate proxime fundata fuit, eamque indicauit, & ab illius potestate processit, non tantũ vt authore naturæ, sed etiam vt authore supernaturali. Vnde etiam habuit, vt non solum sancta, & immaculata fuerit, sed etiam per fidem innotuerit hominibus, & ad supernaturalem finem fuerit ordinata. Denique ex eodem principio, & gradu diuinæ legis immutabilitatem specialem habuit, quam à diuina voluntate participat, id enim commune est legi diuinæ, vt diuina est, vt in sequenti capite latius explicabitur.

8 *Lex illa in specie propria perfecta.*

Posteriori autem modo considerando legem illam, vt talis lex fuit, quasi in specie, habuit alium modum perfectionis, quia sub tali ratione nihil illi defuit quasi quod illi esset debitum secundum talem rationem, seu quod in ordine ad proximum finem suum adæquatum, & in ordine ad tales personas, seu talem populum, & talem statum generis humani habere debuerit. Et in hoc sensu dixit Clemens Papa l.6.constit. c.19. *Legem illam, fuisse perfectam, plenam, & nulla ex parte deficientem.* Denique id optime declarat D. Tho. supra quia perfectio alicuius legis in specie sumptæ non consideratur absolute, sed cum proportione ad eos, quibus datur; ita vt statui, & conditioni eorũ sit accommodata. Nam leges religiosis accommodatę, si secularibus imponãtur, exorbitantes erunt, & deficient à perfectione legis, quia lex quoddam medium est, mediũ autem vt sit perfectum debet esse fini accommodatum. Vnde recte dicit D.Tho. si lex imponatur puero, vt sit perfecta, non debet ea pręcipere, quæ propria sunt virorum, sed quæ puerorum institutioni sint accommodata. Ita ergo se habuit illa lex respectu humani generis; quod tunc non erat capax maioris perfectionis, quia multis transgressionibus subiectum erat, & nõdum satis agnouerat imbecilitatem suam, & indigentiam mediatoris, & gratiæ eius, per quam posset ad excellentiorem statum ascendere, & ideo pro tunc non erat debita, nec accommodata illi legi maior perfectio. Quod autem lex illa habuerit omnem perfectionem, quam status ille postulabat, satis patet ex dictis de materia illius legis, nam præcepit omnia necessaria ad cognitionẽ, & religionẽ veri Dei, & Christi, & ad rectitudinẽ vitę tã moralis, quã humanę, & politicę, ergo nihil illi defuit ad perfectionẽ sibi debitã. Nec etiã plura præcipit, quã expediret; quia populus ille duræ ceruicis indigebat tũc illa sarcina præceptorum, vt declaratum est. Et ita satisfactum est argumentis in vtramque partem in principio positis.

CAPVT IX.

An lex vetus fuerit mutabilis, & quomodo cessare potuerit?

Explicata tota ratione veteris legis causis, effectibus, ac proprietatibus eius, superest de illius abrogatione dicendum; quod huius libri punctum pręcipuum est. Prius vero quam ad illud accedamus, operæ pretium erit exponere, an modi alij mutationum, quos in lege positiua humana explicuimus, in lege illa locum habuerint; & in vniuersum; quomodo lex illa mutabilis, vel immutabilis fuerit. Ratio autem dubitandi esse potest, quia lex illa nihil aliud est, quam diuina voluntas, sed voluntas Dei est immutabilis ergo & illa lex. Consequẽtia videtur clara. Maior autẽ patet, quia lex illa proprijssime diuina fuit, vt ostendimus; Lex autem diuina in Deo nihil aliud est, quam voluntas eius, vt ex dictis in lib.1.constare potest; ergo. Vnde hæc ratio de omni lege diuina quatenus talis est, æque procedit; quia omnis diuina lex immediate à diuina voluntate pendet, non effectiue tantum; sed quasi formaliter, quia ab illa immediate accipit vim obligandi, per quam in esse legis constituitur; ergo necessarium videtur, vt sit æque immutabilis, ac ipsa voluntas Dei. 1 *Mutatio legis veteris. Dub.*

In hoc puncto breuiter dicendum est primo legem veterem nullo modo mutari potuisse ab alio, quam à Deo, vel iuxta decretũ ipsius Dei: Probatur ratione facta, quia fuit proprie lex diuina hoc modo immutabilis est, vtique ab alio, quã à Deo, vt recte docet Bernard. in l. de Præcep.& disp.c.5. satisq; colligi potest ex his, quæ supra de legis naturalis indispensabilitate, seu immutabilitate diximus, & tradit Lactan. li.6. Instit.c.8. Item ex his, quæ diximus de lege humana à superiori lata, quatenus ab inferiori mutari, aut dispensari nõ potest. Ratio enim eadem est, quia voluntas Dei suprema est, & omnis alia est inferior, & subdita; ergo lex per diuinam voluntatem constituta, etiam si positiua sit; per nullam aliam voluntatem mutari potest; ergo est immutabilis ab alio, quam à Deo. 2 *Lex vetus à solo Deo mutabilis. Bernardus. Lactant.*

Atque hinc sequitur primo, legem veterem à nullo alio, quã à Deo, seu quod idem est, nõnisi iuxta pręscriptũ diuinæ voluntatis potuisse abrogari, siue in totũ, siue in parte. Probatur facile, quia legis abrogatio quędã eius mutatio est, sed nõ potuit illa lex ab alio, quã à Deo mutari, ergo nec abrogari. Vnde in hoc etiã eadẽ ratio est de qualibet parte legis, quę de tota lege, quia nõ minus pendet quælibet pars talis legis à diuina voluntate, quam tota. Sicut ergo non potuit tota lex, nisi à Deo abrogari, ita nec pars eius. 3 *Abrogatio legis ad solum Deum spectabat.*

Atque hinc vlterius sequitur, non potuisse quempiam præter Deum ipsum in lege illa dispensare. Ratio est eadem, quia dispensatio legis quædam eius partialis mutatio est. Item quia par in parem non habet potestatem, ne dum inferior. Atque hanc veritatem specialiter, ac fuse tradidit Salmer.tract.61.in Acta, vbi illam confirmat verbis Christi, *Non veni soluere legem, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum, & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Matth.5. & alijs scripturę testimonijs, quibus diuina veritas, & verbũ Dei in æternũ manere dicitur Psal. 116. Quæ testimonia potissime loquuntur de Ver- 4 *Solus Deus dispensare potuit. Salmer. Matt.5.*

bo Dei aliquid affirmantis, vel prædicentis, sic enim nihil impedire potest, quominus veritas eius subsistat, & impleatur. In quo sensu nec Deus ipse facere potest, vt verbum suum in eo sensu, in quo dictũ est, deficiat, seu nõ veniat, seu verum non sit. Nihilominus cum proportione etiam probant illa testimonia de verbo Dei præcipientis, & obligantis. Nemo enim facere potest, vt verbum præceptiuum Dei non obliget pro eo tempore, & modo, quo à Deo prolatum est; alioqui tale verbum fieret suo modo falsum, & inefficax. Deinde adducit c. *Super eo*, de Vsur. vbi Innoc. III. supponit indispensabile esse, quod pagina vtriusque testamenti prohibitum est, est. Vbi licet Pontifex loquatur de vsura, quæ non est mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala, nihilominus si consideretur tantũ vis diuinæ prohibitionis, eandẽ efficaciam habet in quacumque materia. Quia nullus potest facere licitum id, quod Deus sua absoluta prohibitione facit illicitũ. Vnde etiam in hoc æquiparantur paginæ vtriusque testamẽti, infra autem ostẽdemus, legem nouam indispensabilem esse, nisi à Deo; ergo idem dicendũ est de lege veteri.

c. Super eo, de Vsuris. Innoc. 3.

5 *Obiect. Respons.*

Dices. Deus ipse potuit homini concedere facultatem dispensandi in lege sua. Respondeo, potuisse quidem, non tamen dedisse in veteri testamento, quia nullibi legitur talis potestas data Pontificibus, vel alijs in illa lege, imo sæpe absolute prohibentur aliquid addere, vel mutare de illa lege. Vnde nec vsus talis potestatis in illa lege cernitur, vel alicubi legitur, quia nec necessarius fuit, nec fuisset conueniens, quia esset magis in destructionẽ, quam in ædificationem. Si tamen Deus alicui homini talem potestatem dedisset, iam illa dispensatio magis esset à Deo, quam ab homine, quia Dei voluntate, & concessione fieret, nec voluntas Dei obligandi per talẽ legẽ, fuisset omnino absoluta, sed haberet subintellectam conditionem, vel determinationem, si talis homo in ea non dispensaret, ita dispensatio non esset contra, vel præter decretũ diuinæ voluntatis. Vltimo tamen in hoc puncto aduerto, non consequenter loqui, qui dicunt, legem illam quoad ceremonialia, & iudicialia non fuisse proprie diuinam, & nihilominus affirmant, indispensabilẽ fuisse per hominẽ, quia prior assertio destruit fundamentum posterioris, vt ex dictis constat; nos autem supponimus, totã illam legem fuisse propriissime diuinam, & ideo fere eadem certitudine concludimus, fuisse per hominẽ indispensabilem: loquor autẽ de puro homine, nã Christus Dñs potestatẽ habuit in illa dispẽsandi, eo quod sit Deus, vt ipse significauit Matt. 12. dicens, *Dominus est filius hominis etiam Sabbathi*. Quamuis nũquam videatur vsus illa potestate, sed iusta interpretatione vt ex sequentibus patebit, quia non venit soluere legẽ, sed adimplere.

Notandum vltimo.

Matt. 12.

6 *Lex illa ab homine interpretari potuit.*

Nihilominus tamen addendum est, potuisse legẽ illã recipere interpretationem per hominẽ. In quo omnes conuenire videntur, & patet primo ex vsu, primo Regũ c. 21. vbi per occurrentẽ necessitatẽ Achimelec dedit Dauidi panes propositionis, quibus vesci secundum legem ei non licebat; quod tamen per interpretationem legis licuisse Christus Matt. 12. aperte docet. Et eodẽ modo excusat discipulos, quos pharisæi calũniabãtur, eo quod in sabbato spicas vellerent, fricarent, & comederẽt, vt late exponit Abulen.

Matth. 12.

Abulen.

A 1. Reg. q. 8. 13. & 18. Quibus in locis hac ratione legẽ illã veteris testamenti dispensabilem appellat, loquitur tamẽ improprie de dispensatione, prout de interpretatione, & epijkia interdũ dici solet, vt in l. 6. dictum est. Hac etiam interpretatione vsi sunt Machabæi ad bellandum in die sabbati. 1. Machabæ. 2. Sic etiã Christus Dominus Matt. 12. dicit, se non violare legem sabbati, opus misericordię, aut pietatis, vel religionis in illo exercendo, etiamsi laboriosum sit. Sicut licebat Iudæo extrahere de fouea in die sabbati ouem in illam cadentem, vnde ipse concludit, licuisse sibi sanitatem conferre in sabbato. Atque eodem modo Ioan. 5. ostendit licuisse homini sanato ab ipso, portare grabatum suum in sabbato, ex pręcepto eius, quia ad opus pietatis, & ostensionẽ miraculi id pertinebat. Ratio autem est, quia interpretatio legis, pręsertim B positiuæ etiam si diuina sit, est necessaria ad gubernationem humanam propter varietatem occasionum, & necessitatum sæpe occurrentium, in quibus contingit, vel duo præcepta sibi obuiantia occurrere, ac propterea necessarium esse exponere, alterum non obligare, vel etiam cõtingit, talem esse rerum mutationẽm, vt prudẽter præsumatur, non fuisse volũtatem legislatoris in tali casu obligare, quę necessitas etiam potuit in vsu illius legis sæpe occurrere.

1. Mac. 2.

Ratio conclusionis.

Quod si interrogetur, quomodo, vel qua potestate licebat tunc talem facere interpretationem circa voluntatem Dei; non enim videtur cuilibet licere, voluntatem superioris interpretari, sed simpliciter obedire. Respondeo tribus modis hoc licuisse, qui tum ratione, tũ ex eadem lege colliguntur. Vnus est per potestatẽ à Deo ipso datam, quæ maxime pro casibus dubijs necessaria erat. Sicque dicitur Deut. 17. *Si quid difficile, aut ambiguum, &c.* C Secundo ex concursu duarum legum, vnam per aliam interpretando. Sic Christus Matt. 5. exponit, licuisse Iudęis circumcidere homines in sabbato, vt non solueretur lex præcipiens circumcidi infantem octauo die. Leuitic. 12. & eodem modo ait Matt. *Non legistis, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt: violant(. it) in exteriori specie, seu materiali opere, & tamen sine crimine sunt, quia illud opus erat consentaneum alteri legi, Leuit. 24. Ac subinde non erat opus seruile, sed religionis, vt bene exposuit Abul. 3. Reg. 21. q. 17. Sic etiam circa tẽpus præscriptũ ad faciendũ Phase Exodi 21. interpretatio facta est, per legẽ latam Numer. 12. Neque ante hanc posteriorem legem ausi sunt Moyses, & Aaron talem D interpretationem facere, inconsulto Domino, quia nondum videbatur illis talis potestas cõmissa, nec ratio, aut necessitas per se cogebat. Tertio ergo modo licebat hęc interpretatio per euidentiam facti, & necessitatis, vt est per se manifestum in casu Machabæorum. Non oportebat autem, semper necessitatem fuisse extremam, vt videtur fuisse in illo casu, sed sufficiebat esse moralem, & accommodatam pręcepto, vt in casu Dauid late disputat Abul. supra.

7 Dub.

Resp. Triplex modus interpretandi illam legem. Primo. Deut. 17. 2. Matt. 5.

Leuit. 12. Matt. 12.

Leuit. 24. Abulens. Exod. 12.

Num. 12.

Tertio.

Dico secundo. Lex vetus mutabilis fuit à Deo ipso. Hæc assertio satis nota est. Probari enim potest ex generalibus principijs, quod quilibet legislator potest legem suam mutare, cùm ab eius voluntate pendeat. Item ex illa Christi sententia, quia *Dominus est filius hominis etiam sabbati*, sic enim Deus est Dominus supremus totius legis, & omnium actio-

8 Lex vetus à Deo ipso mutabilis.

actionum, quæ per eam præcipiuntur, aut vetantur; ergo potest prout voluerit illam mutare. Denique abrogare illam potuit, vt de facto abrogasse, statim dicemus: ergo à fortiori in illa dispensare, & quamlibet aliam mutationem facere potuit, nam omnis illa minor est, quàm abrogatio. Vt autem modum possibilem abrogationis explicemus, aduertere oportet, varijs modis intelligi posse, velle Deum legem aliquam ferre, Primo absoluto decreto volũtatis suæ, statuẽdo, vt talis lex perpetuo duret absolutè, & simpliciter, ac sine limitatione vlla sicut statuit, vt præmium bonorum operum & pænam malorum æterna sint, & talis lex semel sic lata mutari seu abrogari non potest, etiam ab ipso Deo, in sensu (vt aiunt) composito, quia implicat contradictionem, Deum ita decreuisse, & decretum non impleri, aut impediri, alioqui voluntas absoluta Dei, aut mutabilis esset, aut inefficax.

Nota Deũ velle legem aliquã ferre varijs modis intelligi. Primo.

9 Secundò potuit Deus legem ferre pro tali tempore, vsque ad certum terminum, seu euentum. Vel tertio potuit velle, obligationem talis legis durare sub tacita conditione, nisi ipse aliud statueret, vel vsque ad beneplacitum suum. Et vtroque modo potest lex diuina esse mutabilis, scilicet, quia elapso tempore, pro quo lata est, seu adueniente termino eius cessat sine alia reuocatione, vt contingit in legibus humanis, vel priuilegijs. Et ratio est clara, quia hæc mutatio legis non est per physicam, & realem successionem in ipsa lege, sed in tempore, pro quo obligat, vnde est per modum desitionis relationis ad desitionem termini. Nam lex est signum voluntatis obligantis pro tali tempore, vnde mutato tempore iam non significat illam voluntatem, & hoc modo abrogatur, & desinit obligare. Vel etiam potest lex auferri, quia per contrariam legem, seu voluntatem Dei reuocatur. Inter quos duos modos hoc differt, quod in priori lex ipsa per se desinit, etiam si nostro modo intelligendi non sit in voluntate diuina actus, quo velit legem tollere, sed ex vi prioris actus lex cessat adueniente termino, quia diuina voluntas vltra illum obligare, vel operari noluit, & sine actu diuinæ voluntatis non est lex. In posteriori autem modo intelligitur lex reuocari per actum voluntatis diuinæ ratione distinctum, quo Deus vult, vel legem tollere, vel aliam repugnantem introducere.

Secundo. Tertio.

10 Vnde tandem facillime satisfit rationi dubitandi in principio positæ, quæ ex quadam æquiuocatione procedit, lex enim vetus non est lex ad intra (vt sic dicam) in Deo ipso existẽs, sed est lex ad extra in lapidibus, aut membranis scripta. Vnde non est voluntas Dei, sed signum quoddam externum voluntatis Dei, & effectus eius, & ideò licet voluntas Dei sit immutabilis, lex dici potest esse mutabilis, quia per temporum successionem effectus diuinæ voluntatis mutari possunt, non mutata diuina voluntate, sicut potest Deus angelum in nihilum redigere, quæ est magna quædam mutatio, latè de mutatione loquendo, prout nunc loquimur, licet diuina voluntas non mutetur. Et ratio est, quia decretum Dei, quo res fit, aut conseruatur, vel lex fertur, potuit ex æternitate ita constitui pro tali tempore, & non vltra, vel negatiuè se habendo nostro modo intelligendi, A vel positiuè volendo etiam ex æternitate, vt pro alio tempore res aliter se haberet, vel alia lex constitueretur. Vnde solum erit res, seu lex immutabilis ex vi diuinæ voluntatis iuxta primum modum supra positum, quando Dei voluntas positiuè vellet, & absolutè rem, aut legem pro tota æternitate durare, quasi positiuũ habens decretum nunquam illam destruendi, vel abrogandi. Solum ergo probat ratio facta, legem diuinam in sensu composito non posse abrogari pro illo eodem tempore, pro quo Deus voluit illam constituere, nam hoc inuoluit cõtradictionem, & mutationem in ipsamet diuina voluntate. Quod si pro illo tempore dispensari potest ab ipso Deo, ideo est, quia decretum constituendi legem pro aliquo tempore, non includit decretum non dispensandi in illa: B nam si fingeremus cum hac veluti reflexione esse positam, consequenter esset talis lex pro eo tempore, & in sensu composito in dispensabilis, & cum proportione potest fingi omnino immutabilis. Seclusa autem tali suppositione, & quasi reflexione, ac simpliciter loquendo, lex etiam diuina mutabilis esse potest, ac reuocari.

Respondetur ad rationem dubitandi.

CAPVT X.

An lex vetus quoad suam obligationem iam cessauerit, seu mortua fuerit.

IVdeorum sententia, & existimatio antiqua fuit legem illam fuisse perpetuam, ita vt nunquam esset abroganda, quandiu mundus hic, & status hominum viatorũ duraret. In qua C sententia perseuerarũt multi ex pharisæis, etiã postquam ad fidem conuersi erant, vt Actor. 15. refertur. Et postea in eodem errore perseuerarunt multi hæretici antiqui, vt Ebion, Cherintus, & Nazaræi, vt referunt Iren. libr. 1. capit. 26. Epipha. in hæres. 18. 28. 30. 66. & in alijs August. de Hæres. in. 8. & 9. Hieronym. Epist. 89. ad Augustinum. Damasc. verb Nazaræi, Euseb. lib. 3. Hist. cap. 21. Fundabantur præcipuè, quia lex illa data est à Deo, vt in æternum duraret; ergo neque ab ipso reuocari potuit, quia non potest esse sibi contrarius, neque ab alio, quia nullus potest præualere contra eius voluntatem. Probatur antecedens Genes. 17. *Erit pactum hoc meum in carne vestra, in fædus æternum.* Si autem circumcisio est æterna, etiã tota lex. Item Exod. D 12. *Habebitis hanc diem, &c. solennem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno.* Et infrà. *Custodietis diem istam in generationes vestras ritu perpetuo.* Et Psal. 104. *Statuit illud Iacob in præceptum, & Israel in testamentum æternum.*

1 Legem illã fuisse perpetuã somniabant Iudæi. Act. 15. Ebion, Cherint. Nazaræi. Iren. Hieron. August. Epiphan. Damasc. Euseb. Genes. 17. Exod. 12. Psal. 104.

Nihilominus simpliciter dicendum est, legẽ veterem per Moysem datam abrogatam esse post Christi aduentum, vimque obligandi amisisse. Ita definitum est ab Apostolis, Actor. 15. per illa verba, *Visum est Spiritui Sancto, & nobis &c.* Et in illius confirmationem, & defensionẽ multa Paulus scripsit varijs in locis. Primum in Epist. ad Roman. cap. 6. ibi. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* & cap. 7. id declarat exemplo vxoris quæ per mortem viri soluta est à lege illius, vnde concludit: *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi*; & infra, *Nunc autem soluti sumus à lege mortis, &c.* & iterum capite 8. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à* lege

2. Lex vetus post Christi aduentum vim obligãdi amisit & abrogata fuit. Act. 15. Rom 6. 7. & 8. Ad Galat.

lege mortis. Idem ex professo confirmat in Epist. ad Galat. quam ad hãc veritatem persuadendam pręcipuè scripsit. Item ad Hebræos. 7. quem locum infra latius expẽdemus. Et in eodem sensu dixit idem Paul. ad Ephes. 2. *Legem mandatorum decretis euacuans*, Nam lex mandatorum vocatur lex vetus, vt suprà dictum est, & communiter Patres intelligunt, & illam dicitur Christus euacuasse, id est abstulisse, *Decretis*, vtique Euangelijs, vt infrà declarabimus. Et hæc quidem testimonia contra hæreticos, qui nouum testamentum admittunt, satis efficacia sunt, & sufficiunt. Tamen contra Iudęos necessarium est ex alijs etiam principijs argumentari, quod paulo inferius commodius præstabimus.

Hebr. 7. Ephes. 2.

3 *Duo explicanda Primum. Secundum*

Vt ergo hæc veritas exactè declaretur, & difficultas in principio posita clarius expediatur, duo à nobis explicanda sunt. Primum respectu quarum personarum amiserit lex illa vim obligandi. Secundum respectu quorum præceptorum. Circa primum distinguendum est inter gentiles, & Iudæos, & vtrique spectari possunt, vel secundum se, & in sua secta, seu infidelitate permanentes, vel iam conuersi ad Christum. Vnde quatuor quæstiones oriuntur. Prima, an gentiles non credentes in Christum obligentur lege Moysi. Secunda, an Christiani ex gentilitate conuersi ad Christum teneantur, vel aliquando fuerint obligati ad seruandam legem Moysi. Tertia, an Christiani ex Iudæis conuersi eandem Moysi legem seruare teneantur. Quarta similis est de Iudæis nolentibus in Christum credere, sed in sua pertinacia permanentibus, an Moysi legem seruare teneantur. Ex quibus tertia, & quarta ad nos propriè spectant, aliæ vero parum quidem ad nos referunt, & difficultatem non habent, tamen earum resolutio cum cæteris coniuncta est, & ideo breuiter illas expediemus.

Quatuor quæstiones Prima. 2. 3. 4.

4 *Legem veterem non obligare gentes in Christum non credentes.*

Prima igitur resolutio viam parat ad secundam, & illi lucem affert, & ideo breuiter dico, legem veterem non obligare gentiles in Christum non credentes. Assertio est certa, neque scio fuisse in hoc vnquam sententiarum, aut hæresum diuersitatem. Probaturque facile, quia ante Christi aduentum lex illa non obligauit gẽtiles, neque aliquos homines præter Israeliticum populum, nisi voluntarie illam susciperent, & profiterentur circuncisione accepta; ergo neque post Christi aduentum tenentur, neque vnquam obligati fuerunt. Antecedens manifestum est ex cap. 7. in quo ostendimus, legẽ illam solum pro Israelitico populo fuisse datã, quia ad illum tantum loquuta est, vnde illum tantum obligauit. Vnde Paul. ad Rom. 3. in hoc ponit vtilitatem circuncisionis, quod Iudæis specialiter credita sunt eloquia Dei, sub quibus eloquiis maximè legem comprehendit quę solum circuncisis data est, & ideo gentiles à participatione templi, & sacrificiorum illius legis arcebantur, nisi prius circunciderentur, nõ obligabantur autem circuncidi, sed in voluntate eorum ponebatur, vt constat Exod. 12. ergo lex illa simpliciter non obligabat gentiles; ergo neque post Christi aduentum obligat, quia per Christum non est data illi legi noua vis obligandi, vt per se notum est, sed solũ per illum completa est.

Rom. 3.

Exod. 12.

5 Hinc etiam manifesta est secundę quęstionis resolutio, quæ potissimum agitata videtur ab Apostolis Actor. 15. nam de gentibus conuersis ad fidem Christi controuersia orta fuit, propter Pharisæos asserentes, debere eos circuncidi, & seruare legem Moysi. Veritas autem ab Apostolis tradita fuit, eos non teneri ad circuncisionem, vel legem, quę non solum est de fide ex prædicta definitione, & alijs supra adductis, sed etiam euidenter sequitur ex principijs positis. Quia lex data Abrahæ de circuncisione neminem obligauit absolute, & simpliciter, nisi Abraham, & posteros eius, vt late explicuimus cum D. Thoma, 3. p. q. 70. art. 2. & ideo non obligabat absolute aduenas, ac peregrinos, sicut etiam ex citato loco Exodi 12. euidenter comprobatur, ergo neque lex illa ante Christi aduẽtum obligabat gentiles, siue fideles siue idololatras, neq; post aduentũ Christi obligat gentes idololatras seu infideles; ergo neq; obligat Christianos ex gẽtibus ducentes originem. Probatur consequentia, quia nec lex Moysi lata est pro illis, nec lex Christi eos obligat ad alterius legis susceptionem, nunquam enim Christus hoc præcepit, aut docuit, nec prædicatores eius talẽ Christi institutionem docuerunt. Imo repugnaret hoc verbis Christi inuitantis ad ferendũ iugum suaue, esset enim onerosissimum, si pręciperet cum sua lege coniungere, & suscipere legem Moysi, quæ iugum fuit importabile, vt Petrus dixit, Item Christus Matth. vltim. solum dixit. *Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis*. Vbi nihil de circuncisione præcepit, sed loco illius baptismo contentus fuit, & consequenter nihil etiam de reliqua lege veteri mandauit, sed tantum de sua quam solam Apostoli eius tradiderunt. Vnde subdit. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit* vbi circuncisionem non requirit, nec aliquam legis veteris obseruantiam, sed suæ, quam sub baptismo concludit.

Secundæ q. resolutio. Act. 15.

Gentiles conuersi non tenentur ad circuncisionem nec legem veterem.

D. Thom.

Exod. 12.

Matt. vlt.

6 *Probatur tradita conclusio.*

Denique potest sic concludi ratio, nam si gẽtiles facti Christiani tenentur illa lege, vel est ex vi testamenti veteris, & hoc non, quia cum illis non loquitur per suam legem, vel ex vi testamenti noui, & hoc multo minus tum quia Christus vt dicebam non extendit legem veterem, sed compleuit, tum quia testamentum nouum, & ministri eius oppositum docent, & tradiderunt; ergo. Dicere vero possent Hebręi iudaizantes, Messiam, & fructum eius non fuisse promissum, nisi populo Israel, & ideò licèt gentiles per se non obligarentur lege veteri, nihilominus vt possint Christo coniungi, & spiritualia eius bona participare debere per circuncisionem illi populo coniungi & consequenter legem profiteri, ac seruare. Sed hęc fictio erronea est, supponitque aliam hæresim, nimirum, Euangelium solis Iudæis fuisse communicandum, quam ex professo impugnauit Paulus in Epistola ad Roman. & in libro sequenti aliquid dicemus. Nunc eodem argumẽto facto refutatur sufficienter; tum quia nullibi in scriptura gentibus imponitur talis necessitas; tum etiam quia in Scriptura non promittitur Christus solis Iudæis, sed ęquè gentibus, & vniuerso mundo quoad participationẽ fructuum eius, licet promitteretur venturus de populo Israel, & in illo specialiter docturus, & prędicaturus, sicut etiam promittebatur venturus

Ob. Hebr.

Resp.

Gen. 49. Agg. 2. rus de speciali tribu, & familia, & tamen non illi soli, sed toti populo eque promittebatur. Et ideo Genes. 49. vocatur *Expectatio gentium*. & Aggæi cap. 2. *Veniet desideratus cunctis gentibus.*

7. Refellitur error Hebræorũ, & veritas confirmatur. Preterea confutatur maximè hic error; & proposita veritas confirmatur ex eo, quod lex illa non solum ad salutem spiritualem necessaria non erat, verum etiam erat inefficax, & per se inutilis. Quod argumentum maxime vrget Paul. in epist. ad Galat, & ad Rom. & potest in hunc modum proponi, quia cæremoniæ legis antiquæ nõ fuerũt necessariæ ad salutẽ gentiũ necessitate solius præcepti seu legis, nec etiã fuerũt de se necessariæ necessitate medij, ergo neutro modo sunt nunc necessariæ gentibus Euangelium amplectẽtibus; ergo neque lex vetus illas præcipiens obligat huiusmodi Christianos. Consequentiæ notæ sunt. Prior verò pars antecedentis sufficienter manet probata superiori argumento, quia lex illa in vi præcepti non fuit data gentibus, sed soli populo Israel. Alteram verò partem multis modis probat Paul. in locis citatis. Primò quia Abraham ante illam legem latam, atque adeo sine cæremonijs eius, vel circuncisione iustificatus est. Quo exemplo indicare voluit Paulus, omnes antiquos Patres, & iustos, qui ante Abraham, vel cum ipso, vel post ipsum extra posteritatem eius iusti fuere ante Christi aduentum; ergo euidens est, cæremonias legis non fuisse per se necessarias ad salutem; ergo nec post Christi aduentum necessariæ erunt, maximè pro Christianis ex gentibus ortis. Quod argumentum rectè prosequitur Cyprian. lib. 1. ad Quirin. cap. 8. latius Tertullian. lib. contra Iudæos. Et cap. 3. expendit Melchisedecincircumcisum obtulisse panẽ; & vinum Abrahamo iam circũciso. Sed hoc posterius repugnat Scripturæ, nam oblatio illa præcessit per aliquot annos circuncisionẽ Abrahæ, vt constat ex Genes. 14. & 17. id tamen non diminuit vim argumenti, sed quodammodo auget, nam vterque erat iustus, & verus Dei cultor, imo & sacerdos, licet vterque esset incircuncisus. Addit pręterea Paulus, non solum nõ fuisse legem illam necessariam, verum etiam neque efficaciam, aut vtilitatem, ad veram iustitiam conferendam per se habuisse; vt supra satis ostensum est; ergo non fuit medium necessarium ad salutem, sed tantum Iudæis, quibus præcepta fuit, necessarium fuit illam seruare, quandiu illos obligauit. Neque contra veritatem hanc procedit fundamentum hæreticorum; quia lex illa quocunque modo perpetua fuerit, vt talis erat, non ad gentes, sed ad solos Hebręos loquebatur.

Cyprian. Tertull.

Genes. 14 & 17.

8 Iudæi baptizati non tenentur legem veterem seruare. Superest dicendum de cessatione illius legis respectu Iudæorum, & primo de conuersis ad fidem Christi, & in illo baptizatis: certum est, illos non obligari ad legem veterem seruandam, ac subinde respectu illorum proprijssime cessasse. Hęc veritas certa fide tenenda est, nam in hoc etiam sensu definita est, & ex Scriptura aperte colligitur. Potestque in hunc modum demonstrari; Nam quando lex aliqua cessat, vel abrogatur, respectu illorum maxime cessat pro quibus lata est, sed lex vetus lata est pro Iudæis, & abrogata est, ac cessauit; ergo pro illis maxime reuocata est; ergo etiam si fidem Christi ãplectantur, non possunt lege veteri obligari. Maior per se nota est, tum quia soluti, & ligari

A respectu eiusdẽ dicuntur, alioqui opposita non essent, tum quia repugnantiã inuoluit, abrogari legẽ in se, & non respectu illorum, quibus erat imposita, cum totum esse legis sit in ordine ad illos. Vnde licèt proprijssime dicamus, gẽtiles, vel Christianos ex gentibus profectos nõ obligari illa lege veteri, non propriè dicemus respectu illorũ fuisse abrogatã, quia nunquã fuit illis imposita, nec habuit esse legis respectu illorum, at respectu Iudæorum proprijssime cessasse, aut abrogata esse dicitur; si ergo abrogata est, pro Iudæis ablata est, quibus erat imposita, vt etiam ostensum est. Quod vero lex illa in se abrogata fuerit, ac cessauerit, pro fundamẽto positũ est in principio capitis, & latius statim ostendetur, nam posito hoc fundamento, cætera euidenter consequuntur. Nam vltima etiam

B consequẽtia manifesta est. nam fides Christi eo quod à Iudæis suscipiatur, non suscitat in eis obligationem legis veteris, quæ per aduentum eiusdem fidei sublata est, vt est per se clarum.

9 Probatur eadem veritas ex Patribus. Preterea fundamentum illud, in quo vis tota posita est; ex vtroque testamento latè confirmant antiqui Patres, Cyprian. lib. 1. contra Iudę. cap. 9. & sequentib. Iustin. Mart. Dialog. cum Tryphon, contra Iudę. & Tertull. lib. cont. Iudę. Epiphan. hæres. 30. August. libris cõtra Faustum, & alijs contra dictum errorẽ, qui habetur in principio tomi 6. Aliquã etiam habet Clemens Roman. lib. 6. Constitut. Apostolicar. cap. 12. 20. 21. 22. & 23. Multaque ex Hebræis congerit Galatin. lib. 11. de Arcan &c. à principio. Nos autem breuiter pauca ex vtroque testamento indicabimus. Et in primis videntur optima testimonia, quibus Deus olim promisit, se daturum nouam legem. Quale est illud Ieremię 31. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, &*

Cyprian. Iustin. mart. Tertull. Epiphan. August. Cle. Rom. Galatin.

Ierem. 31.

C *feriam domui Israel; & domui Iuda fœdus nouum*, vbi nominẽ *fœderis*, legem significat, iuxta morem Scripturę Gen. 17 Exod. 34. Deut. 25. Et in eodẽ loco exponitur, dum subiungitur, *Dabo legẽ meam in visceribus eorum, &c*, vbi expendit Paulus ad Hebr. 10. & 8. vbi in fine adiungit, *Dicendo nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est.* Quod etiam satis indicauit Deus, dicens, *Feriam fœdus nouum, non secundum pactum quod pepigi cum Patribus eorum; &c.* Nam conferendo illa duo pacta, satis ostendit, posterius fuisse futurum longe excellentius, & per illud fuisse prius auferendum.

Genes. 17. Exod. 34. Deut. 25. Hebr. 8. & 10.

10. Confir. Preterea mutationem legis; & status illius populi esse faciendam in aduentu Messię satis

D ostendit Deus dicens per Malach. cap. 1. *Non est mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituũ, & munus nõ suscipiam de manu vestra. Ab ortu solis vsque ad occasum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* In quo apertè pręedicitur, totum illum cultum sacrificiorum veteris legis abijciendũ à Deo fuisse, & in aliud purissimum sacrificium commutandũ vt exposuit Concilium Trident. sess. 22. cap. 1. & in 3. tom. tertiæ partis tractauimus latius. Idemq; significauit Ieremi. cap. 23. vbi premissa Messię promissione per illa verba, *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum. &c.* subditur, *Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus; & non dicent vltra, viuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Ægypti, sed viuit Dominus, qui adduxit, & reduxit semen domus Israel de terra Aquilonis & de cunctis terris.* Vnde Isai. cap. 43. loquens à

Malac. 1

Ierem. 23.

Isai. 43.

principio capitis de vocatione Iudæorum ad Christum, & ad conuersos, & credentes in illũ (vt egregiè exponit Hieronym.) tandem concludit, *Ne memineritis priorũ, & ãtiqua ne intueamini.* Quæ verba licèt Hieronym. referat ad signa, & mirabilia antiqua, non negat posse etiam optimè referri ad legem, & sacrificia, aliasque ceremonias eius. Sicut per figuram etiam indicatũ est Leuit. 26. cum dicitur, *Vetera nouis aduenientibus proijcietis.* Per hęc igitur omnia significatum est, cæremonias legis veteris antiquandas fuisse in aduentu Messiæ.

Hieron. Leuit. 26.

11 Ex testamẽto nouo. Hebr. 7. Ex Psalm. 109.

Denique vt ad nouũ testamentum transitum faciamus, hoc confirmat Paul. ad Hebr. 7. ex illo Psalm. 109. vbi de Christo dicitur, *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Inde enim colligit per Christum aliud sacerdotium nouum instituendum, & introducendum fuisse, inferens, vetus fuisse temporale, nouum autem fore æternum. Ac deinceps subiungit regulam, *Translato sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat.* Nam hęc duo necessaria sese concomitantur. Ex quo tandem concludit, *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem.* Maximè verò prosequitur argumentum hoc idẽ Apostolus in Epistol. ad Roman. & ideo in capite primo pręmittit, *Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti Iudæo primũ & Græco,* & capite tertio. *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum, non enim est distinctio, &c.* Quod latè per sequentia capita prosequitur, & cap. 10. adiungit. *Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti.* Idem in Epistola ad Galat. vbi cap. 2. sic Petrum alloquitur, *Si tu Iudæus cum sis, gentiliter viuis, & non iudaice, quomodo cogis gentes iudaizare. Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores, scientes autem quod nõ iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide, non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.* Et capite tertio. *Vbi venit fides, iam non sumus sub lege,* & infrà, *Non est Iudæus neque Græcus, & cæt.* Quod latissimè confirmat cap. 4. & 5. vbi concludit, *In Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur.*

Rom. 1. Cap. 3. Cap. 10. Galat. 2. Cap. 3. Cap. 4. & 5.

12. Ex his testimonijs rationes colliguntur.

Atque ex his testimonijs possunt varię rationes huius veritatis colligi. Prima. quia non est minus sufficiens fides, & gratia Christi pro Iudæis, quam pro gentilibus, sed Christianis ex gentibus conuersis sufficit obseruantia Euangelij sine obseruantia legis, ergo etiam Iudæi per Euangelium liberati sunt à iugo legis. Secunda, quia Christus omnes indifferenter vocat ad iugum suum, quod suaue esse dixit; ergo nullis hominibus in Christum credentibus necessarium est iugum legis, siue Iudæis, siue gentibus. Tertio etiam respectu Iudæorum fuit illa lex imperfecta, & inefficax ad iustitiam, & quasi per occasionem posita est propter imperfectionẽ illius populi, vt esset quasi pędagogus, ergo ad ueniente lege perfecta, obligante, & iustificante Iudæos, cessare debuit imperfecta.

13. Obiect. Resp. 1.

Vt tamen hæ rationes amplius declarentur, obijci potest quia lex semel lata non abrogatur nisi per expressam reuocationem, vel per legem posteriorem incompossibilem priori: sed in lege noua vt lata à Christo, non inuenitur expressa reuocatio legis veteris, nec illæ leges sunt incompossibiles, sed possunt simul obseruari; ergo posterior non reuocauit priorem saltem respectu illius populi, quem vetus obligabat; ergo non est, vnde sit abrogata. Respõdetur verò in primis negando vltimam consequentiam. Nam præter illos duos modos abrogandi legem inuenitur tertius, qui est, vt lex per se ipsam cesset per temporum mutationem, & successionem, per quam completur terminus, pro quo posita est. Ita enim cessauit lex vetus. Nam posita fuit, *donec veniret semen,* id est Christus vt ait Paul. ad Galat. 3. Nam finis illius legis fuit Christus, vt idem dixit Roman. 10. & ideo completo illo fine, ac termino cessauit absque alia abrogatione. Propter quod dicitur Lucæ 16. *Lex, & prophetæ vsque ad Ioannem,* & infra hoc magis constabit. cum agemus de tempore, quãdo lex illa mortua esse incepit.

Galat. 3. Luc. 16.

14. Resp. 2.

Deinde respondetur negando Minorẽ quoad secundum partem eius, quia licèt verum sit, Christum in lege sua tradenda non addidisse formalia verba reuocatoria legis prioris, nihilominus simpliciter verum est, sua noua lege veterem abrogasse, id enim significauit Paul. ad Ephes. 2. dicens. *Legem mandatorum decretis euacuans.* Quod enim ait, *Decretis,* idem significat, quod per decreta sua. Nec audiendi sunt Erasm. & Caiet. qui vocẽ, *Decretis* seu *in decretis,* referunt ad legem veterem, ita vt sensus sit euacuans legem mandatorum in decretis, supple existentẽ. At rectè intellexit vulgatus interpres, particulam, *In,* licet in Græco habeatur, non esse necessariam; & licet addatur optimè significare potest idem quod per, ita vt sit sensus, *Euacuãs in decretis,* id est, per decreta, & ad tollendam æquiuocationem rectè positum est absolute, *Decretis.* Neque enim rectè vox illa refertur ad decreta legis veteris, tum quia sit inutilis repetitio, tum quia oportet aliquod verbum subintelligere sine necessitate, tum deniq; quia repugnat cõmuni Patrum expositioni, Vnde Chrysost. ibi *Decretis,* exponit. id est, fide sua, quod esset facilè, intellectũ de fide ratione obiecti, & Euangelicæ doctrinæ, vel si intellexit fidem, id est spiritũ fidei, nõ excludit legẽ nouam, quę solet etiã nomine fidei significari. Vnde ad Roman. 3. *Exclusa est, per quam legem? factorum? non sed per legem fidei.* Idẽ verò Chrysost. clarius exponit decreta, id est *Præcepta,* quæ Hierony. *dogmata Euangelica,* ibidem appellauit. D. Thomas etiam præcepta exposuit, & sequitur ibi, & bene declarat Adã. Christus ergo suis præceptis, suaque lege noua veterem abrogauit.

Ephes. 2. Eras. Caiet. D. Thom.

15. Expressa reuocatio non necessaria.

Neque, fuit necessaria expressa reuocatio, quia opera illarum legum, licèt non videantur formaliter repugnare, nihilominus leges ipsæ inter se pugnant. Primo quia lex noua traditur à Christo vt per se sufficiens ad salutem, & necessaria, cui repugnat, durare necessitatem prioris leges. Secundo ex fine, & significatione talium actuum, quia obseruantiæ antiquæ legis dabantur ad significanda mysteria futura Messiæ, sacramenta autẽ legis nouæ, pręsertim baptismus, & eucharistia datę sunt ad repręsentandam redemptionem iam factam, & mysteria illa iam impleta. Tertio quia prior lex data est vni populo ad distinctionem aliorum, posterior vero toti mundo, vt Ecclesia habens perfectam vnitatem, ex omnibus hominibus congregaretur, ad quod necessarium fuit signa, & speciales obseruantias vnius populi è medio tollere

Et hoc est, quod Paulus dixit citato loco Ephes. 2. Christum abstulisse medium parietem maceriæ, & inimicitias soluisse inter vtrumque populum. *Faciens vtraque vnum.* Item ex vi illius legis constituebatur specialis status reipublicæ habens supremum Pontificatum suum, iurisdictionem, &c. Lex autem noua introduxit nouum specialē statum, & Pontificatum diuersum cum suprema iurisdictione in totum mundum, ac subinde repugnantem priori statui. Consequenter ergo hæc lex reuocauit illam. Et hoc est, quod Paul. dixit, *Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat.*

16. *4. q. de Iudæis qui Euangelium non susceperūt. Probatur etiam legem veterē abrogatam esse.*

Atque hinc facile constat, quid dicendum sit de vltima quęstione, an illa lex sit etiam abrogata pro his Iudęis, qui Euangelium non susceperunt. Videri enim potest, non esse congruum, eos liberos manere ab vtraque lege, & ideo debere antiqua obligari, dum nouam non suscipient. Dicendum vero sine dubio est, etiā pro illis abrogatam esse legem illam, quia simpliciter, & in se sublata de medio est, vt probāt omnia, quæ adduximus; ergo neminem iam obligat per se, & vi sua. Item lex illa non desinit obligare Christianos ex iudaismo conuersos, vel qui ab illis originem ducunt quia Christiani sunt, sed quia finitum est tempus obligationis illius legis, pro quo lata est, & quia iam euacuata est; ergo etiam Iudæos non Christianos per se non obligat. Præterea isti Iudæi cōstituti sunt in statu, in quo impossibile est obligari illa lege, quia nec sunt in terra promissionis, nec templum habent, extra quod præcipua sacrificia, & præcepta implere non poterant, vt agni Paschalis Exodi 12. & aliorum, de quibus Deuter. 12. Item non habēt sacerdotes, nec habere possunt, cum non habeant tribuum distinctionem; ergo ex conditione talis status sequitur, iam non obligari illa lege, vel certe magnū indicium est absolute, & pro tota illa gente cessasse, vt recte argumentatur Iustin. dicto dialog. cum Tryphone. Denique Iudæi, etiam si increduli sint, nihilominus obligantur lege Christi, quia tenentur illam suscipere, & in Christum credere, ergo eo ipso non obligantur lege antiqua, & ita non procedit contraria coniectura. Dico autem per se non obligari, seu ex vi legis; quia ex conscientia erronea poterunt obligari, existimant enim ad huc legem illam retinere suam vim, & consequenter opinantur, se per illam obligari, & hoc modo obligantur ex conscientia erronea. Ad hunc enim modum dixit Paulus ad Galatas primo. *Testificor omni homini circumcidenti se,* scilicet, ritu iudaico, *quia debitor est vniuersæ legis faciendæ,* vtique ex vi prioris existimationis de obligatione circūcisionis, atque adeo ex conscientia erronea, nā absolute nulla nunc est talis obligatio. Addo vero, quia ignorantia illa non est sine grauissima culpa, dici posse (vt aliqui loquuntur) ligari potius, quam obligari: quia siue illam legē obseruent, siue non, grauissime peccant, nam si obseruant superstitiosi sunt, & infideles, si vero non obseruāt, trāsgressores sunt legis, qua credunt obligari saltem ex praua conscientia. An vero lex illa etiam quoad omnem vtilitatem, pro his Iudæis cessauerit, dicam inferius.

Exod. 12. Deute. 12. Iustin. Galat. 1.

17. *Soluitur Iudæorum fundamentum*

Ex dictis denique facile soluitur iudaizantiū fundamentum quatenus ad ipsos Iudeos pertinere potest, quod solū fundabatur in hoc, quia lex illa dicitur data vt perpetua, seu in ęternū duratura. Duobus enim modis sumitur vox *perpetuum*, vel *æternum*, in sacra Scriptura. Primo vt excludat terminum durationis absolutè, & simpliciter. Secūdo vt solū significet perpetuitātē tantū secundū quid, quæ varijs modis contingit. Lex ergo illa non potest dici perpetua in se priori modo, nam constat, omnem legem huius vitę aliquando esse in se finiendam saltem cum ipso mundo. Potestque aperte cōuinci: nam cum minori rigore dici solet perpetuum quod vsque ad finem mundi duraturum est, & tamē neque hoc modo dicta est illa lex perpetua. Quod probatur clare ex eodem loco Genes. 17. vbi & fœdus Dei dicitur fore sempiternum. & Deus ipse promittit Abrahæ, & semini eius terram promissionis in possessionem æternam; ergo non est magis æternum fœdus, quam promissio, at constat promissionem illius terræ non fuisse æternam illo modo, imo sublatam iam esse, ergo idem intelligendum est de illo fœdere. Similisque promissio habetur Genes. 13 *Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo in sempiternum,* & similes sunt aliæ promissiones rerum temporalium in veteri testamento, cum tamen constet, & bona tēporalia non esse perpetua simpliciter, & de facto illammet terram non fuisse a Iudæis perpetuo possessam.

Perpetuū, vel æternū duobus modis sumi.

18. *Duplex expositio insinuata ab August. 1. expositio mystica.*

Duę igitur sunt expositiones indicatę ab Augustino in eisdem locis, vna est mystica potius, quam literalis, vt in eis locis sermo sit de perpetuitate simpliciter non tamē intelligatur implenda in re illa materiali, quæ proponitur, sed in illa, vel in alia per illā figurata seu mystice repręsentata, Vt solennitas agni paschalis durat perpetuo in se, vel in agno Dei per illum veterem repręsentato, & pactū circūcisionis est perpetuum non in sola carnali circuncisione, sed in illa, vel in spirituali per illam figurata, quę fit per baptismum, & de se perpetuo durat, etiam in patria. Sicque promissiones temporales permanent semper in spiritualibus, quæ in illis vt figura promittebantur. Ita fere August. q. 31. Genes. & q. 43. & 124. in Exod, & hāc responsionem videtur sequi D. Thom. 1. 2. q. 103. ar. 3. ad 1. argum.

August. D. Thom.

19. *2. expositio literalis.*

Secunda responsio, & magis literalis est, non dici ęternam legem illam nisi secundum quid, etiam respectu durationis mundi. Solet autem hoc æternum secundum quid multis modis accipi, vnus valde vsitatus est, quo ęternum accipi solet pro seculo, vt notauit D. Thom. 1. p. q. 10. ar. 2. ad 2. vbi ita exponit illud Exo. 3. *Dominus regnabit in æternum, & vltra.* Et ita facile potest illi legi accommodari. Accipitur etiam alijs modis in communi modo loquendi consuetis. Dici enim solet perpetuum, quod sine vllo certo termino præscribitur, quomodo diximus supra lib. 1. legem proprijssimè sumptā esse perpetuam, sic etiam in materia de Censur. suspēsio, quę sine termino imponitur, perpetua dici solet: ergo multo magis potuit lex vetus, aut fędus circuncisionis, aut pręceptum agni paschalis dici perpetuum, quia sine termino positum est. Nam licet ex mente Dei solum poneretur donec veniret semen, hoc tamen non fuit in lege expressum, sed subintellectum in eius conditione, & significatione eo vel maxime, quod etiam dici solet in Scriptura perpetuum, quod longissimo tempore, seu per multa

secula duraturũ est, sicut lex illa durauit. Deinde dicitur pactũ perpetuũ, quod natura sua indissolubile est, licet per causas extrinsecas, vel rerum mutationem solui posit, & sic etiam aliqua, quę per solã vitam hominis durant, solent dici perpetua, vt vinculũ matrimonij, professio religiosa, & quædam alia vota. Sic igitur pactũ illius legis dicitur perpetuũ fœdus, quia dissolui non poterat, donec impleretur, nec lex illa cessatura erat, nisi per tantam rerum mutationem, cum qua nec veritas illius legis nec eius obligatio posset subsistere. Et ita etiam exponit dictam loquutionem August. in citatis locis, & indicat D. Thomas 1.2.q.98, ar.2. ad 2. & videri potest Abul. q.18 in 12. cap. Exodi, vbi idem notat Pereir. & latius Genes. 13. & 17.

D. Thom. Abulens.

CAPVT XI.

Vtrum lex vetus cessauerit, seu abrogata fuerit quoad omnia sua præcepta etiam moralia?

1\.
De adæquata cessatione legis veteris.

QVamuis absolute dictum sit, legem illam cessasse, tamen quia in illa lege varia erant genera præceptorum, & non est certum cessasse omnia & consequenter est controuersum, an lex illa dicatur cessasse adęquate, seu secundum se totam, vt ita dicam, vel ratione aliquarum partium habentium quoad hoc rationem specialem, ideò in hoc capite hoc amplius explicandum est. Supponimus autem distinctionem supra datã de triplici genere præceptorũ illius legis, ceremonialiũ, iudicialiũ, & moraliũ. Et de cœremonialibus certũ esse supponimus, illa maximè cessasse, & ratione illorũ pręcipuè dici legem illam cessasse. Ita docent D. Thom. d. q.103. ar.3. & õnes Theologi infra referẽdi, & tradit Innoc. III. in c. Vnic. de Purificat. post part. & Aug. lib.6. contra Faust. vbi ita exponit illud ad Colos.2. *Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbathorum, quæ sunt vmbra futurorum, &c.* Per hæc enim significauit omnia cęremonialia, quæ velut vmbra transierunt. Et siquis rectè consideret omnia, quæ præcedenti capite adduximus, de cœremonialibus præceptis maxime procedunt, vt in puncto sequenti attingemus, ideoque de his nihil amplius disputare necesse est. Posset autem quis obijcere, quia pręceptum soluendi decimas, cœremoniale erat, & tamen eius obligatio durat, vt videntur probare quædam iura dicentia, decimas esse iure diuino debitas. Sed de hac re satis dictũ est tract. 2. de Relig. lib.1. cap.10. in tom.1. vbi ostendimus, illud pręceptum legis veteris, qua parte positiuum erat, scilicet, quoad quotam decimarum, cessasse quoad obligationem suã, relictum vero esse quasi exemplar, ad cuius instar Ecclesia potuit similem legem statuere, hoc enim prohibitum non est, vbi nullum periculũ scandali, aut falsę significationis imminet, vt postea videbimus. Eo vel maximè quòd præceptum illud quoad illam partẽ, potest nõ immerito inter iudicialia numerari.

Cœremonialia cessasse certum est.
D. Thom.
August.
Obiect.
Resp.

2
De iudicialibus.

Circa præcepta iudicialia potest esse nonnullum dubium, an mortua sint. Ratio autẽ dubitandi in primis sumitur ex authoritate negatiua Scripturæ sacræ, quia cum in multis eius locis legamus, cœremonialia præcepta cessasse, nullibi id legimus de iudicialibus; signũ ergo est, nõ esse parem vtrorumq; rationem, vel dispositionem. Tum quia legis abrogatio non est magis extendenda, quam sit expressum à legislatore, tũ etiam quia vnius expressio, videtur tacita alterius exclusio, iuxta cap. *Nonne*, de Presumptionibus. Antecedens autẽ patet. nam Actor. 15. quæstio suborta præcipue fuit de circuncisione, & consequenter de alijs ceremonijs legis, & de his tantũ decretum illud Apostolicũ interpretari videtur Cyril. Catechesi. 17. Et de eisdem loquitur Paul. dicto loco ad Colos. 2. & de illis dicit, fuisse vmbram futurorũ. Vnde tum ibi, tũ in epist. ad Roman. & ad Galat. & ad Hebræ. in duobus præcipuè vim facit, vt ostendat abrogationem illius legis. Vnũ est, quod lex illa non iustificabat apud Deum, sed tantum imperfectã carnis iustitiam conferebat. Aliud est quod lex illa erat figura, & vmbra, quæ cessare debuit, adueniente veritate, vtrumq; autem horũ in solis ceremonialibus locũ habet, quia sola ceremonialia ordinabantur ad sanctificationẽ, vel iustitiam carnis, iudicialia enim ad politicã gubernationẽ pertinebant. Et ideò ceremonialia tantũ erant per se primo instituta ad significãdũ iudicialia verò tantũ accessoriè, & quasi per accidẽs, cessante autẽ accessorio, nõ cessat principale. Et ita etiã Leo Papa sermone 6. de Pasion. Dñi hanc posteriorẽ rationẽ explicans, solũ in ceremonialibus declarat legaliũ cessationem. Accedit quod August. lib.6. & 10. cõtra Faust. in principio duo tantum genera peccatorũ in illa lege distinguit, quædam vocat vitę agẽdæ, alia vitæ significãdę, & hæc posteriora dicit cessasse nõ vero priora. At verò præcepta iudicialia spectare videtur ad præcepta vitę agendę, vitę (inquam) politicæ, & ciuilis; ergo illa non cessarunt ex sententia Augustini.

Act. 15.
Colos. 2.
Leo Papa.
August.

3\.
Lex vetus abrogata, quoad omnia præcepta iudicialia.
D. Thom.
Caietan.
Conrad.

Nihilominus certa cõclusio est, legem veterẽ cessasse, seu abrogatã esse quoad õnia præcepta iudicialia. Ita docet D. Thom. q.104. ar.3. vbi Caieta. Cõra. & cęteri expositores id supponũt vt certũ, estq; cõmune dogma Theologorũ. Vnde videtur de fide certũ, quia licet in scriptura in particulari non sit expressũ, cõtinetur in generalibus loquutionibus, quas Ecclesię traditio, & cõmunis cõsẽsus Theologorũ ita interpretatur. Talis est regula Pauli ad Hebræ. *Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat*, sicut enim vetus sacerdotiũ simpliciter ablatũ est, ita & lex vetus quatenus positiua erat, & cũ illo sacerdotio erat cõiuncta. Alia generalis locutio Pauli est ad Ephes. 2. *Mediũ parietem maceriæ soluens, legem mandatorũ euacuans*: nam lex mandatorũ sine dubio iudicialia cõprehendit, quę erant non parua illius materię pars. Aliud principium eiusdem Pauli est illud ad Rom. 7. vbi de vxore ait, *Si mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri*, ex qua similitudine infert; *itaque fratres mei & vos mortificati estis legi per mortẽ Christi*. Vbi simpliciter dicẽdo *legi*, totã intelligit, & nihil excludit. Facit etiã illa vniuersalis eiusdẽ locutio ad Galat. 5. *Testificor omni homini circuncidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ*. Nam inde virtute significat euacuata circũcisione, euacuatã esse vniuersã legẽ, ac subinde etiã iudicialia præcepta fuisse sublata. Pręterea hoc principio vtuntur Theologi in materia de Matrimonio, & similibus, quando tractant, an prohibitiones aliquę illius legis durent nũc. Vt v.g. an accedere ad mẽstruatam etiam matrimonio cõiunctam sit peccatũ mortale,

Hebræ. 2.
Ephes. 2.
Rom. 7.

Leuit.20. tale, ſicut olim videtur fuiſſe, quia erat prohibitum ſub pœna mortis Leuit. 20. nam ſub diſtinctione reſpondent, ſi lex illa fuit iudicialis, non obligare, ſi autem materia erat moralis ex ea parte poſse durare, vt patet ex Theologis in 4.d.32.& diſputat latè Caſtro lib.1.de Leg. pœnal.c.vlt. Sanci.lib.9.diſp.21. Et eodem modo diſputant de gradibus conſanguinitatis, vel affinitatis prohibitis in Leuitico. De quibus certū eſt, poſse pontificē diſpenſare in nōnullis gradibus eorū, vt in caſu Regis Angliæ Henrici VIII. declarauit Clemēs VII. de primo gradu affinitatis, in quo ſupponitur, legē illā iudicialē ceſsaſse, hos gradus nunc non eſse prohibitos ex vi illius: idem ergo eſt in omnibus ſimilibus.

Caſtro. *Clem.7.*

4. *Ratio, & reſp. ad fundamentum* Ratio autem facilè reddi poteſt, reſpondendo ſimul ad principalem rationem dubitandi. Nā licet fortaſſe ex vi ſolius ſignificationis rerum futurarum, non fuerit neceſſarium, hæc iudicialia præcepta ceſſare, æquè ac ceremonialia, quod poſtea videbimus, tractando, an illa lex ſit mortifera: nihilominus propter alias rationes maximè literales neceſſarium fuit extingui præcepta iudicialia ſimul cum ceremonialibus. Prima, & potiſsima eſt, quàm indicauit D.Thomas, quia per Chriſtum ſublatus eſt illius reipublicæ ſtatus, ergo etiam ceſſarunt illæ leges, quæ ad ſtatum politicum, & conueniens regimen illius reipublicæ ordinabantur, cuiuſmodi erant iudicialia pręcepta. Conſequentia per ſe euidens eſt, quia ſublatis nobis, tollunt ır ea, quę ſunt in nobis, ergo diſſoluto populo, communitate, vel religione, pro qua latæ erant leges, deſinit talium legum obligatio. Antecedens autem declaratur, quia ille populus poſt Chriſti aduentum, deſijt eſſe populus peculiaris Dei, hanc enim prærogatiuā habuit, quandiu Chriſtum in virtute, ſeu potentia continuit; poſt Chriſtum vero totus quodammodo mundus, ſeu Eccleſia Chriſti Catholica facta eſt populus peculiaris Dei, iuxta illud, *Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi*, & illud, *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.* Poſtquā autem Iudaicus populus deſijt eſſe populus peculiaris Dei, deſijt etiam diuinis legibus gubernari ex obligatione, quia hoc pertinebat ad priorem ſtatum, & ad peculiarem coniunctionem cum Deo.

D.Thom.

5. *Alia ratio* Vnde ſumitur alia ratio, quia mutato principali deſinit etiam acceſsorium; principale autem in illo populo erat, diſponi, & præparari per legem ad Meſsiam ſuſcipiendum, & conſeruari in fide eius venturi, & in cultu vnius veri Dei, hoc autem totum mutatum eſt per Meſsiæ aduentū, & hac ratione mutata ſunt ſacerdotiū ſacrificia, & alia ceremonialia, quæ proximè ordinabant populum ad illum finem; ergo conſequenter etiam iudicialia ceſsarunt, quæ proximè pertinebant quaſi ad temporalem gubernationem, quam Deus ad priorem ordinauerat. Vnde etiam magis confirmatur, & explicatur altera ratio, quia leges iudiciales ſupponebant populum Iſraeliticū vt ſeparatum à gentilicio, & congregatum, & ordinatum peculiari modo ad ſpiritualia, & ſupernaturalia, & ideo ordinabant etiam illum in politicis, ideoque deſtructo priori fine, & fundamento, leges etiā has ceſsare neceſsario conſequens fuit.

6. *Ad alia teſtimonia* Et ita reſpondetur facilè ad teſtimonia, quæ ad ſummum continent authoritatem ne-

A gatiuam, quæ de ſe inefficax probatio eſt. Addo vero in loco Actorum abſolutè eſſe ſermonem de circunciſione, & de lege Moyſi, quę includit etiam iudicialia. Ad teſtimonia vero Pauli dicitur, interdum illum loqui generaliter, vel indefinitè, vt vidimus, aliquando verò loqui de ceremonialibus, quia illa erant præcipua, & illis ablatis auferuntur reliqua, quæ erant veluti acceſſoria, vt explicatum eſt. Ad Auguſtinum vero dicitur, ſub præceptis vitæ ſignificandę comprehendiſſe etiam iudicialia, quia re vera ſignificabant, & erant figuræ futurorū vt in ſuperioribus declarauimus. Et quāuis fortaſſe hęc ſola ratio nō ſufficeret ad abrogationē, quia in illis pręceptis ſignificatio erat minus principalis, nihilominus ſuppoſita alia ratione de ſtructione fundamenti, & diſsipatione, & reiectione illius populi, etiam illa ratio nonnihil iuuat; ſit ergo certum, etiam iudicialia pręcepta mortua eſſe, & abrogata. *Reſp.*

B Maior difficultas ſupereſt de moralibus præceptis, nam de illis opiniones variæ ſunt inter Catholicos. Nam licet omnes fateantur, præcepta moralia, quatenus erant præcepta legis naturalis, non fuiſſe abrogata, imo nec potuiſſe mutari iuxta ſuperius dicta in lib 2. de lege naturali. Imo etiam eſſe confirmata in Euangelio Matth.5. vt libro ſequenti videbimus, & tradunt Clemens Papa lib. 6. conſtit. cap.22.& 23.& Leo Papa ſerm.6.de Ieiun.decimi menſ.& ſerm.4. de Ieiun.ſeptimi menſ.& Auguſt.lib.6.& 10.contra Fauſt.in princ. Nihilominus de iiſdē præceptis moralibus prout tradita fuerunt à Deo in lege Moyſi, ſunt opiniones. Aliqui enim Theologi diſtinguendum putant inter illa præcepta, vt erant legis naturę, vel Moyſi, & priori modo fatentur, non ceſſaſſe, poſteriori autem modo putant, neceſſario eſse dicendum, iam ceſſaſſe. Ita docuit Soto lib.2.de Iuſtit.q.5.ar.4.concl.2. vbi contrariam ſententiam dicit eſse falſiſsimam. Medin. vero 1.2.q.103.ar.3. quem aliqui moderni ſequuntur, putat eſse rem certam, & indubitatam. Vnde ſignificant, eſse de fide. Allegatur pro hac opinione D.Thom.1.2.q.98.ar.5. quatenus ait, gentiles obligatos fuiſse ad ſeruanda præcepta decalogi, non quatenus erant de lege Moyſi, ſed quatenus erant de lege naturæ.

7. *De præceptis moralibus.* *Quatenus legis naturalis nō eſſe abrogata. Matth.5.* *Clem.Pap.* *Leo Papa.* *Auguſt.* *Dei his & tradita fuerunt à Deo* C *1. ſententia.* *Soto.* *Medin.* *D.Thom.*

8. *Fundamentum.* Fundamentum huius ſententiæ eſse videtur, quod nos adduximus in præcedenti puncto, quia Paulus, cum ait, legem euacuatam eſſe, abſolutè & ſimpliciter de ſola lege loquitur ergo nihil poteſt à nobis excipi, quod ſit pars illius legis, & quatenus pars eius eſt. Aliqui etiam ſpecialiter expendunt verba Pauli ad D Hebr.7. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem*, quia etiam moralia præcepta erant infirma, & inutilia, quia hæc infirmitas, & inutilitas in hoc poſita erat, quod talia præcepta non iuſtificabant, quod etiam conuenit pręceptis moralibus, teſte Auguſt.de Spiritu, & liter.c.14.& 17. Hoc vero teſtimonium non probat intentum, alias eodē probaretur, pręcepta moralia, etiā vt ſunt de lege naturę, nō durare in lege gratię, quia cū Auguſt. dicit in citato loco præcepta moralia nos iuſtificare nō loquitur tantū de illis præceptis vt cōtentis in lege Moyſi, ſed etiam ſecundū ſe, & vt ſunt de lege naturæ, quia etiā vt talia ſunt pertinent ad legē factorum, & nō ad legē fidei *Hebr.7.* *Auguſt.*

August. iuxta discursum Augustini dicto lib. de Spirit. & liter. cap. 13. & Epist. 200. ad Asillicum. Nam etiam lex naturalis iubet, & non iuuat, & ideo etiam illa non iustificat, aliàs Christus gratis mortuus est, est ergo secundum se infirma, & inutilis quoad negotium iustificationis, tum quia opera eius ex vi illius non valent ad iustitiam obtinendam, tum quia lex illa nec dat, nec supponit in homine lapso vires sufficientes quibus tota possit impleri. Cum ergo ait Paulus, *Reprobatio fit prioris mandati*, loquitur de mandato carnali, de quo paulò antea loquutus fuerat, vt etiam D. Thomas notauit, quod propriè erat mandatum ceremoniale, & specialiter sacerdotium, quod per originem carnalem traducebatur, de cuius imperfectione, & mutatione ibi specialiter tractabat. Nunquam autem Paulus de lege decalogi dixit reprobatam esse propter eius infirmitatem, & inutilitatem, nec Sancti Patres, aut Theologi ita loquuntur, & si permittatur talis extensio in lege morali, vt scripta in duabus tabulis, eadem admittenda erit in lege naturali, constat autem in lege naturali non posse verificari quoad substantiam, & obligationem præceptorum eius, sed ad summum quoad imperfectionem status, quem habebant ante legem gratiæ, ergo idem dici poterit de lege morali vt per Moysem tradita. (D. Thomas)

9. 2. Probatur. Solet etiam hæc sententia probari ex varijs testimonijs epistolæ ad Rom. quę supra adducta sunt ad probandum legem illam cessasse, & præsertim ex cap. 7. iuncto cap. 3. ad Corinth. 2. nam in illis Paulus absolute dicit, nos liberatos esse à lege mortis, & à litera occidente, *vt seruiamus in nouitate spiritus, non in vetustate literæ*, sicut etiam de Christo dixit ad Ephes. 2. *Legem mandatorum euacuans*, nam lex mortis includit etiam pręcepta moralia, nā ad illa pertinet prohibitio, *Non concupisces* quæ moralis est, vt Augustin. supra ponderauit, & lex mandatorum sine dubio includit prima mandata, qualia sunt decalogi. Hęc vero omnia non conuincere, obiectione facta ostenditur per deductionem ad absurdum. Nam eodem modo ex illis testimonijs inferri posset, legem decalogi, vt erat lex naturalis, & obligabat gentiles, semperque obligauit fideles omnes à principio mundi existentes, abrogatam esse, & cessasse in lege gratiæ, quod esset plane hereticū. Probatur sequela, quia etiam lex illa dicebat, & docebat, *Non concupisces*, & tamen non iustificabat, nec iuuabat, vt sæpe dictum est; ergo vt sic erat lex mortis; ergo liberati sumus ab illa; itē erat lex mandatorum; ergo euacuata est per Christum. Hic ergo necessario dicendū est, & legem illorum mandatorū quoad substantiā & obligationē, non esse ablatam in lege gratiæ, & in ea datum esse spiritum, & abundans auxilium, quo impleri possit, & ita factum esse, vt nunc non sit lex mortis. Idē ergo dici poterit de lege Moysi quoad pręcepta moralia, vnde simpliciter verum est, liberasse nos Christum à lege mortis, non tamē eodem modo ab omnibus pręceptis eius. (2. Cor. 7. & 3.)

10 3. probatur Galat. 3. Tandem solet probari illa sententia ex alio loco Pauli ad Galatas tertio, vbi prius dicit, legem fuisse pædagogum, & postea subdit, *Postquam venit fides, iam non esse nos sub pædagogo*: nam ibi nomine legis decalogus etiā comprehenditur, nam pars illius pædagogię erat instructio, circa præcepta moralia decalogi. Sed minus cogit locus hic, nam in primis fere omnes expositores de lege ceremoniali, vel saltem de lege ratione ceremoniarū locum illū intelligunt, nā per illā custodiebatur ille populus ab idolorū cultu, & imitatione gētiliū, & cōseruabatur in fide, & spe Christi venturi, & in hoc cōsistebat præcipuè illa pędagogia. Deinde pertinebant ad illam pædagogiā temporales promissiones, & comminationes pœnarū, & quatenus hæ fiebant etiam propter impletionem, vel transgressionem decalogi, dici potest, decalogū cessasse quoad pædagogiam, non vero quoad obligationem, nec quoad substantiam eius. Quia hæc non pertinet ad puerilem statum tantum, sed etiam ad viros spectat. Vel certe, si ipsamet lex decalogi quatenus docens & illuminans pędagogiæ pars appellatur, hæc etiam pędagogia erat in lege naturæ iuxta illud; *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, & illa etiam manet in lege noua, non tantum per naturale lumen, sed etiam per literam veteris testamenti, & per Euangelicam doctrinam, quamuis nunc dici possset mutasse imperfectionem, & statum pædagogiæ, quia cum lege vitæ, & spiritus coniuncta est. His ergo testimonijs non satis probatur illa sententia, quæ ideò tetigi, quia illorum intelligentia præsenti instituto necessaria est.

Est igitur secunda opinio affirmans, legem veterem non fuisse abrogatam quoad præcepta moralia, etiam prout in illa lege lata sunt, ac subinde Christianos obligari illa lege quoad illam partem moralium præceptorum. Ita docent Bellarmi. lib. 4 de Iustit. cap. 6. quem sequutus est Lorin. Actor. 15. & hanc sententiam sibi maximè placere ait Vasq. disp. 180. capit. 3. qui declarat legem veterem per pręcepta moralia addidisse supra obligationem naturalem obligationem diuinam; & neutram esse abrogatam, sed permanere nunc. Imo etiam addit, eam partem legis Moysi, vt talis erat, obligasse non tantum populum Israel, sed etiam gentiū, quia lata est à Deo vt authore naturę rationalis, & ideo non debuit ad vnum populum restringi. Denique addit, etiam promissiones factas in lege veteri obseruantibus decalogum, ad Christianos pertinere. Citat pro hac sententia Durand. in 4. d. 1. q. 9. numer. 8. vel potius 9. & 10. sed ibi tantum dicit decimas, & oblationes mansisse in lege noua quantum ad id, quod morale est in eis, vbi non loquitur de obligatione antiqua, sed de moralitate operis. Dicit etiam Christum impleuisse legem quoad præcepta moralia superaddendo consilia, ex quo nihil colligi potest, quia etiam dicit impleuisse præcepta figuralia exhibendo veritatem. Allegat etiam Paludan. 4. dist. 1. q. 6. ar. 5. concl. 2. in qua dicit, moralia præcepta non fuisse abrogata, at ex probatione, quam adiungit, constat authoris intentio, *Quia iura* (inquit) *naturalia semper & vbique immutabilia permanent*. Loquitur ergo de præceptis moralibus ratione legis naturę. Vnde in 4. d. 1. q. 9. sic ait, *Quia ratio, & æquitas naturalis semper locum habet, ideo præcepta moralia pro omni tēpore scilicet ante legē, sub lege, & post legē manere debuerunt*. Et ita possēt pro hac sentētia allegari fere omnes Theologi, nam absolutè dicere solent, præcepta moralia legis veteris in noua obligare, & Paul. Burg. in Scrutinio Scrip. d. 11. 2. Sen tētia. (Bellarm. Lorin. Vasq. Durand. Palud. Burgens.)

8. cap.

8.cap.6.in nostro, alias d.1.cap.9. alias cap.77. vbi ait, legem veterem quoad ea, quæ non erãt de lege naturæ cessasse, non vero quoad moralia. Eodem modo loquitur Castro lib.1. de Lege pœn. cap. vlt. & alij, quos refert. Re tamen vera non intendunt dicere, obligare nunc illa præcepta ex vi legis veteris, sed ex vi iuris naturalis, sicut durabant ante legem, vel etiam docent nunc per ius euangelicum reuocata esse. *astro C*

12 *Ex Patribus.* Atque eodem fere modo loquuntur multi ex Patribus, qui pro hac sententia allegari possent, vt patet ex Clem. Rom. lib. 6. Cõsti. c. 22. & 23. qui diserte loquitur de lege naturali, quã dicit, nõ fuisse abrogatã. Magis fauere videri potest Leo Papa serm. 6. de Ieiun. decim. mens. dicẽs. *Euangelicus sanctionibus, dilectissimi, multum authoritatis præbet doctrina legalis, cum quædam de mandato veteri ad nouam obseruantiam transferuntur.* Quod magis declarans serm. 4. de Ieiun. septimi mẽs. *Ne onerosum videatur, aut arduum, quod & præceptum exigit legis, & deuotio temperat voluntatis. Quæ cum in vnum, gratia Dei auxiliante conueniunt, non litera occidit, sed spiritus viuificat.* Multo vero apparentius serm. 14. de Passio. Domini capite 5. cum explicuisset ceremonialium abrogationem, subiungit. *In præceptis autem moralibus nulla prioris testamenti decreta reprobata, sed Euangelico magisterio multa sunt aucta.* In his autem locis omnibus, loquitur de præceptis legis ratione moralium operum, nam quędam imitatur Ecclesia, vel quia iudicialia erant, vel solum secundum aliquam generalem rationem virtutis, mutando modũ, vt ieiunia, oblationes, &c. & de illis interdum propriam legem profert, quædam vero retinet propter intrinsecam, & naturalem obligationẽ quam habent, quam Christus etiam docuit, & confirmauit. In eodem sensu loquitur Bernard. sermo. 28. ex paruis, vbi distinguit duplicia præcepta, moralia, & figuralia & addit, Christũ venisse, vt moralia impleantur per gratiam & alia commutaret, vbi significat, non abstulisse priora. In quo imitatus est August. libro 6. contra Faust. capite 2. & libro decimo capite. 2. vbi similiter distinguit duplicia præcepta *vitæ agendæ, & significandæ*, & subdit *seruari à Christianis etiam ex ipsis libris præcepta vitæ agendæ*, vbi cum addit, *etiam ex ipsis libris*, vetus testamentum intelligit; significat ergo seruari etiam ex vi eiusdem testamenti, & legis. Verumtamẽ in rigore solum dicit, illa præcepta moralia seruari à nobis, & disci etiam ex veteri testamento, quatenus naturalia sunt, & vt talia in illo præcipiuntur. Et in eodem sensu Epistol. 200. in principio de illo præcepto, *Non concupisces*, ait, *Quod vtique à Christianis nullus ambigit esse dicendum.* Paulo vero inferius modum explicat, dum de præceptis moralibus ait ita esse in illa lege scripta, *vt valeant ad informandos mores fidelium*, id est, *vt abnegantes impietatem & sæcularia, desideria &c.* in rigore ergo non dicit valere ad obligationem, sed ad informationem, vt infra explicabimus. *Leo Papa. Bernard. August.*

13. *D. Thom.* Magis videtur fauere huic sententiæ Diuus Thomas in hac materia, disputat enim distincte quęst. 103. art. 3. de ceremonialibus, & iudicialibus præceptis, an cessauerint, & ostendit cessasse; de moralibus vero omnino tacite supponens, illa non cessasse, quia sunt de lege naturæ, ac subinde immutabilia, vt in A quæstione 100. tradiderat. Clarius vero ad Epheseos 2. lectiõ. quinta, vbi tractans illa verba. *Parietem maceriæ soluens*, obijcit verba Christi, Matth. quinto, *Nõ veni soluere legem, sed adimplere*: & respondet. *Dicendum est, quod in veteri lege duplicia erãt præcepta moralia, & ceremonialia. Moralia quidem præcepta Christus non soluit sed adimpleuit, & cætera.* Et consequenter inferius ita exponit verbum Pauli, *Soluens, intelligendum esse quantum ad obseruantiam præcepti carnalis*, & ita virtute declarat omnia testimonia, quæ prior opinio afferebat, vnde mirum est, aliquem Thomistam ausum fuisse dicere, illam opinionem esse de fide, aut indubitatam. Nam licet hoc testimonium D. Thomæ possit eandem responsionem pati, quam præcedentia, nihilominus & difficilius exponitur, & negari non potest, quin euertat similem exaggerationem, eiusque fundamentum. *Ephes. 2. Matth.*

B Præterea afferuntur pro hac sententia varia testimonia Scripturæ. Primum est illud proxime tactum Matth. 5. *Non veni soluere legem sed adimplere.* Nam verba illa videntur intelligenda de lege morali, vt declarant exempla, quæ statim Christus subiungit, & de illa lege dicit, se non venisse, vt illam solueret, ergo nec illam abrogauit. Et confirmatur hoc testimonium, quia ibidem Christus confirmauit sua authoritate illa præcepta, imo illa perfectius declarauit, reprobatis falsis Iudęorum interpretationibus, imo illis etiam consilia perfectionis addidit, quibus modis illam adimpleuit, vt Patres exponunt; ergò non est verisimile, illa postea abrogasse. Et hoc etiam confirmat illud Paul. Rom. 3. *Legem ergo destruimus per fidem? absit. Sed legem statuimus.* Nam illud etiam intelligendum videtur de lege morali, quæ per fidem C non abrogatur. 14. *Testimonia Scripturæ Matth. 5.*

At vero prius testimonium apud me nihil probat. Primò quia sentio, illud testimoniũ intelligi de tota lege, & non de sola morali. Tum quia absoluta legis appellatio hoc præ se fert, & nulla est ratio addendi limitationem. tum etiam quia quod statim subdit, *Amen quippe dico vobis, quia iota vnum, aut vnus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant.* Hoc (inquã) de tota lege intelligitur, vt constat etiam Lucæ 16. Tum præterea quia Patres omnes ita locum illum intelligunt, & ideo interpretantur, quomodo aliter impleuerit legem moralem, & aliter ceremonialem. Hæc enim erat figuratiua, & prophetica, ideoque de illa maximè dicitur, quod *iota vnum non præteribit, donec omnia fiant, & facilius esse cœlum & terram præterire, quam de lege vnum apicem cadere*, vt ait Luca 5. Tum etiam D quia Christus dixit illa verba, vt innocentiam suam ostenderet, & sic falsæ accusationi Iudæorum occurreret, quia illum dicebant esse transgressorem legis, & discipulos suos præmoneret. quando legem diuinam tractare deberent; neutrum autem expleret, nisi de tota lege absolutè loqueretur. Vnde secundo non cogit illo locus, quia (vt ex hac ratione constat) ibi, *Non soluere*, non est, *non abrogare*, vt necessarium sit illud restringere ad moralem legem, de qua verificetur, sed *non soluere*, est *non transgredi* illam, nec implere dum obligat, seu pro tempore, pro quo lata est. Nam tollere legem post impletum tempus pro quo fuit lata, non est transgresio, nec iniuria legis, cum sit vo- 15. *Quid dicta testimonia probant.*

luntas

luntas legislatoris, imò illud ipsum est implere legem.

16. *Soluitur cõfirmat.* Et ob eandem etiam causam non vrget confirmatio, quia esto Christus ibi confirmauerit præcepta decalogi pro lege sua (quod libro sequenti ex professo examinabimus) non sequitur nunc obligare moralia præcepta ex vi legis Moysi; imò oppositum inferri potest, quia posita noua lege positiua diuina circa eandem materiam, iam non erat necessaria antiqua. Neque inde sequitur aliquid superfluum, vel ridiculum (vt quidam loquuntur) sed potius est ordo connaturalis inter duas leges, quarum vna vsque ad certum terminum lata fuerat, & ad illum peruenit, & alia loco illius succedit. Nam si contingit cõmunicare in aliqua parte materiæ, in illa iam nõ est obligatio ex vi antiquæ legis, quia finita est, sed ex vi posterioris. Vnde non potest dici superuacanea abrogatio, quando est cessatio ab intrinseco ex vi termini in priori lege præscripti, sicut contingit in lege veteri, vt supra declaratum est. Dicere autem, terminum illum positum esse pro lege illa vt ceremoniali, & iudiciali, non vero vt morali, voluntarium est, cum Scriptura simpliciter de tota lege dicat, fuisse positam donec veniret semen, & similia. Neque est inconueniens, quod in materia necessaria, & perpetua ponatur lex temporalis, quia hoc pendet ex voluntate legislatoris, & quia post illam legem diuinam danda erat alia ab ipsomet Deo, quæ moralia illa pręcepta altiori modo cõprehenderet.

17. *Locus Pauli explicatur.* Alter vero locus Pauli eodem modo, quo præcedens intelligendus est, nam licet ibi maximè loquatur Paulus de lege ceremoniali: nõ tantum de illa sola, sed simpliciter de lege de qua dixerat, *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo*, & *Per legem cognitio peccati*. Et eandem vocat, *Legem factorum*, quam à *Lege fidei* condistinguit. Eodem ergo modo loquitur de lege in illis vltimis verbis, in eis autem *Legem destruere*, vel *statuere*, non est, *Legem abrogare*, aut *sistinere*. Sed *destruere* est legem damnare, aut tãquam prauam reijcere. *Statuere* autem est, eam defendere eiusque proprium statum, conditionem, & officium ei tribuere, & quomodo per fidem fulciatur exponere. Quod tam verum est de moralibus, quàm de ceremonialibus præceptis, vt omnes ibi, & præsertim D. Thomas (D. Thom.) exponit, qui etiam hunc locum per alterum Matth. capite quinto declarat. (Matth. 5.)

18. *Suadetur dicta sententia.* Melius videtur posse suaderi hæc sententia nonnullis noui testamenti testimonijs, in quibus obligatio decalogi in lege noua ex veteri testamento confirmatur, nã in eis supponi videtur, pręcepta decalogi etiam vt data per Moysem obligare Christianos. Sic à Iacobo in sua Epist. cap. 2. præceptum illud, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, vocatur *Lex regalis secundum scripturas*, & tamen illud est præceptum morale veteris testamenti; ergo sentit, præceptum illud etiam nunc durare ex vi Scripturæ veteris, quam sine dubio indicari voluit. Vnde cum subdit, *Si personam accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores*, de lege Moysis loquitur, quæ in Scriptura solet absoluto nomine legis significari, iuxta illud, *Lex per Moysem data est*. Vnde de ea lege subdit Iacobus, *Quicumque totam legem impleuerit, offendat*

A *autem in vno, factus est omnium reus*, quod statim declarat in præceptis decalogi, *Nam qui dixit, non occides, dixit, non mæchaberis*. Ergo intelligit, hanc legẽ, & hæc præcepta vt à Deo data fuerunt in lege veteri, etiam obligare Christianos, similisque locus est apud Paulum ad Romanos capite decimo tertio. *Qui diligit proximum legem impleuit*, vtique decalogi, subdit enim, *Nam non adulterabis, & cætera. In hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*. Et ad Epheseos sexto, suadet obseruationem quarti pręcepti decalogi, quia eò primum in promissione, *Vt bene* (inquit) *sit tibi, & sis longæuus super terram*; ergo sentit durare, & præceptum ipsum, & (quod magis est) promissionem factam obseruantibus illud. Vnde Adam ibi sic exponit, *Hoc enim iustum est & naturæ lex id exigit, non solum autem illa, sed & diuina quæ habetur Exodi* 20. Eadem autem ratio est de reliquis præceptis. (Ephes. 6.) (Exod. 20.)

B 19. *Distinctio Iuristarum notanda.* Vt in hac controuersia quod sentio, breuiter dicam, oportebit in memoriã reuocare distinctionem quandam legis à Iuristis vsitatam, nã quædam est lex declaratiua tantum, alia tantum constitutiua, quædam vero declaratiua, & ordinatiua, seu præceptiua simul. Ex quibus membris tertium solum habet locum in legibus, quę versantur circa materias, de se indifferentes, seu non necessarias, quæ mere positiuæ dici possunt, & ideo nihil ad pręsens refert, quia certum est legem decalogi vt datam per Moysem non fuisse hoc modo purè constitutiuam, cum fuerit de materia naturali, ac necessaria. De alijs vero duobus membris controuerti potest, an illa lex vt data à Deo in veteri testamento fuerit pure declaratiua, vel simul etiam præceptiua, & constitutiua. Quod dubium supra à nobis tractatum est, & ex illius resolutione pendet, vt existimo, quęstio præsens. (*Lex declaratiua tantum constitutiua tantum. Declaratiua & præceptiua simul.*)

C *Dubium.*

Nam sustinendo opinionem asserentem legem veterem vt proponẽtem, seu promulgantem legem decalogi, fuisse tantum legem declaratiuam diuinæ, ac naturalis obligationis, & non addidisse nouam obligationem positiuam diuinam, consequenter quidem asseritur, legem decalogi prout contentam in lege Moysi non fuisse abrogatam, sed nunc etiam in vi sua permanere. Quia lex pure declaratiua magis habet rationem doctrinæ, quam pręcepti, doctrina autem diuina nunquam potest sua authoritate, aut veritate priuari, & ideo nunquam potest reuocari, aut lumen suum amittere, ergo etiam lex diuina pure declaratiua nũquam potest abrogari, aut vim suam amittere, quia est lucerna, & lux, quę semper eodem modo illuminat. Et in hoc saltem sensu suadetur valde illa opinio testimonijs vltimò loco adductis in eius probationem, quatenus in eis videntur colligi pręcepta decalogi ex veteri testamento, & ex loco Exodi, illa enim collectio seu probatio in hoc fundatur quod illa legislatio quantum ad decalogum spectat, non fuit nisi promulgatio legis naturalis, quã promulgationem ibi Deus ipse fecit, quæ in ratione doctrinę semper retinet eamdem authoritatẽ. 20.

D

21. *Authores 1. sententiæ in quo sensu loquuntur.* At vero authores prioris sententię nõ videntur in hoc tãtum sensu loqui, nã expresse dicũt legẽ moralem vt est data per Moysem vere obligare Christianos. Imo Vasq. sentit obligationem

tionem legis naturalis non esse diuinam pro- A prie, id est, ex diuino præcepto, sed solum esse à Deo, quatenus est author rationalis naturæ, quæ est ipsa lex naturalis, & ab illa sola proximè nascitur illa obligatio naturalis, & nihilominus ait legem per Moysem datam addidisse diuinam obligationem, quæ nunc durat in Christianis. Nos verò in superioribus diximus, legem naturalem esse veram legem diuinam, & ex proprio imperio, & voluntate Dei, nihilominus legẽ moralem vt ab eodem Deo specialiter datam, & promulgatã illi populo, addidisse positiuã obligationem legi naturali. Et ita in hoc videntur omnes cõuenire, quod lex decalogi vt data per Moysem, non fuit tantum declaratiua, sed etiam constitutiua, & propriè præceptiua. B Imò hic addiderim, quòd licet vtrumque habuerit, certius constare ex Scriptura, fuisse præceptiuam, & esse per se obligatiuam, quàm esse declaratiuam. Quia omnia illa præcepta decalogi feruntur per eadem verba præcipiendi, vel prohibendi, & sub eodem tenore. Et in eis quædam miscentur, quæ non sunt de lege naturæ, & tamen eodem modo præcipiuntur, vel prohibentur, vt sanctificatio Sabbathi, & prohibitio sculptilium, secundum probabilem expositionem. Nec ex verbis Scripturæ discernere possumus quid prohibeatur quia malum, vel quid sit malũ quia prohibitũ, sed ex ratione naturali, & ex cõmuni sensu Doctorũ Ecclesiæ hæc discer-
Ezech. 18. nimus ac iudicamus. C Estque optimũ exemplum Ezechiel. decimo octauo, quo à simili rès declaratur. Ibi enim inter necessaria ad iustitiam æquè ponuntur, *Vxorem proximi non violare*, & *ad menstruatam non accedere*, cum tamen primum prohibeatur quia per se malum, ac mortale peccatum, secundum autem (iuxta probabilissimam opinionem) solum erat malum quia prohibitum saltem in gradu peccati mortalis. Ita
Exod. 20. ergo contingere potuit in lege lata Exodi 20 quantum est ex forma prohibendi, vel præcipiendi: certius ergo constat ex Scriptura, legem illam fuisse præceptiuam, constitutiuam obligationis nouæ, quam declaratiuam antiquæ, licèt adiuncta ratione, vtrunque colligatur, & verum sit.

22. *Christianos non obligari ex vi legis Moysi ad præcepta decalogi & moralia eiusdem legis.* Hoc ergo principio posito probabilius cẽseo, Christianos non obligari ex vi legis Moysi ad præcepta decalogi, & moralia eiusdem legis, ac subinde totam illam legem cessasse quoad obligationem, licet quoad materiam non fuerit D ita sublata in moralibus pręceptis, sicut in ceteris. Quam opinionem ante authores citatos docuit Victor. Rele. de Matrim. 2. p. n. 3. in fin. & postea ex nostris Tolet. Rom. 3. annot. 15. & Salmer. ad Roman. 7. disp. 6. Barradas tom. 1. lib. 2. c. 21. vbi cum sępe dicat, decalogum esse perpetuum, & in illum abrogationem non cadere, esseque magnam legis partem quę adhuc viuit, & similia, nihilominus cautionem, & declarationem adhibet, dicens, *partem quidem illam legis viuere, non tamen quia legis Moysis pars, sed quia naturæ lex est & nouæ legis pars, viuetque in sempiternũ.* *Vict r. Barradas. Salmer.*
Valent. Idem tenet Valentia tomo 2, disput. 7. quæstio 7. puncto. 7. vbi opinionem Soti commendat.
Fundamentum. Moueor autem præcipuè quia tota illa lex à principio decalogi data est soli populo Hebręorum vt supra ostensum est, & patet Exod. 20. vbi Deus præmittit illa verba, *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti de domo seruitutis*, & post illa statim loquitur ad populum illum dicens, *non habebitis Deos alienos, &c.*

Dicunt aliqui, etiam illa verba ad populum Christianum pertinere, quia eductus est ex potestate diaboli, & quia est spirituale semen Abrahæ teste Paulo ad Galat. 4. Rom. 3. & 4. 1. Cor. 10. ac subinde legis etiam illius promulgationem ad Christianos pertinere. Hæc verò ampliatio illorum verborum in illo loco literalis non est, sed spiritualis, & ideò admittenda non est in ordine ad extensionem obligationis illius legis. Alioqui etiam illa verba, *Memento, vt diem sabbathi Sanctifices* ad literam pertinebunt ad populum Christianum, & idem erit dè pręcepto, *Non facies tibi sculptile nec omnem similitudinem*, etiam si non fuerit mere naturale, sed positiuum, vt aliqui volunt. Imo de tota lege sequente idem dici poterit, quia eidem populo educto ex Ægypto data dicitur, id autem falsum esse constat ex verbis Scripturæ, & omnium interpretatione, & communi doctrina Theologorum cum Diuo Thoma dicta quęstione 98. articulo quarto, & ex dictis in superioribus, vbi ostendimus, legem illam promulgatam esse populo pręsenti, & successoribus eius secundum carnem, vt alijs locis ibi citatis Scriptura declarat, quę sine dubio propriè, & non figurate loquitur in lege ferendâ, & promulganda, nisi vbi ex verbis aliud clare constiterit, vel ex communi traditione. Data est ergo illa lex pro Israel carnali, non ergo obligat Christianum populum. Qua ratione omnes vtuntur quoad pręcepta ceremonialia, & iudicialia; ergo idem est de moralibus quantum ad vim obligandi in virtute illius legis, nam eodem modo, & tenore tradita sunt. 23. *Obiect.* *Galat. 4.* *Rom. 3* *Resp.* *D. Thom.*

Et confirmatur secundo hæc sententia, quia pręcepta moralia illius legis, vt erant illius, non obligabant tunc gentiles, siue fideles, siue infideles; ergo neq; nũc obligãt Christianos. Prima consequentia nota est ex paritate rationis, secunda item est clara ex dictis capite pręcedenti, quia Christiani, vel sunt ex gentibus, vel ex Iudęis, si ex gentibus, non magis obligantur lege veteri, & quacumq; parte eius, quia Christiani sunt, quàm gentes infideles: si vero sunt ex Iudæis, ęquiparantur in hoc cęteris Christianis. quia lex vetus non magis obligat quosdam Christianos, quam alios, propter solam carnis originẽ. Antecedens autem est expresse D. Thomę, vt citatum est ex q. 98. art. 8. quam omnes sequuntur. Solus Vasq. in dicto capite 3. numer. 14. oppositum consequenter docet, dicens, ex priori opinione sua colligi, legem illã moralem quatenus datam à Deo per Moysem, non tantum Iudaicum populum obligasse, sed etiam gentilicium. Et addit suasionem consequentis, quia Deus legem illam tulit tanquam author naturę creatæ, cui necessario talis lex conuenit, ergo non debuit illam ad peculiarem populum restringere. Nos autem libenter admittimus illationem illam; nam re vera ille author consequenter infert, & loquitur, tamen ex falsitate consequentis inferimus falsitatem antecedentis, nam ex vero non potest sequi falsum. 24. *Confirm.* *D. Thom.* *Vasquez.*

Quod autem consequens illud falsum sit, in primis ex ipsius nouitate, & singularitate coniectamus. Deinde id conuincimus ratione proxime facta, quia 25. *Impugnatur sententia dicta.*

lex

lex illa etiam quoad eam partem pro solo populo Hebræo lata est, & illi soli est promulgata; vt ergo talis erat, non potuit gentilē populum obligare. Lex enim non promulgata non obligat; ergo non potuit illa lex obligare gentes, quibus promulgata nō fuit. Responderi potest ex Vasquez supra cap. 4. satis esse, quod voluntas Dei fuerit, vt lex decalogi ab omnibus gentibus seruaretur, licèt illam non explicauerit populo gentilicio pro illo tempore per illā legem, sed tantum per ius naturale. Sed hoc plane repugnare videtur, quomodo enim potest esse obligatio ex vi alicuius legis exterioris, nisi per illam manifestetur voluntas legislatoris. Deinde aliàs sequeretur, etiam ante legem illam per Moysem datam obligasse nō solum gentes, sed etiam Israelitas, quia iam Deus habebat illam voluntatem, licèt illam non manifestasset. Quod si dicatur, habuisse illam voluntatem, non tamen pro illo tempore; ergo eodem modo dici potest, & debet habuisse illā pro illo populo, & non pro alijs, & pro illo statu, ac lege, & nō pro alijs temporibus, siue præcedentibus, siue sequentibus quantum est ex vi illius legis.

Resp. Vasq. — *Impugnatur.*

26. *Confir. Roman. 2.* Præterea hoc mihi valde confirmat Paul. ad Roman. 2. dicens, *Cum gentes, quæ legem non habēt, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Vbi euidenter de lege naturæ loquitur, quam dicit habuisse gentes scriptam in cordibus, significans clare legem scriptam in lapidibus, vt talis erat, eos non obligasse, nam ea ratione dicit, non habuisse legem, vtique scriptam, seu positiuam. Et in eodem sensu paulo superius dixerat, *Quicunque sine lege peccauerunt sine lege peribunt, & quicumque in lege peccauerunt per legem iudicabuntur.* Gentiles ergo peccantes contra legem naturæ, non peccabant contra legem Moysi, nec per illam iudicandi sunt, ergo nec per illam, vt talis erat, obligabantur. Nec coniectura in contrarium facta vrget, tum quia lex illa vt per Moysē data, non erat necessaria creaturę rationali, tum etiam quia non data est à Deo, vt est author naturę tantum, sed etiam vt est author gratiæ, vtrūque enim supra ostensum est; ergo potuit specialiter illam dare populo suo quoad omnem partem eius, prętulit enim illum populum Deus, credendo illi eloquia sua vt ad Romanos cap. 3. idem Paulus dixit, estque verum tam de eloquijs, quibus speciali modo legem naturalem illis proposuit, quam de cæteris.

Roman. 3.

27. *3 Probatio.* Tertio persuadetur sententia nostra, quia lex Moysi posita est vsque ad certum terminum, vtique *Donec veniret semen*, sed in hoc nulla distinctio facta est inter partes, & præcepta eius, ergo quantum ad vim obligandi eundem terminum habuit secundum se totam, & secundum omnes partes suas, non enim licet nobis distinguere, aut exceptionem addere, vbi scriptura non distinguit, sed absolutè loquitur, & nulla ratio, vel auctoritas cogit ad exceptionem faciendam. Et augetur hæc ratio, quia adueniente illo termino, danda erat noua lex diuina, per quā illa met materia moraliū præceptorū nouo modo, & nouo spiritu præciperetur, vt infra videbimus; ergo non oportuit priorem legem, etiam quoad hanc materiæ partem poni vltra terminum pro tota illa lege designatum. Nec

A etiā oportuit in lege Euangelica esse duas obligatones positiuas circa eamdem materiam; ergo adueniente prædicto termino, cessauit, & posita noua obligatione diuina, prior lex cessauit. Sicut si vnus Pontifex præceptum aliquod ponat pro vita sua, & successor eius eandē materiā præcipiat, licet eadem materia sub Pontificio præcepto maneat, nihilominus verissime dicitur, cessasse obligatio prioris pręcepti, & noua introducta; ita ergo in præsēti accidit proportione seruata.

28. *Probatur amplius dicta sententia.* Ampliusque declarari hoc potest ex quibusdam actibus moralibus prohibitis in lege veteri, qui in lege noua specialiter prohibiti à Christo non sunt, sed suæ naturæ relicti, nam eo ipso nunc vel non sunt prohibiti, vel non in eo gradu in quo in lege veteri prohibebantur. Optimum exemplum est in præcepto prohibente B viro accessum ad vxorem menstruatam, sub pœna mortis vtriusque coniugis, Leuit. 20. Quæ lex quatenus hanc pœnam adhibebat, iudicialis erat, & vt sic omnino cessauit, vt apud omnes constat. Quatenus verò prohibebat absolutè talem accessum, controuersia est, an iudicialis, seu positiua fuerit, an vero moralis, & de materia per se mala. In qua (omissis aliorum opinionibus) multi censent, fuisse moralem, quia ille accessus etiam nunc est peccaminosus ex iure naturæ, & sine alia positiua prohibitione. Et nihilominus censent, in lege veteri fuisse peccatum mortale propter prohibitionem factam sub tam graui pœna, quæ indicat grauē obligationem talis legis, etiam in conscientia, C vt in superioribus est dictum: nunc autem in lege noua solum esse peccatum veniale, quia ex iure naturæ non habet maiorem obligationem, & lex noua illam specialem non addidit, vt latè prosequitur Castro lib. 1. de Lege pœnal. cap. vlt. & plures alij, quos refert, & sequitur Sanci. lib. 9. de matrim. disp. 21. n. 5. & 6.

Exemplum — *Leuit. 20.* — *Accessus ad menstruatam in lege veteri fuisse mortale peccatum. In lege noua veniale. Castro S.anc.*

29. *Et hoc exemplo infertur* Hoc ergo exemplo intelligitur, obligationē specialem, quam addebat lex Moysi in illa materia morali, etiam de se mala, cessasse in lege gratiæ, ita vt licet eadem actio prohibita sit in lege Euangelica, quia turpis, & mala, alio tamē genere obligationis, & non tam graui obligatione, sicut in lege veteri. Et quanuis in illo particulari actu id contingat, quia illa prohibitio inuoluebat præceptum iudiciale, nihilominus in alijs etiam præceptis moralibus rectè intelligitur, cessare potuisse specialem obligationē legis positiuæ diuinæ, & in aliam obligationem D legis nouæ commutatam fuisse. Et hoc sensu verum est, nullum Christianum se agnoscere obligatum ad vitandam vsuram, vel aliquid simile, quia illud fuit prohibitum in lege Moysi, nisi quatenus inde colligi potest, illud fuisse prohibitum, quia malum, & iure naturali vetitum, quod ex solis verbis pręcipientibus, aut prohibentibus, non satis colligitur, sed ex materia, ex communi interpretatione, & sensu Ecclesię, & ex alijs circunstantijs, & diuersorum locorum collatione colligendum est. Sic etiā rectè intelligitur locus Iacobi 2. suprà citatus pro contraria sententia, vbi postquam dixit, totam legem *regalem*, seu moralem, aut Decalogi esse seruādam, subiungit. *Sic loquimini, & sic facite sicut per legem libertatis incipientes iudicari.* Per legem enim *libertatis* legem gratiæ seu Euangelicam sine dubio intelligit, & per eā dicit esse

Iac. 2.

cit esse

cit esse iudicandos Christianos, qui legem naturalem obseruant, vel violant, significat ergo, licet præcepta Decalogi in hac lege libertatis obligent, non tamen accipere obligationem specialem, ac diuinam, ex lege veteri, sed ex propria lege libertatis. Nam per illam legem iudicium fertur de actu, ex qua nascitur obligatio & ideo fortasse nō dixit prius, *si tamen legem perficitis Moysi*, aut *decalogi*, sed *legem regalem*, id est charitatis, in qua radicantur ipsamet præcepta Decalogi, & ideò etiam in lege gratiæ præcipiuntur.

Lex vetus cessauit nō solum quoad obligationem, sed etiam quoad comminationes, et promissiones. Probatur primo.

30. Atque ex his tandem concludo, præcepta moralia legis veteris non solum cessasse quoad obligationem, sed etiam quoad speciales comminationes in ea factas pro transgressoribus, vel temporales promissiones obseruantibus illa præcepta in eadem lege factas. Ita sentiunt communiter Doctores vtriusque sententiæ, vno, vel alio excepto. Et generatim probatur, quia in lege gratiæ cessauit obligatio propria legis veteris, etiam quoad præcepta moralia, vt declaratū est; ergo etiam cessauit pœna, vel promissio addita illi legi, vt talis erat. Patet consequentia quia cessante principali, cessat accessorium, cōminationes autem, & promissiones temporales erant propriæ illius legis, vt talis erat, & distinctæ à lege noua, vt in superioribus tactum est. & latius dicetur in lib. 10 ergo cessante obligatione propria illius legis, cessant reliqua. Secundo id declaratur, quia illæ promissiones erant per modum cuiusdam pacti, & ideò lex illa *pactum* appellatur Exod. 19 Deut. 29. ergo cessante obligatione ex vna parte, cessat ex altera, vt sit æqualitas in pacto, sed ex parte hominum cessauit obligatio illius legis, ergo etiā ex parte Dei cessauit obligatio ad implēdas promissiones, & similiter ex parte hominū cessauit reatus proprius contra illā legem, & consequēter etiā cessat pœna, & comminatio propria talis legis. Tertiò applicari in præsenti potest ratio facta, quod lex illa solū pro tali gente, & pro tali tempore posita est, ergo extra illud tempus & extra illam cōmunitatem omnino cessauit, & quoad obligationem, & quoad reliqua omnia, quæ illi adiungebantur in ordine ad implendū obligationem. Præterea in particulari de pœnis res est manifesta, vt benè attigit Castro dicto cap. vlt. lib. 1. de Lege pœnali, tum quia leges pœnales, vt tales erant non erant leges naturales, sed positiuæ: omnes autem leges positiuæ illius legis cessarunt, vt ostensum est, tū etiā quia leges pœnales, vt sic nō erant morales, sed iudiciales, ergo cessarunt; ergo omnes illarū pœnarū cōminationes nō transcendunt statum illius legis, tū denique quia hac ratione (inter alias) dicitur lex gratiæ lex libertatis, quia nō ita mouet terrore pœnarū temporalium, sicut lex vetus, & sic dicit Paul. 2. Cor. 5. *vbi spiritus Domini, ibi libertas*; ergo lex gratiæ etiā liberauit nos à reatu, & cōminatione legis, etiā vt moralis, ergo cessarunt illæ comminationes. Quomodò exponit sæpè August. illud, *Iusto non est lex posita*, 1. Timot. 1. vt latè supra lib. 1. tractauimus. De promissionibus autem temporalibus illius legis doctrina est communis, cessasse in lege noua, vt constat ex Augustino lib. 10 contra Faust. cap. 2. vbi ait, *promissa carnalia non manere, & ab illis vocari vetus testamentum*; & hac ratione in epist. 120. dicit, promissiones illas pertinuisse ad hominē veterem, non ad nouum. Idem significat lib. 18 de Ciuit. cap. 11. & alijs locis.

Secundo. Exod. 19. Deut. 29. Tertio. Castro. 2. Cor. 5. August. 1. Tim. 1.

Obiectio contra dicta. Exod. 20. D. Thom. 1. Tim. 4. Ephes. 6.

31. Solum obijci potest, quia promissio illa addita quarto præcepto decalogi, *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram*. Exod. 20. illa (inquam) temporalis fuit, & tamen etiā in nouo testamento durat, vt sentit D. Thom. 2.2. q. 120. ar. 4. ad 4. ex Paulo qui videtur id expresse asserere 1. Timot. 4 dicens, *Pietas autem ad omnia vtilis est promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ*. Et ad Ephes. 6. *Honora* (inquit) *patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram*. Respondeo promissionem illam, vt habetur in Exodo, fuisse planè temporalem, nam erat de terra promissionis, ita enim ibi additur. *Vt sis longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi*. Vbi clarè astringitur, & limitatur promissio ad terram promissionis, neque extra illam poterat ad literam impleri. Quare addo, promissionem illam vt mere temporalē nunc cessasse, durare autem quatenus in illa promissione figurabatur æternitas in terra viuentium, vt de alijs promissionibus temporalibus dicit Aug. in dicta epist. 120. & sępe alibi. Atq; hoc significauit Paulus in vtroq; loco, nā ad Ephes. aliquid addidit promissioni dicens prius, *vt bene sit tibi*, & aliquid etiam abstulit, dicens absolutè, *Et sis longæuus super terram*, non addendo determinationem, *quam Dominus Deus tuus daturus est tibi*. Vbi Caiet. aduertit, duplex bonum promitti à Paulo. Primum est, *ipsum bonum*, quod ego intelligo pręcipuè de bono simpliciter, quod est bonum virtutis, & sanctitatis. Secundum est, *diuturnitas in bono habito*, quę in hac vita confertur per perseuerantiam in vita gratię, & in futura per gloriam ipsam. Ad Timotheū verò vtramq; vitam coniunxit pręsentem, & futuram, quod aliqui cum partitione accōmoda interpretātur, scilicet, habens promissionē vitæ, quæ nunc est, pro testamento veteri, & futuræ pro nouo, nam hoc significauit Salmerō disp. 14. super ad Eph. 6. dicens, priorem partem illius promissionis esse ex Moyse, posteriorem verò ex Christo. Vel certè addidit futuram vitam post pręsentem vt significaret, nūc nō promitti longęuitatem vitę præsentis, nisi quatenus necessaria, vel vtilis esse potest ad futuram, vel ad maiorem perfectionem eius, sub qua ratione promissio illa spiritualis est, & ità tandem illam explicuit D. Thomas citato loco.

Resp. August. Caiet. Ad illud Timot. Salmer. on D. Thom.

CAPVT XII.

An lex vetus, quoad obligationem mortua fuerit, seu cessauerit ante Christi Domini mortem.

De tempore quo lex illa mortua fuerit.

1 HActenus solum ostendimus, nunc esse mortuam legem veterem, nōdum tamen declaratum est, quando primū abrogata fuit, desijtque. Nam licet ex probationibus adductis satis etiam constet, multis retro temporibus, & à principio nascentis Ecclesiæ Christi legem veterem mortuam fuisse, nōdum tamen explicatū est, in quo puncto, ac momento, vel tempore expirauit. Supponimus vero, ante Christi, aduētū in carne nō fuisse mortuā, quia data fuit, *donec veniret semen*: de tribus ergo tēporibus restat dubitatio, scilicet de tēpore vitę Christi Domini ante mortem eius, de instanti mortis eius, &

Non fuit mortua ante Christi aduentum. Triplex tempus in dubium reuocari.

de aliquo tempore post mortem eius, ideoque de singulis dicendum est. Habet autem locum hæc quæstio solum respectu Iudæorum, quibus lex illa data erat, nam respectu gentilium, quibus nunquam fuit imposita, non oportet designare initium temporis, in quo illos nō obligauit, quia nunquā eos obligauit, nec ante incarnationem Christi, neque post illam ante mortem eius, neque etiam in morte, vel post mortem ipsius, vt suprà probatum est, & ideo diximus, respectu gentilium nō fuisse illam legem mortuā, sed potius nunquam fuisse viuam, vt sic dicam, quia ex quo lata fuit, illos non obligauit. Tota ergo quæstio circa obligationem Iudæorum versatur.

2. His ergo positis circa primum tempus est peculiaris opinio aliquorum scholasticorum, cessasse circuncisionis præceptum ante mortem Christi, nimirum, quamprimum baptismus institutus est, & efficaciam cœpit habere conferēdi gratiam. Ita tenet Scot. in 4. d. 3 q. 4. § *Quantū ergo*. Sequitur Gabr. dist. 1. q. 4. ar. 3 Fundamentū est, quia ex quo baptismus cœpit esse vtilis ad iustitiam, cœpit esse sub consilio; ergo ex tunc cœpit circuncisio non esse sub præcepto; baptismus autē vtilitatem habuit ante mortem Christi paulo post initium baptismi Ioannis, vt nūc supponimus; ergo. Prima consequentia patet, tum quia consilium rei perfectioris, & vtilioris tollit præceptum inferioris rei, & minus perfectæ, tum etiam quia cum circuncisio iam non esset necessaria ad remissionem peccati originalis, non erat cur sub necessitate præcepti post baptismi vtilitatem relinqueretur. Ex qua opinione sequitur totam illam legem cessasse quoad obligationem respectu omnium puerorum, qui post baptismi institutionē ex Hebræis nascebantur. Quia lex illa non obligabat nisi circuncisos, ideoque circuncisio erat illius legis professio; ergo qui nō tenebātur ad circuncisionem, nec ad totam legem obligabantur, simpliciter loquendo. Hæc tamen cessatio totius legis ex vi huius illationis non habet locum in parentibus, seu hominibus illius populi, qui iam erant adulti, & circuncisi tempore institutionis baptismi; imò nec in paruulis potuit ad praxim reduci. Ratio prioris partis est, quia homines iā circuncisi poterant quidem liberari à præcepto (vt ita dicam) actiuo circuncisionis, id est ab obligatione circuncidendi suos filios, nō poterant autem eximi ab obligatione passiua, id est recipiendi circuncisionem, quia iam erant circuncisi, & legē totam professi fuerant, & ideò nō liberantur à toto onere legis ex vi cessationis præcepti circuncisionis, prout ad illos pertinebat. Alterius vero partis ratio est, quia infantes nati in illo populo post institutionem baptismi nō poterant peruenire ad vsum rationis ante mortem Christi, & ideo non poterant propriè eximi ab onere legis per carentiam circuncisionis, qui nondum erant capaces obligationis eius.

3. Aliunde vero probari potest vniuersaliter, totam legē quoad obligationē cessasse ante Christi mortem, primo ex illo Lucæ 16. *Lex, & Prophetæ vsq; ad Ioannem*; ergo saltē in baptismo Ioannis lex mortua est. Secūdo quia quoad aliqua saltē præcepta videtur antea extincta, quia multa mysteria Christi successu vitæ eius impleta fuerant antè mortē, quæ tamen per plures cæremonias legis figurabantur vt futura; ergo præcepta de talibus cæremoniis ante mortē Christi cessarunt, alias vigerent præcepta de signis falsis exhibendis, quod repugnat.

4. Nihilominus dicendum est, ante Christi mortem, legem veterem nō fuisse mortuam quoad obligationē, ac subinde vsque ad instans mortis Christi ad minimum obligasse. Est communis sententia Theologorum D. Thom. 1. 2. q. 103. ar. 3. ad 2. Bonau. in 4. d. 3. 2. p. eius ar. 2. q. 2. Maior. q. 2. Richard. d. 1. ar. 6. q. 4. Capr. q. 3. ar. 3. ad 1. contra 1. concl. Palud. q. 6. ar. 3. Durand. q. 9. & aliorum, quos infra referemus, & in hoc videntur conuenire Hieronym. August. Richar. de S. Vict. Bernar. & alij, qui materiam hanc disputarunt. Potestque ostendi primo ex Euangelio, vbi sæpe legimus, Christum seruasse legem tā in infantia, quàm in discursu vitæ vsque ad mortem, paulò enim ante illā manducauit pascha, & ita semper cōsueuisse facere, ostendunt verba discipulorū dicentium, *Vbi vis, paremus tibi comedere Pascha*. Matt. 26. Quamuis enim ipse non subijceretur legi, tamen quia lex ipsa vigebat, & mysteria eius nō erant cōpleta tum propter exemplum, tum propter mysteriū illā seruare voluit, iuxta id, quod dixit Matt. 5. *Non veni soluere legem sed adimplere*. Et ob eandem rationem illos docebat illam seruare, Matt. 23. *Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & pharisæi, &c. quæcunque dixerint vobis facite*. Quia nimirum, durabat legis virtus, & potestas sacerdotum. Sic etiam Luc. 17. misit leprosos dicens, *Ite ostendite vos sacerdotibus*, & cap. 5. cum mūdasset leprosum, eum similiter misit, vt ostenderet se sacerdoti, & addidit, *Et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses*.

5. Secundo probatur clarè assertio ex cap. 9. ad Hebræ. vbi prius dicitur, *In secundo* (.i. in sancta sanctorū) *semel in anno solus Pōtifex* (scilicet, ingrediebatur) *non sine sanguine, quē offert pro sua, & populi ignorātia: hoc significante spiritu sancto, nondū esse propalatā sanctorum viā, adhuc priore tabernaculo habēte statū*. Vnde è conuerso colligo, quādiu nō fuit propalata sāctorū via, adhuc prius tabernaculū habuisse statū. Quamdiu autē tabernaculū illud suū statum habuit, etiā sacerdotiū in suo statu durauit, & sacrificia, ac cæremoniæ seruabantur vsq; *ad tēpus correctionis imposita*, vt ibidem dicitur, vtique per legem; ergo etiam tota lex durauit, quandiu tabernaculum, & sacerdotium suum statum habuit, nam hæc se comitantur iuxta illud cap. 7. *Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat*, nam etiam è conuerso verum est, translata lege, sacerdotium transferri, quia per legem stabilitur; ergo ante propalatam sanctorum viam lex non fuit abrogata; sanctorum autem via nō est propalata ante Christi mortem, in cuius signū, Christo expirante, velum templi scissū est, vt Patres exponunt, & alibi diximus; ergo saltē vsq; ad instans mortis Christi, non fuit mortua lex vetus.

6. Vnde subiungit Paulus eodem loco, nouū testamentum in morte Christi fuisse cōfirmatum quod declarat, vim faciendo in metaphora testamenti dicens, *Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris: testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioqui nondum valet, dū viuit qui testatus est*. Sicut ergo nouū testamentum nō fuit confirmatū, nec validū vsq; ad morte Christi, ita nec primū fuit sublatū, quia vt dixerat c. 8.

Sententia affirmans circuncisionem cessasse ante mortem Christi. Scot. Gabr. Fundamentum.

Probatur prædicta sententia. Luc. 16.

Lex vetus vsque ad instans mortis Christi obligabat. D. Thom. Bonauent. Maior. Richard. Palud. Durand. Hieron. August. Richardus de S. Vict. Bernard. Probatur primo. Matt. 26.

Mat. 23.

Luc. 17. & 5.

2. probatur conclus. Hebr. 9.

Hebr. cap. 7.

Dicendo nouum veterauit prius & cap. 10. subdit, *Aufert primum, vt secundum statuat*, & in eodem cap. docet, non cessasse sacrificia vetera, donec Christus *vna oblatione consummauit sanctificatos*. Quod significatum etiã est, quando Christus Dominus in Cruce dixit, *Consummatum est*, vt interpretatur D. Thom. q. 103. art. 8. ad 2. & 3. p. q. 47. ar. 2. ad 1. intelligendum est autem, vel in sensu mystico, vel consequutione quadã, significando enim passionem suam esse consũmatam, & redemptionem nostram fuisse impletam, consequenter significauit, legem veterem fuisse impletam; ergo ante illud tempus nõ fuit soluta, quia solui nõ debuit prius, quam esset plene impleta. Ratio autem conclusionis patebit ex sequenti.

D. Thom.

7. Omnia præcepta legis veteris vsque ad Christi mortem durarunt.

Dico secundo. Omnia præcepta veteris legis sine vlla exceptione, ac subinde præceptum circuncisionis vsque ad Christi mortem durarunt & obligarunt sine mutatione, vel abrogatione. Hæc assertio est contra Scot. generaliter autem ponitur de omnibus præceptis illius legis, tum quia eadem est ratio de singulis, quæ est de ipso corpore legis, tum quia testimonia adducta absolute loquuntur, & non licet nobis excipere sine fundamento, tũ denique quia si in aliquo liceret exceptio, maxime in circuncisione, quia eius præceptum non fuit ex lege, sed ante legẽ, licet cum lege, & in lege durauerit, sed præceptum circuncisionis non fuit ablatũ ante Christi mortẽ, ergo. Probatur minor, primo ex communi sententia Theologorum quos retuli, qui etiam loquuntur de circuncisione, & præsertim D. Thomas in 4. d. 3. art. 5. quæstiunc. 3. Soto lib. 2. de Iust. q. 5. ar. 4. & bene Maior dict. q. 2. vbi allegat Glossam in Ioan. 3. & ad Hebr. 10.

D. Thom. Soto. Maior. Glossa.

Secundo probatur, quia præceptum circuncisionis, vel fuit ablatum ante passionem per expressam reuocationẽ, & hoc nõ, quia nullibi inuenitur, nec de illo nec de tota lege, vel per cessationẽ purã, & hoc etiã dici nõ potest, quia lex circuncisionis tũ absolute lata est, sicut alia præcepta legis, & non est aliquis terminus durationis designatus pro præcepto circuncisionis distinctus à termino totius legis, & prior illo. Vbi enim talis termini fit mentio? Et ideo ad hanc cessationem, seu abrogationem impertinẽs est, quod præceptum circuncisionis ante legẽ datum sit, quia datum est cum eodem genere æternitatis, vt sic dicam, seu longæuæ durationis, item datum est vt inchoatio legis, & vt permansurum cum illa, & incorporandum illi, & ideo vt duraturum vsque ad eundem terminum totius legis.

8. Probatur conclusio. Obiect. Respons.

Vel abrogatum fuit illud præceptũ per aliud illi repugnans, vel illud excludẽs, & hoc etiam est falsum, quia maxime per præceptũ baptismi, illud autem non fuit impositum hominibus ante Christi mortem, vt nunc supponimus, ergo. Dices, fuisse datum consilium. Respondeo esto ita sic, poterat illud consilium acceptari, & executioni mandari, seruato simul circuncisionis præcepto. Sicut enim Iudæus circũcisus poterat ante Christi mortẽ baptizari ex consilio, nõ obstãte circũcisione prius recepta, ita poterat simul circũcidere, & baptizare filiũ suum, ac subinde implere præceptum, & vti consilio. Quãdo autem cõsilium, & præceptũ talia sunt, vt simul seruari possint, consilium non tollit præceptum, sed tunc solum, quando vtrumque simul exequi repugnat, vt contingit in cõsilio castitatis, & matrimonio, nam si castitas est in consilio, recte colligimus matrimonium pro tunc non esse in præcepto; secus vero est in præsenti. Imò si quis recte consideret, etiam tũc consilium non derogat præcepto, sed supponit non esse tunc tale præceptum, & ideò habet locum consilium: nam si supponatur casus, in quo præceptum obligat, nunquam poterit per consilium auferri, quia non potest tale consilium habere locum, nisi prius supponatur materia cum talibus circunstantijs, tum quibus præceptum non obligat.

9. Prosequitur idem discursus.

Vel denique cessasset præceptũ circuncisionis quasi ex defectu materiæ, quia iam cessabat necessitas illius remedij, baptizando paruulum. Et hoc etiam stare non potest, tum quia præceptum circuncisionis non fundabatur in hac necessitate, vnde Ioannes Baptista sanctificatus in vtero, ex præcepto est circuncisus, & infans, qui propter periculum mortis remedio legis naturæ sanctificari poterat ante octauum diẽ, nihilominus postea cõualescẽns circuncidẽdus erat ex necessitate præcepti. Quia licet non indigeret illa vt remedio peccati originalis, nihilominus necessaria erat vt professio illius legis. Etenim circuncisio data etiam est (& fortasse primario) ad consignandum populum Dei, & professores legis eius, & hic finis semper habuit locum, quandiu synagoga & lex Moysi durauit. Item Iudæus tenebatur suũ filium primogenitũ v. g. in templo præsentare, & circa illum reliquas legis Moysi cæremonias exercere, quarum capax nõn erat, nisi circuncisus, ergo necessaria erat tunc circuncisio illis paruulis tanquam ianua illius legis, & veluti capacitas ad sacramenta eius, & sacrificia, ergo hæc erat sufficiens ratio, & necessitas durationis talis præcepti.

10. Obiect.

Dicet aliquis, si ante Christi mortem gentilis in Christum credens filium suum infantem baptizasset, non teneretur postea applicare illi sacramentum legis naturæ, ergo neque iudæus fidelis obligabatur in simili casu applicare sacramentum legis Moysi. Respondetur, negando cõsequentiam, quia in lege naturæ non erat determinatio facta alicuius sacramenti, nec peculiare præceptum positum, præter illud generale subueniendi filijs per aliquod remedium sufficiens, quale erat fidei applicatio, quocumque signo fieret, & ideo per baptismum hæc obligatio sufficienter implebatur. Imo iam non manebat paruulus capax noui sacramenti legis naturæ, quia eo ipso, quod non erat primum, nullum erat. Secus vero est de circuncisione, quæ in particulari erat præcepta non solum in remedium, sed etiam in signum, vt dixi, & dari poterat, non obstãte priori sacramento, vt exemplis iam declaratum est. Atque ex hoc discursu solutũ manet fundamentum Scoti. Idemque discursus facile applicari potest ad totam legem, & ad primam assertionem confirmandam. Quia etiam illa tota non est expresse reuocata ante mortem Christi, nec terminus illi appositus, fuit antea cõsummatus: *nam cum dicitur, Donec veniret semẽ*, intelligi debet de Christo cõsummato in ratione redemptoris, vt sic dicam, neque etiã tunc noua lex lata fuerat, quæ aliam excluderet.

Solutũ manet Scoti fundamentum.

11. Ad reliquas obi.

Vnde facile respondetur ad duas obiectiones vltimas, & generales. Quarum prior sumebatur ex verbis Christi Luc. 16. *Lex, & Prophetæ vsque ad Ioannem,*

Ioannem, circa quę considerádum est, legem veterem simul fuisse legem obligantem, & prophetiam futurorũ, & pactum continens promissiones temporales, & magistram morum. Ibi ergo non tractat Christus de lege vt lex est obligans, sed sub alijs rationibus, & pręsertim vt docebat minus perfecta, & promittebat temporalia bona. Nam quia pharisęi Christum irridebant, eo quod doceret contemptu diuitiarum, & reprehenderet nimium affectum lucrãdi temporales diuitias, quia in hoc videbatur, à lege discordare promittente temporalia: ideò dixit, illam doctrinam legis, & Prophetarum fuisse accõmodatam prioribus temporibus vsque ad Ioannem, *Ex eo vero* (ait *regnum Dei euãgelizatur, &c.* Ita fere Theophil. ibi, quem sequitur Iansen. cap. 95. Concord. & consonat Matt. c. 11. qui clarius dixit. *Omnes Prophetæ, & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt*. Nam sub verbo *Prophetauerunt*, tam prædictiones futurorum, quam promissiones, & tota instructio legis intelligi possunt, & omnia ad intentionem Christi sunt accõmodata. Quia sensus præcipuus est, totam doctrinam legis, & Prophetarum ad tempus Messiæ fuisse ordinatam, & in illo suum còplementum recepisse, & hoc à prædicatione Ioannis maxime sũpsisse initiũ. Licet in loco Matt. magis videatur Christus Dominus loqui de lege, & prophetis, vt prędicentibus futura, vt ibi Hieron. & Chrysost. exponunt, vel vt tradentibus moralem doctrinam infirmo statui accõmodatam, vt etiam videntur sentire idem Theophil. Mat. 11. & Iansen. c. 47. Concordat. Vlterius vero addere possumus, etiamsi verba illa de lege vt præcipiente intelligerentur, ex illis non colligi legem illam fuisse mortuam à tempore Ioannis, sed quia ægrotare tunc cępit non multo post mortẽ Christi moritura. ideo vsque ad Ioannem fuisse dicitur, vt dixit Maldonat. Matth. 5. vers. 17. in fine.

Hieron.
Chrysost.
Theophyl.
Iansen.
Maldon.

12. *Ad posteriorem ob[iectionem]*

Ad posteriorem obiectionem respondetur inprimis si alicuius esset momenti, non solũ probare, legem fuisse mortuam, sed etiam mortiferam ante Christi mortem, quia colere Deum falsis signis intrinsece malum est. Vnde necessario dicendum est, illa non fuisse signa falsa eo tempore, quia vel non sumebantur vt signa talium mysteriorum. quæ iam erant impleta, sed secundum alias significationes veras, quę nũquam deerant, nam circumcisio semper significare potuit spiritualem circumcisionem, vel resurrectionem, vt Cypr. epist. 59. dixit. vel non sumebantur vt significãtia mysterium cum habitudine ad tempus futurum, sed secundum se. De qua re plura dicemus c. 14. & 16.

Cyprian.

CAPVT XIII.

An lex vetus cessauerit quoad obligationem in morte, vel resurrectione Christi vel ante diem Pentecostes.

1. Exclufo illo primo tempore, dicendum est de secundo, sub quo comprę hendimus tum instans mortis Christi, tum reliquum tempus vsque ad diem Pentecostes quia ex resolutione prioris puncti facile de reliquo tempore cõstabit. In primo ergo multorum sententia est, in puncto mortis Christi fuisse mortuam legem veterem quoad obligationem. Hæc videtur esse opinio D. Th. in 4. d. 1. q. 2. ar. 5. quęstiunc. 3. & aliorum auctorum, quos retuli in c. præced. & Marsil. in 4. q. 2. ar. 1. p. 4. Adr. q. 1. in princ. tribui etiam solet Aug. & Hieron. sed nihil tale docuerunt, vt infra, ostendam. Suaderi autẽ potest primo omnibus testimonijs Pauli, quibus præcedentem sententiá cõfirmauimus. Nã sicut probant, fuisse viuam legem illam vsque ad mortem Christi ita videntur probare per illam fuisse mortuam, tum quia in eo puncto lex fuit omnino impleta. Tũ quia sacerdotiũ tũc translatũ est, in cuius signum velũ tẽpli scissum est, atque etiá in signum, quod tunc fuit maceries diruta, quæ vtrũque populũ diuidebat; illa autẽ erat lex, vt supra dixi, quæ per velum illud etiá significabatur. Tũ preterea quia tunc completa est redemptiò, *vna* enim *oblatione consummauit sanctificatos.* Tum denique quia figurę omnes, & sacrificia tunc completa sunt; ergo tunc etiam lex fuit extincta.

Prima sententia affirmans in pũcto mortis Christi mortuam fuisse.

legem veterem.
D. Thom.
Marsil.
Adrian.

2 *Confir. 1.*

Et confirmatur primo ex ad Hebr. 8. & 9. vbi ex similitudine testamẽti probatur, testamẽtum nouum nõ fuisse cõfirmatũ vsque ad mortẽ Christi, nã eodem exemplo probatur, fuisse confirmatum in ipsá morte; ergo tunc etiam est reuocatum testamentum vetus; ergo & lex. Similiter confirmatur secundo ex 7. ad Rom. vbi per similitudinẽ matrimonij duratio legis declaratur. Nã sicut viuente viro, mulier subiecta est legi, ita viro mortuo liberatur à lege ipsius, ergo similiter ex sententia Pauli, mortuo Christo, liberata est synagoga à legis obligatione Confirmatur tandem, quia ab instanti mortis Christi nunquam licuit spẽ ponere in ceremonijs, vel sacramẽtis illius legis, vt fatetur Aug. in Epist ad Hieron, infra tractanda, & colligitur ex illo ad Galat. 5. *Qui in lege iustificamini à gratia excedistis*, scilicet, ponendo spẽ in lege, nam alias nõ sẽper fuit malũ vti legalibus, vt infra videbimus. Ponere autem spẽ in illis sacramẽtis, nihil aliud erat, quá accipere illa vt necessaria ad salutem, vt sẽtiunt Mag. D. Thom. & alij scholastici in 4. dist. 1. & 3. ergo nunquá licuit illis vti vt necessarijs; ergo signum est, cessasse omnino obligationem legis.

Conf. 2.
Roman. 7.
Conf. 3.
August.
Hieron.
Magist.
D. Thom.

3. *2. Sententia affirmás legẽ veterẽ in morte Christi lethale vulnus accepisse & paulo post mortuã fuisse.*

Nihilominus est secunda sententia asserens, licet verum sit, legem veterem per mortẽ Christi mortuã fuisse, nihilominus non esse hoc intelligendũ ita rigorose, & mathematicé, vt in eodem momento amiserit illa lex vim obligãdi, sed moraliter id intelligendum esse, scilicet paulo post mortem, ita vt per mortem Christi acceperit lex lęthale vulnus (vt sic dicam) ratione cuius statim cœpit deficere, & paulo post extincta est. Ita sentiunt in 4. d. 3. Bonan. p. 2. ar. 3. q. 2. in fine, Scot. q. 4. Sot. q. 7. ar. 3. & lib. 2. de Iust. q. 5. ar. 4. Gabr. in 4. d. 1. q. 4. Maldon. Matt. 5 circa verba illa, *Non veni legem soluere, &c* Et existimo esse sententiam August, & Hierõ, nam Aug. Epist. 8. & 87. inter epistolas Hieron hęc habet verba, *Post passionem & resurrectionem Christi dato, ac manifestato Sacramento gratiæ secundũ ordinem Melchisedec ad huc putabant vetera sacramenta non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda*, Vbi iudæi sub intelligendi sunt nam hũc errorem ponit August. inter eos, quos Paulus in iudæis reprehendebat. Non ergo intellexit August. statim post passionem legem illam desijsse esse necessariam, quod est esse mortuam quoad obligationem, sed post passionem, & resurrectionem, imo addit etiam manifestationem

Bonan.
Soto.
Gabr.
Maldon.

sestationem Sacramenti gratiæ, tãquam quid distinctũ, quod postea explicabimus. Nec ab hac sententia alienus est Hieronym. nã Epist. 89. alias 11. apud Augustinũ referens sententiam Hieronymi in illa non dubitat, nec aliter declarat tẽpus, in quo lex illa cæpit esse mortua, sed absolutè dicit, post Euangelium Christi. neque inuenio locum, in quo dixerit post passionẽ, vel resurrectionẽ. Hanc ergo sententiam veriorẽ existimo, tribus autẽ assertionibus illã declarabo.

4. 1 Conclus. Dico primo. Lex vetus nõ fuit mortua quoad obligationẽ in instanti mortis Christi. Probatur quia lex vetus non amisit obligationem suam, donec lex noua cœpit obligare, sed lex noua nõ cœpit obligare ab instanti mortis Christi; ergo nec lex vetus ex tũc amisit obligationem suam. Cõsequentia per se nota est. Minorem vero suppono nũc, nam in lib. sequent. latius est declaranda, & probanda. Maior autẽ proposita communiter recepta est. Eamq; clare docuit Bernard. in Epist. 77. ad Hugon. cuius sententiam in sequẽtibus latius expendemus. Quam etiam expresse sequitur Hugo de Sanct. Victor lib. 2. de Sacram. p. 6. c. 4 *Hug Vict.* Multũ etiam fauet D. Th. in 4. d. 3. ar. 5. quæstiũc. 3. *D. Thom.* nam de baptismo loquẽs inquit, *Post passionem obligatorius fuit, quando circuncisio mortua fuit, quantum ad omnes, ad quos institutio potuit peruenire.* Sentit ergo non antea, nec aliter fuisse oẽnino mortuam circũcisionem quantũ ad obligationem. Et rationem subindicans addit. *Nec præceptum obligat an equam sit diuulgatum* Agit autem de diuino præcepto baptismi, & tacite supponit principiũ, de quo tractamus, videlicet vnius legis obligationem non fuisse exclusam, nisi prout alterius obligatio inducebatur. Quod principiũ late cõprobat Soto supra dicens, pro certo esse habendũ, ex Paulo ad Hebr. 7. dicente, *Hebr. 7.* *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius*, & statim. *Introductio verè melioris spei, per quã approximamus ad Deum*, vbi sentit introductionem vnius fuisse reprobationem alterius, & ca. 8. ad hoc allegat promissionem Dei per Ieremiã his verbis *Consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum.* Et infra declarat hoc testamentum dicens, *Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus: dando leges meas in mentibus eorum, & in cordibus eorum superscribam eas, &c.* & in fine capitis concludit, *Dicens autem nouum veterauit prius*, sicut etiam è conuerso dixit in cap. 10. *Aufert primum, vt secundum statuat*, ergo lex vetus per introductionem legis nouæ ablata fuit; non ergo prius cessauit obligare lex vetus, quã noua inceperit obligare. Quod etiam recte confirmant verba Pauli ad Ephes. 2. *Legem mandatorum decretis euacuans* *Ephes. 2.* nam vt supra ostendi, vox *Decretis*, legem euangelicam significat, & illa seu per illam dicitur Christus euacuasse legem veterem, vtique formaliter, tanquam per formam excludentem aliam, ergo nõ fuit prior lex euacuata quoad obligationẽ donec obligatio nouæ introducta est.

5. Rationibus & congruentijs prob. Vnde etiam potest idem principium rationibus seu cõgruentijs ostendi. Primo quia nõ debuit Dei populus priuari lege, nisi propter meliorem legem. Secundo quia nullũ est fundamentum ad affirmandum alium abrogationis modum, seu statum medium, seu tempus quasi neutrũ. Tertio quia nõ legimus in morte Christi factam talem abrogationẽ formalem, & expressam, neque etiam ostendi mortem ipsam Christi habuisse formalem repugnantiam cum A obligatione illius legis, aut fuisse positam pro termino durationis illius, seu obligationis eius, ergo non potest talis abrogatio cũ fundamento affirmari. Et potest tandem hoc cõfirmari, quia *Confirm.* obligatio illius legis mansit in illo populo post Christi mortem saltem ex dictamine cõscientiæ erroneæ, seu ignorantis abrogationem, sed illa ignorãtia erat per se, ac necessaria in illo populo etiã in morte Christi, & post illam, quia nec abrogatio suæ legis illi fuerat prædicata, neque etiam ex alijs, quæ prædicata illi fuerant, vel ex testamento veteri satis colligebatur, quod in puncto mortis Messiæ legis obligatio statim esset cessatura. Vnde licet Iudæi, qui Christi prædicationem audierant, & miracula viderant, tenerentur credere ipsum esse Messiam & Redẽptorem mundi, nõ ideo cogebantur credere, legis suæ obligationem cessasse in Christi morte. B Nam etiam ipsi Apostoli, & discipuli Domini, hoc ignorarunt. Erat ergo illa ignorantia per se inuincibilis, ergo è cõuerso abrogatio legis non fuerat tunc satis promulgata, ergo nõ est verisimile, fuisse tunc factam. Probatur hæc vltima consequentia, tum quia nullius vtilitatis, vel fructus fuisset talis abrogatio, tum etiam quia Deus disponit omnia suauiter, & modo hominibus accommodato, lex autem positiua humana non censetur abrogata, donec talis abrogatio sit de se sufficienter promulgata, vel diuulgata; ergo idem censendum est de lege positiua diuina hominibus data.

6 Ad fundamenta contraria Resp. Neque erit difficile ad fundamenta cõtrariæ sẽtentiæ respõdere. Et in primis nego, ex testimonijs Pauli ita colligi, desijsse legẽ illã obligare in morte Christi, sicut colligetur obligasse ante C mortem, vel vnũ ex alio inferri, cum sint valde diuersa, & non necessario connexa, cum autem dicitur, legẽ illã fuisse omnino impletã in morte christi, nego assumptũ quoad particulã, *omnino*, nam multa erant prædicta, & figurata per illam legem, quæ vsque ad christi resurrectionem, vel etiam post illã impleta non sunt. Et deinde licet in ratione figuræ, vel prophetiæ fuisset impleta, oportuit impleri in ratione legis per expressam reuocationem aut per nouã legẽ, quod factũ nõ est in morte christi. Vnde ad aliud de sacerdotij translatione, nego etiam vetus sacerdotiũ plenè translatũ esse in morte Christi, quia licet Christus esset Sacerdos, & sacrificiũ obtulisset, nondum tamen illud, vt perpetuo duraturum in mundo; stabilierat, & manifestauerat. Alioqui D etiã ante passionem fuisset translatum vetus Sacerdotium, saltem in nocte cœnæ vbi Christus se exhibuit Sacerdotẽ secundũ ordinem Melchisedec, & apostolos suos sacerdotes creauit; certum est autem tunc non fuisse ita translatum sacerdotium vetus, vt fuerit ex tunc sublatum, licet dici possit inchoata eius trãslatio, quia cœpit exerceri, & institui sacerdotium, per quod erat auferendum. In morte etiam Christi dici potest sacerdotiũ vetus impletum, quia per sacrificium crucis impletæ sunt figuræ omnes antiquorum sacrificiorum, & cõsequenter fuit cõfirmata quodammodo translatio antiqui sacerdotij. Non tamẽ fuit statim executioni mãdata, quia non expediebat, donec nouus ordo Pontificum, seu Episcoporum in Ecclesia Christi institueretur, & nouus Põtifex summus, & Christi vicarius crearetur, quod tunc factũ non erat, sed post resurrectionẽ factũ est. Imò etiã oportuit Sacerdotium nouum in Ecclesia publicari,

A priusquã vetus omnino deleretur vt postea dicemus. Et ob eandẽ rationem nõ satis est, quod in morte christi fuerit cõpleta redẽptio, & omnes antiquæ figuræ, & vmbræ, plus enim erat necessarium, vt lex in ratione legis impleretur. Nec etiam obstat, quod velum templi scissum sit in morte christi, tum quia illud per se primo & potissime fuit signum apertionis ianuę regni cælestis, quam proinde significauit vt præsentẽ & in eodem momento factam. Reliqua vero, scilicet, ablationẽ legis, vel translationẽ sacerdotij significauit potius per quandam accõmodationem, vel cõsecutionem, & ideò nõ oportet vt illam significauerit vt præsentem, & iam factam, sed vt futuram ex vi mortis, & redemptionis Christi, seu quod per inde est, vt factam tunc in radice, & in fundamentum, non vt in se statim consummatam.

7. *Ad cõf. ex Epistol. ad Hebr.*
Ad primã confirmationem ex Hebræor. 8. & 9. concedo, nouum testamentũ fuisse confirmatũ in morte, & per mortem Christi, nõ tamẽ rectè inde infertur, statim, & quasi formaliter exclusisse antiquum, quoad obligationem legis. Quia testamentum hominis per mortem confirmatũ nõ statim operatur, donec aperiatur autenticè, & sufficienter notificetur. Sic ergo testamentũ nouum, licèt in morte Christi fuerit confirmatum, erat tamen in illo puncto veluti clausum, & ideo oportuit prius quasi aperiri, ac promulgari, vt antiquum omnino excluderet. Tunc ergo fundamentaliter, vt sic dicam, fuit rescissum vetus testamentum, nondũ tamẽ formaliter, & in se. Cui cõsonat quod dixit Paulus in fine illius capitis, *Dicendo nouum veterauit prius, quod autem antiquatur & senescit, prope interitũ est.* Fauet etiam Chrys. hom. 16. in c. 9 dicens, testamentũ factum esse firmũ, & ratũ in die mortis, postea vero impletam fuisse permisionẽ in illo factam, ita enim de alijs effectibus censendũ est. *Chrysost.*

8. *Alter locus Pauli varias habet explicationes*
Alter vero locus Pauli ad Roman. 7. in se quidem difficilior est, quia est obscurus & plures habet expositiones, & quod ad præsens spectat, non caret difficultate: nam Paulus ita cõcludit, *Itaque fratres mei & vos mortificati estis legi per corpus Christi* vbi Ambr. Chrys. homil. 12. & The. Adam. Cai. Tol & alij per *corpus Christi*, interpretantur corpus crucifixũ, & mortuum pro nobis, atque adeo mortem ipsam; ergo sensit Paulus, legem fuisse mortuam in morte Christi id est, in eodem momento, in quo mortuus fuit Christus. *Ambros. Chrysost. Theophyl. Adam. Caietan. Tolet.* Dices, Paulum non dicere in morte, sed per corpus Christi, quod potest recte intelligi, id est, per efficaciam, & virtutẽ mortis eius. *Responsio.* Nam propter virtutem mortis Christi mortua est lex, nõ tamen statim, sed quando, & quomodo oportuit. Eo vel maxime, quod Paulus non dixit directe, mortuam esse legem, sed nos esse mortificatos legi; constat autem nos non esse mortificatos legi in tempore mortis Christi, nec per ipsam mortem eius formaliter, vt sic dicam sed mortificamur legi, quãdo Christo morimur in baptismo, per quã nobis fructus mortis Christi applicatur, vt ijdem Patres exponunt, ergo etiam necesse nõ est ex vi sermonis Pauli, vt lex fuerit mortua in instanti mortis Christi, licet fuerit mortua *per corpus eius*, id est, per virtutem mortis eius. *Confir* Accedit, quod Paulus statim adiũxit resurrectionem Christi, dicens, *vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit*, significans, nos non tantum esse mortificatos legi per Christum mortuum, sed etiam per Christum resuscitatum. quia, *mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram*, ergo non solũ mors Christi, sed etiam resurrectio cooperata est ad mortem legis, & vt nos simus legi mortificati, ergo inde inferri non potest, legem fuisse mortuam in morte Christi, id est, in instanti eius, sed in virtute illius, seu per efficaciam eius: illa enim sunt valde distincta, vt constat, & ideò confundenda non sunt.

9. *Contra dictam resp.*
Sed contra hanc responsionem instatur, nam hinc destruitur discursus Pauli, & similitudo quam affert de lege viri, & vxoris, nã in eo exemplo vxor non solum quasi effectiuè, sed formaliter, & in eodẽ instãti, in quo vir moritur, liberatur ab illius lege per mortem eius, ergo vel exemplũ nõ fuit accõmodatũ, vel sensus Pauli est, per ipsam mortem Christi, & in eodem momẽto liberatos nos esse à lege, ac subinde ipsam legẽ statim mortuã fuisse. Quapropter ad satisfaciendum exactè huic testimonio, necessarium est præcipuam illius difficultatẽ expendere, quæ posita est in applicatione illius similitudinis ad rem intentam: quia ante mortem Christi nos non eramus desponsati Christo, nec ratione illius spiritualis matrimonij subdebamur legi, vt per mortem Christi tanquã per mortẽ viri dicamur liberati ab illa lege. Quod si Christus nõ est vir cui eramus quasi matrimonio coniuncti quomodo per mortem Christi liberati sumus a lege, sicut vxor liberatur per mortem viri, ac subinde quomodo quadrat exemplum.

10. *Aliorum expositio.*
Propter hoc variæ sunt expositiones, quidam putant, Paulum ibi non loqui de lege veteri, sed de lege peccati, à qua per Christi mortem liberamur. Lex autem peccati dici potest, aut lex fomitis, aut lex dãnationis, cui nos subiecit peccatum, à qua lege liberamur per gratiam Christi, quia & tollit reatũ æternæ damnationis, & licèt nõ auferat fomitem, dat virtutẽ ad resistẽdum illi. Iuxta quem sensum peccatum ipsum cõparatur viro cui homo peccando quasi matrimonio coniungitur, & inde oritur lex peccati, cui homo subiectus est, quãdiu peccatum in eo viuit, mortuo autẽ peccato per baptismũ, desinit homo esse sub lege peccati. Vnde in hoc sensu mors Christi non comparatur morti viri, sed solum cõmemoratur à Paulo, vt causa, per quã moritur in nobis peccatum, & consequenter liberamur à lege eius. Et hunc sensum indicat Ambros. ibi, iuxta quem nihil facit testimoniũ illud ad præsentem causam.

11. *Refellitur expositio.*
Nobis autem non placet expositio, quia plane loquitur Paulus de lege veteri, de hac enim D locutus fuerat in cap. 6. cum dixit. *Peccatum enim vobis non dominabitur, nõ enim estis sub lege, sed sub gratia*, vbi aperte opponit statum gratiæ statui legis veteris, nam illa non dabat virtutem ad resistẽdum peccato, quam dat gratia. Et certe vbicumque lex absolute dicta gratiæ opponitur in Scriptura, de lege veteri sermo esse solet. Vnde ibidem subditur. *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia?* Quę interrogatio nõ habuisset locum, nisi esset sermo de lege veteri pręcipiente: nam ex eo, quod non simus sub lege peccati, non poterat apparenter inferri, liberũ nobis esse peccare, respectu vero libertatis a lege habebat occasionem obiectio. Et ideo Paul. respondet, *Absit*, & est æquiualens sententia ad Gala. 5. *Vos in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis*. Vbi aperte erat sermo de libertate à lege veteri, de illa ergo *Galat. 5.*

Roman. 6. la ergo loquitur in dicto c.6. ad Roman. De eadem autem lege loquitur in c.7. volens ostendere illam libertatē à lege, loquitur ergo de legē veteri. Quod patet etiam ex sequentibus. *Cū essemus* (inquit) *in carne*, id est, in statu legis carnalis, & sine spiritu legis gratiæ, *passiones peccatorum quæ per legem erant operabantur in membris nostris*, scilicet per occasionem legis, nam id interpretans paulo inferius obijcit. *Quid ergo dicemus, lex peccatum est. Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legē.* Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, *Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Quæ omnia non possunt nisi de lege veteri intelligi, quam etiam vocat, *mandatum, & legem mortis*, & præterea subiungit; *Ego autē viuebam sine lege aliquando*, quod certè dici non potuit de lege fomitis vel peccati, vnde illam legem iterum vocat *mandatum*, imò & *mandatum ad vitam*, quod per occasionem *factum est mors*. De hac ergo eadē lege loquitur, cum superius dicit, nos esse mortificatos legi per corpus Christi, tum quia nō est verisimilis æquiuocatio vocis in tā breui, & claro cōtextu, tum etiam quia ad prius illud probandū subiungit ōnia sequentia

12. *Aliorum resp.* vt ostēdit illa causalis, *Cū enim essemus in carne, &c.*

Alij verò licèt fateantur, Paulum loqui de lege veteri, negant tamen loqui de cessatione illius, seu de liberatione ab eius obligatione, sed ab eius dominio, & à seruitute eius. Vt enim supra lib. 1. tactum est ex sententia multorū, aliud est, esse in lege, aliud esse sub lege, nam esse in lege est obligari lege; esse autem sub lege, est dominari à lege, & reos per illam fieri, & ita dicitur esse sub lege, qui subiacet eius imperio, & comminationi, & non recipit vires & spiritum ad illam implendam; in lege autem dicitur esse, qui licet obligetur lege, per illam tamen, seu cum illa recipit vires, seu spiritum illā implendi. Paulus ergo (aiūt) in illo capite non tractat de cessatione legis quoad obligationē, sed quoad dominatum, quia adueniente gratia, iam lex nō premit, nec facit reum, si homo rectè gratia,

Adam. Tolet. August. & spiritu legis vti velit. Ita Adam, & Tolet. & sumi potest ex Aug. lib. 83. Quæstion. q. 66. Qui hunc sensum maximè confirmant, quia Paulus ponit exemplum in lege *Non concupisces*, à cuius iugo dicit nos esse liberatos per Christum, cum tamen non simus liberati ab obligatione eius, vt hæretici fingunt; ergo non loquitur de libertate ab obligatione, sed à dominio legis, & à difficultate seruandi illam. Et iuxta hanc expositionem facile etiam soluetur nostra difficultas. Concedimus enim, per Christi mortē, & in illa sublatū esse dominiū legis veteris quia iam gratia & spiritus ad legē seruandā per christū obtētus erat, licet obligatio legis nondū cessaret.

13. *Refellitur resp. Primo.* Veruntamen neque hæc declaratio, & limitatio verborum mihi probatur. Primo quia illa doctrina valde generalis est, & nō solum de lege veteri, sed etiā de lege naturali, & de quacūque alia tradi posset, quia omnis lex diuina sine spiritu gratiæ premit, & per occasionem operatur iram potius, quam fructum, & ita Christus per gratiam suam dici potest, liberare nos à seruitute legis, & facere, vt non simus sub lege etiā gratiæ: at Paulus non hoc tantum intendit, nec in illa sola generalitate loquitur, sed aliquid speciale addidit de lege veteri. Secundo quia iuxta illum sensum nō rectè accōmodatur similitudo, & contextus D. Pauli, tum quia cum in

A principio dixit, *Lex in homine dominatur, quanto tempore viuit*, loquitur de dominio quoad imponendam obligationem, vt ostendunt præcedentia verba, *An ignoratis fratres, scientibus enim legē loquor.* Nā scientes legem nō cognoscebant aliud dominium legis. Tum etiam quia hoc modo mulier subditur legi, viuente viro, & ab illa soluitur per mortem eius, vtique quoad obligationem, & durationem legis. Tertio quia quando Paulus in c.6. dicit, *Non enim sub lege estis*, profecto intelligit etiam quoad obligationem, alias non haberet locum obiectio, quā subiungit. *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege?* Deinde verba, *Soluti sumus à lege mortis, in qua detinemur*, nō significant tātum liberationem à statu existendi sub lege in illa rigorosa significatione, sed etiam à statu essendi in lege; tunc enim liberatur quis à lege, in qua detinetur. Deniq; nō aliter per Christū factū est, vt nō simus sub lege veteri quocūq; B modo id sumatur, nisi tollendo obligationē illius legis, non enim promissus est nobis per Christū spiritus ad totam illam legē implendā, vt sic liberemur aduentu eius, licet non cessarit eius obligatio. Nā de Christianis dixit Petrus, *quid tentatis imponere eis iugū, &c.* ergo Paulus cum loquitur de illa lege, non alia ratione dicit, nos nō esse sub illa, nisi quia iam illa nō obligamur.

14. *Soluitur aliud arg. Salmer.* Neque obstat argumentum de præcepto non concupiscendi. Rectè enim illi occurrit Salmeron ibi disp. 6. dicens, legem moralem nō concupiscendi nō obligare nunc ex vi legis Moysi, & ita etiam quoad illam materiam nos nō esse sub obligatione eius, quamquam ex lege naturæ cōiuncta cū spiritu nouæ legis ad illam materiam obligemur, & ideo nō simus per Christū C liberati ab ōni obligatione legis vetantis concupiscentiam prauam, sed tantum ab illa, quæ ex veteri lege proueniebat. Ex quo etiam factū est, vt nunc non simus sub ea lege non concupiscendi, eo modo, & cum illa imperfectione, cum qua erant Iudæi ex vi legis. Quod fortasse etiam est intentum à Paulo, non tamen illud solum, neque primario, sed quatenus sequitur ex ablatione legis veteris per legem spiritus vitæ.

15. *3. Expositio illius loci Pauli.* Supponendo ergo Paulum loqui de lege veteri, & de ablatione illius quoad substantiam, seu obligationem, explicandum superest, quomodo mortua fuerit per mortem alicuius, cui nos fueramus coniuncti & qui ad nos compararetur tanquam vir. Est ergo tertia expositio dicens, non oportere, exemplum in omnibus accommodare. Quia Paulus nō concludit, legem esse mortuam ex vi mortis alicuius viri; sed D quia illi, qui subdebantur legi, mortui sunt per corpus Christi. Et ita dicunt, exemplum solum

Chrysost. Theophyl. Refellitur. accommodari per argumentum à fortiori, quia si vxor liberatur à lege viri propter coniunctionem, multo magis quis liberabitur à lege, quia ipsemet mortuus est. Ita fere Chrysost. & Theophyl. & est probabile, non tamen placet, quia sic exemplū fere esset superfluū, nā eodē modo, & eadē efficacia potuisset Paulus ex illo principio, *Lex in homine dominatur, quāto tempore viuit*, immediate interre, sed nos mortui sumus per corpus Christi; ergo iā lex nō dominatur in nobis.

16. *4. Exposit.* Quarto igitur alij exponunt Christum ipsum fuisse virum, cui nupserat Israeliticus populus: atque ita per mortem Christi tanquam per mortem mariti omnes de illo populo mortuos fuisse legi, id est immunes ab eius obligatione. Iuxta hanc vero expositionem non

soluitur, sed augetur nostra difficultas, quia sequitur illam legem fuisse mortuam ipso facto per mortem Christi, ac subinde in eodem instanti extinctam fuisse. Et deinde alienũ est à modo loquendi Scripturæ, & Patrum vocare Christũ sponsum, aut maritum Synagogæ. In Euangelio enim legimus, Patrem fecisse nuptias filio suo Matt. 22, ibi tamen Hieron. Greg. Hilar. Orig. & omnes alij expositores intelligunt, Patrem æternum non fecisse illas nuptias vsque ad incarnationẽ, siue intelligantur de desponsatione Verbi cum humanitate per incarnationem, siue de desponsatione Christi incarnati cum Ecclesia militante, aut triumphante, vt docte exponũt Maldonat. ibi, & Iansen. cap. 115. Corcord. Quod autem ante incarnationẽ intercesserint nuptiæ inter Christum Deum hominem, & Ecclesiam nullibi legimus, nec est consentaneum illi statui. Quia ante incarnationem solum iungebantur fideles Christo apprehẽso per fidem, & sperato vt futuro, despõsatio autem est inter eos, qui iã existunt. Nõ est verisimile, Paulum accõmodasse illo modo Christo futuro similitudinẽ viri, & illas nuptias inter synagogam, & Christũ Deũ hominem tacitè supposuisse. Præterquam quod illo modo etiã gentiles iã ante incarnationem coniungebantur Christo, & tamen à nulla lege liberati sunt per mortem eius.

Matt. 22. Hieron. Gregor. Hilar. Orig. Maldon. Iansen.

17. 5. Exposit. Quintò igitur exponunt aliqui legem ipsam fuisse virũ, cui nupta erat Synagoga, & ita per illius mortem liberatos esse iudæos ab eiusdem legis obligatione. Ita refert Tolet. annotat. 5. ex multis Patribus antiquis, & sequitur Pereir. disp. 5. Sed non quadrat expositio, si de ipsa lege propriè loquatur, quia Paulus distinguit virum & mulierem à lege, & à legis obligatione, dicitque per mortem viri extingui obligationem legis. Vt ergò possit accommodari parabola, necesse est, vt lex desierit obligare per mortem alterius, qui sit vir, & à lege distinguatur. Et enim si Paulus solum diceret, per mortem legis liberatos esse Iudæos ab obligatione, quid conducebat exemplum de viro, & vxore, aut quæ probatio erat dicere, nos esse mortuos legi, quia lex ipsa mortua est.

Tolet. Pereir. Refellitur.

18. Vltima expositio. Est ergo vltima expositio, quæ fortasse magis declarat præcedentem, synagogam ipsam, seu Israeliticam rempublicã seu populum, aut imperium fuisse virum, cui singuli de illo populo vniebantur, & coniungebantur, & in hoc vxori cõparantur, mortua est autem synagoga per corpus Christi, & consequenter extincta est lex, & omnes, qui erant de illo populo liberati sunt à lege viri. Hanc expositionem colligo ex Anselmo ibi dicente, *virum fuisse Moysem*, non enim intelligi potest de persona, sed de imperio (vt sic dicam) vel de republica illa à Deo per Moysem congregata, & fundata, & ab ipso Deo in peculiarem populum assumpta, illi enim copulabantur singuli Iudæi tanquam corpori suo, & tanquam capiti; ideoque merito cõparatur illa vnio cum vinculo vxoris ad virũ. Illa vero respublica, seu synagoga per Christum dissoluta est, & in alium statũ mutata, quæ fuit veluti mors eius; illa vero mortua, fuit lex mortua, & cõsequenter omnes de illo populo mortificati fuerunt legi, id est, ab illius iugo liberati. Sic ergo recte accommodatur exemplum; licet enim à Paulo non fuerit expresse declaratum, implicite & concise satis indicatum est in illis verbis. *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis*

Anselm.

A *legi per corpus Christi.* Neque refert, quod Paulus non concludat, legem esse mortuam, sed nos esse mortificatos legi, nam perinde est, ideò enim mortificati sumus legi, quia lex ipsa suam vim in nos amisit. Paulus autem posuit vltimam conclusionem intentam, vt in ea omnes veluti illationes intermediæ subintelligerentur. Et vt Theodoret. ait, noluit tam aperte dicere, legem fuisse mortuam, ne Iudęos offenderet, aut ne videretur legem reprobare. Atque ita explicatus hic locus in re ipsa reducitur ad illum, *translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat*, & virtute cõtinet rationem, qua supra cum D. Thoma vsi sumus ad probandũ iudicialia cessasse, quia mutato statu illius populi per Christi aduẽtum, consequenter euacuata sunt. D. Thom.

Denique facile soluitur obiectio supra facta fundata in verbis illis, *Per corpus Christi*, quæ etiã variè exponuntur, omnibus autem modis confirmant expositionem datam, & nihil obstant intentioni nostræ. Primo enim interpretari possumus, *Per corpus Christi*, id est, per veritatem quam Christus fecit, iuxta illud, *Lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Ioan. 1. Et explicatur optime ex simili loco Pauli ad Colos. 2. vbi de legalibus cæremonijs ait, *Quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi*, id est, cæremonię legales sunt vmbrę, & figurę corpus autẽ, id est, significata, & veritas earum sunt mysteria Christi. Per hoc ergo corpus Christi, dicere potuit Paulus, nos esse mortificatos legi, quia adueniente veritate illius vmbrę, vmbra disparuit. Et iuxta hunc sensum cessat obiectio, quia ibi non est specialis sermo de morte Christi, sed de adimpletione, & cessatione legis per veritatem à Christo factam, quæ extendi potest ad tempus resurrectionis, & vltra, vt statim dicemus. 19. Soluitur obi supra facta. B Colos. 2. C

Secundo exponuntur illa verba de corpore Christi mystico, quod est Ecclesia, vt indicauit D. Thom. ibi dicens. *Per corpus Christi, id est, per hoc, quod facti estis membra corporis Christi, consepulti ei per baptismum, &c.* Vbi obseruandum est, hanc mortem legis dupliciter considerari posse, vno modo secundum se, & in generali veluti quoad sufficientiam, alio modo quoad efficaciam, pro vt applicatur huic & illi homini, qui dicitur mortificari legi. Isto ergo posteriori modo dicuntur fideles mortificari legi per baptismum, quia per illum efficiuntur membra Ecclesiæ, quod est corpus Christi. Priori autem modo lex mortua est per corpus mysticum Christi, quadratque optime cum dictis: nam Christus instituendo, & fundãdo nouam Ecclesiam, synagogam distinxit, & consequenter legem de medio abstulit. Et ita etiam cessat obiectio. Nã Christus non fundauit plenè suam Ecclesiam, dum vixit, nec in tempore mortis, multa enim fundamenta eius post resurrectionẽ iecit, & postea legem suam promulgare fecit. & ideò necesse nõ fuit, in morte Christi statim legem extingui, quia non statim synagoga destructa est. 20. Secundo. D

Tertio exponitur frequẽtius, vt dixi, locus ille de Christi corpore pro nobis crucifixo, & est optima expositio, & verissima sentẽtia, quia per virtutẽ, & efficaciã passionis Christi mortificati sumus legi, vel lex ipsa mortua est. Ad occurrendum autem replicę factæ, potest in præsenti applicari distinctio data, nam quoad sufficientiam in ipsa morte Christi mortua est lex, quoad efficaciam vero, seu cum effectu, non statim, sed postea tempore cõgruo mortua est, virtute 21. Tertio.

eiusdem

eiusdem corporis Christi, seu mortis eius, & vnicuique fidelium applicatur cum effectu hæc mortificatio per fidem Christi, & baptismum. Neque refert, quod in allato exemplo, per mortem viri efficaciter, & statim soluatur mulier à lege viri, quia (vt dixi) non comparauit Paulus mortem Christi cum morte viri, & ideò non dixit, in morte Christi, sed per corpus Christi tanquã per causam sufficientem ad extinguendam synagogam, quæ viro morienti cõparatur, synagoga autem non statim mortua est in ipsa Christi morte, sed postea congruo tempore: neque aliud ex verbis, aut comparatione, aut intentione Pauli colligi potest.

22. *De 2. puncto.* Ex his autem quæ de hoc primo puncto illius primi temporis diximus, facile est, cætera, quæ ad secundum punctũ supra positum pertinent, expedire. De illo enim fuit opinio Dominici, à Soto loco supra commemorato, legem veterem abrogatã fuisse in puncto resurrectionis Christi, & nõ antea, neque post illã. *Soti sententia.* Fundatur, quia mysterium salutis nostræ non statim in morte absolutũ fuit sed in resurrectione; ergo tunc etiã cessauit lex. Antecedẽs patet, quia nostra salus duos requirit terminos, scilicet, mori peccato, & resurgere in nouã vitã atteste, Paulo Rom. 4 *Christus mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram*; ergo. *Rom. 4.* *Confir.* Confirmatur, quia lex vetus non solum mortem peccati, sed etiam resurrectionẽ in nouam vitam præfigurabat, vt etiam de circuncisione supra ex Cypriano retulimus; ergo lex vetus in resurrectione cessauit. Iuuari denique potest loco Pauli proxime tractato ad Rom. 7. *Mortificati estis legi, &c. vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit*, ergo hæc mortificatio, Christi resurrectionem supponit. *Rom. 7.* Hęc vero sentẽtia intellecta in rigore de puncto resurrectionis vera non est, nec consequenter defenditur, stante illo principio, quo pro cõstanti posuit Soto, legem veterem non desijsse obligare donec noua cæpit obligare.

23. *Lex vetus mortua non fuit in puncto resurrectionis, sed post illud obligauit.* Vnde dico secundo. Lex vetus non fuit mortua in pũcto resurrectionis, sed aliquo tempore post illud obligauit, Probatur, quia lex noua non plus obligauit in puncto resurrectionis, quám in puncto mortis Domini; ergo non magis potuit lex vetus cessare in vno, quàm in altero. Consequentia euidens est, supposito dicto principio. Antecedens autem probatur quia lex noua non fuit magis promulgata hominibus in puncto resurrectionis, quam mortis Christi. Nulla enim promulgatio illius legis facta, vel addita est in illo triduo, vt per se notum est: Si ergo viuẽte Christo in vita mortali satis esset promulgata lex noua, in morte Christi etiam obligasset, quia lex sufficienter edita, & promulgata obligat, nec est aliud, quod expectetur, si autem ante Christi mortem promulgatio sufficiens non præcessit, & ideo in eius morte non obligauit lex noua, profecto nec in tempore resurrectionis fuit sufficiens promulgatio nouę legis, & consequenter nec eius obligatio. Nam etiam lex diuina positiua non obligat ante sufficientem promulgationem, vt ipsa Soto ibidem fatetur & libro sequenti latius dicemus, vbi etiam ostendemus, legem nouam non obligasse ab instanti resurrectionis; ergo neque tunc cessauit obligatio legis antiquæ.

24. *Fundament.* Fundamentum autem pro Soto adductum probabiliter ostendit, ante resurrectionem non cessasse legem veterem, non tamen probat statim in resurrectione cessasse. *...num Soti quod probat.* Nam mysterium nostræ salutis duo requirit. Vnũ est solutio sufficientis pretij per meritum, & satisfactionem Christi, aliud est applicatio illius redẽptionis, non solum ex parte nostra, sed etiam ex parte ipsius Christi quoad aliquas actiones, quas in ordine ad hanc applicationem in generali spectatam, exercuit. Quod ergo ad primum spectat, revera fuit redemptio plene consummata in morte Christi præscindendo à resurrectione. Ab illo enim puncto nihil aliud meruit Christus Dominus, aut satisfecit. Quia in pũcto mortis finita est via, & extra viam nõ est proprium meritũ, vel satisfactio, vt in 1. tom. 3. partis latius dictũ est. Vnde ante resurrectionem ianua cœli aperta fuit, & animæ sanctorum Deũ videre cęperunt. Si autem vltra sufficientiam, & plenitudinem redemptionis consideremus omnia mysteria, & omnem modum, quo Christus Dominus suas actiones, & mysteria ad nostrã salutem, eiusque executionem ordinauit: nõ est sistendum in resurrectione, nam etiam Christus Dominus ascendit propter glorificationem nostram, & misit Spiritum Sanctum ad nouæ legis promulgationem, & cõfirmationem, & ad perfectam eius gratię communicationem, quam nobis meruerat; ergo eadem ratione nõ debuit cessare lex vetus, donec ista õnia mysteria perficerentur. Vnde nihil vrget cõfirmatio. Nã lex etiam vetus, & cęremonię eius non tantum mortem, & resurrectionem, sed etiam Ascensionem, Spiritus Sancti aduentum, vocationem gentiũ, & alia mysteria nostræ salutis prophetabant, & significabant: ergo vel sistendum est in morte, vel vltra resurrectionem progrediendum. Neque verò necessarium fuit, vt omnes figuræ illius legis implerentur ante abrogationẽ eius, alioqui non cessasset, donec multa alia mysteria complerentur, quod nimium, & absurdum est, alias vsque ad vltimam resurrectionẽ hominum non fuisset mortua quia illam etiam præfigurabat. Non fuit ergo nęcessarium, vt omnes figurę essent impletę sed illæ, que erant de præcipuis mysterijs, neque etiam hoc solum attendendum est, sed maximè, ad promulgationem necessariam ad nouæ legis introductionẽ, & exclusionem alterius.

25. *Lex vetus non fuit abrogata vsque ad diem Pẽtecostes.* Dico ergo tertio. Lex vetus nõ fuit abrogata toto tempore post resurrectionẽ vsque ad diem Pentecostes. In hac propositione non inuenio contradicentem extra allegatos auctores, neque etiam inuenio difficultatem, aut rationem dubitandi, supposita resolutione in puncto præcedenti tradita. Quia non fuit lex noua promulgata in illis quinquaginta diebus, post resurrectionem, magis, quam in die resurrectionis, vt ex Euangelio, & actibus Apostolorum constat; ergo nec lex noua magis obligare incępit in illis diebus vsque ad pentecostem exclusiuè, quam in resurrectione; ergo nec lex vetus illis diebus abrogata est. Vtraque enim consequentia euidẽs est ex principijs positis. Et ideò nihil amplius de hac assertione dicere necesse est, nec difficultatem in illa inuenio, cui respõdere necesse sit. Per has autem propositiones omnes solum explicatum est quibus temporibus non fuerit abrogata lex vetus, & consequenter illam obligasse vsque ad diem Pentecostes saltem exclusiue. Superest ergo dicendum, an in

die

diePentecostes desierit obligare, vel saltem cœperit abrogari.

26. *Punctus difficultatis aperitur.*

In hoc ergo puncto tres modi dicendi esse possunt. Primus est, legem veterem in die Pentecostes fuisse omnino mortuam, id est, pro vniuerso mundo, & pro quocumque loco, in quo erant Iudæi dispersi. Hæc vero sententia habet difficile fundamentum, videlicet, legem nouam tunc obligasse vniuersum orbem, quod nobis verisimile non videtur, pertinet vero ad librum sequentem, & ideo in illum locum inpugnationem illius fundamenti remittimus, quo destructo, ruit etiam hic modus dicendĳ: ex alio principio suprapofito, quod lex vetus non desijt obligare nisi quando lex noua obligare incepit. Secundus modus dicendi est, legem veterem obligasse iudæos vsque ad perfectam Euangelij promulgationem, ideoque in die Pentecostes nec mortuam fuisse, nec cæpisse abrogari. Hæc vero sententia supponit duo principia, vnum est, legem veterem non fuisse mortiferam vsque ad illud tempus. Aliud est, non prius fuisse mortuam, quam mortiferam, quæ duo inferius examinanda sunt, nam hic nō possent sine confusione tractari, & ideo sententiam hanc falsam esse supponimus, quod cap. 18. ostendemus, impugnando præcipuè illud secundum principium. Tertius modus dicendi est, abrogationem legis veteris cæpisse in die Pentecostes, non tamen simul factam esse pro toto orbe, sed successiue creuisse, crescente promulgatione legis nouæ, consummatamque esse quando legis nouæ promulgatio pro iudæis saltem consummata est. Que fuit sententia Bonauenturæ, Scoti, & sequacium in 4. dist. 3. sumiturque ex Bernar. Epist. 77. & Hug. de Sancto Victor. lib. 2. de Sacram. p. 6. cap. 4. Et illam existimo esse veram ex illo principio, quod obligatio legis veteris exclusa est quasi formaliter respectu Iudæorum per obligationem legis nouæ. Quod ex parte in superioribus probatum est, scilicet, quoad hanc negationem, quod non prius desierit obligatio vnius legis, quam cœperit obligatio alterius. Qioad aliam vero partem, quam iucludit, videlicet, nunquam durasse seu permansisse simul obligationem vtriusque legis, ostendetur in capitulo decimo octauo, quia oportet prius alia declarare. Et vlterius pendet hæc sententia ex alio fundamento, nimirum, obligationem legis nouæ ita fuisse in mundum introductam, vt nō simul vniuersum obligauerit, sed in die Pentecostes cœperit in Hierusalem, & postea successiue creuerit, pro vt Euangelij verbum diuulgabatur. Hoc vero fundamentum in libro sequenti tractandum est, & ideo de hoc puncto nihil in pręsenti amplius dicam.

Triplex modus dicendi. Primus.

Secundus.

Tertius modus dicendi verus est.

Bonau. Scot. Bernard. Hug. Vict.

Hæc sententia approbatur.

CAPVT XIIII.

Vtrum lex vetus non tantum mortua, sed etiam mortifera sit.

1. *Duplex reuocatio.*

DVobus modis potest lex aliqua reuocari. Primo quasi priuatiue tantū, auferendo solum imperium, & obligationem eius. Secundo quasi contrarie prohibendo vsum eius etiam materialiter, vt sic dicam, id est prohibendo opus illud, quod antea præcipiebatur, vel præcipiendo, quod prohibebatur. Quādo igitur lex priori tantum modo abrogatur, dicitur mortua

Mortua lex quæ.

quando vero posteriori modo tollitur, dicitur mortifera, quia illius obseruatio mortem animæ afferret. Est igitur sensus, vtrum non solum non teneantur Christiani legem illam seruare, verum etiam teneantur illam nō seruare. Et ita quęstio vniuersalis est de omnibus Christianis, tam ex gentibus, quam ex iudęis originem trahentibus, quia eadem est ratio de ōnibus. Non est tamen ita vniuersalis quæstio de omnibus pręceptis illius legis. Nā de pręceptis moralibus certū est, nō esse mortifera, cum potius necessarium sit illa pręcepta seruare in lege Euangelica. De iudicialibus etiam docet D. Thom. dicta q. 104. art. 3. non esse mortifera, licet sint mortua: cuius sententiam in hoc ōnes sequuntur. Et potest vsu confirmari, quia nōnulla pręcepta iudicialia retinentur nunc in lege Euangelica, vt sunt aliqua impedimēta matrimonij, quota decimarum, & similia. Ratioque redditur, quia iudicialia non ordinabantur per se ad significandum, sed ad politicam vtilitatem etiā secundum speciales ac proprias rationes suas, & ideò simpliciter possunt ad eundem vsum acceptari ab habentibus potestatem.

Mortifera quæ.

D. Thom. Sententia communis.

Confir.

2 Tota ergo hæc quæstio ad cœremonialia pręcepta reuocatur, an in lege gratię non solum mortua sint, sed etiam mortifera. Ratio autem dubitādi esse potest, quia si mortifera sunt, hoc debet oriri ex aliquo precepto positiuo, naturale enim non est, vt per se constat, quia obseruare illam legem, non erat per se, & intrinsece malum, vnde si Deus voluisset, potuisset illā simul cum Euangelio relinquere. Oportet ergo, vt prohibitio positiua sit. At hęc nulla apparet, aut enim est iuris diuini, aut humani, non primum, nullibi enim scriptum est, nec traditum, quia tempore Apostolorum non erat tale ius diuinum, ipsi enim obseruabant legalia, vt videbimus, Secundum etiam habet eandem difficultatem. & non satis est, nam si hæc esset tantum præceptum humanū, posset reuocare illud, & legalia seruare, quod dici non potest.

Difficultas de ceremonialibus. Ratio dubitandi.

3. Nihilominus dicendum est, esse mortiferum nunc seruare legis veteris cæremonias. Hæc assertio est certa de fide, erat que iam temporibus August. & Hieron. vt constat ex epist. 89. Hieronymi, & 19. Augustini. Vnde cum Hieronymus in Epistola Augustini legisset, licere Iudæis ad fidem conuersis legales cæremonias seruare, ausus est ad Augustinum scribere, se legisse in sua Epistola aliquid, quod sibi hæreticum videbatur: Augustinus autē respondit, explicando, mentem suam fuisse, loqui *de illo duntaxat tempore, quo primum gratia fidei reuelata est.* Et addit, progressu temporis factam esse mortiferam illam legem. Magnaque asseueratione affirmat Hieronymo, se nunquam aliud sensisse & ante Hieronymi admonitionem, scribendo contra Faustum ita mentem suam declarasse, sentiens, dogma hoc pertinere ad fidei veritatem. In eadem sententia est Ambr. Epist. 41. & tribus sequentibus, sunt etiam alij Patres infra referendi, & in cap. *Maiores*, de Baptism. opposita sententia vocatur hæresis damnata, vtique in Cherinto, Ebione, & Nazaręis ferè à principio nascentis Ecclesiæ, teste Hieronymo supra, & consentiente Augustino, qui in lib. de Hæresibus ait, hoc ex Ecclesiæ traditione constare. Præter hoc verò potest fundari hęc veritas in testimonijs Scripturę, quibus ostendimus

Mortiferum nunc legis veteris cæremonias seruare. August. Hierony.

Ambr.

legem

legem veterem cessasse, adiuncta Ecclesiæ intelligentia, quę interpretatur, ita cessasse, vt non solum non obliget, sed etiam non liceat, nec Deo placeat vsus illarum cæremoniarum, iuxta illud Psalm. 39. *Sacrificium, & oblationem noluisti, &c.* Quod ita interpretatus est Paulus ad Hebr. 10. & late prosequitur Iustin. Dialog. cum Tryphon. & August. in enarratione eiusdem Psalmi. Et eodem modo expendit Hieronymus testimonium supra tractatũ Ierem. 31. *Feriam*, vel *consummabo domui Israel, & domui Iudæ testamentum nouum, non secundum testamentum, quod disposui Patribus eorum.* Ex quo colligit Hieronymus, legalia esse mortifera non tantum gentibus sed etiam Iudæis, quibus Deus ibi dicit, disposuisse testamentum nouum, per quod vetus ita rumpitur, vt eo vti non liceat, sicque sentit esse intelligendam ponderationem Pauli ad Hebr. 8.

Iustin. Mart. *Hieron.* *Hebr. 8.*

4. *Triplex vsus legaliũ.* Vt autem eandem veritatem ratione, & doctrina declaremus, aduerto triplicem posse distingui vsum legalium: vnus vocari potest omnino formalis, seu formalissimus, alius omnino materialis, tertius quasi medius, partim materialis, partim vero formalis. Primus vsus est, si legalia fiant eodem spiritu, seu eadem credulitate, & cogitatione, qua à Iudæis fiebant. Et in hoc vsu possunt distingui tres gradus. Vnus si legalia fiant, ponendo in eis spem salutis, ac si per ea posset homo iustificari apud Deum, & quasi ad hũc effectũ sufficerẽt essẽt que necessaria, & de tali vsu constat, esse mortiferum, ac valde perniciosum, quia est contra Euangelicam veritatem, & contra necessitatem redemptionis Christi, iuxta illud Pauli ad Galat. 2. *Si ex lege iustitia; ergo gratis Christus mortuus est.* Vnde etiam est illud Pauli ad Galat. 5. *Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit.* Quod maxime de hoc vsu exponit Augustin. & plane colligitur ex verbis, quę statim Paulus subiungit, *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini.*

Galat. 2. & 5.

5. *Obiect.* Dices, hinc sequi talem vsum legaliũ, ponẽdo spem in ceremonijs legis, semper fuisse illicitum, etiam eo tempore, in quo maxime vigebat; & obligabat illa lex, nunquam enim iustificare potuit; ergo in illa spem iustitiæ ponere semper fuit illicitũ, & gratię Christi etiam venturi contrarium. *Resp.* Respondeo, si iustificatio sperata fuisset virtute illorum Sacramentorũ, & ex efficacia legis per se, & sine Christo spectatæ, concedo semper fuisse damnatum talem vsum. Si vero speraretur ex fide Christi protestata, seu significata per illa sacramenta, sic quoad circuncisionem saltem non erat ille vsus malus, viuente illa lege, nunc autem mortifera est cuius ratio constabit ex ca. 18. & vltim. Et hic est secundus gradus huius formalis vsus. Tertius autem, & valde etiam formalis esse potest, si præcepta illa seruentur vt ad huc pręfigurantia, seu promittentia Messiam venturũ. Sic autem continet talis vsus perniciosum mẽdacium, & procedit ex manifesta hæresi, quod Messias promissus nondum venerit, contra quam alibi disputatum est ex professo. Et prætereà alius vsus ad hunc ordinem pertinens, si illa legalia fiant, abstrahendo quidem à significatione futuri, tamen vt permanẽtia adhuc sub præcepti diuini necessitate. Et de hoc etiam vsu est certissima conclusio, & ratio eius est, quia ille vsus etiam procedet ex errore fidei contrario. Ostẽdimus enim esse de fide, legalia abolita esse & mortua, at vero quando fiunt illa intentione, & opinione, creduntur adhuc viuere vel quoad obligationem, vel quoad institutionem, & totum hoc erroneum est. Relinquitur ergo omnem formalem vsum legalium esse perniciosum, & malum tanquam fidei, & veritati contrarium.

Materialis vsus est, si res illę, quæ per legem veterem pręcipiebantur, in vsum assumantur, tum sine spiritu, aut credulitate illius legis tanquam durantis, tum sine intentione cultus, sed ob aliam finem, vel commoditatem. Et hic vsus non est per se & intrinsece malus, sed de illo iudicandum est iuxta intentionem operantis, & alias circunstantias. Loquendo enim in genere, duplex intentio hic excogitari potest. Vna est commoditas tantum corporalis, vt v. g. si quis ad curandum morbum tondeatur, vel abstineat ab aliquo cibo, aut aliquid simile faciat, & quod per se damnari, aut reprobari non possit: solum ergo in huiusmodi vsu cauendum est scandalum, in reliquo enim nulla est per se malitia, dummodo re vera bona fide procedatur. Alia intentio esse posset ad simulandum, vel occultandum fidem, vel obligationẽ eius. Quomodo videtur Hieron. dixisse, aliquando fuisse licitum talem vsum propter vitandam turbationem infirmorum in fide, contra quem argumentatur Augustin. quia videtur sequi nunc etiam fore licitum talem vsum, si occasio similis occurrat vitandi scandalum alicuius neophyti, quod omnino iudicat esse falsum, & erroneum, & pro certo supponit, nõ fuisse à Hieronymo admittendum. Quod sine dubio ita est, ipse ad summum dicit, ex dispensatione aliquãdo id licuisse, quod an sit verum, dicam cap. 16. & inde constabit ratio à priori, ob quam talis vsus malus est, ex quo legalia ita cessarunt, vt etiam mortifera facta sint. 6. *Materialis vsus legalium quis.* *Hieron.* *August.*

Tertius vsus, quem voco medium, est, si cæremoniæ veteris legis fiant ex intẽtione cultus, & tanquam religiosę cæremoniæ, non quidem spiritu illius legis, nec tanquam habentia in illa fundamentum, sed vel ex proprio arbitrio, vel ex aliqua consuetudine humana, vel ex pręcepto, & institutione Ecclesiæ. Et ideo voco hunc vsum medium, quia respectu legis veteris materialis est, & tamen quoad illam intentionẽ cultus formalis dici potest in generali ratione religionis, & de hoc vsu est nonnulla controuersia inter scholasticos, an sit omnino mortiferus, siue priuata, siue publica auctoritate fiat. In quo duo dubia tanguntur. Vnum an talis vsus possit interdum licere propria auctoritate, seu deuotione, sine alia dispensatione, aliud dubium est, an sit hic vsus ita prohibitus, vt non possit Ecclesia illum permittere. 7. *Tertius vsus legaliũ.*

In priori puncto Caietan. 3. p. q. 37. art. 1. dicit, non esse mortiferum vti circuncisione, si fiat sine spiritu legis veteris, solum ex quadam intentione imitandi Christum. Quia pia videtur & non habere intrinsecam malitiam, neq; inuoluere errorem, aut mendacium. Et aliunde non apparet ius positiuum diuinum, aut humanum, quo talis prohibitio sit facta. Adducit etiam Caiet. consuetudinem Æthiopum, seu Indorum Ioannis Presbyteri, vulgo *del Perste Iuan*, qui circunciduntur, & non propterea censentur schismatici, vel hæretici vnde talis con- 8. *Sententia Caietan. de circuncisione.*

suetudo

ſuetudo non videtur damnabilis, quia nec per ſe mala eſt, nec ſcandalũ affert in illis regionibus, nec nobis debet afferre, quia in his rebus indifferẽtibus liberum eſt vnicuique prouinciæ ſuæ cõſuetudine vti. Illi autem nõ vtuntur circuncisione vt legali, & ideo neque obligantur ad totã legem, nec intentione legis ea vtuntur, nec inde ſperant iuſtitiam, ſed ſolũ materialiter ea vtuntur, vt ſic autem indifferẽs eſt ſecundũ ſe, additaque extrinſeca intentione honeſta, fiet bona. Et ab hac ſententia non diſcordat Medina dicta q. 103. ar. 4. ad 5. quia Eccl. tolerat illam cõſuetudinem. Alij vero moderni illã extendũt ad priuatum, vſum ita vt liceat alicui circũciſionẽ ſumere propter mortificationẽ, vel aliũ ſimilem finem.

9. *Contraria ſentẽtia vera. Sot. Salm. Valent. D. Thom.*

Nihilominus ſententiã hanc Caietani improbaui in 2. tom. 3. partis dicta q. 37. in Cõment. ar. 1. & ſimiliter improbat Soto lib. 2. de Iuſt. q. 5 art. 4. in fine corporis. Neque approbat Salmerõ ad Gal. 5. q. 3. & Valẽcia 2. tom. diſp. 7. q. 7. pũct. 7 & alij. Et ſumitur ex D. Thoma 4. diſt. 1. q. 2. ar. 5. quæſtiun. 3. ad 3. quatenus dicit, nõ poſſe honeſtari vſum circunciſionis ex quocũque fine honeſto, quia ex prohibitione fact9 eſt malus & actus malus non honeſtatur propter bonã intentionẽ. Itẽ ex eodẽ 1. 2. q. 103. ar. 3. & 2. 2. q. 87. ar. 1. quatenus differentiã conſtituit inter cæremonialia, & iudicialia, quod illa ſint mortifera, non vero hæc. Quod neceſſe eſt intelligi de vtriſque materialiter ſpectatis reſpectu legis Moyſi, tũ quia ſeruare iudicialia quaſi ex neceſsitate legis Moyſi, vel propter ſignificationem, quam in ea habebant, eſt mortiferum, tũ etiam quia expreſſe dicit, iudicialia non eſſe mortifera, quia poſſunt imitari, ſeu acceptari ab aliqua republica propter commoditatem humanã qui vſus plane materialis eſt? ergo hunc etiam cenſet prohibitum in cęremonialibus. Et cum abſolute, & indifferenter loquatur, vniuerſaliter profecto loquitur, & maxime circunciſionẽ comprehendit, quæ erat, ex præcipuis cæremonijs. In his autem omnibus ſupponit D. Thom. illum vſum cęremonialium eſſe nunc prohibitum. Quod nondũ generaliter probatum eſt Et ideo in ſpeciali de circunciſione, & de illo modo vtendi illa, poteſt reddi ratio, quia ritus ille non poteſt à ſuperſtitione excuſari, eſto à iudaico errore excuſetur.

10. *Declaratur tradita doctrina*

Quod declaratur in hunc modum, quia qui circunciditur ob Chriſti imitationem, vel in ea intentione reſpicit Chriſtum vt ſuſcipientem circunciſionem tãquam ſacramentum quoddam à Deo inſtitutum, & ſic vel non euitat ſuperſtitionem iudaicam, vel fallitur, & eluditur, ac ſubinde in ſuperſtitionem incidit. Probatur, quia non poteſt ſic conformari Chriſto, niſi intendat ſuſcipere circunciſionem, vt Sacramentum à Deo inſtitutum, & hoc pertinet ad iudaicum errorem, vel ſi hoc non intendit, non poteſt conformari Chriſto, vt ſuſcipienti ſacramentum, & ſic vana eſt, & ſuperſtitioſa intentio, vel per illam intentionem reſpicit Chriſtum ſolum vt affectum illo corporali vulnere, ſeu cicatrice, & ſic quidem non eſt propria iudaizatio, tamen eſt vana ſuperſtitio, quia conformitas in illa ſola materiali, ſeu corporali lęſione, aut affectione, nullius virtutis honeſtatẽ habet, neque in aliquem honorem Chriſti cedit, & ita eſt cultus ſuperſtitioſus, & vanus Aut deniq; per illũ actũ intendit conformitatẽ ad Chriſtũ in paſſione illius doloris & ſic etiam eſt

A vana, & illicita intẽtio, quia ſi circũciſio in infantia ſuſcipiatur, vt conformitas ad Chriſtum requirebat, ſic nullus fructus animæ eſt in tali cõformitate, quia nullũ ibi eſt meritum, nec ſatisfactio, nec paſſionũ mortificatio, nec aliquid ſimile, & alioqui corpori nocere poteſt. Vnde vlterius etiã in ętate adulta nõ eſſet rationabilis intẽtio illius cõformitatis, quia non eſt licitũ homini, partẽ corporis abſcindere, vel manũ perforare, vt in illo dolore, & paſsione Chriſto conformetur. Nec etiam eſt prudentię opus velle imitari Chriſtum materialiter, vt ſic dicam, in omnibus ſuis actibus, alioqui celebremus Paſcha, & comedamus agnum paſchalem, quia ipſe hoc fecit, & ſimilia, quæ abſurda plane ſunt, ſed in his imitandus eſt Chriſtus formaliter, vt ſic dicam, id eſt, in obedientia proportionali, vt ſicut ille ſeruauit legem quæ ad tempus illud pertinebat, ita nos nobis datam ſeruemus, &c. Neque obſtat conſuetudo illius

B nationis, aut tolerantia Eccleſiæ, nam Eccleſia permiſsiue ſe habet, cui in illo actu in rigore nõ inuenitur error pertinens ad doctrinam, vel iudaiſmum, error autẽ practicus, & moralis non eſt tam clarus, vt non potuerit tolerari, & per ignorantiã excuſari, eo vel maxime, quod gens illa grauioribus laborat erroribus, à quibus hactenus non potuit per Eccleſiam emendari.

11. *Nulla ratione licet vti vlla cæremonia legis veteris.*

Atque ex reſolutione huius puncti generaliter colligo, nunquam eſſe licitum alicui Chriſtiano, vel alicui priuatę communitati Eccleſię ſuo arbitrio, ac priuata deuotione vti aliqua cæremonia legis veteris ex intentione cultus, etiamſi nullus adſit animus obſeruandi legem nec vtendi tali cęremonia in ſignificatione legali. Et conſequenter ſequitur legalia nũc eſſe mortifera per ſe loquendo etiam quoad vſum hũc, quẽ mediũ, vel miſtum appellauimus. Ita

C planè ſentit D. Thom. in loco ſupra citato ex 4. *D. Thom* quia non de ſola circunciſione, ſed generaliter loquitur dicens, nunquam fieri licitas cęremonias ex intentione bona, quia malæ iam ſunt propter prohibitionẽ Idemq; ſentiũt cõmuniter Theologi in 4. diſt. 3. Soto, & alij ſupra citati, videturque ſufficienter probari vſu, & traditione Eccleſię. Itẽ quia talis vſus ſemper habet ſpeciem mali, non ex accidenti tantum, ſed quaſi per ſe, ſuppoſito Eccleſiæ ſtatu. Deniq; eſt optima ratio, quia ſi talis vſus in vna vel altera cæremonia ex ſola intentione operantis poſſit excuſari, vel approbari, eadẽ ratione in qualibet, & cõſequenter in omnibus, quia nõ eſt maior ratio de vna, quã de alijs. *Obiect.* Poteſt verò cõtra

D hoc obijci c. vnic. de Pontific. poſt part. vbi Innoc. III. inquit, licet mulieres poſt partũ nõ teneãtur ab ingreſſu tẽpli abſtinere propter legẽ Moyſi, ſi tamẽ abſtinere voluerint, deuotionem earũ nõ eſſe improbandã *Innoc. III.* Reſpõdetur tamẽ facile ſeparationẽ illã, ſeu abſtinẽtiã ab ingreſſu *Reſp.* Eccleſię propter aliquã corporalẽ immũditiã, vel indecentiã non pertinere ad cæremoniã legalem, ſed ad honeſtã circũſpectionẽ, & moralẽ prudentiã. Nec cęremonia legis cõſiſtebat in ſola illa ſeparatione, ſed in modo & obſeruatione dierũ, & in alijs cæremoniis, quæ in die ingreſſus, & purificationis fiebãt. Quod magis in ſeq. puncto declarabitur.

12. *Aliud dubium quid poteſt Eccleſia circa hoc.*

Hinc enim ſtatim ſuboritur aliud dubium propoſitum, an ſaltem Eccleſiæ auctoritate interueniente, poſsit talis vſus permitti aliqua

ex parte, siue per dispensationem, siue per legẽ definientem, seu acceptãtem talem cæremoniã pro Ecclesiæ vsu. Nam partem affirmantẽ suadere videtur exemplum Apostolorum, qui præceptum dederunt fidelibus etiam conuersis ex gentibus abstinendi à suffocato, & sanguine Actor. 15. quod tamen ad cæremonias veteris legis pertinebat. Nec refert, quod id fecerint propter vitandam offensionem Iudæorum, & eo tempore, quo legalia nondũ erant mortifera, vt paulò post videbimus. Non, inquam, hoc satisfacit, quia illa obseruãtia durauit in Ecclesia vsque ad tempora Syluestri, vt constat ex Cõcilio Gangren. eo tempore celebrato cap. 2. & post illa etiam tempora fuit renouatum illud præceptum in Conc. Aureli. 2. cap. 20. & Concil. Vormaci cap. 69. Nec apparet ratio, cur nõ possit Ecclesia illam abstinentiam præcipere, sicut alias præcepit; ergo eadem ratione poterit aliam cæremoniam vsurpare, si ad ornatũ, vel ad aliũ effectum aptam esse iudicauerit. Sic enim multa cæremonialia Ecclesia instituit ad imitationẽ legalium, vt cõstat ex c. 2. cap. *Sicut*, c. *Solennitates*, cum alijs de Consecrat. d. 1.

Pars affirmat. *Act. 15.* *Concil. Gangren.* *Concil. Vormac.*

13 In contrarium verò est, quia hoc modo non magis essent mortifera nũc præcepta cæremonialia, quã iudicialia, contra D. Thomæ sententiã à Theologis cõmuniter receptam. Sequela patet, quia præcepta iudicialia obseruata nunc vt legalia etiã sunt mortifera, dicuntur autẽ nõ esse mortifera, quatenus illæmet actiones possunt per legẽ humanã renouari, & præcipi; ergo si hoc etiã potest licere in cæremonialibus, non magis sunt mortifera, quàm illa. Dices, hoc esse licitum in iudicialibus generaliter, & non solũ per Ecclesiasticam legem, sed etiam per ciuilem, in cæremonialibus rarò posse id fieri, & non nisi per legem Ecclesiasticam. Sed hæ differentiæ non satisfaciunt, quia si licet renouare vnam, vel alteram cæremoniam, secluso spiritu, & significatione legali, cur non singulas, & omnes? Nulla enim sufficiens ratio reddi posse videtur. Si autẽ hoc admittatur, parum referet, quod hæc cæremonialia per solã legem Ecclesiasticã renouari, seu acceptari possint, & non per ciuilẽ, quia id nõ proueniet ex maiori cessatione cæremonialium, quã iudicialium, sed ex eo materia cæremonialis, seu religionis ad solã potestatem Ecclesiasticam spectat. Ergo non videtur posse illa differentia sustineri, nisi dicendo iudicialia ita esse mortua quoad legem veterem, vt possint per humanã legem propter suam vtilitatem conseruari, & introduci; cæremonialia verò nullo modo possint, ideoque nõ solum mortua, sed etiam mortifera esse dicantur. Et confirmari hoc potest ratione, qua D. Thomas probat differentiam illam, videlicet, quia iudicialia non sunt præcepta principaliter propter significationem, sed propter aliquã vtilitatem politicam, vel moralem; cæremonialia vero sunt principaliter propter significationẽ. Et ideo priorũ instauratio fieri potest sine præiudicio veritatis fidei, non verò posteriorum. Ecclesia autem nõ potest aliquid instituere, aut renouare, quod sit in præiudicium fidei, & falsam significationem contineat; ergo nulla cæremonialia instaurare potest.

Pars negat. *D. Thom.* *Respons.* *Refellitur.* *Confirm.*

14 Resolutio huius dubitationis pendet ex alia, nimirum, an hæc prohibitio sit ex iure diuino, vel Ecclesiastico, seu Apostolico, quod dubium melius tractabitur in cap. 17. & ideo ibi melius explicabimus immutabilitatẽ huius institutionis, & consuetudinis, quam Ecclesia habet vitãdi vsum cæremoniarum legaliũ tanquam mortiferum, & à Deo reprobatũ. Nunc ergo solum dicimus, Ecclesiam non posse cæremonias illas resuscitare, seu admittere talẽ quoad eas, quæ erant quasi fundamentales, & substãtiales, qualia erant sacrificia, sacramenta, & sacerdotium, tum quia repugnaret institutioni legis nouæ, tum etiam quia in istis erat principaliter significatio futurorũ. De alijs verò secundarijs cæremonijs, quæ sacra, vel obseruantiæ dicuntur, nõ est tam certum, quod non possint ab Ecclesia vsurpari, nihilominus tamen simpliciter ita loqui possumus, quia vel nulla est talis potestas, vel si est, nunquã potest cõuenienter ad actum reuocari, vel si interdũ potest, solũ est in aliqua re minima, & propter rationem moralẽ potius quam cæremonialem, quæ exceptio non impedit, quin regula dicta generaliter constitui possit. Hanc verò doctrinam totam in dicto capite explicabimus, & confirmabimus. *Resolutio.*

15 Ex dictis verò possumus obiter inferre, non solum veteris legis cæremonias, sed etiam illas, quæ esse poterant in lege naturæ, & prout in illa erant quasi substantiales, vel tãquam signa specialia alicuius fidelis congregationis, etiam cessasse, & esse mortifera in lege noua. Explicatur, quia in lege naturę poterat esse aliquod sacramentum in remediũ originalis peccati, velle ergo nunc tali sacramento vti extra baptismũ, perniciosum esset. Similiter erant tunc sacrificia, & consequenter sacerdotium illi tempore accommodatum; hæc igitur, & similia tentare in Ecclesiam Catholicam inducere, mortiferũ esset, neque vlla humana auctoritate licitũ fieri potest. Nõ quidem propter significationem futurorum mysteriorũ, quæ iam facta sunt, nam fortasse non erat in illis cæremonijs talis significatio, sed quia talis vsus repugnaret institutioni sacramentorum, & sacrificij nouę legis, vt in tertio tomo tertiæ partis latiùs declaraui. Ex alijs verò accidentalibus cæremonijs, quæ ad ornatum ordinantur, accipere potest Ecclesia quascunque rationi consentaneas, & institutioni Christi non repugnantes, siue antea in lege naturæ in vsu fuerint, siue non fuerint; hoc enim nihil ad honestatem refert, vt per se constat.

Quæ cæremonia etiam legis naturæ mortifera esse possint. *Quas cæremonias accidentales accipere potest Ecclesia.*

CAPVT XV.

An lex vetus fuerit semper mortifera, post inchoatam Euangelij promulgationem.

1 Diximus, præcepta cæremonialia mortifera esse in lege gratiæ, quia vsus illorum nõ solum iam non est præceptus, verum etiam est prohibitus, tractandum nunc superest, quando illa prohibitio habuerit initium. Vbi simul tractanda est celebris controuersia inter Hieronymum, & Augustinum, qui in hoc puncto diuersas habuere sententias, quas inter se epistolis mutuo missis disputarunt, & vnusquisq; sententiam suam accerrimè defendit. Occasio verò prædictæ controuersiæ sumpta est ex varijs factis, & dictis Apostolorum, quæ hoc punctũ pro vtraque parte dubium reddunt.

Controuersia inter Hieron. & August.

2 Nam ex vna parte legimus in Actibus Apostolorum, post resurrectionem Domini, & prędicationem Euangelij ipsosmet Apostolos exercuisse cæremonias legales; ergo signum est,

eo tempore non fuisse mortiferas, sed in illo tempore iam erant mortuæ; ergo non simul, sed prius fuerunt mortuæ, quàm mortiferæ. Primũ antecedens patet Actor. 16. vbi Paulus circuncidit Timotheum, qui erat ex patre gentili, & matre Iudæa fideli, & cap. 21. dicitur Paulum sibi totondisse in Cenchris caput, quia votum habebat, & capite 18. seniores Hierusalem tale consilium dederunt Paulo: *Sunt nobis quatuor viri habentes votum super se, his assumptis sanctifica te cum illis, & impende in illis, vt radant capita, &c.* & postea dicitur, *Tunc Paulus, assumptis viris, postera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio,* & cap. 24. ait Paul. se venisse Hierosolymam eleemosynas facturus, *oblationes & vota,* & inuentum esse purificatum in templo. Quæ omnia faciebat Paulus, ne offendiculo esset Iudęis, vt ipse consulit. 1. ad ad Corinthios 10. suo exemplo monens alios, *vt sine offensione sint Iudæis, & gentibus, sicut & ego* (inquit) *per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant,* & ideo cap. 9. de se etiam dicit, *Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer, ijs, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, vt eos, qui sub lege erant, lucrifacerem.* Constat ergo, Paulum exercuisse legalia. Petrum etiam illa obseruasse ex Actor. 10. colligitur, cum enim in oratione vidisset linteum, in quo erant quadripedia, &c. & audiuisset vocem sibi dicentem, *Surge Petre, occide, & manduca,* ipse respondit, *Absit Domine, quia nunquam manducaui omne commune, & immundum, &c.* Quod pertinet ad legales obseruationes; & capite vndecimo fideles, qui erant ex circuncisione, *disceptabant aduersus Petrum eo quod introysset ad viros præputium habentes, & manducasset cum illis,* quod est signum, illos obseruasse legalia vsque ad illud tempus, quibus non potuit Petrus aliter satisfacere, nisi diuinam reuelationem eis narrando circa gentium vocationem. Accedit, quod grauius est, quia licet Actorum decimo quinto declaratum fuerit, gentiles ad fidem conuersos non fuisse obligatos ad seruanda legalia, nihilominus aliquod legale præceptum fuit illis impositum, vtrique abstinendi à suffocato, & sanguine; signum ergo est, non fuisse tunc mortifera legalia.

[Act. 16. 21. & 18.] [1 Cor. 10 & 9.] [Act. 15.]

3 Aliunde verò videri potest, vsum legalium nunquam licuisse, ac subinde mortiferũ fuisse post Christi passionem ex loco Pauli ad Galatas cap. 2 vbi narrat, cum ipse esset Antiochiæ, venisse illuc Cepham, cumque prius quidem cum gentibus indifferenter conuersatum fuisse, & edisse, postea verò cum venissent quidam Iudæi à Iacobo missi (inquit) *subtrahebat, & segregabat se timens eos, qui ex circuncisione erant,* quod videns Paulus inquit, *In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat;* & infrà, *Cum vidissem quod non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coram omnibus, &c.* Vbi Paul. damnare videtur factum Petri tanquam illicitum, & contrarium veritati Euangelij; quod non alia ratione dictum est à Paulo, nisi quia illa Petri subtractio ad legalium obseruationem pertinebat; supponebat ergo Paulus, eo tempore iam fuisse illicitam obseruationem legalium, nam si alicui licuisset, maximè Petro, ad quem vel dispensatio, vel interpretatio legum pertinebat. Ergo etiã quolibet tempore post Christi Euangelium legalia fuerunt mortifera. Probatur hæc cõsequentia, quia non est maior ratio de illo tempore, quam de quocumque alio, vel priori, vel posteriori.

[Galat. 2.]

4 Non possumus autem hoc loco omnino prętermittere, quin breuiter reijciamus sentẽtiam quorundam, qui, vt huius testimonij difficultatem effugerent, dixerunt, Cepham illum, de quo Paulus ibi loquitur, non fuisse Petrũ Apostolum, sed quendam discipulum ex septuaginta, Petri Apostoli gentilem. Ita refert (ex Clemen. Alexandr. libr. 5. Hippothiposion) Euseb. lib. 1. Histor. c. 12. & non improbat, apud Clementem verò nunc nihil de hoc reperimus, Oecumeni. autem in collectaneis epistolæ ad Galat. in eandem sententiam inclinat dicens habere apparentiam, & illã sequitur Doroth. in Synopsi, vbi inter septuaginta discipulos ponit Cepham, *quem Paulus* (inquit) *Antiochiæ redarguit, eiusdem cognominis cum Petro, & Episcopus Cariæ factus est.* Et ex modernis sequuti sunt hanc sententiam Barthol. Camerari. in tract. de Ieiun. cap. 6. & Hector Pintus in Daniel. cap. 1. Fundantur præcipuè, quia hæc opinio est aptior ad vitandas difficultates, quæ ex illa narratione Pauli oriuntur. Item ad respondendum infidelibus, qui ex illa historia occasionem sumpserunt calumniandi Apostolos, vel quòd in doctrina inter se dissentirent; vt de Marcione refert Tertul. vel quod inconstantes essent, nunc seruando legalia, nunc damnando, & nunc cõuersando cum gentibus, nunc se subtrahendo, quod in Petro notauit Iulianus apostata, vt Cyrill. libr. 9 contra illum refert, in Paulo verò id notauit Porphyrius teste Hieronymo. Denique facit pro hac sentẽtia, quod Lucas in Actibus non narrat hunc aduentum Petri Apostoli in Antiochiam, neque contentionem hanc inter Apostolorum Principes.

[Reijcitur sententia affirmans Cephã illum a Paulo reprehensum non fuisse Petrum. Climen. Alex. Euseb. Oecumen. Doroth. Barth. Camer. Hect. Pintus. Tertull. Iulian. apost. Cyrill. Hieronym.]

5 Hæc verò sententia probabilis non est, quia est contra communem Patrum expositorum sententiam, & sine fundamento, imò contra planum contextum Scripturæ, solumq; ad fugiendam difficultatem excogitata. Et in primis Hierony. ibi contra illam sententiam dicit, nescire se alterum vocatum Cepham præter Petrum. Quod intelligẽdum videtur de Scriptura sacra, nam aliàs Martialis Episcopus dicitur vocatus cognomento Cepha, nam in Epist. 2. ad Tolosanos in initio ita se ipsum nominat, *Seruus Dei Apostolus* IESV *Christi Martialis Cepha,* vt habetur in tom. 3. Bibliothecæ Sanctorum. Vbi in præfatione ad illas epistolas, vt notatur ex Aurel. Episcopo successore Martialis in vita eius, refertur, Martialem fuisse consanguineum Petri, & ab illo baptizatum, & magna charitate coniunctum, & inde posse cõiectare, illum sumpsisse Cephæ cognomentum, quod ipse sibi a tribuit. Veruntamen quidquid sit de auctoritate illius inscriptionis, licèt demus, interdum ipsum Martialem sibi assumpsisse cognomen illud, non cõstat, nec affirmari potest, illum communiter fuisse ita nominatũ, & ideò verisimile non est, Paulum de illo fuisse loquutum, præsertim cum sæpe alijs locis Petrũ Apostolum Cepham simpliciter vocet 1. ad Corin. 2. 3. 9. & 15. cumq; quasi per antonomasiã Petrus vocaretur eo nomine, quod & à Christo illi erat impositũ, & idem quod Petrus significaret, vt Hierony. notat. Accedit, quod in eadem vita Martialis refertur, anno decimoquarto à Christi passiõne, fuisse Martialem Roma missum ab

[Hæc sententia est improbabilis. Hieron. Martial. Aurelian. 1. Cor 2. 3. 9. & 15. Hieron.]

sum ab Apostolis in Galliam, vt esset Lemouicensis Episcopus, ibiq; vsque ad vitæ finem vixisse; non ergo potuit Martialis adesse Antiochiæ, neq; esse Cepham illum, cui restitit Paulus, cùm ex narratione eiusdem Pauli constet, illud factum contigisse post decimum septimũ annum à conuersione sua, ac subinde post decimum nonum a passione Domini. Nam conuersio Pauli contigit biennio post resurrectionem Christi, & triennio post conuersionem ascendit primo Hierosolymá videre Petrum, ad Galat. 1. deinde post quatuordecim annos secundo ascendit Hierosolymam ad Galat. 2. & postea successit contentio cum Cepha; ergo contigit decimo nono, vel vigesimo anno post Christi passionem; ergo non potuit illa contentio esse cum Martiali, qui iamdiu in suo Episcopatu Lemouicẽsi residebat. Verum quidem est, Dorotheum non dicere, Cepham illum fuisse Episcopum Lemouicensem, sed factum esse dicit Episcopum in Caria, quæ est Asiæ prouincia, vnde non videtur de Martiali loqui, sed de alio Cepha, qui profectò ignotus est, & omnino reijciendus. Nam si aliquis fortasse ex septuaginta discipulis cognominatus fuit Cepha, non fuit alius nisi Martialis, vt rectè notat Baron. tom. 1. anno 33. nu. 41. iunctò anno 74. nu. 15. & anno 51. nu. 25. Constat ergo, illum Cepham, de quo Paulus loquitur ad Galat. 2. non potuisse esse illum, quem Euseb. li. 1. Histor. ca. 12. inter septuaginta & duos discipulos numerat, ac subinde fuisse Petrum Apostolum.

Gal 1. & 2.

Baron.

6 Ostenditur magis improbabilis ac prædicta sententia.

Maximè autem hoc ipsum conuincit textus ipse beati Pauli, nam prius nominat Iacobum, Cepham, & Ioannem, & de his dicit, *qui videbãtur columnæ esse*, ergo dubitari non potest, quin ibi loquatur de Apostolo Petro. Cur enim Martialem potius, quàm alium ex septuaginta discipulis inter tres Ecclesiæ columnas, quasi per antonomasiam positas, numeraret? aut quomodo in illo numero Petrum omitteret, qui erat omnium caput? Præsertim quia de illis tribus dicit: *Cùm cognouissent gratiam, quæ data est mihi, dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis, vt nos in gẽtes, ipsi verò in circuncisionem, &c.* Vbi in primis pondero verbum, *Cum cognouissent*, & ex illo colligo, cum illis tribus præcipuè contulisse Paulum Euangelium, quod prædicabat in gentibus, ad quod Hierosolymam ascenderat, vt præmiserat; maximè autem illud conferre debuit cum Petro, vt per se constat; ergo necesse est, illum Cepham fuisse Petrum. Deinde expendo verbũ, *Dextras dederunt mihi*, nam hoc indicat magnam auctoritatem in dante, vel diuidente prouincias (vt sic dicam) hæc autem auctoritas maximè erat in Petro. Denique idem conuincit illa particula. *Ipsi autem in circuncisione*, nam superius dixerat Paulus, Petro creditum fuisse Euangelium circuncisionis, & Deum specialiter fuisse illi cooperatum in Apostolatu circuncisionis; ergo non potuit non comprehendi in illis tribus, qui sibi assumpserunt peculiarem curã circuncisionis; ergo Cephas illis annumeratus, nõ erat nisi Petrus Apostolus. Proximè verò subiungit Paul. *Cum autem venisset Cephas Antiochiam, &c.* ergo ibi etiam loquitur de eodẽ Petro. Patet consequentia, tum quia non est verisimile, in tam breui contextu transisse ad aliam personam, sub eodem nomine, & nunquam alibi in Scriptura sic nominatam, & cum magna totius historiæ æquiuocatione, tum etiam quia cum

A narrasset ea, quæ cum Petro gesserat Hierosolymis, transitum facit ad ea, quæ cum eo & Antiochiæ transegerat, nam ideo præmisit acta cũ Petro Hierosolymis, quia ad causam Antiochenam conducebant, quam narrare intendebat; ergo ipse contextus cogit, vt Cephã illum semper intelligamus fuisse Petrum. Denique hoc etiam conuincunt verba illa sequentia, *& simulationi eius* (id est Cephæ) *consenserunt cæteri Iudæi, ita vt Barnabas duceretur ab eis in eandem simulationẽ.* Iam ex his verbis intelligimus, fuisse magnam Cephæ auctoritatem, & in ea Barnabam superasse, cum illius factum non solum cæteros, sed etiam Barnabam quodammodo cogeret, quod neque de Martiali, nec de aliquo alio ex septuaginta discipulis cogitari potest.

Merito ergo Sancti Patres neq; ad resistendum hæreticis, vel infidelibus, neq; ad expediẽdas alias illius loci difficultates, illa frigida euasione vsi sunt, sed pro certo semper supposuerunt, Cepham illum fuisse Apostolum Petrum, B vt constat ex Tertull. de Præscriptionibus aduersus hæreticos c. 23. & li. 4. contra Marcion. ca. 2. & li. 5. ca. 3. & ex Cyril. Alexand. li. 9. contra Iulian. in fine, & ex Hieronymo, & August. in Epistolis mutuo missis, & in Epist. ad Galat. qui id supponunt tanquam manifestum. Idem Chrysost. & Græci omnes, Ambros. Anselm. D. Thomas, Ruper. li. 5. de operibus Spirit. Sanct. lib. 5. aliàs lib. 1. de Consilio cap. 14. & alij moderni Latini, & optimè Gregor. homil. 19. in Ezech. vbi in laudem Petri eleganter dicit: *Ecce Paulus in Epistolis suis scripsit, Petrum reprehensibilem & Petrus in Epistolis suis asserit, Paulum in his, quæ scripserat admirandum, quod latè prosequitur.* Deniq; C omnes etiam scholastici hanc quæstionem tractantes, quos infra referemus, in hoc consentiunt. Neque refert, quòd Lucas aduentum illũ Petri in Antiochiam, & alia, quæ Paulus cõmemorat, in sua historia nõ narrauerit, quia multa etiam alia omisit, neq; id est contra veritatẽ, & fidelitatem historiæ, vt Hierony. rectè respondet. Addo deniq; quod ad præsentem difficultatem attinet, non multum referre, quod ille Cephas fuerit Petrus, vel alius discipulus. Nam licèt iste esset Martialis v. g. inde colligitur, male fecisse segregando se à gentibus, ac subinde videtur inferri, iam tunc legalia fuisse mortifera, de quo est præsens controuersia, quam, quia diffusa est, per discursum sequentium capitum distinctius tractabimus.

7 Friuola euasio à Patribus reiecta.

Tertull. Cyrill. Alexand. Hieronym August. Chrysost. Ambros. Anselm. D. Thom. Rupert.

Gregor.

D

CAPVT XVI.

An lex vetus fuerit semper mortifera, ex quo Euangelium prædicari cœpit, & tractatur sententia Hieronymi.

IN hoc puncto fuit D. Hieronymi sententia, in comment. Epist. ad Gal. c. 2. & Epist. 89. ad Augustinum. Post Euãgelium semper ab initio prædicationis eius post Christi mortem fuisse perniciosum, & mortiferum cæremonias legis verè, & ex animo obseruare, quod tanta exaggeratione asseuerat, vt cõtrarium censeat pertinere ad errorem Ebionis, & Cerinthi. Vnde contra Augustinum tanquam magnum inconueniens, & hæret cum infert, quod post Euangelium Christi *Benefaciant Iudæi credentes, si legis mandata custodiant*, hoc est, sacrificia offerant, &c. Non inuenio autem apud Hieronymum propria Scripturę testimonia, quibus hoc 1 D. Hieron.

punctum specialiter persuadeat, sed illis tantũ testimonijs vtitur, quibus suprà probauimus, legem veterem esse iam mortuam, & non posse cum lege Euangelica coniungi. Vnde tacitè inde infert, numquam potuisse verè, & ex corde seruari, sine discessione à Christo, iuxta illud Pauli ad Galat. 5. *Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit*, & illud: *Euacuati estis à Christo qui in lege iustificamini.* (Galat. 5.)

2 (Prima ratio. D. Hieron.) Deinde consequutionem illam, quòd si lex erat mortua, erat etiam mortifera, nonnullis rationibus obiter suadet. Prima est, quia seruare illam legem iam mortuam verè, & ex animo, erat iniuriosum Christo, ac legi eius, quasi illa ad salutem non sufficeret. Secunda, quia talis (2 ratio.) obseruatio continebat intrinsecè perniciosam mendacium. Nam illæ cæremoniæ veteris legis significabant Christum, eiusque mysteria, vt futura, & non vt facta. Vnde qui illas verè, & ex corde exercebat, seu obseruabat, eo ipso significabat, Christum nõdum venisse, vel nõ redemisse homines, vel aliquid simile, hęc enim significatio nõ erat separabilis ab illis cęremonijs, si vt cæremoniæ legales fiebant: nã per se primo erant ad illam significationẽ impositæ, & per eã in ratione legalium cæremoniarũ constituebãtur. Tertiam rationem pręcipuè vrget, & repetit Hiero. (3. ratio.) quia si aliquando licuisset seruare legalia iam mortua Iudæis cõuersis ad fidem, etiã nunc liceret, quia non est maior ratio de vno tempore, quàm de alio. Et ita sæpe infert contra Augustinum, ex eius sententia sequi, licere Iudæis fidelibus coniungere legem cum Euangelio, etiam nunc, vel quod perinde est, tempore eiusdem Hieronymi, & Augustini. Quia si Iudæis tunc licebat seruare legalia, *non ex necessitate salutis, sed ex consuetudine solennitatis*, vt ait Augustinus, etiam nunc licebit, quia illa ratio semper durat. Et idem est de alia, quam solet tradere Augustinus, scilicet, vt illa lex semper in honorem habeatur, nec videatur reprobari tanquam à Deo aliena, vt à multis hæreticis factũ est. Quarta ratio Hieronymi est, quia cæremoniæ illæ postquam fuerunt mortuæ, non erant (4. ratio.) indifferentes, sicut est ambulare, & aliæ similes actiones; ergo semper fuit aut bonum, aut malum; non potest autem censeri bonum colere Deum cæremonijs ab ipso iam repudiatis, & reiectis; ergo semper fuit malum.

3 (Hieronym. expositio de factis Apostolorum.) Atque hinc coactus est Hieronymus dicere, quoties Apostoli visi sunt cæremonias illas exercere post Euangelium, non verè, & ex animo eas exercuisse, sed per simulationem. Fundamentum eius est, quia pro certo credit Apostolos in eo vsu non peccasse; peccassent autem, si veraciter illa obseruassent, iuxta dicta in pręcedenti puncto; ergo dicendum est, per simulationem id fecisse. Probatur consequentia, quia hoc modo facilè excusari possunt à peccato; nã simulatio interdum licita est, non solum in materia politica, seu humana, sed etiam in materia religionis, si bono fine, & intentione fiat. Hoc vltimum probat Hieron. ex facto Christi Luc. 8. (Luc. 8.) quando finxit, se longius ire, quæ fuit quædã simulatio. Item ex facto Iosue 8. (Iosue 8.) vbi Iosue cum suo exercitu fugam simulatam ordinauit, vt hostes in insidijs caperet, quas eis parauerat, vnde sic dicitur. *Iosue verò & omnis Israel cesserunt loco simulantes metum, & fugientes per solitudinis viã*, quod factum reprehendi non potest, vt cõstat etiam ex vsu omnium gentium. Pro materia autem cæremoniali adducit Hieronymus factum Iehu, qui simulauit se colere Baal, velleque illi sacrificium offerre, quod fecit insidiose (vt dicitur 4. Reg. 10.) vt disperderet cultores Baal. Addit etiam solet illud 4. Reg. 5. vbi Eliseus permisit Naaman Syro, vt simulare posset, se adorare in templo Remmon, adorante Rege suo. (4. Reg. 10. 4. Reg. 5.)

Denique directè etiam ostendit Hieronym. hanc simulationem Apostolorum. Et in primis de Petro ait, timore compulsum per simulationem, & condescensionem abstinuisse ab eo, quod facere solebat, nam Paulus expressè dicit, *Segregabat se timens eos, qui ex circumcisione erant, & simulationi eius consenserunt cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.* Ergo totum illud ad simulationem factum est, & bona intentione ad vitandum scandalum Iudæorum. Neque enim id potuit facere Petrus, quia crederet, id esse necessarium, iam enim per reuelationem didicerat, Euangelij gratiam gentibus esse cõmunicandam. Actor. 10. imò ca. 11. ipsemet Petrus hoc ipsum alios Iudæos docuerat, & cap. 15. cum alijs admittendos esse ad legem gratiæ sine onere legalium. Deinde Paulum esse vsum eadem simulatione consilio Iacobi, & seniorum, colligit ex Actor. 21. vbi cæteri dixerunt Paulo: *Vides frater quot millia sunt in Iudæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis.* Ex quo intulerunt inferius, *Hoc ergo fac, quod tibi dicimus, &c.* vbi dederunt consilium de purificatione, & oblatione legali, & statim fructũ, & finem illius simulationis significant dicentes: *Et sciant omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem.* Ex quo loco constat, Paulum non fuisse purificatum animo colendi Deum, sed hoc simulasse, vt nomini suo, & famæ consuleret. Item non habuisse animum obseruandi legem, sed hoc etiam simulasse, vt alij talem existimationem de illo conciperent; vel certe, vt scandalum in ipso non paterentur. Hoc enim expresse videtur confiteri idem Paul. 1. ad Corint. 9. dicens, *Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer.* Et clarius, *ijs qui sub lege sunt quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, vt eos qui sub lege essent lucrifacerem.* Gerebat ergo se Paulus tanquam existẽs sub lege, cum legalia obseruabat; ergo simulabat quod non erat, bona intentione, scilicet propter salutem Iudæorum. 4 (Actor. 10. & 11. 15.) (Act. 21.) (1 Cor. 9)

Tandem applicat Hieronymus hanc doctrinam ad locum Pauli ad Galat. 2. & ex ea colligit primo, Petrum nihil peccasse, segregando se à gentibus propter metum Iudæorum, quia id non faciebat animo seruãdi legalia, nec quia putaret, illud sibi esse necessarium ex vi legis, sed solum per dispensatoriam simulationẽ, quę sibi erat licita, vt declaratum est. Et in hoc sensu ait Hieronymus, vsum fuisse Petrum honesta dispensatione, per vocem enim *dispensationis* non intellexit propriam relaxationem alicuius legis (vt Augustinus illum interpretari videtur) sed intellexit potius prudentem prouidentiam ita operandi, vt nec contra legem aliquam ageret, & infirmioribus sese accommodaret per dictam simulationem. Et confirmari hoc potest, quia si Petrus in eo facto peccaret, peccatum illud graue fuisset, aut sacrilegij, aut perniciosi mendacij, aut grauis scandali. Petrus autem tunc non potuit peccare mortaliter, cum omnes Apostoli in die Pentecostes fuerint in gratia cõfirmati, iuxta receptam doctrinam scholasticorum, 5 (Galat. 2.) (Hieron.) (August.) (Confirmat.)

D.Thom. lasticorum, quam tradit D. Thom. in 3. dist. 12. qu. 2. art. 1. & qu. 24. de Verit. art. 9. in 2. arg. *Sed contra*, & ad secundam, & sentit Ambros. lib. de Benedictionib. Patriarch. cap. 4. in fine dicens: *Apostoli quos Dominus à peccatorum labe mundauit, su per lac candidiores facti sunt, quos macula nulla postea suffecit, etenim lac temporale est: gratia autem Apostolorum perpetua manet.* Ambros.

6 2. Infert. Hieron. Secundo infert ibi Hieron. Paulum non verè, & ex animo reprehendisse Petrum, sed pia etiam simulatione, & ex præmeditato cōsilio inter illos, quod inter se conuenerunt, vt Petrus tanquam circuncisionis Apostolus Iudæorum fragilitati condescenderet, & à gētibus in exteriori specie segregaretur, Paulus vero ei resisteret, eumq; exterius reprehenderet, vt hoc modo tanquam Apostolus gentiū gentibus succurrere videretur, & ita vtrique tam Iudæi, quàm gentiles instruerentur, & vterq; Apostolus peculiarem populi sibi commissi curam ostenderet. Et totum hoc consilium cōprehendit Hieronymus sub nomine honestæ dispensationis, & illud colligit ex illo fundamēto, quod Petrus non peccauit. Nam si non peccauit, profectò id non ignorauit Paulus; ergo nec potuit verè illum reprehendere; ergo ex conuentione & dissimulatione. Item quia non est verisimile, Paulum voluisse reprehendere in Petro, quod ipse sæpius fecerat, nec videbatur etiam decens, vt Petrum serio reprehenderet, præsertim in re non manifestè mala; ergo verisimilius est, id fecisse ex præhabito consensu eius. Denique quia hæc interpretatio, licèt non colligatur ex textu Pauli, rectè accommodatur verbis eius. Nam quod dicit Paul. *In faciem ei restiti*, iuxta Græcum legit, *Secundum faciem*, id est, in exteriori apparentia. Et illud: *Quia reprehensibilis erat*, legit etiam iuxta Græcum, *Quia reprehensus erat*, non ab ipso Paulo, sed à fidelibus gentibus, quia grauiter ferebant factum Petri, quia non intelligebant simulationem. Denique illa verba, *Cum viderem, quia non ambularent ad veritatem Euangelij*, non intelligit Hierony. esse dicta propter Petrum, sed propter Iudæos, quibus ipse condescendebat.

7 Orig. Euseb. Emissen. Didym. Chrysost. Oecum. Theophil. Theodor. Atque hanc totam expositionem firmat authoritate Græcorum, quorum fuit antiqua, refertque Origenem, Eusebium Emissenum, Didimum, Chrysost. & alios ad Galat. 2. Idem habet Chrysost. Homil. 36. in acta, & lib. 1. de Sacerdotio. Et eum sunt sequuti Oecumen. & Theophyl. ad Galat. Apud Theodoretum verò mutila est illius loci expositio, desunt enim priora verba, & ab illis incipit exponere, *Quo modo gentes cogis iudaizare*, & ideo non satis certum est, quid ille senserit. In verbis autem illis. *Quoniam ergo hic quidem reprehendit, ille vero reprehensionem silentio excepit, & ijs, qui ex Iudæis crediderant, & ijs, qui ex gentibus, medicamentum vtile compositum est*, in his (inquam) verbis indicat, medicamentum illud ex communi consensu fuisse compositum, nam ad hunc modum loquuntur alij Græci, re tamen vera mens huius authoris pendet ex prioribus verbis, quæ desunt. Clarius id sentit author cōmentariorum ad Galat. quæ nomine Athanasij circumferuntur, & eandem sententiam supponit Cassian. collat. 17. cap. 2. insinuat etiam Cyrillus Alexandr. lib. 9. contra Iulian. in fine, vbi ad Iulian. calumniantē Apostolos respondet, ignorasse ipsum *artificiosissimā illis dispensationem*, quam sic explicat, *Non enim* Cassian. Cyril. Alex.

A *aliud sentiebat discipulus ses tempestiue vtebatur congruis dispensationibus, &c.* Et ex recentioribus expositoribus sequutus est hanc sententiam Isid. Clarus ibi, & vt probabilem defendit Adam. ex parte sequitur Caiet. similiter ex Scholasticis eam probabiliter defendit Mai. 4. d. 3. qu. & absolutè sequitur Adrian. in 4. qu. 1. in princip. & inclinat. Ferdinand. Episco. Lucensis in Aduertentijs Theologicis, quæsito 6. vbi inter dissimulationes, quæ non sunt mendacia, ponit factum Petri, & fictam Pauli obiurgationem. Isid. Clar. Adam. Maior. Adrian.

CAPVT XVII.

Legem veterem non semper post inchoatam prædicationem Euangelij fuisse mortiferam, Augustini sententia est, & vera.

Distinguit Augustinus duplicem modum seruandi legalia: vnus est ponendo in illis spem salutis, alius simplicior, quem vocat ex consuetudine solennitatis. De priori ergo modo docuit August. semper fuisse mortiferū seruare legalia vt ad salutem necessaria, seu ponēdo in eis spem salutis, neque in hac assertione potuit Hieronymus ab Augustino dissentire, nam generalius ipse hoc asserebat. Et ideo illā limitationem redarguit, dicens, se nescire, quid sit, obseruare legalia sine necessitate, vel spe salutis, *Nam si salutem non afferunt* (inquit) *quid obseruantur? vel quomodo, ait, salutem non afferunt, quæ obseruata martyres faciunt?* quod in sua Epistola scripserat August. Sed, vt supra dixi, tribus modis potest illa limitatio Augustini intelligi. Primo, vt ponere spem salutis in legalibus ceremonijs, idem sit, quod ab illis expectare iustitiam, & salutem sine spiritu fidei Christi, & in hoc sensu semper illud fuit perniciosum, quia talis spes procederet ex existimatione, quòd per literam legis Moysi possit quis iustificari, quod hæreticum est, vt docet Concilium Trid. sess. 6. cap. 1. & can. 1. & in superioribus dictum est. Et ideo non videtur loqui August. in hoc sensu, nam loquitur de modo seruandi legalia, qui cœpit esse perniciosus post inchoatam prædicationem Euangelij, vt ex verbis eius citatis constat; ille autem modus seruandi legalia semper fuit perniciosus, & mortiferus, nam semper continebat errorem cogitare, quòd litera legis ad salutem sufficeret, qui & ad Iudaismum, & ad Pelagianismum spectat, & ita damnatus est à Concilio Trident. supra, & à Paulo tota Epist. ad Roma. & alijs locis. 1 August. B Limitatio August. tripliciter intellecta. Primò. C Conc. Trid.

2 Secundò. D Secundo modo poterant fieri opera legis, ponendo spem salutis in illis, non ex vi legis, sed ex vi fidei, & gratiæ Christi venturi, siue salus speraretur ex vi meriti fidei per charitatē operantis, siue ex vi alicuius benignæ promissionis Dei per Christum. Et hoc modo certum est nō semper fuisse malum obseruare legem, sperādo salutem ex tali obseruatione, cum aliquando fuerit illa obseruantia ad salutem necessaria, & ideo etiam martyres tunc facere posset, pro illa mortem sustinendo, vt de Machabæis ecclesia profitetur. At verò post Christi aduentum, & prædicationem, semper fuisset malum, exercere legalia, sperando ex eorum obseruatione salutem fundatam in fide Christi vt venturi, quia iam illa fides falsa esset, & ita vsus legalium sub hac fide, semper post passionem fuit contrarius Euangelio. Clarum autē est Iudæos, qui credebant in Christum, vel ad prædicatio-

nem Apostolorum, vel ad prædicationem ipsius Christi non potuisse seruare legalia sub hac fide, vel spe, quia hoc repugnabat fidei, quam iam de Christo conceperant, vt supponitur. Poterant vero fundati in fide viua redemptoris iam præsentis sperare salutem saltem secundam (id est augmentum gratiæ, & gloriæ) per obseruationem legalium, quamdiu mortifera non fuerũt, quia pro eo tempore religiosa erat obseruatio. Et hoc etiam rectè probat ratio Hieronymi, nã aliàs cur obseruarentur? Vnde neque in contrario sensu loqui potuit August. quia ipse docet, pro aliquo tempore fuisse Iudæis sanctum, & honestum obseruare legalia, & hoc modo esse interdum seruata ab Apostolis; ergo negare non potuit, quin per illam obseruantiam Apostoli mererentur gratiam, & gloriam; ergo rectissimè potuerunt ex hac spe illas ceremonias facere, & hoc est exercere illas, ponendo spem salutis in illis, iuxta hanc interpretationem, sicut potest poni in quibuscumque bonis operibus ex fide, & charitate factis.

3 *Tertiò.* Tertio tandem modo poterat spes salutis poni in cæremonijs, tanquam in necessarijs ad salutem, quamuis non per se sufficientibus, aut efficacibus ad illam. Et in hoc sensu intelligitur ab Augustino dicta propositio, & Hieronymus (vt dixi) illam non improbat, sed solum sentit, illam limitationem non esse necessariam; Augustinus vero illam addit, quia (vt statim dicam) censet pro aliquo tempore cæremonialia non fuisse mortifera, licet fuerint mortua, nam inde infert, etiam pro tunc fuisse mortifera, si vt necessaria ad salutem fierent, quia talis obseruatio contineret errorem, quod legalia adhuc viuerent, & essent sub obligatione, sentitque iam illo tempore fuisse perniciosum errorem. Idque colligit ex Paulo ad Galat. 5. dicente, *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Quod non potuit intelligere Paulus de circuncisione quocumque modo sumpta, aliàs eius propositio non fuisset pro eo tempore vniuersaliter vera, nam ipse circumcidit Timotheum, & nullum posuit illi obicem, quo minus Christus illi prodesset. Ergo loquitur de circuncisione assumpta vt necessaria ad salutem, & hoc declarant præcedentia verba, *Nolite iterum iugo seruitutis contineri,* & alia, quæ sequuntur. *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini*, id est, in obseruatione legis tanquam necessaria ad salutem. Atque ita propositio hæc Augustini verissima est. An vero sit certa de fide, vt ipse indicat, in sequenti cap. commodius dicemus. *Galat. 5.*

4 De posteriori autem modo seruandi legalia ex religione, absque necessitate docet Augustinus, non semper fuisse mortiferum. Et vt id ostendat, supponit, Apostolos non fictè, aut simulatè, sed verè, & ex animo seruasse legalia pro aliquo tempore post lucem Euangelij. Et hoc est vnum ex punctis, in quo maximè dissentit à Hieronymo, & cum illo contendit. Præcipua verò ratio, qua nititur, & quam semper inculcat, est, quia aliàs talis obseruatio legalium mendacium, vel officiosum, vel perniciosum contineret, non possumus autem, nec debemus Apostolis mendacium tribuere, ergo neque illam simulationem. Maior patet, quia æquè est mendacium, factis contra mentem aliquid significare ad decipiendum alium, ac verbis mentiri, quia tota ratio mendacij sumitur ex significatione contra mẽtem: nam quod fiat hoc, vel illo materiali signo, verbo scilicet, aut facto, accidentarium est. Et ideo D. Thom. 2. 2. q. 111. art. 1. simulationem dicit esse quoddam mendacium, & æquè malam. Nec defuit qui diceret, Hieronymum sensisse, mendacium officiosum propter necessitatem honestam dictum, aut factum interdum esse licitum, & ideo non dubitasse, Apostolis dictam simulationem tribuere. Et idem dicitur de Chrysostomo, quia in alijs locis videtur approbare mẽdacium per iustam occasionem dictum. Et ab illo tanquam à præceptore putatur didicisse Cassianus illam falsam sententiam de mendacio, quam citato loco latè defendit. *D. Thom.* *Chrysost.*

Veruntamen hæc ratio sine dubio non cogit, sistendo in propria, & pura ratione mendacij, nam facile est simulationem illam à mendacio defendere. Et in primis de Hieronymo mihi non constat, quod in aliquo alio loco mendacium approbauerit, nullibi enim apud illum hoc legi, aut ab alijs allegatum inueni, potiusq; in Epist. 65. videtur sententiam illam in Origene reprehendere. Et in præsenti puncto expresse declarauit, non esse mentis suæ, Apostolis tribuere officiosum mendacium; ergo contra omnem rationem est, illum inuitum facere approbatorem mendacij. Assumptum patet ex dicta Epist. 89. vbi ad Augustinum respondet, *Non officiosum mendacium, vt tu dicis, sed honestam dispensationem ostendentes.* Et quamuis Augustinus in Epist. 95. apud Hieron. & 19. inter suas replicet, se non intelligere, quid sit *ex dispensatione*, siue *dispensatiuè simulare*, nisi ex dispensatione mentiri, nihilominus sine dubio non fuit illa mens Hieronymi, alioqui repugnantia dixisset. Et ideo notaui supra, non accepisse dispẽsationem pro relaxatione legis, sed pro prudẽti administratione, & cauto modo operandi. Vnde etiam D. Thom. dicta qu. 111. art. 1. dixit, Hieronymum vsum esse latè nomine simulationis pro quacumque fictione. 5 *Respons.*

De Chrysostomo autem verũ est, in alijs locis videri excusare à culpa mendaciũ saltem ex dispensatione Dei, nihilominus tamen in præsenti materia nunquam dixit, Apostolos fuisse mentitos, ex aliqua dispẽsatione diuina, neq; in hoc sensu de dispẽsatione loquitur, quã *Oeconomiã* vocat, quæ vox nõ relaxationé, sed prudẽtem administrationẽ significat. Atq; eodẽ modo in hoc pũcto loquũtur alij Græci. Imò verò etiam in alijs locis, vbi de mendacio dispensato Chrysost. loquitur, vt homil. 53. super Genes. & Epist. 3. ad Olympiadẽ in eadẽ significatione vti videtur nomine dispẽsationis, scilicet, pro speciali Dei prouidentia, & ordinatione, nam eadẽ voce vtitur, & dicit, *dispensationẽ Dei fuisse implendam.* Vnde cum factũ, & verba Iacob ostendentis & dicentis se esse Esau, vocat *fraudẽ, dolum,* & *simulationẽ*, vel *hypocrisim* (vt li. 2. de Prouidentia) vel etiã *mendaciũ*, materialiter semper has voces sumit, non formaliter. Ait enim quòd credebat Iacob, se duci, & moueri à Deo, & ideò se committebat diuinæ dispensationi, credebatque se non peccare, nec mentiri. Quia licet fortasse non omnino intelligeret mysterium, committebat se diuinę dispositioni, & iuxta diuinam mentem, quam Dei instinctu saltem generatim concipiebat, loquebatur. Sicut homo idiota, qui negat se fecisse quod occultè fecit, sciẽs ex testimonio hominis docti, respõsionem 6 *Chrysost.*

tionem illam poſſe habere verum ſenſum, licet in particulari ignoret, quis ille ſit, non mẽtitur generaliter intendens illud negare, prout verum ſenſum habere poteſt. Ad hunc ergo modum piè poteſt exponi Chryſoſtomus, cũ videtur approbare diſpenſatiuum mendacium. Sed de hoc aliàs, nam in præſenti puncto nulla diſpenſatio diuina ad vitandum mendacium eſt neceſſaria.

7 *Ex illa ſimulatione non ſequi mendacium. D. Thom.*

Probo igitur vlterius, admiſſa illa ſimulatione, non ſequi neceſſario mendacium, quia ad mendacium duo ſunt neceſſaria, & ſignificatiò falſa, & intentio fallendi; neutrum autem in illo facto reperitur; ergo. Maior eſt D. Thomæ 2.2.q.110.art.1. & per ſe clara, dummodo falſa ſignificatio intelligatur, falſam ſignificationem eſſe neceſſariam, ſaltem exiſtimatam, & intentionem fallendi vel formalem, vel virtualem, quæ includitur in voluntate dicendi falſum, vel in voluntate exhibendi ſigna, à quibus ſit falſa ſignificatio inſeparabilis. Probatur ergo Minor quoad priorem partem, quia vel conſiderantur illæ cæremoniæ externæ vt habentes ſignificationem ex impoſitione diuina (vtique quatenus impoſita erant ad ſignificanda myſteria Chriſti futura) vel vt habebant aliquam ſignificationem naturalem, vt v.g. quod ſic operantes erant Iudæi, ſeu iudaizantes, neutro autem modo erat falſa ſignificatio in illis operibus, ſuppoſita bona intentione operantium. Nõ quidem prior (præſertim ſecundum ſententiam Hieronymi) quia illæ cæremoniæ iam erant obolitæ, & reprobatæ, ita re vera iam non erant ſigna publicè impoſita ad ſignificandum; ergo iam vſus illorum materialiter tantum intentus non poteſt dici vſus falſi ſigni, vel actionis, à qua ſit inſeparabilis falſa ſignificatio. Sicut ſi vox aliqua publica authoritate mutaret, vel amitteret antiquam ſignificationem, qui eam proferret non diceretur falſum ſignum exhibere, etiam ſi ignorantes mutationem inde conciperent falſitatem, quia iam vox illam non ſignificat, nec loquens illud intendit, vt ſupponimus: ita ergo in illis cæremonijs iam non erat falſa ſignificatio; ergo vti illis tantum materialiter, non erat exhibere ſignum falſum ad placitum.

8 *Altera pars de ſigno naturali probatur.*

Altera verò pars de ſigno naturali probatur, quia naturalis ſignificatio ſecundum ſe ſpectata ſemper eſt vera, nam ſi vera non eſt, nulla profectò eſt, quia in re ipſa non exiſtit, licet fortaſſe à videntibus cogitetur. Eſt enim nota, & vulgaris differentia inter ſignum ad placitum, & naturale, quod prius pendet ab humana impoſitione publica, vel à communi vſu, & ſenſu hominum; ſignum autem naturale ſolet maximè eſſe effectus reſpectu cauſæ, & in præſenti hoc tantum conſiderari poteſt, illius autem ſignificatio pendet ex vera emanatione effectus à cauſa. Vnde ſi idẽ effectus poſſit ab alijs cauſis prouenire, re vera illam tantum ſignificat, à que vere emanat, ideoque licet alij decipi poſſint, putantes prouenire ab alijs cauſis, nihilominus illud dici non poteſt ſignum falſum naturale, ſed ad ſummũ ambiguũ, æquiuocum, ſeu incertum. Ita ergo cæremoniæ illæ, vt erant opera quædam, vel effectus ſic operantium, naturaliter ſignificabant eorum cogitationem, vel intentionem, à qua procedebant; ergo vt ſic non exhibebant ſignificationem falſam, etiam ſi fortaſſe alij illam cõ-

A ciperent. Declaratur exemplo ſupra tacto de fuga in militia, naturaliter enim videtur ſignificare timorem, & deſiderium euadendi inimicum: poteſt autem interdum fieri potius ex deſiderio agrediendi hoſtem in loco tutiori, vel cum maiori commoditate, & auxilio, & ideò qui ſic fugit, non exhibet ſignum falſum; licet alij poſſint illud ſic concipere, & falli. Ita ergo eſt in præſenti, nam licet illæ cæremoniæ potuerint fieri intentione Iudaica, & animo ſeruandi legem, tamen etiam poterant fieri ex alia intentione, & ita erant ſigna æquiuoca, non falſa.

Altera verò pars Minoris de intentione fallendi, non minus clara eſt, quia nec neceſſaria eſt ad illud opus, nec eſt vlla occaſio præſumendi, Apoſtolos illam habuiſſe, cum non intenderent malum ſuorum fratrum, ſed commodum. Addo præterea, aliud eſſe intendere alterum decipere, aliud præuidere alium fore decipiendum, & illud permittere, aut velle. *Altera pars de intentione fallendi probatur.*

B Primum ergo per ſe malum eſt, quia includit actionem decipientis, & ita ſupponit mendacium; talis autem intentio non eſt neceſſaria ad huiuſmodi facta, ideò non debet præſumi, nec poteſt in Apoſtolis. Poſterior autem præſcientia, & permiſſio & ſæpe admitti poteſt ſine vllà culpa, vel mendacio, quia tunc deceptio non eſt actiua, ſed paſſiua, quam ſibi imputare debet, qui facile credit, aut iudicat. Imò fortaſſe interdum velle, & cupere vt alter decipiatur, me non decipiente, poteſt fieri ſine culpa, quia malitia mendacij ibi non eſt, cum ego nõ decipiam, nec tenear vitare deceptionem alterius, & conſequenter non eſt etiam ibi malitia iniuſtitiæ, vt per ſe conſtat. Malitia autem

C odij proximi (quæ ſola ſupereſſe poſſet in affectu mali ad proximum) facile vitari poteſt, ſi non ex affectu odij, ſed propter vitandum maius malum, vel propter iuſtam vindictam, aut defenſionem illud deſideretur. Et ſic facilè excuſantur mendacia, & peccata in inſidijs, & ſimulationibus, vel fictionibus, quæ fiunt in bello iuſto; multo ergo facilius in præſenti poſſit ſimulatio Apoſtolorũ excuſari à mendacio, cũ nec intentionem decipiendi, nec voluntatem deceptionis alienæ neceſſario habuerint, ſed ſufficiens fuerit præuiſio cum permiſſione. Denique; nec intentio virtualis fallendi poteſt illis tribui, quia non exercebant actus, à quibus non poſſet ſeparari falſa ſignificatio, quantum erat ex parte ipſorum, ſed exercebant actus, qui

D poterant habere aliquem vſum, cum aliqua vera ſignificatione, vel ſaltem ſine vlla ſignificatione falſa: Et hæc ſolet vocari ſimulatio materialis, & non formalis, & honeſta fictio, qua interdum vſus eſt Chriſtus Dominus, & de illa etiam explicantur multa facta Prophetarũ, & ſanctorum virorum, quæ in ſimilibus actibus à culpa excuſantur, quia non falſum ſignificabãt, ſed veritatem aliquam occultabant, aliam indicando vel aliquid aliud agendo ad quod ius habebant, vt etiã Diuus Auguſtinus docet in libris de Mendacio, & contra mẽdac. & D. Thõ. dicta q.110. & 111. qui etiã, vt dixi, hoc modo excuſat Hieronymum. Igitur ex pura ratione mẽdacij probari non poteſt, Apoſtolos nõ fuiſſe vſos ſimulatione, exercendo legalia. *Auguſt. D. Thom.*

Accedit præterea, quod etiam ſuppoſita Auguſtini ſententia nõ videtur poſſe negari, quin aliqua ſimulatio in eo negotio interfuerit. Nã 10 *Confirmatur Auguſt. ſententia.*

 licet

licèt demus, Apostolos fecisse illas cæremonias ex affectu cultus, & religionis, vt August. intendit, nihilominus non possumus dicere secũdum eundem August. illas fecisse animo seruandi legem tanquam ipsos obligantem, vt ex præcedẽti propositione constat. Apostoli autem quando illas cæremonias faciebant, simulabãt se obseruare legem tanquam illi subiectos, imò vel volebant, vel saltem permittebant, hoc ab alijs Iudæis videntibus illos actus, ita putari; ergo hæc saltem simulatio in illis actionibus interueniebat. Minor probatur Actor. 21. ibi: *Sanctifica te cũ illis, &c. Et scient omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem.* Dicet aliquis ex August. supra, Iudæos non solum fuisse calumniatos Paulum, quòd legem non seruaret, vel quod prædicaret iam cessasse, sed etiam quod illam tanquam malam reijceret, & contemneret: nam hoc significant verba illa: *Audierunt autem de te, quòd discessionem doceas à Moysi*, id est, apostasiam, & separationem. Hanc ergo falsam calumniam potuit Paulus ex consilio fratrum refutare exercendo legalia, & custodiendo legem, non quoad obligationem, sed quoad vsum.

Act. 21.

Obiect. August.

11 *Responsio.*

Verumtamen hoc non dicitur cum fundamento in textu, tum quia licèt Iudæi infideles illa mendacia sparsissent de Paulo, tamen de Iudæis credentibus in Christum non est id verisimile. De illis autem solis est ibi sermo, cum dicitur, *Vides frater, quia millia sunt in Iudæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis, audierunt autem de te, &c.* Tum etiam quia statim explicatur, quomodo Paulus prædicaret discessionem à Moysi vtique docens, *non debere eos circumcidere filios suos, neq; secundum consuetudinem ingredi.* Hoc autem non erat docere, legem Moysi esse malam, sed vel iam non obligare, vel ad summum non oportere illam seruare. Tum denique quia licèt concedamus, etiam ibi esse sermonem de falsis calumnijs, quæ dicebantur de Paulo, non videtur posse negari, quin illi Iudæi fideles æmulatores legis, pugnarent pro legis necessitate, & obligatione, & sub discessione à Moyse comprehenderent doctrinam; quòd lex illa iam non obligaret Iudæos; ergo totum hoc voluit Paulus ex consilio fratrum vel refutare, vel occultare; ergo non potest ab illo facto excludi aliqua simulatio, ex qua alij sumerent occasionem cogitandi Paulum ea facere ex obligatione legis.

12 *Act. 24.*

Et hoc confirmant verba Pauli Actor. 24. ibi, *Eleemosynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo.* Per quæ verba intẽdit, se excusare, quod nihil egisset contra legem, ita se gerens, ac si per legem obligaretur. Et idem colligere licèt ex circuncisione Timothæi, Actor. 16. nam illam fecit solum vt satisfaceret Iudæis, qui putabant, esse necessariam homini nato ex fæmina Iudæa, nam si Paulus tunc auderet apertè docere, circuncisionem nõ fuisse necessariam Timotheo, illum non circuncidisset, sicut non circuncidit Titum, ad Galat. 2. quia erat purè ex gentili genere, & Paulus semper apertè docuit, gentilibus non esse necessaria legalia. Denique videtur confiteri Paulus hanc simulationem 1. ad Corinth 9. dicens: *Factus sum ijs, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, vt eos qui sub lege erant lucrifacerem*, quia non dicitur esse sub lege, nisi qui obligatur lege, licèt fortasse è conuerso non omnis, qui obligatur aliqua lege, dicatur esse sub lege. Quid ergo est *fieri quasi sub lege*, nisi ita se gerere, ac si esset obligatus lege, ita vt ij, qui sub lege erant, existimare possent esse sibi similem; ergo quoad hoc erat illa quædam prudens simulatio. Et similem exercuisse Petrum, satis expresse habetur in ca. 2. ad Galat. ita enim segregabat se à gentibus, ac si esset necessarium; & tamen in hoc non peccabat propter deceptionem Iudæorum, sed ad summum ratione scandali gentilium, neq; August. priori ratione accusat factum illud, sed tãtum posteriori, vt infra videbimus; ergo ex sola ratione deceptionis, vel mendacij non satis excluditur talis simulatio.

Galat. 2.

1. Cor. 9.

Galat 2.

13 *Conf. sententia Aug.*

Ex alio verò ca potest ab inconuenienti probari hæc propositio Augustini contra Hieronymum, supposita alia sententia eius, quod eo tempore iam essent mortifera legalia, vel hoc modo argumentando, quia vel illo tempore legalia, licèt essent mortua, non erant mortifera, & sic absque peccato potuerunt ex animo, & vere fieri, & sic non oportet simulationem fingere. Vel legalia tunc erant mortifera, & sic nõ licebat ea simulare. Quod probatur, quia si erant mortifera, erant mala, & prohibita; ergo nullo modo poterant licitè fieri propter quemcumque bonum finem quia non sunt facienda mala, vt veniant bona. Responderi potest fuisse prohibita, & mala, si fierent, vt cæremoniæ sacræ, & sub intentione cultus, non verò materialiter propter bonum finem facta, sicut supra dicebamus, posse aliquem nunc tonderi, aut circuncidi propter sanitatem sine vlla intentione cultus. Sed hoc non videtur satisfacere, nam in primis tunc vrget valde argumentum August. quia si tunc fuisset licita talis simulatio cultus Iudaici, etiamsi iam prohibitus, & mortiferus esset, etiam nunc esset licita, si similis occasio lucrandi aliquos Iudæos occurreret; cõsequens est omnino falsum, & acriter damnatur ab August. & à Hieron. non admittitur, nec potest ab aliquo catholico admitti, vt August. ait. Sequela patet, quia non est maior prohibitio legalium in hoc tempore, quam in illo, si in vtroque fuit mortiferus, quia semper est ex vi eiusdem præcepti. Deinde est magna differentia inter vsum materialem circuncisionis, v. g. propter sanitatem, & vsum simulatum religiosum eiusdẽ circuncisionis, vel alterius similis cæremoniæ, nam in priori nulla est species, vel mendacij, vel irreligiositatis; in posteriori autem, quidquid sit de specie mendacij, est malitia quædam irreligiositatis, quia non solum est cõtra religionem colere falsum Deum, quæ dicitur idololatria, sed etiam colere Deum falso cultu, quæ est superstitio; ergo sicut est irreligiosum, & intrinsecè malum fingere idololatriam sine animo adorandi, ita est irreligiosum, & intrinsecè malum, fingere superstitionem.

Euasio.

Refellitur.

4 *Tertio.*

Tertio inuenitur alia inordinatio in illa fictione, quia videtur contraria confessioni veræ fidei, nam postquã cæremonialia fuerunt mortifera vsus eorum ad cultũ, est superstitiosus secundum Catholicam fidem; ergo fingere talem cultum, est deficere in cõfessione fidei. Vnde licèt occultare veritatem per simulationem, non sit mendacium, nec semper malũ, nihilominus occultatio talis veritatis, quæ ad fidẽ pertineat, cum fictione contrarij erroris, est praua occultatio veritatis, quia & est contra confessionẽ fi-

dei de-

dei debitam, & non est hæc mini a religionis Christianæ. Quarto, his accedit malitia Iudaica. Nam si legalia erant mortifera, valde errabant Iudæi, siue infideles, siue ad fidem conuersi illis vtendo ad cultũ Dei; videntes autem Apostolos exterius vtẽtes similibus cæremonijs, valde cõfirmabantur in suo errore; ergo malè faciebant Apostoli suo facto externo illos confirmando, imò & illorum errorem approbando. Et cõfirmatur, nã Iudæus, qui nunc vtitur cæremonijs Iudaicis ad cultum, profitetur falsam fidem, & ideò Christianus, qui cum illo easdem cęremonias faceret ad fictum cultũ, duplici ratione grauiter peccaret, & confirmando sociũ in errore, & se Iudæum ostendendo, & profitendo; ergo hoc accidisset Apostolis, vtendo fictè cæremonijs Iudaicis, quando iam erant mortiferæ. Vnde tandem fit, vt à tali fictione nõ possit separari in eo casu malitia perniciosi mendacij, quia licet in alijs actibus, vel rebus possit simulatio materialis separari à mendacio, tamẽ in vsu cęremoniarum, vel sacrarum vestium cũ exteriori fictione cultus, non potest separari falsa professio ab externa fictione facta per modũ cultus, quia eo ipso vsus talis rei per modũ signi, ac subinde per modũ falsi signi, vt latius tractatur 2.2 qu.2. Neque apparet probabilis differentia, quæ inter hanc, & illam personã, vel inter hoc, & illud tempus assignari possit, videlicet quòd nunc sit magis publica, & euidentior repugnãtia cæremoniarũ veteris legis cum Euangelio, quã tunc esset; parũ enim hoc refert, & per accidens est ad malitiã actus secundũ se spectati. Eo vel maximè, quod ipsi Iudæi etiam tempore Apostolorũ directè æmulabantur cæremonias legis aduersus libertatẽ Euãgelij; ergo etiã tunc fictio illarum cæremoniarum fuisset contraria professioni fidei, si iam erant perniciosa.

15 Quocirca ratio hæc vrgentissima est supposito illo principio à Hieronymo posito, neque mihi videtur posse probabiliter solui, nec à peccato excusari illa ficta simulatio illo modo explicata. Neque exempla, quæ pro sententia Hieronymi in eius tertia propositione afferuntur, sufficiunt ad illam simulationem excusandam. Nam priora facta Christi Domini, Iosue, & similia sunt facta humana, quæ per se nõ instituuntur, neque ordinantur ad significãdum, sed habent alios vsus, & fines, propter quos honeste fieri possunt sine significatione falsa, & occultando aliquam veritatem, quam operans manifestare non tenetur, & ita solum ibi est simulatio materialis, quæ nomine prudentis fictionis solet significari. Secus verò in cæremonijs falsæ, vel prohibitæ religionis, quæ ex primaria impositione significant professioné eius, & occultant veram religionẽ, quam quis profiteri tenetur. Vnde ad factũ Iehu respondet D. Tho. 2.2.q.111.art.2. non esse necessarium excusare illum à peccato, quia malus fuit, & idolorum cultor, quod rectè dictũ est. Præsertim, quia ille non facto, sed verbis apertè mentitus est, dicens: *Achab coluit Baal parum; ego autem colam eum amplius*, & infra: *Sacrificium grande est mihi Baal.* Dicitur autem ibi recepisse à Deo retributionẽ temporalem, quia zelum aliquem habuit destruendi cultum Baal, vt ibidem dixit D. Thom. Ait autem Abulen 4 Reg. 10. qu.26. illud mendacium Iehu non fuisse peccatum mortale, sed veniale. Ad exemplum autem Naaman respondere facilè potest, Elisæum non approbasse, vel

D. Thom.

A excusasse factum Naaman. Certumq; est, non dedisse illi licentiam fingendi idololatriã, cum hoc sit intrinsece malum. Neq; hoc significant verba Elisæi dicẽtis, *Vade in pace.* Fuit ergo quædam permissio, & significatio voluntatis orandi pro illo Dominum, si tale peccatum aliquãdo committeret. Addit verò Abul. ibi qu. 25 Naaman non voluisse fictè adorare idolũ, sed solum cum domino suo genua flectere, non ad idolum, sed dominum suum, & ad ministrandum illi in suo munere, quod etiam est probabile. Ad alia verò, quæ de facto Petri bi afferũtur, & de factis etiam Pauli dicemus commodius in sequentibus, præter ea, quæ iam attigimus. Propter quæ omnia aliqui conantur exponere Hieronymum, vt non loquatur de cultu ita ficto, sed de vero, & Apostolis licito ex vi alicuius dispensationis, aut iustę interpretationis, ita vt simulationem dispensatoriam appellet vsum, qui solum ex occulta dispensatione licebat. Quod insinuare videtur Hugo Cardin. B ad Galat. 2. qui dicit, inter Augustinum, & Hieronymum esse contradictionem in verbis, & non in re, nam Augustinus negat simulationem realem, Hieronymus verò ponit simulationem dispensatoriam, & ita nõ loquuntur de eadem simulatione. Simulatio autẽ realis in præsenti esset illa quæ fieret sine intentione cultus; ergo sentit Hieronym. Nõ posuisse istam, sed aliam, quæ licèt fieret cum intentione colendi, eã vocauit simulationem dispensatoriam, quia solũ ex occulta dispensatione licebat. Sed hæc fuga; & aliena est à mẽte Hierony. vt constat ex rationibus, & exemplis eius, quia non in hoc sensu vsus est nomine dispensationis, vt supra ostẽdi, & est manifestũ in Epistola eius. Est etiã gratis C conficta, & sine fundamẽto, quia improprijssime vocatur illa simulatio, nam qui operatur rẽ prohibitã dispensatione in lege, nõ simulat, etiam si dispensatio occulta sit. Et præterea interrogo si vsus illarum cæremoniarum erat tunc simpliciter prohibitus, vnde constare possit Deum in illa prohibitione specialiter cũ Apostolis dispensasse? Vel si dispensatio nõ fuit specialis, sed generalis pro omnibus fidelibus in similibus occasionibus, frustra fingitur prohibitio pro illo tẽpore, meliorque prouidentia fuit pro illo tempore simpliciter non prohibere talem vsum, quia communis plebs non valebat discernere iustam occasionem, vel necessitatẽ exercendi tales cæremonias. Et declaratur amplius, quia vel ille vsus illarum cæremoniarum D ex intentione cultus, erat prohibitus, quia malus, & sic nõ poterat fieri licitus ex fine extrinseco, & dispensatio in illo vel non erat possibilis, vel certe non est verisimile, tam facile fuisse concessam: vel erat malus, quia prohibitus, & sic procedit ratio facta, quod frustra fingitur prohibitio cũ tam ampla dispensatione, pręsertim cum nullo testimonio ostendi possit talis prohibitio positiua pro illo tempore, & hunc discursum latius circa sequentem assertionem prosequemur.

Retento ergo priori, & communi sensu simulationis, seu fictionis dispẽsatiuæ, præter rationẽ ab inconuenienti sumpta & quia per se videtur indecens, talẽ fictionẽ in talibus, & in tali materia admittere, directè ostendere possumus ex Actibus Apostolorũ in eorum cæremonijs inuentã nõ fuisse. Nã in cap. 18. Actor. Paulus totondit se in Chencris, quia votũ habebat, 16

nam

nam quod fit ex voto, non fit simulatè, nec etiã tunc factũ est ex necessitate ad tollendum aliquod scandalum Iudæorũ, sed per se factum est ad votum implendũ, & cõsequenter vt res religiosa, & digna voti materia. Scio aliquos interpretari locum illum de Aquila, & nõ de Paulo, sed non refert, tum quia etiã Aquila in eo non peccasset, tum etiã, quia expositio de Paulo fortasse est probabilior, eamq; Hieronymus supponit. Scio etiã aliquos dixisse, tõsuram illã non fuisse cæremoniã legalem, neque ea intentione fuisse voto promissam, sed propter aliquã corporis humilitatẽ, vel mortificationẽ. Hoc tamẽ in primis nõ valet ad defendendam sententiam Hiero. nam ipse allegat illũ locum inter ea quibus probat, Paulũ cæremonialia exercuisse. Et cõsentit August. & ferè omnes authores id pro certo supponunt, neq; aliud habet fundamentũ in textu, vel in materia ipsa, quæ secundum se sumpta videtur valde differens, & inepta ad votum, & ad corporis afflictionem & ad Dei cultum, seclusa institutione, ratione cuius ad religiosam cæremoniam pertineret.

12 *Confirm. Ex Act. 21.* Præterea hoc cõfirmat alter locus Actor. 21. vbi Iacobus, & seniores consilium dederunt Paulo, vt purificaretur, &c. Nam loquebantur sine dubio formaliter de cæremonia legali, & non sub alio titulo, vel mortificationis, vel simulationis, vt patet simili argumento, dicunt enim: *Sunt nobis viri quatuor votũ habentes super se*, vtique de sanctificatione legali facienda, & addunt: *His assumptis, sanctifica te cum illis*, & postea de Paulo additur: *Purificatus cum illis intrauit in tẽplum, &c.* & iterum c. 24. ipse ait: *Inuenerũt me purificatum in templo*, ergo verè fecit illam cæremoniam legalem, sicut alij, nam hoc etiã in rigore significat nomen *Purificationis*, & idẽ argumentũ sumi potest ex nomine *Oblationis*, & *voti*, nã vnũquodq; in sua proprietate sumendũ est, nisi aliquid necessario obstet. Deniq; expendenda cẽseo in ca. 21. illa verba Iacobi, vbi postquã sententiam suã dixerat circa libertatẽ à legalibus, subiungit: *Moyses enim à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus, qui eũ prædicent in synagogis, vbi per omne Sabbatũ legitur*: Nam per hæc verba apertè significare voluit, non fuisse pro tunc factã mutationem in legalibus saltem quoad legitimum vsum illorũ respectu Iudæorum, et à conuersorũ ad fidẽ, ac subinde licitum eis fuisse illorũ vsum proprium, & legalem, & ideò ad solos gentiles scribendum fuisse, nam Iudæi per ipsiusmet legis doctrinam paulatim instruendi erant, & ab vsu legalium abstrahendi. Vt rectè Chrysost. notauit, & idem etiam Beda sentit, & Moderni sequuntur; hoc ergo modo approbatus est tunc ab Apostolis talis vsus; ergo eodem modo est ab eis interdum vsurpatus.

Cap. 24. — *Cap. 21.* — *Chrysost. Beda.*

18 *Infert Aug.* Secundo, hinc colligit Augustinus, cæremonialia legis nõ fuisse à principio Euãgelij mortifera, sed aliquo tempore fuisse licita, post aliquod vero tẽpus facta esse mortifera. Hæc est manifesta sententia D. Augustini citatis locis, quã secutus est Beda ad Galat. 2. & ibidem Nicolaus de Lyra, & Hugo de Sancto Victor. li. 2. de Sacram. p. 6. c. 4. & li. qu. in Epist. ad Gal. c. 6. D. Tho. ad Galat. 2. & 1. 2. qu. 103. art. 4. ad 1. & ibi Caiet. & alij cõmuniter, Soto li. 2. de Iust. q. 5. ar. 4. Victor. in summa quarti agẽs de Baptismo à princ. vsq; ad q. 11. & eandẽ sententiã secuti sunt cõmuniter Scholastici antiqui in 4. d. 3. vbi Bonauen. ar. 5. q. 2. Scot. q. Aureol. q. 4. dub. 3. & magis inclinat Maior. q. 1. Item Rich. in 4. dist. 1. art. 6. q. 4. Palud. q. 6. Gabr. qu 4. art. 4. dub. 3. & Ioan. Arbor. tom. 1. Theosoph. lib. 3. ca. 20. ac deniq; moderni ferè omnes tam scholastici, quàm exponentes ca. 2. ad Galat. & loca Actorum sæpe citata, hanc sententiã approbarunt. Est autẽ huius sententiæ sensus, legem veterẽ, non fuisse mortiferã statim à passione, vel resurrectione Christi, neq; à die Pẽtecostes, nec per plures annos post inchoatã promulgationẽ Euangelij, etiã in illis locis, ciuitatibus, vel prouincijs, in quibus iam erat diuulgatũ, & obligari incæperat. Ita explicãt dicti authores. Et videtur probari sufficienter ex dictis in propositione præcedenti; nã si Apostoli exercebant legalia, non fictè, sed ex intẽtione cultus, rectè à posteriori infertur, nõ fuisse prohibita, nec intrinsecè mala, seu mortifera, quia certũ est non peccasse, nec errasse Apostolos in illo vsu. Tũ quia si peccassent, illud fuisset peccatũ graue, vt ostensum est, quod repugnat confirmationi Apostolorũ in gratia. Tum etiã quia redũdasset in cõmunem lapsum Ecclesiæ illius tẽporis, & non solũ in moribus, sed etiã in doctrina, quia Ecclesia illo tempore cõmuniter sentiebat id esse licitum. Et hoc modo videtur mihi probari hæc pars satis efficaciter ex locis Actor. 15. & 12. si attente expendantur, vt illa in fine præcedentis puncti ponderauimus.

August. Beda. Lyran. D. Thom. Caiet. Soto. Victor. Bonau. Scot. Maior. Richard. Palud. Gabr. Arbor.

Ratio verò à priori est, quia vt illæ cæremoniæ non sunt factæ intrinsecè malæ ex vi mortis, vel resurrectionis Christi, neque ex vi obligationis nouæ legis introductæ in aliquibus locis per inchoatam promulgationẽ Euangelij in eisdẽ locis, neq; etiã erãt tũc malæ, quia iã prohibitæ pro illo tẽpore; ergo nõ erãt mortiferę. Prima pars probatur, quia nulla est ratio, quæ talẽ intrinsecã malitiã ostẽdat, quod nõ potest melius probari, quã respondendo ad rationes adductas in secũda propositione Hieronymi. Ad primam enim negamus, talẽ vsum legalium fuisse pro illo tẽpore iniuriosum Christo, aut gratię eius, nõ enim fiebãt tũc legalia, quia putarẽtur necessaria ad salutẽ, ac si gratia Christi, eiusq; fides, & obseruatio legis gratiæ nõ sufficeret, sed retinebantur tãtum ad cultũ Dei, & honorem eiusdem legis, ne videretur tamquam mala subito reprobari, vt Aug. docuit. Ad secũdam similiter negamus, illas cæremonias falsum aliquid tũc significasse, aliàs circũcisio, & multæ oblationes, vel sacrificia fuissent mortifera ante Christi mortẽ, quod nemo dicit, nec dici potest. Sequela autẽ patet, quia illę cęremoniæ significabant aliqua mysteria Christi vt futura, quæ iã erant facta. Dicendũ ergo est (sicut supra de circuncisione diximus) cæremonias illas eo tempore retinuisse rationem literalẽ, & significationem moralem, quæ erat quasi fundamẽtalis in illa institutione, & ita adhuc cõtinebãt cultum legitimũ Dei, & significabãt subiectionem, & reuerentiam illi debitã, & interiorẽ cultũ, & sanctificationẽ à peccatis, & illorũ pœnitentiã, vel recognitionẽ beneficiorum Dei, & similia, quę in omni tempore locũ habẽt. Quod verò attinet ad significationẽ Christi, & mysteriorum eius, vel iam illam non habebãt, quia finita iam erat intentio imponẽtis quoad hanc partem, vel certe ex intentione offerentiũ explicita, vel implicita, illa significatio poterat abstrahi à differẽtia futuri tẽporis, & significare mysteria quoad substantiam, & existentiam

19 *Ratio à priori.*

eorum

eorum pro aliquo tempore, abstrahendo ab hoc, quod iam essent, vel non essent facta. Sicut in materia de Fide dicitur (& insinuat D. Tho. 2.2.q.1.ar.3.ad 3. Iudæum in nocte natiuitatis Christi credentem Mesiam esse venturum, potuisse ex fide credere, abstrahendo à differentia futuri temporis, quatenus includit negationé rei iam factæ, quæ abstractio multo facilior est in factis, quæ incomplexè significant, quàm in vocibus complexè significantibus.

20 *Obiect.* Dices ergo: Iam non fiebant illæ ceremoniæ vt legales, quia non fiebant propter significationem futurorum, à legislatore intentam. *Respons.* Respondetur in primis satis esse, quod fierent ex institutione illius legis, licèt non fierent secúdum omnem significationem. Sicut circuncisio Christi, & purificatio Virginis legales fuerunt, licèt non significarent in illis personis totú id, *3. Ratio Hieron. statim explicanda.* quod in alijs significabant. Satis ergo est, quod retinerent significationem moralé, & quasi literalem, & fundamentalé, & quod figuralé participarent prout esse poterat tépori, & personæ accommodata. De tertia auté ratione Hieronymi statim dicam, neganda est enim sequela, nimirú, etiam nunc illas cæremonias nó esse mortiferas; est enim longe diuersa ratio de tépore post sufficienter prædicatum Euangeliú & de illo priori, ná postea facta est prohibitio, vt dicemus, & Synagoga cum sufficiéti honoré sepulta fuit. Denique ad quartá rationem de indifferentia actionum respondemus cú Augustino, cæremonias illas quoad bonitaté, & malitiá fuisse indifferentes seclusa institutione, post illá verò fuisse de se bonas, & nihilominus potuisse esse indifferé[n]tes quoad obligationé, quia potuerút non præcipi, nec prohiberi, & húc statum habuerunt pro illo tempore, vt magis ex resolutione sequentis capitis constabit.

21 Superest probanda altera pars de prohibitione positiua, quæ sufficienter etiá ostenditur per solam negationé, scilicet, quia talis prohibitio pro isto tépore facta in Scriptura non habetur, nec aliqua historia, aut probabili testimonio suaderi potest. Et præterea nó erat tunc necessaria, imò nec consentanea suaui prouidentiæ Dei, quia, vt August. rectè dicit, non expediebat tam subito fieri prohibitionem illam, ne cæremoniæ legis ita abominabiles existimarentur, sicut cæremoniæ gentilium. Item quia erat difficillimum tanta celeritate auellere totum illum populum ab antiqua consuetudine, quæ illis maximè cordi erat, & alioqui non erat contra rationem naturalem, & sine inconuenienti tollerari poterat. Denique quia fieret multo difficilior conuersio Iudæorum ad fidé Christi sine sufficienti causa. Et hæ rationes satis insinuantur in Actibus Apostolorú, præsertim in cap. 21. Sicut enim propter similes rationes Apostoli exercebant legalia, & ex illo facto colligimus non fuisse tunc prohibita, ita etiam credimus ob easdem causas prohibitionem fuisse dilatam.

22 *Dubium.* Sed quæret aliquis, an hæc pars intelligenda sit de solis Iudæis, vel etiá de gentibus, interdú enim authores significát distinctionem constituendá inter Iudæos, & gétiles. Ná Iudæis permittebantur legalia eo tempore quia à parentibus illa acceperant, & solenni cósuetudine ea seruauerant, & à Deo receperant, ideoq; difficillime poterant subito ab eis moueri, vt dixi. Hæ auté rationes nó habét locum in gétilibus,

A & ideo vsus legalium semper à principio censetur illis prohibitus, quia irrationabile videbatur, denuo profiteri legem iam mortuá. Item quia non poterant licitè misceri cæremonijs Iudaicis, nisi assumpta prius circuncisione, quæ erat professio totius legis, nam illa professio non poterat rectè conuenire cum professione baptismi, ad quam principaliter obligabantur. Et hanc differentiam inter Iudæos, & gentiles suadere videtur alia differentia, quæ ex Scriptura obseruatur inter Timotheum, & Titu, nam Timotheum ex parte Iudæum facile circuncidit Paulus Actor. 18. Titus verò purè gétilis non est permissus circuncidi ab eodem Paulo etiam compellentibus falsis fratribus, vt dicitur ad Galat. 2. Nam hoc ideò ita factum videtur, quia circúcisio, quæ tunc permittebatur Iudæo, iam prohibebatur gentili. Et hoc sensit ibi Salmer. dis. 22. ad 7. dicens; Titum, & gentilem quemcumque non solum non potuisse tunc cogi ad circuncisionem, verum etiá B nec licitè circuncidi, licèt vellet. Quod videntur etiam confirmare illa verba ad Galatas quinto: *Ego Paulus dico vobis, quoniam si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit,* ibi enim Paulus ad solos gentiles loquebatur, & simpliciter loquitur de circuncisione legali sine alia restrictione; ergo absolutè indicat, iam fuisse illis prohibitam. Vnde Salmer. supra dis. 23. Ex sententia Augustini dicit, in illo primo tempore licuisse Iudæis vti legalibus, non verò gentibus. *Act. 18.* *Galat. 2.*

In contrarium verò multa sunt, quæ suadeát, non magis fuisse pernitiosam obseruationem cæremonialiú conuersis ex gentibus, quam cóuersis ex Iudæis pro eo tépore. Primo, quia etiá C gétibus non erat intrinsecè mala talis obseruatio, neque inuenitur illis specialiter prohibita. Prior pars probatur, quia nulla est ratio specialis, quæ probet hác intrinsecá malitiá respectu gentiú magis, quá respectu Iudæorú. Item, quia illæ ceremoniæ continebát cultum veri Dei ab ipso met approbatú, & per se non repugnanté veritati Euangelij pro eo tempore, id est, si non admiscerentur alij errores (quod erat per accidens) ergo vsus illarum de se non habebat intrinsecam malitiam, etiá respectu fidelium ex gentibus conuersorum. Altera verò pars probatur, quia nullibi inuenitur talis prohibitio positiua. Nec coniecturæ factæ quoad hoc cogunt, quia licet in Iudæis fuerint plures rationes speciales, vt pro illis nó statim fierét le- D galia mortifera, nihilominus pro gétilibus sufficit generalis ratio, quòd antea poterant licitè profiteri illam legé. Vnde si pro illo tépore, quo iá incipiebat lucere Euágeliú, aliquis gétilis nódum Christianus fieret procelytus Iudæorú, in hoc nó peccaret, quia nó erat illi facta specialis prohibitio; ergo licet id faceret post susceptá fidem Christi, non peccaret, dúmodo nó faceret ex falsa fide, ponédo ibi spem salutis, vel existimádo esse sibi necessariú, quia per se etiam respectu illius non inuenitur prohibitum. 23

Et confirmatur primo, nam Actor. 15. vbi in concilio Apostolico ex professo tractatum est de vsu legalium respectu gentium, solum declaratum est, non fuisse, nec esse illis necessarium, vt patet ex verbis decreti, *Visum est Spiritui Sácto, & nobis, nihil vltra vobis imponere oneris, &c.* quibus necessitas tollitur, vel nulla esse declaratur, non tamen prohibitum ibi est genti- 24 *Act. 15.*

li, quin

li, quin, si voluntariè vellet tale onus assumere, posset id facere. Et in Epist. ad Gal. semper dānatur, asserere, hoc esse necessarium gentibus, vel cogere gentes iudaizare; voluntaria autem professio pro illo tēpore nullibi damnatur. Cōfirmatur secundo, nam Hieronymus affirmans, legalia fuisse mortifera à principio, indifferenter de Iudæis, & de gentilibus loquitur, Augustinus verò id negans, & è conuerso affirmans, pro illo primo tempore fuisse licita, simpliciter etiam loquitur sine distinctione inter Iudæos, & gentes, nullibi enim inuenio talem distinctionem fecisse. Imò solumq; in dicta Epist. 19. versus finem, sic inquit: *Illa quæ significationis causa præcepta sunt, circuncisio, &c. quæ reuelatione gratiæ latius innotescente, necesse fuerat aboleri, non ideo fuerant tanquam diabolica gentiū sacrilegia fugienda, etiā cùm ipsa gratia iam cœperat reuelari, quæ vmbris talibus fuerat renuntiata, sed permittenda paululum eis, maxime qui ex illo populo, cui data sunt, venerant.* Vbi expendo illā particulā *maxime*, quæ indicat non solis Iudęis id esse permissum, licet eis maximè.

Hieronym.

25 Clarius tamen videtur hanc sententiā docere August. in exposit. Epist. ad Galat. circa illa verba, *Sed neq; Titus, &c.* sic dicens: *Quamuis Titus Græcus esset, & nulla eum consuetudo, aut cognatio parentum circuncidi cogeret, sicut Timotheum, facile tamen etiam istum circuncidi permisisset Apostolus. Non enim tali circuncisione salutem dicebat auferri, sed si in ea constitueretur spes salutis, hoc esse contra salutē ostendebat. Poterat ergo vt superfluam æquo animo tollerare. Propter introductos autem fratres non est compulsus Titus circuncidi, quia cupiebant circuncidi Titum, vt iam circuncisionem, etiam ipsius Pauli attestatione, & consensione tanquam saluti necessariam prædicarent.* Clare ergo sentit Augustinus in hac sentētia per se licitam fuisse circūcisionem Tito, licet propter scandalum vitanda esset, vbi occurreret.

August.

26 Hæc ergo posterior pars, si de rigore iuris, vt ita dicam, seu præcepti prohibentis, loquamur, videtur magis de mente Augustini, & in se probabilior. Quia rationes factæ ostendunt, nullam factam esse prohibitionem ob quam fuerint eo tempore legalia mortifera gentibus. Nihilominus tamen si coniectemus id, quod moraliter accidere tunc potuit, verisimilius est, gentiles fideles bene in fide euangelica instructos legalibus abstinuisse, quia moraliter putabant, sibi non licere, saltem per accidens. Quia certo sciebant, non esse sibi necessaria, vnde cum aliàs essent nimis onerosa, & pręcipuè circuncisio, non poterant illa assumere, nisi suspicionem dando, quod reputarent illa sibi necessaria, & ita in eis id habebat saltem speciem mali, propter quam facile existimare poterant, id sibi non licere, vel etiam propter scandalum, vel ne cooperarentur errori Iudæorum, qui hanc necessitatem illis imponere tentabant. Vnde etiam potuit consuetudine fidelium ex gentibus venientium introduci quædā obligatio abstinendi ab huiusmodi ritibus iudaicis. Dixi autem *fidelibus in fide bene instructis*, quia per ignorantiam inuincibilem cōtingere poterat (præsertim ante Conciliū Apostolorū) vt aliqui conuersi ex gentibus ad fidem exercerent legalia, existimantes sibi esse necessaria, & cum excusatione ab hoc errore propter inuincibilem ignorātiam; seclusa autē hac existimatione pauci, vt existimo, aut nulli spontaneè circuncisi sunt, & hoc probat exemplū de Tito, & alia superius adducta.

Resoluitur dubium.

CAPVT XVIII.

Satisfit duobus dubijs ex superiori resolutione insurgentibus.

Diximus in præcedenti capite cum Augustino, legem veterem fuisse mortiferam aliquo tempore post inchoatam Euangelij prædicationem, statim ergo occurrit interrogandum, quod, vel quale fuerit illud tempus? De hoc enim puncto Augustinus nihil in particulari quæsiuit, aut resoluit, sed solū generaliter dixit, aliquo tempore post inchotam promulgationem Euangelij, vel post integram promulgationem eius per Apostolos factam, cœpisse legalia esse mortifera. Vnde Theologi suprà citati fatentur tempus hoc esse incertum, quia neque habemus scripturam diuinam, quæ de hoc tempore loquatur, neque aliquod Concilium, in quo tempus hoc fuerit declaratum, sed solum per traditionem Ecclesiticam id habetur, ex quo non habemus quidem certum diem, mensem, aut annum huius initij, sed solum non longè distasse ab initio prædicationis Apostolorum. Et communiter verisimilius creditur quadragesimo anno à passione Christi, vel circa incepisse, vel à destructione templi per Titum, & Vespasianum. Neque huic sententiæ obstabit, quod scribit Ignatius epist. 8. ad Philip. in fine, *Qui cum Iudæis celebrat Pascha, aut symbola festiuitatis eorum recipit, particeps est eorum, qui Dominum occiderunt, & Apostolos eius*, quod sine dubio scriptum fuit eo tempore, quo iam legalia erāt mortifera, vt ipsa verba ostendunt: sed nō obstat, quia Ignatius vixit ferè vsque ad nonagesimum annum post passionem Christi. Videtur autē ex dicta sententia sequi, viuētibus Apostolis Petro, & Paulo legalia nondum fuisse mortifera, cum ipsi non vixerint integros quadraginta annos, sed triginta & quinque, & ad summum triginta sex post Christi ascensionem. 1

Dubium.

Nihilominus verisimile est, viuentibus Apostolorum Principibus iam fuisse in Ecclesia sufficienter intellectum, ac præceptum, non solum non oportere seruare legalia, sed etiam esse perniciosum, & ideò ab ipsimet Apostolis fuisse hoc declaratum, vel traditum, quia valde conueniens fuit, tam necessarium dogma ab eis relinqui sufficienter introductum, & fundatum. Accedit, quod eo tempore iam erat sufficienter promulgatum Euangelium, dicente Paulo ad Rom. 10. *Sed dico, numquid non audierūt? & quidē in omnem terrā exiuit sonus eorū, & in omnes fines terræ verba eorum.* Nam licèt controuersum sit, quo sensu sint hæc verba intelligenda, & an verbum illud *Audierunt*, in rigore præteriti, vel generalius sit sumendum, nihilominus certum est, ante tempus mortis Apostolorum Petri, & Pauli fuisse prædicatum Euangelium in præcipuis mundi partibus, & ita in toto illo legem Christi promulgatam fuisse, iuxta illud Pauli ad Colosens. 1. *Audistis in verbo veritatis Euāgelij, quod peruenit ad vos sicut & in vniuerso mūdo est, & fructificat.* Et infrà, *Quod prædicatum est in vniuersa creatura, quæ sub cælo est*, Quia licet fortasse nō ad omnes omnino mundi prouincias verbum Euangelij tunc peruenisset, vt infra dicam, nihilominus tempus illud sufficiēs erat ad diuulgationem eius per totum mundum, quod satis est ad consummatam promulgationem, iuxta 2

In tempore Apostolorum legalia fuisse mortifera.

Rom. 10.

Coloss. 1.

doctri-

doctrinam generalem superius datam, quam etiam libro sequenti ad legem nouam applicabimus. Multò verò certius est, promulgationem Euangelij pro Iudæis factam esse sufficientissimè intra illud tempus; imò & de facto peruenisse ad omnes orbis prouincias; in quas erant dispersi Iudæi, & vbicumque lex Moysi ab eis seruabatur, ac subinde tempus illud triginta sex annorum paulò amplius, minusvè sufficientissimum fuisse, vt lex illa cum honore sepeliretur, & omnino aboleretur, ab illo ergo tēpore cœpit illa lex esse mortifera.

3 *Dubium. Quo iure lex illa facta fuerit mortifera.* Statim verò insurgit alia interrogatio. Quo nimirum iure, diuino, scilicet, vel humano lex illa facta sit mortifera. Nam vt dixi, illa non est facta mortifera per solam abrogationem eiusdem legis, nam abrogatio ex vi sua, & in genere loquendo, tollit obligationem legis abrogatæ, non verò prohibet, aut mortiferam facit obseruantiam eius quasi materialem, seu perseuerantiam in vsu per legem illam introducto; ergo idem dicendum est de illa lege. Deinde non sunt facta perniciosa legalia per solam introductionem legis nouæ, quia in Iudęa, & in multis alijs prouincijs introducta est, & obligauit, & non fecit statim mortifera legalia; ergo quantum est ex vi illius legis alia durare potuisset pro toto orbe, & pro quocumque tempore, quia non est maior repugnantia. Oportet ergo, vt cæremonialia legis facta sint mortifera per nouum ius prohibens illorum vsum. Quale ergo est tale ius? Non enim est ius diuinum naturale, maximè enim fuisset illud, quod nasci potuisset ex significatione futurorum, quæ iam erant impleta. Hæc autem ratio insufficiens est; ergo. Maior patet, quia remota illa significatione, nihil inuenitur in his cæremonijs per se malum, alioqui numquam potuissent præcipi, aut exerceri; sunt ergo per se indifferentes, si eis non addatur, aliqua significatio, quæ falsitatem includat in qua sola illa ratio fundatur; ergo illa seclusa, nulla superest ratio, ob quam dicamus, cæremonias illas factas esse intrinsecè malas ex vi legis gratię sufficienter, & integrè promulgatæ. Quod autem illa ratio nō cogat, est manifestum ex supra dictis, quia illa significatio est separabilis ab illis cæremonijs, etiam factis formaliter, vt in multis accidit ante Christi mortem, & in pluribus, vel omnibus post mortē eius, & post inchoatā promulgationem Euāgelij. Ergo nulla ratio superest ad dicendum hāc prohibitionem esse iuris naturalis.

4 *Vrgetur idē dub.* Neque etiam dici potest esse iuris diuini positiui, quia in Scriptura non innenitur talis prohibitio à Deo facta, neque est testimoniū, ex quo colligatur, cæremonialia esse mortifera, nisi illud ad Galat. 5. *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*, quod tamen ab Augustino exponitur de circuncisione assumpta, ponendo spem in illa, vel saltem vt adhuc necessaria, vt erat legis professio, nam de illa intelligitur, quod immediatè subiungit Paulus, *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ*, hoc enim habet verum in homine circuncidente se spiritu legis animo profitendi illam vt durantem, & viuam. Nam alioqui Timotheus circuncidit se, & nihilominus non factus est debitor vniuersæ legis faciendæ, quia non illo spiritu se circuncidit, sed quia id non erat vetitum, & cedebat in *Galat. 5.* honorem legis, & vt fieret aptius ad cæteras cæremonias legis religiosè exercendas, quando ad maiorem vnionem, & pacem inter fideles, & consequenter ad maiorem Dei amorem conferret. Ergo ex illo loco non probatur, vsum circuncisionis etiam religiosum, & ad cultum Dei ordinatum, esse simpliciter iure diuino prohibitum. Neque etiam tale ius diuinum habetur ex traditione, quia Ecclesia numquam declarauit, cæremonialia esse mortifera ex vi iuris diuini, sed tantum esse mortifera, quod possunt habere ex vi ecclesiasticæ prohibitionis; ergo hoc videtur esse verisimilius.

5 *Quid de hoc senserunt doctores* Hoc punctum non inuenio ab auctoribus, qui sententiam Augustini sequuntur, expresse definitum, aut disputatum. Nam Hieronymus sine dubio sensit, cęremonialia esse mortifera ex iure diuino, vel ex vi obligationis legis Euāgelicæ, vel ex vi redemptionis per Christum consummatæ; nam ideò dixit, semper fuisse mortifera, imò nihil distinguit inter mortuam, & mortiferam. Et ita eisdem testimonijs Scripturę vtrumque probat, & ideo in locis supra citatis videtur interpretari dictum testimonium Pauli ad Galat. 5. de circuncisione quocumque modo facta formaliter ex affectu cultus: quāuis super eundem locum non longè sit ab expositione Augustini dicens, *Tunc non prodest circuncisio, cū aliquid per semetipsam putatur vtilitatis afferre.* *Galat. 5.* *August.* Nihilominus tamen in sententia Augustini satis verisimile est, absolutam prohibitionem legalium in sensu dicto non esse ex vi solius iuris diuini, sed per Ecclesiasticum compleri. Nam ex iure diuino est mortifera obseruatio legis, si fiat vel ab illa sperando iustitiam sine Christo, vel etiam cum Christo, ita vt lex simul existimetur necessaria causa iustitiæ; vel etiam si nūc credatur necessaria ex vi præcepti, & obligationis talis legis. At verò lex Ecclesiastica addidit, vt sit mortifera obseruatio legis facta ex affectu religionis, seu tanquam per se conferens ad honestatem, etiamsi nullo ex dictis modis necessaria reputetur. Nam talis obseruatio iam non poterat esse vtilis Ecclesiæ, neque ad vnionem vtriusque populi Iudaici, & Gentilis conferret, sed potius fuisset occasio schismatum, & scandalorum. Imò non parum fuisset periculi, vt tales cæremoniæ sæpissime fierent Iudaico spiritu, & ideo conuenientissimum fuit, illas omnino abolere per dictam absolutam prohibitionem. Quod si inquiratur, vbi talis prohibitio Ecclesiastica inueniatur. Respōdetur, non oportere, vt inueniatur scripta, sed satis esse, quod vsu, & traditione Ecclesiæ constet, & quod de hac Ecclesiæ consuetudine, & traditione antiqui Patres testificentur. Potuit autem hæc lex non scripta solo vsu, & consuetudine vniuersalis Ecclesiæ introduci; verisimilius autē est, illam incepisse ex declaratione Pastorum Ecclesiæ, & Apostolorum tēpore oportuno facta, quando iam expediebat, Moysaicas cæremonias in Ecclesia non permittere. Et ita colligi potest ex dicta epistola Ignatij. hāc legem iam tunc fuisse latam in Ecclesia, & Clemen. lib. 6. Constit. cap. 14. inter alia tradita ab Apostolis ponit, non esse fidelibus carnem circuncidendam. Itē Euseb. lib. 1. de Prępar. Euāg. cap. 3. & August. statim citandus. *Euseb.*

6 *Obiect.* Solum potest obijci, quia sequitur, posse Ecclesiam hanc legem tollere, vel in ea

in ea dispensare, & vsum cæremonialium concedere, quia potest dispensare in quocumque iure humano, vt supra dictum est, & tradidit D. Thom. Quolibet. 4. ar. 13. Respondebimus autem, quanuis in Ecclesia non desit absoluta potestas, nihilominus moraliter, & de facto non posse abrogare talem legem, quia id esset in destructionem, non in ædificationem, sicut de præcepto decimarum suo loco diximus, & idem est de præcepto ieiunij quadragesimalis. Et in particulari certum est, præceptum, vt Pascha non celebretur in eadem decima quarta luna, in qua celebratur à Iudæis, Ecclesiasticum esse, & nihilominus non auferetur ab ipsa Ecclesia, nec auferri potest, quia Spiritus Sanctus rector Ecclesiæ id non permittet, quia perniciosum esset, & scandalosum, absque vlla vtilitate. Et eadem ratione propriè loquẽdo, nũquam Ecclesia in hoc præcepto dispensauit, eademque ratio est de quocumque tempore futuro, quia nulla ratio vtilitatis, vel ædificationis potest in tali dispensatione inueniri. Ideoque (vt supra notaui) quoties Ecclesia vtitur aliqua cæremonia ad imitationem antiquæ legis, semper, id est, secundum aliquam generalem rationem cultus de se consentaneam rationi naturali, non verò secundum peculiarem modum institutum, & obseruatum in antiqua lege, ne videatur vllo modo aliquam ex illis cæremonijs retinere, sed ab omni mali specie abstineat.

D. Thom. Resp.

7 *Prohibitionẽ cæremoniarũ quatenus legales erant ex iure diuino oriri.*

Denique possumus vltimo addere, hanc prohibitionem cæremoniarum quatenus legales erant, ex iure diuino positiuo proximè oriri, & illo supposito esse mortiferas si fiat ex affectu cultus ex vi iuris diuini naturalis. Declaratur prior pars, quia dupliciter possunt illæ cæremoniæ dici legales, scilicet, quia præceptæ per legem, vel tantum quia institutæ, hoc enim secundum latius patet, nam potest aliqua cæremonia institui sine præcepto vtendi illa, vt per se constat. Lex autem vetus in vtroque fuit temporalis, & abroganda, vt ex supra dictis patet, ideoque postquam plenè abrogata est, cessauit non tantùm obligatio, sed etiam institutio legalis. Et hoc quidem ortum habuit ab eodem iure diuino positiuo, quo lex illa condita fuit, id est, à libera Dei voluntate, quæ terminum durationis illi legi præfixit, qui terminus fuit Christus, vt nouus legislator, & consequenter lex eius sufficienter promulgata. Vnde quoad hoc valde probabile est, Apostolos non per modum nouæ institutionis, aut præcepti, sed per modum interpretationis diuini iuris declarasse, quo tempore consummatus fuit terminus, ex quo lex illa cessatura erat omnino, quoad omnem suam institutionem. Et hoc significauit Augustinus lib. de Hæresib. in hæresi 9. dicens, Christianos per Apostolicam traditionẽ legalia nõ obseruare carnaliter, sed didicisse ea spiritualiter intelligere. Facta autem huiusmodi declaratione, ex iure diuino naturali sequutum est, vt cæremoniæ illæ statim essent mortiferæ, quatenus legales erant, quia iam non ad religionem, sed ad superstitionẽ potius pertinere cœperunt.

August.

8 *Declaratur doctrina tradita.*

Atque hoc maximè patet in quibusdam cæremonijs, quæ publicam, & authenticam institutionem requirunt. Inter quas primum locum obtinent sacrificia, quia in illis consistit veluti principalis, & quasi substantialis cultus Dei, & ideò cessante institutione, & impositione Dei, eo ipso ex natura rei fuit intrinsecè malus vsus illorum sacrificiorum sub ratione sacrificandi, & colendi Deum per illa, quia iam re vera non erant sacrificia diuina, nec per homines potuerunt restitui in illum statum. Quod patet, quia id non potest fieri auctoritate priuata, quia hoc repugnat rationi sacrificij, neq; etiam auctoritate publica Ecclesiæ, quia esset contra Christi intentionem instituentis in Ecclesia vnũ excellentissimum sacrificium loco omnium, & idcirco vnicum, quia per se solum sufficientissimum est, vt latè tractaui in 3. tomo tertiæ partis disp. 74. sect. vltima. Ablatis autem hoc modo sacrificijs necessarium consequenter fuit, eodem modo cessare sacerdotium, quia sacerdotium per se primo ad sacrificium ordinatur, iuxta illud Pauli ad Hebr. 8. *Omnis Pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur.* Vnde etiam in lege gratiæ Christus aliud sacerdotium instituit, præter quod nullum introduci potest per vllam auctoritatem hominibus datam. Idem iudicium ferendum est de sacramentis quæ secundum locum tenere videtur inter cæremonias, quæ institui solent ad cultum Dei, & ordinantur ad aliquam sanctificationem recipientium. Quæ quidem sanctificatio in lege noua interna est, & perfecta, & à solo Deo conferri potest, & ideò Ecclesia non potest talia sacramenta instituere. Neque etiam potest vetera renouare, seu acceptare, quia vel id faceret ex vi prioris institutionis diuinæ, vel per nouam impositionem humanam illa instituendo, non primum, quia diuina institutio iam cessauit, vt supponitur; nec secundum, tum quia nulla est potestas in Ecclesia ad instituenda sacramenta, tum etiam quia finis proprius taliũ sacramentorum cessauit in lege noua, in qua sicut non sunt legales immunditiæ; ita neque est purificatio legalis, seu carnis, vt illam Paulus appellat. Et hoc etiam confirmat illa ratio D. Thomæ, quod illæ purificationes, & oblationes erant vmbræ futurorum, & internæ sanctificationis dandæ per Christum, vnde impertinens fuisset potestas instaurandi in Ecclesia Christi talia, & tam imperfecta sacramenta.

Hebr. 8.

De alijs verò cæremonijs pertinentibus ad cultum Dei, quæ magis accidentariæ sunt, qualia sunt vestes, vasa, & alia sacra, & obseruantiæ veteris legis, dixerunt aliqui, quod licèt non possint seruari in lege noua ex vi primæ institutionis, quia illa cessauit, & ideò talis vsus esset superstitiosus, & errorẽ inuolueret, nihilominus authoritate Ecclesiæ posse instaurari, ita vt seruentur ex institutione humana, non ex diuina, ad eum modum, quo Theologi loquuntur de iudicialibus præceptis. Ita sentit Couar. libr. 1. Variar. capit. 17. num. 1. Qui consequenter ait, differentiam, quam communiter assignant Theologi inter iudicialia, & cæremonialia præcepta, intelligendam esse de illis cæremonialibus, quæ principalem cultum continebant, vt erant sacrificia, & sacramenta; nam hæc maximè significabant mysteria Christi futura, alia verò magis videbantur esse ad moralem vtilitatem, vt ad decentiam, & ornatum sacrificiorum, & ad excitandam deuotionem, &c. Et allegat in hanc sententiam Maiorem, in 4. dist. 3. q. 1. & D. Antoninum 1. p. tit. 14. cap. 5. §. 9. & Driedonem de libert. Christian. Sed hi auctores nihil in particulari dicunt, sed 9

De cæremonijs accidentalibus.

Couar.

Maior. D. Anton. Driedo.

genera-

Quis ſenſus horum doctorum. generatim loquuntur. Vnde in eodem ſenſu videtur loqui Couarru. quia non ſolum de poſſibili, ſed de facto loquitur; vt patet ex exemplis, quæ ſtatim ſubiungit. Itaque de facto hæc imitatur Eccleſia ſecundum generalem, & moralem rationem cultus, & ad illos fines decentiæ, & ornatus, &c. Semper tamen diſtinctum modum obſeruat, qui & ſit perfectioni nouæ legis magis accommodatus, & omnem ſuſpicionem auferat legalium cæremoniarum. Hæc autem obſeruatio, & prudens cautela non apparet neceſſaria ex vi iuris diuini naturalis, niſi quatenus prudens ratio dictauerit, eſſe moraliter neceſſariam ad prædictos fines, & quia hoc ſemper ita eſt (moraliter loquendo, vt explicaui) ideo ſimpliciter dicere poſſumus, vſum etiam harum cæremoniarum legalium eſſe mortiferum ex vi iuris diuini naturalis, ſuppoſita ceſſatione antiqui iuris diuini poſitiui cum perfecta illius mutatione per nouæ legis completam promulgationem. Hic verò inſurgebat alia difficultas, quam in c. ſequenti melius tractabimus.

CAPVT XIX.

Fueritne lex vetus prius mortua, quam mortifera.

1 *Status quæſtionis aperitur.* Reſolutio quæſtionis huius ex iam dictis haberi poteſt, tamen, quia nec probari nō poterat, nec à difficultatibus occurrentibus expediri, non intellecto prius tempore, in quo cœpit eſſe mortifera, ideo in hunc locum punctum hoc diſtulimus. Poteſt autem quæſtio intelli, vel reſpectu gentium, vel reſpectu Iudæorum; vtriſque enim lex mortifera eſt, vt adducta in ſuperiori capite probant, & à fortiori vtriſque etiam eſt mortua, imò reſpectu gentiū pluſquam mortua dici poteſt, quia illos numquam obligauit. Quocirca ſi quæſtio propoſita ſeu comparatio fiat reſpectu gentium conuerſarum ad Christum, reſolutio pendet ex dubitatione ſuprà tractata, an gentilibus in Chriſtum credentibus aliquando licuerit poſt Euāgelium ſuſceptum circunciſionem ſuſcipere, & legalia ſeruare. Nam ſi numquam licuit, conſequens eſt, vt ſimul fuerit eis lex mortifera, ac fuit mortua, quia poſt Chriſtum ſemper vtrūque habuit. Si verò aliquando licuit fidelibus ex gentibus circuncidi, manifeſtum eſt, prius reſpectu illorum fuiſſe legem mortuam, quàm mortiferam, quia à principio, & ſemper illos non obligau t, & ita erat quaſi mortua reſpectu illorum, cum tamen non eſſet mortifera, quandiu illam ſeruare eis licuit. Neque in hoc ſupereſt noua difficultas. Comparatio ergo fit reſpectu Iudæorū, licet enim dictis ex in ſuperioribus ſequi videatur, prius legem illam fuiſſe mortuam, quam mortiferam, & hæc ſit communis ſententia, & Auguſtino tributa, *Auguſt.* nihilominus in ſe, & in Auguſtino non caret difficultate.

2 Poſſet enim quis opinari, etiam reſpectu Iudæorum non prius fuiſſe legem mortuam, quā mortiferam, non quia à principio fuit mortifera, ſed potius è conuerſo, quia non fuit mortua, donec fuit mortifera, id eſt, vſque ad conſummatam prædicationem Euangelij. Et fundamentum eſſe poteſt primò, quia nullum eſt teſtimonium, quod oſtendat à principio fuiſſe mortuam: nam ſi quod eſſet, maximè illud, *Si circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit*, illud

A autem, vel tunc dictum eſt tantum ad gentiles, vel ſi extendatur ad Iudæos, intelligitur de his, qui circuncidebantur, ponentes ſpem in circūciſione, tanquam in cauſa ſalutis, ſine qua gratia Chriſti non ſufficeret, alioqui non ſolum probaret ille locus, fuiſſe legē à principio mortuam Iudæis, ſed etiam eiſdem fuiſſe mortiferam. Alia verò teſtimonia Scripturæ, quæ loquuntur de termino legis veteris vſq; ad Chriſtum, non magis probant, ſtatim fuiſſe mortuā, quàm mortiferam. Nam intelliguntur de Chriſto vt obligante vniuerſum mundum per ſuam legem nouam, & ideo extenduntur vſque ad promulgationem Euangelij; ergo poſſunt etiā extendi vſque ad conſummatam promulgationem Euangelij, quia tunc cœpit lex Chriſti totum mundum obligare. Vnde quando Auguſtinus dixit Epiſtol. 9. in Iudæis fuiſſe damnabile, *quod poſt paſſionem & reſurrectionem Chriſti dato, ac manifeſtato ſacramento gratiæ ſecundum ordinem Melchiſedec, adhuc putabant, ſacramenta vetera non ex conſuetudine ſolennitatis, ſed ex neceſſitate* *Auguſt.*
B *ſalutis eſſe ſeruanda*: hoc, inquam, rectè poteſt intelligi de tempore poſt perfectè promulgatum Euangelium, tunc enim; & non antea ſimpliciter dici poteſt ſacramentum gratiæ fuiſſe datum, & manifeſtatum. Vnde Hieronymus in *Hieron.* Epiſt. 89. Auguſtino tribuit, quòd diceret, gentiles eſſe à legis onere liberos, Iudæos verò legi eſſe ſubiectos, quod ſi verum eſt, neceſſario referendum eſt ad illud primum tempus inchoatæ promulgationis legis nouæ, quia poſt illud vterque populus æque fuit liber ab onere legis; ergo in illo primo tempore Iudæi non erant liberi ab onere legis; ergo lex non erat mortua.
C Denique ſecluſa auctoritate, nulla eſt ratio, quę cogat nos dicere, legem veterem fuiſſe mortuam ante plenam legis nouæ promulgationē, quia leges illæ non habebant inter ſe formalem repugnantiam, & Deus poterat velle, vt ſimul permanerent, & obligarent, videturque id ſatis voluiſſe pro illo primo tempore, ferendo nouam legem, & non expreſſe reuocādo primam, nec breuiorem terminum aſsignando, quo adueniente ceſſaret.

Aliud, & graue fundamentum eſt, quia non apparet, quomodo illa duo, ſcilicet, eſſe mortuam, & non mortiferam, vel hæc duo, eſſe legē 3 *Aliud fundamentum.* permiſſam, ſeu licitè obſeruabilem, & non eſſe obligantem, ſimul coniungātur. Primum patet ſimili diſcurſu ſupra facto; nam ſi lex illa mortua eſt, iam ſacramenta eius nihil erant, & ſa-
D crificia eius etiam ceſſauerant, introducto iam vnico Miſſæ ſacrificio; ergo ex natura rei neceſſarium fuit, vt ſtatim vſus talium cæremoniarum fuerit ſuperſtitioſus, & rationi rectè cōtrarius. Item ſi lex illa mortua erat, ergo eius cæremoniæ erant falſa ſigna diuini cultus, quia iam ceſſauerat eorum inſtitutio, ſeu impoſitio, quia hoc ipſum eſt, legem eſſe mortuam; ergo vti illis, erat per ſe, & intrinſecè malum. Quod ſi quis fortaſſe dicat, illud fuiſſe licitum ex diſpenſatione diuina, non loquetur in primis iuxta intentionem Auguſtini. Et deinde oportet, vt diſpenſationem oſtendat, ne voluntariè loquatur. Ac denique ſi ille vſus eſt contra rationem naturalem, non cadet in illum propria diſpenſatio, ſed potius dicendum erit, legem illam non fuiſſe pro illo tempore ſublatam, vel mortuam, vt vſus cæremoniarum eius nihil pro tunc haberet rationi contrarium.

Et inde facile ostenditur alia repugnantia in hoc, quod lex illa perseuerauerit quoad religiosam obseruationem, quādo non perseuerabat quoad obligationem. Repugnantia autē est, quia non potest esse vera lex, quin obliget, non potest autē esse religiosè obseruabilis talis lex, nisi permaneat in statu veræ legis; ergo nec potest esse sic obseruabilis, nisi vim obligandi retineat. Alia repugnātia moralis inuenitur in sententia Augustini, nam ipse docuit non fuisse mortifera legalia à principio, vt in actionibus Apostolorum simulationem vitaret, ergo eadē ratione docere debuit, non fuisse tunc mortua, cum Apostoli, tanquam legis obseruatores cæremonialia exercerent, vt suprà ostendimus. Alia denique repugnantia moralis est in fundamento Augustini, nam si expediebat, legem illā non statim fieri mortiferam, vt cum honore sepeliretur; ergo eadem ratione oportebat obligare Iudæos ad vsum illius legis pro illo tempore, ita vt non possent licitè illam statim abijcere in eius infamiam, & iniuriam, ac si mala esset, ergo eadem ratione oportuit, eam pro illo tempore viuam permanere.

4 *Tria distinguenda.* Hoc punctum postulat, vt explicemus quod supra in hunc locum remisimus, quomodò lex illa mortua esse inceperit à die Pentecostes. Vt autem hoc distinctè resoluamus, oportet in lege illa respectu cæremonialium tria distinguere, scilicet, obligationem, institutionem & fructum, seu effectum: sunt enim hæc tria distincta, & separabilia, & ideo potest intelligi, quod lex derogetur quoad vnū istorum, & non quoad aliud, & ita quod sit mortua quoad obligationem, & non quoad institutionem, vel vtilitatem. potest etiam intelligi, vt quoad omnia moriatur, seu abrogetur. Augustinus ergo, si attentè legatur, solum loquitur de abrogatione quoad obligationem legis, & in hoc sensu sentit fuisse legem illam mortuam quando nondum erat mortifera, & ideo dixit, potuisse aliquādo illam legem seruari, dummodo non tanquam necessaria, sed vt bona, & religiosa obseruaretur. De alijs autem duobus pūctis nihil expressè dixit, videtur autem ex doctrina eius colligi, aliter esse loquendum de lege quoad secundum membrum, id est, institutionem cæremonialiū, tertium verò de fructu, seu vtilitate legis, nō habet in præsenti peculiarem rationē, sed ex prioribus pēdet, vt in cap. vlt. huius lib. declarabitur.

5 *Lex vetus mortua dum lex noua cœperit obligare.* Dico ergo primo. Longe probabilius est, legem veterem cœpisse abrogari, ac mortuam esse quoad obligationem simul ac lex noua cœpit obligare. Hæc est sententia Augustin. vt dixi, & ita eū intelligūt, & sequūtur omnes Theologi citati, & constat etiam quoad hoc Hieron. *Hieron.* in eadem fuisse sententia. Imò aliqui putant, hanc partem esse de fide certam, nam in quodā tractatu de Quadruplici synodo Apostolorum, qui habetur in principio primi tomi Conciliorum, & factus dicitur iuxta glossam ordinariam, ponitur quarta synodus primitiuæ Ecclesiæ congregata, Actor 21. *Act. 21.* diciturque in ea declaratum fuisse, in illo primo tempore ante euersionem templi Hierosolym. licuisse conuersis Iudæis vti cæremonijs legis, dummodo spem salutis suæ in illis non collocarent, & in hanc sententiam citantur etiam Beda, & Chartusianus. *Beda. Chartus.* Verumtamē Actor. 21. nulla refertur facta synodalis cōgregatio, neq; noua definitio aut declaratio fidei ibi facta est, sed solum legitur ibi cōcilium datū Paulo à Iacobo, & senioribus de vsu aliquorum legalium, in quo supponitur quidē, eos credidisse illū vsum fuisse licitum, in quo credendū est, nō errasse, nō tamē declararunt, qualis esset ille vsus, neque an tunc esset sub obligatione, nec ne. Inde ergo nihil certū colligi potest quoad hanc partem. Alij verò putant, hoc fuisse definitum ab Eugenio IIII. in Concilio Florentino, ex quo Caiet. Soto, & alij moderniores, hæc referunt verba. *Concil. Flor. Sot. Caiet.* *Non tamen negat Sancta Synodus licuisse illa obseruare ante sufficiente Euangelij promulgationem, modo ad salutem esse necessaria non crederentur.* verumtamē hęc verba ego non inuenio in illo concilio, quod etiam notarunt Valent. & Vasqua. *Valent. Vasq.* Præterquam quod in eis non dicitur, Concilium definire, sed tantū non negare. Non videtur ergo hæc res definita, nec in Scriptura expressa, quanquam videatur magis cōsentanea ijs, quæ Scriptura refert de factis Apostolorum, indicat enim non fuisse ex legis necessitate, sed ob temporum indigentiam, & opportunitatem. Sicut dicitur de Paulo Actor. 16. *circuncidisse Timotheum Iudæos*, nā in hoc tacitè significatur id non esse factū propter obligationem legis implendam, & ad hūc modum referuntur alia. *Act. 16.*

7 *Ratio Theologica.* Ratione ergo Theologica principaliter agēdum est, & præcipua sumitur ex principio supra posito, quod lex vetus abrogata est quoad obligationem simul ac lex noua obligare incæpit, nam lex noua obligare incæpit à die Pentecostes, vt nunc supponimus ex libro sequenti; ergo eodem die mortua est quoad obligationem lex vetus. *Confirm.* Et declaratur amplius, & cōfirmatur illud principium, quia illæ duæ leges includebant quandā repugnantiam quoad obligationē, nam ex quo cœpit lex noua obligare, cœpit baptismus esse necessarius ad salutē, ergo eo ipso desijt circuncisio esse necessaria. Probatur hęc cōsequentia (cętera enim clara sunt.) Tum quia secundū moralem, & congruā prouidentiam nō potuerūt duo media esse simul necessaria ad eundē effectum. Nec professiones quodāmodo cōtrariæ debuerunt simul pręcipi, nam altera erat per signū distinctiuum populi Iudaici à gētili, alia verò per signū vtriq; commune, tollensq; inter eos diuisionem. Tum etiā quia necessitas circuncisionis derogabat multum dignitati, & sufficientiæ baptismi iam sufficienter promulgati, & ideo semper fuit malum, sumere circuncisionem vt necessariam, ex quo baptismus necessarius esse cœpit. Cessauit ergo præceptum circuncisionis eo ipso, quod cœpit obligare præceptum baptismi. Ergo cōsequenter etiam cessauit tota lex quoad obligationem suam. Probatur consequentia, tum à paritate rationis, tum maximè quia circūcisio erat quasi fundamentū totius legis, quia nō obligabat, nisi circūcisos; ergo cessante generaliter necessitate circuncisionis, consequens fuit, vt in tota lege cessaret. Quæ illatio est manifesta quoad omnes, qui nondum erant circuncisi quando necessitas circuncisionis cessauit, quo ad alios verò iam circuncisos potest cum proportione applicari, nā licèt illi necessario subiacerent circuncisioni, illa non erat necessitas moralis, & præcepti, sed physica ex pręsuppositione talis effectus, qua nonobstante cōsequens fuit, vt necessitas obligationis quoad totam legem in illis etiam cessaret. Simile argumentum

fieri

fieri potest de sacrificijs, nam introducto vnico, ac diuino legis nouæ sacrificio, eiusque necessitate iam cepta promulgari, consequens fuit, vt necessitas antiquorum sacrificiorum per se cessaret, repugnabat enim singularitati nostri sacrificij, eiusque dignitati, & sufficientiæ derogabat, idemque est cum proportione de sacramentis, ac subinde de tota lge cęremoniali.

7 *Hinc infertur primo. Legem veterem nō simul sed successiuè pro toto mundo mortuam fuisse.*

Ex hoc discursu infero primo, legem veterem non fuisse simul abrogatam, seu mortuam quoad obligationem pro toto mundo, sed successiuè, priusque in Iudæa, & in alijs locis, vbi prius fuit lex noua promulgata, deinde verò in alijs, pro vt diuulgatio legis Euangelicæ augebatur. Ratio est, quia lex vetus quoad obligationem per obligationem legis nouæ quasi formaliter excludebatur, sed lex noua non obligauit simul mundum vniuersum, sed successiuè, prout successiuè promulgabatur, vel, quantum est ex se, diuulgabatur, vt rectè docuit Scotus. in 4. distinctio. tertia, & in libro sequenti latius tractabimus; ergo eodem modo, ac proportione mortua fuit lex vetus quoad obligationem, nam est eadem ratio, & consecutio necessaria. Quia si vna forma non excluditur, nisi ad introductionem alterius, non potest breuius, aut celerius excludi quam altera introducatur. Ita ergo intelligo quod August. dixit, *dato, & manifestato Sacramēto gratiæ, antiquæ legis necessitatem cessasse*, nam per *Sacramētum gratiæ*, rectè lex gratiæ cū suis sacramentis, & mysterijs intelligitur; hæc autem lex successiuè manifestata est; ita ergo obligationē prioris legis depulit.

8 *2. Infertur. Postquā lex vetus cœpit esse mortua in toto orbe cœpisse simul esse mortiferam,*

Secundo infero, postquam lex vetus cœpit esse mortua in toto orbe, cœpisse etiam simul esse mortiferam: probabileque est tunc simul fuisse mortiferam pro toto mundo. Prior pars manifesta est ex dictis, quia lex illa fuit mortua cum proportione ad promulgationem Euangelij; ergo in eo puncto, in quo sufficiens promulgatio Euangelij consummata est, lex vetus integrè, & pro toto mūdo mortua est. Dictum est autem supra, sufficienter promulgato Euangelio, statim legem veterem fuisse mortiferam; ergo simul, ac lex illa fuit plenè mortua, cœpit esse mortifera, ita vt finis mortis eius, vt sic dicam, fuerit initium status mortiferi eius. Et hinc declaratur secunda pars, nam cum iam tunc lex noua esset promulgata in toto orbe, potuit lex vetus incipere simul esse mortifera in eodem vniuerso orbe. Et ita differentia inter esse mortuam, vel mortiferam, erit, quòd lex vetus simul fiebat mortua cum promulgatione legis nouæ, ac subinde successiue, non sic autem facta est mortifera, sed potius ad consummationem promulgationis legis nouæ, & idèo sicut in vno puncto (moraliter loquendo) promulgatio consummata est, ita in illo potuit incipere lex illa simul esse mortifera, quia iā præcesserat quasi sufficiens dispositio in toto orbe, per totam successiuam promulgationem legis nouæ.

Differentia inter mortuā & mortiferā.

9 *Obiect.*

Dices, Lex illa non est facta mortifera sine speciali prohibitione distincta ab alijs præceptis legis nouæ, hæc autem prohibitio nō poterat simul proponi vniuerso orbi, nec prædicabatur simul cum lege noua; ergo non potuit postea simul totum mundum obligare; ergo nec

A potuit illa lex simul esse mortifera pro toto mundo. Respondeo, satis probabile esse Apostolos, & eorum discipulos simul cum Euangelio prædicasse, & docuisse fideles, legem veterē, quæ iam non obligat, solum ad tempus fuisse permissam propter honorem eius, & propter suauiorem Dei prouidentiam, vt facilior fieret Iudæorum conuersio, omnisque peccandi occasio illis auferretur: paulo tamen post fuisse omnino delendam, & prohibendam post sufficienter completam Euangelij prædicationem. Atque ita rectè fieri potuit, vt adueniente illo tempore, sufficienter innotesceret toti Ecclesiæ illa reprobatio, & abolitio legis, ideoque simul in tota fuerit mortifera. Dixit autem tantum, hoc esse probabile, quia incertum est id, quod supponit, fieri enim potuit, vt prohibitio illa, seu declaratio talis status illius legis, in quo oporteret esse mortiferam, fieri cœperit, post plenè mortuam illam legem pro toto mundo, & quod non simul, sed successiuè fuerit promulgata vniuersæ Ecclesiæ. B Quod si ita factum est, prius fuit lex illa mortua non solum in aliquibus partibus orbis, sed etiam in toto mundo, quàm fuerit mortifera, quoad obligationem, sicut hactenus loquuti sumus. *Resp.*

10 *Legem veterem nō prius fuisse mortuam quoad institutionem quam mortiferam. Augustinus.*

Dico secundo. Lex vetus non prius fuit mortua quoad institutionem, quam fuit mortifera. Ita censeo esse interpretandam sententiam Augustini, quia est necessario consequens ad aliam sententiam eius, vt mihi probant rationes dubitandi supra positæ. Quia non poterant illæ cæremoniæ vt legales, id est, vt institutæ à Deo per illam legem, religiosè fieri per modum C cultus Deo placiti, & accepti ratione suæ institutionis, si iam pro illo tempore lex esset reuocata, & abolita etiam quoad hanc partem, nam post talem abrogationem iam cultus esset superstitiosus, vt supra etiam declaratum est. Declaratur præterea in hunc modum, nam quamdiu lex non fuit mortifera, respublica illa Iudæorum in suo cæremoniali statu, vt sic dicam, permansit, id est, templum illud fuit verè locus sacer ad cultum Dei deputatus, nam ob hanc causam Apostoli specialiter illum frequentabāt ad orandum, vt ex actibus Apostolorum constat; Pontifex etiam, qui tunc officium gerebat, verè sacerdos erat. Vnde Paulus Actor. 23. cum ab alijs corriperetur, quòd Ananiam Principem sacerdotum maledixisset, respondit: *Nesciebam, fratres, quod Princeps esset sacerdotum.* Vbi Chrysost. D affirmat, *quod si Paulus eum cognouisset, honorasset*, & Homil. 39. ait in Matth. Paulum pœnitentia ductum se excusasse. Et illam sententiam multi sequuntur, vt Lyran. Caietanus, Isidor. Clarus, & indicat etiam Theophil. Quamuis alij aliter exponant, ignorantiam illam Pauli per figuram, & simulationem interpretando, quod mihi non probatur. Significauit ergo Paulus, eo tempore nondum fuisse sacerdotes legales sua dignitate omnino priuatos, quod tamē necessario dicendum esset, si lex fuisset mortua, etiam quoad institutionem, quia sicut translato sacerdotio transfertur lex, ita mors legis quoad institutionem, est signum sacerdotij emortui; ergo è conuerso, si sacerdotalis dignitas durabat, necesse est, vt etiam duraret legis institutio. Et inde fit consequens, vt idem sit dicendum de sacrificio, ad quod sacerdotium ordinatur.

11 *Declaratur magis.* Præterea, ob hanc causam dixit Augustinus, illas cæremonias fuisse seruatas ex consuetudine solennitatis, licèt non fierent ex necessitate, quia videlicèt, quoad solennem institutionem durabant, licèt non quoad obligationem. Nihil enim aliud significare potuit Augustinus per consuetudinem solennitatis, quia illa consuetudo non induxit illam solennitatem; sed potius diuina institutio, & solennitatem, & consuetudinem illius introduxit, ideoque durare non potuit, nisi durante institutione; ergo si licebat tunc seruare legalia ex consuetudine solennitatis, licebat ex vi primæ institutionis; ergo illa adhuc durabat. *August.* Denique sæpe Augustinus comparat vsum illarum cæremoniarum, pro, vt ab Apostolis illo tempore fiebant, cum earundem obseruantia, quam viuente Christo ijdem Apostoli, vel etiã ipsemet Christus exhibebant, vtique quoad religiosum cultum; ergo plane sentit, eandem durasse institutionem. Ita ergo hæc assertio necessario sequitur ex alia supra probata, quod Apostoli non fictè, sed verè, & ex affectu religioso illas cæremonias faciebant. *Ratio.* Ratio verò à priori est, quæ sæpe est tacta, quia ad suauem prouidentiam Dei pertineret, non statim, vel subito reuocare totum illum statum, vel institutum, ne hoc cederet in infamiam illius religionis, vel in maiorem pernitiem Iudæorum, qui non erant dispositi ad tantam, & tam subitam mutationem. Neque etiam institutio, & introductio nouæ legis illam subitam mutationem exigebat, quia nihil perfectioni eius, aut dignitati derogabat illa obseruantia propter dictos fines, & pro breui tempore, & non ponendo spem salutis in illa.

12 *3. Infertur. Quando lex illa extincta fuit.* Ex quo vlterius inferò, legem illam nõ fuisse extinctam quoad institutionem in sensu declarato, donec fuit mortifera, ac subinde quoad hanc partem non fuisse prius mortuam quam mortiferam, neque è conuerso. Hoc sequitur euidenter ex dictis, primò, quia quando institutio non fuit reuocata, per se loquendo, licebat vti illa, cum esset diuina, quamuis non esset sub obligatione, quia institutio sufficit ad honestũ vsum, & potest ab obligatione separari, vt per se cõstat; ergo quãdiu durauit illa institutio, nõ fuit mortifera legalium obseruatio, nec moraliter esse potuit, quia non poterat Deus prohibere absolutè vsum cæremoniarum pro eodem tempore, pro quo volebat eas religiosum cultum, & significationem retinere. Præterea suprà ostensum est cæremonias illas factas esse mortiferas, quasi ab intrinseco, ex eo, quod reuocata fuit illarum institutio; ergo non potuit lex illa esse mortua quoad institutionem, prius quam fuerit etiam mortifera. *Dubium.* Neq; in hoc superest noua difficultas, nisi quod fortasse videri potest, sine causa, vel fundamento assignari vnum terminum mortis illius legis quoad obligationem, & alium quoad institutionem. *Respons.* Respondemus autem breuiter, primo, non dici sine fundamento, quod in factis, & dictis Apostolorum nititur, ex illis autem, & Ecclesiæ traditione habemus, cæremonias illas aliquando fuisse licitas, licèt nõ essent necessariæ, & postea factas esse illicitas; ergo consequens necessario est, vt priori tempore nõ mutauerint institutionem, licèt amiserint obligationem, postea vero etiã institutionem perdiderint. Ex quo vlterius necessario sequitur, longiorem fuisse terminum illius legis, quantum ad substantiam institutionis, vt sic dicam, quam quoad obligationem, nam terminus obligationis fuit obligatio legis nouæ, terminus autẽ status illius instituti fuit perfecta Euangelij promulgatio.

Et ex his facile respondetur ad duas difficultates in principio positas. Ad primam ergo fatemur, sententiam asserentem, legalia fuisse mortua quoad obligationem pro illo primo tẽpore prædicationis Euangelicæ, non probari expresse aliquo Scripturæ testimonio, vel Ecclesiæ definitione, & ideò non esse de fide, esse tamen conclusionem Theologicam satis certam, tum ex consensu communi Patrum, & Theologorum, tum quia est magis consentanea Scripturis excludẽtibus necessitatem illius legis cum Euangelio, & indicantibus, Apostolos, quando exercebant legalia, non id fecisse ex necessitate, tum denique quia obligatio illius legis suo modo repugnabat obligationi nouæ legis, vt declaratum est. Neque oportet eodem modo explicare terminum legis veteris quoad durationem in statu religioso, & in obligatione, quia non eodem modo opponitur legi nouæ in primo, sicut in secundo, nec ex eadem radice, neque habebat eandẽ congruentiam pro illo tempore duratio obligationis, quam habuit duratio institutionis. Vnde immerito ibi objicitur, quod hæc omnia sine sufficienti ratione asserantur. Nec magis obstant quæ ex Augustino afferuntur. Nam priora verba, in quibus Augustinus dicit, fuisse damnabile Iudæis seruare legalia ob necessitatem salutis, non determinantur ab illo ad certum aliquod tempus, imò apertè extenduntur ad primum tempus prædicationis Euangelij. Nam in hoc distinguit inordinatum vsum illius temporis ab honesto, quod in posteriori tempore vterque vsus legalium siue ex necessitate salutis, siue absq; illa illicitus factus est. Aliam verò sententiam ibi tributam Augustino, apud illum non inuenio, neque in rigore vera est, intellecta de onere obligationis legis. Nisi intelligatur de tempore ante Christi mortem, & prædicationem Euangelij: tunc enim Iudæi erant sub onere legis, & non gentiles: postea verò, tam Iudæi, quam gentiles fuerunt liberi ab onere legis. Posset etiam id verificari post inchoatam promulgationem nouæ legis in aliquo loco, vbi nondum peruenire potuerat Euangelij prædicatio, ibi enim potuerunt Iudæi pro aliquo tempore esse sub onere legis, sub quo non erant gentiles. Si quis tamen rectè aduertat, illa differentia solum esse poterat inter vtrosque nondum Christianos, non verò inter conuersos ad fidem Christi, quibus oportebat iam esse Euangelium promulgatum. Ex ignorantia item facile potuit accidere illud discrimen. Denique probabilis differentia pro eo tempore assignari posset, quod Iudæis libera erat obseruatio cæremoniarũ legis, nõ ita gentibus, iuxta probabilem sententiam supra tractatam.

13 *Ad primam difficultatem Resp.* *Augustinus explicatur.*

Ad alteram difficultatem respondetur, priorem partem eius recte probare legem illam non fuisse tunc mortuam quoad institutionem, non verò procedere contra cessationem obligationis. Ad rationes autem posteriori loco positas respondeo. Ad primam, legem duos habere effectus, inter alios vnus est insti- 14 *Ad 2. diffic. Resp.*

instituere, & dare formam, & modum operandi, aliàs obligare, & nihil repugnare primum separari à secūdo, sicut facta est institutio Sacramenti matrimonij, vel Ordinis sine obligatione; ita ergo potuit lex illa permanere secundum priorem effectum, licet esset mortua quoad posteriorem. Maioris autem claritatis gratia distinguere possumus obligationē quoad exercitium, vel quoad specificationem actus, nam quoad priorem dicimus mortuam fuisse in principio legem illam, posterior autem necessario durauit permanente institutione, & illa sufficit ad rationem legis. Consistit autem in hoc, quod licèt Iudæus non teneretur circuncidere filium, nihilominus si illū circūcidebat, debebat seruare formam legis, & sic de alijs sacrificijs, quia hæc obligatio ex natura rei sequitur ex institutione, & vsu eius. Et ita excluditur prima repugnantia.

Obligatio quoad exercitium, vel quoad specificationem.

15 *Ad secundā rationem.*

Ad secundam rationem respondetur, longè aliam esse rationem de simulatione obseruationis, tanquam obligantis, vel de simulatione cultus; nam prior erat valde materialis, & non per se intenta, neque excludebat intentionem veri cultus Deo pro eo tempore placiti, quod satis erat, vt actio illa esset religiosa, & omnino honesta. Neque enim Apostoli ea tunc faciebant propter obligationem legis, neque hoc exterius profitebantur quantum erat de se, quamuis præuiderent alios id existimaturos, idquè permitterent, nam hic modus simulationis illicitus non est, vt suprà diximus, secus vero esset, si cæremonias iam non religiosas, & prohibitas, tanquam religiosa se facere fingerent, nam hoc sine dubio intrinsecè malum est. Ita ergo intellecto fundamento August. omnis repugnantia cessat. Ad tertiam respōdetur, primo, ita fuisse Iudæos affectos ad legem suam, & consuetudine illa firmatos, vt non fuerit necessarium eis prohibere, ne statum illius subito abijcerent, vel mutarent, illo autem statu perseuerante, etiam erat consequens, vt multi illis cæremonijs vterētur, seclusa speciali obligatione. Dico etiam probabile esse, non potuisse quidem singulos Pontifices, vel sacerdotes statum illius legis, & institutionem eius omnino abrogare, si tamen communi consensu vellent cedere iuri suo, & statim omnino relinquere cæremonias suas, potuisse id facere, quia hoc non erat eis prohibitum, & tūc vniuersaliter cessaret ratio retinendi cæremonias pro aliquo tempore, quia cessaret omne scādalum Iudæorū, & omnis infamia eiusdem legis, & nullam haberet repugnantiam cum suaui prouidentia Dei. Quia verò hic casus erat moraliter impossibilis, ideò simpliciter permisit Deus statum illius legis pro aliquo tēpore conseruari quoad institutionem eius, qua suppositione facta, tenebantur sacerdotes illius temporis Sancta illa sanctè tractare, & iuxta legē ministrare, quæ obligatio, facta illa suppositione, magis ex natura rei, quam expositiuo precepto sequebatur.

16 *Dubium.*

Atque hinc obiter respōderi potest ad quādam curiosam interrogationē, quæ hic occurrit, an eo tempore, quo cæremonialia erāt mortua, & non mortifera, tenerentur Iudæi soluere decimas, quia hinc apparet, non fuisse obligatos, quia lex erat mortua quoad obligationē, illi autem solum obligabantur ex vi legis. Item quia sacerdotes iam non tenebantur ministrare, licet illis licitum esset ministerium; ergo neque alij tenebantur illa soluere, quamuis licitè possent, si vellent. Patet consequentia, quia obligatio stipendij correspondet obligationi ministerij, nam seclusa hac obligatione quasi mutua, & permanente, pro actuali ministerio, quādo fieret, posset fieri arbitraria recompensatio, vel ex partium conuentione.

Nihilominus dicendum videtur, eam obligationem pro eo tempore durasse, nam in primis loquendo de Iudæis non conuersis ad fidē non est dubium, quin saltem ex conscientia, quā habebant, tenerentur decimas soluere, sicut etiam sacerdotes ex simili consciētia tenebantur ministrare, & verisimile est, etiam Iudæos ad fidē conuersos eandem existimationem pro aliquo tempore habuisse, pro quo satis cōstabat, legem illam esse mortuam. Præterea non videtur illa conscientia omnino fundata in errore, vel ignorantia, sed in naturali quadā iustitia, supposito statu illius populi conseruantis illum religiosum cultū Dei, vt à Deo institutū, & approbatum etiam pro eo tēpore, & ab eodē populo quasi communi consensu retentum: nam inde oriebatur mutua obligatio ex parte sacerdotū, vt essent parati ad ministrandum, quando alij vellent vti legalibus, & ex parte populi ad soluendas decimas. Eo vel maximè quod tribus Leuitica non habuerat sortem in terra promissionis, & loco illius decimas acceperat, ideoque durante statu illius reipublicæ, & templi, non debuit illis priuari, nam hoc etiam erat moraliter necessarium, vt scādala vitarentur, & omnia ordinatè fierent. 17 *Conclusio affirmat.*

In quo tandem considero, illam legem soluādi decimas non fuisse cæremonialem, sed iudicialem, & ideo potuit lex illa obligare, etiam si præcepta cæremonialia essent mortua. Verisimile enim est, iudicialia præcepta nō fuisse pro eo tempore mortua, saltem illa, quæ ad conseruādam iustitiam, & publicam pacem illius reipublicæ erant necessaria. Quia durante pro tunc statu politico illius reipublicæ (pro vt durabat, permittente, imò & approbante Deo) necessarium erat habere leges iudiciales, per quas ciues obligarētur, & malefactores possent puniri, & alia obseruari pertinentia ad iustitiam contractuum, & aliarum actionum: nam obligatio talium legum nō repugnabat cū consummata redēptione Christi, nec cum obligatione legis nouę, nec etiā fuerat specialiter, & expresse reuocata. Et ita D. Thomas non probaui abtrogationem præceptorū iudicialiū nisi ex defectu subiecti, id est, ex dissolutione illius reipublicæ, & mutatione status eius. Durāte ergo illo tempore, & statu, rectè potuit pro illo tempore præceptum decimarum obligare. 18 *Legem soluēdi decimas non fuisse cæremonialē, sed iudicialē.* *D. Thom.*

CAPVT XX.

Quomodo fuerit semper illicitum gentes ad iudaizandum cogere, & tractatur locus Pauli ad Galat. 2. & expenditur prohibitio sanguinis, & suffocati. Actor. 15.

Ex rationibus dubitandi in cap. 15. pro vtraque parte positis, & ex rationibus, ac testimonijs additis pro sententia Hieron. in ca. 16. solum supersunt nobis explicanda duo loca Scripturæ in titulo proposita, cætera enim omnia explicando sentētiam, quam veram reputamus, expedita sunt, & multis etiam occurrentibus 1 *Multiplex conclusio 1.*

bus difficultatibus obiter est satisfactum, hæc verò duo loca specialem, ac diligentem requirunt declarationem. Quia verò difficultas illorum locorum nascitur ex coactione gentium ad seruanda legalia, ideo pauca de illa præmittenda duxi. Duobus autem, vel tribus modis accidere potuit hæc coactio, primo per coactionem quasi pœnalem, quæ, vt iusta sit, supponit obligationem in eo, qui cogitur, & potestatem, seu iurisdictionem in cogente. *Secundò.* Secundo per impropriam coactionem, quam directiuam appellare possumus, imponendo, scilicet, obligationem ad legalia seruanda, licet antea non esset. *Tertiò.* Tertio intelligi potest coactio adhuc magis impropria, qua est per consilium, vel exemplum. De prima non fit mentio in Scriptura, de secunda videtur procedere locus Actorum, de tertia verò locus ad Galat. 2. B *Nunquam potuisse gentes licitè cogi ad legalia.* Primo ergo tanquam certum statuo, numquã potuisse gentes licitè cogi ad legalia seruãda primo genere coactionis quasi ad implendam obligationẽ in illis præexistẽtem. Hęc assertio nota est ex hactenus dictis, illam verò hic pręmittimus, vt res magis intelligatur, & vt occasione illius aliqua loca Scripturæ ad hanc materiam spectantia explicentur. Possumus igitur duo tempora distinguere, vnum est, post decretum Ecclesiasticum factum in cõcilio Apostolico *Act. 15.* Actor. 15. illud est de antiquiori tempore à passione Christi vsque ad aliud concilium. *Duo tẽpora distinguenda.* Post dictum ergo concilium certissimũ est principium positum, quia in illo definitum est, gentiles conuersos non esse obligatos ad legalia seruanda, sed solum ad onera in eodem concilio declarata, quæ re vera legalia non erant, vt infra videbimus; ergo nullo modo licebat illos cogere ad talem obseruationem. C Probatur consequentia, quia cogere aliquem ad id, quod facere non tenetur, per se iniquum est. Nam vel talis coactio esset per violentiam, & sic esset iniusta, vel esset per deceptionem, persuadendo illis legalium necessitatem, & sic esset hæreticum contra Apostolorum definitionem.

2 *Confirm. Galat. 2.* Atque hoc confirmant verba Pauli ad Galat. 2. *Quomodo gentes cogis iudaizare*, nam licèt nõ loquantur de rigorosa coactione violenta, à fortiori probat illam non fuisse licitam. Pertinent autem illa verba ad illud tempus, de quo tractamus, nam licèt Augustin. dicta Epist. 19. ad Hieronym. cap. 2. aliquantulum à princip. probabilius existimet, illud factum Petri, quod refert Paulus ad Galat. 2. accidisse ante conciliũ D Apostolicum Actor. 15. nihilominus bene inspecta historia Actorum, & collata cum dicto loco Pauli ad Galat. secundo, contrarium videtur dicendum. *Duplex ascensus Pauli in Hierusalẽ.* Quia in dicta Epistola narrat Paulus duplicem ascensum suum in Hierusalẽ; primum in capite primo, triennio post conuersionem suam, secundum in cap. 2. *post annos quatuordecim*, vtique à primo ascensu, vt contextus ipse suadet, & multi exponunt, & specialiter varijs rationibus ostendit ibi Salmeron disput. *Salm.* 22. Ille autem secundus ascensus Pauli idem fuit cum illo, quo ad illud concilium cum alijs conuenit, vt in eodem cap. 2. insinuat Ambros. *Ambros. Theodor. Anselm. Beda. Caiet. Act. 15.* refertque Hieronymus, & non improbat, & clare docent Theodoret. Anselm. D. Thom. Caietan. & Beda Actor. 15. Potestque facile suaderi ex collatione vtriusque ascensus, & ex circunstantijs eorum, & ex alijs coniecturis à A ratione temporum sumptis; illis autem omissis, has ratione nunc breuiter vtor. Quia aliàs hic ascensus Pauli, cuius ipse meminit ad Galatas cap. secundo, omissus fuisset à Luca in historia Actorum, quod non est verisimile, quia erat res valde grauis, multumque ad doctrinam fidei spectans. Sequela declaratur, quia Lucas quatuor tantum ascensus Pauli in Hierusalem numerat, primus est Actor. 9. triennio *Luc quatuor ascẽsus Pauli numerat. Act. 9. 11. 15. & 21.* post conuersionem suam, de quo nulla potest esse quæstio. Secundus Actor. 11. ad deferendas eleemosynas fratribus. Tertius tempore concilij, Actor. 15. Quartus Actor. 21. quando comprehensus est à Iudæis. Et de hoc etiam vltimo non est quæstio, quia constat, eo tempore iam Paulum contulisse Euangelium suum cum Petro.

De secundo autem aliqui dicere voluerunt, coincidere cum ascensu Pauli ad conferendũ Euangelium cum Apostolis, cuius meminit ad Galat. 2. *3 Opinio quorundam.* Sed non est verisimile, tum quia nullũ indicium ad hoc asserendũ sumi potest ex vtroque loco, tum etiã, quia tunc nõdum erant ortę contentiones, & scandala, quorum occasione *Refellitur.* Paulus ascendit, vt conferret suam doctrinam cum Apostolis. Non enim propter se, aut propter auctoritatem doctrinæ, sed propter alios, qui ex conuersione, & libertate gentium turbabantur, ascendit. Tum præterea, quia ille secundus ascensus non potuit esse *post annos quatuordecim*, vt ait Paulus, quia fuit anno secundo Claudij Imperatoris, alias quadragesimo quarto à natiuitate Christi, ac subinde decimo, vel vndecimo à morte Christi, vt late probat Baron. 1. tom. Annal. Vnde etiam fit verisimile, quod idem auctor affirmat, Petrum eo tempore non fuisse Hierosolymis, sed Romam adijsse, non potuit ergo tunc Paulus cum Petro Euangelium conferre. Superest ergo, vt illa collatio facta sit in dicto concilio Actor. 15. atque ita vt idem sit ascensus ad concilium, & ad conferendum cum Petro post decimumquartum annum à Paulo designatum. Existimo autem (vt dixi) numerasse Paulum illos quatuordecim annos à primo ascensu, & ideo illum decimum quartum annum fuisse decimum septimum à conuersione Pauli, nam tres præcesserunt ante primum ascensum eius, & inde fit, fuisse illum annum decimum nonum à passione Domini, nam biennio post illam conuersio Pauli contigit. In idem autem tempus optimè cadit congregatio dicti concilij, quia antea non potuerunt Petrus, & Paulus Hierosolymis simul adesse, cum Petrus fuerit Romæ vsque ad nonum, vel decimum annum imperij Claudij, qui est decimus octauus à passione Domini, vt ex historijs constat. *Claudius Imper.* Relinquitur ergo, vt factum illud Petri, quod reprehẽdit Paul. ad Galat. 2. acciderit post prædictum Hierosolymitanum concilium. *Quo tempore Paulus Petrum reprehenderit.*

Superest dicendum de tempore ante illud concilium. *4 De tempore ante prædictum Concil.* Nam in illo non erat notum in Ecclesia, an gentiles conuersi ad fidem legalia seruare tenerentur; ergo pro eo tempore dum aliud non declarabatur, iuste poterant ad illa seruanda compelli, nam in dubio lex seruanda est, quandiu non constat, non obligare. Nihilominus contrarium omnino asserendum est. *Gentes non posse ad legalia compelli.* Vt autem hoc clarius probetur, & intelligatur, distinguamus illud primum tempus in duo, vnum vsq; ad reuelationem factã Petro, vt genti-

gentiles baptizaret Actor. 10. quæ accidit anno Christi quadragesimo primo, hoc est, septimo, vel octauo a passione eius, vt Baroni. ostẽdit. Aliud est post illam reuelationem vsque ad prædictum cõcilium. In priori tempore nõ est prædicatum Euangelium gentibus, neque aliquis pure gentilis baptizatus est, sed Cornelius fuit primus, qui Dei monitu baptizatus est, & tunc cœpit gentibus aditus ad Ecclesiam reserari, vt recte ait Baron. supra. Estque optima coniectura, quia Petrus caput Ecclesiæ ausus non fuerat gentes baptizare; ergo non est verisimile, alios Apostolos, vel discipulos prius aliquos gentiles baptizasse. Vnde Actor. 11. postquam Petrus reuelationem sibi factam narrauit, alij fideles ex Iudæa conuersi, *glorificauerunt Deum, dicentes; Ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus, & viam*, additur ibidem, de discipulis, qui fuerant dispersi à tribulatione, quæ fuerat sub Stephano, *Prædicabant nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis*. In illo ergo tempore non habuit locum quæstio de iure, quia non erat factum, quod esset iuris fundamentum. Si enim Euangelium non prædicabatur gentibus, nec eis dabatur baptismus, nullo modo poterant ratione legis nouæ ad antiquam seruandam compelli, cum antea ex vi legis antiquæ cogi non possent.

Quo anno reuelatio illa in Act. Apostolorũ Petro facta sit.

Baron.

Act. 11.

5 *Obiect.* Obijci vero potest, quia Philippus baptizauit eunuchum ante reuelationem factam Petro, vt constat ex Actibus, imò Baron. in anno trigesimo quinto Christi Domini, notat, in illo anno historiam illam Actor. 8. contigisse: at vero eunuchus ille gentilis erat, teste Euseb. libr. 2. Histor. capit. 1. & sequuntur plures, D. Thom. Ioan. 12. lect. 4. & ibi Maldon. Tolet. circa illa verba, *erant autem quidam gentiles*, Abulen. Matt. 6. q. 129. Salmer. tract. 28. & 32. in Acta. & alij citati à Lorino Actor. 8. ergo signum est, ante reuelationem factam Petro gratiam Euangelij fuisse communicatam gentibus. Vnde Euseb. supra dicit, eunuchum illum fuisse primum ex gentibus baptizatum, iuxta illud Psalm. 67. *Æthiopia præueniet manus eius Deo*.

Act. 8. Euseb.

Lorin.

Psalm. 67. Resp. Respondeo, quidquid sit de origine illius eunuchi, an fuerit ex parentibus gentilibus, vel Iudæis, quia de illo vix potest aliquid certum affirmari, cum potuerint Iudæi esse in Æthiopia, sicut erant dispersi per alias mundi regiones, quidquid ergo de hoc sit, verius existimo, illum fuisse professione, & fide Iudæum, non solum quia venerat adorare Hierusalem, sed etiam in itinere Isaiam legebat, eumque prophetam esse credebat. Vnde verisimile est, quod Lyran. Carthusian. & alij dicunt, illum fuisse proselytum, neque enim aliter Philippus illum baptizaret, cum nondum fuisset ianua Ecclesiæ gentibus aperta, vt ex Actor. 10. colligitur, & recte notant Baron. supra & Bellarm. li. 1. de Roman. Pontific. cap. 22. Quod ergo Euseb. ait eunuchum illum fuisse primum ex gentibus baptizatum, si intelligat de gentibus præputiũ habentibus, falsum est; si verò intelligat de gẽtibus factis proselytis, incertum est, nam Hierosolymis erant alij proselyti ex gentibus qui potuerunt & credere, & baptizari, etiam viuente Christo: imò Zachęus multi, vt putãt gẽtilis erat, vt patet ex Tertullian. libr. 4. contra Marcion. cap. 37. & Cyprian. Epist. 63. Chrysost. Homil. de Zachęo tom. 2. Beda Lucæ 19. vbi idem sentit Ambros. & Petrus Chrysol.

Lyran. Carthus. Eunuchum quem Philippus baptizauit, proselytũ fuisse. Act. 10. Baron. Bellarm. Euseb.

Tertul.

Cyprian. Chrysost. P. Chrysol.

A Serm. 54. vbi ait, *fuisse adoptatum in filium Abrahæ*. Vnde verisimiliter credi potest, fuisse proselytum, non enim aliter Christus ad illum diuertisset, ne legem violare videretur. Nam ea ratione Iudæi conuersi ad fidem, in principio cauebant consortium gentilium præputium habentium, vt colligitur ex Actor. 11. & ad Galat. 2. Vnde sicut Christus de Zachęo dixit, *Hodie salus huic domui facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahæ*, ita credibile est, fuisse baptizatum, vel viuente Christo, vel postea ab Apostolis ante eunuchum. Nec refert, quod multi alij existiment, illum fuisse Iudæum, quia neutrum, vt credo, satis probari potest, & nos non facimus vim in exemplo talis personæ, nam multi alij proselyti esse poterant inter Iudæos, de quibus eadem est ratio. Vnde est vltimo in hoc puncto considerandum, quòd licèt eo tempore Euangelium per se non prædicaretur gentibus, id est, ex instituto, & in terris eorum, nihilominus multi gentiles non circuncisi poterant B Hierosolymis, & in Iudæa habitare, & audire verbum Dei, & fidem in Christum concipere, vt de Centurione Matt. 8. & Luc. 7. valde probabile est, & consequenter etiam per fidem viuam, & contritionem internã iustificari: nihilominus tamen per baptismum non admittebantur ad Ecclesiam vsque ad reuelationem factam Petro. Et ideo etiam de illis certum est, non potuisse ad seruanda legalia cogi, cum nec lege veteri ad circuncisionem suscipiendam obligarentur, neque ad baptismum admitterentur.

Vide Barad. Luc. 10.

Matth. 8. Luc 7.

Denique etiam de illo tempore à baptismo Cornelij vsq; ad Hierosolymitanum conciliũ C idem dicẽdum est. Quia licet aliqui Iudæi æmulatores legis illo tempore murmurarent, & rumores excitarent, quia homines non circuncisi ad consortium Ecclesiæ admittebantur, nihilominus Apostoli semper eis restiterunt, & Paulus neque ad horam eis cessit, vt ipse dicit ad Galat. 2. Et Petrus Actor. 11. non sedauit Iudæos cogendo gentiles ad circuncisionem, sed Dei voluntatem Iudæis declarando. Vnde credi potest, idẽ fecisse tunc alios Pastores Ecclesiæ, licet nondum esset res authenticè definita. Ratio autem est, quia nulla erat lex, quæ gentiles ad fidem cõuersos ad veteres cæremonias obligaret, quia nec lex vetus ad illos loquebatur, præterquam quod iam erat mortua, nec noua hoc præcipit, vt supra ratiocinati sumus. Vnde ad rationem dubitandi negare possumus, D tunc rem fuisse dubiam, quia licet non esset definita, per rationem poterat esse ita manifesta, vt vix posset à mediocriter eruditis inuincibiliter ignorari. Addo etiam, cum aliàs constaret, legem veterem non esse datam gentibus, etiam in casu dubio non potuisse gentiles ad fidẽ conuersos ad legem seruandam iuste cogi, quia ipsi possidebant libertatem suam, & in dubio melior est conditio possidentis.

6 *De tempore baptismi Cornelij vsq; ad Hierosolymitanũ concil. idem dicendũ*

Ratio.

Dico secundo, numquam gentiles ad fidem conuersos, & baptizatos fuisse coactos ad legalia seruanda per aliquam Ecclesiasticam legem, imò nec licuisse vnquam ita illos cogere. Prior pars constat, quia nulla talis lex Ecclesiastica ostendi potest. Item vel illa lex fuisset ante Cõcilium Apostolicũ, & hoc dici non potest, quia semper Apostoli tali coactioni repugnarunt; multo vero minus dici hoc potest de tẽpore post conciliũ, quia nõ poterat lex fieri contra Apo-

7 *Numquam gentiles ad fidem cõuersos, & ita baptizatos fuisse coactos ad legalia seruanda.*

stolorum

stolorum definitionem. Et id etiam confirmat exemplum de Tito ad Galat. 2. (*Galat. 2.*) Posterior item pars facile probatur, quia vel est sermo de legibus formaliter, & hoc modo contra ius diuinum esset talis coactio; ergo non est potestas in Ecclesia ad tale præceptum imponendum: vel est sermo de legalibus materialiter sumptis, & sic circuncisio non potest ab Ecclesia præcipi, quia est res difficilis valde, & inutilis; ergo nec alia legalia.

8 *Dubitat.* Sed licèt hoc sit verum de toto onere legalium, nihilominus de aliqua parte, vel actu illorum, aliter apparet, quia non solum videtur posse aliquid legale præcipi, sed etiam esse præceptum Actor. 15. (*Act. 15.*) vbi præcepta est gentibus conuersis abstinentia ab idolothitis, sanguine, & suffocato. Hoc verò testimonium duas habet expositiones, seu responsiones. (*Duplex expositio.*) Vna est, ibi Apostolos nihil legale statuisse, imo nec positiuam legem tulisse, sed tantum tria naturalia præcepta negatiua, quæ à gentibus facile violabantur, renouasse, aut præcepisse. (*Prima.*) Primum est præceptum abstinendi à fornicatione, quod certum est esse morale, seu legis naturæ. Secundum est abstinendi ab immolatis; quod solum est prohibitum ab Apostolis quatenus fiebat in aliquem idolorum cultum. Sic enim dixit Paulus 1. ad Corinthios 10. (*1. Cor. 10.*) *Quæ immolant gentes, dæmonijs immolant, & non Deo: nolo autem vos socios fieri dæmoniorum, non potestis calicem Domini bibere & calicem dæmoniorum, non potestis mensæ Domini participes esse & mensæ dæmoniorum, &c.* Alioqui verò comedere ex immolatis quasi materialiter (vt sic dicam) sicut per se malum non est, ita neque est prohibitum ab Apostolis, aliàs etiam secluso scandalo, & omni specie idololatriæ non licuisset, ratione prohibitionis; contrarium autem docet Paulus (*1. Cor. 8.*) in eodem loco primæ ad Corinthios 10. & 8. Tertium est abstinendi à sanguine, quod non intelligitur de esu sanguinis, sed de effusione sanguinis, vtriq; humani, quod præceptũ etiam naturale est. Qui autẽ sic illud interpretantur, omittunt particulam suffocatum, quæ male posset ad interpretationem de homicidio accommodari, negant ergo esse ab Apostolis traditam, sed ab aliquo interprete per modum scholij adiunctam, & sic postea in textum græcum irrepsisse, & tandem à Latino interprete retentam, vnde illam particulã omittit Ambros. (*Ambros.*) ad Galat. 2. dicens, à sophistis Græcorum fuisse additam, licèt expositionem non sequatur. Vtrumque autem sequuntus est Tertull. (*Tertul. Cyprian. Iren. Patian. August.*) lib. de Pudicit. cap. 12. & Cyprian. lib. 3. ad Quirinum cap. vltim. & Iren. libr. 3. cap. 12. & Patian. in Parænes. de Pœnitent. Augustin. etiam libr. 32. contra Faust. cap. 13. omittit particulam *suffocatum*, & refert expositionem de homicidio, eamque non refutat, licèt alias adhibeat. Atque ita iuxta hanc expositionem cessat difficultas, quia iuxta illam nullum præceptum legale ab Apostolis reuocatum est.

9 *Expenditur dicta expositio.* In hac verò expositione primum, quod de fornicatione dicit, certissimum est, non enim prohibita est ab Apostolis, quia non esset mala per se, & iure naturæ prohibita, sed gentes hoc ignorabant, vel pro nihilo ducebant, illamque consuetudinem habebant. Secũdum autẽ, quod de immolatis dicitur, valde etiam probabile est. Nam esus immolatorum, si cesset omnis spe- A cies falsæ religionis, & omne scandalum, non est per se malus, & ideò si bona conscientia fieret, non erat malus, vt aperte supponit Apostolus in dictis locis ad Corinth. & ad Roman. 14. & ibi exponit August. suo cap. 78. Ideoque probabile est, non fuisse ab Apostolis prohibita absolutè idolotyta, sed solum quatenus esus illorum continebat cultum idolorum, vel speciem eius, & scandalum parere poterat. Sic enim Cyprian. Tertullian. & Patian. suprà, illam prohibitionem declarant per idolorum cultum, vel sacrificium, aut participationem eius, & Guadenti. tract. 15. qui est de Machabæis, ait prohibitionem esse factam, ne redirent ad idola, & ne cibis diabolo sacrificatis prophanarentur. Idem sentit Hieronym. (*Hieroni.*) lib. 1. contra Iouinian. qui ita exponit, *vt abstineant se ab idololatria.* B Idem legitur apud Augustinum (*Augustinus.*) in Speculo cap. de Actib. Apostolorum, refert enim expositionem de idololatria, & non refellit, neque aliam ibi adiungit. Imò lib. de Bono coniugali dixit, satius esse mori fame, quam idolotytis vesci, quod est verum de naturali præcepto, nã de positiuo nõ esset ita necessarium. Eandẽ expositionem sequitur Turrian. lib. 1. pro Canonib. Apostolorum cap. quinto, & sexto. Non minus enim probabile videtur, prædictos Patres solum dedisse occasionem, seu rationem motiuam illius præcepti ferendi, materiam autem generaliorem fuisse. Nam quia scandalum erat frequens, & poterant redundare in ipsos met recenter conuersos ad fidem, paulatim illos inducendo ad idolorum honorem, ideò absolutè, & sine restrictione Apostoli esum immolatorum prohibuerunt, vt sonant verba præcepti, quæ restringere non est necesse. C Quia hoc etiam modo præceptum erat morale, nullamque legalem cæremoniam continebat. Et licet esset positiuum, poterat esse tunc expediens ita generaliter ferri propter infirmos, & ignorantes, qui non facile possent occasiones scandali discernere. Cui sententiæ fauet Leo Papa (*Leo Papa.*) Epist. 77. aliàs 79. ad Nicetam cap. 5. vbi sentit, præceptum illud vsque ad sua tempora durasse, & ligasse absolutè ad abstinendum ab immolatis. Idem sumitur ex Concilio Aurelianensi (*Concil. Aurelian.*) secundo, cap. 20. vbi idolorum cultus, & vti cibis idolis immolatis tanquam duo distincta prohibentur, & idem sumitur ex Concilio Grangrensi statim citando. Neque in Epistol. ad Corinth. Paulus illud præceptum reuocauit, sed solum non promulgauit illud Corinthijs, ad D quos post illam legem latam peruenit, vt patet Actor. 18. (*Act. 18.*) & multo post ad illos scripsit, vt ex eadem Epist. cap. 2. notum est. Non promulgauit autem Corinthijs præceptum illud, vel quia non iudicauit necessarium, aut opportunum, vel quia non erat pro illis latum, sed tantum pro Christianis Syriæ, & Siliciæ, vt sentiunt. Salmer. (*Salm.*) tract. 43. in Acta, & Baron. anno Christi. 51. in tom. 1.

10 *Quoad hanc partem refellitur dicta expositio.* Tertium autem, quod de homicidio dicit illa expositio, probare non possumus. Primò, quia credimus particulam *suffocatum*, pertinere ad textum Scripturæ, & positam fuisse in præcepto Apostolorum, habetur enim in græcis, & latinis exemplaribus, & vsu, & traditione Ecclesiæ recepta est, & non parum confirmatur generali approbatione Concil. Tridentini, (*Conc. Trid.*) nullaque est ratio sufficiẽs ad repellendã illã vocem è textu sacro, & Patres etiam antiquissimi il-

lam

Clem. Pap. Hieron. Cyrill. Hierosol. Tertull.

lam legunt, vt Clem. Papa. lib. 6. de Constitution. cap. 12. & Hieronym. dicto lib. 1. contra Iouinian. Cyril. Hierosolymit. Catechesi 4. & Orig. lib. 8. contra Celsum, & indicat Tertullian. in Apologet. cap. 9. Secundo, quia multi eorum, qui videntur eam particulam omittere, fatentur sub sanguine comprehendi, & Gaudentius exponit, *& sanguine*, id est, *à suffocato*, & melius Augustin. 32. contra Faust. cap. 13. *à sanguine*, id est, *ne quicquam ederent carnis cuius sanguis non esset effusus*, & idem sentit Tertullian. in Apologet. ca. 9. Supponunt ergo prohibitum ibi esse esum sanguinis, & consequenter esse prohibitum suffocatum, quia sanguinem in se continet.

Gaudent. August.

11 Tertio, ita fuit hoc præceptum in Ecclesia intellectum, vt sumitur ex Augustino, & alijs Patribus citatis, & Euseb. lib. quinto, Histor. ca. 1. vbi refert Biblidem Martyrē pro Christianis respondisse: *Quomodo eiusmodi viri liberos suos deuorare in animum potuerunt inducere, quibus ne licitum quidem sit, sanguinem animalium ratione carentium comedere*, vbi de solo suffocato fit mentio, tamen sub illo sanguis comprehenditur; quia ratione sanguinis suffocatum prohibetur, vt dictum est. Extenditur autem prohibitio ad animalia bestiarum morsibus extincta, quia tanquam suffocata censentur, eo quod sanguis eorum non effundatur. Et idem habetur in Concilio Vormatien. Canon. 64. & 65. vbi etiā prohibentur aues retibus strangulatæ, propter eandem rationem; imò quædam alia ibi adduntur, quæ propria illius concilij lege non prohibentur: nec sub sanguine, & suffocato. Illo modo comprehenduntur. Denique in Cōcilio Gangrensi illa tria *sanguis, suffocatum & immolatum idolis*, expresse nominantur tanquam prohibita, nam sine dubio hic est sensus illius canonis, qui sic habet, *Si quis carnem edentem, præter sanguinem, & idolis immolatum, & suffocatum, cum religione, & fide condemnat, &c. anathema sit*, ita enim diuidenda sunt verba, vt habentur in correctis concilijs, vt reddant sensum legitimum, qui est, esum carnium esse licitum, excipi tamen illa tria. Et ita intellexerunt illum canonem Scholastici omnes, qui in præsenti illum allegant, & Baronius supra.

Conf magis tradita doctrina August. Euseb. — *Conc. Vorm.* — *Conc. Gang.*

12 Quarto denique altera expositio de homicidio nimis est metaphorica, & præter vim verborum, & contextus, nam eodem modo præcipitur abstinendi ab immolatis, & à suffocato, & sanguine; abstinentia autem ab immolatis intelligitur ab esu illorum; ergo eodem modo intelligitur de sanguine, & suffocato: nam materia est eiusdem rationis, & ideo non est simile de fornicatione, quæ est materia diuersæ rationis. Accedit, quòd in hoc sensu prohibitus est sanguis Genes. 9. & clarius multo in lege Leuit. 7. & 17. vbi consequenter prohibetur morticinum, vel captum à bestia, sub quibus comprehendebatur suffocatum, nam sub hoc nomine non inuenitur in lege prohibitnm. In canone autem 62. Apostolorum declaratur, prohibitionem illam factā esse ad quandam legis imitationem. Est etiam illa expositio nimis voluntaria, vt rectè argumentatur Ambros. suprà, & indicat D. Thom. 1. 2. q. 103. art. 4. ad 3. quia nulla erat ratio specialiter prohibendi homicidium, vel rapinam (quam, vt refert, alij sub nomine suffocati intelligebant) nam gentiles etiā infideles nō ignorabant, hæc esse mala, nā inter ipsos etiam grauiter puniebantur.

Secunda ergo & vera responsio est, ibi esse datum positiuum præceptum illi tempori, & regioni conueniens, quo prohibitus fuit esus sanguinis, & consequenter animalium omnium, quę sine sanguinis effusione moriūtur, vel occiduntur. Quæ est communior sententia Patrum, vt vidimus. Et ad obiectionem factam respondent omnes, illum cibum non fuisse prohibitum ratione legis veteris, nec quasi cogendo ad obseruantiā eius, sed solū quasi imitando in aliquo legem antiquam, vt expresse significatur in dicto canon. 62. Apostolorum. Hoc enim non est prohibitum in Ecclesia. Et quamuis regulariter fiat in solis præceptis iudicialibus; potuit ab Apostolis etiam fieri in aliqua obseruātia legali, quæ non cōtinebat significationem futurorum, nec fortasse proprie ad cultum Dei pertinebat. Maxime quia sub diuersa ratione, & motiuo, prohibitio illa ab Apostolis facta est; sine vllo ferè respectu ad veterem legem. Multiplex autem ratio illius præcepti assignatur à Patribus. Prima est moralis ad frænandam gulam, & modestiam in cibis sumendis fidelibus commēdandam. Ita Cyril. Hierosolymit. catechesi 4. ca. de Cibis. Sed hoc D. Thomæ non placet; quia multa sunt alia, quæ magis ad gulam prouocant, quam sanguis. Et quamuis lambere sanguinem animalium, vel deuorare suffocata non cocta ferinum sit, vt ait Cyril. Apostoli autem non hoc tantum prohibuerunt, sed etiam hæc cocta, & quocumque modo parata mānducare, in quo non apparet tantus excessus gulæ, aut defectus modestiæ, vt propter eam solam causam debuerit prohiberi. Alij rationem reddunt, quia sanguis etiam, & suffocatum in idololatrijs gentium peculiari modo vsurpabatur. Quam rationem indicant Origin. & Tertull. suprà, & D. Tho. 1. 2. q. 102. art. 6. ad 1. dicit, fuisse consuetudinem gentilium, vt adunarentur ad comedendum sanguinem congregatum in honorem idolorum, quibus reputabant sanguinem acceptissimum esse, ideoque prohibitum fuisse à Deo esum sanguinis in veteri lege. Credibile ergo est, durasse illū ritum gentilicū tempore Apostolorum, & ideo sub illa ratione vitandi idololatriam, vel eius speciem, similem prohibitionem tradidisse: sub illa enim ratione præceptum morale erat, & non cæremoniale. Quæ ratio satis probabilis est, & eam rectè locupletat Turrian. suprà. Non est autem contemnenda ratio Augustini. libr. 32. contra Faust. cap. 13. dicentis, *Apostolos elegisse rem facilem, & nequaquam obseruantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam gentes propter angularem illum lapidem duos parietes in se condentem aliquid communiter obseruarent*. Quam ita interpretandam censeo, nimirum, desiderasse Apostolos vnire inter se duos illos populos, & impedimente huius vnitatis, quantum pro tunc fieri poterat, auferre. Et quoniam ex antiqua consuetudine Iudæis abominabilis erat esus sanguinis, & suffocati (non solum ratione legis, sed etiam ratione antiquissimæ consuetudinis, & traditionis à tēporibus Noe) ideo Apostolos pro tunc illum prohibuisse gentilibus conuersis ad fidem, vt possent pacificum habere conuictum cum fidelibus ex Iudæis conuersis, Et hoc sequitur etiā Baron. suprà.

13 Secunda expositio, & vera resp. — *Ad obiect. respons.* — *D. Thom.* — *Ratio prohibitionis Apostolic.* — *Turrian.*

14 Sed dicet fortasse aliquis, has rationes in-

Obiect. nes intra breue tempus cessasse, & ideo si illæ tantum fuissent fundamentum illius legis intra idem tempus debuisse cessare legem illam, iuxta illud generale principium, quod cessante ratione legis in vniuersali cessat lex. Consequens autem non ita factum est: nam concilia allegata, quorum temporibus illud præceptum durabat, fuerunt multò post tempora Apostolorum, scilicèt trecentis, quingentis, & octingentis annis post Christi aduentum; ergo. *Resp.* Respondetur, in primis concedendo, nō diu viguisse in Ecclesia illud præceptum. *Salm.* Vnde Salmeron existimat, cessasse post quadraginta annos, seu post perfectam promulgationem Euangelij, quando legalia cœperunt esse mortifera. Quod est probabile, sed incertum, quia nec ex historijs, nec ex Patribus id constat, & verisimile est, rationes illius præcepti maiori tempore durasse, dum Imperatores fuerunt idololatræ, vel dum fideles misti erant cum gentibus suos ritus profitentibus. Augustinus autem indicat suo tempore præceptum illud iā fuisse sublatum. Concilia ergo recentiora, vt sunt Aurelianense, & Vormatiense, prouincialia sunt, & fortasse propter peculiares rationes ad suas prouincias pertinentes vsum illum retinere voluerunt. Vel certe considerarunt rationem aliam, quam Augustinus tetigit, nimirum, simile præceptū abstinendi à sanguine datum esse *Genes.9.* Genes.9. ad vitandam crudelitatem, & vt magis detestarentur homines humanū sanguinem effundere, vt dixit *D.Thom.* D.Thom. 1.2.q.102. art.3. ad 8. & ar.6. ad 1. *August.* Addit etiam August. potuisse illud præceptum retineri in memoriam, quòd Deus hoc iusserit tempore Noe, *vt per hoc admonerentur fideles, Ecclesiam gentium fuisse in arca Noe præfiguratam, & illius facti prophetiam in gentibus ad fidem venientibus cœpisse impleri.* Hæ igitur rationes, vel aliæ magis morales potuerunt Patres illorū conciliorum mouere ad præceptum illud renouandum, vel tanto tempore retinendū, iam verò in vniuersa Ecclesia cessauit, vt constat.

15 Dico tertio. Cogere gentes late modo, id est, per inductionem aliquam, vt per importunam petitionem, vel alio simili modo, semper habuit speciem mali, in indiuiduo autem potuit esse interdum malum, interdum indifferens. *Lato modo sumpta coactio habet speciem mali licet possit esse in indiuiduo indifferens.* Hanc assertionem pono propter locum Pauli ad Galat.2. Nam priorem partem indicat in principio, cum ait, Titum gentilem fuisse compulsum circuncidi, vtique per importunitatem aliquorum fratrum, *Quibus* (ait) *neque ad horam cessimus subiectione*, vtique quia vt minimum id habebat speciem mali. Idem colligitur ex reprehensione Petri, quia exemplo suo cogebat gentiles iudaizare, vt statim refert. Imò etiam indicat illud factum Petri, & fuisse malum, & reprehensibile. Sed nihilominus probatur secunda pars assertionis ex doctrina Augustini *Augustinus.* super eandem epistolam supra citatā. Quia vel inductio erat ad illam obseruantiam vt necessariā, & sic erat mala, quia erat deceptatoria, & contra libertatem Euangelij, vel erat ad illam vt voluntariam, & non prohibitam, & sic de se nō erat mala, sed indifferens, secluso scandalo.

16 *Dubitatio.* Statim verò occurrit communis difficultas circa intelligentiam illius dissensionis inter Petrum, & Paulum, quæ propter difficultatem & vtilitatem suā, & quia in præsenti tractatur ab omnibus Doctoribus omitti non potest, quanuis per se necessaria non sit ad cessationem le-

A galium explicandam, vt facilè ex dictis patet. Difficultas ergo est, an dissentio illa verè acciderit, vel ex composito simulata fuerit. Item si priori modo euenit, quid in eo facto Petrus peccauerit, & an Paulus caput suum reprehēdendo excesserit. In qua difficultate Hieron. supra sentit, totum illud factum fuisse simulatum, quia non putat, Petrum posse alio modo à peccato etiam mortali excusari, cum ex eius sententia obseruatio legalium serio facta erat mortifera. *Prima opinio Hieron.* Neq; potuit Petrus per ignorantiā excusari, cū ipse fuisset author præcipuus decreti de libertate gentium ad fidem conuersarum, & reuelationem de ipsorū vocatione habuisset. At verò per simulatam dispēsationem facilè excusatur, quia omnia fecit animo, & intentione proficiēdi, nō solum Iudæis, sed etiam gentibus. Nā apparenter
B segregando se, intendebat occasionem præbere, non deceptioni gentium, sed instructioni potius Iudæorū, media Pauli admonitione. Vnde addit, etiam Paulū non verè, & ex animo reprehendisse Petrum, sed solum *secundū faciem*, id est, exterius, & in apparentia, & ex composito cum eodem Petro. Quæ sententia fuit antiquorū, quos ipse refert, & præsertim Chrysostomi, quos alij suprà citati sequuti sunt. *Chrysost.* Moti autem sunt, tum quia non est verisimile, vel Petrum peccasse in materia adeò sibi nota, vel Paulum reprehēdisse in Petro, quod ipse sæpius fecit, tum etiam quia verba textus possunt facilè ad hunc sensum accommodari.

17 *Augustini argumentum* Hic verò maximè vrget Augustinus argumētum suum de mendacio, quia hinc non solū sequitur, in facto simulato Petri inuentum esse mendaciū, sed etiam in verbis ipsius Pauli, & in Scriptura canonica mendacium reperiri, quod
C sine dubio esset magnum absurdum. Ideoq; conatur Augustinus ad illud deducere prædictam sententiā. Non quia existimaret, illud admitti à Hieronymo, vt quidam putant, sed potius, quia sciebat, nō esse à Hieronymo concedendū, & ita propter illud vitandū à sua sententia recederet. *Respons. Hieron.* Nihilominus tamen Hieronymus tacitè respōdet, negando sequelam. Nam de simulatione facti iam suprà ostensum est, potuisse esse materialem, & non formalem, in verbis autem Pauli non reperitur mendacium; nam ipse referēdo præteritum factum nunquam dixit, illa omnia, quæ ibi interuenerunt, fuisse ex animo, & absque simulatione facta, sed simpliciter retulit, quod exterius factum est. Imò cum dixit, se restitisse Petro, indicauit, non ex corde, sed *in facie* tantum, & in exteriori specie restitisse. *2.Cor.5.* Sicut 2.
D ad Corinth. 5. dicit, *aliquos gloriari in facie, & non in corde*, id est, in apparentia operum, non in veritate. Et consequenter, quod de Petro ait, *quia reprehensibilis erat*, potest cum eadem additione intelligi, scilicet *in facie*, seu in apparentia. Eo vel maxime quod lectio græca nō dicit esse reprehensibilem, sed reprehensum, vtique àb alijs ignorantibus simulationem, qui propterea illū reprehensibilem existimabant.

18 *Soluitur reliqua pars argumenti.* Denique quod Paulus ait: *Cùm vidissem, quod non rectè ambularent ad veritatem Euangelij. Dixi Cephæ coram omnibus, &c.* Non propter Petrum, sed propter alios potest intelligi, fuisse verisimè dictum, nam quod de aliqua multitudine dicitur, non est necesse, vt singulis attribuatur. Loquutus est autem Paulus cum Petro potius, quàm cum alijs, nō quia putaret illum non ambulare ad veritatē Euange-

lij, sed quia ita inter eos conuenerat, & quia ita expediebat ad efficaciorem aliorũ instructionẽ, & correctionem. Denique vere etiam potuit Paulus dicere Petro, *cur cogis gentes iudaizare*, quia hic effectus vere sequebatur, vel sequi poterat ex illa specie facti, licet simulate fieret. Excusabatur autem à culpa, quia supposita conuentione facta inter vtrunque Apostolum, nullum nocumentũ sequi poterat ex illa apparenti coactione, quia statim erat adhibenda medicina per resistentiam Pauli, atque ita vitatur omne mendaciũ in Scriptura. Videndum vero superest, an expositio sit accommodata.

19 *2 sententia Augustini praeferenda. Totum illud factum simpliciter esse intelligendum.* Quoad hanc ergo partem maxime mihi probatur sententia Augustini docentis, totum illud factum simpliciter esse intelligendum, prout litera ipsa sincere sumpta præfert. Quam sententiam secuti sunt etiam Anselm D. Thomas, & fere alij recentiores in Paulum. Et pro eadem citat Augustinus Ambrosium, & Cyprianum, & *August. Ambr.* de Ambrosio id constat manifeste ex eius commentario ad Galat. 2. Nam circa illa verba, *Cum autem venisset Petrus, &c.* inquit, *Post concordiam societatis, & honorificentiam primatus, quam sibi in u cem per gratiam Dei detulerunt, nunc interueniente causa negligentiæ, vel erroris dissidere inter se videntur Apostoli non in propria causa, sed in solicitudine Ecclesiæ.* Per quæ verba satis docet dissidium illud non ex compositione ficta, sed ex solicitudine cum aliqua negligentia coniuncta ortam fuisse. Ideoque verbum *In facie*, simpliciter explicat, id est, in præsentia, & licet legat, *quia reprehensus erat*, statim addit, *à veritate Euangelica*, qui autem à veritate euangelica reprehenditur, non ficte sed vere reprehensibilis est. Vnde subiungit, Paulum constanter improbasse, quod Petrus sine consilio fecerat, & hoc modo reliqua prosequitur, vt postea videbimus. Locum vero Cypriani non designat Augustinus, videtur tamen *August.* hoc significare in epist. 71. ad Quintũ fratrem, vbi locum illum attingens, commendat modestiam Petri, qui non insolenter respondit allegando primatum. *Nec despexit Paulum* (ait) *quod Ecclesiæ prius persecutor fuisset, sed consilium veritatis admisit, & rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat facile consensit, documentum scilicet nobis concordiæ, & patientiæ tribuens.* Hoc autem exemplum, & hæc laus Petri nulla fuisset, si ex composito, & non vere Petrus fuisset reprehensus. Potuisset etiam *Tertull.* Augustinus afferre Tertullianum libro de Præscript. cap. 23. & libro 4. contra Marcionem cap. 3. vbi inter alia ait, *Si reprehensus fuit Petrus, vtique conuersationis fuit vitium, non doctrinæ.* Quia vero Tertullianus eodem titulo repelli poterat, quo Augustinus, excludit plures ex allegatis à Hieronymo, ideo illum omisit, quia in hæresim lapsus est, vel certe quia in ea sententia nõ est satis *Gregor.* constans, sed varie loquitur. Pro eadem sententia referri potest Gregor. 28. Moralium cap. 6. alias 12. vbi de Petro ait, *per humilitatem cordis Pauli consilium audiuit*, & expressius idem docet *Beda.* Homil. 18. in Ezechiel. item Beda ad Galat. 2. & *Rupert.* optime Rupert. de Operibus Spirit. Sanct. lib. 5. alias 1 de Consil. toto cap. 14. Denique sententia hæc fere à modernis Doctoribus recepta est, quorum aliquos paulo post referemus, & alios supra retulimus.

20 *Probatur primo.* Probatur autem hæc sententia primo ex verborum proprietate quæ sine causa necessaria relinquenda non est, hic autem nulla est causa, nã quæ mouit Hieronymum, scilicet, quod legalia

A tunc erant mortifera, re vera non subsistit, vt visum est. Eo vel maximè, quod si essent mortifera, vix aut nullo modo posset excusari culpa per talem simulationem, vt etiam ostensum est. Quod ergo Paulus ait, *Restiti ei in faciem*, sine dubio non significat in apparentia, vel in specie exteriori; sic enim Paulus suis verbis maxime eneruaret suammet sententiam. Significat ergo idem, quod in præsentia, & coram omnibus, sic enim ipsemet Apostolus Paulo post declarat dicens, *dixi Cephæ coram omnibus*, & in aliis locis ita sumit particulam *in faciem*, vt 2. ad Corinth. 10. *Qui in facie quidem humilis sum inter vos*, id est, cum sum præsens vobis: nam statim subiungit, *Absens autem confido in vobis*. Particula ergo *In facie* non diminuit proprietatem, & energiam verbi resistendi, sed potius auget, vt resistentia facta sit facie ad faciem, vt sic dicam, & coram omni-

B bus; ergo salua sinceritate Scripturæ non potest de simulata resistentia intelligi.

Et hoc etiam confirmat ratio subiuncta, *quia reprehensibilis erat.* Quam ideo Paulus reddidit, vt ostenderet, iustam fuisse resistentiam suam, & *21 Confirm.* ideo plane significare voluit, Petrũ in illo facto fuisse reprehensione dignum. Neque enim fuisset satis, quod Petrus fuisset ab aliis reprehensus, vt à Paulo etiam reprehenderetur, nisi ipse fuisset reprehensione dignus. Vnde vel vox græca non tantum significat actum, sed etiam potentiam, id est, non tantum reprehensum, sed etiam reprehensibilem, & melius hoc posteriori modo vertitur, vel certe si altera lectio teneatur, magis accõmodata est Ambrosij expositio, scilicet,

C quia veritas Euangelij Petrum reprehendebat, & consequẽter reddebat illum reprehensibilem à Paulo. Atque ita videtur aperte se exponere Paulus in verbis sequentibus, *Cum vidissem, quod non recte ambularent ad veritatem Euangelij.* Friuolũ enim est, hæc verba referre ad alios, & non ad Petrum: nam Paulus principaliter retulit factũ Petri, alios vero inducit vt imitatores, & sequaces illius, & postea indefinite ait, *Cum vidissem, quod non recte ambularent*; ergo illa indefinita æquiualet vniuersali, & omnes illa via ambulantes, & maxime ducem illorum Petrum, cõprehendit. Neque etiam fingi potest, talia verba dicta esse per simulationem, quia verbum *videns*, omnino illi repugnat. Nec denique cogitari potest, Paulum deceptum fuisse in eo, quod vidisse se affirmat. Igitur & verborum proprietas, & eorũ

D contextus, ac series, ac denique sinceritas sermonis hunc sensum maxime confirmant.

Tandem potest addi coniectura sumpta ex occasione, & intentione, quam in historia narranda Paulus habuisse videtur. Hoc enim ibi *22 Tandem confirm.* agebat, vt Galatas reuocaret à falsa existimatione, in quam inducti fuerant, quod tenerentur legem cum Euangelio seruare, & ad hoc persuadendum induxerat collationem sui Euangelij factam cum Petro, & aliis, & tacite commemorat definitionem factã in concilio Hierosolymitano, & addit constantiam, quam habuit, resistendo, ne Titus circuncideretur tanquam legi subiectus, vt falsi fratres volebant. Postea vero ad exaggerandam constantiam, & firmitatem suam in illa doctrina, inducit historiam de facto Petri segregantis se, & de sua resistentia, ac reprehensione. Quæ historia multum deseruit intentioni Pauli, si illa omnia serio & vere facta sunt: si autem per simulationem omnia facta fuissent, parum prodessent ad fidem confirman-

dam, quia Paulus simulando, cōfirmaret potius, quam reprehenderet simulationem Petri, & virtute doceret, non fuisse contradicendum Iudæis, sed dissimulandum, & condescendendum cum illis volentibus cogere gentiles ad legem seruandam; hoc autem dicere valde esset absurdum; ergo rectius intelligitur, bellum illud, & quasi dissensionem inter Apostolos per humanam conditionem serio contigisse, & non ex composito fictam fuisse. Vnde recte Philo Carpathiorum Episcopus in Cantica Cantic. circa illa verba, *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*, ait, *Sapientissimos cœlestis Regis bellatores sanctam atque honestam pugnam fecisse*, & in illo loco, *Paulum pugnasse propter Christum, & fidelium ædificium, talemque pugnam & pacificam, & sanctissimam fuisse.*

Philo Carpath.

23 Vt autem difficultati propositæ, & fundamentis Hieronymi satisfaciamus, oportet exponere quid, & quantum peccauerit Petrus in illo facto, vt propterea vere, ac merito reprehensibilis dicatur, & deinde constabit, an recte egerit Paulus illi resistendo, ac vere reprehendendo. In hoc enim puncto excedere interdum videtur Augustinus accusando illud factum Petri. Nam in lib. de Agon. Christian. cap. 30 sic scribit, *Debet Ecclesia Catholica correctis, & pietate firmatis filijs libenter ignoscere, cum ipsi Petro personam eius gestanti, & cum in mari titubasset & cum Dominum carnaliter à passione reuocasset, & cum aurem serui gladio præscidisset, & cum ipsum Dominum ter negasset, & cum in simulationem superstitiosam postea lapsus esset, videamus, veniam esse concessam.* Vbi multis modis indicat Augustinus, illam culpam fuisse mortalem, tum numerando illam inter grauiora peccata Petri, tum ex genere delicti *simulationem superstitiosam* vocando, quam iterum infra vocat *Prauam simulationem.* Tum denique ita exaggerando veniam talis culpæ. D. etiam Gregor. dicta Homil. 18. in Ezech. videtur ad hanc sententiam accedere, dicens, illam non solum fuisse culpam, *sed quod magis est hypocrisim*, quæ verba imitatus est Anselm. ad Galat. 2. Certum autem esse debet, Petrum non peccasse mortaliter in illo facto, sicut de illo docent omnes scholastici, D. Thomas 1. 2. q. 103. art. 4. ad 2. & ibi moderni omnes, & antiquiores in 4. dist. 3. quos supra cap. 17. retuli cum aliis expositoribus Pauli. Et fundamētum est, quia omnes Apostoli creduntur confirmati in gratia in die Pentecostes, vt supra cum D. Thoma dixi ex communi sensu Ecclesiæ, ergo maxime Petrus. Itē probari potest sufficienter, quia nec ex verbis Pauli, neque ex materia, de qua agebatur, colligi potest tam graue peccatum, vt ex dicendis constabit. D. Thomas autē, & qui post illum allegati sunt, concedunt, Petrum peccasse venialiter, quia hoc necessarium saltē est, vt vere dicatur reprehensibilis, & sufficit. Alij vero moderni Petrum ab omni culpa excusant, etiam veniali, non solum in sententia Hieronymi, sed etiam synceram literæ expositionem sustinendo; quod late defendit Baron. in Annal ib. anno Christi 51. & Vasq. 1. 2. disp. 182. cap. 7. & sub disiunctione Bellarmin. libro 1. de Summo Pontific. cap 28. dicens, Petrum aut nihil peccasse, aut ad summum venialiter. Eadem disiunctione vtitur Salmeron 2. ad Galat. disp. 14 §. Excusabilius.

Quantum peccauit Petrus in illo facto.

August. indicat fuisse mortale.

Greg.

Anselm. Certum est Petrum non mortaliter peccasse. D. Thom.

Fundamentum.

Alij aiunt Petrum non peccasse.

Baron. Vasq. Bellarm.

Salmer.

24 Est autem considerandum, duobus modis posse Petrum excusari à culpa. Primo excusando actionem ipsam secundum se, etiam vt hic, & nunc factam cum talibus circunstantiis. Secundo excusando tantum ipsam personam. Actionem excusari dico, si ostendatur, illam non esse malam, neq; ex obiecto, neque ex circūstantiis, etiam si cum omnium consideratione fiat. Persona autem tantū excusatur, quando licet actio sit mala, vel de se, vel ex aliqua circunstantia, nihilominus operans per inaduertentiam illius circunstantiæ, quæ malam reddere posset actionem, excusatur. Auctores ergo citati excusant Petrum hoc posteriori modo, & est pius, & probabilis, habet tamen difficilem probationem, quia pendet ex interno actu operantis, de quo neque ex verbis Pauli, nec ex alio signo exteriori nobis constare potest, sed solum præsumi ex magna sanctitate personæ operantis, Petri. Ad quod etiam iuuat optima eius intentio, quæ à Paulo explicata est illis verbis, *Subtrahebat se, timens eos, qui ex circumcisione erant*: nam ille timor non erat humanus, seu mundanus, nihil enim mali Petrus à Iudæis sibi timebat, quia nec rationem habebat illud timendi, nec propter illud mota fuisset constantia Petri, quæ comminationibus Pharisæorum non mouebatur, Actor. 4. & 5. sed erat timor sanctus misericordię, vel charitatis, quo formidabat, ne Iudæi, qui à Iacobo aduenerant, turbarentur, & intentione vitandi hoc malum in illis hominibus, qui speciali cura erant illi commissi, illis condescendit, verisimiliter tunc existimans, id sibi licuisse. Quæ coniecturæ sunt quidem sufficientissimæ ad excusationem plusquam probabilem in tali persona culpæ grauis, præter aliam rationem extrinsecam confirmationis in gratia. Pro veniali autem culpa non ita conuincunt, quia venialis culpa facile committitur per leuem negligentiam, quando in materia, vel circunstantiis actionis culpæ fundamentū inuenitur. In quo non multum iuuat ad probandam excusationem conditio personæ: nam quo sanctior, & prudentior est, eo facilius potest, & magis debet cum integra circunspectione operari. Nihilominus tamē ex pia pręsumptione, vt dixi, admitti potest. Neque obstabit, quod Petrus vere dicatur reprehensibilis, quia non dicitur reprehensibilis apud Deum, sed inter homines; & ad hoc satis est, vt actio secundum se mala sit, vel malam circunstantiam habeat, quidquid sit de interna inconsideratione operantis, quā homines non vident.

Duplex modus excusandi actū à peccato.

Excusatio qua aliqui Petrum excusāt à peccato etiam veniali est pia & probabilis.

Act. 4. & 5.

Tentandum autem est, & videndum, an illa actio Petri possit ab omni culpa secundum se excusari. Et in primis suppono, illam non fuisse malam ex obiecto, sed vel bonam, vel indifferētem. Nam comedere cum his vel illis, secundū se indifferens erat, & tunc id facere intuitu legis, & per modum cuiusdam obseruantiæ in illo populo consuetæ, de se bonum erat, quia lex non erat mortifera, & consuetudo erat legi consentanea. Et hoc aperte fatetur Augustinus loco statim citando. Atque hinc sequitur primo, simulationem illam Petri non fuisse formalem, id est, non habuisse malitiam mendacij. Hoc in superioribus generaliter probatum est, & patet breuiter, quia illa subtractio Petri non est facta intentione fallendi, aut decipiendi alios, vt per se constat, neque erat imposita ad aliquid significandum, quod falsum esset, nec per se significabat, legem veterem tunc obligare aut Iudæos, aut gentiles, sed ad summum indicabat, legem veterem esse bonam, & posse tunc seruari. Quod si forte aliqui plus concipiebant, erat per accidēs ex facilitate ipsorum, vnde non pertinebat ad dece-

25 *An actio Petri excusari possit.*

August.

deceptionem actiuam Petri, sed ad passiuam ipsorum facile iudicantium.

26 *In facto Petri non fuisse malitiam simulationis superstitiosæ.* Secundo sequitur, in illo facto Petri non fuisse malitiam simulationis superstitiosæ. Probatur, quia hæc non est, nisi vbi aliquid fit contra cultum Dei legitimum, vt constat ex late dictis in tomo 1. de Religione. At Petrus nihil fecit contra legitimum cultum Dei, nam obseruantia illa, quam fecit, non erat vana, cum esset conformis legi, quæ nondum erat prohibita; ergo nec species aliqua superstitionis in ea fuit. *Obiect.* Dicere autem potest aliquis, quod licet in illa separatione nõ esset directa superstitio, vt cõuincit argumentum factum, fuisse nihilominus indirecte, quatenus inducebat gentiles ad aliquid, quod in eis superstitiosum fuisset. *Responsio.* Sed hoc spectat ad malitiam scandali, de qua statim dicetur, & generaliter etiam satis controuersum est, in qua specie constituenda sit, quando non est directe intenta. B In præsenti autem non apparet vlla ratio indirectæ superstitionis per modum cooperationis, seu inductionis. Nam illo exemplo Petri non inducebãtur gentiles ad aliquam superstitionẽ faciendam, quia solum inducebantur ex vi illius exẽpli ad separandũ se à Iudæis, sicut iudæi separabatur ab ipsis, quia per aliquod factũ nõ solet homo induci, nisi ad simile factum. In tali autem separatione nulla esset superstitio ex parte gentium, tum quia ipsi gentiles non se separabant à Iudæis, sed potius patiebantur (vt sic dicam) & sustinebant separationem Iudæorum ab ipsis, in quo nihil superstitiosum agebant. Tum etiam quia licet gentiles sponte vellent se à Iudæis in cibis, & manducatione separari, non fuissent C superstitiosi, vel quia sine superstitione potuissẽt tunc legalia seruari, seclusa falsa existimatione necessitatis, vt est probabile, etiam iuxta Augustini sententiã, vt supra visum est, vel quia iuxta doctrinam D. Thom. 1.2.q.101.art.4. illæ obseruantiæ non continebant ipsum cultum Dei, sed erant ad distinctionem cultorum Dei, & ideo si ex parte Iudęorum non erat superstitio, separari à gentibus iam conuersis ad Deum, quia licet iam essent cultores Dei, non tamen modo proprio, & peculiari Iudęorum: etiam ex parte gentium non esset superstitio nolle edere cum Iudęis, ne illorum peculiarem cultum amplecti viderentur. *August. D. Thom.*

27 *Quid de scandalo dicendum.* Tertio hinc apparet difficile, tribuere illi actioni Petri aliquã aliam malitiam, nam si quæ esset maxime scandali; hæc autem non facile ostendi potest. D Maior videtur in primis sumi ex reprehensione Pauli, qui solum arguit Petrum, quod gentes cogeret Iudaizare, quę coactio non erat propria per vim aliquã vel metum, nec per præceptum aliquod, vel obligationem, sed per exemplum aliquod, vel imitationem, quæ non nisi malitiã scandali habere potest. *August.* Deinde hoc fatetur Augustinus in Epist. 19. ad Hieronymũ, vbi ait Petrum, & Paulũ in seruandis legalibus solum in hoc discerni, quod Paulus semper id egit sine scandalo gentilium, id est, non cogendo illos ad similem obseruantiam, Petrus autem in illo loco incaute iudaizauit, dando scandalum gentilibus, cogendo vtique illos ad iudaizandũ. *Rupert.* Et eandem rationem scandali tribuit Petri facto Rup. lib. 1. de Consil. cap. 14. & ab illo excusat Paulum in circuncisione Timothei, & aliis cæremoniis iudaicis, quas aliquando exercuit. Probatur ergo Minor, inquirendo, quale sit hoc scandalum, aut enim est scandalũ praui operis, A vel falsi erroris, neutrum autem esse videtur; ergo. Probatur prima pars Minoris, quia (vt dicebam) illa coactio tantum erat inductio ad similem separationem, quæ non erat praua. Neque etiam potest dici praua ratione coactionis, quia illa coactio non erat propria, vt includit inuoluntariam vim, sed erat per voluntariũ consensum. Vnde etiam si dicatur, Petrũ suo exemplo induxisse gentiles ad sumendam circuncisionem, & alias cæremonias legis, ne Petrus cũ aliis Iudæis se ab illis separaret, etiam hæc inductio non esset scandalum praui operis, quia tunc non erat prauum, seu prohibitum gentilibus circuncidi, si sponte sua vellent, vt diximus ex probabili sententia, & consentanea Augustino.

Dicetur fortasse, Petrum non induxisse gentiles tantum ad iudaizandum, spontaneè, sed etiam quasi ex necessitate, & obligatione, hoc autem modo perniciosum fuisse gentibus Iudaizare. 28 *Obiect.* Imo ibi includi scandalum erroris, aut prauæ doctrinæ: nam exemplo, & auctoritate Petri inducebantur gentes, ad credendum se teneri ad Iudaismum, & quod amplius est, etiam Iudæi, qui ex simili apprehensione à gẽtibus separabantur, exemplo Petri in suo errore confirmabantur. Et hoc modo videtur exponere illud scandalum Augustinus in sua Epistola. *August.* Et habet fundamentum in Paulo, qui non alia ratione videtur illam vocare coactionem, nisi quia inducebat sub specie necessitatis, & obligationis. At si tale erat scandalum, profecto erat ex suo genere graue peccatum, nisi inconsideratio excusaret, hoc autem difficile creditu est. *Resp.* Nam vt supra dicebam, etiam cum Paulus obseruabat legalia, Iudæi sumebant occasionem existimandi, illa fuisse tunc necessaria ad salutẽ, & tamen non propterea tribuitur Paulo talis error, vel deceptio, quia ex facto eius id non colligebatur, cum posset legalia seruare absque necessitate, propter honestatem, vel alias causas. Et ita respectu Pauli illa deceptio erat potius permissa, quam facta. Ergo simili modo in præsenti, quantũs fortasse gentiles, vel Iudæi illam opinionem conciperent, non potest talis deceptio Petro attribui, quia ex eius facto colligi cum fundamento non poterat. Nam tunc Petrus seruauit legalia, quia Iudæus erat, & sibi erant permissa; ergo quantum erat de se non inducebat gentes, vt existimarent, sibi esse necessarium seruare legalia. Vnde si ipsi inde sumebant occasionem hoc opinandi, erat occasio potius accepta, quàm data; erat ergo scandalum passiuum potius, quam actiuum; ergo de se nullum erat peccatum in Petro respectu gentilium. Poterant enim facile intelligere, Petrum id fecisse, vt condescenderet Iudæis, quia hoc ei licebat, & per se loquendo liberum illi erat, vel conuersari cum gentibus, vel separari iuxta legem. Neque etiam respectu Iudæorum putabat Petrus occasionem scandali, quia etiam non erat causa deceptionis illorum, sed permittebat illam ad vitandum maius malũ, quod eis timebat.

Hoc ergo modo videtur posse non improbabiliter defendi, factum illud Petri nullo modo fuisse peccaminosum, non solum ad naturalem inconsiderationem, sed etiam, quia omnibus circunstantiis pensatis, prudenter iudicare potuit, se in eo facto non dare scandalum actiuum, & si quod erat passiuum, se non obligari ad vitandũ illud, quia maior tunc erat necessitas Iudęorum, grauiusque putabat esse nocumentum, quod eis 29 *Probabilis modus excusandi Petrũ ab omni peccato.*

imminebat. In quo errare quidem potuit Petrus, errore tamen facti, non iuris, & sine periculo culpæ, non solum, quia probabilibus coniecturis ducebatur, sed etiam quia electio non inter licitum, & illicitum, sed inter expediens, & non expediens fiebat, multa enim licent, quæ non expediunt, teste Paulo 1. Corinth. 6. Vnde licet erretur circa licitum, & non expediens, non erit culpa, sed impedimentum maioris boni, vt ibi notat D. Thomas. Hunc ergo defectum in Petro negare non possumus, & ille sufficit, vt vere Paulus dixerit, illum esse reprehensibilem, & merito restiterit; Quia re vera ad conuersionem gentium, & instructionem Iudæorum, & ad puriorem libertatis Euangelij prædicationē magis expediebat, non separari à gentibus, & Iudæos instruere. Et alioqui Petrus rationem officij debuerat tunc eligere quod maxime expediebat. Et nisi Paulus occurreret, maius commune bonum Ecclesiæ impeditum fuisset: hoc ergo titulo fuit vera, prudens, ac necessaria eius reprehensio. Et hoc etiam satis est, vt Paulus dicere potuerit Petro, *cur gentes cogis iudaizare*, quia licet non daret scandalū actiuum, non tollebat passiuum, quando non solum licite, sed etiam perfectius, & constantius operando id facere potuisset. Hoc ergo modo potest recte intelligi illa dissensio pacifica, & sancta, vt dixit Philo, sine culpa Petri, & sine elatione, vel temeritate Pauli; cessantque calumniæ antiquorum infidelium, & nouorum hæreticorum, quibus nunc respondere non est necesse, quia & Doctores allegati id sufficienter præstant, & res est per se satis clara.

1. Cor. 6.

Concluditur Petrum nullo modo peccasse.

Philo.

CAPVT XXI.

Quando lex vetus cœperit esse inutilis quoad effectus suos.

1 TRia in illa lege in superioribus distinximus, vnum est institutio talis congregationis cum omnibus pertinentibus ad diuinum cultum, & ad Reipublicæ gubernationem. Aliud est obligatio legis. Tertium est vtilitas, seu effectus legis. Et de primo ac secundo explicuimus, quando, & quomodo cessauerint, superest ergo vt de tertio pauca dicamus. Nam licet ex dictis aperte sequatur, legem illam iam perdidisse omnem vtilitatem, quia est prorsus abrogata, & euacuata; lex autem ablata nullam efficaciam legis habere potest, nihilominus circa tempus, in quo lex illa inutilis esse cœpit, aliquid superest explicandum. Seclusa autem institutione, & obligatione triplex efficacia, seu vtilitas in lege illa considerari potest. Prima est efficacia in pœnis imponendis, & irritandis contractibus. Secunda est vis permittendi, dispensando in aliquibus rebus pertinentibus ad naturalem legem. Tertia est non nulla vtilitas ad iustificationes legales, aut ad iustitiam coram Deo, vel ex opere operantis, vel vltra illud.

Circa tempus quo lex illa cœperit esse inutilis

Triplex vtilitas in illa lege consideranda.

2 Primo ergo vt à clarioribus incipiamus, consequenter ad superius definita, dicendum est, legem illam non amisisse vim suam coactiuam, & punitiuam in morte Christi, nec ante diem Pentecostes. Probatur primo, quia præcepta pœnalia illius legis nō fuerunt eo tempore mortua quoad vim directiuam obligandi in conscientia, vt supra ostensum est; ergo nec quoad vim coactiuam, per quam inducebant reatum pœnæ in lege

Lex illa non amisit vim suā coactiuā & punitiuā in morte Christi: nec ante diem Pentecostes.

A taxatæ contra transgressores. Probatur consequentia, quia vis directiua eiusque obligatio, est principale quid in lege, pœna vero est accessorium; ergo durante principali, durat accessoriū, nisi aliunde constet directe, & specialiter ablatum esse, seu remissum ab eo, qui legem tulit, vel alias breuiorem terminum esse positum in lege circa impositionem pœnę, quam obligationis; neutrum autem in præsenti inuenitur, neque cū fundamento fingi potest. Declaratur præterea, quia vel talis pœna fiebat per ipsammet legem vel erat per iudicem imponenda. Prior fieri potuit per ipsam legem, quandiu abrogata non fuit propter rationem factam, & quia non est maior ratio de obligatione ad culpam, quam de hoc effectu. Posterior autem pœna inducebatur per legem pro eo tempore quoad reatum, seu debitum, eadem autem ratione poterat executioni mandari per magistratus illius populi per se, & B quantum erat ex vi illius legis, quia non amiserant iurisdictionem suam, nec illa Respublica statum mutauerat, vt ostensum est. Retinuit ergo illa lex suā vim coactiuam toto illo tempore.

3 Ex quo licet duo inferre, vnum est, præcepta illius legis irritantia quædam matrimonia, vel aliquos contractus irritasse illos etiā post mortem Christi, si in gradibus in lege prohibitis, vel cum aliis similibus impedimentis fierent, quamdiu illa lex quoad obligationem abrogata non fuit. Ratio est, quia quandiu habuerunt vim ad obligandum, vel prohibendum, habuerunt etiam vim ad irritandum, quia non est maior ratio de vno, quā de altero, vt dictum est. Aliud corollarium est, quam primum illa præcepta cessarunt quoad obligationē, cessasse etiam quoad omnes effectus pœnales, & irritandi. Probatur ratione proportionali, quia etiam in hoc est C eadem ratio vtriusque effectus. Item tales leges vt pœnales, vel irritantes sunt positiuæ, & iudiciales, sed abrogata illa lege omnia præcepta iudicialia abrogata sunt; ergo etiam illæ leges vt pœnales, & irritantes abrogatæ sunt, ac subinde amiserunt vim efficiendi tales effectus. Deniq; de effectu pœnæ est res clara, quia cessante vi directiua, cessat etiam coactiua: & præsertim in illis legibus pœnalibus, quæ erant mixtæ, & ideo cessante principali, scilicet, obligatione ad talem actum, vel omissionem, cessat etiam accessoriū, quod est pœna. Quin potius licet actio, ob quā pœna imponebatur per talem legem, esset de se mala, & iure naturæ prohibita, nihilominus iam cessasset illa pœna, vel quia licet in tali actu non esset prohibitio naturalis, cessat prohibitio illius legis, etiam in conscientia, cui proxime adiun- D gebatur pœna, vel quia licet daremus, legem illam solum addidisse pœnam obligationi naturali, nihilominus illa additio erat positiua, & iudicialis, & ideo abrogatis illis legibus quoad obligationem positiuam in conscientia, etiam abrogantur quoad obligationem sub reatu talis pœnæ, vt recte sensit Castro lib. 1. de Lege pœna. cap. vlt. Idemq. est cum proportione de promissionibus specialibus illius legis, fiebant enim operibus illius legis, vt erant illius impletiua, & per modum pacti mutui, & ideo cessante obligatione ex parte vnius extremi, cessauit ex parte alterius. Item idem est cum proportione de effectu irritandi, nam irritatio, si additur prohibitioni naturali, est veluti quædam pœna, & in ea procedit ratio facta: si vero sit addita prohibitioni positiuæ eiusdem legis, intrin-

Duo inferuntur

Primum. Quādiu illa præcepta vim habebant.

Secundum. Præceptis cessantibus quoad obligationē cessabant quoad alios effectus pœnales & irritandi.

intrinsece supponit illam, & ab illa pendet, ideoque illa cessante, necessario cessat.

4 *Dubitatio.* Quæri vero consequenter potest, quando lex illa amiserit virtutem quoad hoc effectus, an scilicet, in initio promulgationis Euangelij, & per successionem & augmentum illius, vel solum post consummatam promulgationem Euangelij. *Responsio.* Respondeo consequenter ad dicta, distinguendum esse inter præcepta cæremonialia, & iudicialia. Et de cæremonialibus dicendum est, à die Pentecostes incepisse amittere hanc efficaciam, & successu temporis illam omnino amisisse quoad locorum extensionem, sicut diximus, legem illam mortuam fuisse, nam quoad hunc effectum eadem est proportio, vt rationes factæ probant. At vero quoad præcepta iudicialia non cæpit illa lex amittere hanc efficaciam donec synagoga extincta est post consummatam Euangelij promulgationem. Quia (vt supra dixi) quandiu Respublica Iudęorum statum suum retinuit, & cæremonijs suis iure vsa est, iudicialia præcepta non amiserunt vim obligandi; ergo nec puniendi, vel irritandi, &c. nam in hoc etiam eadem seruatur proportio. Promulgato autem Euangelio, quando lex illa cæpit etiā esse mortifera quoad cæremonialia, cępit etiam esse mortua quoad iudicialia, & consequenter cæpit etiam esse inutilis ad prædictos effectus præstandos, vt rationes factæ probant.

5 *Matrimonia in gradibus prohibitis illa lege nūc valere.* Vnde obiter infertur, matrimonia nunc contracta inter Iudæos in gradibus illa lege prohibitis valida, & rata nunc esse, exceptis primis gradibus, qui de iure naturæ matrimonium irritant. Ratio est clara ex supra dictis, quia illa lex etiam respectu talium Iudęorum infidelium abrogata est quoad obligationem; ergo etiam quoad irritationem, iuxta ea, quæ proximè diximus. Neque refert, quod ipsi peccent ex conscientia erronea, quia conscientia erronea circa ius non sufficit ad irritationem actus, licet ad peccandū sufficiat. Et ita sentit in simili casu *Soto.* Soto 4. dist. 39. art. 1. in fine, & sequitur *Nauar.* Nauar. consil. 2. de Conuertione infidel. num. 4. *Sanci.* Sanci. lib. 7. de Matrim. disp. 7. num. 6. Contrarium vero sentit *Henriq.* Henriq. li. 12. de Matrim. cap. 1. nu. 5. vbi sensit, talia matrimonia contra legem contracta inter infideles Iudæos inualida esse, quia illa lege gubernantur, & allegat *Couar.* Couar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 6. alias 10. nu. 3. qui aliquo modo fauet, dum ait, Iudęos infideles in contrahendis coniugijs, suis legibus (vtique latis *Leuit. 18.* Leuit. 18.) gubernari, quod ex alijs iurisperitis allegat, non tamen explicat, an iure id intelligendum sit, vel tantum facto, vel quis effectus inde sequatur. Citat etiam *D. Thom.* D. Thomam in Addit. q. 59. art. 2. ad 3. alias in 4. distin. 39. art. 2. ad 3. vbi nihil de Iudęis loquitur, sed in genere dicit, impedimentum disparitatis cultus non esse de iure diuino inter infideles, licet possit iure humano per suas leges introduci. Citat etiam *Nauar.* Nauar. in sum. cap. 22. num. 48. qui etiam solum de infidelibus generatim dicit, matrimonium inter eos non valere si fit contra eorum leges. Quod generatim verum est, tamen leges Leuitici iam nō possunt dici leges Iudęorum infidelium, tum quia iam non sunt leges, leges enim abrogatæ, leges non sunt, tum etiam quia non sunt latæ pro illis, sed pro Republica fideli Ecclesiastica Iudæorum, quæ iam non extat. Vnde parum refert, quod ipsi Iudæi velint illis legibus gubernari, quia solum est ex conscientia erronea, vt dixi, putant enim legem il-

A iam vt diuinam adhuc vigere. Quod si quis fingat, Iudæos non obstante abrogatione, potuisse illas leges nunc acceptare. Respondemus, id quidem potuisse locum habere, si Iudæi nunc haberent propriam Rempublicam, & in ea supremam potestatem, vel Principem supremum in temporalibus, qui possit leges ferre. Nam in eo casu leges illæ habere possent efficaciam tam ad obligandum, quam ad irritandum, non tamē vt diuinæ, sed vt humanæ, nam legis iudiciales possunt hoc modo acceptari. At nunc Hebræi nullum habent principatum, nec Rempublicam propriam, & liberam, & ideo licet velint tales leges acceptare, vel quasi restituere, non possunt, sicut nec possunt alias leges ciuiles sibi constituere, sed legibus Principum, quibus subsunt, gubernandi sunt; nullo ergo modo potest illa opinio sustineri. *Obiect. Resp.*

B Secundo dicendum est, legem veterem ante diem Pentecostes non amisisse vim suam quoad effectum dispensandi, seu permittendi ea, quæ cōtra ius naturæ aliquo modo permittebat. Hęc assertio eodem modo, quo pręcedens explicanda est. Ratio enim prioris partis est, qua illa lex intacta mansit (vt sic dicam) toto illo tempore, nec magis quoad hunc effectum, quam quoad alios reuocata est, quia nihil de hoc effectu specialiter statutum est, nec terminus durationis in illis præceptis fuit diuersus, aut magis limitatus, quam in aliis. Vnde si in triduo mortis Christi, vel in discursu dierum Paschalium vsq; ad Pentecostem, Iudæus dimitteret vxorem iuxta permissum legis, matrimonium vere dissolueretur, iuxta probabiliorem sensum illius legis, quem supra sequuti sumus. Potest vero obijci, quia Christus Dominus iam dixerat, & satis publice prædicauerat. *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, mæchatur, & qui dimissam duxerit adulteratur.* Matth. 5. & 19. Respondeo, illis locis docere tantum voluisse, illam legem Moysi fuisse ex quadam dispensatione, quæ iam suo tempore cessatura erat, & ad statum perfectiorem, & legi naturali consentaneum reducenda. Non tamen tunc antiquam legem, vel generaliter, vel illam in particulari reuocauit, sed tantum ad reuocationem futurā (vt sic dicam) viā, & animos pręparauit per doctrinam, & declarationē veritatis, non per promulgationē alicuius noui præcepti. 6 *Quam vim habuit vsq; ad diem Pentecostes.* *Obiect.* C *Matt. 5. & 19. Responsio.*

Difficultas vero est, an à die Pentecostes cæperit ille effectus cessare. In quo breuiter considerandum est, leges concedentes, seu facientes huiusmodi effectus iudiciales fuisse, vt constat de lege repudij, & similibus, ideoque verisimilius esse, non fuisse mortuas vsque ad integram mutationem status synagogæ, quę tunc facta est, quando, promulgato Euangelio lex illa cæpit esse mortifera. Ergo vsque ad illud tempus durare potuit hic effectus. Item pro illo tempore legitime durauit illius Reipublicæ status; ergo liberum fuit illi, vti legibus ad eundem statum pertinentibus; ergo etiam fuit liberum, vti priuilegiis, & fauoribus per illas leges sibi concessis. Denique pro eo tempore durabant onera, & rigores legū iudicialium; ergo & fauores, nam hi magis ampliandi sunt, imo beneficium Principis durat, quandiu aperte non reuocatur. At vero post illud tempus, & promulgato sufficienter Euangelio, euacuata est omnino illa lex quoad hos effectus; quia ex tunc iudicialia etiam præcepta fuerunt omnino mortua, & extincta. Item 7 *Dubitatio. Responsio.* D

quia eadem est ratio de hoc effectu, & de obligatione, tum quia tota illa lex eundem terminum obligationis, & concessionis habuit, & absolute reuocata est, tunc etiam, quia similis dispensatio maxime pertinebat ad imperfectionē illius legis, & ideo per legem Christi perfectam reuocata est, tum denique quia quibus auferebatur onus; debuit etiam auferri commodum præsertim adeo imperfectum, & legi naturali dissonum.

8 *Hinc infertur.* Vnde fit consequens, nunc inter Iudæos infideles non dissolui matrimonium virtute illius legis, & consequenter matrimonium contractū cum alia post tale repudium nullum esse, & si talis vir conuertatur ad fidem, separandum esse à secunda, & cogendum esse reuerti ad primam, si tamen illa conuerti etiam velit. Nam si nolit, iam ex alio capite dissoluetur prius matrimonium, & licebit viro denuo ducere secundam Christianam si velit, vt tradit Innoc. III. in cap. *Gaudemus*, de Diuort. vbi licet non in specie de Iudæis, sed generatim de infidelibus loquatur, tamen Iudęos etiam comprehendit, quia Christus ita statuit, & consequenter contrarias leges siue iniustas, siue iustas reuocauit. Et ita docent Doctores ibi, Theologi in 4. d. 33. & expositores Matth. 5. & 19. vbi Abulens. quæst. 63. & alij, quos refert Sanch. lib. 10. de Matri. disput. 1. num. 9. & 10. Et quod explicuimus in permissione repudij, applicandū cum proportione est ad permissionem vsurarum, & similes.

Innoc.

Matt 5. & 19 Abulens. Sanch.

9 *Lex Moysi vsq; ad diē saltem Pentecostes retinuit vim sanctificādi legaliter donec lex facta sit mortifera.* Dico tertio. Lex Moysi vsque ad diem saltem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter, seu iustificandi carnaliter, quam habebat, donec lex facta fuit mortifera, ex tunc vero illam omnino amisit. Hæc assertio sequitur aperte ex dictis supra de duratione institutionis illius legis. Quia cæremoniæ illius legis pro toto illo tempore retinuerunt totam suam institutionem seclusa obligatione; ergo retinuerunt vim sanctificandi legaliter, quam ab institutione habebant. Deinde probatur ex locis sæpe citatis Actor. 21. & 23. vbi Paulus dicitur, se purificasse, illa enim purificatio erat quædam legalis sanctificatio; ergo nondum erat illa lex mortua quoad hunc effectum. Eademque ratio est de omnibus sacrificiis, vel oblationibus, aut variis baptismatibus ordinatis ad similes sanctificationes, & munditias carnis.

Acto. 21. & 23.

10 *Obiect.* Dices, illa lex erat mortua quoad irregularitates, & immundicias, quas inducebat; ergo etiam quoad sanctificationes legales. Patet consequentia, quia illæ irregularitates erant quasi materia talium sanctificationum. Antecedens vero patet, quia irregularitatum inductio eiusdem rationis est cum impositione pœnæ, & ad vim coactiuam similiter pertinet, ergo ita cessarunt irregularitates sicut & pœnæ. Nam in vtrisque versatur eadem ratio, scilicet, quod talis effectus pendet ab obligatione legis, & ideo cessat, illa cessante. Respondetur, negando antecedens, & ad probationem dici potest etiam pœnas non cessasse donec lex fuit mortifera. Veruntamen hoc non est vniuersale, habet enim locum in iudicialibus, non in cęremonialibus, vt dixi. Et ideo respondeo, negando similitudiné, quia irregularitates non pertinebant proprie ad vim coactiuam, quia non erant pœnę, non enim imponebantur propter transgressiones aliquarū legum, sed vt illæ cæremoniæ certo modo magis decentes fierent. Et non est eadem ratio de

Responsio.

A illis, quæ de pœnis, neque etiam pendebant ex absoluta obligatione legis quoad exercitium, sed ex institutione, & ad summum, ex obligatione quoad specificationem, quæ tunc durabat; vt supra declaraui. Pertinebant enim huiusmodi irregularitates ad ritus illarum cæremoniarum, & ad modum exercendi illas per legem institutum, & ideo durante institutione, durabat etiam obligatio non exercendi illas cum tali indecentia legali, nisi præmissa purificatione, & ita durabat vterque effectus.

Dico quarto. Quandiu lex non fuit mortifera, opera eius valere potuerunt ad spiritualem sanctificationem operantium per modum meriti, vel satisfactionis ex opere operantis, si ex fide, & charitate fierent. Quod enim Ezechiel. 20. dicitur, *Dedi eis præcepta mea, quæ faciens homo viuet in eis*, etiam si de spirituali vita intelligatur, verum habet pro toto illo tempore, pro quo lex non fuit mortifera. Ratio est, quia pro toto illo tempore illa lex quoad institutionem durauit; ergo opera eius erant opera honesta, religiosa, & Deo placita: ergo si ex fide, & charitate fierent, erant meritoria vitæ æternæ; & augmenti gratiæ, & satisfactoria pro temporali pœna. Nam hæc omnia ex parte operis non fundantur in obligatione legis, sed in honestate operis, quā honestatem habere potest opus in ordine ad legem vt instituentem, etiam si cessauerit eius obligatio. Confirmatur, quia opus factum ex conscientia erronea inuincibilis ignorantiæ, ac propterea honestum, est meritorium apud Deū, si aliæ condiones concurrant; ergo multo magis opus factum ad cultum Dei secundum quandā veram institutionem eius, est de se capax meriti, si aliunde operans sit in gratia, & ex fide operaretur, etiā si non ex necessitate legis id faciat, hoc enim non impedit meritum, vt patet in operibus consiliorum, vel in Eleemosyna ex supererogatione facta. Eo vel maxime, quod multi Iudęorum conuersi ad Christum ex ignorantia inuincibili potuerūt illa opera facere pro aliquo tempore quasi necessaria ex lege, quia sine culpa putabant obligationem eius non cessasse.

11 *Ad quid valebāt opera ex illa lege facta dū quam mortifera fuerit.*

B

C

Dices. Cur dicitur illa lex mortua pro illo tempore, si opera eius tam viua erant (vt sic dicam) pro illo tempore, vt possent etiam spiritualiter iustificare saltem quoad augmentum iustitiæ coram Deo. Respondetur primo, opera illa, vt supra dictum est, non habuisse huiusmodi vitam ab ipsa lege, sed à fide viua, seu à gratia, & charitate, quam fides impetrat. Est autem tanta vis gratiæ, & charitatis, vt etiam opera legis mortua ita possit viuificare, vt faciat illa meritoria apud Deum. Secundo dicitur, legem illam non fuisse simpliciter mortuam pro illo tempore quoad omnia, sed quoad obligationem, quia vero obligatio est veluti primarius effectus legis, ideo in communi modo loquendi inde denominata est mortua. Re tamen vera mansit aliquo tempore viua quoad institutionem, seu in ratione cuiusdam regulæ operandi ea, quæ ad diuinum cultum pertinerent, inde enim fit, vt opera facta per conformitatem ad talem legem, haberent honestatem moralem religionis, ac subinde vt facta ex fide, & informata charitate, essent meritoria, & sanctificatiua animæ ex opere operantis.

12 *Obiect.*

Resp. 1.

2. Resp.

D

CAPVT XXII.

Quando Circuncisio cessauerit quoad sanctificationem infantium.

1 SVperest dicendum de sanctificatione extra, vel vltra meritum operantis, vel recipientis, quod solum habet locum in circuncisione paruulorum, nam reliquæ cæremoniæ illius legis non habebant talem effectum, nec circuncisio ipsa in adultis, vt nunc suppono ex supra dictis, & ex materia de Sacramentis. In quo puncto aliqui dicunt, circuncisionem euacuatam fuisse in die mortis Christi in ratione remedij paruulorum quoad originale peccatum, alij in die Resurrectionis, vel Pentecostes. Alii vero putant, fuisse vtilem vsque ad perfectam Euangelij promulgationem, & ita neque in die Pentecostes, neque per aliquot annos fuisse euacuatam circuncisionem quoad fructum. Sed hoc resoluendum censeo iuxta principia posita de cessatione illius legis quoad obligationem, & cum eadem proportione. Et quia eadem est ratio quoad hoc de circuncisione pro Iudæis, & de sacramento legis naturæ, quo vti poterant fideles, qui erant inter gentiles ante Christi aduentum, ideo de vtroque simul dicam.

Variæ sententiæ proponuntur.

2 Primo ergo assero, huiusmodi remedia non fuisse euacuata in puncto mortis vel resurrectionis Christi, neque vsque ad diem Pentecostes exclusiue. Probatur, quia toto illo tempore nondum baptismus erat necessarius ad salutem; ergo adhuc priora remedia erant vtilia, nam si illa inutilia facta essent, tota virtus reducta esset ad baptismum, & consequenter iã fuisset necessarius. Antecedens significatur sufficienter à Concilio Trid. sess. 6. c. 4. dicente, *A promulgatione Euangelij neminem iustificari à peccato originali sine baptismo in re, vel in voto*; sentit ergo, ante illud tempus non incepisse Baptismi necessitatẽ. Ratio etiam id conuincit, quia ante Christi mortẽ non erat talis necessitas, vt omnes fatentur, & à morte vsque ad aduentum Spiritus sancti nulla noua promulgatio baptismi facta est, neque illi aliquid additum, ex quo illa necessitas oriri potuerit. Vnde merito D. Thomas 3. p. q. 66. art. 2. docuit Præceptum baptismi non obligasse, donec Christus post Resurrectionem dixit Apostolis, *euntes docete omnes gentes baptizantes eos.* Vt autẽ ibi notaui disp. 31. sect. 1. circa finem, non est existimandum, eodem die, & momento quo Christus Dominus illa verba protulit, cœpisse præceptum baptismi obligare, sed quando Apostoli executioni mandarunt, quod tunc Christus præcepit, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos, &c.* quod ante Pentecostem factũ non est. Et confirmatur, quia incredibile est, infantes omnes eo tempore mãsisse sine remedio, quod moraliter eis applicari posset; hoc autem sequutum fuisset, si vtilitas circuncisionis antea sublata fuisset; ergo & illud prius est incredibile. Consequentia cũ Maiori notæ sunt. Minor autẽ probatur quia licet baptismus esset institutus, non tamen sufficienter propositus maiori parti hominum; ergo non poterat moraliter applicari, & esse vtilis.

Huiusmodi remedia nõ fuisse euacuata in puncto mortis vel resurrectionis Christi, nec vsq; ad diem Pentecostes exclusiue.

Conc. Trid.

D. Thom.

Confir.

3 Respondent aliqui, non esse inconueniẽs illud, quod infertur, quia illa impotentia erat per accidens ex ignorãtia parentũ, nã remedium de se sufficiens iã erat datum, & legislator optime potest reuocare priuilegiũ, vel irritare factum à die, in quo condit aliam legẽ, etiã si ad notitiam subditorũ non peruenerit. Sed hoc profecto alienũ est à diuina prouidentia (nam de potentia absoluta non disputauimus.) Postquam enim Deus ex se voluit omnes homines saluos facere, debuit constituere remedium humano modo possibile, & vtile, baptismus autem institutus, & non sufficienter promulgatus non erat remediũ humano modo vtile, nec pro toto mundo possibile. Præter quam quod Christus Dominus, non statuit obligationẽ suæ legis in puncto passionis magis quã antea, & idẽ est de puncto Resurrectionis, & quolibet alio vsque ad promulgationem illius, vt infra dicã. Et incredibile etiã est passionẽ Christi statim attulisse tam magnũ nocumentum omnibus infantibus, qui pro illo tẽpore, sancto & legitimo ritu circumcidebantur, & aliàs baptizari moraliter non poterant, vel etiam si possent, parẽtes eorũ nondum eos baptizare tenebantur. Aliter respondet Soto supra, circuncisionem eo tempore fuisse vtilem secundũ generalẽ rationẽ protestationis fidei, nõ secundũ specialẽ rationem sacramenti legis veteris. Sed hoc habere posset locum, si circuncisio tunc fuisset mortua, cum tamen dictũ sit, illam tunc nondum fuisse mortuam quoad obligationẽ, nec quoad vtilitatem esse potuit, & ita non habet locum distinctio. Vt omittam, fortasse circuncisionem nunquam aliter fuisse vtilem, quam remedium legis naturæ, sed tantũ pro Iudaico populo generale remediũ determinatum fuisse ad talẽ cæremoniã; ergo sicut remediũ legis naturæ non cessauit ante baptismi necessitatem introductam. Ita nec circumcisio pro illo populo, quia neutrum remedium per se ablatum est, sed ad introductionem alterius perfectioris, ac propositi vt necessarij, nimirum baptismi.

Responsio aliquorum. Refellitur Resp.

Responsio Soto.

Refellitur.

4 Vnde infero, à die Pentecostes ita cessasse Sacramentũ circuncisionis quoad fructum gratiæ, qui in eo dabatur, sicut cœpit baptismus esse ad salutem necessarius. Probatur, quia vnũ remedium quoad dictũ effectum non fuit exclusum nisi per necessitatẽ alterius, vt ostensum est. Cõfirmatur, quia remediũ legis naturę quod durabat in gentibus fidelibus, non fuit antea neque alio modo priuatum sua vtilitate, propter rationem factã, & quia non fuisset alius conueniens prouidentię modus; ergo eadẽ proportione iudicandũ est de circuncisione quoad infantes Iudæorum. Vnde fit, vt non simul facta sint inutilia illa antiqua sacramenta pro toto orbe, sed successiue, sicut lex gratię introducebatur & obligare incipiebat, quia eodem modo incipiebat baptismus esse necessarius, & ita pari modo desinebant tã circuncisio, quam sacramentum legis naturæ esse vtilia.

Ita cessauit circuncisio in die Pentecostes quo ad fructum gratiæ sicut cœpit baptismus esse ad salutem necessarius.

5 Dices, non esse in hoc parem rationem de populo Iudaico, & gentili. Nam quoad Iudaicũ, in die Pentecostes fuit satis consummata promulgatio baptismi, quia hæc quodammodo inchoata fuerat toto tempore prędicationis Christi, & Apostolorum viuente ipso. Non vero gentibus nam ipsemet Christus dixerat, *In viam gentiũ ne abieritis*, & de se dicebat, *Nõ sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel*, quia illis tantũ tũc fiebat promulgatio. In die autẽ Pentecostes erant in Hierusalem congregati Iudæi ex omni natione quæ sub cœlo est; ergo pro illis satis fuit tũc consũmata promulgatio; ergo pro illis cessauit tũc tota vtilitas circũcisionis; ergo fuit euacuata

Obiect.

cuata omnino, quia tantum pro illis vtilis erat. Responsio. 1. Respondetur in primis, etiamsi antecedens cōcederetur, habere tunc locum distinctionem Soti, quia licet tunc circuncisio non esset vtilis ratione legis veteris, fuisset vtilis ex generali ratione remedij legis naturæ, quia esset protestatio fidei, cum nondum lex vetus esset mortifera. Resp. Melius vero dicitur, argumentum probare, intra breuius tempus cessasse circuncisionem pro Iudæis, quam remedium legis naturę pro gentibus, non tamen quod statim eo die pro omnibus Iudæis per vniuersum orbem dispersis cessauerit circuncisio, quia licet fides Christi antea prædicari cœperit; tamen necessitas baptismi non fuit antea prædicata, & ideo in die Pentecostes cæpit eius promulgatio, quæ non poterat diffundi humano more in omnes prouincias, in quibus Iudæi habitabant. Et ideo etiam ad hanc promulgationem sufficiens tempus concedendum est, ne dicamus, omnes illos paruulos fuisse priuatos remedio antē oportunum tempus. Item, quia lex circuncisionis non prius, nec alio modo mortua est, vt ex supra dictis constat. Et iuxta hanc doctrinam accommodanda, & explicanda sunt quæ dixi 3. tom. 3. part. disput. 27. sect. 4.

6 Dices. Iudęi iam non applicabant illud remediū ex vera fide; ergo non poterat esse vtile. Patet consequentia, quia non erat vtile. nisi quatenus applicabat fidem. Antecedens autem patet, quia applicabant illud ex fide venturi Messiæ, & in signum eius, quod falsum iam erat. Resp. Respondetur, errorem illum quoad circunstantiam temporis fuisse priuatum, & fortasse in multis per ignorantiam inuincibilē excusatum Vnde non excludebat veram fidem de Messia promisso, nec reddebat falsam significationem ipsius sacramenti, vt supra declaraui, ideoque error ille non impediebat fructum. Sicut nunc A error priuatus in ministro baptismi, si non excludat generalem intentionem sacramenti, non impedit effectum eius. Et patet, quia viuente Christo Domino, poterat similis error misceri in mysterio circuncisionis, & tamen non propterea reddebatur inutile. Dici etiam potest in illa existimatione distinguendam esse fidem de substantia mysterij, abstrahendo à circunstantia temporis. ab errore circa temporis differentiam, & priori modo fuisse veram fidem, quia solum erat de Christo in aliquo tempore venturo, abstrahendo, vtrum iam venisset, nec ne, & vt sic, fuisse vtilem protestationem fidei factam siue per circuncisionem, siue per sacramētum legis naturæ, non obstante falsa opinione priuata, quæ circa temporis differentiam misceri poterat.

Dices tandem, ergo etiam nunc si inueniretur 7 Obiect. B aliquis Iudæus habens ignorantiam inuincibilem Christianæ veritatis, & bona fide circuncideret filium, illa circuncisio esset vtilis, nam videtur eadem ratio. Respondetur esse longe dissimilem rationem, ideoque negari consequentiam. Respons. De remedio legis naturæ quid dicendum. Quia ex quo baptismus necessarius esse cœpit, circuncisio in se omnino inutilis facta est, & illa ignorantia est per accidens, quæ non dat virtutem, nec restituit, vt sic dicam, vtilitatem illi operi. Sicut etiam de remedio legis naturæ in vniuersum dicendum nunc est, vt suppono ex materia de baptismo. Et ideo attente in hac Duplex ignorātia diligenter distinguenda. materia distinguendum est inter ignorantiam prouenientem ex defectu promulgationis, seu temporis sufficientis ad illam, vel prouenientē C ex alijs humanis impedimentis, non obstante promulgatione iam facta. Nam prior ignorantia est per se, ex impotentia simpliciter, ac proinde consideratur ex parte legis, vt eo tempore necessitatem non inducat. Alia vero ignorantia est per accidens, & non consideratur.

FINIS LIBRI NONI.

INDEX CAPITVM
LIBRI DECIMI.

LIBER DECIMVS, DE NOVA LEGE DIVINA.

A DISTINXIMVS in superioribus diuinam legem in veterem, & nouam, idcoque post tractatum de lege veteri solũ superest dicendũ de noua, quę in Scriptura sacra varijs nominibus appellatur. Nam à Paulo interdum appellatur, *Lex fidei* ad Roman. 3. vocatur etiam, *Lex spiritus vitæ*, ad Romanos 8. vnde communiter appellatur lex gratiæ; nam gratia est spiritus nostræ vitæ, vel etiam vita nostri spiritus. Imo solet interdum gratia simpliciter appellari, iuxta illud Ioannis 1. *Lex per Moysem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Et ideo Paulus ad Galatas quinto, dixit. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Propter quod etiam vocatur hęc lex amoris, quia spiritus gratiæ est spiritus amoris, iuxta illud Pauli ad Romanos 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater*, qui est *spiritus dilectionis*, vt idem Paulus dicit 2. ad Timotheum primo. Et inde etiam vocatur interdum, *Lex libertatis*, Iacobi primo, quia *vbi spiritus Domini, ibi libertas*. 2. ad Corinth. 3. & ob eandem causam dicitur *Lex scripta in corde*, Iere. 31 & ad Hebræ. 8. & 10. quia diuina gratia, & amor menti infundũtur. Denique appellatur, *Lex noua*, vel quia totum hominem per gratiam renouat, vt sumitur ex Augustin. tract. 65. in Ioan. vel quia est vltima lex à Deo data, quæ priorem antiquauit, vt sensit Cyrillus libro 9. in Ioan. c. 23. explicans verba illa Christi Ioannis 13. *Mandatum nouum do vobis*, quæ licet de mandato amoris specialiter dicta fuerint, merito ad totam legem amoris, quæ in præcepto amandi virtute continetur, & ab eodem Christo data est, accommodantur, ac propterea etiam hęc lex ab authore suo *Lex Christi* appellatur. His ergo varijs nominibus excellentia huius legis, & eius causæ, effectus, & proprietates insinuantur, quę à nobis sigillatim tractanda sunt eodem ordine, quo de cæteris legibus disputauimus. Et quam ex diuisione superius data, & ex tot Scripturæ testimonijs supponamus, datam esse à Deo huiusmodi legem, nihilominus propter hęreticorum importunitatem, pauca de huius legis veritate, & proprietate præmittenda sunt.

CAPVT I.

Vtrum lex noua sit vera, & propria lex & Christus Dominus perfectissimus legislator.

1 EX attributis quæ Scriptura noui testamenti huic legi tribuit per tot nomina superius proposita, sumpserunt occasionem hæretici huius temporis negandi veritatẽ huius legis, & in summa eam omnino è medio tollendi. Nam quia propria ratio legis in hoc consistit, quod sit præceptum commune, ac proprium imperium, obligationem inducens, negant, legem Christi esse veram legẽ in hac legis proprietate & rigore, & consequenter etiam negãt, Christũ ipsum fuisse verũ legislatorem in eadem proprietate. Ita sentit Luther. lib. de Libertat. Christiana, & in Epist. ad Galat. cuius verba refert Bellar. l. 4. de Iustificat. c. 1. & in eodem errore fuit Caluin. apud Stapletonium in Epist. ad Roman. c. 3. itẽ Beza, & alij. Et ex hoc principio inferunt falsas quasdam differentias inter testamentum vetus, & nouũ, & legẽ Moysi, & Christi, quas infra suo loco refutabimus. Fundantur autẽ primo in B omnibus illis testimonijs, quibus probare solent libertatem Christianorum, & præsertim iustorum ab omni lege, vt est illud, *Iusto non est lex posita*. 1. ad Timot. 1. & illud, *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Quia vero hæc loca generaliter supra tractata sunt in libr. 1. & de lege humana in lib. 3. vbi dicta testimonia explicata sunt, ideo illis prætermissis, hic addere possumus argumẽta quibus specialiter suadere tentant, Christum non onerasse homines nouis præceptis vltra legem fidei.

Hæreticorũ dogma. *Luther.* *Bellarm.* *Caluin.* *Stapleton.* *Beza.* *Fundamentum.* *1. Tim. 1.*

2 Hoc autem suadẽt primo ex eo, quod hæc lex specialiter appellatur, *Lex fidei*, ad Rom. 3. tanquam à proprio, & quasi adæquato obiecto, & vnico præcepto suo, quod etiam colligunt ex illo Matth. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit condemnabitur*, vbi sola fides tanquã necessaria proponitur. *Primo.* Secũdo ex appellatione gratię, gratia enim non est propria lex, C lex autem Christi non est aliud, nisi ipsa gratia, & ideo exclusa lege per Moysem data Christus solum dicitur fecisse gratiam, & veritatem, id est, complementum veteris legis, nulla facta mentione legis nouæ ab ipso latę. *Secundo.* Tertio ex appellatione legis libertatis, obligare enim per noua præcepta repugnaret libertati huius legis per Christum inductæ. Cur n. magis diceretur hæc lex libertatis, quam lex Moysi, si præceptis oneraret, sicut illa: nam quod sint plura, vel pauciora præcepta, nõ sufficit ad absolutam libertatem & interdum onus paucorum præceptorum propter eorum grauitatem potest esse maius, quam plurium. *Tertio.* Quarto ex appellatione Euangelij sumpta ex illis Christi verbis, *Prædicate Euangelium omni creaturæ*, nam per hoc nihil aliud præcepit prædicare, nisi legem suam: Euangelium *Quarto.*

autem

autem non significat propriam legem, sed bonum nuntium, vt notauit Augustinus libro secundo contra Faust. in capite secundo. Est ergo lex gratiæ tantum bonum nuntium, quia vitam æternam absolute promittit omnibus credentibus, vel ad summum sub conditione fidei omnibus hominibus, cum lex vetus nihil promitteret, nisi sub conditione mandatorum, iuxta illud, *Quæ fecerit ea, viuet in illis*, Ezechiel. 20.

August.

Ezech. 20.

3 *Catholica veritas Christum Dominum non solum fuisse Redemptorem sed verum & proprium legislatorem.* *Conc. Trid.* *Isai. 33.*

Dicendum vero primo est Christum Dominum non solum fuisse redemptorem, sed etiam fuisse verum, & proprium legislatorem. Hæc assertio est de fide, definita in Concilio Tridentino sessione sexta Canon. 21. quę probatur primo ex verbis Isaiæ 33. *Dominus Iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster*, vbi non loquitur Propheta de Deo tantum vt Deus est, sed aperte de Messia, de quo præmiserat, *Domine miserere nostri, te enim expectauimus*, & infra, *Regem in decore suo videbunt oculi eius*, & postea subiungit prædicta verba, & de eodem concludit, *Ipse saluabit nos*, ac si aperte dicat Christum non solum fuisse venturum ad saluandum, sed etiam ad leges ferendas. Et ita illum locum de Christo, & Ecclesia exposuerũt Hieronymus, & Cyrillus Alexandrinus ibi. Et sine dubio intelligenda sunt omnia illa verba cum proprietate, tum quia nihil est, quod ad improprium, vel metaphoricum sensum cogat, tum etiam quia Christus est proprie Saluator, & proprie Iudex cui Pater omne dedit iudicim, vt ipse testatur, Ioannes quinto, & de illo testantur Actorum 10. & 17. Petrus & Paulus. Et etiã proprijssime Rex, iuxta illud Psalmi secundi, *Ego constitutus sum Rex ab eo super Sion montem Sanctum eius, & cætera*, & illud Psal. 71. *Deus iudicium tuum Regi da, & cætera*, quæ de Christo sine dubio sunt dicta, vt Ecclesia, & Patres intelligunt, & contextus ipse cogit, & confirmant verba Angeli ad Mariam Lucæ in capite primo, *Dabit illi Dominus sedem Dauid Patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum*. Et ipsemet Christus coram Pilato testatus est, *Tu dicis, quia Rex sum ego*: ergo cum eadem proprietate prædictum est de illo fore legislatorem.

Hieron. Cyril Alexandr.

Ioan. 5.

Act. 10. & 17. *Psal. 2. & 71.*

Luc. 1.

Ratione probatur.

4 Imo ex eisdem verbis colligitur optima ratio, nam omnis Rex ex vi sui dominij, & potestatis est legislator, sed Christus est perfectissimus Rex; ergo est proprie legislator. Idemque probari potest ex munere iudicis, nam quando iudex est supremus, & summe perfectus, simul est legislator iuxta illud Iacobi 4. *Vnus est legislator, & iudex, qui potest perdere & saluare*. Denique potest simile sumi argumẽtum ex munere summi Pontificis, quod Christo tribuit Paulus ad Hebræos septimo, & sequentibus. Nam ad Sũmum Pontificem pertinet, vt possit etiam leges ferre in his, quę ad Deum spectant; ergo hæc potestas maxime fuit in Christo, quia fuit perfectissimus Pontifex, & caput Ecclesiæ. Dicent fortasse, non illi defuisse potestatem, tamen non illa vsum fuisse, & ita fuisse legislatorem quasi in habitu, non in actu. Sed hæc euasio ineptissima est, tum quia nomen legiferi, aut legislatoris plus significat, tum etiam quia ita Christus est Iudex, & Rex, vt actu iudicet & gubernet; ergo ita etiam est legislator, tum præterea, quia non frustra illam potestatem assumpsit, sed vt perfecte suos subditos regeret, & gubernaret, tũ denique quia ex Scriptura constat prophetiam

Refellitur.

A illam factam esse non solum de potestate, sed etiam expresse de actu Ierem. 31. *Ecce dies veniũt, dixit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fedus nouum*, & infra, *Dabo legem meam in visceribus eorum*, quam promissionem per Christum esse impletam, docuit Paulus ad Hebræos 8. & 10. & ex sequenti assertione aperte constabit.

Ierem. 31. *Heb. 8. & 10.*

Dico ergo secundo. Lex Christi, seu lex noua est vera, ac proprijssima lex præceptiua. Est etiam de fide definita in eodem Concilio Tridentino sess. 6. Canon. 19. illis verbis, *Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Euangelio præter fidem, anathema sit*, & ideo in Canone 21. cum definit Christum datum esse hominibus etiam vt legislatorem, addidit, *Cui obediant*, obedientia autem respondet proprio præcepto, seu legi actuali. Præterea fuerat hęc lex promissa Isaiæ 2. *De Sion exibit lex, & verbum* B *Domini de Ierusalem*, vbi constat, esse manifestam prophetiam de aduentu, & prædicatione Christi, & proprietas verbi, *Lex* iuxta veram regulã interpretandi Scripturam retinenda est, & ita exposuit August. lib. 18. de Ciuit. c. 50. & lib. 17. ca. 17. adiungit illud Psal. 109. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Quod ita clarum est*, inquit, *vt non solum infideliter, & infeliciter sed etiam imprudenter negetur. Et ipsi quidem fatentur inimici ex Sion missam fuisse legem Christi, quod Euangelium nos vocamus, & eam virgam virtutis eius agnoscimus*. Vnde licet vox *Virga*, ibi ad literam metaphorica sit, optime tamen declarat proprietatem legis, quæ consistit in præcipiendo, & regendo iuxta illud Psal. 2. *Reges eos in virga ferrea, &c.* id est, inflexibili, & omnino recta.

5 *Lex Christi est vera ac proprijssima lex præceptiua* *Conc. Trid.*

Isai. 2.

August.

Psal. 109.

Psal. 2.

Præterea in nouo testamento euidenter ostẽditur impleta per Christum hæc prophetia, nam Matth. 5. cœpit Christus ostendere legislationem C suam, perfectius declarando naturalem legem, quam antea intelligeretur sæpius dicens, *Ego autem dico vobis, &c.* Et similiter de præcepto charitatis dixit Ioan. 13. *Mandatũ nouũ do vobis*, & c. 14. *Hoc est præceptum, vt diligatis inuicem*. Tulit etiam positiua præcepta, vt de baptismo Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit*, vbi necessitas medij formalius explicatur, tamen in hac inuoluitur, vel supponitur necessitas præcepti. Et eodem modo includitur præceptum Eucharistię in verbis Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c.* & pręceptum confessionis in illis Ioan. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur illis, & quorum retinueritis retenta sunt*. Et pręceptum noui sacrificij habetur in verbis illis, *Hoc facite in meã commemorationẽ* Luc. 22. Ac generaliter de tota sua lege, D & specialiter de Baptismo tanquam de ianua eius dixit Matth. vlt. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sãcti, docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis*. In quibus verbis, & alijs ponderanda est vox mandati, & pręcepti, nam inde aperte colligitur, legem Christi esse præceptiuam, ac subinde propriam legem. Et ad idem ponderari potest nomen testamenti, & pacti, quo vtitur Ieremias, & exponit Paulus, quia hoc nomine significari solet in Scriptura, lex supernaturalis, & positiua à Deo data. Et ita exponit locum Ieremiæ Hieronym. ibi. & latius August. de Spirit. & Liter. c. 26. & 27. vbi ex professo ostendit, testamentum, quod ibi permittitur, non includere tantum legem naturalem, sed etiam specialem legem à Christo latam, vt in cap. 3. latius explicabimus.

6 *Confir. Matt. 5.*

Ioan. 13. & 14. *Ioan. 3.*

Ioan. 6. *Ioan 20.*

Luc. 22.

Matth. vlt.

August.

Ratione

7 *Ratione probatur.* Ratione etiam potest hæc veritas ostendi, quia Christus Dominus ad fidem suam, & dilectionem in mundo propagandam, & conseruandam, & vt mediante hac fide viua fructus redemptionis suæ futuris post se hominibus cōmunicaretur, Ecclesiam suam instituit tanquam vnam spiritualem Rempublicam, in qua ipse regnaret, & vnum corpus mysticum, in quo ipse esset caput, ergo ad prouidentiam eius pertinuit, legem aliquam huic Ecclesiæ dare, per quam in sua institutione, & conuenienti ordine, ac gubernatione conseruari possit. Antecedens constat ex verbis Christi Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Et hanc Ecclesiam nomine ouilis significauit Ioannes 10. dicens, *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus Pastor.* Quo exemplo declarat vnitatem huius Ecclesiæ, & regimen eius sub vno Pastore, vel ipso Christo, vel eius Vicario. Et pro his omnibus ait, se ponere animam suam. Et ideo Paulus Actorum 21. ad Pastores Ecclesiæ dicit, *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Ex quibus loquutionibus & ex multis alijs, quæ in nouo testamento, præsertim in Epistolis Pauli leguntur, & ex vnitate Ecclesiæ in symbolo Apostolorum definita, manifeste constat, Ecclesiam Christi esse vnum mysticum corpus ordinatum ad æternam fœlicitatem, & veram iustitiam per Christum consequendam, indigens spirituali regimine ad suam conseruationem, & ad hunc finem assequendum. Iam ergo probatur prima consequentia, quæ lumine naturali videtur euidens, considerata naturali hominis conditione, & alijs rationibus, propter quas in libro primo diximus, necessarias esse hominibus leges, quia homo est animal sociale, qui non potest conuenienter conseruari, nisi in communitate perfecta, nec talis communitas potest sine legibus recte gubernari, & ideo iuxta varietatē communitatū, & diuersos fines earū, variæ etiā legés traduntur, vt ex vsu & ex superioribus libris satis manifestum est. Cum ergo Ecclesia sit noua Respublica nouo modo congregata, & ad altissimum finem ordinata, pertinuit ad sapientem prouidentiam Christi fundatoris eius, & ad eiusdem Ecclesiæ perfectionem, & stabilitatem, habere à suo fundatore aliquam legem saltem circa principalia fundamenta talis communitatis, quia sine lege non posset in sua vnitate moraliter cōseruari, vt ex ijs, quæ de materia huius legis dicemus, euidentius constabit.

8 *Ad fundamentū Hæreticorum.* Ad fundamentum ergo hæreticorum negamus, pertinuisse ad suaue iugum Christi nullum præceptorum onus hominibus imponere, propter legem vnam fidei, vt ab ipsis explicatur. Tum quia non est minus necessaria lex charitatis, quam lex fidei, tum etiam quia ad conseruationem ipsius fidei, & ad exercitium eius, tam in cultu Dei, quam in iustificatione hominis alia præcepta erant necessaria, quæ grauia non sunt, quia ipso spiritu fidei, & nouæ legis redduntur suauia, vt infra dicemus. Neque huic veritati obstat prima appellatio huius legis, qua vocatur, *Lex fidei,* *Lex fidei quid significat.* quia hoc nomine non significatur solum præceptum credendi, nam etiam dicitur lex amoris, & vocatur etiam lex spiritus vitæ, sub quo titulo comprehendi possunt omnia opera necessaria ad spiritualem vitam. Dicitur ergo lex fidei, quia in se habet spiritum, & gratiam, cuius fundamentum, & radix est fides, & quia omnia, quæ præcipit sunt principaliter fundata in fide, & ad iustitiam fidei consequendam sunt valida. Et ita fere exposuit Augustin. libro de Spirit. & Liter. capite 13. & 14. *August.* Minusque iuuant hæreticos verba illa, *Qui non crediderit condemnabitur;* nā intelligenda sunt, de fide viua, seu quod idem est de illo, qui credit sicut oportet, id est, non solum speculatiue, sed etiam practice, vitam suam cum sua fide confirmando. Nam alias constat ex Euangelio Matth. 25. homines condemnari non solum propter defectum fidei, sed etiam propter defectum operum, nam *Deus reddet vnicuique secundum opera sua* ad Rom. 2. & ideo monet Petrus. 2. Epistol. cap. 1. *Satagite, vt per bona opera certam vestram electionem, & vocationem faciatis.*

Deinde non obstat secunda appellatio *legis gratiæ,* seu *gratiæ*, nam licet interdum vocetur gratia ab eo quod præcipuum est in ipsa, & maxime intentum, non excluduntur præcepta conuenientia statui gratiæ, & ideo lex etiam appellatur. Neque oportet, vt in singulis locis vtrumque explicetur. Quamuis ergo Ioan. cap. 1. solum dicat Christum fecisse gratiam, non excludit dedisse legem, quod in alijs locis explicatur. Imo ibi etiam comprehendi potest sub nomine veritatis, tum quia ad hanc veritatem pertinuit dare nouam legem promissam, tum etiam quia legislatio, vt est pars iustitiæ, sub veritate comprehendi potest. 9

Neque plus obstat tertia appellatio legis libertatis, iam enim in superioribus explicatum est, libertatem Christianam non excludere omnium legum obligationem, sed vel obligationem legis veteris, vel legis peccati, aut eius seruitutem, non vero legis naturalis, aut humanæ hominibus conuenientis. Quod si hanc non excludit, multo minus excludet obligationē legis diuinę à Christo latę, & maxime necessariæ, vt declaratū est. Et ideo Paul. 1. ad Cor. 9. cū dixisset *Factus sum ijs qui sine lege erant tanquam sine lege essem,* id declarās subiungit. Cū sine lege Dei nō essem, sed in lege essem Christi, & ad Rom. 6. cū dixisset. *Nō estis sub lege, sed sub gratia,* ad excludendam falsam interpretationem & imprudentem libertatem hæreticorum, interrogat, *Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia?* & respondet, *Absit.* & clarissime ad Gal. 5. cum dixisset. *Vos in libertatem vocati estis fratres,* addit correctionem, *tantum ne libertatem in occasionē detis carnis, sed per charitatem spiritus seruite inuicem, omnis enim lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum,* Ex quo colligi etiam potest ratio, ob quam dicatur lex Christi lex libertatis, vel quia legē veterē abstulit, vel quia est lex amoris, & non timoris, sicut lex vetus, & ita non coacte, sed spontaneè, & maxima voluntate, ac libertate ad suā obseruantiam inducit, vel quia liberat à seruitute peccati, imo & à lege fomitis, nā licet fomitē non auferat, dat vires ad vincendum illum, vt sensit Aug. l. 1. de Continentia cap. 13. & de Natur. & grat. cap 57.

(margin: 10 Lex libertatis quid significet. — 1. Cor. 9. — Rom. 6. — August.)

11 *Ad quartū* Ad quartū denique ex nomine Euangelij nullum argumentum sumitur, tum quia licet Euangelium denominatum fuerit à bono nuntio Regni cœlorum, & salutis per Christum factę, nō exclu-

excludit reliqua, tum etiam quia illud bonum nuntium promissionis Regni cœlorum in Euãgelio non fit, nisi sub promissione seruandi legem Christi. Et hæretici hoc negantes contra expressa verba Christi & contra alias Scripturas loquuntur, nam Ioann. 15. expresse posuit Christus conditionem, dicens, *Vos amici mei estis, si feceritis ea, quæ ego præcipio vobis*, & iterum *Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea*, & cap. 14. *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me*, & ad Roman. 8. cum Paulus dixisset, *Si filij; & hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*, statim subiungit conditionem, *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur*, quæ est conditio non tantum fidei, sed etiam operum, & 2. ad Timoth. 2. *Siquis*, inquit, *emundauerit se ab istis, erit vas in honorem*, & iterum, *Si sustinebimus, & conregnabimus*, & c. 4. *Reposita*, inquit, *est mihi corona iustitiæ, &c.* Et infra, *Non solum autem mihi sed & ijs, qui diligunt aduentum eius*, vbi virtute includitur conditio non tantum fidei, sed etiam dilectionis, Et eadem includitur in omnibus testimonijs, in quibus promissio fit facientibus voluntatẽ Patris, vt Matt. 7. vel obediẽtibus, vt ad Hebr. 5. vbi de Christo dicitur, *Didicit ex his, quæ passus est obedientiã, & consũmatus factus est omnibus obtẽperantibus sibi, causa salutis æternæ.* Et eodem modo in ipsa prima annunciatione Regni cœlorum, quæ in Euangelio habetur, ponitur conditio pœnitentiæ, sic enim aiebat Ioannes, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum Cœlorum*, ergo Euangelium non excludit obedientiam, & obseruantiam legis Christi, non ergo repugnat vera lex cum Euangelio.

Ioan. 15. *Cap 14.* *Rom 8.* *2. Tim. 2.* *Cap 4.* *Matt. 7.* *Hebr 5.*

CAPVT II.

Quæ sit materia legis nouæ, & quæ præcepta eius.

1 *Materia legis nouæ.*

Ex causis legis nouæ efficiens, & finalis satis explicatæ manent ex dictis in capite præcedenti. Ibi enim ostendimus, legislatorem huius legis fuisse Christum Dominum, ac subinde Deum ipsum, tum quia ipse Christus Deus verus est, tum etiam quia per Christum, vt hominem Deus loquutus est nobis, iuxta illud ad Hebr. 1. *Nouissime loquutus est nobis in filio*, & inde in cap. 2. præfert legem nouam veteri, quia illa per angelos, hęc per Christum data est, & in citato loco 1. ad Corinth 9. inde concludit, se non esse sine lege Dei, quia est in lege Christi. Est ergo hæc lex diuina, & Christi, nec de eius causa efficiente aliud superest dicendum. Causa item finalis clara est ex dictis in superiori capite, nam finis vltimus huius legis est perducere homines ad regnum cœlorum, prout specialiter in hac lege promissum est, vtique tanquam iam reseratum, & in fine vitæ per exactam huius legis obseruationem consequendum, vt late declarauit Paulus ad Hebr. 9. Proximus autem finis generalis huius legis est perfecta sanctificatio fideliũ per verum, & perfectum cultum Dei, & per applicationem meritorum, & satisfactionũ Christi per media, & instrumenta ab ipso ad hunc finem instituta. Quod totum satis etiam constat ex nominibus, & attributis huius legis, quæ supra posuimus, & magis declarabitur ex dicendis infra de effectibus huius legis, nam finis, & effectus in idem coincidere solent. Intelligo autem hunc esse generalem finem, nam in parti-

Hebr. 1. *1. Cor. 9.* *Causa finalis.* *Hebr. 9.*

A culari singula præcepta habent suos fines proprios, nam alius est finis præcepti baptismi, alius confessionis, vel Eucharistiæ, vt per se notum est, & in omni lege pro diuersitate præceptorum ex natura rei est necessarium. Solum ergo superest dicendum de causa materiali, & formali per quas simul essentia, & substantia huius legis explicabitur.

2 Quod ergo spectat ad materiam huius legis, dicere in primis possumus illam partim moralem esse, partim cæremonialem, ac subinde præcepta huius legis in moralia, & cæremonialia distingui posse. Non addimus autẽ hic tertiũ membrũ iudicialiũ præceptorũ, quod in veteri lege posuimus, quia perfectio huius legis illum præceptorũ ordinem nec requirit nec admittit. Quod potest cõmode explicari ex duabus causis, efficiente, & finali supra explicatis. Nam

Materiam huius legis partim moralem partim cæremonialem esse.

B Christus Dominus auctor huius legis sicut temporale regnum sibi non assumpsit, nec temporale iudicium, vt ipse ad Pilatum respondit, *Regnum meum non est de hoc mundo*, Ioan. 18. & Luc. 12. & ad illum, qui postulauerat, *Dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem*, respondit, *Homo, quis me constituit iudicem inter vos?* Ita nec temporale regnum, aut rempublicam politicam instituit, sed solum Ecclesiam suam, quatenus congregatio est ad spiritualem finem per spiritualia media ordinata, & ideo per se tantum illas leges tulit, quæ ad hunc finem directe pertinebant. Leges autem iudiciales in lege veteri per se spectabant ad politicum regimen temporalis regni, & ideo Christus in sua lege nihil de pręceptis iudicialibus statuit. Quin imo etiã si in Ecclesia Christi, vt talis est, aliquæ leges iudiciales sint necessarię ad politicum regimen Ecclesiasticum, quod suo modo spirituale est, nihilominus noluit Christus Dominus per se ipsum illas

Ioan. 18.

C leges ferre, sed id Vicarijs suis commisit, potestatem ad illas ferendas eis tribuendo, & ideo illæ leges non sub lege diuina, sed sub canonica computantur. Proprie ergo loquendo de lege noua diuina in illa non inueniuntur præcepta iudicialia.

3 Alia vero duo membra in hac lege inueniri, certum est, colliguntur enim aperte ex locis Scripturæ supra citatis. Nam in primis de moralibus est totum cap. Matth. 5. vbi Christus virtute confert legem suam moralem cum morali antiqua, & ostendit perfectiori modo se illam tradere, ac declarare, dicens, *Ego autem dico vobis, &c.* Hanc enim vim habent dicta verba, vt communiter expositores notant, & August. sensit lib. 1. de Sermon. Domini in monte, & 1.

Duo membra dicta explicãtur. *Matt. 5.* *August.*

D Retractation. ca. 19. Deinde Ioan. 13. & 14. renouat præceptum dilectionis proximi, quod morale est, & illud suum specialiter appellat, in illo autem præcepto tota lex moralis virtute continetur, vt Paulus dixit, certum ergo est, pręcepta moralia contineri in lege noua, & obligare Christianos. Quod non solum est verum de præceptis fidei, spei, & charitatis (quæ suo modo inter moralia etiam computantur, vt superiori libro explicauimus) sed etiam de præceptis decalogi, & de omnibus, quæ ad illa reuocantur. Nam priora perfectissima sunt, & maxime pertinent ad perfectionem legis gratiæ, posteriora vero etiam sunt necessaria, quia sine illis vera iustitia subsistere non potest. Et ita Christus Dominus Matth. 7. generale principium tradidit, quod omnia moralia continet,

Quæcumque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis, cui consonat illud Pauli ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*, vbi non obscurè significat, legem Christi totam hanc materiam moralem complecti.

4 *Dubitatio.* Circa hanc verò partem dubitari potest, an in hac materia morali Christus Dominus aliquod positiuum præceptum addiderit, præter omnia præcepta moralia, quæ dicuntur esse iuris naturalis, siue consentanei rationali naturæ purè sumptæ, siue eleuatæ per gratiam, seu connaturalis ipsi gratiæ. Videtur enim Christus, multa præcepta positiua in hac materia addidisse. Nam in primis est axioma Theologorum, quos infrà referam, in lege noua non esse alia præcepta, nisi fidei, & sacramentorum. Ex quo axiomate nunc tantum sumo priorem partem affirmantem de præceptis fidei, nam illa inter moralia computantur, vt diximus, & tamen positiua sunt, vt præceptum credendi explicitè Trinitatem, vel mysteria Christi incarnati, passi, &c. hæc enim præcepta nec semper fuerunt, nec ex natura rei erant necessaria. Et eadem ratione possunt addi præcepta spei, nam tenemur in lege gratiæ sperare remissionem peccatorum, & gratiã explicitè per Christum, quæ obligatio nascitur ex speciali præcepto Christi, nam antea non erat. Item tenemur sperare ingressum in regnum cælorum statim post mortem, si peccati impedimẽtum omnino sublatum est, & similia. Præterea de præcepto charitatis Dei, quia tenemur explicitè diligere Deum trinum, & vnum. De dilectione autem proximi dixit Christus Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos*, vbi vocans præceptum *nouum*, indicat esse positiuum, nouitas autem videtur in hoc consistere, vt discipuli Christi, id est, Christiani particulare præceptum habeant se diligendi speciali modo, & peculiari titulo, quia in vno corpore eidem capiti Christo coniunguntur, sicut etiam Christus hoc titulo speciali modo illos diligit, eo quod sint membra sua. Et ita sentire videtur *Tolet.* Tolet. ibi in commentario, & annotat. 30. Vbi addit, præceptum illud non fuisse de dilectio ne proximi, quæ ad omnes homines extenditur, sed de dilectione, quam Christiani, eo quod Christiani sunt, inter se habere tenentur, & hoc præceptum ait esse proprium Christi, quia à solo ipso datum est, & nouum fuisse in nocte cœnæ, quia etiam ab ipso Christo antea datum non fuerat. Denique possumus similia facere argumenta de alijs præceptis moralibus, nam *Math. 5.* Math. 5. videtur Christus Dominus aliquas circunstantias in illis præcipere, quæ non sunt de iure naturæ, vt est præceptum de insolubilitate matrimonij, & de euitando iuramento per cælum, & terram, &c. Item præceptum illud: *Benefacite ijs, qui oderunt vos*. Item in præcepto orationis addidit specialem formã orandi *Math. 6.* Math. 6. & alijs locis videtur præcipere Christianis specialem frequentiam orandi, & modum explicitè petendi per ipsum *Ioan. 14. & 16.* Ioan. 14. & 16. imò totum præceptum orandi videtur positiuum, & maximè proprium Christianorum, licèt vsus orandi antiquior, & vniuersalior sit.

5 *In lege noua nullum esse additum à Christo præceptum positiuum morale.* Nihilominus dicendum est, in lege gratiæ nullum esse additum à Christo præceptum positiuum morale. Sumimus autem *morale* strictè, vt à cæremoniali distinguitur, nam vt libro superiori adnotauimus, etiã cæremoniales actus possunt dici morales, quatenus ad virtutem moralem religionis spectant, & eius honestatem moralem participant, in quo sensu Christus tulit aliquot moralia præcepta, vt mox patebit. Priori ergo modo intellecta hæc assertio sumitur ex dicto communi axiomate Theologorũ, & ex D. Thoma. 1. 2. quæst. 108. art. 1. in fine, & clarius artic. 2. in fine, vbi ait: *Lex noua nulla alia opera determinare debuit, & præcipiendo vel prohibendo, nisi Sacramenta, & moralia præcepta, quæ de se pertinent ad rationem virtutis, vt, non esse occidendum, vel furandum, & similia.* Vbi notãda sunt vltima verba, & exempla, negat enim esse in hac lege alia præcepta moralia, præter ea, quæ per se pertinent ad rationem virtutis, id est, quæ sunt necessaria ad virtutem, vt in vtroque articulo ipsemet explicat. imò inde rationem sumit, *quia cum hæc sit lex gratiæ, solum ea præcipere debuit, vel prohibere per quæ in gratiam introducamur, vel quæ pertinent ad rectum gratiæ vsum ex necessitate.* Additque *D.Thom.* B optimam confirmationem, quia in lege veteri non erant alia præcepta moralia præter ea, quæ *Confirm.* naturalia sunt, neque enim illa lex addebat positiuas determinationes moralibus præceptis, vt distinctis à iudicialibus, & cæremonialibus, quod supra etiam ostensum est; ergo multo minus lex noua debuit tales positiuas determinationes addere, *quia quantum ad hoc* (ait D. Thom.) *lex noua super veterem addere non debuit*, & in art. 1. *D.Thom.* circa finem ait, legem Euangelij, etiam quoad hoc, dici legem libertatis, quia lex vetus tam multa in particulari præcipiebat, vt ferè nihil liberę determinationi subditorum relinqueret, lex autem noua è conuerso nihil per legem positiuam determinat in materia morali, sed ea C solum præcipit, vel prohibet, quę habent necessariam conuenientiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionem operante consistit.

Constabit autem magis hæc veritas discur- 6 rendo per singulas partes inductionis in contrarium factæ, non possumus autem de singulis *Confirmat. doctrina tradita.* ex professo, & integrè dicere, quia oporteret multa ex alijs materijs inuoluere, quod à nostro instituto alienum est, solum ergo punctum pręsentis difficultatis in singulis attingemus. Circa præceptum ergo fidei duo distinguenda sunt, *Circa præceptum fidei duo distinguenda.* scilicet, reuelatio cum sufficienti propositione credendorum, & obligatio ad credendum ea, quæ reuelata, & proposita sunt. Vtrumque ergo repertum est in omni lege diuina, semperq; fuit D ad salutem necessarium. Differentia autem inter legem gratiæ, & antiquiores est, quòd in hoc tempore expressior, & de pluribus mysterijs facta est reuelatio, & generalior propositio, quam in lege veteri, vel naturali; & inde consequenter factum est, vt in lege Christi sit obligatio credendi explicitè plura mysteria supernaturalia, quam antea. Et quantum ad hoc dicunt Theologi, legem nouam addidisse aliquid præcepto fidei. Nihilominus tamen probabiliter dici potest, illud præceptum etiam prout nunc est in lege noua, non esse mere positiuum, sed de lege naturæ, connaturali interiori gratiæ, & diuinæ illuminationi, seu reuelationi. Nam ex illis duobus, quæ suprà distinximus, reuelatio, & prædicatio talis doctrinæ fuit ex voluntaria dispositione Dei, & ita dici potest de iure diuino positiuo pertinente ad nouam Ecclesiæ institutionem, in qua Christus voluit esse tan-

tam lucem, & cognitionem Dei, adeò perfectam. At verò obligatio ad credendum, quæ inde ſequitur, iam non eſt merè poſitiua, quia eo ipſo, quod myſteria fidei ſufficienter proponuntur, intrinſecè, & ex natura rei ſequitur obligatio credendi, quæ propoſita ſunt. Sic ergo licet ex parte obiecti hoc præceptum poſsit præſuppoſitiuè, vt ſic dicam, dici poſitiuum, quatenus ſupponit reuelationem, quæ ſimpliciter non erat neceſſaria ex viribus naturæ, nihilominus formaliter, & in ſe eſt quaſi naturale reſpectu gratiæ exiſtentis in tali ſtatu, & perfectione. Hoc ergo modo verificatur concluſio etiam in materia fidei, quatenus ſub materia morali, id eſt, neceſſaria ad bonos & ſanctos mores comprehenditur.

7 *Obiect.* Sed inſtabis, quia in lege noua non tantum eſt præceptum credendi hæc myſteria quaſi ex ſuppoſitione reuelationis, & propoſitionis rerum credendarum, ſed etiam eſt abſolutũ præceptum ea audiendi, & ſciendi, & conſequenter credendi, quod eſt pręceptum longè diuerſum, & ſimpliciter poſitiuum; ergo quoad hoc negari non poteſt, quin lex noua in materia fidei addiderit poſitiua præcepta. Aſſumptum declaratur, quia hoc præceptum fidei ſecundum ordinariam legem applicatur hominibus per auditum, teſte Paulo ad Roman. 10. *Rom. 10.* ergo vt homines poſsint obligari ad credendum, neceſſe eſt, vt obligentur ad audiendum; ergo per aliquod pręceptum, quod ſub nulla conſideratione poteſt dici naturale, ſed poſitiuum. Et declaratur amplius, nam fideles tenẽtur nunc explicitè credere myſterium v.g. Trinitatis, vel Incarnationis ex iure diuino, quia talis fides eſt nunc medium neceſſarium ad ſalutem (vt ſuppono) hæc autem neceſsitas inuoluit præceptũ diuinum, quod non poteſt eſſe niſi abſolutum, & poſitiuum. Nam illud prius quaſi conditionatum credendi ea, quæ reuelantur, non ſufficeret ad dictam neceſsitatem, nam ſine violatione huius præcepti hypothetici, vt ſic dicam, poſſet quis nunquam credere explicitè trinitatem, aut Chriſtum; ergo vt ad hoc obligentur fideles, neceſſarium eſt ſpeciale præceptum poſitiuum, & abſolutum. Item in Paſtoribus Eccleſiæ eſt obligatio prædicandi, & docendi hanc fidem ex præcepto Chriſti, *Docete omnes gẽtes, & prædicate Euangeliũ.* Vnde eſt illud Pauli. 1. ad Corint. 9. *Neceſsitas enim mihi incumbit, væ enim mihi eſt, ſi non euangelizauero*; hoc autem præceptũ poſitiuum etiam eſt.

8 *Reſponſ.* Incipiendo ab hoc vltimo maioris claritatis gratia, reſpondeo, præceptum illud prædicandi, vel docendi datum paſtoribus Eccleſiæ, in radice, id eſt, in inſtitutione eſſe poſitiuum, in ſe autem, & formaliter eſſe naturale. Munus enim Epiſcopale, ſeu paſtorale eſt in Eccleſia ex poſitiua inſtitutione Chriſti, vt per ſe conſtat; ſuppoſito autem tali munere obligatio docendi, aut prædicandi Euangelium de iure diuino naturali eſt, pertinens ad obligationem iuſtitiæ & fidelitatis, quæ intrinſecè ex tali munere naſcitur, quod ſignificauit Paulus ſupra dicens, *Diſpenſatio mihi credita eſt.* *Ad 1.* Ad primum ergo in primis reſpondeo, cum proportione, non eſſe neceſſarium, vt ex parte audientium præcedat ſpeciale pręceptum poſitiuum audiendi doctrinam, vel prædicationem fidei. Nam ſi ſit ſermo de hominibus nondum credentibus in Chriſtũ, illi non ſunt capaces obligationis prouenientis ex præcepto ſupernaturali, donec illis ſufficienter proponatur fides, quia propoſitio ſupponit auditum; ergo antea non poteſt præcedere obligatio audiendi prouenięns ex ſupernaturali præcepto. Igitur nulla obligatio præcedit ex parte audientium, ſed tantùm ex parte prædicantium. Quæ moraliter reputari poteſt ſufficiens, quia ſi ex parte euangelizantium ſit zelus, & ſolicitudo, non deerunt qui de facto audiant, ad quod magis trahendi ſunt, ſuaui inductione inuitando illos, quàm rigoroſa obligatione. Vel certè quando hęc obligatio incipit, magis eſt ex ratione naturali, quam ex lege ſupernaturali. Quia homo naturaliter tenetur veram Dei cognitionem, veramque fęlicitatem quærere, vnde quomodocunque, vel per vocem prædicationis, vel per famam, vel per proprium diſcurſum inceperit dubitare de ſua lege, vel ſtatu, tenebitur eis attendere, qui viam ſalutis docere profitentur; ergo reſpectu infidelium non eſt neceſſarium ponere hoc ſpeciale præceptum poſitiuum. Neque etiam reſpectu iam credentium in Chriſtum, tum quia illi iam obligantur præcepto charitatis inſtitutæ erga ſe ipſos, ad propriam ſalutem ſpiritualem quærendam, & conſequenter ad audiẽdum Dei verbum, quando ad ſuam ſalutem fuerit neceſſarium, neque enim ex iure diuino maiorem habent obligationem. Et ſimili modo teneri poterunt ad audiendam doctrinam fidei quando fuerit neceſſarium ad credendum, quãtum oportet; tunc autem obligatio naſcitur ex ipſomet præcepto fidei, de quo dicendum ſupereſt.

Ad alteram ergo partem reſpondeo, admittendo, in lege noua eſſe ſpecialem neceſsitatem 9 *Ad alteram partem reſp.* fidei explicitæ, tam ad iuſtitiam, quàm ad ſalutem æternam conſequendam. Concedendo item hanc neceſsitatem prouenire ex peculiari inſtitutione Chriſti Domini, quæ poſitiua ſine dubio eſt, cum non fuerit ſimpliciter neceſſaria. Vnde fit etiam conſequens, præceptum talis fidei prout eſt proprium legis nouæ, & diuinum poſitiuum cenſeri poſſe, ſaltem ratione inſtitutionis. Poſita autem inſtitutione reſpectu illius, & ſtatus legis gratiæ, tale præceptum meritò exiſtimari poteſt connaturale illi. Primò, quia præceptum recognoſcendi auctorem legis, & obediendi illi, eſt valde connaturale cuicumque legi; ad hoc autem neceſſaria eſt expreſſa, & diſtincta cognitio eius; cum ergo Chriſtus ſit auctor huius legis, valde connaturale eſt illi præceptum credendi in Chriſtum. Cum hoc autem coniunctum eſt præceptum cognoſcendi Trinitatem, vt nunc ſuppono, quia cum Chriſtus ſit ſecunda Trinitatis perſona, non poteſt haberi fides de illo ſufficienter explicita ſine fide explicita Trinitatis. Secundò, quia fides præcipitur non ſolum tanquam ſpeculatiua cognitio, ſed etiam tanquam practica, & operatiua; ad vſum autem ſacramentorum huius legis neceſſaria eſt fides explicita Trinitatis, quam oportet in baptiſmo profiteri, & fides explicita Chriſti, quem oportet in Euchariſtia recipere, & Patri in ſacrificium offerre; ergo ſuppoſita inſtitutione maximè cõſentanea perfectioni huius ſtatus, etiam talis fides, & præceptum eius meritò dici poteſt eſſe de iure diuino connaturali gratiæ, vt exiſtenti in tali ſtatu, in quo gratia tam perfecto modo communicatur.

10 *Ad secundam partem de præcepto spei.* Atque hinc facile respondetur ad secundam partem de præcepto spei, fatemur enim, vsum spei, multo perfectiorem postulari in lege Euangelij, quam antea, tum quoad modum sperandi gloriam, tum quoad multa media supernaturalia, nunc enim sperare tenemur remissionem peccatorum per baptismum, & per absolutionem sacerdotis, & augmentum iustitiæ per alia sacramenta: tum etiam quoad modum sperandi per Christum, & per speciales promissiones per ipsum factas. Non est autem necesse, vt propter has, & similes perfectiones data fuerint in hac lege specialia præcepta positiua circa materiam spei, quia tota hæc perfectio, & obligatio ad illam ex natura rei sequitur, supposita perfectione fidei circa Christum, & redemptionem eius, & supposita tali sacramentorum institutione. Sicut etiam supposita fide incarnationis, & institutione Eucharistiæ, ac fide eius, nascitur in hac lege obligatio adorandi cultu latriæ Christum, tam in se quam in Eucharistia, & nihilominus illa obligatio non oritur ex præcepto positiuo diuino, sed ex iure diuino naturali, & connaturali talibus mysteriis: ita ergo de spe dicendum est.

11 *Ad illud de charitatis præcepto resp.* Atque eodem modo dicendum censeo de charitatis præcepto. Quod in dilectione ad Deum videtur manifestum. Nam vt verum sit, debere nos nunc diligere Deum, & Patrem, Filium, & Spiritum Sanctũ, qui est perfectior diligendi modus, nihilominus illa perfectio, vel obligatio ad illam, non oritur ex præcepto positiuo, sed ex ipsa natura charitatis, supposita tali Dei cognitione, vt per se videtur manifestum. Sicut etiam tenemur colere tres diuinas personas, non ex positiuo iure, sed quia earum excellentiam cognoscimus. Idemque cum proportione dico de dilectione ad proximum, nam licet verum existimẽ nunc postulari specialem dilectionem inter Christianos, nihilominus censeo id non oriri ex speciali præcepto positiuo Christi, sed ex intrinseco, & connaturali ordine charitatis. Nam charitas ex se, & natura sua inclinat ad magis diligendum magis coniunctos cæteris paribus, & in rebus, seu bonis proportionatis coniunctioni, vt late explicat D.Thom.2.2.q.26.præsertim artic.6.& 8. vbi adducit Augustinum lib.1.de Doctr. Christia. cap.28.& Ambros.libro 1.Officior.capite 7.& Gregorium homil. 30. in Euangel. ex quibus hæc sententia confirmatur. Nam quia fideles vt sunt membra Christi, & Ecclesiæ habent inter se specialem cõiunctionem, ideo charitas ipsa natura sua magis inclinat, & obligat ad illos diligendos. Et ideo aiebat Paulus ad Galat.6. *Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.* Quanuis ergo Christus hanc specialem dilectionem Christianorum inter se non explicasset, ipsa charitas de se ad illam obligasset, neque nunc ad aliquid speciale obligat illud præceptum Christi, ad quod charitas de se non obligaret.

D.Thom. August. Ambr. Gregor.

Galat.6.

12 *Præceptum Christi de charitate ad infideles se extendit.* Vnde etiam addo, illud Christi præceptum non fuisse de sola dilectione Christianorum inter se, sed etiam ad dilectionem erga infideles extendi. Tum quia perfecta dilectio proximi ad omnes extenditur, & ideo verisimile nõ est, Christum specialiter commendando dilectionem proximorum, non fuisse loquutum de integra proximi dilectione, quæ ad extraneos quosq; extenditur, vt ipsemet explicauit Luc.10. per parabolam de peregrino sauciato à latronibus, & à Samaritano curato. Tum etiam, quia Christus mandauit, *Vt diligatis inuicem sicut dilexi vos*, ipse autem non solum dilexit discipulos iam credentes, sed etiam infideles, redimendo illos, & desiderando, vt fiant credentes; ergo eodem modo cõmendauit discipulis dilectionẽ ad inuicem, quæ sit ad imitationẽ dilectionis ipsius, ita vt propter ipsum Christum extendatur ad omnes. Et ideo sicut Christiani inter se magis se diligunt, & diligere debent, quam reliqui homines cuiuscumq; religionis, seu sectæ, ita etiã specialiter amãt illos, qui extra Ecclesiam sunt, & illis desiderant coniunctionẽ cum Christo, & cum Ecclesia. Totũ ergo hoc comprehendit Christus sub præcepto suo, & totum est inclinationi, & ordini charitatis consentaneum, & in aliquo etiam gradu, seu euentu necessarium. Quocirca nõ vocauit Christus illud præceptum nouum, quia sit positiuum, & non naturale, sed vel quia ab ipso fuit renouatum, cum antea esset fere per prauam consuetudinem antiquatũ, vt dixit Clemens Roman.lib.6.Constitut.cap. 23.inde ostendens, Christum legem naturalem non abstulisse, sed confirmasse, vel quia nouo modo illud tulit, explicando nouam rationem in obiecto illius, sumptã ex aduentu eius, & ex speciali dilectione sua erga homines, vt videtur exponere ibi Chrys.homil. 71. & Cyrill.li.9.c. 23.vel deniq; ex effectu, quia hęc dilectio renouatura erat mũdũ, vt sensit August.ibi tract.65.

Luc.10.

Clem.Roman.

Chrysostom. Cyrill.

13 *Ad vltimã partem de moralibus.* Ad vltimam partẽ de moralibus præceptis duo vel tria breuiter dicenda sunt. Primum est, in præceptis decalogi, & in illis cõtentis, Christum nihil præcepisse in rigore legis, & obligationis, quod non esset de iure naturæ, vel simpliciter, vel supposita institutione alicuius sacramenti. Et ita indissolubilitas matrimonij est de iure naturali, & similiter dilectio inimicorũ, & beneficentia, seu misericordia erga illos, vt nunc ex proprijs materijs suppono. In præcepto etiã non iurandi nihil prohibuit, quod iure naturę prohibitum non sit, vt late ostendi lib.1. de Iuramen.cap.2. Deniq; in pręcepto orationis nihil addidit tanquam necessarium, quod de iure naturę nõ sit, vt explicaui lib.1.de Orat.cap. 29. Secundo dicitur in explicanda hac lege morali multa Christum addidisse, quę ad exactam illius obseruationem vtilissima sunt, & propter ignorantiam hominum, vel per errorem, & deceptionem latebant, vt late exponit Augustinus in lib.de Serm.Domini in monte, & D. Thomas breuiter complectitur dicta q. 108. ar. 3. Tertio dicẽdum est, multa consuluisse Christũ in hoc materia morali, quæ non ad obligationẽ præcepti, sed ad perfectionem vitæ spiritualis pertinent, vt cõstat ex Matt.10 & 19.& Luc.9. & 10. Vnde sumendo late legem nouam, vt cõprehendit præcepta & consilia, sic verum est, multa Christũ addidisse in materia morali, quę sunt vltra præcepta legis naturalis, & quæ in lege veteri data non erant. De his autem consilijs euangelicis in tract. de Statu Religion. late differuimus, & videri potest D.Thom. dicta q. 108.& 2.2 q.184.ar.3.& sequẽtib.

D.Thom.

14 *Dubitatio.* Vltimo circa eadem præcepta moralia quęri potest, an in lege noua addita sit specialis, seu maior obligatio circa easdẽ res præceptas lege naturali. *Respondeo* Hæc vero interrogatio eiusdem rationis est cum alia simili tractata de lege veteri, ac subinde eodem modo definienda. Dicen-

dum ergo est, Christum Dominum non solum non abstulisse legem moralem, quatenus est iuris naturalis, sed etiam propriis legibus, & pręceptis suis easdem res commendasse, ac præcepisse. Hoc constat primo ex verbis eiusdem Christi, *Ego autem dico vobis*, Matth. 5. & *Mandatum nouum do vobis*, Ioan. 13. & *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem*, Ioan. 14. in quo pręcepto lex decalogi impletur, teste Paulo ad Roman. 13. Idem sumitur ex illo Pauli ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*; ergo lex Christi illa omnia complectitur, quæ virtute in illo principio continentur, quæ Christus etiam præcepit, cum dixit, *Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis*, Matth. 7. & Luc. 6. Sic etiam dixit Clemens dicto lib. 6. c. 23. Christum legem naturalem confirmasse, & significat etiam August. lib. 10. contra Faust. cap. 2. Deniq; ita est consentaneum perfectioni legis nouæ, nam sicut lex vetus cessauit simpliciter, etiam quatenus propriam obligationem ponebat in materia morali, ita debuit lex noua eandem materiam, quatenus per se bona est, & ad honestatem necessaria præcipere, & consequenter maiorem quandam obligationem imponere.

Matt. 5. Ioan. 13. & 14.
Rom. 13. Galat. 6.
Matt. 7. Luc. 6. Cle. Rom. August.

15 Atque ita ex hoc fundamento patet responsio ad interrogationem factam, scilicet, legem nouam addidisse obligationem in tali materia, vel extensiue propter additionem noui præcepti, vel etiam intensiue, non solum propter maiorem lucem, maiusq; gratiæ auxilium, sed etiam propter auctoritatem Christi interpositam, quam ipse significauit, cum dixit, *Ego autem dico vobis*, & propter eius exemplum, & specialem dilectionem, quem respectum indicauit, cum dixit, *Sicut dilexi vos*, & cum dixit, *Hoc est præceptum meum*, & alio loco dixit, *Exemplum dedi vobis, &c.* Neque hoc est contra superius dicta. Negauimus enim, Christum addidisse præceptuum positiuum in materia morali quoad rem non præceptam iure naturæ, seu addendo specialem determinationem temporis, loci, aut modi, aut similium circunstantiarum ad generalem, & indeterminatam obligationem legis naturalis, non tamen negamus, in eadem materia addidisse nouum pręceptum diuinum, & consequenter obligationem auxisse. Et ideo peccatum Christiani contra legem naturalem, cæteris paribus grauius censetur, quam in homine gentili in eadem materia. Neque etiam hoc est contra perfectionem legis gratiæ, imo pertinet ad consummatam perfectionem eius, vt præcipiat omnia, quæ ad integram iustitiam apud Deum per se necessaria sunt, præsertim, cum non solum iubeat, sed etiam iuuet, prębendo auxilium ad implendum quod præcipit, vt infra dicemus.

Responsio ad dubium.

16 Superest dicendum de alia parte materiæ, & præceptorum huius legis, quã cæremonialem appellauimus, de qua non minor est, sed quodãmodo maior certitudo. Quia per se notum est, sacrificium & sacramenta pertinere ad cæremonias diuini cultus, vt ex materia de Relig. & de Sacramentis, & ex dictis supra de lege veteri constat. Sed speciale sacrificium, & specialia sacramenta sunt à Christo non solum instituta, sed etiam præcepta, vt est de fide certum, & breuiter probatum est in capite præcedenti, latius vero & ex professo in tom. 3. & 4. de Sacramentis. Ergo eodem modo certũ est, data esse à Christo in sua legẽ aliqua diuina, & cęremonialia præcepta. De quibus etiam est certum, positiua esse, & non iuris naturalis, siue considerentur vt coniũcta institutioni, ac simpliciter, siue per se, & supposita institutione. Prior pars probatur, quia institutio talis sacrificij, & taliũ sacramentorum nullo modo pertinuit ad ius naturale, nam fuit voluntaria determinatio diuini cultus, quẽ generaliter ius naturale præcipit, ad tales actiones, & cæremonias, quæ ratio naturalis non solũ non determinat, verum etiam nec inuenire posset, fuerunt ergo vt ita dicam, adinuentiones diuinę; ergo fuerunt iuris diuini positiui; ergo eiusdem ordinis sunt præcepta vt coniuncta tali institutioni. Altera vero pars probatur, quia etiam facta institutione, oportuit adiungi præceptum ex sola voluntate Christi, quia ratio naturalis etiam illuminata per fidem non dictaret, vel exigeret obligationem ex vi solius institutionis. Et ita viuente Christo, licet baptismus esset institutus, non erat sub præcepto, & idem nunc censent aliqui de extrema vnctione. Negare autẽ non possumus, quin hęc præcepta sint valde cõsentanea rationi, & quasi necessaria ex institutione. Nam supposita institutione vnici sacrificij naturaliter sequitur obligatio illud offerendi, quia obligatio colendi Deum per sacrificium, suo modo naturalis est; ergo determinata institutione ad tale sacrificium, consequenter determinatur obligatio naturalis. Verum est autem in institutione vnici sacrificij includi prohibitionem vtendi aliis, quæ moraliter æquiualet præcepto vtendi tali sacrificio, & ideo simpliciter est illud præceptum positiuum. Quod in præceptis sacramentorum est clarius, quia vsus sacramentorum etiam in genere non ita est de iure naturali, de propriis sacramẽtis loquendo. Nihilominus tamen supposita excellenti institutione sacramentorum nouę legis, & infirmitate, ac indigentia hominis, valde rationi consentaneum fuit pręcipi, quod ita instituebatur, quamuis in rigore necessitas simpliciter ex pręceptis positiuis orta sint.

De altera parte materiæ quam cæremonialem appellauimus.

Addendum vero est, hæc præcepta cæremonialia data esse in lege gratiæ perfecto quodam modo accommodato libertati, & perfectioni huius legis. Declaratur, quia ex quatuor membris præceptorum cæremonialium, quæ erant in lege veteri, scilicet, sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantiæ, solum de primis duobus data sunt præcepta diuina in lege noua, de aliis vero duobus data est potestas Ecclesiæ ad instituenda, & præcipienda illa suo prudenti arbitrio; hoc ergo spectabat ad libertatem, & perfectionem huius legis. Ratio autem est, quia sacrificia, & sacramenta pertinent ad substantiam cultus diuini, sacrificium quidem quia veluti essentiam cultus diuini externi, & publici continet, sacramenta vero quia ad sanctificationem cultorum Dei ordinantur. Et ideo de his oportuit dari pręcepta diuina, vt substantia diuini cultus firma, & stabilis semper in Ecclesia permaneret, & vt per talia signa semper Ecclesia Christi ab aliis sectis, vel congregationibus distingueretur. Nã vt Augustinus dixit 19. contra Faustum cap. 11. *In nullum nomen religionis coagulari homines possunt, nisi aliquo signorũ, vel sacramentorũ consortio colligentur.* Alia vero duo mẽbra pertinẽt ad accidẽtalẽ cultũ, & ad ornatũ sacrificij, & sacramentorũ, & ideo Ecclesię dispositioni 17

Præcepta cæremonialia data esse in lege gratiæ perfecto quodam modo accommodata perfectioni huius legis.

Ratio

relicta

relicta sunt, vt suo loco latius dictum est. Circa priorem etiam partem huius materiæ consultum maxime est perfectioni huius legis, quia Christus Dominus, vt Augustinus notauit epistola 118. cap. 1. *Leui iugo suo nos subdidit, & sarcina leui, vnde sacramentis numero paucißimis, obseruatione facillimis, significatione præstantißimis societatem noui populi colligauit.* In quibus verbis tacite rationem reddit, ob quam talia præcepta quanuis cæremonialia non sunt contra legis nouæ suauitatem, & libertatem. Addere vero possumus, etiam non esse contra perfectionem huius legis, quia secum afferunt spiritum gratiæ, & charitatis, & ad illum obtinendum ordinantur, spiritus autem charitatis *facit præcepti sarcinam non solum non prementem onere ponderum, verum etiam subleuantem vice pennarum*, vt dixit Augustinus lib. de Perfection. iustit. cap. 5.

August.

18 Atque ex his colligitur primo, materiam legis nouæ cõplecti tam actus externos, quã internos. De externis id constat ex dictis de præceptis cæremonialibus huius legis, omnia enim illa de actibus externis sunt, in materia vero morali illos tantum actus præcipit, qui sunt de lege naturæ. De internis vero patet, quia in eis principaliter consistit rectitudo apud Deum, & ideo hæc lex præcipue versatur circa actus, in quibus interna iustitia consistit, vel sine quibus esse non potest. Illam enim maxime Christus intendit; ideoque dixit Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra, plusquam scribarum, & Pharisæorum non intrabitis in regnum cœlorum*: pharisæi enim iustitia externa contenti erant, Christus autem internam iustitiam quærere docet, & actus internos ad illam necessarios præcipit. Vnde duobus modis præcipiuntur per hanc legem actus interni. Primo per se, & directe, ita vt in ipso actu interno quasi consumetur materia præcepti, & hoc modo præcipiuntur actus virtutum theologalium, & actus contrarij prohibentur. Præcipiuntur etiam aliqui actus virtutum moralium, præsertim vero pœnitentiæ, quæ est dispositio ad iustitiam coram Deo. Posset etiam in hoc ordine numerari oratio quatenus in mente consummari potest, & interdum esse necessaria, quamuis verbis exprimi non possit.

Materia legis nouæ tã actus externos, quam internos amplectitur.

Matt. 5.

19 Alio modo possunt actus interni præcipi propter externos, qui interdum per se primo præcipiuntur, vt constat maxime de præceptis sacramentorum, quia vero præcipiuntur vt morales, & humani, ideo præcipiuntur etiã interni, sine quibus externi morales esse non possunt. Et similiter prohibitis aliquibus actibus externis, necesse est, vt prohibeantur interni, & hoc modo hæc lex prohibet etiam internam concupiscentiam, & praua desideria, vt habetur Matth. 5. Denique hæc lex non solum præcipit operationem, sed etiam modum operandi, & ideo in primis præcipit rectitudinem in intentione vltimi finis, seu æternæ beatitudinis, & deinde iubet etiam bonam intentionem particularem in quolibet opere, & contrariam intentionem prohibet, vt ex Matth. 5. colligitur. In quo solum est aduertendum, intentionem operis non semper præcipi vno, eodemque præcepto, quo præcipitur opus, & nihilominus considerata tota lege Christi, vtrumque per illam præcipi, & ideo licet vnum, vel aliud præceptũ impleri possit sine recta intentione, atque adeo sine honesto modo operandi, nihilominus tota

Alius modus præcipiendi actus internos ob externos.

A lex Christi in nullo opere integre seruari potest, nisi honesto modo fiat, sicut de lege naturali in superioribus diximus. Nam etiam quoad hoc non est minus perfecta lex Christi. Propter quod ipse dixit Matthæi 5. *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram*; ex quibus verbis ita colligit Augustinus libro 1. de Sermone Domini in monte capite 1. *Si quis pie sobrieque considerauerit, sermonem, quem loquutus est Dominus noster Iesus Christus, puto, quod inueniet in eo quantum ad mores optimos pertinet, perfectum vitæ Christianæ modum*, quod in discursu illorum librorum optime declarat, & Diuus Thomas hic quæst. 108.

Matt. 5.

August.

D.Thom.

20 Vltimo intelligitur ex dictis, quomodo verum sit axioma Theologorum dicentium, in noua lege nulla esse diuina præcepta, nisi fidei, & sacramentorum, vt loquitur Soto in 4. dist. 40. articul. 4. & sequuntur alij moderni, & Couarru. in 4. Decretal. cap. 6. §. 10. in princip. qui id sumpserunt ex Diuo Thoma in dicta quæst. 108. artic. 1. ad 2. vbi non tam expresse id affirmat, in Quodlib. autem 4. artic. 13. dicit, *legem nouam esse contentam præceptis moralibus naturalis legis, & articulis fidei, & sacramentis gratiæ*, vbi nunquã dicit, præcepta fidei pertinere ad præcepta positiua legis nouæ, sed solum determinationem articulorum fidei esse peculiarem legis nouæ. Vnde recte intelligitur iuxta superius dicta, doctrinam, & expressionem fidei esse propriam legis nouæ, & perfectionis eius, & cum illa esse coniunctum speciale fidei præceptum, siue illud positiuum vocetur, siue naturale, diuersis respectibus supra explicatis. Sic ergo intelligendum est illud axioma quoad hanc partem. Quoad alteram vero solum est addendum, intelligi de positiuis præceptis, & sub sacramentis comprehendi sacrificium, quia vnũ est ex sacramentis quoad rem in illo oblatam, inde enim necessario fit consequens, vt etiam illius obligatio cadat sub peculiare præceptum huius legis, vt iam explicatum est. Atque hinc recte colligit Victor. in Relect. de Matrim. in 2. parte secundæ partis, num. 4. in noua lege nullum esse præceptum diuinum negatiuum, quod ad ius positiuum pertineat, quia præcepta sacramentorum tantum sunt affirmatiua. Videri autem potest diminuta illa numeratio, quia præceptum de obedientia Ecclesiastica Prælatis Ecclesiæ præstanda, est præceptum legis nouæ, contentum in illis verbis Matt. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus, & publicanus*, & in illis Ioan. 21. *Pasce oues meas.* Respondetur, distinguendam esse, vt sæpe dixi institutionem à præcepto. Institutio ergo Prælatorum Ecclesiæ, & potestas iurisdictionis eis data, præsertim Petro, & successoribus eius, cum potestate illam communicandi, pertinet ad ius diuinum positiuum huius legis, quod potest reduci ad documenta fidei, nam vnum ex credendis est, Ecclesiam Christi esse vnam, & in vno capite fundatam. Posita autem illa institutione præceptum illud *Obedite præpositis vestris*, naturale est, & sub moralibus continetur sicut præceptum implendi votum, & similia.

Sensus illius axiomatis Theologorum nimirum in noua lege nulla esse diuina præcepta, nisi fidei & sacramentorum.

Sot.

Couar.

D.Thom.

Victor.

Obiect.

Matt. 18.

Ioan. 21.

Resp.

CAPVT III.

Vtrum lex noua sit scripta sensibilibus literis, aut tantum interius indita?

1 *Ratio dubij.* EXplicata materia, & præceptis huius legis, dicendum sequitur de forma illius. Potest autem hæc lex (sicut qualibet alia) considerari, vel prout est in legislatore, vel prout exterius indicatur illis, quibus imponitur. Hic ergo non habet locum prior consideratio, quia in superioribus satis explicatum est, quis actus sit lex in ipso legislatore, & quoad hoc eadem est ratio de hac lege diuina, quæ de alijs. Tractamus igitur de lege noua, vt extra Deum, & Christum existente, & sic forma eius consistit in aliquo signo sufficienter promulgante hominibus, Dei, & Christi voluntatem. Et de promulgatione quidem dicemus in capite sequenti, hic autem inquirimus, quale sit illud signum, an sensibile, vel spirituale, & si est sensibile, an sit transiens, vel permanens, seu scriptum? Ratio vero dubitandi esse potest, quia hæc lex hominibus viatoribus in corpore mortali viuentibus, & sensibus vtentibus data est; ergo necessario dari debuit per signa sensibilia, quia secundum ordinariam legem non potest voluntas Dei hominibus innotescere, nisi per hæc signa; ergo illa sunt de essentia huius legis, vt exterius lata. Potestque hoc confirmari ex promissione huius legis facta Isa. 2. & Micheæ 4. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*, vbi aperte est sermo de lege externa, & de verbo Dei sensibili, de quo ibidem prædictum fuerat, *Venite, & ascendamus ad templum Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas*, vtique sensibili, & humano modo, & ideo designatur locus, in quo hæc lex promulganda erat. Et ita impletum est in prædicatione Apostolorum, quibus Christus dixerat, *Euntes docete omnes gentes, &c.* & *docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis*. Vnde & Christus per sensibilia signa præcepta sua tulit, & Apostoli per similia signa illa promulgarunt. Quod si sensibile signum necessarium fuit ad formam huius legis, videtur profecto magis conueniens, vt fuerit verbum scriptum, quia lex hæc stabilis & perpetua est, vt infra dicemus; ergo debuit per signum stabile, & fixum institui, quale est scriptura, & non per verbum transiens, vt est vocale. Et confirmatur ex vsu ipso, ideo enim prouidit Deus, vt euangelica præcepta in nouo testamento scriberentur.

Isai 2. Mic.4.

2 *Ierem.31.* In contrarium vero est promissio Dei per Ieremiam capite 31. *Feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum.* Quod pactum postea sic explicatur, *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam eam.* Et hanc promissionem ponderans Paulus ad Hebræos 8. & 10. dicit, hanc esse prærogatiuam noui testamenti, in qua excedit testamentum antiquum; idem autem est quoad hoc lex noua, & testamentum nouum; ergo hæc lex noua non est scripta, vel tradita signo sensibili, sicut lex vetus; non est ergo hoc signum de forma, seu essentia huius legis. Et confirmatur ex loco Pauli 2. ad Corinthios cap. 3. *Epistola estis Christi ministrata à nobis, non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Vbi Theophylact. notat differentiam, quia lex atramento scripta fuit, Euangelium autem per spiritum, quam etiam notat Augustinus 15. contra Faustum capite quarto. Et confirmatur, quia Christus huius legis Author illam non scripsit externa, & materiali scriptura, sicut Deus per angelos scripsit legem Decalogi, & per Moysem legis datorem cætera præcepta. Ergo signum est, hanc legem, per se non esse scriptam sicut priorem. Et quamuis verbo sensibili, & vocali lata fuerit, quia non poterat alio modo indicari communitati hominum secundum ordinariam prouidentiam, vt probat ratio in principio facta; nihilominus verbum illud solum fuit quasi instrumentum ad scribendam hanc legem in mentibus, & cordibus hominũ; ergo hæc lex non potest dici scripta sensibiliter, vt sic dicam.

Heb.8.& 10. *2. Cor.3.* *August. Confir.*

3 *Resolutio dubij.* Resolutio huius dubij, satis communiter recepta est, legem nouam complecti non solum propria præcepta, sed etiam spiritum gratiæ inclinantis, & dantis vires ad legem obseruandam. Inter quæ duo principalior est spiritus gratiæ, & ideo ab illo principaliter denominatur; & quæ illi conueniunt ratione gratiæ, simpliciter ei conuenire dicuntur. Quia ergo gratia, & charitas cordi infunditur, ideo simpliciter lex gratiæ dicitur infundi in cordibus absolute, & simpliciter: licet quatenus præcepta continet exterius lata sit, & scripta dici possit. Ita docet Diuus Thomas quæstion. 106. art. 1. & sumi potest ex Chrysostomo homil. 1. de Spiritu Sancto in die Pentecostes tom. 3. vbi in fine dicit, *Quæ igitur lex quam hodie è cœlo datam dicis? Spiritus Sãcti gratia*, & hom. 28. in imperfecto circa illa verba, *Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. Lex* (inquit) *præceptum est nudum, gratia autem virtus est.* Latius vero hoc tradidit Augustinus de Spiritu & litera caput 17. vbi ait, legem nouam esse charitatem diffusam in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Vnde concludit, *Lex ergo Dei est charitas*, & infra, *Cum in tabulis* (inquit) *scribuntur opera charitatis, lex est operũ, & litera occidens præuaricatorẽ: cũ autẽ ipsa charitas diffunditur in corde credentium, lex est fidei, & spiritus viuificans dilectorem.* Idem fere repetit capite 26. vbi mouens difficultatem; in quo differat lex gratiæ à lege naturæ, cum etiã lex naturalis sit scripta in cordibus hominum, iuxta illud Pauli ad Romanos 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* Respondet, gentes, de quibus loquitur Paulus, non esse infideles gentium, sed esse gentiles conuersos ad fidem, & iam iustificatos per gratiam Christi, & ideo legem scriptam in cordibus eorum non esse aliud, quam gratiam, per quam dicuntur, naturaliter ea, quæ legis sunt, facere, quia gratia ipsa perficit naturam, & vbi adest, modo maxime consentaneo naturæ lex impletur.

D.Thom. Chrysost. *August.* *Rom.2.*

4 *Lex imperans & lex impellens, seu adiuuans.* Possumus autem doctrinam hanc amplius explicare, distinguendo in lege noua duas leges, vnam imperantem, aliam impellentem (vt sic dicam) & adiuuantem ad alteram imperantem implendã. Et concedere priorem consistere in signo aliquo sensibili voluntatis Christi, & sic posse dici legẽ vocalem, vel scriptam in charta, vel etiam scriptam in mente per memoriam, seu dictamen intellectus iudican-

dicantis, seruanda esse talia præcepta. Posteriorem vero legem positam esse in propensione charitatis, seu fidei per charitatem operantis. Nam impulsus potentiæ, habitus, vel motio solet nomine legis significari, sic enim Paulus ad Roman. 7. concupiscentiæ impulsum vocat legem fomitis; ergo multo magis impulsus Spiritus Sancti interius immissus, siue per internas motiones, siue per infusionem charitatis, potest merito lex gratiæ appellari. Hæ autem duæ leges non tanquam duæ omnino distinctæ accipiendæ sunt, sed vt coniunctæ, & quasi componentes vnam perfectam. Nemo enim absolute loquendo, duas Christi leges, aut duas nouas leges admittet, id enim à modo loquendi Scripturæ, & Patrum alienum est, debent ergo intelligi illæ duæ tanquam partes inter se vnitæ, & ad constituendam perfectam Christi legem ordinatæ, seu in eadem radice connexæ, nam vt ait author imperfecti supra, *Gratia leuis est, non solum quia leuia ponit mandata sed etiam quia quod fieri præcepit, & ipsa in nobis faciendi operatur virtutem, vt gratia* (inquit) *iubet, Diligite inimicos vestros, & ipsa iuuat ad eos diligendos.* Dicitur autem gratia præcipere, quia talia præcepta postulat tanquam sibi connaturalia, vel saltem vt maxime sibi consentanea. Quia ergo in hac lege sic spectata & perfecta, lex impulsus diuini spiritus perfectior est, ideo ab illa solet simpliciter denominari lex fidei, & lex spiritus vitæ, atque eodem modo dicitur lex in cordibus impressa.

Rom. 7.

Author. imperf.

5 Adhuc persistit difficultas. Primo. Sed licet hæc doctrina vera sit, non videtur euacuare difficultatem positam. Primo, quia non satis declarat differentiam inter legem veterem, & nouam: nam si ambæ considerentur vt leges imperantes, ambæ dicuntur fuisse sensibiliter scriptæ, & per exteriorem doctrinam imperatæ; si vero considerentur vt interius receptæ à subditis, ambæ receptæ sunt per fidem, & in vtraque fuit necessarius internus impulsus Spiritus Sancti, vt posset lex integre, vel digne impleri, & ita quoad legem inclinationis, & impulsus, vtraque fuit impressa in corde; ergo non satis explicatur, quid in hoc proprium habuerit lex noua. Secundo vrget difficultas posita ab Augustino de lege naturæ, neque eius responsio videtur satisfacere. Nam esto concedamus (quod difficultate non caret, licet ad hunc locum non pertineat) propositionem illam *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt*, extendi posse ad gentiles conuersos ad fidem Christi: nihilominus verisimile non est, in illa non comprehendi gentiles, qui Christum præcesserunt, & absque lege Moysi, siue ante illam, siue cum illa, per fidem verum Deum coluerunt, & iusti fuerunt. Nam de illis verissime dicitur, cùm legem non habuerint, vtique positiuam diuinam, seu per specialem doctrinam exteriorem datam, naturaliter ea, quæ legis sunt, fecisse, non quidem sine auxilio gratiæ, sed connaturaliter illi operando, in illis ergo reuera erat lex diuina imperans menti indita, & erat impulsus gratię cordi etiam impressus, & ita lex naturalis sumpta, prout fuit in fidelibus legis naturæ, quatenus fuit impulsiua, fuit æqualis legi nouæ in hac perfectione; quatenus vero fuit imperans superauit legem nouam, quia fuit impressa mentibus sine externa doctrina, quod nō habet lex noua. Imo hic excessus etiam in lege mere naturali reperitur.

Secundo. August.

6 Tertio. Tertio relinquitur mihi scrupulus in illa doctrina, quia non saluat cum proprietate verba promissionis Dei per Ieremiam, *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Nam lex solius impulsus non proprie, sed metaphorice tantum est lex, vt libro I. in principio ostendimus, & inde diximus, legem fomitis nec veram, nec propriam legem esse. Ergo si lex gratiæ solum ratione inclinationis, & impulsus dicitur esse impressa in cordibus, necessario dicendum est, Ieremiam metaphorice loqui de lege. Consequens autem est inconueniens. Primo ex generali regula, quod scriptura proprie est intelligenda, si commode potest. Secundo quia prædixerat, *Feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum,* & postea explicat, quale sit illud pactum, per verba illa, *Dabo legem meam, &c.* nomine autem pacti, & fœderis solet in scriptura propriè lex significari. Et augetur difficultas, nam si hoc modo legem ibi promissam interpretemur, occasio datur hæreticis eludendi omnia scripturę testimonia, quibus proprietatem, & veritatem legis nouę supra probauimus. Nam vbicumque est sermo de lege noua, aut Christi, dicent hæretici, illam esse gratiam, non imperantem, sed inclinantem, & ideo vocari legem fidei, vel spiritus vitæ, non quia aliquid imperet, sed quia interius efficaciter mouet ad credendum, homines per iustitiam Christi imputatam, vt ipsi fingunt, iustificari.

Augetur difficultas.

7 Addendum doctrina tradita. Propter hoc addendum censeo superiori doctrinæ, legem nouam etiam vt imperantem esse non scriptam exterius, & esse mentibus, & cordibus impressam. In qua assertione duæ partes continentur, vna negans esse scriptam exterius, alia affirmans esse interius, quę sigillatim ostendenda sunt. Vt ergo priorem explicem, suppono, legem hanc datam esse per exteriorem doctrinam, atque hoc modo verbum sensibile esse de essentiali forma eius. Hoc enim conuincit prima ratio dubitandi in principio posita cum verbis Christi, Matthęi vltim. Idemque infra probabimus de externa, & publica promulgatione. Nihilominus vero dicimus, hanc legem per se non esse scriptam, quia & ab authore suo scripta non fuit, vt ex 3. part. quæstione 41. articulo 4. intelligi potest, vbi cum Diuo Thoma diximus, Christum Dominum doctrinam suam non scripto, sed verbo tantum tradidisse. Et multo tempore durauit, & obligauit hæc lex, prius quam esset scripta, vt sumitur ex Iren. libro 3. contra hereses capite 1. & Chrysost. homil. 1. in Matth. & Eufeb. libro 3. Histor. cap. 18. alias 24. Et patet, nam legis nouæ pręcepta solum in testamento nouo scripta sunt, testamentum autem nouum octauo anno post Christi passionem cœpit scribi, vt sumitur ex Theophyl. in Præfat. ad Matth. quatenus dicit; Matthæum illo octauo anno scripsisse suum Euangelium, fuisseque inter Euangelia primum. De cæteris autem libris, vel epistolis noui testamenti manifestum est, post illum annum fuisse conscripta. At vero ante illum annum iam lex noua obligauit magnam orbis partem, & potuisset ita permanere perpetuo, etiam si non esset scripta, vt argumentatur Irenæus supra, ergo signum est

Matt. vlt.

D. Thom.

Iren. Chrysost. Eufeb.

Theophyl.

est per se non esse legem scriptam. Quamuis postea scripta fuerit, quasi per occasionem scribendi vitam Christi, vel docendi, aut monendi fideles per epistolas. Simulque Spiritus Sanctus ex prouidentia sua id directe intenderit, vt arma daret Ecclesiæ contra hæreticos,

Confirm. qui futuri erant vt idem Theophylact. notauit & confirmatur, quia nonnulla præcepta diuina huius legis, vel institutiones eius non sunt satis aperte, & permodum legis scriptæ in canonicis libris, vt ex materia de fide, & traditionibus nunc suppono; ergo signum est, præcepta diuina huius legis, etiam propria, & imperantia per se non postulare, vt sint scripta exterius in charta sensibili.

8 *Hinc infertur.* Ex probatione autem huius partis infertur necessitas alterius. Nam hæc lex tradita fuit à Christo, vt in Ecclesia sua perpetuo duraret, præcepta autem solo verbo tradita, nisi permanenti modo scribantur cito transeunt, & si soli memoriæ hominum committantur, facile vel tradũtur obliuioni, vel per imperitiã, negligentiam, aut malitiam peruertuntur, vel mutantur. Ergo cum præcepta huius legis per se non fuerint exterius scripta, debuerunt interius scribi, vt permanerent, & non debuerunt committi soli memoriæ hominum, quia debebant incorrupta conseruari; ergo oportuit, vt per specialem Spiritus Sancti gratiam, & prouidentiam interius scriberentur. Scripta autem sunt in mentibus, & superscripta in cordibus, vt explicuit Paulus ad Hebr. 8. id est, in intellectu per abundantiam luminis fidei, & supernaturalis doctrinæ, & in voluntate per abundantiam spiritus, & amoris. Nam licet huiusmodi præcepta proprie & formaliter videantur scribi in intellectu, vel in actu primo per species & lumen, vel in actu secundo per iudicia, & dictamina ad hanc legem pertinentia: nihilominus etiam in voluntate, suo modo scribuntur, non solum quoad impulsum, qui est formaliter in voluntate, sed etiam quoad ipsa præcepta, qua recte dici possunt esse obiectiue in volũtate, quæ ad illa bene est affecta. Nam sicut amans dicitur esse in amato, & è conuerso, ita qui amat legem recte dicitur habere illam impressam in corde suo, sicut etiam Deus ipse dicitur esse in amante ipsum. Et hæc inscriptio in affectu valde confirmat alteram, quæ est in intellectu, quia quæ diliguntur, multum recogitantur, & ita firmius menti adhærent. Item quia quæ diliguntur, suauiter implentur, & vsu ipso magis firmantur. Cœpit autem fieri hæc interna legis nouæ inscriptio primum quidem in Apostolis, & mediante illorum ministerio facta est in Ecclesia, & in ea permanet per specialem Spiritus Sancti assistentiam, & abundantem gratiam, & ita per se sufficeret ad perpetuitatem huius legis, etiam si in charta scripta non esset, vt recte dixit Irenæus libro 3. cap. 4. Et fortasse hunc modum internæ inscriptionis indicare voluit Ierem. dicto capite 31. quando post dictam promissionem subdit, *Et non docebit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum dicens cognosce Dominum, omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum, ait Dominus, quia propitiabor iniquitati eorum, &c.* nam his verbis significatur abundantia luminis doctrinæ, & gratiæ, per quam Deus facturus erat, vt sua lex noua in mentibus, & cordibus imprimeretur, vt docte

Hebr. 8. — *Iren.* — *Ierem. 31.*

A explicuit Franciscus Ribera in cap. 8. ad Hebr. Addi denique hic potest, quod notauit Machar. senior homil. 47. in principio, hanc differentiam indicatam esse in signo distinctiuo vtriusque populi, nam Iudæi ex circuncisione externa agnoscebantur esse populus Dei, modo populus Dei peculiaris intus notam circuncisionis cordi suo insculptam suscipit.

Ribera. Machar.

9 *Soluitur 3 difficultas.* Ita ergo satisfactũ est tertiæ difficultati, & ex eadem doctrina facile expeditur prima, & explicatur differentia inter legem veterem, & nouam, tam vt sunt leges proprie imperantes, quam quoad gratiam impellentem. Nam lex vetus per se fuit scripta, & ex scripto promulgata, vt supra visum est, & ex scriptura constat. Item non fuit peculiari gratia, aut spiritu cordibus illius populi impressa. Quia licet Deus non negauerit illi populo sufficientem gratiam vt per fidem susciperet illam legem, & per voluntatem ad illam afficeretur, & eam posset B implere, nihilominus non communicauit illi populo illam abundantiam lucis, & gratiæ, quam Ecclesiæ Christi reseruauit, ratione cuius dicitur lex aliqua specialiter cordibus imprimi. Et ideo lex noua data est cum effusione Spiritus Sancti, & signis visibilibus eius; vetus autem solum cum externis signis timoris, & maiestatis, vt sancti frequenter declarant, & specialiter Chrysostom. homil. 1. in Matth. & in imperfecto homil. 28. Addimusque vlterius, illam quoque gratiam, quæ in lege veteri dabatur ad credenda, & implenda eius præcepta, non fuisse ex illa lege, neque ex vi illius status in quo nondum Christus gratiam hominibus meruerat, nec pro peccato satisfecerat. Et propterea ratione illius gratiæ non potest lex vetus dici mentibus indita, sed potius illud attribuendũ est legi gratię, vt in paragrapho sequẽti C explicabitur.

Differentia inter legem veterem, & nouam.

10 *Ad 2. difficultatem.* Ad secundam difficultatem concedo, iustos viuentes in lege naturæ habuisse legem menti inditam, præsertim legem fidei, spei, & charitatis, & religionis infusæ, quæ est connaturalis ipsi gratiæ. Dico tamen, illos etiam iustos quantum ad illam legem pertinuisse ad legem gratiæ per fidem Christi, propter cuius merita iustificabantur vt docuit August. de Spiritu & litera capite 17. & ex illo D. Thom. quæst. 106. artic. 1. ad 3. & artic. 2. ad 3. & quæstione. 107. articul. 1. ad 2. Sic ergo necessarium non est, vt in hoc absolute differat lex gratiæ à lege illa naturali. Et nihilominus differt maxime in gradu perfectionis, nam in illa statu legis naturæ, quia nondum redemptio erat impleta, D non communicabatur abundantia spiritus, nisi raro, & quibusdam primariis, & præelectis viris, & ideo facile amittebatur gratia, & lex illa prout erat infusa facile de mentibus delebatur, in lege autem noua est longe perfectior illuminatio, & inspiratio gratiæ, & ideo perfectiori etiam modo lex Christi cordibus est impressa. Similiter potest alia conuenientia, & differentia considerari, nam etiã in lege naturæ si quod fuit pręceptum supernaturale non fuit scriptum exterius, sed reuelatione acceptum, & per traditionem conseruatum mediante fide, vt est illud de adhibendo paruulis remedio originalis peccati. In hoc ergo fuit aliqua similitudo inter illum statum, & legem gratiæ. Ex diuerso tamen principio, nam in illo tempore tam pauca mysteria reuelaban-

August.

labantur cõmuni corpori Ecclesiæ:& tam pau-A ca præcepta supernaturalia dabantur, vt ipsa traditione possent conseruari: in lege autem gratiæ licet dentur plura præcepta supernaturalia, tot dantur auxilia gratiæ, & tanta est assistentia Spiritus Sancti, vt ratione illius sufficienter sint expressa cordibus, & mentibus fidelium, vt in eis possent perpetuo durare, quãuis ad maiorem perfectionem, & suauitatem, etiam prouiderit idem Spiritus Sanctus vt præcipua ex illis canonice scriberentur.

11 *Vltima respons.* Denique etiam concedo, legem purè naturalem esse scriptam in mentibus, & aliquo modo in cordibus gentilium, etiam infideliũ, illosque proprie comprehendi sub verbis Pauli ad literam intellectis. Nam in illis gentibus perfecta erat rationalis natura, cuius hæc lex est naturalis proprietas, & interdum poterant facere aliquod opus, quo ostenderent B talem legem scriptam in mentibus suis, vt in sequenti tractatu de gratia latius dicemus. Neque hoc est contra singularem prærogatiuam legis gratiæ, tum quia lex illa non fuit supernaturaliter indita, & infusa, sicut promissum erat de lege noua, tum etiam quia licet lex naturæ ita sit scripta in mente, vt non possit omnino deleri, & licet per impulsum sit aliquo modo in voluntate, quatenus naturaliter ad honestum inclinatur; nihilominus ita est per concupiscentiam, & corporis infirmitatẽ impedita, vt sine auxilio gratiæ nec impleri possit, nec ab erroribus pura seruari; lex autem gratiæ ita imprimitur mentibus per virtutem spiritus vt det etiam vires, quibus & conseruari possit, & suauiter obseruari.

CAPVT IV.

Quando cœperit lex noua obligare tam populum Iudaicum, quam vniuersum orbem.

1 *Obligatio legis nouæ.* Explicatis causis legis nouæ, dicendum sequitur de eius effectibus, inter quos obligatio est quasi formalis & intrinsecus effectus, vt supra de lege in communi est, & ideo ab illo incipimus, simulque promulgationem necessariam ad hanc obligationem, & personas, ad quas extendatur, declarabimus, quoniam hæc omnia inter se connexionem habent. Et quia tunc lex incipit obligare, quando incipit esse plene & perfecte constituta, ideo simul explicandum erit initium legis nouæ. De quo *D.Thom.* D.Thomas q. 106. art. 3. inquirit, cur non fuerit data à principio mundi, & optimas rationes adducit. Præcipua vero est quia abundantia gratiæ, & perfectio non debuit dari, donec au-D thor gratiæ illam hominibus mereretur, vt sumitur ex Ioan. 7. & ad Rom. 8. Ex qua ratione colligitur, quæstionẽ hanc pendere ex alia, cur Christus Dominus nõ statim venerit in principio mũdi, quæ in materia de Incarnat. sufficiẽter tractata est. Dicunt vero aliqui, quatenus gratia ipsa vocatur lex gratiæ, eatenus dici posse legem gratiæ datã esse hominibus à principio mũdi, quia gratia, & fides semper hominibus communicata est. Sed hic modus loquẽdi inusitatus est, nã eo modo, quo nomẽ legis gratiæ tribuitur gratiæ, solũ gratiæ Euangelicæ, id est perfectæ, & abundanti tribuitur. Vnde illa potius dicitur lex naturalis, vel cõnaturalis gratiæ, hic vero de positiua lege diuina per Christum data sermo est, de qua constat, non potuisse ante Christi incarnationẽ incipere. Supponimus deinde legem hanc vim habere obligãdi in cõscientia per præcepta sua. Hoc est certũ de fide, & plane intentũ à Conc. Trid. *Trident.* in definitione sua sess. 6. can. 19. 20. & 21. & hoc probant omnia adducta in primo ca. Supra enim ostensum est, legem verã, & iustã obligare in cõscientia; ergo maxime lex Dei; hæc autẽ est vera lex, & diuina, ergo maxime obligat in conscientia. Deinde hoc per se constat in præceptis moralibus, & de præceptis sacramentorum in tractatur in suis locis.

2 Secundo suppono vt certum, hanc legem ex intentione Dei, & Christi latam esse pro vniuersis hominibus viatoribus, quod est de fide certum, & constat ex verbis Christi Matth. *Matt. vlt.* vlt. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra, euntes ergo docete omnes gentes, &c.* vbi præmittit potestatem vniuersalem, vt inferat legem esse vniuersalem pro toto mundo, & ideo omnibus hominibus esse prædicandum. *Docentes*, inquit, *eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis*, sic etiã *Marc. vlt.* Marci vlt. dixit, *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ.* Et hoc ipsũ prædictum fuerat per Dauid Psal. 2. *Ego autem con-* *Psal. 2.* *stitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctũ eius.* & infra, *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuã*, & infra, *Reges eos in virga ferrea*, id est, inflexioni, & iusta. Et consonat illud Isai. 2. *Eleuabi-* *Isai. 2.* *tur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi & dicent venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius, quia de Sion* C *exiuit lex, & verbum Domini de Hierusalem.* Et ad hoc ipsum confirmandum valent omnia testimonia Scripturæ, quæ sunt de vocatione gentium Psal. 106. Isai. 49. & similia. Item reuelatio *Psal. 106. Isai. 49.* facta Petro Actor. 10. & definitio Concilij A-*Act. 10. & 15.* postolici Actor. 15. in quibus locis tanquã manifestum supponitur, hanc legẽ pro Iudæis latã esse, & etiam gentes comprehendere.

3 *Confirm.* Quin potius multi Iudæi tunc credebant, & docebant, non fuisse prædicandum Euangeliũ gentilibus, quia promissiones factas Abrahæ solis Iudæis esse factas contendebant. Quem errorem breui sermone repulit Petrus Actor. 11. *Act. 11.* latissime autẽ refutat Paulus in Epist. ad Rom. radicem eius ostendens. Quæ erat, quia Iudæi de suis operibus secundum legẽ factis præsumebant, & propter illa putabant ipsis solis datum esse Christum, & omnia eius bona, & cõsequenter etiã legẽ. Paulus autẽ ostẽdit, gratiã Christi gratis dari, & ideo in Christo non esse distinctionem Iudæi, & Græci, nec circuncisionem, aut præputium aliquid valere, sed fidem per charitatem operantem, quæ quantũ est ex parte Christi, omnibus sine discrimine cõmunicatur. Ex quo principio colligitur ratio à priori assertionis, quia Christus est Redemptor vniuersalis omnium hominũ, ergo etiam est legislator omniũ, diuerso tamen modo. Nã fuit Redemptor omnium hominum, etiam illorũ, qui Christum vt hominem præcesserunt, & qui à principio mundi fuerunt, quia pro illis satisfecit, & per merita eius præuisa iustificati sunt. Legislatoris autẽ munus circa præcedentes exercere non potuit, quia iã non erant viatores, pro quibus solis datur lex. Circa omnes autem, qui tempore aduentus Christi viuebant, vel postea futuri erant, exercere potuit Christus munus Legislatoris, & ideo sicut omnes rede-

nit, ita omnes sua lege obligauit, quia per obseruationem huius legis salutem, & redemptionem eius participaturi erant. Denique hac ratione Ecclesia Christi non est particularis, sicut antiqua Synagoga; sed est Catholica, vt habetur in symbolo, id est, vniuersalis, quoad loca, & personas, & tēpora ab institutione Christi, ergo & lex vniuersalis est.

4 *De tempore obligationis legis nouæ. Act. 13.* His ergo positis, difficultas est, quando cœpit hæc lex homines obligare. Et quoniam mihi certum est, incepisse à Iudæis, iuxta illud Pauli Actor. 13. *Vobis oportebat primum loqui Verbū Dei, & cætera*, ideo prius de illis dicemus, & postea de gentibus. Est igitur multorum opinio, legem nouam cœpisse obligare prius quam cœpisset ab Apostolis promulgari in die Pentecostes. Modus autem hic opinandi tripartitus est.

Prima opinio. Modus prædictus opinādi tripartitus. August. Nam quidā dicunt cœpisse obligare ante mortem Christi, saltem quoad ea, quæ tunc Christus instituerat, verbi gratia, quoad baptismū, quem vt necessarium iam proposuerat, dicens, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto*, nā Augustinus libro primo de Origine Animæ in capite nono dicit, *Ex quo illud à Christo dictum est, nemo fit membrum Christi sine Baptismo aquæ vel sanguinis*. Hæc vero opinio probabilis non est. Vnde in hoc distinguendum est inter Doctrinam fidei, & legem, & inter obligationem credendi, & obseruandi legem. Ante mortem enim Christi ex eius doctrina sufficienter audita, & percepta eius contestatione per miracula, vel alia signa, statim oriebatur obligatio credendi, quia præceptum fidei, vt supra dicebam, quoad hoc non est positiuum, sed naturale, supposita reuelatione, id est, connaturale illi. Et ita obligati fuerunt Iudæi, etiam viuente Christo ad credendum illum esse Messiam, & consequenter obligari potuerunt ad parendum illi, saltem in animi præparatione, id est, in proposito obediendi, si quid præciperet. Quia de Messia prædictum erat Deuterono. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies*. Similiter Petrus ex eadē obligatione credidit, Christum esse filium Dei viui, quia iam hoc Pater ei sufficienter reuelauerat, media eiusdem Christi prædicatione. Neque ad hanc obligationem erat necessaria aliqua mora, vel maior promulgatio publica. Quia, vt dixi, hoc præceptum naturale est supposita sufficienti propositione doctrinæ, & ideo non requirit aliam promulgationem præter sufficientem doctrinæ propositionem. Vnde si priuatim facta fuerit vni, vel alteri, illos obligabit, si vero publice, obligabit audientes, in reliquis vero nulla inde orietur obligatio, iuxta verbum Christi, *Si non venissem, & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo.*

5 *Status quæstionis magis aperitur.* In præsenti ergo non tractamus de hac obligatione credendi, nec de præcepto quasi naturali, ex quo illa nascitur, sed loquimur de lege Christi, prout est positiua diuina. In qua tria illa distingui possunt, quæ supra in lege veteri distinximus, scilicet, institutio, vtilitas, & obligatio. De institutione igitur etiam non tractamus, cum constet, quoad aliqua huius sacramenta incepisse institutionem eius ante Christi mortem, vt de Baptismo, de Eucharistia de Sacerdotio, & de sacrificio, & si quod fortasse aliud nocte Cœnæ peractum est, quo-

A ad alia vero esse institutionem consummatam post Resurrectionem, ante Ascensionem Domini, vt quod sacramentum Pœnitentiæ, Episcopalem ordinem, & Ecclesiæ Monarchiam, & si quod aliud ex tribus residuis sacramentis antea traditum non fuerat, quæ omnia in suis locis tractata sunt. Deinde non tractamus etiā de vtilitate, quia hæc etiam cū institutione incepit, iuxta veriorem doctrinam, nam baptismus simul ac institutus est, integre, & perfecte est institutus, & ideo statim accepit virtutem sanctificandi iuxta doctrinam Diui Thomæ 3. p. quæstione 66. artic. 2. ad 1. *D. Thom.* Et idem à fortiori verum est de Eucharistia, & de Ordine, ac sacrificio quoad suos effectus, seu vtilitates. Neque in his occurrit aliqua difficultas huius loci propria, quæ vero spectant ad doctrinam de Sacramentis in suis locis tractata sunt. Agimus ergo solum de obligatione, quam etiam subdi-

B stinguere possumus in priuatam, seu secretam, quæ potest prouenire ex præcepto priuatim dato, & vt sic non transcendit personas, quibus imponitur, quam nunc etiam non consideramus, quia de propria lege tractamus; Alia est est ergo obligatio publica, & imposita communitati perfectæ, quæ à propria lege prouenit, de hac inquirimus, vtrū ante Christi passionem inceperit.

In hoc ergo sensu dico, recitatam opinionem mihi non videri verisimilem, quia de præcepto baptismi supra ostensum est, non obligasse ante Christi mortem, quæ est communis sententia Theologorum cum Diuo Thoma dicta quæst. 66. & in 4. distinct. 2. quęst. 1. art. 4. quæstiuncula 3. & distinct. 3. art. 5. quæstiuncula 3. 6 *Prædictus modus opinandi refellitur. D. Thom.* Et hac ratione supra etiam diximus, præceptum circuncisionis non cessasse ante mortem

C Christi; quia necessitas baptismi non inceperat, nec verba Christi priuatim dicta illam induxerant, sed ad tempus, in quo erat ferendum pręceptum, referebantur. Vnde Matth. 19. iuueni interroganti, *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam*. Christus solum respondit, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*. Et statim ponit præcepta decalogi, nulla facta mentione baptismi, quem certe non tacuisset, si iam esset ad salutem necessarius. Idemque à fortiori est de præcepto Eucharistiæ, & vnici sacrificij: nullum ergo est positiuum præceptum legis Christi, quod ante ipsius mortem per modum legis obligauerit. Congruentia dari solet, quia testamentum nouum non erat ante mortem Christi confirmatum, vt dicitur ad Hebrę. 9. neque erat confirmatum pactum, & fœdus

D promissum Ieremiæ 31. & ideo non debuit tum obligare. Propria vero ratio est, quia nullū pręceptū huius legis publice prędicatū fuit, viuente Christo tanquam ad salutem necessarū; ergo nullū potuit vt lex publica obligare. Vnde non refert, quod fortasse Christus suo præcepto obligauerit Apostolos ad se baptizādum, vel quod in nocte Cœnæ obligauerit illos ad offerendum Eucharisticum sacrificium per illa verba, *Hoc facite*. Nā primū incertū est, & illo dato, illud solū fuit per priuatum, ac personale mandatū. Sicut etiā in nocte Cœnæ pręcepit Petro, ne ablutioni pedum resisteret. De secundo vero, licet verum sit illa verba fuisse præceptiua, & potuisse ex tunc Apostolos obligare, tamē etiam tunc non habebant illa verba statum (vt sic dicam) legis vniuersalis, & ita

non

non obligabant Apostolos, nisi per modum priuati præcepti, suo tempore obseruandi; certum est enim non ita tunc obligare, vt ante Christi mortem esset ab Apostolis exequendum.

7 *2. Opinio.*

Omisso ergo illo tempore, multorũ opinio est legem nouam obligasse in puncto mortis Christi. Et fundamẽtum est, quia tunc fuit testamentum nouum cõsummatum, ac plenè cõfirmatum, Ad Hebr. 9. ergo ex tũc habuit etiã vim obligandi & consequẽter statim obligare incepit. Probatur consequentia, quia quodlibet pactum sufficienter consummatũ statim obligat, & testamentum morte confirmatum statim inducit obligationẽ, quã de se potest. Cõfirmatur, quia Christus, dũ viueret, sufficienter doctrinã suam & legem promulgauit; ergo, vt obligare inciperet, nihil aliud desiderari potuit, nisi vt redemptio Christi per mortẽ eius consummaretur. Tandẽ aliqui hoc confirmãt, quia lex vetus in pũcto mortis Christi mortua est quoad obligationẽ; ergo tũc etiã lex noua incepit, iuxta principiũ supra positũ, quod vna lex nõ cessauit, donec altera obligauit. Et hæc sententia tribuitur D. Thom. in 4. dist. 2. qu. 1. ar. 4. quæstiunc. 3. quatenus dicit sacramenta legis nouæ quoad vtilitatẽ diuersis tẽporibus fuisse instituta, quoad necessitatẽ verò omnia simul in passione. At verò 2. p. q. 66. ar. 2. hoc magis explicãs in baptismo, dicit, *necessitatem vtendi illo sacramẽto indictam esse hominibus post passionem, & resurrectionem Christi.* & magis id declarat in eodem 4. dist. 3. q. 1. art. 5. quæstiunc. 3. dicens, *baptismum fuisse obligatoriũ post passionem quantum ad quos potuit institutio peruenire.* Itaque D. Thom. magis indicat sententiam, quam postea explicabimus. Pro hac verò referri possunt Theologi, qui in 4. dicunt, baptismi obligationẽ, & necessitatem à morte Christi incepisse, vt Durand. dist. 1. q. 9. Richard. 1. q. 6. & Palud. q. 6. ar. 5. & Adrian. q. 1. &. sequuntur multi moderni in præsenti. Soto verò lib. 2. de Iustit. q. 5. ar. 4. addidit, nõ in puncto mortis, sed in pũcto resurrectionis cœpisse obligare legẽ nouam, quod aliqui moderni sequuti sunt. Sed hæc differentia parui momenti est, & sine fundamento constituitur, vt supra in simili ostendi circa cessationem legis veteris, & ideò de illa differentia nihil amplius dicam, sed de tota hac sententia idem iudicium feram.

D. Thom.

Durand. Richard. Palud. Adrian. Soto.

8 *Refellitur prædicta opinio.*

Mihi ergo hæc opinio nullo modo probari potest. Primò, quia nullũ præceptũ positiuũ huius legis assignari potest, quod in morte Christi cœperit obligare; ergo multo minus potuit tota lex obligare, cũ lex propria, de qua tractamus, nõ sit nisi præceptorũ collectio. Antecedens patet, quia si aliquod esset, maximè præceptũ baptismi, sed non illud; ergo nec cætera. Maior patet, tũ quia baptismus est ianua ad Ecclesiã, tum etiã, quia fuit primũ institutus, & ad vsum applicatus; tũ denique quia etiam eius necessitas primo est annunciata. Minor verò latè probata est 3. tom. 3. partis, disp. 27. sect. 4. Et nũc breuiter ostẽdit, quia non potest præceptũ obligare prius quam incipiat publicè prædicari, seu promulgari, sed præceptum baptismi non est promulgatum viuente Christo, vt constat ex Euangelio, & docet D. Thõ. supr. Et hęc ratio probat de omnibus præceptis positiuis legis nouę, quia nullũ est, quod viuente Christo fuerit publice promulgatũ. Nã licet Ioan. 6. dixerit Christus,

D. Thom.

Ioan. 6.

A *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, nihilominus nõ potuit tunc præceptũ ferri, cum nondũ esset Eucharistia instituta, solũ ergo fuit prænunciatum. At verò lex non obligat prius, quã promulgetur; ergo nec lex Christi potuit obligare in vita eius; ergo nec in morte eius, quia nõ magis fuit promulgata in morte, vel resurrectione, quam in vita, vt in superiori lib. etiam dixi.

9 *Responsio aliquorum.*

Respondent aliqui, in lege diuina nõ esse necessariam publicã promulgationem, sicut in humana, quia in humana solũ est necessaria ex humana institutione, quæ nõ extẽditur ad legẽ diuinã, nec etiã inuenitur specialis Dei institutio, quæ hanc postulet conditionẽ ad suarum legum obligationẽ. Sed hoc nõ satisfacit, quia promulgatio legis ex natura rei est necessaria saltem in lege propria extra ligislatorẽ existẽte, vt in lib. 1. late declaraui. Dico autem *extra legislatore existente*, propter legem æternam, vt etiam ibi exposui in lib. 2. vbi etiam in lege naturali suum modũ promulgationis declaraui. Proprijssimè autem necessaria est promulgatio in lege positiua, non quia est humana, vel diuina, sed quia hominibus datur, & secundũ ordinariam prouidẽtiam debet modo hominibus accommodato illos obligare. Non potest autem cõmunitas hominum publica lege obligari, nisi communitati proponatur sufficieneter, ita vt naturaliter possit ad illius cognitionem peruenire, nã lex ignorata non obligat, & quę ex parte sua cognosci nõ potest, neque obligare potest; ergo talis propositio sufficiens est ex natura rei necessaria, & hanc vocamus promulgationem. Modus autem promulgationis solet esse in legibus humanis ex institutione humana. Nos autem non postulamus illũ modum in lege diuina, sed tantum promulgationem, nam modum definiat Deus, sicut vnum determinauit in lege veteri, & alium ordinauit in lege noua. Et confirmatur, ac declaratur, quia lex diuina non potest obligare impossibile; ergo nec potest obligare modo impossibili; sed impossibile est, communitatem obligari lege priuatim data, vel facta, nisi publicè tradantur, quia est impossibile à communitate cognosci, donec diuulgetur, & notitia eius fiat aliquo modo publica; ergo hæc cõditio necessaria est, etiam in legibus diuinis. Cum ergo ante Christi mortem hæc promulgatio facta non sit, vt ostendi, non potuit in morte, vel resurrectione Christi hæc lex obligare, donec, *quod in aure dictũ erat, super tecta prædicaretur*, vt Christus Dominus Matth. 10. imperauit.

Refellitur Resp.

Confirm.

10 *Obligationẽ legis nouæ nõ incepisse in morte vel resurrectione Christi.*

Concludo igitur, obligationẽ huius legis non incepisse in morte, vel resurrectione Christi. Quod potest cõfirmari primo, quia aliàs ex tunc obligasset vniuersos homines & totũ Orbẽ: cõsequens autẽ est incredibile. Sequela patet, quia nõ est maior ratio de Iudęis, quã de gẽtibus, quia pro omnibus consummata est redemptio, & pro omnibus instituit Christus baptismum, & alia sacramenta, & pro omnibus dixit, *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Et, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & cætera.* Et similiter non est maior ratio de vna parte orbis, quam de alia, quia si non est necessaria promulgatio, sed voluntas legislatoris sufficit (vt dicitur) non est vlla ratio, ob quam potius in vno, quam in alijs locis obligauerit, cum volũtas Dei de se generalis fuerit, obligans omnes homines, & vniuersum mundũ per hanc legem. Consequẽs autem esse incredi-

bile

bile patet, tum à priori ratione facta, quia erat impossibile illam legem innotescere in illo momento toti mundo, vel omnibus hominibus. Tum à posteriori ex absurdo, nam sequitur in eodem puncto abrogatum esse remedium originalis peccati datũ pro infantibus, siue Iudæis, siue gentibus; quod credi non potest de diuina prouidentia, & misericordia, vt sępe dixi, & iterũ statim dicam. Sequela verò patet, quia simul ac lex noua obligare incepit, incepit etiã necessitas baptismi, quæ statim exclusit vtilitatem cuiuscumque alterius remedij, vt in fine libri præcedentis declaraui.

11 *Conf. tradita conclusio.* Accedit, quod nullum est fundamentum ponendi tantam obligationem, vel necessitatem in instanti mortis Christi, quia licet tunc fuerit consummata redemptio, non fuit consummata forma legis necessaria ad obligandum, & similiter licet tunc fuerit consummatum testamentum, vel fœdus, non tamen tunc fuit apertum, aut declaratum sufficienter. Imò si prædicatio facta viuente Christo, erat sufficiens, vt lex illa posset obligare in puncto mortis, nulla esset ratio, cur antea non obligaret. Quia consummatio redemptionis non erat necessaria, vt Christus posset suis legibus statim obligare audiẽtes, si vellet, sicut potuit dare suis sacramentis vtilitatem, & efficaciam ante mortem. Vnde ergo ostendi potest, obligationem fuisse suspensam vsque ad mortem, si præcesserat promulgatio sufficiens, vel necessaria non erat. Igitur sicut antea non obligauit hæc lex, ita nec in morte, vel resurrectione.

12 *Legem nouã non incepisse obligare ante diem Pentecostes.* Secundo, ex dictis concludo, legem nouam non incepisse obligare ante diem Pentecostes. Probatur facilè ex dictis, nam sacramenta huius legis ante mortem Christi instituta, nõ fuerunt sub maiori necessitate proposita, aut promulgata toto illo tempore, vt ex Euangelijs constat; alia verò sacramenta, vel mysteria, quæ in illis diebus instituta sunt, eo dem fere modo à Christo sunt priuatim tradita sine publica lege, vel promulgatione. Et ideò Christus recessurus ab Apostolis, eis dixit: *Euntes docete omnes gentes, & prædicate Euangelium*, vtique post receptum Spiritum Sanctum, nam de priori tempore dixerat, *Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto*, quia talem diem, dispensationem, & modum ad promulgationẽ suæ legis præfinierat. Denique addi potest optima congruentia, quia Christus non compleuit institutionem suæ Ecclesiæ ante tempus proximum ascensioni, vt patet ex Ioann. 20. vbi Sacramentum pœnitentiæ instituit, & specialem potestatem dedit sacerdotibus ad remittenda peccata, & Episcopos, vel Apostolos creauit. In capite autem 21. creauit Petrum in summum Pontificem, in quo fundanda erat Ecclesia iuxta promissionem factam Matth. 16. Non est ergo verisimile, Christum tulisse suam legem vt obligantem, prius quam esset Ecclesia, pro qua illam legem ferebat.

13 *Lex noua cœpit obligare in die Pentecostes.* Tertio addo, legem nouam cœpisse obligare in die Pentecostes. Hæc assertio, suppositis præcedentibus, certa est, & dici potest communis Theologorum, quantum adhoc, quod nullus eorum amplius diffrendum censuit huius obligationis initium. Et ratio est, quia in illo die facta est sufficiens promulgatio huius legis Hierosolymis; sed nihil amplius desiderari poterat ad eius obligationem; ergo non est amplius dilata, sed statim incepit. Vnde Act. 2. cum ad prędicationem Petri quidam compuncti corde interrogarent, *Quid faciemus viri fratres?* respondit Petrus, *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrũm in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorũ vestrorum*, & infra additur post multa alia verba dixisse Petrum, *Saluamini ab ista generatione praua.* Et qui receperunt sermonem, fuisse perseuerantes in doctrina Apostolorum, & cõmunicatione fractionis panis, & orationibus. Ex quibus constat, ad literam impleuisse Petrũ, quod Christus iusserat, baptizate eos, & docete eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis. Tunc ergo cœpit Baptismus obligare, & esse necessarius ad remissionem peccatorum, & qui baptizabãtur fiebant mẽbra Ecclesiæ Christi Petro subiecta, & consequenter tota lege Christi obligabãtur, & ideo secundum illam statim viuere inceperunt, vt ex eadem historia constat. *Act. 2.*

14 *Dubitatio.* Vlterius verò explicandum superest, an in illo die statim obligauerit omnes Iudæos, id est, non tantũ eos, qui erant Hierosolymis (de quibus res videtur clara) sed etiam omnes qui erant in Iudæa, vel etiam illos, qui erant dispersi per varias prouincias orbis. *1 Opinio.* Aliqui enim ita affirmant, quia lex sufficienter promulgata, statim, ac simul obligat in tota ditione Principis legis latoris. Item quia lex promulgata non prius obligat quosdam subditos, quam alios; ergo vel lex noua non statim obligauit Iudæos Hierosolymis existentes, quod dici non potest, vel simul omnes alios obligauit. Denique videtur hoc fieri verisimile, quia illa promulgatio facta est in ciuitate (vt sic dicam) metropolitana illius populi, & in die, in quo ibi erant congregati Iudæi ex omni natione, quæ sub cælo est, & magna solennitate, & cum magnis signis de Cælo datis; ergo erat sufficiens illa promulgatio saltem pro tota natione, seu synagoga Iudæorum.

15 *Hanc legem nouam simul obligasse Iudæos vbique existentes, sed obligationem successiuè fuisse diffusam.* Sed nihilominus verius censeo, hanc legem non simul obligasse Iudęos vbique existẽtes, sed incepisse tũc obligare, & postea successu tẽporis obligationẽ fuisse diffusam per totã Iudęam, Samariã, & alias prouincias. Quam sententiã esse consentaneã Patribus, & Theologis statim ostẽdam, loquẽdo de gẽtibus; nũc sufficiẽter probatur ex principio supra posito de promulgatione legis positiuæ, scilicèt, postulare tempus sufficiens, vt notitia legis, seu promulgationis ad distantia loca deferatur, vt lex in illis obliget. Hęc enim conditio ex natura rei requiritur in lege hominibus imposita, quia homo non est alio modo capax notitiæ legis, ac subinde neque obligationis: & ideo etiam in lege diuina necessaria est, vt paulo antea in simili explicuimus, nam eadem est ratio de promulgatione, & de tẽpore necessario ad applicationẽ, seu diuulgationẽ legis. Quamuis ergo promulgatio legis nouæ facta Hierosolymis in die Pẽtecostes fuerit sufficiens pro illo loco, non tamen pro omnibus, in quibus Iudęi habitabant, vel certe licèt in ratione promulgationis dicatur sufficiens simpliciter, nihilominus non potuit habere virtutem ad obligandum statim in loca distantia, quia non poterat humano modo simul ad omnia deferri, & applicari; necessarium ergo fuit tempus, ac subinde oportuit, vt obligatio successiuè diffusa fuerit. Neque est inconueniens, vt eadem lex priùs obliget subditos præsentes, quàm distantes, imò hoc est intrinsecum, &

conna-

connaturale legi humanæ, id est, hominibus impositæ. Quod autem eo die fuerint Hierosolymis Iudæi ex omni natione, potuit quidem deseruire, vt illa promulgatio breuius & facilius diuulgaretur per eorum prouincias, non tamen potuit sufficere, vt actu obligaret simul omnes in illis habitantes, propter rationem factam. Et hactenus de Iudæis.

15. *Certum est legem nouam non obligasse gentiles ante diem Pentecostes.* Supereſt dicendũ de gentibus, de quibus tanquam certum ſupponimus, legem hanc eos non obligaſſe ante diem Pentecoſtes, nam quæ dicta ſunt de Iudæis, à fortiori idem probant de gentibus, & ex dicendis magis conſtabit. Neque in hoc videtur eſſe ratio dubitandi. *Limitatio quorundam.* Solum inuenio quoſdam Theologos aſſerentes, gentiles fuiſſe obligatos ad baptiſmum, ſi in Chriſtum credere inciperent, etiam ante paſſionem eius. *Sot.* Ita docet Soto dicto artic. 4. circa medium in republica. *Sed arguit, quia cum illi*, inquit, *circuncidi non poſſent, tenebantur baptizari.* Idem ſequitur Medin. 1. 2. quæſt. 103. artic. 3. verſ. *Sed etiam, &c.* *Refellitur.* Hæc verò ſententia, mihi valde diſplicet, quia neceſſitas baptiſmi non magis eſt propoſita gentibus, quàm Iudæis, viuente Chriſto, imò multò minus, quia eo tempore Euangelium non prædicabatur per ſe, & directè gentibus, iuxta verbum Chriſti *Matth. 15.* Matth. 15. *Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſraël*, & *Matth. 10.* Matth. 10. *In viam gentium ne abieritis.* Præterea præceptum baptiſmi indifferenter datum eſt, vel indicatum illis verbis; *Niſi quis renatus fuerit, &c.* ergo illa neceſſitas non fuit maior in gentibus, quam in Iudæis ante paſſionem. *D. Thomas.* Et ideò Diuus Thomas 3. part. quæſt. 66. art. 2. abſolutè & generaliter dixit; quòd *neceſſitas vtendi baptiſmo inducta fuit hominibus poſt paſſionem & reſurrectionem Domini.* Denique non video, qualis ſit illa argumentatio, *quia gentiles circuncidi non poterant, tenebantur baptizari.* Nam in primis aſſumptum eſt falſum, quia licèt gentilis circuncidi non teneretur, poterat tamen, ſi vellet, fieri proſelytus, neque enim hoc erat magis prohibitum gentilibus, viuente Chriſto, & ante paſſionem eius, etiamſi in illum crederent, quam antea, vt à fortiori patet ex dictis in fine libri præcedentis. Ac deinde illatio non habet fundamentum, ſupponit enim circumciſionem, aut baptiſmum fuiſſe illo tempore neceſſarium gentibus credentibus in Chriſtum ad eorum ſalutem, quod falſum eſt, & ſine fundamento. Quia adultis contritio cum dilectione, paruulis autem remedium legis naturæ ſufficere poterat. Nam contritio de ſe erat ſufficiens, & in homine gentili non includebat votum circumciſionis, vt per ſe conſtat, nec etiam votum baptiſmi pro illo tempore, pro quo nondum erat neceſſarium. Remedium autem legis naturæ tunc vigebat, imò & aliquo tempore poſt Chriſti mortem, vt iidem auctores fatentur. Ergo neque in adultis, neque in paruulis habet locum illa illatio; vel diſiunctio, quod ſi non circunciderentur, deberent baptizari. Sit ergo certum, legem Euangelicam politiuam non obligaſſe gentiles ante Chriſti mortem, & conſequenter neque ante diem Pentecoſtes, iuxta ſuperius dicta.

16. *Dubium* De reliquo verò tempore eſt ſpeciale dubium, *An cuius ſolutionem aliud dubium præmittitur* an eodem tempore inceperit noua lex obligare gentiles, quo Iudæos. Ad cuius reſolutionem aliud præmitto videlicet, vtrum Apoſtoli in principio ſuæ prædicationis promulgauerint Euan- *Pars affirmatiua ſuadetur.* gelium æqualiter gentibus, ac Iudæis. Nam ſi conſideremus vſum ſeu factum, videntur Apo-

A ſtoli per plures annos prædicaſſe Euangelium Iudæis, & non gentibus, vt patet ex diſcurſu Actorum, nam cap. 1. Petrus ad Iudæos loquebatur, dicens; *Vobis eſt promiſsio, & filijs veſtris*, & cap. 2. *Vos eſtis filij Prophetarum, &c.* & infrà, *Vobis primo Deus ſuſcitans filium ſuum, miſit eum benedicentem vobis*, & cap. 5. *Hunc Principem & Saluatorem Deus exaltauit dextera ſua ad dandam pœnitentiam Iſraëli, & remiſsionem peccatorum.* Et cap. 8. cum Diſcipuli eſſent diſperſi occaſione perſecutionis, quæ facta fuerat ſub Stephano, cœpit Euangelium prædicari etiam Samaritanis, qui etiam Iudæi erant, licèt in moribus & doctrina errarent. Et ibidem Philippus baptizauit Eunuchum, de quo ſuprà oſtendimus, ſaltem fuiſſe proſelytum, & legis cultorem, vt eius pietas, & affectio, ac reuerentia ad Scripturam ſacram oſtendebat Chryſoſtom. Homil. 19. in Acta. eleganter expendit. *Actor. 1.* *Actor. 5.* *Actor. 8.* *Chryſoſt.*

B Imò in cap. 11. Actor. additur, quoſdam ex illis diſcipulis diſperſis perueniſſe vſque Phænicem, & Cyprum, & Antiochiam *nemini loquentes verbũ, niſi ſolis Iudæis.* Ergo vſque ad illud tempus nõ potuerunt gentiles obligari lege Chriſti, cum eis non promulgaretur, & tamen Iudæi iam obligabantur, vt ex ſupra dictis conſtat. Hoc etiam confirmat reuelatio facta Petro Actor. 10. nam ex ea manifeſtè colligitur, Petrum antea nõ prædicaſſe Euangelium gentibus, imò videtur vſque ad illud tempus exiſtimaſſe, id ſibi non licuiſſe, quod etiam ipſe oſtendit in cap. 11. vbi ex ſola reuelatione excuſat factum, dicens: *Ego quis eram, qui poſſem prohibere Deum.* Et hic tunc fuiſſe videtur communis ſenſus Iudæorum, etiam in Chriſtum credentium: vel ſaltem putabant, non eſſe gentiles admittendos ad fidem, niſi prius circunciderentur, vt patet ex Actor. 11. & 21. & ex Epiſt. *Confirmat.* *Actor. 11. & 21.*

C ad Galat. Fundariq́ue poterant, quia putabant, eſſe Iudæis prohibitum in lege Leuit. 20. communicare cum gentibus præputium habentibus.

In contrarium verò eſt, quia non eſt veriſimile, ignoraſſe Petrum, & alios Apoſtolos, Chriſtũ mortuum fuiſſe pro omnibus hominibus, & redemiſſe gentiles æquè ac Iudæos, & conſequenter pro vtriſque legem ſuam tuliſſe. Præſertim quia illis præceperat; *Docete omnes gentes, baptizantes eos, & euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ*: per quæ verba abſtulit prohibitionem, quam prius fecerat, *in viam gentiũ ne abieritis*; ergo ſtatim debuerunt hanc legem omnibus prædicare, ſiue gentiles eſſent, ſiue Iudæi. Probatur conſequentia, tum quia nulla ratio erat, ob quam vitarent tunc gentiles in hac legis gratiæ communicatione, tum etiam quia ex lege veteri non colligitur talis prohibitio. Nã vt notauit Abulenſ. Leuit. 20. q. 1. nullum erat in lege præceptum prohibens Iudæis omnem communicationem cum gentibus, ſed ſolum in matrimonijs, vel quibuſdã cibis, aut actibus, ſpecialiter in lege prohibitis. Vnde poterant alia cõmercia habere cum gentibus. Imò etiam gẽtiles permittebantur adorare Deum in templo, vt ſumitur ex Ioan. 12. vbi dicitur, adfuiſſe ibi quoſdam gentiles, qui venerant Hieruſalem adorare, vbi Theophil. notat, illos non fuiſſe proſelytos, & licèt Chryſoſt. Homil. 65. dicat, parum adfuiſſe, vt eſſent proſelyti, non tam dicit fuiſſe circunciſos. Item id non fuiſſe neceſſarium, ſatis colligitur ex 3. Reg. 8. vbi Salamon in dedicatione templi orauit Deum, *vt alienigena, qui non eſt de populo Iſraël, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum, & orauerit in hoc loco, tu exaudies in cœlo, &c.* 17. *Pars negat. ſuadetur.* D *Abulenſ.* *Ioann 12.* *Theophil.* *3. Reg 8.*

18. Neque obstat, quod Iosephus lib. 8. Antiquit. cap. 2. aliàs 3. dicat, non fuisse admissos intra Hierosolymitanum templum, nisi puros & castos, ac præscripta legis obseruantes, vnde à fortiori colligitur, neque gentiles admissos fuisse. Quod videtur etiam sumi ex Ieremia Threnor. 1. vbi deplorat, gentes ingressas esse sanctuarium *Dei, de quibus*, inquit, *præceperas, ne intrarent in Ecclesiam tuam*. Hoc, inquam, non obstat, nam Iosephus loquitur de atrio templi specialiter destinato pro Iudaico populo obseruatore legis, atque adeo pro mundis tantum Iudæis, gentiles verò admittebantur cum immundis adorandum, vel in ianua templi, & extra illam, vt vult Ribera lib. 1. de Templo, cap. 16. in fine, vel admittebantur in alio atrio peculiari deputato pro immundis, vt multi alij volunt, & videtur sumi ex dicto loco Regum. Alter verò locus potest exponi de gentibus non colentibus verum Deum, de quibus conqueritur etiam Ezechiel cap. 44. & eos vocat *incircumcisos corde, & carne*, illi ergo prohibiti erant orare in templo. De gentilibus autem colentibus Deum non constat talis prohibitio, neque illos ibi adorare Deum per se erat contra sanctitatem illius templi. Ergo communicatio Iudæorū cum istis, nec per se mala erat, nec prohibita; ergo multò minus erat prohibitū Apostolis ex vi veteris legis communicare cum gentibus, conuertendo illos ad cultum veri Dei, & ad legem euangelicam seruandam. Imò hoc videri poterat consentaneum veteri legi, quatenus in veteri testamento prædictum erat, ex Sion exituram legem diuinam, quæ ad omnes populos, & gentes extenderetur. Denique quælibet obligatio veteris testamenti iam cessauerat respectu Apostolorum, à Christo autem nullam habuerut prohibitionem, nec definitam directionem, vt ab his potius inciperet, quàm ab illis; ergo non potest cum fundamento dici, fuisse necessarium, priùs Iudæis, quàm gentibus legem promulgare; ergo verisimilius est, æquè & indifferenter eam omnibus propositam fuisse, ac subinde simul vtrumque populum obligare cœpisse.

Thren. 1. — *Iosephus.* — *Ribera.* — *Ezech. 44.*

19. *Resoluitur dubium.* In hoc puncto breuis resolutio in hunc modum tradi potest. Nam aliud est loqui de obligatione, seu necessitate; aliud de facto, seu de vsu. Quantum ergo ad obligationem censeo, nunquā fuisse prohibitum Apostolis post Christi mortē prædicare Euangelium gentibus, & è conuerso, non fuisse præceptum prius promulgare legem Christi Iudæis, quàm gentilibus. Hoc mihi probant omnia adducta in posteriori loco, quia non inuenio fundamentum sufficiens ad ponendum talem prohibitionem vel necessitatem. Et si fortasse aliqua fuit, non est referenda in legem veterem, sed in peculiarem instinctum Spiritus Sancti, vt iam declaro. At verò quoad vsum seu factum dicendum est ita obseruatum esse ab Apostolis in promulgatione legis Euangelicæ, nā per aliquot annos illam solis Iudęis prædicarunt, & non gentibus vsque ad reuelationem factam Petro Actor. 10. Hoc constat ex historia Actorum, & ex alijs, quæ priori loco adducta sunt.

Actor. 10.

20. *Actor. 9.* Neque obstat, quod dicitur Act. 9. Paulum in primo accessu ad Hierusalem, ibi *loquutum esse gentibus, & disputasse cum Græcis*. Nam responderi potest, Græcos illos fuisse Iudæos, ita appellatos, quia Græcè loquebantur. Vnde vox greca potius significat græcizantes, quam Græcos, & eosdem fortasse vocauit interpres gētiles, nā in Greco illę duæ voces non ponuntur distinctè. Vel certè per gentiles intelliguntur aut Iudæi, qui ex prouincijs gentium Hierusalem venerant, vel è conuerso gentiles origine, professores autem legis, & proselyti iam facti. Vel certè si locus ille de gentilibus, tam origine quàm religione intelligatur, vt litera simpliciter intellecta indicat, rectè ponderauit Bellarm. lib. 1. de Sum. Pontif. cap. 22. ibi non dici, Paulum prædicasse gentibus, sed loquutum esse, & disputasse cum illis. Fieri autem potuit, vt prædicante Paulo Iudæis, gentiles audierent aliqua suis erroribus contraria, & inde sumerent occasionem disputandi cum Paulo. Et coniectura non parua est, quia ibi non dicitur aliquem eorum fuisse conuersum, sed potius graue odium in Paulum concepisse. Aliundè verò ex eadem historia constat, Paulum eundem ordinem in sua pręedicatione tenuisse. Nam in eodē c. 9. de illo dicitur, *& continuo in synagogis prædicabat Iesum*, scilicet, statim postquam fuit baptizatus, & in cap. 13. legitur longus sermo Pauli ad Iudæos, quibus repugnantibus & contradicētibus, Paulus & Barnabas dixerūt: *Vobis oportebat primum loqui Verbum Dei, sed quoniā repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes.*

Et hinc potest reddi ratio huius ordinis. Existimo enim nunquam ignorasse Apostolos, legem gratiæ vniuersalem esse pro omnibus gentibus, nam hoc persuadent testimonia supra adducta. Vnde verisimile est, partim ex scripturis antiquis, partim ex diuina inspiratione illum ordinem obseruasse, quia intelligebant, ita esse diuina ordinatione præscriptum, iuxta illud Pauli ad Roman. 11. *illorum*, id est, *Iudæorum delicto, salus est gentibus, delictum illorum, diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, diuitiæ gentium*. Et hoc idem significauit ad Act. 13. in verbis suprà citatis, post quæ subiungit; *Sic enim præcepit nobis Dominus. Posui te in lucem gentium, &c.* vbi nomine præcepti decretum, & præordinatio diuina intelligi potest, vel si rigorosè sumatur, intelligitur absolutè de promulgando Euangelio gentibus suo tempore, & quando occasio id ferret. Addi etiam potest, hoc obseruasse Apostolos, quia nondum eis reuelatū erat, neque ipsi inter se satis discusserant, aut definierant, an gentes in præputio permanentes vocandæ essent, & admittendæ ad Christi Ecclesiam, vel media circumcisione. Denique id facere potuerunt ex quodam ordine charitatis, ne Iudæis scādalizarentur, & ita fierent duriores ad Euangelium recipiendum; quia ex antiqua consuetudine vitabant consortium gentium, vt constat ex Actor. 11. & ad Galat. 2. Atque ita quantum ex historia Actorum colligitur, in promulgatione huius legis hic ordo seruatus est, vt primum in Iudæa, deinde in Samaria, & deinde in gentibus prædicata fuerit, iuxta Verbum Christi Actor. 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, vsque ad vltimum terræ.*

21. *Nunquam ignorasse Apostolos legē gratiæ esse vniuersalem* — *Roman. 11.* — *Act. 13.* — *Act. 11. Galat. 2.* — *Act. 1.*

22. *Hinc infertur primo.* Ex hac ergo resolutione constat, legem nouam non incepisse obligare gentiles per se, ac propriè vsque ad reuelationem Petro factam Actor. 10. probatur, quia lex non promulgata aliquibus, seu pro aliquibus, eos non obligat, sed lex noua non fuit promulgata gentibus vsque ad illud tempus; ergo neque illos obligauit. Consequentia euidens est, & vtraque præmissa sufficienter est in superioribus probata. Dices, esto verum sit, Apostolos illo tempore non prædicasse directè gentibus, nihilominus fieri non potuisse, quin multi gentilium habitantes vel peregrinantes inter Iudæos, eorum doctrinam audirent,

Obiect.

rent, & signa viderent; ergo hoc satis erat, vt obligarentur legem Christi suscipere. Respondeo, (Respon.) potuisse fortasse aliquos gentiles illo modo obligari ad credendum, & colendum verum Deum, vel etiam Christum, & ad sperandum salutem per ipsum, & consequenter ad alia omnia moralia, quæ lex noua præcipit, quatenus per rationem fide illustratam necessaria esse ostenduntur. Nihilominus tamen non obligabantur per se, ac propriè ad obseruationem legis nouæ, vt est positiua diuina, quia non solum non proponebatur illis necessitas baptismi, verum etiam neque offerebatur, quia tunc nullus gentilium habens præputium admittebatur ad baptismum, vsque ad Cornelium, ergo fieri non poterat, vt obligarentur ad illum, ergo nec ad reliqua præcepta huius legis, cum baptismus sit reliquorum fundamentum.

23. (Infertur 2.) Ex quo infertur secundò, ex eo tempore, quo facta est Petro dicta reuelatio cœpisse Apostolos liberè prædicare Euangelium gentibus, ipsosque gentiles cœpisse per hanc legem obligari, non tamen fuisse obligatum totum orbem, sed successiuè prout Euangelium promulgabatur. Prior pars manifesta est ex dictis, quia accedente promulgatione nihil amplius desiderari potest ad talem obligationem. Altera verò pars patet etiam ex dictis proximè de modo, quo hac lex obligauit populos Iudæorum, nam eadem est proportionalis ratio de populis gentium. Vnde licèt pauci scholastici distinguant initium obligationis huius legis respectu Iudæorum, & gentium, nihilominus illam non negant, & omnes illi, qui promulgationem necessariam esse existimant etiam ad obligationem legis diuinæ positiuæ, necesse est, vt illam admittant supposita historia Scripturæ, & testimonijs, quæ ponderauimus. Et similiter qui ad obligationem huius legis in locis distantibus requirunt temporis successionem, necesse est, vt tam respectu gentilium, quàm respectu Iudæorum illam postulent. Et ita possunt pro hac sententia meritò citari Bonauent. in 4. distinct. 3. par. 2. art. 3. quæst. 2. in fine, Scot. quæst. 4. Gabr. distin. 1. q. 4. imò & etiam D. Thom. in locis in principio huius capitis allegatis, & Augustin. Epist. 8. & 89. vt superiori libro cap. 13. ponderaui. Item Bernard. Epistol. 77. & Hugo de Sancto Victor. libr. 2. de Sacrament. p. 6. cap. 4. §. *Solum superest difficultas*, quia videtur sequi ex dictis, etiam nunc non obligare legem gratiæ totum vniuersum, quia nec ab Apostolis promulgatum est Euangelium in toto mundo, nec promulgatum erat tempore Origenis, vt ex illo sumitur tract. 28. in Mat. nec tempore Augustini, vel Ruphini, vt sumitur ex Augustino Epistol. 80. & ex Ruphino lib. 1. Histor. cap. 9. & 10. nec tempore Bernardi, vt ipse significat lib. 3. de Consider. ad Eugen. ac denique in nostro tempore videtur hoc experientia compertum esse; ergo per omnia hæc tempora lex noua non obligauit totum mundum. Consequēs autem admitti non potest, aliàs in multis orbis partibus potuissent toto hoc tempore saluari infantes sine baptismo.

(Bonau. Scot. Gabr. D.Thomas. August. Bernar. Hugo. Obiect. Orig. August. Ruphin. Bernard.)

24. (Respon.) Respondeo negando sequelam, & ad probationem respondetur, distinguendam esse promulgationem à diuulgatione, seu notitia promulgationis. Nam promulgatio sufficienter facta est ab Apostolis, in die Pentecostes, & deinceps cum *In omnem terram exiuit sonus eorū*, Rom. 10. iuxta verbum Christi, *Eritis mihi testes vsque ad* (Roman. 10)

A *vltimum terræ*, quod saltem per famam prædicationis impletum esse, sentit Hier. Mat. 24. ita exponens illa verba Christi, *Prædicabitur hoc Euangelium in vniuerso mundo, & tunc veniet consummatio*, id est, destructio Hierusalem, vt ipse ad literam exponit, & idem sentit Chrys. hom. 76. in Matt. & D. Th. supra dictum locum ad Rom. Fieri autem potuit, vt hæc notitia Euangelij per multum tempus, vel omnino non peruenerit ad multas mundi prouincias, vel saltem non sufficienter. Hoc verò non obstat, quominus totum mundū obligauerit post transactum tempus sufficiens ad perfectam diffamationem & notitiam. Vnde etiam distinguendum est id, quod est per se, ab eo, quod est per accidens, & distinguenda est excusatio à carentia obligationis. Per se enim promulgatio publica cum tempore sufficiente ad integram diuulgationem est necessaria ad integram B obligationem; per accidens autem potest illa diuulgatio aut notitia impediri, inde tamen non impeditur obligatio, quamuis oriri possit excusatio. Et ita concedo, potuisse plures gentes excusari multo tempore à transgressione huius legis, quia licèt lex de se iam eos obligaret, ignorantia poterat à culpa excusare. Non tamen potuit ignorantia impedire necessitatem baptismi, nec irritationem alterius remedij: nam hunc effectum lex per se ipsam operatur independenter à notitia subditorum. Quod non est inconueniens, nec contra diuinam prouidentiam, quando solum per accidens contingit, & sufficiens promulgatio cum necessaria temporis amplitudine præcessit, quia omnibus legibus hoc commune est, vt ex dictis in superioribus constat. (Matth. 24. Chrysost. D Thom.)

CAPVT V.

C

An lex noua iustificet, vel alios habeat effectus.

COmmunis, ac certa sententia est, legem nouam iustificare, & in hoc superare legem veterem, quod non solum iubet præcipiendo, sed etiam iuuat, gratiam & auxilium eius inspirando. Vt docuit D. Thom. 1. 2. q. 106. artic. 2. & ibi omnes, & ex sacræ Scripturæ expositoribus modernis tradit latè Barradas tom. 1. libr. 1. cap. 3. Item Salmeron ad Roman. 3. dis. 29. & ad Rom. 7. disput. 6. ex scriptoribus verò contra hæreticos Bellarmin. lib. 1. de Verbo Dei, cap. 18. & latius lib. 4. de Iustificat. à principio vsque ad cap. 6. Stapleton. in Antidoto ad Roman. 3. Valent. libr. de Differentia veteris & nouæ legis cap. 1. Probari autem solet hæc doctrina ex Paulo ad Roman. 1. dicente; *Euangelium est virtus Dei in salutem omni credenti*, nam Euangelium idem est, D quod lex gratiæ, dicitur autem virtus Dei, quia dat vires ad bene operandum, vtique per iustitiam & auxilium gratiæ. Et huic consonat illud 1. ad Corint. 15. *Notum vobis facio Euangelium, quod prædicaui vobis, quod & accepistis, per quod & saluamini*; saluantur autem homines si iustificentur, & in iustitia perseuerent; ergo totum hoc confert Euangelium. Præterea frequenter Paulus docet, legem veterem non iustificasse, quòd suprà diximus esse verum de tota lege, etiam vt includente præcepta moralia cum Augustin. de Spirit. & Liter. c. 8. & 17. & in hoc intendit Paulus distinguere legem veterem à noua. In hoc enim sensu dicit ad Roman. 3. *Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei*, id est, euangelicam. Quam cap. 8. vocat legem

(1. Legem nouam iustificare: & in hoc superare legem veterem. D. Thom. Barrad. Salmer. Bellarm. Valent. Roman. 1. 1. Cor. 15. August. Roman 3.)

Spiritus vitæ in Christo Iesu, & de illa subiungit; *liberauit me à lege peccati, & mortis*, &c. infrà ait, datam esse, *vt iustificatio legis impleretur in nobis*. Et ita intelligit hæc loca Augustin. lib. de Spir. & Liter. cap. 4. 8. 14. 17. & 18. & lib. 1. contra duas Epist. Pelag. cap. 7. & 21. lib. 1. de Peccat. mort. & rem. cap. 11. Epist. 157. ad Optat. *August.*

2. *Obiect.* Non est autem facilè ad explicandum quomodo lex noua hunc faciat effectum, quia lex consistit in præceptis, præceptum autem, vt tale est, non iustificat, quia non dat gratiam, nec vires spirituales, est enim quid extrinsecum, obiectum bonum, vel malum ostendens, vel constituens, & ita per se spectatum quasi extrinsecè se habet ad hominem, sicut obiectum; ergo non potest iustificare, etiam in lege noua. Nam quoad hoc eadem videtur esse ratio de hac lege, quæ de quacumque alia. *Responsio D. Thom. ex August.* Ad hanc verò difficultatem respondet D. Thomas suprà ex August. in locis allegatis, in lege noua duo esse nimirum, præcepta, documenta, seu consilia Christi, & spiritum fidei, & gratiæ, qui in ea communicatur. Quoad priorem ergo partem concedit D. Thomas, legem nouam non iustificare propter rationem dictam, per spiritum autẽ gratiæ dicit iustificare, & quia hoc posterius est præcipuum in lege gratiæ, ideò simpliciter hæc lex iustificare dicitur, iuxta hanc declarationem. Et consequẽter omnia loca Pauli, in quibus sermo est de lege iustificante, intelligantur ab istis Patribus de lege gratiæ, quatenus est ipsa gratia, sub gratia intelligendo omne auxilium gratiæ, quod ad credendum, & bene operandum datur. Vnde etiam de hac lege secundum dictas eius partes intelligunt illud 2. ad Corinth. 3. *Litera occidit, spiritus autem viuificat.* *2. Corint. 3.* Nam per *literam* intelliguntur præcepta, & documenta, & quidquid pertinet ad doctrinam exteriorem, siue scriptam, siue Verbo traditam. Et ideò litera præcisè spectata, & separata à spiritu non dat vitam, sed per occasionem illam tolleret etiam in lege gratiæ, si separaretur à spiritu. Nomine autem *spiritus* significatur auxilium gratiæ, quod est principium spiritualis vitæ. *Difficultas.* Statim verò occurrit vulgaris difficultas, quæ in simili tacta est suprà cap. 3. nam hoc modo nulla est differentia inter legem nouam, & veterem, vel naturalem: nam omnibus commune est, vt per præcepta quatenus præcepta sunt, non iustificent, vt in dicta sententia supponitur, & omnes communiter videntur docere. Deinde verò, est etiam omnibus commune iustificare per gratiam annexam præceptis: nam semper lex diuina, præsertim quæ de actibus supernaturalibus, & in ordine ad finem supernaturalem data est, habuit adiunctum spiritum gratię, quia sine illo impleri non posset, & Deus non præcipit impossibilia; omnis autem gratia cum quacumque lege data, fuit sufficiens ad iustificandum, vt constat; ergo nulla est differentia. Accedit, quod hoc modo quælibet lex Dei potest etiam appellari lex gratiæ, ratione impulsus ad iustitiam, quia semper habet adiunctam gratiam, quæ in lege noua non habet maiorem proprietatem legis.

3. *Respon.* Ad hanc verò difficultatem est etiam responsio communis, gratiam conuenire legi nouæ quasi per se, & ex proprijs, antiquioribus verò legibus non ex vi illarum, seu per se fuisse coniunctam, sed per respectum ad legem gratiæ. Et ideò legi gratiæ simpliciter tribui iustificatiõé, non verò superioribus legibus, & propter eandem causam non possunt appellari leges gratiæ, quia licèt in illis fuerit, non ex illis, sed per respectum ad legem nouam. Et propter eandem rationem omnes, qui in illis legibus iustificati sunt, vt sic, ad legem gratiæ pertinere dicuntur à Diuo Thoma supra, & est sententia August. locis statim citandis. Fundamentum autem huius doctrinæ est, quia nulla gratia data est hominibus à principio mundi vsque nunc, nisi per Christum, iuxta illud Act. 4. *Neque enim aliud nomen est sub cælo datũ hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.* *Actor. 4.* Quod intelligendum esse de omnibus hominibus, etiã qui Christum præcesserunt, docet optimè Aug. in Epist. 157. ad Optatum, & sumitur ex verbis eiusdem Petri Actor. 15: *Per gratiam Domini Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum, & illi*, id est, patres nostri, de illis enim loquutus fuerat, & illos refert. *August.* *Actor. 15.* Sumitur etiam ex Paul. ad Rom. 3. ibi *Propter remissionem præcedentium delictorum*, cui cõsonat illud ad Hebr. 9. *In remissionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento*, & illud 1. ad Corinth. 10. *Bibebant autem de spirituali, consequente eos petra, petra autem erat Christus.* *Roman 3.* *Hebr 9.* *1 Cor. 10* Vbi de hominibus existentibus sub lege loquitur, eosque dicit bibisse de Christo petra, & fonte aquę viuę, quia per fidem eius gratiam impetrabant, vt latè ostendit August. lib. 1. contra duas Epistol. Pelagianor. cap. 7. & 21. *August.* Vnde concludit lib. de Peccator. meritis, & remis. cap. 1. *quia gratia saluatoris operata est in antiquis Sanctis, quicumque antequam in carne Christus veniret, ad eius tamen adiuuantem gratiam, non ad legis literam, quæ iubere tantum, & non adiuuare potuit, pertinebant.* Ob hanc ergo rationẽ spiritus gratiæ dicitur esse proprius legis nouæ, quia data est eo tempore, in quo tam auctor gratiæ aduenit, & redemptionem hominum consummauit, gratiamque omnibus meruit. Imò idem ipse est auctor huius legis, & gratiæ, & ideò præcipiendo simul præbet gratiam, & vires ad præceptum implendum ex vi talis status. Quod non ita erat in lege veteri, quæ secundum illum statum præcipere poterat, non autem gratiam dare, sed mediante fide impetranda erat per Christum legis gratiæ auctorem, vt explicuit Paulus ad Rom. 10. *Roman 10. Alia differentia.* Et ex hac differentia sequitur alia, nimirum, adiutorium gratiæ longe abũdantius dari in hoc statu, quàm in præcedentibus, iuxta illud Ioan. 7. *Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus*, *Ioann 7.* quod dictum quidem est de speciali Spiritus Sancti aduentu in die Pentecostes; tamen cum proportione applicari potest ad abundantiam gratiæ huius status propriam, quæ in illo aduentu significata, & quodammodo inchoata est, vt sancti interpretantur. Et ob hanc etiam causam lex hæc meritò dicitur per antonomasiam lex gratiæ, & lex iustificans, & iugum suaue, ac similia, quæ lege veteri attribui non possunt.

Adhuc verò difficultas superest circa hanc sententiam & doctrinam, nam licèt quoad ea, quæ affirmat de spiritu gratiæ, & de necessitate illius, & efficacia eius ad iustificandum, & de largitione vel obtentione illius per Christum, & fidem eius, & de discrimine inter veterem legem & nouam quoad hanc partem, vera sint, rectèque satisfaciant nihilominus quoad aliam partem legis nouæ, quæ consistit in collectione præceptorum (quæ in ratione propriæ legis est præcipua) non videtur per illam doctrinam satisfactum, quia non videtur omnino negandum, quin lex gratiæ etiam sic sumpta, aliquo modo iustificet ratione sui, & non tantum ratione adiuncti, 4. *Dubium superest.*

quod

quod est gratia. Nam si hoc potest commodè intelligi, & explicari, non videtur negandum, cùm ad perfectionem legis pertineat, & hæc perfectio sit maximè consentanea excellentiæ huius legis, & secundum illam proprius explicetur hic effectus respectu legis nouæ, & differentia eius à lege veteri in eodem effectu.

5. *Respons. Notandum in quo sensu lex sumatur.* Videtur ergo satis probabiliter dici posse, in aliquo sensu proprio conuenire legi nouæ, per præcepta sua iustificare. Ad quod explicandum aduerto, legem collectiuè sumptam (vt hic loquimur) non solum includere præcepta vt obligantia, sed etiam vt instituentia talem statum legis, & talia fundamenta illius congregationis, seu Ecclesiæ, pro qua datur talis lex. Talis enim institutio positiua est, & inter effectus legis numeratur, vt suprà circa legem humanam, & circa legem veterem explicaui, quia non fit sine aliqua obligatione ad talem institutionem seruandam. Item sub propria lege non tantum imperium, sed etiam promissio illi annexa comprehẽditur, tum quia accessorium sequitur principale, & sub illius appellatione comprehenditur, tum etiam, quia sicut comminatio est quędam pars legis pœnalis, ita promissio est pars legis directiuæ, & fauorabilis. Vnde fit, vt sicut pœna dicitur effectus legis, ita etiam præmium lege promissum inter effectus legis computandum sit, vt in superioribus etiam ostensum est. Ex quo etiam aduertere maximè oportet, vt aliquid tribuatur propriæ legi tanquam effectus eius, non esse necessariũ, vt ab illa formaliter fiat, sicut fit obligatio (vt multi loquuntur) neque etiam vt effectiuè ab illa fiat per se ipsam tanquam à causa proxima, & per se morali, quomodo irritatio actus, aut pœna, vel inhabilitas aliquando fit immediatè per legem, sed sufficere interdum, vt obseruatione, vel transgressione legis talis effectus necessario consequatur ex vi legis, seu institutionis, vel promissionis per ipsam facta. Sic enim irritatio actus, vel pœna est effectus legis, non solum quando per ipsam legem immediatè fiunt, sed etiam quando fiunt per iudicem secundum legem operantem. Et ratio est clara, quia tunc etiam lex cooperatur ad talem effectum, saltem morali modo impellendo, & mouendo iudicem ad illum.

6. *De modo quo lex noua iustificet.* Dico ergo, legem nouam etiam vt propria lex est iustificare, cooperando aliquo modo ad iustificationem in suo genere, & non excludendo aliam causam, vel formalem, vel efficientem magis propinquam, & propriam eiusdem iustificationis. *Probat 1.* Probatur primò, quia per hanc legem instituta sunt sacramenta, quæ ratione talis institutionis habent vim iustificandi apud Deum; ergo hoc titulo verè ac propriè dicitur lex hæc iustificare. *Concil. Trid.* Antecedens suppono tanquam certum ex Concilio Trident. sess. 7. 13. & 14. & ex materia de Sacramentis. Consequentia verò probatur ex declaratione facta, quia effectus ille pendet ex institutione, & institutio ex lege; ergo lex est causa saltem moralis, à qua pendet talis effectus. Item quia talis lex (nostro modo intelligendi & loquendi) quasi obligat Deum; & necessitatem imponit iustificandi hominem sic accedentem ad tale Sacramentum; ergo lex etiam est causa talis effectus in suo genere. Denique declaratur ex proportione ad legem veterem: nam illa dicitur iustificasse quoad iustificationes carnis, vt ait *Hebr. 9.* Paulus ad Hebr 9. quia instituebat sacramenta, quæ habebant vim tollendi immunditias legis; ergo simili modo dicitur lex noua in suo ordine altiori, iustificare spiritualiter, & coram Deo, quia instituit sacramenta habentia vim iustificandi. Sic dixit Macar. Ægypt. Homil. 47. de Allegorijs legis. Apud illos baptisma sanctificabat carnem, apud nos autem est baptisma sancti Spiritus, & ignis, & alia quæ prosequitur. Atque hanc doctrinam tradunt hic Sotus, Medin. Valent. & alij, qui non dicunt, solum hoc interesse, inter legem nouam & veterem, nec propter hanc solam causam legem nouam iustificare, sed hanc esse vnam ex sufficientibus rationibus, & vnam ex excellentijs huius legis supra veterem, & ita doctrina est verissima, & satis consentanea decreto Eugenij Papæ in fine Concilij Florentini. *Sot. Medin. Valent.*

7. *2. Prob.* Deinde probatur & explicatur assertio, quia hæc lex continet multas promissiones internæ iustitiæ & sanctitatis, sub conditione alicuius operis; ergo quando conditio impletur, iustificatio, quæ mediante tali opere comparatur, rectè potest huic legi attribui tanquam promittenti. Consequentia patet ex discursu suprà facto. Antecedens verò potest in primis applicari ad promissiones gratiæ Sacramentis factas, quæ dicuntur esse de conferenda gratia ex opere operato, & sunt propriæ legis nouæ. *Confirm. 1.* Deinde habet locum in promissionibus factis operibus meritorijs, quæ implentur in iustificatione ex merito, seu ex opere operantis: nam illa iustificatio rectè attribuitur legi gratiæ, quia per suam obseruationem iustificat, ex vi promissionis in tali lege factæ. Neque potest hoc ita attribui legi veteri, nam licèt obseruantia illius facta ex spiritu fidei viuæ, iustificaret per augmentum gratiæ, tamen promissio illius iustitiæ non erat ex tali lege, neque in ipsa lege, vt suprà dixi, sed erat ex meritis Christi venturi, & ita quasi participabatur à lege gratiæ, ratione auctoris eius, quod habet locum etiam in statu legis naturæ, vt suprà notauimus. *Confirm. 2.* Denique (quod notandum est) cum hæc lex per se, & quasi ex proprijs promittat spiritualem iustitiam sub conditione operis, necessario includit, vel promittit spirituales vires, & auxilia necessaria, vt possint homines implere opera illa, quæ ad talem iustitiam necessaria sunt. Tum quia aliàs promissio sub conditione talis operis videtur ficta, & inutilis; tum etiam, quia auctor huius legis vtrumque suis subditis meruit. Igitur ratione promissionum per se pertinentium ad hanc legem omnis iustificatio tam secunda, quàm prima, & ipsum iustificationis initium non immeritò potest huic legi attribui. Et quamuis Diuus Thomas non ita distinctè hæc omnia explicuerit, nihil tamen horum negauit. *D. Thomas.* Existimo autem in præceptis huius legis solum considerasse vim obligandi, & in documentis vim consulendi, vel ostendendi iustitiam, & sub hac ratione dixisse, legem hanc non iustificare. Sub gratia autem comprehendere videtur omnia subsidia gratiæ, inter quæ computari possunt instrumenta, per quæ confertur, & promissiones eius. Verumtamen quatenus hæc etiam ad legis officium & institutum pertinent, vt declaraui, meritò etiam ipsi legi nouæ hic effectus in suo genere tribuitur.

8. *Plures spirituales effectus posse huic legi attribui. Peccatorum remissio.* Ex quo tandem colligo, plures spirituales effectus posse huic legi attribui. Huiusmodi sunt in primis omnes illi, qui sunt effectus Sacramentorum, vt est peccatorum remissio, & omnis sacramentalis gratia, siue habitualis, siue actualis, & Characteres Sacramentorum, ac subinde

Sacramentalis gratia Characteres Sacramentorum, &c.

potestas ordinis, quæ per vnum ex Sacramentis confertur, nam omnia hæc dantur ex vi institutionis huius legis. Imò cum his connexa est etiam potestas iurisdictionis pertinens ad forum Sacramenti pœnitentiæ, quia non potest illud Sacramentum sine hac potestate subsistere, & ideò in illius institutione includitur hæc potestas, seu promissio eius in generali respectu Ecclesiæ, licèt determinatio seu applicatio talis potestatis ad has vel illas personas fuerit dependens ex arbitrio Christi, & ex alia peculiari institutione. Verumtamen illa etiam determinatio & institutio ad legem nouam in tota sua amplitudine pertinet, & ideò hoc etiam titulo talis potestas inter effectus huius legis computatur. Vnde consequenter fit, vt tota etiam spiritualis potestas iurisdictionis, quæ est in Ecclesia, pertinens ad eius externum regimen, & status hierarchicus eiusdem Ecclesiæ cum perfecta monarchia, dici possunt effectus huius legis. Quia hæc omnia sunt à Christo instituta, & quadam immutabili lege stabilita. Et ideò hæc, & similia dicuntur esse de iure diuino legis gratiæ, quamuis non omnia æquè primo, & immediatè sint de iure diuino, vt ex proprijs locis constat. Denique alia etiam spiritualia bona, quæ ex vi generalium promissionum fidelibus conferuntur inter effectus huius legis computari possunt, vt explicatum est. Aliqui etiam huic legi attribuunt omnia priuilegia gratiæ, & extraordinaria auxilia, & vocationes, etiam miraculosas, quæ in hoc statu huius legis frequenter communicatur. Sed hoc licèt sit verum ratione auctoris huius legis, quia hoc omnia abundantissimè meruit, & ideò etiam sint valde consentanea statui huius legis, non tamen ita propriè tribuuntur legi secundum propriam rationem eius, cum potius supra vel vltra legem esse videantur. Præter hos autem effectus non occurrunt alij, qui possint huic legi propriè tribui, quia hæc lex nec promittit bona temporalia, vt talia sunt, nec etiam per se infert irregularitates, neque alias pœnas huius vitæ, neque etiam irritat actus, quos lex ipsa naturalis non irritat, vt ex dictis in cap. 2. satis constat.

Alij noua legis effectus.

CAPVT VI.

An possit aliquis in lege noua dispensare.

1. De dispensatione in lege noua.

Explicatis causis & effectibus huius legis dicendum sequitur de proprietatibus eius, sed inter eas solum illæ, quæ ad immutabilitatem eius pertinent aliqua explicatione indigent: nam reliquæ, nimirum, quòd sit sancta, spiritualis, potens, seu effectrix multorum bonorum, & consequenter quòd sit suauis, & similes ex dictis causis, & effectibus huius legis satis notæ sunt, & in cap. 8. aliquid addemus. Nunc ergo immutabilitas explicanda est, quæ mutationi opponitur, & ideò duplex esse potest, sicut duplex est mutatio legis, scilicet, dispensatio, & abrogatio, quibus opponuntur in dispensabilitas, & perpetuitas, & de hac posteriori dicemus in cap. sequen. nunc prior tractanda est. Potest autem sermo esse de dispensatione, vel obtinenda à Deo, vel ab homine. De Deo verò nulla est controuersia, clarum est enim posse in lege sua dispensare pro suo arbitrio, etiã sine causa: nam si hoc potest legislator humanus in sua lege, multò magis Deus. Imò licèt homo non rectè aut licitè id faciat sine causa, si Deus id faceret, honestissimè & rectissimè faceret,

Duplex mutatio.

Deum posse in lege sua dispensare.

A tum quia est supremus Dominus, tum etiam quia eius voluntas est suprema regula bonitatis. Neque obstabit, quod voluntas Dei sit immutabilis, quia sine sui mutatione potest Deus mutare quæ statuit, & ita ex æternitate potuit habere decretum tollendi obligationem suæ legis ab aliquo in tali tempore, per quod sine sui mutatione cũ illo dispensaret. Huiusmodi ergo dispensatio possibilis est de potentia absoluta, nam de lege ordinaria certum est regulariter non concedi, quia Deus vult homines per homines gubernare. Neque admittenda est talis dispensatio, nisi Ecclesiæ de illa constare possit, & per illam approbetur, iuxta regulam Innoc. III. in cap. *Cum ex iniuncto*, de Hæret. & in c. *Nisi cum pridem*, de Renunciat.

Omissa ergo dispensatione diuina quæstio est de dispensabilitate huius legis per hominem, & tota reducitur ad summum Pontificem: nam de B cæteris non potest esse controuersia. Nam cum auctor huius legis sit superior omni homine, certum est, nullum hominem posse in hac lege dispensare, nisi per potestatem supernaturalem, & spiritualem legislatore concessam, quia inferior non potest dispensare in lege superioris, nisi ex eius voluntate & concessione. Atque hinc certũ est, nullum temporalem Principem, Regem, vel Imperatorem posse in hac lege dispensare, quia potestas eorum supernaturalis non est, nec spiritualis à Christo concessa. Sed est merè tẽporalis, & humana, ad ordinem tantũ naturæ spectans, vt suprà li. 3. & 4. ostensum est. Si ergo talis potestas est in hominibus, solum esse potest in Pastoribus Ecclesiæ; ergo maximè in summo Pontifice, nam in illo est suprema spiritualis iurisdictio, & ab eo ad cæteros Episcopos aut Prælatos deriuatur, quantũ expedit Ecclesiæ, & vniuscuiusq; muneri C & officio conueniens est. Vnde de cæteris Episcopis infra Põtificem communis sensus doctorũ esse videtur, nullum eorũ posse dispensare in iure diuino Euangelico, vt statim videbimus. Et ratio reddi potest, quia licèt potestas hæc esset necessaria Ecclesiæ, non esset necessaria inferioribus Episcopis, quia existens in summo Pontifice sufficeret, cum vsus talis potestatis possit esse rarissimus, & ideò nunquam legimus, potestatem hãc esse commissam alicui inferiori Episcopo, etiam Patriarchæ. Denique regula iuris generalis est, maioris Ecclesiæ causas ad Petri sedem esse referendas, cap. *Maiores*, de Baptismo, dispensatio autem in iure Euangelico inter grauissimas causas meritò computatur, & ideò tota hæc quæstio ad Petri sedem reuocatur.

2. Dispensabilitas huius legis per hominem.

Nullum temporalem principem posse in hac lege dispensare.

In hoc ergo puncto prima sententia absolutè & indistinctè affirmat, Papam posse dispensare D in omnibus, quæ sunt iuris diuini, præterquam in articulis fidei. Ita loquitur Panorm. in cap. *Proposuit*, de Conceß. præb. n. 20. citans Innocent. in cap. *Cum ad monasterium*, de Statu Monachor. vbi dicit, non posse Papam sine causa dispensare in ijs, quæ sunt iuris diuini, sentiens ex causa posse, & idem sentit Felin. in cap. *Quæ in Ecclesiarum*, de Const. n. 19. & 20. vbi inter alia ait, posse Pontificem ex causa mutare formam baptismi in hanc *Ego te baptizo in nomine Trinitatis*, quod refert ex Innoc. in ca. 1. de Baptis. in fine nu. 11. Imò idem Felin. in c. 1. de Const. n. 23. audet affirmare, posse Papam vnico verbo creare Sacerdotem, dicendo, *Sis presbyter*, sine alia solẽnitate, quod refert ex Innoc. in cap. 1. Sacra Vnct. Vbi nihil reperio. Addit præterea idem Fel. Papam posse solo verbo Episcopum facere, & citat Angel. in lege 2.

3. 1. Sententia affirmat Papam posse dispensare in omnibus quæ sunt iuris diuini: exceptis articulis fidei. Panorm.

Innoc. Felin.

Angel.

C. de

Decius.

C. de Crim. Sacrilegij, & in l. 1. C. de Sententiam paſsis. Eandem ſententiam tenuit Dec. conſ. 112. n. 3. in fine, volum. 1. & in dict. cap. *Quæ in Eccleſiarum*, n. 25. & ſeq. alias n. 44. & 45. in nouis. Allegantur etiam alij Iuriſtę in cap. 2. de Tranſlat. Epiſcopi, & in l. *Manumiſsiones*, ff. de Iuſt. & iur. & in l. 2. C. de Seruit. Verum eſt tamen, plures illorum confuſe loqui, non diſtinguendo inter ius naturale, & poſitiuum diuinum. Imo interdum loquitur de iure diuino legis veteris, ac ſi nunc obligaret, ſæpe etiam indiſtinctè loquuntur de diſpenſatione & interpretatione, quas nos poſteà diſtinguemus. Nunc verò intellecta hac ſententia de propria diſpenſatione, & de proprio iure diuino poſitiuo legis nouæ, fundari poteſt.

4. *Fundamentum 1. Matth. 16.*

Primò in verbis Chriſti Matth. 16. *Quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum, & in cœlis.* Nam hęc tam generalis conceſsio nihil excludit, quod ſecundum rectã rationem poſsit ſubſiſtere; huiuſmodi autem eſt hæc poteſtas, vt oſtẽdemus; ergo non eſt facienda hæc exceptio, vel limitatio poteſtatis Pontificiæ.

Secundo.

Secundò, ex illis verbis colligimus poteſtatẽ diſpenſandi in iuramentis & votis, & in matrimonio rato, & vinculo ſpirituali inter Epiſcopũ & Eccleſiam ſponſam ſuam, quod eſſe iuris diuini, ſentit Innoc. III. in cap. *Inter corporalia*, de Tranſlat. Epiſcop. & rationem reddit, quæ in toto iure diuino locum habet, ſcilicet, quia quando Pontifex illud vinculũ ſoluit, non vtitur poteſtate humana, ſed diuina, id eſt, diuinitus conceſſa. Vnde aliqui hoc etiam extendunt ad carnale matrimonium etiam cõſummatum, & ad diſpenſationem in profeſſione religioſa, etiam ſi de iure diuino poſitiuo eſſe cenſeant; ergo idem dicendum eſt de diſpenſatione in lege gratiæ.

Tertio.

Tertiò poteſt ratione hoc confirmari, quia attenta humana conditione, talis poteſtas neceſſaria eſt in Eccleſia, quia ſæpe accidere poteſt caſus, in quo obſeruatio alicuius legis diuinæ ſit magis nociua, vel impediat maius bonum, & propterea diſpenſatio in illa ſit maximè conſentanea rationi; ergo non eſt veriſimile Chriſtum reliquiſſe Eccleſiam ſine hac poteſtate, quia ſecundum legem ordinariam non poſſunt homines à Deo ipſo immediatè petere diſpenſationẽ, nec debent neceſſario illa carere in tali neceſſitate, neque obligari per poſitiuam legẽ diuinã cum tanto rigore, quia non eſt conſentaneum ſapientiæ, & ſuauitati diuinæ prouidentiæ.

Quarto. *1. Exemplũ.*

Quartò poteſt hoc cõfirmari, ex vſu varijs exemplis. Primũ, & grauiſſimum omnium eſt, quia iure diuino ſolus Epiſcopus eſt miniſter Sacramenti confirmationis, & nihilominus Papa diſpenſando in hoc iure poteſt hoc miniſterium committere ſimplici ſacerdoti.

2. Exemplũ

Secundum eſt, quia ſecundum ius diuinum, Euchariſtia nec confici, nec ſacrificari poteſt, niſi in duabus ſpeciebus, & tamen ob neceſſitatem, & carentiam vini diſpenſauit interdum Pontifex, vt in ſola pane conficiatur, vt aliqui referunt, & ſequuntur, quos retuli in 3. tom. 3. p. diſp. 43. ſect. 4. & ſequitur. Turrec. in c. *Comperimus*, de Conſecrat. diſt. 2. Ant. 3. p. tit. 13. c. 6. §. 1. & nonnulli alij moderni.

Vide Genebrar. in Cronolog. *D. Anton.* *3. Exemplũ.*

Tertium exemplum addi ſolet de diſpenſatione in reſidentia Epiſcop. quæ etiam eſt de iure diuino.

5. *2. Sententia.*

Propter hæc autẽ fundamenta nonnulli Theologi licèt non admittant cum iuriſperitis poteſtatem diſpenſandi in toto iure Euangelico, & omnibus præceptis eius, nihilominus admittunt in aliquibus poſſe cadere diſpenſationem Pontificiam. Ita Cano Relect. de Pœnit. p. 5. ad finem, & ſequitur Sanc. libr. 8. de Matrim. diſp. 6. n. 6. Vt autem certam aliquam regulam conſtituant, diſtinguunt duplicia pręcepta diuina, quędam ſunt, quorum obſeruatio nunquam poteſt in particulari non eſſe magis expediens ſine impedimento maioris boni, qualia ſunt præceptum confeſſionis, & baptiſmi, item pręceptum vtendi in Sacramento forma præſcripta. Alia ſunt, quorũ obſeruatio in particulari caſu poteſt impedire maius ſpirituale bonũ, vt ſunt (ait Cano) votum & iuramentum, Sanc. verò adhibet dictũ exemplum de conſecratione in vna ſpecie. Priora ergo præcepta dicunt eſſe indiſpenſabilia, quia in eis nulla poteſt occurrere ratio diſpenſandi, & conſequenter nec poteſtas pro illis data eſt; poſteriora verò dicunt eſſe diſpenſabilia propter contrariam rationem, & fundamenta ſuperius adducta.

Can. *Sanci.* *Duplex præceptum diuinum.*

6. *Hanc opinionem ſolum materialiter à prima differre.*

Si quis tamen rectè conſideret, hæc poſterior opinio non differt formaliter à præcedenti, ſed quaſi materialiter, licèt authores eius aliud intendant. Declaratur, quia etiam iuriſperiti docent, inferiorem non poſſe diſpenſare in lege ſuperioris ſine cauſa, & ideò licet id facere tentet, nihil facere: vnde neceſſario etiam docẽt, legem Chriſti non eſſe diſpenſabilem ab homine ſine cauſa, & Pontificem nõ habere hanc poteſtatẽ. Hoc autem idem dicere tenentur authores ſecundæ ſententię, nec enim dicere poſſunt, Chriſtum dediſſe Pontifici poteſtatẽ diſpenſandi in tali vel tali lege, quia in illis præſciebat, poſſe occurrere legitimas cauſas. Nam Chriſti cõceſſio generaliter facta eſt, vt conſtat ex verbis eius, nullam ergo legem in particulari deſignauit; ſine fundamento ergo hoc excogitaretur, aut fingeretur; ergo ſi Chriſtus dedit aliquam poteſtatẽ ad hanc diſpenſationẽ, fuit ad diſpenſandum in quacumque lege ſua, ſi cauſa rationabilis occurreret. Et hanc voco formalem conuenientiam dictarũ opinionum. Materialis autem diſſenſio erit, an in tali, vel tali lege poſſit ſufficiens cauſa occurrere ad diſpenſandum, in qua re poteſt eſſe infinita varietas, neque ab illis authoribus aſſignatur probabilis regula ad id diſcernendum. Nam ſi cauſa ſufficiens eſt, quod in particulari caſu maius ſpirituale bonum per legem impediri videatur, vix cogitari poterit lex aliqua Chriſti, in qua non poſſit occurrere legitima cauſa diſpenſandi. Vt v.g. lex Chriſti eſt, *niſi quis renatus fuerit ex aqua, &c.* in caſu, ergo, in quo deeſt aqua, videtur illa lex cedere in ſpirituale nocumentum paruuli poterit ergo diſpenſare Papa, vt in ſimilibus caſibus verba ſufficiant ad conferendam gratiam paruulo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Simile eſſe poteſt de lege Chriſti, vt ſolus ſacerdos poſſit abſoluere à peccatis, nam vbi deeſt Sacerdos, ſi lex illa ſtrictè ſeruanda ſit, videbitur multorum ſalus impediri, poterit ergo diſpenſare Papa, vt in ſimilibus caſibus diaconus, vel etiam laicus verè abſoluat, etiam faciendo ex attrito contritum. Item vbi deeſt vinum, dicitur Papa poſſe diſpenſare, vt ſine illo fiat ſacrificium, quia ita videtur expediri communi bono alicuius nationis; ergo ſi alicubi deſit triticum (vt re vera in multis remotiſsimis prouincijs deeſſe dicitur) poterit Papa concedere, vt in pane hordeaceo, vel ex quacumque farina, quæ ibi inueniri poſsit confecto, vera conſecratio fiat, ne aliqua prouincia tanto bono careat, ſicut Melancton dixit, Ruthenos carentes vino poſſe conſecrare Calicem in aqua melita, vt refert Bellarmin. lib. 4. de Euchariſtia, cap. 24. &

de quibuſdam alijs ſeptentrionalibus hæreticis vino carentibus à fide dignis audiui, diſpenſare ſecum vel intrepretari, vt loco vini ceruiſiam, id eſt, potum ex aqua, & hordea, & alijs rebus confectum, in ſacrificio apponant. Hæc autem, & ſimilia abſurda ſunt, & incredibilia ſecundum principia fidei, & veram Theologiam. A

7. *3. Sententia communis Theologorū. D. Thom.* Eſt ergo tertia, & communis Theologorū ſententia, abſolutè negans legem Chriſti diuinam eſſe diſpenſabilem, etiam per Pontificem. Ita ſupponit vbique D. Thomas 2.2. quæſt. 88. artic. 10. in tertio argumento cum ſolutione, & 1.2. q. 97. art. 4. ad 3. Et ſpecialiter docet de Pontifice, non poſſe diſpenſare in lege noua in quodlib. 4. art. 13. & quodlib. 9. ar. 15. Idem in 4. diſt. 27. q. 3. ar. 3. ad 2. vbi ſolum excipit ea, quæ ſunt de inſtitutione Apoſtolorum, quæ quodammodo ſolent diuina appellari, non tamen propriè pertinent ad legem nouam vt diuina eſt, & ita exceptio illa firmat regulam generalem, quod Papa non poſsit in lege Chriſti diſpenſare. Idem tenent communiter Thomiſtæ ſupra dicta loca D. Tho. 1.2. & 2.2. & Soto lib. 1. de Iuſtit. q. 7. ar. 3. Ledeſ. in 4. 2. p. q. 4. ar. 6. & idem apertè docet Cano li. 2. de Locis c. 18. ad 4. Catherin. lib. 6. contra Caiet. c. 2. & Turrecr. in Sum. de Eccleſia. c. 107. Maior in 4. diſt. 24 q. 12. & Almain. lib. de ſuprema poteſtate Eccleſia. c. 3. Salm. tract. 61. in Acta. in 4. & 5 differentia inter ius diuinum & humanum: vbi indiſtinctè loquitur de iure diuino naturali, & poſitiuo. Idem tenent Summiſtæ communiter ver. *Papa*, præſertim Sylu. q. 16. Couar. in 4. Decretali. 2. p. cap. 6. §. 9. num. 4. vbi alios allegat. Et huic ſententiæ fauent multa decreta. 25. q. 1. præſertim cap. *Sunt quidam*, & duo ſequentia, in quibus dicitur contra ſtatuta Patrum nihil poſſe condi, vel mutari, etiam per ſedis Apoſtolicæ auctoritatem, quod neceſſario debet intelligi de Statutis traditis ab Apoſtolis ex ore Chriſti. Et ita Leo Papa epiſt. 90. cap. 1. & habetur in c. vlt. diſt. 14. diſtinguit quædam Statuta immutabilia ab alijs, quæ pro varietate temporum mutantur, priora ergo intelligit eſſe diuina; poſteriora autem humana. B

Sot. Ledeſm. Can. Catherin. Caiet. Turrecr. Maior. Alma. Syluest. Couar. Leo Papa.

8. *Cōgruentia* Ex quo poteſt optima congruentia pro hac ſententia ſumi. Nam conuenientiſſimum fuit eſſe in eccleſia Chriſti aliqua præcepta ita immutabilia, vt per hominem diſpenſari non poſsint; ergo talia cenſenda ſunt illa, quæ ad legem à Chriſto inſtitutam, & latam pertinent. Antecedens patet, quia hæc Eccleſia ſemper debet eſſe vna, & ideò obſeruare etiam debet vniformitatem, non ſolum in fide, ſed etiam in religione exteriori, & in ſubſtantialibus ritibus ſuis, quia (iuxta ſententiam Auguſt. ſupra relatam) non poteſt aliter humana congregatio in vnum corpus religionis coniungi, ſed hæc ſtabilitas, & vnitas eccleſiæ ſine præceptis dicto modo immutabilibus conuenienter conſeruari non poſſet: ergo. Probatur minor, nam ſi per diſpenſationes poſſent fundamenta Eccleſiæ labefactari, aut variationem aliquam recipere in diuerſis partibus eius, diſcurſu temporum tanta facta eſſet mutatio, vt vix Eccleſiæ vnitas agnoſceretur; ergo oportuit hæc præcepta quaſi fundamentalia, vt ſic dicam, eſſe prorſus inuariabilia, & indiſpenſabilia. Vnde facilè probatur prima conſequentia Nam ideò Chriſtus Dominus aliqua ſpecialiter, & in particulari determinauit, & præcepit, vt in illa non poſſet cadere humana mutatio, vt patet de præcepto baptiſmi, & ſimilibus. Ergo conſequenter C D

cenſendum eſt, omnia, quæ ab ipſo præcepta ſunt, talia eſſe, tum quia ſolum ſpecialiter præcepit ea, quæ ad fidem & ſacramenta pertinent, vt ſuprà declaratum eſt; hæc autem omnia pertinent ad ſubſtantiale Eccleſiæ fundamentum, tum etiam, quia non eſt maior ratio, cur quędam ſint diſpenſabilia, & non alia, nec poteſt huius diuerſitatis conueniens aſſignari regula, vt circa tertiam opinionem declaratum eſt, & magis patebit ex ſequentibus.

Ratio autem à priori huius ſententiæ eſt, quia inferior non poteſt diſpenſare in lege ſuperioris, niſi ab eo habeat ſpecialem poteſtatem. Et ob hanc cauſam in legem veterem diſpenſatio non cadebat quia erat lex Dei, & Deus non dederat poteſtatem talem hominibus. At verò etiam in lege noua non eſt data hominibus talis poteſtas, neque etiam Petro; ergo Minor patet, quia verba illa generalia, *Quocunque ſolueris, & ligaueris*, non ſufficiunt, vt per illa intelligamus datam poteſtatem ad ſoluendum ius diuinum. Tum quia ſub generali conceſſione non ſolent venire ea, quæ magnam ſpecialitatem habent, & quæ veriſimiliter non eſſet ſuperior in particulari cōceſſurus; talis autem eſſet hæc poteſtas. Et ideò notanter dixit D. Thom. 1.2. q. 67. art. 4. ad 3. *Quæ ſunt à Deo, nullus poteſt diſpenſare niſi Deus, vel is, cui ipſe ſpecialiter committeret*, oportet ergo, vt talis commiſſio, ſpecialis fieret. Tum etiam, quia ibi tantum intelligitur conceſſa poteſtas, quæ futura erat in ædificationem, non in deſtructionem, iuxta ſententiam Paul. 2. Cor. 13. poteſtas autem hæc potius eſſet in deſtructionem, quam in ædificationem, vt declarat ratio prior. Et vel maximè, quia ſi illa verba ita extendantur, intelligenda erunt de poteſtate diſpenſandi in omnibus diuinis pręceptis, quod incredibile eſt. Et ſequela patet ex vi eiuſdem diſtributionis, & ex diſcurſu facto, quia nulla conueniens ratio aſſignari poteſt ad differentiam vel exceptionem aliquam faciendam. Tum denique quia explicare quid ſub illis verbis contineatur, maximè pertinet ad ipſos Pontifices ſucceſſores Petri; at ipſi Pontifices in ſe hanc poteſtatem non cognoſcunt, vt conſtat ex canonibus ſuprà citatis, & quia vbicūque agitur de iure diuino, ſi de illo conſtet, diſpenſare refugiunt; imò etiam in præceptis, vel inſtitutionibus Apoſtolicis difficile diſpenſant argumento cap. 2. de Bigamis, ergo nullum relinquitur fundamentum ſufficiens huius conceſsionis, ſeu poteſtatis. 9. *Ratio à priori.* *D Thom.* *2. Cor. 13.*

Hæc ergo ſententia mihi maximè probatur. Vt autem, & magis eam explicemus, & obiectionibus ſatisfaciamus, diſtinguamus in primis inter propriam diſpēſationem, quæ obligationem ſupponit, etiam in particulari caſu, in quo illam aufert, & interpretationem, quæ in particulari caſu non ſupponit obligationem, ſed dubium eius, & ita non tollit obligationem, ſed dubitationem, declarando in tali caſu non fuiſſe mentē legiſlatoris obligare. Dicta ergo ſententia præcipuè loquitur de diſpenſatione; nam interpretationem aliqui ex auctoribus eius admittunt, vt Maior Ledeſ. Couar. & alij non negant, & videtur conſentaneum ſuperius dictis de interpretatione in lege veteri. De vtraque ergo dicendum eſt. Prius verò iterum diſtinguendum eſt iuxta ſuperius dicta inter inſtitutiones à Chriſto factas præciſe ſpectatas, & inter pręcepta poſitiua de vſu rerum ſic inſtitutarum. Priores ſunt Monarchia Eccleſiæ ſpiritualis cū ſuo ordine hierarchico, & cū talibus ſacramentis; & ſacrificia poſteriora ſunt 10. *3 Sententia ſimpliciter vera diſtinctio inter diſpenſationem & interpretationem.*

præcepta

præcepta obligantia ad vſum aliquem, vel obſeruantiam talium rerum. Quæ duo in rigore diuerſa ſunt, vt ſuprà notani, & ideo in præſenti poteſt dubitari, vtrum eandem vel diuerſam rationem ſubeant.

11. *Præcepta legis gratiæ poſitiua nullam diſpenſationē aut interpretationem per modum epijKiæ admittere.*

Dico ergo primò, præcepta poſitiua legis gratiæ nullam diſpenſationem, nec interpretationem per modum epijkiæ admittunt. Loquor de præceptis poſitiuis, quia ex inſtitutione ſacramentorum legis nouæ intrinſecè ſequuntur aliquæ obligationes, quæ ex hypotheſi pertinent ad ius naturale, vt ſuperioribus tactum eſt, & de illis nunc non agimus, ſed dicemus inferius. Sic ergo prior pars de diſpenſatione ſatis probata videtur in fundamentis 3. ſententiæ. Et breuiter poteſt ita declarari, quia in lege noua pura præcepta poſitiua non ſunt niſi vel de fide explicita, aliquorum myſteriorum noſtræ Religionis, vel de vſu quorumdam ſacramentorum, vel etiam ſacrificij; in hæc autem non cadit aliqua diſpenſatio, ergo. Maior ſuprà probata eſt. Minor inductione oſtenditur. Nam præceptum fidei quatenus diuinum eſt, ſolum eſt de illa fide, quæ eſt neceſſaria ad ſalutem, ſed in hac fide non cadit diſpenſatio, quia non poteſt Eccleſia mutare media ad ſalutem neceſſaria, neque illa ſupplere, ſi omnino deſint. Vt patet in paruulo, qui baptizari non poteſt, & in ipſa fide ſic declaratur. Nam vel homo poteſt ſcire, & explicitè credere omnia, quæ ex præcepto diuino ſunt neceſſaria ad ſalutem, vel non poteſt. Si poteſt, non poteſt Eccleſia diſpenſare cum illo, vt non teneatur, vel vt ſine tali fide ſaluetur, vt eſt per ſe notum. Si verò non poteſt, vel nihil omnino ſupernaturaliter credere poteſt, vel ſaltem poteſt aliquid, quod de facto credit. In priori caſu impoſſibilis eſt diſpenſatio, propter rationem factam, quod eccleſia non poteſt ſupplere remedium neceſſarium ad ſalutem. In altero verò caſu, ſi ignorantia ſit inuincibilis, poterit fortaſſe homo ſaluari cum illa fide, non propter diſpenſationem eccleſiæ, ſed quia illa fides poteſt per charitatem operari, & Deum ſuper omnia diligere, quæ dilectio in voto continebit omnem fidem ignoratam, qui modus credendi ſufficit in ratione medij ſecundum diuinam legem. Si verò ignorantia ſit culpabilis, non poterit ignorans excuſari à culpa propter diſpenſationem Eccleſiæ, vt per ſe patet.

12. *Probatur magis de præceptis circa vſum ſacramentorū.*

Deinde probatur idem de præceptis poſitiuis circa vſum ſacramentorum, quæ in ſumma ad tria reducuntur, ſc. baptiſmi, confeſſionis, & euchariſtiæ, nam de confirmatione, & extrema vnctione res eſt dubia, tamen ſi admittantur, eadem erit illarum ratio. In matrimonio autem & ordine non inuenitur obligatio, niſi ex cauſis extrinſecis in particularibus caſibus oriatur, & tunc magis erit ex iure naturæ, vel ex præcepto humano, quam ex iure diuino poſitiuo. At verò circa illa præcepta ſacramentorum non habet locum diſpenſatio eccleſiæ, quia ſunt de medijs neceſſarijs ad ſalutem, ſaltem duo prima, & de Euchariſtia idem docent multi, vel ſaltem tanta eſt illius neceſſitas, vt Chriſtus dixerit, *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, &c.* hanc ergo neceſſitatem non poteſt Eccleſia immutare, vt patebit facilè applicando diuerſum factum de fide. Et declaratur amplius ſiſtendo in neceſſitate præcepti cuiuſcumque ſacramenti, quia omnia hæc præcepta affirmatiua ſunt, & ita non obligant pro ſemper, ſed pro certis temporibus, quæ nunc breuitatis gratia vocare poſſumus articulos neceſſitatis, nunc enim non

A. agimus de determinatione temporis, quam addit Eccleſia, nam in illa certum eſt, poſſe eandem Eccleſiam diſpenſare, igitur extra articulum neceſſitatis nulla eſt neceſſaria diſpenſatio, vt pro tunc poſſit non impleri præceptum ſine culpa, quia pro tunc non obligat. Dato autem articulo neceſſitatis, vel datur commoditas moralis ſine notabili impedimento, vel periculo ad implendum præceptum diuinum; & tunc nullum habet locum diſpenſatio humana, eſſet enim cōtra omnem rationem, & contra diuinam voluntatem. Aut pro tunc non occurrit occaſio poſſibilis ſimpliciter, vt quia deeſt ſacerdos, & tunc non eſt neceſſaria diſpenſatio, quia ſine illa excuſatur culpa, & illa ſupplere poteſt neceſſitatem medij, niſi per votum & deſiderium indigentis ſuppleatur. Aut denique impoſſibilitas eſt tantum moralis, vt quia eſt periculum vitæ, aut pernitioſæ com- B municationis cum hæretico, vel quid ſimile, & tunc aut impedimentum ipſum intrinſecè, & per ſe affert excuſationem, & ita nō habet locum diſpenſatio, vel certè ſi impedimentum per ſe non ſufficit ad excuſandum, nec diſpenſatio humana poterit tollere obligationem, eſſet enim tunc irrationabilis, in negotio ſpectante ad ſalutem animæ, & per ius diuinum determinato. Vnde vſus talis diſpenſationis inauditus eſt in Eccleſia.

13. *Obiectio.*

Hinc verò poteſt ſumi obiectio cōtra alteram partem de interpretatione: nam in eo caſu de morali impedimento ſi res ſit dubia, ſaltem habet locum interpretatio.

Reſp.

Reſpondeo concedendo habere locum interpretationem doctrinalem, vt ſic dicam, non verò interpretationem per modum epijkiæ quam ſolam in concluſione negauimus. Cum enim præcepta hæc ſint affirmatiua ſine vlla temporis determinatione, nulla excuſatio ex C accidentalibus circumſtantijs vel occaſionibus proueniens eſt contra formam verborum præcepti, neque eſt exceptio à generalitate illius, & ita non eſt epijKia, neque emendatio legis, ſed potius eſt interpretatio de vero ſenſu legis, quam voco doctrinalem, quæ in præceptis etiam naturalibus affirmatiuis locum habet. Et talis fere eſt in præſenti, quia quando præceptum diuinum abſolutè præcipit, & non determinat tempus, neque per legem humanam determinatur, tunc relinquitur naturali rationi, & diſcurſui, vt penſatis omnibus circumſtantijs diſcernat, an hic, & nunc vrgeat talis obligatio, & hoc iudicium vocamus doctrinalem, vel prudentialem interpretationem, quam authenticè quidem poſſunt facere ſoli Paſtores Eccleſiæ, priuatim verò etiam viri ſapientes.

14. *Lex Chriſti quo ſenſu indiſpenſabilis ab homine.*

Dico ſecundò. Lex Chriſti vt inſtituens, ſeu inſtitutio Eccleſiaſtica facta immediatè ab ipſo D Chriſto, & iure ſuo ſtabilita non recipit diſpenſationem per vllam poteſtatem humanam. Hæc eſt communis Theologorum, tum in locis citatis, tum in locis ſpecialibus, vbi tractant de materijs & formis ſacramentorum, & de Hierarchia, ac Monarchia Eccleſiaſtica. Et mihi videtur non minus certa, quam præcedens, poteſtque ſimili modo probari. Primò inductione in inſtitutione ſacramentorum. Solum enim ſunt à Chriſto inſtituta quoad ſubſtantialem formam, & materiam, & miniſtrum neceſſarium, his enim tribus perficiuntur, vt dixit Concilium Florenti. in Decreto Eugenij, & quoad illa omnia ſunt à Chriſto inſtituta, iuxta definitionem Conc. Trid. ſeſſ. 7. c. 1. de Sacram. in genere. Hanc autem inſtitutionem nullus homo immutare poteſt iuxta ſententiam omnium Theologorum. Et congruentia

Conc. Flor. *Conc Trid.*

supra adducta, est moraliter euidens, quia hæc sunt quasi fundamenta Ecclesiæ visibilis Christi, quibus mutatis fieret in ea magna substantialis mutatio contra manifestam intentionem instituentis. Deinde est optima ratio quodammodo physica, quia Christus media institutione sua dedit virtutem his sacramentis ad sanctificandum, vel consecrandum, ergo nisi sint facta iuxta hanc institutionem, non erunt instrumenta Christi, nec continebunt gratiam, nec virtutem efficiendi illam. Quia tunc nec Christus dat illam, quia lex, & promissio eius est determinata ad suam institutionem, neque homo purus potest talem virtutem dare, vt per se constat; Ergo ne potest dispensare in tali institutione. Nam oporteret per talem dispensationem fieri, vt aliquod opus vel dictum præter institutionem Christi haberet significationem, & vim sanctificandi, quam habet sacramentum Christi, quod est manifeste impossibile, vt probatum est. Quocirca dictum illud Canonistarum quorundam, posse Pontificem solo verbo facere Præsbyterum, vel cōsecrare Episcopum; item illud, posse dispensare in omnibus præter articulos fidei, apud Theologos improbabilia sunt, quia Papa non habet potestatem excellentiæ, sed alligatam sacramentis, quoad effectus eorum, & ad dictam institutionem quoad eorum essentiam, de duabus verò instantijs, quæ in contrarium afferebantur, infrà dicemus.

15. *Ostenditur conclusio.* Deinde ostenditur conclusio in institutione Reipublicæ Ecclesiasticæ, quatenus peculiarem vnitatem mysticam habet ex institutione Christi, quæ institutio in tribus vel quatuor conditionibus videtur consistere. *Primo.* Primò, quòd eius congregatio sit vniuersalis ex vniuersis mundi hominibus, quantum est ex se. *Secundo.* Secundò, quòd ingressus ad illam sit per fidem explicitam Trinitatis in baptismo professam. *Tertio.* Tertiò, vt in ea congregentur omnes sub vno capite Christi vicario, & sub talibus signis sensibilibus sacrificij, & sacramentorum. *Quarto.* Quartò, quòd intra illam sit ordo hierarchicus tam secundum potestatem ordinis, quam secundum potestatem spiritualis iurisdictionis. Sed in tota hac institutione nihil est, quod per dispensationem possit mutari, quatenus ad ius diuinum spectat, vt vnicuique per se facile patebit discurrendo per singula. Scio, graues Doctores dicere, iurisdictionem sacerdotum in foro pœnitentiæ, & Episcoporum in foro externo Ecclesiæ esse de iure diuino, & nihilominus posse per Pontificem restringi, vel ampliari interdum per ius ordinarium, & aliquando per modum dispensationis, seu priuilegij. Verumtamen sententia parum nobis obstat, quia non credimus esse veram, neque consequenter loqui. Secundum illam autem dicendum esset, hoc ius diuinum, ita esse specialiter institutum, propter necessariam subordinationem inferiorum cum suo capite, & propter conuenientem vsum inferioris iurisdictionis. Quamque hæc ratio potius probat iurisdictionem non fuisse iure diuino inferioribus collatam, sed hoc fuisse commissum supremo Vicario tanquam fideli dispensatori. Posset etiam dici secundum illam sententiam, iurisdictionem illam quæ datur iure diuino, esse tantum in habitu, & hanc non limitari, nec auferri in se, sed tantum in vsu, quatenus ei materia applicatur, vel subtrahitur, quod non est factum per diuinum ius, sed homini est commissum. Sed re vera illa, quæ vocatur iurisdictio in habitu, non est aliud, quam potestas ordinis, vel cōsecrationis, & iurisdictio propria in actuali superioritate consistit, quæ confertur, cum applicatur materia quoad personas subditorum, & ita illa est collatio iurisdictionis, quæ immediatè per hominem fit, non per diuinum ius. Itaque soli Summo Pontifici datur iurisdictio immediata ex vi iuris diuini; & ideò nec auferri, nec diminui potest per hominem; respectu verò aliorum ius diuinum solum in generali statuit, vt in Ecclesia sint Pastores, qui vocentur à Pontifice in partem solicitudinis, impertiendo illis iurisdictionem vniuscuiusque muneri conueniente. Particularis autem iurisdictionem distributio, vel institutio non potuit conuenienter immediatè fieri per ius diuinum, sed per hominem debuit fieri, ideoque tota varietas, quæ in hoc genere reperitur in Ecclesia, vel non est dispensatio propria in aliquo iure, sed est administratio quædam spiritualium bonorum, quæ lato modo vocatur dispensatio mysteriorum Dei, vel si aliqua sunt in hoc genere propria priuilegia, continent dispensationes proprias in iure ordinario Ecclesiastico, non in iure diuino.

Exquo vlterius colligo, nec propriam interpretationem per modum epijkiæ habere locum in hac institutione quoad ea quæ re vera sunt de iure diuino, id est, non solum non posse dispensare Papam, vt in sacrificio consecretur sanguis in alio liquore præter vinum, verum etiam nec posse interpretari, aliam materiam sufficere in quocumque casu necessitatis, & sic de alijs. Ratio est, quia in his, quæ essentialiter pendent ex institutione quoad significationem, vel quoad efficaciam, seu collationem alicuius virtutis, vel potestatis, non habet locum ampliatio, vel restrictio per epijkiam. Quia institutio debet esse omnino definita, & quasi in indiuisibili consistens, quia in illo ordine constituit essentiam rei institutæ, & ideò non potest ampliari, vel restringi vltra, vel citra verba institutionis. Et explicari potest ratione suprà insinuata, quia voluntas instituentis de facto limitatur ad verba institutionis, ita vt, extra illa nulla sit facta institutio; ergo illa interpretatio non habet fundamentum in voluntate instituētis; ergo nullo modo potest locum habere. Solū ergo admitti potest interpretatio doctrinalis, ad discernēdum quid sub institutione comprehendatur quæ independens est ab extrinseca necessitate vel occasione, interpretatio autem addens vel minuens institutionem per epijkiam, propter accidentales casus, esset potius corruptio, & infinita haberet incommoda. 16. *Hinc infertur 1.* *Ratio.*

Secundò infero, etiam circa præcepta ex natura rei inclusa, in institutione non habere locum dispensationem, vel propriam interpretationem. Hoc probari potest ratione suprà facta, quia hæc præcepta sunt iuris naturalis supposita institutione; in iure autem naturali non cadit dispensatio, neque epijkia propria. Declaratur exemplo, quia ex institutione sacramentorum nascitur obligatio accedendi ad illa cum debita dispositione, vt sancta sanctè tractentur. In hac ergo obligatione non cadit dispensatio, nec interpretatio minuens illam naturalem legem. Nam licèt possit Ecclesia interpretari, an talis, vel talis dispositio sufficiat, non tamen potest interpretari, quod pro aliquo casu vel necessitate sufficiat illa dispositio, quæ non satis sit, vt sancta sanctè tractentur. Atque eadem est ratio de similibus præceptis. Et potest hoc confirmari, nam hæc præcepta ordinariè sunt affirmatiua, quia vt suprà cum Victor. dicebamus in lege noua non sunt 17. *2. Infertur.*

specia-

specialia præcepta negatiua; in præceptis autem A affirmatiuis præsertim naturalibus solum habet locum interpretatio circa tempus, pro quo obligant, vel non obligant cum his, vel illis circumstantijs, in qua interpretatione epijkia non interuenit, vt declaraui. Possumusque hoc exemplo exponere: nam sacramento Eucharistiæ adiunctum est præceptum præmittendi confessionem ante communionem, siue illud sit iuris diuini naturalis, vel positiui, siue humani, de quo rectè interpretamur non obligare, non existente copia confessorum, quæ non est epijkia, sed conditio ex natura rei intrinsecè inclusa in tali præcepto affirmatiuo, quam propterea ad tollenda dubia
Conc. Trid. expresse adhibuit Concilium Tridentinum sess. 13. canon. vlt.

18. *Obiectio.* Dices, in lege noua etiam esse aliqua præcepta negatiua, quæ interdum requirunt interpretationem, vt non dandi sacramentum indignis, non accedendi ad sacramentum in peccato mortali, & si quæ sunt similia.
Resp. Respondeo in hac lege, vt supra dixi, non esse præcepta negatiua, vtique pura, & per se primo, ac directè imposita per positiuam prohibitionem. Esse tamen aliqua præcepta negatiua consequentia ad alia affirmatiua, vel intimè coniuncta positiuæ, & vt sic dicam, affirmatiuæ institutioni alicuius sacramenti, vel sacrificij, vel alicuius muneris, & tunc negatiuum præceptum per affirmatiuum, in quo fundatur, regulandum est. Et hinc est, vt talia præcepta negatiua interdum sint adeò intrinsecè mala, vt nullam recipiant dispensationem, nec Epijkiam. Talisque est prohibitio facta confessori, ne secretum confessionis reuelet. Nam in hoc præcepto nulla cadit interpretatio, siue intelligatur vt specialiter adiunctum ex voluntate Christi tali sacramento, siue (quod probabilissimum est) tanquam intrinsecè consequens ex tali institutione, & necessitate confessionis, vt latè dixi in 4 tom 3. partis, disp. 33. sect. 1. Et hoc exemplum valde confirmat doctrinam datam, nam si admitteretur dispensatio, vel interpretatio Epijkiæ in præceptis euangelicis, non esset difficile illam extendere ad hoc præceptum, quia etiam possunt occurrere grauissimæ causæ, & occasiones pertinentes ad commune bonum; in hoc autem admitti non potest, vt est certum; ergo neque in alijs simpliciter latis admittenda est. Sicut etiā ex institutione sacramenti sequitur obligatio non ponendi obicem sacramētali gratiæ, quæ adeo est intrinsecè necessaria, vt oppositum nunquam possit esse licitum per vllam dispensationem, vel interpretationem.

19 *Quando locū habet aliqua interpretatio* Aliquando verò præceptū affirmatiuum coniunctum alicui institutioni, seu consequens illam, tale esse potest, vt negatiuum præceptum in illo D fundatum non sit omnino absolutum, & vniuersale tanquam de re intrinsecè mala, & tunc quamuis habere possit locum aliqua interpretatio, non tamen propria epijkia, sed doctrinalis, & orta ex præcepto affirmatiuo, in quo illud negatiuum fundatur. Exemplum adhiberi potest in præcepto non communicandi cum conscientia peccati mortalis sine præuia confessione, quod directè affirmatiuum est iuxta superius dicta. Vel melius in præcepto non dandi eucharistiam indigno, aut furioso, quod re vera fundatur in affirmatiuo præcepto reuerēter tractandi tale sacramentum. Vnde si hoc affirmatiuum seruetur in aliquo casu sine illa negatione, tunc non obligabit præceptum negatiuum, quia solum obligat quatenus necessarium est ad seruandum affirmatiuum præceptum, & ita illa interpretatio directè est in præcepto affirmatiuo, quæ non est per epijkiam, vt declaraui. Et aliud exemplum subijciemus soluendo argumenta.

Primum ergo argumentum contrariæ sententiæ sumptum ex verbis Christi. *Quodcumque ligaueris, &c.* Solutum iam est explicando dicta verba, & ostendendo, sub illa generalitate non comprehēdi dispensatione in legibus ipsiusmet Christi, nec illam extentionem esse traditioni Ecclesię conformem, nec rationi consentaneam, cum sit contraria stabilitati eiusdem legis Christi. 20. *Ad 1. resp.* Neque exempla, quæ afferuntur in secundo argumento de iuramentis, votis, & matrimonio rato sunt similia, quia cum illa dispensantur, non relaxatur aliqua lex diuina, sed materia eius subtrahitur, vt in lib. 2. attigimus, & latius in tom. 2. de Relig. Et idem dicendum est de dissolutione vinculi inter B Episcopum & Ecclesiam: nam etiam ibi supponitur vinculum humana voluntate contractū, & ex ea parte dissolui potest per voluntatem superiorum, quāuis ad hoc etiam necessaria sit potestas diuina, id est à Deo concessa. Exemplum autem de matrimonio consummato non admittimus, quia iam habet ex diuino iure naturali vel positiuo maiorem firmitatem, quam humani contractus. Vinculum autē solemnis professionis religiosæ non habet à iure diuino, sed tantum ab Ecclesiastico speciale firmitatem. *Ad 2.* Tertium item argumentum ex ratione sumptum facile ex dictis soluitur: nam præcepta positiua legis gratiæ sunt paucissima, & per se, & directè non sunt negatiua, sed affirmatiua, quæ ex eodem iure diuino positiuo non habent certi temporis determinationem, & ideò ad occurrendum casibus occurrentibus quantum pro explicanda obligatione C necessarium est, sufficit interpretatio doctrinalis, quæ in Ecclesia pertinet ad clauem scientiæ, & non nocet legi, nec relaxat illam. *Ad 3.* Quod verò spectat ad institutionem vel necessitatem medij, non oportuit admittere dispensationem vel exceptionem propter vitanda incommoda priuata, quia non poterat hoc fieri sine maiori incommodo boni communis: & est contra naturam & firmitatem institutionis, quæ posset illa occasione multum alterari, & peruerti.

21. *Ad 4.* Ad primum autem exemplum, quod in quarto argumēto contra hoc afferebatur de ministro confirmationis, dicendum est, illam non esse dispensationem in institutione diuina, sed potius vel ipsam institutionem diuinam ita factam esse, vel (quod in idem fere redit) ibi esse factam specialem commissionem Pōtifici amplificandi ministerium illud. Et consequenter dicendum est, hoc traditione constare, & insinuari à Concilijs dicentibus, Episcopatum esse ministrum non absolutè, sed ordinarium, vt latius dixi in 3. tom. 3. partis disp. 36. sect. 2. Et idem cum proportione dicendum est in ministro sacramenti ordinis quoad aliquos gradus eius.

22. *2. Exemplū.* Secundum exemplum erat de dispensatione in consecrando pane sine calice. In quo probabilius dico, non esse admittendam talem dispensationem, neque esse posse Ecclesiæ conuenientem, moraliter loquēdo, vt in loco ibi citato latius dixi, & ad historiam de Innocentio respondi, & idem de epijkia dixi. Quod si illa exceptio admittenda esset, vt est etiam probabile, declaranda esset per modum interpretationis doctrinalis, non per modum dispensationis aut exceptionis in lege diuina. Illa verò interpretatio in hunc modum

dum declarari potest. Quia illud præceptum sacrificandi sub duabus speciebus per se affirmatiuum est, & intrinsecè connexum cum institutione talis sacrificij. Vnde prohibitio conficiendi vnam speciem sine altera, non est ex speciali præcepto negatiuo iuris diuini positiui, sed pertinet ad ius naturale, supposita institutione, sequiturque mediante hoc generali principio, quòd Deo est integrum, & perfectum sacrificium offerendum. Hoc autem principium affirmatiuum est, & ideò ex se non obligat pro semper, patique potest interpretationem, scil. vt seruetur quantum occasio tulerit, & fieri potuerit, & ideò applicatum illud principium ad hoc sacrificium, videtur habere locum interpretatio, quòd in casu impotentiæ esset illud principium, & consequenter etiam, cesset illa prohibitio, seu negatiua obligatio, vtique non sacrificandi potius, quam in vna tantum specie consecrandi. Quia ibi non amittitur institutio essentialis, sed integralis, & ideo valida est consecratio vnius speciei etiam si alia omittatur, & videri posit gratius Deo, & hominibus vtilius sic conficere, quam nullo modo. Et quamuis ex hoc discursu, si admittatur, videatur sequi talem interpretationem non solum esse licitam authoritate Pontificis, sed vel inferiorum, vel per solam doctrinam, nihilominus tamen quia res est grauissima, & valde dubia, & contra vniuersalem Ecclesiæ morem, permittenda non est sine decreto Pontificis; hoc autem modo admissa iuxta probabilem sententiam, & dicto etiam modo declarata, nihil obstat superiori doctrinæ. Tertium exemplum de residentia Episcoporum pertinet ad interpretationem iuris naturalis, & de illo superius lib. 2. sufficienter dictum est.

CAPVT VII.

Vtrum lex gratiæ sit perpetua, & inuariabilis.

1. *De perpetuitate legis nouæ.*

Tribus modis, quantum ad præsens spectat, potest lex aliqua variari, scilicet, per abrogationem, diminutionem, vel per augmentum, & de his breuiter dicendum est, incipiendo ab abrogatione, quoniã ex illa facile cætera constabunt. Et inde etiã explicabitur perpetuitas huius legis, quæ solum inquiritur iuxta subiectam materiam. Certum est enim, hanc legem non esse duraturam perpetuo simpliciter, id est, in æternum, loquendo formaliter, & in se ipsa, quia solum est data pro hominibus viatoribus in Ecclesia militante, Ecclesia autem militans non durabit in æternum, sed finem habebit in die iudicij, & postea nulli erunt viatores; ergo nec lex ista amplius durare poterit, quia destructa respublica, & deficiente eius statu, cessat etiam lex. Dixi autem formaliter & in se ipsa, quia in effectu, seu gratia in æternum durabit, vt infra declarabo. Hic ergo agimus de propria lege præceptiua, & de perpetuitate vsque ad finem mundi, & de abrogatione illi contraria. Hic autem intelligitur quæstio aliter, quàm in præcedenti capite, scilicet, in ordine ad Deum, & non in ordine ad homines. Nam de hominibus certum est, nullam variationem ex dictis posse in hac lege facere. Non enim possunt illam augere, quia præceptum diuinum ferre non possunt, per humana autem præcepta non augetur lex diuina. Nec etiam possunt illam minuere, cum non possint in illa dispensare, quod minus est, quam partem eius omnino tollere, vnde licèt de dispensatione fuerint opiniones, de diminutione nullæ sunt. Et à fortiori si homines diminuere non possunt hanc legem, multò minus poterunt abrogare. Inquiruntur ergo hæc in ordine ad Deum, in quo non consideramus nunc absolutam potestatem, sed ordinatam, vel potius actualem institutionem eius, & necessariam permanentiam, seu durationem legis saltem ex immutabilitate diuinæ voluntatis, ac promissionis.

Non esse duraturam hãc legem perpetuo simpliciter.

2. *Legem nouã perpetuo duraturam vsque ad finem mundi.*

Dicendum est ergo, legem nouam perpetuo duraturam esse vsque ad finem mundi, ac subinde nunquam esse abrogandam donec cesset Ecclesia militans, & numerus prædestinatorum in gloria consummetur. Ita docet D. Thom. q. 100. ar. 4. & cum eo cæteri Theologi, estque res certa, D. Thomas eam probat ex illo Mat. 24. *Non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant, &c.* adiuncta expositione Chrysostomi homil. 68. vbi per generationem intelligit, generationem fidelium, id est, Ecclesiam, quæ duratura est, donec iudicium veniat, de quo ibi erat sermo. Et est probabilis expositio, quam habet etiam Chrysost. in Imperfecto, & sequitur Theophylact. tamen quia non est certa, testimonium non probat conclusionem de fide. Clarior est promissio Christi Matt. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam,* quibus verbis promittit stabilitatem suæ Ecclesiæ vsque ad finem mundi; non potest autem Ecclesia durare sine lege, nec permanere in eodem statu sine eadem lege. Vt autem non dubitemus, hoc fore implendum, promittit Christus Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum, vsque ad consummationem seculi.* Confirmari hoc potest ex verbis Matt. 14. *Prædicabitur hoc Euangelium vniuerso orbi, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio.* Nam licèt Chrysost. illud intelligat de consummatione excidij Hierosolymitani, communius & probabilius intelligitur de consummatione mũdi, quæ futura prædicitur post absolutam prædicationem Euangelij per totum mundum, vt exponunt Hieronym. Beda, & alij. Intelligendum est autem de prædicatione efficaci, id est, de conuersione totius mundi, vt suprà D. Th. exponit, ad 4. ergo prædicatio Euangelij, & consequẽter lex euangelica duratura est vsque ad consummationem mundi. Verũ est, Christũ non dixisse, consummandum esse mundum statim, ac fuerit prædicatum Euangelium in toto orbe, sed solum non esse consummandum mundum, donec Euangelium in toto illo prædicetur: seu ante consummationem, futuram esse talem prædicationẽ, vt sentit August. ep. 80. ad Elichium; hoc autem posset impleri, etiam si multa tempora transitura essent inter vniuersalem prædicationem Euangelij, & consummationem mundi. Et ideò hoc testimonium non est tam efficax, sicut cætera; satis verò in eo significatur à consummata prædicatione Euangelij vsque ad consummationem mundi, non esse futuram alterius Euangelij, vel diuinæ legis prædicationem.

D. Thom. Matth. 24. Chrysost. Theophyl. Matth. 16. Matth. 28. & 14. Chrysost. Hieron. Beda. August.

3. *2. probatur assertio.*

Secundò probari potest assertio ex alijs locis, in quibus testamentum nouum dicitur æternum, nam nomine testamenti, vt sæpè diximus in scriptura, significatur lex; ergo lex noua est æterna sicut & testamentum. Assumptum patet in primis ex verbis consecrationis Calicis. *Hic est, &c. noui, & æterni testamenti mysterium,* nam licèt particula illa *æterni* in Euangelistis non legatur, Ecclesiastica traditio docet, fuisse à Christo dictam, vt docuit Innoc. III. in cap. *Cum matre,* de Celebrat.

Hebr. 13. braæ. Missarum. Item Paulus Hebr. 13. sanguinem Christi vocat *sanguinem testamenti æterni*, & Apocal. 14. Apocal. 14. vocatur *Euangelium æternum*, quod sic appellatur, quia post illud non est futurum aliud, vt Ansel. & Theodoret. exponunt. Confirmatur hoc, quia talis est lex, quale sacerdotium, nam si *translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat*, necesse est, vt perseuerante eodem sacerdotio, eadem lex duret, sed sacerdotium legis Euangelij est perpetuum; ergo & lex. Minor habetur Psalm. 109. ex illo Psal. 109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*, & ad maiorem cõtestationem huius immutabilitatis additur, *Iurauit Dominus, &* Hebr. 7. *non pœnitebit eum*, vt põderauit Paulus ad Hebr. 7. August. & latè exponit Augustinus lib. 1. contra Aduersarium legis, & Prophetarum, cap. 20. & 17. de Ciuit c. 17. vbi declarat hanc perpetuitatem non solum de sacerdotio prout per excellentiam conuenit Christo, sed etiam de sacerdotio ab illo instituto, quod in Ecclesia permanet ad offerendũ sacrificium panis, & vini, quod fuit sacerdotium Melchisedec. Simile argumentum sumitur ex perpetuitate regni Christi promissa per Angelũ Luc. 1. Luc. 1. *Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni* Daniel. 2. *eius non erit finis*, & prædicta per Danielem cap. 2. *In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur*. Quod de regno Christi in Ecclesia militante rectè exposuerunt ibi Maldonat. & Pereira lib. 2. & lib. 8. circa finẽ, Mich. 4. & de eodem apertè loquitur Michæas cap. 4. vbi post promissionem legis nouæ subdit, *Ambulabimus in nomine Dei nostri in æternum, & vltra*: & infra, *Regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & vsque in æternum*. Si regnum autem æternum est, necesse est etiam vt lex sit æterna, quia non potest regnum manere sine lege.

4. Obiect. Statim verò occurrit obiectio, quia etiam lex Iudæorum prædicta fuit æterna, & nihilominus explicamus, ibi non significari æternitatem simpliciter, nec durationem vsque in finem mundi, ergo simili modo poterunt dicta testimonia eludi. Respondetur negando similitudinem, quia longè diuerso modo loquitur Scriptura de hac perpetuitate, ac de illa vt de sacerdotio notauit August. Augustin. q. 124. in Exod. ponderans verbum, *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum*, nam illo significatur immutabilitas illius sacerdotij, & est consentaneum Paulo ad Hebr. 7. & idem significauit expressius Daniel, addens, *& regnum eius alteri populo non tradetur*, & cap. 7. addit, *potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non commouetur*. Sed hinc oritur alia obiectio, quia hæc intelligi possunt de regno Christi in cœlo, & non in terra. Sic enim exposuerunt locum Danielis, Theodoret. ibi, & Tertullian. contra Iudæos in fine, & locum Michææ Cyrill. ibi, imò & Paul. ita videtur interpretari æternitatem sacerdotij Christi ad Hebr. 7. Respondeo, vtrumque apertè doceri in illis locis, scilicet, & regnum Christi duraturum in hoc mundo quamdiu mundus durauerit, & nõ esse cum mundo destruendũ, sed in vera æternitate cõsummandũ. Et simili modo ibi permanebit sacerdotiũ quoad dignitatẽ excellentiæ personæ Christi, & quoad perpetuũ effectũ sacrificij eius, quæ à Paulo ad Hebr. 9. æterna redemptio vocatur. Et cum eadẽ proportione lex gratiæ propriè, ac formaliter sumpta, vt est, lex viatorum durabit vsque ad finem mundi, ibi autem finietur, nam cum fundetur in fide, & cæremonijs sacramentorum, non habet locum extra statum viæ, quia quoad hoc imperfecta est, & ideò euacuabitur cum venerit, quod perfectum est. Eminentiori autem modo dici potest mansura in gratia consummata, & in lege gloriæ, quæ non erit alia, nisi lex amoris, seu voluntas Dei clarè visi, & perfectè dilecti cum æterna immutabilitate.

Vltimò potest assertio ratione declarari, quia duobus modis potest lex abrogari, scilicet, vel mere negatiuè auferendo illam, vel ferendo aliam, quæ alteram excludat; neutro autem modo abroganda est lex noua, durante mundo. 5. Non quidem primo modo, quia non potest durare in mundo Ecclesia militans sine vlla lege Dei, esset enim hoc contra diuinam prouidentiam, & contra rationem ipsius Ecclesiæ, quia per fidem constituitur, & non potest esse sine sacramentis, per quæ illam fidem profiteatur. Neque etiam posteriori modo, nam vel hæc lex abroganda esset per aliam minus perfectam, & hoc per se est incredibile, & alienum à Christi prouidentia, Vel per aliam perfectiorem, & hoc repugnat perfectioni huius legis: nam pro capacitate status viæ nulla lex potest perfectius coniungere hominem cum Deo, vel per notitiam fidei, vel per dilectionem gratiæ, & charitatis, vel per religiosum cultum, per sacrificium infinitæ dignitatis, & per sacramenta sanctificationis efficacia. Item ex parte Christi non potest exspectari lex à sapientiori, vel digniori legislatore lata, neque etiam exspectari potest alius mediator inter Deum & hominem præter Christum, nec alia lex potest perfectius coniungere homines ipsi Christo, aut eos copiosius sanctificare per Christum, quam hæc lex gratiæ. Nam in hac lege iam ipse Christus præsens adest, & non speratur venturus, sicut in lege veteri, & licèt exspectemus illum venturum iudicem, inde potius concluditur, inter hanc legem, & Christi iudicium non interuenturam aliam legem. Et propterea tempus huius legis vocatur in Scriptura nouissimum, seu vltimum, 1. Ioan. 2. *Nouissima hora est*, Michææ 4. & Actor. 2. quia scilicet, est tempus vltimæ legis, quæ duratura est, donec transeamus ad statum gloriæ. Dicitur etiam hoc tempus plenitudo temporum ad Galat. 4. quia in eo impleta est promissio Messiæ, à quo data est lex cum plenitudine Spiritus Sancti ab eodem promissa, & ideò nulla lex superest à Spiritu Sancto exspectanda, vt contra aliquos hæreticos explicuit D. Thomas dicto art. 4. ad 2. & 3. 1. Ioan 2. Mich. 4. Acto. 2. D Thom.

6. Hinc infertur primo. Atque hinc vlterius colligitur, secundam mutationem, quæ est per diminutionem non habere locum in hac lege, quia hæc diminutio esset quædam partialis abrogatio; ergo non habet locum in hac lege, quia quoad hoc eadem est ratio de tota lege, & de qualibet parte, vt probant omnia adducta in superiori assertione. Nam perpetuitas simpliciter est promissa, vel prædicta de hac lege, & cum nihil sit exceptum, de omnibus partibus eius intelligenda est, nec potest fieri exceptio sine magno errore, maximè cum nulla sit maior ratio de vna parte, quàm de alia. Ratio verò à priori est, quia Christus lator huius legis summa sapientia præuidit, quid esset oportunum hominibus ad salutem, & ad perfectionem eius consequendam; atque eadem sapientia, & ordinatissima prouidentia ea tantum sua lege præcepit, quæ omni tempore, & loco essent suæ Ecclesiæ conuenientia, & regulariter obseruari possent, & ideò omnia sua præcepta tulit, vt æquè perpetua & immutabilia, quia nunquam

quam futurum erat conueniens illa minuere, vel mutare. Reliquas autem leges, quas interdum mutare oportet, per se ferre noluit, sed Ecclesiæ suæ commisit.

7. *Infertur secundo.* Vnde obiter colligitur, nullam consuetudinem hominum præualere posse contra hanc legem ad abrogandum aliquod præceptum eius, tum quia nec tota Ecclesia potest in tali consuetudine conspirare, nam esset valde turpis, & aliena ab Ecclesiæ sanctitate: & licèt contingeret introduci in Ecclesia particulari non valeret, iuxta cap. vlt. cum aliis de Consuet. Extra, & in 6. Tum etiam, quia humana consuetudo non excedit vires humanæ voluntatis, seu humanarum voluntatum: non possunt autem omnes voluntates hominum simul sumptæ diuinæ voluntati resistere, vel aliquid reuocare eorum, quæ ipse statuit. Eo vel maximè quòd etiam lex humana non abrogatur per contrariam consuetudinem, nisi ex tacito consensu legislatoris; non potest autem præsumi, vel fingi Deum propter consuetudinem hominum ita conniuere, vt velit aliquod præceptum suum abrogari. Et ideò merito dixit Augustinus lib. 3. Confession. cap. 8. *Cum Deus aliquid contra morem aut pactum quorumlibet iubet, & si nunquam ibi factum est, faciendum est, & si omissum est, instaurandum est, &c.* *August.*

8. *Vltimo infertur.* Vltimò colligitur, tertiam etiam mutationem per augmentum alicuius præcepti non habere locum in hac lege diuina. Ratio est, quia à principio habuit totam suam perfectionem. Probatur, quia author eius non indiguit discursu temporum, aut experimento ad totam legem suæ Ecclesiæ conuenientem præconcipiendam; ergo ex parte eius non erat necessaria illa successio in augmento huius legis. Nec etiam fuit necessaria ex parte hominum, quibus lex danda erat, nec etiam ex parte rerum, quia semper futura erat eadem Ecclesia, cum eadem fide, eodem sacrificio, eisdem sacramentis, & eodem regimine, quatenus à iure diuino pendet; ergo nulla ratio augmenti in hac lege, vt diuina est cogitari potest. Vnde licèt in principio institutionis, Christus Dominus cum successione quadam illam tulerit, vt sese captui recipientium accommodaret, prius tamen quàm in cœlum ascenderet illam consummauit, ritus omnes substantiales sacrificii, & sacramentorum tradendo, vanumque esset, aliud sacrificium vel sacramentum in hac Ecclesia expectare. Et similiter monarchiam in hac Ecclesia constituit, & omnia præcepta sua in Ecclesia perpetuo obseruanda Apostolis significauit, iuxta illud Matt. vltim. *Docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis.* *Matt. vlt.*

9. *Obiect.* Dices; saltem in præceptis fidei videtur posse esse augmentum, quia discursu temporum crescit Ecclesia in aliquarum fidei veritatum cognitione. *Resp.* Respondetur. Veritates fidei necessariæ ad salutem semper fuerunt notæ Ecclesiæ Christi, licèt circa illas, vel circa alias in eis inclusas, possit esse in Ecclesia magis vel minus distincta cognitio pro temporum varietate. In quo fortasse summum gradum perfectionis habuit in Apostolis iuxta ea, quæ traduntur in materia de Fide. Tamen licèt daremus, aliquod augmentum fieri interdum in Ecclesia quoad cognitionem fidei, non propterea augerentur præcepta positiua huius legis diuinæ. Quia nunquam crescit obligatio credendi plura, vel pauciora explicitè, prout est necessarium ad salutem: altera verò obligatio credendi aliquid, quæ interdum nascitur ex sola maiori cognitione, vel propositione fidei, non positiua, sed quasi naturalis est, vt suprà declaraui. Atque hoc modo sapientes teneri possunt ad plura credenda explicitè, quàm rudes, cum tamen lex gratiæ eadem sit respectu omnium. Denique posset fieri alia obiectio, quia Ecclesia ipsa augetur, & minuitur, & varias mutationes recipit pro diuersitate temporum, vel locorum, cur ergo non idem accidet in lege? Sed hoc difficultatem non habet, quia illa mutatio non pertinet ad ipsam legem, sed ad legis obseruantiam; quæ pendet ex libera hominum voluntate, quæ facilè mutatur, & præsertim pendet ex diuina gratia, quam diuersis locis aut temporibus Spiritus Sanctus diuidit, prout vult, lex autem pendet ex sola Dei voluntate, quæ eadem semper est in ferendis præceptis huius legis, & ideo licèt mutentur mores hominum, lex non mutatur, vt rectè D. Thomas dicto artic. 4. declarauit.

CAPVT VIII.

Vtrum lex noua sit perfectior veteri?

HANC comparationem latè explicuit D. Thomas 1.2. tota q. 107. vbi moderni Scriptores multa etiam de illa tradunt, & plura Soto in 4. d. 2. q. 1. ar. 4. & Salmer. tom. 5. in Euangel. tract. 1. & super Epist. ad Roman. cap. 3. disc. 29. Bellarmin. lib. 1. de Verbo Dei, cap 18. copiosius Barradas tomo 1. lib. 1. per sexdecim prima capita. Si verò considerentur ea, quæ de vtraque lege hactenus tractauimus, in eis ferè omnia continentur, quæ ad præsentem comparationem pertinent. Et ideò breuiter suppono, quod Diuus Thomas suprà tractat artic. 1. has duas leges esse distinctas, quod in lib. 1. à nobis probatum est, & ex dictis in his duobus vltimis est satis declaratum. Deinde suppono, legem nouam esse perfectiorem veteri, quod est de fide certum, nam id satis apertè docet Paul. ad Hebr. 7. 8. & 9. & satis colligitur ex Ierem. 31. Vt autem declaretur, in quo hic excessus consistat, distinguenda sunt in lege gratiæ illa duo, quæ D. Thom. quæst. 106. artic. 2. distinguit, scilicet, propria præcepta, seu documenta, & spiritum gratiæ, & virtutis ad illa implenda, quæ duo etiam sunt data hominibus tempore legis veteris, & ideò, vt rectè fiat comparatio, debent leges illæ vt præceptiuæ inter se, & gratiæ, item inter se conferri, alio non erit formalis, & proportionata comparatio. Et ideò censeo, non satis explicari hunc excessum, dicendo, legem gratiæ esse perfectiorem, quia per antonomasiam significat spiritum gratiæ, qui perfectior est, quàm lex vt præcipiens, nam hoc modo lex gratiæ etiam est perfectior se ipsa, si sumatur pro spiritu gratiæ, quem confert, & ad sua præcepta, vel documenta comparetur; oportet ergo, vt dixi, duas illas partes cum proportione comparare. 1. *De perfectione legis nouæ.* *D.Thom.* *Salm.* *Bellarm.* *Barrad.* *1. supponendum.* *2 supponendum.* *Hebr. 7 8. & 9* *Ierem 31.* *D.Thom.*

1. *Prima conclusio.* Dico ergo primò. Lex gratiæ quoad spiritum gratiæ, longè excelluit statum legis veteris, etiam quantum ad gratiam, quæ ad illam implendam in illo conferebatur. Probatur, nam in tribus præcipuè vel quatuor, excedit quoad hanc partem lex noua. Primò quia ex vi sui status, & sui proximi legislatoris habet hunc gratiæ spiritum, quia data est per Christum, qui simul fuit redemptor, & legislator, quam prærogatiuam non

non habuit lex data per Moysem. Dices, Moysem non fuisse authorem illius legis, sed Deum, qui est principalis auctor gratiæ; ergo etiã illa lex dici potest habuisse gratiam ex vi sui authoris, & ratione talis status. Respondetur, negando consequentiã, quia humana natura per originale peccatum facta est indigna omni gratia; & ideo quandiu redemptorem præsentem non habuit, non habebat secundũ illum statũ, vnde gratiam obtineret ad quancumque legem implendã. Quia iuste Deus decreuerat, nullã gratiam hominibus lapsis dare, nisi propter meritum eius, qui totam naturam redimeret, & ideo omnis gratia, quæ data est ante aduentum redemptoris nõ erat ex vi illius status, sed ex benigna prouidentia Dei per anticipatã solutionẽ meriti Christi præuisi. Et ob hanc causam non satis est, quod Deus esset author legis, & gratię quia ad legem dandam non erat necessarium meritum redẽptoris, sicut semper fuit ad collationem gratię. Lex autem gratiæ lata est ab ipsomet redemptore, qui iam pretium omnis gratiæ persoluit, & ideo hæc lex speciali modo habet sibi coniunctum spiritum gratiæ, quo cultores eius iustificantur, & vires accipiunt ad ipsam implendam. Et hanc differentiam maxime intendit Paulus in suis Epistolis ad Rom. ad Galat. & ad Hebræos.

Obiect. — *Resp.*

3. Et hinc sequitur secunda excellentia huius legis, quia spiritus gratię abundantius, & copiosius in illa confertur, quam daretur ante Christi aduentum, vt supra probatum, & declaratũ est, intelligendum est enim ex vi status, & quasi ordinariæ legis, & sic est differentia clara in Scripturis, vt ex cõsequentibus constabit. Hoc vero non impedit quominus aliquibus hominibus singulariter electis Deus tunc contulerit abundantiam spiritus, vt per se constat. Tertia excellentia est, quia in hoc statu confertur gratia non tantum ex opere operantis, sed etiam ex opere operato, idque non vno tantum modo, sed septem, per septem Sacramenta, quæ sunt veluti septem perennes fontes gratiæ Christi, de quibus Isaias cap.12. prædixit, *Haurietis aquas de fontibus Saluatoris,* vbi notat Hieronymus positum esse nomen *Iesu, ne putaretur alium esse præter eum, quem Gabriel Virgini prænunciauit.* Ipse autem per fontes Saluatoris doctrinam euangelicam intelligit, in qua lex gratię continetur, & ita in idẽ recidit, quia magna pars legis Euangelicæ est de Sacramentis. Et quidem illa satis commode dicuntur fontes gratiæ, & saluatoris, quanuis tota etiam lex, & doctrina euangelica possit dici fons gratiæ, propter abundantiam gratiæ in ea promissam, iuxta verbum Christi Ioan. 4. *Qui biberit de aqua, quam ego dedero ei, &c. fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam,* & cap.7. *Qui crediderit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius exibunt aquæ viuæ. Hoc autem dixit* (exponit Ioannes) *de spiritu, quem accepturi erant, credentes in eum.* In lege autem veteri nulla gratia dabatur ex opere operato, vt supra dictum est, & si aliqua dabatur ad imitationem eius, erat in vno tantũ sacramento, & solum pro paruulis, & quasi ad subueniendum vrgenti necessitati, ideoque non ex speciali priuilegio illius legis, sed ex generali prouidẽtia Dei erga genus humanum à principio sui lapsus. Ac denique etiã illa gratia minus perfecta erat, quã ea, quæ pro simili remedio in lege noua confertur.

2. excellentia legis nouæ. — *3. excellentia.* — *Isai. 12.* — *Hieron.* — *Ioan. 4.*

A

4 Quartam excellentiã addidit Soto supra in sexta, & septima excellentia legis gratiæ, quas ipse ponit, nimirũ, quod in hac lege gratia constituit absolute & simpliciter Dei filios adoptiuos, & ideo absolutum, & completissimũ nomẽ gratię meretur, quod (inquit) gratiæ legis antiquę in hac sublimitate non cõpetebat, quia non plene, & perfecte merebantur iusti illius temporis nomen filiorum Dei. Quã prærogatiuam legis nouę probat ex Paulo ad Romanos 8. dicente, *Non accepistis spiritum seruitutis in timore sed accepistis spiritum adoptionis Dei,* & ad Galat. 4. *Cum essemus paruuli, sub elementis mundi huius eramus seruientes, at vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filiũ suũ factũ ex muliere, factum sub lege, vt adoptionem filiorum reciperemus.* In quibus locis significat Paulus adoptionem filiorum esse propriã prærogatiuam legis nouæ; cui consonat illud Ioan. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, ijs, qui credunt in nomine eius, & ex Deo nati sunt,* quod est propriũ

B

legis nouæ, in qua & fides Christi explicita, & natiuitas spiritualis per baptismũ omnibus iniungitur. Vnde Sancti Patres, Chrysostomus, Ambros. Theophylact. & Aug. his locis, & alij, quos refert Barradas tom.1. l.1. c.7. & Leon. Castro in illa verba Isai. 1. *Filios enutriui, & exaltaui,* dicunt, Iudæos non proprie, sed figurate tantum interdum vocari filios Dei, quod Castro ipse sequi videtur fine illa interpretatione.

4. excellentia à Soto addita. — *Rom. 8.* — *Galat. 4.* — *Ioan. 1.* — *Chrysost. Ambrof. Theophyl. August. Barrad. Castro.*

5. Veruntamen licet sensus istorum authorum catholicus sit, modus loquendi vitandus est, vt notant Barradas supra, & Medin. 1.2. q.107. art.1. Vasquez d.183. cap. 2. Sit igitur certum iustos veteris testamenti fuisse vere iustos, & sanctos, vt passim scriptura eos nominat; imo Paulus ad Roman.4. Abraham proponit tanquam exemplar iustificationis, quæ fit per veram iustitiam, & gratiã. Et ad Hebr. 11. seriem refert insignium iustorum, qui & ante legem, & sub lege fuerunt, & incipiens ab Abel, dicit, *per fidem testimonium esse consequutum, quod esset iustus.* Vnde fit, gratiam datam sub lege, fuisse etiam verã gratiam eiusdem rationis cum gratia, quæ in nouo testamento datur; sicut & gloria quam nunc habent Sancti vtriusque testamenti eiusdem rationis existit. Ex quo vlterius concluditur gratiam contulisse antiquis iustis veram adoptionem, quia hæc filiatio intrinsece sequitur ad veram sanctificationẽ per gratiam. Item quia etiam illa gratia habebat adiunctam repromissionem æternæ hæreditatis, vt testatur Paulus ad Hebr. 11. per quam promissionem consummatur adoptio. Atque

C

D

ita passim scriptura vocat illos iustos filios Dei. Sapient.12. & 16. Deuteron. 32. & alijs similibus locis. Nec possunt hæc per figuram tãtum, seu metaphoram exponi, cum Scriptura possit proprie intelligi; imo cum sermo historicus, & dogmata fidei proponẽs verborũ proprietatem requirat. Neq. etiã obstat, quod nomen filiorũ Dei interdum tribuatur toti populo Iudæorum in quo erant multi improbi, quia vsitatũ est in Scriptura, totam communitatẽ vocare à maiori, vel meliori parte. Vel etiam ita appellantur, quia hoc profitebantur, & illud consequi poterant, si per eos non staret. Vnde expresse Paul. ad Rom. 9. loquens de Israelitis fratribus suis, ait, *Quorum adoptio est filiorũ, & gloria.* Itaque certissimum est, gratiam datam in lege veteri fuisse simpliciter, & absolute gratiam, tum quia

Barrad. Medin. Vasq. — *Hebr. 11.* — *Heb. 11.* — *Sap. 12. & 16. Deut. 32.* — *Rom. 9.*

gratis dabatur, tum quia gratum, & acceptum Deo homines reddebat. Et consequenter est etiam certum, iustos illius temporis fuisse absolute, & simpliciter filios Dei adoptiuos, quia iam accepti erant ad regni hæreditatem, quam postea suo tempore assecuti sunt.

6 *Cur Patres antiqui dicantur habere statum seruorum. August. Chrysostom. Rom. 8.*

Dicuntur autem nihilominus illi Patres antiqui habuisse statum seruorum propter tria præcipue. Primo propter onera legis, vt testatur August. contra Adimahtum cap. 16. dicens, *In veteri testamento erant onera seruorum.* Idem habet Chrysost. ad Roman. 8. homil. 14. dicens, literam legis vocari spiritum seruitutis, & rationem reddens subiungit, *Etenim supplicia illos è vestigio excipiebant, & merces statim sequebatur, &c.* Atque hoc manifeste voluit Paul. ad Galat. 4. dicens, *quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit Dominus omnium vsque ad præfinitum tempus à Patre, sic & nos, cum essemus paruuli, &c.* In qua similitudine aperte supponit Israelitas fuisse filios Dei, paruulos autem quoad imperfectionem status, & ideo instar seruorum legem accepisse, sub qua custodirentur tanquã sub pædagogo, sicut c. 3. in fine dixerat, legem fuisse pædagogum illius populi: pædagogus enim non solet dari seruo, sed filio paruulo. Atque hinc sequitur secundum, in quo ille status seruitutis consistebat, scilicet, quia homines sub lege viuentes, quantum erat ex vi eius, ducebantur spiritu timoris, qui est spiritus seruorũ potius, quam amoris, qui est spiritus filiorum. Et hoc maxime intendit Paul. in dicto loco ad Roman. 8. cum dicit, *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater*, vbi bene ita exponit Anselm. & idem sensit Augustinus, vbicumque distinxit legem veterem, & nouam per amorem, & timorem, quam esse breuissimam, & certissimam differentiam dixit lib. contra Adimantum c. 17. & lib. 1. de Morib. Eccles. cap. 28. Pertinet etiam ad hunc spiritum seruitutis quod lex illa inducebat ad sui obseruationem propter retributiones temporales, quasi propter mercedem seruilem, vt Chrysost. supra ponderauit. Et inde etiam timor fiebat magis seruilis, quia erat magis de amissione temporalium bonorũ, & de pœnis tẽporalibus, quas lex comminabatur, quam de pœnis æternis.

Galat. 4. *Rom. 8.* *Anselm.* *August.* *Chrysostom*

7 *Tertia conditio illius seruilis status. Hebr. 9. Hieron. Cyrillus.*

Tertia conditio illius seruilis status addi potest, quia tunc gratia non introducebat in regnum cœlorum, nec aperiebat ianuam regni, durante statu illius legis, vt declarat Paul. ad Hebr. 9. & 10. Propter quod dixit Hierony. epist. 129. ad Dardanũ, sanguinem Christi clauẽ esse paradisi, & Cyrillus 10. Thesauri ca. 4. ait, Christũ de se dicere. Ego sum ostium, quia per ipsum natura nostra nouum iter facere docta est, & quasi per portam quandam cœlos ingreditur, & alia tradit D. Thom. 3. p. q. 49. art. 5. vbi id explicuimus, & latius disp. 42. illius tomi. Sicut enim paruulus, quandiu nõ est aptus, vt in hæreditatem introducatur, dicitur esse quasi seruus, ita iusti illius tẽporis, siue viuentes, siue iã mortui sub lege dici possunt fuisse in quodã statu seruitutis, quia pro tunc non erãt apti ad æternã hæreditatẽ adeundã. Et hanc maxime rationẽ considerauit Soto, vt adeo diminueret rationẽ, vel perfectionem illius gratiæ, & filiationis, vt hæc nomina illis absolute denegauerit. Quia cũ gratia faciat hominẽ acceptum ad gloriam, illa, quæ non facit vndique acceptum

D. Thom.

A pro aliquo statu, videtur esse gratia secundum quid. Et re vera potest hæc quarto loco poni inter differentias vtriusque testamenti, & eorũ gratiarum, non tamen cum illa exaggeratione. Quia gratia testamenti veteris etiam faciebat simpliciter acceptum ad hęreditatẽ æternam, & de se tollebat omne personale impedimentum glorię, tã proueniens ex peccato actuali, quam ex originali, vt erat propriũ talis personę: non tollebat autem impedimentũ proueniens ex lapsu totius naturæ, pro quo modũ erat satisfactum. Hoc autem impedimẽtum erat veluti extrinsecum, & ideo non minuebat rationẽ, & perfectionẽ gratiæ in se spectatę, & multo minus poterat constituere anologiã in gratiæ nomine, & ideo negari non potest, quin illa simpliciter fuerit, & appellari debeat gratia. Et idem est de filiatione, quia dilatio temporalis hæreditatis ex aliquo defectu

B extrinseco, vel accidentario proueniens non minuit veritatem filiationis adoptiuæ, neq. appellationem eius. Nã etiã nunc iustus, qui vel nondũ plene satisfecit pro mortalibus peccatis, aut venialia habet peccata, secundum præsentẽ statum nõ est aptus ad introitũ regni, & si in illo moriatur, detinebitur, & purgabitur, priusquã hæreditatem accipiat, & nihilominus simpliciter est filius Dei adoptiuus, etiã si illud impedimentũ sit magis personale, ac propriũ, quã esset olim impedimentum totius naturæ.

Loca igitur citata ex Paulo ex dictis satis explicata sunt, quia in loco ad Romanos non adoptionẽ secundũ se spectatã, sed vt coniunctam spiritui adoptionis, & filiorũ ponit vt specialẽ prærogatiuam noui testamenti. In loco vero ad Galat. non de substantia, vt sic dicam, filiationis, sed de statu, seu conditione seruili loquitur, imo expresse affirmat, filiationẽ adoptiuã Dei

8 *Loca Pauli ex dictis explicata.*

C fuisse in veteri testamento, statum vero fuisse puerorũ, & seruitutis. Et in eodẽ sensu dicit ibidem, nos nũc accepisse adoptionem filiorũ, vtiq. coniunctã cũ statu, & spiritu filiorũ, in quo clamamus Abba Pater. Et in eodem sensu concludit de iusto, *Itaq. iã non est seruus, sed filius*, scilicet, quoad statum, & spiritum seruitutis, nam quoad substantiam non potest iustus non esse seruus Dei. Et eodem modo potest exponi locus Ioannis, ab initio enim mundi data est hominibus potestas, *filios Deo fieri*, tamen per Christũ data est peculiari modo quoad statum, & quoad spiritũ, licet hic locus aliter possit etiam exponi, vt statim dicam.

Patres autẽ, qui interdum dicunt, illam antiquam filiationẽ fuisse figuratam, pie possunt

9 *Exponuntur Patres.*

D exponi, vt solum id dixerint propter imperfectionem illius status. Vel fortasse melius in populo Israelitico distingui potest duplex filiatio, sicut duplex iustitia. Vna legalis, altera spiritualis. Vna ex lege, altera in lege, vel sub lege. Prior consistit in promissione, & quasi adoptione illius populi ad Israeliticum regnum in terra promissionis sub peculiari cura, & protectione Dei, prout eleganter describitur à Dauid Psal. 77. & Psalm. 104. & 105. Hæc ergo merito dicitur filiatio figuralis, & de hac loquuntur Chrysost. & Theophyl. & Oecum. super dicta loca Pauli, & Ioãnis. & Cyrill. l. 2. in Ioan. c. 14. Qui tamen non negant in eisdem Iudæis filiationem spiritualem per gratiam, sed illam ibi non commemorant, quia non erat ex lege, imo qui illã habebant, ad legem gratiæ vt sic pertinebant

Psalm. 77. 104. & 105. Cyrill.

nebant, vt ſuprà ex Auguſtino diximus, & accommodatè ad hoc punctum explicat lib. 3. contra duas epiſtolas Pelagianor. cap. 4.

10. *2. concluſ.* Dico ſecundò. Lex noua etiam quoad præcepta & documẽta longe perfectior eſt lege veteri. Concluſio eſt communis, & eodem modo certa, vt ſumitur ex eiſdem locis ad Hebr. 7. & ſequentibus, & ex diuerſo modo, quo vbique Paulus loquitur de lege, & de Euangelio. *Hebr. 7.* Hic autem exceſſus perfectionis legis nouæ in multis conſiſtit, quæ ex omnibus tractatis in hoc libro, & præcedenti facilè colligi poſſunt, diſcurrendo per cauſas, effectus, & proprietates vtriuſque legis. Primò ergo perfectior eſt lex noua in fine, quia licèt vtraque lex ordinauerit homines vltimatè ad fœlicitatem æternam, tamen lex noua immediatius, plenius, & efficacius. Vnde etiam excedit in fine proximo, quia totus finis huius legis eſt maximè ſpiritualis, ſcilicet, deſtructio peccati, & perfecta ſanctificatio, & cum Deo coniunctio, lex autem vetus proximè verſabatur magna ex parte circa temporalia, & intendebat fœlicitatem, & pacem externam reipublicæ, cum iuſtificatione etiam legali, quamuis per hæc remotè, & modo imperfecto intenderet ſpiritualem finem. Atque huc ſpectat, quòd lex noua eſt finis veteris, vt infrà dicam.

11. *Secundus exceſſus legis nouæ.* Secundò excedit lex noua ex parte efficientis, nam lex vetus per Moyſem: noua autẽ per Chriſtum Deum hominem data eſt. Quam exaggerat Paulus ad Hebr. 2. conſiderans illam legem non tantum vt data per hominem, ſed etiam vt datam per angelos. Quanto enim Chriſtus melior eſt angelis effectus (vt idem dixerat cap. 1.) tantò ſermo, & lex Chriſti dignior eſt ſermone angelorum, & lege per illos data. *Obiect.* Dices vtriuſque legis Author eſt Deus, Angeli verò, & Moyſes tantum fuerunt organa. *Reſp.* Reſpondeo, ex hac parte inueniri quandam æqualitatem, prærogatiuam autem legis nouæ eſſe, quod non ſolum eſt à Deo, vt Deus eſt, ſed etiam vt eſt homo, vnde etiam habet, vt non ſolùm ſit data per Chriſtum vt promulgatorem, ſed etiam vt legiſlatorem per voluntatem humanam, Et ita hæc lex quaſi duplici titulo eſt diuina, ſcilicet, quia eſt à voluntate diuina per eſſentiam, & ab alia voluntate Dei per communicationem idiomatum, ſeu deificata per vnionem hypoſtaticam. Ex quo mirum in modũ augetur dignitas huius legis, ſaltem extenſiuè per plures reſpectus moraliter dignificantes. Et non parum auget hunc poſteriorem reſpectum, quod proximus author huius legis ſimul fuit redemptor illorum, quibus legem tradebat. Nam ex his omnibus titulis maior quædam obligatio oritur, quam ex alia lege Dei per puras creaturas tradita, quod ſignificauit Paul. in verbis illis ad Hebr. 2. *Si enim qui per angelos factus eſt ſermo, &c. quomodo nos effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem, quæ cum initium accepiſſet narrari per Dominum, ab eis, qui audierunt, in nos confirmata eſt, &c.*

12. *Tertius exceſſus legis nouæ.* Tertiò excedit lex noua ex parte materiæ, ſeu ex rebus traditis, ac præceptis. Quæ differentia colligi poteſt in primis ex legiſlatoris excellentia, ſiue lex noua ad Chriſtum, & vetus ad Moyſem, vel angelos conferantur, ſiue vtraque ad Deum. Nam per ſe veriſimile eſt, altiorem doctrinam, & legem voluiſſe Deum tradere per filium, quam per miniſtros, vt notauit Ribera circa dicta verba Pauli ad Hebr. 2. *Ribera. Hebr. 2.* & idem ſignificauit Paulus cap. 1. dicens, *Multifariam, multiſque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouiſsimè loquutus eſt nobis in filio, &c.* Deinde idem oſtendi poteſt diſcurſu facto ſuperius circa materiam legis nouæ. Si enim ſpectemus materiam fidei longe perfectior fides in hac lege præcepta eſt: nam in ea ſunt reuelata profundiſſima Dei myſteria, tam vt Deus eſt, quam vt eſt homo, quorum explicita fides toti Eccleſiæ commendata eſt, in lege autem veteri, & pauciora myſteria ſunt communiter reuelata, & fides implicita illorum ad ſalutem ſufficiebat. Et ideò inter alias cauſas interdum vocat Paulus legem nouam legem fidei, vel fidem, veterem autem vocat legem factorum, vel legem ſimpliciter, vt ad Roman. 3. & ad Galat. 3. *Roman 3. Galat 3.* quia lex noua abundat myſterijs fidei, & in illa maximè fundatur, licèt aliqua etiam opera præcipiat, vetus autem lex abundabat præceptis operum, licèt aliquam fidem ſimul exigeret. Deinde in materia morali licèt ſit quædam æqualitas quoad ſubſtantiam (vt ſic dicam) præceptorum moralium, excedit tamen lex noua in maiori eorum declaratione, & exacta intimatione, & præterea quia conſulit multa, quæ ad perfectiorem obſeruantiam illorum pertinent. Denique in materia cæremoniali infinitus (vt ſic dicam) eſt exceſſus, tum ratione ſacrificij infiniti valoris, tum ratione ſacramentorum continentium gratiam Chriſti, quæ omnia ſatis ſuprà explicata ſunt.

13. *Quartus exceſſus legis nouæ.* Quartò excedit etiam lex noua ex parte formæ, quia non eſt ſcripta in lapidibus, vel membranis, ſed in mentibus, & cordibus hominum, per verbum proprium ipſius Dei hominis, cooperante Spiritu Sancto per abundantiam ſpiritus, & interioris illuminationis, vt ſuprà latè declaratum eſt. Et ad hunc exceſſum pertinet differentia promulgationis, nam promulgatio ſuo modo pertinet ad complementum ſenſibilis formæ legis. Exceſſit autem promulgatio legis nouæ. Primò in prodigijs, & ſignis, quibus facta eſt, nam omnia indicabant plenitudinem Spiritus Sancti, & amoris, cum in promulgatione legis veteris omnia ſigna fuerint timoris, & terroris, quibus oſtenſa eſt diuerſa qualitas, & perfectio vtriuſque legis, vt Sancti expendunt, quos in ſuperioribus ſatis citaui. Secundò exceſſit promulgatio legis nouæ in loco, quia vetus in deſerto, & in monte quodam, priuato populo data eſt. Noua verò in ciuitate regia, & in metropoli, vt ſic dicam, fidelis populi, qui tunc erat, congregatis diuerſarum nationum hominibus prædicari cœpit, & poſtea per vniuerſum mundum conſummata eſt. Vnde tertiò conſiderari poteſt exceſſus in modo, quia lex vetus in vno tantum ſermone, illi populo proprio, tradita eſt, non verò cum dono linguarum, vt ſimul inciperet prædicari omni nationi, quæ ſub cœlo eſt.

14. *5 exceſſus. Auguſt.* Quintò excedit lex noua in virtute, & efficacia ſanctificandi, quam differentiam vbique tradit Auguſtin. tanquam præcipuam, & virtute continentem cæteras, vt patet ex toto libro de Spiritu. & litera, & lib. 1. de Gratia Chriſti cap. 19. & lib. de Natur. & grat. cap. 57. & libro de Continent. cap. 3. & alijs innumeris locis. Communiter autem explicatur hic exceſſus magis ex parte gratiæ, quàm ex parte legis, vt præceptiuæ. Veruntamen licèt hoc redundet etiam in perfectionem ipſiuſmet legis, quia coniunctio cum gratia pertinet ad excellentiam eius, & ad facilitatem, & ſuaui-

 tatem,

tatem, vt infrà dicam: nihilominus lex noua vt A præceptiua participat in suo genere quandam gratiæ efficaciam, maximè ratione sacramentorum, quæ præcipit, & promissionum, quas includit, quam virtutem lex vetus non habuit, vt supra latè declaratum est. Vnde huc etiam spectat

6. Excellētia

sexta excellentia legis nouæ in promissionibus, quia sunt maximè spirituales, & de bonis æternis, cum tamen in lege veteri fuerint temporales, quæ differentia frequens est in Theologis, & Patribus, suprà tamen explicata est, vbi eos allegauimus. Et huc etiam referenda est

Septima.

septima differentia in comminationibus; quæ in lege veteri ordinarie erant de supplicijs temporalibus, & corporali morte, raro autem fiebat explicita comminatio æternæ pœnæ. In Euangelio autem è conuerso, vt ostendunt illa verba Christi; *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest & corpus, & animam perdere in gehenna*, Matt. 10. B

Matth. 10. Octaua.

Denique ad hoc caput pertinet differentia vtriusque legis in modo inducendi subditos ad sui obseruationem: nam lex vetus per timorem valde seruilem, & quasi humanum, lex autem noua maximè per amorem homines inducit, non omisso timore altioris ordinis, magisque diuino. Quæ excellentia circa priorem assertionem huius capitis satis declarata est.

15.
9. Excellētia.

Nonò, excedit lex noua veterem in proprietate vniuersalitatis ex parte locorum, & personarum, quia lex vetus pro solo Iudæorum populo, noua verò pro omnibus hominibus, & vniuerso orbe data est; vtrumque enim in superioribus ostensum est, & constat, vniuersalitatem legis ad ejus excellentiam pertinere. Similis est

Decima.

decima excellentia sumpta ex alia proprietate immutabilitatis ac perpetuitatis huius legis. Nā C licèt lex vetus prius data sit, quàm noua, illud tamen nec ad excellentiam pertinuit, nec est signum eius, quia imperfectiora solent esse generatione priora, sicut dispositio præcedit formam, atque ad hunc modum præcessit lex vetus nouam. At verò perpetuitas rei postquam in suo esse producta est, ad perfectionem eius pertinet. Et hoc modo excelluit lex noua supra veterem, vt in superioribus latè explicatum est. Addi etiam potest

Vndecima

vndecima excellentia ex alia Dei legis proprietate, quatenus immaculata dicitur. Nam licèt hæc proprietas etiam in lege veteri inuenta fuerit, maiori tamen perfectione in noua, quia sicut vtraque fuit sancta, & spiritualis, & nihilominus lex noua est sanctior, & spiritualior, vt ex omnibus dictis satis constat: ita licèt vtraque sit immaculata, nihilominus noua potest esse purior, & magis immaculata. Consistit autem hic ex- D cessus in duobus. Primò, quia nullam permissionem vel dispensationem concedit in his, quæ rectè rationi non consonant, sicut lex vetus interfaciebat. Secundò in consilijs perfectionis, præsertim virginitatis, nam in lege veteri quodammodo præferebatur coniugium virginitati, quia homines illius status procreatione filiorū præcipuè vacabant; in hac autem lege præfertur virginitas, tanquam aptior ad vacandum Deo, & ad perfectionem animæ obtinendam, quæ per hanc legem maximè intenditur, ideoque purior & immaculatior est.

16.
12. excellentia.
Matth. 11.

Duodecima excellentia legis nouæ sumitur ex alia proprietate, quam illi tribuit Christus Mat. 11. dicens: *Iugum meum suaue est, & onus meum leue*, è contrario verò lex vetus adeò onerosa fuit, vt de illa dixerit Petrus Actor. 15. *Quam nec nos, nec Patres nostri portare potuimus*, & pluribus alijs testimonijs hanc differentiam confirmat Cyprian. lib. 3. ad Quirinum, c. 119. Nihilominus tamen non caret aliqua difficultate, nam hæ duæ leges videtur in hoc se habere tanquā excedens, & excessum, & nō est facile iudicare, quæ simpliciter excedat in onere & difficultate. Sic enim cōsideremus externa opera, & corporalē laborē, ac exercitationē, sine dubio fuit multo onerosior lex vetus, quia plurimas cæremonias sacrificiorum, sacramētorum, & aliarum obseruantiarum præcipiebat, & præcipuè circumcisionem carnis, quæ valde erat austera. Item lex Zelotipiæ, & similes valde difficiles erat; lex autem noua ex his exterioribus pauca præcipit, præter ea, quæ sunt legis naturæ, vt constat ex dictis, & notat Aug. epist. 118. & 119. cap. 19. & 15. contra Faustum cap. 13. At verò ex interioribus actibus multa præcipit difficiliora, vt notat D. Thomas q. 107. artic. 4. vbi fatetur, præcepta nouæ legis quoad hanc partem esse grauiora. Reddit autem rationem, quia lex noua expresse prohibet interiores animi motus quod non ita expresse lex vetus faciebat, & licèt aliquando prohiberet, nōn puniebat. Sed si quis rectè consideret, hic excessus non erat in rebus præceptis, vel prohibitis, sed in modo. Nam lex vetus etiam prohibebat concupiscentiam, & præcipiebat dilectionem proximi absolutè, siue esset amicus, siue inimicus, vt suprà notatum est, ac denique præcipiendo totam legem naturalem, consequenter vetabat quidquid illi contrarium est, vt sunt etiam actus interni. Quià verò lex noua expressius prohibuit iram, odium, concupiscentiam, etiam per solum desiderium internum, ideò ex hac parte dicitur quodammodo grauior, & in hoc sensu loquutus est D. Thomas, & ita etiam exposuerunt Lyran. in Præfat. ad Euangel. & Abulens. Matt. 11. q. 68. & Chrysosto. in Imperfecto homil. 10. in Matt. & sumpserunt ex Aug. 19. contra Faust. c. 23.

Actor. 15. Cyprian. Augustin. D.Thom. Lyran. Abulens. Chrysost. Augustin.

Vltra hanc autem difficultatem videtur esse alia maior in lege noua ex aliquibus actibus internis, & alijs externis. In internis quidem, quia præcipit credere altiora mysteria, & longe difficillima, vt Trinitatis, Incarnationis, & Eucharistiæ. Et ex hac parte exterior vsus sacramentorum est longè difficilior, quia postulat magnam fidem, & sanctitatem, & dispositionem ad illam, in quo specialis difficultas est in conuenienti vsu Eucharistiæ. Deinde in sacramento confessionis magna quædam difficultas inuenitur: nam valde repugnat naturæ, vt per se constat. Præterea in dissolubilitate matrimonij inuenitur hæc lex grauior, & in absoluta prohibitione vsurarum. Denique quo magis eradicat omnia vitia, eò difficilius impleri potest. Veruntamen hæc omnia eandem habent responsionem, fatemur enim ex parte actuum internorum, & aliquorum externorum, quatenus ab interioribus pendent, hanc legem esse difficiliorem, non enim poterat esse perfectior, quin esset difficilior homini secundum suam naturam spectato. Tamen quia hæc lex secum affert spiritum gratiæ, & charitatis; ideò respectu huius status est suauior, & facilior, quam lex vetus esset respectu suorum subditorum. Et hoc modo dixit Ioan. 1. canonica cap. 5. *Mandata Christi non esse grauia*, vtique amanti, vt dixit August. de Natur. & grat. cap. 69. quia *omnia sæua, & immania, facilia, & prope nulla efficit amor*, vt idem Augustinus dixit serm. 48. de Tempore, & ita 17.

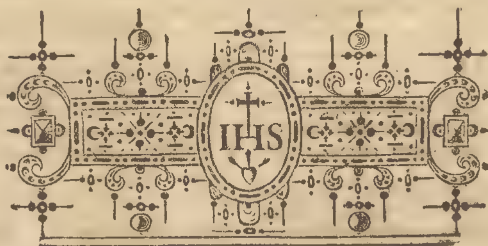
Ioann 1. August.

Hilar. Aut. imperf. ita etiam hoc explicuit Hilari. canon. 11. in Matth. & optimè Author imperfecti Homil. 28. in Matth.

18. 13. excellentia. Roman. 10. Galat. 3. Decimo tertio excedit lex noua veterem, quia est finis illius, & vetus fuit dispositio, seu præparatio ad nouam iuxta illud ad Romanos cap. 10. *Finis legis Christus*, & ad Galat. 3. dicitur. Lex fuisse pædagogus præparans ad Christum, & sic dixit Augustinus libro 1. de Gratia Christi cap. 19. *Lex data est, vt gratia quæreretur.* Deinde hinc nascitur decima quarta prærogatiua legis nouæ: nam vetus fuit figura nouæ, quia omnia illa sacramenta fuerunt vmbræ futurorum, vt ait Paulus. Vnde è conuerso lex noua comparatur ad veterem tanquam veritas ad vmbram, iuxta illud, *Veritas per Christum facta est.* Et sic etiam dixit Augustinus 16. de Ciuitate cap. 26. vetus testamentum obumbrasse nouum, & in hoc omnia resonare nouitatem. Imò ideo (inquit) illud dicitur vetus, *quia est occultatio noui*, & hoc nouum, *quia est veteris reuelatio.* Et hinc etiam dicitur lex noua fuisse contenta in veteri, vel tanquam in imagine, & figura, vel tanquam in semine, vt explicuit D. Thomas dicta quæst. 107. art. 3. ex Gregor. homil. 6. in Ezechiel. & August. 19. contra Faustum, cap. 28. Alia verò ratione dixit Victor. Antiochenus ad cap. 4. Marci. *In noua lege veterem teneri inclusam, & ideò vbi noua non est, veterem locum habere non posse.* Dicitur enim lex vetus esse in noua tanquam in suo complemento, & quia quæ in illa erant in figura, in hac sunt in veritate, & quia quod illa inchoauit, hæc perfecit. Vnde etiam dixit Aponius libro 5. in Cantic. circa id *Tenui eam, &c. lex lactat Ecclesiam, gratia generat.* Hinc denique dicitur lex noua impleuisse veterem, quia quidquid per illam promissum & adumbratum est, in noua est impletum, & quia per nouam legem vetus antiquata est, quia tempus eius iam erat impletum, & eius vtilitas iam cessauerat, vt D. Thomas supra explicat art. 3. Ex quibus etiam licet colligere, in lege noua excellentiùs inueniri, quàm in veteri illas perfectiones diuinæ legis, quas ponit Dauid Psalm. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas, &c.* vt latè explicuit Lyran. dicta Præfatione ad Euangel. Denique si spectentur conditiones legis, quas aliàs posuit Isidor. scilicet, quod sit honesta, possibilis, loco temporique conueniens, vtilis, necessaria, perspicua, ac breuis, in omnibus inuenietur hæc lex summè perfecta; & non solum legem veterem, sed omnem etiam aliam, quæ prudenter cogitari possit, antecellere. Quamobrem etiam ipsi Hebræi veritatem hanc agnouerunt, vt intelligi potest ex Paulo Burgen. in addit. ad Hebr. 1. vbi refert Glossam Hebræi cuiusdam super id Ecclesiastes 1. *Omnia vanitas*, dicentem, *Omnis lex, quam addiscimus in præsenti tempore vana est, respectu legis Messiæ.* Nam licet suo tempore vtilis fuerit, cum tamen saluare homines non posset, nec ad beatitudinem introducere, vana esset, nisi per Christum compleretur, qui & sanguine suo ianuas cœli aperuit, & initiauit nobis viam nouam, relicta lege gratiæ, per quam illam consequi, & in Sancta Sanctorum æternæ beatitudinis introire valeamus.

August. 14. excellentia. D Thom. Gregor. August. Victor. Aponius. D. Thom. Psalm. 18. Lyran. Isidor. Paul. Burg.

FINIS.

INDEX LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVÆ IN HOC VOLVMINE explicantur.

Prior numerus capita, posterior versus designat.

FINIS.

INDEX CAPITVLORVM, ET IVRIVM OMNIVM,

Quæ in hoc volumine explicantur.

¶ EX DECRETO.

¶ EX DECRETALIBVS.

¶ EX LIBRO SEXTO.

¶ EX CLEMENTINIS, &c.

¶ EX IVRE CIVILI.

FINIS.

INDEX RERVM, QVÆ IN HOC VOLVmine continentur.

Prior numerus paginam, posterior columnam designat:

A.B. indicat numeros in aliquibus paginis implicatos esse, quas hac distinctione internoscere licebit.

CONTEMTVS.

CONTRACTVS.

CORNELIVS.

CORRECTIO FRATERNA.

CVSTODIA.

D.

DAMNATVS.

DECEPTIO.

DECIMÆ.

DEPOSITVM.

DESIDERIVM.

DEVS.

DISPENSATIO.

IVDAS.

IVDEX.

IVRAMENTVM.

IVRISDICTIO.

IVS.

IVS GENTIVM.

IVSTIFICATIO.

IVSTITIA.

IVSTVM.

IVSTVS.

L.

LAICVS.

LEGATVS.

LEGISLATOR.

LEX.

LEX ÆTERNA.

LEX DIVINA.

LEX NATVRALIS.

LEX HVMANA, QVÆ ET CIuilis dicitur.

LEX CANONICA.

LEX ODIOSA.

LEX POENALIS.

Obligatio & effectus legis pœnalis.

LEX TRIBVTORVM.

LEX PVRE IRRITANS.

LEX PROHIBENS.

Lex reprobans. Lex exorbitans. Lex reuocans. Lex fauorabilis. Legis extensio. Legis Restrictio.

MVTATIO LEGIS HVMANÆ.

POTESTAS ECCLESIASTICA.

POSTLIMINIA.

PRÆCEPTUM.

170 Pri

LAVS DEO, VIRGINIQVE
Matri Mariæ.

